MAGNA

BIBLIOTHECA

VETERVM PATRVM,

Et antiquorum SCRIPTORVM *Ecclesiasticorum.*

PRIMO QVIDEM A MARGARINO DE LA BIGNE SORBONICO IN ACADEMIA PARISIENSI THEOLOGO collecta, & tertiò in lucem edita.

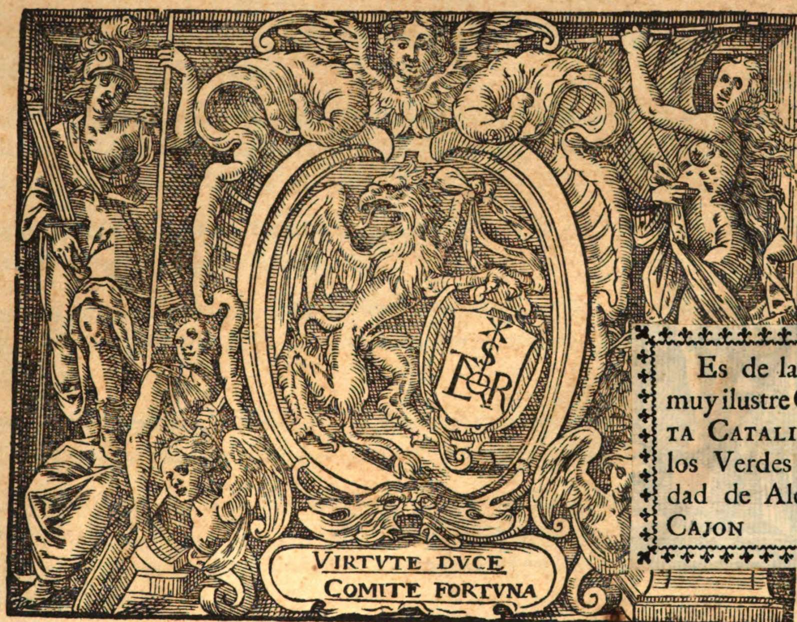
Nunc verò plus quàm centum Authoribus, & opusculis plurimis locupletata, historica methodo per singula sæcula, quibus Scriptores quique vixerunt, disposita, & in XIV. *Tomos distributa:*

OPERA ET STVDIO DOCTISSIMORVM IN ALMA VNIVERSITATE COLON. AGRIPP. THEOLOGORVM AC PROFESS.

TOMVS OCTAVVS,

Continens Scriptores sæculi VIII. id est, ab Ann. Christi 700. vsque ad ann. 800.

PERMISSV SVPERIORVM.

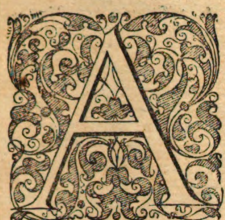


COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus Antonij Hierati, sub signo Gryphi.
ANNO M. DC. XVIII.



SERIES AVTHORVM ET OPVSCVLORVM HOC MAGNÆ BIBLIOTHECÆ VETERVM PATRVM TOMO SIVE SÆCVLO OCTAVO CONTENTORVM.

Asterisco * notati recens accesserunt.



*LTHELMVS, * vel vt alij legunt Adelhelmus, siue Adelmus; scripsit diuersa opuscula, quæ enumerant Trithemius, Posseuinus, & alij; ex quibus extant pag. 1. & seqq. de Laude Virginum carmine heroico liber vnus, de octo principalibus vitijs eodem carminis genere liber vnus, per Henr. Canis. ex monasterij S. Galli Bibliotheca editi. Poëtica nonnulla per Martin. Delrio Societ. Iesu edita, extant pag. 22. &c. Ænigmatum Liber, pag. 27. De Laude virginitatis, oratione soluta, liber vnus. pag. 33.*

*S. Germanus Constantinopolitanus Patriarcha, vixit temporibus Leonis Isaurici: Scripsit multa, ex quibus nunc extant latinè pag. 53. & seqq. Theoria Rerum Ecclesiasticarum: Expositio in orationem Dominicam, coniuncta cum expositione Petri Laodicensis; quæ tamen tota ad verbum desumpta est ex eadem theoria: * Fragmentum aliquod contra hæreses ad Anthimum ab Henr. Canisio editum. * Encomium in sanctissimam Deiparam Petro Pantino interprete, quod tamen Iacobus Gretserus Societatis Iesu, in notis ad libros suos de Cruce, putat esse alterius Germani, sicuti & ipsam theoriam.*

* *S. Bonifacius Archiepiscopus Moguntinus, & Martyr, de quo multa Baronius to. 9. Annal. Scripsit epistolas multas, quæ vna cum epistolis aliorum ad ipsum S. Bonifacium extant pag. 67. & seqq. per Nicol. Serar. Societ. Iesu editæ, & notis illustratæ.*

* *Paulus Diaconus scripsit diuersa opuscula, quæ recenset Trithemius, ex ijs extant pag. 153. & seqq. De gestis Longobardorum Libri sex; Historia miscella, de qua vide, quæ ante illam prænotata sunt ex Canisio. Libellus de Episcopis Metensibus. pag. 315.*

Marcus Episcopus Idruntis floruit, vt vult Coccius anno Christi 750. scripsit hymnum in magnum Sabbathum, qui extat pag. 319.

* *Anastasius Abbas, diuersus ab Anastasio Sinaita, quem Henr. Canisius suspicatur illum esse, cuius meminit Damascenus initio libri de trisagio, & Baronius anno Christi 749. scripsit librum contra Judæos, qui ab Henrico Canisio editus extat pag. 334.*

* *Incerti cuiusdam authoris, qui videtur vixisse circa tempora Damasceni, collectanea contra Seuerianos, ab eodem Canisio editi extant pag. 334.*

* *Etherius Episcopus Vxamensis & Beatus Presbyter, scripserunt aduersus Elipandum Archiepiscopum Toletanum libros duos, qui à Petro Steuartio Professore Ingolst. &c. editi, extant pag. 338. & seqq.*

Dacrianus Abbas ordinis S. Benedicti, scripsit spiritualis vitæ documenta, & speculum monachorum, extant pag. 384. hunc auctorem 8. sæculo vixisse sentit Margarinus de La Bigne.

Ordo Romanus, de diuinis Catholicæ Ecclesiæ officiis, quem 8. sæculo scriptum esse existimant Melchior Hittorpius, Judoc. Coccius, extat pag. 397. cui in fine adiungitur Expositio Missæ, transcripta ex venerandæ vetustatis Codicibus, Item qualiter quædam orationes & cruces in Te igitur *agendæ sint.*

FINIS.

A  E

BIBLIOTHECÆ VETERVM PATRVM ET SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM,

B **Sæculum Octauum.** F

S. ALTHELMI SCHIREBVRNENSIS APVD OCCIDENTALES SAXONES EPICOPI

LIBRI DVO CARMINE DESCRIPTI:

PRIMVS De laude Virginum,
ALTER De octo principalibus vitiis.

Nunc primum ex membranis m. ſ. celeberrimi Monaſterij S. Galli editi.

C **AD LECTOREM.** G



VENERABILIS BEDA *lib. 5. hiſtor. Angl. cap.* 19. Anno Dominicæ incarna-
tionis ſeptingenteſimo quinto, Rex Nordan Humbrorum, defunctus eſt, cui
ſucceſſit in imperium filius Oſredus. Huius regni Antiſtes occidentalium
Saxonum Heddi cœleſtem migrauit ad vitam. Quo defuncto Epiſcopatus
prouinciæ illius in duas parochias diuiſus eſt, vna data eſt Danieli, altera Ald-
helmo, cui annis quatuor ſtrenuiſſime præfuit; ambo & in rebus Eccleſiaſti-
cis, & in ſcientia Scripturarum ſufficienter inſtructi. Denique Aldhelmus
cum eſſet adhuc presbyter & Abbas Monaſterij, quod Maildui vrbem no-
minant, ſcripſit iubente Synodo ſuæ gentis, librum egregium aduerſus erro-
rem Britonum, quo vel Paſcha non ſuo tempore celebrant, vel alia complura Eccleſiaſticæ caſtitati &
paci contraria gerant: multosq; eorum qui occidentalibus Saxonibus ſubditi erant Britones, ad Ca-
tholicam Dominici Paſchæ celebrationem huius lectione perduxit. Scripſit & de virginitate librū exi-
mium, quem in exemplum Sedulij geminato opere, & verſibus hexametris, & proſa compoſuit. Scri-
pſit & alia nonnulla, vtpote vir vndecunq; doctiſſimus. Nam & ſermone nitidus, & Scripturarum (vt
dixi) tam liberalium, quam eccleſiaſticarum erat eruditione mirandus. *Hæc Beda. Qui plura ſcire volet
de S. Althelmo, is legat Epitomen vitæ apud Sur. tom.* 3. 25. *Maij. Molanus in notis ad Vſuard. Martyrol. hæc ex Cata-*
D *logo Britannico.* Sanctus Eguinus (*ſunt qui Eugenium vocent*) Wicciorum Epiſcopus, ſeu, vt vocant, Vi- H
gornenſium, compoſuit vitam Aldhelmi Epiſcopi Schireburienſis, quæ nunc Salisburia dicitur; obiit
anno 716. Sanctus Oſmundus Neuſtrius, Epiſcopus Sarisburienſis, ſcripſit eiuſdem vitam; deceſſit an-
no 1099. Faritius Thuſcus victurus chartis commendauit Aldhelmi vitam. Claruiſſe fertur anno 1110.
Et Guilhelmus Malmesburiæ Benedictinus ſcripſit vitam Aldhelmi Durotelli, ſeu Baldunii (Mal-
mesburiam oppidum nunc vocant) Epiſcopi Sarisburienſis, qui incipit: Beatus Aldhelmus Saxonica.
Hæc apud Molanum. Trithemius libro 2. de viris illuſtr. Ordin. S. Benedicti, cap. 33. Aldelmus Abbas Mail-
dubenſis in Scotia, & poſtea Epiſcopus Occidentalium Saxonum ſub Cantuarienſi Archiepiſcopo,
vir deuotus & ſanctus, atque in diuinis Scripturis, ſecularibuſque doctrinis valde eruditus, proſa &
carmine valenter excellens: cum adhuc eſſet Abbas, iubente Synodo gentis ſuæ, ſcripſit aduerſus
errorem Britonum, quod vel Paſcha ſuo tempore non celebrarent, vel alia plura agerent, paci &
conſuetudini Eccleſiæ contraria: quo volumine multos ad concordiam Eccleſiaſticæ vnionis reduxit.
Scripſit etiam inſigne volumen de Virginitate Sanctorum metro lib. 2. & quaſdam ad diuerſos Epiſto-
las, &c. *quæ ibid. Trithem. quæq; fuſius repetit lib.* 1. *de ſcript. Eccleſ. vbi itidem Adelmum vocat, quem alij Aldelmum,*



A *Aldhelmum, & Althelmum. Aldhelmus ipse in fine libri prosaici de laude Virginitatis promittit hoc carmen his verbis:* Quemadmodum intactam virginitatis gloriam rhetoricis relatibus fauorabiliter venerari nitebar, sic identidem, si hoc carneum animæ ergastulum, ante fatis, vt dicitur, crudescentibus, cassabundum non obierit, ac dura Parcarum quies ac ferreus lethi somnus palpebrarum conuolatus non tricauerit, heroicis Hexametrorum versibus eiusdem præconium pudicitiæ subtiliter comere, Christo cooperante, conabor, & velut iactis iam rhetoricis fundamentis, ac constructis prosæ parietibus, cum tegulis trochaicis, & dactilicis tegularum imbricibus, firmissimum culmen cœlesti confisus suffragio imponam. *Hæc Aldhelmus. Qui item carmine scripsit ænigmata, quæ Martinus Delrius societatis* IESV, *vir eruditissimus publicauit, vna cum monosticho, quod per coniecturam etiam S. Althelmo tribuit: de qua tamen coniectura, quid sentiam, dixi tomo* 1. *Antiquæ lectionis in Appendice fol.* 2. *Delrius testatur in eodem m.s. codice Leodicensi extare hoc carmen:* E

De laude virginum & octeno calculo vitiorum,

(sic enim appellari in calce operis) atque dicatum esse Maximæ Abbatissæ, præfatione illa, quæ incipit: Metrica tirones nunc promant carmina castos. Quod commodum monuit. Nam in nostro m.s. Codice hæc præfatio, sine vllo titulo. à reliquo carmine S. Althelmi separata fuit, quibusdam aliis interiectis. Est autem huius præfationis acrostichus, & telostichis, sicut & primus & vltimus versus antistrephon: ita vt siue sursum siue deorsum & quocunque retrogrado ordine decurras, semper hi duo versus redeant, primus nempe & vltimus, qui & ipsi retrogradi sunt. Et ad hoc quadratum retrogradum alludens, ait: F

B Et laudem capiat quadrato carmine virgo.

Primæ enim literæ, si decurrendo perlegantur, efficiunt primum hunc versum:

Metrica tirones nunc promant carmina castos.

qui versus si antistrephon seu retrogradis literis legatur, dabit versum vltimum:

Sotsac animrac tnamorp cnunse norita cirtem.

quem item versum siue ascendendo siue descendendo, sicut & primum: item & acrostichin & telostichin decurras, semper exibit versus antistrephon. mirabili sane euentu & ingenio: si quis tamen in his ingenium miratur. Ego miror laborem. De reciprocis huiusmodi versibus Sidonius lib. 9. *epistol.* 14. *Interrogas per pugillatorem, quos recurrentes asseram versus, vt celer explicem, sed sub exemplo. Si nimirum sint recurrentes, qui metro stante, neque literis loco motis, vt ab exordio ad terminum, sic à fine releguntur ad summum. Sic est illud antiquum:*

Roma tibi subito motibus ibit amor.

Sole medere pede, ede, perede melos.

Hæc Sidonius, & plura alia quibus varia antistrephonta exequitur. Publilius Optatianus Porphyrius (quem aliqui perperam pro illo impio Philosopho Porphyrio acceperunt) in Panegyrico, quem Constantino M. scripsit, vsque ad stuporem habet huiuscemodi antistrephonta. Neque non mirari possum Rabani de S. Cruce labores huius generis. Extant Fortunati tria eiuscemodi acrostichidum laboriosissima schemata de S. Cruce, quæ doctissimus Brovverus primum publicauit. Vide quæ de retrogradis notauit Matthæus Raderus in optimis commentariis in Martialem, libro 2. *epist.* 86. *Vide de S. Althelmo Baronium tom.* 8. *annal. & tom.* 9. *Item in notis ad Martyrol. Rom.* 25. *Maij.* G

C



A

S. ALTHELMI PRÆFATIO

Ad Maximam Abbatissam.

METRICA TIRONES NVNC PROMANT CARMINA CASTO S
E t laudem capiat QVADRATO CARMINE virg O
T rinus in arce Deus, qui pollens secla creaui T
R egnator mundi, regnans in sedibus alti S
I ndigno conferre mihi dignetur in æthr A
C um Sanctis requiem, quos laudo versibus isti C
A rbiter altithronus, qui seruat sceptra supern A
T radidit his cœli per ludum scandere lime N
I nter Sanctorum cuneos, qui laude perenn I
R ite glorificant moderantem regna tonante M
O mnitenens Dominus, mundi formator & aucto R
N obis pauperibus confer suffragia cert A
B E t ne concedas trudendos hostibus istin C
S ed magis exiguos defendens dextera tanga T
N e prædo pellax cœlorum claudere lime N
V el Sanctos valeat noxarum fallere scen A
N e fur strophosus foueam detrudat in atra M
C onditorà summo quos Christus seruat Olymp O
P astor ouile tuens ne possit rabula rapto R
R egales vastans caulas bis dicere pup pu P
O mnia sed custos defendat ouilia iam nun C
MAXIMA præcipuum quæ gestas Numine nome N
A ddere præsidium mater dignare precat V
N am tu perpetuum promsisti lumine lume N
T itan quem clamant sacro spiramine vate S
C uius per mundum iubar alto splendet ab ax E
A tque polos pariter replet vibramine fulme N
R ex Regum & Princeps populorum dictus ab æu O
M agnus de magno, de rerum regmine recto R
I llum nec terræ, nec possunt cingere cœl I
N ec mare nauigerum spumoso gurgite valla T
A ut Zonæ mundi, quæ stipant æthera cels A
C C larorum vitam, qui castis moribus isti C
A uxiliante Deo vernabant flore perenn I
S anctis aggrediar studiis edicere paupe R
T anta tamen digne si pauper præmia proda T
O mnia cum nullus verbis explanet apert E
S OTSAC ANIMRACT NAMORP CNVNSENORITA CIRTE M

INCIPIT LIBER ALTHELMI DE LAVDE VIRGINVM.

Omnipotens genitor mundum ditione gubernans,
Lucida stelligeri qui condis culmina cœli,
Nec non telluris formans fundamina verbo:
Pallida purpureo pingis qui flore virecta:
Sic quoque fluctiuagi refrenas cærula ponti,
Mergere ne valeant terrarum littora lymphis,
Sed tumidos frangunt fluctus obstacula rupis:
D Aruorum gelido qui cultus fonte rigabis,
Et segetum glumas nimbosis imbribus auges,
Qui latebras mundi geminato sidere demis;
Nempe diem Titan, & noctem Cynthia comit.
Piscibus æquoreos qui campos pinguibus ornas,
Squamigeras formans in glauco gurgite turmas:
Limpida præpetibus, sic comples aera cateruis,
Garrula quæ rostris resonantes cantica pipant:
Atque creatorem diuersa voce fatentur.
Da prius auxilium, clemens, vt carmina possim
Indita Sanctorum modulari gesta priorum:
Vt prius & prosa laudabat litera castos,
Sic modo heroicam stipulentur carmina laudem:
Vt* fasti seriem memini dixisse priorem,
Et dudum prompsit voto spondente libellus.
Non rogo ruriculas versus, & commata Musas,
Non peto Castalidas metrorum cantica Nymphas

* m. s. in marg. id est, libri.

E Quas dicunt Helicona iugum seruare supernum,
Nec precor, vt Phœbus linguam sermone loquacem
Dedat, quem Delo peperit Latona creatrix
Versibus infandis nonum quem dicere dignor,
Vt quondam argutus fertur dixisse Poeta,
Pandite nunc Helicona DEÆ, cantusque mouete,
Sed potius nitar precibus pulsare Tonantem,
Qui nobis placidi confert oracula Verbi,
Verbum de verbo peto, hoc Psalmista canebat,
Corde Patris genitum, quod proles vnica constat,
Quo pater omnipotens per mundum cuncta creauit.
Sic patris & prolis dignetur Spiritus almus
Auxilium fragili clementer dedere seruo.
Est namque in deitate manens substantia simplex,
In deitate manet, & subsistentia triplex,
Proprietas ergo credatur nomine trino,
Maiestas vero dicatur nomine simplo.
Namque fides cogit personas credere ternas:
Sed natura DEI, cœli præclara creatrix,
F Omnia regnando dispensat secula simplex.
En promissa nouo scribantur carmina versu,
Garrula virgineas depromat pagina laudes,
Colaque cum pedibus pergant, & commoda ternis,
Dactylus excepto decurrat fine metrorum,
Spondæi quintam contemnat syllaba partem:
Vltima sic trochei concludat litera versum,
Extremus iugiter qui gaudet calce teneri.
Sic ternis pedibus properent epigrammata metri,
Nec tibi difficile prorsus quidquam arbitror esse,
Qui crebris vicibus naturæ iura relaxas,
Nam nobis rudibus veterum monumenta librorum
Vocibus humanis fantem testantur asellam,
Garrula quæ pridem bombos à fauce rudebat,
Deuoraturus populum cum pergere vates
Vellet, & insontem verborum sternere telis.
Plus igitur conferre mihi te posse fatebor,
Quin me terrenam dignaris condere formam,
Et brutum inspiras vitali flamine pectus,
Qui corda ingeniis ornas, & labra loquelis,
Nec quidquam vt nullus sermonum plectra resoluat,
G Et fidibus citharæ moduletur carmina Christo:
Si vero quisquam chordarum respuit odas,
Et potiora cupit, quam pulset pectine chordas:
Quis Psalmista pius psallebat cantibus olim,
Ac mentem magno gestit modulamine pasci,
Et cantu gracili refugit contentus adesse:
Maxima millenis auscultans organa flabris,
Mulceat auditum ventosis follibus iste,
Quamlibet auratis fulgescant cætera capsis.
Quis poterit digne rerum mysteria nosse,
Aut abstrusa DEI gnaro cognoscere sensu?
Torridus altaris ni sumptus forcipe carbo,
Calculus aut ardens emundet spurca labella,
Quo Cherubin quondam purgauit labra Prophetæ,
Vt merito deinceps cœlesti famine flagrans
Egregius doctor Verbi clustella resoluat,
Et noxas populi scripturæ torribus vrat,
Quatenus ad Christum conuertat dogmate plures,
Ruricolas mutans ad cœli regna phalanges.
H Humani generis triplex distantia fertur,
Quæ modo per mundum triquadro cardine degit.
Et studet in terris mercari regna Tonantis,
Denique nonnullos sortitur vita iugalis,
Qui recte viuunt concessa lege tororum,
Et præcepta DEI toto conamine mentis
Conseruare student thalami sub iure manentes.
Posthæc castorum gradus alter, & ordo secundus
Subsequitur nupti, qui iam connubia spernunt,
Ac indulta sibi scindunt retinacula luxus,
Lurida linquentes spurcæ consortia carnis,
Vt *castis proprium conseruent moribus æuum:
Dum connexa prius thalamorum vincula rumpunt.
Tertia virgineis fulgescit vita lucernis,
Cuius præcellit præfatos infula ritus,
Mundani luxus calcans ludibria falsa

A Virginitas summo virtutum vertice * paret, floret.
Dum soror Angelicæ constet castissima vitæ:
In qua non regnat fallax petulantia sæcli:
Sed potius certat carnem frenare rebellem,
Spiritus, vt tetras possit compescere noxas,
Et facinus scelerum superans explodat * inorme, norme. te leg. vt Hor. in t.
Quæ plerunque solent ferratas vincere mentes:
Quamlibet existant prædurae cotis adinstar.
His igitur gradibus pandit regnator olympi
Aulæ cœlestis valuas, & limina vitæ:
Quos numero supra * ternos iam diximus ante. terno.
His quoque fœcundas largitur semine fruges,
Quas pia perpetui prædixit gloria regni,
Gliscere sulcati per squalida iugera ruris,
Sanctis centenos meritorum iure maniplos,
Virginibus iugiter fecunda sorte spopondit,
Qui falsas mundi contemnunt pectore pompas:
Fœtida calcantes spurcæ contagia carnis.
At vero decies senas de cespite ruris
B Fruges deprompsit cœlorum gaudia Christus,
Quos propter casti carpunt de rore maniplos,
Qui modo disrumpunt connubia nexa thororum,
Et demunt proprias deuota mente lecebras,
Mundanæ licita spernentes gaudia pompæ.
Sic denium decies metens ex æquore garbas,
Ternas accipiet, qui vincla iugalia nectit,
Nec penitus calcat licitæ commercia vitæ:
Sed magis in mundo sobolem generare nepotum,
Progeniemque libens exoptat gignere stirpis.
Quapropter cuncti quos flammat cura pudoris,
Et quorum integritatis amor præcordia pungit
Spiritus, ac casta coniungunt fœdera carnis:
Dum diuina docet duplam sententia vitam.
Corporeis nam anima præfertur gestibus alma,
Idcirco iugiter mentis monarchia regnet,
Vt non insultent animam phantasmata carnis,
Nec vincat dominam stolido vernacula gestu;
Aut vnquam regnet contemptu serua superbo.
Nunc igitur raros decerpant carmina flores,
E quîs Virgineas valeant fabricare coronas,
C Quid, plures cœlicolas iuuat in certamine nostro,
Quam integritatis amor regnans in pectore puro
Namque pudicitiæ superos præconia pascunt:
Cui licet in terris, stirpis generamina surgant,
Attamen in cœlis virtutum culmina scandit,
Virginitas castam seruans sine crimine carnem,
Cætera virtutum vincit præconia laude;
Spiritus altithroni templum sibi vindicat almus.
Taliter immunis flagrat si corde voluntas:
Sanctus Apostolicæ cecinit dum sermo loquelæ:
Nescitis quod templa Dei sint ilia vestra.
Spiritus in vobis habitat iam iure Tonantis:
Quæ temerare nefas est, & maculare piaclum.
Virginitas fulget lucens, vt gemma coronæ,
Quæ caput æterni præcingit stemmate regis;
Hæc calcat pedibus spurcæ consortia vitæ:
Funditus exstirpans petulantis gaudia carnis
Auri materiem fului, obrizumque metallum;
Ex quibus ornatur præsentis machina mundi,
Glarea de gremio producit sordida terræ,
D Si casta integritas auri flauentis imago
Gignitur è spurca terreni carne parentis,
*Vt rosa puniceo tincturas murice cunctos
Coccineosque simul præcellit rubra colores.
Pallida purpureas vt gignit glarea gemmas,
Puluerulenta tegit quos spurci glebula ruris:
Vt flos flauescens scandit de cortice corni
Tempore vernali, dum promit germina tellus:
Dactylus vt dulcis frondenti vertice palmæ
Truditur ex sicco, præstabit stipite proles:
Vnio de concha vt ponti sordente nitescens
Nascitur, & proprio matrem præcellit honore,
Squalidus vt sablo spreti sub cespite ruris,
Bractea flauentis depromit fila metalli.
Vt bino sena cludam paradigmata versu:
Sic sacra Virginitas cœlorum grata colonis E
Corpore de spurco sumit primordia vitæ.
Vinea frugiferis vt constat gloria campis,
Pampinus immensos dum gignit palmite botros,
Vinitor exspoliat frondentes falcibus antes:
Sidera præclaro cedunt vt lumine solis,
Lustrat dum terras obliquo tramite Titan,
Cuncta supernorum conuincens astra polorum:
Sic quoque Virginitas quæ sanctos indita comit,
Omnia sanctorum transcendens præmia supplex,
Integritas quoque virtutum regina vocatur.
Iungitur angelicis cum casta sponte maniplis,
Hæc, inquam, virtus cœlesti munere pollens,
Aurea flammigeris præstat crepundia gemmis.
Virginitas fulget veluti rubra purpura regum,
Qua regnatores funguntur iure togati.
Integritas animæ regnans in corpore casto
Flos est virgineus, qui nescit damna senectæ.
Nec cadit in terram ceu fronde ligustra fatiscunt. * m. f. falescunt.
Cernite fecundis vt vernent lilia sulcis, F
Et rosa sanguineo per dumos flore rubescat.
Ex quibus ornatus qui vincit forte palæstris,
Accipit in circo victor certamina, serta.
Haud secus integritas deuicta carne rebelli,
Atque nefandorum prostratis strage cateruis,
Pulchras gestabat Christo regnante coronas.
Quamuis integritas ornetur laude metrorum,
Atque pudicorum crebrescat vita per æuum,
Non tamen æterno fraudantur munere Christi,
Qui concessa colunt licitæ connubia vitæ,
Non ergo argenti squalescit spreta libella,
Vncia bis senis quam pensat lancibus æqua,
Quamuis auratis præcellat fibula bullis:
Amplius aut certe flauescant petala fulua.
Nec laterna tibi vilescat vitrea, virgo,
Tergore vel * rasso, & lignis compacta salignis, * f. raso.
Seu membranarum tenui velamina facta,
Quam libet ærata præcellat forte lucerna.
Aut furuas lichnus illustrans luce latebras,
Pallida nec Lunæ spernantur lumina noctu, G
Cœrula dum fuscat tenebris nox secula furuis.
Plus licet ex centro Titan fibramia fundat:
Cum nimbi fugiunt, & feruet torridus æther,
Nec putei laticem spernendum ducimus altum,
Antlia quem sursum solet exantlare cisternis,
Quamuis præcipua præcellant flumina fontis.
Frigida quem gelidis progignit glarea lymphis,
Mergula nec penitus nigris contemnitur alis,
Ingluuiem ventris squamosis piscibus implens,
Garrulus aut etiam vilescit graculus ater,
Qui segetum glumas, & læti cespitis occas
Depopulare studet, carpens de messe maniplos:
Quanquam versicolor flauescat penna pauonis,
Et teretes rutilent plus rubor murice cycli,
Cuius formosa species, & fulua venustas
Omnia fabrorum porro molimina vincit.
Sic caro, mirandum fatu, puluescere nescit,
Vt referunt nobis veterum documenta virorum;
Quod signum, & species est virginitatis amandæ,
Quæ calcare solet deuota mente nefandas H
Spurcitias mundi spreta putredine carnis.
Punica * neu granis temnuntur mala rotundis,
Quæ circum simplo cortex velamine cingit.
Quanquam palmeti præcedant dulcia pomi
Nectaris, & mellis mulsos imitantia gustus,
Sic inquam integritas fama veneretur in æuum:
Vt tamen electos, qui nectunt fœdera nuptis,
Et iuste viuunt castorum iure thororum,
Carpere non cupiat scrophoso pagina rictu:
Præsertim antiquæ cum narrat litera legis,
Illustrem Patres vitam duxisse priores,
Qui ventura Dei prompserunt flamine sancto,
Dona salutaris dum Christus secla beauit.
Helias vates, quem * terra volumina regum Helias. * m. f. glossator, interpretatur in margine quatuor.
Insignem memorant virtutum ternia fretum,

A Virgo ſacer fuerat fama per ſecula notus.
Plurima quapropter terris miracula geſſit,
Atque arcana Dei verbis oracula prompſit.
Quæ ſeries libri promulgat famine claro.
Nam geminos quondam cœleſti fulmine fretus,
Iuſſerat arſuros flammas perferre focorum,
Penticotarchos atque viros, ad funera centum
Truſerat implentes pariter præcepta tyranni,
Quique quater denis, & binis menſibus actis,
Aſtriferum clauſit quadrato cardine cœlum,
Aridus vt nullis roraret nubibus æther,
Atque negarentur latices morientibus herbis,
Nec ſitiens pratum caperet nutrimina lymphæ.
Tunc iterum nutu nimborum obſtacula rupit,
Vt fluerent imbres vbertim ex æthere furuo,
* m. ſ. gleſceret. *Gliſceret & rurſus fœcundo germine tellus,
Pabula denſa ferens vulgo vernantibus aruis.
Arbiter æternus quem iuſſit ſcandere bigis
Aurea cœlorum penetrantem culmina vatem.
Soſpes qui nunquam ſenſit diſcrimina mortis.
B Cætera per mundum ceu geſſit turba parentum,
Atque futurorum geſtura eſt turba nepotum,
Sed manet in templis paradiſi hactenus heros.
Henoch. Heliam colit, vt ſuperis in ſedibus Henoch,
Quem rapuit quondam diuina potentia cœli,
Lurida ne mundi pateretur damna nefandi.
Idcirco ſimul ad belli certamina cruda
Contra Antichriſtum geſtant vexilla Tonantis.
Omnia de nigris ſurgent cum corpora buſtis
Clauſæ per campos & tumbæ ſponte tabeſcunt,
* f. ſalpinx. Dum * ſalpix crepat, & clangit vox clara tubarum,
Aduentante Deo, qui cunctis præmia penſat,
Seu pia perfectis, ſeu certe ſæua profanis.
1. Heliſeus. Sic quoque famoſis decorauit ſecula ſignis
Virgineo flagrans Heliſeus flore Propheta.
Aurea hunc bombis naſcentem bucula vatem
Signauit, quoniam deſtruxit ſacra Deorum:
Munere quem duplo ditabat Spiritus almus:
Lauta ſupernarum qui confert munia rerum,
C Singula per ſanctas cumulans chariſmata mentes,
Excitat horrenda conſtrictum morte cadauer,
Quamuis iam lethi ſopitus ſorte fuiſſet.
Aſt pueros ſtolidos, ſanctum qui carpere vatem
Et laniare ſtudent bomboſa voce frementes,
Tradidit vrſorum mandendos rictibus vltro,
Caluitiem capitis ſcurrarum more loquentes,
Sic Deus horrifera Sanctos vlciſcitur ira,
Et merito plectit peccantes verbere ſæuo.
2. Hieremias. Hieremias bino pollebat munere clarus,
Quamlibet innumeris eſſet ditiſſimus heros
Virtutum donis, quas Chriſti gratia confert.
Hunc pia virginitas ornabat flore pudoris,
Sed tamen, vt dixi, duo maxima munia conſtant,
Integris totum ſeruantem legibus æuum,
Atque ſuperna Dei vatem præſagmina ditem,
Cœlitus implebant, vt noſſet clauſa latebris,
Et reſerare poli poſſet penetralia ſenſu:
Quem Devs ex vteri ſacrauit matrice mundum
Ante, præſentis quam noſſet lumina vitæ,
D Vt foret affatim promens oracula vatis:
De quo cœleſtis fatur ſententia patris:
Quod dudum, quam naſcatur de viſcere matris,
Sactificaretur præſtanti munere virgo.
Mittitur interea mox vaticinare Propheta,
Dæmonis vt regnum, nec non & ſceptra tyranni
Diruat in mundo fretus virtute Tonantis,
Et regnum cœli deſtructa faude maligni,
Ædificet, plantetque, reſtaurans ſceptra polorum.
Conſpicit & geminas vernanti culmine virgas,
Quæ ſignant ſpeciem populorum forte duorum:
Nec non & totidem corbes ex ordine cernit:
Sed tamen æquiparans interpretatio plebes
* f. Portēd it *Protendit geminas per ſacramenta vetuſtas.
Scriptorum veterum liquido monumenta teſtantur,
3. Daniel. Quod Daniel ſemper virgo floreſceret almus,
Qui nobis normam ſacratæ virginitatis E
Imbuit, & ſpeculum vitæ monſtrauit alumnis,
Certius idcirco promulgat tempora Chriſti
Omnibus antiquis præſaga voce Prophetis,
Annorum numeros, & planans ordine recto
Nuntiat in mundo noſtri cunabula regis,
Iam quadringentis annorum curſibus, atque
Bis nouem ſcribens ætatum luſtra fuiſſe,
Donec prodiret Chriſtus regnator in orbem,
Porro diſſeruit verax ſermone futura:
Quatuor in mundo regnorum ſurgere ſceptra,
Vt prius in ſtrato truculentus imaginis altæ
Diuerſis vidit iam * præſagire metallis. * m. ſ. præſagare.
Denique frondoſo regnator ſtipite robur
Imperio fretus vidit de ceſpite creſcens,
Cuius tangebat præcelſa cacumina nimbos,
Et ſub qua volucrum turmæ, & genus omne ferarum,
Dulcia de ramis carpunt alimenta ciborum,
Arbore ſed procera ſignatum iure tyrannum
Mox intellexit præſago pectore vatis,
Cuius cœleſtis contriuit ſceptra poteſtas, F
Tempora torquerent, donec ſeptena ſuperbum,
Vt merito fugiens dumoſis ſaltibus erret.
Et dum deſpexit terrentis flagra tonantis,
Squalidus hirſutus peteret myrteta luporum,
Quadripedum ſocius factus ſine mente tyrannus.
Hic quoque deſtruxit Beli delubra nefandi,
Flaminibus ſcelerum mortis diſcrimina paſſus,
Atque ſacerdotes populo ſub fraude ſacelli.
Tempore ſic alio vincens virtute draconem
Horrendus atram iactabat faucibus offam,
Dum glutit piceam crudelis beſtia maſſam,
Ilico rumpuntur multatæ viſcera beluæ.
Hunc Devs horrenda ſemper tutatur ab ira,
Quamlibet expertus toleret tormenta malorum.
Denique non trepidat fretus cœleſtibus armis,
Sæuos * beluarum rictus, morſuſque leonum, * m. ſ. beruarum.
Quamuis incluſus ſæuis tortoribus eſſet,
Egregius vates foueam retruſus in atram. G
Virginitas caſtum ſic ſeruet ſemper amicum,
Tetrica contemnens millenis damna periclis.
Sic quoque tres virgineis redolentes floribus olim 4. Tres pueri.
Tres pueri pariter ſeruarunt iura pudoris,
Aurea ſpernentes ſtolidi ſimulacra tyranni.
Qui turmas vulgi ſurdum, mutumque metallum
Imperio terrente iubet venerarier omnes.
Tum tuba rauciſonis reboat clangoribus alte?
Fiſtula cum citharis reclamans æthera pulſat,
Sambuca ſalpicibus reſpondet muſica crebris.
Vt genibus flexis, & curuo poplite plebes,
Aurea per campos orarent idola regis.
Sed tamen Hebræa ſpernens ludibria pubes
Cernua non flectit ſimulacris colla nefandis:
Impius idcirco fornacis torre minatur
Puberibus caſtis, vt cultum ſuggerat ardor,
Dum furibunda pios nodarent vincla lacertos,
Extemplo nexus combuſſit flamma feroces,
Sed ſacra ſanctorum non quibat membra cremare,
O mirum dictu! pueros quod flamma camini
Torribus innocuis diro ſub carcere coxit. H
Verum virginitas ſpreuit tormenta * rogorum, * gloſſator ad marg. pyrarum.
Scintillante fide dum feruent corda virorum,
Angelus ignicomis nam ſanctus ſcandit ab aſtris,
Torrida cum gelidis ſedans incendia flabris.
Carbonumque globos exſtinguens imbre ſuperne.
Sed priſcos tantum cur Patres pagina prodat,
Limpida quos celebrant veterum monumenta librorum, 5. 1. Io. Baptiſt.
Cum rudis antiquam præcellat gratia legem,
Saluator clemens quia ſecula cuncta beauit?
Virginibus vates tum primo exempla Ioannes
Edidit affatim ſacro ſpiramine plenus,
Qui Dominum * obtruſus ſenſit genitricis ab aluo * ſ. abſtruſus
Pignus cœlorum terris geſtante Maria.
Hic erat in ſaltu ſilueſtria pabula mellis,
Atque locuſtarum mandens corpuſcula frugi,

A Cætera nec terræ contepsit fercula pompæ.
Hunc Gabriel patri sanctus prædixerat ante,
Dextris altaris promens oracula vati,
*m.s. sacellos forte sacerdos. Turibulum aurato cum ferret sorte * sacello.
Sed cum forte foret felix præcursor adultus,
Atque prophetali iam maturesceret æuo,
Prædicat aduentum Christi paranymphus in orbe,
Plures conuertens sacro sermone cateruas.
Namque salutiferum mundus Baptista Tonantem,
Diluit æquoreis mergens in gurgite limphis.
Accipit inde latex mox munera sacra salutis,
Plurima quadratum quæ nunc sparguntur in orbem.
Dum populi passim baptismi dona capessunt,
Sic fulsit felix virgo Baptista Ioannes,
Nuntius & Domini dictus præcursor in æuum.
Quem genuit sero patris veneranda propago,
Quam fœcundo caruisset corpore mater,
Iam dudum & sterili matrix algesceret aluo.
Nullus erat potior muliebri viscere natus.
B Ni medicus mundi, proles generata Tonantis,
Idcirco mundus mundum sine labe piacli
Abluit, & laticis Christum sub flumine t nxit.
Humida fluctiuagis sacrantem cærula ponti,
Fontibus & vitreis donantem munera patris
Dum vetuli redeunt it rum ad cunabula vitæ
Tunc linquente Deo torrentum marmora glauca,
Ac ripas lustrante piis cum passibus amnis
Alta supernorum patuerunt claustra polorum.
Æthera celsa tonant dum fatur Rector Olympi,
Compellans sobolem verbo currente per æthram:
Hic est ecce meus dilectus filius, infit:
Qui mihi complacuit totum regnare per orbem.
Cœlitus ad Christum descendit spiritus almus
Præpetis adueniens iam per simulacra columbæ,
Hæc auis idcirco confertur flamine sacro.
Sola caret quoniam crudelis felle veneni,
Cætera quarum ingens stomachatur turma volucrum,
Mitia sed gestat candescens ilia præpes.
Plurima pro Christo patiens tormenta prophetes
Carceris illuuiem, & furuas sine luce latebras
C Pertulit atroces damnans connubia regis,
Qui consanguinei disrupit fœdera fratris,
Germani thalamum incestans sine iure thororum.
Acriter idcirco compescit voce tyrannum:
Non metuens furibunda necis tormenta nefandæ:
Protinus effuso rubuerunt sanguine lances,
*sic m.s. scribit. Dum caput *abscissum populi ad conuiuia vectant,
Quod regina ferox per natam fraude poposcit:
Scenica virgineo monstrantem ludicra saltu.
Sic igitur Christum signauit sanguinis ostro,
Horrendum..... medicantem vulnere vulnus,
Dum crucis in patulo suspensum stipite pœnas
Cogeret insontem violentia ferre reorum:
Sed tamen optatam senserunt secla salutem.
Dum Deus ad Herebi vagas descenderet vmbras,
Ferrea vectiferæ fracturus limina valuæ
Aerea portarum quassauit claustra tetrarum
Vt Psalmista prius præsage voce canebat,
D Passurum mundi promens in calce tonantem.
6. S. Ioannes Euang. Promere nunc nitor sacrum sermone Ioannem,
Qui fuit accubitor Christo gratissimus almo,
Pectore de sacro sorbebat flumina doctor:
Imbribus æternis sitiens ingurgitat aluum:
Florida qui caste seruauit tempora vitæ,
Horrescens penitus falsæ commercia carnis,
Plurimis idcirco deuulgans semina famæ
Virtutum rumor latum crebrescit in orbem.
Non igitur speciem per singula sermo retexit,
Sed genus explanat salebrosa pagina versu.
Suscitat interea sopita cadauera letho,
Quæ gelidæ strictim nodabant vincula mortis,
*m.s. dedit. * Dedidit obtutum cœcorum lumina tangens,
Claudos firmatis mox iussit pergere plantis:
Harmoniam surdi sumpserunt aure sonoram:
Nec non & muti soluebant labra loquelis:
Sanatis manibus concessit viuere mancos: E
Atra venenorum non sensit damna nigrorum:
Quamuis lethiferos sorberet faucibus haustus.
Sic legimus prisco vulgatum tempore Saulum, 7. S. Paulus.
Imperiis procerum qui Christi dogmata * tempsit, *m.s. demsit mendose.
Alma beatorum contorquens membra virorum,
Dum priscæ voluit legis regnare latebras,
Et Christo patrios veterum præponere ritus.
Vertitur interea mutato nomine sanctus
Paulus Apostolicæ meruit præconia famæ,
Infula virgineo * quem floret sacra pudore, *f. cui.
Quamuis iam dudum damnaret carcere tetro
Membra cateruarum seruantûm fœdera Christi,
Sed DEVS excelsus qui mutat corda reorum,
Traxit ouem egregiam sæua de fauce luporum,
Qui plerunque tetros furua nigredine coruos
Vestit in albentes glauco sine felle columbas,
Dum sceleratorum clementer crimina laxat,
Candida virtutum concedens dona sacrarum.
Quem pater ingeminans clamat alta bis clamat ab arce,
Tunc ruit in faciem prostrato poplite PAVLVS, F
Stipatus tenebris, & clari luminis expers,
Quamuis cæcatus sentiret damna pupillæ:
Ast tamen è cœlo vidit fulgescere solem,
Pectora qui semper lustrauit luce serena.
Hic erat egregius doctor, mundiq; magister,
Barbara conuertens doctrinis agmina sacris.
Quadrupedis vituli Lucas formatus ad instar, 8. S. Lucas.
Lucida diuino scripsit qui dogmata libro,
Septuaginta patrum scribens & nomina septem,
E quibus omnipotens regnorum gloria Christus
Gignitur, & nostræ sumpsit cunabula carnis.
Quem sacra virgineis ornabant serta coronis,
Quatuor & decies cum septem degeret annos,
Progeniem Domini narrans ab origine prima.
Dum Chaos abstrusum, & torpens confusio rerum
Tetrica terrificis texisset secla latebris,
Thesaurosque poli reseraret claue paternos:
Donec quadrati præpollens conditor orbis,
Florida sub nimbis formasset secla supernis.
Hic medicus dudum sanabat vulnera carnis, G
Putrida fibrarum procurans vlcera fotu.
Vberius deinceps animarum crimina sontum,
Et scelerum facinus, quæ mentis vulnera patrant,
Discipulus Pauli scripturæ dogmate dempsit.
Denique post mortem sacratis ossibus ornat
Sedem Augustorum, qua nunc monarchia mundi
Post Romæ imperium sub cœli culmine regnat.
Roma sacerdotem Clementem tempore prisco 9. S. Clemens.
Edidit, & merito cui dat clementia nomen:
Quem Deus æthrali ditauit gratia gratis,
Dum se virgineo seruaret munere mundum:
Hoc genuit pignus cœlestis semine verbi:
Et baptizandi tribuit cunabula sacra,
Petrus Apostolicæ qui culmen præsidet ædis.
Nam sacrum iugiter doctorem dogma docentem,
Atque superna Dei crebro præcepta serentem
Discipulus fidis deuotus passibus æquat.
Contigit idcirco longæuos forte parentes,
Et proprios pariter germanos visere fratres, H
Quos Petrus Christi clarus piscator in orbe
Retibus angelicis raptos ex æquore mundi
Secum felices ad cœli sidera vexit.
Tempore quo clarus fulsit regnator in orbe 10. S. Syluester.
Cui Constantinus censebant secula nomen:
Syluester Romana degebat Præsul in vrbe
Sanctus, Apostolicæ qui rexit culmina sedis.
Plurima hic fecit virtutum signa sacerdos,
Quæ modo per mundum chartis inserta leguntur.
Denique squamigerum vinxit virtute draconem
Fortia ferratis constringens vincla catenis:
Qui prius è crypta funesto flamine spirans,
Romani regni vexabat iure cateruas;
Dum contempserunt Christo famularier vni,
Natricis horrendi cultum præstare putantes:

A Sed cum strinxisset beluam collaribus arctis,
Morbida pestiferi compescens flabra draconis;
Ciuibus exoritur mox exultatio lætis:
Bestia * delituit quæ pridem sæuire solebat,
Idcirco statim baptismi gratia fulgens
Cœlitus illuxit Romanis arcibus vt sol. — *m. f. diliituit.
Hic Constantini curauit lurida membra,
Horrida leprosis explodens vlcera squamis:
Dum regnatorem Christi sub gurgite tinxit.
Quapropter Roma fregit delubra sacelli
Prisca nefandorum contemnens fana Deorum,
Et potiora rudis sectatur culmina templi,
Qua Saluatoris signata cruore coruscant,
Perpetuosque DEI produnt per secla triumphos,
Sic mundum propriis ornabat moribus amplum,
Dum regem Romæ correxit dogmate Christi.
Porro conflictum ge^lit * didascalus idem — *m. f. dedasculus.
Contra bis senos certantes arte Magistros,
Qui pignus mundi fallaci voce negabant.
B Dum mediatoris spernebant vota vocantis,
Lucida perpetuæ qui pandit lumina vitæ.
Quapropter cunctos fretus cœlestibus armis
Vicerat extemplo voti certamine compos:
Ac velut aduersus frendentes ore * molossos — *m. f. melosus.
Frustra qui superas implent latratibus auras,
Ferrea scripturæ direxit spicula miles:
Dum consternata mox omnes terga dederunt,
Excepto Zambri, qui tunc * necromantica fretus, — *m. f. nicromant.
Ignarum populum scrophosa fraude fefellit,
Dum magus in taurum pellax sine voce susurrat,
Corruit in terram quadrupes spiracula linquens:
Vastus tum vulgi clamor ferit æthera nimbi.
Sed tamen intrepidus Dominum Syluester adorat,
Vt plebs quam Christus preciosi sanguinis ostro
Reddidit immunem sublata fraude maligni,
Tetro haud fallatur falsi phantasmate Zambri.
Mox igitur tauri prostratum morte cadauer
Suscitat exsertis absoluens vincula nodis,
Et mitem armento fecit succedere taurum.
C Tunc populi passim clamabant voce Tonantem,
Laudantes Dominum cœperunt dicere grates:
Hic fuit, vt fertur, comes integritatis adeptus,
Donec * supremam claudebat tempore vitam. — *m. f. supernam.
Rex Constantinus quondam præsagia certa,
Atque futurarum rimatur somnia rerum
Culcitra dum plumis Augusti sterneret artus,
Cernens matronæ rugosæ forte figuram:
Vidit in extasi deformem fronte vetusta,
Cernua quæ graditur tremulis agitata lacertis.
Insuper hanc mortis iam sors multaret acerba,
Imperat illustris regni sermone sacerdos
Siluester Constantinum decrepita membra
Suscitet: vt vetulæ rursus cum sospite vita
Tunc Regis precibus surrexit bella puella,
Quam prius effigies turpabat torua senectæ.
Et licet ante situ torperet morte cadauer,
Fit tamen extemplo formosa puerpera vultu:
Quam rex contemplatur ouans cum stemmate comit
Tempora præcingens * aura flauente coronat, — f. auro.
Et peplo chlamydis, nec non cycladibus ornat:
D Vt regina * gerit rubicunda crepundia collo. — m. f. gestat.
Talis erat species formosæ Virginis alma,
Tunc Helena docens regem sermone futura,
Sic ait Augusto, depromens omnia somni:
Hæc tua semper erit, lethi calceque carebit,
Vltima in diris cum flagrent secula flammis.
Cumque tyro foret Augustus perterritus alto.
Pallidus euigilat somni formidine captus.
Conglobat in cœtum disertos arte sophistas,
Gymnica qui iactant ventoso dogmata fatu:
Quos rogat vt rerum sibi fata latentia soluant,
Quæ dudum in stratis signant arcana futura;
Sed cum forte nihil stolido sermone referrent:
Plurima sed falsis finxissent friuola verbis:
Tunc rex frugales ieiunans castigat artus,
E Atque dies septem declinat secula pompæ,
A Christo Domino poscens oracula pandi.
Nox ruit, & tetro mundum velamine vallat,
Nec non & furuis terrarum complectitur alis,
Tum sopor in strato regales occupat artus:
Cui siluester, ait, pandens mysteria rerum.
Femina, quam torua creuisti luce vetustam,
Quæ tibi horrebat multum squalente senecta,
Vrbs est quam vulgo Byzanti nomine dicunt:
Constantinopolis post hæc vocitetur in æuum. — Eand visionem refert Guntherus Parisiensis in hist. Constantinop. c. 16. supra fol. 376.
Nomine nempe tuo gestat per secla triumphos:
In qua murorum præcelsa cacumina quondam,
Nunc prostrata solo veterascunt arce ruenti
Mœnia marcescunt, & propugnacula nutant,
Quæ quassat caries, & frangit fessa vetustas.
Sed te conseruare mea præcepta iubebo.
Cornipedis spina vectus per squalida rura,
Cuspide vexilli scrobem sulcare memento,
Labara sic equitans per terram trudito dextra,
F Quatuor infindens directo tramite sulcos,
Per quos erectis castrorum turribus altis,
Mœnia murorum restaures imbrice rubra:
In qua regnabit proles, prolesque nepotum,
Sicut regnabat Patrum numerosa propago,
Quorum progenies, & aui glomerantur auorum:
11 Iam fuit Hesperiæ famosus laude sacerdos — S. Ambrosius.
Ambrosius Christi complens præcepta benigni,
Spiritus, & castæ seruauit fœdera carnis,
Qui nomen gerit Ambrosiæ de nectare ductum:
Hic tener in cunis quondam dum paruulus esset:
Magna futurarum gessit spectacula rerum.
Namque examen apum numerosis forte cateruis
Contexit faciem pueri, mirabile fatu:
Quæ licet horrenda stiparent labra cohorte,
Non tamen infantis sensit discrimina corpus.
Sic crebris vicibus replebant ora iacentis,
Atque cæteruatim rursum remeare studebant.
Posthæc ætherias repetentes agmine nimbos
Visibus humanis certant abscedere porro.
G Hæc pater Ambrosius stupuit miracula cernens,
A quo sortitur nomen sic inclyta proles.
Hoc nempe examen quo Sancti labra redundant,
Dulcia mulsorum portendit verba fauorum,
E quibus affatim dulcescunt pectora plebis.
Lucida digessit venerandus opuscula doctor,
Cum ratione pia pandens ab origine prima,
Qualiter hunc mundum summa prudentia patris
Tempore præsentem tunc per bis terna dierum
Fecerit æterno disponens secula nutu.
Hæc inquam docuit sermone crebro sacerdos,
Plures perducens ad cœli regna phalanges.
12 Garrula Martini nunc prodat litera laudem, — S. Martinus
Quam celebrat totus quadrato cardine mundus.
Hunc pater omnipotens nondum baptismate lotum
Nec balsamorum sacris chrismatibus vnctum,
Tempore nocturno cœlesti laude beauit,
Dum stipem * mancis, & peplum ferret egenis, — m. f. mansis
Christo deuotus cum iam * catechumenus esset. — m. f. catacuminus.
Quis vero studeat diserto famine fretus,
Omnia virtutum chartis describere signa,
Quanta Deus dederit deuoto dona clienti?
H Sæpe salutifero correxit dogmate pagos,
Vt ritus vellent magis exstirpare nefandos,
Atque creatorem regnantem credere Christum.
Nam paganorum destruxit fana profana,
Iure tyrannorum sternens delubra reorum:
Et mox antiqui confracta fraude sacelli
Fabricat altithroni venerandus templa sacerdos.
Sic quoque famosam frondentis stipite pirum,
* Qua proceres stolidi tunc turificare solebant. — cui f. legi.
Heu scelus, in veribus torrentes exta bibendum,
Diruit, vt populum non fallat cultibus error.
Surgere ter fecit defuncta cadauera letho.
Tetrica terrentis disrumpens tartara mortis:
Nec non ægrotis impendens munia vitæ.

A Lurida debilium fomentat membra virorum.
Quamlibet expertus non eſſet vulnera ferri
Vnquam, nec rubro roraret ſanguine martyr,
Aut etiam diris arſiſſet torribus ignis:
Attamen illuſtrem meruit confeſſio palmam:
Dum mens parata fuit mortis diſcrimina ferre.
Hic præſul iugiter permanſit virgo perennis,
Donec ætheriam miles migraret in aulam,
Angelicis vectus cæli ad conuexa cateruis,
Temporibus priſcis venerandos Græcia Patres
13. S. Gregorius, Nazianzenus. Edidit, ex quorum numero celeberrimus extat
Gregorius felix, fama ſuper æthera notus:
Quem Deus edocuit mundum ſeruare pudore
Corporis, & caſtæ coniungens fœdera mentis.
Tempore nam quodam geminas per ſomnia cernens
Virgineo vidit fulgentes flore puellas,
Quas ille aſpiciens toruis obtutibus horret,
Femineas quoniam non geſtit cernere vultus.
Tum Sanctum placidis compellant vocibus ambæ:
B Ne, grauiter iuuenis deuotas ſperne puellas,
Neuque indignatus vultum contemne ſororum,
Dum tibi perpetuo fratris copulamur amore.
Nam nobis mundum tribuiſti in corde ſacellum,
Quo iocundantes ſemper lætabimur ambæ.
Frater amicitia nunquam fraudabere noſtra.
Altera virginitas fœcundo flore vocatur:
Altera geſtabit ſollers ſapientia nomen.
Et ſumus angelicis miſſæ de ſedibus iſthuc,
Vt tecum maneant noſtræ conſortia vitæ.
14. S. Baſilius. Baſilius quondam doctorum maximus auctor
Condidit egregiam diuino dogmate legem:
A qua proceſſit libratæ normula vitæ,
Vergere quæ nullum laxat ſub pondere læuo,
m. ſ. libelli. Trutinat electos, ſed iuſtæ lance libellæ,
Vocibus alternis reddens oracula ſanctis,
Qualiter ornetur verax concordia fratrum.
Et iuſte iugiter fulgeſcant fœdera mentis.
Nec non diſerto digeſtit famine librum,
* m. ſ. creaturarum. Prima * creatarum pandentem ſemina rerum,
Atque potentatu quadratum conderet orbem,
C Materiam mundi diſcernens ordine recto,
* m. ſ. diuexi. Aurea * deuexi dum format ſidera cæli.
Hinc nobis oritur mundi naſcentis origo,
Cuderet vt ſummus rerum molimina princeps.
Hic ſe virgineum prodit ſeruaſſe pudorem,
Taliter affirmans profecto famine præſul.
Feminea præceps cognoui corpora nunquam,
Nec tetigi penitus muliebres turpiter artus.
Non tamen immunis vocitabor nomine virgo.
15. S. Antonius Edidit inſignes tellus Memphitica patres,
Lucida perpetuæ mercantes munera vitæ.
Equorum numero pollebat ſorte beata
Nomine famoſo felix Antonius auctor,
Summa ſupernorum conquirens regna polorum.
* m. ſ. rara. Hic primus docuit cultores ordine ſanctos
Squalida per ſaltus peterent vt * rara locorum
In quîs contemplatiuos decerpere fructus
Poſſent: & iugiter Domino famulariter alto.
D Hic inquam monuit cælorum regna merentes,
* m. ſ. diuexa. Spernere delicias, & mundi linquere gazas:
Ardua ſectari, nec non * deuexa caueri,
Dum calles gemini diſpari tramite tendunt:
Vnus in ætherios per cæli culmina campos;
Alter ſic Herebum luſtrat ſine fine profundum.
Cuius clarificam qui malunt noſcere vitam,
Qualibus in mundo ſignis effulſerit almus:
Quoque modo ſpurcas curarit corpore clades,
Dira ſalutifero reſtaurans vlcera fotu,
Qualiter vt medicus populorum peſtibus obſtans
Morbida ſanatis renouaret viſcera fibris,
Non pigeat prorſus ſeriem ſpectaſſe libelli,
In quo ſcribuntur virtutes illius amplæ.
16. S Paulus Eremita I. Haud ſecus & Paulus ſignis ſuper æthera notus,
* m. ſ. quas. Omnibus & regnis * quæ luſtrant lumina Phœbi
Per deſerta fuit quo non præſtantior alter:
Tendit ad æterna felix habitacula miles. E
Hunc gener infidus ſtrophoſo fallere geſtu
Maluit inſontem, diſrumpens fœdera pacis:
Idcirco fugiens quærit ſub rupe latebras,
Donec tortoris ſæui tormenta * fatiſcunt.
Et rurſus placido lætetur tempore mundus: * m. ſ. fateſcunt.
Quem nutrit in crypta palmeti dactylus arcta,
Et fruitur foliis pro aprico tegmine pepli.
Nam ſitis ardorem demebat gurgite fontis,
Quem mox, vt genuit, telluris glarea glaucum
Rurſus in obliquum latices * effuderat, antrum, * m. ſ effuderat.
Aliger * tum præpes gracili nutrimine farris * ſ. hunc.
Pauerat in ſpecu palmæ ſub frondibus altis;
Cui famulabantur ſpreta feritate leones,
Atque lupi * rapidos iuſſit miteſcere rictus. * ſ. rabidos.
Vixerat in terris cæleſti munere fretus,
Vndecies denos, & tres feliciter annos,
Tum demum æthereis ſtipatus in iure cateruis,
Iuit ad æterni caſtus conſortia regni,
Percepturus in excelſo noua gaudia victor. F
Nec non eximia virtutum gratia fretus 17. S. Hilarion.
Plurima patrauit deſerto ſigna ſtupenda
Hilarion felix famoſo nomine dictus,
Quem præſens crebro mundus rumore celebrat.
Dum cupidus geſtit normam æquiparare magiſtri,
Et ſimulare ſuam * per perpendicula patris. * In m. ſ. per deſiderabatur.
Hic ſtricta corpus frenabat lege petulcum.
Torrida laſciuæ demens incendia carnis.
Quique * titillantis ſpernit primordia luxus. * m. ſ. titulántis, mendoſe.
Prima iuuentutis calcans ludicra ſeueris,
Claruit Ægypto, quod ſtrictim carmine pando.
Nam gipſum miſeros quod dudum faucibus atris
Sorbuit indigenas flammis combuſſit * enorme, * m. ſ. inormem.
Dum rogus ingenti lignorum fomite flagrans
Reptantem in prunas conſumpſit torre chelydrum.
Denique cum pelagi montanis fluctibus olim
Æquora per vitreos bullirent turbida campos,
Priſcaque turgeſcens non noſſet littora pontus, G
Cœrula fluctiuagis ſed regnant molibus alta,
Dum proprias ſpernunt ſpumoſis fluctibus oras.
Tunc omnes pariter glomerantes agmine denſo,
Contra fluſtra ſenem ſiſtebant turgida ſanctum.
Et fidum tremuli patronum rite rogabant,
Auxilium miſeris vt ferret ciuibus vltro.
Ille crucis pingens pariter ſignacula ſulcat,
Horridus in cumulum ſalſarum fluxus aquarum,
Concreuit porro ſurgens ad ſydera cæli,
Mox furibunda maris compreſſit cœrula ſæui.
Sic miles Chriſti frenabat marmora ponti, * m. ſ. fateſcat.
Vt merito ſancti non vnquam fama * fatiſcat.
Sic quoque in Ægypto fertur vixiſſe Ioannes; 18. S. Ioannes Eremita, Ægyptius.
Accola deſerti vitam ſine crimine ducens.
Qui ſtrictis proprium nodabat nexibus æuum,
Carne à laſciua vincens ergaſtula mentis,
Conſeruans geminum iuſto moderamine pondus,
Dum diuina docet duplam ſententia vitam,
Quam rector debet iuſta diſcernere lance,
Atque gubernandum carnis cognoſcere motum.
Hunc famoſa rudem replebat gratia vatem, H
Vt poſſet clauſas rerum reſerare latebras,
Clancula virginea pandens myſteria claue.
Tempore nam quodam per ſomnum femina ſenſit.
Munere virtutum quam pleno præditus eſſet,
Scilicet optatam dum ſumpſit carne medelam.
Quamlibet ante gemens geſtaret corde querelam.
Imperium mundo florens, cum Roma teneret,
Atque gubernaret regnorum ſceptra per orbem,
Temporibus fauſtus Benedictus claruit iſdem, 19. Benedictus.
Quem Deus Aſconiæ clemens indulſerat auctor,
Vt populum Domini vadentem tramite recto
Ferret ad æterni ductor veſtigia regni:
Quem prius abſtruſus ſæuis anfractibus error
Traxit ad inferni torrentis tartara nigra.
Sæpe tyrannorum contriuit templa priorum,
Qui Dominum lucis tenebroſo corde negabant.

Mox

A Mox ibi defigens victricia signa salutis,
Sic miles Christi deuicto hoste triumphat,
Basilicam Domino restaurans æde renata.
Quis modus, aut numerus, vel certe calculus index
Explanare valet virtutes illius amplas.
Quæ modulum, & numerum excedunt pro mole gestorũ.
Namque cadaueribus reddebat lumina functis,
Quæ gelidæ mortis per vim fortuna necarat.
Auditu surdos, & claudos gressibus ornat.
Ægrotos vegetat membrorum viribus augens.
Dæmonis arma fugans, nec non & spicula frangens,
Hostibus explosis restaurat saucia corda.
Nam capisterium rimarum fragmine ruptum
Innouat, vt nutrix lacrymarum flumina fudit.
Pestiferum calicem, qui mortis pocula cinxit,
Porrecta rupit dextra per signa salutis.
* m. s. prolapsum. Sic etiam chalybem * prolapsam gurgite, Gothi
* certamine Ad proprios iterum iussit remeare lacertos.
Primo qui statuit nouæ* certamina vitæ,
Qualiter optatam teneant cœnobia normam,
Quoque modo properet directo tramite sanctus.
Ad supera scandens cœlorum culmina cultor;
B Cuius præclaram pandens ab origine vitam
Gregorius præsul chartis descripserat olim,
Donec æthralem felix migraret in arcem.
Huius alumnorum numero glomeramur ouantes,
Quos gerit in gremio fœcunda Britannia ciues,
A quo iam nobis baptismi gratia fluxit,
Atque magistrorum veneranda caterua cucurrit.
30. S. Geruasius & Protasius. Quid memorem geminos * .... fœdere fratres,
Reddentes animas astris, & corpora terris.
* lacuna est in m. s. for. geminato leg. Purpureo passum venerantes sanguine Christum,
Martyres effecti rubuerunt carne cruenta:
Quique vicem reddunt Domino, vt Psalmista canebat:
Ecce salutarem calicem per pocula mortis
Accipiunt pariter pergenti tramite Christi:
Quos simul inuenit sanctus monstrante beato
Ambrosius Paulo pulsantes carne sepulta
Saxea quadratis quos condit tumbula fossis.
Hoc pia virginitas comebat flore superno
Angelicis semper quæ constat cara cateruis;
Vnus Geruasius, nec non Prothasius alter,
Imperio veterum sortita vocabula gestant.
C Præsul erat quondam Narcissus forte vocatus
31. S. Narcissus. Virtutum meritis redolens, vt nomine florens,
Quem simul ornabat pollescens munere duplo
Pontificatus apex cum Virginitatis honore,
Claruit idcirco celebri rumore per orbem,
Dum vitæ meritis fulcitur dogma loquelæ.
Nam frontis laticem oleo pinguescere fecit,
* m. s. grassis. f. grossis. Et liquida * crassis mutauit flumina guttis:
Denique cum tempus festis paschalibus aptum
Annua Christicolis renouaret vota per orbem,
Quæ solet vberius Christi celebrare triumphos,
Cætera quam celebrent anni solennia festa,
Tunc oleum in vacua defecit lampade vitri,
Et lychnus fumans furuis obtorpuit vmbris,
Pendula cum nulla flammaret luce lucerna.
Mox fortuna iubet Narcissus flumina lymphæ
Fidens in Dominum, sacros haurire ministros.
Et complere cauum cum glauco gurgite vitrum.
D Funditur interea per cunctas vnda lucernas,
Sic exorcizans lychnos benedixit aquosos.
Iamque latex lucens flammas pascebat edaces,
Papirus in medio radiabat lumine centro
Clarius, & multo quam fomes pinguis oliui,
Aut certo in vitro splendens aruina*
* scrofæ. * m. s. cone°. Mox vulgi* cun[c]tus cernens miracula rerum,
In commune Deo grates, laudesque frequentat.
Non tulit hanc faustam grassator crescere famam:
* strophis forte per licentiam ἀπὸ στροφῆς. Qui genus humanum* strophosis* eludere certat.
* elidere m. s. Concilium* glomerant cum trino teste nefandum,
Qui scelus horrendum concinnat crimine falso,
Præsulis vt famam serpentis dente lacessant,
Atque venenata sanctum cum fraude sugillent:
E quorum numero procedens primitus vnus, E
Quamuis iuraret, pellaci fraude fefellit.
Ignibus * sic atris, & flammis fomite farsis * m. s. glumerant. * f. hic.
* Conflagrem penitus, si fatu friuola fingam. * m. s. confragem.
Alter subsequitur, strophosam ferre querelam:
Taliter ad turmas infit cumm voce procaci:
Sic mea non pereant regali corpora morbo,
Quod veros promit iurans sententia factis.
Tertius est testis proferte pectore questus,
Et iuramenti nodosis vincla catenis
Nititur imprudens verbis constringere falsis.
Sic mea non tenebris nigrescant lumina furuis,
Glaucoma nec penitus lippos suffundat ocellos,
Adsertor verax si fingam famina falsa.
Propterea exilium voluit perferre sacerdos,
Inuidiæ maculam fugiens declinat iniquam.
Sic pater in saltu fertur vixisse remotus,
Contemplatiuos carpens sub monte maniplos,
Dum solus soli Christo famularier optat,
Lubrica fallentis conculcans gaudia secli.
Mox igitur punit præfatos vltio testes:
Qui sacramentis concinnant friuola falsis, F
Et temerare student insontem crimine vatem.
En, lare torrenti testis * conflagrat iniquus, * m. s. confragrat.
Primus qui labris contorsit tela nefandis,
Præsulis vt vitam fuscarent verba maligna.
Culmina celsa crepant ignitis vsta fauillis,
Atque propinquorum turmas combusserat ardor;
Sic quoque crudescens multabat pœna secundum,
Morbo regali plectendo lurida membra,
Donec putrescens prodiret pectore flatus.
Tertius orbatus geminis sub fronte fenestris,
Limpida dum tenebris clauduntur lumina tetris.
Hic ergo aspexit tremulus tormenta priorum,
Qualiter altithronus pellaces plecteret * astus, * m. s. actu.
Horrendi sceleris scenam patefecit opacam.
Machina detegitur cæcis frustrata * stellis: * f. legend. sutelis.
Et reus, in tantum lacrimarum flumina fudit,
Irrigat & salsis oculorum fontibus ora,
Donec ocellorum caruisset luce pupillæ.
Sic vindicta reos plectebat trina Tonantis,
Vsque fugam vitæ cum mors bacchatur acerba.
Arbiter æternus dum sontum crimina punit,
Alma sacerdotis pandit præconia casti.
Nec minus interea stupuit Memphitica tellus G
Rumores Patrum sub cœli culmine claros: 32. S. Alexander, & D. Athanasius Episcopi.
Equis ortus erat felix Athanasius olim,
Cuius Alexander sanctissimus exstitit altor.
A quo victus erat toruum qui schisma docebat
Arrius infaustus ventris dum viscera fœda
Turpiter egessit ruptis extalibus ani,
Quæ caua per cryptas complebant antra latrinæ:
Sanctus Alexander missæ solemnibus actis,
Cum celebrarentur sacræ libamina mensæ,
Aspicit infantum ponti per littora turmas,
Mystica dona Dei ludo simulare stupendo.
Vidit nempe procul quod sic Athanasius illo
Tingeret infantes baptismi gurgite mersos,
Ceu foret antistes sacrato more dicatus.
Talia signa sacrum portendunt esse futurum,
Prospera quod rerum liquido fortuna declarat: H
Hoc gestum ludis apicum sed seria firmant,
Almus Alexander cum vitam funere clausit.
Post hæc successit florens Athanasius æuo:
Qui gregis excubias vt pastor ouile tuetur:
Contra beluarum fraudes, rictusque luporum,
Qui lustrare solent mandras, & septa bidentum:
Hic ergo præsul stolidorum dogmata demens,
Sæuos schismaticos & mille pericula perfert.
Quem iidem schismatici spissa fallente caterua,
Infamare student, fingentes friuola falsa,
Dum regi monstrant euulsum carne lacertum,
Et loculo gestant vulgi ad spectacula truncum,
Quod magico stolidi dicunt phantasmate gestum,
Turpiter Arsenium sic fantes corpore mancum,

Qui

A Qui dudum extiterat librorum tramite lector.
Tum iubet Augustus vatem Constantius almum
Protinus arceri porro de finibus istinc.
Sed secus euenit, quam machina straba putabat,
* Præfatus lector dum * fraudem prodidit atram.
[* m. f. præfatos. * Idem fraude.]
Tunc pius antistes detecta fraude maligna:
En, inquit, sanam lectoris cernite dextram:
Nec non neruosam cuncti spectate sinistram.
Tum nouus insonti crebescit laude triumphus:
Quando sacerdotem noscunt sine crimine sanctum.
Æmulus obstupuit, fraudis dum scena patescit.
Buxeus ô quantos obtexit pallor inertes,
Seu certe quosdam rubræ confusio frontis.
Sic rea, suffragante Deo, commenta fatiscunt.
Sed contrita rotis extollit vipera cæphal
Et rursus ructat tetrum de fauce venenum.
Namque alia sanctum nituntur fallere fraude.
Femina nempe procax strophis instructa nefandis,
Insimulare studet stuprorum crimine vatem.
Sed dicto citius verborum spicula peltis
B Presbyter obtundit mœcham molimine vincens.
Quem probrosa manus strictim fallentis obuncat.
Sed tamen antistes Christi testudine fretus,
Æmula sæuorum vitat figmenta virorum,
Delituit senis annorum cursibus, intra
[* latebram m. f. emendatus.]
Cisternæ * labrum descendens vsque profundam:
Quæ lymphis vacua præstabat tecta tigilli:
Qua latuisse ferunt lustris voluentibus ipsum,
Cerneret vt nusquam radiantem lumine Phœbum,
Iustitiæ vero solem septemplicis, & re
Quem sacra per * biblos descripsit litera lautos,
[* m. f. piblos.]
Pectoris intuitu desistit cernere nunquam.
23. S. Babylas. Garrula nunc Babylæ depromat chartula palmam:
Plurima Pontificis pandens præconia clari.
Qui gregis excubias, & caulas vallare bidentum
Imbutus fuerat conscripto dogmate bibli,
Dirorum contra morsus, rictusque luporum.
Princeps imperium * qui Romæ rexerat amplum,
[* Numerianus Imp. habet glossator.]
Imo triquadrum discreto * limine mundum:
[* limite forte leg.]
Non cunctante gradu cum sanctæ limina valuæ
C Vellet adire ferox, stropha stimulante malignum,
Tum pius Augustum castigans voce superbum
Increpat antistes contempto stemmate regis,
Flatu defendens sacri vestibula templi,
Præcipit audacter maculatum cæde cruenta,
Absidam Ecclesiæ pullis non tangere palmis.
Ducitur augustam qua propter præsul ad aulam,
Vt vi ex verborum strabo cum rege loquatur:
Impius extemplo venerandum cogere pœnis
Christicolam cœpit constrictum nexibus arctis,
Vt supplex veterum oraret figmenta Deorum,
Delubris, statuis libans holocausta litaret,
Quod flamen felix vt spurca venena recusat,
Nec blandimentis inclinat colla sacellis.
Tum tres infantes germano fœdere functos,
Quos pius imbuerat scripturæ dogmate Præsul,
Imperat Augustus lentis vexare flagellis:
Quatenus inflictis nutarent pectora flagris,
Quæ prius obstiterant regi parere nefando.
Sed tamen infantum non cedunt corpora pœnis,
D Quin magis horrendas vincunt præcordia virgas,
Quamuis sanguineos fudissent verbera riuos,
Crudaque per teneras rorarent vulnera pulpas.
Tunc demum capital perpessus forte sacerdos,
Æthera * glauca petit deuicta morte triumphans,
[* m. f. glaca]
Nec non inuestes, sursum migrante magistro:
Hoc est ephœbi, quos rubris serta rosetis
Ornabant pariter cælorum culmen ouantes.
Angelicis cuncti penetrabant cœtibus altum.
24. S. Cosm. & Damianus. Quis valet Vrbani laudes sermone polito
Fari sanctorum sub cæli culmine clarus,
Qua croceos Titan radios defundit in orbem,
Dum lustrat latum reflexo tramite mundum.
Sed tamen egregios depromens garrula scabro
Incipiet celebrare viros nunc pagina versu:

E Quos materna simul matris enixa gemellos
Edidit in mundo sortitos nomina dupla.
Quorum alter Cosmas, Damianus dicitur alter
Imbuit hos pariter secli doctrina, medelam
Nec non diuina præstauit gratia gratis,
Vt possent fibris putres explodere pestes,
Atque salutiferam morbis impendere curam
Artibus horrendas pellentes corpore clades.
Mutos, & mancos, claudos, surdosque repertos,
Luscos, ac * strabos, qui torta luce fruuntur.
[* m. f. strambos.]
* Blæsos, ac * balbos, qui scæuis verba loquelis
[* * m. f. blessos, ac balnos.]
Fantes corrumpunt: & * quidquid debile fertur,
[* quid mancum est in m. f.]
Cœlitus instaurant Christo donante salutem:
* Sic lucem carnis trudunt medicamine spurcæ.
[* m. f. sicque]
Nec tamen eximio virtutum munere dites,
Auri fallentis gestant marsupia * farsa.
[* farta.]
Sed loculos nummi calcant, vt tetra venena,
Omnia donantes gratis pro stipe superna.
Princeps interea mundi, qui sceptra regebat,
Martyres edictis multat crudelibus atrox.
F Tum geminos pelagi prædictos gurgite fratres
Merserat in pontum fretos virtute Tonantis:
Algida sed vitreis mitescunt æquora flustris,
Dum dicto citius sanctos ad litora vectant.
Sic compressa sali sacra virtute potestas,
Turgida fluctiuagis sopiuit cerula campis,
Dextera dum patris portum patefecit in vndis.
Impius idcirco cernens vexilla tropæi,
Altera gorgoneis molitur damna venenis.
Nam truculenta ferox flammarum pabula torret,
Et sacramentorum fornacem fomite farcit,
In quam * flagrantem sacros detrudere iussit,
[* m. f. fraglantem.]
Vt rogus insontes prunarum torre cremaret:
Artus quos dudum turgescens gurgite pontus
Mergere non quibat lympharum fluctibus atris.
Sic facula flammæ fornacis fomite friget:
Vt miles Christi neglecto turbine flammæ
Redderet ingentes pro vita sospite grates.
Ceu salamandra focos solet insultare * pyrarum,
[* m. f. pyrorum.]
Quamuis congerie glomeretur forte rogorum.
Tunc crucis in patulum coguntur scandere robur,
Atque pharetrarum densas sufferre sagittas,
Mox sator æternus qui sanctos iure triumphat,
Spicula tortorum confregit dira reorum.
G Exin martyrii sumpserunt serta cruenta,
Ad conuexa poli migrantes culmina celsi.
25. S. Chrysantus. Nec meminisse moror præconia clara Chrysanti,
Quem merito mundus famosa laude frequent at.
Hunc igitur genitor florentem tempore puto,
Tradidit inuestem rectorum forte Magistris:
Vt puer * indolis librorum disceret artes,
[* f. indocilis.]
Quas mundana colit stolido sapientia sensu,
Qui fuit, vt fertur, donatus mente sagaci,
Arduus ingenio, & prudens pecto pube r.
Posthæc illustris dum sacra volumina lector,
Auribus hausisset cælesti grammate scripta,
Protinus antiquæ contemnens dogmata sectæ,
Falsa vetustarum calcauit friuola legum,
Et dicto citius, nactus rudimenta fidei,
Flagitium sceleris baptismi diluit vnda:
H Mox publice Christum paganis prædicat vltro,
Dira superbarum spernens tormenta minarum.
Tum genitor sobolem naturæ iura resoluens
Truserat in * tenebras conclusi carceris atras,
[* m. f. tenebris.]
Magnopere metuens fisci decreta nefandi,
Insuper & capital tremulus formidat acerbum.
Sed cum mens viuens ferret tormenta libenter,
Mox aliam genitor concinnans machina scenam.
Lubrica mundanis admouit gaudia pompis,
Serica purpureis præbens velamina peplis,
Quæ moritura facit * fœtoso viscere bombix,
[* m. f. fœtosa viscera.]
Induit egregium preciosa veste nitentem.
Tum iussu patris conuiuia larga, puellæ
Deliciasque ferunt, epulas, luxusque culinæ,
Vestibus ornatæ variis, & fronte venusta,

Tali

A Talibus vt pompis miles mollesceret audax:
Ferrea quis crebro cedunt præcordia virum;
Sed tamen armatus Christi testudine tiro,
Oscula virgineis despexit lubrica labris,
Nec penetrare finit stuprorum spicula pectus: *m. f. iaculatus.
Sed procul excussit * iaculatas fraude sagittas. *vatis m. f.
Non sicut cecinit sponsali carmine * vates;
Mellea tunc roseis hærescunt labra labellis;
Dulcia sed Christi lentescunt labra labellis.
Venit ad extremum virgo certamen adulta,
Daria vestalis formosa fronte rubescens;
Aurea cum glaucis quam comit lunula gemmis.
Nititur hæc iuuenem Veneris constringere nexu;
Quatenus ad thalami flectat connubia mentem.
Hæc phalerata fuit facundis freta loquelis.
Denique * diserti stupuerunt forte Magistri.
Virginis ingenium biblorum famine cultum. *deserti * m.f.
Nempe tenax scripti fuerat, veloxque legendi:
Sed secus euenit Fortunæ casus opacæ:
Dum pius opposuit fatis contraria fata.
Daria quæ dudum seruabat numina Vestæ,
Credidit altithronum cœli qui sceptra gubernat;
B Facundis virgo verbis conuersa Chrysanti.
Tunc simulata tori fingunt consortia fatu,
Moribus & castis viuunt concorditer ambo,
Vt spurcum penitus vitarent pectore næuum,
Et maculam Veneris pullam cum corde fugissent.
Posthæc baptismi sacratis tinguitur vndis,
Quatenus exuuias spoliaret mente vetustas,
Et noua de liquido sumatur gurgite lodix.
Tum virgo veterum spreuit documenta librorum,
Et sequitur Christi quadratis dogmate biblis.
Quis poterit vulgi tantas numerare cateruas,
Quantis exemplis egerunt credere Christo?
Traditur idcirco pœnis torquendus acerbis,
Septuaginta viri quem denso milite seruant.
Herculis in fano, hi forsan tura litaret.
C Tunc miles cœpit dirus vexare negantem,
Athletam Domini fretum virtute superna,
Vdis & crudis neruorum nexibus angens,
Torrida flammantis laturum caumata solis.
Sed puncto citius laxantur lora lacertis,
Omnipotente DEO restes soluente nefandas,
Et suras iterum cipporum vincula claudunt,
Cruraque cum rigidis nectebant turgida lignis.
Extemplo cippum findit regnator Olympi,
Quamuis hunc stolidi cœcata mente ligarent.
Lotia* tunc lictor crudelis spargere iussit,
Sacros humectans artus humore putenti, *m. f. hunc.
Qui liquor, vt dicunt, atrum phantasma fugabat,
Dum verna Domini sperat necromantia fretum,
Sed putor ambrosiam fragrabat nectare suauem.
Exin tortores buculam deglubere birsa
Mandant, vt crudo stringantur tergore membra:
Martyres ardentem passuri lumine solem,
Torrida sed Titan, compressit fulmina frendens,
Vt nulla insontis ferrent incendia membra.
Tunc reciproca virum claudunt ergastula sacrum,
D Arta catenarum constringunt vincla lacertos.
Nec non & collum nectunt cum crure gemello:
Ecce repente pios nodatos arbiter artus
Eripit è chalybis mox stricta ligamina rupit.
Porro cum Sanctum nodoso vimine miles
Cederet infaustus, rubro qui sanguine gaudet,
Sed mirum dictu, * sceptrorum flagra beatus *pro virgis.
Ictibus argutis Martyr non sensit acerba,
Quin imo vt pluma mollescunt vimina Sancto
Lenia ceu viridis lentescit papyrus amne;
Claudius his signis compunctus credidit vltro,
Septuaginta viros conuertens dogmate claro,
Fecit baptismi purgari gurgite mersos.
Quapropter rubro perfusos sanguinis ostro,
Miles ad ætherium faustus perduxit olympum.
Quos simul obstruxit felix spelunca sepultos,
Lucida perpetuæ visuros præmia vitæ.

His conuexa poli merito lustrantibus alta, E
Daria cum duro patitur tormenta Chrysanto;
Impiger ast ille strictus molimine ferri
Truditur in tenebras laturus carceris atras;
Lurida quo putridis fluxerunt stercora ripis;
Nectare sed fœtor cedit, ceu luce latebræ.
Traditur interea scelaratis Daria scortis:
Prostibulum mœchæ penetrans sine crimine sæuæ;
Sed leo de clatris rugibundus mittitur artis,
Virgineos artus tutos seruare puellæ:
Si quisquam cuperet sacrum temerare pudorem,
Gestibus obscœnis contrectans corpus honestum:
Arcam ceu quondam probrosus contigit Oza;
Protinus oppeteret confusus fronte petulcus,
Rictibus & rabidis corrosus dente leonis
Vltricem pœnam sentiret morte ferina:
Tunc demum Augusti qui Romæ regna gerebat,
Decreta rubras sumpserunt morte coronas;
Et simul * inscripta pausant* sablone sepulti, F *f. inscripto *f. iabulone.
Quos simul in vita vexauit pœna cruenta,
Credimus vt faustis glomeratos iure cateruis
De gremio tumuli, cum tellus sponte dehiscet,
Et genus humanum tumbis emerserit atris
Suscitet ad requiem, mundum dum laxat habenis.

Tempore transacto sanctam gentilibus armans
Ecclesiam Christi tempestas sæua cruentans, 26. S. Iulianus.
Martyribus sacris mortis discrimina mille
Conglobat insontes, torquens sine crimine, culpæ.
Vt miles Christi stricto mucrone negaret,
Impia tortorum cum ferret flagra malorum,
Hos inter, quidam Iulianus nomine Martyr,
Horrida sanguineis *.... certamina pœnis.
Quem pater ad scholam, cum primo glisceret æuo,
Prodidit, vt tomis dialectica dogmata rerum,
Et simul rhetoricas biblorum disceret artes.
Mox igitur iuueni veterum documenta librorum,
Quamuis in tenero pulcher pubesceret æuo,
Limpida discipulus scripsit scholasticus * astu, G *ingenio, vt notat glossator ad marg.
Cum pater sobolem vetulus vidisset adultam,
Nititur * indocilem claris natalibus ortum *m. f. indolem.
* Flectere cum precibus, thalamorum vt iura capessat, *m. f. Plectere.
Quatenus inde foret post successura nepotum
Progenies, mallet si ditem ducere sponsam.
Flagitat inducias septem sufferre dierum,
Quatenus hoc spatio pulsaret voce Tonantem,
Subnixis precibus rogitans oracula * Diui,
Certius vt quiret Christi cognoscere nutum. *f. Diuum
Denique transacto venerandus tempore puber;
Lecto sopitus cum somno membra dedisset,
* Orama per noctem cernebat rite supernum. *ὅραμα. m. f. mend. Orama.
Cœlestes fatus sic felix auribus hausit:
Protinus è strato festinat surgere miles,
Ne metuas iuuenis sortiri dote puellam,
Dulcia ne rigidus frangas decreta parentum.
Sed tamen hanc sociam sanctam seruare memento,
Quæ tibi cum mero copulatur corpore virgo,
Namque pudicitiæ comes indefessa manebit.
Multa mihi populi seruibunt millia passim,
Quæ vestris credent cœlorum sceptra loquelis.
Interea iuuenis patris præcepta facessit,
Et simulata tori spondens connubia matri,
Accipit ornatam gemmis, auroque puellam. H
Attamen altithronus quadrati conditor orbis,
Pacta tutatur sponsum cum virgine castum,
Propria fuscarent vt nunquam crimine membra,
Luxuriam carnis frænantes ilibus almis,
Præsertim pia cum Christus præcordia pungens,
Per somnum moneat castum seruare podorem.
Nam bibli seriem, quam rex direxit olympi,
In thalamo cernunt, aurato grammate scriptam,
In qua virginitas seruari sancta iubetur.
Exin * vernarum fundant cœnobia Christi,
Normam iustitiæqui seruant tramite scripto. *m. f. bernarum fundant cœnobia.
Virginibus quoque condunt gurgustia cellæ,
Quas licet inferior sexus discriminet ordo,

A
Non tamen inferior virtutum cardo sequestrat.
In quîs nempe decem monachorum millia florent,
Cantibus assiduis,& psalmis carmine crebro.
Sic famulabantur * iugiter,noctesque,diesque,
* in m.s.abest hæc vox
Viribus infractis pulsantes atria cœli
Astriferi, precibus dum lustrant limen olympi.
Interea veteris ructantur fauce draconis
Atra venena,sacras Christi torquentia turmas,
Tum miles Christi nodoso fuste flagella
Sustinet immerito constrictus nexibus artis.
Flagraque * cum crepitu præsultant cæde cruenta,
Donec purpureo rorarent sanguine riui.
Sic sequitur Dominum deuota mente minister,
Ad superas arces angusto tramite tendens,
Vt prius angusto tendebat calle Magister,
Sanguine purpureo demens peccamina mundi,
Dum pius in patulum dignatur scandere lignum.
Tum luscus tortor sensit detrimenta pupillæ,
B
Martyris afflictus flagris,& stipitis ictu.
m.s. monoptalmi.
Mox monophthalmi restaurat lumina martyr:
Quamuis Pontifices fani,ludibria passi
Reddere non possent euulsam stipite lucem.
Insuper excelsum forti compage sacellum
*------ simul stabant simulacra metallis,
* Mutilus versus fo.sic in exemplari erat:In quo mille.
Diruit ad fundum sternens molimina prisca.
Non Mars vulnificus, qui belli semina spargit:
Rancida gorgoneis inspirans corda venenis
Delubri statuis potuit succurrere parmis:
Nec Venus,aut Veneris prodest spurcissima proles.
Aurea sternuntur fundo simulacra Mineruæ,
Quamque deam stolidi dixerunt arte potentem:
Nec Bacchus valuit,cui frondent palmite vites,
Vt referunt falso veterum figmenta librorum,
Numine nutantes fani fulcire columnas.
Sed titubant templi tremebundis marmora crustis,
Et ruit in præceps tessellis fabrica fractis.
Neptunus fama dictus regnator aquarum:
Qui regit imperium ponti turgentibus vndis,
Falsas effigies,quas glauco marmore sculpant,
Aurea seu fulua quas ornant petala fronte,
Haud valuit veterum tunc sustentare deorum.
C
Alcides fertur Centauri victor opimus,
Flammea qui pressit latronis flamina Caci,
Quamuis fumosis ructaret flabra loquelis.
Herculis in crypta sed torquet dextera * clauam,
* claua mendose m.s.
Nec tamen in templo rigida virtute resultat,
Quæ famulus Christi supplex oramina fudit.
Vulcanus * catax,quem finguntigne potentem,
* Legi debet Vulcanusque catax. vide Non. in catax.
Torrida flammigeris moderantem fulmina frenis
Funditur:occubuit fraudatus torre rogorum,
Sic quassata ruit simulacris machina lapsis,
Vt veterum narrat verax historia rerum:
Cum geminam flamen prolem peccare videre,
Nec tamen asperitas patris compesceret vlla,
Plecteret aut sontes crudescens vltio natos,
Acriter idcirco exarsit vindicta Tonantis:
Quatenus arca DEI diræ post funera stragis,
Ducta per Azotos simulacrum sterneret altum:
Tunc ruit in frontem confracto poplite Dagon,
Et caput infandum funestos liquerat artus,
Quod vulsum ex humeris ciues in limine cernunt.
Aurora in fuluis dum luxit lutea bigis,
Et croceum iubar in quadrum flauesceret orbem,
D
Ac roseos patulis radios infunderet aruis,
Spinaque cum trunca membrorum parte remansit,
Haud secus in diuos,quorum cassata potestas,
Ad fundum cecidit;sæuit regnator olympi,
Expers vt nullus diri discriminis esset,
Ceu styli series præsenti grammate pandit,
Sic quoque terga dedit cassato numine Phœbus,
Qui fuit infausti Saturni filius atrox:
Iupiter ingentem quem pompant carmina vatum.
Hic patris imperium,quod fantur opuscula prisca,
Contra naturam pulso spadone capessit,
Tum miser in Latio demptis genitalibus exul
Delituit,nati vitans discrimen acerbi,
E
Nec Pluton prodest,qui tetris tartara sceptris
Rexit,& inferni furua regnauit in aula:
Hic Cereris sobolem nigrantes vexit ad vmbras
Sed regina sequi matrem Proserpina nolle,
Fertur in antiquis falsato grammate biblis.
Nec Pan Arcadiæ,quem gens colit exta litando,
Plurima dum veribus torrebant viscera flammis,
Contulit auxilium fani fundamine fracto.
Machina celsa labat,dum culmina fracta fatiscunt,
Nec glus lentescens * morum mœnia pangit,
* f.diuorum
Nec durus scopulus calcis compage quadratur:
Sed simul exhausta veterum virtute Deorum,
Insuper Augusti quassata mole sacelli,
Diruit in cinerem vindex censura Tonantis.
Vt precibus martyr supplex cum voce poposcit,
Quatenus altithronum,lauta qui regnat in arce
Possent clarificis pagani credere signis.
F
Vnica tunc soboles Præfecti credidit vltro,
Dum pia fructiferis pandit præcordia verbis,
Martyris amplexus felix oracula puber.
Tunc simul in latebras truduntur carceris atras.
Quadam natorum putrescens forte cadauer
Turpiter introrsus bulliret vermibus atris:
Sed tamen insontum complentur nectare nares,
Olfactum Ambrosiæ spirantes forte supernum.
Nec lucis radios linquens ergastula cessit,
Limpida sed tenebras arcebant lumina furuas,
Sic Deus in Sanctis alma virtute triumphat.
Tum custos cernens rerum miracula tanta
Credidit altithronum saluantem secula regem.
Baptismum nactus stipatur milite denso,
Qui prius excubias seruabant carceris atri.
Imperat interea multatum morte cadauer
Surgere,de nigris anima redeunte latebris,
Quod prius obuoluens constrinxit fascia nexu:
Mortuus euigilat discumpens tartara tetra:
Tunc precibus turmæ vasto crepidante tumultu
G
Hortantur iuuenem vero depromere fatu,
Qualiter exanimis furuæ vestibula valuæ,
Infernique nigras posset penetrare latebras:
Et rediuiuus item splendentem cernere solem:
Edidit extemplo lethi decreta resurgens,
Posthumus angelica prodens suffragia turbis.
En iterum sancti stropha stimulante draconis,
Martyres in cupas merguntur fomite farsas,
In quibus atra picis massa flagrauerat ardens,
Nec non sulphureas ructant incendia flammas,
Et sarmentorum comburunt pabula pagi,
Donec in ætherias flamma protumperet oras.
Sed tamen insontes,Christi suffragia vallant,
Licia tunc digitos oleo madentia nectunt,
* Qui mox ignis edax flammis combussit acerbis:
* quæ f.le.
Non tamen exussit Sanctorum torre lacertos.
En iterum * gypsas spiris sinuata malignis,
* lege dipsas pro inferno serpente.
Cærula pestiferis extollit colla venenis:
Martyres ad theatrum truduntur veste ligati,
Rictibus vt rodant Sanctorum membra leones:
Nec non mandibulas vrsorum ferre cruentas
Cogeret insontes tortorum pœna lacertos.
Sed secus euenit Sanctis victoria palmæ:
H
Bestia Sanctorum labris vestigia tinxit,
Obsequium præbens,prædas oblita recentes.
Sic,mutante Deo,mitescunt corda ferarum,
Quamuis stultorum torpescant corda virorum.
Vt quondam vates * cola cum comate prompsit.
* Althelmus lib. de Virgin. c.28. Per cola & comata mellitis versuum Epigrammatibus inculcauit:
Edidicere truces prædam seruare leones.
Post hæc martyrii mereantur serta cruenta,
Lucida stelligeri scandentes culmina cœli,
Ad quorum tumbas gelidæ post funera mortis
Corpore calloso dein venere leprosi,
Qui simul in sacro baptismi gurgite mersi,
Spiritus,& carnis sumpserunt corde medelam.
Antiquo fuerat famosus tempore quidam
26. S. Amos Eremita.
Legitime Christo famulans vernaculus alto,

A Quem genuit mundo clarum Nilotica tellus,
Sacra pudicorum quærentem lucra virorum,
Quem vocat Ægyptus crebris rumoribus Amos,
Plurima hic geſſit virtutum ſigna ſacerdos,
Qui fuit in Nitriæ frondoſis accola dumis,
Squalida deſerti procurans iugera ruris.
Hic locus ex Nitro ſortitur Nitria nomen,
Creditur interdum quod nomen ſecula gignunt.
Cauſa fortunæ ſi his confidere fas eſt,
Si fors aut fatum, ſeu conſtellatio quidquam eſt,
Si Parcæ nulli parcentes fila gubernant,
Mortali vitæ fuſoque rotante minantur,
Quod vehit in collo tereti vertigine * molam.
Sed magis arbitror, quod ſic errata reorum
Nitria purgauit, ſicut corpuſcula nitro,
Sordibus expurgata malis, & læta niteſcunt.
Hic quondam offendit turgentem tempore Nilum,
Qui fœcunda rigat fluſtris Memphitica regna.
Nam tranſire volens optata lintre carebat:
Sed ſpoliare vetat carnem verecundia frontis,
B Corpore ne nudo temeraret iura pudoris,
Tum dicto citius ſpumantes litore lym phas
Pinniger vt præpes transfertur cœlitus vltra,
Piſcifer vt dudum momenti tempore vates
Angelico raptu luſtrabat Chaldea regna,
Vt vernam Domini nutrirent cruſtula farris.
Ecce puer quidam laceratus dente moloſſi,
Atque venenato perpeſſus vulnera rictu,
Vertitur in rabiem fraudatus mente ſagaci:
Ferrea quem ſtrictis nectebant vincla catenis.
Bacchatur quoniam vagabundis paſſibus amens,
Idcirco prolis luxerunt fata parentes,
Et veneranda petunt flentes oracula Sancti:
Vt miſeri cladem, & vulnus ſanaret acerbum.
Quem conſulta ferunt tali cum voce dediſſe.
Reddite nunc viduæ ſublatum fraude iuuencum,
Et ſoſpes ſoboles vobis comitatur amanda,
Olli mirantur quod noſſet clancula furta,
Quæ prius abſtruſis credebant geſta latebris:
Tum genitor gaudens gratatur ſoſpita nato,
C Actutum ſcæuis reddunt direpta rapinis.
Sic fors euenit, verax vt voce ſpopondit.
Tempore mox alio dolium deferre popoſcit,
Quod duo fouerunt. alter ſed vota fefellit.
m. ſ. gippū. Idcirco gelida constrictum morte camelum
Perdebat * gibbum, quo vaſcula ferre pepercit,
Soſpite perfruitur ſed verax altera ſella,
Quo promiſſa ſeni compleuit vota benignus.
Hunc vidit ferri felix Antonius olim,
Linqueret egregius cum carnis vincula miles,
Angelicis turmis ad cœli ſidera vectum,
Pulchraque perpetuæ penetrantem limina vitæ.

28. S. Apollonius Eremita.

Tempore iam priſco fuit Apollonius almus.
Edidit hunc ſignis clarum Nilotica tellus,
Hic erat in quadrum vulgatus laudibus orbem,
Præbens exemplum quingentis fratribus æquum,
Et pubertatis deſertum tempore quærit,
Nam ter quinquennis mortales aufugit vltro
Gloſſ notat 40. annos. Hic * octena ſimul conuerſans luſtra peregit.
Centies exorans nocturnis ferme latebris,
D Et totidem vocibus ſic geſſit forte diurnis.
Vt genibus flexis, & curuo poplite patrem
Cernuus oraret fretus pietate Tonantis.
Stuppea cui fuerant pepli velamina texti,
Donec degebat nunquam paſſura ſenectam,
Claruit idcirco celebri rumore coruſcans.
Nam pagana procul vulgi cultura manebat,
Qua ſtetit antiquo delubrum more dicatum.
Inde ſacerdotes crebro ſimulacra ferentes,
Bacchantum ritu longis anfractibus errant.
Taliter vt vidit, dementes forte cohortes,
Fanorum ſtatuam per girum ferre nefandam.
Tum fixis genibus pulſabat voce Tonantem:
Et mox ſtare facit bacchantes agmine turmas.
Funditus vt nullus cum plantis pergeret vſquam:
Sed cuncti pariter, velut ænea ſigna rigebant. E
Torrida * flagrantis perpeſſi lumina ſolis, * m. ſ. fraglantis.
Dum plus æſtiuo torrebit tempore Titan.
Interea damnum dum norunt vnde fuiſſet,
Credula doctrinæ ſpondent præcordia verbis,
Myſtica cœleſtis ſumentes dona lauacri,
Æmula ſi precibus diſrumpat vincla ſacerdos.
Paſſibus vt * properis trames per rura pateſcat, * m. f. proſperis.
Et poſſent ſolito pergentes calle meare.
Ille moras rupit fundens oramina ſurſum,
Dum crebris vicibus celſum pulſabat Olympum.
Sic ſator arcitenens diſſoluit compita clauſa,
In tantum vt cuneus votorum compos abiret.
Purgatus maculis baptiſmi gurgite ſacro,
Idola fracta frians, & mox in fruſta reſoluens.

Lis quandam pacem crudeſcens rupit honeſtam,
Inter credentes, qui Chriſtum corde fatentur,
Et diffidentes, qui Chriſtum fraude refutant.
Nam Bellona ferox infecit corda venenis,
Arma cruenta ferens turbauit fœdera pacis. F
Procedunt acies denſa ſtipante caterua.
Horridus exultat crudo certamine Mauors,
Cornua rauca ſonant, & ſalpix claſſica clangit,
Dum ſtimulant Martem bomboſa voce phalanges.
Tum celer aduenit præfatus forte ſacerdos,
Qui pacare ſtudens belli certamina ſæua,
Nititur accenſam fraudis reſtinguere flammam,
Et necis horrendæ ſtolidum ſedare tumultum.
Sed quidam incentor bacchatur mente maligna,
Qui caput, & Princeps, ac pugnæ ſignifer atrox
Exiſterat dicens, ſe nunquam pignora pacis
Malle, tetram donec perpetret funere mortem.
Tunc ait audacter depromens fata futura.
Sic tibi contingat lethi fortuna cruenta,
Ceu verbis optas, crudeli calce caſurus.
Solus nempe necem cernes moribundus acerbam,
Soſpite cum reliqui vita funguntur ouantes,
Sed tibi poſt funus non præbet terra ſepulchrum.
Beſtia ſed rabidis diſcerpet rictibus atrox,
Et volucrum pariter truncatum roſtra * laceſſent. * m. ſ. laceſſunt.
Sic fuit, vt verax fatur ſermone ſacerdos: G
Funere tranſacto tectum ſablone cadauer,
Rurſus mane vident, rumpente crepuſcula luce,
Beluis effoſſum funeſto corpus ab antro,
Et volucrum rictus artus laceraſſe nefandos.
Tum paſſim populi credebant eſſe Prophetam,
Dum celer effectus rerum ſpectacula pandit.
Omnes certatim qui farris tura litabant:
Lurida culturæ linquunt ſimulacra vetuſtæ,
Limpida mundantis ſectantes dona lauacri.
Hic pater illuſtris celebrans ſolemnia Paſchæ,
Vndique deſerti turmas adſciſcere iuſſit,
Atque cateruatim cuneum glomerare fidelem.
Poſthæc exactis miſſæ concentibus omnes,
Fercula dum ſolitæ peterent paupercula menſæ
Veſcuntur pariter ſicco nutrimine farris,
Nec non faſciculis, quos hortus tempore verno,
Germinat ex gremio, cum gliſcit gramine tellus,
Tum pius alloquitur tali cum voce cateruas,
Credula ſi vere geſtamus pectora fratres,
Nunc precibus Dominum cœli qui regnat in arce, H
Et regit imperium mundi dum ſceptra gubernat,
Pulſemus pariter, ſolamina digna * petentes, * m. ſ. repetentes mendoſe.
Quatenus impendat iudex alimenta miſellis,
Nempe die feſto laxantur fræna rigoris.
Ecce dapes lautas, & munera larga ciborum,
Ante fores antri cernunt, mirabile fatu.
Hæc geſtant geruli, quos vnquam nemo videbat,
Quamuis Ægypti luſtraſſet paſſibus arua.
Punica * mela vident, granis ſcitiſque referta, à Gr. τὸ μῆλον.
Botros, & ficos, & plures ordine tortas:
Cernitur hic etiam palmeti dactylus alti,
Et mellenteſcens cerarum machina clauſum,
Atque faui croceum diſtillans flumine nectar,
Et ſimul vbertim candeſcens lacte coloſtrum.

A His geſtis, geruli properant abſcedere rurſus.
Aſt olli Chriſto cœperunt reddere grates:
Fercula qui dapibus largus compleuit opimis: *pente forte legend.
Vſque diem * penti, quem dicunt nomine, coſten.
Sic Deus omnipotens, qui cuncta latentia noſcit,
Deliciis proprios tantis paſcebant alumnos.
Iam famis Ægypti multauit clade cohortes;
Ecce cateruatim denſis venere maniplis,
Vt pariter miſeri peterent alimenta ciborum.
Tum tres expendit ſportas cum pane refertas,
Quas prius exorans palma benedixerat alma.
Bis binis exin nutriuit menſibus omnes,
Vt nunquam penitus farris fragmenta negaret,
Nec tamen exhauſtis ceſſaret ſportula cruſtis.
Sic quoque naturam pinguis cumulauit oliui,
Vt quondam Helias legitur cumulaſſe Propheta,
Lenticulæ craſſum fœcundans ore * liquorem. *m.ſ. liquorum mendoſe.
29. S. Hieronymus. Ecce ſacerdotis pandam præconia lauti,
Mentio dum ſancti pulſat penetralia cordis,
Cuius quadratum crebreſcit fama per orbem,
Atque per extremas fulget prudentia metas:
Qui fuit interpres, & cuſtos virgo pudoris.
Hebrea Romanis vertens oracula verbis.
B Nam rudis, & priſcæ legis patefecit abyſſum,
Septuaginta duos recludens * pagina biblos, *m.ſ. bargina, mendoſe.
Quos nunc ſacratis deſcribit litera chartis.
Inſuper elicuit tractatus iure ſtupendos,
Atque Prophetarum commentis clancula certis, *ſcidis.
Dicta retexebat pandens myſteria rerum.
Inclytus hic conſtat * ſcedis per ſecla Magiſter,
Quæ nunc per mundum ſcribuntur rite quadratum.
Et licet illuſtris lectorum turma per orbem
Euſebio genitore ſatus, ceu prodidit idem,
Enumerans veterum vulgata volumina patrum,
Ex quo ſaluator noſtræ cunabula carnis
Sumpſerat in terris emundans crimina ſecli:
Quando crucis gabulum ſacrato corpore ſcandit,
Et genus humanum pollutum fraude maligni,
Vulnera perpeſſus purgarat ſanguine rubro.
Quis tanto ſtudio geminarum famina legum,
Aut tam ſollerter rimari nititur vnquam?
Ceu meditatus erat ſacros didaſcalus idem,
Vt Pſalmiſta canit, noctesque dieſque libellos.
C Æmulus idcirco pollutus peſte liuoris
Rictibus horrendis vatem lacerarat eundem,
Faucibus inuidiæ ſic gloria carpitur atris, *ſic legend. vide Non.
Et laus almorum * mulcatur fraude malorum.
Namque canes crebro ſtipant latratibus aprum,
Vndique vallantes denſa cingente corona.
Aſt ille infeſtos diſpergit dente moloſſos,
Et voti compos ſaltu regnauit in alto,
Iam nunc almorum deſcripta laude virorum,
Candida virginitas Paradiſi cara colonis,
Quis dedit, vt mundus celebret præconia vaſtus,
Supremis donec ſoluantur ſecula flammis?
Dum colles vt cera fluunt, ſaltuſque fatiſcunt:
Imo poſt mundum cum eſſet cyclus Olympi,
Clarius ante thronum Sanctorum ſerta niteſcunt.
Tempus adeſt ſacras metris vulgare puellas:
Qualiter integritas virtutum culmine adeptis
Virginibus dederit nitidas geſtare coronas.
D Delicias ſecli quæ temnunt corde profanas.
Fœtida pomparum linquentes gaudia fontum,
Vt Dominum lucis deuota mente ſequantur,
Agnum, virginea ſpiſſis cum ſorte cateruis
Stipat in æthetio cœlorum culmine turma,
Et grex cum paſtore pio gratabitur albus,
Purpureis vernant qua campi floribus arua.
Et lupus horrendis non frendet dentibus atrox.
Paſcua nec norunt crudelis damna latronis.
Sed paucis igitur perpes concordia regnat.
Nunc igitur caſto veneror rumore MARIAM.
30. S. Maria virgo. Verſibus egregiam nitor laudare puellam,
Cui mundus merito celebrat præconia totus,
Quæ fuit Iſrael claro de germine gentis,

Deſponſata proco fœcunda puerpera virgo. E
Sed DEVS omnipotens quadrati conditor orbis,
A quo proceſſit præſentis machina mundi:
Cui ſecreta patent ex alto culmine cuncta:
Quique abſtruſa ſuo perluſtrat lumine tetra,
Virginis intemerata videns præcordia caſtæ,
Maluit vt prolem peperiſſet virgo ſupernam,
Sordida qui veniens demſiſſet crimina mundi,
Dum delubra dedit Chriſto, atque ſacella pudoris.
Mox genuit verum lumen de lumine patris,
Exueret mundum vt furua caligine Chriſtus.
Qua genus humanum tetro torpebat in orbe,
Vſquequo clarifici luxerunt lumina ſolis.
De quo iam dudum cecinerunt verba Prophetæ,
Hæc inquam virgo cœleſti pignore fœta,
Edidit ex aluo ſaluantem ſecula regem,
Imperium mundi ſolus qui iure gubernat,
Vt dudum angelico diſcit virguncula fatu.
Cum pater altithronus Gabriel miſiſſet ab aſtris.
Hęc fuit, egregius quam promit carmine * vates, *m.ſ. vatis.
Qui Solymis quondam diues regnauit in aruis,
Hortus concluſus florenti vertice vernans,
Fons quoque ſignatus cœleſti gurgite pollens,
Nec non & turtur tremulus, cui præſcius infit F
Angelus: en ſobolem generabis virgo perennem,
Atque puerperium paritura puerpera gignes,
Filius altithroni fauſtus vocitetur in æuum.
Spiritus è cœlo veniet ſanctiſſimus in te,
Virtus ecce tuo confert vmbracula cordi:
Patris obumbrabit te virgo celſa poteſtas.
Quo dicto, matris turgeſcunt viſcera fœtu.
Qui genitus mundum miſeranda labe reſoluit,
Atque crucifixus ſcelerata piacula demſit.
Porro Cæciliæ viuacem condere laudem
Quæ valeat digne metrorum pagina verſu? 31. S. Cæcilia V. & M.
Quæ ſponſum proprium conuertit dogmate, ſancto,
Mellea carnalis contemnens ludicra luxus.
Baſia dum potius dilexit dulcia Chriſti,
Candida præ pulcris complectens colla lacertis.
Quamuis harmoniis præſultent organa multis,
Muſica Pierio reſonent & carmina cantu;
Non tamen inflexit fallax præcordia mentis
Pompa profanorum quæ nectit retia ſanctis, G
Ne forte properet paradiſi ad gaudia miles.
Taliter interea compellans vocibus infit,
Dum ſecreta petunt conceſſa lege tororum.
Angelus en, inquit, ſuperis tranauit ab aſtris:
Hic me, patronus, cœleſti fœdere fulcit,
Vt nequeam prorſus quidquam carnalis amare.
Namque meum iugiter conſeruat corpus in æuum,
Vt nullus valeat ſpurco ſuccenſus amore,
Contrectare mea probroſo crimine membra:
Sed mox angelicis vlciſcens vindicat armis,
Qui me pollutis nituntur prendere palmis.
Sic deuota Deo conuertit femina ſponſum:
Nec non & leuirum ſoluens errore vetuſto,
Donec credentes ſumpſiſſent dona lauacri,
Facti municipes in ſummis arcibus ambo,
Martyres effecti carnis tormenta luentes.
Sicilia tellus, quam vallant cærula ponti
Fluctibus, & rabies pulſat per ſecula ſalſis, 32. S. Agatha.
Edidit Agathen, Chriſti famulatibus aptam, H
Accola quam Siculus famoſa laude frequentat.
Quæ ſe diuinis ſubdebat cultibus vltro.
Namque pubertatis florebat tempore Chriſto,
Diuitias mundi conculcans mente caducas,
Omnia ſeclorum mox ornamenta relinquens,
Et ſequitur Dominum deuota iuuencula Chriſtum.
Quis vero pœnas verbis enarret acerbas?
Aut mortis valeat clades effarier acris,
Quas tunc in teneris perfert virguncula membris?
Horrida vulnifici patitur diſcrimina ferri,
Quod caſtum lacerat corpus mucrone cruento,
Pectora virgineis fraudantur pulcra papillis,
Purpureuſque cruor ſtillans de carne fluebat.

A
Sic quoque carnifices torrebant igne puellam,
Virgineos artus astantes torribus atris.
Sic dicto citius perdebat flamma vigorem,
Ignibus innocuis exurens membra puellæ.
Nec fuit in pœna simplex vexatio carnis,
Sed triplex potius: torquet strictura lacertos.
* m. f. Dum
* Tum rogus ardescens, & rubræ fragmina testæ,
Nec non & rigidi crudelis sectio ferri,
Membra cruentabat spurco sine crimine culpæ.
Tum pater omnipotens deuotæ virginis altor,
Arcibus æthereis defixit lumina terris,
Femineum indolis gaudens spectare triumphum;
Mox dedit auxilium clemens auditor egentum.
Fortior vt fieret truciter torquentibus illam.
Posthæc martyrii mercatur sanguine sertum.
Perpetuas regni sumens ex carne coronas.
Denique post obitum, signorum non vacat expers,
Quamlibet in tumbe pausarent ossa sepulcri,
Et sacer astrifera gauderet spiritus arce.
B
Tempore nam quodam feruescens ignibus Ætna,
Torrida flammiuomis trudebat sulphura riuis,
Tunc ruit in præceps ambusta cacumina linquens,
Congeries lapidum, liquefactaque viscera montis,
Tum Siculus cultor flammarum fulmina cernens,
Ignibus opposuit sanctam cum corpore tumbam,
Et dicto citius sopiuit damna focorum:
Vnde Trinacriæ tellus exultat in æuum.
33. S. Lucia.
Cum stolidi proceres, qui mundi regna regebant,
Martyres immerito multata carne necarent,
Seu potius fusa decorarent sanguine sanctos,
Passuros inter fuerat virguncula quædam,
LVCIA, quæ Dominum dilexit sedula Christum,
Quam de stirpe bona, & claris natalibus ortam,
Nonnulli iuuenes thalamis adsciscier optant.
Sed sacrata DEO fœdus sponsale reliquit,
Mores ob castos, & cœli regna lucranda.
Hæc matrem monuit fessam languore cruento,
Tangeret vt tumbam, qua clausum virginis almæ
Agatæ corpus placida sub morte quieuit,
Femina ceu quondam fluxu vexata cruoris.
C
Occulte Christum tetigit, quam fimbria pepli
Curauit medicans, Domino donante salutem.
Sic igitur genitrix sancta virtute sepulcri
Claudebat patulas ex templo credula fibras:
Vt nunquam flueret venarum riuulus vltra,
Et dicto citius siccaret sanguinis vnda,
Tunc proles cœpit verbis narrare parenti,
Quod vellet Christo iugiter seruire pudica,
Atque thorum sponsi mallet contemnere virgo,
* daret for. inserendū.
Aurea gemmatæ linquens crepundia pompæ,
* Hic erasi sunt duo versus in m. s.
Vtque peregrinis * . . . . . . ornamenta procorum,
Pauperibus stipem tribuens, & munera mancis.
. . . .
. . . .
Thesaurosque suos sub cœli conderet arce.
Filia mox matrem fatu correxit amico,
Credula virgineis pandentem pectora verbis,
Vt simul offerrent dites patrimonia Christo:
Quod dum compertum vulgi sermone crebrescit.
Atque fatigantur sacris rumoribus aures,
D
Tetrica mox sponsi feruent præcordia felle.
* m. f. mendose, per virginea.
Gorgoneis infecta malis, * pro virgine dempta,
Quam sibi Saluator sponsam copularat adultam,
Sanguinis arrhatam conquirens dote puellam,
Ignescunt populi lymphatica corda furentis,
m. f. rignitur.
* Ringitur & consul dira Paschasius ira,
Dum altercaretur crudus cum voce tyrannus.
A Christo sponsam nitens auferre venustam.
Cum nec sermonum stimulis cedebat acerbis:
* m. f. neu.
* Nec blanda flecti lenonum fraude valebat,
Quamlibet ad tetrum traheretur fune lupanar,
* m. f. atque bobes p trusit restib. a.
* Atque boues pariter traxissent restibus almam.
Quanquam tortores assarent igne tenellam,
In quo nigra picis, nec non & pinguis oliui
Flumina terrifico crepitabant torre pyrarum,

E
Vt magis horrorem sentiret virgo beata,
Plurima dum flammis augerent pabula pagi.
Sed cito vexantis cedebat machina pœnæ.
Innocuis prunæ coxerunt membra fauillis,
Defensante DEO, flammasque fugante rogorum,
Tunc igitur morbo mentis cruciatus acerbo,
Non tulit opprobrium iudex à virgine factum:
Candida sed rigido violauit viscera ferro.
Purpureus cruor extemplo de carne manauit.
Nec tamen exultat sæuus de morte tyrannus.
Nec gratatur ouans cæsa pro virgine Christi:
Sed sicuti nexis stringebant colla catenis,
Nodatis merito nectentes brachia vinclis.
Sic reus aduenit Romanam consul ad vrbem,
Vt vindicta grauis noxam puniret anormem, m. f. inormem.
Dum cruor insontis, cum sontis sanguine fuso,
Vlciscebatur digne pro talibus ausis.
Sic quoque Iustinam modulabor carmina castam,
Aurea virgineo lucrantem regna pudore,
Quæ terrena tori disrupit vincla iugalis, 34. S. Iustina.
Florida mundanæ calcans commercia vitæ. F
Huic procus illustris prauo succensus amore,
Nectere non cessat verborum retia frustra:
Vt sibi forte foret dotalis virgo per æuum,
De quo posteritas esset ventura nepotum.
Sed cum tale nefas * gestaret mente malignus, * m. f. gestiret.
Nec tamen insontem posset peruertere fallax,
Virginis aut fibras cœcis incendere flammis,
Nititur egregiam magicis maculare venenis.
Tunc famosus erat Cyprianus fraude nugaci,
Doctus in horrenda sceleratorum arte magorum,
Qui tunc auxilium spondebat ferre petenti.
Plurima schematisans sacræ molimina menti,
In tantum, vt diris certaret dæmonis armis.
Quos magus assidue strophosus misit ad almam,
Vt pia pulsarent stimulis præcordia stupri.
Sed cum virgo Dei spreuisset friuola carnis:
Lurida tetrorum confringens tela latronum,
Credidit altithronum saluantem secula Christum,
Ad Dominum tota conuersus mente fidelis,
Pœnituit tandem magus idola spurca relinquens, G
Expertus virgo quid posset ferre pericli,
Quæ nunquam valuit superari mille nocendi
Artibus, incesti sed fugi crimen iniquum.
Posthæc imperio regeret cum Claudius orbem,
Impius edictis sanctos crudelibus vrgens,
Heu scelus! vt Christum damnati voce negarent,
Nolentes autem sectari scita tyranni,
O quam dura necis grauiter tormenta luebant,
Tunc Iustina suum ferro supponere collum.
Sanguinis aut riuos non horret fundere fibris.
Sic geminis felix ornatur virgo triumphis,
Martyra cum roseis rubuit veneranda coronis.
Candida virgineis florebat femina sertis,
Cum qua martyrii meruit vexilla cruenti,
Crudus Athleta Dei Cyprianus fuso cruore.
Sicque poli pariter scandebant sidera Sancti,
Vt prædira necis pariter tormenta tulerunt,
Eugeniam porro claris natalibus ortam,
Gemmam virgineo rutilantem stemmate rubram, 35. S. Eugenia H
Quis digne indoctus metrorum versibus vsquam
Rusticus explanet? cuius præconia passim
Lætus concelebrat sub cœli cardine mundus,
Atque supernorum reboat concentibus aula.
Denique baptismi nondum cunabula sacra
Suscipiens, Christum miro veneratur amore.
In tantum, vt proprios dempsisset femina crines,
Cæsarie spreta sumens signacula Christi,
Ac sexum simulans, posset tonsura virilis
Hac ratione rudi sic occultare latentem.
Namque crucem Domini syncera mente virago
Gratulabunda vehens * basternam linquit inanem, * Glossator ad marg. vehiculum.
Pergere cum pueris astus quod arte refellit,
Vt remeare queat prudens per deuia virgo.
Passibus & properis Sanctorum limina lustrat,

A Pontificemque petens baptismi lucra capessat.
Protinus ad sedes venit basterna relictas,
Quam vt creuere simul spretam remeare parentes,
Pectora ferratis riguerunt marcida curis.
Plurima tunc etiam Fortunæ casibus actæ
Turma Propinquorum questus è pectore promit,
Salsaque palpebris effundit flumina luctus,
Tristia rorifluí humectant imbribus ora.
Tunc bino spadone fuit comitata virago,
Suspicio vt nullam posset generare querelam.
Hanc Deus insontem pius auxiliator egentum
Clementis dextræ clypeo protexit inermem,
Vt cecinit dudum famosus carmine vates:
Nam mentita fuit strophosis lingua loquelis,
Criminibus stupri nitens damnare puellam;
Sed pater omnipotens, qui cuncta latentia noscit,
Virginis intactæ noluit monstrare triumphos.
Auctorem sceleris populo præsente reuincens,
Sicut matrona stimulis agitata malignis,
Illustrem Christi famulam sermone procaci,
B Deformare studet, naturæ iura * recidens;
n. f. præcindens. Sic iterum infelix, plebis vallante corona,
Magna cachinnantum pateretur ludicra, votum
Plecteret, & merito vultus confusio noxam:
Vt nunquam dicant gentes, vbi est DEVS eorum.
Floruit in mundo quædam virguncula Christi,
33. S. Agnes. AGNÆ cui nomen prisci dixere parentes,
Inclyta hæc fuerat fragrans virtute pudoris,
Ætatis decimus, nec non & tertius annus
Fluxerat in terris, cum primo gliseeret æuo,
Illuuiem mundi contemnens corde nefandam,
Sed procus illustrem præfecti filius AGNAM,
Qui famosus erat, regali fasce togatus,
Subnixis precibus thalamis adsciscere nitens,
Aurea cum rubris offert crepundia pannis:
Nec non argenti spondendo plura talenta,
Nititur intactam donorum fallere visco,
Sicut auem nectit nodosis retibus auceps.
Sed mox lethiferam sensit virguncula cladem,
Crebrius hauriret si spurcas ore loquelas,
Aut pulsaretur probrosis virgo labellis,
C Muscipulam metuens spreuit sermone petulcum.
Nam sponsam potius spondebat se fore Christi,
Virgineo semper seruantem fœdere corpus,
Qui se rite subarrauit cum dote Fidei,
Annulus & cuius sacrauit membra puellæ.
Plurima quapropter patiens discrimina virgo,
Pertulit in terris insons ergastula tetra.
Sed pius adspectans certantis bella puellæ,
Arbiter horrendas discussit carceris vmbras,
Et clarum è cœlo lumen de lumine fudit.
Virginis vt tenebras non ferrent lumina furuas.
Truditur ad tetrum scortorum casta lupanar,
Quatenus incesti fuscetur crimine virgo,
Almaque probrosis * notetur vita loquelis,
vitietur. Quæ infirmare student vernarum nomine Christi,
Vt lacerare solent latrantes fauce molossi.
Tunc Procus aduenit densa comitante caterua,
Garrula verbosis contorquens spicula labris,
Quod sua despiceret castis connubia votis.
D Sed Deus insontes qui semper iure triumphat,
Iræ cœlestis punit mucrone reatum.
Nam dicto citius crudeli funere vitam
Liquerat horrendi contingens tartara Ditis,
Qui sanctam voluit maculoso lædere gestu.
Mox igitur precibus disrupit vincula mortis,
Pallida purpureo restaurans membra colore.
Quæ multata prius torpebant frigore lethi,
Quatenus inde forent laudis præconia Christo,
Vnde prius fuerant spurcis ludibria verbis.
Nam Constantinam sanauit tumba sepulcri.
Et sarcophagus qua pausant membra puellæ,
Vt merito posset regnantis filia Regis,
Æterno regi regum qui regnat in æthra,
Reddre magnificas pro vita sospite grates.

Virgo dicata DEO florebat tempore prisco, E
Nomine hanc Theclam veteres dixere parentes, 37. S. Thecla.
Quæ conuersa fuit sacrato dogmate Pauli,
Et Christum sequitur connubia pacta relinquens.
Virginitatis amor fragrans in corde puellæ,
Dulcia mundanæ spreuit consortia vitæ,
In qua fundauit cœlestis gratia mentem,
Secula quam penitus nunquam mollire valebant.
Durior vt ferro foret ad tormenta cruenta.
Hanc pater, & genitr x pactis sponsalibus, ambo * nuptum f. leg.
Ad stirpem generis satagebant dedere * nuptis.
Sed mens virgineis ardescens torrida flammis,
Gurgite mundano perfusa tepescere nescit.
Quamuis verborum rorarent imbre parentes?
Sicut nimbosis stillabant æthera guttis.
Propterea focus, & flagrans accenditur ignis,
Vulcanus late feruebat torribus atris,
Vt virgo felix ferret tormenta rogorum,
Consumptura piam falso sine crimine carnem.
Tali femineam sontes molimine spinam
Excruciare student, membratim quatinus ossa, F
Si fieri posset, vacuarent cruda medullis.
Sed Deus æterna defendit ab arce puellam,
Vt voti compos flammas euaderet ignis.
Truditur ad rictus virgo laceranda * leonum m. f. leopū.
Diris vero dant muliebres morsibus artus
Bestia sed sacrum non audet carpere corpus.
Defensante Deo deuotæ membra puellæ:
Dum teneræ carni non vsquam sponte pepercit:
Sic sator electis cum mundi scammate certant,
Aurea cœlestis largitur præmia regni.
Hæc suprema suæ decorauit tempora vitæ,
Purpureo sanctam perfundens sanguine carnem,
Martyr perpetui dum scandit lumina cœli:
Eulaliam prosæ vulgatam laudibus olim, 38. S. Eulalia.
Metrica nunc studeant venerari carmina sanctam,
Quæ mortale nihil vano dilexit amore:
Nec quidquam in mundo satagit præferre Tonanti,
Sed cunctas pariter pompas contempsit opimas,
Funditus vt spretis cœni squalentis ad instar
Deliciis gazæ sequeretur libera Christum.
Hæc thalami luxus, & gaudia blanda tororum, G
Atque caducorum sortem despexit honorum:
Quatenus in cœlis castæ virtutis amator
Arbiter omnipotens impendat præmia vitæ,
Qui solet assiduis castos * ornare triumphis. m. f. armare.
Militibusque suis portam reserare per æthram.
Dum vincunt Sancti fallentis præmia mundi,
Atque coronatis gestant vexilla maniplis
Tempore Gothorum fuerat virguncula quædam, 39. Scholastica.
Quę proprium ex schola sumpsit Scholastica nomen:
Hanc Deus vbertim cœlesti munere ditat,
Aurea virgineo lucrantem præmia voto.
De qua hoc præcipuum vitæ rumusculus almæ
Diuulgare solet, latus qua tenditur orbis,
Quod fratrem sibimet germano fœdere iunctum,
Subnixis precibus gestit compellere virgo,
Quatenus acciperent sacratum dulcia noctum
Fercula librorum, & sancti conuiuia verbi,
E quibus affatim saturantur pectora plebis,
Atque saginantur sanctorum corda virorum.
Sed fidus precibus frater non flectitur vllis, H
Quin imo sanctam contempsit voce sororem.
Tum virgo Christum pulsabat voce benignum,
Vt sibi dignetur vulnus sanare doloris.
Mox igitur cœlum nimboso turbine totum,
Et conuexa poli nigrescunt æthere furuo,
Murmura vasta sonant flammis commista coruscis, f. fremebunda.
Et tremuit tellus magno tremebunda fragore;
Humida rorifluis humectant vellera guttis,
Irrigat & terram tenebrosis imbribus aër,
Complentur valles, & larga fluenta redundant.
Tunc mansit volens, qui pridem sponte negauit.
Quod germana petit deplorans anxia curis.
Sic deus auscultat deuota mente rogantes,

A Quamlibet à nullo ſolandi verba capeſſant,
40. S. Conſtantina. Nobilis in Roma vixit pulcherrima virgo
Conſtantina, nouæ præbens ſpectacula vitæ,
Omnibus integre qui conuerſatier optant,
Lurida linquentes veteris contagia vitæ.
Hæcinquam virgo cœleſti freta patrono,
Contemſit mundum felix cum flore virentem,
Arida ceu paleæ proiecta peripſema ſqualent.
Vtque magis ſtupeas, rumorem aduerte parentum.
Nam pater auguſte regnorum ſceptra gubernans,
Imperium mundi, Chriſto regnante regebat,
Qui Conſtantinus nomen ſortitur in æuum.
Hic ſobolem ſanctam miro dilexit amore,
Dum vitæ merito late præconia curſant,
Quam pater intactam ſummus ſub dote ſpopondit,
Felix virgineis cum iam pubeſceret annis.
Namque proco fuerat, quo non præſtantior alter,
Regibus exceptis, qui mundum iure gubernant.
Deſponſata probo, pactis ſponſalibus arrhæ.
Sed Devs integram ſatagens ſeruare puellam,
B Satrapæ mentem ſtimulis compungit acutis.
Funditus vt pompas ſæcli ſpreuiſſet opimas.
Mallet immunis regi famularier alto,
Deliciis mundi quam opulentis degere diues.
Cui ſic euenit miranda ſalutis origo,
Tempore nam quodam diris exercitus armis.
Scythicus adueniens denſa ſtipante caterua,
Hoſtis in numeris Thraciam vaſtabat inertem,
Tum gener auguſti vallatur milite, * paruæ
Mœnibus incluſus, mox propugnacula ſcandit,
Armis diffuſus ſæuo graſſante tumultu,
Eſſet vt horrenda crudeſcens mortis imago,
Et deſperatus torperet miles in vrbe.
Tunc conſul Paulo, nec non hortante Ioanne,
Ocyus excelſo deuotus vota ſpopondit,
Vt Saluatori reliquum ſeruiret in æuum,
Chriſticola clarus, delubra vetuſta relinquens,
Si populi ſtrages, & ſæua pericla duelli
Protinus auferret ſolita clementia Chriſti,
Temperiem reddens diſcuſſo turbine belli.
C Quæ cum dicta forent ſpondentis voce ſequeſtra,
Extemplo, Chriſti ſenſit ſolatia prætor,
Cœlicolis ſuperis mox defendentibus vrbem,
Æmula dum paſſim verterunt terga phalanges,
Paſce ſalutiferis populum ſtipante coronis.
Denique cum voti remeaſſet compos ad vrbem
Compta triumphorum ſortitus labbara Princeps,
Inclyta Romanis reuehens ex hoſte trophæa,
Seruorum decies quingentos liberat heros,
Hoc eſt, vernarum famulantia millia quinque.
Participes faciens Romanis ciuibus omnes.
Nec petit Auguſtum pactam ſibi reddere ſponſam,
m. ſ. recauſans. Coniugium penitus famoſum ſponte * recuſans,
Spreuit opum nodos, mundique reliquit habenas
Vt pauper Chriſtum miles ſequeretur egentem,
Iam factis complens * ---- ſcripta docentis.
Tota vouete Deo reddentes debita pacta.
Sic Devs omnipotens famulam protexit amantem,
Vocibus aſſiduis pulſantem regna Tonantis,
Vt ſe ſeruaret ſator integritatis amator,
D Lurida linquentem ſæui colludia luxus.
Plures nam Chriſto conuertit dogmate turmas,
Exemplo ſimul, & celebri tumore coruſcans.
Vberius pandunt geminæ quod forte ſorores,
Attica, & Artemia prætoris ſanguine cretæ,
Quem Gallicanum vocitabant ſecula priſca:
Præfatas cuius ſoboles regina monebat,
Virgineum caſtis vt ſeruent geſtibus æuum,
Florida quæ pariter meruere trophæa pudoris,
Dum mundum linquunt tranſacto tempore vitæ,
Et fauſte properant ad cœli ſidera ſurſum.
Nec minus interea Romæ tiruncula Chriſti
41. S. Euſtochium. Floruit Euſtochium, venerandæ filia Paulæ,
Infula quam nitidæ comebat caſta iuuentæ,
Legibus angelicis ſeruantem iura pudoris.
Quamuis Blæſillam ſecti fortuna ſororem
Necteret ad thalami copulam, tedaſque iugales, E
Vincula comptorum paſſuram blanda tororum.
Attamen ereptum ſic luxit ſponſa pudorem.
Cum vir mundanæ clauſiſſet lumina metæ.
Plangere ceu ſolet ablatum matrona maritum,
Anxia dum queritur ſingultu funera ſponſi.
Hos igitur threnos, quos mundi fata faceſſunt,
Lethifer & morbus crudeli calce laceſſat,
Euſtochium lacrymis virgo non ſenſit amaris,
Mellea mundani temnens contagia luxus.
Aſpidis vt morſum ſpernebat baſia buccis,
Dulcia ſed Chriſti compreſſit labra labellis,
Oſcula dum ſupero defixit limpida ſponſo,
Vt cecinit quondam famoſo carmine princeps.
Qui ſceptrum regni Solymis erexit in aruis,
Perſonam Chriſti, ſponſali dramate ſumens.
Sic inquam voti vixit virguncula compos,
Vt merito fama reliquum celebretur in æuum,
Cum ſacer interpres conſcripſit opuſcula plura.
Qui rudis, & veteris digeſſit famina legis, F
Hebrea Romulidis vertens oracula linguis, S. Hieronymus.
Nec non argolicas Italo ſermone loquelas,
Idem tranſlator biblis opulentus opacis
Tranſtulit in latium peregrina volumina pandens,
Theſauroſque ſimul librorum forte Pelaſgos
Edidit in lucem, quos pagina texerat vmbra,
Clauibus Anſonia verbis cluſtella reſoluens.
Tomum præterea comptum ſermone polito.
Ad famulam Chriſti ſcripſit didaſcalus idem,
In quo pinguntur caſtæ præconia vitæ,
Qualibus integritas ornetur candida ſertis,
Immunes artus ſeruans ſine ſorde petulca.
Sic ſoboles Paulæ degit lectiſſima virgo,
Donec ſupremam clauſiſſent ſecula metam,
Aurea tum propere penetrarat regna polorum
Spiritus, ad ſuperas anima remeante cateruas.
Hic quoque metrorum crebreſcat laude per orbem,
Demetridis honor ſacratæ virginis almus. 42. S. Demetrias. vide S. Hier. ep. ad Demetriadē virg.
Quam licet Europæ fauſtis natalibus ortam
Plurima cum denſis celebrarent agmina turmis,
Punica ſceptra tamen præconia ſancta ſtupeſcant,
Virginis egregiam vultu mirantia famam. G
Sicut enim lychnus modii non clauditur vmbris,
Summa ſed potius fulgeſcens arce locatur,
Omnibus vt radiet clara cum luce coruſcans;
Sic ſacrata Deo, caſto virguncula ſexu,
Vixerat in terris cœleſti freta patrono.
Inclyta hæc fuerat generoſa ſtirpe parentum,
Nobilibus titulis vitæ cunabula ſumens,
Sed tamen ante Devm multo generoſior extat,
Virtutum meritis rutilans, vt gemma coronæ,
Pulcra comis, cirriſque decens, & candida vultu,
Fronte caperrabat frugalis virgo Tonantis,
Hanc opulenta ſibi certatim turma Procorum,
Formoſam ſpecie, thalamis adſciſcere geſtit,
Plurima dum, felix ditis patrimonia gazæ
Poſſidet obryzum, ac gemma fulgente metallum,
Ac ſegmentata fulgebat veſte virago.
Innuba ſed voluit dotales linquere pompas,
Et ſuperi potius ſponſi lenteſcere labris,
Suauia compreſſis impendens oſcula buccis. H
Nam nuper legi facundo grammate biblum,
Virginis eximiam qui ſcribit commate vitam,
Vt precibus genitrix ſubnixis ſancta popoſcit, * S. Hieronymum.
Cum pia trans pontum pulſaret certa * Magiſtrum,
Scriberet vt ſuboli doctrinam rite ſupernam,
Qualiter in cordis theſaurum condat acerra
Virgineum, ſeruans ſtupri ſine ſorte pudorem.
Tempore quo rigidos ſæui tormenta tyranni 43 S. Anaſtaſia.
Athletas Chriſti cogebant ferre cruenta,
Tres ſimul illuſtres ſumſere ..... ſorores,
Splendida purpureis plectentes ſerta coronis,
Dum ſimul integritas candens & paſſio rubra,
Virginibus Chriſti cumulabant præmia dupla,

A Quarum per proſam deſcripſi nomina dudum.
Impius Auguſtus qui mundi regna regebat,
Has Chriſti famulas nuptis adſciſcere geſtit,
Plurima ſacratis promittens dona puellis:
Si mallent omnes conſortes eſſe Procorum
Nobilium pulchra fungentes dote virorum.
Si vero nollent ritum complere iugalem,
Mox tormenta iubet ſanctas perferre puellas,
Lurida paſſuras ſtrictis ergaſtula clauſtris,
In quibus exiguæ caperent nutrimina cruſtæ:
Sed tamen inſontes felix Anaſtaſia vernas
Paſcere non ceſſat præbens alimenta miſellis,
Quæque ſtipem quæſtus: ſimul & patrimonia gazæ
Martyribus confert, mortis diſcrimina paſſis.
Illius idcirco diuulgant ſecula famam,
Et rumor laudis perpes crebreſcit in æuum,
Quæ contempta ſui ſpreuit patrimonia ſponſi,
Et ſequitur Dominum neglecta ſorte mariti.
Pertulit idcirco pœnas matrona cruentas,
Quas nunc in chartis biblorum digerit ordo,
B Et legitur felix deſcriptis paſſio ſcedis,
Annua dum redeunt celebrandis tempora feſtis.
Denique prædictas germana mente ſorores,
Diri tortores ducunt è carcere cœco,
Quas ſimul adſpiciens formoſis vultibus, atrox
Præſes Dulcitius ſpurco ſuccenditur igne,
Luxuriæ ſtimulis cœco correptus amore.
Plurima tunc pellax ſpondebat dona puellis,
Si mallent animo nutum complere nefandum.
Sed famulas Chriſti protexit parma pudoris,
Spicula luxuriæ ſpernentes corde profanæ.
Sed nocturna quies cum feſſos occupat artus,
Dulcia dum famulæ ceciniſſent carmina Chriſto,
Odis Pſalmorum pulſantes oſtia cœli,
Audet atrox ſanctam ſpurco flammatus amore,
Audacter cellam ſtolidis irrumpere plantis.
Sed præſtante Deo cœcatur corde malignus,
Baſia cacabis dum ſtultus tradidit atris:
Sic ollis niger; & furua ſartagine teter,
Per totam noctem præſes diluditur amens,
C Defenſante Deo, ſacraſque tuente puellas.
Egreditur tandem infelix gurguſtia linquens,
Quem ſcelerum ſocii nequeunt cognoſcere fronte,
Sed procul abſcedunt vaſto crepitante tumultu,
Linquentes laruam, furuum phantaſma putabant.
Nam proprias acies fautor cœcabat iniquus.
Vt ſolus nebulam ſtrophæ (non) noſſet adulter,
Cernere quam reliqui quirent ſine fraude maligna.
Tum petit Auguſti demens ſuffragia queſtu,
Vindicet vt flagris vernarum crimina ſontum.
Quo viſo proceres denſa ſtipante corona,
Cum colaphis cedunt, & lento vimine flagri,
Vt procul effugeret facies laruata nefandi.
Ducitur ad propriam famulis comitantibus aulam,
Moxque clientelæ reſonant ſingultibus ædes,
Dum cernunt dominum picea fuligine pictum.
f. phaſma. Autumat incaſſum fretas virtute magorum
Hoc ſibi * claſma tetrum ſacras geſtaſſe puellas,
Idcirco peplis iuſſit fraudare beatas,
Paſceret obſcœnos vt nudo corpore viſus.
D Quos prius in latebris fraudis phantaſma fefellit.
Sic Devs ex alto, qui ſanctos iure triumphat;
Cum forti famulas dextra defendit inermes,
Vt nullus membris poſſet auferre cyclades.
Venit ad extremum princeps Siſinnius atrox,
Vt famulas Chriſti, ſi nollent tura litare,
Nec delubrorum ritus offerre profanos,
Inſontes pariter crudeli morte necaret,
Sed nullus valuit ſanctas terrore minarum,
Quamuis centenis plagis incumbert atrox,
A Chriſti cultu mentes diſcludere fixas.
Tum geminas mandat flamma crepitante cremari:
Quæ ſit orantes potius, quam damna ferentes,
Angelicis vlnis ad cœli ſidera ſcandunt.
Tertia ſed ſequitur cuneum viſura ſupernum,
Tramite diſſimili tendens ad præmia vitæ: E
Spicula dum patitur longis exempta pharetris,
Vulneribus crebris occumbens ſaucia virgo,
Purpureuſque cruor tenera de carne cucurrit.
Præterea geminas diuulgat fama ſorores, 44. S. Rufina, & Secunda.
Romæ ſortitas primæ cunabula vitæ.
Nomine nempe prior felix Rufina vocatur,
Altera poſterior floris ætate, Secunda.
His pater * Aſterius nec non Aurelia mater, * m. ſ. Auſterius.
Nobilium pulcra Conſulum dote Procorum.
Sed tamen illuſtres ſponſalia iura recuſant,
Cunctaque fallentis mundi patrimonia ſpernunt,
Vt ſponſi thalamis, cœli qui regnat in arce,
Iungantur iugiter, quo floret pulchra iuuentus,
Et nunquam aggreditur rugis * ſulcata ſenectus. * m. ſ. culcata.
Harum igitur ſponſi, neglecto tramite Chriſti,
Errorum anfractus ſalebroſo calle ſequuntur.
Quamuis ante fidem geſtarent pectore puram;
Idcirco ſponſæ temnentes iura Procorum,
Vrbis Romanæ linquunt faſtigia celſa,
Vt tempeſtatem tranquilla mente neſcirent, F
Quam rea ſponſorum concinnant famina ſponſum.
Namque petunt pariter Baſternis prædia nota,
Quæ procul in Thuſciæ felices parte regebant.
Sed rurſus Romam ſponſis prodentibus, ambæ,
Miſſis militibus propere ducuntur ad vrbem,
Squalores pariter paſſuræ carceris atros.
Tunc Rufina ſoror dictis parere nefandis
Renuit, vt vetitum fanis offerret honorem.
Cæditur idcirco cum lentis femina flagris,
Vt ſoror adſpiciens molleſcat mente Secunda,
Verbera dira pati cum ſanctos cerneret artus.
Sed ſecus euenit, quam tortor credidit atrox,
Dum nutabundis non fatur virgo loquelis.
Nam conſtanter ait, nunquam tremebunda Secunda:
Adfer cuncta ſimul nobis tormenta cruenta: * m. ſ. vbice. ſ. obice.
Ignes, & macheras, & rubras * vibice virgas,
Reſtes, & fuſtes, & dura grandine ſaxa,
Cœrula ſanguineis harpagans vulnera riuis,
Quot tu pœnarum genera crudeliter infers,
Aſt ego tanta feram victo tortore tropæa,
Quo tu concinnas crudi diſcrimina lethi. G
Tot nos in ſupera numerabimus arce coronas.
Tunc iterum carcer laternæ luminis expers,
Paſſuras claudit fumoſo ſtercore pœnam:
Sed ſplendor lucis radiantis ab axe polorum,
Furuas exſtinguit latebroſi carceris vmbras,
Et fœtor fimi, vt turis fragrantia ſpirat,
Poſthæc in thermas ambuſto torre calentes,
Ambas trudebant diuino numine fretas.
Sed tamen in thermis crepitantes fomite flammas
Protinus exſtinxit cœleſti rore poteſtas.
Artus virgineos ſic texit parma pudoris,
Vt nihil innocuis læſiſſet caro fauillis,
Sed fax, & fomes, & dempto pruna vigore,
Nequidquam ardentes ſopito torre tepebant.
Tum famulas tortor ſacratas imperat atrox
Pondere cum ſcopuli collum conſtringere nexu,
Alueus vt Tiberis merſiſſet gurgite glauco,
Quas prius exuſti non audent vrere torres:
Sed famulas Chriſti nectebant cœrula fluctu, H
Frigida cum vitreis ſtupuerunt flumina fluſtris,
Ad ripas remeans rurſus cum ſoſpite vita,
Corpus virgineum damnat ceu * plana carina, * m. ſ. plance carinæ.
Tunc iuſſu rigidi truculento principis æque
Sanguine purpureo ſanctarum membra rubeſcunt,
Ambæ martyrii mercantes ſerta cruenti;
Nec non virgineos ſumpſerunt iure triumphos,
Rura relinquentes cœlorum regna capeſſunt,
Quamuis oſſa tegat tellus, & tumba ſepulcri
Artus includat pro Chriſto funera paſſos,
Donec ſcintillans exurat ſecula carbo.
Attamen ad cœli ſcandunt ſpiracula ſedes,
Abſque chao denſis geſtantia labbara turmis.
Quando cateruatim vallant cœleſte tribunal.

Tem-

A Tempore quo Decius triquadrum rexerat orbem,
45. S. Anatolia, & S. Victoria. Militibus Christi mortis discrimina patrans;
Extitit in Roma binarum forte sororum
Fama præcipuus, pulsans rumoribus aures;
Quas nullus poterat tormentis vincere tortor.
Quamlibet insontes multaret cæde cruenta,
Vt vitæ auctorem reflexa mente negarent,
Altera de geminis felix Anatolia dicta:
Altera sed gestat verum Victoria nomen,
Has igitur sponsis claris natalibus ortis
Ad prolem generis satagunt adiungere nuptas.
Sed mens virgineis ambarum torrida flammis
Stuppas luxuriæ combussit torre pudoris.
Spurcitias mundi contemnens corde caducas,
Diuitias spargunt, simul & patrimonia dantes
Aurea purpureis calcant crepundia gemmis,
Cunctaque pauperibus mox ornamenta misellis,
Nil sibi seruantes, vendunt pro stipe superna.
Nuntius è cœlo pinnatus labitur alto,
B Flammeus aspectu, niueo candore coruscus,
Sceptrorum lumen dextra gestabat in alma:
Ambas alloquitur tali cum voce puellas.
Nunc procul à vestro pallorem pellite vultu,
Pectore nec pauido quatiens timor ilia pulset,
Dum vobis thalamus paradisi sede locatur,
In quo perpetui nunquam consortia sponsi
Dificient penitus, sed gaudia longa manebunt.
Si vos virginitas comes indefensa tuetur.
Tunc ambæ seruant castæ consortia vitæ,
Angelus vt dederat sanctis præcepta pudoris,
Vsque fugam vitæ cum mors in limine latrat,
Marcida depopulans vitali pectora flatu.
His igitur gestis ringuntur scæua Procorum
Pectora lethifero zeli maculata veneno,
Dum cernunt amplum sponsas expendere censum.
Interea Romam linquens Victoria virgo,
Exul in exilium tribunali ducitur vrbis,
Quo draco funestus ructabat flamina ventris,
C Limpida lethiferis corrumpens aera venenis,
In tantum, vt ciues vasto crepitante tumultu,
Linquere iam mallent pollutam flatibus vrbem,
Exosi latebram, qua horrens belua latebat.
His igitur miseris spondet Victoria virgo,
Credula si Domino pandant præcordia Christo,
Lurida pestifero linquentes idola cultu,
*dipsam pro dipsada, leg. Vt dicto citius truculentam flumine * gypsam,
Quæ turmas vulgi multabat strage cruenta,
Pelleret è populo, dum mallent credere Christo.
Quod dum sponderent concordi voce cateruæ,
Illico squamigerum proturbat virgo chelydrum,
Et procul in vacuas iussit reptare salebras.
Mox draco crudelis sermonum pondere pressus,
Deserit obscurum squamosa pelle sigillum.
Sic virgo felix æthrali freta triumpho,
Ingentem explodit sancta vitute colubrum,
Vt nunquam vlterius serpens irrumperet antrum,
Sed procul abscedens incultis exulat aruis.
*f. dipsam. Iusserat vt *gypsam verbo torrente migrare,
Ciuibus impendens expulso natrice palmam,
D Tunc rogitat ciues felix vernacula Christi,
Quatenus in crypta sibi, natrix vnde nefanda
Aufugit, pariter dignentur condere cellam:
Mox veneranda Dei supplex vt virgo poposcit,
Insuper & decies senas iunxere puellas,
*m. f. sanctæ Quæ precibus crebris laudarent voce Tonantem,
Odis Dauidicis modulantes carmina * sancte.
Tunc Procus Eugenius delubri flamine fretus,
Turificare iubet, munusque offerre Dianæ.
Alma sed imperium spreuit complere nefandum,
Idcirco macheram stricto mucrone vibrabat
Crudelis tortor fundendo fluenta cruenta,
Virgineos artus consecrans sanguine rubro.
Mox interfector sensit discrimina palmæ,
Arida marcescens dum torpet dextra lacerto.
Insuper expertus calloso corpore lepram,
Vermibus & scatens, efflauit flamen in auras. E
Sic quoque famosis, felix Anatolia signis
Claruit, exilium scæui perpessa tyranni.
Consulis en sobolem constrictam nexibus arctis,
Expertem sensus cum bruta mente vagando,
Hostibus explosis restaurat spectus anhelum,
Quorum ore rudi diuersis pestibus ægros
Conglomerant pariter stipantes agmine sanctam.
Ollis optatam reddebat virgo salutem;
Nec non & morsum, qui toruam carmine gypsam
Irritat vt Sanctos crudelis belua lacertos,
Dentibus horrendis, & rictu rodat aperto,
Extemplo curat disrumpens vincla chelydri,
Qui prius in spira morsum glomerauit inertem.
Idcirco cursim festinat credere Christo,
Agnoscens propriam tanta virtute salutem,
Insuper & meritum cumulauit sanguinis ostro,
Præmia sumpturus cum cœli cœtibus almis.
Candida post sequitur cum binis martyra sertis,
Integritas nitidam, nec non & passio rubram
Plumabant pariter macta virtute coronam. F

Althelmi Episcopi
INCIPIT DE OCTO PRINCIPALIBUS VITIIS.

DIgestis igitur Sanctorum laudibus almis:
Quorum rumores sub cœli culmine flagrant,
Restat, vt ingentes depromant carmina pugnas,
Ex vitiis procedentes, virtutibus atque,
Virginibus Christi, quæ cœli regna negabunt,
Florida luciflüæ claudentes limina portæ,
Ni virtute Dei procul elimata fatiscant,
Et fugiant furuas Christo trudente sub vmbras.
Ecce cateruatim glomerant ad bella phalanges,
Iustitiæ comites, & virtutum agmina sancta.
His aduersantur vitiorum castra maligna,
Spissa nefandarum quæ torquent spicula rerum,
Æmula ceu pugnat populorum pugna duorum, G
Dum vexilla ferunt, & clangit classica salpix,
Ac stimulant Martem legionum cornua cantu.
His inquam denso virtutes agmine plures
Occurrunt vitiis gestantes bellica signa.
Cassida cum thoracis nec non ancile duelli,
Et macheram verbi, peccati monstra necantem,
Se in spatium pariter portant ad prælia mundi.
Virtutes quoque parmarum testudine sumpta,
Sæua profanorum contundunt tela sparorum.
Virginitas igitur quæ calcat crimina stupri,
Quam non deturpat peccati sæua cicatrix,
Contra bellantes studeat certare cateruas.
Octenosque duces, quibus hærent agmina sæua.
Viribus armatis nitatur vincere virgo.
Nec solum prodest tirones sternere stupri,
Et macerare suam crudeli vulnere carnem,
Cætera ni fuerint vitiorum crimina septem,
Ad diram prostrata necem grassantibus armis.
Vt populus Domini liquit Memphitica sceptra,
Humida cum siccis peruadens cærula plantis, H
Et quater annorum compleuit tempora dena,
Hoc est, octeni spatiosa volumina lustri,
Vsque quo promissæ telluris regna capessat.
Sed plebs Ægypti rubro sub gurgite mersa,
Quæ turmas flustris densas perdebat aquosis,
Ingluuiem ventris iuste signare potestur.
Quapropter prauas expugnans Virgo cohortes,
Hanc pestem primo diram certamine vincat,
Quam sequitur scelerata phalanx, luxusque ciborum,
Ebrietasque simul, nec non & crapula cordis,
Ingluuiem dapibus quæ semper pascit opimis,
Sed gula, quæ dulcis lucratur fercula victus,
Et gestit saturare sui penetralia ventris,
Ac stomachum farcire studet præpinguibus extis,
Ieiunij validis pellax prosternitur * armis. * m. f. almis mendosè.

A Nam protoplaſtus,quem rex formauit olympi,
1. Gula. Ruriculamque rudem palmis plaſmauerat almis,
Pectora fœcundans cœleſti flamine vitæ,
Iam dudum cecidit proſtratus fraude guloſa,
m. ſ. gloſſator notat, deuoratorē Dum vetitum ligni malum decerperet *ambro,
A quo peſtiferum gliſcebat ſemen in orbe,
Vnde ſeges ſpiſſa ſpurcis ſuccreuit ariſtis,
Ebrietas animos ſolet eneruare virorum.
Nam ſator & mundi regnator poſt cataclisſmum.
Cum genus humanum multarent æquora fluſtris,
Paſtinat in ſcrobibus frondenti palmite vitem,
Atque bibens nectar nudabat turpe veretrum.
Proles vt ſtolide rideret voce procaci,
Quod probrum cupiunt fratres velare paternum,
Tertius & primus pepli ſub veſte tegentes.
Si Bacchus valuit venerandum cogere vatem,
Vt deuotaret ſobolem,& genus omne nepotum,
Dicens,Sit famulus Canan maledictus in æuum.
Nunc potius metuit defruti pocula virgo,
Æthralem linquat ne victrix forte coronam.
B Ebrius ad vitæ ſe neſcit tendere callem
Loth quoque qui largus ſceleratos vixerat inter,
Hoſpes hoſpitibus præbens vmbracula tecti,
Dapſilis & tribuens cunctis ſolamina victus,
Cum ſcortatores,& molles corde cynædos.
Qui Sodomæ facinus patrabant more nefando,
*quos f. deſideratur. Cœrula ſulphureis torrent *flumina flammis,
Nonne ſator ſoboles ſtupro cognouit adultus,
Ebrius in thalamo natarum neſcius errat?
Quod ſcelus infandum patraret crimine nunquam,
Ni mero madidus neſciret iura tororum.
Quid memorem ſapæ temmulentum nectare Nabal.
Qui genus extorris,nec non & nomen auitum
Ebrius exprobrat,ſtolida cum voce cachinnans.
Et ni matrona prudens,fore damna marito
Peruigili ſenſu noſſet ventura maligno,
Heu quantos demens ſeu quales ſtragis aceruos,
A rege ſpreto pateretur lentus in aula!
Vt nullam paries mingentem lotia noſſet,
C Ante Aurora rubrum quam lumen ſpargeret aruis,
Idcirco hanc beluam ſtudeat ſuperare virago.
Ne balena vorax valuas explodat olympi,
Spiritus vt nequeat paradiſi ſcandere ſceptrum.
Dura quidem iugiter virtutes bella faceſſunt,
Ingluuiem contra,vincentem ferrea corda.
Sed tamen integritas ieiunis viribus obſtat,
Frangantur dapibus ne propugnacula mentis,
Nectaris idcirco contemnit pocula mulſa,
Atque opulenta fugit pro Chriſto fercula virgo,
Virginitas felix,queat inſeruire Tonanti.
2. Luxuria. Exin certamen ſtuprorum bella ſecundum
Blanda cient caſte Chriſto famulantibus alto.
Verum virginitas ſcortorum caſta lupanar
Conculcat pedibus cœni fœtentis ad inſtar:
Ex hoc naſcuntur monſtro turpiſſima verba.
Nec non ſcurrilitas,& ſcœuo ludicra geſtu,
Friuolus,& fallax amor,ac petulantia luxus.
O quantos,qualeſue viros,& laude celebres,
D Hæc Bellona ferox ſub triſtia tartara truſit!
Virgineum demens ſtrophoſa fraude triumphum!
Non ſic egregium virtutis perdere palmam
Forma venuſtatis valuit compellere Ioſeph,
Qui dominam ſpreuit nectentem retia luxus,
Et ſtuprum fugiens pepli velamina linquit:
Idcirco felix meruit Memphitica ſceptra,
Quem ſolus celebrem terrarum prædicat orbis,
Quid referam Iudith generoſa ſtirpe creatam,
Proſtibulum regis temnentem pectore puro,
Et ſtuprum ſceleris calcantem corde profanum,
Ciuibus idcirco mortis diſcrimina paſſis,
Caſta cruentatum geſtauit fulua tropæum,
Integrum ſeruans deuota mente pudorem.
Sic vitium carnis polluta ſorde renatis
Integritas almo contemnit caſta triumpho,
Æmula virgineis proturbans bella ſagittis,
Lurida proſtibuli ne poſſit ſerpere virus E
In fibras fragiles ſuccenſis torre medullis.
Poſt philargyria producit tertia bellum, 3. Auaritia.
Interpretatur vitium quod forte cupido.
Hæc ductrix pugnæ ſtipatur milite denſo.
Non ſola graditur per publica ſtrata pedeſtris,
Arma cruenta ferens,& ſpicula lita veneno.
Hæc comites prauos,itidem mendacia mille,
Fraudes & fures,ac falſis friuola geſtis,
Appetitus turpis lucri,& periuria inepta,
Atque rapinarum maculatos crimine quæſtus,
Conglobat in cuneum cum falſis teſtibus ardens;
Vt Pſalmiſta canit lacrymans delicta reorum,
Semper auaritiæ numis ſeruire volentum,
Theſaurizat,& ignorat,cui congreget illa,
Paulus Apoſtolico promulgat famine Doctor,
Cunctorum cauſſam conſtans eſſe malorum.
Hoc vitium idcirco conetur frangere virgo,
Dum facinus vaſtum loculi geſtator auarus
In Dominum lucis ſtropha patrauerat atra,
Credita qui rabidis furtim marſuppia palmis F
Compilat,& ſtipem cupidus clam fraudat egentum.
Vltio quapropter lethali calce reatum
Vindicat,& furem crudeli verbere plectit:
Qui regem cœli redimentem ſecla cruore
Vendidit argenti cæcatus munere demens.
Nec non Hebrææ gentis regnator auarus,
A quo florigerum fraudatur vinea Naboth
Coniuge crudeli *ſcidam ſcribente nefandam, m. ſ. ſcedam
Hoc ſcelus amborum ſtrophoſo crimine geſtum
Caſtigat ex ſuperis proſpectans arcibus vltor.
Namque cruenta canes linxere fluenta tyranni,
Qua dudum occubuit ſcopulorum grandine vaſta,
Innocuus princeps,qui nullum læſerat armis.
Iezabel vero quæ tomum ſcripſit ad vrbem,
Atque probos Domini multauit dira Prophetas,
Acriter horrendi diſcerpunt dente moloſſi,
Membraque purpureo tabo perfuſa ruebant.
Sic quoque quaſſatis Princeps ſub mœnibus vrbis, G
Perdidit aurati vitam per lucra metalli.
Tale fuit lethum miſerorum forte clientum,
Quos ſimul......... ſaxorum turba terebat,
Cum Domini populus muri pinnacula ſeptem
Denſo vallaret cuneo fulgentibus armis.
Salpicis & clangor,nec non & claſſica ſiſtri
Horrendum incuſſere metum per corda virorum.
Mox euerſa ruunt vrbis faſtigia fractæ,
Quæ dudum ſteterant ſeptenis arcibus amplæ.
Aurea ſic cupidus cumulans crepundia quæſtu,
Farcit egens iugiter fuluo nummiſmate ſaccum:
Et tamen expleri rabies ambuſta negatur.
Ceu laris accenſi crepitant incendia flammis
Amplius,& quanto fuerint augmenta rogorum,
Tanto plus ſitiunt vt torris fomite flagrent,
Sic igitur cupidus nec non infernus,& ignis
Conferri poſſunt terno paradigmate rerum.
Aſt vero quartam trux congregat ira cateruam, 4. Ira.
Quæ ſemper furibunda cupit diſcrimina belli:
Et ciet ad pugnam mentes diſcordia fratrum,
Dum copulata *pie diſrumpit fœdera pacis. H
Ex hoc naſcuntur cædes cum ſtrage nefandæ f. piæ.
Et clamor vocis,ſimul indignatio frendens.
Sed moderata geſtat certam patientia terram,
Atque cruentatum ferro fractura cerebrum,
Iræ bacchantis ſtrepitum compeſcit *anormem, m. ſ. inormē
Vincere ne valeat Furiarum maxima mentes,
Quamuis Gorgoneo ſtridat maculata cruore,
Atque venenatis mordendo ſibilet hydris,
Dum caput ex Erebo nigricantis filia Noctis
Tollit,& in mundum Stygiis emerſa latebris,
Suſcitat Alecto ſcæuas ad ſcandala mentes.
Hæc ſolet ad bellum ferratos ducere contos,
Horrida facturos animabus vulnera Sanctis.
Noſtras ni Dominus mentes defendit inermes.
Triſtitiæ quinto graſſantia bella tumultu 5. Triſtitia ſeu deſperatio.

A Virtutum muros, & propugnacula frangunt,
5. Tristitia seu desperatio. Tironesq; DEI vexant crudelibus armis.
Quanquam pusillanimes trux desperatio mentes
Opprimit incautum obtentu rancoris amari:
Bellator Christi sed mox vmbone retundit,
Gestans tristitiæ pariter genus omne mucronum,
Quæ mentem stimulare solent, ni forte fatiscat.
Hunc morbum ægroti medicantur gaudia cordis
Spiritus & læto moderans præcordia gestu,
Nec rigor, & rancor mentis penetralia turbent,
Vt nequeat Christi securus viuere miles.
Frangatur potius mox desparatio mœsta,
Ne ruat in præceps, mentisque statura labatur:
Si firmo careat nostri fundamine Christi,
Qui semper tremulos tutatur gratia gratis
Et nullum patitur lethali vulnere labi,
Ne desperatus medicantem spreuerit æger.
In geminas istud nomen se findere partes
Creditur, & duplici dirimuntur tramite caussæ.
Vna salutaris tendens ad limina lucis,
B Altera mortalis penetrans ad tartara tetra,
De qua nos Dominus saluare dignetur ab arce.
6. Acedia, s. Accedia. Hinc aciem sextam torpens Accidia ducit,
Otia quæ fouet, & somnos captabit inertes,
Importuna simul verborum friuola fontum,
Instabilis mentis gestus, & corporis actus,
Inquietudo simul stipatur milite denso.
Peruigil hanc pestem calcat Constantia mentis,
Quæ creta Christi gestit defendere vitam,
Hostibus explosis secura pace potitur.
Spiritus ille vagus cupit, vt mens otia quærat,
Occupet & studium iam somnolentia sensum,
Sedula sollicitum pulset ne lectio pectus.
Lumina nec vigilum scripturæ tramite tendant.
7. Cenodoxia seu vana gloria. Septimus insequitur dentis exercitus armis,
Quam pestem prisci dicunt Cenodoxia Græci,
Vana quod in Latium transfertur, gloria, nomen.
Hæc protoplastum pellexit fraude colonum,
Dirum persuadente scelus fautore malorum,
C Tales ex atro dum rupit pectore voces:
In quacunq; die vultis decerpere fructum,
Mox patefacta fiunt vestratis lumina frontis,
Nec non diuini vobis comitantur honores.
O quam falsa latro spondebat friuola mendax,
Vt concessa rudis fuscaret munera vitæ,
Nonne satis foret, vt quadro cum cardine mundus,
Quem vertigo poli longis anfractibus ambit,
Vsibus humanis f. ruiret rite per æuum,
Infula terrenos ni cœli comat alumnos,
Heu scelus, heu facinus, miseris mortalibus ortum,
Et hoc ex vana præsertim gloria fretus,
Haud meruit princeps spe circumuentus inani.
Ex hoc gignuntur vitiorum fomite clades:
Lethiferi primum verbi contentio præceps.
Inde hæresis gliscit, nec non iactantia cresc it,
His quoq; congreditur præsumptio trux nouitatum,
Sed tiro infracta tectus testudine Christi,
Horrida vulnifici detrudit spicula ferri.
8. Superbia. Octauam cumulat ..... superbia turmam,
D Militibus Christi torquentem pila piacli,
Quæ glomerare studet ventosa fraude maniplos,
Et graditur semper fastu comitata maligno,
Dumq; pedes pergit per mundi crimina fallax,
Sed cristata caput quassat sub nubibus atris.
Nam plerunque probos propriis prosternere telis
Nititur, & strages alienis factitat armis.
Nascitur atra frutex ex ista radice frondens,
Et nemus vmbrosum diro de semine surgit.
Primo, contemptus procerum præcepta docentûm,
Dum mentis typhus ventoso pectore turget,
Nec non inuidiæ pestis progignitur inde,
Quæ solet æquales tumido contemnere fastu,
Atq; satellitibus spretis regnare superba.
Namq; per inuidiam læthalia sceptra vigebant,
Dum prædo pellax, & tetræ mortis amator,
Auctorem generis stropha pellexit inani, E
Scanderet ad superas arces ne turba nepotum.
Sic quoque liuoris tabo corruptus inormi,
Splendida germani dirupit fœdera frater,
Pinguia qui primus * combusserat exta bidentûm, * m. s. comburerat.
Despiciente DEO crudelis munera Cain.
Inde praua seges gliribus densescit * acerbis, * aceruis m. s.
Sanguine purpureo dum scæuus rura cruentat,
Inde superbarum nascuntur murmura vocum,
Et tri.. .en cordis dicto parêre negantis,
Ac lacerans homines * trux detractio linguæ. * truculens forte.
Cætera quæ dudum numerauimus agmina septem,
Inter mortales terrena stirpe creantur.
Ast vero monstrum, de quo nunc pagina fatur,
Principium sumpsit super alta cacumina cœli,
Angelicus princeps, & protus lucifer æthræ,
Ex aquilone suum dum sublimare tribunal
Gestiit, & Domino similem (se) fraude spopondit.
Iamq; nouem lapidum forma phaleratus amœna, F
Contra creatorem frustra turgescere cœpit,
Dum scelus horrendum tetro sub pectore versat,
Vt Dominum propriis æquaret viribus audax,
Lucifer idcir. o deserto climate cœli,
Nigra satellitibus stipatus Tartara farsit.
Cœlicolas ista prostrauit belua superbos.
Qui prius angelica fulserunt luce corusci,
Sedibus & superis florebant sorte beata,
Tertia stellarum rueret dum portio præceps,
Lucida bis tantum manserunt sidera sursum.
Pestiferum natrix ructans de fauce venenum,
Denique si potuit cœli mulcare catervas,
Plus se terrenus mundani cultor agelli,
Hic metuat multo * gypsam lacerare superbam. * dypsam
Talia monstra potest humilis superare satelles,
Qui tumido nescit mentis turgescere typho,
Atque superborum conculcat crimina motum,
Nequidquam integritas famam & præconia captat,
Si cordis peplum corrodens linea sulcat, G
Si mentis gremium ventosa superbia farcit,
Frustra virginitas laudem rumoribus aptat.
Culmina celsa vates humilis conscendere virgo,
Si sequitur Christum formam qui præstat alumnis,
Et mundi maculas purgarat sanguine fuso.
Sed me materiæ moles, ceu sarcina grandis
Deprimit, vt cunctas non possit charta coronas
Prendere virgineas, (operis) sed plurima restant
Perficienda, rudem malunt qui noscere sensum,
Ingeniiq; sui nolunt torpescere cotem,
Non aciem cotis scabra rubigine perdunt,
Otia * nec propriam linquunt obtundere mentem, * neu m. s.
Quin potius sacros versant sub pectore libros,
Crebro scrutantes præscripta volumina legum,
Quæ superant mellis mulsum dulcedine gustum,
Flauentisq; faui, cecinit quod carmine vates.
Sic lector libri solers, & gnarus amator,
Nititur electos scripturæ carpere fructus,
Vt pecus agrestes ex * prauo vellicat herbas, * prato, forsan.
Nocturnis recubans, quas rursus ruminat horis,
Sed sus cænosis volubtabri sordibus apta,
Dum stratis recubans porcaster pausat obæsus
Iuncis, & stipulis, n ec non filicumq; maniplis, H
Ante dies inquam ..... mihi Quintilis ardens,
Sextilis aut etiam protelent tempora terris
Deficiet, totam quam possim pandere famam,
Virginibus castis fantem præconia laudis.
Nec valet immensum perfecte forte pudorem,
Garrula raucisono complecti pagina versu:
Quamuis millenis collaudent ora loquelis,
Sicut folligenis respirant organa flabris,
Musica concisis, & clamat barbita bombis,
Vinea parua mihi flauentes protulit vuas,
Quamuis in gracili vernaret pampinus aruo.
Vnde pudicitiæ carpens de palmite botros,
Ocyus expressi metrorum paucula musta,
Non tamen arbitror quod acescant prorsus in æuum,

A Aut dentes ſtridant in potu forte bibentûm,
Ni fallax caupo ſtrophas infundat aquoſas,
Qui ſolet interdum mercantes fallere lymphis,
Dum ſtudet in cupis defruti perdere nectar.
Taliter adſtipulans natos de vite racemos,
E quibus in prælo plantis contunditur vua.
Iam tempus cogit currentes claudere verſus,
Ruſtica magnificis condentem carmina ſanctis,
Terminus æquoreo dum venit margine metri,
Ponti ſpumoſas vt nauta transfretat vndas,
Maxima per modicam emenſus cœrula lintrem,
Attigit optatum laſſus de gurgite littus,
Turgida ventoſis deponens carbaſa malis,
Antennaſque ſimul ſoluens de parte rudentum,
Anchora fluctiuagam nunc ſiſtat metrica barcham,
Vt ſaltem in portu quaſſatus nauita fluſtris,
Ad requiem tendens, optata ſorte fruatur.
Hos igitur pauper ſupplex obſecro patronos,
Virgineis proprium comentes actibus æuum,
Et famulas Domini precibus pulſabo miſellus,
B Integritate ſua quæ Chriſti regna merentur,
Limpida ſtelligeri ſcandentes culmina cœli,
Vt Dominum pulſent clamoſa voce Tonantem,
Qui ſolet indignis vltro miſereſcere vernis,
Conuerſiſque reis noxarum ſoluere vincla,
Quatenus ante diem, qui vitæ lumina claudit,
Nec non ante diem qui mortis limina pandit,
Cuncta piaclorum ſoluantur geſta meorum,
Et quodcunque mali geſſit laſciua iuuentus,
Deleat æternus, cœlorum gloria, Chriſtus,
Clementer veniam tribuens, peccata remittat,
Actibus, aut dictis .... ſola noxia ſenſu,
Sic mihi dignetur Sanctorum ſumma poteſtas,
Præmium miſero deuotum ferre viciſſim,
Quos ego virgineo deſcripſi carmine metri,
Vt minime lateant caſtorum ſerta per æuum,
Qualiter ex propria meruiſſet carne coronas.
Sed vos virgineis comit quos infula ſertis,
Hoc opus, aduerſus querulos defendite ſcurras,
Repræhenſorum claudentes labra loquentûm,
C Cum tamen haud metuam ſcurrarum dicta legentûm,
Qui malunt vatum ſcidas lacerare canentum,
Dum furuas verbi quærunt in luce tenebras,
Planaq; rimantur tortas per rura ſalebras:
Litera ſi titubet, vel certe ſyllaba nutet,
Si genus, aut numerus, vel caſus ab ordine cedat,
Si perſona triplex maneat, duplexq; figura.
Quinquies excurrant verborum tempora rite.
Nec tamen emendant titubantis gramma poëtæ,
Sed ſemper cupiunt ſcriptoris carpere chartas,
Vt caper hirſutus rodit cum dente racemos,
Floribus euacuans frondenti palmite vites,
Qui quondam vexit populi, in deſerta, piaclum.
Sanxerunt veteris quod ſcita voluminis alma.
Talia ſed timidus dicta * tortela tela paueſcat,
Qui propriis nunquam confidit belliger armis:
Caſſida nec capiti diſcit prætendere metri,
Nec ſpinam lorica noſcit defendere proſæ:
Armet ſed dextram capulus, ceu parma ſiniſtram,
Cruraque non careant ocreis, nec femina ferro,
D Ne timeat ſcriptor terrentis ludrica linguæ.
Nam tremulos terret nocturnis larua latebris,
Quæ ſolet in furuis ſemper garrire tenebris,
Sic quoque maſcharum facies criſtata faceſſit,
Cum laruam, & maſcam miles non horreat audax,
Qui proprio fretus præſumit fidere geſtu.
Cum ſit digeſtus ſanctorum ſexus vterque.
Alta ſupernorum qui ſcandunt arua polorum:
Octenuſq; ſimul peccati calculus atri
Expoſitus gracili verborum claue patenter;
Quem Devs à noſtro detrudat pectoris antro.
Et procul in furuas emigret luce latebras.
Nunc in fine precor, proſam, metrumque legentes,
Hoc opus, vt cuncti rimentur mente benigna,
Dum patulis luſtrent textum ſub fronte feneſtris.

NB. hic, & ſupra, hunc Auctorem proſa idem argumentũ tractaſſe.

E Quod geminum conſtat diſcretis forte libellis,
Vt mihi cum precibus peccati vincla reſoluant,
Et precium libri pendant oramine crebro,
Quatenus ætherium qui ſeruat regmine regnum,
Principio, vel calce carens. & temporis expers,
Cui dedit, aut dempſit nil, mundi longa vetuſtas,
Arbiter æternum mihi iam miſereſcat in æuum.
Qui lætabuntur per cœli culmina ſancti,
Atque cateruatim laudabunt voce Tonantem;
Patriarchæ primo, qui gentis germina ſacræ,
Et ſobolem, ſtirpemque rudem genuêre nepotum,
Per turmas pariter procedent agmine denſo,
Et regnatoris ſtipant ſublime tribunal,
Illic & vatum lætatur turma priſcorum,
Quæ quondam cecinit noſtri cunabula Chriſti,
Cum reſtauraret labentia ſecla redemptor,
Expurgans veterum clemens monumenta malorum.
Illic Martyribus * foreſcit vita perennis, * f. floreſcit
F Vulnere qui diro quærebant præmia macta,
Purpureo patulum mercantes ſanguine regnum,
Quo confeſſorum gaudebant agmina ſancta,
Quamlibet expertes effuſi ſanguinis eſſent.
Sed tamen egregiam meruit confeſſio palmam.
Illic virginibus, qui linquunt lurida carnes
Gaudia terrena, confertur gloria regni,
Dum decies denis modulantur millibus odas,
Et quater vndecies conclamant carmine Chriſto,
Agnum ſectantes, qui quondam ſanguine rubro
Sordida peccantis ſecli * dicta piarat. * maledicta.
Cum his cœlicolæ fauſta ſorte fruuntur,
Atque coronati geſtant vexilla tropæi,
Quiq; cateruatim denſi cœleſte tribunal.
Millibus in gyro vallabant ſidera ſupra,
Vltimus in requiem diuino munere fretus,
Adduci merear, Chriſto regnante per æthram.

Explicit Liber Althelmi Epiſcopi, de laude virginum.

G

S. ALDHELMI
PRISCI OCCIDENTALIVM SAXONVM Epiſcopi,

Poetica nonnvlla.

E VETERE MANVSCRIPTO CODICE PER R. P. Martinum Delrio ſocietatis Ieſu Presbyterum exſcripta.

Cum nonnullis Eiuſdem notulis.

PRÆFATIO DE VITA B. Aldhelmi.

Beatvs Aldhelmus Epiſcopus Occidentalium Saxonum obiit anno Domini DCCIX. Scripſit multa teſte Trithemio, mihi in vno membranaceo codice Abbatiæ D. Laurentii, ſibi ad mœnia Leodicenſia, reperta ſequentia, *carmen monoſtichum*, quod omnino mihi perſuadeo Aldhelmi eſſe ex verſione 17. H

Octenas ſtudeas vitiorum vincere turmas.

Peculiare enim huic ſcriptori octo vitia recenſere caſtitati noxia, quorum pugnam cum octenis virtutibus deſcripſit in carmine, de virginitate Sanctorum circa finem: & meminit initio ferme libri, *de laude virginitatis.*

2. Repperi quoque carmen illud, *de laude virginum & octeno calculo vitiorum*; Sic enim in calce operis vocatur; cuius promiſſio exſtat in fine libri proſaici, *de laude virginitatis*, his verbis; Porro quemadmodum intactæ virginitatis gloriam

A riam rhetoricis relatibus fauorabiliter venerari nitebar, ſic identidem, ſi hoc carneum animæ ergaſtulum, ante fatis, vt dicitur crudeſcentibus, caſſabundum non obierit, ac dura Parcarum quies ac ferreus lethi ſomnus palpebrarum conuolatus non tricauerit, heroicis hexametrorum verſibus eiuſdem præconium pudicitiæ ſubtiliter comere Chriſto cooperante conabor, & veluti iactis, iam rhetoricis fundamentis, ac conſtructis proſæ parietibus, cum tegulis trochaicis & dactilicis tegularum imbricibus, firmiſſimum culmen cœleſti confiſus ſuffragio imponam, &c. Carmen autem hoc dicat Maximæ Abbatiſſæ, initium præfationis eſt;

Metrica tirones nunc promant carmina caſtos.

Operis vero.

Omnipotens genitor mundum ditione gubernans:

Finis vero.

Cum his cœlicolis qui fauſta ſorte fruuntur,
Atque coronati geſtant vexilla trophei
Quique cateruatim denſis cæleſte tribunal.
B *Millibus in pyro vallabant ſidera ſupra:*
Vltimus in requiem diuino munere fretus.
Adduci merear Chriſto regnante per æthnam.

In hoc opere eadem ferme repetit, quæ prorſa prius oratione dixerat; carminibus plus minus ter mille; quæ prolixitas operis me non permiſit tranſcribere, ſed & proſa illa oratio longe terſior eſt, & penſiculatior, quam carmen. Si quid tamen in hoc fuerit, quod illi elucidandæ queat conducere, adſcribam in his catalectis.

3. Continebat codex ille membranaceus opus eiuſdem, vt vno loco præfert *Aldelmi*, vt alio *Althelmi* (quæ verior ſcriptura) ænigmatum, cum præmittuntur duæ præfationes, quas cum ipſo opere tibi nunc lector dabo, nunc quæ de hoc ſcriptore tradunt veteres accipite.

VETERIS INCERTI auctoris Chriſtiani Monoſticha.

C EX MEMBRANACEO CODICE ABBAtiæ D. Laurentij apud Leodicenſes.

Hæc præcepta legat deuotus, vt impleat actu,
Virtutum titulis vitam qui quærit honeſtam,
Vel homines inter cupiat præclarus haberi,
Vel morum meritis cæleſtia regna mereri
Atq; Deo Chriſto ſocius ſine fine videri.

1.
Impleat ipſe Dei qui vult ſua vota venire.
2.
Viue Deo fidens Chriſti præcepta ſecutus.
3.
Sint tibi diuitiæ diuinæ dogmata legis,
4.
Corporis exſuperat vires prudentia mentis.
5.
D Omnibus eſt mundi melior ſapientia gazis.
6.
Semper amanda quidem eſt rerum doctrina bonarum
7.
Optimus eſt animus Chriſti veſtitus amore.
8.
Dæmones aduerſus magna eſt oratio virtus.
9.
Vt moneas carum noli deſiſtere amicum.
10.
Morbi cauſa mali nimia eſt quæcumq; voluptas.
11.
In dare ne claudas palmas, & prendere pergas.
12.
Semper in ore tuo reſonent bona verba ſalutis.

* Corr. eſſe
* f. cogitas.
Scripſit Althel. Epiſco. Orient. Saxo de virginitatis laude & octenum calculum viciorum. qui liber in m ſ. codice huic ſub ijcitur.

E
13.
Ne rogo vindictam tua mens meditetur amaram.
14.
Sint tibi pacifici magna dulcedine mores.
15.
Quiſque dies vitæ eſt velut vltimus *ecce putandus
16.
Quod dare non *cogites noli promittere verbis.
17.
*Octenas ſtudeas vitiorum vincere turmas.
18.
Te ferat ad cœlum quadriga repleta triumphis.
19.
Lingua ſuos habeat frenos in corde ligatos.
20.
Vir bonus eſſe nequit niſi qui ſit in omnibus æquus.
21.
Qui ſcelera abſcondit. veniam * ne forte meretur?
22.
F Qui bona diſſueſcit, mox hic conſueſcit iniqua.
23.
Non tu quæſo iocis lædas nec carmine quenquam
24.
* Sæpius auditu frueris, quam voce ſodalis.
25.
Sit ſeruus mentis venter ſit ſerua libido.
26.
Non perdit pietas quicquid * largiri videtur.
27.
Non opibus bona fama datur, ſed moribus almis
28.
Fac ne te meritò verbis derideat alter.
29.
Pro miſero miſerans lachrymas effunde ſodali.
30.
Eripe ſi valeas, non ſuggere tela furenti.
31.
G Sæpe nocet puero miſeratio blanda magiſtri.
32.
Ignotum noto nunquam præponis amico.
33.
Omnia quæ dicunt homines tu credere noli.
34.
Non ſibi quis viuat, Chriſto ſed viuat vbique.
35.
Non tua ſed Chriſti quæres qui diligis illum.
36.
Non te, non mundum ſed Chriſtum dilige ſolum.
37.
Cum ſapiente loquens perpaucis vtere verbis.
38.
Nihil oculi proſunt quibus eſt mens cæca videndi.
39.
Diuitis obprobrium gemitus eſt pauperis ingens.
40.
Plurima diſcentis ſemper ſapientia creſcit.
41.
Iudicium reſtat cunctis certiſſime factis.
42.
H Adueniet iudex cunctis qui iuſta rependet.
43.
Inclita perpetuam præſtat ſapientia vitam.
44.
A feritate magis faciet moderatio clarum.
45.
Egregios faciet mentis conſtantia mores.
46.
Conſilio facias rogo ſit tibi quidquid agendum.
47.
Omnis quippe ætas *alia ſub faſce laborat.
48.
Vera quidem veterum iuuenis paradigmata rere.
49.
Felix qui cauſam loquitur prudentis in aurem.

Vnde ſu[...] cor: Alth[...] eſſe hui[...] Monoſti[...] auctore[...] Nam cæ[...] ſcript. ſe[...] tenas po[...] tius dice[...]
* f. forta[...]
* ſenſus [...] cum ad [...] uitium [...] catus fue[...] plus au[...] quam lo[...] quaris g[...] rulitas e[...] nim feſti[...] ſodale in[...] gna eſt. le[...] gendũ p[...] to fruer[...]
* For. lar[...] ta.
* f. præpoſi to.
* aliquo.

A

50.
Tantum verba valent, quantum mens ſentiet illa.

51.
Omnibus eſt locuples qui rebus habundat amicis

52.
Non erit antiquo nouus anteferendus amico.

53.
Difficile inuenies verum fortaſſis amicum.

54.
Moribus egregiis facias tibi nomen honeſtum.

55.
Nemo quidem plures habuit quam * expedit amicos.

56.
Cui prodeſt, ſocio qui non prodeſſe probatur?

57.
Sola fides fidei dono probabitur almo.

58.
Leuia non animi torquentis cura fatiget.

B

59.
*Res te vera quidem ſemper declarat honeſte.

60.
Quid peius quam ſe iungat habitator iniquus?

61.
Actibus aut verbis noli tu aſſueſcere prauis.

62.
Eſt non eſſe quidem ſatius, quam viuere praue.

63.
Mens bona theſauros præcellit munere cunctos.

64.
Vitam quippe tuam tota virtute tuere.

65.
Omnia pro vita ſunt amittenda tuenda.

66.
Præmeditata quidem leuius ſufferre valebunt.

67.
Quæ ſubito adueniunt multo grauiora videntur.

68.
Gaudia ſunt populi rector pius atque benignus.

C

69.
Mors aliena monet propriæ nos mortis vbique.

70.
Felix alterius cui ſunt documenta flagella.

71.
Præmia non capiet ingrato qui bona præſtat.

72.
Sit tibi carus homo, vt frater, Deus vt pater almus.

73.
Omnis paulatim nos letho applicat hora.

74.
Ante diem mortis nullus laudabilis exſtat.

75.
Quælibet ex fructu cognoſcitur arbor in orbe.

76.
Doctor erit magnus, factis qui quod docet implet.

77.
Quod tibi vis fieri, hoc alij præſtare memento.

78.
Quod tibi non optes * alio ne feceris vlli. (*alij.)

D

79.
Pauperibus iuſtis cæleſtis gloria reſtat.

80.
Aequum pondus habe, teneas & ſtatera iuſta.

81.
Non tibi ſit modius duplex, nec ſtatera dupla.

82.
Corripe prudentem reddetur gratia verbis

83.
Si tu recta facis, ne cures verba malorum.

84.
Vtile conſilium dominus ne diſpice ſerui.

85.
Inter conuiuas fac ſis ſermone modeſtus.

86.
Cum quid peccaris, caſtiga te ipſe ſubinde.

E

87.
Vulnera dum ſanas, dolor eſt medicina doloris.

88.
Diuitias Domini faciet benedictio claras.

89.
Aeternam tribuit fælix clementia vitam.

90.
Vtere quæſitis opibus fuge nomen auari.

91.
Diſce ſed à doctis: indoctos ipſe doceto.

92.
Contra verboſos noli contendere verbis.

93.
Sermo datur multis, animi ſapientia paucis.

94.
Non læta extollant animum, nec triſtia frangant

65.
Proximus eſto bonis, ſi non potes optimus eſſe.

96.
Qui Domino * credat, ſeruat mandata ſalutis, (*credit.)

F

97.
Semper enim ſapiens metuet ſibi iudicis iram.

98.
Inſtanter facias ſors quæ tibi * tradat agenda. (*tradet.)

99.
Cum homine iniuſto nolito manere frequenter.

99.
Nec redit vnda fluens, noſtrum nec tempus in annis.

100.
Omnia finis edax deuaſtat gaudia mundi.

101.
Qui pius & clemens, Dominus miſerebitur illi.

102.
Infers nullatenus benefactis mente querelas. (*Infer.)

103.
Improperes numquam dederis munuſcula ſiquæ.

104.
Omnia pertractet primum mens verba loquelæ.

G

105.
Corporis auxilium medico committe fideli.

106.
Dum poteris, bene fac caro tu ſemper amico.

107.
Sic nouus, vtque nouum vinum veteraſcat amicus. (*Sit.)

108.
Rebus in aduerſis nunquam * dimittis amicum. (*f. dimittit animus.)

109.
Semper amicus * ornatque duratque fidelis vbique (*amat durat que.)

110.
Alma dies noctem ſequitur ſic dona labores.

111.
Tempora dum variant animus ſit ſemper honeſtus.

112.
Conſilio mentis * quodque imminet ante videto. (*i. e. quodcunque.)

113.
Dum tibi vita viget lacrimis mala crimina purges.

H

115.
Noli iterare ſcelus, lacrimis dum diluis illud

116.
Luxuriis animo noli ſeruire malignis.

117.
Qui modica ſpernit minuit maiora per horas.

118.
Tollitur ex numero ſanctorum perfidus omnis.

119.
Oderit inſipiens ſapientis verba magiſtri.

120.
Excitat in riſus fratres verboſus amaros.

121.
Nil illo ſcelere peius, qui gaudet iniquo.

122.
Cui ſecreta quidem credas cautiſſime cerne.

123.
Corripe peccantem noli & dimittere amicum.

124. Cor-

A

124. Corripere est melius notum quam perdere amicum.

125. Qui fratri ignoscit ignoscit Christus & illi.

126. Obseruat sapiens sibi tempus more loquendi.

127. Insipiens loquitur spretum sine tempore verbum.

128. Multiloquax animum meritis denudat honestis,

129. Gloria quippe Deum Dominumq; est magna timere.

130. Aurum flamma probat homines tentatio iustos

131. Radix est Sophiæ Dominum cum mente timere.

132. Sperate in Domino & veniet miseratio vobis.

133. Dilige, qui cupias cœli bona gaudia Christum.

B

134. Felices faciet natos benedictio patris.

135. Pauperis & miseri mentem ne afflixeris vnquam.

136. Quanto maior eris, tantò moderatior esto.

137. Cumq; alium * causes propriam prius inspice vitam.

* accuses.

138. Plus tua quam alterius, damnabis crimina iudex.

139. Sis bonus æque bonis, læsus nec læde nocentem.

140. Qui prodesse potest non est fugiendus amicus.

* in m. s. inter lineas habetur *id est* doctrix vel magistra.

141. Cum fueris fœlix, quæ sunt aduersa caueto.

142. Quæ culpare soles, hæc tu ne feceris ipse.

C

143. Vita aliena tuæ tibi sit * cathegita vitæ.

144. Ita odium generat, concordia nutrit amorem.

145. Sit sale * iam Sophiæ tibi sermo conditus omnis.

* cum licentiose etiam corripit penultimam vocem.

146. Magna quidem virtus est nostræ moderatio linguæ.

* nostræ.

147. Crede Deo, & proprios * tunc tibi diriget gressus.

* tunc tu tibi dirige.

148. Lux timor est Domini cordis, hunc dilige semper.

149. In Domino sperans nullus confunditur vnquam.

150. Vir prudens animo est melior, quam fortis in armis.

151. Corporis excellit vires sapientia mentis.

152. Diuitias animo intustas attendere noli.

D

153. Verbum dulce quidem tibi multiplica * vit amicos.

* bit.

154. Conuerti ad Dominum ne tardes tramite recto.

155. Doctrinis etiam varijs non flexilis esto.

156. Te via nam Domini teneat firmissima semper.

157. Iustitiæ & pacis placeant tibi verba loquendo.

158. Pax precor alma tuo placeat tibi semper in ore.

159. Semper in ore tuo resonent pia verba salutis.

160. Rex sapiens populum melius defendit ab hoste.

E

161. Insipiens rector populum * disperderit omnem.

* disperserit.

162. Gloria magna quidem est Regi sapientia iusta.

163. Iniuriasque tuas in fratrem vlciscere noli.

164. Semper auarus eget, nil namq; scelestius illo est.

165. Semper auarus amat mendacia, furta, rapinas.

166. Sufficiat rerum * dederat tibi quod Deus ipse.

* dederit.

167. Quid terrenus homo puluis & terra superbit?

168. Principium sceleris pro dira superbia constat.

169. Sit tibi cura tuæ tota virtute salutis.

170. Vna dies quales fuerint ostendit amicos.

F

171. Peccasti solus ignoscere tu tibi noli.

172. Quod tacitum cupias tacito committe sodali.

173. Inuidiam nimio cultu vitare memento.

174. Inuidiæ maculat famam mala pestis honestam.

175. Nil sine consilio facias, sic facta probantur.

176. Diligit omnipotens Sophiam sibi semper amantem.

177. Ne citus in lingua fueris, nec segnis in actu.

178. Non erit innocuus falsus per famina testis.

179. Diuitias addit Domini benedictio plures.

180. Iam magno reddas medio tu munus amici.

G

181. Semper amicus amat amor est preciosior auro.

182. Diues erit dure semper qui operatur in agro.

183. Ocia qui sequitur veniet huic semper egestas.

184. Omnibus est opibus melior vir mente fidelis.

185. Exaltat numerus iustorum regna potenter.

186. Ecce timens Dominum viuet fœlicibus annis.

187. Expectat lætus cœlestia gaudia iustus.

188. Impius horrendas spectat pro crimine pœnas.

189. Corruit in præceps populus rectore nefando.

190. Præparat æternam mitis clementia vitam.

H

191. Qui bona sectatur primâ benè surgit in horâ.

192. Multorum profert sapientis lingua salutem.

193. Hostibus in bello dominatur dextera fortis.

194. Seruiet & segnis duro sub fasce laborum.

195. Lingua placata sibi multos acquirit amicos.

196. Pone tuis verbis vectes, seras q; loquelis.

197. Qui præcepta Dei metuet in pace moratur.

A

198.
Nam bona perpetuam tribuet doctrina ſalutem.
199.
Diligit hic natum, virgâ qui corripit illum.

*Finit * monaſticum carmen.*

* ſic m.ſ. mo ...ſticum à bona nomē monacho deduxit.

BEATI ALDHELMI EPISCOPI OCCIDENTALIVM, SAXONVM,

ÆNIGMATA.

Primus Prologus.

Arbiter, ætherio iugiter qui regmine ſceptrâ
Lucifluumq; ſimul cœli regale tribunal
Diſponis, moderans æternis legibus illud;
Horrida nam multans torſiſti membra Behe- (moth,
Ex alto quondam rueret dum luridus,* arce,
Limpida dictanti metrorum carmina præſul
Munera nunc largire: rudis quo pandere rerum
Verſibus * ænigmata queam clandeſtina fatu.
Sic Deus indignis tua gratis dona rependis,
Caſtalidas nymphas non clamo cantibus iſtuc.
Examen * neque ſpargebat mihi nectar in ore,
Cinthi ſic nunquam perluſtro cacumina, ſed nec
In Parnaſſo procubui, nec ſomnia vidi.
Nam mihi verſificum poterit Deus addere carmen
Inſpirans ſtolidæ pia gratis munera menti.
Tangit ſi mentem, mox laudem corda rependunt
Metrica: nam Moyſen declarant carmina vatem
Iam dudum * ceciniſſe celebris vexilla tropæi
Latè per populos inluſtria, qua nitidus ſol
Luſtrat ab oceani iam tollens gurgite * l
Et Pſalmiſta canens metrorum carmina voce
Natum diuino promit generamine Numen
In cœlis prius exortum, quam Lucifer orbi
Splendida formatis fudiſſet lumina ſeclis.
Verum ſi fuerint * bene hæc ænigmata, verſu
Exploſis penitus neuis & ruſticitate,
Ritu dactilico recte decurſa, nec error
Seduxit vana ſpecie molimina mentis;
Incipiam potiora: ſui Deus arida ſerui,
Belligero quondam qui vires tradidit Iob,
Viſcera perpetui roris * ſi repleat hauſtu.
Siccis nam laticis duxiſti cautibus amnes
Olim, cum cuneus tranſgreſſo marmore rubro
Deſertum penetrat: cecinit quod carmine Dauid.
Arce poli genitor ſeruas qui ſecula cuncta
Soluere iam ſcelerum noxas dignare nefandas.

B
* Corr. axe.
* for. climata.
* Non examē apum, ſpargat mihi n. in o.
* Cecinit.
* lumen; Corr.
C
* bona.
* Corr. ſic.

Prologus Secundus.

SYmphoſius poëta metricæ artis peritiâ præditus, occultas ænigmatum propoſitiones exili materia ſumtas, ludibundis apicibus legitur ceciniſſe, & ſingulas quaſque propoſitionum formulas, tribus verſibus terminaſſe. Sed & Ariſtoteles Philoſophorum acerrimus, perplexa nihilominus ænigmata proſæ locutionis facundiâ fultus argumentat. Quamobrem noſtræ exercitationis ſollicitudo horum exemplis inſtincta, & commentis adinuentionū, componere nitebatur, & velut in quodam gymnaſio, prima ingenioli rudimenta exercitari cupiens, vt venire poſſit deinceps ad præſtantiorem operis materiam: ſi tamen prius hæc mediocria metricæ definitionis regulis minime caruerunt; * tripertitamq; ſyllabarum differentiam iuxta perpendiculum ſcandendi ritè ſeruauerint. Deniq; prædicta ænigmatum capitula primitus quaternis verſiculorum lineis digeſta; ſequentia vero, iuxta quod ſe occaſio componendarum rerum exhibuit, quinis aut ſenis, vel etiam ſeptenis metrorum verſibus & eo amplius carminantur: quibus indeſinenter, ſecundum poëticæ traditionis diſciplinam, cola, vel commata, ſeu pentimemerim & eptimemerim adnectere, progreſſis binis aut ternis pedibus procuraui: alioquin dactilici exametri regulæ legitima æquitatis lance currentes, lubricis ſyllabarum greſſibus vacillarent. Porro quod eadem muta inſenſibiliū rerum natura, de qua ænigma clanculum & latens propoſitio componitur, quaſi loqui & ſermocinari fingitur: hoc & in ſacris literarum apicibus inſertum legitur: quia nunquam rationabilis creatura inrationabiliū geſtu & voce fungitur. Quemadmodum in libro Iudicum diuerſa lignorum genera articulta voce loquentia Monarchiam quæſiſſe refertur. *Ierunt*, inquit, *ligna vngere ſuper ſe Regem*: vbi ſigillatim ſicut ſupra iam diximus, ficus & vitis ſimulq; oliua, & ad extremū ramnus igne proprio flammisq; voracibus Libani cedros conſumpturus, iuxta ritum humanæ locutionis profari perhibentur. Et Pſalmiſta omnia ligna ſiluarum exultaſſe, & flumina manuum plauſibus luſiſſe, camposq; gratulabundos exſtitiſſe, ab * inanimali ad animale metaphoricè retulit, & illud poëticum:

D
* Exercitare.
* nempe lōgas, breues, communes.

Mater me genuit, eadem mox gignitur ex me.

& * quod è mutis ac brutis ratiocinationis argumenta requiruntur: cum etiam * ſapientis ſimul cunctorum retro regum, & deinceps naſciturorum in Eccleſiaſte frequenter ſtolidiſſimorum perſonis vtatur, dicens; *Quod habet homo iumento aut ſapiens ſtulto* & cetera ſimilia. Hæc diximus, ne quis forte nouo nos & inuſitate diſcendi argumento, & nullis quaſi priorū veſtigijs ſtrato prædicta ænigmate ceciniſſe arbitretur. Et vt euidentius harum rerum ratio clareſceret, legitimos ſepties quaternos metrorū pedes, quibus vniuerſa non ſolū principalia octo genera progrediuntur, verum etiam ſpecies, quæ ex eadem ſtirpe pullulantes centuplis metrorum frondibus contexuntur, ſubdidimus, & ſingulis quibuſque pedibus tantum exemplorum copiam accumulantes, quantum ad præſentis opuſculi normā, pro euidentioris indicij gratia, ſubficere credidimus. Et quod præceſſores celeberrimi vniformi nominis exemplo propalaſſe noſcuntur, nos eorundem veſtigia enixius indagantes vberiorem exemplorum formulam enucleauimus: Et * qualiter quo pacto longæ & breues ſyllabæ vel etiam cōmunes vtrobiq; cōpetentes, quas Græci διχρόνας dicunt, ſagaciter diſcriminentur. Ex hac n. triplici ſyllabarū diffinitione potius, * quade fonte à monte Muſarum, de quibus Perſius Flaccus, *Nec fonte*, inquit, *labra * pollui caballino, Nec in bicipiti ſomniaſſe Parnaſſo memini me.* Omnis metrorum ratio monſtratur, & qui verſus monoſcemi, qui pentiſcemi, * quidecaſcemi, cum viginti quatuor temporibus, excepto ſi trocheo terminentur, ritè dictantur. Hæc tripartita deſcriptionis normula omnis Heroici exametri verſificatio, vel cæſurarum ſcanſio principaliter conſtat: licet ſynalepharum quædam conglutinatio, & exploſa conliſionis additamēta crebro apud poëtas lyricos, & ſatiricos neceſſitate metri interponātur, quæ maxime ex vocalibus literis vel ſyllabis in ſemiuocali terminatis gignuntur. Has vtraſque Iunius Iuuenalis quinto Satyrarum libro, vnius verſus tenore ſimul eliſit dicens:

Omnia vt video nullum diſcrimen habendum eſt.

Scanditur, *omen* (Spondeus) *tat vide* (dactilus per ſynalepham *ontul* (Spondeus) *lumdiſ.* (Spondeus) *crimen ha* (dactilus) *bend eſt* (Spōdeus per ſynalepham) Rurſus idem Liricus libro III.

*Bellorum * excubiæ truncis adfixa tropæis*

Scanditur ita, *rex cubi*, per ſynalepham, *ætrun, cis ad fixa tro, peis.* Sic Anneus Lucanus Cordubenſis poëta, vno verſu libro VIII. bis eliſit dicens:

Quare agite eorum comites properemus in orbem.

Rurſus idem libro X. ait;

Hinc ergo inſultant pedites via nulla ſaluti.

Vnde Paulus Quæſtor eliſit. *m.* litteram ita;

Tartaream in ſedem ſequitur noua nupta maritum.

Item Proſper.

Cœleſtem ad patriam tendens cognoſce vocantem.

Hæc eadem * ſynalepha verſibus Sibillæ poëtridis continetur, quæ ait:

E
* Ænigmatis.
* ab animali ad inanimale.
F
* quot.
* Corr. ſapientiſſimus.
* Corr. inuſitato dicēdi.
* aliquid hic deeſt.
G
* Corr. quam d. f. aut m.
* prolui.
* quiq; decaſc.
Iuuenalis.
* Corr. exuuiæ truncis
H
adfixa tropæis, ſcādituri ita Bello. rex cubi.
Lucanus.
* Nota in m.ſ. ſemper ſcribi.
Synalepha.
Proſper.
Sibylla.

Tunc

A

*Tunc illi * æterna ſpecies pulcherrima regni.*

* Corr. æterni. Phocas.

* Foccas quoq; Grammaticus primo verſu ſynalepham explodit,

Ars mea multorum es quos ſecula priſca tulerunt.

Virgilius libro X I.

Oceanum interea ſurgens aurora reliquit.

* Synalepham & ecl. Virgilius.

Idem libro V I I. Æneidos in vno verſu * Synalepham vel eclypſin comprehendit ita;

Nunc repeto Anchiſes fatorum archana reliquit.

Scanditur enim ita, *Nunc repe-t Anchi-ſes fato-rar-chanare-liquit.* Sed hos duos metaplaſmos ſæpe ambiguitas ſcandendi conturbat, quos differentia dirimit, Si prior vocalis explodatur erit ſynalepha, ſi poſterior fuerit exploſa, erit eclipſis. Sicut in nouiſſimo verſu libri regum cantum legitur.

Liber Regũ.

Purpureis maior Perſarum ſede tyrannis.

Virgilius.

Virgilius item libro quem Pædagogum prætitulauit,

Carmina ſi fuerint te iudice digna fauore,
*Reddetur * titulis purpureusq; nitor.*
* *Si manus æſtiuas poteris conuoluere ſurdas,*
* *Aut caiuas hinc operire nuces.*

* titulus.
* ſin mauis.

B

* Aut caluas pueris h.o.n

ſyllabam eliſit dicens:

Durum iter & vita magnus labor

Arator.

Et Arator ſubdiaconus primo verſu terminalé genitiuum ſyllabæ diſploſit dicens:

Mœnibus vndoſis bellorum incendia cernens,

Et infra elegiaco verſu ſubiunxit,

Inq; humeris ferimur de reuelante pijs.

Itaq; has duas metaplaſmorũ ſpecies ex numero X I V. explanare niſus ſum, quia per omne corpus poëticorum librorum ſatis frequenter inſertæ, & niſi ſagaci ſubtilitate præcognitæ fuerint, diuerſa impedimentorum obſtacula ſcandentibus generare ſolent. Idcirco diuerſos verſus metrorum ad ſynalephæ metaplaſmum congruenter cateruatim congeſſimus, quatenus his perſpectis, nullum deinceps exploſæ colliſionis chaos latebroſum cum fractę ſinalephæ baratro lucem ſcandentis confundat.

C

BEATI ALDHELMI ÆNIGMATVM LIBER.

TETRASTICHA.

I. *De Terra.*

ALTRIX cunctorum quos mundus geſtat in orbe
Nuncupor, & merito; * quæ nunquam pignora tantum
Improba ſic lacerant maternas dente papillas;
Prole virens æſtate, tabeſcens tempore brumæ.

* mendoſa valde.

II. *De Vento.*

Cernere me nulli poſſunt, nec prendere palmis:
Argutum vocis crepitum cito pando per orbem.
Viribus horriſonis valeo confringere quercus.
Nam ſuperos ego pulſo polos, & rura peragro.

III. *De nube.*

D

Verſicolor fugiens cœlum terramque relinquo:
Non tellure locus, mihi non in parte polorum eſt.
Exilium nullus modo tam crudele veretur:
Sed madidis mundum faciam frondeſcere guttis.

IV. *De Natura.*

Crede mihi non vlla manent ſine me moderante:
Et frontem faciemq; meam lux nulla videbit.
Quis neſcit ditione me à conuexa rotari
Alta poli, ſolisq; iubar, lunæq; meatus?

V. *De Iride, vel arcu cœleſti.*

Taumantis proles priſcorum famine fingor:
Aſt ego prima mei generis rudimenta retexam.
Sole * ruber genitus ſum partu nubis aquoſæ:
Luſtro polos paſſim, ſolos non ſcando per auſtros.

* rubro.

E

VI. *De Luna.*

Nunc ego cum pelago fatis communibus inſto
Tempora reciprocis conuoluens menſtrua cyclis,
Vt mihi luciſluæ decreſcit gloria formæ,
Sic augmenta latex cumulato gurgite prodit.

VII. *

* ſupp. de fortuna.

Facundum conſtat quondam ceciniſſe poëtam;
Quo Deus & quo dura vocat fortuna ſequamur.
Me veteres falſo * Dominam vocare ſolebant:
Sceptra * regens mundi dum CHRISTI gratia regnet.

* vt Ennius qui heram.

VIII. *De Sale.*

Dudum lympha fui ſquamoſo piſce redundans:
Sed natura nouo fati diſcrimine ceſſit,
Torrida dum calidos patior tormenta per ignes:
Nam cineri facies niuibuſque ſimillima fulget.

IX *De Vrtica.*

F

Torqueo torquentes, ſed nullum torqueo ſponte.
Lædere nec quenquam volo, niſi prius ipſe reatum
Contrahat, & viridem ſtudeat decerpere caulem:
Feruida mox hominis turgeſcunt membra nocentis.

X. *

Sponte meâ naſcor fœcundo ceſpite vernans,
Fulgida de croceo flaueſcunt culmina flore:
Occiduo claudor, ſic orto ſole pateſco.
Vnde prudentes poſuerunt nomina Græci.

De Heliotropia, ſeu ſoliſequa.

XI. *De puerpera geminos enixa.*

Sunt mihi ſex oculi, totidem ſimul auribus exſto:
Sed digitos decies ſenos in corpore geſto;
Ex quibus ecce quater denis de carne reuulſis;
Quinquies at tantum video remanere quaternos.

XII. *De adamante lapide.*

En ego non vereor rigidi diſcrimina ferri,
Flammarum nec torre cremor; ſed ſanguine capri.
Virtus edomiti molleſcit dura rigoris.
Sic cruor exſuperat, quod ferrea maſſa paueſcit.

* Corr. Edomiti virtus.

XIII. *De moloſſo.*

G

Sic me iamdudum rerum veneranda poteſtas.
Fecerat vt domini truculentos * perſequor hoſtes.
Rictibus arma gerens bellorum prælia patro:
Et tamen infantum fugiens mox verbera vito.

* Corr. perſequar.

XIV. *De poliadis.* *

* m. ſ. explicat, id eſt, de follibus fabrorum.

Flatibus alternis vexor cum fratre gemello.
Non eſt vita mihi, cum ſint ſpiracula vitæ.
Ars mea gemmatis dedit ornamenta metallis:
Gratia nulla datur mihi, ſed capit alter honorem.

XV. *De Bombicibus.*

Annua dum redeunt texendi tempora telas,
Lurida ſetigeris replentur viſcera ferro,
Moxq; geneſtarum frondoſa cacumina ſcando;
Vt globulos fabricans cum fati ſorte quieſcam.

XVI. *De barbito.*

* Pro organo poſuit.

Quamuis ære cauo ſalpinctæ claſſica * clangent,
Et cytharæ crepitent, ſtrepituq; tubæ modulentur:
Centenos tamen eructant mea viſcera cantus.
Meq; ſtrepente ſtupent mox muſica corda fibrarum.

* clangant.

XVII. *De pauone.*

Pulcher & excellens, ſpecie mirandus in orbe,
Oſſibus & neruis & rubro ſanguine cretus,
Cum mihi vita comes fuerit nihil aurea forma
Plus nitet; & moriens nunquam mea pulpa putreſcet.

H

* mendoſa eſt inſcriptio & ænigma totum mutilum & vitioſũ, ſuſpicor eſſe de bulla aqueæ quam in mare, vel aera pueri impellunt flatu.

XVIII. *De Salamandrâ,*

Ignibus in medijs viuens non ſentio flammas,
Sed detrimenta rogi penitus ludibria ſaxo:
Nec crepitante foco, nec ſcintillante fauillâ
Ardeo, ſed flammæ flagranti torre tepeſcunt.

XIX. *De luligine.*

Tunc cernenda placent noſtræ ſpectacula vitæ:
Cum grege piſcoſo ſcrutor maris æquora * maris,
Cum volucrum turmâ quoq; ſcando per æthera pennis,
Et tamen æthereo non poſſum viuere flatu.

A

*m. f. notat esse genus maiꝰ ostreis & ex ea vestes confici.

*XX. * De pernâ.*

En geminis nascor Proponti cærula conchis.
Vellera setigero producens corpore fulua.
En chlamydem pepli, nec non & pabula pulpæ
Confero, sic duplex fati persoluo tributum.

PENTASTICHA.

*De Vergilijs.

I. *

Nos Athlante satas stolidi dixere priores:
Nam septena cohors est, sed vix cernitur vna.
Arce poli gradimur, nec non sub Tartara, terræ
Furuis conspicimur tenebris; & luce latemus.
Nomina de verno ducentes tempore * pisca.

*prisca.

II. De mirmicoleonte.

Dudum compositis ego nomen gesto figuris
Vt leo sic formica vocor sermone Pelasgo,
Tropica nominibus signans præsagia duplis
Cum rostris auium nequeam resistere rostro;
Scrutetur sapiens gemino cur nomine * fingor.

*fingar.

B

*De ape.

III. *

Mirificis formata modis, sine semine creta.
Dulcia florigeris onero præcordia prædis:
Arte mea crocea flauescunt fercula regum.
Semper acuta gero crudelis spicula belli,
Atque carens manibus fabrorum vinco metalla.

IV. De Lima.

Corpore sulcato, nec non ferrugine glauca
Sum formata, frigans rimis informe metallum
Auri materias massasque polire suetæ,
Plana superficie constans, asperrima rerum.
Garrio voce carens, rauco cum murmure stridens.

V. De Luscinia.

Vox mea diuersis variatur pulchra figuris,
Raucisonis nunquam modulabor carmina rostris;
Spreta colore tamen, sed non sum spreta canendo.
Sic non cesso canens fato terrente futuro.
Nam me bruma fugat, sed mox æstate redibo.

C

VI. De Trutinâ, quæ momentana dicitur.

Nos geminas olim genuit natura sorores,
Quas iugiter rectæ legis censura gubernat.
Tempore personas, & ius seruare solemus.
Fœlix in terra fieret mortalibus æuum.
Iustitiæ normam si seruent more sororum.

VII. De Natrice.

Me caput horrentis fertur genuisse Draconis.
Augeo purpureis gemmarum lumina fucis:
Sed mihi non dabitur rigidâ virtute potestas;
Si prius occumbat squamoso corpore natrix.
Quam summo spolier capitis de vertice rubra.

VIII. De magnete.

Vis mihi naturæ dedit, immo creator olympi,
Id quo cuncta carent veteris miracula mundi.
Frigida non chalybis suspendo metalla per auras.
Vi quadam superans sic ferrea fata reuinco.
Mox adamante Cypri præsente potentia fraudor.

IX De Gallo gallinaceo.

D

Garrulus in tenebris rutilos cecinisse solebam
Augustæ lucis radios & lumina Phebi.
Penniger experto populorum nomine fungor,
Arma ferens pedibus, belli discrimina facxo,
Serratas capitis gestans in vertice cristas.

*X. De * Conticulo.*

*in glo. m. f. Coticulus à cote.
*Mulcifer, qui cuncta mulcet. m.
*igni.

Frigidus ex gelido prolatus viscere terræ.
Duriciem ferri quadrata fronte polibo:
Atque senectutis vereor discrimina nunquam
Mulcifer annorum numerum ni dempserit * ignis.
Mox rigida species mollescit torribus atris.

XI. De Minotauro.

Sum mihi dissimilis vultu, membrisq; biformis,
Cornibus armatus, horrendum cætera fingunt
Membra virum, fama clarus per Gnossia rura.
Spurius incerto * creta genitore creatus,
Ex hominis pecudisque simul cognomine dicor.

E

*In Creta.

XII. Lebes.

Horrida, curua, rapax, patulis fabricata metallis.
Pendeo; nec cœlum tangens terramve profundam,
Ignibus ardescens, necnon & gurgite feruens:
Sic geminas vario patior discrimine pugnas,
Dum latices lymphæ tolero flammasque feroces.

*XIII. * Mirifillon.*

*Latinè mille foliũ.

Prorsus Archiuorum lingua pariterq; latinâ
Mille vocor viridi *folium* de cespite natum.
Idcirco decies centenum nomen habebo,
Cauliculis florens quoniam sic nulla frutescit.
Herba per innumeros telluris limite sulcos.

XIV. De arcâ librariâ.

Tum mea diuinis complentur viscera verbis.
Totâq; sacratos gestant præcordia biblos:
At non ex hisdem nequeo cognoscere quicquam,
Infœlix fato fraudabor munere tali,
* Dum demum diræ librorum lumina parcæ.

*Corr. dum

*for. Nam.

F

HEXASTICHA.

I. De aquâ.

Quis non obstupeat nostri spectacula fati,
Dum virtute fero siluarum robora mille;
Ast * arcus exilis mox tantea gestamina rumpit.
Nam volucres cœli nantesque per æquora.
Olim ex me sumserunt * primordia vitæ.
Tertia pars mundi mihi constat iure tuenda.

II. De cancro, qui nepa vocatur.

*Non pedariam modo legem, sed & scorpium cum cancro confundit.

* Nepa mihi nomen veteres dixere latini.
Humida spumiferi spacior per littora ponti,
Passibus oceanum retrograda transeo versis.
Et tamen æterius per me decoratur olympus
Dum * ruber in cœlo & bisseno sydere scando.
Ostrea quem * metuit diris perterrita saxis.

*metuunt.

III. De tippulâ.

Pergo super latices plantis * sufflata quaternis,
Nec tamen in lymphas vereor quod mergar aquosas:
Sed pariter terras & flumina calco pedestris
Nec natura finit celerem natare per amnes,
Pontibus aut ratibus fluuios transire feroces
Quin potius pedibus gradior super æquora siccis.

*sublata.

G

IV. De leone.

Setiger in siluis armatos dentibus apros,
Cornigerosq; simul ceruos licet ore rudentes
Contero, nec parcens vrsorum quasso lacertos.
Ora cruenta ferens; morsus, rictusq; luporum,
Horridus haud vereor, regali culmine fretus.
Dormio nam patulis non claudens lumina gemmis.

V. De Pipere.

Sum niger exterius, * rogoso cortice tectus,
Sed tamen interius candentem gesto medullam.
*Dilicias, epulas regum, luxusq; ciborum,
Ius simul & pulpas * battutas condo culinæ.
Sed me subnixum nulla virtute videbis.
Viscera ni fuerint nitidis quassata medullis.

*Rugoso.
*Delicias.
*à Batuo. formauit.

VI. De puluillo.

H

Nolo fidem frangas licet irrita dicta putentur;
Credula sed nostris pande præcordia verbis.
Celsior & superas possum turgescere nubes,
Si caput aufertur mihi toto corpore dempto:
At vero capitis si passus mole grauabor;
Ima petens iugiter minorari parte videbor.

*VII. De * Stucione.*

*Strathione Corr.

Grandia membra mihi plumescunt corpore denso,
Par color accipitri, sed dispar causa volandi.
Nam summa exiguis non trano per æthera pennis,
Sed potius pedibus spacior per squalida rura,
Ouorum teretes præbens ad pocula testas.
Affrica Penorum me fertur gignere tellus.

A

VIII. De Sanguisuga.

Lurida * per latices cœnosas lustro paludes.
Nam mihi composuit nomen fortuna cruenta.
Rubro dum bibulis vescor de sanguine buccis.
Ossibus & pedibus * geminisq; careo lacertis,
Corpora vulneribus sed mordeo dira trisulcis,
Atque salutiferis sic curam præsto labellis.

* for. laticũ.
* Careo geminisque. Corr.

IX. De Columbâ.

Cum Deus infandas iam * pecteret æquora noxas
Ablueretque simul scelerum contagia * nymphas:
Prima * præcepti compleui iura parenti
Portendens fructu terris venire salutem.
Mitia quapropter semper præcordia gesto,
Et fœlix præpes nigro sine felle manebo.

* Corr. plecteret æquore.
* Corr. lymphis.
* ego præcepti comple ui iura parenti.

X. *

Me pedibus manibusq; simul fraudauerat almus
Arbiter, immensum primo dum pangeret orbem.
Fulcior haud volitans veloci præpetis alâ,
Spiritus alterno vegitat nec corpora flatu,
Quamuis * in cœlis conuexa cacumina cernam,
Non tamen vndosi contemno marmora ponti.

* de pisce. supp.

B

* alludit ad sidus Pisciũ.

XI. *

Arida spumosis dissoluens faucibus arua
* Bis binis bibulus potum de fontibus hausi.
Viuens nam terræ glebas cum stirpibus imis
Nisu virtutis validæ disrumpo * feroces:
At vero linquit dum spiritus algida membra,
Nexibus horrendis homines constringere possum.

* De boue.
* vicinis.
* feraces. for.

XII. Cæcus natus.

Iam referam verbis tibi, quod vix credere possis,
Cum constet verum, fallant nec friuola mentem.
Nam dudum dederam soboli munuscula grata
Tradere quæ nunquam poterat mihi quislibet alter,
Dum Deus ex alto fraudaret lumine claro,
In quo cunctorum gaudent præcordia dono.

XIII. Clypeus.

De salicis trunco, pecoris quoq; tergore raso
Componor, patiens discrimina dura duelli.
Semper ego proprio gestantis corpore corpus
Conseruabo, viri vitam ne dempserit orcus.
Quis tantos casus, aut quis tam plurima lethi
Suscipit in bello crudelis vulnera miles?

C

SEPTENIS VERSIBVS COMPREHENSA.

I. De * elemento.

Nos * deni & septem genitæ sine voce sorores;
Sex alias nothas non dicimus adnumerandas:
Nascimur ex * ferro rursus ferro moribundæ
Nec non & volucris penna volitantis ad æthram:
Terni nos fratres incerta matre crearunt.
Qui cupit instanter sitiens audire dicentes,
Tum cito prompta damus rogitanti verba silenter.

* Corr. elementis. sub. literarum.
* for. Denæ.
* sci. stilo seu graphio.

D

II. De Ciconiâ.

Candida forma nitens, nec non & furua nigrescens.
Est mihi dum variâ componor imagine pennæ:
Voce carens tremulo * nam saxo crepacula rostro.
Quamuis squamigeros discerpam dira colubros
Non mea lethiferis turgescunt membra venenis:
Sic teneros pullos prolemq; nutrire suesco
Carne venenatâ, tetroq; cruore draconum.

* saxo crepitac. Corr.

III. De Loricâ.

Roscida me genuit gelido de viscere tellus.
Non sum setigero lanarum vellere facta,
Licia nulla trahunt, nec garrula fila resultant,
Nec * non croceâ seres texunt lanugine vermes,

* dele non.

Nec radijs carpor, duro nec pectine pulsor:
Et tamen en vestis vulgi sermone vocabor.
Spicula non vereor longis exempta pharetris.

E

IV. De Locusta.

Quamuis agricolis non sim laudabilis hospes.
Fructus agrorum viridi de cespite libros
Carpo cateruatim, carpens de stipite ruris
Cor mihi sub gentibus: nam constat * carcere septum.
Pectora poplitibus subduntur more rubetæ.
Iam dudum celebris spolians Nilotica regna,
Quando decem plagas spurcâ cum gente luebant.

* quia valde angustum.

V. De Nycticorace.

Duplicat ars geminis mihi nomen rite figuris
Nam partem tenebræ retinent, partemq; volucres.
Raro me quisquam cernet sub luce serenâ:
Quin magis astriferas ego nocte fouebo latebras.
Raucisono medium crepitare per aera suescens,
Romuleis scribor biblis sed voce Pelasga,
Nomine nocturnas dum semper seruo tenebras.

F

VII. De Ciniphe.

Corpore sum gracili stimulis armatus acerbis.
Scando cateruatim volitans super ardua pennis,
* Sanguinea sumens prædas mucrone cruento,
Quadrupedum parcens nulli, * sum spicula trudo
Setigeras pecudum stimulans per vulnera pulpas.
Olim famosus vexans Memphitica rura!
* Namque toros penetrans taurorum sanguine vescor.

* Corr. sanguineas.
* Corr. um.
* hic versus ponendus est quarto loco.

VIII. De Fusis.

In saltu nascor ramosâ fronde virescens:
Sed natura meum mutauerat ordine fatum,
Dum veho per colum teretem vertigine molam.
Tam longâ nullus Zona præcingitur heros.
Per me fata virûm dicunt decernere Parcas.
* Ex quo conficitur regalis stragula pepli.
Frigora dura viros sternent ni forte resistam.

* hic versus quartus ordine legendus.

IX. De Cucumâ.

Credere quis poterit tantis spectacula causis.
Temperet, & fatis morum contraria fata?
Ecce larem, latiem quoq; gesto in viscere ventris,
Nec tamen vndantes vincunt incendia lymphæ,
Ignibus * haut terris siccantur flumina fontis:
Fœdera sed pacis sunt flammas inter & vndas.
Malleus in primo memet formabat & incus.

G

* Corr. aut.

X. De Hespero, seu Vespero.

Tempore de primo noctis mihi nomen adhæsit.
Occiduas mundi complector carmine partes,
Oceano Titan dum corpus tinxerit almum,
Et polus in glaucis descendens voluitur vndis:
Tum sequor in vitreis abscondens lumina campis
Est fortunatus subito * ni tollor ab æthrâ
Vt furnat lumen noctis depelleret vmbras.

* for. subito mox tollor.

XI. De pugione.

Me terræ * gremijs formabat primitus arte,
Materia trucibus processit cetera tauris,
Aut potius putridis constat fabricata capellis.
Nam domus est constructa mihi de tergore secto,
Nec non & tabulis quas findunt stipite rasis.
Per me multorum clauduntur lumina letho,
Qui domini nudus nitor defendere vitam,

* Corr. gremius. versus autẽ

H

huius ænigmatis reposui suo ordine. nam 4. & 5. membranaceo erant 6. & 7.

XII. De * Famfalucâ.

De madido nascor rorantibus æthere guttis
Turgida, concrescens liquido de flumine lapsu;
Sed me nulla valet manus vdo gurgite nantem
Tangere, ni statim rumpantur viscera tactu
Et fragiles tenuis flatus discedat in auras.
Ante cateruatim per lymphas duco cohortes
Dum plures ortu comites * patiuntur eodem.

* Sic vocat bullam, quę fit in aqua.
* spaciãtur.

A

XIII. De Mola.

Nos sumus æquales communi sorte sorores,
Quæ damus ex nostro cunctis alimenta labore.
Par labor ambarum, dispar fortuna duarum
Altera nam currit, quod nunquam altera * gestit.
** in marg. gessit.*
Nec tamen inuidiæ stimulis agitamur acerbis.
Vtraq; quod mandit, quod ruminat ore patenti
Comminuens, reddit famulans sine fraude * maligni.
** maligna. Corr.*

XIX. De Spelta.

De terris orior candenti corpore spelta
Est niue fœcundâ, Vulcani torre rigescens,
Carior & multo quam cætera * scuta duelli,
** videtur ludere in pelta, & spelta.*
Nec tamen in medio clypei stat ferreus vmbo.
Me sine quid prodest dirorum parma virorum?
Vix artus animæq; carerent tramite mortis,
Ni forsan validis refrager viribus orso.

B

XV. De Fonte.

Per caua * telluri dum serpo celerrimus antra
** telluris. Corr.*
Velox venarum gyrans anfractibus orbes:
Cum caream vitâ, * sensu quoq; funditus expers,
** Corr. sensus.*
Quis numerus capiat, vel quis lacerculus æquet
Vitâ viuentum generem quot milia partu?
His neque per cœlum rutilantis sydera spheræ,
Fluctiuagæ ponti nec compensantur arenæ

XVI. De malo arbore.

Fausta fui, prima mundi nascentis origo
Donec prostratus succumberet arte maligni:
Ex me tunc priscæ successit causa ruinæ,
Dulcia quæ rudibus tradebam mala colonis.
En iterum mundo testor remeasse salutem,
Stirpite de patulo dum penderet arbiter orbis,
** Corr. stipite du pat. panderet.*
Et pœnas lueret soboles veneranda Tonantis.

XVII. De Ficulneâ.

Quis prior in mundo deprompsit tegmina vestis.
Aut quis clementer miserum protexit egenum?
C
Irrita non referam verbis nec triuola fingam:
Primitus in terra proprio de corpore peplum,
Vt famâ fertur, produxi, frondibus altis:
Carica me curuat dum massis pabula præstat
Sedulus agricola, brumæ quas tempore mandit.

XVIII. De Elleboro.

Ostriger in aruo vernabam frondibus hirtis
Concilio humilis sic cocti murice rubro,
Purpureus stillat sanguis de vertice guttis.
Exuuias vitæ mandenti tollere nolo,
Mitia nec penitus spoliabunt mente venena:
Sed tamen insanum vexat dementia cordis
Dum rotat in gyro vecors vertigine membra.

XIX. De Camelo.

Ludit in camillus & camelus.
Consul eram quondam Romanus, miles, equester,
Arbiter imperio dum regni sceptra regebat:
Nunc onus horrendum conuectant corpore gibbi,
Et premit immensum truculentæ sarcina molis.
Terreo cornipedum nunc velox agmen equorum,
D
Qui trepidi fugiunt mox quadrupedante meatu
Dum trucis adspectant immensos corporis artus.

OCTONIS VERSIBVS
COMPREHENSA.

I. De Pugillaribus.

MElligeris apibus mea prima processit origo,
Sed pars exterior crescebat cetera siluis:
Calceamenta mihi tradebant tergora dura.
Nunc ferri stimulis faciem proscidit amœnam,
Flexibus & sulcis obliquat ad instar aratri:
Sed semen * segeti de cœlo ducitur almum,
** Id est sanctis viris. gl.*
E
Quod largos generat millenâ fruge maniplos:
Heu tam sancta seges diris exstinguitur armis:

II. De Igne.

Me pater & mater gelido genuere * rigore,
** rigori.*
Fontibus siccis dum mox rudimenta vigebant,
Quorum vi propriâ fortunam vincere possum;
Cum * nil in latices meâ possint vincere fata:
** Corr. nihil.*
Sed saltus, scopulos, * stagni, ferriq; metalla
** Corr. stamni.*
Comminuens penitus naturæ iura resoluam.
Cum me vita fouet, sum clari syderis instar:
Post * hæc & fato victus, pice nigrior exsto,
** postea sed fato.*

III. De * linamento vel candela.

** glossulæ adiectę huic libro inquiunt, liniamentum, à lino, quod intus ardet in candela, melius lichnum vel elidinium vocasset.*
Materia duplici palmis plasmabor apertis,
Interiora mihi candescunt viscera lino,
Seu certe gracili iunco spoliata nitescunt:
Sed nunc exterius flauescunt corpora flore
* Quæ flammasq; focosq; larem fumantia fundunt.
Et crebro lachrymæ stillant de frondibus vdæ.
Sic tameu horrendas noctis exstinguo latebras,
Reliquias cinerum mox viscera torta relinquunt.
F

IV. De Aquila.

Armiger infausti Iouis & raptor Ganimedis.
Quamquam pellaces * cantarent carmine vates,
** cantarint. Corr.*
Non fueram præpes quo fertur Dardana proles
Sed magis in summis cignos agitabo fugaces,
* Arsantesq; grues proturbo sub æteris axe.
** arsantes, colla vel voces eleuantes sic gl. ego puto ad vocem gruũ cum clangunt attendisse.*
Corpora dum senio corrumpit fessa * venustas,
** vetustas. Corr.*
Fontibus in liquidis mergentis membra madescunt,
Post hæc restauror præclaro lumine Phœbi.

V. De penna scriptoria.

Me pridem genuit candens onocrotalus albam
Gutture qui patulo sorbet in gurgite lymphas.
Pergo per albentes directo tramite campos,
Candentiq; viæ vestigia cærula linquo,
Lucida ni gratis fuscans anfractibus arua.
Nec satis est vnum per campos pandere callem:
Semita quin potius milleno tramite tendit,
Quæ non errantes ad cœli culmina vexit.
G

VI. De Salpynge.

Sum caua, bellantum crepitu quia corda ciebo
Vocibus horrendis stimulans in bella cohortes.
Idcirco reboans tanto clamore resulto,
Quod nulla interius retundant viscera vocem:
Spiritus in toto, sed regnant corpore flabra.
Garrula me poterit nunquam superare cicada,
Aut arguta simul cantans luscinia ruscis;
Quam linguâ propriâ dicunt Achalantida Graij.

VII. De Taxo.

Semper habens viridos frondenti in corpore crines,
Tempore non vllo viduabor tegmine spisso
Circius & Boreas quamuis, & flamina cauri
Viribus horrendis studeant euertere frondes:
Sed me pestiferam feceram fecerunt fata reorum,
Cumq; venenatus gliscit de corpore stipes.
Lurcones rabidi quem carpunt rictibus oris
Occido mandentum mox plura cadauera letho.
H

VIII. De colosso.

Omnia membra mihi plasmauit corporis auctor,
Nec tamen ex isdem membrorum munia sumpsi,
Pergere nec plantis, oculis nec cernere possum.
Quamquam nunc patulæ constent sub fronte fenestræ
Nullus anhelanti procedit * viscera flatus.
Spicula nec geminis nitor torquere lacertis.
Heu frustra factor confinxit corpus enorme
Totis membrorum dum fraudor sensibus intus.

IX. De mustelâ.

Discolor in curuas deflecto membra cauernas.
Pugnas exercens dirâ cum gente draconum,

A
* turgeſco. Corr.
Non ego dilecta * turgeſca prole mariti;
Nec fæcundæ viro ſobolem ſic edidit aluus,
* prægnentur. Corr.
Reſiduæ matres vt ſumunt ſemina partus,
Cum magis ex aure * pregnantur viſcera flatu.
Si vero proles patitur diſcrimina mortis,
Dicor habere rudem componens arte medelam.

X. De ariete.

* ſtrigoſis ſorte vel rugoſis.
Sum namque armatus * rigoſis cornibus horrens.
Herbas aruorum buccis decerpo virentes,
Et tamen aſtrifero procedens agmine ſtipor
Culmina cælorum quæ ſcandunt celſa caterуis:
Turritas vrbes capitis certamine quaſſo
Oppida murorum proſternens arcibus altis:
Induo mortales contorto ſtamine pepli:
paries nēpe.
Littera quindecima præſtat quod * pars domus exſto.

B

NOVENIS VERSIBVS COMPLEXA.

I. De hyrundine.

* à Septembri vſque ad Martiũ.
* for. gliſcunt.
ABbſque cibo plures degebam marcida * menſes,
Sed ſopor & ſomnus ieiunia longa tulerunt:
Pallida purpureo dum gleſcunt gramine rura.
Garrula mox crepitat rubicundũ carmina guttur,
Poſt teneros fœtus & prolem gentis adultam
Sponte mea fugiens obſcuras quæro latebras.
Si vero quiſquam pullorum lumina lædat;
Adfero compertum medicans cataplaſma ſalutis,
Quærens campeſtrem proprio de nomine florem.

II. Vertigo poli.

* tota teres. Corr.
Sic me formauit naturæ conditor almus,
Luſtro * teres tota ſpacioſis ſæcula cyclis,
Latas in gremio portans eum pondere terras:
Sic maris vndantes cumulos & cærula claudo.
* celere form.
Nam nihil in rerum natura tam * celer eſſet,
C
* quā Corr.
* niſi ſeptem planetæ celerum rotationem impedirent
Quod pedibus pergat, quod pennis æthera tranet,
Accola nec ponti volitans per cærula ſquamis,
Nec rota per gyrum * qua trudit machina lymphæ.
Currere ſic poſſent, niſi ſeptem ſidera tricent.

III. De Arturo.

Sydereis ſtipor turmis in vertice mundi,
Eſſeda famoſo geſto cognomine vulgi,
In gyro voluens iugiter non vergo deorſum,
Cetera ceu properant cælorum lumina ponto.
* dono ditor quoniā ſum prox.
Hoc * dono ditar quam ſum proximus axi.
* Ryphæis ſcythiæ qui latis montier.
Qui * Ripæis Scythiæ prælatus montibus errat,
Vergilias æquans numeris in arce polorum;
* Corr. inferni.
Cui pars inferior ſtygia letheaque palude
Fertur & * ferni fundo ſuccumbere nigro.

IV. Criſmal vel Criſmarus.

* Sic appellat ampullam, qua ſacrū Chriſma continetur.
* valuas, Corr.
Alma domus veneror diuino munere plena;
* Vuluas ſed nullus reſerat, nec limina pandit,
Culmina ni fuerint * aulis ſublata quaternis,
Et licet exterius rutilent de corpore gemmæ,
Aurea dum fuluis flaueſcit bulla metallis:
D
* Sic vocat quatuor repoſitoria.
* fragrat Corr.
* ponēdum hoc carmen quarto loco.
Sed tamen vberius ditantur viſcera craſſa
Potis qua ſpecies * flagrat pulcherrima Chriſti.
Candida ſanctarum ſic floret gloria rerum
Nec trabes in templo ſurgunt, nec tecta columnis.

V. De Caſtore.

Hoſpes præruptis habitans in margine ripis,
Non ſum torpeſcens, oris ſed belliger armis
Quin potius duro ſuſtento membra labore,
Groſſaque proſternens mox ligna ſecuribus vncis,
Humidus in fundo tranat qua piſcis aquoſo,
* melius quinto loco legeretur hic verſus.
Sæpe caput proprium tingens in gurgite mergo.
Vulnera fibrarum, nec non & lurida tabo
Membra medens, peſtemq; lucemque reſoluo necantem.
* Libris conroſis & cortice veſcor amara.

*VI. * Muriceps.*

E
* id eſt felis.
Fida ſatis cunctos conſeruans peruigil ædes,
Noctibus in furuis cæcas luſtrabo tenebras
Atris haud perdens oculorum lumina * mantris;
Furibus inuiſis, vaſtant qui farris aceruos,
Inſidiis tacite diſpono ſcandala mortis,
* Venatrix Corr.
Eſt vaga * vernatrix rimabor luſtra ferarum
Nec volo cum canibus turmas agitare fugaces,
* cierent.
Qui mihi latrantes crudelia bella * ciebant.
Gens exoſa mihi tradebat nomen habendum.

VII. Cribellus.

Sicca pruinoſam crebis effundo feneſtris,
Candentemque niuem iactans de vertice furuo.
Et nos omnis amat quamuis ſint frigida nimbo
Denſior & nebulis late ſpargatur in aula.
* lethi Corr.
Qua ſine mortales graſſantur funere * leti
* male in m. ſ. hic verſus
* Et qua ditati contempnunt limina ditis.
Sic animæ pariter dum vita fereſcit
F
ſeptimo loco ponebatur.
Liquitur * in primis nunquam torrentibus hæc nix,
Sed, mirum dictu, magis indureſcit ad ignem.

*VIII. * fundibulum.*

* mendoſus & mutilus verſus.
* Corr. in prunis.
Glauca ſeges lini vernans ex æqore ruris:
Et tergus mihi tradebant primordia fati:
* id eſt funda.
Bina mihi conſtant torto nam brachia loro,
* Goliam.
Ex quibus immenſum trucidabam mole * tyrannum.
* alias nā.
Cum cuperent olim gentis ſæuire phalanges.
Plus anno cum tereti bellum decernere ſaxo,
* pugnam.
Quam durius * pugnans ferrata cuſpite contis.
Tres digiti totum verſant ſuper ardua corpus:
Ferro caput cirum, tenues & tendor in auras.

IX. Calix vitreus.

De rimis lapidum profluxi flumine lento
Dum frangunt flammæ ſaxonum viſcera dura,
Et laxis ardor fornacis ardet habenis.
Nunc mihi forma capax, glacieque ſimillima lucet.
Nempe volunt plures collum conſtringere dextra,
G
Et pulchre digitis lubricum comprendere corpus:
Sed mentes muto dum labris oſcula trado
Dulcia, compreſſis impendens baſia buccis,
Atque pedum greſſus titubantes ſterno ruina.

X. Scrofa prægnans.

* loquitur de grauida quinque ſucculis.
* videtur aliquid deeſſe.
* totus iacet in mendo.
Nunc mihi ſunt oculi biſſeni in corpore ſolo
Bis ternumque caput, ſed * cetera membra gubernat.
Nam gradior pedibus ſubfultus bis duodenis,
Sed nouies deni ſunt & ſex corporis vngues.
* Sinzias numero pariter ſimulabo peſtres,
Populus, & taxus, viridi quoque fronde ſalicta.
* Corr. nemoroſa.
* inmarus eſt, proprie vuæ hederanim.
Sunt inuiſa mihi, ſed fagos glandibus vncat,
Fructiferas itidem florenti vertice quercus
Diligo, ſic numeroſa ſimul non ſpernitur ilex.

*XI. * Ebulas.*

Sabuchus in ſilua putris dum fronde rubeſcit;
Eſt miui par foliis, nam gleſco ſurculus aruis,
Nigros baccarum portans in fronte corimbos.
Quem medici multum ruris per terga virentem.
Cum ſcabies morbi pulpas inuaſerit ægras
Luſtrantes orbem crebro quæſiſſe feruntur.
H
* tabes.
Cladibus horrende dum vexant viſcera * tabo,
Ne virus ſerpat poſſum ſuccurrere lepræ,
Sic olidas hominum reſtaurans germine fibras.

DENIS ET PLVRIBVS INCLVSA.

I. De Coruo.

DVm genus humanum truculenta fluenta necarent,
Et noua mortales multarent æquora cunctos.
Exceptis raris, gignunt qui ſemina ſecli;
Primus viuentum perdebam fœdera iuris
Imperio patris contemnens ſubdere colla

A

Vnde puro dudum verſu dixiſſe * poeta;
Abluit in terris quicquid deliquit in vndis,
Nam ſobolem dapibus nunquam ſaturabo ciborum;
Ni prius in pulpis plumas nigreſcere cernam.
* Littera tollatur, poſt hæc ſine prole manebo.

* Poetam.
* ſiam prima ſublata, oruus. id eſt orbus.

II. Cuppa vinaria.

In plures debrians impendo pocula Bacchi,
Vinitor expreſſit quæ flaueſcentibus vini.
Pampinus & viridi genuit de palmite botris
Nectare cauponis complens ex vite tabernam.
Sic mea turgeſcunt ad plenum viſcera muſto:
Et tamen inflatum non vexat crapula corpus,
Quamuis * hoc nectar centenis hauſerit vrnis.
Proles ſum terræ gleſcens in ſaltibus altis.
Materiam * cunenis findit ſed cultor agreſtis,
Pinos euertens * altos & robora ferro.

* Et hoc.
* cuneis.
* altas. Corr.

III. Lucifer.

B

Semper ego clarum præcedo lumine lumen
Per cælum gradiens obliquo tramite flector:
Signifer & Phæbi luſtrat qui limpidus orbem.
Eoas partes,* admodum iubar inde meabit
Finibus Indorum cernunt qui lumina primi
O fœlix olim ſeruata lege Tonantis.
Heu poſt hoc cecidi proterua mente ſuperbus,
Vltio quapropter funeſtum perculit hoſtem.
Sex igitur comites mecum ſuper æthera ſcandunt,
Gnarus quos poterit * biblis pandere lector.

* ad medium.
* è biblis.

IV. Palma arbor.

Omnipotens rector nutu qui cuncta creauit.
Qui dedit in mundo tam victrix nomen habendum!
Nomine nempe meo floreſcit gloria rerum,
Martyribus necnon dum vincunt prælia mundi
* Et dita cæleſtis prenſant & præmia vitæ,
Frondigeris tegitur bellantum turma coronis,
Et viridi ramo victor certamine miles.
In ſummo capitis denſeſcit vertice vellus,
Ex quo multiplicis torquentur tegmina pepli
Sic quoque mellifluis eſcarum paſco ſaginis,
* Nectare per populos tribuens alimenta ciborum.

* Edita. Corr.

C

* f. Nectoreum.

V. Pharos.

Puppibus in celſis qua tundunt cærula cautes
Vt ſalis vndantis turgeſcunt æquora ponti;
Machina me ſummis conſtruxit molibus amplam.
Nauigeros calles vt pandam claſſibus index.
Non maris æquoreos luſtrabam remige campos,
Nec ratibus pontum ſulcabam tramite flexo
Et tamen inmenſis errantes fluctibus * actos
Arcibus excelſis ſignans ad littora duco,
Flammiger imponens torres in turribus altis,
Ignea brumales dum condunt ſidera nimbi.

* Actus, *id eſt* vias, vel potius, acta.

VI. Monoceros.

Collibus in celſis ſæui diſcrimina Martis
Nil vereor magis ſed fretus viribus altos
Belliger impugnans elefantes vulnere ſterno,
Quamuis venator fruſtra latrante moloſſo
Garriat * artifer tener contorquens ſpicula ferri.
Heu fortuna ferox, quæ me ſic arte fefellit?
Dum trucido grandes * & virgine vincor inermi,
Nam gremium pandens mox pulchra puerpera * prodit,
Et voti compos cellam deducit ad vrbem.
Indidit ex cornu nomen mihi lingua Pelaſga.
Sic itidem * propria dixerunt voce Latini.

* Confundit cum rhinocerote: ordinem vero verſuum in m. ſ. præpoſterum. correxi.
* arciferi cont-
* en.

D

* prendit.
* vnicornu.

VII. Sol & Luna. *

Non nos Saturni genuit ſpurciſſima proles
Iuppiter, immenſum fingunt quem carmina vatum:
Nec fuit in Delo mater Latona creatrix.
Cinthia non dicor, nec frater Apollo vocatur.
Sed potius ſummi genuit regnator Olympi,
Qui nunc in cælis excelſæ præſidet arci.
Diuidimus mundum communi lege quadratum,
Nocturnos regimus curſus & frena dierum.
Ni ſoror & frater vaga ſæcula iure * gubernant,
Heu chaos immenſum fuſcaret cuncta latebris,
Vtraque nunc Erebi regnarent Tartara nigri.

E

* gubernẽt. Corr.

VIII. Scintilla.

Quæ res in terris armatur robore tanto,
Aut paribus fungi nitatur viribus audax?
Parua mihi primo conſtant exordia vitæ,
Sed gracilis grandes ſoleo proſternere letho:
Quod lethum proprij geſtant penetralia ventris.
Nam ſaltus nemorum denſos pariterque frutecta,
Piniferoſque ſimul montes cum molibus altos,
Truxque, rapaxque, feroxque,* ſub æthere ſpargo
Et minor exiſtens graciliquam corpore Sciniphes.
Frigida dum genetrix dura generaret ab aluo
Primitus ex vtero producens pignora gentis.

* lacuna & qui ſequuntur verſus, melij collocarentur poſt tertiũ.
* lignum.

IX. Crabro.

Aera per ſudum nunc binis remigo pennis
Horridus, & groſſæ depromo murmura vocis
Inque cauo denſis conuerſor ſtipite turmis.
Dulcia conficiens propriis alimenta cateruis.
Et tamen humanis horrent hæc pabula buccis.
Sed quicunque cupit, diſrumpens fœdera pacis
Dirus commaculare domum ſub culmine querno,
Exemplo * ſocians in bellum clamo cohortes;
Dumque cateruatim ſtridunt, & ſpicula tradunt,
Agmina diffugiunt iaculis exterrita diris.
Inſontes hoſti ſic torquent tela nocenti
Plurima, quæ conſtant tetris infecta venenis.

F

* ſacias.

X. Scylla.

Ecce moloſſorum nomen mihi fata dederunt.
Argolicæ gentis ſic promit lingua loquelis,
• Ex quo me diræ fallebant carmina Circes
Quæ fontis liquida maculabat flumina verbis,
Cruraque cum coxis, pulpas cum poplite bino.
Abſtulit immiſcens crudelis verba virago.
Pignora nunc pauidi referunt vlulantia nautæ
Tonſis dum tradunt claſſes, & cærula findunt
Vaſtos verrentes fluctus graſſante procella.
Palmula quæ remis ſuccurrit panda per vndas:
Auſcultare procul quæ latrant inguina circum.
Sic me pellexit dudum Titania proles,
Vt merito viuam ſalſis in fluctibus exul.

* liquidi fontis. Corr.

G

XI. Elephantus.

Ferratas acies & denſo milite turmas
Bellandi miſeros ſtimulat quos vana cupido,
Dum maculare ſtudent armis pia fœdera regni.
Salpix & ſorbet ventoſis flatibus auras,
Sæuaque clangentis reboant dum claſſica ſiſtri,
Cernere non pauidus didici trux munera Martis.
Quanquam me turpem naſcendi fecerit auctor
Editus ex aluo dum ſumpſi munera vitæ:
Ecce tamen morti ſucceſſit gloria formæ
Lethifer in fibras dum ſerpit finis apertas.
Brattea non auri fuluis precioſa metallis;
Quamuis gemmarum conſtent ornata lucernis,
Vincere * non quibunt falerarum floribus vnquam.
Me flecti genibus feſſum natura negauit
Poplite * ſeu curua palpebris tradere ſomnos.

* verſus hic in m. ſ. perperam ſequenti poſt ponebatur.
* for. me.
* for. ſubcuruo palpebras tradere ſomno.

H

XII. Nox.

Florida me genuit nigrantem corpore tellus.
Et * nihil fecundum ſterili de viſcere primo:
Quamuis Eumenidum narrantes * carmine vates
Tartaream partu teſtentur gignere prolem:
Nulla mihi conſtat certi ſubſtantia partus.
Sed modo quadratum complector cærula mundum.
Sæcula dum luſtrat lampas Titania Phœbi
Eſt inimica mihi, quæ cunctis conſtat amica.
Diri latrones me ſemper amare ſolebant,
Quos gremio tectos inter defendere fuſco.
Vergilium conſtat * caram ceciniſſe ſororem,
Monſtrũ horrendũ, ingens, cui quot ſunt in corpore plumę

* & infecundam.
* Carmina. nam canunt Eumenides noctis filias.
* ſcilicet famam.

Tot

A

Tot vigiles oculi ſubter, mirabile dictu,
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Noct? volat cœli medio, terræque per auras,
Ingrediturque ſolo & caput inter nubila condit.

XIII. *

* creatura. forte. Corr. culmina.

Conditor æternis fulſit qui ſæcla columnis,
Rector regnorum frenans & * fulmina lege,
Me variam fecit primo dum conderet orbem.
Peruigil excubiis nunquam dormire iuuabit,
Sed tamen extemplo clauduntur lumina ſomno.

* Iam. * Corr. ego. * laruula Corr.

* Nam Deus vt propria mundum ditione gubernat,
Sic * ergo complector ſub cœli cardine cuncta.
Segnior eſt nullus, quoniam me * larbula terret,
Setigero rurſus conſtans audacior apro.

* id eſt miſi. * fragrantior.

Nullus me ſuperat cupiens vexilla triumphi
* Ni Deus æthrali ſummis qui regnat in arce.
Prorſus odorato ture * flagrantior halans
Olfactum Ambroſiæ, nec non creſcentia glebæ.
Lilia purpureis poſſum connexa roſetis

B

* Corr. olida cæni.

Vincere, ſpirantis nardi dulcedine plenæ:
Nunc * olido geni ſqualentis ſorde putreſco.

* interlineas. Quod. * alia manu correctum inter lin. compſo.

Omnia quæque polo ſunt ſubter & axe reguntur.
* Dum pater architenens conceſſit iure guberno:
Groſſas & graciles rerum * compreſſo figuras.
Altior en cælo rimor ſecreta tonantis,
Et tamen inferior terris terra Tartara cerno.

* horna.

Nam ſenior mundo præceſſi tempora priſca;
Fe?e tamen matris * horno generabor ab aluo.
Pulchrior auratis dum fulget fibula bullis;
Horridior ramnis, & ſpretis vilior algis.
Latior en patulis terrarum finibus exſto,
Et tamen in media concludor parte pugilli.
Frigidior brumis, nec non cadente pruina,
Cum ſim Vulcani flammis torrentibus ardens.

*

Dulcior * in palato quam lenti nectaris hauſtus.
Dirior & rurſus quam glauca abſinthia campi.
Mando dapes mordax lurcorum more Cyclopum,

* Anima vel angeli.

Cum poſſim * iugiter ſine victu viuere fælix:
Plus pernix aquilis, Zephiri velocior alis,

C

Necnon accipitre properantior; & tamen horrens

*

* Lumbricus & limax & tarda teſtudo paluſtris,
Atque fimi ſoboles ſordentis cantarus ater

* ſcopulorum for. * cui Corr.

Me dicto citius vincunt certamine curſus.
Sic grauior plumbo * ſcopurum pondera vergo:
Sum leuior pluma cedit * cur tipula lymphæ.
Nam ſilici denſas fundit quia viſcere flammas
Durior aut ferro, toſtis ſed mollior exſtis.
Cincinnos capitis nam geſto cacumine nullos.
Ornent qui frontem pompis, & tempora ſetis;
Cum mihi cæſaries volitent de vertice criſpæ,
Plus calamyſtratis ſe comunt quæ calamiſtro,

*

Pinguior en multo ſcrofarum * exungia gleſco,
Glandiferis iterum referunt dum corpora fagis;
Atque ſaginata lætantur carne ſubulci:

* Orbe.

Sed me dira fames macie torquebit egenam,
Pallida dum iugiter dapibus ſatiabor opimis
Limpida ſum fateor Titanis clarior orbi,
Candidior niuibus dum ningit vellere nimbus;
Carceris & multo tenebris obſcurior atris,

D

Atque latebroſis ambit quas Tartarus vmbris.
Vt globus aſtrorum plaſmor teres atque rotunda;
Spherula ſeu pilæ, nec non & forma criſtalli:
Et verſa vice protendor ſeu ſerica penſa

* Porrecta in gracilem pannum ceu ſtamina. * hoc eſt niſi.

* In gracilem pannum porrecta ſeu ſtamine pepli.
Senis ecce plagis latus qua panditur orbis
Vlterior multo tendor, mirabile fatu;
Infra me ſupraue nihil per ſecula conſtat;
* Ni rerum genitor mundum * ſermone coercens.
Grandior in glaucis quam ballena fluctibus atra;
Et minor exiguo ſulcat qui corpora verme
Aut modico Phœbi radiis qui vibrat atomo.
Centenis pedibus gradior per gramina ruris;
Et penitus nunquam per terram pergo pedeſter.
Sic mea prudentes ſuperat ſapientia Sophos,

E

Nec tamen in biblis docuit me littera diuis,

* qui Corr.

Aut vnquam quiui * quid conſtet ſillaba, noſſe.
Siccior æſtiuo torrentis caumate ſolis,
Rore madens iterum plus vdo flumine fontis.
Falſior & multo tumidi quam marmora ponti,
Et gelidis terræ lymphis inſulſior erro.
Multiplici ſpecie cunctorum compta colorum,

* Corr. ornatur.

Ex quibus * ortatur præſentis machina mundi;
Lurida cum toto nunc ſim fraudata colore.
Auſcultate mei credentes famina verbi,
Pandere quæ poterit gnarus vix ora magiſter,
Et non diffidens non retur friuula lector;
Sciſcitor inflatos quo fungar nomine Sophos?

Finis ænigmatum B. Aldhelmi.

S. ALDHELMI OCCIDENTALIVM SAXONVM EPISCOPI; DE LAVDIBVS VIRGINITATIS; LIBER.

F

Additę ſunt correctiones Ioan. Meurſij hoc anno 1608. quæ indicantur in margine hac litera M.

Reuerendiſſimis Chriſti Virginibus, omnique deuotæ germanitatis affectu venerandis, & nō ſolum corporalis pudicitiæ præconio celebrandis, quod plurimorum eſt: verumetiam ſpiritualis caſtimoniæ gratia glorificandis, quod paucorum eſt: Hyldilichæ, regularis diſciplinæ, & Monaſticæ conuerſationis magiſtræ; ſimulque Iuſtinæ ac Cutburgæ, nec non Osburgi, mihi Contribulibus neceſſitudinum nexibus conglutinatæ Altgidæ, ac Scholaſticæ Hidburgæ, & Berngidæ, Eulaliæ, ac Teclæ, rumore ſanctitatis concorditer Eccleſiam ornantibus; Aldhelmus, ſegnis Chriſticolæ crucis, & ſupplex Eccleſiæ vernaculus, optabilem perpetuæ proſperitatis ſalutem.

Cap. I.



IAMDVDVM ad Pontificale proficiſcens cōciliabulum, fraternis ſodalium cateruis comitatus, Almitatis veſtræ ſcripta meæ mediocritati allata ſatis libenter ſuſcipiens, erectis ad æthera palmis, immenſas Chriſto pro ſoſpitate veſtra gratulabundus impendere grates curaui, quo ſtilo non ſolum Eccleſiaſtica promiſſorum votorum fœdera, quæ fida pollicitatione ſpopondiſtis, vbertim claruerunt; verum etiam melliflua diuinarum ſtudia Scripturarum ſagaciſſima ſermonum ſerie patuerunt. Cumque ſingulos Epiſtolarum textus recitans pernicibus pupillarum obtutibus ſpecularer, atque naturali quadam (vt mihi inſitum fertur) latentium rerum curioſitate contemplarer, vberrimamque verborum facundiam, ac virginalem vrbanitatis deſertitudinem magnopere admirarer: En (inquam) ineffabili gratulatur tripudio ille ſuperi regnator Olympi & rector cœli, cum taliter Catholicas Chriſti vernaculas (immo adoptiuas regenerantis gratiæ filias) ex fœcundo Eccleſiaſticæ conceptionis vtero, ſpiritualis verbi ſemine progenitas, per maternam viderit ſollicitudinem, diuinis dogmatibus erudiri, ac velut ſagaces Gymnoſophiſtas ſub peritiſſimo quodam Agonotheta palæſtricis diſciplinis & gymnicis artibus in gymnaſio exerceri. Qui laborioſi certaminis coronam & olympiaci agonis triumphum difficillimis propriæ exercitationis viribus nauiter nanciſcuntur. Ita duntaxat, vt alius ſtrenua athletarum luctamina cum æmulo ſinuoſis laterum flexibus deſudans; in meditullio ſcommatis flagrante delibutus lubrici liquoris nardo, ſolerter exercere ſtudeat. Alius iaculorum catapuitas, & ſagittarum ſpicula de abſtruſis pharetræ latibulis depromens, non vt paſſiuus laſciuus oculorum obtutus libere per æthera relaxat; ſed vt certus pupillarum conſpectus demonſtrat pando ſtrepente arcu, & neruo ſtridente ad deſtinatum indeclinabiliter dirigit locum. Alius anhelantium in ſtadio curſorum plantis fidens pernicibus. De quibus egregius agoniſta, & diuini ſermonis dogmatiſta, *omnes (inquit) currunt, vnus tamen accipit brauium*; turmas ludi participes & laboris conſortes ſuperās victoriæ palma fortunatus fœliciter perfruitur. Cor. 9. 24

G

H

Alius

A

Alius cum caterua contribulium phalerato vectus cornipede, quem calcaribus cruentatum, & flagris cæsum, aureis comant ornamenta lupatis. De quo facetus poeta; *Quadrupedante putrem cursu quatit vngula campum.* Perniciter implicans orbes orbibus, spacia terrarum metitur. Alius classicis nautarum cohortibus stipatus, & densis nauigantium agminibus circũseptus per vitreos Oceani gurgites agens Liburnicam aut lintrem instanter hortante proreta, & crepitante nauclero porticulo spumosis algosisque remorum tractibus trudit. Et quidem vniuersa hæc quæ per gymnosophistas exerceri deprompsimus, inter scholares secularium disciplinas apud vestri discipulatus industriam, non exterioris hominis motibus aguntur, sed interioris hominis geruntur gestibus. Siquidem, microcosmum; id est minorem mundum; ex duplici & genuina materiæ substantia constare, vestræ sagacitatis solertiam non arbitror latere: quin potius sicut exterioris hominis natura, qui in propatulo formatus visibiliter conspicitur, haud difficillime deprehendi potest: Ita interioris qualitatem, qui cœlesti afflatus spiraculo (iuxta 2. capitis Geneseos relatum) creditur, & à vestra prudentia membratim & particulatim subtiliter inuestigatam reor. Etenim celeberrimus ille Christi nominis gerulus, ad exemplum militiæ Christianorum, agonem protulit gymnicorum dicens: *& illi quidem vt corruptibilem coronam, vos autem incorruptam; & alibi: non quasi aerem verberans*, & quamuis gymnicorum exempla, qui agilitate corporis theatrales populi pompas, & pręconia circensium adipiscuntur, rite congruant ad comparationem eorum qui per ampla Scripturarum studia decurrentes sagacissimam animorum industriam, & viuacis ingenij qualitatem assidua lectionis instantia exercere noscuntur: attamen solertissimæ apis industriam prædictis exemplorum formulis coaptari posse, vberrima rerum experimenta liquido declarant, quæ roscido facessente crepusculo, exorto limpidissimi solis iubare, densos extemplo tripudiantium turmarum exercitus per patentes campos gregatim diffundit.

M. Portisculo.

B

I. Cor. 9. 25.

Cap. II.

MOdo melligeris caltarum frondibus seu purpureis maluarum floribus incubantes multa nectaris stillicidia guttatim rostro decerpunt, & velut lento catinæ defruto, quod regalibus ferculis conficitur, auida viscerum receptacula certatim implere contendunt, modo flauescẽtis saliculas & croceata genistarũ cacumina circumuallantes fertilem prędam numerosis cruribus & coxarum oneribus aduehunt, quibus cerea castra conficiunt: Modo teretes hæderarum corymbos, & leuissimos florentis tiliæ surculos constipantes multiformem fauorum machinam angulosis & opertis cellulis construunt. Cuius artis molimen egregius poeta Metrica facundia fretus catalectico versu creditur cecinisse; cum diceret: *Cerea gemmatis flauescunt mella canistris.* Et infra brachy catalecto siue colopho: *Collucentque suis aurea vasa fauis.* Nam quemadmodum examinaria fenestrarum foramina & angusta alueari vestibula cateruatim per turmas egressæ amæ arborum prata populantur: eodem modo vestrum, ni fallor, memoriale mentis ingenium per florulenta scripturarum arua late vagans, bibula curiositate decurrit. Nunc diuina priscorum Prophetarum oracula certis astipulationibus iamdudum Saluatoris aduentum vaticinantia enixius inuestigando; nunc antiquarum arcana legum ab illo mirabiliter digesta, quæ bis quinis Memphitica regna sæuissimis plagarum afflictionibus crudeliter percussisse, & rubicundi tumentes Oceani gurgites ac reciprocra spumantibus pelagi lustra, Sacrosancti tactu viminis ex colubro nuper transfigurati in simulachro maceriæ altrinsecus sequestrasse, & post cœleste colloquium cornutis vultibus incredulum fugasse vulgus describunt, sollicita intentione scrutando; nunc quadrifariam Euangelicæ relationis dicta mysticis Catholicorum patrũ commentariis exposita, & ad medullam vsque spiritualiter enucleata, & quadriformis Ecclesiasticæ traditionis normulis secundum historiam, allegoriam, tropologiam, anagogen digesta solerter indagando; nunc priscas historiographorum fabulas & chronographorum seriem, qui fortuitas præteritorum permutationes temporum tenaci memoriæ nexu tradiderunt rite rimando; nunc grammaticorum regulas & orthographorum disciplinas tonis & temporibus trutinatas, pedibus poeticis compactas per cola & commata, hoc est, per penthemimerin, & heptemimerin diremptas; imo centenis metrorum generib. sequestratim discretas sagaciter inquirendo. Apis, inquam, propterea peculiaris castimoniæ priuilegium, pudicissimæ virginitatis typum & Ecclesiæ portendere speciẽ indubitata scripturarum authoritate adstipulatur. Quæ florentes saltuum cespites ineffabili præda depopulans, dulcia natorum pignora, nesciens coniugij, illecebrosa consortia fœtosa quadam suauissimi succi de balsamo cõcretione producit. Ecclesia vero bis acuto Testamentorum mucrone hominum vitaliter corda transuerberans, hæreditariam legitimæ æternitatis sobolem casto verbi fœcundat semine. Illud etiam commemorandum de apum concordi sodalitate, & theatrali quodam spectaculo stupendum autumo, Vltroneum videlicet voluntariæ seruitutis affectum, quem erga suorum obsequia principum exercere noscuntur. Nonne sub huiuscemodi contemplationis intuitu omnis monasticæ conuersationis disciplina & regularia cœnobiorum instituta, simillima collatione declarantur? Quamdiu enim antiquas inhabitare sedes, & exigua fouere tuguria gracillimis contexta viminibus seu cauatis consuta codicibus ille, qui inter cęteros magistratus officio fungitur decreuerit nulla ex immensa multitudine, fugitiuis discursibus & lasciuis volatibus per æthera vagatur. Ast si certis existentibus causis & cogente peregrinandi necessitate illa, cui cõsulatus vice regimen cæterarum commissum est, externa quærere regna maluerit. Nusquam apud mortales videas extorrem propria pulsum patria, tam densis exercituum agminibus, tamque spissis legionum cohortibus constipari; ita prorsus vt multo libentius ob reuerentiam principis ad incolatum peregre proficiscatur, quam domesticis assuetum deliciis, & vernacula contentum quiete in cellulis cõmoretur. Quid enim in rerum visibilium videri valet natura, quid tam ingenti studio actoris sui præcepto pareat, & regis imperium implere contendat? vt merito propter intactæ virginitatis typum, & spontaneum deuotæ subiectionis famulatum, quo exemplum obedientiæ mortalibus in valle lachrymarum de gentibus præbet, præ cæteris creaturis nectareum conficiat edulium, & mulsæ ducedinis alimoniam flauescenti cæterarum gurgustio recondat, quæ non modo cuncta deliciarum fercula, & piperatas pulmentorum saginas præcellat, omneque flagrantis Ambrosiæ, thymiama, ac nardi spirãtis olfactum vincat: verum etiam, vt omissa specialitate ad generalitatem sermonis oratio decurrat, vniuersam mundanæ suauitatis dulcedinem, opulentique luxus exquisita superet oblectamenta & virgulti haustum defruti despiciat.

C

D

4. Scripturæ sensus.

E

Apis est typus Ecclesiæ, virginis.

F

G

Cap. III.

IGitur si sanctæ virginitatis gloria, Angelicæ beatitudinis germana creditur, & pulchra supernorum ciuium sodalitas merito pudicitiæ prædicatur; debitis attollenda est præconiis. Quæ inter cæteras virtutum infulas summi principatus sceptra & regnandi monarchiam gubernare dinoscitur, siquidem & humanis faucibus & mortalium palato omne quicquid iucundũ ac delectabile illatũ sentitur, mellitæ dulcedinis gustum admodum incomparabiliter præcellit. Ita diuina maiestas (quod tamen cum pace, & reuerentia Sanctorum loquar quondam iugalitatis nexibus fœderatorum) omnibus generalium virtutum gradibus, quæ in catalogo charismatum enumerantur, speciale virginitatis priuilegium præposuit. Cuius rei satis euidens indicium constat, dum à summo cœlorum fastigio veneranda Dei proles descendens, ouem erroneam redemptura, & drachmam perditam quæsitura, aluum incontaminatæ puerperæ virginali puerperio præditæ, sine periculo perpetuæ puritatis & dispendio castitatis intraret. Ob hoc etiam reor, quod sacer Dominici pectoris accubitor, & quartus paradisi gurges, qui potissimum septenas Ecclesias Asiæ inexhaustis dogmatum imbribus irrigauit, specialem Diuinæ dilectionis prærogatiuam ac priuatam amoris munificentiam ante cæteros Apostolos Christi præconio promeruerit. Quia Christo, qui est cupidus castitatis amator & zelotypus sanctimoniæ informator, grata virginitatis libamina, oblationis spõtanea deuotione litarat. Quamobrem

Virginitatis priuilegia.

H

D. Ioannes cur dilectus à Christo.

A verax medicus dum vulnera facinorum & cicatrices criminum considerans, quibus animæ ægrotorum crudeli strage sternebantur, saluberrimum cōponeret malagma, fibrisq; virulento spiritalis nequitiæ poculo lethaliter infectis, cœlestis medicinæ antidotū vitaliter propinaret, ac verticem gabali scandēs sexta sabbathi, hoc est parasceue, pateretur, maternæ memor venerātiæ discipulo inter discrimina perfidorum militū euentus rerum præstolanti genitricem pie præcipit tuendam, vt non inconuenienter carmine rythmico dici queat: Christus passus patibula, atq; lethi latibula, virginem virgo virgini commendabat tutamini. Is postmodum labentibus temporum lustris à Domitiano, qui per idem tempus sceptris imperialib. fretus, sæua tormentorum supplicia orthodoxæ fidei cultoribus irrogabat extorris in Pathmo relegatus septies vicena & quaterna virginum dulcisonis melodiæ concentibus canticum rude canentia, raptus in aromate extasis eos auscultare & castis obtutibus contemplari meruit, de quib. dictum est: Virgines enim sunt & sequuntur agnum quocunque ierit. Cæteri fideles audituri Isti sancta modulaturi sunt carmina, & cum agno pariter per angustam æthralis regni gloriam gradituri. Nec tantum virginalem pudicitiæ gloriā immensis laudibus accumulantes, & ad exemplum rigidæ conuersationis & ardui formam propositi animos militantium Christo instigantes immaculata matrimonij contubernia, & legitimum legalis thori connubium, (sicut schismaticorum deliramenta garriunt) spernendum ducimus. Quod absit à Catholica Ecclesiarum fide, præsertim cum pro certo nouerimus priscis temporibus Patriarchas diuinæ sanctionis præcepta coniugij fœdera seruantes supernæ gratos maiestati extitisse, & sacrosancti Spiritus charismate refertos futuræ incarnationis cunabula Prophetis præsagiorum vocib. vaticinasse, vt est illud: nō auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmoribus eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium; & reliqua, quod millena testimonium cogerie liquido probari & experiri potest. Sed etiam furuo facessente veteris instrumenti vmbraculo, & clare coruscante Euangelij gratia tantum inter virginitatis flores & iugalitatis mores distare dicimus, quantum distat oriens ab occasu vnde quidā Catholicorum floridam virginitatis gloriam explanans de iugalitatis stirpibus oriundam sub figura tropi ita eleganter exorsus, lego (inquit) de terra aurum, de spina rosam, de concha margaritam.

Centies quadragena & quaterna virginum M. vide Apoc. 14. 14.

B

C

CAP. IV. Virginitatis laudibus non vituperant Matrimonium Catholici.

NOn enim splendida meri argenti species turpiter deformatur quamuis obtritum rutilantis auri metallum præferatur. Neque marmoris candidi venustas detrimentum decoris patitur, cum formosior rubentis gemmæ pulchritudo prædicetur, aut lanea filorum stamina ex glomere & panniculis reuoluta negligenter vilescunt, etiam si bombycinum, purpuræ peplum & serica imperatorum trabea potius fulgescat. Nunquid mala punica citri granis, quę rubentibus referta & simplo librorum tegmine cōtecta contēptibilem naturæ calumniam perpeti putantur, licet mellifluos palmæ dactilos & mulsum Nectaris Nicolaum lōge incōparabiliter præstare cedamus, nequaquam scabræ incudinis commoditas, seu rigida tundentis mallei durities, vel rubiginosæ forcipis ac forficis tenacitas spreta despicitur. Quanquā baltheus bullifer & diadema regni ac diuersa ornamētorum gloria, ex iisdem præfatis ferri instrumentis confecta & fabricata præferatur. Neq; teres lunaris globi circulos iacturam propriæ pulchritudinis patitur, licet luculentus limpidissimi solis splendor triquadram mundi rotam clarius illustrare credatur. Nunquid profundus putei latex, aut gelida cisternę lympha, quam anthilia (hoc est, rota hauritoria) exanthlamus parui pendenda putamus: quamquis reciproca purissimi fontis redundantia præcellere, & perpetuos ductuum decursus crebris ac celsis arcuum fornicibus in edito sublimatus tubo cataractisq; votantibus præstare videantur, non enim furua voracis mergulæ factura cōfunditur, & atra corporis creatura cōtemnitur, licet versicolor pauonis gloria tereti circulorum rotunditate præcellat, cuius pēnæ pulchritudo nunc crocea qualitate flauescit, aut purpurea venustate rubescit, nunc glauco coloris virore fulgescit, aut flaua auri specie splendescit. Huius decoris dignitas aut frustra virginali formulæ comparata reliqua mundi crepundia contemnit, & phalerata sæculi ornamenta paruipendit. Siquidem B. Augustinus in libro ciuitatis Dei, quod pulpa pauonis imputribilis naturę sit, experimentis se comprobasse testatur. Nam arborum siluestrium natura, foliorumque infœcunda viriditas, aut succulentis herbarum terrestrium cauliculis contemnitur, cum purpurei & rubicundi flores ex ipsis lignorū ramusculis exorti, seu vernantis prati olusculis progeniti pulchrius rubescant & suaui odoris fragrantia dulcius redoleant, cum constat ex floribus secutura fructuum emolumenta exuberante reditu & multiplici quæstu mirabiliter maturescere. Frōdentia vero surculorum folia & spissos palmitum pampinos cessante librorum succo mirabiliter marcescere, & torrido aduētante autumni feruore in modum densissimæ stragis cateruatim cadere. Non inquam, laudandæ virginitatis sublimitas quasi præcelsa variis in edito rupis promōtorio posita splendescit, vt arcta coniugij continentia, qui secundus est gradus, omnino inferius spreta vilescat seu legitimæ iugalitatis fœcunditas ob liberorum posteritatem sumpta nobiliter squalescat, nec in comparatione huiuscemodi bonum honestatis video, sed quod melius est propēsius laudari censeo. Et tamen plerunque (proh dolor) immutatis ordinibus versa vice contingere solet, vt inferioris vitę gradus vsquequaque paulatim proficiens, superiorem tepide torpentem præoccupet, & acerrimæ stimulo compunctionis instigatus, dudum superiorem voti compos victorem anticipet, & qui existimabatur præteritæ conuersationis negligentia posterior, deinceps Diuinæ charitatis flamma succensus existat anterior, Euangelicæ reminiscens sententiæ: Cui multum dimittitur, multum diligit, & qui contempta mundi blandimenta velut quisquiliarum peripsemata spuens à carnalib. luxus lenocinia refutans in sancto proposito successor extiterat sumpto viriliter castæ cōuersationis tyrocinio initium militiæ horrendum gehennę tartarum contremiscens, & æternæ vitæ desiderio flagrans gratuita Christi gratia fretus cum sudoris industria efficiatur antecessor, quod illis duntaxat in vtroque sexu lachrymosis luctuum singultib. lugubriter lamentandum, & cum profundo præcordiorum suspirio querelosis questibus flebiliter ingemiscendum autumo. Qui tumido elationis supercilio inflati desolationis carnis integritate gloriantur, dum illi periculoso sæculi naufragio & grassante diræ tempestatis turbine, velut inter Scyllam Siciliæ & baratrum voraginis nauigantes ad portum cœnobialis vitæ festinantes, licet aliquantulum quassatis cymbæ compagibus Christo gubernante fœliciter peruenerunt. Isti vero cum integris animæ ratibus & saluo incontaminati corporis lintre sine discrimine scopulorū sanctę cōuersationis habitum petentes, tanto minus lamentorum fletib. incumbere gestiunt & lachrymarum imbrib. vultum rigare contendunt, quanto se nullis næuorum maculis deformatos, nullæ sæcularis scoriæ atramento fœdatos fuisse cōfidunt. Illi eo magis roscidis oculorum fontib. & palpebris stillantibus mœstam faciem humectare iugiter nō desinunt, quo se quædam vetita & legis austeritate interdicta, ex mundi consortio illicite perpetrasse meminerunt, isti vero quia se cœlibes, castos, & ab omni spurcitiæ sentina funditus immunes arbitrētur, fiducia virginitatis inflati arroganter intumescunt, & nequaquam crudelissimam superbię balenam cęterarum virtutum deuoratricem humilitatis cercilio declinant.

D

E

M. phrasis.

F

G

Animi elatio & securitas; sæpe perdit virgines.

H

CAP. V.

Lucifer cū esset virgo periit superbia.

NAm in conflictu octo principalium vitiorum, licet vltima ponatur; tamen quasi atrox regina tyrannicæ potestatis imperium, & dominādi monarchiā præ cæteris sibi vsurpare dinoscitur, quia sine ancipiti ambiguitatis scrupulo veraciter credendum est, quod prius lucifer parasitorum sodalibus inflatus volatus & Apostatarum satellitib. glomeratus in profūdum superbiæ baratrum, & tetrum elationis tumidæ tartarum cassabundus corruisset quam protoplastus recentis Paradisi colonus & totius terrestris creaturæ, quā teres vertigo cœli in modum rotātis fundibuli circungirat rudis possessor lucis ambronibus & labris lurconibus vetitam degustans alimoniam, in gastrimargiæ voraginem crudeliter cecidisset, quod si Angelica supernorum ciuium celsitudo elationis tantum supercilio turgescens beato ceterorum tubernio, & Deificæ contemplationis participio

A

priuabitur, quanto magis gracillima mortalium fragilitas, si de propriis meritorum emolumentis, vt inflata vesica intumuerit, & de virginali castimonia, quasi speciali sanctimonia rumusculos κενοδοξίας cœperit, à cœlis sponsi triclinio infœliciter fraudabitur, idcirco virginibus Christi, & tyrunculis Ecclesiæ contra horrendam superbiæ bestiam simulque contra has virulentorum septenas vitiorum belluas, quæ rabidis molaribus & & venenosis genuinis, inermes quosque ac virginitatis lorica spoliatos pudicitiæque parma exutos atrociter discerpere nituntur, lacertosis viribus dimicandum est, & quasi aduersus ferocissimas barbarorum legiones, quæ manipulatim tyronum Christi testudinum strophosa balista quatere non cessant spiritalis armaturæ spiculis & ferratis virtutum venabulis nauiter certãdum ac nullatenus timidorum more militum horrorem belli & classicæ salpictæ muliebriter metuentium, sæuissimis hostibus scapularum terga pro scutorum vmbonibus segniter præbeamus. Quin potius cœnobialis militiæ pugiles frontem vexillo crucis armatam audaciter æmulorum agminibus offerentes; & armorum instrumenta bellica, quæ pugnator egregius enumerat, hoc est, diuini machæram verbi & loricam fidei inextricabilem, cum tuta pelta protecti contra spiritualium nequitiarum mille nocendi artes pertinaciter portantes, à Christo remuneratore nostro debitum victoriæ triumphum percepturi, in supernis sedibus & cœlesti gloria gratulabundi fœliciter tunc tripudiabimus, si nunc aduersus principatus leuiathan & potestates tenebrarum mundiq; rectores ceu bellatores Dominici pertinaciter pertinacibus repugnantes in fronte duelli fortiter dimicemus.

B

PRimitus, vt dixi, principalium bis quaternos vitiorum duces, quibus Cerethi criminum & Phelethi facinorũ cum horrẽdo belli apparatu mancipantur diuino freti suffragio vincere laboremus, qui contra tyronum Christi cateruas & bellicosas virginum cohortes truculentis inimicorum exercitibus cum innumera stropharum phalarica & densis deceptionum telis infatigabiliter certare non cessant, quamuis sæpe patrocinium Christo præstante, suorũque phalanges militum cum prædestinatæ palma victoriæ cohortante, turpiter terga fugacia vertant. Sed proh dolor, non est tuta indeptę pacis prosperitas, neque acquisitorum secura triumphorum fœlicitas, aut inflexibile & diuturnum fallentis fortunæ trophæum. Nam hostes, qui putabantur vsque ad internecionẽ suprema strage truciter obtruncati, & aptatis euentuum successibus fœliciter superati denuo versa vice, victores ad importunum prælium prouocant, arma cruenta capessunt, bellũ horrendum instaurant, rediuiua certamina voti cõpotibus instruunt. Quamobrem primo importunus gastrimargiæ draco, qui pestiferum præuaricationis virus rudibus florulentis telluris colonis de venenosa fauce lethalitar euomuit, frugalitatis abstinentia explodatur, ad extremum vero truculentus superbiæ natrix, qui beatam cœli familiam & almæ ciuitatis municipes lugubriter conturbauit, de latebrosis animæ nostræ recessibus & clandestinis præcordiorum latibulis eliminatus, procul diuino terrore trudatur. Quemadmodum Hebræorum Phalanx duodecies quinquagenis expeditionum militibus, & peditum turmis procedens auido Pharaonis exercitu rubri maris gurgitib. submerso, & profundis pelagi fluctibus suffocato, per quem gastrimargia figuratur, septem gentes Chananæorum, quæ septenos vitiorum cuneos typice obumbrabant, crebra internecionis strage ambitionis orci faucibus tradidit, terramque repromissionis quamdiu Dacalogi sanctionibus non refragabatur duodecim tribubus sorte territorij diremptam fœliciter incoluit, sicque paternæ generationis prosapia per atauos, & tritauos futuræ posteritatis, nepotibus & pronepotibus legitimæ hæreditatis iure perpetuo possidendum dereliquit.

C

D

ASt vero si vestræ sagacitatis peruigil sollicitudo solerter nosse desiderat, quantæ legionum turmæ prædictis spiritualium nequitiarum ducibus & tetris tenebrarum principibus famulentur, quot tyrannici militonum commanipulares humanæ naturæ nocituri subsequantur; quot scleratorum satellites ad impugnandam nostrorum aciem conspicati & fidei propugnacula subruenda manipulatim conglomerentur; & quomodo eiusdem nefandæ militiæ tam calones & gentes cum lixarum cœtibus ad inferiorem gradum pertinentes, quam satrapæ & proceres flagitiosum sibi eorundem spirituum tribunatum vindicãtes, certis vocabulorum proprietatibus nominatim nuncupentur. Qui prophanos allophilorum exercitus in centuriis & millibus Israelitas in vertice montis Gelboe conglobatos instanter hortantur ad bellum, id est, inuisorum horrenda vitiorum agmina, quæ contra Catholicam Ecclesiæ parochiam cum ducibus sibi prolatis gregatim ingruere moliuntur, venenatisque piaculorum spiculis, & adita facinorum framea, nõ solum segnes sauciant, verum emeritos Christi milites interdum virulento castitatis vulnere lethaliter prosternunt, vt non immerito intellectualis Dauid, id est, flos virgulti de radice Iesse descendens, populis Ecclesiæ vitiorum strage cateruatim cadentibus carmen funebre & canticum lamentabile, quod Epicedion, & Epitaphion vocatur, compatientis affectu lugubriter componat. Hæc inquam, si vestræ curiosæ sollicitudinis solertia plenius animaduerti maluerit, non modo X. collationes patrum à Cassiano Massiliensis parochiæ Archimandrita peculiariter dictanti facundia prædito digestæ patẽter propalabunt: verum etiam Gregorius sedis Apostolicæ præsul à quo rudimenta fidei & baptismi sacramenta suscepimus libr. moralium XXX. per allegoriam luce clarius elimauit; sed nos de flagitiosis VIII. vitiorum radicibus, vnde reliquorum perniciosa facinorum fruteta, velut spissa virgultorum vimina lentis frondibus succrescunt, ea potissimum causa disceptare coegit, quod nonnulli edito virginitatis fastigo sublimati, & pudicæ conuersationis arcibus exaltati, secundum castitatis gradum ac si contemptibilem sibique longe disparem arbitrantes, cæterorum præconia se incomparabiliter transcendere cõfidunt, illud quodammodo obliterantes & post tergum ponentes, Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Si enim nobis incontaminata Mariæ virginitas incarnatum Dei verbum cœlesti puerperio peperit, tamen emenso vnius quadragesimalis circulo Anna filia Phanuel prophetissa eundem redemptorem Sacrosancti Spiritus præsagio vaticinabatur. Et ideo vterque gradus in Diuinæ natiuitatis exordio virginibus & viduis consecratus clarescit, quatenus centenæ frugis copia vbertim locupletantis nequaquam sexagenis manipulorum fasciculis ditatum iactanter paruipendere præsumat, ne occasio corporea virginitatis vulnus in mente gignat elationis, aut remedium sospitatis fomitem nutriat perditionis. Deflenda namque est calamitas, si alma humilitatis materia, qua reliquarum incrementa virtutum salubriter conseruantur sanctæ virginitati retinaculum superbiæ aut tendiculam elationis connectat; si theriaca vel antidota, quæ lethiferum virus auferre solent, immutatis ordinibus detrimenta salutis existant. Econtrario autem nonnulli beatæ vitæ æmulatores, qui ab ipso nascentis infantiæ rudimento in summo virginitatis proposito infatigabiliter perseuerare non desistunt, & sine aliquo puritatis offendiculo indisrupta pudicitiæ repagula finetenus fœliciter seruare contendunt, & tamen ita diuinæ dilectionis stimulo compunguntur, & scintillante superni ardoris facula inflammantur, vt quotidie de mundi calamitate translatos è corporis ergastulo emigrare inhiãter gestiant, & ad cœlestem paradisi patriam se quam totius properare frugalitatis parsimonia prodant. Dum sirticiis Psalmodiæ cantibus & falsis lachrimarum fontibus ardens mentis desiderium dissimulare nequeant, ac propter crebra compunctionis suspiria imis præcordiorum illibus prolata grauiter ingemiscant. Sicque theoricæ vitæ oblectamento suauiter satiantur, & nectario contemplatiuę dulcedinis edulio saginantur, vt nullus in practicæ conuersationis studio, quam actualem vocitamus, etiam commissa fletibus diluens normam vitæ æquiparare valeat. His igitur talibus, qui huiuscemodi virtutum supplemento, & morum sanctitate virginitatis gloriam accumulare noscũtur, cedit omnis continentium eminens magnitudo, cedit omnis coniugatorum sublimis celsitudo. Quamobrem nullus hanc solam puritatis prærogatiuam sine cæterarum

E M. conspirati.

Catholica Ecclesiæ parochia.

F Cassianus Massiliensis parochiæ Archimandrita.

G Status viduarum clarescit in Christi natiuitate.

Lachrymabile est si Virginitas superbiæ sit causa.

Vera virgines.

H M. Salcis.

adiu-

A

Sola virginitas non ſufficit ad ſalutem.

adiumento virtutum ſufficere ſibi ad capeſſendam plene perfectionem confidat, & quaſi hac tantum ſeruata abſque reliquorum conflictu vitiorum feriatus, & ſecurus exiſtat: quinimo ne ſingularis generoſæ virginitatis nobilitas etiam minus compta vileſcat, reſiduo præceptorum legalium ſuffragio fulciatur, & multimoda mandatorum varietate decenter decoretur, vt iuxta pſalmographi ſententiã quaſi regina à dextris Diuinæ maieſtatis in veſtitu deaurato radians, & circumamicta meritorum varietate reſplendens ſupernis comitata cohortibus iugiter adſiſtere, & inſeparabili Angelicæ ſodalitatis collegio perfrui mereatur. Alioquin incompta virginitatis induſtria, ſine reliquorum adminiculo virtutum non opulenta Eccleſiaſticæ ſegetis vbertate, cum centenis meritorum manipulis ditabitur. Sed infructuoſa & infœcunda ſterilitate marceſcens cum fatuis virginibus extinctas lampadas geſtantib. multabitur. Siquidem cortinarum ſiue ſtragularum textura, niſi panniculæ purpureis imo diuerſis colorum varietatibus fucatæ inter denſa filorum ſtamina vltro citroq; decurrant, & ante plumaria omne textrinum opus diuerſis imaginum thoracibus perornent, ſed vniformi coloris fuci ſigillatim confecta fuerit: liquet profecto quomodo nec oculorum obtutibus iocunda, nec oculorum pulcherrimæ venuſtati formoſa videbitur. Nam & cortinæ veteris delubri non ſimplici & ſingulari tincturæ genere ſplenduiſſe leguntur; ſed ex auro, hyacintho, purpura, bis tincto cocco, ſiue vermiculo cum byſſo retorto, diſpari murice, fulſiſſe deſcribuntur. Sed quid de fucorum muricibus ſubtiliter comminiſcimur: en ipſius auri obryza lamina, quod cætera argenti & electri ſtannique metalla præcellit, ſine topazio & carbunculo, & rubicunda gemmarũ gloria vel ſuccini dracontias quodammodo vileſcere videbitur. Has vero diſtinctas colorum varietates & metallorum ſpecies pro augendis & amplificandis pudicitiæ meritis aſſumptas per Allegoriæ regulam rimamini, & myſticis patrum explanationibus per typicum tropologiæ ſcrutinium ſcrutamini.

Virgines fatuæ.

B

Cortinæ Templi Iudaici quid ſint.

CAP. VIII.

IGitur vera & non friuola delicatæ virginitatis gloria & non falſa humilitatis cautela tutetur, & quaſi tenerrima nobilis infantiæ laſciuia duro diſciplinæ pædagogio refrænetur, & quia incaſſum de ſola pudicitia mens extollitur, quæ elationis iaculo vulneratur, & fruſtra ſpiritus de integritatis gratia gratatur, ſi mens arrogantiæ ſpiculo ſauciatur. Denique plerunque, vt experti ſumus, caſtitatis conſcientia elationis pulſatur κενοδοξίᾳ, & vnde ſe adeptæ ſanctitatis merito præſtantiorem cæteris in Eccleſia fidelibus opinatur; inde debito recompenſationis emolumento fraudabitur, & laborioſi certaminis palma priuabitur. Non enim omnes bis quinas virginum cateruas cœleſtis ſponſi thalamo recipiendas, & pari tripudio in cœleſti gloria gratulabundas Euangelicus ſermo ſpopondit, ſed illas tantum quæ coruſcis pudicitiæ lampadibus & lychnis oleo caſtimoniæ conflagrantibus, ſpõſalia ſeruantes decreta, ſuperno tripudianti ſponſo fœliciter occurrere merebuntur. Qua de re operæpretium videtur vt prius nequitiæ gramina & elationis fruteta funditus euellantur, & vberrima arboris maliferæ plantaria florenti frõde fœcundentur. Quatenus extirpatis vitiorum fomitibus & erutis paſſionum radicibus, fructiferos virtutum ſurculos paſtinare Chriſto plantante poſſimus. Ergo nequaquam carnalis integritas comprobatur, niſi conſors ſpiritualis caſtimonia comitetur. Vnde vas electionis vt ſit, inquit, ſancta & corpore & ſpiritu: in Apoſtolicis manifeſtatur vocibus, quod ſola carnalis pudicitiæ immunitas cœleſtis regni clauſtra reſerare nequeat, & ſolitaria nequaquam Paradiſi valuas recludere valeat, qua Cherubin romphæa verſatili & flammifera, concluſiſſe, recapitulatio Geneſeos originaliter declarat. Si i vtrinque duplex ſanctimonia concorditer candeſcat. Vnde idem, macero, inquit, corpus meum & ſeruituti redigo, videlicet ne caro contra ſpiritum tyrannica poteſtate contumaciter inſoleſcat, & proteruo libertatis faſtu intumeſcens, legitimæ ſeruitutis iugo ſubdere colla cõtemnat. Ergo pura incontaminatæ virginitatis perſeuerantia, Deo mancipatur, indefeſſa cogitationis inſtantia, & è diuerſo effrænatæ iugalitatis libertas efficitur ſecuræ immunitatis captiua paupertas.

C

Caſtitas corporalis, & ſpiritualis.

D

1. Cor. 7.

Gen. 3.

E

Hanc bipartitam vitæ qualitatem hoc modo egregius prædicator dirimit: diuiſa eſt, inquit, mulier: virgo & innupta cogitat quæ ſunt Domini, quomodo placeat Deo: nam quæ nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, vt placeat viro. Reuera grande conſtat interuallum & lata ſpacioſæ intercapedinis differentia, inter diuinæ dilectionis munificentiam, & infimi amoris diligentiam. Vna ſe Angelicæ caſtitatis comitem fore gratulatur: Altera, ſe maritalis laſciuiæ fomitem lætatur. Iſta collum lunulis, & lacertos dextralibus ornari, ac gemmiferis digitorum annulis comi concupiſcit: illa pulcherrimo fulgentis pudicitiæ cultu ſplendeſcere, & auratis virtutum monilibus rutilare, ſimulque candidis meritorum margaritis decorari deſiderat. Iſta tortis cincinnorum crinibus calamiſtro criſpantibus delicate cõponi, & rubro coloris Bleichæ ſtibio genas ac mandibulas ſtatim fucare ſatagit: illa inculta armiculorum Cæſarie, & negligenter ſquallente capillatura, cum palma virginitatis coronam gloriæ in capite profert. Iſta ſtolidis ornamentorum pompis infruticans ad inſtar illius mulieris aureo calice proſtibuli poculum lethiferum propinantis, quam Apocalypſis ſuper beſtiam ſediſſe deſcribit, compoſita, pulchrum pariter & pernicioſum cernentib. ſpectaculum præſtat: illa caſtæ conuerſationis documenta, & ſupernorum ciuium exemplar æmulari cupientibus, monſtrare non ceſſat. Igitur futuræ Angelicæ vitæ celſitudo ab illæſæ virginitatis ſectatoribus ac ſectatricibus iocundum Deo in vaſe fictili theſaurum geſtantibus, iam quodammodo violenter anticipatur (licet vltroneis affectibus ſponte præoccupetur) quia regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Liquet nempe quod arctiſſima ſit violentia & difficillima rerum conditio, vt homo quem materna fœcunditas genus natiuitatis matrice in mũdum edidit, ſpretis naturæ legibus indiuiduis, Angelicæ caſtitatis comes exiſtere cogatur antequam ſuprema Reſurrectionis gloria horrendæ mortis imperiũ in terra tartara trudat, & incorruptibile hoc induat incorruptionem. Mirum in modum, terreni cœlibes, ſuperni cœlites fieri compelluntur. Vnde Dominus noſter factioſam Phariſaicæ tẽtationis calumniã, veræ reſponſionis argumento cõfutans explodit: In reſurrectione, inquiens, non nubent, neque nubentur, ſed erunt ſicut Angeli in cœlo. O præclara virginitatis gratia, qua velut roſa ſenticoſis exorta ſurculis purpureo flore rubeſcit, & nunquam defectu diræ mortalitatis marceſſit: & licet moribundæ carnis feſſa fragilitas fatiſcat, & propinquante fati termino cernua curuaque vetuſtate ſeneſcat; hæc ſola in modum iocundæ pubertatis vſquequaque vireſcit, & iugiter adoleſcit. De virginibus, inquit Apoſtolus, præceptum Domini non habeo: vt potioris ſit meriti munus quod libero ſpontaneæ voluntatis arbitrio offertur quam quod violantis præcepti rigido imperio complendum iubetur. Olim cum quadra mundi latitudo nondum fœcundæ ſobolis proſapia repleretur, Diuina taliter ſanxerunt edicta: Creſcite & multiplicamini, & replete terram. Nunc vero eiuſdem regis decreta pro temporum qualitate mutantur, & aliter legem promulgare putatur: qui poteſt, inquit, capere capiat. Hæc quidem humanæ fragilitatis præſcius, non rigido præcepti ſtimulo, ſed clementi ſuggeſtionis cõſilio ſuadere videtur, vt ſinguli quique libero voluntatis arbitrio & electionis examine præditi facultatem virium experiri queant, qualitatemque propria virtute indagantes longanimem patientiæ laborem tolerare ſtudeant, cuius muneris beata poſſeſſio cum propria virtutis induſtria ſpecialiter à Chriſto importunis precibus impetratur, ipſo atteſtante: Non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt; ergo cum diuina indulgentia concordet humana diligentia, & in id quod fideli prece inſtanter poſcimus, congruis quoque operum effectibus concurramus, deinceps à vero agonotheta curſum certaminis contemplante, fidenter patientiæ palmam præſtolantes: quam procuklubio finito agonis tẽpore tunc percipere merebitur, qui nunc pro virginitate ſeruanda nequaquam laſſeſcere videbitur, ita vt deuictis æmulorum hoſtibus dulcem melodiam hymniſta modulaturus proclamet, & Apoſtolicæ iubilationis tripudio carmen triumphale gratulabundus decantet: Bonum certamen certaui, curſum conſummaui,

Virginis, & Maritatæ comparatio.

Apoc. 17.

F

Matth. 11.

Luc. 16.

1. Cor. 15.

Luc. 20.

G

1. Cor. 7.

Munus potioris meriti virginitas.

Gen. 1. & 5

Matth. 19.

Virginitas quomodo retineri poſſit.

H

Matth. 19.

2. Tim. 4.

A

fidem seruaui: de cætero, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex.

Cap. IX. Virginitatis, castitatis, & coniugij comparatio.

POrro tripartitam humani generis distantiam orthodoxæ fidei cultricem Catholica recipit Ecclesia; sicut in quodam volumine Angelica relatione refertur, quomodo virginitas, castitas, iugalitas tripartitis gradibus separatim differant: quæ sicut trifaria disparis vitæ qualitate sigillatim sequestrantur, ita discretis meritorum ordinibus tripliciter dirimuntur, Angelo hoc modo alternatim distinguente. Vt sit virginitas, aurum: castitas, argentum: iugalitas, æramentum. Vt sit virginitas, diuitiæ castitas, mediocritas: iugalitas, paupertas. Vt sit virginitas, pax; castitas, redemptio iugalitas, captiuitas. Vt sit virginitas sol: castitas, lucerna: iugalitas, tenebræ. Vt sit virginitas, dies: castitas, aurora: iugalitas, nox. Vt sit virginitas, regina: castitas, domina: iugalitas, ancilla. Vt sit virginitas, homo: castitas, semiuiuus: iugalitas, corpus. Vt sit virginitas, purpura, castitas, rediuiua: iugalitas, lana. Omnia hæc non sunt extra palatium, sed aliter sedet in carruca præfecturæ dignitas, aliter mulionum vilitas, qui pedibus * continet mulas, & tamen sub vno imperatore militare noscuntur, &c. Cuius differentiæ argumento coniici & colligi datur, quod virginitas sit, quæ ab omni spurcitia carnali illibata, spontaneo cœlibatus affectu pudica perseuerat. Castitas vero, quæ pactis sponsalibus sortita matrimonij commercium, regni cœlestis causa contemnit. Iugalitas, quæ ad propagandam posteritatis sobolem, & liberorum procreandorum gratia licitis connubij nexibus credatur. His igitur tribus graduum ordinibus, quibus credentium multitudo in Catholica florens Ecclesia discernitur, Euangelicum paradigma centesimum, sexagesimum & tricesimum fructum, iuxta meritorum mertimoniam spopondit; licet quidam centesimi fructus manipulos Euangelicis noualibus vbertim pullulantes & granigera spicarum glumula germinantes, Martyribus sacrum pro Christianæ confessionis titulo cruorem ritu riui rotantis deputare soleant. Sed ne forte propriæ disputationis verbosa garrulitas aut garrula verbositas firmo Scripturarum fulcimento carens, à quolibet criminetur: purpureos pudicitiæ flores ex sacrorum voluminum prato decerpens, pulcherrimam Virginitatis gloriam, Christo faciente, contexere nitar.

* cōtinent.

B

Virginitas quid.

Matth. 13. Marc. 4.

Cap. X.

C

Helias virgo.

4. Reg. 1.

HElias vates, virginitatis gratia decoratus & spiritu afflatus Prophetico, cœli claustra & nimborum obstacula precibus patefecit, geminosque militum pentecotarchos, cœlestis foci fulmine flagrantes, & supernis arsuros incendiis, crudeli flamma combustos extorruit, qui & deinceps vt poeta Heroico hexametro refert;

Aurea flammigeris euectus in astra quadrigis.
Sidereum penetrauit iter:

& infra, *humani metam non contigit æui.*

Sublatus in cœlum in quadam secreti climatis regione, diuturna membrorum vegetatione vitaliter degens: hactenus generali mortis debito caruisse dignoscitur, quam cuncti violentis naturæ legibus addicti, & primæ præuaricationis nexib. astricti, quasi ineuitabile vectigal & fiscale tributum pendere coguntur. Helisæus vero eiusdem Heliæ duplo ditatus spiritu, & gemina præditus gratia, in cuius exortu aurea quadrupes in Galgalis bombosæ vocis mugitum reboasse describitur, significans idololatriæ lapsum & simulachrorum ceremonias explodendas: Nonne propter pudicitiæ virginalis infulam, magistri fretus melote, enormem Iordanis gurgitem diremit, impuberes petulanter naturæ ludibrio, vati insultantes, rabidis vrsinæ ferocitatis rictib. tradidit, cadaueri gelidæ mortis faucib. suffocato, etiā ipse letho sopitus vitalem reddidit spiritum? En S. Heremias ad exemplum virginalis materiæ in propatulo nobis occurrit, qui antequam maternis ederetur partub. beata prædestinatione Domino dicatus, & ab ipsa rudi cunabulorū teneritudine virginitati consecratus, de quo Diuina promulgat sententia: Antequam procederes de vulua, sanctificaui te, pulchro videlicet virginitatis præsagio: is, inquam, quantum Propheticæ dignitatis gratia enituerit, fulserit, floruerit, quis vrbana verborū facundia fretus enarrare sufficiat? Daniel vero præsago nominis vocabulo iudiciū Dei ob indaganda secretorum arcana, ab Archangelo sæpe vir desideriorum vocitatus, vsq; ad supremam fugacis vitæ clausulam gratissimum spontaneę virginitatis munus velut flagrantis incensi Thimiama, patri spirituum, vltroneus obtulisse memoratur. Is deniq; nondum clangente Euangelica buccina, qui potest capere capiat: immunis tamen ab omni spurcitia carnali, & securus ab illecebrarum colludio pudicissimus extitisse liquido declaratur; cui pro vicissitudine castitatis repensanda præ cæteris mortalib. abdita patescunt, & mysticis sacramentorum operculis clausa, cœlitus reserantur. Quis enim Prophetarum ventura vaticinātium, quorum mentes gratuita sacrosancti flatus gratia inspirans, præsagis virtutum muneribus affluenter fœcundabat, vberius & manifestius de Diuina incarnatione oraculorum seriem texuisse dignoscitur? Decies namq; septenis annorum hebdomadibus quo supputationis laterculo, numero CCCCXC. anni calculantur, saluatrix superni ducis natiuitas præfiguratur. Quique statuam quaterno metallorum genere fabrefactam, totidem regnorum sæcula signātem, angulari duorum Testamentorum lapide, de collis cacumine, sine viri vola, hoc est, mortali complexu abscisо, minutatim ac membratim exponit percussam. Arborem quoq; spissis virgultorum ramusculis pullulantē, & fructiferis stipitum vimibus florētem, cuius immensæ proceritatis celsitudo polo tenus, in altum porrecta subrigitur, congrua interpretationis coniectura explanat, qua sub cono sublimi verticis penniger as volucrum turmas præpeti volatu nimborum obstacula penetrantes, simulq; multimodas ferarū naturas quadripedante cursu per orbem lustrātes sumptuosa populorum alimonia vbertim pascebat, donec cœlesti numine nutabunda crudeliter corrueret, & supernæ potestatis instrumento lugubriter succisa procumberet. Ac per septē annorum circulos, luxuriante foliorum viriditate & maliferis surculorū frondib. fraudaretur: Prophetica relatione digessit, nec nō terrificos palmæ cœlestis articulos, flexis literarum apicib. in quadrata parietis pagina caraxatis, id est, scriptis, tyrannici potentatus ruinam & regalis monarchiæ discrimen portendentes sub trina verborum significatione, hoc est, Mane, Techel, Phares, quod interpretatum dicitur numerauit, pensauit, diuisit sagaciter exposuisse memoratur. Ea tempestate etiam tres pueri auita ab Hebræorū stirpe progeniti, & in transmigratione Babyloniæ ad Chaldæos abducti, nequaquam carnalis copulæ voluptatib. operam dedisse leguntur, sed in arctæ spōtaneæ virginitatis proposito permansisse memorantur, quāuis importuna Iudæorum garrulitas, friuola falsitatis deliramenta confingat, asserens nequaquam eosdē puberes, aut præfatum collegam externæ peregrinationis participē spadones extitisse, qui secundo eunuchorum gradui Euangelica veritatis astipulatione deputatur. Hi deniq; in tantum paternæ traditionis regulam & diuinæ sanctionis censuram seruasse scribuntur, vt etiam ad obtinendam integritatis & continentiæ gloriam, opulentas regalium ferculorum delitias & principalis alimoniæ pulmentum in tenerrima pubertate contempserint, & vilibus tantum leguminibus vitam sustentare contenti lasciuam iuuentutis petulantiam refrænarint. Quamobrem inerme Chaldaici regnatoris simulachrum, quod Colossus simulachri sublimitatem centenis ac septenis pedib. in altum porrectam bis tricena cubitorū proceritate vincebat: licet horrēdus salpicum clangor increpuisset, & musica sambucorum harmonia persultans. Simulq; flammiuoma camini incendia fōmite sarmētorum succensa terribiliter arderent, flexis poplitib. suspicere refragabantur, & pro inflexibili rigidæ mentis cōstantia, Angelico fulti suffragio ambustas malleoli machinas, crepitantesque clibani globos fide inuicta vicerunt.

Mortis vectigal.

4. Reg. 3. Helisæi natiuitas, virginitas, & miracula.

D

Hieremiæ virginitas.

Hier. 1.

Danielis virginitas.

E

Danielis virginitas.

F

G

3. Puerorū virginitas.

H

Cap. XI.

SEd quid in veteribus viris, quibus priscæ legis licentia nuptiales thalamorum copulas pro nepotum prosapia & posterorum progenie propaganda clementer indulsit, Thesaurum virginitatis ex amussi inquirentes, velut apes de diuersis pratorum floribus, flauētium fauorum machinas tenaci glutine sarcientes, morarum vincula nectimus, & vitam temporum terimus? Cum etiam in rudib. & neotericis Catholicæ fidei sectatorib. postquā latebrosa prioris instrumenti latibula funditus euanuerunt, & limpida sequentis Testamenti luminaria per gratiā Euangelicæ præ-

dica-

A

dicationis crassæ noctis caliginem illustrantia, in triquadro terrarum ambitu diffusius spargerentur, innumera beatæ virginitatis exempla affatim exuberarint, & vbertim suppeditante abundent vel ministrent, quibus hæc paucula, quæ ad memoriam, venerant, carptim & cursim congessimus, quo facilius cunctis votiuum integritatis munus mercantibus, in propatulo potenter clarescat, quibus authoribus edita pudicitiæ proceritas, velut præstantissimus omnium virtutum status seu quadrati rotundus obelisci globus ad tantum perfectionis fastigium, & Diuinę contemplationis culmen in altũ surrexit, vt merito sextum Euangelicæ beatitudinis gradum cõsequi credatur, de quo Euangelista tropicus florẽtis paradisi latex, quem Ezechiel vultu declarat humano, ita cõgruenter adstipulatur: beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. O quam limpida virginalis pudicitiæ pupilla coruscat. O quam splendida piæ castitatis acies illustrat, quas nec carnalis illecebræ caligo obtundit, nec spineæ obscœnitatis glaucoma suffundit, quo plerunq; (heu dolendum dictu) etiã perfectorum palpebræ grauiter grossescunt, & qui putabantur pudicitia præditi, dum sæpe humanum fallitur iudicium, quasi scotomaticorũ lumina tetris tenebris obdurantur. A qua fœtida impuritatis sentina animarum liburnas lugubriter submergente, veraciter immunes fore creduntur, qui gloriosa non fictæ puritatis palma perfecte potiuntur, & cum caterua caste vexillationis victricia vexilla vehente per portas cœlestis Hierosolymæ gregatim graditurí, ante Angelicum cœlestis theatri consessum, & terribile tribunal iudicis singulorum facta iusta discretionis lance librantis, virginalis triumphi tropæum & illæsa castitatis labbara læti gestabunt.

Matth. 5.

B

D. Ioannis Baptistæ virginitas.

Ioannes sacer materna nondum editus matrice, Propheta, veteris Instrumenti meta, & prima (rudi duntaxat regnante gratia) asperrima pœnitudinis lima, vox verbi salebrosos complanans anfractus, præco regis saluberrimũ Christi diuulgans aduẽtum, supernæ prolis paranymphus, primitiuæ dispensans Ecclesiæ rudimentum; nonne pro integritate castimoniæ, totius castitatis auctore (patente voce) per æthera tonante, & Spiritu in simulachro alitis descendente in Iordanis gurgite tinctum, mundus mundum, & virgo virginem baptizasse describitur, atque torrido castitatis ardore flagrans, vetitos regalis thori hymenæos, olidarumq; polluta nuptiarum contubernia aperiens asperrimæ inuectionis seueritate coercuit, huius rei gratia putidos ergastuli squalores libenter laturus & purpureo carnis cruore rubris fibrarum riuulis decurrente sacram Redemptoris passionẽ, mystici spiritus agminibus portendit?

C

D. Ioannis Euangelistæ virginitas & miracula.

Ioannes quadripertitæ scriptor historiæ, & veracis Euangelicæ relationis tetrarcha, quem Saluator (vnica mundi redemptio, & conseruandæ castitatis alma præfiguratio) propter virginalis pudicitię gloriam inter cæteros peculiariter pio diligebat affectu, miris virtutum signis per totum orbem claruit. Etenim vimina virgultorum siluestria è frondosis nemoribus allata, mutauit in obrizum flauentis auri metallum. Teretes quoq; scrupulorum glareas & rotundos scruporum, lapillulos de arenosis littorum sabulis adductos, cõtra creaturæ ritum in rubicundas gemmatum congeries superna fretus potestate facillime conuertit. Nec non dispersa gemmarum fragmina, quæ decepta Germanorum simplicitas, secundum studiosissimi sophistæ monita, ad spectaculũ vulgi minutatim in frusta fricabat, in pristinum reformauit statum: sed etiam matronam, quam suprema sors gemina mortis mulctauerat vrna, turbis pauperculorum subnixa prece poscentibus, quos sumptuosa erogatæ stipis alimonia sustentabat oratione sequestra, de lethifero sopore suscitauit: cumque furibunda paganorum ferocitate crudeliter cogeretur, vt mortiferum poculi haustum, in quo dirorum virulentus graminum succus, simulque truculenta regulorum & aspidum venena, ad quæ quadrupedis rubetæ & spalagi pestifera confectio humanæ naturæ nocitura habebatur, potando consumeret, præmisso Christi taboro tutus, Christi vexillo armatus, nec venenata draconum detrimenta tremebũdus extimuit, nec horrida mortis discrimina pallidus expauit: gemina quoque defunctorum cadauera, quos lethali visus crudeli mortis exitio perniciter prostrauerat, in pristinum vitæ statum restituit: & sic in castitate florens, vsque ad cygneam vetulæ senectutis caniciem fœliciter permansit.

D

M. Laboro id est labaro.

E

Nonnulli vero eundem non generali morte defunctum, sed speciali somno soporatum in sarcophago vitaliter quiescere contendunt, pro eo quod Saluator dixerit: Si sic eum volo manere donec veniam: præsertim cum de sepulchri tumba puluis ebulliat, & quasi reciproco spirantis flatu in superficie antri sensim scaturiat. Didymus quondam Dominicæ resurrectionis incredulus negator, sed visis vulnerum cicatricibus credulus prædicator, qui Eoæ tripertitas Indiæ prouincias sereno Euangelicæ prædicationis lumine illustrauit, execranda sacelllorum lustramenta, & inepta pontificum flaminia funditus euacuauit, cum pudicos thalami consortes instruens, de virginitatis laudibus talia loqueretur: Habetis enim integritatem, quæ est omnium regina virtutum: Est fructus perpetuæ vitæ virginitas; bonorum Angelicorum & omnium bonorum possessio, virginitas victoria libidinum, trophæum fidei victoria de inimicis, & vitæ æternæ securitas. En Apostolicæ clangor buccinæ velut tonitruali fragore concrepans, deuotas virginum mentes ad integritatis cultum cohortatur, dum eam immẽsis rumorum laudib. prosequitur.

F

Paulus dudum Saulus, vas electionis, typicus Beniamin crepusculo deuorans prædas, vesperi dirimens manubias, qui Pythonissam per spiritum supra falsitatis friuola vaticinantem, & ob hoc sumptuosas procerum opulentias affluenter cumulantem, gazasq; questuum delitiosas affatim locupletantem, mutæ taciturnitatis valuam labris procacibus opponere, imperio terrente coegit; quique (mirum dictu) quater senas in fundo maris profundo sospes, pertransegit horas, atque quinquies quadragenas acerrima crudelitatis tormenta vna minus accepit: Nonne ob puræ integritatis prærogatiuam, tertium polum peragrans, supernorum ciuium arcana castis obtutibus cõtemplatur, & cœlestis militiæ abstrusa ineffabili rerum relatu rimatur; licet relatio quam dicunt de Paulo in naue, aureas deflorentis paradisi delitias eundem adisse garriat. Sed vas diuinum vetat Catholicæ fidei sesquipedas, plus quippiam, quam Canonicæ veritatis censura promulgat, credere, & cætera Apocryphorum deliramenta velut horrisona verborum tonitrua penitus abdicare & procul eliminare, orthodoxorum patrum scita scriptis decretalibus sanxerunt.

G

Gen. 49.

Scripta Decretalia D. Lucæ Castitas & Reliquiæ.

Lucas præsagi vituli simulachro signatus, & tertius Euangelicæ prædicationis historiographus, qui apud Antiochiam medicinale cataplasma procurans primo purulentas corporum valetudines & ægrotas viscerum filias, ac deinde spiritales animarum incommoditates, torrido dogmatum cauterio, seu diuini verbi phlebotomo salubriter sanabat, vsque septuagenarium ac quartum ætatis annum illibatæ castitatis comes pudicissimus permansisse memoratur. Igitur cum generale mortis debitum naturæ suprema sorte persoluerit, Constantino orbis gubernante monarchiam, ossa illius ad tutelam regni Romanorum Constantinopolim translata leguntur.

Cap. XII. Clementis Romani pudicitia.

Clemens cœlestis clauicularij primus successor, & secundus Romanæ Ecclesiæ dispensator, (quanquam nonnulli Linum & Anacletũ in Pontificatus regimine nequicquam sine causa prę̨ferant, quod cœlibatus castimoniã etiam antequam salutifero lauacri baptisterio, morsus ab originali piaculo purgaretur, medullitus dilexerit: ipse propriis literarum apicibus propalam testatur, dicens: Ego Clemens in vrbe Roma natus, à prima ætate pudicitiæ studium gessi. Ergo si quod præstantissimum esse constat in cunctis virtutum gradibus, & mortalium naturæ difficillimum, nondũ regeneratus sibi vsurpans tantopere *taxauerat, quanto magis credere fas est, eum post accepta fidei rudimenta spreto gentilium ritu, dum per prouincias Petrum sequeretur diuini verbi semina serentem & propagines Euangelicæ vitis credentium scrobibus pastinantem, atq; Simoniæ lethiferas nec non Romanæ labruscas radicitus extirpantem, plenius ac perfectius cõseruauisse, qui deinceps Itinerarium Petri voluminib. digestum luce clarius elimauit, Ruffino in Latinum ex Gręcorũ Bibliothecis vertente. Syluester qui apud Romam Pontificalis cathedræ suscepit sacerdotiũ, per omnes Europæ prouincias & florentis Ausoniæ parochias, quã glaciales Alpium saltus pręruptis scopulo-

H

** for. dilexerat.*

D. Clementis Rom. Itinerariũ Petri.

A pulorum cætib. cingant, signis miraculorum crebrescentibus claruit: siquidem incontaminata corporis pudicitia fretus, & iugi abstinentiæ parsimonia præditus, ad lethiferum Romę draconem in clandestino cryptę spelæo latitantem, qui virulentis faucibus & pestifero spiritus anhelitu ætheracorrumpens miserrimum populum atrociter vexabat, per centenos latebrarum gradus introrsum descẽdisse fertur, & eandẽ miræ magnitudinis bestiam (cui paganorũ decepta gentilitas ad sedandam furoris væsaniam, fanaticæ lustrationis spurcalla, thurificabat) inextricabili collatio constrictam, perpetuæ vltionis animaduersione perenniter mulctauit, & Romã fallacis idololatrię cultricem, à funesto victimarum ritu, Euangelicis assertionibus & signis pariter coruscantib. correxit. Illud etiam non omittendum reor, in quo præcipuum conseruatæ castitatis documentum declaratur: videlicet quod Imperatoris Constantini diuturna valetudo & elephantiosa corporis incõmoditas, accepto baptismatis sacramento statim ab eodem salubriter dicto citius curata est, & tam interioris hominis quã exterioris gestus per cœleste cataplasma duplici medicamine, sine tricarum obstaculo est sanatus.

Constantinus Magnus à S. Syluestro baptizatus & sanatus.

B Præterea absurdum fore suspicabat si celeberrimum illud spectaculi genus per totos mundi cardines vulgatum, taciturnitatis silentio oppilatum vilesceret, & à nostris literarum apicib. intactum delitesceret; in quo triumphantis Christi victoria, & Siluestri certantis castimonia geminę laudis pręconio crebrescunt. Nam Cõstantino orbem gubernante ad synodale Cõcilium populis cateruatim confluentib. duodenos Iudæorum præceptores & Pharisæorum Rabbites dira disputationum spicula contra Christi tyronem truciter torquentes, diuino cõfisus clypeo confutauit. Idem quoq; Præsul, omnium Cõstantini rerum latentium præsagia portendens, mira sagacitate prudenter patefecit. Siquidem Imperator in ciuitate quæ Byzantium vocabatur, cum membra sopori dedisset, & debitũ naturæ solueret, apparuit ei in visione nocturna quædam anus satis decrepita, etiam pene mortua, quam imperante Syluestro suscitare orãdo iubetur. Orante autem Cõstantino illa anicula surrexit & facta est iuuencula pulcherrima velut rubicundo venustæ pubertatis flore rubescens:

C quæ cum casta contemplatione regalib. placuisset obtutib. induit eam chlamydẽ suam, & diadema auro obryzo gemmisq; purpureis ornatũ posuit super caput eius: Helena autem mater eius dicebat ei: Hæc tua erit & nõ morietur, nisi in fine mundi. Igitur expergefactus Imperator, futurarum ignorantia rerũ acriter arctatur, donec per simplam in hebdomada intercapedinem, corpore frugalitatis parcimonia macilento, rursus in soporem soluitur: cui vir venerabilis Syluester, 7. die Iunij sui adest, iterum ei in visione dicens: Anus decrepita, est hæc ciuitas in qua moraris nomine Byzantium, cuius muri iam pro vetustate consumpti sunt, & pene omnia mœnia eius corruerunt: ascende itaq; illum equum tuũ, in quo baptizatus in albis sedisti in vrbe Roma, & Apostolorum & martyrum limina circuisti, & hunc ascendens, tene Labarum tuum, quod signo Christi ex auro & gemmis est pictum. Hoc Labarum tenens in dextra tua, dimitte frænum equi, vt quocunque duxerit Angelus Dei, illuc eas. Tu autem fixã cuspidem Labari in terra sic trahe, vt semitam faciat transitus sui, per quam semitam extrui facias muros, & hanc veteranam ciuitatem & pene mortuam in iuuenculam suscitabis, & tui nominis vocabulum suscitabis, ita vt reginam illam facias omnium vrbiũ.

Constantini Magni somnium de extruenda Constantinopoli.

D Erit enim in ea nomen Domini Iesu Christi magnificum, & erunt in ea templa Dei ad honorem omnium sanctorum cõstructa, & filij tui post te, & filij filiorum tuorum regnabunt in ea. Euigilans autem Cõstantinus statim ad Ecclesiam perrexit, indicansq; Episcopo ciuitatis viro sancto nomine Sisamino, somnium quod prius viderat, & offerens Deo munera, & cõmunicans sacramentum Dominicũ, ascendit equum, & perrexit quo eũ duxit Angelus Domini, atq; per semitas Labari, fundamenta creuerunt. Appellata est autem ciuitas Cõstantini, ꝙ Gręco sermone interpretatur Cõstantinopolis vsq; in hodiernũ diem. Igitur Syluester transacto pontificatus officio & cõsummato vitæ curriculo, cum palma virginitatis scalam Iacob ascẽdẽs, Angelorum cœtib. admiscetur, & beato supernorum consortio fœliciter perfruitur.

E Ambrosium vero superni nectaris Ambrosia redolentem, sub taciturnitatis velamento delitescere non patiar: cuius mellifluam dogmatum dulcedinem, & puræ virginitatis prærogatiuam pulchra præsagia portendebant. Siquidem infantulus cum in cunis supinus quiesceret, ex improuiso examen apum ora labraque sine periculo pausantis compleuit, ingrediendique & egrediendi per tenera pueruli labra certatim vices frequentabant. Ac demum genitore Ambrosio euentum rei præstolante, & Verna, quæ altrix infantis erat, ne abigerentur imperante, supernis cœli climatibus per æthera volantes cateruatim mortalium visus aufugiunt. Qualis autem vel quantus idem Patriarcha virtutum gloria & miraculorum signis effulserit, neminem reor expertem, nisi qui gesta conuersationis illius à Paulino viro venerabili digesta non didicerit.

CAP. XIII.

NEc pudeat Christi cœlibes strictis pudicitiæ legibus lasciuam petulantiam coarctantes, corporeosq; titillationum gestus veluti dõmitos bigarum subiugales, ferratis calcaribus refrænantes, reminisci Voronici pontificis, quem antequã regenerantis gratiæ vulua parturiret, & sacrosancti baptismatis rudimenta cognosceret, in Catechumenorum gradu & Cõpetentium statu stipem pauperculis porrigentẽ, argentumq; egentib. erogantem, cum nocturnæ membra quieti dedisset, cœleste beauit oraculum: quique pro adepta integritatis corona & fausta virginitatis infula, quas velut regale diadema ac geminatas crepundiorũ lunulas, indefessis virib. metatenus seruare satagebat, miris virtutũ signis effulsisse memoratur.

Voronici Pont. virginitas, & miracula.

F *Competentes.*

Etenim Catechumeni cadauer, quem dira, vt dicunt fortunæ ferocitas & parcarũ grassatrix nõ vlli parcẽtum atrocitas, imo gelidæ mortis inclemẽtia, regenerantis gratiæ sacramento priuatũ, perniciter oppresserat de porta mortis rediuiuum erexit ad limina vitæ. Alios quoq; binos crudeli mortis meta mulctatos, & optatis vitæ manubiis spoliatos de latebroso lethi baratro & trucis Tartari tormento voti cõpos reduxit ad superos. Procerũ frondentis pini stipitẽ vetitis paganorum ceremoniis deputatum, quamuis obliqua recliuẽ curuatura crebri accolatum bipennes certatim succiderẽt, intrepidus nutabundum aspexit & fragore horrisono cassabundum contẽpsit: fallaces Anatholij nebulonis præstigias, quas liuidorũ fraudulenta æmulorum factio mille nocendi artib. armata,

Anatholius Magnus.

G ostenso fallacis pepli ludibrio audacter ingerebat, præpollẽte meritorum gratia funditus fatescere, & procul vt ridiculosum phantasma euanescere fecit: priscorum delubra paganorũ à cementario politissimis cõpacta petris, subtilisque tegularum imbricib. tecta, mortalium diffidens adminiculo, & Angelorum fretus suffragio (qui hastati & scutati, famulo Dei præsidium laturi venisse leguntur) solotenus diruta quassauit, euertit, destruxit. Gregorius Nazianzenæ Ecclesiæ gubernator, apud Athenas (quas per idem tempus rumigerula Grammaticorum gloria & clandestinum Academicæ disputationis sophisma polluebant) cęteris incomparabilius eruditus & Basilij in Philosophicis dogmatib. condiscipulus sicut XI. Ecclesiasticæ liber historiæ manifestat, cũ à rudis infantiæ teneritudine, corporalis illecebræ contẽptor, & zelotypus castitatis amator existeret, pulchræ visionis oromate, somno sopitus clemẽter solatur, cui propter virginalis pudoris propositum & gymnicum Philosophiæ studium, in gemino fœmini sexus simulacro, Castitas & Sapientia per soporem apparuisse describuntur,

Gregorij Nazianzeni somnium.

H & hoc modo seculum ad integritatis coronam cohortãtes alloquuntur: Altera enim ex nobis sapientia, altera castitas dicitur: & missæ sumus à Domino tecum habitare, quia iocundum nobis, & satis mundum in corde tuo habitaculum præparasti: cuius somnij cõiecturam colligi fas est, eundem huiuscemodi meritorum munificẽtia præditum, illæsæ puritatis coronam vsq; ad metã fortis supremæ, indefessis virib. vsquequaq; custodisse: præsertim cum de illo cautũ sit, quod nec eius vita aliquid probabilius & sanctius, neq; eloquentia clarius & illustrius, neque fide purius & rectius, neque scientia plenius & perfectius inueniri potest: quod Ruffinus mira verborum vrbanitate præditus, in prologo Apologetico plenius exposuit Basilius pontifex & celeberrimus Cappadox, Athenis æque vt præfatus collega Rhetoricis sophismatum edoctus disciplinis, qui regularem

Eiusdem laudes.

mona-

A

monaſticæ conuerſationis normam reciprocis ſciſcitationibus,& vicaria literarum relatione reſpõdens: luce clarius ad liquidum digeſſit: nec non ἑξαμέρων, id eſt, opera ſex dierum, que in Latinũ translata leguntur, mira eloquentiæ diſertitudine fretus edidit. Si, inquã, quod integritatis gratia incorruptus corporaliter floruerit, ex ipſius elogica ſcriptione coniecturam capeſſo, ita proſequentis & fœminam non cognoſco & virgo nõ ſum, vetus quippe cõſuetudo peritorum eſſe fertur concionatorum, qui pro roſtris in edito ſtantes popularibus cateruis concionantur, vt ſic in diuerſę concionis cuneo & diſpari ſexu, ceu propriæ ita interdum alienæ reminiſcãtur perſonæ, atq; attonitis auditorib. ignariſq; auſcultatorib. arcana mentis ipſorum recludentes, & abſtruſa præcordiorum reſerantes, facundi ſermonis claue patefaciant. Hoc ergo concionandi genere præfatus Antiſtes ſermocinari creditur, qui nequaquam extrinſecus carnalis tantũ pudicitiæ immunitatem ad promerendas ſtrenuæ integritatis infulas idoneam fore ratus eſt; niſi ſpiritus quoque caſtimonia, cuius imperio indomata corporalis laſciuię petulantia refrenatur, adſit. Sicut Verna ne contumaciter inſoleſcat, matronæ nutib. mancipatur, vt intrinſecus contubernali ſoliditate cõcorditer adhæreſcat.

B

Cap. XIV.

EXtitit quidam pontificali dignitate decoratus merito Fœlix & nomine, qui cùm pro fidei conſtantia à tortoribus torqueretur, & horrendis carnificum cruciatib. agonizans martyrizaretur, exclamaſſe fertur: gratias tibi ago Chriſte, quod * annos in ſęculo virginitatem meam cuſtodiui. Antonius cœleſtis aratri ſtiuarius, & Euãgelici ſeminis ſator, à quo primitus per Ægyptum fertilis Cœnobiorum ſeges germinauit, vnde poſtmodum Memphitica tellus, quam Nilus reciprocis fœcundat fluentis, millenos animarum manipulos in fructiferis Eccleſiæ noualibus pullulantes protulit, quos Angelici meſſores (cum figura mundi in ictu & atomo euanuerit, & enormia creaturarum elemẽta in melius commutata claruerint) ſequeſtratis loliorum faſciculis, in inexhauſta cœleſtis regni horrea, cateruatim aduectabunt: nonne propter egregiam animæ pudicitiam ineffabili virtutum gratia præditus, vſque ad ſupremos terrarum cardines percrebuit; & plenius de eius virtute miraculorum Athanaſius Alexãdrinus antiſtes, ſimplo volumine patefecit Euagrio in Latinũ transferente.

*Deeſt numerus annorum. D. Antonius cœnobiotũ Pater.

C

Paulus itidem inclytus & patria celeberrimus, quia fallaci genere cęcæ cupidinis & phylargyria deceptus, contra iura naturæ proditus & publicatus eſſet, à primęuo pubertatis tyrocinio Mẽphiticæ deſerta penetrans ſolitudinis, qua carnalis ſpurcitiæ blandimenta fatiſcunt, & mundani luxus oblectamenta vileſcunt, horrẽdos belluarum barritus & truculentos leonum fremitus, accedentis fidei defenſaculo fretus, intrepidus cõtempſerat cõſuta duntaxat palmarum plecta, & perdulci dactylorum ſagina ſqualidum ſuſtẽtatus corpuſculũ, naturæ debitum ſoluit. Nonne propter florentis pudicitiæ caſtimoniam fine tenus inextricabili repagulo cõſeruatam bis ſenis temporum luſtris: id eſt vicies terna annorum intercapedine, buccellam cruſtulæ ſemiplenam, quam penniger præpes indefeſſis famulatib. & reciprocis volatibus, hiulco aduexerat roſtro, vſq; ad decrepitam vitæ ſenectam inexhauſtam gratulabundus accepto ferre promeruit?

Pauli Eremitæ pudicitia.

Hilarion opinatiſſimus Palæſtinæ ſolitudinis accola, Ethnicis parentib. idolorum culturæ deditis oriundus, roſa (vt dicitur) rubicunda de ſpinetis nata, florens ea tempeſtate qua prædictus Antonius per Ægyptũ celebri fama vulgabatur, claruit: cuius vitam Hieronymus cœleſtis Bibliothecæ egregius cultor, vniuerſorumq; Interpretum præſtantiſſimus tantis opinionũ tumuſculis extollit, vt Homerũ quoq; ſi ab Inferis emergeret, vel inuidere materiæ dicat, vel ſuccumbere: qui ob integritatem caſtimoniæ conſeruandam, mortalium contubernia declinans, primo pubertatis tempore ſquallẽtes eremi vaſtitatem luſtraturus, prius pene cõtemplatiuam quam practicam (cõtra rerum naturam) rudis habitator exercuit vitã, laſciuã ætatis petulantiam famelica frugalitatis parſimonia crudeliter caſtigãs. Ego te, inquit, Aſelle, faciam vt non calcitres, non te hordeo alam, ſed paleis, & fame conficiam. Quapropter innumeris miraculorũ prodigiis coruſcans, antiquis ęquiparabatur Patriarchis: ſiquidem horrẽdum ſquammoſo corpore dracone, quem

D

D. Hilarionis miracula, ex Diuo Hieronymo in eius vita.

E

Boam vocabant, ex eo quod tantæ enormitatis exiſteret, vt boues virulentis mandibularum dentib. trucidans, guloſa ventris ingluuie voraciter ſoleret glutire, & non ſolum armenta & pecudes, ſed agricolas quoq; atque bubulcos & ſubulcos ad ſe tractu ſui ſpiritus abſorberet (ô ſuperi talem terris auertite gypſam,) arenis orationum extinxit hoc modo: pyram ſtipitum in edito conſtructam & flammantibus ſcandulis ſuccenſam, præfatum miræ magnitudinis Baſiliſcum vulgo ſpectante ſcandere terrificæ iuſſionis imperio cõpellens, ſquammigeros coſtarum crates rigidamq; ſpinæ curuaturam prunis coquentib. extorruit, & aſſantibus titionum globis & reciprocis volatib. crudeliter cõburens, plebem à lethiferis beſtiæ flatib. eripuit. Nec non etiam feruentis fruſtra & ſpumantis catacliſmi ſocias, cæruleas maris vndas, cum proprios egrederentur terminos & quaſi diuinæ poteſtatis cenſura, diluuij irruptionem minarent, ac ſi in antiquum Chaos omnia redire cogerentur: Accolę Epidauritani eundem Dei famulum contra frementis fluctus & falſas gurgitum moles, inexperto cõpulſi terrore oppoſuerunt: qui cum terna patibuli ſignacula in glarigeris ſulcaret ſablonum litorib. mirum dictu, quomodo turgeſcens Pontus in cumulum creuerit, & in quanta proceritate vt murus glacialis ante eum ſteterit.

Iuxta Epidaurum Dalmatiæ municipiũ.

F

O quanta eſt pudicitiæ virtus, quæ bacchantis belluæ rabiem humillima prece cõpeſcuit, & tumentem æquoris inſaniam indulta poteſtate cõpreſſit! Danielis Prophetæ factum æquiparans in dracone, & legiſlatorem æmulans in æquore. Ioannes vero Niloticæ ſolitudinis eremita, qui Theodoſio mundi monarchiam gubernante, quaterdenos annorum circulos in practicæ conuerſationis ſtudio deſudans (quam Martha Lazari germana, votiuum Chriſti humanitatis obſequium præbens præfigurat) miro deuotionis feruore exegit, ac demũ quinquies biluſtris tẽporum circulis in remotu deliteſcens tugurio, theoricam Anachoreſeωs trãſegit vitam: ex hoc intelligi poteſt puræ virginitatis munus illibatum vſq; ad nonagenariam decrepitæ vetuſtatis ſenectã ſeruauiſſet, quod Chiliarcho Tribuno militum importunis precibus de cõiugis incõmoditate ſuppliciter conſulta flagitante; & vt ſe inuiſendum adiri pateretur, intentione rigida reſpondiſſe fertur, ſibi nunquã moris fuiſſe videre mulieres, & præcipue ex quo in illius rupis Monaſterio concluſiſſet: idcirco pro adeptæ integritatis chlamyde, quam Angelicæ puritatis lineamento velut domeſtica ſoliditate adſciſcebatur, futura Propheticæ diuinationis oracula, quæ reliquos latuerant mortales, præſago afflatus ſpiritu expertus eſt.

Luc. 10.

Ioannis Anachoretæ nonagenarij virginitas.

G

Cap. XV.

NEc prætereundum arbitror beatæ memoriæ Benedictum, quem ab ipſis infantiæ cunabulis ita fortunatũ vocabuli pręſagium poſcebat, vt penitus aliter in propoſito diuinæ religionis viuere nequiret, quam propriæ appellationis dignitas & cœleſtis εὐλογίας prærogatiua permitteret. Nam gratuita ſupernæ liberalitatis munificentia cùm actus puer polleſceret; & ſecundis meritorum ſucceſſib. per auguſtum Heſperiæ regnũ late crebreſceret, haud fruſtra fœlix vocabuli priuilegiũ participauit cum Aduocato & Redemptore noſtro. De quo lactantes Euangelici, cõſona vocis harmonia pſallentes cõcorditer cecinerunt: Benedictus qui venit in nomine Domini. Cuius rei regulam, noſtra quoque mediocritas (authentica veterum auctoritate ſubnixi) in ſacroſancta Palmarum ſolennitate, binis claſſibus, canora voce concrepans, & geminis concentibus. Oſanna perſultans; cum iucundæ iubilationis melodia concelebrãt. Igitur præfatum Chriſti tyronem, propter incorrupta & iugiter ſtellantia immarceſcibilis pudicitiæ ſeruata dona S. Trinitatis tutela protectum, Prophetica ſigna ſequebantur & ſuperna miracula cœlitus comitabantur: Siquidem poſt diruta ſimulacrorum ſacella & diſſipatas fanaticę gentilitatis cerǽmonias, quæ vitam veritatis expertem, Fato & Geneſi gubernari futura iuxta Mathematicorum conſtellationem arbitratur: bis ſene conſtruxiſſe Cœnobia ſcribitur, in quibus opulenta ſanctæ conuerſationis ſacra & copioſa animarum emolumẽta orthodoxis vbertim acquiſita Chriſto prouenerũt, quas Dominicæ gnarus cultor vineæ, velut matureſcentes palmitum botros; ac rubicundos ſarmentorum racemos, Euangelica falce ſuccidens, & refertis fiſcellis onuſtiſq; corbib. ad prælum calcandos & Eccleſiæ

Matth. 21. *Marc. 11.* Sacroſancta palmarum ſolennitas.

H

A

torcularibus regulariter exprimendos aduexit, vt merculenta defæcati nectaris defruta apothecis cœleſtibus recõdenda, & Angelicis cauponibus committenda fœliciter inferret, quatenus ſupernorum conuiuia, huiuſcemodi muneribus de terreno nundinarum mercatu allatis, gratulabunda glorificarentur. Magna eſt igitur puritatis prærogatiua, quam ſi quis amittere per vim compellatur, ſi ob hoc, humanum exoſus conſortium communi vita ſponte caruerit, apud CXLIV. millia virginale carmẽ canentia in cœleſti contubernio gratulabitur glorioſus. Quod Euſebius Græcorum hiſtoriographus, virgines Deo deuotas feciſſe teſtatur, quæ ſe pro integritatis pudicitia conſeruanda, rapaci gurgitis alueo, per præceps immerſerunt: vnde quidam patrum; propria (inquit) manu perire non licet, abſq; eo, vbi caſtitas periclitatur.

Euſebius Eccleſiaſticæ hiſt. lib. 8. cap. 24.

Abſque eo,] *Hoc, tanquam Oratorio more dictum, forſan excuſari poteſt: alioqui, quacunque de cauſa aliquis occidat ſe ſemper eſſe peccatum mortale, niſi fiat ex inſpiratione Dei, vt Samſon, & quædam ſanctæ mulieres, quarum memoria in Eccleſia celebratur; reſpondet D. Thom. ſecunda ſecundæ, q. 59. art. 3. 2. q. 64. art. 5. q. 124. art. 1. 2. &c.*

B

CAP. XVI.

O Mirandum negocium & propemodum inueſtigabile decretum: cæteris facinorum flagitiis, quæ mundi ſtatum lugubriter conturbant, cum quiſpiam mancipari inuitus cogitur, & ſpreto libertatis arbitrio ratũ ſcelus perpetrate cõpellitur: ſi ſub prætextũ cauendi noxam & declinãdi delicta, quolibet exitij genere, vim vitæ crudeliter intulerit: extraneus ab Eccleſiæ ſocietate inter biothanatus reputabitur: qua de re coniiciatur, quam precioſa ſit ſupernis municipib. pudicitiæ generoſitas, quam nec illud abolere & obliterare quolibet pacto poteſt, quod perfectorũ merita ludificari, & cuncta virtutum genera euacuare valet. Vnde Malchus pater, paternę ſeueritatis violentia, ſimulq; materna grauitate, qui ſucceſſuræ poſteritati cõſulebant cum ad carnale conſortium cogeretur, caſtitatis obtentu & regni cæleſtis cauſa contemnere decreuit: ſed cum ob cognatæ propinquitatis curam accepto conuerſationis feruore paulatim tepeſceret, & à torrido cœnobialis vitæ rigore inſtinctu ſtrophoſi hoſtis diſceſſurus ſenſim refrigeſceret, à Sarracenis prædonibus & Iſmaelitis graſſatoribus obuia quæque atrociter vaſtantibus, captus, vt ſeruilis verna famulari iubetur, iuſto valde iudicio, vt qui inter dictum repetebat poſtliminium, ſeruiret vt vile mancipium: & qui Sodomitanum pereuntis fœminæ diſpendiũ minime pertimeſceret, prolixę ſeruitutis detrimentum & inuiſum hæri famulatum atrociter ſentiret: & dum aratri ſtiuam (poſt tergum reſpiciens) negligenter regeret, ruptis ſulcorũ glebulis iugerum occa nugaciter deperiret: cumq; ibidem optatæ caſtitatis inſignib. quæ in genitali ſolo ſeruauerat, cedere reſtricta machera torqueretur, maluit mucrone tranſfoſſus crudeliter occumbere, quam pudicitiam veram profanando, vitam defendere, nequaquam animæ periculum pertimeſcẽs, ſi integræ virginitatis ſtatus effuſione ſanguinis ſeruaretur. Præterea beatæ memoriæ Narciſſum tam virginalis pudicitiæ priuilegio præditum, quam Pontificalis infulæ auctoritate decoratum, ſub ſilentij latibulo deliteſcere nõ feram, cuius vita adeo ſignis & miraculorũ prodigiis coruſcantib. claruit, vt contra rerum naturam, liquẽtis elementi qualitatem ſoli Deo mutabilẽ, orationum armatura fretus in aliud genus conuerteret: ſiquidem in Vigiliis Paſchalib. quando reciprocis annorum circulis anaſtaſis Dominica ſolitæ ſolẽnitatis tripudio celebratur, fortuito contigit, vt lychnis de lampadibus Eccleſiæ, pinguis olei liquor opportunus deeſſet. Tum vir Deo deditus liquidas fontium lymphas exorcizãs, & ſacræ benedictionis vbertate fœcundãs, ſtupẽdo virtutis ſpectaculo pingueſcere fecit; ita duntaxat, vt latex lucernarũ fundibulis infuſus, in olei craſſitudinẽ peniciter verteretur, & papinus in centro poſitus velut fomes pruina vel ſeuo madefactus, ſolito clarius luceſceret. Verum antiquus humani generis graſſator, pro tanta rumoris prærogatiua qua Catholicorum laudes crebreſcunt, obliquo liuoris zelo ſuccẽditur, vt tam fauorabile viri Dei præconium falſis ſuſpicionum argumẽtis nutabundum elideret. Nã ſtrophoſi fallaciarum fabricatores ſatis probroſum facinus & inauditum crimen aduerſus eum in cathedra peſtilentiæ ſedentes ſub trib. teſtibus fallaciter periurantibus cõcinnant, vt pſalmiſta chirographatur: Inſurrexerunt in me teſtes iniqui, & mentita eſt iniquitas ſibi: quorum vnus ita ne lare crepitãte torreretur, veraciter ſe fari teſtabatur. Alius ita ne virulenta regiæ peſtis incõmoditate popularetur: tertius ita ne gemellis oculorum obtutib. orbaretur. Ita Narciſſus Deo cõfiſus nequaquam apologeticam, vt ſontes & inſontes ſolent, defenſionẽ exquirit, ſed Pontificalis cathedræ apicẽ hac occaſione inuenta relinquens, abſtruſam eremi vaſtitatẽ petiit, & friuola æmulorũ machinamenta, cõcinnataſq; factiones fugiẽs deleuit. Porro fallaces teſtium perſonas quę presbytero cõtra Suſannã muſſitantes æmulabantur, vltrix diuini potentatus cenſura, eiuſdẽ cladibus, quib. periurantes ſe deuouerant, crudeliter percuſſit. Quorũ primus cum omni domeſticæ ſodalitatis clientela & propinquæ neceſſitudinis contribulibus, in proprij domatis tegulo vltricib. flammarum globis cõflagraſſe memoratur. Secundus à triplici ſummitate cerebri, plantatenus morbo regio turgeſcens, vt tum demens & impudens procax imprecatus fuerat, fœtidũ exhalauit ſpiraculum. Tertius infœlicem ſodalium fortunam animaduertens, omnis concinnati facinoris piaculum, ſera pœnitentia, cunctis auſcultantibus in propatulo patefecit, tantiſque lamentorum ſingultibus & tam raucidis fletuum quæſtib. lachrymabundus lugubriter fleuit, vt gemellis pupillarum luminib. funditus fraudaretur, vnde cautum eſt, mihi vindictam & ego retribuam dicit Dominus. Quid referam ſanctæ recordationis Athanaſium, cuius rumigerula meritorũ gloria, & florigeræ pudicitiæ præconia quãquam ſpecialiter apud Alexandriam & Ægyptum clareſcerẽt, per totius tamen mundi cardines, vbi fides Catholica fructiferis palmitib. frondeſcit, longe lateq; percrebuit; cuius altor & dogmatiſta B. Alexander Alexandriæ pontifex, ab ipſa cunabulorum teneritudine extitiſſe memoratur, tam notariorum characteres, quam grammaticorum periodos, cola & commata affabiliter inſtruendo: qui videlicet Alexander poſtquam Arrij ſchiſmatici ilia, in abſtruſum latrinę cuniculum turpiter defluxerant, Eccleſię triumphali trophęo ſublimatur: ſed quid mirum ſi Athanaſius in ſummo graduum faſtigio diuina chariſmatum gratia polleſceret, cum etiam tenerrima ætatula infantis nequaquã præſago indolis prodigio caruerit, ſed puerilis ludorum geſticulatio Põtificalẽ futuri Præſulis authoritatem portenderit? Etenim peractis Miſſarum Sacramentis, conſpicatur Alexander ingentes puerorum cateruas in marinis littorum glareis ſacerdotalẽ Athanaſio contuliſſe reuerentiam, & quoſdã Catechumenos & Cõpetentes ab eodem myſtico baptiſmatis officio regeneratos extitiſſe: quod ſcænico ludorũ ioco geſtum, decretis ſynodalib. ſerio cõfirmatum eſt. Igitur Athanaſius poſt obitum Alexandri ſumpto Eccleſiæ Præſulatu, quantas hæreticorũ machinas excuſſerit, quot fraudulẽtas ſchiſmaticorũ ſtrophas pertulerit, quas aduerſus inſontem ſubdola factione concinnabant, 10. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ liber à Ruffino charaxatus, adſtipulatur. Ita prorſus, vt Conſtantio Auguſto qui Orientis imperij ſceptra gubernabat, euulſum cadaueris lacertum, & in ſarcophago delatum oſtenderent, quem ab Athanaſio magicæ fraudis necromantia de Arſenij corpore ſublatum fallaciter retulerunt. Quapropter imperator commentis hæreticorum lenocinantibus illectus, & probroſis factionibus deceptus, in Concilio Præſulem inconſulto condemnari præcipit. Verum Arſenius, qui quondam in pulpito Lectoris officio fungebatur, omnem cõcinnati ſceleris ſcænam prodidit, & ſacrum Flaminem à tam flagitioſis facinorib. immunem eſſe declarauit. O quantus quoſdam attritæ frontis pallor ob detectum ſceleris reatum, tremebundos arguit: & è diuerſo, quorundam vultus, purpureus genarum rubor velut ſtibio depinxit, cum in Concilio valentem ac ſoſpitem ſpecularentur, quem abſciſſis neruorum nexibus mancum & debilem rebantur. Verum huiuſcemodi ſancta victoria cõfutati, aliud argumenti genus molientes cõminiſcũtur, vt proſtituta pellex virum caſtiſſimum, proſtibuli ſtupro quo penitus à pubertate incorrupto corpore caruit, inſimulare procaciter machinarentur: quę, cum vniuerſum

Malchi Caſtitas.

C

D

Vigiliæ Paſchales.

M papirus aruina.

E

Pſal. 20. Euſeb. Eccleſiaſtic. Hiſt. lib. 6. cap. 8.

F

Rom. 12. D. Athanaſij Hiſtoria.

G

Miſſarum Sacramenta.

H

fallæ

A falsæ garrulitatis incestum velut fœditã Melancholiæ nauseam de recessib. falsi pectoris euomuisset, statim p Timotheum presbyterum, quẽ nefandis vlnarũ gremijs procax obuncabat, apologetica verborũ veritate quasi fixa peltarum testudine defẽdit. Verumtamen æmulorũ vesaniæ cedens, q contra virum Dei, inuidia torquebantur: profugus longe proficiscens, exulat adeo vt septẽ annorum intercapedine in arida cisternæ latebra delitescẽs, nequaquã limpido solis radio potiretur, sed mẽs Deo dedita, cote durior ferro fortior, adamante rigidior, oẽs calamitatum insectiones, quas clandestina liuidorum conspiratio hostiliter irrogabat, inflexi cordis constantia æquanimiter perferebat.

Cap. XVII. QVid beatũ Babylam loquar, q Dominici gregis excubias, & Mandras Ecclesiæ aduersus truculentã Tyrannorum rabiẽ, velut contra ferinã luporum ferocitatẽ, non more mercenarij, sed solertia pastorali tuebatur. Cum esset summi Pontificatus infula præditus, Numerianũ Augustũ interfectorũ cruore contaminatum, non permisit Basilicæ sacrariũ intrando, pollutis pedib. profanare, sed acerrimæ castigationis censura à sacris Ecclesiæ liminib. funesti regis
B introitum arcebat: nequaquã damna rerum formidãs, vel vitæ dispendium tremebundus & pallidus expauit, tunc ad palatinas ducitur Zetas, & imperialis Hypedromi vestibulũ, quatenus cum rege funesto reciprocis cõflictib. & alternis vicib. disputans altercaretur: sed mentẽ Deo dicatã nec minarum ferocitas reflectit, nec blandimentorum lenitas demulcet, vt à Catholicæ fidei perpẽdiculo ad tortas simulacrorum cæremonias verteretur: mox imperante Augusto ad calumniã Pontificis, & infamiã Cleri boias in collo, & cõpedes in cruribus nectunt. Insuper exquisitis pœnarum machinamentis sacratissimos viuentis hostiæ artus acriter dilacerãt: necnõ & tres germani puerili, quos Babylas sub disciplinæ pædagogio regulariter instruẽdos acceperat, ad Regis præsentiã simul introducũtur, quos Imperator mira fidei cõstantia munitos, cum verborum argumentis fallere nequiret, cruẽtis verberũ ictib. vapulare præcipit. Cernens aũt furibundus princeps inuictã paruulorum constantiam percunctatur venerandum Præsulem, vtrum filij sui veraciter essent. Qui respõdisse legitur: Filij mei vere sunt secundum Deum, mulierem aũt coram Deo meo non cognoui,
C ex quo natus sum. Tum sanctus Babylas decollandi sortitus sententiam, cum tribus alumnis capite truncatur, & rubris venarũ riuulis sacratur. Sed & operæpretium reor, vt celeberrimos spiritalis militiæ bellatores, & cœlestis medicinæ archiatros Cosmã, & Damianum, nequaquã ab historica virginũ relatione dirimentes, velut indignos cæterorũ consortio, sequestremus: quos in superno Hierosolymæ municipatu prædestinatos, & æternalis literaturæ albo descriptos, cum prędictis cõmanipularib. lætabundos esse, fiducialiter confidimus. Temporibus namq; Diocletiani & Maximiani, Olympiade sexagesima septima, cum edictis crudelibus Catholicæ fidei cultores, quos Christicolas & Crucicolas nuncupabant, ad thurificandũ statuis Ethnicorum cogerẽtur; nolẽtes apostatare, capitalem cõpulsi sunt subire sententiã: prędictos Christi tyrunculos religiosa genitrix gemellos enixa erat, in pubertatis aũt primordio, instrumentis medicinalib. imbuti, tam valetudines hydropicorũ & melancholias viscerum, q̃ incõmoditates animarũ per cœleste cataplasma curabant. Visum sc. cæcis, & malagma monophthalmis impertiẽdo: mutis taciturnitatis valuam reserando, surdorũ auribus harmonias rerum restau-
D rando, balbis & blęsis rectitudinem loquelæ largiẽdo, claudos & mancos incolumitati pristinæ restituendo, energumenos & scotomaticos meritorum gratia refocillando, ipsos etiã fortunæ casibus oppressos ad superos reuocando. Verumtamen huiuscemodi virtutũ munificentia præditi, non philargiriæ cõmercio, sed gratuita liberalitate optatã ægrotantibus sospitatem contulerunt Euangelico cõcordantes miraculo: gratis accepistis, gratis date. Interea prædictorum tempestate persecutorum, cum sancti Martyres, vt oues occisionis, cruentis carnificum mucronib. mactarentur, & nequaquã consternati, Ecclesiarum athletę, velut in sancta matre palæstrarũ luctarentur: quantis & qualib. præfati Confessores, Lisia pro tribunali sedente suppliciorum machinamentis torquerentur, quis referre sufficiat?

S. Babylæ virginitas & Martyriũ.

Christiani à Paganis appellati, Crucicolæ.

Matth. 10.

SS. Cosmæ & Damiani, virginitas & Martyrium.

E Siquidem ligatis lacertis, & connexis surarum artubus, in profundo pelagi frustra demersos, sed Angelico fultos suffragio, effera fluctuũ ferocitas cõtingere non audens, illæsos littoribus restituit. Rursus truculentus Præses, tam claro sanctorũ tyronum triumpho confusus & cõfutatus, eosdem in clibanum plurimo sarmentorũ fomite succensum, & diuersis cespitum titionibus crepitantem truciter trudi præcipit. Ast illos velut serpentes Salamandras, quas naturaliter torrẽtes prunarũ globi, assare vel cremare nequeũt, flagrantis camini incendia non combusserunt: exin è culei tormento vexatos, & gabulo patibuli suspensos, insuper diris sagittarum ictibus obrutos, Angelicum protexit patrocinium: ad vltimum decollationis sortiti sententiam, cum palma virginitatis, triumpho martyrij agonizarunt.

Cap. XVIII. NEc meminisse pigeat inclyti militis Christi, Chrysanti: quẽ pater ab Alexandria proficiscẽs, Romæ Gymnosophistis, & Rhetoribus traditũ, cunctis liberalib. literarum studijs erudiri fecit. Erat n. vt fertur, tam ardentis ingenij & capacis memoriæ, vt quicqd lectitando & scrutãdo enixius rimaretur, velut visco glutinatũ præpropere in
F præcordijs puerilib. lentesceret, & intra sagacis animi conclaue, radicatũ hæresceret: igitur consumatis grammaticorum studijs & philosophorũ disciplinis,* quæ 7. speciebus dirimũtur, id est, Arithmetica, Geometrica, Musica, Astronomia, Astrologia, Mechanica, Medicina: cum ad sacratissimas Euangeliorũ aquas venisset, quantocius cuncta Stoicorũ argumenta & Aristotelicas Categorias, quas X. prædicamẽtorum generib. distinxit, dicto citius dispexit, dum solerter animaduerteret, quantũ cœlestis Philosophiæ dogma mundi disciplinam, & mortalium cõmenta præstaret: cumq; regenerãtis gratiæ vulua cõceptus & fœtosis Baptisterij partub. editu, in venerandis Ecclesiæ cunabulis nutriretur, extemplo post rudimenta fidei, neophytus discipulus, efficitur dogmatista præcipuus, & Dominum Christum Dei filiũ, nequaquã per fidorum discrimina pertimescẽs, cunctis publica voce propalat. Quod genitor affiniũ, & contubernalium relatione vbi cõperit, eundem filium contra iura naturę, latibulis carceralibus arctandũ, & famis inedia macerandũ includit. Alioqui & proscriptionem re-
G rum, & patrimonij iacturam, insuper & capitale discrimen perhorrescebat, ne ab Imperatoribus locuples gazarum opulentia, cum vitæ eius detrimento funditus fiscaretur. Ergo cum animaduerteret Christiani, acerbitatem pœnarum libenter laturũ, iam non tormentorum supplicio, sed blandimentorum lenocinio natum flectere nititur, & auferens illum de ergastulo squallente, olosericis & bonbycinis indutum vestib. misit in triclinium, vbi pulcherrimæ virgines preciosis comptæ cycladib. delicias & sumptuosa ferculorũ conuiuia prępararent, effrenatos lætitiæ cachinnos & iocosos ludorum amplexus miscentes, vt in talibus blandimentis ferrea iuuenis præcordia mollescerent: sed vir Deo deditus nec mulsa epularum sagina superatur, nec formosa virginũ venustate à propositi rigore reflectitur, sed mollia puellarũ labra, vt nociua viperarum venena declinat, paruipẽdens Epithalamij elogium in quo cautum est:

Mellea tunc roseis hærescunt labia labris.

Deinde quidã de contribulibus hortantur patrẽ, vt filius blandis cõnubij nexib. nodaretur, & illecebroso matrimonij lenocinio vinceretur. Tunc Daria virgo Vestalis satis pulchra, & eleganti forma, gemis auroq; radians ad Chry-
H santũ procaciter ingreditur, vt militem Christi tam vrbana verborũ facundia, q̃ phalerata colli crepundia, ad thalami copulã inclinarent. Sed secus cessit q̃ rati sunt: oritur namq; inter eos satis prolixa sermonum concertatio, & reciproca sententiarum disputatio, eo q Daria dialecticis artibus imbuta, & captiosis syllogismi conclusionib. instructa fuisse ferebatur; ita vt disertissimi oratores, tam sagax virginis ingenium alterno experiri conflictu vererentur. Quid plura? tandem vir vitæ venerabilis, nõ fraudis argumento, sed ratiocinationis documento, in reciprocis conflictib. victoriæ palmã adeptus, eandem Dariam iam Catholicæ fidei sacramenta credentem suscipit, & simulato Hymenæi cõmercio simul conuersatur, donec salubris lauacri latice lustratur: mox relictis Dialecticorum disciplinis, quibus dudum in gymnasijs studio exercebatur, Canonicis scripturis & cõ-

* Philosophorum disciplinas dicit, pro Mathematicis.

SS. Chrysanti & Dariæ, castitas & Martyrium.

A mentis ſpiritalibus inſtruitur : nec laterculo dinumerari,
nec calculo cōputari vllatenus valet, quāta multitudo pro-
miſcui ſexus, illorū magiſterio, à fanatica Delubrorū ſuper-
ſtitione ad fidē Catholicam cateruatim confluxerit. Huius
rei gratia beatus Chryſantus iubēte Claudio Tribuno, LXX.
militib. diuerſo pœnarū cruciatu torquendus traditur, niſi
Amphytryoniadę, id eſt, Herculi, Ethnicorū ritu thurifica-
re cōſentiret: tunc milites pertinaciter refragantē, vdis &
crudis neruorū nexib. crudeliter vinciūt, vt in torrido ſolis
caumate ſenſim ſiccātib. neruis, vim ſtricturæ ferre nequi-
ret: ſed in puncto temporis, dira vinculorū ligamina cœle-
ſti nutu enodantur. Item in nodoſi cippi clauſtrū, viri Dei
tibias & ſuras aſtringūnt: & ſtatim rigentis cippi duritia, in-
uiſibili contrita poteſtate ad nihilum redigitur, ſed milites
magicis putantes præſtigijs geſtū, pudentiſſimis illum per-
fundunt lotij odoribus, quibus arbitrantur cuncta Chal-
dæorū & Hierophantarum phantaſmata, ſimulq; ariolorū,
& magorum machinas euaneſcere : ſed fœtentis lotij lu-
ſtramentū, in fragrantem vertitur ambroſiam, & in roſatum
nectaris mutatur odorem. Tunc iuſtam buculam imperāt
B deglubere, vt recentis corij cruditate, nuda martyris mem-
bra cingerentur, quatenus ſub flagrātiſſimo ſolis ardore in
viriditate Birſę truciter torreretur: ſed Chriſti ſuffragio fre-
tus, expers periculi & ſoſpes euaſit. Mox ſeries catenarum
nexibus collum cum lacertis & ſuris ſimul aſtringentes, in
atram ergaſtuli latebrā illum conijciunt: ſed perniciter ſtri-
cta ligamina, vt ſtuparū putamina rumpuntur, & velut lim-
pidiſſimo laternæ lychno, tenebroſa caligo fatiſcit. Ad vl-
timum, cum virgulis & nodoſis viminibus cruenta carni-
ficū ſæuitia cæderetur, ſceptrinæ virgæ, quæ prius nodoſa
duritie rigebant, pluma molliores, & papyro effectæ ſunt
leuiores. Hæc tanta prodigia cernens Claudius Tribunus
obſtupuit & corde compunctus cum LXX. militibus & o-
mni familia, & vernacula clientela, vnà cū paraſitis, & ſo-
dalibus credidit in Dei filium ſaluantem ſæcula Chriſtum:
Et ſtatim oēs Baptiſmatis vnda regenerati, purpureas Pa-
radiſi coronas fuſo fœlici cruore capeſſūnt, quorū ſancta
cadauera in cuniculo ſubterraneo pariter humata quie-
ſcūt, in ſupremo examine ſurrectura in gloriā. His ad cœlū
migrantibus ſuperſtites Chryſantus, & Daria reciprocis
C cruciatibus ſigillatim arctabantur. Ille in latebroſum lacu-
næ latibulum, vbi cloacarum cuniculi putores ſtercorum
eiecerunt, ferro conſtrictus mittitur : ſed putor & caligo,
luce ſerena & odoramentis fugantur nectareis. Iſta ad pro-
ſtibula ſcortorum, & meretricū contubernia truditur, quo
leo de latebris Amphitheatri, ad tutelam ſacratæ Virginis,
Dei nutu dirigitur, vt ſi quis petulcus inceſtator, & laſciuus
ſcortator vagabundis geſtib. lupanar ingredi voluiſſet fe-
rinis rictibus ſugillaretur: ſed congeſta virtutum copia, in-
terdum efficitur verborum inopia. Nam ingenti miracu-
lorum mole victus, breuitatis compendio plura prætereo.
Poſt hæc decreto Numeriani Auguſti pariter in vna cry-
pta martyrizantes occubuerunt, in conſortio ſanctorum
ſimul percepturi præmia meritorū, ſicut ſimul participes
extiterunt perceptorum tormentorum.

Cap. xxx. S. Iuliani Martyris virginitas.

PORRO virginalem Iuliani martyris gloriā ſub clādeſtino
taciturnitatis latibulo deliteſcere nō patiar qui tempo-
ribus Diocletiani, & Maximiani, nobili proſapia oriundus
fuit: quē cum parentes in primæuo pueritiæ rudimēto flo-
rentē, tam Dialecticæ artis cōpotem, quam Rhetoricæ ar-
D tis participem feciſſent, pædagogus quoq; & didaſcalus;
traditū, multimodis Philoſophorū diſciplinis imbuiſſent;
etiā in tenero pubertatis rudimento adultū parentes anim-
aduerterēt, eumq; amatorem Catholicæ fidei, ſacriſq; Ec-
cleſiæ liminibus adhærentem; nec nō ergaſtula Confeſſo-
rum crebro frequentantem cōperiſſent : pertimeſcebant
magnopere, ne ſi vnicū pignus ob religionis prærogatiuā
& ſanctæ conuerſationis habitū, & illorum ſtirpe priuare-
tur, ipſo, vt Patriarcha, lachrymabilem depromerēt queri-
moniam, canos ſuos cum dolore ducentes ad inferos: quin
& optatæ generationis hæredibus & futuris nepotū nepo-
tib. funditus fraudarentur. Idcirco puerū ſubnixis precibus
& inauditis blandimentorū hortamentis inflectere nite-
bantur, vt ad tædas & copulæ cōſortium ferreos affectus,
imo adamāte duriores, inclinaret: ad argumētum etiā hor-
E tandæ ſuaſionis, Apoſtolicis vtuntur oraculis quib. ait; *volo*
iuuenes nubere, filios procreare, nullā dantes occaſionem maligno: 1. Tim. 5.
quibus ita reſpōdiſſe ſcribitur; nec voluntatis, nec ætatis eſt
tempus, vt faciam quæ hortamini. Item cum perſeuerarent
pertinaciter in precibus, ait : Nec permittendi mihi eſt fa-
cultas, nec negādi poteſtas, quod hortamini Dei mei poteſtati
committo : vnius tn̄ hebdomadis inducias à parentib. po-
poſcit, vt nutū ſupernę maieſtatis argumentis euidentibus
experiretur, qua peracta intercapedine, ſomno ſopitus vidit
Chriſtū in oromate dixiſſe: Exurge ne timeas, nec ſuaſio-
nes verborum vel voluntatē parentum horreſcas: Accipies
n. coniugem quæ te non à me ſeparet, ſed per te virgo per-
ſeueret, & infra: multi iuuenes, & virgines per veſtram do-
ctrinā, vel vitam cœleſti exercitui probabuntur. Suſcipitur
igitur in thalamo beata virgo, vocabuli præſagio, Baſiliſſa;
hoc eſt, regina: formoſā frontis effigie, ſed formoſior cor-
dis caſtitate. Venuſta, inquā, lineamentis corporalibus, ſed
plus venuſta ſuatim, cycladibus compta ſpiritualibus. O
quanta caterua credentiū in vtroq; ſexu, fœtidas facinorū
cloacas calcitrans, & putida vitiorū volutabra abominans,
F illorū magiſterio ad fidem Catholicam cōuerſa, cum mar-
tyrij trophæo triumphans agonizauit? Siquidē plura Mo-
nachorum ergaſteria in celeberrimo municipio Alexandri
quæ eſt metropolis Ægypti, opitulante Chriſto conſtruxêre:
in quib. militū Chriſti, circiter X. milia ſub diſtricto Iuliani
regimine cōuerſantia, & nequaquā à ſanctæ religionis tra-
mite per obliquos anfractus dextra leuaq; declinantia re-
gulariter vixerunt. Baliliſſa vero Deo dicata, bis quingente-
nos ſanctę meſſis manipulos Euāgelicæ prædicationis falce
mentes in area tortoris triturandos, & horreis cœleſtibus
cōdendos inuexit. Poſtremo cū effera perſecutorū rabies
in ſacroſanctos Eccleſię tyrones feralibus edictis, & feroci-
bus tormentorū cruciatib. truciter ingruens graſſaretur, &
Catholicę fidei propugnaculum ſæcularis argumenti bali-
ſta quaſſatū, atrociſq; machinæ arietibus ſubrutum fundi-
tus euertere moliretur: quis ſtyli textu effari valeat, quanta
Iulianus cum cæteris cōmanipularibus, & eiuſdem propo-
ſiti ſodalib. martyrizando perpeſſus ſit? Marciano Præſide
in alto tribunalis culmine, vel theatri pulpito cōcionante,
nodoſis fuſtib. & cruentis maſtigijs, ſine reſpectu pietatis
G flagellatus à cultura Chriſti flecti nequiuit: quinimo pupil-
lā percuſſoris euulſam, quæ ſibi crudeliter flagrorum vibices
irrogabat, quāuis vt magis ac magis pudenti lotio hume-
ctaretur, inſtaret; incolumē reſtituit. Inſuper nefandas ſi-
mulacrorum effigies pluſquā quingentas, quibus pōtifices
delubrorū libamina litantes, bacchantū ritu thurificabant,
ad ſolutū diruit, quaſſauit, euertit. Item Iulianus cū iuuen-
culo filio præſidis Effembo Hircitallo, qui neophytus, & nu-
per ad fidē conuerſus fuerat, in fundū ergaſtuli profundū
retruſus, vbi fœtida damnatorū cadauera diuturno tempo-
ris interuallo, horrida vermiū examina ebulliebant, ſqualo-
ris nauſeā perpeſſus eſt : ſed verſa vice pietas diuina (quæ
ſuorū ſemper reminiſcitur militum) pro fœtenti ſterquili-
nio, olfactū ambroſiæ, & nectaris fragrantiā, carceris illu-
uiem tolerantib. cum luce lympida clementer cōtulit. Hęc
tanta prodigia milites ad excubias Confeſſorum deputati,
cernentes: ſpreta phanaticæ ſuperſtitionis cultura, ortho-
doxorū phalangib. adglomerantur. Interea defuncti cada-
uer prolixis faſciorū ambagib. cōnexum, nondum in ſarco-
phago terra humatū, flagitante pręſide, fuſis ad polum pre-
H cib. ſuſcitauit. Qui oēm iſthinc eundi tragœdiam, & illinc
redeundi clementiā attonitis ſpectatorib. reſurgēs de Tar-
tari profundo patefecit. Igitur vrgente muneratorū decre-
to, ſancti martyres in Circi ſpectacula terdenis cuparum
gremijs includuntur, quæ intrinſecus atræ picis maſſa, &
bituminis fomite ſulphuriſq; fætore replentur, farciuntur;
& extrinſecus ſuppoſitis crepitantes rogi torribus, & ſar-
mentorū faſciculis conflagrantib. ſuccenduntur. In tantum
vt flāmantis pyræ cacuminacem obeliſci proceritatem, ſed
tn̄ & rotundum ſpheræ apicem triginta cubitis in conum
præcellerent. Sed tantū de torrente incendio ſuperna po-
teſtate cōpreſſo triumphabiles viri, velut obrizum rutilās,
ſpectante Circi caterua in publicum proceſſere, exin reci-
proca tortoris nefandi ferocitas, quæ ſemper inſontū pœnis
paſcitur, & fuſo ſanguine ſaginatur, athletis, & agnothetis

Chriſti

A Christi magna martyrij merita cumulauit. Dum licijs olei liquore delibutis digitorũ articulos & palmarum pollices obuoluerent, ſimulq; pedũ alloces truciter adnecterent: ſed liciorum filis flam̃a combuſtis athletas Dei, in ſcam̃ate mundi, ritu paleſtrico agonizantes à fumigabundis flam̃arum globis im̃unes diuina tutela protexit: verum hac Cõfeſſorum Chriſti victoria confutatus, in Amphitheatrum Sanctos ferreis collaris connexos cruentus carnifex imperat duci, quatenus patefactis cauearũ ciſtelijs, & apertis clatrorũ obſtaculis, vrſorum genuinis carperentur & leonum rictibus roderentur. Sic ſtolida Præſidis præcordia Deoq; inuiſa, ſpes paſcebat inanis, dum furibunda ferarũ rabiees, & guloſa beluarum ingluuies cœleſti nutu compreſſa, contra oblatam prædam luctare non audens: inultas faucium gurguliones oppilauit, vt poëta de Propheta dicit:

M. allices.

Et didicere truces prædam ſeruare leones.

Ad vltimũ beatus Iulianus cum cæteris cõmilitonibus ſtricta machæra crudeliter percuſſus, & rubicundo cruoris riuo perfuſus fœliciter occubuit. Ad horũ venerabiles ſarcophagos cum decem leproſi, quos dira cutis calloſitas elephantina tabe deturpãs, nõ particulatim, ſed membratim maculauerat, illico ad ſecũdæ natiuitatis gratiã in baptiſterio regenerati, qui in ſubanis, & ſindonibus baiulabantur ægroti, ſanctorum meritis ſoſpites & voti compotes ſalubriter abſcedunt.

B

M. ſabanis.

Cap. xx. Amos, Anachoreta.

AMos primus Nitriæ famoſus, accola cum à parentibus inuitus ad nuptiarum cõmercia cogeretur, ne inuitus pudicitiæ palma priuaretur, magis magisq; inuiſi oblatam matrimonij ſortẽ, ac ſi ſqualentis cœni cõtagia vel venenatũ aſpidis morſum refragabatur. Hic ergo Amos generoſa proſapia oriundus fuit, & prępollenti gazarũ affluẽtia ſumptuoſaq; patrimonij opulentia, apud Ægyptũ celebris habebatur, huius ergo parentes amantiſſimã ſobolẽ cum adultã, & iam pubeſcentẽ in annis iuuenilib. deprehenderẽt, quaſi ſecuturæ poſteritati cõſulentes, ad nuptiales thalami copulas, licet magnopere refragantem, inuitant: quorum obſtinatã importunitatẽ cum refutando fruſtrari non poſſet, ſimulata matrimonij cohabitantia, intus, anulo ſubarratam ſortitur virgunculam, q̃ in abſtruſo thalami cubiculo clandeſtinis verborum hortamentis ad pudicitiæ præmia perſuadet: cuius precibus & monitis obſecundãs, ad ſummum virginitatis faſtigium anhelat, qui prolixa temporum intercapedine, pariter in caſtimonia Deo tantũ teſte vixiſſe referuntur, & in rigido ſanctæ conuerſationis propoſito, cum virtutum incrementis vſquequaq; proſperabantur, ſub quorum magiſterio, ad Chriſti fidem, & contemptum mundi, numeroſa vtriuſq; ſexus caterua confluxit, cumq; ſecundis meritorum ſucceſſib. in practica polleſceret, horrentem Eremi vaſtitatẽ aggreſſus, Theoricam Anachoreſeos exercuit vitã, & infinitis à vero remuneratore virtutũ prodigijs donatur. Nam quidã iuuenculus rabidi moloſſi rictibus in væſaniã verſus, ſtrictus catenarum nexibus, ad eum deductus, actutum incolumitati priſtinę donatus eſt; ſed eã cõditione prius interpoſita, vt pauperculæ direpta & depeculata bona mulierculæ redderẽtur. At illi ſtropham in abdito perpetratã Prophetica virtute propalatã cognoſcentes, ea q̃ fraude abegerant, ſpontę reſtituunt: ſed & illud ſtrictim & ſum̃atim cõmemorandum, ꝙ duo quidem, dolium ſe viro Dei delaturos ſpoſpõderunt, è quibus alter dum pollicita fefelliſſet, obeũtem gibboſum amiſit camelum: alius promiſſa cõplens, aſello ſoſpite perfruitur, quãto vero pudicitiæ virtus, ex hoc manifeſtius liquebit, quod vir Dei dum Nilotica gurgitis fluenta tranſire ſatageret, & ſpoliare ſe melotæ amiculis erubeſceret, ne pudibũdi corporis nuditas & indecens obſcœnitas caſtos offenderet obtutus, extemplo in citeriorem aluei marginem diuina virtute translatus legitur: & ne hoc incredibile videatur, memento qualiter Abacuc diſcifer, meſſorum fercula è Iudæa ad Chaldæos, Angelico fretus officio, in puncto temporis perniciter detulerit, & in leonum lacum rugientium per tanta terrarum interualla, famelicum Dei Prophetam affatim pauerit, & vbertim ſaginauerit. Huius itaq; Amos ſpiritum Antonius Eremita, cum carnalis ergaſtuli vinculis enodaretur, à cœleſtis militiæ manipulo aſtriferis inferi cœlorum orbibus conſpexit.

C

D

E

Cap. xxi.

TEmpore ſceleſtiſſimi Iuliani, q ab Eccleſiaſtico Clericatus gradu diſcedẽs. & à recto Religionis tramite errabundis anfractibus exorbitans, ritu gentilium lugubriter apoſtatare cœperat, fuit quidam apud Thebaidam virtute venerabilis Apollonius nomine, q anno ætatis quintodecimo vaſtæ ſolitudinis ſecreta penetrãs, & mortaliũ contubernia ſubterfugiens delituiſſe fertur, haud procul à veterrimo delubro, in quo Redemptor noſter ingreſſus (quem nefanda Antipatri proles inſectabatur) oẽs ſimulacrorum toracidas ad ſolum cernuas diruit, ſecundũ pręſagum Eſaiæ vaticiniũ: Ecce dominus ſedet ſuper nubem leuẽ, & veniet in Ægypto, & cõmouebuntur manufacta Ægyptiorum à facie eius, & cadent in terrã. Nubes, inquit, leuis: caſtiſſimum videlicet Mariæ virginis gremiũ, humanæ corruptionis ſpurcitijs, & virili cõplexu carens, præfigurat. Denique præfatꝰ Dei famulus octonis temporũ luſtris, hoc eſt, quaterdenis annorũ curriculis horrorem deſerti non laſſabundus, ſed indefeſſis viribus tolerans, quingentorum circiter monachorum Archimandrita, & rector extiterat: qui ob præclarã virginitatis gloriã multis miraculorum ſignis & prodigijs coruſcans, centies diuturnis, & totidẽ nocturnis horarũ ſpacijs Deum interpellans, genua curuo poplite flexiſſe ſcribitur: cuius Colobiũ, cum de ſtuppæ ſtamine, vel potius putamine, ſine pompulẽta pannuncularum varietate ordiretur, ſindonis peplum ex tereti filorũ glomere fuſoq; netũ radijs ſtridentib. & pectine pulſante texebatur, q̃ longiuſcule illo inter ſerta deliteſcente, per tot temporũ volumina penitus nunquã vetuſtate extricabantur, cuius alimonia imo parſimonia tam frugalis fuiſſe ferebatur, vt potius viridib. herbarum faſciculis, & recentibus hortorum oluſculis ſic veſceretur, quaſi condito culinæ pulmentario potiretur, cum tñ̃ cocturam aut aſſaturam alimentorum in focularib. præparatam ad edulium, refutaret. Hic aliquando cum Iulianus tyrannidem, & apoſtaſiam pariter arripuiſſet, & non modo in clericali gradu conſtitutos; ſed etiam monachica profeſſione fungentes ad militiæ cingulum cogeret, à centurione in ergaſtuli latibulum truditur, ſed intempeſtæ noctis cõticinio Angelus limpidiſſimo lucis radio reſplendens, tremebundis cuſtodib. clauſtra carceris reſerans, virum Dei de latebroſis lacunæ ſqualoribus eripuit. Quadã die Apollonius, cum iter carperet, gentiliũ turmas circumquaq; cum ſimulacro debacchãtes, orationum vinculis, quaſi radicitus fixas ſub diuo & torrido ſolis caumate im̃obiles manere fecit, ne vſquã aut aliorſum vlterius progredi valerent, ſed cum cõperiſſent rem ꝑ virum Dei geſtã, illico miſſis legatis ſpoſponderunt, ſi eis facultas abeundi daretur, oẽs ſpretis cæremoniarum culturis, ſe fidem Catholicam credituros, & friuolam ſimulacri effigiẽ in fruſta fracturos, aut in fauillam & cinerẽ crematuros, ꝙ ita geſtum rerum probauit euentus. Lis aliquando propemodũ ſatis cruenta inter duos populoſos credentiũ & incredulorum pagos gerebatur: fortuito caſu contigit, vt præfatus vir Dei armatas peltarum teſtudine cateruas iamq; ſtrictis mucronibus alternatim ſe iugulaturas offenderet, qui cum verbis pacificis confuſam vtriuſq; vulgi ſimultatem magnopere mitigare niteretur, & exortam furẽtis cunei crudelitatẽ ſedare tentaret: quidam bellicoſus incentor & fautor certaminis, ac crudeſcentis ſignifer duelli fertur bacchanti & furibundo ſtrepitu reſtitiſſe, dicens ſe ſpreta pace ſequeſtra lethotenꝰ pugnaturũ. Tunc ſanctus: optata, inquit, tibi verbi fortuna cõtingat: Cæteris violati fœteris plaſma concorditer reconciliantib. ſolus vltricem cruẽtæ mortis vindictã exſoluat: inſuper nefandum cadauer nequaquam, vt cæteros mortales, ſepulcri ſarcophagus receptet, ſed volucrum roſtris laceretur, & beſtiarum rictibus corroſum cõmuni ſepultura careat. Ita vero cruẽta ſorte euenit vt Propheticus ſermo prædixerat. Tempore quodam, cum ſacroſancta paſchalis ſolennitas intra ſpeleũ celebraretur, & plures ad viri Dei ſpeluncam velut examen ad aluearium pro feſtiuitate frequẽtanda certatim glomerarẽtur; qua peracta ſolitæ frugalitatis dapibus ſaginãtur (id eſt, ſiccis & pauculis panum cruſtulis, & ſale aſperſis olerũ ſaliculis) tum fuſis precibus, Dei patrociniũ fideliter implorant: & dicto citius, pro foribus veſtibuli tantas delitiarũ affluentias (gerulis quos nunquã mouerant geſtantibus)

Iſai. 19.

F

Appollonij Archimandritæ Colobium.

G

H

Sacroſancta Paſchalis Solennitas.

A

tibus) ſolita pietate, Chriſt⁹ famelicis ſuis tam vbertim cõtulit, vt vſq; ad Pentecoſten, q̃ ſeptenis hebdomadarũ curriculis calculatur, diuinitus allata epularum ſtipe quotidie affatim paſcerentur. Quod autẽ cœleſtis munificentiæ ſtipendiũ potius q̃ humanæ liberalitatis xenium fuerit; certiſſimis experimentis colligitur, ꝙ fructuoſum eulogiæ munuſculum ab ignotis allatum eſt paraſitis & tẽpore prępoſtero; id eſt, vernali nõ autumnali, diuinitus impendebãtur mala punica, & mala granata cum palmeti dactylis (quos nicolaos vocãt) fauos, vuas, & palatas (id eſt; ficarũ caricarum maſſas) cum nouerimus, vinearum & palmitum propagines vere quidẽ frondeſcere & floreſcere, ſed Autumno racemis turgentib. & botris flaueſcentib. miteſcere ac matureſcere. Contigit aliquãdo, dum calamitoſa fames atrocitate in promiſcuum Ægypti vulgus graſſaretur; plures ad eum cateruatim, ſtipis gratia, confluxiſſe. Aſt ille tres ſportulas cruſtulis & tortellis refertas, vnius diei tantũ interuallo; fratribus, victus alimoniã præbituras; fertili benedictione fœcundãs, famelicis vulgi turmis exhibuit, quę quaternis menſibus cum panis copia plebis inopiam refocillantes, ab imminentis famis inedia & diſcrimine defenderunt: hoc idem de farris ſimila & polline, ſimulq; craſſa olei pinguedine feciſſe memoratur. In priori quidẽ miraculo corbes, & fiſciles imitatus Euãgelicos: In ſecundo autem, lechithum olei, & pugillum farinæ ab Helia Propheta fœcundæ benedictionis vbertate refertos æquiparat. *3. Reg. 17.*

B

Cap. XXII.

EXpletis igitur licet ſumatim maſculini ſexus exemplis, qui nequaquã nutabundo integritatis fundamẽto. ad inclytas itidem ſecundi ſexus perſonas, quę in ſanctæ virginitatis perſeuerantia inflexibili mẽtis rigore vſquequaq; durauerunt, verborum greſſib. gradatim ſpaciantes, ab eiſdem pulcherrimos pudicitiæ flores fœliciter capere cõtendamus, quatenus ad beatitudinis coronã illo clemẽter adminiculum patrocinij præſtante, qui virgo ex virginis aluo naſcitutus protoplaſti piacula expiauit, & totius mundi ſtatum profugatis tenebrarum principib. beauit, Inextricabili plecta plumem⁹: & quemadmodum pridẽ ex vtraq; Teſtamentorum ſerie principali ſexus exempla caſtitati congruentia cõgeſſimus, cui potiſſimum præ cæteris virtutum chariſmatib. virginali propoſitum ſuperni atria paradiſi & cœleſtis regni veſtibula patefecit, eodẽ modo in fœminini ſexus proſapia, ſicut infra experimento adſtipulabimur, vbertima pudicitiæ documenta ſolerter enucleare nitamur.

C

En vt ſupra retulimus beata Maria, virgo perpetua, hortus cõcluſus, fons ſignatus, virgula radicis: gemmula floris, aurora Solis, nurus patris, genitrix & germana filij, ſimulq; ſponſa ac fœlix vernacula, ſanctarum ſocrus animarum, ſupernorum regina ciuiũ, columba inter LX. reginas & bis quadragenas pellices. propter perenne puritatis priuilegium, obſidẽ ſæculi, Monarchã Mundi Rectorem Poli, Redemptorem ſoli, Archangelo pronunciante, Paracleto obumbrante, præcordijs tripudiãtibus, fœliciter ſuſcipere meruit. Verum mihi de Mariæ perpetua virginitate quæ ante ſacri ſermonis receptaculum virgo fauorabilis extitit & poſt cœleſtis puerperij præconium, virgo fauorabilior permanſit, ſolicite ſcribenti repente ad memoriam redijt.

Cæciliæ virginis caſtitas.

Quomodo Cæcilia virgo ſacratiſſima indulta iugalitatis conſortia, ac pacta proci ſponſalia obtentu caſtitatis refutans, velut purgamenta laudabilis ſpiritus feruore cõtempſerit, deſpexerit, reſpuerit, quæ licet organicis quinquagenis & ter quinis ſonorum vocibus concreparet harmonia, ac ſi letiferos Syrenarum concentus cum inexpertos quoſq; ad vitæ pericula pellexerint, ſub p̃textu integritatis ſurdis auribus auſcultabat. Quamobrem procum propriũ & futurum (ſi virginitatis fortuna pateretur) leuirum, à ſuperſtitioſa delubrorum cultura conuertens, baptiſmatis fonte renatos viſibiliter Angelicis perfrui conſpectibus fecit, quibus cœlicola ab aſtris deſtinatus, canditus ac purpureis contexta ſerta floribus obtulit: iſtas, inquiens, coronas immaculato & mundo corpore cuſtodite, quia de Paradiſo Dei ea ad vos attulit.

D

S. Agatha.

Sed & celeberrimus virginis Agathæ rumor ea tempeſtate longiuſcule crebreſcẽs, cum Diocletianus Imperator auguſtæ poſtetatis monarchiam gubernãs, truculenta tormẽtorum edicta orthodoxæ fidei cultoribus irrogabat, totam Siciliæ prouinciam penetrauit: cuius integritatis caſtimoniam nec membrorum crudelis dilaceratio, nec lictorum atrox vexatio præpedire, nec varia teſtularum fragmina infringere, vel torrida carbonum incẽdia vllatenus vincere valuerunt. Quin potius vt Adamantinus ſcopulus contra illata carnificum tormenta ferro fortior induruit, cuius rei documenta, & non fictæ veritatis indicia, Siculus indigena & Cathanenſis oppidi municeps cõcorditer adſtipulantur; Qui cum Æthnæ montis incendia fauillis late ſcintillantibus bullirent, ſulphureiſq; flammarum globis feruida torrentum flumina in pręceps currentia crepitarẽt, ſacram ſarcophagi cymbã, qua virginale corpuſculũ claudebatur, quaſi turris obſtaculũ, & muri propugnaculum, ruituris ignium imbribus oppoſuerunt, & mox horrẽdos focorum ardores obuia quæq; crematuros, & liquefactas ſcopulorum congeries voraturos, dicto citius, cum virginis ſuffragio ſopierunt.

E

Cap. XXIII.

MIhi quoq; operæpretium videtur, vt ſanctæ Agathæ rumores, caſtiſſimæ virginis Luciæ præconia ſubſequãtur: quas præceptor & pædagogus noſter Gregorius, in Canone quotidiano, quando Miſſarum ſolennia celebrantur pariter copulaſſe cognoſcitur, hoc modo in catalogo Martyrum ponens; *Fœlicitate, Anaſtaſia, Agatha, Lucia:* quatenus nequaquam literarum ſerie ſequeſtrentur; quæ contribuli populo apud Siciliam genitæ ſimul cœleſti gloria gratulantur. Etenim ſicut Cathanenſe municipium præ cæteris Trinacriæ vrbibus, Agathæ martyrio fœliciter coronatur; ita famoſiſſimæ Chriſti tyrunculæ Luciæ prærogatiua, Syracuſas opidum Siciliæ proſperis ſucceſſibus ſublimatur.

F

Canon in Miſſarum ſolennia.

Quæ genitricem prolixa valetudine fatigatam; & meritis Agathæ arcuo cruoris curatam, cum alternatim confabularentur huiuſcemodi precibus interpellans: Per ipſam, inquit, te deprecor, quæ te ſeruauit, ne tu mihi ſpõſum nomines, nec te mea poſteritate fructum immortalitatis inquiras, ſed omnia quæ mihi eunti ad corruptionis meæ authorem hominẽ moriturum eras datura, da mihi eunti ad integritatis meæ authorem Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Matre igitur conſentiente, fit rerum repentina diſtractio, arcarum ciſtellæ reſerantur, mancorum marſupia replentur, ſponſalia erogantur. crepundia & cœli cõparantur triclinia, ac dum carnale diſſipatur patrimonium, ſpirituale exercetur mercimonium. Verum pro huiuſmodi negotio ſponſus iracundiæ facibus inflammatur, Paſchaſius conſul tribunica poteſtate fretus, facti angore afficitur, eo ꝙ Chriſti tyruncula, nec ſermonũ ſeueritate caſtigata, nec lenonũ fallaci lenocinio tradita, à rigido virginitatis propoſito penitus inflecti valuit; quãuis teſtibus conſtrictã ad deteſtabile proſtibulum, & inuiſum lupanar ſcortorum trahere vel trudere niterentur ſanctã: ſed ab omni Magorum machina illæſam, & haruſpicum ſuperſtitione incontaminatam Chriſti tutela protexit. Poſtremo furibundus Conſul flammiuomis aſſandam torribus tradidit; ita vt atræ picis & reſinæ fomentum cum ſcintillante oleo, rogorum incendia cumularent. Sed hæc diuinæ poteſtatis imbribus ſopita dicto citius tabuerunt: Igitur beata Lucia ſaluo pudoris ſignaculo, & conſummato vitæ curriculo glorioſum Martyri triumphum meruit, dum mucrone confoſſa, maluit purpureum ſanguinem fundere, quam pretioſam pudicitiam perdere. Nec tamen cruentus carnifex obeuntem virginem gratulabundus conſpexit, ſed catenarum nexibus conſtrictus, & ab omni Trinacria vt barbarus prædo vel crudelis Archipyrata ſpretus eſt cumque ad vrbem Romulidam rigidis collaribus prægrauatus duceretur, à Romano ſenatu capitalem ſortitus ſententiam, præbuit lugubre ſpectalum.

G

H

S. Iuſtina.

Denique Iuſtina iuſtitiæ vernacula, ab orthodoxis non contemnenda virago, cum Diocletianus Imperij ſceptris infœliciter fungeretur, quanta vel qualia apud Antiochiam pro virginitate ſeruanda pertulerit, quis mediocri fretus ingenio expedire ſe poſſe glorietur, cum ſignorum & prodigiorum geſta quæ literarum apicibus inſerta leguntur, diligenter dicant, quod eam neque procus ab integritatis arce detrudere, nec magica maleficiorum necromantia vllatenus vincere valuerunt; ſed omnis præſtigiorũ ſcæna,

A quam callido phantasmate falsi nebulones schematizatunt, vt fumus euanescens disparuit, vt cæra liquescens emarcuit, vt vmbra fatiscens dicto citius dissoluta est? Hãc (inquam) cum Cyprianus, qui per idem tempus haruspicum celeberrimus, & post Zoroastrem & & Simonem, Magorum præstantissimimus fuisse memoratur, adhibitis Leuiathan argumentis strophosisq; deceptionum muscipulis, ad thalami copulam & maritale consortium flectere nequiret, illico per castissimam Iustinæ virginitatem, qua omnes virtutum contrariarũ machinas eliminauerat, inuictum Christi trophæum & ineluctabile brauium, licet paganus prudenter intellexit: ita vt actutum Ecclesiastico Exorcismo cathechizatus & parturientis gratiæ vulua in baptisterio regeneratus fuerit, & vbi versa vice supernorũ Sacramentorum cœlitus efficeretur impauidus prædicator, qui fuerat peruicax fidei refragator: sicque per septe*nos Ecclesiæ gradus paulatim proficiens, ad summum Pôtificatus a[p]icem fœliciter perueniret; Iustina vero non solum integritatis gloria fine tenus fauorabiliter prædita permansit, verum etiã ad capessendam passionis palmam B adamante durior, diuersis tormentorum cruciatibus macerata non cessit, quia inuictæ mentis fundamina nequaquam arenosis sabulonum glareis, vltro citroque nutabunda subdiderat; sed editam aulæ structuram, vt ille sapiens, quem Euangelicum describit oraculum, robustissimæ petræ imposuerat: quæ dum crudis neruorum flagris truciter cæderetur, & crebris palmarum concussionibus exalaparetur, tandem in sartaginem ferream seuo & pice crepitantẽ, vt in tanto tormento tenerrima virgo torteretur, scandere iussa est. Sed Christus clementia sua solita, qua mediocribus consulens & contritis corde, vltro misereri scit; flammantis foci potestatem compressit, & ad inclytam nominis sui gloriam virgineos artus ab ingru[e]nti sartaginis exitio potenter protexit: postremo Imperatore vltroneos Dei martyres ergastuli squalloribus cruciante, & edictis crudelibus ad delubrorum ceremonias cogente, sententiam decollations accipiens, vna cum Cy[p]riano (non iam necromantia freto sed Pontifice) sacrosancto cruoris ostro purpurescit.

7. Ecclesiæ Gradus siue ordines.

C * Lapsus est S. Aldhelmus communi errore Græcorum, cum certum sit Cypianum illum, qui e mago martyr euasit longe diuersum esse à Cypriano Episcopo Carthaginensi. Vide Romanum martyrologium 14. & 26. Septembris, & n otas Baronij vtroque loco.

Cap. XXIV.

QVid vero beatam Eugeniam loquar perennis pudicitiæ sertis coronatam, & floridæ virginitatis vexillo armatam, cum literis liberalibus imbuta, omnes Philosophorum syllogismos & Epicuri sectas atque Aristotelis argumenta didicisset, à Philippo patre interpellata, & à proco generosis orto natalibus ad nuptias petit, ob potiorem virginitatis gloriam, vt spurca sterquilinia spreuit, vt proiecta peripsema contempsit, vt caccabatum furuæ fuliginis atramentum exhorruit, & ad maternum sanctæ Ecclesiæ gremum spreto basternæ vehiculo, & relictis parasitis pedissequis, geminis tantum comitata spadonibus perrexit: ibique baptismatis Sacramentum perceptura, ac cœnobialis militiæ tyrocinium non muliebriter quæsitura, rasis cincinnorum criniculis sub tonsura masculini sexus sanctorum cœtibus aggregatur, & militonum cateruis salue pudoris signaculo adsciscitur. Quam D cum omnis parentelæ pia propinquitas & familiaris clientelæ domestica solicitudo, fortuitis ademptam casibus arbitraretur, & velut Proserpinam (vt poëtarum figmẽta ferunt) à Plutone raptam, lachrymosis singultibus lugubriter lamentaretur: statim à Pithonibus & haruspicibus vana falsitatis delitamenta garrientibus, qui sibi præ cæteris mortalibus frustra latentium rerum peritiam adplaudunt, stolida consulta poposcit: verum illis friuola confingentibus, & quæ Prophetica veritate carerent, solita Saluatoris clementia ciuitatem in monte positam (hæc non satis cohærent:) & lychnum sub modio coruscantẽ, clam diutius delitescere non patitur, dum infamis calumniæ improperio, latentis pudicitiæ præconium propalatur: quamuis autor integritatis virginale munus clanculis occultare latebris deliberaret, & diuinæ duntaxat ma-

Militia Cœnobialis.

E iestatis notitiæ (cui abdita secretorum arcana produntur) cognitum esse vellet. Nam cum in Eugeniam falsum stuprum & lupanaris incæsti piaculum Melantia nigro nominis præsagio traducta matronalis pudicitiæ obliuiscens, & quam lasciuæ obscænitatis ludibria, carnisque incentiua illecebrosis stimulis agitabant, fallaciter impingere moliretur: velut ferrato apologeticæ defensionis clypeo retundens strophosæ accusationis catapultas de falsitatis pharetra prolatas, in ipsos, à quibus diriguntur, retorsit, quod textus libelli Eugeniani vberius explanat: quemadmodum antiquitus Susannam cum fabricatore falsitatum potius quam presbyteri populorum, quos adulterinæ titillationis calor incæsti crimine cruentabat, dissona sermonum procacitate fallaciter insimulare machinarẽtur, densis dirisque lapidum imbribus obruti crudele mortis spectaculum præbuerunt, vt merito Psalmographi sententia vtriusq; prosperis vitæ successibus historialiter quadrare congruè videatur, quamuis de Redemptore secundũ anagogen vaticinatum credatur: Insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi, & quasi pro hac calu- F mniarum contumelia, quam insontes à fallacibus tolerant, apta vicissitudo sequatur, Psalmista ita promulgante: credo videre bona Domini in terra viuentium.

Psal. 26.

Cap. XXV.

SEd operæpretium videtur vt gloriosum illustris Agnæ exemplar, cœlibes integritatis æmulatores & carnalis spurcitiæ contempores minime lateat: quinimo eiusdem virginalis propositi participibus & castæ sodalitatis consortibus innotescat, quæ pro integritate seruanda, omnem ornamentorum gloriam à Procopio præfecti filio oblatam, quatenus oblata impetraret connubia, vt lurida fœtentis cloacæ volutabra contemnens, huiuscemodi respõsa reddidisse fertur: Discede à me fomes peccati, nutrimentum facinoris, pabulum mortis, quia iam ab alio amatore præuenta sum, qui me annulo fidei suæ subarrauit: circundedit me venantibus atque coruscantibus gemmis, induit me cyclade auro texta, cuius pater fœminam nescit, cuius mater virgo est, cui Angeli seruiunt, cuius pulchritudinem Sol & Luna mirantur. Et licet huius rei gratia ad iniustum lupanar, vbi scortorum detestanda obscœ- G nitas bacchatur, & frondosa mœcharum impudentia turpiter stupratur, ad infame dedecus natalium, proprijs exuta vestibus truderetur: tamen corusco immensi luminis splendore vallata, Angelicis fruitur conspectibus & peplis donatur dominicis. O quanta est furibundæ virginitatis ferocitas: & è diuerso, quanta est reconciliati pudoris pietas. Nam cum præfatus obscœnitatis amator flammis carnalibus succensus, lupanarium sodalibus aggregaretur, vt virginis sacratissimæ spurca lenocinij ludibria labris procacibus irrogaret, cœlestis iræ mucrone perniciter perculsus occubuit, & veluti Oza, Arcam Testamenti (vbi virga pontificalis quæ fronduerat, & vrna aurea cœlesti Manna referta, simulque Tabulæ Decalogi literis sulcatæ recõdebantur) prophanis manibus contingere non metuens, illico immaturæ mortis vindictam exsoluit: sed rursus potiorem Dei gloriam, vt insultatores Catholicæ fidei qui cogitauerunt consilium quod nõ potuerunt stabilire, balbis buccarum labellis obmutescerent, & porcinus Paganorum strepitus contra Ecclesiæ castitatem spumosis dentib. acriter grunnire desisteret: eundẽ rediui- H ua sospitate subnixũ, de Inferni voragine reduxit ad limina vitæ, & mox purpureo cruoris rubore perfusa, immaculatam virginitatis victimam Christo offerens, martyrizauit. Illius tumba in Cæmeterio posita grauissimã Constantinæ virginis valetudinẽ, cuius mentionẽ infra çaraxauimus, velut cœlesti medicamine, totam incolumitati pristinæ restituit. Teclam quoque, & Eulaliam præterire incommodum duxi: quarum Tecla, deuota Christi virgo, cum desponsata primo pubesceret æuo, & castis pudicitiæ morib. nõdum lauacri Baptisterio renata adolesceret; audita egregij Dogmatistæ doctrina, de integritatis dono disserẽtis; ne maternis coacta blandimẽtis, nec proci cõpulsa precibus, ad thori cõtubernia, & nuptialia triclinia, quæ ante theatrales spectaculi clatros cruentis carnificum manibus, vt pudicitiæ prẹmio priuaretur enixe nitentib. allata fuerunt,

potuit

A potuit adduci, sed indisrupta castitatis crepundia, & pretiosam virginitatis stolam inter seueros leonum rugitus, & feroces vrsinæ rapacitatis rictus (Christo patrocinium præstante) inuiolabilem conseruauit, & sæue crepitantes enormium rogorum torres, semiustas pyrarum faculas cœlestis clementiæ fontibus restinctas, incolumis ac sospes fœliciter euasit. Eulalia vero duplici prædita triumpho, & gemino ornata trophæo cursum consummatura, & fidem seruatura cœlesti inscribitur albo. Nam post virginitatis gloriam, qua carneæ cloacæ spurcitias exhorruit, & nuptialis copulæ contubernia spreuit, ad gloriosam martyrij palmam peruenit fœliciter.

Porro Scholastica, ac Christina, simulque Dorothea apud Cæsaream oriunda in prouincia Cappadociæ, licet dispari sæculorum serie sequestrarentur, pari tamen integritatis gratia à Christo coronabantur. Quarum prima sub confessionis titulo, licet cruentæ passionis occasio defuisset, in consortio Catholicorum laudabiliter degebat & in tam præcelso puritatis fastigio vt cum vnicus germanus, quem subnixis precibus vnius noctis intercapedine B importune poposcerat, obtemperare pertinaciter reluctaretur: statim profusis lachrymarum fontibus serenitatem ætheris in procellarum turbines commutans, & tonitrua fragore horrisono orbem trementem terrentia concitans, simulque igniferas fulminum coruscationes eliciens, mirum mundo spectaculum exhibuit, secunda autem in tantum diuinæ charitatis faculis accensa (etiam antequam Baptismi rudiméta susciperet) fuisse memoratur, vt statim ab vndecimo ætatis anno, phanaticæ superstitionis contemptrix & supernorum decretorum cultrix extitisse narretur; cuius pater, in Palatio, Magistri militum officio fungens, cum eandem sobolem suam liberalibus sophismatum disciplinis imbueret: turrem minaci proceritate in edito porrectam, eidem erexit. In qua cum bis senis puellis iuxta ritum indigenarũ, mutis dijs vt adoleret, & holocausta thurificaret, à patre culturis delubrorum dedito inconsulte cogeretur, sed cum se ab vnica filia merito spretum comperisset, & deauratas simulacrorum effigies, Iouis scilicet & Apollinis, simulque Venenis stuprorum amatricis, minutatim in frusta confractas animaduerteret; C illico diuersa tormentorum genera eandem filiam vexatura, cruentus carnifex & truculentus parricida potius quam pius pater, crudeliter machinatur. Veruntamen mens Deo dedita; nec olidos ergastulorum squalores horrescit, nec scopulum collo connexum, & marinis gurgitibus immersum pauescit, nec sudibus crudeliter membra tenerrima cædentibus mollescit, nec vel vsti capitis deformatione, quamuis flaua Cæsaries raderetur & per publicum decaluata traheretur statum cordis inclinat. Nec torrida fornacis incédia, Chaldaici regnatoris mamina æquiparantia, obstupuit: nec venenatos aspidum rictus quas Marsi incantationum carminibus irritabant, pauefacta puella pertimescit, immo hæc omnia, Christo patrocinium præstante, saluo pudoris thesauro fœliciter superat. Postremo geminis spiculorum vulneribus sauciata, & purpureo perfusa cruore pro Christo martyrizauit. Tertiam vero cum Sapricus orthodoxorum cruentus carnifex, non solum ad nuptias, sed ad nefandas quoque Idolorum culturas & ineptas Gentilium cærimonias cogere nequiret: confestim furibundus, catastarum crudelitatem exercuit, D liuidas palmarum vibices exhibuit, torrentes lampadarum flammas applicauit. Duabus quoque fœminis, quæ nuper à fide naufragauerant, & à Christi Consortio apostatauerant, eandem tradidit deprauandam; sed versa vice, earundem probrosas Apostatarum cicatrices, pœnitudinis medicamento ita salubriter curauit, vt statim ordine præpostero doctricem propriam ad Martyrij palmam præcederent. Verum cum egrederetur crudele prætoriũ, Theophylus cum Cachinnanti cauillatione flagitauit, vt de Paradiso sponsi cœlestis, ad quem properare fatebatur, grata fructuum munuscula mitteret: quod contumelia cum prolatum, in veritate completum est. Nam pridie quam pateretur, & cruentis mucronibus truncanda subderetur, tria Mala cum purpureis totidem rosis ad eundem Theophylum destinasse describitur, qui huius rei gratia propriè

Theophyli gentilis scommata in martyrem.

E occasionem salutis adeptus, rubicundis Martyrij sertis est coronatus.

Constantia integerrimæ virtutis virago, filia Constantini, qui per idem tempus tripartiti mundi monarchiam prosperis successibus gubernasse noscitur, nonne cunctas propemodum Romanorum Prætorum filias, omnemque pene generosam fœmineam sobolem ac pulcherrimam pubertatis indolem, famosæ virginitatis rumores ad culturam Christianæ religionis & coronam castitatis incitauit, sermone suasit, exemplo instigauit? Ita duntaxat, vt vnamquamque spreto nuptiali thalamo & maritalis luxus cõmercio, cœlestis sponsi amplexus enixius satagere, & inter virgines sapientes cum lampadibus properare, ducta crebro suspiria faterentur: quod plenius de conuersatione illius scripta opuscula produnt, cuius rei Attica & Arthemia illibatæ virginitatis & pudicitiæ florẽtis virgines satis declarant. Quarum genitore Gallibano, dum Constantinus Constantij filius in Britannia ex pellice Helena genitus sceptris imperij potiretur, nullus in Romana Monarchia præstantior extitit, & quem solum præ omnibus F Tribunitiæ potestatis, & procerum magistratibus dignissimum ratus est, cui Constantiam regali prosapia genitam propter secundos bellorum euentus & prosperos triumphorum successus, nuptiali dote subarraret, & ad copulæ contubernium, si rerum ratio pateretur, desponsaret. Qui & eruta radicitus paganorũ cultura ad fidem Catholicam conuersus est, & solus ea tempestate Schyticæ gentis impetum, quæ cum infinito duelli apparatu à Circio proficiscens Traciarum prouincias populabatur, perferre potuisse tradebatur.

Helena Constantini mater.

CAP. XXVI.

His igitur præfatis virginum cateruis, nequaquam Eustachiæ & Demetriadis virtutum rumusculis, qui passim per Europam crebrescens diffunditur, à nostris literarum scedulis & apicum pictatiolis excludatur: quarum prior fauorabilis filia Paulæ, & Beatæ Blessillæ Germana, adeo apud Occidentis imperium solerti ingenio prædito claruit, vt in orthodoxorum Bibliothecis, vbi sagacissima Hieronymi Commentaria reconduntur, siquidem sexies, ternave, tersena in Esaiæ vaticinium volumina, ad eandem G virginem describuntur: sed & residua Canonica commentariola scripturarum, præfatus diuinæ legis interpres, & matris & virginis compulsus industria, sudans enarrauit: quæ vniuersa sigillatim commemorare pertæsum est, quod vestræ sagacitatis Philosophiam per patentes librorum campos curiose vagantem nequaquam delitescere reor: cui etiam exhortatorium de virginitate seruanda insigne edidit opusculum. Secundam vero nobili stirpis prosapia oriundam, in tantum vagabunda rumorum præconia extollebant, vt etiam transmarinis literarum characteribus imbuta, vsque ad summum virtutis, virginalibus meritorum gradibus conscenderit. Siquidem flagitante eiusdem genitrice, volumen prolixa & lepida sermonum serie digestum, ad præfatam Christi tyrunculam, citra mare dirigitur, in quo rudimenta vitæ illius caraxantur ita: *Scribendum est igitur ad Demetriadem virginem Christi, virginem nobilem, virginem diuitem, & quod his maius est, ardore fidei nobilitatam, diuitiasq; calcantem*, & infra: *quæ summo loco nata in summis opibus, summisq; delitijs nutrita, tantis tamq; varijs vitæ huius blandimentis velut tenacissimis quibusdam vinculis irretita; subito eruperit, cunctaq; simul bona corporis*, H *animi virtute mutarit*: & post pauca: *meminit enim, inquit, quas Mundi opes respuerit, quas denique contempserit vitæ præsentis illecebras, quibus voluptatibus renunciauerit*, rursus ante calcem voluminis, cum supremi examinis exemplum, terroremq; iudicantis, qui æqua discretionis bilance singulorum facta trutinabit, eleganter exponeret, ita exorsus est, *recens factum est, quod ipsa vidisti cum ad stridulæ buccinæ sonum Gothorumq; clangorem, lugubri oppressa metu domina orbis Roma contremuit*, & infra: *si ita, inquit, mortales timemus hostes & humanam manum, quid faciemus cum cœperit clangor & terribilis tuba intonare de cœlo, & ad illam Archangeli vocem omni bucccina clariorem totus simul remugiet mundus, tunc tu iustorum choris & sanctis comitata Virginibus in sponsi obuiam obuolans, &c.*

D. Hieronymi, de virginitate seruanda opusculum.

Glorio-

A Glorioſas itidem paſſiones trium germanarum Chionię & Irenis atque Agapæ quæ ſub confeſſionis titulo & ſanctę virginitatis præconio pari tripudio triumpharunt, ruſticis ſaltem ſchedarum apicibus caraxemus: quarum celebrandis rumoribus longe lateque crebreſcentibus. Diocletianus, ea tempeſtate ſceptris imperabilibus infœliciter functus, prædictas Chriſti pediſſequas accerſiri præcepit, & eis, ſi à Chriſtianæ religionis cultura apoſtatarent, & à recto fidei tramite exorbitantes, nefandæ gentilitatis charybdibus naufragarent, palatinas pollicetur infulas, & opulenta ſpondet patrimonia, ſi mallent mundi matrimonia. Quæ cum opulentam mundi gloriam, & lenocinantis vitæ præſentis illecebras non diſſona ſententia recuſarent: illico vrgente nefandi graſſatoris imperio, eaſdem ſanctæ Eccleſiæ pediſſequas in latebras lacunę diri tortores detrudunt; quibus beata Anaſtaſia ne famelicæ frugalitatis parſimonia deficerent, alimoniæ ſtipendium & ſtipis edulium exhibens lacunæ liminibus, libenter erexit. Exin prædictæ ſorores, Dulcitii, Diocletiani Satrapæ inſidiis, vt thurificarent torquendæ traduntur. Quarum formoſam vultus venuſtatē, non ſtibio confectam, vel calamiſtro cirris criſpantibus B adeptam, ſed ingenitam Præſes petulans contemplans, ſtatim oculorum lenocinio captus, in luxuin labeſcit, vt cera ante larem liqueſcit, & intantum videlicet cæco carpitur igne, & clandeſtinis inflammatur flammulis, vt intempeſtæ noctis conticiuio, cellam in qua prę fatæ virgines pſalmodię concentum celebrabant, violenter irrumpere non verere tur, vbi cuncta ſupellex & numeroſa cocorum vtenſilia ſeruabantur. Mox furiis correptus, cœpit quaſi limphaticus vel freneticus, denigratos lebetes & furuiores fuligine cacabos complecti, tetraſq; ſartagines baſiare, in quibus diu ſtrophoſi authoris inſtinctu debacchatus, & ridiculoſo ludibrio lætificatus abſcedit, & nequaquam effecta, ſed affecta voluntate, tam corporis habitudine cacabatus, quam mentis morbo maculatus egreditur, & velut æthiopica nigritudine fuſcatus, à propriis paraſitis & domeſticis clientibus non agnoſcitur: cumque palatii veſtibulum cacabatus irrumpere, enixo conamine niteretur, vt Imperatori de irrogata vernarum calumnia flebili ſingultu querimoniam ederet, alii lentis viminibus cædentes, alii palmis & pugillis colaphiſantes nonnulli vt atrum nebulonis phantaſma C exſufflantes in faciem, procul eiminant: ductus itaque ad domum ſuam ſuorum manibus vernatum, lamentantis clientelæ ſtrepitu lugubriter excipitur autumans in caſſum quod à Chriſti tyrunculis magica cromantia ludificaretur. Tunc ergo vt contritus coluber linguis triſulcis ſibilans, rurſus ſublime tribunal ſcandit, vt ſanctas viragines propriis exutas cycladibus, obſcœnæ cupiditatis ſpurcitia ſuccenſus, & petulantis laſciuiæ facibus inflammatus, luxurioſis obtutibus contemplaretur: ſed peplorum amicula ſceleratis manibus membratim detracta nequaquam à ſanctis artubus ſpoliari valuerunt. Denique Dulcitius præſes cum omnibus machinamētorum incæptis fruſtraretur, & quicquid virgunculis moliri deliberaret, caſſaretur: imperante Diocletiano comes Siſinnius præfatas Dei famulas recrudeſcente pœnarum atrocitate vexandas accepit. Tūc ſpurcas Delubrorum cæremonias exhibet quaſi Lupercalia & Compitalia celebrando, vel Pœnalia & ſuo vetaurilia turificando, ſeu Turalia & Nictelia litando furibunda numina reconciliarent, & Deorum fauorem repropitiarent: cuius D execrandum imperium cum implere pertinaciter refragarentur, duæ ex illis in torrida crepitātis pyræ incendia truſæ, vna pharetrarū ſpiculis ſauciata, cum Virginitatis palma & Martyrii corona Paradiſi præmia poſſeſſuræ, & cū CLXIV. millibus virginalem melodiam modulaturæ, ad Chriſtum pariter perrexerunt: Præterea imperantibus Auguſtis, Valeriano & Galerico, cum feruor torridæ perſecutionis & ardor crudelitatis acrius incanduiſſet, & cœleſtis militiæ manipulares, quæ pro confeſſione fidei nequaquam (formidoloſorum more luctatorum) palęſtrā certaminis horruerunt cruentis carnificium mucronibus necarentur: duæ germanæ virgines vocabulo Ruffina & Secunda generoſis oriundæ natalibus perſecutorum rabiem pauliſper declinantes ad prædiolum ſuum in Tuſciæ partibus vehiculo properabant: illico ſponſis earum prodeuntibus ad apoſtaſiæ cloacam, velut Moloſſi ad vomitum, elapſis Chiliarcho E cum equeſtri turma inſequente, Romam adducuntur; putrido ſquallentium ergaſtulorum latibulo mancipandæ; & ſubſannantis gannaturæ ludibriam laturæ. Poſthæc Ruffina cum diuriſſimis verborum ictib. cæſa, & flagrorum vibicib. cruentata in conſpectu furentis Satrapæ vapularet: Secunda conſtanter ait: applica ignes, ſaxa, gladios, flagella, fuſtes & virgas, quot tu pœnas intuleris, tot ego glorias numerabo; quot tu violentias irrogabis, tot ego Martyrii computo palmas. Mox in latebroſo carceris fundo, qui fumigabundꝰ fœtentiſſimis fœtoribus horrebat, ſanctę virgines includūtur, ſed furua caligo cœleſti ſplendore fugatur, & ex putrido latibulo velut triama, & nardi piſtici fragrantia redolet. Rurſus in ardentes termarum vapores torrebantur, inclementer iactari imperantur. ſed illæſa membrorum venuſtate ſoſpites emerſiſſe leguntur. Verum cruenta tortorum ſeueritas reciprocis vicibus toties eliſa & labefacta, nec miteſcere, nec miſereſcere nouit. Siquidem famulas Dei ingentis ſcopuli mole connexas in medio Tyberis alueo ſine miſerationis reſpectu mergi iuſſit, ſed vndarum gurgites dantes gloriam Deo ab infidelibus denegatam ſanctas virgines riparum marginibus incolumes reſtituunt. Vnde Satrapa, F tanta rerum prodigia obſtupeſcens ſcribitur dixiſſe: Iſtæ aut magica arte nos ſuperant, aut virginitatis in eis ſanctitas regnat. Poſtremo capitalem ſortitæ ſententiam Angelicis euectæ cateruis cum vexillo Virginitatis ad cœli ſydera ſcandunt: Nec prætereunda cenſeo ſanctarum virginum Anatholiæ & Victoriæ præconia, quorum rumores & prodigiorum priuilegia per totos mundi cardines longiuſcule crebreſcunt, dum ſcedarum apicibus quando rotante anni circulo natalitiæ earundem catholicæ celebranti in pulpitro Eccleſiæ recitantur. Igitur regnante Decio effrenata tortorum ferocitas contra bellatores Chriſti crudeliter exarſit, prædictas virgines nulla perſecutorum rabieș, nulla pœnarum acerbitas ab integritatis arce detrudere valuerūt, ſed omne patrimonium & ornamentorum gloriam tam diſcriminalia capitum & periſcelides crurum, quam olfactoriola nardi & crepundia collo gemmiferis lunulis pendentia, ad ſtipem mancis & matricularis prodiga liberalitate contulerunt. Quo comperto procorum præcordia furibūdis veſaniæ faculis inflammantur: dum vniuerſi facultatum reditus, & copioſa quæſtus ſtipendia ad Agapem paupercu-lis mendicantibus venirent. Tunc Eugenius & Aurelius, G quam ſponſi earum futuri fore credebantur fraudulentorum conſilio & diſſimulato Regio Imperatoris pittacio imperant, vt ab vrbe Roma, ad propria prædia ducerentur, ne forte ſi pro Chriſtianæ religionis titulo eas accuſantes publica inſimulatione propalarent, poſſeſſiones earum & agrorum fundi fiſcali iure proſcriberentur. Ducta eſt itaque Beata Victoria præſago vocabulo vere Chriſti victoria in Tribulano territorio, vt ibidem exiliata famis copia & cibi inopia tangeretur. Ea tempeſtate contigit, vt vniuerſi municipes quorum municipatus in Tribulano municipio fuerat, virus & flatum ſquammoſi draconis non ferentes ſpreto oppido vagabundis meatib. paſſim diſpergerentur. Quibus S. Victoria, ſi relictis deorum ſtatunculis & abdicatis delubrorum lupercalibus vltro Deum colerent, ſpopondit ſe virulenta ſpumātis baſiliſci ſpiracula procul pulſaturam, & vrbem incolumitati priſtinæ reddituram. Nam propter venenata horrentis chelidri flabra calamitoſum vulgus ingenti ſtrage cateruatim trucidabatur, parentes præpoſtero ordine immatura pignorum funera cernentes flebilibus orbitatis queſtibus acriter arctabantur. Tunc patronus ci-H uitatis generaliter ex perſona promiſcui ſexus cunctos puellæ oraculis credula præcordia pandere pollicetur. Si truculenta gipſæ crudelitas, quæ lethiferam miſerandis ciuib. luem inferebat, longius arceretur. Tum ſacra virgo Angeli fulta ſuffragio cum turbis populoſe ad ſpectandum manipulatim confluentibus, ducitur ad draconis ſpelæum, concrepante iam pullorum plauſu & ſonante gallicinio & nequaquam formidoloſis geſtibus tremebunda, nec meticuloſis palloribus nutabunda latitantem alloquitur beſtiam. In nomine, inquit, Ieſu Chriſti Domini noſtri exi huc draco nequiſſime, & da honorem Deo, vade vbi non habitant homines: paruit draco dictis, & curſu rapidiſſimo fugiens abſceſ-

Dulcitii libido in virgines martyres ludificata.

M. Procul eliminare.

M. ad vomitum relapſis, Chiliarcho.

M. Matricu-lariis.

A abſceſſit. Illa vero ingreſſa latibulum beluæ, flagitat populum iam periculi expertem, vt ſibi oratorium in eadem crypta ſtruant, & puellulas ad patrocinium rite impẽdant, quibus imperio parentibus lxx. virgũculæ diuino ſeruitio ſubiugatæ conſona melodia dulciter hymnizantes & Pſalmorum concentus ſuauiter concrepantes victoriæ exemplis & monitis hæreſcunt. Porro Eugenius procus eius emenſo triennio Capitolii flaminem enixa prece popoſcit, vt miſſo ſtatunculo Dianæ cogeret Victoriã apoſtatico ritu thurificare, illa nefandum facinus execrata & gerulum ſimulachri exoſa, ictu gladii interimitur. Nec tamen cruentus carnifex victoriam de Victoria nactus eſt ſed mancus, manu arida, & elephantica cutis calloſitate purulentus vermibus ſcaturiens putridum exhalauit ſpiritum. Anatolia vero in exilium truſa ſignorum miraculis crebreſcens præfatam ſociam in virtutibus æquiparauit. B Execrata enim filium conſulis energumenum rigidis catenarum nexibus aſtrictum expulſo habitatore dicto, citius curauit, quarum ore clareſcente & laruatos, & comitiales ac cæteros valetudinis, pristinæ ſanitati reſtituit. *M. natrices.* Sed & Marſum, qui virulẽtas matrices ad ſacræ virginis læſionem incantationum carminibus irritabant, vt poeta ait, Frigidus in pratis cantando rũpitur anguis, diris ſpiris inuolutum perniciter eripuit. Tunc B. Anatolia cum ſtaret in oratione erectis ad ſideria palmis, & fuſis ad polum precibus euaginato enſe capulo tenus per vtraque latera adacto cum virginitatis triumpho rubra martyrii ferra fuſo ſanguine ſortitur.

Cap. XXVII.

SEd quid mirum iam radii coruſcante gratia, poſtquam virgo virginem ſancto puerperio peperit, cuius principatus ſuper humeros eſſe perhibetur, ſi Eccleſia virginibus redundet, ſicut cœlum ſideribus reſplendet, cum etiam caſtiſſimum Ioſeph legalia veterum volumina immenſis præconiorum laudibus celebrent; quẽ ab ingruenti multiformium calamitatum diſcrimine, quas non ſolum liuidorum conſpiratio germanorum fraternum nequaquam exoſa parricidium intentabat; C verum etiam obſcœna fallentis dominæ friuola matrimonialis pudicitiæ oblita machinabantur, quandiu puræ virginitatis comes & lenocinantis proſtibuli contemptor extiterat, illæſum diuina tutela protexit, futurorumque prodigiorum arcanis imbutum, & ſignorum portentorumque præſagio cæteros mortales latentium mirabiliter inſtructum, prophetica quadam vaticinatione inſpirauit, vt non immerito à limpidiſſimis ſolis ac lunæ luminaribus ac reſiduis ſtellarum ſideribus, ſimulque ſecundis manipulorum faſciculis ſomno ſopitus, adorari venerarique videretur, dum in pulcherrimo pubertatis decore & formoſi vultus florens venuſtate formoſiore fretus virginitate, ſtrophoſam muliebris audaciæ muſcipulam paruipendens, callidæ deceptionis decipulam declinauit, ſimulque fraudulenta fœmineæ titillationis lenocinia ac blanda ſermocinationis incitamenta, velut lenteſcente nectaris defruto, ſeu mulſæ mellitæ potationis oblectamenta, atrum veneni virus infundentia, & incautos quoſque ſine lorica fidei armatura quæ militari raptos truculente ad tartarum trudentia ſpreuit, vicit, contempſit, & cum palma virginitatis aufugit: qui licet arcta ſordentis ergaſtuli latibula, & tetrum, tenebroſi carceris ſqualorem propter egregiam pudicitiæ puritatem pateretur, attamen clandeſtinæ caſtitatis cognitor DEVS, cui ſecreta patent, D & quem abſtruſa non latent pro incontaminata adoleſcentis continentia eidem Memphiticæ gentis gubernacula tradidit, & florentis imperii moderamen commiſit.

Dauid quoque opinatiſſimus Regum, ſub ipſo pubertatis tyrocinio illibata virginitate præditus antequã copula matrimonii & connubii nexu innodaretur, nonne argutis fibrarum fidibus limphaticum mitigabat, & impenſa ſoſpitatis gratia freneticum curauit, dira procul retrorum exploſa ſpirituum veſania, quique etiam ætate tenellus lacertis validis frementum mandibulas leonum diſcerpſiſſe, durorumque rictus vrſorum fruſtratim confregiſſe, & enormem Allophylorum gigantem criſta caſſidis, ac thorace indutum, ocreis & phalarica armatum æreaque vmbonis parma protectum, ſaxis tantum teretibus fundibula *M. Inermẽ. Sed verior lectio vulgata.* E fretus ſingulariter congrediens obtruncaſſe deſcribitur. Ergo licet vita illius vſq; ad metam mortis probabilis exitit, vtpote, qui ſolus nepotum & pronepotum piacula proprii prærogatiua meriti abolere potuiſſet, vt in Baſileon de Regibus priſcæ legis cenſuram præuaricantibus ſæpe cautum eſt: Non extinguam ſcintillam Dauid; tamen relicto virginitatis ſtatu Vrias inſons interimitur: Berſabeæ illegitimo iugalitatis vinculo fœderatur, & pro hac temeritate expianda cœleſtis iræ mucrone proles primogenita percutitur: licet inquam, vterque Patriarcha, quandiu aura ætherea & vitali flamine veſceretur, ſupernæ maieſtati gratiſſimus extiterat, aſt tamen poſt carnalis conſortium copulæ, de vtroque minora virtutum præconia crebreſcunt.

Cap. XXVIII.

SAmſon ille Nazarenus ab ipſa gracillima cunabulorum ætatula Domino ſeptenis crinib. ſacer, antequam fraudulentis Dalilæ complexib. caperetur & perfidi pellicatus ſtupro eneruiter deceptus illecebroſis lenocinii nexibus nodaretur: F nondum ferro tempta cincinnorum cæſarie, quantis miraculorum ſignis & virtutum rumoribus omni *M. Dempta.* ſæculo vſq; ad id tempus inexpertis effulſiſſe deuulgatus. Igitur ſicut ſupra retulimus per Hieremiam & Danielem cæteroſque eiuſdem propoſiti conſortes & florentis pudicitiæ ſodales futura incarnati Verbi virginitas myſticis ſacramentorum obumbrationibus figurabatur: ita per Abel inſontem mitis innocentia & paſſio: per Melchiſedech vero ſupernæ poteſtatis pontificium & cœleſtis infulæ flaminum *M. flaminiũ.* præſignabatur; quorum prior, vt altius repetens ab origine pandam, propter dignitoſam innocentiæ palmam, & originalis patientiæ titulum, ſpreto fraterni libaminis ſacrificio, rata & grata diuinis conſpectibus holocauſtomata, primus mortalium offerre promeruit, & huius rei gratia à perfido & nefando fratre inextricabile germanitatis vinculum contra ius diuinum & fas humanum rumpente crudeliter cruentatus futuram in fine ſæculorum pii redemptoris noſtri paſſionem purpureo pretioſi ſanguinis G oſtro præfigurauit. Aſt vero Melchiſedech inchoantis tertia ſæculi ætate florens, & primus ſummi ſacerdotii dignitate ſubnixus, ac præclaro pontificatus apice præditus, per idem tempus orta Regum ſimultate patriarchæ cum ccc. xviij. vernaculis famoſum reportanti trophæum, & poſt enormem cateruarum ſtragem cum fratruele numeroſas Sodomorum reducenti prædas obuians, nonne pro ſanctitate conuerſationis typica perſona panis merique libamina litaturus Redemptoris typice perſonam præfigurans obtulit, vt merito de Chriſti ſacerdotio quo geminam obtulit victimam Dauidica concinunt oracula: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melſchiſedech, cuius paterni geniminis proſapia & maternæ generationis propago: ignota ſæculis gemini partus natura deliteſcit. Idipſum Apoſtolo atteſtante, ſine patre, ſine matre, ſine genealogia: quamuis vulgata Hebræorum traditio hunc fuiſſe arbitretur Sem primogenitum Noe, tritauum Abrahæ & Nachor, & Aaron, ſed plurimum differt inter ambiguas Phariſæorum traditiones & elucubratam ſacræ Scripturæ definitionem, Apocryphorum enim nænias & in- *M. acceptat* certas friuolorum fabulas nequaquam catholica ceptat Eccleſia.

Sed ad propoſitum reuertar. Ornetur, inquam, beata H virginitatis integritas non exterioris hominis formoſa venuſtate, ſed interioris religioſa caſtitate. Si enim exterior pretioſo indumentorum comptus ornatu ſæculariter gloriatur, fruſtra interior de pulchritudine propria inaniter gratiatur, cum vas electionis generalia ſententia quaſi ſpeciali refragetur: mihi inquiens, abſit gloriari, niſi in cruce Domini, vt quid enim ſeculi pompulenta vanitas in catholica Chriſti baſilica intromittetur, ob quam rem virgines Chriſti cœnobii famulatu conuerſantes, ornamentis veſtium delicatis decorari ſatagunt. Nonne Acham filius Acharmi, qui de anathemate municipii ſeptem murorum ambitu vallati pallium coccineum, & ligulam auri ſibi vſurpans contra decretum ducis clandeſtina fraude ſubripuit, cum totis parentelis ac contribulibus & domeſticis clientelæ ſodalibus ſaxorum im-

bribus

A bribus obrutus horrendum mortis ſpectaculum Hebræorum phalangibus præbuit. Per allegoriam vero opidum Hiericho cum ſeptiformi murorum obſtaculo typum mũdi cum ſeptenis ſæculorum millibus deſignaſſe priſcorum patrum decreta ſanxerunt, non ergo tuituri vetita mundi ornamenta purpureæ pretioſis tincturæ muricibus colorata alumnis cœnobii neruaculis Chriſti virginibus Eccleſiæ contra Apoſtolica ſtatuta & legalia ſcita rite ac regulariter congruere queunt. Siquidem paſtor gregis Dominici & ianitor cœleſtis aulæ, de quo poeta, Clauiger æthereus portam qui pandis in æthera. Ita authoritate principali & authentico pontificatu promulgat. Sit mulieri non exterior ornamenti, aut auri, aut veſtis cultus, ſed cultus cordis. Vnde Gregorius peruigil paſtor, & pædagogus noſter, inquam, qui noſtris parentibus errorem terræ gentilitatis abſtulit, & regenerantis gratiæ normam tradidit, cum Euangelicum explanaret dictum: Ecce qui mollibus veſtiuntur in domibus Regum ſunt, adiunxit. Nemo ergo exiſtimet in ſtudio veſtium pecca-B tum deeſſe, quia ſi hoc culpa non eſſet, nequaquam Petrus Apoſtolus per epiſtolam ſuam fœminas à pretioſarum veſtium appetitu compeſceret, dicens: non in veſte pretioſa.

Vernaculis. Sic initio libri dixit Catholicas Chriſti vernaculas. M

Quod ſi hoc culpa non eſſet, nullo modo Ioannem Dominus de veſtimenti aſperitate laudaſſet? penſate quæ culpa ſit, hoc etiam viros appetere, à quo curauit paſtor Eccleſiæ & fœminas prohibere; euidens namque, vt mihi videtur, & inexcuſabilis arrogantiæ probrum & oſtentationis indicium ex eo declaratur, quod ibi pretioſis & coloratis veſtibus indui deſiderat, vbi à nullo valet videri; vnde Beatus Cyprianus de virginibus loquens? quid, inquit, ornata, quid compta procedit, quaſi maritum aut habeat, aut quærat: & infra ſubdidit; Neque enim virginem fas eſt ad ſpeciem formæ ſuæ comi, ant de carne & eius pulchitudine gloriari, cum Apoſtolus dicat? mihi autem abſit gloriari, niſi in Cruce Domini noſtri IESV CHRISTI; nulla ergo ſit in illis cura, magis quam aduerſus carnem colluctatio & vincendi corporis ac domandi obſtinata certatio. Ornamentorum enim ac veſti-C um inſignia & lenocinia formarum, non niſi proſtitutis ac impudicis fœminis congruunt, & nullarum fere pretioſior cultus eſt, quam quarum pudor vilis eſt. In Apocalyp. mulier illa amicta erat pallium purpureum & coccineum: fugiant caſtæ virgines & pudicæ inceſtarum cultus, habitus impudicarum, lupanarium inſignia, ornamenta meretricum, & alibi: Cæterum inquit: Si tum te ſumptuoſiũs comas, & per publicum notabiliter incedas, oculos in te iuuenum illicias, ſuſpiria adoleſcentum poſt te trahas, concupiſcendi libidinem nutrias, ſpirandi fomenta ſuccendas, & vt, ſi ipſa non pereas, alios tamen perdas, & velut gladium te & venenum videntibus exhibeas, excuſari non potes, quaſi mente caſta ſis & pudica: redarguit te cultus improbus & impudicus ornatus, nec computari iam potes inter virgines CHRISTI, quæ ſic viuis, vt poſſis adamari. Hactenus Cyprianus. Nunquid ille conditor ac creator omnium DEVS hirſutas bidentum lanas & ſeroſa veruecium vellera non potuit rubro conchylii ſanguine aut cruento vaccinorũ ſucco in-D ficere, ſeu certe purpureis tincturæ muricibus naturaliter colorare, ſi hoc noſtris vſibus commodum & vtilitate profuturum ſolerti præſentia præuidiſſet, vt illud veraciter impletur, quod per ironiam à Poeta fœliciter cantatum eſt: Nec varios diſcet mentiri lana colores: Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti Murice, iam croceo mutauit vellere luto, Sponte ſua ſandix paſcentes veſtiet agnos. Et quid ille de quo dictum eſt: Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul, cum conderet orbem originaliter creare nequiuerit. Nec mortalium induſtria ſtolidis ac ſuperfluis adinuentionum argumentis addere & amplificare contendat. Vnde inclytus item Cyprianus Punicorum pontifex, inquit: neque enim DEVS coccineas, aut purpureas oues fecit, aut herbarum ſuccis, & conchyliis tingere, & colorare lanas docuit.

Nam quippiam rerum viſibilium plaſtica humanæ naturæ neceſſarium omnipotentem reliquiſſe infectum ca-E tholicæ fidei regula refragatur. Sed quid mirum, ſi Apoſtolorum oracula & iuriſperitorum ſcita præfatas friuolorum nænias abominantur, cum etiam gentiles gentilibus & paganis pagani quaſi ridiculoſum ſubſannantis gannaturæ opprobrium legantur improperaſſe hoc modo? cum infami prouerbiorum elogio cachinnantes ac cauillantes: Vobis picta croco & fulgenti murice veſtis, Et tunicæ manicas & habent redimicula mitræ. Iudith filia Merari poſt obitum Manaſſe, ſumpto viduitatis theriſtro & ſpreto ſponſali peplo blanda procorum lenocinia contemnens, nondum reſultantibus Apoſtolicæ ſalpicis clangoribus: Dico innuptis & viduis, bonum eſt illis, ſi ſic permanſerint: quaſi candens lilium pia caſtitate floreſcens, atque à publicis conſpectibus deliteſcens, in cœnaculo ſolario pudica conuerſabatur, cum horrendum Aſſyriorum principem, qui innumeris manipulorum militibus equitatu & peditatu gloriantibus orbem trementem tenuit ab ira comitante circumuenire moliretur, haud ſecus decipi-F endum credidit, nec aliter obtruncandum rata eſt, niſi cum natiuum vultus venuſtate ornamentis etiam corporalibus caperetur, de qua in LXX. translatoribus ſcriptum eſt: Induit ſe veſtem iocunditatis ſuæ, & impoſuit periſcelides & dextralia, & annullos, & omnia ornamenta ſua, & compoſuit ſe nimis in rapinam virorum: Et non noſtris aſſertionibus, ſed ſcripturæ adſtipulationibus ornatus fœminarum rapina virorum vocatur. Verum quia hoc in orta Betuliæ obſidione pro contribulibus dolitura compatientis affectu, non caſtitatis defectu feciſſe. Idcirco ſalua pudoris reuerentia celebre meticuloſis municipibus trophæum, & inclytum oppidanis trepidantibus triumphum teſte tyrannico capite & conopæo reportauit. Necnon in Prou. Salom. mulier illa procax & pertinax, ſynagogæ typum obumbrans, quæ virum proprium integro plenilunio reuerſurum ſpopondit ornatuum meretricio & luxuum lenocinitate vecordem iuuenem pellexiſſe, & fraudulento verborum oblectamento deceptum lugubriter elicuiſſe deſcribitur, vt merito quaſi bos ductus ad victimam cæcæ cupiditatis petulantia captus nefandum proſtitutæ lupanar aggredi minime ve-G reretur, ignorans quod ad vincula ſtolidus traheretur, donec transfigat iecur eius, velut ſi ales perniciter feſtinet ad laqueum. Pudet fere quorundam frontoſam elationis impudentiam & comptam ſtoliditatis inſolentiam, quæ in vtroque ſexu non ſolum ſanctimonialium ſub regimine cœnobii conuerſantium, verumetiam Eccleſiaſticorum ſub ditione pontificali in clero degentium contra canonum decreta & regularis vitæ normam deprehenduntur vſurpatæ, ob id ſolum, vt cruſto interducto, phalerataque venuſtate carnalis ſtatura, comatur, ac altitudo corporea membratim ac particulatim perornetur. Nam cultui gemini ſexus huiuſcemodi conſtat, ſubucula byſſina, ſiue hyacinthina, tunica coccinea, capitium & manicæ ſericis clauatæ gallicułæ rubricatis pellibus ambiuntur, antiæ frontis & temporum cincinni calamiſtro criſpantur, pulla capitis velamina candidis & coloratis mauortibus cedunt, quæ vittarum nexibus adſutæ talotenus prolixius dependunt & vngues ritu falconum, accipitrum, ſeu certe ad inſtar caluanorum a-H cuuntur, quos naturaliter ingenita edendi neceſſitas inſtigat obunca pedum fuſcinula, & rapaci vngularum harpagine alites & ſorices crudeliter inſectando graſſari.

Affectu feciſſet, idcirco. M.

Ornatu luxu lenocinante. M.

Verum ne forte proteruorum inſolentiam & traductam indiſciplinatorum arrogantiam, qui malunt negligenter diſſimulari quam clementer increpari, obliqua liuoribus inuidia criminemur, aut ſtrophoſæ ſugillationis ludibrio rogemur, huiuſcemodi diſputatio nequaquam vlterius proteletur, ſed competenti clauſula maturius terminetur, nedum malagma medicamenti purulentis proteruorum vulneribus, quæ primus rigida conuitiorum flagra virulentaſq; aſperæ inuectionis maſtigias ab æmulis truciter illatas, experiamur, & tamen non magnopere moueor quamlibet aduerſus ſtipulatorem veritatis ſuatim liqueſcant ac contra inſectatorem tumentis iactantiæ grauiter ingemiſcant: Quia meliora ſunt vulnera dili-

A gentis, quam oscula odientis, leuius quippe ferenda est deuoti vibex amici liuida, quam adulatio fallax inimici. Vnde prouerbium dicitur, lingua seruatrix vitium peccantis acerbat. Et delectatū crimine laude ligat: & infra; Libera, inquit, si potius vox correctoris amici, Serpere nec fibris cæcæca venena sinit. Quamobrem ab omnibus generaliter indulgentiæ veniam non difficulter impetrandam reor, quia neminem specialiter seueritas castigando exacerbauit. Nam passiua plurimorum generalitas nequaquam iure lacerari debet, vbi specialis singulorum proprietas culpari non valet, multum quippe genus & species, hoc est, generalitas & specialitas ab inuicem differunt. Sed de intactæ virginitatis gloria dictum propemodum superflue, de peplorum amiculo rhetoricamur, cum de pudicitiæ tantum præconio remotis paulisper reliquarum rerum negotiis prout gratuita Dei gratia suppeditarit, philosophari decreuimus. Omne etenim puræ virginitatis priuilegium potius in solo liberæ mentis præsidio seruatur, quam incerto carnis castello continetur; & magis inflexibili vltroneæ voluntatis arbitrio salubriter tutatur, quam coacto corporis famulatu ad nihilum redigitur : vnde Augustinus B Hipponensis pontifex elegante prosæ sententia promulgat, dicens: Ita non amittitur corporis sanctitas manente animi sanctitate, & iam corpore oppresso, sicut amittitur corporis sanctitas violata animi puritate etiam corpore intacto: quod Prosper per cola & commata mellitis versuum Epigrammatibus inculcauit, dicens:

Mens illæsa nihil violato in corpore perdit.
Inuitam carnis vulnera non maculant.
Nec crimen facti recipit, non mixta voluntas
Velle magis facinus, quam tolerare nocet.
Si autem ad cordis penetralia cuncta recurrunt,
Vt plerunque animus, sit sine carne reus,
Quod ab intacto submotum est corpore solus,
Concipit, & rectis motibus intus agit.

Denique Priuatus Punicorum Præsul: Virginitas, inquit, carnis, corpus intactum. Virginitas animæ, fides incorrupta. Item Prosper inquit.

Carnis virginitas intacto corpore habetur,
Virginitas animi est intemerata fides:
C *Qua sine corporei nil prodest cura pudoris,*
Sed mentis pietas auget vtrumque bonum.

Igitur digesto pulcherrimæ virginitatis libello, licet mediocriter vrbano, stylus iam finem flagitat, & dictandi tenor terminandus est, quia illustris concionator tempus inquit loquendi, & tempus tacendi. Non enim aliud quodlibet munusculum plus ratum & gratum virginibus Christi fore credideram, quam vt pudicis pudicitiæ præmia promerentur, & mundis munditiæ munera mitterentur.

Cap. xxix. FAteor charitati vestræ, quod hoc opusculum, licet minusculum, pastoralis curæ sarcina grauatus, negotiorumque terrenorum ponderibus oppressus, ita perniciter, vt sategistis dictare, vobisque destinare, nequiueram, quia securæ quietis spatium & morosam dictandi intercapedinem scrupulosa Ecclesiastici regiminis solicitudo denegabat, & tumultuans sæcularium strepitus obturabat. Otium namque clandestinæ quietes secretæ solitudinis largam scribendi materiam dictantibus, affatim conferunt. Sicut è contrario verbosa garrulorum loquacitas, & infesta sæculorū negotia quæ temptibilibus Ecclesiæ Apostolus dispensanda præcipit, violenter auferunt. Non D enim vt Origenes inclytus Græcorum didascalus, qui tertio ineunte ætatis lustro omnes propemodum philosophorum disciplinas, hoc est Arithmeticam, Geometriam, Musicam, Astronomiam, & Mechanicam in pubertatis principio perfecte consummauit, dictandi tenorem notariis excipientibus vsurpare præsumpsimus. His ergo de causis epistolarum vestrarum debita vicissitudo, quasi quodam dilationis obstaculo tricabatur. Quæ in eorum fœnus votorum hactenus infectum arguebam præsertim, vt dixi, diuersarum rerum distentionibus fessæ mentis ceruicem graui fascis sarcina deprimentibus. Hæc morosa tricatio euenit, vt pollicita codicilli rescriptio tanto temporis interuallo diutissime protelaret. Rimosa namque fragilis ingenii Babarca, diræ tempestatis turbine quassata, E licet laborante lacertorum remigio optatum silentii portum sero attigisset. Barca. M. Sed tamen nostræ rusticitatis stipulatio superno Christi patrocinio freta fiducialiter cōfidit, quod nostrarum carbasa antennarum prosperis ventorum flaminib. sinuata, quasi inter scyllas solœcismi & barbarismi barathrum in disruptis rudentib. fœliciter transfretauerunt, scopulosas quoq; laudacismi collisiones, & moytacismi voragines incautos quosque sine grammaticorum gubernaculo repertos, ad erroris naufragia truciter trudentes minime perhorruerunt. Porro quemadmodum intactæ virginitatis gloriam rhetoricis relatibus fauorabiliter venerari nitebar, sic identidem, si hoc carneum animæ ergastulum ante fatis, vt dicitur, crudescentibus cassabundum non obierit, ac dura Parcarum quies & ferreus lethi somnus palpebrarum conuolamus non tricauerit, heroicis hexametrorum versibus eiusdem præconium pudicitiæ subtiliter comere Christo cooperante conabor: & velut iactis iam Rhetoricis fundamentis, ac constructis prosæ parietibus cum tegulis trochaicis & dactylicis metrorum imbricibus firmissimum culmen cœlesti confisus suffragio, imponam. Veruntamen, promissum sequentis Eulogiæ munusculum, non aliter me spopondisse, mementote intorpens nostræ mediocritatis ingenium, quod quasi fricis F fuluis fauillarum cineribus coopertis, si non fuerit sciscitandi aut scribendi fomite succensum, frigenti tempore tabescit. Iteratis totidem Epistolarum scriptis instigare dignemini, quod præcedentem libelli textum nequaquam lepida vrbanitatis facundia digestum, fidenter impetrare merebamini. Etenim frustra sequentis opusculi sarcina desudans laboriosis oneribus lacessere nitar, nisi præcedentis Scripturæ stylum vestrum sagacitati fore ratum experiar, potissimum cum metrica leporis elegantia & Rhetoricę disertitudinis eloquentia tantum altrinsecus discrepant, quantum distat dulcis vappa à merulento temeto.

Cap. xxx. HActenus igitur formosæ virginitatis speciem, & venustum pudicitiæ vultum componens, diuersis virtutum coloribus, quasi fucorum floribus depinxi; quemadmodum solent nobilium artifices imaginum & regalium personarum pictores deauratis petallis thoracidas ornare, petalis M. & pulcherrima membrorum lineamenta fabrefactis vultibus decorare; cum tamen iidem opifices plerunque turpi natura corporis deformes & contemptibiles existant, G magisque iconisma regale compto stamine depictum laudatur, quam despectabilis persona pictoris veneratur: qua de re sedis Apostolicæ præsulem reor dixisse: pulchrum depinxi hominem pictor fœdus, aliosque ad perfectionis littus dirigo, qui adhuc in delictorum fluctibus versor. Orate Christi tyrunculæ, vt sit mihi præsentis opusculi rata recompensatio, vestrarum precum frequens collata vicissitudo, meique laboris & sudoris fiat fulcimentum vestræ intercessionis adiumentum, vt qui propria meritorum qualitate & fidei fragilitate tremebundus ac nutabūdus vacillare videor, robustissima patrociniorum vestrorum columna fretus, fœliciter ac firmiter fulciri merear: * & flagitiorum sarcinam triste piaculi pondus deprimit, (* forte, & quem fl[illegible]iorum sarcina.) vestrorum potens meritorum suffragium benigna pietate clementer sustentet: quatenus in sancta synaxi, cum veneranda Monasticæ classis caterua vniuersitatis creatori modulata orationum holocaustomata flexis poplitibus concorditer obtulerit, meæ contemptibilis personæ; iuxta quod vestra vota deuota spoponderunt reminisci dignetur, vt & nostra vobis supplicantibus iuxta psalmographi sententiam oratio H dirigatur, sicut incensum in conspectu diuinæ maiestatis thurificatum, quod porrectarum eleuationi manuum similatur; & sacrificio serotino æquiparatur: vnde sacra matertetæ Domini soboles primus Heliæ pontifex, Aeliæ. cum Euangelii splendor aurorescerет, & iubar lucis æternæ rutilaret. Orate, inquit, pro inuicem vt saluemini; & infra in exemplo subdidit, multum valet deprecatio iusti assidua. Siquidem oppido frequens oratio quasi arx editissima, & inextricabile propugnaculum contra venenatas æmularum ansatas fore creditur, Orantem pro nobis beatitudinem vestram, alma Trinitas, vna

deita-

A deitatis substantia, & trina personarum subsistentia totius mundi Monarchiam gubernans, ab alto cœli culmine iugiter tueri dignetur. Valete ô flores Ecclesiæ sorores, monasticæ alumnæ, scholasticæ Christi margaritæ, paradisi gemmæ, & cœlestis patriæ participes. Amen.

SANCTI PATRIS NOSTRI, GERMANI, CONFESSORIS, EX CIZICENSI EPISCOPO, Patriarchæ Constantinopolitani, &c. Theoria Rerum Ecclesiasticarum.

De sancti Germani sanctitate, eruditione, plerisque ab eo rebus gestis, tum etiam litterarum monumentis multa ex idoneis auctoribus proferent tibi nota ad Romanum Martyrologium 12. Maii, & Annal. Eccles. Tom. 9. Claruit sub Leone Isaurico, inter sanctos nomine eius Menologio & Martyrologio inscripto.

B

Ex Bellarmino de Scriptorib. Ecclesiast.

S. Germanus Episc. Constantinop. vixit temporibus Gregor. Secundi Pap. & Leonis Isaurici Imp. hæretici. Multa propter sacras imagines, & fecit egregie, & pertulit fortiter: tandem nonagenarius in exilio mortuus est anno Dom. 730. Scripsit multa, extat nunc Theoria rer. Sacrarum. Extant etiam epistolæ tres Græce, & tres Latine eiusdem S. Germani in Concil. Nicæno secundo, art. 4. quarum tertia valde prolixa est, quibus epistolis præponitur Epistola Gregorii Papæ secundi ad Germanum. Extat etiam ex Henr. Canis. tom. 3. antiq. Lect. fragmentum orationis eiusdem de hæresibus.

Ecclesiæ tituli.



ECCLESIA est templum Dei, delubrum sanctum, domus orationis, congregatio populi; corpus Christi, nomen eius, sponsa Christi euocans populos ad pœnitentiam, & ad preces à qua sancti baptismatis eius purgata & sanguine eius precioso abluta, & sponsæ ornatu decorata, & sancti Spiritus vnguento obsignata, iuxta propheticum sermonem; *Vnguentum euacuatum tibi nomen est*; & *ad odorem vnguenti tui curram*: quia veluti vnguentum super capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius. Aliter, Ecclesia est terrenum cœlum, in quo supercœlestis Deus inhabitat & inambulat; typum referens adfixionis in cruce, & sepulturæ, & resurrectionis Christi; glorificata supra tabernaculum testimonii Moysis, in Patriarchis præfigurata, in Apostolis fundata; in qua propiciatorium est & Sancta Sanctorum: in Prophetis prænunciata, in hierarchis exornata, & in martyribus consummata, & in throno sanctarum eorum reliquiarum fundata. Aliter; Ecclesia est domus diuina, vbi mysticum vitæ sacrificium celebratur; & interiora sacrarii, & sancta spelunca, vbi sepulchrum & mensa nutrix animarum & viuifica: quique in ea margaritæ, diuina dogmata sunt doctrinæ Domini ad suos discipulos. Semanter est veluti typus clauorum, quibus perfoderunt manus & pedes Domini, & vim suam exerit in fines orbis terrarum. Aliter: Semanterium obscure significat angelorum turbas, & excitat pugiles ad bellum aduersus inuisibiles hostes. Baptisma est sicut Deus præcepit Moysi, inquiens: *Cum descenderis testificare populo huic, & sanctifica eos, & abluant vestimenta sua, & adsient parati ad ascendendum in montem ad me.* Et rursus per Esaiam Prophetam ait Dominus Deus; *Lauamini, mundi estote, auferte malitias ab animis vestris; &, si fuerint peccata vestra vt coccinum, tanquam niuem dealbabo.* Et rursum idem Dominus ait: *nisi quis natus fuerit per aquam & spiritum, non potest ingredi regnum Dei.* Et suis Apostolus annunciabat dicens: *profecti in mundum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & sancti Spiritus.* Baptizati autem sumus per mortem ipsius Christi, & resurrectionem eius. Nam per immersionem in aqua & emersionem, triplicemque inundationem, triduanam sepulturam & resurrectionem ipsius Christi, repræsentamus & confitemur: præterea etiam ipsum fuisse baptizatum in Iordane ab Ioanne. Vngi oleo baptizatos, est instar olei quo reges & sacerdotes & Prophetæ vngebantur; vt etiam Christus vnctus est, tanquam rex & sacerdos, vnctione incarnationis. Est quoque addid, ne possit diabolus nos superare peccati mortis potentia; quæ est mors, ex transgressione Adam in nos delapsa. A qua mystice nobis declarat mysticum lauacrum aquæ & ignis sancti Spiritus ad purgationem sordium peccati nostri & inuestigationem regenerationis, & vitæ æternæ restitutionem: per quod baptisma, adoptionem filiorum consecuti; liberati sumus à seruitute & potestate Diaboli, & accepimus libertatem gratiæ filii Dei: in quo nos sanctificatos & purgatos aqua & spiritu, Deo admouit & Patri, inquiens: *Pater iuste, ecce ego & paruuli quos mihi dedisti, sanctifica eos in nomine tuo quos dedisti mihi vt sint & ipsi sanctificati, & noscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum*, vt sint ipsi hæredes regni mei. De quibus ait Pater: *Inhabitabo in eis, & inambulabo: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum sanctificatum in regale sacerdotium.* Sanctus autem Spiritus confirmat promissiones, tanquam testis fidelis & irreprehensibilis; plenam in nobis fiduciam procreans. Vide sanctam inscriptionem. Etenim sanctam Trinitatem in modum libelli præscribit Spiritus sanctus, veluti lingua Dei & Patris, & *calamus Scribæ, velociter scribentis*; sculpens scilicet in significationem Christi, non per atramentum & chartam, sed per vnguenti lituram, & velut in libro nouo, tabulis cordium fidelium crucem Christi insculpens, quemadmodum ait Propheta. *Et scripsi legem meam*, ait Deus, *in cordibus eorum, & imprimam eam in fronte eorum, vt signatum sit in ipsis lumen vultus mei, & sint ipsi celebres in vniuersa terra*: ostendens, nos & hæredes regni sui, & filios legitimos, & cohæredes ipsius, si modo & demus operam conseruare sanctum baptisma incolume, & signaculum saluum. Concha est, iuxta illam in Bethleem speluncam vbi natus est Christus, & iuxta speluncam vbi sepultus est quemadmodum ait Euangelista Marcus. *Erat spelunca incisa ex petra, & illic posuerunt Iesum.* Ecclesia vero est, vbi mysticum illud ac viuum sacrificium fit, & interiora speluncæ, vbi sepultura collocata est pro eo intra sacrarium. Concha autem altaris; translatio est crucis: turres, signa, idcirco vtraque rationabiliter ponantur in facie sacrificantium: sancta mensa est vice loci sepulturæ, in quo positus est Christus, in qua proponitur verus & cœlestis panis, quod est mysticum & incruentum sacrificium, qui mactatus, carnem suam & sanguinem in cibum & potum vitæ æternę proposuit fidelibus. Est quoque ipsa Dei sedes in qua supercœlestis Deus qui super Cherubim vehitur, corporis forma requieuit: in qua mensa vt etiam in mystica illa sua cœna, in medio Apostolorum suorum sedens & accipiens panem & vinum, dicit suis discipulis & Apostolis: *Accipite, manducate, & bibite ex eo, hoc enim est corpus meum, & sanguis meus.* Præfigurata autem est in legali mensa vbi Manna erat, quod est Christus qui de cœlo descendit. Sancta Mensa est vice mensæ Christi cum discipulis: & quæ in ea sunt margaritæ, diuina sunt dogmata doctrina Christi ad discipulos. Ciborium est, vbi est crucifixio, vice loci vbi crucifixus est Christus: vicinus enim erat locus & fossa vbi sepultus est. Verum quia compendio inducitur crucifixio, sepultura & resurrectio Christi, in Ecclesia ita collocatur. Est item, & secundum Arcam illam testamenti Domini, in qua dicuntur Sancta Sanctorum & eius sanctificatio, in qua præcepit Deus fieri duo Cherubim vtrinque, tornatilia. Nam *Cib*, est arca, *orium*, illuminatio Domini, aut lumen Dei. Altare, est Propiciatorium in quo offerebatur pro peccato, iuxta sanctum monumentum Christi in quo altari victimam se Christus obtulit Deo & Patri, per oblationem corporis sui, vt Agnus immolatus & vt pontifex & filius hominis offerens & oblatus in mysticum & incruentum sacrificium, & rationalem hostiam fidelibus immolatus, per quam participes efficimur æternæ vitæ & immortalis: quem Agnum præfigurauit in AEgypto Moses ad vesperam, & sanguine eius exterminatorem angelum auertit, ne neci traderet populum. Ad vesperam enim, significat quod & ad vesperam mactatus est verus Agnus mundi, qui

Marginalia (left column): C; *Ecclesia fundata in throno sanctarum reliquiarũ Sanctorum.*; D; *Exod. 19. 10.*; *Isa. 1.*; *Ioan. 3.*; *Matth. 28. 19.*

Marginalia (right column): E; *Christus vnctus vnctione incarnationis.*; *Ioan. 17.*; F; *2. Cor. 6. d.*; *Psalm. 44.*; *Hier. 21.*; *Heb. 10. 16.*; *Marc. 15.*; G; *Mysticum & incruentum Sacrificium.*; *Matth. 26.*; *Ciborii mysterium in Altari.*; H; *Christus offerens & oblatus in Altari.*

A

1. Cor. 5. 7.

qui tollit peccatum cruce ſua Chriſtus: *Etenim paſcha noſtrum* pro nobis *immolatus eſt Chriſtus.* Altare eſt & dicitur præſepe,& ſepulchrum Domini,altare eſt:& dicitur ad exemplum ſupercœleſtis & ſpiritalis altaris,in quo typo referunt ſpiritales & miniſtratorias hierarchias immateralium & ſupernarum poteſtatum,& terreni&materiales ſacerdotes aſſiſtentes & miniſtrantes Domino in æternum: quare & tales,ſint oportet vt ignis flagrans: Nam ſerie ſupercœleſtium,& terrenorum ordine, Filius Dei & iudex vniuerſorum,leges tulit.

Matt. 19. 28.

Gradus,ſubſellii locus eſt & ſedes,in quo vniuerſorum rex Chriſtus præſidet cum ſuis apoſtolis,& ad eos ait, *ſedebitis ſuper duodecim ſedes, iudicantes duodecim tribus Iſrael*: ſedes enim dicitur,prædicatio fidei, in qua prædicatione conſidentes,docuerunt, & per eam accipiunt remunerationem prædicationis, ſupercœleſte regnum, quia cathedra illic non eſt, ſubindicat vero & ſecundum eius aduentum quo venturus eſt in gloria ad iudicãdum viuos & mortuos,reddens ſingulis ſecundum opus eorum; & ad omnem mundum iudicandum, vt ait Propheta: *Illic ſederunt ſedes in iudicium, ſedes ſuper domum Dauid.*

B

Pſal. 121. 5.

Coſmites, ad exemplum legalis & ſancti Coſmii, indicans crucifixi Chriſti ſignaculum, per crucem ornatum. Columellæ ſiue thoraces ſeparantes gradum à reliquo tẽplo,monſtrant: exterior quidem pars templum quouſque ingreditur,& vbi ſiſtit populus ad orandum, proficiſcens, pars autem interior ſiue gradus, ſignificat Sancta Sanctorum, in quæ ſoli ſacerdotes & comites eorum intrent. Cãcelli,locum orationis deſignant,quouſque extrinſecus populus accedit, intrinſecus autem ſunt Sancta Sanctorum, ſolis ſacerdotibus peruia. Sunt autem reuera ad piam memoriam, cancelli ænei,ne quis ſimpliciter & temere ingrediatur. Ambo figuram lapidis ſancti monumenti deſignãt: quem angelus cum euoluiſſet ex oſtio monumenti, proclamabat reſurrectionem Domini vnguẽtiferis mulieribus. Eſt autem iuxta Prophetam dicentem: *In monte campeſtri tollite ſignum aſcende qui euangelizaris, & exalta vocem*: mons eſt enim,in loco campeſtri & æquabili poſitus.

Iſa. 40. 9.

C

Orationis ad Orientẽ myſteria.

Zach. 6. 12.

Pſal. 67. 34.

Pſal. 131. 7.

Zach. 14. 4.

Orientem verſus precari,traditum eſt, vt & reliqua ab Apoſtolis Sanctis, & ita res habet,propterea quod ſpiritalis Sol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter, in terra apparuit in orientis Solis ſenſibilis,partibus,vt Propheta inquit, *Oriens nomen ei eſt*: & rurſum, *Adorate Dominum qui aſcendit in cœlum cœli ſecundum Orientem*: &, *Adorabimus in loco Vbi ſteterunt pedes eius*: & iterum *ſtabunt pedes Domini ſuper montem Domini oliuarum ad Orientem: hæc aiunt Prophetæ.* Propterea etiam quod nos denuo Paradiſum illum in Edem expetimus & ſpeculamur ab Oriente, recuperatum iri expectantes, & etiam recipientes ortum illum lucis apparituræ in Domini ſecundo aduentu & regeneratione.

Genuũ flexus in oratione, quid ſignificet.

Genu non flectere ſancto die Dominico reſurrectionis, ſignificat lapſuum noſtrorum erectionem factam per triduanam Chriſti reſurrectionem. Non flectere genu,ad Pẽtecoſtem vſque; eſt, ſeptem dies poſt ſanctum Paſcha ſeptem multiplicatos, contineri die Pentecoſtes: nam ſepties ſeptem faciunt faciunt quadraginta nouem; & Dominico addito fiunt quinquaginta.

Corona Sacerdotalis quid ſit.

Tonſura capitis ſacerdotis, & rotunda eius pilorum media ſectio; vice coronæ eſt ſpineæ quam Chriſtus geſtauit. Duplex corona circumpoſita capiti ſacerdotis;ex capillorum ſignificatione,imaginem refert venerandi capitis Apoſtoli Petri: quæ; cum miſſus eſſet ad prædicationem Domini & magiſtri;ei tonſa eſt ab iis qui eius ſermoni non credebant, vt illuderetur ab ipſis; eique magiſter Chriſtus benedixit,& infamiam in honorem,illuſionem in gloriam conuertit; & poſuit ſuper caput eius coronam,non ex lapidibus precioſis,ſed lapide & petra fidei eius fulgeſcentem ſuper aurum,topazium, & lapides precioſos. Vertex enim,ornatus & corona duodecim lapillorum, Apoſtoli ſunt: Petra vero;ſanctiſſimus Apoſtolus eſt, primus hierarcharum Chriſti.

D

S. Petrus vertice tonſus in coronã,ab impiis.

S. Petrus primus Hierarcharum Chriſti.

Talare Sacerdotum quid ſignificet.

Stola ſacerdotis; eſt, ad exemplum Talaris Aaron,id eſt veſtimentum,quod ſacerdotale eſt indumentum;ad pedes vſque,honorabiliſſimum. Eſt autẽ ignea ſpecie,iuxta Prophetam dicentem, *qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem ardentem.* Et rurſum, *quis iſte adueniens ex Edom?* Edom enim ſonat terrenum,aut electũ,aut rubrum, Deinde ſubdit: *rubedo veſtimentorum eius, ex vinea Boſor, ad quid tua rubra ſunt veſtimenta, & indumenta tua tanquam torcularis calcati?* Quod indicat tinctam Chriſti ſtolam carnis, in ſanguine;in eius immaculata cruce, Itemq; quia etiam coccineã chlamydem geſtauit in paſſione Chriſtus, demonſtrant Pontifices,cuius Põtificis ſint ſatellites. Exutos autem zonis Sacerdotes, deambulare in caſulis; id ſignificat, Chriſtum in crucem abeuntem ita geſtaſſe crucem ſuam.

E

Sacerdotes, ſtolis ornari ad inſtar Seraphim.

In ſupremis illis ſplendoribus intelligentium cœleſtium miniſtrorum, Prophetarum,& hierarcharum; ſunt preſbyteri 24.& Diaconi 7 Preſbyteri, ad imitationem ſunt Seraphicarum poteſtatum,ſtolis vice alarum contectis duabus. autem alis labiorum,hymnum illum voce cantantes,& tenentes diuinum & ſpiritalem carbonem; Chriſtum prehẽſione manus manifeſto geſtantes.

Diaconorũ tunica alba quid indicet.

Lora tunicæ Diaconalis.

Diaconi vero ad typum Angelicarum poteſtatum, tenuibus tenuium horariorum alis; vt adminiſtratorii Spiritus,in miniſterium miſſi, præcurrunt. Ac primum tunica quæ alba eſt, diuinitatis ſplendorem indicat,& ſacerdotis ſplendidam conuerſationem. Lora tunicæ quæ ſunt ad manum, ſignificant vinculum Chriſti; vinctum enim eum abduxerunt ad Caipham Pontificem & Pilatum. Lora quæ ſunt tranſuerſa,ſanguinem ſignificant, qui fluxit ex latere Chriſti in cruce.

F

Peritrachelion.

Epitrachelium.

Peritrachelion, eſt faſciola qua producebatur à Pontifice vinctus, & tractus in anteriorem partem per collum Chriſtus, ad patiendum ipſe proficiſcens. Epitrachelii dextra pars; denotat arundinem quam dederunt illudentes, dextræ Chriſti. Læua pars, crucis eſt geſtatio ſuper humeris eius.

Caſula Sacerdotalis.

Zona qua præcingitur, declarat maieſtatem qua Chriſtus regnans, magnifica dignitate diuinitatis præcictus eſt, & vndique ornatus. Caſula denotat coccineam purpuram, quam Ieſu,illudentes,geſtandam impii dederunt. Eſt etiam ſtola Baptiſmi.

Humerale.

Humerate eſt Pontificis,ad exemplum ſtolæ Aaron,quã geſtabant legales Pontifices, ſudariis longis læuo humero circumponentes, ad ſignificandum iugum mandatorum Chriſti. Humerale autem quo Epiſcopus circundatur; ſignificat ouis pellem, quam errantem cum Dominus inueniſſet,ſuper ſuis humeris aſſumpſit, & cum iis quæ non errauerant recenſuit Habet autem & cruces, quia Chriſtus ſuper humero ipſe quoque geſtauit crucem ſuam.

Monaſticus habitus.

S. Ioannes Baptiſta, ciuis deſerti.

Apoſtolorũ raſura.

G

Præterea etiam qui volunt ſecundum Chriſtum viuere,ſuper humeris tollunt crucem ſuam;id eſt, afflictionem, ſymbolum enim afflictionis, crux eſt. Monachalis habitus; eſt ad imitationem cultoris & quaſi ciuis deſerti ac Baptiſtæ Ioannis: quia indumentum eius erat ex pilis cameli,& zona pellicea circum lumbos eius. Radi vero toto capite, ad imitationem fit ſancti Apoſtoli Iacobi, Dei fratris; & Pauli Apoſtoli, & reliquorum.

Anabolæa. Cucullæ.

Anabolæa autem, ea referunt anabolæa quæ gerebant veſtimenta cucullæ? prout ait Apoſtolus: *crucifixus eſt mihi mundus, & ego mundo.* Mantile declarat tenui ſua ſimplicitate alatam & volantem conuerſationem, imitatione angelica, prout Angelicus habitus dicitur.

Enchirium.

Othone cum qua miniſtrant Diaconi; deſignat Chriſti humilitatem quam demonſtrauit cum pedes ſuorum ablueret. Enchirium quod eſt in zona, linteum eſt quo manus exterſit ſuas: & Enchirium habere in zona, typum refert extergentis manus, & acclamantis; *Innocens ego ſum.*

Adæ craniũ in monte Caluariæ.

H

Oblatio quæ fit in armario; denotat Caluariæ locum in quo crucifixus eſt Chriſtus;in quo aiunt ſitam eſſe caluariã primi parentis Adam; oſtendit autem fuiſſe monumentũ prope locum vbi crucifixus eſt. Præfiguratus eſt autem Caluariæ hic locus,in Abraham;quando ſuper vno montium, Dei iuſſu, altare ex lapidibus conſtruxit, & ligna ſtrauit, impoſuitque filium ſuum, & attulit arietem pro eo in holocauſtum; ita & Deus Pater, principio carens & antiquus ille diebus; filium ſuum principio carentem, poſtremis temporibus incarnatum ex virgine Deipara ex lumbis Abraham, iuxta promiſſionem iuriſiurandi quod fecit cum eo; ita vt pro genere humano non pepercerit filio ſuo chariſſimo & vnigenito, ſed pro nobis omnibus tradiderit eum: ac paſſus eſt quidem homo in carne,ſed impatibilis permanſit in diuinitate. Etenim Chriſtus proficiſcens ad

crucem

A

crucem suam, gestauit crucem; & pro ariete immolatum est corpus eius immaculatum, vt agnus mactatus lancea per latus eius transfixa, & Pontifex factus vt filius hominis, & offerens seipsum, & oblatus ad subuehẽdos peccatores multos. Et mortuus quidẽ est, vt homo, resurrexit vero vt Deus; ex quo supramundanam gloriam habuit apud Deum & genitorem. Oblatio autem panis repræsentat corpus Domini affixum propter salutem nostram qui sumus fideles.

Panis sanctificatus.

Panis propositionis sanctificatus indicat purgationem mundi, & eximias diuitias bonitatis & clementię Dei, in eo quod Filius Dei homo factus est, & seipsum proposuit hostiam & oblationem; & corpus suum, redemptiuam propiciationem pro mundi vita & salute, assumẽs totam massam humanæ naturæ absque peccato; oblatus autẽ, vt primitiæ & holocaustum selectum Deo & Patri pro genere humano, quemadmodum ait: *Ego sum panis qui de cœlo descendi: qui manducat hunc panem viuet in æternum* De quo etiam ait Propheta Hieremias; *Venite, & immittamus lignum in panem eius*: ostendens lignum crucis, in quo corpus eius infixum. Lancea, vice est eius quæ latus Domini punxit. Lancea expurgari, significat illud; *tanquam ouis ad occisionem ductus est, &c.*

Ioan. 6.

B

Discus; lectica est in qua corpus Domini componitur, à Sacerdote & Diacono qui sunt Ioseph & Nicodemus. Vinum autem declarat sanguinem ex latere Christi fluxum; est autem & mysticum vinum, quod dedit discipulis in cœna. Aqua vero demonstrat eam quæ fluxit ex latere Christi, & per calorem, significat feruorem sancti Spiritus: per albedinem vero, sinceram fidem.

Aqua Calida in Missa. Iuxta ritum Græcorum, quem etsi Humbertus Syluæ cãdidæ in disputatione cõtra Nicætã improbet, propter quorũdam

Vinum simul & aqua, sunt egressi ex latere eius sanguis & aqua: quemadmodum ait Propheta, *Panis ei dabitur ad cibum, & aqua ei ad potum potabilem.* Nam vice lanceæ quæ punxit Christum in cruce, à Longino, est hæc lancea. Panis & poculum, proprie & vere, ad imitationem mysticæ illius cœnæ in qua Christus accepit panem & vinum, & dixit: *Accipite, manducate, & bibite ex eo omnes, hoc enim est corpus meum & sanguis:* ostendens, se nos participes fecisse mortis, & resurrectionis, & gloriæ suæ.

C

Græcorum præposterã huiusce ritus causam adhibitam at eum morẽ in Græcis tolerat Romana Ecclesia, nec in eo vertũtur crimina Græcanici schismatis. Oblationis varia nomina.

Oblatio autem, quæ & panis, & benedictio, & primitiæ dicuntur, ex qua Dominicum corpus dissecatur: ad typum semper virginis & Deiparæ sumitur, quæ secundum beneplacitum Patris, & voluntatem filii sui & Verbi, & aduentum diuini Spiritus, vnum sanctæ Trinitatis, Filium Dei & Verbum recipiens in se, perfectum Deum & perfectum hominem peperit: vt autem rursum supersubstãtialis Deus, carne ex ea assumpta in vna hypostasi, perfectus erat Deus & homo, similis nobis absque peccato; ita & dominicum corpus, tanquam ex quodam vtero & carne corporis virginalis (toto pane, inquam, benedictionis & oblationis) à Diacono, vt magna Ecclesia à maioribus accepit, dissecatur ferro quodam quod & lanceam appellant, tametsi nondum tempus eius est: & ita peculiari quadam hypostasi, ex medio eius aufertur. Diaconus tamen qui id efficit, præparato cum eo qui conficiendus est dominicus sanguis, in conuenienti passionis tempore, per viuifici spiritus aduentum; dimittit ea in Prothesi, orationem adiungente sacerdote. Ipse vero qui diuinum corpus diuidit, Diaconus; à benedictione angelum imitatur, qui Virgini *Aue* annunciauit. Nec mirandum, etiam si sacerdotes id secent; nam ad consuetudinem magnæ Ecclesiæ respiciendum. Ita igitur dimittitur diuinum corpus in Prothesi, tanquam in Bethleem vbi natus est Christus cuius egressus, ab initio, à diebus sæculi; simulque etiam tanquam in Nazareth: Insuper quoque conuersationis in Capernaum, locum; Prothesis ipsa explet. Ideo enim in prooemiis prædiximus; vnum eorum quæ nunc figurantur, duobus aut tribus eorum quæ tum fiebant, absolui & referri. Et vt summatim dicam; annorum triginta tempus ante baptismum & conuersationes, Prothesiis explet. Calix autem, est loco vasis quod recepit effusum sanguinem puncti immaculati lateris, & manuum & pedum Christi vnguenti defluxum.

D

Crateris seu calicis mysteria.

Cratera salutare poculum est, quod dedit discipulis suis in cœna. Poculum rursum est ad exemplum crateræ quam describit proprie siue sapiẽtia, siue Filius Dei: miscuit suum sanguinem loco vini illius, & apposuit in sancta sua mensa, dicens omnibus; *Bibite ex eo omnes:* pro vino illo mixto in remissionem peccatorum & in vitam æternam. Crateras etiam interpreteris licet mammas Deiparæ; salutare lætitiæ poculum & tutelare ac cõseruatorium totius generis mortalium. *Armarium*, vbi præsentatio perficitur; pro Caluariæ loco est. Corporale, significat sindonem in qua inuolutum est Christi corpus, cum è cruce descensum est, & in monumento collocatum. Et superius disci velamen, indicat sindonem qua inuoluerunt corpus Domini. Disci velamentum est pro sudario quod erat super facie, circuntegens illam in sepulchro.

E

Deiparæ vbera sunt conseruatorium generis humani. Armarium. corporale, & velamina.

Velum.

Velum siue aer; est & dicitur esse vice lapidis quo muniuit Ioseph monumentum, quod obsignauit tabella custodiæ. Ecce cruci Christus est fixus, sepulta vita est, munitum est sepulchrum. Et statim thuribulum subindicat humanitatem Christi; ignis, diuinitatem; & fragans fumus indicat illum bonum odorem sancti Spiritus præcedentem: nam thymiater, est (si interpretari velis fragrantissima lætitia. Incensum autem repræsentat aromata illa quæ offerebant sepeliendo Domino & myrrha, & thus Magorum; pura est precatio bonorum operum, ex quibus fragrantia procedit, vt ait Apostolus, *Christi bonus odor sumus.* Agnoscite igitur, omnes sacerdotes qui sacro altari assidetis, & incruentam victimam sacrificatis; quod viuas passiones Christi annuncietis. Conceditur itaque tempus à pontifice, Sacerdoti inchoaturo diuinam Mystagogiam: id autem tempus, repræsentat prædictum tempus voce Prophetæ Esaiæ, quando nasciturus esset præcursor Ioannes, & ad nos Christus peregrinaturus. Sacerdos autem initium diuinæ Liturgiæ faciens; imaginem refert. Ioannes præcursoris & Baptistæ, prædicationem inchoantis & inquientis; *Pœnitentiam agite, prope enim est regnum cœlorum.* & baptizantis omnes accedentes.

Thuribulũ.

Incensum.

F

Sacerdotes incruẽtam Victimam sacrificant.

Diaconi, sunt pastores: Sacerdotes; angeli.

Doxologia.

Diaconus. *Benedic Domine.* Sacerdos: *Benedictum regnum Patris, & filij, & Spiritu sancti.* Ita primum ordinationem habet orationem ad Deum, quæ Doxologia dicitur. Itaq; ante omnem orationem & sacram commemorationem, Sacerdos gloriam Dei celebrat. Quid igitur ter Dei nomen nuncupat; non semel dumtaxat? non enim, *Benedictus Deus*: aut, *Benedictum Dei regnum*: sed personis distinctis; *Benedictum regnum* (inquit) Patris, & Filii, & sancti Spiritus: quia per incarnationem Domini, primum didicerunt homines, tres esse personas. Huius autem incarnationis Domini mystagogia est, quæ huic peraguntur; vnde in prooemiis eorum, oportebat prælucere & prędicari Trinitatem. Et à superioribus illis Potestatibus glorificatur Deus, tribus sanctificationibus: & ab hominibus regnum Christi benedicitur, qui vi & potentia diuinitatis suæ inferos spoliauit, & nos liberauit. *Amen*: vere; aut, fiat. His autem verbis: *In sæcula sæculorum*: fumum ciuitatis Babylonis ascendere significatur, quod sanguinem seruorum suorum de manu Babylonis requisiuit: & eius habitatores puniendo; beneficiis affecit, excisione peccati peracta Diaconus. *In pace Dominum precemur*: post doxologiam autem; petitionem memorat: nam *quid oremus vt oportet, nescimus*: & ne multiloqui simus, docet nos quæ de oratione sentienda sunt: in pace scilicet orandum esse, neque prius professis, neq; gratiis Deo actis; quia cum dixit pacem, illa quoque complexus est, si quis accurate considerare velit. *Pro superna pace*; nunc docet primum petendam cœlitus pacem, & animarum salutem. Ita enim nos Christus petere iussit: tranquilla mente preces nostras exhibeamus. *Sãctissimæ immaculatæ*; &c. Actorum omnium Sanctorum memores: alter alterum, & vitam nostram omnem, cum bonis nostris operibus Deo commendemus.

Homines, per Christi incarnationem, primũ didicerunt Trinitatẽ.

G

H

Antiphonæ quid significent in Ecclesiæ mysteriis.

Antiphona, sunt Prophetarum prædictiones prænunciantes aduentum Filii Dei ex Virgine, super terram, & clamantes, *Deus noster super terram visus est, & decorem induit*: id est incarnationem eius manifestantes, quam nos suscepisse & didicisse per ministros & oculatos testes Verbi, Apostolos profitemur. Sciendum autem est, initio omnis officii matutini & vespertini, primum veteris testamenti cantari Psalmos, deinde nouæ gratiæ cantica; veteri nimirum præcedente, cuius legislator hic natus extremis diebus oracula fudit, vt omnes intelligant vnum & eundem Deum ac Dominum esse qui has & illas leges sanciuit Christus.

A Non eadem sunt Antiphona, Liturgiæ præsanctificatorum.

Antiphonum primum; bonum est confiteri Domino: Opera nostri cordis enarrare Domino, bonum est. *Et psallere nomini tuo altissime:* Cantando dicere, quos tibi hymnos offerimus, oportet. *Ad annunciandum mane miseri ordiam tuam & veritatem tuam per noctem:* Vt manifesto narremus quomodo misericordiam consecuti sumus, & contra omne peccatum opponamus veritatem tuorum factorum. *Quia rectus Dominus Deus noster.* Quoniam verax est Dominnus Deus noster. *Et non est iniquitas in eo:* & nullum mendacium aut falsitas apud Deum. *Etiam atque etiam in pace Dominum deprecemur:* iterumque atque iterum intenta & quieta mente Dominum deprecemur. Cum voce pronunciando; *quia tua est potentia, & tuum regnum, & potestas, & gloria, Patris & Filij & Spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum; amen:* Quia tua est dominatio & regnum omnium visibilium & inuisibilium: & propterea nos qui super terram sumus, gratiarum actionem omnes & gloriam indesinenter tibi referimus, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen, est, Vere; aut, fiat.

B *Antiphonum secundum; Dominus regnauit, decore indutus est:* Dominus regnauit, in cœlis; & fidelem populum sibi vindicauit proprio sanguine suo, & egressus est ad debellandum diabolum. *Etenim firmauit orbem terrarum qui non commouebitur:* Firmauit orbem terrarum, Ecclesiam; in fide sua, & portæ inferorum non præualebunt ei. *Testimonia tua confirmata sunt vehementer; domum tuam decet sanctitudo Domine.* Ea quę tu passus es credita sunt in mundo; populum tuum decet gratia tua in æterna sæcula.

Coniunctum autem est extremo primi Antiphoni, hoc *Intercessionibus Deiparæ serua nos:* cuius rei gratia, nisi ad cōfirmanda omnino quæ prius dicta sunt, de typo semper Virginis; quod eius ipsa dux est ministerii, & veræ dispēsationis?

Secundi vero Ephymniam; *Intercessionibus sanctorum tuorum:* quoniam n. pro salute animarum & venia lapsuum, diuinam celebramus Mystagogiam; merito tanquam superiorem Dei matrem omnib. Sanctis, aut etiam ipsis supercœlestibus Potestatibus in supplicatione primam appellamus; deinde eos qui complacuerunt eius Filio.

C Troparium autem quod ad finem Antiphoni secundi dicitur, quod est; *Vnigenitus Filius & Verbum Dei; &c.* opus est Ioseph & Nicodemi. Tollentes enim Dominum vt sepelirent eum, eo sunt initiati venerando & viuifico corpore Domini, & diuinitate in eo inseparabili. Nonnulli aiunt idem Troparium enunciatum fuisse à diuina sorte Rege Iustiniano, quod valde etiā symbolis Christi natiuitatis quadrat. Is enim (inquit) natus vnigenitus Filius & Sermo Patris initio carentis cum sit; recepta propter nostram salutem incarnatione est sacra Deipara, immutabili manente diuinitate & inconfusa, vnus est de sancta Trinitate, homo factus & lubens crucifixus; qui & in sancto illo Hymno conglorificatur à spiritalibus & cœlestibus Potestatibus. Nam nulla facta egressione aut separatione à Paternis finibus, descendens incarnatus est: ipse est qui seruat nos. Diaconus; *Etiam atque etiam in pace.* Sacerdos, elata voce: *Quia bonus & hominum amans Deus es, & tibi gloriam referimus, Patri & Filio & Spiritui sancto, nunc.* Bonus & hominum amans es, dicimus; quia Filium tuum in mundum, propiciationem misisti. Propterea gloriam & gratiarum actionem tibi referimus: id est; offerimus, nunc & semper & in sæcula.

Christus vnus est de sancta Trinitate.

Antiphonum III. Venite exultemus Domino: Agite dum impleamur omni gaudio, in Domino. *Iubilemus Deo salutari nostro:* Deprecemur cum lachrymis Deum nostrum Iesum. *Præoccupemus faciem eius in confessione; & in Psalmis iubilemus ei:* Et ante aduentum eius, eum deprecemur; & psallentes supplicemus ei. *Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnem terram:* Magnus Deus est Iesus Christus, quemadmodum Apostolus inquit, cum ait; *Magni Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi qui dedit semetipsum pro nobis;* & in omnes gentes regnauit, & regnabit per fidem suam. *Quia non repellet Dominus plebem suam, quia in manu eius omnes fines terræ, & altitudines montiū eius:* Fidelis populus scilicet, & reliqui Prophetæ. *Quoniā ipsius est mare, & ipse fecit illud:* Quoniā ipsius est omnis multitudo hominum: & ipse prius fabricauit eos, & rursum in baptismate suo renouauit eos. Et aridam manus eius formarant: & cor omnium hominum

D

E creauit Spiritus sanctus eius, in lauachro incorruptibilitatis.

Introitus Euangelii.

Introitus Euangelii, aduētum indicat Filii Dei & ingressum eius in hunc mundum; vt ait Apostolus: *Cum induxerit* (nimirum Deus & Pater) *Primogenitum* & vnigenitum *suum in orbem terrarum;* ait, Et adorent eū omnes angeli eius.

Deinde ostendente etiam Pontifice per stolam suam, carnis Christi stolam rubram & sanguineam quam gestauit immaterialis ille & Deus, vt purpuram tinctam ex immaculato sanguine Deiparæ; & quod assumpsit errabundam ouem super humeros suos, & pellem Adameæ massæ; Pastor ille bonus pascens Israel in virga crucis suæ; in fasciis inuolutus, & positus non in præsepi brutorum sed in mensa rationali hominum; quem in natiuitate sua celebrarunt hymnis Angelorum exercitus dicentes; *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax; in hominibus bona voluntas.* Et: *vniuersa terra adoret te, & psallet tibi* ac omnibus subaudientibus ait: *Venite adoremus & procidamus ei; serua nos fili Dei.* Primum ei flectamus genu vt obnoxii; & tunc veniam ab eo petamus, eorum quæ ipsi debemus, & prædicemus eius aduentum patefactum nobis in gratia Domini nostri Iesu Christi. Aliter de introitu. Censeo enim ostensionem in Iordane & patefactionem Christi & Dei nostri, ingressu Pōtificis obscure designari: nam eatenus; etiam si aderat Pontifex, at nondum manifestus & notus; neque in medio stabat, & supernaturalia & eximia mysteria celebrabat; sed tempus opportunum nactus Sacerdos, quasi præcursor pœnitentiæ baptisma conficiebat: qui cernens Pontificem ingredientem, loco migrat, tantum non illud ipsum; tacitum secum ratiocinans quod & Ioannes dixit; *hunc oportet crescere, me autem diminui:* ac statim cedit pontifici, vt maiora mysteria perficiat: qui & ait; *Quoniam sanctus es Deus noster.* F

Hymnus ter-sanctus.

Ter ille sanctus hymnus; ita quidem est, quemadmodū illic quidem Angeli dixerunt: *Quam magnificata sunt opera tua Domine;* Et, *Gloria in excelsis Deo.* Hic vero vt Magi dona Christo offerentes, fidem, spem, & charitatem, quasi aurum, thus, & myrrham; Incorporeorum canticum vociferantes fideliter & dicentes; *Sanctus Deus* Deus (inquam) Pater; Sanctus fortis, filius & Sermo; quod fortem illum nostrum aduersarium diabolum vicit, & irritam eius fecit potentiam; per crucem, qui potestatem habet mortis; ac vitam & robur & potestatem nobis dedit calcandi super eū. *Sanctus immortalis;* Spiritus sanctus, viuificus; per quem omnis creatura viuificatur, & in statu permanet, ac clamat inquiens; *Miserere nostri.* Consolator ille Spiritus sanctus & veritatis, qui sacrificium consummat, & semper adiuuat filios Ecclesiæ, & miseretur, & per baptismum immortalitate donat. Aliter. *Sanctus Deus* id est, Pater, qui est, & fuit, & erit; qui olim Mosi oraculum fudit, inquiens; *Ego sum ille qui sum,* qui volo vitulum mactare propter vos. *Sanctus fortis:* Filius & Sermo Dei, qui erat in principio apud Deum, per quem omnia facta sunt; & vitulus ille qui semper, volens ipse, mactatur, & semper viuit per ista autem; *Erat in principio apud Deum, per quem omnia facta sunt:* simulque; *Vitulus qui semper mactatur volens, & semper viuit & permanet;* immortalitatem significat eius qui in se complectitur omnium eorum quæ sunt, & initium, & media, & postrema. G

Christus, est Vitulus, qui, volens semper mactatur.

Aliter. *Sanctus fortis:* Filius & Sermo Dei: fortis quidem, quasi fortitudo Dei, sapientia & potestas; prout ait Apostolus, filius & sermo Dei, *fortis* & potens, & viuens, efficaxque & magis *secans quam gladius anceps, &c. Sanctus immortalis:* significat, eum qui in se complectitur initium omnium quæ sunt & finem. Dicitur autem, *Ter sanctus:* à ternario: quia congruunt etiam singulis trium Personarum vnius deitatis, hæc tria sancta: Vnaquæque enim & Sanctus est, & Fortis, & Immortalis. Natura enim & essentia, tribus, vna est; nomen commune, vnum diuinitatis; etiamsi vnaquæque personarum triū, Deus nominatur perfectus. In his autem breuib⁹ verbis præclare licet intelligere illud quoque quod à magno Theologo ita dictum est: Diuiditur n. indiuidue (vt ita dicam) & conuectitur diuidue: & alibi, idem; Simul atque vnum intelligere incipio, trium splendore vndique collustror; vix dum inchoans tria diuidere, ad vnum referor. Verum ne quis testimonia hæc Ter-sancti audiēs; arbitretur, Ter-sanctum inchoasse à Christi & Dei nostri humanitatis assumptione. Iampridem enim à diuinilo- H

Vnaquæq; persona Trinit. Sanctus est.

quis

A

quis Prophetis, mystice Spiritus prædictus erat. Huius enim typum & eloquia videns ac declarans Dauid, pacis verbis eum repræsentat, *Sitiuit* (inquiens) *anima mea ad Deum, fontem viuum*: & alibi, *verbo Dominicali firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus eorum*: & alias, *in lumine tuo videbimus lumen*. Ille autem ab Esaia enunciatus Seraphicus Hymnus, & Ter sanctus, in vnam dominationem colligens & deitatem, quid discriminis habet ab hoc nostro Ter-sancto quem canimus?

Quod autem ascendat in confessum pontifex, & obsignet populum, id est, Filium Dei impleturum in carne nostra ministerium suum, sublatis manibus suis benedixisse sanctis suis discipulis, dicentem eis, *Pacem relinquo vobis*: ostendentem, eandem pacem & benedictionem mundo, Christum per Apostolos suos dedisse. Aliter. Signaculum quod Pontifex facere solet in fine Ter-sancti, incomplementum & tanquam obsignationem Prophetarum qui de Christo vaticinati sunt, designatur: nam eius aduentus per carnem sigilium fuit rata faciens & confirmans quæ ab illis prædicta fuerant, vt vera: ipsum enim, & in initio diuinorum operum, generis humani in reformatione ordinem tenet. Ordo enim, ait Theologus Gregorius, optimus est, à Deo inchoare, & in Deo finire. Pontifex, Dominus est, Thronus, Virgo: Sedere autem, est, Filium suam carnem quam gestauit, & ouem quam super humeros assumpsit (quod designatur superhumerali) quæ est Adamea massa, sustulisse supra omne imperium, & potestatem, & dominationem superiorum Virtutum, & obtulisse Deo & Patri. Quem enim ille deificabat, hic deificabatur? hæc est assũptio quam propter dignitatem offerentis & puritatem oblati, admittebat ipse Deus & Pater, quasi hostiam & oblationem acceptabilem pro humano genere: ad quem ait Dauid: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis*: id est, Pater Filio, qui sedet in dextra parte throni maiestatis eius in excelsis. Hic est Iesus Nazarenus, põtifex futurorũ bonorũ.

B — Orationis ordo quis sit optimus

Lectio Epistolæ.

Post Ter-sanctum hymnum legitur liber Apostolicus, & ait Diaconus: *Attendamus, auscultemus, auribus percipiamus omnes cum tranquilla mente Sapientia. Psalmus Dauid.* sermo Dei sanctus & dilectus, annunciat quæ sunt Patris quæ sunt abscondita.

C — Paulus testis oculatus sermonis.

Quod proponitur rursum, indicat Prophetarum sacrã manifestationem & prædictionem aduentus regni Christi: qui quasi satellites præcurrentes & clamantes, *Qui sedes super Cherubim, appareto & veni ad seruandos nos*, ac, *Deus sedet super throno sancto suo*. Et testis oculatus & minister sermonis, Paulus, clamat prædicans Dei regnum, & inquiens: *Christus adsistens pontifex futurorum bonorum per amplius, &c.* Cum quo clamat quoque Ioannes Baptista, *qui post me venit, est agnus Dei tollens peccatum mundi*, ipse nos sanctificabit in spiritu & igne, & medius inter vos stetit. Post id autem, & Apostolorum vocatio, & eorum designatio declaratur Actuum ipsorum & epistolarum lectione.

Ethymon nominis, Alleluia.

Alleluya clamat Dauid, & ait: Deus noster manifesto veniet, & ignis coram ipso præcedet. *Apparuerunt fulgura* Euangelistarum *eius* orbi terrarum. Hebraica enim lingua, est, *Al*, venit, apparuit, *El*, Deus, *via*, laudate & celebrate viuentium Deum. Aliter. *Al*, Pater: *El*, Filius: via, Spiritus sanctus. *Alleluya*, Deus fortis, potens laus Dei, laudate Deum qui est. *Alleluya*, laus Deo qui est. Aliter. *Alleluya*, diuinam laudem significat trifariam propter tribus personis distinctam Patris, Filii, & sancti Spiritus singularem deitatem. Aliter. *Alleluya*, Præco Euangelii vociferans Dominus venit. Aliter Laudate, celebrate. Dicunt autem Angelos hac voce celebrare Deũ, veluti Cherubim, dicendo, *Sanctus*: idque sancti patres tradiderunt qui id audierunt, quemadmodum Esaias è Cherubim. Etenim statim thuribulum subindicat humanitatem Christi, ignis, deitatem: odoratus fumus indicat bonum odorem sancti Spiritus præcedentem, incensum enim est fragrantissima lætitia.

D

Euangeliũ in Missa.

Sapientia, sermo Dei: Recti audiamus sanctum Euangelium: id est, erigamus mentes nostras cum operibus à terrenis & intelligamus bonorum declarationem. Euangelium est aduentus filii Dei, quo apparuit nobis, non iam per nebulas & ænigmata loquens nobis, vt aliquando Mosi per voces & fulgura & tubas, sonitu & caligine & igne, in monte, aut olim Prophetis, per somnia: sed manifesto vt homo vere apparuit, & visus est nobis vt mitis & quietus Rex qui prius descendit, vt priuina in vellus sine strepitu: & vidimus gloriam eius, gloriam tanquam vingeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis, per quem locutus est nobis Deus & Pater, ore ad os, & non per ænigmata, de quo Pater cœlitus testatur, & ait, *Hic est filius meus ille dilectus*, Sapientia, Sermo, & potestas, in Prophetis dictus, & prædicatus nobis: in Euangeliis manifestatus, vt quotquot receperint eum & crediderint in nomen eius, accipiant potestatem qua filii Dei fiant, quem audiuimus, & vidimus oculis nostris, sapientiam & sermonem Dei hunc esse omnes credentes, clamamus, *Gloria tibi Domine*. Deinde rursus Spiritus in lucida nube obumbrans, nunc per hominem clamat: Attendamus. *Attendite* hoc est, ipsum audite, Matthæus, si vis interpretari, mel est: Marcus, vinũ: Lucas, lac: Ioannes oleũ.

E

Quatuor euangelia sunt ad exemplum quatuor ventorum vniuersalium, Subsolani, Fauonii, Austri, Aquilonis: hi enim existunt ad mundi constitutionem: vniuersalis vero dicuntur, propter alios octo ex aduerso spirantes. Et aliter. quatuor Euangelia sunt & quatuor vniuersales venti, iuxta quadriformia animalia, dico sane Cherubim illa in quibus sedet vniuersorum Deus, ex quibus constat, sedentem super Cherubim, Deum, & continentem hoc vniuersum, patefactum dedisse nobis quadriforme Euangelium, idque vno Spiritu contentum: quatuor enim facies habent, ac facies eorum, imaginem referunt administrationis Filii Dei. Primum enim animal (aiunt) leoni simile est, denotans efficaciam eius & principatum & regnum. Secundum, simile vitulo, sacrificium & sacerdotalem ordinem indicans. Tertium, habens faciem hominis, aduentũ eius secundum hominem, manifesto perscribens. Quartum, simile aquilæ volanti, sancti Spiritus aduolantem largitionem declarans. Igitur & euangelia his conformia sunt, in quibus insidet Christus. Nam aquila quæ est, secundum Ioannem, Euangelium, quem habet à Patre principatum eius & gloriosam generationem enarrat, inquiens: *In principio erat Verbum*, Et, *omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est.* Taurus, quod est secundum Lucam Euangelium, cum sacerdotalem speciem præ se ferat, à Zacharia sacerdote incensum offerente incipit, inquiens, *Postquam multi conati sunt texere narrationem: &c.* Iam enim saginatus vitulus pro inuentione iunioris pueri mactandus erat.

F

G

Bos appetibile iecur significat. Varius vero equus, Lucas, vt qui magis eloquenter & varie gesta Domini tractarit. Matthæus vero, humanam eius generationem concionatur, inquiens, *Liber generationis* IESV CHRISTI, *&c.* IESV CHRISTI autem natiuitas sic habet: hominis ergo conformationem refert hoc Euangelium. Homo quod rationis est particeps. Homo, quod eius capite continetur, Latini dicunt, rationabile, Græci Phronesin & logoteta, prudentiam & orationis vsum: Arabes siue Saraceni, Elaphacar, elacil, elizinum. Fuluus igitur equus Matthæus. vt qui humanitatis assumptionem Domini diserte exposuerit. Leonis specie, Marcus, à Prophetico spiritu ex alto adueniente, hominis initium fecit, inquiens, *Initium Euangelii Iesu Christi, vt scriptum est in Prophetis, ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam*: volatilem imaginem Euangelii, his verbis ostendens. Leo, animal thymicum est, id est, ad iram pronũ, Latini dicunt, irascibile. Et aliter Thymicum fortitudinem & timiditatem significat, Latinis, irascibile, Saracenis, Elgadab, enigde, velgibem. Et aliter. Variegatus, equus, Marcus, vt qui floribus distinctius Euangelium scripserit: Ioannes, aquila vt qui spiritale. Et aliter. Aquila, anima est. Et aliter, albidus equus, Ioannes, aquila, vt qui candidius vniuersam laudationem peruulgarit. Cæterum ipse sermo Dei, Patriarchis ante Mosem diuine & gloriose colloquebatur. Qui erant in lege, iis sacerdotalem ordinem tribuit: Postea autem homo factus, donum sancti Spiritus in vniuersam emisit terram, tegens nos suis alis. Qualis igitur operatio Filii Dei, talis & animalium forma, talis & Euangeliorum stilus. Quatuor enim formas animalia habent, habet totidem & Euangelium, & operatio Domini: & ob id,

H

A

quatuor generalia testamenta, humanę naturæ data sunt: vnum quidem in diluuio, de arcu secundum Abrahamo, de signo circuncisionis, tertiū est, legislatio per Mosem, quartum est, Euangelii Iesu Christi Domini nostri. His vero sic habentibus, vani sunt omnes & imperiti, insuper etiam temerarii qui abrogant idæam Euangelii, & siue plures siue pauciores quam quæ dictæ sunt, circunferunt Euangeliorum facies: partim vt qui plura quam veritas habet extulisse videantur, partim vt qui dispensationes faciant irritas.

Post diuinorum Euangeliorum lectionem, preces & petitiones habitæ ad Cherubicum vsque hymnum: Christi & Dei nostri doctrinam tribus annis, indicant, & eorum qui ad baptismum se applicarunt, institutionem: ad quod, hos sermonum potentia & miraculorum efficacia pertrahebat, quando etiam Cathecumeni, & nondum admissi ad Christi mysteria: foras migrant.

Solis radiis purior esse debet manus, quæ Christi corpus contrectat.

Quæ vero interea fiunt preces, pro ipsis fiunt Cathecumenis, fidelibus, & ipso pontifice. Intelligentes enim sancti Patres, qualem esse necesse sit animam & manum eius qui contrectaturus est immaculatissimum corpus Christi Dei nostri, quodque puriorem solaribus radiis hanc esse oporteat, preces pro eorum venia per humanitatem futura, exposuerunt. *Miserere nostri Deus pro tua magna misericordia:* magna misericordia, Filius, Dei & Sermo, quem in mundum misit propiciationem Pater.

B

[redacted]

Quod pontifex obsignet populum, id subindicat futurum aduentum Christi, anno sexies millesimo quingentesimo fore, ex supputatione digitorū significante sexies millesimum quingentesimum. Id & Hypolitus è Roma, & sanctus Cyrillus dicunt in libris suis de Antichristo, anno sexies millesimo quingentesimo futurum aduentum fore, itemque Chrysostomus.

Secundum opinionem sancti Germani, quæ tamen vt aliorum patrum ea de re sentētia expenditur P. Maluēdæ Theologi Dominicani lib. 1. de Antichristo ca. 28. 29. 30.

Quia misericors & hominum amans Deus existis. Quotquot estis Cathecumeni procedite. Cathecumeni exeunt, vt diuino baptismate, & Christi mysteriis non initiati, de quibus ait Dominus: *Alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili,* & cætera. *Orate Cathecumeni Dominū:* Non initiati, non baptizati, quique confessione vestra notati estis. Non initiati, imperiti, qui nondum participes estis diuinorum mysteriorum: non baptizati, qui nondum per baptismatis lauacrum illuminati estis, qui confessi estis & adhuc obnoxii mulctę estis. Acclamat, vt omnes orent remissionem consequi, & viuificā Hostiam per baptismum. *Fideles oremus pro Cathecumenis* Illuminati & malorum immemores, quinque sustinetis & iniuriam condonare, & iniuriis benefacere: orate pro Cathecumenis, id est, pro nondum initiatis, vt ait Apostolus:

C

Vos potētes, impotentiū on. ra portate. Instituat eos verbo veritatis. Doceat eos de Seruatore q propter nos humilitatē assumsit. *Reuelet eis Euangeliū iustitiæ:* Patefaciat manifestationem bonarum rerum. *Vniat eos cum sancta sua Catholica & Apostolica Ecclesia.* Impertiat eis viuificum Sacrificium. *Cathecumeni, capita vestra Domino inclinate:* nondum initiati, sensus & corda pura Domino inclinate: nondū initiati, sensus & corda pura Domino tribuite. *Vt & ipsi nobiscū glorificent venerabile, &c.* Vt illuminati, & remissionem, & mysticum ac viuum sacrificium adepti, glorificent nobiscum, te Patrem & Filium & Spiritum sanctum, nunc & semper & in sæcula sæculorum. *Corporale,* significat, sindonem, in qua inuolutum est corpus Christi de cruce descensum, & in monumento positum. *Quotquot estis Cathecumeni accedite:* Omnis non illuminatus & non initiatus, quique etiamnum est in reatu, festinate, venite, illuminemini, & ad animarum nutricem mensam propius accedite, & eum qui sacrificatur, puris cordibus & animis aspicite: vtque fideles sitis & non amplius Cathecumeni, etiam atque etiam intente & cum tranquilla mente oremus. Cherubicus hymnus demonstrat per Diaconorum prægressionem, & Flabellorū, siue Seraphicarum alarum adumbrationem, inspectionē, & ingressum Sanctorum & iustorum omnium vna ingredientium coram Cherubicis potestatibus, & Angelicis exercitibus, & Choris incorporeis, & immaterialibus ordinibus inuisibiliter præcurrentibus & hymnos dicentibus, & comitantibus quasi satellitibus ante magnū Regem Christum qui proficisciturad mysticum Sacrificium, & manibus materialibus gestatur: cum quibus & Spiritus sanctus vna procedit à fronte, ad incruentū Sacrificium & rationabile mysterium, quæ spiritaliter contemplamur in igne, & incenso, vt vapore fumi fragrantis: igne quidem, deitatem, vapore fumi fragrantis, significante aduentum eius, accedente inuisibiliter & odore bono nos exhilarante, per mysticam & animalis sacrificii ac incruenti latriam & holocaustum. Quinetiā intelligentes Potestates, & cœtus Angelorum, videntes, per crucem & mortem Christi, consummatam eius dispensationem, tandemque & de morte victoriam habitam, & ad inferos descensionem, & triduanam resurrectionem, & eius ascensionem, nobiscum clamant inuisibiliter, *Alleluia.* Intuere intelligentes Potestates, venientes cum preciosis muneribus (id est corpus Domini Iesu) Caluaria ad sepulchrum vsque, nobiscum inuisibiliter acclamant hymnum Cherubicum, *Alleluia.* Iezechiel enim ait: *Et Cherubim stabant à dextris domus dum ingrederetur vir indutus stola, & nubes repleuit aulam interiorem & discessit gloria Domini à Cherubim in subdialem partem domus, & impleuit domum nubes, & aula repleta est splendore gloriæ Domini.*

Viuificum Sacrificiū.

Corporale in Liturgia quid significat.

Animarum nutrix mensa.

D

Hymnus Cherubicus.

Christus ad mysticum

E

Sacrificium proficiscitur.

Mysterium rationabile.

Animalis Sacrificii mystica latria.

Christi descensio ad inferos.

Est a. sancta mensa, ad imitationē sepulturę Christi, qua Ioseph sublato corpore de cruce inuoluit sindone munda, & aromatibus ac vnguentis ipsum vnctum exportauit cum Nicodemo, & sepeliuit ipsum in monumento nouo exciso ex petra: quod est exemplum sancti monumenti illius, altare & Catharesium, in quo positum est sanctum & omnino immaculatum corpus, quæ est sancta mensa, Aliter. Sacrorum translatio à Prothesi, corporis (inquam) Dominici, & sanguinis, & eorum ingressus ad altare, & Cherubicum, à Bethania in Ierusalem, Domini introitum significat. Tunc enim plurima turba & Hebręorum pueri tanquā Regi & victori mortis hymnum referebant sensibiliter: spiritualiter autem Angeli cum Cherubim, Ter sanctum reddiderunt hymnum: ac sceptra ac rhomphæas, vt insignia Regis proferunt Diaconi. Flabella vero typum referunt Cherubim. Cherubicus vero hymnus qui canitur, admonet omnes hinc & ad finem vsque sacri officii, attentiorem mentem habere, omissa inferius omni de rebus ad vitam tuendam pertinentibus sollicitudine, quasi Regem magnum per communionem excepturos.

F

Flabella Diaconorū.

Sacrorum ad sanctam mensam depositio, imitationem habet temporis cœnaculi tum crucifixi: paulo post autem eadem, & crucis elationem, & ad finem, sepulturam designat & resurrectionem, & illinc assumptionem. Vt enim ne singulatim rerum gestarum eo tempore, tempus, occasionem, & locum distinguentes sancti patres, adhuc etiam translationum aliarum, & altarium, plurium indigerent, indeque culpabile Ecclesiæ mysterium existeret, quidnam considerant aut faciunt? profecto ꝙ valde magnificum & præclarum, ac in eis inhabitāte spiritu dignū opificii diuini modum imitati sunt, quatenus homini licet imitari conficere; diuina: atq; vt cœlū, quod supra sacram mensam eminet laquearium conficiunt: vt totam terrā præfiniunt, quod à quatuor columnis eius quod ciborium appellatur, conclusum aut circunscriptū sacrum solū, in quo completur & propheticus sermo, inquiens: *Operatus est salutem in medio terræ Deus:* nisi enim ita fuisset actum, quomodo qui in India perficiunt magnum hoc mysterium, & credunt illud corpus Christi & Dei esse nostri, crucifixum & sepultum, & resurgens, hanc salutem in medio terræ dicerent Dominum operari? quomodo item fideles Veneticas insulas inhabitantes, idem sensu conseruato reciperent, omnibus confitentibus, in Hierosolymis circunscriptum esse ipsissimum medium terræ? Aut omnino, quia confinium cœli & terræ cum sancta mensa sit, & item in medio cœlestis orbis subsistat, & medium columnarum quæ sunt in circuitu flabella, statione teneat locum, vbi eacunque fuerit, in medio terræ salutem fieri demonstrat: vbi & omnia quæ passionis sunt, Christus subit, proditionem, iudicationem, quæ ante crucem, quæque post crucem acta sunt. Merito igitur sancti patres, ita perfici hæc & offerri censuerunt.

G

Ciborium.

Indi perficiunt mysteriū, & credunt illud esse Christi corpus.

Veneticas insulas qui habitāt idē credunt Medium terræ Hierosolymis.

H

Discus est vice manuum Ioseph & Nicodemi, qui funus Christo celebrarunt. Discus est autē, vbi Christus infertur, si velis interpretari, cœli orbis indicans in parua circumscri-

Discus.

ptione

A

Chriſtus in pane viſus. Chriſti ſanguis vaſe exceptus.

ptione ſpiritualem Solem, Chriſtum in pane viſum. Poculum eſt vice vaſis illius quod accepit ſanguinem emiſſum ab immaculato latere puncto,& precioſus à manibus & pedibus defluxus. Poculum rurſum eſt ad exemplum crateræ illius quam deſcribit proprie Sapientia ſiue Filius Dei: Miſcuit enim ſanguinem ſuum vice vini illius, & propoſuit in ſancta menſa, inquiens omnibus; Bibite ſanguinem meum, pro vino mixto vobis, *in remiſſionem peccatorum* & in vitam æternam. Chriſtus, Dei ſapientia & virtus, ſuam carnem ædificauit, ex virum non experta caſta Matre & Virgine, præpurgata anima & corpore: *& Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis*, & ſubfulſit columnas ſeptem, ſancti Spiritus ſeptenarium donum, quemadmodum ait Eſaias, *Requieſcent enim ſuper eum ſeptem Spiritus*; id eſt, ſeptem operationes Spiritus: in quibus ſunt aduerſa vitiis totidem. Mactauit ſuas victimas, prophetas ſuo tempore interfectos ab infidelibus, pro veritate & clamantes, *Propter te morti addicimur tota die, reputati ſumus quaſi oues occiſionis.* Et miſcuit in cratera ſuum vinum inſuper ſancta Virgine ſuam deitatem vniens carni, vt vinum merum. Seruator enim genitus eſt ex ea inconfuſe, & abſque coniuge. Deus & homo & parauit ſuam menſam, agnitionem ſanctæ Trinitatis quæ annunciatur: miſitq; ſuos ſeruos in vniuerſum mundum, qui inuitarent omnes gentes ad agnitionem Dei, & mentis indignis ait, nondum adeptis ſancti Spiritus gratiam, *Venite, comedite meum panem, & bibite vinum quod miſcui vobis*: diuinam ſuam carnem, & ſanctum ſuum ſanguinem dedit nobis Chriſtus edendum & bibendum in remiſſionem peccatorum. Diſci velamentum eſt, pro ſudario quod ſuper eius facie erat, circuntegens ipſam in ſepulchro. Velum (id eſt, Aer) Etiam dicitur vice lapidis quo munitũ eſt à Ioſeph monumentũ, quẽ obſignauit Pilati cuſtodia. Ecce crucifixus eſt Chriſtus, ſepulta eſt vita, munitum eſt ſepulchrũ, obſignatus eſt lapis.

Chriſti mater præpurgata corpore & anima.

B

Diſci velamentum.

Ablutio manuum in Miſſa, quid ſignificet.

Ablutio manuum eſt vice ei⁹ qui ſe lauit, & *Innocens ſum*, vociferatus eſt. Nobis autem ſacerdotibus innuit, vt puri conſcientia, mente & cogitatione (quæ ſunt manus animarum noſtrarum) cum timore & manſuetudine & clementia omni accedamus ad ſanctam menſam.

C

Lauabo inter innocentes manus meas: Addam puris ſacerdotibus duas naturas meas: animæ manus dico, lauabo in caſtitate. *Et circundabo altare tuum Domine*: quia ſemper Deo aſſidere debemus nuſquam ad libidinoſum peccatum irruentes. Et aliter: ſeruiam tibi, & communicabo cum fideli populo. *Vt audiam ego vocem laudis tuæ*: Acclamationem innuit horum verborum, *Tua de tuis tibi offerentes*. Et aliter. Lectionem (inquit) hanc: Audiam & docebo eum populum, ſcilicet fidelem, & audientes cuſtodiemus ſimul mandata tua. *Et narrabo omnia mirabilia tua*: myſticas (inquam) orationes humanitatis. *Domine, dilexi decorem domus tuæ*; de Eccleſia, ait: decor autem Eccleſiæ, fidelis populus eſt. *Et locum tabernaculi gloriæ tuæ*, caſtum vterum virginis dicit, in qua habitauit. Et aliter: *locum vbi tu inhabitas*.

Supplicatione expleta pro illatis precioſis donis, ait, *Sanctiſſimæ, immaculatæ, ſuperbenedictæ Dominæ noſtræ Deiparæ, præcurſoriſque, & Apoſtolorum, & omnium Sanctorum vitam & facta recordati, ita & nos alter cum altero contendentes, vitam noſtrã vniuerſam cum Sanctis commendemus Deo cum operibus bonis: per miſerationes Vnigeniti tui Filii, cum quo benedictus es in ſæcula ſæculorum*: per compaſſionem Filii tui, quam habet in nos, benedicimus te cũ ſancto Spiritu, nũc & ſemper, & in ſæcula.

D

Pax omnibus: concordiam, & dilectionem, & eundem ſenſum, inter nos inuicem coaleſcentes, Domini imitationem, ipſi arripiamus, pacem ſuam relinquentis, & dantis, & exclamantis, quietam mentem omnes habeamus. *Et ſpiritui tuo*: id eſt, tecum vnionem indiuiduam da nobis, vt ſpiritu pacem agitantes, inſeparabiles ſimus. *Diligamus inuicem*: Animos, alii aliorum coniunctione copulantes, & ita poterimus audacter & libere frui propoſita menſa.

Hoc, *Diligamus alii alios*: ſignificat & charitatem in omnes, & in ſeipſos inuicem, & Dei futuram concordiam, & ſenſuum tranſitum, & ſpiritalium patefactionem, & ſancti ſymboli fidei, & nouam diuini myſterii ſucceſſionem.

Ianuas, ianuas; in ſapientia: cogitationes mentium noſtrarum tollamus à terrenis operibus & cogitationibus. *Attendamus in Sapientia*: id eſt, in Filio & Verbo Dei, & ad intelligentiam diuini ſymboli à ſanctis & diuinis patribus expoſiti, in Dei Eccleſia attendamus, id eſt, *Credo in vnum Deum, Patrem omnipotentem*: ac volentes & intelligentes, cum quieta mente accedamus ad myſticum & viuificum ſacrificium.

E

Cur fidei Symbolũ, in Miſſa recitatur.

Diuinum orthodoxæ fidei ſymbolum dici conſtitutum eſt, vt ex hoc notum ſit omnibus, vnum è ſancta Trinitate, Vnigenitum Filium & Sermonem Patris initio carentis, ipſum propter noſtram ſalutem hominem factum fuiſſe carne ſumpta ex ſancta Virgine, crucifixum, & ſepultum, & reſurgentem. Non diuino iuſſu his ritibus vtimur, vt non verbis dumtaxat, ſed & operibus in perpetuum ſalutem noſtram operantes, ita appareamus viuentes ſimul & conuerſantes? Ac paſſiones quidem: carne hunc ſuſtinuiſſe confitemur; impatibilem vero huius conſeruatam fuiſſe deitatem. Simulque vt pronunciatione: diuini huius Symboli, & ignorantes & imperiti audientes hoc dum canitur, perpetuo recognoſcant pronunciata myſterii fidei, & multorum auribus non abdita.

Diuino iuſſu, ritibus Miſſa vtimur.

Fidei pronunciata.

Ianuarum autem clauſio, & ſupra has veli explicatio, vt in monaſteriis aſſolent, & per eum qui Aer appelletur, diuinorum velatio: noctem (vt arbitror) illam indicat, in qua diſcipuli proditio proceſſit, & ad Caipham abductio, & ad Annam præſentatio, & falſa teſtimonia, & proculdubio illuſiones, & colaphorum incuſſiones, & alia quæ tum temporis contigerunt, quam ob rem enim aliam, hoc velamen Aer nominatus eſt, quam omnino quia occultatus ab eo tenebroſus aer dictæ noctis deſignatur? quando & Petrus ille magnus pro foribus ſtans, interceſſione agniti Pontifici diſcipuli introductus eſt in aulam: vbi & ancilla ei occurrens, & qui ad pyram aſtabant intuentes, carpebant, & reliqua conſecuta ſunt ei, quæ ad præcipitium abnegationis perpulerunt: quod qui lapſum admiſerit minor euadat quam vt aut efferatur, aut glorietur. Sublato autem Aere, & Velo contracto, ianuiſque apertis, tempus matutinum illud innuitur, quando abduxerunt ipſum, & tradiderunt Pontio Pilato præſidi.

Ianua, quo myſterio, apud Græcos claudantur dum ſacrificatur.

F

Accedit Sacerdos, conuerſatur cum angelicis Poteſtatibus, non iam quaſi in terreno loco ſtans, ſed in cœleſti altari, coram formidabili altari, throno Dei aſſiſtens, contemplatur magnum & inenarrabile & inueſtigabile Chriſti myſterium. Gratias agit, concionatur de reſurrectione, obſignat fide ſanctæ Trinitatis; accedit albis veſtitus Angelus, lapidem è monumento manu reuoluens, ſpecie ſua præ ſe id ferens, clamans voce tremula, & per Diaconum prædicans triduanam reſuſcitationem: & extollens velum, clamat Diaconus, inquiens; *ſtemus honeſte, ſtemus cum timore*: Ecce primus dies! *Attendamus ſanctæ oblationi*: Ecce dies ſecundus! *In pace offerentes*: Ecce tertius dies! Et aliter; *ſtemus honeſte*: Mentes noſtras firmas habentes, audiamus myſticum & viuificum ſacrificium. Populus conclamat reſurrectionis Chriſti gratiam: *Oleum pacis, ſacrificium laudis*. Sacerdos vero docet populum, quam per gratiam Chriſti didicit trinam Dei cognitionem: *Gratia ſancta & conſubſtantialis Trinitatis ſit cum omnibus vobis*.

G

Conſubſtantialis Trinitas.

Alii ſacerdotes proferunt ita: *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas Dei Patris, & communicatio ſancti Spiritus ſit cum omnibus vobis* Populus vna confitetur & orat, inquiens; *Et cum Spiritu tuo*: vt ſuperius diximus, ita agamus. Vel ita: ſi egerimus vt ſuperius diximus; gratia & charitas Domini cum omnibus nobis. Ipſe enim propter charitatem ſuam quam in nobis demonſtrauit, Filium ſuum in mundum miſit, & corpus eius propiciationem in viuum ſacrificium dedit, & ſanguinem eius in ſalutare poculum lætitiæ. Deinde ſacerdos oculos attollens in ſupernam illam Ieruſalem ſupercœleſtem, in qua ſtantes erant pedes noſtri ante lapſum, in atriis tuis Ieruſalem, in montem ſanctum eius clamat: *Aſpicite; ſurſum habeamus corda*. Omnes teſtificantur, inquientes; *habemus ad Dominum*. Sacerdos: *Gratias agamus Domino* Videte; *ſurſum habeamus corda*: à terrenis, tollamus ſenſus ad ſupernum Regem, & eius placita faciamus. *Gratias agamus Domino*: nimirum qui dedit ſemetipſum, precium redemptionis pro nobis & mutuum gratiis agendis hymnum Domino reddamus; & vice ſalutis qua ſeruati ſumus, gratiarum actionem & gloriam reddamus Domino. *Dignum & iuſtum eſt*: ait populus.

H

Sacrificium viuum.

Surſum corda.

Velum

A Velum dicitur propter Apostolum inquientem, *habemus fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Iesu Christi, quam renouauit nobis viam salutis nouam & viuentem per velamen, id est, carnem suam, magnus sacerdos in domo Dei.*

Deinde progreditur sacerdos cum fiducia ad thronum gratiæ Dei, cum veraci corde, in plenitudine fidei conferens sermones cum Deo, & solus cum eo colloquens; non iam per nubem, vt aliquando Moses in Tabernaculo testimonii, sed reuelata facie, gloriam Domini, oculis cernens: ac sanctæ Trinitatis diuina cognitione & fide initiatur, & solus cum solo Deo mysteria loquitur, mysteria annuncians in mysteriis, oculta ante sæcula & à generationibus: nunc autem manifestata nobis per apparitionem filii Dei, quæ nobis enarrauit Vnigenitus Filius qui erat in sinu Patris. Vt enim locutus est Deus Mosi inuisibiliter, & Moses Deo: ita & sacerdos in medio duorum Cherubim stans in propiciatorio, & se concutiens propter intolerabilem & inspectabilem Deitatis gloriam & splendorem, cœlestem cultum mente cernit, & initiatur vitæ principis & singularis principatus supersubstantialis Trinitatis, diuina illuminatione & doctrina de Deo & Patre, quod principio carens & ingenitus sit. de Filio & sermone; quod vna principio carens & consubstantialis & genitus sit: de Spiritu sancto: quod coeternus sit & connaturalis & procedens: quæ est Trinitas sancta, secundum hypostaseon (id est; personarum) inconfusam æternitatem, secundum naturæ vnitatem indiuiduam, & inseparabilem vnam deitatem, & regnum, & gloriam. Atque mente cernit, & elata voce canit Seraphicarum Potestatum ter sanctam gloriæ celebrationem, ipsorum Cherubim obumbrantium, & Seraphim vociferantium: cum quibus clamat; *Victoriæ Hymnum canentia.* Deinde populus vice Cherubicarum virtutum & quadriformium Animalium clamant: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabbaoth*: id est, ter sanctus & vnus Deus virtutum. *Osanna in excelsis, benedictus qui venit in nomine Domini, Osanna*; est, serua obsecro, vt ait; *qui venit in nomine Domini, victoriæ hymnum canentia*: *Canentia*, ad Aquilam, *vociferantia*, ad bouem, *clamantia*, ad leonem, & *dicentia*, ad hominem pertinet. Rationalis homo pro Cherubicis Virtutibus; & quadriformia animalia vociferantur, *Sanctus; Sanctus, Sanctus*: hoc est, ter sanctus & vnus Deus Virtutum, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabbaoth. Sanctus quidem Pater, vt præcipue sanctus & beatus, illa enim & sola beata natura Dei. sanctus Filius, vt sermo Dei & character hypostaseos eius, & effigies exemplaris, & sigillum immobile, & incommutabilis natura: Filius quidem, vt ex ipso (scilicet ex Patre) natus impatibiliter, vt Verbum ex mente: & quod per ipsum facta sunt omnia visibiliaque & inuisibilia, iuxta Apostolum. *Sermone* enim *Domini, cœli firmati sunt*, vt ait Dauid. Sanctus vero & Spiritus sanctus qui à Patre procedit & in Filio requiescit & sanctificat omnia, & opera perficit, non perficitur, sanctificat, non sanctificatur.

Quemadmodum enim sol fons & causa radii & illuminationis est, ac per radium nobis illuminatio communicatur, & ipsa est quæ nobis prælucet, & à nobis participatur, ita sane & Deus & Pater, fons est & causa Filii, & Sanctus Spiritus: Spiritus à Patre procedens per Filium communicatur & manifestatur. Verbum autem *Dominus*, vnit Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum & vnum esse tria demonstrat. *Ter sanctus*, Seraphim dicunt, complentes gloriæ celebrationem his verbis, *Dominus Sabaoth.* singularem naturam ponentia sanctam Trinitatem, vt & ab ipsis nobis testificatum sit *sanctus* Seraphim: nos vero fideles, Patrem, & Filium, & S. Spiritum, in quo perfectionem accepimus, cum Angelis sentientes, tacite theologamur, est enim in personis Trinitas, vnus vero Deus cui psallimus. *Benedictus qui venit in nomine Domini. Osanna in excelsis.* Hebraicum ita habet: Osanna Adonai, Aldina, Baruch, pater, Abbath, Semma, Deniam, Sabbaoth. Deus virtutum qui voluit mactari vitulum saginatum, & vitulus qui semper mactatur volens, & semper viuens: qui perficit opus mystici Sacrificii, & semper aduentans per baptismum: sanctus es Rex sæculorum, & omnis sanctimoniæ dator. Tu es omnium potens, qui sancta obsignas dona: sanctus vero & vnigenitus tuus Filius Dominus noster Iesus Christus, ante sæcula ex te ineffabiliter genitus: sanctus autem & Spiritus tuus, totus sanctus, scrutans omnia, etiam profunda tua qui Deus es, per quem vniuersa quæ in cœlo & super terram sunt, sanctificantur.

Flabella Diaconorum. Terrena imitantur cœlestium ordinationem.

Flabella vero & Diaconi, indicant Seraphim sex alis prædita, & multioculorum Cherubim effigiem. Etenim supermundanorum & supercœlestium supermundanam & spiritalem ordinationem pariter & terrena imitantur. Etenim quadriformia animalia, mutuis cantibus alia ab aliis vicissim excipientia clamant: primum quidem animal similitudine referens leonem, clamat, *Sanctus*: secundum similitudinem vituli referens, clamat, *Sanctus*: tertium simile aquilæ, clamat, *Sanctus*: quartum ad similitudinem hominis, clamat, *Dominus Sabbaoth*, tribus sanctificationibus, in vnam deitatem coeuntibus, dominationem & potestatem: quemadmodum Propheta contemplatus est, *Vidi Dominum super throno sendentem excelso & elato, & Seraphicas potestates in circuitu adstantes; & de voce, impleta est domus, fumo.* Illud autem, *missum est vnum è Seraphim, & habebat carbonem in manu, quem forcipe ab altari excepit*: significat sacerdotem tenentem spiritalem carbonem (Christum) forcipe manus suæ, in sancto altari, & sanctificantem & purgantem accipientes & participantes. Etenim in cœlestia & non manu facta & Sancta ingressus est Christus, & apparuit in gloria coram Dei & Patris facie, pro nobis factus pontifex magnus, penetrans cœlos: & habemus ipsum aduocatum apud Patrem, & propiciationem pro peccatis nostris, vtpote cuius sanctum & coæternum corpus nobis coagmentatum sit, & preciosus sanguis redemptionis precium pro nobis omnibus, quemadmodum ipse ait: *Pater sanctifica eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint & ipsi sanctificati in veritate ac volo vt vbi ego sum, & hi sint, & contemplentur gloriam meam quod dilexerim eos, vt dilexisti me ante constitutionem mundi.*

Isai. 6.

Christus in Apostolis iussit toti Ecclesiæ facere corpus suum, nisi virtutem hoc faciendi, fuisset illos induturus.

Ipse dixit; Hoc est corpus meum, hic sanguis meus: Ipse & Apostolis iussit, & per illos vniuersæ Ecclesiæ: hoc facere: *Hoc* (enim ait) *facite in meam commemorationem.* Non sane id facere iussisset, nisi vim induturus fuisset vt id facere liceret. Et quæ est deprecatio? Spiritus sanctus, virtus quę ex alto, Apostolos armauit, vt eis à Domino dictum fuerat; *Sedete in vrbe Ierusalem donec induti sitis virtute ex alto.* Hoc opus, est eius ingressus; non enim semel egressus, in posterum dereliquit nos; sed est nobiscum & erit in perpetuum? & in æuum hoc, per manum sacerdotum & linguam, mysteria conficit; ac non sanctum Spititum dumtaxat misit Dominus noster, vt maneat nobiscum? sed & ipse pollicitus est se mansurum nobiscum, *vsque ad consummationem sæculi.* At Paracletus inconspicuus adest, quia ipse corpus non gestauit: Dominus vero conspicitur, & tangi se patitur per tremenda & sacra mysteria? vt qui nostram naturam acceperit, eamque gestet in sæcula. Hæc sacerdotii virtus, hic sacerdos non enim semel cum se obtulerit & sacrificarit, sacerdotio defunctus est? sed hoc perpetuo, nostrũ ministerii munus obit? quo & aduocatus est pro nobis apud Deũ per æuum. Propterea nulla fidelibus de sanct fic tione donorum dubitatio superest, neq; de aliis Sacramentis, an secundum propositum & preces Sacerdotum compleantur.

Luc. 24. 49

Christus per tremenda Mysteria, videri se & tangi patitur.

Fidelibus nulla superest dubitatio de sanctificatione donorum & aliis Sacramentis. Flabella Diaconorum.

Quid vero (quispiam dicat) de diuinis Flabellis quæ tenent manus Diaconorum, & ab ipsis versantur derepente, quasi in animi consternatione? vsque ad precationem Dominicam? Ac temerarium quidem est adhuc de his pronunciare: verum quia semel ad præceptum mandati obsecundauimus; age, de his quoque dicamus, quæ Deus dederit: siquidem & aliis probentur, Deo gratia habeatur; non enim omnio vituperabilia (certo scio) neque extra dogmata fidei orthodoxæ Christianorum. Dicimus igitur, semper & inseparabiliter adfuisse Virtutes cœlestes vna cum Domino Christo: præcipue vero in illa nocte qua traditus est. Eæ igitur cernentes abductionem ad Caipham, præsentationem coram eo, falsa testimonia, alaparum incussiones, in eum excreationes, colophorum inflictiones, ludibrium illud Iudæorum, militum coccineum indumentum, spineam coronam, cum risu coniunctas geniculationes, aliaque omnia tum quæ diuinorum Euangeliorum hi-

Angeli semper adfuerunt Christo.

storia

A

Angeli ad singula Christi passionis momenta, stupebant. Crux Christi fuit initium diuinarum virtutum.

storia enarrat, tum quæ propter multitudinem fortasse prætermissa sunt; in singulis quæ fiebant, admirantes & stupentes longanimitatis & patientię magnitudinem, velantes suas facies se auertebant, & iterum Domini maiestatem reuerentes, ad se redibant, id autem faciebant vsque ad eius exaltationem in cruce. Extremum enim corporis passionum, & dedecoris quod inde prouenit, crux fuit; quæ gloria potius est, ac non dedecus, hæc enim est initium operationū & virtutum diuinarum. Hinc enim ille mūdanus terræmotus, trium horarum spacio tenebrę super vniuersam terram, atq; veli & petrarum disruptio, & monumentorum patefactio; præterea etiam mortuorum resurrectio, & quæcunq; in inferos descēdens Seruator egit: & propterea in ipso crucifixionis loco cum esset Christus? stuporis & admirationis species diuinæ illæ Potestates deposuerunt; hincque omnia conuitia quæ crucem antecesserunt, & illusorii honores quos exhibuerunt, & irrisiones, patientem magis tetigisse (vt etiam spiritales illas diuinas potestates) perspicuum fit.

Angeli stupere desierunt cum exaltatus fuit Christus in cruce.

Deinde rursus Sacerdos recitat Deo & Patri, assumptionis humanitatis mysteria, ex sancta Virgine & Deipara ineffabilem generationem, conuersationem & habitationem in mundo, crucem, mortem, eius ad inferos descensionem, vinctornm illic liberationem, triduanam & sanctam à mortuis resurrectionem, assumptionem in cœlos, à dextris Dei & Patris cessionem; secundum & futurum eius gloriosum reditum ad nos. Et rursum institutione sacrorum eruditus, appellat Deum ingenitum; hoc est, Deum & Patrem, & verum, ante Luciferum & ante sæcula filium gignentem, vt ait: *ex vtero ante Luciferum genui te.* Et rursus obsecrat vt conficiatur mysterium Filii eius, & fiat siue transmutetur ipse panis & vinum in corpus & sanguinem Christi & Dei, & impleatur hoc, *Ego hodie genui te.* Vnde & sanctus Spiritus, beneplacito Patris, & voluntate Filii inuisibiliter præsens, submonstrat diuinam confectionem, & manu sacerdotis obsignat, & transmutat, & conficit proposita sancta dona in corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi qui dixit, *Pro ipsis ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati.* Quo pacto; *qui edit meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo.* Vnde nos qui diuinorum mysteriorum sumus inspectores; & participes immortalis vitæ, & diuinæ naturę communione donati? glorificabimus magnum & incomprehensibile & inuestigabile mysterium dispensationis filii Dei: glorificantesque clamamus? *tua de tuis tibi offerentes*: de tuo corpore & sanguine, qui dixisti, *Hoc facite in meam commemorationem* quod est, quæ nobis per sanctos tuos Apostolos tradidisti, ea tibi offerimus propter nostram salutem. *Populus: Te hymnis celebramus Deum & Patrem? tibi benedicimus Filio & Verbo? tibi gratias agimus sancto Spiritui, Domine Deus noster? Trinitas in vnitate, & vnitas in Trinitate*, consubstantialis & indiuiduæ, admirabiliter habens & distinctionem personarum, & vnionem vnius naturæ deitatis. Etenim quod pronus Sacerdos diuinam Mystagogiam faciat, id declarat, eum inuisibiliter cum solo Deo colloqui. Vnde & diuinam lucis apparitionem cernit, & ad splendorem glorię conspectus filii Dei, exhilarescit, & se subrahit timore & verecundia, quemadmodum Moyses cum Deum vidit in monte, ignis specie, perterrefactus recessit & occultauit faciem suā, reuerebatur enim percipere à gloria Dei faciem. *Præcipue sanctißimæ, immaculatæ:* Oportet vt nos Dominam huius vniuersi laudemus, & illam Angeli salutationem enunciemus.

B

Spiritus S. transmutat dona, in Christi corpus & sanguinem.

Ioh. 6.

Christus, per Apostolos nobis tradidit mysteria.

C

Sacerdos pronus peragit Mystagogiam.

Deiparæ Domina huius vniuersi.

D

Tua ex tuis: Deus secundum imaginem suam formauit nos: quod est, secundum sanctitatem, iustitiam, & potestatem: nos vero transgressi, serui facti sumus Pharaonis, asperi heri. Veniens itaque Dominus noster Iesus Christus redemit nos proprio sanguine, & induit nos nouo homine, ac preciosum suum corpus & sanguinem nobis dedit inquiēs: *Hoc facite in mei recordationem*, nos enim memores eius mandati, Antitypa (id est, configuralia) offerimus, inquientes, *Tua ex tuis, tibi* &c: spiritaliter, quæ est primigenia nostra dignitas: nimirum quod ex imagine Dei habemus iustitiam, sanctitatem, potestatem. Iustitiam, vt neque patiamur, neq; faciamus iniuriam: sanctitatem, vt iniuriam inferentes perpetiamur, & iniuriis cedamus, vel potius iis benefaciamus, omnibus autem in rebus, is hymnis celebrandus est vt Deus & Dominus huius vniuersitatis.

Antitypa.

E

Signantur autem diuina dona, vt aduentus & gloriosa sancti Spiritus præsentia transmutet & faciat, ex pane quidem, ipsum preciosum corpus Domini nostri Iesu Christi, ex eo autē quod est in calice, ipsum preciosum sanguinem magni Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi, qui effusus est pro mundi vita & salute: & vt participantibus ex eo, fiat in remissionem peccatorum & vitam æternam.

Hoc autem præcipue: id est, O mater casta, lumine carentes typos & præteritas vmbras Verbi contemplantes, quæque in eis sunt, occlusis foribus, lumen veritatis refulgens glorificamus, tuo vero vtero digne benedicimus. *Et pro vniuersorum cogitationibus. Populus: Et omnium vniuersorum.*

Fiat autem & memoria apud Deum pro defunctis, & spiritibus & omni carne, vt qui mortuorum & viuentium potestatem habebat, & dominetur supercœlestibus & terrenis & subterraneis? & vt Rege Christo præsente, & vt sancto Spiritu omnes adhortante viuentes atque vita functos ad illic moram trahendam, & requiescendum in Domini & Dei nostri Iesu Christi occursum, vt congregentur & præoccupent faciem eius, & audiant voces laudis eius; vt omnium quærant in infernis animarum solutis vinculis per mortem & resurrectionem Christi. Ipse enim excitatus est à mortuis, primitiæ & primogenitus factus dormientium, & omnibus viam aperiens resurrectionis à mortuis, ad immortalem & beatam vitam refocillans eos qui in spe resurrectionis eius dormierunt. Conuocantur autem omnes eorum animæ cum Prophetis & Apostolis & martyribus, vt vna ingrediantur & recumbant cum Abraham & Isaac & Iacob, in mystica mensa regni Christi.

Qui sint fructus memoriæ quæ fit pro defunctis in Liturgia. Requies corporum defunctorum.

F

Et da nobis, ore vno & corde vno glorificare & laudare honorificentißimū; Supplicamus tibi; ore vno vnoq; corde, vt te verbis glorificemus; ita sane & vnum spiritū & vnum animū da nobis, vt cōiuncti charitatis vinculo possimus cum fiducia frui proposita mensa, & fiamus diuinis mysteriis digni, glorificantes & hymnis celebrantes preciosissimum & magnificum nomen tuum, ô Pater & Fili & Spiritus sancte. *Et sint misericordiæ magni Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi cum omnibus nobis*: Sic faciamus vt superius diximus; miserationes Dei erunt cum omnibus nobis. Misericordia Dei Christus est, qui propter nos & quia nostri miserebatur, à magno Deo missus est; & qui tradidit semeipsum, propter nos: & misertus est: qui enim in vnitatem fidei, & cōmunicationem sancti Spiritus coiuimus, per dispensationem eius qui pro nobis mortuus est & excitatus & sedet in dextra Patris, non amplius super terram sumus; sed in throno Dei, Regi assistimus in cœlis vbi Christus est, quemadmodum ait ipse: *Pater iuste sanctifica eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt vbi ego sum & illi sint mecum, & contemplentur gloriam quam dedisti mihi,* quod dilexerim eos, *quemadmodum me dilexisti*: omnes vero qui adoptionem in filium accepimus, & cohæredes Christi per gratiam eius ac non ex operibus nostris facti sumus, habemus Spiritum Filii Dei in cordibus nostris cuius gratiam & efficaciam contemplans saberdos clamat & ait: *Abba Pater cœlestis, dignare nos cum fiducia indemnabiliter audere inuocare te & dicere: Pater noster qui es in cœlis*: Vere pater omnium nostrum est, & omnes (vt vocis etymon indicat *) seruat: ac si quidem voluntatem eius facimus, Pater est noster: sin minus cuius opus facimus, is est pater. Et aliter: Pater eum vocas? vt filius vitam tuam institue, vt gratus sis & placeas ipsi tuo Patri qui in cœlis est, quis enim sub mundi Principe rerumque inferarum potente militans, & in filium ei adoptatus malis operibus; audeat, Auctorem omnium bonorum ac Dominum, dicere patrem? certum est quod hic non Dominum Sabaoth vocat Patrem; sed aduersum, cuius etiam opera facit. Aliter. Patrem dicis (ô homo) Deum, præclare dicis; est enim pater & auctor omnium nostrum: sed festina ea obire munia quæ tuo placeant Patri. Si vero mala opera facis; perspicuum est, te, diabolum inuocare patrem: ipse enim est præses malorum, quocirca festina hunc effugere, & bono parri tuo & procreatori tuo placere. *Sanctificetur nomen tuum.* Nomen est Filii Dei, quod inuocatum est super nos. Christus enim est, & nos Christiani, & nomen eius in nobis inuocatur. Profecto vere sanctus est Deus: at nos supplicamus vt nomen suum in nobis sanctificet; quod est opus nostrum rationi consentaneum,

G

* Πατὴρ enim dicitur quasi πάντας τηρῶν, hoc est, omnes conseruans, vt interpretatur hic idē S. Pater in expositione orationis Dominicæ, quam habes supra, huius Biblioth. to. 1.

H

A Matth. 6.

sanctum & omnino purum faciat corpus nostrum vt irreprehensum inueniatur in die defensionis. Ecquid enim non est sanctus Deus? profecto sanctus est: sed hoc ais: In me *sanctificetur nomen tuum* vt videant homines bona opera mea, & te glorificent Patrem & factorem meum. *Adueniat regnum tuum*: Regnum Dei, Spiritus est sanctus, quemadmodum ait; *Regnum cœlorum intra vos est*. Spiritui enim sancto cum Patre & Filio regnare cõuenit, qui sanctificat & illuminat spiritales & Angelicas potestates, & cœlestes exercitus, & omnẽ hominem venientẽ in mundum & credentẽ in nomine Patris & Filii & sancti Spiritus. Vere Rex terræ, visibilium & inuisibiliũ: sed quemadmodũ cum ciuitas circundata est ab hostibus, requirit à Rege auxilium, ita & nos circundati ab aduersariis potestatibus & peccatis, quærimus ab eo auxilium vt nos liberet. Regem appellas? fias vt spiritualis miles vt placeas Regi qui te in suum exercitum allegat. Et quidnam? non est Rex Deus? quod aduenturum est regnum eius? certe Rex omnium est! at quemadmodum ciuitas circundata, vt supra dictum. Et alio modo. Cum Propheta dicat; *regnauit Deus super gentes* præterito tempore vt futuro vsus, huius rei gratia vociferamur, *Adueniat regnum tuum* super nos qui gentes sumus, Domine *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra*: Voluntas Dei & Patris, dispensatio Filii eius est. Angeli in cœlo, in concordia & consensu sunt; ita quærimus & nos in charitate non ficta viuere: quodcunque vis ac requiris, in cœlo fit: in terra vt id fiat, facias oportet.

Psal. 46.9.

B

Sensus est eiusmodi: Domine quemadmodum fit in cœlo voluntas tua; & sunt omnes Angeli in pace, nec est in eis qui pellat & qui pellatur; neq; qui affligat & affligatur. neque qui bellum aggrediatur & qui sustineat; sed omnes in profunda tranquillitate glorificant te: ita & in nobis hominibus qui sumus in terra, *fiat voluntas tua*; vt omnes gentes vno ore & vno corde glorificemus te factorem & nostrum omnium Patrem.

Christus voluntarie præbet edendum.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: Panis quotidianus, est Christus, qui est ante fuit: & manet in sæcula; qui se voluntario præbet edendum, & sine consumptione permanet semper, vt det vitam mundo: quem per baptismum acceptum; petimus vt semper accipiamus, habeamus, & comedamus; petimus naturæ nostræ conuenientem, vt nos eo simus contenti; vt ne pauperes facti & fame tabescentes, ad blasphemias conuertamur, aut supra modum abundantes efferamur, & à te proficiamur. Panem si quæras, aurũ ne cumules: sin tibi deest & priuaris, id admoneat te, vt quæras. Quotidianum panem accipere postulamus, quia homines omnes ex duabus naturis coalescunt; animo (inquam) & corpore; propterea vtrique congruum panem petimus. Nam panis quidem corporis, hic panis est quo vescimur; panis vero animi, sermo Dei est. Aperi, fili, os tuum, & frequentius Dei sis memor, quam respires.

C

Et dimitte nobis debita nostra. Condona nobis peccata nostra quemadmodum nos delinquentibus in nos, dimittimus: ac, si ita facimus, ipse quoque nobis sic faciet. Remiserisne cuipiam quære; an fratrem ab inimicitiis solueris, apud te considera; quod si adhuc mali accepti recordaris, quam remissionem quæris: Eorum quæ dicimus hic sensus est Domine *dimitte nobis debita nostra*: id est; peccata nostra & lapsus, *sicut & nos dimittimus* omnibus delinquentibus in nos; fratribus nostris, tam liberis quam seruis, & omnibus subditis nobis. Hæc dicens, ô homo; an ita facias, tecum reputa, quia terribile est incidere in manus viuentis: ac te corrigens & emendans, conuerte ad Deum & Patrem & factorem tuum.

D

Dei castigatio nõ inducit nos in tentationẽ.

Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo: nos, Domine, omni supplicio sumus digni, & supplicamus tibi ne tradas nos in manus inimicissimorum hominum, & malorũ dæmonũ, ad puniendos nos: sed tu Domine, nos, erudiendo castiga; quia perinde est tua clementia, atque castigatio tua. Quid enim? inducitne hominem in tentationem? absit! non enim Deus est auctor malorum: sed obsecramus eum, vt per multas suas miserationes non sinat nos in tentationem incidere. Domine si quærat nos Satanas, vt cribret quemadmodum frumentum; vt etiam sanctos tuos Apostolos quæsiuit, sed non obtinuit; aut vt veterem illum Iob: ne des ei potestatem in nos; quinetiam si malignus homo velit nos tentare; ne tradas nos eius voluntati, sed tege nos tegumento alarum tuarum.

E

Quoniam tuum est regnum & virtus & gloria, Patris & Filii & sancti Spiritus: in tua est enim potestate & dominio, miseratio, & salus, mors & vita; ô Pater, & Fili & Spiritus sancte; nunc, & semper, & in sæcula. Domine quoniam tuum est regnum, ne sinas nos formidare aliud regnum, neque potentiam, neque dominationem. Et tametsi suppliciis digni sumus propter peccata nostra; tu nos quomodo vis punito, & ne tradas nos in manus hominum, incidemus autem in manus tuas: quia talis est magnitudo tua qualis & misericordia tua, Pater omnipotens.

Pax omnibus: quietam & sedatam mentem habeamus omnes. *Capita nostra*: cogitationes nostras cum operibus, Deo acceptas feramus, deprecantes vt proposita munera in bonum complaneт, in vsum & commodum cuiusque. Gratias autem agimus: Dei gratia & miserationibus & benignitate Filii tui in homines. Deinde clamat Sacerdos, omnibus inquiens: *Quia ego homo sum, affectionibus, vestri similis, non cognoscens cuiusque vestrum opera*; videte igitur vt sanctificati sitis, quia Christus cuius participes estis futuri, sanctus Deus est, & in sanctis recumbit.

F

Sancta sanctis: Immemoribus malorum, & mundis corde dignatur Deus largiri sancta. Sanctos ait eos qui à praua conscientia mundati sunt, & in sancta fide sincere credunt. Populus fatetur & ait: *Vnus Sanctus, vnus Dominus Iesus Christus in gloriam Dei Patris*: Amen. Vnus sanctus & Deus immunis ab omni peccato, Dominus noster Iesus Christus, cum Deo Patre & S. Spiritu; ipsi gloria in sæcula. Deum ait, qui in Trinitate celebratur.

Contegi autem alis talem ac talem thesin, ad exemplũ est illius visionis quæ Dei speculatoribus apparuit. Aut potius quod per ternariam illam sanctificationem, obscure numerus personarum innuitur; & item; vnitas potestatis & naturæ & deitatis per vnitatem dominationis. Glorificatur etiam his tribus, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*; trium personarum sanctitas: rursum cernitur, dominatio vnius naturæ & celebratur. Nimirum Deus in Trinitate, tribus Seraphicis sanctificationibus glorificatur, in vnam coeuntibus & conuenientibus dominationem naturæ & deitatis. Sanctificationum autem ternio, tres personas innuit: & dominatio; vnitas est vnius potestatis & naturæ. Itaque contegi alarum compage; deitatis id quod ignotum est & occultum, subindicat. Cum enim ait, *Sancta sanctis*: hoc ait de mundis & sanctis. Sanctorum, non peccatorum sed bonorum operum copia est ac abundantia.

G

Eleuationis corpus Christi in Missa, mysterium. Signũ crucis cum viuifico pane factum in missa quid significet. Mysteriũ signi crucis quod in calice fit. Christus crucifixus, occidentem intuebatur.

Elatio autem in altum venerandi corporis; repræsentat crucis elationem, & mortem in ea, & ipsam resurrectionem. Quod autem subleuet Sacerdos diuinum panem, & signum crucis ter faciat in aere cum venerabili & viuifico pane; id innuit: vna quidem crux quæ sursum designatur, sanctificatum supernum ætherem monstrat; media, aerem; infima quæ fit supra & prope discum, terram in qua viuificum illud Christi corpus sepultum est. Quod autem in calice faciat crucis signum idque tertium, sanctificatum indicat, quatuor finibus terminatum vniuersum mundum, à diuina per carnem assumptam dispensatione, & ab ipsa viuifica passione Christi Dei. Et Christus Iesus cruci affixus, ad occidentem erat intuens, eius vero venerandarum manuum, altera in meridiem, altera in septentrionem erat extensa. Hoc autem, ad orientem, prout ait quidam, *Deus à Thæman veniet*: quia ipse est spiritalis sol iustitiæ, &, *Oriens nomen eius* & propterea quod illinc expectamus æternam requiem & resurrectionem. Quod autem tres fiant cruces, id sanctæ Trinitatis mysterium significat. Passus est filius & sermo Dei, beneplacito coæterni Dei & Patris, cooperatione sancti Spiritus; ob id & populus clamat; *vnus sanctus, vnus Dominus Iesus Christus*: sanctum & Dominum inquiens, eum, qui in Trinitate celebratur & glorificatur Deus. Nam sanctificationem trina repetitio, tres personas significat & innuit. Quod autẽ subleuet diuinum panem solum; i. quia ipse est Rex Dominus, & ipse est caput, vt Apostolus ait alia autem veneranda dona, membra sunt Christi, & cor-

H

pus

A pus Christi;id est, venerandi corporis Christi Dei. Ille enim est solus in quo figuratur & monstratur diuina & viuifica passio eius, qui est immolatus pro mundi vita: quandoquidem ipse solus diuinus panis mactatur, & vt agnus immolatur: alia vero diuina dona, lancea non dissecantur in modum crucis lancea adhibita, sed vt membra & partes corporis particulatim diuiduntur & mactantur. Igitur panis ille diuinus sanctificatione participans communicat & aliis preciosis donis; similiter & calici communicat sanctificationem & gratiam.

Diuinus panis mactatur.

Post eleuationem; statim partitio diuini corporis fit; verum enimuero tametsi in partes diuiditur, indiuiduum & insectum, in singulis partibus sectorum totum agnoscitur & inuenitur. Tametsi enim corruptionem subiit morte; at eius caro in inferis non sensit corruptionem. Tunc & adfertur aqua calidissima in exiguo lebete: ac ex ea temperant quæ diuinæ mensæ proposita sunt, siue crateræ, siue pocula sint; vt veluti ex viuente procedant diuino latere, vtraque colore referta: ita sane & aqua calidissima tempore communionis iniecta absolutum typum mysterii explet percipientium mammam poculi (quasi ipso vitam porrigente) B latere contrectato. Hæc etiam ianua quædam est ad Trinitatis fidem & cognitionem percipiendam; idque magnus ille Ioannes ac theologus repræsentat, tribus his testibus salutaris fidei & virtutis, sermonem confirmans. *Tres* (inquit) *sunt testificantes, spiritus, aqua, sanguis* & tres in vnum coeunt. Communio autem significat etiam illam, ante passionem, in mystica cœna communicationem panis & noui poculi de quo ait Saluator noster: *Non amplius ex eo bibo, donec bibero illud nouum in regno Patris mei*: quod & bibit post resurrectionem, extraneo quodam simul & nouo modo: non enim quasi tum temporis, corpus opus haberet alimenti; sed pertinet ad plene docendos Apostolos de resurrectione. Quod autem Sacerdos solum diuinum panem percipiat absque sanguine; deinde postea diuinum sanguinem sumat: nihil aliud indicat quam sanguinolentum adhuc esse diuinum agnum à diuina & vitali mactatione, & spiritali sacrificio; quam Sacerdos fecerat mystice in Prothesi. Oratio post communionem Sacerdotis; *Præparasti in conspectu meo mensam ex aduerso omnium tribulantium me*: supercœlestem mensam inquit, mysterium immortale: mensam; immacu- C latum corpus. *Vnxisti oleo caput meum*: Oleum dicit gratiæ sancti Spiritus *Et calix tuus inebrians me, quam præclarus*, immortalem potum dicit diuini sanguinis. Et aliter. Calicem, preciosum sanguinem. Et illud: *vt inhabitem ego in domo Domini in longitudinem dierum*; in supernam Ierusalem: Domus; cœlum, & Ecclesia & Sion.

Christi corpus in sacrificio indiuiduum licet diuidatur. Calidissimæ aquæ vsus & mysteriũ in sacrificio iuxta ritum Græcanicæ Ecclesiæ.

1. Ioann. 5.

Cum timore Dei & fide & charitate, accedite ad Christum Deum & Regem nostrum: Igitur habeamus oportet timorem & charitatem tempore mysteriorum, & cum fide accedamus: quia etsi innumeras scilicet iustificationes habeamus, & iniuriarum memores simus, nihil ex eis salutis (inquit) percipere poterimus: propterea & timorem habeamus oportet & charitatem tempore sacrificiorum, nihil enim iustitiæ aliud memorauit, quam charitatem. Ipse enim vnigenitus Filius & Sermo Dei, pacis conciliator omni credenti est; ac preciosum suum corpus & sanguinem cum timore & fide largitus est.

Mysteriorũ tempore, charitatem ac timorem habere oportet.

Iustitia nostra aliud nihil quam charitas, in sacrificio desideratur.

D *Recti qui accepimus partem intaminatorum*; *immortalium* id est; recta cogitatione cum operibus stemus qui percepimus, & ei meritas gratias agamus quod dignatus sit vt nos gustauerimus diuina mysteria, & in regeneratione cum eo habitemus. Amen Aliter. Nos qui communione viuifici sacrificii aut substantiæ lætamur, à terrenis ad cœlestia mẽtem dirigamus & digne ei placeamus, quia dignatus est nos participes facere preciosi Corporis & Sanguinis sui; quorum vtinam omnes nos compotes fiamus; & in regeneratione, visione Dei, per eius gratiam. Quid vero est Regeneratio? secundo generari & renouari. Sublatio autem relictarum sanctarum Reliquiarum; assumptionem Domini ac Dei nostri subinnuit. Suffitus autem postremus, gratiam etiam sancti spiritus, per inspirationem, datam Apostolis post resurrectionem. Quæ autem habetur, à Pulpiti tergo Oratio: quasi sigillum est omnium petitionum, ac summa ordine repetita congruens primis & preciosiorib. E epilogis. Quum enim vniuersa diuina res sacra, primario pro Offerentibus & propter quos accesserunt, perficiatur; deinde & pro omnibus percipientibus: idcirco sub finem, seriem adiungit cuiusque congruam orationis quæ pronũciata sit. Quoniam enim nonnulli eorum qui foris adstant, in dubitationem sæpe veniunt ambigentes & inquientes: Quisnam est scopus & sensus ac vis orationum quas minutatim Sacris præfectus sacerdos recitauit? & desiderant notitiam quandam etiam earum assequi: ideo diuini patres, quasi omnium summam, per preces postulatorum indicem in hac incluserunt; docentes qui requirunt, quasi ex fimbria vestimentum.

Virginalis autem corporis typus, participatio benedictionis & oblationis, frangitur quidem vt panis, distribuitur autem vt ineffabilis benedictionis communicatio cõmunicantibus cum fide: vt oblatio autem plena sanctimoniæ offerentibus, & sanctis vicissim offertur: & ita à communicatione immaculati corporis; qui ex ea nat⁹ est Christus Deus noster, & preciosi sanguinis sanctificatio & adoptio filiorum, Fidelibus repræsentatur. Spiritalis autem be- F nedictio, & alia bonarum suppeditatio, Christianorum ex distributione panis corporis Deiparæ fit & creditur. Ac ille Dei spectator Moses, olim sanguinibus hircorum ac vitulorum aspergebat populum inquiens; *hic sanguis Testamenti Domini est*: Christus vero & Deus, proprium Corpus & proprium sanguinem effudit, & miscuit noui Testamenti calicem, inquiens; *hoc est Corpus meum & sanguis meus, quod frangitur, & qui effunditur in remissionem peccatorum*; *ita quotiescunque editis panem, & Calicem hunc bibitis, mortem*, & resurrectionem meam *confitemini*: & ita in posterum, cum tali cogitatione vescimur pane & poculum bibimus vt Carnem & sanguinem Filii Dei; mortem & resurrectionem confitentes Domini nostri Iesu Christi; cui gloria in sæcula.

Ex distributione panis Corporis Deiparæ in missa, fidelibus accedit benedictio.

F I N I S.

PETRI LAODI- CENSIS ET GERMANI

PATRIARCHÆ CONSTANTI- nopolitani, expositiones in orationem dominicam.

G

PATER NOSTER QVI ES IN cœlis. D. Petrus Laodicensis.

Matth. 6. Luc. 11.

TVNC demum se Deus Patrem nostrum dici vult, cum Spiritus sanctus adueniens, Christi nos adoptione dignatur. Quisquis enim Deum patrem vocat; is purus à peccatis, hæresque regni cœlestis esse debet: temerarius autem, Diabolo similis effectus. Deum patrem dicit quem non glorificat. Cæterum hoc pronomine, *Noster*, in vno multos indicat; quia videlicet vnum omnium sit corpus, vnumque caput, qui Christus est. Subinnuit etiam oportere, vt alii inuicem pro aliis oremus, quia fratres sumus omnes.

Rom. 12. 1. Cor. 12.

H D. GERM.) Re vera, pater omnium nostrum est, quasi πάντας τηρῶν, hoc est, omnes conseruans. Quod si voluntatem eius facimus, pater noster est: sin minus; cuius opus exequimur, is pater est. Vel: An patrem eum vocas? vt filius actiones tuas institue, vt ipsi Patri cœlesti acceptus esse queas. Quis enim sub inferioris Mundi principe militans, eique mala opera in filium adoptatus; ausit eum Patrem appellare, qui sit boni cuiusuis Dominus & author? Constat vtique ab eo qui sit huiusmodi, non Dominum Sabaoth patrem vocari, sed aduersarium; cuius etiam opera facit. Vel: Tun'; ô homo, Deum patrem tuum appellas? Recte dicis. Is enim omnium nostrum pater & creator est: verum ea opera festinantet exequere quæ Patri tuo grata sunt. Quod si mala opera facis; haud dubie Diabolum patrem inuocas;

A hic enim malorum ἔφορος, seu præfectus est. Proinde hunc quam primum effuge, bonoque Patri & factori tuo gratus euade.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

D. PETR. Hoc porro verbum, *Sanctificetur*, non imperatiuum, sed optatiuum est: vt sit, ἁγιασθήτω, οἷον ἁγιασθείη, hoc est, *sanctificetur*: quasi, vtinam sanctificetur; non vt sanctum è prophano fiat, sed vt eius sanctitate nobis reuelata, sanctitatem eo dignam exhibeamus, præsertim quotiescunq; Dei nomen exprimimus.

D. GERM. Nomen intellige filii Dei, quod super nos inuocatum est. Siquidem Christus est, nosq; Christiani; & nomen eius super nos inuocatum est. Proculdubio Deus vere sanctus est: at nos eum obsecramus vt sanctificet in nobis nomen suum, quod est opus nostrum rationi consentaneum sanctumque: corpus nostrum omni ex parte purum reddet, vt ab omni reprehensione tutum in die illa inueniatur, in qua de factis & dictis omnibus reddenda erit ratio. Age vero; an Deus sanctus non est, certe sanctus est, sed hoc dicit: In me sanctificetur nomen tuum; vt *homines bona* B *opera* mea *videant*, & te, qui pater & creator meus es, *glorificent*. Matth. 5.

ADVENIAT REGNVM TVVM.

D. PETR.) Cæterum regni Dei nomine; vel futuram bonorum fruitionem, vel gratiam quam ille per Spiritum sanctum nobis impertit, vel secundum eius Aduentum intelligit. Quia vero Christus natura Deus, ratione dispensationis seu carnis assumptæ, Rex tanquam homo vocatur; idcirco fideles orant vt idem regnum Infidelibus quoque adueniat, vt in Christum credentes eum Regem suum esse profiteantur.

D. GERM.) Regnum Dei, sanctus Spiritus est, vt inquit; *Regnum cœlorum intra vos est*: Quandoquidem Spiritui sancto vna cum Patre & Filio regnare curæ est; vt qui Virtutes intellectuales & Angelicas Exercitusque cœlestes, atq; *omnem hominem venientem in hunc Mundum*, credentemq; in nomine Patris, & Filii, & sancti Spiritus, sanctificet atq; illuminet vere rex cœli & terræ visibilium & inuisibilium. Ioh. 1. Verum enimuero quemadmodum ciuitas cum ab hostibus obsidetur, auxilium regis implorat; ita & nos cum ab C aduersariis Potestatibus & à peccatis obsidemur, petimus ab illo vt nobis opem ferat nosque redimat. Regem ne vocas? vt spiritalis miles efficitor, vt regi gratus esse que as qui te stipendiariis suis accensuit. Age vero; an Deus rex non est, quia regnum eius aduenturum est? Profecto rex omnium est; verum quemadmodum ciuitas, *&c.* vt iam diximus. Aliter. Quandoquidem cum inquit Propheta; *Regnauit Deus super gentes*; tempore præterito tanquam futuro vtitur, idcirco exclamamus, *Adueniat regnum tuum* super nos qui gentes sumus, Domine. Psal. 46.

FIAT VOLVNTAS TVA SICVT IN COELO ET IN TERRA.

D. PETR.) Horum autem verborum; *Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra*, sensus hic est.

Quemadmodum Angeli omnes in cœlo pure atque inculpate conuersantur, fac vt homines quoque in terris eodem se pacto gerant. Vel; Quemadmodum sunt in cœlis D Angeli; ita facito, vt nos etiam per spiritalis puri que corporis resurrectionem ibidem simus. Vel; Quemadmodum Ecclesia in cœlis pacifica & tranquilla est, ita fiat & in terris.

D. GERM.) Voluntas Dei & Patris, œconomia est seu dispensatio filii eius; & vt Angelis in cœlo mutua est concordia mutuusque cōsensus, ita & nos in charitate sine hypocrisi viuere quæramus. Quæris ne qualis ea sit voluntas, Hypocrisis. quæ fit in cælo? eam quæ in terra est, te adimplere oportet. Sensus hic est. Domine quemadmodum fit in cœlo voluntas tua & Angeli omnes in pace degunt, nec vllus est inter eos qui pellat & qui pellatur, neque qui affligatur, neq; qui bellū gerat & qui bello imperatur, sed omnes te profunda in tranquillitate glorificant; ita etiā in nobis terrestrib⁹ hominib. fiat voluntas tua, vt omnes Gentes vno ore, vnoque E corde te Creatorē & Patrem omnium nostrū glorificemus.

PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

D. PETR.) Panem vero ἐπιούσιον; vel eum intelligit quod nostrum corpus sustentatur; id est, quotidianum: vel ἐπιέναι, hoc est, futurum (hac autem velut ἐν μεταπτώσει seu nominis confictione, deriuatur τὸ ἐπιούσιον; siue id, cuius eadem cum aliquo essentiæ ratio est) vel παρὰ τὸ ἐπιέναι; hoc est, ab eo quod aduenturus est. Vt sit sensus; Tu, panem, non præsenti seculo congruum sed eum qui Sanctis in futurum sæculum repositus est, *da nobis hodie*. Vel: Quādoquidem οὐσία, hoc est, essentia, proprie & firma & stabilis est, quippe quæ sit animi nostri natura quæ imaginem inuisibilis Dei præ se ferat; idcirco panis ἐπιούσιος, is dici potest qui cum vera versatur essentia; nimirum Deus Verbum, *panis viuus*.

D. GERM.) Panis supersubstantialis vel quotidianus est Christus, qui est & prius erat & in æternum permanet; qui vltro se manducandum præbet, atq; semper superest inconsumptus, vitamque Mundo dat: quem Baptismatis intermedio susceptum, omni tempore accipere, habere, & mā- F ducare poscimus; quippe qui essentiæ nostræ conueniat, pro vt nobis sic satis est, ne egentes & fame cōfecti ad blasphemiam adigamur; aut nimia bonorum abundantia efferamur, atque à te procul abiiciamur. Si panem quæras, aurum ne accumules; sin eo careas & priueris, hoc ipsum excitet te, vt quæras. Supersubstantialem seu quotidianū panem accipere postulamus, quandoquidem omnis homo duabus ex naturis constat; nimirum anima & corpore: hinc fit vt panem petamus qui vtrique naturæ conueniat. Panis quidem certe corporis, hic ipse est quo vescimur; animæ vero panis, verbum Dei est. Fili, aperi os tuum, & frequentius Dei memor esto; immo potius illum respirato.

Iohan. 6. Christus se manducandū præbet.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS.

D. PETR.) Deinceps idem Dei verbum nos exhortatur ad ἀμνησικακίαν; hoc est iniuriarum nobis illatarum obliuionem, præsertim cum peccatores nos esse sciamus: & moderate agendum esse monet, si velimus nobiscum eadem moderatione mansuetudine ve agi. Ait enim; *Et dimitte nobis* G *debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*. Porro peccati genus omne debitum est.

Iniuriarum obliuio.

Nisi quis autem virtute τῆς ἀμνησικακίας seu malorum obliuionis, excolat animam; fieri non potest, vt peccatorum remissionem consequatur.

D. GERM.) cum dicimus; *condona nobis peccata nostra sicut & nos iis condonamus qui nos offenderunt*; certe si hoc faciamus, ipse quoque nobis ita faciet. Quare cum cuiquam remiseris, si fratrem odio habere desiueris, tum ignosci tibi postula. Sin autem illatæ iniuriæ recordaris, qualem remissionē petis? Porro huiusmodi solutio hæc est, verbi gratia: *Domine, dimitte nobis debita nostra*; id est, peccata nostra & offensas; *sicut & nos dimittimus omnibus* qui peccant & delinquunt in nos fratribus nostris, & liberis, & seruis, omnibus denique qui nobis subiiciuntur. Hæc cum dicis, ô homo; an ita facias, ipse in animo perpende; siquidem *terribile est incidere in manus Dei viuentis*; & vbi te correxeris & emendaueris, tunc demum cōuertere ad Deū qui tuus & Pater & Creator est. Hebr. 10.

ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM, SED LIBERA NOS A MALO.

H D. PET.) Postremo docet detractanda non esse certamina: ita tamen ne nos iis temere obiiciamus. Quod si necessitas vrgeat, orandus est Deus vt nos liberet nec eis succūbere sinat. Quisquis enim vincit in certamine, nec animum despondet; is non intrat in tentationem. Tētatio enim est, quotiescunq; Diabolo succumbimus, & ab eo in errorem inducimur: quisquis autem callibus tentationis irretitus non est, is liberatus est à malo. Malus porro, Diabolus est; non natura, sed προαιρέσει; hoc est, optione liberaq; electione. Si quidem malitia seu vitiositas rebus naturalibus haud qua-

Diaboli malitia, ex libera Electione est.

A

Affectus vitiosus est in nostra potestate.

quaquam accensetur, sed ex vitioso affectu qui nostra in potestate positus est, atque à voluntate procedit. Cæterum Diabolus, κατ' ἐξοχὴν; hoc est, excellentiæ cuiusdam ratione Malus appellatur; quia in eo præ cæteris omnibus vitiositas exuberat. Aliter: Ob nostræ carnis infirmitatem à Deo petimus vt tentationem deuitare queamus. Porro ex peccatis alia corporalia sunt, alia spiritalia. Corporalia quidem hæc esse dicimus, ventris ingluuiem, ebrietatem luxuriam: spiritalia vero odium erga proximum, inuidiam, contentionem, vanam gloriam, superbiam. Iam hæc vitia in nostro inualescunt animo, si charitas ab eo continentiaque abfuerint. Euanescunt autem omnia, partim dilectione spiritali, partim ieiunio & abstinentia: Mens enim nostra tunc demum & proprium lumen recuperat, & Deum remotis omnibus obstaculis intuetur.

Peccatorũ 2. genera.

D. GERM.) Nos, Domine, nullo non supplicio digni sumus, obsecramusque ne nos in manus infestissimorum hominum malorumque dæmonum prodas, vt pœnas de nobis repetant; sed tu, Domine, nos erudi & castiga tanquã filios: quia quemadmodum φιλανϑρωπία; hoc est, humanitas & clementia tua se habet; ita etiam παιδεία seu castigatio tua. Quid hoc? An hominem Deus in tentationem inducit? Absit: nec enim Deus author malorum est; sed obsecremus eum, ne, in tanta miserationum suarum copia, nos in tentationem incidere permittat. Domine si quæsierit nos Satanas cibrandos vt triticum; quemadmodum sanctos quoq; tuos Apostolos quæsiuit quidem, at non assecutus est) vel quemadmodum veterem illum Iob; ne permittas vt quicquam in nos possit; Immo etiam si maleuolus homo nos tentare voluerit; ne nos eius voluntati tradas, sed sub vmbra alarum tuarum protege nos.

B

Luc. 22. Iob. 1.

QVONIAM TVVM EST REGNVM ET VIRTVS, ET GLORIA, PAtris, & Filii, & Spiritus sancti; Amen.

D. GERM.) Nam in tua manu & potestate sunt misericordia & salus, mors & vita; Pater, & Fili, & Spiritus sancte; nunc & semper & in sæcula. Domine, *quia regnum tuum est*, fac ne regnum aliud formidemus, neque potestatem, neq; dominatum; sed quamlibet suppliciis propter peccata nostra digni simus, tu pro arbitratu in nos animaduertito, nec nos hominum manibus exponas; fac in tuas potius manus incidamus, vt enim magnificentia, ita & misericordia tua est, Pater omnipotens.

C

ἈΝΑΚΕΦΑΛΑΙ΄ΩΣΙΣ, EX TERTVLliani libro, de Oratione.

COmpendiis paucorum verborum, quot attinguntur edicta Prophetarum, Euangeliorum, Apostolorum! sermones Domini, parabolæ, exempla, præcepta! quod simul expunguntur officia! Dei honor, in patre; fidei testimonium, in nomine; oblatio obsequii, in voluntate; commemoratio spei, in regno; petitio vitæ, in pane; exomologesis debitorum, in deprecatione; sollicitudo tentationum, in postulatione tutelæ. Quid mirum? Deus solus docere potuit, vt se vellet orari. Ab ipso igitur ordinata religio Orationis; & de Spiritu ipsius, iam tunc cum ex ore diuino ferretur, animata; suo priuilegio ascendit in cœlum, commendans Patri quæ Filius docuit.

Exomologesis debitorum.

D

Ex Canis. Tomo III. Antiq. Lect.

EX NARRATIONE SANCTI PATRIS GERMANI, OECVMENICI PAtriarchæ ad Anthimum Diaconum, de sacris Synodis, & quænam quouis tempore Apostolicæ prædicationi hæreses succreuerint.

TVnc vel paulo ante (videlicet ante Origenem) cum magnus pater noster & miraculorum effector Gregorius de his inquireret; admiranda dogmatis huius doctrina ei patefacta est; quando diuam Virginem & Deiparam Mariam, & Ioannem Virginem Apostolumque manifeste vidit, ostendentes ei, eorum, quæ inuestigabat, accuratam cognitionem. Hæc est illa apud omnes decantata doctrina, quæ à patris diuinitate exorsa. vnus, ait, Deus, pater Verbi viuentis, sapientiæ subsistentis; potentiæ, & propriæ figuræ Simul etiam docet eiusdem gloriæ ac maiestatis cum patre & filio esse Spiritum sanctum, & in sanctissima Trinitate nihil creatum, aut subditum, aut introductitium reperiri, quasi prius quidem non fuerit; postea autem introductum sit: increatam vero, & semper immortalem esse Trinitatem perspicue & diserte edoctus ipse (Gregorius) edocet.

E

SANCTI PATRIS NOSTRI.

GERMANI ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI ENCOMIVM IN SANCTISSIMAM DEIPARAM,

Quando ad templum est triennis à parentibus suis deducta.

Pet. Pantino interprete.

Pet. Pantinus. Vixit hic auctor tempore Leonis Isauri seu Cononis Imperatoris, à q... & in exi... actus ob i... maginum cultum a... sertum, ... ste Geor... Pediasym... in Histori... nondum ... dita, qui... iam eius ... tat Orationem. εἰς τὴν ... μησιν τῆ... θεοτόκου. Hic est, ni... fallor, Cy... rus Germanus, cuius Homilia exstat εἰς τὴν σ... γὴν τῶν ... γίων νη... πίων. cuius initium, Τίς θεὸς ... πλὴν τοῦ θεοῦ ἡμῶν.

F



ECce aliud nobis rursus lætum Matris Domini festum. Ecce egressio sponsæ irreprehensæ. Ecce quo regina primum deducitur comitatu. Ecce signum certissimum futuræ ipsius gloriæ. Ecce principium clarissimum diuinæ gratiæ ipsam obumbraturæ. Ecce beneficium splendidissimum eminentis in ipsa puritatis. Vbi enim non sæpe, sed semel dumtaxat quotannis Sacerdos Sion ingrediens rem sacram faciebat; eo ipsa à parentibus inducitur, vt assidue in sacris illis diuinæ gratiæ penetralibus commoretur. Quis tale quid vnquam cognouit? quis vidit vllam feminarum, quæ vel nunc, vel olim fuere, in interiora sancta sanctorum deductam fuisse; & quo vix ipsis viris accedere licebat, ibidem habitare atque nutriri? Nonne argumentum manifestum est rerum maximarum atque inusitatarum in ipsa aliquando perpetrandarum? nonne signum apertissimum? nonne indicium sese vltro prodens?

G

Dicant qui contra ipsam linguas suas mouent, videntesque sunt tanquam non videntes, vbi tale quid vnquam viderunt; puellam ex promissione, eamque triennem, ad tertium vsque templi velum tanquam donum omni reprehensione vacans oblatam, ibidem assidue habitaturam, & à diuitibus plebis venerandam; idque virginibus comitantibus; facibusque ardentibus honorifice deductam; sacerdotumq; ac Prophetarum manibus supinis acceptam. Quomodo intelligere hæc noluerunt? quomodo prima videntes, posterioribus fidem non habuere? quomodo quum peregrina hæc, ac inusitata, in ea iam antea conspexissent, iis quæ postea successerunt contradixere? Neque enim nequicquam, aut fortuito prima hæc ei acciderunt; sed omnia velut exordium posteriorum fuere. Alioqui dicant nobis, qui apud se frustra sapientes sunt, num aliarum sterilium, postea parientium, filiola aliquando in sanctis sanctorum collocetur, & à Prophetis suscipiatur? Nonne qui hæc talia ac tanta in ipsa tunc contemplabantur, merito dicere potuere, quod postea alii, eiusdem cum ipsis sententiæ, de filio illius protulere: *Quis tandem puer iste erit*: Plane.

Statim vt ablactata fuit, videt... Greg. Ny... sen. temp... oblatam censere Homil. εἰς τὴν γ... νησιν τοῦ κυρίου. cuius principium, Σαλπίσ... τε ἐν νεο... μηνίᾳ.

H

Sed illi quidem aliam opinionem sequuti, perditionis semitam insistant; in barathrumque, quod ipsi sibi effoderunt, incidant: nos autem sacer Dei populus, Sacerdotes, inquam, ac Principes; in mundo degentes, solitariam etiam sequentes vitam, serui & liberi, opifices & agricolæ, planta-

A plantarum ſatores & piſcatores, iuuenes & ſenes, viri & mulieres venite, alacriter Deiparam accedamus, quæq; in ipſa diuina ſacramenta perfecta fuere, ordine conſideremus: quomodo hodierna die Virgo ſanctiſſima à parentibus ſuis, per Sacerdotes, ad Dei tēplū adducatur: quomodo animatum Domini templum, in templo inanimi collocetur: quomodo Propheta ſuis ipſe manibus eam ſuſcipiat, & adytis inferat, nihil indignatus, neque parentibus ipſius dicens, nolle ſe rem hanc nouitiam facere, puellamq; in ſancta ſanctorum introducere, vt in illis aſſidue commoretur atq; inhabitet, vbi ipſe eodem tempore ingredi iuſſus eſſet; nihil, inquam, tale Propheta ille dicebat. ſed velut præuidens quod futurum erat, (quippe Vates exſiſtens) ſuſcipiēs ipſam, atque exſpectans, ſicut poſt eum Simeon eiuſdem filium, alacriter eam complectitur.

Deinde forte & matrem amplexus, puellamq; manibus tenens, in hæc verba alloquitur: Vnde tibi genus, ô mulier? quis tibi modus, quis ſcopus huius tui facti? quumq; ſimile exemplum, quod ſequi poſſis, non habeas, quomodo B ipſa ſola ac prima nouum hoc atque inauditum aggreſſa es facinus? Tune puellam, vt ſacra penetralia ingrediatur, adduces? quid ſpectas? quod tibi nomen? eloquere. Ego (inquit ad Prophetam illā Anna, quæ à *Gratia* nomen acceperat) gen⁹ ex Sacerdotali ordine Aaronis, ſtirpeq; Prophetica ac Regia duco. Dauidis enim ac Salomonis, quiq; illis ſucceſſerunt, ramus exſiſto; immo & vxoris tuæ Eliſabeth cognata. Quæ poſtquam viro ſecundum Legis præſcriptū coniuncta fuiſſem; ſterilis inuenta ſum, ſteriliſque tempus plurimum tranſegi ſine prole. Nullum autem calamitatis meæ remedium reperiens, ad ſolum rerum omnium potētem, quique in rebus etiam difficillimis viam nobis rationemq; oſtendit, Deum confugi. Ad ipſum os meum enixe aperiens, cum gemitu cordis, & lacrymis, hæc clamaui, di- Psal. 68. 12. cens: Domine, Domine, qui animas miſeria oppreſſorum Psal. 43. 13. celerrime exaudis, cur me à maiorum meorum natura diſcrepare voluiſti? cur me parabolam fabulamque in familia mea poſuiſti? cur commotionem capitis in tribu mea? cur me execrationibus Prophetarū tuorum obnoxiā oſtendiſti? cùm vterum mihi ſterilem, ſiccaque vbera tribuiſti? quorſum hæc mihi dona minime expetenda ſterili exiſtenti? cur me illuſionem notis meis, & deriſum ſubditis meis, viciniſq; contumeliam fieri reliquiſti? Aſpice me Domine; Psal. 78. 4. exaudi me Domine; miſerere mei ſancte. Fac me ſaltem ſimilem volatilibus cæli, & animātibus terræ ac piſcib. maris, C quoniam etiam illa omnia gignendi vim coram te habent, ô Domine. Ne deterior appareat animantibus brutis, quæ ad tuam ſimilitudinem imaginemq; abs te eſt facta, altiſſime Deus. Hæc dicens hiſq; ſimilia, adiunxi inſuper: me Domino donum gratitudinis ergo omnino oblaturā fœtū, quem mihi dediſſet: vt eſſet maneretq; in ſancto tēplo ſuo, tanquam ſacrū donarium, munuſq; pretioſiſſimū mihi ab ipſo datum, perfectorum donorum liberaliſſimo datore.

Hæc ego in horto meo ſub dio oculis in cęlū defixa, manibus autem pectus tundens, ad Deum qui in cælis eſt, clamabam. Coniux autem meus, ſolus in monte quū eſſet, dies quadraginta ieiunans, ſimilia Deū comprecabatur. Atque ita tandem Dominus benignus, noſtriq; amans, ad miſericordiam noſtris vtriuſque precibus flexus, Angelū ſuū miſit, nobis filiæ huius meæ conceptionem annunciantē ſicque ex tempore natura, à Deo iuſſa, ſemen admiſit. neq; enim ante hoc à Deo beneficium conceſſum, id facere fuerat auſa. ſed eo Dei munere ſimul concurrente, matrix ante velut irata, portas ſuas aperuit, diuinumque hoc pignus in vtero concepit; donec diuina voluntate, quod in ipſo D iam generatum erat, tandem in lucem exiit.

Psal. 63. 24. Ob hoc igitur, filia iam ablactata, vota mea Deo reddo, *quæ diſtinxerunt labia mea, & os meū locutū eſt in afflictione mea.* Propterea etiam virginum agmen cū facibus coegi, Sacerdotes conuocaui, cognatoſq; meos ſimul adduxi, ad omnes dicens. Congratulamini mihi omnes, quia hodie mater, & deductrix ſum declarata filiæ meæ: non ad terrenum aliquē Regem, quia non æquū eſſet; ſed cæleſti Regi eam tanquā debitum donū offerens, dedicanſque. Accipe igitur quod reliquum eſt, ô Dei Vates, à Deo mihi datam filiā: accipe, atque intro ducens, planta ipſam in omni ſanctificatione, in Deo dicatum habitaculum; nihil anxie inquirens, donec quæ ipſi de illa ſtatuere viſum fuerit, finem ſuum excipiant, ad quem illam Deus vocauit. E

Quę verba cum Zacharias audiſſet, ſtatim ita Annā alloquitur: Benedicta radix tua, mulier veneranda: honoratus glorificatuſque eſt vterus tuus, viro amata: maximeque glorioſa eſt hæc deductio tua, Deo dilecta.

Deinde puellam ſummo cum gaudio tenens, eam alacriter infert in ſancta ſanctorum; hæc fortean ad ipſam dicens: Ingredere huc plenitudo meæ prophetiæ: huc ades perfectio diuinarū ordinationū: huc ades ſignaculū teſtamenti ipſius: huc ades finis ipſius cōſiliorum: huc ades declaratio ipſius ſacramentorum: huc ades ſpeculum omniū Prophetarum: huc ades collectrix male conſonantium: huc ades coniunctrix iam olim diſiunctorum: huc ades firmamentum in terram demiſſorum: huc ades renouatio rerum antiquarum: huc ades ſplendor in tenebris iacentiū: huc ades maxime nouum Dei donum: huc ades Domina mortalium omnium: ingredere in gloriam Domini tui: hactenus quidem in eam quæ in terris calcari poteſt, paulo autem poſt in ſupernam illam, hominibuſque inacceſſam. F

Atque ita merito quum Sacerdos ad puellam loquutus fuiſſet; eam depoſuit intus, vbi conueniebat, præfinitumq; erat. Ipſa autem exſultans, geſtienſque, tanquā in thalamo, ita in templo Dei gradiebatur: triennis quidem, ſi ætatem ſpectes; cæterum diuina iam gratia perfecta, vtpote iam antea Deo vniuerſorum, ac moderatori omniū præcognita.

Ac deinceps in interioribus ſanctis ſanctorum manſit, ambroſiis dapibus ab Angelo nutrita; donec ab hac in alteram ætatem iam tranſiiſſet. tuncque nutu diuino & Sacerdotum conſilio de ipſa ſortitio fit, ſorteque Ioſeph ille iuſtus ſanctam hanc virginem diuina diſpenſatione à Dei templo ſacerdotibuſque ipſius accipit; ad ſerpentem illum malorum architectum decipiendum: ne eam tanquam virginem, & puellam adhuc integram, adoriretur; ſed tanquā deſponſam iam præteriret. Fuit igitur caſtiſſima virgo in domo Ioſeph fabri, ſummo illi vniuerſorum fabro Deo conſeruata, quouſq; ſacramentum illud diuinum, ab omnibus ſæculis abſconditum, in ipſa fuit perfectum, Deuſq; ex eadem mortalibus ſimilis effectus. Cæterum id alterius operis, & temporis eſt ad id opportuni. nobis autem nunc ſermo ad id, quod præ manibus eſt, reuertatur; diemq; ſolemnis huius deductionis bonis omnibus proſequatur. G

Abi igitur, Domina; abi Dei Mater in tuā hæreditatem: ingredere in atria Domini gaudens geſtienſque, alta illic atque enutrita, diem ex die exſpectans, qua Spiritus ſanctiſſimus ſuper te veniat, virtuſque altiſſimi tibi obumbret, ac filium tuum concipias, ſicut Gabriel prædixit. ſiſque iis, qui feſtum hoc tuum concelebrant, auxilium, tegumentum, præſidium; ſemper eos tua interceſſione ex omni neceſſitate, periculis, morbis noxiis calamitatibuſq; omnis generis, ac futuris filii tui minis liberans, eoſque, tanquam Do- Luca 1. 35. mini mater, in loco deliciarum colloca: vbi lux eſt, & pax, rerumq; expetendarum pleniſſimum donum. ac muta fiāt labia doloſa, quæ loquuntur contra te, quæ iuſta es, iniquitatem in ſuperbia & contemptu: ad nihilū redigatur in ciuitate tua imago ipſorum; confundantur, & deficiāt, & pereant, & cognoſcant quia nomen tibi Domina. Tu ſola Psal. 30. 19. Deipara, altiſſima ſuper omnem terram; nos vero te, diuina Sponſa, fide benedicimus, deſiderio honoramus, timore adoramus, ſemper te exaltantes, beatamque cum ve- Psa. 72. 20. neratione prædicantes Beatus quippe reuera ex viris pater tuus, & beata ex mulieribus mater tua: beata domus tua: Psal. 82. 18. beati noti tui: beati qui te viderunt: beati qui tua conſuetu- H dine vſi fuere: beati qui tibi miniſtrarunt: beata loca, quæ calcaſti: beatum templum, ad quod adducta es: beatus Zacharias, qui te vlnis excepit: beatus Ioſeph, qui te ſibi deſpondit: beatus lectus tuus: beatum ſepulchrum tuum. Tu enim es pretium pretiorum, tu præmium præmiorum, tu exaltatio exaltationum.

Sed ô Domina mea ſola; quæ ſola mihi ex Deo ſolatium. ſola æſtus in me exiſtentis diuinus ros: cordis mei exardeſcentis guttæ diuinitus fluentes: tenebricoſæ meæ animæ ſplendidiſſima lampas: dubitationis meæ directio: debilitatis meæ potentia: nuditatis meæ veſtimen-

A tum:mendicitatis meæ diuitiæ: insanabilium vulnerum meorum medicina: lachrymarum mearum ablatio: gemituum meorum cessatio: calamitatum mearum restauratio: dolorum meorum reuelatio: vinculorum meorum solutio: salutis meæ spes: exaudi orationes meas: miserere suspitiorum meorum, & suscipe lamentationes meas: miserere, inquam, mei: lachrymis meis inclinata viscera tuæ benignitatis erga me commoue, vt decet Dei in homines propensi matrem. aspice, atque annue supplicationi meæ: imple sitiens animæ meæ desiderium, & cõiunge me vxori meæ, famulæ tuæ, in terra mansuetorum, in tabernaculis iustorum, in loco sanctorum. Tu quæ es omnium patrocinium, omnium lætitia, ac plena animi oblectatio, fac me, quæso, dignum, vt simul cum ipsa hoc gaudio fruar, in lætitia illa vere inenarrabili, Dei videlicet ex te nati ac Regis thalamo, nunquam perituro, deliciisque perpetuis, ac nunquam defluxuris: in regno ipsius, occasum Solis nesciente, omnisque termini experte. Ita, ita Domina mea, refugium, vita, auxilium, armatura, exultatio, spes, & robur meum. da mihi

B cum ipsa filii tui ineffabilibus ac nunquam desituris incomprehensisque donis frui, in supercælesti illa mansione. Habebis enim, modo velis, eius efficiendi, sat scio, vtpote altissimi mater, facultatem. atque ob id etiam petere audeo. Ne igitur exspectatione mea frauder, Domina purissima; sed eius compos reddat, ô Dei sponsa, quæ vniuersorum expectationem supra rationem peperisti Dominum nostrum Iesum Christum, verum Deum ac Dominum: quem decet omnis gloria, honor, atque adoratio, cum Patre principii experte, & viuifico Spiritu, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

EPISTOLÆ

S. BONIFACII

MARTYRIS, PRIMI MOGVNTINI ARCHIEPISCOPI GERMANORVM APOSTOLI: PLVRIumque Pontificum, Regum, & aliorum, nunc primum è Cæsareæ Maiestatis Viennensi Bibliotheca luce, donatæ

C

Per

NICOLAVM SERARIVM, SOCIETATIS IESV PRESBYTERUM, SS. Theol. Doct.

DEVTERONOM. XXXII.

Memento dierum antiquorum:

Cogita generationes singulas:

Interroga Patrem tuum;

D *& annunciabit tibi:*

Maiores tuos, & dicent tibi.

Ex Bellarmino de Scriptorib. Ecclesiasticis.

S. Bonifacius natione Anglus Archiepiscopus Moguntinus, & Martyr, vixit temporibus Gregorii secundi, & tertii, & Zachariæ Pontificum Romanorum, & obiit anno 755. Scripsit epistolas multas, quæ extant. De eius rebus gestis vide Card. Baron. tomo 9. Annal. ad annum 755.

E

S. BONIFACII

MARTYRIS, ET ARCHIEPISCOPI MOGVNTINI PRImi epistolæ.

EPISTOLA I.

VVinfredus Nidhardo.

Charissimo sodali & amico dilectissimo quem mihi temporalis caducum auri munus nec mellitate per blandimenta adulantium verborum faceta vrbanitas asciuit: sed spiritalis necessitudinis famosa affinitas immarcessibili cathena charitatis nuper copulauit, Nithardo VVinfredus supplex in Christo Iesu perpetuæ sospitatis salutem. VVinfred.

F

HVMILIBVS mediocritatis meæ apicibus illustrem pubertatis tuæ indolem precor, frater charissime, vt te sapientissimi *Salomonis* sententiæ minime recordari pigeat dicentis. *In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.* Et alibi. *Currite, dum lucem* (vitæ) *habetis, ne tenebræ* (mortis) *vos comprehendant.* Quia cuncta velociter transitura sunt instantia: & in æternum mansura cito affutura: & vniuersa mundi huius pretiosa siue in specie auri & argenti, siue in stellantium varietate gemmarum, vel in luxuriosorum ciborum aut comptorum vestimentorum acquisita diuersitate simillima collectione rerum, vt vmbra prætereunt, vt fumus fatiscunt vt spuma marcescunt, iuxta veridicam psalmographi sentẽtiam dicentis: *Homo sicut fœnum dies eius, & sicut flos agri, ita floriet.* & alibi. *Dies mei sicut vmbra declinauerunt: & ego sicut fœnum arui.* Et hac de re vniuersi aurilegi ambrones apoto grammaton agiis frustratis afflicti inseruire excubiis, & fragilia aranearum incassum ceu flatum tenuem, siue puluerem captantia tetendisse retia dinoscuntur: quia κατὰ Psalmistam, *Thesaurizant, & ignorant, cui congregent illa,* & dum exactrix inuisi Plutonis, mors videlicet, cruentatis crudeliter frendens dentibus in limine latrat, tum tremebundi, & omni suffragio destituti animam pariter pretiosam, & fallacem gazam, cui auari diu noctuque sollicite inseruiebant, subito amittentes perdent: & exinde diabolicis rapti manibus, teterrima subeunt claustra herebia, æterna luituri supplicia. His autem omnibus, absque scrupulo falsitatis, ita se habentibus, precibus charitatis interlitis obnixe flagitantibus te implorare procuro, vt his vniuersis veraciter perspectis, resuscitate festines gratiam ingenii naturalis, quæ in te est, & liberalium litterarum scientiam & diuini intellectus flagrantem spiritualiter ignem aquoso luto & humido terrenæ cupiditatis puluere non extinguas: sed memor psalmigraphi de beato viro sententiam proferentis. *In lege domini fuit voluntas eius die ac nocte.* Et alibi. *Quomodo dilexi legem tuam domine! tota die meditatio mea est:* Et Moysis in Deuteronomio. *Non recedat liber legis de ore tuo: & meditaberis in ea diebus ac noctibus omnibus.* non profuturis aliarum rerum obstaculis porro abolitis, studium sacrarum litterarum mentis intentione sequi nitaris, & inde gloriosæ ac veræ pulchritudinis venustatem acquirere, id est, diuinam sapientiam, quæ est splendidior auro, speciosior argento, ignitior carbunculo, candidior crystallo, pretiosior topazio: & secundum sanctionem ingeniosi concionatoris; omne preciosum non est ea dignum. Quid enim, frater Christiane, à iuuenibus decentius quæritur? aut quid à senibus demum sobrius possidetur, quam scientia scripturarum sacrarum, quæ, sine vllo naufragio periculosæ tempestatis, nauem animæ nostræ gubernans, deducit ad amœnissimi littus paradisi, & ad perpetua superna gaudia angelorum, de quibus supra dictus Sapiens dixit. *Sapientia vincit malitiam. Attingit ergo vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Hanc amaui,*

Eccles. 4. v. 40.
Ioan. 12. v. 35. V. Ambulate.
collatione
Ps. 101. v. 1. florebit V. sic efflorebit inf. epist. 26.
Ps. 101. v. 12.
G
I. ἀπὸ τῶν γραμμάτων.
Ps. 38. v. 7
Psal. 1.
Psal. 118. v. 97.
Deut. 6. v. 7.
Iosu. 1. v. 8.
H
Eccl. 1. v. 1.
Prouerb. 3. v. 15. magis sobriæ.
Sap. 7. 30. c. 8. v. 1. 2. 3. 4.

A

V. amator f.

& exquisiui à iuuentute mea, & exquisitor sum formæ illius: generositate clarificat contuberniam Dei habens, sed & omnium dominus dilexit illam, doctrix est enim disciplina Dei. Propterea si Dominus omnipotens voluerit, vt aliquando ad istas partes remeans, sicut propositum habeo, per viam spondeo me tibi in his omnibus fore fidelem amicum, & in studio diuinarum scripturarum, in quantum vires suppeditent, deuotissimum adiutorem.

Vale frater, florentibus
Iuuentutis cum viribus:
Vt floreas cum Domino
In sempiterno solio
Qua martyres in cuneo
Regem canunt æthereo
Prophetæ Apostolicis
Consonabunt & laudibus:
Nicharde nunc nigerrima
Imi Cosmi contagia
Temne fauste tartarea
Hæc contra hunc supplicia

B

Altaque super æthera
Rimari petens agmina
Domini quæ semper cælicolis
Verum comunt angelicis.
Qua Rex Regum perpetuo
Ciues ditat in seculo,
Iconisma sic Cherubin
Vt & gestes cum Seraphin
Editus Apostolorum
Filius Prophetarum
Summa sede vt gaudeas
Vnaq. simul fulgeas
Excelsi regni præmia
Lucidus captes aurea,
Inque throno æthereo
Christum laudes præconio.

EPISTOLA II.

C

BONIFACIVS AD BVGGAN ABBATISSAM.

VENERANDÆ AC DILECTISSIMÆ SORORI Buggan Bonifacius, qui & Vuinfrethus seruus seruorum Dei optabilem in Christo charitatis salutem.



Soror charissima, postquam nos timor Christi & amor peregrinationis longa & lata terrarum ac maris intercapedine separauit, multorum relatu audiui tempestates tribulationum, quæ tibi in senectute Deo permittente, superuenerunt. Mœrore contristatus ingemui, reputans quia postquam quietem contemplatiuæ vitæ quærendo, maiores monasteriorum sollicitudines abiecisti, frequentiores & validiores tribulationes occurrerunt. Nunc autem, soror veneranda, tribulationibus tuis compatiens, fraternas & hortatorias, & consolatorias, beneficiorum tuorum, & antiquarum amicitiarum memor, litteras ad te transmitto, rogans vt mente non excidat sententia Veritatis, qua dixit: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Et verbum sapientissimi Salomonis. *Quem diligit Deus, corripit, & flagellat omnem filium, quem recipit.* Et Psalmigraphi sententia. *Multæ tribulationes iustorum, & de his omnibus liberabit eos Dominus.* Et alibi. *Sacrificium Deo Spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* Et recordare Apostolicæ sententiæ, qua dixit. *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Et alibi. *Gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit.* De ista spe, soror charissima, semper gaude & lætare, quia non confunderis: & tribulationes mundanas toto mentis annisu contemne, quia omnes milites Christi vtriusque sexus, tempestates & tribulationes infirmitatesque huius sæculi despexerunt, pro nihiloque duxerunt, Paulo attestante, qui ait: *Quando infirmor, tunc potens sum.* Et alibi. *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? An angustia? an fames? an nuditas? An periculum? An persecutio? an gladius? (sicut scriptum est, quia propter te mortificamur tota die: æstimati sumus, sicut oues occisionis) sed in his omnibus superamus propter eum qui nos dilexit*, qui Pater & amator castæ virginitatis tuæ, qui te primæuo tempore iuuentutis tuæ, paternæ dilectiouis voce, ad se inuitans. *Filiam* vocauit, dicendo per Prophetam. *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: quia concupiuit Rex speciem tuam.* Ipse est, qui modo in senectute tua laboribus & tribulationibus speciem & pulchritudinem animæ tuæ decorare & adornare desiderat. Tu autem, charissima, de futura hæreditate patriæ cœlestis, in spe gaudens, contra omnes aduersitates siue cordis siue corporis, scutum fidei & patientiæ oppone, vt & Christo sponso cooperante turris euangelicæ ædificium, quod in bona iuuentute cœpisti, in senectute bella ad gloriam Dei perficias, vt cum Christo veniente, cum sapientibus virginibus, lampadem cum oleo fulgentem obuiam portare merearis. Interea intimis obsecro precibus, vt, memor promissionis antiquę pro me orare digneris, vt Dominus, qui est redemptor noster & salus omnium, de istis multifariis periculis animam meam eripiat in fructu spiritali. Vale in Christo.

Luc. 21. v. 19.
Prou. 3. v. 11 secundum 70. & D. Paul. Heb. 12. v 6.
Ps. 7. v. 20.
Psal. 50.
Act. 14. 22.
Rom. 3. 5.

E

2. Cor. 12.
Rom 8. 35. & seq.
Ps. 43. 23.
Psal. 44. 11.
V. decorem tuum.

F

I. in obuiã.

EPISTOLA III.

EPISTOLA SANCTI BONIFACII EPISCOPI AD DANIELEM EPISCOPVM.

G

Domino dilectissimo DANIELI Episcopo BONIFACIVS seruus seruorum Dei, optabilem, in CHRISTO, charitatis SALVTEM.



ONSVETVDO apud homines esse dinoscitur, cum aliis triste & onerosum quid acciderit, anxiatæ mentis solatium vel consilium ab illis quærere, de quorum maxima amicitia, vel sapientia, & fœdere confidunt. Eodem modo & ego de paternitatis vestræ probabili sapientia & amicitia confidens, vobis fessæ mentis angustias expono, & vestræ pietatis consilium & solatium quæro. Sunt enim nobis, iuxta decretum Apostoli, non solum *foris pugnæ, & intus timores:* sed etiam intus pugnæ simul cum timore maximæ semper per falsos sacerdotes & hypocritas, qui & Deo aduersantur. & sibi perduntur, & populum per plurima scandala & varios errores seducunt, dicentes populis, iuxta dictum Prophetæ. *Pax pax & non est pax:* & semen verbi quod de sinu Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ sumptum, & nobis commendatum seminare aliquantulum studemus, illi cum lolio superseminare, & suffocare nituntur, vel in herbam pestiferi generis conuertere. Et quod plantamus, non irrigant vt crescat, sed euellere student, vt marcescat: offerentes populis, & docentes nouas sectas, & diuersi generis errores: quidam abstinentes à cibis, *quos Deus ad percipiendum creauit.* Quidam melle & lacte proprie pascentes se, panem & cæteros abiiciunt cibos: Quidam autem affirmant (quod plurimum populo nocet) homicidas vel adulteros in ipsis sceleribus perseuerantes, fieri tamen posse Dei Sacerdotes. Populi autem, iuxta dictum Apostoli, sanam doctrinam non sustinent, sed coaceruant *sibi Magistros secundum sua desideria prurientes auribus.* Nos quidem patrocinatus auxilium in palatio Francorum quærentes, à talium corporali communione abstinere & segregare iuxta præceptum cano-

C. honerosum.
2. Cor. 7. 5.
Ier. 6. 14. c. 8. 11.

H

1. Tim. 4. v. 3.
Proprio correxit Anonymus An pro pane.
2. Tim. 4. v. 3. sustinebunt coacerbant.

num

A

num non poſſumus, niſi hoc tantum, quod per ſacra miſſarum ſolennia in ſacris myſteriis corporis & ſanguinis Domini, cum eis non communicauimus: ſed & conſilium & conſenſum eorum deuitamus. Nam cum talibus, & cum paganis, & cum permixta & cum plebeia multitudine noſtri labores & pugnæ foraſticæ videntur eſſe: intimæ vero, quando quis de gremio matris Eccleſiæ Preſbyter, vel Diaconus, Eccleſiaſticus vel Monachus diſcedit à fide & veritate: tum deinde prorumpit cum paganis in contumelias filiorum Eccleſiæ, & eſt obſtaculum horrendum euangelio gloriæ CHRISTI. De his namque omnibus, vt ſine detrimento animæ curſum miniſterii implere poſſimus, inprimis apud DEVM paternitatis veſtræ interceſſionem quærimus: & intimis, per DEVM, obſecramus precibus, vti pro nobis intercedere dignemini, vt pius laborantium conſolator DEVS inter tales turbines diuerſarum cauſarum animas noſtras illæſas & ſanas à peccatis cuſtodire dignetur. De ſupra dicta autem dictorum ſacerdotum communione ſalubre conſilium veſtrum audire & exaudire inhianter deſidero. Nam ſine patrocinio Principis Francorum, nec populum regere, nec Preſbyteros vel Diaconos, Monachos vel ancillas DEI defendere poſſum, nec ipſos paganorum ritus & ſacrilegia idolorum in Germania, ſine illius mandato & timore, prohibere valeo. Cum autem ad illum de iſtis cauſis auxilium quærens peruenero, à talium communione abſtinere canonice nullatenus corporaliter poſſum, niſi tantum à conſenſu illorum. Nam ego de illa communione culpam timeo, quia recolo me, ordinationis meæ tempore, iuxta præceptum Gregorii Papæ, iuraſſe in corpore ſancti Petri, talium communionem me declinaturum, ſi eos ad viam Canonicam conuertere nequiuerim. Sed iterum timeo maius damnum de prædicatione, quam populis impendere debeo ſi ad Principem Francorum non venero. De iſtis quid Paternitas veſtra triſti & dubitanti filio decernere & iudicare & mandare ad conſilium voluerit, indicare dignemini. Mihi enim maxima ex parte ſegregatus ab illis eſſe videor, ſi ab illis, voluntatis conſilio, & conſenſu & Eccleſiaſtico miniſterio vbi canonici non ſunt, abſtinuero. Præterea Paternitatis veſtræ clementiam de vno ſolatio peregrinationis meæ intimis precibus diligenter rogare velim, ſi præſumam; id eſt vt librum Prophetarum, quem venerandæ memoriæ Vuynbertus Abbas & Magiſter quondam meus, de hac vita ad Dominum migrans dereliquit, ſex Prophetæ in vno corpore, claris & abſolutis litteris, ſcripti reperiuntur, mihi tranſmittatis. Et ſi hoc DEVS cordi veſtro facere inſpirauerit, maius ſolatium vitæ meæ ſenectuti, & maius vobis mercedis præmium tranſmittere non poteſtis. Quia librum Prophetarum talem in hac terra, qualem deſidero, acquirere non poſſum: & caligantibus oculis minutas ac connexas litteras diſcere non poſſum. Et propterea de illo libro ſupradicto rogo, quia tam clare diſcretis & abſolutis litteris ſcriptus eſt. Interea per Forthereum Preſbyterum litteras & parua munuſcula, propter indicium puræ charitatis, tranſmitto vobis: id eſt, caſulam non holoſericam, ſed caprina lanugine mixtam & villoſam ad terg[e]ndos pedes dilectionis veſtræ. Nuper quoque reuelante Preſbytero qui à veſtra præſentia ad Germaniam venit, corporalem orbitatem vobis contigiſſe cognoui: ſed vt vos, Domine, melius ſcitis, qui, vel per quem dixit: *quem Deus diligit, corripit*: & cætera. Et Paulus Apoſtolus. *Quando infirmor, tunc potens ſum, & virtus in infirmitate perficitur.* Et Pſalmigraphus. *Multæ tribulationes iuſtorum.* & reliqua. Habes, Pater mi, ſicut Antonius de Didymo fertur dixiſſe, oculos, quibus poteſt Deus videri, & angeli eius, & ſupernæ Hieruſalem glorioſa gaudia ſpeculari. Et propter hoc, de ſapientia & patientia tua confidens, credo quia hoc Deus ad perfectionem virtutum, & ad augmentum meritorum tibi dediſſet: & vt eo magis ſpiritalibus oculis ea conſpicias & deſideres, quæ præcipit & diligit Dominus, & eo minus reſpicias vel concupiſcas, quæ non amat, ſed interdixit Dominus. Quid enim ſunt, iſto periculoſo tempore, corporales oculi, niſi, vt ita dicam, maxima ex parte, veraciter feneſtræ peccatorum? per quas aut peccata, & ad peccantes aſpicimus: aut, quod peius eſt,

[Margin: C. talibus I. omnibus. C. intimi, ſcilicet timores. I. Interim. C. I. erit.]

[Margin: Nam, abeſt à C. eſt in I.]

B

[Margin: Sed, iterum abeſt à C. eſt in I. & illic pro maius, eſt magis. I. timeſcenti.]

C

[Margin: Vbi ſex.]

[Margin: C. corporalis orb.]

D

[Margin: Prou. 3 11. 2. Cor. 12. Pſ. 7. 20. D. Hieron. epiſt. ad Caſtratium.]

ad nos ipſos flagitia conſiderantes & concupientes contrahimus. Valere ſanctitatem veſtram, & pro me orare in Chriſto diligenter opto.

E

[Margin: Reſponſio Danielis infra erit lib. 2.]

EPISTOLA IV.

Reuerendiſſimo fratri Deal-vno, iam dudum magiſtro LVL indignus Diaconus, ſine prærogatiua meritorum, diaconatus officio fungens, optabilem in Domino ſalutem.



LMITATIS tuæ clementiam intimis precibus flagito, vt meæ mediocritatis carinam fulcire digneris tuis almis oraminibus, quatenus tuarum orationum interceſſionibus, ſeu pelta protectus, ad portum ſalutis peruenire merear, & piaculorum meorum in hoc terreno ergaſtulo veniam conſequi, ſicut iam præterito anni circulo, per Deneualdum fratrem noſtrum literarum mearum portitorem, deprecatus ſum. Ergo vilium munuſculorum tranſmiſſio ſcedulam iſtam comitatur non tam digna quam deuota mente directa. Similiter obſecro vt mihi Aldhelmi Epiſcopi aliqua opuſcula, ſeu proſarum, ſeu metrorum, aut rythmicorum, dirigere digneris ad conſolationem peregrinationis meæ, & ob memoriam ipſius beati Antiſtitis: & mihi per aliqua verba tuæ affabilitatis, indica, quid de iſtis valeat precibus tua fraternitas perficere, quæ inhianter audire ſatago. Bene valentem te & proficientem in proſperitate dierum, & intercedentem pro me exopto longis temporibus.

[Margin: Seu abeſt. C. I.]

F

Fama eſt fictilibus cœnaſſe Agathoclea Regem,
Atque abacum Samio ſæpe oneraſſe luto.
Fercula gemmatis cum poneret aurea vaſis,
Et miſceret opes pauperiemque ſimul
Quærenti cauſam reſpondit, Rex ego qui ſum
Sicaniæ, figulo ſum genitore ſatus.
Fortunam reuerenter habe, quicunque repente
Diues ab exiguo progrediere loco.

[Margin: Quorſum iſti, hoc loco Auſonii verſus.]

EPISTOLA V.

G

Dominæ dilectiſſimæ Chriſtique religioſiſſimæ Abbatiſſæ Kanebadæ, Regalis proſapiæ generoſitate præditæ. Den. & L. & B. filii tui ac vernaculi ſempiternæ ſoſpitatis ſalutem.

[Margin: Deneuualdus Lul. B. Poſt non in C. C. vſque.]

AGNOSCERE cupimus almitatis tuæ clementiam, quia te, præ cæteris cunctis feminini ſexus, in cordis cubiculo, cingimus amore, quod poſt genitoris, & genetricis, & aliorum propinquorum noſtrorum obitum ad Germanicas gentes tranſiuimus: & quod in venerandi Archiepiſcopi Bonifacii monaſticæ conuerſationis regula ſuſcepti, ipſiuſque laboris adiutores ſumus, in quantum naturæ pauperculæ vilitas præualet. Nunc itaque ex intimis præcordium iliis, ſuppliciter flagitamus, vt digneris nos habere in tuæ ſacræ congregationis communione, & noſtram lintrem procelloſis fluctibus huius mundi fatigatam, tuorum oraminum præſidio ad portum ſalutis deducere, & atra contra piaculorum ſpicula, parma tuæ orationis protegere non recuſes, ſicut nos quoque pro tuæ celſitudinis ſtatu, diuino ſubfragio, ſingulis momentis deprecantes ſumus. Hoc vero ſi corporibus præſentes fuiſſemus, flexis genuum poplitibus, & ſalſis lachrymarum imbribus rogitantes diligenti petitione ſperamus poſſe impetrari: & nunc abſentes hoc idem obnixis precibus poſtulamus. Illud etiam ſcire deſideramus tuæ ſagacitatis induſtriam, quod ſicui noſtrum contingit huius Brettannicæ telluris ſceptra viſitare, quod nullius hominis obedientiam & inſtitutionem antea quærimus, quam tuæ beneuolentiæ ſubiectionem qui in te firmiſſimam ſpem mentis noſtræ poſitam

[Margin: C. noſtra.]

H

[Margin: C quoque licet. C. præſenti.]

habe-

A habemus. Similiter obsecramus vt puerulos duos nostros Beiloe & Man, quos ego Lul, & Pater noster liberos dimisimus, Romam destinantes & auunculo nostro commendauimus, pro mercede animæ tuæ, & si liberi arbitrii sint, & illorum voluntas sit, & in tua potestate sint nobis transmittere per harum litterarum gerulos studeas: & si aliquis eis prohibere vellet iter pergendi sine iustitia, deprecamur vt eos defendere digneris. Parua quoque munusculorum transmissio scedulam istam comitatur: quæ sunt tria, id est, turis, & piperis, & cinamomi permodica xenia, sed omni mentis affectione destinata. Huius muneris magnitudinem vt non consideres, sed spiritalis caritatis amorē attendas, poscimus. Illud etiam petimus, vt rusticitatem huius epistolunculæ emendes, & nobis aliqua verba tuæ dulcedinis non renuas dirigere, quæ inhianter audire gratulabundi satagimus. Vale viuens Domino æuo longiore, & vita feliciore, intercedens pro nobis.

C. attende popos. C. epistiūc.

EPISTOLA VI.

B *Vniuersis reuerendissimis coepiscopis venerabilibus Presbyteris candidatis gratia Diaconibus, Canonicis, Clericis, vero gregi Christi prælatis Abbatibus seu Abbatissis humillimis, & pro Deo subditis Monachis, consecratis, & Deo deuotis virginibus, & cunctis consecratis ancillis Christi, imo generaliter omnibus Catholicis Deum timentibus de stirpe & prosapia Anglorum procreatis, eiusdem generis vernaculus, vniuersalis Ecclesiæ Legatus Germanicus, & seruus sedis Apostolicæ, Bonifacius, qui & Vuynfrethus, sine prærogatiua meritorum nominatur Archiepiscopus, humillimæ communionis & sincerissimæ in Christo charitatis salutem.*

FRATERNITATIS vestræ clementiam intimis obsecramus precibus, vt nostræ paruitatis in orationibus vestris memores esse dignemini, vt liberemur à laqueo venantis Satanæ, & ab importunis & malis hominibus, & sermo Domini currat & clarificetur, & vt precibus pietatis vestræ impetrare studeatis, vt Deus & Dominus noster Iesus C Christus, qui *vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem Dei venire*, conuertat ad Catholicam fidem corda paganorum, Saxonum, & resipiscant à Diaboli laqueis, à quibus capti tenentur, & adgregentur filiis matris Ecclesiæ. Misereminі illorum, quia & ipsi solent dicere de vno sanguine, & de vno osse sumus: recordantes, quia adpropinquat via vniuersæ terræ, & nemo in inferno confitebitur Domino, neque mors laudauit eum, & adpropinquat via vniuersæ terræ. Et scitote quod in hac prece, duorum Pontificum Romanæ Ecclesiæ adstipulationem & consensum & benedictionem accepi. Agite nunc de hac obsecratione nostra, vt mercedis vestræ præmia in superna curia Angelorum clarescant, & crescant. Vnitatem & communionem dilectionis vestræ valentem ac proficientem in Christo Creator omnipotens æternaliter custodiat.

1. Tim. 2.

C. obsecratione.

EPISTOLA VII.

Reuerendissimæ & in Christo carissimæ Eadburgæ Abbatissæ. N. indignus & exiguus Diaconus perennem in Domino salutem.

D AlMITATIS tuæ clementiam intimis obsecro precibus, vt mei memor esse digneris in tuarum sacrosanctis orationum subsidiis, sicut mihi per redeuntem fratrem nostrum N. tua benigna charitas concedens promisit. Hoc etiam obnixa prece flagito, vt meę fragilitatis nauem, quę cotidie præsentis mundi procellarum turbinibus quatitur, tuæ stabilitatis suffragio fulciatur, vt, contra antiqui hostis venenata spicula, oraminum tuorum frequente iuuamine munias. Parua munuscula tuæ venerandæ dilectioni transmisi, id est, vnum graphium argenteum, & storacis, & cinnamomi partem aliquam, quatenus ex his minimis cognoscas allata munera tuæ salutationis, quam grata mihi sunt: &

F. Vuassatur.

E si quid mihi per gerulum horum apicum, qui dicitur Ceola, vel per alium quemlibet imperare volueris, scit charitas illa quæ inter nos est copulata spiritali germanitate, id meam paruitatem totis nisibus implere velle. Interea rogo, vt mihi literas tuæ dulcedinis destinare non deneges. Bene valere te desidero, & sanctis successibus proficere in Christo optamus.

EPISTOLA VIII.

AD ECBERTHVM EPISCOPVM.

L. Hecbert.

F *Dilectissimo ac reuerendissimo fratri Ecbertho Archiepiscopo Bonifacius, seruus seruorum Dei, Legatus Germanicus sedis Apostolicæ: sinceram in Christo spiritualis germanitatis salutem.*

CHARITATIS tuæ muneribus & libris susceptis, erigens ad supera palmas magnas omnipotenti Deo gratias egi, qui mihi longe peregrinanti talem inuenire concessit amicum, qui mihi & in rebus terrenis adiutorium, & in spiritalibus, oratione & vnitate communionis, diuinum solatium transmisit. Nunc autem intimis præcordiorum precibus almitatis tuæ clementiam obsecro, vt vestræ fraternitatis synodo, vna cum seruis Dei mecum laborantibus adunatus esse merear: & sis mihi consiliarius, & adiutor in inquirendis & inuestigandis regulis Ecclesiasticis iudiciorum Dei: & vt me non ludiuaga sermonum voce, sed serie rogantem ac dicentem esse scias; & me non arrogantem, vel superbum ac proprio iudicio plus iusto placentem ęstimes. Nam Catholica & Apostolica Romana Ecclesia, quando indignum ac vilem prædicatorem ad prædicandum Germaniæ erroneis vel paganis gentibus direxit præcepit mihi ex auctoritate Romani Pontificis, si alicubi viderem inter Christianos pergens, populos erroneos vel Ecclesiasticas G regulas mala consuetudine deprauatas, vel homines per inuium à Catholica fide abductos, ad viam salutis inuitare & reuocare totis viribus niterer. Hoc præceptum seruare cupiens, admonitoriam vel precatoriam epistolam Ethelbaldo Regi Mercionum, cum consilio & consensu Episcoporum, qui vna nobiscum sunt, transmisi, quam præsentare fraternitatis tuæ obtutibus iussi, vt si quæ in ea praue posita sint, emendes & quæ iusta sunt, sale sapientiæ tuæ condias, & auctoritate confirmes; & si radicem aliquam flagitiorum, de quibus in illa epistola contra Regem Mercionum disputatum, in gente tua germinare velle videas, sicut prouidus & sapiens colonus, cum falce dominicæ auctoritatis in tempus præcidas, & radicitus euellas, ne dum floruerit, fiat ex vinea Sodomorum vitis eorum, & propago eorum ex Gomorrha, & sit fel draconum, vinum eorum, & venenum aspidum insanabile. Inauditum enim malum est præteritis seculis, &, vt serui Dei gnari scripturarum dicunt, in triplo vel in quadruplo Sodomitanam luxuriam vincens, vt gens Christiana contra morem vniuersæ terræ, imo contra præceptum Dei despiciat legitima matrimonia, & adhæreat in H certis luxuriosis adulteriis, & nefanda stupra consecratarū & velatarum fœminarum sequatur. Præterea, vt mihi de opusculi Bedan Lectoris aliquos tractatus conscribere, & dirigere digneris: quem nuper, vt audiuimus, diuina gratia spirituali intellectu ditauit, & in vestra prouincia fulgere concessit, & vt candela, quam vobis Dominus largitus est, nos quoque fruamur. Interea ad indicium charitatis, fraternitati tuæ direxi exemplaria Epistolarum sancti Gregorii (quas de scrinio Romanæ Ecclesiæ excepi, quæ non rebar ad Britanniam venisse. Et plura item si mandaueris, remittam, quia multas inde excepi) & corporale pallium, & villosam vnam ad tergendos pedes, cum laueris; seruo-

I. L. me &

L. aut prop.

L. Athel.

Deut. 32. 32. 33.

A rum Dei. Valere Beatitudinem tuam & sacris virtutibus proficere in Christo optamus.

EPISTOLA IX.

AD HVETBERTHVM ABBATEM.

Dilectissimo ac reuerendissimo Fratri Huetbertho Abbati, & vniuersis fratribus sanctæ congregationis eius Bonifacius exiguus seruus seruorum Dei in Christo fraternæ charitatis salutem.



FRATERNITATIS vestræ pietatem intimis obsecramus precibus, vt nos inter feras & ignaras gentes Germaniæ laborantes, & grana Euangelica plantantes vestris sacrosanctis orationibus adiuuemur, & precibus sanctitatis vestræ in nobis sæuus Babylonicæ ardor restinguatur flammæ, & sparsa sulcis ad fructum multiplicata surgant semina, quia iuxta dictum Apostoli: *Neque qui plantat, neque qui irrigat est aliquid: sed Deus, qui incrementum dat, vt detur nobis sermo in apertione oris, & sermo Domini curr at, & clarificetur.* Interea rogamus, vt aliqua de opusculis sagacissimi inuestigatoris scripturarum Beda Monachi, quem nuper in domo Dei apud vos vice candelæ Ecclesiasticæ scientia scripturarum fulsisse audiuimus, conscripta nobis transmittere dignemini. Et si vobis laboriosum non sit, vt cloccam vnam transmittatis. Ad indicium quoque intimæ charitatis, lectisternia caprina sicut hic vocant, direximus, quæ petimus licet digna non sint, vt pro memoria suscipiatis. Alma Trinitas & vna diuinitas fraternitatem vestram, & hic sanctis virtutibus proficientem ac valentem augeat & custodiat, & in futura beatitudine inter splendida Angelorum agmina gaudentem remunerando glorificet.

(B; 1. Cor. 3. 7. Ephe. 6. 19. 2. Thes. 3. 1.)

C

EPISTOLA X.

BONIFACIVS HEREFRIDO PRESBYTERO.

Dilectissimo ac reuerendissimo Fratri Herefrido Presbytero Bonifacius seruus seruorum Dei æternam in Christo charitatis salutem.

AMITATIS tuæ clementiam intimis obsecro precibus, vt in tuis sacrosanctis orationibus mei memor esse digneris; & iam sic narrantibus & à te venientibus iam fecisse fraternitatem tuam, & facturam esse non dubito, vt sancti Iacobi Apostoli sententia in nobis impleatur, qua dixit: *Orate pro inuicem, vt saluemini. Multum enim valet deprecatio iusti assidua.* Præterea nos octo Episcopi, qui ad vnam synodum conuenimus, quorum nomina subter annotauimus, in commune te, frater charissime, deprecamur, vt verba admonitionis nostræ Ethelbaldo Regi Mercionum interpretando & recitando annuncies: & eo modo & ordine, quo ad te scripta transmittimus, solicite enumerando & prædicando illi indicaueris. Audiuimus enim, quia, pro timore Dei, personam hominis non timeas: & quod supra dictus Rex aliquantulum quibusdam temporibus audire dignetur tua monita. Et notum sit charitati tuæ, quia hæc verba admonitionis nostræ ad illum Regem propter nihil aliud direximus, nisi propter puram charitatis amicitiam, & quod de eadem gente Anglorum nati & nutriti hic per præceptum Apostolicæ sedis peregrinamur, bonis & laudibus gentis nostræ lætamur & gaudemus: peccatis autem eius, & vituperationibus tribulamur & contristamur. Opprobrium namque generis nostri patimur, siue à Christianis, siue Paganis dicentibus, quod gens Anglorum spreto more cæterarum gentium, & despecto præcepto Apostolico, imo Dei constitutione, legitimas vxores dedignetur habere: & hinnientium equorum consuetudine, vel rudentum asinorum more luxuriando & adulterando omnia turpiter fœdet & confundat. Igitur si hoc scelus maximum verum sit, frater charissime, rogemus omnes communiter supra dictum Regem, vt semetipsum cum populo corrigat, ne tota gens cum Principe hic & in futuro pereat: sed vt vitam propriam emendando & corrigendo, exemplis suis vniuersam gentem propriam ad viam salutis dirigat, & vnde peccatum antea contraxit, inde mercedem mereatur æternam. Præterea partem thymiamatis, & sabanum pro benedictione, & signo puræ charitatis tibi direximus. Sanctis operibus florentem, & probatis moribus proficientem fraternam dilectionem tuam atque bene valentem sancta Trinitas æternaliter custodiat.

(D; Iacob. 5. — E; 1. Cor. 7. Eph. 5. Matth. 5. & 19. — F)

EPISTOLA XI.

BONIFACIVS PETHELMO.

Dilectissimo ac reuerendissimo fratri, à me diligendo Pethelmo Coepiscopo Bonifacius exiguus seruus seruorum Dei optabilem in Christo charitatis salutem.



PATERNAM sanctitatis vestræ clementiam intimis obnixe flagitamus precibus, quia nobis opus est periclitantibus, vt vestris Deo dignis orationibus adiuuemur: quia Germanicum mare periculosum est nauigantibus; vestris precibus, & Deo gubernante ad æternæ tranquillitatis littus, sine macula vel damno animæ perueniamus: & dum cæcis proprias tenebras ignorantibus, & aspicere nolentibus lumen Euangelicæ veritatis offerre nitimur, tenebris propriorum peccaminum non inuoluamur, & non in vacuum curramus, aut cucurissemus: sed vestris intercessionibus fulti ad æternitatis lumen immaculati & illuminati tendamus. Præterea parua munuscula pro indicio charitatis vobis direximus, id est, corporale pallium albis stigmatibus variatum: & villosam ad tergendos pedes Dei seruorum quæ petimus, vt pro memoria acccipere non dedignemini. De vna quoque re vestrum consilium, & responsum audire desideramus. Affirmant sacerdotes per totam Franciam & Gallias, nec non & Romani, maximi criminis reum esse hominem, qui in matrimonium acciperet illam viduam, cuius ante filium in baptismo adoptiuum suscipiebat. Quod peccati genus, si verum est, hactenus ignorabam: & nec in antiquis canonibus, nec in decretis Pontificum Patres, nec in calculo peccatorum Apostolos vsquam enumerasse cognoui. Qua de re si vspiam aliquid in Ecclesiasticis scriptis disputatum inuenissetis, nobis indicare curate: & quid vobis videatur nosse vellemus. Sospitatem vestram sanctis virtutibus proficere in CHRISTO, & longo tempore valere te cupio in CHRISTO.

(G; Gal. 2. 2. Phil. 2. 16. L. Corporale pallium album, stigmatum, variatum & villosum. L. L. & pro his. Vide inf. ep. 15. & 2. — H; Prius in Christo, non in L.)

A

EPISTOLA XII.

AD ETHELBALDVM REGEM ANGLORVM.

L. Athell.

Domino reuerendißimo & dilectißimo Ethelbaldo Regi Merciorum Bonifacius seruus seruorum Dei intimæ charitatis salutem.

L. Cedam.

Obsecramus Celsitudinis tuæ clementiam, vt istum missum meum, nomine Ceola, præsentatorem harum litterarum in necessitate nostra, & itineris sui, & in quocunque illi necessitas contigerit, solatium præbere, & adiuuare digneminí: & mercedem pro eo & à Deo habeas de missis nostris, qui præterito anno ad vos venerunt, quia eis in omnibus adiutorium, vt referebant, præstitistis. Interea pro signo veri amoris & deuotæ amicitiæ, direximus tibi accipitrem vnum, & duos falcones, duo scuta, & duas lanceas. Quæ rogamus, licet digna non sint munuscula, tamen pro charitate benedictionis suscipere digneris: *Finem loquendi omnes pariter audiamus: Deum time, & mandata eius obserua.* Petimus quoque, vt si per alterum nuntium verba nostra ad præsentiam tuam scripta peruenerint, auditum tuum accommodare digneris, & solicite audire cures. Vale in Christo.

B

Eccl. 12. 13.

EPISTOLA XIII.

EIVSDEM AD EADBVRGAM ABBATISSAM.

C

Aureo spiritalis amoris vinculo amplectendæ & diuino ac virgineo charitatis osculo stringendæ sorori Eadburgæ Abbatissæ Bonifacius Episcopus Legatus Romanæ Ecclesiæ in Domino salutem.

Dilectionis vestræ clementiam intimis imploramus precibus, vt pro nobis apud auctorem omnium intercedere dignemini. Vt non ignoretis causam huius precis, sciatis quia nostris peccatis exigentibus, conuersatio peregrinationis nostræ variis tempestatibus illiditur. Vndique labor, vndique mœror, foris pugnæ, intus timores. Super omnia grauissimum, quod vincunt insidiæ falsorum fratrum malitiam infidelium paganorum: Rogate ergo pium defensorem vitæ nostræ, & vnicum salutare laborantium refugium, Agnum Dei, qui abstulit peccata mundi, vt nos inter talium luporum cubilia lustrans dextera sua protegente, illæsos custodiat, vt vbi debuerunt esse speciosi pedes portantium lucernam pacis Euangelicæ, non inueniantur tenebrosa errantium Apostatarum vestigia sed magis pater piissimus, accinctis lumbis nostris, perficiat lucernas ardentes in manibus nostris, & illuminet corda Gentilium ad contemplandum Euangelium gloriæ Christi. Interea precor, vt intercedere pietas vestra pro istis Paganis, qui nobis ab Apostolica sede commissi sunt, dignetur, vt eos Saluator mundi ab idolorum cultura eripere dignetur, & aggregare vnicæ matris Ecclesiæ Catholicæ filiis, ad laudem & gloriam nominis sui, *qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Vale.

2. Cor. 7. 5.

Ioan. 1. & L. Lustrantes.

D

E

EPISTOLA XIV.

BONIFACIVS EADBVRGÆ ABBATISSÆ.

Dilectissimæ sorori, & iam dudum spiritualis clientelæ propinquitate connexæ Eadburgæ Abbatissæ Bonifacius seruus seruorum Dei perennem in Christo salutem.



Charissimam sororem remunerator æternus iustorum operum in superna lætificet curia Angelorum, quę Sanctorum librorum munera transmittendo, exulem Germanicum spirituali lumine consolata est, quia qui tenebrosos angulos Germanicarum gentium lustrare debet, nisi habeat lucernam pedibus, & lumen semitis suis verbum Domini, in laqueum mortis incidet. Præterea de charitate tua diligenter confidens obsecro, vt pro me orare digneris, quia peccatis meis exigentibus, periculosi maris tempestatibus quatior, rogans, vt ille qui in altis habitat, & humilia respicit, indulgens flagitia, præstet mihi verbum in apertione oris mei, vt currat & clarificetur inter gentes Euangelium gloriæ Christi.

F

Ps. 112. 5. Ephe. 6 19. 2. Thes. 3. 1.

EPISTOLA XV.

BONIFACIVS NOTHELMO.

Nobis dilectissimo summi Pontificatus infula prædito Nothelmo Archiepiscopo Bonifacius exiguus seruus seruorum Dei optabilem in Christo æternæ charitatis salutem.

G



Almitatis vestræ clementiam intimis obsecro precibus, vt mei in vestris sacrosanctis orationibus memores esse dignemini: & nauem mentis meæ variis Germanicarum gentium tempestatum fluctibus quassatam, precibus vestris, in portu firmæ petræ stabilire studeatis: & vt communione fraternæ non aliter, quam vt mihi venerandæ memoriæ antecessor vester Berthunaldus Archiepiscopus exeunti à patria concessit, vobis cum adunatus sim nexu spiritali & glutine charitatis coniunctus: similiter cum fraternis comitibus peregrinationis meæ, Catholicæ fidei vnitate, & spiritalis amoris dulcedine, semper sociatus esse vobis merear. Similiter & diligenter obsecro, vt illius Epistolæ, qua continentur, vt dicunt, interrogationes Augustini Pontificis ac prædicatoris primi Anglorum, & responsiones sancti Gregorii Papæ, exemplar mihi dirigere curetis, in qua inter cætera capitula continetur, quod in tertia generatione propinquitatis, fidelibus liceat matrimonia copulare: & vt scrupulosa cautela diligenter inuestigare studeatis, si illa conscriptio supra dicta Patris nostri sancti Gregorii esse comprobetur, an non. quia in scrinio Romanæ Ecclesiæ, vt affirmant scriniarii, cum cæteris exemplaribus supra dicti Pontificis quæsita non inueniebatur. Præterea de vno peccato commisso vestrum consilium audire desidero, quod cuidam homini, in matrimonio concedendo, nesciens commisi. quod hoc modo contigit. Homo quidam, sicut multi solent, alterius filium de sacri baptismatis fonte eleuans adoptauit sibi in filium, cuius matrem postea viduatam duxit vxorem, quod Romani peccatum esse asserunt, & capitale peccatum: ita vt in talibus diuortia facere præcipiant: & affirmant, regnantib. Christianis Imperatoribus, illius matrimonii scelus capitali sentẽtia multandum, vel peregrinatione perpetua delẽdum: vt si hoc in catholicorũ Patrum decretis, vel canonibus, vel etiam in sacro elo-

H

1. L. scriniarii.

Supr. ep. 11. infr. 12.

cro elo-

A L. eloquio. cro elogio pro tam magno peccato computatum esse inueneritis, indicari mihi curetis, vt & ego intelligendo L. auctoritas. cognoscam, cuius auctoritatis sit in illo iudicio: quia nullatenus intelligere possum, quare in vno loco spiritualis propinquitas in côiunctione carnalis copulæ tam grande peccatum sit, quando omnes in sacro baptismate CHRISTI & Ecclesiæ filij & filiæ, fratres & sorores esse comprobemur. Similiter rogo, vt mihi studeatis indicare, in quoto anno ab incarnatione CHRISTI, prædicatores primi missi à sancto Gregorio ad gentem Anglorum venissent.

L. carnali grande.

EPISTOLA XVI.

BONIFACIVS CVIDAM.

B

Reuerendissimæ ac dilectissimæ ancillæ Christi N. Bonifacius supplex seruus seruorum Dei, in Christo sinceram charitatis SALVTEM.

CHARITATIS vestræ clementiam intimis obsecramus precibus, vt pro nobis peccatoribus apud Dominum intercedere curetis: quia multis & variis tempestatum turbinibus concussi & quassati sumus siue à Paganis, siue à falsis Christianis, seu à fornicariis Clericis, siue à pseudosacerdotibus: & maxime, vt timemus, nostris meritis exigentibus, tribulamur: Sed vt consolemur, & eripiamur orationib. vestris, deprecamur: & confidimus in Domino IESV, quia per orationes vestræ dilectionis, & veniam peccatorum, & tranquillitatem tempestatum inuenire mereamur: quia fidelis promissor Iacobus Apostolus dixit: *Confitemini alterutrum peccata vestra, vt saluemini. Multum enim valet deprecatio iusti assidua.* Et Ioannes Euangelista in prima Epistola ait: *Scimus quoniam audit nos, quicquid petierimus: Scimus quoniam habemus petitiones quas postulamus ab eo.* Et quia iam de hoc ipso ante deprecatus sum, rogo vt non indignemini, eo quod raro petere non debeo, quod sine intermissione semper fieri desidero: quia quotidiana tribulatio diuina solamina fratrum ac sororum me quærere admonet: Præterea, quia timemus easdem tentationes Satanæ ibi esse, quæ hic sunt, secundum dictum Apostoli: *Stabiles estote, & immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino.* Et alibi, *Vigilate, & state in fide, viriliter agite, & confortamini, omnia vestra in charitate fiant.* Et si egestas tangat, dicti Euangelici nolite obliuisci, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Si tribulatio veniat, memores estote veritatis dicentis: *In patientia vestra possidebitis animas nostras:* Et in Psalmo: *Patientia pauperum non peribit in finem.* Si infirmitas corporis, Pauli Apostoli sententia proferatur, qua dixit: *Quando infirmor, tunc potens sum, & virtus in infirmitate perficitur.*

Iacob. 5. C I. Eph. 5. 15. I. Cor. 15. 58. Ib. c. 16. 13. Matth. 5. Luc. 21. Psal. 9. 19. 2. Cor. 12.

D

EPISTOLA XVII.

BONIFACIVS QVIBVSDAM MONACHIS.

Charissimis filiis Tatuuino & VVigberto Presbyteris, Bernhardo & Hiedde, Hunfritho, & Stirme Bonifacius seruus seruorum Dei, perennem in Domino salutem.

I. Zedde. L. Naufrido

PATERNO amore dilectionem vestram obsecro, vt eo maiore cura monasterialis normam vitæ custodire studeatis, quo pater vester Wigberthus defunctus est. Wigbertus Presbyter & Megingordus Diaconus regulam vestram vobis insinuent, & speciales horas, & cursum Ecclesiæ custodiant, & cæteros admoneant, & magistri sint infantium, & prædicent verbum DEI fratribus. Hiedde sit præpositus, & seruos vestros admoneat, & Hunfridus adiuuet illum, vbicunque opus sit. Stirme in coquina sit. Bernhardus operarius sit, & ædificet domunculas vestras vbi opus sit, & de omnibus; vbicunque vobis necesse sit, insinuet. Tatuuinum Abbatem interrogate, & quodcunque vobis insinuet, hoc facite: Et vnusquisque studeat, secundum vires suas, & proprios mores in castitate conseruare, & in communi vita vos alterutrum adiuuare, & in fraterna charitate permanere, vsque ad præsentiam reuersionis nostræ in Dei voluntate: & tunc simul laudantes Dominum in omnibus ei gratias agamus. Valete in Christo.

E L. abest cura vel nomen simile. L. maiorem mon. L. Megino tatus. L. Hedde. L. Naufrido

F

EPISTOLA XVIII.

BONIFACIVS AD IAMMVLVM.

Reuerendissimo & dilectissimo Filio Iammulo Archidiacono Bonifacius exiguus seruus seruorum Dei amabilem in Christo æternæ charitatis salutem.

SÆPE spiritalis charitas iungit, quos corporaliter longa intercapedine disiungit. Et hæc non minima peregrinationis ærumna esse dinoscitur, quod amicus amicum, quem ardenter diligit, longe disiunctum tristis & mœrens memorat, & aduersantem inimicum prope tribulatorem & molestum difficulter patitur. Vtinam te, frater, peregrinationis huius consolatorem prope habeam, tuo sancto consilio vtar, consolatione gaudeam, aspectu charæ faciei læter, & sancta exhortatione reficiar. Sed quia hoc fieri vitæ mortalis conditio, & rerum ratio non permittit, faciat vera charitas, solum & maximum quod concedit & præcipit Deus. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, &c.* Amet in Deo veraciter absentem, quem corporaliter præsentem tenere nequit. Et sic sanctus Augustinus dixit: Licet vnus sit in Oriente, & alius in Occidente, conglutinati charitate nunquam ad inuicem separantur & Saluator mundi: *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem.* Ergo iuxta Iacobum, qui dixit: *Oratio fidei saluabit infirmum:* Et post pauca: *Orate pro inuicem, vt saluemini;* Oremus pro inuicem, vt saluemur: & pietas Domini, quæ nos in terra separauit, gaudentes in cœlorum culmine congreget.

G Ioan. 15. 12. Ioan. 13. 35. Iacob. 5.

A

EPISTOLA XIX.

BONIFACIVS AD ETHIBALDVM REGEM MERCIONVM.

Domino chariſsimo & in Chriſti amore cæteris Regibus præferendo inclyta Anglorum imperij ſceptra gubernanti Ethibaldo Regi, Bonifacius Archiepiſcopus Legatus Germanicus Romanæ Eccleſiæ, & VVera, & Burckart, & VVarbeth, & Abel, & VVilibald Coepiſcopi perennem in Chriſto charitatis ſalutem.

.Athelb.
.Vuick-ort.



ONFITEMVR coram Deo & ſanctis Angelis, quia quamcumq; proſperitatem veſtram video, & opera bona, Deo coram & hominib. per nuncios fideles audiuimus, quod inter gaudentes, & pro vobis orantes, læti gratias agimus Deo, poſtulantes & obſecrantes Saluatorem mundi, vt vos ſoſpites & in fide ſtabiles, & in operibus coram Deo rectos, in Principatu Chriſtiani populi, longo tempore cuſtodiat. Quando autem aliqua dilectionis veſtræ iniuria de ſtatu regni veſtri, vel euētu bellorum facta, aut quod maius eſt, de ſalute animæ periculoſum damnum perpetratum per auditum ad nos vſque peruenerit, mœrore & triſtitia nos cruciat: quia gaudio veſtro in Dei voluntate cōgaudemus, & aduerſitate contriſtamur. Audiuimus enim ꝙ eleemoſynarum plurima facias, & in hoc cōgratulamur, quia qui eleemoſynas minimis fratribus indigentibus tribuunt, iuxta veritatem Euangelicam, in die iudicij clementem ſententiam à Domino audituri ſunt, dicentē: *Quamdiu feciſtis vni ex minimis meis fratribus, mihi feciſtis. Venite benedicti. Venite benedicti patris mei: poßidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi.* Audiuimus quoq; quod furta & iniquitates, periuria, & rapinas fortiter prohibeas, & defenſor viduarum & pauperum eſſe dignoſcaris, & pacem ſtabilitam in regno tuo habeas. Et in hoc quoq; laudantes Deum gauiſi ſumus, quia ipſa veritas & pax noſtra, quæ eſt Chriſtus, dicebat: *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.*

B
...atth. 25.
...o. & 3.4
C
...ph. 2.14.
...atth. 5.9.

SED interim vna malæ æſtimationis fama de vita pietatis veſtræ ad auditum noſtrum peruenit, qua audita contriſtati ſumus, & illam optamus non fuiſſe veram. Multis enim narrantibus compertum eſt nobis, quod nunquam legitimam in matrimonium vxorem duxiſſes, quod à Domino Deo ab ipſo mundi primordio conſtitutum eſt, & per Apoſtolum Domini Paulum præceptum & intimatū, illo docente, *Propter fornicationem autem vnuſquiſque ſuam vxorem habeat, & vnaquæque virum ſuum.* Nam ſi hoc, cauſa caſtitatis & abſtinentię, facere voluiſti, vt ab vxoris coniunctione pro timore & amore Dei abſtinuiſſes, & hoc verum & impletum coram Deo comprobaueris, & in hoc gaudemus, quia non eſt reprehenſibile, ſed magis laudabile. Si autem quod abſit, vt multi dicunt, nec legitimam accepiſti vxorem, nec caſtitatis abſtinentiam pro Deo ſeruaſte, ſed, libidine dominante, in ſcelere luxuriæ & adulterij famam gloriæ tuæ coram Deo & hominibus confuderis, in hoc valde contriſtamur. quia & in conſpectu Dei flagitium, & coram hominibus famæ veſtræ confuſio eſſe dinoſcitur. Et adhuc, quod peius eſt, qui nobis narrant, adijciunt, quod hoc ſcelus maxime cum ſanctimonialibus, & ſacratis Deo virginibus per monaſteria commiſſum ſit. Nam hoc peccatum duplex eſſe non dubium eſt. Vt verbi gratia dicamus; Cuius vindictæ reus ſit puer apud Dominum ſuum, qui vxorem Domini ſui adulterio violauerit, quanto magis ille, qui ſponſam CHRISTI, creatoris cœli & terræ, putredine ſuæ luxuriæ & libidinis commaculauerit, dicente Beato Paulo Apoſtolo, *An neſcitis, quia corpora veſtra templa ſunt Spiritus ſancti.* Et alibi. *Neſcitis, quia templum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violauerit, diſperdet illum Deus. Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* Et iterum idololatriæ ſeruituti adulteros & fornicatores in ſermone & numero peccatorum iungit dicens: *An neſcitis, quia iniqui regnum Dei non poßidebunt; Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neq; fures, neq; auari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poßidebunt.* Apud Græcos enim & Romanos quaſi blaſphemiam Domino irrogaſſet qui hoc reus ſit, vt proprie de hoc peccato ante ordinationem interrogatus, ſi reus inuentus fuerit, vt cum velata & conſecrata Domino Nonna concubuiſſet, ab omni gradu Dei ſacerdotij prohibetur.

.inter. iterum. existimationis.
.intermi...tum.
...Cor. 7.2.
D
...Cor. 6.19.
...c. 3.17.
...Cor. 6.9.
E

Propter hoc, fili chariſſime, ſolicite conſiderandum eſt, quanti ponderis hoc peccatum eſſe iudicetur, ante oculos æterni Iudicis, quod facientem inter idololatriæ ſeruos conſtituit, & diuino myſterio altaris abiicit licet autem, peracta pœnitentia, reconciliatus ſit Deo. Corpora enim per votum propriæ ſponſionis, & per verba Sacerdotis Deo conſecrata, templa Dei eſſe per ſacram Scripturam dicuntur. Et ideo violatores illorum, filij perditionis, iuxta Apoſtolum, eſſe dinoſcuntur. Princeps autem Apoſtolorum Petrus, luxurioſos libidine prohibēs dixit: *Sufficit enim præteritum tempus*, & reliqua, vſq; *mortuos.* Et, *pretium ſcorti vix vnius panis eſt: mulier autem viri precioſam animam capit.* Et alibi. *Non grandis eſt culpa cū quis furatus fuerit. Furatur enim vt eſurientem impleat animam, deprehenſus quoque reddet ſeptuplum. Qui autem adulter eſt, propter cordis inopiam perdet animam ſuam.* Longum eſt enim enarrare quanti ſpiritales medici, huius peccati venenum & horrendum vituperabant, & terribiliter prohibebant, quia pene omnibus peccatis grauior & deterior eſt fornicatio, & veraciter dici poteſt laqueus mortis, & puteus inferni, & vorago perditionis. Propterea obſecramus & obteſtamur, fili chariſſime, clementiam tuam per Chriſtum filium Dei, & peraduentum eius, & regnum ipſius, vt ſi hoc verum ſit, quod in iſto ſcelere verſaris, & vitam tuam pœnitendo corrigas, & purificando emendes. Et memor eris, quia indecens eſſe comprobatur, vt imaginem Dei, quæ in te creata eſt, per luxuriam ad imaginem & ſimilitudinem maligni diaboli conuerteris. Et tu, quem non propria merita, ſed larga pietas Dei Regem ac Principem multorum cōſtituit, teipſum ſeruum maligno ſpiritui per luxuriam conſtituas. quia iuxta dictum Apoſtoli, Quodcunq; peccatum fecerit homo, huius ſeruus eſt. Non ſolum à Chriſtianis, ſed etiam ab ipſis Paganis in opprobrium & verecundiam deputatur, quia ipſi Pagani verum Deum ignorantes, naturaliter quæ legis ſunt, & quod ab initio Deus conſtituit, cuſtodiunt in hac re, quia propriis vxoribus matrimonij fœdera ſeruantes fornicatores & adulteros puniunt. Nam in antiqua Saxonia, ſi virgo paternam domum cum adulterio maculauerit, vel ſi mulier maritata, perdito fœdere matrimonij adulteriū perpetrauerit, aliquando cogūt eam propria manū per laqueum ſuſpenſam vitam finire, & ſuper buſtum illius incenſæ & concrematæ corruptorem eius ſuſpēdunt: aliquando, congregato exercitu fœmineo, flagellatam eam mulieres per pagos circumquaque ducunt, virgis cædentes & veſtimenta ei abſcindentes iuxta cingulum, & cultellis ſuis totum corpus eius ſecantes & pungentes, minutis vulneribus cruētatam & laceratam de villa ad villam mittunt, & occurrunt ſemper nouę flagellatrices, zelo pudicitiæ adductæ, vſq; dum eam aut mortuam, aut vix viuam derelinquunt: vt cæteræ timorem adulterandi, & luxuriandi habeant, & Winedi, quod eſt fœdiſſimum & deterrimum genus hominum, tam magno zelo matrimonij amorem mutuum ſeruant, vt mulier, viro proprio mortuo, viuere recuſet; & laudabilis mulier inter illas eſſe iudicatur, quę propria manu ſibi mortem intulit, vt in vna ſtrue pariter ardeat cum viro ſuo. Sic ergo Gentiles, qui Deum neſciunt, & legem non habent, iuxta dictum Apoſtoli naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt, & oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis. Præterea, fili chariſſime, cum tu Chriſtianus & verus Dei cultor eſſe cognominaris, ſi in iuuentute adoleſcentiæ tuæ putredine luxuriæ inquinatus, & fœtore adulterij inuolutus, & voragine libidinis, quaſi puteo inferni demerſus fueris, iam tempus eſt, vt memor Domini tui à Diaboli laqueis reſipiſcas, & à fœtore luxuriæ ſordidatam animam laues. Iam tempus eſt vt pro timore Creatoris tui tale piaculum iterare & maculare vltra nō præſumas. Tem-

F
1. Cor. 3.17. & c. 6.9.
1. Pet. 4.3. 4.5.
C.1.L. Tum eſt precium.
Prou. 6.26.
Eod. c. v. 30
G
Rom. 6.17.
2 Pet. 2.19.
Ioan. 8.34.
Rom. 2.14.
C.1. finiri.
H
C.1. vſq; ad. L. ap. Perſas
C.1. & in. C.1. Cum ergo.
Rom. 2. v. 14. & 15.
I. non iterū.

pus eſt

A pus est, vt multitudini pereuntis populi parcas, quæ sequẽdo exempla peccantis Principis, cadebat in puteum mortis, quia quantoscunque vel per bona exempla ad vitam cœlestis patriæ contrahimus, vel per mala exempla ad perditionem sequentes præibimus, de tantis procul dubio ab æterno Iudice vel pœnas vel præmia accepturi sumus. Si enim gens Anglorum, sicut per istas prouincias diuulgatum est & nobis in Francia & Italia improperatur, & ab ipsis Paganis improperiũ est, spretis, legalib. cõnubijs, luxuriando & adulterando ad instar Sodomitanæ gentis, fœdam vitam vixerit, de tali cõmixtione meretricum æstimandũ est degeneres populos, & ignobiles, & furentes libidine fore procreandos: & ad extremum vniuersam plebem ad deteriora & ignobiliora vergentem, & nouissime nec in bello sæculari fortem, nec in fide stabilem, & nec honorabilem hominibus, nec Deo amabilem esse venturam, sicut aliis gentibus Hispaniæ, & prouinciæ, & Burgundionum populis contigit, quæ sic à Deo recedentes fornicatæ sunt, donec Iudex omnipotens talium criminum vltrices pœnas per ignorantiam legis Dei, & per Saracenos venire & B sæuire permisit. Et notandum, quod in illo scelere aliud immane flagitium subter latet, id est, homicidium, quia dum illæ meretrices siue monasteriales siue seculares male conceptas soboles in peccatis genuerint, eas sæpe maxima ex parte occidunt, non implentes CHRISTI Ecclesias filijs adoptiuis, sed tumulos corporibus, & inferos miseris animabus satiantes.

L. præimus C & I. prærhibimus. f. patiuimus

C. I. & sæpe

PRÆTEREA nunciatum est nobis, quod multa priuilegia Ecclesiarum & monasteriorũ fregisses & abstulisses inde quasdam facultates. Et hoc si verum est, peccatum grande esse dinoscitur, testante sacra Scriptura, quæ ait: *Qui abstulerit aliquid patri vel matri, & dicit, hoc non est peccatum homicidæ particeps est.* Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creauit, mater nostra Ecclesia, quæ nos in baptismo spiritaliter generauit. Ergo qui CHRISTI pecunias & Ecclesiæ fraudabit vel rapiet, homicida ante conspectum iusti Iudicis esse deputabitur. De quo quidam sapientium dicebat. Qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem facit: qui autem pecuniam Ecclesiæ abstulerit, sacrilegium facit.

Prouerb. 28.24. V. subtrahit.

C ET dicitur quod Præfecti & Comites tui maiorem violentiam, & seruitutem Monachis & Sacerdotibus irrogent, quam cæteri ante, Christiani Reges fecissent. Igitur postquam Apostolicus Pontifex sanctus Gregorius ab Apostolica sede missis prædicatoribus Catholicæ fidei gentem Anglorum ad Deum verum conuertit priuilegia Ecclesiarum in regno Anglorum intemerata & inuiolata permanserunt vsque ad tempora Ceolredi Regis Mercionum, & Osredi Regis Deirorum & Berniciorum. Hi duo Reges, hæc duo peccata maxima in prouincijs Anglorum, diabolico instinctu, suis exemplis sceleratis contra præcepta Euangelica & Apostolica Saluatoris nostri publice facienda monstrauerunt, & in istis peccatis commorantes, id est, in superstitione & adulterio Nonnarum, & fractura monasteriorum iusto iudicio Dei damnati, de culmine regali huius vitæ abiecti, & immatura & terribili morte præuenti, à luce perpetua extranei, in profundum inferni, & tartarum abyssi demersi sunt. Nam Ceolredum prædecessorem venerandæ Celsitudinis tuæ, vt testati sunt, qui præsentes fuerant; apud Comites suos splendide epu-D lantem malignus Spiritus, qui eum ad fiduciam damnandæ legis Dei suadendo pellexit, peccantem subito in insaniam mentis conuertit, vt sine pœnitentia, & confessione furibundus, & amens, & cum diabolo sermocinans, & Dei sacerdotes abominans de hac luce sine dubio ad tormenta inferni migrauit. Osredum quoque Spiritus luxuriæ fornicantem, &, per monasteria Nonnarum, sacratas virgines stuprantem, & furentem agitauit, vsque quo ipse gloriosum regnum & iuuenilem vitam, & ipsam luxuriosam vitam contemptibili & despecta morte perdidit.

C. I. vsque quod. f. vsque quoad.

QVAPROPTER, fili charissime, caue tibi à fouea in quam vidisti coram te alios incidisse. Caue tibi à iaculis antiqui hostis, per quæ propinquos proprios coram te vulneratos cadere vidisti. Attende tibi à laqueo insidiatoris, in quo notos & commilitones tuos videbas strangulatos, & præsentem vitam & futuram perdere. Noli talium ad perditionem exempla sequi. Tales enim, iuxta Prophetiam sacræ Scripturæ, sunt, *qui angustiauerunt* iustos, & *qui abstulerunt labores eorum*, in die iudicij dicturi sunt: *Errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis. Et sol non est ortus in nobis, & viam Domini ignorauimus: & quid nobis profuit superbia? aut quid diuitiarum iactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuncius præcurrens: & tanquam nauis quæ pertransit, cuius non est vestigium inuenire: aut tanquam auis transuolans in aere.* Et post pauca: *Sic & nos nati continuo desiuimus esse in malignitate namque consumpti sumus. Talia dixerunt in inferno hi qui peccauerunt, quoniam spes impij tanquam lanugo est quæ à vento tollitur: & tanquam spuma gracilis, quæ à vento diffusa est, & tanquam memoria hospitis vnius diei prætereuntis.* Et alias. *Numerus dierum vitæ hominis, si multum; centum anni, quasi parua gutta, de magno mari deputatus est.* Hæc enim omnia, secundum auctoritates sacræ Scripturæ, rerum collatione similima sunt. Sic & Iacobus frater Domini & Apostolus de impio diuite disputans dixit: *Sicut flos fœni transibit, Exortus est enim sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperijt, ita & diues in itineribus suis marcescet.* Et ipsa Veritas in Euangelio proponens, dixit: *Quid enim proderit homini, si mundum vniuersum lucretur animæ vero suæ detrimentum patiatur?*

E

Sap. 5.1. ib. 5. 6. & seq. V. sol intelligentia.

Eccl. 18. 8.

Iacob. 1. 10. & 11. F

Mat. 16 26

EPISTOLA XX.

BONIFACIVS

BVGGAN ABBATISSÆ.

Dominæ dilectissimæ & in amore Christi omnibus cæteris fœminei sexus præferendæ sorori Buggan, Abbatissæ, Bonifacius exiguus indignus Episcopus in Christo salutem.



NOTVM sit tibi, soror charissima, de illo consilio, quo me dignum per litteras interrogasti, quod ego tibi iter peregrinum nec interdicere per me, nec audenter suadere præsumo. Sed quod visum est dicam. Si enim G solicitudinem, quam erga seruos Dei & ancillas, & monasterialem vitam habuisti, propter acquirendam quietem & contemplationem Dei dimisisti, quomodo debes nunc secularium hominum verbis & voluntatibus seruire cum labore & tædiosa solicitudine? Melius esse mihi videtur, si propter sæculares in propria libertatem quietæ mentis habere nullatenus possis, vt per peregrinationem, libertatem contemplationis, si volueris & possis, acquiras; quemadmodum soror nostra Wietberga faciebat, quæ mihi per suas litteras intimauit, quod talem vitam quietam inuenisset iuxta limina sancti Petri, qualem longum tempus desiderando quæsiuit. De isto autem tuo desiderio illa mihi mandauit (quia de te ad illam scripsi) vt expectes, donec rebelliones & tẽtationes, & minę Saracenorũ, quæ apud Romanos nuper emerserunt, cõquieuerint, & quoadusq; illa, Deo volente, suas litteras inuitatorias ad te dirigat. Et hoc mihi optimum videtur esse: & præpares tibi necessaria itineris, & sustineas verbum eius, & postea, quod pietas Domini iusserit, facias. De conscriptione autem sententiarum, de qua rogasti, peccatis meis indulgere debes: quia propter instantes labores, & itinera continua, adhuc perfecte conscriptum quod rogasti, non habeo: sed cũ impleuero; ad præsentiam dilectionis tuæ transmittere curabo. De muneribus namque, id est, vestimentis, quæ misisti, gratias agentes, Deum omnipotentem rogamus, vt tibi præmium remunerationis æternæ cum Angelis & Archangelis in alto cœlorum culmine reponat. Obsecro igitur per Deum sororem charissimam, imo Matrem ac Dominam dulcissimam, vt assidue pro me orare digneris; quia pro peccatis meis, multis tribulationibus fatigor, & multo maiore mentis tribulatione & solicitudine, quam corporis labore conturbor. Fidem inter nos antiquam nunquam deficere scias. Vale in Christo.

L. Vuetburga Inf. ingol. 76.

L. vtpr. H

l. habeam.

A

EPISTOLA XXI.

BONIFACII AD EADBVRGAM ABBATISSAM NOTABILIS Epistola.

Beatißimæ virgini, imo dilectißimæ dominæ Eadburgæ, monastici normulæ conuersationis emeritæ, Vuinfredus exiguus in Christo Iesu intimæ charitatis salutem.

Cade- urgæ.

ROGABAS me, soror charissima, vt admirandas visiones de illo rediuiuo, qui nuper in monasterio Milburgæ Abbatissæ mortuus est, & reuixit, quæ ei ostensæ sunt, scribendo intimare & transmittere curarem, quemadmodum istas veneranda Abbatissa Hebelida referente didici. Modo siquidem gratias omnipotenti Deo refero, quia in hoc dilectionis tuæ voluntatem eo plenius liquidiusque, Deo patrocinium præstante, implere valeo, quia ipse cum supra dicto fratre rediuiuo, dum nuper de transmarinis partibus ad istas peruenit regiones, locutus sum, & ille mihi stupendas visiones, quas extra corpus suum raptus in Spiritu vidit, proprio exposuit sermone.

B Hildeli- a.

Dicebat quippe, se per violentæ ægritudinis dolorem corporis grauedine subito exutum fuisse; & similimum esse collatione, veluti si videntis & vigilantis hominis oculi densissimo tegmine velentur, & subito auferatur velamen, & tunc perspicua sint omnia quæ ante non visa & velata, & ignota fuerunt: sic sibi, abiecto terrenæ velamine carnis, ante conspectum vniuersum collectum fuisse mundum, vt cunctas terrarum partes, & populos, & maria sub vno conspectu contueretur, & tam magnæ claritatis & splendoris Angelos eum egressum de corpore suscepisse, vt nullatenus præ nimio splendore in eos aspicere potuisset, qui iocundis & consonis vocibus canebant: *Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.* & subleuabant me in aera (dixit) sursum, & in circuitu totius mundi ignem ardentem videbam, & flammam immensæ magnitudinis anhelantem, & terribiliter ad superiora ascendentem: non aliter pene, quam vt sub vno globo totius mundi machinam complecteretur, nisi eam sanctus Angelus, impresso signo sanctæ crucis CHRISTI, compesceret: Quando enim in obuiam minacis flammæ signum crucis CHRISTI expresserat, tunc magna flamma ex parte decrescens resedit, & istius flammæ terribili ardore intolerabiliter torquebar, oculis maxime ardentibus, & splendore fulgentium spirituum reuerberatis, donec splendidæ visionis Angelus manus suæ impositione caput meum quasi protegens tangebat, & me à læsione flammarum tutum reddidit. Præterea referebat, illo in temporis spatio, quo extra corpus fuit, tam magnam animarum migrantium de corpore multitudinem illuc, vbi ipse fuit, conuenisse, quam totius humani generis in terris non fuisse antea existimaret: innumerabilem quoque malignorum spirituum turbam, nec non & clarissimum chorum supernorum Angelorum affuisse narrauit: & maximam inter se miserrimos Spiritus & sanctos Angelos de animabus egredientibus de corpore disputationem habuisse, Dæmones accusando & peccatorum pondus grauando: Angelos vero releuando, & accusando: Et seipsum omnia audisse flagitiorum propria peccamina quæ fecit à iuuentute sua, & ad confitendum aut neglexit, aut obliuioni tradidit, vel ad peccatum pertinere omnino nesciebat, ipsius propria voce contra illum clamasse, & eum dirissime accusasse, & specialiter vnumquodque vitium, quasi ex sua persona in medium se obtulisse, dicendo, quoddam: Ego sum cupiditas tua, qua illicita frequentissime & contraria præceptis Dei concupisti: Quodam vero: Ego sum varia gloria, qua te apud homines iactanter exaltasti. Alio: Ego sum mendacium, in quo mentiendo peccasti. Alio: Ego sum ociosum verbum, quod inaniter locutus fuisti. Alio: Ego visus, quo videndo illicita peccasti. Alio: Ego contumacia & inobedientia, qua senioribus spiritalibus inobediens fuisti. Alio: Ego torpor & desidia in sanctorum studiorum neglectu. Alio: Ego vaga cogitatio, & inutilis cura, qua te supra modum siue in Ecclesia, siue extra Ecclesiam occupabas. Alio: Ego somnolentia, qua oppressus tarde ad confitendum Deo surrexisti. Alio: Ego iter ociosum. Ego sum negligentia & incuria qua detentus erga studium diuinæ lectionis incuriosus fuisti, & cætera his similia, omnia, quæ in diebus vitæ suæ in carne conuersatus peregit, & confiteri neglexit.

I. violen- a.

C

Al. 37. subleuans me. subter leuabant.

L. complectetem,

D

dicendo quoddam, dicente quodam. Aliud.

E

Multa quoque, quæ ad peccatum pertinere omnino ignorabat, contra eum cuncta terribiliter, vociferabantur. Similiter & maligni Spiritus, in omnibus, vitiis consonantes, accusando, & duriter testificando, & loca & tempora nefandorum actuum memorantes, eadem, quæ peccata dixerunt, conclamantes probabant. Vidit quoque ibi hominem quendam, cui iam in sæculari habitu degens vulnus inflixit, quem adhuc in hac vita superesse referebat, ad testimonium malorum suorum adductum, cuius cruentatum & patens vulnus, & sanguis ipse propria voce clamans improperabat & imputabat ei crudele effusi sanguinis crimen, & sic cumulatis & computatis sceleribus & antiquum hostem affirmabant eum reum peccatorem iuris eorum & conditionis indubitanter fuisse. E contra autem (dixit) excusantes me clamitabant paruæ virtutes animæ, quas ego miser indigne & imperfecte peregi. Quædam dixit: Ego sum obedientia, quam senioribus spiritalibus exhibuit. quædam: Ego sum ieiunium, quo corpus suum contra desiderium carnis pugnans castigauit. Alia: Ego pura oratio, quam effudebat in conspectu Domini. Alia: Ego sum obsequium infirmorum, quod clementer ægrotantibus exhibuit. Quædam, Ego sum psalmus, quem pro ocioso sermone satisfaciens Deo cecinit. Et sic vnaquæque virtus contra æmulum suum peccatum, excusando me, clamitabat: & has illi immensæ charitatis Angelici Spiritus magnificando, defendentes me, affirmabant. Et istæ virtutes vniuersæ valde auctæ, & multo maiores & excellentiores mihi esse videbantur, quam vnquam viribus meis digne perpetratu fuissent.

C. I. vociferabant

F

G

I. actæ. L. mactæ.

Interea referebat se quasi in inferioribus, in hoc mundo vidisse igneos puteos horrendam eructantes flammam plurimos, & erumpente terra terribilis flammæ ignes volitasse, & miserorum hominum Spiritus in similitudine nigrarum auium, per flammam plorantes & vlulantes, & verbis & voce humana stridentes, & lugentes propria merita. & præsens supplicium, consedisse paululum, hærentes in marginibus puteorum: & iterum eiulantes cecidisse in puteos. Et vnus ex Angelis dixit: Paruissima hæc requies indicat, quia omnipotens Deus in die futuri iudicij his animabus refrigerium supplicij, & requiem perpetuam præstiturus est. Sub illis autem puteis adhuc in inferioribus, & in imo profundo, quasi in inferno inferiori, audiui horrendum & tremendum, & dictu difficilem gemitum, & fletum lugentium animarum. Et dixit ei Angelus: Murmur & fletus, quem in inferioribus audis illarum est animarum, ad quas nunquam pia miseratio Domini perueniet: sed æterna illas flamma sine fine cruciabit.

infra de iisdem visionibus alia epistola est.

H

Vidit quoque miræ amœnitatis locum, in quo pulcherrimorum hominum gloriosa multitudo miro lætabatur gaudio, qui eum inuitabant, vt ad eorum gaudia, si ei licitum fuisse, cum iis gauisurus veniret. & inde miræ dulcedinis fragrantia veniebat, quæ beatorum halitus fuit ibi congaudentium spirituum, quem locum sancti Angeli affirmabant, famosum esse Dei paradisum. Nec non & igneum piceumque flumen bulliens & ardens miræ formidinis & teterrimæ visionis cernebant. super quod lignum pontis vice positum erat, ad quod sanctæ gloriosæque animæ

C. I. alitus. L. anitus.

ab illo

A ab illo ſecedentes conuentu, properabant, deſiderio alterius ripæ, tranſire cupientes, & quædam non titubantes conſtanter tranſibant: quædam vero labefactæ de ligno cadebant in tartareum flumen: & aliæ tingebantur quaſi toto corpore merſæ: aliæ autem ex parte quadam veluti ad genua, quædam vſque ad genua medium: quædam vero vſque ad aſcellas: Et tamen vnaquæque cadentium multo clarior, ſpecioſiorque de flumine in alteram aſcendebat ripam, quam prius in piceum bulliens cecidiſſet flumen. Et vnus ex beatis Angelis, de illis cadentibus animabus dixit. Hæ animæ ſunt, quæ poſt exitum mortalis vitæ, quibuſdam leuibus vitiis non ad purum abolitis, aliqua pia miſerentis Dei caſtigatione indigebant, vt Deo dignæ offerantur. Et citra illud flumen ſpeculatus muros fulgentes clariſſimi ſtuporis, ſtupendæ longitudinis, & altitudinis immenſæ, & ſanctos Angelos dixiſſe: Hæc eſt enim illa ſancta & inclyta ciuitas cœleſtis Hieruſalem, in qua iſtæ perpetualiter ſanctæ gaudebunt animæ. Illas itaque animas, & iſtius glorioſæ ciuitatis muros, ad quam poſt tranſitum fluminis feſtinabant, tam magna immenſi luminis B claritate & fulgore ſplendentes eſſe dixit, vt reuerberatis oculorum pupillis, præ nimio ſplendore in eos nullatenus aſpicere potuiſſet.

L.genua media. F.genu medium vel & medium. L axillas. C.I.Hæc.

Narrauit quoque ad illum conuentum, inter alias, veniſſe cuiuſdam hominis animam, qui in Abbatis officio defunctus eſt, quæ ſpecioſa nimis & formoſa eſſe viſa eſt, quam maligni Spiritus rapientes, contendebant ſortis eorum & conditionis fuiſſe. Reſpondit ergo vnus ex choro Angelorum dicens: oſtendam vobis cito, miſerri mi Spiritus, quia veſtræ poteſtatis anima illa probatur non eſſe. Et his dictis, repente interuenit magna cohors candidarum animarum, quæ dicebant: ſenior doctor noſter fuit, iſte, & nos omnes ſuo magiſterio lucratus eſt Deo: & hoc pretio redemptus eſt, & veſtri iuris non eſſe dinoſcitur, & quaſi cum Angelis contra dæmones pugnam inirent, & adminiculo Angelorum eripientes illam animam de poteſtate malignorum ſpirituum liberauerunt. Et tum increpans Angelus Dæmones, dixit: Scitote modo, & intelligite, quod animam iſtam ſine iure rapuiſtis: & diſcedite miſerrimi C Spiritus in ignem æternum. Cum vero hæc dixiſſet Angelus, ilico maligni Spiritus leuauerunt fletum magnum in momento, & quaſi in ictu oculi, pernici volatu iactabant ſe in ſupra dictos puteos ignis ardentis, & poſt modicum interuallum emerſi, certantes in illo conuentu iterum de animarum meritis diſputabant. Et diuerſorum hominum in hac vita merita commorantium, dicebat ſe in illo tempore ſpeculari potuiſſe: & illos qui ſceleribus obnoxij non fuerunt, & qui ſanctis virtutibus freti propitium omnipotentem Deum habuiſſe noſcebantur, ab Angelis ſemper tutos ac defenſos, & iis charitate & propinquitate coniunctos fuiſſe. Illis vero, qui nefandis criminibus, & maculatæ vitæ ſordibus polluti fuerunt, aduerſarium ſpiritum aſſidue ſociatum, & ſemper ad ſcelera ſuadentem fuiſſe. Et quandocunq; verbo vel facto peccauerũt, hoc iugiter, quaſi ad lætitiam & gaudium, aliis nequiſſimis ſpiritibus in medium proferens manifeſtauit. & quando homo peccauit, nequaquam malignus Spiritus ſuſtinuit moram faciens expectando donec iterum peccaret: ſed ſigillatim vnumquodque vitium ad notitiam aliorum ſpirituum offerebat, D & ſubito apud hominem peccata ſuaſit, & illico apud dæmones perpetrata dæmonſtrauit.

C.I.cum.

Interea narrauit ſe vidiſſe puellam quandam in hac terrena vita molentem in mola, quæ vidit iuxta ſe alterius nouam colum ſculptura variatam, & pulchra ei viſa fuit, & furata eſt illam. Tunc quaſi ingenti gaudio repleti quinque teterrimi Spiritus hoc furtum aliis in illo referebant conuentu, teſtificantes illam furti ream, & peccatricem fuiſſe. Intulit quoque: fratris cuiuſdam, qui paulo ante defunctus eſt, animam triſtem ibi videbam, cui antea ipſe in infirmitate exitus ſui miniſtraui, & exequias præbui, qui mihi moriens præcepit, vt fratri illius germano, verbis illius teſtificans, demandarem, vt ancillam quandam, quam in poteſtate communiter poſſederunt, pro anima eius manumitteret. Sed germanus eius, auaritia impediente, petitionem eius non impleuit: & de hoc ſupra dicta anima

L. ex eo quia. C.I exequia. f. obſequia.

E per alta ſuſpiria accuſauit fratrem infidelem, & increpans grauiter querebatur. Et ſimiliter teſtatus de Ceolredo Rege Merciorum, quem illo tamen tempore, quo hæc viſa ſunt, in corpore fuiſſe non dubium eſt. quem, vt dixi, videbat angelico quodam vmbraculo contra impetum dæmoniorum, quaſi libri alicuius magni extenſione, & ſuperpoſitione defenſum. Ipſi Dæmones anhelando rogabant Angelos, vt ablata defenſione illa, ipſi permitterentur crudelitatis eorum voluntatem in eo exercere. Et imputabant ei horribilem ac nefandam multitudinem flagitiorum, & minantes dicebant, illum ſub diriſſimis inferorum clauſtris claudendum, & ibi, peccatis promerentibus, æternis doloribus cruciandum eſſe. Tunc Angeli ſolito triſtiores facti dicebant: Proh dolor! quod homo peccator iſte ſemetipſum plus defendere non permittitur, & ob ipſius propria merita nullum ei adiutorium poſſumus præbere. Et auferebant ſuperpoſiti tutaminis F defenſionem. Tunc dæmones gaudentes & exultantes, de vniuerſis mundi partibus congregati, maiori multitudine, quam omnium animantium in ſæculo fieri exiſtimaret, diuerſis vero tormentis inæſtimabiliter fatigantes lacerabant. Tum demum beati Angeli præcipiebant ei, qui hæc omnia extra corpus ſuum raptus, ſpiritali contemplatione vidit, vt ſine mora rediret ad proprium corpus, & vniuerſa, quæ illi oſtenſa fuerunt, credentibus & intentione diuina interrogantibus manifeſtare non dubitaret: inſultantibus autem, narrare denegaret: & vt cuidam mulieri, quæ inibi in longinqua regione habitabat, eius perpetrata peccata per ordinem exponeret, & ei intimaret; quod omnipotentem Deum potuiſſet per ſatisfactionem repropitiare ſibi, ſi voluiſſet. Et vt cuidam Presbytero Buggam iſtas ſpiritales viſiones cunctas exponeret: Et prius ea quemadmodum ab illo inſtructus fieret hominibus pronuntiaret. Propria quoque peccata, quæ illi à ſpiritibus immundis imputata fuerunt; confeſſa, ſupra dicti Presbyteri iudicio emendaret: & ad indicium Angelici præcepti, Presbytero teſtificari, quia iam per plurimos annos zonam ferream circa lumbos, nullo hominum conſcio, amore Domini cogente, G habuerat. Proprium vero corpus dicebat, ſe dum extra fuerat, tam valide perhorruiſſe, vt in omnibus viſionibus nihil tam odibile, nihil tam deſpectum, nihil tam dirum fœtorem euaporans, exceptis dæmonibus & igne flagranti, videret, quam proprium corpus: & fratres eius conſeruos, quos intuitus eſt exequias corporis ſui clementer exhibere, ideo perhorruit, quia inuiſi corporis curam egerunt.

At hoc loco in C. ſordidatæ ac fugientes erãt litteræ affixa erat chartula, ſic: Hæc epiſtola non eſt deſcripta quia non poteſt legi. L. animarũ. C. æſtimaret. I. mihi. L ſpeciales. f. nec prius eas quã ab. L. & poſteà. I.L. qui iã.

Iuſſus tamen ab Angelis primo diluculo redire ad corpus, qui primo gallicinio exierat pe corpore. Rediuiuo autem in corpore, plena ſeptimana nil omnino corporalibus oculis videre potuit: ſed oculi veſicis pleni frequenter ſanguine ſtillauerunt. Et poſtea illa de Presbytero religioſo, & peccatrice muliere ſicut ei ab angelis manifeſtatũ eſt, ita illis profitentib. verum eſſe probauit. Subſequens autẽ & citra ſcelerati Regis exitus quæ de illo viſa vera fuerunt, eſſe procul dubio probauit. Multa alia & his ſimilia referebat ſibi oſtenſa fuiſſe, quæ de memoria labefacta per ordinem recordari nullatenus potuiſſet. Et dicebat H ſe poſt iſtas viſiones mirabiles tam tenacis memoriæ non fuiſſe vt ante fuerat. Hæc autem quæ te diligenter flagitante ſcripſi, quod tribus mecum religioſis & valde venerabilibus fratribus in communione audientibus expoſuit. qui mihi in hoc ſcripto aſtipulatores fideles teſtes eſſe dinoſcuntur. Vale veræ virgo vitæ, vt & viuas angelice Rectori te & rumore regnes ſemper in æthere CHRISTVM.

L. obſequia. I. gallinicio f. cõticinio. L. fuſci pleno.

H Bar. p 14. Locus deprauatus. forte ſic, vere virgo, vita vt & viuas Angelica, recto ritu & timore roges ſemper in æthere Chriſtum.

* * *

EPISTOLA XXII.

BONIFACIVS DVDDO ABBATI.

Dilecto filio Duddo Abbati Bonifacius, qui & Vuinfredus seruorum Dei seruus optabilem in Christo charitatis salutem.



EMOREM te esse, fili charissime, desiderio sapientis cuiusdam sententiæ, qua dixit. *Serua antiquum amicum*, vt antiquæ amicitiæ quam in pueritia iam olim cœpimus & seruauimus, in senectute non obliuiscaris: sed recorderis patris tui iam nunc decrepiti & membris omnibus ad viam vniuersæ terræ vergentis. Et licet parum doctus præceptor fuissem, tamen tibi omnium deuotissimus, vt ipse testis es, esse studui. Illius deuotionis memor iam, senis, Germanici tempestatibus maris vndique quassantibus fatigati miserere. Hoc est, vt orationibus ad Deum fusis, me subleuare studeas: & in sanctis scripturis adiuuare, maxime in sanctorum Patrum spiritalibus tractatibus, quia spiritalis tractatus, magister legentium sacrum eloquium esse dinoscitur. Rogo vt mihi, in adiutorium diuinæ scientiæ, partem tractatus super Apostolum Paulum, qui mihi deest, mittere digneris. Habeo enim super duas Epistolas tractatus, id est, ad Romanos & ad Corinthios primam: similiter quidquid in sacro scrutinio inueneris, & mihi vtile esse arbitreris, & me latere vel scriptum non habere æstimes, insinuare, sicut fidelis filius, licet rustico Patri, & rescripta beatitudinis tuæ dirigere dignare: & si tibi placuerit, vt semper ambo inter nos, ita faciamus. Et quidquid tibi filius meus Eoba Presbyter gerulus litterarum mearum verbo indicauerit de matrimonio commatrum, quarum in baptismo filios suscepimus, in scripturis quære, vnde iudicetur capitale peccatum esse apud Romanos. Et si alicubi in scripturis Ecclesiasticis de hoc peccato disputatum aliquid repereris, mihi manifestare non dubites. valere dilectionem beatitudinis tuæ, & prosperis successibus proficere in Christo optamus.

EPISTOLA XXIII.

Reuerendissimo fratri, & spiritalis germanitatis propinquitate connexo, Bonifacius, exiguus seruus seruorum Dei, perennem in Christo caritatis salutem.



LEMENTIAM fraternitatis vestræ intimis flagitamus precibus, vt nostræ mediocritatis memores intercedere dignemini, quia peccatis nostris exigentibus periculosi maris tempestatibus vndique quatimur: rogantes vt ille, qui *in altis habitat, & humilia respicit*, indulgens flagitia, præstet nobis verbum *in apertione oris nostri, vt currat & clarificetur* inter gentes Euangelium gloriæ Christi.

EPISTOLA XXIV.

Venerando fratri Aldherio Abbati Bonifacius, exiguus seruus seruorum Dei in Christo salutem.

CHARITATIS vestræ clementiam medullatis, & intimis pręcordiorum obsecramus precibus, vt in vestris sacrosanctis orationibus, intercedendo nostri memores esse dignemini, & almitatis vestræ precibus imploretis, vt pius Dominus, qui causa est peregrinationis nostræ nauem fragilitatis nostræ, ne fluctibus Germanicarum tempestatum submergatur, dextera sua protegente & gubernante, illæsam custodiendo ad cœlestis Hierusalem litus tranquillum perducat. Salutate omnes fratres sanctæ congregationis vestræ, nostros in Deo charissimos, in osculo dilectionis ac deuotionis nostræ. Commendamus scilicet & nos vestris orationibus, vt siue viuentes, siue morientes, vestræ communioni charitatis sociemur, & vt hoc ita firmetur deuotione fraternæ charitatis à vobis iuxta voluntatem clementiæ vestræ promereri volumus, in quantum potestas profectum attribuerit. Petimus quoque, vt pro Germanicis gentibus idolorum culturæ deditis intercedere curetis: rogantes Dominum, qui pro totius mundi salute proprium sanguinem fudit, & *vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*, vt eas ad agnitionem Creatoris, & ad gremium matris Ecclesiæ conuertat. Similiter, vt pro dormientium fratrum animabus, qui nobiscum laborabant in Domino orationum adiuuamina, & Missarum solemnia celebrare faciatis precamur, quorum nomina gerulus harum literarum demonstrauit. Valere beatitudinem vestram & sanctis successibus proficere in Christo diligenter optamus.

C. gentis dolorum. *1. Tim. 2. 4.* *Oratio pro defunctis. Missa.*

EPISTOLA XXV.

BONIFACIVS QVIBVSDAM MONIALIBVS.

Venerandis & amandis charissimis sororibus Leobgutha & Tecla, nec non & Cynehilda, & omnibus in Christo diligendis sororibus vobis cohabitantibus æternæ charitatis Salutem.

L. Leogbatæ. Bedde. l. Dedæ.



BSECRO, & præcipio quasi filiabus charissimis, quemadmodum vos viam incessanter facere, & fecisse, & facturas esse confidimus, vt vestris orationibus crebris Dominum deprecimini, vt *liberemur*, iuxta dictum Apostoli *ab importunis & malis hominibus. Non enim omnium est fides.* Et scitote, quia Deum laudamus, & tribulationes cordis nostri dilatatæ sunt, vt Dominus Deus, qui est refugiũ pauperum, & spes humilium, de necessitatibus nostris & de tentationibus huius sæculi nequam eripiat nos, vt sermo Domini currat, & clarificetur gloriosum Euangelium CHRISTI, vt *gratia Domini in me vacua* non fiat. Et quia vltimus & pessimus sum omnium Legatorum, quos Catholica & Apostolica Romana Ecclesia ad prædicandum Euangelium destinauit, vt omnino sine fructu Euangelij sterilis non moriar, & vacuus filiorum & filiarum numero non reuertar, ne de abscondito talento, Domino veniente, reus esse iudicer, nec peccatis exigentibus, vice laboris pro mercede, vltionem infructuosi laboris accipiam ab eo, qui misit me. Multi enim (quod peius est) quos oues in futuro iudicio ad dexteram CHRISTI ponendos fore censebam, versa vice, putidæ & petulcæ, & ad sinistram statuendæ capellæ esse dinoscuntur. Et pietatem Domini precamini, vt Spiritu principali confirmet cor meum Deus, qui me indignum pastorem in populo vocari voluit, in lupo veniente, more mercenarij non fugiam: sed exemplo boni pastoris, agnos pariter cum matribus, Ecclesiam scilicet Catholicam cum filijs & filiabus suis, contra hæreticos, & schismaticos, vel hypocritas fideliter ac fiducialiter defensare studeam. Præterea, *quia dies mali sunt, nolite esse imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei. Quamobrem vigilate, & state in fide, & viriliter agite, & confortamini. Omnia vestra cum charitate fiant*: & iuxta Euangelium, *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Et recordamini sanctorum Apostolorum & Prophetarum, quia multum laborauerunt in Domino: ideo adepti sunt præmia sempiterna. Et iuxta Psalmistam. *Multæ tribulationes iustorum, & de his omnibus liberabit eos Dominus*: & iuxta Euangelium, *quia qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.*

2. Thes. 3. 2. Psal. 9. 111. *1. Co. 15. 10.* *Mat. 25 25* *Ps. 50. Ioan. 10.* *Ephe. 5. 16. V. fieri. 1. Co. 16. 13. C. I. L. confortamini. & st. Luc. 21. 19. Ps. 35. 20. Matt. 10. 2. & c. 24. 13.*

A

EPISTOLA XXVI.

Bonifacius seruus seruorum Dei Griponi filio Carlo optabilem in CHRISTO salutem.

OBSECRO & adiuro pietatem vestram per Deum Patrem omnipotentem, & per IESVM CHRISTVM filium eius, & per Spiritum sanctum, per sanctam Trinitatem, & vnitatem Dei vt si tibi Deus potestatem donauerit, vt adiuuare studeas seruos Dei Sacerdotes Presbyteros qui sunt in Thyringia, Monachos & ancillas CHRISTI defendere contra Paganorum malitiam, & adiuuare Christianum populum, vt eos Pagani non perdant vt ante tribunal CHRISTI mercedem habeas perpetuam. Et cognoscite, quod memoria vestra nobiscum est coram Deo, sicut & pater vester viuus & mater iam olim mihi commendarunt. Deprecamur Deum Saluatorem mundi, vt dirigat viam vestram, & vitam ad salutem animæ vestræ, vt in gratia Dei semper hic & in futuro seculo permaneatis. Interea mementote: filii charissimi, quia iuxta vocem Psalmigraphi: *Omnis homo sicut fœnum dies eius, & sicut flos agri ita florier.* Et Apostolus ait: *totus mundus in maligno positus est*: & item in Euangelio veritas dixit: *Quid enim proderit homini, si lucretur vniuersum mundum; animæ vero suæ detrimentum patiatur.* Et iterum in Euangelio de gloria iustorum. *Ecce fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorū.* Et Paulus Apostolus de beatitudine vitæ æternæ: *Quod oculus, non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quod præparauit Deus diligent bus se.* Facite ergo, filii vt mercedis vestræ præmia in alto cœlorum culmine clarescant, & crescant. Valere vos in longitudine dierū in CHRISTO optam⁹.

B

Psal. 102. 15. sup. epist. 1. 1. 10. 5. 19.

Matth. 16. ib. c. 13. 43. 1. Cor. 2. 9.

EPISTOLA XXVII.

BONIFACIVS AD NONNVLLOS DILECTOS.

C

Dilectissimis Filiis Geppan, & Eoban, Tatuuino, & Vuygberto, & omnibus fratribus ac sororibus nostris, Bonifacius seruus seruorum Dei, in CHRISTO puræ charitatis SALVTEM.

L. Tacuino Vu:xio. L. Vuigb.

NOTVM sit charitati vestræ, & gratias agite Deo quia cum prosperitate venientes ad limina beati Petri Principis Apostolorum, gratanter nos cum gaudio Apostolicus Pontifex suscepit, & de legatione nostra læta responsa reddidit, & cōsilium & præceptum dedit, vt iterum ad vos reuertamur, & in cœpto labore persistamus. Nunc autem hic expectantes sacerdotum consilium, vel synodi consultum, adhuc ignoramus, quando hoc fieri faciat Apostolic⁹ Pontifex: Sed eo finito, Deo volente, & vita comite, ad vestram præsentiam festinabimus. Hoc autem scientes, nos cū fraterna charitate. & fidei vnitate expectate, alter alterius onera portātes, & sic adimplebitis legē CHRISTI & gaudiū nostrū renouabitis. Valete in CHRISTO, & orate pro nobis.

L. conciliū. C. Synodus consultum vt senatus consultum. L. hic. f. Galat. 6.

EPISTOLA XXVIII.

BONIFACIVS EAD. ABBATISSÆ.

D

Reuerendissimæ ac dilectissimæ sorori Eadburgæ Abbatissæ, Bonifacius exiguus seruus seruorum Dei optabilem in CHRISTO charitatis salutem.

L. Eadbun.

DOMINVM omnipotentem, retributorem & remuneratorem omnium bonorum operum deprecor, vt tibi in cœlestib⁹ mansionibus, & in æternis tabernaculis omnium beneficiorū tuorū, quæ mihi præstitisti æternalem mercedē & in superna curia beatorum Angelorum restituat. Quia sæpe siue solamine librorum, siue vestimentorum adiuuamine, pietas tua tristitiam meam consolata est. Sic & adhuc deprecor, vt augeas quod cœpisti, id est, vt mihi cum auro conscribas epistolas Domini mei sancti Petri Apostoli ad honorem & reuerentiam sanctarum scripturarum ante oculos carnalium, in prædicando: & quia dicta eius, qui me in hoc iter direxit, maxime semper in præsentia cupiam habere, & ad scribendum hoc quod rogo, Eoban Presbyterum destino. Fac ergo soror charissima, de hac petitione nostra, sicut benignitas tua de cunctis precibus meis semper solebat, vt & hic opera tua, ad gloriam cœlestis patris, aureis litteris fulgeant. Valere in CHRISTO, & sanctis virtutibus ad meliora conscendenda proficere opto.

E

EPISTOLA XXIX.

BONIFACIVS REGENBERTHO.

F

Charissimo Filio Regenberto Præfecto, Bonifacius seruus seruorum Dei, in Domino æternam salutem.

DIGNITATIS tuæ clementiam obsecramus precibus, vt hunc missum litterarum mearum Romam pergentem propter responsa Ecclesiastica, & orationum causa, per vestros fines conseruatum transire permittatis & eum adiuuare in propriis necessitatibus dignemini, sicut prioribus missis nostris fecistis, vt mihi reuertentes referebant. Agite ergo de hac petitione, vt merces vestra coram Deo crescat, & multiplicetur. Valete in Christo.

L. fecisse ref.

EPISTOLA XXX.

IDEM DENEARDO PRESBYTERO.

G

Bonifacius seruus seruorum Dei Denehardo Presbytero in CHRISTO salutem.

MANDO tibi, charissime, de præsente puero Athalere, si illi necessitas, in sua causa contingat, vt eum adiuuare studeas, sicut ingenuum hominem: & sic pro illo promittas amicis eius, nō quasi pro seruo & ego sic comprobaui, quia despondere sibi disponet coniugem, vt non timeat, quod seruus sit. Vale in Christo.

EPISTOLA XXXI.

BONIFACIVS LEOBGYTHÆ.

H

Venerandæ Christi famulæ & charitate sincerissima perenniter continendæ Leobgythæ, Bonifacius seruus seruorum Dei, optabilem in CHRISTO salutem.

NOTVM tuæ sit sanctitatis dilectioni, quia frater & compresbyter noster nomine Torthat nobis referebat, quod à te precibus suis impetraret, vt puellæ cuidam doctæ laborem, si noster consensus licentiam tribuisset, tempore imperes aliquanto. Quapropter secundum quod dilectio tua pro suæ mercedis augmento de hac re consultum putauerit, nostram consentire & fauere voluntatem indubitanter agnosce.

Vale in Christo.

f. imponere.

A

EPISTOLA XXXII.

EPISTOLA CARLI.

Dominis sanctis & Apostolicis in Christo patribus Episcopis, Ducibus, Comitibus, Vicarijs, Domesticis seu omnibus agentibus, iunioribus nostris, seu missis decurrentibus, & amicis nostris illustris vir Carolus maior domus bene cupiens vestr.

COGNOSCATIS qualiter Apostolicus vir in Christo Pater Bonifacius Episcopus ad nos venit, & nobis suggessit, quod sub nostro mundeburdio vel defensione eum recipere deberemus. Quod ita nos gratanti animo hoc fecisse cognoscite. Proinde nos taliter visi, fecimus ei manum nostram roratam dare vt vbicunque, vbi & vbi ambulare videtur, cum
B
nostro amore vel sub nostro mundeburgio & defensione quietus vel conseruatus esse debeat, in ea ratione, vt iustitiã reddat, & similiter iustitiam recipiat. Et si aliqua causatio vel necessitas ei aduenerit, quæ per legem definiri non potuerit, vsque ad nos quietus vel conseruatus esse debeat, tã
C.I. quot ipse. ipse, quam qui per ipsum sperare videntur, vt ei nullus vllã contrarietatem vel damnationem aduersus eum facere non debeat, nisi vt omni tempore sub nostro mundeburdio vel defensione quietus, vel conseruatus residere debeat. Et vt
sigillaui. certius credatur, manu propria subterfirmaui & de annulo nostro subtersigillauimus.

EPISTOLA XXXIII.

DANIEL EPISCOPVS OMNIBVS CHRISTIANIS.

Piissimis ac clementissimis Regibus, Ducibus vniuersis reuerendissimis & dilectissimis Episcopis, religiosis necnon Abbatibus, Presbyteris & spiritalibus filiis CHRISTI nomine consignatis Daniel Dei FAMVLORVM FAMVLVS.

C

DVM vniuersis fidelibus deuotione sincerissima Dei mandata sunt obseruanda, quantũ sit hospitalitatis munus quãq; acceptabile Deo humanitatis officium viantib⁹ exhibere, sanctis scripturis attestantibus demonstratur, dũ
Hebr. 13. & beatus ABRAHAM propter hospitalitatis misericordiam
Genes. 18. sanctorum Angelorum præsentiam suscipere meruit, & ve-
Genes. 19. nerando eorum Colloquio perpotiri. LOTH quoque per huiusmodi mysterium pietatis, de Sodomorum flammis ereptus est. Saluauit eum hospitalitatis gratia de flammarum interitu, mandatis cœlestibus obsequentem, ita & vestræ dilectioni proueniet ad salutem, dum horum portitorem
C. suscipientem. religiosum Presbyterum, Deique omnipotentis famulum suscipientes WYNFRITHVM charitatem ei quam Deus
I. Dei omnia non in C.I. & diligit & præcipit, exhibetis. Recipientes Dei ergo famulos, eum recipitis, cui⁹ maiestati deseruiunt *omnia* ita polli-
Matth. 10. Mar. 9. centi. *Qui vos recipit, me recipit.* Hæc itaque cum cordis deuotione facientes, Dei mandata peragitis, & de diuinæ pro-
D
missionis oraculo confidentes, mercedem apud eum habebitis sempiternam. Incolumem eminentiam vestram superna gratia custodiat.

EPISTOLA XXXIV.

Intimæ dilectionis amore quamuis indignus N. in Domino triquadri orbis quadrifaria regna magno moderamine disponente N. sospitatis salutem.

PVTO enim cognoscere, amantissima soror, quod in diuinis sæpe cautum legitur oraculis appropinquante iam mundi fine, & statua ex quaternis metallorum generibus quondam fabrefacta ruitura, hydram quoque semper
E
Daniel. 2.
C. minantem f. hiantem.
nouis minantem sibilis, & scyllam cum hæreditariis catulis non cessantem latrare. Miluus quoque ad ima, colum-
C. alta. baque ad fenestras suas volitat. Quamobrem, charissima, licet longiuscule à te meritorum æqualitate distem, vicinus tamen circa tuam frequens memoriam quotidie conor adesse, obsecro vt sis memor verborum nostrorum, quæ pariter pepigimus, quando profectus fueram. Vale viuens æuo longiore, & vita feliciore interpellans pro me. Hæc pauca ad te scripsi non arroganter mea commendans, sed humiliter tua deposcens & ceu propriæ germanæ nuper nactæ Vale.

In cœlo flagrans iam iustis vita perennis,
Qua sancti semper fulgebant lumine pulchro
In regno patris, ceu clarus Titan in orbe
Atque per augustam Hierusalem voce tonantem
Sic Dominum semper laudant sine fine canentes, C. dicẽtes.
F
Et sanctas pariter concinnant ore per auras
Hic iugiter celebrant excelso carmina CHRISTO C. orabit
Quem chorus martyrum sic simul omnis adorat Vitiosus versus.
Multum de Domino gaudens de pectore multas C. auctore.
Effundens laudes gratans hominique Deoque C. gratulas.
Lætior ora modis attollen placida miris
Crede mihi quia te summo complector amore.

Vale CHRISTO *virguncula,*
Mihi cura magnopere, C. cura.
Tibi laudes contexo C. contexero.
Teque rogo cum tremore
Vota redde cum feruore C. minaciter.
Quæ pepigimus pariter

CHRISTI *nempe tyruncula*
Atque gnara in opere
Atque grates ingemino
Agna CHRISTI *pro amore*
Altissimo in æthere
Memorare tenaciter.

EPISTOLA XXXV.

G

EPISTOLA BVGGÆ AD BONIFACIVM.

Venerando Dei famulo & plurimis spiritalium charismatum ornamentis prædito Bonifacio siue Vuimfredo dignissimo Dei Presbytero Bugga vilis vernacula perpetuæ charitatis salutem. C. perpetrare.

NOTVM sit almitatis tuæ auctoritati, quod gratias omnipotenti Deo referre non desino, eo quod tibi, vt scriptione beatitudinis tuæ agnoui, multipliciter misericordiam suam tribuit, & te transeuntem per ignotos pagos piissime conduxit. Primum, Pontificem gloriosæ sedis ad desiderium mentis tuæ blandiendum inclinauit; postea inimicum Catholicæ Ecclesiæ Rathbodum coram te consternauit: demum per somnium semetipso reuelauit, quod debuisti manifeste messem Dei metere, & congregare sancta- C.I. horrearum animarum manipulos in horreum. Regis cœlestis Id-
H
circo eo magis confiteor, quod nulla varietas temporalium vicissitudinum statum mentis meæ inclinare queat à proposita charitatis tuæ custodia, sed ardentius vis amoris in me calescit, dum pro certo cognosco, per orationum tuarũ suffragia ad portum alicuius quietis peruenisse. Ideo iterum humiliter moneo, vt intercessionum tuarum studia ꝓ mea paruitate Domino offerre digneris, quatenus sua gratia me faciat incolumem cum tuis protectionibus. Sciatque similiter charitas tua, quod passiones Martyrum, quas petisti tibi transmitti, adhuc minime potui impetrare: sed dum valeam, faciam. Et tu, charissime, dirige meæ paruitati ad consolationem, quod per dulcissimas litteras tuas promisisti, In missarum fer. id est, congregationes aliquas sanctarum scripturarum. Similiter

A militer depoſco, vt ſanctarum miſſarum oblationes offerre digneris pro anima mei propinqui, qui mihi præ cæteris charus erat, cui nomen erat N. Et per eundem portitorem tibi nunc tranſmitto quinquaginta ſolidos, & pallium altaris, quia maiora munuſcula minime potui adipiſci. Sed mihi hæc ſunt cum maxima charitate directa, licet ſint parua in ſpecie. Vale in hoc ſæculo ſancte, & in charitate non ficta.

1. *Tim.* 1. 5.

EPISTOLA XXXVI.

LEOBGITHA BONIFACIO.

c. 36. 1. Leobgida

Domino reuerendiſſimo, & ſummæ dignitatis infula prædito Bonifacio atque in CHRISTO *chariſſimo & mihi affinitatis propinquitate connexo Leobgytha vltima leue iugum* CHRISTI *portantium famula, perennem ſoſpitatis ſalutem.*

B

ROGO tuam clementiam, vt memorare digneris prioris amicitię, quam iam dudum cum patre meo copulaſti, cuius vocabulum eſt *Tinne* in occiduis regionibus qui nunc ante octo annorum curriculum ab hac luce ſubtractus eſt, vt pro anima illius preces offerre Deo non renuas: nec non & matris meæ memoriam commendo tibi, quę eſt cognominata *Ebbe*, quæ tibi, vt melius noſti, conſanguinitatis nexibus copulatur, & adhuc laborioſe viuit, & diu valide ab infirmitate oppreſſa eſt. Ego vnica filia ſum ambobus parentibus meis. Et vtinam, licet ſim indigna, vt merear te in fratris locum accipere, quia in nullo hominum generis mei tanta fiducia ſpei poſita eſt mihi, quanta in te. Hoc paruum munuſculum mittere curaui, non vt dignum C eſſet tuæ almitatis aſpectui, ſed vt memoriã paruitatis meæ retineas, nec longa locorum intercapedine obliuioni tradas: quinimo veræ dilectionis ligaturæ reliquum nodetur in æuum. Hoc, frater amande, enixius efflagito, vt tuarum orationum pelta muniar contra hoſtis occulti venenata iacula. Illud etiam peto, vt ruſticitatem huius epiſtolæ digneris emendare, & mihi aliqua verba tuę affabilitatis, exempli gratia, mittere non recuſes, quæ inhianter audire ſatago. Iſtos autem ſubter ſcriptos verſiculos componere nitebar ſecundum poëticæ traditionis diſciplinam, non audacia confidens, ſed gracilis ingenioli rudimenta excitare cupiens, & tuo auxilio indigens. Iſtam artem ab *Eadburgæ* magiſterio didici, quæ indeſinenter legem diuinam rimari non ceſſas. Vale viuens æuo longiore, vita feliciore, interpellans pro me.

ſup. ep. 21.

Arbiter omnipotens, ſolus qui cuncta creauit
In regno patris, ſemper qui lumine fulget
Qua iugiter flagrans, ſic regnet gloria CHRISTI
Illæſum ſeruet ſemper te iure perenni.

f. flagrat.

EPISTOLA XXXVII.

CENÆ AD BONIFACIVM EPISTOLA.

Venerando Pontifici Bonifacio CHRISTI *amatori Cene indigna ſalutem.*

D

IAM fateor tibi, chariſſime, quia licet te corporalibus oculis raro intueat, quod te tamen ſpiritalibus luminibus cordis iugiter aſpicere non ceſſo. Et hæc parua munuſcula magis indicia charitatis ſunt, quam vt tuæ ſanctitati digna ſint. Et hoc tibi notum facio, quod vſque ad finẽ vitæ meæ, te ſemper in meis orationibus recordor. Et te rogo per creditam amicitiam, vt meæ paruitati fidelis ſis, ſicut in te credo: & vt me in tuis orationibus adiuues, vt Deus omnipotens vitam meam ſecundum ſuam voluntatem diſponat. Et rogo, vt ſi vnquam aliquis tuorum ad hanc prouinciam veniat, vt meam paupertatem interpellet & ſi in aliqua re vel carnalis commodi vel ſpiritalis adminiculi vel tibi, vel alicui tuorum poſſim adiuuare, vt mihi indicet: & ego ad magnam ſalutem animæ meæ credo, vt ſecundum vires meas imperium tuum atque iuſſionem adimpleam. Vale ſemper in Domino.

C. mihi in t.o adiuuas ſic paulo poſt cum datiuo.

E

EPISTOLA XXXVIII.

EPISTOLA EANGYTH ABBATISSÆ AD BONIFACIVM.

C. Epiſtola Eangythi.

Benedicto in Domino in fide ac dilectione venerabili Vuinfritho, cognomento Bonifacio, Presbyteratus priuilegio prædito, & virginalis caſtimoniæ floribus velut liliorum ſertis coronato, nec non doctrinæ ſcientia erudito, Eangyth indigna ancilla ancillarum Dei, & nomine Abbatiſſa, ſine merito, functa, & vnica filia eius Heaburg, cognomento Bugge, in ſancta Trinitate æternam ſalutem.

C. I. liliarũ

F

L. Cadburg

AD referendas gratias amplitudinis & dilectionis, quam tranſmarinis litteris, per gerulum ſcedarum pietatis tuæ, tranſmiſiſti, nullus oris noſtri ſufficit ſermo. Gratulandum eſt, ſi vera laus eſt, qua laudatæ ſumus: timendum eſt valde, ne magis vituperatio ſit non merita laus, quam laudatio. Amantiſſime frater, ſpiritalis magis quam carnalis, & ſpiritalium gratiarum munificentia magnificate, tibi ſoli indicari voluimus, & Deus ſolus teſtis eſt nobis, quas cernis interlitas lachrymis, quod multis miſeriarum moli-bus, velut grauiſſima ſarcina, aut preſſura premente, depreſſæ ſumus: & ſecularium rerum tumultibus tanquam ſpumoſi maris vortices verrunt, &, velut vndarum cumulos, colliſas ſaxis, quando ventorum violentia & procellarum tempeſtates ſæuiſſime in orbem euripum impellunt, & cymbarum carinæ ſurſum immutatæ, & malus nauis deorſum deiicitur. Haud ſecus animarum noſtrarum nauiculæ magnis miſeriarum machinis, & multifaria calamitatum quantitate quatiuntur, & velut veritatis voce de Euangelica domo dicitur: Deſcendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & impegerunt in domum illam, & reliqua. Igitur primum omnium ponitur, & ſuper omnia alia illa, quæ exterius accedunt; memorata innumerabilium concatenatio criminum, & nullius boni plena & perfecta fiducia: & non tantum recordatio animarum noſtrarum ſed (quod difficilius eſt & multo grauius) vniuerſarum commiſſarum animarum promiſcui ſexus, & ætatis; & quod multorum mentibus & diuerſis moribus deſeruituræ, & poſtea ante ſublime tribunal CHRISTI rationem reddituræ non ſolum pro manifeſtis peccatis geſtorum, ſiue dictorum, ſed ſimul pro occultis cogitationibus, quæ homines latent, Deo tantum teſte, & cum ſimplici acie aduerſus duplicem, & cum decem millibus aduerſus viginti millia duellum ducturæ: & accliuis animabus noſtris additur interea domeſticæ rei difficultas & diſputatio diuerſarum diſcordiarum, quas ſeminat omnium bonorum inuiſor, qui rancida corda virorum inficit malitia, & inter omnes homines ſpargit, maxime per monaſticos, & monachorum contubernia. Et ſcit quia potentes potenter tormenta patiuntur. Angit præterea paupertas & penuria rerum temporalium, & anguſtia ceſpitis ruris noſtri, & infeſtatio, quia accuſamur apud eum ab his, qui nobis inuident, vt quidam ſapiens ait: *faſcinatio & inuidia obſcurat multa bona.* Similiter ſeruitium Regis, & Reginæ, Epiſcopi, & Præfecti, & poteſtatum & Comitum, quæ omnia enumerare longum eſt, & facilius poſſunt mente tractari quam ſermone. Additur his omnibus amiſſio amicorum, & contribulium caterua propinquorum & conſanguineorum turba. Non habemus filium, neque fratrem, Patrem, aut patruum, niſi tantum vnicam filiam penitus

I. C. magnificatus L. inter literas lachrymas
L. vorant.
C. I. inormem.
C. I. duratur.
I. ſurſum & m. n. d. immutantur.
C. haud.
Matth. 7.
C. I. alia quæ.

G

L. omnium pluuia pon. & ſequuntur omnia alia, quæ illa exterius accendunt.
C. I. L. grauius quod.
Et multorũ
Luc. 14.
C. I. L. addetis.

H

Sap. 6. 7.

Sap. 4.

deſti-

A
Infra ponitur eius nomen.
C.I. propter ipsius mentis & L. propter ipsius mentis, amentiam.
C.I. concrepat emergeret.

destitutam omnibus charis in hoc sæculo, præter vnam
tantum sororem eius, & matrem valde vetulam, & filium
fratris earum, & illum valde infelicem propter nos, absque ipsius meritis, & quia Rex noster eius gentem multum exosam habet: & nullus est alius, qui noster sit necessarius: sed diuersis casibus transtulit illos Deus. Alii eorum
obierunt in patrio solo, & corpora eorum in terræ puluere
squalente requiescunt iterum resurrectura in die necessitatis, quando herilis tuba concrepabit, & humanum genus
atris tumbis emerget, rationem redditurum: & Spiritus
eorum angelicis vlnis eue&ti regnaturi cum Christo, vbi
omnis dolor deficiet & inuidia fatiscet, & fugiet dolor,
& gemitus à facie sanctorum. At alii patriam reliquerunt,
& æquoreis campis se crediderunt, & sanctorum petiuere Apostolorum limina Petri & Pauli, & multorum Martyrum, virginum, atque Confessorum, quorum numerum
& nomina Deus scit. Pro his omnibus, & huiuscemodi
causis, quæ vix vno die enumerari possunt, quamuis,

C. tædebit

vt dicitur, Quintilis aut Sextilis tempora protelent æstatis, tædet nos vitæ nostræ, & pene nobis pertæsum est viuere. Omnis homo in sua causa deficiens, & in suis
consiliis diffidens quærit sibi amicum fidelem, in cuius

B

consiliis confidat, qui in suis diffidat, & talem fiduciam habeat in illo, vt omne secretum sui pectoris pandat & aperiat: &, vt dicitur; quid dulcius, quam habeas illum cum quo
omnia possis loqui. vt tecum? & ideo duntaxat pro his omnibus miseriarum necessitatibus, quos lacinioso sermone
enumerauimus, nobis necessarium fuit, vt quæreremus
amicum fidelem, & talem, in quem confidamus melius
quam in nosmetipsos, & qui dolores nostros, & miserias, &
paupertates, suas deputaret, & compatiens nobis fuisset,
& consolaretur nos, & sustentaret eloquiis suis, & saluberrimis sermonibus subleuaret. Diu quæsiuimus, & confidimus, quia in te inuenimus illum amicum, quem cupimus & optauim⁹ & sperauimus. Et si nobis Deus dedisset, vt

Daniel. 14. C. Ambac. I. Danielē & int. 43. Act. 8.

per Angelum suum (sicut Abacuc prophetam, cum prandiis
in lacū leonum ad *Danielem* vatem misit: & *Philippum* vnum
de septem diaconibus ad Eunuchum) in illas terras, & in
illam peregrinationem possemus peruenire, vbi habitas:
& si licuisset nobis viua verba ex ore tuo audire, quam dul-

Ps. 118.

cia faucibus meis eloquia tua Domine sua ꝑ mel & fauū ori

C

meo! Sed quia hoc nostris meritis non meruimus, sed longo interuallo terræ marisque, & multarum prouinciarum
terminis diuidimur, tamen pro hac fiducia supra memoratâ, notum tibi facere volumus, frater *Bonifaci*, quia multum

C. Bonifacius. C.I. dominam quæ.

temporis fluxit, ex quo desiderium habuimus, sicut plurimi ex necessariis nostris & cognatis, siue alienis, quo quondam vrbis dominā Romam peteremus, & ibi peccatorū nostrorū veniam impetremus, sicut alii multi fecerūt, & adhuc
faciunt; & ego maxime, quę ætate prouectior sum, & multo
plura in vita mea commisi, & perpetraui. Et huius meæ voluntatis atque propositi mihi conscia fuit Wale Abbatissa

C.I. fuit, nesciuit.

quondam mea, & mater spiritalis, & vnica filia. Adhuc in
annis iuuenilibus fuit, & huius rei desiderium quærere nesciui. Sed quia scimus, quod multi sunt, qui hanc voluntatem vituperant, & hunc amorem derogant, & eorum sen-

C. astipulantibus.

tentiam his astipulationibus affirmant, quod canones synodales præcipiant ꝙ vnusquisq; in eo loco, vbi cōstitutus
fuerit, & vbi votum suum vouerit, ibi maneat, & ibi Deo
reddat vota sua: Sed qa vniuersi diuersa voluntate viuimus,

D

& nobis incerta res & occulta Dei iudicia sunt, sicut ait Pro-

Ps. 35. v. 7.

pheta: *Iustitia tua sicut montes Dei: iudicia tua abyssus multa*, &
eius secreta voluntas & dispensatio in hac re nobis valde
occulta est: Pro his ergo incertis atque occultis ambæ te supplices atque prostratis vultibus flagitamus, vt sis

Num. 16.

nobis Aaron, id est, mons fortitudinis, orationum tuarum nos suffragio fulcias, & dirigas thuribulum deprecationum tuarum, sicut incensum in conspectu diuinitatis, &
eleuatio manuum tuarum comparetur sacrificio vespertino. Vere enim confidimus in Deum, & eius clementiam
exoramus, vt per supplicationem oris tui, & orationes medullatas, ostendat nobis per te, quod nobis profuturum
& vtile iudicauerit, siue in patrio solo viuere, vel in peregrinatione exulare. Similiter postulamus pietatem tuam,
vt tua rescripta trans pontum dirigere digneris, & respondeas his, quæ in his chartis exarauimus rustico stylo & im-

E
C.I. quib. in his rattis exarauimus.
C.I. apud
2. Cor. 5. 12.

polito sermone, quia nullam fiduciam habemus ad eos, qui
in facie gloriantur & non in corde. De tua fide & charitate
in Deum & dilectione in proximum, & illum fratrem
supra memoratum sine nomine, necessarium amicum
nostrum DeneWaldum, si Deus disponat, vel decreuerit,
vt dirigat viam eius in illas partes terræ, & peregrinationem
illam, in qua habitas, tu illum charitate & dilectione suscipias: & si voluntas eius vel desiderium flagitat cum tua benedictione & gratia & eulogia dirigere digneris ad venerabilem fratrem, nomine Bertheri, Presbyteratus gratia de-

C.I. decorato notato.

coratum & confessionis titulo notatum, qui diu incoluit
illam peregrinationem. Vale, frater spiritalis fidelissime atque amantissime, & sincera & pura dilelectione dilectus &
prosperis successibus polle in Domino dilecto. Amicus diu
quæritur, vix inuenitur, difficile seruatur. Ora pro nobis, vt non noceant nobis noxarum crimina amara.

F

EPISTOLA XXXIX.

Claro atque carissimo Dei ministro LVLLÆ, INGALICE *indignus Presbyter tuus, tamen per omnia deuotus famulus in Domino optabilem salutem.*

LITTERÆ namque prudentiæ tuæ, & munera largitatis tuæ ad me vsque directa peruenerunt, quibus
diligenter lectis & consideratis, post præmissam pacificam salutationem, si bene intellexi, insinuasti nobis erga vos diuersas molestias & tribulationes, 2. Tim. 3. 12.
quæ sæpe solent in hoc mundo occupare seruos
CHRISTI secundum Apostoli sententiam: *Omnes
quipie volunt viuere in* CHRISTO, *persecutionem patiuntur*:
contraque omnia tentamenta, orationum nostrarum,
qualiacunque sunt, adminicula humiliter postulasti,
quod & omnis congregatio nostra pro vestra sospitate
sedulo ad Dominum preces fundere studuit, & nunc
amantissime Diacone, quia vicem rescribendo eruditionis tuæ scriptis, propter paruitatem ingenioli mei, di-

G

gne debitum persoluere non potui; tamen scio quia vera
caritas omnia sustinet. Hæc pauca verba rusticitatis meæ cum
minimis munusculis, id est, quatuor cultellos nostra consuetudine factos, & calamistrum argenteum, & mappam
vnam, per fidelem portitorem fratrem vestrum, imo nostrum *Aldredum* amabili præsentiæ tuæ tantum pro memoria caritatis transmittere curaui. Quæso fraternitatem
tuam, vt eo animo à te hæc suscipiantur, quo à me destinata noscuntur. Sed & intercessorem nostrum apud Deum,
venerabilem *Bonifacium* Præsulem omnis caterua fratrum
nostrorum cum Abbaterio in Dei dilectione salutare desiderat.

EPISTOLA XL.

ÆTHILBERTHI
REGIS ANGLORVM
AD BONIFACIVM
Epistola.

H

Domino beatissimo, & Pontificali insula merito decorato Archiepiscopo Vninfretho, cognomento Bonifacio, Ethilberthus Rex Cantiæ in domino dominorum, salutem.

L. Hedilbertus.



ANTE paucos namque annos venerabilis Abbatissa Bugge, postquam Romanæ vrbis loca
sacratissima orationis videlicet obtentu adierat, & exinde huc rursus remeando ad propriam peruenit patriam, & ad monasterium
sanctimonialium fœminarum, quod antea sub iure Ecclesiastico bene regebat, statim cum venissem rogatus ad eius f. rogaturus
colloquium, inter alia desiderabilia, hæc vel maxime audi-

tui

A

tui nostro inculcare curauit, quod dedisses ei licentiam familiariter loqui de rebus scilicet sibi necessariis apud tuam affabilem amabilemque sanctitatem, dum ambo videlicet Romæ essetis, & limina beatorum Apostolorum frequenter visitando terere non supersedissetis. Demum continuo intulit, quod diligenter Paternitatem tuam similiter pro me supplex precibus obnixis compellare curaret, (vtpote consanguinitate propinquitatis nostræ admonita) quatenus, sicut illa meruit penitus salutaribus imbui præceptis & orationum tuarum benedictione confirmari: ita & ego quoq; quamuis absens & ignotus corporali præsentia tamen vt Spiritu præsens, hoc eodem munere mihi necessario à tua solita beneficentia ditarer. Cumque te hoc facturum promisisse indubitata fide diceret, vere fateor, quod non facile verbis explicare valeo, quantum gaudii, quantumque consolationis ex hoc habuerim: eoque multo magis, vt assolet, exhilaratus sum, quod ex inopinata spe subito tot ac tam preciosa dona protulit.

B — *f.* tot tam. *f.* subito tam.

Quocirca vtile mihi omnino ac conueniens esse videtur, vt per fulgidam longe lateque beatitudinem tuam amicalium litterarum lectione, seu fidelium legatorum allegatione alloquar. Quod quidem alio quolibet in tempore melius efficaciusq; adimplere me posse non arbitror quam modo nunc, cum sunt excellentiæ vestræ viri religiosi, qui à vobis huc in Britanniā vtpote prudentes & fideles legatarii transmissi sunt, & nūc videlicet ad iussionis vestræ placidam præsentiam Deo adiuuante, quantocyus optant peruenire. Vnde igitur mihi optime placuit, hunc præsentem portitorem literarum istarum, nomine Etheldum, religionis scilicet habitu Monachum, cum prædictis vestris hominibus, quasi cautiore & tutiore cursu, ad vos dirigere, ac per eum hæc salutaria charitati vestræ seu precatoria scripta porrigere.

L. Helhum. — L. salutaria L. peccatoria. — f. numerosum.

Per quæ nos primo declaramus omnes in commune omnipotenti Deo vberiores gratias rependere, qui tantam in nos misericordiæ suæ gratiam contulit, vt innumerosam multitudinem Gentilium, idololatriæ vetustissimo errore miserabiliter deceptam, ad Christianæ fidei normam, prædicationis vestræ verbo, & labore conuertit. Vnde plurima adhuc, auxiliante Deo, speramus & optamus, certi, quia qui per vos cœpit operari, maiora perficere de die in diem non desinet.

C

Per hunc quoque baiulum horum apicum, reuerentiæ vestræ direxit deuotio mea, magna cum charitate, nonnulla munuscula, id est, caucum argenteum intus deauratum, pensantem libras tres & semis, & duo repta. Et hæc xenia vobis non ea intentione neque occasione direximus, vt terrestre lucrum aliquod, aut retributionem quampiam temporalem pro iis recipere desideremus: sed multo magis geniculando, quod multo magis necessarium est, totis visceribus mentis efflagito, vt qu[ia] ni[mi]m dies mali sunt, & multiplicantur quotidie variæ & improuisæ perturbationes in hoc sæculo scandalis pleno, multis nos ac crebris orationum tuarum suffragiis adiuuare digneris: & ad hoc ipsum agendum alios quoscunque, vel iubendo vel suggerendo, possit prouocare auctoritatis tuæ veneranda dilectio, quæ semper sit viuaci memoria plena, tam dum adhuc esse me in hac mortali carne audias, quam etiam post obitum meum, si te tamen promerear habere superstitem.

C.L. repte. — L. benedici. — C. ipsud f. istud. Non in C. I. quæ C. I. tam dum aduixisse me. — C.I. tecum.

His itaque breuiter summatimque prælibatis, vnam rem præterea à vobis desidero mihi exhiberi, quam vobis acquirere valde difficile esse, iuxta quod mihi indicatum est nullatenus reor: id est, duos falcones, quorum ars & artis audacia sit, grues velle libenter captando arripere, & arripiendo consternere solo. Ob hanc etenim causam de harum acquisitione & transmissione ad nos auium vos rogamus: quia videlicet & perpauci huius generis accipitres in nostris regionibus, hoc est, in Cantia, reperiuntur qui tam bonos producant fetus, & ad supradictam artem animo agiles ac bellicosi educentur, edomentur, ac doceantur. Postremo autem in fine epistolæ precor, vt ad scribentem rescribas, & litteris tuis mihi manifestare digneris, an ea, quæ tibi direxi, bene sint reddita. Orantem pro nobis beatitudinem tuam longæuam diuina pietas faciat.

D — C.I. vt eo.

E

EPISTOLA XLI.

Domino sancto, sapientissimo, CHRISTO quidem charissimo ALDHELMO SCOTTVS ignoti nominis in Deo æterno salutem.

DVM te præstantem ingenio, facundiaque Romana, ac vario flore litterarum, etiam Græcorum more, non nesciam, ex ore tuo, fonte videlicet scientiæ purissimo discere malo, quam ex alio quolibet potare, turbulento Magistro præsertim. Hoc scito prænoscens, ꝙ idcirco te fiducialiter ita obsecro vt me suscipias, doceasq; quoniā fulgor, ceu dictū est, sapientiæ præ multis in te fulget lectorib. ac peregrinorum mentes cupientium sapientiam discere cognoscis, quia tu Romæ aduena fuisti, insuper quod à quodam sancto viro de nostro genere nutritus es. Hæc compendii causa sufficiant, quia si humiliter per charitatem volueris attendere, non minus per pauca verba, quam per plurimas sermocinationes perspicies.

F

Hæc tibi quoque sinceriter dissero Libellum quendam habes, qui non est maior acceptorio duarum septimanarum, quem ego legere cupio. Hoc autem breue tempus prædico, non eo quod mihi plus non opus sit, sed ne hæc petitio fastidium in tua mente creet. Ministrum quoq; equosque, vt opinor, adipiscar. In hoc autem tempore messis, lætum à te responsum sperabo. Orantem pro nobis beatitudinem tuam diuina gratia custodire dignetur.

In C. & I. transpositio verborum & habeo pro habet.

CHRISTE *potens rerum, redeuntis conditor æui:*
Vox summi sensusque Dei, quem fudit ab alta
Mente pater tantique dedit consortia regni.
Impia tu nostræ domuisti crimina vitæ,
Passus corporea mundum vestire figura,
Affarique palam populos hominemque fateri:
Quemque vtero inclusum MARIÆ, *mox numine viso*
Virginei tumuere sinus, innuptaque mater
Arcano stupuit compleri viscera partu,
Auctorem paritura suum: mortalia corda
Artificem texere poli mundique repertor
Pars fuit humani generis, latuitque sub vno
Pectore, qui totum late complectitur orbem.
Et qui non spaciis terræ, non æquoris vnda
Nec capitur cælo, paruos confluxit in artus;
Quin & supplicii nomen, nexusque subisti,
Vt nos subriperes letho, mortemque fugares
Morte tua, mox æthereas euectus in auras
Purgata repetens lætum te luce parentem
Augustum foueas festis vt sæpe diebus
Annua synceri celebret ieiunia sacri.

Claudianus. — C. corpore homineq;. In C. deest hic versus. — G

EPISTOLA XLII.

Dilectissimo in CHRISTO *charitatis vinculo nodato Patri* ANDHVNO *visceralem salutem.*

QVARE non transmisisti vestimenta, quæ debuisti mittere de Fresarum prouincia? Nunc per Deum omnipotentem, extemplo fac vt veniant. Indica nobis aliquid de Episcopo nostro, an ad Synodum Ducis Occidentalium prouinciarum perrexisset, an ad filium Carlomanni: & per epistolam nobis rescribe, & hunc pergentem nuntium iterum cito reuerte nomine *Hartleih*, Quæso te Domine, vt facias cum illic manentem sine labore & huc pergentem. Valete ô flores Ecclesiæ, & orate pro nobis, & nos pro vobis vt pax Christi maneat in nobis. Amen.

H — f. frisorum seu fresorū.

* * *

A

EPISTOLA XLIII.

TORTHELMVS EPISCOPVS BONIFACIO EPISCOPO.

Domino meo dulcißimo, ac sincerißimo charitatis cultu, & præcipue Dei gratia copioso, semperque in Christo pastoralis curæ regimina gubernanti Bonifacio, qui & Vuinfrithus, Archiepiscopo, Torthelmus Episcopus seruus seruorum Dei, in Domino SALVTEM.



DESIDERABILES litteras excellentiæ vestrę suscepimus, quas relegentes cognouimus tuam piissimam deuotionem, feruentissimumque amorem, quem habes propter beatam vitam, &, dextera Domini protegente, meditaris die ac nocte ad fidem Catholicam atque Apostolicam, pro tuæ animæ redemptione, corda paganorum Saxonum conuerti. Quis enim audiens hæc suauia non lætetur? Quis non exultet & gaudeat in his operibus, quod gens nostra CHRISTO omnipotenti Deo credat? Per gerulum vero apicum tuorum, modicum tibi munusculum, sed magni affectus pignus transmitto, simul & indicans, quod omnia quæ à paruitate nostra peteré dignatus es, libentissime suscepimus, hoc est, quod in sacris missarum celebritatibus, & in quotidianis precibus; tuæ sanctitatis memoria celebretur: optanter, & obnixe deprecantes nostræ fragilitatis conscii hoc idem à vestra parte, quanto meritis excellentior est, tanto circa nos perfectius obseruari. Festinet igitur vestra Celsitudo, vti nouum CHRISTO populum coaceruare & dedicare. Profecto enim habetis protectorem humani generis Redemptorem Dominum nostrum Iesum. Fraterno itaque affectu salutantes vestram excellentiam, diuinam deprecamur iugiter clementiam, quæ vos vestrosque in omnibus operibus auxiliare dignetur, vt cum Christo in futuro regnet sæculo.

B

Id est quemadmodum festinare' solet ad gentes conuertendas.
C.I. & diuinam.
F. adiuuare.

C

EPISTOLA XLIV.

Domino gloriosißimo occidentalis regni scepta gubernanti, quem ego, vt mihi scrutator cordis & rerum testis est, fraterna charitate amplector, GERVNTIO Regi, simulque cunctis Dei sacerdotibus per Domnonia conuersantibus, ALTHELMVS, sine meritorum prærogatiua Abbatis officio functus, optabilem in Domino salutem.

V. Beda. l.5. hist. c.19
f. Domnoniam.
C. vbi ex.

NVPER cum essem in Concilio Episcoporum, ex tota pene Brittania, innumerabilis Dei Sacerdotum caterua confluxit, ad hoc præsertim congregata, vt pro Ecclesiarum solicitudine & animarum salute ab omnibus decreta Canonum & Patrum statuta tractarentur, & in commune Christo patrocinium præstante, conseruarentur. His igitur rite peractis, omne sacerdotale Concilium, meam paruitatem pari præcepto & simili sententia compulerunt, vt ad vestræ pietatis præsentiam epistolares litterarum apices dirigerem, & eorum paternam petitionem, salubremque suggestionem, per scriptæ stilum, intimarem, hoc est, de Ecclesiæ Catholicæ vnitate & Christianæ religionis concordia, sine quibus otiosa torpescit, & merces futura fatiscit. Quid enim prosunt bonorum operum emolumenta, si extra Catholicam gerantur Ecclesiam, etiamsi aliquis actualem rigidæ conuersationis regulam sub disciplina cœnobii solerter exerceat, aut certe cunctorum mortalium contubernia declinans in squalida solitudine remotus contemplatiuam anachoreseos peragat vitam. Igitur vt certius vestra sagacitas animaduertere queat, pro quibus causis mea mediocritas scripta direxerit, compendiose & breuiter enucleabo. Auditum namque & diuersis rumorum relatiuis compertum nobis est, quod Sacerdotes vestri in Catholicæ

D

C. epistulares.
f. per epistola vel hæc subintelligitur.
Extra Catholicam Ecclesiam nulla prosunt ad æternam salutẽ bona opera.

E

fidei regula, secundum scripturæ præcepta, minime concordent, & per eorum simultates & pugnas verborum, in Ecclesia Christi graue schisma & crudele scandalum nascatur, quod Psalmigraphi sententia testatur dicens: *Pax multa diligentibus nomen tuum, & non est in illis scandalum.* Pacem quippe religionis pia concordia copulat, sicut charitatem dira contentio contaminat. Nam ad vnitatem fraternitatis rectæ fidei sectatores Psalmista hortatur inquiens: *Deus qui habitare facit vnanimes in domo.* Domus vero hæc, secundum allegoriam, Ecclesia per totos mundi cardines diffusa intelligitur. Hæretici namque & schismatici ab Ecclesiæ societate extranei, per contentionum argumenta, in mundo pullulantes, & veluti horrenda zizaniorum semina in medio fœcundæ segetis sata, dominicam messem maculant. Sed huiuscemodi altercationis opprobrium Apostolica compescit buccina. *Qui vult*, inquit, *contentiosus esse: Nos talem consuetudinem non habemus, nec ecclesia Dei, quæ non habet maculam aut rugam.* Pacem namque, Catholicorum matrem, & filiorum Dei genitricem esse, Euangelica promulgant oracula: *beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Vnde Domino & Saluatore nostro à summo cœlorum fastigio descendente, vt chirographum protoplasti deleret, & mundum pace sequestra reconciliaret, Angelica cecinit melodia, *Gloria in excelsi Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Et Psalmista. *Fiat*, inquit *pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.* Denique rumor Ecclesiæ fidei contrarius longe lateq; percrebuit, quod sint in prouincia vestra quidam sacerdotes & clerici tonsuram sancti Petri Apostolorum Principis pertinaciter refutantes, seq; tali excusationis apologia pertinaciter defendentes viuunt, quod auctorum & præcessorum suorum tonsuram imitentur, quos diuina illustratos gratia fuisse grandiloquis assertionib. contestantur, qui si à nobis solicite sciscitentur, quis primus auctor rasuræ huius & tonsuræ extiterit, omnino aut veritatem ignorando, aut falsitatem dissimulando obmutescunt. Nos autem secundum plurimorum opinionem, *Simonem* magicæ artis inuentorem huius tonsuræ principem fuisse comperimus, quia qualem quantumq; necromantiæ fallaciam contra beatum *Petrum* fraudelenter machinaretur, certamen Apostolorum & X. libri *Clementis* testes sunt, Nos inquam, secundum sacrosanctam Scripturæ auctoritatem, de tonsura nostra veritatis testimonium perhibentes, diuersas ob causas *Petrum* Apostolum hunc ritum sumpsisse asserimus primitus vt formam & similitudinem Christi in capite gestaret, dum pro redemptione nostra crucis patibulum subiturus, à nefanda Iudæorum gente acutis spinarum aculeis crudeliter coronaretur. Deinde vt Sacerdotes veteris & noui Testamenti in tonsura & habitu discernerentur. Postremo, vt idem Apostolus, tuique successores & sequipedæ ridiculosum gannaturæ ludibrium in populo Romano portarent, quia & eorum Barones & hostes exercitu superatos sub corona vendere solebant. Cæterum in veteri Testamento tonsuræ signum à Nazareis, id est, sanctis, ni fallor, sumpsit exordium. Est enim regale & sacerdotale stemmatis indicium. Nam tiara apud veteres in capite sacerdotum constituebatur. Hæc bysso retorto rotunda erat quasi sphæra media, & hoc significatur in parte captis tonsa. Corona autem, latitudo aurea est circuli, quæ Regum capita cingit. Vtrumque itaque signum exprimitur in capite clericorum, Petro dicente: *Vos estis genus electum regale sacerdotium.* Hoc ritu tondendi & radendi, vt vitia resecentur, signatur, & crinibus carnis nostræ quasi criminibus exuamur.

Est autem altera crudelior animarum pernicies, quod in sacrosancta paschali solemnitate CCCXVIII. Patrum regulam non sectatur, qui in Niceno Conc. decem nouennalẽ laterculi circulum per ogdoadam & hendecadam vsque ad finem mundi recto tramite decursum sagaci solertia sanxerunt. Et à XIV. luna vsq; ad XXI. supputationis seriem, & paschalis calculi terminum tradiderunt, quem anticipare & transgredi, contra ius & fas illicitum fore censuerunt. Porro isti secundum decennem nouennemq; *Anatolii* cõputatum, aut potius iuxta *Sulpicii Seuerini* regulam, qui LXXXIV. annorum cursum descripsit, XIV. luna cum Iudæis paschale sacramentum celebrant, cum neutrum Eccle-

Ps. 118. 165.
Ps. 67. 7.
Hæretici & schismatici ab Ecclesia extranei.
C. maculabant.
1. Cor. 11.
Eph. 5. 27.
Matth. 5.
F
Luc. 2.
Ps. 121. 7.
f. Ecclesiasticæ.
f. auorum.
G
f. coronaturæ.
Exod. 28. & 29.
f. retorta.
1. Pet. 2. 9.
H
f. computũ
f. Seueri.

siæ

A ſiæ Romanæ Pontifices ad perfectam calculi rationem ſequātur. Sed nec Victorii Paſchalis laterculi curriculum, qui DXXXII. annorum circulis continetur, poſte is ſectandū decreuerunt. Erat namque genus quoddam hæreticorum apud Oriētales, quod *Teſſareſcæ decatitæ* vocatur, id eſt, *Quartadecimani*, eo quod quarta decima luna cum Iudæis Chriſtum blaſphemantibus, & margaritas Euangelii ritu porcorum calcantib. Paſchæ ſolennitatem peragunt, & ob hoc alieni à beata Orthodoxorum ſodalitate inter ſchiſmaticorum conciliabula infeliciter reputantur, quos B. Auguſtinū in libro de nonaginta hæreſibus ſcripto cōmemoraſſe memini. Illud vero quam valde à fide Catholica diſcrepat, & ab Euangelica traditione diſcordat, quod vltra Sabrinæ fluminis fretum demetarum ſacerdotes de priuata propria conuerſationis munditia gloriantes noſtrā cōmunionem magnopere abominantur, in tantum, vt nec in Eccleſia nobiſcum orationum officia celebrare, nec ad menſam ciborum fercula, pro charitatis gratia, pariter pcipere dignentur: quin imo fragmenta ferculorum, & reliquias epularum lurconū B canum rictibus & immundis deuorandas porcis proiiciūt. Vaſcula quoque & phialas, aut harenoſis ſablonum glareis, aut fuluis fauillarum cinerib. expianda purgandaque præcipiunt. Non ſalutatio pacifica præbetur, nō oſculum piæ fraternitatis offertur dicēte Apoſtolo, *Salutate vos in oſculo ſancto*, nec manib. lomentum, aut latex cum manutergio exhibetur, neq; pedibus ad lauacrum peluis apponitur cum Saluator ſyndone præcinctus diſcipulorum pedes abluēs, normam nobis tradiderit imitandi dicens: *Sicut ego feci vobis, ita & vos facite aliis.* [Rom. 16. 1. Cor. 16. 2. Cor. 13. 1. Theſſ. 5. 1. Pet. 5. Io. 13. 15.] Aſt vero ſi quilibet de noſtris, id eſt, Catholicis ad eos habitandi gratia, perrexerint, non prius ad conſortium ſodalitatis ſuæ adſciſcere dignantur, q̄ quadraginta dierum ſpatia in pœnitendo peragere cōpellantur. Et in hoc hæreticos infeliciter imitantur, qui ſe *Catharos* id eſt, mundos nuncupari voluerunt. Heu heu pro tantis errorib. potiquam euax euax, lacrymoſis vocibus & queruloſis ſingultibus lugubriter ingeminandum reor, & totum hoc contra Euangelii præcepta ſecundum Phariſæorum inanes traditiones agere noſcuntur, Chriſto veraciter adſtipulante: [Matth. 23.] C *Væ vobis Scribæ & Phariſæi, qui mundatis quod foris eſt calicis & paropſidis.* Nam Dominus cum publicanis & peccatorib. conuiuia celebraſſe deſcribitur, vt verus medicus purulentis animarum vulneribus diuinæ pietatis medicamina & cœleſtis clementiæ cataplaſma componeret. Idcirco peccatorum conſortia, Phariſæorum more, minine deſpexit, ſed potius illam peccatricem pollutæ vitæ piacula lugubriter deflentem. & dominicos pedes fuſis lacrymarum imbrib. humectantem, ac ſolutis & laxis cincinnorum crinib. tergentem ſolita clementia miſericorditer refocillauit dicens: [C. refocillatur.] *Remittuntur illi peccata multa, quia dilexit multum.* [Luc. 7. 47]

Quæ cum ita ſe habeant, propter communem cæleſtis patriæ ſortem, & Angelicæ ſodalitatis collegium, ſubnixis precibus & flexis poplitibus veſtram fraternitatem adiurātes ſuppliciter efflagitamus, vt vlterius doctrinam & decreta beati Petri contumaci cordis ſupercilio & proteruo pectore non abominemini, & traditionem Eccleſiæ Romanæ propter priſca priorum ſtatuta veſtrorum nequaquam tyrannica freti pertinacia arroganter aſpernemini. Petrus namque Dei filium beata voce confeſſus audire meruit: *Tu es Petrus & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ* D *inferi non præualebunt aduerſus eam, & tibi dabo claues regni cælorum, & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cælis, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælo.* [Matth. 16.] Si ergo Petro claues cæleſtis regni à Chriſto collatæ ſunt, de quo Poeta ait:

Clauiger æthereus portam qui pandit in æthra,

quis Eccleſiæ eius ſtatuta principalia ſpernens, & doctrinæ mandata cotemnens p cæleſtis paradyſi portam gratulabūdus ingreditur? & ſi ipſe poteſtatē ligandi atq; monarchiam ſoluendi in cælo & in terra, felici ſorte & peculiari priuilegio, accipere promeruit, quis Paſchalis feſti regulam, & tōſuræ Romanæ ritum refutans non potius ſe ſtrictis nexib. inextricabiliter obligandum, quam abſoluendum clementer vllatenus arbitretur? Sed fortaſſe quilibet ſtrophoſus librorum lector, ac ſagax ſcripturarum diſceptator tali ſe excuſationis clypeo defendat, & talis apologiæ parma prote-E gat: Ego inquiens, vtriuſque inſtrumenti præcepta ſincera fide veneror, ac Sanctæ Trinitatis vnam eſſentiam, vnamq; ſubſtantiam & trinam perſonarum ſubſtantiam corde credulo confiteor Dominicæ incarnationis ſacramentum & paſſionis patibulum, ac reſurrectionis trophæum voce libera per populum prædicabo. Supremum viuorum & mortuorum examen, quando ſingulis quibuſq; pro meritorum diuerſitate diſpar retributio æquiſſimis iudicii lancibus trutinabitur, diligenter denuntiabo, & huius fidei priuilegio in Catholicorum cœtu glomeratus ſine aliquo infelicitatis, obſtaculo connumerabor. Sed huius excuſationis propugnaculum, ſub quo ſe deliteſcere confidunt, Apoſtolicæ caſtigationis baliſta ſolo tenus dirutum conquaſſare & confringere nitar. Ait namque Iacobus materteræ Domini filius: *Tu credis, quia vnus eſt Deus*, & quia per ironiam X I I. tribubus in diſperſione gentium conſtitutis loquebatur, ſtatim ſubiunxit, *benefacis: & dæmones credunt & contremiſcunt, quia fides ſine operibus mortua eſt.* [Iacob. 2. C. per Hieroniam, f per epiſtolam.] Fides nempe *Catholica* & fraternæ caritatis concordia inſeparabiliter pari tramite tendunt, ſicut prædicator egregius & vas electionis eleganter atteſtatur: F *Si nouerim omnem prophetiam, & omnia myſteria, ſi habeam fidem, ita vt montes transferam, & ſi tradidero corpus meum vt ardeam, caritatem autem non habeam nihil mihi prodeſt.* [1. Cor. 13.] Et vt breuis ſententiæ cluſtello cuncta concludantur, fruſtra de fide *Catholica* inaniter gloriatur, qui dogma & regulam Sancti Petri non ſectatur. [f. clauſtrello vel, clauſula. C. ſequentem.] Fundamentum quippe Eccleſiæ & firmamentum fidei principaliter in Chriſto & ſequenter in Petro collocatum nequaquam ingruentibus tempeſtatū turbinib. nutabundum vacillabit, ita Apoſtolo promulgante, *fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Ieſus Chriſtus.* [1. Cor. 3. 11.] Petro autem veritas ita priuilegium ſanxit Eccleſię: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* [Matth. 16.]

EPISTOLA XLV.

Claræ CHRISTI *Eccleſiæ lampadi luciferæ, meoque in doctrina diuinæ legis deuotiſſimo adiutori,* GREGORIO *duplici Presbyteratus, Abbatiſque honore, cum præcedente propriorum meritorum ſuffragio, decorato,* LVLLVS *extremus orthodoxæ matris, videlicet Eccleſiæ alumnus, immarceſcibilis caritatis, in angulari lapide vtriuſque Teſtamenti, ſalutiferam ſalutem.*

G FIDO geſtante gerulo munera largitatis tuæ ad me vſque delata peruenerunt: ſed & ſuauiſſimæ beneuolæ caritatis tuæ ſalutationes omne munus vincentes more ſolito pariter comitabantur, quibus auditis & perceptis, vberes Deo piiſſimo primitus egi gratias, vt decuit, & deinde fraternitati tuæ debitas reddidi grates, quia te in minore poteſtate fidelem ſciebam, in maiore citius fideliorem comprobaui. [C. ſuauiſſimas. C. comprobaui Conperto. C. cur.] Comperto igitur proſperitatis tuæ ſucceſſu æger animus vtrumque egit: gaudebat de aſcenſione cari ſodalis, ſed contriſtabatur de diuiſione, quia hoc intolerabile apud homines videtur, dum is qui præ cæteris plus diligitur, repente ſubtrahitur, quamuis pro certo ſciam quod nulla terrarum ſpatia illos diuidere poſſunt, quos verus Chriſti amor H indiſrupto germanitatis vinculo nectit, teſte Deo, ne videar adulando fallere, quia te, Pater, quantum mentis poſſibilitas attribuit, interni affectus amore diligo. Hoc autem ſubnixa prece humiliter obſecro, vt nunquam ſemel in Chriſto cœptam caritatem, deſidia corporis, in noſtro pectore frigeſcere ſinamus, velut paruam ſcintillam tenuis ignis fulua cinerum fauilla ſoffocatam, ne in deriſum veniamus à prætereuntibus cœptum ædificium conſiderantibus turris. Dicit ſcriptura: *Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit*, nec quilibet artifex de cœpto opere laudatur, ſed de perfecto. [Luc. 14. 29 Matth. 10. 22. 24. 13.] Hoc autem meam mediocritatem quamlibet ætate iuniorem, merito graduque minorem, ſcientia inferiorem, abſque vllo dubitationis ſcrupulo & ſeruaſſe, & ſeruaturam eſſe ſcito. De tua vero vitæ grauitate, mentiſque ſtabilitate nihil dubito. Muniamus nos ſpiritali armatura iuxta Apoſtoli præceptum, *orantes pro inuicem*, vt ſaluemur, quia [Iacob. 5.]

A

multum deprecatio iusti assidua, Iacobo atteſtante, apud Deum *valet*; & eo diligentius huic inſiſtamus, quo vehementius nos variis tentationum telis impugnari non ignoramus. Dextera ſcilicet fortior læuam infirmiorem adiuuare non ceſſat; & læua dexteræ ſicut ancilla dominæ, deſeruire non deſinet, id eſt, meam inſtabilitatem bonæ vitæ tuæ exemplis caſtigando, corrigendo, admonendo, quamuis abſentem corpore, ſpiritu tamen præſentem ſicut tibi moris eſt, ad melioris vitæ perfectionem, deducere non deſinas, & ego tibi humili deuotione, quantum vires ſuppeditant, fidelem famulatum in omnibus præbebo. Exhortatoria mediocritatis meæ verba, quamuis fatua & ſuperflua videantur, obſecro, vt non moleſte à tuæ caritatis collegio recipiantur, quæ ſola caritas exigebat ſcribere ſine dictandi materia, quæ omnia vincit, ſicut ſcriptum eſt: *Amor omnia vincit, & nos cedamus amori*, ablata omni tumoris ſuperbia. Hæc ſunt ſuaſoria verba, q̃ ſine meo periculo dicere nõ poſſum, vt in hac temporali poteſtate & terreſtri ditione, qua auctore Deo, iam nunc vteris, dominicæ ſententiæ ſemper memor ſis ſonantis, *Regnum meum non eſt de hoc mundo*. Et illud Apoſtoli; *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt*. Quibus verbis quid aliud innuitur, niſi aperte dixiſſe illum intelligamus. In illum nolite oculum mentis veſtræ figere, quem quotidie ipſa ruina ſua cernitis cadere: ſed in illum tota mentis intentione aſpicite, illumque totis viribus diligite, qui ante omnia ſecula eſt, & per omnia ſecula immutabilis manet, qui futuro & præterito tempore caret, ſed eſſe ſibi ſemper eſſentialiter eſt. Quid eſt.n. huius mundi fugitiua fœlicitas, & caduca proſperitas, niſi vapor & fumus? Inter temporalem proſperitatem & æternam fœlicitatem multum diſtare quis peritorum ignorat: Diſcamus igitur hac temporali poteſtate frui præter æternam fœlicitatem, & in cuius comparatione nobis omnia vileſcant, Veſtimenta precioſa, caballos farre paſtos, accipitres, falconeſque cum curuis vnguibus latrantes canes, ſcurrarum bacchationes, cibi potuſque exquiſitæ dulcedinis ſapores, argenti aurique rutilantis pondera ſpernamus, ne ſit mollis culcitræ pauſatio, molliaque ceruicalia à viris potius exhibeantur, quam à flammeis puellis. Ante omnia, incauta familiaritas extranearum fœminarum abſcindatur, quia ſæpe ſeducimur incauta ſecuritate peius quam aperta tentatione. Tumultuoſam miniſtrorum multitudinem clandeſtina diuinarum ſcripturarum eloquia expellant, quia illa fouea omni cuſtodia cauenda eſt, per quam plurimos miſerabili ruina conſpicimus corruiſſe. Nam ſæpe robuſtus miles infeſtiſſima telorum iaculatione eo fortius impugnatur quo inuictus videtur. Quamuis hoc iniſſe te negotium liquido nouerim occaſione lucrandarum animarum, & pro ſtudio multiplicius ſeruiendi Deo: tamen memento, quia mollem manum durus capulus exaſperat. Quapropter, care collega iam dudum, & nunc pie præceptor, *in omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis*. Feſtinatio autem ad te veniendi, propter multiplicem tribulationem, quam iugiter, Deo gratias, ſuſtinemus, mihi vndiq; denegata eſt. Huius muneris magnitudinem noli intendere, ſed deuotam mentem dirigentis intuere. Antiquæ familiaritatis fiducia fretus libet mihi hac epiſtiuncula quandam ſententiam frequenter apud nos habitam, quando limpida dicta Dei communiter rimabamur, breuiter tangere; nequaquam tamen ad tuæ puræ religionis perſonam pertinentem, cuius bene recordaris dum legitur, ſed ad quendam ſchiſmaticum nefandiſſimũ pertinebat, qui ſemper iurare ſolebat, nihil ſe terreni accepturum. Cum ſubito ex improuiſo, velut nouum phantaſma, Epiſcopus apparuit, hoc iam maxima ex parte futurum eſſe formidabo. Longioris ſermonis prolixitas legenti faſtidium ne gignat (Nam Sapiens paucis vtitur verbis, ſtultus autem multis fatigatur, ſicut & ego) obſecro iſtius epiſtolæ rubiginem emendando abſterge, meique erroris indulgentia detur. Deus tibi, quod ad ſalutem tuam pertineat, clementer inſpirare dignetur; & cum grege tibi commiſſo incolumem Paſtor paſtorum te cuſtodiat. Propria manu ſcripſi hęc. Obſerua quæ præcipiuntur & ſaluus eris.

[Left margin notes: Virgil. eclog. 10. Omnia vincit amor, nos cedamus amori. — Al. Confirmari poteſt ex Cant. 8. 7. — 1. Cor. 13. 8. — Matth. 26. — 1. Ioan. 2. 15. — Al. illos. — B — Iac. 4. 14. — Al. propter. — Al. ſpargantur, vt ſint. — C — Eccl. 40. — D — Videtur hic deeſſe illa ſententia.]

E

EPISTOLA XLVI.

Sorori in CHRISTO cariſſimæ Leobgythæ Lullus exiguus ſeruus, auctoritate Domini Bonifacij diſcipulorum, in Domino ſalutem.

NOn immemorem tuæ ſagacitatis induſtriam æſtimo Euangelicæ ſententiæ, qua dicitur: *Beati pauperes Spiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. Illa paupertas patienter ferenda eſt, eodem Euangeliſta teſtante, qui ait: *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras*: Illud Dauidici cum corde retinens, *quia ſecundum multitudinem dolorum tuorum conſolationes Dei lætificarunt animam tuam*. Nec enim contemptui vel obliuioni tuam ſinceram in Domino germanitatem deditam arbitreris, quamuis per interducias temporum, corporali præſentia ſecernamur; neque in tuis neceſſitatibus feſſum me eſſe vllo modo autumes, ſed tantum diabolicæ fraudis aſtutia præoccupatum atque miniſtrorum eius ſubdola inſectatione fatigatum ſcias; & iuxta Prophetæ dictum, *tædet me vitæ meæ* propter filios nequitiæ. Quicquid autem neceſſitatibus tuis deſit, per Gundwinum Diaconum reuerſurum indicato. ſuggere illi, vt in laboribus meis non laſſeſcat, quia valde rarus eſt, qui tribulationes meas mecum participare velit. Vale in Domino, intercedens pro me tanto enixius, quanto grauiore anguſtia deprimor.

[Right margin notes: Matth. 5. — Luc. 21. 19. — Pſal. 93. 19. — Inducias. — C. vt. Iob 19. 21. c. 10. 1. — F]

EPISTOLA XLVII.

Lullus exiguus atque humilis Antiſtes, Suithan, eiuſque ſubiectis.

APOSTOLICVM præceptum eſt, Oſuuitha vt gregem Domini ſolicite ſeruãdo paſcamus, ne abſque ouili repertus, luporum morſibus pereat. Hoc quidem te egiſſe, & acturam eſſe confidens quæ à ſanctiſſimo viro *Bonifacio* martyre CHRISTO, eiuſque diſcipulis regularis vitæ diſciplinam ſuſcepiſti, putabam iuxta modulum intelligentiæ tuæ: ſed (quod triſtis ac mœrens dicere cogor) longe aliter feciſſe comprobatis, quæ neglectis animabus, pro quibus CHRISTVS mortuus eſt, de quarum vita reddituraes rationem in die iudicii ante tribunal CHRISTI, dum ſacro palliatas fœminas N. & N. contra ſtatuta canonum, & ſanctæ regulæ diſciplinam, ſine licentia, & conſilio meo, ad iniuriam Dei, eiuſque matris Beatæ MARIÆ ſemper Virginis, cuius famulatum exhibere debuerunt; in laqueum Diaboli propter arrogantiam ac voluptatem laicorum explendam, ad perditionem animarum ſuarum, liberas ire permiſeris in longinquam regionem, non recolens illud Euangelicum: *Si cæcus cæco ducatum præbet, ambo in foueam cadunt*. Et illud: *Anima quæ peccauerit, ipſa morietur*. Sed ne forte hanc meam obiurgationem parui pendens contemnas, Apoſtolico te ſermone percutiam, quo ait: *Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant*. Pro huiuſmodi ſtultitia excommunicatam te eſſe ſcias cum omnibus tuis, qui hunc negligentiæ reatum conſentiendo perpetrauerunt, vſque dum digna ſatisfactione hanc emendetis culpam. Illas autem vagas, & inobedientes ſupradictas fœminas, intra cellam veſtram non recipiatis, ſed foras monaſterium, excommunicatæ ab Eccleſia CHRISTI, ſedeant, pœnitentiam agentes, dum venerint, in pane & aqua, & vos ſimiliter abſtinendo ab omni carne, & omni potu, qui melle indulcoratur: ſcientes, quod ſi ſpernitis iſtam increpationem, quod ſpernatis eum, qui à Deo miſſus eſt peccatores ſaluos facere, id eſt, CHRISTVM, qui dixit in Euangelio, *Qui vos ſpernit, me ſpernit, qui autem me ſpernit, ſpernit eum qui me miſit*, id eſt, DEVM Patrem omnipotentem.

Optamus in CHRISTO ad meliora vos conuerti.

[Right margin notes: f. Oſuuithę. — G — C. palleatas vel pellectas. — Matth. 15. 14. — Ezech. 18. 4. — 1. Timoth. 5. 20. — H — Luc. 10. 16.]

A

Vel. militi N. in æthereo Deo, gloriosam d. s. f.

EPISTOLA XLVIII.

Reuerendissimo fratri, CHRISTIQVE emerito militi Regi In-æthério Domino glorioso diuinæ sospitatis salutem.

QVORVNDAM venerabilium seruorum Dei relatione didici, quod acerba morborum valetudine grauiter affectus, diu cruciatus laboriose fatigatus sis, non tamen lugubriter defectus. Vt autem hoc mihi compertum est, grates spiritali Patri agens cœlesti gratia te visitatum, diuino munere ditatum, spiritali specimine ornatum esse intellexi. Ista inquam visitatio flagellantis Domini te inuitat, vt ei, inhiante desiderio & immarcescibili caritate, iungaris. Ideo nunquam de memoria obliterandum quod dictum est: *Concupiuit Rex speciem tuam*: & solerti meditatione non ignores, te, licet ad tempus manu flagellantis & amantis Domini infirmatum, tamen æternaliter ad animæ salutem præparatum; quia *flagellat Deus omnem filium quem recipit.* Et gratulabundus lætusque dicas cum Paulo Apostolo; *Quando infirmor, tunc potens sum, & virtus in infirmitate perficitur*, vt imbecillitas corporalis, fortitudo sit spiritalis, vt merearis esse filius altissimi, qui te ad thalamum Regis æterni inuitat. Valere te iugiter prosperis successibus in Christo opto, &c.

Ps. 44.

Hebr. 12. 2. Cor. 12.

B

EPISTOLA XLIX.

SIGEBALDI REGIS

Reuerendissimo Præsuli & piæ paternitatis prærogatiua diuulgando Archiepiscopo BONIFACIO SIGEBALDVS licet indignus & vltimus famulorum DEI famulus optabilem in Domino salutem.

PRIMITVS subnixis precibus ac si progeniculans flexis poplitibus, vt indulgeas obsecro petitionem meam, quam rogaui te per tuum Presbyterum nomine *Eobo*, id est, vt tibi indicaret meam petionem & desiderium, id est, vt tu meus esses Episcopus cum meo Episcopo *Danielo*. Pro tua clementia hoc mihi concedebas, si ita fecisset, sicut eum rogaui. Putabam à te Domine mi, aliquem consolationis sermonem venire ad me. Notum sit tibi, quod ex eo tempore nomen tuum adscriptum habuissem, cum *Missarum solemnia* celebrarem simul cum nominibus Episcoporum nostrorum, & modo non cesso quam diu subsistam; & si superuixero tibi, cum nomine Patris nostri *Erenuualdi* Episcopi tuum adscribo nomen. Et hoc tibi intimare curabo, quod hoc scribo, non quia de merito mei peccatoris confidens sim, sed de misericordia Dei, & spe tua quam habes in Deum. Ideo deprecor te, vt tecum memoria mea secundum paruitatem meam, & in præsente & in futuro persistat. Vale in Christo.

C

scribens. C. spes.

EPISTOLA L.

IN Dei nomine acceptis litteris, frater charissime N. de tua præsentia nobis allatis, cum gaudio suscepimus gratias Deo agentes, quia audiuimus, quod longe te agente in peregrinatione, Dominus benignitatem suam tecum exhibuit: Salutantes te in Christo, omnis cognatio tuorum consanguineorum, & obsecrantes, vt diligenter in Deo bonis operibus proficere studeas, nostris adiunctis precibus, vt ille qui est omnis consolationis dator, qui nos in huius miserabilis vitæ itinere corporaliter separauit, in suo regno semper mansuro sine fine coniungat. Vale semper salutatus supplicibus tuorum amicorum cum vocibus.
Protegatur à Domino vita tua amodo & vsque in sempiternum.

D

f. conuocibus vt conuoco.

E

EPISTOLA LI.

Dominæ sanctæ atque à Deo honorabili Adolanæ Abbatissæ, ELFFLED Ecclesiasticæ familæ famula sempiternæ sospitatis salutem in Domino.

EX quo nos formam vestræ sanctitatis ab aduentantibus ex illis partibus rumore celebri referente cognouimus, inprimis nos vestram visceraliter, iuxta præceptum Dominicum, ex intimo pectore amorem cepisse, Domino dicente: *Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem.* Quapropter precibus subnixis suppliciter poscimus, vt sacrosanctis flammigerisque oraculis vestris nos apud almipotentem Dominum defendere dignemini, siquidem vobis vicem reddere nostra humilitas minime pigebit, Apostolo Iacobo hoc ipsum præcipiente ac dicente: *Orate pro inuicem vt saluemini.* Insuper & summæ sanctitati vestræ ac solitæ pietati N. deuotam ancillam Dei ac religiosam Abbatissam, charissimam fidelissimamque filiam nostram ab annis adolescentiæ, pro Christi caritate, & pro honore sanctorum Apostolorum *Petri* videlicet & *Pauli*, ad ipsorum sancta limina ire cupientem, sed à nobis pro necessitate atque vtilitate animarum sibi commissarum hactenus detentam, obnixe omni cum diligentia commendamus: & precamur quatenus cum affectu veræ caritatis in sinum clementiæ piæ à vobis suscipiatur cum his qui secum comitantur, vt diu desideratum ac sæpe cœptum iter, Deo auxiliante, adnitente etiam vestra pietate, tandem aliquando perficere possit. Quamobrem iterum iterumque reperendo petimus, vt cum vestris indiculis missisque ad almissimam vrbem Romam, prospero cursu, suffragante sancto ac signifero Apostolorum principe Petro, dirigatur; & si quando præsens, Deo volente, adfuerit, quicquid viua voce, qualibet occasione stimulante, pro sui itineris necessitate suggesserit, paratum apud vos inuenerit. Orantem pro nobis sanctitatem vestram diuina gratia tueri dignetur.

Ioan. 15. 12. C. quia pp.

Iacob. 5.

F

f. pie.

EPISTOLA LII.

Fratribus in Christo charissimis COENGILSO, & INGELDO Abbatibus, & singulariter cognato nostro VVIEHTBERTO Presbytero, omnis congregatio trium monasteriorum, id est, ALDHVNI Patris reuerendissimi, & CNEVBVRGÆ CHRISTI famulæ, nec non & COENBVRGÆ Abbatissarum perennem atque insolubilem in Domino salutem.

G

C. Abb. solubilem.

LIBENTER namque atque gratanter vestræ salutationis munuscula suscepimus, Deoque adiuuante, iisdem digna recompensare desideramus: & eam quam circa nos scripsistis habere in orationibus communionem, bono animo & pura fide erga vos indesinenter habere, horis quibus intimastis, consentimus. Nomina quoque nostrarum defunctarum sororum ego *Cneuburg* memorialiter te habere, ô *VVietberte* Presbyter fidelis, deprecor, & omnibus circumquaque amicis transmittere, quarum prima fuit *Quoengyth* soror mea germana, & *Edlu* quæ erat cum adhuc viueret mater *Etan Aldhuni* quondam tui Abbatis propinqua, quarum vtiqueambarum fuit vno die depositio id est, Idibus Septembris. Orantem pro nobis beatitudinem vestram Dominus omnipotens custodire dignetur incolumem dilectissimi fratris, & Domini per æuum.
Emmanuel. Salutate omnes circumquaque Christi seruos nostris veracissimis verbis dilectissimi fratres.

H

C. saluta.

* * *

A

EPISTOLA LIII.

Dominis sanctis & in CHRISTO desiderandis Patribus ac fratribus in monasterio Glestingaburg constitutis Vuiehtbert Presbyter, vester vtique seruus, ac seruorum Dei supplex in Domino salutem.

1. Tim. 2.

BENEDICTVS Deus, *qui vult omnes homines saluos fieri & ad agnitionem venire veritatis*, qui etiam nostrum iter sua voluntate in has prouincias, id est, in confinio Paganorum, Hæssonum, ac Saxonum prosperum, vltra mare, & per huius mundi pericula, sine merito nostro, licentia vestra & orationibus, ac misericordia sua direxit. Scitis, fratres, quia non nos terrarum spatia diuidunt, quos CHRISTI charitas nectit. Semper ergo fraternitas vestra, ac reuerentia, simul & orationes pro vobis ad Deum, in me manent. Vos autem volo scire charissimi, quod Archiepiscopus noster BONIFACIVS cum aduentum nostrum audisset, per semetipsum dignatus est longa via in obuiam nobis venire, ac suscipere valde benigne. Nunc, dilectissimi, credite, quod labor noster nobis non sit inanis in Domino sed vestræ sit mercedis. Deus enim omnipotens per misericordiam suam, ac merita vestra, sufficientiam operis nostri bonam perficit, licet valde sit periculosum ac laboriosum pene in omni re, in fame & siti, in algore, & incursione Paganorum inter se degere. Idcirco rogo diligenter orate, vt sit nobis sermo in apertione oris, & permanentia in opere, & fructus. Valete in Domino. Salutate fratres in gyro primo *Ingeldum* Abbatem & congregationem nostram, ac mandate matri meæ *Tettam*, atque congregationi eius prosperum iter nostrum. Communiter omnes obnixis precibus flagito vicem instantiæ orationis nostræ impendere, orantemque pro nobis beatitudinem vestram diuina tueatur clementia, opto.

C. Kar. B

inter eos. C. pro nobis Eph. 6. 19.

EPISTOLA LIV.

C

Dilectissimo fratri & compresbytero N. Vuiethbert exiguus in CHRISTO æternæ charitatis salutem.

INTIMÆ charitatis obnixis precibus flagito, vt mei in tuis sacrosanctis orationibus memor esse digneris, quia mundanæ tentationis malleo, vanis rebus turbantibus percutior.

EPISTOLA LV.

Venerando ac diligendo fratri in CHRISTO optabilem sempiternæ sospitatis salutem.

C. fribulis f. friuolis.

FATEOR charitati tuæ quod nunquam falsis verborum fabulis fidem accommodare volui, nec de tuæ deuotæ charitatis fidelitate aliquas diræ derogationis aristas accrescere credebam: sed magis tuæ dilectionis beneuolentiam meminisse reor sententiæ Salomonis, qua dicit: *Ne moliaris amico tuo malum, cum ipse fiduciam habuerit in te.* Et nunc credula cordis præcordia gesto de tuæ deuotionis perseuerantia. Gratias tibi refero pro adminiculo diuinæ scripturæ, quod mihi benigne transmittere curasti: idque obsecro, vt quando potueris me adiuuare in membranis scribendis, transmittas: & quodcunque mihi mandaueris, tibi necessarium in corporali solatio, libenter ac fideliter faciam; & licet locorum spatio longe separemur, tamen spiritali charitate adunati simus. Vale semper in Domino, meæque paruitatis memor in tuis sacris orationibus esse digneris.

D Prou. 3. 29.

C. scribendi.

E

EPISTOLA LVI.

Fratri vnico atque amantissimo N. H. vltima ancillarum Dei in CHRISTO salutem.

f. Hidda.

QVID est, frater mi quod tam longum tempus intermisisti? quod venire tardasti? Quare non vis cogitare, quod ego sola in hac terra, & nullus alius frater visitet me, neque propinquorum aliquis ad me veniat? & si ideo facis, quia adhuc nihil potui, secundum quod mens tua diligenter voluisset, aliquid beneficii impendere, tamen charitatis atque affinitatis iura, nullo alio suadente, aut mentem tuam mutando, debes obliuisci. O frater, ô frater mi, cur potes mentem paruitatis meæ assiduo mœrore fletu atque tristitia die noctuque, charitatis tuæ absentia affligere? Nonne pro certo scies quia viuentium omnium nullum alium præpono tuæ charitati? Ecce non possum omnia per litteras tibi indicare. Iam ego certum teneo, quod tibi cura non est de mea paruitate.

C. mens tua obliuiscere.

F

EPISTOLA LVII.

Dilectissimæ atque amantissimæ sorori, & mihi sincero charitatis affectu venerandæ, Aldhelmus supplex indigno Abbatis vocabulo functus, in Domino salutem.

COGNOSCAT vestra almitas de baptismo sororis, me interrogasse Pontificem, qui licentiam dedit baptizari illam sanctimonialem, sed tantum clam & latenter. Saluto te diligenter, *Osigegyth* ex intimo cordis cubiculo, subnixis precibus obsecrans, vt assidua scripturarum meditatione mentem tuam occupare non desistas, quatenus Psalmigraphi sententiam compleas dicentis: *In lege eius meditabitur die ac nocte.* Et idem Psalmista hoc item testatur dicens: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua*, & reliqua. Orationum vero mearum vt memores sint omnes sorores per CHRISTVM suppliciter obsecra qui dicit Apostolo, *multum valet deprecatio iusti assidua.* Vale decies dilectissima, imo centies & millies. Te Deus valere faciat.

C. illum.

Psal. 1. Psal. 118. Iacob. 5.

G

EPISTOLA LVIII.

Reuerendissimo atque sanctissimo Coepiscopo Forthereo, Berhtvvaldus, famulorum Dei famulus, salutem in Domino.

QVOMODO petitio mea, qua precatus sum coram te venerabilem Abbatem Beoruualdum de concedenda vnius captiuæ puellæ, quæ propinquos apud nos habere monstratur, redemptione, in irritum, contra quod credidi, cessit, & denuo eorundem precibus inquietos vtilissimum duxi, ad te per eiusdem puellæ germanum, vocabulo *Eppa*, has litteras destinare: per quas obsecro, vt ipse omnino obtineas à prædicto Abbate, quatenus pro eadem puella trecentos accipiat solidos de manu præsentium geruli, & ei tradat illam hucusque perducendam, quo possit reliquum vitæ suæ spatium cũ consanguineis suis, nõ in seruitutis tristitia, sed in libertatis transigere lætitia. Quam rem dum ad effectum tua perduxerit beneuolentia, & à Deo mercedem, & à me gratiarum actiones habebis, Frater quoque noster Beoruualdus nihil vt æstimo; de eo quod in ea iuste possedit, amittit. Quod ante debui facere, obsecro, vt cum tui memoriam in crebris orationibus feceris, mei nihilominus meminisse digneris. Incolumem Reuerentiam tuam æuo prolixiore IESVS CHRISTVS Dominus noster custodiat.

C. vtilimũ.

H

C. tui mei.

A

EPISTOLA LIX.

IN nomine Domini noſtri Iesv Christi, ego huic fratri, nomine N. libentiſſime concedo, vt ad monaſterium venerandi Abbatis, in quo primitus prædictus frater Deo debitam ſeruitutem deuouit, cum pace congregationis noſtræ, reuertatur, ibique Christo fideliter ſeruire nitatur.

C. non. N.

EPISTOLA LX.

Reuerendiſsimo fratri atque chariſsimo in CHRISTO N. ſine fine ſalutem.

DEPRECOR te ergo, vt mihi minimo digneris ſolatium præbere, atque neceſſitatibus meis piiſſima mente ſubuenire libellis, de quibus mentio facta fuerat. Id eſt quod neceſſe habeo.

C. haber.

B

EPISTOLA LXI.

Reuerendiſsimo atque ſanctiſsimo N. ego minimus, nomine Latito, ſine fine ſalutem in Domino.

f. Lanto.

AVDIO de te, quod iter vis incipere, hortor vt non defeceris. Eia, fac quod incepiſti. Memento Saxonicum verbum: *Oſt daed lata domæ for. ldit ſigi ſith gabuem ſuurltit thiana.* Sed tamen tale quid in te haud ſcio. Non eſt hic operandum: ſed tende vbi meſſis eſt, Deo adiuuante, ſicut Saluator dicit: *Meſsis quidem multa, & operarij autem pauci,* & cætera. De me quid dicam minimo? qui ſub regula alterius viuo nihil habens lucri, ſicut omnium moris eſt hic habitantium nihil habentium niſi quotidiana ſtipendia ſed tamen non doleo propter nimiam paupertatem, quomodo Dominus conſolauit nos dicens: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum regnum cælorum.*

Matt. 9. 37. C. fixero. C. habētes. Matth. 5.

C

EPISTOLA LXII.

Chariſsimis filijs Denehardo, Eanbertho, Vinberto, Sigeherio, Sigevvaldo, Lullus Antiſtes in Domino ſalutem.

ADMONEMVS vos vt rogetis omnes vbique Deo ſeruientes tam ſeruos Dei, quam ancillas Christi in prouincia Thyringorum, vniuerſamque plebem, vt in communi miſericordiam Domini deprecentur, quatenus ab imminenti pluuiarum flagello liberemur, id eſt, vt vnam hebdomadam abſtineant ſe ab omni carne, & ab omni potu, in quo mel ſit: ſecunda feria, IV. feria, & VI. feria ieiunetis vſque ad veſperum: & vnuſquiſque ſeruorum Dei & ſanctimonialium quinquaginta Pſalmos cantet omni die in illa ſeptimana, & illas miſſas, quæ pro tempeſtatibus fieri ſoleant, celebrare vos, Presbyteri, recordamini. Miſimus vobis nomina Domini Romani Epiſcopi, pro quo vnuſquſque veſtrum. XXX. Miſſas cantet & illos Pſalmos, & ieiunium iuxta conſtitutionem noſtram. Similiter pro duobus laicis nomine *Megenfrith, & Hraban.* X. Miſſas vnuſquiſque veſtrum cantet. Valete in Domino ſemper.

D

EPISTOLA LXIII.

Dilectiſsimo fratri in Domino, & in carne chariſsimo Balthardo, Berthgytoh in CHRISTI nomine ſalutem.

TOEDET animam meam vitæ meæ propter amorem fraternitatis noſtræ. Ego enim ſola derelicta, & deſtituta auxilio propinquorum. *Pater enim meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem ſuſcepit me.* Multæ ſunt aquarum congregationes inter me & te tamen charitate iungamur, quia vera charitas nunquam locorum limite frangitur. Sed tamen dico, quod vnquam non receſſit triſtitia ab anima mea, neque per ſomnium mente quieſco, quia *fortis eſt, vt mors dilectio.* Nunc ergo rogo te, dilectiſſime frater mi, vt venias ad me, aut me facias venire, vt te conſpiciam, antequam moriar, quia nunquam diſcedit dilectio tua ab anima mea Salutat te in Christo, frater, ſoror tua vnica, Oro pro te, ſicut pro me, diebus ac noctibus, horis atque momentis, vt ſanitatem ſemper habeas cum Christo. Vale viuens fœliciter, vt ſis ſanctus ſimpliciter tibi ſalus per ſæcula, tribuatur per culmina. Viuamus ſoli Domino vitam ſemper in ſæculo. Profecto ipſum precibus peto, profuſis fletibus ſolo tenus, ſæpiſſime ſubrogare auxilia, vt ſimus digni gloria, vbi reſonant carmina Angelorum lætiſſima, æthralis lætitia clara Christi clementia celſæ laudis in ſæcula. Valeamus, angelicis victrices iunge millibus, paradiſi perpetuis perdurantes in gaudiis, Elonque el. & Michael, Acaddai, Adonai, Alleluia, Alleluia.

Pſa. 26. 10. Cant. 8. 6.

E

C. ſæpiſſima. C. athralia f. Emmanuel. vt ſup. 52. Vel Eleon καὶ el. id eſt, altiſſimus & Deus & Saddai.

EPISTOLA LXIV.

In nomine Domini noſtri IESV CHRISTI & in ſancta Trinitate dilectiſsimo fratri vnico Balthardo, perennem in CHRISTO ſalutem.

F

NOTVM ſit tibi quod venerunt ad me verba legationis tuæ per fidelem nuncium nomine *Aldraed*, ſimiliter & munera, quæ cum intima charitate amplexi. Et nunc fateor tibi, quod implere deſidero, auxiliante Domino omnia, quæ præcepiſti mihi, ſi dignetur voluntas tua venire ad me, quia nullo modo fontem lachrymarum acquieſcere non poſſum, quando video & audio alios ituros ad amicos ſuos. Tunc recolo, quod à parentibus in iuuentute derelicta fui, & ſola hic permanſi: & tamen à Domino derelicta non fui, ſed gratias ago Deo de immenſa eius pietate, quam ſæpe non merentibus, per miſericordiæ ſuæ viſcera, donare conſueuit, & ſic nos incolumes ſeruauit. Et nunc, frater mi, adiuro te atque deprecor, vt auferas triſtitiam ab anima mea, quia valde nocet mihi. Dico enim quamuis vnius diei ſpatium ſit, & iterum perrexeris, iubente Domino, in voluntate tua, tamen recedit triſtitia ab anima mea, & dolor de corde meo. Sin autem diſplicet tibi implere petitionem meam, tunc Deum teſtem inuoco, quod in me nunquam ſit derelicta dilectio noſtra. Et nunc vere dico tibi, quod meliora neſcio, ſi venire vis illuc, quam hic maneam. Sin autem aliud aliter tibi melius placet, tunc iudicare poſſum, quod mens mea deſiderat, vt eueniam illuc, vbi requieſcunt corpora parentum noſtrorum, & temporalem vitam ibi finire, & peruenire vbi perfecta manſio eſſe cernitur, & regio viuorum, & gaudia Angelorum ſine fine lætantium. Vale in Christo. Munuſcula quamuis parua, tamen cum maxima charitate onerata, quæ tibi direximus per fidelem nuncium nomine *Aldraed*, id eſt vittam vnam *accipies.*

cõpeſcere. C. à me.

G

G. honorata. In G. deeſt hoc aut ſimile verbũ.

1 *Pro me quæro oramina*
2 *Precum: pandent præcipua.*
3 *Tua formoſa fœmina,*
4 *Tuæ, ſophæ.....entiæ.*
4 *Vt inoua ac vetera*
5 *Vt idira di crimina*
6 *Chriſtus aboleat crimina:*
7 *Cum immenſa clementia*
8 *Vt ſim armata Angelicis*
9 *Vallata legi nibus*
10 *Dextro ac læuo latere,*
11 *Dialique Maieſtate*
12 *Haue care cruciola*
13 *Salutate à ſorore*
14 *Fine tenus fæliciter*
15 *Famam ſerua ſimpliciter.*

f. eloquentia.

H

C. deeſt fin. C. ſolutata ſetue.

* * *

A

EPISTOLA LXV.

Sacrosancto Abbati Aldhelmo mihi inextricabilis ignitæ charitatis nodis, vt merita poscunt, adstricto Ædilvvaldus, tuæ piæ paternitatis supplex alumnus, perpetuam in Domino sospitatis salutem.

[Mendosa fere tota.] ÆSTIVI igitur temporis cursu, quo immensis feralium passim congressionum expeditionibus hæc miserrima patria lugubriter, inuidia vastatrice, defanatur [f. defatigatur.], tecum legendi studio, conuersatus demorabar. Tum mihi fiat indigno, tuæ beatitudinis sacrosancta sagacitas omnibus, vt reor, propemodum panegyricis tam sæcularium litterariæ verbositatis facundia editorum, quam etiam spiritalium Ecclesiastici dogmatis stylo elucubratorum plenissime voluminum scriptis imbuta, arcana liberalium litterarum studia, opacis duntaxat mysteriorum secretis, ignaris quibusque mentibus obstrusa, abrepto propere spissæ stoliditatis velamine, patefaciens liquidissime propalarat. B [C. secretas. C. abrepta præpore.] Quibus ad integrum exuberantis ingenii epulis, ambronibus siticulosæ intelligentiæ faucibus, auide absumptis, meam adhuc pallentem hebetudinis maciem largissimæ blandæ sponsionis epimenia [An expectatio vel ἐπιμηνία.] affluenter refocillabat, pollicitans omni me desideratæ lectionis instrumento, quo potissimum meæ mediocritatis industriam satis inhiantem agnouerat, libenter edocendo imbuere. [C. agnouerit imbueret. f. verbis.] Quapropter, mi amantissime puræ institutionis præceptor, quatenus affectu consequente fidem verborum haud difficulter adhibeas, operæ pretium censemus: talibus sacræ Scripturæ oraculis instimulatus: [Prouer. 61.] *Fili mi si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, inlaqueatus es verbis oris tui.* Et iam dico, si nullus te capacibus prolatæ promissionis retinaculis perplexum inuolutumque reminisceris, tamen cum memet ab ipsis tenerrimæ cunabulis infantiæ fouendo, amando pedetentimque delicatioribus solertiæ cibis recreando, ad vegetam vsque pubertatem prouexisti, dignum ab omnibus sanæ intelligentiæ esse indicatur quatenus, confoto iam pabulo tenerioris ingenii des cibos solidiores quoque profundioris sophiæ. [C. aluino solu. sopha.] C Tamen si humillima subiectæ deuotionis instantia importune insistens expetit affatim alendo epulas, impendere non deneges. meque, licet nullius momenti ducas; vestræ sublimitatis adoptiuam prolem ex omni paternæ prudentiæ diuiti censu aliquatenus ad tempus ditare non recuses, ne quando inuisi audacium æmulorum cunei crispanti optatæ improbrationis cachinno tripudiantes congratulentur, si sobolem opulenti paternæ philosophiæ censu exhæredem penuriæque ferulis insipientiæ experientem comperiunt. Et non incongrue mihi ille Roboam, generosa de stirpe famosissimi tam laudabilis sapientiæ excellenti enormitate, quam etiam opimis rerum facultatibus Regis *Salomonis*, infelici fusus ortu, omnis pene paternæ fœlicitatis expers, lugubriter coæquari queat. [Magia ægre] Denique iamnunc impleturus vota persolue, & inceptum largæ institutionis beneficium concitus comple, sciens te haud dubiæ maiorem inde perpetuæ remunerationis gloriam adepturum, Domino adstipulante, quia [Matth. 10.] D *qui perseuerarit vsque in finem, hic saluus erit.* Huic autem nostræ paruitatis epistolæ trina cantati modulaminis carmina binis generibus digesta subdidimus, quorum primum dactylico heroici poëmatis hexametro ac pedestri, vt autumo, regula enucleat & trutinatum & in LXX. coæquantium versuum formulas, casu ita obtingente, &, vt verius dicam; supernæ dispensationis nutu moderante, diuisum. Tertium quoque non pedum mensura elucubratum, sed octonis syllabis in vno quolibet versu compositis vna eademque littera comparibus linearum tramitibus aptata cursim calamo perarante caraxatum [χαρακτῆρα vel exaratū inf. 69. & Carm. 2. & 72.] tibi, sagacissime sator, transmittens dicaui. Medium vero meo tuoque clienti *Vuinfritho* de transmarini scilicet itineris peregrinatione, simillimis itidem versuum & syllabarum lineis confectum repræsentans porrexi. Hæc idcirco vestræ beatitudinis venerandis obtutuum luminibus repræsentanda fore necessarium duxi, quod nostræ paruitatis iudicio dignum esse visum est, omnem tibi, vtpote patri, mearum litterarum editiunculam primum pandens propalarem, quatenus vestræ sublimitatis probabili rationis iudicio comprobata, & ad æquitatis normulam deriuata omnibus deinceps lectorum numerositatibus acceptabilis existat. Vale in CHRISTO. E

EPISTOLA LXVI.

Patri Dei famulæ, & digno nobis consacerdoti Forthere Daniel sanctæ plebis famulus.

RECITATIS supplicatoriis nobis allatis litteris de Diaconatu electi fratris mei *Meruualth*, & quamuis posterius ordinaliter constituto tempore eis venisset, qui Presbyterii & Diaconi ordinem fuerant adepti, non distulimus eum. [Ordinatio sacra certis temporib.] Quanquam incognita & importuna petitio visa, præualuit tamen pia fratrum postulatio, eo quod nihil F defuisse in eo meriti vna vobiscum conspeximus ad ordinem diaconi promoueri. Postposita nobis distentione, & sua deposita pertinacia, etsi sero; tandem consentaneus effectus est, ad officiumque honoris susceptus est [C. deest ad vel in f. effecti.] Ideo cum aduertitis vobis satis in eo factum, & voti compotes assecuti honorifice iam eum in Leuitarum numero constitutum habetote, eique in magisterio perfecta deuotione concurrite, vt fiduciam in CHRISTO IESV acquirere valeatis. Longe vos in fide *Catholica* & felicibus successibus florere faciat Omnipotentis Dei gloria.

EPISTOLA LXVII.

DANIEL EPISCOPVS BONIFACIO.

G

Venerando & amando Antistiti Bonifacio Daniel plebis Dei famulus.



QVAMVIS, mi frater, consacerdosque charissime, te primam virtutum promereri gaudeam palmam, quia saxea steriliaq; hactenus Gentilium corda, fidei magnitudine fretus, fiducialiter digrediendo, vomere Euangelicæ prædicationis infatigabiliter subigens in glebas fertiles quotidiano labore cōuertere niteris, vt vere tibi aptari Propheticum Euangelicumque dictum possit: *Vox clamantis in deserto*, &c. [Matth. 3-3] tamen secundæ portio palmæ non incongrue etiam ipsis præstabitur, qui tam pio, tam salubri operi congratulando, quibus valent subsidiis fauent: eorumq; indigentiam competentibus adminiculis supplent. quo alacrius cœptum prædicationis opus, & spirituales CHRISTO generare [l. sequētes.] filios studeant. Vnde &, deuota beneuolentia, pauca tuæ suggerere prudentiæ curaui, quo magis aduertas secundum meum sensum, qua potissimum ratione obstinationem agrestium conuincere promptus queas. H Neque enim contraria iis de ipsorum quamuis falsorum Deorum genealogia astruere debes. Secundum eorum opinionem, quoslibet ab aliis generatos, per complexum mariti ac fœminæ, concede eos asserere, vt saltem [C. saltim.] modo hominum natos Deos ac Deas, potius homines non Deos fuisse, & cœpisse qui ante non erant, probes. Cum vero initium habere Deos, vtpote alios ab aliis generatos coacti didicerint, item interrogandi, vtrum initium habere hunc mundum, an sine initio semper extitisse arbitrentur? Si initium habuit, quis hunc creauit? cum, procul dubio, ante constitutionem sæculi, nullatenus genitis diis inueniant subsistendi vel habitandi locum. Mundum enim non hunc visibilem tantum, cœlum & terram, sed cuncta etiam extenta locorum spatia, quæ ipsi quoque Pagani suis imaginare cogitationibus possunt, dico, Quare si sine initio sem-

per

A

C.& I paginis. I.quod multis I.tamen alt.

per extitisse mundum contenderint, hoc multis refutare ac conuincere documentis argumentisque stude: iterum altercantes interroga, quis ante natos Deos mundo imperaret? quis regeret? quomodo item suo subdere dominatui vel sui iuris facere mundum ante se semper subsistentem potuerunt? vnde autem, vel à quo, vel quando substitutus, aut genitus primus Deus? vel Dea fuerit? vtrum autem adhuc generare Deos, Deasque alios aliasque suspicantur? vel si iam non generant, quando vel cur cessauerunt à concubitu & partu? Si autem adhuc generant, infinitus iam Deorum effectus numerus est. Et quis tamen inter tot, tantosque potentior sit, incertum mortalibus est. & valde cauendum, ne in potiorem quis offendat. Vtrum autem pro temporali ac præsenti, an potius pro æterna ac futura beatitudine colendi sint, arbitrantur? Si pro temporali, in quo iam feliciores Pagani Christianis sunt, dicant. Quid autem se suis conferre sacrificiis lucri Diis suspicantur Pagani cuncta sub potestate habentib. vel cur in potestate sibi subiectorum fieri permittuunt ipsi Dij, quod ipsis tribuant? Si talibus indigent, cur

B

non ipsi magis potiora eligunt? Si autem non indigent, superflue iam talibus hostiarum collationibus placare se Deos posse putent. Hæc & his similia multa alia, quæ nunc enumerare longum est, non quasi insultando vel irritando eos, sed placide, ac magna obiicere moderatione debes: & per interualla, nostris, id est Christianis, huiusmodi comparandæ sunt dogmatibus superstitiones, & quasi è latere tangendæ, quatenus magis confusa quam exasperati Pagani erubescant, pro tam absurdis opinionibus, & ne nos latere eorum nefarios ritus ac fabulas æstiment. Hoc quoque inferendum, si omnipotentes sunt Dij, & benefici, & iusti non solum suos remunerant cultores, verum etiam puniunt contemptores. & si hæc vtraque temporaliter faciunt, cur ergo parcunt Christianis totum pene orbem ab eorum cultura auertentibus, idolaque euertentibus? Et cum ipsi, id est Christiani, fertiles terras, vinique & olei feraces, cæterisque opibus abundantes possident prouincias, ipsis autem, id est paganis, frigore semper rigentes terras cum eo-

C

rum Dijs reliquerunt, in quibus iam tantum toto orbe pulsi falso regnare putantur. Inferenda quoque sæpius ijs est orbis auctoritas Christiani, in quorum comparatione ipsi paucissimi in vanitate antiqua adhuc perseuerant: & ne quasi de legitimo semper à principe super ipsas gentes Deorum iactitent imperio, intimandum iis cunctum prius mundum idolorum deditum culturæ, donec Christi gratia veri omnipotentis conditoris, rectoris vniusque Dei notitia illuminatus, viuificatus, reconciliatusque Deo est. Nam quot apud Christianos fidelium quotidie baptizantur filii, quid aliud faciunt nisi à sorde & reatu gentilitatis, qua totus olim cõstitutus mundus est, per singulos eos purgant. Hæc charitatis intuitu, Frater mi, breuiter tuæ commemorare libuit dilectioni, & qui corporali prægrauatus, languore laboro ita, vt congrue illud Psalmistæ dicere possim: *Cognoui Domine, quia iustum iudicium tuum, & vere afflixisti.* Vnde obnixius tuam peto reuerentiam, quatenus cum his qui tecum CHRISTO, in spiritu seruiunt, pro me supplicationum fundere preces digneris, vt dominus, qui me vino compunctionis potauit, cito sua etiam anticipet misericordia, vt qui iuste cor-

C.à princi. super.

Psal.118. 75. In v. paulo aliter.

D

ripuit, clementer ignoscat, propheticumque illud sua faciat pietate me quoque gratulabundum posse cantare: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tu Domine lætificauerunt animam meam.* Opto vt in CHRISTO bene valeas, & mei memineris, Consacerdos charissime.

Ps.93.19.

E

EPISTOLA LXVIII.

Domino reuerendissimo, omnique virtutum conamine venerando, & post Deum peculiari patrono supplex almitatis vestræ vernaculus in Domino salutem.

FATEOR, ô beatissime Antistes, me dudum decreuisse, si rerum ratio ac temporis volitans vicissitudo pateretur, vicinam Natalis Domini solennitatem ibidem in consortio fratrum tripudians celebrare, & postmodum, vita comite, vestræ caritatis affabili præsentia frui. Sed quia diuersis impedimentorum obstaculis refrænati, quemadmodum lator præsentium viua voce plenius promulgabit, illud perficere nequiuimus. Idcirco difficultatis veniam precor impendite. Neque enim parua temporum interualla in hoc studio protelanda sunt ei duntaxat, qui solerti sagacitate legendi succensus, legem Romanorum iura medullitus rimabitur, & cuncta Iurisconsultorum decreta ex intimis præcordiis scrutabitur, & (quod his multo arctius & perplexius est) centena scilicet metrorum genera pedestri regula discerneret & admista cantilenæ modulamina recto syllabarum tramite lustrare, cuius rei studiosis lectoribus tanto inextricabilior obscuritas prætenditur, quanto rarior doctorum numerositas reperitur. Sed de his diutius ratiocinari stricta epistolaris angustia minime sinit, quomodo videlicet ipsi⁹ metricæ artis clandestina instrumenta litteris, logis, pedib. poeticis, figuris, versibus, tonis, temporib. conglomerentur, pathetica quoque septenæ diuisionis disciplina acephalos, lagaros, pœcilos cum cæteris varietur, qui versus monosemi, pentasemi, quidecasemi videantur, & qualiter catalectici vel brachycatalectici seu hypercatalectici versus cognoscantur. Hæc, vt reor, & his similia breui temporis intercapedine momentaneoque ictu apprehendi nequaquam valebunt. De ratione vero calculationis quid commemorandum? cum tanta supputationis imminens disputatio colla mentis compresserit, vt omnem præteritum lectionis laborem paruipenderem, cuius me pridem secreta cubicula nosse credideram, & vt sententiam beati *Hieronymi* depromam, *qui mihi videbar sciolus, rursus cœpi esse discipulus.* Porro de Zodiaco XII. signorum circulo quæ vertigine cœli voluuntur, ideo tacendum arbitror, ne res opaca & profunda, si vili explanationis textu promulgata fuerit, infametur & vilescat, præsertim cum Astrologiæ artis peritia, & difficilima horoscopi computatio elucubrata doctoris indagatione egeat. Hæc idcirco carissime Pater, cursim pedetentim perstrinximus non garrulo verbositatis strepitu illecti, vt sed scias, tanta rerum arcana examussim non posse intelligi, nisi frequens & prolixa meditatio fuerit adhibita. Salutate in CHRISTO omnem sodalium meorum cateruam à minimo vsque ad maximum, quos, obsecro & adiuro per clementiam CHRISTI vt pro me peccatorum pondere & criminum sarcina oppresso preces Domino fundant.

Deinceps mendosa.

F

f.altus.

Legi posset, ad Musica.

G

Hieron.

EPISTOLA LXIX.

H

Splendida virginitatis castimonia florentis præditæ, lymphaque superni laticis melliflua cœlitus irrigatæ, nobili non solum carnali generositatis prosapia virgini, verum etiam (quod præstantius est) spiritali dignitatis honore insigniter comptæ Christi ancillarum leue iugum Dei gestantium gubernatrici, & monasticæ conuersationis normam regulariter, authenticis priscorum Patrum formulis, commisso sibi gregi indefesse præbenti: nec non inclytæ pubertatis indoli, candido integritatis vestimento incorruptæ adæque decoratæ, cœlestique gurgitis vnda late manantis viui & semper abundantis potatæ, non solum exteriore litterarum studio, verum etiam interiore diuinæ scientiæ luce illustratæ. N. absque præcedente meritorum adminiculo. N. spiritalis officij munificentia fungens, in angulari lapide, Christo videlicet, optabilem salutem.

C.Christi comptæ cellarum.

Vel, à Deo-que dec.

A FATEOR caritati vestræ, postquam Brittanicæ telluris inclyta sceptra, diuinæ pietatis admonitione, vt reor, salubri tactus, fugiens deserui, relictaque fœcundissima natalis patriæ Insula, quam glauca spumantis maris cerula influentia scopulosis marginibus vndique vallant, fragilitatis meæ conscius, & scelerum meorum aliquatenus tunc reminiscens, vna cum totius propinquitatis meæ propemodum caterua, CHRISTO fauente, feruentis ingruentibus pelagi molibus transuectus, ad huius regionis marginem applicuisse gratulans, votorum compos tripudiabam; liminibusque beatorum Apostolorum, orationis causa, demendi innumera piaculorum meorum pondera, pergendo me satagebam præsentare; ibique cunctis affinitatis meæ propinquis propemodum longo quietis somno sopitis, solus in huius exilij calamitate orbatus, (& merui) haud secus dicendum mihi est, quam tristis mœrensque remansi: tamen incolumitate corporis pristina, robustisque membrorum artubus huius pestis valetudinem euasi: sed (gratia & laus pio flagellatori) omnibus membrorum compaginibus, quassatis & contritis, anhelans fatigatus resto. quod mihi per vsum & nouum & vetus est: nullam reperisse me istic habitantium fœminini sexus personam fideliorem, in omnibus non adulationis causa, sed veritatis firmitate contestans, dum me admodum ante quinquies quina mensium volumina toto vexatum corpore febris anhelæ frigus & calor decoquerent, benigna caritatis humanitate memihi susceptum, quod vtique iuxta præceptum Domini. Tunc vos infirmo ægrotoque, non ignoro egisse, ob æternæ retributionis mercedem; eandem quoque hactenus parum pigræ fraternitatis affectus dilectionem diuini amoris obtentu complentes obseruare dinoscimini. Qua de re scribendi vobis materiam nequaquam incongruam nactus, qua amabilem vestræ germanitatis spiritalem necessitudinem caraxando alloquerer, cum me CHRISTVS bonorum cunctorum largitor, præeunte clementia sua, discentium cœlesti gratiæ suæ rore aliquantulum per suum participem efficeret. Ideo vobis dirigere versiculos metrica ratione compositos diu fixum mente tenui & corde simul dulce habui. quia nullos legentium noui, quibus libentius mitterem, vbi pro certo scio nullam diræ fraudis suspicionem mentem destinantis mordere, nec dictantem hostili vituperatione lacerare, licet vitiosa pagina scabraque scedula reperiatur. Hanc itaque nuper metricæ artis peritiam, Domini nostri omnium generalis, meique specialis, Præsulis venerandi BONIFACII sub magisterio didiceram, quo mihi, post illuminatorem cœlestem, cui secreta cordis patent, & quem occulta & abdita non latent, mentis obtutus aperitur, & arida pectora mea imbre superni nectaris quotidie cœlesti irrigantur. Hos namque versus, iocistæ more, caraxatos, reperietis, si diligenter non dedignemini litterarum perscrutari capita, hoc est quaternis versibus cæteros in medio positos velut ambitu quodam cingentes illos. Hi quos tuo nomine proprie prætitulaui, ceu spiritalis matris, à principio incipiunt regulariter ad finem vsque decurrentes. Discipulæ vero meæ à calce tuorum inchoant, non inoportune, quia discipula magistram, sicut ancilla Dominam suam sequi debeat.

B (margin) · C. meam nodum. Matth. 25. · C (margin)

Esto . . . . . . memor Domini regnantis in æde ita de fide inchoant. . . . . cœlorum in arce. Si quid autem huic operi minime congruum, tersumque, & contra regulam Grammaticæ artis insertum inuenietis, hoc polire runcinando, sumpta lima ex officina Grammaticorum, reminiscemini. Illud etiam subnixa prece flagito, vt per illam immarcescibilem spiritalis amicitiæ necessitudinem, vt nemini hoc opus ostendatis sine meo consensu, & huius operis personam prodatis absque licentia mea, ne inde dira seges inuidiæ crescat, vnde veræ pacis concordia pullulare debuit, sed potius pacti fœderis, germanitatisque copulatæ vicissim apud nos firmissima sponsione dextrarum memores perenniter estote, meique laboris sudori purissimis orationum vestrarum precatibus fauere, suppliciter posco, dignemini.

C. Characteres ignoti. · D (margin)

E Absc. berc. can. don r. ehu. feli. gip. ha. gal. is. Ker. lagu. man. not. os. pert. quirun. rat. suigil. tac. vr. ilc. ian. zar.

In operum V. Bedæ fronte prima edit. Basil. an. 1563

R. R. R.	Rex Romanorum ruit.
P. P. P.	Pater patriæ profectus est.
F. F. F.	Ferro frigore fame.
M. M. M.	Monitum monumentum mortuus est.
V. V. V.	Victor vitalis veniet.
A. A. A.	Aurum à nobis aufert.

f. casce. In 3. carm. Ier.

Lector casses Catholicæ
Atque obses athletice,
Tuis pulsatus precibus
Obnixe flagitantibus
Hymnista carmen cecini
A que responsa reddidi
Sicut pridem pepigeram
Quando profectus fueram
Vsque diram Domnoniam
Per carentem Cornubiam
Florulentis cespitibus
Et fœcundis graminibus
Elementa inormia
Atque facta informia
Quassantur sub æthereа
Conuexa cœli camera
Dum tremit mundi machina
Sub ventorum monarchia.
Ecce nocturno tempore,
Orto brumali turbine,
Quatiens terram tempestas
Turbabat atque vastitas
Cum fracti venti fœdere
Baccharentur in æthere,
Et rupto retinaculo
Desæuirent in sæculo:
Tum libertate posita,
Et seruitute sopita
Spissa statim spiramina
Duelli ducunt agmina,
Quibus bissena nomina
Indiderunt volumina.
Horum archon atrociter
Famam verrens ferociter
Furibundus cum flamine,
Veniebat à cardine;
Vnde Titanis torrida
Labuntur luminaria.
Cumq; flatus victoriæ
Non furerent ingloriæ,
Tremebat tellus turbida,
Atque eruta robora
Cadebant cum verticibus,
Simul ruptis radicibus:
Neque guttæ graciliter,
Manabant sed minaciter
Mundi rotam rorantibus;
Humectabant cum imbribus,
Cum præpollenti pluuia
Essent referta flumina,
Turbo terram teretibus
Grassabatur turbinibus
Quæ cateruatim cœlitus
Crebrantur nigris nubibus
Neq; cœlorum culmina
Carent nocturna nebula,
Quorum pulchra planities
Perlucebat vt glacies,
Donec nimbo ac nubibus
Torue teguntur trucibus.
Nam tenebrescunt turbine,
Disrupto rerum ordine
Germana Phœbi numina,
Atq; præclara lumina

F · G · H · C. crucib.

Neque

A Neque flagrabat flammiger
Ductor dierum Lucifer
Sicut solet sæpissime
Auratum sydus surgere
Sed cæcatur caligine
Velut furua fuligine.
Plaustri plane pulcherrima
Non comparent curricula
Aquilonis à Circio
Cursum seruantis sedulo
Ac totidem torrentibus
Septem latet lampadibus
Pleiadis pulchra copula
Ab Athlantis prosapia.
Hæc conscendunt per æthera
Ab ortu solis sydera:
Tunc pari lance limpida
Libræ torpebat trutina
Zodiacus cum cætera
B Cyclus fuscatur caterua,
Quem Mazaroth reperimus (f.Mazaloth)
Nuncupari antiquitus,
Bissenis cum syderibus
Per olympum lucentibus.
Nec radiabat rutulus
Sicut solebat Sirius,
Quia nubis nigerrima
Abscondunt polos pallia
Attamen flagrant fulmina
Late per cœli culmina.
Quando pallentem pendula
Flammam vomunt fastigia
Quarum natura nubibus
Procedit collidentibus:
Nec non marina cerula
Glomerantur in glarea
Qua ruit irruptio
Ventorum ac correptio
Per pelagi itinera
Salsa spumabant æquora
C Cum bullis & brumalibus
Vndosus vortex fluctibus
Oceanus cum molibus
Atque diris dodrantibus
Pulsabat promontoria,
Suffragante victoria.
Sic turgescebat trucibus
Pontus ventorum flatibus
Infligendo fluminibus
Scopulosis marginibus (vel flaminibus.)
Quid dicam de ingentibus
Altithroni operibus
Quæ nullus nequit numero,
Computare in calculo?
En multa in miraculo
Nunc apparent propatulo (f.apparet.)
Clara Christi clementia
Per hæc facta recentia,
Cum grata gallicinia
Quasi quarta vigilia
D Suscitarent sonantibus
Somniculosos cantibus.
Tum binis stantes classibus
Celebramus concentibus
Matutinam melodiam
Ac synaxis psalmodiam.
En statim fulcra, flamine,
Nutabant à fundamine
Tigna tota cum trabibus
Tremebunda ingentibus
Vacillabant ab omnibus
Aulæ pulsatis partibus,
In tantis tempestatibus
Ac auroræ turbinibus
Nostra pauent præcordia

E Tot monstrorum prodigia
Quando cernebant lumina
Tecta & laquearia
Horrisonis fragoribus
Concuti & crepotibus
Tum tandem cursu caterua
Confracta linquens limina,
Portum petit Basilicæ, (f.portam.)
Populante pernicie,
Sic pelluntur pericula
Per matris adminicula (f. matris.)
Quidam discrimen duobus
Deuitantes cum saltibus
Per deuexa ac lubrica
Cliuosi rutis latera
Metuebant magnopere (f.ruere.)
Casam contritam crepere.
Porro cum tetræ tenebræ
Præterissent & latebræ
F Fatiscentes velamine,
Orto iubaris lumine;
Scissa cæca caligine
Quasi mortis imagine,
Tunc videns ab Ecclesia
Tigilli fusa fragmina,
En inquam noctis horrida
Nunc apparent spectacula:
Ecce casæ cacumina
Cadebant ad fundamina.
Quæ solebant lautissimæ
Sumi dulces deliciæ
En genistarum aprica
Frondosarum velamina
Pelluntur parietibus (f.Vellitur. flatorum. Nam venti, flatores.)
Fabrorum arietibus.
Heu tectorum tutamina
Prosternuntur in platea:
Ecce crates à culmine
Ruunt sine munimine
Flatus sæui spiramina
G Hæc fecerunt ludibria.
Et nisi natalitia
Pauli sancti solemnia
Tuerentur trementia
Timidorum præcordia,
Forsan quassati culmine
Quateremur & fulmine.
Quemadmodum crudeliter
Nouies binos circiter,
Propalant Euangelica
Trini Tonantis famina, (Luc.13.v.4)
Turris fregisse fragmina
Cum immensa maceria.
Ergo Christo in commune
Adempti à discrimine,
Grates dicamus dulciter
Manenti immortaliter
Doxa Deo ingenito,
Atque gnato progenito,
Simul cum sancto superna
H Flatu regente secula.

Finit carmen Aldhelmi.

Incipit Carmen aliud.

NVper de illabentibus
Binis brumæ temporibus (C.brumæ.)
Absque mora mea tuum
Mox completa vergentium,
Quemadmodum mellificis
Heroicorum versibus

Illustris

A
Illustris quondam Poeta
Romæ vrbis indigena
Styli calamo stridulo
Caraxante persedulo
Sacris inserit scedulis
Doctiloquus *Sedulius*
Euolutam labilibus
Mundi molem rotatibus.
Protelata præ patulis
Interualla obstaculis
Pepulisse perniciter
Parum sistens stabiliter.
Trini fuêre famine
Viri absque cunctamine
Diuulgati per æthera
Summi olympi suprema,
Virtutum quos redimita
Cristatos cingit corona
Æternamque.
Paetanamque per fabricam
Æthralis heri vegetam
Fidei nec non trilicibus
B
Girant thoracis humeros
Sic truduntur tyrannidis
Te labiosa tyronis
Quibus horrende irruit
Imber veluti ingruit
Bellicosus in agone
CHRISTI aduerso agmine
f. furue exerectus.
Consternatus quid veritat
Furuex erectus indicat
CHRISTI crucis per culmina
Ferimus frontis vexilla
C. quas.
Quæ fugax orcas horridis
Timet telorum imbribus
At vos famosi viribus
Viri sudantes strenuis,
Trucem vicistis trophæo
Hostem belli æthereo,
C. audistis casu.
Qui propinquos & patrias
Aspernantes, peregrinos
Ignoti ruris cespites
C
Adistis casu præcipites:
Neque furentes vortices
Vndisonis fragoribus
Turgentis Ditis tellurem
Debellantes per terrorem
Neque latrones libidis
Liuidis, aut libici geniminis.
Glomerantes genuinis
Lætiferæ libidinis
Lucidæq; cupidinis.
Abstrahuntque exuuias
Legentibus per auias.
Neque beluæ vibrantibus
Rabidi rostri rictibus
Aberrantes per deuia
Dumosi ruris limina
Celsorum CHRISTI militum
Refrænarunt propositum
Tum Agapæ pro numinis
Pij num.
Iter suum conaminis
D
Gradientes sublimia
Petri perunt suffragia,
Illum visendi gratia
anneftia.
Frequentant vt aneftia
Nacta foret à numine
Petri iuuanti famine
Omnes hi in Domino
Bini sane pro sæculo
Essent iuncti bitumine
Germanitatis vscidæ
Tandem decurre concite
Perlongi callis limite
Ædem almam adiere
Patriam quam petiuêre
Vbi *Petri* corpusculum
Latet tellure conditum
E
Tum altare felicibus
conterminum.
Conterinis fratribus
Prosilit de ergastulo
Carnis euulsus clanculo
Clauigero & regiæ
Cœli adhæsit munitæ
Quo euectus florentibus
Paradisi cespitibus
Sociatus sublimibus
Angelorum cum millibus,
Regnat istic per sæcula
Carpens æterna gaudia.
Bini bini beantibus
Meritorum meatibus
Virentes ac si floscula
Paradisi per florea
Olim spretas agilibus
Patrias petunt cursibus
F
Non quid luxu labilia
C. quisquilia.
Cosmi quærunt quisquilia
C. fertis.
Sed quid fertur non minima
C. didatur.
Charismatum donamina,
Quibus ditatur arida
Animarum per florida.
En vehebant volumina
Numerosa per agmina
Multimodis & mysticis
Elucubrata normulis.
Quorum auctor . . . . .
cœlitus.
Adesse constat alitus,
Quæ Prophetæ Apostoli
Doctiloqui oraculi
Indiderunt pergamenæ
Almo inflanti flamine
Nunc vestium velamina
Vlla produnt oramina
Mirificoque munere.
Perferebant propere
G
Quæque ita enomia
Eliciunt exordia
Pulchro prorsus propagine
Deprompta in origne
Gnari quædam genimina
Vermis fuerunt minima
Foliis quique vescitur
Brumæ meatum oritur.
mediorum.
Cumque proles progreditur
Ouorum aluo oritur
Neque illos qui genuit
Vermis idem recaluit
Fœtum fluant ex semine
Imo naturæ germine
Sed quid magis mirabile
Mundo & desperabile
Oua viri & fœminæ
Calificati calore
Partuire progenitum
Fœtum vellere vegetum
H
Lana ostri elabitur
Vermiculo cum vertitur
Spissam seu aranea,
Telam texit muscanea
Tumque lanæ latratibus
Fusæ valde volantibus
Fila in quæ reuoluitur
Veluti setis torquetur
Inde sumuntur serica
Quæ portabant promiscua
Quorum per splendet species
Pulchra seu planicies
Paradisi puniceis
Purpurata cum roseis
Quibus inter eburnea
Lilia locant linea

A
Sic sic sane sanguinea
Sericorum insignia
Pulchre picta perniueo
Colore atque croceo,
Viridi fuluo floreo
Fucata atque lanea
Vt peplorum per pallia
Pulchra pandunt ornamina
Tam Sanctorum reliquias
Nonnullorum eximias
Aduehebant inormiter
Dicatus nutu nauiter (ditatus.)
Quæ concedunt oramina
Orantium fidelia
Necnon adhuc munusculum
Quidam addunt pulcherrimum.
Toracydos tuentibus (thura cyclos.)
Retorquentes luminibus
Imagines auriferis
B
CHRISTI matris capitibus
Cumque multa magnamina
Perducebant donamina
CHRISTI sponsæ Ecclesiæ
Cuncta ferebant opimæ
Et ipsorum & ommium
Matri CHRISTO credentium
Valetote felicibus
Vitam clausuri calcibus.

Finit Carmen.

Incipit carmen aliud.

Summum satorem solia
Sedet qui per æthralia,
Alti olympi arcibus
Obuallatus minacibus,
Cuncta cernens cacumine
C
Cœlorum summo lumine
Alta poli & infima
Telluris latæ limina
Cuius immensa munera
Nequeo prorsus funera
Antequam rictu rabido
Raptent & rodant auido,
Ore halitum corpore
Sortis rigenti torpore
Carminare concentibus
Celsæ laudis stridentibus
Ipsum profecto precibus
Peto profusis fletibus,
Allidens libentissime
Solo tenus sæpissime,
Curuatam colli ceruicem
Capitis atque verticem,
Titubanti tutamina
Tribuat per solamina
Sacrosancta sublimiter
D
Suffragans manu fortiter,
Alma per adminicula
Hostium demat spicula
Quibus infesti fortibus
Ferant thoracas humeris
CHRISTI tyronum cassibus
Cæsis fœdis fragoribus
Afflant necantes imbribus
Telorum & micantibus.
Illos illos Omnipotens
Trudat æternis tenebris
Vbi Typho teterrimus
Tortis globorum gremiis
Girat torquens gurgitibus
Atri ignis vltricibus.
En pilarum acerrima

E
Parma pellat acumina
Hostium à ferocibus
Protegens arundinibus
Concertantes agonibus
CHRISTO semper fidelibus,
Æthereus qui omnia
Mundi herus molimina
Verbi tantum cum Numine
Formasti in origine.
Mihi noua qui nutibus
Aggrederet nutantibus
Litterarum cum lusibus
Odis coaptem vsibus,
Facunda funde famina
. . . .
Queam cæpto in carmine
Celso proferre famine
Virum virtutum rumore
Fulgescentem in æthere
Callem priscum cum nomine
F
Comptum veluti lumine
Astra Olympi ignito
Ardui orbi vegeto
Larem librant lucifluam
Lustrant axis ignifluam
Molem mundo minacibus (f. fumum furnum.)
Eminentem cum arcibus
Fumam furuam frigoribus
Foci complent caloribus
Cœli iubar è culmine
Croceo fundunt fulmine.
Titan tremet torrentibus
Tædis late lucentibus
Passim orbis per marginem
Adusque cœli cardinem
Phœbe quoque flagrantibus
Fratrem iuuat ardoribus
Noctem nigram nubeculis
Lucem lustrat corniculis
Ambo spargunt spiramina
G
Ignis æthralis lumina
Neque nocent nitoribus
Nemorosis cespitibus
Ruris rigati riuulo
Roscidi roris sedulo
Sed lutosam liquoribus
Tellurem humectantibus
Arebant astra ignito
Torrentis globi iaculo
Glescunt vt glebæ germina
Dura atque tenerrima
Situ roscido robora,
Quæque virescunt tenera
Succorum sumunt saporem.
Seuerum nam per vaporem.
Ita callis per culmina
Prisci pandunt præfulgida
Gloriosa per agmina
Gemmifera oramina
Butulanti redimita
H
Obrizo velut limpida
Astra conuexi Olympi
Orbi clarescunt viridi
Althelmum nam altissimum
Cano atque clarissimum
Alto nostratum nomine
Nuncupatum & numine
Pollentem per cœlestia
Potentem ac terrestria
Sic sic sane sublimibus
Satis ornatum cultibus
Cœli ceu per culmina
Candent per orta fulmina.
Illis illis in omnibus
Æqualem dico actibus

A Quæque fari ſublimiter
Odis huius inormiter
Surgens nempe prolixitas
Refragat atque vaſtitas.
Tibi ſalus per ſæcula
Soſpes ab vſque macula
Maneat immortaliter
Fine tenus feliciter.

Finit Carmen.

Incipit carmen aliud.

VAle vale fidiſſime
Phile CHRISTI chariſſime
Quem in cordis cubiculo C. Christe.
Cingo amoris vinculo
Hauehoua altiſſime
Olim ſodes ſanctiſſime,
Salutatis ſupplicibus
B *Æthiluualdi* cum vocibus. f.aichoua.
Te te herus in omnibus, f.ſodalis.
Clarum creauit actibus,
Forma & viſu virilem,
Facto & dicto ſenilem,
Tuam primum propaginem
Per profundam indaginem
Curioſe coniicere
Mentis atque inſpicere
Nullus valet volucribus,
Summi cœli ſub nubibus.
Tamen aggreſſi, gaudiis,
Loquemur parum, trepidis
Summo ſatore ſobolis
Satus fuiſti nobilis
Generoſa progenitus
Genetrice expeditus,
Statura ſpectabilis,
Statu & forma agilis
C Caput candeſcens crinibus
Cingunt capilli nitidis:
Lucent ſub fronte lumina
Lati ceu per culmina
Cœli candeſcunt calida f.monilib.
Clari fulgoris ſydera
Genæ gemellæ collibus
Glomerantur cum ollibus,
Pedetentim purpureo
Pictæ fuco & niueo:
Roſa veluti rutilis
Radiat valde floſculis
Aures auſcultant omnia
Verba ex ore prodita
Almi oris innumera
Nequeunt fari munera
Adeſt verboſa fulgidum
Sophia & omne lucidum.
Manus manus mirabiles
Multum pedes placabiles
D Tibiæ curſu teretes,
Tantum fortes vt ſonipes:
Sæpe ſequuntur curſibus
Salientes præpetibus.
Nam ſi centenis clamitet
Quiſque linguis & vocitet
Ferrea voce fremitans,
Valde & ore crepitans
Nequit ſane in ſæculo
Vllus fari oraculo
Quantum mundo mirabilem
. . . .
Neque altum ingenium
Explicare mortalium
Vllus valet ſonantibus
Licet clamet concentibus

E Quod idcirco non offero
Laude quauis nec refero
Qui mundi per omnia
Cunctis claret confinia
Soſpitem tete ſordibus
Seruet herus ab omnibus
Tegat totum tutamine
Truſo hoſtis acumine
Rite reddens refugium
Robuſtum per ſuffragium
Inque licet æthereum
Cœleſtis ſceptri gremium
Vbi ſemper conſortium
Perfruaris angelicum
Fine carens, cœleſtibus
Vitam deges ceſpitibus.

F *Finit Carmen.*

EPISTOLA LXX.

GVTHBERTI AD LVLLVM.

Reuerendiſsimo fratri & in amore Chriſti cariſsimo LVLLO coepiſcopo, ſimulq́ cooperatoribus tuis Epiſcopis & ſacerdotibus Dei, quorum nomina in libro vitæ ſcripta teneantur GVTHBERTVS ſeruus ſeruorum Dei, cum aliis conſacerdotibus Chriſti & Presbyteris ſeu Abbatibus, æternæ proſperitatis ac pacis in Domino ſalutem.

PRofitemur igitur, chariſſimi, ſinceriſſima intentione coram Deo & electis Angelis eius, quia quandocunque veſtram dilectionem pacis ac proſperitatis prouentum & ſanctæ religionis in Chriſto profectum, ſacræque exhortationis fructum de aliorum conuerſatione abundantius habere rumigerulis G referentibus audimus, quod inde ſatis gaudentes & pro vobis obnixius orantes læti gratias agimus largitori bonorum omnium Deo. Quando igitur aliqua religioni veſtræ iniuria facta, aut aliquod irrogatum narratur damnum, mœror & triſtitia nos cruciat, quia nimirum ſicut gaudio veſtro in Chriſto congaudemus, ita & aduerſitate pro Chriſto contriſtati compatimur. Non enim aliquando in memoria noſtra obliterari poſſunt diuerſi atque indefeſſi tribulationum angores, quos, vt viſcera noſtra, vos ipſi cum Deo dilecto Patre noſtro beatæ memoriæ Bonifacio martyre, inter perſecutores Paganos, & hæreticos, atque ſchiſmaticos ſeductores in tam periculoſa ac ferocitate plena peregrinatione, pro amore æternæ patriæ, longo tempore ſuſtinebatis; & quia illo ſcilicet per agonem martyrij, cum ſuis plurimis domeſticis, ad æternam cœleſtis patriæ quietem gloriose feliciterq; migrante, vos, qui ſuperſtites taliū eſtis, forſitan eo periculoſius ac difficilius inter diuerſa tentamenta cõuerſamini, quo tanto patre, & doctore ad præſens vos orbatos eſſe conſtat. Et quãuis hinc C.Edoctore quædã mœſtitiæ amaritudo noſtra diſcruciat valide præcordia: tamen huiuſce doloris gemitum quædam ſæpius ad H memoriam rediens nimiæ ac nouæ exultationis hilaritas iucundat ac mitigat, dum frequentius recolentes, admirabili vel potius ineffabili Dei pietati tripudiantes gratias agimus, quod tam præclarum ſpeculatorem cœleſtis bibliothecæ, tamque egregium Chriſti militem cum multis bene educatis, & optime inſtructis diſcipulis gens Anglorum aduena, Brittania meruit, palam omnibus ad ſpiritales agones, & ad multarum, per Dei omnipotentis gratiam ſalutem animarum de ſeſe procul laudabiliter emittere, vt longe lateque ferociſſimas nationes f.ſplendotifluas vel ſplẽdificas. per deuia diutius errantes, de lata ac ſpatioſa voragine perditionis perpetuæ ad ſplendifluas ſemitas ſupernæ patriæ, per ſacræ exhortationis incitamẽta, & per exẽpla pietatis ac bonitatis, ipſe ductor & ſignifer antecedẽdo, & aduerſa quæq;, opitulante Deo; fortiter expugnãdo, feliciter perduceret, quod ita actutũ veraciter fieri, etiã rerũ effectus glo

riosus

A f. actum tum.

riosus quam dicta demonstrant; & in illis quoque locis, quos ante eum nullus aliquando, Euangelizandi causa, doctor adire tentabat. Vnde igitur post incomparabile toto orbe Apostolicæ electionis & numeri mysterium, aliorumque tunc temporis euangelizantium discipulorum Christi ministerium, hunc inter egregios & optimos orthodoxæ fidei doctores, & amabiliter habemus & laudabiliter veneramur. Vnde in generali Synodo nostra, vbi & de cæteris omnibus quæ vestræ modo sanctitati paucis depromimus, plenius inter nos conferebamus, eius diem natalitii, illiusque cohortis cum eo martyrizantis insinuantes statuimus annua frequentatione solenniter celebrare, vtpote quem specialiter nobis cum beato *Gregorio* & *Augustino* & patronum quærimus & habere indubitanter credimus coram *Christo Domino*, quem in vita sua semper amauit, & in morte, vt ipsius meruit gratia, magnifice clarificauit. Præterea quippe, vt prædiximus, vestræ sollicitæ speculationis curam, & quasi tædio absentati Patrisfamilias, vt ita dicam; quodammodo confectam, necnon & generalitatem subiectorum vobis seruorum Dei, paternis affatibus fraternisque solatiis releuare & consolari, vbicunque & in quocunque negotio præualemus, fatemur nos semper esse paratos. Vnde inprimis ad confirmationem dilectionis, quam erga vos habent penetralia cordis nostri, sermone affectuque Apostoli vtamur, & cum Apostolo simul dicamus. *Gratia vobis & pax, Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei vestræ, & laboris, & caritatis, & sustinentiæ spei Domini nostri Iesu Christi, ante Deum & Patrem nostrum*; Quod enim iam olim viuente venerandæ memoriæ BONIFACIO, per scripta nonnulla, & per fideles internuntios, æque conditum esse constat, idipsum semper reuocare ad inuicem satis necessarium ducimus; hoc est, vt mutuæ pro nobis, nostrisque & hic viuentibus & hinc obientibus interpellationes, orationes, Missarumque remedia ad viuentem Deum & iudicem omnium supplíciter agantur, iuxta Apostolica monita: *Orate*, inquit, *pro inuicem, vt saluemini, & reliqua.* Hoc enim modo nobis diuinam clementiam complacare dinoscimur, offerentes ei orationum pura libamina. Sic nobis eandem prosperantem inueniemus in aduersis. Etenim vbi Domini, iuxta ipsius promissa, præsto est adiutorium, cuncta fugatur malignorum aduersitas. Ipse enim dixit: *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re, quamcunque petierint, fiet illis à Patre meo qui in cœlis est.* Hoc enim sagaci solertia studiosius ideo agendum esse iudicamus; quia, iuxta Apostolica præsagia, instant nunc *tempora periculosa* & reliqua quæ ipse in eadem prosequitur epistola. Et quia non est opus scribere vobis de exterioribus calamitatum incursibus, quas frequenter, vt reor, passi estis, id est, persecutionibus rapinis, odiis, & scandalis, & his similibus. Cæterum ecce quamplurimis in locis Christianæ religionis valide status vacillat; dum pene vndique exterius interiusue rerum Ecclesiasticarum perturbatur ordo, nouellarumque conuersationum prauæ vbiq; pene succrescunt sectæ; Nec mirum, dum, post videlicet positis antiquorum Patrum decretis, ac legibus Ecclesiasticis relictis, multi iuxta proprias adinuentiones, praua & plurimorum nocíua saluti sentiunt, affirmant, atque agunt; vt scilicet transacto anno à quodam magnæ auctoritatis viro dictum & gestum esse constat. Adhæc autem nos, vt timeo pusillanimes, & minus zelo iustitiæ accensi, quid aliud inprimis agere debemus, quam vt indesinenter suffragia sanctorum postulemus Apostolorum, Martyrumque Christi, ac venerabilium antistitum Ecclesiarum Dei, vt in hoc, quod vocati & constituti sumus, continuis excubiis, Christi gratia nos faciat perseuerare; & vt non simus reprobi, sed magis accepti, non desides; sed solertes; non dispergentes; sed congregantes; quoscunque valeamus ad vnanimitatem Christianæ religionis; & vnitatem Ecclesiasticæ conuersationis; quatenus ministerium nostræ dispensationis & laboris solertia ad laudem & gloriam Dei omnipotentis proficiat; vt cum bene seruientibus ac placentibus Deo quandoque mereamur audire: *Beatus seruus, quem, cum venerit Dominus, inuenerit vigilantem, Amen dico vobis, quod super omnia bona sua constituet eum.* Et adhæc, frequentius ad memoriam exempli causa reuocemus, recordandæ memoriæ egregius Magister & Martyr beatus Bonifacius, quomodo vel quanta solertia laborauit in doctrina Christi, quanta pericula atque difficultates pro amore Christi & animarum lucro, etiam vsque ad ipsam mortem, libenter tolerauit. Et quia omnipotentis modo familiaris factus est, prudentia vestra solerter attendat, si eius vos oporteat sacris admonitionibus consentire, & pietatis illius exempla pro viribus sequi. Ille enim quantum illius domesticus factus est, quem amauit ante omnia, tantum maiora apud eum poterit obtinere. vnde quippe si aliqui subiectorum illius, quibus eum quondam diuina dispensatio magisterii loco præfecit, ab eius documentis spiritalibus dissentiunt, vel praua conuersatione recedunt, qui defensor illorum in æterno iudicio esse potuit, fit potius accusator, & rationes ab eis cum ipso iudice districtius requirit. At vero è diuerso, quicunque illius sacræ institutionis ac doctrinæ normulam rite consequuntur, pro certo se sciant, & ipsius *Romanæ atque Apostolicæ Ecclesiæ*, à qua Legatus eis, & doctor directus est, ac deinde, pariter cum ea, omnium nostrum habere & viuentes & morientes in oratione, & Missarum celebratione, vt supra diximus; perpetuam communionem: Si tamen vsque ad finem firmam vobis dehinc Doctoribus & Rectoribus suæ salutis, humiliter atque amabiliter, pro Deo & æterna mercede, non dedignantur obedire, non deficientes aliquando, vt indeuoti vel subdoli, sed semper vt bonæ indolis discipuli proficientes, & fideliter adhærentes suæ militiæ in Christo Magistris, ad palmam supernæ vocationis Dei & gloriam regni cœlestis. Hæc salutatoria vestræ sanctitati scripsimus verba, non quasi ignaris aut indigentibus nostræ rusticitatis normula, sed caritatis atque communitionis mutuæ gratia, contestantes & obsecrantes per omnipotentem Deum, & Filium eius Iesum Christum, & aduentum ipsius, & regnum eius, vt vos, ô carissimi, cuncti generaliter cum subiectis vobis in Christo per omnia sitis semper ad inuicem fideles adiutores, & vnanimes cooperatores, contra omnes orthodoxæ fidei inimicos atque hæreticos & schismaticos, ac nequissimæ conuersationis homines. Per hoc enim eritis bonis hominibus amabiles seu laudabiles, & Deo omnipotenti acceptabiles atque cari: & ita, cum ipso præfato beato Patre, & prædecessore vestro, felicem in futuro vocem à iudice cunctorum Christo singuli mereatis audire: *Euge* inquiet, *serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Intra gaudium Domini tui.* Amen.

[Marginalia, left column: Festus dies S. Bonif. & sactorum Martyrum. — S. Bonifacius ab Angelis eligitur patronus. — f. nunc quasi vel mœstitia & quasi. — C. reuelare consolare. — B — 1. Thess. 1. — Orationes pro viuis & defunctis. Missa. Iacob. 5. — C — Matth. 19. 14. — 2. Timoth. 3. 1. — C. egestum. — D — Luc. 12. v. 37. 43. 44.]

[Marginalia, right column: E — Orant beati — F — 1. Timoth. 4. — G — C. prodecessore. Matth. 25. 21. Luc. 19. 17. — H]

✠ Omnipotens Deus vos omnes diu incolumes in suo sancto amore & timore custodire dignetur. Dilectiss. ff. ac filij. ✠.

✠ Cuthberchtus Arcepiscop.

✠ Lullo coepisc.

EPISTOLA LXXI.

NOTATIO.

Hic è Cæsareo Codice folium erat defectum. Ideoque an vna vel plures desint epistolæ, non liquet: certe huius, quæ sequitur deest principium.



Liæ vsque ad ascellas, & vsque ad collum, & aliis supra caput ebulliens tormentum ascendebat ignis, & atramenti. Ibi Abbatum, Abbatissarum, Comitum, & omnis sexus multitudo visa est varie torqueri: & multis adhuc

[Marginalia: Similis epistola fuit sup. supra.]

A

viuentibus vniuersæ dignitatis & ignobilitatis loca, pro meritis peccatorum, parata, & omnes animas in puteis quandoque solubiles esse, vel in die iudicii aut ante: & narrabat vnam fœminam redemptam de aliquo puteo, Missarum solemnitatibus, & hoc maximum bonum animabus egredientibus de corpore dixit, & omne genus humanum & totum mundum fuisse collectum ante conspectum suum, vt discernere quid quisque vel boni vel mali egisset, nominatim in corpore viuens ea hora, & pene omnium viuorum merita narrare potuisset. Et postea terram viuentium & gaudentium, plenam odoriferis floribus, & multas animas notorum & ignotorum nobis hominum, sicut & in omnibus locis se vidisse attestabatur. Deinde ab ipsa terra tramitem vsque ad cœlum primum in specie arcus cœli, inde alium ad secundum, à secundo ad tertium & albatorum conuenticula viuorum & mortuorum, & superius cœlum semper pulchrius inferiori aspexisse ferebat: & in ipso monasterio vniuersis manentibus Ingedrage demandatum est ei à Iudice pandere delicta atque peccata omnia, cæteris hominibus, nec præceptum, nec interdictum est, & cætera. Plura sunt, quæ nominatum singillatimque nobis indicauit, & longum est mihi explicare; & maxime dum reminisci ordinaliter nullatenus valeo, nisi hoc adhuc recordor, dæmones quidem in tres turmas vltra modum magnas diuisos, vnam in aere; aliam in terra, & in mari: tertiam ad pœnalia loca parare tormenta vidit. Primam namque turmam ad decipiendum homines in hac communi vita contendere: Secundam egredientes de corporali ergastulo animas in aere continuo inhianterque persequi, & ad tormenta tradere aspexit. Et in ipsis pœnalibus puteis *Cuthburgam* simulque *VVialan* quondam reginali potestate fruentes, demersas, alteram vsque ad ascellas, id est. *Cuthburg* capite tenus humeroque præclaram, cæteris membris maculis conspersam: alteriusque, id est, *VVialan*, supra caput flammam extendere totamque animam simul cremari intuebatur. Ipsos autem pœnarum ministros in facies illarum, proprias carnales voluntates, quasi lutum feruentem miicere, & horribilem vlulatum, quem quasi per totum mundum resonasse miserabiliter vocibus earum audiebat. Hic quoque ipsum exulem aliquando Comitem, qui dicitur *Ceola Snoding*, incuruato dorso, capite, pedibusque, vncis adinfixum: Abbatem quoque tuum in ipso loco supra dicto duplici fumo, *Æthilbealdumque* quondam regalem Tyrannum, simulque infantium numerosam multitudinem sub *Danielo* Episcopo maxime sine baptismo morientium tristem & mœrentem aspexit formulam; vnius cuiusque secundum specialem effigiem animæ pristinis comparem membris, speciebus vero diuersis: alias claritate Solis, alias Lunæ, alias Stellarum radiis proprie communiterque fulsisse cognouit. De ipsis autem viuis qui supersunt, adhuc contemptoribus tam profuturæ reuelationis, *Danielo* milite *Breguulfo* collegiuque eorum stupris communibus, emeritisque pœnis qualia se vidisse testabatur, nobis silendum reor. In fine autem huius visionis, inenarrabilem sonitum per trina illa cœlestium luminum spatia, & omnes animarum multitudines in his manentium resultantem, superius tanquam vocem tubarum multarum in inferiora descendentem, mirabiliterque vincentem audiuit: statimque posthæc recedente acroamate, Angelicis ducibus, & germana simul monentibus, atque memoriter amorem creatoris mente fideli retinuisset, corpori reddita est. Tamen, inter carnales angustias, aliquandiu innumerabilem multitudinem spirituum immundorum lugubriter gementem vidit, quia detectas suas nequitias hominibus, quas exercuerunt, diuino munere esse cognouerant.

Missa defunctis valde prosunt. C. animas profuisse, f. simul.

B

f. feruens.

C

Cōmune in scripturis quandoque dicitur pollutum, C. qui. C. oromate f. horomate, id est. visione.

D

Ad confirmationem autem huius ostensionis, ægritudinis suæ salutem, quæ prius pene toto corpore simul colligato, per biennium extensa est, (quod factum nunc cum misericordia Dei late cognoscimus) prædixit: nec hoc solum, sed & confamiliaribus singillatim specialia, cæterisque incognita, & non ipsis tantum, sed Regi, Reginæque, Episcopisque & multis, quorum nomina longum est scripto continere, manifeste innotuit. Ieiunium quoque, pro communibus totius familiæ prædictæ reatibus, XL. dierum spatium continens, ex ipsius Iudicis imperio, indixit, venturamque vindictam hominibus in propriis communiter corporibus pro negligentia extranearum forinsecus per creaturam monitionem Dei, cæteraque his similia multa prædixit, & antea hanc miseram vitam, dum ex superiore contemplatione reuersa fuerat, vitiis superbiæ, inuidiæ, cupiditatis, detractionis, cæterisque quasi nigerrimo peplo contectam, & sine lumine remansisse æternæ claritatis conspexisse se lugens protestabatur. Vale in CHRISTO, & mei sine intermissione in orationibus fraterno amore.

E

EPISTOLA LXXII.

Domino sancto meritisque beato fratri MASONI *Episcopo* ISIDORVS *Episcopus.*

C. quæ le.

F



VENIENTE ad nos famulo vestro viro religioso *Nicitio*, litteras honorificentiæ vestræ nobis detulit, in quibus agnitio salutis vestræ patuit, maximeque per eundem portitorem, cuius lingua epistola viuens erat. Vnde pro salute vestra gratiarum actionibus Domino nostro repensis, in quantum valuit mediocritas nostra, vicem inquisitionis studuimus reddere, poscentes meritorum vestrorum suffragiis diuinis nos commendari conspectibus. Verum quod sequenter in epistola venerabilis fraternitas tua innotuit, nulla est in huiusmodi sententiis decretorum diuersitas intelligenda, quod alibi legitur, in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post pœnitentiam, alibi post huiusmodi delictum nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum. Hæc enim diuersitas hoc modo distinguitur. Illos enim ad pristinos officii gradus redire canon præcipit, quorum pœnitentiam præcesserit satisfactio, vel digna peccatorum confessio. At contra hi, qui neque à vitio corruptionis emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum quod committunt, etiam vindicare quadam superstitiosa temeritate nituntur, nec gradum vtique honoris, nec gratiam communionis recipiunt. Ergo ita est vtraque dirimenda sententia, vt necesse sit illos restaurare in loco honoris, qui, per pœnitentiam, reconciliationem meruerunt diuinæ pietatis. Hi enim non immerito consequuntur adeptæ dignitatis statum, qui per emendationem pœnitentiæ, recepisse noscuntur remedium vitæ. Hoc vero ne forte ambiguum sit, diuinæ magis auctoritatis sententia confirmatur. Ezechiel enim Propheta sub typo præuaricatricis Hierusalem, ostendit post pœnitentiæ satisfactionem, pristinum posse restaurari honorem. *Confundere*, inquit, Iuda, *& porta ignominiam tuam*. Et post paululum; *& tu*, inquit, *& filiæ tuæ reuertemini ad antiquitatem vestram.* Quod dixi, *confundere*, ostendit post confusionis, id est, peccati opus, debere quemquam erubescere, & pro admissis sceleribus verecundiam, fronte humo prostrata, demergere pro eo, quod dignum confusionis perpetrauerit opus. Deinde præcepit, vt post ignominiam, id est, dehonorationem nominis siue dignitatis reuertatur ad antiquitatem suam.

C. statuit. f. claruit.

Quomodo post lapsum in pristinū gradum redeatur, aut non.

G

Ezech. 16. 52. v. 55.

H

Ergo dum quisque post opera confusionis suæ confundetur, atque ignominiam depositionis suæ lugens cum humilitate portauerit, reuocari, secundum prophetiam, ad priorem statum poterit. Item Ioannes Euangelista Ephesi Ecclesiæ, inter cætera, simile quiddam scripsit dicens: *Memor esto, vnde cecidisti, & age pœnitentiam & priora opera tua fac. Alioquin veniam tibi & mouebo candelabrum tuum de loco suo.* Angelo Ecclesiæ, præpositum vtique, id est, sacerdotem ostendit, iuxta Malachiam, qui ait: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est.* Præposi-

Apocal. 2.

Id est per Angelum.

Malach. 2.

tius

A tus ergo lapsus in vitium, per Euangelistam monetur, vt memor sit, vnde ciciderit, & pœnitentiam agat, & prima faciat opera, vt non moueatur candelabrum eius. cum *candelabrum Angeli*, doctrina sacerdotalis, vel honor maiestatis, quam gestat, intelligitur iuxta quod scribitur (1. Reg. 3.) apud Samuelem in damnatione Eli: *Oculi eius caligauerant, non poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur.* Lucerna quippe Dei fuerat, quando dignitate sacerdotali pollens iustitiæ claritate fulserat, quam extinctam Propheta asserit, dum, ob scelus filiorum, sacerdotis potestatem meritorumque lumen amisit. Candelabrum itaque siue lucerna sacerdotis (quæ intelliguntur charismata honoris) tunc penitus, iuxta Iohannem, (Apoc. 2.) extinguitur, vel mouetur, quando post casum delicti, pœnitentia admissa scelera non deflentur. Non enim dixit: pro eo quod cecidisti, commouebo candelabrum, sed, *nisi pœnitentiam egeris mouebo candelabrum tuum.* Ergo quemquam peccantem præpositum si pœnituerit, pœnitentiam delicti vtique sequitur reparatio meriti. (C. prouenerit. Prou. 28. 13.) Et in Prouerbiis: *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur.* Nam & ipsum, quod canonum censura, post septem annos, remeare pœnitentem in statum pristinum B præcipit, non hoc electione proprii arbitrii. Patres, sed potius ex sententia diuini iudicii sanxerunt. Nam legi, (Num. 12.) quod Maria soror Moysi, prophetissa, dum obtrectationis aduersus Moysen incurrisset delictum, illico stigmate lepræ perfusa est. Cumque peteret Moyses, vt emundaretur, præcipit eam Deus extra castra egredi VII. diebus, & post emundationem, rursus eam in castris admitti. Maria ergo soror Aron, intelligitur caro sacerdotis, quæ cum superbiæ dedita sordidissimis corruptionum contagiis maculatur, extra castra VII. diebus, id est, extra collegium sanctæ Ecclesiæ VII. annis proiicitur, quibus in emundatione vitiorum completis, loci siue pristinæ dignitatis recipit meritum. (C. concilii Ancirani.) Ecce, in quantum valuimus, Conciliorum antiquam planæ & tam plenæ auctoritatis sententiam sacris testimoniis explanaui, eum ostendens posse restaurare proprium honorem, qui per pœnitentiæ satisfactionem, nouit propria delicta: non posse restaurare, qui nec luget quæ gessit, & lugenda sine vllo pudore religionis diuini iudicii committit. In fine autem huius epistolæ C hoc adiiciendum putaui, vt quotiescunqne in regestis Conciliorum discors sententia inuenitur, illius Concilii magis teneatur sententia, cuius aut antiquor, aut fortior restat auctoritas, Amen.

Fragmentum quod sequitur, vel ad superiorem, vel ad aliam, cuius desit initium, epistolam pertinet. Numerorum tamen causa, numeretur.

EPISTOLA LXXIII.

INterdum enim, & iuxta meritum plebium eliguntur personæ electorum, vnde nouerunt populi meriti sui regimen præuersi suscepisse Pontifices. Quod autem is, qui post baptismum aliquo mortali peccato corruptus ad sacerdotium non promoueatur, lex ipsa testatur. Moyses enim in lege præcepit sacerdotibus, ne aliquod pecus D vitiatum offerant ad aram Dei, quod ipsum postea spernentibus sacerdotibus Israel per Malachiam (Malach. 7. & 8. Num. 19.) improperauit Deus dicens: *Vos estis sacerdotes, qui polluistis nomen meum, & dixistis, in quo polluimus eum? offerentes super altare meum panem pollutum*, & offerebatis cæcum & languidum. Vnde & in Numeris vitula rufa, cuius cinis expiatio populi est, non aliter iubetur offerri ad altare Domini, nisi quæ terrena opera non fecerit, iugumque delicti non traxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligata. Sed quid plura subiiciamus? Si enim is, qui tam in Episcopatu, vel in Presbyterio positus mortale peccatum aliquod admiserit, non debet offerre panes Domino, quanto magis ante vnusquisque sciens, quod (Sap. 6.7.) *potentes potenter tormenta patientur* retrahat se ab hoc non tam honore quam onere, & aliorum locum, qui digni sunt non ambiat occupare, Qui enim in erudiendis atque instituendis ad virtutem E populis præest, necesse est, vt in omnibus sanctus sit, & in nullo reprehensibilis habeatur. Qui enim aliquem de peccato arguit, ipse à peccato debet esse alienus. (C. perit.)

Oratio pro semetipso.

DOMINE IESV CHRISTE, propitius esto mihi peccatori, quia tu es immortalis & sine peccato solus: Domine Deus noster tu es benedictus, qui benedicis omnia: tu es sanctus qui sanctificas: Domine Deus noster indulge mihi famulo tuo, quia peccator sum & indignus, quia præsumpserim ad sanctum altare (C. altarem.) tuum inuocare, quia peccaui coram te & coram Angelis tuis. sed tribue nobis indulgentiam delictorum, & confirma sanctam Ecclesiam tuam in fide recta (C. orto. f. orthodoxa.), & doce nos facere voluntatem tuam omnibus diebus vitæ nostræ. Per Dominum.

SECRETA.

F SVscipe, clementissime pater hostiam placationis & laudis benignus quas tibi offero indignus famulus tuus pro famulis & famulabus tuis, quia tu scis figmentum meum, tu scis omnia quæ egi in conspectu tuo, & in conspectu sanctorum tuorum, qui non vis mortem peccatoris (1. Tim. 2.), sed vt conuertatur & viuat, & respice in me, & miserere mei. quia tu es clemens & misericors Deus, qui viuis & regnas in secula seculorum. Amen.

DOmine concede mihi pacem, & sanitatem, fidem & castitatem, victum & vestitum, & tu Domine de limo terræ fecisti me ossa & neruos: firmasti me Spiritu sancto: tradidisti (f. redemisti.) me. Tuus sum Domine custodi me. Domine Iesu Christe fili (C. filius.), Dei viui, qui me creasti, ex toto corde meo, ex tota anima mea, & ex tota fortitudine mea, te adorare præsumo. Post baptismum sanctum quæcunque feci (C. accepi & feci.) contra voluntatem tuam verbo, & cogitatione, & operatione, indulge peccata mea: & qui in me peccarunt, ante conspectum Dei, & omnes virtutes Angelorum his demitto. Domine Deus omnipotens, confiteor tibi peccata mea quæ feci & gessi, præsta mihi veram pœnitentiam. Domine excelse, peccaui Domine, in somno (G C. somniũ.) & pigritia. Peccaui Domine miser, & Sacramenta heu miser mea voluntate pollui. Heu miser tanta sunt in me peccata, Deus misere re, qui nullum vis perire: præsta mihi veram pœnitentiam, & dignare me exaudire.

EPISTOLA LXXIV.

Domino dignissimo, venerando, & merito insigni ac præstantissimo, longe lateque pro Christianæ religionis prædicanda doctrina diffamato, & pro conuersatione vitæ probatissimæ celeberrimo, nobis quoque non immerito, ob cognationis nostræ semper memorandæ necessitudinem, charissimo Lullæ Episcopo, Cineheardus indignus, vt vereor, Episcopus Vuentanæ Ciuitatis, ex intima visceralium medullarum affectione æternaliter in Christo salutem.

H PErlectis literarum à tua sanctitate directarum dulcissimis, ac nimium placabilibus periodis, in quibus amicabiliter nostram paruitatem comperimus salutatam, admonitamque, vt eandem vnitatis obseruantiam custodiret, quam antecessores nostri fideliter fine tenus obseruarunt Dominus Bonifacius Archiepiscopus, Christique confessor beatificandus, & *Daniel* doctissimus Dei plebis famulus, simul & successor eius *Hunfrithus* Episcoporum mitissimus &c. Quæ te melius recoluisse credimus, in caraxatis commendata, mentis diligentissima indagine didicisse curauimus, & gratiarum actiones condignas, in quantum sufficimus, persoluendo gerimus, quod nostri memoriam interpositis tantarum spatiis terrarum, marisque magni interluente latitudine facere dignemini. Et hoc profitemur, quod omnia quæ,

A

tua sanctitate suggerente, mandata sunt, studiosissime, Domino fauente, complere satagimus, non tantum in spiritali orationum solatio exhibendo, & Missarum solemnitate celebranda pro vobis, & pro illis, qui in vestris regionibus in Christi confessione obeunt, sed etiam si qua secularis substantiæ solatia vestris vsibus profutura in his regionibus adipisci poterimus, vestræ participationi parata erunt. Et hoc petimus, si qua apud vos solamina nobis necessaria, vel ignota, spiritalis quidem scientiæ siue in libris antiquis, qui à nobis non habentur, siue in aliis Ecclesiasticis administrationibus, vt nobis libenter participare non negetis. Nec non & si quos secularis scientiæ libros nobis ignotos adepturi sitis, vt sunt de medicinalibus, quorum copia est aliqua apud nos, sed tamen segmenta vltra mari na, quæ in eis scripta comperimus, ignota nobis sunt & difficilia ad adipiscendum: vel si qua in aliis quibuslibet negotiis, vel speciebus nobis necessariis prouidetis, communicare dignemini vt fecistis villosan mittendo. Nomina quoque Presbyterorum vestrorum, Diaconorumque, ac Monachorum, vel Monacharum siue cæterorum quæ misistis, per monasteria & per Ecclesiæ nostræ Diocæsis direximus ad celebranda pro eis missarum solemnia, & orationum suffragia. Idipsum facere vestram sanctitatem suppliciter exoramus pro eis, quorum nomina vobis habemus dirigenda, & nominatim cum personis suis scribenda, eorum scilicet, qui mihi proprie atque huic Ecclesiæ, cui seruio, amicissimi, vel subditi fiebant, vel prælati. De nostro quoque vili vestitu parua hæc xeniola direximus tuo cultui, quanquam indigna tamen petimus, accommoda, hoc est, tunica lanea, aliaque linea, sicut mos est apud nos habendi, caligas & peripsemata, orarium, & coculam, & gunnam breuem nostro more consutam, ad indicium plenissimæ dilectionis nostræ. Quæ te suscipere pro tua humilitate obnixe precamur, habereque ad memoriam mei nominis, saltem aliquod spatium temporis. Cæterum si qua sunt tuæ sanctitati insinuanda, portitor huius epistiunculæ viua voce valet enarrare.

B
ﬅæ ac
ces pro
functis.

gurdam.

faltim.

✠ Opto te ô charissime frater, orantem pro me, orantem pro te, in Domino bene valere: felicemque æuo longiore victurum, ad coronam cœlestis gloriæ postea peruenturum, Domine insignis, & Pater præstantissime. Amen.

C

EPISTOLA LXXV.

LEO EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI, REVERENDISSIMO ET SANCTISSIMO RICVLFO Episcopo.

D

CVm ad limina beatorum Principum Apostolorum *Bernharius* venerabilis Episcopus vna cum *Adalhardo* religioso Abbate, missi filii nostri Domini *Caroli* serenissimi Imperatoris coniunxissent, & omnia prospera ac salubria de prædicto filio nostro, seu de eius sublimissima prole, vel omnib. fidelibus suis nobis nuntiassent, immensas Omnipotenti Deo gratiarum actiones retulimus. Interea obtulit nobis Prælatus *Bernharius* Episcopus sanctitatis vestræ pulcherrimum munus & literas, quas vero litteras relegentes, gratias Reuerēdæ Almitati vestræ retulim⁹ quia nostri esse memores in vestris Deo acceptis orationibus non prætermittitis. De tantis autem muneribus, quibus nos assidue, pro amore beati *Petri* Apostoli ditatis, credimus in omnipotentem Deum, quia dignam retributionem hic & in futuro ab ipso clauigero regni cœlestis percipietis. De *reliquiis* vero *sancti Cæsarii*, sicut petiistis, per eundem *Bernharium* venerabilem Episcopum sanctitati vestræ direximus.

d est, per
enissent.

.offeruit.

E

Leo Episcopus seruus seruorum Dei, Reuerendissimo & sanctissimo Riculfo Episcopo.

EPISTOLA LXXVI.

ÆBVVALDI REGIS.

Domino gloriosissimo & cum omni honoris affectu venerantissimo Bonifacio Archiepiscopo Ælbuualdus est Anglorum Deo donante regia potestate fretus, simul & tota Abbatia cum omni congregatione seruorum Dei in nostra prouincia altithronum pro Ecclesiarum incolumitate die noctuque precibus pulsante, in Deo remuneratore omnium salutem.

I. venerandiss.
q. Obstanglorum: id est, orientalium, aut Vuestanglorum. i. occid.
C. I. pulsantem.

INprimis itaque scire te volumus, ô dilectissime, quod gratanter accipimus nostram paruitatem vestris sanctis orationibus commendatam, vt sicut vestra benignitas de *Missarum* solemnitatibus & orationum assiduitatibus, Deo instigante, dictauit, ita quoque nostra mediocritas deuota mente implere conetur, memoriaque nominis vestri in septenis monasteriorum nostrorum synaxibus perpetua lege censeri debet, quod in septenario numero perfectio sæpe designatur. His itaque bene compositis, & Deo adiuuante, de animarum regulis rite compositis, & de interioris hominis habitu apte condictis exteriora terrenæque substantiæ adminicula, quæ sub nostra potestate Deo largiente redacta sunt, sub vestræ voluntatis arbitrio contineri volumus: ita tamen, vt orationum vestrarum adiutoria per beneuolentiam almitatis vestræ in Ecclesiis Dei frequentare faciatis: & sicut te pastorem in populo suo prædestinatio Dei fieri voluit, ita & nos patronum te sentire satagemus. Nomina quoque defunctorum, & viam vniuersalem ingredientium prout oportunitas anni exegerit, ex vtraque parte adducentur, quatenus vt Deus Deorum, & Dominus dominantium, qui vos in Episcopatus regimen ponere voluit, suam plebem ad indiuiduæ Trinitatis agnitionem, & vnitatis substantiam per vos adducere dignetur. Viuite felicibus finem clausuri calcibus.

F

C. I. synaxis.
C. I. perfecti.

C. I. nostrarum.

Sup. ep. 74.

Apoc. 19.

G

S---- us.

Præterea, ô piissime pater, tibi intimandum curamus, vt gerulum prȩsentium literarum deuota mente à nobis transmissum scias, & sicut fidelem tibi esse comperimus, ita & eum tu veridicum in omnibus nobis inuenies.

C. I. Curemus.

EPISTOLA LXXVII.

Reuerendissimo, nobisque omnium Episcoporum charissimo Lullo Coepiscopo Æardulfus Hrofensis Ecclesiæ Antistes, cum sanctæ Ecclesiæ filio Æardulfo Rege Cantiæ, sinceram in Christi nomine salutem.

H
Roffensis.

VEracivm igitur sociorum inter alia amicalis memorialisq; mos esse dinoscitur, cum sese, ob interiacentium terrarum spatia, seu prouinciarum exterarum regiones, præsentialiter nequeūt inuisere ac salutare, certe per suos fideles nuntios, siue etiam per litteras ad inuicē salutationis dirigere verba, & de rebus dignis atq; vtilibus tractare, ne mens sc. solicita, quid de statu amici, diuina dispēsatione &

iudi-

A iudicio, agatur, vel tædio diutius afficiatur, vel anxia rerum incertitudine quotidie gemat. Quocirca in primis diligentius salutantes per hunc gerulum visitantes eminentiam vestram, desiderium quippe habentes audire, & nosse eandem gloriosissimum, prosperumque per omnia profectum habere, hoc modis omnibus optantes, vt nosipsos, nostrosque charissimos vestræ beatitudini subnixis commendemus precibus, vt in vestris sacris ac Deo placitis orationibus, & suffragio vestræ paternæ pietatis vndique, auxiliante Deo, muniti, atque muro protectionis vestræ circumdati contra omnes infestationes inimici in hac vita, quæ tota tentatio est, defensi, & ad illam, quæ morte vacans & fine carens, vestris almis intercessionibus perueniremereamur. Misimus vobis parua xenia, id est, reptem ruptilem vnam, deprecantes obnixe, vt amorem mittentis magis, quam censum perpendatis, ob spem meliorum quod celerius fit, orantibus vobis, si Dominus vitam & vires concesserit. Memores enim sumus verborum omnium, quę ex abundantia cordis vestri prolata, nostris auribus sonuerunt ad implenda quæ quantum ames amantes te, ex omni parte declarabant. Quid enim aliud nobis agendum est, nisi vt charitatem quoad Deo disponente & finem cunctorum considerante, omnes aduixerimus, fideliter ad inuicem custodiamus. Præterea nihilominus & deinceps dum aliquis è nobis alterius vitæ vias, vt opto, felices prior ingrediatur, en superuiuēs sine mora Missis & eleemosynis itiner illius hinc & inde, quantum valeat tueri ac prosperum facere sępius reminiscat ac studeat, obsecrantes obnixe, vt per hunc fratrem nostrum fidelissimum Presbyterum, nomine *Leaforedum*, scripta pietatis tuæ ad nos dirigere digneris, quatenus per hæc earum, quæ tibi placita sunt rerum cognitio clarescat, quia habetis sine dubio in eodem præfato Presbytero veridicum fidelemque internos legatarium: & ideo per illum valebis quæcunque, viuę vocis attestatione nobis patefacere. Præcedentium quoq; nomina propinquorum nostrorum, id est, *Irmigi, Noththry*, atque *Dulichæ*, omnes Deo dicatæ virgines, tibi direximus, postulantes vt in oblationibus Missarum & orationum suffragiis habeatis quia similia nobis ad vicem beneficii rependere parati sumus.

f. visitantes aut visitantem. — *reptem sup. ep 40. p. 53.* — B — *C. prolate aliud.* — *f pro inuicem.* — *Missa & eleemosynæ pro mortuis.* — *f reminiscatur.* — *f. Decedentes voco præcedentes D 21.* — *f. Duli qua omnes* — C

Deus te incolumem custodiat, & in eius ministerio pollentem longa per temporum spatia custodire dignetur.

Æardulfus. episc. Lullo coepisc.

EPISTOLA LXXVIII.

Domino amantissimo & in Christo carissimo LVLLÆ *Episcopo*, MILRET *seruus Dei seruientium.*

Postquam à tua præsentia & à conspectu corporali sanctissimi Præsulis & beatissimi Patris Bonifacii, nolens volens, tristis abscedebam, & per varios casus, & multa discrimina rerum, vestris almis orationibus ad terram nostrę peruenimus natiuitatis. Ibi nec dum integro expleto anni circulo, curriculo nuntium ad nos perlatum est triste, beatissimum Patrem de ergastulo carnis ad superna migrasse, si tamen id triste dicere fas est, cum talem ad cœli patronum meruimus præmittere regna, cuius nos sacris intercessionibus, Deo auxiliante, vbique esse suffultos certa credulitate confidimus. Et quamuis præsentis vitę amissum solatium multis & amaris luximus lacrymis, tamen ille qui suo sanguine fuso, CHRISTO consecratus est Martyr, decus & columen omnium quos præsens protulit patria, suo beatissimo agone, optimo labore consummato, gloriosissimo fine peracto, nostra valde mœsta maiore lætitia mitigat & demulcet pectora. Nos nostram dolemus vicem

D — *Sanctorum preces & patrocinium.*

in valle lacrymarum, & in hac vita, quæ tota tentationum plena est, manentes: ille peregrino labore, magno cum sudore expleto, ad gloriosissimam Christi Martyr peruenit mortem, & pro nostris, vt credo, excessibus, si Domini sinit pietas fidelis intercessor in cœlesti Hierusalem, cum Christo, beatissima sorte sanctis coniunctus ciuib. superna lætus consistit in arce. Hæc de amantissimo patre, cuius venerabilem vitam, & gloriosum finem, vt mihi in notitiam venire facias, totis viribus exopto. Aliud, ex sodali collegio, dicere mente occurrit, tuamque dulcissimam caritatem intimis obsecro præcordiis, & tanquam tuis pedibus præsentialiter prostratus humiliter imploro, vt fraternam dilectionem, quam inter nos communis Pater beatæ recordationis & sanctæ memoriæ Bonifacius, Christi annuente caritate, sacris conciliauit verbis, almis vniuit oraculis, non transitoria sed fixa recordatione tua recondas in corde, quia mihi & tibi valde profuturum, omni ambiguitate postposita, scio, si tam egregii Doctoris præcepta implere conamur, meque omnium fratrum tuorum minimum in meritis, fraterna caritate instruere, sacris munire præceptis, almis orationibus fulcire, ô amantissime Præsul, non pigeat. vnde fateor & fida promissione spondeo, vestris sincerissimis iussionibus iuxta qualitatem virium, in omnibus libenter me esse secuturum, & firma dilectione fidam amicitiam, quamdiu spiritus hos regit artus, vitalisque flatus his moribundis inhabitat membris, tecum seruare intima caritate, Deo teste, profiteor, & totis viribus medullitus admodum exopto, vt fiat, Christo tribuente quod scriptum est, *erant illis omnia communia.* Sed hæc omnia, quæ breuiter à nobis dicta sunt, si Deus omnipotens prosperum concedit iter per gerulos istarum litterarum plenius & verbaliter tibi indicare curaui. Misimus præterea parua munuscula, quæ optamus, vt ea dilectione accipiatis, qua à nobis, Deo teste, destinata sunt.

E — *si obsecuturum.* — F — *Act. 4.* — *C. verbialiter.*

Vestram dilectionem pro nostris excessibus intercedentem Christus tueri dignetur.

Librum Pyrpyri metri ideo non misi, quia Gubertus episc. adhuc reddere distulit, Immanuel. Epistola Milredi episc. offerenda Lullæ episc.

G — *f. Porphyrii.*

Conciliorum duorum fragmenta.



IN nomine Domini nostri Iesu Christi. Ego *Carolomannus* Dux & Princeps Francorum, Anno ab incarnatione Christi septingētesimo XLII. XI. Kal. Maias cum consilio seruorum Dei & optimatum meorum, Episcopos qui in regno meo sunt cum Presbyteris ad concilium & synodum pro timore Christi congregaui: Id est, *Bonifacium* Archiepiscopum & *Burchardum* & *Regenfredum* & *VVintanum* & *VVillibaldum* & *Deddanum* & *Eddannum* cum Presbyteriis eorum, vt mihi consilium dedissent, quomodo lex Dei & Ecclesiastica religio recuperetur, quæ in diebus præteritorum Principum dissipata corruit, & qualiter populus Christianus ad salutem animę peruenire possit, & per falsos Sacerdotes deceptus non pereat, & per consilium Sacerdotum & optimatum meorum ordinauimus per ciuitates Episcopos, & constituimus super eos Archiepiscopum *Bonifacium*, qui est missus sancti *Petri*. Statuimus, per annos singulos synodum congregare vt nobis præsentibus canonum decreta, & Ecclesiæ iura restaurentur, & religio Christiana emendetur: & fraudatas pecunias Ecclesiarum ecclesiis restituimus, & reddidimus: falsos Presbyteros & adulteros vel fornicatores Diaconos & Clericos de pecuniis Ecclesiarum abstulimus, & degradauimus, & ad pœnitentiam coegimus. Seruos Dei per omnia omnibus armaturam portare, vel pugnare, vel in exercitum & in hostem pergere omnino prohibuimus, nisi

Mogunt. lib. 3. 42. p. 364. — *C. Burgehardum.* — H — *Arma Clericis nō ferenda, nec*



A

ad bella eundum, niſi vt. 1. Miſſas faciant. 2. Sacras reliquias portent. 3. Cõfeſſiones audiãt Iiſdem non venandum.

illi tantummodo qui propter diuinum miniſterium, miſſarum ſcilicet ſolennia adimplenda, & ſanctorum patrocinia portanda ad hoc electi ſunt: id eſt vnum vel duos Epiſcopos cum Capellanis Preſbyteris Princeps ſecum habeat. Et vnuſquiſque præfectus vnum Preſbyterum, qui hominibus peccata confitentibus iudicare, & indicare pœnitentiam poſſint. Nec non & illas venationes, & ſyluaticas vagationes cum canibus, omnibus ſeruis Dei interdiximus. Similiter vt accipitres & falcones non habeant. Decreuimus quoque ſecundum Sanctorum canones, vt vnuſquiſque Preſbyter in parochia habitans Epiſcopo ſubiectus ſit illi, in cuius parochia habitat, & ſemper in XL. rationem, & ordinem miniſterii ſui, ſiue de baptiſmo, ſiue de fide Catholica, ſiue de precibus & ordine miſſarum Epiſcopo reddat, & oſtendat. Et quandocunque, iure canonico, Epiſcopus circumeat parochiam ad populos confirmandos, Preſbyter ſemper paratus ſit ad ſuſcipiendum Epiſcopum cum collectione & adiutorio populi, qui ibi confirmari debet: & in cœna Domini ſemper nouum chriſma ab Epiſc. quærat, vt Epiſcopus teſtis aſſiſtat caſtitatis & vitæ, & fidei, & doctrinæ illis ſtatuimus, vt ſecundum canonicam cautelam, omnes vnde cunque ſuperuenientes ignotos Epiſc. vel Preſbyteros ante probationem ſynodalem in eccleſiaſticum miniſterium non admitteremus. Decreuimus, vt ſecundum canonem, vnuſquiſque Epiſc. in ſua parochia ſolicitudinem adhibeat adiuuante grauione, qui defenſor Eccleſiæ eſt, vt populus Dei paganias non faciat: ſed vt omnes ſpurcitias gentilitatis abiiciat & reſpuat, ſiue ſacrificia mortuorum, ſiue ſortilegos vel diuinos, ſiue phylacteria, auguria ſiue incantationes, ſiue hoſtias immolatitias, quas ſtulti homines, iuxta eccleſias, ritu pagano faciunt ſub nomine ſanctorum Martyrum, vel Confeſſorum, Deum & ſuos ſanctos ad iracundiam prouocantes: ſiue illos ſacrilegos ignes, quos *Niedfeor* vocant ſiue omnes, quæcunque ſunt Paganorum obſeruationes diligenter prohibeant. Statuimus ſimiliter, vt poſt hanc ſynodum, quæ fuit XI. Kalend. Maii, vt quiſquis ſeruorum Dei, vel ancillarum Chriſti in crimen fornicationis lapſus fuerit, quod in carcere pœnitentiam faciat in pane & aqua; & ſi ordinatus Preſbyter fuiſſet, duos annos in carcere permaneat, & antea flagellatus, & ſcorticatus videatur, & poſt Epiſcopos adaugeat. Si autem clericus vel Monachus in hoc peccatum ceciderit poſt tertiam verberationem in carcerem miſſus, vertentem annum ibi pœnitentiam agat. Similiter & Nonnæ velatæ eadem pœnitentia contineantur, & radantur omnes capilli capitis eius. Decreuimus quoque vt Preſbyteri vel Diaconi non ſagis, Laicorum more, ſed caſulis vtantur ritu ſeruorum Dei, & nullus in domo ſua mulierem habitare permittat. Et vt monachi & ancillæ Dei monaſteriales, iuxta regulam ſancti *Benedicti* ordinare & viuere vitam propriam gubernare ſtudeant.

Confirmatio.

B

Graue.

Niedfewr.

C

De alio Synodali conuentu.

MODO autem in hoc Synodali conuentu, qui congregatus eſt ad Calendas Martias, in loco qui dicitur *Liſtinas*. Omnes venerabiles ſacerdotes Dei & Comites & Præfecti prioris ſynodi decreta, conſentientes, firmauerunt ſe implere velle & obſeruare promiſerunt, & omnis Eccleſiaſtici ordinis Clerus, Epiſcopi, & Preſbyteri, & Diaconi cum clericis ſuſcipientes antiquorum Patrum canones, promiſerunt ſe velle eccleſiaſtica iura moribus & doctrinis & miniſterio recuperare, Abbates & Monachi receperunt ſancti Patris *Benedicti* ad reſtaurandam normam regularis vitæ. Fornicatores & adulteros Clericos, qui ſancta loca vel monaſteria ante tenentes coinquinauerunt, præcipimus inde tollere, & ad pœnitentiam redigere, & ſi poſt hanc definitionem in crimen fornicationis vel adulterii ceciderint, prioris ſynodi iudicium ſuſtineant, ſimiliter & Monachi & Nonnæ. Statuimus quoque cum conſilio ſeruorum Dei & populi Chriſtiani propter imminentia bella & perſecutiones cæterarum gentium, quæ in circuitu noſtro ſunt, vt ſub precario, & cenſu aliquam partem Eccleſialis pecuniæ in adiutorium exercitus noſtri, cum indulgentia Dei, aliquanto tempore retineamus, ea conditione, vt annis ſingulis de vnaquaque *caſata* ſolidus, id eſt, duodecim denarii ad Eccleſiam vel Monaſterium reddatur, eo modo, vt ſi moriatur ille, cui pecunia commodata fuit, Eccleſia cum propria pecunia reuertita ſit, & iterum ſi neceſſitas cogat, vt Princeps iubeat, precarium renouetur & reſcribatur nouum, & omnino obſeruetur, vt Eccleſiæ vel Monaſteria penuriam & paupertatem non patiantur, quorum pecunia in precario præſtita ſit; Sed ſi paupertas cogat, Eccleſiæ & domui Dei reddatur integra poſſeſſio. Similiter præcipimus, vt iuxta decreta canonum adulteria & incerta matrimonia, quæ non ſint legitima, prohibeantur, & emendentur Epiſcoporum iudicio, & vt mancipia Chriſtiana Paganis non tradantur. Decreuimus quoque, quod & pater meus ante præcipiebat, vt qui Paganas obſeruationes in aliqua re fecerit, mulctetur & damnetur quindecim ſolidis.

C. ſynodus. D

C. vt ſup.

E

f. reuertatur.

F

EPISTOLA LXXIX.

Domino in Domino venerabiliter diligendo, & delectabiliter honorando Lullo, Epiſcopatus infula fungenti, Trecea ſupplex Vernaculus in Chriſto perennem ſalutem.



EMPORE nuper tranſacto, veſtræ Almitatis litteraturam vſque ad noſtræ mediocritatis præſentiam fido geſtante gerulo delatam, exultantibus pectorum præcordiis, & lætis oculorum orbibus contemplantes ſatis libenter ſuſcipimus, & maxime in veſtra ſancta promiſſione, quam ordo apicum veſtrorum innotuit, vt veſtris aſſiduis ac ſacris orationibus noſtram fragilitatem defendere vellet; ita & noſtra imperfecta mediocritas vndique pene in omnibus bonis veſtram beatitudinem orationibus intimis Deo vbique auxiliante, deprecando poſcere Deum prompta eſt, nec non & dilectionem fraternitatis ergo veſtram clementiam obſeruare, ſecundum vires, velle demonſtramus, Domino noſtro IESV CHRISTO docente ac dicente, *Hoc eſt præceptum meum vt diligatis inuicem.* Et item, *In hoc cognoſcent omnes quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem habueritis ad inuicem*, &c. Item de eadem Beatus *Petrus* primus & princeps Apoſtolorum ſententiam promulgauit dicens: *Eſtote itaque prudentes, & vigilate in orationibus ante omnia mutuam in vobiſmetipſis caritatem continuam habentes, quia caritas cooperit multitudinem peccatorum*, &c. Noſtra ergo, ni fallor, paruitas non vtcumque veſtris eſt roborata oppido patrociniis. Idcirco audaciter rogare præſumimus veſtram beatam ac vere benedictam Almitatem, vt noſtram, viuentes in hac lacrymarum valle, tum etiam in glorioſiſſima præſcientia Dei in Chriſto pauſantes, aſſiduis ac ſacris orationibus veſtrarum ſtudiis Domino Deo commendare dignemini. Ego quoque minimus Eccleſiæ ſeruus ſupplici per Dominum deprecatione rogito, vt me cum mea familia, Domino Deo cuncta diſpenſante ac rite regente, inter cæteros fideles veſtros amicos in commune benigne ſuſcipiatis, qui proprio dicor nomine *Aldbercht*, diaconatus officio fungens, licet indignus, vt ſancti gradus miniſterium olim acceptum veſtris ſaluberrimis interceſſionibus meliorando, de die in diem proficiam. Almitatem veſtram pro nobis orantem ſummus arbiter orbis ab alta cælorum arce tueri dignetur. Valete in Domino.

G

Ioan. 15. c. 13.

1. Pet. 4.

H

A

EPISTOLA LXXX.

Domino in Christo summopere venerando Lullo episcopo Magingaoz optabilem supplex in Domino sempiternæ beatitudinis salutem.

SCIT plane sublimitatis vestræ prudentia, quia contra discrimina maxima consiliorum adiutoriis & integris, & ex omni parte solidatis modis omnibus opus est. Notum vero fieri venerandæ caritatis vestræ dignationi desideramus, quia exitum sororis nostræ extremum spiritum agentis mœroribus ac timoribus vndique depressi præstolamur, mortem videlicet carnis illius, instinctu naturalis conditionis, velut propria dolentes, & pro animæ illius euentu incerto, & soli iudici piissimo noto & insuper familiæ loci illius tenerrimæ, & propemodum, sine vlla consilii firmitate, discissioné, vel (quod grauissimum est) animarum interitum pertimescentes. Quapropter magnitudinis vestræ pietati humili intentione supplicantes obsecramus per Christum Saluatorem, resurrectionemque mortuorum, vti nobis supradictis cruciatibus afflictis, quid post obitum illius, sit pro stabilitate salutari monasterioli faciendum, prout Domino iuuante, colligere valeatis, litteris indicare per hunc nuncium non dedignemini. Sunt enim sicut scitis, illic filiæ fratris nostri velatæ, in quas fortasse intentio ignorantium conuersa est. Sed nulla ex his adhuc vel ætate, vel sensus aliqua firmitate, ad suscipiendum tale pondus congrua poterit iudicari. Et formidamus dispersionem inconsultam familiæ, nisi celeriter ordo ac stabilitas per Abbatissam collocetur. Nec tamen vel intra cellulam, vel intrinsecus nos posse reperire credimus per quam vel verbo ac specie tenus valeat cohærere, præter puellulas, quas diximus, quibus maximum periculum suscipientibus, & nobis fortasse persuadentibus formidamus. Quapropter iterata supplicatione per Christum Saluatorem obsecramus, vt nobis, quod saluberrimum inter huiusmodi necessitates fieri credatis, nobis reuelare celeritate qua diximus nec dedignemini nec graue mini.

B

C

Valere beatitudinem vestram, & in Christo magis ac magis pro nobis intercedentes proficere integris certisque nisibus cordis optamus, officio Lulloni Episcopo.

EPISTOLA LXXXI.

Alias. Carolo.

Domino gloriosissimo atque præcellentissimo Ceorlo Regi Francorum Eanuulf humilis Abbas optabilem sospitatem.

PROPTER hoc omnipotens Deus bonos quosque ad populorum regimina perducit, vt per eos omnibus quibus prælati fuerint, dona suę pietatis impendat. Quod in Francorum gente factum cognouimus, cui vestra gloria idcirco est præposita, vt per bona quæ vobis concessa sunt, etiam subiectæ vobis genti superna beneficia præstarentur. Et ideo, gloriose Rex, eam quam accepisti diuinitus gratiam, solicita mente custodi: Christianam fidem in populis tibi subditis extendere festina; zelum rectitudinis tuæ in eorum conuersione multiplica; idolorum cultus insequere: fanorum ædificia euerte: subditorum mores & magna vitæ munditia exhortando, terrendo, blandiendo, corrigendo, & boni operis exemplo monstrando ædifica, vt illum retributorem inuenias in cœlo, cuius nomen atque cognitionem dilataueris in terra. Ipse enim vestræ quoque gloriæ nomen etiam posteris gloriosius reddet, cuius vos honorem quæritis & seruatis in gentibus. Præterea scire vestram gloriam volumus, quia nos obnixe & indesinenter deprecaturi supernam pietatem pro incolumitate tua, & gentis tuę, propterea sublimitatem tuam humiliter deprecantes, vt nostri memor esse, nosque loco amicorum suscipere digneris, vt qui te in orationibus crebris Domino commendare satagimus, ipsi te protectorem habere valeamus & patronum. Omnipotens itaque Deus in vobis gratiam suam, quam cœpit, perficiat, atque vitam vestram & hic per multorum annorum curricula extendat, & post longa tempora in cœlestis vos patriæ congregatione recipiat.

D

f. deprecamur.

E

Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat, Domine dilectissime. scripta in dict. XI. VIII. Calend. Iunias. ....per epistola.......ad Regem.

Hic signa erant ignota.

F

EPISTOLA LXXXII.

Venerandæ dignitatis Lullo episc. Botuuini Abb. optabilem in Christo salutem.

LITTERÆ auctoritatis tuæ, quas cum diuinæ pietatis studio vsque ad nos direxisti, lætificauerunt me valde, quia tu imbre cœlestis roris illectus vltimum me seruunculum seruorum Dei cum tam magna fide diuini amoris, sæculariæque dignitatis munere visitare dignatus fuisti. Gratias ago Deo petens cum intimæ charitatis desiderio, vt fidus fautor mihi per Celsitudinem sanctitatis tuæ coram Christo Iesu existas, in istoque seculo serena mente amicus si rector rerum omnium istius vitæ in itinere me longius super te sudare diiudicat, ploro indesinenter precans cum omni caterua, quæ Christo Domino sub mea conditione deseruit, diuinæ misericordiæ solatia animæ tuę largiri, vt tu simili modo Ecclesiarum tuarum subsidia mihi præstare digneris. Hæc quoque modica munuscula, id est. III. lacernas almitati tuæ mitto optans vt accepta sint.

G

OmnipotensDeus incolumem beatitudinem tuam custodiat.

EPISTOLA LXXXIII.

✠ SANCTISSIMO, ET A DEO SEMPER CONSERVATO DOMINO LVLLO EPIscopo VVicbertus seruus seruorum Dei quanquam indignus Abbas vester in omnibus (Deus scit) bene cupiens & fidelis in vinculo charitatis colligatus.

H

SVscepta vestra alimonia sancta cuncta congregatio Monachorum nostrorum pro vobis singulos psalterios Domino decantauerunt, & sacerdotes quinas Missas fecerunt per singulos, vt vobis Dominus pristinam sanitatem tribueret, & dixi ad illos vestra voluntate, quomodo nobis mandastis, vt hic pro tempore deuenire iubebatis. Sed omnes consona vna concordia responderunt, quod nostra voluntas in omnibus est, ipsius infirmitati compatescere, & sicut proprium fratrem, ita circa illum omni charitate impendere. Sed vos modo si vultis sic venire potestis, quomodo in vestra propria casa, & nos in omnibus, in quantum possumus, charitate pristina exigentes vestræ volumus compatescere infirmitati. In orationibus tuis commendamus nos sanctissime pater.

singula psalteria.

f. subuenire

f. compati.

A

Sanctissimo Domino Lullo Episcopo, Vuicbertus indignus Abbas.

EPISTOLA LXXXIV.

DOMINO SANCTO SANCTORVM, QVIA MERITIS COÆQVANDO, ET A nobis cum summa Veneratione Diligendo in Christo patre Lullono Episcopo.

C. degentium.

Doto seruus seruorum Dei, etiam & omnes Monachi sancti Petri Apostolorum Principis degentes sub norma sanctæ regulæ æternam in Domino nostro Iesu Christo ad sanctitatem vestram destinare curauimus salutem.

B

DEo omnipotenti Domino gratias referimus, vt omnia, quæ circa vos sunt, prospera non solum habemus, sed & hoc indesinenter sedulis precibus Domini misericordiam imploramus, vt vitam vestram longæuis faciat hic gaudere temporibus, & illic in æterna beatitudine cum sanctis suis faciat pariter exultare triumphis. De cætero quamuis, amantissime pater, terrarum longitudine separati videmur, tamen & terrarum longinquitas non diuidit mente, quos charitas diuina coniunxit in corde. Idcirco comperiat sanctitas vestra, quia nos omnes per obedientiam almi patris nostri Dodoni Abbatis, & pro amore vestro & omni solicitudine pro vobis, & deuotissima sancta congregatione vestra à Deo vobis commissa, in nostris assiduis precibus Domini misericordiam exorare non desinemus. Igitur cum salutationis officiis, humili prece deposcimus, vt istam familiam Christi & sancti *Petri* in vestra commemoratione semper habeatis: & ipsi pro omnibus amicis vestris tam Episcopis & eorum clero quam Abbatibus & eorum Monachis, seu & Abbatissis vel Deo dicatis in ista congregatione sancti *Petri*, oratores vestros tam viuos quàm defunctos in vestra mercede commemorare faciatis, vt in sacris orationibus illorum eam assidue memorare debeant, quatenus per illorum suffragia olim optatam adire mereamur patriam paradisi. Similiter vos deprecamur, vt omnium amicorum vestrorum nomina tam viuorum quam defunctorum per præsentem fratrem nostrum *Saganaldum*, per breue ad nos dirigere faciatis, vt ipsos, sicut de aliis fratribus nostris facimus, ita in nostris assiduis orationibus ipsos memorare debeamus. Gratia Regis cœlestis custodiat vos semper. Amen.

C. lexate.

C

Indiculus directus ad Lullonum Episcopum. Emmanuel nobiscum sit.

EPISTOLA LXXXV.

D

Charitatis lacertis amplectendo amico, imo spiritali germanitate copulando fratri, summi pontificatus infula prædito Eckberto, Archiepiscopo Bonifacius exiguus Episcopus, Legatus Germanicus Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ, florentem in Christo immarcessibilis charitatis salutem.



DOna ac libellos dulcissimę beatitudinis vestrę à vobis directa grataнти animo gaudentes suscepimus, suspensis ad æthera palmis supernū Regē obsecrauimus; vt vobis in superna Angelorum curia florentia mercedis præmia restituat. Modo autem sanctitatis vestræ clementiam intimis postulamus precibus, vt pro nobis laborantibus, & periclitantibus pietas vestra exorare dignetur, quia grandis nobis necessitas imminet, iustorū adiuuamina expetere. quia scriptum est, *Multum valet deprecatio iusti assidua.* Enarrare autem omnia mala, quæ nos extrinsecus & intrinsecus patimur, epistolaris breuitas prohibet. Modo enim inhianter desiderantes flagitamus, vt nobis ad gaudium nostri mœrorit eo modo, quo antea iam fecistis, aliquam particulam vel scintillam de candela Ecclesiæ, quam illuxit Spiritus sanctus in regionibus vestris, destinare curetis, id est de tractatibus, quos spiritalis Presbyter & inuestigator sāctarum Scripturarum Beda reserando composuit, partem qualemcunqe transmittere dignemini. Maxime autem, si fore possit, quod nobis prædicantibus habile, & manuale, & vilissimū esse videtur super lectionarium anniuersarium, & Prouerbia Salomonis, quia commentarios super illa condidisse eū audiuimus. Interea maxima nos cogit necessitas vestri consilii iudicium inquirere. Nā dum inuenero Presbyterum iam ante multa tempora lapsum in fornicationem, & post pœnitentiam in officium gradus sui à Frācis iterum restitutus est, & nunc habitans in latissimo pago fidelium, sed errantium populorum, sine aliis sacerdotibus solus ministrat baptismum, & solemnia Missarum celebrās. Modo autem, si talem secundum iustissimos canones abstulero, morietur sine sacro regenerationis fonte infantes, propter raritatem Sacerdotum, si meliorem, ad restaurandum prioris lapsum non habuero. Iudicate ergo inter me, & inter populum erroneum, vtrum melius sit, vel saltem minus malum, vt talis, ministerium sancti altaris impleat, an vt pagana moriatur multitudo populi, quia castiorem ministrum acquirere nequiuerit: vel si inter multitudinem Sacerdotum inuenero in eodem peccamine lapsum, & iterum post pœnitentiam priori gradui restitutum, de quo omnis multitudo sacerdotum & populorum bonæ opinionis confidentiam habuerunt, & si ille modo degradatus fuerit, secretum peccatum reuelatum fuerit. & scandalizaui multitudo plebium, & per scandalum plurimæ peribunt animæ, & detestatio erit maxima Sacerdotum, & diffidentia ministrorum Ecclesiæ vt omnes perfidos, nulli credentes, despectos habeant. Quam ob rem audacter præsumpsimus, patientes & consentientes illum in ministerio diuino persistere, existimantes leuius esse dubium vnius hominis periculum & audaciam, quam ruinam & perditionem animarum pene totius populi. De istis autem vniuersis quid mihi sustinendum sit, necessitate cogente scandala vitandi, quidue refutandum: secundum consilium vestrū per scripta videre, & audire omnino desidero. Præterea celsitudini vestræ, vice osculi, duas vini cupellas per hunc portitorem litterarum transmisimus, petentes, vt charitatis inter nos precibus nostris inde lætum diem cum fratribus vestris faciatis. Obsecramus igitur, vt de istis petitionibus nostris faciatis, vt mercedis vestræ præmia in cœlorum culmine clarescant.

E

Iacob. 5.

C. vtilimū.

F

C. I. vtrum talis.

C. I. deest, post f. per.

f. scandalizabitur.

C. dispectus f. despectui.

G

EPISTOLA LXXXVI.

✠ *Domino magnopere diligendo, & nobis omnium peregrinantium pro Christi amore charissimo LVLLO Antistiti, Cinear-dus indignus, vt vereor, Episcopus in Christo salutem.*

H



LIbenter ergo suscipimus fratrem à te ad nos vsque directum cum dulcedine donorum vestrorum, & gratias agentes Deo & vobis, quod nostri memoriam ex tam remotis terrarum finibus facere dignemini. Et ideo sicut vos velle comperimus memores sumus vestri, in quantum, Domino adiuuante, permittimur semper in orationibus nostris obsecrantes, vt quod fideli, ac firmissimo cœpistis animo, vsque ad finem firmum retineatis: quanquam multis tribulationibus tundimini, quas propemodum omnes sancti soliti sunt à seculo perpeti, nec tamen Christo cooperante, & confirmante illorum constantiam, defi-

A

f. prædecessores.

deficiebant. Modici munusculi quantulamcunque paruitatem charitatis tantummodo intuitu direximus, hoc est, de nostro vestitu indumentum, sicut solent prodecessores nostri prodecessoribus tuis destinare, quod te pro humilitate & mansuetudine tua suscipere dignanter, & vti, suppliciter precamur.

Valere te in Christo, & vt vere felicem semper optamus.

EPISTOLA LXXXVII.

Sacerdoti Christi magnifico, reuerentia pariter & amore non mediocriter amplectendo Lullo Episcopo Magingoz seruus seruorum Dei perennem in Domino salutem.

Ps. 104. 4.

APERTO scripturarum diuinarum testimonio declaratur, veritatem esse Dominum Saluatorem, ac de ipso dictum esse per Prophetam: *Quærite faciem eius semper.* Quamobrem solutionem

B

De diuortio & repudio.

quæstionis alicuius quæ videlicet infirmitatis nostræ cognitioni facilis non est, à dignationis vestræ largitate idipsum flagitantes multum desideramus accipere. Itaq; constitutio Matrimonii Christianorum in iungendo, vel separando, à Patribus tanta diuersitate nobis videtur disponi, vt vix vna & compar sententia ipsorum, nostræ pateat paruitati. Videntur namque concorditer *Isidorus* ac *Hieronymus* affirmare, non debere adulteram teneri à viro, cui sociata, alteri se more meretricis adiungat vtpote quæ vnam carnem nefarie diuidens, indignam se & alienam ab honore connubii diuinitus instituti reddiderit, & hoc esse præceptum & permissum à Saluatore, cum vxorem non dimittendam absque fornicationis causa præciperet.

Matth. 19

Augustinus vero cum sententiam eandem Saluatoris diuturna tractatione ventilasset, nihil planæ elucidationis, certe nostræ omnino teneritudini captabile profert: sed hoc in extremo dicebat, quia quomodo præceptum hoc Saluatoris accipi debuisset, late operosissimam adhuc superesse quæstionem, commemorans vero mulierem ab accusatione Iudæorum à Domino liberatam dicit non male illi vir mulieri licet in adulterium lapsæ conciliaretur.

f. certe.

C

Ioan. 8.

Beatus vero *Leo* Papa fœminam, capto ab hostibus marito, cogente solitudine, inculpabiliter alteri posse copulari cum desperaretur captus: & reuerso forte priore, separatã à posteriore, principali restitui dicit. vbi notandum videtur, quod statim destitutæ coniugi nubendi licentiam tribuit. Apud Isidorum vero vel Hieronymum proditio fœderis coniugalis matrimonium separat. Quid ergo supersit coniugi, quem vel quam solitudo perurget, si & *Isidori* vel *Hieronymi* ac *Leonis* decretum iuste creditur esse tenendum, nisi vt se matrimonio coniungat alterius, me fateor ignorare. Bonitatis igitur vestræ dignationem, per charitatem, qua Christus Dominus semper vbiq; membra sua sibi copulare probatur, obsecramus, vt ignorantiam nostram ac dubitationem, sic Domino possibilitatem largiente, illuminare dignemini, vt audire à remuneratore perpetuo mereamini, *Euge serue bone, &c.*

C. ac deren.

Mat. 25. 21.

Valere beatitudinem vestram pro nobis intercedentem & in Christo magis ac magis proficere; integris desideriis optamus. Offerenda Lullo Episcopo.

D

EPISTOLA LXXXVIII.

✠ *Sanctissimo atque venerabili Episcopo Lullo, seruus seruorum Dei visceralem in Domino salutem.*

ROgo te, ô dilectissime frater, sicut optime in te credo, vt non immemor sis, sed semper sagacissima mente ad memoriam reducas antiquam amicitiam nostram, quam inter nos habuimus in *Maldubia* ciuitate quando *Eaba* Abbas in amabili charitate nutriuit, & hoc signum recordor, quod pro nomine vocauit te *Irtel*, idcirco salutat te *Hereca* Abbas in salutatione sancta, & omnis congregatio quæ in sua cœnobiali vita manet, quia dignos nos in memoriam habuisti tecum. Qui autem perseuerauerit in pace, vsque in finem, hic saluus erit. Vale amabilis feliciter in æuum; meus dilectus, Deo electus, quia charitas pretium non habet.

C. regimen, qui in suo.

Hoc signum Hereca Abbatem fecit.

EPISTOLA LXXXIX.

Desiderantissimo, & suauissimo in Christi dilectione amico Lullo Episcopo & omnium Antistitum charissimo, Gutberct discipulus Beda presbyteri salutem.

F

pro Beda.

GRATANTER quidem munuscula tuæ charitatis suscepi, & eo gratantius, quo te hęc intimo deuotionis affectu mittere cognoui, id est, holosericã ad reliquias beatæ memoriæ *Bæda* magistri nostri, ob recordationem & illius venerationem, destinasti. Et rectum quidem mihi videtur, vt tota gens Anglorum in omnibus prouinciis, vbicunque reperti sunt, gratias Deo referant, quia tam mirabilem virum, pręditum diuersis donis, tamque ad exercenda dona studiosum, similiterque in bonis moribus viuentem, Deus illis in sua natione donauit, quia per experimentum, ad pedes eius nutritus, hoc quod narro, didici.

C. in diu.

Similiterque mihimetipsi coopertorium variatum ad tegendum scilicet, propter frigus, meũ corpus misisti, quod videlicet omnipotenti Deo & B. *Paulo* Apostolo ad induẽdum altare, quod in eius Ecclesia, Deo consecratum est, cum magno gaudio dedi: quia & ego sub eius protectione in hoc monasterio XL. & III. annos vixi.

S. Pauli ecclesia. Altaris consecratio.

G

Nunc vero, quia rogasti aliquid de opusculis beati Patris, cum meis pueris, iuxta vires, quod potui tuæ dilectioni præparaui: libellos de viro Dei *Cudbercto*, metro & prosa compositos, tuæ voluntati direxi: & si plus potuissem, libenter voluissem, quia pręsentia pręteritę hyemis multum horribiliter insulam nostræ gentis in frigore, & gelu, & ventorum, & imbrium procellis, diu lateque depressit, ideoque scriptoris manus, ne in plurimorum librorum numerum perueniret, retardata est: sed & ante sex annos per *Hunuini* meum Presbyterum illuc ad vestra loca aduenientem, & *Romam* videre desiderantem, aliqua parua exenia cultellos videlicet XX. & gunnam de pellibus lutrarum factam tuæ fraternitati misi. Ille quoque Presbyter *Hunuini* ad vrbem quæ vocatur *Beneuentum* perueniens, ibi de hac luce migrauit. Quapropter neq; per illum, neque per tuorum aliquem, vtrum ista ad te peruenerint, vlla responsio vnquam mihi reddita est. Duo vero pallia subtilissimi operis, vnum albi, alterum tincti coloris cum libellis, & clocam, qualem ad manum habui, tuæ paternitati mittere curauimus, precorque vt meam petitionem & necessitatem non spernas.

f. gunnam.

H

Si aliquis homo in tua sit parochia, qui vitrea vasa bene possit facere, cum tempus arrideat, mihi mittere digneris, aut si fortasse vltra fines est in potestate cuiusdam alterius, sine tua parochia, rogo vt fraternitas tua illi suadeat, vt ad nos vsque perueniat, quia eiusdem artis ignari & inopes sumus, & si hoc fortasse contingit, vt aliquis de vitrifactoribus cum tua diligentia, Deo volente, ad nos vsq; venire permittatur, cum benigna mansuetudine, vita comite, illum suscipio. Delectat me quoq; cytharistam habere, qui possit cytharisare in cithara, quam nos appellamus *rotta*, quia citharam habeo, & artificem non habeo. Si graue non sit, & istum quoque meæ dispositioni mitte. Obsecro vt hanc meam rogationem ne despicias, & risioni non deputes. De opusculis vero beatæ recordationis *Be-*

A *f. obtemperaturum vt inf. 21.* *da*, quæ adhuc descripta non habes, promitto me, si vixerimus, tuæ voluntati adiuuaturum.

Abbas Gutberctus te te bis terque salutat:

Te DEVS omnipotens saluum conseruet in æuum.

Iul. Gl.

EPISTOLA XC.

ALHREDI REGIS.

Alhredus Rex & Osgeosu Regina Lullo venerabili Episcopo nobis perpetuali amicitia copulato in Christo salutem.

B SCRIPTA beatitudinis tuæ simul cum muneribus litteris assignatis debita gratulationis reuerentia suscepimus, maximasque omnipotenti Deo egimus gratias, quod te in tam longa peregrinatione desudantem, & in Christi agonibus decertantem optatæ conseruauit sospitati: & ideo reuertentibus venerabilibus viris, gaudium nostrum, sacrorum apicum attestatione, signamus, ac petimus, vti quotidianis orationibus Episcopatus tuus studium ac votum suum circa salutem nostram dignetur impendere. Nos quoque simul cum nominibus nostrorum amicorum, & propinquorum, quæ hic subscripta sunt, litterarum custodia facias contineri, orationibusque, & Missarum celebrationibus, perpetuis Dei patrociniis commẽdemur. Eodemque modo de vobis, & de nominibus ad nos delatis, secundum vestram petitionem, facere curabimus, vt in cunctis monasteriis nostris ditionibus subiunctis perpetuis literarum monumentis commendentur, & orationum subsidiis Deo quotidie præsententur. Illudque pietati nostræ satis placuisse cognosce, quod sanctimonia C tuâ de Ecclesiarum, aut populi perturbatione solicita est, quę etiam vt fierent, Dei aliquo dispensationis consilio credimus esse prouisa. Nostris quoque, dilectissime frater, legationibus ad Dominum vestrum gloriosissimum Regem *Carl*, obsecramus consulendo subuenias, vt pax & amicitia quæ omnibus conueniunt, facias stabiliter inter nos confirmari.

✠ Diuina Maiestas indefesso certamine pro Christi Ecclesia desudantem te conseruare digne- *f. saga.* tur.

Parua munuscula tuæ dignitati admisimus, id est duodecim sagos, cum annulo aureo maiori dono ad dotem.

EPISTOLA XCI.

S. Bonif. discipulus Rom. Ecclesiæ.

D *Domino excellentissimo & præ cæteris Pontificibus præferendo, & amando, & Apostolatus priuilegio prædito Stephano Papæ, Bonifacius exiguus Episcopus, discipulus Romanæ Ecclesiæ, optabilem in Christo charitatis salutem.*

Ac seruus. SANCTITATIS vestræ clementiam intimis ac visceratis obnixe flagito precibus vt familiaritatem & vnitatem sanctæ sedis Apostolicæ ab almitatis clementia impetrare & habere merear. & in discipulatu pietatis vestræ, sedi Apostolicæ seruiendo, seruus vester fidelis ac deuotus permanere possim, eodem modo quo ante sub tribus prædecessoribus vestris, Apostolicæ sedi seruiebam, venerabilis memoriæ duobus *Gregoriis*, & Zachariæ, qui me semper hortatione & auctoritate literarum suarum muniebant & E adiuuabant. quod & pietatem vestram agere deprecor, vt præceptum Paternitatis vestræ eo melius perficere & implere possim. Nam si quid, in ista legatione, *Romanæ* per XXX. & VI. annos fungebar, vtilitatis *Ecclesiæ* præfatæ peregi, adhuc implere & augere desidero. Si autem minus perite aut iniuste à me factum aliquid vel dictum reperitur, iudicio Romanæ prompta voluntate & humilitate emendare me velle spondeo. Interea deprecor, vt pietas Domini mei non indignetur, quia tam tarde missum meum & litteras ad præsentiam vestram direxi. Sed hoc idcirco contigit, quia præoccupatus fui in restauratione Ecclesiarum, quas *Pagani* incenderunt, qui per titulos & cellas nostras, plus quam XXX. Ecclesias vastauerunt & incenderunt. Et hæc fuit occasio tarditatis litterarum & appellationis Paternitatis vestræ, & non aliqua negligentiæ incuria. *Legatus Apost. an. 36.* *Humilis.*

EPISTOLA XCII.

Bonifacius seruus seruorum Dei, gratia Christi Episcopus, charissimo consacerdoti Fulredo Presbytero perennem in Christo charitatis salutem. F

FRATERNÆ dilectionis tuæ spiritalem amicitiam, quam sæpe in necessitatibus meis pro Dei intuitu fecisti, dignas gratias, quantas meruisti, persoluere non possum: sed Deum omnipotentem deprecor, tibi in alto cœlorum culmine mercedis præmia in gaudio Angelorum æternaliter retribuat. Nunc autem in Christi nomine deprecor, vt quod bono initio cœpisti, cum bono fine perficias, id est, vt meo verbo gloriosum & amabilem Regem nostrum *Pippinum* salutaueris, & illi magnas gratias referas de omnibus pietatis operibus quæ mecum fecit, & vt illi referas, quod mihi & amicis meis similiter videtur, vt vitam istam temporalem, & cursum dierum meorum per istas infirmitates cito debeam finire. Propterea deprecor celsitudinem Regis nostri pro nomine Christi filii Dei, vt mihi nunc viuenti indicare & mandare dignetur circa discipulos meos, qualem mercedem postea de illis facere voluerit. Sunt enim pene omnes peregrini: quidam Presbyteri per multa loca ad ministerium Ecclesiæ & populorum constituti. Quidam sunt Monachi per cellulas nostras, & infantes ad legendas litteras ordinati sunt. Et aliqui seniores, qui longo tempore mecum viuentes laborauerunt, & me adiuuabant. De his omnibus solicitus sum, vt post obitum meum non disperdantur: sed vt habeant mercedis vestræ consilium, & patrocinium celsitudinis vestræ: & non sint dispersi, sicut oues non habentes pastorem, & populi prope marcam Paganorum non perdant legẽ Christi. Propterea almitatis vestrę clementiam diligenter in Dei nomine deprecor, vt filiolum meum Lullum, & coepiscopum, si Deus voluerit, & sic clementiæ vestræ placeat, in hoc ministerium populorum & Ecclesiarum componere & constituere faciatis prædicatorem & doctorem Presbyterorum & populorum. Et spero, si Deus voluerit, quod in illo habeant Presbyteri Magistrum, & Monachi regularem Doctorem, & populi Christiani fidelem prædicatorem & pastorem. Propterea hoc maxime fieri peto, quia Presbyteri mei prope marcam Paganorum pauperculam vitam habent. Panem ad manducandum acquirere possunt: sed vestimenta ibi inuenire non possunt, nisi aliunde consilium & adiutorem habeant, vt sustinere & indurare in illis locis ad ministerium populi possint, eodem modo sicut ego illos adiuui. Et si pietas Christi hoc vobis inspirauerit, & hoc, quod peto, consentire & facere volueritis, per hos missos meos præsentes, aut per litteras pietatis vestræ, hoc mihi mandare & indicare dignemini, vt eo lætior in mercede vestra viuam vel moriar. *f. salutes.* *C. simili esse.* *I. ad legendas.* G *Bar. & L. adiuuare possit. C. adiuuaui.* H

A

✠............✠.......✠.......

EPISTOLA XCIII.

Domino desiderabili, ac iure venerabili Episcopo Lullo, Eanuult seruus Christi Iesu vna cum conseruis, qui mecum his in locis suauissimum Euangelii iugum, pro inuenienda in cœlis requie, trahere gaudent, perpetem in Domino salutem.



MVLTO quidem gaudio delectatum est cor nostrum, magna exultatione lingua insonuit, dum tantæ vir eruditionis ac sanctitatis ad nos litteras transmiserat. Quapropter paternam tuæ caritatis reuerentiam obsecramus, vt semper nostri memor, supplices pro nobis Domino preces offerre non refrageris. Nos tui quoque scias semper existere memores, si quid tam viliũ apud Dominum valet deprecatio seruorum. Quantum enim de omni vestro profectu gauisi sumus, quantamque super his, quæ in peregrinis locis vobis prospera cesserunt, lætitiam haberemus: .... teque nosse volumus quod hoc perpetualiter studium caritatis, tuis meritis impetrantib. obseruemus, tuamque per omnia desideremus amicitiam mereri, volentes ipsi per omnia tuæ iustæ voluntatis obtemperare decretis, etiam Domino procurante, quando ingrediente te viam vniuersæ terræ, atque ad præmia vitæ æternæ perducto, tunc tuum venerabile nomen disponimus scribere cum nominibus Episcoporum nostrorum, & cum nominibus omnium præcedentium fratrum huius monasterii.

C. nam dũ.

B

✠ Orantem pro nobis almam paternitatis vestræ coronam cœlestis gratia castodiat dilectissime in Christo antistes.... Scripta indict. XI. IX: Cal. Iunias....... ad Iul. epist. epis.

C

✠...........✠........✠

✠........✠........✠

EPISTOLA XCIV.

✠ *Venerando Sacerdoti Christi, amore prorsus ac reuerentia pariter à nobis studio peculiari contuendo Lullo Episcopo, Magingooz seruus seruorum Dei perennem in Christo salutem.*

C. frurfus. C. continendo.

Pro compe-ritnus.



IN colloquio nuper venerandæ fraternitatis tuæ comperti sumus, quia consilium proximi nostri cuiusdam, minus caute, sæculi impedimento postposito, viam religionis ingredi cupientis prudentia vestra præuenire vtiliore consulto voluisset, qui, vt arbitror, his verbis velut nomine proprio designatur. Et reuera visum mihi est, non posse aliter compleri circa illum officium debitæ felicitatis & caritatis, nisi cum pluribus de eadem re necessario solicitis contendatur, ne hunc fortasse in ipso itinere, quo desiderium ducit, incauta præsumptio supplantet; sed necessarium existimo, vt diligentius prouideatur, quo pacto, vel quib. instrumentis peregrinationis illius, quam sicut scitis optimam........stabilitas & possibilis, & si fieri potuerit, inexcusabilis, iis, cum quibus præsens causa agenda est, omni rationis firmitate comprobetur. Quapropter nostræ paruitati indicare per litteras non grauemini, vtrum vobis videatur, an communi sermone vnius epistolæ exhortatio mittatur, an vterque nostrum à se epistolam mittat; Quod si profuturum iudicetis, vt commune, & vnum à nobis indiculum dirigatur, à vestra caritatis industria rogo vt conficiatur. Si non fieri posse putaueritis, vt sine aliqua præsenti siue nostra siue cæterorum seruorum Dei collatione consulto decenti & integra soliditatis valeat perpetrari. Quid itaque vobis profuturum videatur, vt à nobis hac de re agatur per litteras, huius epistiunculæ portitori traditas, nobis indicare dignamini.

D

Deest aliquid.

E

Valere bonitatem vestram, & in Christo proficere pro nobis intercedentem integris desideriis optamus. Off. Lullo episc.

EPISTOLA XCV.

Domino in Domino dilectiss. & fideliss. amico Lullo episc. Gudberct Abbas salutem.



MVLTVM gratanter accepi litteras siue etiam munera, hoc est, villosam, & sindonem, quæ tua fraternitas ad me mittere dignata est, & eo gratantius, quod ex intima caritate ea destinata esse non ambigo. Vnde recompensationem beneficii istius reddens & ipse tui, quotidianis in precibus, curam habere non cesso; Simul etiam nomina fratrum quæ ad nos misisti, cum nominibus huius monasterii fratrum dormientium in Christo scripta continentur, ita vt pro illis nonaginta & eo amplius Missas facere præceperim. Insuper etiam librum, quem clarissimus Ecclesiæ Dei magister *Beda* de ædificio templi composuit, ad consolationem tuæ peregrinationis, mittere curaui, tuam fraternitatem humiliter obsecrans vt olim condictæ inter nos amicitiæ fœdera vsque ad finem firmum custodire digneris in hoc videlicet maxime, quod cum tuis omnibus quos tibi diuina dispensatio voluit esse subiectos, pro infirmitatibus meis apud supernum iudicem sedulus intercessor existas. *Lullo* Episc.

Missæ pro defunctis.

F

C. præcepi.

Dominus omnipotens fraternitatem tuam in suo semper amore conseruet.

EPISTOLA XCVI.

Pippinus gratia Dei Rex Francorum vir illuster Domino sancto Patri Lullo Episcopo.



COGNITVM scimus sanctitati vestræ, qualem pietatem & misericordiam Deus fecit præsenti anno in terra ista. Dedit tribulationem pro delictis nostris; post tribulationem autem, magnam atque mirabilem consolationem, siue abundantiam fructus terræ, quem modo habemus. Et ob hoc, atque pro aliis causis nostris opus est nobis illi gratias agere, quia dignatus est seruos suos consolari per eius misericordiam. Sic nobis videtur, vt, absque ieiunio indicto, vnusquisque Episcopus in sua parochia Litanias faciat, non cum ieiunio, nisi tantum in laude Dei, qui talem nobis abundantiam dedit, & faciat vnusquisque homo suas eleemosynas & pauperes pascat. Et sic prouidere faciatis, & ordinare de verbo nostro, vt vnusquisque homo, aut vellet aut nollet, suam decimam donet. Valete in Christo.

G

C. quæ.

Litaniæ.

C. sua eleemosyna. f. homo diues eleemosynas.

EPISTOLA XCVII.

Venerando ac diligendo Domino Apostolatus priuilegio prædito Stephano Papæ Bonifacius exiguus Legatus vel missus Germanicus Catholicæ & Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ, optabilem in Christo charitatis salutem.

H



NAM tempore *Sergii* Apostolicæ sedis Pontificis, venit ad limina sanctorum Apostolorum Presbyter quidam miræ abstinentiæ & sanctitatis, generis Saxonum, nomine *VVillibrod* & alio nomine, *Clemens* vocatus, quem præfatus Papa Episcopum ordinauit, & ad prædicandam Paganam gentem Fresonum, transmisit, in littoribus Oceani occidui. Qui per L. annos prædicans, præfatam gentem Fresonum maxima ex parte conuertit ad fidem CHRISTI, fana & delubra destruxit, & ecclesias construxit, & sedem Episcopalem & Ecclesiam

in ho-

A

in honore sancti Saluatoris constituens in loco & castello quod dicitur *Traiectum*; & in illa sede & Ecclesia sancti Saluatoris, quam construxit, prædicans vsque ad debilem senectutem permansit: & sibi Coepiscopum ad ministerium implendum substituit, & finitis longæuæ vitæ diebus, in pace migrauit ad Dominum. Princeps autem Francorum *Carolomannus* cōmendauit in sedem illam ad constituendū & ordinandum Episcopum, quod & feci. Nunc autem *Coloniensis* Episcopus illam sedem præfati Episcopi *Clementis* à *Sergio* Papa ordinati sibi vsurpat, & ad se pertinere dicit, propter fundamenta cuiusdam destructæ à Paganis Ecclesiolæ: quam *VVilibrordus* dirutam vsque ad solum in castello *Traiecto* repperit, & eam proprio labore à fundamento construxit, & in honore S. *Martini* consecrauit. Et refert, quia ab antiquo Rege Francorum *Dagobertho* castellū *Traiectum* cum destructa Ecclesia ad Coloniensem parochiam donatum in ea conditione fuisset, vt Episcopus Coloniensis gentem *Fresorum* ad fidem Christi conuerteret, & eorū prædicator esset: quod & ipse non fecit. Non prædicauit, non conuertit *Freseos* ad fidem Christi, sed pagana mansit gens *Fresorum* vsque quo venerandus Pontifex Rom. sedis Sergius supradictū seruum Dei *VVillibrordum* Episcopū ad prædicandum supradictæ genti transmisit. qui illā gentem, vt præfatus sum, ad fidem Christi conuertit. Et modo vult Coloniensis Episcopus sedem supradicti *VVillibrordi* prædicatoris sibi contrahere, vt non sit Episcopalis sedes subiecta Rom. Pontifici, prædicans gentem Fresorum. Cui respondebam, vt credidi, quod maius & potius fieri debeat præceptum Apostolicæ sedis, & ordinatio Sergii Papæ, & legatio venerandi prædicatoris VVillibrordi, vt & fiat sedes Episcopalis subiecta Rom. Pontifici, prædicans gentē Fresorum, quia magna pars illorum adhuc pagana est, quā destructæ ecclesiolæ fundamenta diruta, & à paganis conculcata, & per negligentiam Episcoporum derelicta. Sed ipse non consentit. Sed modo paternitatis vestræ iudicio mihi intimare dignemini: & si hoc iustum sit responsum, & vobis placeat, quod illi Coloniensi Episcopo reddidi, vestra auctoritate roborare, vt præceptum *Sergij* Papæ, & sedes illa stabilis permaneat. Sic enim potestis nos, si vobis placet, adiuuare, si de scrinio Ecclesiæ vestræ exemplare iubetis, & mihi transmittere quidquid præsato Episcopo *VVillibrordo* ordinato sanctus *Sergius* præciperet & conscriberet, vt ex auctoritate sanctitatis vestræ contradicentes conuincere & superare valeam. Si autem aliter iustius sanctitati vestræ videatur, consilium paternitatis vestræ mihi insinuare dignemini, vt sequar.

B — Romani Pontificis cura conuersi ad Christum Frisii. C. l. sedis.

C

EPISTOLA XCVIII.

Domino meo desiderantissimo, & in litterarum studio deuotissimo Eruditori Bonifacio, summi pontificatus infula prædito, N. ex multis quoddam pietatis vestræ emolumentum, amabilem deuota charitatis in Christo salutem.

Ecc. 34. 24. Sine cons. nihil f. Prouer. 13. 10. & 16. f. gatum.

SACRA scriptura admonet, ne sine consilio inconsulte aliquid agamus, sicut scriptum est: *Omnia cum consilio fac &c.* Ideo fore tatum, æstimans rusticitatis meæ litteras sagacitatis vestræ Celsitudini dirigere, hisque occasionem petitionis meæ desiderium intimare quantumuis vtique prospectis prouidus præceptor meus decernat; quod sibi optimum videatur, famuloque suo summæ voluntatis nutum placidus indicet, cui subnixus libenter obtemperem. Fateor itaque tibi, Magistrorum charissime, postquam, sanctitatis vestræ licentia, lectionis scrutandique caussa; si quid tamen ingenioli mei parua scintilla intelligere vel inuestigare valet, bonitatis vestræ mercedi primitus post Deum imputo, Thiringiam perrexi, diligentiam lectioni adhibere tam studiose non posse quam indiguisse sciebam. Duabus quippe caussis resistentibus, oculorum scilicet caligine, & capitis dolore tertioque in visceribus vitio præcipue, id est, torpore mentis, idcirco paulo diutius manere mihi paternitas vestra hic concedat, vt qui, iuxta Apostolum, siticulosum filium vestrum lacte potetis, nec adhuc solido panis esu assuetum, opportuno tempore seruitutis vestræ ad officium, larga Christi clementia præeunte, & vestris orationibus intercedentibus, robustiorem recipiatis. Sin vero aliud, discretioni vestræ placuerit, si ille vires dederit, cum nihil infinita sæcula addere, vel adimere valeant, ipso quo iubebitis tempore, promptus redibo. Interea, per misericordiam Dei obsecro cuius totus orbis terrarum plenus est, velut flexis genibus ac curuato poplite supplex sublimitatis vestræ vestigia amplectens, vt pro meis innumeris facinorum criminibus apud misericordem & iustum Iudicem intercedere dignemini: nec tamen ex hoc serenitatis vestræ gratiam perturbem, cum Iesus noster gloria cœli, salusque mundi, cui cuncta patent, & quem occulta non latent, imperet dicens: *Petite, & dabitur vobis, & reliqua*, Quia nec tam ex hoc ventosæ temeritatis typhum mihi surrepere posse, quam remedium salutis arbitror inueniri, dum & ipse me ægrotum agnosco, & Medicum quæro, hos tibi versiculos, Pater amande, subter scriptos caussa correctionis direxi, cupiens industriæ vestræ scripta promereri, quatenus erroris mei anfractus ex ipsis certe cognoscam.

D

I. Thoringiam.

f. vtque. 1. Cor. 3. Hebr. 5.

E — I. potatis. C. esuis votum. I. cui. C. I. valebant.

C. curbato.

C. aput.

Ioa. 16. 24.

Sancta & indiuidua Trinitatis diuinitas Excellentiæ vestræ dignitatem iugiter longe lateque Catholicis Ecclesiarum plebibus præsidentem, vsque ad supremum vitæ cursum, contra omnia proficientem aduersa, custodiat.

F

Crescere te Deus Omnipotens in opus pietatis
Perpetuo faciat lucro multarum animarum:
Diues opum cœli, auscultare Dei merearis
Vt tandem vocem lætam, Bone, serueque fide,
Summa tui Dominique Dei nunc gaudia scando.
Pauca super fidus fueras, quia multa super te
Constituam: requies tibi sit hæc, certa salusque
Spesque fauente Deo pariter qui cuncta creauit,
Ac regnans viuit seclis prior omnibus idem.
Calce carens & principio, clementia cuius
Me miserum, te, larga monebat adire Magistrum:
Mole graui noxæ pressus, sine lumine cordis,
Otia dum vagabundus amabam, dulcia credens,
Quæ constant cunctis animabus noxia semper.
Pectoris obtusi tenebras sed gratia dempsit.
Saluantis Christi, gratis pia sensibus augens
Dona meis stolidis. Cui laus & honor sine fine:
Atque tui, tibi crescat in arce, laboris olympi
Directi callis ductor, mercesque corona
Ingeniique tui quod sum pars vltima magni.

f. fideque serua.

larga clementia.

G

C. obtunsi.

f. directio ò callis ductor, id est, ò bone doctor & praeceptor. Vel, qui sum.

EPISTOLA XCIX.

Domino beatissimo omnique honore nominando Lullæ Episcopo Cœna seruus seruorum Dei perpetuæ gratiæ salutem.

ACceptis tuæ beatitudinis, Pater excellentissime, litteris, multa sum lætitia delibutus, ita vt totis precordiorum intestinis gaudens lacrymauerim: beatum mihi ac profuturum æstimans tanti patris perfrui amicitia, ideoque omni cordis auiditate tuam desiderabilem amplector pietatem, tua inhianter condelector charitate, ea potissimum causa, quia salutaria dilectionis præcepta diuinitatis, indita nobis rememorans, necnō & aliquandiu fautorem siue consiliarium adoptans laboribus nostræ paruitatis, quem misericors omnium bonorum largitor nobis, in te sua benigna prouidentia, vt credimus, præordinauit. Quapropter, dulcissime frater, in quascunque sanctæ pacis ditiones vocabis, lubens, festinus, gaudensque totus, pleno corde aduenio. Insuper plurimis obsecrationum lacrymis deprecor, vt nostri quantulam

H

f. diuinitatis inclyta.

f. de libros nq. meæ in errâm aduectantibus

cunque

A
vel de libris aduenientibus. In C. ponitur bis I. supra omnino incognitū, Z. in ipso textu, nisi quia falsum est. Deest breui acquiram, vel simile quid.

cunque in tuis sanctis orationibus habere memoriam digneris, semperque bene cœptæ pietatis promissa custodias quia perseueranti gloriosa retributionis impenditur corona, mercesque futuræ felicitatis in fine cuiusque operis spectatur. Illud vero quod de libris inquisisti marinis æstibus terram aduectantibus, omnino incognitum est. Cæterum libri Cosmographicorum nec dum nobis ad manum venerunt: nec alia apud nos exemplaria, nisi picturis & litteris permolesta. Iam sæpius mihimet perscribere destinaui, sed nondum potui scriptores acquirere. Forte tuis adiutus supplicationibus. . . . .

Sanctitatem vestram ad protectionem electæ Dominæ Rex Saluator conseruet in æuum.

C. misisti.

Scio Pater, quod illa, quæ, charitatis gratia misi, à te visa non sunt.

B
C. sanctos mandros.

Viuendo felix Christi laurate triumphis.
Vita tuis, sæclo specimen, charissime cælo,
Iustitiæ cultor, verus pietatis amator,
Defendens vigili sanctas tutamine mandras,
Pascua florigeris pandens prædulcia campis,
Iudice centeno portans veniente maniplos.

Offerenda { Lullo Episcopo } viro { clarissimo.

EPISTOLA C.

B. LVLLI EPISTOLA, AD PONTIFICEM MAXIMVM.

C

SAncta, & regularia instituta Canonica auctoritate confirmata tam Episcoporum nostrorum venerabilium, quam etiam Domini nostri Regis *Pippini*, consiliatorumque eius, manifesta ratione scimus conseruanda. Quapropter charitati vestræ reticere non audemus quod in parochiam nostram, contra ius Canonicum, à *VVillefritho* Presbytero, quidam adductus est Presbyter in alia ordinatus parochia, non consentiente antecessore meo sancto Bonifacio Archiepiscopo neque me successore eius, qui & institutionis vestræ decreta contemnens, & in parochia nostra constitutus nostrum spreuit magisterium. Cognita enim canonum auctoritate, decreuistis, vt omnes Presbyteri qui in parochia sunt, sub potestate Episcopi esse debeant, & vt nullus eorum presumat in eius parochia aut baptizare, aut Missas celebrare siue iussione Episcopi, & vt omnes Presbyteri ad Concilium Episcopi conueniant. quæ omnia facere contempsit prædictus ille Presbyter nomine *Enred*, & ideo secundum quod definistis, increpationis à me sententiam sortitus est. Sed cum nec ita emendatus pœnitere de præteritis voluit, nouissime secundum Canonicam institutionem vestram, excommunicatus est à me, & exinde à supradicto *VVillefritho* susceptus est, ac defensus. Vestra autem nunc de his charitas, quod rectum sit ac iustum iudicet, & non solum de iis, sed de omnibus quæ peruerse, male viuendo peregit, & hic manifestata reperiuntur. Abstulit enim mancipia & seruos de Ecclesiis sibi commissis *Vag nolphum* seruum nostrum, & duos filios eius *Ragenolphum* & *Amanolphum*, & vxorem eius *Leobthruthe*, & filiam eius *Amalthruthe* tradidit eos in Saxoniam contra equum vnum, homini nomine *Huelp*, q; ipse eos duxisset in Saxoniam. *VVillefrith* vere supradicti *Regenolphes* filium transmisit vltra mare cum *Enredo*, & ipse eum dedit matri suæ in seruitutem. Seruum vero, & ancillam quos *Aohtrich* dedit ad Ecclesias nostras pro anima filii sui supradictus *VVillefrith* abstulit atque rapuit

D
permutando cum equo. Regenolphi
C. nostras supradictas.

E

furtim. Nomen serui *Thecdo*, & nomen vxoris eius *Aotlind*: *Liudo* vero seruum nostrum *Enred* Presbyter tradidit puero *Aldberchtes* de *Effernace* nomen *Vpbit* contra equum vnum: & *Erpuuine* seruum nostrum aliis nescientibus furtim nocte abstulit cum nonaginta & IV. porcis, quem *Hredun* dedit ad Ecclesiam nostram: & altera vice abstulit duos seruos nostros *Zeitolf* & *Zeizhelm*, & primo IV. boues nostros, secūdo III. & nouissime VIII. vaccas cum VII. bobus. Iumenta vero VII. optima ætate. IV. annorum quæ dedit *VVenilo* ad Ecclesias supradictus *VVillefrith* abstulit, & multos alios equos inde nutritos, quos minauit ad *Hamulanburg*. De auro vero & de argento, quod dedit *Regenthryth* filia *Athuclphi* ad Ecclesias nostras, duas armillas aureas & V. siglas aureas valentes pretio trecentorum solidorum, & aliorum fidelium virorum ac mulierum pretia *Enred* abstulit ab Ecclesiis supradictis, non solum in auro & argento, sed etiam in vestimento, & armis, & equis. Sed quia longum est vt per ordinem replicemus omnia, quæ rapta sunt Ecclesiis supradictis ac spoliatis, & quæ facta contra Canonica instituta sunt, vestro sanctissimo iudicio adscribimus emendanda.

C. bouibus. f. ouibus. C. Iumentas optimas.
C. nec quæ.

EPISTOLA CI.

F

Abbati sancto, veroque amico, iure ac merito honorando, diuinæ sanctimoniæ & religionis gratia repleto, Vuinfredo Egburg vltima discipulorum seu discipularum tuarum æternam in Domino sospitatis salutem.



CHaritatis tuæ copulam fateor dum per interiorem hominem gustaui, quasi quiddam mellitæ dulcedinis, meis visceribus hic sapor insidet. Et licet statim vt nacta sum, ab aspectu corporali visualiter defraudata sim, sororis tamen amplexibus collum tuum constrinxero. Quamobrem, mi amande iam olim frater, nunc autem ambo pariter in Domino dominorum, Abba, atque frater, appellaris. quia postquam à me separauit amara mors & crudelis illum, quem supra omnes alios amare consueueram, germanum meum Offerem, Te pene omnib. cæteris masculini sexus, charitatis amore, præferebam. Et ne diutius varie verba protelarem, non voluitur dies, neque nox elabitur vl la sine memoria magisterii tui. Idcirco crede mihi, Deo teste, quia te summo complector amore, & de te confido, quod nunquam immemor sis illius amicitiæ quam cum fratre meo certum fuit habere. Ego autem, licet scientia tardior, & meritis vilior illo sim, tamen erga tuæ charitatis obsequium dispar non sum. Et quamuis temporum series ocyus currendo discreuerit, mœroris tamen nunquam me nebula atra deseruit: sed maiori spatio temporum maiora mihi addiderūt lucra iniuriarum, vt scriptum est. Amor hominis adducit dolorem: Amor autem Christi illuminat cor. Et postquam mihi simul charissima soror VVecchburg quasi inflicto vulnere, iteratoque dolore, subito ab oculis euanuit (cum qua adoleui, cum qua mihi idem nutricum sinus, vna mater ambabus in Domino) & dereliquit, Iesum testor, vbique dolor, vbique pauor, vbique mortis imago. Malui mori, si sic Domino auspici, cui arcana non latent, placuisset: vel tarda mors non tricauerit. Sed quid dicam nunc? Ante improuida, tandē nos amara mors, sed amarior diuisio separauit ab inuicē illam, vt reor, felicem, me vero infelicem, quasi quoddam depositum huic seculo seruire permisit. Sciens enim quantum illam dilexi, quantum amaui, quam nunc, vt audio, Romanus carcer includit, sed amor Christi, qui in eius pectore, viruit, floruitque, omnibus vinculis fortior, & validior est: & *perfecta charitas foras mittit timorem*: En ille inquam ille superi Rector olympi ineffabili gratulatur tripudio, qui taliter te doctrina exornat diuina, & in lege eius die noctuque meditaris, & scriptum est. *Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* Illa arduam viam & arctū graditur callem: Ego autem adhuc in infimis, lege carnali, ceu quadam compede, præpedita iaceo. Illa gratulabunda in iudicio futuro pariter cum Do-

L. dulcedinem. C. L. I. ast dum. C. L. I. interim nancta.
L. pariter Dominus Abba atque. L. Priusquā L. Oscherē. C. volbitur.
G
L. memoria. apud veterum aliquē ex Can. 2. 5. C. I. deducit. L. Vuectburga. C. I. adoraui. L. me adoleuit. f. tardasset. C. Romana carcer. L. Romanæ vrbs carcere. sup. leg 16.
H
I. Ioa. 4. 18.
Isaia 25. Rom. 10. C. I arduā & artam.

A

Matt. 25.

mino decantans, dicit: *In carcere fui, & viſitaſti me.* Tu autem in regeneratione, cum ſederint duodecim Apoſtoli in ſedibus duodecim, ſedebis, & ibi quantos labore proprio acquiſieris, de tantis ante tribunal æterni Regis, Dux futurus deauratus gaudebis. Ego autem adhuc in valle lachrymarum, vt emeritum eſt, lugeo propria peccata, eo quod talibus me indignam feciſſet Deus adhærere comitibus. Quapropter crede mihi, non ſic tempeſtate iactatus portum nauta deſiderat, non ſic ſitientia imbres arua deſiderant, non ſic curuo littore anxia mater filium expectat, quam vt ego viſibus veſtris frui cupio. Sed quia peccatis meis exigentibus & innumeris delictis aggrauata, vt hoc euenire queat, vt ab imminentibus periculis abſoluta ſim, in deſperationem deducta ſum. Idcirco ego peccatrix veſtigiis Celſitudinis tuæ prouoluta, ex intimis præcordiorum penetralibus implorans à finibus terræ ad te clamaui, ô beatiſſime Domine, dum anxie requiret cor meum, vt in petra orationum tuarum exaltes me, quia factus es ſpes mea, turris fortitudinis à facie viſibilis & inuiſibilis inimici. Et ad conſolationem immenſi doloris, ad ſedandam mœroris vndam, obſecro vt tuo ſuffragio mea fragilitas, quaſi quibuſdam ſuſtentaculis, vt non prorſus corruat, fulciatur. Similiter ſupplex rogito, vt mihi aliquod ſolatium vel in reliquiis ſanctis, vel paucula ſaltem per ſcripta beatitudinis tuæ verba deſtinare digneris, vt in illis tuam præſentiam ſemper habeam. Vale iugiter proſperis ſucceſſibus viuens Deo, terque quaterque interpellans pro me.

L. decoratus.

L. abeſt, vt C. fruere. L. & hoc eu. poſſet.

L. Pater, L. quam anxie. G. I. exaltabis.

B

L. Caldbeorat.

Ego autem ſimiliter Ealdbeoreth pauperculus Chriſti, in Domino cum omni affectu ſaluto te: deprecor te, vt illius amicitiæ, quam olim ſpopondiſti, in tuis deificatis orationibus recorderis; & licet corpore ſeparemur, tamen recordatione iungamur.

EPISTOLA CII.

Domino vere beato, atque omni officio charitatis venerando, Lullæ gratia Dei Epiſcopo, Vigberth Presbyter veſter fidelis ſeruus, optabilem in Chriſto ſalutem.

C



VESTRIS orationibus, meritiſque ſuffragantibus, vt credimus, & pro certo ſcimus; proſpera nobis terræ mariſque itinera, poſtquam à vobis ieramus, Dei clementia conceſſit, amicoſque & propinquos ſanos & incolumes inuenimus, benigneque ſuſcipientes omnia neceſſaria tam in poſſeſſionibus agrorum quam in iumentis & pecoribus, aliiſque ſupellectilibus ſponte nobis tribuentes. Quod vſque hodie abſque vlla contradictione habentes, tuam ſanctam fraternitatem, quæ nos ſemper & adiuuare & conſolari conſueuerat, rogamus & obſecramus, vt videas & conſideres quid nobis vtilius agendum ſit. Omnia enim tibi nota ſunt: & hoc & illud, quicquid tibi bonum videtur, hoc me fateor læto animo feciſſe, & tuum ſalubre conſilium in nullo ſpreuiſſe. Si tibi videtur, vt ad vos pergamus, vtiles, vt credimus, viri, & vt aiunt, boni in noſtro deſiderant eſſe comitatu.

C. agnorum.

C. ſint.

Sin autem aliud magis placet, tamen, cum noſtro ſermone & conſilio, ſi vobis ſic videtur, viſitare vos deſiderant. De qua re quid tibi videtur fac ſciamus. Sed quid magis moror, cum litteræ tuæ vſque ad nos veniunt, quas, vt iſti præſenti portitori litterarum mearum tribuas, obſecramus. Quicquid in illis iuſſeris, aut ſuaſeris, Deo permittente, & vita comite, libenter faciemus. Multum iam vitæ noſtræ fluctuando & negligendo, quaſi extra nos fuſi, peregimus, tandem aliquando vt ad noſmetipſos redeamus, neceſſe eſt, ſcientes ſcriptum, quod *qui ſeminat in lachrymis, in gaudio metet*: & ideo vitæ noſtræ quod reſtat, cum veſtro conſilio tranſcurrere curamus.

C. faciamus.

D

C. deoſuaeris Deo.

Pſal. 125. 5.

De cætero autem ſi in regione gentis noſtræ, id eſt Saxonum aliqua ianua diuinæ miſericordiæ aperta ſit, remandare nobis idipſum curate quam multi, cum Dei adiutorio, in eorum auxilium feſtinare cupiunt. Omnia iſta quæ longo ſermone perſtrinximus tu mente peruigili, quid melius agendo ſit, pertracta, & litteris intimare tua ſancta almitas non pigeat. Vale.

G. Saxanorum. f quia multi.

E

Ego *Hrothuin* dudum aliquid vobiſcum; nunc autem his poſitus ſcribens, legens, docenſque quod legi, multum vos ſaluto, obſecrans, vt eo animo erga me ſitis, quo & ego circa vos ſum poſitus. Saluta omnes qui amant Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

C. aliquod, autē quod, vel pro hic.

EPISTOLA CIII.

Reuerendiſſimo & in Chriſto cariſſimo fratri Lullo Epiſcopo, Bregonuinus ſeruus ſeruorum Dei, perpetuam in Chriſti nomine ſalutem.

F



DIES multi elapſi ſunt, ex quo ſolicitus præoptabam, vt, Deo fauente, tandem aliquando proſperum iter legatarii noſtri perueniendi ad beatitudinem veſtram inuenire potuiſſent; quia per hos, ſcilicet proxime decurrentes priores annos, plurimæ ac diuerſæ inquietudines apud nos in Britanniæ, vel in Galliæ partibus audiebantur exiſtere; & hoc videlicet, noſtrum deſiderabile propoſitum ſæpius impediuit, & perterrendo valde prohibuit de noſtris aliquos ad vos dirigere per tam incertas tamque . . . . crebris infeſtationibus improborum hominum in prouinciis Anglorum, ſeu Galliæ regiones. Nunc vero pace ac tuitione nobis à Principibus indubitanter vndique promiſſa, miſimus ad veſtram venerabilem fraternitatem hunc præſentem fratrem iſtarum præſentium litterarum baiulum, *Hildeberchtum* nomine, reminiſcens videlicet qualiter inter nos in ciuitate Romana de amicitiæ conuentione colloquium habuimus, quod etiam nos ſeruare omnimodis confitemur. Quapropter & ego nunc in tuæ beatitudinis amicitia confiſus, vt ſecundum quod anteceſſores noſtri inter ſe facere non ceſſarunt, ita etiam & nos facere ſimiliter adoptamus, mittentes verba ſuauiſſima ſalutationis & pacis, vt Euangelicus ſermo impleatur in nobis, quod eius eſſe diſcipuli mereamur, ſi dilectionem habuerimus ad inuicem.

C. incertam infeſtinationib. regiones.

G

Ioan. 13. 35.

Idcirco tibi indicare curauimus, nos miſiſſe veſtræ beatitudini parua quędam munuſcula, non parua ſiquidem caritate, id eſt capſam vnam ad officium quidem ſacerdotale ex oſſibus fabricatam, ſalutationis tantummodo ac benedictionis cauſa, per *Isbardum* religioſum Preſbyterum, vt ea quę noſtra ſunt, benigne ſuſcipiatis, ſimiliterq; & nos à vobis bona recipere optamus. Inſuper etiam, omnium fratrum chariſſime, pro certo hoc noſſe tuam amabilem deuotionem, Deo teſte, deſidero, quod tuæ ſanctitatis dilectionem in eundem caritatis locum, & fraternæ ſocietatis conſolatium libenter ſuſcipio, atque tenacius contineo, in quo videlicet beati Patris & prodeceſſoris tui Bonifacii ſemper inconcuſſa manſit, & permanet iugiter repoſita dilectio: vt inter nos quoque & noſtros deinceps familiaris ac ſpiritalis amicitia, tam ad animarum noſtrarum remedia in orationibus & Miſſarum celebrationibus quam ad huius vitæ quæque competentia fraternaq; ſuffragia, fideliter perſiſtat. Et ad hæc quoque quæ præmiſi, magnopere tua perfici dilectione deſidero, vt omnes quippe ſacerdotes Dei & familias benedicti ac Beati Bonifacii martyris Chriſti, diligenter atq; amabiliter ex meo ſalutes nomine, hortteriſque pro nobis, quod & pro ipſis facere non deſiſtimus, omnipotentis Dei clementiam obnixis exorare precibus.

f. non parua tamen.

H

De redditione vero præfatæ rei ſiue per verba fratris noſtri, ſiue etiam per litteras tuæ fraternæ pietatis, nos certiorare iubeto.

Omni-

A

Omnipotentis DEI pietas sua nos protectione muniat, & ad vtilitatem plurimorum sanctitatis vestræ sincerissimam caritatem iugiter in perpetuum conseruare & custodire dignetur.

Diem vero depositionis religiosæ Christi famulæ *Buggan* celebramus, quæ fuit honorabilis Abbatissa: cuius etiam dies depositionis fuit VI. Cal. Ian. Rogauit me obnixe dum adiuueret, vt hoc vestræ beatitudini transmitterem. Et sicut sperauit & credidit, ita facere curate, quoniam illius pater atque patronus fuit in CHRISTO *Bonifacius* Episcopus.

B

EPISTOLA CIV.

Domino excellentissimo Pippino Regi Francorum, Bonifacius Episcopus in Domino salutem.

CElsitudinis vestræ clementiæ magnas gratias agimus, & Dominum Iesum Christum precantes vt vobis in regno cœlorum æternam mercedem retribuat, eo quod petitiones nostras clementer exaudire dignati estis, & senectutem meam atque infirmitatem consolari. Nunc autem gloriose fili, cgnoscas, quia per misericordiam Dei credo, quod possim in seruitio vestro iterum esse. Propterea petimus vos, vt nobis indicetis, si ad placitum vestrum debeamus venire, vt vestram voluntatem perficiamus. Quidam seruus Ecclesiæ nostræ, & ipse mendacissimus, qui nos arte fugiebat, Ansfrid nomine, veniens ad nos cum indiculo vestro, rogans vt ei iustitiam faceremus, misimus illum ad vos cum ipsis litteris cum misso nostro, vt cognoscatis quia mentitus vobis est, petentes vt nos pro mercede vestra defendatis contra tales falsarios, & eorum mendaciis non credatis. Valete in Deo semper.

L. placitum istum.

C

EPISTOLA CV.

Spiritalis affinitatis necessitudine copulando fratri Archiepiscopatus infula sublimato, Coepiscopo CVDBERTHO, BONIFACIVS *Legatus Germanicus Catholicæ, Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ, optabilem in Christo caritatis salutem.*

SCriptum est in libro Salomonis *Beatus homo, qui inuenit amicum,* cum quo possit loqui, quasi cum semetipso. Cum muneribus munificentiæ vestræ dulcissimas litteras fraterna charitate interlitas, magnas Deo & vobis gratias agentes, filio vestro Diacono Crnebertho offerente, suscepimus. Viuæ vocis quoque melliflua colloquia vestra de fraternis consiliis per illum nobis charitas vestra mandauit, quæ consiliorum spiritalia colloquia optamus, vt Deo volente, quamdiu in hac mortali vita viuamus, inter nos iugiter insinuentur, illo præstante, à quo solo sancta desideria, recta consilia, & iusta sunt opera: Vos melius & plenius quibus Deus donauit multis, & prudentius nosse, & melius & plenius posse: nos quasi in paucis fideles vestri & deuoti, studeamus instrui aureo cœlestis amoris vinculo, quod rumpi non potest, inuicem cathenati. Nam labor nostri ministerii, vnius & eiusdem causæ esse dinoscitur: & æqualis speculatio in curis ecclesiarum siue populorum nobis credita est, siue in docendo, siue in artando & monendo, siue in defendendo canonicos gradus vel plebeios. Idcirco humillime vt illa insinuauerit, similia faciamus. Maior enim nobis solicitudo Ecclesiarum & cura populorum propter pallia credita & recepta, quam cæteris Episcopis, qui proprias tantum procurant parochias incumbit. Propterea, charissime, non quia vestræ prudentiæ opus sit rusticitatis nostræ statuta audire vel legere, sed propter bonam & humilem & sanctam voluntatem vestram, putamus vos libentius scire velle, quam nescire, quæ hic sacerdotes nobiscum seruanda decreuerunt; vobis emendanda & corrigenda destinamus. Decreuimus autem in nostro synodali conuentu, & confessi sumus fidem Catholicam, & vnitatem, & subiectionem Romanæ Ecclesiæ, fine tenus vitæ nostræ velle seruare: sancto Petro, & Vicario eius velle subiici: Synodum per omnes annos congregare: Metropolitanos pallia ab illa sede quærere: & per omnia, præcepta Petri canonice sequi desiderare: vt inter oues sibi commendatas numeremur. Et isti confessioni vniuersi consensimus, & subscripsimus, & ad corpus sancti Petri Principis Apostolorum direximus, quod gratulando Clerus & Pontifex Romanus suscepit. Statuimus, vt per annos singulos canonum decreta & Ecclesiæ iura, & norma regularis vitæ in synodo legantur, & recuperentur. Decreuimus, vt Metropolitanus, qui sit pallio sublimatus, hortetur cæteros, & admoneat, & inuestiget, quis sit inter eos curiosus de salute populi, quisve negligens seruus Dei. Venationes & syluaticas vagationes cum canibus, & ne accipitres & falcones habeant, prohibuimus. Statuimus, vt per annos singulos vnusquisque Presbyter Episcopo suo, in quadragesima, rationem ministerii sui reddat, siue de fide Catholica, siue de baptismo, siue de omni ordine ministerii sui. Statuimus, vt singulis annis vnusquisque Episcopus parochiam suam circumeat, populum confirmare, & plebem docere, & inuestigare, & prohibere paganas obseruationes, vel omnes spurcitias Gentilium. Interdiximus seruis Dei ne pompato habitu, vel sagis, vel armis vtantur. Statuimus, quod proprium sit Metropolitano, iuxta canonum statuta, subiectorum sibi Episcoporum inuestigare mores, & solicitudinem circa populos, quales sint. Et moneat, vt Episcopi à synodo venientes, in propria parochia, cum Presbyteris & Abbatibus conuentum habentes præcepta synodi seruare insinuando præcipiant: Et vnusquisque Episcopus, si quid in sua diœcesi corrigere vel emendare nequiuerit, itidem in synodo coram Archiepiscopo, & palam omnibus ad corrigendum insinuet, eodem modo, quo Romana Ecclesia nos ordinatos cum sacramento constrinxit, vt si Sacerdotes, vel plebes à lege Dei deuiasse viderim, & corrigere non potuerim, fideliter semper sedi Apostolicæ & Vicario sancti Petri ad emendandum indicauerim. Sic enim, ni fallor, omnes Episcopi debent Metropolitano, & ipse Romano Pontifici, si quid de corrigendis populis apud eos impossibile est, notum facere: & sic alieni fient à sanguine animarum perditarum.

De cætero, frater charissime, quia nobis æqualis, labor, & maius periculum imminet, quam cæteris sacerdotibus, quia canones antiqui præcipiunt, vt omnes Metropolitani sciant solicitudinem totius prouinciæ gerere: & (vt verbi gratia dicam, sicut timeo) nauem gubernandam inter fluctus feri maris semel suscepimus, quam nec caute regere, nec sine peccato dimittere valemus. quia, vt quidam sapientium dicit: Si periculosum est nauem, inter fluctus caute non regere, quanto periculosius est eam vndis, tumescentibus fluctuantem in tempestate relinquere? Et idcirco, Ecclesia, quæ velut nauis magna per mare mundi huius enauigat, quæ diuersis tentationum fluctibus in hac vita tunditur, non est tamen relinquenda, sed regenda. Cuius rei in exemplo priores Patres habemus Clementem, & Cornelium, & cæteros complures in vrbe Roma, Cyprianum in Carthagine, Athanasium in Alexandria, qui sub Paganis Imperatoribus nauem Christi, imo charissimam sponsam eius, Ecclesiam scilicet, docendo, defendendo, laborando, & patiendo vsque ad sanguinis effusionem, gubernabant, Possum enim de memetipso pro certo iuxta vocem Cantici Canticorum dicere, *Filii matris meæ pugnauerunt contra me: posuerunt custodem in vineis, vineam meam non custodiui. Vinea* enim, secundum Prophetam, *domini Sabaoth, domus Israel est*: nunc videlicet

Margin notes (left): Eccl. 25. 12. — I Cynebertho. L. Cyndebertho. — D — Id est, Vos quib donauit Deus melius nosse multis seu quod norint multi. C. Auro. — f. hortando. — C. I. humillimam ab illa.

Margin notes (right): E — C. Destinamus. I. sanctæ Rom. NB. — C. recuperentur. f. recitentur. — F — I. L. seruus Dei. Venationes — C. Dinationes. f. Seruis Dei venationes vel, Diuinationes. — C. vt pompato habitu. — I. L. qualis sit. — G — C. Metropolitanum. — H — Cant. 1. Isa. 5. v. 7. I secundū Naum. L. Isaiam.

A

delicet Ecclesia Catholica esse comprobatur. Cuius synodum congregandam & hortandam iussu Pontificis Romani; & rogatu Principum Francorum & Gallorum, sub spe restaurandæ legis CHRISTI, suscepi, circumfodi, cophinum stercoris apportaui: sed non custodiui. Cum autem expectarem vt faceret vuas, fecit labruscas. Et iuxta alium Prophetam: *Mentietur opus oliuæ, & campi non facient escas.* Sed proh dolor, officium laboris mei rerum collationem simillimum esse videtur cani latranti, & videnti fures & latrones frangere, & subfodere, & vastare domum Domini sui, & quia defensionis auxiliatores non habeat, submurmurans ingemiscat & lugeat. Nunc autem, quod mihi in tali periculo posito iustum & cautum esse videtur, salubre consilium vestrum quærens, & scire desiderans, insinuo libertatem prædicandi: dico, vt in Actibus Apostolorum Paulus Apostolus sacerdotibus intimauit dicens: *Contestor vos hodierna die, quia mundus sum ab omnium sanguine. Non enim subterfugi quo minus annunciarem vobis omne consilium Dei. Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo vos spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sibi sanguine suo.* Regnum, inquit, Dei inter vos ambulans prædicaui, vt me alienum ab omnium perditione seruarem. Nam Apostolus *Episcopum*, Propheta *Speculatorem*, Saluator mundi *Pastorem Ecclesiæ* sacerdotem appellat: & omnes tacentem peccata populi doctorem, sanguinis animarum perditarum sub silentio esse comprobant. Propter hoc horribilis, & maxima necessitas cogit, vt, iuxta dictum Apostoli, nos formam debeamus exhibere fidelibus, hoc est, nisi me fallat opinio, ita iuste viuendum doctori, ne dicta sua repugnantibus factis euacuet, & ne cum sibi de proprio caute viuat, tacens alieno damnetur peccato. quia ad hoc est Ecclesiæ DEI præpositus, vt non solum bene viuendo alios exemplo instituat, sed etiam fiducialiter prædicando singulis ante oculos peccata sua constituat: & quæ pœna habeat duros, & quæ gloria obedientes ostendat, quia, iuxta verbum Domini ad Ezechielem, cui dispensatio verbi commissa est, etiam si sancte viuat, & tamen perdite viuentes arguere aut erubescat, aut metuat, cum omnibus, qui eo tacente perierint; periit. Et quid ei proderit non puniri suo, qui puniendus est alieno peccato? Taciturnitatem quidem sacerdotis Dominus ad Ezechielem loquens terribiliter prohibet, & speculatorem sacerdotem appellat, vt sicut speculatoris est de loco altiori plus omnibus contemplari: ita Sacerdos debet esse meritorum sublimitate celsior, & maioris scientiæ habere gratiam, qua possit cæteros instruere.

v. 4. [H]abacuc [3.]17.

[A]ct. 20.26. [2]7.28.

B

[A]ct. 10. [E]zech. 3. & [3]3. [I]oa. 10. & [1]1.

[…] perditarũ [s]uo silẽtio, […] eum esse.

[1.] Pet. 5. 3.

[…] cum sit [d]e proprio [t]utus, al. [a]l. p. […] de alieno.

Ezech. 5.

L. condemnabitur.

Ez. 3. & 33.

C

Ez. 3.17.

Audiens, inquit diuinus sermo, *Sermonem annunciabis iis ex me.* Indicat, vt hoc dicat Sacerdos, quod ex diuina lectione didicerit, quod illi Deus inspirauerit, non quod humani sensus inuenerint, *Annunciabis iis*, inquit, *ex me*, non ex te: mea verba loqueris. non est quod ex his, tanquam de tuis infleris. *Ex me*, inquit, *iis annunciabis. Si me dicente impio*, Impie *morte morieris non fueris locutus, vt se custodiat impius in via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur: Sanguinem vero eius de manu tua requiram.* Ac si aperte dicat: Si ei peccata sua non annunciaueris, & si eum non argueris, vt conuertatur & viuat, & te, qui eum non increpasti, & eum, qui te tacente peccauit, flammis perennibus tradam. Non simus tam saxei, vel tam ferrei pectoris, vt nos ista verba Domini non terreant. Non simus tam alienati à fide, vt istis verbis Domini non credamus: sed excitemus, & exhortemur fratres nostros venerandis verbis sancti Petri Apostoli: *Sobrii estote, & vigilate, & excitamini, quia aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret: cui resistite fortes in fide, scientes eandem passionem quæ in mundo est vestræ fraternitati fieri.* Et Episcopos synodi nostræ subiectionis, adiuratione sancti Pauli Apostoli admoneamus Timotheo dicentis: *Testificor coram domino* IESV CHRISTO, *qui iudicaturus est viuos & mortuos, per aduentum ipsius, & regnum eius. Prædica verbum insta, opportune importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina.*

v. 8. V. vt auertatur à via sua impia.

D

1. Pet. 4.

C. nostris.

1. Tim. 4.

E

Est enim iam prædictum ab Apostolis tempus, cum sanam doctrinam non sustinent: Sed ad sua desideria coaceruant sibi magistros, &c. Clamemus in fortitudine, iuxta dictum Prophetæ, quia annunciamus pacem in terris hominibus bonæ voluntatis. Ille namque in fortitudine clamat, quem nec metus, nec verecundia prædicare verbum vitæ impedit. Contendamus, auxiliante Domino, vt non simus inter illos falsos pastores ouium, quos Propheta accusat dicens: Hæc dicit Dominus Deus: *Væ Pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur à pastoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini: quod crassum erat, occidebatis: gregem autem meum non pascebatis: quod infirmum fuit, non consolidastis: quod ægrotum, non sanastis: quod fractum est, non alligastis: & quod obiectum, non reduxistis: quod perierat non quæsistis: Sed cum austeritate imperabatis, & cum potentia; & dispersæ sunt omnes meæ, eo quod non esset pastor: & factæ sunt in deuorationem omnium bestiarum agri.* Væ, quod Propheta dicit, pro maledicto posuit. Per pastores, Episcopos significat: greges Domini, id est, fideles populos ad pascendum. Sed semetipsos pascunt, qui non populi salutem, sed suas voluntates attendunt. Lac & lanas ouium CHRISTI, oblationibus quotidianis ac decimis fidelium, suscipiunt, & curam gregis Domini deponunt. Non sanant spiritali consilio infirmum peccatis: non solidant sacerdotali ope diuersis tribulationibus fractum: non reuocant erroneum ad viam salutis; non requirunt solicitudine pastorali veniæ iam desperatione perditum: nec afflictos contra violentiam potentum, qui in eos ferarum more, desæuiunt, defendunt: nec diuites peccantes vel potentes non solum non arguunt, sed etiam venerantur. Et ideo minaciter superbiam talium sermo diuinus contundit dicens: *Væ pastoribus Israel.* Et iterum: *Propterea pastores audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus: Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meam de manu eorum, & cessare eos faciam, vt vltra non pascant gregem, nec pascant amplius semetipsos.* Quod quid est aliud, quam pastores, qui semetipsos non greges pascunt, de sublimitate honoris inter reprobos & inter maledictos proiiciam? Sed hæc omnia, quis non tremiscat, nisi qui futura non credit? Omnia, quæ Deus voluit obseruari, tam aperte posuit, & sui nominis auctoritate firmauit, vt ea facilius (quod dictu quoque nefas est.) contemnamus, quam nos non intelligere tam aperta & diuina, mentiendo, fingamus. Quomodo audiuimus, *Hæc dicit Deus:* quis futurum esse non credat quod dicit Deus, nisi qui Deo non credit? Horum & his similium consideratione perterritus sum: & timor & tremor venerunt super me: & pene contexerunt me peccatorum meorum tenebræ; & semel susceptum gubernaculum Ecclesiæ libuisset & placuisset mihi omnino dimittere, si valerem, vel exempla Patrum vel Scripturas sacras consentaneas inuenire.

Isa. 58. Luc. 2.

Ezech. 34.

F

L. licet lanis.

Ibid.

G

C. libuisset placuisset meo demittere.

Idcirco Frater charissime, quia hæc omnia ita se habent, & veritas fatigari potest, vinci autem & falli non potest, fatigata mens nostra confugiat ad illum, qui per Salomonem dicit: *Habe fiduciam in* DOMINO *ex toto corde tuo & ne innitaris prudentiæ tuæ in omnibus viis tuis. Cogita illum & ipse diriget gressus tuos.* Et alibi: *Turris fortissima nomen* DOMINI. Ad ipsam confugit iustus, & saluabitur.

Prouer. 3. c. 18.

Stemus in iustitia, & præparemus animas nostras ad tentationem, vt sustineamus sustentationem DEI, & dicamus ei: DOMINE *refugium factus es nobis à generatione & progenie.* Confidamus in eum, qui nobis onus imposuit. Quod per nos portare non possumus, portemus per illum, qui est omnipotens, qui dicit, *Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Stemus in prælio in die Domini, quoniam dies angustiæ & tribulationis venerunt super nos.

Psal. 89 1.

H

Matth. 11.

Moriamur, si DEVS voluerit, pro sanctis legibus Patrum nostrorum, vt hæreditatem cum illis æternam consequi mereamur. Non simus canes muti, non simus taciti speculatores non simus mercenarii lupum fugientes, sed pastores soliciti, vigilantes super gregem CHRISTI, prædicantes maiori ac minori, diuiti ac pauperi omne consilium Dei, omnibus

gradi-

A gradibus vel ætatibus, in quantum Deus donauerit posse oportune, importune, eo modo, quo sanctus Gregorius in libro Pastorali conscripsit. Præterea non taceo charitati vestræ, quia omnibus seruis Dei qui hic vel in Scriptura, vel in timore Dei probatissimi esse videntur, displicet, quod bonum, & honestas & pudicitia vestræ Ecclesiæ illuditur, & aliquod leuamentum turpitudinis esset, si prohiberet Synodus, & Principes vestri mulieribus & velatis fœminis illud iter, & frequentiam, quam ad Romanam ciuitatem veniendo, & redeundo faciunt, quia magna ex parte pereunt, paucis remanentibus integris. Perpaucæ enim sunt ciuitates in Longobardia, vel in Francia, aut in Gallia, in qua non sit adultera vel meretrix generis Anglorū: quod scandalum est, & turpitudo totius Ecclesiæ. Ille autem qui laicus homo vel Imperator vel Rex, vel aliquis Præfectorum vel Comitum sæculari potestate fultus sibi per violentiam rapiat monasterium de potestate Episcopi, vel Abbatis, vel Abbatissæ, & incipiat ipse vice Abbatis regere & habere sub se Monachos, & pecuniam possidere, quæ fuit Christi sanguine comparata, talem hominem nominant antiqui Patres raptorem, & sacrilegum, & homicidam pauperum, & lupum diabolum intrantem in ouile Christi, &
B maximo anathematis vinculo damnandum ante tribunal Christi. De talibus memorare sancti Pauli Apostoli ad Timotheum dicentis: *Diuitibus huius sæculi præcipe non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, qui præstat omnia.* Talibus, si Ecclesiæ correptionem non recipiunt, Ethnici & publicani sunt, nec viuis nec mortuis cōmunicat Ecclesiam Dei. Talibus, quoniam & hic & ibi reperiuntur, cum tuba Dei clangamus, ne tacentes damnemur. Superuacuam, & Deo odibilem vestimentorum superstitionem omni intentione prohibere stude: quia illa ornamenta vestium, (vt illis videtur, quod ab aliis turpitudo dicitur) latissimis clauis, vermium imaginibus clauata aduentum Antichristi, ab illo transmissa, præcurrunt, illius calliditate, per ministros suos, introducere intra claustra monasteriorum fornicationem, & luxuriam.

C. I. videntur quod, honestas & pudicitiæ. l. honestas pudicitia. C. I. abest illuditur. C. I. velamentum. l. deest, & velatis fœminis. l. lupum diaboli. 1. Ti. 6. 17. Matth. 18. C. Antichristi luxuriam.

EPISTOLA CVI.

Reuerendissimo fratri, imo dilectissimo consacerdoti optato Abba, & vniuersæ sanctæ congregationi sub cura illius regularis vitæ normam custodienti Bonifacius, sine prærogatiua meritorum nominatus Episcopus, optabilem in Christo charitatis salutem.

C VEnerandam sanctitatis vestræ clementiam intimis obsecramus precibus, vt nos indignos nobiscum in vnitate fraternę dilectionis & societatis spiritalis suscipere & habere dignemini, vt vna sit inter nos & fides mentium, & pietas actionum: & sicut princeps Apostolorum *Petrus* hortatur dicens: *Ante omnia mutuam in inuicem charitatem habete, & quia charitas operit multitudinem peccatorum.* Et ipsa Veritas dixit: *In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Et similiter *Paulus* Apostolus admonet dicendo: *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem* Christi. Et alibi. *Finis enim præcepti est charitas de puro corde, & conscientia bona, & fide non ficta:* & vt vestra fraternitas in spiritali regulariter vita viuens in pacifica tranquil-
D litate fraternæ concordiæ pro nostra fragilitate exorare dignetur, vt *sermo Domini currat & clarificetur*, vt iuxta dictum Apostoli *liberemur ab importunis & malis hominibus*, & à tentationibus malignorum spirituum, & tribulationibus aduersariorum, vt lux Euangeliorum gloriæ Christi & & via vitæ, quam populis & gentibus ostendere & ipsi pergere debemus, nobismetipsis non obtenebrescat nec abscondatur. Diligenter quoque deprecamur, vt familiaritas fraternæ charitatis inter nos sit, & pro viuentibus oratio communis, & pro migrantibus de hoc sæculo orationes & Missarū solemnia celebrentur, cum alternatim nomina defunctorum inter nos mittentur. Interea si quid fraternitas vestra nobis mandare ad perficiendum vel ad dicendum di-

1. Pet. 4. Ioan. 13. Galat. 6. 2. Roman. 13. 1. Tim. 15. 2. Thess. 3. 1. Tim. 11. 1. Pro mortuis preces, ac Missæ.

E gnata fuerit, voluntatis vestræ desiderium in omnibus adimplebimus. Agite ergo de hac petitione nostra vt in alto cœlorum culmine mercedis vestræ præmia in superna curia Angelorum clarescant & crescant. Longæuam, ac valentem, & almis viribus proficientem, & suauissimis operum & verborum floribus odorantem beatitudinem vestram perenniter Saluator mundi custodiat. ✠

C. adorantem.

EPISTOLA CVII.

RECLAMATORIA EPISTOLA.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, HLODOVVIgus magnus Imperator.

DOminationi vestræ Domine mi quod loqui non audeo, sed pro magna necessitate mea peto sanctitatem vestram, ego *Attotam* indignus presbyter & de natiuitate mea seruus
F vester sum, modo peto sanctitatem vestram, vt dignetur consolationem vestram in me peccatorem impendere, quia non habeo refugium vllum nisi ad vos & vbi tota gens refugium habet. *Fortuuinus* clericus habet Ecclesiā vnā in comitatu *Erkengario.* Deinde hortauit me *Fortuuinus.* cantare in illa Ecclesia, & super omnia, habere debuissem medietatem de illa decima. In eo modo sic seruiui ad illam Ecclesiam, annum & dimidium, quo nihil inde accepi. Vnde nos conuentionem habuimus. Postea rogaui illum partem meam de illa decima, & ille exarsit nimio furore in animo suo super me, & venit per noctem super me cum parentibus suis *Albrico* & *Kebahardo* & *Vuolframmo* sic flagellauerunt me vsque dum vix animam dimiserunt in corpore meo. Ego miser miserrimus petiui Dei misericor-
G diam, & sanctum remedium, & reclamaui per nomen vestrum, & illi dixerunt, Nec sancti, nec homo vllus me liberare debuisset de manibus eorum. Postea traxerunt me ad altare sancti *Remedi* & fecerunt me iurare stabilitatem ad illam Ecclesiam, & aliud sacramentum fecerunt me iurare, vt non debuissem è diebus meis reclamare me ad vestram pietatem, nec ad missum vestrum vt mihi fecissent iustitiam. Tunc petiui iustitiam meam ad illos, sed minime inueni, modo timeo in consecrationem meam; timeo quod illi non timuerunt. Propter hoc deprecor sanctitatem vestram vt ad iustitiam meam valeam peruenire, quod non possum inuenire nec iustitiam, nec misericordiam apud illos, nisi per misericordiam vestram, & pro redemptione animæ patris vestri, cui seruus antea fui.

f. quidem. C si me.

EPISTOLA CVIII.

PRECATORIVM MEMORANDI FRATRVM DEFVNCTORVM.

Sanctis & venerabilibus fratribus ill. præposito, omnibusque sibi in Christo subiectis fratribus ex monasterio ill. in Christo salutem.

H DIreximus itaque fratrum nostrorum nuper defunctorum nomina, vt eorum in vestris sanctis orationibus solito more memoriam habeatis, & ad cætera deinceps monasteria eadem nomina scripta dirigatis, sicut & nos facimus, quoties de vobis, siue de cæteris monasteriis, defunctorum fratrum nomina veniunt. hoc est, & reliqua.

Memorādi fratrum, id est, memoriam faciēdi. 2. ill. vel est vide licet, vel N. N. NN. Pro defunctis orationes.

EPISTOLA CIX.

Fratri & consacerdoti & meritis Domino charissimo Cocna, summi pontificatus infula prædito, Lullus exiguus seruus seruorum Dei, perennem in Christo salutem.

SAnctitatis tuæ reuerentiam humiliter obsecro, vt amicitiæ inter nos olim in Christo copulatæ & semel cœptæ perpes reminisci digneris, ne veterescat, & obliuioni tradatur, quam coram Deo fideli sponsione pepigimus. Pro nomine enim Christi in contumeliis & tribulationibus gloriari, & exaltatione Ecclesiæ eius nos oportet, quæ quotidie tunditur, premitur, atque fatigatur ; quia moderni Principes nouos mores, nouasque leges secundum sua desideria condunt. Idcirco excellentiam tuam iugem precatricem, pro animæ nostræ salute, subnixa prece flagitamus. Assiduis enim corporis ægritudinibus cum mentis anxietate cogor ex hac ærumnosa & periculis plenissima vita exire, redditurus pio & districto iudici rationem. Parua vero munuscula dilectioni tuę direxi, hoc est, pallam holosericam optimi generis per gerulum harum litterarum. Obsecro vt quemlibet horum librorum acquiras, & nobis mittere digneris, quos beatæ memoriæ *Beda* Presbyter exposuit, ad consolationem peregrinationis nostræ: id est, in primam partem *Samuelis* vsque ad mortem *Saulis* ; libros quatuor, siue in Esdram & Nehemiam libros tres, vel in Euangelium Marci libros quatuor. Grauia forte postulo: sed nihil graue veræ charitati iniungo.

Proficere sanctam excellentiam tuam ad vtilitatem sanctæ Ecclesiæ semper optamus.

Nomina fratrum & amicorum nostrorum tuæ sanctitati commendantes de hac luce migrantium. hæc sunt. ....

EPISTOLA CX.

Domino sancto ac beatissimo, mihique omni affectu semper charissimo Lullo gratia Dei Episcopo, Vigbercht exiguus familiæ Christi famulus immarcescibilem sempiternæ sospitatis salutem.

MAgno etenim repletus sum gaudio, valdeque hilarescit animus meus, cognita à nonnullis tua beata sospitate. quamque Dei gratia concedente, vt semper habeas optamus, memoremque nostri esse in tuis sanctis orationibus. Dei gratia concedente, & vestris meritis, vt credimus, suffragantibus, sani & incolumes mare transiuimus, nostramque patriam peruenimus, vestraque dona Episcopis, Abbatibus, amicisque vestris, sicut mandastis, obtulimus, & iuxta modulum nostri ingenii sermones vestros voluntatemque vestram intimare curauimus. Illi autem fecerunt sicut erant edocti, humiliter, gratanterque omnia suscipientes, magnas Gratias Christo Domino referentes, quod vestra sublimitas eorum paruitatem per dona, simulque & litteras visitare dignata est, vestramque communionem, & familiæ vestræ instantiam orationum semper se habituros esse promittentes: nomenque tuum, vt charissimorum suorum, in Ecclesiis suis scribentes, memoriamque tui tam viuentis quam defuncti iugiter se facturos esse dicentes, epistolasque suas missuros scriptas, vt eis placet, promittentesque omnia, quæ longis sermonibus protrahimus, iste portitor harum litterarum melius tibi verbis intimare potest, quem vobis Presbyterum transmittere curauimus, credentes & confidentes, quod vtile vas sit in domo Domini, quem vt benigne & honorifice, si dignus sit, vestra sanctitas accipere & habere, quod noster & amicus, & propinquus est, dignata sit, obsecramus. Nos igitur, quod celare non possumus, amici & propinqui nostri isto anno à se relinquere nolunt, & ideo nuntios meos ad vos direxi, obsecrans vos humili supplicatione, per Domini misericordiam, vt & vota & sermones, quibus me vobis constrinxi, vestra, clementia dignata sit absoluere: & per epistolam tuam, per nuntios meos reuertentes, quid agere debeam, insinues. Fateor enim tibi per Deum quod contra voluntatem tuam nulla dignitas sæcli, nulla sæcularis amicitia me hic vllo modo retinere potest, maxime quod te super omnes homines diligo: Deus testis est. Si autem tibi bonum videtur & tua voluntas sit, vt ad vos citius redeam, Ecclesiæ & ministerio, cui ante deseruiui, me dimittas, de vno rogo & obsecro. Amici mei, & propinqui & terram & hæreditatem suam mihi promittunt, & dare disponunt, si hic cum eis permanere dispono. Sin autem, alienis permittere debent, Et ideo, mi Domine, per prudentiam tuam & cor intelligibile, pertracta & considera, quid tibi bonum videtur & rectum, & illud, vt dixi, per litteras intima. Vita etenim comite ; & Deo concedente, quod iubes, facere dispono, (C. Dignum)

Orantem omnis beatitudinem vestram diuina misericordia in perpetuum custodire dignetur. Amen.

Ego *Horthuin* quondam cognatus tuus, saluto te, multum rogans vt quicquid reprehensibiliter scriptum reperiet, indoctæ imperitiæ ignoscas. Vtinam, si fieri potest, & si Dei voluntas sit, vt facie ad faciem videamus nos. Vale & memento nostri.

Macarius polaris aulæ pantocrator clemens diu vos incolumes custodire dignetur. (ὁ μακάριος τῆς πο- ... κράτωρ.)

EPISTOLA CXI.

✠ *Sancto ac venerabili in Christo fratri Guthberto Abbati, Lullus exiguus seruus seruorum Dei, perennem in Christo salutem.*

CHaritas, quæ desinere nescit, nuquam veterescit, interni ardorem ignis vix in se sola continere valet. Idcirco placuit nostræ mediocritati de tua sospitate cognoscere, vt tecum in Domino gratularer, vt scires, quæ circa fragilitatem meam iusto iudicio Dei geruntur. Cogor enim continua corporis ægritudine de hac luce fugitiua, & valle lacrymarum, pio & districto iudici rationem redditurus migrare. Idcirco suppliciter obsecro, vt pro animæ meæ salute enixius Dominum depreceris. Misimus etiam tuæ dilectioni parua munuscula, vnam pallam holosericam. Petimus etiam vt ad consolationem non solum peregrinationis, sed etiam infirmitatis nostræ, libros à beatæ memoriæ *Beda* expositos, mittere digneris, de ædificatione templi, vel in Cantica Canticorum siue Epigrammatum heroico metro siue elegiaco compositorum, si fieri potest, omnes: Sin autem, de ædificatione templi libros tres Fortassis difficilis petitio, sed nihil arbitror esse difficile veræ charitati.

Vsque ad decrepitam valeas ætatem cum omnibus, qui tecum Domino Deo deseruiunt.

Nomina quoque fratrum & amicorum nostrorum de hac luce migrantium tuæ charitati commendantes quæ sunt.......

EPISTOLA CXII.

Domino beatissimo & speciali amore venerando Lullo Episcopo, ego Cineuulf Rex occidentalium Saxonum vna cum Episcopis meis, nec non cum caterua satraparum, æternam sospitatis in Domino salutem. (Satrapum.)

TIbi testificamur, quod iuxta modum nostræ possibilitatis, quicquid tua sanctitas desiderauerit siue iusserit, libenter agere parati sumus, (G. Tibique testificantes.)

vt cum

A vt cum reuerendissimo & sanctissimo viro Dei prædecessore tuo Bonifacio pepigimus, siue in orationibus Deo deuotis, seu in aliis quibuslibet rebus, in quibus humana fragilitas, Deo disponente, mutuis alterutrum solatiis egere comprobatur: te pariter obsecrantes, vt pro nostra paruitate proque pace congregationis nostræ, Domino supplicare cum eis, qui tecum inuocant nomen Domini Iesu, memineris. Istarum vero litterarum portitorem à vobis ante destinatum vestræ almitati committimus, quia fideliter vobis obedire in omnibus curauit.

C. nobis curabit.

Omnipotens Deus, qui dispersa congregat, & congregata custodit, ipse vos sua gratia protegat, & vestri laboris fructum in æterna patria nos videre concedat.

EPISTOLA CXIII.

B *Domino, & Patri Riculfo Archiepiscopo, quem gratia æterni Regis perpetualiter ad salutem multorum, & Ecclesiæ Cathol. cædefensionem conseruare dignetur, Amalardus & Vido, omnisque congregatio sancti Petri ex monasterio Horbach, in Domino D. a Saluatore nostro salutem præsumpsimus mittere.*

De cætero notum sit pietati vestræ, quia in quantum Deus nos exaudire dignatur, oratores vestri incessanter sumus, & attentius esse cupimus. Comperiat siquidem..... magnitudinis vestræ, quia misimus Presbyterum nostrum, *Macharium* nomine, ad nostras Ecclesias, quæ in vestra parochia sitæ esse videntur, vt ibidem, solito more, officium perageret. Sed dictum nobis ab eodem Presbytero fuit, quod auctoritatis vestræ magnitudo iuberet nō ibidem eum esse officium diuinum celebraturum, quia nescimus si aliqua suggestio auribus pietatis vestræ à *Bernario* Episcopo peruenisset, quia idem Dominus *Bernarius* Episcopus misit ei vnum caballum pascere de nostro stipendio, vnde nos viuere debemus. nescimus si pro hac causa factum hoc sit. Nunc deprecamur, vt accepta licentia idem Presbyter à vobis, liceat ei Domino Iesu Christo & sanctorum eidem in loco reliquiis officium solito more persoluere, ne & domus Dei, & reliquiæ illius honor sic remaneant sine sacerdote, lumine, & officio. Nec nos non habemus illis in partibus sacerdotem, qui illud officium ibidem peragere possit, nisi istum. Ideo deprecamur vos, vt tale præceptum & licentia ei à vobis tribuatur, ne tamdiu sicut deprecati sumus, domus Dei, & reliquiæ illius honor sic, sicut modo remaneant.

f. excellentia. f. ne ibidem esset, neu diuinum of. celebrare. & nescimus. C. nostra stipendia. C. non sit. Sanctarum reliquarum cultus.

C Gratia Domini nostri Iesu Christi vos in præsenti faciat pollere, & in æterna beatitudine feliciter secum regnare.

"Obtineant, obtineant, quæso, preces nostræ auribus pietatis vestræ, electe Dei, quatenus & aliorum profecta merces vobis magna reddatur à Domino Iesu Christo.

f. in aurib. vel obtinniant, obtinet.

D

EPISTOLA CXIV.

Sanctissimo & in Christi membris dilectissimo, Patrique piissimo Otkero Archiepiscopo, Iatto humilis Vernaculus vester, & fidelis orator, summæ beatitudinis inuiolabilem atque immarcescibilem in Domino Deo nostro salutem.


Omnium huius virorum ordinis amantissime, atque mihi dulcissime, ne despicias exiguam petitionem fidelissimi oratoris tui; sed secundum immensam beneuolentiam ac solitam caritatem E tuam, esto mei indigni memor, vt dum me Christus vocare iusserit, & vestræ intimatum fuerit mellifluæ caritati, prout visum fuerit) per vestros, meæ paruitatis animulæ hinc abeuntis, vel in hoc corpusculo commorantis memores esse dignemini. Nam si me Deus, quod non opto, superstitem vobis reliquererit, quantumque per me, siue per familiares meos amicos laborare sufficio, in orationibus studiose explere pro vobis satagam; & donec vtrisq; Deus vitam hanc caducam concesserit, vestram almitatem mei indigni & peccatoris esse memorem rogo, quoniam ego vestri indefesse assidua & quotidiana prece memor ero, optime atque mitissime Pater. Nam si hæc dedignatus non fueris Domine dulcissime, valde meam exiguitatem lætificabis. Salutat vestram sanctitatem Dominus Abba noster, vna cum omnib. fratrib. nostris, fidelissimis oratorib. vestris multum in Domino, & vestris sanctis orationibus oppido se commendant. F Mittite mihi de pergameno bono ad vnum lectionarium perscribendum, & ad vnum Missalem Gregorianum, quem si, per vestrum adiutorium, perfecero, dum vixero semper vestri memor ero. Litteræ vestræ dignationis mihi per horum perlatorem veniant, vt norim, si adhuc vestra Almitas antiqui contubernii memor esse dignetur; iubeoque fidenter more solito, vt supra dictæ membranæ per præsentem fratrem nostrum mihi veniant.

Incolumem sanctitatis vestræ coronā ad profectum suę sanctæ Ecclesiæ Christus Deus noster semper & vbique conseruare dignetur, sanctissime atque amantissime Pater, Amen.

C. membrana.

EPISTOLA CXV.

RECLAMATORIA.

Piissimis auribus vestris, clementissime ac gloriose Imperator, non præsumptionis audacia, sed pro magna necessitate mea, suggerere conabor, qualiter à me peccatore & mea sorore, paterna hęreditas nostra erat primo elongata & adhuc etiam abstracta. G Et ideo piissime Imperator & omnium indigentium misericordissime suffragator, multum indigem⁹ patrocinio vestro, quatenus per misericordiam, ac Eleemosynam vestram, ad ipsam hæreditatem peruenire valeam, eo quod vllo modo aliter nobis ea restitui non valet, nisi per vestram deuotissimam, semperque beneuolam iuste faciendi clementiam. His ita, Domine mi, vtcunque prædictis audire dignetur excellentia vestra reclamationem miseriæ nostræ. Fuit nāque nobis, serenissime Imperator, pater nomine *Richart*, & patruelis nomine *Richolf*, ambo Saxones, & hæreditas eorum in ipsa extiterat Saxonia. Dum autem in seruitio patris vestri, felicis memoriæ Domini *Caroli* Imperatoris extiterunt, propinqui eorum atque Pagenses, causā Christianitatis, furore se super eos turbantes, omnia quæ in domibus propriæ elaborationis habuerunt, cuncta raptim diripuerunt, eo quod in fide Christianitatis velle eos persistere senserunt, & eam negare vllo modo noluerunt. Postea vero contigit vt Dominus Imperator patruelem meum *Richolf* miserit in missaticum super *Albim* cum his inferius scriptis, id est. . . . com gotessedo. com. . . . com. & . . . . qui omnes vna ibidem fuerunt occisi, propter Christianitatis stabilimentum. Quo audito perrexit pater meus *Richart* nuntiare Domino Imperatori *Carolo*, & dum in illa via fuit, apprehensa est ipsa mater mea ab eisdem viris, qui illos præfatos missos antea interfecerunt, & inter manus fideiussorum commendatam reliquerunt, cæteraque omnia, quæ ibidem in sumptibus vel aliis quibuslibet rebus reperta sunt, secum per rapinam diuiserunt. H Quod cum compertum fuit patri meo, transiuit latenter, & eam quasi furtim arripuit, fugitque cum ea in pagum, qui vocatur *Marstheim* in maternam hæreditatem suam, & sic mansit ibi, donec, ex iussione Domini Imperatoris, Saxones facta transmigratione de Saxonia per partes educti sunt, & tunc etiam

Euanuerūt litteræ, quarum videntur vestigia hæc: norum bai parito.

C. priserunt. forte à preiß ge-ben.

A temporis cum eisdem pater meus & mater educti fuerunt. Quibus vero eductis & in ipsa transmigratione per quanta qualibet spatia commorantib. à propria abalienati terra, de hac luce pater meus interueniente extremo die substractus est, & remansit sola mater mea, & ego, sororque mea, & adhuc Deo miserante, nos tres superstites existimus; non tamen peruenimus ad paternam hæreditatem nostram. Ideoque piissime Imperator, qui omnibus pauperibus etiam cunctis indigentibus stabile refugium pro Dei amore misericorditer impendere non cessatis, nobis quoque paterna hæreditate despoliatis pro vestra eleemosyna auxiliari sub hac reclamatione nostra vtcunque faciatis, & per fideles vestros idipsum inuestigare dignemini, vtrum iuste ad nos pertinere debeat an non, si tamen apud vestram sanctissimam decretum fuerit excellentiam. Multi enim testes de ipsis pagis super hac ipsa re adhiberi possunt, qui hanc rem bene sciunt, & eam detegere veraciter valebunt, ô clementissime ac serenissime Imperator.

B

EPISTOLA CXVI.

Gregorius episcopus seruus seruorum Dei Reuerendissimo, & sanctissimo, Otgario, Archiepiscopo.

QVOD nos tanto amore ac beneuolentia diligitis, plus hoc vestra sanctitas, quàm nostra merita faciunt, quod tamen maxime muneribus directis agnouimus, pro quibus maximas vobis gratias agimus, quia totum erga sedis Apostolicæ Præsulem, vt condecet, curatis impendere, cuius nos vicissitudinem, Deo volente, sanctitati vestræ supplere studemus. De corpore vero sancto, quod nobis humiliter vestra quæsiuit prudentia, quod dirigere non habuimus, quoniam cuncta sanctorum corpora prædecessores nostri nobiscum communiter detulerunt, & vnumquodque eorum Ecclesiis nouiter dedicatis, summa veneratione condimus. Proinde beneuolentiam vestram precamur, vt nobis spatium inquirendi diligentius præbeatis, quatenus corpus sanctum inuenire valeamus ad vestram complendam petitionem. Et si inuentum fuerit, vestra nobis credere dignetur industria, statim quod petistis, perficiemus. Modo vero illud non misimus, quia inquirentes nequaquam inuenire valuimus.

C

EPISTOLA CXVII.

Epistola reclamatoria ob Episcopum impetrandum Otgerum.

DOMINO, in Domino Dominorum optimo, victorique maximo *Hludoico* Imperatori gloriosissimo virtus, vita, victoria, salusque continua longæuis temporibus per omnipotentem Dominum hæc omnia vobis stabilita. Litteras quidem humillimas summæ magnitudini vestræ adpræsentare suppliciter conamur, & probatissimam clementiam vestram appellamus, totus Clerus, omnisque plebs sub charissima dominatione vestra degens in parochia *Mogontiensis Ecclesiæ*: non hæc faciens per audaciam, neque per præsumptionem, sed propter nimiam necessitatem, quæ quotidie in ipsa parochia grassatur, absente diu & procul versante suo pastore. O Domine piissime, nonne

D vestra clarissima potestas, sanctissimaque voluntas in hoc se studio semper exercuit, vt Christi nomen clarificetur, colatur, atque ametur, & eius diuina potestas per fortitudinis vestræ constantiam multis terrarum locis innotescat? Vnde & probatissima solicitudo vestra laborare non cessat, vt Ecclesia Christi Domini nostri custodiatur, adunetur, regatur, tueatur, & à perfidorum doctrinis intrinsecus purgetur. & ad hoc studium cũ magna deuotione satis promptiexistitis ob impetranda præmia patriæ cælestis & æternæ beatitudinis. Idcirco Domine quoniam talia circa Dei Ecclesias agitis, nolite obliuisci Ecclesiarum, plebisque in parochia nostra consistentium; ne diutius somno torpescant pastore carentes. Quapropter, clementissime Domine, precamur omnes, precamur singuli quasi corporaliter dulcissimis pedibus vestris prouoluti, vt pastorem quem iam pridem vestra largissima cõcedente gratia suscepimus, eundẽ iterũ pro eleemosyna vestra suscepturi gaudeamus, vt in ipsa sede, super qua eũ prudentissima sapientia vestra consedere fecit, Domino Christo, & Sanctis eius, vobisque valeat deseruire, quatenus vestra miserante misericordia Ecclesia sancti Martini, Sanctique Albani Martyris Christi ab eo viduata non fiat, in quorum honore atque amore, sicut optime nouit cautissima sapientia vestra, prius eum ibi disposuistis officio fungi sacerdotis. Scimus enim eum vobis esse in omnibus fidelem, beneuolum, humiliter subiectum, riteque benignum, & in eo maxime, libenterque laboraturum, quo valeat bene piissima Excellentia vestra in hoc tempore illæsa existere, & in æterna beatitudine cum sanctis omnibus triumphata in cœlo gaudere. Sed quid digne nostra ex parte possumus obtendere contra sagacissimam sapientiam vestram, dum nullus tam doctus, tamque idoneus prudentia sit, quem vestra non præcellat industria? Felix populus, felixq; omnis clerus, qui tali Princi e regitur, talique defensore gubernatur, protegitur. Hoc faciat Deus, & hoc addat, quatenus non solum magnitudo potestatis vestræ Principem vos esse ostendat, sed etiam instantia gubernandi domos Dei in laudem sancti nominis eius protectorem & gloriosum triumphatorem longe lateque perficiat. His ita, Domine, vtcunque suppliciter prædictis, recordari deuotissimam clementiam vestram optamus de pastore nostro exiguo vestro famulo Otgero, intercedentibus his sanctis superius nominatis, vt sicut cœpistis, ita perficiatis, quatenus in sua sede, vestra concedente gratia, Deo & sanctis eius seruiat, vestramque orationem cum nobis omnibus die noctuque exerceat. Amen.

E F C. domus.

Hactenus Cæsareum exemplar, in quo licet multa iis, quæ iam subiungentur, tempora ac dignitate inferiora sint, illius tamen neque immutare ordinem, neque omittere aliquid volui: faciamque iam idem in Academiæ Ingolstadiensis Codice, quoad ea, quæ in Cæsareo desiderantur, suppeditabit. Suppeditat autem partim ea, quæ in Othloniana S. Bonifacii vita sunt apud Surium Tomo III. Henr. Canisium Tomo V. Antiq. & in Moguntiacorum meorum, lib. 3. partim quæ in Pontificum epistolis, & interdum etiam, quæ nusquam adhuc, quod sciam, edita. Est autem eius Codicis initium Fidei à S. Bonifacio edita Professio.

G

IN NOMINE DOMINI DEI ET SALVATORIS NOSTRI IESV CHRISTI, IMperante Domino Leone à Deo Coronato magno Imperatore, Anno sexto post consolatum eius anno sexto, sed & Constantino magno Imperatore eius filio, anno quarto, indictione sexta.

Est & in annis, & in aliis obseruandum ab editis exemplarib. discrimen, etiam deinceps.

H

PRomitto *ego Bonifacius*, gratia Dei Episcopus, vobis beato *Petro Apostolorum Principi*, Vicarioque tuo beato Papæ *Gregorio*, successoribusque eius, per *Patrem & Filium? & Spiritum Sanctum, Trinitatem inseparabilem*, & hoc sacratissimum corpus tuum, me omnem fidem & puritatem sanctæ fidei *Catholicæ* exhibere: & in vnitate eiusdem fidei, Deo cooperante, persistere: in qua omnis Christianorum salus, sine dubio, esse comprobatur: Nullo modo me contra vnitatem communis & vniuer-

l1. vit. c. 19 Mogunt. p. 342.

A

Matt.16. Ioan.21.

vniuersalis Ecclesiæ, suadente quopiam, consentire: Sed, vt dixi fidem & puritatem meam atque concursum tibi, & vtilitatibus tuæ Ecclesiæ, cui à Domino Deo *potestas ligandi soluendique data est*, & prædicto Vicario tuo, atque successoribus eius per omnia exhibere. Sed & si cognouero Antistites contra instituta antiqua sanctorum Patrum conuersari, cum eis nullam habere communionem aut coniunctionem. Sed magis, si valuero prohibere, prohibeam: Si minus vero; fideliter, statim Domino meo Apostolico renunciabo. Quod si, quod absit; contra huius promissionis meæ seriem aliquid facere quolibet modo, seu ingenio, vel occasione tentauero, reus inueniar in æterno iudicio: vltionem *Ananiæ* & *Saphiræ* incurram, qui vobis, etiam de rebus propriis, fraudem facere, vel falsum dicere præsumpserunt. Hoc autem indiculum sacramenti, ego *Bonifacius* exiguus Episcopus, manu propria, scripsi: atque positum supra sacratissimum corpus tuum, vt superius leguntur, Deo teste & iudice, præstiti sacramentum, quod & conseruare promitto.

Act.c.5.

B

EPISTOLA CXVIII.

Est hæc prima in Cod. Ingolst. quam & suo aliæ deinceps sequuntur ordine. Greg. hic est secūdus. l. vit. c. 12. Mog. p. 336.

Gregorius seruus seruorum Dei Bonifacio religioso Presbytero.



EXIGIT manifestata nobis religiosi propositi tui pie in Christo flagrantis intentio & approbata sincerissimæ fidei tuæ perlata relatio: vt ad dispensationem verbi diuini, cuius, per gratiam Dei, curam gerimus: te comministro vtamur. Experientes proinde, te *ab infantia sacras litteras* didicisse, profectusque indolem ad augmentum crediti cœlitus talenti, prospectu diuini amoris, extendere, videlicet, gratiam cognitionis cœlestis oraculi in laborem salutiferæ prædicationis ad innotescendum gentibus incredulis mysterium fidei, instanti conatu, expendere, collætamur fidei tuæ, & adiutores effici cupimus gratiæ prærogatæ: Idcirco quia præmissi conatus pium affectum vsque ad Apostolicæ sedis, modesta prouisione, perduxisti consultum, vt membrum ex membro, proprii corporis caput requirens, motum mentis probares, capitisque arbitrio humiliter te submittens, eius directione iusto tramite properans solidari, compaginis plenitudo existas. Ideo in nomine indiuisibilis Trinitatis per inconcussam auctoritatem B. *Petri* Apostolorum Principis, cuius doctrinæ magisterii dispensatione fungimur, & locum sacræ sedis amministramus, modestiam tuæ religionis instituimus, atque præcipimus, vt in verbo gratiæ Dei (quo igne salutifero, quem *mittere Dominus venit in terram*, enitere videris) ad gentes quascunque infidelitatis errore detentas properare, Deo comitante, potueris, ministerium regni Dei; per insinuationem nominis Christi Domini Dei nostri, veritatis suasione designes: & per spiritum virtutis, & dilectionis, ac sobrietatis, prædicationem vtriusque testamenti mentibus indoctis consona ratione transfundas. Disciplinam denique sacramenti (quam ad initiandos, Deo præuio, credituros, tenere studeas) ex formula officiorum sanctæ vestræ Apostolicæ sedis, instructionis tuæ gratia prælibata volumus vt intendas. Quod vero actioni susceptæ tibi deesse perspexeris, nobis vt valueris intimare curabis. Bene vale. Data idib. Maii, imperante Domino piissimo augusto *Leone*, à Deo coronato, magno imperatore, anno tertio imperii eiusdem, indictione secunda.

2. Timot. 3.

C

al. præuis.

al. directioni. al. soliditati. al. magisteriis.

Luc. 12.

D

f. prælibatam, aut illibatam. f. actione suscepta. Leo. II. al. c. I.

E

EPISTOLA CXIX.

Mog. p. 346. l. I. vi. c. 24.

Viris magnificis filiis Asulfo, Godolauo, Vuilareo, Gundauoldo, & omnibus Deo dilectis Thuringis fidelibus Christianis Gregorius Papa.



INSINVATAM nobis magnificæ in Christo fidei vestræ constantiam agnoscentes, quod Paganis vos compellentibus vos ad idola colenda, fide plena responderitis, magis velle feliciter mori, quam fidem semel in Christo acceptam aliquatenus violare: nimia exultatione repleti grates debitas persoluimus Deo nostro, & Redemptori, bonorum omnium largitori: cuius gratia comitante, ad meliora & potiora optamus proficere: & ad confirmandum fidei vestræ propositum, sanctæ *sedis Apostolicæ* religiosis mentibus adhærere, & prout opus poposcerit sacræ religionis è memorata sancta *sede Apostolica*, spiritali matre omnium fidelium, solatium quærere, sicut decet filios cohæredes regni à regali parente. Ministerio quoque præsentis fratris charissimi Bonifacii, quem ad vos Episcopum consecratum in sorte prædicationis destinauimus Apostolicis institutionibus informatum ad instruendam fidem vestram in omnibus volumus, & hortamur obedientes ei consentire ad complementum in Domino vestræ saluationis.

Veterum Thuringorum in Christiana fide laus.

F

EPISTOLA CXX.

Ib c. 25. p. 347.

Gregorius seruus seruorum Dei vniuerso populo Thuringeorum.



DOMINVS Iesus Christus, filius Dei, Deus verus descendit, homo factus est, pro nobis pati & crucifigi dignatus est, & sepultus, tertia die resurrexit à mortuis, & ascendit in cœlos, discipulis etiam suis sanctis Apostolis ait: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii, & Spiritus sancti.* Ipse enim credentibus in se vitam æternam promisit: Cupientes vos ergo in perpetuum nobiscum gaudere, vbi finis nulla est, nec tribulatio, nec aliqua amaritudo, sed gloria sempiterna: Ideo fratrem nostrum sanctissimum Bonifacium Episcopum ad vos direximus, vt nos debeat baptizare, & fidem Christi docere & ab errore ad viam salutis deducere: vt salutem habeatis, & vitam sempiternam. Sed vos ei in omnibus obedite, & sicut patrem vestrum, illum honorate & ad eius doctrinam corda vestra inclinate. Quia illum non pro lucro aliquo temporali conquirendo direximus: sed pro lucro animarum vestrarum, ad vos eum misimus. Diligite ergo Deum & in nomine eius baptismum suscipite, quia Dominus Deus noster, quod *oculus hominis nunquam vidit, nec in cor hominis ascendit*, præparauit diligentibus se. Iam recedite à malis operibus, & agite bene. Non adoretis idola, nec immoletis carnes, quia Deus non recipit ista: sed in omnibus, secundum quod vos frater noster Bonifacius docuerit, obseruate & agite, & salui eritis & vos & filii vestri in sempiternum. Facite ergo & domum, vbi debeat ipse pater vester Episcopus habitare, & Ecclesias, vbi orare debeatis, vt Deus indulgeat peccata vestra, & donet vobis vitam sempiternam.

Pontifex Romanus Thuringis per S. Bonifacium fidem Christi annunciat.

Matth. 28.

G

Is. 64. 1 Cor. 2.

H

EPISTOLA CXXI.

Ib. c 26. p. 348.

Gregorius Papa vniuerso populo prouinciæ Altsaxonum.



SApientibus & insipientibus debitor sum, fratres charissimi, volens vos scire qualem sollicitudinem habeā pro vobis & pro his qui verbū exhortationis fidei Iesu Christi Domini nostri susceperūt, & qui adhuc suscepturi sunt, *vt cōsolen-*

Rom. I.

A

solentur corda vestra instructa in charitate, & in omnes diuitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei patris IESV CHRISTI, (vt ait egregius Apostolus) *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi:* Hoc autem dico, quoniam *prope est regnum Dei*, vt nemo vos amplius decipiat in sublimitate sermonum, vt in quocunque metallo salutem vestram quæratis adorantes idola manufacta, aurea, argentea, ærea, lapidea, vel de quacunque materia facta. Quæ falsidica numina à Paganis antiquitus quasi Dii vocati sunt. In quibus dæmones habitare noscuntur, quoniam *omnes Dij gentium dæmonia sunt* (vt ait scriptura *Dominus autem Deus noster cœlos fecit.* Quicunque autem in vobis susceperunt CHRISTVM IESVM Dominum nostrum, in ipso ambulent *radicati, & superædificati & confirmati fide, abundantes in gratiarum actionem. Videte ne quis vos amplius decipiat per Philosophiam & inanem fallaciam. Astutiores enim sunt filij tenebrarum quam filij lucis.* Discedite filii ab idolorum cultura, & accedite, & adorate Dominum Deum, *qui fecit cælum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt:* & vultus vestri non erubescent. Vnus enim Dominus hominum volucrum, quadrupedum, & piscium, qui est benedictus in sæcula sæculorum. *Expoliate ergo vos veterem hominem & induite* CHRISTVM *nouum, deponentes omnem iram, indignationem, malitiam, blasphemiam. Turpem sermonem nolite de ore vestro producere*, ab idolorum cultura recedite. Iam enim aduesperascit dies, nolite esse ociosi, sed potius operamini opus bonum vt Christus habitet in vobis *Et quodcunque facitis in verbo, aut in opere, in nomine Domini nostri* IESV CHRISTI, *gratias agentes Deo, & Patri per ipsum*: respuentes Gentilitatis sectam, scientes vos Dominum habere in cœlis. Orationi instantes ad ipsum cor erigite, quoniam *magnus est Dominus Deus noster & laudabilis nimis, & terribilis super omnes Deos, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire.* Hoc autem commoneo fratres, vt quicunque voluerit ex vobis ad CHRISTVM conuerti, nullo modo eum prohibeatis, neque vim ei faciatis sculptilia adorare: quia ipse CHRISTVS Dominus viuit cum Deo patre omnipotente, in vnitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen. Charissimi, fidelis minister & conseruus in Domino, quem misi ad vos *Bonifacium* fratrem ac Coepiscopum meum, ad hoc ipsum vt cognoscat quæ circa vos sunt, & consoletur corda vestra cum exhortationis verbo in CHRISTO IESV Domino nostro, vt à diabolica fraude liberati mereamini adoptionis filiis aggregari, & vt ab æterna damnatione liberati vitam habeatis æternam.

[Marg.: Col. 2. — Luc. 21. — Psal. 95. — Coloss. 2. Luc. 16. Noster Int. prudentiores. — Colos. 3. B — Ibid. — Ps. 95. 1. Tim. 2. — C]

EPISTOLA CXXII.

Reuerendißimo & sanctißimo fratri Bonifacio Coepiscopo ad illuminationem gentis Germaniæ, vel circumquaque in vmbra mortis morantibus gentibus, in errore constitutis ab hac Apostolica Dei Ecclesia directo Gregorius seruus seruorum Dei.

[Marg.: Reuerēdiss. Baronius anno 731. tribuit. Greg. 3. — Greg. 3. l. 1. vit. c. 32. Mogunt. p. 353.]

MAgna nos habuit gratulatio lectis sanctißimæ fraternitatis tuæ litteris, cum in eis, relecta serie, fuisset repertum Domini nostri IESV CHRISTI gratia, plurimos te à Gentilitate & errore ad veræ fidei agnitionem conuertisse. Quod quia diuina institutione docemur in parabolis, cui quinque talenta credita fuerant, alia quinque fuisse lucratum, in talis commercii lucro cum tota plaudimus Ecclesia. Hinc iure tibi sacri pallii direximus munus, quod, Beati *Petri* Apostoli suscipiens auctoritate, induaris: atque inter Archiepiscopos vnus, Deo auctore, præcipimus vt censearis. Qualiter enim eo vtaris, ex mandato Apostolico informatus cognosces, ita vt dum Missarum solemnia geris, vel Episcopum te contigerit consecrare, illo tantummodo tempore eo vtaris. Quia vero turbas, Domini gratia, in eisdem partibus ad rectam fidem asseris esse conuersas, nequite te occurrere omnibus, & quæ salutis sunt impendere, aut intimare, cum iam longe lateque gratia CHRISTI, eius fides in illis partibus propagetur, præcipimus, vt iuxta sacrorum Canonum statuta, vbi multitudo excreuit fidelium, ex vigore Apostolicæ sedis, debeas ordinare Episcopos, pia tamen contemplatione, vt non vilescat dignitas Episcopatus. Presbyter namque, quem præterito asseruisti anno ad nos aduenisse, nostroque iudicio fuisse à suis nefariis absolutum actionibus, credas, neque nobis confessiones aliquas fecit, nec à nobis vt suos expleat libitus, absolutus est. Sed si eum errori deditum reperreris, hunc Apostolicæ sedis vigore, vt, iuxta sanctorum canonum censuram, corrigas, præcipimus & emendes, vel si quos forsitan tales inueneris. Ille enim veniens, Presbyter sum, ait. Commendatitias apud filium nostrum *Carolum* litteras expetiit. Nullam illi aliam concessimus licentiam, quem vitari, si praue conuersatur, cum reliquis volumus. Eosdemque quos à paganis baptizatos esse asseruisti, si ita habetur, vt denuo baptizes *in nomine* TRINITATIS mandamus. Interea, agrestem caballum aliquantos adiunxisti comedere: plerosque & domesticum. Hoc nequaquam fieri deinceps, sanctissime sinas frater, sed quibus potueris modis CHRISTO iuuante per omnia compesce, & dignam eis indicito pœnitentiam. Immundum enim est, atque execrabile. Pro obeuntibus quoque consuluisse dinosceris, si liceat oblationes offerre: Sancta sic tenet Ecclesia, vt quisque pro suis mortuis vere Christianis offerat oblationes, atque Presbyter eorum faciat memoriam. Et quamuis omnes peccatis subiaceamus, congruit vt sacedoos pro mortuis Catholicis memoriam faciat, & intercedat. Non tamen pro impiis, quamuis Christiani fuerint, tale quid agere licebit. Nam & eos, qui se dubitant fuisse baptizatos annon, vel qui à Presbytero Ioui mactante & immolatitias carnes vescente, vt baptizentur præcipimus. Progeniem vero suam quenque vsque ad septimam obseruare decernimus generationem. Et si valuetis, deuita, ne amplius, cui mulieres obierint, duabus debeat copulari. De his vero dicimus qui patrem, matrem, fratrem aut sororem occiderint, vt toto vitæ suæ tempore corpus non suscipiant Dominicum, nisi sui temporis exitu pro viatico. Abstineat etiam se & à carnis comestione & potu vini, donec aduixerit, ieiunet secundam, & quartam, & sextam ferias, vt sic possit deflens diluere commissum scelus. Nam & hoc inter alia agi crimen in partibus illis dixisti, quod quidam ex fidelibus, ad imolandum, Paganis sua venundent mancipia. Hoc vt magnopere corrigere debeas, frater commendamus, nec sinas fieri vltra, scelus enim est & impietas. Eis ergo, qui hoc perpetrauerunt similem homicidæ indices pœnitentiam. At quoties Episcopum consecraueris, duo vel tres conueniant tecum Episcopi, vt Deo fit gratum quod geritur. vt eis conuenientibus, ipsisque præsentibus, consecres. Hæc te, charissime frater, diligenter obseruare volumus: & studio pietatis cœptum negotium salutis exequere, vt de lucro apportato valeas à Domino Deo nostro mercedem percipere in æterna beatitudine. Priuilegium vero, iuxta quod petisti, facientes, his iunctum direximus, optantes te Domini Dei nostri præsidio de conuersione errantium CHRISTO Deo nostro plenissimum atque integrum apportare lucrum. Deus te incolumem custodiat reuerentissime frater.

[Marg.: D Matth. 25. Luc. 19. — al. ea. — E — al. volumus. F — Pro defunctis preces & oblationes. — G — alias, perpetrati sunt. — H]

EPISTOLA CXXIII.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei, vniuersis reuerendißimis, & sanctißimis fratribus Coepiscopis, religiosis Presbyteris seu Diaconibus, gloriosis Ducibus, magnificis Castaldiis, Comitibus, etiam vel cunctis Christianis Deum timentibus.

SOLLICITVDINEM nimiam gerentes pro speculatione credita, quia in vmbra mortis aliquas gentes in Germaniæ partibus vel plaga orientali *Rheni* fluminis, antiquo hoste suadente, erra-

[Marg.: l. 1. vit. ca. 22. Mog. p. 344.]

re qua-

A re quasi sub religione Christiana idolorum cultura eos seruire cognouimus, aliquos vero qui necdum cognitionem Dei habentes nec baptismatis sacri vnda sunt loti: sed comparatione brutorum animalium, pagani factorem non cognoscunt; necessario pro vtrorumque illuminatione, ad prædicandum rectæ fidei verbum, harum portitorem Bonifacium reuerendissimum fratrem nostrum Episcopum ad easdem partes dirigere statuimus, vt & illis prædicando verbum salutis, vitam prouideat sempiternam, & si quos forte, vel vbicunque à rectæ fidei tramite destitisse cognouerit, aut astutia diabolica suasos, erroneos repererit, corrigat: atque sua edocatione ad portum reportet salutis: eosque, ex Apostolicæ sedis huius doctrina, informet, & in eadem Catholica fide permanere instituat. Cui, hortamur ob amorem Domini nostri Iesu Christi & Apostolorum eius reuerentiam, vt in omnibus solatia præstare nisibus totis debeatis: eumque in nomine Iesu Christi recipiatis, vt scriptum est de suis discipulis. *Qui vos recipit me recipit.* Prouidentes insuper necessaria itineris eius, comites tribuentes, cibum etiam ac potum, vel si quid eguerit largientes, vt vno labore, & socia voluntate: opus sibi creditum pietatis, B & negocium salutis, annuente Deo, perficiatur: atque præmia laboris percipere mereamini, deque conuersione errantium merces vobis ascribatur in cœlis. Si quis itaque huic Dei famulo ad illuminationem gentium ab hac Apostolica atque Catholica Dei Ecclesia destinato, assensum vel concursum præbuerit exorantibus Apostolorum Principibus, consortia mereatur sanctorum, & Martyrum Iesu Christi. Si quis vero, quod non optamus, aduersando eius præpedire conatus fuerit laborem, aut contrarius extiterit ministerio sibi credito, successorumque eius eundem laborem intrantium, ex sententia diuina anathematis vinculo percellatur, & perpetuæ damnationi subiaceat. Bene valete. Data Kal. Decembris, imperante Domino piissimo augusto *Leone* à Deo coronato, magno Imperatore, anno Patriciatus eius septimo: sed & *Constantino* magno Imperatore eius filio anno quarto, Indictione sexta.

l deuiasse.

al. sui educatione.

al. solatiare. *Ioan.* 13.

Sanctorum orationes.

al. pater eius.

EPISTOLA CXXIV.

C

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei, clero ordini, & plebi consistenti, dilectissimis filiis in Domino salutem.

PROBABILIBVS desideriis nihil attulimus tarditatis. Fratrem iam & Coepiscopum nostrum *Bonifacium* vobis ordinauimus sacerdotem, cui dedimus in mandatis, ne vnquam ordinationes præsumat illicitas, ne bigamum, aut qui virginem non est sortitus vxorem, neque illiteratum, vel in qualibet corporis parte viciatum, aut ex pœnitente vel curiæ aut cuilibet conditioni obnoxium notatumque, ad sacros ordines permittat accedere. Sed si quos forte huiusmodi repererit, non audeat promouere. Afros passim ad Ecclesiasticos ordines prætendentes nulla ratione suscipiat: quia alioqui eorum Manichæi, aliqui rebaptizati sæpius sunt probati. Ministeria atque ornatum Ecclesiæ vel quidquid D illud est in patrimonio eiusdem non minuere studeat sed augere. De reditu vero Ecclesiæ vel oblatione fidelium, quatuor faciat portiones: quarum vnam ipse sibi retineat, alteram clericis pro officiorum suorum sedulitate distribuat: tertiam pauperibus & peregrinis: quartam Ecclesiasticis fabricis nouerit reseruandam, de quibus diuino erit redditurus iudicio rationem. Ordinationes vero Presbyterorum seu diaconorum non nisi quarti, septimi, & decimi mensium ieiuniis: sed & ingresso quadragesimali, atque mediano vespere sabbathi nouerit celebrandas. Sacrosancti autem baptismi sacramentum non nisi in Paschali festiuitate, & Pentecoste nouerit esse præbendum, exceptis his, qui mortis vrgente periculo, ne in æternum pereant, talibus oportet remediis subuenire. Huic ergo sedis nostræ

l. 1. vit. c. 23. p. 245.

præcepta seruanti deuotis animis vos obsequi oportet, vt E irreprehensibile placidumque fiat corpus Ecclesiæ, per Christum Dominum nostrum, qui viuit & regnat cum Deo Patre omnipotente, & Spiritu sancto, per omnia sæcula sæculorum. Deus vos incolumes custodiat dilectissimi filii. Data Cal. Decembris, imperante Domino piissimo Augusto *Leone*, à Deo coronato magno Imperatore anno septimo: patriciatus eius anno septimo: sed & Constantino magno Imperatore eius filio, anno quarto Indictione sexta.

al. pater eius.

EPISTOLA CXXV.

Reuerendissimo & sanctissimo fratri Bonifacio Coepiscopo, Gregorius seruus seruorum Dei.

F



CREDITÆ speculationis solicitudine permoti, Euangelica quoque institutione, quæ ait: *Obsecra Dominum messis, vt eiiciat operarios in messem suam.* Tuam proinde reuerendam fraternitatem ad imitationem Apostolorum qui Domino iubente præcepti sunt; *Euntes prædicate Euangelium regni, gratis accepistis, gratis date*; in partibus Hesperiarum, ad illuminationem Germanicæ gentis in vmbra mortis sedenti dirigere præuidimus, lucrum inde vt apportare deberes, quasi seruus ille de negotio talenti, sicut scriptum est, fidus in futuro auctori asseris Deo fecisse. Quod quia, ex obedientiæ munere, ministerium verbi cernimus adolere, & prædicationis præconio populum infidelem vt innotuisti, audiuimus conuerti, Domini potentiæ gratias referentes, vt ipse, à quo bonum procedit, & ad agnitionem vult omnes venire veritatis, tibi optamus vt cooperetur, & à tenebris ad lucem populum illum, suæ potentiæ inspiratione, reducat. Hinc enim nobis merces copiosa credimus quod ab omnipotente Domino adscribatur in cœlis. Bonum enim certamen, si perseueraueris, possis cum Apostolo dicere, *Certaui: cursum consummaui, fidem seruaui*, sed vt coronam percipias laboris, insiste. Pollicetur enim Deus perseuerantibus in finem salutem. Ne minæ terreant: nec deiiciant terrores: sed fixam in Deo tenens fiduciam, veritatis verbum denuncia. Erit enim ex adiutorio diuino perfectio: tantum sit bonum in voluntate opus. Igitur quantos ab errore conuerteris, syllabarum tuarum recensito textu, cognouimus, læti, vberes Deo nostro gratias agentes de lucro animarum exultamus. Porro pro Episcopo illo, qui, nunc vsque, desidia quadam in eadem gente prædicationis verbum disseminare neglexerat; & nunc sibi partem quasi in parochiam defendit, *Carolo*, excellentissimo filio nostro, Patricio, vt eum compescat suadentes, paternis litteris scripsimus: & credimus quod hoc vitari præcipiat. Ipse vero *oportune, importune* prædicare quæ sunt salutis ne desinas. Igitur *Thuringis*, & Germaniæ populo ea, quæ ad animæ respiciunt vtilitatem & salutem, scribere non obmisimus: inter alia, vt construant Episcopia & Ecclesias condant, iniungentes. Ipse enim qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat, erit in omnibus daturus incrementum. Deus te incolumem custodiat. Data 11. nonas Decembris, imperante Domino piissimo augusto *Leone* à Deo coronato magno Imperatore, anno octauo, patriciatus eius anno octauo, Sed & Constantino magno Imperatore, eius filio, anno quinto, Indictione octaua.

Mat. 9. *Luc.* 10.

Mat 28. & *cap.* 10.

Matth. 25. *Luc.* 19. *f* asseritur.

1. *Tim.* 2.

G

2. *Tim.* 4. *Mat.* 10. & 24.

f. & læti.

2. *Tim.* 4.

H

Ezech. 18.

l. pater.

A

EPISTOLA CXXVI.

Baron. an. no 726. Greg. 3.

Reuerendissimo & sanctissimo fratri Bonifacio Coepiscopo Gregorius seruus seruorum Dei.

Al. desiderabile.

DEsiderabilem mihi à te missus *Denual* religiosus Presbyter attulit nuncium, cum te sospitem narrauit, & ministerio, pro quo missus es, fauente Deo proficere nunciauit. Detulit etiam à te missas litteras, vbi indicasti quod ager Dominicus, qui incultus iacebat, & spinarum aculeis ex infidelitate riguerat, vomere tuæ doctrinæ exarante, semen verbi suscepit, & fertilem messem protulit fidelitatis. In eisdem litteris quibusdam subnexisti capitulis, sciscitando, qualiter teneat vel doceat hæc sancta Apostolica Romana Ecclesia. (S. Petrus.) Bene satis, quia satis Apostolus Petrus & Apostolatus & Episcopatus principium extitit. & consulenti tibi de statu Ecclesiæ non ex nobis, quasi ex nobis, sed eius gratia. qui aperit os mutum & *Linguas infantium facit disertas*, (Sap. 10.) qualiter tenere debeas, Apostolici vigoris doctrina dicimus. (Ad varias S. Bonif. quæstiones responsio.) Igitur in primis legebatur, vt quarta progenies propinquorum matrimonio copuletur. Dicimus, quod (B 1.) oportuerat quidem quamdiu se agnoscunt affinitate propinquos, ad huius copulæ non accedere societatem. Sed quia temperantia magis, & præsertim in tam barbara gente placet plusquam districtio censuræ, (Al. barbaram g. districtione.) concedendum est, vt post quartam generationem iungantur. (2.) Nam quod posuisti, quod si mulier infirmitate correpta non valuerit viro debitum reddere, quid eius faciat iugalis? Bonum esset si sic permaneret, vt abstinentiæ vacaret: Sed quia hoc magnorum est, ille qui se non poterit continere, nubat magis, nō tamen subsidii opē subtrahat ab illa, cui infirmitas præpedit, & non detestabilis culpa excludit. (3. Corrig.) De Presbytero vero vel quolibet sacerdote à populo accusato, si certi non fuerint testes, qui crimini illato approbent veritatem, iureiurando erit in medio, & illum testem proferat de innocentiæ suæ puritate, cui nuda & aperta sunt omnia, sicque maneat in proprio gradu. (4.) Nam de homine, (5.) qui à Pontifice confirmatus fuerit, denuo illi talis reiteratio prohibenda est. In *Missarum* autem solemniis illud obseruandum est, quod Dominus noster IESVS CHRISTVS sanctis suis tribuit discipulis. *Accepit namque calicem, & dedit eis dicens. Hic calix noui testamenti est in meo sanguine hoc facite quotiescunque sumitis.* (1. Corinth. 11.) Vnde congruum non est, (C 6.) duos vel tres calices in altario ponere cum Missarum solemnia celebrantur. De immolaticiis autem escis consuluisti, si à fidelibus superductum fuerit viuificæ crucis signum, edi liceret an non? Illud sufficit respondere, quod Beatus Apostolus Paulus dicit: *Si quis dixerit, quia hoc immolatitium est, nolite edere propter eum qui indicauit, & propter conscientiam* (1. Cori. 10. 7.) Addidisti adhuc, quod si pater vel mater filium filiamque intra septa monasterii in infantiæ annis sub regulari tradiderint disciplina, vtrum liceat eis, postquam pubertatis impleuerint annos, egredi, & matrimonio copulari: (8.) Hoc omnino deuitamus, quia nefas est, vt oblatis à parentibus Deo filiis, voluptatis frena laxentur. Euimuero quosdam baptizatos absque interrogatione symboli ab adulteris Presbyteris fassus es. In his tua dilectio teneat antiquum morem Ecclesiæ, quia quisque *in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti* baptizatus, est, rebaptizari liceat minime. Non enim in nomine baptizantis, sed in nomine Trinitatis, huius gratiæ donum percepit: & teneatur quod Apostolus dicit, *Vnus Deus, vna fides, vnum baptisma.* (D Ephes. 4.) Doctrinam vero spiritalem talibus studiosius vt impertias demandamus. (9.) Pro paruulis vero, qui à parentibus subtracti, & an baptizati sint vel non, ignorant, hos vt baptizare debeas secundum Patrum traditionem, si non fuerit qui testificet, ratio poscit. Leprosis autem, si fideles Christiani fuerint, Dominici corporis & sanguinis participatio tribuatur: (10.) cum sanis autem conuiuia celebrare negentur. Adiecisti etiam, quod si pestifer morbus aut mortalitas in ecclesia vel monasteriis irrepserit, quos necdum tetigit, à loco fugiant euitantes periculum. (11.) Valde fatuum hoc iudicatur. Non enim quisquam Dei effugere manus poterit. (E 12.) In fine, epistola continebat, quod sunt quidam Presbyteri, seu Episcopi in multis vitiis irretiti: quorum vita in se ipsis sacerdotium maculat, & si tibi liceret cum eis edere aut loqui? (al. lucrasti aut lucri fecisti.) Nisi qui hæretici fuerint, dicimus, vt hos ex Apostolica auctoritate redarguendo admoneas, & ad munditiam Ecclesiasticæ disciplinæ perducas. Et si quidem obedierint, saluabunt animas suas, & ipse mercedem parasti. Veruntamen collocutionem, & mensam communem cum eis agere non recuses. Plerumque contingit, vt quos correctio disciplinæ tardos facit ad percipiendam veritatis normam, conuiuiorum sedula & admonitio blanda ad viam perducat veritatis ac iustitiæ. Idipsum autem & in illis proceribus, qui tibi adiutorium præstant, obseruare debebis. Hæc frater charissime ex Apostolicæ sedis vigore scripsisse sufficiat: de reliquo implorantes misericordiam Dei, vt qui te illis in regionibus, vice nostra ex Apostolica auctoritate pergere fecit, & in opacam syluam lumine veritatis per os tuum micare prædestinauit, opitulationis suæ misericordissimum tribuat incrementum: quatenus de fructu operis & ipse valeas præmia percipere, & nos veniam peccatorum inuenire. Deus te incolumem custodiat reuerendissime frater. Data decimo Kal. Decemb. imperante piissimo Augusto *Leone* à Deo coronato mago Imperatore anno decimo imperii eius. (F) Sed & *Constantino* magno imperatore regni eius anno septimo. Indictione decima.

Hucusque Gregorius à primo secundus. Hinc Gregorius à secundo iunior.

EPISTOLA CXXVII.

AD PRÆLATOS ET PRESBYTEROS OMNIVM PROVINCIARUM.

Greg. 3.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei, dilectissimis nobis omnibus Episcopis, venerabilibus Presbyteris, religiosis Abbatibus omnium prouinciarum.

l. 1. vit. c. 38. Mog. p. 357.

DOmino cooperante, & sermonem confirmante, ... præsentem sanctissimum virum *Bonifacium* fratrem ac Coepiscopum nostrum verbum veritatis, sicut à decessore nostro sanctæ recordationis *Gregorio* Præsule in illis (G) Partibus missus fuerat prædicare verbum Dei. Post multum temporis, Domino cooperante, anhelanti desiderio orationis causâ, liminibus sacris beatorum Principum Apostolorum *Petri* & *Pauli* præsentandus, aduenit; (al. dignetur.) qui perfecta oratione, ad acceptum laborem Angelo Domini (Matth. 10.) præuiante, à nobis est absolutus. Cui dilectio vestra omnium seu reuerentia & religiositas, propter Christi amorē iuuamina impendere digemini: dum & agnosciris, quæ Dominus noster Iesus inquit dicens. *Qui susceperit prophetam in nomine prophetæ mercedem prophetæ accipiet: & qui susceperit iustum in nomine iusti mercedem iusti accipiet*, Et si forsitan ex vestris ministris sese ipsi sanctissimo viro, in ministerio exhortationis S. Catholicæ fidei adiungere voluerit, nullo modo prohibeatis charissimi, magis autem concursum præbete, & ex vestro ouili adiutores ei tribuite: (H Matt. 19.) qui possit, per Dei gratiam, sufficienter Gentibus ministrare verbum prædicationis, vt omnipotenti Deo nostro animas lucrifaciant: & vt vestra communitas boni operis portionem sortiatur: atque illi mereantur Dominicam vocem audire. *Vos qui dereliquistis omnia & secuti estis me, centuplum accipietis & vitam æternam possidebitis.* Bene valete.

A

EPISTOLA CXXVIII.

AD OPTIMATES ET POPVLVM GERMANIÆ.

Gregorius Papa vniuersis optimatibus & populo prouinciarum Germaniæ, Thuringis & Hessis, Borthariis, & Nistresis, Vuedreciis, & Lognais, Suduodis, & Graffeldis, vel omnibus in orientali plaga constitutis.

l.1.vit.c. 37.Mog.p. 358.



QVONIAM decessor noster sanctæ recordationis *Gregorius* Præsul nutu diuino motus, ad faciendam Deo plebem perfectam præsentium portitorem litterarum *Bonifacium* reuerendissimum fratrem nostrum ac coepiscopum ordinans ad vos vsque destinauit, eumque regulam Apostolicæ & Catholicæ fidei Romanæ, cui Deo auctore, deseruimus Ecclesiæ, edocens direxit: & post temporum spatia orationis causa, ad limina beatorum Principum Apostolorum sese præsentauit: & quæ ad salutem animarum pertinent à nobis exposcit imbui, Nos, Deo fauente, vt sacra docet Scriptura eum edocentes, ad vos, charissimi, remeandum absoluimus: hortantes vos in Domino vt digne suscipiatis ab eo verbum exhortationis: & Episcopos & Presbyteros, quos ipse ordinauerit per Apostolicam sibi datam auctoritatem in ecclesiæ ministerio recipiatis. Et quos forsitan deuiantes inuenerit à rectæ fidei tramite seu canonica doctrina, eosque prohibuerit, à vobis nullo modo impediatur: & quod eis impositum fuerit, obediendo propter Deum suscipiant. Nam qui temerator extiterit ad obediendum, sibi ipsi damnationem acquirit. (Gal.3.) Vos autem charissimi, qui in Christo baptizati estis, Christum induistis, abstinete & prohibete vosmet ipsos ab omni cultu Paganorum: non tantum vosmet ipsos corrigentes charissimi: sed & subditos vestros, diuinos vel sortilegos, sacrificia mortuorum seu lucorum vel fontium auguria vel phylacteria, & incantores, & veneficos id est, maleficos & obseruationes sacrilegas, quæ in vestris finibus fieri solebant, omnino respuentes atque abiicientes, tota mentis intentione ad Deum conuertimini: ipsum timete: adorate: & honorificate: (Rom.12. N.Int necessitatib.) *Sanctorum memoriis communicantes*, vt ait Apostolus. (Matt.17. Luc.17.) Si enim fides, Domino dicente, fuerit vt granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc, & transferetur. (Matt.22.) Ipse enim Dominus Deus & Saluator noster Iesus Christus in suo sacro eloquio inquit dicens. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua.* (Matt.10. Luc.12.) Et iterum: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, & ego confitebor eum coram Patre meo qui in cœlis est.* (Ioan.14.) Inde & in alio loco promisit dicens: *Quodcunque petieritis patrem in nomine meo, fiet vobis.* (Matt.7. Luc.11.) Et iterum: *Petite & accipietis, quærite & inuenietis: pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur.* Et vos charissimi facite fructus dignos, vt in die aduentus Domini nostri Iesu Christi sydereas mereamini adipiscere mansiones. Bene valete.

B C D

EPISTOLA CXXIX.

AD NONNVLLOS EPISCOPOS IN ALEMANIA, ET BAIOARIORVM prouincia constitutos.

Dilectissimis nobis Episcopis in prouincia Baioariorum, & Alemannia constitutis, Viggoni, Luidoni, Rydolto, & Philippo, seu Addæ Gregorius Papa.

l.1.vit.c. 38.Mog.p. 359.

CAtholica & sanctorum Patrum iubet auctoritas, vt bis in anno pro salute populi Christiani seu exhortatione adoptionis filiorum synodolia debeant celebrari: & causarum Canonicarum examinatio prouenire: vt vniuscuiuscunque necessitas poposcerit, pia edocatione subueniatur. (E) Vnde secundum Apostoli doctrinam admoneo, & hortor vos charissimi, per misericordiam Dei; (Ephes.4.) *vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis*, vt ministerium vestrum perfectum sit coram Deo. Oportunum namque est, vos nosse fratrem ac Coepiscopum nostrum præsentem *Bonifacium*, nostram agentem vicem, cum digno & debito honore pro Christi nomine suscipere: & ministerium Ecclesiasticum cum fide Catholica secundum morem & normam S. Catholicæ & Apostolicæ Dei Ecclesiæ, cui, misericordia Dei præueniente, præesse videmur, sicut Apostolica auctoritate à nobis destinatus est, ab eo suscipientes, dignanter teneatis, & Gentilitatis ritum & doctrinam, vel venientium Britonum, vel falsorum sacerdotum hæreticorum siue adulatores, aut vndecunque sint renuentes ac prohibentes abiiciatis, & vt populum vobis à Deo commissum piis ammonitionibus edoceatis: & à sacrificiis mortuorum omnino deuitetis: (F) & iuxta quod fueritis à prædicto nostro Consacerdote edocti, ita Catholicam & Apostolicam doctrinam tenentes Domino Deo & Saluatori nostro placere festinetis: & in quo vobis loco ad celebranda concilia conuenire mandauerit siue iuxta *Danubium*, siue in ciuitate *Augusta*, vel vbicunque indicauerit, pro nomine Christi parati esse inueniamini: quatenus cognoscamus per eius mandatum de vestro conuentu, vt in diem aduentus Christi Iesu cum fructu boni operis ante eius tribunal assistere mereamini dicentes: (Isai.8. Ioan.18.) *Ecce nos & pueri* quos dedisti nobis Domine, non perdidimus ex eis quenquam: vt & vos Dominicam vocem audire mereamini dicentem: *Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Bene valete.

EPISTOLA CXXX.

AD BONIFACIVM EPISCOPVM.

G

Reuerendissimo & sanctissimo Bonifacio coepiscopo, Gregorius seruus seruorum Dei.

l.1.vit.c. 40.Mog.p. 361. Rom.8.



DOCTORIS omnium gentium egregii beati Apostoli Pauli vox est dicentis; *Diligentib. Deum omnia cooperantur in bonum.* Agnoscentes itaque in syllabis fraternitatis tuæ, innotuisti tam de Germaniæ Gentib. quas, sua pietate, Deus noster de potestate Paganorum liberauit, & ad centum millia animas in sinu S. matris Ecclesiæ tuo conamine, & *Caroli* Principis *Francorum* aggregare dignatus est, sed & in *Baioariorum* prouincia, quæ à te acta sunt agnoscentes, datori omnium bonorum domino Deo nostro, extensis ad cœlum palmis, gratias retulimus: qui ianuam misericordiæ & pietatis in illis partib. Hesperiis, ad cognoscendam viam salutis, ostium misericordiæ aperuit, & misit Angelum suum, qui præparauit viam tuam ante te. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Igitur quia indicasti, perrexisse te ad gentem *Baioariorum*, & inuenisse eos extra ordinem Ecclesiasticum viuentes, dum Episcopos non habebant in prouincia nisi vnum nomine *Viuilo*, quem nos ante tempus ordinauimus; (H) & qui, cum assensu *Otile* Ducis eorundem Baioariorum, seu Optimatum prouinciæ illius, tres alios ordinasses Episcopos, & in quatuor partes prouinciam illam diuisisti, id est in quatuor parochias, vt vnusquisque Episcopus suum habeat parochium, bene & satis prudenter peregisti frater: quoniam Apostolicam præceptionem ex nostra vice implesti: & sicut tibi præcepimus, ita peregisti. Itaque non desinas, frater reuerendissime, docendo eos S. Catholicam & Apostolicam Romanæ sedis traditionem, vt illuminentur rudes, & viam salutis teneant, per quam possint ad æterna præmia peruenire. Presbyteros vero,

A

quos ibidem reperisti, si incogniti fuerint viri illi, à quibus sunt ordinati, & dubium est eos Episcopos fuisse an non, qui eos ordinauerunt, si bonæ actionis & Catholici viri sunt ipsi Presbyteri, & in ministerio Christi, omnemq; legem sanctam edocti, apti, ab Episcopo suo benedictionem presbyteratus suscipiant & consecrentur, & sic ministerio sacro fungantur. Illi quippe qui baptizati sunt per diuersitatem & declinationem linguarum Gentilitatis, tamen quod in nomine Trinitatis baptizati sunt, oportet eos per manus impositionem, & sacri chrismatis cõfirmari. Nam Viuilo à nobis Episcopus est ordinatus; & si aliquid excedit extra canonicam regulam, doce & corrige eum, iuxta Romanæ Ecclesiæ traditionem, quam à nobis accepisti. De Concilio vero vt iuxta ripam *Danubii* debeas celebrare nostra vice, præcipimus fraternitati tuæ Apostolica auctoritate te ibidem præsentari: & in quantum Dominus tibi vires dederit, prædicare verbum salutis non cesses, vt religio Christiana in nomine Domini crescat, & multiplicetur. Nec n. habebis licentiam, frater, percepti laboris in vno morari loco: sed confirma corda fratrum & omnium fidelium, qui rarescunt in illis Hesperiis partibus vbi tibi Dominus aperuerit viam salutis prædicare non desistas; & vbi locum inueneris necessarium, secundum canonicam regulam Episcopos ordina ex nostra vice: & Apostolicam atque canonicam traditionem eos tenere edocebis. Ex hoc enim magnum mercedis præmium tibi præparabis: quoniam omnipotenti Deo nostro facies plebem perfectam. Non pigeat, dilectissime frater, itinera capere aspera, & diuersa, vt Christiana fides longe lateque tuo conamine extendatur. Scriptum est namque, *Arcta & angusta via, quæ ducit ad vitam.* Operare itaque, frater, bonum opus quod cœpisti, vt in die Christi Dei nostri Merearis dicere inter cœtum probabilium Patrum assistens: *Ecce ego & pueri, quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam.* Et iterum: *Domine quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum*: vt subsequenter merearis vocem Domini dicentis: *Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui* Deus te incolumem custodiat reuerendissime frater Data IV. Kal. Nouembr. imperante domino piissimo augusto Leone, imperii eius anno vicesimotertio: Sed & Constantino magno Imperatore eius filio, anno vicesimo, Indictione octaua.

[Margin: pro cœpti laboris vtilitate. — B — *Matt.* 7. — *Isa.* 8. *Ioan.* 18. *Matt.* 25. — C]

EPISTOLA CXXXI.

ZACHARIÆ
PAPÆ.

[Margin: 1. ad Ecclesiam.]

Dilectissimis nobis, Vuitanæ sanctæ Ecclesiæ Barbaranæ Zacharias Papa.

[Margin: *In To.* 2. *Conc. Dilectissimo nobis VVittæ Barbarenæ Vide inf. epist.* 133. *inf. ep.* 17. — D]

DOMINO cooperante & sermonem confirmante, ad dilatandam Christianitatis legem, & orthodoxæ fidei tramitem, ad docendum iuxta quod prædicat sancta hæc Romana, cui Deo auctore præsidemus, Ecclesia, innotuit nobis sanctissimus ac reuerendissimus frater & Coepiscopus noster *Bonifacius* nuper decreuisse & ordinasse in Germaniæ partibus Episcopales sedes, vbi præest vestra dilectio, & prouinciam in tres diuisisse parochias. Quo cognito, cum magna exultatione, extensis ad sidera palmis, illuminatori & datori omnium bonorum Domino Deo & Saluatori nostro Iesu Christo gratias egimus, qui *facit vtraque vnum.* Flagitauit autem à nobis per suas syllabas iam dictus sanctissimus vir per Apostolicam auctoritatem vestras confirmari sedes. Pro quo & nos, ardenti animo & diuino iuuamine, auctoritate beati *Petri* Principis Apostolorum, cui data est à Deo & Saluatore nostro Iesu Christo ligandi soluendique potestas peccata hominum, in cœlo & in terra, confirmamus, atque solidas permanere vestras sedes sancimus Episcopales, interdicentes ipsius Principis Apostolorum auctoritate, à præsenti, omnib. & in futuras generationes, vt nullus audeat contra eandem vestram ordinationem quæ, dignante Deo, ex nostra præceptione in vobis facta est. Et hoc interdicentes, vt nullus audeat, iuxta sanctorum canonum traditionem, ex alio Episcopatu ibidem translatari, aut ordinare Episcopum, post vestram de hoc sæculo euocationem, nisi is, qui Apostolicæ nostræ sedis in illis partibus præsentauerit vicem. Sed nec vnus alterius parochias inuadere, aut Ecclesias subtrahere præsumatis.

[Margin: *Eph.* 2. — E]

Nam si, quod non credimus, si quis ille fuerit, qui contra hanc nostram præceptionem temerario ausu venire tentauerit, sciat se, æterno Dei iudicio, anathematis vinculo esse innodatum. Si quis vero Apostolica seruauerit præcepta, & normam rectæ & orthodoxæ fidei fuerit assecutus, benedictionis gratiam consequatur. De cætero, petimus diuinam clementiam, vt confirmet & corroboret hoc quod operatus est Dominus in vobis: & charitas Dei, gratia, & pax vera sit cum Spiritu vestro. Sanctissimi & dilectissimi nobis, toto conamine elaborate pro fide Christi, & ad ministerium eius perficiendum decertate: vt cum egregio Apostolo mereamini dicere: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. De reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illum diem iustus iudex.* Salutantes vos in Domino valere optamus. Bene valete. Data Kalend. April. imperante Domino *Constantino* magno Imperatore, anno vicesimoquarto, Imperii eius Anno II. Indictione XI.

[Margin: F — I. proficiendum — 2. *Tim* 4. — *Tom.* 2. *Cõc. Ind.* 6.]

EPISTOLA CXXXII.

Domino charissimo summi Pontificatus infula prædito viro Apostolico Zachariæ Bonifacius seruus seruorum Dei.

CONFITEMVR Domine Pater, quia postquam per nuncios referentes audiuimus, quod venerandæ memoriæ Apostolatus vestri præcessor *Gregorius* Pontifex Apostolicæ sedis, ergastulo corporeo absolutus ad Dominum migrauit, quod maiorem lætitiam & maius gaudium nobis non audiuimus, &, suspensis ad æthera palmis, Deo gratias egimus, quam quod clementem paternitatem vestram altissimus arbiter canonica iura regere, & Apostolicæ sedis gubernacula gubernare concessit. Ego non aliter quam vt ante vestigia vestra geniculantes, intimis subnixe flagitamus precibus, vt sicut præcessorum vestrorum pro auctoritate sancti *Petri* serui deuoti & subditi discipuli fuimus: Sic & vestræ pietatis serui obedientes subditi sub iure Canonico fieri mereamur: Optantes Catholicam fidem & vnitatem Romanæ Ecclesiæ seruare, & quantoscunque audientes vel discipulos in ista legatione mihi Deus donauerit, ad obedientiam Apostolicæ sedis inuitare & inclinare non cesso. Necesse quoque habemus indicare paternitati vestræ, quia, per Dei gratiam, Germaniæ populis aliquantulum percursis vel correctis, tres ordinauimus Episcopos, & prouinciam in tres parochias discreuimus, & illa tria oppida siue vrbes, in quibus constituti & ordinati sunt scriptis auctoritatis vestræ confirmari & stabiliri precantes desideramus. Vnam esse sedem Episcopatus decreuimus in castello quod dicitur *VVirZaburg*: & alteram in oppido quod nominatur *Buraburg*; tertiam in loco qui dicitur *Erphesfurt*, qui fuit iam olim vrbs Paganorum *rusticorum.* Hæc tria loca propria carta & auctoritate Apostolatus vestri roborari & confirmari diligenter postulamus: vt si Dominus voluerit per auctoritatem & præceptum sancti *Petri*, iussionibus Apostolicis, fundatæ & stabilitæ sint tres in Germania Episcopales sedes. Et vt præsentes vel futuræ generationes non præsumant vel parochias corrumpere, vel violare præceptum Apostolicæ sedis. Notum similiter sit paternitati vestræ quod *Carolomannus* Dux Francorum me accersitum ad se rogauit: vt in parte regni Francorum, quæ in sua est potestate, synodum facerem congregari: & promisit, se de Ecclesiastica religione, quæ iam longo tempore, id est, non minus quam per sexaginta vel se-

[Margin: l. 2. vit. cap. 2. Mog. p. 74. — G — S. Bonif. erga Rom. Pontificem reuerentia. — H — *Resp. inf. epist.* 142.]

ptuaginta

A

To.2. Con.

ptuaginta annos calcata & diſſipata fuit, aliquid corrigere & emendare velle. Quapropter ſi hoc Deo inſpirante, veraciter implere voluerit, conſilium & præceptum veſtræ auctoritatis, id eſt, Apoſtolicæ ſedis habere & ſapere debeo. *Franci* enim vt ſeniores dicunt pluſquam per tempus octoginta annorum ſynodum non fecerunt, nec Archiepiſcopum habuerunt, nec Eccleſiæ canonica iura alicui fundabant, vel renouabant.

Modo autem maxima ex parte, per ciuitates, Epiſcopales ſedes traditæ ſunt Laicis cupidis ad poſſidendum, vel adulteratis Clericis, ſcortatoribus, & publicanis ſęculariter ad perfruendum. Nam ſi, per verbum veſtrum, hoc negocium, Duce rogante ſupradicto amouere & corrigere debeo, præceptum & iudicium Apoſtolicæ ſedis cum canonibus Eccleſiaſticis præſto habere cupio. Si inuenero inter illos Diaconos, quos nominãt qui à pueritia ſua ſemper in ſtupris, ſemper in adulteriis, & in omnibus ſemper ſpurcitiis vitam ducentes, ſub tali teſtimonio venerunt ad diaconatum, & modo in diaconatu concubinas quatuor vel quinque vel plures noctu in lecto habentes, euangelium tamen legere, & Diaconos ſe nominare nec erubeſcunt, nec metuunt: & ſic in talibus inceſtis ad ordinem presbyteratus venientes, in hiſdẽ peccatis perdurantes, & peccata peccatis adiicientes, presbyteratus officio fungentes, dicunt ſe pro populo poſſe intercedere, & ſacras oblationes offerre: nouiſſime, quod peius eſt, ſub talibus teſtimoniis per gradus ſingulos aſcendentes ordinantur, & nominantur Epiſcopi.

B

Concubinarii Eccleſiaſtici.

Si inquam tales inuenero inter illos, rogo, vt habeam præceptum, & conſcriptum auctoritatis veſtræ quid de talibus diffiniatis: & per reſponſum Apoſtolicum conuincantur & arguantur peccatores. Et inueniuntur quidam inter eos Epiſcopi, qui licet dicant ſe fornicarios & adulteros non eſſe, ſed ſunt ebrioſi, & iniurioſi, vel venatores: & qui pugnant in exercitu armati, & effundunt propria manu ſanguinem hominum, ſiue Paganorum ſiue Chriſtianorum Et quia ſeruus, & legatus Apoſtolicæ ſedis eſſe dinoſcor, vnum ſit verbum & meum hic & veſtrum ibi, ſi contingat ad iudicium auctoritatis veſtræ vt pariter miſſos dirigamus.

Milites ac venatores vitioſi Eccleſiaſtici. al. incurioſi id eſt, negligentes, & torpidi.

C

Præterea de vna re & conſilium quærere & licentiam petere neceſſe habeo, eo quod venerandæ memoriæ præceſſor veſter, ſic vt audiſtis, in præſentia veſtra mihi præcepit: vt presbyterum poſt obitum meum, Deo volente, in Eccleſiaſtico miniſterio hæredem & ſucceſſorem conſtituere deberem. Et hoc mihi, ſi Dei voluntas eſt, placet. Sed modo dubito & neſcio ſi fieri poſſit, quia poſtea frater illius, auunculum Ducis Francorum occidit, & adhuc ignoramus qualiter iſta diſcordia pacificari & finiri valeat. Et obſecro, vt auctoritatis veſtræ licentia ſit, vt cum conſilio ſeruorum Dei, de iſta electione faciam, quod nobis in commune, pro Deo, & pro eccleſiæ vtilitate, vel fructu ſpiritali & defenſione religionis, optimum eſſe videatur, vt conſenſum veſtrum habeam de hoc facere, quod optimum eſſe mihi inſpirare dignetur Deus: quia hoc non videtur poſſe fieri ſi contrarius Princeps fuerit.

al. Sed.

Præterea quærere & interrogare paternitatis veſtræ conſilium debeo de quadã confuſione & ſcandalo prædicationis, quæ nuper ad nos veniens mentem noſtram conturbauit: & ſacerdotibus Eccleſiarum verecundiam incutiebat, quia Laicus quidam magnæ perſonæ ad vos veniens, dicebat ſibi ab Apoſtolicæ ſedis Pontifice ſanctæ memoriæ Gregorio datam fuiſſe licentiam, vt in matrimonium acciperet viduam auunculi ſui: quæ & ipſa fuit vxor conſobrini ſui, & ipſa, illo viuente, diſceſſit ab eo, & iſti viro, qui nunc eam accipere deſiderans, affirmat ſibi licentiam datam; in tertia generatione illa propinqua illius eſſe dinoſcitur: & votum vouit Deo caſtitatis, & velata fuit. & iterum abiecto velamine maritata. Tale enim matrimonium ſupradictus homo ſibi ab Apoſtolico affirmat eſſe permiſſum. Quod non æſtimamus eſſe verum, quia Synodus & Eccleſia, in qua natus & nutritus flui, id eſt, in *rranſmarina Saxonia, Lundunenſis Synodus* quæ in primis à diſcipulis ſancti *Gregorii*, id eſt, *Auguſtino*, *Laurentio*, *Iuſto*, *Melito*, Archiepiſcopis conſtituta & ordinata fuit, talem copulam & matrimonium maximum ſcelus & inceſtu & horribile flagitium & damnabile piaculum fieri ex auctoritate ſacræ ſcripturæ iudicabant. Quapropter paternitas veſtra huius rei veritatem indicare non dedignetur, vt Eccleſię ſacerdotibus vel populo Chriſtiano inde ſcandala & ſchiſmata vel noui errores non oriantur, & concreſcant: quia carnales homines, idiotæ *Alemanni*, vel *Baioarij*, vel *Franci*, ſi iuxta Romanam vrbem aliquid facere viderint ex his peccatis, quæ nos prohibemus, licitũ & conceſſum à ſacerdotibus eſſe putant, & nobis improperium deputant, ſibi ſcandalum vitæ accipiunt. Sicut affirmant, ſe vidiſſe annis ſingulis in Romana vrbe, & iuxta Eccleſiam in die vel nocte, quando *Kalendæ Ianuarij* intrant, paganorum conſuetudine choros ducere per plateas, & acclamationes, ritu Gentilium, & cantationes ſacrilegas celebrare: & menſas illa die vel nocte dapibus onerare: & nullum de domo ſua vel ignem vel ferramentum, vel aliquid commodi vicino ſuo præſtare velle.

D

al. tertio genulo vel geniculo, vel gradu.

Vrbis ad exemplum totus conuertitur orbis. Inf. ep. 142.

Dicunt quoque, ſe vidiſſe ibi mulieres pagano ritu phylacteria, & ligaturas, & in brachiis, & cruribus ligatas habere: & publice ad vendendum vænales ad comparandum aliis offerre. Quæ omnia eo quod ibi à carnalibus & inſipientibus videntur, nobis hic & improperium & impedimentum prædicationis & doctrinæ perficiunt. De talibus, ait Apoſtolus increpans: *Dies obſeruatis & tempora: timeo ne ſine cauſa laborauerim in vobis.* Et ſanctus Auguſtinus dixit *Nam qui prædictis malis, id eſt, caragis, & diuinis, & aruſpicibus vel phylacteriis, & aliis quibuslibet auguriis crediderit: etſi ieiunet, etſi oret, etſi iugiter ad Eccleſiam currat, & ſi largas eleemoſynas faciat, etſi corpuſculum ſuum in omni afflictione cruciauerit, nihil ei proderit, quamdiu ſacrilegia illa non reliquerit.*

F

Gal. 4. ſer. 241. de temp.

Nam ſi iſtas paganias ibi paternitas veſtra in Romana vrbe prohibuerit, & ſibi mercedem & nobis maximum profectum in doctrina Eccleſiaſtica acquiret Epiſcopi quoque* gentis *Francorum*, qui fuerunt adulteri, vel fornicatores acerrimi, quos in gradu Epiſcopatus vel Preſbyterii fornicationum filii nati arguũt, reuenientes ab Apoſtolica ſede, dicunt ſibi Romanũ Pontificẽ licentiã dediſſe miniſterium Epiſcopale in Eccleſia miniſtrare. Quos contra contendimus, qui Apoſtolicam ſedem contra decreta Canonum nequaquam audiuimus iudicaſſe.

al. perfecerit.

* & presbyteri.

al quia Ap.

Hæc omnia, Domine chariſſime, propterea nota vobis facimus, vt veſtræ auctoritatis reſponſum talibus dare poſſimus; vt per cautelam veſtræ doctrinæ oues Eccleſiæ non ſeducantur, ſed lupi rapaces conuicti & ſuperati pereant. Interea munuſcula parua vobis direximus: non quia digna ſint paternitate veſtra, ſed pro indicio charitatis, & obedientiæ, deuotionis: id eſt villoſam vnam, & argenti & auri tantillum. Dextera Domini protegente incolumem valere, & in Chriſto proficere beatitudinem veſtram in longitudine dierum optamus.

G

Te Deus altithronus ſancta conſeruet in æde,
Sedis Apoſtolicæ Rectorem tempora longa.
Melliflua gratum populis doctrina per orbem
Perficiatque Deo dignum pia gratia Chriſti.
Splendida percipiat florens ſua gaudia mater,
Atque domus Domini lætetur prole ſecunda.

Verſus S. Bonif.

EPISTOLA CXXXIII.

al. VVirziburgenſis.

DILECTISSIMO nobis *Burchardo* ſanctæ Eccleſiæ *VVirziburgonenſis*, *Zacharias* Papa. Domino cooperante & ſermonem confirmante ad dilatandam Chriſtianitatis legem: & orthodoxæ fidei tramitem ad docendum, iuxta quod prædicat ſancta hæc Romana Eccleſia &c. Vide ſupra, epiſt. 131.

H

A

EPISTOLA CXXXIV.

Reuerendissimo & sanctissimo fratri Bonifacio Coepiscopo Zacharias seruus seruorum Dei.

al. S. id.

l. 2. vit. c. 4. Mog. p. 383. To. 2. Conc. Sodomus. al. Sidonius.

VIrgilius & Sedonius religiosi viri apud Baioariorum prouinciam degentes suis nos litteris visitarunt, per quas intimauerunt, quod tua reuerenda fraternitas eis iniungeret, Christianos denuo baptizare. Quod audientes nimis sumus conturbati, & in admirationem quandam incidimus, si habet, vt dictum est. Retulerunt quippe quod fuerit in eadem prouincia sacerdos, qui Latinam linguam penitus ignorabat & dum baptizaret, nesciens, Latini eloqui infringens linguam diceret: *Baptizo te in nomine patria, & filia & Spiritus sancti*: ac per hoc tua reuerenda fraternitas considerauit rebaptizare. Sed sanctissime frater, si ille qui baptizauit, non errorem, aut hæresim introducens, sed, pro sola ignorantia, Romanæ locutionis infringendo linguam; vt supra fati sumus, baptizans dixisset, non possumus consentire, vt denuo baptizentur. Quia, quod tua bene compertum habet sancta fraternitas, quicunque baptizatus fuerit ab hæreticis, *in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, nullo modo rebaptizari debeat, sed per solam manus impositionem purgari debeat. Nam; sanctissime frater, si ita est vt nobis relatum est, non amplius à te illis prædicetur huiusmodi,* sed vt sancti Patres docent & prædicant, tua sanctitas studeat conseruare. Deus te incolumem custodiat reuerendissime frater.* Data Kalendis Iuliis imperante Domino piissimo augusto Constantino, à Deo coronato, magno Imperatore anno vicesimo sexto: Imperii eius anno quarto: Indictione quarta decima.

T. 2. C. Spiritu sancta al. Spiritus sancta.

B

al. debet. * Sur. doctrina. * Desunt in Su.

ROMANA SYNODVS DE HÆRETICIS, QVOS SANCTVS DAMNARAT BONIfacius, Missa in Germaniam ad eum & alios.

C

IN nomine Domini nostri Iesu Christi, imperante Domino piissimo Augusto *Constantino* Imperatore, anno XXVI.* Post consulatum eius anno quinto mense Octobrio, die vicesima quinta, Indictione quarta & decima Residente sanctissimo ac beatissimo Domino *Zacharia* Papa in Patriarchio Lateranensi, in basilica, quæ appellatur *Theodori*: Considentibus autem cum eo sanctissimis Episcopis *Epiphanio silua candida, Benedicto Nomento, Venantio Præneste, Gregorio Portuensi, Niceta Gabiis, Theodoro* * *ortensi. Gratioso Villitrias, ceu venerabilibus presbyteris*, id est, *Ioanne* Archipresbytero, *Gregorio, Stephano*, item *Stephano, Dominico, Theodoro, Anastasio, Georgio, Sergio, Iordane, Leone*, item *Leone, Gregorio, Stephano, Eustochio, Procopio*, atque *Theophanio*, propositis in medio sacrosanctis Euangeliis: astantibus quoque Diaconibus, vel cuncto clero *Gregorius* Notarius regionarius & nomenculator dixit: *Deneardus* religiosus Presbyter, legatus Bonifacii sanctissimi Archiepiscopi prouinciæ Germaniæ, directus apud vestrum sanctum Apostolatum, præ velo est, & petit se ingredi. Quid præcipitis. Dictum est: Ingrediatur. Cumque ingressus Zacharias esset, sanctissimus ac beatissimus Papa sanctæ Dei Catholicæ atque Apostolicæ vrbis Romæ dixit: Ante hos dies syllabas reuerendissimi fratris nostri Bonifacii Archiepiscopi nobis retulisti, per quas nobis quæ opportuna ei visa sunt, indicauit. Quid ergo denuo nostris secretariis te ingredi postulasti? *Deneardus* religiosus Presbyter dixit. Domine mi, dum iuxta sancti Apostolatus præceptionem, meus Dominus Bonifacius Episcopus famulus pietatis vestræ, in prouincia Francorum synodum aggregasset, & reperisset illic falsos sacerdotes, hæreticos & schismaticos, id est, *Adelbertum* & *Clementem*, sacerdotio priuans, vna cum Principibus Francorum, retrudi fecit in custodiam. Illi autem non in pœnitentia degunt, vt iudicatum est: sed è contrario adhuc populum seducunt. Pro quo hanc epistolam præfati mei Domini, quam manibus gero vestro sancto Apostolatui missus offero, vt eam coram sacrosancto Concilio relegi faciatis. Dictum est. Suscipiatur epistola, & coram nostra præsentia relegatur. Et accipiens *Theophanius* Notarius regionarius, & sacellarius relegit in his sermonibus.

* Add. Su. imperii eius & seq. desunt.

* ostiensi. Velitras.

D

S. litteras.

Su. Adelb.

E

EPISTOLA CXXXV.

BONIFACII AD ZACHARIAM.

Excellentissimo Patri atque Apostolico Pontifici, & ex auctoritate sancti Petri, Principis Apostolorum magisterio freto, Zachariæ Papæ, Bonifacius exiguus seruus seruorum Dei, optabilem in Christo charitatis salutem.

F

POstquam me ante annos prope triginta sub familiaritate & seruitio Apostolicæ sedis annuente & iubente venerandæ memoriæ Antistite Apostolico Gregorio, anteriore voto constrinxi, quidquid mihi lætitiæ acciderat Apostolico Pontifici solebam indicare: vt in lætis simul laudaremus Deum, & in tristibus, eius consilio roborarer. Ita & nunc mihi liceat, pietati vestræ supplico, sicut scriptum est. *Interroga patrem tuum; & annuntiabit tibi, seniores tuos, & dicent tibi.* Notum enim sit paternitati vestræ, quia postquam indigno mihi mandastis in prouincia Francorum, sicut & ipsi rogauerunt, sacerdotali Concilio, & synodali conuentui præesse, multas iniurias & persecutiones passus sum, maxime à falsis sacerdotibus, ab adulteratis Presbyteris seu Diaconibus & fornicariis Clericis. Maximus tamen mihi labor fuit contra duos hæreticos pessimos, & publicos, & blasphemos contra Deum, & contra Catholicam fidem. Vnus qui dicitur Adelbert natione generis Gallus est. Alter qui dicitur Clemens genere Scotus est specie erroris, diuersi, sed pondere peccatorum, pares. Contra istos obsecro Apostolicam auctoritatem vestram, quod meam mediocritatem defendere & adiuuare, & per scripta vestra populum Francorum & Gallorum corrigere studeatis: vt hæreticorum fabulas & vana prodigia & signa præcursoris Antichristi non sectentur: sed ad Canonica iura, & ad viam veræ doctrinæ conuertantur: & vt per verbum vestrum isti hæretici duo mittantur in carcerem, si vobis iustum esse videatur, cum vitam & doctrinam illorum vobis intimauero, & nullus cum eis loquatur, vel communionem habeat, ne forte fermento doctrinæ fermentatus aliquis pereat: sed segregati viuant: & iuxta dictum Apostoli huiusmodi *traditi Sathanæ in interitum carnis vt spiritus saluus sit in die Domini.* Et iuxta Euangelicum præceptum, *dum Ecclesiam non audierunt, sint nobis sicut Ethnici & publicani*: donec discant non blasphemare, nec scindere tunicam Christi. Propter istos enim persecutiones, & inimicitias, & maledictiones multorum populorum patior: & Ecclesia Christi impedimentum fidei & doctrinæ rectæ sustinet. Dicunt enim de *Aldeberto*, quod eis sanctissimum Apostolum abstulisset, patronum, & oratorem, & virtutum factorem, & signorum ostensorem abstraxisset. Sed pietas vestra audiens vitam eius, iudicet ex fructu, vtrum vestimentis ouium indutus, intus autem lupus rapax fuisset, an non. In primæua n. ætate hypocrita fuit, dicens. quod sibi Angelus Domini, in specie hominis, de extremis finibus mundi, miræ & tamen incertæ sanctitatis, reliquias attulisset: & exinde potuisset omnia, quæcunque poposceret à Deo impetrare: & tunc demum per illam simulationem, sicut Apostolus Paulus prædixit, penetrauit multorum domos, & captiuas duxit

Deut. 32.

G

In Su. desunt plus-cula. 1. Cor. 5. 1. Tim. 1. Matt. 18.

H

Matt. 7.

1. Tim. 3.

A

duxit poſt ſe mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducebantur variis deſideriis, & multitudinem ruſticorum dicentium, quod ipſe eſſet vir Apoſtolicæ ſanctitatis, & ſigna & prodigia multa feciſſet. Deinde conduxit Epiſc. indoctos, qui ſe contra præcepta Canonum, abſolute ordinarunt. Tum demum in tantam ſuperbiam elatus eſt, vt ſe ęquipararet Apoſtolis Chriſti: & dedignabatur in alicuius honore Apoſtolorum vel Martyrum eccleſiam conſecrare: Et interrogauit, quid voluiſſent homines viſitando limina ſanctorum Apoſtolorum. Poſtea in proprio honore ſuo dedicauit oratoria, vel, vt verius dicam, ſordidauit: fecit cruciculas, & oratoriola in campis, & ad fontes, vel vbicunque ſibi viſum fuit: & iuſſit ibi publicas orationes celebrare, donec multitudines populorum, ſpretis cæteris Epiſcopis, & admiſſis antiquis eccleſiis, in talibus locis conuentus celebrabant, dicentes: Merita ſancti *Aldeberti* adiuuabunt nos.

De ſacris peregrinationib.

Vngulas ſuas, & capillos dedit ad honorificandum, & portandum cum reliquiis ſancti Petri Principis Apoſtolorum. Tum demum, quod maximum ſcelus & blaſphemia contra Deum eſſe videbatur, fecit. Venienti enim populo & proſtrato ante pedes eius, & cupienti confiteri peccata ſua dixit: Scio omnia peccata veſtra: quia mihi cognita ſunt occulta veſtra: *Non eſt opus confiteri: ſed dimiſſa ſunt peccata veſtra præterita: ſecuri & abſoluti reuertimini ad domos veſtras cum pace:* & omnia quæcunque ſanctum Euangelium hypocritas feciſſe teſtatur, ſuo habitu, inceſſu, & moribus imitatus eſt.

De ſacra cõfeſſione.

B

Lutherana & Caluiniana abſolutio.

Alter autem hæreticus, qui dicitur *Clemens* contra Catholicam contendit eccleſiam: Canones eccleſiarum Chriſti abnegat, & refutat tractatus, & intellectus ſanctorum Patrum *Hieronymi, Auguſtini, Gregorii* recuſat. Synodalia iura ſpernens, proprio ſenſu affirmat, ſe poſt duos filios ſibi in adulterio natos, ſub nomine Epiſcopi eſſe poſſe legis Chriſtianæ Epiſcopum. Iudaiſmum inducens iudicat iuſtum eſſe Chriſtiano, vt ſi voluerit, viduam fratris defuncti accipiat vxorem. Qui contra fidem ſanctorum contendit dicens: quod Chriſtus filius Dei deſcendens ad inferos, omnes quos inferni carcer detinuit, inde liberaſſet, credulos & incredulos, laudatores Dei ſimul & cultores idolorum: & multa alia horribilia *de prædeſtinatione Dei* contraria fidei Catholicæ affirmat.

Sic & hodie Nouatores.

Deſcenſus Chriſti ad inferos. Prædeſtinatio.

C

Quapropter de hoc quoque hæretico precor, vt per litteras veſtras mandare curetis Duci *Carolomanno*, vt mittatur in cuſtodiam: vt ſemina Satanæ latius non ſeminet: ne forſitan vna ouis morbida totum gregem polluat. Valere ſanctitatem veſtram, & proſperis profectibus gaudere in longitudinem dierum optamus. Cumq; relecta eſſet, *Zacharias* ſanctiſſimus ac beatiſſimus Papa dixit: Audiſtis chariſſimi fratres, quid in iſta epiſtola relectũ ſit ex ſacrilegis illis, qui ſe ad ſuam condemnationem *Apoſtolos* populis prædicauerunt. Sanctiſsimi Epiſcopi & venerabiles Presbyteri reſponderunt: Audiuimus certe per omnia non apoſtolos, ſed miniſtros Satanæ, & præcurſores Antichriſti. Quis enim aliquando Apoſtolorum, aut quilibet ſanctorum ex capillis ſuis, aut vngulis pro ſanctuali populis tribuerunt, vt iſte ſacrilegus & pernicioſus agere conatus eſt *Adelbertus?* Sed hoc ſcelus à veſtro ſancto Apoſtolatu eſt reſecandum: tam de illo, quam etiam de transgreſſore *Clemente*, qui ſacros canones ſpernit, atque expoſitiones ſanctorum Patrum *Ambroſii*, *Auguſtini*, & cæterorum reſpuit dicta ſanctorum. Sed iſti iuxta, factis & transgreſſionibus ſuis dignam ſuſcipiant ſententiam.

S. pro ſanctitate. Sed ſanctuale vocatur res ſancta, reliquiæ, aut earum theca.

Quia hodie iam tardior hora eſt, venturo ſecretario * etiam conſcriptam vitam & orationem, quam ſibi expoſuit, vel cætera, eius conſcripta, dum nobis relecta fuerint communi conſenſu, mediante Deo, quid fieri debeat, pertractandum eſt.

S.* de conſcripta vita & oratione q.ſ.e. & cæteris.

D

In nomine Domini Dei & ſaluatoris noſtri IESV Chriſti imperante Domino piiſsimo Auguſto *Conſtantino*, magno Imperatore anno viceſimo ſexto, poſt conſulatum eius anno quinto, menſe Octobrio, die viceſima quinta. Indictione quarta & decima. Reſidente ſanctiſsimo ac beatiſſimo domino *Zacharia* Papa in patriarchio Lateranenſi, in baſilica, quæ appellatur *Theodori*: Conſidentibus etiam cum eo ſanctiſſimis Epiſcopis, *Epiphanio* ſil. candida, *Benedicto, Nomento, Venantio Peneſtræ, Gregorio Portuenſi, Niceta Gabiis, Theodoro Oſtienſis Gratioſo, Villitrias*: ſeu venerabilibus Presbyteri, id eſt, *Ioanne archipresbytero, Gregorio, Stephano*, Item *Stephano, Dominico, Theodoro, Anaſtaſio, Georgio, Sergio, Iordane, Leone*, Item *Leone, Gregorio, Stephano, Euſtachio, Procopio* atque *Theophanio*: propoſitis in medio ſacroſanctis Euangeliis aſtantibus quoque Diaconibus vel cuncto Clero *Gregorius* notarius regionarius & nomenculator dixit: Iuxta veſtri ſancti Apoſtolatus præceptionem, quam in præterito ſecretario iuſſiſtis, *Deneardus* religioſus Presbyter adeſt præ velo. Quid Præcipitis? Dictum eſt, Ingrediatur.

Cumque ingreſſus eſſet, *Zacharias* ſanctiſſimus ac beatiſſimus Papa dixit: Actus illius nephandiſſimi *Aldeberti* ſiue cætera illius conſcripta, quæ præterito ſecretario præ manibus gerebas, coram præſente concilio porrige legenda, Et accipiens *Theophanius* notarius regionarius & ſacellarius relegit vitam illius, cuius initium tale eſt:

F

In nomine domini noſtri Ieſu Chriſti. Incipit vita in ſanctum ac beatum Dei famulum, præclarum atque totum ſpecioſum, ex electione Dei natum, ſanctum *Aldebertum* Epiſcopum. De ſimplicibus parentibus fuit procreatus, & de gratia Dei eſt coronatus. Quia dum in vtero matris ſuæ erat, ibidem gratia Dei cœpit: & antequam perueniſſet beatiſſima natiuitas eius, ſic vidit genitrix eius, quaſi per viſionem, egredientem vitulum de dextero latere ſuo. qui vitulus illi deſignabat gratiam illam quam ab angelo acceperat antequam exiret de vulua.

Cumque hic libellus vſque ad finem relectus fuiſſet, *Zacharias* ſanctiſſimus ac beatiſſimus Papa dixit. Quid ad hæc blaſphemia reſpondetis ſanctiſſimi fratres? *Epiphanius* ſanctiſſimus Epiſcopus ſanctæ eccleſiæ ſiluæ candidæ dixit: Certe, Apoſtolice Domine, ex diuina inſpiratione motum eſt cor ſancti veſtri Apoſtolatus, vt prædictum *Bonifacium* ſanctiſſimum fratrem noſtrum Epiſcopum, vtque Francorum Principes commoneretis, quatenus in partibus illis, poſt longa tempora, Concilium aggregaretur ſacerdotum, vt hæc ſchiſmata, & blaſphemiæ vſquequaque ſancto veſtro Apoſtolatui minime celarentur. *Zacharias* ſanctiſsimus ac beatiſsimus Papa dixit: Si quid adhuc habet *Deneardus* religioſus Presbyter nobis porrigere relegendum, porrigat. *Deneardus* religioſus Presbyter reſpondit.

G

Ecce domine epiſtolam qua vtebatur, & diuulgabat eſſe Ieſu, & de cœlo cecidiſſe. Et accipiens *Theophanius* Notarius regionarius, & ſacellarius relegit: cuius initium tale eſt. In Dei nomine, incipit epiſtola Domini noſtri Ieſu Chriſti filii Dei: quæ in Hieroſolyma cecidit, & per *Michael* Archangelum ipſa epiſtola inuenta eſt ad portam *Effrem*: & per manus ſacerdotis, nomine *Icore*, epiſtola iſta relecta, ipſa exemplata: & tranſmiſit ipſam epiſtolam ad * *Hieremam* ciuitatem alio ſacerdoti *Talaſio*. Et ipſe *Talaſius* tranſmiſit ipſam epiſtolam ad *Arabiam* ciuitatem alio ſacerdoti *Leoban*.

*. Sur. Germaniam. S. Manius.

Et ipſe Leobanus tranſmiſit epiſtolam iſtam ad *Vetfaniam* ciuitatem, & recepit epiſtolam iſtã *Maeruis* Sacerdos Dei. tranſmiſit ipſam epiſtolam in montem ſancto Archangelo *Michael*. Et ipſa Epiſtola per manus Angeli domini peruenit ad Romanam ciuitatem ad locum ſepulchri ſancti *Petri*: vbi claues regni cœlorum conſtitutæ ſunt: & duodecim Papati, qui ſunt in Romana ciuitate, triduanas fecerunt vigilias, in ieiuniis & orationibus, per dies & noctes: & cætera vſque ad finem perlecta.

H

Zacharias ſanctiſsimus ac beatiſsimus Papa dixit: Pro certo, chariſsimi fratres, eſt prædictus in inſaniam conuerſus *Aldebertus*: omnes qui hac vtuntur commentata epiſtola, paruulorum more, * abſque memoria mentium eſſe poſſunt: & quibuſdam mulieris vtuntur ſenſibus.

*. S. abſque ſenſu ſunt, & muliebri errore inſaniunt.

Sed vt ne leuiores adhuc amplius decipiant, indiſcuſſam & abſque ſententia cauſam hanc in eum relinquere minime poſſumus. Sanctiſſimi Epiſcopi & venerabiles Pres-

A Preſbyteri reſponderunt: Ex diuina illuſtratione cognoſcimus cor ſancti veſtri Apoſtolatus illuminatum: & quæ à vobis dicta ſunt, ex adminiſtratione ſancti Spiritus emanarunt. Et idcirco, vt à vobis præuiſum fuerit, in vtroſque ſententia promulgetur. *Zacharias* ſanctiſſimus ac beatiſſimus Papa dixit: Non vt à vobis ſolum præuiſum fuerit: ſed pariter cum ſanctitate veſtra eſt pertractandum. Sed ſi domino placuerit, in futuro ſecretario, quod rectum præuiſum fuerit, & Dominus ſuis famulis adminiſtrauerit, ex omnibus actis, promulgabitur ſententia.

In nomine Domini Dei Saluatoris noſtri IESV CHRISTI, imperante domino piiſſimo auguſto *Conſtantino* magno imperatore anno XXVI. poſt conſulatum eius anno V. menſe Octobr. die XXV. indictione XIV. Præſidente ſanctiſſimo ac beatiſſimo Domino *Zacharia* Papa in patriarchio Lateranenſi in baſilica, quæ appellatur *Theodori*. B Conſidentibus etiam cum eo ſanctiſſimis Epiſcopis propoſitis in medio ſacroſanctis euangeliis, aſtantibus quoque Diaconibus vel cuncto Clero, Gregorius Notarius regionarius & nomenculator dixit: Secundum quod à veſtro ſancto Apoſtolatu præceptum eſt, in præterito ſecretario, vt Deneardus religioſus Preſbyter hodie ſe veſtris obtutibus præſentaret. Præſto eſt præ foribus, quid præcipitis? dictum eſt. Ingrediatur. Cumque ingreſſus fuiſſet, *Zacharias* ſanctiſſimus ac beatiſſimus Papa dixit: Habes adhuc ex ſacrilegorum illorum conſcripto, vt coram cõcilio porrigere debeas relegendum? *Deneardus* religioſus Presbyter reſpondit: Etiam Domine, habeo orationem, quam ſibi Aldebertus componere niſus eſt. Et ecce præ manibus eam gero, iubete eam ſuſcipi. Et accipiens relegit in his ſermonibus orationem, cuius initium tale eſt.

C

SCELERATI ALDEBERTI ORATIO.

DOMINE Deus omnipotens Chriſte fili Dei, pater domini noſtri *Ieſu Chriſti*, & α & ω, qui ſedes ſuper ſeptimo throno, & ſuper Cherubin, & Seraphin, pietas magna, & dulcedinis ſatis eſt apud te pater ſanctorum Angelorum, qui feciſti cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt. Te inuoco, & clamo & inuito te ſuper me miſerrimo, quia tu dignus fuiſti dicere: *Quodcunque petieritis à patre in nomine meo, dedi vobis*; à te peto, ad te clamo à Domino Chriſto confido animam meam. (*Ioan. 16.*) Cumque per ordinem legeretur, peruenit ad locum vbi ait: Precor vos, & coniuro vos, & ſupplico me ad vos, Angelus *Vriel*, Angelus *Raguel*, Angelus *Tubuel*, Angelus *Michael*, Angelus *Adinus*, Angelus *Tubuas*, Angelus *Sabaoc*, Angelus *Sinuel*. (S. Adimis, Sabaoth, Simihel.) Dum vero hæc oratio ſacrilega vſque in finem perlecta fuiſſet, Zacharias ſanctiſſimus ac beatiſſimus Papa dixit: Quid ad hæc, ſanctiſſimi fratres, reſpondetis? D Sanctiſſimi Epiſcopi, & venerabiles presbyteri reſponderunt: Quid aliud agendum eſt niſi vt omnia, quæ nobis relecta ſunt, igni concrementur? auctores vero eorum anathematis vinculo percellantur? Quia octo nomina Angelorum, quæ in ſua oratione *Aldebertus* inuocauit: non Angelorum, præterquam *Michaelis*, ſed magis dæmones in ſua oratione ſibi ad præſtandum auxilium inuocauit. (S. dæmonũ nomina ſunt, quos.) Nos autem, vt à veſtro ſancto Apoſtolatu edocemur, & diuina tradit auctoritas, non pluſquam trium angelorum nomina cognoſcimus, id eſt, *Michael, Gabriel, Raphael. Alioqui de myſterio, ſub obtentu Angelorum, dæmonum nomina introduxit.* (De ſunt in S & al. vel ſi qui.) Zacharias ſanctiſſimus ac beatiſſimus Papa dixit: Prouiſum eſt à veſtra ſanctitate, vt conſcripta illius omnia igne cremarentur.

Sed opportunum eſt, vt, ad reprobationem eius, in ſancto noſtro ſcrinio reſeruentur ad perpetuam eius confuſionem. Nunc vero, quia omnia peracta ſunt, de vtrorumque ſententia, quorum ſuperius mentio facta eſt, pertractandum eſt. E Vniuerſum concilium dixit. Aldebertus cuius nobis actus, & nepharia commenta relecta ſunt, & qui ſe *Apoſtolum* cenſuit nominare & capillos & vngulas ſuas populis, pro ſanctuali, tribuebat, ſeducens populum diuerſis erroribus, quinetiam, ſub obtentu Angelorum, in ſuo auxilio dæmones inuocat, ſit ab omni officio ſacerdotali alienus, agens pœnitentiam pro commiſſis, & amplius iam populum minime ſeducat.

Sin autem in his erroribus perſeuerauerit, & populum amplius ſeduxerit; ſit ei anathema: & æterno Dei iudicio condemnetur, vel omnis qui ei conſenſerit vel eius ſecutus fuerit doctrinam, aut adiunctus fuerit illi. Similiter autem & *Clemens*, qui per ſuam ſtultitiam, ſanctorum Patrum ſtatuta reſpuit, vel omnia ſynodalia acta: inferens etiam Chriſtianis Iudaiſmum, dum prædicat fratris defuncti accipere vxorem, inſuper & Dominum Ieſum Chriſtum deſcendentem ad inferos, omnes pios & impios exinde prædicat abſtraxiſſe, ab omni ſit ſacerdotali iudicio nudatus, & F anathematis vinculo obligatus: pariterque Dei officio condemnatus, vel omnis qui eius ſacrilegis conſenſerit prædicationibus.

Zacharias Epiſcopus ſanctæ Dei eccleſiæ * atque Apoſtolicæ vrbis Romæ his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatis ſubſcripſit. (* In S. Catholica.)

Epiphanius Epiſcopus ſanctæ eccleſiæ ſiluæ candidæ his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatis ſubſcripſit.

Benedictus Epiſcopus ſanctæ Eccleſiæ Nomentanæ his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatis ſubſcripſit.

Venantius Epiſcopus ſanctæ eccleſiæ Præneſtinæ his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatis ſubſcripſit.

Gregorius Epiſcopus ſanctæ eccleſiæ Portuenſis his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatæ ſubſcripſit.

Nicetas Epiſcopus ſanctæ eccleſiæ Gabinatis, his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatæ ſubſcripſit.

Theodorus Epiſcopus ſanctę eccleſiæ Oſtienſis, his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatæ ſubſcripſit.

G *Gratioſus* Epiſcopus ſanctæ Eccleſiæ Velliternenſis, his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatæ ſubſcripſit.

Ioannes Archipreſbyter tituli ſanctæ *Suſannæ* his geſtis atq; ſententiæ à nobis promulgatis ſubſcripſit.

Gregorius Humilis Preſbyter * ſanctæ Romanę Eccleſię, tituli ſancti *Clementis*, his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatis ſubſcripſit. (* Deeſt in S. ſemper fere.)

Stephanus gratia Dei Preſbyter ſanctæ Romanæ Eccleſię, tituli ſancti Marci, his geſtis atq; ſententiæ à nobis promulgatæ ſubſcripſit.

Stephanus indignus Preſbyter ſanctæ Romanę Eccleſiæ, tituli ſancti Euſebii, his geſtis atque ſententię à nobis promulgatæ ſubſcripſit.

Dominicus humilis Preſbyter ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, tituli ſanctæ Priſcæ, his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatæ ſubſcripſit.

Theodorus humilis Preſbyter ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, tituli ſancti Laurentii, his geſtis atq; ſententiæ à nobis promulgatę ſubſcripſit.

Anaſtaſius indignus Preſbyter S. Rom. Eccleſiæ, tituli S. Mariæ, his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatæ ſubſcripſit.

H *Georgius* humilis Preſbyter S. Roman. Eccleſiæ tituli ſanctorum Ioannis & Pauli, his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatæ ſubſcripſit.

Sergius humilis Preſbyter ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, tituli ſanctæ Potentianæ, his geſtis atq; ſententiæ à nobis promulgatæ ſubſcripſit.

Iordannes indignus Preſbyter ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, tituli ſanctæ *Sabinæ*, his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatæ ſubſcripſit.

Theophanius humilis Preſbyter ſanctæ Romanę Eccleſię, tituli ſanctorum *quatuor coronatorum*, his geſtis atque ſententiæ à nobis promulgatæ ſubſcripſit.

Leo indignus Preſbyter ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, tituli ſanctæ Anaſtaſiæ, his geſtis atq; ſententiæ à nobis promulgatæ ſubſcripſit.

Leo humilis Preſbyter ſanctę Romanę Eccleſię, tituli Da- (Ordo in S. mutatus.)

masi,

A

masi, his gestis atque sententiæ à nobis promulgatæ subscripsit.

Gregorius indignus Presbyter sanctæ Romanæ Ecclesiæ tituli sanctæ *Balbinæ*: his gestis atque sententiæ à nobis promulgatæ subscripsit.

Stephanus Presbyter sanctæ Romanæ Ecclesiæ, tituli sancti *Chrysogoni*: his gestis atque sententiæ à nobis promulgatæ subscripsit.

Eustachius: humilis Presbyter sanctæ Romanæ Ecclesiæ, his gestis atque sententiæ à nobis promulgatæ subscripsit.

Procopius indignus Presbyter sanctæ Romanæ Ecclesiæ, tituli sancti Cyriaci, his gestis, atque sententiæ à nobis promulgatæ subscripsit.

EPISTOLA CXXXVI.

B

*Dilectissimis Reginfrido Rothomagensis Episcopo. Deodato * Belbocanensi Episcopo, Remberto Ambianensi Episcopo, * Hehesco Nouianensi Episcopo, Fulerico Tungrensi Episcopo, David Spironensi Episcopo, Ai bario Toroanensi Episcopo, Treuuardo Camerocanensi Episcopo, Burchardo Vurtzenburgensi Episcopo, * Agilolfo Coloniensi Episcopo, Heddo Strasburgensi Episcopo, & cæteris amantissimis Coepiscopis, Presbyteris, etiam & Diaconib. cunctisque orthodoxis Ecclesiarum Dei clericis Apostolicam doctrinam tenentib. Zacharias diuina gratia præditus, Apostolicæ sedis Pontifex, seruus autem seruorum Dei, in Domino salutem dicit.*

* S. Beluocanensi. * S. Helifeo Nouiomensi Folerico T. & ordo mut. * S. Senebaudo Laudensi E. Romano Meldensi E. * S. Hattoni.



GRATIAS ago Deo patri omnipotenti, & domino Iesu Christo vnico filio eius, & Spiritui sancto, qui vestra omnium corda inflammare dignatus est, per diffusam à se gratiam, vt in vnitate fidei & vinculo pacis ambuletis: & sit splendor Domini Dei nostri super vos, dilectissimi mihi, & abundans gratia pacis & charitatis, vt sitis vnum corpus spiritalis matris vestræ sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Dei Ecclesiæ, in qua Deo authore præsumus, implentes illud propheticum dictum: *Ecce quam bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum.* Et si, pro itineris longitudine, corpore simus absentes, in spiritu tamen dilectionis semper sumus vobis præsentes, habentes vos in visceribus nostris, & assidue orantes vt Deus & Dominus noster Iesus Christus multo amplius confirmet corda vestra & corroboret in exhortatione Euangelii, in ministerio, quo fungimini, vt credita vobis plebs piis vestris admonitionibus, adiutore Deo, à diabolica fraude liberata salua persistat, vosque mereamini de eorum animabus in diem Christi apportare lucrum. Scriptum quippe est: *Filii sapientiæ, ecclesia iustorum, & natio eorum obedientia, & charitas.*

lib. 1. vit. c. 6. Mog. p. 394.

Psal. 132.

C

Obsecro ergo vos, charissimi mihi, vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis, vt decet sanctos cum multa patientia: supportantes inuicem in charitate: soliciti seruare vnitatem Spiritus: in vinculo pacis & charitatis: quia finis præcepti charitas est: de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Gaudeo in vobis, fratres charissimi, quoniam fides vestra, & vnitas erga nos preciosa est & manifesta, non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus, dum ad fautorem & magistrum vestrum à Deo constitutum beatum Apostolorum Principem *Petrum*, benignissima voluntate conuersi estis. Laudabilis fides vestra ex bona fama, quoniam idipsum sapitis quod oportet sapere: * & nunc Deo cooperãte est aggregata sanctitas vestra nostræ societati in vno pastorali ouili: & est nobis vnus Pastor, qui à pastore pastorum Domino Deo & saluatore nostro Iesu Christo princeps Apostolorum & noster doctor est institutus.

Eccl. 3. v. 1. Eph. 4.

1. Tim. 1.

D

S. Et in hoc l. * In S. desunt seq. vsque Habetis.

Habetis itaque nostra vice ad confortandam dilectionem vestram & collaborandum vobis in Euangelium Christi, sanctissimum ac reuerendissimum Bonifacium fratrem nostrum Archiepiscopum Apostolicæ sedis Legatum, & nostram præsentantem vicem. Sit ergo constantia vestra aduersus contentiones eorum, qui aduersa sapiunt, & non quæ Dei sunt: & erit fortior petra constantia vestra, sicut est scriptum. *Ne timueritis ex eis, neque terreamini à facie eorum, qui corpus occidunt: animam vero non possunt occidere. Quod autem in aure auditis prædicate in lumine, illum timentes qui potest animum & corpus occidere, & mittere in gehennam.*

Matt. 10. Luc. 12.

Fratres mei in carne enim ambulantes non *secundum carnem militamus. Arma enim militiæ nostræ non carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum consilia destruentes & omnem exaltationem extollentem se aduersus scientiam Dei: & in captiuitatem redigentes omnem cogitationem in obsequium Christo perducentes.*

2. Cor. 10.

De cætero, fratres, confortamini in Domino, & in potentia fortitudinis eius. Pax vobis multa, & gratia à Deo & Domino nostro Iesu Christo ministretur. Amplectimur & osculamur ac si præsentes charitatem vestram in vnitate Spiritus, in vinculo pacis & charitatis Christi. Deus vos incolumes custodiat dilectissimi nobis.

Eph. 6.

EPISTOLA CXXXVII.

F

Zacharias Papa vniuersis Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, Abbatibus, cunctis etiam Ducibus, Comitibus, omnibusque Deum timentibus per Gallias & Francorum prouincias constitutis.



REFERENTE nobis reuerendissimo atque sanctissimo fratre nostro Bonifacio Episcopo, quod dum synodus aggregata esset in prouincia vestra, iuxta nostram commonitionem, mediantibus filiis nostris *Pippino & Carolomanno* Principibus vestris, peragente etiam vicem nostram prædicto Bonifacio, Dominus autem inclinasset corda vestra cum Principibus vestris in prædicatione eius, vt omnibus commonitionibus eius obediretis: & falsos & schismaticos, & homicidas, & fornicarios à vobis expelleretis sacerdotes, omnipotenti Deo nostro gratias egimus, & pro vobis incessanter sumus orantes, vt qui cœpit in vobis opus bonum perficiat vsque in finem. Obsecro enim omnes vos, coram Deo, vt eius commonitionibus firmiter obediatis.

lib. 1. vit. c. 7. Mog. p. 396.

G

Ipsum enim vice nostra in partibus illis ad prædicandum habemus constitutum, vt vos Deo propitio ad viam perducat rectitudinis, & à cunctis facinoribus salui esse possitis. Habuistis enim, peccatis facientibus, nuncusque falsos & erroneos sacerdotes. Vnde & cunctæ Paganæ gentes vobis pugnantibus præualebant. quia non erat differentia inter Laicos & Sacerdotes, quibus pugnare licitum non est.

Qualis enim victoria datur, vbi sacerdotes, vna hora, Dominica pertractant mysteria, & Christi Dominicum * porrigunt corpus pro suarum animarum redemptione, & postea Christianos quibus hoc ministrare debuerant, aut Paganos, quibus Christum prædicare, propriis, sacrilegisque manibus necant: & fit secundum Domini verbum. *Vos estis sal terræ. Quod si sal euanuerit, in quo condietur? ad nihilum valet vltra: nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.* Et dum hæc ita sint, & tales in vobis fuerint sacerdotes, quomodo victores contra vestros inimicos esse poteritis? Nam si mundos & castros ab omni fornicatione & homicidio liberos habueritis sacerdotes, vt sacri præcipiunt canones, & nostra vice prædicat præfatus Bonifacius frater noster, & ei in omnibus obedientes extiteritis, nulla gens ante conspectum vestrum stabit: sed corruent ante faciem vestram, omnes paganæ gentes: & eritis victores. Insuper & bene agentes vitam possidebitis æternam. Vos enim, charissimi fratres, qui estis veri sacerdotes, vel sub regulari disciplina constituti: sic vosmetipsos exhibete: vt decet Dei ministros & Dei dispensatores mysteriorum Dei, vt non vituperetur ministerium vestrum: ne fiat in vobis quod scriptum est. *Erit sicut populus, sic sacerdos.* Et si hoc fuerit, qualis vobis erit ab hominib9 laus? aut qualis à Deo exspectatur retributio? Sed sic vos corrigite, vt veri sacerdo-

S. dabitur. * S. consecrant.

Mat. 5. salietur.

H

Isa. 24. S. Quam-obrem prouehite.

A tes, & tales ad sacerdotium producite vt & vobis & illis testimonium maneat bonum, ab his qui foris sunt, quatenus ab hominibus vobis acquiratis laudem, & à Deo mercedis præmium in æterna beatitudine percipere mereamini: eo quod per vos ad Christi perducti sunt rectam fidem, innoxios habentes sacerdotes. Ad Synodum quoque omni anno conuenite, ad pertractandum de vnitate Ecclesiæ, vt si quid aduersi acciderit radicitus amputetur: & Dei Ecclesia maneat inconcussa. Bene valete.

EPISTOLA CXXXVIII.

Reuerendißimo & sanctißimo fratri Bonifacio Coepiscopo Zacharias seruus seruorum Dei.



Vm nobis sanctissimæ fraternitatis tuę syllabæ delatæ fuissent, atq; per singula relegi fecissemus reperimus in earundem litterarum tuarum serie, quod peccatis nostris facientibus, dum Dominici tritici semina quæreres elaborare ad augendam segetem spiritalem, subito inimici superseminauerunt zizania, vt sanctitatem tuam in bono opere impedirent. Sed tua sancta fraternitas incessanter orationi instat pariter cum fratribus, qui tecum laborant: & spiritales sarculos construens zizaniam eradicans deportes ad comburendum. Vt Beatus *Gregorius* Papa. *Bonum*, inquit, *opus vobis sit in voluntate: nam ex diuino adiutorio erit in perfectione*. His ita se habentibus, charissime frater, confortare in Domino & ipse erit adiutor tuus. De incursione autem gentium, quæ in tuis plebibus facta est, mœrendum nobis est sed hæc aduersitas nullatenus tuam fraternitatē conturbet: quia & Romana ciuitas ex accidentibus facinoribus est depopulata: & tamen omnipotentia sua Dominus ex supernis eam dignatus est consolari. Sic etenim credimus, quia & vos consolabitur. Sed populis tibi commissis, reuerendissime frater, prædica ieiunium, supplicationes apud Deum Litaniarum, & supereminens clementia eius adiuuabit vos. Te autem, vt prædiximus nullatenus aduersa conturbent: sed in bono opere, quod cœpisti, nullo modo deficias. Nos vero licet immeriti & peccatores existamus nostris precibus vel consacerdotum nostrorum, in quantum possumus, adiuuamus.

(Margin: lib. 1. vit c. 8. Mog. p. 397. — B — Vide c. 20. l. 32. 7. Iob. & c. 1. p. 4. Past. — aliter Sur. — C)

De Synodo autem congregata apud Francorum prouinciam, mediantibus *Pippino & Carolomanno* excellentissimis filiis nostris iuxta nostrarum syllabarum commonitionem peragente vicem nostram tua sanctitate, qualiter egisses cognouimus, & omnipotenti Deo nostro gratias egimus, qui eorum corda confirmauit, vt in hoc pio opere adiutores existerent: Et omnia optime & canonice peregisti tam de falsis Episcopis & fornicariis, & schismaticis quam & in reliquis nomine Sacerdotibus contra Canonum instituta agentibus, vel contra Catholicam & Apostolicam Dei Ecclesiam, de quibus secundum tuam relationem per singula respondemus.

De eo autem quod suggessisti, quod elegerunt vnam ciuitatem omnes Francorum Principes pertingentem vsque ad Paganorum fines, & in partes Germanicarum gentium, vbi antea prædicasti, quatenus ibi sedem Metropolitanam perpetuo habere debeas, & inde cæteros Episcopos instrueres ad viam rectitudinis, post tui successores perpetuo iure possideant, hoc quod decreuerunt nos læto suscipimus animo, eo quod ex Dei nutu factum est. Quod vero quidam falsi sacerdotes & schismatici hoc impedire conati sunt, eorum vanum agonem Dominus dissipabit, & illa faciet stabilita, quæ sanctorum Patrum statuis conueniunt concordare. Et quia tibi ipsi Principes Francorum etiam in hoc adiutores extiterunt, retribuat illis omnipotens Deus vicissitudinis præmium, & innumera largiatur bona.

(Margin: D — Su. videtur. Cont.)

Nam de illo similiter falso Episcopo, quem dixisti, quod adulterati Clerici, & homicidæ filius, in adulterio natus, & absque disciplina nutritus: & cætera mala & horribilia, quæ per singula enarrasti, ac per hoc is sui similes sacerdotes consecrauit; De hoc meminit tua reuerenda fraternitas, quia iam tibi sæpius scripsimus, vt nullus homicida nullus adulter, nullus fornicator sacrum ministerium debeat tractare. Sed neque ex pœnitente quis, aut talis qualem sacri canones prohibent esse sacerdotem.

(Margin: E)

De baptizatis vero ab illis seu Ecclesiis consecratis requirat tua fraternitas, si aut Ecclesias in nomine Trinitatis consecrauit, aut paruulos similiter baptizauit dum sacerdotio fungebatur. Et sic consecratio Ecclesiarum, & paruulorum baptisma sit confirmatum.

Et hoc pariter suggessisti, quod hi qui ante proiecti sunt sacerdotes, à nobis se absolutos apud Francorum prouinciam diuulgent. Quod tua sancta fraternitas nullo modo credat. Quia (quod impossibile est) si hoc fecissemus, tuæ charitati per nostras indicassemus litteras. Sed hoc, quod impossibile, nullo modo credas. Quia non aliud prædicamus, & aliud agimus, & dirigimus, vt illi garriunt: sed auxiliante Deo illud, quod prædicamus finetenus obseruandum censemus. Hoc autem sanctitatem tuam, firmissime vt teneas, hortamur, vt sanctorum Patrum institutis, & consultis sacrorum Canonum omnimodo obsequi debeas: quia nos nullatenus aliud prædicamus, aut aliud agimus.

(Margin: F — S. studeas.)

Nam de eo quod obsecrasti, vt Francorum Principibus scriberemus, vel cæteris Francis, vt petisti, eis per singula scripsimus: vt tibi & amici sint, & adiutores in Dominico opere existant.

De censu vero expetendo, eo quod impetrare à Francis ad reddendum Ecclesiis vel monasteriis non potuisti, quam vt in vertente anno ab vnoquoque coniugio seruorum duodecim denaria reddantur, ex hoc gratias ago Deo, quia hoc potuisti impetrare, & dum Dominus donauerit quietem, augentur & luminaria Sanctorum proeo quod nunc accidit tribulatio, *Saracenorum*, *Saxonum* vel *Fresonum*, sicut tu ipse nobis innotuisti.

(Margin: S. plus non p.)

De eo namque quod interrogasti, quod illi qui depositi sunt pro capitalibus peccatis, de gradu sacerdotali, dum eos repperisses adulteros, homicidas, vt nec sacerdotes nec Clerici esse possint, nec sub pœnitentia Monachi esse volunt, sed pergentes apud palatium Regis Francorum rogant, vt eis loca tribuat Ecclesiarum, vel monasteriorum, vt laicam vitam viuant, dispergentes Sanctorum loca, sed & de hoc pariter qualiter fieri debeat Francorum Principibus commonentes direximus. In alia quippe tua epistola repperimus contineri omnia, quæ contra te egerunt falsi & schismatici Episcopi, id est, Aldebertus & Clemens per quæ, omnia acta ipsorum, & impiissimum errorem singillatim indicasti. Nos vero congregatis fratribus, & consacerdotibus nostris, eorundem prauorum sceleratissima acta in eorum præsentia relegi fecimus: & dum nobis coram Concilio relecta fuissent, pio studio omnes eodem schismatica dogmata ipsorum, seu sceleratissimam vitam, quam sibi Aldebertus conscribere fecit, vna voce exclamauerunt, vt igni cremarentur. Sed nos hoc non fieri rectum iudicauimus, pro eo quod ad reseruandum siue in æternum eos condemnandum, in scrinio sanctæ Ecclesiæ reseruanda mandauimus. Suscipientes ipsi dignam sententiam, cuius instar actionis, ad tuam direximus fraternam sanctitatem, vt relecta in prouincia Francorum omnis schismaticus audiens taliter à sancta Dei Catholica & Apostolica Ecclesia iudicatum, à sensus sui paruitate resipiscat.

(Margin: G — S. commonitoria direximus scripta. — Libri hæreticorum interdum seruandi. — H)

In tertia tua namque epistola intimasti de alio se ductore, nomine *Geolcobo*, qui antea false Episcopi honore fungebatur, & quia, sine cuiuscunque consultu, apud nos properat, dum aduenerit, vt Domino placuit, fiet, Tua autem reuerentia, vt cœpit, auxiliante Domino vice nostra volumus, vt omni anno, apto tempore, in Francorum prouincia, Concilium debeat celebrare: vt frequentia sacerdotum, siue institutis sacrorum mediantibus, illic quid aduersum nullo modo valeat pullulare: sed magis Ecclesiæ Dei vnitas, & disciplina Catholica atque Apostolica vbi-

que

A quæ in illis partibus dilatata cunctæ populorum turbæ etiam in occiduis partibus, veri Catholici esse possint: & non amplius per falsos sacerdotes erroribus inuoluti demergantur in interitum. Dum vero concilium aggregaueris, sic tua fraternitas conflictum habeat cum Metropolitanus, quos confirmauimus, de eo quod dixisti, vt nullus sine cõmendatitiis suscipiatur epistolis. Tamen & pro hoc ipso, & pro omnibus vtilitatibus sanctæ Ecclesiæ, Francorum Principibus, commonitionis direximus litteras: vt iam superius fati sumus. De ciuitate namque illa quæ nuper *Agrippina* vocabatur, nunc vero *Colonia*, iuxta petitionem Francorum, per nostræ auctoritatis præceptum, nomini tuo metropolim confirmauimus, & tuæ sanctitati direximus, pro futuris temporibus, eiusdem Metropolitanæ Ecclesiæ stabilitatem. DEVS te incolumem custodiat reuerendissime, & sanctissime frater. Data pride Kalend. Nouemb. imperante Domino piissimo augusto *Constantino*, à Deo coronato, magno Imperatore anno XXVII. Imperii eius * anno quinto, Indictione quarta & decima.

* In S. deest. B

EPISTOLA CXXXIX.

ZACHARIAS BONIFACIO.

Reuerendissimo & sanctissimo Bonifacio Coepiscopo, Zacharias seruus seruorum Dei.



Egregius nos admonet Beatus Apostolus Paulus in eo quod ait. *Imitatores mei estote, sicut & ego* CHRISTI. Hinc est ergo, vt, per spiritale charitatis vinculum, etsi corpore absentes, Spiritu vero semper fraternæ sanctitati tuæ simus præsentes: ita vt in nostris visceribus te habentes charissimum fratrem, & consacerdotem, licet peccatores, tamen, spe diuina freti, assidue in nostris orationibus memoriam tui agere non desistimus: petentes immensam Christi Dei diuinitatem, vt ad peragendum suum te confirmet ministerium: quatenus in diem aduentus eius, Illam placabi em merearis exprimere vocem. *Ecce ego & pueri, quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam.* Vt continuo altisona & desiderabilis vox inter illos, qui ab initio mundi ei placuerunt, consonanter te in illorum inuitatione submittat, in qua dicturus est. *Venite benedicti patris mei, percipite regnũ quod vobis paratum est ab origine mundi.* His ita se habentibus agnoscas charissime, flagitasse à nobis *Pippinum* excellentissimũ, maiorem domus gentis Francorum, per suum hominem nomine *Ardobanium*, religiosum Presbyterum aliquanta capitula de sacerdotali ordine, & quæ ad salutem animæ pertinent: simul etiam & pro illicita copula, qualiter sese debeant custodire iuxta ritum Christianæ religionis, & sacrorum Canonum instituta. Et quanquam de hoc iam experta sit tua fraterna sanctitas, quæ à nobis sunt decreta, illius tamen vocibus aurem accommodantes, in breui eloquio conscripta Apostolica documenta direximus: pro quibus, vt in sacerdotali collegio lectioni pandantur, tuam fraternam sanctitatem inibi euocari dedimus in mandatis.

L. 1. vit. c. 9. Mog. p. 401. I. Cor. I. C — Is. 8. Io. 18. — Mat. 25. — D

Et dum pro hac re fuerit aggregatum Concilium ad medium deducantur sacrilegi illi, & contumaces, *Aldeberthus*, & *Godalsacius*, & *Clemens* † Exepiscopi, vt eorum denuo, subtili indagatione cribretur causa. Quos si deuiantes à rectitudinis tramite vsquequaque repereritis, & conuicti fuerint inclinari ad viam conuerti rectitudinis, vt bonum atque placitum in oculis vestris paruerit cum Principe prouinciæ disponite, secundum sacrorum Canonum sancita. Sin autem in superbia perstiterint contumaciter proclamantes reos se non esse, tunc cum probatissimis atque prudentissimis sacerdotibus duobus aut tribus prædictos ad nos dirigatis viros, vt profunda inquisitione coram sede Apostolica eorum inquiratur causa, & iuxta quod meruerint, finem suscipiant. Age itaque, dilectissime frater, in ministerio tibi commisso, vt ab omnipotente Deo mercedis præmium recipiens æternam vitam consequi merearis. Deus te incolumem custodiat, reuerendissime frater. Data nonis Ianuariis, Imperante Domino nostro piissimo Augusto *Constantino*, à Deo coronato magno Imperatore Anno XXVIII. Imperii eius anno sexto, Indictione XV.

* deest in Surio. — E — desunt in S. & sunt in Mariano.

EPISTOLA CXL.

F

Reuerendissimo & sanctissimo fratri Bonifacio Coepiscopo, Zacharias seruus seruorum Dei.



Sacris liminibus beati Apostolorum principis Petri & nostris obtutibus præsentatus præsens *Burchardt* dilectus nobis Episcopus, fraternæ sanctitatis tuæ attulit affatus, per quorum scriptum tenorem agnouimus, magnum te habere certamen, & sudoriose elaborare fraternitatem tuam, in prædicatione Euangelii CHRISTI Dei nostri: & exhortatione sanctæ Catholicæ, & orthodoxæ, rectæ fidei, quam à redemptore nostro Deo & Domino IESV CHRISTO per à se institutum beatum Principem *Petrum*, & vas electionis *Paulum*, omnesque Apostolos traditam suscepimus. Quibus agnitis, etsi peccatores, extensis ad æthera palmis, omnipotenti Deo immensas egimus gratias: petentes eius ineffabilem diuinitatem, vt multo amplius confirmet atque corroboret cor fraternitatis tuæ: & sospitem, atque robustum corpore annuat permanere: vsquequo eius diuinitas te superstitem in hac iusserit esse vita, ad perficiendum ministerium tibi impositum, & ad portandum lucrum animarum in diem Christi Iesus vt illam merearis audire desiderabilem vocem, quam dicturus est, Dominus diligentibus se: *Venite benedicti patris mei, percipite regnum vobis paratum ab origine mundi.* Erant autem inserta in eisdem tuis affatibus diuersa capitula: de quibus iudicium atque consilium & solatium sedis Apostolicæ tibi dirigi flagitasti.

lib. 2 vit. c. 10. Mog. p. 403. — S. Irenius — Matt. 25. G

Primum capitulum pro synodo prouinciæ in qua natus & nutritus es, quam & in gentem *Anglorum* & *Saxonum* in *Brittania* insula primi prædicatores ab Apostolica sede missi, *Augustinus*, *Laurentius*, *Iustus*, & *Honorius*, nouissime & tuis temporibus *Theodorus* Græcolatinus ante philosophus, & Athenis eruditus Romæ ordinatus, pallio sublimatus, ad præfatam *Brittaniam* transmissus iudicabat & gubernabat, in illa tale decretum & iudicium firmissime præceptum & diligenter demonstratum esse dinoscitur, vt quicunque sine inuocatione Trinitatis lotus fuisset, quod sacramentum regenerationis non haberet: quod omnino verum est. Quia si mersus in fonte baptismatis qui fuerit sine inuocatione Trinitatis perfectus non est; nisi fuerit *in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti baptizatus.*

S. in gent

H

De illo autem quod per quosdam affirmari scripsisti, vt si euangelicis quis verbis, inuocata Trinitate, iuxta regulam à Domino positam, quicunque mersus esset, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, quod sacramentum sine dubio haberet, & tam fortiter verbis euangelicis fuisset consecratum baptisma, vt quamuis sceleratissimus quisque hæreticus, vel schismaticus, aut latro, vel fur siue adulter hoc homini petenti ministret, tamen Christi esset baptisma euangelicis verbis consecratum.

Transp. s.

Et è contra, si minister iustus fuisset, & Trinitatem iuxta regulam à domino positam in lauacro non dixisset,

A

ſet, verum baptiſma non eſſet; quod dedit. Pro illis itaque immundis & incertis viris, hæreticis, atque ſchiſmaticis, qui in nomine *Trinitatis* petentes baptizant. ſed & de his, qui ſine inuocatione *Trinitatis* mergunt in fonte baptiſmatis, fraternitati tuæ notum, quid de illis ſacrorum canonum ſeries contineat: quod & tenere te firmiter hortamur.

Leuit. 11.

Scriptum quippe eſt, dicente domino. *Sancti eſtote, quoniam & ego ſanctus ſum.* Quod ſuſcepiſti frater à noſtro prædeceſſore ſanctæ recordationis *Gregorio* huius Apoſtolicæ ſedis Pontifice in eo permane: & ab euangelica & Apoſtolica ſeu ſanctorum patrum tradita doctrina nullo modo declines: ſed indutus loricam fidei, & galeam ſalutis viriliter contra nequitias Diabolicæ fraudis: * Apoſtolicam præſentando vitam, reſiſte. Scriptum namque eſt: *Ecce dedi faciem tuam potentem aduerſus faciem eorum: & conſtantiam tuam confortabo aduerſus contentiones eorum: & erit fortior petra conſtantia tua.*

* in S. non.
Ierem. 1.

In S. ſunt hæc omiſſa omnia.

Pro ſacrilegis itaque Presbyteris, vt conſcripſiſti, qui tauros, hircos, diis paganorum immolabant, manducantes ſacrificia mortuorum, habentes & pollutum miniſterium ipſique adulteri eſſe inuenti ſunt, & defuncti: modo vero incognitum eſſe, vtrum baptizantes Trinitatem dixiſſent an non: & timent illi qui viui ſunt, quod in tali miniſterio non ſint baptizati, quibus reſpondens iuſſiſti omnes baptizare. Hoc quoque obſeruaſſe in ſupra dicta ſynodo ſacerdotes, vt qui vel vnam perſonam de *Trinitate* in baptiſmo non nominaret, illud baptiſmum eſſe non poſſe.

B

Quod pro certo verum eſt. Quia qui vnum ex ſancta *Trinitate* confeſſus non fuerit, perfectus Chriſtianus eſſe non poteſt. Qui enim confitetur Patrem & Filium, ſi confeſſus non fuerit, Spiritum ſanctum: nec Patrem habet nec filium. Et qui confeſſus fuerit Patrem, & Spiritum ſanctum, & Filium non fuerit confeſſus, nec Patrem habet, nec Spiritum ſanctũ, ſed vacuus eſt à gratia diuina. Eos autem quos reperiſſe affata eſt fraternitas tua pſeudoſacerdotes multo maiores numeri, quam Catholicos, * erroneos ſimulatores ſub nomine Epiſcoporum vel Presbyterorum, qui nunquam ab Epiſcopis Catholicis fuerunt ordinati, illudentes populo, & miniſteria eccleſiæ confundentes, & conturbantes, aut falſos gyrouagos, adulteros, ſacrilegos, hypocritas, & multos ſeruos tonſuratos qui fugerunt à dominis ſuis, ſeruos diaboli, transfigurantes ſe miniſtros Chriſti.

* non in S.

S prohibeant.

Qui ſine Epiſcopo, proprio arbitrio viuentes, populares defenſores habentes contra Epiſcopos, vt ſceleratos mores eorũ nõ confringant, ſeorſum populum cõſentaneũ cõgregant, & illud erroneum miniſterium non in eccleſia Catholica, ſed per agreſtia loca, per cellas ruſticorum, vbi eorum imperita ſtultitia cælari Epiſcopos poſſit, perpetrant, nec fidem Catholicam Paganis prædicant, nec ipſi fidem rectam habent, ſed nec ipſa ſolennia verba, quæ vnuſquiſque Catechumenus, ſi talis ætatis eſt, vt iam intellectum habeat, ſenſu cordis ſui percipere & intelligere, nec docent, nec quærunt ab eis, quos baptizare debent, id eſt, abrenunciationem Sathanæ, & cætera. Sed neque ſignaculo crucis CHRISTI eos muniunt, quæ præcedere debent baptiſmum: ſed nec aliquam credulitatem vnius Deitatis, & ſanctæ Trinitatis docent: neque ab eis quærunt: vt corde credant ad iuſtitiam, & oris confeſſio fiat illis ad ſalutem.

C

D

Rom. 10.

Hos itaque miniſtros Satanæ, & non Chriſti, vbicunque repereris, chariſſime nobis, aggregato prouinciali & ſacerdotali collegio, omnimodo deuita: & à ſacerdotali honore priuatos, ſub regula monachica & pœnitentia ſubmiſſos, vitam finire ordinabis, vt carne afflicti ad viam quandoque redeant rectitudinis, & ſi corde crediderint, oris eorum vera confeſſio illis fiat in ſalutem. Si vero non fuerint conuerſi, tuæ prædicationis non periet iuſtitia. Habebis enim ſolatiantem te, contra nequitiam malignantium, ſanctorum Apoſtolorum, & cæterorum probabilium patrum canonicam ſanctionem.

S. ſalutis.

S. peribit. Omiſſa in S.

Confortare itaque, reuerendiſſime mihi: & præuale in lege: in euangelio CHRISTI: & prædicatione Catholicæ ac orthodoxæ fidei: quia ipſe glorificabit te. Tribulatio enim corporis noſtri temporalis eſt: & finem habet: *Probatio autem ſpem: ſpes vero non confundit*, vt ait Apoſtolus: *quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Quis namque ſeparabit nos à charitate Chriſti: tribulatio an anguſtia*, &c. Et ſi deiicimur frater, non perimus.

E

Rom. 8.

Conferamus autem mortem Ieſu in corpore noſtro: vt vita Ieſu in die aduentus ſui in corpore noſtro manifeſta fiat, ſicut per eius diuinam edocti ſumus vocem. *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.* Conforta itaque & dilectiſſimos nobis omnes orthodoxos Epiſcopos, & ſacerdotes, atque Leuitas vel Clericos, religioſos Abbates & Monachos ſeu glorioſiſſimos Duces, cunctoſque Optimates, Chriſtianæ legis ſeruatores vt nobis ſint adiutores contra aduerſarios orthodoxæ fidei, omneſque hæreticos atque ſchiſmaticos, quatenus & ipſi de fructu boni operis gaudere mereantur in cœleſtibus regnis.

Matth. 5.

S optimates Francorum.

F

Sicut ſcriptum eſt. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo meo: & ſcribam ſuper illum nomen meum.* Interea ſcripſit reuerenda fraternitas tua reperiſſe quendam Presbyterum, genere Scotum, nomine *Sampſone*, errantem à via veritatis, dicentem & affirmantem, quod ſine myſterica inuocatione, aut lauacro regenerationis poſſe fieri Catholicum Chriſtianum, per Epiſcopalis manus impoſitionem.

Apoc. 3.
S. myſtica.

Hic autem qui dicit vacuus eſt Spiritu ſancto, & alienus à gratia Chriſti, atque à conſortio ſacerdotali abiiciendus. Quis enim niſi baptizetur iuxta præceptum Domini *in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti*, & ſic per manus impoſitionem conſecretur, poteſt eſſe Catholicus? Hunc nequiſſimum virum talia prædicantem ab Eccleſia Dei ſancta condemnatum expelle: Illos autem viros, qui ab hæreticis baptizati ſunt, & dubietas tenet, quod in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti, non ſunt baptizati, inquiſita rei veritate, ſi ab erroneis ſacerdotibus baptizati ſunt, hos ſine dubio iuxta prædeceſſoris noſtri beatæ memoriæ Gregorii Papæ & ſacrorum canonum traditum tibi mandatum, implere non omittas, ne in æternum pereant, ſed potius Euangelica conſecratione ſaluentur.

Matt. 28.
Ioan. 3.

aliter S.

G

S. volumus. Liber S. Bonifaci.

Intuiti autem ſumus & volumen à te directum vniuerſis Epiſcopis Presbyteris, Diaconibus vel cæteris religioſam vitam degentibus *de vnitate fidei Catholicæ*, & doctrinam Apoſtolicam ſcriptam valde nobis acceptabilem eſſe cognoſcas: quoniam per Spiritus ſancti gratiam in te diffuſam, chariſſime, hoc operari ſtuduiſti. Interea per alia ſcripta fraternæ ſanctitatis tuæ petiſti: vt Sacerdos à nobis dirigatur in partibus Franciæ & Galliæ ad Concilia celebranda.

Sed dum, Deo propitio, tua ſanctitas ſuperſtes exiſtit, qui ſedis Apoſtolicæ & noſtram illic præſentas vicem, alium illic dirigere neceſſarium non eſt. Quos autem repereris, amantiſſime frater, habentes ſcientiam ſacræ doctrinæ, & ſanctam tenentes legem, atque orthodoxam ſine dubio defendentes fidem, hos mittere ſtude in quibus præuideris locis ad prædicandum verbum ſalutis.

H

Concilia vero, aggregatis Epiſcopis prouincialibus, vt tibi & vbi tibi rectum videtur, celebranda procura: & quos deuiãtes inueneris confunde facies eorum ignominia vt ſint coram omnib. ſine honore: Dominus enim Deus noſter erit tecum.

Suſcepimus vero & chartam conſcriptam veræ atque orthodoxæ profeſsionis & Catholicæ vnitatis, quam cum dilectiſsimis nobis Epiſcopis patris Francorum tua direxit reuerenda fraternitas.

Quam reſerantes nimio gaudio ſumus repleti, innumerabiles gratias agẽtes Deo Patri omnipotenti, quia vnanimitatem eorum ad ſocietatem noſtram reuocare dignatus eſt, vt ſpiritalis eorum mater lætetur ſancta Eccleſia.

Noſtra autem vice, chariſsime, omnes in oſculo pacis Chriſti ſaluta: quia & nos dilectioni eorum gratias agentes Apoſtolicas miſimus litteras.

A

Nam & hoc intimatum est à tua fraterna sanctitate, quod *Virgilius* ille (nescimus si dicatur Presbyter) malignatur aduersum te, pro eo quod confundebatur à te, erroneum se esse à Catholica doctrina: immissiones faciens *Otiloni* Duci *Baioariorum*, vt odium inter te & illum seminaret: aiens quod & à nobis esset absolutus, vnius defuncti ex quatuor illis Episcopis, quos tua illic ordinauit fraternitas, diœcesim obtinere. Quod nequaquam verum est: quia mentita est iniquitas sibi. De peruersa autem & iniqua doctrina quam contra Deum & animam suam locutus est, si clarificatum fuerit, ita eum confiteri, quod alius mundus, & alii homines sub terras sint, † hunc accito consilio ab ecclesia pelle sacerdotii honore priuatum.

† Addit S. aliusque Sol & Luna.

Attamen & nos scribentes prædicto Duci euocatorias de prænominato *Virgilio* mittimus litteras, vt nobis præsentatus, & subtili indagatione requisitus, si erroneus fuerit inuentus, canonicis sanctionibus condemnetur. Qui enim seminant dolores, ipsi metunt eos. Sic enim scriptum est. *Peruersæ cogitationes separant à Deo; probata autem virtus corripit insipientes.*

In S. non.

Sap. 1. S. synodo.

B

Pro *Sidonio* autem supra dicto, & *Virgilio* Presbyteris, quod scripsit sanctitas tua, agnouimus. Illis quidem, vt condecebat, comminando scripsimus tuæ autem fraternitati plus credulitas quam illis admittetur. Si autem placuerit Deo, vita comite, sedi Apostolicæ eos, missis Apostolicis litteris, vt prælatum est, euocabimus. Docuisti enim eos & non susceperunt: & factum est in illis, sicut scriptum est, Sapientia.

S. in lib. Sapientiæ. Eccl. 22. v. 7. v. 18. ib. c. 16.

Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam, arenam & salem & massam ferri facilius est portare quam hominem imprudentem & fatuum, & impium. Quoniam *qui minoratur corde, cogitat inania: & vir imprudens & errans cogitat stulta.* Non ergo ad iracundiam prouocetur cor tuum, frater, sed in patientia tua vbi tales reppereris, admone, obsecra, increpa, vt conuertantur ab errore ad viam veritatis. Et si conuersi fuerint, saluasti animas eorum: si vero in duritia permanserint: mercedem ministerii tui non perdes: illos autem iuxta Apostoli vocem deuita.

Iac. 5.

Alia deniq; scripta tuæ fraternitatis continebant, quod iam olim de *Agrippina* ciuitate scripsisti, quod Franci non perseuerauerunt in verbo, quod promiserunt: & nunc moratur tua fraternitas in ciuitate *Maguntia.* Petisti autem, vt cum nostro consultu pro superueniente tibi senectute, & plena dierum ætate, atque imbecillitate corporis, vt si inuenire potueris * alium in eandem sedem, in qua præes, pro tui persona debeas collocare, Tu vero, Charissime, Legatus & missus esse, vt fuisti, sedis Apostolicæ. Nos vero, adiutore Deo, consilium præbemus tuæ reuerendæ sanctitati, vt pro salute animarum rationabilium, fautore Christo, sedem, quam obtines sanctæ *Moguntinæ* Ecclesiæ, nequaquam relinquas, vt impleatur in te Dominicum præceptum; *Qui perseuerauerit vsque ad finem, hic saluus erit:* sin vero, si Dominus dederit iuxta tuam petitionem hominem perfectum, qui possit sollicitudinem habere, & curam pro salute animarum, pro tui persona illum ordinabis Episcopum. eritque in euangelio tibi credito, & ministerio Christi portando in omni loco requirens, & confortans Ecclesiam Dei. Oramus itaque Dominum & Redemptorem nostrum, vt sacris interuentionibus suæ sanctæ genitricis semper virginis Mariæ Dominæ nostræ, & beatorum Principum Apostolorum Petri & Pauli orantem pro nobis fraternam sanctitatem tuam sospitem & incolumem conseruare dignetur. * Deus te incolumem custodiat, reuerendissime & sanctissime frater. Data Kalendis Maii, imperante Domino piissimo augusto *Constantino*, à Deo coronato, magno Imperatore, pacifico, imperii anno † XXIX.

S. quia.

C

* S. idoneū in S. non.

Matth. 24.

D

* in S. non.

† Patriciatus eius anno septimo, indictione prima.

† S. xxxix. † non in S. I. pater eius.

EPISTOLA CXLI.

E

Reuerendissimo Patri, dilectissimo Domino, cum timore & honore venerando Magistro, Apostolici honoris priuilegio prædito, Pontificatus infula Apostolicæ sedis sublimato Zachariæ, Bonifacius exiguus seruus vester, licet indignus & vltimus, tamen Legatus Germanicus deuotissimus, optabilem in Christo immarcescibilis charitatis salutem.



PATERNÆ pietatis vestræ sanctitatem subnixis precibus obsecro, vt hunc Presbyterum meum portitorem litterarum mearum, nomine *Lul.* grato animo clementer suscipiatis. Habet enim secreta quædam mea, quæ soli pietati vestræ profiteri debet: quædam viua voce vobis dicere, quædam per litteras notata ostendere; de quibusdam vero necessitatibus meis inquirere & interrogare, & mihi paternitatis vestræ responsum & consilium ex auctoritate sancti *Petri* Principis Apostolorum ad solatium senectutis repræsentare, vt his omnibus auditis & consideratis, si quæ sint, quæ vobis placeant facta, adaugere; Deo volente, studeam: Si autem quid, vt timendum est, displiceat, & præcepto sancti Apostolatus vestri vel indulgentiam merear, vel dignam pœnitentiam persoluam. Antecessor etenim præcessoris vestri venerandæ memoriæ *Gregorius*, dum me indignum ordinauit, & ad prædicandum verbum fidei Germanicis gentibus misit, sacramento me constrinxit, vt canonicis & iustis Episcopis & Presbyteris in verbo, in facto, in consensu astipulator & adiutor fierem. Hoc autem cum diuina gratia implere studui. Falsos autem sacerdotes, hypocritas, & seductores populorum, vel corrigerem ad viam salutis, vel declinarem, & abstinerem à communione ipsorum; quod ex parte seruaui, & ex parte custodire & implere non potui. Spiritaliter impleui sacramentum, quia in consensum & in consilium illorum non venit anima mea. Corporaliter autem ab eis omnino abstinere non potui. Dum venissem ad Principem Francorum, cogente Ecclesiarum necessitate, cum tales ibi reperi, quales nolui: sed tamen in sancta communione corporis Christi illis non communicaui.

Lib. 2. vit. c. 13 Mog. 413.

F

G

Præcepit quoque mihi præfatus Apostolicus Pontifex, vt populorum, quoscunque visitassem, conuersationem & mores Apostolicæ sedis Pontifici indicarem, quod in Domino confido me fecisse. De eo autem quod iam præterito tempore de Archiepiscopis & de palliis à Romana Ecclesia petendis, iuxta promissa Francorum, sanctitati vestræ notum feci, indulgentiam Apostolicæ sedis flagito: quia quod promiserunt, tardantes non impleuerunt: & adhuc differtur & ventilatur: quid inde perficere voluerint, ignoratur; sed mea voluntate impleta esset promissio.

Est præterea locus syluaticus in eremo vastissimæ solitudinis, in medio nationum prædicationis nostræ, in quo monasterium construentes, monachos constituimus sub regula sancti Patris *Benedicti* viuentes: viros strictæ abstinentiæ, absque carne & vino, absque sicera & seruis, proprio manuum suarum labore contentos. Hunc locum supradictum, per viros religiosos & Deum timentes, maxime *Carolomannum* quondam Principem Francorum, iusto labore acquisiui: & in *honore sancti Saluatoris dedicaui.* In quo loco, cum consensu pietatis vestræ, proposui aliquantulum vel paucis diebus fessum senectute corpus requiescendo recuperare, & post mortem iacere. Quatuor etenim populi, quibus verbum Christi per gratiam Dei diximus, in circuitu loci huius habitare dinoscuntur.

Fuldense monast.

H

S. prædicauimus.

Quibus, cum vestra intercessione, quamdiu viuo vel sapio, vtilis esse possum. Cupio. n. vestris orationib. comitante gratia Dei, in familiaritate Rom. Ecclesię, & vestro seruitio, inter Germanicas gentes, ad quas missus fui, perseuerare: & pcepto vestro obedire: sicut scriptum est. *Iudiciū patris audite, filii dilecti: & sic facite, vt salui sitis.* Et alibi. *Qui honorat*

Eccl. 3. ib.

patrem

A *patrem suum, vita viuet longiore.* Et iterum. *Honora patrem tuum, vt superueniat tibi benedictio à domino & benedictio patris firmat domus filiorum.*

EPISTOLA CXLII.

Reuerendissimo & sanctissimo patri Bonifacio coepiscopo Zacharias episcopus seruus seruorum Dei.

L. 2. vi. c. 14. Mog. p. 414.

BENEDICTVS Deus pater domini nostri Iesu Christi, qui dispersa congregat, & congregata conseruat: augetque fidem & fiduciam seruis suis ad prędicandum verbum Euangelii Iesu Christi domini nostri, cum eodem Patre (non in S.) & Spiritu sancto in vnitate viuentis in sæcula sæculorum: ipsi gloria & laus, qui adiutor & protector est in se credentibus. Ipse enim dixit. *Qui credit in me, vita viuet & non morietur:* (Io. 11.) quoniam ego sum via, vita & veritas. (Io. 14.) B Laudamus & superexaltamus nomen eius læti, gaudentes, per harum gerulos, & sanctæ fraternitatis tuæ litteris allatis superstitem te in hac vita, & in domino te valere cognoscentes, petentes immensam Dei nostri diuinitatem: vt ad prædicandum multo amplius euangelii atque sanctæ fidei eius sacramentum longæuum te conseruet: suaque protectione te muniat: & ab aduersantium insidiis pie miserendo custodiat.

Suggessit itaque fraterna sanctitas tua in suis apicibus, quod præcedecessor noster beatæ memoriæ *Gregorius* huius sedis Apostolicæ Præsul, dum ad prædicandum verbum Euangelii tuam misisset fraternitatem in Germaniæ partibus & gentibus illis Paganis, verbo pollicitationis te esse munitum: ita vt orthodoxos Episcopos, ac Presbyteros vel quosque reperire potuisses in verbo exhortationis perfectos, amplius confirmares & eis communicares, quod & factum est. (S. ab eo cō strictus fuisses. l. à te.) Si quos vero seductores Episcopos, aut pseudopresbyteros, vel quosque à recto fidei tramite deuiantes repperisses, nulla tibi cum eis esset communio: quod, te Deo solatiante, vsque ad præsens spiritualiter seruasse confessus es. C Vel si omnino propter principalem & humanum fauorem Gentis Francorum, dum ad eos accessisses, corporaliter abstinere non valuisti: cogente necessitate ecclesiarum Dei; & tamen in eorum consilio & consensu communionis anima tua non est coinquinata. Itaq; propter hoc, quod cum eis conuersatus es, non consentiens iniquitati eorum, nullum tibi est detrimentum coram Deo. Te n. prædicante, si obedirent, salui essent: sin autem in iniquitate permanent, ipsi peribunt: tu autem, iuxta Prophetæ dictum, saluasti animam tuam. (Ezech. 33.)

De * Episcopis autem Francorum, & palliis scripsisti quod iuxta promissionem suam nondum impleuerunt: qui si impleuerint iuxta verbum habebunt ex eo laudem: sin vero aliter egerint, ipsi videbunt. Nos enim, diuina gratia largiente, quod gratis accepimus, gratis damus. Tua quidem benigna voluntas propter hoc † à nobis suscepta est.

(* S. Principib. f. quia in constitutione Episcoporum, quib. pallia misimus, prom. p. n. i. illis magis qua tibi imputandum est. † mercede non priuabitur.)

Igitur & hoc petisti, vt monasterium in vastissima solitudine, & in medio gentium, quib. prædicas constitutum, & à te fundatum: atque in *honore Saluatoris Dei nostri* dedicatum, vbi etiam & monachos sub regula B. Benedicti degere (D) ordinasti; illud venerabile monasterium nomini tuo, priuilegio sedis Apostolicę munire deberemus. Quod votis tuis acquiescentes ordinauimus iuxta desiderium & petitionem tuam. Congruit enim diuini ministerii prædicatorem, optimumque ministrum ad desiderata pertingere, & cœptum bonum opus vsq; in finem perficere, sicut scriptum est in Dominico præcepto. *Qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Et beatus seruus ille quem cum venerit Dominus inuenerit sic facientem. Etenim super omnia bona sua constituet eum.*

Interea prædictus tuus gerulus *Lul*, cum cæteris suis Comitibus, quæ iniuncti fuerunt à tua fraterna sanctitate tam verbo quam per scripta, omnia liquidius suggerentes innotuerunt. De quibus tam in verbo responsum dantes, & per scripta tuæ remisimus fraternitati. E Continebant enim capitula in pyctacio ab eis porrecto, quæ inferius annexa sunt: de quibus flagitasti à nobis, quæ recipienda, quæ respuenda sint. Inprimis *de volatilibus*, id est graculis, & corniculis, atque ciconiis, quæ omnino cauendæ sunt ab esu Christianorum. Etiam & † *fibri*, & † *lepores*, & *equi siluatici* multo amplius vitandi. († In S. non satis instrui poteris. In S. aliter.) Attamen, sanctissime frater, de omnibus è Scripturis sacris bene compertus es.

De *igne* autem *paschali* quod inquisisti, à priscis sanctis Patribus, ex quo, per Dei & Domini nostri Iesu Christi gratiam, & pretioso sanguine eius dedicata est; quinta feria Paschæ, dum sacrum chrisma consecratur, tres lampades magnæ capacitatis, ex diuersis candelis Ecclesiæ oleo collecto, in secretiori Ecclesiæ loco, ad figuram interioris tabernaculi insistentes indeficienter, cum multa diligentia inspectæ ardebunt, ita vt oleum ipsum sufficere possit vsq; ad tertium diem. De quibus candelis, sabbatho sancto, pro sacri fontis baptismate sumptus ignis, per sacerdotem renouabit.ur. De *chrystallis* autem vt asseruisti, nullam habemus traditionem. F (S. De igne, qui ex chryst. sumitur. al. ad el. v. acc. ap. non deuitati.)

De *his, qui regio morbo vexantur*, inquisisti, siue homines siue equi sint, quid faciendum sit de illis. Si homines ex natiuitate, aut genere istius morbi sunt, hi extra ciuitatem conuersari debebunt: eleemosynam vero accipiendam à populo non vetari.

Si autem contigerit magnum vel paruum, non natiuitate, sed superueniente ægritudine vexari: non est proiiciendus, sed, si possibile est, curandus: attamen in Ecclesia, dum ad communionem venerit, post omnium suppletionem erit ingressurus ad participandum munus. (S. post omnes accedere debet ad perc. f. muneris mysterium.) Equi vero qui præfato morbo fuerint coinquinati si curari non valuerint, in puteis & foueis proiiciendi sunt: ne eiusdem contagione cæteri coinquinentur. De animalibus autem, quæ à furentibus, id est, rabidis lupis, & canibus fuerint lacerata, oportet ea à cæteris separari: ne furentes & mordentes cætera coinquinent. Quod si pauca sunt, vt supra diximus, in foueam proiicienda sunt.

Nam & hoc inquisiuit fraternitas tua: si licet sanctimoniales fœminas, quemadmodum viris, sibi inuicem pedes abluere, tam in Cœna Domini, quam in aliis diebus. (S. quemad. viri faciunt. Io. 13.) Hoc Dominicum præceptum est, quod qui per fidem impleuerit, habebit ex eo laudem. Etenim viri & mulieres vnum Dominum habemus, qui in cælis est.

G Pro benedictionibus autem, quas faciunt Galli, vt nosti frater, multis vitiis variantur. Nam non ex Apostolica traditione hoc faciunt, sed per vanam gloriam operantur, sibi ipsis damnationem adhibentes. Dum scriptum est: *Si quis vobis euangelizauerit præter id quod euangelizatum est, anathema sit.*

Regulam Catholicæ traditionis sicut suscepisti, frater amantissime, sic omnibus prædica, omnesque sicut à sancta Romana, cui Deo auctore deseruimus, Ecclesia accepisti.

Inquisisti etiam & hoc, *si ante tricesimum annum, liceat sacerdotem ordinari.* Bonum & congruum est, charissime, si fieri & inueniri potest, vt prouectæ ætatis & boni testimonii viri, iuxta sacrorum Canonum instituta, ordinentur sacerdotes.

Si autem minime reperiuntur, & necessitas exposcit, à viginti quinque annorum, & supra Leuitæ, & Sacerdotes ordinentur, quemadmodum in lege Domini continetur. (Nu. 4. & 8.)

De *Milone* autem & eiusmodi similibus, qui Ecclesiis Dei plurimum nocent, vt à tali nefario opere recedant, iuxta Apostoli vocem, *oportune importune prædica.* (1. Tim. 4.) H Si acquieuerint admonitionibus tuis, saluabunt animas suas: sin vero, ipsi peribunt obuoluti in peccatis suis: tu autem qui recte prædicas, non perdes mercedem tuam.

Nam & hoc inquisisti, post quantum temporis, debet lardum comedi. Nobis à Patribus institutum pro hoc non est. Tibi autem petenti, consilium præbemus, quod non oporteat illud mandi, priusquam super fumo siccetur, aut igne coquatur.

Si ve-

A Si vero libet, vt incoctum manducetur, post Paschalem festiuitatem erit manducandum.

Episcopus autem condemnatus, de quo quæsisti, qui pugnator & fornicator existit, atque res Ecclesiæ post degradationem, sibi vendicare nititur, hic omnino ac detestabiliter respuendus est. Quæ enim portio infideli cum fideli? aut quæ communio CHRISTO & Belial? Hos Sanctorum Patrum traditiones, & Sanctorum Canonum instituta condemnauerunt. *1.Co. 6. in s. non.*

De ordinatione etiam Presbyterorum, & Dicanorum, qui cogente necessitate, & paupertate rogantium, non legitimis temporibus & diebus, ad te peruenerunt, si aliquam haberes ex hoc offensionem, insinuasti. Dicimus autem tibi, frater. Bene nosti, quod sacri Canones docent aptis temporibus sacerdotes ordinandos. Attamen in eo quod à te, propter zelum fidei actum est, à Domino Deo nostro indulgentiam postulemus.

De censu autem Ecclesiarum, id est solitum de *cassata* suscipe, & nullam habeas hæsitationem, dum ex eo poteris eleemosynam tribuere, & opus perficere sanctarum Ecclesiarum, iuxta Canonum instituta. Si quos vero B Presbyteros, qui de Laicis promoti fuerunt, & ante criminalibus causis obuoluti celantes peccatum suum ordinati sunt, postmodum vero manifestata est eorum iniqua actio, hos à sacerdotali habitu priuatos pœnitentiæ submitte. Non enim odit Deus peccantem & confidentem, sed peccantem & negantem.

Nam & hoc flagitasti à nobis, si liceat persecutionem Paganorum fugere; an non? Et pro hoc salutare consilium damus frater. Si fieri potest, & locum inueneris, insta ad prædicandum illis si autem supportare non valueris eorum persecutionem, habes præceptum Dominicum, vt in aliam ingrediaris ciuitatem. *Matt. 10.*

Nam & hoc inquisiuisti, quid faciendum sit de excommunicato Episcopo, & Apostolicam authoritatem negligente. Hic detestabilis est coram Deo & hominibus, cuius condemnationi incondemnatus non communicabit. Ipsi enim condemnabuntur in die iræ & reuelationis Domini & Saluatoris nostri IESV CHRISTI, dum sederit ad iudicandum genus humanum, sicut scriptum est: Superbis ego resistam, dicit Dominus. *1.Pet.5.*

C Etenim de Sclauis, Christianorum terram inhabitantibus, si oporteat censum accipere, interrogasti, frater. Hoc quidem consilio non indiget, dum rei causa est manifesta. Si enim sine tributo sederint, ipsam quoque propriam sibi vendicabunt terram. Si vero tributum dederint, norunt dominatorem ipsam habere terram.

Nam & hoc flagitasti à nobis sanctissime frater, *in sacri Canonis prædicatione*, quot in locis Cruces facere debeamus tuæ significemus sanctitati. Votis autem tuis clementer inclinati, in rotulo dato prædicto *Lul* religioso Presbytero tuo per loca, signa sanctæ crucis quanta fieri debeant, infiximus. ✠ ✠ His ita se habentibus, Domini deprecamur clementiam, licet peccatores, vt sui te muniat & confortet auxilio, nosque annuat prosperitatis tuæ semper læta suscipere nuncia. Deus te incolumem custodiat reuerendissime frater. Data pridie nonas Nouembris imperante Domino piissimo Augusto Constantino à Deo coronato, magno Imperatore Anno xxx.11.* Imperii eius anno vndecimo. Indictione quinta. *in S.non.*

D

EPISTOLA CXLII.

Reuerendissimo & sanctissimo fratri Bonifacio Episcopo, Zacharias seruus seruorum Dei.


Vsceptis sanctissimæ fraternitatis tuæ litteris per *Denehardum* religiosum Presbyterum tuum qui te sospitem, vt semper cupimus esse, cognouimus, omnipotenti ac misericordissimo Deo nostro magnas retulimus grates, qui tibi in omnibus bonis prosperari dignatur. Magnam enim cordibus nostris infundis lætitiam, quotiens nobis *l. 2. vit. c. 3 Mog. p. 378 & sup. epist. 132.*

E sanctitatis tuæ scripta mittuntur, quando reperimus quæ ad salutem respiciunt animarum: dum quotidie in gremio sanctæ matris Ecclesiæ, per tuam prædicationem, noui populi adduntur. Vbi & tres Episcopos per loca singula, secundum seriem syllabarum tuarum, te ordinasse cognouimus, qui eidem populo quem sibi Dominus Deus noster, per tuam sanctitatem, aggregare dignatus est, præesse debeant: & petisti, vt per auctoritatem sedis nostræ, Episcopales ibidem sedes firmentur. Sed tua sancta fraternitas pertractet mature & subtili consideratione discernat, si expediat: aut si loca vel populorum turbæ talia esse probantur, vt Episcopos habere mereantur. Meministi enim charissime, quid in sacris Canonibus præcipimur obseruare: vt minime in villulas vel in modicas ciuitates Episcopos ordinemus: ne vilescat nomen Episcopi. Sed nos tuis sincerissimis atque à nobis dilectis syllabis pronocati, quæ poposcisti absque mora concedi patimur: & statuimus per Apostolicam auctoritatem Episcopales illic esse sedes, quæ per successionem Episcopus mereantur: & populis præ sint: atque verbum prædicationis subiectis insinuent: F id est, in castello, quod dicitur *VVirtzeburg.* & alteram in oppido, quod nominatur *Buraburg.* tertiam in loco qui dicitur *Erpfesfurt.* Ita vt nulli post hæc liceat cuiquam hæc, quæ à nobis sancita sunt, quoquomodo violare, quæ auctoritate Beati Petri Apostoli firma esse decreuimus.

De eo autem, quod nobis intimasti, quod te *Carolomannus* filius noster apud se rogauit accedere: vt in parte Francorum in sua ditione siue potestate constituta Synodum celebrares, eo quod omnis Ecclesiastica regula siue disciplina ab eadem prouincia funditus abolita est, nimis mœrendum est, quod per spacia tanta temporum ibidem Synodus sacerdotum minime celebraretur: vnde neque quid sit sacerdotium ab eis, qui se sacerdotes esse existimant, cognoscitur: sed dum iuuante Deo, quæ à præfato filio nostro promissa sunt, ad effectum perducta fuerint: tuaque fraternitas memorato Concilio consederit cum eodem excellentissimo viro: si quos reperit Episcopos, Presbyteros aut Diaconos contra Canones vel statuta patrum excessisse: id est, in adulterio, G vel si plures vxores habuerunt: aut si sanguinem Christianorum vel Paganorum effuderunt: vel etiam aliis capitulis, quibus Canones obuiasse reperit tua sanctitas, nulla ratione Apostolica auctoritate permittat sacerdotio fungi: quia tales à suo tantum proprio ore falso nominantur sacerdotes: & deteriores sæcularibus esse noscuntur: qui se neque à fornicationibus neque à nefariis matrimoniis abstinent: neque ab hominum sanguinis effusione manus seruant innoxias, se esse sacerdotes existimant.

Aut quid inde sentiunt dicente Deo, *Sacerdotes mei semel nubant.* Et Apostolus. *Vnius vxoris virum*, & cætera. & hoc ante susceptum sacerdotium vti licitum est. Nam à die suscepti saeerdotii, etiam ab ipso proprio coniugio prohibendi sunt. Quomodo se sacerdotio fungi considerant: qui talibus sceleribus inuoluti esse monstrantur, vt neque sæculares fideles his facinoribus obuolutos optemus? Quomodo non pertimescunt diuina mysteria contingere? *Leuit. 21. v. 13. 14. 1. Tim. 3. Cœlibatu*

Aut quomodo ad orandum pro peccatis populi accedere præsumunt? dum sacri Canones, neque purum Clericum, cui sacerdotium non est, secundis copulari nuptiis præcipiunt. Isti enim è contrario non solum post H susceptum sacerdotium se abstinere nolunt ab vna vxore, imo luxuria obuoluti peiora sæcularibus scelera committunt, vt plures vxores habere præsumant, quibus neque vnam concessum est, post susceptum ministerium, attrectare. Sed & ista parui pendentes, atque Dominum ad iracundiam prouocantes maiora committunt facinora, dum propriis manibus Christianos atque Paganos homines necant. *A coniugi abstinend sacerdoti bus mult magis ab mni libidine.*

Et fit, vt quibus in remissionem peccatorum debuerunt lauacrum regenerationis impendere, atque

A

Christi sacramenta donare, ne in æternum perirent, eorundem sacrilegis manibus extinguantur. Quis enim sapiens habens cor eos æstimet sacerdotes? qui neque à fornicationibus abstinent: neque ab effusione sanguinis manus seruant innoxias? Quisue eorum sacrificiis Deum esse credit placatum dicente Propheta. *Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus*? Iste namque, vt præmisi, ne sacerdotio fungi patiantur, neque diuina contingere mysteria, commonemus. Quidquid vero aliud, vt dictum est? eos contra Ecclesiasticam regulam excessisse repereris, Canones siue instituta patrum præ manibus habeto: & iuxta quod in eis edoctus fueris, discerne.

Psal. 5.

Quod autem, tibi successorem constituere petisti, vt te viuente in tuo loco eligatur Episcopus, hoc nulla ratione concedi patimur: quia contra omnem Ecclesiasticam regulam vel instituta Patrum esse monstratur: sed volumus vt tibi ministret, & sit in Euangelio adiutor, dicente Apostolo: *Si quis bene ministrauerit, gradum sibi bonum acquirit.* Nimis enim reprehensibile ac detestabile esse manifestum est: vt, te viuente, tibi alium substituamus. Sed hoc commonemus, vt quamdiu te diuina iusserit clementia superesse, sine intermissione orare non cesses: vt tibi Deus illum successorem concedat. qui ei possit esse placabilis, & populum, quem ad suam gratiam, per tuæ sanctitatis industriam, vocare voluit, irreprehensibiliter regere valeat, atque ad viam vitæ elaboret perducere.

1. Tim. 3.

B

Nam quomodo hæc quæ poposcisti (etiamsi voluerimus) concedere possumus; dum nos fragiles homines existentes, & sub conditione mortis constituti ignorantes quid superuentura pariat dies, non valentes inuestigare quis è nobis propior de præsenti seculo migret? Sin autem & eundem diuina voluerit clementia post tui diem transitus superesse: si eum aptum cognoueris, & in tua voluntate fuerit definitum, ea hora qua te de præsenti sæculo migraturum cognoueris, præsentibus cunctis, tibi successorem designa, vt huc veniat ordinandus: quod nulli alij concedi patimur, quod tibi charitate cogente largiri censuimus.

C

al. alio.

De illo vero, qui viduam auunculi sui, quæ & ipsa fuit vxor consobrini sui, & sacrum velamen habere monstrata est, & à beatæ memoriæ præcessore nostro sibi licentiam concessam esse diuulgauit, vt ei in pernicioso matrimonio assumi debuisset, Absit hoc, vt decessor noster ista permitteret.

Nec enim ab hac Apostolica sede illa diriguntur, quæ contraria esse Patrum siue Canonum institutis probantur. Ammonere, adhortari, increpare eos frater charissime ne cesses, quatenus à tali scelesto recedant matrimonio, vt non in æternum pereant. Reminiscantur enim se Christi sanguine esse redemptos: & non sponte se contradant (nisi ab isto recesserint incesto matrimonio) diaboli potestati: sed magis omnipotenti Deo, & Christo filio eius, Spiritui quoque sancto, in cuius nomine ab illius antiqui hostis erepti sunt potestate. Elabora igitur, sanctissime frater, in eis, quia scriptum cognoscis. *Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte: & suorum operit multitudinem peccatorum.* Nam & nos ei pro hoc commonitoria scripta direximus.

D

Iac. vlt.

De *Calendis* vero *Ianuariis*, vel cæteris auguriis, phylacteriis, & incantationibus, vel alijs diuersis obseruationibus, quæ gentili more obseruari dixisti, apud Beatum *Petrum* Apostolum, vel in vrbe Roma, hoc & nobis & omnibus Christianis detestabile, & pernitiosum esse, iudicamus dicente Domino. *Non augurabimini*, vel certe, *non obseruabitis somnia.* Et iterum Scriptura dicit. *Non sint auguria in Israel, nec obseruatio in domo Iacob.* Ita & à nobis cauendum esse censemus, vt nullis auguriis vel obseruationibus attendamus. Quia omnia hæc abscissa esse à Patribus sumus edocti. Et quia per instigationem diaboli iterum pullulabant, à die qua nos iussit diuina clementia, quanquam immeriti existamus, Apostoli vicem gerere, ilico omnia hæc amputauimus.

Leuit. 19. Num. 23.

E

Pari etenim modo volumus tuam sanctitatem populis sibi subiectis prædicare, ad viam æternæ perducere vitæ. Nam & sanctæ recordationis prædecessoris atque nutritoris nostri Domini *Gregorii* Papæ constitutione, omnia hæc pie atque fideliter amputata sunt, & alia diuersa quam plura, quæ Diabolo suggerente, pullulabant in Christi ouili: cuius instar, pro illius populi salute dirigere maturauimus.

Renascentib. scandalis occurrendum.

Nam de sacerdotibus illis, qui falsa opinantur, qui etiam adulteri & fornicatores probantur: & sibi ab Apostolica sede indultum esse: testantur, & è contrario sibi licentiam prædicationis largitam esse, hoc nulla ratione credat sancta tua fraternitas: sed similiter in eis Canonicam exerce vindictam, quemadmodum de his quibus superius à nobis edoctus monstraris. Non enim aliud te agere volumus, præterquam quod sacri præcipiunt Canones, vel etiam ab hac Apostolica sede instructus esse dinosceris.

Falsa ac surreptia Pontificum bulla, indulta, priuilegia.

Secundum tuæ namque sanctitatis petitionem & tribus Episcopis tuis singulas confirmationis epistolas misimus, quas per tuæ sanctitatis manus eis largiri volumus. Et *Carolomanno* filio nostro alia scripta direximus, vt quæ tibi poposcit, adimplere festinet, adminicula præstet.

F

Sed hæc, frater charissime, de omnibus superius comprehensis capitulis, vt Dominus donauit, respondimus, ad omnia amputanda Diabolicæ fraudis scandala. Tua vero sancta fraternitas, siquid de cætero euenerit, vt sacri docent Canones, studeat emendare in plebibus sibi à Deo commissis.

Non enim aliud nobis conuenit prædicare, præter quod à sanctis Patribus sumus edocti. Si vero & noui aliquid, inimici astutia agente, acciderit, quod tua sancta fraternitas minime per Canonum instituta discernere possit: huc vobis non pigeat insinuare: quatenus Deo iuuante quæque ad emendationem nouæ plebis esse possunt, tibi absque tarditate respondere maturemus. Cognoscat enim, frater charissime, tua sancta fraternitas, ita dilectionem tuam in nostris habere præcordiis: vt te præsentialiter quotidie videre desideremus: & ita te in nostro consortio habeamus, vt certe ministrum Dei, & dispensatorem Ecclesiarum Christi De cætero namque confortare in Domino frater charissime: & esto robustus: & elabora in opere, ad quod te diuina voluit euocare clementia. Magna enim te spes remunerationis exspectat: quam promisit Deus diligentibus se.

G

Et nos, licet peccatores existamus, tamen Dei nostri non cessamus absque intermissione immensam exorare clementiam, vt qui cœpit in vobis, perficiat opus bonum vsque adhuc. Et Beatus Apostolorum Princeps *Petrus* cooperetur tibi in omnibus bonis, qui ei parere desideras.

al. quæ.

Deus te incolumem custodiat, reuerendissime & sanctissime frater. Data Kalend. April. imperante Domino piissimo, augusto *Constantino*, à Deo coronato magno Imperatore. Anno vicesimo quarto Imperii, Indictione XI.

al. pater eius an. II. f. Patriciatus.

EPISTOLA CXIII.

H

Reuerendissimo & sanctissimo fratri Bonifacio Coepiscopo, Zacharias seruus seruorum Dei.



SVscipientes sanctissimæ fraternitatis tuæ literas per præsentiũ gerulum, & relegentes quæ in eis cõtinebantur, in ecstasi quadam incidimus, & admiratione magna, eo quod nimis repertæ sint dissonare ab eis syllabis, quæ à tua directæ sunt fraternitate per elapsum Augustum mensem: vbi nobis indicasti, quod & consilium adiuuante Deo & *Carolomanno* præbente consensum & contestante, factũ est: & qualiter falsos sacerdotes, qui diuinũ nõ erãt digni attrectare ministeriũ, à sacro munere suspẽdisti: & quia tres Archiepiscopos ꝑ singulas metropoles ordinasses re-

Baron. an. 741.

serauisti

A ſerauiſti. Id eſt, *Grimonem* in ciuitate quæ dicitur *Rothomagum:* ſecundum vero *Abel* in ciuitate quæ dicitur *Remorum:* Tertium denique *Hardthbertum* in ciuitate quæ dicitur *Sennis.* Qui & apud nos fuit, & tua nobis pariter & *Carolomani* atque *Pippini* detulit ſcripta, per quæ ſuggeſſiſtis vt tria pallia hiſdem tribus prænominatis Metropolitanis dirigere deberemus: quod & largiti ſumus pro adunatione & reformatione Eccleſiarum CHRISTI. Nunc autem denuo tuas ſuſcipientes ſillabas valde ſumus, vt diximus, mirati, eo quod antea nobis cum memoratis Principibus Galliarum pro tribus palliis ſuggeſſiſti, & poſtea pro ſolo *Grimone.* Sed volumus vt tua nobis indicet fraternitas, cur nobis ita direxiſti antea pro tribus, & poſtea pro vno, vt & nos certi redditi ex hoc nulla in nobis ſit ambiguitas. Reperimus etiam in memoratis tuis litteris quæ nimis animos noſtros conturbant, quod talia à te nobis referantur, quaſi nos corruptores ſimus canonum, & Patrum reſcindere traditiones quæramus, ac per hoc (quod abſit) cum noſtris in Simoniacam hæreſim incidamus, accipientes & compellentes quibus pallia tribuimus, vt nobis præmia largiantur expetentes à nobis, pecunias. Sed chariſſime frater, hortamur ſanctitatem tuam, vt nobis tale aliquid deinceps minime tua fraternitas ſcribat, quia B faſtidioſum à nobis & iniurioſum ſuſcipitur, dum illud nobis ingeritur, quod omnimodo deteſtamur. Abſit enim à nobis & à noſtris Clericis vt dona, quæ per Spiritus ſancti gratiam ſuſcepimus, precio venundemus, dum & illa tria pallia, quæ te ſuggerente, vt prædiximus, ſumus flagitati, ... nullum ab eis commodum modo quopiam experti. Inſuper & charitas quæ ſecundum morem à noſtro ſcrinio pro ſua confirmatione atque doctrina tribuuntur. de noſtro conceſſimus, nihil ab eis auferentes. Abſit vt ſic quidem à tua fraternitate criminis nobis Simoniaci obiiciatur nomen. Anathematizamus namque omnes quicunque auſi ſunt donum Spiritus ſancti precio venundare.

Simoniæ crimen deteſtatur Pontifex. *f. tribuimus.* *l. com.* *quicpiam.* *l. vel ſi quidem.* *l. anathematizantes.*

Suggeſſiſti etiam nobis per alia tua ſcripta, quod in *Baioaria* repeririſſes vnum falſum ſacerdotem, qui & affirmabat, quod à nobis fuiſſet Epiſcopus ordinatus, & tua hoc fraternitas optime egit, dum ei non credidit. quia falſus homo omnia falſe ſuggeſſit, & falſum repertens, ſacerdotio ſuſpende. Si etenim auctoritate beati *Petri* Apoſtolorum Principis tibi præcipimus, vt quemcunque repereris à ſacris canonibus deuiare, nulla ratione patiaris ſacrum myſterium attrectare. Et quia ſi deberes in *Baioaria* prouincia ius habere prædicationis ſciſcitaſti, an non, quam deceſſore noſtro habuiſti conceſſam: Nos deC nique, auxiliante Deo, ea, quæ tibi largitus eſt deceſſor & prædeceſſor noſter, non minuimus, ſed augemus, & non ſolum *Baoariam*, ſed & omnem Galliarum prouinciam, donec te diuina iuſſerit ſupereſſe Maieſtas, noſtra vice per prædicationem tibi iniunctam, quæ repereris contra Chriſtianam religionem, vel canonum inſtituta, ſpiritualiter ſtudeas norma rectitudinis reformare. Deus te incolumem cuſtodiat, reuerendiſſime & ſanctiſſime frater. Data Nonis nouembris, imperante domino piiſſimo Auguſto *Artabaſdo* à Deo coronato magno Imperatore anno tertio Patriciatus eius anno tertio, ſed & *Nicephoro* magno Imperatore eius filio Anno III. Indictione XIII.

Bar. miniſterium. *l. Archadio & ep. ſeq. aliter. Bar. Ind. 11. vel 10.*

EPISTOLA CXLIV.

LEGIMVS in libro Actuum Apoſtolorum, Spiritum ſanctum Apoſtolis præcepiſſe, *ſeparate mihi Barnabam & Paulum in opus quod aſſumſi eos*, id eſt, vt per prædicationem Chriſtianæ religionis, & eiuſdem Spiritus ſancti gratiam, mundum illuminarent vniuerſum, quorum illuminatio prædicationis atque doctrinæ, CHRISTI præſidio, manſit, ac manet Catholica Dei Eccleſia præfulgens horum & beati Apoſtolorum Principis PETRI illuminata doctrinis, & eorum ſequi pedem ex inſpiratione diuina tuam ſanctiſſimam fraternitatem in partibus illis credimus eſſe deſtinatam: vt etiam, inſtar eorum, idem S. Sanctus in eodem te aſſum-

D *Act. 13.*

E ſit opere ad illuminationem gentium illarum. Vnde nimis exultamus in Deo, & eius omnipotentiæ immenſas referimus laudes. Dum vero & ſeries ſyllabarum tuarum nobis panderetur per ſingula multo amplius læti ſumus in Domino, qui tibi ſuam gratiam ita largiri dignatus eſt, vt ſic duræ gentis corda lenires, quatenus libenti animo inclinarentur ad obediendum fidei vt diuinis obtemperarent præceptis. Indicaſti etenim nobis, quomodo & qualiter tetigiſſet Deus corda excellentiſſimorum noſtrorum *Pippini* & *Carolomanni* vt tibi in prædicatione ſocii & adiutores eſſe niterentur ex inſpiratione diuina, quorum merces copioſa manet in cœlis, quoniam benedictus homo, per quem benedicitur Deus.

De Epiſcopis vero Metropolitanis, id eſt, *Grimone*, quem nos iam compertum habemus. *Abel* ſiue *Hartberto*, quos per vnamquamque metropolim per prouincias conſtituiſti, hos per tuum teſtimonium confirmamus, & pallia ad eorum firmiſſimam ſtabilitatem & Eccleſiæ Dei augmentum, vt in meliore ſtatu proficiant. Qualiter enim *mos pallii* ſit, vel quomodo fidem ſuam exponere debeant, hi, quibus pallio vti licentia conceditur, eis direximus, informantes eos, vt ſciant quid ſit *pallii vſus*, & ſubiectis viam prædicare ſalutis, & Eccleſiaſtica diſciplina eorum in Eccleſiis in vtilitate ſeruetur, & maneat inconcuſſa, & ſacerdotium, quod in eis fuerit, non pollutum, vt antea fuit, ſed mundum & acceptum Deo eſſe F poſſit, quantum humana conditio valet: ita vt nullus reperiri poſſit ſacris canonibus deuiare, & ſacrificium eorum mundum ab eis immoletur, ita vt DEVS eorum placetur muneribus, & populus Dei purificatis mentibus ex omni ſqualore ſyncerum valeant exhibere Chriſtianæ religionis officium.

l. pallium

Retuliſti etiam nobis chariſſime frater, quod duos pſeudoprophetas in eadem Francorum prouincia reperiſſes, quos non pſeudoprophetas ſed magis pſeudochriſtianos appellare debemus, ex quibus vnum quidem & nouum *Simonem* iuxta tenorem tuarum litterarum reperimus, qui etiam ſibi & ſacerdotium vendicabat, & à luxuria ſe minime continebat, ſeducens populum & inania prædicans, non ſolum ſuam animam iuri diabolico tradens ſed & populorum corda in interitum demergens, & ſeducens populum per falſitates, ita vt eum ab eccleſia Dei ſubtraheret, & à Chriſtiana lege diſcordaret.

l. malingnitas.

Et cruces ſtatuens in campis & oratoriola illic populum ſeducebat relinquentem eccleſias publicas, concurrentem G ad ea ſigna, quæ ab eo falſe fiebant. Et ſanctitatis nomine ſe vocari cenſuit, & in ſuo nomine eccleſias conſecrari, affirmans etiam ſe Angelorum nomina ſcire, quæ in tuis ſyllabis nobis conſcripta direxiſti. quæ *nomina* nos *non Angelorum, ſed magis dæmoniorum nomina* affirmamus. Alium vero ita luxuriæ deditum, vt concubinam haberet, duos ex ea filios procreaſſet, & tamen ſacerdotium ſibimet vendicabat: affirmans hoc iuſtum eſſe, iuxta traditionem veteris teſtamenti, vt defuncti fratris ſuperſtes frater ducat vxorem.

Concurrēs. *Concubinarius hæreticus.*

Et quia Chriſtus reſurgens ex inferis nullum ibi reliquiſſet, ſed omnes inde abſtraxiſſet, quæ omnia hæc deteſtabilia & ſceleſtia iudicamus. Bene enim tua ſancta fraternitas iuxta Eccleſiaſticam regulam, eos damnauit, & in cuſtodiam miſit, & optime vocauit *Antichriſti* miniſtros & præcurſores. De cætero decerta chariſſime, & viriliter age, H & peruigil permane in miniſterio Chriſti vt amplius Chriſti grex augeatur, & tibi præmium æternæ retributionis maneat copioſum, & cum ſanctis & electis Dei, vt credimus, eſſe inueniaris particeps, & Apoſtolorum conſors. Deus te incolumem cuſtodiat reuerendiſſime frater. Data x. Kal. Iul. imperante Domino piiſſimo Auguſto *Artabaſdo* à Deo coronato magno Imperatore anno III. Patriciatus eius anno III. ſed & *Nicephoro* magno Imperatore Anno III. indict. x.

l. Artualdo. *l. Pater.* *L. Ind. II.*

***

A

EPISTOLA CXLV.

BENEDICTI VICEDOMINI AD BONIFACIVM.

Domino sanctissimo, atque amantissimo nobis in Christo Patri Bonifacio Archiepiscopo Benedictus Episcopus & Vicedominus sanctæ sedis Apostolicæ.

PRæsens *Lul.* venerabilis Presbyter paternæ sanctitatis vestræ missus, honorandos tuos nobis attulit affatus. Quorum textus continebat, multis te necessitatibus & turbinibus esse tristatum per homines non timentes Deum, & falsos Episcopos, atque Pseudopresbyteros, & fornicatores dominicos, eorumque iniquas actiones, prauasque immissiones iram quoque inimicantium & persequentium gentium, quorum persecutio iniqua finem habebit interitus sempiterni. Etenim, sanctissime Pater, omnes sancti, quanta passi sunt tormenta, vt securi possiderent vitæ æternæ palmam! Habemus consolatorem egregium Apostolum Paulum, qui docet: *Oportet nos per multas tribulationes intrare in regnum Dei.* Magna tibi est merces, ô sanctissime Pater, & corona gloriæ coram omnipotenti Deo, dum omnia toleranter sustines propter diuinum mandatum & prædicationem euangelii IESV CHRISTI domini Dei, & Saluatoris nostri, cuius licet peccator potentiam deprecor, vt Domino meo beato Apostolorum Principe *Petro* intercedente, cuius & vicem geris inter feroces & indomitas gentes, vt ipse te sua pietate custodiat, & post decursum ministerii tui, in die aduentus eius, copiosum fructum afferre valeas, & à conditore omnium Deo remunerationis præmium centuplum accipias, & vitam æternam possideas. Etenim meipsum sanctis tuis orationibus commendans? vt valui in verbo & opere, prædicto tuo misso adiutor apparui. Benedictionem denique à vestra beatitudine missam, sicut à patre meo suscepi, & omnipotenti Deo gratias egi, & vestræ sanctissimæ paternitati. Etenim, beatissime Pater, paruum munusculum sanctitati vestræ direxi, sabanum vnum, & facitergium vnum, & modicum thymiama. quod peto vt, absque iniuria vestra, honoranda Paternitas suscipere non dedignetur.

[Margin: B — l. isque &. — Sap. 3.4. — Act. 14. — l. eius. — S. Bonif. S. Petri vicarius. — C — l. modicæ thymiamæ.]

EPISTOLA CXLVI.

THEOPHYLACIAS ARCHIDIACONVS BONIFACIO.

Egregio Patri, & Domino, supernis fascibus decorato Bonifacio Archiepiscopo Theophylacias indignus Archidiaconus sanctæ sedis Apostolicæ.

INter sua quidam peritissimus dudum ænigmata sic promulgat. *Verba sapientum, quasi stimuli, & quasi clau: in altum defixi*, quia culpas delinquentium nesciunt palpare, sed pungere. Vnde hactenus, non sine graui tristitia Dauidica illa ex intimo cordis mœrore compulsus sum cantica decantare: *Annunciaui, & locutus sum: multiplicati sunt super numerum*, & quod multi ad fidem veniunt, & pauci ad electorum numerum perducuntur, hoc ipsum Domino promulgante: *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Vos quidem egregie & sacerdotale præfulgidum apex vt illustre per pagina exaranda notescendo notescitis. Distincte in cursa, & vigilantius in quo angelicas & beati domini mei & singulatim prætulimus aures & iuxta roseum illud & angelicum optatum desiderium desideratus ann.latus dominus ter beatus in Apostolica vos ad præsens dignatur informatione firmari qualiter non solum de schismaticis & hæreticis illis, seu excommunicatis, & ab orthodoxæ fidei regula nequiter aberrantibus, censeatis, vt conuenit: verumetiam Francorum & Galliarum gentes fidei tramitem solidæ amplectentes exuberent, enitentes & vestro sancto sub tempore non tantum occiduæ sed vsque quaque floreant nationes. Scriptum namque est: *Multum valet deprecatio iusti assidua.* Et Dauid similia: *Nisi Moyses stetisset in conspectu Dei, vt auerteret iram eius, ne disperderet eos.* Nos etenim priscum sodalitatis retinentes amorem, quamuis variæ nunc vtrosque nationes & maria diuidant, tamen scriptum est: *Aquæ multa non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* Benedictionis etenim munusculum, ob recordationis nostri memoriam, cynamomum, costum, piper, & incensum pariter direximus obsignatum, quod minimum etenim, vt pro magno excipere debeatis, impensius postulamus. Scriptum namque est. *Omnis gloria eius filiæ regis ab intus*: & *omni habenti dabitur.* Quia quisquis habet charitatem perfectam, etiam cuncta dona, Spiritu sancto ministrante, promeretur accipere: Omnipotens etenim rerum opifex & arbiter, qui, vestro sancto sub tempore, occiduos & circunquaque populos commorantes, ad vestræ beatæ prædicationis facundiam, in Catholicæ & Apostolicæ sanctæ sedis fidem vocauit. florere faciat perenniter, vt optamus.

[Margin: l. Theophi. — D — Eccl. 12.11. — l. graui Dau. — Ps. 93. — Matt. 20. 16. — E — Locus totus per librarios deprauatus. — l. solite. — l. occiduas. — Iacob. 5.17 — Ps. 105.23. — l. in vtr. — Cant. 8.7. — l. fluuiæ. — F — Ps. 44.14. — Matt. 25. 29. — l. quisque. — Abest vocauit.]

EPISTOLA CXLVII.

THEOPHILACIAS BONIFACIO EPISCOPO.

Egregio Patri & Domino, æthereis decorato fascibus, Bonifacio, almo Archi piscopo Theophylacias indignus Diaconus sanctæ sedis Apostolicæ.

INter amœna prata fragrantium odorum, sæpe spinis circumuallatur rosa, ita illustrante S. Spiritu, præfulgidus plerumq; rutilat arbiter, veluti roseus flos & melliflua dogmata salutis æternę abunder eructuet nimirum laudabile in aruis. O be.tissime in æthereis. Talenta etenim tuæ credita egregiæ beatitudini, non solum dupla, verum etiam & sescupla Christo à te reddantur in astris, arcanaq; vox ope carmine Christi dicentis: *Euge serue bone & fidelis, quia inter pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui.* Deniq; ob vestri laboris crementum, sedulo vna cum sancto coangelico Patre vestro Domino Apostolico, totius sanctæ nostræ Ecclesiæ sacerdotibus vel populo nauiter Domini nostri Iesu Christi exoramus clementiā, vt vestræ sanctissimæ paternitatis illuminatos doctrinis, atque è viuo potatos fonte, simul cum eorundem satore, confirmare ac conseruare in sanctæ ac orthodoxę fidei tramite clementer iubeat, & eorum, qui credituri sunt, corda aperire, atq; eorum detegere velamen, vt inflammante eosdem Spiritu S. intrepidi lætantes ad fidem Christi peruenire festinent, quemadmodum Dominica sanxit clementia; *Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili*, & cætera. Itaque Domine ac sanctissime Pater, quæsumus vestram à Deo ambrosiam bonitatem, vt sanctissimum nimisq; nobis dilectum *Lullum*, benedictum Archidiaconum vestrū, charissimum atq; dulcissimum sodalem & fratrem nostrū, omnibus modis fouere propter Deum, & nostræ pusillitatis amicitiā, commendatū habere dignemini. Nostra est scilicet & in eo rata dilectio, pro eo ꝙ vestræ almæ paternitati magnis decoratę infulis, fidelib. ac lepidis ministrat seruitiis: & ob hoc poplite itidem flexo vestram deprecamur togatā prudentiā, vt, eum multo amplius talioné habere, nō dedignemini perniciter: ob nostrāq; paruitaté cum Do-

[Margin: G — l. etheris. — Matt. 25. 21. — H — l. velamine, inflammāteque. — Ioa. 10.16. — l pro modis fauere. f. cōmodis.]

mino

A

l. refuditis.

Iacob. 5.

l. iuuatam.

mino Deo crebro funditis preces, memoriam facere non omittatis, quia ſcriptum eſt; *Multum valet deprecatio aſsidua.* His vero prælibatis, ſalutamus veſtram à Deo infulatam ſanctiſſimam, nectareamque Paternitatem: & optammus, vt, Deo fauente, perennibus capiatis temporibus præmia, & deſideratum ob veſtræ ſoſpitatis ſuffragium, ſentitatis effectum. Denique vobis direximus paruam benedictionem ex largitate B. *Petri* Apoſtoli: Propter Deum, grato animo dignemini ſuſcipere coſtum, cynamomum, & ſeraſtyracem.

l. potiatis vt apud Nonium. f. ceram ac ſtyracem.

XXXIII.

EPISTOLA CXLVIII.

GEMMVLI DIACONI AD SANCTVM BONIFACIVM ARCHIEPISCOPVM.

Domino ſanctiſsimo, Apoſtolorumque meritis decorato, Bonifacio Archiepiſcopo, Gemmulus indignus Diaconus ſanctæ ſedis Apoſtolicæ.

B

SVmmis, & Deo amabilibus apicibus acceptis, cum magno, & omni quo condecet honore & veneratione, relegi. Et quia poſt tot tēpora, merui ex veſtris ſyllabis viſitari, omnipotenti Deo noſtro gratias egi, qui me indignum famulum ſuum etiam de veſtra lætificauit incolumitate. Igitur omnia, quæ nobis per nunc directas litteras præcepiſtis, vt Dominus vires donare dignatus eſt, adimplemus: ſed & ea, quæ Domino Apoſtolico ſuggeſſiſtis, per nos ſunt ſuſcepta, & annunciata, atque relecta: & vos ea pertractantes omnia ſcripta, quæ vobis ab ea directa ſunt, à nobis eſſe dictata iuxta veſtram voluntatem cognoſcite. Sed & quod vos non ſperabatis fieri, ſuggeſſimus, & facta eſt Synodus ſacerdotum, præſidente Domino Apoſtolico, & relecta eſt ſacrilega illius *Aldeberti* nephandiſſimi vita, & omnia opuſcula illius, coram Synodo: pariter & epiſtola ſanctiſſimæ paternitatis veſtræ, vbi de illo, & de Clementis dementia ſuggeſſiſtis. & ſic geſta peracta: ſententia anathematis in eis promulgata eſt, vel in omnibus, qui eorum nephandam ſecuti ſunt ſectam. cuius inſtar vobis à Domino Apoſtolico directum eſt. Et hæc coram præſentia præſentis patri noſtri *Deneardi* venerabilis Preſbyteri acta ſunt: & ipſe vobis ore proprio poterit enarrare, quod omnia iſta per nos acta ſunt. Nam pro certo cognoſcite, ſanctiſſime Pater, quia in omnibus paratum me offero, veſtris obtemperaturum præceptis. Scio enim quia veſtris orationibus adiutus, erutus ſum à tentationibus inimici: & miſertus Dominus, ſuo famulo medelam tribuit & diuerſis infirmitatibus circumdatus, quanquam indignus, illud Apoſtoli ſequor conſolationis donum, quo ait, *Dum infirmor, tunc potens ſum. Et libenter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me,* per veſtras ſanctas preces, *virtus* Chriſti. Venerandas namque ſorores noſtras, & Dei ancillas, quæ apud limina Sanctorum Principum Apoſtolorum properauerunt, quas etiam nobis veſtra ſancta paternitas commendare, iuſſit in quantum Dominus vires donare dignatus fuerit; curam earum habemus propter veſtram ſanctam præceptionem. Benedictionem etenim, quam nobis direxiſtis, ſuſcepimus, id eſt, poculum argenteum, & ſyndonem vnam quam in duplici ſuſcepimus benedictione, eo quod à tanto Patre meruimus viſitari. Et licet tribuere non valeamus, tamen ad vicem charitatis, cum magna reuerentia direximus cinamomum, vncias IV. coſtum, vncias IV. piper. lib. II. cozombrem lib. I. quæ peto, vt abſque iniuria ſuſcipere iubeatis: & vt pro nobis orare dignemini omnino depoſco. Incolumem ſanctiſſimam paternitatem veſtram diuina conſeruet maieſtas orantem pro nobis Domine & meritis Apoſtolorum decorate Pater.

C Synodus.

f. poſt geſta.

l. obtemperandum f. obtemperantem.

2. Cor. 12.

D

EPISTOLA CXLIX.

GEMMVLI DIACONI AD SANCTVM BONIFACIVM LEGATVM GERMANICVM.

E

Domino ſanctiſsimo, & nimium deſiderantiſsimo, atque cum omni affectu charitatis recolendo Patri, Bonifacio Archiepiſcopo prouinciæ Germaniæ, Gemmulus indignus Diaconus ſanctæ ſedis Apoſtolicæ.



VEnerabilibus ſanctiſſimæ paternitatis veſtræ ſyllabis ſuſceptis, per pręſentem gerulum *Deneardum* venerabilem virum miſſis, cum omni, vt decuit, veneratione atque charitatis affectu ſuſcepiſſe, inſinuo: ſimul & benedictionem quam mihi miſiſtis, quæ apud paruitatem meam ſuper aurum & argentum accepta eſt, eo quod mei memorem eſſe in ſanctis ſuis orationibus almitatis veſtræ coronam cognoui. quem concedere mihi diuina patiatur maieſtas incolumem, quamdiu me ſuperna voluerit clementia ſupereſſe, vt veſtris ſacris interuentionibus iuuatus, exercitior inueniar, Deo propitio, aduerſus antiqui hoſtis inſidias repugnare. Interea inſinuaſtis mihi, quod vobis de illis epiſtolis ſancti *Gregorii* mitteremus. Sed nunc minime potuimus ſanctis paternitatis veſtræ præceptis parere, eo quod nimis attritum, atque in podagrico humore & dolore fatigatum memoratus veſter Preſbyter per tempus cognouit. ita vt in eo me dolore afflictum relinqueret. quod & ore proprio vobis intimabit. Sed ſi vita comes fuerit, & veſtra oratio modo non defuerit, quæ iuſſiſtis. dum ſaluti fuero plenius reſtitutus, ſanctiſſimæ paternitatis veſtræ obtemperabo iuſſionibus, vt dum alia vice huc veſtrum miſſum direxeritis, quæ præcepiſtis impleta eſſe reperiantur, vt abſque tarditate quæ deſideratis, expleantur. Tranſmiſimus enim per prædictum veſtrum Preſbyterum aliquandum coczumbri, quod incenſum Domino offeratis, temporibus matutinis & veſpertinis, ſiue dum Miſſarum celebratis ſolemnia, miri odoris atque fragrantiæ: ſed peto vt abſque iniuria ſuſcipiatis, quod pura charitate dirigitur, ſalutans veſtram ſanctiſſimam paternitatem in Domino: & vt pro nobis orare iubeatis, depoſco. Sed & omnem Eccleſiam, quæ vobiſcum eſt, per vos ſaluto, & vt ipſi pro me exorent. *Multum enim valet deprecatio iuſti aſsidua.* Nam & ego, licet peccator exiſtam, tamen veſtri memoriam ante ſacras confeſſiones Apoſtolorum faciens, orationi incumbo. His præmiſſis, optamus ſanctitatem paternitatis veſtræ in Domino bene valere: atque in opere, quo aſſumptus es, multo amplius fructum boni operis pullulare concedat, & ad incrementum perducere patiatur diuina maieſtas, Trinitas Indiuiſa ſanctitatem veſtram conſeruet orantem pro nobis.

F

f. infulatis, vel iutatus.

G

Iac. 5.

SEquebantur in Ingolſtadienſi Codice S. Bonifacii ad Stephanum Papam epiſtolæ: ſed ante iam è Cæſareo Codice poſitæ ſunt, ſicuti & aliæ plures. Adiungo adhuc aliquas è Tomo IX. Annalium Reuerendiſſ. & Illuſtriſſ. Card. Baronii, qui eas è S. Mariæ & Antonii Auguſtini bibliothecis exſcripſit.

H

EPISTOLA CL.

Dilectiſsimo & Reuerendiſsimo Cuthberto Abbati, & vniuerſis fratribus ſanctæ congregationis eius Bonifacius ſeruus ſeruorum Dei in Chriſto fraternæ charitatis ſalutem.

FRaternitatis veſtræ pietatem intimis obſecramus precibus, vt nos inter feras & ignaras gentes Germaniæ

A laborantes, & grana Euangelica plantantes vestris sacrosanctis orationibus adiuuemur, & precibus sanctitatis vestræ in nobis sæuus Babylonicæ ardor restinguatur flammæ, & sparsa sulcis ad fructum multiplicata surgant summa quia iuxta dictum Apostoli. *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed Deus qui incrementum dat, vt detur nobis sermo in apertione oris, & sermo Domini curr at & clarificetur.* Interea rogamus, vt reliqua de opusculis sagacissimi inuestigatoris Scripturarum *Bedan* Monachi, quem nuper in domo Dei apud vos, vice candelæ, Ecclesiæ, scientia Scripturarum fulsisse audiuimus, conscripta nobis transmittere dignemini. Etsi vobis laboriosum non sit, vt donum vnum, nobis grande solatium peregrinationis nostræ transmittatis.

1. Cor. 3.

f. Ecclesiastica scientia.

Ad indicium quoque intimæ charitatis, lectisternia caprina vobis (sicut hic vocant) direximus: quæ petimus, licet digna non sint, vt pro memoria suscipiatis. Alma Trinitas, & vna diuinitas fraternitatem vestram, & hic sanctis virtutibus proficientem, ac valentem augeat & custodiat, & in futura beatitudine, inter splendida Angelorum agmina, gaudentes remunerando glorificet.

B

EPISTOLA CLI.

Pippinus Rex Francorum, V. C. Bonifacio Archiepiscopo & Legato Germanico ab Apostolica sede directo.



VIA veneranda pietas tua nostram excellentiam postulauit, pro monasterio, quod à te nouiter instructum est in solitudine *Buchonia* iuxta fluuium *Fuldæ*, in loco quem beatæ memoriæ *Carolomannus* germanus noster legitima deuotione tibi concessit; vt sicut ex auctoritate sancti *Petri* Principis Apostolorum, pro quo legatione fungeris, priuilegio sedis Apostolicæ sublimatum esse constat, ita etiam nostræ auctoritatis præcepto roboretur: placuit nobis tuæ petitioni assensum præbere: & ideo hanc nostram præceptionis seriem, ob honorem Dei & venerationem sancti *Petri*, conscribi iussimus, per quam priuilegium sedis Apostolicæ à Beato *Zacharia* tibi collatum, cum consensu Episcoporum, cunctorumque fidelium nostrorum, per omnia roboramus, præcipientes vt nullus Sacerdotum in regno nostro diuinitus nobis concesso, in præfato monasterio iurisdictionem aliquam sibi vendicet, præter Apostolicam sedem, ita vt nisi ab Abbate monasterii fuerit inuitatus, nec Missarum solemnia ibi quisquam præsumat celebrare: sed iuxta id quod subiectum constat; Apostolicæ sedi, firmitate priuilegii inconcusse roboratum, permaneat. Locis etiam & rebus, quas tam moderno tempore tenet vel possidet, quam quas futuris temporibus, iuribus ipsius monasterii diuina pietas augere voluerit, ex donis, oblationibus, decimisque fidelium, absque vllius personæ contradictione firmitate perpetua fruatur.

C

Si autem quisquam nostræ authoritatis præcepto repugnare voluerit. Sententiam Apostolicæ districtionis, quæ in priuilegio expressa est, experiatur. Et tamen hoc, quod, ob amorem Dei & venerationem sancti *Petri*, auctoritate nostra firmauimus, stabile permaneat, manu nostra roboratum, & tam annuli nostri impressione, quam fidelium nostrorum adstipulatione subnixum. Vale.

D

IN S. BONIFACII EPISTOLAS NOTÆ NICOL. SERARII Societ. Iesu.



N S. Bonifacii epistolas notationum aliquid promisi li. 3 Moguntiacorum, notatione 49. Promissum exsoluo sed ita vt sint illæ, perbreues, neque afferri quidq id posset, occupent Earum vero aliæ per margines epistolarum omnes sparsæ hactenus, aliæ hunc in locum regestæ, quæ aut generales, aut speciales. Et illæ quidem septem.

E

I. DE HARVM EPISTOLARVM VTILITATE.

AD multa valent veterum, maximeque Sanctorum, & nostrorum in Christo parentum epistolæ: ad *quatuor* tamen potissimum.

I. Ad fidem. Multa enim, quæ ab hodiernis Nouatoribus in iurgium & calumniam vocantur, in illis egregie velut certa, sancta, & salutaria indicantur. verbi gratia, sacrosanctum Missæ sacrificium, oratio pro fidelibus defunctis, Sanctorum inuocatio, reliquiarum veneratio, Romani Pontificis auctoritas, & similia.

II. Ad mores. In illis enim crebra vitiorum reprehensio, virtutum laudatio, sempiternorum aut præmiorum aut suppliciorum explicatio, & quæ generis eiusdem, alia.

III. Ad eorum a quibus, ad quos, & de quibus epistolæ sunt, *memoriam. Sola*, inquit S. Hieronymus epist. 42. *res, quæ homines absentes præsentes facit, epistola est.* ad Quintum fratrem Cicero: *Cum tua lego, te audire videor.*

F

IV. Ad historiam. Cum Imperatoris Aureliani gestas res scribere deberet Syracusanus Vopiscus, elaborauit in eo maxime, vt ex Ephemeridibus, libris linteis, ac Sybillinis, è variis denique bibliothecis epistolas conquireret. Nam *interest*, inquit, *epistolas nosse Aureliano scriptas.* Et postea. *Extat epistola, quam ego, vt soleo, fidei causa, imo vt alios Annalium scriptores fecisse video, inserendam putaui.* Rursumque: *Est epistola Aureliani de libris Sibyllinis. Nam ipsam quoque indidi ad fidem rerum.* eamque ob causam tam crebro tam diligenter ex omnibus omnium Bibliothecarum angulis epistolicas istiusmodi schedas eruit, qui nostro isto sæculo est. *Romana Cæsar primus in historia.* Et Bonifacianas istas magno se studio perquisisse testatur Othlonus in S. Bonifacii vitæ Prologo, & lib. 2. c. 17. qui quodam veluti mœrore, aut solicitudine affectus subiicit: *Si quem moueat, quod plurimæ epistolæ, quarum mentio fit in supra scriptis epistolis, hic pariter scriptæ non habentur, sciat illud hac de causa accidisse, quod nusquam eas inuenire potui.* Quibus verbis illud etiam indicat, se, si tot, quot iam eduntur, S. Bonifacii epistolas nactus fuisset, ingenti exultaturum fuisse gaudio, & cum Euangelica illa muliere Luc. 15. 19. conuocaturum amicos & vicinos, iisque dicturum: *Congratulamini mihi, quia inueni drachmam, quam perdideram.*

II. DE EARVNDEM MANVSCRIPTIS EXEMPLARIBVS.

G

HArum S. Bonifacii epistolarum manuscripta exemplaria vidit duo Reuerendiss. & Illustr. BARONIVS. eorumq; alterum in Gregoriana Canonici iuris correctione citatur. Sed cum ex Italia in Germaniam illa, vt ederentur, ab aliis inuitata rogataque intelligerem, neque, vt venirent tamen, exorari potuisse, omnem ego quidem illa vnquam videndi spem abieci, simulq; statim cogitaui, si, quod olim monuisse Plato dicitur, in Germaniæ nostræ fundo, ad cretam vsque, foderemus, aliqua forte inueniri exemplaria posse. Ac Deo bene fortunante, sanctoque Bonifacio suis adiuuante precibus, vnum in celebri ac locuplete Ingolstadiensis Academiæ Bibliotheca inuenit è Societate nostra R. P. IACOBVS GRETSERVS: alterum vero in amplissima nobilissimaq; CÆSAREÆ MAIESTATIS Viennensi Bibliotheca Reuerendissimus, suisque pro Ecclesia Catholica scriptis, disputationibus, ac laboribus longe clarissimus D. Doctor PISTORIVS. Fuit & olim exemplar tertium in egregio Fuldensis monasterii librorum penu. sed hoc ab inuolante harpyia immundissima, *Illyrico*, inquam, sublatum, posteaque varie laceratum & conscissum. ita vt qui eius in Helmstadiensi Bibliotheca vidit reliquias Lutheranus Prædicans, dixerit, vel inde satis apparere, quem in veteribus tractandis, fœdandis, & mutilandis tenere morem solita sit dira illa Celæno. E duobus igitur prioribus Germanicis exemplaribus, quæ, quos laudaui, humanissime miserunt doctissimi viri, hoc nunc, primo quidem manu, prælo deinde librario exscriptum opus.

H

III. DE PRÆCIPVO HVIVS OPERIS EXEMPLARI.

SEquutus vero sum maxime Cæsareum M. S exemplar. I. Quia vetustiore multo id manu scriptum, prout & characterum & pergamenarum monstrat chartarum antiquitas. Nam Ingolstadiense anno 1497. in Spanheimensi cœnobio, iussu Trithemii Abbatis, descripsit Nouitius Monachus, prout in Codicis extremo Græce, La-

A ce, Latineque testatur. II. quia idem Cæsareum exemplar multo plures continet epistolas. In eo enim sunt CXVII: in Ingolstadiensi tantum LXXVIII. III. quia eædem illæ CXVII. nunquam in lucem prodiere hactenus, præter earum nonnullas, quas selegit & in IX. Annalium suorum Tomum retulit Reuerendissimus & Illustrissimus, de quo supra, BARONIVS: postque ipsum, & ex ipso, fere tamen Germanicæ, Io. ille Letznerus, de quo ante vitam S. Bonifacii notatione. lib. 3. Mogunt. p. 321. At ex Ingolstadiensibus LXXVIII. primæ vnde viginta lucem fere omnes iampridem & in Pontificum Epistolis, & in Othloniana S. Bonifacii vita, quam & Moguntiacorum libro tertio posui; aspexerunt. Accedebat, quod Ingolstadiensium posteriorum pleræque vel à Cæsareo, vel ex alio, quod cum isto congrueret, exemplari videbantur exscriptæ. adeo vt post Ingolstadiensem LXXI. scriberetur: *Epistola hæc descripta, superius posita, ideo omissa*, quia; vt apparet, in eo, vnde fiebat exscriptio, Codice, alio ante loco posita iam fuerat quemadmodum in Cæsareo M S. ea epistola est L.

IV. DE CÆSAREI EXEMPLARIS EXPRESSIONE.

IN antiquorum exscriptione Codicum, operæ videtur pretium nihil mutare. Atque hoc mihi omnino deliberatum ac statutum B fuit. penitus tamen in omnibus assequi non licuit. *Nam & operarum* interuenere menda interdum nonnulla, quæ suo indicabuntur loco, maxime in epistola prima, & paucis quibusdam aliis. *Deinde* in vetere verborum quorundam Orthographia nolui esse morosior, partim quia plerisque molestia illa hodie ac ridicula; partim quia in quibusdam non tam orthographia, quam libraria cacographia & imperitia certo conspicua. Ne quid tamen detrimenti patiantur Antiquitatis amantiores, denotabo paulo infra, quæ prioris videntur generis. *Tertio*, iterabatur identidem hoc: *Epistola S. Bonifa. ij. Item epistola S. Bonifacij.* At eam toties cramben reponere, cui rei? Satis hoc è titulo & salutatione, quæ singulas pæne inchoat epistolas, perspicuum. In rebus, verbisq; aliis a proposito exemplari ne sciens prudensque vnum, vt aiunt, vnguem deflecterem, caui, scabra licet hiulca, & pæne ἀγράμματα occurrerent nonnulla, quæ alius aliunde forsan aut corriget aut explicabit felicius. Varias tamen variorum exeplarium lectiones, & nonnullas interdum coniectiunculas in margine, cum litterarum quarundam de quibus paulo post, præfixione notaui.

V. DE CÆSAREI EIVSDEM CODICIS IGNOTIS ALIQVOT
C characteribus; meisque quibusdam siglis.

IN Cæsareo exemplari occurrerunt interdum ignoti quidam characteres, quos veteres aut Anglicos aut Saxonicos rebar. Sed magnam iis partem dissimiles sunt, quos ante Asserium Anglum prænotat Editor. E varia tamen collatione, ipsorum pæne integrum conflaui alphabetum, quod, si præsto typi fuissent, hic Lectoribus dedissem, sicut signa, quibus vetustiore illo sæculo signabantur epistolæ. Sed pro his, & similibus, si qua vel exprimi non potuerunt, vel deesse visa sunt, punctula quædam apposui sic: ..... Aliæ mihi siglæ (sic enim compendiarias dictionum notas vocat, vt ad epist. 99. dicetur; Iustinianus) istæ sunt.

C. Cæsareum exemplar.
I. Ingolstadiense.
C.I. Vtrumque.
B. Baronianum.
L. Letznerianum.
S Surius in vita S. Bonifacii.
V. Vulgatus Bibliorum Interpres Lat.
F. Forte legi potest.

Ingolstadiensem vero Codicem, quia propter oblatam vecturæ commoditatem remisi ante quam accipere Cæsareum licuisset, cito ex apographo, quod eum Cæsareo collatum solum.

D

VI. DE ISTARVM EPISTOLARVM STYLO.

ET tamen quibusdam *non sunt*, ait S. Hieronymus epist. ad Marcellam *suaues epulæ, quæ non placentam redolent, quas non condit Apicius; in quibus nihil de Magistrorum huius temporis iure suffumat. Non omnis fert omnia tellus.* Qui valde Latinum, aut politulum, nitidulumque semper stylum expetunt, Ciceronem habent, & Manutium Muretum, Lipsium, aliosque nonnullos. In hisce S. Bonifacii epistolis simplex oratio est & familiaris; illo sæculo non inelegans, nostro tolerabilis, præterquam in pauculis aut versibus aut epistolis, quibus aut discipuli aut discipulæ suos quoquomodo affari Magistros gaudebant. Candida vbique pectorum, morumque simplicitas elucet: virtus, Christianaq; charitas & modestia renidet in omnibus. Sed in Cæsareo volumine multo ab librariis mendosius erant scriptæ posteriores quam priores.

E

VII. DE VETERE IN HIS EPISTOLIS ORTHOGRAPHIA, & Sermone.

QVOD nota IV. notabam & adpromittebam, id vero iam repræsento. In Cæsareo igitur Codice scribitur.

Abunculus, *auunculus*.
adolari, *adulari*.
ammiñiculum, *adminiculum*.
auxilio, *auxilior*.
Anbacum vt Græce Ἀμβακούμ, *Habacuc*.
bernacula, *vernacula*.
boneuolentia *beneuolentia*. Est & epist. 45. *boeniuola voluntas*: sed an non mendum?
bouibus ep. 100. *bobus*.
caraxo, χαράττω.
Carulus & Carlus, *Carolus*.
coacerbo, *coaceruo*.
commonio, *communio*.
conloco, *colloco*.
F compatesco, *compatior*.
con olo, *consolor*.
cotidie, *quotidie*.
curbare, *curuare*.
Danielus, *Daniel*.
dirego, *dirigo*.
diphtongæ, *diphtongi*.
epistula, *epistola*.
epistluncula, *epistolium*.
fantasma, *phantasma*.
fatesco, *fatisco*.
floriet, *florebit*.
forasticus, *externus*.
haue, *aue*.
honerosus, *onerosus*.
idolatria, *idololatria*.
IHESVS, IESVS. Sed V. Beda in principio libri de Musica p. 35. docet istud H. quod inter I & E ponitur esse Græcum η, & à Latinis ob ipsius auctoritatem nominis interponi. Et forte id ob eam etiam factum causam; vt significaretur illud *e* non esse breue, sed longum, & quod in hoc nomine suauissimo longeque mellitissimo haud raptim, sed sensim; & cum quadam veluti mora; pietatisque sensu reuertenter pronunciandum.
inlæsus, *illæsus*.
inluster, *illuster*.
iluminatus, *illuminatus*.
inormitas, *innormitas*, vel *enormitas*.
inrogare, *irrogare*.
interduciæ, *induciæ*.
G ipsud, *ipsum*.
iuuar, *iubar*.
noberunt, *nouerunt*.
obœdientia, *obedientia*.
obtunsus, *obtusus*.
olosetica, *holoserica*.
psalmigraphus *psalmographus*.
repperio, *reperio*.
reuerentissimus, *reuerendissimus*. vt amantissimus apud Capitolinum in Albino, Spartianum in Geta.
subfragium, *suffragium*.
sobrius, *magis sobrie*.
veteresco, *veterasco*.
volbere, *voluere*.
vocifero, *vociferor*.

In quibus omnibus, cum alia, tum hoc vides, sæpe positum *o* pro *u* & contra, itemque *b* pro *u*. vt in Florentinis Pandectis, & alibi sæpissime, vt Patergon libro singulari docet Brissonius. De horum vero aliquibus aliquid iterum suis postea locis, notabitur: itemque de similibus aliis.

IN EPISTOLAM I.



AD notatiuncularum genus alterum venio, quæ speciales, & variarum epistolarum propriæ. Et in prima H quidem illud primo notandum, vix vsquam ab Typographo quam hic toties vel erratum, vel à Cæsareo M. S. deflexum. Cuius causa, quod cum hæc epistola sit Ingolstad. M. S. 39. huius apographum ille ante oculos habuit. Corrigenda igitur ad Cæsareum exemplar omnia sic: I. tollendum illud, *VVinfredus Nithardo*. Nam id satis in sequentibus expressum verbis. II. scribendum: *quem mihi non temp.* *III.* pro *adulantium*, adolantium. *IV. immarcescibilis. V. catena caritatis. V. Nithardo. VI. VVynfrethus.* & hoc postremum etiam deinceps obseruandum. Notandum secundo. In hac & aliquot epistolis, maxime tamen quatuor prioribus, recentissimum quendam (qui à me in margine vocatur interdū *Anonymus*) verbis nōnullis aut lineolas aut puncta supposuisse, nonnullis vero nonnullam coniectiunculā, vt in isto titulo videtur fuisse scriptum *facetiæ vrbanitas*: ipse vero

correxit *faceta*, Ingolstadiense M. S. *faceta*. Et hoc quidem postremum, siue *blandimenta faceta*, siue *Mellitas faceta*, siue *vrbanitas*, per mellitatem *faceta*, intelligatur non malum: primum tamen illud videtur retinendum, vt *mellitatæ facetiæ vrbanitas* dicatur, vel certe *mellitata, per blandimenta adolantium verborum faceta, vrbanitas*. Quemadmodum enim pro feriis, quæ Latinis tantum plurales sunt, dicitur ab Ecclesia, feria prima, secunda, &c. vbi notat lib. de rat. temp. cap. 6 V. Beda. sic pro *facetiæ* hic *facetia*: & quemadmodum ex melle tam suauiter veteres *mellitlum* & *mellinam*, itemque verbum *mellare*, vnde apud Plinium l. 11. cap. 15. & 16. *mellatio*; expresserunt, ita & nunc SANCTVS BONIFACIVS aut *mellitatem*, aut verbum *mellitare*, vnde *mellitatus mellitata, mellitatum*. Sed tertio notanda magis caussa, quæ inter SANCTVM BONIFACIVM & Nithardum veram excitauit amicitiam. & quarto quomodo idem sanctus olim vocatus sit *VVynfrethus* aut *VVinfridus* & postea *Bonifacius* qua de mutatione largiter dictum lib. 3. Mogunt. not. 16. p. 466. Alius ille Winfridus de quo Beda l. 4. histor. cap. 3. & 5. Deinceps vero, vt verba tulerint, notabitur aliquid.

Salomonis] De libri, vnde hæc promuntur auctore & auctoritate dissertatio est. Nam liberis interdum quidem absque auctore dicitur à Latinis *Ecclesiasticus*, à Græcis πανάρετος, & ab Origene trac. 24. in Matth. à Zacharia Pontifice infra, epistol. 140. & à ritualibus Missarum libris præcise *Sapientia*, vt dum legitur: *Ecce sacerdos magnus*, vel die sabbathi, *Ab initio*, vel in Virginum quarundam festis *Confitebor*, & in S. Ioannis Euangelistæ festo. Interdum vero auctor affertur & quidem.

1. IESVS. & sic diserte in eius libri prologo, qui in Græcis & Latinis Romanis correctis est.

2. SIRACH. & sic in Græca libri eiusdem inscriptione σοφία σειράχ & Procop. Gazæus præfatio. in Genes. Hilarius in Psal. 144.

3. IESVS *filius Sirach*. apud Euseb. de præp. l. 8. c. 2. Antiochum hom. 84. Damasc. l. 4. de fid. c. 18. S. Hieronymum in Danielis 9. & epistol. 115. vbi se ait Hebraicum hunc librum vidisse prænotatum *Parabolas Iesu filii Sirach*. & idipsum traditur libri eiusdem cap. 50. versic. 29.

4. IESVS *auus*. & *eius filius Sirach*, & *huius filius*, illiusque nepos *Iesus alter*. Ita prologus quidam Græcus in Complutensi editione.

5. SALOMON. vt hoc loco Sanctus noster Bonifacius, rursumque infra epistola 105. eundemque auctorem nominatunt Clemens Alexandrinus lib. 5. strom. c. 5. Origenes homil. 8. in Num. & homil. 1. in Ezech. D. Athanasius in Apologia de fuga sua; S. Basilius in Reg. fusius disput. respon. 17. D. Chrysost. homil. 51. in Matth. S. Fabianus Pontifex epist. 2. S. Cyprianus epist. 65. & in exhort. marty. cap. 9. & lib. 3. ad Quir. cap. 20. Marcellinus epist. ad Salom. Episcopum, S. Hilarius in Psalm. 144. D. Ambrosius l. 1. off. c. vltim. & lib. ad Virg. deuotam c. 2. Optatus Mileuitanus lib. 3. S. Damasus epist. 6. S. Hieronymus ad c. 10. Ecclesiastæ. & Psalm. 73. Innocentius primus epistol. ad Exuperium, S. Paulinus Natali 10. S. Felicis, Maximus Taurin. hom. 2. de festo Paschæ, S. Leo. 5. serm. de quadrag. c. 3. Sedulus in c. 12. ad Rom. S. Gregor. hom. 1. super Ezech. lib. 2. Regum cap. 2. l. 4. epist. 82. Chromatius in c. 5. & 6. D. Matthæi, Cassiodorus in Psal. 55. Pelagius I. epist. ad Virgilium, Laurentius Nouariensis homil. de eleemos. Ioannes 2. ep. ad Valerium, Eligius hom. 8. Haymo in c. 1. ad Rom. Paschasius l. de corp. & sang. domini cap. 2. S. Bernar. ep. 5. & 190.

Sed sane *I. auctor verus, est Iesus filius Sirach non Sirach, non Salomon.* quia omnium instar est scriptura, quæ id asserit, & antea citata est ex eius libri cap. 50.

II. Hic Iesus istum librum scripsit Hebraice, & postea eundem Græce conuertit eius Nepos. Asserit hoc præfatio citata Græca & Latina cuius S. Hieronymus epist. 115. Hebræum exemplar se vidisse testis est, hodieque inter Constantinopolitanos extare Iudæos refert è Nouatoribus Munsterus.

III. Iesus ille auctor filium habuit Sirach, & huius filius, illiusque Interpres fuit etiam nomine Iesus Ita citatus Complutensis prologus, & S. Epiphanius lib. de men. & pon. S. Damascenus loco citato & plerique omnes.

IV. Iesus auus patrem etiam habuisse Sirach dicitur, & idcirco ab Nouatore Cornelio Bertramo in li. quem *Lucubrationes Franckentallenses* inscripsit, dicitur esse ille *Bensira*, cuius apud Hebræos extant cum scholiis Prouerbia. quia *Ben-Sira*, est. quasi filius Sirach. Prior pars vera est ex eodem illo citato ca. 50. & ex iis omnibus, qui auctorem dicunt Iesum filium Sirach, cum eius Nepos non Auctor, sed Interpres tantummodo sit, vt dictum est. Posterior tamen videtur falsa 1. quia *Bensira* Hebraice habet in fine א non ה. 2. quia Hebræorum communis opinio est, vixisse Bensiran altera post Hieremiam ætate. At Iesus Ecclesiastici auctor, vixit post Oniam Pontificem, tempore ipsius filii Simeonis iusti, de quo c. 50. 3. *Bensira* dicitur ab iisdem Hebræis filium habuisse *Vzielem*, & Nepotem *Iosephum*: non autem *Sirach* & *Iesum*. Et illi cum sapientia inclyti fuerint, citantur ambo ab Hebræo scholiaste Prouerbiorum eiusdem Bensiræ. 4. Ille Prouerbiorum Bensiræ liber, vel idem cum Ecclesiastico nostro liber fuit, vel diuersus. Si idem, vel erit Ecclesiasticus noster imperfectus, quia ei quædam desunt, quæ illic sunt; vel quibusdam redundabit, cum plurima quæ illic non sunt, habeat. Si diuersus, quomodo verisimile est, eundem auctorem de iisdem pene rebus & eodem pæne modo ac phrasi diuersos scripsisse libros, neq; se vnam eandemque rem sciat, alibi etiam dixisse vnquam innuere? 5. Nouatori huic repugnat Nouator alius Drusius præfatione in ipsum Bensiram.

V. Quando à Græcis, sapientia Sirach dicitur, id breuitatis caussa dicitur pro Sapientia Iesu filii Sirach. eodemque modo spectatur breuitas, quando præcise vocatur *Sapientia*.

IV. Quando ab Auctoribus auctor significatur Salomon, id accipiendum putat lib. de verbo Dei cap. 14. Bellarminus *quasi Salomonis sententias collegerit, in vnumq; volumen redegerit.* sed breuius & certius id factum *ob similitudinem sapientiæ, doctrinæ, parabolicæq; seu prouerbialis phraseos.* Ita enim diserte S. Augustinus lib. 17. Ciuit. c. 20. *Sapientia*, inquit, *& Ecclesiasticus propter eloquij nonnullam similitudinem, vt Salomonis dicantur obtinuit consuetudo, non autem esse ipsius non dubitant doctiores.* Et lib. 2. de doct. Christ. c. 8. *Illi duo libri, vnus qui Sapientia, & alius qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur. Nam Iesus filius Sirach eos scripsisse constantissime perhibetur.* Rabanus lib. 5. de vniuerso c. 3. *Ecclesiasticus propter nimiam sensus similitudinem, & eloquij parilitatem, Salomonis titulo prænotatur.* Atque hoc ipsum etiam significat Athanasiana synopsis, & ex ea Complutensis ille citatus Prologus cum ait: ὁ παῖς τοῦ Σολομῶντος οὗτος ὁ Ἰησοῦς γέγονεν, οὐδὲν ἧττον ἐκείνου περὶ τὴν σοφίαν, καὶ παιδείαν ἐυδοκιμήσας, πολυμαθὴς ἀληθῶς καὶ ὢν καὶ καλούμενος. Atque hæc de Auctore satis: *de Auctoritate vero*, quæ Canonica est, agit ipse lib. de doct. Christ. citato. S. Augustinus, Bellarminus loco item citato, & copiosius Iod. Coccius libro. 6. Thesauri Catholici artic. 17.

Pigeat.] Ex eodem I. MS. est hoc. Nam in C. legitur cum datiuo, *vt tibi S. SS. M. recordari pigeat.* & eodem modo infra epist. 142. p. 220. idque valet, *non tibi pigrum sit*, quemadmodum, *tibi liquet*, pro *liquidum est*. Alioqui constructionem istam nolunt Grammatici, & S. Augustinus in Gramm. *Tædet*, inquit, *tædium esse significat, quomodo piget, quasi pigritiam significat. Nam cum dicimus, piget me fecisse, hoc est dicere, non surgit meus animus probare quod feci: Hæc autem omnia verba sic declinantur: Pudet me piget me &c. præter hæc, libet, & licet, patet & liquet. His enim datiuum iungimus casum.*

In omnibus.] Citatur eadem sententia iterum postea epist. 45.

Floriet] Quemadmodum olim multa diuersæ declinationis verba fuere sic etiam dictum *florere*, & *florire*. hocque posterius in Italica & Gallica lingua, quæ à Latina quidam veluti stolones & surculi sunt; modico cum flexu, retentum. Sic enim *feruit, lauit, sonit, fulgit, obedibo, operibo, paribit, perueniburt, dicebo*, pro *feruet, lauat, sonat, fulget, obediam, operiam, pariet, perueniet, dicam* leguntur. Vide Nonium. Et vsitatissimum *exiet* ac *transiet*, pro *exibit transibit*. Tibullus: *At si tardus eris, transiet ætas.*

Ambrones] *Ambrones fuerunt*, ait Festus, *gens quædam Gallica, qui subita inundatio maris, cum amisissent sedes suas rapinis & prædationibus, se suosque alere cœperunt. Eos & Cimbros, Teutonosque C. Marius deleuit: Ex quo factum est, vt turpis vitæ homines Ambrones dicerētur:* Historiæ quidem partem priorem negare Scaligero videtur Strabo, l. 1. & maxime l. 7. Sed is tantum negat, quotidianis statisque maris æstibus perculsos discessisse, non autem aliqua *subita*, vt loquitur Festus & insolita *maris inundatione*. Sic enim è contrario Isidorus lib. 10. Orig. c. 2. *de Vmbris historiæ perhibent, quod tempore aquosæ cladis imbribus superfuerint: & ob hoc ὀμβρίους, Græce nominatos*: Historiæ reliquum persequuntur Plutarchus in Mario, Epitome Liuiana l. 67. 68. Florus l. 3. c. 3. In Isidori autem glossario. *Ambro, deuorator, consumptor patrimoniorum, decoctor, luxuriosus, profusus.* idq; prorsus locum hunc explicat, & illum qui infra occurret epistola 65. *ambronibus faucibus.* Vide & Adag *Ambrones*.

D. Aug. in ps. 26. enar. 2. l. 15. præf. 29. ps. 33. 36. cont. 2. ps. 37.

Apoto] sic in Cæs. Latine scribuntur ista: sed sibi quid volunt? An ad superiorem de inundatione historiam alludendo legendum ἀπὸ τῶν κυμάτων *agris frustrati* vel *frustratis, afflictis? Agris* inquam, non *agijs*, vt mendose impressum.

κατὰ] Et hoc Latine scriptum in C. sed semi Græce libebat illis tum loqui pro *secundum Psalmistam*. & sic infra etiam alias.

Pretiosa] In Cæs. diphthongus est. sed huiusmodi aperte mendosa, quorsum notanda? supra nota. gen. 4.

Herebia] C. *erebia*. Est apud Hebræos vox Genes. 1. v. 5. Exod. 18. 13. ps. 59. 7. ps. 104. v. 9. alibi, quæ vesperam significat, quæ aut *Hereb* aut *ereb* scribi potest, vt in Trihæresio l. 3. c. 3. & Minerual. lib. 3. nuper dixi. atq idcirco scribi potest *herebus*, aut *erebus*. quia hic ab illa, vt in Festum docet Scaliger p. 59.

In Deuteron] Sensus quidam in Deuter. c. 6. sed verba magis in Iosuæ c. 1. Vnde apparet, ex memoria solitum scripturam sacram citare S. Bonifacium.

Concionatoris] qui vsitato nomine Græco *Ecclesiastes* dicitur.

Sobrius] pro *magis sobrie*. V. Beda lib. de orthogr. p. 94. *Sobrius nec comparatiuum recipit, nec superlatiuum: sed pro his dicimus, magis sobrius, & maxime sobrius.* Sed hoc, vt apud Lucretium l. 4. *egregius* pro. *magis egregium. Sed nihil egregius quam res secernere apertas A dubiis* & apud Vlpianum *exiguius*, apud Petrum Damianum epist. ad Gislerium, *idoneior*, in Tomo XI. Baron. Briss. l. sing.

Exquisitor] Vulgata nostra versio habet, *amator*. sed *contubernium* lege non *conturberniam*.

In studio diuinarum scripturarum,] Vide quam studii huius amans fuerit S. Bonifacius! quam sacras litteras & magis magisque discere, & quod in iis didicisset, alios docere concupierit! Confer hanc epistolam cum S. Augustini 41. quæ *ad Licentium*, D. Gregorii epist. 40. l. 4. & epist. 26. l. 6. & epist. 25. l. 12. vbi sic: *Quæsiui qui vobis adhæreant in lectionis sacræ collegio, & neminem reperi, & vehementer ingemui paupertatem boni. Et quamuis peccator ego valde occultus, tamen si ad B. Petri Apostoli limina venire volueritis, in sacro eloquio strictum poteritis me habere collegam.*

A *Cherubin*] Hebraica terminatio est *Cherubim, Seraphim*: Chaldaica *Cherubin, Seraphin*.

In Epist. II

Mogunt. l. 4. p. 620.

Ptima & lectissima hæc, ad quam ista scribitur epistola, fœmina vocatur *Buggan*, & *Bugge*, & *Bugga*, sicuti *Bedan* infra ep. 9. & *Beda* ep. 8. & *Bedas*. Interdum etiam vocari Eadburgam notat Baronius p. 53. quæ Regio genere nata esset propinqua *Hedilberti* Cantiorum Regis, filia *Cangith*, de qua sæpius postea ep. 13. 14. 20. 21. 28. 35. 40. alibi vbi & ista quæ d xi probantur, & casti, qui inter eam & S. Bonifacium fuit, amoris occasio, aliaque plura monstrantur. M hi tamen dubii aliquid inicit Cæsareæ epistolæ 38. inscriptio, vbi non *Edelburg*, sed *Heaburg*, non *Cangyth*, sed *Eangyth* diligenter scriptum. quanquam perfacile vnius vel alterius litterulæ immutatio potuit irrepere. Superstitem porro hanc S. Bonifacio fuisse testis epistola 103. infra. Alia *Edelburga* Regina l. 2. historiæ c. 9. & 14. Bed. & lib. 4. c. 10. Infra vero ep. 21. *Buggam* est presbyteri nomen

Seruus seruorum Dei] Hunc fere titulum soli hodie retinent Summi Pontifices: sed olim asciscebant alii etiam libenter: quod & demissionis argumentum, & officii quoddam veluti monimentum sit. Qui enim aliis præsunt, cum eorum commodo & vtilitati seruire debeant, (Foret enim secus tyrannica potestas) merito se illorum seruos intelligunt *Nos* ait apud Poetam Agamemnon,

Fastus quidem specie reliquis præcellimus
Verum ministri multitudinis sumus.

B Et laudatur à Plutarcho Nicjas, quod talem se cogitarit, req; ipsa præstiterit. Quanto igitur magis ea Ecclesiasticos Antistites cogitatio, oratioq; decet? quibus maximus & primus ille secundum Saluatorem nostrum Iesum, Pontifex S. Petrus 1. epist. 5. *Pascite, qui in vobis est, gregem Dei, prouidentes non coacte, sed spontanee secundum Deum: neq; turpis lucri gratia, sed voluntarie. neq; vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo*. Et D. Hieron. in Ephes. 5. *Audiant Episcopi, audiant Presbyteri, audiat omnis ordo Doctorum; subiectis suis se esse subiectos, & imitentur dicentē Apostolum: Cum enim essem liber ex omnibus, omnib. meipsum seruum feci, vt omnes lucrifacerē, &c.* Huius autem tituli occasio contigisse S. Gregorio dicitur, è contrario Constantinopolitam Patriarchæ Ioannis fastu, qui *Occumenicum* seu *vniuersalem Episcopum* superbe ac falso inscribere se ausus est, de quo, & ad quem idem S. Gregorius l. 4. epist. 34. 36. 38. 39. In glossa vero *c. Quoties* 1. *q.* 7. eiusmodi refertur distichon: *Roma tibi quondam serui Domini Dominorum: Serui seruorum nunc tibi sunt Domini.*

Et flagellat] deest in MS. C. I.

Tribulatio] In C. additur, *& reliqua vsque qui nos dilexit*. Ego integra h c, & interdum a ibi, verba posui: interdum vero breuitatis notam hanc aut aliam, *& cæt.* retinui, cuiusmodi & in scripturis, alisque sententiis notis citandis vsitatæ apud Hebræos notæ sunt, וגו׳ & וכל׳, Sic epist. 3. & deinceps.

Cum sapientibus] Matth. 25.

C

In Epist. III.

D*Anieli*] In C. charactetes, de quibus in epist. 1. ignoti, & valent, *Danielo Episcopo Bon* Sicuti & iisdem characteribus antecedit hoc, *Epistola Beati Bonifaci Episcopo*. Iste vero est *Daniel* Ventanæ ciuitatis apud Occidentales Saxones Episcopus, sanctitatis doctrinæque fama inclytus, de quo Venerabilis Beda lib. 5. hist. cap. 19. & 24. Othlonus lib. 1. vitæ Bonif. c. 10. & hæc infra epist. 66. 67. in qua, sub finem, de cæcitate quæ hic tangitur mentio.

Onerosum] C. honerosum. Illud hodie vsitatius: & tamen si Varronem l. 4. de lingua Lat. consulamus, istud melius. *Honos*, ait, *ab honesto hone re. Itaque honestas dicitur, quod honoratus, & dictum: Honus est honos, qui sustinet rempublicam.*

Nouas sectas] Vide Vincent. Lirinensem Commonitorii c. 26. 27.

Forastica] exteriores, quæ foris sunt, quibus opponuntur *interiores*. Vnde subditur: *Intima vero quando*. Et nota duplex tentationum genus, quibus Sanctorum, & eorum, qui in aliorum salutem incumbunt, serio afflictantur & discruciantur animi. Sunt enim *exteriores* molestiæ, vt labor, fames, sitis, defatigatio, vigilia: Sunt & *interiores*, quæ multo fodicant animum vehementius, vt scandala, & quorundam apostasiæ. Sic & infra ep. 13. 85.

Sine patrocinio.] Quemadmodum malleus & securis fabro, aliaq; artificibus aliis instrumenta, ipsiq; animo corpus, suum ad finem, famulari, & opem operamque suam præstare debet: sic temporalis potestas spiritali. Vide S. Augustinum epist. 50. Bellarminum lib. 3. de Laicis c. 18

D *De illa communione*] Sic & infra epist. 141.

In corpore] Infra est hæc Sancti Bonifacii iuratio p. 163. Quomodo autem ad S. Petri corpus facta illa sit, exposui l. 3. Mogunt. not. 15. Vide S. Greg. epist. 3. l. 10.

Filio] Causa excitato antea Othlono l. 1. c. 10.

VVymbertus.] Othl. l. 1. c. 4.

Sex.] Vel ista verba vsque *reperiuntur*, legenda παρενθετικῶς, vel, vt in Cæsareo, legendum, *vbi sex, &c.*

Munuscula.] Hic ad charitatis indicium, fomentum ac incrementum Sanctis olim fuit mos, vt ex S. Augustini, Paulini, & aliorum epistolis patet. Atque hic infra sæpius occurrent exempla, vt epist. 4. 5. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 20. Longum sit numerare omnes. Vide S. Gregorium epist. 37. l. 6. epist. 57. li. 7. epist. 47. l. 11. ep. 16. l. 12.

Casulam.] Hodie in sacris pro extima veste sacra, qua sacris operaturus amicitur sacerdos, accipitur, prout in miraculo etiam sancti

E casulam exeuntis *Althelmi* de quo seq. epist. 4. Apud veteres pro domuncula rusticana, à *casa* infra epist 83. ex qua Festo *casaria*, quæ custodit domum, οἰκουρός. Vel pro vulgari etiam indumento, vt apud sanctum Augustinum lib. 22. cap. 8. de sartore, qui *casulam perdiderat*, & sanctorum martyrum precibus egregie rursus vestitus fuit. Vestis vero est quædam veluti proxima hominis domus: & domus est quasi remotior, ampliorque vestis. Rabanus lib. 1. Institut. Cleric. cap. 21. *Casula dicitur à casa, eo quod totum hominem tegat, quasi minor casa*. Et forte ab Hebræo verbo *casah* quod est tegere, seu operire, à quo Exod. 22. 25. Iob 24. 7. & c. 31. 19. *cesuth*, id est, *vestis operimentum*. Et forte Gallis & Germanis quibusdam *casaque*. Sed vide Stephanum Durandum lib. 2. de ritib. Eccl. cap. 9. num. 17. Hic pro villoso quodam panno sumitur, & forte queat legi *ad tegendos pedes*, vt inf. ep. 89. licet infra epist. 8. non queat, quia additur ibi *cum laueris*. Sed hæc vbique lectio, etiam infra epist. 11. Dum autem dicitur *non holoserica*, videtur significari, non esse sacram casulam, quæ holoserica fere est. In C. autem scribitur *oloserica* hic & inf. B 9.

Didymo.] Se huius Alexandriæ in diuinis litteris auditorem fuisse notat S. Hieronymus epist. ad Pamm. & Oceanum, quæ incipit *Scedulæ*, & de eo in Catal. scr. Ecc. sic: *Didymus Alexandrinus captus à parua ætate oculis, & ob id elementorum quoque ignarus tantum miraculum sui omnibus præbuit, vt Dialecticam quoque & Geometriam, quæ vel maxime visu indiget, vsque ad perfectum didicerit. Is plura opera & nobilia conscripsit*: & vbi hæc enumerauit, tum ait superstitem adhuc tum fuisse *annorum* 84. Cum vero infans esset Sanctus Hieronymus, id est, ante annos facile 60. (nam librum istum scribebat *anno* 14. *Theodosii*, vt in extremo ait) accidit quod de Didimi cæcioculis hic refertur, prout idem S. Hieronymus narrat in epistola ad cæcum ita Castrut um, quæ incipit *Sanctus filius*. De nostri vero sæculi homine Genebrardus in Chronico sic: *Robertus Mancop Scotus à puero cæcus, vsque eo Parisiis, in litteris profecit, vt Theologiæ Doctor Romæ creatus Archiepiscopus Armacanus: Deinde legatus à latere in Hybernia fieret: Non doleas*, inquit epist. ad cæcum rursus alium, *Abigaum* nomine, Sanctus Hieronymus *si hoc non habeas, quod formiculæ & muscæ, & serpentes habent, id est, carnis oculos, sed illum te oculum habere lætare, de quo in Cantico Canticorum dicitur: Vulnerasti me soror mea sponsa vno de oculis tuis, quo Deus videtur*. Idemque sanctus Didymum illum cæcum vocat *videntem suum* præfat. Comment. in epist. ad Galatas. quemadmodum apud Hebræos *Ioseph cæcus* hagiographorum Paraphrastes Chaldæus vocari solet *Saggi nehor*, id est, lumine multus, seu oculissimus.

F

Speculari.] passiue vt apud sanctum Augustinum libro 2. contra Maxim. cap. 11. *contemplari* lib. 18. cap 54. *exordiri*, in Psalm. *venerari*. De oculis, quibus videtur Deus, videatur Augustinus epistola 6. 111. & 112.

Fenestra.] Eodem vtitur argumento citata iam ad *Abigaum* epistola S. Hieronymus.

Ad hanc vero epistolam responsum ab ipso Daniele insegniter. estq; epistola illa in Ingolstadiensi Codice 42. in L. 30. in B. 12. quæ ne omnino prætereatur, hic describenda.

G

Domino reuerendissimo & merito ab omnibus Orthodoxis amplectendo multiplici scientia variarumque virtutum gratia insigniter decorato Bonifacio Archiepiscopo, Daniel Dei plebis famulus syncerissimam in Domino cuncta cœlorum culmina præeminenti salutem.

LEctis litteris à tua fraternitate transmissis, multum mœrore commoti sumus; quia hoc amantibus intolerabile visum fuerit, si iis à quibus amantur, aliquid incommodi contigerit. Quandam tamen consolationē, sæpius reuoluentes, inuenimus in eo, quia hostis callidi inextricabilis astutia nequaquam ritus Religionis nostræ tanta violentia, & tam variis bellorum, seu e rorum oppositionibus per sublimes Sacerdotum, vel cæterorum quorumcunque reproborum personas expugnare tentauerit, nisi & in illis maioris meriti excellentiam agnosceret. Vnde vos operam dare primitus oportet, vt inceptio gloriosa quæ est (vt arbitror) Apostolicis coæquanda certaminibus, nullatenus propter illorum desertis insidias, qui dolis instructi salutiferæ solent resistere doctrinæ; sed tanto libentius illatæ difficultates ferendæ sunt, quanto certius cōperimus sanctorum esse ac Martyrum in mundo pressuras, in cœlo

H

autem copiosissimam, Domino promittente, mercedem, quem & hic auxiliatorem (si tantum in tribulationibus tolerantiæ non tædet) & illic cum iustis gauisuri remuneratorem habere meremur. Quapropter cum caritas excellentiæ tuę consilium sibi à nostra paruitate petere dignata sit: hoc existimamus, profuturum, quatenus inuicta patientia perferre studeat, quod absq; Dei prouidentia prouenire, non nesciat. Quamuis ergo forasticę pugnæ pernicies sęua sit, ipsaq; atrocius intestina formidanda ferocitas noceat (quod vtique non miror cum Christus Iesus olim fratrem à fratre in mortem esse tradendum testatus, & filium à patre, & parentes à nepotibus propter nomen suum necandos) scilicet impugnantes per escatum superstitiosissimam obseruationem, Domini opus destrui quærentes, quæ propemodū in ipso vsu hominis pari detrimento peribunt: aut si turpe lucrum sectātes, adulationis gratia vel etiam ipsorū laudes, vestrę vero vituperationis zelo seueritatē populis pronuntient ac ficta blanditia pacis appellationem ingeminent & secundū Esaię vaticinātis presagiū, dicentes *malum bonū, & bonū malū* & reliqua vel

B. nescit.

B. minor.

Matt. 10. 21.

F. scilicet impugnantes p. e. s. ō d o. d quærentes. f. quærentes.

B. proponūtur in ipso.

B. per ipsi. laudes vestras v.

si se

A

vituperationes falsò securitatem pop.
1/ 5.10.
Mat. 1.30.
8.opponi ignorat.I.

si segetem vestræ venerabilitati commissam, sterile lolium interserendo, suffocare conentur, quia vtique, ante messis maturitatem, à quoquam, Domino monente, compescitur euelli, de quo vberius dicemus: Licet inquam, hactenus inaudita proferant dogmata ad decipienda minus intelligentium corda, quæ vos in diuinis voluntatibus optime eruditos neque ad horam introducta latent. neque etiam quæ iis oportune possint opponi. Sed ne te diutius morer, ducendo per singula dicam breuiter. Quanquam vniuersa nefandæ factionis argumenta ad expugnandos & affligendos vos exerceant; tamen secundum præcedentium Sanctorum exemplar, quod corrigendo curari nequit, saltem sustinendo portare. De Sacerdotio autem homicidarum & adulterorum, qui, absque vlla resipiscentia, in peccatis suis perdurare præsumunt, satis tibi sacratissimi Canones ac decreta Pontificum persuadent. Si igitur homicidis iugiter agentibus pœnitentiam, & circa exitum vitæ perfectio (id est,) communionis CHRISTI gratia conceditur, incorrectis qua ratione cura regimini CHRISTIANÆ conuersationis iniungitur? Adulter vero, quem nec sero suæ impudicitiæ pœnituit, qua consequentia sibi Sacerdotale officium vsurpabit, quoniam secundum statuta INNOCENTII Papæ, cæterorumque, qui viduam, aut secundam duxerit vxorem, non modo a ministerio Ecclesiasticæ dignitatis, verum etiam à Clericatu coercetur? Cum & hæc propter carnis fragilitatem, indulgenter concessa sint: adulteria vero ab omnibus peritissimis prohibeantur. A communione autem filiorum, fratrum, siue sacerdotum, quale consilium est tam idoneum, vt te in rebus corporalibus separatim disiungat, ne forte de hoc mundo exire incipias, quoniam isti vbique, & semper subintroire nituntur, à quibus se periculis implicatum Paulus Apostolus asserebat.

1.*Cor.* 5.10.

B

Et cæteri Christianæ religionis conditores ipsum, aut se passos, aut posteris patiendum fore fatentur. Dicis enim, te ab illis in sacris oblationum libaminibus remotissimum esse; ne sacrum canibus dare videretis. De hoc quid sentiret Sanctus Augustinus inter cætera subtiliter insinuabimus. Insuper non sponte, non consensu, neque ex voluntate, sed sola necessitate cogente nonnunquam te inter ipsos habitantem. Nempe Hieronymus ait, In Euangelio voluntas quæritur, quæ si etiam effectum non habuerit, tamen præmium non amittit. Quare si his coniungeris, verbi gratia, in perceptione ciborum, vel in cohabitatione loci, nonne ille, qui non venit vocare iustos, sed peccatores, iuit ad conuiuia peccatorum, vt occasionem haberet docendi? vt in eo quod mixtim Regem interdum adire debetis, & pro pace Ecclesiastica pariter deprecari. quia ipsi, vt veri Pastores, plerunque pro ouibus interuenire se fingunt. Primum quidem implendum esse quod scriptum est, sciamus: *Subditi estote omni humanæ ordinationi*, & reliqua, *& omnibus potestatibus sublimioribus* & reliqua.

Matt. 9.18.
1.*Pet.* 2.13.
Rom. 13.1.

Demum considerandum est, quia proposita est similitudo tritici & Zizaniorum de permixtione malorum atque bonorum. Et munda & immunda animalia, ait Augustinus, introisse in aream leguntur. Neque enim quacunque libuit, intrauerunt immunda animalia, arcæ compage confracta, sed ea integra per vnum atque idem ostium quod artifex fecerat. Non enim, inquit, per has similitudines & pronuntiationes, consilium dissidiæ bonis datum est, quo negligant quod prohibere debent: Sed patientia qua perferant, salua doctrina veritatis, quod emendare non valent. Item dicitur: Cum ergo inueniamus in Ecclesia malos quos Ecclesiastica disciplina corrigere & coercere non possumus, tunc ne ascendat in cor nostrum impia & perniciosa præsumptio, qua existimemus nos ab his esse separandos, vt peccatis eorum non coinquinemur, atque ita prius nos trahere conemur veluti mundos, sanctosque discipulos ab vnitatis compage, quasi à malorum consortio segregatos. Veniunt in mentem illæ de scripturis similitudines, quib. demonstratū est, multos in Ecclesia permixtos bonis vsque ad finem sæculi temporisque iudicii futuros, & nihil de bonis vnitate ad participationem Sacramentorum, qui eorum factis non consenserint, obfuturos. Cum vero eis per quos Ecclesia regitur adest, pace salua, potestas disciplinæ ad vsus reprobos aut nefarios exercendæ, tunc rursus, ne socordia segnitiaque dormiamus, aliis aculeis præceptorum, quæ ad seueritatem coercitionis pertinent, excitandi sumus, ita est etiam ratio dissimulandi & tolerandi malos in Ecclesia, & est rursus ratio castigandi & corripiendi, non amittendi, vel à communione remouendi: vt nec patientiæ nomine torpescamus, nec obtentu diligentiæ sæuiamus. Dicam quod ex operibus antiquorum excerpsi Doctorum, & vtiliter in tam pernicio sa barbarie ad memoriam debet reduci: si forte in præfata condescensione à quolibet calumniati de aliquo simulandi, siue etiam fingendi genere, legerimus, quod vtilis simulatio assumenda sit in tempore. Vnde Cephas, *subtrahebat se, & segregabat, timens eos qui ex circumcisione erant*: Et vas electionis, totondit *caput* & Timotheum circumcidit. Ipse quoque filius Dei *finxit se longius ire*, & nescire quæ sciebat, vt est in Euangelio. *Quis me tetigit?* &. *Vbi posuistis eum*? Sed & Psalmista immutauit vultum suum coram Habimelech: & ludens Ioseph fratribus suis locutus est: necnon & Israel hædinis pellibus membra contexit. Hoc fecit, vt putaretur esse, qui non erat. Et si diligenter attenditur, non est mendacium, sed mysterium. Per hædinas quippe pelles, peccata, per eum vero qui se iis operuit, ille significatur, qui aliena peccata portat. Hæc tuæ charitati non quasi priscæ auctoritatis ignaro, nostræ rusticitatis admonitione indigenti, sed ne quid tuis rogatibus, derogassemus, trepidanter scripsimus, quo eo quod te cum maioribus contraxisse negotium comperimus, amore tantum atque obe-

C

D

l. Calumniari.
Galat. 2.12.
Actor. 18.18. *&* c. 16.3.
Luc 24.28. *&* ca. 8.45.
Ioan. 11.14.
Psal. 33. *in titul.* *&* 1. *Reg.* 21.
Genes. 43.44. *&* cap. 27.

E

ditione amplius incitati, quam arte vel audacia freti: tantum reuelando, non etiam imperando prolata diximus, ne forte his, qui vltra modum excellentiores sunt, in aliquo aduersari videremur. Exhortatoria profecto tuæ suggestionis monita de instanti corporis molestia perferenda, satis libenter suscipimus: &, in quantum vires sufficiunt, ipso domino auxiliante, qui pro sua misericordia monuit nos, tuis salutaribus obtemperabimus dictis. Hoc quoque cognoscat vestra beneuola dilectio, quia licet terrarum spatioso sequestremur interuallo, ac maris immensitate nimia, & cœli inæquali climate dirimamur, pari tamē tribulationū deprimimur fasce. Eadem est enim operatio satanæ hic & ibi Propter quod diligentissime deprecor: nos orationum mutua vicissitudine iugiter muniamus, reminiscentes sermonis quem dixit: *Si consenserint ex vobis duo aut tres, & reliqua*. Vale. Vale centupliciter carissime mihi, & alia manu &c. *Matth.* 19.

In IV.

LVL.] qui infra etiam *Lulla* & *Lullo*, Archiepiscopus postea Moguntinus, SANCTI BONIFACII successor, cuius & *has*, & *alias tam multas*, quæ infra sunt, gaudeo huc Moguntiam & in hoc Collegium aduenisse *litteras*, quo eiusdem *sacrum caput* superiore anno aduenerat, vt in eius historia scripsi li. 4. Mogunt. Ignoto tamen, de quo supra, charactere scriptum erat nomen hoc.

Aldhelmi] *Fuit hic*, vt ait Beda libro quinto, historiarum capite decimo nono, *vir vndecunque doctissimus, sermone nitidus, scripturarum tam liberalium quam Ecclesiasticarum eruditione mirandus.*

F

Scripsit librum *de Paschate*, librum *de Virginitate* geminum tam versu scilicet, quam prosa, & alia complura, è quibus, R.P. *Martini Delrii* studio, hic ante triennium edita, *Tetrasticha, Pentasticha, Sexasticha, Heptastichaque & Poetica* quædam alia. Infra, etiam alia sese nobis in conspectum dabunt, nonnullæque ipsius epistolæ. In altero Saxonum Occidentalium Episcopatu, qui *Schireburniensis* dicitur, Episcopus fuit eodem tempore, quo *VVintoniensis* ille, de quo epistola superiore, *Daniel*. Plura de eo apud *Surium* tomo tertio die vigesimo quinto Maii, *& Delrium* in citatis Poeticis. Hæc ad videndum, cur eius tantopere libros desiderarit B. LVLLVS; allata.

In V.

Lanebada] Et hoc ignoto scriptum charactere nomen, ita vt de syllaba vltima dubitem. Nam ea sic erat. DVH, nisi quod D. inferne clausum non erat.

Nostram lintrem.] Etiam fœminine dixit lib. 7. Cæsar, & Tibullus.

Genarum] Putarem, *genuum*. Nam quemadmodum *gelu & gelus*, sic *genu & genus* apud veteres dicebatur, vt ex Lucilio monstrat Nonius, sed non *gena*, de qua Festus.

Pater noster] An S. Bonifacius *puerulos*, id est, seruulos istos manumiserat?

In VI.

DIcere, De vno] Sic distinguendum. Nam Saxones dicebant S. Bonifacio Anglisq; Christum Iesum prædicantibus. *De vno sanguine; & de vno osse sumus*. quia in Angliam profecti Saxones, & ex iis Angli, vt in Moguntiacis dixi, & infra ad epist. 19.

Duorum] scilicet Gregoriorum, II. & III.

In VII.

CEOla] infra epistol. 12. Bar. 173. *Ceda*. An V. Beda libr. 5. cap. 8. de ipso?

G

In VIII.

ECbertho] In V. Bedæ Epitome anno 732. *Egbertus pro VVillifrido Eboraci Episcopus factus*: Postea anno 735. *Egbertus Episcopus accepto ab Apostolica sede pallio, primus post Paulinum in Archiepiscopatum confirmatus est*, cuius mors ibidem traditur anno 766. diciturq; *regali prosapia ditatus, ac diuina scientia imbutus*. Alius vero ab illo est, qui ad Catholicum Pascha Scotos Hiienses traduxit li. 5. hist. ca. 23. vbi iucunde mortuus ipso Catholici Paschatis die anno 728. in Epit. 729.

Ethebaldo] V. Beda lib. 5. c. vlt. *Edilbaldus Merciorum Rex*, & in Epitome anno 740. *Edilvvaldus*. In Bar. *Athelbaldus*, & anno 757. rursum *Edilbaldus*, vbi de miserabili eius cæde. Infra de eo plura epist. 10. 12. 19.

In IX.

CLocca] De hac voce l. 3. Mogunt. not. 47. Hoc tamen sæculo iam teri cæperat *campanæ* nomen, vt ex V. Beda patet, cum li. 4. c. 23. ait: *Audiuit notum campaniæ sonum, quo ad orationes excitari vel conuocari solebant, cum quis de hoc sæculo fuisset euocatus*. Eiusque mentio est c. *In causis*, de elect. c. *Ioannes*, de homic. c. *Petentibus*. de priuil. ca. fin. de sent. excom. in 6. c. *Nimis iniqua* de excessibus Præl. Vide multa de harum ortu, causa, effectu & significatione apud Steph. Durandum l. 1. de ritib. Eccl. cap. 22. de sacratione ac improprie vocato baptismo apud Lindanum parte Apol. ca. 52. Inferius vero epist. 89. rursum *cloca*.

In X.

H

HEref.] C. *Herefritho*. In Epitom. V. Beda. *Anno 747. Herefridus vir Dei obiit*. Quia *vir Dei*, ideo eius monita interdum audiebat Rex alioqui voluptarius. Vide li. 4. hist. ca. 29. & in vita S. Cuthberti.

S. Iacobi Apostoli] Longe alius sancto huic Germanorum Apostolo, quam Apostatæ Luthero de S. Iacobi epistola sensus fuit, qui hanc, vt infra etiam patebit, citat toties, epistol. 16. 18. 19. 89. alibi, & Apostolo semper tribuit, eamque, vt li. 3. Mogunt. not. 48. dicebam, notis nonnullis exposuit. Infra epistol. 44. dicitur *Iacobus matertera Domini filius.*

Subter] In exemplaribus, quæ vidi, omnibus. desunt ea nomina.

Sabanum] Genus vestis ac lintei esse, intelligi datur ex hac Vti-

censis

A
censis Victoris lib.3.de persec. Vandalica narratione: Muritta Diaconus Catholicus cum ab *Elpidoforo* Ariano apostata, fidei causa, torquendus esset, *priusquam*, ait Victor, *exueretur, clam, furto, nescientibus cunctis, illa quibus Elpidoforum suscipiens de fonte dudum texerat, sabana baiulabat. Quibus ventilatis, simulque in ostensione cunctorum extentis, in his verbis totam ad fletum & lachrymas commouisse dicitur ciuitatem: Hæc sunt linteamina, Elpidofore, minister erroris, quæ te accusabunt, dum Maiestas venerit iudicantis.* Et eadem iterum reuertitur vox infra epistol. 145. Vide c. Post baptismum de consec. dist.4. S. Greg. l.7. epist. 5.

P*Ethelmo*] Hunc V. Beda l. 5. histor. c. vlt. ita scribit & describit: *Pecthelmus in ea* (Angliæ Ecclesia) *quæ candida casa vocatur, fuit Episcopus, quæ nuper multiplicatis fidelium plebibus, in sedem Pontificatus addita, ipsum primum habet Antistitem.* Idemque antea cap. 19. retulit miraculum, quod de *B. Heddi* referebat hic. Et rursum antea cap.14. historiam de *milite* moribundo, confessionem respuente ac desperante.

Adoptiuum suscipiebat.] Aliud est filium adoptare, aliud *in baptismo adoptare, seu adoptiuum suscipere.* Nam hoc est, quod olim c. *In catechismo* de conf. d.47. & hodie dicimus, *esse patrinum*, seu vt postea ep.15. loquitur S. Bonifacius, *de sacri baptismatis fonte aliquem eleuare.* Et qui hoc facit eum recentiores quidam vocant *susceptorem, & sacræ initiationis arbitrum*, Tertullianus lib. de bapt. *sponsorem fidei*, D. Augustinus lib. 1. de peccat. merit. cap.34. & epist.25. *Offeren-*
B
tem; Vita S. Epiphan. apud Lipom. tom.6. fol.36. *patrem*, Concilium Moguntinum sub Carolo Magno. c. 47. *compatrem*: Dionysius Areopagita Hierar. Eccl. c.2 ἀνάδοχον, ἡγεμόνα, & καθηγεμόνα. Et huiusmodi quidem spiritalis parentis officium paucis indicat citatum Moguntinum Concilium, dum ait: *Vt compater vel proximi, filiolos suos spiritales Catholice instruant, præcipimus.* Sed & hoc & alia plura serio & eleganter S. Augustinus sermon.163. de tempore, qui est 7. in octauis Paschæ, D. Chrysostomus in 1. Cor. hom.12. & canon. *Vos autem* de consecr. dist.4. Sed ex insigni actione hac, solet inter istum, & eum, qui baptizatur, eiusque parentes ambos *cognatio* existere *spiritalis*, quæ Ecclesiastica lege, matrimonium inter hos, quos dixi omnes, contrahendum quidem impedit, contractum vero dirimit, vt multi tum canones, tum capitula in Iure docent Canonico apud Gratianum 30.q.1. & 3. & in Decretalibus, ac sexto *de cognatione spiritali.* Ac vero eiusmodi vinculi maximam à Romanis iam olim Pontificibus Iulio & Cælestino, variisque Conciliis habitam rationem testis est *Deusdedit* Pontifex epistola ad Gordianum Episc. Hisp. Si vero ea canonum volumina, is ordo, eaque series, quæ nunc est, S. BONIFACII tempore fuisset, nunquam ista de quæstione adeo dubitasset. Nunc vero eius & in quærendo ac interrogando laudanda, quæ & hic & ep 15. ac 22. cernitur, sedulitas, & animi magnopere imitanda demissio, dum non Episcopos & alios tantum interrogat, sed & suos quondam discipulos, ab iis iam senior doceri volens ep. 22. dumque insuper non argumento ac rationi, quam dubitandi habebat epist. 15. mordicus adhærere, sed Patrum Ecclesiæq; decre-
C
tis obedienter mauult acquiescere. Et tamen eadem vna ratio est, ob quam audent hodie Lutherus in Babyl. capt. & Beza in libr. de Matrim. omnibus illis audacter ac superbe refragari, omnemque omnis spiritalis cognationis honestatem aspernari, ac pro nihilo ducere. Tantum scilicet homo homini distat, modesto arrogans, Catholico hæreticus. Vide Trid. Conc. sess.24.c.2. Bellar. l. de Matrim. c.30. Zonaram tom. 3. in Nicephoro Phoca V. Bedam l.4. hist. c.13. Aimonium l.4.c.57.

In XII. E*Thebaldo*] supra ep.8. Huic dum accipitres & similia mittit Regi S. Bonifacius, facit quod in ægris boni Medici, in pueris boni Magistri. Cum enim altera, cuius hic mentio, epistola, quæ inferius est 19. ipsum ob intemperantiam ac libidinem, esset reprehensurus, mollioribus eum verbis gratisque ipsi, minimeque tamen malis muneribus docilem, bonorumque capacem monitorum studet reddere, Nam vt de illis ait Lucre. l. 4.

———Veluti pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flauoq; liquore,
Vt puerorum ætas improuida ludificetur
Labrorum tenus: interea perpotet amarum
Absinthii laticem, deceptaq; non capiatur,
Sed potius tali facto recreata valescat.
Et Horatius——— *pueris dant crustula blandi*
D
Doctores, elementa velint vt discere prima.

Anglorum Reginæ Edelburgæ misit Bonifacius Pontifex argenteum speculum, eburneumque pectinem. Beda lib.2. hist. cap.11.

In XIII. E*Adburg*] supra epist.2.
Apostat.] epist. 3.
In XV. *Nothelmo*] Beda Epit. Anno 735. *Nothelmus Cantuariorum Archiepiscopus ordinatur*: anno 739. *obiit eique successit anno* 740. *Cudbertus.* Successerat ipse *Tarcuino* siue Tarvvino (varie enim scribitur) qui mortuus anno 734. *Tacuinus* vero *Berthvvaldo*, qui anno 731. *longa ætate consumptus defunctus est die 5. Iduum Ianuariarum*, cum sedisset *annos* 37. *menses 6 dies* 14. vt ait Beda l. 5. cap. vlt. hist. Quod notandum, vt intelligatur, *BerthVValdum* (sic enim ex Beda, & Cæs. legendum) hic à S. Bonifacio vocari *antecessorem Nothelmi*, non proximum & immediatum. cum inter vtrumque intercesserit, qui vocatur *Tacuini* vel *TarVVini*, sicuti alius infra hic epist. 16. *TatVVinus.*

Interrogationes Augustini] Quatuor petit ab isto Archiepiscopo
E
S. Bonifacius. Primum & secundum apud V. Bedam est lib.1. hist. c. 27. De tertio dictum supra epist.11. Quartum apud eundem Bedam Epitome breuiter est sic: *Anno* 569. *Gregorius Papa misit in Britanniam Augustinum cum Monachis, qui verbum Dei genti Anglorum euangelizarent. Anno* 597. *venere in Britanniam præfati Doctores, qui fuit annus plus minus* 150. *aduentus Anglorum in Britanniam.* Vberius lib.1. hist. c.23.24.25. & de felicissimo euangelismo adde S. Gregorii epistolam 30. ad Eulogium Alexandrinum lib.7.

In XVI. C*Vidam*] videtur hæc *Eadburga* esse, quia de precibus, quas petit, earumque causis ait S. Bonifacius: *Iam de hoc ante deprecatus sum.* At hoc supra factum epist.13. & 14.

In XVII. S*Peciales horas*] Videntur Ecclesiasticæ preces hic significari, quæ *horæ Canonicæ diuiniq; officii cursus* vocari quandoque solent, de quibus contra hæreticos Bellarminus l.1. de bonis operibus in partic. c.12.13. & infra hic epist.76.

In XVIII. S. *Augustinus*] serm.42. de tempore: *Charitas*, inquit, *ipsa vera est, quæ corporaliter separatos consueuit spiritaliter copulare atque coniungere. Duo enim, qui se sancto amore diligunt, etiamsi vnus in Oriente, alius in Occidente, ita in charitate conglutinante iunguntur, vt nunquam abinuicem separentur.* Ideoque & hic legi potest, *ab* non *ad.*

In XIX. E*Thibaldo*[supra epist.8. & 12.
Video] Menda insignis pro, *fidem in Domino.*
Deo coram] C. *coram Deo* & h.
Præceptum] abuterentur hoc loco vxorii Nouatores nostri, nisi statim subderet sanctus, *ab ducenda vxore propter Dei timorem & a-*
F
morem abstinere, non esse reprehensibile, sed magis laudabile. Et nota quam grauiter contra eosdem Nouatores loquatur Sanctus, dum sanctimoniales seu Nonnas *Dei sponsas* vocat, easque libidinose contingere scelus esse docet *grauissimum.*

Hoc reus] forte, *de hoc reus, vel hoc reus sit* videlicet *fecisse.*

Nonna] etiam hac epist. inferius, & in duobus Conciliis infra ponendis p.112. 113. In Caroli vero Magni Constitutionibus, p.238. & 263. *Nunnanes.* quorum Germanicam originationem affert quidem illic Amerbachius, sed neque decoram satis, neque verisimilem. *Nonnos* apud Ægyptios vocari Monachos, & moniales *Nonnas* ait Rhodiginus l. 5. cap.12. S. Hieronymus ad Eustoch. de custod. Virg. *Castæ*, inquit, *vocantur & Nonnæ.* Vbi ad probandum Nonnam esse virginem argumentum ex nomine proprio apud Suidam ducit Erasmus parum firmum. V. Beda lib. de numeris p.113. dicit apud Hebræos numerum dici *Nonnam*, sed lege, *monam*, cum verbum *manah* valeat numerare. licet nomen illud *mona*, vel etiam *manah* in scripturis portionem aut partem potius significet. 1. R. 1. 5. & ca. 9.23.26. alibi.

Antiqua Saxonia] Sic vocatur Germaniæ illa pars vnde orta *recentior* in Anglia *Saxonia.* Nam sub Domini annum 409. cum ad opem contra hostes ferendam Saxones euocassent, iis etiam apud se habitandi locum dedere: quem & vi paulatim retinuerunt atq; amplificarunt illi. Hinc noui Saxones, vel *Anglosaxones* in Anglia *Saxones* vero simpliciter, aut vero *Altsaxones* vt ep. 121. seu antiqui Saxones in Germania sunt. Beda l. 1. c.10.11.15. hist. & lib.5. c.10.11. & 12. Sed de illa, eiusque populis dixi lib. 3. Mog. not.1. Pulchra vero
G
hic subiiciuntur Ethnicæ Germanicæque seueritatis in adulteros exempla, quæ sanctus laudat *Bonifacius* sicut *villicum iniquitatis laudauit Dominus*, quoad ea, quæ in eius facto bona, non quoad omnia Luc. 16. Neq; enim laudandum, quod aut propria sibi manu mortem inferret quis, aut, vt inferret, cogeretur.

Ceolredus] In Bed, lib.5. histor. 14. *Cœnredus*, & in Epit. *Ceolredus.* Sed illo l. 5. cap.20. duo Coenredi, & ambo Merciorum Reges. Prior *nobilius* inquit Beda, *regni sceptra reliquit, & Romæ factus Monachus.*

Posterior filius Edilredi Regis, qui Rex Edilredus postea Monachus & Abbas l. 5. c.20. De Cedredo posteriore sermo hic, de cuius damnatione infra epist. 21. & 71. Ei successit *Edilvvaldus*, ad quem iam sermo. Beda Epit. anno 740. qui Edilbaldus tandem *anno* 754. (triennio scilicet post S. Bonifacii martyrium) *à suis tutoribus, inquit Beda, noctu morte fraudulenda miserabiliter peremptus occubuit: Beonredus regnare cœpit.*

Osredus.] *Rex Nordanhumbrorum, puer octo circiter annorum, regnauit annis* 11. lib. 5. c.19. Bed. & in Epit. *Anno* 716. *Osredus Rex Nordanhumbrorum interfectus est, & Rex Merciorum Ceolredus defunctus est.* Et c. 23. post hunc occisum *dicitur fuisse Rex Nordanhumbrorum Cœnredus, cui successit Osricus* c. 24. & huic *Ceoluulfus* frater Coenredi, qui antea regnarat ib. huic *Eadberdus* in Epit. anno
H
737. Et ideo hunc Osredum *iuuenilem & luxuriosum vitam perdidisse* ait S. Bonifacius. Nota hic tristes Regum Dei leges contemnentium, sacra violantium, nimiumque iuuenantium exitus.

In XX. DOMINÆ] sic in C sed in B. *Donna.* vbi est epist. 26.
VVietberga] B. Wictburga. de qua infra epist. 111. Plura, quæ huc spectant. Bar. p. 53.

In XXI. NOTABILIS] non in C. vere tamen epistola, ob argumentum, notatu digna.
Hebelida.] C. Hildelida & L.
Ipse cum supradicto fratre rediuiuo.] Tertull. visionem quandam narraturus li. de idol. c.15. *Ex auctoritate*, ait, *Dei contestor, quia nec tutum est subtrahere, quodcunque viri fuerit ostensum, vtique omnium causa.* Rei vero quæ hic narratur, testimonium nobis duplex I. egregia ipsius narrantis S. Bonif. fides: Deinde ipsius, qui ei narrauit non aurita, sed oculata confirmatio. Dicebat Abrahamo infelicissimus ille apud inferos diues epulo Luc. 16. 30 *si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent.* & *multi* vt ait

A S. Chrysostom. serm. 66. *solent dicere: O si quis à mortuis veniret, & quid ageret referret, ei omnes crederent, &c.* At sane non fit. Rediit ab illis Lazarus: *Et multi* quidem in IESVM *crediderunt* Ioan. 11. 45. Sed nunquid omnes? Rediit & adolescens ille viduæ in Nain filius. & *accepit* quidem præsentes tum *omnes timor, & magnificabant Deum*: sed nunquid omnes, qui hunc postea viderunt & audierunt, ad pœnitentiam adducti? Sic & de aliis, quos ad vitam vel ipsemet Dominus, vel Apostoli, vel Prophetæ reuocarunt. Cum Israelis Rex, Achabi filius Ioram de rediuiuo Sunamitidis mulieris filio certum oculatumque testem audiisset Giezi, imo ipsummet rediuiuum illum suis ipse oculis conspexisset, narrantemque auribus item suis audiisset, num se correxit? num impietatem moresque prauos abiecit? Accidit incredulis, quod furibus & latronibus, qui patibula passim rotasque vident, neque tamen furandi latrocinandique finem faciunt. Et isti quidem sperant, euadere se fortassis posse, suaque semper celatum iri scelera: nos an æterna vllo modo, nisi pœnitentiam agamus, euadere supplicia possumus? Ante omnium nostrum oculos, quoditianæ notorum, nobisque familiarium, iuuenum & senum, diuitum & pauperum mortes ac funera sunt: & certissimum est, sequi oportere nos, & tamen num mouemur? Non igitur sane, si quis ex mortuis ad epulonis illius fratres iisset, ii sese ideo confestim reprehendissent, pœnitentiam egissent, vitæ licentiam abiecissent. *Si*, ait citatus S. Chrysost. hom. 4. de Lazaro. B *Deus nouisset profuturos viuentibus mortuos, nunquam id omisisset, neque lucrum tantum prætermisisset, qui vtilia nobis cuncta procurat.* Et hoc quidem, quoad ordinarium communemque mundi cursum: quoad extraordinariam vero & priuatā veluti legem, interdum *superna*, vt ait S. Gregorius l. 4. Dial. cap. 36. *pietas ex magna misericordiæ suæ largitate disponit, vt nonnulli etiam post exitum repente ad corpus redeant, vt tormenta inferni, quæ audita non crediderant, saltem visa pertimescant*: neque ipsi modo, sed & alii, qui ab ipsis ista percipiunt. Fit autem hoc dupliciter. Vel enim illi *vere mortui* sunt, vel *videntur tantum*; & non sunt. Potest enim *duplex animi* à corpore fieri *disiunctio*, vna *perfecta*, dissolutis omnibus naturę vinculis & compagibus: Altera *imperfecta* per ecstasin quæ vel solam, vel minimum vnam retinet informationem ac vitam licet perobscuram, & quasi nullam. In priori genere sunt Lazarus, Nainicus, & Sunamæus, de quibus supra: In posteriore *S. Furseus* apud V. Bedam lib. 3. hist. c. 19. & illi, quos in citati capitis titulo scribit S. Gregorius, quasi per errorem educi è corpore videri, & à quibus ipsum orditur caput sic: *Hoc cum fit, si bene perpenditur, non error, sed admonitio est.* quia sane ista vel ecstasis & imperfecta mors, vel vera & perfecta mors ad eorum, quibus contingit, & aliorum, siquidem velint vtrique commonitionem & vtilitatem diuinitus conceditur. Quæ vero istiusmodi à corporibus perfecte aut imperfecte demigrantes vident animi, duplicia esse possunt, vel vera & prout illa in seipsis sunt, vel verorum similia, prout expedit illa tum significari & declarari. Sic enim loco
C citato explicat Sanctus Gregorius, & visas in altero seculo eximias insignium domorum structuras, odoresque suauissimos & profundos horrendosque amnes, pontes lubricos, fœtoresque teterrimos. & ad istam formam accipienda, quæ Sancto hic narrantur Bonifacio, quæ V. Bedæ lib. 5. hist. ca. 13. 15. Et narrantur quidem hic omnia, quasi vere, perfecteque mortuus narrator fuerit (fierique id potuit) possent tamen accipi omnia, quoad ecstaticam mortis similitudinem, ex S. Gregorii citato loco sententia, qui similibus tamen phrasibus in duobus vel tribus defunctis vtitur, & ex eo, quod in hac ipsa epistola sub extremum dicitur is, qui Sancto hæc Bonifacio retulit, à corpore pauculis tantum horis abfuisse, à *primo* scilicet *noctis gallicinio ad primum diluculum.* Beda lib. de ratione temp. cap. 5. *Noctis partes sunt septem: Crepusculum, vesperum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, diluculum*, sicque fere Macrob. l. 1. Saturn. c. 4.

Sed quæ de futuri seculi rebus eiusdem obiecta fuere oculis, imagines tantum, & pictæ rerum illarum tabulæ fuerunt, quæ ad inferorum ignem æternamque damnationem, ad purgatorium terminandumquæ cruciatum, ad gaudium felicitatemque sempiternam, ad spirituum bonorum & malorum, (siue ipsorum essent homines mortui, siue viui adhuc, & virtuti aut vitio seruirent) functionem ad conscientiæ humanæ vim, eiusdemque vel accusationem vel defensionem, ad diuini iudicii seueritatem pertinent. Hæc enim fere omnium summa. Ad Rom. 2. v. 16. sunt *cogitatio-*
D *nes se inuicem accusantes & defendentes.* Esd. 4. c. vlt. v. 96. *iniquitates accusatores stant.* Legi de istiusmodi mortuorum aut iam beatorum aut damnatorum resurrectione possint Abulensis l. 4. Reg. c. 4. q. 56. Gregorius noster Valentianus Tomo 4. dist. 11. q. 1. p. 2. Raderus item noster, Annot. in Viridarium suum p. 175. & seq. quo in libro historiæ similes p. 173. & 79. S. Augu. ep. 100 & 101. lib. de cura pro mort. c. 12. Vita S. Annonis in Surio.

Specialiter vnumque vitium.] Siue instar habitus, siue instar actus cogitetur vitium. Et nota hic ab iis tantum peccatis accusationem institui, quæ per sacram confessionem disertim expiata non fuissent, idque non per fallax sacrilegumque silentium, sed per negligentiam aliquam, obliuionem, aut ignorantiam. Alia etiam interdum, quæ delesset confessio, exprobrata leguntur peccata, sed ita, vt noxæ, aut dedecoris inferrent nihil. Et simile quippiam apud energumenos, qui arcana interdum ocultaque pandunt, videre est, è quibus vnum, quod *suis ætate gestum diebus*; commemorat hisce verbis lib. 1. Cambriæ ca. 12. Syluester Giraldus: *Cum hi, quibus secretiora sua exprobrauerat Dæmon, confessione super his facta, ex pœnitentia sequuta redissent, nihil eis improperabat; Sciui quidem, sciui, sed*
E *nunc ignoro: Alijs autem quasi conuicium hoc emittebat: Et ego taceo. Quod enim scio, nescio: Ex quibus apparet, quia post confessionem & pœnitentiam, vel omnino hominum peccata dœmones nesciunt. vel ad damnum eorum, & dedecus ea nesciunt. Quia, vt ait Augustinus, si homo tegit, Deus detegit: & si homo detegit, Deus tegit.* Lege totam enarrat. psal. 32. eiusdem D. Augustini.

Virtutes.] Siue habitus, siue actus, vt supra de vitiis.

Speciosa.] Hic duorum sententias Apostolorum considerā. 1. S. Petri 1. cap. 4. 18. *Si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt?* 2. S. Iacobi cap. 5. 20. *Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam suam à morte, & operit multitudinem peccatorum.* Adde & illud Danielis cap. 12. 3. *Fulgebunt qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates*: prout hunc etiam locum ex Hebræis explicat R. Abraham Zacuth præf. in lib. *Iuchasin.*

Denegaret.] Ne maius iis exinde iudicium. Multi enim etiam talia irrident: neque iis ad salutarem timorem traducuntur, de quibus supra.

Alia.] Videntur ex iis esse nonnulla infra ep. 71. quam cum ista, si libet compone.

Quot tribus.] In C. *quo* pro *qua*, vel omnino tollendum *quod*, aut explicandum, *sunt id, quod.*

SPiritalis tractatus, magister legentium sacrum eloquium esse dinoscitur.] Pulchra sententia. Nam sane, ait *Laicorum libri sunt imagines* S. Gregorio teste l. 7. epist. 53. & 109. Sic & sanctorum Patrum libri, seu tractatus sunt eorum, qui sacras legunt litteras, Magistri muti. Vide igitur quemadmodum libros vndique conquirat & petat S. Bonifacius, vt supra ep. 8. 9. infra 28. 35. 40. 85. 194. 150. eiusque discipulus & successor S. Lullus epist. 89. 95. 99. 109. & 111. In XXII. F

De Matrim.] supra epist. 11.

PRo dormientium fratrum animabus.] Vide quam sæpe, quām serio preces & Missas petat S. Bonifacius pro defunctis, & alii etiam epist. 35. 36. 70. 74. 76. 77. 84. 90 95. 103. 106. 108. 109. 110. 114. Vide ep. 122. & S. Augu. ep. 64. ac lib. de cura pro mortuis, D. Chrys. hom. in Philipp. 3. & hom. 21. in Act. 9. ad populum & 70. Anastasium Nicenum q. 20. vbi Epiphanium, Dionysium, & Constitutiones citat Apostolicas. In XXIV.

FIlio Carlo.] Sic est in C. sed videtur legendum *Carli.* Fuit enim *Gripo*, vel vt ab aliis scribitur *Grypho* seu *Griffo* filius Caroli Martelli, quem hic illius patrem vocat. Et quia etiam à matre illum sibi in precibus commendatum ait, verisimile est, quod Aimoinus & alii tradunt, Griponem istum non è concubina, sed alia legitima vxore natum. Carli eiusdem epist. infr. 32. In XXVI.

Missum.] Sic illo æuo frequentissime vocatus nuncius, siue tabellarius vt supra & infra 75. 91. 104. 107. qui & sæpe vocatur *portitor* & *gerulus* epist. 33. 35. 39. 40. 72. In constitutionibus Caroli M. & glossa cap. 1. de immunit. Eccl. dicit *missum* esse vulgare Italicum 102. 110. & apud Cassiod. l. 1. Var. ep. vlt. lib. 8. c. 8. l. 8 ep. 10. Isidor. l. 6. etym. c. 8. C. Theodos. Si cert. petatur. de chirog. portitores, & baiuli pecuniæ. *Portitores* alioqui veteribus sunt telonarii, qui portum obsidentes omnia sciscitaretur vt ex eo vectigal acciperent. Nonius. In XXIX.

Carli Martelli, de quo epist. 26. G

Mundeburgio] Sic in C. sed in hac eadem epistola bis *Mundeburdium* scribitur. Vtrumque bonum, vt ait in verbis Feudalibus Hotomannus. Est autem illud nihil aliud, quam procuratio vel protectio. & *Mamburgus*, protector vel Aduocatus. In formula regni accepti à Bosone apud Guil. Paradinum l. Burgund. *Omnibus vt monuistis, legem, iustitiam, & rectum mamburgium auxiliante Deo conseruabo.* In Cæsareo Codice post varios libros & tractatus est VVilliberti cuiusdam donatio facta Coloniensi Ecclesiæ S. Petri anno 871. in eaque sic legitur: *Vt sis sub defensione, & mundeburdo ipsius Ecclesiæ, & sub ala Pontificis, qui tum temporis ibidem præesse videtur.* In XXXII.

Triquadri.] Quia in tres partes, Europam, Asiam, & Africam diuiditur. Sic & triquadram vocat Iordanes lib. de reb. Get. Britanniam, quam alii triquetram. Quadrifaria vero regna sunt illa quatuor ex Danielis c. 2. de quibus in ipsa epist. In XXXIV.

Quem chorus.] Vitiosus quidem simpliciter versus: olim tamen in Græcis vocabulis multa sibi permiserunt scriptores, etiam qui notæ bonæ. *Habebant*, inquit, Ios. Scaliger lib. 2. in Auson. cap. 21. *peculiare Latini Poetæ, vt non solum græcas declinationes in Græcis negligerent, & ad regulam Latinorum referrent, sed & quantitatem ita euerterent, vt accentu illam tantum metirentur.* Probat id ille pluribus ex Plauto, apud quem corripitur secunda in *Phædromus* Φαίδρωμος in Philippus Φίλιππος Ausonius etiam τρίγωνον & τετράγωνον ita extulit: H

Per totidem partes trigonorum regula currit.
Fulgur tetragono aspectus vitale coruscat.

Et alii, ipseque Christianus etiam Prudentius correpta secunda dixit εἴδωλα correpta idem secunda ἐκκλησία Isto igitur modo hic producitur secunda in μαρτύρων Prior vero in *choras* non propter accentum, cum scribatur χορός, sed propter sequens *r.* & idem etiam dici posset in *martyrum B. & r. communes syllabas facere solent*, inquit, V. Beda lib. de arte metrica p. 39. Sunt ergo hæc semel in id genus versibus notata.

Rabtbodum.] De hoc plura libro 3. Mogun. notat. 10. & alibi. In XXXV.

COnfessionis fit.] De confessoris nomine ac titulo insigni D. Cyprianus & Baronius in Martyrologio die 2. Ianuar. Et fieri po XXXVIII.

teste, vt

A teſt, vt iſte confeſſor eiuſmodi fuerit. *Quia* tamen Euangelii promulgatio vocatur *fidei confeſſio* poteſt eo modo inſignis dici *confeſſor*, qui Euangelio gentibus enunciando inſignem nauauit operam.

In XL. *Æthilberti.*] Sic in C. ſuper. ſcribitur, alibi abſque diphthongo, & *Edilbertus*, vt in V. Beda, qui l. 5. hiſt. c. vlt. eum ait Regem Cantuariorum creatum anno 725.

Repta.] Infra etiam occurret epiſt. 77. p. 108. Sed quid? An aliquid quid habet affinitatis cum *Reptaceſtir*, id eſt, *vrbe* aut *caſtro Repta*, de quo Beda l. 1 c. 1? Nam *Ceſtir* caſtellum Bed. l. 4. hiſt. c. 5. ſicuti Britannice *caer* Girald. c. 5. l. 1. & 10. Itinerarii Cambr.

Superſtitem.] Videtur ex V. Beda Epit. ipſe S. Bonifacius fuiſſe ſuperſtes.

Falcones.] Alioqui falconnes in Cambria ſeu Wallia optimi. Syl. Giral. l. 1. Gambr. c. 12. Hinc *falconarii* in Caroli M. Conſt.

In XLI. S*Cottus.*] Alias *Scotus*, id eſt *Hybernus*, vt in V. Beda l. 3. c. 3. S. Kiliani notis. De S. Aldhelmo ſup. ep. 4.

In XLII. F*Reſarum.*] Qui nunc *Friſii* & *Friſiones*, vocati ſunt *Freſæ, Freſi, Freſones*. in Beda lib. 5. c. 10. & 12. in vita Cuthberti c 44. & lib. de 6. ætatibus: itemque ſemper in Annal. Franc. hic epiſto. 97. Vnde vero id attigi libro 2. Mogunt. cap. 19. & in notis Sancti Kiliani cap. de Francis.

Carlomanni.] Sed quis huic filius?

Reuerte.] *Fac reuerti*, ſeu *verte ipſum*, vt redeat.

XLIV. D*Omnonia*] An *per Domnoniam*, vt in verſibus poſt epiſtol. *69.* p. 84.

In Conc. Epiſ.] Huc pertinent quæ lib. 5. hiſt. c. 19. V. Bed. *Triplicem* vero *diſſenſionem* S. Aldhemus hoc loco indicat, quam ſedari componique rogat & admonet. 1. *de tonſura Clericorum*. 2. *de tempore Paſchatis. de nimio Catholicorum apud alios contemptu.* Sed tertium hoc,

B ſicuti & c. 4. l. 2. apud Bedam è duobus prioribus oriebatur, quorum *primum* erat quidem adiaphorum, vt recte oſtendit Ceolfridus apud Bedam libro 5. cap. 22. Sed in quo id quod melius & S. Petri facto, Eccleſiæque Romanæ mori conuenientius, magis amplectendum fuiſſe idem ibidem docet. *Alterum* vero de Paſchate, quaſi prorſus neceſſarium vrget idem, à quo diſſentire debeat nemo; & ſi diſſentiat, excuſari non poſſit, niſi per ignorantiam ac ſimplicitatem, vt doctiſſimus, ait Wilfridus apud eundem Bedam l. 3. cap. 25. Nam in hiſce duobus Bedæ citatis iam locis accurate tractantur dictæ de tonſura & Paſchate diſputationes, quæ cœperunt in Anglia potiſſimum excitari *anno Domini 664*. cum Boreales Scoti alienum ab Eccleſia Catholica inſtitutum tenerent, Angliſque nonnullis perſuaderent, reprehenſi ab Honorio, aliiſque Pontificibus Romanis ſæpius, vt lib. de ſex ætatibus in *Heraclio* notat Beda. Poſtea tamen iidem illi erroris Magiſtri veritatem agnouerunt, ſeque ad Catholicum ritum contulere omnes, vt idem explicat Beda libro 5. cap. 16. 22. 23. & libro de ſex ætatibus in *Anaſtaſio* 2. hiſtor. capite 19 quos vtinam imitarentur noſtri hodie Nouatores, tum in his, tum in aliis omnibus, quæ pertinaciſſimo tuentur animo, diſſidiis. Et *corona* quidem *Clericorum* in capillitio ſacra, varia eſt. *Vna ſancti Petri* dicitur, quæ capitis verticem coronario more attondet, & in-

C fra hac epiſtola dicitur *Romana*. Altera *Sancti Pauli*, quæ plus quiddam & aliter totondiſſe videtur ex V. Beda capite 1. libro 4. *Tertia Simonis Magi*, quæ verticem capillatum, caputque totum retinebat, ſed coronæ in modum inferne circumtonſum, eo fere modo, quem in Cambriæ deſcriptione cap. 11. tradit Syluest. Giraldus dicens: *Tam mulieribus in hac gente, quam etiam maribus ad aures & oculos tonſura rotunda.* Prima vero retinetur à Clericis & Monachis hodie: ſed varie. Nam alii *tonſuram* tantum adhibent, vt Græcorum nonnulli, *raſuram* alii, vt Latini omnes: & hanc rurſum alii maiorem, alii minorem. Nam minimis præditi ordinibus Clerici geſtant minimam; maioribus, maiorem, & quidem gradatim Sacerdotes, Epiſcopi, Pontifex, qui, diligentiſſimorum inſtar Monachorum, & paulo etiam amplius detonſo coronatur crine. Vide c. *Prohibete*, d. 23. c. *Clerici* & *Si quis* ibidem. *De cauſa* dicunt multa ſatis citati apud Bedam auctores, & Sanctus Germanus in Liturgiæ Theoria, Turrianus l. 5. pro epiſt. Pontif. c. 19. & libellus de Apoſtolis num. 76. copioſe BARONIVS Annal. Tom. 1. anno 58. Vnde non hæreticorum noſtrorum modo, qui per ludibrium *raſos* nos vocant, refutatur calumnia ſed illa etiam Beroaldi in l. 2. Aſini Apuleiani opinio, exiſtimantis *à caluo & deraſo Ægyptiorum ſacerdotum capite* hunc Eccleſiaſticæ tonſuræ ritum fluxiſſe. *De Paſchate* porro dici quæ poſſint, dicta nuper abunde ſunt à Clauio noſtro non libris contra Mæſtli-

D num tantum, ſed in Gregoriani etiam Calendarii explicatione cap. 1. 18 23.

Perſcripta.] Melius *perſcripturæ*, niſi forte ſubintelligatur, *epiſtolæ*, vel huiuſmodi aliquid.

Certamen.] Videtur ſignificari vel Abdiæ liber, qui inſcribitur *Hiſtoria certaminis Apoſtolici*, vel qui B. Lini dicitur *libellus de paſſione D. Petri & Pauli*. Nam in eius principio dicitur: *Poſt diuerſa cum Simone Mago, aliiſque quamplurimis Antichriſti præconibus pro nomine veri Chriſti certamina.*

Clementis.] Veteribus, qui 10. *Recognitionis* ſeu *Periodorum* & *circuitionum* libros Clementi attribuerunt, poteſt deinceps ſanctus hic noſter Aldhelmus coniungi. Ex illis ſunt apud Lambert. Gruterum præf. in Clementina D. Epiph. hæreſ. 30. Ebionit. Auctor operis imperfecti hom. 49. in Matth. c. 24. Cedrenus in hiſt. Niceph. Calliſtus l. 2. c. 35. lib. 3. c. 18. Ruffinus in Apol. ad Macar. V. Beda in Act. c. 5. & l. de ratione temp. c. 3. Bridfertus in eum Bedæ libellum. Frecholfus lib. 2. Chron. c. 10.

Ogdoadam.] Vt *hebdomas*, & *hebdomada*, ſic *ogdoas* & *ogdoada*, *hendecas & hendecada*. De vtraque Beda c. 44. l. de rat. temp. & 55. Apud ſanctum Auguſtinum in pſal. 40. leguntur eodem modo *ephemeridæ*. E

Anatolii.] VVilfrid. apud Bedam. l. 3. c. 25. idem & lib. de ratione temp cap. 4. *Anatolius Laodiceæ Antiſtes*, rurſumque c. 28. & 33. *Homo Eccleſiæ ſanctiſſimus Anatolius in opere ſuo Paſchali* & c. 40.

Sulpicii.] Non fit huius mentio apud Bedam & Bridfertum, cum de cycli decemnouenalis ſcriptoribus agit libr. de rat. temp. c. 42.

Teſſareſcadecatitæ.] Epiph. hæreſ. 50. S. Auguſt. hæreſ. 26. Theophilus Alex. in epiſt. paſchali.

Victorii.] De quo lib. de rat. temp. c. 40. Beda & 41. 45. 49.

Sabrinæ.] Flumen eſt in Occid. *Anglia* ſeu *Loegria* quo à Cambria diſtinguitur. Beda c. vlt. l. 5. hiſt. Girald. c. 15. in Cambr. deſcr. & ab eo *Sabrinum mare*.

Demetarum.] Demetia eſt Cambriæ pars, à qua Demetæ & Demetæ. Gerald. Itin. l. 1. c. 12.

Sabionum] Sablo eſt arena Gallice *Sablon*, Italice *Sabiona*: Scaliger in Auſ. l. 2. c. 31. *Glarea agger publicus, qui de ſabulari dicitur cum munitur.* Varro ſeſquiulyſſe: *Vnam viam Zenona mœniſſe: duce virtute hanc eſſe nobilem: alteram Carneaden deſabulaſſe, bona corporis ſecutum.*

Catharos] Epiph. hær. 59. Aug. hær. 38.

Euax] Præſtat dolentis Interiectionem, *heu heu*, quam gaudentis *Euax* vſurpare. Plautus Curculione: *Prope me eſt, Euax habeo: Salue anime mi &c.*

Cluſtello] Vt *cludo & claudo* dicitur, ſic *cluſtellum & clauſtellum*, vel *clauſtrellum* Sic in Caſſiod. l. 2 epi. 5. & 19. *cluſura* pro clauſura de qua Ant. Auguſt. l. 1. Emend. c. 8. F

G*Regorio*] Videtur hic S. Bonifacii egregius ille diſcipulus eſſe, de quo lib. 3. Mogunt. not. 12. & 13. Nam cum S. Lull *adiutorum ſuum in diuina legis doctrina* hic nominat, & infra *collegam ſuum* fuiſſe, ſacris vna litteris ſtuduiſſe, ſeu *limpida Dei dicta communiter ſecum rimatum* refert. Et erat natu ipſo S. Lullo grandior, graduque maior, quia & *Presbyter Abbas* erat, vt hæc habet inſcriptio, prout etiam de *Vttam* loquitur Beda l. 3. c. 21. de *Aldhelmo* c. 19. l. 5. In XLV.

Exhibeantur] Contrarium ipſi *adhibeantur*.

S*VVithan*] Eadem quæ *Oſvvitha*, vt ex epiſtolæ patet initio. Inſigne hoc exemplum eſt Eccleſiaſticæ diſciplinæ, dum pallio ſeu velo ſacro palliatæ ſeu velatæ ſanctimoniales, earumque Abbatiſſa excommunicantur, pœniſque ad pœnitentiam afficiuntur. *Potus* vero qui eis prohibetur *melle indulcoratus* eſt *hydromeli*, ſeu *meto*, de quo & infra epiſt. 62. In XLVII.

R*Egi*] In C. vnica littera eſt, quæ R. videtur, ſed poſſet accipi velut N. In XLVIII.

S*Egebaldi*] Rex fuit Occidentalium Saxonum, apud quos *Daniel* Epiſcopus, de duo ſupra. Iſti vero Occidentales vocabantur *Geuiſſe*. Bed. l. 3. hiſt. c. 7 eoſque ad fidem Chriſtianam conuertit, & primus eorum Epiſcopus fuit *Byrinus*, cui ſucceſſit *Agilbertus* Gallus, huic *VVini*, huic *Eleutherius* vt ibidem ait Beda & l. 4. c. 12. *Quintus* vero Epiſcopus fuit *Heddi* ibid. *Sextus Daniel & Aldhelmus*. Nam eius parochia ſeu diœceſis in duos fuit diuiſa epiſcopatus l. 5. c. 19 Sed hic poſt annos 4. mortuus ſucceſſorem habuit *Forthere*. ibid. & c. vlt. ac in Epit. Huic vero an ſucceſſit *ErenVValdus*, de quo hic? an cum illo idem? De Forthereo infra 58 & 66. In XLIX. G

F*orthereo*] ſupra 49. In LVIII.

S*Axonicum*] Veteris linguæ Saxonicæ peritiores iſtud explicent. LXI.

P*Luuiarum flagello*] Obſerua hic ieiunia, preces, Miſſas contra tempeſtates aduerſas, pro ſummo Pontifice & aliis, Pro *Domini Romani*, eſt in Cæſareo. *Domni*. de qua voce dixi alias in Litaniarum libello n. 39. LXII.

T*OEdet*] In C. *tedet*. alias *tædet*. LXIII.

H*Aue*] Sic & in carm. 3. poſt epiſt. *69.* & in S Auguſtino epiſt. 43. & videtur ab Hebræo verbo חיה *chaueh*, id eſt, viue, ſis ſaluus. Et multa colligit exempla Cuiacius l. 1. Obſer. c. 15. vero pro *Haue*, ſcribitur *Habe* ſecundum orthographiam, quæ in multis notata eſt, generali nota VII. LXIV.

Æ*Dilvvaldus*] Idem videtur de quo in Carmine vlt. poſt epiſt. *69.* ſed alius ab illo, qui anno 984. cœlo receptus colitur l. Auguſt. in Martyr. & Sur. tom. 4. LXV.

A*Mbronibus*] ſupra epiſt 1 H

Caraxatum] a Græco χαράττειν fictum verbum, & infra alibi epiſtol. 68. 72. 74. & in carm. 2. poſt epiſt. 69. Et Lipſius Analect. ad mil. Dial. 9. *Fraxare*, vigiliam circuire περὶ τὸ φράξαι. Prudentius ea forma ἐκ τοῦ χαράξαι fecit *charaxare*. Verſus vero, de quibus hic, deſunt, iactura vt ex epiſtola perſpicuum, non magna.

F*Orthere*] ſupra 49. & 58. LXVI.

C*Atechetica* hæc epiſtola. LXVII.

Languore] ſupra epiſt. 3.

P*Oetica* & aliquandum Aſtronomica epiſtola. Videatur Beda de re metrica, S. Aldhelmus prologo 2. Poeticorum p 32. 33. ſeq. LXVIII.

E*Piſtola* videretur B. Althelmi ex primo carmine ſubiuncto quia iſte in epiſtola, *mittere ſe* ait *verſus* & in illorum fine ſcibitur, *finit carmen Aldhelmi*. Quia tamen non fuit hic S. Bonifacii diſcipulus, & auctore epiſtolæ illum *ſuum Magiſtrum* fatetur, vel non idem eſt verſuum & epiſtolæ auctor, vel male carminis primi Poeta laudatur Aldhelmus. LXIX.

A *Asc.*] Dauus sum non Oedipus. Sequentia in imaginibus, quæ in V. Bedæ opere facie prima occurrunt, exponuntur.

Mazaroth.] lib. 4. Regum c. 23. v. 4. *Mazaloth* vocantur aut Planetæ, vt vult in Exod. 25. *Rabbi Hiscuni*, vbi & illorum recenset nomina: aut signa Zodiaci, vt S. Hieronymus & alii: *à nazal*, quod est ire, progredi, fluere. Et sic etiam in Beda lib. de ratione temporum c. 4. & 43. corrigendum *mazaloth* pro *mazaroth*.

Crepere] Vt *sonare* & *sonere*, de quo supra, sic *crepare* & *crepere*, & ab isto *crepor*, vt ab illo *sonor*. Alioqui *res dubia dicta crepera*, inquit Varro lib. 5. Lucret. lib. 5. *Exæquataque sunt creperi certamina belli.*

Haue houa] pro *haue Iehoua altissime* sup. ep. 64.

Æthilvvaldi] Non hic successor Cuthberti in monasterio insulæ Farnensis, de quo Beda l. 5. ca. 1. in vita S. Cuthberti c vlt. & infr. ep. 89. sed alius non vtique Merciorum Rex ille, de quo supra neque Nordumbrorum Rex, de quo in Epit. anno 759. sed forsan Episcopus, de cuius morte in Epit. Beda anno 740. & de quo supra ep. 85.

LXX. EGregia hæc epistola, sicuti & 78. inferius *de S. Bonifacii martyrio, doctrina, patrocinio.* Sed eam non scripsit sanctus ille Cuthbertus, cuius vitam descripsit V. Beda libello vno, & lib. 4. hist. c. 26. & sequentibus. Is enim fuit primo in *Mailros* monachus, deinde Anachoreta in Farne insula, factus tandem Episcopus Lindisfarnensis anno 684. & post biennium mortuus anno 686. cui successit Eadbertus. At qui hanc scripsit Archiepiscopus fuit, vt indicat subscriptio, & post S. Bonifacii martyrium (quod 755. contigit l. 3. Mog. not. 54.) scribebat: Fuit igitur Archiepiscopus Cantuariensis, Nothelmi (de quo supra) successor, *qui anno 740. pro illo consecratus est*, vt in Epitome ait Beda. B

Cœl. Bibl.] Id est, sacrarum litterarum.

B. Greg. & August.] Nam S. Gregorius hunc B. Augustinum cum aliis pluribus ad Christum Iesum, eiusque sanctissimam fidem prædicandam misit in Angliam. Beda l. 1. hist. c. 22. & seq. l. c. 1. ait illum idcirco *Angliæ Apostolum* vocari. *Quia nostram*, inquit, *Anglorum gentem de potestate Satanæ ad fidem* Christi *conuertit, recte nostrum appellare possumus, & debemus Apostolum.*

LXXII. MAsoni] Hæc epistola in editis B. Isidori epistolis est, ibique legitur *Masonus* vocatus iste Maso, & magna eius pars citatur apud Gratianum dist. 50. c. Domino Sancto, vbi citatur Concilium Ancyranum c. 19.

Innotuit] Sæpissime & in his epistolis vt infra 72. 79. 118. 125. 142. & apud alios horum, posteriorumque temporum scriptores, *innotescere* sumitur actiue, pro *notum facere*. Sic & Ausonius vtitur verbo *accrescendi* ἀρχαϊκῶς inquit Scaliger l. 2. c. 6. *Transitiue enim posuit pro augere, maius facere.* Apparet vero ex tota epistola fuisse à Masone Isidoro propositam quæstionem de ea, quæ in canonibus quibusdam videbatur, repugnantia, quoad eorum, qui per luxuriam lapsi essent, Clericorum pœnas. Vide citatam dist. 50. & infra epist. 85.

Regestis] Regula præscribitur. Sed in exemplaribus aliis legitur, *gestis*. Sunt autem *regesta*, Budæo teste, Commentarii scribarum, Actuariorum, & similium, quæ vulgo nunc *Registra* vocantur. Vopiscus in Probo: *Vsus etiam ex regestis scribarum &c.* vt & Gregorii epistolæ *ex Registro* dicuntur petita: In iure tamen Gregoriano, *ex Regesto* c. *Quia* 20. q. 1. alibi. C

LXXIII. LIcet in C. nullus huius epistolæ aut titulus, aut numerus sit: attamen à superiore potius videtur diuersa, quia in illius fine dicitur: *In fine autem.* Deinde quia hic alia quæstio est, licet superiori confinis; *An qui post baptismum, mortali se astrinxit peccato, fieri possit sacerdos?* Et respondet, non quod intelligendum sane. 1. Vt se humiliter agnoscat sacerdotio indignum, qui sic peccauit. 2. Vt ne in eiusmodi peccato persistat. Si peccatum illud crimen sit, quod scandalo sit, aut pœnitentia nondum expiatum, aut expiatum quidem, sed solemni. c. *Canones* d. 50.

Oratio pro semetipso.] orationes istæ videntur esse scriptoris, Deũ pro suis peccatis suppliciter orantis, cum & sacerdos esset, & suæ tamen sibi conscius fragilitatis.

VVEntana] quæ *Windonia & Windonium* alias dicitur vbi & Daniel, de quo supra epist. 3. Episcopus fuerat. Ideoque & huius hic mentio vbi & eius successor nominatur *Hunfrithus*, & huius *Cineheardus*, qui epistolam scribit, sicuti & infra 86.

Orarium] Stolam vocant Ecclesiastici scriptores, aut vestem, quæ Clericis concessa, quæ oratores, vt & Deum orent, & apud populum perorent, deceat. Alcuinus l. de diu. off. c. de vestimentis Rabanus l. 1. instit. cleric. c. 19. V. Beda l. collecta c. 7. Conc. Aurel. c. 22. can. *Monacho* 27. q. Concil. Mogunt. sub Carolo Mag. c. 28. Tribur. apud Burch. l. 6. c. 10. can. *Vt presbyteri*, 17. q. 4. Steph. Durant. l. 2. de ritib. c. 9. Apud Vopiscum *oraria donauit populo Romano* Aurelianus, *quibus vteretur ille ad fauorem.* An *ad fluorem*, vt apud Scrib. Largum & Celsum l. 4. c. 16. D

Coculam] Varro l. de vita pop. Rom. *Coculæ, qua coquebat panem, primum sub cinere postea in fornace.* Sed ista huic loco non conuenit significatio. An igitur pro cucullo ponitur? *Cocos* vocant hodie Hispani maiores quasdam nuces Indicas, è quibus potoria fiunt pocula virgis limbisque argenteis ornata.

Gunnam] An *gurda* est quæ vestis vilis, ideoque Monachis congrua. Videtur enim apud S. Augustinum epistol. 56. *gurda* dici, quasi quæ gurdos deceat. *Gurdos vero pro stolidis vulgus accepit*, inquit lib. 1. Quintil. c. 5. At hic inf. ep. 59. dicitur *è Putrarum pellib.* constare.

LXXV. LEo] Tertius nimirum tempore Caroli Magni, de quo hic.

Riculpho] Tertio Moguntinorum Archiepiscopo, de quo lib. 4. Mog. p. 613. & seq.

Coniunxissent] Illo seculo vsitata erant in itineribus duo hæc verba, *coniungere & absoluere*. Illud erat peruenire, appellere: hoc dimittere seu abeundi potestatem facere. Germanice Einen abfertigen. Et sic epistol. 127. 128. 140. in annalibus Francorum: *An. 797. Legatum Rex magnifice suscipiens post paucos dies absoluit, & abire permisit.* Et *an. 865. Legatus Pontificis à Rege absolutus.* Regino: *Imperator exercitum absoluit, & ad propria redire permisit.* Anno 874. *Bohemorum nuntia Rex audiuit, & absoluit.* Anastasius in Stephano Quarto, & alii similiter. E

Vel omnibus] Sæpenumero vsurpabantur eodem seculo *vel, siue, seu*, pro *&*. Exempla sunt l. 1. & 2. vitæ S. Bonifacii complura, & hic epistola etiam 123. D. Greg. l. 4. epi. 95. l. 7. epi. 5. in historia Bedæ l. 1. c. 18. titulo, & alibi. Et sic R. Dauid Kimhi docet etiam accipi Hebraicum *o* id est, *vel*. Prou. 30. 31. vbi ab nostro Interprete vertitur *& aries*. Et è contrario *sed* pro *vel* est in Cod. l. 9. ti. 13. *De raptu virginum seu viduarum*, vel ex legis fine intelligitur. Vide D. Velserum rerum Boicarum lib. 5. p. 271.

IN septenis] septem intelligit horarum Canonicarum preces, de quibus supra ep. 17. Beda l. 3. c. 27. *solennem canonici temporis psalmodiam* vocat. Vide Steph. Durantum toto fere lib. 3. LXXVI.

HRofensis] Alias Rhofensis in Beda, qui l. 5. c. vl. ponit huius Ecclesiæ hos Episcopos, *Theodorum, Tobiam, Alvvulfum.* LXXVII.

Itiner] Antiquum. Varro, *pranso parato, luna expectante, Adria se itiner longum sermone leuare.* Plautus Mercator. *Cum tu ergo itinere exsequi meum me sines?* Lucr. l. 6. *Obuia discutiat gladiis, itinerque sequatur.* Alia in Nonio.

Reminiscat] Quemadmodum *aucupo, vago, refrago, suffrago, auspico, elucto*, & similia, quorum catalogum texit Nonius, dixerunt veteres: Sic in vita S. Augustini Possidius c. 17. *frustro*, apud eundem Augustinum epist. 55. Dioscorus procemio, hic vero Æardulfus, *reminisco*, & ante ipsum olim Rufus Rhethor, quem tamen idcirco ridet Ausonius Epig. 48. F

Qui reminisco putat se dicere posse Latine.
Hic vbi co scriptum est, legeret cor, si cor haberet.

Et epist. 47. *Reminisco Rufus dixit in versu suo.*
Cor ergo versus, immo Rufus non habet.

MIlret] Episcopus vt ex subscriptione perspicuum, & quidem in Anglia, vt indicat epistola. Sed qui post V. Bedæ historiam illic Episcopi & Reges fuerunt, eos difficile est certo statuere. Conferatur hæc epistola cum superiore 70. In ep. 78.

Iussionibus secuturum] pro *obsequuturum*. Potest tamen & Datiuum admittere ipsum *sequor*, per Hellenismum, vt ἀκολουθῶ & apud Ciceronem & alios *comitor*. & infra epist. 89. *adiuuo* βοηθῶ.

Listinas] Recte in Iliad. α. Eustathus: ἀπορίας γνωστικῆς μητὴρ ἡ ζητητικὴ ἀπορία. Quærendo & interrogando fit homo semper doctior. Ergo postea quam de Listinis diu multumq; vt lib. 3. Mog. not. 31. inquisi, ecce tibi Antvverpia vir doctissimus, & antiquitatis egregie gnarus R. D. Aubertus Miræus, qui digito pæne illas monstrauit, dum illinc ad me sic: *Fulcuinus Abbas Lobiensis in Monasterii suo chronico, cuius fragmentum apud me est M. S. testatur, eas olim sitas fuisse apud Lobiense seu Laubiense, celeberrimum hodieque Benedictinorum in diocæsi Cameracensi monasterium, quod quidem tertio fere lapide distat à Binceio Hannoniæ oppido.* G

Et iste] Liptinensis Concilii occasio refertur mira in Gratiano 16. q. 1. post c. *Quia iuxta*: vbi Caroli Martelli anima damnata narrare S. Bonifacio inducitur S. Eutherius Aurelianensis Episcopus. Sed eam narrationem improbat Reuerendissimus BARONIVS anno 741.

Casata] Infra epist. 141. scribitur *cassata*. *Suspicor*, ait in constit. Caroli Magni Amerbachius, *casatum* (vel vt hic, *casatam*) *esse Germanicum etsi à Latino deflexum*, gesat / *aut rectius* besat / *id est, satum.* Sicque dum ait Carolus, *de casatis* hoc aut illud dandum, intelligeretur census quidam arualis, seu ex aruis vel agris. Subindicat idem tamen Amerbachius fortassis à casa, id est, domo ductum, vt sit quod hodie Haußzins / Rauchgelt / Herdeschilling.

Precario] *Precarium* pecunia est, quæ alicui ad eius preces seu precario datur mutua, quoad vsque voluerit qui dederit. l. 1. ff. de precar. Ludouic Molina de contract. 2. disput. 294. & 298.

Reuertitasset] An sicuti apud veteres frequentatiua plurima? An mendum pro reuertatur?

Pater meus] Carolus Martellus.

TRecea] Proprium eius nomen in epistola dicitur *Albertus*, officium *Diaconatus*. In ep. 97. H

Innotuit] supra 72. inf. 118. 125.

Audaciter] D. Augustinus lib. de Grammat. *Quæ in I syllabam desinunt, in Ter syllabam mittunt aduerbia, vt agili, nobili, audaci, difficili, agiliter: nobiliter, audaciter difficiliter.*

MAgingaoz] Videtur idem, qui *Megingozus, Mengozus, Megingaudus, Maingutus*, & sup epist. 17. *Megingordus* vocatur, & postmodũ Herbipolensis Episcopus facit secundus, Sancti scilicet Burchardi successor. Abbas primo Monasterii Neustadiensis ad Mœnum, è Rotenburgensium Comitum familia traditur, ideoq; & ex eadem erant sanctimoniales illæ Virgines fratris filiæ, de quibus in epstiola. Nescio an idem, vel potius eiusdem gentilis & cognominis sit ille *Maingutus*, cuius fratres Comites Rotenb. *Vvolfangus & Vmbina* Schwartzacum arcem suam anno 816. in Monasterium conuerterunt. Vide initium historiæ S. Wilibaldi de S. Bonifacio sup. 253. & vitam S. Wigberti inf. ep. 87. 94. In ep. 80.

VVIeberdus] *Fridslariensis* Abbas. de quo libr. 3. Mog. not. 24. & alibi sup. 17. inf. 102. 110. In epist. 63.

S. Petri

A In ep. 84. S. *Petri*] Videtur idem locus infra 113.

Per breue] Idem est, quod breuis aut epistola, aut libellus, aut, vt subiungitur, *indiculus*. Sic. S. Hieronymus epistol. ad Florentium, Cassiod. l. 1. ep. 6. Symmach. l. 1. epist. 34. B. Theod. de indulg. tribut. l. vlt. C. de iure fisci. Apud Vopiscum in Aureliano *breue nominum* conscripsit Mnesthæus.

In ep. 85. E*Kberto*] supra Eboracensis Archiepiscopus, qui primus post Paulinum accepit ab Apostolica sede pallium, Beda Epit. anno. 735. mortuus anno 766. ibidem.

Existimantes leuius] Ita est. Vide Grat. dist. 32. & 50. & supra epist. 72.

In ep. 86. C*Ineardus*] supra. 74.

In epist. 87. M*Agingoz*] supra 80.

Quæstionis] Videntur 28. q. 2. & 31. q. 1. & 32. q. 6. & 7. copiosissime Bellarminus lib. 1. de matrim. c. 16.

In ep. 89. D*E V. Beda* pulchra & vera hic eius discipulus, & iam aliquoties supra, & ab eodem *Gudberto* etiam infra ep. 95. & 111.

Induendum alt.] *Pallæ & indumenta* seu *pallia altaris*, de quibus Optatus l. 6. Theod. l. 1. hist. c. 30. l. 3. cap. 5. Concil. Tol. 13. can 7. c. Quicunque 26. q. 5. Rhemense apud Burch. l. 3. c. 97. Steph. Dur. lib. 1. cap. 15. n. 8.

B *Gunnam*] supra 74.

Clocam] supra 9.

Citharistam] non *cytharistam*. Sed cur? Nam *eneruant animos cantus, citharaque lyraque*. An vt Dauid? Alcman apud Plutarchum in Lycurgo: ῥέπει γὰρ ἄντα τῷ σιδάρῳ τὸ καλῶς κιθαρίσδεν *Ferro præponderat egregie fidibus canere*.

Iul.] Mendum pro *Lul*, vt infra etiam 93. & notat in Varronem, vbi de tomaculis Scaliger, sæpe litteras istas I. & L. à librariis commutari.

XC. C*Arl*] Carolum Magnum.

Sagos] Vt *peplum* & *peplus*, *patibulum* & *patibulus*, *collum* & *collus*, *dorsum* & *dorsus*, *tintinnabulum* & *tintinnabulus*, *palatum* & *palatus*: sic *sagum* & *sagus*, & sup. epist. 84. *indiculus*, epist. 94. *indiculum*, & inf. epist. 138. *denarius* & *denarium*, *genius*, & apud S. Augustinum hom. 6. de verb. Domini, *genium*.

XCI. S*Tephano*] Tertio, & infra 97.

Gregoriis] II. & III.

Titulos] In Romana Synodo post epist. 135. hic & alibi sæpe occurrit titulorum nomen, de quo Annalium tom. 2. & in martyr. Baronius, noster de Roa: de die Nat. cap. 21. Gretserus l. 2. de Cruce, cap. 7.

XCII. F*Vlredus*] Alias Fulradus.

Regem nostrum] infra ep. 96. & 100. 104. Rex, quem ipse sanctus coronauit Bonifacius lib. 3. Mogunt. not. 38. 39. 40.

Marcam] Limitem. Vnde Marchiones apud Hotom. de vet. feud.

Indurare] pro *durare*, aut *perdurare* ac perseuerare.

C XCIV. C*Omperti sumus*] *Comperiri* pro *comperire* Apuleio, aliisque veteribus probum, Latinisque hodiernis valde vsitatum, & infra epist. 142.

XCVI. I*Nluster*] vt *celer* & *celeris*, sic *illuster* & *illustris*. De regno eius supra epistol 92. Et nota hic quomodo non tantum pro tempestatibus, malisq; auertendis preces indicerentur publicæ, vt supra, sed etiam pro annonæ copia, rebusque prosperis, vt hic, vbi *Litaniæ* sunt processiones, publicique ad precandum, laudandumque Deum cœtus infra ep. 138. sed cum his plerumque indictiuum iungebatur ieiunium, vt indicat Concil. Aurel. 1. cap. 29. Sidonius 5. ep. 4. Venant. l. 7. ep. 15. Ideoque monet Rex, vt ista in gratiarum actionem lætior sit *absque ieiunio*, sed cum largitionibus, eleemosynis, decimisque, quemadmodum scilicet Esdræ 2. c. 8. v. 10. Esther 9. 22. *Laxatis* ait S. Augustinus epist. 113. *curis mutabilium rerum; bona stabilia & certa quæramus: superuolemus terrenis opibus nostris. Nam in mellis copia non frustra pennas habet apicula. Nectit enim hærentem.*

Nam.] B. Iam.

XCVII. *Willebrod.*] lib. 3. Mog. not. 11. vbi explicatur, quomodo alio nomine vocatus sit *Clemens* V. Beda. l. de 6. ætatibus in Iustiniano, *Willibrordus cognomine Clemens* l. de S. Cuthberto c. 44. *sanctissimus Willibrordus Clemens.*

XCIX. C*Oena.*] Potest in C. legi *Coana vel Colena*. Infra tamen epist. 109. simpliciter in C. Cœna, fuit in Anglia Archiepiscopus.

Mandras.] in harmonia Mathol. l. 1. cap. 7. p. 710. Videatur & græcus textus 2. Par. 33. Nicetas Choniates l. 2. f. 207. Et hinc *Archimandritæ*, qui præessent mandris, id est, aut cænobiis, & animarum ouilibus, ita vt etiam Episcopi & Archiepiscopi sic infra, vocentur, vt Willigesius I. Elector noster Moguntinus in vita S. Adelberti apud Surium tom. 2.

D *In alia ordinatus parochia.*] Vide Gratiani distinctionem. 71. 72. 98.

Contra equum.] *pro equo*. Et tamen ille aliquid contra aliquid aut aliquo vendendi ac æstimandi modus & phrasis vsitata olim & elegans. Varro l. 1. de re rustica: *Poma vaneunt contra aurum*. Plautus, *Talento contra carus non est*. Trabea Comicus in Harpace. *Auro paranda lacrumæ contra forent. Metaphora*, inquit in Varr. Scaliger pag. 211. *à lance momentanea, in qua appendebatur æs: Nam quod præponderat, id contra esse, hoc est, ἀντιῤῥέπειν dicebant veteres. Inde æs contrarium, dicebant æs graue, auctore Festo scilicet ἀντίῤῥοπον.*

Siglas.) Aliter hic *sigla* quam apud Iustinianum in Græca Pandectarum auctoritate, vbi pro notis, quæ singulæ quasi dictionum integrarum signa compendiaque forent, ponuntur. Vocat in Catone Plutarchus σημεῖα, ἐν μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν ἔχοντα. Cuiacius obser. l. 3. c. 3.

E CI. *Osherem.*] in C.

Weccburg.] supra ep. 20.

CII. H*Rottvvin.*] infra ep. 110. Videtur amanuensis fuisse B. vvigberti, velut ille *Tertius* Rom. 16. 22. aut certe qui epistolæ iam scriptæ suam subiunxerit salutem, id apud S. August. ep. 145. *Alipius.*

CV. C*Vdberto.*] sup. ep. 70. Digna vero hæc epistola quæ ab animarum Pastoribus omnibus præsertim vero Episcopis & Archiepiscopis creberrime legatur.

Sancta desideria.] ex oratione nota *Deus à quo sancta, &c.* quæ vt hinc apparet, vetustissima.

Instrui.] distinguatur commate ab sequenti nomine. *aureo.*

Fidem Cathol.] Principium decretorum optimum, quod in S. Bonifacii sacello, hic nuper, vt habetur l. 3. Mog. not. 47. renouato, vncialibus merito litteris expictum. Reliqua statuta sunt octo vel nouem sane quam vtilissima. Post quæ disputat S. Bonifacius, *an relinqui possit suscepta semel animarum cura?* Vide causam 7. q. 1. præsertim c *sicut vir. De pallio* epist. 122. l. 3. Mog. not. 26. & Grat. dist. 100. & X. *de auct. & vsu pallii.* Paulus Scaliger orat. ad Pontif.

Sacramento.] Vide p. 163.

F *Iussu Pontificis.*] Vides hic quomodo Episcopatum, Archiepiscopatumque non ambierit S. Bonifacius: sed eum à Pontifice iussus, à Principibus Francorum, Gallorumque rogatus ceperit, & captum quam vigilanter ac sedulo gesserit, libenterque si licuisset, eo se abdicare voluerit p. 148.

Præterea non.] Vtilis admonitio de interdicenda fœminis peregrinatione longinqua præsertim, etiamsi pietatis præ se speciem ferat. Sunt enim, personarum, circumstantiarumque aliarum ratione, quædam interdum περιττὴ καὶ ἀνόητοι ἐπιδημίαι, vt loquitur ad Rom. hom. 2. S. Chrysost.

Vermium.] Testes quæ inserta quædam versicoloria, quasi emblemata, vermiumque imagines habent. Vermiculatum apud Nonium pro minuto atque miniato apud Ciceron. 3. de Orat. & Plin. l. 36. c. 25. *pauimentum* aut *emblema vermiculatum*, id est, *musiuum*, seu vt non male dicitur hodie, *musaicum*. Quemadmodum enim ab Achæo *Achaicus*, *sic* παρὰ τὸ μουσεῖον μουσαϊκός.

CVI. I*Nter hanc & superiorem epistolam excisa videntur minimum duo folia.*

Abba] Indeclinabile & recte secundum Hebræam, seu Syriacam suam originem, imo & interdum *Beda* in omnib. inuenitur casibus vt in titulo epist. 88.

CVII. H*Lodovvigus.* alias Ludouicus Caroli M. filius Imperator, vt infra ep. 117. de cuius nominis scriptione notatum aliquid in ep. 1. Hincmari, & in lib. de nominibus German.

Hortauit.] In C. *ortauit*. Vnde videtur esse *artauit* aut *orauit*, aut vt supra *consolo* & similia.

Erkengario] Posset è C. legi *Erkengano.*

G *S. Remedi.*] Dicitur S. *Remedius* Episcopus apud Vsuardum, & in Rom. Martyrol d. 3. fol. 2.

CVIII. F*Ormula mittendi antiquitus defunctorum fratrum nomina, vt pro iis preces Missæque fierent, sed diserte singulorum apponebantur nomina, vt sequenti ep. 109. indicetur & 111. ideoque hic dicitur *& reliqua*. Idem mutuæ charitatis officium cum inter alios, tum in hodiernis B. Virginis sodalitatibus, & maxime in nostra Societate Iesu viget, adeo vt ex Indiis etiam & orbe nouo huc mittantur nomina, & hinc illuc. Atque hoc tanto, quod vt hactenus vidimus; tam multi & ipse S. Bonifacius toties ac tantopere optauit, subsidio, vtinam digne ac vtiliter, indignus licet: perfrui mortuus merear Amen,

CIX. V*Eterescat.*] Alii dicunt veterascat, & discrimen statuit Nigidius inter *vetustiscere* & *veterascere*. vt quæ deteriora fiunt, vetustiscant, quæ meliora veterascant, ex Cic. l. 7. ad Horatium. At non semper id obseruatur, vt infra ep. 111.

CXIV. O*Tkero.* fuit Archiepiscopus Mogontin. V. l. 4. Mog. p. 620. alias *Otgerus* & *Otgarius*, de quo infra 116. & 117.

Lectionarium.] In Canonicorum & Monachorum odeis vsitata etiam hodie *Lectionaria*: in quibus scilicet è scriptura, Patribus & sanctorum historiis lectiones continentur. *Missales* vero libri vbique noti. sed *Gregoriani* sunt, quos vel correxit, vel in ordinem certum redegit S. Gregorius.

CXV. R*Eclamatoria*] Apud Ludouicum Caroli M. filium, de quo supra 107. Nam in epistola dicitur, *inseruitio patris vestri.*

Pagenses.] qui eiusdem pagi. *Pagus* autem, licet à πηγῆ id est fonte, dictus dicatur, non vnum tantummodo significat viculum, sed plurimum etiam interdum viculorum multitudinem, quæ vno aliquo aut imperio aut lege, ac iure vincitur & continetur. Satrapiam hodie aut Præfecturam appellant.

H *In Missaticum.*] *in legationem*, vt essent missi seu legati Ideoque paulo post dicitur. *Qui præfatos missos interfecerunt*. Hic tamen pro vico accipi potest, quia infra dicitur *pagus* Marscheim.

Educti sunt.] Ex vita Caroli Magni apud Equinardum hæc *Saxonum* in alienas regiones ac sedes *transportatio* perspicua est.

CXVI. *Gregorius.*] IV. qui anno 828. Pontificatum iniit. Orgarius vero Archiepiscopatum Moguntinum anno 826. & tenuit vsque ad annum 847. lib 3. Mog.

CXVII. *HLudouico*] Caroli M. filio sup. 107. Hic autem libellus Moguntinorum supplex non eo instituitur, vt Otgerus Archiepiscopus Moguntinus fiat; sed vt ei, cum Archiepiscopus iam esset, sua

A in ſede Manere,ſuoque Paſtorali fungi liceat munere, cum Imperatoriis bellicisque cauſis ab eo æquo plus auocaretur, vt ex eius patet hiſtoria lib. 3.Mogunt. 1. 612 622.

S. Martini, S. Albani.] Vide Moguntinorum patronos, in quorum honorem Eccleſia Metropolitana, & alia extra vrbem conſecrata lib.1.Mogunt.c.31.

In nomine.] ſupra ep. 105.& lib.3.Mogunt.not.15.

CXVIII. *Gregorius.*] In hiſce S. Bonifaci epiſtolis quini maxime Pontifices ſunt ad quos vel à quibus epiſtolæ ſunt. Primus eſt *Gregorius II.*& de illo iam ab hac epiſt. 118. vſque ad 127. Alter eſt *Gregorius III.* ab eadem epiſtola 127. vſque ad 131. Tertius *Zacharias* ab eadem 131. vſque ad 145. Quartus eſt *Stephanus III.* & de ipſo ſupra epiſt. 91. 97. Quintus eſt *Leo III.* ſupr. epiſt. 75. Cœpit autem vti tomo 11. refert Baronius ſedem Apoſtolicam tenere *Gregorius II.* anno Domini 714. *Gregorius III.* eius immediatus ſucceſſor 731. *Zacharias* huius immediatus idem ſucceſſor 742. *Stephanus III.* huius etiam pæne immediatus (Nam qui omnino immediatus fuit Stephanus II. dies tantum 4. fuit Pontifex) ſucceſſor 752. Huic ſucceſſit *Paulus I.* anno 757. Huic *Stephanus IV.* anno 768. Huic *Hadrianus*, anno 772. Huic *Leo* tandem III. anno 796. Atque hæc temporis notatio proderit epiſtolarum ipſarum tempora, imo & ipſum quandoque ipſarum epiſtolarum auctorem examinaturo, prout infra in Gregorio II. & III. patebit. Nam huic epiſtolam 122. tribuit Baronius, quam alii Gregorio II. Et iſtarum alius in Pontificum epiſtolis tom. 2. Conciliorum ordo, quam hic. Nam B 119. eſt illic IV. & 120. V. 121. VIII. 122. II. 124. III. 125. VII.

CXXI. CXXII. *Alt Saxonum.*] ſupra 19.

V*T non vileſcat.*] Ad 12. fere petitiones reſpondet. Ac de iſta I. poſtea reſponſum diligentius epiſt. 130., & can. *Epiſcopi* non. d. 80.

Paganis.] Qui baptiſmi formulam non recte ſeruarant. Ideo enim ſubdit Pontifex; *vt denuo baptizes in nomine Trinitatis*, c *quos à paganis* de conſ. d. 4. Et ſimiliter accipienda paulopoſt reſponſio ad quæſtio.6. Alioquin vt de Iudæo reſpondet c. *A quodam* de conſecr. d.4. Nicolaus, idem dum foret, vti & infra epiſt. 140. reſpondet Zacharias.

Agreſtem caballum.] Duo hic equorum genera indicantur, agreſte, domeſticum & vtrumque à quibuſdam concedebatur, prout etiam teſtatur Otho Friſingenſis l.6.c.10. Eraſmus Stella l.1.de Boruſſia, vbi & feros Græcis ignotos equos ait, & de Tartaris conſtat. Sed his & ſimiles leges audire non poteſt famis tempore venter famelicus, vt in obſidionibus interdum. 4. Reg. 7.13. & apud Ferdinandum Corteſium narr.2.

Pro obeuntibus.] Non ſimpliciter quæſiit S Bonifacius, *eſſetne pro mortuis orandum*? ſciebat enim id eſſe optimum, ac in Eccleſia tota receptiſſimum, prout ſæpiſſime antea vidimus ad epiſt. 24. Rurſumque non ignorabat pro Ethnicis ac infidelibus mortuis fruſtra preces fieri: ſed rogauit. *Num pro Chriſtianis omnibus, qualeſcunque ii eſſent, orandum foret?* Reſpondet igitur Pontifex? *non orandum pro hæreticis, ſed pro aliis omnibus orari poſſe, idque bonum ac ab Eccleſia* C *receptum* Impios enim vocat hæreticos, vt ex eo patet, quod eos Catholicis opponat. Quærunt vero interdum nonnulli, quorum parentes apud noſtri temporis hæreticos morati & mortui ſunt, poſſintne pro ipſis orare? Sane ſi hæretici fuerunt, ſicque ſua in hæreſi è vita diſceſſerunt non poſſunt: neque alia iis conſolatio, quam quæ Iaponiis à B. Franciſco Xauier data lib. 4. vit.c.8. Si vero ea vel ſimplicitate, vel ignorantia, quam perſonæ conditio, locus & eiuſcemodi alia excuſarent iidem parentes fuiſſent, vt vere preſſeque dicendi hæretici non eſſent, preces pro iis fundere fas, omninoque vtile. Sed vide Harmoniam Machab.l.2.c.12. & S. Auguſtinum lib. de cura pro mortuis, è quo pulchra citatur ſententia can. *Non æſtimemus* 13 q.2.

Dubitauit.] In dubiis tutior pars eligenda eſt, & epiſt. Greg.3. clarius id explicat, quæ citatur c. *Paruulos* de conſecr. d. 4. Itemq; Zacharias infra epiſt. 140. Et ſic de ſacris etiam ordinib.inf.ep.103.

Ioui Mart.] vt ſupra de Paganis ad q.3.

Ad 7. At hoc epiſt. 126. relaxatur ad q.1. Alioquin vſque ad ſeptimum cognationis gradum matrimonia improbantur, Iulius Papa c. *Nullum* 35. q.2. S.Gregor.lib.12.epiſt.31. Tolet.Conc.2. c 5. vt explicat Alex.2.c. *Ad ſedem* 35. q.5. Concil. Lugdunenſ. & Cabilonenſe, & veteris Eccleſiæ morem hunc fuiſſe teſtatur l. c. Alexander 2. Bellar.l.1.de matr.c.29.p.1408. Rabanus de hiſce gradib. libellum ſcripſit, orſus ab noſtro iſto S. Bonifacio, Petrus Damianus lib. *de hæreſi inceſtuoſorum* apud Baron. tom.XI.

D *Duabus*] Non quod vxorem tertiam & quartam, imo & plures, ſiquidem tot accidant funera, ducere non liceat, ſed quod minus deceat. Ideoque ait hoc loco Pontifex, *ſi valueris*. D. Hieronym. ad Pamach. in Apolog. contra Iouin. *Non damno bigamos, imo nec trigamos, & ſic dici poteſt, octogamos.* Et plura ibidem atque c. *Aperiant* 31.q.1.

Ad immolandum.] Adhuc vigebant humanæ in Germania hoſtię. quod de *Gallis* & *aliis* Lucanus lib. 6. de *Friſiis*, Suffridus lib.3.de orig. Friſ.c.6. & auctor vitæ S. Wulframmi apud Surium tom 2. De talibus plura in Ind.c.11. & Victoria relect.9.de Temper.

In ep.123. C*Aſtaldiis*] Scribitur ab aliis *Gualſtaldus*, & putat in Caroli Magni conſtitutiones Amerbachius eſſe hoſpitem ſeu Cauponem, quaſi Gaſthalter. Sed repugnat hoc loco Pontifex, qui *magnificos Gaſtaldos* vocat, eoſque comitibus anteponit: repugnat & in eodem Zacharia Pontificale, dum Luithprandum Longobardorum Regem ait *in obſequium Pontifici miſiſſe Aldeprandum Ducem, Taciperium Caſtaldum, & Ramingum Caſtaldum Tuſcanenſem.* Repugnat E Carolus Magnus ſcribens *Ducibus Comitibus, Gaſtaldiis.* Subdit idem Amerbachius ſibi non diſplicere, vt *Gaſtaldi* exponamus *conſtituti*, quaſi geſtelte/ſeu beſtellte. Sed quam ad rem conſtituti? Explicatur in l.b.2. Lombard. tit.17. & alibi dum dicitur, demandatas iis fuiſſe *curtes, caſaſq; regias*, vt ſint qui in Polonia, Gallia & alibi *Caſtellani* vocantur, & vel à Latino *caſa* vel *caſtrum* dicti ſunt, vel à Germanico Gaſt, quia curtes & arces ſunt, in quibus fere hoſpitium habent Reges, & in re etiam bellica Ducibus erant proximi. Lib.1. Lombard. tit.15. Paulus Diac. l. 5. c.11. Petrus de Vin. ep. 6.c. 25. apud quem de *Caſtaldia feudis* agens Imperator Fridericus, *ita* inquit, *quod caſtrum à nobis*. vt videatur indicare nomen à caſtro ductum, cum & hodie adhuc vſitatum ſit ein Caſtel. Hotom.de v.feud.

Edocatione.] Vna in C. ſuperfluit littera, vt ſit *edoctio*. *Edocere* ſiquidem apud bonos auctores paſſim vſitatum, & infra ep. 128. bis 130. 140. 142.

In ep.124. I*Llicitas.* Hæc fere ſumpta è S. Gregorii Magni lib.2.ep.25.& explicata fuſius apud Gratianum diſt.34. & 36.

Afros.] diſt.98 c. Afros. Idem & *de Britonibus* ep.129.p.178. licet Afri ob Manichæam hæreſim maxime culpentur, ob errores alios hi. Quemadmodum alioqui latronem *Arabs*, ita & libidinoſum quandoque ſignificauit *Afer*, quia vt ait lib.6. Saluianus. *Afri impudici generaliter, niſi ad Deum conuerſi, id eſt, fide ac religione mutati.* Huc ſpectat ep. 47. S. Auguſtini ad Deuterium.

F *Non minuere.*] In Grat. 12. qu.2. tota Diuus Thomas. 2.2. quæſt. 43.a.8.

Quatuor portiones] Ibidem c. *Conceſſo* c. *de reditibus*. c. *Cognouimus*. c. *Mos eſt.* & hac de re, quæſtio inter Fr. Sarmientum, & Mart. Nauarrum agitata perutiles de reditibus Eccleſiaſticis eorumque dominatu libros, & in ſchola Theologica diſputationes peperit. Vide S.Chryſ.hom.37.ad pop.

Quarti.] De ſacrorum ordinum dandorum temporibus eadem iſta ſanciuntur diſt. 75. maxime c. *Quod à Patribus* & c. *Ordinationes.* De ieiuniis vero eorundem menſium diſt. 76. c. *Ieiunium* c. *de ieiunio incerto.*

Paſchali feſto.] Solemnia eorum, qui adultiores ſacroſanctum Chriſti Domini complectebantur baptiſmata duobus maxime temporibus quondam inſtituta. Paſchali & Pentecoſtali apud Grat. *de conſecr. diſt.* 4. c. *Non ratione auctoritatis.* c. *de Catechumenis*. Duo tempora & iſte canon laudatur quidem à Gratiano ex B. Leonis ep. 4. c. 5. plenius tamen inuenitur in 1. Concilio Mogunt. c.4.

In ep. 125. D*Eſidia*] Videtur hic idem deſignari Colonienſis Epiſcopus, de quo ep. 97. quæ poſt ipſum ſcripta fuit, agitur.

Patricio.] Senatorum filii olim *patricii* dicti, *quod*, vt ait Feſtus, & Velleius Paterculus, *patres ciere poſſent.* Poſtea vero principes quidam viri, qui aut Imperatorum conſiliarii ſummi, aut populi alicuius Principes, Summateſq; ſummi, quaſi videlicet Patres forent, horumq; dignitas dicebatur *patriciatus*. Iuſtinianus Nouella 80. & l. vlt. Cod. de Conſulib. l.12. l.64. in fi.l. vl.§. de decurionibus, l.10.C. & in l.3.C. vbi ſenator. Paulus Diac. l.14. Niceph lib.13.cap. 1.& 4. Suidas πατρίκιος πατὴρ τοῦ κοινοῦ Claud. de Eutropio, Caſſiodorus, qui & ipſe Patricius lib.3. epiſt.5. lib. 6.2. l.8.10. vbi honoris G huius formula, etymologia, poteſtas, ornamenta. Vide & Baronium ſæpius Tomo XI.

Epiſcopia] Epiſcopales domus ita olim vocatæ.

In ep.126. Q*Varta*] ſupra epiſtola 122.

Nubat.] *Nubere*, ait Nonius, *veteres non ſolum mulieres, ſed etiam viros dicebãt.* Sed maior hic de re quando verbo difficultas, cum matrimonii diſſoluẽdi videatur facere Pontifex poteſtatem Ideoq; verba iſta cum citaſſet Gratian. c. *Quod propoſuiſti* 32. q. 7. *Illud*, ait, *Gregorii ſacris canonibus, immo Euangelicæ & Apoſtolicæ doctrinæ penitus inuenitur aduerſum* Sed recte ibidem gloſſa obiicit, *Gregorii iunioris* decreta per Leonem IV. approbata eſſe c. *De libellis diſt.* 20. Multæ igitur in eadem gloſſa tanguntur nodi huius enodationes. Ex omnibus autem ea placet quæ Pontificem ait *de muliere arcta* loqui, modo per vnam quaſi ſpeciem intelligatur ſynecdochicῶs totum ægritudinis genus, quod mulierem ad coniugium impotentem ineptamque reddit. Huiuſmodi enim ſi non in muliere tantum, ſed in ipſo etiam viro ſit, ratum eſſe non ſinit coniugium: eſtque impedimentum, quod contracto iam matrimonio diremptionem inferat, Et ſic etiam reſpondetur capitulo *Conſultationi X. de frigidis & maleficiatis*, dum negatur, vllum inueniri *de arcta* canonem. Non enim hæc quidem vocula in vllo legitur canone, ſed aliæ quibus & illud, & omne aliud, quod liberorũ procreationi primo, directe proprieq; obſtat, impedimentũ ſignificatur. Et hoc eſt, quod a Pontifice hic dicitur: *cui infirmitas præpedit.* Nam illud *præ*valet, *cui iam ante matrimonii coniunctionem impedimentum*, ſeu vt H ita dicam, præpedimentum *euenerat.* In citato canone legitur, *quam infirmitas præpedit*; ſed idẽ ſenſus. *Subſidii* vero *opem*, quam iſtiuſmodi iam dimiſſæ mulieri non ſubtrahendam ait Pontifex, eſt omnis honeſta illam iuuandi occaſio ſi qua ſeſe offerat: non autem eſt illa ſuſtentatio & cura, quæ neceſſario vxori à viro præſtanda. Æquum enim eſt, vt quæ arctiſſimo amoris vinculo ſe viro iungere cupiebat fœmina, cum eam non culpa voluntatiſque immutatio, ſed neceſſitas diſiungat, adhuc diligatur, omnique honeſta & opportuna ratione iuuetur. Bellarm.lib.2.de matr.c.17 l.4. de Rom.Pont.c.12.

Iureiurando.] Per iuſiurandum res erat decernenda ſed mendoſa videtur hic ſcriptio. Quomodo autem & quando Presbyteris iurandum, declarat breuiter gloſſa cap. *Quoties*. 1. q. 7. & *cap. Nullus*, 22. q. 5.

A Pon-

A *A Pontifice.*] id est, ab Episcopo aliquo, qui confirmationis ordinarius minister neque hæc iteranda *c. de homine dist. 5. de consecr. & c. Dictum ibid.*

Duos vel tres calices.] Videntur alicubi plures, tum in altari positi calices, vt communicantium multitudini sufficere posset sanguis Dominicus. Ideoq; vel capaciores facti calices, vel ex vno minore in alios, alio decoro positos loco, calices facta consecrati iam vini transfusio. Et hi quibus populo ministrabatur sanguis Domini, vocabantur *calices ministeriales*, de quibus apud Damasum & Bibliothecarium in vita Syluestri & Sixti III. eiusque modi fuit ille, quem Ecclesiæ suæ Rhemensi obtulit S. Remigius his inscriptum versibus:

Hauriat hinc populus vitam de sanguine sacro
Iniecto æternus quem fudit vulnere Christus
Remigius reddit Domino sua vota sacerdos.

Videatur Lindanus lib. 4. Panopliæ c. 56. Et hinc quidem vtriusque speciei vsus colligitur: sed & aliunde speciei vnius priscus etiam vsus habetur. Bellarm. l. 4. de Euch. c. 20. & seq. Steph. Dur. l. 1. de ritibus c. 7. Ex huiusmodi autem calicum vel maiorum vel plurium habendorum difficultate, itemque ex ipso transfusionis periculo potuit inter alias neque paucas, neque leues, al qua etiam esse causa, cur Laicis vna & olim semper vsitata, & postea vsu communi recepta, tandemque etiam præcepta species fuerit.

B *Nefas est*] Perperàm tribuuntur à Gratiano hæc Gregorio I. *c. Addidistis. 20. q. 1.* sed bene ibidem glossa Pontificis huius mentem interpretatur de iis qui ab infantiæ annis in monasteria traditi quidem à parentibus fuerunt, sed postea cum adoleuissent, in eam vitæ rationem consenserunt.

Symbola] *c. Symbolum de consecr. d. 4. c. Catechismi ib. c. Baptizandos ib. c. Non liceat ib. c. Ante baptismum ib. c. Ante viginti ib.* Theodulphus n. 22. *Constitutum est, vt nullus chrismetur, neque baptizetur, neque à lauacro fontis vllum suscipiat* (sic legendum) *n que coram Episcopo ad confirmandum quemlibet teneat, nisi symbolum, & orationem Dominicam memoriter tenuerit, exceptis his, quos ad loquendum ætas minime perduxit.*

Non in nomine baptizantis] *c. Aliud & cc. sequent ib. de consecr. d. 4.*

Ignorant.] *c. Paruulos de consecr. d. 4.* Illud *testificet*, accipiendum pro *testificetur*, vt supra in aliis pluribus.

Valde fatuum] Imo in pestem sponte vltroque ruere videtur fatuum. Sed loquitur Pontifex de iis, qui certum existimant, si è pestifero loco abeant, omne se mortis periculum euasisse, vt subiuncta innuit ratio. Deinde absurdum, in morbi contagione omnes fugere. Nam ægris & pestiferis opem ferre quis poterit? Atque hoc non fatuum modo, sed & inhumanum. Docet alioqui praxis, quæ in varias iam Germaniæ partes ex Italia & Gallia influit, remedium aduersus pestem ne furenter adeo grassetur, non malum esse, si salubrem in locum demigretur; fiatque quod medica illa monet Musa:

C *Dum fera pestis erit propere, longeque, diuque*
Integer vt maneas, cede, recede, mane.

Iis tamen excedere haud licet, quos ad ægris tam spiritaliter quam corporaliter subueniendum iustitiæ nexus obligat aliquis, vt ex simili S. Augustini epist. 180. disputatione intelligitur. Et qui iisdem vtrolibet modo veræ impulsu charitatis opitulantur, tanto apud Deum loco sunt, vt si ea in functione sancta moriantur, *martyres* censeantur, vti apud Euseb. l. 7. hist. c. 16. & 17. affirmat Sanctus Dionysius Alexandrinus, ipsumque Romanum Martyrologium die 28. Februarii.

Nisi qui hæretici] *c. Quæ dignior 24. q. 1.*

Conuiuiorum] Exempla sunt in *S. Arnoldo*, de quo S. Romarici vita c. 4 p. 103. in *S. Ansgario*, qui Crantzio referente lib. 1. Metrop. c. 37. Dani Regis commessationes, vt alias, Euangelii promulgandi ergo susceptas molestias ferebat. In *S. Macario Alexandrino*, qui apud Suidam ἱλαρὸς ἦν τοῖς ἐντυγχάνουσι καὶ τῷ χαριεντίζεσθαι τοὺς νέους ἦγε πρὸς ἄσκησιν: In magno illo *Dionysio*, qui cognomento *exiguus*, de quo lib. de diu. lect. c. 23. Cassiodorus: *Adeo conuiuiis gratanter intererat, vt inter corporales epulas exquisitas spirituales copias semper exhiberet:* in Francisco *Xauerio* apud Tursellinum li. 2. vitæ ca. 3. in aliis; & omnium maxime in perfectissimo recte viuendi speculo Christo Iesu Lucæ 7. & 14. Ioan. 2. & 12. Si sophistarum Philosophorumque apud Platonem, Plutarchum, Macrobium conuiuia D sapientibus doctisque condiebantur sermonibus, quid in Christianorum? *Xenocrates*, vt misso Laertio, S. Augustini epist. 130. verbis loquar; *Polemonem, de fruge temperantiæ disputando, non solum ebriosum, verumetiam tunc ebrium ad mores alios repente conuertit.* Quid prudens igitur, doctus, sanctusque, si annitatur, Dei concurrente gratia, non efficiat, etiam in conuiuiis, sacerdos? Tam multis tantopere obsunt super mensa sermones mali, nihil proderunt boni? *Oportet*, inquit libr. 1. Saturn. ca. 2. Macrobius, *versari in conuiuio sermones, vt castitate integros, ita appetibiles venustate.* & ca. 3. *Animus recte institutus in opportunitate docte ac liberaliter colloquendi, interrogandi, & respondendi requiescit.* Seneca libro 2. natur. quæst. cap. 59. *Omnibus rebus, omnibusque sermonibus aliquid salutare miscendum est.* Habent bonorum virorum voces non in templis tantum & curiis seriæ, sed in prandiis etiam & cœnis leniores, & quodam modo remissiores momenti semper & aculei aliquid: ita vt ista illorum parerga valde commendet Xenophon, & in Agesilao Plutarchus, ac libri de Philosophis principio Eunapius, qui addit *sine huiuscemodi Xenophontis parergis, Alexandrum futurum nunquam fuisse Magnum.* Philo de legat. ad Caium: *Augustus in conuiuiis memoria retractabat, quæ à Philosophis didicerat, aut ex doctorum virorum, quos domi alebat, consuetudine. Nam cœnæ tempus vt plurimum tribuebatur* E *eruditis fabulis, vt non solum corpus, verum & anima suis reficeretur delitiis. Profecto*, inquit, sermone vigesimoseptimo, de verbo Domini Sanctus Augustinus, *maior est refectio mentis quam ventris.* Atque idcirco litteratos conuiuio adhibebat Macrinus Imperator, vti refert Capitolinus: Ipse vero Sanctus Augustin⁹, mensam suam *sacra semper vel lectione, vel disputatione condiebat*, vt inquit die 28. Augusti lect. 5. Breuiarium Romanum. Optime vero conuiuialium vtiliumque sermonum omnium vicem interdum fungitur *Lectio*, de qua ad illud citatum *S. Romarici vita* caput 4. De contrariis vero sermonibus D. Augustin. homil. 6. de verb. Domini, vbi tamen vt conuertantur, paganis blandiendum monet.

Huc vsque] Ex Ingolstadiensis ergo Codicis, vnde hæc; opinione, dicendum foret, tam epistolam 122. quam hanc 126. esse Gregorii II. Attamen illam, vt in margine notatum, tribuit Reuerendissimus Baronius Gregorio III. licet in Conciliorum tomo 2. diserte, vt supra etiam ad epistolam 118. dixi, Gregorio II. tribuatur, & quidem omnium vltima: eodemque modo & ordine citatur à Gratiano *c. Quos à paganis, de consecr. d. 4.* Baronio tamen potius videtur assentiendum. Primo, quia idem tradit Othlonus libr. 1. vitæ S. Bonifacii c. 32. li. 3. Mog p. 353. Secundo, quia qui hanc epistolam scripsit Pontifex, idem Archiepiscopale misit S. Bonifacio pallium, vt in ipsa refertur epistola. Sed Gregorius III. est, qui illum creauit Archiepiscopum eodem lib. 1. vitæ ca. 31. Tertio, quia notum omnibus in huiuscemodi titulis & numeris errare Gratianum non raro. Quo- F ad posteriorem vero, Ingolstadiensi Codici contra Baronium astipulatur Conciliorum tomus 2. qui hanc Gregorii III. epistolam quartam numerat, & Gratianus persæpe *c. Quod proposuisti 32. q. 7. c. Paruulos. de consecr. d. 4. c. de homine d. 5. ibid.* Bellar. lib. 4. de Rom. Pontif. c. 12. l. 1. de matr. c. 17. & ipsi etiam apud eundem Centuriatores. Hisce tamen omnibus præponderat in ipsius epistolæ fine temporis indicatio *annus* videlicet *Isaurici Leonis decimus*, eius filii *Copronymi septimus, indictio decima.* cum ante indictionem 14. eiusdemq; Leonis annum 16. neq; mortuus fuerit Gregorius II. vt testatur Anastasius Bibliothecarius, neque ad Pontificatum electus sit Gregorius III. Ideoque & in huius 126. ora lege sic: *Baron. anno 726. Gregor. II.* Hæc enim eius verba: Hæ *Gregorii II. litteræ sunt, sed male positæ sub Gregorio III. Siquidem ex indictione in ea posita hoc anno 726. esse scriptæ reperiuntur.*

In ep. 128.

T*Huringis*] Hic & sup. ep. 119. & infra 129. nomina varia mendose leguntur in Conc. To 2. Et hic quidem noti Thuringi & Hessi, sed illi antea epist. 62. *Tyringi* epist. 98. *Tiringi* scribebantur. *Borthari* vero an Boiani aut Baioarii? Potius forte sunt Hessis contermini, qui *Boraburg* seu, vt hodie quemadmodum l. 3. Mog. not. 29. notaui, vocant, *Varburg*, Fritzlariæ & Padbornæ fines incolunt. *Nistresi* sunt occidentales. *Neustriam* enim & Neustresiam vocant è scriptoribus aliqui occidentale regnum, quod aliis est Westerreichia, sicuti è contrario *Austria* siue *Osterreichia* est orientale regnum, vt ostendit Aimoinus l. 4. c. 57. Beatus lib. 1. F. 62. 75. Et hodie Galli *Austrice* vel *Austrio* dicunt pro *Osterreich*: gentiumq; nomina terminant Itali etiamnum libenter in *esi*, vt *Francesi, Portugalesi, Anglesi.* At *VVedrecii* seu vt in Othlono l. 1. c. 37. scribuntur *VVedreui*, sunt Wederaui, quorum *VVederauia* vt Moguntinis vicina, G ita & notissima à fluuio scilicet *VVedera*, nomen accipiens. Quæ Catholicam in ea fidem retineant monasteria hodie adhuc aliqua sunt, sed virorum duo potissima: *Elfestattense*, de quo superioribus diebus in *Godefridi Comitis* vita, & *Arnesburgense* per quod fluit nominatus paulo ante fluuius *VVedera*. *Lognai* sunt in eodem Wederauia, fluuii, qui **Logn** seu Logana dicitur, accolæ, vt Lichenses. Apud Zosimum *Logionos nationem Germanicam deuicit Probus Imperator. Suduodi*, Australes sunt, quasi *Sudvvohni*, id est, Australes habitatores. Quemadmodum apud Tacitum lib. de German. *Ingeuones* putantur mediterranei ac interiores Germani, vt apud Bedam l. 3. hist. c. 21. *Middelengi.* Et nisi essent quæ dixi, viderentur hic significari populorum plagæ quatuor: *Nistresi* Occidentales, *VVestdreui* Orientales, *Nordai* Septentrionales, *Suduodi* Australes. Ex his nominibus conflati *Nordmanni, Northumbri*, & venti hodie apud Belgas & Saxones, olim vero etiam, apud Francos prout scribit in *Caroli Magni* vita Eginhartus. *Graffeldi* demum in Othlono *Grabfeldi* & interdum *Grapfeldi*, sicut & in Pithœanis Francorum Annalibus anno 850. apud Baronium To. 9. In editione vero Francofurtensi, cuius citantur verba li. 4. Mogunt. p. 647. **Grabfelden.** & videntur fuisse, qui agros nouos, excisis, quæ ibi stabant, syluis foderent, hortos, prata, noualiaque facerent. **Graben** enim fodere est, & in ditione Fuldensi ac Eisfeldia, quia **roderen** & **raderen** est stirpes excindere, ac radicitus euellere, pagi plures inueniuntur, qui **in rod** & H **rad** desinant. Est & in Franconia **Künigshofen in Grabfeld.** Illud *vel* omnibus dici pro *&* omnibus dictum supra epist. 75.

Phylacteria] infra epist. 132.

Adipiscere] Tom. 2. Concil. *adipisci.*

In ep. 129.

D*Anubium*] infra epist. 130. & de loci controuersiola lib. 3. Mog. not. 31. p. 506.

In ep. 130.

V*Iuilo*] Interdum dicitur Viuilus: & qui subditur. *Dux Otile*, Otilonem vocant alii, de quo in Boicis copiose D. Marcus Velserus.

Parochias] lib. 3. Mogunt. not. 28. p. 499. ideoque vel in sequentibus legendum, *suam habeat parochiam*, vel *parochium* & *parocha* idem sunt. Sic inf. epist. 131.

A *Dubium est*] supra epist.122.

Linguarum] infra epist.134. Bene riteque baptizatis *Confirmationis* tantummodo sacramentum dandum monetur, vt Actor.8.

In ep. 131. *Danubii*] supra epist.129.

SI epistolarum istarum bonus ex tempore ordo institueretur, huic 131. anteponeretur 132. & 142. Porro in huius 131. titulo notandum primo pro *dilectissimis nobis* legendum, *Dilectissimo nobis*, vt est in Concil. tom. 2. & Bar. Ortus autem ex eo videtur error, quod hæc epistola tribus, quorum in ea mentio fit Episcopis communis fuerit. Sed an ita communis, vt vnum tantummodo eius exemplum Roma missum sit, an tria tribus, seu singula singulis? Illud videtur putare Reuerendissimus Baronius an. 742. & ei pluralis hæc fauet inscriptio. Sed tum non vnius tantum loci Episcopus nominandus foret, verum & alii duo. Deinde infra ep.133. eadem epistola est, sed mutato Episcopi nomine, ita vt appareat, eodem modo tertium etiam exemplum Episcopo inscriptum fuisse tertio Secundo pro *VVittana* in B. & to.2. Conc. legitur *VVitta*: estque ille, qui alias dicitur *Albuinus*, *Albinus* & *Alboinus*, vti dictum l.3 Mogunt. not.29. & l.4. p.609.611.636. Tertio, Istud *Barbarana*, nomen est illius Ecclesiæ, cui præfuit, vt iisdem Moguntiacorum locis expositum, *VVitta* seu *Albinus*. Nam si secundum veterem orthographiam, quæ generali notatione 7. indicata est, *b* in *u* mutetur, habebimus vel *Varuar* vel *Varbar*, quæ hodie *Varburg*, *olim Buriburg* aut *Buraburg*. vt li.3. Mog. citat loc. monstratum, & hic ep. 132. Ideoque & in B. scribitur *Ecclesia Birburgensis*.

B *Translatari.*] transferri. à *translatum* enim *translatare*, vt à *versum versare*, à *cursum cursare*.

Indict.XI.] B.X. nisi pro data legatur accepta.

In ep. 132. W*Irzaburg.*] è notis in S. Kilianum & lib.3 Mog. patent omnia hæc.

Lundinensis.] inf a.140. p.204.

Kal. Ian.] epist.128. p.177. Canon pœnitentialis 88. de obseruantib. Cal. Ian. & Burch. Worm. l.1. c.94. inter 50. lib. 10. c. 16. & 17. lib. 19. c.5. S. Ambrosius serm.11. S. August. in psalm.98. & to. 10. in frag. de Kal. Ian. S. Chrysost. ho. de Kal. Chrysologus fol. 55. Concil. Turon. c.23. Antisiod. c 1.

Si iuxta Romanam vrbem.] Quemadmodum *Regis ad exemplum totus componitur orbis*. sic & ad ciuitatis illius mores, quæ, vt libr. 4. ode inquit Horatius, *princeps vrbium* est: vt S. Hieronymus in fine comm. ad Ephesios, *domina vrbium, arx imperii Romani*; præfatione in Ezech. *clarissimum omnium terrarum lumen*: vt Rutilius, *Regina huius pulcherrima mundi*. vt S. Chrysostomus hom 2. ad Rom. πόλεων κορυφὴ, ὥσπερ ἣν ἅπασαν ἔβλεπεν ἡ οἰκουμένη Sed quemadmodum rursus, qui magnis viris ac principibus gloriæ aliquid detrahere, aut certe per illos suam excusare aut honestare volunt improbitatem, omnia illorum vitia identidem aliis recitant, minutula grandiunt, grandia in immensum tollunt, ita & in Romanæ vrbis fit peccatis. *Falsissima* sæpe illinc afferuntur *modica* exaggerantur, *magna* ingentia, immensaque redduntur, vt in hac ipsa semel & iterum vides epistola: quasi vero regia vlla hoc in mundo tam pulchra sit, in qua C cloacæ nullæ: domus vlla tam nitida, in qua non vasa quædam vilia & sordida, flamma vlla tam illustris, in qua fumi aut fumosi nihil. Fere fit, vt quo multi confluunt homines, eodem multa confluant vitia, vt lib. 1. contra Apionem indicat Iosephus. Et quamuis hæc vel exhauriantur vel obstruantur interdum (quod pastoralis curæ vigil prouidere debet oculus) refluunt tamen ac succrescunt sensim rursus, prout hoc loco recte indicat Zacharias. Prudentium est ad bona quæ Romæ sunt non pauca oculos animumque aduertere: à malis auertere. *Suum quisq; onus portabit.* Accidit vero superioribus hisce annis, vt insignes duo è Germana viri nobiles Romam irent. Catholicus vnus, hæreticus alter, ille templa, hospitalia, piorum sodalitia bibliothecas, doctorumque virorum domos inuisebat. Hic aut in cauponis & popinis hærebat, aut alia quæuis omnia lustrabat. Reuersi vero cum essent, in familiarium conuiuio Romam laudabat vnus, vituperabat alter. Mirabantur è simplicioribus conuiuiis quidam tantam oculatorum duum testium discrepantiam. Tum è prudentioribus quidam. *An non*, inquit, *in eundem hortum, ad eundemque sæpe florem accedit apis & aranea? Sed illa mel, venenum ista sugit.* & *alius ad aras, alius ad haras odor est*. Vide Bar. p.145. & l. 12. *Sed licet. ff. de offic. Præsid.* vbi sapienter Proculus: *non tam spectandum quid Romæ factum sit, quam quod fieri debeat.*

S. August.] Putat apud Louanienses Lipsius, sermonis huius 241. de tempore, phrasin resipere Seueriani. At S. Augustino illum præcise transcribit iste Pontifex. *De Phylacteriis* dixi lib.2. Trith. c.3.

D *Caragis.*] Forte vox fuit Phœnica, cum ea in vulgari illo sermone semel ac iterum vtatur S Augustinus. Apud Græcos quidem κάναχος Hesichio teste, sonus est magnus & stridulus, qualem edere solet serra. An forte *caragi* sunt, qui κάρος id est, grauem hominibus soporem & grauedinem incantationibus quibusdam inferunt? Caroticam enim habent vim herbæ, carminaque nonnulla.

Longa] B. tempore longo & putat idem Reuerendissimus Bar. deesse hic versiculum vnum, sed sensus bonus est, etiamsi adsit nullus: *Te doctrina melliflua, piaque gratia perficiat.*

In ep. 133. SVpra epist.131.

In ep. 134. P*Atria, & filia.*] supra epist.130. & recitatur ista responsio *c. Retulerunt de consecrat. d.4.* eidemque suffragatur *c. Si non sanctificatur* ibid. & oratio. Nam sæpe hoc è gentium variarum pronunciatione, imo ex eiusdem etiam gentis varia dialecto fit, vt eadem verba aliter & aliter pronuncientur. Nam vt explicandi causa, exemplo-

E rum aliquid sit; sonare videtur Anglus è vulgo aliquis. *In nomine Patris*: Westphalus, *In nomine Patris, & cat.* Treuir. *In nomine Patris, & Feilei ei*, Et hodie Sueuorum quidam ad vocabula pleraque addunt *a* vt pro **Nein Neina**, pro **swibeln swibela** & similia vti Constantienses, Vberlingensesque norunt. Licet igitur ex recta & germana Latinæ linguæ pronunciatione dicendum non sit. *In nomine Patria &c* tamen ex ignoratione, simplicique aut dialecti, aut illiteratæ loquentis vsu, illud idem tunc & ibi valebat, ac si diceret; *In nomine Patris, &c.* Et forte si nos priscorum Latinorum aliquis Latine loquentes hodie audiret, vix intelligeret, vt ostendit lib. de pronunciat. Lipsius. Alioqui valde etiam cauerunt Gentiles, ne in precationibus, deuotionibus, augurationibus, votorum nuncupationibus, sacrificiis, & similibus, verbo aut nutu aberrarent, vti noster explicat Mart. de Roa li. 6. sing. c.2.

Rom. Synodus] De ista & de hæreticis in ea damnatis egit liber 3. Mog. & epist.135. & Baron. to.9.

Præ velo] De velis multa citarunt paulo ante Roa li.6. sing. c. 21. & Baron. tom.

Nomenculator] alias Nomenclator. de quo sicuti & de *saccellario*, cuius in fine mentio, agit Onuphrius l. de vocib. Eccle. & Brissonius l. de vocab. estque is, cui *saccus*, seu *saccellus*, de quo D. Augustinus conc.3. ps.36 commissus: Hodie *Thesaurarius*. In Caroli M. Constitutionibus *castularius*. hodie **Kastmeister** à cista, in quibusdam monasteriis *bursarii*, qui forte sunt illi, quos Hincmarus epist.3. vocat *Bersarios*.

F O*Rdinarunt*] scilicet Episcopum p.191.

In epist.135. *Cruciculas*] epist.144.

Secretario] *Secretarium* hic sumitur pro eo, quod alias in Conciliis dici solet sessio aut conuentus, & congregatio, prout declarant adiunctæ sæpius voces, *præteritum* & *futurum* aut *venturum*. Alias est locus in templo arcanior, vt apud V. Bedam lib. 2. hist. c.1. Et accepit nomen ipse, conuentus, quod eo in loco fieret. Apud S. Augustinum conc.2. ps.34 *secretaria mentis* leguntur.

Epistolam qua] Tales è cœlo epistolæ commentitiæ plures apud Sigebertum anno 1032. Dodechinum anno 1096. Paralipom. Vrsperg. in historia flagell.

Non plus quam trium Angelorum nomina] *Concilium istud Romanum inter concilia edita in Germania, vel in Italia non reperio. Vnde nonnihil nutat auctoritas istius historiæ*, de Angelorum scilicet nominibus. Ita quidem diligentissimus Magicarum rerum Disquisitor noster scripserat li.1. c.4. quæst.4 Sed reprehendit ipsemet ac reuocat vti patet post libri secundi finem p.266. Et recte. Quam multa enim Concilia, eaq; certissima quotidie variis in locis inueniuntur & eduntur, quæ in illis Conciliorum tomis aut Italicis aut Germanicis non sunt? Hoc tamen ipsum Romanum, in Germania sane apud Surium in S. Bonifacii vita editū est. Et quot vitæ huius exemplaria vel prælo vel manu scripta extant (extant autem, vt li. 3. Mog. ostensum, non pauca) tot Concilii huius testes, fidiq; custodes sunt. Ad sententię tamen huius confirmationem addo Concilii Aurelianensis Capitulum 3. quod à D. Burchardo citatur li. 3. c. 198. *Nihil aliud in Ecclesia legatur, aut cantetur, nisi ea, quæ auctoritatis G diuinæ sunt, & Patrum orthodoxorum sanxit auctoritas: Nec falsa Angelorum nomina colant, sed ea tantum, quæ Prophetica & Euangelica docet scriptura, id est, Michael, Gabriel, Raphael.* Habuerunt quidem Esseni, vt ex Iosepho retuli li.3. Trihær. c.4. p.218. *arcana* quædam *Angelorum nomina*, sed quæ illa fuerint, non est memorię proditum. Videatur epist.144 & Comm. in Tob.12. q.11. & seq.

Z*Izaniam.*] In B. *vt spirituali sarculo eradicare possis zizania.* Sed quemadmodum Plautus Sticho, Næuius Maccho, & Lucillius Satyr. l.22. *labiam*, Sisenna l.4. hist. *fluuiam*, sic & Pontifex dicere potuit *Zizaniam*. In ep. 138.

In vertente.] B. *Ad reparandum Ecclesias vel Monasteria plus non potuisti, quam vt vertente anno.*

Denaria.] B. *denarii*. Sed vt supra in epist.90. Nam 12. denariis solidum efficiunt supra ep.78. p.113.

Instar.] id est, exemplum.

Geoleobo. B. *Gevvilıobo*: de quo plura l.2. Mog. c.20.

Apud nos.] B. *ad nos.*

Omni anno.] sup. ep.137. & 140.

A Deo cor.] non in B. sicuti nec illud paulo post *anno V.*

Sexto.] Legendum putat Baronius, *octauo*.

S*Ynodo.*] supra ep.132. & apud Gratianum *c. in Synodo*. de consecr. d.4. In ep. 139.

Augustinus.] Beda li.1. hist. & 2. c.3. 4. 5. 6.7. de Honorio c.18. de Theodoro l.4. c.1. vbi sic: *Theodorus natus ex Tharso Ciliciæ, vir & sæculari & diuina litteratura Græce & Latine instructus, probus moribus & ætate venerandus* Subditur ibidem quomodo in Angliam & in ea præclare quanta gesserit c.2. & 5.17. ac deinceps. In ep. 140.

Vitam.] F. vicem, vt supra sæpius, & hac ipsa epistola p.208. H

Malignatur.] Recte notat Reuerendissimus Baronius conatum inter sanctos viros discordiam serere diabolum, vt vel sic Euangelii propagationi obstaret. Ideoque ista de *Virgilio* cum accepisset S. *Bonifacius*, Pontifici nunciauit, falsa quidem: simpliciter tamen ac fideliter. lib.3. Mog. not.35.

Sub terras.] Esse *Antipodas* tam certum est, quam nos hanc terrę, in qua sumus, partem incolere. Non enim sola illos ratiocinatio, vt olim censuit libr.16. Ciuit. ca.9. S Augustinus, sed experientia etiam; assiduaq; nunc ad Indos, Brasileenses & Mexicanos nauigatio indicat. Non igitur hoc peruersa & iniqua doctrina est, sed illud tantummodo, asserere alium esse mundum, ideo-

que & alios ſub alia terra homines. ac idcirco hic legitur non *ſub terra*, vt in B. ſed *ſub terras*, vel certe ſub terris, quarum vna ſcilicet noſtri huius mundi ſit, alterius altera. Et Philoſophorum quidem aliqui, vt Empedocles, Epicurus, Lucretius li. 2. Plutarchus lib. de orat. defic. Anaxarchus apud Ælianum lib. 4. variæ hiſt. mundos opinati ſunt pluſculos, ita vt Anaxarcho illo audito ingemuerit Alexander, de eoque ſcripſerit Iuuenalis:

Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.

Sacra tamen Scriptura vnum tantummodo nobis creatum à Deo mundum pandit, vnum Adamum, vnum in vno mundo Chriſtum, vnum humanum genus. Videatur cum alibi S. Aug. tum li. de hæreſ. h. 77. Albertus M. in 2. p. ſummæ de homine q. 2. Theologi & Philoſophi in 1. de cœlo, Rambam l. *Moreh. Nebuchino* part. 1. cap. 73.

Maguntia.] Mog. l. 1. c. 3. & ſeq.

In ep. 141. AD hanc ſequens reſpondet epiſtola, & quæ his tractentur, patent ex dictis p. 163. Quæ vero hic ſcripta non ſunt, & in ſeq. tamen explicantur epiſtola, ea ſuo ad Pontificem Legato B. Lulio commendarat S. Bonifacius, vt in principio ſignificat ipſe, & poſtea dum reſpondet, Pontifex. Non extabat vero, dum ederentur Moguntiaca, hæc epiſtola, vt habetur, l. 3. p. 414. in cap. 14. lib. 2. vitæ S. Bonifacii titulo.

INiuncti.] B. & Tom. 2. Concil. *iniuncta*. Sed forte loquutus Pontifex quaſi diceret, *quæ iuſſi fuerunt*.

In ep. 142. *Pyctacio*] Tom. 2. Concil. *pitacio*, B. *pittacio*. Recte vero tam πυκτάκιον quam πιτ]άκιον ſcribitur, eſtque proprie panni fruſtulum, & per ſimilitudinem, indiculum aliquod membranaceum, aut chartaceum. Sed illud à complicando ducitur, hoc vero etiamnum apud Hiſpanos & Aquitanos, exigua cum inflexione, vſitatum *pedaco* & *pedas*, apud Gallos *vne piece*.

Lepores.] Tres hic nominantur terreſtrium animantium quibus veſci non liceat ſpecies, *fibri, lepores, equi ſiluatici*. At horum tantummodo equorum in B. eſt mentio ſic: *Equi etiam ſylueſtri multo amplius vitandi.* forte *ſilueſtres*, aut *ſiluatici*. & de iis actum ſupra epiſt. 122. Sed quid *inter quadrupedes gloria prima lepus*? An vetitus? Iudæis quidem fuit vetitus Leuit. 116. Deut. 14. 7. Chriſtianis non item, vt omnium vbique vſus monſtrat. Ideoque vel hic, prout in Baroniano eſt, locus legendus, vel quia cum Ingolſt. Codice conſentit Concil. Tom. 2. dicendum huic Pontificis legi nihil, à principio ſtatim, loci datum, vel contrario certe vſu eam antiquatam. Si enim Apoſtolica illa Act. 15. de botulorum aliorumque ſanguine farctorum eſu euaneſcere potuit, quanto hæc magis? Et hoc fieri potuiſſe ac licuiſſe videtur ipſemet innuere Pontifex dum ſubiicit; *Attamen ſf. de omnibus è ſcripturis ſacris bene compertus es, id eſt, comperiſti*, vt ſupra dictum ep. 94. quaſi diceret: *Noſti è ſcriptura, Iudæis fuiſſe hæc prohibita, Chriſtianis libera: fac quod bonum, & hoc tempore, & illo tuo loco videbitur expedire. Putarem ab his alioquin abſtinendum: ſed non impero.* Cum Suriana tamen in margine notata lectione conſonat Baronius.

De igne Paſchali.] Eſt hodie Paſchalis quibuſdam in locis ignis, qui vocatur **Oſterfewer**. cuius ab reſurrectionis Dominicæ gaudio, noſtræque per illam allatæ certa ſpe vel alia quapiam cauſa non mala, vt lib. 3. Mog. not. 21. videtur fluxiſſe initium, licet parum Chriſtiane alicubi rixarum pugnarumque flammas nunc ſpargat. Sed de iſto non eſt iam ſermo, verum de illo quo paſchalis accendi ſolet cereus ſabbatho magno. & de eo Honorius in Gemma animæ lib. 3. cap. vlt. Alcuinus de diu. offic. cap. de ſabbatho Paſchæ. Amalarius Fortun. l. 1. de Eccl. off. c. 26. Videtur vero è ſequentibus ea quibuſdam fuiſſe opinio, vt ignis hic è cryſtallis aut certe ſpeculis, quæ ſolares radios excipiunt, ſcintillaſque & flammas accendunt, elicerctur. At de hoc *nullam*, inquit Pontifex, *habemus traditionem*, quæ optima plurimis in rebus magiſtra. De illis vero ſpeculis & *Optici*, & *Bacho*, & *Io à Porta*.

Regio morbo.] Hinc & è ſequentibus apparet, quam rudis, & medicinæ, prudentiæque politicæ indigna fuerit Germania, è qua iſtiuſmodi quæſtiones ad Pontificem referre oportuerit.

Rabidis lupis & canibus.] Quoad *verba*, illud, *ne furentes & mordentes*, accipiendum de ipſis animalium, quæ nominantur, ſpeciebus, *ne* ſcilicet *equi caneſue à rabidis morſi* furiant, alioſque mordeant. Quoad *rem* vero, Pontificis conſilium optimum eſt, non eorum qui aut rabioſi iam ſunt, aut à rabioſis commorſi, reſpectu, ſed *ſam vero vnicum*, ait Plinius libro 8. capite 41. *remedium oraculo quodam nuper repertum: radix ſylueſtris roſæ, quæ cynorrhodos appellatur.* aliorum, ne in plures graſſetur, pluresque lædat malum. *Ad mor*- Sed apud nos Chriſtianos in Gallicis præſertim Belgicisque partibus aliud pridem diuinitus conceſſum remedium, *ſancti* ſcilicet *Huberti ſuffragium & reliquiæ*, quarum in energumenis etiam, vſus & efficacitas maxima in Ardennenſi eiuſdem Monaſterio. *Morſis vero* inquit idem c. 40. Plinius, *lethalis aquæ metus*. Nam *morſus ille non continuo*, inquit Mich. Glycas Annal. par. 1. p. 87. *quidquam ſecum affert ægritudinis aut moleſtiæ, præter eum, qui ex ipſa ſentitur, dolorem. Verum deinceps morbus accedit, quem hydrophobium ab aquæ metu vocant. Qui enim à canib. rabioſis morſi ſunt, aquam reformidant, ſiue illam intueantur, ſiue propius accedant.* Sed huius aliorumq; rabiei huius ſymptomatum cauſas indagat cum *Glycas* ipſe tum apud eum *Rufus* & *Paulus Synopenſis*. *Bartholom. Angl.* de prop. 67. *Auicenna* lib. 4. fen 6. tr. 4. a. 5 & 7. *Plinius* lib. 2. c. 40. l. 8. c. 40. è quo tamen duplex oriri poteſt dubitatio. *Vna*; Galenus lib. vlt. κατὰ τόπους, & Aphrodiſæus *ſolos* in rabiem agi *canes* docent. At ipſe Plinius l. 8. c. 42. id *equis* etiam tribuit. Et hoc verius, quia & hic à Pontifice ac S. Bonifacio iunguntur equi canibus, & aſſentiuntur Porphyrius Hierocles, Auicenna loco cit. c. 6. adiungens vulpes, muſtelas & mulos. Brod. l. 3. c. 9. *Altera* cum vnicum lib. 8. c. 41. tradat ex oraculo, vt dictum eſt, remedium, quomodo alia tradit. l. 29. c. 5. & quidem complura? Sed nimirum præter hæc tum vſitata, illud etiam oraculo editum fuit, vel forte poſteriores Plinii curæ eſſe voluerunt ſapientiores. Et curandi etiam modos plures tradit l. cit. c. 9. Auicenna.

Benedictionibus.] An illas intelligit, quæ mulierculis etiam nonnullis, & iis, qui apud Hiſpanos interdum *ſaluatores* vocantur, vſitatæ? Nam iſtiuſmodi apud nos **Segen** dicuntur, deque ipſis multa Franciſcus de Victoria Relect. de Magia ad 2. & nuper Martinus noſter Delrio lib. 3. Diſquiſit. Mag. p. 11. q. 4. ſ. 7. Vide hunc eundem l. 6. c. 11. ſ. 1. q. 2.

Milone.] Gregorius II. ep. ad Turpinum ait Milonem hunc *ſola tonſura Clericum fuiſſe, nihil ſapientem de ordine Eccleſiaſtico.* & de eodem Hincmarus ep. 6. c. 19. *Milo quidem tonſura Clericus, moribus habitu, & actu religioſus Laicus, Epiſcopia Remorum ac Treuirorum vſurpans inſimul per multos annos peſſum dedit.*

Lardum.] Putant aliqui conceſſum a Pontifice hic laridi cocti eſum in quadrageſima. quia ſubdit poſſe in coctum comedi poſt Paſcalem feſtiuitatem. Et aggerunt huc alias etiam rationes. I. quod lardum caro non ſit, vt Philoſophi & Anatomici docent: & in iure Canonico etiam correcto c. *Presbyter* d. 82. clare diſtinguitur caro à ſagimine hiſce verbis. *Dominicis & præcipuis feſtis modico vino, & piſciculis atque leguminibus recreetur ſine carne & ſagimine*: & paulatim infra; *Vino & ſagimine, ouis & caſeo iuxta canonicam menſuram vti poterit.* Et carne tamen vti non poterat. 2. In eiuſdem c. gloſſa ſic eſt: *Arg. quod licet comedere de ſagimine illis diebus, quibus oua & caſeum licet comedere. 4 diſt. Denique* 3. In margine vero loci eiuſdem ſic: *Sagimen & lardum die veneris comedere licet.* Sagimen vero vocant Canoniſtę ſagiuam, adipē, & pinguedinē animalis, & citant quidam l. 6. c. 38. Columellam, quaſi animalia nonnulla ſagimine aiat ſtrangulari. cum illic alii hodie legant *ſanguine*. Sed 4. Syluester V. Ieiunium §. 16. *Cuicunque* ait, *conceditur vſus ouorum & caſei, conceſſus intelligitur vſus ſaginminis ſiue lardi c. Presbyter diſt.* 82. & *ibi gl. & idem Panormitanus in c. Conſuluit de Iudæ. licet tunc non ſit licitum vti carnibus: quia quaſi mutando formam, videtur rei ſubſtantia immutata.* Similia etiam ſumma Angelica V. Ieiunium §. 5. verbis tamen paulo paucioribus. & Mart. Viuald. Alph. in Candel. Aureo de præcep. Eccl. p. 4. c. 3. bis 5. Eſt hodie in vſu Carthuſianis & non paucis in Belgio Catholicis aliis, quadrageſimali tempore porcum edere marinum. At is infumatum adeo lardum refert, vt qui eius ignari ſunt, illum ab hoc neque aſpectu, neque guſtatu diſtinguant. 6. In Hiſpania vſitatus inteſtinorum eſus eſt. 7. demum In quibuſdam etiam Monaſteriis audito, vt butyri, quod his in locis quadrageſimali tempore non inconceſſum, parcatur ſumptibus, anſerinum vſurpari adipem. At laridi par vtique ratio.

Sed ſane de ciborum in quadrageſima, diebuſque aliis nonnullis, delectu, licet antiquiſſima, & ab Apoſtolica ducta æuo ſit lex, vti oſtendit lib. 2. de bonis operibus c. 5. & 7. Bellarminus, humana tamen eſt, quæ modificationem, interpretationem, & laxationem vel aſtrictionem pro locorum, temporum, perſonarumque varietate poteſt admittere, vt ex legum iſtiuſmodi natura de qua egi alias, libello de legibus, num 64. & ſequentibus, patet, apud Diuum Thomam 1. ſecundæ, quæſt. 97. Gratianum diſt. 4. Ideoque poteſt *caro*, dum ab eccleſia certis diebus vetatur, latius & preſſius intelligi. Latius quidem, vt ſignificet quidquid in animante quadrupede ac terreſtri, bipede ac volatili, aptum eſui eſt ipſæ animantes terreſtres ac aeriæ. Nam *caro piſcium*, de qua S. Paulus 1. Cor 15. Moyſes Geneſ. 7. 21. Leuit. 11. 11. generatim vetita nunquam fuit. Preſſius, ſi excipiantur hæc aut illa animantium genera, vt in ſua Regula c. 39. fecit S. Benedictus, qui ſuos à quadrupedum tantummodo eſu iubet abſtinere: ſi hæ aut illæ animantium partes, vt ſi alicubi aut lardum, aut interanea conceſſa ſint. Nuſquam tamen memini obſeruare lardi vſum liberum extitiſſe, neque id in lege iſta carnis nomine haud comprehenſum. Nam 1. c. *Denique* d. 5. *Par eſt, vt quibus diebus à carne animalium abſtinemus, ab omnibus quoque quæ ſementinam carnis trahunt originem ieiunemus, à lacte videlicet, caſeo & ouis.* Quanto à larido magis, quod carnis aut nomine, vt dixi, continetur, aut certe *ſementinam* maxime à carne trahit originem. 2. Praxis Eccleſiæ optima eſt eius legum interpres. At vbinam larido boni vnquam Chriſtiani quadrageſimali tempore, aut ſextis feriis communiter, abſque diſpenſatione, aut conſuetudine, quæ huius vim habeat, veſci auſi ſunt? 3. Non hic etiam Zachariæ locus id cōcedit, vt paulo poſt dicam, & quæ è contrario allata ſunt, parum aut omnino nihil euincunt. Nam *ad* 1. iam dixi, aliter apud Philoſophos & Anatomicos, aliter Eccleſiaſticos & legiſlatores carnis nomen accipi. Quin & apud illos etiam varie caro dicitur, vt *pomorum caro*, vt ait Plin. l. 13. c. 4. & alibi, vt in Tob. 6. q. 2. dixi: apud iſtos vero non diſtinguitur quidem interdū à carne ſagimen, interdum vero diſtinguitur. ſi tamen in Hybernenſi illo Concilio, è quo eſt c. *Presbyter* ſagimine & non *ſanguine* legendum ſit, prout in Columellæ citato loco legunt, vt dixi, hodie doctiores omnes. Nam & vox iſta *ſagimen* alioquin ignota, Latiniſque ſcriptoribus omnibus inaudita: & *ſanguine* ſignificabuntur vt Act. 15. omnia, quæ è ſanguine fieri ſolent, vt apexabo, & botulus. Deinde poteſt ea voce accipi non pinguedo quælibet, ſed butyrum & alia, quatenus ea cibi alii condiri ſolent. vt illud *ſine ſagimine* ſit, quod dicimus **Vngeſchmaltz**. Apud Theodulphum n. 40. *A caſeo, lacte, butyro, & ouis abſtinere, & non ieiunare dementiſſimum eſt.*

Ad. 2negatur bonum esse hoc glossæ argumentum. Quæ enim consecutio, Presbytero pœnitentiam agenti vetatur cum carne, ouis & caseo sagimen. Ergo cuicunque conceditur ouorum & casei esus, conceditur etiam saginimis? Si hæc bona esset connexio, non fuisset opus postea, quando eidem Presbytero Dominicis diebus remissio quædam fit, vllam sagiminis facere mentionem, sed satis fuisset dicere, *Exceptis Dominicis & præcipuus festis, in quibus vino & ouis & caseo iuxta canonicam mensuram vti poterit.* Ouorum enim & casei permissio ipsam quoque sagiminis permissionem importasset. At quia vere non importat, ideo diserte appositum, *& sagimine.* Neque vllo modo sequitur; In ieiunii seu ciborum delectu conceditur hic aut ille cibus. Ergo etiam ille & ille v. c. conceditur illis butyrum. Ergo & caseus, vel contra; Conceditur lac. Ergo & oua. Ne apud Medicos quidem hæ valeant consequentiæ. Sed quæ conceduntur, exprimi debent omnia. licet recte tum in quolibet istiusmodi concesso intelligantur omnia quæ ex illo, sine alterius, quod adhuc vetitum est, admistione, fieri possunt vt si lactis facta concessio sit, erit & omnium, quæ è lacte, sine carnis, oui & similium adiunctu, concinnari possunt. Et hinc apud Heluetios & Suenos vsitata illa in quadragesima imperfecti casei species, quæ carnis coaguli habet nihil, ab iisque vocatur Ziger, & accidentium ratione varius est v. c. albus, viridis, durus, mollis.

Ad 3. dico tantum significari breuiter, quod in glossa videtur dici, nisi quod opponitur *laridum*. Sed si glossa negata est ad 2. multo magis oraria hæc notatiuncula.

Ad 4. cum citati auctores solis iam reiectis aut rationibus aut glossis nitantur, merito reiiciuntur & ipsi. præsertim cum non desint, qui iis opponantur, alii vt Tabiena, & ipsemetsi si recte expendatur, Viualdus. Nam 1. loquitur de lardi vsu tantum sextis feriis, & tantum apud quosdam populos, qui oleo carent, 2. subdit. *A quo* (lardo seu porci sagimine) *abstinendum est, vbi consuetudo non viget.* 3. Rursum infra. *Vbi non esset plena consuetudo, his* (lardo seu porci sagimine) *vtendum non esset.*

Ad 5. Porcus ille animal est aquatile seu piscis, nec refert, ab ignaris in colore ac sapore interdum errari. Quam multa valde similia sunt? Pro lepore vulpem, aut felem esitarunt quandoque nescii aliqui & chymicum aurum germano auro, adulterinum argentum vero argento simillimum est: natura tamen & vis longe alia.

Ad 6. per dispensationem id fit.

Ad 7. per abusum id fit, sicuti & alia hodie non pauca, præsertim vbi circumcirca hæretici non lardum modo, sed & omnigenas carnes impune lurcant.

Nunc ostendo de hac in quadragesima lardi esitatione Pontifici nullum hic sermonem esse. Primo enim quæstio ei à sancto Bonifacio posita non est. An hoc liceat; sed *post quantum temporis debeat lardum comedi.* Hoc enim à Germanis, apud quos tum Sanctus versabatur Bonifacius, comedi solebat & crudum & recens. Id semibarbarum & insalubre admodum videbatur. Porcinæ siquidem succidiæ, totaque suilla caro, præsertim recentior, humoris ac succi nimii plenior est, lepræque (vt Gentilibus etiam, qui ante carnium istarum abstinentiam, Iudæorum quam plurimos leprosos apud Iosephum lib. contra Apionem, fuisse mentiuntur, visum) fœcundior, de quo etiam l. 4. Symp. Plutarch. id intellexerat Sanctus Bonifacius, Germanisque suis vel imperare vel suadere cœperat, ne in cocto recentique lardo vescerentur. Hinc exorta dubitatio, *quando* igitur *tempore post mactatum suem, expectandum foret, vt crudo illius lardo vesci fas foret?* Atque hoc totum ista quæstione quæritur. 2. Respondet vero Pontifex. 1. se nullum præceptum, sed consilium tantum modo dare. 2. id autem esse, vt illud non comedatur, priusquam fumo affluentiores eius humores siccarentur, aut certe igni & coctione, si quidem recens concedere adhuc vellent. 3. Si vero incoctum omnino adhuc vellent, nec à pristina feritate, crudioreque consuetudine penitus deduci possent, expectarent saltem Paschale tempus. Cum enim hyeme vel adulta, Nouembri ac Decembri potissimum, mactari soleant porci, quatuor minimum aut quinque menses, iiq; fere frigidi, quibus in ædibus & ignis & fumi plus; dabantur exsiccando exsugendoque larido, ita vt post tantum temporis fere iam semicoctum aut pæne coctum videri posset. ac simul isto modo inducebantur iidem Germani, ne quadragesimale tempus laridi sui esu violarent. Hæc hoc loco Pontificis Zachariæ sententia est, cui etiam adhuc Thuringi, Westphali, Hessi & alii, qui crudo etiamnum lardo libenter vescuntur, morem gerunt. Nam hybernas illas succidias ante Pascha, &, vt alicubi loquuntur, ante primos cuculi cantus, non attingunt.

Degradationem] Est & S Augustino vox hæc vsurpata, & apud S. Hieronymum epist. ad Pamm. de erroribus Ioan. Hierosol. *regradatus* dicitur, qui ex altiore ad inferiorem deuoluitur officiorum gradum De ipsa vero re inspici queat Græcorum liber, qui διωπεχ dicitur, & Emanuel Malaxus pag. 171. & 175.

Aptis temp.] Nauarrus Man. c. 25. n. 70.

Persecut. Pag.] D. August. epist. 180. D. Ath. l. de fuga.

Rotulo] Apposuit per exegesin Baronius, *id est, in volumine.*

Vndecimo] Non in B.

In ep. 142.

NOta Lector, in numero hic, & deinceps ab operis erratum Donec vero correctio fiat. vocetur hæc 142. *posterior.*

Villulas] supra 122.

Purum Clericum] *purus Clericus*, id est, qui tantum clericus est, non Episcopus, non sacerdos. Et hæc hodie in Theologorum scholis vsitata phrasis, vt *purus homo, purus panis*, id est, tantũ homo, tantum panis Quod inpuri Nouatores dum irrident, veterum puritatem irrident.

Neque vnam] Cœlibatus in sacerdotibus, aut post matrimonium, eius quo ad thorum dissolutio & perpetua castitas.

Sui] Eius scilicet, qui eam nunc vxorem habet, non auunculi, qui hanc habuerat.

Vobis non p.] supra ep. 1.

A Deo cor. m. Imp.] non in B. sed post annum 24. additur, *imperii eius anno 2.*

In ep. 143.

GRimo] Aimoinus l. 4 c. 15. & seq. epist.

Abel] Molanus in Indiculo sanctorum Belgii p. 7. hunc ait ex primis Lobiensis Ecclesiæ (de qua supra epist. 78. Abbatibus ordinatum fuisse Episcopum pro ordinatione & plantatione Ecclesiarum Dei, & vocari Archiepiscopum Rhemensem (vt sane hic vocatur) non quod Rhemensem Ecclesiam gubernarit, sed quia in ea metropoli Archiepiscopus fuerit titularis ad infidelium conuersionem. Et hinc paulo infra, pro solo Grimone, petitum à S. Bonifacio pallium. Fuit vero *Abel*, anno 1409. cum aliis sanctorum corporibus, Binchium, quod est Hannoniæ opidum, translatus. Vide etiam Arnoldum VVion lib. 3. f. 263.

Sennis] Senonensem esse vrbem suspicor, sicuti & ex isto Ing. exemplari vides, me in Mogunt. Indice non infeliciter coniecisse, *Rodoniam & Remoram*, quæ in Othlono scribebantur l. 2. c. 12. Mog. l. 3 p 411. esse *Rothmagum & Remos.* Sed de his iisdem iterum epi. 144. & in Caroli Magni vita legimus etiam *Rodomum.*

Simoniacam hæresin] De Simonia in Canonico Iure 1. q. 1. & x. de simonia, itemque in iis, qui Casus tractant, vt Nauarr. Man. c. 23. n. 99. & seq. in Dionysii Carthus. libris duobus valde multa. Hic tantum ex D. Thoma 2. 2. q. 100. ar. 1. ad 1. noto, dupliciter *hæresin* vocari *Simoniacam* 1. *proprie*, quando scilicet quis mente ac voluntate Simonis Magi dogmata vel omnia vel aliqua certe velut vera & bona suscipit ac tuetur, & sic Petr. Damianus, epist. ad Alex. 2. ann. 1064. apud Bar. tom. 11. 2. *improprie* quando eorum nulla vera quidem & bona credit, quorundam tamen exterius opera exercet, ita vt interiorem assensum ac voluntatem profiteri videatur. Et hoc modo quicunq; aut vendunt aut emunt spiritale quid, aut spiritali annexum, *Simoniani hæretici* appellantur. Quemadmodum enim *religiosus* dicitur, *proprie* quidem is, in cuius voluntate religio est, *improprie*, qui interiore illa Religione caret, eius tamen exteriores edit actiones: ita irreligiosus, infidelis ac hæreticus bifariam dicitur. Sicque improprie videmus interdum in Gallia, Italia & similibus locis Lutheranos aut Hugonottos vocari, qui etiamsi animo sectas istas improbent, earum tamen opera quædam faciunt, v. c. Missæ sacrum Dominicis diebus omittunt: feriis sextis carne vescuntur & similia. Exempla vero huius, & *Nicolaitarum* similiter acceptorum hæresæos, mirasque detestationes è Petro Damiano, Desiderio, & aliis refert Baronius Tom. XI. post annum 1050. Eodemque modo dicitur seq. epist. *Simon nouus.*

In ep. 144.

SImonem.] Adelberdum intelligit, de quo supra ep. 135. 139.

Ang. nom.] supra epist. 134.

In ep. 145.

BEnedicti.] Deest hoc in Baronio nomen, sed è contrario in fine additur hoc: *Vale in* Christo *semper amantissime Pater.*

In ep. 147.

OPe.] Menda, quam emendabit alio è Codice alius.

Serastyracem.] An confictum nomen, *cerastyrax*, quod ceræ instar Ayrax quidam sit? Vide Plin. l. 12 c. 18. & 26. l. 24. c. 6. & 7.

In ep. 148. & 149.

GEmmuli.] Hoc in B. nomen deest tam in hac quam sequente epistola: & hanc quidem collocat anno 745. sequentem vero anno 742. In vtraque *cozumbri* mentio est. sed aliqua in scriptione varietas est. Hic enim *cozumber*, in sequenti *coczumber*, apud Baro. in vtraque *cotzumber*. Quid vero proprie sit, nondum plures licet interrogarim, comperi. Apparet hinc tamen preciosum suffimenti genus fuisse, quod vt sequenti ait epistola Sanctus *miri odoris ac fragrantiæ esset*, quod in templo, dum sacrosancta *missarum solemnia* fierent, aliæque *matutinæ* ac *vespertinæ* funderentur *preces*, incendi ad Dei honorem, piamque sacrorum magnificentiam solebat, & hac in epist. 148. distinguitur à cinomomo & costo. Anstyrax est? Nam & cum duobus illis iungebatur hic sup. ep. 147. An quasi *cocha zumbri* est? Nam Arabibus Medicis *cocha* suffimentum est, & *zumbri* cortex odoratus, de quo Isaac Abenamaran. Ab illo autem suffimento sunt apud Pharmacopœos catapotia seu *pilulæ cochia*. quæ fumo quasi suo catarrhos dissipant.

S. Gregorii.] Vide quid studiosissime petere, ac vndecunque conquirere solebat S. Bonifacius, libros nimirum & eos maxime Patrum ac Sanctorum, vt hic epistolas S. Gregorii. Sed de hoc sup. ep. 22. & seq. 150.

In ep. 151.

FUlda. Not. 36. l. 3. Mog.

Atque hæc in Sancti Bonifacii epistolas notanda nunc visa sunt. per quem, omnesque ipsius aut socios, aut successores, aut filios in Christo germanos ac non degeneres, qui ad hodiernum vsque diem fuerunt, sunt, & deinceps vnquam erunt.

Sit

GLORIA PATRI ET FILIO ET SPIRITVI SANCTO:

sicut Erat in principio Et nunc Et semper Et in sæcula sæculorum Amen.

A

PAVLI
WARNEFRIDI
LANGOBARDI
FILII,
DIACONI AQVILEGIENSIS,

De gestis Langobardorum

LIBRI VI.

B

Ad MS. *& veterum codicum fidem editi.*

IOANNES TRITEMIVS
ABBAS SPANHEIMENSIS

In Catalogo de Scriptoribus Ecclesiasticis.

PAVLVS Monachus Cassiniensis cœnobii, ordinis S. Benedicti, natione Italus, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & in sæcularibus litteris nobiliter doctus, ingenio subtilis & clarus eloquio, propter scientiam apud Carolum imperatorem in magno pretio habitus fuit. Hic o-

C

limante conuersionem suam Diaconus fuit Aquilegiensis Ecclesiæ, & Desiderii vltimi regis Langobardorum Cancellarius, & cum eodem captus à Carolo in Galliam ductus, demum Monachus factus est. Scripsit tam metro quam prosa oratione non pauca volumina, de quibus ego tantum reperi subiecta. Rogatu Adelburgæ filiæ Desiderii regis addidit.

Ad Chronicon Eutropij lib. 11.
Gesta Episcoporum Metensium. lib. 1.
Vitam Gregorij Papæ primi. lib. 1.
Vitam S. Arnulphi. lib. 1.

D

Vitam S. Benedicti metrice. lib. 1.
Gesta Langobardorum. lib. 6.
Hymnos plures diuerso metro. lib. 1.
Epistolarum ad diuersos lib. 1.

Iussu Caroli ordinauit historias & lectiones per totum annum, singulis festiuitatibus sanctorum congruentes. Et alia multa digessit & scripsit. Claruit eiusdem Caroli Magni temporibus, Anno D. CC. LXXX.

Desiderii huius Paulus non meminit, quemadmodum nec Haistulphi qui ante hunc regnauit, Anno D. CC. LIII. *vt scribit Regino, apud quem plura libr.* II. *de his duobus regibus volenti legere licet.*

E

Ex Bellarmino de Scriptoribus Ecclesiasticis.

PAulus Diaconus Aquileiensis, à secretis erat Desiderii Regis Longobardorum, quando per Carolum Regem Francorum Desiderius captus, & Regnum ipsius euersum fuit anno Domini 774. qui deinde Monachus Cassinensis factus pie, & religiose vitam duxit, vt scribit Leo Hostiensis in chronico Cassinensi lib. 2. 17. Scripsit *libros sex de gestis Langobardorum*. Scripsisse etiam dicitur libros historiæ Romanæ, quos videmus adiunctos historiæ Eutropii post imperium Iouiani, vbi desiit Eutropius. Sed viri docti negant eos libros esse Pauli Diaconi. Scripsit præterea *in regulam S. Benedicti*, vt Leo Hostiensis testatur loco notato; & ea dicitur haberi manuscripta in monasterio Cassinensi. Scripsit *hymnos sacros*, quorum vnus, qui incipit, vt queant laxis resonare fibris, ab Ecclesia frequentatur in natali S. Io. Baptistæ. Denique scripsit *homilias, & alia*, quæ non extant, nisi manuscripta in Bibliothecis.

F

Incipiunt

CAPITVLA LIBRI PRIMI, HISTORIÆ LANGOBARdorum.

CAP. I.

DE Germania, quod pluris nutriat populos, ideoque ex ea multæ gentes egrediamur.

CAP. II.

G

De Scandinauia insula, & quia ex ea VVinilorum, hoc est, Langobardorum gens est egressa.

CAP. III.

Quod Ibor & Ayo, primi duces VVinilorum, cum matre sua Gambara fuerunt.

CAP. IV.

De septem viris apud Germaniam dormientibus.

CAP. V.

De gente Scrito VVinorum.

CAP. VI.

De duobus vmblicis Oceani maris, qui sunt ex vtraque parte Britanniæ.

H

CAP. VII.

Quod VVinili in Scoringam venerunt; & quia Ambri & Assi VVandalorum duces eis tributa persoluere mandauerunt.

CAP. VIII.

De VVodan & Frea, ridicula fabula.

CAP. IX.

Quare VVinili Langobardi appellati sint, & quod VVota ipse sit, qui apud Romanos Mercurius dicitur.

A

CAP. X.

Quomodo Langobardi VVandalos vicerunt, & de fame Langobardorum.

CAP. XI.

Quia Langobardi in Mauringam transire volentes, ab Assispittis sunt impediti.

CAP. XII.

De monomachia duorum virorum fortium, quorum vnus è Langobardis, alter è Assispittis fuit.

CAP. XIII.

Quod Langobardi in Mauringam transierunt, ac deinde ad vlteriora loca progressi sunt.

B

CAP. XIV.

Quia mortuis Ibor & Ayone ducibus, Langobardi primum regem Agilmundum habuerunt.

CAP. XV.

De meretrice, quæ septem infantulos peperit, ex quibus Lamissio vnus fuit: & de monomachia eius cum Amazone.

CAP. XVI.

Quomodo Bulgares noctu super castra Langobardorum irruentes, Agelmundum regem interfecerunt, & filiam eius captiuam duxerunt.

CAP. XVII.

Quomodo Lamissio rex effectus est, & qualiter Bulgares superauit.

C

CAP. XVIII.

Quod mortuo Lamissione, regnum Lechu suscepit; & post hunc, filius eius Hildeoc, post quem quoque Bodeac regnauit.

CAP. XIX.

Bellum inter Edoagar Regem Torcilingorum, & Felecheum regem Rugorum & quomodo Langobardi superatis ab Odoacre Rugis, eorum prouinciam possederunt.

CAP. XX.

Mortuo Gedeoc, regnauit Classo, & post hunc Taro, qui deleuit regnum Herulorum.

CAP. XXI.

D

De morte Tatonis, & regno VVachonis, & quomodo VVacho Suauos superauit; & de vxoribus eius & filiabus; & de regno VValtari filii eius.

CAP. XXII.

Mortuo VValtari regnauit Audoin, qui Langobardos in Pannoniam adduxit.

CAP. XXIII.

Bellum Gepidorum cum Langodardis, in quo Alboin filium regis Gepidorum extinxit.

E

CAP. XXIV.

Quomodo Alboin cum quadraginta viris ad Turisendum regem, cuius filium interemerat, profectus est, arma ab eo petens, vt cum suo patre possit in conuiuio residere, & quomodo à Turisendo arma accepit.

CAP. XXV.

De regno Iustiniani & victoriis eius.

CAP. XXVI.

De Beato Benedicto, & miraculis, & laudibus eius.

CAP. XXVII.

De morte Audoin & regno Alboin; & quomodo Alboin Cunimundum, regem Gepidorum, superauit, & filiam eius Rosemundam in matrimonium duxit.

EXPLICIVNT CAPITVLA.

F

Incipit

LIBER PRIMVS PAVLI WARNEFRIDI, LANGOBARDI FILII,

De gestis Langobardorum.

CAP. I.

SEPTENTRIONALIS plaga, quando magis ab æstu solis remota est, & niuali frigore gelida, tanto salubrior corporibus hominum, & propagandis est gentibus magis coaptata: sicut econtra omnis meridiana regio, quo solis est feruori vicinior, eo semper morbis abundat, & educandis minus est apta mortalibus. Vnde fit vt tantæ populorũ multitudines, Arctoo sub axe oriantur: vt non immerito vniuersa illa regio Tanai tenus, vsque ad Occiduum; licet & propriis loca in ea singula nuncupentur nominibus, generali tamen vocabulo Germania vocitetur; quamuis & duas vltra Rhenum prouincias Romani, cum ea loca occupassent, superiorem inferioremq; Germaniam dixerint. Ab hac ergo populosa Germania sæpe innumerabiles captiuorum turmæ abductæ, meridianis populis pretio distrahuntur; multæ quoque ex ea, pro eo quod tantos mortalium germinat, quantos alere vix sufficit, sæpe gentes egressę sunt, quæ nihilominus & partes Asiæ, sed maxime sibi contiguam Europam, afflixerunt. Testantur hoc vbiq; vrbes erutæ per totam Illyricum Galliamque: sed maxime miseræ Italiæ, quæ pene omnium illarum est gentium experta sæuitiam. Gothi siquidem, VVandalique, Rugi, Heroli, atque Turcilingi, nec non etiam alię feroces & barbaræ nationes, è Germania prodierunt.

G

H

CAP. II.

Pari etiam modo, & VVinilorum, hoc est, Langobardorum gens, quæ postea in Italia feliciter regnauit, à Germanorum populis originem ducens, licet & aliæ causæ egressionis eorum asseuerentur, ab insulaque Scantinauia dicitur aduentauit; cuius etiam insulę, Plinius Secundus in

libris

A libris, quos De natura rerum composuit, mentionem facit.

Hæc ergo insula sicut retulerunt nobis, qui eam lustrauerunt, non tam in mari est posita, quam marinis fluctibus, propter planitiem marginum, terras ambientibus circumfusa. Intra hanc ergo constitui populi, dum in tantam multitudinem pullulassent, vt iam simul habitare non valerent, in tres, vt fertur, omnem cateruam partes diuidentes, quæ ex illis pars patriam relinquere, nouasque deberet sedes exquirere, sorte perquirit.

CAP. III.

Igitur ea pars cui sors dederat genitale solum excedere, exteraque arua sectari, ordinatis super se duobus ducibus, Ibor scilicet & Aione, qui & germani erant, & iuuenili adhuc ætate floridi, & ceteris præstantiores, ad exquirendas quas possint incolere terras sedesque statuere, valedicentes suis simul & patriæ, iter arripiunt. Horum erat ducum mater, nomine Gambara, mulier B quantum inter suos & ingenio acris, & consiliis prouida; de cuius in rebus dubiis prudentia, non minimum confidebant.

CAP. IV.

III. Haud ab re esse arbitror, paulisper narrandi ordinem postponere, & quia adhuc stilus in Germania vertitur, miraculum quod illic apud omnes celebre habetur, sed & quædam alia breuiter intimare. In extremis circium versus Germaniæ finibus, in ipso Oceani littore, antrum sub eminenti rupe conspicitur, vbi septem viri (incertum ex quo tempore) longo sopiti sopore quiescunt, ita inlæsis non solum corporibus, sed etiam vestimentis, vt ex hoc ipso, quod sine vlla per tot annorum curricula corruptione perdurant, apud indociles easdem & barbaras nationes, venerationi habeantur. Hi denique quantum ad habitum spectat, Romani esse cernuntur. E quib. dum vnum quidam, cupiditate stimulatus vellet exuere, mox eius vt dicitur brachia aruerunt, pœnaque sua ceteros proterruit, ne quis eos vlterius contingere auderet. Videtis ad quem eos profectum, per tot tempora, prouidentia diuina conseruet. Fortasse horum quandoque, quia non aliter nisi C Christiani esse putantur, gentes illæ prædicatione saluandæ sunt.

CAP. V.

IV. Huic loco Scritobini, sic enim gens illa nominatur, vicini sunt, qui etiam æstatis tempore niuibus non carent, nec aliis, vtpote feris ipsis ratione non dispares, quam crudis agrestium animantium carnibus vescuntur; de quorum etiam hirtis pellibus sibi indumenta coaptant. Hi à saliendo, iuxta linguam barbaram etymologiam ducunt. Saltibus enim vtentes, arte quadam ligno incuruo, ad arcus similitudinem, feras assequuntur. Apud hos est animal, non satis assimile ceruo, de cuius ego corio, vt fuerat pilis hispidum, vestem in modum tunicæ, genutenus aptatam conspexi, sicut iam fati, vt relatum est, Scritobini vtuntur. Quibus in locis circa æstiuale solstitium, per aliquot dies, etiam noctu clarissima lux cernitur, diesque ibi multo maiores, quam alibi habentur; sicut è contrario, circa bruma-D le solstitium, quamuis diei lux adsit, sol tamen ibi non videtur, diesque minimi, quam vsquam alibi, noctes quoq; longiores existunt. Quia scilicet quanto magis à sole longius discedit, tanto sol ipse terræ vicinior apparet, & vmbræ longiores excrescunt.

Denique in Italia, sicut & antiqui scripserunt, circa diem natalis domini, nouem pedes in vmbra staturæ humanæ, hora sexta metiuntur. Ego autem in Gallia Belgica, in loco qui Totonis villa dicitur, constitutus, status mei vmbram metiens, decem & nouem & semis pedes inueni. Sic quoque contrario modo, quando propinquius meridiem versus ad solem acceditur, tantum semper vmbræ breuiores videntur; in tantum, vt solstitio æstiuali respiciente sole de medio cæli, in Ægypto & Hierosolymis, & in eorum vicinitate constitutis locis, nullæ videantur vmbræ. E In Arabia vero hoc ipso tempore sol supra medium, cæli, ad partem Aquilonis cernitur, vmbræque versa vice contra meridiem videntur.

CAP. VI.

V. Nec satis procul ab hoc de quo præmisimus littore, contra occidentalem partem, qua sine fine Oceanum pelagus patet, profundissima aquarum illa vor ago est, quam vsitato nomine maris vmbilicum vocamus, quæ bis in die fluctus absorbere & rursum euomere dicitur, sicut per vniuersa illa littora, accedentibus & recedentibus fluctibus, celeritate nimia fieri comprobatur. Huiusmodi vorago siue vertigo, à poeta Virgilio Charybdis appellatur, quam ille in freto Siculo esse suo in carmine loquitur, hoc modo dicens:

Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis F
Obsidet, atque imo baratri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat vnda.

Ab hac sane de qua diximus vertigine, sæpe naues raptim cursimque adtrahi adfirmantur, tanta celeritate, vt sagittarum per aera lapsus imitari videantur, & nonnunquam in illo baratro horrendo nimis exitu pereunt. Sæpe cum iam iamque mergendæ sint, subitis vndarum molibus retroactæ, tanta rursus agilitate exinde elongantur, quanto prius adtractæ sunt.

Affirmant esse & aliam huiusmodi voraginem, inter Britanniam insulam, Galliamque prouinciam: cui etiam rei adstipulantur Sequanicæ Aquitaniæque littora, quæ bis in die tam subitis inundationibus opplentur, vt qui fortasse aliquantulum introrsus à littore repertus fuerit, euadere vix possit. Videas earum regionum flumina, fontem versus cursu velocissimo relabi, ac per multorum milium spatia, dulces fluminum lymphas, in amaritudinem verti. G

VI. Triginta ferme à Sequanico littore Euodia insula milibus distat, in qua, sicut ab illius incolis adseueratur, vergentium in eandem Charybdin aquarum garrulitas auditur. Audiui quendam nobilissimum Gallorum referentem, quod aliquantæ naues, prius tempestate conuulsæ, postmodum ab hac eadem Charybdi voratæ sunt. Vnus autem ex omnibus viris solummodo, qui in nauibus illis fuerant, morientibus ceteris, dum adhuc fluctibus spirans supernataret, vi aquarum fluentium abductus ad oram vsq; immanissimi illius baratri peruenit.

Qui cum iam profundissimum, & sine fine patens chaos adspiceret, ipsoque pauore præmortuus, se illuc ruiturum exspectaret, subito quod sperare non poterat, saxo quodam superiectus insedit. Decursis siquidem iam omnibus, quæ sorbendæ erant, aquis, oræ illius fuerant margines denudati. Dumque ibi inter tot angustias anxius, vix ob metum palpitans resideret, dilatamque ad modicum mortem nihilominus opperiret, conspicit ecce subito, quasi magnos aquarum montes de profundo resilire, nauesque quæ absorptæ fuerant, primas emergere. Cumque vna ex illis ei contigua fieret, ad eam se nisu quo potuit apprehendit. Nec mora, celeri volatu prope litus aduectus, metuendæ H necis casus euasit, proprii postmodum periculi relator existens. Nostrum quoque, id est, Adriaticum mare, quod licet minus, similiter tamen Venetiarum Hystriæque littora peruadit, credibile est paruos huiusmodi occultosque habere meatus, quibus & recedentes aquæ sorbeantur, & rursum inuasuræ littora reuomantur. His itaque præli batis ad cœptam narrandi seriem redeamus.

CAP. VII.

VII. Igitur egressi de Scandinauia Winili, cum Ibor & Aione ducibus, in regionem, quæ appellatur Scoringa venientes, per annos illic aliquot consederint. Illo itaque tem-

pore,

A pore, Ambri & Assi, VVandalorum duces, vicinas quasque prouincias bello premebant. Hi iam multis elati victoriis; nuncios ad VVinilos mittunt, vt aut tributa VVandalis persoluerent, aut se ad belli certamina præpararent. Tunc Ibor & Ayo adnitente matre Gambara, deliberant melius esse armis libertatem tueri, quam tributorum eandem solutione fœdare, mandant per legatos Wandalis, pugnaturos se potius, quam seruituros. Erant siquidem tunc VVinili vniuersi, ætate iuuenili florentes, sed numero exigui, quippe qui vnius non nimiæ amplitudinis insulæ, tertia solummodo particula fuerint.

CAP. VIII.

IV. Refert hoc loco antiquitas ridiculam fabulam, quod accedentes VVandali ad VVodan, victoriam de VVinilis postulauerint, illeque responderit, se illis victoriam daturum quos primum oriente Sole conspexisset; tunc accessisse Gambaram ad Fream vxorem VVodan, & VVinilis victoriam postulasse, Freamque consilium dedisse, vt VVinilorum mulieres, solutos crines erga faciem, ad barbæ
B similitudinem componerent, maneque primo cum viris adessent, seseque à VVodan videndas pariter è regione, qua ille per fenestram, Orientem versus, erat solitus adspicere, collocarent: atque ita factum fuisse. Quas, cum VVodan conspiceret oriente sole, dixisse: Qui sunt isti Langobardi? Tunc Fream subiunxisse, vt quibus nomen tribuerat, victoriam condonaret; sicque VVinilis VVodan victoriam concessisse. Hæc risu digna sunt, & pro nihilo habenda. Victoria enim non potestati est adtributa hominum, sed è cœlo potius ministratur.

CAP. IX.

Certum tamen est Langobardos, ab intactæ ferro barbæ longitudine, cum primitus VVinili dicti fuerint, ita postmodum appellatos. Nam iuxta illorum linguam, *lang* longam, *Baert* barbam significat. VVodan sane, quem adiecta littera Godan dixerunt, ipse est, qui apud Romanos Mercurius dicitur, & ab vniuersis Germaniæ gentibus vt Deus adoratur; qui non circa hæc tempora, sed longe anterius, nec in Germania, sed in Græcia fuisse perhibetur.
C

CAP. X.

IX. VVinili igitur, qui & Langobardi, commisso cum VVandalis prælio, acriter vtpote pro libertatis gloria decertantes, victoriam capiunt; qui magnam postmodum famis penuriam, in eadem Scoringa prouincia perpessi, valde animo consternati sunt.

CAP. XI.

De qua egredientes, dum in Mauringam transire disponerent, Assipitti eorum iter impediunt, denegantes eis omnimodis per suos terminos transitum. Porro Langobardi, cum magnas hostium copias cernerent, neque cum eis, ob paucitatem exercitus, congredi auderent, dumque quid agere deberent, decernerent, tandem necessitas consilium reperit. Simulant se in castris suis habere cynocephalos, id est, canini capitis homines. Diuulgant apud hostes hos pertinaciter bella gerere, humanum
D sanguinem bibere, & si hostem assequi non possint, proprium potare cruorem. Vtque huic assertioni fidem facerent, ampliant tentoria, plurimosque in castris ignes accendunt. His hostes auditis, visisq; creduli effecti, bellum quod minabantur, iam tentare non audent.

CAP. XII.

Habebant tamen apud se virum fortissimum, de cuius fidebant viribus, posse se proculdubio obtinere quod vellent, hunc solum præ omnibus pugnaturum obiiciunt. Mandantque Langobardis vt vnum quem vellent suorum mitterent, qui cum eo ad singulare certamen exiret, ea videlicet conditione, vt si suus bellator victoriam caperet, Langobardi itinere quo venerant abirent: sin vero superaretur ab altero, tunc se Langobardis transitum per fines E proprios non vetituros. Cumque Langobardi quem è suis potius aduersus virum bellicosissimum mitterent, ambigerent, quidam ex seruili conditione sponte se obtulit, promittit se prouocanti hosti congressurum, ea ratione vt si de hoste victoriam caperet, à se suaque progenie seruitutis næuum auferrent. Quid plura? gratanter quæ postulauerat esse facturos pollicentur. Aggressus hostem expugnauit & vicit; Langobardis transeundi facultatem; sibi suisque, vt optauerat, iura libertatis indeptus est.

CAP. XIII.

Igitur Langobardi tandem in Mauringam peruenientes, vt bellatorum possint ampliare numerum, plures à seruili iugo ereptos, ad libertatis statum perducunt, vtque rata eorum haberi posset libertas, sanciunt more solito per sagittam, immurmurantes nihilominus, ob rei firmitatem, quædam patria verba. Egressi itaque Langobardi de Mauringa, applicuerunt in Golanda, vbi aliquanto tempore commorati dicuntur. F Post hæc Anthabet, Banthaib, pari modo & Vurgundaib, per annos aliquot possedisse: quæ nos arbitari possumus esse vocabula pagorum, seu quorumcunque locorum.

CAP. XIV.

X. Mortuis interea Ibor & Ayone ducibus, qui Langobardos à Scandinauia eduxerant, & vsque ad hæc tempora rexerant, nolentes iam vltra Langobardi esse sub ducibus, regem sibi ad ceterarum instar gentium statuerunt. Regnauit igitur super eos primus Angelmundus, filius Ayonis, ex prosapia ducens originem Gungincorum, quæ apud eos generosior habebatur. Hic sicut à maioribus traditur, tribus & triginta annis Langobardorum tenuit regnum.

CAP. XV.

His temporibus quædam meretrix, vno partu septem puerulos enixa, beluis omnibus mater crudelior, in piscinam proiecit necandos. Hoc si cui impossibile videtur, G relegat historias veterum, & inueniet non solum septem infantulos, sed etiam nouem vnam mulierem simul peperisse. Et hoc certum est maxime apud Ægyptios fieri. Contigit itaque vt rex Angelmundus, dum iter carperet, ad eandem piscinam deueniret. Qui cum equo retento miserandos infantulos miraretur, hastaque quam manu gerebat, huc illucque eos inuerteret, vnus ex illis manu iniecta hastam regiam comprehendit. Rex misericordia motus, factumque altius admiratus, eum magnum futurum pronuntiat. Moxque eum è piscina leuari præcipit, atque nutrici traditum, omni cum studio mandat alendum. Et quia eum de piscina, quæ eorum lingua Lama dicitur, abstulit, Lamissio eidem nomen imposuit. Qui cum adoleuisset, adeo strenuus iuuenis effectus est, vt & bellicosissimus extiterit, & post Angelmundi funus, regni gubernacula rexerit. Ferunt hunc, dum Langobardi cum rege suo iter agentes, ad quendam fluuium peruenissent, & ab Amazonibus essent prohibiti vltra permeare, cum earum fortissima in fluuio natatu pugnasse, eamque peremisse, sibique laudis gloriam, Langobardis quoque transitum parauisse: hoc siquidem inter vtrasque acies prius H constitisse, quatenus si Amazona eadem Lamissionem superaret, Langobardi à flumine recederent; sin vero à Lamissione, vt & factum est, ipsa vinceretur, Langobardis eadem permeandi fluenta copia præberetur. Constat sane quia huius assertionis series, minus veritate subnixa est. Omnibus etenim, quibus veteres historiæ notæ sunt, patet, gentem Amazonum, longe antea, quam hæc fieri potuerunt, esse deletam; nisi forte quia loca eadem vbi hæc gesta feruntur, non satis historiographis nota fuerunt, & vix ab aliquo eorum vulgata sunt, fieri potuerit, vt vsque ad id tempus, huiuscemodi inibi mulierum genus haberetur. Nam & ego referri à quibusdam audiui, vsque hodie in intimis Germaniæ finibus gentem harum existere feminarum.

A
XI. CAP. XVI.

Igitur transineato Langobardi, de quo dixeramus, flu-
mine, cum ad vlteriores terras peruenissent, illic per tem-
pus aliquod commorabantur. Interea cum nihil aduersi
suspicarentur, & essent quieti, longa nimis securitas, quæ
semper detrimentorum mater est, eis non modicam per-
niciem peperit. Nocte denique cum negligentia resoluti
quiescerent cuncti, subito super eos Bulgares irruentes,
plures ex iis sauciant, multos prosternunt & in tantum per
eorum castra debacchati sunt, vt ipsum Agelmundum re-
gem interficerent, eiusque vnicam filiam sorte captiuitatis
auferrent.

CAP. XVII.

Resumptis tamen post hæc incõmoda Langobardi viri-
bus, Lamissioné, de quo superius dixeramus sibi regé con-
stituernnt. Qui vt erat iuuenili ætate feruidus, & ad belli
certamina satis promptus, non aliud nisi Agelmundi ne-
B cem vlcisci cupiens, in Bulgares arma conuertit. Primoq;
prælio mox cõmisso, Langobardi hostibus terga dantes ad
castra refugiunt. Tunc rex Lamissio ista conspiciens, eleua-
ta altius voce omni exercitui clamare cæpit, vt opprobrio-
rum, quæ pertulerant, reminiscerentur, reuocarentque
ante oculos dedecus, quomodo eorũ regem hostes iugu-
lauerint, quam miserabiliter eius natam, quam sibi reginã
optauerant, captiuam abduxerint. Postremo hortatur, vt se
suosq; armis defenderent, melius esse dicens in bello ani-
mam ponere, quam vt vilia mãcipia, hostium ludibriis sub-
iacere. Hæc & huiuscemodi vociferans cum diceret, &
nunc minis, nunc promissionibus, ad toleranda eorum
animos belli certamina roboraret: si quem etiã seruilis con-
ditionis pugnantem vidisset, libertate eum simul cum præ-
miis donaret. Tandem hortatu exemploque principis, qui
primus ad bellum prosilierat, accensi, super hostes irruunt,
pugnant atrociter, & magna aduersarios clade prosternũt.
Tandemque de victoribus victoriam capientes, tam regis
funus, quam proprias iniurias vlciscuntur. Tunc magna de
hostium exuuis præda potiti, ex illo iam tempore, ad ex-
C petendos belli labores, audaces effecti sunt.

XII. CAP. XVIII.

Defuncto post hæc Lamissione, qui secundus regnaue-
rat, tertius ad regni gubernacula Lethu ascendit. Qui cum
quadraginta ferme annos regnasset, Hildehoc filium, qui
quartus fuit in numero regni, successorem reliquit. Hoc
quoque defuncto, quintus Gudehoc regnum suscepit.

CAP. XIX.

His tẽporibus inter Odoachar, qui in Italia per aliquot
iam annos regnabat, & Feletheum, qui & Feua dictus est,
Rugorum regem, magnarum inimicitiarum fomes exar-
sit. Qui Feletheus illis diebus vlteriorem Danubij ripã in-
colebat, quam à Norici finibus idem Danubius separat. In
his Noricorum finibus, Beati tunc erat Seuerini cænobi-
um, qui omni abstinentiæ sanctitate præditus multis iã erat
virtutibus clarus. Qui cum hisdem in locis, ad vitæ vsque
metas habitasset, nunc tamen eius corpus Neapolis reti-
net. Hic sæpius hunc de quo diximus Feletheum, eiusque
coniugem, cuius vocabulũ Gisa fuit, vt ab iniquitate quies-
D cerent, verbis cælestibus monuit. Quibus pia verba sper-
nentibus, hoc quod eis postmodum contigit, longe antea
futurum prædixit. Adunatis ergo Odoachar gentibus quæ
eius ditioni parebant, id est, Turcilingis & Herulis, Rugo-
rumq; parte, quos iã dudum possederat, nec nõ etiã Italiæ
populis, venit in Rugiland, pugnauitque cum Rugis, vlti-
maq; eos clade conficiens, Feletheum insuper eorum regẽ
extinxit. Vastataque omni prouincia, Italiam repetens, co-
piosam secũ captiuorum multitudinem abduxit. Tũc Lan-
gobardi de suis regionibus egressi, venerunt in Rugiland,
quæ Latino eloquio Rugorum patria dicitur, atque in ea,
XIII. quia erat solo fertilis, aliquantis commorati sunt annis.

CAP. XX.

Inter hæc moritur Gudehoc, cui successit Claffo filius
suus. Defuncto quoque Claffone, Tato eiusdem filius, se-
primus adscendit ad regnum. Egressi quoque Langobardi E
de Rugiland, habitauerunt in campis patentibus, qui ser-
mone barbarico *feld* appellantur. Quo in loco dum per triũ
annorum spacia morarentur, bellum exortum est inter Ta-
tonem atque Rodulfum, Herulorum Regem. Qui cum
primitus fędera necterẽt, causa inter eos discordię ista fuit,
Germanus Rodulphi Regis, ad Tatoné serendæ pacis gra-
tia venerat, qui cum expleta legatione patriam repeteret,
contigit vt ante Regis filiæ domum, quæ Rumetruda dice-
batur, transitũ haberet. Illa multitudinem virorum, & no-
bilẽ comitatum aspiciẽs, interrogabat quis iste esse possit,
qui tam sublime obsequium haberet. Dictumque est illi:
Rodulphi regis germanũ legatione perfuncta patriam re-
gredi. Mittit puella qui eum inuitaret, vt vini poculum di-
gnaretur accipere. Ille corde simplici, vt inuitatus fuerat,
venit. Et quia erat statura pusillus, eum fastu superbiæ puel-
la despexit, verbaque aduersus eum irrisoria protulit. At il-
le verecundia pariter & indignatione perfusus, talia rursus
verba respondit, quæ ampliorem puellæ confusionem ad- F
ferrent. Tunc illa furore fœmineo succensa, dolorem cor-
dis cohibere non valens, scelus quod mente conceperat,
explere contendit. Simulat patientiam, vultum exhilarat,
eumque verbis iocundioribus demulcens, ad sedendum
inuitat. Talique eum in loco sedere constituit, quo parietis
fenestram ad scapulas haberet. Quam fenestram quasi ob
hospitis honorem, re autem vera, ne eum aliqua pulsaret,
suspicio, velamine texerat precioso, præcipiens atrocissi-
ma belua propriis pueris, vt cum ipsa quasi ad pincernam
loquens, misce dixisset, illi eum à tergo lanceis proforarẽt,
factumque est. Mox crudelis fæmina signum dedit, iniqua
mandata perficiuntur. Ipseq; vulneribus transfixus in ter-
ram corruens expirauit. Ea cum Rodulfo regi nunciata
fuissent, tam crudele germani funus ingemuit, dolorisque
impatiens, ad vlciscendum fratris morté exarsit, fœdusq;,
quod cum Tatone pepigerat irrumpens, eidem bellum in-
dixit. Quid plura? Conuenerunt vtrorunque in campis
patentibus acies. Rodulfus suos in pugnam dirigit, ipse in
castris residens, de spe victoriæ nihil ambigens, ad tabu-
lam ludit. Erant siquidem tunc Heruli bellorum vsibus ex- G
ercitati, multorumque iam strage notissimi. Qui siue vt ex-
peditius bella gererent, siue vt inlatum ab hoste vulnus
contemnerent, nudi pugnabant, operientes solummodo
corporis verebunda. Horum itaque viribus Rex indubitã-
ter fidens, dum ipse securus ad tabulam luderet, vnũ è suis
in arborem quæ forte aderat ascendere iubet, quatenus ei
suorum victoriam celerius referret, comminatus eius se ca-
put abscissurum, si Herulorum aciem fugere nunciaret. Is
cum Herulorum flecti acies, & à Langobardis eos oppri-
mi conspiceret, interrogatus à rege sæpius quid Heruli ge-
rerẽt, eos optime pugnare respõdit. Nec prius malũ quod
cernebat loqui audens aperuit, quam vniuersæ acies hosti-
bus terga præberent. Qui licet sero tandem in vocẽ erum-
pens, ve tibi, inquit, misera Herolia, quæ cœlestis domini
flecteris ira. Ad hæc verba commotus Rex ait, Nunquid
fugiunt Heruli mei? At ille, Non inquit, hoc ego, sed tu Rex
ipse dixisti. Tunc vt in talibus fieri assolet, rex ipse & om-
nes perturbati, dum quid agerent hæsitarent, superueni-
entibus Langobardis, grauiter cæduntur. Rex quoque ipse
nequicquam fortiter faciens, extinctus est. Herulorum ve-
ro exercitus dum hac illacque diffugeret, tanta super eos H
cælitus ira respexit, vt viridantia camporum lina cernentes,
natatiles aquas esse putarent. Dumque quasi nataturi bra-
chia extenderent, crudeliter hostium feriebantur à gladiis.
Tunc Langobardi patrata victoria, ingentem quam in ca-
stris repererant inter se prædam diuidunt. Tato vero Ro-
dulfi vexillum, quod Bandum appellant, eiusque galeam,
quam in bello gestare consueuerat, abstulit, atque iam ex
illo tempore, ita omnis Herulorum virtus concidit, vt vl-
tra super se regem omnino non haberent. Iam hinc Lan-
gobardi ditiores effecti, aucto de diuersis gentibus, quas
superauerant, exercitu, vltro cæperunt bella expetere, &
virtutis gloriam circumquaque protelare.

CAP. XXI. XIV.

At vero Tato post hæc de belli triumpho non diu læ-
tatus est. Irruit namque super eum Wacho filius germani

A sui Zuchilonis, & eum ab hac luce priuauit. Cõflixit quoq; aduersus Wachonem, Hildechis filius Tatonis, sed superãte Wachone deuictus, ad Gepidos confugit, ibiq; profugus ad vitæ finem vsq; permansit. Quam ob causam Gepidi cum Langobardis ex tunc inimicitias contraxere. Eodemque tẽpore Wacho super Sueuos irruit, eosq; dominio suo subiugauit. Hoc si quis mendacium & non rei existimat veritatem, relegat prologum edicti, quem Rex Rotharij de Langobardorum legibus composuit, & pene in omnibus hoc codicib. sicut nos in hac historiola inseruimus, scriptũ reperiet. Habuit autem Wacho vxores tres, hoc est, primã Ranicundam filiam regis Turingorum. Deinde duxit Austrigosam filiam regis Gepidorũ, de qua habuit filias duas. Nomen vni Wisegarda, quam tradidit in matrimonium Teodeberto regi Francorum. Secunda autem dicta est Walderada, quę sociata est Cuswald alio regi Francorum, quam ipse odio habens, vni ex suis, qui dicebatur Garipald, in coniugium tradidit. Tertiam vero Wacho vxorem habuit, Herulorum regis filiam nomine Salingam. Ex ipsa natus est filius quem Waltari appellauit, quiq; Wachone
B mortuo super Langobardos iam octauus regnauit. Hi omnes Lithingi fuerunt, sic enim apud eos quædam nobilis prosapia vocabatur.

CAP. XXII.

XV. Waltari ergo cum per septem annos regnum tenuisset, ab hac luce subtractus est. Post quẽ nonus Audoin regnũ adeptus est, qui non multo post tempore Langobardos in Pannoniam adduxit.

CAP. XXIII.

Gepidi ergo ac Langobardi, conceptam iamdudum rixam, tandem parturiunt, bellumq; ab vtrisq; partibus præparatur. Commisso itaque prælio, dum ambæ acies fortiter dimicarent, & neutra alteri cederet, contigit vt in ipso certamine, Alboin filius Audoin & Turismodus Turisindi filius, sibi obuij fierent, quem Alboin spata percutiens, de equo præcipitatum extinxit. Cernẽtes Gepidi regis filium, per quem magna ex parte bellum constiterat, interiisse, mox dissolutis animis fugam ineunt. Quos Langobardi insequentes acriter sternunt, cæsisque quam plurimis ad detrahenda occisorum spolia reuertuntur. Cumque pera-
C cta Langobardi victoria, ad sedes proprias remeassent, regi suo Audoin suggerunt, vt eius Alboin conuiua fieret, cuius virtute in prælio victoriam cæpissent, vtque patri in periculo, ita & in conuiuio comes esset. Quibus Audoin respondit se hoc facere minime posse, ne ritum gentis infringeret. Scitis enim, inquit, non esse apud nos consuetudinem, vt regis cum patre filius prandeat, nisi prius à rege gentis exteræ arma suscipiat.

CAP. XXIV.

XVI. His Alboin à patre auditis, quadraginta solummodo iuuenes secum tollens, ad Turisendum, cum quo dudum bellum gesserat, regem Gepidorum profectus est, causamque qua venerat intimauit. Qui eum benigne suscipiens, ad suum conuiuium inuitauit, atque ad suam dexteram, vbi Turismodus eius quondam filius sedere consueuerat, collocauit. Inter hæc dum apparatus varij epulas caperet, Turisendus iam dudum sessionem filii mente reuoluens, natique funus ad animum reducens, præsentemq; peremptorem eius loco residere conspiciens, alta trahens suspiria, sese
D continere non potuit: sed tandem dolor in vocem prorupit. Amabilis, inquit, mihi locus iste est, sed persona quæ in eo residet, satis ad videndum grauis. Tunc regis alter qui aderat filius, patris sermone stimulatus, Langobardos iniuriis lacessere cœpit, asserens eos, quia suris inferius candidis vtebantur fasciolis, equabus, quibus crurum tenus pedes albi sunt, similes esse, dicens. Fœtulæ sunt equæ quas similatis. Tunc vnus è Langobardis ad hæc ita respondit. Perge, ait, in campum Asfeld, ibiq; procul dubio poteris experiri, quã validæ istæ, quas equas nominas, præualeant calcitrare, vbi sic tui dispersa sunt ossa germani, quemadmodũ vilis iumenti in mediis pratis. His auditis Gepidi, confusionem ferre non valentes, vehementer in ira cõmoti sunt, manifestasq; iniurias vindicare nituntur. Langobardi ecõtra parati ad bellum, omnes ad gladiorum capulos manus iniiciunt. Tunc Rex à mensa prosiliens, sese in medium obiecit, suosq; ab ira belloq; compescuit, interminans primitus eum puniri, qui primus pugnam commisisset, non esse victoriam Deo placitam dicens, cum quis in domo propria hostem perimit. Sic denique iurgio compresso, iam deinceps lætis animis cõuiuium peragunt. Sumensq; Turisendus arma Turismodi filij sui, ea Alboin tradidit, eumq; cum pace incolumem ad patris regnum remisit. Reuersus ad patrem Alboin, eiusdem conuiua hinc effectus est. Qui dum cum patre lætus regias delicias caperet, ordine cuncta retulit, quæ sibi apud Gepidos in Turisendi regia contigissent. Mirantur qui aderant, & laudant audaciam Alboin, nec minus adtollunt laudibus Turisendi maximam fidem. E

CAP. XXV.

Hac tempestate Iustinianus Augustus Romanorum Imperium felici sorte regebat, qui & bella prospere gessit, & in causis ciuilibus mirificus extitit. Nam per Belisarium patricium Persas fortiter deuicit, perq; ipsum Belisarium Wandalorum gentem, capto eorum rege Gelismero, vsq; ad internecionem deleuit, Africamq; totam, post annos nonaginta & sex, Romano imperio restituit. Rursumq; Belisarij viribus, Gothorum in Italia gẽtem, capto Withicis eorum rege superauit. Mauros quoq; post hæc Africam infestantes, eorumq; regem Attilam, per Iohannem Exconsulem mirabili virtute protriuit, pari etiam modo & alias gentes belli iure compressit. Quam ob causam propter horum omnium victorias, vt Alamanicus, Gothicus, Frãcicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus, Africanusq; diceretur, habere agnomina meruit. Leges quoq; Romanorum, quarum prolixitas nimia erat, & inutilis dissonantia, mirabili breuitate correxit. Nam omnes constitutiones principum, quæ vtiq; multis in voluminibus habebantur, intra duodecim libros coarctauit, idemque volumen Codicem Iustinianeum appellari præcepit. Rursumq; singulorum magistratuum, siue iudicum leges, quæ vsq; ad duo millia pene libros erant extensæ, intra quinquaginta librorum numerum redegit, eumque codicem Digestorum siue Pandectarum vocabulo nuncupauit. Quatuor etiam Institutionum libros, in quibus breuiter vniuersarum legũ textus comprehenditur, nouiter composuit. Nouas quoque leges, quas ipse statuerat, in vnum volumen redactas, eundem codicem Nouellarum nuncupari sanciuit. Extruxit quoque idem princeps intra vrbem Constantinopolim, Christo Domino, qui est sapientia Dei patris, templum, quod Græco vocabulo, ΑΓΙΑΝ ΣΟΦΙΑΝ, id est, sanctam sapientiam nominauit. Cuius opus adeo cuncta ædificia excellit, vt in totis terrarum spatiis, huic simile non possit inueniri. Erat enim hic princeps fide Catholicus, in operibus rectus, in iudiciis iustus, ideoq; ei omnia cõcurrebant in bonum. Huius temporibus Cassiodorus, apud vrbem Romam tam sæculari, quam diuina scientia claruit, qui inter cætera, quæ nobiliter scripsit, psalmorum præcipue occulta potentissime reserauit. Hic primitus consul, deinde senator, ad postremum vero Monachus extitit. Hoc etiam tempore Dionysius Abbas in vrbe Roma constitutus, paschalem Calculum miranda argumentatione composuit. Tunc quoque apud Constantinopolim Priscianus Cæsariensis Grammaticæ artis, vt ita dixerim, profunda rimatus est. Tunc quoque nihilominus Arator Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, poeta mirabilis, actus Apostolorum versibus Hexametris exarauit.

XVII. (Hac tempestate) F (dalorum gentem) G (tutionum libros) H (subdiaconus)

CAP. XXVI.

His quoque dieb. beatissimus Benedictus pater & pius, in loco qui Sublacus dicitur, qui ab vrbe Roma quadraginta millibus abest, & postea in castro Cassini, quod Harum appellatur, & magnæ vitę meritis, & Apostolicis virtutibus effulsit. Cuius vitam, sicut notum est, beatus Papa Gregorius in suis Dialogis suaui sermone composuit. Ego quoq; pro paruitate ingenij mei ad honorem tanti patris, singula eius miracula, per singula disticha Elegiaco metro hoc modo contexui:

Ordiar vnde tuos sacer ô Benedicte triumphos,
Virtutum cumulos ordiar vnde tuos?

A Euge beate Pater, meritum qui nomine prodis,
Fulgida lux sæcli, Euge beate Pater.
Nursia plaude satis tanto sublimis alumno,
Astra ferens mundo, Nursia plaude satis.
O puerile decus transcendens moribus annos,
Exuperansque senes, ô puerile decus,
Flos paradyse tuus despexit florida mundi,
Spreuit opes Romæ, Flos paradyse tuus.
Vas pædagoga tulit diremptum pectore tristi:
Læta reformatum vas pædagoga tulit.
Vrbe vocamen habens tyronem cautibus abdit,
Fert pietatis opem vrbe vocamen habens.
Laudibus antra sonant mortalibus abdita cunctis:
Cognita Christe tibi laudibus antra sonant.
Frigora, flabra, niues, fers tu tribus impiger annis,
Temnis amore Dei frigora, flabra, niues.
Fraus veneranda placet, pietatis furta probantur,
Qua sacer altus erat, fraus veneranda placet.
Signat adesse dapes Agapes, sed liuidus obstat,
B Nil minus alma fides, signat adesse dapes.
Orgia rite colit, quia Christo commodat aurem,
Abstemium pascens Orgia rite colit.
Pabula grata ferunt auidi ad spelæa subulci,
Pectoribus lætis pabula grata ferunt.
Ignis ab igne perit, lacerant dum viscera sentes
Carneus æthereo ignis ab igne perit.
Pestis iniqua latens procul est deprensa sagaci,
Non tulit arma crucis pestis iniqua latens.
Lenia flagra vagam sistunt moderamine mentem,
Excludunt pestem lenia flagra vagam,
Vnda perennis aquæ natiuo è marmore manat,
Arida corda rigat vnda perennis aquæ.
Gurgitis ima calybs capulo diuulse petisti,
Deseris alta petens gurgitis ima calybs.
Iussa paterna gerens dilapsus currit in æquor,
Currit vectus aquis iussa paterna gerens.
Præbuit vnda viam prompto ad præcepta magistri,
Cursori ignaro præbuit vnda viam.
Tu quoque parue puer raperis nec occidis vndis,
C Testis ades verax, tu quoque parue puer.
Perfida corda gemunt stimulis agitata malignis,
Tartareis flammis perfida corda gemunt.
Fert alimenta corax digitis oblata benignis,
Dira procul iussus fert alimenta corax.
Pectora sacra dolent inimicum labe peremptum,
Discipuli excessum pectora sacra dolent.
Lyris amœna petens ducibus comitatis opimis,
Cœlitus adtraheris lyris amœna petens.
Anguis inique furis luco spoliatus & aris.
Amissis populis anguis inique furis.
Improbe sessor abi, siue dentur marmora muris,
Cogeris imperio, improbe sessor abi.
Cernitur ignis edax falsis insurgere flammis,
Nec tibi gemma micans cernitur ignis edax.
Dum struitur paries lacerantur viscera fratris,
Sospes adest frater dum struitur paries.
Abdita facta patent, patulo produntur edaces.
Muneris accepti abdita facta patent.
Sæue tyranne tuæ frustantur retia fraudis,
D Frena capis vitæ sæue tyranne tuæ.
Mænia celsa Numæ nullo vertentur ab hoste,
Turba grauis vertet mænia celsa Numæ.
Plecteris hoste graui, ne lites munus ad aram,
Munera fers aris plecteris hoste graui.
Omnia septa gregis, præscitum est tradita genti,
Gens eadem reparat omnia septa gregis.
Fraudis amice puer, suado captaris ab Hydro,
Hydro non caperis fraudis amice puer.
Mens tumefacta sile, tace & ne carpe videntem,
Cuncta patent vati, mens tumefacta sile.
Pellitur atra fames delatis cœlitus escis,
Nihilominus mentis pellitur atra fames.
Pectora cuncta stupent, quod eras sine corpore præsens.
Quod per visa mones pectora cuncta stupent.
Vocis ad imperium sacris non esse sinuntur,
Intersunt sacris vocis ad imperium. E
Tellus hiulca sinu corpus propellit humatum
Iussa tenet corpus tellus hiulca sinu.
Perfidus ille Draco mulcet properare fugacem,
Sistit iter vetitum perfidus ille Draco.
Exitiale malum capitis decussit honorem,
It procul imperiis exitiale malum.
Fulua metalla pius, nec habet, promittit egenti;
Cœlitus excepit fulua metalla pius.
Tu miserande cutem variant cui pelle colubræ,
Incolumem recipis tu miserante cutem.
Aspera saxa vitrum rapiunt, nec frangere possunt;
Illæsum seruant aspera saxa vitrum.
Cur prome conde times stillam præbere lecyti?
Dolia certe fluunt, cur prome conde times?
Vnde medela tibi spes est cur nulla salutis,
Qui semper metuis vnde medela tibi?
Ah miserande senex hostili concidis ictu,
Ictu sed resipis ah miserande senex. F
Barbara lora manus ignaras criminis arcet,
Sponte sua fugiunt, barbara lora manus.
Ille superbus equo reboans clamore minaci,
Stratus humi recubat ille superbus equo.
Colla paterna ferunt extincti viscera nati,
Viuentem natum colla paterna ferunt.
Omnia vincit amor, vinxit soror imbre beatum,
Somnus abest oculis, omnia vincit amor.
Simplicitate placens instar petit alta columbæ,
Regna poli penetrat simplicitate placens.
O nimis apte Deo mundus cui panditur omnis,
Abdita qui lustras, ô nimis apte Deo.
Flammeus orbis habet iustum super æthera nantem,
Quem pius vssit amor flammeus orbis habet.
Ter vocitatus adest testis nouitatis habendus,
Carus amore patris ter vocitatus adest.
Dux bone bella monens exemplis pectora firmas,
Primus in arma ruis, dux bone bella monens.
Congrua signa dedit vitæ consortia linquens,
Ad vitam properans congrua signa dedit. G
Psalmicen assiduus nunquam dabat otia plectro,
Sacra canens obiit psalmicen assiduus.
Mens quibus vna fuit tumulo retinentur eodem,
Gloria par retinet mens quibus vna fuit.
Splendida visa via est facibus stipata coruscis,
Qua sacer ascendit splendida visa via est.
Rupea septa petens nacta est errore salutem,
Errorem euasit rupea septa petens.
Poemata parua dedit famulus pro munere supplex,
Exul inops, tenuis, poemata parua dedit.
Sint precor apta tibi cœlestis tramitis index,
O Benedicte pater sint precor apta tibi.

Hymnum quoq; singula eiusdem patris miracula continentem metro Iambico Archilochico ita texuimus:

Fratres alacri pectore,
Venite concentu pari,
Fruamur huius inclytæ,
Festiuitatis gaudiis:
Hac Benedictus aurea
Ostensor arcti tramitis,
Ad regna conscendit pater H
Captans laborum præmia
Effulsit vt sidus nouum,
Mundana pellens nubila.
Ætatis ipso limine,
Despexit æui florida.
Miraculorum præpotens,
Afflatus alti flamine,
Resplenduit prodigiis
Venturo sæclo præcinens
Laturus esum pluribus,
Panis reformant vasculum,
Arctum petens ergastulum,
Extinxit ignes ignibus.
Fregit veneni baiulam,
Crucis per arma cymbiam,

A Coercuit mentem vagam,
Leni flagello corporis
Funduntur amnes rupibus.
Redit calybs è gurgite,
Currit per vndas obsequens.
Peplo puer vitat necem
Virus patescit abditum,
Mandata præpes efficit,
Hostem ruina conterit.
Cedit fremens leo graue,
In imo fit moles leuis:
Rogus migrat fantasticus,
Fractum reuisit sospitas,
Excessus absentum patet.
Rector vafer deprenderis,
Inique possessor fugis;
Futura prænoscemini,
Arcana cor non contigit,
Fundantur ædes somniis,
B Tellus vomit cadauera,
Dracone frenatur fugax.
Æther pluit numismata.
Vitrum resistit cautibus,
Manant oliuo dolia,
Vinctum resoluit visio,
Vitam receptant funera.
Tanti potestas luminis,
Voto sororis vincitur,
Quo plus amat quis plus valet.
Enare quem cernit polum
Non ante seclis cognitum
Noctu iubar effulgurat,
Quo totus orbis cernitur,
Flammisque subuehi pius
Hæc inter instar nectaris
Miranda plectro claruit,
Nam pinxit apte lineas
Vitæ sacræ sequacibus,
Iam dux alumni sat potens,
C Adsis gregis suspiriis,
Gliscat bonis hydrum cauens,
Sit callis vt sequax tui.

Libet me breuiter referre quod B. Gregorius Papa minime in huius sanctissimi patris vita descripsit. Deniq; cum diuina admonitione à Sublacu in hunc vbi requiescit locum, per quinquaginta ferme millia aduentaret, tres eum corui, quos alere solitus erat, sunt circumuolantes secuti, cui ad omne conuiuium, vsq; dum hic veniret, duo angeli in figura iuuenum apparentes, ostéderunt ei quam viam arripere deberet. In loco autem isto, quidam Dei seruus tunc habitaculum habebat, ad quem diuinitus ita dictum est:

His tu parce locis, alter amicus adest;

Huc autem, hoc est in Cassini arcem perueniens, in magna se semper Abstinētia coarctauit; sed præcipue quadragesimæ tempore inclusus & remotus à mundi strepitu mansit. Hæc omnia ex Marci poetæ carmine sumsi, qui ad eundem patrem huc veniens aliquot versus in eius laudem composuit, quos in his libellis, cauens nimiam longitudinem, minime descripsi. Certum tamen est hunc egregium patrem
D vocatum cœlitus ob hoc ad hunc fertilem locum, & cui opima vallis subiacet, aduenisse, vt hic multorum monachorum, sicut & nunc Deo præsule facta est, cōgregatio fieret. His cursim quæ omittenda non erant narratis, ad nostræ seriem reuertamur historiæ.

XVIII. CAP. XXVII.

Igitur Audoin, de quo præmiseramus, Langobardorum Rex, Rodelindam in matrimonio habuit, quæ ei Alboin virum bellis aptum & per omnia strenuum peperit. Mortuus itaque est Audoin, ac deinde Regum iam decimus Alboin, ad regendam patriam cunctorum votis accessit. Qui cum famosissimum & viribus clarum vbiq; nomen haberet, Chlotarius Rex Francorum, Chlotsiundam ei suam filiam in matrimonium sociauit, de qua vnam tantum filiam Alpsiundam nomine genuit. Obiit interea Turisendus Rex
E Gepidorum, cui successit Gunimundus in regno. Qui vindicare veteres Gepidorum iniurias cupiens, rupto cū Langobardis fœdere, bellum potius quam pacē elegit. Alboin vero cum Auaribus, qui primū Huni, postea de Regis proprij nomine Auares appellati sunt fœdus perpetuum iniit, dehinc ad præparatum à Gepidis bellum profectus est. Qui cum aduersus eum è diuerso properarent, Auares, vt cum Alboin statuerant, eorum patriam inuaserunt. Tristis ad Cunimundum nuntius veniens, inuasisse Auares eius terminos edicit. Qui prostratus animo, & vtrisque in angustiis positus, hortatur tamen suos primum cum Langobardis confligere. Quos si superare valerent, demum Hunnorū exercitum è patria pellerent. Committitur ergo prælium, pugnatumq; est totis viribus. Langobardi victores effecti sunt, tanta in Gepidos ira sæuientes, vt eos ad internecionem vsque delerent, atq; ex copiosa multitudine, vix nuntius superesset. In eo prælio Alboin Cunimundum occidit, caputq; illius sublatum, ad bibendum ex eo poculum fecit, quod genus poculi apud eos scala dicitur, lingua vero
F Latina patera vocitatur. Cuius filiam nomine Rosimundam, cum magna simul multitudine diuersi sexus & ætatis, duxit captiuam. Quam quia Clotsuinda obierat, in suam vt post patuit perniciem duxit vxorem. Tunc Langobardi tantam adepti sunt prædam, vt iam ad amplissimas peruenirent diuitias. Gepidorum vero genus ita est diminutum, vt ex illo tempore vltra non habuerunt regem, sed vniuersi qui superesse bello poterant, aut Langobardis subiecti sunt, aut vsque hodie Hunis eorum patriam possidentibus, duri imperio subiecti gemunt. Alboin vero ita præclarum longe lateq; nomen percrebuit, vt hactenus etiam tam apud Baioariorum gentem, quam & Saxonum, sed & alios eiusdem linguæ homines, eius liberalitas & gloria, bellorumq; felicitas & virtus, in eorum carminibus celebretur. Arma quoq; præcipua sub eo fabricata fuisse à multis huc vsque narratur.

Explicit liber Primus, de gestis Langobardorum.

G

*Incipiunt

CAPITA LIBRI SECVNDI.

EXPLICIVNT CAPITVLA.

Incipit

LIBER SECVNDVS

De gestis Langobardorum.

D CAP. I.

I. IGitur cum circumquaque frequentes Langobardorum victoriæ personarent, Narsis Chartularius Imperialis, qui tunc præerat Italiæ, bellum aduersus Totilam Gothorum regem præparans, cum iam pridem Langobardos fœderatos haberet legatos ad Alboin dirigit, quatinus ei pugnaturo cum Gothis, auxilium ministraret. Tunc Alboin electam è suis manum direxit, qui Romanis aduersum Gothos suffragium ferrent, qui per maris Adriatici sinum in Italiam transuecti, sociatique Romanis, pugnam inierunt cũ Gothis. Quibus vsque ad internecionem deletis, pariter cum Totila suo rege, honorati multis muneribus, victores ad propria remearunt. Omnique tempore, quo Langobardi Pannoniam possederunt, Romanæ Reipublicæ aduersum æmulos adiutores fuerunt.

E CAP. II.

II. His temporibus Narsis etiam Buccellino duci bellum intulit, quem Theudebertus Rex Francorum cum in Italiam introisset, reuersus ad Gallias cũ Hamingo alio duce, ad subiiciendam Italiam dereliquerat. Qui Buccellinus cũ pene totam Italiam direptionibus vastaret, & Theudeberto suo regi de præda Italiæ munera copiosa conferret, cum in Campania hyemare disponeret, tandem in loco, cui Tánetum nomẽ est, graui bello à Narsete superatus, extinctus est. Hamingus vero dum Widin Gothorum comiti, contra Narsetem rebellanti auxilium ferre conatus fuisset, vtrique à Narsete superati sunt. Widin captus Constantinopolim exiliatur. Hamingus vero, qui ei auxilium præbuerat, Narsetis gladio perimitur. Tertius quoque Francorum dux nomine Leutharius, Buccellini germanus, dum multa præda onustus ad patriam cuperet reuerti, inter Veronam & Tridentum, iuxta lacum Benacũ propria morte defunctus est.

F CAP. III.

III. Habuit nihilominus Narses certamen aduersus Sinduald Brebtorum regem, qui adhuc de Herulorum stirpe remanserat, quem secum in Italiam veniens, simul Odoacar adduxerat. Huic Narses fideliter sibi primum adhærenti, multa beneficia contulit, sed nouissime superbe rebellantem, & regnare cupientem, bello superatum & captum, celsa de trabe suspendit. Eo tempore quoq; Narses patricius, per Dagisteum magistrum militum, virum bellicosum & fortem, vniuersos Italiæ fines obtinuit. Hic Narses prius quidem Cartularius fuit, deinde propter virtutem merita patriciatus honorem promeruit. Erat autem vir piissimus, in religione Catholicus, in pauperes munificus, in reparandis Basilicis satis studiosus, vigiliis & orationibus in tantum studens, vt plus supplicationibus ad Deum profusis, quam armis bellicis victoriam obtineret.

CAP. IV.

IV. G Huius temporibus in prouincia præcipue Liguriæ, maxima pestilentia exorta est. Subito enim apparebant quædam signacula per domos, ostia, vasa, vel vestimenta, quæ si quis voluisset abluere, magis magisque apparebant. Post annum vero expletum. cæperunt nasci in inguinibus hominum, vel in aliis delicatioribus locis, glandulæ in modum nucis seu dactyli, quas mox sequebatur febrium intolerabilis æstus, ita vt in triduo homo extingueretur. Sin vero aliquis triduum transegisset, habebat spem viuendi. Erant autem vbique luctus, vbique lacrimæ. Nam, vt vulgi rumor habebat fugientes cladem vitare, relinquebantur domus desertæ habitatoribus, solis catulis eas seruantibus, peculia sola remanebant in pascuis, nullo adstante pastore. Cerneres pridem villas seu castra repleta agminibus hominum, postera vero die vniuersis fugientibus cuncta esse in summo silentio. Fugiebant filij, cadauera insepulta parentum relinquentes. Parentes obliti pietatis viscera, natos relinquebant æstuantes. Si quem forte antiqua pietas perstringebat, vt vellet sepelire proximum, restabat ipse insepultus, & dum obsequebatur, perimebatur: dum funeri obsequiũ præbebat, ipsius funus sine obsequio manebat. Videres sęculum in antiquum redactum silentium. H Nulla vox in rure, nullus pastorum sibilus, nullæ insidiæ bestiarum in pecudibus, nulla damma in domesticis volucribus. Sata transgressa metendi tempus, intacta exspectabant messorem, vinea amissis foliis radiantibus vuis illæsa manebat. Hyeme propinquãte, nocturnis vel diurnis horis personabat tuba bellantiũ, audiebatur à pluribus quasi murmur exercitus. Nulla erant vestigia commeantiũ, nullus cernebatur percussor, & tamen visum oculorum superabant cadauera mortuorũ. Pectoralia loca versa fuerant in sepulturam hominum, & habitacula humana facta fuerant confugia bestiarum. Et hæc quidem mala intra Italiam tantum, vsque ad fines gentium Alamannorum & Boioariorum, solis Romanis acciderunt. Inter hæc Iustiniano principe vita decedente, Iustinus minor Rempublicam apud Constantinopolim regendam suscepit. His quoq; tẽporib. Narses patricius, cuius ad

A omnia studium vigilabat, Vitalem Episcopũ Altinæ ciuitatis, qui ante annos plurimos, ad Francorum regnum confugerat, hoc est, ad Agonthiensem ciuitatem; tandem comprehensum, apud Siciliam exilio damnauit.

CAP. V.

V. Igitur deleta, vt dictum est, vel superata, Narses omni Gothorum gente, Hunnis quoque, de quibus diximus, pari modo deuictis, dum multum auri, siue argenti seu ceterarum specierũ diuitias adquisisset, magnã à Romanis, pro quibus multa contra eorum hostes laborauerat, inuidiam pertulit, qui contra eum Iustino Augusto & eius coniugi Sophiæ, in hæc verba suggesserunt dicẽtes: Quia expedierat Romanis, Gothis potius seruire q̃ Græcis, vbi Narses imperat Eunuch⁹, & nos seruitio premit, & hęc noster piissimus Princeps ignorat. Aut libera nos de manu eius, aut certe & vrbẽ Romam, & nosmetipsos gentib. tradamus. Cumque hoc Narses audisset, hæc breuiter reulit verba. Si male feci cum Romanis, male inueniam. Tunc Augustus in tan- B tum aduersus Narsetem commotus est, vt statim in Italiam Longinum mitteret præfectum, qui Narsetis locum obtineret. Narses vero his cognitis valde pertimuit; & in tantum maxime ab eadem Sophia Augusta territus est, vt regredi vltra Constantinopolim non auderet. Cui illa inter cætera, quia eunuchus erat, hæc fertur mandasse, vt eum puellis in gynæceo lanarum faceret pensa diuidere. Ad quę verba Narses dicitur hæc responsa dedisse; Talem se eidem telam orditurum, qualem ipsa dum viueret, deponere non posset. Itaque odio metuque exagitatus, in Neapolitanam ciuitatem secedens, legatos mox ad Langobardorum gentem dirigit, mandans vt pauperrima Pannonię rura desererent, & ad Italiam, cunctis refertam diuitiis, possidendam venirent. Simulq; multimoda pomorum genera, aliarumque rerum species, quarum Italia ferax est, mittit quatinus eorum ad veniendum animos posset illicere. Langobardi læta nuntia, & quæ ipsi præoptabant, gratanter suscipiunt, deque futuris commodis animos attollunt. Continuo apud Italiam terribilia noctu signa visa sunt, hoc est, igneæ C acies in cælo apparuerunt, eum scilicet, qui postea effusus est sanguinem coruscantes.

CAP. VI.

VI. Alboin vero ad Italiam cum Langobardis profecturus ab amicis suis vetulis Saxonibus auxilium petit, quatinus spatiosam Italiam cum pluribus possessurus intraret. Ad quẽ Saxones plusquam viginti millia virorum cum vxoribus simul & paruulis, vt cum eo ad Italiam pergerent, iuxta eius voluntatem venerunt. Hoc audientes Chlotarius & Sigisbertus Reges Francorum, Suauos aliasque gentes in locis de quibus iidem Saxones exierant, posuerunt.

CAP. VII.

Tunc Alboin sedes proprias, hoc est Pannoniam, amicis suis Hunnis contribuit, eo scilicet ordine, vt si quo tempore Langobardis necesse esset reuerti, sua rursus arua repeterent. Igitur Langobardi relicta Pannonia, cũ vxoribus & natis, omnique supellectili Italiam properant possessuri. Habitauerint autem in Pannonia annis quadraginta duobus: de qua egressi sunt mense Aprili, per indictionem primam, alio die post sanctum pascha, cuius festiuitas eo an- D no, iuxta calculi rationem, ipsis Kalendis Aprilibus fuit, cum iam à domini incarnatione, anni quingenti sexaginta octo essent euoluti.

CAP. VIII.

VII. Igitur cum Rex Alboin cum omni exercitu suo, vulgiq; ꝓmiscui multitudine, ad extremos Italiæ fines peruenisset, montem qui in eisdem locis prominet, ascendit; indeque, prout conspicere potuit, partem Italiæ contemplatus est. Qui mons propter hanc, vt fertur, causam ex eo tempore Mons regis appellatus est. Ferunt in hoc monte Bisontes feras enutriri; nec mirum cum vsque ad Pannoniam pertingat, quæ horum animantium ferax est. Denique retulit mihi quidam veracissimus senex, tale se corium in hoc monte occisi bisontis vidisse, in quo quindecim, vt aiebat, homines, vnus iuxta alium, potuissent cubare.

CAP. IX.

E Indeque Alboin cũ Venetiæ fines, quæ prima est Italiæ ꝓuincia, sine aliquo obstaculo, hoc est ciuitatis, vel potius castri Foro-Iuliani terminos introisset, perpendere cœpit, cui potissimũ primã prouinciarũ quam cœperat, cõmittere deberet. Siquidem omnis Italia, quæ versus meridiem, vel potius in Eurum extenditur, Tyrrheni siue Adriatici maris fluctibus ambitur, ab occiduo vero & Aquilone, iugis Alpium ita circumcluditur, vt nisi per angustos meatus, & per summa iuga montium, non possit habere introitum. Ab orientali vero parte, qua Pannoniæ coniungitur, & largius patentem & planissimum habet ingressum. Igitur, vt diximus, dum Alboin animum intenderet, quem in his locis ducem constituere deberet, Gisulfum, vt fertur, suum nepotem, virum per omnia idoneum, qui eidem strator erat, quem lingua propria Marpahis appellant, Foroiulianæ ciuitati, & toti regioni illius præficere statuit. Qui Gisulfus non prius se regimen eiusdem ciuitatis & populi suscepturum edixit, nisi ei quas ipse eligere voluisset Lango- F bardorũ Faras, hoc est, generationes, vel lineas tribueret. Factumque est, & annuente sibi rege, quas optauerat Langobardorum præcipuas prosapias, vt cum eo habitarent, accepit: & ita demum ductoris honorem adeptus est. Poposcit quoque à rege generosarum equarum greges, & in hoc quoque liberalitate principis exauditus est.

CAP. X.

VIII. His diebus quibus Langobardi Italiam inuaserunt, Frãcorum regnum, mortuo iam rege Clotario, eius filij quadrifarie regebant diuisum; primusque ex his Aripertus, sedem habebat apud Parisios, secundus vero Guntramnus, ciuitati præsidebat Aurelianensi: tertius quoque Hilpericus, cathedram habebat apud Suessionas, in loco Chlotarij patris sui: quartus nihilominus Sigibertus, apud vrbem regnabat Mettensem. Hoc etiã tempore, Romanã Ecclesiam vir Sanctiss. Benedictus Papa regebat. Aquileiẽsi quoq; ciuitati eiusq; populis Beatus Paulus Patriarcha pręerat. Qui G Langobardorum barbariem metuens, ex Aquileia ad Granos insulam confugit, secumque omnem suæ thesaurum Ecclesiæ deportauit. Hoc anno superiori hyeme, tanta nix in planitie cecidit, quanta in summis Alpibus cadere solet. Sequenti vero æstate, tanta fertilitas extitit, quanta nulla ætas asseueratur meminisse. Eo quoque tempore, comperta Huni, qui & Auares, morte Chlotarij regis, super Sigisbertum eius filium irruunt. Quibus ille in Turingia occurrens, eos iuxta Albini fluuium potentissime superauit, eisdemque petẽtibus pacem dedit. Huic Sigisberto de Hispaniis adueniens, Brunichildis matrimonio iuncta est, de qua ille filium Childebertũ nomine suscepit. Rursumq; Auares cum Sigiberto in locis, vbi & prius, pugnantes, Francorum proterentes exercitum, victoriam sunt adepti.

CAP. XI.

Narses vero de Campania Romam regressus, ibidem non post multum tempus, ex hac luce subtractus est. Cuius corpus positum in locello plumbeo, cum omnibus eius diuitiis Constantinopolim est perlatum.

CAP. XII.

IX. H Igitur Alboin cum ad fluuiũ Alpem venisset, ibi ei Felix Episcopus Taruisianæ Ecclesiæ occurrit. Cui Rex vt erat largissimus, omnes suæ Ecclesiæ facultates postulanti concessit, & per suum Pragmaticum postulata firmauit.

CAP. XIII.

Sane quia huius Felicis fecimus mentionem, libet quoque pauca, nos de venerabili & sapientissimo viro Fortunato retexere, qui hunc Felicem, suum asseuerat sociũ fuisse. Denique hic de quo loquimur Fortunatus, natus q̃dem in loco q̃ Duplauilis dicitur fuit, qui locus haud longe à Cenitense Castro, vel Taruisiana distat ciuitate; sed tamen Rauẽnæ nutritus & doctus, in arte Grãmatica, siue Rhetorica, seu etiã metrica, clarissimus extitit. Hic cũ oculorũ dolorẽ vehementissimũ pateretur, & nihilominus Felix iste ipsius socius pari modo oculos doleret, vterq; ad Basilicam beatorum

A torum Pauli atq; Ioannis, quæ intra eandem vrbem sita est, pertexerunt, in qua etiam altarium in honore Beati Martini confessoris constructum propinquam habet fenestram, in qua lucerna ad exhibendum lumen est constituta, de cuius oleo, mox sibi isti, Fortunatus scilicet & Felix, dolentia lumina tetigerunt: Illico dolore fugato, sanitatem quam optabant, adepti sunt. Qua de causa Fortunatus in tantum Beatum Martinum veneratus est, vt relicta patria, paulo ante quam Langobardi Italiam inuaderent, Turonis ad eiusdem beati viri sepulchrum properaret. Qui sibi, vt in suis ipse carminibus refert, illuc properandi per fluentilia Menti & Rounam, perque Osupum & Alpem Iuliam, perq; Aguntum castrum, Drauumque & Byrrum fluuios, ac Briones & Augustam ciuitatem, quam Virdo & Lech fluentāt, iter fuisse describit. Qui postquam Turonum iuxta votum propriū aduenit, Pictauis pertransiens illic habitauit, & multorum ibidem sanctorum gesta, partim prosa, partim metrali oratione conscripsit. Nouissimeq; in eadem ciuitate primum presbyter, deinde Episcopus ordinatus est, atque in eodem loco digno tumulatus honore quiescit. Hic beati Martini B vitam quatuor in libris Heroico versu contexuit, & multa alia, maximeque hymnos singularum festiuitatum, & præcipue ad singulos amicos versiculos, nulli poetarum secundus, suaui & diserto sermone composuit. Ad cuius ego tumulum, cum illuc orationis gratia aduentassem, hoc Epitaphium rogatus ab Apro, eiusdem loci Abbate, scribendum contexui.

Ingenio clarus, sensu celer, ore suauis,
  Cuius dulce melos pagina multa canit;
Fortunatus apex vatum, venerabilis actu,
  Ausonia genitus hac tumulatur humo.
Cuius ab ore sacro sanctorum gesta priorum
  Discimus: hæc monstrant carpere lucis iter.
Felix quæ tantis decoraris Gallia gemmis,
  Lumine de quarum nox tibi tetra fugit.
Hos modicos promsi plebeio carmine versus,
  Ne tuus in populis sancte lateret honor.
Redde vicem misero, ne iudice spernar ab æquo
  Eximius meritis posce beate precor.

C Hæc paucis de tanto viro, ne eius vitam sui ciues funditus ignorarent, delibauimus, nunc ad historiæ seriem reuertamur.

CAP. XIV.

X. Igitur Alboin Vincentiam Veronamq; & reliquas Venetiæ ciuitates, exceptis Patauio & Montesilicis, & Mantua cepit. Venetia enim non solum in paucis insulis, quas nunc Venetias dicimus, constat, sed eius terminus à Pannoniæ finibus vsque Adduam fluuium protelatur. Probatur hoc Annalibus libris, in quibus Pergamus ciuitas esse legitur Venetiarum. Nam & de lacu Benaco in historiis ita legimus. Benacus lacus Venetiarum, de quo Mintius fluuius egreditur. Eneti enim licet apud Latinos vna littera addatur, Græce laudabiles dicuntur. Venetiæ etiam Histria connectitur, & vtræque pro vna prouincia habentur. Histria autem ab Histro flumine cognominatur, quæ secundum Romanam historiam, amplior quam nunc est, fuisse perhibetur. Huius Venetiæ Aquilia ciuitas extitit caput, pro qua nunc Forum-Iulii, ita dictum, quod Iulius Cæsar negotiationis forum ibi statuerat habetur.

CAP. XV.

D XI. Non ab re esse arbitror, si etiam ceteras Italię prouincias breuiter adtingamus. Secunda prouincia Liguria, à legendis, id est, colligendis leguminibus, quorum satis ferax est, nominatur, in qua Mediolanum est, & Ticinus q̃ alio nomine Papia appellatur. Hæc vsque ad Gallorum fines extenditur. Inter hanc & Suauiam, hoc est, Alemannorum patriam, quæ versus septentrionem est posita, duæ prouinciæ, id est, Rhetia prima & Rhetia secunda, inter Alpes consistunt, in quibus proprie Rheti habitare noscuntur.

CAP. XVI.

Quinta vero prouincia Alpes Cottiæ dicuntur, quæ sic à Cottio Rege, qui Neronis tempore fuit, appellatæ sunt, hæc à Liguria in Eurum versus, vsque ad mare Tyrrhenum E extenditur, ab occiduo vero Gallorum finibus copulatur. In hac Aquis, vbi aquæ calidæ sunt, Dertona, & monasterium Bobium Genua quoque & Saona ciuitates habentur. Sexta prouincia Tuscia est, quæ à thure, q̃ populus illius superstitiose in sacrificiis deorum suorum incendere solebat, sic appellata est. Hæc habet intra se Circium versus, Aureliam ab Orientis vero parte Vmbriā. In hac prouincia Roma, q̃ olim totius mundi caput extitit, est constituta. In Vmbria vero quæ istius in parte ponitur, Perusium & lacus Cliterius, Spoletumq; consistunt. Vmbria autem dicta est, quod imbribus superfuerit, quum aquosa clades olim populos deuastaret.

CAP. XVII.

F Septima quoq; prouincia Campania ab vrbe Roma vsque ad Siler Lucaniæ fluuium perducitur, in qua opulentissimæ vrbes, Capua, Neapolis, & Salernus, constitutæ sunt. Quæ ideo Campania appellata est, propter vberrimam Capuæ planitiem; ceterū ex maxima parte montuosa est. Porro octaua Lucania, quæ nomen à quodam luco accepit, à Silere fluuio inchoat cum Brutia, quæ ita à reginæ quondam suæ nomine appellata est, vsque ad fretum Siculum, per ora maris Tyrrheni, sicut & duæ superiores, dextrū Italiæ cornu tenens, pertingit, in qua Pestus & Lanius, Cassianum & Consentia, Rhegiumque sunt positæ ciuitates.

CAP. XVIII.

Nona deniq; prouincia in Appenninis Alpibus nuncupatur, quæ inde originem capiunt, vbi Cottiarum Alpes finiuntur. Hæ Appenninæ Alpes per mediam Italiam pergētes, Tusciam ab Æmilia, Vmbriamq; à Flaminia diuidunt. In qua sunt ciuitates, Ferronianus & Montepellium, Bobium & Vrbinum, nec non & oppidum quod Verona appellatur. G Alpes aūt Appenninæ dictæ sunt à Punicis, hoc est, Hannibale & eius exercitu, qui per easdem Romā tendentes transitum habuerunt. Sunt qui Alpes Cottias & Appenninas, vnam dicant esse prouinciam: sed hos Victorini reuincit Historia, quæ Alpes Cottias per se prouinciam appellat. Decima porro Æmilia, à Liguria incipiens inter Appenninas Alpes & Padi fluenta, versus Rauennam pergit. Hæc locupletibus vrbibus decoratur, Placentia scilicet Parmaq; Regio, & Bononia, Corneliique foro, cuius castrum Imolas appellatur. Extiterunt quoque qui Æmiliam & Valeriam, Nursiamque vnam prouinciam dicerent: sed horum sententia stare non potest, quia inter Æmiliam & Valeriam, Nursiamque, Tuscia & Vmbria sunt constitutæ.

CAP. XIX.

Dehinc vndecima prouinciarum est Flaminia, quæ inter Appenninas alpes & mare est Adriaticum posita, in qua nobilissima vrbium Rauenna, & quinque aliæ ciuitates consistunt Græco vocabulo Pentapolis dictæ. Constat aūt Aureliam, Æmiliamq; & Flaminiam, à constratis viis, quæ ab vrbe Roma veniunt, & ab eorum vocabulis, à quib. sunt constratæ, talibus nominib. appellari. Post Flaminiam duodecima Picenus occurrit, habens ab austro Appenninos mōtes, ex altera vero parte, Adriaticum mare. Hæc vsq; ad fluuium H Piscarium pertendit, in qua sunt ciuitates, Firmus, Asculus, & Pinnis, & vetustate consumta Adria, quæ Adriatico pelago nomen dedit. Huius habitatores cū à Sabinis illuc properarent, in eorum vexillo picus consedit, atq; hac de causa Picenus nomen accepit.

CAP. XX.

Porro tertia decima prouincia Valeria, cui est Nursia annexa, inter Vmbriam & Campaniā Picenumq; cōsistit, quæ ab oriente Samnitum regionem attingit. Huius pars occidua, quæ ab vrbe Roma initium capit, olim ab Etruscorum populo, Etruria dicta est. Hæc habet vrbes, Tyburim, Carsilis, Reate, Furconam, & Amiternum, regionemq; Marsorū, & eorum lacum qui Fucinus appellatur. Marsorum quoque regionem, ideo intra Valeriam prouinciam æstimo cōputari, quia in catalogo prouinciarum Italiæ minime ab antiquis descripta est. Si quis aūt hanc per se prouinciā esse vera ratione cōprobauerit, huius rationabilis sententia modis erit omnib. tenenda. Quarta decima Samniū, inter Cāpaniā

A & mare Adriaticum, Apuliamque à Piscaria incipiens habetur. In hac sunt vrbes, Theate, Aufidena, Hisernia, & antiquitate consumta Samnium, à qua tota prouincia nominatur, & ipsa harum prouinciarum caput ditissima Beneuētus. Porro Samnites nomen accepere olim ab hastis quas ferre solebant, quasque Græci Samia appellant.

CAP. XXI.

Quinta decima Prouinciarum est Apulia, cum sociata sibi Calabria intra quam est regio Salentina. Hæc ab occidente vel Africo habet Samnium & Lucaniam: à solis vero ortu Adriatico pelago finitur. Hæc habet vrbes satis opulentas, Luceriam, Sepōntum Canusium, Agerentiam, Brūdisium, & Tarentum, & in sinistro Italiæ cornu, quod quinquaginta millibus extenditur, aptam mercimoniis Hydruntum. Apulia autem à perditione nominatur, citius enim ibi solis feruoribus terræ virentia perdūtur. Sexta decima prouincia, Sicilia insula computatur, quæ Tyrrheno mari seu Ionio alluitur, de Siculi ducis proprio nomine nuncupatur. Septima decima Corsica. Octaua decima Sardinia ponitur, B quæ vtræque Tyrrhenis fluctibus ambiuntur. Porro Corsica, à duce suo Corso, Sardinia à Sarde Herculis filio nominatur.

CAP. XXII.

Certum est tamen Liguriam, & partem Venetiæ, Æmiliam quoque Flaminiamque, veteres Historiographos Galliam Cisalpinam appellasse. Inde est quod Donatus Grammaticus in expositione Virgilii, Mantuam in Gallia esse dixit. Indeq; est quod in Romana historia legitur Ariminum in Gallia constitutum. Siquidem antiquissimo tempore, Brennus Rex Gallorū, q apud Senonas vrbē regnabat, cum trecentis millibus Gallorum Senonū ad Italiam venit, eamq; vsq; ad Seno-Galliam, quæ à Gallis Senonibus vocitata est occupauit. Causa aūt cur Galli in Italiam venerint, hæc fuisse describitur. Dum enim vinum degustassent ab Italia delatum, auiditate vini illecti, ad Italiam transierunt. Horum cētum millia non longe à Delphos insula properantes, Græcorum gladiis extincta sunt. Alia vero centū millia in Galatiā ingressa, primum Gallo-Græci, postea vero Galatæ appellati sunt. C Et hi sunt quib. doctor gētium scripsit Epistolā Paulus. Centum millia quoq; Gallorum, quæ in Italia remanserunt, Ticinum, Mediolanumq;, Pergamum, Brexiamq; cōstruentes, Cisalpinæ Galliæ regioni nomen dederunt. Istiq; sunt Galli Senones, qui olim vrbem Romuleam inuaserūt. Sicut enim dicimus Galliam Transalpinam, quæ vltra Alpes habetur: Sic Galliam hac parte quæ infra Alpes est, vocitamus Cisalpinam.

CAP. XXIII.

Italia quoque quæ has prouincias continet, ab Italo Siculorum duce, qui eam antiquitus inuasit, nomen accepit. Siue ob hoc Italia dicitur, quia magni in ea boues, hoc est, Itali habentur. Ab eo namque quod est Italus, per diminutionem licet vna litera addita, altera immutata, vitulus appellatur.

CAP. XXIV.

Italia etiam Ausonia dicitur, ab Ausono Vlyssis filio. Primitus tamen Beneuentana regio hoc nomine appellata est, postea vero tota sic cœpit Italia, vocitari. Dicitur quoque et-D iam Latium Italia, pro eo quod Saturnus Iouem filium suū fugiens, intra eam inuenisset latebram. Igitur postquam de Italiæ prouinciis, vel ipsius nomine, intra quam res gestas describimus, sufficienter est dictum, nunc ad historiæ ordinem redeamus.

CAP. XXV.

XII. Alboin igitur Liguriam introiens, indictione ingrediente tertia, tertio Nonas Septembris, sub temporibus Honorati Archiepiscopi, Mediolanum ingressus est. Dehinc vniuersas Liguriæ ciuitates, præter has quæ in littore maris sunt positæ, cepit. Honoratus vero Archiepiscopus Mediolanum deserens, ad Genuensem vrbem confugit. Paulus quoque Patriarcha, annis duodecim sacerdotium gerens, ab hac luce subtractus est, regendamque Ecclesiam Probino reliquit.

E

CAP. XXVI.

Ticinensis eo tēpore ciuitas vltra tres annos obsidionem perferens, se fortiter continuit: Langobardorum exercitu non procul iuxta eam ab occidētali parte residente. Interim Alboin eiectis militib. inuasit omnia, vsq; ad Thusciā, præter Romam & Rauennam, vel aliqua castella quæ erant in littore maris constituta. Nec erat tunc virtus Romanis, vt resistere possent, quia & pestilentia, quæ sub Narsete facta est, plurimos in Liguria & Venetiis extinxerat, & post annū quem diximus fuisse vbertatis, fames nimia ingruens, vniuersam Italiam deuastabat. Certum est autem tunc Alboin multos secum ex diuersis, quas vel alii reges, vel ipse ceperat, gentibus ad Italiam adduxisse, vnde vsque hodie eorum in quib. habitant vicos, Gepidos, Bulgares, Sarmatas, Pannonios, Suauos, Noricos, siue aliis huiuscemodi nominibus appellamus.

F

CAP. XXVII.

XIII. At vero Ticinensis ciuitas post tres annos & aliquot menses obsidionem perferens, tandem se Alboin & Langobardis obsidentib. tradidit. In quam cum Alboin p portā quæ dicitur Sancti Iohannis ab Orientali vrbis parte introiret equus eius in portæ medio concidens, quamuis calcaribus stimulatus, quamuis hinc inde ab stratore verberibus cæsus, nō poterat eleuari. Tunc vnus ex eisdem Langobardis, taliter regem allocutus est, dicens: Memento domine Rex, quale votum vouisti. Frange tam durum votum, & ingredieris vrbem. Vere etenim Christianus est populus in hac ciuitate. Siquidem Alboin vouerat, quod vniuersum populum, quia se tradere noluisset, gladio extingueret. Qui postquam tale votum dirumpens, ciuibus indulgentiā promisit, mox equus eius consurgens, ipse ciuitatem ingressus, nulli læsionem inferens, in sua promissione permāsit. Tunc ad eum omnis populus in palatium, quod quondam Rex Theudericus construxerat concurrens, post tantas animū miserias, de spe iam fidus futura, cœpit releuare.

CAP. XXVIII.

G XIV. Qui Rex postquam in Italia tres annos, & sex menses regnauit, insidiis suæ coniugis interemptus est. Causa autē interfectionis eius, hæc fuit. Cum in conuiuio, vltra quam oportuerat, apud Veronam lætus resideret, cum poculo q de capite Cunimundi regis sui soceri fecerat, reginæ ad bibendum vinum dari præcepit, atque eam vt cum patre suo lætanter biberet, inuitauit. Hoc ne cui videatur impossibile veritatem in Christo loquor, ego hoc poculum vidi in quodam die festo, Ratchis principem vt illud conuiuis suis ostentaret, manu tenentem. Igitur Rosemunda vbi rem animaduertit, altum concipiens in corde dolorem, quem cōpescere non valens mox in mariti necem, patris funus vindicatura exarsit. Consiliumq; mox cum Helmichis, qui regis Schilpor, hoc est armiger, & collactaneus erat, vt regem interficeret, iniit. Qui reginæ persuasit, vt ipsa Peredeo, q erat vir fortissimus, in hoc consilium adsciret. Peredeo cum reginæ suadenti tanti nefas consensum adhibere nollet, illa se noctu in lectulo suæ Vestiariæ, cum qua Peredeo stupri consuetudinem habebat, supposuit, vbi Peredeo rem nescius veniens cum regina concubuit. Cumque illa, patrato iam scelere, ab eo quæreret, q̄ se esse existimaret, & ipse nomen suæ amicæ, quam esse putabat, nominasset, Regina subiunxit: Nequaquā vt putas, sed ego Rosemunda sum inquit. H Certe nunc talem rem Peredeo perpetratam habes, vt aut tu Alboin interficias, aut ipse te suo gladio extinguat. Tunc ille intellexit malum quod fecit, & q sponte noluerat, tali modo in regis necem coactus assensit. Tunc Rosemunda, dum se Alboin meridie sopori dedisset, magnum in Palatio silentium fieri præcipiens, omnia alia arma subtrahens, spatham illius ad lectuli caput, ne tolli aut euaginari posset, fortiter colligauit, & iuxta consilium Helmichis Peredeo interfectorē omni bestia crudelior, introduxit. Alboin subito de sopore expergefactus, malum q imminebat intelligens manum citius ad spathā porrexit, q̄ strictius religatam extrahere non valens, apprehenso tamen scabello suppedaneo, se cum eo per aliquod spatium defendit. Sed heu proh dolor, vir bellicosissimus & summæ audaciæ, nihil contra hostem præualens, quasi vnus de inermibus interfectus est, vniusque mulierculæ consilio periit, qui per tot hostium

strages

A strages bello famosissimus extitit. Cuius corpus cum maximo Langobardorum fletu & lamentis, sub cuiusdam scalæ adscensu, quæ palatio erat contigua, sepultum est. Fuit autem statura procerus, & ad bella peragenda toto corpore coaptatus. Huius tumulum nostris in dieb. Giselbertus, qui dux Veronensium fuerat, aperiens, spatham eius, & si quid in ornatu ipsius inuentum fuerat, abstulit. Qui ob hanc causam vanitate solita apud indoctos homines, Alboin se vidisse, iactabat.

CAP. XXIX.

XV. Igitur Helmichis extincto Alboin, regnum eius inuadere conatus est: sed minime potuit, quia Langobardi nimium de morte illius dolentes, eum moliebantur extinguere. Statimq; Rosemunda Longino Præfecto Rauennæ mandauit vt citius nauem dirigeret, quæ eos suscipere posset. Longinus tali nuntio lætus effectus, festinanter nauem direxit, in quam Helmichis cum Rosemunda iam sua coniuge, noctu fugientes ingressi sunt, auferentesq; secum Albsuindam
B regis filiã, & omnẽ Langobardorum thesaurum, velocius Rauennã peruenerunt. Tunc Longinus Præfectus suadere cœpit Rosemundæ, vt Helmichis interficeret, & eius se nuptiis copularet. Illa, vt erat ad omnem nequitiam facilis, dum optat Rauẽnatium domina fieri, ad tantum perpetrandum facin⁹ assensum dedit, atq; dum Helmichis se in balneo ablueret, egredięti ei de lauacro, veneni poculum ꝙ salutis esse asseuerabat, propinauit. Ille vbi sensit se mortis poculũ bibisse, Rosemundam, euaginato super eam gladio, quod reliquum erat bibere coegit. Sicque Dei omnipotentis iudicio interfectores iniquissimi vno momento perierunt.

CAP. XXX.

XVI. His ita peremptis, Longinus præfectus Albsuindam cum Langobardorum thesauris Cõstantinopolim ad Tiberium imperatorem direxit. Affirmant aliqui etiam Peredeum pariter cum Helmichis & Rosemunda Rauẽnam venisse, atq; exinde cum Albsuinda Constantinopolim directum esse, ibiq; in spectaculo populi corã Imperatore leonẽ miræ
C magnitudinis occidisse. Cui, vt ferunt, ne aliquid malignum in regia vrbe, quia vir fortis erat, moliretur, iussu imperatoris oculi euulsi sunt. Qui sibi post aliquod tempus duos cultellos aptauit, quibus in vtriusq; suis manicis absconsis, palatium petiit, atq; se quædam ad Augusti vtilitatẽ, si ad eum intromitteretur locuturum promisit. Ad quẽ Augustus duos sibi familiares, qui eius verba susciperent, patricios misit. Qui cum ad Peredeum venisset, ille ad eos, quasi aliquid eis secretius dicturus propius accessit, atque ambos vtraque manu gladiis, quos absconsos habebat, fortiter vulnerauit, ita vt statim in terram corruerent & expirarent. Sic Samsonis illius fortissimi ex aliqua parte non absimilis, suas iniurias vltus est, & pro amissione duorum luminum, duos Imperatori viros vtilissimos interemit.

CAP. XXXI.

XVII. Langobardi vero apud Italiam, omnes communi consilio Cleph nobilissimum de suis virum, in vrbe Ticinẽsium sibi regem statuerunt. Hic multos Romanorum viros potentes alios gladio extinxit, alios ab Italia exturbauit. Iste
D cum annum vnum & sex menses, cum Massana sua coniuge regnum obtinuisset, à puero de suo obsequio gladio iugulatus est.

CAP. XXXII.

XVIII. Post cuius mortem Langobardi per annos decem regem non habentes sub ducibus fuerunt. Vnusquisque enim ducum suam ciuitatem obtinebat. Zaban Ticinum: Vualliari Bergamum: Alachis Brixiam: Euin Tridentum: Gisulfus, Forum-Iulii. Sed & alii extra hos in suis vrbibus triginta duces fuerunt. His dieb. multi nobilium Romanorũ ob cupiditatem interfecti sunt, reliqui vero per hostes diuisi, vt tertiam partem suarum frugum Langobardis persoluerent, tributarii efficiuntur. Per hos Langobardorum duces septimo anno ab aduentu Albuuin, & totius gentis, spoliatis Ecclesiis, sacerdotibus interfectis, ciuitatibus subrutis populisque, qui more segetum excreuerant, extinctis, exceptis his regionibus, quas Albuuin ceperat, Italia ex maxima parte capta & à Langobardis subiugata est. E

Explicit liber secundus, de gestis Langobardorum.

Incipiunt

CAPITA LIBRI TERTII.

EXPLICIVNT CAPITVLA.

Incipit

LIBER TERTIVS

De geſtis Langobardorum.

CAP. I.

IGITVR aliquanti ex ducibus Langobardorum, cum valido exercitu Gallias ingrediuntur. Horum aduentum vir Dei Hoſpitius, qui apud Niceam erat incluſus, ſancto ſibi reuelante ſpiritu, longe ante præuidit, eiuſdemque vrbis ciuibus quæ mala immineret prædixit. Erat enim vir iſte magnę abſtinentiæ & probabilis vitę, qui conſtrictus carnem catenis ferreis, induto deſuper cilicio, ſolo pane in cibo cum paucis dactylis vtebatur. In diebus autem quadrageſimæ, radicibus herbarum Ægyptiarum, quib9 Eremitæ vtuntur, exhibentibus ſibi negotiatoribus, alebatur. Per hunc dominus magnas virtutes operari dignatus eſt, quæ ſcripta habentur in libris venerabilis viri Gregorii Turonenſis Epiſcopi. Igitur vir iſte ſanctus aduentum Langobardorum in Gallias hoc modo prædixit. Venient, inquit, Langobardi in Gallias, & deuaſtabunt ciuitates ſeptem, eo quod increuerit malitia eorum in conſpectu Domini. Eſt enim omnis populus periuriis deditus, furtis obnoxius, rapinis intentus, homicidiis promptus, in quibus non eſt iuſtitiæ fructus. Non decimæ dantur, non pauper alitur, non tegitur nudus, non ſuſcipitur hoſpitio peregrinus. Ideo hæc plaga ventura eſt ſuper populum iſtum. Monachis quoque ſuis præcipiens dixit: Abſcedite vos à loco iſto, auferentes vobiſcum quæ habetis. Ecce enim gens appropiat quam prædixi Dicentibus illis, Non relinquem9 te ſanctiſſime pater, ait, Nolite timere pro me. Futurum eſt enim vt iniurias inferant mihi, ſed non nocebunt vſque ad mortem.

CAP. II.

Diſcedentibus autem monachis, aduenit exercitus Langobardorum. Qui dum cuncta quæ repererat, vaſtaret, ad locum vbi vir ſanctus incluſus erat, peruenit. At ille per feneſtram turris ſe eis oſtẽdit. Illi vero circumeuntes turrim, dum aditum quærerent, per quem ad eum ingredi poſſent, & minime inuenirent, duo ex eis aſcendentes tectum diſcooperuerunt illud. Et videntes eum cinctum catenis, indutumq; cilicio, dicunt Hic malefactor eſt, & homicidium fecit, ideo in his ligaminibus vinctus tenetur. Vocatoque interprete, ſciſcitantur ab eo quid mali fecerit, vt tali ſupplicio artaretur. At ille fatetur ſe homicidam eſſe, omniumq; criminũ reum. Tunc vnus extracto gladio, vt eius caput amputaret, mox eius dextra in ipſo ictu diriguit nec eã ad ſe potuit reuocare. Qui relictum gladium terræ deiecit. Hæc videntes ſocii eius, clamorem in cœlo dederunt, flagitantes à ſancto vt quid eis agendum eſſet, clementer inſinuaret. Ipſe verum impoſito ſalutis ſigno, arens brachium ſanitati reſtituit. Langobardus autem qui ſanatus fuerat, & ad fidem Chriſti conuerſus, ſtatim clericus, deinde monachus effectus eſt, atq; in eodem loco, vſque ad finem vitæ ſuæ, in Dei ſeruitio permanſit. Beatus vero Hoſpitius dum Langobardis Dei verbum loqueretur, duo duces, qui eũ venerabiliter audierunt, incolumes patrię redditi ſunt; quidã vero, qui ei9 verba deſpexerãt, in ipſa prouincia miſerabiliter perierunt.

CAP. III.

Igitur deuaſtantibus Langobardis Gallias, Amatus Patricius prouinciæ, qui Guntramno Regi Francorum parebat, contra eos exercitum duxit, commiſſoque bello terga vertit, ibique extinctus eſt. Tantamq; ſtragem tunc Langobardi de Burgundionibus fecerunt, vt non poſſit colligi numerus occiſorum. Ditatique inæſtimabili præda, ad Italiam reuertuntur.

CAP. IV.

Quibus diſcedentibus Ennius, qui & Mummulus, acceſſitus à rege patriciatus honorem emeruit. Irruentibus iterum Langobardis in Gallias & vſque Muſtiaſcalmes accedentibus, qui locus Ebredunenſi adiacet ciuitati, Mummulus exercitum mouit, & cum Burgundionibus illic proficiſcitur. Circumdatiſque Langobardis cum exercitu, factis etiam conciſis per deuia ſiluarum, irruit ſuper eos, multoſque ex eis interfecit. Nonnullos vero cepit, & regi ſuo Guntramno direxit. Langobardi quoque his patratis, ad Italiam ſunt regreſſi.

CAP. V.

Poſt hæc Saxones, qui cum Langobardis in Italiam venerant, in Gallias perrumpunt, & intra territorium Rhegenſe, id eſt, apud Stablonem villam, caſtra conſtituunt, diſcurrentes per villas vrbium vicinarum, diripientes prædas, abduceutes captiuos, vel etiam cuncta vaſtãtes. Quod cum Mummulus cõperiſſet, ſuper eos cum exercitu irruit, multoſque ex eis interfecit, ac donec nox finem faceret, cædere non ceſſauit. Ignaros enim repererat homines, & nihil de iis quæ acciderant autumantes. Mane autem facto ſtatuunt Saxones exercitum, præparantes ſe fortiter ad bellum, ſed intercurrentibus nuntiis pacem fecerunt. Datiſque muneribus Mummulo, relictis captiuis & vniuerſa præda, ad Italiam reuertuntur.

CAP. VI.

Igitur regreſſi Saxones in Italiam, aſſumptis ſecum vxoribus atque paruulis ſuis, cum omni ſuppellectili, rurſum ad Gallias deliberant venire, ſcilicet vt à Sigisberto rege ſuſcepti, eius poſſint adiutorio ad patriam remeare. Certum eſt autem hos Saxones ideo ad Italiam cum vxoribus & paruulis adueniſſe, vt in ea habitare deberent. Sed quantum datur intelligi, noluerunt Langobardorum imperiis ſubiacere. Sed neque eis à Langobardis permiſſum eſt in proprio iure ſubſiſtere, ideoque æſtimantur ad ſuam patriam repedaſſe. Hi Gallias ingreſſuri, duos ex ſe cuneos faciunt, & vnus quidem cuneus per Niceam vrbem, alter vero per Ebredunum ingreſſus eſt, illa reuertens via, quam anno ſuperiore tenuerat. Hi quia tempus meſſium erat, colligentes ac triturantes frumenta comedebant, ac ſuis animantibus ad eſum præbebant. Deprædabantur pecora, ſed nec ab incendiis abſtinebant. Qui cum ad Rhodanum amnem perueniſſent, vt tranſmeato eo regno ſe Sigisberto conferrent, occurrit eis Mummulus cum valida multitudine. Tunc illi viſo eo valde timentes, datis pro redẽptione ſua multis auri numiſmatibus, Rhodanum tranſire permiſſi ſunt. Qui dum ad Sigisbertum regẽ pergunt, multos in itinere negotiatione ſua deceperunt, venundantes regulas æris, quæ ita neſcio quomodo erant coloratæ, vt auri probati atque examinati ſpeciem ſimularent. Vnde nonnulli hoc dolo ſeducti, dantes aurum & æs accipientes pauperes ſunt effecti. Peruenientes tandem ad regem Sigisbertum, ad locum vnde prius egreſſi fuerant, redire permiſſi ſunt.

CAP.

CAP. VII.

Qui dum ad ſuam patriam veniſſent, inuenerunt eam à Suauis & aliis gentibus, ſicut ſupra commemorauimus retineri. Contra quos inſurgentes, conati ſunt eos deſtruere ac delere. At illi obtulerunt eis tertiam partem regionis, dicentes: Simul poſſumus viuere & ſine colliſione communiter habitare. Cumq; illi nullo modo acquieſcerent, dehinc obtulerunt eis medietatem, poſt hæc duas partes, ſibi tantum tertiam reſeruantes. Nolentibus aũt illis, obtulerunt cum terra etiam omnia pecora, tantum vt à bello ceſſarent. Sed nec iis Saxones adquieſcentes, certamen expetunt, atq; inter ſe ante certamen, qualiter vxores Suauorũ diuiderent, ſtatuunt. Sed nõ eis vt putabant, euenit. Nam cõmiſſo prælio viginti millia ex eis interẽpta ſunt. Suauorum vero quadringenti octoginta ceciderunt, reliqui vero victoriam capiunt. Sex millia quoq; Saxonum, qui bello ſuperfuerãt, de uouerunt ſe neq; barbam neq; capillos inciſuros, niſi de hoſtibus Suauis vlciſcerentur. Qui iterum pugnam aggredientes, vehementer adtriti ſunt, & ſic à bello quieuerunt.

IV. CAP. VIII.

Poſt hæc tres Langobardorum duces, id eſt, Amo, Zabã ac Rhodanus, Gallias irruperunt. Et Amo quidem Ebredunenſem carpens viam, vſq; Machouillam, quam Mummulus munere Regis meruerat, acceſſit, ibiq; tentoria fixit. Zaban vero per Dienſem deſcendens vrbem, vſq; Valentiam venit. Rhodanus aũt Gratianopolim aggreſſus eſt. Et Amo quidem Arelatenſem debellauit prouinciam, cum vrbibus quæ circumſitæ ſunt, & vſq; ad ipſum Lapideum campum, qui adiacet vrbi Maſſilienſi accedens, vniuerſa quæ reperire poterat depopulatus eſt. Aquinenſibus aũt obſidionẽ parans, viginti duabus libris acceptis argenti, ab eodẽ loco diſceſſit. Rhodanus quoq; & Zaban, pari modo incendiis & rapinis loca ad q̃ acceſſerant, demoliti ſunt. Quæ cum Mũmulo Patritio perlata fuiſſent, cum valida manu veniens primum cum Rhodano, qui Gratianopolim debellabat, cõflixit, & multos de eius exercitu peremit, ipſumq; Rhodanũ lancea vulneratum, ad mõtium excelſa fugere cõpulit. Qui exinde cum quingentis viris, qui ei remanſerant, per deuia ſiluarum prorumpens, ad Zaban, qui tunc Valentiam vrbẽ obſidebat, peruenit, eiq; omnia quę acta fuerant, nunciauit. Qui pariter dum ad Ebredunenſem vrbẽ omnia deprædãtes veniſſent, ibi eis Mummulus cum innumero exercitu occurrit, commiſſoq; prælio eoſdem vicit. Tunc Zaban & Rhodanus Italiam repetẽs, Secuſium deuenere. Quam vrbem Siſinnius magiſter tunc militum, à parte retinebat Imperatoris. Ad quẽ puer Mummuli adueniens, literas ei directas à Mummulo porrexit, eumq, citius aduẽtare dixit. Quo cõperto Zaban & Rhodanus exinde mox ad propria diſceſſerunt. His auditis Amo, collecta omni præda, Italiam rediturus proficiſcitur, ſed reſiſtentibus niuibus, prædam ex magna parte relinquens, vix cum ſuis Alpinum tramitem erumpere potuit, & ſic ad patriam peruenit.

CAP. IX.

His diebus aduenientibus Francis, Anagnis caſtrum, q̃ ſuper Tridentum, in confinio Italiæ poſitum eſt, ſe de eiſdẽ tradidit. Quam ob cauſam comes Langobardorum de Lagare Ragilo nomine, Anagnis veniens deprædatus eſt. Qui cum de præda reuerteretur, in campo Rotaliano ab obuio ſibi duce Francorum Chramnichis, cum plurib. è ſuis peremptus eſt. Qui Chramnichis nõ multum poſt tempus Tridentum veniens deuaſtauit. Quem ſubſequens Euin Tridentinus Dux, in loco qui Salurnis dicitur, ſuis cum ſociis interfecit, prædamq; omnẽ, quam ceperat, excuſſit. Expulſiſq; Francis Tridentinum territorium recepit.

CAP. X.

Hoc tempore Sigisbertus Rex Francorum occiſus eſt, fraude Hilperici germani ſui, cum quo bellum inierat. Regnumq; eius Childebertus eiuſdem filius adhuc puerulus, cum Brunhilde matre regendum ſuſcepit. Euin quoq; Dux Tridentinorum, de quo præmiſimus accepit vxorem filiam Garibaldi Baioariorum regis.

CAP. XI.

Per hæc tempora apud Conſtantinopolim, vt ſupra præmiſſum eſt, Iuſtinus minor regnabat, vir omni auaritiæ deditus, contemptor pauperum, ſenatorum ſpoliator. Cui tanta fuit cupiditatis rabies, vt arcas iuberet ferreas fieri, in quib. ea quæ rapiebat auri talenta congereret. Quem etiam ferunt in hæreſin Pelagianam dilapſum. Hic cum à diuinis mandatis aurem cordis auerteret, iuſto dei iudicio, amiſſo rationis intellectu, amens effectus eſt. Hic Tiberium Cæſarem adſciuit, qui eius palatium vel ſingulas prouincias gubernaret, hominem iuſtum, vtilem, ſtrenuum, ſapientem, eleemoſynarium, in iudiciis æquum, in victoriis clarum, & quod his omnib. ſupereminet, veriſſimũ Chriſtianum. Hic cum multa de theſauris, quos Iuſtinus aggregauerat, pauperib. erogaret, Sophia Auguſta frequentius eum increpabat, q̃ Rempublicam redegiſſet in paupertatẽ, dicẽs: Quod ego multis annis congregaui, tu infra paucum tempus prodige diſpergis. Aiebat aũt ille: Confido in domino, quia nõ deerit pecunia fiſco noſtro, tantum vt pauperes eleemoſynam accipiant, vt captiui redimantur. Hoc eſt n. magnum theſaurum facere, dicẽte domino; Theſaurizate vobis theſauros in cælo, vbi neq; ærugo, neq; tinea corrumpit, & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Ergo de his quæ tribuit dominus, congregemus in cælo theſauros, & dominus nobis augere dignabitur in ſæculo. Igitur Iuſtinus cum vndecim annis regnaſſet, amentiam q̃ incurrerat, tandẽ cum vita finiuit. Bella ſane q̃ per Narſetem patricium Gothis vel Frãcis illata, ſuperius per anticipationẽ dixim⁹ huius temporib. geſta ſunt. Deniq; & cum Roma temporib. Benedicti Papæ vaſtantib. omnia per circuitum Langobardis, famis penuria laboraret, multa millia frumenti nauibus ab Ægypto dirigens, eam ſuæ ſtudio miſericordiæ releuauit.

CAP. XII.

Mortuo ergo Iuſtino, Tiberius Conſtantinus, Romanorum regum quinquageſimus, ſumſit imperium. Hic cum, vt ſuperius diximus, ſub Iuſtino adhuc Cæſare palatium regeret, & multas cotidie eleemoſynas faceret, magnã ei dominus auri copiam ſubminiſtrauit. Nam deambulans per Palatium; vidit in pauimento domus tabulã marmoream, in qua erat crux dominica ſculpta, & ait: Crucem domini qua frontẽ noſtram & pectora munire debemus, ecce eã ſub pedib. conculcamus. Et citius dicto iuſſit eandẽ tabulã auferri. Defoſſaq; tabula atq; erecta, inueniunt ſubter & aliam hoc ſignum habentẽ, qui & ipſam iuſſit auferri. Qua amota, reperiunt & tertiam, iuſſuq; eius cum hæc fuiſſet ablata, inueniunt magnum theſaurum, habentẽ ſupra mille auri centenaria. Sublatumq; aurum, pauperibus adhuc abundantius quam conſueuerat, largitur. Narſes quoq; patricius Italiæ, cum in quadam ciuitate, intra Italiam, domum magnam haberet, cum multis theſauris ad ſupra memoratam vrbẽ aduenit. Ibiq; in domo ſua occulte ciſternã magnam fodit, in qua multa millia centenariorum auri argentiq; repoſuit. Interfectiſq; omnibus conſciis, vni tantummodo ſeni hæc per iuramentum ab eo exigens, commendauit: Defuncto vero Narſete ſupradictus ſenex ad Cæſarẽ Tiberium veniens, dixit: Si inquit, mihi aliquid prodeſt, magnã rem tibi Cæſar dicam. Cui ille: Dic ait quod vis, proderit n. tibi, ſi quid nobis profuturum eſſe narraueris. Theſaurũ inquit, Narſetis habeo reconditum, quod in extremo vitæ poſitus celare non poſſum. Tunc Cæſar Tiberius gauiſus, mittit vſq; ad locum pueros ſuos præcedentem vero ſenẽ hi ſequuntur attoniti. Peruenienteſq; ad ciſternã, deopertam ingrediuntur. In qua tantum auri vel argenti repertum eſt, vt per multos dies vix à deportãtibus potuiſſet euacuari. Quæ ille pene omnia ſecundũ ſuum morẽ erogatione largiflua diſpenſauit egenis. Hic cum Auguſtalem coronã accepturus eſſet, eumq; iuxta conſuetudinem ad ſpectaculum circi populus exſpectaret, inſidias ei præparans, vt Iuſtinianũ, Iuſtini nepotẽ ad dignitatẽ Imperatoriã ſublimaret, ille p loca ſancta pri⁹ procedẽs, dehinc vocato ad ſe Põtifice vrbis, cũ cõſulibus ac Pręfectis Palatiũ ingreſſus, indutus purpura, diademate coronatus, throno imperiali impoſit⁹, cũ immẽſis laudib⁹ in regni gloria cõfirmator. Quod eius aduerſarii audiẽtes, nihilq; ei q̃ in Deo ſpẽ ſuã poſuerat, officere valentes, magno ſunt cõfuſionis pudore cooperti. Tranſactis aũt paucis dieb. aduenientes Iuſtinianus, pedib⁹ ſe ſe proiicit Imperatoris, ob meritũ gratiæ; quindecim ei auri centenaria deferens. Quẽ ille ſecundũ patientiæ ſuæ ritũ colligens, ſibi in Palatio adſiſtere iuſſit.

A iussit. Sophia vero Augusta immemor promissionis, quam quondam in Tiberiũ habuerat, insidias ei tẽtauit ingerere. Procedente autem eo ad villam, vt iuxta ritum Imperialem triginta diebus ad vindemiam iocundaretur, vocato clam Iustiniano voluit eum sublimare in regno. Quo comperto Tiberius cursu veloci Constãtinopolim regreditur, apprehensamq; Augustam omnibus thesauris spoliauit, solum ei victus quotidiani alimentum relinquens. Segregatisque pueris eius ab ea, alios de fidelibus suis posuit, qui ei parerent, mandans vt nullus prorsus de anterioribus, ad eam haberet accessum. Iustinianum vero verbis solummodo increpatum, tanto in posterum amore dilexit, vt filio eius filiam suam promitteret, rursumque filio suo filiam eius expeteret. Sed hæc res quam ob causam nescio, minime ad effectum peruenit. Huius exercitus ab eo directus Persas potentissime debellauit, victorque regrediens, tantam molem prædæ, cum viginti pariter Elephantis detulit, vt humanæ crederetur posse sufficere cupiditati.

VII. CAP XIII.

Ad hunc Hilpericus Francorum rex suos legatos dirigens, multa ab eo ornamenta, aureos etiam singularum
B librarum suscepit, habentes ex vna parte effigiem Imperatoris, & perscriptum in circulo, Tiberii. Constantini. Perpetui. Augusti. & ab alia parte habentes quadrigam & adscensorem, continentes scriptum: Gloria Romanorum. Huius in diebus beatus Gregorius Diaconus, qui post Papa extitit, cum esset Apocrysiarius, apud eandẽ regiã vrbem, Morales libros composuit, Eutychiumq; eiusdem vrbis Episcopum, de resurrectione errantem, in conspectu eiusdem Augusti superauit. Hac etiã tẽpestate Faroald primus Spoletanorũ dux, cũ Langobardorum exercitu classem inuadens, opulentam vrbem, spoliatam cunctis diuitiis nudam reliquit.

CAP. XIV.

Mortuo vero apud Aquileiam Patriarcha Probino, qui Ecclesiam vnum rexerat annum, eidem Ecclesiæ sacerdos Helias præficitur.

CAP XV.

Tiberius igitur Constantinus, postquam Imperium sep-
C tẽ rexerat annis, sentiens sibi diẽ mortis imminere, vna cũ consilio Sophiæ Augustæ, Mauriciũ genere Cappadocem, virum strenuũ, ad imperium elegit, ornatamq; suam filiam regalib. ornamentis ei eã tradidit, dicens: Sit tibi imperium meũ cũ hac puella concessum, vtere eo felix, memor semp vt æquitate & iustitia delecteris. Hæc postq̃ dixit, de hac luce ad æternã patriam migrauit, magnũ luctum populis de sua morte relinquẽs. Fuit n. summæ bonitatis in eleemosynis promptus, in iudiciis iustus, in iudicando cautissimus, nullum despiciens, sed omnes in bona voluntate complectens, omnes diligens ipse quoq; est dilectus à cunctis. Quo defuncto Mauricius indutus purpura, redimitus diademate, ad circum processit, acclamatisque sibi laudibus, largitus populo munera, primus ex Græcorum genere in Imperio confirmatus est.

VIII. CAP. XVI.

At vero Langobardi, cum per annos decem sub potestate ducum fuissent, tandem cõmuni consilio Authari Clephonis filium supra memorati principis: regem sibi statuerunt. Quem etiam ob dignitatem Flauium appellauerunt, quo prænomine omnes, qui postea fuerunt, Langobardorum reges feliciter vsi sunt. Huius in dieb. ob restauratione regni, duces qui tunc erant, omnem substantiarum suarum
D medietatem regalibus vsib. tribuunt, vt esse possit vnde Rex ipse, siue qui ei adhærerent, eiusque obsequiis per diuersa officia dediti, alerentur. Populi tamen aggrauati, per Langobardos hospites partiũtur. Erat sane hoc mirabile in regno Langobardorum, nulla erat violentia, nullæ struebantur insidiæ. Nemo aliquem iniuste angariabat, nemo spoliabat. Non erant furta, non latrocinia, vnusquisque quo libebat, securus sine timore pergebat.

CAP. XVII.

Hoc tempore Mauricius Imperator, Childeberto regi Francorũ quinquaginta milia solidos per legatos suos ob hoc direxit, vt cum exercitu super Langobardos irrueret, eosque de Italia exterminaret. Qui cum innumera Franco- E
rum multitudine, in Italiam subito introiuit. Langobardi vero in ciuitatibus communientes se, intercurrentibus legatis, oblatisque muneribus, pacem cum Childeberto fecerunt. Qui cum ad Gallias remeasset, cognito Imperator Mauricius, quia cum Langobardis fœdus inierat, solidos quos ei ob Langobardorum detrimentum dederat, repetere cœpit. Sed ille suarum virium potentia fretus, pro hac re nec responsum reddere voluit.

CAP. XVIII.

His ita gestis Authari rex Brexillum ciuitatem, super Padimarginem sitam, expugnare aggressus est, in quã Droctulf dux à Langobardis confugerat, seque partib. Imperatoris tradens, sociatus militibus Langobardorum exercitui fortiter resistebat. Iste ex Suauorum, hoc est, Alemannorum gente oriundus, inter Langobardos creuerat, & quia erat forma idoneus, ducatus honorem meruerat. Sed cum occasionem vlciscendæ suæ captiuitatis repperit, contra Langobardorum illico arma surrexit. Aduersus quem Langobardi grauia bella gesserunt: tandemque eum cum militibus, quos iuuabat exuperantes, Rauennam cedere F
compulerunt. Brexillus capta est, muri quoque eius ad solum vsque destructi sunt. Post hæc Authari rex cum Smaragdo Patricio, qui tunc Rauennæ præerat, vsque in annum tertium pacem fecit.

CAP. XIX.

Huius sane Droctulfi, de quo præmisimus adminiculo, X.
sæpe Rauennatium milites, aduersum Langobardos dimicarunt. Extructaque classe Langobardos, qui classe vrbem tenebant, hoc adiuuante pepulerunt. Cui cum vitæ explesset terminum, honorabile sepulchrum ante limina beati Vitalis martyris tribuentes, tali eius laudes epitaphio extulerunt:

Clauditur hoc tumulo, tantum sed corpore Droctulf.
Nam meritis tota viuit in vrbe suis.
Cum Bardis fuit ipse quidem, nam gente Suauus;
Omnibus & populis inde suauis erat.
Terribilis visu facies, sed mente benignus,
Longaque robusto pectore barba fuit.
Hic & amans semper Romana & publica signa,
Vastator gentis adfuit ipse suæ.
Contempsit caros, dum nos amat ille, parentes, G
Hanc patriam reputans esse Rauenna suam.
Huius prima fuit Brexelli gloria capti.
Quo residens cunctis hostibus horror erat.
Qui Romana potens valuit post signa iuuare
Vexillum primum Christus habere dedit.
Inde etiam retinet dum classem fraude Feroaldus
Vindicet vt classem, classibus arma parat.
Puppibus exiguis decertans amne Badrino,
Bardorum innumeras vicit & ipse manus.
Rursus & in terris Auarem superauit Eois,
Conquirens dominis maxima palma suis.
Martyris auxilio Vitalis fultus ad istos
Peruenit, victor sæpe triumphat ouans.
Cuius & in templis petiit sua membra iacere,
Hæc loca post mortem bustis habere iuuat.
Ipse sacerdotem moriens petit ista Ioannem,
His rediit terris cuius amore pio.

CAP. XX. H

Denique post Benedictum Papam, Pelagius Romanæ Ecclesiæ Pontifex, absque iussione principis ordinatus est, eo quod Langobardi Romam per circuitum obsiderent, nec posset quisquam à Roma progredi. Hic Pelagius Heliæ Aquileiensi Episcopo, nolenti tria capitula Calcedonensis Synodi suscipere, Epistolam satis vtilem misit, quam Beatus Gregorius, cum esset adhuc Diaconus, conscripsit.

CAP. XXI.

Interea Childebertus Rex Francorum, bellum aduersum hispanos gerens, eosdẽ acie superauit. Causa aũt huius cer- X.
taminis ista fuit. Childebertus Rex Ingundem sororem suã Herminigildo, Leuvigildi Hispanorũ regis filio, in cõiugium tradiderat. Qui Herminigildus prædicatione Leandri Episcopi Hispalensis, atque adhortatione suæ coniugis, ab

Arria-

A Arriana Hæresi, qua pater suus languebat, ad catholicam fidem conuersus fuerat, quem pater impius, in ipso sacrato Paschali die, securi percussum interemerat. Ingundis vero post mariti & martyris funus, de Hispaniis fugiens, dum Gallias repedare vellet, in manus militum incidens, qui in limite aduersum Hispanos Gothosq; residebant, cum paruo filio capta, atque in Siciliam deducta est, ibique diem clausit extremum. Filius vero eius Imperatori Mauricio Constantinopolim est transmissus.

CAP. XXII.

Rursum Mauricius Augustus, legatos ad Childebertum mittens, eum vt contra Langobardos in Italiam exercitum dirigeret persuasit. Childebertus existimans suā adhuc germanam apud Constantinopolim viuere, legatis Mauricii acquiescens, vt suam posset sororē recipere, iterum aduersum Langobardos Francorum exercitum ad Italiam direxit. Contra quos cū Langobardorum acies properarent, Franci & Alamanni dissensionem inter se habentes, sine vllius lucri conquisitione, ad patriam sunt reuersi.

B CAP XXIII.

Eo tempore fuit aquæ diluuium in finibus Venetiarum & Liguriæ seu ceteris regionibus Italiæ, quale post Noe tempus creditur non fuisse. Factæ sunt lauinæ possessionum seu villarum, hominumque pariter & animantium magnus interitus. Destructa sunt itinera, dissipatæ sunt vitæ, tantūque Atesis fluuius tunc excreuit, vt circa Basilicam Beati Zenonis martyris, quæ extra Veronensis vrbis muros sita est, vsq; ad superiores fenestras aqua pertingeret, licet Beatus Gregorius post Papa scripsit, in eandem Basilicam aquā minime introiisse. Vrbis quoque eiusdem Veronensis muri ex parte aliqua eadem sunt inundatione subruti. Facta est autem hæc inundatio, sexto decimo Kal. Nouembris. Sed & tantæ coruscationes & tonitrua fuerunt, quantæ fieri vix æstiuo tempore solent. Post duos quoq; menses, eadem vrbs Veronensium, magna ex parte incendio concremata est.

CAP. XXIV.

In hac diluuii effusione in tantum apud vrbem Romam fluuius Tyberis excreuit, vt aquæ eius sup muros vrbis influerent, & maximas in ea regiones occuparent. C Tunc per alueum eiusdē fluminis cum multa serpētium multitudine, Draco etiā miræ magnitudinis per vrbem transiens, vsq; ad mare descendit. Subsecuta statim est hanc inundationē grauissima pestilentia, quā inguinariam appellant. Quæ tanta strage populum deuastauit, vt de inæstimabili multitudine, vix pauci remanerent. Primumq; Pelagium Papam, virum venerabilem perculit, & sine mora extinxit. Deinde pastore interempto, sese per populos extendit.

CAP. XXV.

In hoc tanta tribulatione Beatissimus Gregorius, q̄ tunc Leuita erat, à cunctis generaliter Papa electus est. Qui dum septiformem Letaniam fieri ordinasset, intra vnius horæ spatium, dum hi dominum deprecarentur, octoginta ex eis subito ad terrā corruētes, spiritum exhalarunt. Septiformis autē letania ideo dicta est, quia omnis vrbis populus à Beato Gregorio in septem partes deprecaturus dominum est diuisus. In primo namq; choro fuit omnis clerus; in secundo omnes Abbates cum monachis suis; in tertio omnes Abbatissę cum cōgregationib. suis; in quarto omnes infantes, D in quinto oēs laici; in sexto vniuersæ viduæ, in septimo oēs mulieres cōiugatæ. Ideo autē de Beato Gregorio plura dicere obmittimus, quia iam ante aliquot annos eius vitā, Deo auxiliante texuimus. In qua quæcunq; dicenda fuerant, iuxta tenuitatis nostræ virus, vniuersa descripsimus.

CAP. XXVI.

XII. Hoc tempore isdem Beatus Gregorius, Augustinum, & Mellitum, & Iohannem, cum aliis pluribus monachis timentibus dominum, in Britanniam misit, eorumque prædicatione ad Christum Anglos conuertit.

CAP. XXVII.

His diebus defuncto Helia Aquileiensi Patriarcha, postquā quindecim annos sacerdotium gesserat, Seuerus huic E succedens regendam suscepit Ecclesiam. Quem Smaragdꝰ Patricius veniens de Rauenna in Grados, per semetipsum à Basilica extrahens, Rauennam cum iniuria duxit, cum aliis tribus ex Histria Episcopis: id est, Iohanne Parentino, & Seuero, atq; Vindemio, nec non etiam Antonio iam sene Ecclesiæ defensore. Quibus comminans exilia, atq; violentiam inferens, communicare compulit Iohanni Rauennati Episcopo trium Capitulorum damnatori, qui tempore Papæ Vigilii vel Pelagii, à Romanæ Ecclesiæ desciuerat societate. Exempto vero anno, à Rauēna ad Grados reuersi sunt. Quibus nec plebs communicare voluit, nec ceteri Episcopi eos receperunt. Smaragdus Patricius à Dæmonio non iniuste correptus, successorem Romanum Patricium accipiens, Constantinopolim remeauit. Post hæc facta est Synodus decem Episcoporum in Mariano, vbi receperunt Seuerum Patriarcham Aquileiensem, dantem libellum erroris sui, quia trium capitulorum damnatoribus communicarat Rauennæ. Nomina vero Episcoporum, qui se ab hoc schismate cohibuerunt, hæc sunt: Petrus de Altino clarissimus, Ingenuinꝰ de Sabione, Agnellus Tridentinus, Iunior F Veronensis, Horuntinus, Vincētinus Rusticus de Taruisio, Fonteiꝰ Feltrinꝰ, Agnellus de Acilio Laurētius de Lunensis. Cū Patriarcha autem cōmunicauerunt isti Episcopi: Seuerus, Parentinꝰ, Ioannes Patricius, Vindemius, & Ioannes.

CAP. XXVIII. XIII.

Hac tempestate Rex Authari ad Histriam exercitum misit, cui exercitui Euin Dux Tridentinus præfuit. Qui post prædas & incēdia, facta pace in annum vnum, magnā pecuniam regi detulerunt. Alii quoq; Langobardi in Insula Amacina, Francionem magistrum militum, qui adhuc de Narsetis parte fuerat, & iam se per viginti annos continuerat, obsidebant. Qui Francio post sex menses obsidionis suæ, Langobardis eandem insulam tradidit, ipse vero vt optauerat, dimissus à rege, cum sua vxore & supellectile Rauennam properauit. Inuentæ sunt in eadem insula diuitiæ multæ, quæ ibi de singulis fuerant ciuitatibus commendatæ.

CAP. XXIX.

At vero Flauius Rex Authari, legatos ad Childebertum misit, petens eius germanam suo matrimonio sociari. cumque Childebertus acceptis muneribus à Langobardorum legatis, suam germanam eorum regi se daturum promisisset, aduenientibus tamen Gothorum de Hispania legatis, eandem suam germanam, eo quod gentem illam ad fidem G catholicam conuersam fuisse cognouerat, repromisit.

CAP. XXX.

Inter hæc legationem ad Imperatorem Mauricium direxit, mandans ei vt quod prius non fecerat nunc contra Langobardorum gentem bella susciperet, atq; cum eius cōsilio ab Italia remoueret. Qui nihil moratus exercitum suum ad Langobardorum debellationem in Italiam direxit. Cui Authari rex & Langobardorum acies, non segniter obuiam pergunt, proque libertatis statu fortiter confligunt. In ea pugna Langobardi victoriam capiunt, Franci vehementer cæsi, nonnulli capti, plurimi etiam per fugam elapsi, vix ad patriam reuertuntur. Tantaque ibi strages facta est de Francorum exercitu, quanta nusquam alibi memoratur. Mirandum sane est, cur Secundus qui aliqua de Langobardorum gestis scripsit, hanc tantam eorum victoriam præterierit, cum hæc quæ præmisimus de Francorum H interitu, in eorum historia hisdem ipsis pene verbis exarata legantur.

CAP. XXXI.

Flauius vero rex Authari legatos post hæc ad Baioariam misit, qui Garibaldi eorum Regis filiam sibi in matrimo- XIV. nium peteret. Quos ille benigne suscipiens, Theudelindam suā filiā Authari se daturum promisit. Qui legati reuertentes cum hæc Authari nuntiassent, ille per semetipsum suā sponsam videre cupiens, paucis secum, sed expeditis ex Langobardis adhibitis, vnumq; sibi fidelissimum, & quasi seniorē secum ducens, sine mora ad Baioariam perrexit. Qui cum in conspectu Garibaldi regis, iuxta morem legatorum, introducti essent, & is q̄ cum Authari quasi senior venerat, post salutationem verba, vt moris est, intulisset, Authari cum à

A nullo illius gentis cognoſceretur, ad regem Garibaldum ꝓpinquius accedens, ait: Dominus meus Authari rex me ꝓprie ob hoc direxit, vt veſtram filiam ipſius ſponſam, quæ noſtra domina futura eſt, debeam conſpicere, vt qualis eius forma ſit, meo valeam domino certius nuntiare. Cumq; rex hæc audiens filiã venire iuſſiſſet, eamq; Authari, vt erat ſatis eleganti forma, tacito nutu contemplatus eſſet, eiq; per omnia ſatis complacuiſſet, ait ad regẽ: Quia talem veſtræ filię perſonam cernimus, vt eam merito noſtram reginam fieri optemus, ſi placet veſtræ poteſtati de eiꝰ manu, ſicut nobis poſtea factura eſt, vini poculũ ſumere præoptamus. Cumq; rex id fieri debere annuiſſet, illa accepto vini poculo, ei priꝰ qui ſenior eſſe videbatur propinauit. Deinde cum Authari, quem ſuum eſſe ſponſum neſciebat, porrexiſſet ille poſtquã bibit ac poculum redderet, eius manũ nemine animaduertente digito tetigit, dextramq; ſuam ſibi à fronte per naſum ac faciem produxit. Illa hoc ſuæ nutrici rubore perfuſa nuntiauit. Cui nutrix ſua ait: Iſte niſi ipſe Rex & ſpõſus tuꝰ eſſet, te omnino tãgere nõ auderet. Sed interim ſileamus, ne hoc B patri tuo fiat cognitũ. Re enim vera digna perſona eſt, quæ tenere debeat regnum, & tuo ſociari coniugio. Erat autem tunc Authari iuuenili ætate floridus, ſtatura decens, candido crine perfuſus & ſatis decorus aſpectu. Qui mox à rege commeatu accepto, iter patriam reuerſuri arripiunt, deque Noricorum finibus feſtinanter abſcedunt. Noricorum ſiquidem prouincia, quam Baioariorũ populus inhabitabat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Suauiam, à meridie Italiã, ab aquilonis vero parte Danubii fluenta. Igitur Authari cũ iam prope Italiæ fines veniſſet, ſecumq; adhuc, qui eum deducebant, Baioarios haberet, erexit ſe quantum ſuper equum cui præſidebat potuit, & toto anniſu ſecuriculam, quam manu geſtabat, in arborẽ quæ proximior aderat fixit, eamq; fixam reliquis, adiiciens hæc inſuper verba: Talem Authari feritam facere ſolet. Cumq; hæc dixiſſet, tunc intellexerũt Baioarii, qui cum eo comitabantur, eum ipſum regem eſſe Authari. Denique poſt aliquod tempus, cum ꝓpter Francorum aduentum, perturbatio Garibaldo regi adueniſſet, Theudelinda eius filia cum ſuo germano, nomine C Gundoald, ad Italiã confugit, ſeq; aduentare Authari ſpõſo nuntiauit. Cui ſtatim ille obuiam cum magno apparatu nuptias celebraturus in campo Sardis, qui ſupra Veronam eſt, occurrens, eandem cunctis lætantibus in coniugium Idus Maias accepit. Erat aũt tunc ibi inter ceteros Langobardorũ duces, Agilulf dux Taurinẽſium ciuitatis. Quo in loco cum perturbato aëre lignum quoddam, quod in regiis ſeptis ſitũ erat cum magno tonitruorum fragore vi fulminis ictũ fuiſſet, habebat tunc Agiluf quendam de ſuis aruſpicem puerũ, qui per artem Diabolicam, quid futurum portenderent ictꝰ fulminum, intelligebat, qui ſecrete cum Agilulf ad requiſita naturæ reſideret, eidem dixit: Mulier iſta quæ modo regi noſtro nupſit, tua nõ poſt multũ tempus coniux futura eſt. Quod ille audiens caput ſe eius amputaturum, ſi hac de re amplius aliquid diceret, cõminatus eſt. Cui ille: Ego quidẽ inquit, occidi poſſum, ſed fata nequeunt immutari nam certe ad hoc iſta in hanc patriam femina venit, vt tuis debeat nuptiis copulari. Quod ita quoque poſt factum eſt. Hoc tempore, quam ob cauſam incertum, Anſub cognatus regis Authari, apud Veronam eſt interfectus.

XV. CAP. XXXII.

D Hac etiam tempeſtate Grippo legatus Childeberti regis Francorum, cum à Conſtantinopoli remeaſſet, & eidem regi ſuo, quomodo honorifice ab imperatore Mauricio ſuſceptꝰ fuiſſet, nuntiaſſet; & quia iniurias, quas apud Carthaginem perpeſſus fuerat, imperator ad voluntatem Childeberti regis vltũ iri promiſiſſet, Childebertus cõfeſtim iterato in Italiam exercitũ Francorũ cum viginti ducib. ad debellandam Langobardorum gentem direxit. E quibus ducibꝰ Andualdus, & Olo, & Cedinus, eminentiores fuerunt. Sed Olo cum importune ad Bilitionis caſtrum acceſſiſſet, iaculo ſub mamilla ſauciatus cecidit, & mortuus eſt. Reliqui vero Franci cum egreſſi fuiſſent ad prædandum, à Langobardis irruentibus paſſim per loca ſinguli proſternebantur. At vero Audualdus & ſex alii duces Francorum, ad Mediolanenſium vrbẽ aduenientes, ibi eminus in campeſtribꝰ caſtra poſuerunt. Quo loco ad eos Imperatoris legati venerunt, nunciantes adeſſe exercitum in ſolatio eorum, E dicenteſq; quia poſt triduum cum eiſdem veniemus. Et hoc vobis erit ſignũ, cum videritis villæ huius, quę in monte ſita eſt, domus incendio concremari, & fumum incendii ad cælos vſq; ſuſtolli, noueritis nos cum exercitu, quem pollicemur, aduentare. Sed exſpectantes Francorum duces diebus ſex iuxta placitum, nullum ex iis quos legati Imperatoris promiſerant, veniſſe contemplati ſunt. Cedinus aũt cum tredecim ducibus læuam Italię ingreſſus, quinq; caſtella cepit, à quibus etiam ſacramenta exegit. Per Placentiam vero exercitus Francorũ vſq; Veronam venerunt, & depoſuerunt caſtra plurima per pacem poſt ſacramẽta data, q̃ ſe eis tradiderant, nullum ab eis dolum exiſtimantes. Nomina aũt caſtrorum quæ diruerunt territorio Tridentino, iſta ſunt: Teſana, Maletum, Semiana, Appianum, Fagitana, Cimbra, Vitianum, Brentonicũ, Volenes, Ennemaſe, & duo in Alſuca, & vnũ in Verona. Hæc omnia caſtra cũ diruta eſſent à Francis, ciues vniuerſi ab eis ducti ſunt captiui. Pro Ferruge vero caſtro, intercedẽtibus Epiſcopis, Ingenuino de Sauione, & F Agnello de Tridentino, data eſt redemptio, pro capite vniuſcuiuſq; viri ſolidi ſexcenti. Interea Francorum exercitum, cum eſſet tempus æſtiuum, ꝓpter inconſueti aëris incõmoditatem, dyſenteriæ morbus grauiter exagitare cœpit, quo morbo plures interierunt ex eis. Quid plura? Cum per tres menſes Francorum exercitus Italiam peruagaretur, nihilq; proficeret, neq; ſe de inimicis vlciſci poſſet, eo ꝙ ſe in locis firmiſſimis cõtuliſſent, neq; regem adtingere valeret de quo vltimo fieret, qui ſe intra Ticinenſem vrbem munierat, vt diximus, infirmatus aëris intemperantia, ac fame conſtrictus, redire ad propria deſtinauit. Qui reuertentes, ad patriam, intãtum famis penuriam perpeſſi ſunt, vt prius veſtimenta propria, inſuper etiam & arma ad coëmendum victum præberent, quam ad genitale ſolum pertingerent.

CAP. XXXIII. XVI.

Circa hæc tempora putatur eſſe factum, ꝙ de Authari rege refertur. Fama eſt enim tunc eũdem regem per Spoletiũ Beneuentum perueniſſe. eandemque regionem cepiſſe, & vſq; etiam Regium extremam Italiæ ciuitatem vicinam Siciliæ perambulaſſe. G Et quia ibidem intra maris vndas columna quædã eſſe poſita dicitur, vſq; d eã equo ſedens acceſſiſſe eamq; de haſtæ ſuæ cuſpide tetigiſſe dicens: Vſq; hic erunt Langobardorum fines. Quæ columna vſque hodie dicitur perſiſtere, & Columna Authari appellari.

CAP. *XXXIV.

Fuit aũt primꝰ* Langobardorũ dux in Beneuẽto nomine Zotto, qui in ea principatus eſt p curricula viginti annorũ. XVII.

CAP. XXXV.

Interea Authari rex legationem verbis pacificis ad Guntramnum regem Francorum, patruum ſcilicet Childeberti regis, direxerat, à quo legati iidem iocunde ſuſcepti, ſed ad Childebertum, qui ei nepos ex fratre erat, directi ſunt: vt p eius nutum, pax cum gente Langobardorum firmaretur. Erat autem Guntramnus iſte, de quo diximꝰ, rex pacificus, & omni bonitate conſpicuus. Cuius vnum factum ſatis admirabile, libet nos hinc noſtræ hiſtoriæ breuiter inſerere præſertim cum hoc Francorum hiſtoria nouerimus minime cõtineri. Is cum venatum quodam tempore in ſiluam iſſet, & vt ſolet fieri, hac illacque diſcurrentibus ſociis, ipſe cum H vno fideliſſimo tantum ſuo remanſiſſet, grauiſſimo ſomno depreſſus, caput in genibus eiuſdem fidelis ſui reclinans, obdormiuit. De cuius ore paruum animal, in modum reptilis egreſſum, tenuem riuulum propter diſcurrebat, vt tranſire poſſet ſatagere cœpit. Tunc iſdem in cuius gremio quieſcebat, ſpatham ſuam vagina exemtam, ſuper eundem riuulum poſuit, ſuper quam illud reptile, de quo diximus, ad partem aliam tranſmeauit. Quod cum nõ longe exinde, in quoddã foramen montis ingreſſum fuiſſet, & poſt aliquantum ſpatii regreſſum, ſuper eandem ſpatham præfatum riuulum tranſmeaſſet, rurſum in os Gũthramni de quo exierat introiuit. Gunthrãnus poſt hæc expergefactus, mirificã ſe viſionem vidiſſe narrauit. Retulit enim apparuiſſe ſibi in ſomnis, ꝙ fluuiũ quemdã per pontẽ ferreum tranſiſſet, & ſub monte quodã introiſſet, vbi multa auri pondera aſpexiſſet. Is vero in cuius gremio caput tenuerat, cum dormiſſet,

A quid de eo viderat, ei per ordinem retulit. Quid plura? Effossus est locus ille, & inæstimabiles thesauri, qui ibidem antiquitus positi fuerant, sunt reperti. De quo auro ipse rex post modum ciborium solidum miræ magnitudinis & magniponderis fecit, multisq; illud pretiosissimis gemmis decoratum, ad sepulchrum domini Hierosolymam transmittere voluit. Sed cum minime potuisset, idem supra corpus Beati Marcelli martyris, quod in ciuitate Cauallonno sepultum est, vbi sedes regni illius erat, poni facit, & est ibi vsque in præsentem diem. Nec est vsquam vllum opus ex auro effectum, quod ei valeat comparari. Sed nos hic breuiter, quæ relatu digna erant, contactis, ad historiam reuertamur.

CAP. XXXVI.

XVIII. Interim dum legati Authari regis in Francia morarentur, rex Authari apud Ticinum Nonas Septembris veneno, vt tradunt, accepto moritur, postq̃ sex regnauerat annos. Statimq; à Langobardis legatio ad Childebertum regem Francorum missa est, quæ Authari regis mortem eidem nuntiaret; & pacem ab eo expeteret. Quod ille audiens, legatos quidem suscepit, pacem vero in posterum se daturum promisit. Qui tamen præfatos legatos post aliquot dies promissa pace absoluit. Reginam vero Theudelindam, quæ satis placebat Langobardis, permiserunt in regia consistere dignitate, suadentes ei vt sibi quem voluisset ex omnibus Langobardis virum eligeret, talem scilicet, qui regnum regere vtiliter posset. Illa vero consilium cum prudentib. habens, Agilulfum ducẽ Taurinatium, & sibi virum, & Langobardorum genti regem elegit. Erat n. idem vir strenuus & bellicosus, & tam forma, quam animo ad regni gubernacula coaptatus. Quem statim regina ad se venire mandauit, ipsaque ei obuiam ad Laumellum oppidũ properauit. Qui cum ad eam venisset, ipsa sibi post aliquot verba vinum propinari fecit. Quæ cum prior bibisset, residuum Agilulfo ad bibendum tribuit. Is cum reginæ accepto poculo manum honorabiliter osculatus esset, regina cum rubore subridẽs, non debere sibi manum osculari ait, quem osculum sibi ad os iungere oporteret. Moxque eum ad suum basiũ erigens, ei de suis nuptiis, deque regni dignitate aperuit. Quid plura? Celebrantur cum magna lætitia nuptiæ, suscepit Agilulfus qui erat cognatus regis Authari, inchoante iam mẽse Nouembrio regiam dignitatem. Sed tamen congregatis in vnum Langobardis, postea mense Maio, ab omnibus in regnum apud Mediolanum leuatus est.

Explicit liber tertius, de gestis Langobardorum.

Incipiunt

CAPITA LIBRI QVARTI

EXPLICIVNT CAPITVLA.

Incipit

LIBER QVARTVS.

De gestis Langobardorum.

CAP. I.

I. CONFIRMATA igitur Agilulfi (qui & Ago dictus est regia dignitate, causa eorum qui ex castellis Tridentinis captiui à Francis ducti fuerant, Agnellum Episcopum Tridentinum in Franciam misit. Qui exinde rediens aliquantos captiuos, quos Brunihildis regina Francorum ex D proprio pretio redemerat, reuocauit. Euin quoque dux Tridentinorum ad obtinendam pacem ad Gallias perrexit, qua & impetrata regressus est.

CAP. II.

Hoc anno fuit siccitas nimium grauis à mense Ianuario, vsque ad mensem Septembrium, & facta est magna penuria famis. Venit quoque & magna locustarum multitudo in territorium Tridentinum, quæ maiores erant quam ceteræ locustæ. Hæ, mirum dictu: herbas paludesq; depastæ sunt, segetes vero agrorum exiguæ contigerunt. Sequenti quoque anno pari nihilominus modo aduentarunt.

CAP. III.

His diebus Agilulfus rex occidit Minulfum ducem de insula sancti Iuliani, eo quod se superiori tempore Francorum ducibus tradidisset. Gaidulfus vero Pergamensis dux in ciuitate sua Pergamo rebellans contra regem se communiuit; sed datis obsidibus pacem cum eo fecit. Rursum se Gaidulfus, in insula Comacina reclusit. Agilulfus vero rex in eandem Comacinam insulam ingressus, homines Gaidulfi exinde expulit, & thesaurum quem ibidem à Romanis positum inuenerat, Ticinum transtulit. Gaidulfus vero iterato Pergamum confugiens, ibique ab Agilulfo rege obtentus, rursus in gratiam receptus est. Rebellauit quoque dux Vlfari contra Agilulfum regem apud Taruisium, & obessus captusque est ab eo. E

CAP. IV.

II. Hoc anno fuit pestis inguinaria iterum apud Rauēnam, Grados & Histriam nimium grauis, sicut & prius ante triginta annos extiterat. Hoc etiam tempore Agilulfus rex cū Auaribus pacem fecit. Childebertus quoque bellum gessit cum consobrino suo Hilperici filio, in quo prælio vsque ad triginta milia hominum cæsa sunt. Fuit autem tunc hyems frigida nimis, qualem vix aliquis prius recolebat fuisse. In regione quoque Brionum sanguis de nubibus fluxit. Et interim fluuij quasi riuuli cruoris emanauerunt. F

CAP. V.

His diebus sapientissimus & beatissimus Papa Gregorius Romanæ vrbis, postquam alia multa ad vtilitatem sanctæ Ecclesiæ scripserat, etiam libros quatuor de vita Sanctorum composuit, quem codicem Dialogum, id est, duorum locutionem, quia eum colloquens cum suo diacono Petro ediderat, appellauit. Hos igitur libros præfatus Papa Theudelindæ reginæ direxit, quam sciebat vtique & Christi fidei deditam, & in bonis actibus esse præcipuam.

CAP. VI.

Per hanc quoq; reginam multum vtilitatis Dei Ecclesia consecuta est. Nam pene omnes Ecclesiarum substantias Langobardi, dum adhuc gentilitatis errore tenerentur, inuaserunt; Sed huius salubri supplicatione Rex permotus, & catholicam fidem tenuit, & multas possessiones ecclesiæ Christi largitus est, atque Episcopos qui in depressione & abiectione erant, ad dignitatis solitæ honorem reduxit.

CAP. VII.

G His diebus Tassilo à Childeberto rege Francorum apud Baioariam rex ordinatus est. Qui mox cum exercitu in Sclauorum prouinciam introiens patrata victoria ad solum proprium cum maxima præda remeauit.

CAP. VIII.

III. Hac etiam tempestate Romanus Patricius & Eexarchus Rauennæ, Romam properauit. Qui dum Rauennam reuertitur recepit ciuitates, quæ à Langobardis tenebantur, quarum ista sunt nomina: Sutrium, Polimartium, Horta, Tudertum, Ameria, Perusia, Luceolis, & alias quasdam ciuitates. Quod factum cum regi Agilulfo nuntiatum esset, statim Ticino egressus cum valido exercitu ciuitatem Perusium petiit, ibiq; per dies aliquot Maurisionem ducem Lāgobardorum, qui se Romanorū partib. tradiderat, obsedit, & sine mora captum, vita priuauit. Huius regis aduentu in tātum beatus Gregorius papa exterritus est, vt ab expositione templi, de quo in Ezechiele legitur, desisteret, sicut ipse quoque in suis homiliis refert. Rex igitur Agilulfus rebus compositis Ticinum repedauit. Nec multum post, suggerente maxime Theudelinda regina sua coniuge, sicut eam H beatus Gregorius suis epistolis sæpius admonuit, cum eodē sanctissimo Papa Gregorio, atq; Romanis, pacem firmissimam pepigit, eidemque reginæ, idem venerabilis sacerdos, pro gratiarum actione hanc epistolam direxit.

CAP. IX.

Gregorius Theudelindæ reginæ Langobardorum. Quia excellentia vestra ad faciendam pacem studiosius & benigne se sicut solet impenderit, renuntiante filio nostro Probo abbate cognouimus. Nec enim aliter de Christianitate vestra confidendum fuit, nisi quia in causa pacis laborem & bonitatem vestram omnibus monstratetis. Vnde omnipotenti Deo gratias agimus, qui ita

cor

A cor veſtrum ſua pietate regit, vt ſicut fidem rectam tribuit, ita quoque placita ſibi vos ſemper operari concedit. Non enim, excellentiſſima filia, de ſanguine, qui ab vtraque parte fundendus fuerat, paruam te credas acquiſiſſe mercedem. Ex qua re voluntati veſtræ gratias referentes, Dei noſtri miſericordiam deprecamur, vt bonorum vobis vicem in corpore & anima, hic & in futuro compenſet. Salutantes vos preterea dilectione hortamur, vt apud excellentiſſimum coniugem veſtrum illa agatis, quatinus Chriſtianæ reipublicæ ſocietatem non renuat. Nam ſicut & vos ſcire credimus, multis modis eſt vtile, ſi ſe ad eius amicitiam conferre voluerit. Vos ergo more veſtro quæ ad gratiam partium pertinent ſemper ſtudete, atque vbi cauſa mercedis ſe dederit, elaborate, vt bona veſtra amplius ante omnipotentis Dei oculos commendetis.

CAP. X.

Gregorius Agilulfo regi Langobardorum. Gratias excellentiæ veſtræ refero, quia petitionem noſtram audien-
B tes, pacem quam viriſque eſſe partibus credebamus profuturam, ſicut de vobis confidentiam habuimus, ordinaſtis. ex qua re excellentiæ veſtræ prudentiam & bonitatem valde laudamus, quia pacem diligendo, Deum vos, qui auctor eſt eius, amare monſtraſtis. Nam (ſi quod abſit) facta non fuiſſet, quid agi debuit, niſi vt cum peccato & periculo partium, miſerorum ruſticorum ſanguis, quorum labor vtriſque proficit, funderetur. Sed vt prodeſſe nobis eandem pacem quemadmodum à nobis facta eſt, ſentiamus, paterna caritate vos ſalutantes petimus, vt quotiens occaſio ſe dederit, ducibus veſtris per diuerſa loca, & maxime in his partibus conſtitutis, veſtris præcipiatis exemplis, vt hanc pacem ſicut promiſſum eſt pure cuſtodiant, & occaſiones ſibi aliquas non quærant, vnde aut contentio quædam aut ingratitudo naſcatur, quatinus voluntati veſtræ gratias agere valeamus. Latores vero præſentium literarum, ſicut reuera homines veſtros, in eo quo decuit affectu ſuſcepimus, quia iuſtum fuit, vt viros ſapientes, & qui pacem factam Deo propitio nunciarunt, cum caritate & ſuſcipere & dimittere deberemus.

C

IV. CAP. XI.

Inter hæc ſequenti menſe Ianuario, apparuit ſtella cometa mane & veſpere per totum menſem. Eo quoque temporis menſe defunctus eſt Ioannes Archiepiſcopus Rauēnæ, cuius in locum Marianus ciuis Romanus ſubſtitutus eſt. Euin quoque duce in Tridento mortuo, datus eſt eidem loco dux Gaidoaldus vir bonus, ac fide catholicus. Hiſdem ipſis diebus Baioarii vſq; ad duo millia virorum ſuper Sclauos irruunt, ſuperueniente Cacano omnes interficiuntur. Tunc primum caballi ſiluatici & bubali in Italiam delati, Italiæ populis miracula fuerunt.

CAP. XII.

Hac etiam tempeſtate Childebertus rex Francorum ætatis anno vigeſimo quinto cum vxore propria, ſicut fertur, vi veneni extinguitur. Huni quoq;, qui & Auares dicuntur, à Pannonio in Turingiam ingreſſi, bella grauiſſima cum Francis geſſerunt. Brunichildis tunc regina cum nepotibus
D adhuc puerulis Theudeberto & Theuderico regebat Gallias, à quibus accepta Huni pecunia, reuertuntur ad propria. Mortuus quoque eſt Gunthrannus rex Francorum, regnumque illius Brunichildis regina ſuſcepit, cum nepotibus adhuc paruulis filiis Childeberti.

CAP. XIII.

Per id tempus Cacanus rex Hunorum legatos ad Agilulfum Mediolanum mittens, pacem cum eo fecit. Romanus quoque Patricius moritur, cui Gallicinus ſucceſſit, & cum Agilulfo rege pacis concordiam iniit.

CAP. XIV.

Hoc etiam tempore Agilolfus cum Theuderico rege Francorum pacem perpetuam fecit. Poſt hæc Agilulfus rex rebellantem ſibi Zangrulfum Veronenſium ducem extin- E
xit. Gaidulfum quoque Pergamenſem ducem, cui iam bis pepercerat, peremit: pari etiam modo & Warnecautium apud Ticinum occidit.

CAP. XV.

Subſequenti tempore rurſus Rauennam, & eos qui circa oram maris erant, peſtis grauiſſima vaſtauit. Sequenti quoque anno mortalitas valida populos Veronenſium attriuit.

CAP. XVI.

Tunc etiam ſignum ſanguineum in cœlo apparuiſſe viſum eſt, & quaſi haſtæ ſanguineæ, & lux clariſſima per totam noctem. Theudibertus rex Francorum eo tempore cum Clothario patruele ſuo bellum gerens, eius exercitum vehementer afflixit.

CAP. XVII. V.

Sequenti anno Ariulfus dux qui Faroaldo apud Spoletum ſucceſſerat, moritur. Hic Ariulfus cum bellum contra Romanos in Camerino geſſiſſet, victoriamque patraſſet,
requirere à ſuis hominibus cœpit, quis vir ille fuerit, quem F
ipſe in illo bello quod geſſerat tam ſtrenue pugnantem vidiſſet. Cui cum ſui viri reſponderent, ſe ibi nullum aliquem fortius facientem quam ipſum ducem vidiſſe; ille ait: Certe multum & per omnia me meliorem ibi alium vidi, qui quotiens me aduerſę partis aliquis percutere voluit, ille vir ſtrenuus me ſemper ſuo clypeo protexit. Cumq; dux ipſe prope Spoletū, vbi baſilica beati martyris Sabini ſita eſt, in qua eiuſdem venerabile corpus quieſcit. aduenisſet, interrogauit cuius hæc tam ampla domus eſſet. Reſponſum eſt ei à viris fidelibus, Sabinum ibi martyrem requieſcere, quem Chriſtiani quotiens in bellum contra hoſtes irent, ſolitum haberēt in ſuum auxilium inuocare: Ariulfus vero cum adhuc eſſet gentilis, ita reſpondit: Qui poteſt fieri vt homo mortuus aliquod viuenti auxilium præſtet? Qui cum hoc dixiſſet, equo deſiliens, eandem baſilicam conſpecturus intrauit. Tunc aliis orantibus, ipſe picturas eiuſdem baſilicæ mirari cœpit. Qui cum figuram beati martyris Sabini depictam conſpexiſſet, mox cum iuramento affirmauit dicens, alem omnino eum virum, qui ſe in bello protexerat, formam habitumque habuiſſe. Tunc intellectum eſt beatum
martyrem Sabinum eidem in prælio adiutorium contuliſ- G
ſe. Igitur mortuo Ariulfo, duo filii Faroaldi ſuperioris ducis inter ſe propter ducatum decertantes, vnius ex ipſis quicum victoriam adeptus eſſet, nomine Theudelapius, ducatum ſuſcepit.

CAP. XVIII.

Circa hæc tempora cœnobium beati Benedicti patris VI.
quod in caſtro Caſſino ſitum eſt, à Lāgobardis noctu inuaditur. Qui vniuerſa diripientes, ne vnum quidem de monachis tenere potuerunt, vt prophetia venerabilis Benedicti patris, quam longe ante præuiderat, compleretur, qua dixit, Vix apud Deum obtinere potui, vt ex hoc loco mihi animæ concederentur. Fugientes quoq; ex eodem loco monachi Romam petierunt, ſecum codicem ſanctæ regulæ, quam præfatus pater compoſuerat, & quædam alia ſcripta, nec non pondus panis & menſuram vini, & quicquid ex ſupellectili ſubripere poterant, deferentes. Cæterum poſt beatum Benedictum Conſtantinus, poſt hunc Simplicius, poſt quem Vitalis, ad extremum Bonitus congregationem ipſam rexit, ſub quo hæc deſtructio facta eſt.

CAP. XIX. H

Mortuo igitur Zottone Beneuentanorū duce, Arigis in loco ipſius à rege Agilulfo miſſus ſucceſſit, qui ortus in Foroiulii fuerat, & Giſulfi Foroiuliani ducis filios educarat, eidemque Giſulfo conſanguineus erat. Ad hunc Arigis extat epiſtola beati Gregorii Papæ in hunc modum directa.

CAP. XX.

Gregorius Arigis Duci. Quia ſic de gloria veſtra ſicut reuera de filio noſtro confidimus, petere à vobis aliqua fiducialiter prouocamur, arbitrantes quod minime nos patiamini contriſtare, maxime in tali re vnde veſtra anima multum poterit adiuuari. Indicamus autem propter eccleſias beatorum Petri ac Pauli, aliquātas nobis trabes neceſſarias

A esse, & ideo Sabino Subdiacono nostro iniunximus de partibus Briccorum aliquantas incidere, & vt vsque ad mare in locum aptum trahere debeat. Et quia in hac re solatiis indiget, salutantes gloriam vestram paterna caritate petimus, vt actionariis vestris qui in loco sunt deputetis, vt homines qui sub eis sunt, cum bobus suis in eius transmittere solatiũ debeant, quatinus vobis concurrentibus, melius quod ei iniunximus possit perficere. Nos enim promittimus quia dum res perfecta fuerit, dignum vobis xeninm, quod non sit iniuriosum, transmittemus. Nam scimus nos considerare, & filiis nostris qui bonam nobis voluntatem exhibent, respondere. Vnde iterum petimus gloriose fili, vt ita facere debeatis, vt & nos possimus vobis esse ꝓ præstito beneficio debitores & vos mercedé pro Sanctorũ Ecclesiis habeatis.

VII.

CAP. XXI.

His diebus capta est filia regis Agilulfi, cum viro suo Godescalco nomine de ciuitate Parmensi, ab exercitu Gallicini patricii; & ad vrbé Rauennatium sunt deducti. Hoc quoque tempore misit Agilulfus rex Cacano regi Auarorum artifices ad faciendas naues, cum quibus isdem Cacanus insulam quandam in Thracia expugnauit.

B

CAP. XXII.

Per idem quoq; tempus Theudelinda regina basilicam beati Ioannis baptistæ, quam in Modicia construxerat, qui locus supra Mediolanum duodecim milibus abest, dedicauit, multisque ornamentis auri argentique decorauit, prædiisq; sufficienter ditauit. Quo in loco etiam Theudericus quondam Gothorum rex palatium construxit pro eo quod æstiuo tempore locus ipse, vtpote vicinus Alpibus, temperatus ac salubris existit.

CAP. XXIII.

Ibi etiam præfata regina suum palatium condit, in quo aliquid & de Langobardorum gestis depingi fecit. In qua pictura manifeste ostenditur, quomodo Langobardi eo tempore comam capitis tondebant, vel qualis illis vestitus, qualisue habitus erat. Siquidem ceruicem vsque ad occipitium radentes nudabant, capillos à facie vsq; ad os dimissos habentes, quos in vtramque partem in fontis discrimine diuidebãt. Vestiméta vero eis erant laxa & maxime linea, qualia Angli-saxones habere solent, ornata institis latiorib. vario colore contextis. Calcei vero eis erant vsq; ad summũ pollicem pene aperti, & alternatim laqueis corigiarum retenti. Postea vero cœperunt hosis vti, super quas equitantes tubrugos birreos mittebant. sed hoc de Romanorum consuetudine traxerunt.

C

VIII.

CAP. XXIV.

Vsque ad hæc tempora Patauium ciuitas fortissime militibus repugnantibus Langobardis rebellauit. Sed tandem iniecto igne tota flammis vorantibus concremata est, & iussu regis Agilulfi ad solum vsque destructa est: milites tamen qui in ea fuerant Rauennam remeare permissi sunt.

CAP. XXV.

Hac tempestate Agilulfi legati regressi à Cacano, pacem perpetuam factam cum Auaribus nuntiarunt. Legatus quoque Cacani cum eis adueniens, ad Gallias perrexit, denuntians Francorum regibus, vt sicut cum Auaribus, ita pacem habeant cum Langobardis. Inter hęc Langobardi cum Auaribus & Sclauis, Histrorum fines ingressi, vniuersa ignibus & rapinis vastauerunt.

D

CAP. XXVI.

Agilulfo quoque regi tunc nascitur filius de Theudelinda regina, in Modiciæ palatio, q Adaloaldus est appellatus. Sequenti tempore, Langobardi castrum montis Silicis inuaserunt. Per idem tempus repulso apud Rauennã Gallicino, rediit Smaragdus, qui prius fuerat Rauennę patricius.

CAP. XXVII.

Igitur Mauritius Augustus postquam vno & viginti annis rexit imperium cũ filiis Theodosio, & Tiberio, & Constantino à Foca, qui fuit strator Prisci Patricii occiditur. Fuit autem vtilis republ. Nam sæpe contra hostes dimicans, victoriam obtinuit. Huni quoque, qui & Auares appellantur, eius virtute deuicti sunt.

E

CAP. XXVIII.

Hoc anno Gaidoaldus dux de Tridento, & Gisulfus de Foroiulii, cum antea à regis Agilulfi societate discordarét, ab eo in pace recepti sunt. Tunc etiam baptizatus est prænominatus puer Adaloaldus, filius Agilulfi regis, in sancto Ioanne in Modicia, & susceptus de fonte est à Secundo seruo Christi de Tridento, cuius sæpe fecimus métionem. Fuit autem festi Paschalis dies eo tempore septimo Idus Aprilis.

IX.

CAP. XXIX.

Erat autem iis diebus adhuc discordia Langobardis cum Romanis propter captiuitatem filiæ regis. Qua de causa Agilulfus rex egressus Mediolano mense Iulio, obsedit ciuitatem Cremonensem cum Sclauis, quos ei Cacanus rex Auarorum in solatium miserat, & cepit eam duodecimo Kalendas Septembris, & ad solum vsq: destruxit. Pari etiam modo expugnauit Mantuam, & interruptis muris eius cum arietibus, dans veniam militibus qui erant in ea reuertendi Rauennam ingressusque in eam die Iduum Septembrium. Tunc etiam partibus Langobardorum se tradidit castrum quod Vulturina vocatur. Milites vero Brexillum oppidum igni cremantes fugerũt. His ita patratis reddita est filia regis à Smaragdo Patricio, cum viro & filiis, ac rebus cunctis. factaque est pax mense nono, vsq; ad Kalendas Aprilis, indictione octaua Filia vero regis mox à Rauenna Parmam rediit, & ob difficultatem partus periclitata, statim defuncta est. Hoc anno Theudebertus & Theudericus reges Fracorum, aduersus Clotharinm patruum suum dimicarunt, in quo certamine ex vtraque parte multa milia ceciderunt.

F

CAP. XXX.

Tunc etiam beatus Gregorius migrauit ad Christum, cum iam Focas per indictionem octauam anno regnaret secundo. Cuius in locum ad Apostolatus officium Sabinian' est ordinatus. Fuit autem tunc hyems frigida nimis, & mortuæ sunt vites pene in omnibus locis. Messes quoq; partim vastatæ sunt à muribus, partim percussæ vredine euanuerũt. Debuit etenim tunc mundus famem sitimque pati, quando decedente tanto doctore, animas hominum spiritalis alimoniæ penuria, sitisque ariditas inuasit. Libet me sane pauca de eiusdem beati Gregorii Papæ scriptis, quandam Epistolam huic opusculo inserere, vt possit liquidius agnosci, quam humilis iste vir fuerit, quantæque innocentiæ & sanctitatis. Hic denique cum accusatus apud Mauritium Augustum eiusque filios fuisset, quod Malcum quendam Episcopum in custodia pro solidis occidisset, scribens pro hac re Epistolam Sabiniano suo apocrisiario, qui erat apud Cõstantinopolim, inter cætera sic ait. Vnum est quod breuiter suggeras serenissimis dominis nostris, quia si ego seruus eorum in mortem Langobardorum me miscere voluissem, hodie Langobardorum gens, nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione diuisa esset. sed quia Deum timeo, in morté cuiuslibet hominis me miscere formido. Malcus autem isdem Episcopus neque in custodia fuit, neque in aliqua afflictione, sed die qua causam dixit, & abductus est, nesciente me, à Bonifacio notario in domum eius ductus est, ibique prandidit & honoratus est ab eo, & nocte subito mortuus est. Ecce quantæ humilitatis vir iste fuit, qui cum esset summus Dei Pontifex, se seruum hominum nominauit? ecce quantæ innocentiæ qui nec in morte Langobardorum, qui vtique & increduli erant, & omnia deuastabant, sese voluit admiscere.

G

H

CAP. XXXI.

X.

Igitur sequenti æstate mense Iulio leuatus est Adaloaldus rex super Langobardos apud Mediolanum in Circo, in præsentia patris sui Agilulfi regis, astantibus legatis Theudeberti regis Francorum, & disponsata est eidem regio puero filia regis Theudeberti, & firmata est pax perpetua cum Francis.

CAP. XXXII.

Eodem tempore Francis cum Saxonibus pugnantibus magna strages ab vtrisque partibus facta est. Apud Ticinum

quoque

A quoque in basilica beati Petri Apostoli, Petrus cantor fulmine ictus.

CAP. XXXIII.

Sequenti denique mense Nouembrio, rex Agilulfus pacem fecit cum Smaragdo Patricio in annum vnum, accipiēs à Romanis duodecim millia solidorū. Ciuitates quoq; Tusciæ, hoc est Balneum regis, & vrbs vetus à Langobardis inuasæ sunt. Tunc etiam mense Aprili & Maio, apparuit in cęlo stella quam Cometem dicūt. Dehinc Agilulfus rex iterum fecit pacem cum Romanis tribus annis.

CAP. XXXIV.

His diebus defuncto Seuero Patriarcha, ordinatur Iohannes Abbas Patriarcha in Aquileia vetere, cum consensu regis & Gisulfi ducis. In Grados quoque ordinatus est Romanis Candidianus antistes. Rursum mense Nouembrio & Decēbrio, stella Cometes apparuit. Candidiano quoque defuncto apud Grados ordinatur Patriarcha Epiphanius, qui fuerat primicerius notariorum ab Episcopis qui erant
B sub Romanis; & ex illo tēpore cœperūt duo esse Patriarchę.

CAP. XXXV.

Hac ætate Ioannes Consinus inuasit Neapolim, quem de eadem ciuitate non multos post dies Eleutherius patricius expulit, eumque interfecit. Post hæc isdem Eleutherius Patricius eunuchus imperij iura suscepit. Qui dum à Rauenna Romam pergeret, in castro Luceolis à militibus interfectus est, caputq; eius Constantinopolim Imperatori delatum est.

XI. CAP. XXXVI.

Hac etiam tempestate misit rex Agilulfus Stabilicianū notarium suum Constantinopolim ad Focam Imperatorem. Qui rediēs cū legatis Imperatoris, facta pace annuali, Agilulfo regi iidem legati imperialia munera obtulere.

CAP. XXXVII.

Focas igitur, vt præmissum est extincto Mauricio eius-
C que filiis, Romanorum regnum inuadens, per octo annorum curricula principatus est. Hic rogante Papa Bonifacio statuit sedē Romanæ & Apostolicæ ecclesiæ caput esse omnium Ecclesiarum, quia ecclesia Constantinopolitana, primam se omnium ecclesiarum scribebat. Idem alio Papa Bonifacio petente iussit in veteri fano, quod Pantheon vocabant, ablatis idololatriæ sordibus, ecclesiam beatæ semper virginis Mariæ, & omnium martyrū fieri, vt vbi quondam omniū non deorum sed dæmonum cultus erat, ibi deinceps omnium fieret memoria sanctorum. Huius tempore Prasini & Veneti per Orientem & Ægyptum ciuile bellum faciunt, ac se mutua cæde prosternunt. Persæ quoque aduersus rempublicam grauissima bella gerentes, multas Romanorum prouincias, & ipsam Hierosolymā auferunt; & destruentes ecclesias, sancta quoque profanantes, inter ornamenta locorum sanctorum, etiam vexillum dominicæ crucis abducunt. Contra hunc Focam Eraclianus qui Africam regebat, rebellauit, atque cum exercitu veniens, eum regno vitaque priuauit: remque publicam Romanam, eiusdem filius Eraclius suscepit regendam.

D XII. CAP. XXXVIII.

Circa hæc tempora rex Auarorum, quē sua lingua Cacanum appellant, cum innumerabili multitudine veniens, Venetiarum fines ingressus est. Huic Gisulfus Foroiulianus dux cum Langobardis quos habere poterat audacter occurrit. Sed quamuis forti animositate contra immensam multitudinem bellum cum paucis gereret, vndique tamen circumseptus cum omnibus suis pene extinctus est. Vxor vero eiusdem Gisulfi, nomine Romilda, cum Langobardis qui euaserant, siue eorum vxoribus & filiis qui in bello perierant, intra murorū Foroiuliani castri muniuit septa. Huic erant filij Taso & Caco, iam adolescentes, Radoaldus vero & Grimoaldus, adhuc in puerili ætate erant constituti. Habebat vero & filias quatuor, quarum vna Appa, alia Gaila vocabatur, duarum vero nomina non tenemus. Cōmunierant se quoq; Langobardi & in reliquis castris, quæ his vicina erant, hoc est in Cormones, Nomaso, Osopo, Artenia Reunia, Glemona, vel etiam in Ibligine, cuius positio omnino inexpugnabilis existit. Pari etiam modo, & in reliquis castellis, ne Hunis, hoc est Auaribus præda fierent, se communiere. Auares vero per omnes Foroiulianorū fines discurrentes, omnia incendiis & rapinis vastantes, Foroiulianum oppidum obsidione claudunt & totis viribus expugnare moliuntur. Horum rex id est Cacanus, dum circa muros armatus cum magno equitatu perambularet, vt qua ex parte vrbē facilius expugnare posset, inquireret, hunc Romilda de muris prospiciens, cū eum cerneret iuuenili ætate florentem, meretrix nefaria concupiuit, eiq; mox per nuntium mandauit, vt si se in matrimonium sumeret, ipsa eidem ciuitatem cum omnibus qui aderant traderet. Quod rex barbarus audiens, eidem malignitatis dolo quod mandauerat se facturum promisit, eamque in matrimoniū spopondit accipere. Illa vero nihil morata, portas Foroiuliēsis castri aperuit, & ad suam cunctorumque qui aderant perniciem hostem introduxit: Ingressi vero Auares cum rege suo Forum-iulij, vniuersa quæ inuenire poterāt, rapinis diripiunt: Ipsamque vrbem flammis cōcremantes, vniuersos quos repperant captiuos abducunt, fallaciter tamen eis promittentes, quod eos vnde digressi fuerāt, Pannoniæ in finibus collocarent. Qui cum patriam reuertentes, & ad campum quem sacrum nominant peruenissent, omnes qui iam in maiori ætate constituti erant Langobardos, perimere gladio statuunt: mulieres vero & paruulos captiuitatis sorte diuidunt. Taso vero & Caco seu Rodoaldus filij Gisulfi & Romildæ, cum hanc Auarorū malitiam cognouissent, statim ascensis equis fugam arripiunt. E quibus vnus Grimoaldum puerulum fratrem suum, dum existimaret vtpote paruulum super equum currentē se tenere non posse, melius ducens eundem gladio perimere, quam captiuitatis iugū sustinere, eum occidere voluit. Cū igitur vt eum percuteret lanceam eleuasset, puer lacrimans exclamauit, dicens: Noli me pungere, quia possum me super equum tenere. Qui iniecta manu eum per brachium apprehendens, super nudum equi dorsum posuit, eundemq; vt se cōtineret hortatus est. Puer vero frenum equi manu arripiens, fugientes germanos & ipse secutus est. Quo cōperto Auares, mox ascensis equis eos persecuti sunt, & reliquis veloci fuga euadentibus, Grimoaldus puerulus, ab vno eorum qui velocius cucurrerat capitur, nec tamen eum suus comprehensor gladio ferire propter paruitatem ætatis dignatus est, sed sibi eundem potius seruiturum reseruauit. Cumq; eum ad castra reuertens apprehenso eiusdem equi freno reduceret, deq; tā nobili præda exultaret, (erat enim ipse puerulus eleganti forma, micantibus oculis, lacteo crine perfusus,) qui cum se captiuum trahi doleret, ingentes animos angusto in pectore versans, ensem qualem in illa ætate habere poterat vagina exemit, seque trahentē Auarem, quantulo annisu valuit, capitis in vertice percussit. Moxq; ad cerebrum ictus perueniens, hostis ab equo deiectus est. Puer vero Grimoaldus verso equo fugam lætabundus arripiens, tandem fratribus iunctus est, eisque liberatione sui nuntiata, insuper hostis interitu, inæstimabile gaudium fecit. Auares vero omnes Langobardos, qui iā in virili ætate erant, gladio perimunt, mulieres vero & paruulos captiuitatis iugo abducunt. Romildam vero, quæ totius malitiæ caput extitit, rex Auarum propter iusiurandum sicut ei spopōderat nocte vna quasi in matrimonio habuit, nouissime vero duodecim Auaribus tradidit, qui eam per totam noctem vicibus sibi succedētes libidine vexarent. Postmodum quoq; palū in medio campo cōfigi præcipiens, eandē in eius acumine inseri mandauit, hæc insuper exprobrando inquiens, talem te dignum est maritum habere. Igitur dira proditrix patriæ, tali exitio periit, quæ amplius suæ libidini, quam ciuium & consanguineorum saluti prospexit. Filiæ vero eius non matris libidinē secutæ, sed castitatis amori studentes, ne ab Auaribus contaminarentur, crudorum, pullorum carnes sibi inter mammas sub fascia posuerunt, quæ ex calore putrefactæ odorē fœtidū exhalabant. Cumq; eas vellent Auares contingere, non sustinentes fœtorem, putabant eas naturaliter ita fœtere, procul ab eis cum exe-

A cratione recedentes, atque dicentes, omnes Langobardas fœtidas esse. Hac igitur arte Auarum libidinem puellæ nobiles euadentes, & ipsæ castæ seruatæ sunt, & vtile seruandę castitatis, si quid tale feminis contigerit, mandauerunt exemplum. Quæ postea per diuersas regiones venūdatæ, iuxta nobilitatem suam dignis sunt nuptiis potitæ. Nam vna earum Alamannorum regi, alia vero dicitur Baioariorum principi nupsisse.

XIII. CAP. XXXIX.

Exigit vero locus, postposita generali historia, pauca etiam priuatim de mea qui hæc scribo genealogia retexere, & quia res ita postulat, paulo superius narrationis ordinem replicare. Eo denique tempore quo Langobardorum gens de Pannoniis ad Italiam venit, Leuphis meus abauus, ex eodem Langobardorum genere cum eis pariter aduentauit. Qui postquam aliquot annos in Italia vixit, diem claudens extremum, quinque ex se genitos filios adhuc paruulos reliquit, quos tempestas ista captiuitatis, de qua nunc diximus, comprehendens, omnes ex castro Foroiuliensi, in Auarum patriam exules deduxit. B Qui cum per multos annos in eadem regione captiuitatis miseriam sustinuissent, & iam ad virilem peruenissent ætatem, ceteris quatuor, quorum nomina non retinemus, in captiuitatis angustia persistentibus, quintus eorum germanus, nomine Lupicis, qui noster postea proauus extitit, inspirante sibi (vt credimus) misericordiæ autore, captiuitatis iugum abiicere statuit, & ad Italiam, quo gentem Langobardorum residere meminerat, tendere, atque ad libertatis iura studuit repedare. Qui cum iter aggressus fugam arripuisset, tantum pharetram, & arcum, & aliquantulum cibi propter viaticum gerens, nesciretque omnino quo pergeret, ei lupus adueniens comes itineris & ductor factus est. Qui cum ante eum pergeret, & frequenter post se respiceret, & cum stante subsisteret, atque cum pergente præiret, intellexit sibi eum diuinitus datum esse, vt ei iter quod nesciebat ostenderet. Cumque per aliquot dies per montium solitudines hoc modo pergeret, panis eidem viatori, quem exiguum habuerat, omnino defecit. Qui cū ieiunans iter carperet, & iam fame tabefactus defecisset, tetendit arcum suum, & eundem lupum, vt eum C in cibum sumere posset sagitta interficere voluit. Sed lupus ictum ferientis præcauens, ab eius visione elapsus est. Ipse autem recedente eodem lupo nesciens quo pergeret, insuper famis penuria nimium debilis effectus, cum iam de vita desperaret, sese in terram proiciens obdormiuit, videtque quendam virum in somnis talia sibi verba dicentem: Surge qui dormis: arripe viam in hanc partem contra quam pedes tenes; illac etenim est Italia, ad quam tendis. Qui statim surgens, in illam partem quam in somnis audierat pergere cœpit: nec mora, ad habitaculum hominum peruenit. Erat enim Sclauorum habitatio in illis locis. Quem cum vna mulier iam vetula vidisset, statim intellexit eum fugitiuum esse, & famis penuria laborare. Ducta autem misericordia super eum, abscondit eum in domo sua, & secreto paulatim ei victum ministrauit, ne si ei vsque ad saturitatem alimoniam præberet, eius vitam funditus extingueret. Denique sic competenter ei pastum præbuit, quousque ipse recuperatus vires accipere potuisset. Cumque eum iam validum ad iter faciendum vidisset, datis ei cibariis, ad quam partem tendere deberet, admonuit. D Qui post aliquot dies Italiam ingressus, ad domum in qua ortus fuerat peruenit. Quæ ita deserta erat, vt non solum tectum non haberet, sed etiam rubis & sentibus plena esset. Quibus ille succisis, intra eosdem parietes vastam ornum reperiens, in hac suam pharetram suspendit. Qui postea consanguineorum & amicorum suorum muneribus ditatus, & domum reædificauit, & vxorem duxit, sed nihil de rebus quas genitor suus habuerat, exclusus iam ab iis qui eas inuaserant longa & diuturna possessione, conquirere potuit. Iste, vt iam superius præmisi, extitit meus proauus. Hic etenim genuit auum meum Arichim, Arichis vero patrem meum Warnefrid, Warnefrid ex Theudelinda coniuge sua genuit me Paulum, meumque germanum Arichim, qui nostrum auum cognomine retulit. His paucis de propriæ genealogiæ serie delibatis, nunc generalis historiæ reuertamur ad tramitem.

CAP. XL. E XIV.

Mortuo, vt diximus, Gisulfo Foroiuliensi duce, Taso & Cacco filii eius eundem ducatum regendum susceperunt. Hi suo tempore Sclauorum regionem quæ Zellia appellatur, vsque ad locum qui Medaria dicitur, possederunt. Vnde vsque ad tempora Ratchis ducis, iidem Sclaui pensionem Foroiulianis ducibus persoluerunt. Hos duos fratres Gregorius Patricius Romanorum in ciuitate Opitergio dolosa fraude peremit. Nam promittens Tasoni vt ei barbam sicut moris est incideret, eumque sibi filium faceret, ipse Taso cum Caccone germano suo & electis iuuenibus ad eundem Gregorium nihil mali metuens aduenit. Qui mox cū Opitergium cum suis esset ingressus, statim idem Patricius ciuitatis portas cludi præcepit, & armatos milites super Tasonem eiusque socios misit. Quod Taso cum suis comperiens, audacter se ad prælium præparauit, vltimumque sibi data pace valedicentes, per singulas ciuitatis plateas hac illacque dispersi, quoscunque obuios habere poterant trucidātes, cum magnam stragem de Romanis fecissent, ad extremum etiam ipsi perempti sunt. Gregorius vero Patricius F propter iusiurandum quod dederat, caput Tasonis sibi deferri iubens, eius barbā sicut promiserat periurus abscidit.

CAP. XLI.

His ita peremptis, dux Foroiulianus Grasulfus Gisulfi germanus constituitur. Radoaldus vero & Grimoaldus, despectui ducentes sub patrui sui Grasulfi potestate degere, cū essent iam prope iuuenilem ætatem, ascensa nauicula remigantes ad Beneuēti fines perueniūt. Exinde ad Arichim Beneuentanorum ducem, suum quondam pædagogum, properantes, ab eo gratissime suscepti & filiorum loco sunt habiti. His temporibus mortuo Tassilone duce Baioariorum, filius eius Garibaldus, in Agunto à Sclauis deuictus est, & Baioariorum termini deprædantur. Resumptis tamen Baioarii viribus, & prædas ab hostibus excutiunt, & hostes de suis finibus pepulerunt.

CAP. XLII.

G Rex vero Agilulfus pacem cum Imperatore in annum vnum, itemque in alterum faciens, cum Francis quoque iterato pacem renouat. Hoc nihilominus anno Sclaui Histriam interfectis militibus lachrimabiliter deprædati sunt. Sequenti quoque mense Martio defunctus est apud Tridētum Secundus seruus Christi, de quo sepe iam diximus, qui vsque ad sua tempora succinctam de Langobardorum gestis composuit historiolam. Eo tempore rex Agilulfus cum imperatore iterato pacem composuit. Occisus quoque est his diebus Theudebertus rex Francorum, & facta est pugna grauissima inter eos: Gundualdus etiam Theudelindæ reginæ germanus, qui erat dux in ciuitate Astensi, nemine sciente auctorem mortis ipsius, hoc ipso in tempore sagitta ictus interiit.

CAP. XLIII.

Igitur Agilulfus rex, qui & Ago est appellatus, postquā viginti & quinque annos regnauerat, diem clausit extremum, relicto in regno filio suo Adaloaldo admodum puero, cum Theudelinda matre. Sub his ecclesiæ rectauratæ sunt, & multæ dationes per loca venerabilia largitæ. Sed cum Adaloaldus euersa mente insaniret, postquam cum matre decem regnauerat annis, de regno eiectus est, & à Langobardis in eius loco Arioaldus substitutus est. De cuius regis gestis, ad nostram notitiam minime aliquid peruenit. Circa hæc tempora beatus Columbanus ex Scotorum genere oriundus, postquam in Gallia in loco qui Luxouius dicitur, monasteriū construxerat, in Italiā veniens à Langobardorum rege gratanter exceptus est, cœnobiumq; quod Bobium appellatur, in Alpibus Cottiis ædificauit, quod quadraginta milibus ab vrbe diuiditur Ticinensi. Quo in loco & multæ possessiones à singulis principib. siue Langobardis largitæ sunt, & magna ibi facta est congregatio monachorum. XV.

CAP. XLIV.

H Igitur Arioaldus postquam super Langobardos duodecim annis regnum tenuit, ab hac luce subtractus est. Lāgobardorum regnum Rothari genere Arodus suscepit. Fuit

autem

A autem viribus fortis, & iustitiæ tramitem sequens, sed tamen fidei Christianæ non rectã lineam tenẽs, Arrianæ hæreseos perfidia maculatus est. Siquidem Arriani minorem patre filium, spiritum quoque sanctum minorem patre & filio suam ad perniciem dicunt. Nos aũt Catholici patrem & filium & spiritum sanctum, in tribus personis vnum & verum Deum, æquali potentia eademque gloria confitemur. Huius temporibus pene per omnes ciuitates regni eius duo Episcopi erant, vnus Catholicus, & alter Arrianus. In ciuitate quoque Ticinensi vsque nunc ostenditur, vbi Arrianus Episcopus, apud basilicam Sancti Eusebij residens, baptisterium habuit, cum tamen ecclesiæ catholicæ alius Episcopus præsideret. Qui tamen Arrianus Episcopus, qui in eadem ciuitate fuit Anastasius nomine, ad fidem catholicam conuersus Christi postea ecclesiam rexit. Hic Rothari rex, Langobardorum leges, quas sola memoria & vsu retinebant, scriptorum serie composuit, codicemque ipsum edictum appellari præcepit. Erat autem iam ex quo Langobardi in Italiã venerant, annus septuagesimus septi-
B mus, sicut idem rex in sui edicti testatus est prologo.

CAP. XLV.

Ad hunc regem Arichis dux Beneuenti filium suũ Aionem direxit. Qui cum Rauennam venisset, Ticinum pergens, ibi ei Romanorum malitia talis potio data est, quæ eum mente excedere faceret: atq; ex eo tempore nunquam pleni sanique sensus fuit. Igitur cum dux Arichis, huius de quo diximus pater, iam maturus annis ad diem vltimum propinquasset, sciens filium suum Aionem non recti esse sensus, Radoaldum & Grimoaldum iam florem iuuentutis habentes, quasi proprios filios Langobardis qui aderant commendauit; eisque dixit, quod melius eos regere isti, quam Aio filius suus posset.

CAP. XLVI.

Defuncto ergo Arichis, qui ducatum quinquaginta tenuerat annis, Aio eius filius Samnitum ductor effectus est, cui tamen Radoaldus & Gimoaldus, sicut seniori fratri & domino, per omnia paruerunt. Qui Aio cum anno & mensibus quinque Beneuentanum ducatum regeret, venientes
C Sclaui cum multitudine nauium longe à ciuitate Seponto castra posuerunt: Qui occultas foueas circa sua castra facientes, cum Aio super eos absentibus Radoaldo & Grimoaldo venisset, eosque debellare vellet, equus eius in vnã eisdem foueis cecidit, atque irruentibus super eum Sclauis, simul cum aliquantis viris extinctus est. Quod cum Radoaldo nuntiatum fuisset, cito veniens, eisdem Sclauis propria illorum lingua locutus est. Cumque propter hoc segniores ad bellum reddidisset, mox super eos irruens, magnaque strage eos prosternens, & Aionis mortem vltus est, & de illis finibus eos qui remanserant hostes fugam pe-
XVI. tere coegit.

CAP. XLVII.

Igitur Rothari rex, Romanorum ciuitates ab vrbe Tusciæ Lunense vniuersas quæ in littore maris sitæ sunt, vsque ad Francorum fines cœpit. Opitergium quoque ciuitatem inter Taruisium & Foroiulij positam, Pari modo expugnauit & diruit. Cum Rauẽnatibus & Romanis bellum gessit, ad fluuium Aemiliæ, quod Scultenna dicitur: in quo bello à parte Romanorum reliquis terga dantibus, octo milia ce-
D ciderunt. Eo tẽpore magnus Romæ terræ motus factus est, magnaque fuit inundatio aquarum. Post hæc fuit clades scabierum, ita vt nullus potuisset mortuum suum agnoscere propter nimiũ inflationis tumorem. Apud Beneuentum vero mortuo Radoaldo duce, qui ducatum quinque rexerat annis, Grimoaldus eius germanus dux effectus est, gubernauitq; ducatum Samnitium annis viginti & quinque. Hic de captiua puella, sed tamen nobili, cuius nomen Itta fuit, Romualdum filium & duas filias genuit. Qui cum esset vir bellicosissimus, & vbique insignis, venientibus eo tempore Græcis, vt oraculum sancti Michaëlis Archangeli in monte Gargano situm deprædarentur, Grimoaldus super eos cum exercitu veniens, vltima eos cæde prostrauit.

CAP. XLVIII.

At vero rex Rothari postquam annos sedecim & menses
E quatuor regnum tenuerat, vita decedens, Langobardorum regnum Rodoaldo suo filio reliquit. Hic cum iuxta basilicã beati Iohannis baptistæ fuisset humatus, post aliquantum tempus quidam iniqua cupiditate succensus, eius sepulchrum noctu aperuit, & quicquid in ornamentis eius corporis reperit, abstulit. Cui beatus Iohannes per visionẽ apparens, eũ vehementer exterruit, eique dixit: Cur ausus es corpus istius hominis contingere? fuerit licet nõ recte credens, tamen mihi se commendauit. Quia igitur hoc facere præsumpsisti, nunquam in meam basilicã deinceps ingressum habebis. Quod ita quoque factum est. Quoties enim cumque voluisset beati Ioannis oraculum ingredi, statim velut à validissimo pugili guttur eius feriretur, sic subito retro ruebat impulsus. Veritatẽ in Christo loquor hoc mihi ipse retulit, qui hoc ipsum suis oculis factum vidit.

CAP. XLIX.

Rodoaldus igitur post funus patris Langobardorum regnum suscipiens, Gundibergam Agilulfi & Theudelindæ
F sibi filiam in matrimonium sociauit. Hæc Gundiberga regina ad instar suæ genetricis, sicut illa in Modicia, sic & ista intra Ticinensem ciuitatem, basilicam in honorem beati Iohannis baptistæ cõstruxit. Quam mire ex auro & argento peplisque decorauit, rebusque singulis optime ditauit, in qua & eius corpus tumulatum quiescit. Hæc cum de crimine adulterij apud virum accusata fuisset, proprius eius seruus Carellus nomine, à rege expetiit, vt cum eo qui reginæ crimẽ ingesserat, pro castitate suæ dominæ monomachia dimicaret. Qui dum cum criminatore illo singulare certamen iniisset, eum cuncto populo astante superauit. Regina vero post hoc factum, ad dignitatem pristinam rediit.

CAP. L. XVII

Rodoaldus quoque (vt fertur) dum vxorem cuiusdam Langobardi stuprasset, ab eo interfectus est, postquam septem diebus & quinq; regnauerat annis. Huic successit in regni regimine Aripertus filius, Gundualdi, qui fuerat germanus Theudelindæ reginæ. Hic condidit apud Ticinum
G oraculum domini Saluatoris, quod extra portam occidentalem, quæ dicitur Marenca, situm est, quod ornamentis variis decorauit, & substantiis sufficienter ditauit.

CAP. LI.

His diebus defuncto Heraclio Augusto, apud Constantinopolim, Heracleon eius filius cum matre Martina regni iura suscepit, rexitque imperium duobus annis. Quo vita decedente successit in locum eius Constantinus germanus eiusdẽ, alius filius Heraclij, imperauitq; mensibus sex. Hoc etiam mortuo, Constantinus eiusdem filius ad regni dignitatem ascendit, tenuitque regnum annis octo & viginti.

CAP. LII.

Circa hæc tẽpora regis Persarũ cõiunx nomine Cæsara, de Perside exiens cum paucis suis fidelibus, priuato habitu propter Christianæ fidei amorem Cõstantinopolim venit. Quæ ab Imperatore honorifice suscepta, post aliquot dies vt desiderabat, baptismũ consecuta, & ab Augusta de sacro fonte leuata est. Quod vir eius Persarũ rex audiens, legatos Constantinopolim ad Augustum direxit, quatinus eidem suam vxorem redderet. Qui ad Imperatorẽ venientes, ver-
H ba regis Persarum nunciant, qui suam requirebat reginam. Imperator hæc audiens, remque omnino ignorans, eis responsum reddidit dicens: De regina quã quæritis fatemur nos nihil scire, præter quod ad nos hic aliqua mulier priuato habitu aduenit. Legati vero responderunt dicentes: Si placet vestro conspectui, volumus hanc quam dicitis mulierem videre. Quæ cum iussu Imperatoris aduenisset, mox vt eam conspiciunt, ad eius vestigia prouoluuntur, eiq; venerabiliter, quod eam suus vir requireret, suggerunt. Quibus illa respondit: Ite, renuntiate regi vestro & domino, quia nisi sicut ego iam credidi, ita & ipse in Christũ crediderit, me iã vltra consortẽ thori habere non poterit. Quid multa? Reuersi legati ad patriam, vniuersa quæ audierant, regi nunciant. Qui nihil moratus, cum sexaginta milibus viris Constantinopolim pacifice ad Imperatorem venit, à

quo

A quo & gratanter & satis digne susceptus est. Qui cum vniuersis in Christum Dominum credens, pariter cum omnibus sacri baptismatis vnda perfusus, & ab Augusto de fonte leuatus, catholica fide confirmatus est. Multisq; muneribus ab Augusto honoratus, accepta sua coniuge lætus & gaudens ad suam patriam repedauit. Circa hæc tempora mortuo apud Forum-Iulij Grasulfo duce Forojuliensi, ducatum Ago regendum suscepit. Apud Spoletum quoque Theudelapio defuncto, Atto eidem ciuitati ductor efficitur.

XVIII. CAP. LIII.

Igitur Aripertus, postq; apud Ticinum per annos nouem Langobardos rexerat, diem obiens, regnum duobus filiis suis adhuc adolescentibus, Bertorido & Godeberto, regendum reliquit. Et Godebertus quidem Ticini sedem regni habuit, Bertaridus vero in ciuitate Mediolanensi. Inter quos fratres, facientibus malignis hominibus, discordiæ & odiorum fomes surrexit, in tantum vt alter alterius regnum inuadere conaretur. Qua de re Godebertus Garibaldum Taurinatium ducem ad Grimoaldum Beneuentanorum B strenuum tunc ductorem direxit, inuitans eum vt quantocius veniret, & sibi aduersus germanum suum Bertaridum auxilium ferret, regisque filiam suam germanam ei se daturum promittens. Sed legatus ipse fraudulenter contra suum dominum agens, Grimoaldum exhortatus est vt veniret, & Langobardorum regnum, quod adolescentes germani dissipabant, ipse arriperet, qui ætate maturus, consilio prouidus, & viribus fortis existeret. Grimoaldus hæc audiens, mox animum ad regnum Langobardorum obtinendum erexit. Ordinatoque apud Beneuentum Romualdo suo filio duce, ipse cum electa manu Ticinum profecturus iter arripuit, ac per omnes ciuitates quas obuiam habuit, sibi amicos & adiutores ad regnum percipiendum asciuit. Trasemundum vero comitẽ Capuanum per Spoletum & Tusciam direxit, vt per eas regiones Langobardos suo consortio coaptaret. Qui imperata sibi strenue perficiens, ei cum multis adiutoribus apud Aemiliam in itinere occurrit. Igitur Grimoaldus cum prope Placentiam cum robusta virorum multitudine aduenisset, Garibaldum, qui legatus ad eum missus à Godeberto fuerat, Ticinum præmisit, vt eidẽ Godeberto de suo aduentu nuntiaret. Qui ad Godebertũ C veniens, Grimoaldum citius aduentare dixit. Cumque Godebertus ab eo quæreret, quo in loco eidẽ Grimoaldo hospitium præparare deberet, Garibaldus ita respondit, quod dignum esset vt Grimoaldus qui pro eius causa venerat, eiusque sororem accepturus esset, hospitium intra palatium haberet. Quod ita quoque factum est. Nam adueniens Grimoaldus, intra palatium hospitium accepit. Isdem vero Garibaldus, totius nequitiæ seminator, Godeberto persuasit, vt non aliter quam lorica sub veste indutus, cum Gimoaldo locuturus veniret; asserens quia Grimoaldus eum occidere vellet. Rursus isdem fallendi artifex, ad Grimoaldum veniens dixit, quod nisi se fortiter præpararet, eum Godebertus suo gladio perimeret, asseuerans Godebertum quando cũ eo ad colloquendum veniret, loricã sub veste gestare. Quid plura? Cum ad colloquium die crastino venissent, & Godebertum post salutationem Grimoaldus amplexatus esset, statim sensit quod loricam sub veste gestaret. Nec mora, euaginato gladio eum vita priuauit, regnumque eius & omnem potentiã inuadens, suæ subdidit ditioni. Habebat autem tunc Godebertus iam filium paruulũ nomine Reginbertum, qui à Godeberti fidelib. sublatus & occulte nutritus D est. Nec eum Grimuald persequi curauit, quippe qui adhuc infantulus esset. Quo audito Bertaridus qui apud Mediolanum regnabat, quod germanus eius esset extinctus, quanta potuit velocitate fugam arripuit, atque ad regem Auarum Cacanum peruenit, vxorem Rodelindam & paruulũ filium nomine Cunibertum relinquens, quos Grimoaldus Beneuentum in exilium direxit. His ita gestis Garibaldus, cuius instigatione & certamine ista patrata sunt, & non solum hæc egerat, sed & fraudem in legatione sua fecerat, dũ munera quæ deferre Beneuentum debuerat, non integra deportasset; talium ergo operum patrator, non diu lætatus est. Erat quidam paruus homunculus, ex propria familia Godeberti oriundus in ciuitate Taurinatium. Is cum Garibaldum ducem ipso sacratissimo Paschali die ad orationem in E beati Iohannis basilicam venturum sciret, super sacrum baptisterij fontem conscendens, læuaque manu se ad columellam tugurij continens, vnde Garibaldus transiturus erat, euaginatum ensem sub amictu tenens, cum iuxta eum Garibaldus venisset & pertransiret, ipse eleuato ense, annisu eundem in ceruicem percussit, caputq; protinus amputauit. Super quem qui cum Garibaldo venerant irruentes, multis eum ictuum vulneribus occiderunt. Qui licet occubuerit, tamen Godeberti sui domini iniuriam insigniter vltus est.

Explicit liber quartus, de gestis Langobardorum.

INCIPIVNT

CAPITA LIBRI QVINTI.

Expliciunt Capita.

Incipit

LIBER QVINTVS

De gestis Langobardorum.

CAP. I.

CONFIRMATO itaque Grimoaldus regno apud Ticinum, non multo post tempore iam dudum pactam sibi Ariperti regis filiam, cuius germanum Godebertum extinxerat, duxit vxorem. Beneuentanum vero exercitum, cuius auxilio regnum adeptus erat, multis ditatum muneribus remisit ad propria. Aliquantos tamen ex eis secum habitaturos retinuit, largissimas eis tribuens possessiones.

CAP. II.

Qui postquam comperit Bertaridum profugum Scythiam petisse, & apud Cacanum demorari, eidem Cacano Auarum regi per legatos mandauit, vt si Bertaridum in suo regno detineret, pacem quam Langobardis & secum hactenus habuerat, deinceps habere non posset. Hęc Auarum rex audiens, ascito Bertarido dixit ei, vt in quam partem vellet pergeret, ne propter eum Auares cum Langobardis inimicitias contraherent. Bertaridus vero hæc audiens, Italiã ad Grimoaldum reuertens repetiit, audierat enim eum clementissimum esse. Igitur cum ad Laudensem ciuitatem venisset, misit ante se ad Grimoaldum regem Hunulfum sibi fidelissimum virum, qui suum ei aduentum nuntiaret. Hunulfus vero ad regem veniens, Bertaridum in eius fide aduentare nuntiauit, Hæc ille audiens, fidenter promisit in sua eum fide venientem nihil mali passurum fore. Inter hæc Bertaridus adueniens, ad Grimoaldum ingressus, cum eius se vestigiis aduoluere conatus esset, rex eum clementer retinuit, atque ad os suum ad osculumque erexit. Ad quem Bertaridus: Seruus tuus sum inquit, sciens te Christianissimum & pium esse, cum possim inter paganos viuere, fretus de tua clementia, ad tua vestigia veni. Cui rer vt solebat iurando ita repomisit dicens. Per eum qui me nasci fecit, postquam in meam fidem ad me venisti, nihil mali in aliquo patieris, sed ita de te ordinabo, vt decenter viuere possis. Tunc ei in spatiosa domo hospitium præbens, eum post vitę laborem, habere requiem iussit, pręcipiens eidem ex publico victum, & quæcunq; essent necessaria largius ministrari. Bertaridus vero cum ad hospitium sibi à rege præparatum venisset, mox ad eum Ticinensium ciuium cæperunt turmæ concurrere, vt eum vel viderent, vel pristina notitia cognitum salutarent. Verum quid non mala lingua irrumpere potest? Mox namque venientes ad regem quidam maligni adulatores, regi denuntiant, quia nisi Bertaridus citius vita priuaretur, ipse regnũ protinus cum vita perderet, asseuerantes ob hoc ad eum totam cõcurrere ciuitatẽ. His auditis Grimoaldus nimiũ credulus effectus, & quod promiserat oblitus, in innocentis Bertaridi statim necem accẽditur, consiliumq; iniit, qualiter eum, quia iam hora tardior erat, in crastinum vita priuaret. Cui denique ad vesperam diuersos cibos, vina quoque præcipua, variaque potionum genera transmisit, vt eum inebriare posset, quatinus multa eadem nocte potatione resolutus, vinoque sepultus, de sua nihil salute cogitare valeret. Tũc vnus qui de eius patris obsequio fuerat, cum eidem Bertarido ferculum regium attulisset, quasi eum salutaturus, sub mensa caput mittens, eidẽ secrete, quia rex eum occidere disponeret, nuntiauit: Bertaridus vero statim suo pincernæ præcepit, vt sibi in fiala argentea non aliud quam aliquantulum aquæ propinaret. Cumque hi qui diuersi generis potiones ei à rege deferebant, de verbo regis eum rogarent, vt totam fialam biberet, ille in honorem regis se totam bibere promittens, parum aquæ libabat de argenteo calice. Qui ministri dum hæc regi muntiarent, quod ille auidissime biberet, rex lætus respondit; Bibat ebriosus ille, cras enim pariter eadem vina mixta cum sanguine refundet, Bertaridus vero Hunulfo citius ad se ascito, de sua morte ei consilium regis nuntiauit. Qui statim ad domum suam puerum misit vt sibi lectisternia afferret, lectumque sibi iuxta stratum Bertaridi fieri præcepit. Nec mora, rex Grimoaldus suos satellites direxit, qui domũ in qua Bertaridus quiescebat, ne aliquo modo effugere posset, custodire deberent. Cumque cæna finita esset, & egressis omnibus, Bertaridus tm̃ & Hunulfus ac vestiarius Bertaridi remãsissent, qui vtiq, ei satis erãt fideles, consiliũ ei aperuit & obsecrauit eum vt cum Bertaridus fugeret; ipse eum quam diu posset intra eiusdem cubiculũ quiescere simularet. Cumque ille se hoc facturum spopondisset, Hunulfus pannos suos lecticarios, & culcitram, vrsinamque pellem, supra dorsum ac ceruicem Bertaridi imposuit, eumque ex consilio quasi rusticanum seruum extra ianuam impellere cæpit, multasque ei iniurias faciens, fuste eum percutere desuper & vrgere non cessabat, ita vt impulsus atque ictus sæpius ad terram corrueret. Cumqne eundem Hunulfum regis satellites qui ad custodiam positi erant, requirerent quid hoc esset, seruus iste, inquit, nequam lectum mihi in cubiculo istius ebrij Bertaridi strauit, qui in tantum vino plenus est, vt quasi mortuus ita cubet. Sed satis est quod eius huc vsque amentiam secutus sum, iam deinceps in vita domini regis in domo propria manebo. Hæc illi audientes, & vera quæ audierant esse credentes, læti effecti sunt, & eum pariterque Bertaridum, quem putabant seruũ, quia opertum ne agnosceretur habebat caput, locũ illis dãtes, abire permiserunt. Illis autem abeuntibus, vestiarius ille

fidelissi-

A fideliſſimus,obſerato diligenter oſtio remanſit intrinſecus ſolus. Hunulfus vero Bertaridum de muri angulo, qui eſt à parte Ticini fluminis,per funem depoſuit,eique quos potuit ſocios coniunxit. Qui arreptis quos in paſtu inuenerãt equis,eadem nocte ad Aſtenſem properant ciuitatem, in qua Bertaridi amici manebant.Deinde Bertaridus quantocius Taurinenſem vrbẽ petens, ac poſt clauſtra Italię tranſgreſſus,Francorum ad patriam peruenit.Sicque Deus omnipotens diſpoſitione miſericordi,& innocentem à morte eripuit, & ex animo bona facientem ab offenſione regem ſeruauit.

CAP. III.

II. At vero rex Grimoaldus dum Bertaridum in hoſpitio ſuo quieſcere putaret, ab eodem hoſpitio vſque ad palatium ſuum acies hominum hinc & inde aſtare fecit, vt per eorum medium Bertaridus deduceretur, quatenus effugere minime poſſet. Cumque à rege miſſi veniſſent,qui Bertaridum ad palatium euocarent, & ad oſtium in quo eum quieſcere putabãt pulſaſſent, veſtiarius ille qui introrſus erat,rogabat B eos dicens:Miſericordiam cum eo facite,eumque paululũ quieſcere ſinite, quia adhuc de itinere laſſus, grauiſſimo ſomno deprimitur. Quod cũ illi adquieuiſſent,hoc ipſum regi nuntiauerunt,quia adhuc Bertaridus graui ſomno quieſceret. Tunc ille:Sic,inquit,heſterno ſero vino ſe adeo oppleuit,vt adhuc vigilare non poſſit? Quibus tamen præcepit, vt mox eum excitatum ad palatium deducerent. Qui venientes ad ianuam cubiculi, in quo Bertaridum ſperabãt quieſcere,cæperunt acrius pulſare. Tunc veſtiarius ille rurſum eos rogare cœpit,vt quaſi eundem Bertaridum aliquãtulum adhuc dormire permitterent. Qui irati vociferantes iam ſatis ebrioſum illum quieuiſſe, mox calcibus eiuſdem cubiculi oſtium confringunt,ingreſſique Bertaridum in lectulo requirunt. Quem cum non inueniſſent, ad requiſita eum naturæ reſidere ſuſpicati ſunt. Quẽ cum nec ibi repeiſſent,veſtiarium illum interrogant, quid de Bertarido factum fuiſſet.Quibus ille fugiſſe eum reſpondit. Quem ſtatim capillis apprehenſum furentes, eumque verberantes ad palatium pertrahunt,eumque ad regis præſentiam perducentes,fugę Bertaridi huuc eſſe conſcium,ideoque mor- C te digniſſimum dicunt. Quem rex dimitti præcepit,eumq; per ordinem,qualiter Bertaridus effugiſſet,inquiſiuit. Ille regi vniuerſa ſicut acta fuerant retulit. Tunc rex à circumſtantibus requiſiuit dicens: Quid vobis de homine iſto videtur, qui taliter perpetrauit? Tunc omnes vna voce reſponderunt, eum eſſe dignum multis ſuppliciis excruciatum interire. At rex:Per eum qui me naſci fecit, inquit,dignus eſt homo iſte bene habere,qui ſe pro fide ſui domini morti tradere non recuſauit. Eumque mox inter ſuos veſtiarios eſſe præcepit admonens eum vt ſibi eandem fidem, quam erga Bertaridum habuerat,ſeruaret:multa ſe ei commoda largiturum promittens. Cum rex requireret quid de Hunulfo factum fuiſſet, nuntiatũ eſt ei quod in beati Archangeli Michaelis baſilicam confugium feciſſet.Qui mox ad eum miſit,ſponte promittens quod nihil pateretur mali,tantum in ſua fide veniret.Hunulfus vero talẽ regis promiſſionem audiens,mox ad palatium venit, atque ad regis veſtigia prouolutus,interrogatus ab eo eſt, quomodo aut qualiter Bertaridus euadere potuiſſet. At ille cum ei cuncta ex ordine retuliſſet, rex eius fidem & prudentiam collau- D dans, omnes facultates eius, & quicquid habere poterat, eidem clementer conceſſit.

CAP. IV.

Cumq; poſt aliquod tempus rex Hunulfum inquireret, vtrum vellet ipſis dieb. cum Bertarido eſſe? ille iureiurãdo ait,cũ Bertarido prius ſe velle mori, q̃ vſquam alibi in ſummis deliciis viuere. Tunc rex veſtiarium illũ reqſiuit,dicẽs, vtrũ melius ei eſſet ſecũ in Palatio manere, an cũ Bertarido in peregrinatione degere. Qui cũ ei ſimilia,ſicut & Hunulfus,reſpondiſſet;rex eorũ verba benigne ſuſcipiens, eorũque fidem collaudãs,præcepit Hunulfo vt quicquid vellet de domo ſua tolleret,pueros ſcilicet & equos & diuerſam ſupellectilem,& ad Bertaridum illæſus properaret. Pari etiam modo & veſtiariũ illũ abſoluit.Qui omnia ſua ſecũdum benignitatẽ regis ſufficienter tollentes, cũ eiuſdẽ regis adiutorio Francorum in patriam ad ſuum dilectum Bertaridum ſunt profecti. E

CAP. V.

III. Hac tempeſtate Francorum exercitus de prouincia egrediens,in Italiam introiuit: contra quos Grimoaldus cum Langobardis progreſſus,hac eos arte decepit.Fugere quippe ſe eorum impetum ſimulans,caſtra ſua ſimul cum tentoriis,& diuerſis pariter referta bonis,præcipueque vini optimi copia, adductis hominibus omnino vacua reliquit. Quo dum Francorum acies aduenissent, exſtimantes Grimoaldum cum Langobardis pauore deterritos caſtra integra reliquiſſe, mox læti effecti certatim cuncta inuadunt, cænamque affluentiſſimam inſtruunt.Qui dum diuerſis epulis,multoque degrauati vino ſomnoq; quieuiſſent,Grimoaldus ſuper eos poſt noctis medium irruens, tanta eos cæde proſtrauit,vt vix pauci ex eis elapſi, ad patriam valuerunt repedare.Qui locus vbi hoc geſtum eſt prælium Francorum,vſque hodie Riuus appellatur, nec longe diſtat ab Aſtenſis ciuitatis mœnibus.

CAP. VI.

F IV. His diebus Conſtantinus Auguſtus,qui & Conſtans eſt appellatus,Italiam de Langobardorum manu eruere cupiens, Conſtantinopoli egreſſus per littoralia iter habens, Athenas venit, indeq; mare tranſgreſſus, Tarentum applicuit,Qui tamen prius ad ſolitarium quendam,qui prophetiæ ſpiritum habere dicebatur,abiit,ſtudioſe ab eo ſciſcitans,vtrum gentem Langobardorum,quæ in Italia habitabat,ſuperare & obtinere poſſet. A quo cum ſeruus Dei ſpatium vnius noctis expetiſſet,vt pro hoc ipſo dominum ſupplicaret,facto mane ita eidem Auguſto reſpondit:Gens Langobardorum ſuperari modo ab aliquo non poteſt,quia regina quædam ex alia prouincia veniens, baſilicam beati Iohannis baptiſtæ in Langobardorum finibus conſtruxit,& propter hoc ipſe beatus Iohannes pro Langobardorum gente continue intercedit. Veniet autem tempus quando ipſum oraculũ habebitur deſpectui,& tũc gens ipſa peribit.Quod nos ita factum eſſe probauimus, quia ante Langobardorũ perditionem,eandem beati Iohannis baſilicam,quæ vtiq; in loco qui Modicia dicitur eſt cõſtituta,per viles perſonas ordinari conſpeximus, ita vt indignis & adulteris non pro G vitæ merito,ſed præmiorum datione, iſdem locus venerabilis largiretur.

CAP. VII.

Igitur cum,vt diximus, Conſtans Auguſtus Tarentum veniſſet, egreſſus exinde Beneuentanorum fines inuaſit, omneſque pene per quas venerat Langobardorum ciuitates cepit. Luceriam quoque opulentam Apuliæ ciuitatem expugnatam fortius inuadẽs diruit,& ad ſolum vſque proſtrauit. Arentiam ſane propter munitiſſimam loci poſitionem,capere minime potuit. Deinde cum omni ſuo exercitu Beneuentum circundedit,& eam vehementer expugnare cæpit,vbi tunc Romoaldus Grimoaldi filius, adhuc iuuenculus ducatum tenebat. Qui ſtatim vt Imperatoris aduentum cognouit,nutricium ſuum nomine Seſualdum ad patrem Grimoaldum trans Padum direxit, obſecrans vt quantocius veniret, filioque ſuo ac Beneuentanis, quos ipſe nutrierat,potenter ſuccurreret.Quod Grimoaldus rex audiens,ſtatim cum exercitu filio laturus auxilium,Beneuentum pergere cæpit.Quem plures ex Langobardis in itinere relinquentes,ad propria remearunt,dicentes:quia ex- H poliaſſet palatium, & iam non reuerſurus repeteret Beneuentum. Interim Imperatoris exercitus Beneuentum diuerſis machinis vehementer expugnabat; è contra Romoaldus cum Langobardis fortiter reſiſtebat. Qui quamuis cum tanta multitudine cõgredi manu ad manũ,propter paucitatem exercitus,non auderet,frequenter tamen cum expeditis iuuenibus hoſtiũ caſtra irrũpens, magnas eiſdẽ inferebat vndique clades.Grimoaldus eius pater cũ iam iãque properaret,eundem nutriciũ eius de quo pręmiſimus, ad filium miſit,qui ei ſuum aduentum nuntiaret. Qui cum prope Beneuentũ veniſſet,à Græcis captus,imperatori delatus eſt.Qui ab eo vnde veniret,requirens,ille ſe à Grimoaldo rege venire, eundemq; regem citius aduẽtare nũciauit. Statimq; Imperator exterritus conſiliũ cũ ſuis iniit,quatenus cũ Romualdo paſciſceretur,vt Neapolim poſſet reuerti.

CAP.

A CAP. VIII.

Accepta ita obside Romoaldi sorore, cui nomen Gisa fuit, cum eodem pacem fecit. Eius vero nutricium Sesualdum ad muros duci præcepit, mortem eidem minatus, si aliquid Romoaldo aut ciuibus de Grimoaldi aduentu nuntiaret, sed potius asseueraret eundem minime venire posse. Quod ille ita se facturum vt ei præcipiebatur promisit; sed cum prope muros aduenisset, velle se Romoaldum videre dixit. Qui Romoaldus cum citius aduenisset, sic ad eum locutus est: Constans esto domine Romoalde, & habens fiduciam noli turbari, quia tuus genitor citius tibi auxilium præbiturus aderit. Nam scias eum hac nocte iuxta Sangrum fluuiũ cum valido exercitu manere, tantum obsecro vt misericordiam exhibeas meæ vxori & filiis, quia gens ista perfida me viuere non sinet. Cumque hoc dixisset, iussu Imperatoris caput eius abscisum est, atque cum belli machina, quam petrariam vocant, in vrbem proiectũ est. Quod caput Romoaldus sibi deferri iussit, idque lachrimans osculatus est, dignoque in loculo tumulari præcepit.

CAP. IX.

Metuens igitur Imperator subitum Grimoaldi regis aduentum, dimissa Beneuẽti obsidione, Neapolim proficiscitur. Cuius tamen exercitum Mittola Capuanus Comes iuxta fluenta, Caloris fluminis, in loco qui vsque hodie Pugna dicitur, vehementer attriuit.

V. CAP. X.

Postquam vero Imperator Neapolim peruenit, vnus ex eius optimatibus, cui nomen Saburrus erat, ab Augusto vt fertur viginti milia militum expetiit, seque cum Romoaldo pugnaturum victoremq; spopondit. Qui cum accepto exercitu ad locum cui Forinus nomen est aduenisset, ibique castra posuisset, Grimoaldus qui iam Beneuentum aduenerat, hęc audiens, contra eum proficisci voluit. Cui filius Romoaldus, non est opus, inquit, sed tantum partem nobis de exercitu vestro tribuite. Ego Deo fauente cum eo pugnabo, & cum vicero maior vtique gloria vestræ potentiæ adscribetur. Factumque est, & accepta aliqua parte de patris exercitu, pariterque cum suis hominib. contra Saburrum proficitur. Qui prius quam bellum cum eo iniret, à quatuor partibus tubas insonare præcepit, moxque super eos audenter irruit. Cumque vtræque acies forti intentione pugnarent, tunc vnus de exercitu regis nomine Amalongus, qui regium contum ferre erat solitus, quendam, Græculũ eodem conto vtrisque manibus fortiter percutiens, de sella super quam equitabat sustulit, eumque in aera super caput suum leuauit. Quod cernens Græcorum exercitus, mox immenso pauore perterritus, in fugam conuertitur, vltimaque pernicie cæsus, sibi fugiendo mortem, Romoaldo & Langobardis victoriam peperit. Ita Saburrus qui se imperatori suo victoriæ tropheum de Langobardis promiserat patrare, ad eum cum paucis remeans ignominiam deportauit. Romoaldus vero patrata de inimicis victoria, Beneuentum triumphans reuersus est, patrique gaudium & cunctis securitatem sublato hostium timore conuexit.

CAP. XI.

At vero Constans Augustus, cum nihil se contra Langobardos gessisse conspiceret, omnes sæuitiæ suæ minas contra suos, hoc est Romanos retorsit. Nam egressus Neapoli Romam perrexit. Cui sexto ab vrbe miliario Vitalianus Papa cum sacerdotibus & Romano populo occurrit. Qui Augustus cum ad beati Petri limina peruenisset, obtulit ei pallium auro textum: & manens apud Romanos diebus duodecim, omnia quæ fuerant antiquitus instituta ex ære in ornamentum ciuitatis deposuit, in tantum vt etiam basilicam beatæ Mariæ, quæ aliquando Pantheon vocabatur, & conditum fuerat in honorem omnium deorum, & iam ibi per concessionem superiorum principum, locus erat omnium martyrum, discooperiret, tegulasque æreas exinde auferret, easque simul cum aliis omnibus ornamentis, Constantinopolim transmitteret. Deinde reuersus Imperator Neapolim, itinere terreno perrexit in ciuitatem Regium. Ingressusque Siciliam per indictionem septimam, habitauit in Siracusa, & tales afflictiones imposuit populo seu habitatoribus vel possessoribus Calabriæ, Siciliæ, Africæ, atque Sardiniæ, quales antea nunquam auditæ sunt, ita vt etiam vxores à maritis, vel filij à parentibus separarentur. Sed & alia multa & inaudita illarum regionũ populi sunt perpessi, ita vt nulli spes vitæ remaneret. Nam & vasa & cimelia sanctarum Dei Ecclesiarum, imperiali iussu & Græcorum auaritia sublata sunt. Mansit autem Imperator in Sicilia ab indictione septima vsque in duodecimam: sed tandem tantarum iniquitatum pœnas luit, atque dum se in balneo lauaret, à suis extinctus est.

VI. CAP. XII.

Interfecto igitur apud Siracusas Constante Imperatore, Mecetius in Sicilia regnum arripuit, sed absque Orientalis exercitus voluntate. Contra quem Italiæ militiæ milites, alij per Histriam, alij per partes Campaniæ, alij vero à partibus Africæ & Sardiniæ venientes, vehementer in Siracusas irruerunt, eumque vita priuauerunt. Multi ex iudicibus eius detruncati, multique Constantinopolim perducti sunt: cum quibus pariter & falsi Imperatoris caput est deportatum.

CAP. XIII.

Hæc audiens gens Sarracenorum, quæ Alexandriam & Ægyptum peruaserat, subito cum multis nauibus venientes Siciliã inuadunt, Siracusas ingrediuntur, multamq; stragem faciunt populorum, vix paucis euadentibus qui per munitissima castra & iuga confugerant montium. Auferentes quoque prædam nimiam, & omne illud quod Constans Augustus à Roma abstulerat ornatum in ære & diuersis speciebus, sicque Alexandriam reuersi sunt.

CAP. XIV.

Porro regis filia, quam de Beneuento obsidem nomine Gisa sublatam diximus, Siciliam veniens diem clausit extremum.

CAP. XV.

Hoc tempore tantæ pluuiæ tantaque tonitrua fuerunt, quanta ante nullus meminerit hominum, ita vt innumera hominũ & animantium milia fulminibus essent perempta. Eo anno legumina, quæ propter pluuias colligi nequiuerant, iterum renata & ad maturitatem vsque perducta sunt.

VII. CAP. XVI.

At vero Grimoaldus ereptis Beneuentanis & eorum prouinciis à Græcis, apud Ticinum ad palatium suum repedare disponens, Trasemundũ qui dudum Capuæ comes fuerat, & ei ad percipiendum regnum strenuissime paruerat, data ei in matrimonium sua filia, Romoaldi altera sorore, eum post Attonem, de quo superius diximus, apud Spoletum ductorem fecit, indeque Ticinum reuersus est.

CAP. XVII.

Si quidem, vt superius præmiseramus, Grasulfo Foroiulianorum duce defuncto, successor eius in ducatu Ago datus, de cuius nomine vsque hodie domus quędam intra Forum Iulij constituta, domus Agonis appellatur. Quo Agone mortuo, Foroiulianorum ductor Lupus efficitur. Hic Lupus in Grados insulam, quæ non longe ab Aquileia est, cum equestri exercitu, per stratam quæ antiquitus per mare facta fuerat introiuit. Et de prædata ipsa ciuitate, Aquileiensis ecclesiæ thesauros exinde auferens deportauit. Huic Lupo quando Grimoaldus Beneuentum perrexit, suum palatium commendauit.

CAP. XVIII.

Qui Lupus dum rege absente multa insolenter apud Ticinum egisset, quippe quia eum reuersurum non ęstimaret, reuertente rege sciens eidem ea quæ non recte gesserat displicere, Forum Iulij petens, contra eundem regem suæ nequitiæ conscius rebellauit.

CAP. XIX.

Tunc Grimoaldus nolens ciuile bellum inter Langobardos excitare, regi Auarum Cacano mandauit, vt in Forumiulij con-

A lij contra Lupum ducem cum exercitu veniret, eumq; bel-
lo protereret. Quod & factum eſt. Nam veniente Cacano
cum magno exercitu in loco qui Fluuius dicitur, ſicut no-
bis retulerunt ſeniores viri qui in ipſo bello fuerunt, per
tres dies Lupus dux cum Foroiulianis, aduerſus Cacani ex-
ercitum conflixit. Et prima quidẽ die validum eius exercitũ
paucis ſuis vulneratis proſtrauit, ſecunda vero die iam ali-
quantis è ſuis vulneratis & mortuis, pari modo multos ex
Auaribus extinxit. Tertia vero die iam pluribus ex ſuis ſau-
ciatis, ſiue peremptis, nihilominus magnum Cacani exer-
citum deleuit, prædamque copioſam inuaſit. At vero die
quarto tantam ſuper ſe multitudinem conſpexerunt veni-
entem, vt vix per fugam euadere poſſent.

CAP. XX.

Ibi itaque Lupo duce perempto, reliqui qui remanſe-
rant, ſeſe per caſtella communiunt. Auares vero per omnes
eorum fines diſcurrentes, cuncta rapinis inuadunt, vel ſup-
poſito igne cõburunt. Qui cum per aliquot dies hoc face-
B rent, à Grimoaldo eis mandatum eſt, vt iam à deuaſtatione
quieſcerent. Qui legatos ad Grimoaldum mittunt dicen-
tes, Forumiulij ſe minime relicturos, quam armis propriis
conquiſiſſent.

VIII.

CAP. XXI.

Tunc Grimoaldus neceſſitate compulſus exercitũ coad-
unari præcepit, quatinus Auares de ſuis finibus exturba-
ret. In medio itaq; campo ſua caſtra contra Auarũ hoſtium
componens, cum exercitus partem exiguã haberet, & Ca-
canus ad eum legatos mitteret, eoſdem ipſos quos habebat
diuerſo habitu variiſq; inſtructos armis, ante oculos lega-
torum per dies aliquot, quaſi nouus iugiter exercitus ad-
uentaret, frequenter trãſire fecit. Auarum vero legati dum
eundem ipſum exercitum, aliis & aliis modis præterire cõ-
ſpiciunt, immenſam Langobardorum multitudinem eſſe
crediderunt. Quibus Grimoaldus ita dixit; Cum omni quã
vidiſtis exercitus multitudine ſtatim ſuper Cacanum irruã,
& Auarum exercitus diſperdam, niſi de Foroiulianorũ fi-
nibus velociter exierint. His viſis & auditis, legati Auarorũ
C cum hæc ſuo regni nuntiaſſent, mox cum omni ſuo exerci-
tu ad proprium reuerſus eſt regnum.

IX

CAP. XXII.

Denique Lupo hoc modo vt præmiſimus interempto,
Warnefridus eius filius voluit in loco patris apud Forum-
iulij obtinere ducatum. Sed metuens Grimoaldi regis vi-
res, fugit ad Sclauorum gentẽ in Carnuntũ, quod corrupte
vocitant Carantanum. Qui poſtea cum Sclauis adueniens,
quaſi ducatum eorum viribus reſumpturus, apud Nemas
caſtrum, quod non longe à Foroiulij diſtat, irruentibus ſu-
per ſe Foroiulianis, extinctus eſt.

CAP. XXIII.

Deinde ordinatus eſt apud Forumiulij dux Wectari, qui
fuit oriundus de Vincentia ciuitate, vir benignus & popu-
lum ſuauiter regens. Hunc cum audiſſet Sclauorum gens
Ticinum profectum eſſe, congregata valida multitudine,
voluerunt ſuper Foroiulianorum caſtrum irruere. Et veni-
entes caſtra metati ſunt in loco qui Broxas dicitur, non lon-
ge à Foroiulij. Secundum diuinam autem diſpoſitionẽ con-
tigit, vt dux Wectari ſuperiori veſpere à Ticino reuertere-
D tur neſcientibus Sclauis. Cuius Comites cum ad propria
(vt aſſolet fieri,) remeaſſent, ipſe hoc nuntium de Sclauis
audiens, cum paucis viris, hoc eſt cum viginti quinq; cõtra
eos progreſſus eſt. Quem Sclaui cum tam paucis venire
conſpicientes, irriſerunt dicentes, Patriarcham contra ſe
cum clericis aduentare. Qui cum ad pontem Natiſonis flu-
minis, qui ibidem eſt vbi Sclaui reſidebant, propinquaſſet,
caſſidem ſibi de capite auferens, vultum ſuum Sclauis oſtẽ-
dit, erat enim caluo capite. Quem dũ Sclaui quia ipſe eſſet
Wectari cognouiſſent, mox perturbati Wectari adeſſe
clamitant. Deoque eos exterrente plus de fuga, quã de præ-
lio cogitant. Tunc ſuper eos Wectari cum paucis quos ha-
bebat irruens, tanta eos ſtrage proſtrauit, vt ex quinq; mi-
libus viris vix pauci qui euaderent remanerent.

CAP. XXIV.

Poſt hunc Wectari Laudari apud Forumiulij ducatum E
tenuit. Quo defuncto, ei Rodoaldus in ducatum ſucceſſit.

CAP. XXV. X.

Mortuo igitur vt diximus Lupo duce, Grimoaldus rex fi-
liam eius nomine Theuderadam, ſuo filio Romoaldo, qui
Beneuentum regebat, in matrimonium tradidit. Ex qua
tres filios, hoc eſt Grimoaldum, Giſulfum, nec non & Ari-
chis genuit.

CAP. XXVI.

Rex quoq; Grimoaldus de omnibus illis qui eum quan-
do Beneuentum profectus fuerat deſeruerunt, ſuas iniu-
rias vltus eſt.

CAP. XXVII.

Sed & Forumpopilij, Romanorũ ciuitatem, cuius ciues
eidem aduerſa quædam intulerant, Beneuentum profici-
ſcenti, miſſoſque illius euntes & redeuntes à Beneuento ſę- F
pius læſerant, hoc modo deleuit. Quadrageſimorum tem-
pore per Alpẽ Bardonis Tuſciam ingreſſus, neſcientibus
omnino Romanis, in ipſo Sacratiſſimo Sabbato Paſchali,
ſuper eandem ciuitatem, ea hora qua baptiſmus fiebat, in-
opinate irruit, tantamque occiſorum ſtragem fecit, vt etiã
Diaconos ipſos qui infantulos baptizabant, in ipſo ſacro
fonte perimeret. Sicque eandem vrbem deiecit, vt vſq; ho-
die pauciſſimi in ea commaneant habitatores.

CAP. XXVIII.

Erat quidem Grimoaldo cõtra Romanos non mediocre
odium, pro eo quod eius quondam germanos Taſſionẽ &
Cacconem in ſua fide decepiſſent. Quam ob cauſam Opi-
tergium ciuitatem, vbi ipſi extincti ſunt, funditus deſtruxit;
eorumq; qui ibi aderant fines, Foroiulianis Taruiſianiſq;
& Cenetenſibus diuiſit.

CAP. XXIX. XI.

Per hæc tempora Bulgarorum dux Alzeco nomine, in-
certum quam ob cauſam à ſua gente digreſſus, Italiam pa-
cifice introiens, cum omni ſui ducatus exercitu, ad regem
Grimoaldum venit, ei ſe ſeruiturũ atq; in eius patria habi- G
taturum promittens. Quem ille ad Romoaldum filium ſuũ
Beneuentum dirigens, vt ei cum ſuo populo loca ad habi-
tandũ cõcedere deberet præcepit. Quos Romoaldus gratã-
ter excipiens, eiſdem ſpatioſa ad habitandum loca, q̃ vſque
ad illud tempus deſerta erant cõtribuit, ſcilicet Sepianum,
Bouianum, & Iſerniã, & alias cum ſuis territoriis ciuitates,
ipſumque Alzeconem mutato dignitatis nomine de duce
Gaſtaldium vocitari præcepit. Qui vſq; hodie in his vt dixi-
mus locis habitantes, quamquam & Latine loquantur, lin-
guæ tamen proprie vſum minime amiſerunt.

CAP. XXX.

Igitur extincto, vt diximus, apud Siciliam Conſtante
Auguſto, punitoque qui ei ſucceſſerat Mecentio Tyranno,
Romanorum regnum Conſtantius Conſtantij Auguſti fi-
lius ſuſcepit regendum, Romaniſque principatus eſt annis
decem & ſeptem. Conſtantini ſane tẽporibus Theodorus
Archiepiſcopus & Adrianus abbas viri æque doctiſſimi, à
Vitaliano Papa miſſi in Britanniam, plurimas eccleſias An-
glorum doctrinæ eccleſiaſticæ fruge fœcundarunt. E qui-
bus Theodorus Epiſcopus peccantium iudicia, quantis ſci- H
licet annis pro vnoquoque peccato quis pœnitere debeat,
mirabili & diſcreta conſideratione deſcripſit.

CAP. XXXI.

In ſequenti poſt tẽpore menſe Auguſto, à parte Orientis
ſtella Cometes apparuit nimis fulgentibus radiis, quæ poſt
in ſemetipſam reuerſa diſparuit. Nec mora; grauis peſtilen-
tia ab eadem parte oriẽtis ſecuta, Romanũ populum deua-
ſtauit. His diebus Donus Papa Romanę eccleſię locum qui
Paradiſus dicitur, ante baſilicam beati apoſtoli Petri, candi-
dis & magnis marmoribus mirifice ſtrauit.

CAP. XXXII.

Hac tẽpeſtate Francorum regnum apud Gallias Dago-
bertus regebat, cum quo rex Grimoaldus pacis firmiſſimæ

fœdus

A foedus inierat. Cuius Grimoaldi vires Bertaridos etiam apud Francorum patriam constitutus metuens, egressus è Gallia, ad Britanniam insulam Saxonumque regem properare disponit.

XII.
CAP. XXXIII.

At vero Grimoaldus cum nono die post phlebotomiã in suo palatio constitutus, accepto arcu columbam sagitta percutere nisus esset, eius brachij vena dirupta est. Cui, vt ferunt, medici venenata medicamina supponentes, eum ab hac funditus priuauerunt luce Hic edicto quod Rothari rex composuerat, aliqua quoque capitula legis quæ ei vtilia visa sunt adiecit. Fuit autem corpore præualidus, audacia primus, caluo capite, barba prominenti, nõ minus cõsilio quam viribus decoratus. Sepultum est autem eius corpus in basilica beati Ambrosij confessoris, quam dudũ ipse intra Ticinensem construxerat ciuitatẽ. Hic post mortẽ Ariperti regis, expleto iam anno vno & mẽsibus tribus, Langobardorũ regnũ inuasit, regnauitque ipse annis nouem, relicto
XIII. Garibaldo filio suo, quẽ ei Ariperti regis filia genuerat, rege
B adhuc puerilis ætatis. Igitur, vt dicere cæperamus, Bertaridus egressus de Gallia nauem ascendit, vt ad Britãniam insulam ad regnum Soxonum transmearet. Cumque iam aliquantum per pelagus nauigasset, vox à littore audita est inquirentis vtrum Bertaridus in eadem naue consisteret? Cui cum responsum esset quod Bertaridus ibi esset, ille qui clamabat subiunxit: Dicite illi, reuertatur in patriam suam, quia tertia dies est hodie, quod Grimoaldus ab hac subtractus est luce. Quo audito Bertaridus statim post se reuersus est, veniensque ad littus inuenire personã non potuit, quæ ei de Grimoaldi morte nuntiauit. Vnde arbitratus est, non hunc hominem, sed diuinum nuntium fuisse. Exindeque ad patriam rediens, cum ad claustra Italiæ venisset, iam ibi omnia obsequia Palatina, omnemque regiam dignitatem, cum magna Langobardorum multitudine præparatam esse reperit. Exinde itaque Bertaridus Ticinum reuersus, exturbato Garibaldo puerulo à regno, ab vniuersis Lãgobardis mense tertio post mortem Grimoaldi in regnum leuatus est. Erat autem vir pius, fide catholicus, iustitiæ tenax,
C pauperumque largissimus nutritor. Qui statim Beneuentum misit, exindeque Rodelindam suam coniugem & Cunibertum filium suum reuocauit.

CAP. XXXIV.

Qui vt regni iura suscepit, in loco illo, qui à parte fluminis Ticini est, vnde ipse olim fugerat, monasterium quod Nouum appellatur, domino & liberatori suo, in honorem virginis & martyris Agathæ construxit. In quo multas virgines aggregauit, rebusque diuersis pariterque ornamentis eundem locum ditauit. Regina vero vxor eius Rodelinda basilicam sanctæ Dei genitricis extra muros eiusdem ciuitatis Ticinensis, quæ ad Perticas appellatur, opere mirabili condidit, ornamentisque mirificis decorauit. Ad Perticas autem locus ipse ideo dicitur, quia ibi olim perticæ, id est trabes erectæ steterant, quæ ob hanc causam iuxta morem Langobardorum poni solebant. Si quis enim in aliquam partem, aut in bello aut quomodocunque extinctus fuisset, consanguinei eius intra sepulchra sua perticam figebant, in cuius summitate columbam ex ligno factam ponebãt. quæ
D illuc versa esset, vbi illorum dilectus obisset; Scilicet vt sciri
XIV. posset in quam partem is qui defunctus fuerat quiesceret.

CAP. XXXV.

Igitur Bertaridus cum solus per annos septem regnasset, octauo iam anno Cunibertum filium suum in regno consortem asciuit, cum quo pariter per decem annos regnauit.

CAP. XXXVI.

Cumq; in magnã pace degerent, & ex omni parte in circuitu tranquillitatem haberent, surrexit contra eos filius iniquitatis, Alachis nomine, per quem in regno Langobardorum perturbata pace, maxime populorum factæ sunt strages. Hic dum dux esset in Tridentina ciuitate, cũ comite Baioariorum, quem illi Grauionem dicunt, qui Bauzanũ & reliqua castella regebat, conflixit, eumque mirifice superauit: Qua de causa elatus, etiam contra regem suũ Bertaridum manum leuauit, atque se intra Tridentinum castellum rebellans communiuit. Contra quem rex Bertaridus progressus, cum eum extrinsecus obsideret, inopinate subito Alachis cũ suis ciuitatẽ egressus, regis castra protriuit, regemque ipsum fugam petere compulit. Qui tamen postmodum faciente Cuniberto regis filio, qui eum iam olim diligebat, in regis Bertaridi gratiam reuersus est. Qui rex cum eum interficere aliquotiens voluisset, Cunibertus eius filius hoc fieri semper prohibuit, reputans eum de reliquo fidelem existere. Nec destitit apud patrem obtinere quinetiam ei ducatum Brexiæ contribueret, reclamante sæpius patre, quod in suam hoc Cunibertus perniciẽ faceret, qui hosti suo ad regnandũ vires præberet. Brexiana deniq; ciuitas magnam semper nobilium Langobardorum multitudinem habuit, quorum auxilio metuebat Bertaridus Alachis potentiorẽ fore. His diebus Rex Bertaridus in ciuitate Ticinensi portam contiguam palatio, quæ & Palatinensis dicitur, opere mirifico construxit. F

CAP. XXXVII.

Qui cum decem & octo annis, & primum solus, & post cum filio regnum tenuisset, ab hac luce subtractus est, corpusque illius iuxta basilicam domini saluatoris, quam Aripertus eius genitor construxerat, sepultum est. Fuit autem statura decens, corpore plenus mitis per omnia & suauis. At vero Cunibertus rex Hermelindam ex Saxonũ Anglorum genere duxit vxorem. Quæ cum in balneo Theodotẽ puellam ex nobilissimo Romanorum genere ortam, eleganti corpore, & flauis prolixisque capillis pene vsque ad pedes decoratam vidisset, eius pulchritudinem suo viro. Cuniberto regi laudauit. Qui ab vxore hoc libentur audire dissimulans, in magnum tamen puellæ exarsit amorẽ. Nec mora, venatum in siluam quam Vrbem appellant perrexit, secumque suam coniugem Hermelindam venire præcepit. Qui exinde noctu egrediens Ticinũ rediit, & ad se Theodotem puellam venire faciẽs, cum ea concubuit. Quam tamen postea in monasterium, quod de illius nomine intra XV.
Ticinum appellatum est, misit. G

CAP. XXXVIII.

Alachis vero iam dudum cõceptam iniquitatem parturiens, annuentibus Aldone & Grausone Brexianis ciuibus, sed & aliis multis ex Langobardis, oblitus tantorum beneficiorũ, quę in eũ rex Cunibertus impenderat, oblitus etiam iusiurandi, quo ei se fidelissimum esse spoponderat cum Cunibertus abesset, regnum eius & palatium intra Ticinum positũ inuasit. Quod Cunibertus vbi erat audiẽs, ad insulam quæ intra lacum Larium non longe à Como est confugit, ibique se fortiter communiuit. Facta est autem magna tribulatio omnibus qui eum diligebant, & maxime sacerdotibus & clericis, quos omnes Alachis exosos habebat. Erat autẽ eo tẽpore Ticinensis ecclesiæ episcopus, vir domini Damianus, sanctitate præcipuus, liberalibus artibus sufficienter instructus. Is cum Alachis palatiũ inuasisse conspiceret, ne quid ab eo ipse vel sua ecclesia aduersi pateretur, Thomam diaconum suum, sapientem scilicet & religiosum virum ad eum misit, per quem eidem Alachis benedictionem sanctæ ecclesię suæ transmisit Nuntiatum est Alachis Thomam diaconum ante fores astare, benedictionemque ab Episcopo detulisse. Tunc Alachis, qui vt diximus omnes clericos odio habebat, ita inquit ad suos. Ite H
dicite illi: Si munda fœmoralia habet, intret; sin autem aliter, foris contineat pedem. Thomas vero cũ hos sermones audisset, ita respondit: Nuntiate ei quia munda femoralia habeo quippe qui ea hodie tota indutus sum. Cui Alachis: Ite iterato, & dicite illi quia ego non dico de fœmoralibus, sed de iis quæ intra femoralia habentur. Ad hæc Thomas ita respondit. Ite dicite illi: Deus solus potest in me in his causis reprehensionẽ inuenire, nam ille nullatenus potest. Cumque eundem diaconum Alachis ad se ingredi fecisset, aspere satis & obiurgando locutus est cum eo. Tunc omnes clericos & sacerdotes pauor & odium tyranni inuasit, æstimantes se eius feritatem tolerare omnino non posse. Cæperuntque amplius Cunibertum desiderare, quoniam

E

A peruasorem regni superbum, execrationi haberent. sed non diu eius feritas & cruda barbaries peruasum regnum obtinuit.

XVI. CAP. XXXIX.

Denique cum die quadam solidos super mensam numeraret, vnus tremissis de eadem mensa cecidit, quem filius Aldonis adhuc puerulus de terra colligens, eidem Alachis reddidit. Ad quem Alachis sperans puerulum parũ intelligere, ita locutus est: Multos ex iis genitor tuus habet, quos mihi in proximo si Deus voluerit daturus est. Qui puer cũ vespere domum ad patrem regressus esset, eum suus genitor requisiuit si quid in illo die rex locutus fuisset. Ille patri omnia vt facta fuerant, & quod sibi rex dixerat nuntiauit. Audiens hæc Aldo vehementer pertimuit, fratremque suũ Grausonem ascitum, ei omnia quæ rex maligne locutus fuerat nuntiauit. Qui mox cum amicis & his quibus credere poterant, consilium inierunt qualiter Alachis tyrannum regno priuarent, priusquam ipse eis aliquam læsionem facere posset. Qui maturius ad palatium profecti, ita Alachis
B dixerunt: Qui dignaris in ciuitate residere, ecce omnis ciuitas & vniuersus populus tibi fidelis existit, & ebriosus ille Cunibertus ita dissolutus est, vt iam vltra nullas possit habere vires. Egredere & vade in venationem, & exerce te cum iuuenibus tuis, nos autẽ cum reliquis fidelibus tuis defendemus tibi hanc ciuitatem. Sed & ita tibi repromittimus, vt in proximo inimici tui Cuniberti caput afferamus. Qui eorum verbis persuasus, ciuitatem egressus, atque ad Vrbem vastissimam siluam profectus est, ibique se iocis & venationibus exercere cœpit. Aldo vero & Grauso euntes ad lacum Commacinum, ingressique nauem, ad Cunibertum profecti sunt. Ad quem veniẽtes, eius pedibus prouoluti, se cõtra eũ nequiter egisse professi sunt, eiq; quid Alachis malitiose cõtra eos locutus fuerat, vel quale ipsi ad eius perditionem consilium eidem dederunt, nunciauerunt. Quid plura? Fleuerunt pariter & inter se sacramenta dederunt, diem statuentes in quo Cunibertus veniret, vt ipsi ciuitatem Ticinensem contraderent. Quod & factum est. Nam die statuto Cunibertus Ticinum adueniens ab eis libentissime susceptus, palatium suum ingressus est. Tunc
C omnes ciues, & præcipue Episcopus, sacerdotes quoque & clerici, iuuenes & senes, certatim ad eum concurrentes, omnesque eum lacrymis amplexantes, Deo gratias de eius reuersione inæstimabili gaudio repleti conclamabãt. Quos omnes ille vt potuit consolans osculatus est. Nuntius subito ad Alachis peruenit, adimplesse Aldonem & Grausonẽ quod ei promiserant, & caput Cuniberti attulisse, & non solum caput, sed & totum corpus, eumque affirmans in palatio sedere. Quod ille audiens, animo consternatus est, multaque contra Aldonem & Grausonem furibundus & frendens comminans, exinde egressus, per Placentiam ad Austriam rediit, singulasque ciuitates partim blanditiis partim viribus sibi socias asciuit. Nam Vincentiã veniens, contra eum eius ciues egressi, bellum parauerunt, sed mox victi eius socij effecti sunt. Inde exiens Taruisium peruasit, pari modo etiam & reliquas ciuitates. Cumq; contra eum Cunibertus exercitum colligeret, & Foroiuliani in eius auxilium iuxta fidelitatem suam vellet proficisci, ipse Alachis ad pontem Liquẽtiæ fluminis, quod à Foroiulij quadraginta octo millibus distat, & est in itinere Ticinũ pergentibus,
D in sylua quæ Capulanus dicitur latens, cum Foroiulianorũ exercitus sparsim veniret, omnes eos sicut veniebant iurare sibi compulit, diligenter cauens ne aliquis ex his retro reuersus venientibus hoc aliis indicaret. Sicq; omnes à Foroiulij venientes eius sunt sacramẽtis astricti. Quid plura? Cũ omni Alachis Austria, è contra Cunibertus cum suis venientes, in cãpo, cui Coronatæ nomẽ est, castra posuerũt.

XVII. CAP. XL.

Ad quem Cunibertus nuntium misit, mandans ei vt cũ eo singulare certamen iniret, nec opus esset vtrorumq; exercitum fatigari. Ad quæ verba Alachis minime consensit. Cui cum vnus genere Tuscus ex suis ei persuaderet, virum bellicosum fortemq; eum appellans, vt contra Cunibertũ audenter exiret, Alachis ad hæc verba respondit: Cunibertus quamuis ebriosus sit & stupidi cordis, tamen satis est E
audax, & miræ fortitudinis. Nã tempore patris eius, quando nos eramus iuuenculi, habebantur in palatio berbices miræ magnitudinis, quos ille supra dorsum eorum lanam apprehendens, extenso brachio à terra leuabat, quod ego facere non poteram. Hęc ille Tuscus audiens, dixit ad eũ: Si tu cum Cuniberto pugnam inire singulari certamine non audes, me iam in tuo adiutorio socium non habebis. Et hęc dicens, proripuit se, & statim ad Cunibertum confugit & hæc ipsi nuntiauit. Cõuenerunt itaque, vt diximus, vtræq; acies in cãpo Coronatæ. Cumq; iam prope essent vt se contingere deberent, Zeno diaconus Ticinensis ecclesiæ, qui custos erat basilicæ beati Iohannis Baptistæ, quæ intra eandem sita est ciuitatem, quam quondam Gundiberda regina construxerat, cum nimium diligeret regem, & metueret ne rex in bello periret, ait ad regem: Domine rex, omnis vita nostra in tua salute consistit; si tu in bello perieris, omnes nos iste Tyrannus Alachis per diuersa supplicia extinguet. Placeat itaque tibi consilium meum. Da mihi apparatum F
armorum tuorum, & ego vadam & pugnabo cum isto tyranno. Si ego obiero tu recuperabis causam tuam; si vero vicero, maior tibi quia per seruũ tuũ viceris, & gloria ascribetur. Cumque hoc rex se facturũ esse denegaret, cœperunt eum pauci qui aderãt, eius fideles cũ lachrymis deposcere, vt ad ea quæ diaconus dixerat, assensum præberet. Victus tandem, vt erat pij cordis, eorũ precibus & lachrymis, loricã suã & galeam atq; ocreas, & cetera arma diacono præbuit, inq; sua persona eum ad prælium direxit. Erat enim ipse diaconus eiusdem staturæ & habitus, ita vt cum fuisset de tentorio armatus egressus, rex Cunibertus esse putaretur ab omnibus. Cõmissum est itaque prælium, & totis viribus decertatum. Cumq; Alachis ibi magis intenderet vbi regem esse putaret. Cunibertum se extinxisse putãs, Zenonẽ diaconũ interfecit. Cumq; caput eius amputari præcepisset, vt leuato eo in conto, Deo gratias acclamarent, sublata casside clericum se occidisse cognouit. Tunc furibundus exclamans: Heu me, inquit, nihil egimus, quando ad G
hoc prælium gessimus vt clericũ occideremus. Tale itaq; nunc facio votũ, vt si mihi Deus iterum victoriam dederit, quod vnum puteum de testiculis impleam clericorum.

CAP. XLI. XVIII.

Igitur Cunibertus perdidisse suos conspiciens, statim se eis ostendit, omniumque corda sublata pauore ad sperandã victoriam confortauit. Instruuntur iterum acies, & hinc Cunibertus, inde Alachis ad belli certamina præparantur. Cumq; prope essent vt se vtræq; acies ad pugnãdũ cõtingerent, Cunibertus ad Alachis iterato in hæc verba mãdauit. Ecce quantus populus ex vtraq; parte consistit, quid opus est vt tanta multitudo pereat? Cõiungamus nos ego & ille singulari certamine, & cui voluerit dominus de nobis, dare victoriam omnem hunc populum saluum & incolumem possideat. Cumque Alachis sui hortarentur vt faceret quod Cunibertus illi mandauit, ipse respondit: Hoc facere ego non possum, quia inter contos suos sancti archangeli Michaelis, vbi ego illi iuraui, imaginem conspicio. Tunc vnus ex illis præ pauore, inquit cernis quod non est, & tibi iam tarde est modo ista meditari. Conseruntur itaq; acies perstrepentibus buccinis, & neutra parte locum dãte, maxima populorũ facta est strages. Tandem crudelis tyrannus Alachis interiit, & Cunibertus adiuuante domino victoriam H
cepit. Exercitus quoque Alachis, cõperta eius morte, fugæ subsidium arripuit, è quibus quem mucro non perculit, Addua fluuius interemit. Caputque Alachis detruncatum, cruraque eius succisa sunt, informeque tantum truncumq; cadauer remansit. In hoc bello Foroiulianorum exercitus minime fuit, quia cum inuitus Alachis iurasset, propter hoc nec regi Cuniberto, nec Alachis auxilium tulit, sed cum illi bellum cõmisissent, ipsi ad propria sunt reuersi. Igitur Alachis hoc modo defuncto rex Cunibertus corpus Zenonis diaconi, ante fores basilicæ beati Iohannis quam ipse erexerat, mirifice sepeliri mandauit. Ipse vero regnaturus cum omni exultatione & triũpho victoriæ, Ticinũ reuersus est.

Explicit liber quintus, de gestis Langobardorum.

Incipiunt

CAPITA LIBRI SEXTI.

A CAP. XLIX.

Quas ciuitates Romanorum Liutbrandus Rex inuasit; & de deterioribus factis Leonis Augusti.

CAP. L.

De Romoaldo Beneuentano duce, & Gisulfo filio eius.

CAP. LI.

De inimicitiis Pemmonis contra Calixtum Patriarcham.

CAP. LII.

Bellum Ratchis contra Slauos.

CAP. LIII.

Quomodo Rex Liutbrandus Pipino Karoli regis filio capillum totondit.

CAP. LIV.

Sarraceni rursum Gallias repetentes à Francis superantur; & quomodo Liutbrandus in solatium Francorum iuit.

CAP. LV.

De Trasemundo duce Spoletano, & Gisulfo Beneuentano, & Gregorio, & regno Hilprandi.

CAP. LVI.

B *Quia mortuo Gregorio Gothscalcus in Beneuento dux factus est: & quomodo rex Liutbrandus bellum in Pentapoli gessit.*

Expliciunt Capita.

Incipit

LIBER SEXTVS De gestis Langobardorum.

CAP. I.

I. VM ista apud Langobardos trans Padum geruntur, Romoaldus Beneuentanorum Dux, congregata exercitus multitudine, Tarentum expugnauit & cepit, pariq; modo Brundusiũ, & omnem illam quæ in circuitu est latissimã regionem suæ ditioni subiugauit. Coniunx quoq; eius Theuderada, eodẽ tempore foras muros Beneuentanæ ciuitatis, Basilicam in honorem Beati Petri Apostoli construxit; quo in loco multarum ancillarum Dei cœnobium instituit.

C CAP. II.

Romoaldus quoq; postquam sedecim annos ducatum gessit, ab hac luce subtractus est: post quem eius filius Grimoaldus tribus annis Samnitum populos rexit. Huic in coniugio sociata fuit Wigilinda, soror Cuniberti, filia Bertaridi regis. Defunctoq; Grimoaldo Gusulfus eius germanus ductor effectus est, præfuitq; Beneuento annis decem & septem. Huic sociata fuit Winiberta, quę ei Romoaldum peperit. Circa hæc tempora, cũ in castro Cassino, vbi beatissimi Benedicti sacrum corpus requiescebat, aliquantis iam elapsis annis, vasta solitudo existeret, venientes de Cenomannicorum vel Aurelianensium regione Franci, dum apud venerabile corpus pernoctare se simulassent, eiusdem venerabilis patris, pariterq; eius germanæ venerãdæ Scholasticæ ossa auferentes, in suam patriam asportauerunt. Vbi singillatim duo monasteria in vtriusq; honorem, B. Benedicti, & Sanctæ Scholasticæ constructa sunt. Sed certũ est nobis os illud venerabile, & omni nectare suauius, & oculos
D semper cœlestia contuentes, cetera quoq; membra quamuis in cinerem defluxa, remansisse. Solum etenim singulariter dominicum corpus nõ vidit corruptionem. Ceterum omnium sanctorum corpora, in æternam postea gloriam reparanda, corruptioni subiecta sunt; his exceptis, quæ ob diuina miracula sine labe seruantur.

CAP. III.

At vero Rodoaldus, quem apud Forum-Iulij præmisimus ducatum tenuisse, cum ab eadem ciuitate abesset, Ansfrit de castro Reunia ducatum eius absq; regis nutu peruasit. Quo comperto Rodoaldus in Histriam fugit, ac deinde nauigio per Rauennam Ticinum ad Cunibertum regem peruenit. Ansfrit vero non contentus ducatum Foro-Iulianensium regere, insuper contra regem Cunibertum rebellans, regnum eius inuadere voluit. Sed comprehensus in Verona, ad regem ductus, euulsis oculis in exilium retrusus est. E Foro-Iulianorum autem ducatum post hæc, Ado frater Rodoaldi loci seruatoris nomine per annum & menses septem gubernauit.

II. CAP. IV.

Dum hæc in Italia geruntur, Hæresis apud Constantinopolim orta est, quæ vnam in Domino nostro Iesu Christo voluntatem, & operationem asseuerabat. Hanc autem hæresim excitarunt Gregorius Patriarcha Constantinopolitanus, Macarius, Pyrrhus, Paulus & Petrus. Quam ob causam Constantinus Augustus, cẽtum quinquaginta Episcopos congregari fecit: inter quos etiam fuerunt legati S. Romanæ Ecclesiæ, missi ab Agathone Papa, Iohannes Diaconus, & Iohannes Portuensis Episcopus: qui omnes eãdem hæresim damnauerunt. Ea hora tantæ aranearum telæ in medio populi ceciderunt, vt omnes mirarẽtur. Ac per hoc significatum est, quod sordes hæreticæ prauitatis depulsæ sint. Et Gregorius quidem Patriarcha correctus est, ceteri vero in sua defensione perseuerantes anathematis vltione perculsi. F Eo tempore Damianus Ticinensis Ecclesiæ Episcopus, sub nomine Mansueti Mediolanẽsis Archiepiscopi, hac de causa satis vtilem rectæq; fidei Epistolam composuit, quæ in præfata synodo non mediocre suffragium tulit. Recta autem & vera fides hæc est, vt in Domino nostro Iesu Christo, sicut duæ sunt naturæ, hoc est, Dei & hominis, sic etiam duæ esse credantur voluntates siue operationes. Vis audire de eo quid Deitatis est? Ego, inquit, & pater vnum sumus. Vis audire quid humanitatis? Pater maior me est. Cerne secundum humanitatem eum in naui dormientem; cerne eius diuinitatem, cum Euangelista ait: Tunc surgens imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. Hæc est sexta synodus vniuersalis, Constantinopoli celebrata, quæ Græco sermone conscripta, temporibus Papæ Agathonis, exequente ac residente Constantino principe intra septa palatij sui.

CAP. V.

His temporib. per indictionem octauam Luna eclipsin passa est. Solis quoq; eclipsis eodem pene tempore, hora diei quasi decima, quinto Nonas Maias effecta est moxque G subsecuta est grauissima pestis tribus mensibus, hoc est Iulio, Augusto, & Septembrio: Tantaq; fuit multitudo morientium, vt etiam parentes cum filiis, atq; fratres cũ sororibus, bini per feretra positi, apud vrbem Romam ad sepulchra deducerentur. Pari etiam modo hæc pestilentia Ticinum quoque depopulata est, ita vt cunctis ciuibus per iuga montium seu per diuersa loca fugientibus, in foro & per plateas ciuitatis herbæ & fruteta nascerentur. Tuncq; visibiliter multis apparuit, quia bonus & malus angelus noctu per ciuitatem pergerent, & ex iussu boni angeli, malus angelus, qui videbatur venabulum manu ferre, quotiens de venabulo ostium cuiuscunq; domus percussisset, tot de eadem domo die sequenti homines interirent. Tunc per reuelationem cuidam dictum est, quod pestis ipsa prius non quiesceret, quam in Basilica Beati Petri, quæ ad Vincula dicitur, Sancti Sebastiani martyris altarium poneretur. Factumq; est, & delatis ab vrbe Roma Beati Sebastiani martyris reliquiis, mox vt in iam dicta basilica altarium constitutum est, pestis ipsa quieuit.

III. H CAP. VI.

Rex vero Cunibertus, dum post hæc cum stratore suo, qui lingua propria Marpahis dicitur, consilium iniret in ciuitate Ticinensi, quomodo Aldonem & Grausonem vita priuare deberet, repente in fenestra, iuxta quã consistebãt, vna de maiusculis musca consedit. Quam Cunibertus cultello vt extingueret percutere volens, eius tantum pedem abscidit. Aldo vero & Grauso, dum ad Palatium regis consilium nescientes venirent, cũ basilicæ sancti Romani martyris, quæ prope Palatium sita est, propinquassent, repẽte eis obuius quidã claudus vno pede truncato factus est, qui eis dixit quod eos Cunibertus, si ad eũ pergerent, occisurus esset. Qui hæc audiẽtes, magno timore correpti, post altarium eiusdẽ basilicæ confugerunt. Moxq; Cuniberto regi nuntiatũ est, quod Aldo & Grauso in basilicam Beati Romani martyris confugissent. Tunc Cunibertus stratorem

ſuum arguere cæpit, vt quid conſilium ſuum prodere debuiſſet. Cui ſuis ſtrator ita reſpondit: Domine mi rex, tu ſcis, quia poſtquã hoc conſiliati ſumus, ego à tuo conſpectu non exiui, & quomodo hoc alicui dicere potui? Tunc rex ad Aldonem & Grauſonem miſit, interrogans eos, ad quid in locum ſanctum confugium feciſſent? Qui reſpondentes dixerunt, quia nuntiatum eſt nobis, quod nos dominus Rex occidere vellet. Iterato rex miſit ad eos, ſciſcitãs quis fuit ille, qui eis nuntiauerit, mandans, vt niſi ei nuntiatorem proderent, eius gratiam inuenire non poſſent. Tunc illi ſicut factũ fuerat, regi narrauerunt dicentes, claudum hominem obuium ſe habuiſſe, qui vnum pedem truncatum habebat, & genu tenus crure ligneo vtebatur: & hũc fuiſſe ſui interitus nuntiũ. Tunc intellexit Rex muſcam illam cui pedem truncauerat, malignum ſpiritum fuiſſe, & ipſam ſui ſecreta conſilii prodidiſſe. Qui ſtatim Aldonem & Grauſonem in ſua fide de eadem Baſilica ſuſcipiens, eiſdem culpam pepercit, & in reliquum eoſdem in loco habuit filiorum.

CAP. VII.

Eo tempore floruit in arte Grammatica Felix, patruus Flauiani præceptoris mei, quem in tantum Rex dilexit, vt ei baculum argento auroque decoratum, inter reliqua ſuæ largitatis munera condonaret.

CAP. VIII.

Per idem quoque tempus Iohannes Epiſcopus Bergomatis Eccleſiæ, vir miræ ſanctitatis extitit. Qui cum regem Cunibertum in conuiuio dum ſermocinaretur offendiſſet, rex ei ad hoſpitium reuertenti equum ferocem & indomitum, qui immenſo fremitu ſuperſe ſedentes terræ allidere ſolebat, præparari fecit. Cui cum Epiſcopus ſuper ſediſſet, ita manſuetus extitit, vt eum blando inceſſu vſq; ad domum propriam deportaret. Quod rex audiens, & Epiſcopum ex eo die honore debito coluit, & ei ipſum equum, quem ſua ſeſſione dedicauerat, dono largitus eſt.

CAP. IX.

Hac tempeſtate noctu ſtella iuxta vergilias, celo ſereno, inter domini natalem & theophaniam, apparuit, omnimodo inumbrata, veluti cum Luna ſub nube eſt conſtituta. Poſt hæc menſe Februario, die media, ſtella ab occaſu exiit, quæ cum magno fulgore in partes orientis declinauit. Dehinc menſe Martio Veſuuii eructauit incendiũ per dies aliquot, & omnia virentia circumquaque præ puluere & cinere illius exterminata ſunt.

CAP. X.

Tunc Sarracenorum gens infidelis & Deo inimica, ex Ægypto in Africam cum nimia multitudine pergens, obſeſſum Carthaginem cepit, captamque crudeliter depopulata eſt, & ad ſolum vſque proſtrauit.

CAP. XI.

Inter hæc Conſtantinus Imperator apud Conſtantinopolim moritur, & eius minor filius Iuſtinianus Romanorũ regnum ſuſcepit, cuius per decẽ annos gubernacula tenuit. Hic Africam à Sarracenis abſtulit, & cum eiſdem pacem terra mariq; fecit. Hic Sergium Pontificem, quia in erroris illius ſynodo, quam Conſtantinopoli fecerat, fauere & ſubſcribere noluit, miſſo Zacharia protoſpatario ſuo, iuſſit Cõſtantinopolim deportari. Sed militia Rauennæ, vicinarumque partium, iuſſa principis nefanda contemnens, eundem Zachariam cum contumeliis ab vrbe Roma & iniuriis pepulit.

CAP. XII.

Contra hunc Iuſtinianum Leo Auguſtalem dignitatem arripiens, eum regno priuauit; Regnumque Romanorum tribus annis regens, Iuſtinianum exulem in Ponto ſeruauit.

CAP. XIII.

Rurſumque Tiberius contra hunc Leonem inſurgens, regnum eius inuaſit, eumque toto quo ipſe regnauit tempore, in eadem ciuitate in cuſtodia tenuit.

CAP. XIV.

Hoc tempore Synodus Aquileiæ facta ob imperitiam fidei, quintum vniuerſale concilium ſuſcipere diffidit, donec ſalutaribus Beati Papæ Sergii monitis inſtructa, & ipſa cum ceteris Chriſti Eccleſiis annuere conſentit. Facta autem eſt hæc Synodus Conſtantinopoli, temporibus Vigilii Papæ, ſub Iuſtiniano principe, contra Theodorum & omnes hæreticos, qui beatam Mariam ſolum hominem, non Deum & hominem genuiſſe affirmabant. In qua ſynodo catholice eſt inſtitutum vt beata Maria ſemper virgo, Θεοτόκος diceretur, quia ſicut catholica fides habet, non hominem ſolum, ſed vere Deum & hominem genuit.

CAP. XV.

His diebus Cedoaldus rex Anglorũ Saxonum, qui multa in ſua patria bella geſſerat, ad Chriſtum conuerſus Romam properauit. Qui ad Cunibertum regem veniens, ab eo mirifice ſuſceptus eſt: is cum Romam perueniſſet, à Sergio Papa baptizatus, Petruſque eſt appellatus, & ad huc in albis conſtitutus, ad regna cæleſtia migrauit. Cuius corpus in Baſilica beati Petri ſepultum eſt, & hoc ſuper ſe epitaphium deſcriptum habet:

Culmen opes, ſobolem, pollentia regna, triumphos,
  Exuuias, proceres, mænia, caſtra, lares:
Quæque patrum virtus, & quæ congeſſerat ipſe
  Cedoald armipotens, liquit amore Dei,
Vt Petrum ſedemque Petri rex cerneret hoſpes,
  Cuius fonte meras ſumeret almus aquas,
Splendificumque iubar, radianti carperet hauſtu,
  Ex quo viuificus ſplendor vbique fuit,
Perſpicienſque alacer recidiuæ præmia vitæ,
  Barbaricam rabiem nomen & inde ſuum,
Conuerſus conuertit ouans, Petrumque vocari
  Sergius antiſtes iuſſit vt ipſe pater.
Fonte renaſcentis quem Chriſti gratia purgans,
  Protinus albatum vexit in arce poli.
Mira fides regis, clementia maxima Chriſti,
  Cuius conſilium nullus adire poteſt.
Soſpes enim veniens ſupremo ex orbe Britanni,
  Per varias gentes, per freta, perque vias.
Vrbem Romuleam vidit, templumque verendum
  Aſpexit Petri, myſtica dona gerens.
Candidus inter oues Chriſti ſociabilis ibit.
  Corpore nam tumulum, mente ſuperna tenet.
Commutaſſe magis ſceptrorum inſignia credas,
  Quem regnum Chriſti promeruiſſe vides.

CAP. XVI.

Hoc tempore apud Gallias Francorum regibus à ſolita fortitudine & ſcientia degenerantibus, hi qui maiores domus regalis eſſe videbantur adminiſtrare regni potentiã, & quicquid regibus agere mos eſt cœperunt, quippe cum cœlitus eſſet diſpoſitum, ad horum progeniem Francorũ trãſuehi regnum. Fuitq; eo tempore maior domus in regio Palatio Arnulfus; vir vt poſtmodum claruit, Deo amabilis & miræ ſanctitatis. Qui poſt gloriam ſæculi Chriſti ſeruitio ſe ſubdens, mirabilis in Epiſcopatu extitit, ac demũ Eremiticã vitam eligens, leproſis vniuerſa præbent obſequia, continẽtiſſime vixit. De cuiꝰ mirabilibus apud Mettenſem Eccleſiã, vbi Epiſcopatum geſſit, liber extat eiuſdem miracula & vitę abſtinentiam continens. Sed & ego in libro quẽ de Epiſcopis eiuſdem ciuitatis conſcripſi, flagitante Angilramno viro mitiſſimo, & ſanctitate præcipuo, præfatæ Eccleſiæ Archiepiſcopo, de hoc ſacratiſſimo viro Arnulfo, quædã eius miranda compoſui, quæ modo ſuperfluum duxi replicare.

CAP. XVII.

Inter hæc Cunibertus cunctis amabilis princeps, poſtq̃ duodecim annos Langobardorum regnum poſt patrẽ ſolus obtinuit, tandẽ ab hac luce ſubtractus eſt. Hic in cãpo Coronatæ, vbi bellũ cõtra Alachis geſſit, in honorẽ Beati Gregorii martyris monaſteriũ conſtruxit. Fuit aũt vir elegãs, &

A omni bonitate conspicuus, audaxque bellator. Hic cum
multis Langobardorum lachrymis, iuxta basilicam domini
saluatoris, quam quondam auus eiusdẽ Aripertus constru-
xerat, sepultus est regnumque Langobardorum Liutberto
filio adhuc puerilis ætatis reliquit, cui tutorem Ansprandum virum sapientem & illustrem contribuit.

CAP. XVIII.

VI. Dehinc elapsis octo mensibus, Ragunbertus dux Tau-
rinensium, quem quõdam Rex Godebertus cum extingueretur à Grimoaldo reliquerat paruulum, de quo & superius dixi-
mus, cum valida manu veniens aduersus Ansprandum & Rotharit Bergomensium ducem apud Nouarias conflixit, eosque in campo exuperans, regnum Langobardorum inuasit, sed eodem anno mortuus est.

CAP. XIX.

Tunc filius eius Aripertus, iterum bellum parans, pugnauit cum Liutberto rege apud Ticinum, cumq; Anspran-
do & Ottone, & Tazone, nec non & Rotharit, ac Farone,
B Sed omnes hos bello exuperans Liutbertum infantulum
viuum in bello comprehendit. Ansprandus quoque fugiens, in insulam se Commacinam communiuit.

CAP. XX.

At vero Rotharit dux, Bergamum ciuitatem suam rediens, regnum arripuit. Contra quem rex Aripertus cum magno exercitu proficiscens, expugnata primum & capta Laude, Bergamum obsedit, eamque cum arietibus & diuersis belli machinis, sine aliqua difficultate oppugnans mox cepit, comprehensumque Rotharit pseudo-regem, eius caput barbamque radens, Taurinis in exilium retrusit, quiq; ibidem post aliquot dies peremptus est. Liutbertum vero, quem ceperat, pari modo in balneo vita priuauit.

CAP. XXI.

Misit quoque exercitum aduersus Ansprandum in Insulam Commacinam. Quo comperto Ansprandus fugit Cla-
C uennam, deinde per Curiam Rethorum ciuitatem venit ad
Theudebertum Boioariorum ducem; & fuit cum eo per nouem annos. Exercitus vero Ariperti, insulam in qua Ansprandus confugerat, inuadens, eius oppidum diruit.

VII.
CAP. XXII.

Rex igitur Aripertus confirmato regno, Sigibrandum Ansprandi filium oculis priuauit omnesque qui ei consanguinitate iuncti fuerant, diuersis modis afflixit. Minorem quoque Ansprandi filium Liutprandum in custodia tenuit, quem quia despicabilem personam, & adhuc adolescentulum esse perspexit, non solum in eius corpore vindictam aliquam minime ingessit, sed eum vt ad patrẽ suum pergeret, abire permisit. Quod Dei omnipotentis nutu factum fuisse, qui eum ad regni gubernacula præparabat, dubium non est. Igitur Liutprandus ad patrem suum in Boioariam profect⁹, ei de suo aduentu inæstimabile gaudium fecit. Vxorem vero Ansprandi Theuderadum nomine, rex Aripertus comprehendi fecit. Quæ cum se voluntate fœmina reginam fu-
D turam esse iactaret, naso atque auribus abscisis, decore suæ
faciei deturbata est. Pari etiam modo & germana Liutprandi, nomine Aurona, deformis effecta est.

VIII.
CAP. XXIII.

Hoc tempore apud Gallias in Francorum regnum, Anchis Arnulfi filius, qui de nomine Anchisæ quondam Troiani creditur appellatus, sub nomine maioris domus, gerebat principatum.

XXIV.

Mortuo quoque apud Forumiulii Aldone quem dixeramus loci seruatorem fuisse, Ferdulfus ducatum suscepit, qui de partibus Liguriæ extitit homo lubricus & elatus. Qui dum victoriæ laudẽ de Slauis habere cupiens, magna sibi & Foroiulianis detrimenta inuexit. Is præmia quibusdam Slauis dedit, vt exercitum Slauorum in eandem prouinciã sua adhortatione immitterent. Quod ita quoq; effectum est. Causa aũt magnę in eadem Foroiulii prouincia perditionis,
ista fuit: Irruerunt latrunculi Slauorum super gregem & pa- E
stores ouium, quæ in eorum vicinia pascebantur, & de eis prædas abegerũt. Subsecutus est hos rector loci illius, quem Sculdhais lingua propria dicunt, vir nobilis, animoq; & viribus potens, sed tamen eosdem latrunculos assequi nõ potuit. Cui exinde reuertẽti, dux Ferdulfus obuiam factus est. Quem dum interrogaret, quid de illis latrunculis factum esset, Argaid ei (sic enim nomen habebat) eosdem fugisse respondit. Tũc ei Ferdulfus indignans, ita locutus est: Quãdo tu aliquid fortiter facere poteris, qui Argaid ab Arga nomen deductũ habes. Cui ille, maxima stimulatus ira, vt erat vir fortissimus, ita respondit: Sic velit Deus, vt nõ antea ego & tu Perdulfe exeamus de hac vita, quam cognoscant alii, quis ex nobis magis est Arga. Hæc cum sibi inuicẽ vulgaria verba locuti fuissent, contigit non post multos dies, vt exercitus Slauorum, pro quorũ aduentu Dux Ferdulfus præmia dederat, cum magnis viribus aduentaret. Qui cum castra in summo mõtis vertice posuissent, & pene ex omni parte difficile esset ad eos accedere, Ferdulfus dux cum exercitu veniens, cœpit eundem montem circuire, vt per loca planiora
super eos posset irruere. Tunc Argaid de quo præmisimus, F
ita Ferdulfo dixit: Memento dux Ferdulfe, quod me esse inertem & inutilem dixeris, & vulgari verbo Arga vocaueris. Nunc autẽ ira Dei veniat super illum, qui posterior è nobis ad hos Slauos accesserit. Et hæc dicens, verso equo per asperitatem montis, vnde grauis erat ascensus, ad castra contendere cœpit Slauorum. Ferdulfus vero opprobrium ducẽs, si nõ ipse per eadem difficilia loca super Slauos irrueret, eum per aspera quæq; & difficilia inuiaq; loca secutus est. Quem suus exercitus turpe ducens ducẽ non sequi, subsequi & ipse cæpit. Videntes itaq; Slaui eos per deuexa loca superuenire, præparauerunt se viriliter, & magis lapidibus ac securibus, quam armis contra eos pugnantes, pene oẽs deiectos equis peremerunt, sicq; victoriam nõ viribus, sed casu adepti sunt. Ibi omnis nobilitas periit Foroiulianorũ, ibi Ferdulfus dux cecidit, ibi & ille qui eũ prouocauerat extinctus est. Tantiq; ibi viri fortes per contentionis malum & imprudentiæ debellati sunt, quãti possent per vnam concordiam & salubre consilium, multa milia sternere æmulorum. Ibi tamen vnus
è Langobardis nomine Munichis, q pater post Petri Foro- G
iulianorum & Vrsi Cenetensis ducum extitit, solus fortiter & viriliter fecit. Is cum de equo deiectus esset, & eum vnus de Slauis subito inuadens eius manus fune colligasset, ipse manibus ligatis lanceam ab eiusdẽ Slaui dextera extrahens, eum cum ipsa percussit, & ligatus per aspera se loca deiiciẽs euasit. Hæc ideo vel maxime in hac posuimus historia, ne quid alicui per contentionis malum simile contingat.

CAP. XXV. IX.

Mortuo itaque Ferdulfo duce hoc modo, in eius loco ordinatus est Coruulus, qui pauco tempore ducatum tenens, dũ regem offendisset, euulsis oculis dedecorose vixit.

CAP. XXVI.

Deinceps vero Pemmo ducatum promeruit, qui fuit homo ingeniosus & vtilis patriæ. Hic patre genitus Bellonense, qui de Belluno fuerat, sed propter seditionem quam illic fecerat, in Forumiulii post veniẽs, ibi pacifice vixit. Hic Pemmo habuit coniugem Rathbergam nomine. Quæ cum
esset facie rusticana, sæpe maritũ deprecabatur, vt se dimissa H
a iam vxorem duceret, quam tanti ducis coniugem esse deceret. Sed ipse, vt erat vir sapiens, plus eius mores, & humilitatem verecundamque pudicitiam, quam corporis pulchritudinem, sibi complacere dicebat. De hac ergo cõiuge tres Pemmo filios, hoc est, Ratchis & Ratchait, & Ahistulfum viros strenuos genuit. Quorũ natiuitas humilitatem matris ad gloriam erexit. Qui dux congregatis omnium nobilium qui in bello de quo diximus, obierant filiis, sic eos cum suis natis pariter nutriuit, ac si & ipsi ab eo geniti fuissent.

CAP. XXVII.

Hac deniq; ætate, Gisulfus Beneuentanorũ ductor, Suram Romanorũ ciuitatem, Hirpinos, atq; Arcom, pari modo oppida cepit. Qui Gisulfus tempore Iohannis Papæ, cum omni sua virtute Campaniam venit, incendia & deprædationes faciẽs, multos captiuorũ cepit, & vsq; in locũ q hor-

A rea dicitur castra metatus est, nullusq; ei resistere potuit. Ad
hunc pontifex missis sacerdotib. cum Apostolicis donariis,
vniuersos captiuos de eorum manib. redemit, ipsumq; du-
cem cum suo exercitu, ad propria repedare fecit.

CAP. XXVIII.

X Hoc tempore Aripertus rex Langobardorum, donatione
patrimonii Alpium Cottiarum, q̃ quondam ad ius pertinu-
erant Apostolicæ sedis, sed à Langobardis multo tempore
fuerant ablatæ, restituit, & hanc donationem aureis exara-
tam litteris, Romam direxit. His etiã dieb. duô reges Saxo-
num, ad vestigia Apostolorum Romam venientes, sub ve-
locitate vt optabant defuncti sunt.

CAP. XXIX.

Tunc quoq; venit Benedictus Archiepiscopus Medio-
lanensis Romam, & causam egit pro ecclesia Ticinensi Sed
victus est, eo quod à priscis temporib. Ticinenses Episcopi
à Romana fuerant ecclesia consecrati. Fuit autẽ isdẽ venera-
bilis Benedictus Archiepiscopus, vir egregiæ sanctitatis, de
B quo per vniuersam Italiam bonæ opinionis fama flagrauit.

CAP. XXX.

Igitur defuncto Trasemundo duce Spoletanorũ, Faroal-
dus eius filius in loco patris est subrogatus. Deniq; Wachi-
lapus germanus fuit Trasemundi, & cum fratre pariter eun-
dem rexit ducatum.

CAP XXXI.

At vero Iustinianus qui amisso principatu in Ponto exu-
labat, auxilio Terebelli Bulgarum regis, regnũ rursus reci-
piens, eos qui se expulerant, patricios occidit. Leonẽ quoq;
& Tiberium, qui locũ eius vsurpauerant, cepit, & in medio
Circo coram omni populo iugulari fecit. Gallicinum vero
Patriarcham Constantinopolitanum erutis oculis Romam
misit, Cyrumq; Abbatem, qui eum in Ponto exulem alue-
rat, Episcopum in loco Gallicini constituit. Hic Constanti-
num Papam ad se venire iubens, honorifice suscepit, ac re-
misit. Quem prostratus in terram pro suis peccatis inter-
cedere rogans, cuncta eius Ecclesiæ priuilegia renouauit.
C Qui cum exercitum in Pontũ mitteret ad comprehenden-
dum Philippicum, quem ibi relegauerat, multum eum isdẽ
venerabilis Papa prohibuit, ne hoc facere deberet, sed ta-
men inhibere non potuit.

CAP. XXXII.

Exercitus qui missus contra Philippicum fuerat, ad partẽ
Philippici se contulit, eumq; imperatorem fecit. Qui con-
stantinopolim cõtra Iustinianum veniens, cum eo ab vrbe
miliario duodecimo pugnauit, vicit & occidit, regnumque
eius adeptus est. Imperauit autem Iustinianus cum filio Ti-
berio in hac secunda vice, annos sex, quem Leo in expulsio-
ne illius naribus detruncauit. Qui post iterum assumto im-
perio, quotiens defluentem guttã rheumatis manu deter-
sit, pene totiens aliquem ex iis, qui contra eum fuerant, iu-
gulari præcepit.

CAP. XXXIII.

Mortuo deniq; his dieb. Patriarcha Petro, Aquileiensis
D regimen Ecclesiæ suscepit Serenus, qui fuit vir simplicitate
præditus, & ad Christi seruitium pronus.

CAP. XXXIV.

At vero Philippicus, qui & Bardanis dictus est, postq̃ in
imperiali dignitate confirmatus est, Cyrum, de quo dixera-
mus, de pontificatu eiectum, ad gubernandum monasteriũ
suum, Pontũ redire præcepit. Hic Philippicus Constantino
Papæ litteras praui dogmatis direxit, quas ille cum Aposto-
licæ sedis consilio respuit. Et huius rei causa fecit picturas
in porticu Sancti Petri, q̃ gesta sex sanctarum Synodorum
vniuersalium retinent Nam & huiusmodi picturas cum ha-
berentur in vrbe regia, Philippicus iusserat auferri, statuitq;
Populus Romanus, ne Hæretici Imperatoris nomen, aut
chartas, aut figuram solidi susciperent. Vnde nec eius effigi-
es in Ecclesiam introducta est, nec nomen ad missarum sol-
lemnia prolatum. Hic cum annum vnum & sex menses re-
gnum gessisset, contra eum Anastasius, qui & Artemius di-
ctus est, insurgens, eum regno expulit, oculisque priuauit, E
nec tamen occidit. Hic Anastasius litteras Constantino Pa-
pæ Roman: per Scholasticum Patricium & Exarchum Ita-
liæ direxit, quib. se fautorem Catholicæ fidei, & sancti sexti
concilii prædicatorem esse declarauit.

CAP. XXXV.

Igitur postquam Ansprandus apud Boioariam iam nouẽ XI
expletis annis exulasset, promoto tandẽ Theudeberto de-
cimo anno Boioariorum ductor exercitu venit Italiam, pu-
gnauit cum Ariperto, & facta est ex vtraq; parte multa stra-
ges populorum. Sed quamuis ad extremum nox prælium
diremisset, certum tamen est, Boioarios terga præbuisse, &
Ariperti exercitum victorem ad castra remeasse. Sed dum
Aripertus in castris manere noluisset, sed potius Ticinum
ciuitatem introisset, & suis hoc facto desperationem, & ad-
uersariis audaciam præbuit. Qui postquam in ciuitatem in-
gressus, est, & sensisset quia pro hoc facto suum exercitum
offensum haberet, mox arrepto consilio vt in Franciam fu-
geret, quantum sibi vtile duxit, è Palatio aurum sustulit. Qui
dum trans fluuium Ticinum grauat⁹ auro natare voluisset,
ibi corruens suffocatus aquis extinctus est. Cuius in crasti- F
num diem corpus inuentum, in Palatio ornatum, ac deinde
ad Basilicam Domini Saluatoris, quã antiquitus Aripertus
construxerat, perlatũ ibiq; sepultum est. Hic in dieb. quib.
regnum tenuit noctu egrediens, & hac illacque pergens,
quid de eo à singulis ciuitatibus diceretur, per semetipsum
explorabat, ac diligenter qualem iustitiam singuli iudices
populo suo facerent, inuestigabat. Hic aduenientibus ad se
exterarum gentium legatis, vilib. coram eis vestib. siue pel-
liciis vtebatur, vtq; min⁹ Italiæ insidiarentur, nunquam eis
pretiosa vina, vel ceterarum rerum delitias ministrabat. Re-
gnauit autem cum patre Ragunberto, siue solus, vsq; ad an-
num duodecimum. Fuit quoq; vir pius, eleemosynis dedi-
tus, ac iustitiæ amator. In cuius temporibus, terræ vbertas
nimia, sed tempora barbarica. Huius germanus Guntbert⁹
eo tempore in Franciam fugiens, ibidem vsq; ad suæ mortis
diem permansit. Huic fuerunt filii tres, quorum qui maior
natu extitit, Raginbertus nomine, nostris in diebus Aure-
lianensem ciuitatem rexit. Post cuius Ariperti funus, Ans-
prandus Langobardorum regno potitus, tres menses so-
lummodo regnauit: Vir per omnia egregius, & cui⁹ sapien-
tiæ rari æquandi sunt. Cernentes Langobardi huius interi- G
tum, Liutprandum eius filium, in regali constituunt solio.
Quod Ansprandus dum adhuc viueret audiens, valde leta-
tus est.

CAP. XXXVI.

Hoc tempore Anastasius Imperator classem in Alexan-
driã contra Sarracenos direxit. Cuius exercitus ad aliud ver-
sus consilium, ab itinere medio Constantinopolitanam vr-
bem regressus, Theodosium orthodoxum inquirens, im-
peratorẽ elegit, atq; coactum in solio imperii confirmauit.
Qui Theodosius apud Aream ciuitatem Anastasium graui
prælio vicit; datoq; sibi sacramento, eum clericum fieri ac
presbyterum fecit ordinari. Ipse vero vt regnum accepit
mox in regia vrbe, imaginem illam venerandam, in qua san-
cta synodus erat depicta, & à Philippico fuerat deiecta, pri-
stinum in locum erexit. His dieb. Tyberis fluuius ita inun-
dauit, vt alueum suũ egressus multa Romanæ fecerit exitia
ciuitati; ita vt in via lata ad vnam & semis staturam excresce-
ret, atque à porta Sancti Petri vsque ad pontem Miluium a- H
quæ se distendentes coniungerent.

CAP. XXXVII.

His temporib. multi Anglorum gentis nobiles & ignobi-
les, viri & fœminæ, duces & primates, diuini amoris instin-
ctu Romam venire consueuerunt. Apud regnum Francorũ
tunc temporis Pipinus obtinebat principatum. Fuit autem
vir miræ audaciæ. q hostes suos aggrediendo statim cõtere-
bat. Nam supra suum quendã aduersarium Rhenum trans-
gressus, cum vno tantum satellite suo irruit, eumque in suo
cubiculo residentem cum suis trucidauit. Bella quoq; multa
cum Saxonibus, & maxime cum Rathodo Frisionum rege,
fortiter gessit. Hic & alios filios habuit, sed ex his Karolus
præcipuus extitit, qui ei post in principatu successit.

CAP.

CAP. XXXVIII.

At vero Luitprandus rex cum in regno confirmatus esset, eum Rothari eius consanguineus perimere voluit. Is n. cõuiuium ei in domo sua apud Ticinum præparauit, in qua domo viros fortissimos, qui regem conuiuantem extinguerent, armatos abscondit. Quod cum Liutprando nuntiatum fuisset, eum ad palatium suum euocari pręcepit; quem, sicut ei dictum fuerat, loricam sub veste indutum ipse manu pertractãs repperit. Qui Rotharit cum se detectum cognouisset, statim post se exiliens spatam euaginauit, vt regẽ percuteret. Econtra rex suum ensem vagina exemit. Tunc vn⁹ è regiis satellitib. nomine Subo, Rotharit à tergo cõprehendens, ab eo in fronte vulnerat⁹ est. Super quẽ Rotharit & alii insiliẽtes eum ibidem occiderunt. Quatuor vero ei⁹ filii qui non aderant, vbi inuenti ibi perẽpti sunt. Fuit aũt Rex Liutprandus vie multæ audaciæ, ita vt cum eũ duo armigeri eius occidere cogitarent, & hoc ei perlatum fuisset; in profundissimam siluã cum eis sol⁹ egressus est, mox euaginatũ gladium cõntra eos tenens, eisdem quia eum occidere cogitauerunt improperauit. Quod vt facere deberẽt hortatus est. Qui statim eius pedibus prouoluti ei sunt cuncta quæ machinati erant professi. Et de aliis quoque similiter fecit. Sed tamen confessis, mox tantæ malitiæ culpam pepercit.

CAP. XXXIX.

Defuncto itaq; G sulfo Beneuentanorum duce, Samnitum populus Romoaldum eius filium ad regendum se sublimauit.

CAP. XL.

Circa hæc tempora Petronax ciuis Brexianæ vrbis, diuino amore compunctus, Romam venit, hortatuq; tunc Gregorii Apostolicæ sedis Papæ, Cassinum castrum petiit, atq; ad Sacrum corpus beati Patris Benedicti perueniens, ibi cũ aliquibus simplicibus viris, iam ante residentibus, habitare cœpit, qui eundem venerabilem virum Petronacem sibi seniorem statuerunt. Hic non post multũ tempus, cooperãte diuina misericordia, & suffragantib. meritis beati Benedicti patris, iamq; euolutis fere centum & decem annis, ex quo locus ille habitatione hominum destitutus erat, multorum ibi monachorum, nobilium & mediocrium, ad se concurrentium pater effectus, sub sanctæ regulæ iugo, & beati Benedicti institutione, reparatis habitaculis viuere cœpit, atque hoc sanctum cœnobium in statum, quo nunc cernitur, erexit. Huic venerabili viro Petronaci in sequenti tempore sacerdotum præcipuus & Deo dilectus pontifex Zacharias plura adiutoria contulit, libros scilicet Sanctæ scripturæ, & alia quoq; quæ ad vtilitatem monasterii pertinent; insuper & regulam, quã beatus pater Benedictus suis sanctis manib. conscripsit, paterna pietate concessit. Monasterium vero Beati Vincẽtii martyris, quod iuxta Vulturnis Fluminis fontem situm est, & nunc magna congregatione refulget, à tribus nobilibus fratribus, hoc est, Tato, Taso, & Paldo iam tunc ædificatum, sicut viri eruditissimi Autberti eiusdem monasterii abbatis, in volumine ꝙ de hac re cõposuit, scripta significant. Superstite sane adhuc Beato Papa Gregorio Romanæ sedis, Cumanum castrum à Langobardis Beneuentanis peruasum est; sed à duce Neapolitano noctu superueniente, quidam e x Langobardis capti, quidam perempti sunt; castrum quoq; ipsum à Romanis est receptum. Pro cuius castri redemptione, pontifex septuaginta libras auri, sicut primitus promiserat, dedit.

CAP. XLI.

Inter hæc defuncto imperatore Theodosio, qui vno solummodo imperium rexerat anno, eius in locum Leo Augustus subrogatur.

CAP. XLII.

Apud Francorum quoque gentem Pipino vita exempto, eius filius Karolus, de quo præmiseramus, licet per multa bella & certamina, de manu Reginfridi principatum sustulit. Nam cũ in custodia teneretur, diuino nutu ereptus aufugit, ac primũ contra Reginfridum, cum paucis bis terq; certamen iniit, nouissimeq; eum apud Vinciacum magno certamine superauit. Cui tamẽ vnam, hoc est, Andegauensem ciuitatem ad habitandum concessit. Cunctam vero Francorum gentem, ipse gubernandam suscepit.

CAP. XLIII.

Eo tempore Luidprandus rex, donationem patrimonii Alpium Cottiarum Romanæ Ecclesiæ confirmauit Nec multum post idem regnator Guntrudam filiam Boioariorum ducis, apud quem exularat, in matrimonium duxit, de qua vnam solummodo filiam genuit.

CAP. XLIV.

Per hæc tempora Faroaldus Spoletanorum ductor Classem Rauennatium ciuitatem inuasit: sed iussu regis Liudprandi, eadẽ Romanis reddita est. Contra hunc Faroaldum ducem, filius suus Trasemundus insurrexit, eumq, clericum faciens, locum eius inuasit. His diebus Theudo Boioariorum gentis dux, orationis gratia Romã ad Beatorum Apostolorum vestigia venit.

CAP. XLV.

Apud Forumiulii igitur, sublato è rebus humanis Patriarcha Sereno, Calistus vir egregius, qui erat Taruisianæ Ecclesiæ Archidiaconus, annitente Liutprando principe, Aquileiensem Ecclesiam regendam suscepit. Quo, vt dixim⁹, in tempore, Pemmo Foroiulianis præerat Langobardis. Is cum iam nobilium, quos cum suis natis nutrierat filios ad iuuenilẽ perduxisset ætatem, repente ei nuntius venit, immensam Slauorum multitudinem, in locum qui Lauriana dicitur aduentasse. Cum quib. ille iuuenibus super eosdem Sclauos tertio irruens, magna eos clade prostrauit, nec amplius ibi aliquis à parte Langobardorum cecidit, quam Sigualdus, qui erat iam ætate grandæuus. Iste namq, in superiori pugna, quæ sub Ferdulfo facta est, duos filios amiserat. Qui cum prima & secunda vice, iuxta voluntatem suam se de Sclauis vltus esset, tertia vice prohibente duce & aliis Langobardis non potuit inhiberi, sed ita eis respondit: Iam satis, inquit, meorum filiorum mortem vindicaui, etiam si aduenerit, lætus suscipiam mortem. Factumq; est: & ipse solus in eadem pugna peremptus est. Pemmo vero cum multos inimicorum prostrauisset, metuens ne aliquem suorum amplius in bello perderet, cum eisdem Sclauis in eodem loco pacis concordiam iniit. atq; ex illo iam tempore magis ac magis cæperunt Sclaui Foroiulianorum arma formidare.

CAP. XLVI.

Eo tempore gens Sarracenorum in loco q Septẽ dicitur, ex Africa transfretantes, vniuersam Hispaniam inuaserunt. Deinde post decẽ annos cũ vxoribus & paruulis venientes, Aquitaniam Galliæ prouinciam, quasi habitaturi ingressi sunt. Karolus siquidem cum Eudone Aquitaniæ principe, tunc discordiam habebat, Qui tamen in vnum se coniungentes, contra eosdem Sarracenos pari consilio dimicarũt. Nam irruentes Franci super eos, trecenta septuaginta quinque millia Sarracenorum interemerunt. Ex Francorum vero parte, mille & quinqenti tantum ibi ceciderunt. Eudo quoque cum suis super eorum castra irruens, pari modo multos interficiens, omnia deuastauit.

CAP. XLVII.

Hoc etiam tempore eadem Sarracenorum gens cum immenso exercitu veniens, Constantinopolim circumdedit, ac per continuum triennium obsedit, donec multa instantia ad Deum clamantib. ciuibus, plurimi eorum fame & frigore, bello & pestilentia perirent, ac sic pertæsi obsidionis, abscederent. Qui inde egressi Bulgarum gentem, quæ est super Danubium, bello aggrediuntur. Et ab hac quoq; victi, ad suas naues refugiunt, quib. cum altum peterent, ingruente subito tempestate, plurimi etiam mersis siue contritis nauibus perierunt. Intra Constantinopolin vero, trecenta millia hominum pestilentia interierunt.

CAP. XLVIII.

Liudprandus vero audiens quod Sarraceni depopulata Sardinia etiã loca illa vbi ossa Augustini Episcopi, propter vastationem Barbarorum olim translata & honorifice fuerant condita, fœdarent, misit eo, & dato magno pretio, acCepit,

A cepit,& transtulit ea in vrbem Ticinensem, ibique cum debito tanto patri honore condidit. His diebus Narnia ciuitas à Langobardis peruasa est.

CAP. XLIX.

Eo tempore Rex Luidprandus Rauenam obsedit, Classem inuasit atq; destruxit. Tunc Patricius Paulus ex Rauenna misit qui pontificem interimerent. Sed Langobardis pro defensione Pontificis repugnantibus Spoletanis in Salario ponte,& ex aliis partibus Langobardis Tuscis resistentibus, consilium Rauennatiũ dissipatum est. Hac tempestate Leo Imperator apud Constantinopolim sanctorum imagines depositas incendit. Romano quoq; Pontifici similia facere, si imperialem gratiam habere vellet, mandauit. sed pontifex hoc facere contemsit. Omnis quoq; Rauennæ exercitus, vel Venetiarum, talib. iussis vno animo restiterunt, & nisi eos prohibuisset pontifex, Imperatorem super se constituere fuissent aggressi. Rex quoq; Liutprandus castra Æmiliæ, Foronianum,& Montem Bellium, Buxeta & Persiceta, Bononiam & Pentapolim, Auxiniumq; inuasit. Pari quoq; mo-
B do tunc & Sutrium peruasit, sed post aliquot dies, iterum Romanis redditum est. Per idem tempus Leo Augustus ad peiora progressus est, ita vt cõpelleret omnes Constantinopoli habitãtes, tam vi, quam blandiciis, vt deponerent vbicunque haberentur imagines tam Saluatoris, q̃ Sanctæ eius genitricis, vel omnium Sanctorum, easq; in medium ciuitatis incendio concremari fecit. Et quia pleriq; ex populo tale scelus fieri præpediebant, aliquãti ex eis capite truncati, alii corporis parte multati sunt. Cuius errori Germanus Patriarcha non consentiens, à propria sede depulsus est, & eius in loco Anastasius presbyter ordinatus est.

CAP. L.

Romoaldus deniq; dux Beneuenti, vxorem sortitus est, Guntbergam nomine, q̃ fuit filia Auronæ Liutprandi regis sororis. De qua filiũ genuit, quem nomine sui patris Gisulfum appellauit. Habuit rursum post hanc & aliam coniugem, nomine Rauigundam, filiã Gaidoaldi Brexiani ducis.

CAP. LI.

C Grauis sane per idem tempus inter Pemmonem ducẽ & Calistum Patriarcham discordiæ rixa surrexit. Causa autem huius discordiæ ista fuit. Adueniens anteriore tempore Fidentius Episcopus de castro Iuliẽsi, cum voluntate superiorum ducum intra Foroiuliani castri muros habitauit, ibiq; sui Episcopatus sedem statuit. Quo vita decedente, Amator in eius loco ordinatus est. Vsque ad eundem enim diem superiores Patriarchæ, quia in Aquileia propter Romanorũ incursionem habitare minime poterant, sedem nõ in Foroiulii, sed in Cormones habebãt. Quod Calisto, qui erat nobilitate cõspicuus, satis displicuit, vt in eius diœcesi, cũ duce & Langobardis habitaret Episcopus, & ipse tantũ vulgo sociatus vitam duceret. Quid plura? Cõtra eundem Amatorem Episcopum egit, eumque de Foroiulii expulit, atq; in illi⁹ domo sibi habitationem statuit. Hac de causa Pemmo dux, contra eundem Patriarcham, multis nobilibus Langobardis consilium iniit, apprehensumq; eum ad castellũ Pontium, q̧ supra mare situm est, duxit indeq; eum in mare præcipitare voluit. Sed tamẽ Deo inhibente minime fecit; intra carcerem tamen eum retentum, pane tribulationis sustentauit. Quod Rex Liutprandus audiens, in magnam iram ex-
XV. D arsit, ducatumq; Pemmoni auferens Ratchis eius filium in eius loco ordinauit. Tunc Pemmo cum suis disposuit, vt in Slauorum patriã fugeret: sed Ratchis eius filius à Rege supplicando obtinuit patri veniam, eumque in regis gratiã reduxit. Accepta itaq; Pemmo fiducia q̧ nihil mali pateretur, ad regem cum omnibus Langobardis, cum quibus consiliũ habuerat, perrexit. Tunc rex in iudicio residens, Pemmonẽ & eius duos filios Ratchait & Ahistulfum, Ratchis concedẽs, eos post suam sedẽ cõsistere præcepit. Rex vero eleuata voce, oẽs illos qui Pemmoni adhæserant, nominatiue comprehendere iussit. Tũc Ahistulfus dolorẽ non ferens, euaginato pene gladio regem percutere voluit, nisi eum Ratchis suis germanus cohibuisset. Hoc modo iis Langobardis cõprehensis, Hersemar, q̃ vnus ex eis fuerat, euaginato gladio, multis insequentibus, ipse se viriliter defensans, in Basilicã beati Michaelis cõfugit. Ac deinde sol⁹ regis indulgẽtia impunitatẽ meruit, ceteros longo tempore in vinculis excruciatis. E

CAP. LII.

Ratchis denique apud Forumiulii dux, vt diximus, effectus, in Carniolam Sclauorum patriam, cum suis ingressus magnam multitudinem Sclauorum interficiens, eorum omnia deuastauit. Vbi cum Sclaui super eum subito irruissent & ipse adhuc lanceam suam ab armigero non abstulisset, eum qui primus ei occurrit, claua quam manu gestabat percutiens, eius vitam extinxit.

CAP. LIII.

Circa hæc tempora Karolus princeps Francorum, Pipinum suum filium ad Liutprandum direxit, vt eius cæsariem incidens, ei pater effectus est; multisque eum ditatum regiis muneribus, genitori remisit.

CAP. LIV.

Per idem tempus Sarracenorum exercitus, rursum in Galliam introiens, multam deuastationem fecit. Contra F quos Karolus non longe à Narbona bellum committens, eos, sicut & prius, maxima cæde prostrauit. Iterato Sarraceni Gallorum fines ingressi, vsq; ad prouinciam venerunt, & capta Arelate, omnia circumquaq; demoliti sunt. Tunc Karolus legatos cum munerib. ad Liudprandum regem mittens, ab eo contra Saracenos auxilium poposcit. Qui nihil moratus, cum omni Langobardorum exercitu in eius adiutorium properauit. Quo comperto gens Sarracenorũ, mox ab illis regionibus aufugit. Liudprand⁹ vero cum omni suo exercitu ad Italiam rediit. Multa idem regnator contra Romanos bella gessit, in quib. semper victor extitit, preter q̧ semel in Armino, eo absente, eius exercitus cæsus est, & alia vice cum apud vicum Pilleum, rege in Pentapoli demorante, magna multitudo horum qui regi munuscula vel xenia, vel singularum Ecclesiarum dona deferebant, à Romanis irruentibus cæsa vel capta est. Rursus cum Rauennam Hildebrandus regis nepos, & Peredeo Vincentinus dux obtinerent, irruentibus subito Veneticis, Hildebrandus ab eis captus est, Peredeo viriliter pugnans occu-
G buit. In sequẽti quoq: tempore Romani solita elatione turgidi, congregati vniuersaliter, habentes in capite Agathonẽ Perusinorum ducem, venerunt vt Bononiam comprehenderent, vbi tunc Walcari, Peredeo,& Rothari, morabantur in castris. Qui super Romanos irruentes, multam de eis stragem fecerunt, reliquosque fugam petere compulerunt.

CAP. LV.

Vbi diebus Trasemundus contra regem rebellauit. Super quem Rex cum exercitu veniens, ipse Trasemund⁹ Romam fuga petiit. In cuius loco Hildericus ordinatus est. XVI.
Mortuo autem Romualdo iuniore Beneuentanorum duce, qui viginti & sex ducatum tenuerat annis, Gisulfus eius filius adhuc paruulus remansit. Contra quem aliqui insurgentes, eum moliti sunt extinguere. Sed Beneuentanorum populus, qui suis ductorib. semper fidelis extitit, eos peremerunt, sui ducis vitam seruantes. Qui Gisulfus cum propter ætatem puerilem idoneus ad tantum populum regendũ non esset, Liudprandus rex Beneuẽtum tunc veniens, eum exinde abstulit, & apud Beneuentum suum nepotem Gre-
H gorium ducem ordinauit. Cui in matrimonio vxor sociata Giselberga nominẽ fuit. Ita rex Liudprandus rebus compositis, ad suum solium remeauit: Gisulfumq; suum nepotem paterna pietate erudiens, ei Conibergam, nobili ortã progenie, in matrimonium iunxit. Ipse rex eo tempore in languorem decidens, morti approximauit. Quem Langobardi vita excedere existimantes, eius nepotem Hildebrandũ foras muros ciuitatis, ad Sanctæ Dei genitricis Ecclesiam, quæ ad Perticas dicitur, in regem leuauerunt. Cui dum contum, sicut moris est, traderent, in eius conti summitate, cuculus auis volitando veniens, insedit. Tunc aliquibus prudentibus hoc portento visum est significari, eius principatum inutilem fore. Rex autem Liudprandus cum hoc cognouisset, non æquo animo accepit: Tamen de infirmitate conualescens, eum regni sui consortem habuit. Euolutis dehinc aliquot annis, Trasemundus qui Romam fugerat, Spoletum rediens, Hildericum extinxit, rursumque contra regem rebellionis audaciam sumsit.

CAP.

A CAP. LVI.

VII. At vero Gregorius dum apud Beneuentum annis septem ducatum gessisset, vita exemptus est. Post cuius obitum Godeschalcus dux effectus, annis tribus Beneuentanis præfuit, cui in coniugio vxor sociata nomine Anna fuit Rex ergo Liudprandus talia de Spoleto siue Beneuẽto audiens, rursum cum exercitu Spoletum petiit. Qui Pentapolim veniens, dum à Fano ciuitate forum Sempronii pergeret, in siluam quæ in medio est Spoletani se cum Romanis sociantes magna incommoda regis exercitui intulerunt. Qui Rex in nouissimo loco Rathchis ducem, & eius fratrem Ahistulfum, cum Foroiulianis constituit. Supra quos Spoletani & Romani irruentes, aliquos ex eis vulnerauerunt. Sed tamen Ratchis cum suo germano, & aliquibus viris fortissimis, omne illud pugnæ pondus sustinentes viriliterque certantes multisque trucidatis, se suosque inde, præter, vt dixi, paucos suaciatos exemerunt. Ibi quidam Spoletanorum fortissimus, Berto nomine, nominatiue Ratchis acclamans, armis
B instructus super eum venit. Quem Ratchis subito percutiens, equo deiecit. Cumque eius socii eum perimere vellent, eum pietate solita fugere permisit. Qui manibus pedibusque reptans siluam ingressus euasit. Super Ahistulfum vero in quodam ponte duo fortissimi Spoletani à tergo venientes, vnum eorum aduersa cuspide feriens, de eodem ponte deiecit, alterum vero subito ad eum conuersus, vita priuatum post socium mersit.

CAP. LVII.

At vero Luitprandus Spoletum perueniens, Trasemundum ducatu expulit, eumque clericum fecit. Cuius in loco Agibrandum suum nepotem constituit Cum vero Beneuentum properaret, Godescalcus, audito eius aduentu, nauem conscendere, atque in Græciam fugere molitus est. Qui postquam vxorem & cunctam supellectilem suam in nauim imposuisset, & nouissime ille ascendere vellet, irruentibus Beneuentanis Gisulfi fidelibus, extinctus est. Vxor sane illius, cum omnibus quæ habebat, Constantinopolim perlata est.

CAP. LVIII.

C Tunc Rex Luitprandus Beneuentum perueniens, Gisulfum suum nepotem iterum in loco proprio ducem constituit. Rebusque ita compositis, ad suum Palatium remeauit. Hic gloriosissimus Rex multas in Christi honore, per singula loca vbi degere solebat basilicas construxit Hic monasterium beati Petri quod foras muros Ticinensis ciuitatis situm est, & Cælum aureum appellatur, instituit In summa quoque Bardonis alpe, monasterium, quod Bercetum dicitur, ædificauit. In Olonna nihilominus suo prohastio, miro opere in honorem Sancti Anastasii martyris, Christo domicilium statuit: in quo & monasterium fecit Pari etiam modo multa, per loca singula, diuina templa instituit. Intra suum quoque Palatium, oraculum domini Saluatoris ædificauit, & quod nulli alii reges habuerant, sacerdotes & cle-
XVIII. ricos instituit, qui ei quotidie diuina officia decantarent. Huius regis temporibus fuit in loco, cui Forum nomen est, iuxta fluuium Tanarum, vir miræ sanctitatis, Baodolinus nomine, qui multis miraculis, Christi gratia suffragante, refulsit. Qui sæpe futura prædixit, absentia quoque quasi præsentia nuntiauit. Denique cum Rex Liudprandus in Vrbem siluam venatum isset, vnus ex eius comitibus, ceruum sagitta percutere nisus, eiusdem regis nepotem, hoc est, so-
D roris eius filium Aufusum nomine, nolens sauciauit. Quod rex cernens, valde enim eundem puerum amabat, cum lachrimis eius incommodum lamentari cæpit, statimque vnum è suis equitem misit, qui ad virum Dei Baodolinum curreret, eumque peteret, vt pro vita eiusdem pueri Christum supplicaret. Qui cum ad seruum Dei pergeret, puer defunctus est: cui Christi famulus ad se peruenienti, ita dixit: Scio quam ob causam veneris, sed illud quod postulas iam fieri non potest, quia, puer ille defunctus est. Quod cum is qui missus fuerat, regi, quod à seruo Dei audierat, renuntiasset, rex licet doluerit, quod effectum supplicationis suæ habere non potuit, tamen quia vir Domini Baodolinus spiritum prophetiæ habuerit, aperte cognouit. Huic quoque non dissimilis apud Veronensem ciuitatem Theudelapius nomine fuit, qui inter miranda, quæ patrabat, præsago etiam spiritu, multa quæ erant ventura, prædixit. E
Eo quoque tempore floruit vita vel actibus Ticinensis Ecclesiæ Episcopus Petrus, qui quia regis erat consanguineus, ab Aripeito quondam rege, apud Spoletum exilio fuerat retrusus. Huic beati martyris Sabini Ecclesiam frequentanti, isdem venerabilis martyr prænuntiauit, quod Episcopus apud Ticinum futurus esset. Qui postea cum id fuisset factum, basilicam eidem beato martyri Sabino, in solo proprio, apud eandem ciuitatem construxit. Hic inter reliquas optimæ vitæ, quas habuit virtutes, etiam virginitatis flore decoratus enituit. Cuius nos aliquod miraculum, quod posteriori tempore gestum est, in loco proprio ponemus. At vero Liudprandus, postquam triginta & vno anno, septemq; mensibus principatum obtinuit, iam ætate maturus, huius vitæ cursum expleuit. Corpusque eius in basilica beati Adriani martyris, vbi & eius requiescit genitor, sepultum est. Fuit autem vir multæ sapientiæ, consilio sagax, pius admodum, & pacis amator: Bello potens, delinquentibus clemens, castus, pudicus, orator peruigil, e-
leemosynis largus, literarum quidem ignarus, sed philosophis æquandus, nutritor gentis, legum augmentator. Hic initio regni sui, Boioariorum plurima castra cepit, plus semper orationibus, quam armis fidens, maxima semper cura Francorum Auarumque pacem custodiens. F

Explicit liber sextus Pauli VVarnefridi Langobardi Filii,

DE GESTIS LANGOBARD.

HISTORIÆ MISCELLÆ
A
PAVLO AQVILEGIENSI DIACONO
PRIMVM COLLECTÆ,
post etiam
à
LANDVLPHO SAGACI AVCTAE G

Productæque ad Imperium LEONIS IV. id est, annum Christi DCCCVI.

LIBRI XXIV.

In quibus præter, Suetonii, Eutropii, Flori, Victoris, Eusebii, Rufini, Orosii, Iornandis & aliorum historias, tota pene Anastasii Bibliothecarii Rom. Eccle. historia ex Georgio, Theophane, aliisque Græcis scriptoribus collecta continetur.

Nunc ex variis manuscriptis illustrati
& editi
Ab
HENRICO CANISIO NOVIOMAGO I.C. & SS. Canonum Professore Ordinario in Academia Ingolstadiensi. H

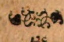
AD LECTOREM.


H ABES hic à me lector amice, Miscellam historiam. Vere Miscellam & Miscellaneam, ne dicam Moretum. Ex variis enim auctoribus consarcinata est: quam apte & concinne, doctorum esto iudicium; in quorum tamen sensu concordique consensu si acquiescimus, hanc vtique historiam magni ducemus verisque pretiis æstimabimus. Video

enim

enim illam à doctissimis quibusuis non modo citari; sed & commendari, in primis vero ab illustrissimo Cardinale Baronio, Ecclesiasticæ antiquitatis instauratore; cui tamen, quod nolem, imposuerunt, qui vt ipse refert Tomo IX. anno Christi 726. persuaserunt, Historiæ huius parentem esse non Paulum Diaconum, sed Theophanem. *Theophanes*, inquiunt, *qui falsò inscribitur Paulus Diaconus. Narratur hoc ipsum à Paulo Diacono, ita Theophanes verus auctor inscribitur. Translator Theophanis, qui asseritur Paulus Diaconus. Quæ ex Theophane, quem dicunt Paulum Diaconum ex interpretatione Anastasij sic Latinè efferuntur.* Itane Theophanes auctor huius Miscellæ? Atqui hoc, qui affirmarunt, minime id affirmassent, si aut Theophanem Græcè, aut ab Anastasio Latinè redditum inspexissent, quem nos vtraque lingua loquentem vidimus beneficio clarissimi nostri Marci Velseri, II. Viri Augustani, videbuntq; nō post multas, vt spero messes, omnes eruditi: Ipse enim Theophanes cum nouo veteriq; suo interprete Anastasio luce donabitur; haud sine antiquitatis Ecclesiasticæ commodo. Ex cuius editione apparebit, quam longe à vero abeat hæc sententia, quasi Miscella historia sit ipse Theophanes latinitate ab Anastasio donatus. Nihil minus. Nec aliam probationem adfero, quam ipsam Theophanis Græcè Latineque inspectionem aut lectionem: etsi non nego, quædam ex Theoph. huic historiæ immista & intexta fuisse: At non solo ex Theophane; sed ex pluribus: vt recte veteris editionis inscriptio indicabat; est enim vt paucis me expediā, historia hæc cento ex variorum monumentis consutus sed cento expetendus quin & amplius diurno nocturnoque vsu terēdus. Quantus n. in hoc centone antiquæ & quod maximum apud me momentum habet, Ecclesiasticæ memoriæ thesaurus! Quare non inuitus feci; vt huic quoq; historiæ denuo in publicum vulgandæ nonnihil operæ impenderem. Etsi alia duplex, quæ me impulit, causa accessit: altera raritas exemplarium, quæ ex priore editione supererant: altera; præfixa operi præfatio, quam nisi mirarer à sincere Catholico scribi, chartæq; mandari potuisse, iure quiuis dubitaret, num sincerus Catholicæ religionis Professor essem. Quæ certe effecit vt multi aut ab hac historia prorsus abhorrerent: aut præfationem tanquam pietati plane dissentaneam pio ferro exscinderent, pijsq; flammis absumendam traderent. Et certe perquam stulte & insipienter faciunt; qui antiquorum monumenta in apertū promētes aut procemia, aut scholia virulenta & in Orthodoxæ fidei disciplinam aculeata assuunt: nam dum nominis celebritatem, famam & gloriā sectantur, eandem minime assequuntur; sed loco eius dedecore & ignominia notati abeunt; dum libri illorum aut Vulcano consecrantur, aut perpetuis tenebris mancipantur, aut obliteratis & amputatis improbe dictis deformantur & decurtantur, aut perpetuo exilio mulctantur, omnique aditu ad clariores in orbe terrarum prouincias & Bibliothecas prohibentur: ita vt non nisi apud sui similes, hoc est, apud calumniarum amatores locum inueniant. Quorum quantula pars in hoc vniuerso; si ipsum vniuersum contendere velimus cum angulis nonnullis, in quibus isti delitescunt, & triumphant? Qui longe melius sibi consulerent; si quod agendum est, agerent, scriptoresque priscos & probæ notæ sine hæretici fellis amaritie mundo propinarent. Sic enim & ipsis, & labori, ipsorum, & auctoribus, quos ex tenebris educunt locus, imo & merces apud omnes literatos foret; quorum loco nunc ea quæ supra dixi, reportant. Vale, mi lector, & antiquitatem explosa nouitate ama, quia,

Moribus antiquis stat res Romana virisq;.



EVTROPII HISTORIA, CVI PAVLVS AQVILEGIENSIS DIACONVS ADdidit rogatu Aldebergæ Beneuentanæ Ducis, deinde idem Paulus ex diuersis auctoribus colligens, à Valentiniani Imperio vsq; ad tempora Iustiniani perduxit: quem Landulphus Sagax sequutus, plura & ipse ex diuersis auctoribus colligens, in eadem Historia addidit, & perduxit vsque ad Imperium Leonis, id est, annum Dominicæ incarnationis DCCCVI. indict. VII.

INCIPIT LIBER PRIMVS.

PRIMVS in Italia vt quibusdam placet, regnauit Ianus: deinde Saturnus, Iouem filium è Græcia fugiens in ciuitatem, quæ ex eius nomine Saturnia dicta est, latuit: cuius ruinæ hactenus cernuntur in finibus Tusciæ haud procul ab Vrbe. Hic Saturnus quia in Italia latuit, ab eius latebra Latiū appellata est. Ipse etenim adhuc rudes populos domus ædificare, terras incolere, plantare vineas docuit, atq; humanis moribus viuere, cum antea semiferi glandium tantummodo alimentis vitam sustentarēt, aut in speluncis, aut frondib. virgultisq; contextis casulis habitarent. Ipse etiam eis nummos æreos primus instituit. Pro quibus meritis ab incolarum rustica multitudine Deus appellatus est. Post hunc Picus eius filius, de quo fabulose dicitur, quod à quadā famosissima maga, Circe nomine, ob contemptum eius amorem in auem sui nominis sit mutatus. Post hunc eius filius Faunus, qui fuit pater Latini, cuius mater Carmentis Nicostrata creditur Latinas literas reperisse. Quibus regnantib. centum quinquaginta anni referuntur euoluti. Regnante tamen Latino qui Latinam linguam correxit, & Latinos de suo nomine appellauit, Troia à Græcis capta est, cum apud Hebreos Labdon tertium sui principatus annum ageret, & apud Assyrios Teutanes, apud Ægyptios Thoos regnaret, expletis à mundi principio annis quatuor millibus & decem & nouem, à diluuio mille septingentis septuaginta septem, à natiuitate Abrahæ tertio anno, Nini regis Assyriorum anno octingentesimo quinto, à natiuitate Moysi ann. quadringentis decem, ante Vrbem autem cōditam annis quadringentis quatuor, ante primam quoque Olympiadem annis quadringentis sex. Capta igitur Troia, Æneas Veneris & Anchisæ filius ad Italiam venit, anno tertio post Troiæ excidium, cum Turno Dauni Tuscorum regis filio dimicans eum interemit, eiusq; sponsam Lauiniam regis Latini filiam in coniugium accepit, de cuius etiam nomine Lauinium oppidum quod construxerat, appellauit. Regnauit igitur Æneas Latinis annis tribus.

Quo vita decedente regnum suscepit Ascanius, qui & Iulus, eiusdem filius, quē apud Troiam ex Creusa coniuge filia Priami regis genuerat, & secum in Italiam veniens adduxerat. Qui Ascanius relicto nouercæ suæ Lauiniæ regno, Albam longam condidit, & Siluium Postumum fratrem suum, qui post eum regnauit, Æneæ ex Lauinia filiū summa pietate educauit, Deosq; Penates patris sui Æneæ ex Lauinio in Albam longam transtulit. Simulacra vero Lauinium sponte redierunt. Rursus transducta in Albam longam, iterum repetiuere antiquiora delubra. Ascanius deinde Iulum filium procreauit, à quo familia Iuliorum exorta est, paruulum, & qui necdum regendis ciuilibus curis idoneus erat. Cum autem triginta & octo annis regnasset Ascanius, Siluium Postumum fratrem suum regni reliquit heredem.

Siluius ergo Postumus regnauit an. XXIX. qui postumus inde appellatus, quia post mortē patris est natus, Siluius quia ruri fuerat educatus: à quo omnes Albanorum reges Siluij vocati sunt. Post quem regnauit Æneas Siluius

annis triginta vno. Deinde Latinus Siluius regnauit annis L. quo etiã tempore apud Hebræos Dauid regnabat. Post cuius obitum Alba Siluius regnauit annis XXXIX. Post hunc Ægyptus siue Atys eius filius annis XXIV. Deinde Capis Siluius superioris regis filius annis XXVIII. qui Capuam in Cãpania condidit. Item Capetus Siluius Capis filius, annis XIII. Post Tyberinus Capiti filius annis IX. Ab huius nomine Tyberinus fluuius dictus est, eò quod in eum decidens extinctus est, qui prius Albula dictus est. Successit huic Agrippa Siluius regnans annis XL. cuius temporibus Homerus fuisse in Greçia perhibetur. Dehinc Remus Siluius Agrippæ superioris regis filius regnauit annis XIX. Iste præsidium Albanorum inter montes vbi nunc Roma est posuit, qui ob impietatem fulmine ictus interijt. Post hunc regnauit Auentinus Siluius annis XXXVII qui fuit Remi superioris regis filius, quiq; in eo monte qui nunc pars vrbis est, mortuus ac sepultus æternũ loco vocabulum dedit. Successor huius extitit Procas Siluius, eiusdem Auentini filius, qui regnauit annis XXII. Quo regnante Phidon Argiuus mensuras & pondera reperit, cum apud Hebræos Aza in Iudæa & Hierusalem regnaret. Et dum Procas obisset, testamentum suum duobus filijs suis Amulio & Numitori reliquit, vt vnus pecuniam protinus, alter regnum susciperet. Amulius vero fratri suo Numitori electionem dedit, vt quod desideraret, acciperet: Numitor vero pecuniam tulit, Amulius autem regnũ obtinuit, in quo regnauit annos XLIII. Et dum regnum obtineret, consuluit Deos, responsumque est ei, quod ab stirpe fratris sui occideretur, & regnum perderet. Statimq; eum de regno expulit. Numitor autem abiens, in agro suo vixit. Erant autẽ ei duo filij. Sergestus & Rhea, quæ & Ilia dicta est. Metuens ergo Amulius rex responsum, Sergestũ secum ad venationẽ duxit, & eum in sylua occidit. Rheam vero quæ & Ilia, adimendi partus gratia, virginem vestalem fecit. Quę cum septimo patrui anno geminos edidisset infantes, iuxta legem in terra viua defossa est. Verum paruulos propę ripam Tyberis expositos, Faustulus regij pastor armenti ad Accam Laurentiam vxorem suam detulit, quæ ob pulchritudinem & rapacitatẽ corporis quæstuosi lupa à vicinis appellata est. Vnde & ad nostram vsq; memoriam meretricum cellulæ lupanaria dicuntur. Pueri cum adoleuissent, collecta pastorum & latronum manu, interfectoq; apud Albam Amulio, auum Numitorem in regnum restituunt.

Romanum igitur imperium, quo neq; ab exordio vllũ fere minus, neq, incrementis toto orbe amplius humana potest memoria recordari, à Romulo habet exordium, qui Rheæ Siluiæ vestalis virginis, vt præmissum est, filius, & quantum putatus est Martis, cum Remo fratre vno partu editus est. Is cum inter pastores latrocinaretur XVIII. annos natus, vrbem exiguam in Palatino monte constituit X. Kalẽdas Maias, Olympiadis sextæ an quarto, CCCCXIX. post Troiæ excidium, siue, vt placet Orosio, CCCCIV. ante sex annos, quam decem tribus Israel à Sennacherib rege Chaldæorum transferrentur in montes Medorum. Condita ergo ciuitate quam ex nomine suo Romam vocauit, à qua & Romanis nomen inditum est, hæc fere egit. Condito templo quod Asylum appellauit, pollicitus erat cunctis ad eum confugientibus impunitatem. Quam ob causam multitudinem finitimorum, qui aliquam apud suos ciues offensam contraxerant, ad se confugientem in ciuitatem recepit. Latini denique Tuscique pastores, etiam transmarini Phryges qui sub Ænea, & Arcades qui sub Euandro duce venerant, influxerunt. Ita ex varijs quasi elementis congregauit corpus vnum, populumq; Romanum effecit. Centum ex senioribus elegit, quorum consilio omnia ageret, quos Senatores propter senectutem, Patres ob similitudinẽ curæ nominauit. Mille etiam pugnatores elegit, quos à numero milites appellauit. Tum cum vxores ipse & populus eius nõ haberent, inuitauit ad spectaculum ludorum vicinas vrbis Romæ nationes, atque virgines earum rapuit anno ab Vrbe condita quarto. Tunc virginum pulcherrima cunctorum acclamatione rapientium Thalassio duci Romuli decernitur. Vnde in nuptiarum adhuc solennitatibus Thalassio vulgo clamitant, quod scilicet talis nupta sit, quæ Thalassium habere mereatur. Commotis bellis propter raptarum iniuriam, Ceninẽses vicit, Antemnates, Crustumios, Sabinos, Fidenates. Hæc omnia oppida vrbem cingunt. Tunc etiam Tarpeia virgo Sabinorum clypeis in monte obruta est, qui ab eius nomine Tarpeius est appellatus, in quo postea Capitolium est constructum. Pepigere tamen Romani cum Sabinis, quorum filias rapuerunt, amicitias: adeo vt Sabinorum rex Titus Tatius senex regnaret pariter cum Romulo, quem mox vt in societatem regni eius assumpsit, occidit: Sabini quoq; & Romani vnus populus efficerentur. Quo tempore Romani ad confirmandam coniunctionem nomina illorum suis præponebant nominibus, & inuicem Sabini Romanorum. Et ex illo consuetudo tenuit, vt nemo Romanus sit absque prænomine. Propter hanc etiam societatem cum Sabinorum more Romulus hastam longam ferret, quæ eorum lingua quiris appellatur, Quirinus est dictus. Romani vero siue à quiribus, id est, hastis longis, siue à Quirino, Quirites nominari cœperunt. Remus deniq; à Fabio duce Romuli fratris sui, eiusdẽ vt fertur voluntate, rutro pastorali extinctus est. Causa autem interitus eius hæc fuit, quod ad tutelam nouæ vrbis vallũ quem fecerant, non posse sufficere increpauerat, eiusq; angustias saltu transilierat. Cum Veientibus populis adhuc prælium paruo nomine sed magnis viribus agitatum, Ceninensium captum ac diritum oppidum: assumptis semel armis nunquam quies, quippe quibus egestas turpis atque obscœna fames domi timerentur, si vnquã acquieuissent paci aut fœderi. Romulus vero cum VII. Kalendas Augusti apud paludem Capreæ fulmine ictus nusquam comparuisset, anno regni XXXIX. ad Deos transisse creditus est, & Quirini nomine consecratus. Deinde Romæ per quinos dies Senatores imperauerunt, & his regnantibus annus vnus expletus est.

Postea Numa Pompilius rex creatus est, cum apud Hebræos Ezechias regnaret. Qui bellum quidem nullum gessit, sed non minus ciuitati quam Romulus profuit. Nam & cultus deorum & leges Romanis moresq; constituit, qui consuetudine præliorum iam latrones & semibarbari videbantur: & annum descripsit in decem menses, prius sine aliqua supputatione confusum, & infinita Romæ sacra ac templa constituit. Morbo decessit XLI. imperij anno. Regnante Numa Glaucus primus ferri inter se glutinum excogitauit.

Huic successit Tullus Hostilius, qui primus Romanorum purpura & fascibus vsus est, Manasse in Iudæa regnãte. Hic bella reparauit, fiducia bene exercitæ iuuentutis, & Anis bellum qui nunc Albani dicuntur, & qui ab vrbe XII. miliaria sunt, intulit, eosq; vicit sexta congressione, pessima clade. Veientes & Fidenates, quorum alij sex miliaria ab vrbe Roma absunt, alij XVIII. bello superauit. Rursus pace dirupta, Metius Suffetius Fidenate bello meditatus dolum, dum contracta temporali pace ascitus fuerat à Romanis, ita eos deseruit ac decepit infidus, vt in medio certamine cum exercitu suo in proximo colle consideret. Tum ingenio vsus est rex Romanus Tullus Hostilius, vt diceret suo eum secessisse consilio, ob hoc vt dato signo hostilibus superueniret agniminibus. Sic erectis suorum animis, qui iamiam desperauerant, separatione subsidij, & Albanis territis, vicit Fidenates. Metium vero Suffetium curribus illigatum, pro animi infidelitate diuisit. Hic Vrbem ampliauit adiecto Cœlio monte. Cum vero XXXII. annis regnasset, fulmine ictus cum domo sua arsit. His temporibus Byzantium ciuitas condita est à Pausania rege Spartanorum, quæ postea Constantinopolis appellata est.

Post hunc Ancus Martius Numæ ex filia nepos, suscepit imperiũ, quo etiã tempore Iosias regnabat apud Hebræos. Hic contra Latinos dimicauit, & vicit, omnes finitimos & potentes tunc Tusciæ XII. populos innumeris concidens conflictibus. Auentinum montem ciuitati adiecit, & Ianiculum. Hostiam ciuitatem supra mare XVI. miliario ab vrbe Roma condidit. Vicesimoquarto anno imperij morbo perijt. Hoc etiam regnante Epidamnus est condita, quæ postea Dirachium est appellata.

A Deinde regnum Priſcus Tarquinius accepit. Hic numerum Senatorum duplicauit, Circum Romæ ædificauit. Ludos Romanos inſtituit, qui ad noſtram vſque memoriam permanent. Vicit idem etiam Sabinos, & non parum agrorum ſublatum idem Romæ vrbis territorio iunxit, primusque triumphans Romam intrauit. Muros fecit & cloacas, Capitoliũ inchoauit. Triceſimo ſeptimo imperij anno per Anci filios occiſus eſt, regis eius cui ipſe ſucceſſerat. Regnãte Tarquinio, Arion Methymnæus à Delphino in Tænarum dicitur tranſportatus. Tunc etiam Maſſilia condita eſt. Eo tempore Hieruſalem à Nabuchodonoſor rege Chaldæorum ſubuerſa eſt.

Poſt hunc Seruius Tullius ſuſcepit imperium, genitus ex nobili fœmina, captiua tamen & ancilla, regnauitque annos XXXIV. Huic Tarquinij Priſci gremio dormienti, caput ardere viſum eſt. Quod prodigium cum Tanaquil vxor regis vidiſſet, eum inter liberos educauit, pro qua re ad regnum peruenit. Quo regnante Balthaſar imperabat Chaldæis, ſub quo Daniel ſcripturã myſticam in pariete legit & interpretatus eſt. Hic quoq; Sabinos ſubegit, Veientes B prælio victos nec domitos fregit. Montes Quirinalem, Viminalem, Eſquilinum Vrbi adiunxit, foſſas circum murum duxit: primus omnium cenſum ordinauit, qui adhuc per orbem terrarũ incognitus erat. Sub eo Roma omnibus in cenſum delatis, habuit captita LXXXIV. milia ciuium Romanorum cum his qui in agris erant. Occiſus eſt ſcelere generi ſui Tarquinij Superbi, filij eius regis cui ipſe ſucceſſerat, & filiæ quam Tarquinius habebat vxorẽ. Eodem tempore Claudia quinta virgo veſtalis ob crimen ſtupri accuſata eſt. At illa ſe ſe purgare dedignata humaniter in vado Tyberis adijt nauim, eamq; aſcendit. Ligauit zonula proram, & ait, Si virgo ſum, ſequere me. Moxq; nauis mota ingreſſaq; eſt Romam.

Lucius deinde Tarquinius Superbus ſeptimus atq; vltimus inuaſit imperium. Quo tempore ad relaxationem Cyri regis Perſarum reuerſi ſunt Hieruſalem XLII. milia quadringenti. Iſte excogitauit primus vincula, taureas, fuſtes & laminas, compedes, catenas, exilia, metalla, carceres. Volſcos, quæ gens ad Campaniam euntibus nõ longe ab Vrbe eſt, vicit: oppida valida in Latio, id eſt Ocricu- C lum, Gabios, Sueſſamq; Pometiamq; ſubegit. Cum Tuſcis pacem fecit, ac templum Ioui in Capitolio ædificauit. Poſtea Ardeam oppugnans in XVIII. miliario ab vrbe Roma poſitam ciuitatem, imperium perdidit. Nam cum filius eius Sextus Tarquinius nocte armatus nobiliſſimam Lucretiam Lucretij Tricipitini filiam, Collatini vxorem per vim ſtupraſſet, ea de iniuria maritum, patrem, & amicos acciuit è caſtris, vimque quam oppreſſa pertulerat, flens ac pudibunda conqueſta eſt. Solantibus illis non pertinere ad pudicitiam illatæ violentiæ crimen extraneum: non enim animum honeſtæ, ſed corpus tantum fuiſſe corruptum: nulla, inquit, impudica exin Lucretiæ ſe defendet exemplo. Tum ferrum quod veſte celabat, ſubito viſceribus immerſit. Propter quam cauſam Brutus parens etiam ipſius Tarquinij populum concitauit, & Tarquinio ademit imperium. Mox exercitus eum quoq; reliquit, qui ciuitatem Ardeam cum ipſo rege impugnabat, venienſque ad vrbem rex portis clauſis excluſus eſt. Cumq; imperaſſet annis XXXV. cum vxore & liberis fugit. Ita Romæ regnatũ eſt per VII. reges annis CCXLIII. D cum adhuc Roma vbi plurimum vix vſque ad XV. miliarium poſſideret. Tarquinij ſane temporibus, caſtiſſima Iudith Holophernem peremit. His etiã temporibus Pythagoras Philoſophus claruit, qui Samo oriundus Crotonæ deguit, nouiſſime Metapontũ adijt, ibiq; ſepultus eſt. Sed Romani quanta mala per CCXLIII. annos continua illa regum dominatione pertulerint, non ſolũ vnius regis expulſio, verumetiã abiuratio regij nominis & poteſtatis oſtendit. Nam ſi vnius tantum ſuperbia fuiſſet in culpa, ipſum ſolum oportuiſſet expelli, ſeruata dignitate melioribus.

Igitur regibus Vrbe propulſis, Romani conſulendum ſibi, quam cuiquam ſuæ libertati dominandum rati, conſules creauerunt. Pro vno rege duo hac cauſa creati, vt ſi vnus malus eſſe voluiſſet, alter eum, habens poteſtatem ſimilem, coërceret. E Et placuit ne imperium longius quam annuum haberent, ne per diuturnitatem poteſtatis inſolẽtiores redderentur, ſed ciuiles ſemper eſſent, qui ſe poſt annum ſcirent eſſe priuandos. Fuerunt ergo primo anno expulſis regibus L. Iunius Brutus, qui maximè egerat vt Tarquinius pelleretur: & L. Tarquinius Collatinus maritus Lucretiæ. Sed Tarquinio Collatino ſtatim ſublata eſt dignitas. Placuerat enim ne quiſquam prorſus in vrbe maneret, qui Tarquinius vocaretur. Ergo accepto omni patrimonio ſuo, ex vrbe migrauit, & in loco ipſius factus eſt P. Valerius Publicola conſul. Commouit tamen bellum vrbi Romæ rex Tarquinius, qui fuerat expulſus: & collectis multis gentibus maxime Hetruſcorum & Veientũ, vt in regnum poſſet reſtitui dimicauit. In prima pugna Brutus conſul & Aruns Tarquinij filius inuicem ſe occiderunt: Romani tamen ex ea pugna taliter victores receſſerunt. Vno plus Hetruſco cadente Romanus victor abiuit. Brutum Romanæ matronæ defenſorem pudicitiæ ſuæ quaſi communem patrem per annum luxerunt. Valerius Publicola Sp. Lucretium Tricipitinum collegam ſibi fe- F cit, Lucretiæ patrem. Quo morbo mortuo, iterum Horatium puluillum collegam ſibi ſumpſit. Ita primus annus V. conſules habuit, cum Tarquinius Collatinus propter nomen Vrbe ceſſiſſet, Brutus in prælio periſſet, Sp. Lucretius morbo mortuus eſſet. Secundo quoq; anno, iterum Tarquinius, vt regnum reciperet, bellum Romanis intulit, auxilium ei ferente Porſena Hetturiæ rege, tribuſque continuis annis trepidam vrbem terruit, concluſit, obſedit: & niſi hoſtem vel Mutius qui ad feriendum Porſenam ad eius caſtra atque tentorium deſcenderat, & ſubregulum eius ſtipendia diuidentem habitu purpurato occidit, regẽ arbitratus, captusq; ilico, loquutus eſt cur veniſſet, dextrã deniq; quæ errauerat, igni qui in ara erat vrendam ſuperpoſuit: vel virgo Clœlia, quæ poſt exigium temporis interuallum ruptis vinculis admirabili tranſmeatu Tyberis fluminis, audacia permouiſſent, profecto Romani perpulſi forent perpeti, aut captiuitatem hoſte inſiſtente ſuperari, aut ſeruitutem recepto rege ſubiecti. Eadem Clœlia obſes fuerat Porſenæ data, quæ vigiles fefellit, & conſcenſo equo per Tyberim Romam redijt. Statua ei equeſtris ex Senatuſconſulto data eſt. Quadam die cum G Hetruſci in vrbem Romam irruerent per pontem ſubliciũ Tyberis, quidam Horatius Cocles in pontis fronte eis obſtitit ſolus, donec diſſoluto ponte pars eius dirueretur: & ſtatim cum armis ſe in Tyberim dedit, ac pariter & hoſtiũ victor & fluminis, ſuperiecta Hetruſcorum tela vitauit. Tertio anno poſt reges exactos, Tarquinius cum ſuſcipi non poſſet in regnum, neque ei Porſena qui pacem cum Romanis fecerat, præſtaret auxilium, Tuſculum ſe contulit, quæ ciuitas non longe ab Vrbe eſt, atque ibi per XIV. annos priuatus cum vxore conſenuit. Quarto anno poſt reges exactos, Sabini vndique corraſis copijs magno apparatu belli Romam contendunt: quo metu conſternati Romani bellum parauerunt, & de his triumphatum eſt. Quinto anno poſt reges exactos P. Valerius ille Bruti collega, & quater Coſ. fataliter mortuus eſt adeo pauper, vt collectis à populo nummis ſumptum habuerit ſepulturæ. Quem matronæ, ſicuti Brutum, per annum luxerunt. Nono anno poſt reges exactos, cum gener Tarquinij ad iniuriam ſoceri vindicandam ingentem collegiſſet H exercitum, noua dignitas Romæ creata eſt, quæ Dictatura appellatur, maior quam Conſulratus. Eodem anno etiam Magiſter equitum factus eſt, qui dictatori obſequeretur. Nec quicquam ſimilius poteſt dici quam Dictatura antiqua huic imperiali poteſtati, quam nunc trãquillitas veſtra habet, maxime cũ Auguſtus quoq; Octauius, de quo poſtea dicemus, & ante eum C. Cæſar ſub Dictaturæ nomine & honore imperauerint. Dictator autem Romæ primus fuit M. Valerius: Magiſter equitum primus Sp. Caſſius. Sextodecimo anno poſt reges exactos, ſequitur diſceſſio plebis à patribus, cum M. Valerio Dictatore delectum militum agente varijs populus ſtimulatus iniurijs, tanquam à Senatu atq; Coſſ. premeretur, Sacrum montem inſedit armatus. Qua pernicie quid atrocius? cum corpus à capite defectũ perditionem eius per quod ſpirabat, meditabatur.

A Tum populus sibi tribunos plebis quasi proprios iudices & defensores creauit, per quos contra senatum & Coss. tutus esse posset. Eodem tempore Neemias concedente Xerxe Persarum rege, Iudæam venit, muros vrbemq; restituit. Sequenti anno Volsci contra Romanos bellum præparauerunt, & victi acie etiam Cariolos ciuitatem perdiderunt, quam habuerant optimam. XVIII. anno postquã reges eiecti erant, expulsus ab vrbe Romanus dux C. Martius, qui Cariolos ceperat Volscorum ciuitatem, ad ipsos Volscos contendit iratus, & auxilia contra Romanos accepit. Romanos sæpe vicit, vsque ad quintum miliarium Vrbis accessit, oppugnaturus etiam patriam suam, legatis qui pacem petebant repudiatis, nisi ad eum mater Veturia & vxor Volumnia ex Vrbe venissent. Quarum etiã precatione remouit exercitum, quem submouere armis Roma non poterat. Atq; hic secundus post Tarquinium fuit, qui dux contra patriam suam esset. In loco autem vbi orauerant, à marito suo ara facta est Fortunæ Muliebri. T. Geganio & P. Minutio Coss. duo vel maxima omnium malorum abominamenta fames & pestilentia fessam Vrbẽ **B** corripuere. Cessatum est paulisper à prælijs, sed tamen à mortibus non est. Veientes & Hetrusci graues hostes, adunctis sibi finitimorum copijs in bella surgentes, obuijs M. Fabio & Cn. Mã. Coss. excipiuntur. Vbi post Sacramẽtum iurationis quo se Romani deuouerant, non nisi post victoriam ad castra redituros, adeo atrox certamen fuit, & victis victoribusque par fortuna, vt amisso plurimo exercitu, occisoq; in pugna Manlio consule, M. Fabius consul oblatum sibi à Senatu triumphum suscipere recusaret, eo quod frater suus fortiter faciens in illa prælij tempestate cecidisset inquiens, Quia tantis Reip. detrimentis luctus potius debetur quam triumphus. C. Fabio & L. Virginio Coss. gloriosissima illa numero & viribus Fabiorum familia Veientanũ sortita certamen, quandã Reip. orbitatem occasu suo intulerit, infamib. vsq; adhuc vocabulis testes sunt fluuius Cremerà qui perdidit, & porta quæ misit. Nam cum CCCVI. Fabij vere clarissima Romani status lumina, speciale sibi aduersus hostes Veientes decerni bellum expetiuissent, promittẽtes Senatui & populo per se omne certamen implendũ, ita sunt profecti omnes nobiles, & qui **C** singuli magnorum exercituum duces esse deberent. Dehinc deducti in insidias circumuentiq; ab hostibus oẽs ibidem trucidati sunt, vno tantũ ad denunciandam cladem reseruato. qui pp ætatem puerilem duci non poterat ad pugnã. Post hæc census in Vrbe habit⁹, & inuẽta per censum sunt ibi centũ & decem & septem milia trecenti XVIII. Eodem tempore Porphyria virgo vestalis ob stupri crimẽ viua defossa est Romæ ergo post Vrbem conditam an. CCCLIX. suspenso ad modicũ bello, grauis pestilentia, q̃ semper ibi inducias aut factas intercepit, aut vt fieret coegit, p vniuersam ciuitatem incanduit violenter, vt merito præcedente imani prodigio cœlum ardere visum sit, quãdo caput gentium tanto morborum igne flagrauit. Nam eo anno Ebutium & Seruilium ambos Coss. pestilentia consumpsit, militares copias plurima ex parte cõfecit, multos nobiles præcipueq; plebem fœda tabe deleuit, quamuis iam etiam superiore quarto anno oborta lues eundem populum depopulata sit. Proximo dehinc anno ciues exules seruiq; fugitiui duce Herdonio viro Sabino Romam inuaserunt, incẽderuntque Capitolium. Vbi fortissime quidem Valerio **D** Consule & imperatore obstitere iuniores, sed adeo atrox & graue discrimen prælij fuit, vt ipse quoq; Consul Valerius ibi fuerit occisus, & indignam de seruis victoriam insuper etiam sua morte fœdauerit. Sequitur annus in quo cum victo exercitu Consul obsessus est. Nam Minutium Coss. congressi prælio populi Equi Volsciq; superarunt, & fugientem in Algido monte, qui ab Vrbe XII. ferme miliario abest, fame ferroq; cixerunt: actumq; infeliciter foret, ni Quintius Cincinnatus præcipuus ille dictator, artatam obsidionem oppresso hoste soluisset. Qui repertus in rure quatuor iugerum agrum possidens manibus suis colebat. Is cum in opere & arans esset inuentus, sudore deterso ab aratro accersitus ad fasces, togam prætextam accepit. Mox sumpto honore instructoq; exercitu cæsis hostibus victor effectus liberauit exercitum, iugumq; boum

Æ Equis imposuit, victoriamq; quasi stiuam tenens subiugatos hostes pro se primus egit. Anno qui proximus trecentesimo ab Vrbe cõdita fuit, dum legati ab Atheniensibus propter Solonis leges deferendas missi expectantur, arma Romana fames pestilentiaq; compescuit.

Ipse aũt trecentesimo & altero anno ab Vrbe cõdita imperium consulare cessauit, & pro duob. consulibus decem facti sunt, qui summam potestatem haberent constituendarum legum Atticarum gratia, qui à numero Decemuiri sunt nominati, q̃ magnam Reip. perniciem inuexit. Nam primus ex decemuiris cedentibus cæteris, solus Ap. Claudius sibi continuauit imperium. Statimq; aliorum coniuratio subsecuta est, vt more cõtempto quo insigne imperij penes vnum, potestas autem cõmunis erat omnibus, omnia proprijs libidinib. agitarent. Itaq; inter cætera quæ insolentissime cuncti præsumebãt, repente singuli cum duodenis fascibus cæterisq; imperatorijs insignibus processerunt. Et nouo improbæ ordinationis incepto allegata legatione cõsulum emicuit agmen Tyrannorum, duabus tabulis legum ad decem priores additis agentes insolentissi- **F** mo fastu plurima. Et die quo deponere magistratus mos erat, cum iisdem insignibus processerunt. Secundo anno ex his Ap. Claudius Virginij cuiusdam, qui honestis iam stipendijs contra Latinos in monte Algido militabat, filiam virginem nomine Virginiam stuprauit. Quam ob rem adactus Virginius pater dolore libertatis, & pudore dedecoris, protractam ad seruitutem filiam in conspectu populi pius parricida prostrauit. Qua populus necessitatis atrocitate permotus, & periculo libertatis admonitus, montem Auentinum occupauit armatus, nec tueri armis libertatem destitit, nisi postquam à Decemuiris potestas ablata est, ipsiq; damnati sunt. Anno ab Vrbe cõdita CCCXV. per totum fere annum tam crebri, tamq; etiam graues in Italia terræmotus fuerunt, vt de innumeris quassationibus, ac ruinis villarum oppidorumq; assiduis Roma nuntijs fatigaretur. Dehinc ita iugis & torrida siccitas fuit, vt præsentis tunc futuriq; anni spem gignendis terra fructibus abnegarit. Et his denique temporibus Fidenates contra Romanos rebellauerunt maximorum auxiliorum manu stipante. Auxilium his præstabant Veientes & rex Veientiũ **G** Tolumnius. Quæ ambæ ciuitates tam vicinæ Vrbi sunt, vt Fidenæ & Veientum XVIII. miliario ab Vrbe absint. Coniunxeruntq; se his & Volsci. Sed à M. Æmilio dictatore & L. Quintio Cincinnato magistro equitum victi, etiam regem perdiderunt. Fidenæ captæ & excisæ. Tanta in ipsis Fidenis erat malorum animorumq; contentio, vt vel domesticas clades superfusa forinsecus bella obliterarent, vel post damna bellorum inducias relaxatas diuersæ pestes cœlo terraq; excandescentes incessabili infestatione corrumperent. His denique temporibus grauissimo terræmotu cõcussa Sicilia insula, exæstuantibus Ætnæ montis ignibus fauillisque calidis, cum detrimento plurimo agrorum villarumq; vastata est. Tunc etiam Atlante ciuitas Locridis adhærens terræ, continuo repentino maris impetu abscissa atq; in insulam desolata est. Atheniensium quoque ciuitatem misera pestis inuasit diuque depopulata est. Post XX. annos iidem Veientani rebellauerunt. Dictator contra illos missus est Furius Camillus, qui primum eos vicit acie: mox etiam ciuitatem diu obsidens, cuniculis clam cepit, antiquissimam Italiæ atq; ditissimam. Inuentamque ibi statuam Iunonis Monetæ iussit Romam transfer- **H** ri. Vnus autem è militibus per iocum interrogauit simulachrum an vellet ire Romam: respondit, volo. Postea cepit & Faliscos non minus nobilem ciuitatem, sed commota est ei domi inuidia, quasi prædam male diuisisset, damnatusque ob eam causam expulsus est ex ciuitate.

Dehinc irruptio Belgicorum Gallorum, & incendium Vrbis insequitur. Cui cladi audeat quispiam si potest motus huius temporis comparare, quamuis non æquè pendeat præteriti mali fabula, & præsentis iniuria. Igitur Galli Senones duce Brenno, exercitu copioso freti & robusto nimis, cum vrbem Clusium obsiderẽt, obsidione dimissa totis viribus Romam contendunt. Hos ita dire irruentes Fabius cum exercitu consul excepit, nec tamẽ obstitit, imo

A potius hostilis ille impetus Romanos quasi aridas segetes succidit, strauit & transiuit. Testatur hanc Fabij cladẽ fluuius Allia, sicut Cremera Fabiorum. Non enim facile aliquis similem Romanæ militiæ ruinam recenseret, etiamsi Roma insuper incensa non esset. Patentem Vrbem Galli penetrant, trucidant rigentes simulachrorum modo in suis sedibus Senatores, eosque incendio domorum crematos, lapsu culminum suorum sepeliunt vniuersos. Cumque iam humanæ vires eis omnino resistere non possent, Apollinem Delphicum consuluerunt. Respondit, Deos secum & candidas puellas Gallis pugnaturas. Tunc in Alpibus niuibus oppressus Brenno cum omni suo exercitu deletus est. Igitur reliquam iuuentutem, quam constat vix mille hominum tunc fuisse, in arce Capititolini montis latitantem obsidione concludunt, ibique infelices reliquias fame & peste, desperatione & formidine terunt. Captumque ilico Capitolium fuerat, nisi clamore anseris excitatus Manlius restitisset. Qui cum diu eos obsiderent, & iam Romani fame laborarent, fragmenta panum pro lapidibus Gallis proiecerunt. Quamobrem accepto auro mille B librarum, nec Capitolium obsiderẽt, ex Vrbe recesserunt; sed secutus eos Camillus ita cecidit, vt & aurum quod his datum fuerat, & omnia quæ ceperant militaria signa reuocaret, quamuis pridem eos grauissime cecidisset. Ita tertio Camillus triumphãs Vrbem ingressus est, & appellatus est secundus Romulus, quasi & ipse patriæ conditor. Igitur cum ijdem Galli Capitolium obsiderent, C. Fabius Dorsuo flamen Quirinalis solenni die Gabinatus sacra perferens per hostium tentoria ad Quirinalem montem contendit, & celebrato sacrificio redijt. Circa hæc tempora Esdræ putatur historia scripta. Plato quoq; Philosophus his temporibus fuisse perhibetur.

Explicit liber Primus.

C

INCIPIT LIBER
SECVNDVS.

ANNO ab Vrbe condita CCCLXV. sæuissimo terræmotu Achaia vniuersa commota est, & duæ tunc ciuitates, Bura & Helice, abruptis locorum deuoratæ. Igitur post captam Vrbem primo dignitates mutatæ sunt, & pro duobus Consulibus facti Tribuni militares cõsulari potestate. Hinc iam cœpit Romana res crescere. Nam Camillus eo anno Volscorum ciuitatem quæ per LXX. annos bellũ gesserat, vicit, & Equorum vrbem, & Sutrinorũ, atq; omnes deletis earundem exercitibus occupauit, & tres simul triumphos egit. Titus etiam Quintius Cincinnatus Prænestinos, qui vsq; ad vrbis Romæ portas cum bello venerant, persecutus ad flumen Alliam vicit: octo ciuitates quæ sub ipsis agebant, Romanis adiunxit, ipsam Prænestẽ aggressus in deditionem accepit: Quæ omnia ab eo gesta sunt viginti diebus: triumphus ipsi decretus est. Verum dignitas Tribunorum militariũ non diu perseuerauit. Nam post aliquantum nullos placuit fieri, & quadriennium in Vrbe ita fluxit, vt potestates D ibi maiores non essent. Præsumpserunt tamen Tribuni militares cõsulari potestate iterum dignitatem, & triennio perseuerauerunt. Rursus Coss. facti. L. Genutio, & Q. Seruilio consulibus mortuus est Camillus, honorq; ei secundus post Romulum delatus est. Anno ab Vrbe condita CCCLXXXIV. His temporibus ingens vniuersam Romã pestilentia corripuit: non vt assolet plus minusve solito tẽpore turbata tẽperies, hoc est aut intẽpestiua hyemis siccitas, aut repentinus calor Veris, aut incongruus humor æstatis, vel autumni diuitis pinguis & indigesta illecebra, insuper etiã expirata de Calabriæ saltibus aura corrumpens, & repentinos acutarum infirmitatum afferre solita transcursus: sed grauis diuturnaque, & in nullo dispar sexu, in nulla ætate dissimilis, generali cunctos per biennium iugiter tabe confecit, vt etiam quos non egit in mortem, turpi macie exinanitos afflictosque dimiserit. Sequentique anno secutum est satis triste prodigium. Siquidem E in medio Vrbis foro terra dissiluit, vastoque prærumpto hiantia subito inferna patuere. Quod dum diutius ita maneret, cunctisque terrorem inferret, tandem interpretantibus aruspicibus, claudi barathri amplitudinem posse, si in eo quod esset Romæ preciosissimum mitteretur, voluntarie diu iactatis inaniter monilibus matronarum, M. Curtius eques Romanus, domo clarus, militiæ insignibus sumptis cum equo se in id barathrum præcipitauit, sicque conclusum est. Post eum sacrificantes in eundem locum iecere fruges, & mox terra in suam naturam redijt. An ab Vrbe condita CCCLXXXVIII. iterum Gallorum terribilis inundatio iuxta Anienem fluuium ad quartum ab Vrbe lapidem consedit, facile sine dubio & põdere multitudinis, & alacritate virtutis perturbatam occupatura ciuitatẽ, nisi otio & lenitudine sui torpuisset. Vbi atrocissimam pugnam singulariter inchoauit L. Manlius iuuenis nobilissimus de Senatoribus, prouocantem Gallum ad singulare certamen progressus occidit, & sublata torque aurea, colloq; suo imposita, in perpetuũ F Torquati & sibi & posteris cognomen obtinuit. Statimque eos Quintius dictator, cruentissima congressione cõfecit. Fugati ex hoc prælio plurimi Galli, instauratis iterum copijs in bellum ruentes, à C. Sulpicio dictatore superati sunt. Post paululum quoque Tuscorum pugna sub C. Martio consecuta est, vbi conijci datur quãtum hominum cæsum sit, quando VIII. millia capta sunt Tuscorum. Census iterum habitus est. Tertio anno in ijsdem diebus, Galli se in prædã per maritima loca subiectosq; campos ab Albanis montibus diffuderunt. Et cum Latini, qui à Romanis subacti erant milites præstare nollent, à Romanis nouo militum delectu habito, tyrones electi sunt. Factæq; legiones X. qui modus LX. vel amplius armatorum millia efficiebat, aduersus eos processerunt: paruis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari virtus erat. Quæ cum profectæ essent aduersus Gallos duce L. Furio, quidam ex Gallis vnum ex Romanis qui esset optimus prouocabat. Tunc se M. Valerius Tribunus militum obtulit, & cum processisset armatus, coruus ei supra dexte- G rum brachium sedit. Mox commissa aduersus Gallum pugna, idem coruus alis & vnguibus Galli oculos verberauit, ne rectum posset aspicere: Ita à Tribuno Valerio interfectus, nõ solum victoriam ei, sed etiam nomen dedit. Nam postea idem Coruinus est dictus, ac propter hoc meritum annorum XIII. Consul est factus. Occiso enim prouocatore Gallo, alij omnes territi sparsimque fugientes, grauiter trucidati sunt. Tunc siquidem dilata nox vsque ad plurimam partem diei tendi visa est. Tunc etiam saxa grandini mixta nubibus cecidere. Eodemque tempore Magnus Alexander, magnus vero ille gurges miseriarum, atque atrocissimus turbo totius Orientis natus est. Anno ab Vrbe condita CCCCIX. Latini qui noluerant milites dare, hoc quoq; à Romanis exigere cœperunt, vt vnus Consul ad eorũ, alter ex Romanorum populo crearetur. Quod cum esset negatum, bellum contra eos intulerunt, Manlio Torquato & Decio Mure Consulibus, in quo bello vnus Consul interfectus est, alter extitit impie parricida. Manlius enim Torquatus filium suum iuuenem victorẽ, interfectorem Decij Tusculani nobilis equitis, & præci- H puè prouocantis atque insultantis hostis occidit. Alius vero Consul cum iterato conflictu illud cornu cui præerat, cædi atque affligi videret, inter confertissimos hostes spõte prolapsus occubuit. Manlius quamuis victor, occursum tamen nobilium iuuenum Romanorum, qui legitimè exhiberi solet in triuumphis, parricida non meruit. Statuæ Consulibus ob meritum victoriæ in rostris positæ sunt. Eo anno etiam Alexandria ab Alexandro Macedone condita est. Anno autem post hunc sequente, Minutia virgo vestalis ob admissum incestum damnata est, viuaque obruta in campo qui nunc Sceleratus dicitur. At vero exin tempore interiecto, horresco referre quod gestũ est. Nam Claudio Marcello & Valerio Flacco Coss incredibili rabie & amore scelerum Romanæ matronæ exarserunt. Erat vero fœdus ille ac pestilens annus, infectæ iam vndiq; cater-

A natim ſtrages mortuorum egerebantur. Et adhuc tamen penes omnes de corrupto aere ſimplex credulitas erat, cum exiſtente quadam ancilla indice & conuincente, primum multæ matronæ vt biberent venena quæ coxerant compulſæ: dein ſimul quæ hauſere conſumptæ ſunt. Tanta autem multitudo fuit matronarum in his facinoribus conſciarum, vt trecentæ ſeptuaginta damnatæ ex illis ſimul fuiſſe referantur. Anno ab Vrbe condita CCCCXLII. Alexander rex Epirotarum Alexandri illius Magni auunculus, tranſiectis in Italiam copijs, cum bellum aduerſus Romanos pararet, & circa finitimas Romæ vrbes firmaret vires exercitus ſui, auxiliaque vel ſibi acquirere, vel hoſtibus ſubtrahere ſtudẽs bellis exerceretur, à Samnitibus qui Lucanæ genti ſuffragabantur, maximo bello in Lucania victus & occiſus eſt.

Anno ab Vrbe condita CCCCXXVI. iam Romani potentes eſſe cœperant. Bellum enim in CXXX fere miliario ab Vrbe gerebatur apud Samnitas, qui medij ſunt inter Picenum, Campaniam & Apuliam, gentem, ſi opulentiam eorum quæras, aureis atq; argenteis armis, & diſco- B lori veſte vſq; ad ambitum ornatos: ſi inſidiarum falláciã, ſaltibus fere & montium fraude graſſantes: ſi rabiem atq; furorem, ſacrilegis, humanisq; hoſtijs in exitium Vrbis agitatos: ſi pertinaciam, ſexies rupto fœdere ipſis hoſtib. animoſiores. Romani ergo aduerſum Sãnitas pro Campanis & Sidicinis bellum ſuſcepere. Omnium ſiquidem non modo Italiæ tantum, ſed pene toto orbe terrarũ pulcherrima Campaniæ plaga eſt. Nullum hoſpitalius nauibus mare. Hic illi nobiles portus, Caieta, Miſenus, Lucrinus & Aruernus, quædam maris oſtia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Maſſicus, & pulcherrimus cunctorum Veſuuius. Vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Herculaneum, Pompeij, & ipſa caput vrbiũ Capua, quondam inter tres maximas Romam Carthaginemque nominata. Pro hac vrbe & pro his regionibus populus Romanus Samnitas inuadit. L. Papyrius Curſor cum honore Dictatoris ad bellum id profectus eſt. Qui cum Romam rediſſet, Q. Fabio Maximo magiſtro equitum, quem apud exercitum reliquit, præcepit, ne ſe abſente pugnaret. Ille occaſione reperta feliciſs. dimicauit, & viginti millia Sam- C nitarum deleuit. Ob quam rem à Dictatore capite damnatus, quod ſe vetante pugnaſſet, ingenti fauore militum & populi liberatus eſt, tanta Papyrio ſeditione commota, vt pene ipſe interficeretur. Poſt hæc Samnites circumſpectiore cura ac maiore apparatu inſtructo, apud Caudinas Furculas conſederunt, T. Veturio & Sp. Poſtumio Cos. omnesq; copias Romanorum ibidem anguſtijs locorũ armisq; concluſas ingenti dedecore vicerunt. Quorum dux Pontius in tantum abuſus eſt victorię ſecuritate, vt Herennium patrem conſulendum putaret, vtrum clauſos occideret, an parceret ſubiugatis: vt viuos tamen dedecori ſeruaret, elegit. Romanos enim ante ſæpiſſime vinci & occidi, nunquam autem capi, aut ad deditionem cogi potuiſſe conſtabat. Itaque Samnites victoria potiti, vniuerſum Romanum exercitum turpiter captum, armis veſtimentisq; nudatum, tantum ſingulis vilioribus operimentis ob verecundiam corporum tegendam conceſſis, ſub iugo miſſum, ſeruitioq; ſubiectum, longum agere pompæ ordinem præceperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obſidatum receptis, oneratos ignominia, cæteris rebus D vacuos Conſules remiſerunt, ſub tali tamen conditione pacis, qualis facienda Samnitibus placuit. Sed ſi fidem fœderis quam ſibi Romani ſeruari à ſubiectis volunt, ipſi ſubiecti Samnitibus ſeruaſſent, hodie aut omnino non eſſent, aut Samnio dominante ſeruirent. Poſteriore ſiquidem anno iubente Senatu infringunt Romani firmatam cum Samnitibus pactionẽ, eosq; in bellum cogunt. Quod Papyrio Cos. inſiſtente commiſſum magnas ſtrages vtriuſque populi dedit, cum hinc ira recentis infamiæ, inde gloria proximæ victoriæ pugnantes inſtimularent. Tandem Romani pertinaciter moriendo vicerunt, nec cædi pariter nec cędere deſtiterunt, niſi poſteaquam victis Samnitibus, & capto duce eorum cum ſeptem millibus iugum repoſuerunt. Deinde Papyrius Satricum expulſo præſidio Samnitico, expugnauit & cepit. Hic Papyrius adeo tunc apud

E Romanos bellicoſiſſimus ac ſtrenuiſſimus habebatur, vt cum Alexander Magnus diſponere diceretur ab Oriente deſcendens, obtinere viribus Africam, atq; inde in Italiam tranſuehi, Romani inter cæteros duces, tunc in publica re ſua optimos hunc præcipuum fore qui Alexandri imperiũ ſuſtinere poſſet meditarentur. Eo tempore Appius Claudius cenſor ingens aquam Claudiam induxit, & viam Appiam ſtrauit. Circa hæc tempora Ioaddus apud Hieroſolymam pontifex extitit, cuius frater Manaſſes templum in monte Garizim conſtruxit.

Anno ab Vrbe condita CCCCL. Fabio Maximo V. Decio Mure IV. Coſs. quatuor florentiſſimi fortiſſimique Italiæ populi in vnũ agmen, fœdusq; ſe collegerunt. Namque Hetruſci, Vmbri, Saminites & Galli vno agmine conſpirantes, Romanos delere conati ſunt. Tremefacti hoc bello Romanorum animi, & labefactata fiducia eſt, nec auſi ſibi totum ſperare de viribus, dolo diuiſere hoſtes, tutius rati pluribus ſe bellis implicare, quam grauibus. Itaq; cum quibuſdam ſuis ad depopulandos hoſtiles agros, in Vmbriam Hetruriamq; præmiſſis, Vmbrorum Hetruſco- F rumque exercitũ redire ad tuitionem ſuorum coegiſſent, cum Samnitibus & Gallis bellũ inire properarunt. In quo bello cum Gallorum impetu Romani premerentur, Decius Cos. occiſus eſt, Fabius tamen poſt magnam Decianæ partis ſtragem, tandem vicit. Eo prælio XL. millia Samnitum ſiue Gallorum cæſa, Romanorum vero VII. millia ex Decij tantummodo parte qui occiſus eſt, extincta referuntur, fuiſſe autem abſq; Hetruſcis & Vmbris, quos aſtu Romani bello auocauerant, Gallorum & Samnitum peditum CXL. millia CCCXXX. equitũ vero XLVII. millia Liuius refert, & carpentarios mille in armis contra aciem ſtetiſſe Romanam. Sed vt ſæpe dictum eſt, ſemper Romanorum aut domeſticã quietem extraneis bellis interruptam, aut extraneos prouentus morbis interioribus aggrauatos, tantum vt omnimodis ingentes animi vndecunq; premerentur: hanc cruentã triſtemq; victoriam peſtilentia ciuitatis onerauit, & triumphales pompas obuiæ mortuorũ exequiæ polluerunt: nec erat cui de triumpho gaudium ſuaderetur, cum tota ciuitas aut ægris ſuſpiraret, aut mortuis. Sequitur annus quo inſtaurato à Samnitibus prælio victi G ſunt, atq; in caſtra fugerunt. Poſtea vero Samnites nouum animum habitumq; ſumentes, hoc eſt, deargentatis armis & veſtibus, paratoq; animo ni vincant mori, bello ſeſe offerunt. Aduerſum quos Papyrius Cos. cũ exercitu miſſus, cum à præliarijs augurib. coniectantibus, congredi prohiberetur, irridens eos tam feliciter quam conſtanter arripuit bellum, confecitq;. Nam in hoc prælio XII. millia hoſtium cæſa, tria millia capta referuntur Sed hanc quoq; iſtius vere laudandam victoriã, quam aruſpices impedire non potuerunt, oborti ſubito corrupere morbi. Nam tanta ac tam intolerabilis peſtilentia per triennium tunc corripuit ciuitatem, vt propter eam quacunq; ratione ſedandam libros Sibyllinos conſulerent, quibus iubebatur, vt ab Epidauro Æſculapius exhiberetur. Miſſi ſunt legati ad vrbem Græcam, quos libenter Epidaurij atq; humaniter ſuſceperunt. Ibidem ſe legatis ſerpens oſtendit, raro ab incolis niſi feliciter viſus. Cumq; per triduum familiariter apparuiſſet, cunctis inſpectantibus ſubijt in triremem Romanam, & in tabernaculo legati Q. Burgonij collectus quieuit. Vrbe profecti Romani ſunt, anguis in naui ſemper apparuit: H Antium ventum eſt, deſcendit ſerpens ad limem templi Æſculapij, & triduo inter myrtos latuit, nec ad ſolitos cibos proceſſit. Dehinc redijt ad nauẽ. Cumq; ventum eſſet ad Tyberim, enatauit in inſulam, in qua illi templũ eſt cõſtitutum, & mox ſanitas Romanis data eſt. Præterea altero ab hinc anno Fabius Gurges Coſs. male aduerſum Samnites pugnauit. Namque amiſſo exercitu, tribusq; millibus perditis, victus in Vrbem refugit. Itaq; cum Senatus de ſummouendo eo deliberaret, pater eius Fabius Maximus ignominiam filij deprecatus, legatum ſe filio iturum vltro obtulit, ſi illi depellendæ ignominiæ, & gerendi iterum belli facultas daretur. Qua impetrata prælioq; conſerto, cum ſubito pugnantem filium Coſs. inſiſtente Pontio Samnitarum duce, & infeſtis hoſtium telis concluſum videret, in medium ſe agmẽ pius ſenex equo vectus ingeſſit.

Quo

A Quo facto permoti Romani, tota ibi incubuere acie, donec ipsum ducem Pontium deleto hostili exercitu victum oppressumq; ceperunt. Cęsa sunt in eo pręlio XX. millia, capta autem IV. millia cum rege suo, plurimaque oppida. Deinde P. Cornelius Rufinus, M. Curius Dentatus ambo Coss. cōtra Samnitas missi ingentib. præliis eos confecere, ita ruinas ipsas vrbium diruentes, vt hodie Samnium in ipso Samnio requiratur, nec inueniri facile possit. Tum bellū cum Samnitib. per an. XLIX. multa Romanorum clade actum, capti ducis destitutione finitum est, neque vllus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam virtutem magis fatigauerit. Anno subsequente cum Sabinis à Consule bellum gestum est, vbi quot millia hominum interfecta sint, quot capta, ipse Cōsul ostendit. Qui cum in Senatu magnitudinē acquisiti agri Sabini, & multitudinē captiuorū referre vellet, numerum explicare non potuit. Anno ab Vrbe cōdita CCCCLXIII. Dolabella & Domitio Coss. Lucani, Brutij, Samnites quoque cum Hetruscis & Senonib. Gallis facta societate cum rediuiuum contra Romanos bellum molirentur, Romani ad exorandos Gallos misere legatos. Quos cum Galli inter- B fecissent, Cæcilius Prætor ob vlciscendam legatorum necem, & comprimendum tumultum hostium cum exercitu missus, ab Hetruscis, Gallisque oppressus interiit. Septem præterea Tribuni militum in ea pugna occisi sunt, multi nobiles ibidem trucidati, XIV. etiam millia militum Romanorum illo bello prostrata sunt.

Anno ab Vrbe cōdita CCCCLXIV. Tarentini, qui in Italia vltimi sunt, Romanam classem forte prætereuntem è spectaculo theatri prospectam hostiliter inuaserunt, quinq; tantum nauib. vix per fugam elapsis: cætera retracta in portum classis & profligata est, præfecti nauium trucidati, omnes bello vtiles cæsi, reliqui precio venditi sunt. Continuo missi Tarentum à Romanis legati, vt de illatis quęrerentur iniuriis, pulsati ab hisdē auctas iniurias insuper retulerunt. His causis ingens bellum exortum est. Romanos qui quātique hostes circumstreperent permetientes, vltima adegit necessitas Proletarios quoque in arma cogere, hoc est eos, qui in Vrbe semper sufficiendæ prolis causa vacabant, militiæ ascribere, quippe cum frustra de prole cura est, nisi reb. præsentibus consulatur. Itaque irruit in vniuersos Tarenti- C norū fines cum Æmilio Cos. Romanus exercitus, igne ferroq; vastat omnia, plurima expugnat oppida, iniuriam insolenter acceptam crudeliter vindicat. Continuo Tarentinos plurimis finitimorum pręsidiis fultos, maxime Pyrrhus auxit Epiri rex, qui ex genere Achillis originē trahebat, qui etiā in se ob magnitudinem virium cōsiliorumq; summam belli nomenq; transduxit. Nam Tarentum vtpote ex Lacedæmoniis conditam cognatamque Græciæ ciuitatem vindicaturus, totas vires Epiri, Thessaliæ & Macedoniæ, Elephantos etiam vsque in id tempus inuisos Romanis numero XX. in Italiam primus inuexit, terra, mari, viris, equis, armis belluis, ad postremum viribus suis dolisque terribilis: nisi quod Delphici illius spiritus, quem magnum ipsi vatem ferunt, respōso circumuentus, ambiguum exitum eius fecit, qui non consuluisset. Tumque primum Romani cum transmarino hoste dimicarunt. Missus est contra eum Cos. P. Valerius Leuinus. Qui cum exploratores Pyrrhi cepisset, iussit eos per castra duci, & ostendi omnem exercitum, tumque dimitti, vt renunciarent Pyrrho quæ cum Romanis agerentur. Itaq; apud Heracliam Lucaniæ vrbem fluuiumq; D Vrim prima inter Pyrrhum regem & Leuinum Cos. pugna cōmissa est. Cōsumpta est grauissimo certamine dies, vtrinque omnibus mori intentis, fugere nesciis. Introductos autem inter currētia agmina Elephantos, forma truces, odore graues, mole terribiles, vt videre Romani, nouo pugnādi genere circumuenti & territi, equis maxime pauitantibus diffugerunt. Sed postquam Minutius Centurio quartæ legionis primus hastatus protentum in se tam ferocis beluę vncum, quam manum vocant, gladio desecuit, & cōturbatam dolore vulneris auerti bello, atq; in suos acriter sæuire compulit, eiusque immoderato discursu perturbari atq; permisceri cœpere, finis pugnæ etiam de beneficio noctis impositus. Leuinus tamen per noctem fugit. Romanos victos fuisse turpis fuga prodidit, quorum tunc cecidisse referuntur peditū XIV. millia octingenti viginti, equi- E tes autem cæsi ducenti quadraginta sex, capti septingenti XII. signa amissa XXII. Pyrrhus Romanos quos ceperat summo honore tractauit, occisos sepeliuit. Quos cum aduerso vulnere & truci vultu etiam mortuos iacere vidisset, tulisse ad cœlū manus fertur, cum hac voce, se totius orbis dominum esse potuisse, si tales sibi milites contigissent. Nam quantus e diuerso numerus sociorum Pyrrhi fuerit extinctus, memoriæ traditum nō est, maxime quia scriptorum omnium veterum mos est ex ea parte quæ vicerat occisorum non cōmendare numerum, ne victoriæ gloriam maculent damna victoris: nisi forte cum adeo pauci cadūt, vt admirationem terroremq; virtutis augeat paucitas perditorum: sicut in prima congressione Persici belli apud Alexandrum Magnum fuit, cum inter quadringenta ferme millia hostium interfecta cētum viginti equites, & nouem tantummodo pedites in eius exercitu defuisse referuntur. Sed Pyrrhus atrocitatem cladis quam hoc bello exceperat, diis suis omnibus testatus est, affigens titulum in templo Tarentini Iouis, in quo hæc scripsit:

Qui inuicti ante fuere viri, pater optime Olympi,
Hos & ego in pugna vici, victusque sum ab iisdem.

F Et cum à sociis increparetur, cur se victum diceret qui vicisset, respōdisse fertur, Næ ego si iterū eodem modo vicero, sine vllo milite Epirum reuertar. Interea Romanus exercitus postquā victus clam fugit de castris, miserabilem belli cladē grauiorib. monstris auctam accumulatamq; persensit. Nam pabulatores forte digressos velut hostilis quædam suborta tempestas cum horribili fragore cœli correptos diris fulminib. exussit. Quippe triginta quatuor eorum idem turbo prostrauit, duo & viginti semineces relicti, iumenta exanimata & capta quam plurima, vt merito contigisse non in signum vastationis futurę, sed ipsa vastatio referatur. Post id Pyrrhus cōiunctis sibi Samnitib. Lucanis, Brutiisq;, Romā perrexit: omnia ferro igniq; vastauit: Campaniā depopulatus est, atq; Præneste venit, miliario ab Vrbe XVIII. Mox terrore exercitus qui eum cum Cos. sequebatur, in Campaniam se recepit. Legati de redimendis captis ad Pyrrhum missi. Pyrrhus Lyconem & Molossum obuiā eis exire iussit. Ipse autem cum exornatis militibus processit ad portam, & ita ab eo honorifice susceptis, captiuos sine precio G Romam misit. Vnum ex legatis Romanorum Fabricium sic admiratus, cum eum pauperē esse cognouisset, vt quarta parte regni promissa sollicitare voluerit, vt ad se transiret, contemptusque est à Fabricio. Hincque cum Pyrrhus propter legatos Romanorum ingenti admiratione teneretur, legatum cum eis misit, qui pacem ęquis conditionibus peteret, præcipuum virum Cyneam nomine: ita vt Pyrrhus partem Italiæ, quam iam suis armis occupauerat, obtineret. Cyneas legatus postero die quam ingressus fuerat Romā, & equestrem ordinē, & Senatum propriis nominib. salutauit, pax tamen quam offerebat displicuit. Remandatum est Pyrrho à Senatu, eum cum Romanis nisi ex Italia recessisset, pacem non posse habere. Tum Romani iusserunt captiuos omnes quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, eo quod armati capi potuissent, nec ante eos ad veterem statum reuersuros, quam sibi notorum hostium occisorum spolia retulissent. Ita legatus Pyrrhi reuersus est. A quo cum quæreret Pyrrhus, qualem Romam cōperisset. Cyneas dixit, regum se patriam vidisse: scilicet tales illic fere omnes esse, qualis vnus Pyrrhus apud Epirum & reliquam Græ- H ciam putaretur. Secūda inter Pyrrhum & Romanos P. Sulpicio & Decio Coss. pugna in Apuliæ finib. fuit, vbi clades belli ad vtrosque, sed maxime ad Pyrrhum, victoria ad Romanos concederet. Nam cum diu cunctis obnixe in mutuam cædem ruentib. anceps belli penderet euentus, Pyrrhus transfixo brachio saucius prior cessit è prælio. Sed & Fabricius legatus tunc vulneratus est. Elephanti prima pugna sauciati, atque in fugam cogi posse deprehensi, deinde subiectis inter posteriora & mollia ignib. exagitati, insuper ardentes machinas furore trepido circumferentes exitio suis fuere. Cæsa sunt in ea pugna quinq; milia Romanorū: de exercitu vero Pyrrhi viginti milia prostrata sunt: regis signa ablata sunt quinquaginta tria: Romanorum vndecim amissa sunt: Pyrrhus Tarentum fugatus est. Interiecto anno contra Pyrrhum Fabricius est missus, qui prius inter

A legatos ſollicitari non poterat quarta parte regni promiſſa.
Tunc cum vicina caſtra ipſe & rex haberent, medicus Pyr-
rhi nocte ad eum venit, promittẽs veneno ſe Pyrrhum oc-
ciſurum, ſi ſibi aliquid polliceretur. Quem Fabricius vin-
ctum reduci iuſſit ad propriam domum, Pyrrhoque dici,
quæ contra caput eius medicus ſpopondiſſet. Tunc rex ad-
miratus eum dixiſſe fertur: Iſte eſt Fabricius, qui difficilius
honeſtate, quam ſol à curſu ſuo auerti poteſt. Pyrrhus vero
fractus bello, Agathocle rege Syracuſano mortuo, ad Sici-
liæ accerſitus imperium Syracuſas conceſſit. Fabricius vi-
ctis Lucanis & Samnitibus triumphauit. Sed Romano-
rum miſeria nullis ceſſat induciis. Conſumitur morborum
malis intercapedo bellorum: & cum foris ceſſatur à præ-
lio, agitur introrſus ira de cœlo. Nam Fabio Gurgite iterũ,
C. Genutio Clepſina Coſſ. peſtilentia grauis Vrbem ac fi-
nes eius inuaſit. Quæ cum omnes tum præcipue mulieres
pecudeſq; corripiens, necatis in vtero fœtibus futura prole
vacuabat, & immaturis partubus cum periculo matrum ex-
torti abortus proiiciebantur: adeo vt defutura ſucceſſio, &
defuturum animantium genus adempto vitalis partus legi-
B timo ordine crederetur. Conſules deinde Curius Denta-
tus, & Cornelius Lentulus aduerſus Pyrrhum miſſi ſunt.
Interea reuerſum ex Sicilia Pyrrhum Curius Dentatus
Coſ. excepit, tertiump; bellum contra Epirotas apud Luca-
niam in Aruſinis campis geſtum eſt. Itaq; primo concurſu
cum Pyrrhi milites Romanorum impreſſione trepidarent,
& circumſpectantes fugam bello cedere molirentur, Pyr-
rhus elephantes ex ſubſidiis iuſſit induci. Romani aſſueti
iam pugnare cum beluis, cũ malleolos ſtuppa inuolutos ac
pice oblitos, vncis inſuper aculeis tenaces præparauiſſent,
eoſq; flammatos in terga beluarum turreſq; vibrarent, non
difficile furentes ardenteſq; beluas in eorum excidia qui-
bus ſubſidia fuerant, retorſerunt. Octoginta milia pedi-
tum in illo prælio habere regem dicunt equitum vero ſex
milia. Ex his cæſa referuntur viginti tria milia, capti autem
ſunt quadringenti. Ipſe à Tarento fugatus, caſtra eius capta
ſunt. Curius in conſulatu triumphauit, primuſque Romæ
Elephantos quatuor induxit. Pyrrhus XV. anno quam ve-
nerat ab Italia, victus aufugit, qui poſt multa grauiſſimaq;
bella quæ geſſit in Græcia apud Argos Achaiæ florentiſſi-
C mã vrbem, Spartani regni auiditate ſeductus, ſaxo ictus oc-
cubuit. Cuius pollex de dextero pede remedio erat, ſi cuius
renes tumentes eo tetigiſſet. Qui cum ab Antigono victo-
re iuſſus eſſet exuri, ſic arſit, vt idem pollex igni inuenire-
tur intactus. Qui digitus aureo loculo incluſus eſt, & an-
tiquiſſimo templo Dodonæi Iouis conditus eſt. Hoc tẽpo-
re apud Iudæos pontifex maximus Simon Oniæ filius cla-
ruit, cui cognomẽtum Iuſtus fuit. Tum quoq; apud Roma-
nos Sextilia virgo veſtalis conuicta damnataque inceſti, ad
portam Collinam viua defoſſa eſt. Anno ab Vrbe condita
CCCCLXX. Tarentini Pyrrhi morte cõperta iterum no-
ua aduerſum Romanos arma ſollicitant. Carthaginenſium-
que auxilia per legatos poſcunt & accipiunt. Cõſerto præ-
lio vicere Romani. Ibi iam tunc Carthaginenſes quamuis
nondum hoſtes adiudicati; vinci tamen à Romanis ſe poſ-
ſe ſenſerũt. Sequenti anno, magnam viſcerum ſuorum par-
tem ſeueritas Romana concidit. Nam aduentante dudum
Pyrrho octaua legio diffidens Romanæ ſpei, nouum ſcelus
auſa, Reginenſes omnes quib. tunc ſubſidio præerat, inter-
fecit, prędam ſibi omnem atq; ipſum oppidum vendicauit.
D Hoc facinus in tam ſceleratos defectores puniendum, Ge-
nutio Coſ. iuſſum eſt. Qui obſeſſa Reginorũ vrbe, captiſq;
omnib. ipſe quidem in reliquos perfugas & latrones exer-
cuit digna ſupplicia, Romanos vero milites integræ legio-
nis Romam miſit, qui iuſſu populi in medio foro virgis cęſi
ſunt ſecuriq; percuſſi. Tunc ſibi viſa eſt Roma vincere, cum
legionem ſuam integram occidit, quæ profecto ſine dubio
victa fuiſſet, ſi eã hoſtili gladio perdidiſſet. C. Fabricio Luſ-
cino, C. Claudio Canina Coſſ. legati Alexandrini à Ptole-
mæo miſſi Romam venere, & à Romanis amicitiam quam
petierãt, obtinuerũt. Anno ab Vrbe cõdita CCCCLXXI.
obſcœna & dira prodigia, vel viſa Romæ vel nunciata ſunt.
Ac ædes Salutis ictu fulminis diſſoluta, pars muri ſub eodẽ
loco de cœlo, vt dicunt, tacta eſt. Lupi tres ante lucem in-
greſſi Vrbem ſemeſum cadauer intulerunt, ſparſumque
membratim in foro ipſi ſtrepitu hominum exterriti reli- E
querunt. Apud Formiam multis ictibus fulminum mœnia
vndique ambuſta & diſſoluta ſunt. Apud agrum Calenum
repente flamma ſciſſo hiatu terræ eructata, tribus dieb. tri-
buſq; noctib. terribiliter exæſtuans, quinq; agri iugera ex-
hauſto penitus vbertatis ſucco in cinerem extorruit, ita vt
non ſolum fruges, ſed & arbores cum imis ſtirpib. abſum-
pſiſſe referatur. Sequenti ab hinc anno, Quintio Gulone,
& Fabio Pictore Coſſ. Picentes bellum commouere. Con-
ſules P. Sempronius, & Appius Claudius aduerſum Picen-
tes duxerunt exercitum, & cum directæ intra iactum teli
vtræque acies conſtitiſſent, repente ita immaniter cum ni-
mio & horrendo fragore terra tremuit, vt ſtupore miracu-
li vtrumque pauefactum agmen hebeſceret. Diu attoniti
vtrique populi hæſitauere, pręiudicata incepti conſcientia.
Tandem procurſu concitato iniere certamen. Triſte adeo
iſtud bellum fuit, vt merito dicatur tantum humanum ſan-
guinem ſuſceptura, etiã cum gemitu horriſono tunc terra
tremuiſſe. Romani autem pauci admodum eo prælio qui
euaſere vicerunt; & de his triumphatum eſt. Cõditæ à Ro-
manis ciuitates Ariminum in Gallia, & Beneuentum in Sã- F
nio. Tunc etiã à Romanis Croton inuaditur. Anno ab Vrbe
condita CCCCLXVII. inter multa prodigia ſanguis è ter-
ra lac viſum eſt manare de cœlo. Nam & plurimis ſcaturiẽs
è fontib. cruor effluxit, & de nubibus guttatim in ſpeciem
pluuiæ lacte dimiſſo diri, vt ipſis viſum eſt terras imbres ir-
rigauerunt. M. Attilio Regulo, L. Iulio Libone Coſſ. Salen-
tinis in Apulia bellum indictum eſt, captique ſunt cum ci-
uitate ſimul Brunduſini, & de his triumphatum eſt.

Cum iam clarum vrbis Romæ nomen eſſet, arma tamen
extra Italiam mota non fuerant. Vt ergo cognoſceretur quę
copiæ Romanorum eſſent, cenſus eſt habitus. Tum inuen-
tã ſunt capita ciuium ducenta nonaginta milia trecenta tri-
ginta quatuor, quanquam à condita Vrbe nunquam bella
ceſſaſſent. Eo tempore Carthaginenſes dato aduerſum Ro-
manos auxilio Tarentinis, cum per legatos à Senatu argue-
rentur, turpiſſimam rupti fœderis labem præſumpto accu-
mulauere periurio. Tunc etiam Vulſinienſes Hetruſcorum
florentiſſimi luxuriæ pœna perierunt. Nam cum licentia in
cõſuetudine pręrogata ſeruos ſuos paſſim liberos facerent,
conuiuiis allegarent, cõiugiis honeſtarent, Libertini in par- G
tem poteſtatis recepti, plenitudinẽ per ſcelus vſurpare me-
ditati ſunt: & liberati ſeruitutis iugo ambitu dominationis
exarſerunt: & quos dominos ſubditi æquanimiter dilexe-
runt, eos iam liberi, quos dominos fuiſſe meminerant, exe-
crati ſunt. Itaq; conſpirantes in facinus Libertini, quorum
tanta manus fuit, vt ſine cõtrouerſia ſuperiores eſſent, cor-
reptam ſuo tantummodo generi vrbem vendicant, patri-
monia, coniugia dominorum ſibi per ſcelus vſurpant, ex-
torres dominos procul abigunt. Qui miſeri exules egẽteſ-
que Romam deferuntur. Vbi oſtentata miſeria querelaq;
defleta, per Romanorum ſeueritatem, & vindicati ſunt, &
reſtituti. Anno ab Vrbe condita CCCCLXXXI. peſtilentia
ingens apud Romam cõflagrauit, cuius atrocitatem ſignifi-
care contentus ſum, quia verbis explicare non poſſum. Si
enim ſpacium temporis quo mãſit inquiritur, vltra bienniũ
vaſtando porrecta eſt: ſi depopulatio, quam egerit, cenſus
indictus eſt, qui nõ quantum hominũ deperiſſet, ſed quan-
tum ſuperfuiſſet, inquireret: ſi violẽtia, qua affecerit, Sibyl-
lini libri teſtes ſunt, qui eam cœleſti ira impoſitam reſpon-
derunt. Sed ne quenquam quaſi tempeſtate cauillationis H
offendat, quod Sibylla quaſi iratos deos dixerit, nos iram
cœleſtem dixiſſe videamur: & audiat & intelligat, quia hęc
etſi plerunque per aerias poteſtates fiunt, tamen ſine arbi-
trio omnipotentis Dei omnino non fiunt. Eodem tempo-
re Caparronia virgo veſtalis inceſti rea ſuſpẽdio periit, cor-
ruptor eius conſciiq; ſerui ſuppliciis affecti ſunt. Anno ab
Vrbe condita CCCCLXXXIII. Appio Claudio, Q. Fuluio
Coſſ. Mamertinis quorum Meſſana nobilis Siciliæ ciuitas
erat, & auxilia contra Hieronem Syracuſanũ regem & Pœ-
norum copias Hieroni iunctas petierant, Appium Clau-
dium Coſ. cum exercitu miſere Romani: pugnaq; commiſ-
ſa Appius Claudius de Pœnis & rege Siciliæ triumphauit
Hieron. Inſequenti anno M. Valerio, & T. Otacilio Coſſ. in
Sicilia à Romanis res magnæ geſtæ ſunt. Taurominitani,

Catinen-

A Catinenses, & præterea quinquaginta ciuitates in fidem acceptæ. Tertio anno in Sicilia contra Hieronem Siculorum regem & Pœnos bellum paratum est, ab Appio Claudio Cos. qui tam celeriter Syracusanos Pœnosq; superauit, vt ipse quoque rex rerum magnitudine perterritus, ante se victum quam cōgressum fuisse prodiderit. Qui exin fractis virib.amissaq; fiducia, cum omni nobilitate Syracusanorū pacem à Romanis supplex rogauit,iussuq; Cōsulum dedit argenti ducenta talenta. Consules accepto argento, Agrigentum adierunt Siciliæ ciuitatem, ibiq; præsidia Pœnorū operib.valloq; cinxerunt. Cumq; inclusus ea obsidione senior Hannibal Imperator Pœnorum ad summam egestatem redactus esset. Hanno dux nouus Carthaginensium cum equitib. mille quingentis & triginta milib. peditum, triginta etiam Elephantis ex improuiso intercessit, expugnationemque ciuitatis paulisper distulit,sed continuo ciuitas capta est.Pœni maximo bello victi &profligati,vndecim elephanti in potestatem redacti, Agrigentini sub corona omnes venditi sunt, & de his secundo Romæ triumphatum est. Hannibal senior e inde facta eruptione cum B paucis diffugit. Quinto anno Punici belli,quod contra Afros gerebatur. Cn. Cornelio Asina, C. Duilio Coss. cum Hannibal senior oram Italiæ maritimā instructa septuaginta nauiū classe vastaret,Romani &ipsi classem fabricari atq; instrui præceperunt.Quod Duilius Cos.celeriter impleuit. Nam intra sexaginta dies quam arbores cæsæ essent,cētum triginta nauium classis deducta in anchoris stetit.Cornelius Asina alter Cos. cum sedecim nauib.rostratis, quas Liburnas vocant,Liparen insulā petit:vbi ab Hannibale quasi ad colloquium pacis euocatus, Punica fraude captus atque in vinculis necatus est. Quod vbi mox Duilius alter Cos.audiuit,& ipse cum triginta nauibus rostratis, quas Liburnas vocant aduersus Hannibalem profectus est. Cōmissoque nauali prælio, Hannibal amissa naui qua vehebatur, scapha subductus aufugit. Triginta & vna naues eius captæ,tredecim mersæ,tria milia hominum occisa, septem milia capta referuntur.Neque vlla victoria Romanis gratior fuit,quod inuicti terra,iam etiā mari plurimum possent. Postea Carthaginenses C.Aquilio Floro, L.Cornelio Scipione Coss. Hannonē in locum Hannibalis subrogatum pro Sardis & C Corsis defensandis nauali prælio præfecerunt. Qui à Scipione Cos.victus, amisso exercitu ipse confertiss.hostib.se immiscuit, ibiq; interfectus est. Scipio Corsicam & Sardiniam vastauit,multaq; milia inde captiuorū abduxit,triumphū egit. Eodem anno tria milia seruorum, & tria milia naualium sociorum in vrbis Romæ excidium coniurauerunt, & nisi maturata proditio consilium præuenisset, destituta præsidio ciuitas seruili manu perisset. Anno ab hoc proximo Calatinus Cos.Camerinam Siciliæ vrbem petēs, temere in angustias deduxit exercitum, quas Pœnorum copiæ iamdudum præstruxerant. Cui cum omnino nulla vel obsistendi,vel euadēdi facultas esset,Calphurnij Flammæ virtute & opera liberatus est. Qui lecta trecentorum virorum manu insessum ab hostib.tumulum occupauit, & in se Pœnos omnes pugnando cōuertit,donec Romanus exercitus obsessas angustias hoste non vrgente transiret. Cæsi sunt in eo bello omnes, solus Calphurnius,quamuis cōfossus vulneribus & cadaueribus obtectus, euasit.Hannibal senior à Carthaginensibus iterum classi præpositus,infeliciter cum Romanis nauali prælio congressus & victus,ab exercitu se- D ditione orta,etiam lapidibus coopertus interiit. L. Manlio Vulsone,M.Attilio Regulo Coss.bellum in Africam translatum est contra Amilcarem Carthag.ducem. Attilius Cos. Liparē Melitamq; insulas Siciliæ nobiles peruagatus euertit. Coss.in Africam bellum iussi transferre, cum trecentis triginta nauib.Siciliam pertierunt.Quibus Amilcar Pœnorum dux,& Hanno classi præfectus occurrit. Conserto nauali prælio,Carthaginēses in fugam versi, sexaginta & quatuor naues perdiderunt: Romani viginti duas amiserunt. Victores Coss.in Africam transuecti sunt,primamque omnium Clypeam vrbem in deditionē receperunt. Inde Carthaginem petentes, trecenta aut eo amplius castella depopulati sunt,infesta Carthagini signa circumtulerunt. Manlius Cos. Africa cum victrice classe discedens, viginti & septem milia captiuorum cum ingentib. spoliis Romam re-

E uexit. Attilius Regulus Cos.in Africa remansit,bellum Carthaginensib.instruxit, contra tres Carthaginensium duces dimicās,id est, Astrubales duos & accitum ex Sicilia Amilcarem,atrocissimum cum eis bellum gessit,in quo cęsa sunt Carthaginensium decem & octo milia, captiuauit quinq; milia, Decem & octo elephantes cepit, octoginta & duas ciuitates in deditionem accepit. Iter cum exercitu faciens, haud procul à flumine Bagrada castra posuit: vbi cum plurimos militū aquandi necessitate ad flumen descendentes, serpens miræ magnitudinis deuoraret, Regulus ad expugnandam bestiam cum exercitu profectus est. Sed nihil in tergo eius proficientib. iaculis, atq; omni telorum iactu irrito, quæ per horrendā squamarum cratem quasi per obliquam scutorū testudinem labebantur, mirumq; in modū, ne corpus læderent,ipso corpore pellebantur,cum insuper magnam multitudinē morsuum cōminui impetu, propter anhelitum etiam pestiferum exanimari videret,balistas deferri imperauit, per quas murale saxū spinæ eius incussum, compagem totius corporis soluit,ac mox circumuenta telis facile oppressa est. Corium autem eius Romam deuectum, F quod fuisse centū viginti pedum spacio ferunt,aliquandiu cunctis miraculum fuit.Igitur Carthaginenses fracti bellis, & cladib.exinaniti,pacem à Regulo poposcerunt.Sed cum intolerabiles & duras pacis cōditiones audissent,tutius rati sese armatos mori, quam miseros viuere,precio non solum Hispanorum vel Gallorum auxilia, quæ iam dudum plurima habebant, sed etiam Græcorum cōparanda duxerunt. Itaq; Xanthippum Lacedæmoniorum regem cum auxiliis accersitum,ducem bello præfecerūt.Xanthippus inspectis Pœnorum copiis, atq; in campum deductis,longe in melius mutato apparatu, pugnam cum Romanis conseruit. Ingens ibi Romanorum virorum multitudo fuit. Nam triginta milia Romanorum militum in illa tunc congressione prostrata sunt,Regulus ille dux nobilis cum quingentis viris captus est,& in catenis coniectus. Decimo demum anno Punici belli, nobilem Carthaginensib.triumphum præbuit. Xanthippus tam audacis facti conscius,rerum instabilium mutationem timens,ilico ex Africa migrauit in Græciam.Hac tempestate Ptolemæus Philadelphus Iudęos qui in Ægypto erant,liberos esse permisit, & vasa Eleazaro pō- G tifici Hierosolymorū votiua transmittens, diuinas scripturas in Gręcam vocem ex Hebręa lingua per LXX.interpretes transferri curauit,quas in Alexandrina Bibliotheca habuit,quam sibi ex omni genere literaturæ cōparauerat. Igitur M. Æmilius Paulus,Seruius Fuluius Nobilior Coss.audita captiuitate Reguli & clade exercitus Romani, transire in Africam cum classe trecentarum nauium iussi,Clypeam petunt. Eo cōfestim Carthaginenses cum pari classe venerunt,nec differri potuit nauale certamē.Æmilius Cos. centum & quatuor naues Carthaginensium dimersit, triginta cū pugnatorib.cepit, præterea triginta & quinq; milia hostium aut occidit,aut cepit,milites suos ingenti pręda ditauit.Romanorum autem nouem nauib.depressis, mille cētum periere milites.Consules apud Clypeam castra posuerunt.Duo Hannones Pœnorum duces, eo rursus cum magno exercitu venerunt:prælioq; cōmisso nouem milia perdiderunt, & subacta Africa tunc fuisset, nisi quod tanta fames erat,vt diutius exercitus expectare nō posset.Consules H & victrices classes cum ad Italiam prædis onusti remearēt, infandum naufragium circa Siciliam passi sunt. Nā de quadringentis sexaginta nauibus,octoginta vix abiectis oneribus seruari potuerunt,neque vllo tempore tanta maritima tempestas audita est.Romani tamen statim ducentas naues reparauerunt, neque in aliquo animus his infractior clade fuit. Hoc tempore nummus argenteus primus in Vrbe signatus est. Deinde Amilcar dux Pœnorum cum exercitu in Numidiam Mauritaniamque missus, postquam hostiliter cruenterque in vniuersos egit, quod Regulum libenter suscepisse dicerentur, mille argēti talentis & viginti milibus boum reliquos condemnauit: principes omnium populorū patibulo affixit. Tertio anno sicut semper indomitus furor cito periculorum obliuiscitur,Seruilius Cepio & Sempronius Blesus Coss. cum ducentis sexaginta nauibus in Africam transuecti, vniuersam oram maritimam quæ circa Syrtes iacet, depopulati sunt, atque in superiora

pro-

A progressi, captis euersisque ciuitatibus plurimis, ingentem prædam ad classem duxerunt. Iidem cum ad Italiam redirent, circa Palinuri promontorium, quod à Lucanis mõtibus in altum excurrit, illisi scopulis centum quinquaginta naues onerarias nobilemque prædam crudeliter acquisitam infeliciter perdiderunt. Itaq; cum cõtinuæ calamitates Romanis displicerent, decreuit Senatus vt à maritimis recederetur, & tantum sexaginta naues ad præsidium Italiæ saluæ essent. Quod quidem decretum continuo adacti indomita cupiditate ruperunt. Præterea Cotta Cõsul in Siciliam transgressus, plurimis præliis aduersum Pœnos & Siculos terra mariq; pugnauit, & per totam Siciliam partim hostium, partim etiã sociorum inhumatas strages reliquit. L. Cæcilio Metello, C. Furio Placido Consulib. Hasdrubal dux nouus Carthaginensium cum Elephantis centum, & triginta equitum, peditumque amplius triginta milibus Lilybæum venit ex Africa, & continuo cum Metello Cos. apud Panormum pugnam conseruit. Sed Metellus vim magnam beluarum timens, prius eas magno vsus cõsilio vel in fugam, vel in mortem egit, & sic facile quamuis magnam
B vim hostium superauit. Viginti milia Carthaginensium in eo prælio cæsæ sunt, elephanti quoq; viginti & sex interfecti sunt: cẽtum quatuor per Numidas errantes, quos in auxilium habebat, cepit, & per Italiam duxit, qui maximum Italicis populis spectaculum præbuerunt. Hasdrubal cum paucis Lilybæum profugit atq; absens à Pœnis capite damnatus est. Post hæc fessi tot malis Carthaginenses, petendã esse à Romanis pacem, & permutatione captiuorum decreuerunt. Ad quam rem Attilium Regulum ante ducem Romanorum, quem iam per quinq; annos captiuum detinebant, inter cæteros legatos sub sacramẽto pręcipue mittendum putauerunt. Ille Romam cum venisset, inductus in Senatũ, nihil quasi Romanus egit: dixitq; se ex illa die quã in potestatem Afrorum venisset, esse Romanum desiisse. Itaq; & vxorem à cõplexu suo remouit, & Senatui persuasit, ne pax cum Pœnis fieret, illos enim fractos tot casibus spem nullam habere, tanti nõ esse, vt tot milia captiuorum propter vnum se & senem, & paucos qui ex Romanis capti erant, redderent. Itaq; obtinuit. Nam Afros pacem petentes nullus admisit. Ipse Carthaginem rediit, offerentibus-
C queRomanis vt eum Romę tenerent, negauit se in ea vrbe mansurum, in qua postquam Afris seruierat, dignitatẽ honesti ciuis vltra habere non posset. Igitur regressum ad Africam resecatis palpebris, vt vsq; ad mortem cruciatu intolerabili ac dolore vigilaret, atq; vt staret semper radium solis intuens, illigatum in machina necauerunt. Alter deinde Attilius Regulus, & Manlius Volso ambo bis Coss. cum classe ducentarum nauium & quatuor legionib. Lilybæum profecti sunt, quod oppidum in promontorio situm Romani obsidere conati, superueniente Hannibale qui Hamilcaris filius fuit, victi, maiore exercitus sui parte perdita, ipsi ægre euaserunt. Post hos Claudius Cos. cum classe CCXX. nauium ad Drepani portum cõtra hostem profectus est. Vbi mox exceptus classe Pœnorũ, dum contra auspicia dimicasset, statim superatus est. Et ipse quidem cum triginta nauib. Lilybæũ in castra confugit: reliquæ omnes, hoc est, LXXX. cum pugnatorib. captę sunt, cęteræ demersæ: nouem millia militum cæsa, viginti millia capta rẹferuntur. C. quoq; Iunius Cos. collega Claudij Pulchri vniuersam classem naufragio amisit, exercitum tamen saluum habuit, quia vicina
D littora erant. Anno etiam sequenti classis Punica in Italiam transiit, eiusq; plurimas partes longe lateq; vastauit. Dum hæc agerentur, apud Iudæam põtificatum post Eleazarum suscepit Manasses auunculus eius. Interea Lutacius Catulus cum classe trecentarum nauium in Siciliam transuectus est, & ibi dum apud supradictam Drepanum ciuitatem pugna conseritur, dum inter primores pugnat, transfixo fœmore ægerrime cum iam obrueretur ereptus est. Porro autem Pœni cum quadringentis nauibus magnisq; copiis ad Siciliam duce Hannone cõcurrunt. Nec Lutacius segnior, imo consilia Pœnorum mira celeritate præuenit. Postquam proximæ sibi vtrorumq; classes apud Ægades insulas contra Lilybæum ciuitatem Sicilię per totam noctem intertextis propemodum anchoris steterunt, orta luce prior Lutacius signum bello dedit. Crudescente pugna victus Han-
E no nauem auertit, & dux fugæ primus fuit. Aliquanta cum eo pars exercitus sui Africam petiit, alij confugere Lilybæum: septuaginta & tres naues Punicæ captæ sunt: cẽtum triginta demersæ: triginta & duo millia hostium capta, cæsa quatuordecim millia fuerunt. Nunquam in mari tantis copiis pugnatum est. Infinitum auri & argenti prædę in potestatem Romanorum redactæ. Ex classe autem Romana duodecim naues mersæ. Pugnatum est VI. Idus Martij. Lutacius deinde ad Erycinam ciuitatem, quam Pœni tenebãt, venit: ibique duo millia Carthaginensium conserta pugna interfecit. Tunc Carthaginenses præcipiti festinatione ad Lutacium Cos. ac deinde Romam mittunt, orant pacem, quam ilico cõsequuntur. Captiui Romanorũ qui tenebantur à Carthaginensib. redditi sunt. Etiam Carthaginenses petiuere, vt redimi eorum captiuos liceret, quos ex Afris Romani tenebant. Senatus iussit sine precio eos dari, qui in publica custodia essent: qui autem in priuatis tenerẽtur, vt precio dominis reddito Carthaginem redirent, atq; id precium ex fisco magis quam à Carthaginensib. solueretur. Carthaginenses sane sub hac cõditione cum Romanis pacẽ
F fecerunt, vt Sicilia Sardiniaq; decederent, & per continuos viginti annos eis persoluerent puri argenti tria millia talentorum. His dieb. Iudæorum Pontifex Onias Simonis Iusti filius clarus habebatur. Anno ab Vrbe condita D. VII. repentina subuersio ipsius Romæ præuenit triumphum Romanorum. Neq; enim temere dixerim, quãdo nõ vel modicam lętitiam Romæ superueniens, repente quam grauissimus luctus oppressit. Siquidẽ Q. Lutacio Catulo, A. Manlio Coss. diuersæ igniũ aquarumq; clades pene absumpsere Vrbem. Nam Tyberis insolitis auctus imbrib. & vltra opinionem, & diuturnitate & magnitudine redundans, omnia Romæ ædificia in plano posita deleuit. Diuersæ qualitates locorum ad vnam conuenere perniciem: quoniam & quæ segnior redundatio tenuit, madefacta dissoluit: & quæ cursus torrentis inuenit, impulsa deiecit. Aquarum grauissimã cladem, grauior ignis secuta vastatio est. Qui ignis (incertũ vnde surrexit) plurimas ciuitatis partes peruagatus, cum hominum domorumq; miserabilem stragem fecit, tum etiam tantum opus vno consumpsit incendio, quantum plurimæ & peregrinæ victoriæ conferre non possunt. Dehinc, cum omnia in circuitu fori depopularet, ædem Vestæ cor-
G ripuit, vnde etiã Metellus cum arsuros Deos eripit, vix brachio semiustulatus aufugit. T. Sempronio Gracho, C. Valerio Falcone Coss. bellum Faliscis intulerunt. Quæ ciuitas Italiæ opulenta quondam fuit, quam ambo Coss. intra sex dies quam venerant, transierunt, XV. millib. hostium cęsis, pace concessa, agro tamen ex medietate sublato. Eodem anno etiam Galli Alpini noui Romani extitere hostes, aduersus quos sorte varia bellatum est. Nam in primo conflictu Valerio Cos. tria millia cecidere Romanorum: secundo XIV. millia Gallorum cæsa, duo millia capta sunt. Sed ob priorem cladem triumphans consuli denegatus est.

Explicit liber Secundus.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

H Finito igitur Punico bello quod viginti tres annos tractum est, iam Romani clarissima gloria noti, L. Cornelio Lentulo, Fuluio Flacco Coss. legatos ad Ptolemęum regem Ægypti miserunt, auxilia promittentes, quia rex Syriæ Antiochus ei bellum intulerat. Ille Romanis gratias egit, auxilia non accepit: iam enim fuerat illa pugna transacta. Eodem tempore potentissimus rex Siciliæ Hiero Romam venit ad ludos, & ducẽta millia modiorum tritici populo dono dedit. T. Manlio Torquato, C. Attilio Balbo Coss. Sardinia rebellauit auctoribus Pœnis: vnde mox Sardi subacti & oppressi sunt. Carthaginensib. autem violatorib. pacis, quam ipsi poposcissent, inferri bellum decretum est. E contra Carthaginenses pacem suppliciter poposcere: & quum bis missis legatis nihil profecissent, post etiam eorũ decem principib. bis æque supplicantibus nil impetrarent: nouissime Hãnonis minimi hominis inter legatos oratione

merue-

meruerunt. Hoc anno porta Iani Gemini clausa est, quia nusquam eo anno bellum erat quod sub Numa Põpilio rege prouenerat. Anno ab Vrbe condita D.XVII. Hamilcar dux Carthag. ab Hispanis in bello, cum aliud bellum aduersum Rom.clam pararet, occisus est. L. Postumius Albinius Cn. Fuluius Centimalus Coss. bellum cõtra Illyricos sequenti gesserunt anno, eo quod legati Romanorũ ab Illyriis interfecti sunt. Post cum ipsi Illyriis atrocissimum bellum gestum est, in quo multis oppidis oppidulisq; deletis, reliqui se Fuluio, Postumioq; Coss. dediderunt: ac tum primum ex Illyri s triumphatũ est. Tertio deinceps anno miseram ciuitatem sacrilegis sacrificiis male petentes funestauere Põtifices. Nam Decemuiri consuetudinẽ priscę superstitionis egressi, Gallum virum & Gallam fœminã, cum muliere simul Gręca in foro Boario viuos defoderunt. Sed obligamentum hoc magicum in cõtrarium continuo versum est. Namq; diras illas quas fecerãt externorum mortes fœdissimis suorum cædib. expiauere. Siquidẽ L. Æmilio Paulo, C. Attilio Regulo Coss. magna formid ne cõsternatus est Senatus defectione Cisalpinæ Galliæ, cum etiã ex vlteriore Gallia ingens aduentare exercitus nunciaretur, maxime Gesatorum, quod nomen nõ gentis, sed mercenariorũ Gallorum est. Itaq; permoti Coss. totius Italię ad pręsidium Imperij contraxere vires. Quo facto, in vtriusq; Coss. exercitu octingenta millia armatorum fuisse feruntur, sicut Fabius Historicus qui huic bello interfuit, scripsit. Ex quib. Romanorum & Campanorum fuerunt peditum CCCXLVIII. millia ducenti: equitum vero viginti sex millia sexcenti: cætera multitudo sociorum fuit. Cõmisso prælio agud Aretiũ Attilius Cos. occisus est. Octingenta millia Romanorũ, nec saltem tanta quanta eos terrere debuit cæsa sui parte, fugerunt. Nam tria millia eorũ tunc interfecta historici tradunt. Quod ideo ignominiosius turpiusq; est, tam paucis amissis tanta agmina diffugisse, quod se in aliis victoriis nõ viribus animorum præualuisse, sed bellorum prouentib. prodiderunt. Quisnã enim rogo in exercitu Romanorum crederet numerum istum fuisse saltem, nõ dico fugisse? Post hæc secundum cum Gallis prælium gestum est, in quo plane XL. millia Gallorũ trucidata sunt, & triumphus Æmilio decretus est. Gallorum quidem animi feroces, corpora plusquã humana erant: sed experimento deprehẽsum est, quod virtus eorum sicut primo impetu maior quam virorum est, ita sequens minor quam fœminarum. Alpina enim corpora humecto cœlo educata habent quiddam simile niuib. suis: cum mox calore exarserint pugnę, statim in sudorem eunt, & leui motu quasi sole laxantur. Hi Brittomaro duce non prius posituros se baltea iurauerũt, quam Capitolium Romæ ascendissent. Quod & factum est Nã victos eos Æmilius in Capitolio discinxit. Et quia dux eorum de Romano milite Marti suo torquem aureã deuotasset, de ipsius Ariobistonis reliquorumq; Gallorũ torquib. aureum trophęum Ioui erexit. Sequenti anno Manlius Torquatus, & Fuluius Flaccus Cos. cõtra Ligures primum trans Padum Romanas duxere legiones. Pugnatũ est ibi cum Insubrib. Gallis, quorum interfecta sunt viginti tria M. quinq; millia capta sunt. Eo deinde anno qui huic proximus fuit, dira Vrbẽ terruere prodigia. Namq; in Piceno flumine sanguis effluxit: apud Faliscos cœlũ visum est ardere: & Arimini noctẽ multa luce claram effulsisse: ac tres Lunas distantib. cœli regionib. exortas apparuisse: & Romæ Cn. Domitij bos locutus est, dicens: Caue tib Roma. Carnes etiam è cœlo lapsę sunt, quarum pars ab auib. intercepta est, pars incorrupta diu iacuit. Tunc quoque magno terræmotu Caria & Rhodus insulæ adeo cõcussæ sunt, vt labentib. vulgo tectis ingens quoque ille Colossus rueret. Eodem anno Flamminius Cos. contẽptis auspiciis, quib. pugnare prohibebatur, aduersus Gallos conflixit & vicit. In quo bello nouẽ millia Gallorum cæsa, septem & decem millia capta sunt. Post hoc M. Claudius Marcellus, Cn. Cornelius Scipio, cõtra Gallos pugnauerũt. Marcellus Cos. deinde cum imprudẽs in manus Gallorum incidisset, omniaque infesta vidisset, nec euadere posset, in medium hostium irrupit. Quib. inopinata audacia perculsis, regem quoq; eorum Virdomariũ nomine occidit. Atq; vbi spes salutis vix fuerat, inde opima detulit spolia. Postea cum collega ingentes copias Gallorum peremit, & inter multa Insubrium, quos ad deditionem coegerat, oppida, Mediolanum quoq; vrbem florentissimam expugnauit & cepit Grandem prædam Romam pertulit, ac triumphans Marcellus spolia Gallici regis stipiti imposita humeris suis vexit. Minutio Rufo, P. Cornelio Coss. Histris bellum illatum est, quia latrocinati naues Romanorum fuerant, quæ frumenta exhibebant, ac multo Romanorum sanguine fuso perdomiti sunt. Hac tempestate Iudæorum pontifex Simon Oniæ filius extitit. Emergit hic paululum antiquus ille Romanorum improbæ laudis etiam de præsumptis parricidiis appetitus. Nam Fabius Censorius Fabium Buteonẽ filium suum furti insimulatum interfecit: dignum scilicet facinus, quod pater vel parricidio plectendum duceret, quod ne leges quidem insimulatum pecuniæ, aut summi exilij circa quemlibet hominum scelus censuerunt.

Anno ab Vrbe condita D.XXXIV. bellum Punicum secundum Romanis illatum est per Hannibalem Carthaginensium ducem, qui iam dudum Hamilcari patri ad aras iurauerat, cum adhuc nouem esset annorum, se vt primum posset aduersum Romanos pugnaturum: qui idem tamen hoc somniũ præuiderat: iuuenẽ humana forma augustiorẽ, qui se hortaretur in excidium Italię, auctore Ioue secuturũ. Deinde post tergum respiciens intueri sibi visus est serpentem vastum cuncta populantem, audire etiam cœli fragorem, necnõ & nimbos cum maligna luce cœli visere: interrogauitque iuuenem præeuntem quid subsequatur? Ille ad hęc, Vides inquit excidiũ Italiæ, cętera permitte fatis. Hannibal ergo Saguntum, florentissimam Hispaniæ ciuitatem Romanis amicam oppugnare aggressus est, annum ætatis agens vicesimũ. Huic Romani per Legatos denunciauere, vti bello abstineret. Is Legatos Romanorum ad se missos iniuriosissime à conspectu suo etiam abstinuit. Romani etiam Carthaginem miserunt, vt mandaretur Hannibali, ne bellum contra socios Romani populi gereret. Dura responsa à Carthaginensibus data sunt. Saguntini interea fame victi sunt, & octauo demum mense capti ab Hannibale vltimis pœnis afficiuntur. Quibus hoc ante portenderat triste prodigium. Nam quum pene mulier enixa esset, in vterum regressus infant ciuitatis excidium significauit. Huius tantæ cladis Hannibal auctor poscitur. Tergiuersantibus Pœnis, dux legationis, Fabius, Quæ inquit mora est? In hoc ego sinu bellum pacemq; porto, vtrum eligitis? Succlamantibus, bellum. Igitur, inquit, accipite. Et excusso in media Curia togæ gremio, nõ sine horrore, quasi plane sinu bellum ferret, effudit. Tum P. Cornelius Scipio cum exercitu profectus est in Hispaniam, Tib. Sempronius in Siciliam. Hannibal relicto in Hispania fratre Hasdrubale Pyrenæos montes transiuit, inter ferocissimas Gallorum gentes ferro viam aperuit, & nono post demum die à Pyrenæo ad Alpes peruenit. Vbi dum montanos Gallos repellere eum ab ascensu obnitentes bello superat, atq; inuias rupes igni, aceto, ferroq; rescindit, quatriduum cõmoratus quinto demum die cum maximo labore ad plana peruenit. Traditur ad Italiam cum centũ millib. peditum, & XX. millib. equitũ XXXVII. simul elephantos adduxisse. Interea multi Ligures & Galli Hannibali se iunxerunt. Sempronius Gracchus cognito ad Italiam Hannibalis aduentu, ex Sicilia exercitum Ariminũ traiecit. P. Cornelius Scipio Hannibali apud Ticinum primus occurrit, cõmissoq; prælio, fugatis suis & pene omnibus extinctis, ipse à filio Scipione admodũ prætexato, qui post Africanus cognominatus est, qui vix egressus pueritiã fuerat, ab ipsa morte liberatus est: saucius tamẽ in castra rediit. Pugnatũ est deinde eodẽ Cos. ad Trebiã fluuium, iterumq; Romani pari clade superati sunt. Sempronius Gracchus & ipse apud eundẽ amnem cum Hannibale conflixit, amissoq; exercitu pene solus euasit. In eo tamẽ bello etiam Hãnibal sauciatus est. Tunc se Hãnibali multi Itali dedere: qui posteaq̃ in Hetruriã primo trãsiret, in summo Apẽnino tempestate correptus biduo mansit, & continuo immobiliter niuibus cum exercitu conclusus est. Vbi magnus hominum numerus, iumenta quam plurima, elephanti pene omnes frigore perierunt. Diris tunc etiam Romani prodigiis territi sunt. Nam & Solis orbis minui visus est. Et apud Arpos parmæ in cœlo visæ. Sol quoque pugnasse cum Luna. Apud Capenas interdiu duas Lunas ortas. Imbre saxatili

A Picena regio verberata. In Gallia iiſdem temporibus lupus è vagina gladium ſuſtulit vigili. In Sardinia ſanguinem duo ſcuta ſudarunt. Faliſcis ſcindi cœlum velut magno hiatu viſum eſt. Apud Antium quoque metentibus meſſoribus cruentas ſpicas in corbem decidiſſe viſum eſt, & pluuiæ deciderunt cruentæ. Igitur Hannibal ad Thuſciam veniens, ſciens Flamminium Coſ. ſolum in caſtris eſſe, quo celerius imparatum obrueret, primo vere progreſſus arripuit propiorem ſed paluſtrem viam: & tum forte Sarnus fluuius luto redundans, pendulos & diſſolutos campos reliquerat, de quibus dictum eſt:

Et quæ rigat æquora Sarnus.

In quos cum exercitu progreſſus Hannibal, nebulis maxime, quæ de palude exhalabantur, proſpectum auferentib. magnam partem ſociorum iumentorumque perdidit. Ipſe autem vni elephanto, qui ſolus ſuperfuerat, ſuperſidens vix difficultatem itineris euaſit. Sed oculũ quo iamdudum in Alpib. æger erat, violentia frigoris, vigiliarumq; ac laboris amiſit. Vbi vero proximus caſtris Flamminij Conſulis fuit, vaſtatione circumiacentium locorum Flamminium in bel-
B lum excitauit. Hæc pugna ad Traſumenum lacum facta eſt, vbi exercitus Romanus infeliciſſima arte Hannibalis circumuẽtus, funditus trucidatus eſt: ipſe quoq; Coſ. occiſus, vigintiquinque millia Romanorum in eo prælio cæſa ſunt, ſex millia capta referuntur, & cæteri diffugerunt. De exercitu Hannibalis duo millia ceciderũt, tanta clade Romana: maxime cum ita ad pugnandum intentus ardor extiterit, vt grauiſſimum terræmotũ, qui tunc forte tam vehemens factus eſt, vt vrbes diruiſſe, montes tranſtuliſſe, diſcidiſſe rupes, & flumina retrorſum coegiſſe referatur, pugnantes omnino nõ ſenſerint. Quo quidam miles Romanus ita vulneratus eſt, vt vti manib. non valeret, cui cum quidam Numida detrahere ſpolia vellet, ceruicem hoſtis inuaſit vlnis, eiq; nares atq; aures morſu detruncauit. Interea miſſus aduerſus Hannibalem poſtea à Romanis Q. Fabius Maximus, is eum differẽdo pugnam ab impetu fregit. Nam per ſumma montiũ iuga, & abditos nemorum ſaltus caſtra ponẽs, Hannibalis feruorem eluſit. Cumq; in prælium eum euocare Hannibal nõ poſſet, vaſtatis agris Italiæ, Maximi cunctatoris villæ pepercit, vt vel ſic proditionis ſuſpicionem
C Romanis de eo afferret. Sed bene nota Fabij fides calliditatem Hannibalis irritam dedit Romanis. Interea Maximus inuẽta occaſione pugnauit & vicit. Victus quoq; Hannibal, fertur de Fabio dixiſſe ſuis ita: Nunquid nõ dixi vobis, quod mõtana hęc nubes maxima nos in campo vi tẽpeſtatis obrueret? Anno ab Vrbe cõdita D.XL. L. Æmilius Paulus, P. Terentius Varro Coſſ. contra Hannibalẽ mittuntur, Fabioque ſuccedũt. Qui Fabius ambos Cõſules monuit, vt Hannibalẽ callidum & impatientem ducem nõ aliter vincerent quam prælium differendo. Verum cum impatientia rerum Varronis Cõſulis, cõtradicente altero Cõſule, id eſt, Æmilio Paulo apud vicum qui Cannæ appellatur, in Apulia pugnatum eſſet, ambo Coſſ. ab Hannibale vincuntur. Nam cum cõperiſſet Hannibal Aufidum amnem ingentes auras proflare mane, quæ harenarum & pulueris vertices agerẽt, ſic direxit aciem, vt tota vis à tergo ſuis Romanis in ora & oculos incideret. Eaq; de cauſa Romanorũ exercitum ſtrauit. Nam in ea pugna quadraginta quatuor millia Romanorum interfecta ſunt. De exercitu vero Hannibalis tria millia cæſa ſunt, & magna pars ſauciata. Nullo tamẽ Punico
D bello Romani adeo ad extrema internecionis addicti ſunt. Periit in eo. Coſſ. Æmilius Paulus: qui dum ſaucius in quodam ſaxo reſediſſet, offerente ei Lentulo equum quo fugeret, vt cladi ſupereſſet, noluit: atque ibi perſedit, donec ab hoſtibus peremptus eſt. Perierunt autem ibi Cõſulares aut Prætorij, viginti Senatores capti aut occiſi triginta, nobiliores viri trecenti, pedeſtrium militum quadraginta millia, equitum tria millia quingẽti. Varro Coſſ. cum quinquaginta equitib. Venuſium fugit. Nec dubium eſt vltimũ illum diem Romani ſtatus futurum fuiſſe, ſi Hannibal mox ad peruadendam Vrbem cõtendiſſet. Sed ſic ſucceſſu belli elatus eſt, vt neminẽ ciuium ſuorum in caſtra ſua admitteret, ſed reſponſa eis per interpretes daret: Macharbalem quoq; Lacedæmoniũ & ipſum ſæpe contemneret, qui ei crebertime pollicebatur breui ſe in Capitolio cœnaturũ, ſi diſpo-
E ſitio ſua omnimodis audiretur. Interea Varro Romam rediit, gratiæq; ei à ſenatu & populo actæ ſunt, quod Remp. nõ deſperaret. Non autem vitæ cupiditate, ſed Reip. amore ſe ſuperfuiſſe, reliquo ætatis ſuę tempore approbauit. Nam barbam capillumq; ſubmiſit, & poſtea nunquam recubans cibum cepit. Honores quoq; cum ei à populo deferrentur, renunciauit, dicens: felicioribus magiſtratibus Reip. opus eſſe. Hannibal igitur Romanis obtulit, vt captiuos redimerent: reſponſumq; eſt ei à ſenatu, eos ciues non neceſſarios, qui cum armati eſſent, capi potuiſſent. Ille omnes poſtea variis ſuppliciis interfecit, idem quibuſdã ima pedum amputauit, alios in caſtris binos inter ſeipſos dimicare cõpulit, maxime fratres, aut conſanguineos: nec prius ſpectaculum finiebatur, quam vnus cædibus ſuperfuiſſet, ſed & ipſe iugulandus, & pro teſtimonio victoriæ ſuæ tres modios anulorum aureorum Carthaginem miſit, quos ex manibus interfectorum Romanorum equitum, ſenatorumq; & militum detraxerat. Vſq; adeo autem vltima deſperatio Reip. apud reſiduos Romanos fuit, vt ſenatores de relinquenda Italia, ſedibuſq; quærendis conſilium ineundum putarint.
F Quod auctore Cæcilio Metello confirmatum fuiſſet, niſi Cornelius Scipio Tribunus tunc militum, idem qui poſt Africanus eſt dictus, diſtricto gladio deterruiſſet, ſingulis mortem inferre minitãs: ac potius pro patriæ defenſione in ſua verba omnes iurare coegit. Romani vero ad ſpem vitæ quaſi ab inferis reſpirare auſi, Dictatorem Decium Iunium creant, qui delectu habito, ab annis decẽ & ſeptem immaturæ inordinatæq; militiæ quatuor legiones vndecumque cõtraxit. Tunc etiam ſeruos ſpectati roboris, ac voluntatis, vel oblatos, vel ſi ita opus fuit, publico precio emptos, ſub titulo libertatis ſacramento militiæ adegit. Arma quæ deerant, templis detraxerũt, egenti ęrario priuatę opes refuſæ ſunt. Itaq; equeſter ordo, ita plebs trepida oblita ſtudiorum in cõmune cõſuluit. Iunius quoq; Dictator antiquum Romanæ miſeriæ factum recolens, pro ſupplemento exercitus, edicto velut aſylo patefacto, homines quicunq; ſceleribus ac debitis obnoxij eſſent, impunitate promiſſa militiæ mancipauit, quorum numerus ad ſex M. virorum fuit. Campania vero, vel potius omnis Italia ad Hannibalem, deſperata penitus Romani ſtatus reparatione defecit. Poſt hoc L. Poſtumius Prętor aduerſum Gallos pugnare miſſus,
G cum exercitu cæſus eſt. Deinde Sempronio Graccho, Q. Fabio Max. Coſſ. Claudius Marcellus ex Prætore Procõſul deſignatus, Hannibalis exercitum pręlio fudit primus. Qui poſt tantas Reip. ruinas, ſpem fecit Hannibalem poſſe ſuperari. Interea in Hiſpania, vbi Haſdrubal frater Hannibalis remãſerat cum magno exercitu, vt eam totã Afris ſubiiceret, à duobus germanis Scipionibus Romanis ducibus vincitur. Perdit in ea pugna triginta quinq; M. hominum, ex his capiuntur decem milia, occidũtur XXV. milia. Mittuntur ei à Carthaginenſibus ad reparandas vires copiarum, XXII. milia peditum, & IV. M. equitum, Elephanti XX. Celtiberos milites, quam primam externam manum Romani in caſtris habere cœperunt, precio ſollicitatos ab hoſtium ſocietate in ſua caſtra duxerũt. Sempronius Gracchus Proconſul ab hoſpite ſuo Lucano quodam in inſidias inductus occiſus eſt. Centenius Penula Centurio ſibi vltro bellum aduerſus Hannibalem petiit. A quo cum octo milibus militum, quos in aciem deduxerat, cæſus eſt. Poſt hæc Cn. Fuluius Prętor ab Hannibale victus amiſſo exercitu vix
H euaſit. Hannibal multas ciuitates Romanorũ per Apuliam, Calabriam, Brutiamque occupauit. Quo tempore etiam Rex Macedoniæ Philippus ad eum legatos miſit, promittens auxilia contra Romanos, ſub hac conditione, vt deletis Romanis, ipſe quoque contra Gręcos ab Hannibale auxilia acciperet. Capitis igitur legatis Philippi, & re cognita, Romani in Macedoniam M. Valerium Leuinum ire iuſſerunt: T. Manlium Torquatum Proconſulem in Sardiniam. Nam etiam ea ſollicitata ab Hannibale Romanos deſeruerat. Ita vno tempore quatuor locis pugnabatur. In Italia cõtra Hannibalem: in Hiſpania cõtra fratrem eius Haſdrubalem: in Macedonia contra Philippum: in Sardinia contra Sardos & alterum Haſdrubalẽ Carthag. Is à T. Manlio Procõſule qui ad Sardiniam miſſus fuerat, viuus captus eſt: occiſa cum eo XII. milia, capti mille quingẽti: & ſic à Romanis

A Sardinia subacta est. Manlius victor Hasdrubalem & captiuos Romam reportauit. Interea etiam Philippus à Leuino in Macedonia vincitur, & in Hispania à Scipionib. Hasdrubal, & Mago tertius frater Hannibalis. Pudet recordationis. Quid enim dicam? improbitatē magis an miseriā Romanorū? imo verius vel improbam miseriam, vel miseram improbitatē. Quis credat eo tempore, quo ærarium populi Romani egenam stipem priuata collatione poscebat, miles in castris non nisi aut puer, aut seruus, aut sceleratus, aut debitor, ne sic quidē numero idoneus erat, Senatus in curia omnis nouitius pene videbatur: postremo quum ita imminutis fractisq; omnib. rebus desperabatur, vt consilium de relinquenda Italia subiretur: eo tempore cum vnū domesticū, vt diximus, bellum ferri nullo modo posset, insuper tria bella transmarina fuisse suscepta? vnum in Macedonia cōtra Philippum potentissimū Macedoniç regem: alterum in Hispania cōtra Hasdrubalem Hannibalis fratrē: tertium in Sardinia contra Sardos, & alterū Hasdrubalem Carthaginensium ducem: extra hoc quartum Hannibalis, quo in Italia premebātur? Et tamen fortis in alterutrum desperatio, B in meliora profecit, Nā in his omnib. desperando pugnarunt, pugnando vicerunt. Ex quo euidenter ostēditur, non tempora tunc fuisse tranquilliora ociis, sed homines miseri fortiores. Anno ab Vrbe condita D.XLIII. Claudius Marcellus Syracusam opulentissimam Vrbem Siciliæ secunda oppugnatione vix cepit. Quam cum iampridem obsedisset, Archimedis Syracusani ciuis mirabili ingenio pręditi machinis repulsus expugnare non potuit. Decimo anno postquam Hannibal in Italiam venerat, Cn. Fuluio, P. Sulpitio Coss. Hannibal de Campania mouit exercitum, & cum ingenti clade omnium per Sedecinum Suessanumq; agrum via Latina profectus, ad Anienem fluuium trib. militibus ab Vrbe consedit, incredibili totius ciuitatis metu: cū Senatu populoq; diuersis curis trepido, matronę quoq; amentes pauore, per propugnacula currerent, & cōuehere in muros saxa, primæq; pro muris pugnare gestirent. Ipse autem cum expeditis equitib. vsq; ad portam Collinam infestus accessit, deinde omnes copias in aciem direxit. Sed & Coss. Fuluiusq; Procos. non detrectauere pugnam. At vbi expositæ vtrinq; acies cōstiterunt, in cōspectu Romæ præ- C mium victorię futurę, tantus imber se subito è nubib. grandine mixtus effudit, vt turbata agmina vix armis retentis in sua se castra colligerent. Deinde cum serenitate reddita, in campū copiæ atq; in aciem rediissent, rursus violentior fusa tēpestas, maiore mortalium metu, audaciam coercuit, territosq; exercitus refugere in tentoria coegit. Tunc cōuersus in religionē Hannibal dixisse fertur: Potiundæ sibi Romæ, modo voluntatem nō dari, modo vero deesse potestatem. At vero in Hispania à fratre Hasdrubale ambo Scipiones fratres, qui per multos annos victores fuerant, interficiuntur, exercitus tamē integer mansit. Casu enim magis erant, quam virtute decepti. In Campania Capua capta est à Q. Fuluio Proconsule. Principes Campanorum veneno sibi mortem consciuerant. Senatum omnem Capuę, etiam prohibente senatu Romano, Fuluius suppliciis necauit. Duæ autem fœminæ è Campanis partibus, id est Vescia Oppia materfamilias, & Cliuia Facula meretrix, benignæ fuere pro statu Romano. Quippe vna pro salute populi Romani semper Deos precata est, altera militib. Romanis captiuis alimenta præbuit Pro quib. meritis & libertatem in excidio D Capuæ & rem propriā retentarunt, & optandi præmij priuilegia assecutæ sunt. Quo tempore etiam Cos. Marcello Siciliæ magna pars capta est, quam tenere Afri cœperant, & nobilissima, vt dixi, vrbs Syracusana. Præda vero ingēs Romam perlata est. Leuinus in Macedonia cum Philippo & multis Græciæ populis, & rege Asiæ Attalo amicitiam fecit, & ad Siciliam profectus est. In qua Hannonem quendam Afrorum ducem apud Agrigentū ciuitatem cum ipso oppido cepit, eumque Romam cum captiuis nobilissimis misit: quadraginta ciuitates in deditionem accepit, viginti sex expugnauit. Ita omni Sicilia recepta, Macedonia fracta, ingenti gloria Romam regressus est. Hannibal itaq; in Italia Cn. Fuluium Cos. subito aggressus, cum IX. milibus hominum interfecit. Interea interfectis in Hispania duobus Scipionib. fratribus, & omnib. incusso pauore cunctantib.

E Scipio se admodum adolescens vltro obtulit, & cum in ærario penuria esset pecuniæ, Claudio Marcello & Valerio Leuino auctoribus, qui tum Coss. erant, aurum & argentum signatum ad Quæstores palam omnes Senatores in publicum contulerunt, ita vt nihil præter anulos bullasque sibi & filiis, ac deinde per filias vxoresque suas singulas tantum auri vncias, & argenti non amplius quam singulas libras relinquerent. Scipio annos natus viginti quatuor vir Romanorum omnium & sua ætate, & posteriore fere primus. Iste est ille, qui dum Senatores ob metum Hannibalis, vt dixi, Italiam relinquere deliberarent, districto gladio id fieri vetuit. Is imperium in Hispania proconsulare sortitus, vltionem præcipue patris & patrui animo intendens, Pyrenæum transgressus, primo impetu Carthaginem nouam Hispaniæ cepit: vbi stipendia maxima, præsidia valida, copiæ auri argentique magnæ Pœnorum habebantur, & nobilissimi obsides, quos ab Hispanis acceperant. Ibi etiam Magonem fratrem Hannibalis captum cum cæteris Romam misit. Romæ ingens lætitia post hoc fuit. Scipio Hispanorum obsides parentibus reddidit. Deniq; dum quæ- F dam adulto flore virgo pulcherrima ab eo comprehensa fuisset, eam paterna pietate seruauit, concedens parentibus vt eam redimerent. Ad se etiam puellæ sponsum nobilissimi generis virum venire persuadens, ei ipsam quasi pius in matimonio genitor tradidit, dotisque nomine puellæ precium quod à parentibus eius acceperat, condonauit. Pro quibus factis maxime annitente puellæ sponso, eiusque parentibus omnes fere Hispaniæ ad eum transierunt. Postq; Hasdrubalem fratrem Hannibalis victum fugat, & prædam maximā capit. Præterea octoginta ciuitates aut deditione, aut bello in potestatem redegit, Afrisq; sub corona venditis, sine precio dimisit Hispanos. Hannibal in Italia Cn. Fuluium Procos. vndecim præterea tribunos, & XVII. milia hominum interfecit. Marcellus Cos. cum Hannibale apud Nolam triduo continuo dimicauit, primo die pari pugna discessum est: sequenti victus Cos. tertio victor octo milia hostium interfecit. Ipsum Hānibalem cum reliquis fugere in castra compulit. Interea Cos. Q. Fabius Maximus Tarentum quod à Romanis desciuerat, iterum expugnauit & cepit. Ibique ingentes copias Hannibalis cum ipso duce eius G Carthalone deleuit: triginta milia hominum captiuorum vendidit: prædam militibus dispertiuit: pecuniam hominum venditorum ad fiscum retulit. Tum multæ ciuitates quæ ad Hannibalem transierant, rursus se Fabio Maximo subdiderunt. Hannibal vtrumque Consulem Marcellum & Crispinum insidiis circumuentos cum exercitu interfecit. Tertio anno postquam Scipio ad Hispaniam profectus fuerat, rursum res inclitas gessit. Regem Hispanorum magno prælio victum in amicitiam accepit, & primus omnium à victo hoste obsides non poposcit. Deinde desperans Hannibal Hispanias cōtra Scipionem diutius posse retineri, fratrem suum Hasdrubalem ad Italiam cum omnibus copiis euocauit. Is Ap. Claudio Nerone, & M. Liuio Salinatore Coss. ex Hispaniis per Gallias ad Italiam veniens, magna secum auxilia Hispanorum Gallorumque sumpta deduxit. Et cum maturato aduentu descendisse iam ex Alpib. Consulib. proditus fuisset, ab exercitu Romano, ignorante Hannibale, apud Metaurum fluuium in insidias compositas incidit: strenue tamen pugnans occisus est. Diu quidem incertus belli euentus, elephantis maxime Romanam infe- H stantibus aciem: qui à militibus Romanis, quos à velitando velites vocant, quod genus militiæ paulo ante repertum fuerat, vt lecti agilitate iuuenes cum armis suis post terga equitum sederent, & mox cum ad hostem ventum esset, equis desilirent, & continuo pedites ipsi, ex alia parte equitibus per quos aduecti fuerant dimicantibus, hostem proturbarent. Ab his ergo velitibus elephanti retro acti, quum regi iam à suis non possent, ferro fabrili, id est, scalpro inter aures adacto necabantur, id genus occidendæ, cum opus esset, beluæ idem dux Hasdrubal primus inuenerat. Fuit hoc prælium penes Metaurum fluuium, vbi Hasdrubal victus est, vt Trasumenus lacus, vbi exercitus Romanus: vt Cesena Piceni ciuitas, vt vicus ille Cannensis. Nam quinquaginta & nouem milia de exercitu Hasdrubalis ibi grandi strage occisa sunt. Capta quinque milia quadringenti.

Quatuor autem milia ciuium Romanorum inter eos reperta atq; reuocata sunt, quod victoribus Consulibus solatio fuit. Nam & de exercitu eorum octo milia ceciderunt. Magnum pondus auri atq; argenti Romã relatum est. Hannibali caput fratris sui Hasdrubalis ante castra proiectum est. Quo viso & simul clade Pœnorum cognita, anno tertiodecimo quam in Italiam venerat, refugit in Brutios. Post hæc anno continuo inter Hannibalem & Romanos quies à tumultu bellorum intercessisse visa est: quia inquietudo morborum in castris erat, & grauissima pestilentia vterque exercitus agebatur. Post hæc Hãnibal diffidere iam de belli cœpit euentu, Romanis autem ingens animus accessit. Itaque & ipsi euocauerunt ex Hispania P. Cornelium Scipionem, qui iam vniuersam Hispaniam à Pyrenæo vsque Oceanum in prouinciæ formam redegerat. Igitur Romam cum ingenti gloria venit. Per idem tempus Hierosolymis Pontifex Max Onias filius Simonis fuit. Q. Cæcilio, L. Valerio Coss. omnes ciuitates quæ in Brutiis ab Hannibale tenebantur, Romanis se tradiderunt. Anno XIV. posteaquã in Italiam Hannibal venerat, Scipio qui multa bene in Hispania egerat Cos. cum Licinio Crasso creatus, & in Africam missus est: cui viro diuinum quiddam inesse existimabatur, adeo, vt putaretur etiam cum numinibus habere sermonem. Et reuera neque publica, neque priuata negotia prius vnquam attigit, quam in cella Iouis Capitolini diutissime moraretur antequam videretur à quoquã. Is in Africa contra Hannonem Hamilcaris filium ducem Pœnorũ pugnauit, eumq; interfecit: exercitũ eius partim cæde, partim captiuitate disperdidit castra eius cepit. Nam in eo prælio cum quatuor milibus & quingentis militib. vndecim milia Pœnorum occidit. Sempronius Cos. cum Hannibale congressus & victus Romam refugit. Scipio in Africa aggressus hyberna Pœnorum atq; alia Numidarum, quæ vtraq; haud procul ab Vtica erant, noctu concubia fecit incendi. Pœni trepidi quum casu ignem accidisse putarent, inermes ad extinguendũ concurrunt. Quare facile ab armatis oppressi sunt. In vtrisq; castris quadraginta milia hominũ de Carthaginensib. & Numidis igni ferroq; consumpta sunt, capta quinque milia: duces ipsi miserabiliter ambusti sunt, & ægre fugerunt. Hasdrubal dux Carthaginem profugus venit. Itaq; Syphax & Hasdrubal mox plurimum reparauere exercitum, atq; iterum cum Scipione congressi sunt, victiq; fugerunt. Syphacem fugientem Lælius & Masinissa ceperunt. Porro cætera multitudo ad Cirtam refugit, quam Masinissa oppugnatam in deditionem accepit. Syphacem ad Scipionem catenis vinctum deducit. Quem Scipio cum ingentib. spoliis, plurimisq; captiuis perducendum Romam Lælio tradidit. Qui cum Tiburi in custodia defecisset, sumptu publico iussit Senatus honorifice sepeliri. Quare audita omnis fere Italia Hannibalem deseruit: ipse à Carthaginensib. redire in Africam iubetur, quam Scipio vastabat. Ita anno septimo decimo Italia ab Hannibale liberata est, quã flens dicitur reliquisse, omnibus Italici generis militib. qui sequi noluerant interfectis. Legati Carthaginensium pacem à Scipione petierunt: ab eo ad Senatum Romam missi sunt, & quadraginta quinq; dieb. his induciæ datæ sunt, quousq; ire Romam & regredi possent, & triginta milia pondo argenti ab his accepta sunt. Senatus ex arbitrio Scipionis pacem iussit cum Carthaginensib. fieri. Scipio his conditionibus dedit, ne amplius quã triginta naues haberent, & quinquaginta milia pondo argenti darent, captiuos & perfugas redderent. Interea Hannibal ad Africanum littus propinquans iussit cuidam è nauticis ascendere in arborem nauis atq; speculari inde, quam regionem tenerent. Sepulchrum dirutum se prospexisse respondit. Abominatus dictum Hannibal deflexo cursu ad Leptim oppidum copias exposuit. Qui cõtinuo refecta multitudine Carthaginem venit: & pax turbata est, multaq; hostilia ab Afris facta sunt. Legati tamen eorum ex Vrbe venientes à Romanis capti, & iubente Scipione dimissi sunt. Hannibal quoq; frequentibus prælis à Scipione victus, petere & ipse iam cœpit pacem & colloquium Scipionis. Vbi cum se diu attoniti admiratione mutua duo clarissimi duces torue suspexissent, & colloquium inter vtrosque esset, Carthaginensib. conditiones displicuerunt, eo quod hisdem conditionibus quibus prius, addita sunt quingentis milibus pondo argenti centum milia librarum propter nouam perfidiam: iusseruntque Hannibalem pugnare. Hannibal tres exploratores ad castra Scipionis misit, quos captos Scipio circumduci per castra iussit, ostenditque eis totum exercitum, nihil de hostibus percontatus. Mox etiam prandium dari iussit, eisque refectis, ac recreatis equis redire permisit, vt renunciarent Hannibali quæ apud Romanos vidissent. Interea prælium ab vtroque duce consertum est, quod diu magnis ducum artib. dispositum, magnis copiarum molib. gestum, quale vix vlla memoria fuit, cum peritissimi viri, vt diximus, copias suas ad bellum educerent. Scipio victor rediit, octoginta elephanti ibi vel capti, vel occisi sunt. Carthaginensium militum interfecti sunt viginti milia quingenti. Hãnibal omnia & ante prælium & in prælio expertus, primum cum multis equitibus, deinde cum viginti, postremo vix cum quatuor, inter tumultũ elapsus Adrumentum cõfugit. Postea Carthaginem post sex & triginta annos, quam paruus exierat, venit. Inuenta in castris Hannibalis argenti pondo viginti milia, auri octoginta: cætera supellectilis copiosa. Iactet se licet Roma victoriis, Hannibalem tamen Campaniæ luxuriis immorantem prouincia deliciosa superauit. Dum aquis innatat, dum piscibus atq; ostreis passim inficitur, dum olet, dum potat, dum dormit, aquarũ resolutio molliuit Punicam feritatem: & quem alia durauerant, Seplasia Campaniæ oppidũ vnguentis odoratis labefactauit & soluit. Igitur post id certamẽ Carthaginenses nullam esse residuam spem nisi in petenda pace persuasi, vt pax daretur denuo supplicauerunt. C. Cornelio Lentulo, P. Ælio Pœto Coss. Carthaginensib. pax per Scipionẽ voluntate Senatus populiq; cõcessa est. Nam etiam plusquam quingentæ naues in altum productæ in conspectu ciuitatis incensæ sunt. Scipio iam tunc cognomento Africanus cum ingenti gloria triumphans Vrbem ingressus est. Quem Terentius qui postea comicus ex nobilibus Carthaginensium subactorum ciuibus captus, pileatus, quod insigne indultæ libertatis fuit, post currum triumphantem sequutus est. Anno ab Vrbe condita quingentesimo quadragesimo quinto bellum Punicum secundum finitum est, post annum nonum decimum quam cœperat.

Explicit liber Tertius.

INCIPIT LIBER QVARTVS.



Ransacto igitur Punico bello secutum est Macedonicum contra Regem Philippum. Quingentesimo & quinquagesimo primo anno ab Vrbe cõdita T. Quintius Flamminius aduersus Philippum Macedonum regem missus est. Qui post multa & grauissima prælia, quibus Macedones vicit, pacem Philippo dedit, his legib. ne Græciæ ciuitatib. quas Romani cõtra eum defenderant, bellum inferret, vt captiuos & transfugas redderet, L. solas naues haberet, reliquas Romanis daret: per annos X. quaterna M. pondo argenti præstaret, & obsidem filium suum Demetrium daret. Deinde cum Lacedæmoniis pugnauit: victoque Nabide duce eorum; & quibus voluit conditionibus in fidem accepit, & ingenti gloria triumphauit. Duxit ante currum nobilissimos obsides. Demetrium Philippi filium & Armenem Nabidis. Ro. captiui qui sub Hannibale per Græciam venditi fuerant, vniuersi recepti capitibus rasis ob detersam seruitutem currum triumphãtis secuti sunt. Eodem tempore Insubres & Boij, à quibus Ticinum condita est, atque Cenomanni, contractis in vnum viribus Hamilcare Pœnorum duce qui in Italia remanserat, Cremonam vrbem Placentiamq; vastantes, difficilimo bello à L. Fuluio Prætore superati sunt. Consul Marcellus in Hetruria à Boiis oppressus magnam partem exercitus perdidit. Cui postea Furius alter Cos. auxilio accessit, atque ita vniuersam Boiorum gentem igni ferroque vastantes propemodum vsq; ad nihilum deleuerunt. Postea Flamminius Procos. Philippum regem, & cum eo Thracas, Macedonas, Illyrios preterea, multasque gentes quæ in

auxi-

A auxilium ei venerant, bello subegit. Victi Macedones castra amiserunt. Octo milia hostium eo die cæsa, quinq; milia capta Polybius scribit. Valerius dicit quadraginta milia trucidata: Claudius vero triginta duo milia interfecta commemorat. Sed hæc varietas scriptorum vtique fallacia est. Fallaciæ autem causa profecto adulatio est, dum victoris laudes accumulare, virtutemq; patriæ extollere vel præsentib. vel posteris student. Alioquin si inquisitus non fuisset numerus, nec qualiscunq; fuisset expressus. Quod si gloriosum est duci & patriæ plurimos hostium peremisse, quanto magis lætum patriæ & ducibus beatum potest videri, suorum vel nullos, vel paucissimos perdidisse? Ita lucidissima re patet, quia simili impudentia mentiendi, qua occisorum hostium numero adiicitur, sociorum quoq; amissorum damna minuuntur, vel etiam omnino reticentur. Igitur Sempronius Tuditanus in Hispania citeriore bello oppressus, cum omni exercitu Romano interfectus est.

Transacto bello Macedonico secutum est Syriacum L. Valerio Flacco, & M. Portio Catone Cos. Antiochus rex Syriæ bellum cõtra populum Romanum struens in Europam B transiit ex Asia. Tunc etiam Hannibal propter excitandi belli rumores, qui de eo apud Romanos ferebantur, exhiberi Romanis à Senatu iussus, clam ex Africa metu profectus, ne Romanis traderetur ad Antiochum migrauit. Quẽ cum apud Ephesum cunctantem inuenisset, mox in bellum impulit. Tunc etiã lex, quæ ab Oppio Tribuno plebis prolata fuerat, nequa mulier plusquam semunciam auri haberet, neue versicolori vestimento, nec vehiculo per Vrbem, nec foras vteretur plusquã mille passib. nisi sacrorum causa exegisset: post XX. annos abrogata est. Sublato hoc edicto in quantam licentiam matronæ venerint, quid attinet dicere, quum sicut & viri luxuriaretur? P. Cornelio Scipione, M. Acilio Glabrione Coss. Antiochus quamuis Thermopylas occupasset, quarũ munimine tutior propter dubios belli euentus fieret, tamen cõmisso bello à Cos. Glabrione in Achaia superatus. Castra eius nocturna pugna sunt capta, ipse dux vix cũ paucis fugit è prælio, Ephesumq; peruenit. Is habuisse fertur armatorũ LX. M. è quib. XL. millia cæsa, plusquã V. millia fugisse referuntur. Alter Cos. Scipio cum Boiorum gente cõflixit in quo prelio viginti millia interfe- C cit. Philippo quia cõtra Antiochũ Romanis fuisset auxilio, filius Demetrius redditus est. Deinq; P. Scipione Africano iterum, T. Sempronio Longo Coss. apud Mediolanũ X. M. Gallorum cæsa sunt. Sequenti autem prælio XI. millia Gallorum cæsa: Romanorum vero quinque millia occisa sunt. Minutius à Ligurib. in extremum periculi adductus, & insidiis hostium circumuentus, vix Numidarum equitum industria liberatus est. Post hæc Digitius Prætor Celtiberos cum proximis gentib. vicit, Regemq; eorum cepit. In vtraque Hispania per Flamminium Fuluiumque Prętores bella multum horrida cruentaque vtrisq; populis gesta sunt. L. Cornelio Scipione, & C. Lælio Coss. Scipio Africanus fratri suo L. Cor. Scipioni Cos. legatus cõtra Antiochum profectus est, qui cum Hãnibale colloquium familiare habuit. Sed infecto pacis negocio ab Antiocho discessit. Sequenti anno Scipio Africanus Hannibalem, qui cum Antiocho erat, nauali prælio vicit. Ipse postea Antiochus circa Sipulum Magnesiam Asiæ ciuitatẽ à L. Cornelio Scipione Cos. ingenti prælio prostratus est. Auxilio fuit in ea pugna Ro- D manis Eumenes Attali regis frater, qui Eumeniam in Phrygia cõdidit. Quinquaginta M. peditum, & tria M. equitum in eo certamine ex parte regis occisa sunt. Tum rex pacem petiit, filiumque Africani, quem vtrum explorantem, an in prælio cepisset, incertum est, vltro remisit. Pax autẽ iisdem conditionib. data est à Senatu, quanquam victo, quib. antea offerebatur, vt ex Europa & Asia recederet, atq; intra Taurũ se cõtineret X. M. talentorum, & XX. obsides præberet: Hannibalem cõcitatorem belli traderet. Eumeni Regi donatæ sunt à Senatu omnes Asiæ ciuitates, quas Antiochus bello perdiderat: & Rhodiis qui auxilium Romanis cõtra Antiochum regem tulerant, multas concesserunt. Scipio Romam rediit, & ingenti gloria triumphauit. Nomen & ipse, ad imitationem fratris, Asiatici accepit, quia Asiam vicerat, sicut frater ipsius propter Africam Africanus appellatur. Interea in Hispaniæ prouincia vlteriore L. Æmilius

E Procos. à Lusitanis cum omni exercitu cæsus interiit. Deinde L. Bebius in Hispaniam proficiscens, à Ligurib. circumuentus, cum vniuerso exercitu occisus est: vnde adeo ne nuncium quidem superfuisse constat, vt internicionẽ ipsam Romæ Massilienses nunciare curauerint. Fuluius Cos. de Græcia in Gallogræciã, quæ nunc est Galatia, transuectus, ad Olympum montem peruenit, ad quem vniuersi Gallogræci cum cõiugib. & liberis cõfugerant. ibiq: acerbissimũ bellum gessit. Namq; de superiorib. locis, sagittis, grandib. saxis, cæterisq; telis Romani grauiter contriti, tandem vsq; ad congressum hostium proruperunt. Quadraginta millia Gallogræcorum eo prælio interfecta referuntur. Marcius Coss. aduersus Ligures profectus, superatusq;, quattuor M. militum amisit, & nisi victus celeriter refugisset in castra, eandem internecionis cladem, quam Bebius dudum ab iisdẽ hostib. acceperat, pertulisset. M. Claudio Marcello Cos. Philippus rex, qui legatos populi Romani interfecerat, propter Demetrij filij sui quem legatum miserat verecundissimas preces veniam meruerat: eundem continuo velut Romanis amicum, suiq; proditorem, fratrem quoq; ipsius F parricidium patris ministro patrante, nihil de vtroque miserum mali suspicantem veneno necauit. Sp. Postumio Albino, Q. Marcio Philippo Coss. M. Fuluius de Ætolis triumphauit. Eisdem etiam dieb. Hannibal victo à Romanis Antiocho, ad Prusiam Bithyniæ Regem fugit, ne Romanis traderetur. Repetitus autem ab eo est per Q. Flaminiũ: & cum tradendus esset Romanis venenum bibit, & apud Lybissam in finibus Nicomediensium sepultus est. Philopœmenes dux Achiuorum à Messanis captus & occisus est. Eodem anno Scipio Africanus ab ingrata sibi Vrbe diu exulans, apud Liternum oppidum morbo periit, iussitq; sepulchro suo inscribi: Ingrata patria, ne ossa quidem mea habes. In Sicilia tunc Vulcani insula, quæ ante nõ fuerat, repente mari edita, cum miraculo omnium vsque ad nunc permanet. His quoq; dieb. actum est, quod de Heliodoro in libro Machabæorum narrat historia. Q. Fuluius Flaccus Prætor in citeriore Hispania maximo prælio XXIII. M. hominum fudit, IV. M. captiuauit. Tiberius Sempronius Gracchus in Hispania vlteriore centumquinq; oppida vacuata & quassata bellis ad deditionem coegit. Eadem tempestate L. Po- G stumius in citeriore Hispania XL. M. hostium bello fudit: Gracchus Prætor ibidem iterum ducenta oppida expugnauit & cepit.

Igitur Philippo rege Macedoniæ mortuo, qui aduersum Romanos bellum gesserat, & postea Romanis cõtra Antiochum auxilium præbuit, filius eius Perseus in Macedonia rebellauit ingentib. copiis adunatis. Gens enim Basternarũ ferocissima Lepido & Mutio Coss. spe prædarum sollicitata, & transeundi Istri fluminis facultate, sine vlla pugna deleta est. Nã tunc forte Danubius qui & Ister, crassa glacie superstratus pedestrem facile transitũ patiebatur. Itaq; quum improuide toto & maximo simul agmine inæstimabilis multitudo hominum & iumentorum transirent, enormitate ponderis & cõcussione gradientium concrepans gelu & glacialis crusta dissiliuit, & vniuersum agmen, quod diu sustinuerat, mediis gurgitib. victa tandem & cõminuta destituit, atq; eadem rursus fragmentis impedientib. superducta submersit: pauci ex omni populo per vtramq; ripam cõ- H cisis viscerib. vix euaserunt. P. Licinio Crasso, C. Cassio Lõgino Coss. Macedonicum bellum gestum est, merito inter maxima bella referendum. Nam in auxilio Romanorum tota prius Italia: deinde Ptolemęus rex Ægypti, & Ariarates Cappadociæ, Eumenes Asiæ rex, Masinissa Numidiæ fuerunt. Prusias autem Bithyniæ rex, quanquam Persei sororem haberet, vtrisq; tamen se æquum præbuit. Itaq; aduenienti Licinio Crasso Cos. Perseus cum Cotye rege Thraciæ, & rege Illyrici Gẽtio nomine, quos in auxilio habebat, occurrit, cõmissoq; pręlio miserabiliter victi fugere Romani. Sequenti pugna pari clade partis vtriusq; in hyberna discessum. Deinde Perseus profligato multis præliis exercitu Romano in Illyricum transgressus, Huscanium oppidum defensum à præsidiis Romanis pugnando cepit. Vbi magnam Ro. præsidum multitudinem captam partim occidit, partim sub corona vendidit, partim secum in Macedoniam duxit. Mox missus est contra eum L. Æmilius Paulus Cos.

A & in Illyricum C. Anicius Prætor contra Gentium. Sed
Gẽtius facile vno prælio victus, mox ſe dedidit. Mater eius
& vxor, & duo filij, frater quoq; ſimul in poteſtatem Roma-
norum venerunt. Bello intra triginta dies peracto, ante co-
gnitum eſt Gentium victum, quam bellum cœptum nun-
ciaretur. Cum Perſeo autem Æmilius Paulus Coſ. tertio no-
nas Septemb. dimicauit, vicitq; eum. Viginti millib. peditũ
eius occiſis, equitatus cum rege interfugit. Romanorũ ex-
ercitus C. milites amiſerat: Macedones vero Romanis ſe
dediderunt. Ipſe rex cum deſereretur ab amicis, venit in
Pauli poteſtatem. Sed honorem ei Æmilius Paulus Coſ. nõ
quaſi victo præbuit. Nam & volentem ſibi cadere ad pedes
nõ permiſit, & iuxta ſe in ſella collocauit. Quin P. Vacienus
ad Vrbem Romam nocte vadens, vidit duos iuuenes albis
equis ſedentes, qui iuſſerunt, vt die ſequẽti ſenatui nuncia-
ret, Perſeum regem Macedonũ à Paulo eſſe captum. Vacie-
nus quidẽ læta exequutus eſt, ſed iuſſu ſenatus miſſus eſt in
carcerem, tanquam temerarius incertorum locutor. Mox
literis Pauli de die victoriaq; certa res patuit. Vacienus ſta-
tim de cuſtodia ſolutus agrum dono accepit. Et Vacieno
B iidem gemini viſi ad lacum poſtea Iuturnæ ſudorem ſuum
equorumq; abluentes. Interea Macedoniis & Illyriis à Ro.
hæ leges datæ, vt liberi eſſent, & dimidium eorum tributo-
rum præſentarent, quæ regib. præſtitiſſent, vt appareret po-
pulum Ro. pro æquitate magis, quam pro auaricia pugna-
re. Itaq; in conuentu finitimorum populorum Paulus hoc
pronunciauit, & legationes multarũ gentium, quæ ad eum
venerant, magnificentiſſ. conuiuio pauit, dicens eiuſdẽ ho-
minis eſſe debere, & bello vincere, & in conuiuij apparatu
elegantem eſſe. Mox LXX. ciuitates Epiri quæ contra ſe re-
bellauerãt, cepit, prædam militib. diſtribuit. Romã ingenti
pompa rediit, in naue Perſei, quæ nimis inuſitatę magnitu-
dinis fuiſſe traditur, adeo vt XVI. ordines remorũ habuiſſe
dicatur: triumphauit autem magnificentiſſime in curru au-
reo cum duob. filiis vtroq; latere aſtantibus. Ducti ſunt an-
te currum duo filij regis, & ipſe rex Perſeus XLV. annos na-
tus: & poſtea apud Albã in cuſtodia defecit. Senatus Quæ-
ſtorem miſit ad eius exequias, qui eum impenſa populi Ro.
regie ſepeliret. Filius eius iunior fabricam ærariam ob tole-
randam inopiam Romæ didicit, ibiq; conſumptus eſt. Poſt
C eum etiam Anicius de Illyriis triumphauit: Gẽtius rex cum
fratre ſuo & filius ante currum eius ductus. Ad hoc ſpecta-
culum reges multarum gentium Romam venerunt, inter
quos etiam Attalus atq; Eumenes reges Aſię: & Pruſias Bi-
thyniæ gratulatum venit, & magno honore excepti ſunt.
Pruſiæ autem Senatus quæſtorẽ P. Cornelium Scipionem
Capuæ iuſſit occurrere, hoſpitiumq; Romæ & largiſſimũ
præbuit ſumptum, vt alij armis ſubditi, alij capti moribus
deſeruirent. Igitur permittente Senatu, dona quæ reges at-
tulerunt, in Capitolio poſuerunt. Pruſias etiã filium ſuum
Nicomedem Senatui commendauit. Plurima præterea &
ſatis diuerſis prouentibus bella multarum vbiq; gentium
geſta ſunt, quæ breuitatis cauſa prætermiſi. Anno ab Vrbe
DC. Lucinio Lucullo, A. Poſtumio Albino Coſſ. cum om-
nes Romanos ingens metus Celtiberorum inuaſiſſet, & ex
omnibus non eſſet, qui in Hiſpaniam vel miles, vel legatus
ire auderet, P. Scipio qui poſterior Africanus erit, vltro ſe
militaturum in Hiſpaniam obtulit, quum iam in Macedo-
niam ſorte deputatus eſſet. Itaque profectus in Hiſpaniam
magnam ſtragẽ gentium dedit, ſæpius etiam militis quam
D ducis vſus officio. Nam & Barbarum ſe prouocantem, ſin-
gulariter congreſſus occidit. Sergius autem Galba Prætor
à Luſitanis magno prælio victus eſt, vniuerſoque exercitu
amiſſo, ipſe cum paucis vix elapſus euaſit. In ſequenti anno
L. Minutius in Luſitania bene pugnauit. Marcellus Coſ.
poſtea ibidem res proſpere geſſit. Eodem tempore Meſſa-
la Cenſor primus theatrum in Vrbe cõſtitui cenſuit. Quod
ne tunc fieret, Scipio dictus Naſica grauiſſima oratione
obſtitit, dicens, inimiciſſimum hoc fore bellatori populo
ad nutriendam deſidiam laſciuiamq: commentum: adeo-
que mouit Senatum, vt non ſolum omnia theatro compa-
rata tolli iuſſerit, ſed etiam ſubſellia ludis prohibuerit po-
ni, vt neque vrbani, neque qui a foris mille paſſibus abeſ-
ſent, ſedentes ludos ſpectarent ne fortitudo illorum mol-
leſceret. Igitur in Hiſpania Sergius Galba Præter Luſitanos
E citra Tagum flumen habitantes, quum voluntarios in de-
ditionem recepiſſet, per ſcelus interfecit. Simulans enim de
commodis ſe acturum fore, ac circumpoſitis militib. cun-
ctos inermes & incautos interfecit. Quæ res poſtea vniuer-
ſæ Hiſpaniæ propter Romanorum perfidiam cauſa maxi-
mi tumultus fuit. Eodem tempore Tucia virgo Veſtæ ar-
guebatur inceſti. At illa argumentis purgare ſe dedignata
mortalibus ad Tiberim cribrum detulit, ibique ſubmerſit,
prece addita: O Veſta inquit ſi pia & caſta ſum, hanc è Ti-
beri aquam ad templum tuum perferam, & pertulit.

Anno ad Vrbe condita DC. II. L. Manlio Cenſorino, &
M. Manlio Coſſ. tertium Punicum bellum exortũ eſt. Igitur
cum Senatus delendã Carthaginẽ cenſuiſſet, profecti in A-
fricam Coſſ. & Scipio tunc Tribunus militum, prope Vti-
cam maioris Africani caſtra tenuerunt. Ibi Carthaginenſib.
euocatis, iuſſiſque vt arma & naues traderent, nec moratis,
tanta copia armorum repẽte tradita eſt, vt facile tota ex his
Africa potuiſſet armari. Sed Carthaginenſes poſtquam ar-
ma tradiderunt, & derelicta vrbe, recedere procul à mari X.
milibus paſſuum iuſſi ſunt, dolorem ad deſperationem cõ-
tulerunt, aut defenſuri ciuitatem, aut cum ipſa per ipſam ſe-
F peliendi. Mox Haſdrubales duos duces creauerunt, armaq;
facere aggreſſi poſtquam æs ferrumq; defecit, aurea argen-
teaq; fecerunt. Go‖. cum aliquãtam muri partem machinis
diruiſſent, tamen à Carthaginenſib. victi ſunt atq; oppreſſi.
Quos fugientes Scipio tunc Tribunus militum repulſo in-
tra muros hoſte defendit. Phanea dux alius equitatui Car-
thaginẽſium præerat. Igitur Scipio tunc Scipionis Africani
nepos, tribunus, vt dictum eſt, militum ibi militabat. Huic
apud omnes gentes metus & reuerentia erat. Nam & para-
tiſſimus ad dimicandum, & cõſultiſſimus habebatur. Itaq;
per eum multa à Conſulib. geſta ſunt, nec quicquam magis
vel Phanea, vel Haſdrubal vitabant, quam contra eam par-
tem Romanorum committere vbi Scipio dimicaret. Per
idem tempus Maſiniſſa rex Numidarum per annos LX. fe-
re amicus populi Ro. anno vitę nonageſimo ſeptimo mor-
tuus eſt, valentiſſimo corpore ſemper perſeuerans. Hic eſt
vir qui nunquam in ymbri vel maximo caput texit, aut fri-
gore. Tandiu in vno veſtigio ſtetit, vt prius iuuenes laſſitu-
dine cederent, quam ille loco in quo ſteterat moueretur. Si
G ſtetiſſet, nec membrum quidem tota die mouebat: ſi iter
fuerat ingreſſus eques, non deſcendebat pedes, pedes non
aſcendebat. Solebatq; equitans nocti ſæpiſſime diem iun-
gere, & ſui cuſtodiam tutelamq; ſæuiſſimis canib. commit-
tebat. Poſt LXXXVI. annum filium genuit, cui nomẽ Me-
chinia fuit, nihil quod iuuenis fecerat, æui vltimo præter-
miſit. Igitur Maſiniſſa mortuo XLIV. filiis relictis, Scipionẽ
inter filios ſuos diuiſorem eſſe iuſſit. Scipio poſtquam Ma-
ſiniſſæ filiis Numidiæ regnum diuiſit, Carthaginẽ eſt reuer-
ſus. Manlius Thegalam vrbem expugnauit atque diripuit.
XII. M. ibi Afrorum cæſa, ſex M. capta ſunt. Haſdrubal Pœ-
norum dux Maſiniſſæ nepos ſubſelliorum fragmẽtis in cu-
ria à ſuis propter Scipionis proditionem occiſus eſt. Anno
ab Vrbe cond. DCVI. id eſt, anno LI. poſt bellũ Punicũ ſe-
cundũ, Cn. Lentulo Cornelio, L. Memmio Coſſ. Quũ igitur
clarum Scipionis nomen eſſet, iuuenis adhuc Coſ. factus, &
delere Carthaginem ſub nocte molitus Cottonẽ ingredi-
tur, vbi cum ſex diebus, noctibuſque pugnaret, vltima Car-
H thaginẽſes deſperatio ad deditionẽ traxit, petentes vt quos
belli clades reliquos fecit, ſaltem ſeruire liceret. Primũ igi-
tur agmen mulierum ſatis miſerabile, poſt virorũ magis de-
forme deſcendit. Nam fuiſſe mulierũ triginta quinq; M. vi-
rorum triginta M. memoriæ traditum eſt. Rex Haſdrubal ſe
vltro dedidit, ſuam tantum ſalutẽ obtinuit. Transfugæ qui
Æſculapij templum occupauerunt, voluntario præcipitio
dati, igne conſumpti ſunt. Quoſquos habere potuit Roma-
nos transfugas, Scipio crucibus afflixit, Latinos ſecuri per-
cuſſit. Vxor Haſdrubalis cum ardentem Carthaginem aſpe-
xiſſet, occurrit viro ſuo vna cum duobus liberis, eique di-
xit: Viue tu qui ſuperſtes eſſe Carthaginis potis es. Nam fru-
ſtra pro nobis rogaſti. Et tum cum volentib. filiis virili do-
lore, furore fœmineo in medium ſe iecit incendium, eundẽ
nunc mortis exitum faciens nouiſſima regina Carthaginis,
quem quondam prima feciſſet, ipſa autem ciuitas XVII.
continuis dieb. arſit, miſerumq; ſpectaculum de varietate

condi-

A conditionis humanæ victoribus ſuis prębuit. Diruta eſt autem Carthago omni murali lapide in puluerem cõminuto, cuius fuiſſe ſitus huiuſmodi dicitur. Viginti duo M. paſſuũ amplexa muro, tota pene mari cingebatur, abſq; faucibus, quæ à tribus millibus paſſuum aperiebantur. Is locus murum XXX. pedes latum habuit, ſaxo quadrato, in altitudine cubitorum XL. Arx cui Byrſæ nomen erat, paulo amplius quam duo M. paſſuum tenebat. Ex vna parte murus fuerat cõmunis vrbis & Byrſę imminens mari. Quod mare ſtagnũ dicitur, quoniam obiectu protentæ linguæ tranquillatur. Spolia ibi inuenta quę variarum ciuitatum excidiis Carthago collegerat, & ornamenta vrbium ciuitatib. Siciliæ, Italię, Africæ reddidit, quæ ſua recognoſcebant. Ita Carthago DCC. an. poſtquam condita erat deleta eſt. Multitudo omnis captiuorum, exceptis paucis principib. venumdata eſt. In quarto quam cœptum fuit anno bellum Punicum tertium terminatum eſt, Scipio nomẽ quod auus eius acceperat, meruit, ſcilicet vt propter virtutem etiam ipſe Africanus minor vocaretur. Igitur à Ro. Carthagine capta, ſpoliatus eſt à quibuſdam Apollò veſte aurea. Poſtea inuentę ſunt B cum cruſtis tunicæ manus eorum qui abſtulerant.

Interim in Macedonia quidam Pſeudophilippus arma mouit, & Ro. Prætorem Pub. Iuuentium contra ſe miſſum ad internecionem vicit. Poſt eum Q. Cecilius Metellus dux à Romanis contra Pſeudophilippum miſſus eſt, & viginti milibus occiſis, Macedoniam recepit: ipſum etiam Pſeudophilippum in poteſtatem ſuam redegit.

Anno ab Vrbe condita DCVI. hoc eſt, eodem anno quo Carthago deleta eſt, Cn. Cornelio Lẽtulo, L. Mumio Coſſ. ruinam Carthaginis, euerſio Corinthi ſubſequuta eſt: duarumq; potentiſſimarum vrbium paruo vnius temporis interuallo per diuerſas partes mundi miſerabile colluxit incendium. Nam cum Metellus Prætor Achæos Bœotioſque cõuictos duob. bellis, hoc eſt, primo apud Thermopylas, iterum poſtea in Phocide viciſſet, eorum priore bello occiſa eſſe viginti milia, ſecundo VII. milia cęſa Claudius Hiſtoricus refert. Valerius etiam Antias in Achaia pugnatum, & viginti milia Achęorum cum duce ſuo Dieuco cecidiſſe cõfirmat. At vero Polybius Achiuus, quamuis in Africa cum Scipione fuerit, tamen quia domeſticam cladem ignorare C nõ potuit, ſemel in Achaia pugnatum Critolào duce aſſerit. Dieucum vero adducentem ex Arcadia milites ab eodem Metello oppreſſum cum exercitu docet. Sed de varietate diſcordantiũ Hiſtoricorum aliquanta iam diximus, quorũ ſufficiat detecta hæc & male nota mendaciorum nota, quia parum credendũ in cæteris euidenter oſtendunt, qui in his quoq; quæ ipſi videre, diuerſi ſunt. Igitur poſt extincta totius Achaiæ præſidia deſtitutarũ euerſionem vrbium Metello Prætore meditante, Coſ. Mummius repentinus cum paucis venit in caſtra. Qui dimiſſo ſtatim Metello, Corinthum nobiliſſimam ciuitatem Gręciæ propter iniuriam legatorũ Romanorum ſine mora expugnauit, toto tunc orbe longe clariſſ. Omnium enim artificum atq; artificiorũ officina, & emporium cõmune Aſię atq; Europæ, per multa retro ſecula fuit. Permiſſa igitur crudeliter eſt captiuos prædandi licentia: ſicq; omnia cædib. ignibuſq; cõſumpta ſunt, vt de murorũ ambitu quaſi è camino in vnum apicem coarctatũ exundaret incendium. Itaq; plurima parte populi ferro flammiſq; cõſumpta, reliqua ſub corona vendita eſt. Vrbe incẽſa, muri funditus diruti ſunt, muralis lapis in pulue- D rem redactus: præda vero ingens erepta eſt. Sane cum propter multitudinẽ & varietatem ſtatuarũ ſimulachrorumq; in illo ciuitatis incẽdio permixta in vnum auri, argenti atq; æris, omniaq; ſimul metalla fluxiſſent, nouũ genus metalli factum eſt. Vnde vſq; in hodiernum diem, ſiue ex ipſo, ſiue ex imitatione eius, æs Corinthium ſicut memoriale traditum eſt, & Corinthia vaſa dicuntur. Eodem tempore ſimul III. Romæ celeberrimi triũphi fuerunt: Africani ex Africa, & ante currum eius ductus eſt Haſdrubal: Metelli ex Macedonia, cuius currũ præceſſit Andriſcus, idem qui & Pſeudophilippus: Mummij vero ex Corintho, ante quem ſigna ænea, & pictæ tabulæ, & alia vrbis clariſſ. ornamenta prælata ſunt. Iterum in Macedonia Pſeudoperſeus, qui ſe Perſei filium eſſe dicebat, collectis ſeruis rebellauit, & cum iam XVI. M. armatorum haberet, à Tremellio Quæſtore ſupe-

E ratus eſt. Interea Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coſſ. Viriatus in Hiſpania, genere Luſitanus, homo paſtoralis, & latro, primum infeſtando vias, deinde vaſtando prouincias, poſtremo exercitus Prætorum & Coſſ. Romanorum vincendo, fugando, ſubigendo, maximo terrori Romanis omnib. fuit, Siquidẽ Hiberum & Tagum maxima & diuerſiſſimorum locorum flumina late tranſgredienti & peruaganti C. Vetelius Prętor occurrit. Qui cõtinuo ad internecionem pene omni exercitu ſuo deleto, vix ipſe Prætor cum paucis fuga lapſus euaſit. Deinde C. Plaucium Prætorem idem Viriatus multis præliis fractum fugauit. Poſt etiam Claudius Vnimanus cum magno inſtructu belli cõtra Viriatum miſſus, quaſi pro abolenda ſuperiore macula, turpiorẽ ipſe auxit infamiã. Nam cõgreſſus cum Viriato, vniuerſas, quas ſecũ deduxerat copias, maximaſq; vires Ro. exercitus amiſit. Viriatus trabeas, faſces, cæteraq; inſignia Romana, in montib. trophæũ præfixit. Eodem tẽpore trecenti Luſitani cum mille Romanis in quodam ſaltu cõtraxere pugnam, in qua LXX. Luſitanos, Romanos autem trecẽtos viginti interfectos Claudius refert. Cum victores Luſitani ſparſi ac ſecuri F abirent, vnus ex his lõge à cæteris ſegregatus, cum circumfuſis equitib. pedes ipſe deprehenſus, vnius eorũ equo lancea perfoſſo, ipſius gladio ad vnũ ictum caput deſecuiſſet, ita omnes metu perculit, vt proſpectantib. cunctis, ipſe liber atq; ocioſus abſcederet. Appio Claudio, Q. Cęcilio Metello Coſſ. Ap. Claudius aduerſus Salaſſos Gallos cõgreſſus & victus V. M. militũ perdidit: ſequenti pugna V. M. hoſtiũ occidit. Sed cum iuxta legẽ, qua cõſtitutum erat, vt quiſquis V. milia hoſtium peremiſſet, triumphandi poteſtatẽ haberet: iſte quoq; triumphũ expetiſſet, propter ſuperiora vero damna nõ impetraſſet, infami impudentia atq; ambitione vſus, è ſuis priuatis ſumptib. triumphauit. L. Cæcilio Metello, Q. Fabio Maximo Seruiliano Coſſ. inter cætera prodigia Androgynus Romæ viſus iuſſu aruſpicum in mare merſus eſt. Sed nihil impiæ expiationis procuratio profecit. Nam tanta ſubito peſtilentia orta eſt, vt miniſtri quoq; faciendorum funerũ primum nõ ſufficerent, deinde nõ eſſent. Iamq; etiam magnæ domus vacuæ viuis, plenæ mortuis remanſerunt: largiſſimæ introrſum hęreditates, & nulli penitus hęredes. Deniq; iam nõ ſolum in Vrbe viuendi, ſed etiam ap- G propinquandi ad Vrbem negabatur facultas: tam ſæui per totam Vrbem tabeſcentium ſub tectis atq; in ſtratis ſuis cadauerum putores exhalabantur. Expiatio illa crudelis, & viam mortis hominum, mortem hominis inſtruẽs, tandem Romanis inter miſerias ſuas erubeſcentibus quam miſera & vana eſſet innotuit. Ante enim in ſuffragium præueniendæ cladis eſt habita, & ſic peſtilentia cõſecuta eſt: quæ tamẽ ſine vllis ſacrificiorũ ſatisfactionib. tãtummodo ſecundum mẽſuram arcani iudicij expleta correptione ſedata eſt. Quã ſi artifices illi circumuentionum aruſpices ſub ipſa, vt aſſolet, declinatione morborum forte celebraſſent, proculdubio ſibi, diis, & ritibus ſuis reductæ ſanitatis gloriam vendicaſſent. Igitur Metellus Coſ. in Celtiberia contra Luſitanos & Viriatum dimicans, Bacciam oppidum, quod Viriatus obſidebat, depulſis hoſtib. liberauit, & in deditionem cum pluribus aliis caſtellis recepit. Fecit autem facinus, etiam vltimis barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei & moderationi execrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos ſocietate inuitatos deditionis iure ſuſceperat, manus præcidit.

H V. Pompeius Coſ. ſequentis anni, fines Numantiorum ingreſſus, accepta maxima clade diſceſſit, nõ ſolum exercitu pene profligato, verum etiam plurimis nobiliũ qui eius militiæ aderant interemptis. Viriatus autem cum per XIV. annos Romanos duces atq; exercitum protriuiſſet, inſidiis ſuorum interfectus eſt: in hoc ſolo Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percuſſores eius indignos pręmio iudicauerunt, dicentes Romanis nũquam placuiſſe à ſuis militib. interfici imperatores. At ego non modo nunc, verum etiam ſæpe intertexere Orientis illa inextricabilia bella poteram, quæ raro vnquam niſi ſcelerib. aut incipiunt, aut etiam terminantur. Sed Romanorum cum quib. nobis actio eſt, tanta ſunt, vt iure faſtidiantur aliena. Mithridates tunc ſiquidem rex Parthorum ſextus ab Arſace, victo Demetrij præfecto Babylonem vrbem fineſq; eius vniuerſos victor

A inuasit. Omnes præterea gentes quæ inter Hydaspen fluuium & Indum iacent, subegit. Ad Indiam quoq; cruetum extendit imperium. Demetrium ipsum secundo sibi bello occurrentem vicit & cepit. Quo capto Diodotus quidam cum Alexandro filio regnum eius & regium nomē vsurpauit. Qui postea ipsum Alexādrum filium, quem participem periculi in peruadendo regno habuerat, ne in obtinendo ō sortem haberet, occidit. M. Æmilio Lepido, C. Hostilio Mancino Coss. prodigia apparuere diuersa, & quantum in ipsis fuit, ex more curata sunt: sed non semper aucupatorib. euentuum, & structorib. fallaciarum aruspicib. opportuni casus suffragantur. Namq; Mancinus Cos. postquam à Pōpeio apud Numantiam suscepit exercitum, adeo infeliciter prælia cuncta gessit, atq; in id suprema desperatione perductus est, vt turpissimum fœdus cum Numantinis facere cogeretur: quamuis & Pōpeius aliud æque infame fœdus cum eisdem Numantinis paulo ante pepigisset. Senatus dissolui fœdus, & Mācinum dedi Numantinis præcepit. Qui nudato corpore manibusq; post tergū reuinctis, ante portas Numantinorū expositus, ibiq; vsq; ad noctē permanens, à suis desertus, ab hostib. autē non susceptus, lachrymabile vtrisq;
B spectaculum præbuit. Is cōtra Numātinos bellum acturus, Lauiniique sacrificaturus cum esset, emisit cauea pullarius pullos, qui in syluā euolauerunt, nec reperti sunt diu multumq; quæsiti. Nauigaturus idem è portu Herculis, sine autore vocis audiuit: Mancine mane. Cumq; scaphā conscendisset, immensum anguem illic exhorruit. Tribus prodigiis nunciata sunt infelicia tria, pugna, fœdus, deditio. Interea Brutꝰ in vlteriore Hispania LX. M. Galleciorū, qui Lusitanis auxilio venerant, asperrimo bello & difficili, quāuis incautos circumuenisset, oppressit. Quorū in eo prælio XL. milia occisa, sex M. capta referuntur, pauci fuga euaserunt. In citeriore Hispania Lepidus Procos. Vacceos innoxiam gētem & supplicem ēt Senatu prohibēte, pertinaciter expugnare tentauit, sed mox accepta clade grauissima, improbæ pertinaciæ pœnas luit. Sex M. quippe Ro. in hoc iniusto bello prius inuictiss. cæsa sunt, reliqui exustis castris, armis etiam pditis euaserunt. Nec minus turpis hæc sub Metello clades, quam sub Mancino fuit. Ser. Fuluio Flacco. Q. Calphurnio
C Pisone Coss. Romæ puer ex ancilla natus, quadripes, quadrimanꝰ, oculis quatuor, aurib. totidē, natura virili duplex. In Sicilia mōs Ætna vastos ignes eructauit, ac fudit, qui torrentium modo per prona præcipites proxima quæq; corripientib. exussere flammis: longinquiora autē fauillis calidis cum vapore graui late volitantib. torruerunt. Quod Siciliæ semper vernaculum genus monstri, nō portendere malum assolet, sed inferre. In Bononiensi agro fruges in arboribus natæ sunt. Igitur in Sicilia bellum seruile ortum est, ꝙ adeo atrox, & graue multitudine seruorum instructū, magnitudine copiarum & virium fuit, vt nō dicam Prætores Romanos, quos penitus profligauit, sed consules quoq; terruerit. Nam septuaginta milia seruorū tunc in arma cōspirantium fuisse referuntur, excepta vrbe Messana, quæ seruos liberaliter habitos in pace continuit. Cæterum in hoc solo Sicilia miserior, quia insula, & nunꝗ erga pactum sui iuris idonea, nunc tyrannis subiecta, nunc seruis: vel illis dominatu improbo exigentib. seruitutē, vel istis præsumptione peruersa commutantib. libertatem, maxime quia clausa vndiq; mari, egerere foras non facile potest. Quę intestinū malum viperinam quoq; cōceptionem perditionis suæ aluit, sua libidine auctam, sua morte victuram. In hoc autē seruilis tumul-
D tus excitatio, quanto rarior extat cæteris, tanto truculētior est, quia qua intentione cōmouetur libera multitudo, vt patriam augeat, ea seruilis vt perdat. Anno ab Vrbe condita DCXX. cū maior pene infamia, facta de fœdere apud Numantiam facto quam apud Caudinas quōdam furculas, pudorem Romanæ frontis oneraret, Scipio Africanus cōsensu omnium tribuum secundo Cōsul creatus, atq; ad oppugnandam Numantiam cum exercitu missus est. Numantia autem citerioris Hispaniæ haud procul à Vacceis & Cantabris in capite Gallitiæ sita, vltima Celtiberorū fuit. Hæc per annos quatuordecim cum solis quatuor milib. suorū, quadraginta milia Romanorum non solum sustinuit, sed etiam vicit, pudendisq; fœderib. affecit. Post tātam igitur ignominiam, qua à Numantinis Romani exercitus bis fuerāt sub-

E iugati, P. Scipio Africanus ad expugnandam, vt diximus, Numantiam missus est. In Hispaniam ingressus, nō se ilico ingessit hostib. vt quasi incautos circumueniret sciens nunquam id genus hominū adeo in ocio torpere atque animo resolutum, vt non ipsa qualitate habitudinis suæ apparatus aliorum præcelleret. Sed aliquādiu militem suum vitiosum & ignauum exercendo magis quam puniendo sine aliqua acerbitate in castris velut in scholis exercuit. Deinde omnia quæ voluptatis causa haberentur in castris, seuero submoueri iussit edicto. Deniq; scortorum duo milia cum lixis è procinctu loci eius eiecta sunt. Tantumq; subito sub districto duce profecit exercitus, vt Numantiā diu perniciosissimā Romani breui solo exæquarent. Igitur cum partem æstatis, totamq; hyemē, ne adepta quidem pugna transegisset, sic quoq; parum propemodum hæc profecit industria. Namque vbi copia pugnandi facta est, exercitus Romanus oppressus impetu Numantinorum, terga cōuertit. Sed increpatione & minis obiectantis se Cōsulis manuq; retinētis, tandem indignatus in hostem rediit, & quem fugiebat, fugere cōpulit. Difficilis tunc in relatu fides, Numantinos
F fugere, & fugientes videre Romani. Vnde quamuis Scipio, quia præter spem acciderat, lętatus & gloriatus esset, tamen vltra bellum aduersus eos audendum nō esse professus est. Itaq; vrbem obsidione conclusit, fossa etiā circundedit, cuius latitudo pedibus decem, altitudo viginti pedum fuit. Ipsum deinde vallum sudibus præstructum, crebris turrib. cōmuniuit. Numantia autem in tumulo sita, haud procul è flumine Durio, tria milia passuum ambitu muri amplexabatur, quamuis aliqui asserāt, eam & paruo situ & sine muro fuisse. Vnde credibile est, quia hoc spatium cura alendorum custodiendorumq; pecorum, vel etiam exercendi ruris commodo, cum Romano bello premerentur inclusērint, ipsi arcem paruam natura munitā obtinentes: alioquin paucitatem hominum tam amplum muri spacium nō munire magis quam prodere potius videbatur. Igitur conclusione diu Numantini & fame trucidati, deditionē sui obtulerunt, si tolerabilia iuberentur. Sæpe enim orantes iustæ pugnæ facultatem, vt tanquam viris mori liceret: vltime omnes subito duabus portis erumpunt, larga prius potione vsi: nō vini, cuius ferax is locus non est, sed succo tritici per
G artem cōfecto, quem succum à calefaciendo Cęliā vocant. Suscitatur enim ignea vis illa germinis madefactæ frugis, ac deinde siccatur: & post in farinā redacta molli succo admiscetur: quo fermento sapor austeritatis, & calor ebrietatis adiicitur. Hac igitur potione post longam famem recalescentes, bello sese obtulerunt. Atrox diu certamē, & vsq; ad periculum Romanorum fuit. Iterumq; Romam. pugnare se aduersum Numantino fugiendo probauissent, nisi sub Scipione pugnassent. Numātini interfectis suorum fortissimis, bello recedunt, cōpositis tamen ordinib: nec sicut fugientes in vrbem reuertuntur. Corpora interfectorum ad sepulturam oblata accipere noluerunt. Nouissima spe desperationis in mortem omnes destinati, clausam vrbem ipsi introrsum succenderunt, cunctique pariter ferro, veneno atque igne consumpti sunt. Romani nihil ex his penitus habuere victis, præter securitatem suam. Neq; euersa Numantia, vicisse se magis Numantinos, quam euasisse dixere. Vnum Numantinum victoris catena nō tenuit, vnde triumphum viderit Roma, quicquid supellectilis fuit, ignis ab-
H sumpsit. Igitur ea tempestate, cum hæc apud Numantiā gesta sunt, apud Romam Gracchorū seditiones agitabantur. Tunc Scipio Tyresiū quendam Celticum principem consuluit qua de causa Numantia prius inuicta durasset, & post euersa fuisset. Tyresius respōdit: Cōcordia victoriā, discordia excidium præbuit. Quod Romani tanquam sibi ac de se dictum exempli loco acceperunt. Quippe quib. de seditionib. discordantis totius Vrbis nunciabatur. Hac tempestate apud Iudæos occiso Iuda Machabæo, frater eius Ionathas pontifex habetur. Tunc etiam claruit apud Brundusiū Pacuuius Tragœdiarum scriptor. Igitur Scipio multas Hispaniæ ciuitates, partim cepit, partim in deditionē accepit. Numantiam à solo euertit, reliquam prouinciam in fidem accepit. Eodem tempore Attalus rex Syriæ, frater Eumenis, mortuus est, hæredemque populum Romanum reliquit. Ita Romano imperio per testamentum Asia accessit.

Igitur

A Igitur Carthagine Numantiaq; deleta, oritur apud Roma-
nos vtilis de prouisione collatio, & oritur infamis de ambi-
tione contentio. Gracchus Trib. pl. iratus nobilitati, cur
inter autores Numantini fœderis notatus esset, agrum à
priuatis eatenus possessum, populo diuidi statuit. Octauio
Trib. pl. obsistenti ademit imperium, & successorem Mi-
nutium dedit. His causis Senatum ira, populum superbia
inuasit. Gracchus gratiam populi precio appetens, inui-
dam legem tulit, vti pecunia quæ fuisset Attali, populo dis-
tribueretur. Obsistente Nasica etiã Pompeius spopondit
se Gracchum, cum primũ magistratu abisset, accusaturum.
Gracchus cum niteretur vt ipse Trib. pl. subsequenti anno
permaneret, pullarium domi consuluit, & ab eo ire in cã-
pum prohibitus est. Sed cum pertinaciter pergeret, sic illi-
sit mox extra ianuam pedem, vt eius excideretur articulus.
Deinde prodeunti ei tres corui cum vocibus aduersis inuo-
lauerunt, & compugnantes, tegulam ante pedes eius deie-
cerunt. Cumq; in Capitolio consuleret, similia auspicia
audiuit. Et cum comitiorum die seditiones populi accen-
deret, autore Nasica inflammata nobilitas, fragmentis sub-
B sselliorum plebem fugauit. Gracchus per gradus qui sunt
super Calphurnium fornicem, detracto amiculo fugiens,
ictus, fragmento subsellij corruit: rursusque assurgens,
alio ictu claui cerebro impacti exanimatus est. Ducen-
ti præterea in ea seditione interfecti eorumque corpora in
Tiberim proiecta sunt. Ipsius quoque Gracchi inhuma-
tum cadauer extabuit. Interea orta in Sicilia belli seruilis
contagio, multas late infecit prouincias. Nam & Mintur-
nis quadringenti quinquaginta serui in crucem acti: & Si-
nuesse ad septem milia seruorum à Q. Metello, & Cn. Ser-
uilio Cepione oppressi sunt. In Metallis quoq; Athenien-
sium idem tumultus seruilis ab Heraclito Prætore discus-
sus est. Apud Delon etiam serui nouo motu intumescen-
tes oppidanis præuenientibus pressi sunt: absque illo pri-
mo Siciliensis mali fomite, à quo istæ velut scintillæ mi-
cantes diuersa hæc incendia seminauerunt. In Sicilia enim
post Fuluium Consulem Piso consul Mamertium oppidũ
expugnauit, vbi octo milia fugitiuorum interfecit, quos
autem capere potuit, patibulo affixit. Cui cum Rutilius
Cos successisset, idem quoq; Tauronminium & Ennam
C firmissima fugitiuorum refugia bello recepit: amplius quã
viginti milia tunc seruorum trucidata referuntur. Misera
profecto talis belli, & inextricabilis causa pereundi vtiq;
dominis erat, nisi insolescentibus seruis ferro obuiam ire-
tur. Sed tamen in ipsis quoq; infelicissimis damnis pugnæ,
& infelicioribus lucris victoriæ, quanti periere victi, tantũ
perdidere victores. Anno ab Vrbe condita DCXXII. Mo-
tum interim in Asia bellum est ab Aristonico Eumenis fi-
lio, qui ex cocubina susceptus fuerat. Ipse Eumenes frater
Attali fuerat. Missus est aduersus eũ cum instructissimo ex-
ercitu P. Licinius Crassus Coss. & Pontifex Max. habens
insuper infinita regum auxilia. Nam & Bithyniæ rex Nico-
medes Romanos iuuit, & Mithidates rex Ponti & Arme-
niæ, cum quo bellũ postea grauissimum fuit, & Ariarates
Cappadox, & Pylemenes Paphlagon. eorumque maximis
copijs adiutus, conserto tñ bello victus est Crassus, & cum
exercitu post plurimã cædem in fugam acto ipse ab hostib.
captus est: qui magis mori eligens, quã à barbaro abduci,
virgam qua equum agitabat, in oculum se tenentis iniecit.
Barbarus autẽ cum ira & dolore exarsisset, latus Crassi gla-
D dio transfueraberauit. Ita ille excogitato genere mortis, ef-
fugit cum dedecore seruitutem. Caput eius ab Aristoni-
co sublatum, corpus Smyrnæ sepultum est. Iste tam cito
Græce in castrensibus expeditionibus studuit, vt socijs Ari-
stonici Græce omni parte illius linguæ siue interprete re-
spõderet. Postea Perpenna Cos. Romanus, qui Crasso suc-
cessor veniebat, audita belli fortuna ad Asiam properauit.
Aristonicũ recenti victoria feriatũ, improuiso bello adort9,
nudatumq; omnibus copijs in fugam conuertit. Cumq;
Stratonicem vrbem, ad q̃ ille confugerat, obsidione cin-
xisset, trucidatum fame ad deditionem coëgit. Aristonicus
iussu Senatus in carcere strangulatus est. Triumphari enim
de eo non poterat, quia Perpenna Coss. apud Pergamum
Romam rediens diem obierat. Eodẽ anno Ptolemæi Ale-
xandrinorũ regis misera vita miseriorẽ vitæ exitum dedit.

Is n. sororem suã stupro cognitam, ac deinde in matrimo- E
nium assumptam, nouissime turpius q̃ duxit, abiecit. Priui-
gnam vero suã, hoc est, filiam sororis & coniugis, coniugẽ
asciuit: filium suũ quem ex sorore susceperat, necnon & fi-
lium fratris occidit. Quamobrem tantis incestis parrici-
dijsq; execrabilis ab Alexandrinis regno pulsus est. Iisdem
temporibus Antiochus non contentus Babylonia atq; Eg-
bathana, totiusq; Mediæ imperio, aduersus Phrahatẽ Par-
thorum Regem congressus & victus est: qui cum in exer-
citu suo centum milia armatorũ habere videretur, ducenta
milia amplius calonũ atq; lixarum imixta scortis & histrio-
nibus trahebat. Itaque facile cum vniuerso exercitu suo
Parthorum viribus oppressus interijt. C. Sempronio Tu-
ditano, & M. Acilio Coss. P. Scipionem Africanum pri-
die pro concione de periculo salutis suæ cõtestatum quod
sibi pro patria laboranti ab improbis & ingratis denuciari
cognouisset, alio die mane exanimem in cubiculo suo re-
pertum, non temere inter maxima Romanorum mala re-
censuerim: præsertim cum tantum in ea vrbe Africani vi-
gor & modestia valeret, vt facile viuo eo neq; sociale neq;
ciuile bellum posse existere crederetur. Hunc quidam vxo- F
ris suæ Semproniæ, Gracchorum autem sororis, dolo ne-
catum ferunt, ne scelerata, vt credo, familia, ad perniciem
patriæ suæ nata, inter impias seditiones virorum, non etiã
facinoribus mulierũ esset imanior. Causa autem interitus
eius hæc fuit: C. Carbo Trib. pl. cupiens necem vindicare
Gracchorum, & excitare seditionem sopitã, P. Scipionem
Africanum eruta Numanita reuertentẽ in concione inter-
rogauit, quid de Gracchi morte sentiret? Cui Africanus, iu-
re cæsum videri dixit. M. Æmilio, L. Oreste Cos. Ætna va-
sto tremore cõcussa exundauit igneis globis. Rursusq; alia
die Lipare insula & vicinũ circa eam mare intantum effer-
buit; vt adustas quoq; rupes dissoluerit, tabulata nauium
liquefactis ceris extorruerit, exanimatos pisces superna-
tantesq; excoxerit. Homines quoq; nisi qui longius po-
tuerẽ diffugere, reciprocato anhelitu calidi aëris adustis in-
trorsum vitalib. suffocabat. M. Plautio Hypseo, M. Fuluio
Flacco Cos. vix dum Africa à bellorum excidijs quiescen-
te, horribilis & inusitata perditio consecuta est. Nam cum
per totam Africam imensæ locustarum multitudines con-
ualuissent, & non modo iam cunctam spem frugum abra- G
sissent, herbasq; oẽs cum parte radicum, folia arborũ cum
teneritudine ramorum cõsumpsissent, verum etiam ama-
ras cortices, atq; arida ligna prærodérent, repentino arre-
ptæ vento, atq; in globos coactæ, portatæq; diu per aërem
Africano pelago imersæ sunt. Harum cum immensos acer-
uos longe vndis vrgentibus fluctus per extenta late litto-
ra propulissent, tetrum nimis, atque vltra opinionem pe-
stiferum odorem tabidà & putrefacta congeries exhalauit.
Vnde omnium pariter animantum tanta pestilentia con-
secuta est, vt auium, pecudum, ac bestiarum corruptionẽ
aëris dissolutarum putefacta passim cadauera vitiũ corru-
ptionis augerent. At vero quanta fuerit hominũ lues, ego
ipse dum refero, toto corpore perhorresco. Siquidem in
Numidia, in qua tunc Micipsa rex erat, octingenta milia
hominũ: circa oram vero maritimã, quæ maxime Cartha-
ginensi atq; Vticensi littori adiacet, plusquã ducenta milia
perisse traditum est. Apud ipsam vero Vticam ciuitatem
triginta milia Romanorum militum, quæ ad præsidium to-
tius Africæ ordinata fuerant, extincta atque abrasa sunt.
Quæ clades tam repentina ac tam violenta institit, vt tunc H
apud ipsam Vticam sub vna die per vnam portam ex illis
iunioribus plusquam mille quingentos mortuos elatos
fuisse narretur. Verumtamen pace & gratia omnipoten-
tis Dei dixerim, de cuius misericordia, & in cuius fiducia
hæc loquor, quamuis & temporibus nostris exoriãtur ali-
quando, & hoc diuersis terræ partibus locustæ, & plerunq;
etiam, sed tolerabiliter lædant, nunquam tamen tempo-
ribus Christianis tãta vis inextricabilis mali accidit, vt per-
nicies locustarum, quæ nullo modo ferri viua potuisset,
mortua plus noceret: & qua diu viuente peritua erant o-
mnia, ea perdita pereuntib. magis omnibus optandũ fuerit
ne periret. Anno ab Vrbe condita DCXXVII. L. Æmilio
Cæcilio Metello, & T. Quintio Flaminio Coss. Cartha-
go in Africa restitui iussa, vicesimo secundo demum anno,

A quam fuerat euersa, deductis ciuium Romanorum familijs, quæ eã incolerent, restituta & repleta est, magno ante prodigio præcedente. Nam cum mensores ad limitandũ Carthaginensem agrum missi, stipites terminorũ indices fixos nocte à lupis reuulsos mordicus, corrososq; reperissent, aliquandiu hæsitatum est, vtrum Romanæ paci expediret Carthaginẽ reformari. Eodẽ anno Caius Gracchus, Gracchi illius qui iam occisus in seditione fuerat frater, Tribunus pl. per tumultũ creatus, magna Reip. pernicies fuit. Nam cum sæpe populũ Romanum largitionibus promissisq; nimijs in acerbissimas seditiones excitauisset, maxime Legis agrariæ causa, pro qua etiã frater eius Gracchus fuerat occisus, tandem à Tribunatu Minutio successore decessit. Minutius Tribunus pl. quum maxima ex parte decessoris sui Gracchi statuta conuulsisset, legesque abrogasset, Gracchus cum Fuluio Flacco ingenti stipatus agmine, Capitolium, vbi concio agitabatur, ascendit. Ibi maximo tumultu excitato, quidam præco à Gracchianis interfectus, velut signum belli fuit. Flaccus duobus filijs armatis cinctus, comitante etiã Graccho togato, breuemq; gladiũ
B sub sinistra occultante, quamuis & præconem frustra præmisisset, qui seruos ad libertatem vocaret, Dianium tamquam arcem occupauit. Econtra Decius Brutus, vir consularis, cum C. Publio cum ingenti certamine irruit, ibiq; Flaccus diu obstinatissime dimicauit. Gracchus verò postquam in templum Mineruæ secesserat, gladio incumbere volens, interuentu Lætorij retentus est. Itaque cum diu anceps bellum agitaretur, tandem sagittarij ab Optimio missi confertam multitudinem disturbauerunt. Duo Flacci pater filiusque cum ex æde Lunæ in priuatam quandam domum desiluissent, foresque obiecissent, rescisso craticeo pariete confossi sunt. Gracchus diu pro se amicis pugnantib. ac pereuntibus, ægre ad pontem Sublicium peruenit: ibiq; ne viuus caperetur, ceruicẽ seruo suo præbuit. Caput Gracchi excisum Consuli allatũ est, corpus ad Corneliam matrẽ Misenum oppidum deuectũ est. Hæc autem Cornelia Africani maioris filia, Misenum, vt dixi, prioris filij morte secesserat. Bona Gracchi publicata sunt. Flaccus adolescẽs in robore necatus est. Ex factione Gracchi ducẽti quinquaginta in Auentino monte cæsi fuisse referuntur.
C Opimius Coss. sicut in bello fortis fuit, ita in quæstione crudelis. Nam amplius quã tria milia hominum supplicijs necauit. Ex quibus plurimi nec dicta quidem causa innocentes interfecti sunt. Iisdem temporibus Metellus Baleares insulas bello peruagatus edomuit, & piraticam infestationem, quæ ab eisdem tunc exoriebatur, plurima incolarum cæde compressit. Cn. quoq; Domitius Procos. Allobrogas Gallos iuxta oppidũ Vindalium grauissimo bello vicit maxime cum elephantorum noua forma equi hostiũ hostesque conterriti diffugissent. Viginti millia ibi Allobrogum cæsa referuntur, tria milia capta sunt. Eodem tempore Ætna mons vltra solitum exarsit, & torrẽtibus igneis superfusis, lateq; circumfluentibus Catinam vrbem finesque eius oppressit, ita vt tecta ædium calidis cinerib. præusta & prægrauata corruerent: cuius leuandæ cladis causa senatus decem annorum vectigalia Catinensibus remisit. Anno ab Vrbe condita DC. XXVIII. Fabius Coss. Bituito regi Aruernorum Galliæ ciuitatis bellum maximo instructu comparanti adeo cum paruo exercitu occurrit; vt Bituitus paucitatem Romanorum vix ad escam canibus
D quos in agmine habebat, sufficere posse iactaret. Qui cum sibi ad transferendas copias vnum pontem Rhodani fluminis parum esse intelligeret, alium compactis lintribus catenisq; connexũ, superstratis confixisq; tabulis instruxit. Conserta pugna & diu grauiter agitata, victi Galli conuersiq; in fugam, dum sibi quisq; timet, coaceruatis inconsulte agminibus præpropero transitu põtis vincula ruperunt, ac mox cum ipsis lintribus mersi sunt. Centum quinquaginta octo milia armatorũ in exercitu Bituiti fuisse traduntur, ex quibus centũ quinquaginta milia vel cæsa vel mersa sunt. Q. Marcius Cos. Gallorum gentem sub radice Alpium sitam, bello aggressus est. Qui quum se Romanis copijs circumseptos viderent, belloq; impares fore intelligerent, occisis coniugibus ac liberis in flammas sese proiecerunt. Qui vero præoccupantibus Romanis peragendæ

tunc mortis suæ copiam non habuerant, captiq; fuerant, alij ferro, alij suspendio, alij abnegato sibi cibo sese consumpserunt, nullusq; omnino vel paruulus superfuit, qui conditionem seruituris vitæ amore toleraret, & Narbone colonia deducta est Romana, & de his triumphatũ est. Anno ab Vrbe condita DC. XXXV. C. Cato Cos. Scordiscis bellũ intulit, ignominioseq; pugnauit. C. Cæcilio Metello, & Cn. Carbone Cos. duo Metelli fratres eodem die vnum ex Thracia, alterum ex Sardinia triumphum egerunt. E

Publio Scipione Nasica, & L. Calphurnio Bestia Coss. Iugurthæ Numidarum regi bellum consensu populi Ro. Senatus indixit. Igitur Iugurtho Micipsæ Numidarũ regis adoptiuus hæres inter naturales eius filios factus, primum cohæredes suos Hiempsalem occidit, Adherbalem bello victum ab Africa expulit: deinde Calphurnium Bestiam Cos. aduersum se missum pecunia corrupit, atq; ad turpissimas conditiones pacis adduxit, quæ à Senatu improbata est. Præterea cum ipse Romam venisset, omnibus pecunia corruptis, aut attentatis, ad seditiones dissensionesq; male permiscuit. Quam cum egrederetur, infami satis notauit elogio dicens: O VRBEM VENALEM, & mature F perituram si emptorem inueniret. In sequenti anno Sp. Postumium Albinum Postumij alterius Cos. fratrem, quem is quadraginta miliũ armatorũ exercitui præfecerat, apud Calamam vrbem thesauris regis ibi conditis inhiantẽ bello oppressit. Cui victo ignominiosum fœdus exegit, & vniuersam pene Africam à Romanis deficientem regno suo iunxit. Postea missus Q. Cæcilius Metellus Cos. Is exercitum ingenti seueritate & moderatione correctum, cum nihil in quenquam cruentũ faceret, ad disciplinam Romanam reduxit. Iugurtham duobus prælijs vicit, elephantes eius occidit vel cepit, multas ciuitates eius euertit. Et cum iam vidit se præsente vastari Numidiam suam, & non posse defendi, ab eo ad deditionem coactus, trecentos obsides dedit: insuper frumentum atq; alios commeatus persoluturum se spopondit: tria millia amplius perfugarũ reddidit. Exin cum incertus in pace improbos non prohiberet excursus, C. Marij Cos. qui non minore pene quã ipse præditus erat astutia, Romanisq; viribus fractus est, maxime postquam Marius vrbem Capsam ab Hercule Phœnice, vt ferunt, conditam, regijs thesauris confertissimã, dolo G circumuenit & cepit. Diffidens deinde proprijs rebus & viribus Iugurtha societatem cum Boccho Maurorum rege fecit, cuius equitatu in immensum auctus Marianum exercitum creberrimis incursionib. fatigauit. Postremo apud Cirtam vrbem antiquam Masinissæ regiam aduersum Romanos expugnationem eius parantes, sexaginta milibus equitum instructus occurrit. Nunquam vlla Romano militi tumultuosior pugna, & terribilior fuit, adeo vt discursu & fremitu circumcursantium & impetentium equitum suscitatus puluis cœlum obtexerit, diem ademerit, noctemque obduxerit: tantus autẽ telorum nimbus ingruerit, vt nulla pars corporis ab ictu tuta esset. Quippe quibus & visus ad prospiciendum, impedimento caliginis: & expeditio ad cauendũ, cõpressione multitudinis, deerat. Nec laborabat eques Maurus ac Numida, vt bene collocatũ hostem opportuno teli impetu rimaretur, sed potius in incertum tela mittebant, certi ꝙ vulnera incerta non essent: ita coacti in vnum Romani equites, in vnum pedites densabantur. Intercapedinem tanti periculi nox interueniens prælium dirimit. Eadem postea die & belli periculi facie erupere in H hostem, quamuis stricto miles gladio ferire non valebat, eminus iaculo repellebatur, fugere non poterat: vndique enim velocior ad persequendum eques incluserat. Iam tertia dies, & nullũ vndecunq; suffragium, dira vndiq; mortis facies obijciebatur. Tandem Marius Cos. forti desperatione spei viam fecit, vniuerso simul agmine prorupit è vallo, campoq; se simul & prælio dedit. Et cum iterum circumfusi hostes, non solũ agminis extrema laniarent, verum etiam media excussis telis procul cæderent, turbatosq; Romanos, insuper etiam æstus solis, intolerantia sitis, mortis circunstantia, vsq; ad extremum desperationis defatigaret, subito notum illud Romanorum aduersus Afros tempestatum imbriumq; suffragiũ cœlo missum insperatæ saluti fuit: siquidẽ repentina pluuia sitiẽtibus Romanis & æstuã-

tibus

A tibus refrigerium potumq; præbuit. Porro aūt Numidis hastilia telorum, quæ manu intorquere sine amentis solēt, lubrica, ac per hoc inutilia reddidit. Scuta etiam, quæ elephanti corio extento atq; durato habilia & tuta gestabāt, cuius ea natura est, vt acceptum imbrem tanquam spongia ebibat ac per hoc intractabile repentino pondere fiat, quia circunferri non poterant, defendere nequiuerunt. Ita ex insperato cōturbatis, destitutisq; Mauris ac Numidis, Bocchus & Iugurtha fugerunt. Post hoc nonaginta milia armatorum nouissimo bello ab ijsdem regib. sunt obiecta. Hæc quoq; vsque ad internitionem vincentibus Romanis cæsa referuntur. Ex hoc Bocchus spem belli abijciēs, pacem petiuit atq; in precium pacis Iugurtham dolo captum catenisq; obrutum per Cornelium Syllam quæstorem legatum Marij, misit ad Marium. Interea nunciatū est Romæ Cimbros è Gallia in Italiam transire meditari, qui à M. Iunio Syllano Cos. collega Q. Metelli, in Gallia victi sunt. Ipso eodemq; rursus tempore etiam à Minutio Rufo in Macedonia Scordisci & Triballi, & à Seruilio Cepione in Hispania Lusitani victi sunt, & duo triumphi de Iugurtha, pri-
B mus per Metellum, secundus per Marium, acti sunt. Ante currum tñ Marij in triumphum Iugurtha cum duobus filijs ductus est catenatus & mox iussu Cos. in carcere strangulatus est. His diebus apud Hierosolymā Ioannes dux Iudæorum & pōtifex extitit, qui ab eo q̄ Hircanos bello vicerat, Hircani nomen accepit. Per id etiam tempus Cicero Arpini nascitur ex matre Eluia, patre equestris ordinis, ex regio Volscorum genere. Eodemq; tempore obscœnū prodigium ac triste visum est. L. Cluuius eques Romanus cum vxore & filia de Roma in Apuliā rediens, tempestate correptus cum filiam cōsternatam videret, vt citius propioribus tectis succederet relictis vehiculis, arreptisq; equis, filiam virginem equo insidentem in medium agmen accepit. Puella continuo ictu fulminis exanimata est: sed omnibus sine scissura aliqua vestimentis ademptis, ac pectoris pedumque vinculis dissolutis, monilibus etiam anulisque discussis, ipso quoque corpore illæso, nisi quod obscœnum in modum nuda, & lingua paululum exerta iacuit. Equus quoq; ipse quo vtebatur, straturis, frenis & cingulis dissolutis, phaleris quoq; scissis passim ac dispersis exani-
C mus procul iacuit. Paruoq; post temporis intercessu, L. Veturius eques Romanus Æmiliam virginem vestalē furtiuo stupro polluit. Duas præterea virgines vestales eadem Æmilia ad participationem incesti sollicitatas contubernalibus sui corruptoris exposuit ac tradidit. Indicio per seruum facto supplicium de omnibus sumptum est. Iisdem præterea Iugurthini belli temporibus L. Cassius Coss. in Gallia Tygurinos vsq; Oceanum persequutus est. Rursusque ab eisdem insidijs circunuentus, occisus est. L. quoque Piso legatus Cassij Coss. vir consularis occisus est. C. Publius alter legatus ne residua exercitus portio, quæ in castra confugerat, deleretur, obsides & dimidiam partem omnium rerum Tygurinis firmissimo fœdere dedit. Qui Romam reuersus à Cælio Tribuno pl. die dicta, eo quod Tygurinis obsides dederat, in exiliū profugit. Cepio Procos. è capta vrbe Gallorum, cui nomen est Tolosa, centum milia pondo auri, & argenti centum decem milia, è templo Apollinis sustulit. Quod cum ad Massiliam amicam populi Romani vrbem cum præsidijs misisset, interfectis clam, sicut quidam contestantur, quibus ea custodien-
D da & peruehenda commiserat, cuncta per scelus furatus fuisse narratur: vnde etiam magna quæstio post Romæ acta est.

Explicit liber Quartus.

INCIPIT LIBER QVINTVS.

DVM bellum in Numidia contra Iugurtham geritur, anno ab Vrbe codita DCXLII. M. Manlius Coss. & Q. Cepio Proconsul, aduersum Cimbros & Teutonas, & Tygurinos & Ambronas, Gallorum Germanorumq; gen-
E tes, quæ tum imperium Romanorum extinguere conspirauerant, missi prouincias sibi Rhodano flumine medio diuiserunt. Vbi dum inter se grauissima inuidia & contentione discordant, cum magna ignominia & periculo Romani nominis victi sunt. Siquidē in ea pugna M. Manlius Cos. captus atq; interfectus est, duoque filij eius cæsi: octoginta milia Romanorum sociorumque ea tempestate trucidata, quadraginta milia calonum atque lixarum interfecta Antiàs scribit. Ita ex omni penitus exercitu decem tantum homines, qui miserum nuncium ad augendas miserias reportarent, superfuisse referuntur. Hostes binis castris atq; ingenti præda potiti, noua quadam atque insolita execratione, cuncta quæ ceperant pessundederunt. Vestes scissæ, aurum argentumq; in flumen abiectum, loricæ virorum concisæ, phaleræ equorū dispersæ, equi ipsi gurgitibus immersi, homines laqueis in collo inditis, ex arboribus suspensi sunt: ita vt nihil prædæ victor, nihil misericordiæ victus, cognosceret. Maximus tunc Romæ non solum luctus, verum etiam metus fuit, quantus vix Hannibalis tempore Punicis bellis, ne confestim Cimbri
F alpes transgrederentur, Italiamque delerent. Iisdem temporibus Q. Fabius Maximus filium suum adolescentem rure relegatum cum duobus seruis parricidij ministris interfecit, ipsosque continuo seruos in pretium sceleris manumisit. Die dicta Cn. Pompeio accusante damnatus est. Igitur Marius post victoriam Iugurthinam, secundo Cos. est factus, bellumque ei contra Cimbros & Teutones decretum est. Tertio quoque ei & quarto delatus est consulatus, quia bellum Cimbricum protrahebatur. Sed in quarto Consulatu collegam habuit Q. Lutacium Catulum, & cum iuxta Isaræ Rhodanique flumina, vbi in sese confluunt, castra posuissent, Teutones, Cimbri, & Tygurini, & Ambrones, postquam continuo triduo circa Romanorum castra pugnarunt, si quo pacto eos excuterent vallo, atq; in æquor effunderent, tribus agminibus Italiam petere destinarunt. Marius post digressum hostium castra mouit, & collem occupauit, qui campo & fluuio, vbi hostes sese diffuderant, imminebat. Cumq; exercitui eius aquæ ad potandum deessent, querelisq; omnium coargueretur, aquam quidem in conspectu esse respondit, sed eam ferro
G vindicandam. Primis itaq; calonibus cum clamore in pugnam ruentibus, subsecutus exercitus, mox iusto certamine compositis ordinibus bellum gestum est: & vicere Romani. Quarto die rursus productæ vtrinq; acies in campū, vsq; ad meridiem pene simili pugnauere discrimine. Post vbi incalescēte die fluxa Gallorum corpora, in modum niuium tabuerunt, vsq; in noctem cædes potius quā pugna protracta est. Ducenta milia armatorum Gallorum in eo bello interfecta sunt, octoginta milia capta, vix tria milia fugisse referuntur. Dux quoq; eorum Theutobodus occisus est. Mulieres eorum constantiore animo quā si vicissent, consuluere Coss. vt si inuiolata castitate virginibus, sacrisq; dijs seruiendū esset, vitam sibi reseruarent. Itaq; cum petita non impetrauissent, paruulis suis ad saxa collisis cūctæ sese ferro ac suspendio peremerunt. Hæc de Tygurinis & Ambronibus gesta sunt. Teutones autem & Cimbri integris copijs alpium niues emensi, Italiæ plana peruaserunt: quorum adeo feritas erat, læti perire in bello, in morbo cum lamētis, amisso duce viuere illicitum eis videbatur. Igitur cum plana Italiæ peruasissent, & ibi cum
H rigidum genus diu blandioribus auris, populis, cibis ac lauacris emolliretur, Marius V. Cos. & Q. Catulus aduersus eos missi sunt. Die ad pugnam & campo dato, Hannibalis secuti ingenium in nebula disposuere pugnam, in sole pugnarunt. Prima siquidem perturbatio Gallorū fuit, quod Romanā aciem prius offendêre dispositam q̄ adesse senserint: cumq; ilico vulnerati equites retro in suos cogerentur, totamq; multitudinem indisposite adhuc aduentātem conturbarent, & sol cum vento ortus emicuisset, ex aduerso visus eorum puluis oppleuit, & splendor hebetauit. Ita factum est, vt tanta ac tam terribilis multitudo, minima Romanorū clade, sua autem vltima internecione cæderetur. CXL. milia eorum tunc in bello cæsa, XL. milia capta dicūtur: Romani milites ex vtroq; exercitu trecēti periere. Tria & triginta Cimbris signa sublata sunt, ex his exercitus

Marij

A Marij duo reportauit, Catuli exercitus XXXI. Sed ab eorum mulieribus grauiorem pene, quam ab ipſis pugnam Romani experti ſunt. Hæ etenim plauſtris in modum caſtrorũ diſpoſitis, ipſæ deſuper pugnantes, diu obſtitere Romanis. Sed cum ab eis nouo cædis genere terrerentur: abſciſis n. cum crine verticibus inhoneſto ſatis vulnere turpes relinquebantur. ferrum ꝙ in hoſtes ſumpſerant, in ſe ſuoſque vertêre. Namq; quædã concurſu mutuo iugalatæ, aliæ apprehenſis inuicem faucibus ſtrangulatæ: aliæ funibus per equorum crura conſertis, ipſisq; continuo equis extimulatis, poſt quam ſuas ijſdem funibus, quibus equorum crura nexuerãt indidere ceruices, protractæ atq; exanimatæ ſunt: aliæ laqueo de ſubrectis plauſtrorum temonibus pependere. Inuenta eſt etiam quædã, quæ duos filios traiectis per colla eorũ laqueis ad ſuos pedes vinxerit, & cum ſeipſa ſuſpendio moritura dimiſiſſet, ſecum traxerit occidẽdos. Inter hæc multa & miſerabilia mortis genera, Reguli quoq; duo ſtrictis in ſe gladijs concurriſſe referuntur. Lucius & Boiorix reges in acie ceciderunt. Clondicus & Ceſorix capti ſunt. Ita in his duobus prælijs CCCXL. milia B Gallorũ cæſa, & CXL. milia capta ſunt: abſque innumera multitudine mulierũ q̃ ſe ſuosq; paruulos fœmineo furore, vi autẽ virili necauerũt. His bellis hic fuit finis: triumphus vtrique decretus eſt. Igitur poſt talem Marij triumphum Romanamq; victoriam incredibile facinus, & nunquã antea auditum vel cognitum Romæ perpetratum eſt, ꝙ verſum in horrorem, gaudium in tota Vrbe funeſtauit. P. Malleolus quidã ſeruis annitentib. matrem ſuam interfecit, damnatusq; parricidij, inſutusq; in culeum, in mare proiectus eſt. Impleueruntq; Romani & facinus & pœnã: vnde & Solon Athenienſis decernere nõ auſus fuerat, dum fieri poſſe non credidit: & Romani qui ſe ortos à Romulo ſcirent, etiam hoc fieri poſſe intelligẽtes, ſupplicium ſingulare ſanxerunt. Anno poſt Vrbem conditam, DC.XLV. poſt Cimbricum & Teutonicum bellum, & quintũ Marij Conſulatum quo ſtatus imperij Romani iure conſeruatus iudicatur, ſexto conſulatu eiuſdem C. Marij ita labefactatus eſt, vt pene vſq; ad extremum inteſtina clade conciderit. Euoluere ac percurrere diſcordiarum ambages & inextricabiles ſeditionũ cauſas incommodum ſimul ac lon- C gum videtur. Sane breuiter me dixiſſe ſufficiat: quia primus L. Apuleius Saturninus excitati tumultus autor extiterit, Q. Metello Numidico, viro ſane primario acerrimus inimicus, qui eum Cenſorem creatum protractum domo, atque in Capitolium fugientem armata multitudine obſedit. Vnde Romanorum equitũ indignatione deiectus eſt, plurima ante Capitolium cæde facta. A. Numium deinde cõpetitorem ſuum Saturninus & Glaucia, fraude C. Marij Cos. occidere. Subſequenti anno Marius VI. Cos & Glaucia Prætor, & Saturninus Trib. pl. conſpirauerunt Metellum Numidicum in exilium quacunq; vi agere. Die dicta, ſuppoſitis eiſdem iudicibus per ſcelus innocens Metellus damnatus, in exiliũ cum totius vrbis dolore diceſſit. Idem Saturninus Memmium virũ acrem & integrum, fieri Cos. timens, orta ſubito ſeditione fugientem per P. Metium ſatellitem informi ſtipite comminutum interfecit. Fremente pro tantis Reip. malis Senatu populoq; Ro. Marius Coss. accommodato ad tempus ingenio conſenſui bonorum ſeſe immiſcuit, commotamque plebem leni oratione ſedauit. Saturninus infamibus auſibus concionem domi ſuæ D habuit, ibique a lijs rex, ab alijs imperator eſt appellatus. Marius manipulatim plebe conſcripta aliũ Cos. cum præſidijs in colle diſpoſuit, ipſe portas communiuit, in foro prælium commiſſum. Saturninus à Marianis foro pulſus, in Capitolium confugit. Marius fiſtulas quibus eo aqua deducebatur, incidit. Bellum deinde in atrio Capitolij horrendum ſatis actum eſt. Multi circa Saufeium & Saturninum cæſi. Saturninus palã clamitans, Marium eſſe autoré omnium molitionum ſuarum conteſtatus eſt. Cum autem ipſe Saturninus & Saufeius & Labienus, cogente Mario in Curiã confugiſſent per equites Romanos effractis forib. occiſi ſunt. C. Glaucia extractus de domo Claudij trucidatus eſt. Furius Tribunus pl. bona omnium publicanda decreuit. Cn. Dolobella Saturnini frater per forum olitorium fugiens cũ L. Geganio interfectus eſt. Itaq; auctorib. tan- E tæ ſeditionis occiſis, quies populo fuit. Tunc Cato atque Pompeius rogationem de reditu Metelli Numidici totius Vrbis gaudio promulgarunt, quæ ne perficeretur, Marij Cos. & Furij Tribuni pl. factionibus interceſſum eſt. Rutilius vir integerrimus adeo fidei atq; innocentiæ conſtantia vſus, vt die ſibi ab accuſatoribus dicta vſq; ad cognitionẽ, neq; capillum barbamve demiſerit, neq; ſordida veſte, humilive habitu ſuffragatores conciliarit, inimicos permulſerit, iudices tentauerit, orationem quoque à prætore cõceſſam, nihilo ſummiſſiore animo habuerit: quũ euidenti oppugnaretur calumnia, & opinione bonorũ omnium iure abſoluendus putaretur, periurio iudicum condemnatus eſt. Qui Smyrnam commigrans, literarum ſtudijs contentus conſenuit.

Anno ab Vrbe condita DCXLIX. Sex. Iulio Cæſare, & L. Martio Philippo Coss. cum prope alia omnia bella ceſſarent, inteſtinis cauſis ſociale bellum totam cõmouit Italiam. Qui cum annis numeroſis iam populo Romano obedirent, tum libertatem ſibi æquã aſſerere cœperunt, perniacioſum admodũ hoc bellum fuit. Rutilius Cos. in eo oc- F ciſus eſt, & Cepio nobilis iuuenis, ac Pottius Cato alius Cos. Interea Liuius Trib. pl. Latinos oẽs ſpe libertatis illectos, quum placitum explere non poſſet, in arma excitauit. Eo acceſſit, vt mœſtã vrbem prodigia dira terrerent. Nam ſub ortu ſolis globus igneus à regione Septentrionis cum maximo fragore cœli emicuit. Apud Aretinos, cum panes in conuiuio frangerentur, cruor è medijs panibus, quaſi è vulnerib. corporum fluxit. Præterea per ſeptem continuos dies grando lapidum, immixtis etiam teſtarum fragmentis terram latiſſime verberauit. In Samnitibus vaſtiſſimo terræ hiatu flama prorupit, & vſq; in cœlum extendi viſa eſt. Complures præterea in itinere videre Romani, globũ coloris aurei de cœlo ad terram deuolui, maioremq; factum rurſus à terra oriente ſole in ſublime ferri, ac magnitudine ſua ipſum ſolem obtexiſſe. Druſus tãtis malis anxius domi ſuæ incerto quidem autore interfectus eſt. Igitur Picentes, Veſtini, Marſi, Peligni, Marſucini, Samnites, Lucani, cum adhuc occultam defectionem meditarentur, C. Seruium Prætorẽ legatum ad ſe miſſum apud Aſculum occiderunt, ſtatimq; clauſa ciuitate omnes Romanos ciues indicta cæ- G de iugularunt. Continuo atrociſſimam perniciem infandiſſima præceſſere prodigia. Namq; omnium generum animalia, quæ manus hominum blande perpeti, atq; inter homines viuere ſolita erant, relictis ſtabulis paſcuisq; cum balatu, hinnitu, mugituq; miſerabili ad ſyluas, monteſque fugerunt. Canes quoq; quorum natura eſt extra homines eſſe non poſſe, lachrymoſis vlulatibus vagi luporum ritu oberrarunt. Nec mora poſt hæc tam graua prodigia ciuilia bella ſequuta ſunt. Ea tempeſtate apud Iudæos primus Ariſtobulus Rex & põtifex pariter diadematis ſumpſit inſigne. Igitur Cn. Pompeius Prætor cum Picentibus iuſſu Senatus bellum geſſit & victus eſt. Poſt quæ ſibi Samnites Papium Mutilium ducem præfecerant. Marſi autem Agamemnonem Archipiratam præoptauerant. Iulius Cæſar Samnitium pugna victus caſo fugit exercitu. Rutilius Cos. Marium propinquum ſuum legatũ ſibi elegit, quem aſſiduè ſubmonentem moram bello vtilem fore, pauliſper in caſtris exerceri militẽ oportere tyronem, dolo id agere ratus contempſit, ſeſeq; in inſidias Marſorum cum vniuerſo agmine exercitus ſui incautus iniecit, vbi ipſe Cos. occiſus H eſt, & multi nobiles interfecti, & octo milia militũ Romanorũ cæſa ſunt. Arma & corpora interfectorũ, in conſpectu Marij Legati Telonus fluuius pertulit, atq; in teſtimoniũ cladis euexit. Marius raptis cõtinuo copijs victores inſperatus oppreſſit octo milia & ipſe Marſorum interfecit. Cepio autẽ a Veſtinis & Marſis deductus in inſidias, cũ exercitu trucidatus eſt. L. vero Iulius Cęſar poſtquã apud Eſerniam victus aufugerat, contractis vndiq; copijs aduerſum Samnitas & Lucanos dimicans, multa milia hoſtiũ interfecit. Cumq; ab exercitu Imperator eſſet appellatus Romãq; nuncios de victoria miſiſſet, Senatus Saga, hoc eſt, veſtem mœroris, quã exorto ſociali bello ſumpſerat, hac ſpe arridente depoſuit, atq; antiquum togæ decorem recuperauit. Marius deinde VI. milia Marſorum occidit, ſeptem milia armis exuit. Idem Marius Syram mulierem in caſtris habe-

bat

A bat sacricolā, ex cuius autoritate asserebat se omnia aggredi. Interea L. Cornelius Sylla Prætor cum viginti quatuor cohortibus Esferniā missus, vbi artissima obsidione Romani ciues militesq; premebantur, maximo bello & plurima cæde hostiū vrbem sociosq; seruauit. Cn. Pōpeius Picentes graui prælio fudit, qua victoria Senatus laticlauia & cætera dignitatis insignia recepit, cum togas tantummodo victoria Cæsaris primo respirante sumpsisset. Portius Cato Prætor Hetruscos, Plotius legatus Vmbros, plurimo sanguine impenso, & difficilimo labore vicerunt. Sylla præliatus simulachrū Apollinis Delphis ablatū suppliciter orabat in cōspectu militū, vt promissa præstaret, & videbatur fretus inire bellum. Igitur Cn. Pōpeio, L. Portio Catone Cos. Pompeius diu obsedit Asculanum ciuitatē, nec tamen expugnauisset, nisi populū in campum prorumpentem grauissima oppressione vicisset. Decem & octo milia Marsorum in ea pugna cum Frāco duce suo cæsa sunt, capta tria milia. Quatuor autem milia Italici viri ex ea cæde profugi iugū montis coacto in vnum agmine forte conscenderant: vbi exanimati, oppressiq; niuibus miserabili morte riguerunt.
B Namq; vt attoniti timore hostium steterant, alij stipitibus, vel saxis reclines, alij armis suis innitentes, patentibus cunctis oculis, dentibusq; nudatis viuentium in modum visebantur. Nec vllum erat procul intuentibus mortis indicium, nisi diuturna immobilitas, quam nullo modo humanæ vitæ vegetatio diu perpeti potest. Eodem die Picentes congressi & victi sunt, quorum dux Iudacilius conuocatis ducib. suis, post magnificas epulas largaq; pocula cunctos ad exemplum sui prouocans, hausto veneno absumptus est, cunctis factū eius laudantibus, sed nemine subsequēte. Anno ab Vrbe condita DCLXI. cum ad obsidendos Pōpeios Romanus exercitus isset, & Postuminus Albinus vir consularis tunc L. Syllæ legatos intolerabili superbia omnium in se militum odia suscitasset, lapidibus occisus est, Sylla Coss. ciuilem cruorem non nisi hostili sanguine expiari posse testatus est. Cuius rei conscientia motus exercitus, ita pugnā adorsus est, vt sibi vnusquisq; pereundum videret, nisi vicisset. Decem & octo milia Samnitum in illo prælio cæsa sunt. Iuuentium quoq; Italicum ducem & magnum ipsius populum persecutus occidit. Portius Cato
C Cos. copias Marianas habens, cum aliquanta strenuè gessisset, gloriatus est nō maiora C. Marium fecisse: & ob hoc cum ad lacum Fucinum cōtra Marsos bellū gereret, à filio C. Marij in tumultu belli quasi ab incerto autore prostratus est. C. Gabinius legat⁹ in expugnatione hostiliū castrorum interfectus est. Marucini, Vestinique Sulpitio legato Pompeij persequente vastati sunt, Popedius & Obsidius Italici imperatores ab eodem Sulpitio apud flumen Theanum horribili prælio oppressi & occisi sunt. Pōpeius Asculum ingressus, præfectos, centuriones, cunctosq; principes eorū virgis cecidit, securiq; percussit. Seruos prædamq; omnem sub hasta vendidit: reliquos liberos quidē, sed nudos & egentes abire præcepit: & cum de hac præda opitulationem aliquam in vsum stipendij publici Senatus fore speraret, nihil tamen Pompeius ex ea egenti ærario contulit. Namq; eodem tempore, cum penitus exhaustum esset ærarium, & ad stipendium frumenti deesset expensa, loca publica quæ in circuitu Capitolij pontificibus, auguribus, decemuiris, & flaminibus in possessionem tradita erāt, cogente inopia vendita sunt, & sufficiens pecuniæ modus, q
D ad tempus inopiæ subsidio esset, acceptus est. Et quidē tunc in sinum ipsius ciuitatis euersarum omnium vrbiū, nudatarumq; terrarū abrasæ vndiq; opes congerebantur, quum ipsa Roma turpi adigente inopia præcipuas suas partes auctionabatur. Quamobrem consideret tunc tempora sua, quū quasi inexplebilis venter cuncta cōsumens, & semper esuriens, cunctis vrbibus quas miseras faciebat, ipsa miserior, nihil relinquens, nihil habebat, & stimulo domesticæ famis ad continuationem bellicæ inquietudinis trudebatur. Iisdem temporibus Rex Sothimus cum magnis Thracum auxilijs Græciam ingressus, cunctos fines Macedoniæ depopulatus est, tandemq; à C. Sentio prætore superatus redire in regnum suum coactus est.

Anno ab Vrbe condita DCLXII. nondum finito sociali bello, q per quinq; annos gestum est, Romæ primum ciE uile bellum cōmotum est. Eodem anno etiam Mithridaticum. Causam bello ciuili C. Marius sexto Consulatu dedit. Nam quū Sylla Cos. contra Mithridatem gesturus bellū, qui Asiam & Achaiam occupauerat, mitteretur: isq; cū exercitum in Campania paulisper teneret, vt belli socialis, de quo diximus, quod intra Italiam gestū fuerat, reliquiæ tollerentur: Marius affectauit septimum consulatum, & vt ipse ad bellum Mithridaticū mitteretur. Quo Sylla cognito impatiens re vera & pertinax intemperataq; ira percit⁹, cum quatuor legionibus, primū ante Vrbem consedit, ibi Gratidium Marij legatum quasi primā victimam belli ciuilis occidit. Mox Vrbem cum exercitu irrupit, fasces ad inflammandam Vrbem poposcit, omnib. metu abditis per sacrā viam citato agmine in forum venit. Marius cum permouere nobilitatē, inflammare plebem, equestrem deniq; ordinem perarmare frustra attentasset, postremo seruis spe libertatis & prędæ ad arma sollicitatis, nequaquā pugnare ausus, tamen in Capitolium cōcessit. Sed cum in eum Syllanæ cohortes irruissent, magna suorum cæde diffugit. Ibi tunc Sulpitius Marij collega seruo suo prodente prostra-
F tus est. Seruum vero ipsum q hostem indicauerat, manumitti, quod dominū vero prodiderat, saxo Tarpeio deijci Coss. decreuerunt. Marius fugiens, quum persequentium insania circumseptus esset, in Minturnensium paludib. sese abdidit. E quibus infeliciter luto oblitus, ignominioseq; extractus, turpi autem spectaculo Minturnas deductus, retrususq;, in carcerem percussorem ad se missum solo vultu exterruit. Deinde lapsus è vinculis in Africam transfugit, sollicitatoque ex Vtica filio, vbi in custodia obseruabatur, continuo Romam regressus, Cornelio Cinnæ Cos. societate scelerū coniunctus est. Igitur Sylla ad Asiam profectus est. Mithridates qui Ponti rex erat, atq; Armeniam minorem, & totum Ponticum mare in circuitu cum Bosphoro tenebat, primo Nicomedem amicum populi Romani Bythynia voluit expellere, Senatuique mandauit & populo Romano, bellum se ei propter iniurias, quas passus fuerat, illaturum. A Senatu responsum Mithridati est: si id faceret, quod bellū à Romanis & ipse pateretur. Quare iratus Cappadociam statim occupauit, ex ea Ariobarzanem regem, & amicum populi Romani fugauit. Mox etiam Bithy-
G niam inuasit, & Paphlagoniam, pulsis ex ea regibus amicis populi Romani Pylemene & Nicomede. Inde in Ephesum contendit, & per omnem Asiam literas misit, vt vbicunq; inuenti essent ciues Romani, vno die occiderentur. Quod & factum est. Nam octoginta milia ciuiū Romanorū per omne regnum morantiū sub vna die interfecta sunt. Quis mœror plurimarum prouinciarū, quis gemitus occidendorū pariter atq; occidentium fuerat, quū singuli quique aut prodere innocentes hospites & amicos, aut ipsi periclitari pœna hospitum cogerentur? Interea etiam Methone ciuitas Achaiæ ab Aristone Atheniense Mithridati tradita est. Miserat enim iam ad Achaiam Mithridates Archelaum ducem suum cum centum & triginta milib. equitum ac peditum, per quem etiā Athenæ & reliqua Græcia occupata est. Sylla cui post cōsulatum, Mithridaticum bellum obuenerat, Archelaum apud Piræum Atheniensium portum septemplici muro communitum diu obsedit, ipsam Atheniensium vrbem vi cepit: postea iusto prelio cum Archelao conflixit. Centum decem milia de exercitu Archelai interfecta, vix decē milia superfuisse referuntur. Ex
H Syllæ exercitu, res mira, tredecim tantū homines interficiuntur. Cōperta clade Mithridates lectissima septuaginta milia militum Archelao in subsidium misit ex Asia. Secundo prælio quinquaginta milia ex his interfecta sunt, ibiq; Diogenes Archelai filius trucidatus est. Tertio bello omnes copiæ, quas Archelaus habebat, extinctæ sunt. Nam viginti mila militum eius in paludem pulsa, quum Syllæ fidem implorarēt, insatiabili victoris ira interfecta sunt: totidemque alia in flumē coacta ac necata: reliqui miserorum passim trucidati sunt. Porro autem Mithridates in Asia nobilissimarum vrbium principes occidere, bonaq; eorū publicare animo intenderat. Cumq; iam mille sexcentos ita interfecisset, Ephesij exemplum verentes excluso præsidio eius portam obiecerunt. Similiter Smyrnæi, Sardij, Colophonij, Tralianiq; fecerunt. Perturbatus Mithrida-

tes, iussit cum Sylla de pace agi. Interim eo tempore Sylla etiam Dardanos, Scordiscos, Dalmatas & Mœsos, partim vicit, partim in fidem recepit. Sed cum legati à rege Mithridate, qui pacem petebant, venissent, non aliter se daturũ Sylla esse respondit, nisi rex relictis his, quas occupauerat, ciuitatibus, ad regnum suum redisset. Postea tamen ad colloquium ambo venerunt: pax inter eos ordinata est, vt Sylla ad bellum ciuile festinans à tergo periculum nõ haberet. Igitur Marius & Cinna dum Sylla decertans in Asia Mithridatem vicit, ad profligandam vniuersam Remp. exercitum sibi in quatuor partes diuiserunt. Tres siquidem legiones Mario datæ: parti corpiatum Cn. Carbo præpositus est: partem Sertorius accepit, ille scilicet Sertorius iam hic ciuilis belli incentor & particeps, qui etiam hoc finito aliud post in Hispania bellum excitauit, quod per multos annos maximis Romanorũ cladibus traxit. Cæ era vero exercitus portio Cinnam sequuta est. Porro autẽ Cn. Pompeius, qui à Senatu cum exercitu accersitus erat, vt Reip. opitularetur, & diu sese nouarum rerũ aucupatione suspenderat, cõtemptus à Mario vel Cinnna, ad Cn. Octauium alterum Cos. sese contulit, & mox cum Sertorio cõflixit. Infelicem pugnã interuentus noctis diremit. Sexcẽti ex vtraq; parte milites trucidati sunt. Postea die cum permixta corpora ad sepulturam discernerentur, miles Pompeianus fratris sui, quẽ ipse interfecerat, corpus dum spoliat, cognouit. Dictis in Deos cõuicijs corpus rapuit, & sub Põpeianis castris rogo indidit, ilico pectus gladio trãsuerberans: simulq; lachrymas & sanguinẽ fundens, super fraternum sese cadauer igni adiecit. Igitur Marius Coloniam Hostiensẽ vi ingressus omnia ibi genera libidinis, auariciæ & crudelitatis exercuit. Põpeius fulmine afflatus interijt: exercitus vero eius pestilẽtia correptus, pene totus absumptus est. Nam vndecim milia virorum de castris Pompeij mortua, sex milia autem de parte Octauij desiderata sunt. Marius Antium & Ariciã ciuitates hostiliter irrupit, cunctosq; in his prçter proditores interfecit, bona suis diripienda permisit. Post Cinna Cos. cum legionib. & Marius cũ fugitiuis. Vrbem ingressi, nobilissimos quosq; & plurimos è Senatu viros cõsulares interfecerunt, multos proscripserunt, ipsius Syllæ domo euersa, filios & vxorem ad fugã cõpulerunt. Igitur Marius cum interfectorum ciuium capita illata cõuiuijs, oblata Capitolijs, collata rostris ad spectaculum, ornatumque congereret, maximè caput M. Antonij eximij oratoris abscissum, cum inde sanies manaret, in ipso conuiuio manu pertractauit, insultans insuper, illudensq; conuitijs, cõplexusq; P. Annium, qui caput illud cruentus attulerat. Ac idem cum septimo consulatum cum Cinna tertio Coss peruasisset, in exordio Consularis imperij sera tandẽ morte præreptus est. Quis non iure miretur septem eius consulatus, & duos triumphos? Quis nõ in eum merito stupeat amplissimum testimoniũ Scipionis? Namque Scipio interrogatus in cœna, Si quid de ipso Scipione fataliter actum fuisset, quem magnum imperatorem Resp. habitura esset, cum circumtulisset oculos, vel hic, inquit. Ad Mariũ enim tota animositate respexerat. Interea Cinna bonorum neces, malorum cæde suppleuit. Nam quum introducta primarium fugitiuorũ manus insatiabilis prædandi esset, nullamq; partem autoribus prædæ Consulibus ministraret, in forum quasi stipendij causa sollicitata, militibusq; circundata inermis extincta est. Cæsa sunt in illa die in foro Vrbis octo milia fugitiuorum. Itemq; Cinna quarto Coss. ab exercitu suo interfectus est. Igitur residui Senatorum qui potentiam Cinnæ, sæuitiam Marij, insaniam Fimbriæ, Sertorij audaciam fuga euaserant, transfuecti in Græciam coëgerunt precibus Syllam, vt periclitanti, imo iam pene perditæ patriæ opem ferret. Ille in Italiam traiecit, bellum ciuile gesturus aduersus Norbanum & Scipionem Cos. Mox vt Campanum littus attigit, primo prçlio contra Norcanum dimicauit, nõ longe à Capua. Tunc septem milia Romanorum Romani interfecerunt, sex eorundem ab hisdẽ capti sunt. Centum viginti quatuor suorum amisit. Inde etiam ad Scipionem se conuertit, & ante prælium totum eius exercitum sine sanguine in deditionẽ accepit. Sed quum Romæ mutati essent Coss. & Marius Marij filius, ac Papyrius Carbo consulatũ accepissent, Syllæ duces plura prælia aduersus Marianas partes infelicissima felicitate gesserunt. Nam & Q. Metellus Carrinatis copias çecidit, & castra peruasit, & Cn. Pompeius Carbonis equitatum grauiter trucidauit. Damasippus Prætor incentore Mario Coss. Q. Scæuolã, C. Carbonem, L. Domitium, P. Antistium in curiã quasi ad consulendum vocatos crudelissime occidit. Corpora interfectorum per carnifices vnco tracta, atq; in Tyberim missa sunt. Sylla deinde contra Marium iuniorem dimicauit. In quo prælio de exercitu Marij cæsa sunt viginti quinq; milia, sicut Claudius scribit: & ex parte Syllæ quadringenti perierunt. Pompeius Carbonem etiam castris exuit, fugientemq; insecutus, nunc cædendo, nunc ad deditionem cogendo, plurima exercitus eius parte priuauit. Metellus Norbani agmen oppressit, vbi nouem milia Marianæ partis occisa sunt. Lucullus cum à Quintio obsideretur, erupit, & repentina pugna obsessorem deleuit exercitum. Nam plusquam decem milia ibi tunc cæsa referuntur. Fabius vero Arianus cui imperiũ pro prætore erat, regnum Africæ manu seruorum affectans à dominis eorum apud Vticam coniectis sarmentis cum omni familia viuus incensus est. Sylla deinde cum Lamponio Samnitum duce, & Carrinatis reliquis copijs ante ipsam Vrbem, portamque Collinam ad horam diei nonam signa contulit, grauissimoque prælio tandem vicit. Octoginta milia hominum ibi fusa dicuntur, duodecim milia sese dedidere, reliquam multitudinem in fugam versam, insatiabilis victorum ciuium ira consumpsit. Sylla mox vt Vrbem victor intrauit, tria milia hominum qui se per legatos dediderant, contra fas & fidem datam inermes securosque interfecit. Plurimi tunc quoque, vt non dicam innocentes, sed etiam ipsius Syllanæ partis occisi sunt, quos fuisse plusquam nouem milia ferunt. Ita liberæ per Vrbem cædes percussoribus passim vagantibus, Q. Catulus palam Syllæ dixit: Cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus? Tunc L. Sylla autore Furfidio primipilari, primus infamem illam tabulam proscriptionis induxit. Prima siquidem proscriptio octoginta hominum fuit, in quibus quatuor Consulares erant, Carbo, Marius, Norbanus, & Scipio, & inter eos Sertorius tunc maxime pertimescẽdus. Item alia cum quingentis hominibus proposita est. Quam cum Lolius, quippe securus nihilq; sibi conscius, legeret, vbi suum repente nomẽ offendit, dum se trepidus adoperto capite foro subtrahit, interfectus est. Sed ne ipsis quidem tabulis fides ac finis malorum videbantur. Namq; alios quos proscripserant, iugulabant, alios autem postquã iugulauerant, proscribebant: nec ipsius mortis erat via simplex, aut vna conditio, vt in nece ciuium saltem ius hostium seruaretur, qui nihil à victis præter vitam exigunt. Martium Marium siquidẽ de caprili casa extractũ vinciri Sylla iussit, ductumque trans Tyberim ad Lutaciorum sepulchrũ, effossis oculis, membrisq; minutatim confractis trucidari. Post hunc P. Letorius Senator, & Venuleius Triumuir occisi sunt, M. Marij caput Præneste missũ. Quo viso C. Marius vltima desperatione correptus, vbi à Lucretio obsidebatur, ne in manus inimicorum incideret, cum Telesino mutua morte cõcurrit. Cumq; violentius ipse in concurrentem manus adigit, circa suũ vulnus manus percutientis hebetauit. Ita eo interfecto ipse leuiter vulneratus ceruicem seruo suo præbuit. Carinatem Prætorẽ Sylla iugulauit. Inde Præneste profectus oẽs Marianæ militiæ principes, hoc est legatos, Quæstores, Præfectos & Tribunos iussit occidi. Rursus pugnã grauissimam habuit contra Lamponium & Carinatem duces partis Marianæ ad portã collinam. Septuaginta milia hostium in eo prælio contra Syllam stetisse dicuntur. Duodecim milia se Syllæ dediderunt, cęteri in acie, in castris, in fuga insatiabili ira victoris cõsumpti sunt. Cn. Pompeius Carbonem alterũ Consulem fugientem ab Arimino, & ad Cossuram insulam fugere conantẽ cepit, & in Siciliã retractum. Cõpluresq; cum eo socios eius occidit. Sylla cognita Pompeij adolescẽtis industria, annos viginti & vnum nati, tantis exercitibus præfecit eum, vt secundus à Sylla haberetur. Occiso ergo Carbone Siciliam Pompeius recepit, & in Africam transgressus, eruptione facta circa Vticam, decem & octo milia hominum interfecit. Quo

A bello Domitius dux Marianus dum inter primores pugnat, occisus est. Idemque Pompeius Hiarbam Numidiæ regem persecutus fugientem à Bogude Bocchi Maurorum regis filio spoliari omnibus copiis fecit. Quem continuo Bullam reuersum tradito sibi oppido interfecit. Post hæc Silla de Mithridate ingenti gloria triumphauit. Cn. etiam Pompeius quod nulli Romanorum tributum erat, quartum & vicesimum annum agens de Africa triumphauit. Sylla Dictator creatus est, vt dominationis & crudelitatis libido honesti & præcipui nominis reuerentia & armaretur & velaretur, visus est tandem priuatus. Creatis itaque P. Seruilio & Appio Claudio Coss. hoc fine conclusa sunt duo bella funestissima, sociale Italicum, & ciuile Syllanum. Hæc per annos decem tracta sunt. Consumpserunt autem vltra centum quinquaginta milia Romanorum, viros Consulares triginta tres, Prætorios septem, Ædilitios sexaginta, Senatores ducentos, absque innumeris Italiæ totius populis, qui sine consideratione deleti sunt. Post B hæc tamen, Sylla mortuo, Lepidus Marianæ partis assertor aduersus Catulum Syllanum ducem surgens, rediuiuos bellorum cineres suscitauit. Bis tunc acie concertatum est, plurimi Romanorum ipsa iam paucitate miserorum, & adhuc illo furore insanientium cæsi sunt. Albanorum ciuitas, pro eo quod illuc Scipio Lepidi filius confugisset, obsidione oppugnata est, atque excruciata fame, vltima miserabilium reliquiarum deditione seruata est. Brutus in cisalpinam Galliam fugiens, persequente Pompeio apud Regium interfectus est. Ita hoc bellum ciuile non magis clementia Catuli, quam tædio Syllanæ crudelitatis, vt ignis in stipula, eadem celeritate, qua exortum est, euanuit. Hoc tempore Hierosolymis Alexandra vxor Alexandri regnabat, ex cuius ætate Iudæos rerum confusio, & variæ oppressere clades.

Explicit Liber Quintus.

INCIPIT LIBER SEXTVS.

C MArco Æmilio Lepido Q. Catulo Coss. annus ab Vrbe condita DCLXXIII. sonantibus vndique nouis bellorum fragoribus, quorum vnum in Hispania erat, aliud in Pamphylia & Cilicia, tertium in Macedonia, quartum in Dalmatia. Nam Sertorius vir dolo atque audacia potens, cum partium Marianarum fuisset, timens fortunam cæterorum, qui interempti erant, fugiens ex Africa delapsus in Hispanias, bellicosissimas gentes Hispaniæ in arma excitauit. Aduersum hunc vt breuiter definiam, duo duces missi. Q. Cæcilius Metellus, filius eius qui Iugurtham regem vicit: & L. Domitius Prætor. Quorum Domitius ab Hirtuleio Sertorii duce cum exercitu oppressus est, Manlius Procos. è Gallia in Hispaniam cum tribus legionibus, & mille quingentis equitibus transgressus, iniquam cum Hirtuleio pugnam conseruit. A quo castris copiisque nudatus, in oppidum Hilerdam pene solus refugit.

Postea cum impar pugnæ solus Metellus pugnaret, Cn. Pompeius ad Hispaniam missus est. Metellus multis præliis fatigatus, per deuia oberrans, hostem mora fatigabat, D donec Cn. Pompeii castris sociaretur. Ita duobus ducibus aduersis, Sertorius fortuna varia sæpe pugnauit. Pompeius contracto apud Palentiam exercitu Lauronem obtinuit ciuitatem, quam tunc Sertorius superato fugatoque Pompeio captam vi cruentissime depopulatus est. Reliquum agmen Lauronensium quod cædibus superfuerat, miserabili captiuitate in Lusitaniam transduxit. Pompeium autem, hoc est, illum Romanorum ducem à se victum fuisse gloriatus est, quem magna præditum fiducia ad hoc bellum non pro Consule, sed pro Consulibus Roma misisset. Fuisse tunc Pompeii triginta milia peditum, mille equites Galba scribit: Sertorium autem septuaginta milia peditum, octo milia equitum habuisse commemorat. Postea vero Hertuleius cum Metello congressus apud Italicam Beticæ vrbem, viginti milia militum perdidit. E Victusque in Lusitaniam cum paucis refugit. Pompeius Belgidam Celtiberiæ vrbem cepit. Sertorius deinde cum Pompeio congressus, decem milia militum eius interfecit, ex alio cornu vincente Pompeio tantundem ipse perdidit. Multa præterea inter eos prælia gesta sunt. Memmius Quæstor Pmopeii, idemq; vir sororis ei⁹, occisus est. Hirtuleii fratres interfecti. Perpenna qui se Sertorio iunxerat, comminutus est. Postremo ipse Sertorius octauo decimo anno belli inchoati, iisdem quibus & Viriatus suorum dolis interfectus est. Finis huic bello datur per Cn. Pompeium adolescentem, & Q. Metellum Pium, atque omnes prope Hispaniæ ciuitates in deditionem populi Romani redactæ; Romanisque victoriam sine gloria dedit. Quamuis Perpennam postea pars exercitus eius secuta sit, qui à Pompeio victus cum vniuerso exercitu suo interfectus est. Ciuitatibus vero cunctis vltro ac sine mora per deditionem receptis, duæ tantum restiterunt, hoc est Vxamia & Calagurris: quarum Vxamiam Pompeius euertit: Calagurrim F Afranius iugi obsidione confectam, atque ad infamem escam miseranda inopia coactam, id est, vxorum cadauera atque liberorum facientes sibi cibos, vltima cæde incendioque deleuit. Percussores Sertorii præmium ne petendum quidem à Romanis esse duxerunt, quippe qui meminissent antea Viriati percussoribus denegatum. Interea Macedonicum bellum Appius Claudius sortitus, leuia prælia habuit contra varias gentes, quæ Rhodopam prouinciam incolebant, & Macedoniam crudelissime depopulabantur: nam inter cætera dictu audituque horrenda, quæ in captiuos agebant, raptis quum poculo opus esset, humanorum capitum ossibus cruentis, capillatisque adhuc, ac per interiores cauernas male effuso cerebro oblitis vtebantur: quarum cruentissimi atque immanissimi Scordisci erant. Has itaque, vt dixi, Claudius pellere Macedoniæ finibus bello putauit, magnisque se molibus obiecit malorum. Vnde cum animo æger & curis circumseptus, morbo insuper correptus esset, interiit. Missus est ei successor G C. Scribonius Curio post consulatū, qui attentatarum superiore bello gentium vim declinans, in Dardaniam arma conuertit, eamque superauit, & vsque ad Danubium penetrauit, & intra triennium bello finem dedit. Ad Ciliciam & Pamphyliam missus est P. Seruilius ex Consule vir strenuus. Is ergo Ciliciam, & Pamphyliam crudelissime adortus, dum subdere studet, pene deleuit, Ciliciam & vrbes eius obsessas oppressasque cepit. Præterea Olympum montem peruagatus, Phaselidem euertit, Coricum diruit. Tauri quoque montis latera in Ciliciam vergentia peruagatus, Isauros bello fractos in deditionem redegit, atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum per Taurum duxit exercitum, ac limitem itineris fecit. Is reuertens triumphum accepit, & nomen Isaurici meruit. At in Illyricum missus est C. Cosconius pro Consule. Is protrita, subactaque Dalmatia, Salonas vrbem florentissimam post biennium tandem expugnauit & cepit, & composito bello Romam rediit. Iisdem temporibus Cos. M. Æmilius Lepidus Catuli collega ciuile bellum voluit commouere, intra vnam tamen æstatem motus eius oppressus est. Ita vno tempore multi simul triumphi fuerunt: Metelli de Hispania, Pompeii secundus de Hispania, Curionis ex Macedonia, Seruilii ex Isauria. Anno H Vrbis conditæ DCLXXVI. L. Licinio Lucullo, & M. Aurelio Cotta Coss. mortuus est Nicomedes Rex Bithyniæ, & testamento populum Romanum fecit hæredem. Interea Fimbria Marianorum scelerum satelles, homo omnium audacissimus, Flaccum Consulem, cui legatus erat, apud Nicomediam occidit: ac mox arrepto exercitu Mithridatis filium ex Asia ad Nicopolim fugat, stationem Mithridatis inuadit, ipsumque è Pergamo pellit, fugientemque insequutus, apud Bithyniam obsedit. Et profecto cepisset, si L. Lucullus ciuilibus discordiis curam Reipublicæ prætulisset, eumque mari coartare obiecta classe voluisset. Inde Fimbria Illiensibus iratus, à quibus pro Syllanæ partis studio obiectu portarum repulsus videbatur, ipsam vrbem Ilium, antiquam illam Romæ parentem, funditus, cæde incendioque deleuit. Sed eam Sylla continuo reformauit.

Idem Fimbria apud Thyatiram cum suo exercitu, Fimbriæque profugi Mithridati sese adiunxerunt. quorum hortatu Mithridates cum Sertorio per legatos in Hispaniam missos fœdus pepigit. Sertorius ad eum M. Marium firmandi fœderis causa misit, quem rex apud se retentum breui ducem fecit in locum Archelai, qui se iam ad Syllam cum vxore & liberis contulerat. Interea Mithridates rupta pace Bithyniam & Asiam rursus voluit inuadere: Marium & Eumachum duces suos aduersum Lucullum & Cottam Coss. misit cum magno exercitu. Sed ambo Consules aduersus eos non vnam habuere fortunã. Cotta apud Chalcedonem victus ab eis acie, plurimis perditis, etiam intra oppidum coactus est, & obsessus. Mithridates Cizicum obsidendo fossa cinxit, vt Cizico capto totam Asiam inuaderet. Lucullus eum alter Cos. à tergo obsedit, & multis præliis vicit, fameque consumpsit, eumque quod faciebat, pati compulit atque ad ipsos Cizicenos, vt bono animo essent, nuncium misit, vnum ex militibus natandi peritum, qui duobus vtribus suspensus, mediam ipse regulam tenẽs, plantisque subremigans, septem milia passuum transmeauit. Mithridates inopia laborans, classis partem copiarum instructam armis domum abire pręcepit. Quam Lucullus excipiens, vniuersam disperdidit. Nam amplius quam quindecim milia hominum tunc interfecisse narratur. Tũc etiam Fannius, qui se Mithridati iunxerat, & Metraphanes regius Prætor à Mamerco victi, cũ duobus milibus equitum in Mesiam profugerunt, atq; à via digressi in campos, collesque harenosos inciderunt: vbi non solum montes vasti vel saxa, quasi quadam fuligine obfuscata cernuntur, verum etiam ambusto solo squalidi per quinquaginta milia passuum campi sine vllo ignis vel fornacis incendio, & pendulo in profundum cinere putres iacent: tribus etiam locis torridæ voragines ostenduntur, quas Græci Pisas vocant: in quibus diu oberrantes, inopinatis tandem periculis exempti sunt, & clam in regis castra venerunt. Deiotarus rex Gallogræciæ præfectos regis bello trucidauit Interea Mithridates apud Cizicum eadem hora qua obsidebat obsessus, in magnam penuriam, pestilentiamque exercitum suum coartauit. Nam plusquam C C C. M. hominum fame & morbo in eadem obsidione amisisse fertur. Ipse cum paucis arrepta naui, clam fugit è castris Lucullus incruento milite spectator cladis alienæ, nouum genus victoriæ adeptus est. mox Marium adortus vicit, fugauitque. In quo prælio plusquam vndecim milia Marianorum militum interfecta referuntur. Lucullus postea cum eodem Mario nauali prælio congressus, triginta & duas naues regias & complures onerarias aut cepit, aut demersit. Multi ex his quos Sylla proscripserat, ibi interẽpti sunt. Marius postera die de spelunca vbi latebat, extractus, meritas hostilis animi pœnas luit. Eodem vero impetu Lucullus Apamiã vastauit, & sub monte Olympo Prusiada munitissimã ciuitatem captam expugnatamque diruit. Mithridates aduersus Byzantium instructa classe nauigans tempestate correptus, octoginta rostratas naues perdidit. Ipse autem quũ quassata naui iam mergeretur, in myoparonẽ Seleuci piratæ, ipso pirata iuuante transiliuit. Inde Sinopen, ac post Amison cũ magna difficultate peruenit. Eodẽ anno apud Romam Catilina incesti accusatus, quod cum Fabia vestali virgine cõmisisse arguebatur Catuli gratia fultus euasit.

Anno ab Vrbe condita, DCLXXVIII. Macedoniam prouinciam M. Licinius Lucullus accepit, consobrinus eius qui contra Mithridatem bellum gesserat: & in Italia nouum bellum subito commotum est. Gladiatores enim septuaginta & quatuor Capuæ à ludo Cn. Lentuli effracto capite diffugere, qui continuo ducibus Crixo & Tinomao Gallis & Spartaco Thrace Vesuuium montem occupauerunt Vnde erumpentes Clodii Prætoris: qui eos obsidione cinxerat, castra expugnauerunt ipsoque fugato cuncta illius in prædam verterunt. Inde per Consentiam & Metapontum circumducti, ingentia breui agmina collegerunt. Nam Crixo decem milium multitudo. Spartaco autem triplex numer⁹ fuisse fertur Tinomaus n. iam in superiore bello fuerat occisus. Hi itaq; cum cædibus, incendiis, rapinis, stuprisque omnia miscerent, in exequiis captiuæ matronæ, quæ se dolore violati pudoris necauerat, munus gladiatorum ex quadringentis captiuis, scilicet & quod spectandi fuerant spectaturi, vtpote lanistæ gladiorum potius quam militum principes, edidere. Deinde Coss. Gellius & Lentulus aduersus eos cum exercitu missi: quorum Gellius Crixum acertime pugnantem pręlio oppressit. Lẽtulus à Spartaco duce superatus aufugit. Post etiam collatis frustra ambo Coss. copiis, accepta clade fugerunt. Dehinc C. Cassium Proconsulem idem Spartacus bello oppressum interfecit. Itaq; exterrita ciuitate non minore propemodum metu quam sub Hannibale circa portas fremẽte trepidauerat. Senatus M. Licinium Crassum cum legionibus Consulũ, nouoq; supplemento militũ misit. Is mox vt pugnam fugitiuorum iniit, sex milia eorum interfecit, octo vero milia cepit. Inde priusquam ipsum Spartacum ad caput Silari fluminis castra metantem bello aggrederetur, Gallos auxiliatores eius Germanosq; superauit, è quibus triginta milia hominum cũ ipsis ducibus occidit. Nouissime ipsum Spartacum in Apulia, disposita acie congressum, maximasq; cum eo fugitiuorum copias perculit. Nã sexaginta milia eorum cæsa, sex milia capta referuntur, tria milia ciuium Romanorum recepta sunt. Cęteri qui ex hoc bello lapsi oberrabant, per cõplures duces frequenti indagine attriti sunt, & post multas calamitates Italiæ, tertio anno bello huic finis impositus. Anno ab Vrbe cond. DCLXXXI. duo tantũ grauia bella in imp. Romano erant, Mithridaticum & Macedonicũ. Hæc duo Luculli agebant. L. Lucullus & M. L. Lucullus vero Lucullus post pugnã Cizicenã, qui vicerat Mithridatẽ, & naualẽ qua duces eius oppresserat, persecutus est eum, & recepta Paphlagonia & Bithyna etiã regnũ eius inuasit. Sinopen & Amison ciuitates Põti nobilissimas cepit. Sed Sinopẽ Seleucus archipirata, & Leochares Spado, qui præsidii causa præerant, expilatã atq; incensam reliquerunt. Lucullus miserorum hostiũ intestina clade permotus, celeri occursu immissum restinxit incendium. Ita misera ciuitas, versa vice hostium sociorumque, vnde defendenda disperdita, & vnde disperdenda seruata est. Præterea Lucullus transgressus Eufraten & Tigrim secundo prælio apud Cabira ciuitatem Tigranis, quo ingentes copias ex omni regno adduxerat Mithridates, cum Mithridate & Tigrane congressus paruissima suorum manu magnũ hostium numerum occidit. Nam triginta milia hominum in eo bello interfecit. Mithridates vix sexcentis equitibus comitatus aufugit. Castra eius direpta, diademate & thiara ne agnosceretur abiectis. Armenia quoque minor, quam tenuerat, eidem sublata est. Susceptus tamẽ est Mithridates post fugam à Tigrane rege Armeniæ, qui tunc ingenti gloria impetrabat, & Persas sæpe vicerat: Mesopotamiam & Syriam, & Phœnicis partem occupauerat. Ergo Lucullus repetens hostem fugatum, imminente hyeme, etiam regnum Tigranis, qui Armeniis imperabat ingressus est, Tigranocertam ciuitatem Arzianæ nobilissimam regni Armenii cepit. Ipsum regem cum septem milibus quingentis clibanariis, & centum milibus sagittariorum & armatorum venientem, cum decem & octo milibus militum vicit, ita vt magnam partem Armeniorum deleuerit. Inde Nisibin profectus, eam quoque ciuitatem cum regis fratre cepit. Sed hi quos in Ponto Lucullus reliquerat cum exercitus parte, vt regiones victas Romanorum tuerentur, negligenter & auare se agentes, occasionẽ iterum Mithridati in Pontum irrumpendi dederunt. Atque ita bellum renouatum est. Lucullo paranti post captam Nisibin contra Persas expeditionem successor est missus. Eodem tempore Metellus Siciliæ Prætor cum fœdissima illa C. Verris prætura Siciliã afflictã inuenisset maxime Pirganionem archipiratã nefariis cædibus lacerantẽ, qui pulsa classe Romana Syracusanum portum obtinuerat, mox eum nauali pedestriq; prælio cõminutum Sicilia decedere cõpulit. Alter autẽ Lucullus, qui Curioni successerat, Bessis primus Romanorum intulit bellũ, atque eos ingenti prælio in monte Hæmo superauit: oppidũ Vscudamã, quod Besi inhabitabant, eodẽ die quo aggressus est, vicit. Cabulẽ cepit, & vsq; ad Danubiũ penetrauit. Expugnauit etiã gẽtes quæ Rhodopeis mõtibus erãt circũfusę, quas Claudius iã Macedonię finib⁹ pellere putauit. Inde multas supra Põtũ positas ciuitates aggres⁹ est. Illic Apolloniã euertit, Calatin, Partheno-

polim

polim, Thomos, Hiſtrum, Burchaonem cepit,belloq; cõfecto Romam rediit. Ambo Coss. magnifice triumphauerunt Lucullus qui contra Mithridatem pugnauerat,maiore gloria, quum tantorum regnorum victor rediſſet. Confecto bello Macedonico,manente Mithridatico quod recedente Lucullo rex collectis auxiliis reparauerat, bellũ Creticum ortum eſt. Ad id miſſus Cæcilius Metellus, ingentibus prælis intra triennium totam inſulam cepit,legeſque Minois , Romanis legibus permutauit, appellatuſque eſt Creticus,atque ex inſula Crete triumphauit. Quo tempore Lybia quoq; Romano imperio per teſtamentum Appionis, qui rex eius fuerat, acceſſit: in qua inclytæ vrbes erant, Berenice, Ptolemais & Cyrene. Dum hæc aguntur. piratæ per omnia ſparſi maria & iam intercipientes nauiũ commeatus, ſed etiam inſulas prouinciaſque vaſtantes,impunitate ſcelerũ, & cupiditate prædæ vulgo ſeſe aſſociantibus, in immenſum augebantur. Quare id bellum Cn. Pompeio decretum eſt, qui id poſt multam vaſtationem, q̃ terra mariq; diu egerant, intra paucos menſes ingenti felicitate & mira celeritate confecit. Poſtea ſucceſſor Luculli factus, in minore Armenia iuxta montẽ Daſtracum, caſtra Mithridatis obſidione concluſit. Rex cum omnib. copiis, eruptione per noctem facta, inſuper etiam perſequentem bello repellere ſtatuit, ſed Pompeius fugientem perſequi intendit. Itaq; bellum nocte commiſſum eſt, Luna tunc orta à tergo Romanis erat,& milites Mithridatis longitudine vmbrarum proximitatem hoſtium rati cuncta in irritũ tela fudere. Romani velut inermes poſtea aggreſſi, ſine labore vicerunt,caſtraque ceperunt. Namque de exercitu Mithridatis quadraginta milia cæſa vel capta ſunt, Romani mille vulnerati, vix autem quadraginta interfecti, & duo centuriones Mithridates inter tumultus belli fuga lapſus adiutus etiam beneficio ſubluſtris noctis, euaſit. Relictuſque ab omnibus amicis,philoſophis, ſcriptoribus rerum vel carminum, ac medicis, ſolus per deuia equum manu trahens,atque ad omnes nocturnos ſtrepitus trepidans, in quoddam caſtellum diuertit, atque in Armeniam inde perrexit. Põpeius Mithridatem inſequutus, inter duo flumina, quæ ab vno monte diuerſis ſpecubus exoriuntur, hoc eſt, Euphratem & Araxen, vrbem Nicopolim ſenibus , lixis & ægris volentibus cõdidit. Horodis Albanorum regis exercitum præfectoſq; eius ter prælio vicit. Poſtea Horodis epiſtolas & munera pro pace cum Albanis inſtauranda libenter accepit, veniamq; ei & pacem dedit. Artacem regem Hiberiæ prælio fudit, totamq; Hiberiam in deditionẽ accepit. Armeniam minorẽ Deiotaro Galatiæ regi donauit, quia ſocius belli Mithridatici fuit. Attalo & Pylemeni Paphlagoniam reddidit. Ariſtochum Colchis impoſuit. Mox de Ponto promouens Parthiam Ecbatana vrbẽ caput Parthici regni quinquageſimo die perueuit. In Boſphoro Mithridate Cerealia ſacra celebrante, terræmotus adeo grauis repente exortus eſt, vt magna clades ex eo vrbium atque villarum ſequuta narretur. Eodem tempore Caſtor Mithridatis præfectus, qui Phanagoriæ præerat, interfectis amicis regis, arcem occupauit, & quatuor filios Mitharidatis ad præſidia Romana tranſmiſit. Mithridates accenſus ira in ſcelera exarſit. Nam cum plures tunc amicos ſuos, necnon Hypodran filium ſuum interfeciſſet, cum antea iam alio Macharem parricidio trucidaſſet, Pharnaces alter filius eius exemplo, fratrum territus, exercitum ad perſequendum ſe miſſũ ſibi conciliauit, & mox aduerſus patrem duxit. Iuſto iudicio, quia ille aduerſus patrem ſuum de regni iure certauit. Interea Mithridates diu ex altiſſimo muro filium fruſtra precatus, vbi inexorabilẽ vidit, moriturus exclamaſſe fertur: Quoniam Pharnaces inquit mori iubet, vos, ſi eſtis patrii dii, precor, vt quandoque & ipſe hanc vocem à filiis ſuis audiat. Statimq; deſcendens ad vxores pellices ac filias ſuas, venenum omnibus dedit. Quod cum ipſe nouiſſimus hauſiſſet, nec tamen propter remedia, quibus vitalia ſua aduerſus noxios ſuccos ſæpe obſtruxerat, veneno confici poſſet, fruſtraque quæreretur, ſi quo tandem modo infuſa peſtis per venas vegetatione corporis acta diſcurreret, Gallum quendam militem iam fracto muro diſcurrentem inuitauit, eique iugulum præbuit. Hunc exitum vitæ Mithridates habuit, nobiſque ſcientiæ ſuæ fortiſſimum argumentum reliquit, homo omnium, vt fertur, ſtudioſiſſimus: qui duarum, & viginti gentium linguis, quas ſub regno habuit, locutus eſt, ita vt nunquam legationes ſub interpretibus audiret. Periit apud Boſphorum vir ingentis induſtriæ conſiliique: regnauit annis quadraginta: dicunt triginta. Anno ab Vrbe congita DCLXXXIX. M. Tullio Cicerone oratore & C. Antonio Coss. Pompeius occiſi Mithridatis nuncio accepto, Tigrani bellum intulit. Ille autẽ ſtatim ſe ei dedidit, & in caſtra Pompeii ſextodecimo miliario ab Artaxata venit, ac diadema ſuum cum procubiſſet ad genua Pompeii, in manibus ipſius collocauit. Quod ei Põpeius repoſuit, magnificeq; eum habitum, regni tamẽ parte multauit, & grandi pecunia. Adempta eſt ei Syria, Cœlen, Phœnices, Sophene. Sex milia præterea talentorum auri & argenti populo Romano dedit, quia bellum ſine cauſa Romanis cõmouiſſet, Mox Ituræos & Arabas vicit, vrbemq; eorum quam Pettam nominant, cepit: & cum veniſſet in Syriam, Seleuciam vicinam Antiochiæ ciuitatem libertate donauit, quod regem Tigranem non recepiſſet: Antiochenſibus obſides reddidit: aliquantulum agrorum Damaſcenſibus, dedit, quo lucus ibi ſpacioſior fieret, delectatus loci amœnitate, & aquarum abundantia. Inde ad Iudæam tranſgreſſus, quibus Ariſtobulus expulſo fratre Hircano primus ex ſacerdote rex præerat: atq; ad Hieroſolymã vrbem eorum Gabinium cum exercitu mittit. Ipſe cõtinuo ſubſequutus, & à patribus vrbe ſuſceptus, ſed à plebe muro templi expulſus, oppugnationẽ eius intendit. Id nõ ſolum natura loci, verumetiam ingenti muro foſſaq; maxima munitum, cum alias aliis legiones dies noćteſq; ſuccedere iuberet, ſine requie, vix tertio menſe expugnauit: quatuordecim milibus Iudæorum interfectis, cætera multitudo ſe dedidit: muros ciuitatis euerti æquariq; ſolo imperauit, cuius circuit⁹ quatuor milia paſſuum dicitur fuiſſe. Cumque aliquantos principes Iudæorum ſecuri percuſiſſet, Hircano ſacerdotium reſtituit, Ariſtobulum capituum Romã perduxit. Hoc bellum Orientis cum viginti & duobus regibus ſeſe geſſiſſe ipſe Põpeius pro cõcione narrauit.

Interea L. Sergius Catilina, nobiliſſimi generis, ſed ingenii prauiſſimi, ad delendam patriam cõiurauit cum quibuſdam claris quidem, ſed audacibus viris. Cuius coniuratio per eoſdem dies in Vrbe habita ac prodita eſt: in Hetruria vero ciuili bello extincta eſt. ſed à Cicerone Catilina Vrbe expulſus eſt, ſocii eius comprehenſi, & in carcere ſtrangulati ſunt. Ab Antonio altero cõſule Catilina ipſe in bello victus & interfectus eſt. Sed hanc hiſtoriã agente Cicerone, & deſcribente Saluſtio ſatis omnibus notam, nunc à nobis fuiſſe perſtrictam ſat eſt. Motus etiam in Pelignis ortus à Marcellis patre & filio, per L. Betiũ proditus, patefacta Catilinę coniuratione, quaſi ſucciſa radice cõpreſſus eſt: & de vtroque per Bibulum in Pelignis, per Ciceronem in Brutiis vindicatum. Anno ab Vrbe cond. DCXC. D. Iunio Syllano, & L. Muræna Conſulibus, Metellus de Creta triumphauit. Pompeius de bello Piratico, Mithridatico. Nulla vnquam pompa triumphi ſimilis fuit. Ducti ſunt ante currum eius filii Mithridatis, & filius Tigranis, & Ariſtobulus rex Iudæorum. Prælata eſt ingens pecunia, & auri atque argenti infinitum. Hoc tempore nullum per orbem terrarum graue bellum erat.

Anno ab Vrbe condita DCXCIII. C. Iulius Cæſar, qui poſtea imperauit, cum L. Bibulo Cos. eſt factus. Decreta eſt ei Gallia tranſalpina & ciſalpina, & Illyricum cum legionib. denis in quinquennium datis: Galliam comatam poſtea Senatus adiecit. Hanc hiſtoriam Suetonius Tranquillus pleniſſime explicuit, cuius nos competentes portiunculas decerpſimus: Heluetiorum animos fortiſſimos Gallorum omnium gentis, ea vel maxima cauſa quod perpetuo pene cum Germanis bello altercabantur, à quibus Rheno tantũ flumine dirimuntur. Orgetorix quidam princeps gentis, ſpe totas inuadendi Gallias in arma accenderat. Quo cæteri optimates correpto & ad mortem coacto, cohibere tamen animatas ſemel in prædã plebes nequiuerunt. Qui cõiuratione facta, ac die dicta exuſtis vicis & domibus ſuis, ne quod deſiderium & ſpes reuertendi foret, profecti ſunt. Quos cum ad Rhodanum fluuiũ Cæſar obuios habuiſſet, magno difficiliq; bello bis vicit, victos ad deditionem coegit·

A git. Horum fuit, cum primum progressa est omnis multitu-
do, Heluetiorum, Tulingorum, Latobrigum, Rauraco-
rum & Boiorum, vtriusque sexus, ad centum quinquagin-
ta septem milia. Ex his quadraginta & septē milia in bello
cecidere: cæteri in terras proprias remissi sunt. Postea Cæ-
sar contra Ariouistum regem pugnans, excitantē inuehen-
temque secum incredibiles Germanorum copias, quibus
nuper vniuersos Galliarum populos se subegisse iactabat,
apud Sequanos fugere compulit. Cumq; diu exercitus Cę-
saris Germanorū multitudine & virtute perterritus, pugnā
detrectasset, Ariouistus in Germaniā arrepta nauicula Rhe-
num transuectus aufugit. Vxores eius duæ, totidemq; filię
captæ sunt. Fuerunt autem in exercitu Ariouisti, Arudes,
Marcomanni, Triboci, Vangiones, Nemetes, Sebusii &
Sueui: Pugna maxime grauis ex phalange Germanorū fuit, q̄
coacto in vnum agmine, scutisq; supra capita contextis, ad
irrumpendā Romanorum aciē tuti vndiq; præstruxerant.
Sed postq̄ Romanorum aliqui militum agilitate audaciaq;
insignes, supra obductā salire testudinem, scutisque velut
squamis singillatim reuulsis, desuper nudos deprehensorū
B detectorum humeros perfoderūt: territi hostes nouo mor-
tis periculo terribilem dissoluere cōpagem. Exinde in fugā
versi, per quinquaginta milia passuū insatiabiliter cæsi sunt.
Neq; coniici numerus Germanorum potuit, vel quantus
pugnæ affuerit, vel quantus fuerit occisorum. Post hęc Bel-
garum gens, quæ tertia pars Galliarum est, aduersus Cæsarē
exarsit, quorum distributim copia hæc fuit. Bellouaci qui
cæteris numero & virtute præstare viderentur, habuere le-
ctissima sexaginta milia armatorū: Suessiones ex duedecim
oppidis quinquaginta milia: Neruii quorum adeo feritas
prędicabatur, vt nunquam mercatores ad se accedere sine-
rent, vina, cæteraq; venalia deferri, quibus inducta iocun-
ditas torporem virtutis afferret, habuere similiter quinqua-
ginta milia: Atrebates etiam & Ambiani decē milia: Morini
vigintiquinq; milia: Menapii decē milia: Caleti decē milia:
Velocasses & Veromandi decem milia: Atuatici XVII. mi-
lia: Condures & Eburones atq; Cercesi & Pemani, qui vno
nomine Germani vocantur, quadraginta milia. Ita omnes
in simul fuisse referuntur ducenta octuaginta duo milia ar-
C matorum lectissima. His igitur repente è syluis erumpenti-
bus, exercitus Cęsaris perturbatus, atq; in fugam actus, plu-
rimis suorum amissis, tamē hortatu ducis restitit, victoresq;
aggressus, vsque ad internecionē pene deleuit. Igitur Cæsar
magnis in Gallia rebus gestis, cum in Italiam proficisci de-
creuisset, Galbā cum legione duodecima ad Veragros Se-
dunosq; misit. Qui cum hiemandi causa in vico Veragrorū,
cui nomen erat Octodorus, consedisset, mediumq; oppidi,
quod torrente distinguebatur, accolis concessisset, quadā
die eosdem decessisse pariter per noctem, ac proximo inse-
disse colli videt. Quippe illi paucitatem vix mediæ legionis
despectui habentes, vltroneam nullo cessuram negocio vi-
ctoriā arbitrabantur, finitimosq; suos in hanc cædis & præ-
dæ societatē vocauerant. Igitur Galba tam præsentibus &
grauibus periculis circumsepto ac trepido, atq; inter varias
consultationes certi consilii incerto repente Galli descensu
montis effusi, castra imperfecta circundant, raros per vallū
propugnatores saxis telisq; onerant. Cumq; iam castra ir-
rūperentur Pacuuii primipilaris, & Voluseni Tribuni con-
silio, cunctis Romani portis eruperunt, incautosq; subito
D aggressi hostes primum perturbauerunt: deinde in fugam
versos miserabili strage fuderunt: nā amplius quam XXX. M.
Barbarorum tunc cæsa referuntur. Igitur Cæsar cum iā pa-
catas vniuersas Galliarum gentes putaret, ad nouum & ma-
ximum bellum retractus est. Namq; cum P. Crassus adoles-
cens cū legione septima Oceano vicinus apud Andegauos
hyemaret: Veneti cæteriq; confines repente in arma coniu-
rant, legatos Ro. vinciunt, eosq; ita demum se reddituros,
si obsides suos recipiant, Romanis indicant. Socios ad id
bellum Osismios, Lexouios, Nannetes, Ambibaritos, Mo-
rinos, Diablintes & Menapios adsciscunt: auxilia quoque á
Britannia arcessunt. Cæsar per Crassum de rebellione dedi-
tarum gentium certior factus, quamuis intelligeret, quanta
ineundi belli difficultas esset, tamen rem tanti negocii non
negligendam ratus est, ne cæteri excplo huiusmodi auden-
di licentia laxarentur. Itaq; terrestri prælio persecuti hostes
frustra adgressus, quippe cum hostes per interfusa ex Ocea-
no æstuaria atq; inaccessos recessus, tutis terrarum finibus E
munirentur: naues longas ædificari in Ligeri fluuio iubet,
per quē in Oceanum mitterentur. Quę mox vt hostibus vi-
sæ sunt, continuo ducentæ xx. naues eorum paratæ, atq; o-
mni genere armorum instructissimę progressæ portu ex ad-
uerso restiterūt. Bruto circumspicienti imparē longe nauiū
esse conflictum, quia Barbarorum naues solido robore in-
textæ, saxorum modo adactos rostrorum ictus retundebāt,
hoc primum auxilio fuit, quod falces acutissimas non per-
tinaciter contis præfixas, funibus autē subnexas parauerat,
quibus quum opus esset, apprehensos eminus rudētes sub-
ductis hastilibus per funem falcem retrahendo succiderēt.
His celeriter expeditis, disrumpi hostilium antennarum ar-
mamenta præcepit: ita antennis ruentibus, complures ilico
naues velut captas immobiles reddidit. Alii hoc periculo
territi suspensis velis, qua ventus intenderet, fugere conati
sunt. Cessante vento ludibrio fuere Romanis. Itaq; incen-
sis omnibus nauibus, & interfectis qui pugnauerant, Galli
reliqui sese dediderunt. Sed Cæsar maxime ob iniuriam le- F
gatorum, & vt genti ad omnia consilia mobili, terribilis ex-
empli notam inureret, cunctis principibus tormentis in-
terfectis, reliquos sub corona vēdidit. His diebus Titurius
Sabinus legat⁹ Cæsaris, Aulercos, Eburonices, Lexouiosq;,
qui primates suos, cum auctores belli resuscitandi esse nol-
lent, interfecerant, eruptione facta incredibili cęde deleuit.
P. vero Crassus, cum in Aquitaniam peruenisset, bello ex-
ceptus est. Namq; Sociates magno equitatu pedestribusq;
copiis præualidis Romanos adorsi, diu grauiter perturba-
uerunt. Post victi, atque in oppidum Sociatum coacti ob-
sessique, cum se expugnari viderent, armis traditis in dedi-
tionem recepti sunt. Aquitani clade permoti vndique exer-
citum contrahunt, de citeriori quoque Hispania auxilia ac-
cessunt. Duces eos bello præficiunt, qui cum Sertorio mili-
tauerant. Hi omnes dum obsidionem Crasso parant, in ca-
stris suis Crasso obruente deleti sunt. Nam ex Aquitanis &
Cantabris, quorum quinquaginta milia tunc in auxilium
venerant, triginta & octo milia cæsa referuntur. Cęsar Ger-
manos qui Rhenum cum immensis copiis transierant, si-
mul & totas Gallias subiicere sibi parabant, bello adorsus, G
vsq; ad internecionem cecidit, quorum fuisse numerum ad
quadringenta quadraginta milia ferunt. Tunc Cæsar in
Germaniam facto ponte Rhenum transgreditur. Sicam-
bros & Vbios obsidione liberat: Suetuos maximam & fero-
cissimam gentem, quorum esse centum pagos & populos
multi prodidere, totáq; Germaniā aduētu suo terret. Mox
in Galliā rescisso ponte se recepit. Domuit autem annis no-
uem omnem Galliam, quæ inter Alpes, flumenque Rho-
danum Rhenumque & Oceanum est, & circuitu patet ad
bis tricies centena millia passuum. Inde ad Morinos venit,
vnde ad Britanniam proximus & breuissimus transitus est.
Nauibus circiter onerariis atq; actuariis octoginta præpa-
ratis in Britanniam transuehitur, Britannisq; bellum infert,
quibus ante eum ne nomen quidē Romanorum cognitū
erat. Ibi acerba pugna primum fatigat⁹, deinde aduersa tē-
pestate correptus, plurimam classis partem, & non paruum
numerum militum, equitatum vero pene omnem disper-
didit. Regressus in Galliam legiones in hyberna dimisit, ac
DC. naues vtriusq; commodi fieri imperauit. Quibus iterū
in Britanniam primo Vere transuectus, dum ipse in hostem
cum exercitu pergit, naues in ancoris stantes tempestate H
correptæ, vel collisæ inter se, vel harenis illisæ ac dissolutæ
sunt, ex quibus XL. perierunt, cæteræ cum magna difficul-
tate reparatæ sunt. Interea Sceua miles Cæsaris cū quatuor
cōmilitonibus nauicula ante transuectus est ad scopulum
insulæ propinquum, atq; interea recessu Oceani destitutus
est: Complures Britanni in paucos Romanos impetum fa-
ciunt: cæteri tamen, qui perrari comites ipsius fuerant, na-
uigio redeunt. Sceua imperterritus manet, vndiq; telis ob-
rutus: ac primo pilo restitit, postremo gladio rem gerit so-
lus in plures. Cumq; fessus vulneratusque esset, & galeam
ac scutum ictibus perdidisset, cum duabus loricis natauit
ad castra Cæsaris, & poposcit ab imperatore veniam pro
temeritate: quem Cæsar centurionatus honore subuexit.
Igitur Cæsaris equitatus primo congressu à Britannis vict⁹,

ibique

ibique Labienus Tribunus occisus est. Secundo prælio cum magno suorum discrimine victos Britannos in fugam vertit. Inde ad flumen Tamesim est profectus, quem vno tantum loco transmeabilem ferunt. In vltiore ripa fluminis cum Cassobellauno duce immensa hostium multitudo consederat, ripamque fluminis, ac pene totum sub aqua vadum acutissimis sudibus præstruxerant. Quod vbi á Romanis deprehensum ac vitatum est, Barbati legionum impetum non ferentes, syluis se abdidere, vnde crebris eruptionibus Romanos grauiter ac sæpe lacerabant. Interea Trinouantum firmissima ciuitas, cum Androgorio duce, datis quadraginta obsidibus Cæsari se dedidit. Quod exemplum sequutæ vrbes aliæ complures in fœdus Romanorum venerunt, obsidibusq; datis stipendiariæ factæ sunt: iisdemque demonstrantibus Cęsar oppidum Cassobellauni ducis inter duas paludes situm, obtentu syluarum munitum, omnibusque rebus confertissimum, graui tandem pugna cepit. Exin Cæsar à Britannis reuersus in Galliam, postquam legiones in hyberna misit, repentinis bellorum tumultibus vndique circunuentus & conflictatus est. Nãque Ambiorix cum Eburonatibus & Atuaticis conspirans animatus Treberorum consilio Titurium Sabinum & Arunculeium Cottam legatos apud Eburonas cũ tota funditus legione insidiis circunuẽtos interfecit. Ambiorix hac victoria elatus Atuaticos, & Neruios, plurimosque alios raptim in arma contrahit, atq; ad Ciceronem legatũ, qui similiter tunc legioni præerat, in hybernis contendit. Multitudo ex hoc hostium colligi potuit: quia cum obsidione castrorum vallum circundandum esse à captiuis Romanis docerentur, & instrumenta ruralia non haberent, gladiis concidendo terram, & sagulis, exportando, vix tribus horis vallum X. pedum, & fossam XV. pedum per milia passuum XV. in circuitu perfecerunt. Præterea centum viginti turres miræ altitudinis extruxerant. Et cum iam septẽ dies noctesque succidui hostium cunei pugnarent, ac ventus subito exortus esset plurimus, testas feruentes intorsere fundis flammataque focis tela, ac mox concepto igne rutilantia intra castra iecerunt. Quo facto, per culmea culmina raptim ventus insistens sparsum animauit incendium. Sed nec sic quidem Romani, cum vndiq; obruerentur vulneribus, laboribus, ieiuniis, vigiliis, incendiisque cessérunt. Tandem Cæsari nunciatum est vnam legionem deletam esse, alteram iam pene confectam. Aduentante cum duabus legionibus Cæsare, deserunt hostes obsidionem, atque in eum cuncti raptis copiis ruunt, Cæsar paruissimis se castris consulto condidit, equitibusque præmissis, vt fugam fingerent imperauit, vt ad transitum vallis, quę media erat, sibique periculosa videbatur, hostes contemptu sui inuitaret. Quibus aduentantibus, insuper obstrui portas præcepit. Quo viso Galli, quasi iam vicissent, ad obducendum extrinsecus vallum conuersi sunt. Cæsar totis repente portis paratum effudit exercitum acriterque cum eis dimicans, tandem vidit vnum ex militibus suis segnius præliantem, scutumque eius rapuit, & in aduersos ruit. Quo facto erubuit exercitus, versosq; in fugam Gallos, vastissima cęde confecit. Nam sexaginta milia tunc fuisse referuntur è quibus pauci per paludes inuias euaserunt. Induciomarus Treuerorum princeps, magnas armatorum copias habens, postquã de consensu totius Galliæ certior redditus, Labieni castra, legionemque cui præerat, quod facile factu arbitrabatur, delere statuit, ac deinde Eburonibus Neruiisque coniunctus, ad opprimendum Cæsarem pergere. Labienus quibus potest artibus, timorem simulat, atque ita Induciomarum negligentiorem cum insultantib. copiis pro vallo oberrantem repẽtina eruptione prostrauit. Hac victoria Labieni reliqui Gallorum conatus repressi sunt, & Cæsar paulo quietior reliqua parte hyemis fuit. Sed intelligens sibi maiora belli superesse negocia, maxime quia plurima exercitus parte amissa aliisque grauiter sauciatis, ne ad sustinẽdum quidem sibi idoneus, non dicam ad comprimendum Gallorum impetũ videretur, à Cn. Pompeio. Procos. conscribi legiones, sibique mitti in auxilium fecit. Itaque ante hyemem exactam, tres ad eum legiones in castra venerunt. igitur Cæsar priusquã in vnum hostium copiæ coirent, ineunte verno aggredi trepidos & opprimere sparsos in suis finibus parat. Primum itaque Neruiorum fines diripit, prædam vero, quæ copiosissima erat exercitui permittit. Deinde Menapios, qui sibi propter immensas paludes, atq; impeditissimas syluas munitissimi videbantur, tribus agminibus inuadit, nimiaque cæde vulgo agitata residuos supplices in deditionem accepit. Labienus sequenti prælio omnes Treuerorum copias interfecit, arte in bellum prouocatas, priusquã Germanis aduentantibus iungerentur, & continuo ipsam ciuitatẽ cepit. Cæsar vlcisci mortem Sabini & Cottæ legatorũ volens in Ambiorigem & Eburones deletę legionis autores, postquã in Arduennam syluam refugisse comperit, quæ sylua totius Galliæ maxima est, atque à ripis Rheni finibusq; Treuirorũ ad Neruios vsque pertingit, & in longitudinẽ plusquam quinquaginta milibus passuũ patet, permetiens rem suis maximi periculi fore, si per obstructas spatiosas syluas ignoti diuiderentur, hostemq; loci notissimum quærerent, omnẽ Galliam per nuncios inuitat, vt quisq; secundũ placitum suum reconditas in Arduẽna sylua prædas quærant diripiantque. Quo facto Gallis vtrinque morientibus maximas Romanorum iniurias sine cuiusquam Romani discrimine vindicauit. Ita hoc tutissimo vincendi genere securus in Italiam rediit. Igitur Cæsare in Italiam reuerso, rursus Gallia in arma coniurat, multique simul populi coeunt. Dux his Vercingetorix fuit, cuius consilio statim omnes Galli ciuitates suas vltro incenderunt, prima à suis incensa Biturico. Inde ad Cæsarem qui magnis itineribus per Narbonensem prouinciam clamad exercitum recurrerat, impetum faciunt. Cæsar nunc oppidum nomine Cenapium obsidione concluserat: quod diu oppugnatum tandem post multas Romanorũ clades pluuio die magna cum hostilium machinarum amenta neruique languerent, applicitis turribus captũ atq; deletum est. Quadraginta milia hominum ibi fuisse referuntur: è quib. vix LXXX. homines per fugã lapsi ad castra proxima Gallorum venerunt, Præterea Aruerni cæteriq; confines, sollicitatis etiam ad se Eduis, multis aduersum Cæsarem præliis bellauerũt. Qui cum se pugnando fatigati in quoddam oppidũ recepissent, milites prædæ inhiantes ad expugnationem oppidi animum intendunt, frustra Cæsare de loci iniquitate causante. Itaque ibi Cæsar erumpentibus desuper hostibus pressus, multa exercitus sui parte perdita victus aufugit. Dum hæc ad Halestam geruntur, Vercingẽtorix, quem omnes consensu pari regem præoptauerant, suadet vti ex tota Gallia, omnes qui arma ferre possent, huic bello præsto sint: hoc enim esse vnum bellum, quo aut perpetua libertas, aut æterna seruitus, aut mors omnium consequatur. Itaque absque eo numero, quem infinitum ante contraxerat, equitum circiter octo milia peditum ducenta quinquaginta milia contracta sunt. Dehinc duo colles sibi inuicem obuersos Romani Gallique ceperũt. Vnde multis sæpe eruptionibus & variis prouentibus præliantes, tandem Romani præcipua Germanorum equitum, quos sibi iamdudum amicos, nunc in auxilio asciuerant, virtute vicerunt. Vercingentorix alia die congregatis omnibus qui fuga euaserant, dixit se auctorẽ bona fide defendẽdæ libertatis, atq; irrumpendi fœderis fuisse. Et nunc siue Romanis sese ad mortem omnes offerant, siue se solum pro omnibus dandum paratum animo fore. Itaque Galli voluntatẽ quam pudore aliquandiu texerant, quasi ex consilio regis assumerent, ilico sibi veniam precantes, eum solum velut auctorem magni sceleris dediderunt. Bellouaci omnibus Gallorũ gentibus ipsorum opinione fortiores habebantur. Hi Chorreo duce bellum instaurant, sibiq; in hanc suscepti belli societatem Ambianos, Aulercos, Caletos, Bellocases, Atrebatasq; coniungunt, & locum quendam cinctum atq; impeditũ vndiq; paludibus capiunt. Commissoque prælio, magnam Rhemorum manum, quę auxilio Romanis erat trucidant. Deinde cum oportunum ipsum locũ insidiis prouisum occupauissent, atq; hoc cõperto Romani ad insidiarum locum instructi, ordinatique venissent, commisso prælio Romani, Gallos fugientes iisdẽ locorũ munitionibus, quibus clausi fuerant, incluserunt, cũctosq; ad internecionem ceciderũt. Ibi Choreus vel fugam, vel deditionem detrectãs, Romanos vt viuus caperetur instantes occidendo vt occideretur coegit. Igitur cum pacatam Galliã

A vniuerſam. Cæſar, neq; auſura fore ad aliquos aſpirare mo-
tus arbitraretur, legiones in hyberna dimiſit. Ipſe Autem
Ambiorigis fines, qui tot bella excirauerat, hominum hor-
renda ſtrage vaſtauit. At vero C. Canini⁹ legatus bellum a-
pud Pictonas inuenit, vbi magna hoſtiũ multitudo impedi-
tam itinere legionem circundedit, atq; ad extremũ diſcrimẽ
adduxit. Porro aũt Fabius legatus acceptis Caninii literis, in
Pictonas proficiſcitur, ibiq; à captiuis de opportunitate lo-
corũ certior factus inopinantes hoſtes opprimit, magniſq;
ſtragibus factis, plurimas prædas agit. Deinde quũ Caninio
ſignum aduentus ſui dediſſet, Caninius totis caſtris ſubito
inſiluit, ſeſeq; iniecit hoſti. Ita Fabio ex vna parte & Caninio
ex altera inſiſtente maximo & diuturno bello innumeræ
Gallorũ copię trucidatæ ſunt. Inde Fabius in Carnutes pro-
fectus eſt. Sciebat n. Deonacum ducẽ antiquiſſim um totius
rebellionis incẽtorem ab hoc bello elapſum, ſi Aremoricis
gẽtibus adiunct⁹ eſſet, maximos iterũ tumultus eſſe in Gal-
lia moturum. Sed eos adhuc ipſa nouitate trepidantes mira
virtute & celeritate perdomuit. Interea Draptes vnaq; Lite-
rius, cum adeſſe Caninium & legiones in finibus ſuis vide-
B rent, vndiq; collectis copiis oppidum Lugdunum occupãt.
Hoc oppidum in editiſſima montis arce pendebat, duabus
partibus per abrupta latera non paruo flumine cingebatur:
medio deinde deſcenſu largiſſimo fonte ſecurũ, plurimaq;
introrſum copia frumenti tutum, irritos procul diſcurſus
hoſtiũ deſpiciebat. Caninius, quod ſolum Romana proui-
ſione potuit, ambos duces cum parte copiarum plurima in
cãpum euocatos, maximo prælio ſuperauit. Nam vno è du-
cibus interfecto, alter cum pauciſſimis fugit, nullus in op-
pidum rediit. Sed ad id oppugnãdum Cęſare opus fuit. Itaq;
certior per nuncios factus Cæſar occurrit, circunſpectiſq;
omnib⁹ videt, ſi expugnare vi moliatur, ludo & ſpectaculo
hoſtium delendum eſſe exercitum ſuum: vnum ſolum eſſe
præſidii, ſi quoquomodo hoſtes aqua arceantur. Sed & hoc
quoq;, niſi Cęſar, non potuiſſet. Siquidem fons, quo ad po-
tum vtebantur, medio deuexi mõtis latere fundebatur. Cę-
ſar ad proximũ fontis admoueri vineas, turrimq; extrui iu-
bet. Fit magnus illico concurſus ex oppido, quibus ſine pe-
riculo præliantibus, Romani quamuis pertinaciter obſiſte-
rẽt, crebriuſq; ſuccederent, tñ cõplures trucidantur. Igitur
extruitur agger, & turris pedum LX. cuius vertex adæquare
ad fontis locum poſſit, vt vel ex æquo tela coniici queant,
C vel præcipitata deſuper ſaxorum volumina non timeri. Op-
pidani aũt, vbi exanimari ſiti non ſolum pecora, verumetiã
infirmiores hominum ętates vidẽt, cupas pice, ſæuo & ſcin-
dulis repletas, ac deinde immiſſo igne in prona pręcipitant,
eaſque ipſi toto oppido fuſi ſubſequuntur. Ardentibus ma-
chinis cum graue prælium ſuis Cæſar ac periculoſum vide-
ret, cohortes in circuitu oppidi ire velociter per occultum
imperat, atque vndique ſub to vaſtum clamorem attollere.
Quo facto conſternati oppidani, dum recurrere ad muniẽ-
dum oppidum volunt, ab oppugnatione turris, vel demo-
litione aggeris receſſerunt. Illi tamen qui ad incidẽdas fon-
tis venas ſub obtentu aggeris, tuti cuniculos perfodiebant,
repertos in abſtruſo aquarnm meatus, per multa diuidẽdo
tenuari in ſemetipſis, conſumiq; fecerunt. Oppidani fonte
ſiccato vltima deſperatione correpti deditionẽ ſui faciunt.
Cæſar autem omnibus qui arma tulerant, manus ſuſtulit, &
vitam reliquit, quo teſtatior eſſet etiam poſteris pœna im-
proborum. Multum n. ad coercendam audaciam valet pro-
poſitum punitionis exempluum, quum ipſa miſeri præſens
forma viuentis, & ad recordationem admonet conſcios, &
ad ſciſcitationem cogit ignaros. Exhauſtis itaque atq; edo-
mitis Galliis ſecurus Cæſar cum legionibus in Italiã rediit,
nullos poſt ſe Gallorum motus pertimeſcens certo ſe ſciẽs,
minime aliquos, qui vel moueri audeant, vel ſi moueantur,
timendi ſint, reliquiſſe. Anno ab Vrbe condita DCXCVII.
M. Licinius Craſſus collega Cn. Pompeii magni in conſu-
latu ſecundo prouinciã ſortitus in Parthos, homo inexple-
bilis cupiditatis, audita in Hieroſolymis templi opulentia
quam Pompeius intactam reliquit, in Palæſtinam diuertit,
Hieroſolymã adiit, tẽplum peruadit, opes diripit. Inde per
Meſopotamiã tendens in Parthiã, quacunq; iter habuit ſo-
ciis ciuitatib⁹ auxilia indixit, precia exegit. Mox vt Euphra-
tem tranſiit, illico Baieſen ab Herode rege Parthorum ad ſe

miſſum obuiũ habuit: à quo vehemẽter increpat⁹ eſt, quur E
cõtra fœdus Luculli & Pompeii auaritia inductus Euphratẽ
tranſierit. Quãobrẽ ſine mora futurum, vt pro auro Parthico
Serico ferro oneraretur. Inde cum prope Carras contra o-
mina & auſpicia ventum eſſet, Parthi ſubito ingruẽtes cum
Surena & Sylace pfectis, ſagittis oppreſſere Romanos. Ce-
cidere ibi plurimi ſenatores, aliquot ẽt conſulares & ptorii
viri. Craſſus quoq; filius Craſſi lectiſſim⁹ iuuenis in acie oc-
ciſus eſt. Præterea quatuor cohortes cum Vargunteio lega-
to mediis deprehẽſæ cãpis & interfectæ ſunt. Surenas rapto
equitatu Craſſum pſequi intẽdit, eumq; circunuentum, ac
fruſtra colloquium ei⁹ petentẽ cepit, & in caſtra pduxit, ac
poſtremum auro in os ei⁹ infuſo interfecit. Pauci noctis be-
neficio liberati, Carras cõfugere. Cognita clade Romano-
rum multæ Oriẽtis puinciæ, à ſocietate vel fide populi Ro-
mani defeciſſent, niſi Caſſius Quæſtor collectis ex fuga mi-
litib⁹ paucis, intumeſcentẽ Syriam egregia animi virtute ac
moderatione preſſiſſet: qui & Antiochũ copiaſq; ei⁹ ingẽtes
plio vicit, & interfecit Parthos quoq; ab Herode in Syriam
miſſos, iãq; ingreſſus Antiochiã bello expulit, ducẽq; eorum
Hoſagen interfecit. Igit Romani ſtatus agitur ſemp alterna F
mutatio, & velut forma Oceani maris, quę omni die diſpar,
nũc ſucciduis per ſeptem dies tollitur incrementis, nũc in-
ſequentib. totidẽ dieb. naturali damno & defectu interiore
ſubducitur. Anno ab Vrbe condita DCC. incertũ vnde cõ-
cretus, plurimam vrbis partẽ ignis inuaſit. Neq; vnquã antea
tanto incẽdio correptã atq; vaſtatã ciuitatẽ ferũt. Nam qua-
tuordecim vicos cum vico iugario conſumptos fuiſſe me-
moriæ pditum eſt. Hinc iam bellum ciuile committitur, quod
magnis iã dudum diſſenſionibus ac molitionib. parabatur.
Nam Cæſar rediens victor ex Gallia, decerni ſibi abſenti al-
terũ conſulatum popoſcit. Contradictũ eſt à Marcello con-
ſule, à Bibulo, à Catone, annitente Põpeio. Deinde decretũ
eſt à Senatu, vt in Vrbem Cæſar non niſi dimiſſo exercitu
veniret: & ex Marcelli Coſ. autoritate ad legiones, quę apud
Luceriam erant, Cn. Pompeius cum imperio miſſus eſt.
Cæſar Rauennam ſeſe contulit. M. Antonius, & P. Caſſius
Tribuni pl. pro Cæſare intercedentes, interdicente Lentu-
lo Coſ. curia, foroque prohibiti ad Cæſarem profecti ſunt,
Curione ſimul Celioque comitantibus. Cæſar Rubicone
flumine tranſmeato, mox vt Ariminum venit, quinque co-
hortes, quas tunc ſolas habebat, cum quibus, vt ait Liuius,
orbem terrarum adortus eſt: quid facto opus eſſet edocuit: G
deplorans iniurias ſuas, cauſam belli ciuilis pro reſtituendis
in patriam Tribunis eſſe teſtatus eſt. Inde per Antonium
ſeptem cohortes, quæ apud Sulmonem morabantur, à Lu-
cretio recepit. Tres legiones, quæ cũ Domitio apud Corfi-
nium morabantur, ad ſuas partes tranſduxit. Conſules cum
Cn. Pompeio, Senatuſque omnis, atque vniuerſa nobilitas
ex vrbe fugit, atque in Græciam tranſiit. Apud Dyrachium
Epirumque, Macedoniam & Achaiam, Cn Pompeio duce
Senatus contra Cæſarem bellum parauit.

Cæſar vacuam vrbem ingreſſus Dictatorẽ ſe fecit, nega-
tamq; ſibi ex ærario pecuniam fractis forib⁹ inuaſit. protu-
litq; ex eo auri pondo quatuor millia centũ triginta & quin-
que: argenti põdo prope nõgenta milia. Inde digreſſus Ari-
minum ad legiones, mox alpes tranſuectus, Maſſiliã venit:
ob quam oppugnandam, cum receptus non eſſet, Trebo-
nium cum trib. legionibus reliquit. Quo bello miles duo-
decimæ legionis aduerſus eos nauali certamine pro Cæſare
dimicans, hoſtilem nauem dextera apprehendit. Qua am-
putata, læuam iniecit, neque ante dimiſit, quã mergeretur.
Cæſar deinde ad Hiſpanias contendit, quas L. Afranius, & H
M. Petreius, & M. Varro, Pompeiani duces cum legionib⁹
obtinebant, ibi multis præliis Petreium Afraniumq; ſupe-
ratos, cõpoſita pactione dimiſit. In vlteriore Hiſpania duas
legiones à M. Varrone ſuſcepit. Similiter & duces eius, hoc
eſt Curio Catonem Sicilia expulit, Valerius Cottam Sardi-
nia, Tuberonem ab Africa Varus eiecit. Cæſar rediẽs Maſ-
ſiliam obſidione domitam, vita tantum & libertate conceſ-
ſa, cæteris rebus abraſit At vero Dolobella partium Cæſaris
in Illyrico per Octauium & Libonẽ victus, copiiſq; exutus,
ad Antonium fugit. Baſillus & Saluſtius, ducentes ſingulas
legiones, quib. præerant, ſimiliter & Antonius, Hortenſius
quoq; ab infimo mari cũ claſſe cõcurrẽs, omnes pariter ad-

uerſus

A uersus Octauium & Libonem profecti & victi sunt. Anto-
nius cum se Octauio cum quindecim cohortibus dedisset,
omnes ad Pompeiū à Libone deducti sunt. Curio ex Sici-
lia in Africam cum exercitu transgressus est: quem Iuba rex
continuo exceptum cum omnibus copiis trucidauit. O-
ctauius Salonas oppugnare conatus, omnes copias quas
duxit, amisit. Cælius à Cæsare desciuit, ac se Miloni exuli
iunxit. Cumque ambo seruorum manu Capuam oppugna-
re molirentur, occisi sunt. Bibulus apud Corciram pudore
victus, quod custodiæ eius, quam pelago & oppido præté-
debat, hostis illuserat, inedia se se vigiliisq; confecit. Appius
Claudius Censorinus qui iussu Pompeii Græciam tueba-
tur, iam abolitā Pythici oraculi fidem voluit experiri. Quip-
pe ab eo adacta vates descendere in specum, respondisse
fertur de bello consulenti: Nihil ad te hoc Romane bellū
pertinet: Euboea Cœla obtinebis. Cœla autem vocant, Eu-
boicum sinū. Ita Appius perplexa sorte incertus discessit.
Interea apud Dyrachium multi Orientis regis ad Cn. Pom-
B peium cū auxiliis venerunt. Quo cum Cæsar venisset, Cn.
Pompeium obsidione frustra cinxit, ipse terram quinde-
cim milium passuum fossa præstruens, cū illi paterent ma-
ria. Pompeius castellū quoddam propinquum mari, quod
Marcellinus tuebatur, euertit: præsidiaq; Cæsaris; quæ ibi-
dem morabantur, occidit. Cæsar Torquatum legionemq;
vnam vt expugnaret aggressus est. Hoc periculo sociorum
Pompeius cognito omnes copias eo traxit, & signa eo mo-
uente, fulmina aduersa occurrerunt. Apes quoq; obsedere
vexilla. Quo viso subitus mœror confudit exercitum, fuge-
runt hostiæ in templis, conuersa simulachra, alia fleuerunt,
alia sudarunt. Tantus vero in aere armorum strepitus fuit,
vt Antiochiæ quasi aduentum hostium in muros concur-
rerent. Interea Cæsar omissa obsidione ad Pompeiū se con-
uertit. Torquatus autem euestigio prorumpens, auersum
insequutus est. Ita Cæsaris milites ancipiti periculo territi,
ipso Cæsare frustra obsistente fugerunt. Euasit tamen Cæ-
sar, quia nocte interueniente Pōpeius sequi noluit. Dixitq;
C Cæsar, nec Pompeium scire vincere, & illa tantum die se
potuisse superari. Cæsaque sunt in eo prælio quatuor milia
militum Cæsaris, centuriones viginti duo, equites Romani
complures. Cæsus est & in eo prælio Sceua Cæsaris miles
fortissimus. Quem cum milites Pompeii vt se traderet hor-
tarentur, respondisse fertur, se esse fessum. Accurrit vnus,
velut accepturus arma. Percutitur, plures simul sternuntur.
Ipse autem vulnera accepit capite, humero, fœmore, ocu-
lumque amisit. Scutum eius satis constitit, centum viginti
ictibus petitum fuisse. Deinde Cæsar tacito agmine per E-
pirum in Thessaliam perrexit. Pompeius cum maximis co-
piis est sequutus: bellumq; commissum est. Itaq; instruitur
vtrinq; acies Pompeius octoginta & octo cohortes triplici
ordine locauit: fuere autem peditum plusquam quadragin-
ta milia: equites in sinistro cornu sexcenti, in dextro quin-
genti: præterea reges multi: Senatores: equitesq; Romani
plurimi, absq; leuium armaturarum magna copia. Cæsar si-
militer octoginta cohortes triplici ordine disposuit. cui
fuere minus quam quadraginta milia peditū, equites mil-
le. Videre ibi & gemere erat, contractas Romanorum vires
D in campis Pharsalicis ad occisionem mutuo cōstitisse, quas
si concordia rexisset, nulli populi, nulli reges ferre potuis-
sent, Prima congressione equitatus Pompeii pulsus sinistra
latera nudauit. Deinde cum diu vtrinque dubia sorte cęde-
rentur, atq; ex alia parte Pompeius diceret: Parce ciuibus,
nec tamen faceret: ex alia vero Cæsar hoc faceret, quod vr-
geret dicens: Miles faciem feri: tandem vniuersus Pompeii
fugit exercitus, castraque eius direpta sunt. Cæsa sunt in eo
prælio Pompeianorum militū quindecim milia, centurio-
nes triginta tres. Hic exitus pugnæ ad Palæopharsalum fuit,
Pompeius fugiens in ostio Penei amnis onerariam nauim
nactus in Asiam transiit. Inde per Cyprum fugatus Alexan-
driam petiit, vt à rege Ægypti, cui tutor à Senatu datus fue-
rat propter iuuenilē eius ætatē, acciperet auxilia: qui fortu-
nā magis quam amicitiam secutus, occidit Pompeium, atq;
caput eius & anulū Cęsari misit. Quo conspecto Cęsar etiā
lachrymas fudisse dicitur, tanti viri intuens caput, & generi
quondā sui, & inundatum odoribus cremari imperauit. Pō-
peii vxor filiiq; eius fugerunt, cæteraq; Pompeiana classis
direpta est, omnibus qui in ea erāt, crudelissime trucidatis: E
ibiq; & Pompeius Bithynicus occisus est. Lentulus vero vir
consularis apud Pelusium interfectus est. Cęsar compositis
apud Thessaliam rebus Alexandriam venit. Cumque se in
regiam recepisset, eludebatur à tutoribus, quo minus pecu-
niam acciperet, tépla sua astu spoliantibus, vt & regios the-
sauros vacuos esse ostenderent, & in inuidiam Cæsaris po-
pulum concitarent. Præterea Achillas dux regius imbutus
semel Pompeii sanguine, Cæsaris quoq; necem meditaba-
tur. Nā iussus exercitum dimittere, cui pręerat, viginti milia
armatorum, non modo spreuit imperium, verumetiā aciē
direxit In ipso prælio regia classis ad terram subducta iube-
tur incendi. Ea flamma cum partem quoq; vrbis inuasisset,
quadraginta milia librorum proximis forte ędibus condita
exussit: singulare profecto monimentum studii curæq; ma-
iorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera con-
gesserant. Vnde quamlibet hodieq; in templis existant, quę
& nos vidimus armaria librorum: quibus direptis exinanita
ea à nostris hominibus nostris tēporibus memorent, quod
quidē verū est: tamen honestius creditur, alios libros fuisse
quæsitos qui pristinas studiorū curas ęmularentur, quā aliā F
vllā tunc fuisse bibliothecā, quæ extra quadringenta milia
librorum fuisse, ac per hoc euasisse credatur. Postea Cæsar
insulam vbi Pharus est cepit. Eo Achillas cū Gabininis mi-
litibus venit, ingens pugna cōmissa est. Magna ibi Cæsaria-
norum militū multitudo cecidit: omnes etiā interfectores
Pōpeii interfecti sunt. Cæsar quoq; vi insistētiū hostiū pres-
sus scaphā ascendit, qua mox pōdere subsequentiū grauata
ac mersa, per ducētos passus ad nauē vna manu eleuata, qua
chartas tenebat, natando peruenit. Mox nauali certamine
pulsat⁹, magna felicitate clasē regiā aut depressit, aut cepit.
Alexandrinis petētibus reddidit regē, monuitq; vt amicitiā
Romanam quam arma experiri studeret. Qui tamen illico
vt liber fuit, bellum Cęsari intulit: sed continuo cū toto ex-
ercitu suo & ipse deletus est. Nam & XX. milia hominum
in eo bello cęsa referuntur, duodecim milia cum septuagin-
ta longis nauibus dedita, quingenti ex victoribus cecidisse
dicuntur. Rex ipse adolescens scapha exceptus vt fugeret,
multis insilientibus mersus necatusque est. Corpus eius ad
littus deuolutum, indicio loricæ aureæ cognitum fuit. Qua
Cæsar præmissa Alexandriam, Alexandrinos omnes ad de- G
ditionem desperationemq; compulit, regnumq; AEgypti
Cleopatræ dedit Prolomæi sorori, cum qua stupri consue-
tudinē habuerat. Quæ postea regio comitatu vrbē ingressa
est. Inde Syriam peruagatus, Pharnacē Mithridatis Magni
filium, qui Pompeio auxilio apud Thessaliam fuerat, rebel-
lantē in Ponto, & multas populi Romani prouincias occu-
pantē vicit acie, ac postea in mortē coegit. Inde Romam re-
gressus, tertio se Dictatorem & Consulem fecit, cum M. Æ-
milio Lepido, qui & magister equitum Dictatoris causa an-
te annum fuerat. Inde in Africam profectus est, vbi infinita
nobilitas Romanorū cum Iuba Mauritanię rege apud Tap-
sum bellū reparauerant. Duces autē Romani erant, P. Cor-
nelius Scipio, ex genere antiquissimo Scipionis Africani:
hic etiam socer Magni Pompeii fuerat: M. Petreius, Varro,
M. Portius Cato, L. Cornelius Faustus Syllæ Dictatoris fi-
lius. Cōtra hos commisso bello post multas dimicationes,
maxima hominū multitudo cęsa, victor fuit Cæsar: castra v-
trorumq; direpta sunt, sexaginta elephanti capti. Cato a- H
pud Vticam sese occidit: Iuba percussori iugulum præbuit,
precio dato: Petreius eodē gladio se perfodit: Scipio in na-
ui, qua ad Hispanias fugere contendens vento coactus in
Africam redierat, semetipsum iugulauit: in eadem naui T.
Torquatus occisus est. Faustū Syllę quondam Dictatoris fi-
liū, Pompeii generum, nepotes, filiamq; Pompeiā, & Afra-
nium, & Petreium filium Cæsar præcepit occidi. Post annū
inde Cæsar Romā cū quatuor triumphis ingressus. Quarto
Dictator & Cos. creat⁹, disposito reparatoq; Reip. statu cō-
tinuo in Hispaniā contra Pompeios Pompeii filios profe-
ctus, septimo decimo quam egressus ab Vrbe fuerat die Sa-
gunthū peruenit: statimq; aduersus Pompeios duos & La-
bienū atq; Acciū Varū multa bella varia sorte gessit. Vltimū
bellum apud Mundam flumen gestum est, vbi tantis viri-
bus dimicatum est, tantaq; cædes acta, vt Cęsar quoque ve-
teranis etiā suis cedere non erubescentibus, cū cogi cædiq;

aciem ſuam cerneret, ſe voluerit occidere, ne poſt tantam rei militaris gloriam in poteſtatem adoleſcentium natus annos ſex & quinquaginta veniret. Denique reparatis ſuis, tum verſus ſubito in fugam Pompeianorum fugit exercitus. Equidem eo die hoc bellum geſtum eſt, quo Pompeius pater ab Vrbe bellum geſturus aufugerat. Quatuorque annis hoc bellum ciuile toto orbe indeſinenter intonuit. T. Labienus, & Accius Varus, in acie occiſi ſunt. Sextus Pompeius cum centum equitib. aufugit. Cn. Pompeius frater eius contracta celeriter non parua Luſitanorum manu, cum Cæſonio congreſſus & victus, fugienſque interfectus eſt. Munda ciuitas cum immenſa hominum cæde Cæſare oppugnante vix capta eſt. Inde Cæſar bellis ciuilibus toto orbe compoſitis Romam rediit, agere inſolentius cœpit, cõtra conſuetudinem Romanę libertatis. Cum ergo honores ex ſua voluntate præſtaret, qui à populo antea referebantur: nec Senatui ad ſe venienti aſſurgeret, aliaque regia ac pene tyrannica faceret, coniuratum eſt in eum à ducentis ſexaginta vel amplius ſenatoribus equitibuſque Romanis. Præcipui fuerunt inter coniuratos duo Bruti, ex eo genere Bruti, qui primus Romæ Cos. fuerat, & reges expulerat, & C. Caſſius & Seruiliꝰ Caſca. Ergo Cæſar quũ inter cæteros Senatus quadam die veniſſet ad Curiam, viginti & tribus cultris ſenatoriis confectus, vulneribuſq; cõfoſſus interiit. Quo facto Senatores ſtrictis pugionibus in Capitolium ſeceſſerunt. Diu deliberatum eſt, vtrum Capitoliũ cũ auctoribus cædis oporteret incendi. Corpus eius raptum, populus dolore ſtimulatus in foro fragmentis tribunaliũ ac ſubſelliorum cremauit. Eadem igitur nocte Calphurnia vxor videlicet eius, vidit in ſomnis eum foſſum vulneribus in ſinu ſuo iacere, orauit Cæſarem ne eo mane abiret in Senatũ. Sed ille auſpiciorum ſæpe negligens, contempſit ſomnium ſed exitu probauit. Igitur ante paucos dies, quam Cęſar occideretur, in Curia boue ex more mactato, cor in extis non eſt repertum. Quod cum Spurina aruſpex pronunciaſſet ad vitæ periculum pertinere, ait Cæſar conſtantiæ memor, Miraris ſi bos non habet cor? ſed mox ei finis vitę fuit. Idem Spurina ante paucos dies eidem Cæſari dixerat, cauendum ei eſſe idus Martias. Quo die viſo Spurinæ ait Cæſar: Idus Martiæ venerunt: ille reſpondit: Sed nondũ trãſierunt. Eodem die Cæſar confoſſus eſt, vir quo nunquam vllus homo magis bellis enituit. Eius ſiquidem ductu, vndecies cẽtum nonaginta & duo milia hoſtium cæſa ſunt. Nam quantum bellis ciuilibꝰ fuderit, noluit annotare. Signis collatis quinquagies dimicauit, M. Marcellum ſolus ſupergreſſus, qui triginta nouem vicibus pari modo fuerat præliatus. Ad hoc nullus celerius ſcripſit, nemo velocius legit, quaternas etiam epiſtolas ſimul dictauit. Tantæ fuit bonitatis, vt quos armis ſubegerat, magis clementia vicerit. Eodem tempore Romæ tres ſimul exorti ſoles, paulatim in eundem orbem coierunt. Inter cætera portenta, quæ toto orbe facta ſunt, bos in ſuburbano Romæ ad arantem loquutus eſt, fruſtra ſe vrgeri, non enim frumenta, ſed homines defuturos.

Explicit liber Sextus.

INCIPIT LIBER SEPTIMVS.

ANno ab Vrbe condita DCC. fere ac nono, interfecto Iulio Cæſare ciuilia bella reparata ſunt. Percuſſorib. n. Cæſaris Senatus fauebat. Antonium Cos. partiũ Cæſaris ciuilibꝰ bellis opprimere conabatur. Ergo turbata Republica inter multa ſcelera quæ Antonius cõmittebat, D. Brutum apud Mutinam obſidione concluſerat, pro qua re à Senatu hoſtis iudicatus eſt. Miſſi ad eum expugnandum, liberandumque Brutum duo Coſs Hircius & Panſa, & cum his Octauius adoleſcens annos natus decem & ſeptem, patre Octauio Senatore genitus, maternum genus ab Ænea per Iuliam familiam ſortitus, Cæſaris nepos, Acciæ ſororis eius filius, quem ille teſtamento hęredem reliquerat, & nomen ſuum ferre iuſſerat. Hic eſt qui poſtea Auguſtus eſt dictus, & rerum potitus. Nam vt breuiter coaceruationem malorum explicem, bella ciuilia quinque geſſit, Mutinenſe, Philippenſe, Peruſinum, Siculum, Acciacum. Ex quibus duo, hoc eſt primum ac nouiſſimum, aduerſus M. Antonium, ſecundum aduerſus L. Antonium, quartum aduerſus Sextum Pompeium, Cn. Pompeii filium. Igitur Panſa primo veniens exceptus inſidiis, inter ſuorum clades ipſe quoque pilo grauiter vulneratus, & ab eodem vulnere interpoſitis diebus mortuus eſt. Hircius auxilium collegę ferens, magnas Antonii copias vaſta cæde deleuit. Cæſar eatenus caſtra cuſtodiuit. Secunda aduerſus Antonium pugna magnæ vtrinque ſtrages actæ ſunt. Namque tunc ibi Hirciꝰ Cos. occiſus eſt, Cę ar victoria potitꝰ eſt. Cui D. Brutus de cõiuratione occiſi Iulii Cæſaris cõfeſſus preces pœnitentiæ fudit. Fugatus Antonius amiſſo exercitu confugit ad Lepidum, qui Cæſaris equitum magiſter fuerat, & tum militum copias grandes habebat: à quo ſuſceptus eſt. Dolobella Trebonium vnũ ex interfectoribus Cæſaris Smyrnæ interfecit. Conſulum occiſorum vterque exercitus Cæſari paruit. Poſtea Decius Brutus in Gallia à Sequanis captus & occiſus eſt. Baſilius autem eques vnus de percuſſoribus Cæſaris manu ſeruorum ſuorum necatus eſt. Interea Lepido ſatis operam dãte Cæſar Antonium recepit in gratiam, atq; ob fidem reconciliatus eſt gratia Dinæ filiæ eius, quam matrimonio ſortitus eſt: & vt vindicaturus patris ſui mortem, à quo per teſtamentum fuerat adoptatus, Romã cum exercitu profectus eſt. Cumq; in Vrbe rumor de futura proſcriptione ortus eſſet, C. Toranius vir Prætorius nihil tale metuẽs, incurſu militum domi ſuæ interfectus eſt, aliiq; complures trucidati ſunt. Per hos etiam Cicero Orator occiſus eſt multiq; alii nobiles: & cum Antonio ac Lepido Cæſar Remp. armis tenere cœpit. Itaq; ne latius atque effrenatius incircũſcripta cædes ageretur, centũ triginta & duo ſenatorum nomina in tabula propoſita ſunt, primum Lepidi præcepto & nomine, deinde Antonii, tertio Cæſaris. Ibi Antonius Tullium Ciceronem inimicũ ſuũ proſcripſerat, ibi Lepidus Paulum fratrem ſuum in eundem proſcriptorum gregem coniecerat. Adiecti ſunt poſtea ad numerum proſcriptorũ triginta equites Romani, multæ diu ac variæ cędes actę, domus proſcriptorum direptis omnib. dirutę ſũt. At Dolobella Syria in multa cũ Caſſio interfectore Iulii Cęſaris bella geſſit, à quo victꝰ ſeſe interfecit. Interea Brutus & Caſſius interfectores Cæſaris magnis exercitibus cõparatis per Macedoniã & Orientẽ apud Athenas conuenerunt, totamq; Græciã depopulati ſunt. Rhodios Caſſiꝰ terra mariq; oppugnatos ad deditionẽ coegit, quib. præter vitã nihil reliquit. Igitur profecti ſunt cõtra eos Cæſar Octauianus Auguſtus & M. Antonius. Remanſerat n. ad defendendã Italiã Lepidus. Apud Philippos Macedoniæ vrbem cõtra eos magnis bellorum apparatibus pugnauerunt, eoſq; perſecutos ad mortem compulerũt, quamuis manifeſtiſſime tũc illa pugna nõ virtute partis Antonii, ſed Cæſaris felicitate confecta ſit. Cæſar n. tunc æger, cum ſe in caſtris Pharſalicis capiendæ quietis cauſa tenere ſtatuiſſet, & apud Philippos luce ventura certaturæ ciuile bellum inter ſe Romanæ manus eſſent, hortatu & precib. medici ſui Artorii, qui per ſomniũ à Minerua admonitũ ſeſe fatebatur, vt ea die è caſtris Cęſarem ſalutis ipſius cauſa duceret in cãpum, cum lectica ægre inter copias egreſſus eſt. Sed intento eo in euentũ victoriæ, vnus ex interfectorib. Cæſaris Brutus caſtra eiꝰ cepit. Sed rurſus Cęſariani milites Bruti & Caſſii caſtra ceperunt. Qua re ad deſperationẽ adacti Brutus & Caſſius immaturã ſibi mortẽ ante belli terminum cõſciuerunt. Nã inuitatis percuſſoribus Caſſius caput, Brutus latus præbuit. Igitur in eo bello quod apud Philippos geſtũ eſt, viſum eſt L. Caſſio, quod purpuratum Iulium Cæſarẽ auũculum ſuum equo incitato in ſe irruentẽ videret. Qui mox gemens exclamauit: Cedamus, quando nec occidiſſe prodeſt. Interea inter Auguſtum & Antonium ſic eſt Reſpublica diuiſa, vt Auguſtus Hiſpanias, Gallias & Italiam teneret: Antonius Aſiam, Pontum, Orientẽ. Sed in Italia L. Antonius Cõſul bellum ciuile cõmouit, frater eius qui cũ Cęſare contra Brutum & Caſsium dimicauerat. Is apud Peruſium Thuſciæ ciuitatem victus & captus atq; occiſus eſt. At Romæ vxor Antonii Fuluia, Cæſaris ſocrus dominatum vt mulier agitabat. Incertum in hac mutatione conſularis regiiq; faſtigii vtrum deficientis potentiæ vltima, an incipiẽtis prima nominanda, certe etiam in eos inſolẽs, per quos

vt in-

A vt insolesceret agebatur. Nam & Cæsarem reuersum apud
Brundusium contumeliis & factionibus atque insidiis pe-
tiit. A quo propulsata ad Antonium concessit in Græciam.
Sex Pompeius Cn: Pompeii filius, postquam se in proscri-
ptorum numerum relatum comperit, conuersus in latroci-
nia omnem oram maritimam Italiæ cædibus rapinisq; va-
stauit. In Sicilia prętereà ingens bellum commouit, cum his
qui supererant ex partibus Bruti & Cassii, qui ad eum con-
fluxerant, commeatibusq; impeditis Romam fame affecit.
Tunc per Cæsarem Octauianum & M. Antonium supera-
tus est bello. Mox cum eo pacem Triumuiri, vt non dicam
Tyranni, id est, Repidus, Cęsar, Antoniusque fecerunt. Sed
continuo cum contra pactum Pompeius fugitiuos allege-
ret, vt hostis habitus est. Mena libertus Pompeii cum sexa-
ginta nauium classe ad Cæsarem defecit, eidemq; classi ipse
iussu Cæsaris præfuit. Idemq; continuo cum Statilio Tauro
aduersum Menecratem Pompeianum ducem, nauale bel-
lum gessit. Deinde ipse Cæsar aduersus eosdem Pompeia-
nos cruentissimum bellum confecit. Sed continuo victri-
B cem classem pene vniuersam apud Scyllaceum naufragio
amisit. Eodem tempore M. Agrippa in Aquitania rem pro-
spere gessit. Et L. Ventidius Bassus Persas & Parthos in Sy-
riam irrumpentes tribus maximis bellis fudit, regemq; eo-
rum Pacorum Horodis regis filium in acie interfecit, ea sci-
licet die, qua olim Horodes rex per duces Surenam & Su-
lacem Crassum occiderat. Hic primus de Parthis iustissimũ
triumphũ Romę egit. Interea Antonius vix vno castello ex-
pugnato, pacem cum Antiocho fecit, vt ipse tantam rẽ con-
summasse videretur. Ventidium Syriæ præfecit, iussitque vt
Antigono bellum inferret, qui Iudæos tum forte debella-
uerat, captaque Hierosolyma regnum Herodi dederat, quẽ
cõtinuo victum in deditionem recepit. Mena libertus cum
sexaginta nauib. ad Pompeium rediit, à quo clementer ac-
ceptus, Cæsaris classem incendit, quamuis alteram nuper
Cæsar secundo naufragio ꝑdidisset. Idemq; Mena postea ab
Agrippa nauali prælio circumuentus, cum sex triremib. ad
Cæsarem transiit Sed hunc Cæsar tertio transfugam, indul-
ta tantum vita segnem reliquit. Deinde Agrippa inter My-
las & Liparam insulam aduersum Democham & Pompeiũ
nauale prælium gessit, & vicit: ibique tũc naues triginta aut
demersit, aut cepit, reliquis laceratis Pompeius Messanam
confugit. Cæsar interea Taurominiũ traiecerat, quem Põ-
C peius repentino impetu afflixit. Vnde multis nauibus suis
demersis, ac magna multitudine suorum militum perdita,
in Italiam Cæsar aufugit. Nec interueniente mora in Siciliã
rediit, ibiq; Lepidum ex Africa aduentantem obuium ha-
buit, summas sibi partes terrore, minis ac superbia vendicã-
tem. Post dies paucos Agrippa iussu Cæsaris à littore cum
acie instructa prospectãtis, atrocissimo nauali pręlio aduer-
sus Pompeium conflixit & vicit. Nam centum sexaginta &
tres naues aut demersit, aut cepit. Pompeius cum decem &
septem nauibus vix lapsus euasit. Lepidus magna viginti le-
gionum insolentia tumens, cum Messanam militibus per-
missam diripuisset, ipsum Cæsarem ad se venientem semel
atque iterũ spreuit, ac potius telis appeti iussit. quæ ille col-
lecta in læuum brachiũ lacerna se protegendo vitauit. Mox
immisso equo ad suos reuersus, instructoq; exercitu aduer-
sum Lepidum veniens, plurimas legiones Lepidi paucis in-
terfectis transire in suam partem compulit. Lepidus tãdem
intelligens, quo vanitas sua intenderet, deposito paluda-
mento assumptaq; veste pulla, supplex Cæsari factus vitam
& bona impetrauit, perpetuo quidem multat⁹ exilio. Tau-
D rus pręfectus Cęsaris totam plene Siciliam ferro pertenta-
tam contritamque in fidem recepit, XLIV. legiones sub v-
nius tunc imperio Cęsaris erant. Milites multitudine fero-
ciores quosdam pro accipiendis agris tumultus concitaue-
rant. Sed Cęsar animo ingens viginti milia militum exau-
torauit, triginta milia seruorum dominis restituit, sex milia,
quorum domini non extabãt, in crucẽ egit. Ouans vrbem
ingressus, vt in perpetuum Tribunitiæ potestatis esset à Se-
natu decretum est. His diebus trans Tyberim è taberna me-
ritoria fons olei de terra emanauit, ac per totum diẽ largissi-
mo riuo ꝓfluxit Antoni⁹ vero cõtra Parthos ꝓfectus, post-
quam Araxem transmisit, omnib. vndiq; malis circumuẽt⁹,
vix tandẽ Antiochiã cũ paucis rediit. Nã quum multitudinẽ

E equitum & sagittariorum ab omnib. p̃liis, q̃ plura tentauit,
semp vict⁹ effugerit. tum p̃terea incertis & ignotis regionis
locis impedit⁹ grauissima fame ad nefãdos cibos coact⁹ est.
Plurimi militum sese hostib. dediderunt. Inde in Græciam
trãsiit, iussitq; Põpeium, qui victus à Cæsare exercitum bel-
lumq; reparabat, cum paucis ad se venire. Põpeius fugiẽs à
Tito & Furnio Antonianis ducib. sępe terrestri naualiq; bel-
lo vict⁹ & capt⁹ atq; occisus est. Cęsar Illyricum, Pannoniã,
& partẽ Italię bellis subegit & domuit. Antoni⁹ Artabazem
Armeniæ regẽ ꝓditione & dolo cepit, quẽ argentea catena
vinctum ad confessionẽ thesaurorum regiorum coegit, ex-
pugnatoq; p̃sidio, in quo cõditos esse ꝓdiderat, magnã vim
auri argẽtiq; abstulit. Qua elat⁹ pecunia, denunciari bellum
Cæsari p̃cepit, atq; Octauiæ sorori Cæsaris vxori suę repudi-
um indici iussit, & Cleopatrã sibi ab Alexandria occurrere
imperauit. Ipse Actium ꝓfectus, vbi classẽ cõstruxerat, cum
ꝓpe tertiã partẽ nautarum fame absumptã offendisset, nihil
motus, remi, inquit, modo salui sint: nã remiges nõ deerũt,
F quousq; Græcia homines habuerit. Cõtra Persas & Parthos
ipse pugnauit, primis eos p̃liis vicit, regrediẽs tñ fame & pe-
stilẽtia laborauit, & cum instarẽt Parthi fugiẽti, ipse ꝓ victu
recessit. Hic quoq; ingens bellum ciuile cõmouit, cogẽte v-
xore Cleopatra regina Ægypti, dum cupiditate muliebri o-
ptat ẽt in Vrbe regnare. Cæsar igitur ducẽtis triginta rostra-
tis nauib. in Epirum à Brundusio ꝓfectus est. Agrippa vero
p̃missus à Cæsare multas onerarias naues frumento armisq;
graues, ab Ægypto, Syria Asiaq; ad subsidium Antonio ve-
niẽtes, cepit: peragratoq; Peloponnẽsium sinu Methonam
vrbẽ validissimo Antoniano p̃sidio munitã expugnauit. In-
de Corcyrã cepit, fugientes nauali p̃lio p̃sequut⁹ ꝓfligauit,
multisq; reb. cruentissime gestis ad Cæsarẽ venit. Antonius
defectu & famę militum suorum p̃motus, bellum maturare
instituit, ac repente instructis copiis ad Cæsaris castra ꝓces-
sit, & victus est. Tertio post pugnã die Antoni⁹ castra ad A-
ctium trãstulit, nauali p̃lio decernere paratus. Ducentæ tri-
ginta rostratæ fuere Cęsaris naues, & triginta sine rostris tri-
remes, velocitate pares, & octo legiones crassi superpositæ
absq; cohortib. quinq; p̃toriis. Classis Antonii CLXX. nauium
fuit, q̃ntum numero recedens, tãtum magnitudine p̃cellẽs.
Nã decẽ pedum altitudine à mari aberant. Famosum & ma-
gnum hoc bellum apud Actium fuit, q̃ loc⁹ in Epiro est: ab
hora quinta vsq; in horã septimã incerta vincẽdi spe, grauis-
G simę vtrinq; cędes actę. Reliquum diei cum subsequẽte no-
cte in victoriã Cęsaris declinauit. Prior regina Cleopatra cũ
sexaginta velocissimis nauib. fugit. Antonius quoq; detra-
cto insigni p̃toriæ nauis, fugientẽ sequut⁹ est vxorẽ. Illuces-
cente aũt die victoriã Cæsar consũmauit. Ex victis duode-
cim millia cecidisse referũtur, sex milia vulnerata sunt, è qb.
mille inter curãdũ defecerũt. Antoni⁹ quoq; & Cleopatra
cõmunes liberos cũ parte regiæ gazæ ad rubrũ mare p̃mit-
tendos censuerũt: ipsi p̃sidiis circa duo Ægypti cornua, Pe-
lusiũ Parętoniũq; dispositis, clasśẽ & copias instaurãdo bel-
lo parauerũt. Cæsar sextũ Imperator appellatus, & quartũ I-
pse cum M. Licinio Crasso Cos. Brundusiũ venit, vbi orbis
terrarum p̃sidia diuisis legionib. cõposuit. Inde in Syriã ꝓ-
fectus mox Pelusiũ adiit, vbi ab Antonianis p̃sidiis vltro sus-
ceptus est. Interea Cornelius Gallus p̃missus à Cæsare, qua-
tuor legiones, quas Antonius apud Cyrenas p̃sidii loco cõ-
stituerat, suscepit in fidẽ: atq; inde Paratoniũ primã Ægypti
à Libyæ parte ciuitatẽ victã cepit, ipsumq; Antonium con-
tinuo apud Pharũ vicit. Antonius equestre aduersum Cęsa-
H rem iniit bellũ, in eo quoq; miserabiliter victus aufugit. Ca-
lendis Sextilibus prima luce Antonius cum ad instruẽdam
classem in portum descenderet, subito vniuersæ naues ad
Cæsarẽ transierũt. Cumq; vnico p̃sidio spoliatus esset, trepi-
dus se cum paucis recepit in regiam. Deinde imminẽte Cæ-
sare, turbataq; ciuitate, idẽ Antonius sese ferro trãsuerbera-
uit, ac semianimis ad Cleopatrã, in monumentũ, in q̃ illa se
morituram certa cõdiderat, ꝑlatus est. Cleopatra exornata di-
uersis ornamentis ad Cęsarem venit, sperãs eum vt cæteros
sua specie ad libidinem illicere. Sed ille se intra se coartans
ad eius cõcupiscentiam minime inflexus, eam mox custo-
diri mãdauit. At illa postquam se ad triũphũ seruari intelle-
xit, è custodia elapsa, in p̃cioso suo sepulchro iuxta Antoniũ
se suũ collocãs, sibi aspidẽ in sinistro brachio admisit, & eius

veneno

A veneno exanimata eſt, fruſtra etiam Cæſare admouente
Pſyllos, qui venena ſerpentium è vulneribus hominũ hau-
ſtu reuocare atq; exugere ſolent, Cęſar Alexãdria vrbe om-
nium longe opulentiſſima & maxima victor potitus eſt, cũ
tota Ægypti regione, prępoſituſq; eſt ei Cn. Cornelius Gal-
lus datus: nam & Roma in tantum opibus eius aucta eſt, vt
propter abundantiam pecuniarum duplicia quam vſq; ad
id tempus fuerant, poſſeſſionum, aliarumq; rerum venaliũ
precia ſtatuerentur. Et vt annonę vrbis copiam efficeret,
foſſas incuria vetuſtatis limo clauſas labore militum pate-
fecit, & vrbi annua ex Ægypto ducenties centena milia fru-
menti inferebantur. Interea iuſſu Cęſaris occiſi ſunt maior
Antonii filius, & P. Canidius, infeſtiſſimus quidem Cęſari,
ſed & Antonio infidus, & Caſſi⁹ Parmenſis, vltima violati
patris Cæſaris victima: & Quintus Ouinius, ob eã maxime
notam, quod obſcœniſſimæ lanificio textrinoq; reginę Se-
nator populi Romani prẹeſſe non erubuerat. Dehinc Cęſar
pedeſtribus copiis in Syriam venit, deinde in Aſiam ad hy-
berna cõceſſit, ac poſt per Gręciã Brundiſiũ peruectus eſt.

AVGVSTVS. Anno ab Vrbe condita DCCXXV. ipſo Imperatore
Cęſare Auguſto V. & L. Apuleio Coss. Cęſar victor ab O-
B riente rediens VIII. idus Ianuarii Vrbem triplici triũpho
ingreſſus eſt. Ducti ſunt ante eius currum Sol & Luna Cle-
opatræ liberi: ac tum primum ipſe portas Iani, ſopitis fini-
tiſq; omnibus bellis ciuilibus, clauſit. Hodie primum Au-
guſtus, quod Remp. auxerit, conſalutatus eſt: quod nomen
cunctis antea inuiolatum, & hucuſq; cæteris inauſum do-
minis tantum orbis licite vſurpatũ, apicem declarat impe-
rii, atq; ex eadem die ſumma rerum ac poteſtatum penes v-
num eſſe cœpit & manſit, quod Græci μοναρχιαν vocant.
Nec vllo tempore ante Cæſarem Auguſtum magis Roma-
na res floruit. Nam cum primo C. Cęſare auunculo ſuo in-
terfecto ex Apollonia rediens Vrbem ingrederetur, hora
circiter tertia, repente puro ac liquido ſereno circulus ad
ſpeciem cœleſtis arcus orbem ſolis ambiit: quaſi eum vnũ
ac potentiſſimum in hoc mundo, ſolumq; clariſſimum in
orbe monſtraret, cuius tempore venturus eſſet, qui ipſum
ſolem ſolus mundumq; totum & feciſſet & regeret. Deinde
cum ſecundo in Sicilia receptis à Pompeio & Lepido legi-
onibus triginta milia ſeruorum dominis reſtituiſſet, & qua-
draginta quatuor legiones ſolus imperio ſuo ad tutamẽ or-
bis terrarum diſtribuiſſet, ouanſq; Vrbẽ ingreſſus eſſet, om-
C nia populi Romani debita donanda, litterarum etiam mo-
numẽtis abolitis cẽſuit, Anno ab Vrbe cõdita DCCXXVI.
Imperatore Auguſto Cæſare ſexies, & bis M. Agrippa Coſſ.
Cæſar parum in Hiſpania per ducẽtos annos actum intel-
ligens, ſi Cantabros atq; Aſtures, duas fortiſſimas Hiſpanię
gentes, ſuis vti legibus ſineret, aperuit Iani portas atque in
Hiſpanias ipſe cum exercitu profectus eſt. Cãtabri & Aſtu-
res Galleciæ prouinciæ portio ſunt, qua extentum Pyrenęi
iugum haud procul ſecundo oceano ſeptentrione deduci-
tur. Hi non ſolum propriam libertatem tueri parati, verum
etiam finitimorum præripere auſi, Vaceos & Turmogos &
Aurigonas aſſiduis eruptionib. depopulabãtur. Igitur Cæ-
ſar apud Segiſſamam caſtra poſuit. tribus agminibus totam
pene amplexus Cantabriam. Diu fatigato fruſtra atq; in pe-
riculum ſępe ducto exercitu, tãdem ab Aquitanico ſinu per
oceanum incautis hoſtibus admoueri claſſem, atq; exponi
copias iubet. Tum demum Cantabri ſub mœnibus Atticæ
D maximo congreſſi bello & victi, in Vinniũ montem natura
tutiſſimum confugerũt, vbi fame obſidionis ad extremum
pene conſumpti ſunt. Tracibũ deinde oppidũ magna vi ac
diu repugnans, poſtremo captum ac dirutum eſt. Præterea
vlteriores Galleciæ partes quæ montib. ſyluiſq; conſitæ o-
ceano terminantur, Antiſtius & Firmius legati magnis gra-
uibuſq; bellis perdomuerunt. Nam & Medullium montẽ
Minio flumini imminentẽ, in quo ſe magna multitudo ho-
minum tuebatur, per quindecim milia paſſuum foſſa circũ-
ſeptum, obſidione cinxerunt. Itaque vbi ſe gens hominum
trux & ferox natura neq; tolerandę obſidioni ſufficientem,
neq; ſuſcipiendo bello parẽ intelligit, ad voluntariã mortẽ
ſeruitutis timore concurrit. Nam ſe pene omnes igne, ferro
ac veneno necauerunt. Aſtures vero poſitis caſtris apud A-
ſturã flumen, Romanos niſi prouiſi præuentiq; eſſent, ma-
gnis conſiliis & viribus oppreſſiſſent. Tres legatos cum le-

E gionibus ſuis in tria caſtra diuiſos, trib. æq; agminibus ob-
ruere repente moliti, ſuorum proditione detecti ſunt. Eos
poſtea Caruſius bello exceptos, non parua etiã Romanorũ
militum clade ſuperauit, pars eorum pręlio elapſa Lanciam
confugit. Cumq; milites circundatã vrbem incendio ado-
riri pararent, dux Caruſius & à ſuis ceſſationem impetrauit
incendii, & à Barbaris voluntatem deditionis exegit. Studi-
oſe n. nitebatur integram atq; incolumem ciuitatẽ victoriæ
ſuæ teſtem relinquere. Cantabricę victorię hunc honorem
Cæſar detulit, vt tunc quoq; belli portas clauſtro cohiberi
iuberet. Ita tunc ſecundo per Cæſarem quarto poſt Vrbem
conditam clauſus eſt Ianus. Poſt hoc Claudius Druſus, pri-
uignus Cæſaris Galliam Rhetiamq; ſortitus, maximas for-
tiſſimaſq; gentes Germanię armis ſubegit. Nam tunc velu-
ti ad conſtitutũ pacis diem feſtinarent, ita omnes ad experi-
entiam belli, deciſionemue fœderis vndatim gentes cõmo-
uebantur, aut ſuſcepturæ conditiones pacis, ſi vincerentur,
aut vſuræ quieta libertate ſi vincerent. Norici, Illyrici, Pan-
nonii, Dalmatæ, Mœſii, Thraces, Daci, Sarmatæ, plurimiq;
& maximi Germaniæ populi, per diuerſos duces, vel ſupe- F
rati, vel repreſſi, vel etiam obiectu maximorum fluminum
Rheni, Danubiiq; ſecluſi ſunt. Druſus in Germania primo
Vſipedes, deinde Tẽcteros & Chattos pdomuit: ipſos quo-
que trans Albim fluuium ſubmouit, qui in Barbarico longe
vltra Rhenũ ſũt. Marcomãnos quoq; pene ad internecionẽ
cecidit. Poſtea fortiſſimas nationes, & quibus natura vires
conſuetudo experientiam viriũ dabat: Cheruſcos, Sueuos
& Sycambros pariter vno bello etiam ſuis aſpero ſuperauit.
Quorũ ex eo conſiderari virtus ac feritas poteſt, quod mu-
lieres quoq;, ſi quando præuentu Romanorum inter plau-
ſtra ſua concludebantur, deficientib. telis, vel qualibet re,
qua velut telo vti furor poſſet, paruos filios colliſos humi,
in hoſtium ora iaciebant, in ſingulis filiorũ necib. bis parri-
cidæ. Tunc etiam in Africa Maſſulanos & Getulos latius
vagantes Coſſus dux Cęſaris artis finibus coercuit, atque à
Romanis limitib. abſtinere metu compulit. Interea Cęſa-
rem apud Tarraconem citerioris Hiſpaniæ legati Indorum
& Scytharum toto orbe tranſmiſſo, tandem ibi inuenerũt,
vltra quod quærere iam non poſſent: refuderuntq; in Cæ- G
ſarem Magni Alexandri gloriam, quem ſicut Hiſpanorum
Gallorumq; legatio in medio Oriente apud Babyloniã con-
templatione pacis adiit: ita hunc apud Hiſpaniam in Occi-
dẽtis vltimis ſupplex cum gentilico munere Eous Indus, &
Boreus Scyta orauit. Cantabrico bello per quinq; annos a-
cto, totaq; Hiſpania in æternam pacem cum quadam reſpi-
ratione laſſitudinis reclinata ac repoſita, Cęſar Romam re-
diit, quibus etiam diebus multa per ſe, multaq; per duces &
legatos bella geſſit. Nã inter cæteros Piſo aduerſus Vindeli-
cos miſſus eſt. Quibus ſubactis victor ad Cæſarem Lugdu-
num venit. Pannonios nouo motu intumeſcentes, Tibe-
rius priuignus Cæſaris cruentiſſima cæde deleuit. Idemque
cõtinuo Germanos bello arripuit, è quib. quadraginta mi-
lia captiuorum victor abduxit. Quod re vera bellũ maximũ
& formidoloſiſſimum quindecim legionib. per triennium
geſtum eſt: nec fere vllum maius bellũ, ſicut Suetonius at-
teſtatur, poſt Punicum fuit, Sub eodem vero tẽpore Quin-
tilius Varus Proprætor cum trib. legionib. trans Rhenum
fluuium à Germanis rebellantibus, mira ſuperbia atq; aua-
ritia in ſubiectos agens, funditus deletus eſt cum Tribunis H
& Quæſtorib. Quã Reipub. cladem. Cæſar Auguſtus adeo
grauiter tulit, vt veſte, capilloq; ac reliquis lugentiũ indiciis
deformis, & ſępe per vim doloris caput parieti collidẽs cla-
maret: Quintili Vare, redde legiones. Boſphoranos vero
Agrippa ſuperauit, & ſignis Romanis, quæ illi quondã ſub
Mithridate abſtulerant, bello recuperatis ad deditionẽ co-
egit. A Parthis Armeniã recepit. Parthi quaſi toto orbe ter-
rarum vel domito, vel pacato, omnium oculis ſignarentur,
atq; in ſe ſolos omnis vigor Romani imperii vertẽdus eſſet:
quippe quos priſtina vlciſcendę Craſſianæ cædis conſcien-
tia mordebat: vltro ſigna quæ Craſſo abſtulerant, ad Cęſarẽ
remiſeruut, obſidibuſq; regiis traditis firmũ fœdus fideliſſi-
ma ſuplicatione meruerũt. Gallacia quoq; ſub hoc prouin-
cia facta eſt, cum antea regnum fuiſſet, primuſque eam M.
Lolius pro Prætore adminiſtrauit. Tãto autem amore etiã
apud Burbaros fuit, vt reges populi Romani amici in ho-

A norẽ eius cõderent ciuitates, quas Cæsareas nominarẽt: sicut in Mauritania à rege Iuba, & in Palæstina, quæ nunc est vrbs clarissima. Multi autem reges ex regnis suis venerunt, vt ei obsequerentur, & habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculũ, vel ad equũ ipsius cucurrerunt. Adeo deniq; turbas, bella simultates; execratus est, vt nisi iustis de causis, nũquã genti cuiquã bellũ intulerit, iactantisq; esse ingenii, & leuissimi dicebat, ardore triũphandi, & ob laureã coronã, i. folia infructuosa, in discrimẽ per incertos euentus certaminũ securitatem ciuiũ præcipitare: neq; imperatori bono quicquã minus quã temeritatẽ cõgruere: satis celeriter fieri, quicquid cõmode gereretur: armaq; nisi maiori emolumenti spe, nequaquã mouenda esse, ne cõpendio tenui, iactura graui, petita victoria similis sit hamo aureo piscantibus, cuius abrupti amissiq; detrimentũ nullo capturæ lucro pensari potest. Auunculi quoq; inuentum vehementer arguebat, q milites cõmilitones nouo blãdoq; more appellans, dũ affectabat carior fieri, autoritatẽ principis emolliuerat. Iste in imperio positus Tribunitiã potestatẽ per se exercuit. Deniq; erga ciues clementissime versatus, in amicos fidus extitit: quorũ pcipui erãt, ob taciturnitatẽ Mœcenas, B ob patiẽtiã laboris, modestiãq; Agrippa. Diligebat præterea Virgiliũ, Flaccũq; poetas: rarus quidẽ ad recipiẽdas amicitias, ad retinẽdas cõstantissimꝰ: liberalibus studiis, psertim eloquentiæ, intãtũ incũbẽs, vt nullus ne in pcinctu quidẽ laberetur dies, quin legeret, scriberet, declamaret. Leges alias nouas, alias correctas ptulit suo nomine. Auxit ornauitq; Romam ædificiis multis, isto glorians dicto: Vrbẽ latericiam reperi, relinquo marmoreã. Fuit mitis, gradus, ciuilis animi & lepidi, corpore toto pulcher, sed oculis magis, quorũ acies clarissimorũ syderũ modo vibrans, libẽter accipiebat cedi ab intendẽtibus tanquã solis radiis aspectui suo. A cuius acie dũ quidã miles auerteret oculos, & interrogaretur ab eo, cur ita faceret, respondit: qa fulmen oculorũ tuorũ ferre non possum. Nec tamen vir tantus carere viciis potuit. Fuit n. paululum impatiens, leuiter iracũdus, occulte inuidus, palã factiosus. Porro aũt dominandi, supra quã æstimari potest, cupidissimus, studiosus aleę lusor. Cũque esset vini ac cibi multũ, aliquatenus vero somni abstinens, seruiebat tamen libidini vsq; ad probrum vulgaris famæ. Nã inter duodecim catamitos, totidẽq; puellas cubare solitus erat. Abiecta quoq; vxore Scribonia amore alienæ C coniugis obsessus, Liuiam quasi marito concedẽte sibi cõiunxit. Cuius Liuiæ iã erant filii Tiberius & Drusus. Cũq; esset luxuriæ seruiens, erat tamen eiusdẽ vitii seuerissimus vltor, more hominũ q in vlciscendis vitiis, quibꝰ ipsi vehementer indulgẽt, acres sunt. Nã poetã Ouidium, qui & Naso, pꝑ eo q tres libellos artis Amatoriæ scripserat, irreuocabili dãnauit exilio. Quodq; est læti animi vel amœni, delectabatur omni genere spectaculorum, pcipue ferarum incognita specie, & infinito numero. Nam & in adipiscendo principatu, oppressor libertatis est habitꝰ, & in gerẽdo ciues sic amauit, vt tridui frumẽto in horreis viso, quondã statuisset veneno emori, si è prouinciis classes interea nõ venirẽt: quib. aduectis, felicitati eiꝰ salꝰ patrię est attributa. Itaq; an. ab Vrbe cõdita DCCLII. Cęsar August. ab Oriẽte in Occidẽtẽ à Septentrione in Meridiẽ, ac p totum Oceani circulum cunctis gentibus vna pace compositis, Iani portas tertio ipse tunc clausit, quas ex eo per duodecim fere annos, D quietissimo semper obseratas otio ipsa etiam rubigo signauit. Nec vnquã nisi senectute Augusti pulsante Atheniensium seditione, & Dacorũ cõmotione patuere. Clausis igitur Iani portis Rẽp. quã bello quæsierat, pace nutrire & amplificare studens, leges plurimas statuit. p quas humanum genus libera reuerentia disciplinæ morẽ gereret. domini appellationem vt opprobriũ declinauit. Nã quũ eo spectante ludos, pronunciatum esset in Mimo: O dominum æquum & bonum, vniuersiq; quasi de ipso dictum esset, exultanter approbauissent, & statim quidẽ manu vultuq; indecoras adulationes repressit & in sequenti die grauissimo corripuit edicto, dominumq; se pòst hac appellari, ne à liberis quidẽ aut nepotibus suis vel serio vel ioco passus est; Huius temporibus Romæ sapientes insignes erant Virgil. Flac. Salust. Liuius Horten. Teren. Horat. Athenodor. Tarsensis, & Sotio Alexandrinus. Idẽ vero August. habitatorib. Romanæ vrbis, per facies dinumeratis, inuenit virorũ habitantiũ in ea centies tricies & semel milia 37. Igitur eo tẽpore, i. 42. imperii sui anno, quo firmissimam verissimãq; pacẽ ordinatione Dei Cæsar cõposuit, natus est Christus, cuius aduentui pax famulata est. In cuius ortu audientibus hominibus exultantes angeli cecinere, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibꝰ bonæ voluntatis. Anno ab Vrbe cõdita DCCLX. quatuordecim vicos eius, incertũ vnde cõnsurgens flãma consumpsit. Nec vnquã, vt ait Liuius, maiore incẽdio vastata est, adeo vt post aliquod annos Cæsar Augustus ad reparationẽ eorum, quæ tunc exusta erãt, magnam vim pecuniæ ex ærario publico largitus sit. Postquam redemptor mundi Dominus Iesus Christus venit in terras, & Cæsaris censu ciuis Romanus asscriptus est, cum per duodecim. vt dixi, an. clausæ belli portę beatissima pacis trãquillitate cohiberẽtur, Caium nepotem suum Cęsar Aug. ad ordinãdas Ægypti Syriæq; prouincias misit. Qui pręteriẽs ab Ægypto fines Palestinæ, apud Hierosolymã in tẽplo Dei tunc sancto & celebri adorare cõtẽpsit, sicut Suetonius Trãquillus refert. Quod Augustus vbi p eum cõperit, prauo vsus iudicio prudenter eum fecisse laudauit. Itaq; anno imperii Cæsaris XLVIII. adeo dira fames Romanos consequuta est, vt Cæsar F lanistarum familias, omnesq; peregrinos, seruorum quoq; maximas copias, exceptis medicis & pceptoribꝰ trudi Vrbe pceperit. Ita peccãte principe in Sanctum Dei, & correpto per famẽ populo, quantitatẽ offensionis, qualitas vltionis ostedit. Deinde, vt verbis Cornelii Taciti loquar, sene Augusto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos nouę gẽtes sæpe ex vsu, & aliquãdo cum dãno qruntur, vsq; ad Vespasiani durauit imperium. Interea Cæsar Augustus annos natꝰ octo & septuaginta ingressus Nolã morbo interiit: quanquã alii scribãt dolo Liuiæ extinctum, metuentis, ne quia priuignum Agrippã quẽ odio nouercali in insulam relegauerat, reduci cõperat, eo summã rerum adepto pœnas daret. Sepultus Romę est in cãpo Martio. Igitur mortuum seu necatum, multis nouisq; honoribꝰ Senatꝰ censuit decorãdum. Nã pter id quod antea Patrem patriæ dixerat, tẽpla tã Romæ, quã per vrbes celeberrimas ei consecrauit, cunctis iactãtibus vulgo: Vtinã aut nõ nasceretur, aut non moreretur vir, qui non immerito ex maxima parte Deo similis est putatus. Neq; n. facile vllus eo aut in bellis G felicior fuit, aut in pace moderatior. Quadraginta & quatuor annis, quibus solus gessit imperium, ciuilissime vixit, in cunctos liberalissimus, in amicos fidelissimus, quos tantis euexerat honoribus, vt pene æquaret fastigio suo. Imperauit annos quinquaginta & sex: duodecim cũ Antonio & Lepido: quadraginta quatuor solus. Qui certe nũquã Reip. ad se potentiam traxisset, aut tam diu ea poteretur, nisi magnis naturæ & studiorũ bonis abundasset. Rempub. beatissimam Tyberio successori reliquit. Anno ab vrbe condita DCCLXVII. Tiberius Cæsar Liuiæ filius secundus imperium adeptus est: qui priuignus Cæsaris, mox gener, postremo adoptione filius fuerat. Iste quia Claudius Tiberius Nero dicebatur, eleganter à iocularibus Caldius Biberius Mero ob vinolentiã nominatus est. Satis prudens in armis satisq; fortunatus ante sumptum imperium sub Augusto fuit, vt non immerito Reip. dominatus ei committeretur. Inerat ei scientia literarum multa: eloquio clarior, sed ingenio pessimo, truci, auaro, insidioso, simulans ea se velle, quæ nollet, bis quasi infensus quibus consultũ cupiebat: his vero quos oderat, quasi beneuolus apparens. Repẽtinis responsionibus aut consiliis melior quam quæsitis. Denique delatum à H patribus principatum, quod quidẽ astu perfecerat, finxit se abnuere, quid singuli dicerẽt, vel sentirẽt atrociter explorãs quæ res bonos quosq; pessum dedit. Æstimantes n. ex animo eum longa oratione imperialis molestiæ magnitudinẽ declinare, cũ sententias ad eius voluntatẽ promunt, incidere exitia suprema. Nusquã ipse pugnauit, sed ne per legatos quidem aliqua grauia bella gessit: nisi quod tantum aliquãtis in locis præcogniti cito gentium tumores cõprimebantur. Sane quarto imperii eius anno, Germanicus Drusi filius, Caligulę pater de Germanis, ad quos ab Augusto sene missus fuerat, triũphauit. Quosdam reges per blanditias ad se euocatos, nunquam remisit, in quibus Archelaum Cappadocẽ, cuius etiã regnũ in prouincię formã redegit, & maximam ciuitatem appellari suo nomine iussit, quæ nunc Cęsarea dicitur, cũ antea Mazaca diceretur. Getulorũ latrocinia repressit. Marobodum Sueuorum regem callide circũuenit. Plurima sui parte imperii, cũ magna & graui mode-

TYBERIVS.

stia

ſtia Rei. præfuit, adeo vt in quibuſdam prouinciis augenda præſidibus tributa ſuadentibus ſcripſerit, Boni paſtoris eſſe, tondere pecus, non deglubere. Et poſtquam paſſus eſt dominus Ieſus Chriſtus, & à mortuis reſurrexit, & diſcipulos ſuos ad prædicandum miſit: Pilatus præſes Palæſtinæ prouinciæ ad Tiberium imperatorem, atque ad Senatum retulit de paſſione & reſurrectione Chriſti, conſequentibuſq; virtutibus, quæ vel per ipſum palam factæ fuerant, vel per diſcipulos ipſius in nomine eius fiebant: & de eo quod certatim creſcente plurimorũ fide Deus crederetur. Tiberius cum ſuffragio magni fauoris retulit ad Senatũ, vt Chriſtus Deus haberetur. Senatus indignatione motus, quod non ſibi prius ſecundum morem delatum eſſet, vt de ſuſcipiendo cultu prius ipſe decerneret, conſecrationem Chriſti recuſauit, edictoque conſtituit, exterminandos eſſe Vrbe Chriſtianos: præcipue cum & Seianus præfectus Tiberii ſuſcipiẽdę religioni obſtinatiſſime cõtradiceret. Tiberius tamen edicto accuſatoribus Chriſtianorum, mortem comminatus eſt. Nam & plurimos Senatorum proſcripſit, & in mortem coegit. Viginti ſibi patricios viros conſilii cauſa legerat, horum vix duos incolumes reliquit, cæteros diuerſis cauſis necauit. Seianum præfectum ſuum res nouas molientem interfecit: filios ſuos Druſum & Germanicum, qui adoptiui erant, manifeſtis veneni ſignis perdidit. Filios Germanici filii ſui interfecit. Hic tertio & viceſimo imperii ſui anno, ætatis vero ſeptuageſimo octauo, & menſe quarto cũ immani furore, inſontes, noxios, ſuos pariter, vt diximus externoſq; puniret, reſolutis militiæ artibus, Armenia per Parthos, Mœſia à Dacis, Pannonia à Sarmatis, Gallia à finitimis gentibus direptæ ſunt. Ipſe cum ingenti omnium gaudio, inſidiis Caligulę in Campania extinctus eſt. Huius etiam imperii anno duodecimo noua & incredibilis clades apud Fidenatium vrbem accidit. Nam Amphitheatri cauea populo gladiatorum munus ſpectante collapſa eſt, & pluſquam viginti milia hominum occidit. Deinde anno eiuſdem ſeptimodecimo cum dominus Ieſus Chriſtus voluntarie quidem ſe tradidit paſſioni, ſed impie à Iudæis apprehenſus, & patibulo ſuffixus eſt, maximo terræmotu per orbem facto, ſaxa in montibus ſciſſa, maximarumque vrbium plurimæ partes, plus ſolita concuſſione ceciderunt. Eadem quoque die à ſexta hora diei vſque in horam nonam, ſol in totum obſcuratus, tetraque nox ſubito obducta eſt terris: & ſicut dictum eſt,

Impiaque æternam timuerunt ſecula noctem.

Vſqueadeo autem neque lunam lumini ſolis, neque nubes obſtitiſſe manifeſtum eſt, vt quartamdecimam eo die lunam, tota cœli regione interiecta longiſſime à conſpectu ſolis abfuiſſe, & ſtellas tunc diurnis horis, vel potius in illa horrenda nocte toto cœlo fulſiſſe referatur, quod nõ ſolum ſanctorum Euangeliorum fides, ſed etiam aliquanti Græcorum libri atteſtantur. Quamquam nonodecimo anno Tiberii hæc facta referuntur. Scribens inter cæteros autem & Phlegon, qui Olympiadas ſuper ipſis enumerat; in tertiodecimo ſermone eiſdem verbis aſſerit hæc. Porro quarto anno ducenteſimæ ſecundæ Olympiadis facta eſt defectio ſolis maxima, & nox hora ſexta diei facta eſt: ita vt etiã ſtellæ in cœlo apparerent. Terræmotus etiã magnus in Bithynia factus, plurimãNiceæ partem vrbis ſubuertit.

Caligula.

Anno ab Vrbe condita DCCXC. Tertius ab Auguſto Caius cognomento Caligula regnare cœpit, Germanici filius, Druſi priuigni Auguſti, & ipſius Tiberii nepos: & quia natus in exercitu fuerat, cognomentum calciamenti militaris idem Caligula ſortitus eſt, homo omnium ante ſe ſceleratiſſimus, & qui etiam Tiberii dedecora purgauerit. Ante principatum charus omnibus acceptuſq; fuit: in principatu vero talis, vt non immerito vulgaretur, atrociorem illo dominum non fuiſſe. Nam vt breuiter magnitudinem crudelitatis eius exponam, exclamaſſe fertur: Vtinam populus Ro. vnam ceruicem haberet. Sæpe etiam de conditione temporum ſuorum conqueſtus eſt, quod nullis calamitatibus publicis inſignirentur, Bellum ipſe contra Germanos ſuſcepit, & ingreſſus Sueuiam nihil ſtrenue fecit. Stupra tribus ſororibus ſuis intulit: ex vna etiam natam filiam cognouit. Incedebat habitu deorum ſuorum Iouem ob inceſtrum, de choro autem Bacchanali Liberum ſe aſſerebat. De quo neſcio an decuerit memoriæ prodi, niſi forte quia iuuat de principibus noſſe omnia, vt improbi ſaltẽ famæ metu declinent talia. In palatio matronas nobiles publicæ libidini ſubiecit. Primus diademate impoſito, dominum ſe appellari iuſſit. In ſpacio trium milium quod in ſinu Puteolano intra molem iacet, duplici ordine naues contexens, arenæ aggeſtu ad terræ ſpeciem viã ſolidatam, phalerato equo inſignis querquea corona quaſi triumphans indutus aureo paludamento, curruq; biiugi decurrit. Hiſdẽ autem diebus Iudæi, qui iã tunc ob paſſionem Chriſti meritis vbiq; cladibus exagitabantur, apud Alexandriam ſeditione excitata profligati cæde, atq; ex vrbe propulſi, expromendarũ querelarum cauſa Philonem quendam virum ſane in primis eruditum. ſecunda vice legatum ad Cæſarem miſerant. Is Romam veniens locutus eſt cum Apoſtolo petro, eiuſque amicitias habuiſſe fertur. Sed Caligula cũ omnibus hominibus, tum pręcipue Iudæis infeſtiſſimus, ſpreta legatione Philonis, omnes Iudęorũ ſacras ędes atq; in primis antiquũ illud Hieroſolymis ſacrarium prophanari ſacrificiis gentilium, ac repleri ſtatuis ſimulacriſq; imperauit, ſeque vt Deum coli præcepit. Pilatus autem præſes, qui ſententiam damnationis in Chriſtum dixerat, poſtquam plurimas ſeditiones Hieroſolymis excepit ac fecit, tantis irrogante Caio angoribus coartatus eſt, vt ſua ſe tranſuerberans manu, malorum cõpendium mortis celeritate quæſierit. Igitur Caius cum aduerſus cunctos ingenti auaritia, libidine, crudelitate ſæuiret, interfectus eſt à militibus in palatio, anno ætatis ſuæ XXXVIII. imperii III. menſe X. dieq; VIII. Qui poſtquam occiſus eſt, duo libelli in ſecretis eius reperti ſunt, quorum alteri pugio, alteri gladius pro ſcripto nominis aſſcriptum erat, ambo lectiſſi. virorum vtriuſq; ordinis Senatorii videlicet, & Equeſtris nomina & notas continebant, morti deſtinatorum. Inuenta eſt & archa ingens variorum venenorum, quibus mox Claudio Cęſare iubente demerſis, infecta maria traduntur, non ſine piſcium magno exitio, quos enecatos per proxima littora paſſim æſtus eiecit.

Explicit liber Septimus.

INCIPIT LIBER OCTAVVS.

Claudius.


ANno ab Vrbe condita DCCXCV. Claudius ab Auguſto quartus regnum adeptus eſt, patruus Caligulæ, Druſi filius priuigni Cæſaris Auguſti, cuius Caligula nepos erat, qui apud Mogontiacum monumentum habet. Iſte cum Senatus cenſuiſſet gentem Cæſarum exterminari, deformi latebra latere repertus, quia vecors erat, & mitiſſimus videbatur imprudentibus, à militibus imperator eſt effectus. Hic ventri, vino, libidini fœde obediens, vecors & prope hebes ignauus & pauidus, libertorum & coniugis imperiis ſubditus fuit. Huius tempore Scribonian⁹ Camillus intra Dalmatias imperator creatus, continuo occiditur. Mauri prouinciis à Cæſare pulſi, cæſa Muſulaniorum manus. Aqua Claudia Romæ introducta. Igitur in exordio regni eius Petrus Apoſtolus domini noſtri Ieſu Chriſti Romam venit, & ſalutarem cunctis credentibus fidem fideli verbo docuit, potentiſſimeq; virtutibus approbauit, atq; exin Chriſtiani Romæ eſſe cœperunt. Senſit hoc collatum fidei ſuæ Roma beneficium. Accidit enim eodem tempore præſentis gratiæ Dei grande miraculum. Siquidem Furius Camillus Scribonianus Dalmatię legatus bellum ciuile molitus, legiones multas fortiſſimaſque ad ſacramenti mutationem pellexerat. Itaque die dato, vt in vnum vndiq; ad nouum imperatorem conueniretur, neq; Aquilę ornari, neq; conuelli quoquo modo ſigna, mouerique potuere. Exercitus tanta & tã inuſitata miraculi fide motus, & conuerſus in pœnitentiam, ſtatim quinta die Scribonianum deſtitutum interfecit, ſeſeq; ſacramẽto prioris militiæ continuit; igitur Claudius me die imperauit, multa gerens tranquille atq; moderate, quędam crudeliter & inconſulte. Idem XXXV. Senatores, & CCC. ſimul equites Romanos minimis cauſis interfecit. Britannis bellum intulit, quod nullus Rom. poſt C. Cæſarem attigerat, atq; deuicta per Cn. Seutium & A. Plautium illuſtres & nobiles viros triumphum celebrem egit. Quaſdam etiam inſulas vltra

Britanias in oceano poſitas imperio Romano addidit, quæ appellantur Orcades. Filio autem ſuo Britannici nomen impoſuit. Tam ciuilis autem circa quoſdam amicos extitit, vt etiam Plautium nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregie fecerat, triumphantem ipſe proſequeretur, & conſcendenti Capitolium, læuus incederet. Huius vxor Meſſalina primo paſſim quaſi iure adulteris vtebatur, ex quo facto plures metu abſtinentes extincti ſunt. Dehinc atrocius accenſa, nobiliores quaſq; nuptas & virgines ſcortorum modo ſecum ꝓpoſuerat: coacti mares, vt adeſſent, Quod ſi quis talia horruerat, affiicto crimine in ipſum, omnemq; familiam ſæuiebat, vt magis videretur ipſa imperare viro, quam imperatori nupta eſſe. Ita liberti eius ſummam poteſtatem adepti, ſtupris, exilio, cæde, proſcriptionibꝰ omnia fœdabant. Ex quibus Felicem legionibus Iudææ præfecit. Poſidonio Eunucho poſt triumphũ Britanicum inter militarium fortiſſimos, arma inſignia tanquam participi victoriæ dono dedit. Polybium inter Cõſules medium incedere fecit. Hos omnes anteibat Narciſſus ab epiſtolis, dominum ſe gerens ipſius domini, palamq; Prętoriis ornamentis ſublimatus, adeo diues, vt cauſante eo inopia fiſci lepidiſſime famoſo elogio vulgatum ſit, abunde ei pecuniam fore, ſi à duobus libertis in ſocietatem reciperetur. Hic ciues Romanæ vrbis deſcribens, inuenit ſexies centena milia nongentos & quadraginta vnum. Huius imperii anno quinto inter Theram & Theraſiam in mari Ægæo inſula de profundo emicuit triginta ſtadiorum ſpacio extenta. Anno eius ſeptimo ſub procuratore Iudęę Cumano in Hieroſolymis tanta ſeditio in diebus Azymorum exorta eſt, vt in portarum exitu populo coartato triginta milia Iudæorum cæde proſtrata, & cõpreſſione ſuffocata referantur. Tunc & apud Athenienſes ſupraſcripta eſt ara ignoto deo. Veruntamen anno eius VIII. tanta fames Romę fuit, vt medio foro imperator correptus à populo conuiciis & fragminibus panis turpiſſime infeſtatus, ægre per Pſeudothyrum in palatium refugiens, furore excitatæ plebis euaſerit. Huius temporibus viſus eſt apud Ægyptum Phœnix, quam volucrem fertur anno ſexcenteſimo quinquageſimo quarto ex Arabia memorato loco aduolare. Et Apollonius ex Tyanẽſibus Italiæ ortus, Pythagoricus philoſophus Romæ pollebat, ita vt hunc ipſo quoq; Pythagora Philoſtratus & alii, acrioris ingenii fuiſſe deſcribant. Hic Agrippinam Germanici fratris ſui filiam duxit vxorem, quę filio imperium procurans, primo priuignum Britannicum in palatio inſidiis multiformibus appetiit: dehinc ipſum cõiugem veneno interemit. Vixit annos ſexaginta quatuor. imperauit annos quatuordecim. Poſt mortẽ conſecratus eſt, Diuuſq; appellatus. Cuius funus vt quondam in Tarquinio Priſco diu occultatum eſt, dum arte muliebri cuſtodes corrupti ægrum ſimulanti Nero priuignus eius imperii iura ſuſcepit.

Nero. Anno ab Vrbe condita DCCCVIII. Domitius Nero, patre Domitio Ænobarbo genitus, ab Auguſto quintus principatũ adeptus eſt. Iſte quinquennio tolerabilis fuit: vnde quidã prodidere Traianum ſolitum dicere: procul diſtare cunctos principes Neronis quinquennio: poſtea in omnibus Caligulæ auunculo ſuo ſimillimus, qui Romanũ & deformauit imperium, & minuit. Inuſitatæ luxuriæ, ſumptuumq;, vt qui exẽplo Caligulæ in calidis, frigidiſq; lauaret vnguentis, retibꝰ aureis piſcaretur, quæ blateis funibus extrahebat. Plurimos ſenatorum nulla exiſtẽte cauſa bonis priuauit. Necatorũ omnium ſub vna die, tormentis quoq; adhibitis, omnem penitus cenſum abſterſit: Crudelitatis autẽ rabie ita effrenatus eſt, vt plurimam ſenatus partem interficeret, equeſtrem ordinem pene deſtitueret. Bonis omnibus hoſtis fuit. Libidinib. porro tantis exagitatus eſt, vt ne à matre quidem, vel ſorore, vllaue cõſanguinitatis reuerentia abſtinuiſſe referatur: virum in vxorẽ duxerit: ipſe à viro amictus nubentium virginũ ſpecie, palã conuocato ſenatu, dote dicta, cunctis feſta more frequẽtantibus, vt vxor acceptus eſt. Ad poſtremũ tanto ſe dedecore ꝓſtituit, vt omnia pene Italiæ ac Gręciæ theatra perluſtrans, aſſumpto etiam varii veſtitus dedecore ſaltaret, cantaret in ſcena citharœdico habitu, vel tragœdico. Parricidia multa cõmiſit, fratre, matre, ſorore interfectis. Vrbẽ Romã per ſex dies ſeptemq; noctes incẽdit: vt ſpectaculi eius imagine cerneret, qualiter olim Troia capta arſerat. Et ipſe ex altiſſima illa Mœcenatina turre proſpectans, lætuſq; flãmæ pulchritudine tragico habitu Iliada decãtabat. Horrea quadro ſtructa lapide, magnæq; illæ veterum inſulæ, quas diſcurrens flamma adire non poterat, magnis machinis ad externa quondam bella præparatis, labefactatę atq; inflãmatæ ſunt. Auaritiæ autẽ tam præruptæ extitit, vt poſt hoc incendium neminem ad reliquias rerum ſuarum adire permiſerit. Cuncta quæ flammæ quoquomodo ſuperfuerant, ipſe abſtulit. Centies cẽtena milia H.S. annua ad expenſas Senatum ſibi conferre imperauit. Octauiam & Sabinã cognomento Popeam in matrimoniũ duxit, viris earum trucidatis. In re militari nihil omnino auxit, Britanniam pene amiſit. Nam duo ſub eo nobiliſſima oppida illic capta atq; euerſa ſunt. Armeniam Parthi ſuſtulerunt, legioneſq; Romanas ſub iugo miſerunt. Duæ tamen ſub eo prouinciæ factæ ſunt: Pontus Polemoniacus, concedente rege Polemone, & Alpes Cottiæ; rege Cotta defuncto. Tũc Galba prętor Hiſpaniæ, & C. Iulius imperium corripuere. At vbi aduenientẽ Nero Galbã didicit, Senatuſq; ſententia conſtitutum eſt, vt nudus per publicum ductus, furca collo eius inſerta, virgis vſque ad mortem, cæderetur, atque ita ſaxo præcipitaretur. igitur deſertus vndiq; è palatio fugit, noctis medio Vrbem egreſſus, ſequentib. eum Phaone, Epaphrodito, Neophitoque, & ſpadone Sporo, quem quondam exectum formate in mulierem tentauerat, & in ſuburbano ſe liberti ſui, quod eſt inter Salariam & Nomentanam viã, ad quartum Vrbis miliarium, ictu gladii tranſegit, adiuuãte trepidãtem manum impuro, de quo diximus, eunucho, quũ ſane prius nullo reperto à quo feriretur, exclamaret: Itane nec amicũ, nec inimicũ habeo? Dedecoroſe vixi turpius peream: Ædificauit Romæ thermas, quę antea Neronianæ dictæ, nũc Alexandrinę appellantur. Obiit ætatis trigeſimo primo anno, imperauit XIIII. atq; in eo omnis Auguſti familia cõſumpta eſt. Huius temporibus poetæ pollebant Romæ, Lucanus, Iuuenalis & Perſius, Senecaq; Tragicus, Muſonius atq; Plutarchus Philoſophi. Hunc Perſæ tantum dilexerant, vt legatos mitterent, orantes copiam cõſtruendi monumenti. Cæterum adeo cunctæ prouincię, omniſq; Roma in interitu eius exultauit, vt plebs induta pileis manumiſſionum, tanquam ſæuo exempta dominio triumpharet. Denique omnibus flagitiis ſuis hoc etiam addidit, quod primus Romæ Chriſtianos ſuppliciis & mortibꝰ affecit, ac per omnes prouincias pari perſecutione excruciari imperauit. Ipsũ quoq; nomen extirpare conatus, beatiſſimos apoſtolos Petrum cruce affixit, Paulum capite gladio ſecuit. Mox autem aceruatim miſeram ciuitatem obortæ vndiq; oppreſſere clades. Nã ſubſequente autumno tãta vrbi peſtilentia incubuit, vt triginta milia funerum in rationem libitinæ venirent.

Galba. Anno ab Vrbe cõdita DCCCXXII. de Hiſpania Ser. Galba ſurrexit, & ab Auguſto ſextus principatum adeptus eſt, antiquiſſimæ nobilitatis ſenator, Sulpiciorum gente progenitus, cum LXXIII. ætatis ageret annum, ab Hiſpanis & Galliis imperator electus, mox ab vniuerſo exercitu libenter acceptus. Qui mox vt Neronis mortem comperit, Romam venit, & Piſonem nobilem induſtriumq; adoleſcentem ſibi in filium atque in regnum adoptauit. Iſte in adoleſcentia infamis, ad veſcendũ intemperans fuit: trium amicorũ cõſilio, id eſt, Iunii, Cornelii, Icelii, cuncta diſponens, adeo vt intra Palatinas ędes pariter habitarent, & vulgo pædagogi dicerentur. Nam priuata eiꝰ vita inſignis fuit militaribus & ciuilibus rebus: ſæpe Cos. ſepe Proconſul, frequenter dux, grauiſſimis bellis militem ſuum ita ſeueriſſime tractauit, vt ingreſſo eo caſtra, vulgaretur ſtatim: Diſce miles militare, Galba eſt, non Getulicus. Huius breue imperium fuit, quod haberet bona exordia, niſi ad ſeueritatem propenſior videretur. Inſidiis Othonis occiſus eſt, imperii menſe VII. iugulatus in foro Romæ. ſepultus in hortis ſuis, qui ſunt Aurelia via non longe ab vrbe Roma.

Otho. Lucꝰ Saluius Otho occiſis Galba & Piſone ab Auguſto ſeptimus inuaſit imperium, ſplendidis ortus maioribus ex oppido Ferentano. Attamen materno genere nobilior, quam paterno, neutro tamen obſcuro. In priuata vita mollis, maxime in adoleſcentia omni turpis, & Neronis familiaris, in imperio documentum ſui non potuit oſten-

A dere. Nam cum iisdem temporibus, quibus Otho Galbam
occiderat etiã Vitellius à Germanicis exercitibus impera-
tor factus esset: belloque ciuili cõtra eum suscepto, tribus
primum leuibus bellis, hoc est, vno apud Alpes, alio circa
Placentiam, tertio circa locum quendam, quem Castores
appellant, contra Vitellianos duces congressus victor exti-
tisset: quarto cum apud Bebriacũ in Italia leui prælio victus
esset, ingentes tamen copias ad bellum haberet, sponte se-
met occidit, petentibus militibus ne tam cito de belli de-
speraret euentu: cum tanti se non esse dixisset, vt propter eũ
bellum ciuile oriretur, voluntaria morte obiit XXXVIII. ę-
tatis anno, XCV. imperii die. Adeo militibus propriis ama-
bilis fuit, vt pleriq; corpore eius viso, suis manibꝰ interirẽt.

VITELLIVS. Dein Vitellius VIII. ab Augusto imperio potitus est,
familia magis honorata quam nobili. Nam pater eius L. Vi-
tellius non admodum clare natus, tres tamen ordinarios
gesserat consulatus. Iste tumens, crudelis, auarusq; cum ꝓ-
fusione fuit & cum multo dedecore imperauit, grauiq; sæ-
uicia notabilis, præcipue ingluuie & voracitate: quippe cũ
B die sæpę quarto vel quinto feratur epulatus: notissima certe
cœna memoriæ mandata est, quã Vitellius frater exhibuit,
in qua supra cæteros sumptus II. M. piscium, & VII. milia a-
uium apposita traduntur. Hic cũ Neroni similis esse vellet,
atq; id adeo præ se ferret, vt etiã reliquias Neronis, quę hu-
militer sepultæ fuerant, honoraret, ab omnibus exosus est.
Postq̃ autem de Vespasiano cõperit, primũ deponere mo-
litus est imperiũ: deinde à quibusdam animatur, Sabinum
Vespasiani fratrẽ, nil tum mali suspicantẽ, cum cæteris Fla-
uianis in Capitolium cõpulit, succensoq; tẽplo, & mixta si-
mul flãma ruinaq; omnes in vnum pariter interitum ac tu-
mulum dedit. At vero Vespasianus postquã apud Palæstinã
imperator creatus est, in Græciã venit, gaudens vt Græci fa-
tentur, in his quę audiebat à Tyanensi Apollonio de tẽpore
imperii sui, ac cæteris bonis fortioribus, loquens cum eo
apud Ægyptum ab Indis & Bragmanis & Gymnosophistis
illic degentibus redeunte. Igitur Vitellius à Vespasiani mi-
litibus sub muris Vrbis certamine habito superatus, ab ex-
ercitu suo destitutus est, appropinquantibusq; hostibus iã
trepidus, cum se in quandã proximã palatio cellulã contu-
lisset, turpissime inde protractus, vinctis post tergum ma-
C nibus circunducitur ad spectaculũ vulgi. Cumq; per sacrã
viam publice nudus duceretur, ne impudens in extremis
saltẽ malorum quæ gesserat, rubore faciẽ demitteret, erecta
coma & capite, subiecto in mẽtũ gladio, seminudus, multo
cœno fimoq; & cæteris dictu turpioribus purgamentis ore
& pectore inuolutus, in forũ deductus est, atque per scalas
Gemonias trahitur, vbi Sabinum Vespasiani fratrẽ permi-
serat necari, minutissimorum ictuum crebris ictibus ex-
carnificatus atque inde vnco tractus in Tyberim mersus
etiam communi caruit sepultura. Periit autem ætatis anno
LVII. imperii mense VIII. & die primo. Multis autem
& nefariis modis per complures dies à Vespasiani militibus
aduersum Senatum P. Q. R. indiscreta cæde sæuitum
est. Huic Vespasianus successit nonus ab Augusto.

Explicit liber Octauus.

INCIPIT LIBER NONVS.

D VESPASIANVS. ANno ab Vrbe cond. DCCCXV. breui illa quidem sed
turbida tyrannorum caligine discussa, tranquilla sub
Vespasiano serenitas rediit. Is obscure quidem natus, sed
optimis comparandus, priuata vita illustris, vt qui à Clau-
dio in Germaniam, deinde Britanniam missus, tricies & bis
cum hoste conflixerit, duas validissimas gentes, viginti op-
pida, insulam Vectam Britanniæ proximam imperio Ro-
manam adiecerit. Namq; vt paulo altius repetã, Iudæi post
passionem Christi destituti in totum gratia Dei cum omni-
bus vndiq; malis circumuenirentur, quibusdã in Carmelo
monte seducti sortibus, quę portenderent, exortos à Iudęa
duces rerum potituros fore, prædictumq; ad se trahentes,
in rebellionem exarserunt. Extinctisq; Romanis præsidiis,
legatum quoq; Syriæ (cui Palæstina nomen est) suppetias
ferentem, rapta aquila, & cæsis copiis fugauerunt. Ad hos
E Vespasianus à Nerone missus, Titum filium suum maiorẽ
in itinere habuit. Nam multas & validas legiones viginti &
octo secum in Syriam traiecit. Itaq; cum Iudæos multis eo-
rum oppidis captis in vrbe Hierosolymorum præcipue ob
diem festum congregatos obsidione clausisset, cognita Ne-
ronis morte, hortatu plurimorum regum & ducum, ma-
xime Iosephi ducis Iudæorum sententia: qui captus cum in
vincula coniiceretur, cõstantissime dixerat, sicut Suetonius
refert, continuo se ab eodẽ sed imperatore soluendum: im-
perium adeptus est. Relictoq; in castris ad procurationem
obsidionis Hierosolymorũ filio Tito, profectus est Romã.
Sed cognita interfectione Vitelli, paulisper Alexãdriæ sub-
stitit. Titus vero magna ac diuturna obsidione Iudæos pre-
mens, machinis, cunctisq; bellicis molibus, non sine multo
suorum sanguine tãdem muros ciuitatis irrupit. Sed ad ex
pugnandam interiorem templi munitionem, quã reclusam
multitudo sacerdotum ac principũ tuebatur, maiore vi &
mora opus fuit. Nã intra viginti dies capta est. Quod tamen
postquam in potestatem redactum, opere mirandum atq;
antiquitate suspexit, diu deliberauit, vtrum tanquam inci-
F tamentum hostium incenderet, an in testimonium victorię
reseruaret. Itaq; cum nunciatum eiã Roma fuit, quod pater
eius imperio potiretur, ex hilaritate nimia, sura eius ex-
crementum carnis accepit, ita vt calciamentũ nõ reciperet.
Quę Iosephi ducis Iudęorũ consilio, vt alia restituta est qui
iusserat ante eum transire, in quem plurimũ odii habebat. I-
gitur Titus Imperator ab exercitu pronunciatus templum
Hierosolymis incendit ac diruit, quod à die cõditionis pri-
mæ vsq; ad diẽ euersionis vltimæ manserat annis mille cen-
tũ & duobus. Muros vrbis vniuersos solo æquauit. Sexcẽta
milia Iudæorũ eo bello interfecta. Cornelius & Suetonius
referũt. Iosephus vero dux Iudæorũ, ꝗ eo bello tũc ꝓfuit, &
apud Vespasianum propter prædictum imperium veniam
gratiamq; meruerat, scribit vndecies centena milia gladio
& fame perisse: reliquias vero Iudæorum diuersis actas cõ
ditionibus toto orbe dispersas, quorum numerus ad nona-
ginta milia hominũ fuisse narratur. Quibus ante obscœna
& dira prodigia, vt idem Iosephus dicit, vel visa vel nuncia-
ta sunt. Etenim stella præfulgens gladio similis per omnia,
imminere desuper ciuitati, & cometes pręterea exitialibus
flammis ardere per totum visa est annum. Sed & ante tem-
G pus excidii ac belli, cum populi ad diem festum azymorum
conuenirent, octauo die mensis Aprilis noctis tẽpora hora
nona, tãtus fulgor luminis aram, templumq; circumdedit,
vt putarent omnes diem clarissimum factum: & permansit
spacio horæ dimidiæ. Quod imperitis quidem & ignaris ꝓ-
sperũ videbatur, sed legisperitos & ꝓbos quosq; doctores
non latuit exitiale portentum. In eadẽ quoq; festiuitate vi-
ctima sacrificiis admota, & aris assistens inter ipsas ministro-
rum manus enixa est agnum. Sed & ianua interioris ædis, q̃
respiciebat Orientem, cum esset ęre solido induta, ac pinde
immensi ponderis, quæ vix à viginti viris summo conatu
impellẽtibꝰ clauderetur, ferreis quoq; vectibꝰ & seris mu-
nita, ac pessulis in altum dimissis teneretur obstricta, hora
noctis sexta apparuit repẽte patefacta. Sed & transacto die
festo post aliquot dies, prima & vicesima die mẽsis Maii ꝓ-
digiosus apparuit visus, & fidẽ pene excedẽs, ꝗ vere falsum
putaretur, nisi oculorũ fides cõfirmasset. Etenim ꝓpe solis
occasum visi sunt currus & quadrigæ in omnẽ regionẽ per
aerẽ, & armatorũ cohortes misceri nubibꝰ, & vrbẽ circun-
H dare agminibꝰ improuisis. In alio itidẽ die festo, qui Pente-
coste appellatur, nocte sacerdotes ingressi templũ ad mini-
steria ex more cõplenda: primo quidẽ motus quosdã, stre-
pitusq; senserunt: tũ deinde voces subitas audiunt dicentes,
Migremus hinc. Additur e. his aliud terribilius Etenim ꝗdã
Ananiæ filiꝰ Iesus nomine, vir plebeiꝰ & rusticꝰ, ante septi-
mũ belli annum, dũ adhuc ciuitas in abundantia duraret, in
die festo Tabernaculorũ repente clamare cœpit: Vox ab O-
riente, vox ab Occidẽte, vox à quatuor ventis, vox sup Hie-
rosolymã & tẽplũ, vox super sponsos & sponsas, vox super
populũ. Et indesinẽter die noctuq; per oẽs plateas circuiẽs
hæc declamabat, vsq; quo quidã ex populo primores viri,
velut infausti prodigii indignatione commoti correptum
hominem multis verberibus afficiunt. At ille nequaquam
pro se aliquid loquens, sed neq; eos quidẽ qui sę circumste-

terant,

A terant, deprecãs, eãsdem voces pari obstinatione & clamo-
re repetebat. Tunc principes numinis aliquid intelligẽtes
(vt res erat) esse in viro, producunt eum ad Iudicem Roma-
num. Apud quem flagris ad ossa vsq; laniatus, neq; preces,
neq; lachrymas fudit: sed eandem vocem miserabiliter, &
cum quodam vlulatu emittens, per singula pene verbera
proferebat, addens ẽt hoc: Væ vę Hierosolymis. Igitur Ve-
spasianus & Titus imperatores magnificum de Iudæis tri-
umphũ agentes, vrbem ingressi sunt. Pulchrũ & ignotum
antea cunctis mortalibus, inter trecentos viginti triũphos,
qui in id tempus acti erãt, hoc spectaculum fuit: patrem &
filium vno triũphali curru vectos, gloriosissimã ab his, qui
patrem & filium offenderant, victoriam reportasse. Igitur
Vespasianus Romæ se in imperio moderatissime gessit pe-
cuniæ tantum auidior fuit, ita vt eã nonnullis iniuste aufer-
ret. Quam cum omni diligentiæ ꝓuisione colligeret, tamẽ
studiosissime largiebatur, maxime indigẽtibus. Nec facile
ante eum cuiusquã principis, vel maior est liberalitas com-
perta vel iustior. Placidissimæ lenitatis, vt qui maiestatis
contra se atrociores reos nõ facile punierit, vltra exilii pœ-
B nam. Huius inter cætera bona illud singulare fuit, obliuisci
inimicitias, adeo vt Vitellii hostis filiam locupletissime do-
tatam splendidissimo coniungeret viro. Ferebat patienter
amicorum motus, cõtumeliis eorum, vt erat, facetissimus,
iocularibus verbis respõdens, Namq; Licinium Mutianũ,
quo adiutore ad imperium peruenerat, fiducia meritorum
insolentem lepide flectebat, adhibito aliquo vtriq; familia-
ri id vnum dicens: Nosti me virum esse? Sed quid mirum in
amicis, cum etiam offensarum & inimicitiarum immemor
fuerit? Obliqua causidicorum in se dicta, & philosophorũ
contumaciam leniter tulit, diligens tamen coercitor disci-
plinæ militaris. Iste exanguem diu, fessumq; terrarum orbẽ
breui refecit, prudentissime ratus nefaria ministeria à pluri-
bus metu curari. Præterea legibus æquissimis monendo,
quodq; vehemẽtius est, vitæ specie vitiorum plura abole-
uerat: infirmus tamen, vti quidam praue putant, aduersum
pecuniam, cum satis cõstet, ærarii inopia & clade vrbiũ no-
uas eũ neq; postea habitas vectigaliũ pensiones exquisisse.
Hic Romam deformem incendiis veteribus ac ruinis, per-
missa, si domini deessent, volentibus ædificandi copia, Ca-
pitolium, ædem Pacis, Claudii monumẽta reparauit, mul-
C taq; noua instituit: ꝑ omnes terras, qua ius Romanum est,
renouatæ vrbes cultu egregio, viæ operibus maximis mu-
nitæ sunt. Tũc cauati montes ꝑ Flamminiã sunt prono trãs-
gressui, q̃ vulgariter Pertusa petra vocitatur. Mille gentes
cõpositæ, cum ducentas ægerrime reperisset, extinctis sæ-
uitia tyrannorum plerisq;. Rex Parthorum Vologeses me-
tu solo in pacẽ coactus est. Tunc deinde sine vllis bellorum
tumultib. in immensum resp. Romana prouehitur. Siqui-
dem Achaia, Lycia, Rhodꝰ, Byzantium, Samus, quæ liberæ
ante id tẽpus fuerant: item Trachea Cilicia, Comagene, q̃
hodie Augustofratensem nominamus, q̃ sub regib. amicis
erant: tunc primum redactæ in ꝓuinciarum formam, iudi-
cib. Romanis legibusq; paruerunt. Nono aũt anno imperii
eius, tres ciuitates Cypri terræmotu corruerunt, & Romæ
magna pestilentia fuit. Hic monentibus amicis, caueret à
Metio Põposiano, de quo sermo percrebuerat regnaturũ
fore, Cos. fecit, alludens tali cauillo: Quãdoq; memor erit
tãti beneficii. Institutum vero vniforme omni imperio te-
nuit, vigilare de nocte, publicisq; actib absolutis charos ad-
mittere, dum salutatur calciamenta sumens, & regiũ vesti-
D tum. Post aũt negociis, quæcumq; aduenissent auditis, ex-
erceri vectatione: deinde requiescere. Postremo vbi lauis-
set, remissiore animo conuiuiũ curabat. Plura dicere studiũ
coegit imperatoris boni, quẽ ab Augusti morte post annos
quinquaginta & sex, Romana resp. exanguis tyrannorum
sęuicia, quasi fato quodam ne rueret penitus, assequuta est.
Post hæc cum Senatui, populo, postremo cunctis amabilis
ac iucundus esset, seriis ioca quib. delectabatur admiscens
interiit. Quippe primo cũ crinitum sydus, ꝙ Græci κομήτην
vocant, apparuisset, istud inquit, ad regem Persarum ꝑtinet,
cui est capillus effusior: deinde ꝓfluuio vẽtris fessus, in villa
ꝓpria circa Sabinos, assurgens, stantem, ait, imperatorem
terris excedere decet. Geniturã filiorũ ita cognitã habuit,
vt cum multæ coniurationes contra eum fierent, quas pa-
tefactas ingenti dissimulatione contempsit, in Senatu di- E
xerit, aut filios sibi successuros, aut neminem. Anno ab vr- Titvs
be cõdita DCCCXXVIII. Titus Vespasiani & Domicillæ liber- Vesp.
tæ filius, decimus ab Augusto post mortẽ patris successit,
qui & ipse Vespasianꝰ dictus. Iste à puero præclaris ꝓbita-
tis studiis, militię, litterarum, instãtissime deditus, quid cõ-
tenderit, animi & corporis munerib. ostẽdit. Hic vbi patrię
curã suscepit, incredibile est, qñtum quẽ imitabatur patrẽ
anteierit, p̄cipue clementia, liberalitate, honorificentia, ac
pecuniæ contẽptu. Quæ eo amplius grata fuere, ꝙ ex non-
nullis à priuato adhuc patratis asperior, luxuriæq; & auari-
tię amans credebatur fore. Nam p̄fecturam p̄torianam pa-
tre imperante adeptus, suspectum quẽq; & oppositũ sibi,
immissis qui ꝑ theatra & castra inuidiosa iactantes ad pœnã
poscerent, quasi criminis cõuictos oppressit. In queis Ce-
cinã cõsularem adhibitum cœnæ, vix dum triclinio egres-
sum, ob suspicionem stupratæ Berenicis vxoris suę iugulari
iussit. Iurgia aũt ab eo sub patre venũdata, rapinarũ quoq;
cupidus erat. Vnde Neronem cuncti opinantes vocãtesq;,
summam rerum nactũ grauiter acceperant. Sed hæc in me-
lius conuersa, adeo ei immortalẽ gloriã contulere, vt deli- F
ciæ atq; amor humani generis appellaretur. Deniq; vt subiit
pondus regium, Berenicen nuptias suas sperantem regredi
domum, & eneruatorum greges abire præcepit. Quo facto
quasi signum ꝓtulit, mutatæ intẽperantiæ prioris. Et cum
donata concessaue à principibus priorib. firmare insequẽ-
tes solerent, simul vt imperium cepit, talia possidentibus
edicto sponte cauit. Iste facũdissimus, bellicosissimus, mo-
deratissimꝰ fuit. Causas Latine egit, poemata & tragœdias
Græce composuit. In oppugnatione Hierosolymorum sub
patre militans, duodecim propugnatores, duodecim sagit-
tarum ictibus confecit. Tantã aũt pietatẽ erga Iudæos ha-
buit, vt circuiens Hierusalem, & repletos cadaueribus val-
los, & humani corporis tabe patriam eorum terram rigari
videns, cũ ingenti gemitu eleuatis ad cœlum manib. Deum
inuocaret testem, hoc opus suum non esse. Romę tantæ ci-
uilitatis in imperio fuit, vt nullũ omnino puniret. Clemen-
tiam vero vsq; eo ꝑduxit, vt conuictos aduersum se coniu-
rationis causa dimiserit, & in eadem familiaritate habuerit,
qua ante habuerat. Nam vt breuiter eius clementiam de- G
promam, cum aduersus eum duo amplissimi ordinis cõiu-
rassent, neq; abnuere cogitatũ scelus quirent, monuit pri-
mo: post deductos in spectaculo se vtrinque assidere iussit:
petitoq; mirmilionum ex industria, quorũ pugnæ visebã-
tur, gladio, quasi ad explorandam aciem vni atq; alteri cõ-
misit. Quibus perculsis, & constantiã mirantibus dicebat:
Videtisne potestates fato dari, frustraq; tentari facinus, po-
tiundi spe, vel amittendi metu? Fratrẽ quoq; Domitianum
parantem insidias, militumq; animos sollicitantem, flens
sæpius obtestatus est, ne parricidio assequi cuperet, quod
& se volente esset obuẽturum ei, & iã haberet, cum sit par-
ticeps potestatis. Facilitatis & liberalitatis tãtæ fuit, vt nulli
quicq̃ negaret, & cum ab amicis reprehenderetur, respon-
derit, nullum tristem ab imperatore recedere debere. Præ-
terea quũ quadã die recordatus in cœna fuisset, nulli se illo
die quicquam præstitisse, venerando cœlestiq; dicto ait: O
amici hanc diẽ perdidimus. Hic Romæ amphitheatrũ ędi-
ficauit, & quinque milia ferarum in dedicatione eius occi-
dit. Huiꝰ tempore repentinum incendium Romæ sine no- H
cturna requie ꝑ triduum fuit, plurimæq; ædes publicæ cõ-
crematæ sunt. Abrupto tunc etiam vertice Vesuui montis
Campaniæ magna ꝓfusa incendia ferunt, torrentibusq; flã-
marum vicina regionis cũ vrbib. hominibusq; deleta esse.
Lues quoq; Romæ, qñta vix vnq̃ ante, fuit: quib. tñ malis,
nullo vexato, pecunia ꝓpria subuenit cũctis remediorum
generibus: nunc ægrotantes ꝑ semetipsum reficiens, nunc
cõsolãs suorum mortib. afflictos. Post hęc inusitato fauore
dilectus morbo periit, in ea qua pater villa, post bienniũ &
menses octo, diesq; viginti, q̃ post patrẽ imperauerat: ętatis
anno altero & quadragesimo. Huius mors credi vix potest,
qñtum luctũ Vrbi, prouinciisq; intulerit, adeo vt omnes tã-
quã in ꝓpria doluerint orbitate. Senatus obitu ipsiꝰ circa
vesperã nũciato, nocte irrupit in curiã, & tantas ei mortuo Fl. Do-
laudes, gratiasq; cõcessit, qñtas nec viuo vnquam egerat & mitia-
præsenti: inter diuos translatus est. Anno ab vrbe condita nvs.

A DCCCXXX. Domitianus Vespasiani & Domicillæ libertę filius, germanus Tibi iunior, vndecimus ab Augusto suscepit imperium. Iste Neroni, aut Caligulæ, aut Tiberio similior fuit, quam patri aut fratri suo. Primis tamen annis moderatus in imperio fuit: mox ad ingentia vitia profusus, libidinis, iracundiæ, crudelitatis, auaritiæ, tantum in se odii concitauit, vt merita fratris & patris aboleret. Interfecit nobilissimos è Senatu, dominum se & Deum primus appellari, scribi colique iussit. Segnisque ridicule, remotis omnibus muscarum agmina persequebatur: furens libidine, cuius fœdum exercitium Græcorum lingua κλινοπάλην vocabat. Hinc percunctanti cuidam, quisquam ne in palatio esset, responsum, Ne musca quidem. Nullam sibi nisi auream aut argenteam statuam in Capitolio passus est poni. Consobrinos suos interfecit. Superbia quoq; in eo execrabilis fuit. Iste apud Romanos eunuchizari viros iussit, vt in palatio haberet, vxoremque suam Augustam nuncupari. Expeditiones quatuor habuit: vnam aduersus Sarmatas, alteram aduersus Chattos, duas aduersus Dacos. Nam quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fusco duce prælia, B quantaq; Romanorum clades, vbi Oppius Sabinus consularis, & Cornelius Fuscus præfectus prætorii cum magnis exercitibus occisi sunt, longo textu euoluerem, nisi Cornelius Tacitus, qui hanc historiam diligentissime contexuit, de reticendo interfectorum numero, & Salustium Crispum, & alios autores quam plurimos sanxisse, & seipsum idem potissimum elegisse dixisset. Domitianus autem prauissima elatus iactantia, de Dacis Chattisq; sub nomine superatorum hostium de extinctis suis legionibus triumphauit. De Sarmatis solam lauream vsurpauit, vbi legio eius cum duce interfecta est. Verum cum ob scelera vniuersis exosus esset, Antonius accensus maxime iniuria verborum Domitiani, qua se scortum vocari dolebat, cum curans Germaniam superiorem esset, imperium corripuit, & Domitianus eum per Norbanum Appium acie strauit. Romæ quoq; multa ædificia vel cœpta, vel à fundamentis construxit. In his Phanteum, Capitolium, forum transitorium, odeum, porticus, Isium ac Serapium & stadium, horrea piperata, Vespasiani templum, Mineruam Calcidicam, Ludum matutinum, Micam auream, Metam sudantem. Bibliothecas incendio consumptas, petitis vndique præ- C sertim Alexandria exemplis reparauit. Sagittarum tam doctus fuit, vt inter patentes digitos extentæ manus viri procul positi spicula transuolarent. Iste persecutionē in Christianos agi secundus à Nerone imperauit, qua multi martyrio coronati sunt, vt Orosius scribit. Inter quos & Flauia Domicilla, Flauii Clementis Cos. ex sorore neptis, in insulam Pontiam ob fidei testimonium exiliatur. Quo tempore etiam beatissimus Ioannes apostolus in Pathmum insulam relegatus fuit. Inter Iudæos quoq; acerbitate tormentorum, & cruentissimæ quæstionis exquiri genus Dauid atq; interfici præceptum est, quasi adhuc futurus esset ex semine Dauid, dum prophetis sanctis & inuidetur & creditur, qui regnum possit adipisci. Igitur Domitianus metu crudelitatis & conscientiæ suæ perculsus est: coniurauere pleriq;, impulsoribus Parthenio procurante cubiculum, Stephanoq;, & tum ob fraudem interceptæ pecuniæ supplicium suspectante Clodiano, ascita etiam in consilio tyranni vxore Domitia, ob amorem Paridis histrionis à principe cruciatus formidante. Domitianum multis vulneribus confodiunt, post annum vitæ quintum & quadra- D gesimum, imperii quintumdecimum. At Senatus gladiatoris more funus eius ignominiose & cum dedecore per vespillones efferri iussit, radendumque nomen decreuit, & ignobiliter est sepultus. Huius tempore seculares ludi celebrati sunt. Hactenus Romæ seu per Italiam orti imperium rexere. Hinc aduenæ. Vnde compertum est vrbem Romam externorum virtute creuisse. Quid enim Nerua prudentius aut moderatius? quid Traiano diuinius? quid præstantius Adriano?

Explicit liber Nonus.

E

INCIPIT LIBER DECIMVS.

NERVA.

ANno ab vrbe cōdita DCCCXLVI. Vetere & Valente Coss. Resp. ad prosperrimū statum rediit, bonis principibus ingenti fœlicitate commissa. Domitiano n. exitiabili tyranno interfecto, Cocceius Nerua oppido Narniensi genitus, duodecimus ab Augusto imperator electus est. Is in priuata vita moderat⁹ & strenuus, nobilitatis mediæ, senex admodum operam dante Petronio Secundo præfecto prætorio, item Parthenio interfectore Domitiani, imperator factus, æquissimum se & ciuilissimum p̄buit. Iste cū imperium suscepisset, mox rumore orto, viuere atque afflore Domitianum, perinde trepidauit, vt colore mutato, verbis amissis, vix consisteret. Sed à Parthenio confirmatus recepta fiducia ad solenne delinimentum conuersus est. Qui cum in curiá à Senatu gratanter acceptus esset, solus ex omnibus Arrius Antoninus vir acer, eique amicissimus, cōditionem imperantiū prudenter exprimens amplexus eū, F gratulari se ait Senatui, populo, prouinciisq;, ipsi autē nequaquā; cui satius fuerat malos semper principes eludere, quā tanti oneris vim sustinentem, non modo molestiis periculisque subiici, sed famæ etiam inimicorum pariter & amicorum: qui cum se mereri omnia præsumāt, sic quicquā non extorserint, atrociores sunt ipsis quoq; hostibus. Iste quicquid ante pœnæ nomine tributis accesserat, indulsit, afflictas ciuitates releuauit, puellas, puerosque natos egestosis parentib⁹, sumptu publico per Italiæ oppida ali iussit: Hic primo edicto suo cunctos exules reuocauit. Vnde & Ioannes apostolus hac generali indulgentia liberatus Ephesum rediit. Hic ne accessu maleuolorum terreretur, Iunii Mauricii constantis viri dicto sic admonetur. Qui cōuiuio familiari adhibitus, cum Veientonem cōsulari honore functum quidem apud Domitianū, tamē multos occultis criminationibus persequutum, adesse vidisset, inter colloquia mentione Catuli facta, calumniatoris præcipui, dicēte Nerua: Quid nunc faceret, si Domitiano superuixisset? nobiscum inquit Mauricus cœnaret. Hic iurgiorum disceptator maximus & frequens fuit & scientissimus. Calphur- G nium Crassum promissis ingentibus animos militum pertentantem, detectum confessumq; Tarentum cum vxore remouit, patribus lenitatem eius increpantibus. Cumque interfectores Domitiani ad exitium poscerentur, tantum consternat⁹ est, vt neq; vomitū, neq; impetum ventris valuerit differre, & t̄n vehementer obstitit, dictitans æquius esse mori, q̄ autoritatē imperii fœdare, p̄ditis sumendæ potētiæ autoribus. Sed milites neglecto principe Petronium vno ictu, Parthenium vero demptis prius genitalibus, & in os coniectis iugulauere, redempto magnis sumptibus Casperio, qui scelere tam truci insolentior, Neruam compulit referre apud populum gratias militib⁹, quod pessimos nefandissimosq; omnium mortalium peremissent. Reip. diuina p̄uisione consulit, Traianum in liberi locum & partem adoptando. Qui dum suggerente ira, voce quam maxima contra quēdam Regulum nomine inclamaret, sudore correptus est. Quo refrigescente, horror corporis nimius initia febri p̄buit, nec multo post vitam finiuit, post annum & quatuor menses imperii & dies octo, ætatis septuagesimo atq; altero anno, atq; inter diuos relatus est. Corp⁹ à Senatu, vt quondā Augusti, humeris delatū, in sepulchro Augusti in campo Martio sepultū est. Eo die quo interiit, solis defe- H
ctio facta est. Anno ab vrbe cōdita DCCCXLVII. Vlpi⁹ Crinitus Traian⁹ ex vrbe Tudertina, Vlpi⁹ ab auo dict⁹, Traian⁹ à Traio, paterni generis autore, vel de nomine Traiani patris sic appellatus, decimus terti⁹ ab Augusto imperiū adeptus est, natus in Hispania, familia antiqua magis quam clara. Nā pater eius primū Cos. fuit. Imperator autem apud Agrippinam nobilē Gallię vrbem factus est, habens diligentiam in re militari, in ciuilibus lenitatem, in subleuandis ciuitatibus largitionē. Cumq; duo sint q̄ ab egregiis principib⁹ expectentur: sanctitas domi, in armis fortitudo, vtrobiq; prudentia: tantus in eo erat maximarum rerum mod⁹, vt quasi temperamēto quodā virtutes miscuisse videretur, nisi quod cibo vinoque paululum deditus erat. Remp. ita

TRAIANVS.

admi-

A administrauit, vt omnibus principibus merito preferatur, inusitatæ ciuilitatis & fortitudinis. Romani imperii quod post Augustũ defensum magis fuerat, quàm nobiliter ampliatum fines longe lateque diffudit. Vrbes trans Rhenum in Germania reparauit: Daciam Decibalo victo subegit: prouincia trans Danubium facta, in his agris quos nunc Thaipali, nunc Victophali & Teruingi habent. Ea prouincia decies centena milia passuum in circuitu tenuit. Armeniam quam occupauerant Parthi, recepit, Pharmatasire occiso, qui eã tenebat. Albanis regem dedit. Hiberorum regem, & Sauromatarum & Bosphoranorum, Arabum, & Hosdroenorum & Colchorum in fidem accepit. Carduenos, Mardomedos occupauit, Et Antemusium magnam Persidis regionem, Seleuciã & Ctesiphontem, Babylonem & Edessam vicit ac tenuit. Vsque ad Indiæ fines & mare rubrum accessit, atq; ibi tres prouincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam cum his gentibus, quæ Madenam attingunt. Arabiam postea in prouinciæ formam redegit, in mari rubro classem instituit, vt per eam Indiæ fines vastaret. Gloriam tamen militarem ciuilitate & moderatione superauit, Romæ & per prouincias æqualem se omnibus exhibens, amicos salutandi causa frequentans, vel B ægrotantes, vel cum festos dies habuisset, conuiuia cum eisdem indiscreta vicissim habens, sæpe in vehiculis eorũ sedens, nullum Senatorem lædens, nihil iniustum ad augendum fiscum agens, liberalis in cunctos, publice priuatimq; ditans omnes, & honoribus augens quos vel mediocri familiaritate cognouisset, orbẽ terrarum ædificans, multas immunitates ciuitatibus tribuens, nihil non tranquillum placidumq; agens, adeo vt in omni eius ętate vnus, tãtum se natot damnatus sit, atque is tamen per Senatum ignorante Traiano. Ob hæc per orbẽ Deo proximus nihil non venerationis meruit, & viuus & mortuus. Inter alia dicta hoc ipsius fertur egregium. Amicis eum culpantibus, quod nimium circa omnes cõmunis esset respondit. talẽ se imperatorem esse priuatis, qualem sibi imperatorem priuatus optasset. Hic ob honorem Suræ, cuius studio imperium arripuerat, lauacra cõdidit. De quo superuacaneum videtur cuncta velle nominatim promere, cum satis sit excultum atq; emendatum dixisse. Fuit enim patiens laboris studiosus optimi cuiusq; ac bellicosi: magis simpliciora ingenia, quam eruditissimos (quum ipse parcæ esset scientiæ, moderateq; eloquens) diligebat. Iusticiæ vero ac iuris humani C diuiniq;. tam repertor noui, quã inueterati custos. Quæ omnia eo maiora visebantur ꝙ per multos atq; atroces tyrannos perdito atq; prostrato statu Romano in remedium tantorũ malorũ diuinitus credebatur opportune datus, vsque, eo vt adueniens imperium eius pleraq; mirifica denũciauerint. In queis pręcipuum, cornicem è fastigio Capitolii Atticis sermonib. effatã ἔσται καλῶς. Hic in persequendis sane Christianis errore deceptus, tertius à Nerone, cum passim repertos cogi ad sacrificandum idolis, ac detrectantes interfici præcepisset, & plurimi interficerentur, Plinii Secundi, qui inter cæteros Iudices, vt Tertullian⁹ refert, persecutor datus erat; relatu admonitus est eos homines nihil morte gerere dignum, nisi, quod diis non immolarent, & Christum veluti Deum ante lucem surgentes laudarent, à malis omnibus abstinentes. Ad quem Traianus rescribit, Christianos pro fide nullatenus inquirendos. Veruntamen cõtinuo Romæ aurea domus, à Nerone totis priuatis publicisque rebus impensis cõdita, repentino conflagrauit incendio: vt intelligeretur missa etiam ab alio persequutio in ipsius potissime monimentis, à quo primum exorta D esset atq; in ipso autore puniri. Terręmotu quatuor vrbes Asiæ subuersæ: Elæa, Myrina, Pitane, Cyme: & Græcæ ciuitates duæ, Opuntiorum, & Oriciorum. Tres Galatiæ ciuitates eodem terræmotu dirutæ. Pantheum Romę à Domitiano constructum, fulmine concrematum est. Terræmotus in Antiochia pene totã subruit ciuitatem. Incredibili deinde motu sub vno tempore Iudæi quasi rabie efferati per diuersas terrarum partes exarsere. Nam per totam Lybiam aduersus incolas exarserunt, & atrocissima bella gesserunt: quæ adeo tunc interfectis cultoribus desolata est vt nisi postea Adrianus Imperator collectas vndiq; aliunde colonias deduxisset, vacua penitus terra, abraso habitatore

E mansisset. Ægyptum vero totã & Cyrenen, & Thebaidam cruentis seditionibus turbauerunt. In Alexandria tunc cõmisso prælio victi & attriti sunt. In Mesopotamia quoq; rebellantibus iussu imperatoris bellum illatũ est. Itaq; multa milia eorũ vasta cæde deleta sunt. Sane Salamiram vrbẽ Cypri interfectis omnibus, accolis deleuerunt. Igitur Traianus post ingentem gloriam belli domique quæsitã è Perside rediens, apud Seleuciã Isauriæ profluuio ventris extinctus est. Obiit autem ætatis anno sexagesimo tertio, & mẽse vno, die quarto: imperii nonodecimo, mense sexto, die quintodecimo. Inter diuos relatus est. Huius exusti corporis cineres in vrna aurea relati Romã, humatiq; in Traiani foro sub eius columna, cuius altitudo centum quadraginta pedes habet: & imago superposita sicut triumphantes solent, in vrbem inuecta, senatu præeunte & exercitu. Eo tẽpore multo perniciosius q̃ sub Nerua Tyberis inundauit, magna clade ędium proximarum: & terręmotus grauis per prouincias multas atroxq; pestilentia, famesq; & incendia facta sunt. Quibus omnibus Traianus per exquisita remedia multipliciter opitulatus est, statuens ne domorum altitudo sexaginta superaret pedes, ob ruinas faciles, & sumptus, si quando talia contigerint, exitiosos. Vnde merito F pater patriæ dictus est. Huius tantum memoriæ delatũ est; vt vsq; ad nostram ætatem non aliter in Senatu principibus acclamaretur, nisi, Felicior Augusto, melior Traiano. Adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, vt vel assentantibus, vel vere laudantibus occasionem magnificentissimi præstet exẽpli. Anno ab Vrbe condita DCCCLXVII. Æelius Adrianus stirpis Italicæ ex Hispania, Ælio Adriano Traiani principis consobrino Adriæ orto genitus, quod oppidum agri Piceni, etiã mari Adriatico cognomẽ dedit, quartus decim⁹ ab Augusto Imperator est creatus. Hic sine aliqua voluntate Traiani imperator est factus, operã dante tamen Plotina vxore Traiani. Nam eum Traianus, quanquam cõsobrini sui filiũ, viuus noluerat adoptare. Qui Traiani gloriæ inuidens, statim prouincias tres abstulit, quas Traianus addiderat: i. de Assyria, Mesopotamia, Armenia, reuocauit exercitus, ac finẽ imperii esse voluit Euphratẽ. Idem de Dacia facere conantem amici terruerunt, ne Romani ciues multi traderẽtur: propterea quia Traianus victa Dacia ex toto orbe Romano infinitas eo copias transtulerat, ad agros & vrbes colendas. Daciæ enim diuturno bello Decibali vires fuerant exhaustæ, pacem tamen omni sui imperii tempore habuit. Semel tãtum per præsidem cum Sauromatis dimicauit & vicit. Orbem Romanum circuiuit, multa ædifica- G uit. Hic per Quadratum discipulum Apostolorum, & Aristidem Atheniensem virum fide sapientiaq; plenum, & per Serenum Granium legatum libris de Christiana religione compositis instructus atq; eruditus, pręcepit per epistolam ad Minutium Fundanum Proconsulem Asiæ datam, vt nemini liceret Christianos sine obiectu criminis aut probatione damnare; idemq; continuo pater patriæ in Senatu vltra morem maiorum appellatur, & vxor eius Augusta. Textus autem epistolæ hic est: Accepi litteras ad me scriptas à decessore tuo Serenio Germano clarissimo viro, & nõ placet mihi relationẽ silentio præterire, ne & innoxii perturbentur, & calumniatoribus latrocinandi occasio tribuatur. Itaque si euidenter prouinciales huic petitioni suæ adesse valent aduersum Christianos, vt pro tribunali eos in aliquo arguant, hoc eis exequi nõ prohibeo. Precibus autẽ in hoc solis & acclamationibus vti eis non permitto. Etenim multo æquius est si quis volet accusare, te cognoscere de obie- H ctis. Si quis igitur accusat, & probat aduersum leges quicquam agere memoratos homines, pro merito peccatorum etiam supplicia statues. Illud mehercle magnopere curabis vt si quis calumniæ gratia quemquam horum postulauerit reum, in hunc pro sui nequitia suppliciis sæuioribus vindices. Igitur Adrianus Remp. iustissimis legibus ordinauit. Iudæos sane perturbatione scelerum suorum exagitatos, & Palestinam prouinciam quondam suam depopulãtes vltima cæde perdomuit, excidio Hierosolymis rouissime desolatis, ita vt nec lapis super lapidem secundum diuinam vocem sit in ea relictus, vltusque est Christianos, quos illi Cozbea duce, quod sibi aduersus Romanos non assentirentur, excruciabant. Præcepitque ne cui Iudæo in-

ADRIANVS.

A troeundi Hierosolymam esset licentia, Christianis tantum ciuitate permissa, quam ipse in oppidi statum murorum extructione reparauit, & Æliam de prænomine suo vocari iussit. Per idem tempus Romæ Phauorinus & Palæmon rhetores insignes, necnon & Herodes Atheniensis & Marcus habebantur. Iste facundissimus Latino sermone, Græcis literis eruditissimus fuit, ita vt à plerisque Græculus appellaretur. Atheniensium studia, moresque auxit, peritus non solum sermone, sed & cæteris disciplinis, canendi, psallendi, medendique scientia, Musicus, Geometra, pictor, fictorque ex ære & marmore, proxime Polycletus & Euphranoras. Proinde omnino ad ista est factus, vt elegantius nunquam quicquam humanæ res expertæ videantur. Memor supra quam cuiquam credibile est, locos, negocia, milites, absentes quoque nominibus recensere: rem immensi laboris: quippe qui prouincias omnes pedibus circuierat, agmen comitantium præuertens, cum oppida vniuersa restitueret, augeret ordinibus. Namque ad specimen legionum militarium, fabros, perpendiculatores, B architectos, genusq; cunctum extruendorum mœnium, seu decorandorum in cohortes centuriauerat. Varius, multiplex, multiformis, atque ad vitia & virtutes quasi arbiter genitus, impetum mentis quodam artificio regens, ingenium inuidum, triste, lasciuum, & ad ostentationem sui insolens, callide tegebat, continentiam, clementiam, facilitatem simulans, contraque dissimulans ardorem gloriæ quo flagrabat: acerrimus ad lacessendum & respondendum seriis, ioco, maledictis: referre carmen carmini, dictum dicto, prorsus præmeditatum crederes aduersus omnia. Huius vxor Sabina dum prope seruilibus iniuriis afficitur, ad mortem voluntariam compulsa: quæ palam iactabat se quod immane ingenium probauisset elaborasse, ne ex eo ad humani generis perniciem grauidaretur. Hic morbo subcutaneo, quem diu placide sustinuerat, victus, dolore ardens impatiensq; plures è Senatu extinxit. A regibus multis pace occultis impetrata muneribus, iactabat palam plus se ocio adeptum, quam armis cæteros. Officia sane publica & Palatina, necnon militiæ, in eam formam statuit, quæ paucis C permutatis hodie permanet. Dehinc miserabili exitu consumptus est, cruciatu membrorum omnium confectus, in tantum vt crebro sese interficiendum ministrorum fidissimis precans offerret ac ne in semetipsum sæuiret, charissimorum custodia seruaretur. Hic non magnam clementiæ gloriam habuit, diligentissimus tamen circa ærarium & militum disciplinam. Obiit in Campania apud Baias, imperii anno vicesimo primo, mense decimo, & die vicesimo: ætatis sexagesimo & altero anno. Senatus ei tribuere noluit diuinos honores. Tamen cum successor ipsius Titus Aurelius Antoninus Fuluius hoc vehementer exigeret, & vniuersi senatores palam resisterent, tandem obtinuit.

ANT. PIVS. Ergo Adriano successit quintus decimus ab Augusto Antoninus Fuluius Boionius, idem etiam Pius postea nominatus, genere claro, sed non admodum vetere. Iste ab Adriano in filium adoptatus, cuius gener fuerat, vir insignis, qui merito Numæ Pompilio cõferatur ita vt Romulo Traianus æquaretur. Vixit ingenti honestate, priuato maior imperio, nulli acerbus, cunctis benignus, in re militari moderata gloria, defendere magis prouincias quam ampliare studens, viros æquissimos ad administrandam Remp. quærẽs, D bonis honorem habens, improbos sine aliqua acerbitate detestans, regibus amicus esse studens: cum orbem terræ nullo bello per annos viginti tres sola autoritate rexerit, adeo trementibus eum atq; amantibus cunctis regibus, nationibusq; & populis, vt parentem seu patronum magis quã dominum imperatoremue reputarent, omnesq; in morem cœlestium propitium optantes, de controuersiis inter se iudicem poscerent. Qui etiam Indi, Bactri, Hircani legatos misere, iustitia tanti Imperatoris comperta: quam ornabat vultu serie pulchro, procerus membra, decenter validus: priusquam salutandus prodiret, degustans panis aliquantũ: ne frigescente circum præcordia sanguine, per ieiunium viribus exesis interciperetur, eoq; actui publicorum minime sufficeret: quem incredibili diligentia ad speciem optimi patrisfamilias exequebatur, appetentia gloriæ carens & ostẽtatione: adeo mansuetus, vt instantibus patribus ad eos,

E qui cõtra eum cõiurarent, persequendos, cõpresserit quæstionem: profecto sciens necesse non esse sceleris in semetipsum cupidos pertinacius indagari, quia si plures repetirẽtur, quantis odio esset intelligeretur. Hic ante imperium ditissimus fuit: omnes quidem opes suas stipendiis militũ, & circa amicos liberaliter erogando comminuit. Verum ærarium opulentum reliquit. Pius propter clementiã dictus est. Huius temporibus Iustinus philosophus librum pro Christiana religione compositum eidem Antonino tradidit, benignumq; eum erga Christianos homines fecit. Qui non longe post suscitante se persecutione & crescente, scripsit vniuersis plebibus Asiæ epistolam in his verbis: Ego quidem non ambigo etiam ipsis diis curæ esse, ne qui noxius lateat: multo enim magis ipsis conuenit punire eos, qui sibi immolare nolunt, quam vobis. Sed vos confirmatis eorum, quos persequimini sententiam, quam de vobis habent dicentes vos impios & sine Deo esse. Vnde & optabilius habent animam ponere pro Deo suo, & mortẽ libenter amplecti, quam vobis acquiescere, & in vestræ religionis iu[r]a concede[r]e. De motibus autem terræ, qui vel F facti sunt, vel etiam nunc fiunt, absurdum non erit mœrorem vestrum iusta commonitione solari. Quoniam quidem cõperi, quod in huiuscemodi rebus ad illorum inuidiam cõmunes casus transfertis. In quo illi quidem maiorem fiduciam accipiunt apud Deum. Vos autem in omni tempore, quo de talibus ignoratis, cæteros quidem Deos negligitis: cultum vero immortalis Dei, quẽ Christiani colũt, expellitis & deturbatis, vsq; ad mortẽ cultores illius obseruantiæ persequentes: super quibus plurimi ex prouinciis iudices etiam venerabili patri nostro scripserant. Quibus rescriptũ ab eo, vt nihil molestiæ huiuscemodi hominib[us] generarẽt, nisi forte arguerentur aliquid aduersum Romani regni statum moliri. Sed & mihi ipsi de his quamplurimi retulerũt, quibus ego paternam sequutus sentẽtiam pari moderatione rescripsi. Quod si quis persistit huiuscemodi hominibus absq; vllo crimine mouere negocia, ille quidẽ qui delat[us] p[ro] hoc nomine fuerit, absoluatur, etiamsi p[ro]betur id esse quod G ei obiicitur, Christianus. Is autem qui crimẽ obtendit, reus pœnæ ipsius quam obiecit, existat. Proposita Ephesi publice in conuentu Asiæ. Per idem tempus Romæ agnoscitur Arrianus philosophus Nicomediensis prætor, necnon & maximus Tyrius, Apollonius Stoicus, Chalcedonius, Basilides, Citopolitanus. Isti etiam magistri verissimi Cæsaris extitere. Igitur Antonius apud Lorias villa propria milibus passuum duodecim ab vrbe, febri paucorum dierum, post vitæ annum septuagesimum septimum, Imperii vicesimum tertium consumptus est, atq; inter diuos relatus est, & merito consecratus, ita vt in honorem eius templa, sacerdotes, atque infinita alia decreta sint. Vsque adeo autem mitis fuit, vt cum ob inopiæ frumentariæ suspicionem lapidibus à populo Romano perstringeretur, maluerit ratione exposita placare, quam vlcisci seditionem.

M. AVRELIVS. Anno ab vrbe condita DCCCCXI. M. Aurelius Antoninus Verus, sextusdecimus ab Augusto imperium adept[us] est, haud dubie nobilissimus: quippe cũ eius origo paterna à Numa Pompilio, materna à Salentino rege penderet: & cũ eo L. Anni[us] Antonin[us] Verus. Tumq; Romana resp. duobus H æquo iure imperium administrantibus paruit, cum vsq; ad eum singulos semper habuisset Augustos. Hi & genere coniuncti inter se fuerunt, & affinitate. Nam verus nepos, Antoninus gener Antonini Pii fuit, per vxorem Galeriam Faustinam minorem consobrinam suam. Hi bellum contra Vologesum regem Parthorum gesserunt, qui post victoriã Traiani primum rebellauerat, & graui eruptione Armeniam, Cappadociam, Syriamq; vastabat L. Verus Anni[us] Antoninus ad id bellum profectus est. Qui dũ Athenis sacrificaret, ignis in cœlo ab Occidente in Orientẽ ferri visus est. Qui Antiochiæ & circa Armeniam agens, multa per duces suos ingentia patrauit. Seleuciã Assyriæ vrbem nobilissimam, super Hydaspen fluuium sitam cum quadringentis milibus hominum cepit. Parthicum triumphum reuexit. Obiit tamen in Venetia inter Altinum & Concordiam ciuitatem, quum proficisceretur, & cum fratre in vehiculo sederet, subito sanguine ictus, casu morbi, quem Græci ἀποπληξίν vocãt: carminũ maxime Tragicorũ studiosus, ingenii

A asperi atque lasciui, reuerentia tamen fratris nihil vnquam atrox ausus. Cumq; obiisset vndecimo anno imperii, inter diuos relatus est. Post eum Marcus Antoninus Verus Rēp. solus tenuit, quem mirari facilius quisquam quam laudare possit: à principio vitæ tranquillissimus, adeo vt ab infantia quoque vultum nec ex gaudio, nec ex mœrore mutauerit, Philosophiæ deditus Stoicæ. Ipse etiā nō solū vitæ morib⁹, sed etiam eruditione philosophus, tantæ admirationis adhuc iuuenis, vt eū successorē parauerit Adrianus relinquere: adoptato tamen Antonino Pio, generum ei idcirco esse voluerit, vt hoc ordine ad imperium perueniret. Institutus est ad philosophiā per Appolloniū Chalcedoniū, ad scientiā literarū Græcarum per Sextum Cheronensem Plutarchi nepotem. Latinas autem literas eum Frōto orator nobilissimus docuit. Hic cum omnibus Romæ æquo iure egit, ad nullam insolentiā elatus est. Imperii fastigio liberaliter vsus est & promptissime. Prouincias ingenti benignitate & moderatione tractauit. Cōtra Germanos eo principe feliciter res gestæ sunt. Iste virtutum omnium, cœlestisq; ingenii extitit, ærumnisq; publicis quasi defensor obiect⁹ est. Etenim
B nisi ad illa tēpora natus esset, pfecto quasi vno lapsu ruissēt omnia status Romani. Quippe armis quies nunquam erat: perque omnem Orientem, Illyricum, Italiamq; bella fluebant. Terræmotus nō sine interitu ciuitatum, inundationes fluminum, lues crebræ, locustarum acies in agris infestæ prorsus, vt prope nihil quo summis angoribus atteri mortales solent, dici seu cogitari queat, quod non illo imperāte sæuierit. Credo diuinit⁹ attributum, vt dum mundi lex, seu natura aliquid hominibus incognitum gignit, rectorū cōsiliis, tanquā medicinæ remediis leniatur. Hic permisit viris clarioribus, vt cōuiuia eodē cultu quo ipse & similibus ministris exhiberent. Is in diebus Parthici belli persequutiones Christianorum quarta iam post Neronem vice agi imperauit, quæ tam graues eius præcepto extitere, vt in Asia & Gallia multi sanctorū martyrio coronati sint. Bellum vnum ipse gessit Marcomannicū, sed quantū nulla memoria fuit, adeo vt Punicis conferatur. Nā eo grauius est factum, quod vniuersi exercitus Romani perierant. Sub hoc tantus casus pestilētiæ fuit, vt post victoriā Persicā, Romæ, ac p Italiam prouinciasq; maxima hominū pars, militū omnes fere copiæ languore defecerint. Ingenti ergo labore & moderatione cū apud Carnum tū iugi triennio perseuerasset, Marco-
C mannicum bellum cōfecit: quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatæ, Sueui, atque omnis pene Germania gerebant: & in Quadorū vsq; fines progressus exercitus circunuentusq; ab hostibus, propter aquarum penuriam, cū tam sitis, quā hostis periculum sustineret, ad inuocationem Christi nominis quam subito magna fidei constantia quidam milites effusi in preces palam fecerunt, tanta vis pluuiæ effusa est, vt Romanos quidē largissime ac sine iniuria refecerit: Barbaros autem crebris fulminum ictibus perterritos, præsertim cum plurimi eorum occiderentur, in fugam coegerit. Quorum terga Romani vsq; ad internecionē cædentes, gloriosissimam victoriā, & omnibus pene antiquorum titulis præferendam rudi paruoq; militum numero, sed potentissimo Christi auxilio reportarūt. Igitur multa milia hominū interfecta: ac Panoniis seruitio liberatis, Romæ rursus cum Cōmodo Antonino filio suo, quem Cæsarē, fecerat, triumphauit. Ad huius belli sumptum, cum ærario exhausto, largitiones, quas militib⁹ impēderet, nullas haberet, neq; indicere Senatui aut prouincialibus aliquid vellet instrumētum regii cultus, facta in foro Traiani diu sectione distraxit, vasa
D aurea, pocula crystallina & murrina, vxoriam ac suā sericam & auream vestem, multa ornamenta gēmarum: ac per duos continuos menses venditio habita est, multumq; auri redactum. Post victoriam tamē emptoribus precium restituit, qui reddere cōparata voluerunt. Molestus nulli fuit, qui maluit semel emptā retinere. Hic in editione munerum adeo magnificus fuit, vt cētum semel leones exhibuisse tradatur. Huius tempore Cassius tyrannidē arripiens extinctus est. Hic etiam præteriti temporis per omnes prouincias tributa donauit, omniaq; simul fiscalium negociorum calumniosa monimenta cōiecta in foro iussit incendi, seueriorèsq; leges nouis constitutionibus tēperauit. Per idem tēpus Romæ pollebat Galenus optimus medicus, genere Pergamenus. Et Saluius Iulianus Romæ leges promebat, & Fronto E rhetor, & Aristides Smyrnæus sophista, Oppianusq; poeta, & Atticus Platonicus philosophus Romę erant. Igitur cum fortunatam Remp. virtute & mansuetudine reddidisset, obiit in Campania apud oppidum Vendobonam duodeuigesimo imperii anno, ætatis sexagesimo primo. De ei⁹ morte nuncio Romam peruecto, confusa luctu publico Vrbe, Senatus in curiam veste tetra amictus conuenit, & quod de Romulo ęgre creditum est, omnes pari sensu pręsumpsere, Marcum cœlo receptum esse: ob cuius honorem templa, columnæ, multaque alia decreta sunt.

Huic successit L. Aurelius Commodus filius eius, qui & ipse Antoninus dictus, & ab Aug. decimus septimus Imperator est creatus. Hic qualis futurus esset, in ipso primordio ostēdit. Namq; cū in supremis moneretur à patre suo, attritos iam Barbaros, ne permitteret vires recipere, respōderat: Ab incolumi quamuis paulatim negotium perfici posse, à mortuo nihil. Iste nihil paternum habuit nisi quod contra Germanos feliciter & ipse pugnauit. Septembrē mēsem ad nomen suum transferre conatus est, vt Commodus diceretur. Sed luxuriæ & obscœnitatis dedecore plurimo deprauatus, gladiatoriis quoq; armis sæpissime in ludo depugnauit. Deinceps etiā in amphitheatro cum huiusmodi hominibus & cum feris decertauit. Interfecit etiam plurimos Se- F natores, maxime quos animaduertit nobilitate industriaq; excellere flagitia regis, inter quos etiam Saluium Iulianum legislatorem occidit. Pœna Vrbis insequitur. Nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta inflammatio Bibliothecā illam maiorum cura studioque compositā, ædesq; alias iuxta sitas rapaci turbine concremauit. Deinde aliud Incendium postea Romæ exortum & ædē Vestæ & Palatium plurimamque Vrbis partem solo æquauit. Huic Martia generis libertini vxor fuit, forma tamen meretriciisq; artib. pollens, quę cum animum eius penitus deuinxisset, egresso è balneo veneni poculum obtulit. Ad extremum ab immisso validissimo palæstrita compressis eius faucibus expirauit in domo Vestiliani cum annis duodecim post patrem, & octo mensibus imperasset: vitæque anno vigesimo secundo.

Huic successit Heluius Pertinax, qui octauus decimus ab Aug. imperiū adeptus est. Iste grandæuus, & qui septuagenariā attigisset ætatē, Præfecturam Vrbis tunc agens ex Senatusconsulto coactus imperium repugnansq; suscepit. Proinde tale cognomentū sortitus est. Octogesimo primo die imperii prætorianorum militum seditione, & Saluii Iuliani scelere multis vulnerib⁹ obtruncatur. Huius caput tota Vrbe vectum est. Hoc exitu obiit, vir ad humanæ cōuersa- G tionis exēplum, p laboris genera vniuersa ad summos vsq; prouectus honores, vsque eo, vt Fortunæ vocaretur pila. Is origine ortus sordida. nā libertino genitus patre apud Ligures in agro squalido Lollii Gentiani, cuius in præfectura quoq; se clientem esse liberalissime fatebatur, fuit doctor literarū, quæ à Grammaticis traduntur. Blandus magis quā beneficus. Vnde eum Græco nomine χρηστόλογον appellauere. Nunquā iniuria accepta ad vlciscēdum ductus. Amabat simplicitatē. Cōmunem se affatu, cōuiuio, incessu, præbebat. Huic mortuo diui nomē decretum est. Ob cui⁹ laudē ingeminatis ad vocis vsq; defectum plausibus acclamatum est, Pertinace imperante securi viximus, neminem timuimus, patri pio, patri Senatus; patri omnium bonorum.

Post eum Didius Saluius Iulianus ortu Mediolanensis, nonus decimus ab Augusto Rēp. inuasit, vir nobilis & iure peritissimus, nepos Saluii Iuliani, qui sub Diuo Antonino perpetuum composuit edictum, factiosus, præceps, regni H auidus. Hoc tempore Niger Pescenninus apud Antiochiā & in Sabario Pannoniæ oppido Septimius Seuerus creantur Augusti. Ab hoc Seuero Iulianus vict⁹ est apud Miluium pontem bello ciuili, & fugiens in palatio captus, & in abditas Palatii balneas ductus extenta damnatorum modo ceruice decollatur, caputque eius in rostris ponitur, post septem menses quam imperare cœperat.

Anno ab Vrbe condita DCCCCXLVII. Septimus Seuerus, vicesimus post Augustum Romani imperii administrationem suscepit. Iste ex Africa oriundus, puincia Tripolitana oppido Lepti fuit. Sol⁹ omni memoria & ante & postea ex Africa Imp. fuit. Hic primū fisci aduocat⁹ fuit, mox militaris

Margin: COMMODVS. — PERTINAX. — DIDIVS IVLIANVS. — SEPT. SEVERVS.

A

Tribunus, per multa deinde & varia officia atque honores vſq; ad adminiſtrationem totius Reip. venit. Bella multa & feliciter geſſit. Peſceninum Nigrum hominem omniũ turpitudinũ, qui in Ægypto & Syria rebellauerat, apud Cizicũ interfecit: Parthos vicit, & Arabas interiores, & Adiabenos. Arabas eoſq; ſuperauit, vt etiam prouinciã ibi faceret. Idcirco Parthicus, Arabicus, Adiabenicꝰ dictus eſt. Multa toto orbe Romano reparauit. Sub eo etiam Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace ſocius fuerat Iuliano, Cæſarem ſe in Gallia fecit, victuſq; apud Lugdunum & interfectus eſt. Hic fuit bellicoſiſſimus omnium qui ante eum fuere: acer ingenio, & ad omnia quæ intendiſſet vſq; in finem perſeuerans: beneuolentia quo inclinaſſet mirabili ac perpetua. Ad acquirendum diligens, ad largiendum liberalis: in amicos, inimicoſq; vehemens pariter: quippe qui Lateranũ Cilonem, Anulinũ Baſſum, cæteroſq; alios ditaret ædibus quoq; memoratu dignis, quarum præcipuas videmus, Parthorũ quæ dicuntur ac Laterani. Hic nulli in dominatu ſuo permiſit honores venũdari. Iſte Iudæos & Samaritãs rebellare conãtes ferro coercuit. Quinta poſt Neronẽ perſecutione Chriſtianos excruciauit, plurimiq; ſanctorũ per diuerſas prouincias martyrio coronati ſunt. Igitur Seuerus pręter

B

bellicam gloriam etiam ciuilib. ſtudiis clarus fuit, & litteris Latinis doctus, Philoſophiæ ſcientiam ad plenum adeptus, Græcis ſermonib. eruditus, Punica eloquentia promtior. Nouiſſimum bellum in Britannia habuit, atq; receptas prouincias omni ſecuritate muniuit. Itaq, magnam foſſam, firmiſſimumq; vallũ, crebris inſuper turribus, per centum & triginta duo milia paſſuum à mari ad mare deduxit. Ibiq; apud Eboracum oppidum, cum membrorum omnium, maxime pedũ dolorem pati nequiret, veneni vice, quod ei negabatur, cibos grauis ac plurimæ carnis auidiꝰ inuaſit. Quos cum conficere nõ poſſet, cruditate preſſus expirauit, Anno imperii XVIII. menſeque decimo: vitæ anno ſexageſimo quinto, Diuuſq; appellatus eſt. Nam filios duos ſucceſſores reliquit, Baſſianum & Getam. Sed Baſſiano Antonini nomen à Senatu petiit imponi.

CARACALLA.

Itaque dictus eſt M. Aurelius Antoninus Baſſianus Caracalla, patriq; ſucceſſit, Lugduni genitus. Hic Baſſianus ex aui materni nomine dictus eſt. At cum è Gallia veſtem plurimam deuexiſſet, talareſq; Caracallas feciſſet, coegiſſetque plebem ad ſe ſalutandum indutam talib. introire, de nomi-

C

ne huiuſcemodi veſtis, Caracalla cognominatꝰ eſt. Hic fratrem ſuum Getam peremit, ob quam cauſam furore pœnas dedit, dirarũ inſectatione, quæ non immerito Vltrices vocantur, à quo poſt furore conualuit. Hic corpore Alexandri Macedonis conſpecto. Magnum Alexandrum ſe iuſſit appellari: aſſentantiũ fallaciis eousq; perductus, vt truci fronte, & ad lęuum humerum conuerſa ceruice, quod in ore Alexandri notauerat, incedẽs, fidem vultus ſimillimi perſuaderet ſibi. Iſte morum fere paternorum fuit, paulo aſperior & minax, Opus Romæ egregium fecit lauacri, quæ Antonianę appellantur: nihil pręterea memorabile. Impatientis libidinis, qui nouercam ſuam Iuliam vxorem duxerit. Is dũ moliens aduerſus Parthos expeditionem mouiſſet, cum Carras iter faceret, apud Ediſſam in Oſdroena ſecedens ad officia naturalia, à milite qui quaſi ad cuſtodiam ſequebatur, interfectus eſt anno imperii ſexto, menſe ſecundo, vix vitæ egreſſus quadrageſimum tertium annum. Corpus eius funere publico Romam relatum.

MACRINVS.

Deinde Opilius Macrinus, qui præfectus Prætorio erat, cum filio Diadumeno, ab exercitu imperatores creati, nihil memorabile ex temporis breuitate geſſerunt. Nam imperi-

D

um eorum duorum menſium & vnius anni fuit. Ambo pariter ab eodem exercitu apud Archelaidem obtruncantur, pro eo quod Macrinus militarem luxuriam, & ſtipendia profuſiora comprimeret.

HELIOGABALVS.

Anno ab Vrbe condita DCCCCLXXII. poſt hos creatus eſt Marcꝰ Aurelius Antoninus Varius, vigeſimus tertius ab Auguſto Imperator. Hic Antonini Caracallæ ex Semea conſobrina ſua occulte ſtuprata filius. Sacerdos autem Heliogabali templi erat. Proinde Heliogabalus dictus. Huius matris Semeæ auus Baſſianus nomine fuerat, Solis Sacerdos, quem Phœnices, vnde erat, Heliogabalum nominabant, à quo iſte Heliogabalus dictus eſt. Is cum Romam in-

E

genti & militum & ſenatus expectatione veniſſet, probris ſe omnibus contaminauit, impudiciſſime & obſcœniſſime vixit. Cupiditatem ſtupri, quam aſſequi naturę defectu non poterat, in ſe conuertens, Baſſianam ſe, pro Baſſiano iuſſerat appellari. Veſtalem virginẽ quaſi matrimonio iungens ſuo, abſciſſiſq; genitalibꝰ, Magnę matri ſe ſacrauit. Hic Marcellum, qui poſt Alexander dictus eſt, conſobrinum ſuum Cęſarem fecit. Biennioq; poſt, & octo menſibus, quam imperare cœperat, Romæ tumultu militari interfectus eſt, anno vitæ ſextodecimo, & cum eo mater ſua miſera. Huius corpꝰ per Vrbis vias more canini cadaueris à militib. tractum eſt, militari cauillo appellantium indomitæ rabidæq; libidinis catulam. Nouiſſime cum anguſtum foramen cloacæ corpꝰ minime reciperet, vſq; ad Tiberim deductum, adiecto põdere, ne vnquam emergeret, in fluuium proiectum eſt, atque ex his quæ acciderant, Tiberinus Tractitius appellatus eſt. Anno ab vrbe condita DCCCCLXXV. huic ſuc-

ALEX. SEVERVS.

ceſſit in imperium vigeſimus quartus ab Auguſto Aureliꝰ Seuerus Alexander, ab exercitu Cæſar, à Senatu Auguſtus appellatus, iuuenis admodum. Suſceptoq; aduerſus Perſas bello, Xerxen eorum regem glorioſiſſime vicit. Militarem

F

diſciplinam ſeueriſſime rexit, quaſdam tumultuantes legiones integras exauctorauit. Aſſeſſorem habuit, vel ſcriniorum magiſtrum, Vlpianum iuris conditorem. Cuius mater Mammea Chriſtiana Origenẽ preſbyterum audire curauit. Bonus quoq; Reip. fuit, ærumnoſus ſibi. Huius temporib. Taurinus in Oriente Auguſtus effectus ob timorem ipſe ſe Euphrate fluuio abiecit. Tunc etiam Iulius Maximus apud Gallias regnum arripuit plurib. de exercitu corruptis. Alexander vero cum deſeri ſe ab ſtipatorib. apud Magontiam vidiſſet, matrem ſibi cauſã fuiſſe mortis exclamans, accurrente percuſſore, obuoluto capite, ceruices manibus valde compreſſas præbuit, anno vitæ viceſimo ſexto, imperii decimo tertio & die octauo. In Mameam matrem ſuam vnice pius fuit, & ob id omnib. amabilis. Hęc eo filium coegerat, vt & illa ipſa permodica, ſi menſæ prandioque ſupereſſent, quamuis ſemeſa alteri conuiuio reponerentur. Poſt hunc

MAXIMINVS.

Iulius Maximinus genere Thrax ad imperium acceſſit, vigeſimꝰ quintꝰ ab Auguſto, anno ab vrbe cõdita DCCCC. LXXXVIII. Is primus ex corpore militari Imperator factus, ſola militum voluntate, cum nulla Senatus interceſſiſſet auctoritas, neq; ipſe Senator eſſet. Hic bello aduersũ

G

Germanos feliciter geſto, dum pecunioſos perſequitur, inſontes pariter noxioſque, apud Aquileiam à Pupieno occiſus eſt, deſerentib. eum militibus ſuis, cum filio Diadumeno nomine adhuc puero, cum quo imperauerat triennio & paucis dieb. cunctis militari ioco conclamantibus: Ex peſſimo genere ne catulum habendum. Iſte perſequutionem in Chriſtianos ſextus à Nerone exercuit. Huius imperio duo Gordiani pater & filius principatum arripientes vnus poſt vnum interierunt, Deinde Gordianus nepos Gordiani ex filio, viceſimus ſextus ab Auguſto Imperator creatus

GORDIANVS.

eſt, ortus Romæ clariſſimo patre: qui conſenſu militum, cũ Proconſulatum Africæ gereret, Maximino imperante fuit princeps electus. Itaq; cum Romam veniſſet, Balbinus atq; Pupienus fratres interfecti ſunt. Gordianus admodum puer cum Tranquillinam Romæ duxiſſet vxorem, Iani gemini portas aperuit: quas vtrum poſt Veſpaſianum & Titum apertas conſtet, neminem ſcripſiſſe memini. Et ad Orientem profectus Parthis bellũ intulit, qui iam moliebantur erumpere. Quod quidem mox feliciter geſſit, præliiſq; ingẽ-

H

tibus Perſas afflixit. Rediens haud longe à Romanis finib. apud Cteſiphontem ciuitatẽ Perſidis interfectus eſt, fraude Philippi præfecti prætorii, qui poſt eum imperauit, accenſis in ſeditionem militibus, anno vitæ viceſimo, imperii ſexto. Miles ei tumulum vigeſimo miliario à Circeſo, quod caſtrum nunc Romanorum eſt, Euphrati imminens, ædificauit, nomenq; loco dedit Sepulchrum Gordiani: exequias vero Romam reuexit, ipſum Diuũ appellauit. Huius temporib. Porphyrius Plotini Platonici philoſophi auditor Romæ habetur, Theopompus philoſophus apud Cheroniam, & Nicanor Sophiſta apud Athenas pollebant, Anno

PHILIPPVS.

ab vrbe condita DCCCCXCVII. M. Iulius Philippus viceſimus ſeptimus ab Auguſto, vna cum filio Caio Iulio Saturnino Philippo imperium inuaſit, atq; exercitu incolumi

redu-

reducto ad Italiam ex Syria profecti sunt. Isti primi omnium imperatorum Christiani Romæ facti sunt, & in die Paschæ, i. in ipsis vigiliis cum interesse voluissent, & communicare mysteriis, à Fabiano episcopo Romano nō prius est permissum, nisi confiteretur peccata sua, & inter pœnitentes staret: nec vllo modo copiam sibi mysteriorum futuram, nisi prius per pœnitentiam culpas, quæ de eo ferebantur plurimæ, diluisset. Fertur igitur libenter eum quod à sacerdote sibi imperatum fuerat, suscepisse, diuinum sibi inesse metum, & fidem religionis plenissimam, rebus atque operibus comprobans. His tertio anno imperantibus, millesimus annus vrbis Romæ ingenti ludorum apparatu spectaculorumque celebratus est. Ambo deinde ab exercitu interfecti sunt. Senior Philippus Veronæ, medio capite supra ordines dentium præciso: iunior Romæ, postquam annos quinque imperauerunt: inter Diuos tamen relati sunt. Ex quibus iunior Philippus duodecim annorum interfectus est: qui adeo seueri & tristis animi fuit, vt iam tunc à quinquenni ætate nullo prorsus commento cuiusquam ad ridendum solui potuerit: patremque ludis secularibus petulantius cachinnantem, quanquam adhuc tener, vultu auersato notauerit. Is Philippus humillimo ortus loco fuit, patre nobilissimo latronum ductore.

DECIVS.

Anno ab vrbe condita M.III. Decius è Pannonia inferiore, Bubaliæ natus, vigesimus octauus ab Augusto, interfecto Philippo imperiū inuasit. Hic septimus post Neronē ad persequēdos interficiendosq; Christianos feralia dispersit edicta, plurimosq; sanctorum ad coronas Christi de cruciatibus suis misit. Iste bellū ciuile, ꝙ in Gallia motū fuerat, oppressit: Decium filium Cæsarem fecit. Romæ lauacrum ædificauit, vir artibus, cunctisq; virtutibꝰ instructus, placidus & cōmunis domi, in armis promptissimus. Huiꝰ tēporib. cum plurimi Gothi Histrum fluuium transmeassent Romanorum ciuitates deuastantes, Misam & Nicopolim capientes vastauerunt. Decius autem vna cum filio illos bello aggressus, apud Abritū, qui locus Foroterebronii dicitur, triginta milibꝰ Barbarorū interfectis, de suis plurimis perditis maxime Thracibus, ipse quoq; eodem bello inter confusas turbas gurgite paludis submersus est, ita vt nec cadauer eius potuerit inueniri: filiusq; eius bello extinctus est: anno imperii secūdo. Scythæ vero cū plurimis spoliis & captiuis reuersi sunt, desertā dimittentes Philippopolim ciuitatē Macedonię. Huius tēporibus Valens Licinianus Imperator effectus illico occiditur.

GALLVS.

Mox exercitus Imperatores creauit Virium Gallū, & filiū Galli Volusianū. Horū tēporibus Hostilianus Perpenna à senatu imperator creatus, nec multum post pestilentia cōsumptus est. Sub his etiam Æmilianus in Misia imperator effectus est. Cōtra quē imperatores ambo ꝓfecti, apud Interamniā bellum ciuile molientes, ab exercitu suo cædūtur, anno ætatis patris septimo circiter & quadragesimo, imperii anno secūdo: creati in insula Meninge, quę tunc Girba dicitur. Isti nihil omnino clarum gesserunt, sola pestilentia & morbis atque ęgritudinibus noti, ꝙ nulla fere prouincia Romana, nulla ciuitas, nulla domus fuit, quæ non illa generali pestilentia correpta atque vastata sit.

ÆMILIANVS.

Æmilianus vero Maurus genere, obscurissime natus, obscurius imperauit. Siquidem auarus fuit, ac quarto mense damnatus apud Spoletium, siue pontem, quem ab eius cæde Sanguinarium accepisse nomen ferunt, inter Otriculum Narniamque, Spoletium & vrbem Romam regione media positum, extinguitur anno vitę quadragesimo septimo.

VALERIANVS.

Anno ab Vrbe condita M.VIII. Licinius Valerianus cognomento Colobius, tricesimus ab Augusto in Rhetia & Norico agens ab exercitu Imperator, & mox Augustus est factus. Gallienus quoq; filius eius Romæ à Senatu Cæsar est appellatus. Is parētibus est ortus splendidissimis, stolidꝰ tamen & multum iners, neq; ad vsum aliquem publici negotii consilio seu gestis accommodatus. Hic Corneliū Valerianum Gallieni filii sui filium Cæsarem fecit. Sub his etiam Germani Rauennam vsq; peruenerunt. His imperantibus Regillianus in Mœsia, Cassius Labienus Postumus in Gallia Gallieni filio interfecto imperatores effecti sunt. Pari modo Lolianus apud Moguntiacum, in Ægypto Æmilianus, apud Macedonas Valens, Mediolani Aureolus inuasere. Tunc Gothi rursus Istrum transeuntes, Thessalonicam vrbem Illyrici vastauerant, & prædis onustati ad ꝓpria remearunt. Tunc & Heruli quingentis nauibus per Mæotidas paludes ad pontum nauigantes, Byzantium & Chrysopolim ceperunt. Valerianus igitur in Mesopotamia bellū gerens à Sapore Persarum rege superatus est: mox etiam captus apud Parthos ignobili seruitute consenuit. Nā quandiu vixit, rex eiusdem prouinciæ, incuruato eo pedem ceruicibus imponens, equum conscendere solitus erat. Hic mox vt arripuit imperium octauus à Nerone adigi per tormēta Christianos ad idololatriā, abnegantesq; interfici iussit, fuso per omnē Romani regni latitudinē sanctorum sanguine.

GALIENVS.

Galienus igitur filius eius in loco Cornelii filii sui Salonianum, alterum filium subrogauit: amori diuerso pellicū deditus, Saloninæ coniugis & concubinæ, quā per pactionē concessa parte superioris Pannoniæ, à patre Marcomannorū rege matrimonii specie susceperat, Pipā nomine. Interea Galienus, cū adolescens factus esset Augustus, imperiū feliciter, mox cōmode, ad vltimū perniciose gessit. Nā iuuenis in Gallia & in Illyrico multa strenue fecit: occiso apud Mursam Ingenuo, qui purpurā sumpserat. Regilliano, diu placidus & quietus, mox in omnē lasciuiam dissolutus, tenēdæ Reip. habenas probrosa ignauia & desperatione laxauit. Alemanni vastatis Galliis Italiā penetrauerunt. Dacia quæ à Traiano vltra Danubium fuerat adiecta, tum amissa est. Græcia, Macedonia, Pontus, Asia vastata per Gothos: Pannonia à Sarmatis. Quadisq; depopulata est. Germani vsque ad Hispanias penetrauerunt. Parthi Mesopotamia occupata Syriam sibi cœperunt vendicare. Iam desperatis rebus, & deleto pene imperio Romano, Postumus in Gallia obscurissime natus, purpuram sumpsit: & per annos decem ita imperauit, vt cōsumptas pene prouincias ingēti virtute & moderatione reparauerit. Qui seditione militum interfectus est, quod Moguntiacum, quæ aduersus eum rebellauerat cū Loliano res nouas moliente, diripiendā militibus tradere noluisset. Post eum Marius vilissimꝰ opifex purpurā accepit, & secundo die interfectꝰ est. Victorinꝰ postea Galliarū accepit imperium, vir strenuissimus. Sed cum libidinis nimiæ esset, & matrimonia aliena corrumperet, Agrippinæ occisus est, actuario quodā dolum machinante, imperii sui anno secundo. Huic successit Tetricus senator, qui Aquitaniam honore præsidis administrans, absens à militibus imperator electus est, & apud Burdegalam purpuram sumpsit: seditiones multas militum pertulit. Sed dum hæc in Gallia geruntur, in Oriēte per Odenatum Persæ victi sunt, defensa Syria, recepta Mesopotamia, vsq; ad Ctesiphontē Odenatꝰ penetrauit. Igitur Gallieno Remp. deserente, Romanū imperium in Occidente per Postumum, per Odenatum in Oriente seruatum est. Gallienus interea aduersus Aureolum profectus est, quē cum apud pontem, qui ex eius nomine Aureolus appellatur, obtentum, detrusumq; Mediolanum obsedisset, eiusdem Aureoli ducis sui commento vna cum Valeriano fratre à suis occiditur. Regnauit annis quindecim, sex cum patre, nouē solus. Vixit annos quinquaginta.

CLAVDIVS.

Anno ab Vrbe condita M.XXIV. Claudius ab Augusto tricesimusprimus ei successit, electus à militibus, à Senatu Augustus est appellatus. Hunc pleriq; putant Gordiano satum, dum adolescens à muliere matura institueretur ad vxorem. Hic Claudius Gallieni morientis sententia Imperator designatur: ad quē Ticini positum per Galloniū Basiliū indumenta regia direxerat. Hic Gothos, qui sub Decio dispersi Illyricū Macedoniamq; per quindecim annos vastauerant, ingenti prælio & incredibili strage deleuit: Parcus vir ac modestus & iustitiæ tenax ac Reip. gerendæ idoneus. Extinctoq; à suis Aureolo, receptis legionibꝰ, aduersus trecenta milia Alemannorum haud procul à lacu Benaco dimicans, tātā multitudinē fudit, vt ęgre pars dimidia superfuerit. Claudius vero cū ex fatalibus libris, quos inspici pręceperat, cognouisset pestilentiæ in Senatu primi morte remedium desiderari: Pomponio Basso, qui tunc primus erat, se offerente, ipse vitam suam, haud responsa frustrari, dono Reip. dedit. Qui tamen intra imperii sui bienniū apud Sirmium morbo interiit, Diuusq; appellatus est: præfatus neminē tanti ordinis primatem haberi, quam Imperatorē. Ea res sicut erat cūctis grata, nō diuinū vocabulū modo, sed ex auro quoque statuam prope ipsum Iouis simulachrum in

Capi-

Capitolio, atque in Curia clypeum ipſi aureum, proceres ſacrauere.

Quintilius poſt eum Claudii frater, conſenſu militum imperator electus eſt, vnicę moderationis vir & ciuilitatis, æquandus fratri, vel præferendus. conſenſu Senatus appellatus eſt Auguſtus, decimoſeptimo imperii die occiſus eſt.

Anno ab Vrbe condita M.XXVII. Aurelianus triceſimus ſecundus ab Auguſto imperator creatus eſt. Iſte genitus patre mediocri, & vt quidam ferunt, Aurelii clariſſimi Senatoris colono, Dacia Ripenſi, quę eſt inter Daciã & Macedoniam, oriundus fuit: vir in bello potens, animi tamen immodici, & ad crudelitatem propenſioris: quique Gothos in Danubio ſtrenuiſſime vicit, ditionemq; Romanam antiquis terminis ſtatuit. Iſte haud diſſimilis fuit magno Alexandro, ſeu Cæſari dictatori. Nam Romanum orbem triennio ab inuaſoribus receptauit: cũ Alexander annis tredecim, per victorias ingentes ad Indiam peruenerit, & C. Cęſar decennio ſubegerit Gallos, aduerſus ciues quadriennio congreſſus. Iſte in Italia trib. pręliis victor fuit, apud Placẽtiam, & iuxta amnem Metaurum ac Fanum Fortunæ: poſtremo Ticinenſibus campis. Huius temporib. apud Dalmatas Septimi9 Imperator effectus, mox à ſuis obtrũcatur. Iſte primus apud Romanos diadema capiti innexuit, gemmiſq; & omni aurata veſte, quod adhuc fere incogoitũ Romanis morib. videbatur, vſus eſt. Hic muris vali.lioribus & latioribus Vrbem ſepſit, templum Solis ædificauit, in quo infinitum auri gemmarumq; conſtituit. Porcinæ carnis vſũ populo inſtituit. Superauit in Gallia Tetricum apud Catalaunos, ipſo Tetrico prodente exercitum ſuum, cuius aſſiduas ſeditiones ferre non poterat, Quin etiam per litteras occultas Aurelianum ita fuerat deprecatus, vt inter alia verſu Vergiliano vteretur:

Eripe me his inuicte malis.

Quem Aurelianus correctorem Lucaniæ prouexit, aſpergens hominẽ eleganti ioco: Sublimius habendũ regere aliquam Italię partem quam trans alpes regnare. Zenobiam quoq; occiſo Odenato marito, qui Orientẽ tenebat, haud longe ab Antiochia, magis prælii terrore, quã prælio cepit. Ingreſſus Romam nobilem triumphum quaſi receptor Orientis Occidentiſq; egit, præcedentib. currum Tetrico & Zenobia. Hoc imperante etiam in Vrbe Monetarii rebellauerũt, vitiatis pecuniis, & Feliciſſimo rationali interfecto. Quos Aurelianus victos vltima crudelitate cõpeſcuit: plurimos nobiles capite damnauit, ſæuus & ſanguinari9, ac neceſſarius magis in quibuſdam, in nullo amabilis Imperator: trux omni tempore etiam filio ſororis interfecto diſciplinæ tamen militaris, & morum diſſolutorũ magna ex parte corrector. Prouinciam Daciam, quam Traianus vltra Danubiũ fecerat, intermiſit, vaſtata omni Illyrico & Mœſia, deſperãs eam poſſe retineri. Abductoſq; Romanos ex vrbib. & agris Daciæ in Mœſia media collocauit, appellauitq; eam Daciã, quę nũc duas Mœſias diuidit. & eſt dextra Danubio in mare fluenti, cum ante fuerit læua. Iſte cum perſequutionẽ agi aduerſus Chriſtianos nonus à Nerone decerneret, fulmen ante eũ magno pauore circumſtantiũ ruit: ac nõ multo poſt in itinere occiditur ſerui ſui fraude: qui ad quoſdam militares viros amicos ipſius nomina pertulit annotata, falſo manum eius imitatus, tanquam Aurelianus ipſos pararet occidere. Itaque vt præueniretur ab iiſdem interfectus eſt, in itineris medio, quod inter Byzantiũ & Heracliam eſt, ſtratę veteris locus Cenophrurium appellatur. Mors tamen eius inulta non fuit, meruit quoque inter Diuos referri, Imperauit annos quinque & menſes ſex. Poſt hunc Tacitus trigeſimus tertius ab Auguſto imperium ſuſcepit, vir egregie moratus, & Reip. gerendæ idoneus: nihil tamen potuit oſtendere, Intra ducenteſimum enim Imperii diem apud Tarſum febre moritur.

Florianus qui Tacito ſucceſſerat, duobus menſibus & diebus viginti in imperio fuit. Sed, cum magna pars exercitus equitum, Probum militiæ peritum legiſſet, Florianus quaſi per ludum imperio vſus inciſis à ſemetipſo venis effuſo ſanguine conſumptus eſt.

Anno ab Vrbe condita M.XXXIII. Probus triceſimus quintus ab Auguſto imperium adeptus eſt Hic genitus patre agreſti, hortorum ſtudioſo, Dalmatio nomine, gloria militari ad adminiſtrationem Reip. acceſſit, Gallias E à Barbaris occupatas ingenti præliorum felicitate reſtituit. Bella deinde ciuilia, & quidẽ plurimo ſanguine duo geſſit contra quoſdam Imperatores ab exercitu creatos, Vnum in Oriente aduerſus Saturninum, alterum aduerſus Proculũ & Bonoſum Agrippinæ, quos magnis certaminib. oppreſſit. Vineas Gallos & Pannonios habere permiſit: opere militari Almũ montem apud Sirmiũ, & Aureum apud Mœſiam ſuperiorem, vineis conſeruit, & prouincialib. colendos dedit. Hic cũ bella innumera geſſiſſet, pace parta, dixit breui milites neceſſarios non futuros: vir acer, ſtrenuus, iuſtus, & qui Aurelianũ æquaret gloria militari, morũ autẽ ciuilitate ſuperaret. interfectus tamẽ eſt Sirmio, tumultu militũ, in turri ferrata. Imperauit annos ſex & mẽſes quatuor.

CARVS.

Anno ab Vrbe condita M.XL. Carus Narbonæ natus in Gallia, triceſimus ſextus ab Auguſto imperauit. Iſte confeſtim Carinum & Numerianum filios Cæſares fecit, cum quibus regnauit annis duobus. Sed dũ bellũ aduerſus Sarmatas gerit, nunciato Perſarum tumultu ad Orientem profectus eſt. Qui cum Antiochiæ degeret, Numerianus filius F eius voluit intrare in Eccleſiã, explorare myſteria Chriſtianorum. At vero ſanctus Babylas prohibuit eũ dicens: Non licet tibi videre diuina Chriſtianorum myſteria, cũ ſis pollutus idolicis ſacrificiis. Qui indignatus occidit eum. *Hic* contra Perſas res nobiles geſſit, ipſos prælio vicit, *Seleuciã* & Cteſiphontẽ vrbes nobiliſſimas cepit. Et cũ caſtra ſuper Tigridem haberet, vi diuini fulminis periit. Numerianus quoq; filius eius quem ſecum Cæſarem duxerat ad Perſas, adoleſcens egregiæ indolis, cũ oculorum dolore correptus in lectulo veheretur, impulſore Apro, qui ſocer eius fuerat, per inſidias occiſ9 eſt. Et quũ dolo occultaretur ipſius mors quouſq; Aper inuadere poſſet imperium, fœtore cadaueris ſcelus eſt proditum. Milites enim qui eũ ſequebantur, putore commoti, deductis lecticulæ palliis, poſt aliquot dies mortem eius notã habere potuerunt. Interea Carinus, quẽ Cæſarẽ ad Parthos proficiſcens Carus, in Italia, Illyrico & Gallia reliquerat, Sabinum Iulianũ imperium inuadentem, in campis Veronenſibus occidit, omnibuſque ſe ſceleribus inquinauit. Plurimos innoxios fictis criminib. occidit, matrimonia nobilia corrupit. Condiſcipulis quoque, qui eum in auditorio verſuta fatigatione taxauerunt, pernitioſus fuit, atq; omnibus bonis inuiſus. Non multo poſt interficitur, G præcipue eius Tribuni dextera, cuius dicebatur coniugem polluiſſe. Nam de Perſide victor exercitus rediens, cũ Carum Auguſtum fulmine, Numerianum Cæſarem inſidiis perdidiſſet, Diocletianum Imperatorem creauit.

DIOCLETIANVS.

An. ab Vrbe condita M. LXII. Diocletianus trigeſimus ſeptimus ab Auguſto Imperator creatus, Dalmatia oriundus, vir obſcuriſſime natus, adeo vt à pleriſq; ſcribæ filius, à nonnullis Anulini Senatoris libertinus fuiſſe credatur: matre, oppido pariter atque nomine Dioclea, quorum vocabulis, donec imperium ſumeret, Diocles eſt appellatus. Vbi orbis Romani potentiã cepit, Graium nomen in Romanum morem conuertit. Is primum militi in concione iurauit, Numerianum nullo ſuo dolo interfectum: & cum iuxta eum Aper, qui Numeriano inſidias fecerat, conſtitiſſet, in conſpectu exercitus manu Diocletiani percuſſus eſt gladio. Poſtea Carinum, quẽ Carus Cæſarem in Illyrico reliquerat, omniũ odio & execratione viuentem, apud Murgum ingenti prælio vicit, proditum ab exercitu ſuo, quem fortiorem habebat, certe deſertũ inter Viminatium & Au- H reum montẽ. Ita rerum Romanarum potitus, cũ tumultum Ruſticani in Gallia concitauiſſent, & factioni ſuę Bagaudarum nomen imponerent, duces autẽ haberent Amandum & Ælianum, ad ſubigendos eos Maximianum Herculium Cęſarẽ miſit: qui leuibus præliis agreſtes domuit, & partem Galliæ reformauit. Per hæc etiam tẽpora Carauſius, qui viliſſime natus, ſerenę militiæ ordine famam egregiam fuerat conſequutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandũ Oceanum mare accepiſſet, quod Frãci & Saxones infeſtabãt, multis Barbaris ſæpe captis. nec præda integra aut prouincialib. reddita, aut Imperatorib. miſſa. ſed ſibi ſoli vendicata: cum ſuſpicio eſſe cœpiſſet. conſulto ab eo admitti Barbaros, vt tranſeuntes cum præda exciperet, atq; hac ſe occaſione ditaret, à Maximiano iuſſus oc-

A cidi, purpuram sumpsit, & Britannias occupauit. Ita cū per omnem orbem terrarū res, turbatæ essent, Carausiꝰ in Britānia, Achilleus in Ægypto, Iulianus in Italia Imperatores effecti, diuerso exitu perierunt. E quibus Iulianus adacto ꝑ costas pugione in ignem se abiecit. Narseus rex Persarū Orientem debellabat. Africam Quinquegentiani infestabāt. Diocletianus mox Aurelium Maximianum cognomento Herculium ex Cæsare fecit Augustum. Constātium & Galerium Maximianum cognomento Armentarium Cęsares creauit. Quorum Constantius per filiam nepos Claudii imperatoris traditur, Maximianum Galerium etiam affinitatę coniunxerat. Constantius priuignam Herculii Theodorā accepit, ex qua postea sex liberos Cōstantini fratres habuit. Galerius filiam Diocletiani Valeriam accepit vxorem. Ambo vxores prius habuerāt, sed eos repudiare cōpulit. Cum à Carausio tamen bella frustrata essent contra virum rei militaris peritissimum, ad postremum pax cōuenit. Eum post septennium socius Allectus suus occidit, atq; ipse post eum Britannias triennio habuit: qui dolo Asclepiodori præfecti
B prętorio oppressus est. Ita Britannię decimo anno receptę. Peridem tempus à Constantio Cæsare in Gallia bene pugnatum est circa Lingonas. Die vna aduersam & secundam fortunam expertus est. Nam cum repente Barbaris ingruētibus, intra ciuitatem esset coactus, tam præcipiti necessitate, vt clausis portis in murū funibus tolleretur, vix quinque horis mediis aduentante exercitu LX fere milia Alemannorum occidit. Maximianus quoq; Augustus bellum in Africa profligauit, domitis Quinquegentianis & ad pacem redactis. Diocletianus obsessum Alexandriæ Achilleū nono mense superauit, eumq; interfecit. Victoria acerbe vsus est, totam Ægyptum grauibus proscriptionibus, cædibusq; fœdauit. Ea tamen occasione ordinauit ꝓinde multa & disposuit, quæ ad nostram ætatem manent. Erat autem cum ipso & Constantinus filius Constantii. Qui cum adhuc valde iuuenis esset, fortiter agebat in præliis, & cū Christianis sentiebat. Quem intuens Diocletianus intellectu animę & corporis robore, atq; ingenio circa eruditionem profi-
C cere, & deprehendens hunc futurum tyrannidi, & eius dogmatis destructorem, inuidia ductꝰ, dolo perimere satagebat. Deus autem hunc inopinate saluauit, & patri restituit. Interea Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculius in Occidente vastari ecclesias, affligi interficiq; Christianos decimo post Neronem loco præceperunt. Quæ persecutio omnibꝰ fere actis diuturnior atq; immanior fuit. Nam per decem annos incendiis ecclesiarum, proscriptionibus innocentium, cædibus martyrū incessabiliter acta est. Sequitur terræmotꝰ in Syria, ex quo apud Tyrū & Sidonē passim labentibus tectis multa milia hominum prostrata sunt. Galerius Maximianus primum aduersus Narseum prælium secundum habuit, inde inter Gallinicum Carrasque congressus, cum inconsulte magis quam ignaue dimicasset, (admodum n. parua manu cum copiosissimo hoste commisit) pulsus & ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia à Diocletiano fertur exceptus, vt per aliquot millia passuum purpuratus tradatur ante vehiculū eius cucurrisse. Mox tamen per Illyricum, Mœsiamq; contractis copiis, rursus cum Narseo Hormisdæ, & Saporis a-
D uo in Armenia minore pugnauit successu ingenti, nec minore consilio simul & fortitudine: quippe qui etiam speculatoris munus cum altero & tertio equite susceperit. Pulso Narseo castra eius diripuit, vxores, sorores, liberos cepit: infinitam extrinsecus Persarum nobilitatem abduxit, gazā Persicam copiosissimā: ipsum in vltimis regem in solitudines egit. Quare ad Diocletianum in Mesopotamia cū præsidiis tum morantem ouans regressus, ingenti honore susceptus est. Varia deinceps & simul & viritim bella gesserūt, Carpis & Basternis subactis, Sarmatis victis. Quarū nationū ingentes captiuorum copias in Romanis finibus locauerunt. Diocletianus morigeratus callide fuit, sagax præterea & admodum subtilis ingenio, & qui seueritatem suam aliena inuidia vellet obtegere: diligentissimus tamen & solertissimus princeps: & si imperio Romano primus regiæ cōsuetudinis formam, magis quam Romanæ libertatis, inuexerat, adorarique se iussit, cum ante eum cuncti Imperatores vt iudices salutarentur. Ornamentum gemmarum vestibus calciamentisque indidit. Nam prins imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat, reliquaq; communia. E
Herculiꝰ aūt propalam ferus & inciuilis, ingenii asperitatē vultus horrore significans. Hic naturæ suæ indulgens, Diocletiano in omnibus etiam seuerioribus consiliis obsequutus est. Cum tamen ingrauescente æuo parum se idoneum Diocletianus moderādo imperio esse sentiret, auctor Herculio fuit, vt in vitam priuatam concederent, & stationem Reipublicæ tuendæ viridioribus iuuenioribusque mandarent. Cui ægre collega obtemperauit, tamen vterq; vna die priuato habitu imperii insigne mutauit, Nicomediæ Diocletianus, Herculius Mediolani, post triumphum inclitum, quem Romæ ex numerosis gentibus egerant, pompa ferculorum illustri, qua Marsei coniuges, sororesque & liberi ante currum ducti sunt. Concesserunt tamen, Salonam vnus, alter in Lucaniam. Diocletianus priuatus in villa, quæ haud procul à Salonis est, pręclaro ocio senuit. Qui dum ab Herculio atque Galerio ad recipiendum imperium rogarerur, tāquam pestem aliquam detestans, in hunc modum respondit: Vtinam Salonæ possetis visere olera nostris manibus instituta, profecto nunquam istud tentandū iudicaretis. F
Vixit annos sexaginta octo, è quibus post imperium in communi habitu prope nouem exegit. Morte consumptus est, vt satis patuit per formidinem voluntaria. Quippe cum à Constantino atque Licinio vocatus ad festa nuptiarum, per senectam quo minus interesse valeret, excusauisset; rescriptis minacibus acceptis, quib. increpabatur, Maxentio fauisse, ac Maximiano fauere, suspectans necem dedecorosam, dicitur venenum hausisse, inusitata virtute vsus, vt solus omnium post conditum Romanum imperium ex tanto fastigio spōte ad priuatæ vitæ statum ciuilitatemq; remearet. Cōtigit igitur ei, quod nulli post natos homines, vt cum priuatus obiisset, inter Diuos tamen referretur.

Explicit liber Decimus.

INCIPIT LIBER VNDECIMVS.

Constantius et Galerius.

HIs igitur obeuntibus in administrationem Reip. Cōstantinus & Galerius Augusti creati sunt, diuisusq; est inter eos Romanus orbis, vt Gallias, Italiam, Africam Cōstātius; Illyricum, Asiam, Orientē Galerius obtineret; sumptis duobꝰ Cæsaribus, Seuero per Italiam, Maximo Galerii sororis filio per Orientem. Eodemque tempore Constantinus Cæsar efficitur. G
Constantius tñ contentus dignitate Augusti, Italiæ atq; Africæ administrandæ solicitudinē recusauit: vir egregius & prestantissimæ ciuilitatis, diuitiis ꝓuincialiū ac priuatorum studens, fisci cōmoda non admodum affectans, dicensq; melius publicas opes priuatis haberi, quam intra vnum claustrum reseruari. Adeo aūt cultꝰ modici, vt feriatis diebus, si cū amicis numerosioribꝰ esset epulādū, priuatorū ei argēto ostiatim petito triclinia sternerētur. Hic nō modo amabilis, sed venerabilis fuit, Gallis ēt ꝑcipue, quod Diocletiani suspectā prudentiam, & Maximiani sanguinariā temeritatē, imperio eiꝰ euaserāt. Obiit in Britannia Eboraci, principatꝰ anno XIII. atq; inter Diuos relatus est. Galerius vir & probe moratus, & egregius in re militari, cum Italiā quoq;, sinente Constantio, administrationi suæ accessisse sentiret, Maximum Cæsarē in Oriētem direxit, & Seuerū in Italia reliquit, ipse in Illyrico moratus est. Anno ab Vrbe cōdita M.LXI. Constantio mortuo, Constantinus ex obscuriore matrimonio eius filius, in Britānia trigesimus octauus ab Augusto imperator creatꝰ est, & sexto Calendas Augusti in locum patris exoptatissimus moderator accessit. H

Constantinus.

Hic dum iuuenculus à Galerio in vrbe Roma religionis specie vice obsidis teneretur, fugā arripiens, atq; ad frustrandos insequētes publica iumēta, quaqua iter egerat interficiens ad patrem in Britanniā puenit. Et forte eisdē diebꝰ ibidem Cōstantiū parentem fata vltima perurgebant. Quo mortuo, cunctis qui circa eum erant annitentibus, sed ꝑcipue Alamannorum rege Eroco auxilii gratia cū Constantino comitato, imperium capit. Hic sororē suā Constantiam Licinio Mediolano accito coniungit, filiūq; suum Crispum nomine, ex Minerua concubina susceptū,

idem

A

MAXENTIVS.

idem Conſtantinus eiſdem diebus natum oppido Arelatenſi, Licinianumq; Licinii filium menſium fere 20. Cæſarem fecit. Romæ interea Prætoriani excitato tumultu, Maxentiũ Herculii filium, qui in villa publica morabatur, ſex milibus ab Vrbe diſcreta itinere Lauicano, Auguſtũ nuncupauerũt. Quo nuncio Maximianus Herculius ad ſpẽ arrectus reſumendi faſtigii, quod inuitus amiſerat, Romam aduolauit è Lucania, quã ſedem priuatus elegerat, in agris amœniſſimis conſeneſcens. Diocletianum quoq; etiã per literas adhortat⁹ eſt, vt depoſitas reſumeret poteſtates, quas ille irritas habuit. Sed aduerſum motum prætorianorũ atq; Maxentii Seuerus Cæſar miſſus Romam à Galerio cum exercitu venit, obſidenſq; Vrbem, militũ ſuorum ſcelere deſertus ab Herculio ad tres Tabernas extinguitur: funuſque eius Gallieni ſepulchro infertur: ꝙ ab Vrbe abeſt per viam Appiam milib. nouem. Poſt hæc Herculius Maximianus ſolatio exercituum, filium Maxentium imperio nudare conatus, ſeditionem & conuitia militũ tulit. Auctę Maxentio opes, cõfirmatum eſt imperium. Herculius ad Gallias profectus eſt, dolo compoſito, tanquã à filio eſſet expulſus, vt Conſtantino genero iungeretur, moliens tamen Conſtantinum reperta occaſione interficere: qui in Galliis & militũ

B

& prouincialiũ ingenti iam fauore regnabat, cæſis Francis atq; Alemannis, captiſq; eorum regib. quos etiam beſtiis, cum magnificũ ſpectaculum muneris paraſſet, obiecit. Detectis igitur inſidiis per Fauſtũ, quæ dolũ viro nunciauerat, ꝓfugit Herculius, Maſſiliæq; à Conſtantino oppreſſus eſt. Ex ea n. nauigare ad filium præparabat: ſed à Conſtantino capt⁹ pœnas dedit, mortis genere poſtremo, fractis laqueo ceruicibus, vir ad omnẽ aſperitatem ſæuitiamq; procliuis, infidus, incõmodus, ciuilitatis penitus expers, ſtolidus, ortu agreſti, Pannonioq;: nam etiã nunc haud longe Sirmio eminet locus, palatio ab eo ibidẽ cõſtructo, vbi parentes ei⁹ exercebant opera mercenaria. Interiit ætate 60. annorum, viginti imperator. Genuit ex Eutropia Syra muliere Maxẽtium & Fauſtã coniugẽ Conſtantini: cuius patri Conſtantio tradiderat Theodorã priuignam. Per hoc tempus à Galerio

LICINIVS.

Licinius imperator eſt factus, Dacia oriundus, notus ei antiqua cõſuetudine, & in bello ꝙ aduerſum Narſeũ geſſerat, ſtrenuus laborib. & officiis acceptus. Interea Galerius perſequutionẽ, quæ à Diocletiano & Maximiano in Chriſtia-

C

nos fuerat miſſa, ipſe atrocioribus edictis accumulauit. Ac poſtq̃ per annos 10. omni genere hominum prouincias exhauſit, putrefacto introrſum pectore, & vitalib. diſſolutis, cũ vltra horrorẽ humanæ miſeriæ etiam vermes eructaret, mediciq; iam vltra fœtorẽ non ferẽtes, crebro iuſſu eius occiderentur: à quodã medico conſtantiã ex deſperatione ſumente increpitus, iram Dei eſſe pœnam ſuam, atque ideo à medicis non poſſe curari: edictis late miſſis, Chriſtianos de exilio reuocauit: ipſe a. cruciatus non ſuſtinens, finẽ vitæ ſuę attulit. Fuit, licet inculta agreſtiq;, iuſticia ſatis laudabilis, pulcher corpore, eximius & felix bellator, ortus parentib. agrariis, paſtor armentorũ, vnde ei cognomen Armentari⁹ fuit ortus Dacia Ripenſi, ibiq; ſepultus eſt: quem locũ Romulianam ex vocabulo Romulæ matris appellarat. Is inſolenter affirmare auſus eſt, matrem more Olympiadis Alexandri Magni creatricis cõpreſſam Dracone ſemet cõcepiſſe. Interea Reſp. tum à nouis quatuor imperatorib. tenebatur Conſtantino, Maxentio filiis Auguſtorũ, Licinio, Maximino nouis hominib. Quinto tñ imperii ſui anno Conſtantinus bellũ aduerſus Maxentiũ ciuile cõmouit, pro eo quia

D

ſenatorũ, & maxime nobiliũ, matronas publice abſtrahi, atque ad ſuã libidinem deduci imperabat, & poſt contaminationẽ viris ſuis reddi iubebat, nõ tam expleta adulterii libidine, quã immutata. Tantus vero metus patres plebemque oppreſſerat, vti nec hoc ipſum quidẽ ꝙ in metu erant, palã oſtendere auderent. Sed ferebant inſuetã ſeruitutẽ gementes, & aliquid pro libertate cogitare metu inhibebantur. cũ ille non iam ira, ſed libidine cædis agitaretur: Deniq; quadã die imperabat militib. ſuis exire ꝑ plateas totius vrbis, & omnes qui occurriſſent, cuiuſcumq; ætatis, & cuiuslibet ſex⁹ gladiis cæderent. Innumeræq; multitudines populi Rom. non hoſtium, ſed ciuiũ telis deiectæ ſunt. Senatores vero & hi maxime qui vel honoribus, vel opib. clariores in curia videbãtur, confictis criminib. tanquam rei puniti proſcriptiq;

E

ſunt. Magicæ quoque artis induſtriam ſummis ſtudiis excolebat, ad quæ miniſteria explenda perquirebantur mulieres nobiles grauidæ, & adhibitæ mediæ ſcindebantur, rapiebãtur & paruuli infantes, eorumq; exta viſcerib. reuulſã perſcrutabantur. Iugulabantur & leones, & nefandis quibuſdã commentis ac precaminib. dæmonica arte compoſitis, bella per hæc dicebantur arcere, & credebantur ius faſq; regni per nefas poſſe ſeruare. His vero malis omnib. etiã illud additur, quod illi qui per cæteras vrbes vel agros fuerant tyrãnica crudelitate deterriti, dum ſibi nihil ad vitam tutum putant, relictis agris per loca abdita latebris eunt: omniq; ſtudio arandi, ſerendiq; ceſſante, tanta fames Vrbem, atq; omnia loca inuaſerat, vt nihil reliqui ad vitę ſubſidiũ fieret. Cõſtantinus igitur eius copias multis præliis fudit, tamen propter magicas artes eum valde metuebat. Cumq; in hæſitatione multa conſiſteret, multaq; ſecum de imminentis belli neceſſitate peruoluẽs iter ageret, atq; ad cœlũ ſępius oculos leuaret, & inde ſibi auxiliũ diuinũ precaretur, vidit per ſoporem ad Orientẽ partem in cœlo ſignum crucis igneo fulgore rutilare. Cumq; tanto viſu fuiſſet exterritus, ac nouo perturbaretur aſpectu, aſtare ſibi videt angelos dicẽtes: ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ Conſtantine, quod eſt: In hoc vince.

F

Fertur a & ipſum Chriſtum apparuiſſe ei, & ſignũ monſtraſſe crucis, ac præcepiſſe, vt figurã ſimilem faceret, & in pręliis hoc auxilium haberet, quo victorię iura conquireret. Euſebius itaq; Pamphilus iureiurando ipſo imperante dicẽte audiſſe ſe refert, quia circa meridiẽ declinante iam ſole crucis ſignum ex lumine factum, & ſcripturam conſertã ei dicentẽ. In hoc vince, vidiſſet ipſe, & milites qui cũ eo tũc eſſent. Pergenti namq; cũ aliquo exercitu pariter in loco, hoc inquit ei miraculũ oſtenſum. Dumq; cogitaret quid eſſet, nox ſuperuenit, & dormienti Chriſtus cum ſigno quod vidit in cœlo apparuit, iuſſitque vt fieret eius ſigni figuratio, quæ foret auxilium in congreſſionibus præliorum. Tũ vero lætus redditus, & de victoria iã ſecurus, ſignũ crucis, quod in cœlo viderat, in militaria vexilla transformat, ac Labarũ quem dicunt ex auro & lapidib. precioſis in ſpeciem crucis dominicæ. Hoc enim ſignũ bellicũ inter alia precioſius, eo quod imperatorem præcederet, & adorari id à militib. moris eſſet. Vnde præcipue Conſtantinum reor nobiliſſimum decus imperii Romani in ſignũ mutaſſe crucis, vt frequẽti viſione atq; cura deſueſcerent à priore more ſubiecti, & eũ

G

ſolum arbitrarentur Deum, quẽ coleret imperator, vel quo duce atq; auxiliatore eueheretur aduerſum hoſtes. Semper n. hoc ſignum proponebatur ante ordines vniuerſos, quod maxime laborantib. aciebus in præliis adeſſe præcipiebat. Cõſtituit itaq; certos ſigniferos, qui in eo laborarent, quorum opus erat, vt vicib. humeris eum veherent, & omnes acies ita luſtrarent. Fertur enim, quod aliquando quidã ferens hoc ſignum repente hoſtib. inuadentibus expauiſſet, dediſſetq; alteri deuehendum. Cumq; ſe de prælio ſubtraxiſſet, & iacula declinaſſet, ſubito percuſſus interiit. Ille vero qui ſacrum ſuſcepit trophæum, multis ſe iaculantibus permanſit illæſus. Mirabiliter enim diuina regente virtute, ſagittæ hoſtium figebantur in ſigno, à ſignifero autem inter pericula protinus euoluebantur. Dicitur autẽ neq; aliũ vnquam huiuſmodi miniſtrũ, vt ſolet in bello, vulnere mortuum, aut cladem captiuitatis perpeſſum. Igitur cum iam Conſtantinus haud procul à ponte Miluio caſtra poſuiſſet, ſubito Maxentius agitur in occurſũ, & proruens vrbis Romę ſequi ſe reliquum exercitum iubet, prior ipſe præcurrit

H

armatus. Iuſſerat autẽ nauib. ad decipulã compoſitis fluuiũ ſterni, & ſuperpoſitis pontib. exæquari. Tũc Conſtantinus crucem auream quam formauerat, ante ſe iuſſit portari factaq; cõgreſſione ſuperati ſunt qui circa Maxentiũ fuerant, plurimis ex his interẽptis. Maxentius autem fugiens, paulo ſuperius à ponte Miluio, in pontem nauigiis compoſitum ab latere ingredi feſtinans, lapſu equi in profundum demerſus eſt, voratumq; limo põdere thoracis corpus vix repertum. Erat is annus imperii Conſtantini ſeptimus. Inter hæc Diocletianus Salonæ defunctus eſt. Fertur autẽ Maxentiũ ſuppoſitũ arte muliebri, tenere mariti animũ laborãtis, auſpicio gratiſſimi partus cœpti à puero Maxẽtius nulli vnq̃ char⁹ fuit, nec patri aut ſocero quidẽ Gallerio. Interea ciues Romani, qui Cõſtantinum popoſcerant, vt in eorum

exurge-

A

exurgeret adiutorium, à maligni Maxentii tyrannide liberati, ciuitatem coronant, & cum gaudio victorem Conſtantinum vna cum viuifica cruce ſuſcipiunt, & Deum collaudantes, necnõ & per ſeptem dies adorantes, & Conſtantinum victorem laudibus magnificantes. Nõ multo poſt deinceps in Oriente quoq; aduerſum Liciniũ Maximin⁹ Cæſar res nouas molitus, vicinũ exitium fortuita apud Tarſum Ciliciæ & ſimplici morte præuenit.

MAXIMINVS.

Hic ſorore Armentarii progenitus, veroq; nomine ante imperiũ Daza dictus, poſt imperiũ Galerius Maximinus appellabatur. Cęſar quadriennio dehinc per Orientem Auguſtus triennio fuit: ortu quidem atq; inſtituto paſtorali, verum ſapientiſſimi cuiuſq; ac literarum cultor, ingenio quieto, auidior vini, quo ebrius, quædam corrupa mente aſpera iubebat, quod cum pigeret factum, differri quæ præcepiſſet in tempus ſobrium ac matutinum ſtatuit.

VALENS.

Valens interea in Oriente ab exercitu imperator appellatus, ab eodem Licinio morte multatur.

ALEXANDER.

Deinde Alexander qui apud Carthaginem imperator eſt factus, à Conſtantini exercitu iugulatur. Iſte fuit Phryx origine, ingenio timidus, inferior aduerſus laborem vitio ſenectæ ætatis.

B

Igitur Conſtantinus decimoquarto imperii ſui anno totius Romani imperii Monocrator effectus, omnẽ curã tranſtulit ad diuina, eccléſias erigens, & liberaliter has ex ratione publici ditans. Iſte primam legem ſcripſit, idolorum templa his tradi, qui Chriſto ſunt deputati: cum eo ſane leges proferebat Criſpus filius eius: ſecũdam vero, Chriſtianos ſolos militare, gentibuſq; ac exercitibus principari: tertiam, duas paſchales hebdomadas, vnam ſcilicet ante, & alteram poſt reſurrectionem, ſine labore cuiuſquã operis celebrandas. His ita geſtis, pax profunda & tranquillitas obtinuit orbem, & exultatio fideles, concurrentibus aſſidue omnibus nationibus ad fidem CHRISTI, & baptizatis, ac patria conquaſſantibus ſimulacra. Verũenimuero vt imperia difficile concordiam cuſtodiunt: Conſtantinus vir ingens, & omnia efficere nitens quę animo præparaſſet, ſimul principatum totius orbis affectans, Licinio bellum intulit, quanquam neceſſitudo & affinitas cum eo eſſet, ac primo eum in Pannonia vicit: ſecundo apud Cibalas iuxta paludẽ

C

Hiulcam nomine, Conſtantino caſtra Licinii nocte irrumpente, Licinius fugam petiit, Byzantiumque fuga volucri peruenit, vbi Martinianum officiorum magiſtrum Cæſarẽ creat. Conſtantinus omni Dardania, Mœſia, Macedonia potitus, numeroſas prouincias occupauit. Varia deinde inter eos bella, & pax reconciliata rupta eſt. Denique Licinius denuo pugnaturus contra Conſtantinum, ſpem victoriæ habebat per diuinationes & ſacrificia. Denique etiam Græci dicunt, tunc eum expertum diuinationem Delphici, Geminique Apollinis, eique conſulenti de bello reſpondiſſe fertur dæmonium: O ſenex valde te iuuenes pugnatores obſeruant, tuaque vita ſoluta eſt, ſæuaque ſenectus te excipiet. Interea Conſtantinus acie potior, Licinium nauali & terreſtri prælio vicit, & eum apud Nicomediam Bithyniæ vrbem indumentum regium deferentem in deditionem cepit, & contra ſacramenti religionem Theſſalonicæ in cuſtodiam miſſum, priuatum vna cum Martiniano iuſſit occidi, metuens Herculii Maximiani ſoceri ſui exemplo, ne iterum depoſitam purpuram in perniciem Reip. ſumeret. Hic Licini⁹ annum dominationis fere poſt decimum quartum, vitæ proxime ſexageſimum occiditur: auaritiæ cupidine peſſimus, neque alienus à luxu venerio, aſper admodum, haud mediocriter impatiens, infeſtus literis, quas per inſci-

D

entiam immodicam virus ac peſtem publicam nominabat, præcipue forenſem induſtriam. Agraribus plane ac ruſticãtibus quod ab eo genere ortus eſſet, & alitus, ſatis vtilis, ac militię cuſtos ad veterum inſtituta ſeueriſſimus Spadonum & aulicorum omnium vehemens domitor, tineas, ſoriceſque palatii eos appellans. Eodem tempore res Romana ſub vno Auguſto & tribus Cæſaribus, quod nunquam alias, fuit, cum liberi Conſtantini Galliæ, Orienti, Italiæque præeſſent. Verum inſolentia rerum ſecularium aliquantum Conſtãtinum ex illa fauorabilis animi docibilitate mutauit. Primum neceſſitudines perſequutus, egregium virum, & bonæ indolis iuuenem ſororis filium Commodum interfecit: mox Criſpum Fauſta coniuge, vt putant, ſuggerente necari iubet, dehinc vxorem ſuam Fauſtam in balneas arden-

E

tes coniectam interemit, cum eum dolore nimio nepotis, mater Helena increparet. poſt numeroſos interfecit amicos: vir primo imperii tempore optimis principibus, vltimo mediis comparandus. Innumeræ in eo animi corporiſque virtutes claruere, militaris gloriæ appetentiſſimus, fortuna in bellis proſpera fuit, verum ita vt non ſuperaret induſtriam. Nam etiam Gothos, fortiſſimas gẽtes & copioſiſſimas, poſt ciuile bellum in illo Barbariciſſimo ſolo, hoc eſt, in Sarmatarum regione varie profligauit, pace his ad poſtremum data, ingentemq; apud Barbaras gentes memoriæ gratiam collocauit. Calocerum quendam in Cypro aſpirantem nouis rebus, oppreſſit. Tricennalibus ſuis Dalmatium fratris ſui Dalmatii filium Cæſarem legit. Fuit vero vltra quam æſtimari poteſt, laudis auidus. Hic Traianũ herbam parietariam ob titulos multis ædibus inſcriptos appellare ſolitus erat. Hic pontem in Danubio conſtruxit, habitũ regium gemmis, & caput exornans perpetuo diademate. Commodiſſimus tamẽ multis rebus fuit, calumnias ſedare legibus ſeueriſſimis, ciuiles nutrire artes, præcipue ſtudia literarum, legere ipſe, ſcribere, meditari, audire legationes

F

& querimonias prouinciarum, affectator iuſti amoris, quẽ omnem ſibi & liberalitate & docilitate quæſiuit, ſicut in nõnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius, nihil occaſionum prætermittens, quo opulentiores eos, clarioreſq; præſtaret. Multas leges erogauit, quaſdã ex bono & æquo, pleraſque ſuperfluas, nonnullas ſeueras. Primuſque vrbem nominis ſui ad tantum faſtigium euehere molitus eſt, vt Romę æmulam faceret. Nam cum ei omnia proſpere cederent, propriam voluit habere ciuitatem. Venienſq; ad campum ante Ilium poſitum iuxta Helleſpontum ſuper Aiacis tumulum, vbi Achiui contra Troiam pugnantes habuerunt caſtra, ciuitatem deſignauit, portaſque fecit, quæ hactenus videntur à nauigantibus. Hæc agenti per noctem Deus apparuit, monens vt alium quæreret locum: eumq; monens pergere ad Byzantium Thraciæ, illic eum habitare iuſſit. Quam, cum primitus Byzantiũ vocaretur, auxit, & maximo circumdedit muro, & diuerſis ornatam fabricis, æquam imperiali Romæ conſtituit, & denominatã Conſtãtinopolim appellari ſecundam Romam lege firmauit, ſicuti lex ipſa in marmorea platoma noſcitur eſſe cõſcripta & iuxta equeſtrẽ

G

ſtatuam eius in Strategio eſt conſtituta. Eaq; ſumma liberalitate data, in illuſtribus domibus eos qui ab vrbe Roma erant: viros rationabiles collocauit: & ex aliis locis ſecundũ genus eligens, & domos magnas eis diſtribuẽs, vt habitaretur ciuitas, egit. Tunc etiam templum ſanctę Sophiæ & ſanctæ Heirenæ, & Apoſtolorum, & ſancti Motii, & Archangeli, Dei amic⁹ princeps ædificauit. Tunc funditus templo Aſclepii penes Ægas, & Veneris in Affacis ſitu deſtructo multiſque aliis euerſis, horum redditus donauit eccleſiis. Simulacra namque ornata publice in Conſtantinopolitana vrbe propoſuit, & tripodas Delphicos in circo ad ſpectaculum dedit, quæ cum ipſo videantur aſpectu, ſuperfluere feruntur. Tunc multæ gentes ad baptiſmum acceſſerunt, miraculis actæ, quæ patrata ſunt à captiuis ſacerdotibus, qui fuerãt ſub Gallieno captiuati. Interea mater imperatoris Helena nomine in ſomnis admonita, Hieroſolymam properauit, & ſepulchrum Chriſti, quod licet difficile, tamen inuenit, ſordibus coopertum, & deſuper templum Veneris ædificatum, vbi virgineis cantibus inſultabant: præcepitq; deſtrui ſceleratiſſimum templum, ipſumque puluerem funeſtis ſacrificiis violatum eiici, & procul à ciuitate diſpergi.

H

Exin locum purgari præcipiens, ſtatim palam monumentum domini apparuit. Apparuerunt & circa illud ſuffoſſæ tres cruces & claui, ſimul & titulus literis Hebræis, Græcis & latinis conſcriptus, *IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM.* Dicitur autem quia mortuus crucis tactu ſurrexit. De hoc ligno Sibylla dixit apud Paganos: O ter beatũ lignum, in quo Deus extenſus eſt. Tunc ergo quæ crux domini eſſet, quæ latronum, dubitare cœperunt. Proinde Macari⁹ ciuitatis præſul huiuſmodi tractatu dubitationem ſoluit. Mulieri namque nobilitate claræ longa ægritudine fatigatæ vnam illarum crucium cum oratione promptiſſima adhibens, virtutem Saluatoris agnouit. Mox enim vt mulierem attigit crux, paſſionẽ ſæuiſſimæ ægritudinis effugauit, & fœminæ ſalutem reſtituit. De clauis quidem quibus man⁹

A Christi fuerant perforatæ, alios in galeam misit imperatoris, filii capitis prouidentiam gerens, vt iacula bellica submoueret: alios freno equino permiscuit, & cautelam imperatoris agens, veterem philosophiam adimplens. Olim enim Zacharias propheta clamauerat dicens, Et erit quod in freno est sanctum domino omnipotenti. Saluatoris vero crucis partem quidem aliquam filio distribuit, quam Constantinus suscipiens, & credens saluari ciuitatem, vbi hæc particula seruaretur, in sua statua, sicut fertur, in foro Constantini positam super columnam porphyreticam deuote condidit, Reliquam vero partem in argentea theca clausam Macario sacerdoti ciuitatis reliquit, & vndique congregans artifices, maximas illic, ornatasque ecclesias ædificauit. Post hæc Imperator curam habens maximam Christianorum, paganorum superstitionem auersabatur, remouitque monomachias, & suas imagines in templis poni præcepit, & cubitum quo mensuratur Nilus non iam in templum Serapidis annis singulis, sed in ecclesiis portari sanciuit. Igitur Constantinus bellum aduersus Parthos moliens, qui iam
B Mesopotamiam fatigabant, tricesimo & secundo anno imperii, ætatis vero sexagesimo & sexto ægritudine captus, ex vrbe Constantinopolitana, quasi ad calidas aquas egressus est Nicomediam. In villa publica morbo consumptus est, facto testamento tribus filiis consulatu Feliciani & Taciani vndecimo Kalendas Iunii. Fuit irrisor potius quam blandus vnde prouerbio vulgari Trachala dictus. Decem annis præstantissimus, duodecim sequentibus latro, decem nouissimis pupillus, ob profusiones immodicas nominatus. Mors eius etiam ante biennium denunciata est per crinitam stellam, quæ inusitatæ magnitudinis aliquandiu fulsit eam Græci κομήτην vocant: atque iter diuos meruit referri. Corpus autem eius in aureo locello collocatum, Constantinopolim est deuectum, & in palatii celso loco repositum. Quod in multis honoribus atque veneratione, quasi viueret, habebatur, donec aliquis filiorum eius assisteret. Postea vero ab Oriente Constantio veniente, cum imperialibus exequiis funus eius sepultum est in ecclesia Apostolorum in sepulchro porphyretico.

Is successores filios reliquit, atque vnum Dalmatii fratris filium. Hi singuli has partes regendas habuerunt. Constantinus filius eius primus, in decennali suo eius genitor
C fecit eum habere principatum super cuncta trans Alpes. Secundum Constantium in vicennali suo in Oriente constituit, à freto Propontidis in Asiam atque Orientem. Constanté vero iunioré in tricennalibus suis in Illyricum, Italiamq; & Africam ordinauit. Dalmatium in Thraciam, Macedoniamque & Achaiam: Annibalianum Dalmatii Cæsaris consanguineum in Armeniam, nationesque circum socias.

Verum Dalmatius Cæsar prosperrima indole, neque patruo absimilis, haud multo post oppressus est factione militari, & Constantio patrueli suo sinente potius quam iubente. Constantinus igitur dum nititur partes iunioris fratris inuadere bellum contra eum commouit, & dum inconsultius apud Aquileiam bellum aggressus est à Constantis ducib. interfectus est, & in fluuium proiectus est, cui nomen Alpha est, non longe ab Aquileia, Consulatu Acindini & Procli. Quam ob rem Romani imperii principatus. Occidentalium quidem partium peruenit ad Constantem: Orientalis aũt ad Constantium. Eodẽ tempore etiam Remp. contigit valde turbari. Gens namq; Francorum circa Gallias cõ-
D stituta Romanis erat infesta, q̃ Constans oppressit, & Rom. imperio subiecit. Tunc etiam terræ motus maximus in Oriente factus est, & præcipue in Antiochia, q̃ anno iugiter est commota, & Neocæsarea ciuitas Ponti cecidit. Constantius aũt & Constans leges ediderunt, Iudæum non emere seruum alioquin auferri eũ & publicis rationib. tradi. Porro si & circumcidere ausus fuerit seruum, gladio puniri talia præsumentẽ. Igitur Constantis imperium strenuum aliquãdiu & iustum fuit. Mox cum & valetudine improspera & amicis grauiorib. vteretur, ad grauia vitia cõuersus, cum intolerabilis prouincialib. militi iniucundus esset, & cum circa Gallias venandi cupidine per syluas saltusq; erraret, conspirauere aliquanti militares in eius necem, autorib. Crestio & Marcellino, simulq; Magnentio. Qui vbi patrandi negotii

CONSTANTIVS CONSTANS.

E dies placuit, Marcellin⁹ natalẽ filii simulans plerosq; ad cænam vocat. Itaq; in multam noctẽ conuiuio celebrato. Magnentius quasi ad ventris solita secedens, apud Augustudunum habitum imperialem capit. Ea re cognita Constans fugere conatus, apud Helenam oppidũ Pyrenæo proximũ nõ longe ab Hispaniis, à Gaisone cum lectissimis misso interficitur. anno imperii decimo septimo ætatis tricesimo. Nam Cæsar triennio fuit. Hic fuit debilis pedib. manibusq; articulorum dolore, fortunatus cæli temperie, fructuum prouentu, nulla à Barbaris formidine per omne tempus, sine graui crudelitate terribilis. Diuersa Cõstantii fortuna fuit. A Persis n. multa & grauia perpessus, sæpe captis oppidis, vrbibus obsessis, cæsis exercitib. nullumq; ei contra Saporem prælium fuit prosperum, nisi q̄ apud Singarum haud dubiam victoriam militum ferocia amisit, qui pugnam seditiose & stolide contra rationẽ belli die iam præcipiti poposcerunt. Per idem tempus Dyrachium Dalmatiæ terræmotu collapsum est. Interea terræmotu magno & in ciuitate Beryto Phœnices facto, plurima pars eius corruit, ita vt multi gentiles ingrederentur ecclesiam, se ritum Christianorum seruaturos spondentes. Igitur post Constantis necem, Magnẽtio Italiam, Africam, Gallias obtinente etiã Illyricũ res no-
F uas habuit. Vetranio n. magister militum ad imperium in Pannonia apud Mursam consensu militum electus est. Quẽ grandæuum iam & cunctis amabilem diuturnitate & felicitate militiæ ad tuendum Illyricum principem creauerunt, virum probum & veterum morum, ac iucundæ ciuilitatis, sed omnium liberalium artium expertem, adeo vt ne elementa quidem primarum litterarũ, nisi grandæuus & iã imperator acceperit. Tunc Constantius imperator Gallum patruelem suum Cæsarem fecit, cui nomen suum imponens, Syriam Antiochiæ habitandam destinauit, vt partes per eũ custodirentur orientales. Quo ad Antiochiam veniẽte, circa orientem signum apparuit in cælo die Pentecostes. Columna namq; sub specie crucis in cælo visa est, speciem luminis habens extensam à Golgatha vsq; ad montem Oliuarum. In circuitu aũt ei⁹ corona erat, velut Iridis speciem habens. Hoc & Constantius Gallus vidit. Interea Constanti⁹
G Augustus ad vltionẽ fraternæ necis bellum ciuile cõmouerat, castra metat⁹ in Illyricum. Cogebat n. eum fraternæ necis vltio, & maxime Vetranionis, qui per milites Augustus fuerat factus. Cumq; venisset Sirmium, mutuo fœderib. habitis Vetranionẽ vidit. Factumq; est, vt milites qui eum cõstituerant, transirent ad fauorem Constantii. Quo facto, solum Constantium imperatorem Augustum voce missa clamauerunt. Cumq; de Vetranione nulla memoria fieret, ille repente sciens se traditum, ad pedes se prostrauit imperatoris. Porro Constantius auferens ei coronã, simul & purpuram, clementer ei locutus est, monens vt sub schemate priuato quiesceret, q̄ eius vtiq; ætati conuenientius, quam habere nomen sollicitudinib. onustatum. Iussitq; ei sumpt⁹ vberrimos ex publicis functionib. exhiberi: fuit n. prope ad stulticiam simplicissimus. Cumq; in Prusa Bithuniæ Vetranio moraretur, Constantius scripsit ei dicens, quia multorum bonorum ei causa fuisset, quem à tantis cogitationibus & malis sibi prouenientibus liberasset: nec se bene fecisse, quia quæ sibi præstare debuerat, illi potius impendisset. His diebus Romæ Nepotianus Eutropiæ Constantii sororis filius hortantib. perditis Augusti nomen rapit. Quem octauo die vigesimoq; Magnentius oppressit. Caput eius pilo per vrbem circulatum est, grauissimæq; proscriptiones & nobi-
H lium cædes fuerunt. Hoc tempore Constantius cum Magnentio apud Mursam dimicãs vicit, in quo bello pene nũquã amplius Romanæ cõsumptæ sunt vires, totiusq; imperii fortuna pessundata. Dehinc n. cum se Magnentius in Italiam recepisset, apud Ticinũ plures fudit, & vt victoria solet audacius persequẽtes, veniensq; Romã, multos peremit Senatores & populos. Ibiq; agnoscens vicinos esse cõtra se milites Cõstantii, accessit ad Galliæ partes occidẽtalis. Cumq; multa & grauissima inibi prælia in alterutros exercerẽt, modo isti, modo illi victores esse videbãtur. Nouissime aũt deuictus Magnentius fugit, vidensq; milites quasi de perditione tristes stans excelsiori eos nitebatur alloquutionis consuetudine confortare. Tunc illi fauorem solitum Magnẽtio exhibere parati, inuiti & nolẽtes clamauerunt oẽs vna voce:

MAGNENTIVS.

Con-

A Constanti Auguste, tu vincas. Hoc augurium Magnentius traxit ad semetipsum, tanquam non ei diuinitus concederetur imperiũ & propterea ad vlteriora tendebat. Sequentibꝰ autem Constantii militibus circa montem Seleucum facta congressione, solus fugiens venit in Lugdunensem vrbem, comprehendensque suam matrem, & fratrem seniorem, quẽ ad tuendas Gallias Cæsarem constituerat, occidit. Nec multo post à Constãtii militibus ibidem coangustatus, gladio occulte prouiso, ictum pulsu parietis iuuans transfosso latere, vt erat vasti corporis, naribusq; & ore cruorẽ effundens, mense imperii quadragesimo secundo, ætatis prope quinquagesimo expirauit, anno imperii Cõstantii sexto, & Galli Constantii consulatus anno secundo, XVIII. Kalẽdas Septembris. Fuit is ortus parentibus Barbaris, qui Galliam inhabitabant. Legendi studio prõptus, sermone acer, animi tumidi & immodici, timidus, artifex tamen ad occultandã audaciæ specie formidinem. Eius morte audita Decentius frater eiꝰ laqueo fascia composito vitam finiuit. In his ergo præliis ingentes Romani imperii vires consumptæ sunt, ad quælibet bella externa idoneæ, quæ multum triumphorum B possent, securitatisque conferre. Sed neque sic circa Remp. quies euenit. Nam post paululũ apud occidentales Gallias, Syluanus quidam res nouas molitus, tyrannus est exortus, quem duces Constantii vicesimo octauo die perimunt. Fuit ingenio blandissimus, quanquam barbaro patre genitus, tamen institutione Romana satis cultus & patiens. Porro Iudæi in Diocæsarea Palæstinę residẽtes, vicina loca turbabãt, & sumentes arma, tentabant resultare Romanis. Post hæc itaq; Gallus Cæsar cum Antiochiæ degeret, exercitu destinato eos interfecit, ciuitatemq; vastauit. Cumque sibi videretur prospere gessisse, felicitatem nõ ferens, accessit ad tyrannidem, & insinuãs Imperatori suam intentionem, Quæstorem vocabulo Magnum & Domitianum præfectũ Orientis occidit. Ob quam rem Constantius indignatus, euocauit eum, Qui cum contemnere non valeret, pergebat ad principẽ. Cumq; contra insulam Falconensem venisset, illic eũ Constãtius præcepit interimi, anno imperii sui septimo, & consulatus ipsius Galli anno tertio. Vir fuit natura ferus & ad tyrannidẽ promptior, si suo iure imperare licuisset. Solus in imperio Romano eo tẽpore Constantius princeps & Augustus fuit. Nunc igitur de Claudio Iuliano pauca dicenda sunt, eiusq; genere ac disciplina, & quomodo venerit C ad imperium. Constantinus qui Byzantium suo nomine Constãtinopolim appellauit, duos habuit ex eodem patre, non ex eadem matre germanos. Quorum vnus Dalmatius, alter Constantius vocabatur, Constantius aũt duos habuit natos Gallum & Iulianum. Post mortem Constantini conditoris Constantinopolitanæ ciuitatis, dum milites iuniorẽ Dalmatium peremissent, tunc & isti functo iam patre pene mortis periculum sustinuerant cum Dalmatio: nisi Gallum quidem ægritudo, quæ putabatur ineuitabilis, liberasset Iulianum ætas infantilis: erat enim annorum octo. Cumq; ab eis feruor Imperatoris quieuisset. Galliꝰ circa Ephesum apud doctores erat, vbi etiam à progenitoribus possessiones habebat. Porro Iulianus crescens in auditoriis Cõstantinopolitanæ vrbis, exercebatur in Basilica, vbi doctores erant, habitu priuato procedens: habebatq; prædagogum eunuchũ nomine Mardonium, grammaticum Nicolẽ Laconensem rhetoricam vero legebat apud Ecybolium Sophistam. Erat enim Iulianus ab initio Christianus, Cumq; lectione proficeret, etiam fama per populum volitabat, quia posset etiam D Rempub. gubernare. Quod dum latius panderetur, æstuationes induxit Constantio imperatori. Quamobrẽ abstinuit eum ab vrbe regia, & misit Nicomediam, præcipiens ne cõueniret apud Libaniũ sophistã Syrum. Tunc enim Libanius à pædagogis Cõstantinopoli expulsus, Nicomediæ morabatur. Prohibebatur ergo Iulianus apud Libanium legere, eo ꝗ paganus esset: verumtamen librorum eius lectionibus vtebatur: cumq; proficeret in rhetorica, superuenit in Nicomedia Maximus philosophus, non ille Byzantius pater Euclidis, sed Ephesius, quem postea quasi artes magicas exercentem Valentinianus Imperator præcepit occidi. Tunc igitur non ob aliã causam Nicomediam venerat, nisi Iuliani fama protractus. Apud quem cum Iulianus verba philosophica prægustasset, cœpit etiam doctoris imitari religionẽ.

E Is enim etiam Imperii cupidinem in animum eius immiserat. Cumq; hæc non laterent aures imperatoris, inter metũ spemque constitutus, suspicionem celare volens, quia qui dudum integer fuerat Christianus, postea proditor est effectus, tonsus monachicã simulabat vitam: & latẽter quidem exercebatur in Philosophica, in manifesto autem sacros Christianorũ legebat libros. Deniq; in ecclesia Nicomediæ lector est constitutus, & diuinos codices in ecclesia audiẽte populo legebat. Porro sub hoc habitu furorẽ declinauit Imperatoris. Hæc equidem pro timore faciebat, nequaq̃ à spe recedens, quam mente conceperat dicebatq; plurimis amicorum suorum, felicia fore tempora, quibus ipse rerum potiretur. Post paulum vero perempto Gallo Iulianus repente fit suspectus Imperatori, qui etiam eum custodiri præcepit & dum fuga lapsus fuisset, diuersa circumeũdo saluatus est. Vixq; sero vxor imperatoris Eusebia celatũ inueniens, supplicauit Imperatori, quatenus nihil mali pateretur, sed vt potius ad philosophandũ mitteretur Athenas. Cœpit igitur Iulianus Imperialia sceptra desiderare. Quamobrẽ discurrẽs vniuersam Helladam, vates quærebat responsa reddentes, F consulens si ad suum imperium perueniret: inuenitq; virũ, qui ei desiderata se dicere fateretur. Is eum perducens ad quendam idolorum locum, & intromittens in adytũ, seductores dæmones euocauit, quibus solenniter apparentibus terrore compellitur Iulianus in fronte sua crucis signaculũ formare. Tunc dæmones trophæi dominici figurã respiciẽtes, repente disparuerunt. Quod agnoscens magus, cœpit culpare Iulianum. At ille terrorem significauit, & crucis se dixit obstupuisse virtutem, eo ꝗ videntes hoc signũ dæmones euanuerũt. Porro magus: Nõ hoc suspiceris ô bone vir, quia timuerunt sicut ais, sed abominati hoc signum potius recesserunt. Et ita capiens miserũ, odio repleuit Christiani signaculi Iulianũ. Post hæc igitur Constantius euocauit Iulianũ, & constituit Cæsarẽ septimo idus Nouembris dansq; ei coniugem Helenam sororem suam, quę Constantia dicta est, contra Barbaros eum destinauit ad Gallias. Hi namque Barbari, quorum Imperator Cõstantius contra Magnentiũ solatia petierat, cum nihil profuissent cõtra tyrannum, Romanorum vastabant vrbes, alias expugnabãt. Vbiq; fœda vastitas erat, Romanumq; Imperiũ non dubia iam calamitate nutabat. Cum esset ergo iuuẽculus Iulianus, iussit ei Impe- G rator, vt præter consilium ducum nihil moliri præsumeret. Cumq; duces accepta potestate negligerẽt, & ꝓpterea Barbari superarent, tunc Iulianus duces quidem deliciis vacare permisit: sumens aũt milites, eisq; spolia interemptorũ hostium compromittens, initium vincendi Barbaros fecit, & amorem suum apud milites collocauit. Fertur itaq; quod dũ in quandam ciuitatẽ fuisset ingressus, corona laurea, quibus solent ciuitates ornari, inter columnas pẽdens, rupto fune, super caput eius decidit, eumq; aptissime coronauit. Quo facto cũcti clamauere, quia ei signum foret imperii. Interea Iulianus cum apud imperatorem de ducũ negligentia quereretur, alter armorum mittitur magister, eius alacritati cõueniens, cuius ministerio cum barbaris fiducialiter est congressus. Et dũ illi per legatos literas Imperatoris eos ad prouincias inuitantis ostẽderent, tunc ille legatos eorum misit in vincula: factaque congressione cum modicis copiis Romanorũ apud Argẽtoratum Galliæ vrbem ingentes copias hostium extinxit. Stabant acerui montium similes, fluebat cruor fluminum modo, captus rex nobilis Chonodomarus, & Constantio missus, fusi omnes optimates, redditus limes H Romanæ possessionis. Ac postmodũ cum Alamannis apud Rhenum fluuium residentibus dimicans, potentissimum eorum regem Bodomariũ cepit: claraq; victoria decoratus, cum mediocritate vitæ, atq; mansuetudine militibus præesset, ab eis appellatur Augustus. Cumq; corona deesset imperialis. vnus signa portantium torquem quẽ habebat in collo sumens, Iuliani capiti circũposuit. Hoc ergo modo Iulianus Imperator est factus. (IVLIANVS.) Hoc facto nihil de Cõstantio cogitãs, iudices ab illo factos honoribus mulcebat, & ad illius inuidiam literas proferebat, quibus ostenderet eũ propter bellum contra Magnentium gestum in Romanorum terras Barbaros induxisse. Hunc Constantius vrgere legationibꝰ, vt in statum nomenq; pristinum reuertatur. Iulianus mandatis mollioribus refert, se sub nomine celsi Imperii multo

A officiosius pariturum. Igitur Iulianus repẽte religione mutata, cum prius Christianus esse putaretur, semetipsum pôtificem nominabat & veniens ad templa Paganorum sacrificabat suadebatq; subiectis talia colere: & Christianorum baptisma, sacrificiis & innouationibus, quas expiationes Pagani vocant, & sanguine immolationum studebat abluere, & abrenunciare Christianæ professioni. Cumq; Constantius propter bellum Persicum Antiochiæ moraretur, sperans ille, quia sine bello posset Illyricum detinere, ad eos agebat iter, dicens se velle Constantio satisfacere, tanquam non sponte, sed volũtate militum infulas Imperii suscepisset. Dicitur itaque dum ad hos terminos accessisset, vindemia iam collecta circa occasum Pleiadum, vuas denuo fuisse prolatas: insuper etiam imbrem ex aëre descendentem in eius vestem simul ac cæterorum, singulas crucis signacula guttulas formasse. Hoc facto videbatur & ipsi & aliis, quia botris extra tempus illatis, bonum ei panderetur indicium: imber autem cadens vestem super quam ceciderat roboraret. B Alii vero dicebant vuarum signũ præter tempus significare perditionem Imperatoris ad instar huiusmodi botrorũ, & parui temporis fore eius Imperium. Porro de cruce dicebãt, præminitare hoc signum, quia sit cœleste dogma Christianorum, & oporteat signari cunctos crucis signaculo. Cum audisset itaq; Constantius contra se venire Iulianum, instructione belli Parthici derelicta Constantinopolim veniebat. Cumque iter faciens magis magisque ardens dolore, atque vt erat talium impatiens, acriter festinaret, in radicib. Tauri montis apud oppidum Mopsocrenem inter Ciliciam & Cappadociam febri acerrima, quam indignatio nimia vigiliis augebat, interiit III. Nonas Nouembris, consulatu Tauri & Florentii, anno Imperii tricesimo octauo, ætatis quinto & sexagesimo. Ex quibus tredecim cum patre regnauit, viginti quatuor post illum: id est, septem solus, cum fratribus atq; Magnentio sedecim: meruitq; inter diuos referri. Eodem tempore, magno terræmotu Cõstantinopolis pars diruta est. Iste fuit egregiæ tranquillitatis placidus, nimium amicis & familiaribus credens: mox etiam vxoribus C deditior: q tamen in primis se imperii annis ingenti modestia egerit. Familiarium etiã locupletator, neq; inhonorans, quorum laboriosa expertus fuisset officia. Ad seueritatem tamen propensior, si suspicio Imperii moueretur, mitis fuit alias: felix bellis ciuilibus, externis lachrymabilis, mirus artifex in sagittis, à cibo vinoque & somno multum temperans, patiens laboris, facundiæ cupidus: quam cum assequi ingenii non valeret tarditate aliis inuidebat: spadonum, aulicorum, vernaculorumq; amori deditus, vxorumque: quibus contentus nulla libidine transuersa aut iniusta polluebatur. Sed ex coniugibus quas plurimas sortitus est, præcipue Eusebiam dilexit, decoram quidem, verum per Adamantias, & Gorgonias, & alia importuna ministeria, vexãtem famam viri, contra quam fœminis modestioribus mos est, quarum sæpe præcepta maritos iuuant. Namque vt cæteras omittam, Pompeia Plotina, incredibile dictu est, quãtum auxerit gloriam Traiani: cuius procuratores cum calumniis prouincias agitarent, adeo vt vnus ex his diceretur locupletum quemq; ita conuenire, quæ habes? vnde habes? tertium, pone quod habes: illa coniugem corripuit, atque increpans, quod laudis suæ esset incuriosus, talem reddidit D postea, vt exactiones improbas detestans, fiscum lienem vocaret, quod eo crescente reliqui artus tabescant.

Igitur defuncto Constantio Iulianus iam Thracas obtinebat: & deinceps Constantinopolim veniens appellat' est Augustus. Interea dum Cõstantinopolim fuisset ingressus, cœpit cogitare sibi populum complacare, & eorum fauorem decẽter acquirere: quod hac arte fecit. Bene namq; sciebat Constantium ab omnibus populis nomen consubstantialitatis amplectẽtibus odiri: ob quam rem ab ecclesiis videbantur exclusi, & Episcopi confiscati, exilioq; directi. Simul etiã nouerat & Paganos fuisse contristatos prohibitione sacrificiorum, & desiderare adipisci tempus, quo eorũ aperirentur templa, vt haberent idolis immolandi licentiã. Sic igitur vtrumq; populum mœroribus vulneratũ à defuncto cognoscens, & communiter omnes eunuchorũ violẽtia, & præcipue Eusebii Nicomediensis episcopi rapinis ingemiscentes, qui suã sedẽ reliquerat, & Constantinopolitanã E inuaserat: Iulianus ita apud oẽs semetipsum artificioso velamine cõmendabat. Et aliis Christianis quidem amare se fingebat, aliis aũt Paganis per vanã gloriã largus erat, omnibus tamen qualis esset in cõmune religione monstrabat. Et primum quidem crudelitati Constantii circa subiectos derogans, & eam coram vniuerso populo redarguens, iubet episcopos exilio deportatos euocari, & confiscatas eorũ reddi substantias. Templa quoq; Paganorũ velociter suos necessarios præcepit aperire: eos aũt qui fuerant ab Eunuchis oppressi, recipere, quæ male ab eis fuerant abiecta sanciuit. Eusebium vero præsidẽtem imperiali cubiculo morte damnauit, nõ solũ quia multos oppresserat, sed quia Gallum quoq; fratrem eius consilio audierat interemptũ. Et corpus quidẽ Constantii regio honore sepeliuit. Eiecit vero è palatio eunuchos, tonsores, & coquos: Eunuchos quidem, quia vxor eius obierat, postquam nõ duxit aliam: coquos aũt eo quod cibis simplicib' vteretur: tonsores vero, quia multis, inquit, sufficit vnus. Scriptorum aũt plurimos antiquæ fortunæ re- F stitues, reliquis eorum mercedem scripturæ dare præcepit. Abscidit quoq; etiã publicum cursum mularũ & caballorũ. Hæc eius opera laudant pauci, vituperãt multi. Is enim etiam noctibus vigilans conscribebat libros, & descendens in senatu publice recitabat. Solus enim Imperatorum à Iulio Cæsare in curia senatus recitauit orationes. Honorabat disciplinarum cultores, maxime philosophantes. Habebat autem plurimum vanæ gloriæ vitium, & in oratione quam de Cæsaribus scripserat, cunctos ante se principes lacerauit. Hac ergo arrogantia motus, etiam contra Christianos conscripsit libros. Vt ergo coquos atque tonsores expelleret, opus philosophi, non tamen imperatoris egit: vt detraheret atque laceraret, nec philosophi nec principis fuit. Igitur Iulianus dudum studẽs Paganitatem in omni sua ditione dilatari, & Christianitatem exterminari, primum quidẽ Galilæorum filiis (sic enim Saluatoris nostri cultores denominabat) præcepit ne poetarum, aut philosophorum legerent disciplina. Propriis, inquit, pennis vulneramur secundum prouerbium: ex nostris enim armati conscriptionib', contra nos bella suscipiunt. Et templa quidem erant aperta, sacrificiaque Paganorum per ciuitates secundum volunta- G tem illius procedebant: ipse autem æstuabat, ne feruor eius Christianorum abundantia frustraretur. Et maxime pulsabatur, quia multi sacerdotum suorum Christianas habebãt vxores & filios & seruos. Arbitratus autem Christianitatis statum ex vita bona & cõuersatione consistere, studuit vbiq; templa Paganorum instructione & ordine Christianæ religionis ornare sedibus atq; processionibus: Paganorum dogmatibus atq; monitionibus lectores suæ superstitionis instituit, ad instar clericorum, vt horas certas, & dies, & orationes solenniter obseruarent: præcipiens pariter habere curas virorum atq; mulierũ philosophare scientes, habitaculis peregrinorum & pauperum, aliaq; prouidẽtia circa egenos exhibita Paganorum religionem componere, & pietatis habere nomen. Si quis autẽ sponte vel inuitus peccaret, secũdum traditionem Christianorum instituit, vt post pœnitẽtiam mediocrẽ constitutam sustineret correptionẽ. Præcipue vero zelat' dicitur notas literarum episcopalium, quibus solent alterutris scribentes cõmendare peregrinos, & vbi proficiscuntur, & à quibus veniunt modis omnibus indicare, & solatia promereri, tanquam noti & amici sint, testimonio directi signaculi. Hæc considerans, festinabat, H vt Pagani Christianorũ consuescerẽt officiis. Scribẽs enim Arsabo pontifici Galatię tali modo epistolam: Paganorum, inquit, ritus nondum agitur secũdum intentionem nostrã, propter cultores ei' in negligentia positos. Nam deorũ claritas, magnitudo atq; sublimitas, omni ratione, omniq; spe maior est. sed propitii sint nostris animas Dii propter negligentiam quam habemus, cum illorum prouidẽtia in paruo tẽpore tanta facta mutatio sit, quantã nec orare primit' quicunq; præsumpserat. Cur ergo credim' hoc posse sufficere, neq; respicimus quemadmodũ superstionẽ Christianorum auxit cura peregrinorũ, & circa sepulturas & mortuos multa solatia honestaq; cõuersationis studia, non vera sed ficta. Quas res arbitror sub veritate apud nos debere geri. Non itaque fas est te solum talem esse, sed omnes absolute circa Galatiã sacerdotes: quos aut deprecare, aut oratiõne flecte,

aut

A aut certe festinanter à sacerdotali ministerio remoue, nisi diis cum coniugibus & filiis atque seruis colla submiserint, non ferentes vlterius eorū seruos aut filios hoc facere: contemnentes autē Galilæos impie contra Deos agentes, & impietates pietatib. præponentes. Deinde cunctos admone, vt sacerdos neq; ad spectacula procedat, neque in tabernis bibat, aut cuilibet arti, aut operib. turpib. aut impudentib. præsit. Qui obediunt honorētur: inobedientes expelle. Xenodochia constitue p singulas ciuitates, vt nostra peregrini clementia perfruantur, non tantum nostri, sed etiā extranei pecuniis indigentes. Vt autē habeas vnde fiat, interim decreui singulis annis triginta milia modios tritici p vniuersā dari Galatiā, & sexaginta milia vini sextarios. Horum quinta pars pauperib. tēpla obseruantib. debet expēdi reliqua peregrinis indigētibusq; distribuisti. Turpe namq; est, vt Iudæos quidē nō abiiciant, sed potius nutriant impii Galilæi & suos pariter & nostros, nostri vero nostrorū solatio deserantur. Quapropter doce etiam collationes facere Paganos ad talia ministeria, Paganorumque vicos offerre diis primitias B frugum, eosque huiusmodi benefactis institue, docēs eos hoc opus olim fuisse nostrorum. Homerus enim hoc probat, introducens Eumenum talia facientem. Nos ergo neq; bona nostrorum imitamur, sed aliis remittimus, negligentia non confusi, magis autē deorum reuerentiam respuentes. Si igitur hæc te facientem cognouero, ego lætitia plenus ero. Præsides prouinciarum rarius domi suscipe, frequenter eis scripta transmitte. Ingredientib. eis ciuitatem, nullus sacerdotum occurrat. Cumque ad templa venerint Deorum, intra ianuas eis nemo præcedat militū, aut forte præcedentium officiorum, sed qui voluerit subsequatur. Cumque ad ipsum limen templi peruenerit, priuatus existat. Tu n. sicut nosti, iudex intus es. Hoc n. etiam sacra sanctio videtur exigere. Obedientes igitur pro veritate pii sint, reluctantes vanæ gloriæ comprimantur. Quid n. patiatur, aut quod mereatur auxilium, qui matrem deorum propitiam habere noluerit? Qui ergo eam neglexerint, nō solum sine querela nō erunt, sed etiā nostræ indignationis impetum sustinebunt. Neque n. fas est vt illi parcatur, qui deos habuerit inimicos. Suade siquidem eis, vt si mea voluerint frui tuitione, omnes matri Deorum studeant offerre culturam. Hæc itaque C faciens Imperator ad destructionem Christianorum, neq; subiectis præualuit, & aperte Christianis vim parare erubuit. Inter hæc vt ad Paganitatem milites insuescerent, studuit ad priscum schema reformare signum illud labarum sublimius Romanorum, quod Constantinus sicut prædictum est, in crucis formam mutauerat. Verum in publicis imaginibus depingebat Iouem quasi de cœlo sibi coronā & purpurā deferentem, Mercurium & Martē in se respicientes, velut pro testimonio sapientis & fortis. Et hoc agebat imaginibus, vt sub occasione Imperii latenter adorarentur dii, & hoc modo subiecti clanculo fallerētur. Arbitrabatur n. quia si hoc spōte eis imponeret postea q̄ vellet impleret: si vero respuentes agnosceret, venia sublata torqueret, tanquā circa Ro. solēnia reluctātes, & in Rep. atq; ipso Imperio delinquentes. Pauci siquidem etiam pœnis subditi, cognouerunt dolum, quia sicut moris erat, adorare noluerunt. Turba vero, vt assolet, per ignorantiam simpliciter imagines adorabat; quod tamen Imperatori nihil profuit. Cumq; multa excogitaret, quib. Paganorum ritus extolleD ret, inuenit modum, qui plurimis Christianis militibus claræ virtutis coronam dedit. Cum venisset itaq; tempus quo imperialia milites solēt dona percipere (hoc n. agitur plerūque die Calendarū Ianuariarum, & natali principum & vrbiū regiarū) exquisiuit quatenus eos simpliciter ex prisca consuetudine fallere potuisset. Iussitque vt vnusquisque ad manus Imperatoris accedentium, ab officiis admonitus, primo incensum offerret (erat enim ante eum thus positū & ara secundum antiquā Ro. cōsuetudinem. Tunc alii quidē licenter suā ostēderunt fortitudinem, & neq; incensum offerre, neq; donum accipere passi sunt. Alii vero occasione legis & antiquitatis neq; mente perceperūt quod cōmisere peccatum. Verū alii propter lucrum capti, aut timore perturbati, seu iussione repētina cōclusi, licet intellexerint, tamen Paganitatem declinare nō potuerunt. Plurimi siquidem per ignorantiam decepti, dum inter cibos, vt assolet, & pocula inuocarēt in alterutros Christum, respondens quidam dixit: Quid patimini inuocantes Christum, quē ante E paulum denegastis, dum donum ab imperāte percipientes, thus in ignem mitteretis? Cumq; hoc milites audissent, & quod gesserant agnouissent, statim exiliētes, publice currebant, atq; impetu facto clamabant, Deumq; suum & cunctos homines testabātur se Christianos esse, & in eo nomine permanere. atq; per ignorantiā se fecisse, & si dici posset, solam manum Paganam esse, cōscientiam vero nihil simul egisse. Cumq; venisset ad principem, proiecerunt aurum q̄d acceperant, & forti voce poscebant, vt reciperet q̄d dedisset, & occideret illos. Sic n. pœnitentiam agere fatebantur, eo quod improuide eorū dextera peccasset, & studere propter Christum, totum corpus pœnæ tradere. Cumq; Iulianus talia audisset, furore commotus, præcepit capita eorum incidere. & cum ducerētur ad mortē, sequente populo, & mirante virtutē eorum pro pietate susceptam, venerunt ad locum, quo rei puniri solent. Tunc spiculatorem rogauit senior omnium, vt ante omnes caput cuiusdam nomine Romani adhuc adolescentis abscinderet, ne dum aliorum respiF ceret mortem, frangeretur. Cumq; ille genua fixisset in terra, & spiculator gladium euaginasset, venit repente nuncius clamore prohibens necem. Porro iuuēculus ille occisione priuatus ait: Non fuit Romanus dignus vt Christi martyr appellaretur. Et licet sanguinē malignus Imperator prohibuisset effundi ductus inuidia, veruntamen nō eos in ciuitatib. habitare permisit, sed ad vltima Romanorum loca exilio destinauit. Postea vero præcepit, vt qui sacrificare noluerint, in palatio non intrarent, & neq; collegio, neque foro eos, neque arbitrio, neque vlla dignitate, nec qualibet communione participare iussit. Interea Iulianus dum Constantinopoli apud Fortunam sacrificaret accessit ad eum Mares episcopus Chalcedone, & publice impium, ac sine Deo, apostatamq; vocauit. Ille vero solam ei improperasse fertur cæcitatem. Erat enim senex, & pro imbecillitate oculorum manu alterius agebatur. Super hæc etiam volens lacerare eum, consuete dixit: Neque Galilæus Deus tuus curare te potest. Respondens vero Mares: Ego quidē Deo meo gratias ago pro cæcitate, quia hoc ideo gestum est in me, ne tē videam pietate nudatum. Imperator autem nihil responG dens abscessit. Sic enim putabat potius roborari Paganitatem, si se patientem ac mitē erga Christianos demonstrasset. Igitur dum Persę mortuum cognouissent fuisse Cōstantium, capta fiducia venerunt ad terminos Romanorum, denunciantes bellum. Ob quam rem Romanas vires contractas vndiq; Iulianus aduexit, vt ad destinatem secum traheret perditionem. Misitque in Delphos & Delum atque Dodonem ad percipienda responsa, si expediret ei bella suscipere. Tunc vniuersi vates & pugnandi fiduciam dabant, & victoriam promittebant. Vnum vero responsum pro exemplo mendacii vel seductionis inserere non pigebit. Est enim huiusmodi: Nunc omnes aggredimur Dei victoriæ tropheą referentes circa fluuium Tigrem. Horum ego dux ero belligerator Mars. Horum itaque carminum ridiculum cōuenit diuulgare, qui rationalem dominum, Musarumque principem Pythium eum vocant. Ego autem mendacium seductionibus eius inueniens inditum ingemisco, Tigrem namque fluuium Tigrim voluit appellare: quoniam Tigris H eius est nominatiuus; & per Assyriorum arua discurrens, in Persicum sinum descendit. Per hæc ergo responsa deceptus infelix, & victoriam mēte somniabat, & post Parthicum triumphum pugnam Galilęis inferre parabat. Multos itaq; vicos castraq; detinens iam etiam ciuitates capiebat, Assyriamque depopulatus, castra apud Ctesiphontem ciuitatem habuit. In qua in tantum obsedit regem, vt crebris legationib. vteretur, offerens darē suæ patriæ partem si soluto bello discederet, quod ille noluit, neque supplicantibus est misertus, neque mente percepit, quia vincere quidem bonum est, superuincere autem nimis inuidiosum: credens præcipue magicis artibus, quas ei Maximus Philosophus exhibebat, & arbitratus Alexandri Macedonis se gloriam percepturum, aut certe potiorē. Putabat n. secundum Pythagoream Platonisque sententiam, ex mutatione corporum Alexandri animam possidere, aut esse potius in alio corpore alium Alexandrum. Ob hanc itaq; causam Per-

ſarum regis noluit preces admittere. Interea cum in deſerto loco captiuorum primo habuiſſet ducatum, poſtea quidam ſenior transfuga, ſub ſchemate proditoris ſe ei cōpendioſum iter oſtendere compromiſit. Cumque trib. diebus ambulantes ad maiorem ſolitudinem veniſſent, in inſidias inciderunt. Statim illum quidem ſenem fuſtib. occiderunt, confitentem ſe hoc feciſſe pro patriæ libertate, & libenter omnia tormenta ſuſtinere; Cumque eum Parthi hinc vrgerent, è caſtris iam poſitis, arrepto tantum clypeo procurrit. Cumque ſic inconſulto ardore nititur ordines ad prælium componere, ab vno ex hoſtibus, & quidem fugiente, conto percutitur. Relatuſque in tabernaculum, rurſum ad hortandos ſuos egreſſus, paulatim ſanguine vacuatus, circa noctis fere medium defecit. Quidam autem dicunt iaculum repente delatum diſcurrens per brachium eius in latus immerſum eſſe. Qui vero iuſtiſſimum intulit vulnus, hactenus ignoratur. Sed alii quendam inuiſibilium virtutum eſſe ferunt, alii vero vnum paſtorem Iſmahelitarum, alii militē fame & itinere fatigatum. Sed ſiue homo ſiue angelus fuerit, palam eſt, quod diuinis iuſſionibus miniſtrauit. Caliſtus autem qui inter familiares tunc Imperatoris militabat, & heroico verſu eius conſcripſit hiſtoriam, ait eum vulneratū à dæmone. Libanius vero ſophiſta Syrus, inter cæteras laudes, quas de vita eius ſcripſit in fine libri ſic ait: O dæmonū alumne, dæmonumque diſcipule, & dæmonum obſeruator. Iulianus ergo quarto conſulatu ſuo, quem egerat cum Saluſtio, VII. Kalendas Iulii interiit, anno imperii ſui tertio, ſeptimo vero ex quo Cæſar à Conſtantio fuerat ordinatus, vitæ anno trigeſimo primo. Poſt cuiꝰ mortem eius magiæ Carris compertæ ſunt. Per hanc agens, quoniam per Edeſſam propiæ religionis cultu tranſire noluerat, in templum quod à Paganis colitur, eſt ingreſſus. Vbi dum quædā cum ſuis conſortibus ſacrilega celebraſſet, ianuas & clauſtra diſpoſuit & quoſdam ibi milites obſeruare præcepit, vt interius nullus accederet, donec ipſe remearet. Cumque mortuus fuiſſet Iulianus, & Iouianus pius ſucceſſiſſet, ingredientes in templum, inuenerunt mulierem à capillis appenſam extenſas habentē manus, cuius vterum aperuerat, vt Perſarum victoriam in iecore eius inſpiceret. In qua vrbe cum eius nunciatus fuiſſet interitus, publicam cuncti habuere feſtiuitatem: & non ſolum in eccleſiis & ſepulchris martyrum exultabant, ſed etiam in theatris victoriam prædicabant cum ſacerdotibus exultantes. Communiter enim clamabant omnes: Maxime fatue, vbi ſunt vaticinia tua? Viuit Deus & Chriſtus eius. Hic fuit vir egregius, & Remp. inſigniter moderaturus, ſi per fata licuiſſet, liberalibus diſciplinis apprime eruditus. Æquauerat enim Philoſophos & Græcorum ſapientiſſimos, facundia ingenti, vſu promptior, memoriæ tenaciſſimæ atque ampliſſimæ, in amicos liberalis, ſed minus diligens quam principem decuit, corpore validus quidem, ſed breuis fuit, barba prolixa, oculi currentes huc illucque directi: in prouinciales iuſtiſſimus, & tributorum, quantum fieri poſſet, repreſſor, ciuilis in cunctos, mediocrem habens ærarii curam, gloriæ auidus, ac p..am animi plerunque immodici, nimius Chriſtianæ religionis inſequutor, perinde tamen, vt à cruore abſtineret. M. Antonino non abſimilis quem etiam æmulari ſtudebat: ..ulta numinum ſuperſtitioſus. Præfatus conſulto ſeſe de ..mperio nihil mandare, ne (vti ſolet in multitudine diſcre..antibus ſtudiis amicorum) ex inuidia regni præ diſcordia ..xercitus periculum pararet, Audax pluſquam Imperato..em decet, cui ſalus propria, cum ſemper ad ſecuritatem o..nium, tum in bello maxime ſeruanda eſt. Ita illum cupido ..loriæ flagrantior peruicerat, vt neque terræ motu, neque ..leriſque præſagiis quibus vetabatur Perſidem petere, ad..uctus ſit finem ponere ardori: ac ne noctu quidem viſus ..agens globus cœlo lapſus ante diem belli cautum præſti..erit.

Igitur altera die abſque omni dilatione Iouiano infulas ..nperatoris imponunt. Erat enim vir fortis & nobilis, & ..lo tempore Millenarius, quo Iulianus electionem militi..us lege propoſuit, vt aut ſacrificarent aut militia cederent. ..ui cingulum magis elegit amittere, quam Imperatoris ..ræceptionibus impiis obedire. Hunc ergo tunc Iulianus ..ropter belli neceſſitatem inter viros militares habebat. Qui cum violenter à militibus ad imperium traheretur, clamabat dicens: non ſe velle Paganis hominibus imperare, cum ipſe Chriſtanus exiſteret. Cumque vox omnium communiter proclamaſſet, dicentium, ſe quoque eſſe Chriſtianos, ſuſcepit imperium. Is exercitu in Perſide inopia laborante, pacem cum Sapore rege Perſarum, neceſſariam quidem, ſed ignobilem fecit, mutatis finibus ac nonnulla imperii Romani parte tradita: quod ante eum ex quo Romanum imperium conditum erat, nunquam accidit. Quin etiam legiones noſtræ ita & apud Caudium per Pontium ducem Samnitium, & in Hiſpania apud Numantiam, & in Numidia ſub iugum miſſæ ſunt, vt nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitus reprehendenda foret, ſi fœderis neceſſitatem, tum cum integrum fuit, mutare voluiſſet, ſicut à Romanis omnibus his bellis, quæcunque memoraui, factum eſt. Nam & Samnitibus & Numantinis, & Numidis confeſtim bella illata ſunt, neque pax rata fuit. Sed dum æmulum ſui imperii veretur, intra Orientem reſidens, gloriæ parum conſuluit. Tunc imperator diſceſſit ab Antiochia, & venit ad Tarſum Ciliciæ, ibiq; corpus Iuliani ſepeliuit honorifice. Et cum cuncta ſolennia funeri eius exhibuiſſet, deſignatus eſt conſul vna cū Varroniano filio ſuo F
Dumque Conſtantinopolim feſtinaret, venit ad prædium nomine Dadaſtam, inter Galatiam & Bithyniam: vbi Themiſtius philoſophus cum aliis Senatoribus occurrens conſularem recitauit orationem. In prædicto namque prædio hyemis tempore languore conſtrictus repentina morte obiit. Multi exanimatum crapulitate opinantur: inter cœnandum enim nimium epulis indulſerat. Alii odore cubiculi, quod ex recenti tectorio calcis graue quieſcentibus erat. Quidam nimietate prunarum, quas graui frigore adoleri iuſſerat multas. Deceſſit imperii menſe ſeptimo, XIII. Kalend. Martii, ætatis vt qui plurimum vel minimum tradunt trigeſimo & tertio anno: ac benignitate principum qui ei ſucceſſerunt, inter diuos relatus eſt. Hic fuit genitus patre Varroniano incola agri Singidonenſis, prouinciæ Pannoniæ. Eius patri, cū liberos crebro amitteret, præceptum eſt ſomnio, eum qui iam inſtante vxoris partu edendꝰ foret, diceret Iouianum. Fuit n. inſignis corpore, lætus ingenio, litterarum ſtudioſus: nam & ciuilitati propior, & natura admodum liberalis: vir inter alias virtutes neque imprudens, neque iners. Cumque in Niceam Bithyniæ veniſſet exercitus, Valentinianum ordinauit Imperatorem, V. Kalend. Martii, virum optimum, & apice principali digniſſimum. G

Explicit liber Vndecimus.

INCIPIT LIBER DVODECIMVS.

ANno ab vrbe condita M. C. XVIII. Valentinianus quadrageſimus ſecundus ab Auguſto imperator appellatus eſt. Iſte fuit Pannonius genere, de Cibala ciuitate. VALENTINIANVS
Cum eſſet Tribunus ſcutariorum, tunc ei militum cura fuit commiſſa, eo quod probatiſſime nouerat militarem diſciplinam. Fuit enim vir magnanimus, & ſemper præſenti fortuna melior apparebat: non modo fortitudine tantum, quantum prudentia, temperantia atque iuſticia, & corporis magnitudine præfulgebat. Sic enim fuit regalis & vrbanus, vt dum exercitus tentaſſet alium ſociare conſortem, ille reſpondiſſet, quod cantatur ab omnibus: Veſtrum inquit, fuit ô milites, Imperatore non exiſtente, mihi dare regimen imperii, Verum vbi hoc ego ſuſcepi, meum iam eſt H
non eſt veſtrum de rebus cogitare communibus. Cuius verba mirati milites, eius ſequuti ſunt voluntatem. Cumq; Conſtantinopolim veniſſet poſt dies triginta Imperii ſui, fratrem Valentem in cōmunione regni aſſumpſit, largitus ei partes Orientales, ſibi retentis Occidentalibus. Huius pater Gratianus mediocri ſtirpe ortus apud Cybalas, Funarius appellatus eſt, eo ꝙ venalitiū funē portanti quinq; milites nequiuerint extorquere. Eo merito aſcitus in militiam, vſq; ad præfecturæ prætorianæ potentiā aſcendit. Ob cuius apud milites cōmendationem Valentiniano Imperiū allatū eſt. Qui cum ſub Iuliano Auguſto Chriſtianitatis integram

fidem

A fidem gereret, cum, vt dictum eſt, ſcutariorum Tribunus
eſſet, ingreſſus eſt cum Iuliano in templum Fortunæ: & mi-
niſtri templi ex vtraque parte ianuarum ſtantes, aſperſione
aquæ, ſicut ipſi dicebant, purgarent ingredientes, Valentia-
nus præcedens principem, aſperſionis guttam ſua vidit
in chlamyde, & indignatus pugno percuſſit templi mini-
ſtrum, dicens ſe maculatum potius quam mundatum.
Quod reſpiciens Iulianus, iuſſit eum in cuſtodiam retrudi,
dicens: Aut ſacrifica idolis, aut militia excede. Qui ſponte
diſceſſit. Nec mora, Iuliano interfecto, Iouianoque mor-
tuo, qui pro nomine Chriſti amiſerat Tribunatum, in lo-
cum perſequutoris ſui accepit Imperium. Qui cum iam
anno tertio Imperium cum fratre Valente ageret, Gratia-
num filium, nec dum plene puberem, hortatu ſocrus &
vxoris Auguſtum creauit, Igitur Valentinianus dum in
initio regni ſui de vrbe Conſtantinopolitana per Thracias
properaret Romam, tunc epiſcopi Helleſponti, Bithy-
niæ, & quicunque conſubſtantialem patrem & filium præ-
dicabant, legatum miſerunt ad eum Hypatium Heracleæ
Perinthi epiſcopum, quatenus dignaretur ad emendatio-
B nem dogmatis intereſſe. Is cum adiſſet Imperatorem, &
epiſcoporum legationem intimaſſet, reſpondens Valen-
tinianus: Mihi inquit, cum ſubiecto populo de huiuſ-
modi negociis curioſe agere fas non eſt. Vt ergo videtur
vobis ſacerdotibus, facite. Tunc venientes apud Lampſa-
cum, & duobus illic menſibus commorati, nouiſſime irrita
fecere, quæ ab Eudoxio & Acakio Conſtantinopoli ſunt
patrata: tenendamque fidem apud Seleuciam expoſitam
decreuerunt. Sed impius Valens, quæ apud Lampſacum
geſta ſunt, deſtruxit: & epiſcopos qui ibi conuenerant, exi-
lio relegauit. Interea Valens in Antiochia plurimo tempo-
re commoratus, omnibus licentiam dedit ſua ſacra cele-
brare: gentilibus ſcilicet atque Iudæis, nec non & omni-
bus hæreticis. Nam & Gentiles feſtiuitates agebant, dæ-
monibus miniſtrantes. Et poſt Iulianum à Iouiano idolo-
latriæ vanitates extinctas, rurſus florere permiſit, & Iouis
cultum atque Dionyſij, ſacraque Cereri iam non in occul-
to tanquam ſub pio imperatore celebrabant, ſed per me-
diam plateam bacchantes vbique currebant. Illis tantum-
C modo tunc princeps erat inimicus, qui Apoſtolicam do-
ctrinam prædicare videbantur. Eodem anno apud Atre-
batas vera lana de nubibus pluuiæ mixta defluxit, & Con-
ſtantinopolim IIII. Nonas Iunij grando miræ magnitudi-
nis decidens, nonnullos homines extinxit. Quidam
ſane aiunt de Valente, quod Dominica vxor eius perſuaſe-
rit ei ab orthodoxa fide, quam ſuus germanus credebat.
recedere, & tam Valenter Arrij ſenſum ſectari. Porro
alij ſcribunt, quod poſtquam imperauerit, & ab Eudoxio
rebaptizatus ſit, iuramento ei firmauerit in ipſo baptiſ-
mate cum Arrio ſe ſenſurum, & Homouſion minime re-
cepturum. Interea Valente in Syria moram faciente, ſur-
rexit Conſtantinopoli tyrannus Procopius nomine: qui
paruo tempore multam ſibi militiam cateruans, feſtinabat
aduerſum imperatorem: quod dum ei nunciatum fuiſſet,
paululum ſuum impetum retinuit. Cumque belli euen-
tus interea parturiret, terræmotus factus eſt per vniuer-
ſum orbem, ita vt Siciliæ, & multarum inſularum vrbes
concuſſæ & ſubrutæ, innumerabiles etiam populos ruinis
oppreſſerint. Circa Bithyniam vero tam ingens fuit, vt
D Niceam ſubuerteret vrbem: ſed etiam mare terminos ſuos
immutauit, & in quibuſdam locis tanto impetu influxit,
vt loca quæ pridem ambulari poterant, rigarentur. Ab aliis
vero locis tantum receſſit, vt arida tellus inueniretur. Se-
quenti autem anno Gratiani Dagalaiſique Conſulatu bella
parantur. Cumque tyrannus Procopius de Conſtanti-
nopoli egreſſus, caſtra moueret aduerſum Imperatorem,
audiens Valens venit ab Antiochia, & cum eo congreſ-
ſus eſt circa ciuitatem Phrygiæ Nacoliam. Et prima qui-
dem pugna deuictus eſt. Poſt paululum vero Procopium
cepit, tradentibus eum Agelone, Gomarioque militibus,
quos etiam poſtea inopinatis quibuſdam ſupplicijs iuſ-
ſit expendi. Deſpiciens enim iuſiurandum quod eis
præbuerat, ſerris diuiſos credeliter interemit. Tyran-
num vero duabus vicinis arboribus flexis, ſingulos
in eis pedes eius ligari fecit, quæ dimiſſæ aerem repeten-
tes, Procopium diuiſerunt. Eodem tempore dæmon
quidam erroneus crudelitate Valentis abuſus, ei per- E
ſuaſit, vt perſcrutaretur, quis poſt eum eſſet ſuſcepturus
imperium. Quam ob rem necromantiam fecit. Quibus
artibus adimpletis, plurimos ille dæmon, non quidem
aperte, ſed obliqua fraude reſponſa proferens interemit.
Nam cum de imperio conſuleretur, quatuor literas de-
monſtrauit ΘΕΟΔ, dicens hoc nomen poſt Valentem im-
perij culmen accipere. Quod dum ad aures perueniſſet
imperatoris, zelo ductus multos peremit, quos tyranni-
dem aſſumere iudicauit. Occidebantur itaque Theodori,
Theoduli, Theodoti, & quicunque has literas in capite ſui
nominis habuiſſet. Inter quos etiam Theodoſius, vir
fortis, ex Hiſpanię prouincia genus ducens, pater Theodo-
ſij, qui poſt imperio præfuit, occiſus eſt. Hoc ergo timore
plurimi ſua nomina mutauerunt, quæ prius habuiſſent ne-
gantes cum iuramento, vt pericula declinarent. Interea
Auxentio Arriano Mediolanenſi epiſcopo defuncto, Va-
lentinianus conuocans epiſcopos, huiuſmodi verba apud
eos loquutus eſt: Noſtis aperte, eruditi quippe diuinis elo-
quijs, qualem oporteat eſſe pontificem, quia non decet F
eum verbo ſolum, ſed etiam conuerſatione gubernare ſub-
iectos, & totius ſe imitatorem virtutis oſtendere, teſtemq;
doctrinæ conuerſationem bonam habere. Talem itaque
eligite, & in pontificali conſtituite ſede, cui & nos qui gu-
bernamus imperium, ſincere capita noſtra ſubmittamus,
& eius monita dum tanquam homines deliquerimus, ne-
ceſſario veluti curantis medicamenta ſuſcipiamus. Hoc
cum dixiſſet imperator petijt ſynodus, vt magis ipſe de-
cerneret, ſapiens & pius exiſtens. At ille: Super vos, in-
quit, eſt talis electio. Vos enim gratia diuina potiti, &
illo ſplendore fulgentes, melius poteritis eligere. Tunc
ſacerdotes congreſſi, de epiſcopali ſede tractabant. Ve-
rum ciuitatis habitatores, vt aſſolet, tumultus faciebant,
alij hunc, alij illum ordinari cupientes. Qui enim erant
de Arriani Auxentij ſecta, ſimilem ſibi fieri concertabant,
rurſum orthodoxi ſui dogmatis nitebantur habere epiſ-
copum. Hanc ſeditionem Ambroſius, cui tunc fuerat præ-
ſidialis cura commiſſa, cognoſcens, & metuens ne quid
in vrbe conſurgeret, ad eccleſiam confeſtim acceſſit. G
At illi ceſſante ſeditione communem dederunt vocem,
petentes vt paſtor gregis ordinaretur Ambroſius, qui non-
dum fuerat baptizatus. Hoc imperator agnoſcens, repente
iuſſit baptizari, & tanquam dignum virum ordinari pon-
tificem. Nouerat enim eius certiorem omni pondere vo-
luntatem, & totius regulæ decreta ſubtiliora, arbitratus
etiam diuinum in eo eſſe iudicium, dum in eius electione
etiam pars contraria cónſonaret. Is ergo ſacri baptiſmatis
dono potitus, gratiam quoque ſimul ſuſcepit epiſcopatus.
Quo facto optimus imperator hunc hymnum Saluatori
& domino obtuliſſe fertur: Gratias, inquit, tibi ago do-
mine omnipotens & ſaluator noſter, quia huic viro
ego quidem commiſi corpora: tu autem animas, & meam
electionem oſtendiſti iuſtitiæ conuenire. Cumque poſt
paucos dies ſanctus Ambroſius cum multa fiducia apud
imperatorem quereretur, quia male à iudicibus agebatur,
tunc imperator ait: Hanc inquit, confidentiam tuam
dudum noui, & aperte probans non ſolum non reſtiti,
ſed etiam in electione ordinationis tuæ ſocius fui. Feſtina
itaque ſanare, ſicut in diuina lege præcipitur, delicta
animarum noſtrarum. Igitur Valentinianus Saxones, H
gentem in Oceani littoribus & paludibus inuijs ſitam,
virtute atque agilitate terribilem, periculoſam Roma-
nis finibus, eruptionem magna molę meditantem, in ipſis
Francorum finibus oppreſſit. Burgundionum quoque
nouorum hoſtium cœpit nomen nouum, qui pluſquam
LXXX. milia, vt fertur, armatorum ripæ Rheni flumi-
nis inſederunt. Hos quondam ſubacta Germania interio-
re à Druſo & Tiberio adoptiuis filijs Cæſaris per caſtra
diſpoſitos in magnam coaluiſſe gentem, atque ita etiam
nomen ex opere præſumpſiſſe, quia crebra per limitem ha-
bitacula conſtituta Burgos vulgo vocant, eorumque eſſe
præualidam & pernicioſam manum, Galliæ hodieque
teſtes ſunt, in quibus præſumpta poſſeſſione conſiſtunt:
qui tamen non multo poſt tempore Chriſtiani effecti ſunt.

A Valentinus inter hæc antequam tyrannidem inuaderet, oppressus est. Valentinianus vero anno imperij sui vndecimo, cum Sauromatarum gens. quæ pusilla & infima gens est, contra eum insurgens, sese per Pannonias diffudisset, easque deuastaret, belloque ab eo superata, apud Brigitionem oppidum Quadorum legatis missis pacem expostularet: cum à legatis eorum sciscitaretur, vtrum Sauromatæ tales & tam vilium corporum omnes existerent, respondentibus imperatori. Quia meliores eorum hic habes & vides: tum validissime ille clamans ait: Atrocia Romanum imperium sustinet ad Valentinianum pertingens, si Sauromatæ tales existentes contra Romanos insurgunt. Ex animositate autem nimia & plausu manuum vena corporis recisa, & plurimo erumpente sanguine, quæ Græce ἀπόπληξις vocatur, voce amissa, sensu integer expirauit: quod quidem intemperantia cibi, ac securitate qua artus diffuderat, accidisse plures retulere: anno ætatis quinquagesimo & quinto, Consulatu Gratiani & Equitij, XV. Kalend. Decembris. Fuit autem imperator egregius, vultu decorus, solers in-
B genio, animo grauis, Aureliano similis, sermone cultissimus, quanquam esset ad loquendum parcus, seuerus, vehemens, infestus vitijs maximeque auaricia. Seueritatem tamen eius nimiam & parcitatem, quidam crudelitatem & auariciam interpretabantur. Acer in his quæ memoraturus sum, Adrianoque proximus, pingere venustissime, meminisse, noua arma meditari, fingere cera seu limo simulachra, prudenter vti locis, temporibus, sermone, atque vt breuiter concludam, si ei infidis hominibus, quibus se quasi fidissimis prudentissimisque dederat, carere, aut probatis eruditisque monitoribus vti licuisset, perfectus haud dubie princeps enituisset. Itaque eo mortuo Italiæ milites sexto die post mortem eius Valentinianum puerum eius filium adhuc quadriennem, autore Equitio & Merobaude è propinquo vbi cum matre fuerat allatum, creant imperatorem. Cuius imperium frater & patruus licet ingrate, quod eis ignorantibus factum sit, tamen postea susceperunt.

VALENS.

Anno ab Vrbe condita M. CXXVIII. Valens quadragesimus tertius imperium Orientis quatuor annis Valen-
C tiniano mortuo tenuit, Gratiano Valentiniani filio in Occidentali parte regnante, vna cum Valentiniano fratre paruulo. Hic enim Valentinianus de Iustina secunda vxore Valentiniani natus erat, quam iubente Seuera coniuge priore, Valentinianus hoc modo duxisse probatur. Iustus Iustinæ pater cum esset Piceni iudex Constantij temporibus, vidit in somnis quomodo ex dextero femore imperialem purpuram genuisset. Cumque visio per multos recitaretur, ad aures Constantij peruenit. At ille cõsiderans somnium, tanquam imperator ex eo nasceretur, mittens occidit Iustum. Cuius filia Iustina virgo permansit. Posteriore vero tempore peruenit ad notitiam Seueræ, ad quam frequentius veniebat, & amabatur ab ea, ita vt etiam balneis cum ea vteretur. Cumque Seuera secum lauantem Iustinam diutius inspexisset, pulchritudine virginis oblectata, & amore capta, dixit imperatori quod sic esset speciosa Iustina virgo, vt etiam ipsam deceat esse vxorem Imperatoris. Valentinianus vero eius sermone concepto, Iustinam ducere tractabat vxorem, non tamen Seueram abijcere, ex qua natus fuerat Gratianus. Legem itaque publice protulit per ciuita-
D tem dispositam, vt omnes qui voluissent impune bina matrimonia susciperent. Nam ideo populosas fore gentes, quia hoc apud eas solenne est. Cumque posita lex haberetur, ipse Iustinæ coniunctus est, ex qua natus est Valentinianus iste & filiæ tres, Iusta, Grata, Galla. Quarum duæ quidem in Virginitate permanserunt. Gallam vero postea maior Theodosius imperator duxit vxorem, ex qua Placidia eius filia noscitur esse progenita, quæ postea de matris nomine Gallæ cognomentum accepit. Valens interea impietatem quam dudum meditatus fuerat, operibus explens, lege data vt monachi militarent, nolentes per Tribunos & milites fustibus interfici iussit. Quorum innumera multitudo quæ per vastas tunc Ægypti solitudines habitabat, harenasque diffusas, qua propter sitim ac sterilitatem periculosissimamque serpentium abundantiam, conuersatio humana non esset, magna habitantium monachorum multitudo compleuerat, præcipueque apud Nitriam martyrij consequuta est palmam. Ac per singulas vbique prouincias aduersus Catholicas ecclesias, & rectæ fidei populos, diuersa sunt illata incommoda. Interea in partibus Africæ quidam Firmus sese excitatis Maurorum gentibus regem constituens, Africam Mauritaniamque vastauit. Cæsaream vrbem nobilissimam Mauritaniæ dolo captam Barbaris in prædam dedit. Cõtra quem Theodosius pater Theodosij, qui postmodum imperio præfuit, comes à Valentiniano maiore missus, effusas Maurorum gentes multis prælijs fudit, ipsum Firmum afflictum & oppressum ad mortem coegit. Qui postquam experientissima prouidentia totam cum Mauritania Africam composuisset, stimulante inuidia iussus à Valente interfici, apud Carthaginem baptizari in remissionem peccatorum præoptauit. At postquam sacramentum Christi quod quæsierat, assequutus est, post gloriosam seculi vitam, de vita æterna securus, percussori vltro iugulum præbuit. Circa hæc tempora Gothi
trans Istrum constituti, ciuile bellum inter se duabus partibus commouerunt. Vnius præerat Fridigernus, alterius Athalaricus. Fridigernus autem cum suis omnibus Arrianus erat, Athalaricus vero cum suis Paganus. Cumque præualuisset Athalaricus, Fridigernus auxilium à Valente postulat, per Vlfiam episcopum suum Arrianum, qui moratus sub Constantio fuerat cum Eudoxio & Acacio Arrianis: qui etiam literas Gothicas primus adinuenit, & scripturas diuinas in eam linguam conuertit. Statim Valens præcepit Thraciæ militibus vt Fridigerno auxilia commodarent. Hoc solatio victus Athalaricus etiam in fugam est conuersus. Non post multum vero tempus denuo Gothis inter se compactis, Vlfias non solum Fridigerni Gothos, sed etiam Athalarici edocebat. Tunc Athalaricus religionem propriam violari dolens, multos ex suis Arrianos factos suppliciis tradidit, quos hactenus Arriani martyres appellant. Quam ob rem Fridigernus cum suis occidentalem partem petiit: Athalaricus vero cum suo exercitu ibidem remansit. Hi vero qui cum Fridigerno occiduas peti-
erant regiones, ab Occidente lingua patria Visegothi, id est, Occidentales Gothi sunt appellati: hi vero qui cum Athalarico in propriis sedibus remanserant, Ostrogothi, id est, Orientales Gothi sunt dicti. Ea tempestate gens Hunorum diu in propriis & inaccessis clausa montibus, repentina rabie percita exarsit in Gothos, eosque conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Nam hos, vt refert antiquitas, ita extitisse comperimus. Filmer rex Gothorum Godarici magni filius post egressum Scantiæ insulæ iam quinto loco tenens principatum Getharum, qui & terras Scythicas cum sua gente introiit, reperit in populo suo quasdam magas mulieres, quas Gothico sermone Alyrumnas vocant: easque habens suspectas, de medio sui proturbauit, longeque ab exercitu suo fugatas, in solitudine coegit errare. Quas syluestres homines, quos nonnulli Faunos Phicarios vocat, per desertum vagantes dum vidissent, & earum complexibus in coitum emicuissent, hoc genus ferocissimum ediderunt. Quod fuit primum inter paludes Mæotidas, minutum, tetrum, atque exile, quasi in humanum genus, nec alia voce notum, nisi quod humani sermonis imaginem assignabat. Tali igitur stirpe Hunni creati, Gothorum finibus aduenerunt. Nam & quos bello forsitan minime superabant, vultus sui terrore nimium pauorem ingerebant, & terribilitate fugabant. Eo quod erat eius species pauendæ nigredinis, & velut quædam, si dici fas est, offa deformis, non facies, habensque magis puncta quam lumina: quorum animi fiduciam toruus prodit aspectus: qui etiam in pignora primo die nata desæuiunt. Nam maribus ferro genas secant, vt antequam lactis nutrimenta percipiant, vulneris cogantur subire tolerantiam. Hinc imberbes senescunt, & sine venustate ephebi sunt: quia facies ferro sulcata tempestiuam pilorum gratiam in cicatrices absumit. Exigui quidem forma, sed argutis motibus expediti, & ad equitandum promptissimi, scapulis latis, & ad arcus, sagittasque parati: firmis ceruicibus, & superbia semper erecti. Hi vero sub hominum figura viuunt beluina sæuitia. Quod genus

expeditissi-

expeditissimum, multarumque nationum grassatorium vt viderunt Gothi: transito Danubio fugientes à Valente sine vlla fœderis pactione suscepti sunt: tribuens cis terras Thraciarum ad habitandum, arbitratus præparatum solatium ab eis habere contra omnes Barbaros: hac pro re milites de cætero negligebat, & eos qui dudum contra hostes elaborauerunt, Imperator despiciebat. Etiam collatores suos præcepit prouinciæ per vicos & ciuitates, per vnumquenque militem octoginta solidos exigere. Hoc ergo fuit initium, vt in illo tempore Romana Resp. calamitatibus subderetur. Barbari namque cum Thracias continuissent, licenter Romanorum vastabant prouincias, depopulantes vicinas ciuitates. Interea Valens ab Antiochia Constantinopolim veniens, apud Bosphorum cognoscens Gothorum gentem commotam fuisse ad bellum, mox ad Valentinianum fratrem misit, solatia petens. At ille rescripsit ei, quia religiosum non esset, nec iustum, talem virum iura imperij regere, qui, Deo rebellis existeret, sed magis esset iustum, vt eius superbia sedaretur. Quod dum ille miserrimus agnouisset, licet maiori necessitate constrictus, non tamen à sua nimietate cessauit, sed fuit veritati rebellis. Terentius igitur interim victor reuersus est ab Armenia, vir optimus, & pietate decenter ornatus. Tunc ei iussit Valens poscere dona quæ vellet. At ille, quod decebat pium virum cogitare, respondit, non aurum, non argentum, non prædium, non cingulum se petere, neque domum, sed vt eis qui pro apostolica doctrina pericula sustinuerint, vna præberetur ecclesia. At ille petitionem ex scripto susceptam cognoscens, disrupit, eumque alia postulare præcepit. Verum ille verba precum, inquit, suscipe ô imperator, & habeo donum: aliud vero non postulo. Intentionis meæ iudex, est vniuersorum iudex. Cum ergo Valens Bosphoro traiecto venisset in Thraciam, primum quidem Constantinopoli commoratus est, præparans bellum: deinde Traianum Magistrum cum expeditis contra Gothos destinauit. Qui victus ignominiose est reuersus. Cui cum Valens mollitiem exprobraret, respondit: Non ego victus sum imperator, sed tu, qui contra Deum pugnas, & Barbaris nutum eius concilias. An nescis, quos ab ecclesiis expulisti, & quibus eas tradidisti? Interim Barbari per Thracias discurrentes, etiam Constantinopoleos suburbana incendiis cædibusque vestabant, non existente, qui eis fortiter resistere præualeret. Qui dum vsque ad muros venissent vrbis, afflicta ciuitas contra imperatorem murmurat. Ille sera peccati pœnitentia stimulatus, episcopos, cæterosque sanctos reuocari de exiliis imperauit. Circenses igitur agebantur ludi, & illic Valentem conuiciis accumulabant inualidum & bellorum fugacem, clamabant dicentes: Da arma, & nos pugnamus, Hinc ira accensus Imperator III. Idus Iunij à Constantinopoli egressus est, interminans se pœnas pro iniuriis, cum rediret, à Constantinopolitanis ciuibus exacturum, quod primitus videbantur Procopio præbuisse solatium, ita vt ciuitatem aratro vertere minaretur. Isacius vero sacer monachus tenens frenum equi regis Valentis, cum nouissime egrederetur in prælium, ait ad eum: Quo vadis imperator aduersum Deum pugnans, & Deum aduersarium habens? Quem iratus carceri tradidit, mortem illi minatus si rediret, quemadmodum Micheæ quondam Achab. Post congressionem autem eius quidam ex suis confessi sunt, quod præceperit diuinationes fieri de impetu belli, quod sibi imminebat. Deduxit igitur Constantinopolitanos vsque ad vrbem Adrianopolim, quæ est in confinio Macedoniæ. Denique quintodecimo imperij sui anno, lachrymabile cum Gothis bellum commisit. Ad primum Gothorum impetum perturbatæ sunt Romanorum equitum turmæ, nudatosque pedites deseruere, Qui mox equitatu hostium septi, ac sagittarum nubibus obruti, cum amentes metu huc illucque fugitarent, funditus cæsi insequentum gladiis contisque periere. Ipse imperator sagitta saucius, versusque in fugam, ob dolorem nimium, dum de equo laberetur, in vilissima deportatur casa. Vbi superuenientibus Gothis, igne supposito, incendio crematus est, V Idus Augusti, anno vitæ quinquagesimo, imperij anno cum fratre Valentiniano decimotertio: post mortem eius annos duos, menses quinque, dies tredecim. In quo probanda hæc fuere. Fuit possessoribus & cultoribus bonus, mutare iudices rarus, in amicos fidus, irasci sine noxa, ac periculo cuiusquam, sane valde timidus. Quidam autem dicunt, quod diuinus Isacius in carcere, dum cremaretur, fœtores eius diuina gratia, & mundicia animo deprehenderit, prædixeritque interemptionem eius his qui secum erant, antequam nuntij aduenissent, qui gesta prælij nunciarent. Iusto itaque Dei iudicio ab illis igne crematus est, quos igne perfidiæ succenderat: namque petentibus Gothis, vt eis episcopos mitteret, à quibus fidei rudimenta susciperent, ille doctores Arriani dogmatis misit. Sicque vniuersa gens illa Arriana effecta est. Gothi vero imperatore occiso, denuo iam securi, vsque ad muros, Constantinopoleos venientes, eius suburbana vastabant, Quapropter ciues qui arma tulerant, & portare valebant, quæ inuenissent, hostibus vt poterant, resistebant. Dominica vero vxor Valentis, præmia ex ærario publico bene pugnatibus secundum consuetudinem militum ministrabat. Quibus etiam Sarraceni præbuere solatia, quæ eorum Regina nomine Mauia Romanorum fœderata direxerat.

GRATIANVS.

Anno ab vrbe condita M. C. XXXII. Gratianus XLIIII. ab Augusto post mortem Valentis sex annis imperium tenuit. Igitur Gratianus admodum iuuenis, cum inæstimabilem multitudinem hostium Ro. finibus infusam cerneret, fretus Christi potentia, longe impari militum numero sese in hostem dedit: & continuo apud Argentoratum oppidum Galliarum formidolosissimum bellum incredibili felicitate confecit. Nam plusquam XXX. milia Alamannorum, minimo Romanorum detrimento, in eo prælio interfecta narrantur. Eo tempore in Galliis apud Turonos beatissimus Martinus multis lampadabat virtutibus, totoque orbe doctrinis & scientiæ lumine clari, apud Bethlehem ciuitatem Palestinæ Hieronymus presbyter, apud Hipponem ciuitatem Numidiæ Augustinus episcopus radiabant. Porro Gratianus cum animaduertisset, Thraciam Daciamque tanquam genitales terras possidentibus Gothis Thayfalisque atque omni pernicie atrocioribus Hunnis & Alanis, extremum omni Ro. imperio periculum instare, relicta Italia in Pannoniam venit. Ea tempestate Theodosius tam propter parentum nobilitatem, quam pro fortitudine propria nominatissimus habebatur, & ob hanc causam inuidia similium iudicum fatigatus, in Hispania morabatur, vbi & ortus fuerat & nutritus. Cumq; imperator quid faceret hæsitaret, quippe cum Barbari eleuati victoria inexpugnabiles esse viderentur, eadem prouisione, qua quondam elegerat Nerua Hispanum virum Traianum, per quem Resp. reparata est, asciuit & ipse nihilominus æque ab Hispania Theodosium, & eius ducatu credens Barbaros posse superari. Repente siquidem eum magistrum militum esse denuntians, cum exercitu ad Barbaros destinauit. Itaque Theodosius afflictam Remp. ira Dei, credidit misericordia Dei reparandam. Omnem fiduciam sui ad opem Christi conferens, maximas illas Scythicas gentes, formidatasque cunctis maioribus, Alexandro quoque illi magno, sicut Pompeius, Corneliusque testati sunt, euitatas ex tunc, extincto Romano exercitu, Romanis armis, equis instructissimas, hoc est Alanos, Hunnos, Gothos, incunctanter aggressus est. Barbari vero impetum non ferentes, suas acies reliquerunt: & illi quidem fugiebant, hi vero sequebantur, immensaque cædes tunc facta est Barbarorum. Pauci vero qui euaserant, latenter Istrum fluuium transierunt. Mox dux optimus exercitu disperso per vicinas vrbes, ipse velociter remeauit ad principem, ita vt ipse triumphorum suorum nuntius extitisset. Quod tamen ipsi imperatori dum miraretur factum, incredibile videbatur. Inuidi siquidem etiam eum fugisse dicebant, & exercitum perdidisse. At ille derogantes sibi petiit dirigi, qui viderent multitudinem hostium peremptam. His verbis imperator flexus, direxit, qui res actas inspicerent, eique nuntiarent. Porro dux optimus inter hæc diuinam visionem vidit, & ab ipso omnium Deo aperte sibi monstratam conspexit. Viderat enim in somnis, quia sanctus Meletius Antio-

thiæ ciuitatis episcopus eum chlamidem vestiret imperialé, & corona caput ornaret. Hæc cum nocte vidisset, cuidã mane retulit amicorum. At ille clarum esse somnium dixit, & nihil ænigmaticum, nihil dubiũ continere. Cumq; pauci transissent dies, qui pro victoriæ inspectione missi fuerant, remearunt. peremptaq; hostium multa milia narrauerunt. Quam ob rem lætatus princeps Gratianus Theodosium cunctis fauentibus apud Sirmium purpura induit, ætatis annum tricesimum & tertium agẽtem, Orientisq; & Thraciæ simul imperio præfecit. Consulatu Ausonij & Olibrij, XVIII. K. Febr. Igitur Theodosius vrbem Constantinopolim triumphans intrauit. Et ne paruam ipsam Romani exercitus manum assidue bellando deterreret, fœdus cum Athalarico rege Gothorum percussit. Athalaricus Cõstantinopolim venit ad Theodosium, quem ille mira animi iucunditate suscepit, & affectione: Denique cum vrbem Athalaricus intrasset, & tam ædificia ciuitatis, quam quæ exornati quasi ad diem festum populi frequentiam cerneret, ac per singula inhæreret mente, cumque deinceps imperatoris regiam ingressus, obsequia, officiaque diuersa conspiceret: Sine dubio, inquit, Deus terrenus est imperator, contra quem quicunque manum leuare nisus fuerit, ipse sui sanguinis reus erit. Nec mora tamen superueniente inualitudine rebus excessit humanis. Cuius exequias imperator ipse præcedens, digne eum tradidit sepulturæ. At vniuersæ Gothorum gentes: rege defuncto, aspicientes virtutem benignitatemque Theodosij, Romano sese imperio dediderunt. In his etiam diebus Parthi, qui Iuliano interfecto, alijsque imperatoribus sæpe victis, nunc etiam Valente acto, recentissimæ victoriæ satietatem cruda insultatione ructabant, vltro Constantinopolim ad Theodosium misere legatos, pacemque supplices poposcerunt, iunctumque cum eis fœdus est. Interea Theodosius causa fœderis à Gothis acceptis obsidibus Thessalonicam venit. Vbi cum in ægritudinem incurrisset, baptizari cupiens, Acolium eius ciuitatis episcopum requisiuit, cuius fidei esset, quo respondente, quod Arriana pestis in Illyricum non valuisset accedere, sed inuiolatam ab initio Niceni concilij fidem conseruarent, ille libenter verba eius suscipiens baptizatus, atque ab ægritudine liberatus est. Inter hæc imperator Theodosius filium suum Archadium, designauit Augustum, Consulatu Merobaudis secundo, & Saturnini, XIV. Calen. Februarii. In Italia vero puero satis existente Valentiniano, rerum curam Probus ex consule præfectus habebat. Iustina vero Valentiniani mater cum esset Arriana, viuo quidem marito lædere non præsumpsit orthodoxos. Eo mortuo, & filio valde iuuenculo, Mediolanum veniens Ambrosio erat infesta, ita vt eum iuberet exilio destinari. Cumque de ecclesia iüberetur exire, Ambrosius ait: Ego sponte hoc non ago, ne lupis septa contradere videar, atque blasphemantibus Deum. Hic si placet occide, hoc loco mortem prona voluntate suscipiam. Ea tempestate Maximus, vir quidem strenuus & Augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset, in britannia ab exercitu inuitus Imperator creatus, in Galliam transijt. At vero Gratianus, dum exercitum negligeret, & paucos ex Alanis quos ingenti auro ad se transtulerat, veteri ac Romano militi anteferret, adeoque Barbarorum comitatu, & prope amicitia captus esset, vt nonnunquam eodem habitu iter faceret, odia contra se militum excitauit. Maximus igitur ab infensis Gratiano militibus & legionibus exceptus, eundem subita incursione perterritum, atque in Italiam transire cupientem, dolis circumuentum interemit. Causa autem interfectionis eius hæc fuit: Maximus enim opinionem misit in vulgus, quia vxor Gratiani suo viro festinaret occurrere, in Lugduno Galliæ ciuitate fluuium transeunti. Gratianus autem credens coniugem Creusam venire, quam nuper acceperat, non præcauens insidias, & veluti cæcum in foueam immanis hostis incurrit. Dum ergo venisset Gratianus quasi ad vxoris vehiculum, ex improuiso exiliens Andragatius Gratianum interemit. Mortuus est autem Consulatu Merobaudis & Saturnini, anno imperij decimoquinto, vitæ vicesimonono. Mox Maximus Valentinianum Augustum cum matre Iustina Italia expulit in Illyricum. Deinde Constantinopolim venit, & à Theodosio paterna pietate susceptus, mox etiam imperio restitutus est. Fuit autem Gratianus Sirmij genitus, literis haud mediocriter institutus: carmen facere, ornate loqui, explicare controuersias Rhetorum more: nihil aliud die noctuque agere, nisi spiculis meditari, summæque voluptatis diuinæque artis credere, destinata ferire, parcus cibi, somnique & vini ac libidinis victor, cunctisque esset plenus bonis, si ad cognoscendam Reip. gerendæ scientiam animum intendisset, à qua prope alienus, non modo voluntate sed etiam exercitio fuit, id est, plus fere lætus quam sufficiebat, & plus verecundus quam Reip. intererat. E

Explicit liber Duodecimus.

INCIPIT LIBER DECIMVSTERTIVS.

F

ANno ab Vrbe cond. M. C. XXXIX. Theodosius genitus patre Theodosio, matre Thermantia, quadragesimus quintus ab Augusto, interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romani orbis solus obtinuit, mansitque in eo annis vndecim, cum iam in Orientis partibus sex annis Gratiano largiente & simul imperante regnasset Necessarijsque causis ad bellum ciuile permotus, cum è duobus Augustis fratribus vnius interfecti vltionem, alterius restitutionem procuraret, sese aduersus Maximum tyrannum sola fide maior, nam longe minor vniuersi apparatus bellici comparatione, prorupuit. Aquileiæ tunc Maximus insedebat. Andragatius Comes eius summam belli administrabat: qui cum largissimis militum copijs astuto consilio omnes alpium ac fluminum aditus communisset, dum nauali expeditione incautum hostem præuenire parat, & obrueret, sponte eadem claustra quæ obstruxerat, deseruit. Ita ergo Theodosius nemine sentiente vacuas alpes intrauit, atque Aquileiam improuisus adueniens, magnum hostem ac trucem Maximum, & ab immanissimis quoque Germanorum gentibus tributa ac stipendia solo terrore nominis exigentem sine cõtrouersia clausit. G Cumque Maximi milites impetum imperatoris sustinere non præualerent, apprehendentes tyrannum, vinctum ei protinus obtulerunt. Qui eorum consulatu peremtus est VI. Kal. Septembris. Hanc Maximo perditionem beatus Martinus ante prædixit. Valentinianus recepto Italiæ potitus imperio est. Andragatius comes, qui peremerat Gratianum, cognita Maximi nece, præcipitem è naui in vicino fluuio semetipsum proijciens suffocatus est. Theodosius incruentam victoriam Deo procurante suscepit. Victorem quoque Maximi filium, quem imperatorem pater Gallis infantili ætate reliquerat, extinxit. Tunc igitur imperatores Valentinianus & Theodosius peracta victoria Romam venere. Erat enim cum eis Honorius adhuc puer, quem pater post victoriam contra Maximum gestam ab Vrbe Constantinopolitana euocauerat. Theodosius igitur imperator in vrbe Roma consistens multum profuit ciuitati, alia præbendo, alia vtiliter auferendo. Duas tamen res dignas confusione prohibuit. Erat ab initio in vrbe Roma domus ingenti magnitudine fabricata, in qua panis fiebat, qui vniuersæ ciuitati ministrabatur. Horum mancipes tempore procedente pistrina publica latrocinia esse fecerunt. Cum enim essent molæ in locis subterraneis constitutæ, per singula latera earum domuum tabernas instituentes, meretrices in eis prostare faciebant, quatenus per eas plurimos reciperent, alios qui pro pane veniebant, alios qui pro luxuriæ turpitudine ibi festinabant. Arte namque mechanica in molam de taberna cadebant, & hoc patiebantur maxime peregrini, & ita latebant clausi, vt multi vsque ad senectutis tempus laborantes, inde non permitterentur exire, æstimantibus eorum propinquis esse defunctos. In huiusmodi laqueos miles quidam Theodosij incurrit. Cumque fuisset clausus ad molam, nec dimitteretur exire, euaginato gladio prohibẽtes occidit. At illi terrore detenti militem dimiserunt. Hoc

THEODOSIVS.

H

agnoscens

A agnoscens Imperator & mancipes suppliciis occidit, & ipsam pistrinam destruere funditus præcepit. Aliam rursus abrogauit huiusmodi causam. Si qua mulier in adulterio capta fuisset, hoc non emendabatur, sed potius ad augmentum peccandi contradebatur. Includebant eam in angusto prostibulo, & admittentes qui cum ea fornicarentur, hora qua turpitudinem agebant, tintinnabula percutiebant, vt eo sono illius iniuria fieret manifesta. Hæc audiens Imperator permanere non est passus, sed ipsa prostibula iussit destrui. His actis relicto Valentiniano Romæ ipse cum Honorio Constantinopolim remeauit, consulatu Daciani & Symmachi, IV. Idus Nouembris. Igitur Theodosius Imperator habuit passionum quoque permotionem, iustoque furori immensam permiscens crudelitatem, iniustam operatus est passionem. Quam rem narrare necessarium est, & pro vtilitate legentium, & pro memorabili opinione virtutum. Thessalonica ciuitas est grandis & populosa, in qua dum orta fuisset seditio, quidam iudicum lapidati sunt atq; tracti. Hinc indignatus Theodosius, B iracundiæ non refrænauit infirmitatem, sed ad ludos Circenses inuitari ciues iussit, & super omnes iniustos gladios euaginari præcepit, & vna cum nocentibus innocentes interimi: septem milia hominum, sicut fertur, non præcedente iudicio sed tanquam in messe omnes simul occisi sunt. Huiusmodi cladem gemitib. plenam audiens Ambrosius, cum princeps Mediolanum venisset, & solenniter in sacrum voluisset intrare templum, occurrit foris ad ianuas, & ingredientem his sermonib. à sacri liminis ingressu prohibuit dicens: Nescis Imperator perpetratæ necis quanta sit magnitudo, neque post causam tanti furoris mens tua molem præsumptionis agnoscit? Sed forte recognitionem peccati prohibet potestas imperij. Decet tamen vt vincat hic ratio potestatem. Scienda quippe natura est, eiusq; mortalitas atque resolutio, & puluis progenitorum, ex quo facti, ad quem redigendi sumus: & non flore purpureo confidentem, infirmitates operti corporis ignorare. Coæqualium hominum es Imperator & conseruorum. Vnus enim omnium dominus rex & creator. Quibus igitur oculis aspicies communis domini templum? quibus calcabis pedibus sanctum illius pauimentum? Quomodo manus ex- C tendes, de quibus adhuc sanguis stillat iniustus? Quomodo huiusmodi manibus suscipies Domini corpus? Qua præsumptione ore tuo poculum sanguinis preciosi percipies, cum furore sermonum tantus iniuste sit effusus sanguis? Recede igitur, recede, ne secundo peccato, priorem nequitiam augere contendas. Suscipe vinculum, quo te omnium Dominus nunc ligauit. Est enim medicina maxima sanitatis. His sermonibus Imperator obediens, (erat enim diuinis eruditionibus enutritus) & aperte sciens quæ sint propria sacerdotum, quæ regum, gemens & deflens ad regalia remeauit. Cumque octo mensium continuorum transissent tempora, appropinquauit natiuitas Saluatoris nostri. Imperator autem lamentationibus assiduis in palatio residens, continuas lachrymas incessabiliter expendebat. Ingressus autem Rufinus magister, & singularem apud principem fiduciam habens, & videns in lamentatione principem prostratum, accessit, lachrymarum causas inquirere. At ille amarissime ingemiscens, & vehementius lachrymas fundens: Tu inquit, Rufine ludis, D & mea mala non sentis. Ego autem lamentor & gemo calamitatem meam, quia seruis mendicantibus aperta sunt templa Dei, & proprium dominum licenter exorant, mihi vero ingressus ad eum non est. Insuper & cœli sunt clausi. Hæc dicens verba singultibus rumpebat. Rufinus, curro, inquit, si tibi placet, & pontifici precibus persuadeo, vt soluatur vinculum quod ligauit. At Imperator, non inquit, suadebis Ambrosio. Noui ego decretum illius esse iustum, neque reuerebitur imperialem potentiam, vt legem possit præuaricare diuinam. Cumque Rufinus verbis plurimis vteretur, vt promitteret Ambrosium esse flectendum, Imperator eum cum festinatione pergere præcepit. Ipse vero spe data post paululum est sequutus, credens Rufini promissionibus. Porro vir mirandus Ambrosius, mox vt vidit Rufinum, ait: Impudentiam canum imitatus es ô Rufine: tantæ videlicet ne- E cis autor existens, pudorem ex fronte detergens, nec erubescis, nec metuis contra imaginem latrare diuinam. Cumque Rufinus supplicaret, & imperatorem diceret esse venturum, superno zelo accensus ait: Ego tibi Rufine prædico, quoniam eum ingredi limina prohibebo: si vero imperium in tyrannidem mutauit, necem ego libenter suscipio. Hæc & alia Rufinus audiens nuntiauit Imperatori votum Antistitis, monens ne de palatio forte procederet. At Imperator in media platea iam cognoscens: Pergo inquit, & iustas in facie suscipio contumelias. Cumque ad sacra limina peruenisset, in sanctam quidem basilicam non præsumpsit intrare, sed veniens ad Antistitem, & inueniens eum in Salutatorio residentem, supplicabat vt eius vincula resolueret. At ille tyrannicam eius dicebat esse præsentiam, & contra Deum insanire Theodosium, eius calcare leges. Verum Imperator: Non assurgo inquit, aduersus Ecclesiasticas sanctiones, nec inique ingredi limina sacra contendo, sed te soluere vincula mea F deposco, & communis domini pro me exorare clementiã, nec mihi ianuam claudi, quam cunctis pœnitentiam agentibus Dominus noster aperuit. Tunc Antistes, quam pœnitentiam, inquit, ostendisti post tantas iniquitates? quibus medicaminibus incurabilia vulnera plagasque curasti? At Imperator, tuum, inquit, opus est edocere, & medicamina temperare, meum vero oblata suscipere. Tunc sanctus Ambrosius, Quomodo furori inquit, tuum iudicium commisisti, & non ratio protulit sententiam, sed potius iracundia? scribe legem, quæ legem furoris euacuet: & triginta diebus sententia necis atque proscriptionis tantummodo in literis maneat, & iudicium rationis expectet. Quibus transactis diebus, ira videlicet iam cessante, ratio causam iudicans apud semetipsam, quæ cognouerit, sub veritate disponat. In his enim diebus cognoscitur, si iusta sit quam protuleris sententia, aut iniusta. Et si quidem ratio probauerit iniusta quæ sunt prolata, disrumpet: si vero iusta, firmabit. Dierum vero numerus ad hæc examinanda sufficiet. Hanc admonitionem G Imperator licenti animo suscipiens, & optimam esse confidens legem, conscribi repente præcepit, & propriæ manus literis confirmauit. Quo facto vincula eius soluit Ambrosius. Quæ lex hactenus obseruatur. Est autem huiusmodi: Imperatores, Gratianus, Valentinianus, Theodosius, Augusti, Flauiano prætorio præfecto Illyrici. Si vindicari in aliquos seuerius contra nostram consuetudinem iusserimus, pro causæ intuitu, nolumus statim eos aut subire pœnam, aut excipere sententiam, sed per dies triginta super statuta eorum sors & fortuna suspensa sit. Reos sane accipiant vincla atque custodia, & excubiis solertibus vigilanter obseruentur. Sic igitur sacratissimus Imperator ingredi limina præsumens, non stans domino supplicauit, neque flexit genua: sed pronus in pauimento iacens, Dauidicam proclamauit vocem: Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum. Manibus barbam capillosque euellens, frontem percutiens, & pauimento lachrymarum guttas aspergens, veniam impetrare poscebat. Cumque tempus accederet, quo munus ad altare solebat offerre, surgens cum lachrymis est ingressus. Cum vero obtulisset, sicut solitus erat, intra cancellos stetit. Rursus autem Ambrosius non quieuit, sed differen- H tiam locorum edocuit. Et primo quidem requisiuit, quid ibidem expectaret. Imperatore dicente, sustinere se sacrorum perceptionem mysteriorum, per Archidiaconum remandauit: O Imperator, interiora loca tantum sacerdotibus sunt collata, quæ cæteri nec contingere; nec ingredi permittuntur. Egredere igitur, & hanc expectationem cum cæteris habe communem. Purpura namque Imperatores, non sacerdotes facit. Tunc fidelissimus Imperator etiam hanc traditionem gratanti animo suscipiens, remandauit: Non audaciæ causa intra cancellos steti, sed in Constantinopolitana vrbe hanc consuetudinem esse cognoui. Vnde gratias ago pro huiusmodi medicina. Tanta igitur & tali virtute præsul & Imperator pollebant. Ego namque vtriusque opus admiror. Illius fiduciam, huius autem obedientiam: illius zeli feruorem, huius fidei puritatem. Porro regulas pietatis, quas à magistro sacerdote

A recepit, etiam reuersus in Constantinopolitana vrbe seruauit. Nam dum festiuitatis tempore ad Ecclesiam processisset, oblatis in altare munerib. mox egressus est. Cumque Nectarius tunc præsul ecclesiæ mandasset, cur intus stare noluisset, mandauit princeps, Vix, inquit, potui discere, quæ distantia sit Imperatoris & sacerdotis. Vix enim inueni veritatis magistrum. Ambrosium namque solum noui vocari digne pontificem. Habebat igitur Imperator & aliam vtilitatis causam & occasionem, per quam de bonis operibus triumpharet. Coniunx enim diuinas leges eum sæpius admonebat, seipsam tamen prius erudiens perfecte. Non enim regni fastigiis eleuata est, sed potius diuino amore succensa. Beneficij namque magnitudo maius ei desiderium benefactoris adhibebat. Repente namque vt venit ad purpuram, claudorum atque debilium maximam habebat curam, non seruis, non ancillis, non aliis ministris vtens, sed per semetipsam agens, & ad eorum habitacula veniens, & vnicuique quod opus haberet præ- B bens. Sic per ecclesias & per ecclesiarum xenodochia discurrens suis manibus ministrabat infirmis, ollas eorum tergens, ius gustans, offerens coclearia, panem frangens, cibosq; ministrans, calicem diluens, & alia cuncta faciens, quæ seruis ac ministris mos est solenniter obseruare. His autem qui eam rebus talibus nitebantur prohibere, dicebat: Aurum distribuere opus imperij est. Ego autem pro ipso imperio hoc opus offero, bona mihi omnia conferenti. Nam viro suo sæpe dicebat: Oportet te semper marite cogitare, qui dudum fuisti, qui modo sis. Hæc si semper cognoueris, ingratus creatori benefactori non eris, sed imperium quod suscepisti, legaliter gubernabis, & harum rerum autorem placabis. His ergo sermonibus velut optimam quandam vtilitatem, virtutisque abundantiam, coniugis sui sermonib. offerebat. Igitur grammaticus quidam nomine Eugenius literarum Latinarum doctor, relinquens scholas in palatio militabat, eratque imperatoris Valentiniani antigraphus, & propter eloquentiam à multis honoratus. Tunc ergo fertur, non mediocriter cogitans, cooperatorem assumpsisse Arbogastem de minoribus Gallis ortum, militaris ordinis ducem, virum sæuum, & ne- C cibus præparatum, cultoremque sordidissimum idolorum. Quo facto declinauit ad tyrannidem, & contra Valentinianum necem machinabantur, cubicularios apud Viennam Galliæ vrbem corrumpentes eunuchos. At illi dormientem principem suffocauerunt, atque vt voluntariam sibi mortem consciuisse putaretur, laqueo suspensus est. Quo extincto Arbogastes tyrannum creauit Eugenium, eligens hominem cui titulum imperatoris imponeret, ipse aucturus imperium: vir barbarus animo, consilio, manu, audacia potentiaque nimius. Contraxit vndique innumeras & inuictas copias, vel Romanorum præsidiis, vel barbarorum auxiliis: aliis potestate, aliis cognatione subnixus. Hæc audiens imperator Theodosius, rursus sollicitudinibus obstrictus, secunda certamina post Maximum præparabat. Congregansque militarem virtutem, & Honorium filium designans imperatorem, consulatu suo & Abundantij, IV. idus Ianuarij, denuo ad partes Occidentis magno studio festinabat. Interea euentum belli considerans, mittit ad Thebaida, ad Iohannem monachum perspicientem clara. Ad quem destinauit Eutropium eunuchum sibimet fidelissimum, vt aut eum, si vellet venire, D deduceret, aut nolentem de euentu belli requireret. At illi Ioannem quidem deducere non præualuit, sed mandatum retulit eius, quod vinceret & perimeret tyrannum, & post victoriam in Italia moreretur. Igitur Theodosius relictis ambobus filiis in vrbe Cônstantinopolitana, cum pergeret côtra Eugenium bellaturus, plurimi trans Istrum fluuium barbari sunt secuti, cum eo pugnaturi contra tyrannum: paruoque tempore cum manu maxima venit ad Gallias. Illic enim præparabat bellum, vbi iam multa milia habebat exercitus. Eugenius igitur atque Arbogastes cum omni instructa acie alpium transitus tenerent, & Theodosius in summis alpibus constitutus esset, expers cibi ac somni, cum lachrymis orationi incumbens, & circa gallicantum sopore compressus, vidit in somnis, quasi iaceret in campo, & astarent ei duo quidam viri in E vestibus albis, & equis candidissimis residentes, eumque iubentes habere fiduciam, & diluculo armare milites ad victoriam: dicebantque se pro solatio destinatos. Quorum alter Ioannem Euangelistam, alter se Philippum dicebat apostolum. Hac visione comperta nequaquam ab oratione cessauit, sed lachrymas vberiores effudit. Quæ visio etiam alicui militum reuelata est, & per diuersos venit ad principem. At ille non propter me: inquit, iste hæc vidit, sed ne quis crederet quia finxi, quod ego vidi, ideoque etiam isti monstratum est. Nam primum mihi hoc dominus communis ostendit. Cumque se à suis distinctum sciret, ab hostibus circumseptum nesciret, fiducialiter arma corripiens, signo crucis signum belli dedit, ac se in præliû, etiamsi nemo sequeretur, imminens sit, victor futurus. Prima salutis via extitit Arbitio hostilium partium comes. Qui cum ignarum Imperatorem circumpositis excepisset insidijs, conuersus mox ad reuerentiam Imperatoris, eum non solum periculo liberauit, verum etiam auxilio instru- F xit. Fit ergo congressio circa fluuium vocabulo Frigidum. Igitur in parte qua Romani contra Romanos confligebant, bella erant æqualia: vnde vero barbari auxiliatores imperatoris, pars Eugenij potior esse videbatur. Imperator autem videns barbaros deperire, in maximam veniens æstuationem, & stans in edita rupe, vnde & conspicere & conspici posset ab vtroque exercitu, proiectis armis ad solita se vertit auxilia, & prostratus in terra iacuit, adiutorem Deum inuocans & dicens: Omnipotens Deus, tu nosti, quia in nomine Christi filij tui vltionis iustæ ista prælia suscepi. Si sæuis, in me vindica: si vero cum causa probabili, & in te confisus huc veni, porrige dexteram tuis, ne forte dicant Gentes: Vbi est Deus eorum? Et statim petitione frustratus non est. Quidam enim Barbarius nomine, magister militum eius, vir fide & pietate & virtute animi pollens, repente sic confortatus est, vt cum primis ducibus concurreret ad eam partem qua barbari præliabâtur. Quo facto, disrupit acies, & in fugam mox vertit inimicos. Fitque denuo ex hora miraculum. Turbo ventorum vehemens à parte Theodosij, in ora hostium pecto- G raque illisis grauiter scutis euerberabat, nunc impressis pertinaciter obstricta claudebat, nunc auulsis violenter destituta nudabat, nunc oppositis iugiter in terga trudebat. Tela etiam quæ ipsi vehementer intorserant, excepta ventis impetu supinato, ac retrorsum coacto, in ipsos infeliciter configebat: & ea quæ ab eius parte spicula erant missa, vltra mensuram humani iactus per magnum inane portata, valenter hosti infigebat. Hoc itaque modo dimicatione consumpta, Tyrannus concurrens ad pedes Imperatoris exorabat promereri salutem. Qui circa pedes eius à militibus capite secatus est, xv. Kalend. Octobris, consulatus Arcadij anno tertio, & Honorij secundo. Arbogastes autem tantorum causa malorum, post duos congressionis dies fuga lapsus cum cognouisset quia viuere non posset, proprio gladio se peremit. Præmiserat denique prius Theodosius decem milia Gothorum auxiliatorum, quæ ab Arbogaste comite funditus deleta sunt. Quos vtique Theodosio perdidisse, magis lucrum, quam detrimentum fuit. Ad cuius laudem ob insignem victoriam poeta quidam nomine Claudianus, eximius sed paganus, inter cætera huiusmodi Deo & homini testimonium cecinit:

H *O nimium dilecte Deo, tibi militat æther,*
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Ea tempestate in Orientis partibus, apud Palæstinam prouinciam in castello Emaus, natus est puer, perfectus, ab vmbilico & sursum diuisus, ita vt haberet duo pectora, & duo capita, & vnusquisque suos sensus: & vnus edebat & bibebat, & alter non edebat: vnus dormiebat, & alter vigilabat, nonnunquam insimul dormiebant. Insimul tamen ludebant ad alterutrum, & flebat vterque, & percutiebant inuicem. Porro vixerunt annis ferme duobus. Et vnus quidem mortuus est, alter superuixit diebus quatuor. Igitur Theodosius Imperator post laborem publicum corpore fatigatus in ægritudinem incurrit, & sperans se ægritudine moriturum, potius de Rep. cogitabat, considerans quæ solent prouenire hominibus Imperatore moriente.

riente. Filium itaque Honorium de Constantinopoli euocauit, & Imperatorem Romæ ornauit. Cumque Honorius Mediolanum venisset, Theodosius ex ægritudine releuatus, Circum de victoria celebrabat, & ante prandium repente prægrauatus est, & ad spectaculum venire non potuit: filium tamen ludis adesse præcepit. Superueniente vero nocte defunctus est, Consulatu Olibrii & Probini xvj. Kal. Februarij, Anno Imperij decimo septimo, vitæ vero quinquagesimo. Huic fertur nomen somnio parentes monitos sacrauisse, quod in Latinum à Deo datum potest intelligi. Fuit autem propagator Reip. ac defensor eximius, moribus & corpore Traiano similis, quantum scripta veterum & picturæ docent, à quo & originem traxit. Sic eminens status, membra eadem par cæsaries, os absque eo quod illi aliquantum euellendo steriles genæ, neque tam ingentes oculi erant: nescio an & tanta gratia, tantusque flos in facie, seu tanta dignitas in incessu. Mens vero prorsus similis, adeo vt nihil de illo dici queat, quod non ex libris in istum videatur transferri. In omnes homines honorificus, verum effusus in bonos. Simplicia ingenia diligere, erudita mirari, præsertim quorum erga se vel parum aspero casu officia probauerat. Illa tamen vitia, quib. Traianus aspersus est, vinolentiam scilicet & cupidinem triumphandi, vsque adeo detestabatur, vt bella non mouerit, sed inuenerit: ministeria lasciua, psaltriasque comessationibus adhiberi lege prohibuit, tantum pudori tribuens & continentiæ, vt consobrinarum nuptias tanquam sororum interdixerit. Si nimium perfectos contemplemur, literis mediocriter doctus, sagax plane multumque diligens ad noscenda gesta maiorum. E quibus non desinebat execrari, quorum facta superba, crudelia, libertatique infesta legeret, vt Cinnam, Marium, Syllam, atque vniuersos dominantium, præcipue tamen ingratos & factiosos. Irasci sane rebus indignis, sed subito flecti. Vnde quoque dilatione modica emolliebat interdum præcepta seuera, habuitque à naturæ munere quod Augustus à philosophiæ doctore. Qui cum vidisset eum facile cōmoueri, ne asperum aliquid statueret, monuit: vbi irasci cœpisset, quatuor atque viginti Græcas literas memoria recensere: vt illa cogitatio, quæ momenti est, mente alio traducta, parui temporis interiectu lāguesceret. Melior haud dubie, quod est raræ virtutis, post auctam annis potentiam regalem, multoque maxime post ciuilem victoriam. Nam & annonæ curam solicitius attendere, & auri argentique grande pondus, sublati atque expensi è tyrannis, multis ex suo restituere: cum benigni equidem principum vix fundos solerent nudos, ac deformata prædia concedere. Iam illa minutiora, &, vt dicitur intra aulam, quæ quia occulta sunt, magis natu æ hominum curiosæ oculos auresque ad se trahunt. Inerat ei etiam cura pietatis eximiæ, patruum colere tanquam genitorem, fratris mortui, sororisque liberos habere pro suis, cognatos affinesque & parentes animo cōplecti, elegans lætumq; conuiuium magis quam sumptuosum dare: miscere colloquia pro personis, studio, dignitatibus, sermone cum grauitate iucundo. Blandus pater, cōcors maritus, exercebatur neque ad illecebram, neque ad lassitudinem. Ambulationibus magis cum esset ocium, reficiebat animum, ac vescendi continentia valetudinem regebat. Igitur vi. Idus Nouembris mensis eodē anno Theodosij corpus delatum est cum solenni honore Constantinopolim, & ab Arcadio filio sepulturæ traditur. Post paucos vero dies, i. v. Kal. Decemb. etiam exercitus, qui cum Imperatore Theodosio fuerat contra tyrannum, reuersus est. Et dum Imperator Arcadius secundum consuetudinem ad portas occurrisset exercitui remeanti, tunc milites Rufinū præfectū Imperatoris peremerunt. Erat enim suspectus quasi tyrannidem meditaretur assumere. Dicebatur autem quia Hunnos ipse in Romanorum prouincias euocasset, qui tunc Armeniam & partes Orientis valde vastabant.

ARCADIVS. HONORIVS.

Anno ab Vrbe cond. M. C. XLVI. Arcadius Theodosij filius in Oriente, Honorius frater eius in Occidente, quadragesimo sexto loco ab Augusto commune Imperiū diuisis tantum tenere cœperunt sedibus. Quorum pater curam potentissimis viris mandarat habere, id est, Rufino Orientalis aulæ, qui ab exercitu, interfectus est: & Stiliconi Occidentale Imperium. Honorius itaque suscipiens Occidentis Imperium, ludum gladiatorum, qui dudum Romæ celebrabatur, huiusmodi causa remouit. Quidam Telemachius conuersatione monachica pro hac causa Romam venit. Cumque nefandum illud spectaculum ageretur, & ipse intrauit in stadium, & descendens nitebatur pugnantes aduersum se gladijs separare. Cumque spectatores aduersum eum sæuirent, & in effusione saguinis grassarentur, prouisorem pacis lapidibus occiderunt. Hoc agnoscens mirabilis Imperator, illum quidem inter victores martyres numerauit, nefandum vero spectaculum prorsus abscidit. Eo tempore Hunni transeuntes Istrum fluuium Thraciam deuastabant. Isauriæ quoque latrones maxima multitudine congregata vsque ad Catenos & Phœniciam venientes, vrbes & vicos in medio positos depopulati sunt. Per idem tempus Stilico patricius magister armorum erat apud Honorium, magna præditus potestate: habebatque sub se plurimos Romanorum atque gentilium, qui contractis inimicitijs cum Arcadij ducibus, cogitabat congredi contra eos. Tunc ergo agens cum Honorio Alaricum regem Gothorum fecit ordinari magistrum militum: & accessit aduersus Illyricum, eique Iouium præfectum constituit, vt arma contra Romanos attolleret, & prouincias Honorij subderet ditioni, Et cum Alaricus barbaros sub se constitutos, & per Dalmatias habitantes congregasset, venit ad Epirum, vbi multo tempore commoratus, in Italiam reuersus est. Qui cum discedere voluisset, Honorij literis retentus est, sicut ipse confessus est. Interea ingens terræmotus Constantinopoli factus est, ita vt subtus terra tremeret, & desuper fusa cœlitus flamma penderet: tam diuque mansit, donec orationibus Arcadij principis, & populi Christiani, præsentem perditionem Deus exoratus auerteret, probans se solum esse & conseruatorem humilium, & punitorem malorum. Arcadius itaque Imperator erat vir mitis ac quietus, & circa finem vitæ pro huiusmodi causa venerabilis æstimatus. In vrbe Constantinopoli domus est maxima, habens cognomen Caryæ, id est, nucis. Est enim in eius domus vestibulo arbor nucis, in qua, vt sermo est, fuerat appensus martyr Acacius & defunctus. Ob quam rem etiam oratorium illic est ædificatum. Hanc Arcadius videre volens ad orationem venit votoque completo reuertebatur. Proinde cuncti circa oratorium habitantes, volentes Imperatorem videre currebant. Et alij quidem foris domum præcesserant, vt melius aspectum principis & ordinem viderent obsequij, alij vero sequebantur. Dumque omnes cum mulieribus atque filijs simulque mancipijs extra domum fuissent egressi, repente maxima domus oratorio cohærens subito tota corruit. Clamor cum admiratione sequutus est, quomodo oratio principis tantos à ruinæ imminentis periculo liberauit. Interea Gildo comes Africæ cognita Theodosij morte arbitratus minimam in paruulis spem fore, Africam iure proprio cœpit vsurpare. Huius frater Macezil perfidiam germani perhorrescens in Italiam rediit: Gildo autem duos eius filios adolescentes, quos pater in Africana militia reliquerat, occidit, dolo circumuentos. Ad hunc iam vt hostem bello insequendum, Macezil, frater eius missus est. Igitur Macezil iam inde à Theodosio sciens quantum in rebus desperatissimis oratio hominis per fidem Christi clementiam Dei impetraret, Caprariam insulam adiit, inde secum seruos Dei aliquos permixtos suis precibus abducens: cum quibus orationibus ac ieiuniis dies aliquot continuauit, & noctes: pro qua re victoriam sine bello meruit & sine cæde vindictam, Igitur Ardealio fluminis nomen, est, quod fluit inter Teuestem & Amedatam ciuitates. Vbi cum parua manu, hoc est, cum quinque milibus vt aiunt militum, contra septuaginta milia hostium castrametatus, cum interiecta mora excedere loco, appositasque vallis præiacentis angustias transgredi vellet, incurrente nocte beatum Ambrosium episcopum Mediolani paulo ante defunctum per somnium sibi videre visus est, significantem manu, & impacto ad humum ter baculo dicentem: Hic, hic, hic. Quod prudenti conie-

ctura intellexit: merito annunciantis fidem victoriæ, verbo locum, numero diem ſignificari: & ſubſtitit. Ac tertio demum die poſt noctem orationibus hymniſque peruigilem ab ipſis cœleſtium myſteriorum ſacramentis in hoſtem circumfuſum proceſſit, & cum ad eos qui primo occurrerant, pia pacis verba iactaret, ſigniferum quendam inſolenter obſiſtentem gladio percuſſit in brachio, eumque manu debilem ipſo vulnere coegit inclinare vexillum. Quo viſo auxiliatij Gildonis barbari ilico terga dederunt. Gildo & ipſe fugiens aſcenſa naui, cum Africam rediiſſet, poſt aliquot dies ſtrangulatus interiit. Sane idem Macezil elatus rerum ſecundarum inſolentia & tumens, poſthabito ſanctorum conſortio, cum quibus antea Deo militans vicerat, etiam eccleſiam Dei temerari auſus eſt, atque ex ea quoſdam non dubitauit extrahere. Sequuta mox pœna ſacrilegum eſt. Nam iiſdem ſuperſtitibus atque inſultantibus, quos ab eccleſia ad pœnam protraxerat, poſt aliquantum tempus ſolus ipſe punitus eſt. Probauitque in ſe vno ad vtrumq; ſemper diuinum vigilare iudicium, quando & cum ſperauit, adiutus eſt, & cũ contempſit, occiſus eſt. Arcadius itaque cum ſe mori cerneret, videns Theodoſium filium ſuum paruulum eſſe (erat enim annorum octo) conſiderans que ne à quoquam inſidiis appeteretur, hunc Imperat. appellauit, & ei curatorem per teſtamentum fore ſtatuit Hiſdigerden regem Perſarum. Hiſdigerdes autem Arcadij teſtamento ſuſcepto, paceque ſine inuidia erga Romanos vſus, Theodoſio imperium conſeruauit. & Antiochum quendam mirabilem atque rationabilem virum ei tutorem & pædagogum mittens, hæc Romano ſenatui ſcribit. Arcadio dormiente, meque curatorem filij conſtituente, qui ſuppleat locum meum direxi. Nequis ergo inſidias puero conetur, ne prælium intolerabile contra Romanos inſurgat. Antiochus vero cum Conſtantinopolim veniſſet, ab Honorio imperatore libenter ſuſceptus eſt: & erat pax inter Romanos & Perſas, ipſo Antiocho maxime pro Chriſtianis multa ſcribente. Sicque dilatata eſt in Perſide Chriſtianitas, Maruntha epiſcopo Meſopotamiæ mediante. Arcadius vero defunctus eſt Kalendis Maij menſis, conſulatu Baſſi & Philippi, anno vitæ trigeſimo primo, imperij cum patre annis tredecim, ſolus quatuordecim. Interea Stilico patricius Occidentis tutor Imperij, immemor collatorum beneficiorum immemor affinitatis (nam ſocer extabat Honorij) regnum & ipſe Eucherio filio affectans, ingentia Reip. intulit mala. Nam cum ſæpe delere poſſet barbaros, fouit, & regem Scytharum cum Gothis ſuis vicit, & ſæpe concluſit, ſemperque dimiſit. Cui quis fuerit exitus, ſuo melius in loco dicetur. Inter hæc omnium antiquorum præſentiumque hoſtium longe immaniſſimus Radagaiſus rex Gothorum, totam repentino impetu inundauit Italiam. Nam fuiſſe in eius populo plusquam ducenta milia Gothorum ferunt. Hic ſuper hanc incredibilem multitudinem, indomitamque virtutem, barbarus erat & Scytha, qui omnem Romani generis ſanguinem diis ſuis propinare deuouerat. Inuadit ilico Romam pauor infinitus, fit omnium paganorum in vrbe concurſus, acclamatur à cunctis, ſe ideo hæc perpeti, quod neglecta fuerint magnorum ſacra deorum: magnis querelis vbique agitur, ac continuo de repetendis ſacris agitur. Feruent tota Vrbe blaſphemiæ. Vulgo nomen Chriſti tanquam lues aliqua probris ingrauatur. Conducuntur à Romanis aduerſum Radagaiſum Gothorum regem duo pagani duces Sarus & Vldin Hunnorum. Sed non ſinit Deus rem ſuæ potentiæ infidelium virtutem videri. Contritus namque diuinitus Radagaiſus in aſpero Feſulani montis iugo vrgente vndique timore concluditur, agminaque quibus anguſta dudum videbatur Italia, latendi ſpe in vnum ac paruum verticem truduntur. Vbi cum fame & ſiti conficerentur, rex Radagaiſus ſolus ſpem fugæ ſumens, captus à Romanis in vincula coniicitur, ac pauliſper retentus vita priuatur. Tanta vero multitudo captiuorum Gothorum fuiſſe fertur, vt viliſſimarum pecudum modo ſingulis aureis paſſim greges hominum venderentur. Ea tempeſtate Alaricus rex Gothorum, qui ditioni Romanæ & Theodoſio Imperatori ſubiectus, atque contra Eugenium tyrannum ſolatia præbens, propterea Romanis dignitatibus E
fuerat honoratus, felicitatem ſuam non ferens, imperare quidem non elegit, ſed diſcedens ab vrbe Conſtantinopolitana, venit ad partes Occidentis. Cumque veniſſet in Illyricum omnia ſubuertebat: & tranſiens Theſſaliam, habita congreſſione circa fluuium Pinum apud Nicopolim Epiri pene tria milia virorum eius Theſſali peremerunt. Poſt hæc autem Italiam ingreſſus, cum ab Honorio ſedes, quo cum ſuo exercitu conſiſtere poſſit, expeteret, Honorius deliberato conſilio Gallias eiſdem cõceſſit. Qui dum ad Gallias pergens ob recuperationem iumentorum apud Pollentiam reſediſſet, Stilico patricius in perniciem Reip. Gothos pertentans, dum eos inſidiis aggredi cuperet, belli ſummam Sauli Pagano duci commiſit. Qui ipſo ſacratiſſimo die Paſchæ Gothis ſupplicantibus, nihilque tale ſperantibus, ſuper eos irruit, magnamque eorum partem proſtrauit. Nam primum perturbati Gothi, ac propter religionem cedentes, demum arma corripiunt, more ſolito ſe cohortantur, virtute potiori proſternunt exercitum. Hinc in rabiem furoris excitati, cœptum iter deſerentes Romam contendunt petere, cuncta per quæ ierant igne ferroque vaſtantes. Nec mora, venientes F
Vrbem capiunt ac deuaſtant, plurima miraculorum eius incendunt, multoſque ſenatorij ordinis diuerſis ſubdidere ſuppliciis: dato tamen prius præcepto, vt ſi qui in ſancta loca, præcipueque in ſanctorum Apoſtolorum baſilicas Petri & Pauli confugiſſent, hos in primis inuiolatos ſecuroſque eſſe finerent: deinde in quantum poſſint prædæ inhiantes à ſanguine temperarent. Romanum tamen imperium deridentes, Imperatorem fecerunt quendam nomine Athalum. Quem vna die tanquam Imperatorem fecerunt procedere, altera vero ſerui ſchemate miniſtrare. Captaque eſt Roma IX. Kalend. Septemb. anno M. C. LXIIII. conditionis ſuæ. Die tertia inſtante, Gothi ſponte diſcedunt ab Vrbe. Fertur itaque quia cum Alaricus pergeret Romam, vir quidam venerabilis, conuerſatione monachus, eum monuiſſet, vt mala talia facere non auderet, neque necibus gaudere aut ſanguine. At ille non, inquit, ego volens Romam proficiſcor: ſed quidam quotide moleſtus eſt, torquens & dicens: Perge, & Romam deſtrue ciuitatem: Deinde per Campaniam, Lucaniam, Brutiamque, ſimili ſtrage Go- G
thi bacchantes Rhegium peruenerunt, in Siciliam transfretare cupientes. Quo cum tranſmeare aſcenſis nauibus vellent, perpeſſi naufragium plures ſuorum ibi amiſere. Inter hæc Alaricus dum deliberaret quid ageret, apud Conſentiam ſubita morte defunctus eſt. Gothi Baſentium amnem de alueo ſuo captiuorum labore deriuantes, Alaricum in medio alueo cum multis opibus ſepeliunt, amnemque meatui proprio reddentes, ne quis locum ſcire poſſet, captiuos qui interfuerant, extinguunt. Regem deinceps Athaulfum Alarici affinem Gothi conſtituentes, Romam redeunt: ſi quid reſiduum fuit, more locuſtarum eradunt, auferentes exinde Gallam Placidiam, Theodoſij principis filiam, ſororem Honorij, quam ſibi Athaulfus apud forum Cornelij coniugio ſociauit. Quæ multo poſt Reip. commodo fuit. Nam ad hoc mariti animum acerrimo ingenio ſubtilibus blandimentis inflexit, vt vltro à Romanis pacem expeteret. Qui ad Gallias proficiſcens, deinde apud Barcinonem fraude ſuorum oc- H
ciſus eſt. Poſt quem Segericus regnum capiens, dum pacem Romanis ſeruare diſponit, & ipſe à ſuis peremptus eſt.

Deinde Vallia regnandi iura ſuſcepit: ad hoc electus à Deo ordinatus vt confirmaret. Interea Stilico patricius Vandalorum perfidæ & doloſæ gentis genere editus, Eucherium, vt dictum eſt, filium iam à puero Chriſtianorum perſequutionem meditantem, vt in Imperium ſubſtitueret, ante biennium Romanæ irruptionis, gentes copiis viribuſque intolerabiles, hoc eſt, Alanorum, Sueuorum, Vandalorum, Burgundionum, multaſque cum his alias gentes vltro in arma ſuſcitauit: & mox Rhenum fluuium tranſeunt: Francoſque fugare Gallia volunt, directoque impetu Pyreneum vſque perueniunt, vt ſub hac neceſſitate à genero in filium extorquere poſſit imperium. Tandem

vbi

A vbi Imperatori Honorio exercituique Romano hæc tam ingentia damna patefacta sunt, commoto iustissime exercitu occisus est Stilico, qui vt vnum puerum purpura indueret, totius fere generis humani sanguinem fudit. Occisus est & Eucherius filius eius, paucique cum hisdem satellites tantarum molitionum puniti sunt. Eodem tempore clarissima Vrbis loca fulminibus diruta sunt, quæ ab hostibus inflammari nequiuerunt. Inter hæc apud Britannias Gratianus municeps eiusdem insulæ, tyrannus mox creatus occiditur. In huius locum Constantinus ex infirma militia propter solam spem nominis sine merito virtutis eligitur. Qui ad Gallias transiens, sæpe à barbaris incerto fœdere illusus detrimentum Reipub. magis fuit quam augmentum. Tunc duo iuuenes locupletes Didymus & Viridianus, assumptis seruulis & vernaculis sese patriamque à barbaris & tyranno defensare moliti sunt. Aduersum hos Constantinus Constantem filium ex monacho Cæsarem factum, cum quibusdam fœderatis barbaris in Hispaniam misit. Constans Barbarorum fultus auxilio eos primo prælio peremit. Quibus barbaris dum claustra Pyrenæi montis commissa fuissent, ab eis tota illa, quæ
B per Gallias bacchabatur ferocitas gentium Hispaniarum prouincijs intromissa est. Itaque post multas strages incendia & rapinas tandem diuersis sedibus Barbari ad aratra conuersi, Romanorum residuos cœperunt vt socios & amicos fouere.

Explicit liber Decimustertius.

INCIPIT LIBER DECIMVS QVARTVS.

ANno ab Vrbe condita M. C. LXV. Theodosius Iunior in Oriente imperat: cuius Imperij anno secundo Atticus episcopus Constantinopolitanus Iudæum quendam paralyticum monens, suadens, atque baptizans, sanum ex lauacro eduxit, secundum Deum dicitur prouectus fuisse. Igitur Imperator Honorius dum vires Rei-
C publicæ quotidianis cerneret labefactari incommodis, virum strenuum & bellicosum Constantium cum exercitu ad Gallias mittit. Is mox vt Gallias ingressus est, continuo Constantinum tyrannum apud Arelatem extinxit. Constans vero filius eius à Gerontio suo comite Viennæ peremptus est. In cuius locum Gerontius Maximum quendam substituens, ipse à suis militibus iugulatus est. Maximus deinde purpura exutus, in Hispania exulans, egens obijt. Exinde Iouinus apud Gallias mox assurgens cecidit. Sebastianus tyrannus frater eius continuo creatus occisus est. Tertullus consul qui futurum se principem in Senatu gloriatus est, pari nihilominus exitu perijt. Athalus qui à Gothis imperator fuerat factus, captus à Constantio, missus est Honorio, truncataque manu vitæ relictus est. Heraclianus quoque Africæ comes missus, cum idem Athalus vmbram gestaret imperij, Africam strenue aduersum iudices ab eo missos tutatus, consulatum assequutus est. Qua superbia elatus, Sabinum domesticum suum ingenio validum, industriaque solertem, & sapientem nominandum, si animi vires tranquillis studijs accommodasset, generum allegit. Cum quo
D quorundam periculorum suspiciones dum patitur, fecit: atque aliquandiu Africana annona extra ordinem detenta, ipse tandem cum immensa satis incredibili classe nauium Romam contendit. Nam habuisse hunc tria milia nauium & septingentas dicitur. Quem numerum nec apud Xersen quidem præclarum Persarum regem, & Alexandrum magnum, vel quenquam alium regem fuisse historiæ tradunt. Is simul vt cum agmine militum ad Vrbem pergens littore egressus est, occursu comitis Marini territus, & in fugam versus, arrepta naui solus Carthaginem redijt, atque ibi continuo militari manu interfectus est. Hos omnes Honorius optima religione, magnaque Constantij industria superauit. Merito sane. Nam his diebus præcipiente Honorio, fauente Constantio, sopitis apud Africam hæreticis pax ecclesiæ redditur. In qua ful-

E gentissimus tunc apud Hipponem regium totius magister ecclesiæ florebat Augustinus. Interea Vallia rex Gotthorum Dei iudicio territus Gallam Placidiam apud se honeste habitam, exigente Constantio; fratri Honorio reddidit: pacemque cum eo, datis lectissimis obsidibus pepigit: seque pro Romanis aduersus barbaros, qui Hispanias inuaserant, pugnaturum spopondit. Mittunt è contrario Vandalorum, Alanorum, Sueuorumque reges principi Honorio legationes in his verbis: Tu cum omnibus pacem habe, omnium obsides accipe. Nos nobis confligimus, nobis perimus, tibi vincimus, tuæ erit quæstus Reipub. si vtrique pereamus. His ita tantis incommodis Deo fauente sopitis Honorius Gallam Placidiam germanam suam Constantio suo comiti, fide integerrimo, & viribus ingenti viro, iam dudum promissam magno cunctorum gaudio sociauit. Ex qua Valentinianum filium Constantius genuit, qui postea Reipublicæ Imperium gessit. Hoc in tempore fœdus firmissimum cum rege Gothorum Val-
F lia pepigit, tribunus ei ad habitandum Aquitaniam prouinciam, eiusdemque prouinciæ etiam quasdam ciuitates vicinas. Cernens itaque Honorius vbique se Constantij virtute & ingenio, seu per bella, seu pacis moderatione tueri, eum cunctis annitentibus apud Rauennam in regni consortium asciuit. Qui necdum septem mensibus euolutis ex hac luce subtractus est. His diebus apud Bethlehem Palæstinæ beatissimus Hieronymus, expletis nonaginta vno annorum ad Christum migrauit. Sequenti tempore Maximus apud Hispanias, factione autem Iouiani, qui tunc in re militari clarus habebatur, tyrannidem assumpsit. Nec multo post separati vtrique, & capti ab exercitu Honorij, eidem eum apud Rauennam tricennalia sua perageret, præsentantur. Hac tempestate Britanni Scotorum Pictorumque infestationem non ferentes, Romam mittunt, ac sui subiectione promissa, contra hostes auxilia flagitant. Quibus statim ab Honorio missa militum legio magnam barbarorum multitudinem strauit, cæterosque Britanniæ finibus expulit. Sed mox vt discessere Romani, aduecti iterum nauibus hostes, obuia
G quæque sibi conculcant ac deuorant. Rursumque aduolat Romani, cæsumque hostem trans maria fugant. Hoc tempore cum Vandali Alanique Hispanias infestarent, Honorius ad eas defensandas Castinum ducem cum exercitu mittit. Qui castinus præclarum virum Bonifacium, ac bellicis rebus exercitatum, inepto & iniurioso Imperio ab expeditionis suæ societate auertit. Bonifacius vero periculosum sibi indignumque ratus eum sequi, quem discordem superbientemq; expertus esset celeriter se ad portum vrbis, atque inde in Africam prorupit: magnumque postmodum Reip. detrimentum, totiusque Africæ causa exitij fuit. Castinus vero tanto collega priuatus, nihil dignum in Hispanijs gessit. Inter hæc Placidia Augusta à fratre Honorio pulsa, ad Orientem cum Honorio & Valentiniano filijs profecta, à Theodosio Augusto Archadii alterius germani sui filio suscepta est. Honorius annis quindecim cum imperasset, & iam cum fratre antea annis tredecim, ac sub patre duobus regnasset, Remp. vt cupierat pacatam relinquens, apud vrbem Romam vita exemptus est, corpusque eius iuxta beati Petri apostoli in mausoleo sepultum est. Huic soboles nulla fuit. Nam duæ Stiliconis
H filiæ, id est Maria & Thermantia, vna post alteram eius cōiugio sociatæ, vtræque Dei iudicio inopinata morte præuentæ ex hac luce migrauere. Fuit sane Honorius moribus & religione patri Theodosio non valde absimilis. Cuius temporibus quamuis multa externa & ciuilia bella surrexerint, aut nullo aut minimo sanguine quieuere. Exempto igitur rebus humanis Honorio, fultus præsidio Castini magistri militum, Ioannes quidam ex Imperialibus subscriptoribus Imperium inuadit.

Anno ab Vrbe condita M. C. LXXVII. Theodosius Archadij filius quadragesimus septimus ab Augusto regum Romanorum Orientale regebat imperium. Ad quem legationem mittit Ioannes, in Imperatorem suscipi deprecans: & ipsum deprecans, Africam quam Bonifacius obtinebat, bello reposcere, quia ad defensionem THEODOSIVS.

A sui infirmior factus est. At vero Theodosius legatis Ioannis in carcere trusis, Ardaburium prætorem mittit aduersus eum. Quem tyrannus apud Rauennam aggressus inclusit. Quo Theodosius agnito, Valentinianum amitæ suæ Placidiæ filium Cæsarem effectum, cum matre Augusta ad recipiendum Occidentis imperium dirigit, & Asparem Ardaburij filium mittit ante eum contra Ioannem. Angelus autem Domini apparens in habitu pastoris deduxit Asparem & eos qui cum illo erant, & ducit eos per paludem inuiam, quæ Rauennæ adiacet, qua Deus peruium operatus est. Et transmeantes per aridam, apertis portis ciuitatis inuentis, tyrannum quidem occidere: Ardaburium autem à vinculis absoluerunt & Rauennam crudeliter depopulati sunt, eo quod illius ciues maxime tyrannicæ parti fauissent. Castinum vero magistrum militum damnant exilio, cuius factione arripuisse Ioannes tyrannidem credebatur. Data Aetio venia, eo quod Hunni, quos per ipsum Ioannes in adiutorium acceperat, eius studio ad propria remeassent. Valentinianus
B igitur consensu totius Italiæ Imperator efficitur, itemque ex decreto Theodosij Augustus appellatur. Dum hæc geruntur, Achilas nomine oppidum Galliarum à Gothis militari vi oppugnatum est, donec imminente Aetio, non impuniti discederent. Sequenti autem anno, id est, decimosexto imperij Theodosij, Maranthas episcopus Mesopotamiæ filium regis Persarum Hisdegerdi à dæmonio vexatum sanauit. Interea Theodosius imperator multa benignitate motus, licet Persas potentissimos vicerit, parcens tamen Christianis qui habitabant in Perside, pacem amplectitur. Cuius rei gratia mittit legatos Helionem patricium, quem valde honorandum dicebat, & Anatolium Orientis prætorem. Vararanes autem sciens superationem suam, suscepit legationem: & ita persequutio cessauit, quæ in Christianos agitabatur. Victoria siquidem auxilio Dei de Persis collata, Romani plurimi pollentes eloquijs conscribebant laudes Imperatoris. Cuius vxor heroico metro poemata multa confecit. Erat enim eloquens, filia Leontij Sophistæ Atheniensis, à patre omnibus lectionibus erudita.
C Quam dum Imperator ducturus esset vxorem, Christianam Atticus fecit episcopus, & in baptismate cum prius vocaretur Athenais, Eudoxiæ nomen imposuit. Eodem tempore erant Gothi & aliæ gentes multæ ac maximæ trans Danubium in Hyperboreis locis habitantes: ex quibus rationabiliores quatuor sunt, Gothi scilicet, Hypogothi, Gepides, & Vandali, nomen tantum & nihil aliud mutantes, vnaque lingua vtentes: omnes autem fidei erant Arianæ malignitatis. Isti sub Arcadio & Honorio Danubium transeuntes, locati sunt in terra Romanorum, Et Gepides quidem, ex quibus postmodum diuisi sunt Longobardi & Auares, villas quæ sunt circa Singidonem & Sirmium, habitauere. Hypogothi vero post Alaricum Romam depopulantes in Gallias abierunt, & quæ ibidem sunt obtinuere. Gothi autem Pannoniam habuerunt primum: deinde decimo octauo anno Theodosij imperatoris iunioris Thraciæ villas habitauerunt: & per annos quinquaginta & octo in Thrace morantes, Occidentis quoque obtinuerunt imperium. Porro Vandali Alanis sibi sociatis, & Germanis, qui nunc Franci dicuntur ascitis, transeuntes Rhenum fluuium
D Modogiselo duce, habitauerunt in Hispania, quæ est prima Europæ prouinciarum ab Occidentali oceano. Interea Valentinianus non solum Britanniam & Galliam & Hispaniam saluare nequiuit, sed & occidentalem Libyam, quæ videlicet regio vocatur Afrorum, amisit hoc modo. Duo prætores erant quos diximus, Aetius & Bonifacius, quos Theodosius postulante Valentiniano Romam direxerat: Cumque Bonifacius principatum occidentalis Libyæ, percepisset, & apud Africam potentia gloriaque augeretur, inuidia flammatus Aetius accusationem facit aduersus Bonifacium, tanquam rebellionem meditantem, & obtinere Lybiam satagentem: & hæc quidem Placidiæ fatebatur, quæ fuit mater Valentiniani. Cæterum Bonifacio scribit: si accersitus fueris, accedere noli, incusatus enim es, & te dolose vocant

Imperatores. Hæc suscipiens Bonifacius, & veluti proprio seruo Aetio credens, accersitus accedere distulit. E
Tunc Imperatores Aetium quasi deuotum recipiunt, & aduersum Bonifacium Mauortius & Gabio mittuntur. Qui dum Bonifacium obsidere parant, ab eo interempti sunt. Rursus contra Bonifacium Suuldus comes dirigitur. Bonifacius igitur sentiens se non posse tuto Africam tenere, cernensque sibi periculum instare, in perniciem totius Reip. efferuescens, transfretans à Libya in Hispaniam ad Vandalos Alanosque venit. Cumq; Modogisclum inuenisset mortuum, & filios eius Guntharium & Gensericum Imperium moderantes, hortatus est vt Hesperiam Libyamque in tres partes diuiderent. Qui polliciti sunt vnicuique parti se vna cum ipso principaturos, in communi tamen in quemlibet hostem vlturos. In talibus ergo professionibus Vandali Alanique fretum transmeantes, Libyam habitauerunt, & cunctam pene Africam ferro, flamma, rapinis crudelissime deuastantes, insuper catholicam fidem Arriana impietate subuertunt. Sub hoc turbine beatissimus Augustinus, de quo præmissum est, F
Hipponensis episcopus, ne ciuitatis suæ ruinam cerneret, tertio eiusdem obsidionis mense, septuaginta & sex vitæ annis expletis, ex quibus quadraginta in clericatu seu episcopatu transegerat, ad Christum perrexit. Eodem tempore quidam senatus Romani amici Bonifacij falsam accusationem Aetij intimauerunt Placidiæ, ostendentes quoque & Aetij ad Bonifacium directam pridem epistolam, quam ad eos idem miserat Bonifacius. At stupefacta Placidia Aetium quidem in nullo læsit: Bonifacio vero cum iuramentis verbum misit exhortatorium. Porro Guntario mortuo, Gensericus Alanorum Vandalorumque factus est Imperator. Bonifacius ergo verbo suscepto contra Vandalos armatur exercitu magno sibi veniente tam è Roma quam à Constantinopoli, cuius Aspar erat magister. Inito autem contra Gensericum prælio, superatus est Romanorum exercitus. Sicque Bonifacius cum Aspare Romam veniens, suspicionem dissoluit, rei veritate monstrata, & accepta ab Imperatore magistri militum dignitate. Qui cum resistentem sibi Aetium prælio superasset, paucis diebus interiectis morbo extinctus est. Porro Africa taliter à Vandalis subacta est. Tunc & Martianus qui postmodum imperauit cum miles esset, & Aspari deseruiret, viuus à Genserico deprehenditur. Aetius vero cum deposita dignitate in agro suo degeret, ibique G
eum quidam æmulus repentino incursu opprimere tentasset, profugus ad Vrbem, atque illinc ad Dalmatiam, deinde in Pannonias ad Hunnos venit: quorum amicitiis & auxiliis vsus, pacem principum Aetius cum receptu interpolatæ potestatis obtinuit: nec multo post Patriciatus etiam dignitatem adeptus est. Post eam igitur, quæ præmissa est, Africæ cladem, data per Trigetium ad habitandum Vandalis Africæ portione, pax cum eisdem necessaria magis quam vtilis facta est. His etiam temporibus Gundicarium Burgundionum regem intra Gallias habitantem Aetius patricius bello obtriuit, pacemque ei supplicanti concessit. Interea Gothi pacis placita perturbant, & pleraque municipia vicina sedibus suis occupant. Cumque essent oppido Narniensi maxime infesti, ciuesque eius extrema obsidione & fame affligerent, adueniens comes Litorius hostes in fugam conuertit, & ciuitatem allata frumenti copia à fame liberauit. Dehinc anno sequenti bellum aduersum Gothos Hunnis auxiliantibus H
gestum est. Hac tempestate Gensericus apud Africam intra habitationis suæ limites, cupiens Catholicam fidem Arriana impietate subuertere, quosdam nostrorum episcopos eatenus persequutus est, vt eos priuatos iure basilicarum suarum, etiam ciuitatibus pelleret, cum ipsorum constantia minime superbissimi regis terroribus cederet. Circa eadem tempora multi Iudæorum in Creta Christiani facti sunt propter huiusmodi passionem. Quidam Iudæus seductor finxit semetipsum esse Moysen, & cœlitus destinatum, vt Iudæos illam insulam habitantes per mare deduceret, ipsum se esse dicens, qui olim filios Israel per mare rubrum deduxerit. Circuibat itaque toto anno vnamquamque illius insulæ ciuitatem, suadebatque

A Iudæis vt crederent, monens vt omnes pecunias atque possessiones relinquerent, cum eo vtique deducti per siccum mare ad repromissionis gaudia peruenirent. At illi hac spe capti, omne opus proprium negligebant, contemnentes etiam possessiones suas,& dimittentes eas quibuscumque personis. Cumque venisset dies, quam designauerat Iudæus seductor ille,eo præcedente sequebantur omnes cum coniugibus & paruis ætatibus: Deduxitque ad quandam rupem decliuius incumbentem, iussitque vt comarum schemate semetipsos inuoluerent. Hoc ergo faciebant priores: & cum venirent ad rupes,repente moriebantur, tam dilacerati acutis rupibus, quam in aqua necati: plus tamen mori potuerunt; nisi prouidente Deo quidam viri Christiani superuenissent piscatores atque negotiatores: qui alios cum necarentur eripientes recreauerunt, tum malum suæ stultitiæ sentientes: alios ne semetipsos iactu interficerent, tenuerunt, nunciantes eorum mortem qui primo ciciderant. Qui etiam cognoscentes seductionē, culpant se eo quod facile ei credidissent. Cumque voluissent illum seductorem perimere, comprehen-
B dere nequiuerunt: repente namque disparuit, deditque suspicionem quod fuerat olim dæmon erroneus, humano schemate circumamictus. Pro hac itaque re atque passione multi tunc Cretensium Iudæorum ad Christianam conuersi sunt fidem. Interea incendium in ciuitate Constantinopolitana factum paulatim peruenit ad thermas, quæ vocantur Achilleæ: deinde ad locum qui dicitur Pelargus,ita vt Nouatianorum comprehenderetur ecclesia. Tunc fertur Paulum Episcopum eorum intra flammas ecclesiæ restitisse, supplicantem Deo, ne ecclesia pariter crematetur. Qui locus ereptus est,& hactenus XVI. Kal.Septemb.apud Nouatianos collectio celebratur. Hunc tamē locum non solum Christiani,sed etiam pagani venerantur. Exigit nunc locus edicere de hac hæresi vnde exorta videatur. Nouatus igitur presbyter ecclesiæ Romanæ, qui propter persequutionem quæ sub Decio fuerat facta, se episcopum facere, & Cornelium volebat eiicere, faciens oblationes & dispertiens vnicuique portionem & tradens hoc iurare pro benedictione miseros homines coegit, te-
C nens vtramque manum accipientis,& non dimittens, donec iurans hæc dicat:Iura mihi per corpus & sanguinem domini nostri Iesu Christi, quod nunquam aliquando me derelinquas, & ad Cornelium redeas. Et infaustus homo non prius gustat, quam sibi antea maledicat: & pro eo vt dicat accepto pane illo,amen, dicit, Vlterius non redeam ad Cornelium. De hac religione volens Imperator Constantinus pacisci ecclesias, Acesium episcopum ad concilium Nicenum euocauit. Quem post definitionem fidei requisiuit, si & ipse consentiret in fide, & decreto Paschalis festiuitatis. At ille,nihil, inquit, noui ô Imperator, quod synodus definiuit. Sic enim olim & à temporibus Apostolorum ipse percepi, & terminum fidei,& tempus Paschalis festiuitatis. Porro Imperatore denuo requirente: Cur ergo te à communione separas?ille ea quæ sub Decio gesta sunt,replicauit, & subtilitatem acerbissimæ regulæ deduxit ad medium, dicens, quia non oporteat eos, qui post baptisma peccant,peccato quod ad mortem esse scripturæ diuinæ pronunciant, communicatione sacramentorum
D fieri dignos: sed inuitandos quidem ad pœnitentiam,spem vero remissionis non à sacerdotibus, sed à Deo solummodo sustinere,qui potestatem habet peccata dimittere. Hæc cum dixisset Acesius, Imperator ait: O Acesi pone scalam, & si potes ascendere in cœlum solus, ascende. Igitur Valentinianus Augustus Constantij & Gallæ filius ad Theodosium principem suum consobrinum Constantinopolim profectus est, filiamque eius Eudoxiam nomine, quam sibi Eudoxia genuerat, in matrimonium accepit, & Romam rediit, consulatu Isiodori & Senatoris. Sequenti vero anno Theodosius Imperator Eudoxiam vxorem suam Hierosolymam misit gratificos hymnos dicturam Deo. Quæ plurima dona ecclesiis contulit, & adoratis tam sancta cruce, quam colendis locis,reuersa est ad regalia. Tricesimo deinde Imperij Theodosij anno, terræmotus magni facti sunt Constantinopoli per quatuor menses, ita vt timentes Byzantij extra ciuitatem in loco qui dicitur Cam

E pus essent perseuerantes, vna cum episcopo ad Deum precibus & litaniis vociferantes. Quadam ergo die fluctuante terra, & omni plebe attentius clamante κύριε ἐλέησον, circa horam tertiam omnibus videntibus à diuina contigit virtute sustolli quendam adolescentulum in aerem, & audiri diuinam vocem admonentem cum Episcopo ac populo nunciare, vt litanias sic facerent & dicerent, sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis, nihil aliud apponentes. Proclus autem Episcopus hac suscepta litania, præcepit populo sic facere, & statim terræmotus cessauit.

Porro beata Pulcheria super miracula vna cum fratre supra modum admirata, sanxit per vniuersum orbem diuinum hunc psallere hymnum: ex tunc receperunt omnes ecclesiæ per singulos dies hunc canere Deo. Per idem tempus piratæ multas insulas, præcipueque Siciliam, depopulati sunt. Inter hæc Litorius, qui secunda ab Aetio potestate Hunnis auxiliantibus præerat,dum Aetij gloriam superare appetit, dumque aruspicum responsis & dæmo-
F num significationibus fidit, pugnam cum Gothis imprudenter conseruit: ac primum magnam hostium stragem dedit: postmodum suis pene omnibus trucidatis, ipse à Gothis turpiter captus est. Postremo pax cum hisdem facta est, cum eam Romani post huius lachrymabilis belli perniciem, humilius quam vnquam antea poposcissent. Aetio itaque in Galliis rebus quæ componebantur, intento, Gensericus, de cuius amicitia nihil metuebatur, Carthaginem dolo pacis inuadit, omnesque opes eius, excruciatis diuerso tormentorum genere ciuibus, in ius suum vertit,nec ab ecclesiarum despoliatione abstinens: quas sacris vasis exinanitas, & sacerdotum administratione priuatas, non iam diuini cultus loca, sed suorum iussit esse habitacula: in vniuersum captiui populi ordinem sæuus, sed præcipue nobilitati & religioni infestus, vt discerni omnino non possit hominibus magis an Deo bellum intulisset. Igitur Carthago à Vandalis hoc modo capta est, annis quingentis octogintaquinq; euolutis, postquam Romano cœ-
G perat iuri parere. Deinde anno sequenti Gensericus ad Siciliam transiens, dum magnis eam calamitatibus affligeret accepto nuncio de Sebastiano, qui ab Hispaniis ad Africam tenderet: celeriter Carthaginem rediit, ratus periculosum sibi ac suis fore, si vir bellandi peritus recipiendæ Carthagini incubuisset. Verum ille amicum se magis quam hostem videri volens,dum de regis barbari amicitiis improuise præsumerent,infelici morte peremptus est Post hæc Imperator Theodosius bellum contra Vandalos mouit, Ariundo & Ansila atq; Germano ducibus magna cum classe directis. Qui longis cunctationibus negotium differentes,Siciliæ magis oneri quam Africæ præsidio fuere. Per hæc tempora Attila rex Hunnorum, vir fortis atque superbus, dum cum fratre Bleba super Hunnos principaretur, Thracias & Illyricum sæua depopulatione vastabat, omnia castella & ciuitates in seruitutem redigens, præter Adrianopolim & Heracliam, quæ quondam Perinthus vocabatur. Tunc exercitus Romanorum qui in Sicilia morabatur, ad defensionem orientalium prouinciarum reuertitur. Cogitur ergo Theodosius legationem Attilæ mittere, & sex milia librarum ei pro recessu præbens, mille librarum annuum tributum persoluere pollicetur. Sub
H his fere dieb. tam terribili terræmotu Roma concussa est, vt plurimæ ædes eius & ædificia corruerint. Britanni itaque de quibus præmissum est, cum rursus Scotorum Pictorumq; incursionib. premerentur, mittunt Aetio epistolam lachrymis ærumnisque plenam,eiusque quantocius auxilium efflagitant. Quibus dum Aetius minime annuisset, eo quod contra vicinos hostes occupatus exstiteret, quidam Britannorum strenue resistentes hos abigunt, quidam vero coacti hostibus subijciuntur. Denique subactam Picti extremam eiusdem insulæ partem, eam sibi habitationem fecere, nec vltra exin hactenus valuerunt expelli. At vero residui Britannorum, dum continuo Scotorum impetus formidarent, vltra iam de Romanorum præsidio diffidentes, Anglorum gentem cum suo rege Vertigerno ad defensionem suæ patriæ inuitauere: quos cum amicali societate exceptos, versa in contrarium vice

A hoſtes pro adiutoribus impugnatoreſque ſenſere Sequenti deinceps tempore gens Anglorum ſiue Saxonum, Britanniam tribus longis nauibus aduehitur. Quorum dum iter proſperatum domi fama retuliſſet, mittitur nihilominus exercitus multiplex: qui ſociatus prioribus primum hoſtes propter quos petebatur, abigit: deinde in Britones arma conuertit: confiċta occaſione quaſi pro ſe eis militantibus, minus ſtipendia præparaſſent, totam prope inſulam ab orientali eius vſque in occidentalem incendio vel gladio ſibi ſubegit. At vero Theodoſius cum abſque vno & viginti ſuperioribus annis, quos cum Honorio patruo regnauerat, ſeptem & viginti annis Imperium geſſiſſet, ex quibus cum Valentiniano genero vigintiquinque tranſegit, apud Conſtantinopolim morbo obijt, ibique ſepultus eſt Fuit autem Theodoſius ſic ſapiens, vt inter confabulantes experimentum omnium crederetur habere cauſarum. Perdurabat in frigore, ſimiliter & in æſtu: plerumque ieiunabat, & maxime quarta & ſexta feria, ſtudio Chriſtianitatis: nec aliter quam monaſterium regalia videbantur. Ipſe namque matutino ad ſuas ſorores pergens, diuinas dicebat laudes. Quãobrem etiam Sacras literas ſine codice recitabat. B Loquentib. epiſcopis velut olim ſacerdos factus ex diuina lectione reſpondebat. Aggregabatque ſacros codices, & quodcunque eorum interpretes ſeu expoſitores conſcripſiſſe videbantur, pluſquam Ptolemæus ſtuduerat Philadelphus. Patientia namque & clementia vniuerſis hominibus eminebat. Nam Iulianus Imperator, licet philoſophus fuerit, non tamen Antiochenſium portauit iniuriam: ſed maxima Theodoro tormenta indignatus impoſuit. Porro Theodoſius multum gaudens ſyllogiſmis Ariſtotelis, philoſophiam exercebat operibus, iram, triſticiam, libidinemque deuincens, & in nullo ſe vlciſci deſiderans. Cum igitur à quodam familiarium interrogaretur, cur nullum ſe lædentium morti ſubijceret? Vtinam mihi, inquit, eſſet poſſibile ad vitam mortuos reuocare. Sic enim fuit clemens, vt ſi quando quiſpiam dignum aliquid morte committeret, nec vſque ad ciuitatis portas moriturus perueniret: ſed ex eius clementia reuocatio ſequebatur continuo. Dum aliquo tempore ipſe in amphitheatro Conſtantinopoleos ſpectaret, C cœpit clamare populus: Crudeli beſtiæ artifex parabolis pugnet. At ille: Neſcitis, inquit, quia conſueuimus nos clementer ſpectare. Tanta enim pietate præcellebat, vt omnes quidem Deo conſecratos honoraret, præcipue tamen quos audiebat veneranda actione pollere. Fertur autem quod cum Conſtantinopoli epiſcopus Chebronenſis fuiſſet mortuus, ſagum eius valde ſordidiſſimũ quæſierit, & eo circumamictus ſit, credens aliquid ſe ex defuncti ſanctitate promereri. Cum aliquando aeris tempeſtas eſſet, & ille circa populum ſpectaret, pleno Circo tempeſtas vehementius agebatur, multo imbre diffuſo. Cumque hoc fieret, ſuam voluntatem Imperator aperuit, fecitque per præconem clamari, quod melius eſſet ſpectaculum contemnere, & omnes rogare Deum, vt illeſi ab imminente tempeſtate ſeruarentur. Quo dicto cuncti populi magno gaudio ſupplicantes, hymnos concorditer offerebant, & tota ciuitas velut vna pſallebat eccleſia. In medio autem eorum Imperator exiſtens, priuato ſchemate properabat, nec ſpe ſua fruſtratus eſt. Repente namque aer ad ſerenitatem redijt, diuina clementia reuocatus, annum præbuit frugibus vniuerſis vberrimum. Si quando bella mouerentur, ſecundum Dauid D ad Deum confugiebat, ſciens eum præliorum auctorem, & inimicos orationibus ſuperabat. Nec tamen iſte vitijs carebat. Fuit enim mobilis omni vento circundatus, vnde & in chartis non lectis ſe ſubſcribebat. Interea beata Pulcheria nondum cuiquam fratris morte Theodoſij Imperatoris comperta, Martiano accerſito, in religione ac pudicitia conuerſante, ſene videlicet & idoneo viro, dicit ei: Quoniam Imperator mortuus eſt, & ego te elegi, tanquam bene placentem ex omni ſenatu, da mihi verbum quod cuſtodias virginitatem meam, quam Deo commiſi, & pronunciabo te Imperatorem. Quod illo ſacramento pollicente, accerſito patriarcha Anatolio pariter & Senatu, pronunciauit eum Imperatorem Romanorum.

Explicit liber decimus quartus.

E

INCIPIT LIBER DECIMVS QVINTVS.

ANno ab Vrbe condita M. CC. IIII. Theodoſio defuncto Martianus quadrageſimus octauus ab Auguſto Orientali aulæ præficitur Imperator. Cæterum Valentiniani tempora, huius vel ſuperioris Imperatoris curriculis adſcribitur. Igitur Valentinianus occidui rector imperij, ea tempeſtate pacis fœdera cum Genſerico rege Vandalorum firmauit, certiſque ſpacijs Africa inter vtroſque diuiſa eſt. Genſericus vero dum de rerum ſucceſſu tumidus etiam apud ſuos ſuperbiret, valida conſpiratio aduerſus eum facta eſt. Quorum molitione detecta, diuerſis ab eo excruciati periere ſupplicijs. Horum ſiquidem funeribus non minus virium amiſit, quam ſi exuperatus belli certamine fuiſſet. Interea rex Hunnorum Attila quum cum fratre Bleba regnum intra Pannoniam Daciamque gereret, Macedoniam, Mœſiamque & Achaiam, vtraſ- F que etiam Græcias immaniſſima rabie, vt dictum eſt, deuaſtaret, Blebam germanum ſuum, regnique conſortem peremit, eiuſque ſibi parere populos compulit. Fultus itaque fortiſſimarum gentium, quas ſibi ſubiugauerat præſidio, ad occidentale demoliendum animum intendit Imperium: cuius exercitus ſeptingentorum milium numero ferebatur: vir in concuſſionem orbis in mundo natus, terrarum omnium metus quo vulgatus erat. Namque ſuperbus inceſſui huc ſe atque illuc circumferens, vt elati potentia, ipſo quoque motu corporis appareret; bellorum quidem amator, ſed manu temperans ipſe, conſilio validiſſe. ſupplicantibus exorabilis, propitius in fidem ſemel receptis, forma breuis, lato pectore, capite grandiori, oculis minutis, barba rarus, canis aſperſus, ſimus naſo, teter colore, originis ſuæ ſigna referens. Erant ſiquidem eius ſubiecti dominio, rex ille Gepidarum famoſiſſimus Andaricus. Vualamir etiam Gothorum regnator, ipſo cui tunc ſeruiebat rege nobilior: fortiſſimæ nihilominus gentes, Marcomanni, Sueui, Quadi: præterea G Heruli, Turcilingi, ſiue Rugi cum proprijs regulis, aliæque præter hos barbaræ nationes in finibus Aquilonis commanentes. Horum omnium Attila ſuperbus Imperio, quãquam robore facile ſe poſſe adipiſci putaret, quod cuperet: tamen conſilij aſtutia, quam armorum fortitudine hoſtes aggredi ſatagebat: præuidens itaque ſagacitate qua callebat, non ſibi fore tutum, ſi Gothi qui intra Gallias morabantur, Romanis iungerentur auxilio, amicum ſe Gothis ſimulans, aduerſum Aurelianis vrbem concitus pergit, regem Viſigothorum ſollicitare niſus, vt pariter cum eo Romanum inuadens Imperium, æqua ſorte poſſideret. Ad Valentinianum vero Imperatorem legatione miſſa pacem ſimulat, ad vlciſcendos Romanos de Gothis, & reſtituendas Reip. Gallias & Hiſpanias pergere ſe doloſe denunciat. Sed Imperatorem doli eius minime latuerunt. Itaque celerrime Theodoricum Viſigothorum regem per Aetium patricium conueniens, in ſuæ partis fauorem traxit, atque cum eodem patricio contra Attilam poſt vaſtatam fere omnem Galliam Aurelianis iam obſidentem direxit. Nec mora, congregatis vndique bellatoribus Aetius cum rege Theodorico & eius filio Thoriſmodo obuiam Hun- H nis fortiſſime pergit. Vbi conſerta incredibili pugna, cui vix poſt hominum memoriam vllum ſimile prælium reperitur, vicere Romani, fugato Attila, & Gothorum rege interfecto Hoc certamen circa nonam diei horam cœptum, de vtriſque partibus centum octoginta milia occiſorum dedit. Sed poſt modicum Valentinianus Auguſtus Aetium ſingularem populi Romani ſpem ſuis manibus, alienis autem fraudibus interemit, cum quo ſimul omnis fortuna & virtus Heſperiæ corruit. Attila enim continuo reſumpta fiducia cruentus Italiam petit, Aquileiam captam funditus eradit, Ticinum atq; Mediolanum regias vrbes excidit. Inde vaſtatis circumquaque locis cum Romã quoque pararet irrumpere, Leo magnus Papa miſſu ad eũ Valentiniani Imperatoris acceſſit: eumq; adeo mitem reddidit, vt ilico promiſſa pace firmiſſima, vltra Danubium nõ

reditu-

A rediturus abierit. Continuo enim rebus humanis excessit, & humani generis diutinæ vexationi finem aliquando vel mortuus attulit. Gothi quoque non contenti prouincia, quam superius à Romanis habitandam penes Galliam acceperant, Aruernos & Narbonam cum suis finibus captas inuadunt, ruina videlicet Romani status, & frequenti mutatione principum animati. Nam Valentinianus Imperator ab amicis Aetii, quos sibi delegerat satellites, interficitur: & Maximus quidam cuius dolo id perpetratum fuerat, Imperator creatur. Qui cum viduam eius Eudoxiam Augustã inuitam suis nuptiis adegisset, illa Gensericum, vt dicitur, Africæ regem, vt mariti vindex adueniret, inuitauit. Cuius aduentu Maximus vix altero Imperii sui mense comperto, cum passim nobilitas eius licentia, & popularium cœtus ex vrbe profugeret, ipse quoque trepido animo sese parabat ad fugam. Sed à ministris regiis illico dilaniatus, & membratim dissectus, in Tiberim proiectus est. Gensericus continuo vacuam præsidio ciuitatem capit: & occursu Leonis Papæ mitigatus, ab incendio, cædibus atque suppliciis Vrbem immunem seruauit: omnibus tamen opibus ablatis, B multa inde captiuorum milia cum Augusta Eudoxia & eius filiabus Carthaginem reuexit. Huius Papæ Leonis auctoritate & iussu Martiani principis Chalcedonensis synodus celebrata est. Romæ post Maximi necem, Auitus suscepit Imperium: quod post modicum deponens, episcopus Placentiæ ordinatur. Apud Constantinopolim vero Martianus Imperator obiit sexto Imperii sui anno, & sexto mense completo.

LEO. Anno ab Vrbe condita M.CC.X. Leo quadragesimus nonus ab Augusto sortitur Imperium. Romæ vero post Auitum Maiorianus Cæsar effectus, quarto Imperii anno apud Dertonam Hispaniæ ciuitatem, fraude Seueriani occiditur. Qui tertio Imperii anno Romæ occubuit. In cuius locum à Leone principe missus Arthemius, sexto Imperii anno cum summa clade Romanæ vrbis occiditur, succedente Olibrio: quem Glicerius apud Rauennam sumpto imperio remouit: & ipse mox à Nepote priuatus, Portuensis episcopus ordinatur. Leo imperator orientis anno Imperii decimo sexto defunctus, Zenoni reliquit imperium.

ZENO. Anno ab Vrbe condita M.CC.XXVI. Zenon quinquagesimus ab Augusto imperat. Nepotem vero Cæsarem Orestes patricius imperio priuat, & filium suum Augustulum C Imperatorem creat. Sed continuo Odoacer rex Turcilingorum & Rugorum peruasa Italia Romam capit quarta iam vice à conditione sua: & Augustulo Imperatore exiliato, ipse Romæ tyrannice regnat: quem Theodoricus rex Gothorum missus à Zenone obsedit, cepit, interemit, & ipse Romæ consensu Zenonis Augusti regnauit.

ANASTASIVS. Zenoni vero post sedecim annos mortuo, successit Anastasius, qui inimicos Chalcedonensis synodi fouens, orthodoxos persequebatur. Eodem tempore Romę Symmachus & Laurentius discordantibus inter se ciuibus electi, & ex vtrisque partibus innumeræ strages & rapinæ patratæ sunt: plerique ex sacerdotali numero, multi etiam clericorum, plures ciuium Ro. extincti sunt per tres circiter annos: vsque quo videlicet Theodericus princeps veniens, tunc Romam tenens, quanquam Arrianus esset synodo celebrata, locari Simmachum quidem episcopum Romæ firmauit: Laurentium vero in Nucerina ciuitate locari episcopum præcepit. Qui tamen nullo pacto quiescens sed seditiones commouens, à Symmacho deponitur, & in exilium in Dalmatiam mittitur: & ita simultas cessauit. D Eodem tempore Transamundus, qui fratri Honorio apud Africam in Vandalorum regnum successerat, fratris vel patris Genserici secutus perfidiam; clausis catholicorum ecclesiis ducentos viginti episcopos exilio relegauit. Quib. beatus Papa Symmachus quotidiana subsidia ministrare non destitit. Inter has tempestates beatus Fulgentius in confessione fidei & doctrina floruit. His ipsis apud Africam diebus, cum Arrianus quidam Olympus nomine in Elyanensiũ balneo lauaretur, indignaq; quædam & blasphema de sanctæ Trinitatis fide verba emoueret, veniẽte subito desuper ignito iaculo visibiliter combustus est.. Cæterum Deuterius episcopus Arrianorum Byzantii baptizans quendam virum Barban nomine, cum contra regulam fidei, minorem scilicet E patre filium, sanctumq; spiritũ asserere cupiens, baptizaturus dixisset: Baptizo te Barbas in nomine patris per filium in spiritu sancto, statim aqua q̃ ad baptizandum fuerat allata nusquam comparuit. Quod aspiciens qui baptizandus erat, confestim ad Catholicam ecclesiam fugiens, iuxta morem fidei baptismum Christi suscepit, & omnibus notum fecit miraculum. Theodericus vero dum per idem tempus pacifice apud Italiam regnaret, per singula quæq; celebriora loca regia sibi habitacula construxit. Interea Sarracenorum incursus in Phœnicem & Siriam rursus effectus est, post mortem Agari Vadicarimo fratre eius instar turbinis, & adhuc velocius discurrente per loca. Hoc etiam anno, id est, imperii Anastasii vndecimo, Bulgares per Illyricum & Thraciam discurrunt priusquã agnoscerentur, eam crudeliter deuastant. Cõstantinopoli setiam ipsis diebus maximo conflagrauit incendio. Deinde Neocæsarea, apud quam cũ futurum esset, vt fieret terræmotus, miles iter faciens duos milites super eam vidit, & alium militẽ post terga clamantẽ: Conseruate domum, in qua sepulchrũ Gregorii est, Cum F autem terræmotus factus fuisset, plurima pars ciuitatis corruit, excepta domo Gregorii Thaumaturgi. id est, miraculorum operatoris. Interea Iuliana illustrissima fœmina, quę templum Dei genitricis apud Honoratas construxerat, valde pro Chalcedonensi synodo satagebat, ita vt ei nec Imperator quidem multas aduersus eam versutias adinueniens, Timotheo communicare persuadere valuerit: sed nec ipse Timotheus frequenter ad eã pergens hoc potuerit ei persuadere. Pompeiũ quoq; consobrinum illius, & eius vxorẽ, q̃ mulier erat ornata, multis Imperator Augustus humiliabat, vt ablegaret veneratores Synodi, & eos qui in exilio Macedonio episcopo largiebantur quæ necessaria erant. Deinde quosdam ex principibus præcepit in templo sancti Theodori Sparatii super ambonẽ Trisagii additamentum admittere, id est, qui crucifixus est pro nobis: ita vt multitudines indignatæ per diem litaniæ illinc egrederentur: quãdo & Timotheus per commentorium scriptum omnibus ecclesiis præcepit Trisagion in litaniis dicendum cum additamento: quod multi metuentes fecerunt. Monachi vero aliũ psalmum psallendo venerunt. Hos aũt populus videns, clamauit: Beneuenerunt orthodoxi. Simultas etiam facta G est multa, & incendium domorum multarum, ac homicidia dena milia, turba vociferãte aduersus Anastasium, & Vitalianum Imperatorem petente, ita vt fugeret Anastasius & latitaret, ab ipsaque Ariadne laceraretur iniuriis, vtputa multorum causa malorum Christianis effectus. Alamundaro autem principe Sarracenorum gentis baptizato, Seueros duos episcopos macula suæ prauitatis infectos, direxit causa cõmunicandi. Dei autem prouidentia ille baptizatus erat ab orthodoxis, qui recipiebant conciliũ. Cumq; Seueri episcopi subuertere principem à vero dogmate festinarent, mirabiliter eos arguit Alamundarus huiuscemodi fabula. ait enim ad illos: Literas accepi hodie, quia Michael Archangelus mortuus. Illis vero dicentibus, hoc impossibile fore, ait Princeps: Et quomodo Deus secundum vos nudus crucifixus, nisi naturarum esset duarũ Christus, quandoquidem nec angelus, est moriturus? Et ita cum confusione Seueri recesserunt episcopi. Itaque Vitalianus, quem populus Imperatorẽ expetierat, excepta tota Thrácia, Scythia & Mysia, Bulgares habens secum & multitudinẽ Hunnorum, cepit Anchialum & Odyssopolim. Comprehendit autem & Cyrillum magistrum militum Thracię; H & peruenit prædas gerendo Byzantiũ. Parcens vero ciuitati, apud Sostenium castrametatus est. Anastasius autem desperatione consternatus, mittit ex senatu quosdam, rogans eum pacisci, & iurare vna cum Senatu, quod ab exilio reuocaret episcopos apud Heracleam Thraciæ. Porro Vitalianus addidit vt & principes vniuscuiusque scholæ iurent istud: sed & Macedonius & Flauianus qui nequiter pulsi fuerant, suos reciperent thronos, similiter & reliqui omnes episcopi, & ita celebraretur synodus Romana, & cunctis episcopis conuenientibus, communi iudicio reprobarentur quæ aduersus orthodoxos sunt præsumpta. Itaque cum hæc Imperator, senatus & reliqui principes, populiq; iurassent, & confirmassent ita fiendum, facta est pax-

A &ad propria rediit. Hormiſda vero Ro epiſcopus, fatigatus à Theoderico Vitaliano fauente, Euodium epiſcopum miſit, & Vitalianum archidiaconum ad ſynodum celebrandam apud Heracleam. Venerunt autem & epiſcopi ex diuerſis locis fere ducenti, qui illuſi ab Imperatore, & Timotheo epiſcopo Conſtantinopolitano, receſſerunt inefficaces. Impius quippe Imperator pacta transgrediens, clam intimauit Romano Papæ ne veniret. Miſerat enim Vitaliano Sacram, quo traſmitteret eam Romam, vt papa proficiſceretur ad celebrandam ſynodum apud Heracleam. Omnis autem populus atque ſenatus in præſentia maledicebat Anaſtaſio tanquam periuro. Porro Vitalianus indignatus aduerſus Anaſtaſium ob periurium, multa mala exercitibus Anaſtaſii & reliquæ Reip. demonſtrauit, occidens, rapiens, armis exuens, & poſtremo ad iniurias eius vnumquemque militum vno æreo nummo vendens. Interea Hunni, qui dicuntur Saber, tranſeuntes Caſpias portas, Armeniam & Cappadociam, Galatiam & Pontum depopulati ſunt, ita vt Euchaitam quoque pene peruaderent. Vnde & fugiens
B Macedonius epiſcopus propemodum periclitatus ſaluatus eſt apud Gangras. Quo comperto Anaſtaſius illic eum a mare cuſtodiri præcepit, mittens, vt aiunt, qui eum occiderent. Defunctus autem apud Gangras, poſitus eſt in eccleſia ſancti martyris Callinici iuxta reliquias eius multas ſanitates efficiẽs. Qui cum exanimis iaceret, manu fertur ſe ſignaculo crucis ſignaſſe. Theodorus autem vnus ex his qui cum eo erant vidit eum in ſomnis dicentem ſibi. Excipe abiens lege & dic Anaſtaſio. Ego quidem ad patres meos vado, quorum fidem ſeruaui: non ceſſabo autem increſcens Domino, vſque quo venias & ingrediamur iudicium. Eodem anno Alexandriæ multi viri ac mulieres & pueri atrociter à dæmonibus obſeſſi repente latrabant. In ſomnis autem quidam vidit quendam dicentem, quia propter anathematiſmos ſynodi Chalcedonenſis patiuntur iſti. Viceſimo deinde & ſeptimo Imperii Anaſtaſii anno, vidit idem Imperator in viſu virum terribilem portantem codicem: qui hunc aperiens & inueniens nomen Imperatoris, dicit ei: Ecce propter malam fidem tuam deleo decem & quatuor, & deleuit eos. Expergefactus autem, & aduocato præfecto Adamantio, dixit ei viſionem. Et ego ait ille, vidi hac
C iſta nocte: quia aſſiſtente mihi imperio tuo porcus magnus veniens, & comprehenſa prætexta mea proiecit me in terram, & interemit. Conuocato ergo Proculo coniectore, dixit ei quæ viſa fuerant. Qui quod ambo forent poſt paululum morituri prædixit. Anaſtaſius itaque cum in hæreſi, in quam delapſus fuerat, perſeueraret, duaſque in Chriſto naturas, deitatis videlicet & humanitatis, Eutychium hæreſiarchen ſequens denegaret: Hormiſda Papa qui Symmacho ſucceſſerat, direxit Euhodium Ticinenſem epiſcopum aliosque cum eo Conſtantinopolim cum Catholicæ fidei ſcripto, quatenus Anaſtaſium ad eccleſiæ gremium reducerent: qui non ſolum ſalubria eorum monita ſpreuit, ſed inſuper etiam à ſuis conſpectibus non ſine contumelia expulit, nauique fragili impoſitis mandat, ne vſpiam per totam Græciam ad aliquam ciuitatem accederent. Quam eius impiam temeritatem diuina vltio cõtinuo ſubſequuta eſt. Nam cum viceſimum & ſeptimum annum Imperii ageret, mortuus eſt, & imperauit pro eo pius Iuſtinus, vir ſenior & multum peritus, qui à militibus incipiens, vſque ad Senatum profecit. Quidam autem aiunt, quod diui-
D no fulmine Anaſtaſius percuſſus periérit.

IVSTINVS. Anno ab incarnatione Domini D. XI. Iuſtinus Europazates Illyricus genere, vir catholicus, Auguſtali potitus eſt ſolio. Ad hunc ob cauſam redintegrandæ fidei directus ab Hormiſda pontifice, vir ſanctitate præcipuus, Germanus Capuanæ vrbis epiſcopus, digne ſuſceptus eſt, multorumque dubia corda in fide ſolidauit. Eo tempore apud Africam defuncto Traſimundo Vandalorum rege, Arrianæ perfidiæ, Childericus eius filius ex Eudoxia captiua Valentiniani principis filia ortus, Vandalorum regnum adeptus eſt: qui non patrem hæreticum, ſed matris catholicæ monita ſequens, cultor rectæ fidei enituit. Hunc pater Traſmundus ad mortem veniens, quia tenebat eum catholicæ parti fauere, ſacramenti nodis adſtringere curauit, ne vnquam in ſuo regno catholicis faueret atque conſuleret. Qui mox vt

ſuus genitor vita caruit, priuſquam etiam regni iura aſſumeret, vniuerſos epiſcopos quos Traſmundus in exilium coegerat, regredi fecit, eiſque eccleſias reformari præcepit, ſeptuaginta iam & quatuor annis euolutis, ex quo à Genſerico auo ſuo primitus apud Africam eccleſiæ fuere deſtructæ. Tertio Iuſtini principis anno moto bello inter Romanos & Perſas, miſit idẽ Iuſtinus legatos & munera ad Zelioben regem Hunnorum: & repromiſit ille cum iuramento, ſe Imperatori contra Perſas auxilium præſtiturum. Mittentem autem deinde ad ſe regem Perſarum admiſit, & ſuadenti promiſit, etiam ipſi hoc præſtiturum contra Romanos. Sane Iuſtinus hæc ediſcens triſtatus eſt valde. Porro direxit Zeliobes ad Perſas viginti milia ad expugnandos Romanos. At vero Iuſtinus deſtinauit Chuadi regi Perſarum legationem pro pace, & quaſi ſuper alio quodam ſcribens, etiam de Zeliobe ſignificauit, quia opitulationis iuramenta cum Romanis habet, & quia munera accepit multa, & vult proditor Perſarum fieri: & quia oportet nos cum ſimus fratres, ad amicitiam venire, & non à canibus iſtis illudi. Tunc Chuades accerſens ſecreto Zelioben, F
ſciſcitatus eſt ſi accepiſſet à Romanis munera hortatus eos aduerſum Perſas. Qui dixit: Etiam. Et iratus Chuades occidit eum, & per noctem miſſa multitudine Perſarum, interfecit populum eius, ſuſpicatus quod dolo ad illum veniſſent, Quotquot autem potuerunt fugere, redierunt ad propria. Quinto anno Imperii Iuſtini Zatus rex Lazorum recedens à regno Perſarum regnante Cabade & Zatum amante, qui etiam illum in regnum prouexerat Lazorũ, venit Byzantium ad Iuſtinum, & rogauit eum vt fieret Chriſtianus, & ab ipſo appellaretur Imperator Lazorum. At Imperator grandi cum gaudio illo ſuſcepto, illuminauit eum, & filium appellauit. Profectus autem Lazorum Imperator à Iuſtino, portauit coronam & chlamydem Imperatoriam albam. Quo comperto Cabades Perſarum rex, ſignificauit Iuſtino dicens: Quia cum amicitia & pax ſit inter nos, quæ inimicorum ſunt agis, & eos qui ſub poteſtate Perſarum erant à ſeculo, aſſumis. Qui remiſit ei: Nos quenquam ſubiectorum imperio tuo neque aſſumpſimus, neque ſubuertimus, ſed aſcendens Zatus ad Imperia noſtra procidens deprecatus eſt, vt ab ſceleſto & pagano dogmate, impiiſq; ſacrificiis & errore dæmonũ liberaretur, & accederet ad creatorem omnium dominum, & fieret Chriſtianus. Hunc nos G
baptizantes abſoluimus ad propriam regionem. Ex tunc ergo facta eſt amicitia inter Romanos & Perſas. At vero in Orientis partibus, cum adhuc eo tempore per ſingula loca hereſis Arriana vigeret, Iuſtinus ſexto Imperii ſui anno, orthodoxæ fidei ſtudio omnimodis ſatagere cœpit, vt hæreticorum nomen extingueret, ſtatuitque vt vbique eorum eccleſias catholica religione conſecraret. Quod dum in Italia rex Theodoricus Arriana lue pollutus audiſſet, Ioannem Papã, ſimulq; cum eo Theodorũ, Hypatium, atq; Agapitũ cõſulares viros, atq; Agapitũ patricium Conſtãtinopolim ad Iuſtinũ principẽ miſit. Mandat quoq; per eos, interminans, ꝙ niſi quantocyus hæreticis ſuas eccleſias redderet, eoſq; in pace degere ſineret, vniuerſos Italiæ populos ipſe gladio extingueret. Qui peruenientes ad Auguſtum, cum ab eo vt dignum erat, ſuſcepti eſſent, magnis eum de ſua ſuorumque ſalute ſolliciti fletibus poſtulant, vt ſuæ legationis ſeriem, quanquam eſſet iniuſta, libenter exciperet, H
Italiæque periture conſuleret. Quorum fletibus Iuſtinus permotus, eis quod petebant conceſſit, Arrianoſque ſui iuris reliquit. Dum hi in itinere demorantur. Theodericus rabie ſuæ iniquitatis ſtimulatus, Symmachum ex conſule ac Patricium, & Boetium ſenatorem ex conſule, catholicos viros, gladio trucidauit. His diebus extincto à Francis Alarico Viſigothorum rege, Theodericus per Hyppam ſuum comitem pluſquam triginta milia Francorum cædens. Thiodem ſuum armigerum poſt mortem Alarici generi, tutorem Athalarici conſtituit. Ioannes vero Põtifex reuertens à Conſtantinopoli cum quibus erat profectus, quum ad Theodoricum Rauẽnam veniſſet: Theodoricus malitia commotus, quod cum Iuſtinus catholicæ pietatis defenſor honorifice ſuſcepiſſet, eum ſimul cum ſociis carceris afflictione peremit. Sed hanc eius immaniſſimam crudelitatẽ, mox animaduerſio diuina ſequuta eſt: Nam poſt hoc facinus no-

nus no-

E

A nus nonagesimo nono die subitanea morte defunctus est. Cuius animam solitari⁹ quidam apud Liparam insulam, vir magnæ virtutis, aspexit inter Ioannem Papam & Symmachum patricium deduci, & in ollam Vulcani, quæ ei loco proxima est, demergi. Igitur Theodorico tali modo punito, Gothi sibi Athalaricũ, de quo præmissum est, ex Theoderici regis filia procreatum, cum eadẽ Amalasuinta matre sua in regnum præficiunt. Interea Cabades rex Persarum, filius Perozi, multa milia Manichæorum cum episcopo eorum Indagaro vno die peremit, vna cum senioribus Persis, qui consensus eorum erant. Filium enim eius nomine Phatuarsan Manichæi à puero instruentes, repromitebant ei dicentes: Quia pater tuus senuit, & si contigerit eum mori, principes magorum vnum fratrum tuorum faciunt Imperatorem, eo quod teneat dogma ipsorum. Nos autem possumus per orationes nostras suadere patri tuo abrenunciare Imperio, & te promouere, vt vbique confirmes dogmata Manichæorum. Qui repromisit hoc facere si imperasset. Cum autem hæc Cabades cognouisset iussit conuentũ fie- B ri, quasi facturus filium suum Imperatorem: omnes iubens Manichæos vna cum episcopo eorum & mulieribus & liberis adesse conuentui: similiter & principem magorum Glonazem & magos, & Christianorum episcopum Boazanem dilectum à Cabade vt medicum optimum. Et conuocatis Manichæis ait. Gaudeo super dogmate vestro, & volo vobis dare dum viuo filium meum Phatuatsan, vt consentaneum vestrum, sed segregate vosmetipsos ad recipiendũ eum. Qui freti fiducia semetipsos segregauerunt. Cabades autem præcipiens exercitus suos ingredi, omnes cęcidit gladiis cum episcopo eorum, sub cõspectu magorum principis, & Christianorum antistitis. Igitur terræmotus cum apud Antiochiam adhuc teneretur, Euphrasius episcopus obrutus est, & mortuus à terræmotu, & omnis domus & ecclesia cecidit, & pulchritudo ciuitatis exterminata est. Non enim facta est diuinitus talis vltio in alia ciuitate per omnes generationes. At piissimus Imperator Iustinus his cognitis plurimũ animo doluit ita vt ablato diademate à capite suo & purpura, lugeret in sacco sedens per multos dies, adeo vt in die festo procedens ad ecclesiam, non sit passus portare coronam vel chlamydem. Porro mense Aprili eiusdem indictionis ægrotus Imperator Iustinus effectus, pro- C uexit dum adhuc viueret, in Imperatorem Iustinianum filium sororis suæ, qui & coimperauit ei mensibus quatuor. Mense autem augusto eiusdem indictionis quinto Iustinus obiit apud Constantinopolim, cum Augustalem dignitatem vndecim annis administrasset.

Explicit liber Decimusquintus.

INCIPIT LIBER
SEXTVSDECIMVS.

IVSTINIANVS.

ANno ab incarnatione Domini D. XXI. Iustinianus Romanorum solus Augustalem adeptus est principatum. Qui mox vt imperialia iura suscepit, ad reparandum Reip. statum animum intendit: ac primum per Bilisarium patricium, ingentem virum, Persas aggressus est: qui trans- D gressis Romanorum terminis, eorum regiones grauiter depopulabantur. Quos Bilisarius magnis præliis fudit, atque ex voluntate principis Constantinopolim triumphans ingressus est. Interea rex Herulorum Gethes nomine venit Constantinopolim cum populo suo, & petit Imperatorem quod fieret Christianus. Qui baptizatum in Theophaniis suscepit eum ex baptismate, repromittentem auxiliari ei in quibuscunque voluisset. Eodem anno adhæsit mulier quædam Romanis, ex Hunnis qui dicuntur Saber, nomine Boazer, vidua, habens secum Hunnorum centum milia. Tum & rex Hunnorum qui sunt iuxta Bosphorum nomine Gorda, accessit ad imperatorem, & factus Christianus susceptus est ab Imperatore, & multis ei præstitis donis, misit eum in regionem ipsius ad custodiendas Romanas res & Bosphorum ciuitatem, quæ pro eo quod Romanis per singulos annos boues pro pecuniis inferebat, Bosphorus appellata est. Locauit autem & militum Romanorum E numerum, & tribunorum custodire ciuitatem, propter Hũnos & exigere tributa boum. Promulgauit autem formam de episcopis & œconomis, & orphanotrophis, & xenodochiis, ne hæreditate possiderent aliqua, nisi quæ priusquam proueherentur habuisse probarentur, de quibus & testamentum emittere possent. Ab hac vero hora qua promoueretur, neminem habere licentiam disponendi, sed omnia ipsius venerabilem domum hęreditari. Ex posuit Imperator leges validas contra libidinosos, & multi puniti sunt, & fact⁹ est timor multus, & cautela. Renouauit etiam contrarias leges, faciens singularem Codicem, & vocans eum Nouellas Constitutiones: in quibus non permittit principem in locis, quibus præest, emere possessionem, aut ædificare domum, aut hæreditari extraneam personam, nisi qui sibi cognatus existat. Eodem anno passa est à diuina indignatione rursus Antiochia post duos annos prioris passionis: & factus est terræmotus magnus, & tempestas grauissima: & litanias faciebant qui remanserant, omnes discalciati clamantes, κύριε ἐλέησον. Apparuit autem in visu Dei cul- F tori homini, vt diceret omnibus residuis quod superscriberẽt in superliminaribus suis: Christus nobiscum, state. Quo facto stetit ira Dei: & rursus Imperator & Augusta multas pecunias donauerunt in recuperationem & ædificationem Antiochẽsium ciuitatis, quam cognominauit Theopolim. Porro duodecim Kalendarũ Apriliũ septimæ indictionis, irruit Alamundarus Zetices regulus Sarracenorum, & deprædat⁹ est Syriam primam, vsq; ad terminos Antiochiæ, in locum qui dicitur Litargum: & occidit multos: & incendit exteriora Chalcedonis. Et audiẽtes primores Romanorũ, exierunt aduersus eos. Quo comperto, Sarraceni vna cum Persis sumpta seu captiuis, vel præda, fugere. Præterea Samaritæ & Iudæi in Palæstina Imperatorẽ quendam Iulianũ coronantes, & arma contra Christianos commouentes, rapinas, homicidia & incendia operati sunt, quos Deus tradidit in man⁹ Iustiniani, & interemit eos, & decollauit Iulianũ tyrannum. Tertio namq; Imperii sui anno Iustinianus Imperator promulgauit legem, vt non essent Pagani, nec hæretici, nisi soli orthodoxi Christiani, datis illis induciis vsque ad menses tres ad conuersionem. Interea Athalaricus rex G Gothorum, cum necdum expletis pueritiæ annis regnasset, immatura morte præuentus vitæ subtractus est, Cuius mater Almasuinta post eius funus Theodatum sibi adsciuit in regnum. Sed Theodatus idem collati sibi immemor beneficii, post dies aliquot eã in balneo strangulare præcepit. Et quia ipsa, dum adhuc viueret, se suumq; filium commendarat principi; audita Iustinianus Augustus eius morte, graui mox aduersus Theodatũ iracundia exarsit. Sentiẽs se Theodatus infensum habere principem, beatum Papam Agapitũ Constantinopolim misit, quatenus ei apud Iustinianũ facti impunitatẽ impetraret. Qui sanctus pontifex cum Iustinianum principem adisset, facta cum eodẽ de fide collocutione, reperit eum in Eutychetis dogma corruisse. A quo pridẽ graues minas beatus antistes perpessus est. Sed cum illius inconcussam in fide catholica se inuenisse constantiam cerneret (siquidem adhoc vsque progressum fuerat, vt talia à præsule audiret: Ego ad Iustinianum Imperatorem Christianissimum venire desideraui, sed nunc Diocletianum inueni) tandem ex voluntate Dei eius monitis acquiescens, H ad catholicę fidei confessionẽ, pariter cum multis qui simul desipiebant, reuersus est. Anthimum quoq; eiusdem regiæ ciuitatis episcopũ, præfatæ hæreseos defensorem, conuictũ publice cõmunione priuauit, ac persuaso principe in exiliũ coegit. Nec multo post idem pontifex apud eandem vrbem obiit. Septimo deinde Imperii Iustiniani anno facta sunt Vandalica bella. Episcopus aũt quidam Oriẽtalis partis deterruit Iustinianum Imperatorem, ex Deo sibi visionem factam, iubentem sibi ad Imperatorem accedere, & postulare Christianos qui erant in Libya liberare à tyrannis. Quibus imperator auditis, retinere mentem vltra non potuit, sed tam exercitum quam naues circumdedit armis, & victualia præparauit: Bilisariumque in procinctu esse præcepit, in Libyam prætorem mittendum, quem & prætorem Imperator principaliter in omnibus statuit. Erat autem cum eo & Procopius harum rerum conscriptor. Traiicientes aũt à Pe-

A gia vrbe abierunt Abydum. Bilisarius autem curabat, quatenus vniuersus stolus simul nauigaret, & in prælium idem ipsum diuerteret. Cumq; ad Siciliã peruenissent, misit Procopium conscriptorem Syracusam, si forte inueniret quosdam, qui se in Libyam ducerent. Ipse vero stolo accepto ad Caucanã properauit villam, ducentis à Syracusa stadiis differentem. Procopius vero Syracusam ingressus escas emit, consequutus quoq; inopinate virum, qui sibi fuerat à puero amicus, quiq; habens experimentum Libyæ locorum, & maris iter, tres tantum dies transierant, ex quo Carthaginẽ venerat: & asseuerabat omnem securitatẽ illos habere, & nõ metuere quenquam eorũ, quod aduersus se mouerent exercitus: ita vt à quatuor mansionib. malis Gelimer moraretur. Hunc ergo assumptum Procopius ad Caucana perueniens, Bilisario præsentauit, & exiit in quoddam prædium: aggeremque ac vallum profundum facientes, castrametati sunt. Vbi & cum locus inaquosus esset, vallo effosso terra protulit aquam, ad omnem vtilitatem animantibus & exercitibus. Sequenti vero die populus ad prædam prorupit.

B Prætor autem his accersitis, hæc ad eos loquutus est: Violentiam quidem inferre, alienisq; pasci, iniustitia est in omni tempore, maximeque nobis in periculis constitutis. Ego enim in hoc fisus, vos in hanc terram transuexi, vt iustitia & opere bono tam Deum placemus, quam Afros ad nosmetipsos adtrahere procuremus. Hæc autem vestra intemperantia in contrarium nobis proueniet, & aget vt Afri Vandalis auxilientur. Sed acquiescentes verbo meo, ementes escas apportate, & neque iniusti esse videamini, neque amicitiam Afrorum in inimicitiam conuertatis, sed Deum potius studete placare, cessate insilire in aliena, & lucrum excutere periculis plenum. Mittens autem Bilisarius electum exercitum, vrbem sine labore comprehendit: Nocte enim ad eam accedentes, & vna cum introeuntibus plaustris rusticorum ingredientes, hanc obtinuerunt, & cum dies factus fuisset, tam sacerdotem, quam huius ciuitatis primos captantes ad Prætorem destinauerunt. Bilisarius itaq; Carthagine capta,

C commonebat milites dicens: Videte commilitones, quam prospera facta sint nobis, quomodo sobrietatẽ erga Afros ostendamus: videte, & honestatem in Carthagine cõseruate, & ne quis quenquã opprimat, nec quicquam ipsius surripiat. Cum n. multa mala fuissent à Vandalis Barbaris viris perpessi, Imperator noster misit nos eis ad libertatem donandam. Hæc commonens Carthaginem introiuit, & ascẽdens palatium in Gelimeris solio sedit. Ad quẽ negociatores Carthaginis venerunt, & quotquot iuxta mare manebant, queritantes se rapinam à classibus pertulisse. At vero Caloninum nauium principem iuramẽto constrinxit, quatenus omnia q̃ rapta fuerant apportaret, & propriis dominis redderet. Qui defraudans ex eis & periurans, non post multum vindictam exoluit. Nam extra sensum effectus, suam ipsius linguam comedens obiit. Ita vero Prætor sine tumultu vrbem possidebat, vt nec iniuriam cuiquam inferret homini, nec in foro quenquam obseruare domum cõtingeret, sed ementes milites manducabant. Eos vero Vandalos qui ad sacra confugerant, fide præstita educebat. Murorum vero ciuitatis diligentiam exhibebat, cum antea per neglig ẽtiam ruerent. Porro dicebant & vetus verbũ Carthagine dictum, videlicet. Gamma persequebatur Beta, nunc Beta Gamma. quod videtur esse perfectum. Prius n. Gensericus

D Bonifacium insequutus est, nunc vero Bilisarius Gelimerem. Præterea tot pecunias multitudo reperit, quot in nullo loco vnquam esse contigerat. Denique Romanorum principatum depopulantes, pecunias multas in Libyam transtulerunt. Et quum ipsa ciuitas & regio optima & fœcunda esset, pecuniarum reditus eis effecti sunt multi. Nonaginta quippe & quinque annis Vandali Libyam tenuerunt. At cum multas diuitias collegissent, in illa die in manus Romanorum omnes diuitiæ redierunt. In tribus enim mensibus, cum pugnasset Bilisarius, id est, à Kalendis Septembribus vsque ad Kalendas Decembrias, totam Libyam subdidit. Misit autem Ioannem Armenium cum ducentis electis persequi Gelimerem, donec eum viuum aut mortuum comprehenderent. Qui præoccupans Gelimerem cõprehensurus erat, nisi res contigisset huiusmodi. Vliares quidam ex Bilisarii armigeris erat cum Ioanne, qui vino

E inebriatus in reprobum sensum venit, Videns autem auem super arborem sedentem, tenso arcu iecit aduersum auem, & auem quidem consequutus non est, Ioannem vero retro in ceruicem percussit. Qui plagatus mortuus est, multũ luctum tam imperatori Iustiniano, quam Bilisario & cunctis Romanis & Carthaginensibus derelinquens. Taliter Gelimeres aufugiens illa die ad Maurusios properauit. Quem Bilisarius persequutus in paruo monte in nouissimis Numidiæ circumclusit, hunc obsidens per hyemem, deficientibus ei omnibus necessariis. Panis enim apud Maurusios non fit, neque vinum, neque oleum, sed far & hordeũ immaturum, vt irrationabilia animalia comedunt. Hos incidens Gelimerus, scribit ad Pharam, quem Bilisarius ad custodiendum eum dereliquerat, vt mitteret sibi citharam, & panem vnum, & spongiam. Pharas autẽ hæsitabat quidnam esset hoc, donec qui detulerat epistolam dixit, quia panem desiderat videre Gelimer, non videns panem ex quo ascendit in montem, spongiam autem propter oculos non lotos, ac per hoc læsos, quatenus hos synceros spongia red-

F dat: porro citharam, vt calamitatem lamentetur & defleat. His auditis Pharas condolens, & fortunam humanam deplorans, secundum eius scripta faciebat, & Multa ei misit, quibuscunq; Gelimer egebat. Præterea cum hyems transisset, metuens Gelimer obsidionem Romanorum, & cognatorum misertus filiorum, qui vermes in obsidione & miseria fecerant, dissolutus est mente, & scripsit ad Pharan, quod fidei verbo recepto, ipse & qui secum essent, ad Bilisarium properarent. Quo hoc certum iureiurando reddente, assumptis omnibus Carthaginem venit: Bilisarius autem hũc gratanter accepit. At vero Gelimer ridẽdo ad Bilisarium introiuit. Quem alii quidem superfluitate passionis excessisse quæ sunt naturæ, delirumque suspicabantur effectum. Amici vero huius & sagacem hominem hunc esse cogitabãt, & cum fuerit rex, & regii generis, & virtutem validam pecuniasque magnas habuerit, quomodo in fugam versus est, & multa mala pertulit, & nunc vt captiuus ductus est, nihilque præter multum risum, dignaque hominum arbitratu circa eum esse perhibebantur. Bilisarius autem eum cum

G principibus omnibus Vandalorum non in dehonoratione custodiebat, vt ad Imperatorem Iustinianum Byzantium duceret. Cyrillo vero statim Bilisarius cum capite Zatinonis fratris Gelimeris in Sardum insulam misso quæ Kirnus vocabatur, hanc primum Romanis subegit. In Cæsaream vero quæ est in Mauritania, Ioannem alium destinauit, quæ triginta dierum itinere à Carthagine distans, pe[illegible]s Gadira & solis occasum iacet, aliumque Ioannem ex protectoribus vnum in fretum quod est in Gadiris, & in castellum quod Septum vocant, direxit. Porro in insulas quæ iuxta Oceanum sunt, Maioricam scilicet & Minoricam, Apollinarium destinauit virum bonum. Misit autem & in Siciliam quosdam Afrorum, & castrum Vandalorum comprehendere iussit. Gothi quoque qui hoc custodiebant, matri Athalarici hæc nota fecerunt. Quæ scripsit ad Bilisarium: ne idem castrum tyrannice obsideret, quousque Imperator Iustinianus sciret, & quod sibi visum esset efficeret. In his ergo Vandalicum bellum finem accepit. Verum inuidia, vt in magna felicitate fieri contigit, etiam in Bilisarium cecidit. Quidam enim derogauerunt ei penes Imperatorem, quod tyrannidem meditaretur. At imperator misso Salo-

H mone tentat Bilisarii voluntatem, vtrum cum Gelimere & Vandalis veniret, an manens eos illuc transmitteret. Bilisarius autem Byzantium profectus est, Salomone prætore apud Lybiam derelicto. Cumque Bilisarius vna cum Gelimere & Vandalis peruenisset, magna præmia percipere meruit, quibus nimirum temporibus priscis Romanorum in maximis victoriis digni efficiebantur. Sexcentis n. annis transactis nemo ad talẽ peruenit honorem, nisi Titus, Traianus, & alii Imperatores, qui magistratus contra Barbaricas nationes obtinentes, mirabiliter triumphauerunt. Exuuiisque ostensis, & ex bello mancipiis, in medio vrbe põpis hæc publicauit: quod triumphum Romani vocant sic veteri quidem modo, sed pedestri incedens, in domum suam vsque ad Hippodromum. Erant autem exuuiæ quicquid administratorio principis ordini competebat, id est, throni aurei, & essedæ, quibus regum vxores vehebantur:

orna-

A ornatus etiam de lapidibus precioſis compoſitus: argenti quoque multa milia talentorum, & diuerſorum imperialium vaſorum, quæ Genſericus deſpoliato Romano palatio in Africam tulit: inter quæ erant & Iudæorum vaſa, quæ Titus Veſpaſianus filius poſt captam Hieroſolymam, Romam detulerat. Mancipia vero erant ex triumpho, tam ipſe Galimer veſtimentum quoddam portans purpureum, & cognatio eius vniuerſa: Vandalorum quoque quotquot valde prolixæ ſtaturæ ac boni corporis erant. Cumque Gelimer in Hippodromum perueniſſet, & tam Imperatorem ſupra tribunal ſedentem, quam ex vtraque parte vulgus aſtans vidiſſet, non quieſcebat clamans: VANITAS vanitatum, & omnia vanitas. Pertingentem autem eum iuxta Imperatoris tribunal, purpura eius ablata pronum cadere, & adorare Imperatorē coegerunt. At vero Imperator Gelimeri prædia in Galatia multa contulit & amœna, & cum omnibus ſuis cognatis in his habitare permiſit. Verum in ordinem patricii non prouexit, eo quod ab Arrii ſecta diſcedere minime conſentiret. Salomone præterea Remp. mo-
B derante, Maurusii prælium aduerſus Afros mouerunt. Porro Mauruſii ex gentibus deſcendunt, quas Ieſus Naue ex regione Phænicum à Sidone ad Aegyptum vſque habitantes abegit. Qui peruenientes Aegyptum, & non recepti ab eis, ad Libyam veniunt, & hanc inhabitantibus eis, nouiſſimo tempore Imperatores Ro. terram obtinentes hanc, Hoen nominauerunt, ſtatuentes titulos duos ſupra magnum fontē ex lapidib candidis cōcauas habentes literas Phœniceas dicentes hæc: Nos ſumus qui fugimus à facie Ieſu latronis, filii Naue. Erant autem & aliæ gentes in Africa primum indigenæ: habentes regem Aſclepium, qui Herculi conregnauit, quem terræ filium eſſe aſſeuerauerunt, qui Carthaginē ſumptis exercitibus contra Mauruſios properauit. Qui in fugam verſi, & in præcipitia ſe demergentes, ſemetipſos interficiunt. Mortui vero in hoc bello ſunt Mauruſiorū quinquaginta milia, Romanorum vero nullus penitus. Quin nec ictum quiſquam eorum vllum accepit, ſed prorſus omnes incolumes victoriam conſequuti ſunt. Plurimi vero
C principum ipſorum Romanis adiuncti ſunt. Virorum, mulierum atque puerorum tantam multitudinem Romani ceperunt, vt ouis vnius precio ſeruum Mauruſium emere volentibus venundarent. Et tunc eis vetus eloquium cuiuſdā diuinæ fœminæ contigit, quæ maledicens eis ſic ait Multido eorum à viro ſine barba peribit. Salomon quippe à puero eunuchus præter voluntatem eſt effectus, præ paſſione genitales partes amittens. Porro tota Libya recepta Carthaginem rediit. Præterea Vere incipiente miſſus eſt Biliſarius Siciliam Romanis facere tributariam. Vbi eo hyemante Romani Libyæ contra Salomonē ſimultates fecerunt hoc modo. Acceptis enim interemptorum vxoribus Vandalorum, habebant & agros eorum vt ſuos, & ſoluere pro eis tributa nolebant Imperatori. At vero Salomon commonebat eos dicens, ne contradicerent Imperatori, ſed huic omnia quæ deliberata fuiſſent, penitus redderent. Ceciderunt autem quidam eorum, maxime Gothorum in Arrii ſectam, quos ſacerdotes eccleſiæ ſegregabant, & nec liberos eorum baptizare volebant. Vnde & in die feſto ſimultas facta eſt. Conſiliati ſunt vero milites Salomonem in templo perimere. Qui hoc audito, ſuadebat eis à ſeditione recede-
D re. Quod non poſt pauca obtinuit. Porro dum Agapitus Romanus pontifex, qui à Iuſtiniano principe pacē Theodato poſtularat, apud Conſtantinopolim obiiſſet, Iuſtinianus Biliſarium patricium multis iam præliis glorioſum aduerſus Theodatum dirigit, vt etiam Italiam à Gothorum ſeruitio liberaret. Biliſarius itaque dum aliquantum tēporis apud Siliciam moram faceret, rex Gothorum Theodatus extinctus eſt. Huius in locum Vithegis ſucceſſit: qui mox vt regnum inuaſit, Rauennam profectus Amalaſuintæ reginæ filiam per vim auferens ſibi in matrimonium iunxit.

Conceptas ergo contra Theodatum Biliſarius belli vires in Vithegim conuertit: egreſſuſq; de Sicilia ad Campaniam, Neapolim adiit. Quem Neapolitani ciues noluerunt excipere. Qui indignatus acriter ad eiuſdem vrbis expugnationem totis ſe viribus erexit. Quam aliquantis fortiter impugnatam diebus, tandē per vim capiens ingreſſus eſt: tanta-
que non ſolum in Gothos qui ibi morabantur, ſed etiam in ciues ira deſæuiit, vt non ætati, non ſexui, poſtremo nō ſanctimonialibus, vel ipſis etiam ſacerdotib. parceret. Viros in conſpectu coniugum, miſerabile viſu, perimens, ſuperſtites matres ac liberos captiuitatis iugo abduxit, cuncta rapinis diripiens, nec à ſacroſanctis eccleſiis expoliandis abſtinuit. Indeque egrediens Romam properauit. Quo Romam ingreſſo, Gothi qui in Vrbe morabantur, noctu egreſſi, relictis patentibus portis, Rauennam confugiunt. Vithegis vt talia comperit, mox aduerſum Biliſarium Romam cum ingenti exercitu venit. Biliſarius autem non aptum ſibi bellandi tempus coniiciens, intra Vrbis mœnia ſe clauſit, eamque munitionibus circumſepſit. Gothi vero Vrbem obſidentes vniuerſa per circuitum direptionibus & incendiis abſumunt. Quoſcunque Romanos reperiunt, gladio extinguunt, cuncta loca ſacra denudantes, ipſis etiam venerabilium martyrum tumulis manus impias inferunt, continue Vrbem impugnant. Sed cauta Biliſarii induſtria defenſatur. Præter belli inſtantiam angebatur inſuper Roma famis pe- E
nuria. Tanta ſiquidem per vniuerſum mundum eo anno, maximeque apud Liguriam fames excreuerat, vt ſicut vir beatiſſimus Dacius Mediolanenſis antiſtes retulit, pleræq; matres infelicium natorum comederent membra. Cumq; per annum continuum Gothi Romam obſediſſent, demū territi Rauennam rediere. Biliſarius vero ſedule à Papa Syluerio acriter increpatus, cur tanta ac talia homicidia Neapoli perpetraſſet, tandem correptus & pœnitens, rurſus proficiſcens Neapolim, & videns domus ciuitatis depopulatas ac vacuas, tandem reperto conſilio recuperandi populi, colligens per diuerſas villas Neapolitanæ ciuitatis viros ac mulieres domibus habitaturos immiſit, i. Cumanos, Puteolanos, & alios plurimos Liguria degentes & Playa, & Sola, & Piſcinula, & Locotroccla, & Summa, aliiſque villis: nec non Melanos, & Surentinos, & de villa quæ Stabii dicitur, adiungens viros ac mulieres: ſimulque & de populis Cymiterii adiunxit. Non poſt longum tempus rurſum pugnaturus cum Vandalis in Africam pergens, victoriam de F
eis adeptus eſt. Ex quorum reliquiis Africæ terræ captiuorum, nec non Siciliæ & Syracuſę ciuitatis, ſimulque ciuitatū Calabriæ, id eſt Maliti, Conſentiæ, villarumque earum populos atque totius Apuliæ colligens depopulatam impleuit. Tamen ſæpiſſime in collectione populorum de ſingulis vrbibus venientium ſolet accreſcere ſtultiloquium, ac propterea annualiter illis dirigebat Prætor Siciliæ virum nobilem ac ſapientem qui iudicaret & diſcerneret ea quæ illi minime ſciebant. At vero Biliſarius Neapolim ordinatā relinquens Romam ingreſſus eſt. Statimque ei è Theodora Auguſta præceptio allata eſt, vt Papam Syluerium conuictum accuſatione falſorum teſtium in exilium truderet, eo quod Anthimum hæreticum Conſtantinopolitanum epiſcopum recuperatione recipere noluiſſet. Quod Biliſarius licet nolens nihil moratus effecit. Pulſus denique eſt Papa Syluerius ad Pontiam inſulam, in qua & exulans obiit. Vithegis vero coacto rurſus in vnum magno Gothorū exercitu cum Biliſario conflixit, factaque maxima ſuorum cæde in fugam conuerſus eſt. Quem Ioannes magiſter militum, cognomento Sanguinarius, noctu fugientem perſequens, viuum comprehendit, Romamque ad Biliſarium adduxit. Patrata Biliſarius victoria Conſtantinopolim rediit G
ſecum Vithegim deferens. Quo viſo Iuſtinianus valde lætatus eſt, eique non multo poſt patricio effecto adminiſtrationem illi Perſarū tribuit terminos. Ibiq; Vithegis degens vitam finiuit. Biliſarius vero dignis euectus honoribus, iterato ad Africam aduerſus Vintarith mittitur, qui Vandalos rurſus ſollicitans apud eos regnauit. Qui vt Africam attigit, Vintarith ſub dolo pacis ilico peremit, reſiduos Vandalorū Reip. iugo ſubſtrauit. Exinde Biliſarius victor Romā venit, auream crucem centum librarum, precioſiſſimis gemmis exornatam, in qua ſuas victorias deſcripſerat, beato Petro per manus Papæ Vigilii obtulit. His ipſis temporibus apud Caſſinum poſt ſolitariam vitam ſancto degens cœnobio ſtupendus beatiſſimus Benedictus, nec minus futurorum præſcius, radiabat virtutibus. Hac etiam ætate gens Longobardorum amica tunc populi Romani apud Pannonias degebat, quibus in regni gubernaculo Audoin præerat. H

Is eo

A Is eo tempore cum Turisendo Gepidarum rege confligens, per Alboin filium suum iuuenem strenuum victoriam nactus est. Denique inter ipsas Alboin sese acies Thurisimodũ Turisendi regis filium appetentem alacriter aggressus extinxit. Perturbatisq; hac occasione Gepidis, suis victoriam peperit. At vero apud vrbem Romam Papa Vigilius ob eãdem quam & antecessor suus causam indignationis Augustæ, per Anthimum Scribonem ductus Constãtinopolim, indeque in exilium actus est. Capto itaque Vithegi, Gothi Transpadani Ildebaldum sibi regem constituunt; qui eodẽ anno perimitur. Cui successit Eutarius & ipse necdum anno expleto iugulatur. Dehinc Badwillam, qui & Totila dicebatur, sibi in regnum præficiunt. Moxque collecto vndique exercitu vniuersam Italiam inuadit. Exinde per Campaniam, & viri Dei Benedicti patris cœnobium iter faciens audire ab eo talia meruit: Multa mala facis, multa fecisti, iam B ab iniquitate compescere. Equidem mare trãsiturus es, Romam ingressurus, nouem annis regnabis, decimo morieris. Dein à monasterio descendens, per Lucaniam ac Brutiorũ fines Rhegium proficiscens, nec mora Siculum transgressus fretum Siciliam inuadit. Indeq; reuertens Romam petiit, eamque obsidionibus cinxit. Quæ tantam famis penuriam passa est, vt præ magnitudine inopiæ natorum suorum carnes comedere vellent. Fessis nimium Romanis, nec valentibus mœnia tueri, Totila porta Ostiensi Vrbem ingressus est. Qui parcere Romanis cupiens, per totam noctem clãgere buccina iussit, quo se à Gothorum gladiis aut in ecclesiis tuerentur, aut quibuscunque modis occulerent. Habitauitque aliquantum cum Romanis, quasi pater cum filiis. Hanc illi, vt coniici datur, animi benignitatẽ, qui nimiæ ante crudelitatis extiterat, beati patris Benedicti monitio, quem olim adierat, contulit. Elapsi sane aliqui è numero senatorum; Constantinopolim properant afflicti. Quibus calamitatibus subiiceretur Roma, Augusto narrant. Qui statim Narsen eunuchum cubicularium suum Exarchum C Italiæ fecit, Romam cum manu valida misit, vt afflictæ Romæ quantocyus subueniret. Is ad Italiam veniens cum Lõgobardis fœdus iniit, & ad Alboin legatos dirigit, quatenus ei pugnaturo cum Gothis auxilium ministraret. Tunc Alboin electa è suis manu, direxit qui Romanis aduersum Gothos suffragium ferrent. Qui per maris Adriatici sinũ transuecti, sociati Romanis, magnum cum Gothis certamen iniere. Quibus ad internecionem pene consumptis, regem Totilam, qui vltra decem annos iam regnauerat, interfecit, & vestimenta eius cruenta, cum corona lapidibus preciosis exornata misit in regiam vrbem, & iacta sunt ad pedes imperatoris corã Senatu. Deinde vrbes eorum munitas duas capiens, Veronam & Brixiam, & Romanam ciuitatem, vniuersamque Italiam ad Reip. iura reduxit, & Longobardos honoratos multis muneribus ad propria remisit, omnique tempore, quo Longobardi possederunt Pannonias, Romanæ Reipub. aduersus æmulos adiutores fuerunt. Interea Salomon Libyæ commorans, vniuersos muros ciuitatis muniit: & quoniam Marusii discesserunt à Numida victi, Zaben regionem atque Mauritanam, & Sitiphim metropolim sub tributo Romanis effecit. Alterius enim Mauritaniæ Cæsarea prima metropolis est. Interea Iberum rex D Zamanardus nomine Constantinopolim ascendit ad Iustinianum imperatorem cum vxore, ac senatorib. suis; rogans eum vt esset Romanorum concertator, & germanus amicus. At imperator huiusmodi proposito eius accepto, multis eum & senatores eius munificẽtiis honorauit. Similiter & Augusta vxori eius variata gemmis ornamenta donauit, & dimiserunt eos pacifice ad regnum suum. Octauo anno imperii Iustiniani, passa à diuina indignatione Pompeiopolis Mysiæ: scissa est terra à terræmotu, & obrutum medium ciuitatis cum habitatoribus: & erant subtus terram, & voces eorum audiebãtur clamantium, vt sibi misericordia præstaretur. Et multa donauit imperator ad educendos & adiuuandos, viuentesque liberaliter iuuit. Eodem anno tradidit Iustinianus ad psallendum in ecclesia, illud quod canitur: Vnigenitus filius & verbum Dei. Anno imperii Iustiniani duodecimo, moti sunt Bulgarum duo reges, Vulger & Droggo, cum multitudine in Scythiam & Mysiam, cum esset magister militum Mysiæ Iustinus, & Scythiæ Blãdarius.

E Qui exeuntes, contra Bulgares inierunt prælium, & occisus est magister militum Iustinus in bello, & factus est pro eo Constantius Florentii & venerunt Bulgares vsq; ad partes Thraciæ, & egressus est contra eos magister militũ Vuilliriaci cum Hunis, quem suscepit Imperator ex sacro baptismate: & in medium missis Bulgaribus conciderunt eos, & occiderunt multitudines copiosas, & receperunt omnem prædam, & vicerunt potenter, occisis duobus regibus eorum. Eodem anno cepit Chosdroes rex Persarum magnam Antiochiam Syriæ. Anno decimotertio imperii Iustiniani sociatus est Romanis Mundus ex genere Gepidum deriuatus. Anno imperii Iustiniani decimoquarto Chosdroës rex Persarum in Romanorum terras quartum fecit ingressum, quem Bilisarius ab Hespergiis veniens, sapientia sua inefficacem redire coegit ad propria. Anno decimoquinto imperii Iustiniani mense Octobre, facta est mortalitas Byzantii. Et eodẽ anno Hyppapante domini sumpsit initium, vt celebraretur apud Byzãtium, secunda die Februarii mensis. Anno decimosexto imperii Iustiniani, conti debellare inuicem reges Azumitensium, Indorum & Iudæorum, ex causa huiusmodi. Azumitensium rex vltra Ægyptum est iu- F dicans. Romanorum autem negociatores per Homeritensem ingrediuntur Azumitensem, & ad interiores patres Indorum atque Æthiopum. Negociatores autem secundum consuetudinem ingressi sunt terminos Homeritarum. Damianus eorum rex occidit illos, & abstulit omnia eorum dicens: quoniã Romani malefaciunt Iudæis, qui in regione sua sunt; & occidunt eos. Et ex hoc soluerunt negociationẽ interiores Indorum Azumitę. Et indignatus est Azumitensium rex Adad mittens Homeritensi: quia læsisti regnum meum & interiorem Indiam, prohibens mercatores ad nos ingredi. Et venerunt in inimicitiam magnam, & inierunt bellum in alterutrum. Et cum pugnaturi essent, Adad Azumitensium rex votum vouit dicens: quia si vicero Homeritensem, Christianus efficiar; quia pro Christianis pugno. Deiq; operatione vicit potentissime, & accepit captum viuum Damianum regem eorum, & regionem ipsorum, & regna. Gratiasque referens Adad rex Azumitensium, misit ad Iustinianum imperatorem, vt acciperet episcopũ & cle- G ricos, & doceretur, & fieret Christianus. Et gauisus est sup hoc Iustinianus plurimum, & iussit eis dare quemcunq; voluissent. Et elegerunt iidẽ legati cũ curiose quæsissent, Mansionariũ sancti Ioannis magnæ Alexandriæ virũ venerabilẽ & virginem; nomine Ioannem, qui sexaginta & duorũ erat annorum: quo suscepto, abierunt in propriam regionem ad Adad regem suum. Et ita crediderunt Christo, & illuminati sunt. Anno decimoseptimo imperii Iustiniani, factꝰ est terræmotus magnus in vniuerso mundo. Eodemq; anno apparuit quidã ex regione Italorum, per villas discurrẽs, nomine Andreas, habens secum canem rufum & cæcum, qui iussus ab eo faciebat miracula. Cum enim staret ipse in foro, & turba in circuitu adesset, clã eodem cane deferebantur astãtium annuli aurei & argentei & ferrei, & ponebantur in pauimento: quos ille cooperiebat, & præcipiebat cani, & tolbat & dabat vnicuiq; suum. Similiter & diuersorum Imperatorũ numismata mixta porrigebat p nomina. Sed & præsto turba astante virorum scilicet & mulierũ, ostendebat in vtero habẽtes, & fornicarios, & adulteros & auaros, & magnanimos: ostendebat omnes cum veritate. Vnde dicebãt, quia spiritum habet Pythonis. Anno imperii Iustiniani decimooctauo diffusum est mare per Thracem millariis qua- H tuor, & cooperuit eam terram circa partes Odyssei & Dionisiopoleos: Et multi necati sunt in aquis, & iterum præcepto restitutum est mare idem in loca sua. Anno imperii Iustiniani decimonono facta est inopia frumenti, vini & olei, ac pluuia magna. Et factus est terræmotus magnus Constãtinopoli, & euersio die sancto Paschæ, & cœpit vulgus abstinere à carnibꝰ mẽse Februario, die 4. Imperator aũt præcepit alia hebdomada carnẽ apponi: & oẽs carnium vẽditores occiderũt & apposuerunt, & nemo emebat aut edebat. Porro Pascha factum est, vt imperator iussit, & inuentus est populus ieiunãs hebdomada superflua. Anno vicesimo primo imperii eius facti sunt terræmotꝰ magni & pluuiæ mortuaque est Theodora Augusta. Similiter & sequenti anno facta sunt fulgura & tonitrua, ita vt dormientes ex tonitruo

læde-

A læderentur, atq; incendia penes Byzantium. Anno imperii
Iustiniani vigesimotertio legatus Indorum venit Constan-
tinopolim ducens elephantem, & ingressus est Hippodro-
mum. Mense autem Martio exiliit elephas è stabulo no-
ctu, & interfecit multos, alios vero debilitauit. Porro Iu-
nio mense facta sunt encænia sanctorum Apostolorum a-
pud Constantinopolim, & recondita sunt λείψανα Andreæ
& Lucæ Apostolorum: & transiit Menas episcopus cum
sanctis λειψάνοις sedens in carruca aurea Imperatoria lapidi-
bus insignita, tenens tres thecas sanctorum Apostolorum
in genibus suis, & ita encænia celebrauit. Anno vigesimo
septimo imperii Iustiniani, factus est terribilis terræmotus
Constantinopoli, & per alias vrbes, qui tenuit dies quadra-
ginta. Et paulatim homines cōpuncti sunt, litaniam agen-
tes & frequentantes atq; in ecclesiis commanentes. Cum-
que multa misericordia Dei facta fuisset, homines ad peio-
ra delapsi sunt: Fit autem memoria terræmotus huius per
singulos annos, in campo litaniam populo agente. Vicesi-
mooctauo imperii Iustiniani anno, facta sunt tonitrua &
fulgura horrenda. & vetus Africus terribilis, ita vt caderet
B cruxque stabat intra portam Rhesii. An. vigesimonono im-
perii Iustiniani, seditionem concitauerunt Iudæi & Sama-
ritæ Cesareæ Palæstinæ, & facti quasi in ordine Prasino &
Veneto, irruerunt in Christianos eiusdem ciuitatis, & mul-
tos interfecerunt, & ecclesias combusserunt, & Stephanū
ipsius ciuitatis præfectum in prætorio peremerunt. & sub-
stantiam eius diripuerunt. Vxor vero illius fugiens in vrbē
adiit Imperatorem, qui iussit Adamantio magistro militū
descendere in Palæstinam, & occisionem exquirere Ste-
phani. Qui veniens eorū quos reperit, alios suspendit, ali-
os decollauit, alios vero debilitauit & publicauit. Et factus
est timor magnus in omnibus partibus. Orientalibus, Tri-
cesimo imperii Iustiniani anno apparuit in cœlo cometa
ardens quasi species lanceæ, à Septentrione vsque ad Occi-
dentem. Tricesimo primo imperii Iustiniani anno, factus
est terræmotus horribilis valde, qualem nullus hominum
memorabat in generatione illa super terram effectum. Cō-
cutiebatur enim terra nocte ac die diebus decem, postea
cessauit. At vero imperator non gestauit coronam per dies
decem. Sed & sancta Christi natiuitate absque illa proces-
sit in ecclesiam, ita vt etiam prandia quæ ex more fiunt in
decem & nouem accubitus, cessare faceret, & eorum ex-
C pensas egenis tribueret. Eodem anno ingressa est gens By-
zantium inopinata eorum qui dicuntur Auares, & tota ci-
uitas cucurrit ad visionem eorum, tanquam qui nunquam
viderint huiusmodi gentem. Habebāt enim retrorsum co-
mas prolixas valde, atque perplexas, iunctas prandeis: re-
liquus vero vestitus eorum similis erat cæterorum Hun-
norum. Isti fugientes ex regione sua venerunt in partes
Scythiæ ac Mysiæ, & direxerunt ad Iustinianum legatos pe-
tentes vt reciperentur. Tricesimo vero secundo imperii Iu-
stiniani anno, ædificatus est trullus magnus ecclesiæ Con-
stantinopolis, & exaltatus plusquam viginti pedibus in su-
perioribus, supra ædificium quod antea fuerat. Anno tri-
cesimo tertio imperii sui cœpit Imperator ædificare pon-
tem Agoreos fluminis, conuertens eundem amnem in ali-
um alueum, voluitque arcus mirabiles quinque & fecit eū
meabilem, cum antea ligneus fuerit. Anno tricesimo quar-
to imperii Iustiniani diffamatum est apud Constantinopo-
lim quod mortuus esset Imperator. Venerat enim à Thra-
ce, & neminem videbat. Ergo plebes rapuerunt subito pa-
nes ex locis in quibus fiebant & vendebantur, & circa ho-
D ram tertiam non inueniebatur panis in tota vrbe. Clausa
quoque sunt ergasteria, & susurrabat palatium, quia nemo
ex Senatu videbat Imperatorem, eo quod dolorem capi-
tis pateretur. Et ex hoc crediderunt quod esset defunctus
Imperator, Interea circa horam vesperi fecit Senatus con-
silium, & miserunt præfectum, & fecit luminaria in tota
vrbe, quoniam sanus factus est Imperator: & hoc modo
erepta est ciuitas à turbatione, Postquam autem sanus fa-
ctus est Imperator, Eugenius qui fuerat præfectus detra-
xit Georgio & Etherio curatoribus, quasi voluissent The-
odorum facere Imperatorem filium Petri magistri. Cum-
que fuisset causa quæsita, & nullatenus comprobata, in i-
ram incidit Imperatoris Eugenius, & domus eius publico

fisco collata est. Facta est a. & mortalitas vasta in Cilicia
Anazarbo, & Antiochia magna, nec non & terræmotu:
congressi sunt aduersus alterutrū orthodoxi & Seueriani
multa homicidia facta sunt. Et misso Imperator Zimarch
comite Orientis inhibuit inordinatos & multos in exiliu
misit, & publicauit, ac membris debilitauit. Anno trices
mo quinto imperii Iustiniani, vicesimo quinto die N
uembris mensis, sero, insidias meditati sunt quidam vt o
ciderent Imperatorem. Erant autem Ablauius & Marce
lus pecuniarum venditores, & Sergius. Meditatio auten
eorum erat huiusmodi. Cum sederit in triclino sero, priu
quam licentia detur, occidant eum habentem homines su
os sibi cooperantes intus absconditos in silentiario & an
gulo incurii, vt cum facta fuerit machinatio turbationen
faciant. Porro Ablauius etiam aurum accepit à Marcell
argenti venditore libras quinquaginta, vt sibi cooperare
tur. Sed Deo volente fisus est Ablaui[9] Eusebio Exconsule
qui erat comes fœderatorum, & Ioanni Logothetæ dicens
Quia hodie vesperi volumus Imperatorē aggredi. Qui cun
hoc nunciassent Imperatori, tenuit eos & inuenit eos ferē
tes absconditos gladios. Et Marcellus quidem argenti ven
ditor spe frustratus, exempto gladio quem portabat, dedi
sibi tres ictus in triclinio comprehensus, & moritur. Sergi
us autem fugit ad Blachernas. Quo educto & interrogat
persuasum est ei confiteri, quod & Isacius argenti vendi
tor, & Bilisarius gloriosissimus patricius, conscii fuerint hu
iusmodi machinamenti, & Vitus pecuniarum venditor
& Paulus curator eiusdem Bilisarii consilium sciuerin
Qui comprehensi & traditi Procopio præfecto, confes
sunt & dixerunt de Bilisario. Qui mox factus est Impera
toris sub ira. Multi vero & fuga vsi sunt. Interea quinta di
mensis Decembris fecit Imperator silentium, adducen
Eutychium Patriarcham, & iubens eorum recitari confe
siones. Quo audito, Bilisarius ingenti est mœrore graua
tus. Et emittens Imperator comprehendit omnes homi
nes eius, & ipsum domi sedere præcepit custodiendun
Interea vicesima die mensis Decembris capta sunt qua
dam Africæ à Mauritanis insurgentibus aduersus Africam
ita Chutinas quidam nomine, ex ipsa gente Exarchu
Mauritanorum, habebat consuetudinem accipiendi à prir
cipe Africæ certam quantitatem auri, qui per tempus era
Cumque venisset vt acciperet illud, Ioannes princeps A
fricæ occidit illum. Porro insurrexerunt filii Chutinæ vi
dicantes paternum acceptum, & erecti contra illam, cœ
perunt eius partes aliquas deprædare. Imperator itaqu
hoc agnito, misit in auxilium Martianum magistrum mil
tum, nepotem suum, cum exercitu ad pacificandos Ma
ros, & confluxerunt ad eum. Sicque pace potita est Afric
Eodem anno Imperator quibusdam perturbatoribu
Constantinopolim concitantibus pollices abscidit, eorur
duntaxat, qui cum gladiis pugnauerunt. Nonadecima ve
ro die mensis Martii. dimissus est Bilisarius patricius, rece
ptis omnibus dignitatibus suis. Eodem anno venerunt le
gati Ascelti regis Hormetionorum, qui positus est intr
Barbarorum gentem iuxta Oceanum, Constantinopolin
Iustinian. imperii sui anno trigesimoseptimo perrexit cau
orationis ad Mirangulos, id est Germanicias vrbem Gala
tiæ. Nouembri vero mense introiuit Byzantium Aretha
patricius & princeps Sarracenorum, debita deferre Impe
tatori filiorum suorum. & debiti gratia, vt scilicet post obi
tum suum tenerent principatum tribus suæ. Tricesimo o
ctauo imperii sui anno Iustinianus de corruptibili & incor
ruptibili dogmate commonens, edicto vbique alieno
pietate transmisso, Deo præoccupante defunctus est, cun
imperasset triginta octo annis, mensibus septem, & die
bus decem, & efficitur ei huiusmodi successor, Iustinu
Curopalates.

Anno ab incarnatione Domini D.LVIII. Iustinus Im
perator, nepos Iustiniani, coronatur ab Eutychio Patria
cha. Erat autem natione Thrax, magnanimus, ad omni
prosper, Habebat autem & vxorem Sophiam nomine, qu
& coronauit Augustam. Cum autem esset pius, adorna
uit ecclesias, quas Iustinianus ædificauerat, tam videlice
magnam ecclesiam & sanctos Apostolos, quam alias eccle
sias & monasteria, donās eis thesauros & omnem reditum

Eratque orthodoxus valde, & misit Photinum monachum priuignum Bilisarii patricii, dans ei potestatem cōtra omnem causam & personam, pacificans ecclesias vniuersas Ægypti & Alexandriæ: Anno vero secundo imperii Iustini Etherius & Auitus, ac medicus qui cum ipsis erat, insidiati sunt eidem Imperatori Iustino. Qui cogniti interfecti sunt gladio. Tertii imperii Iustini anno, accersitis Sophia piissima Augusta pecuniarum vēditoribus & notariis iussit deferri cautiones debitorum & breues, & præbuit eos debitoribus, & reddidit dominis suis. Et laudata est super hoc magnopere ab vniuersa ciuitate. Anno vero imperii Iustini septimo Romani ac Persę pacem corruperunt, & iterum Persicum renouatum est bellū, eo quod Homeritæ in dilectione ad Romanos miserint, & Imperator Iulianū magistrum cum Sacra destinauerit ad Archetem regem Æthiopum per Nilum fluuium ab Alexandria & Indico mari. Qui receptus est ab Archeta rege Aethiopum cum gaudio magno, appetente nimirum amicitiā Romanorum Imperatoris. Enarrabat autem cum redisset idem Iulianus, quod quando receperit eum rex Archeta, nud⁹ esset, habens circumcincturā, & in lumbis linea vestimenta auro contexta. Circa ventrem vero portauit indumenta scissa cum margaritis preciosis, & in brachiis quinos circulos, & aureas armillas in manibus suis: in capite autem pannum gemmatū, habentem ex vtroq; ligamento plectas quatuor, & torquē aureū in collo suo: & stabat super quatuor elephantes stantes, & habentes iugum & rotas quatuor, & superius currū velatum petalis aureis, vt sunt principum currus: & stans supra illos ferebat scutum paruissimum rotundum, & duas lanceolas aureas, & Senatus omnis eius erat cum armis canentes modulationes musicas. Introductus autem legatus Romanorum cum adorauisset, iussus est erigi & adduci ad se. Cum autē suscepisset Imperatoris Sacram, osculatus est signaculum, quod habebat pectusculum Imperatoris. Susceptis autem & muneribus, gauisus est valde. Porro cum legisset Sacram, inuenit vt se contra regem Persarum armaret, & proximorum sibi Persarum perderet regionem, & vlterius cum Persis fœdera nō iniret. Protinus ergo collecto exercitu rex Archetas coram legato Romanorum aduersus Persas prælium mouit, subiectos sibi Sarracenos præmittens. Profectus autem & ipse ad regionem Persarum, depopulatus est omnia quæ in illis locis erāt. Tenens autem rex Archetas caput Iuliani & dans ei pacis osculum, dimisit eū in multa beneuolentia, multisq; muneribus. Porro facta est & alia causa, quæ turbauit Chosdroen. Huni quippe per illud tempus, quos Turcos dicere consueuimus, legationē dirigunt ad Iustinum, per Alanorum regionem mittentes. Hoc timens Chosdroes, excusationem prætendebat rebellionem Armeniorum in se factam per accessum quo Iustino adhæserant. Sed & profugos repetebat. Impendebat n. Romanorum Imperator per singulos annos quingentas libras auri, vt castra quæ loco proxima erant, Persæ custodirent, ne ingressæ gentes vtramq; Remp. destruerent: communibusq; sumptibus castella muniebantur. At vero Iustinus pacem dissoluit, afferens opprobrium esse Persis soluere tributa Romanos. Propterea locum magnum hoc Persarum & Romanorum reperit bellum. Porro Iustinus Martinum patricium & cognatum suum Prætorem creans Orientis, contra Persas direxit. Octauo imperii sui anno Iustinus infirmatus est, & contristatus aduersus Biduarium fratrem suum, & hunc iniuriis lacerauit. Nouissime vero præcepit cubiculariis pugnis cæsum educere illum in conspectu concilii Senatorum. Erat n comes imperialium stabulorum. Quo cōperto Sophia tristata est, & conquesta Imperatori. Qui se pœnituit, & descendens ad eum in stabulum, introiuit subito cum præposito cubiculariorum. Biduarius autem viso Imperatore, fugit à loco in locum per superiora præsepis præ timore Imperatoris. At Imperator clamabat: Adiuro te per Deum frater mi, expecta me. Et cum cucurrisset, tenuit eum, & amplexatus osculatus est eum dicens: Peccaui tibi frater mi, sed suscipe me, vt fratrem tuum primum & Imperatorē. Ex diabolica n. operatione noui quod factum sit hoc. Qui cecidit ad pedes eius, & flens ait: Veraciter domine potestatem habens veruntamen in præsentia Senatus deformasti seruum tuum, modo domine his rationem redde: & ostendit ei equos. At vero Imperator rogauit eum secum manducare, & pacificati sunt. Eodem vero anno factum est bellum circa Sagarthon Romanorum atque Persarum magnum, & vicerunt Romani. Nono anno imperii Iustini Hormisda rex Persarum Armardanem ducem Persarum ordinans misit in Romanorum regionem depopulari, qui præda multa capta reuersus est. Quo comperto Iustinus consternatus mole calamitatis, capti sensus lāguorem incurrit, & pactum facere Hormisdam petit. Qui fieri annuum cōsentit. Iustinus Imperator Tiberium comitem excubitorum sibi faciens, Cæsarem appellauit, & consessorem suum constituit tam in hippodromis quam in ędib. insignibus. Erat n. Imperator pedibus captus, & per hoc magis in lectulo iacens. Anno 11. imperii sui cōstruxit Iustinus magnum aquæductum Valentis, & largitus est vrbi dapsilitatem aquarum. Anno 12. imperii sui Iustinus imperator Synagogam Iudęorum quæ erat Constantinopoli in Chalco, pretiis ablatam ab eis, fecit ecclesiam dominæ nostræ sanctæ Dei genetricis, quæ proxima est magnæ ecclesiæ. At vero Imperator infirmatus, & pauxillum à languore dimissus, aduocauit tam Eutychium Pontificem & Senatum, q̄ omnes sacerdotes & ciues, & adducto Tiberio Cæsare coram omnibus appellauit eum Imperatorē, his sermonibus vsus: Ecce Deus qui benefecit tibi, hunc habitum dedit tibi, non ego. Honora illum, vt tu quoque honoreris ab illo. Honora matrem tuam, quæ aliquando domina tua fuit. Nosti quod primum seruus eius fueris, nunc autem filius Ne gratuleris in sanguinibus, ne communices homicidio, nec malum pro malo reddas ne in malo inimicitiæ similis mihi efficiaris. Ego n. vt homo culpaui. Etenim culpabilis factus sum, & recepi secundum peccata mea, sed causam habebo cum his, qui hoc mihi fecerunt, ante tribunal Christi. Non eleuet te habitus, quemadmodum me. Sic attende de omnibus, sicut tibi. Scito quis fueris, & quis modo existas. Ne superbias, & non peccabis. Nosti quis fuerim, & quis factus sim, extiterim & existam. Omnes isti filii tui sunt & serui. Scis quod pro visceribus meis honorauerim te. Hos tu cum videas omnes, quæ Reip. sunt, vides. Intende militi tuo, nec milites suscipies ad prandia, ne dicant tibi quidam, quia decessor tuus conuersatus est: hæc enim dico à quibus passus sum. Qui habent substantias, fruantur eis. His vero qui non habuerunt, dona, Et facta oratione à Patriarcha cum dixissent omnes, Amen: cecidit Cæsar ad pedes Imperatoris, & dixit ei: Si vis, non sum. Et Imperator: Deus ait, qui fecit cœlum & terram, ipse omnia quæ dicere oblitus sum, in cor tuum mittat. Porro dum hæc prosequeretur Imperator, replebat lachrymis totum collegium. Quod cum solutum fuisset, dona subditis impertitus est, & quæcunque in Imperatoris appellationibus moris existunt. Hic Iustinus in initio imperii sui bonus fuit, post in omnem auaritiam incidit, id est, exemptor pauperum, Senatorum expoliator. Cui tanta cupiditatis fuit rabies, vt arcas iuberet ferreas fieri, in quibus quæcunque rapiebat auri talenta congregaret. Huius imperii anno vndecimo, qui est annus diuinæ incarnationis D. LXVIII. indictione prima in ipsis Calen. April. egressi sunt Longobardi de Pannonia, & secunda indictione cœpere prædari in Italia, tertia vero indictione dominari cœperunt in Italia.

Explicit liber decimusſextus.

INCIPIT LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

Tiberivs. II.

ANno incarnationis Domini D. LXXI. Imperare cœpit Tyberius coronatus ab Eutychio Patriarcha, cum esset & ipse genere Thrax: cumque imperare cœpisset, clamabant partes; Anastasia augusta tu vincas, salua domine quos imperare iussisti. Audiens autem Sophia Iustini coniunx, perculsa est animo. Volebat namque nubere Tiberio, vt & permanere Augusta: nesciebat enim quod haberet vxorem: quidam autem dicebant quod & in vita Iustini adamicata ei fuerit, & ipsa persuasit Iustino vt eū Cę-

sarem

A sarem faceret. Verum Tiberius timens duxit Anastasiam
vxorem suam, & coronauit eam Augustam, & iactauit to-
gam multam. Erat autem Tiberius; iustus, vtilis, strenuus,
sapiens, in eleemosinys largus, in iudicio iustus, in victoria
clarus, nullum despiciens, sed omnes in bona voluntate
complectens. Hic cum multum de thesauris, quos Iusti-
nus aggregauerat, pauperibus erogaret, Sophia Augusta
frequentius eum increpabat, quod Remp. redegisset in
paupertatem, dicens: Quod ego multis annis congrega-
ui, tu infra paucum tempus dispergis. Aiebat autem ille:
Confido in domino, quia non deerit pecunia fisco nostro,
tantum vt pauperes eleemosynas accipiant, aut vt captiui
redimantur. Hoc est magnus thesaurus, dicente domino:
Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, vbi neq; ærugo, nec
tinea corrũpit: & vbi fures non effodiunt, nec furãtur. Ergo
de his quæ dominus tribuit, demus pauperibus. & congre-
gemus thesauros in cœlo, & dominus nobis augere digna-
bitur in seculo. Quadã autem die deambulans per palatiũ,
vidit in pauimento domus tabulam marmoream, in qua e-
B rat crux domini sculpta, & ait: Cruce domini nostri frontẽ
nostram & pectora munire debemus, & ecce eam sub pe-
dibus calcamus. Et hoc dicto citius iussit ipsam tabulã au-
ferri, defossaq; tabula atq; erecta inueniunt subter & aliam
hoc signum habentẽ. Qui & ipsam iussit auferri. Qua amo-
ta inueniunt & tertiam. Iussuq; eius cum hæc fuisset ablata,
inueniunt magnum thesaurum, habentem supra mille auri
centenarii. Sublatumq; aurum pauperibus adhuc abundã-
tius quam consueuerat largitur. Narses quoq; patricius Ita-
liæ cum multis thesauris ab Italia ad supra memoratam vr-
bem aduenit: & ibi in domo sua occulte cisternam fodit
magnam, in qua multa milia centenariorum auri argentiq;
deposuit. Interfectis autem omnibus consciis, vno tantum
modo seni hęc pro iuramẽto ab eo exigens commendauit.
Defuncto quoque Narsete supradictus senex ad Tiberium
Cæsarem veniens dixit: Si mihi aliquid prodest, magnam
tibi rem Cæsar dicam. Cui ille respondit: Quid vis? prode-
rit enim tibi, si quid nobis profuturũ esse narraueris. The-
saurum; inquit; Narsetis reconditũ habeo, quem in extre-
C mo vitæ positus, celare non possum. Tunc Tiberius gaui-
sus, mittit vsque ad locum pueros suos: præcedente vero
sene, hi sequuntur attoniti: peruenientesq; ad cisternã, deo-
pertam ingrediuntur: in qua tantum auri argentiq; repertũ
est, vt per multos dies vix à deportantibus posset euacuari,
Quæ ille pene omnia secundũ suũ morẽ erogatione largi-
flua dispensauit egenis. Deniq; & cum Roma temporibus
Benedicti Papę, vastantibus omnia per circuitũ Longobar-
dis, famis penuria laboraret, multa milia frumẽti nauib. ab
Ægypto dirigens eã suæ studio eleemosynæ releuauit. Hic
cum Augustalem coronam accepturus esset, eumq; iuxta
consuetudinẽ ad spectaculũ Circi populus expectaret, in-
sidias ei præparant alii aduersarii, vt Iustinianum Iustini ne-
potem in dignitatẽ imperatoriã sublimarent. Ille per loca
sancta procedens ibat. Dehinc vocato ad se pontifice vrbis
cum Coss. ac pręfectis ingressus palatium, indutus purpura,
diademate coronatus, throno imperiali impositus, & im-
mensis laudibus in gloria regni est confirmatus. Quod eius
aduersarii audientes, nihilq; ei, quia in Deo spem suam po-
D suerat, nocere valentes, magna sunt confusione & pudore
cooperti. Transactis autẽ paucis diebus, aduenięs Iustinia-
nus pedib. se proiecit Imperatoris, ob meritũ gratiæ quin-
decim auri centenaria deferens. Quem ille secundum pati-
entiæ suæ ritum colligens, sibi in palatio assistere iussit. So-
phia quoq; Augusta immemor promissionis, quam quon-
dam in Tiberiũ habuerat, insidias ei tentauit ingerere. Pro-
cedente autem eo ad villam vt iuxta ritum imperialem tri-
ginta diebus ad vindemiam iocundaretur, vocato clã Iusti-
niano, voluit eũ sublimare in regno. Quo comperto Tibe-
rius cursu veloci Constantinopolim rediit: apprehensamq;
omnibus thesauris spoliauit, solum ei victũ quotidiani ali-
menti relinquens, segregatisq; pueris eius ab ea, alios de fi-
delib. suis posuit qui ei parerẽt, mãdauitq; prorsus, vt nul-
lus de anterioribus ad eam haberet accessum: Iustinianum
vero verbis solummodo obiurgatum, tanto in posterum a-
more dilexit, vt filio eius filiam promitteret suam rursumq;
filio suo filiã eius expeteret. Sed hæc res nescio ob quã cau-
sam minime ad effectum peruenit. Secundo imperii sui an- E
no, misit rex Tiberius ad regem Persarum secundum morẽ
suum, nuncians promotionem suam. Quo pacem non ad-
mittente, Tiberius magnas virtutes congregauit, & disse-
minatis regiis thesauris multos fecit exercitus, creans ma-
gistrum Orientis quendã supradictum Iustinianum Anno
tertio imperii sui rex Persarum sumptis virtutib. suis in Ar-
meniã properat. Audiens aũt dux Romanorũ regem Per-
sarum per semetipsũ initurum præliũ expeditus est. Timor
enim ingressus est in populum Ro. & idcirco Iustinianus
ad virtutes sermonib. vsus, compescuit formidinẽ pugnæ:
Cum autem bellum fieret, & sagittatio multa Persarum fa-
cta fuisset, ita vt etiã solares radii celarentur: tunc videlicet
clypeis iacula quæ ex arcubus mittebãtur, continuatis pro-
iicere nitebantur. Cũ autem profunda consisteret Roma-
norum acies, Persæ ferre non poterant. sed in fugã vertitur
Babyloniorum caterua, & intereunt multitudines copiosę.
Accipiunt & interea Persarum supellectilem, & regium
tabernaculum, totumq; clarissimum apparatum. Tenent F
autem & elephantes Romani, & ad Tiberiũ mittunt insi-
gnes & regias illas exuuias. Itaq; ponit legem Persarum rex
confusionem non ferens, nunquam iam regem Persarum
in prælium egressurum. At vero Romanus exercitus post
Persicas ærũnas, etiã ad intima Persidis properauit, & mul-
tũ illic excidium perpetrauit & captiuitatẽ, perueniens etiã
in mediũ Hyrcanici maris. Cum autem hiems adesset, non
remearunt Quirites ad propria, sed in Perside hyemẽ trãs-
segerũt. Porro eodẽ anno cœpit ędificare Tiberius publicũ
thermarum Blacernarum, & renouauit multas ecclesias, &
xenodochia & gerocomia, iussitq; se scribi in phœniceis lit-
teris Tiberium Cõstantinum. Interea Tiberius Imperator
emptis corporib. gentiliũ constituit militiam in nomẽ pro-
prium, amiciens & armans eos in milia quindecim: dans ei
ducem Mauricium comitem fœderatorum, & subducem
Narsen, & misit eos contra Persas. Bello autẽ facto magno
valde, Romani victores efficiuntur, & abstulerunt à Persis
ciuitates & regiones, quas sub Iustiniano & Iustino cepe-
rant. Abiens autem Mauricius Cõstantinopolim susceptus
est ab imperatore cum ingenti honore, & publicauit Tibe- G
rius victorias Mauricii, & generũ hunc admisit ad Cõstan-
tiam suam filiã Charito, vtrunq; Cæsarẽ creans. Mense vero
Augusto mora comedens matutina visu digna; sed corru-
pta, φθίσιν incurrit. Et cum esset moriturus, accito patriar-
cha Ioanne atque Senatu in tribunalium lectica est depor-
tatus: & quia loqui non poterat, per epagnosticum quæ re-
bus Romanorum erant vtilia, manifesta fecit populo, & v-
na cum consilio Augustæ Sophiæ Mauricium generum su-
um pronunciauit imperatorem. Itaq; cum omnes Impera-
toris collaudassent consilium, atque Mauricium imperato-
rem, confestius Tiberius in lecto suo obiit, cum regnasset
annis sex, mensibus decem, diebus octo.

Anno ab incarnatione Domini D. LXXVII. Mauricius
imperat, genere Cappadox: eodemq; anno legatione fun- MAVRICIVS.
guntur Auares ad Imperatorẽ Mauricium, qui ante breue
tempus Sirmium subegerant, insignem ciuitatem Europę,
postulantes octoginta milib. auri, quæ p annos singulos ac-
cipiebãt à Romanis, alia superaddi viginti. Imperator vero
pacem affectans, hoc admisit. Petiuit aũt Chaianus ad vidẽ-
dum sibi elephantem animal Indicũ mitti. Cui Imperator
maiorem omnibus misit. Quem ille visũ remisit ad Impe- H
ratorem. Similiter & lectum aureum mitti sibi petiuit. Sed
& hoc Imperator misit ad eũ. Ipse vero & hunc cõtẽplatũ
misit ad eum. Postulabat aũt iterum super alia viginti milia
centum addi. Quod Imperatore non admittente Chaian[9]
Sigidonem ciuitatem subuertit, & multas alias vrbes cepit,
Illyrico subiacentes. At vero Imperator Helpidium patri-
cium cum Commentiolo legatos ad Chaianum trãsmisit.
At vero barbarus in sponsionib. pactorum agere se pacem
professus est. In Oriente Ioannem Mystaconem Prætorem
Armeniæ fecit. Qui veniens ad Nymphium amnem, vbi
Tigris misceri dignoscitur, bello congreditur cum Car-
thariga Persarum Prætore, & præualent Romani aduer-
sus Barbaros. Cardarigas vero non est proprium nomen,
sed dignitas maxima apud Persas. Anno secundo imperii
sui Coss. Mauricius appellatur, & multos thesauros vrbi

A donauit. Prouehit autem Philippicum Prętorem Orientis, cui & Gordiam filiam in coniugem tradidit. At Philippicus Persicas arripiens partes appropinquauit Nisibin, & ingressus repente in Persidem, multam prædam sumpsit, quam per montes saluam ducens, in Medorum transtulit regionem, & multis illic villis exterminatis, ad Romana rura reuersus est. Porro Chaianus Auarum pacem soluere festinabat. Nam Schlauinorum gentes contra Thracem armauit, qui peruenerunt vsq; ad longos muros multum facientes excidium. Ad imperator palatii eductis militiis & plebibus à ciuitate, longos muros custodiri præcepit, & Commentiolum ducem ordinans, & armans contra Barbaros misit. Qui ex insperato in Barbaros ruens, copiosas multitudines interfecit, hosq; repulit. Cum autem peruenisset Adrianopolim, occurrit Andragasto multitudo Sclauinorum prædam ducenti: & in hunc irruens, & captiuitatem eripuit, & victoria nudatꝰ est. An. 3. imperii Mauritii Philippicus sumptis exercitibus ad Persicam regionem profectus est, & capta Arscennene prædā magnam obtinuit, & formidinē Per-B sicis operatus est exercitibꝰ. Interea Constantinopolim lāguens remeat, militiæq; sine læsione ad propria repedarūt.

Quarto imperii Mauricii anno Philippicus egressus à Regia vrbe, hostili sumpto apparatu ad ciuitatem Amidan properat. Et collectis armatis percōtabatur eos si in promptu haberent properandi ad bellum. At Romanis iuramētis credulum eum reddentibus se alacriter bellaturos, venit ad Anazarbon. At vero Cardarigas hoc comperto, risui auditionem mandauit, somnium esse quod dicebatur opinās. Accersitisque magis interrogauit: Quis erit victoriæ dominus? Ast dæmonum placatores Persas astruebant à diis victoriam laturos. Consultabant igitur Persæ maiorum lęti promissionibus facti, & parabant continuo compędes ex ligno ferroque, quibus Romanos vinciant compeditos. Prætor autem commonet Romanos ne agrorum exterminent labores, ne iusticia Dei, quę malum odit, victoriam ad Barbaros transferat. Postera ergo die Prætor duos dirigit Phylarchos Sarracenorum, & capiunt Persas viuentes, per quos motus aduersariorum didicerunt. Qui asseruere Deū C vellę quotidie Barbaros in Romanos irruere. Porro Philippicus diluculo valedicens Romanis, tribus phalangibꝰ occurrit ad prælium, ipseque assumpta Dei virili forma, quam ἀχειροποίητον, id est non manu factam Romani prædicāt, discurrēs per acies, armatis diuinam impertiebatur virtutem. Et stans post aciem hæc retinens arma, lachrymis multis Deum placabat, qui cœlestium ordinum principes auxiliatores assumpsit. Cum autem bellum ageretur. Vitalianus princeps aciei præ omnibus audacius motus, phalangem disrupit Persarum, & sarcinam tulit. Romani autem circa spolia cœpere vacare. Quos aspiciens Philippicꝰ, ne ad exuuias etiam reliqui reuersi, prælii obliuiscerentur, conuersique Barbari perderēt eos. Theodoro Ilibino galea sua imposita misit gladio percutere hos qui circa exuuias vacabant. Quem videntes & æstimantes esse Philippicum, dimissis spoliis properarunt ad bellum. Cum autem bellum per multas horas ageretur, vox fit à prætore, Persarū equos lanceis percutere. Quo facto in fugam versus est Persarum D exercitus, & triumpho ingenti potiti sunt Romani, & multos ex eis peremerunt & spoliauerunt. Postera vero die, sūptis virtutibus suis Cardarigas, rursus ad bellum armatur, & secundo prælio gesto denuo vincunt Romani, & occiduntur Persæ multi. Comprehenduntur et viui duo mille, & Byzantium mittuntur. Aufugit quoq; Cardarigas, quem Persæ cum iniuriis respuunt. Porro Philippicus Heracliū, Heraclii patrem, qui post imperio præfuit, subprætorem exploratoremque Barbarorum transmisit: sumptisque militiis Babyloniam adiit, & Clomannorum castellum obsidet. At vero Cardarigas elegit milites idiotas, cum subiugalibꝰ, & turba collecta exercitū sese mouere iactabat: & per munita loca obscura nocte in dorsa Romanorū efficiunt, nequaquam fidentes se manus in eos missuros. Timore autē importuno cadente in Philippicum, fuga mirabili vsus est. Quo comperto Romani in fugā vertebantur p loca ad meandum difficilia, incurrentes multa pericula. Cumq; sol ortus esset, à calamitate liberātur, nemine psequente, & peruenientes ad prætorem, hunc iniuriis pessimis blasphemabant. Verum Persæ fictam æstimantes fugam, persequi ausi non sunt. Porro Heraclius transmeans Tigrim, quæ Medię regionis erant insignia psidia igni tradebat, & sic ad Philippicum rediit cū spoliis multis. Anno quinto imperii Mauricii Chaianus Auarum fœdere dissoluto, Mysiam & Scythiam atrociter expugnabat, subuertens Ratiarnam, & Bonomiam, & Aquas, & Dorostolum, & Zandapa, & Martianopolim. Commentiolus vero ad maritima venit, & separato exercitu improbabiles discreuit ab optimis, & inutiles quidem virtutes quadraginta milia custodire vallum iubet: electorum autem sex millia sumens, ex his duo millia Casto tradidit, & duo millia Martino, & ipse duobus milibus sumptis contra Barbaros properat. Castus aūt veniens Zardapa & Emon, repertis Barbaris in desidia constitutis, multos ex eis disperdidit, prædamque multam obtinens, armigero ad saluandum tradidit. Martinus circa Nean ciuitatem F effectus, & in Chaianum ex insperato incurrens, multos virtutis eius extinxit, ita vt ille salutem suam fuga mercatꝰ sit. Martinus victoria gloriosus ad Prætorem reuertebatur, vbi se promiserat eos expectaturum. Commentiolus autē formidine pressus Martianopolim rediit. Qui non inuenientes eū, collegerunt exercitus suos, & per arctum locum Emi castra mouent. At vero Martinus videns Chaianum transeuntem fluuium, ad Prętorem rediit: Castus vero trāsito flumine appropinquans his qui pcucurrerant Auarum, obtinet pugnis. Porro Castus cuiusdam ducis repromissionibus deceptus nō rediit ad Prætorem. Posteraq; die tenēs transitus Chaianus conclusit eum. Scinditur igitur populꝰ, & vnusquisq; vt vires habebat per nemora fugiebat. Capiuntur itaq; à barbaris quidam & indicant vbi latitet Castꝰ, & hoc capto exultabant. Chaianus sane per meridiem iter agens contra Thracem properat, longosq; muros accepit. An Commentiolus qui in syluis Emi latitabat, cum Martino exiuit, & perueniens ad Chaianum inuenit imparatum, eo quod Auarum multitudo diffusa est per Thracem. Et G prima vigilia noctis properat aduersus illum, essetque profecto opus ingens patratum, nisi euentus quidam falleret eius conatus. Vno qppe animante onus subuertente, quidam domino animantis acclamat onus erigere, patria voce dicēs: Torna torna frater. Et dominus quidē multas voces minime sentiebat. Sed populi hoc audito hostes imminere existimantes, in fugam cōuersi sunt, Torna, torna, maximis vocibꝰ exclamantes. Chaianus autem ingēti formidine indutus penitus fugiebat, & videbantur Romani & Barbari inuicem fugere nemine persequente. Præterea Chaianus sumptis virtutibus suis Aperiam ciuitatem obsedit, inuentumque Busan vrbis magnarium interficere nitebatur. Qui pecunias rogabat ei multas præbere, si vitam sibi donaret. Ille vero hunc ligatū vrbi psentauit. At ipse quęrebat habitantes vrbē vt emeretur, narrans quā sæpe pro ciuitate certauerit. Ciuis autem quidam persuasit multitudini hoc minime faciendum. Quia ergo paruipensus est Busan, repromittit Chaiano tradere ciuitatē. Et exterminatorio instrumento facto quod arietem nominant, ciuitatē adeptus est. H Discedentesque Barbari argumentoso ingenio & alias vrbes in seruitutem redegerunt. & cum multa captiuitate reuersi sunt. Audientes autem Byzantii, quod Castus captus esset à Barbaris, magnis conuiciis contra Mauricium conuertebantur: & hunc in manifesto blasphemiis appetebāt. Per idem quoque tempus Heraclius Heraclii pater Persicum aggressus est castrum, quod & accepit. Similiter & Theodorus castrum Mazarorum, & ambo Bauides veniūt. Et cum castrum munitissimum esset, miles quidam Saphires nomine, stimulos operatus, & contra compagines lapidum hos figens, per eos aditum fecit. Cum autem fortis ille ascendisset muri coronam, vir Persa hunc expulit. Cadit autem Saphires deorsum, & suscipiunt eum in scutis suis Romani, & rursus opus audenter arripit, & denuo à firmitate repellitur. Iterumq; Romani hunc suscipiunt scutis, & tertio ad machinamentum conatus est. Cumque ad muri caput ascendisset, Persam occidit. Dehinc caput eius Romanis præbens, hos fiducia magna repleuit, multisq; imitantib. virū fortem, & per palos ascendentib. murū Romanis traditur castrum: & alios quidem Persarū occiderunt, alios vero captiuos duxerūt vna cū supellectilib. igni tradito

castro

A caſtro. Interea Philippicus rurſus Byzãtium iter egit, Hera-
clio Romanorum duce relicto. Veniens autem Tarſum, &
diſcens quod imperator Priſcum Orientis Prætorẽ creatum
direxerit, ſcribit Heraclium dimiſſo exercitu in Armeniam
venire ad Narſetem, & Priſci ei præſentiam facere manife-
ſtam. Imperator enim Philippico iuſſerat quarta rogæ par-
te priuare militiam. Philippicus autem timens, ne occaſio
tyrannidis fieret ſuper hoc Imperatori non paruit. Ideoq;
à prætura deponitur. Priſcus autẽ perueniens Antiochiam,
præcepit milites apud Monerarium colligi Aduocant autẽ
& Germanum, cui Edeſſorum principatus creditus erat vna
cum epiſcopo, & vna cum eis ad exercitum ibat, ſolennita-
tem Paſchæ cum illis facturus. At vero duces exercitus ob-
uiam ei venerunt cum duobꝰ bandis ſignis procul ab exer-
citu. At Priſcus ſecundum morẽ nõ deſcendit ab equo nec
cõſuetis ſalutationibus vſus eſt. Hinc ergo odii exordium
factum eſt: in cõmunibus namq; iniuriis multitudines ſeue-
rius patiuntur. Poſt feſtum autẽ diem demonſtrabantur te-
tricæ Imperatoris literæ, Confluunt itaq; multitudines ad
B p̃toris fixuram tabernaculi, aliis quidem gladios portanti-
bus, aliis lapides vel ligna iactantibus. Fit igitur pauidus Pri-
ſcus, & aſcendens equum fuga euaſit periculum. Illi ergo
ſcindentes fixum huius tabernaculum, omnia quæ ipſius e-
rant, diripuerunt, At ille Conſtantiam perueniens, à medi-
cis de percuſſionibus lapidum, & vulneribus curabatur, &
mittit epiſcopum ciuitatis, rationem faciẽs, ac pollicens ex-
ercitui ſe perſuaſurum Imperatori, ne illos priuet aliqua
conferendarum conſuetudinum participatione. At exerci-
tus epiſcopum cum iniuriis reſpuerunt, & Germanum in-
uitum pronunciauerunt Prætorem ſuper ſcutum elatum.
Imperatoriamq; ſtatuam ſubuerterunt, & huius imagines
demoliti ſunt: & in tyrannidem prorumperent & vrbes de-
ſpoliarent, niſi Germanus id agere multa comminatione ac
exhortatione vetuiſſet. Priſcus autem hæc Imperatori ma-
nifeſta fecit, & Imperator Philippicum denuo prætorem
Orientis conſtituit. Priſcus vero Byzantium rediit. Porro
exercitus ſe iuramentis affirmabat, nullatenus à Mauricio
imperari. Barbari ſane Romanis calamitatibus delectaban-
tur. Verum Ariſtobolum Imperator curatorẽ imperialium
domorum ad exercitum miſit, quatenus iuramentis & do-
nis tyrannidem ſolueret, quod & fecit. Tyrannide vero de-
ſtructa, fit Perſarum atq; Romanorũ circa Martyropolim
maximum bellũ. Romanis vero potẽtia & ducũ virtute ex-
C pugnãtibꝰ Perſas, interficitur. Maruzas Perſarum p̃tor. Cõ-
prehenduntur etiam viuẽtium tria milia & Perſicorũ prin-
cipum agmina, mille tantum reuerſis in Perſidẽ Porro Ro-
mani tranſmittunt è Perſide ad Imperatorem ex Perſicis ex-
uuiis multa, & captos vniuerſos vna cum bandis. Mẽſe De-
cembrio indictione ſexta Lõgobardi bellum aduerſus Ro-
manos intulerunt, & Romanam ciuitatem grauiter depo-
pulantes, & Exarchatũ Rauennæ deprędantes: ſed & Mau-
ruſiorum gẽtes aduerſus Africam, magnas perturbationes
perpetrauerunt. In Perſide autem eſt carcer, qui dicitur Le-
the, & rex Perſarum multos à diuerſis gentibus in hoc con-
cluſit, vna cum captiuis ciuitatis Daræ. Illi autem diſperati,
inſurgunt contra eos qui ſe cuſtodiebant, & occiſo Maruſa,
caput eius Byzantium attulere. At Imperator cum gaudio
magno illos ſuſcepit, & Philippicum denuo vix Prætorem
recepit exercitus. Cum autem Perſarum, Romanorumque
bellum circa Martyropolim fieret, ſuperantur Romani. Im-
perator à prætura rurſus Philippico amoto, Cõmentiolum
Orientis prætorem direxit. Heraclius autem proſperatus in
D bello premit Perſarum prętorem. Aſarthato autem interẽ-
pto, fugiunt Perſæ, & inſequuntur Romani. Cum autem
multum fuiſſet in eis excidium factum, comprehendunt
etiam cuſtodiam, & multas exuuias Byzantium mittunt.
Deniq; Imperator equeſtribus ſpeculationibus cõmerciiſ-
que vrbem ſplendidã reddidit. Hormiſda vero rex Perſarũ
prætorem Baram promotum, vna cum potentibus multis
contra Suaniam mittit. Ex improuiſo autem huic inſtans ad
Araxẽ fluuium caſtra commouit. Siquidẽ expugnatis Tur-
cis à Perſis adeo Hormiſda creuit, vt etiam tributa quadra-
ginta millia Turcis acciperet, cum prius æqualia Turcis ipſe
perſolueret. Verum Mauricius hoc comperto, Romanum
prouehit prætorem, & in Suaniam cum potentia tranſmit-
tit. Cumque perueniſſet Romanus in Lazicen, & ad Phaſin E
fluuium acceſſiſſet, in Albaniã exercitum mouit. Bara autem
audiens Romanum profectum, rem deridebat. Cupiebat
etiam Romanam aciem manu capere. Non enim aduerſus
Romanos bellum inierat. At vero Romanus Romanã mul-
titudinem ſeparauit, non probatis penes ſarcinas derelictis.
Decem milia etiam ſecum accipiens, aduerſus Barbaros ꝓ-
perauit, & eo duo milia pręcedere iubet exercitum. Qui ve-
nientes obuiam his qui præceſſerãt, Perſas hos in terga ver-
tunt, & omnes interimunt. Facta quippe fuga, & prędio ſibi
obſtante concluſi omnes interierunt. Aſt Romani vſq; ad
Barbarorum vallum venerunt, ita vt Bara ſuper hoc obſtu-
peſceret. Quod audiens Romanus animare cœpit exercitũ;
& præliaturi parantur in cãpo Albaniæ. Bara autem niteba-
tur furari bellum, fruſtratus tamen conſilio eſt. Surrexit n.
Romanus & comptiſſime parabatur. Cum autem inuicem
conflictus agitaretur, & multi Barbarorum occiſi fuiſſent,
maxima Romanis acceſſit victoria. Deſpoliantur igitur Bar-
bari, & ſepultura carentes efficiuntur beſtiis eſca. Hoc au-
dito Hormiſda Perſarum rex, confuſionem nõ ferens, mu- F
liebrem veſtem Baræ tranſmiſit, & hunc prætura priuauit.
Parat è contra rebellionem Bara, & progreditur in tyranni-
dẽ, & reciprocis iniuriis per literas Hormiſdam laceſſit, ſup
ſcribens epiſtolæ ita: Hormiſdæ filio Choſdrois Bara hoc
mittit. Collectis vero militijs aſſerebat Hormiſdã indigna-
tũ aduersũ militias, vt pote quæ à Romanis fuerint ſupera-
tæ. Oſtendebat autem & fictas literas quaſi ab Hormiſda
miſſas ad minuendas militũ rogas, ad memoriã eis reducẽs
atrocitatem Hormiſdę, ſeu crudelitatem, auaritiã & violen-
tiam. Et qualiter homicidiis delectatꝰ, & à pace eſſet alienꝰ,
qualiterq; optimates vinculis dediderit: quorũ quidẽ alios
gladio reciderit, alios autem necauerit tygride: & qualiter
cogebat Perſas in magnis pręliis ſeparari, quo diſperderen-
tur, & nõ contra illum tumultuarẽtur. Talibus igitur verbis
Bara militias affatus, tyrãnidem maximã aduerſus Hormiſ-
dam ſuccendit: iuramentis Baran munientes, deliberabant
pariter omnes, ſe depoſituros Hormiſdã. Hormiſda autem
Ferrochanen magiſtrum ſuum armatum cum virtute deſti-
nat aduerſus Baran. Bara vero ſignificauit Ferrochani, quia
non cõuenit arma Perſis inferre, & ad memoriam eis redu-
cebat Hormiſdæ aſperitatem, iniuſtitiam, in ſanguinibus
gaudium, in homicidiis amorem, infidelitatem, iactantiam
& violẽtiã. Hęc ſentientes ab eo veraciter dicta fuiſſe popu- G
li qui circa Ferrochanen erant, occidentes eum ſe ad Baran
vniunt, & contra Cteſiphontem abeunt. Hormiſda autem
in vinculis habebat Byndoen magnæ dignitatis virũ. Itaq;
cum in magna fluctuatione negocia degerent, Beſta frater
Byndois in cuſtodiam inſiliens, educit Byndoen fratrẽ ſuũ,
& congregata multitudine ruſtica, ſeu ciuili, tertia hora diei
regalia intrant, & inuento Hormiſda ſuper ſoliũ regio mo-
re ſedente, multis hunc iniuriis ſubdunt. Byndoes autem
tenens Hormiſdam abſtulit diadema à capite eius, & hunc
in carcerem tradiderũt, rogabantq; Choſdroen patrio ſolio
tribui. Præterea Hormiſda è cuſtodia ſua nuntium ſuum
miſit Perſis, petens loqui præſidi quæ expedirent. In craſti-
num igitur collectus Senatus Perſarum in regalibus vna cũ
multitudine vinctum Hormiſdam ducunt. Aſt Hormiſda
commonebat Perſas, quod non oporteat huiuſcemodi in
reges committere, quanta ex quo regnauerit trophæa fece-
rit, & in quibꝰ erga Perſas bona patrauerit, & qualiter Tur-
cos Perſidi tributa ſoluere, Romanos pacem amare coege- H
rit, qualiterque Martyropolim ceperit: quin & paterna be-
neficia narrauit. Rogabat autem & Choſdroen à regno de-
poni vt litis amicum & ambitioſum, & ſanguinis amatorẽ,
ſuperbum ac iniurioſum, & præliis inhiantẽ. Eſſe autẽ ſibi
alterum filium perhibebat, quem in regem ꝓuehi flagita-
bat. Byndoes vero ad Hormiſdam reſpondebat: & huius ex-
ceſſus in medium proponens, omnes erexit cõtra Hormiſ-
dam: & ducunt in mediũ vxorem eius ac filium, & ſerra hos
diuidunt, & partiti ſunt in medium coram Hormiſdæ viſi-
bus. Hormiſdam quoque oculis priuantes, in carcere po-
ſuerunt. Et Choſdroes quidem aliquantulum benigne pa-
trẽ tractauit in cuſtodia, tribuẽs illi omnẽ eſcam. At Hor-
miſda ex aduerſo iniuriis hunc lacerabat, cõculcans ea quę
à rege mittebantur. Vnde Choſdroes iratus, fuſtibus hunc

A ſyluestrib' iuſſit per illa cæſum obire. Quod factum & Per-
ſas triſtes reddidit, & cõtra Choſdroen odium auxit. Choſ-
droes vero cõgregatis virtutibus regnorum ſuorum egreſ-
ſus contra Baram venit in campum Zabã fluminis, vbi Bara
vallum habebat. Suſpicatus autem Choſdroes quod aliqui
principum adiacerent Baræ, hos occidit. Cum autẽ popul⁹
turbaretur, fugam iniit Choſdroes cum paucis quibuſdã,
& omnes qui erant cum Choſdroe, ad Baram acceſſerunt.
At vero Choſdroes hæſitabat quidnã agere debuiſſet, nõ-
nullis ſane cõſilium ſibi ad Turcos ſecedere dantibus, non-
nullis autem ad Romanos. Choſdroes equum aſcendens,
freno laxato equi motus omnibus ſequi iuber. At vero e-
quus ad Romanas partes motus ſuos direxit: & apud Ce-
reſium inuenitur & legatos ſuos mittit aduẽtum ſuum fa-
ciens manifeſtum. Contigit autem, vt eum Probus patri-
cius qui illic erat, ſuſciperet, & de eo Imperatori per litte-
ras indicaret. Bara autem miſit legatos ad Mauricium, pe-
tens ne auxiliaretur Choſdroi. Porro imperator Mauricius
iubet Cõmentiolo Prætori, apud Hierapolim Choſdroen
ſuſcipere, & imperialibus obſequiis honorare. Eodẽ an.
demonſtrauit Imperator Mauricius in memoria Dei geni-
tricis litaniam in Blachernis fieri, & laudes dicere dominæ
noſtræ, nominans eam Panegyrim. Mauricius filium ſibi
B Choſdroen regẽ Perſarum faciens, Domitianum epiſcopũ
Militinenſem ad eum direxit, cognatum ſuum, vna cum,
Narſe cui ducatum belli cõmiſit. Qui venientes ad Choſ-
droen, omnes potentatus Romanicos in Perſidẽ ducunt.
Bara a. hoc cognito ſumptis virtutibus ſuis in loco, qui
Alexandrines nominatur, caſtrametatus eſt, prohibere ra-
tus militias ab Armenia venientes, ne Narſi vnirentur. Iuſ-
ſerat autem Mauricius Muſticoni magiſtro militiæ Arme-
niæ Ioanni accipere militias, & ſe Narſi vnire pariter cõtra
Baram bellum cõſtituendo. Per noctem autem vnitę ſunt
Romanæ virtutes, & contra Baram aciem direxerunt. Por-
ro Bara in monte caſtrametatus eſt, pauore detentus. Cum-
que bellum ageretur horribile, Narſes Indicis beſtiis patui-
penſis, mediam Barbarorum diſſoluit phalangem. Et hoc
facto cæteræ quoq; Baræ infirmatæ ſunt phalanges, & fit
magna fuga tyranni. Narſes vero ſine vlla retentione perſe-
quens Perſas cæde ſternebat, & ſex milia vincta ad Choſ-
droen adduxit. Aſt hos omnes Choſdroes mucrone pere-
mit. Quotquot autem Turci erant, ad Imperatorem By-
zantium miſit. Sane cum Turci ſignum haberent in fronte
ex cruce interrogabantur ab Imperatore, quonã modo hoc
C ſignum in fronte portarent? At vero Turci aſſerebant ante
multos annos peſtilentiã factã in Turcia, & quoſdã Chri-
ſtianorum hoc adinueniſſe, & hinc ſalus in patria facta eſt.
Porro exercitus Romanorum tabernaculũ Baræ & ſuppel-
lectilem accipientes cum elephantis, attulere ad Choſdro-
en, Bara autem ad interiores partes Perſidis fugam fecit, &
ſic eorum diſſoluitur bellum. Itaq; Choſdroes magna vi-
ctoria circundatus ſolium ſuum recepit. Verum Narſes re-
diturus ad propria Choſdroi dicebat: Memor ſis Choſdroe
præſentis diei, Romani tibi regnum donant. At ille frau-
dulentã occiſionẽ metuens, petiit à Mauricio mille Roma-
nos in cuſtodiam ſibi habẽdos. Porro Mauricius quum di-
lectionem haberet erga Barbarum multam, poſtulationẽ
eius cõpleuit, ſicq; Perſicum & Romanorum bellum ceſ-
ſauit. Interea ſolennitate Paſchali veniente, coronatus eſt
Theodoſius filius Mauricii à Ioanne Patriarcha Cõſtanti-
nopolitano. Eodemq; an. Imperator Mauricius eccleſiam
ſanctorũ quadraginta martyrum, q̃ Tiberius cœpit ædifica-
D re, cõſummauit. Interea cum profunda pax Orientem oc-
cupaſſet, bellũ circa Europam Auaricum incumbebat. Id-
coq; Imperator potentatus ab Oriente in Thracem tranſ-
duxit. Anno imperii ſui nono, cum ver inciperet, & agmi-
na perueniſſent ad Thracem, exiuit cum eis Mauricius vi-
dere quæ à Barbaris eſſent euerſa. Auguſta vero & Patriar-
cha & ſenatus rogabant Imperatorem, ne per ſemetipſum
bellum iniret, ſed potius id prætori cõmitteret. Aſt Impe-
rator non acquieuit. Exeunte autẽ eo ad Septimium, ſolis
eclipſis facta eſt. Cumq; eſſet apud Rhegium multitudines
pecuniis animauit. Cum autem venatum pergeret, ſus ſyl-
ueſtris valde grandis impetum contra Cæſarem fecit. E-
quus vero ob terrorem miraculi eiicere Cęſarem nitebatur.

E Diutius ergo tumultuatus Cęſarẽ iactare nequiuit. Itaq; ſus
à nemine actus abſceſſit. In Perinthum præterea nauigio i-
ter faciens, ventis vehementib. & pluuia facta nautiſq; de-
ſperantibus, ſcapha Imperatoris aſportabatur, ita vt inopi-
nate ſaluus ad locum qui dicitur Daoniũ, vix veniret. No-
cte vero illa muliercula pariebat & voces miſerabiles emit-
tebat Cumq; mane factum fuiſſet, miſit Imperator videre
quod acciderat. Et inuenerunt puerum natum oculorum
& palpebrarum exſortem, manuſq; ad brachia non habẽ-
tem, à lumbo autem erat ei vt cauda piſcis naturaliter hæ-
rens. Quo viſo Imperator præcepit vt occideretur. Hac de-
niq; die Imperatoris equus, qui aureo erat circundatus or-
natu, repente ſciſſus eſt cadens. At Imperator his omnib.
auguriatus triſtis erat. Poſtera vero die viri tres, Sclauini ge-
nere, nil aliquid ferrum baiulantes, à Romanis detenti ſunt
citharas tantum ferentes. Imperator aũt interrogabat, tam
vnde eſſent, q̃ vbinam habitatio eorum conſiſteret. Qui ge-
F nere quidem aiunt ſe eſſe Sclauinos, circa finem vero occi-
dentalis habitare Oceani. Chaianum autem ad ſe legationẽ
miſiſſe, & munera principib. gentis ſuæ auxiliandi ſibi con-
tra Romanos gratia. Taxiarchas autẽ ſuos ſe direxiſſe ratio-
nem reddituros Chaiano, quia non poſſunt propter itine-
ris longitudinem mittere illi auxilia. Decem n. & octo mẽ-
ſes aſſerebant in itinere ſe feciſſe, & ita Romanos adiiſſe.
Porro citharas ſe ferre, tanquam non videntes quenquam
ſuorũ armis indutũ, regione ſua quid ſit ferrum ignorante.
Imperator autem tam ætatem admirans, quam moles cor-
poris eorum laudans, hos miſit Heracliam. Cum autem vẽ-
niſſet ad maritimam, & didiciſſet ꝙ legati Perſarum atque
Francorum veniſſent, ad regalia remeauit. An. 10. Imperii
Mauricii Chaianus quærebat augmẽta pactorum accipere.
Imperator vero ſermones Barbari nõ recipiebat, & idcirco
Chaianus iterum bellũ agit, & deuaſtat Sigidonẽ, & contra
Sirmium caſtra mouet. Imperator autem prætorem Euro-
pæ Priſcum ire iubet. At vero Priſcus Syluianum ſubpræ-
torem factum præcurrere iuſſit: & contra Barbaros proce-
G dentes bellũ ineunt, & vincunt Romani. Quo audito Cha-
ianus potentatib. ſumptis ꝓperabat ad bellũ. At vero Syl-
uianus viſis multitudinib. ſtupefactus ad Priſcum ſe contu-
lit Chaianus autẽ comperiens Romanorum receſſum ad
maritima ſe contulit, deinceps ad ſanctum Alexandrum, &
hunc omnia deuoranti tradidit igni. Tranſiens aũt in Diri-
zipera, conatur exterminare Remp. deuaſtatoria operatus
inſtrumẽta. Hi vero qui Diriziperæ habitant, diutius è di-
uerſo aciẽ direxerunt. Nã & portas ambientes, minabantur
Barbaros debellare, cum eſſent in ingenti formidine. Tunc
ergo diuina eis cõſuluit quędã virtus. Media namq; die vi-
dere putauerunt Barbari. Romanorũ virtutib. egredientib.
ab vrbe futurum ſibi fore vt cum eis conflictũ conſererent:
& conſternati fuga infatigabili fugiunt, & apud Perinchũ
efficiuntur. Priſcus aũt nec viſu quidẽ ferre multitudines
Barbarorũ valens, Zurulum ingreſſus caſtrũ muniebat. Aſt
Barbarus Priſcũ obſidere conabatur. His auditis Mauricius
q̃d foret agendũ hęſitabat. Tũ optimo inito cõſilio armatur
contra infinitum numerũ Barbarorũ: & vni excubitorum
magnis donis atq; promiſſionib. perſuadet, vt ſpõte in Bar-
baros irruat, eiq; dat litteras ad Priſcum cõtinẽtes hęc: Glo-
rioſiſſimo Prætori Priſco. Noxium Barbarorũ conatum ne
formides, ad perditionẽ n. eorũ factũ eſt hoc. Scito n. quia
cum multa confuſione reuertetur Chaian⁹ in regionẽ ſu-
am, quæ ſibi à Ro. deputata eſt. Propterea perſeueret glo-
ria tua penes Zurulum circũuagari faciens illos. Mittemus
n. per mare naues, & capituabimus familias eorum, & co-
H getur ad ꝓpria confuſione refertas atq; iactura remeare. At
vero Chaianus litteris cõprehẽſis ac lectis pauens efficitur,
& ſponſionib. pacificis ad Priſcum diſpoſitis in munerib.
paucis atq; indignis in ſuã terram cum fuga potenti regreſ-
ſus eſt. Vndecimo anno Imperii Mauricii, idem Imperator
Priſcũ cum omnibus Romaicis potentatibus ad Iſtrum flu-
uium miſit. vt Sclauinorum nationes tranſire prohiberet.
Quo apud Doroſtolon habito Chaianus comperit. Qui le-
gatis ad eum directis, calumniã inferebat. Romanis exor-
dium dantibus bellis. Priſcus autem excuſabat quod non
venerit aduerſus Barbaros belligeratũ, ſed quod ad Sclaui-
norũ nationes à principe fuerit deſtinatus. Audiẽs autẽ Pri-

A ſcus quod Ardagaſtus multitudines Sclauinorũ ad prędandum diſperſerit, tranſiens Iſtrum media nocte inopinate Ardagaſtum adortus eſt. At vero Ardagaſtus diſcrimine ſenſo, nondũ aſcenſo equo vix ſaluus euaſit. Romani multitudinib⁹ Sclauinorũ occiſis, & Ardagaſti regione euerſa prędam copioſam captam Byzantium per Tatamerem direxerunt. Porro cum Tatemer expedit⁹ iter faciẽs, ebrietati atq; deliciis ſeſe traderet, Sclauinorũ in eũ irruunt multitudines. Qui formidine preſſus fugiendo Byzantium venit. Aſt Romani qui cum ipſo fuiſſe videbãtur, Sclauinis valde infenſi obtinent glorioſiſſime Barbaros, & captiuitatẽ ſaluam Imp. præſentant: Qui lætatus gratificos Deo hymnos vna cum tota obtulit vrbe. Priſcus vero fiducia fretus, ad interiores Sclauinorũ partes acceſſit. Gipes vero vir Chriſtianę religionis, tranſfugiens ad Romanos, & ingreſſum Romanis oſtẽdit, & Barbaros tenuit. Itaq; Gipedis proditione transfretato flumine, Priſcus media nocte reperit Muſaciũ Barbarorũ regem ebrietate corruptum: funebrem quippe proprii fratris celebrabat feſtiuitatem. Quo comprehenſo viuo, cædẽ in Barbaros operatus eſt. multaq; præda & copioſa capta, ebrietati ſeſe tradunt, & crapulæ. Tum Barbari coaceruati
B victoribus imminent: foretq; viciſſitudo reciproca præcedenti virilitate ſæuior, ni Genzo cum pedeſtri virtute Ro. inſiſtens pugna forti prohibuiſſet impetus Barbarorũ. An. XII. Imp. Mauricii, cum Priſcus iterum ad Iſtrum perueniſſet, genteſq; Sclauinorum deprædatus fuit, haud modicam Imperatori deduxit prædam. Imperator autẽ miſſo ad Priſcum Tatemere, iubet toto illic hyemali tempore commorari Romanos. Quo comperto Romani contradicebant, aſſeuerantes id non poſſe fieri propter copias Barbarorum: & pro eo quod regio eſſet ſibi ſatis aduerſa. Priſcus vero verbis ſuaſoriis flexit, eos ibidem hyemare, iuſſionemque principis conſummare. Tredecimo imperii Mauricii anno, naſcuntur prodigia in ſuburbanis Byzantii, puer videlicet quadrupes, & alter duos vertices habens. Aiunt autem hi qui hiſtorias diligenti ſtudio ſcribunt, non ſignificare bona ciuitatibus, in quibus naſcuntur huiuſmodi. At vero Imperator Priſcum prætura priuat, & Petrum fratrem ſuum prętorem facit Romanæ virtutis. Itaque Priſcus quidem virtutibus ſumptis, priuſquam Petrus perueniſſet, tranſmeat amnem. Chaianus a. tranſitu Romani exercitus audito valde miratus eſt, & ad Priſcum miſit dicere, cauſam quærens, &
C prædæ ſumere partem, ſicq; amnem trãſire. Nimis n. ſæuiebat ſuper felicitatibus Romanorum. Priſcus ergo Chaiano mittit ſuper hoc legatum, Theodorum videlicet medicum, ſagacitate atq; intelligentia perornatum. Iſte videns Chaianum magna ſapientem, reſponſioneſque iactantius facientem, minas etiam protendentem, cunctarum gentium ſe eſſe dominum iactantem, narratione veteri mitigauit Barbaricum typhum. ait n. Audi Chaiane proficuam narrationem. Seſoſtris rex Ægyptiorum, illuſtris & oppido felix, opibus clarus, & inexpugnabili potentatu, plurimas & ingẽtes nationes ſeruituti ſubegit. Vnde & in arrogantiã ruens, curru ex adhærenti ſibi auro & lapidibus precioſis conſtructo, ſedet ſuper eum, & ſubiecit iugo de exuperatis regibus quatuor trahere currum. Cumq; hoc fieret in inſigni feſtiuitate, vnus ex quatuor regibus frequenter vertebat oculũ retrorſum, & contemplabatur cum volueretur rota. Quem percontatus Seſoſtris ait, Cur poſt tergũ obfirmas oculos? Hanc inquit ille rotam miror inſtabilem, atq; taliter ſe mouentem, & alias modo excelſa humiliantem, rurſuſq; humiliata exaltantẽ. At vero Seſoſtris parabolã intelligenter ani-
D maduertens, legẽ poſuit, ne currum reges vlterius traherẽt. His Chaianus auditis ſubriſit & ait ſe pacem ſectari. Priſcus autem Chaiano reddidit prædam pro tranſitu, & exuuiis omnib. ſumptis ſine diſpendio amnẽ tranſiuit. Porro Chaianus his ſuſceptis magnifice laudabatur. Priſcus Byzantiũ venit, & Petrus pturã ſuſcepit. Quartodecimo imperii Mauricii anno, iuſſit Imperator Petro prætori, vt tertiam portionẽ rogæ in auro Romanis acciperet, & tertiam in armis, & aliã tertiã in veſtimentis diuerſis. Itaq; Romani hoc audito ad tyrannidem vertebantur: Prætor vero timens ſatisfaciebat militib. hoc verum non eſſe, & exhibebat exercitibus alias literas iubentes ſibi, quatenas hi qui fortia geſſerant, & de periculis triumphauerant, in vrbe ſumma requie

potirentur, de publicis ſumptibus inter ſenes alendi, pu
vero militũ in locis propriorum parentum inſciberentu
Taliq; ſuadela populum mitigauit, & Cæſarem bonæ fam
præconio laudauere. Hęc a. Petrus Imp. denunciauit. Cur
que veniſſet Martianopolim, dirigit mille præceſſuros: q
repertis Sclauinis, multam ducentibus Romanam prędar
hos inſequentes occiderunt, multaq; pręda recepta, Rom
nica reditur ad rura, Eodem vero anno conſtruxit Imp. ſol
rium Manauræ rotundum, & in medio atrio eius ſtatuã ſu
ſtatuit, & illic poſuit armamentum. Quindecimo imper
Mauricii anno Petro venationem exercenti ſus agreſtis ob
uiam occurrit, pedemq; illius ad arborẽ conquaſſauit, & im
portabilibus doloribus multo tempore languuit. Aſt Imp
literis peſſimis, & improperiis grauib. ei detraxit, audito
multæ gentes Sclauinorum contra Byzantiũ motæ fuerin
Petrus vero coactus Nouas peruenit, Hi vero qui erant d
ciuitate vna cũ ignobilibus militibus, & epiſcopo obuian
veniunt: quos prætor intuitus, & arma eorum ac formidin
admiratus, iubet vrbe dimiſſa Romanæ miſceri caterua
Milites a ad ciuitatis cuſtodiã ordinati hoc agere renuerũ
Tum Prætor in furorem verſus deſtinauit Genzonem vn
cum multitudine militum. Qui hoc agnoſcentes confuge
runt in eccleſiam, & clauſo oſtio tẽpli perſeuerabant. Gẽ
zo vero pro reuerentia templi receſſit inefficax. Petrus a. i
rat⁹ Genzonẽ à pręrura deponit, & miſſo Scribone ignom
nioſe ad ſe epiſcopũ iubet adduci. Porro ciues collecti Scri
bonẽ cum dedecore vrbe depellunt. Cuius obſeratis por
tis, Mauricium quidem Imperatorem laudibus efferunt
Pręrorem autem conuiciis cumulant. Sicq; cum opprobri
Petrus inde receſſit. Præmittit præterea mille ad exploran
dum, qui Bulgares conſequuntur numero mille. Verun
Bulgares confiſi ſuper pace Chaiani ſecuri pergebant. Ro
mani a. in Bulgares impetum fecerunt. Qui mittunt viro
ſeptẽ, cõmonentes pacem minime diſſoluendam. Hoc au
dientes hi qui præcurrerũt, ſignificãt hæc prætori, qui dixi
Nec ſi Imp. venerit, his parcam. Congreſſione vero belli fa
cta Romani vertuntur, ſed Barbari nõ ſunt perſequuti eos
ne vincentes diſcrimen incurrerent. Porro Prætor Taxiar
chum præcurrentium flagellauit. Et hoc comperto Chaia
nus deſtinauit legatos ad Petrum inceptionem incuſans, &
quod Romani iuſtam pacem ſine cauſa diſſoluerent. At ve
ro Petrus verbis ſeductoriis vſus, non ſe ſciſſe motionẽ af
firmat, duplicia tñ dare ſpolia pcurat. Sicque Barbari amiſ
ſis ſpoliis dupla ſorte receptis, paci conſulunt. Petruſqu
contra Exarchum Ardagaſtum properat, & Barbari circ
ripam fluminis huic obuii facti phibebant trãſire. Roman
vero à fretis ſagittantes, hos vertunt, quibus in fugam conuerſis, percutitur ilico Ardagaſtus & moritur. Tranſeunte
a. Romani prædam multam ceperunt, & ad propria remeabant: errantibuſq; ductoribus, & in inaquoſa incidentibus
loca, periclitabatur exercitus. Porro cum iter agerẽt, noctu
veniunt ad amnẽ Helicium dictũ. Cum vero trans flumen
eſſent Barbari ripis abſconditi, eos qui hauriebant aquam
iaculabãtur. Igitur magna moleſtia Romanis effecta militiis, in fugam vertuntur à Barbaris debellati. Verum Mauricius his auditis, Petrum prætura priuauit, & Priſcum prætorem Thracæ denuo miſit.

Anno decimo ſexto imperii Mauricii; Priſcus prætor egreſſus in Thracem, virtutes enumerauit exercit⁹, & inueni
quod ex eis multitudo fuerit conſumpta. His a. ſumptis, venit ad Iſtrũ flumen, & Nouas. Quo cognito Chaianus miſi
legatos, cauſam ipſius ſciſcitatus aduentus. Priſcus a. venationis cauſa ſe veniſſe fatebatur. Aſt Chaianus, Non eſt iuſtũ, inquit, in alieno loco venari. Ecõtra Priſcus ſuũ diceba
locum, & ei fugam ex Oriente improperabat egiſſe. Barbarus a. Sigidonis muro deſtructo, ad Romanorũ terras profectus eſt. Quo cognito Priſcus venit ad inſulã Iſtri, & dromonibus ſumptis ad Chaianum apud Conſtantiolam veni
volẽs loqui cum eo. Cumq; Chaianus ad oram fluininis veniſſet, Priſcus eum triſtis alloquitur. Chaianus autem dixi
ad eum: Quid tibi Priſce ac terræ meæ? An hanc vis accipere de manibus meis? Iudicet Deus inter me & Mauriciũ Imperatorem, & requirat ſanguinem exercit⁹ Rom. & exercitus mei de manibus eius. Econtra Priſcus: Sigidonem inquit, ciuitatẽ redde Romanis. Qui ait: Vnã ciuitatẽ à nobi

A conaris accipere? Videbis post paululum quinquaginta ciuitates Romanas Auaribus seruitute redactas. Priscus autē per amnem nauibus Sigidoni exhibitis, hanc depopulatus est, & ex ea Bulgares pepulit. Septimodecimo imperii Mauricii anno coaceruatis virtutibus Chaianus in Dalmatiam properat, & cum venisset Balchā, quadraginta ciuitates, quæ circa eā sunt omnes, depopulatus est. Quib. Priscus agnitis, Gudoni ad explorationem rerum direxit, qui in valle occultabatur pusilla, & diluculo in dorsa eorum aduectus, ilico cunctos peremit, & acceptam prædam adduxit ad Priscum. Porro Chaianus infortunio cōperto in regionem suam regressus est, & Priscus ad propria. Anno decimo octauo imperii Mauricii, sumptis virtutib⁹ Priscus Sigidonem venit. Chaianus vero congregato proprio pōtētatu subito Misiæ adest, & Comeam vrbem capere nititur. Propterea Priscus Sigidone relicta huic efficitur proximus. Cum autem Paschalis festiuitas haberetur, & Romani fame tabescerent, audiens Chaianus Prisco significabat, vt sibi plaustra mitteret ad deportanda illis alimenta, quatenus cum hilaritate propriam festiuitatem celebrarent. Quadraginta itaq; plaustra plena his mittit. Pari modo & Priscus species Indicas Barbaro quasdam remisit, piper videlicet, & folium Indicum, & costum, & casiam, atque alia ex his quæ quæruntur, cum Chaianus apud Sirmium resideret: B qui receptis his, gauisus est valde in eis, & donec cōpleretur dies festus, Romani ac Barbari simul habitabant, & non erat in vtrisque virtutibus timor. Cumq; fuisset dies festus, Barbari separati sunt à Romanis & Dirizipera venientes ciuitatem depopulati sunt, & sancti Alexandri ecclesiam incenderunt, sepulchrumq; illius argenteo tecto coopertum spoliant. Sed & iniuriis quoq; martyris corp⁹ afficiunt, multamq; in Thrace prædam capientes epulabantur splendide contra Romanos elati. Cumq; Cōmentiolus venisset Byzantiū, maxima vrbi turbatio & æstus incubuit, ita vt timore detenti, consilium caperent Europam deserendi, & in Asiam & Chalcedoniam migrandi. Quin & Imperator excubitoribus, armatoq; ac electo cuneo sūpto murum mūniuit. Vulgus autem vrbem custodiebat, & Senatus cōmonebat Imperatorem legationem ad Chaianum mittendi. Deus autem vindictam martyris faciens Alexandri, pestilētiam languoris Barbaris intulit, & in vno die septem filios Chaiani per febrem & inguinariam passionē occidit vna cū aliis turpibus multis, ita vt post triumphale gaudium cum carminibus & canticis, lamentationes & lachrymæ & luctus sine consolatione possideret Barbaros. At vero Sena-C tus rogabat Cæsarem legationem ad Chaianum mittendi. Imperator autem Armazonē misit ad Chaianum cum mulieribus multis Dirizipera, qui verbis militibus blādiretur. At ille nolebat dona suscipere, lamento intolerabili filiorū morte detentus. Dicebat aūt ad legatum: Iudicet Deus inter me & Imperatorem Mauricium. Ego vero captiuos ei reddo, per vnā animam vnum numisma percepturus ab eo Mauricius aūt id dare minime passus est. Iterum Chaianus petiit, per singulas animas vnum accipere numum. At Imperator nec sic dare consensit. Sed nec in quatuor siliquis. Tunc Chaianus cōmotus furore omnes occidit, & ad propria rediit cū quinquaginta milia aureorū pactis Romanis imposuisset. Quin & Istrū flumen nō se transiturum professus est. Ex hoc itaq; cōtra Mauricium Imperatorē multum commotum est odium, & cœperunt hunc subiicere maledictis. Similiter & populus apud Thracē conuiciis contra Imperatorē commotus est. Exercitus autē procuratores ad Imperatorem contra Commentiolum direxit, quod prodi-D tionē in prælio fecerit. Inter quos etiā erat Pochas, qui Imperatorem allocutus seuerius, huic in concilio contradicebat, ita vt quidā ex patriciis hunc alapa percuteret, & barbā eius euelleret. Verum Imperator non suscepit aduersū Cōmentiolum populi querimoniam, sed hos inefficaces deseruit: propter quod insidiarum in principem exordium sumitur. Præterea per idem tempus apud Aegyptum in Nilo flumine Mena præfecto vna cum populo deambulante, in loco qui Δέλτα nominatur, sole orto animalia humanæ formæ apparuerunt in flumine, vir scilicet & mulier. Et vir quidem erat pectorosus, vultuq; terribilis, ruffa coma, canisq; permixtis: & vsq; ad lumbos denudabat naturā, & cū-

E ctis demonstrabatur nudus: reliqua autē corporis membra cooperiebat aqua. Hunc præfectus iuramentis constrinxit ne destrueret aspectum, priusquam omnes saturati fierent hoc inopinato spectaculo. Porro mulier & mamillas, habebat, & fœmineum vultum, cæsariesq; prolixas, & vsque ad horam nonam omnis populus mirabatur, videntes hæc animantia, quę hora nona in flumen demersa sunt. Sane Menas Imperatori Mauricio hęc scripsit. Anno imperii Mauricii decimo nono, die autem Paschæ, Sophia Augusta vxor Iustini, vna cū Constantina Mauricii coniuge, stemma cōstructum attulerunt Imperatori. Qui hoc cōtēplato pergēs in ecclesiā, id obtulit Deo supra sancta in mensa suspendēs in triplicibus catenulis lapidib. & auro contextis. At vero Augustæ hoc cōperto tristatæ sunt valde, & in iurgio aduersus Imperatorem Constantina festum diem fecit Augusta. Cum autē Imperator non attenderet militiarum querelas in Thrace positarum, iterum Commētiolos assumptis armatis venit ad Istrum, & vnitur Prisco apud Sigidonem, & soluitur pax quæ ad Auares erat. Qua dissoluta veniunt in Viminacium, quod est insula magna Istri. Quibus auditis Chaianus collectis potentatibus ad Romaica procedit rura. Quatuor ergo filios suos traditis aliis virtutib⁹ ad custo-F dienda vada Istri cōstituit. At vero Rom. ratibus factis fluuium transmearunt, & Prętore Prisco bellum cū filiis Chaiani inierunt. Commentiolus n. infirmatus in Viminacio sedebat insula. Cumq; multas horas bellū tenuisset, & trecentis iam Rom. interēptis sol occubuisset, quatuor milia Barbarorū intereunt. Similiter & tertia die præliantes, ab excelsiorib⁹. Rom. ad Barbaros accesserunt, hosq; vertētes ad stagnū atq; pellentes Auares, multos necauerunt ex illis. Inter quos & filii Chaiani necati sunt, illustrēq; victoriā Ro. induerunt. Chaianus vero coaceruatis viribus copiosis contra Ro. progreditur. Bello autē manente, vertūt Romani Barbaros, & hanc omnib. insigniorē retulere victoriam. Interea Priscus quatuor milib. præmissis. Tyrso amne transmisso, Barbarorum explorare motus pręcepit. At vero nil eorū quæ facta fuerant Barbari cognoscentes festum diē concelebrant, & pariter conuiuantur. In hos clanculo Romani incidētes maximū operati sunt metū. Triginta quippe milia Gepidorū Barbarorumq; aliorū occiderūt, & copiosa præda cōprehensa reuertuntur, ad Priscum. Chaian⁹ autem rursus potentatib. cumulatis, venit ad Istrum, & inito bello Barbari superantur, & in amnis fluentis necantur pereuntq; cum his plurimi quoq; Sclauinorum. Viuos aūt G obtinuerunt Auarum quidem tria milia, Sclauinorum vero octingentos, & Gepidum tria milia ducentos, nec non & duo milia Barbarorum. Porro Chaianus ad Imperatorē Mauricium legatos misit captos recipere nisus. At ille nondum cōperta inclyta Romanorū victoria, scribit Prisco, vt Auares tantum Chaiano redderet. Eodē an. quidā vir monachico circumamictus habitu & in religione clarus, spata denudata à foro vsq; ad æneā gladiatoris statuā discurrens, Imperatorem omnibus in occisione gladii moriturū prędixit. Similiter & Herodianus Mauricio manifeste quæ sibi fuerant ventura prædixit. Imperatore vere noctu discalciato litaniam cū tota vrbe agente, & transeunte ad Carpiana loca tumultuātes quidā ex multitudine contra imperatorē lapidib. iaciunt, ita vt vix Imperator cū Theodosio suo saluaretur, & orationes cōpleret apud Blacernas. Anno vero Imperii sui vicesimo, Mauricius in se reuersus, & sciēs quod nihil Deum lateat, sed omnib. reddat secundū opera ipsorum, & recogitans excessum, quem in captiuitate perpetra-H uerat, non redimens eā, expedire iudicauit in hac vita se recipere pœnā pro peccato, & non in futura: & factas preces in scriptis transmisit ad omnes patriarchales sedes, & ad omnes ciuitates sibi subiectas, & ad monasteria, quæ sunt in eremo & in Hierosolymis: & ad lauros pecunias & cereos & incensa: vt orarent pro se, quod hic reciperet, & non in futuro seculo. Scandalizabatur autē & in Philippicum generum suum quod in philiterā nominaretur. Porro Philippicus diuerse iurabat Imperatori, quod purus esset in seruitio eius, & apud se nullum dolum haberet. Cumq; Mauricius supplicaret Deo misericordiam præstandi animæ suæ, quadam nocte dormiens in visu, ante æneam palatii portā imagini Saluatoris se vidit assistere, & copiosum populum

A pariter aſſiſtentem. Tunc facta eſt vox ex charactere magni
Dei,& ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti dicens:Date Mauriciũ.
Et tenentes eum iudiciorum miniſtri,exhibuerũt ante pur-
pureum vmbilicum,qui illic erat,& ait ad eum propria vo-
ce:Vbi vis reddam tibi,hic,an in futuro ſeculo? Quo audi-
to ille reſpondit, Amator hominum domine & iudex iuſte,
hic potius, & non in illo ſeculo. Et iuſſit diuina vox tradi
Mauricium & Conſtantinam vxorem eius & filios,& omnẽ
cognationẽ domus ipſius Phocę militi. Expergefactꝰ ergo
Mauricius, Vocatum eum qui coram ſe dormiebat, miſit
ad Philippicum generum ſuum, vt celeriter eũ duceret ad
ſe.Cumq; ille abiiſſet,vocauit eũ. Qui cõſurgens aduocata
vxore ſua. Cordia oſculatus eſt dicens: Salue: iam non me
videbis.Quę exclamauit cum fletu magna voce ad paracœ-
mumenum dicens: Adiuro te per Deum quæ eſt hæc cau-
ſa,ob quam quærit hac hora? At ille iurauit ſe ignorare,quia
repente de ſomno exurgens Imperator miſit me. Philippi-
cus ergo quæſiuit corpus Chriſti percipere, & ſic ad Impe-
ratorẽ properare. Vxor autem eius iacebat in terra ſe volu-
tans,& plorans,& Deũ exorans.Ingreſſus vero Philippicus
cubiculũ regiũ,proiecit ſe ad pedes Imperatoris.Imperator
autem dicit ei, Ignoſce mihi propter dominum, quia pec-
caui tibi.Nam vſq; nunc ſcandalizabar in te:& iubens exire
paracœmumenum ſurrexit, & cecidit ad pedes Philippici,
B dicens:Ignoſce mihi, quia modo certiſſime ſcio quia nihil
peccaueris in me. Sed dic mihi, Scis aliquem inter agmina
noſtra Phocam militem? At vero Philippicus recogitans
dicit ei: Vnum agnoſco, qui ante modicũ tẽpus procurator
ab exercitu deſtinatus,contradicebat Imperio tuo. Aſt Im-
perator ait: Cuius eſt qualitatis? Qui ait: Iuuenis & temera-
rius,ſed tamen timidus. Tunc Mauricius: Si timdus,inquit,
ꝓfecto & homicida.Et referebat Philippico ſomnii reuela-
tionem. Porro nocte illa viſa eſt ſtella in cœlo q̃ dicitur co-
meta.In craſtino autẽ venit Magiſtrianus, qui miſſus fuerat
ad ſanctos eremi patres, ferens reſponſa ab eis huiuſmodi:
Deus recepta pœnitentia tua ſaluabit animã tuam, & cum
ſanctis cum tota domo tua te cõſtituet: ab Imperio vero cũ
ignominia & diſcrimine diſcedes.His auditis Mauriciꝰ glo-
rificauit magnifice Deum. Igitur autumni tẽpore acceden-
te,cum Mauricius Imperator iuſſiſſet Petro, vt in Sclaui-
norum regione hyemaret populus, reſtiterunt Rom. hoc
facere non conſentientes, tam propter equorum humilia-
tionem,quam quod copioſam circumducerent prædã, nec
non & ob multitudines Barbarorum, quæ per regionẽ dif-
fuſæ noſcebantur:& ſeditionem meditati ſunt. Prætor autẽ
C indignatus contra populum indemnatione eos dimiſit. In-
cidunt itaque pluuiæ creberrimæ ſuper populum, & frigus
multum. Petrus autem viginti milibus procul ab exercitu
morabatur.Mauricius autẽ Petro per literas moleſtus erat,
vt Iſtrum tranſiret, & hyemales eſcas populi de Sclauinorũ
ſumeret regione,ne alimenta publica cogeret præſtare Ro-
manis.Prætor vero accerſito Gadim ait: Nimis mihi grauia
videntur Imperatoris pręcepta,in aliena terra hyemare Ro-
manos iubentis.Nam illi non obaudire ſæuum eſt:& rurſus
obaudire ſęuiſſimum.Nullum bonum parat auaritia,mater
autem omniũ malorum conſiſtit. Qua Imperator languens
horum cauſa maximorum malorum Romanis efficitur. Ac-
cerſitiſq; populi taxiarchis, Imperatoris intentionem eis a-
peruit.Populus autem hoc audito ſeditiones concitauerũt,
& inſignes quidam principes ex eis fugientes,ad prætorem
venerunt.Porro multitudines in vnum congregatæ proue-
hunt Phocã centurionem exarchum & ſuper clypeum hũc
exaltatum,laudibus exarchum acclamauerunt. His Petrus
D auditis in fugã verſus eſt,& omnia Imperatori manifeſtauit.
Aſt Imperator his difficilibus auditis, ea multitudines ce-
lare tentabat.Secunda vero die ludum celebrauit equeſtrẽ,
incõmoda infelicitatis occultans. Vulgus autem Praſinorũ
clamabat, Conſtantinus inquiens, & Commentiolus Ro-
manorum ter Auguſte plebi tuę moleſtias ingerunt,vt cru-
ces his ponãtur in ea quę habemus peccata.Deꝰ qui omnia
cõdidit, ſubiiciat tibi omnem inimicum & hoſtem tam in-
teſtinum, quã externum ſine ſanguine. At vero Imperator
plebibus intimabat, Nil vos, inquiens, turbet irrationabi-
lium militum immoderatio & inquietudo. Veneti autem
dixerunt: Deus qui ſiuit te imperare, ſubdat tibi omnẽ qui

imperium tuum impugnat. Et ſi Romanus eſt qui fide ru- E
pta terga vertit à te, hunc tibi in ſeruitutem redigat abſque
ſanguine.Hos Imperator armans,& ſermonibꝰ blandis cõ-
peſcens,vna cum demarchis muros vrbis cuſtodire ꝓcepit.
Præterea filio Imperatoris Theodoſio vna cũ Germano ſo-
cero ſuo,apud Callicratiã venationes exercẽte,mittunt Ro-
mani litteras ad Theodoſiũ ab eo imperari poſcẽtes: ſin au-
tẽ,ſaltẽ Germanum imperatorẽ ꝓnunciandũ.Neq; n.nos
aiũt imperari à Mauricio de cætero patiemur.His Mauriciꝰ
cõpertis accerſit ad ſe filiũ.Cõmentiolũ vero muros obſer-
uare ꝓcepit, Germanũ autẽ vna cum filio accuſabat harum
fuiſſe calamitatũ autores.Cumq; Germanus ſe excuſare ni-
teretur,Mauricius ait:O Germane,duo ſunt argumenta ſu-
ſpicionis meæ,populi ſc.ad te literæ,& ꝙ cũcta depaſti ſunt,
& nullis,exceptis tuis,pepercerunt. Parce Germane ꝓlixũ
faciendi ſermonẽ. Nihil ſuauius inq̃ per gladium mori. Sa-
ne Germanꝰ templum Dei matris,ꝙ appellatur Cyri, fugit.
Quod cum Imperator didiciſſet, Stephanum eunuchũ di-
rexit ad Germanum ab eccleſia educendũ. Cumq; Stepha- F
nꝰ violenter hunc educere voluiſſet, fautores Germani re-
ſiſtentes expellunt Stephanum,& accipientes Germanum
in eccleſiam magnam effugiunt. At vero Imperator cæde-
bat virgis filium ſuum Theodoſium: aſſerebat n. Germanũ
per eum fuiſſe fugatum. Et mittit excubitores à magna ec-
cleſia educendi Germanum. Hinc magnꝰ rumor vrbi incu-
buit. Germanꝰ autẽ egredi & dare ſe voluit. Verũ hũc mul-
titudines exire minime permiſerunt, ſed magnis conuitiis
Imperatori derogauerunt dicentes: Nõ habeat pellẽ qui te
amat Marcioniſta.Igitur qui muros cuſtodiebant his com-
pertis,cuſtodiam negligentia prodiderunt. Mauriciꝰ autem
exutus media nocte Imperatoria ſtola, & priuata circuma-
mictꝰ,dromonẽ ingreſſus cum vxore filiiſq; ſuis & Conſtã-
tino,fugam arripuit.Copię vero per totã noctẽ peſſimis in-
iuriis Imperatorẽ appetebant: ſed & Cyriacum Patriarchã
reprehendebant. Turbine itaq; ingenti ſæuiente, cum in-
gentibꝰ periculis apud ſanctum Autonomõ ſaluatur Mau-
ricius. Nocte vero ſuperueniunt ei etiã dolores arthritici,
quos manuum dolores vocant & pedũ.Porro mittit Theo-
doſium filium ſuum cum Conſtantino ad Choſdroen regẽ
Perſarum,vt recordaretur eorum q̃ ſibi facta fuerant à ſe, &
viciſſitudinẽ beneficii ſui rependeret filio ſuo. Germanus
autem mittit ad Sergium demarchum Praſinæ partis,vt au-
xiliaretur ſibi gratia imperandi,repromittens ſe partẽ Praſi- G
ni honoraturum, ipſumq; magnis dignitatibus elaturum.
At vero Sergius hoc inſignibus vulgi confeſſus eſt. Qui mi-
nime id admiſerunt, fatentes nunquã Germanum ab amo-
re recedere Venetorum.Praſini vero exeuntes in regiã ma-
gnis laudibus tyrannum Phocam efferebant, & perſuadent
ei venire in Septimium.Dirigit igitur Phocas Theodorum
à ſecretis: qui ingreſſus magnam eccleſiam, coram populo
legit: vt tã Patriarcha q̃ ſenatꝰ & vulgꝰ venirent in Septimiũ.
Hoc igitur facto,& cunctis cõuenientib. apud Septimiũ, tũc
Patriarcha Cyriacus à tyranno de orthodoxa fide, & vt ſine
perturbatione ſeruaret eccleſiã, extorſit profeſſionẽ. Viſus
vero eſt Germanũ tyrannꝰ adhortari.Cumq; Germanꝰ nol-
le ſe ſimularet,& vulgꝰ tyrannum laudaret, ꝓnunciatur ma-
lus, & dominus ſceptrorũ tyrannus prouehitur: & ꝑualet
aduerſus felicitatẽ calamitas,& ſumunt principium magna
infortunia Rom. Denunciatio vero tyranni in templo S.
Ioan.Bapt.effecta eſt: vbi duobus moratus diebus, tertia die
introiuit regalia, ſup Imperialẽ ſedens carrucã.Porro quin-
ta die coronauit Leontiã vxorẽ ſuã Auguſtã. Hac igitur die
tumultuantur partes adinuicẽ ꝓpter ſtationes locorũ. Ty- H
rannus vero Alexãdrũ conrebellẽ ſuũ miſit partes cõpeſce-
re. Alexander vero in Coſman Venetorũ demarchum ma-
nus immittens pepulit eum, & cõtumeliis lacerauit. Porro
Veneti indignati clamabant: Vade, diſce ordinẽ, Mauricius
nõ eſt mortuus. At vero tyrannus his auditis in necẽ Mau-
ricii cõmouetur,& miſſis militibus, duxit eum Chalcedo-
nem ad Eutropium portum,& primo quidem cruciauit eũ
in cædibus filiorum, poſt Imperatorem punit. Nam quinq;
filii eius mares coram viſibus illius præocciduntur. Ve-
rum Mauricius patienter infelicitatem ſuſtinens, Deum
in omnibus inuocabat, & crebro pronunciauit dicens: Iu-
ſtus es Domine,& rectum iudicium tuum. Fit itaque mors

filiorum

filiorum epitaphium patris, pręostendens virtutem in mole calamitatis. Cumq; nutrix vnum ex Imperatoris pueris furata fuisset, suumq; pro eo interemptioni obtulisset, Mauricius non annuit, sed suum requisiuit. Aiunt itaq; quidam, quod eo occiso lac cum cruore fluxerit, ita vt omnes inspicientes dire lamentarentur. Sic ergo Imperator naturæ legibus etiam celsior factus, vitam cõmutat. Porro ex illo tempore nõ defuerunt Imperio variæ ac ingentes ærumnæ. Deniq; & Chosdroes Persarum rex pacẽ dissoluit, & Auares Thracem deuastarunt, atq; Romanorum exercitus vterq; depopulatus est. Ita vt cũ Heraclius regnaret, & inquisitionem armatorum cum summa diligentia faceret, ex omni multitudine illa, quæ inuenta fuerat in tyrannide Mauricii cum Phoca, neminem exceptis duob. vllatenus inueniret.

PHOCAS.

Anno ab incarnatione Domini D. XCV. Phocas tyrannus peremit Mauricium, vt prędictum est, vna cum masculis quinq; pueris eius: & horum capita iussit poni in campo tribunali dieb. multis: & exiuit ab vrbe, & contemplabatur ea, vsquequo fœtorem dederunt. Interficitur autem & Petrus frater eius, & alii proceres multi. Theodosium vero filium eius sermo tenet lapsum, & ita saluum repertum. Præterea Chosdroes Persarum rex famam hanc augmentauit, aliud aliterq; mentitus, & hunc apud se dicens quasi prouidere se, Romanorum sperans obtinere imperium. Et conuictus est multis modis, maxime vero ex eo quod bella repentina moueret, & Romanas res magnopere deuastaret. Interea calligraphus quidam Alexandrię, venerabilis vir, ex matutina vigilia domum vadens media nocte videt statuas ex metallo æris abstractas, & voce grandi dicentes interemptum Mauricium & filios ipsius, atq; omnes casus qui apud Byzantiũ fuerant gesti. Mane vero facto pergens hæc Augustali retulit. Qui præcepit ei nulli hæc manifesta facere, scribensq; diem præstolabatur exitũ. Die vero nona prætereunte, ecce nuncius venit indicãs Mauricii interemptionẽ. Tunc Augustalis dæmonum vaticinium coram populo publicauit. Narses autẽ prætor quondam Romanus contra tyrannum rebellionem parauit, Edessamq; obtinuit, Scribit itaq; Phocas Germano prætori Edessam obsidenti. Narses vero scribit Chosdroi regi Persarum congregandi virtutes, & bellũ constituendi contra Romanos. Porro Phocas fratrem Domentiolum fecit magistrum & Priscum comitem excubitorum. Anno Imperii Phocæ secũdo Chrosdroes rex Persarum collectum copiosum potentatũ aduersus Romanos direxit. Germanus autem timuit, verum coactus prælium iniuit. Qui cum in eo vulneratus fuisset, hunc ministri vsq; ad ciuitatẽ Constantiæ duxerunt, superanturq; Romani. Sed & Germanus vndecima die spiritũ exhalauit. Phocas autem potentatus ab Europa in Asiam transtulit, Chaiano pactis additis, arbitratus Auarũ quiescere nationes. His ergo diuisis, quosdam contra Persas misit: quosdam vero ad obsidionem Edessæ contra Narsen cum Leontio spadone & magnate suo direxit. Chosdroes autem collectis potentatibus, apud Daras efficitur. Porro Narses egressus Edessam Hierapolim fugit. Interea Chosdroes cũ Romanis fit penes Ardumũ, & munitione de elephantis constructa, bellum iniit, & victoria magna potitus est, captis Romanis nõ paucis, quos & capitis recisione puniuit. His itaq; gestis, Chosdroes ad terram suã regressus est, Zongoi potentatib. relictis. Hoc comperto Phocas contra Leontium furit, & manicis ferreis cum ignominia Byzantium ducit, & creat prætorem Domentiolum nepotem suum, & curatorem Palatii facit. Anno Imperii Phocæ III. misit Chosdroes Cardarigã & Rusmaysan, qui depopulati sunt terras Romanorum. Domentiolus vero verbo dato Narsi, iuramentisque non paucis credere persuasit, quod nullã iniuriã apud Phocam esset passurus, & direxit eum ad Phocam. At vero Phocas hoc verbum minime seruans, igne cremauit eum. Romani ergo hinc plurimum tristes effecti sunt, quod timorẽ magnum in Persas idem Narses haberet, adeo vt filii Persarum audito ipsius nomine tremerent. Porro Persæ gauisi sunt gaudio magno. Anno Imperii Phocæ IV. Scholasticus eunuchus, vir gloriosus Palatii Constantinã dominam cum trib. filiabus eius accipiens ad magnam ecclesiam confugit, consilio Germani patricii desiderantis Imperium. Fit igitur seditio magna in vrbe. Germanus autem demarcho Prasinorum talentum auri misit, vt cooperaretur ei: primores autẽ vulgi id admittere noluerunt. At vero tyrannus in ecclesiam ad abstrahendum mulieres destinauit. Sane patriarcha Cyriacus tunc restitit tyranno, minime passus è templo tyrannice abduci mulieres. Verum iuramentis certo eo reddito à Phoca, quod non lęderet eas, educuntur è templo & clauduntur in monasterio. Præterea eodem anno Persæ ceperunt Daras cum tota Mesopotamia & Syria, captiuitate multa, cuius non est numerus, facta. Anno Imperii V. Phocas filiam suam Domentiam Prisco patricio & comiti excubitorum iunxit, & factis in palatio Marnię nuptiis iussit fieri ludum equestrem. Demarchi autem vtriusq; partis apud quatuor columnas cum imperialibus signis statuerunt Prisci ac Domentiæ signa. Quibus auditis Imperator iratus est, & mittens adduxit Demarchos, Theophanem sc. & Pamphilum, & statuens nudos, iussit eos decollari. Cum n. misisset protocursorẽ, vt interrogaret eos, quo præcipiente fecerint hoc: dixerunt, quia secundum consuetudinem lineatoris fecerunt. Porro lineatores siue mensores interrogati quam ob rem id fecerint, dixerunt, quia cum Imperatores ab omnibus nominati sunt, hoc à nobis ipsis fecimus. Sane Priscus timore tenebatur, ne forte Imperatoris iram incideret. Turbis autem clamantibus veniam concedi sibi, veniam dedit Phocas. Ex tunc ergo Priscus indignationem passus, non erat recte cum Phoca. Interea quædam mulier Petronia nomine, fit imperatrici Constantinę ministra, quę ad Germanum responsa ferebat. Porro cum fama dilataretur, quod Theodosius Mauricii filius viueret, spem bonam tam Constantina quã Germanus habebat. At vero scelesta Petronia hæc tyranno manifesta fecit. At tyrannus Constantinam Theoprepio exarcho ad torquendum prodidit. Quæ dum torqueretur, Romanum patricium nosse interloquutiones suas confessa est. Qui comprehensus atq; discussus, etiam alios fore in insidias tyrannidis sibi cooperatores perhibuit. Comprehensus est autem Theodorus Orientis præfectus, quẽ tyrannus interemit. Helpidiiq; pedes pręcidens hunc tradidit igni, Romanumq; decollauit. Porro Constantinam cum trib. filiabus in loco vbi Mauricius interemptus est, gladio trucidauit. Germanum autem & eius filiam ore machæræ occidit. Similiter & Ioannem Gizan patricium & Theodosium qui subdiuæ dignitate habebatur insignis, & Andreã Sanctocroben, & Dauid Chartophylacem Hormisdæ. Eodem anno Persæ transmeantes Euphraten, totã Syriam & Palæstinam, & Phœnicen depopulati sunt, multo in Romanis excidio perpetrato. Anno vero Imperii Phocæ VI. Priscus intueri non sustinens tam iniusta homicidia, quam cætera mala, quæ à Phoca patrabantur, scripsit ad Heraclium patricium & prætorẽ Africæ, quo Heraclium filium suum, & Nicetam filium Gregore patricii subprætorẽ suum mitteret, quatenus contra Phocã tyrannum venirent. Audiebat enim eum rebellionem meditari in Africa, vnde nec nauigia hoc anno Constantinopolim conscenderunt. Occidit autem Phocas omnem cognationem Mauricii, & Commentiolum Thracæ prætorem, & alios multos. Facta est etiam mortalitas in anno isto, & inopia omnis speciei. Præterea Persæ vna cum Cardariga egressi ceperunt Armeniam & Cappadociam, pugnantesq; Romanorum verterunt militias. Ceperuntq; Galatiam & Paphlagoniam, & venerunt vsq; Chalcedonem, sine parcitate depopulantes omnem ætatem. Et hi quidem foris portam Romanis tyrannidem inferebant. Phocas vero his peiora intrinsecus patrabat occidens atq; captiuans. Anno Imperii Phocæ septimo Antiocheni Iudæi, simultate inquieta commissa contra Christianos, occidunt Anastasium magnum patriarcham Antiochiæ, mittentes naturam eius in os eius, & post hæc trahentes eum in plateam vrbis. Interfecerunt autem & ciuium multos, & incenderunt eos. Phocas vero fecit comitem Orientis Bonosum, & Chotin magistrum militum, & transmisit eos aduersus illos, & non valuerunt sedare inquietudinem illorum. Coaceruantes vero exercitus irruerunt in illos, & plurimos occiderunt, & quosdam eorum detruncatis artubus, ab vrbe reddiderunt extorres. Phocas autem fecit Circensem ludum, & Prasini conuiciis eum lacessere clamantes: Iterũm in gabasta bibisti? Iterum sensum perdidisti? Et iussu Phocæ Comas præfe-

ctus,

A ctus vrbis multos ex eis detrūcauit, quosdam vero decol-
lauit, nonnullos autem in saccos missos mari necauit. Por-
ro Prasini coaceruati miserunt ignem in prætorium, & in-
cenderunt curiam, & scrinia, & carceres. Ex quibus egressi
vincti fugerunt Hinciratus Phocas, non eos militare iu-
bet. Porro Heraclius prætor Africæ molestias perpetiens à
Senatu, vocauit filium suum Heraclium cōtra Phocam ty-
rannum mittendum. Verum & subprætor eius Gregoras
misit per aridam Nicetam filium suum: statuentes, vt qui-
cunque ex his præueniret, & tyrannum superaret, Imperiū
sumeret. Hoc vero anno hyems enormis efficitur, ita vt
maris mollicies in glaciei duritiam verteretur. Tum Pho-
cas Macrobium Scribonium iussit sagittari apud Septimi-
um, pendentē in lancea in qua tyrones exercebantur, quasi
conscium insidiarum suarum. Theodorus enim præfectus
Cappadox, & Helpidius præpositus armamenti, & alii di-
uersi consilium fecerunt in hippodromo Phocam occi-
dendi. Et facto prandio Theodorus præpositus prætori
cœpit eis texere intentionem suam. Cōtigit autem illic in-
ueniri Anastasium comitem largitionum. Prandio ergo fa-
cto, & enarratis his quæ insidiarum erant, pœnituit Ana-
stasium illic se repertum, & non dixit quæ cordi suo inerāt,
sed siluit. At vero Helpidius perdurabat dicens: Non vultis
vt cum sederit in solio super hippodromum, hunc com-
B prehēdam, & euellam oculos eius, & sic eum interficiam?
Et pollicebatur, eis dare currus. Re præterea Phocæ nota
ex proditione Anastasii facta, iussit præfectum & Helpidiū,
& primores qui sciuerant rem, cum omni diligentia discu-
ti. Cumq; discuterentur, quæ insidiarum fuerant, confessi
sunt: & quod Theodorum voluerint facere principem.
Porro Phocas iussit decollari Theodorum, Helpidium, A-
nastasium & cæteros qui insidias suas cognouerant.

Explicit liber decimusseptimus.

INCIPIT LIBER DECI-MVSOCTAVVS.

HERACLIVS. ANno ab incarnatione Dōni DC.II. Heraclius in Afri-
ca Imperator appellatus, venit cum nauib. castellatis,
habētibus intra se arculas, & imagines Dei matris, quem-
admodum pyxides. Georgius quoque perhibetur ducens
exercitū copiosum ab Africa & Mauritania venisse. Simi-
liter & Niceta filius Gregoræ patricii per Alexandriam &
Pentapolim, habens secum multum populum pedestrem.
Desponsauerat autem Heraclius Eudochiam filiā Rogati
Afri, quę illo tempore Constantinopoli erat vna cum Epi-
C phania matre Heraclii. Audiēs autem Phocas quod mater
Heraclii in ciuitate esset, nec nō & Eudochia; quæ sibi fue-
rat desponsata, tenuit eas & obseruauit in dominico mo-
nasterio, quod cognominatur Nouæ pœnitētiæ. Cum aūt
abisset Heraclius Abidum, inuenit Theodorum comitem
Abidi, & sciscitatus ab eo, didicit quæ Cōstantinopoli mo-
uebantur. At vero Phocas misit fratrem suum Domentio-
lum magistrum ad custodiendos muros longos. Cumque
comperisset Heraclium Abidum abiisse, muris dimissis fu-
git, & introiuit Constantinopolim. Porro Heraclius apud
Abidū recepit omnes exules principes, quos ibidē Phocas
relegauerat in exilium, & ascendit cum eis Heracliam. Ste-
phanus autem Cizici metropolites acceptūm stemma san-
ctæ Dei genitricis Mariæ de ecclesia detulit Heraclio. Præ-
terea cum Cōstantinopolim peruenisset, diuertit ad por-
tum Sophiæ, initoque bello vicit gratia Christi tyrannum.
Vulgus autem hunc cōprehensum interfecerunt, & igne
D apud Taurum cremauerunt. Ingressus ergo Heraclius re-
galia, coronatus est à Sergio Patriarcha in Oratorio sancti
Stephani in Palatio sito. Coronata est vero eodem die Eu-
dochia sponsa eius in Augustam, & accepit vterque à Ser-
gio Patriarcha nuptiarum coronas: & vno eodemque die
Imperator simul & sponsus ostenditur. Mense vero Maii
castra mouerunt Persæ contra Syriam, & ceperunt Capes-
sam, & Edessam, & venerunt vsq; Antiochiam. Porro Ro-
mani occurrētes eis superati sunt, & periit omnis populus
Romanorum, adeo vt valde pauci ex his euaderent. Anno
vero imperii Heraclii secundo, ceperunt Persæ Cæsaream
Cappadociæ, & plurima ex ea captiua duxerunt milia. He-
raclius autem Imperator inuenit dissoluta Reip. negocia. E
Siquidem Europam Auares reddidere desertam: Asiā vero
totam Persæ exterminauerunt, & ciuitates desolauerunt,
& Rom. in bellis exercitum interemerūt. Quibus visis hę-
sitare cœpit quid ageret: scrutans exercitum si forte saluus
existeret, duos tantum inuenit ex omnibꝰ his, qui cū Pho-
ca contra Mauricium in tyrannide militarunt. Eodem an-
no natus est Imperatori filius de Eudochia Heraclius mi-
nor, qui & Nouus Constantinus appellatus est, & mortua
est Augusta eadem indictione quinta decima. Tertio anno
imperii Heraclii coronata est Epiphania filia Heraclii à
Sergio patriarcha in Augustam in Oratorio Palatii. Eodē
vero prima indictione coronatus est Heraclius iunior filius
Heraclii, qui & Constantinus, à pdicto Patriarcha. Eodem
anno Sarraceni etiam aciem contra Syriā direxerūt, & ex-
terminatis nōnullis vicis reuersi sunt. Anno imperii Hera-
clii IV. ceperunt Persæ Damascum, & captiuum duxerunt
populum multum. Heraclius autem Imperator legatis ad F
Chosdroen missis, rogauit eum vt parceret hominum san-
guinem immisericorditer fundere, & definire tributa, &
acciperet pacta. Qui legatos inefficaces dimisit, nulla eis
reddita rōne s[illegible] erans cōprehendere Rom. modis omnibus
principatū. Porro Heraclius eodē anno duxit inceste Mar-
tinam neptem suam vxorem, & pnunciauit eam coronatā
à Sergio patriarcha. Anno quinto imperii Heraclii ceperūt
Persæ Iordanē bello, & Palæstinam & sanctam ciuitatē, &
multos in ea p Iudæorū manus interfecerunt: id est vt qui-
dam aiunt, milia nonaginta. Isti n. emētes Christianos, put
vnusquisque habere poterat, occidebant eos. Zachariā ve-
ro Hierosolymitanum psulem cōprehēsum, & ptiosa & vi-
uifica ligna cum multa pda adduxerunt in Persidē. Eodem
anno natꝰ est Imperatori Cōstantinus alius, & baptizatus
est in Blacernis à Sergio patriarcha. Anno imperii Heraclii
sexto ceperunt Persæ totam Ægyptum & Alexandriam &
Libyam vsq; ad Æthiopiā, multaq; pda consumpta, & exu-
uiis quam plurimis, & pecuniis, ad ppria remearunt. Car-
thaginem aūt minime valuerūt capere, sed custodia dimis-
sa obsidendi eam recesserunt. Anno septimo imperii He- G
raclii castrametati sunt Persæ cōtra Carthaginem, quam &
bello ceperunt. Eodē anno Cos. factus est Constantinꝰ iu-
nior, qui & Heraclius Heraclii filius, & puexit in Cæsarem
Constantinum minorem fratrem suum ex Heraclio geni-
tum & Martina. Anno octauo imperii sui rursus Heraclius
misit in Persidem legatos, ad Chosdroen postulans pacem.
At Chosdroes iterum eos spreuit, asseuerans: Non parcam
vobis, donec crucifixum abnegetis, quem Deum fatemini
esse, & adoretis Solem. Anno imperii Heraclii nono, aciē
direxerunt Auares cōtra Thracē, & missis Heraclius lega-
tis ad eos pacem poscebat. Cūq; Chaianus hāc facere spo-
pondisset, exiit Imperator foras murum lōgum cum omni
obsequio regio, ac muneribus multis ad suscipiendū Cha-
ianū, recepturus ab eo iuramenta faciendi inuicem spon-
siones pacificas. At vero Barbarus ille tā sponsionibus, quā
q iurata fuerant spretis, subito tyrannice contra Imperato-
rem pfectus est. Stupefactus ergo Imperator sup insperatę
rei molimine, fuga lapsus in ciuitatē reuersus est. Barbarus
aūt omni regio apparatu adepto, & suppellectile, & quot-
quot ex hominibus capere potuit, subuertit villas multas
depopulās ex improuiso spe pacis deceptos. Anno decimo
imperii sui, missis Heraclius ad Chaianum Auarū legatis
queritur sup his q nequiter acta fuerāt ab eo, & ad pacem,
hortatur. Acies quippe disponens contra Persidem dirigē-
das, pacisci cū Chaiano volebat. Qui reueritus dilectionē
Imperatoris, se pęnituisse pollicebatur, & pacem fieri re p-
misit. Pangentesq; fœdera legati in pace reuersi sunt. Eodē H
anno ceperūt Persæ Ancyrā Galatiæ. Anno 11. imperii He-
raclii, durus Chosdroes iugum suum super omnes homi-
nes fecit in effusione sanguinis & ratione tributorum. Ela-
tus n. triūpho, nullo modo in constantia esse poterat. Tūc
Heraclius zelo Dei suscepto, & cum Auarib. pace, vt pu-
tabat, contracta, transtulit militias Europæ in Asiam, &
putabat Dei cooperatione contra Persidem properare.
Anno XII. imperii Heraclii, mense Aprili, die IV. indictio-
ne X. Imperator Heraclius celebrata solennitate Paschali,
mox secunda feria vesperi motus est contra Persidem

Sumptis

A Sumptis autem mutuo venerabiliũ domorũ pecuniis apo-
ria coartatus, accepit etiam ecclesiæ magnæ multa candelas
ferentia, simul & alia vasa ministratoria. Quibus cõflatis ex-
arari fecit in his numos aureos & argenteos plurimos, di-
misitque filium suum cũ Sergio patriarcha in vrbe disponẽ-
di negocia, vna cum Bonoso patricio viro sagaci, & per cun-
cta sapienti atq; perito. Scripsit autẽ & ad Chaianũ Auarũ
preces curam agendi super Romanorum negociis, tãquam
qui fuerit secum amicitiam pactus, tutorem filii sui cõpel-
lãs. Motus autem à regia vrbe, exiuit per locum qui dicitur
Portæ: nauigio iter agens: illinc vero per cæteras regiones
sibi subiectas profectus, elegit exercitum nouum. Hos autẽ
exercere orsus in hostilibus operibus erudiuit. Diuiso n. du-
pliciter exercitu. acies & congressiones inuicem sine san-
guine fieri iussit. Clamorẽ bellicum, & carmina, & iubilum
& impetum in alterutrum surgendi habere hos docebat: vt
reperti in bellis nil mirarentur, sed fidenter proficiscerẽtur
in hostem. Accipiens vero Imperator in manibus Dei figu-
ram virilem, quam manus non depinxerunt, sed in εἰκῶνος
verbum quod omnia firmat atq; cõponit, sine pictura for-
mam, velut sine semine eduxit partum: & in hac fisus à Deo
B picta figura, cœpit agones iuramẽta dãs populo, quod cum
ipsis vsque ad mortem esset certaturus, & tanquam pro-
priis filiis adhæsurus. Volebat n. potestatem non tantum ti-
more quantum amore possidere. Cumq; inuenisset exerci-
tũ in desidia multa & formidine, inquietudine ac dedecore
constitutum, & per multas terrę partes disseminatum, actu-
tum in vnum collegit. Et omnes ex vna quasi consonantia
laudauere imperium & fortitudinem principis. Ipse autem
verbis hos corroborans perhibebat: Videte fratres & filii,
ꝙ inimici Dei conculcauerunt regionem nostram, & vrbes
exterminauerunt, & altaria concremauerunt, & mensas in-
cruentorum sacrificiorum sanguinib⁹ & homicidiis reple-
uerunt, & ecclesias, quæ flagitia non admittunt, flagitiosissi-
mis repleuerunt voluptatibus Itaque rursus cuneos ad bel-
licum exercitiũ armans, agmina duo armata ordinans, tubas
quoq; ac clypeorum phalanges efficiens, & populus thora-
ce indutus astabat. Nam cum acies statuisset cauti⁹, cõgres-
siones agere inuicem iussit. Impulsiones autem vehemen-
ter ac percussiones in alterutrum efficiebantur & habitus
belli ostendebantur. Eratq; horribile visu spectaculum, si-
ne timore periculum, & ad strages impetus sine sanguine,
C sed adueniente necessitate, quatenus vnusquisq; percepta
occasione cædis innocuæ permaneret tutior. Taliter autem
armatis omnibus præcepit ab iniustitia penitus abstinen-
dum, & pietatem sectandam. Porro cum peruenisset ad par-
tes Armeniæ, præcurrere iussit electos. Sarracenorum vero
tunc sub pactis Persarum cõstitutorum multitudo equitum
clam in Imp. irruere meditabantur. Viri autem Imperatoris
qui præcurrerant, his occurentes prætorem ipsorum vin-
ctum Heraclio adduxerunt, illisque in fugam versis multos
interemerunt. Quia vero hyeme accedente Imperator in
Ponticum clima diuertit, visum est Barbaris obsidere illum
in hoc hyemantem. At ille Persas latens atque diuertens in
Persidem ꝓperat. Hoc Barbari cognito in rancorem causa
insperati auditus deuenerunt. Sarbarus vero Persarum p̃tor
accepto potentatu suo venit in Ciliciam, quatenus in Ro-
maniam ingressus, hunc dare terga compelleret. Timẽs au-
tem ne per Armeniam Imperator ingressus, Persidem tur-
baret, coactus est sequi post Romanum exercitum, furari
volens bellum, & per obscurã aggredi noctem. Sed econtra
plenæ lunæ tota nocte fulgẽte luce cauillatione frustratus
D est, & Lunam quæ sibi prius in cultu fuerat, infamabat, quæ
videlicet eclipsin ex accidente tulisset. Ex hoc ergo formi-
dabat Sarbarus cum Imperatore conflictum aggredi, & mõ-
tem quasi dorcades petiit, intuitus ab excelso bonam & sa-
pienti arte compositam militiam Romanorum. Comperta
vero Imperator horum formidine, in locis morabatur re-
quietionis, hunc ad bellum instigans. Descendentes au-
tem de monte clam sæpe conflictum concitabant: Sed Ro-
mani in cunctis primatum tenebant, fiduciamq; ampli⁹ ex-
ercitus eorũ obtinebant, videntes Imp. præsilientem, & in
omnib⁹ belligerantem. Persa vero quidam ante breue tem-
pus ꝓfugus, inter Imperatoris exercitum annumerabatur.
Hic fugiens ad Persas abiit, existimans eos Romanorũ ex-
terminaturos exercitum. Cumq; formidinem eorũ videret, E
post decimum diem iterum ad Imp. venit, & liquido omnẽ
Barbarorum pauorẽ edixit. At vero Sarbarus vltra commo-
rationem non ferens in monte, coactus est ad prælium pro-
ficisci. In tres autem partes diuisis exercitibus descendit re-
pente illucescente die ante solis ascensum præparat⁹ ad bel-
lum. At Imperator præsciẽs hoc, ordinauit exercitus in tres
æq; phalanges ad pugnã Orto a. sole, & Imperatore ad O-
rientem reperto, Persas obtenebrauit radius, quem vt Deũ
adorabant. Imperator a. finxit populum suum quasi in fugã
versum. At illi soluentes phalanges hoc sine retentione ꝑ-
sequi existimabant. Conuersi ergo Romani, hos æquo ani-
mo verterunt ex his multis peremptis. Insequentes a. eos
in monte in præcipitia & loca deuia immiserunt, cunctis il-
lic cõtritis. Inter ea præcipitia instar caprarum syluestrium
morabantur. Multos a. viuentes comprehenderunt Cepe-
runt quoq; & horum castra, & omnem suppellectilem ipso-
rum. Porro Romani extensis in cœlum manibus Deo gra-
tias referebant, & pro Imp. qui se bene probauerat, indefi-
cienter orabant. Qui n. antea nec Persicum audebant pul- F
uerem videre, nunc immota eorum inuenta tabernacula
spoliant. Quis n. speret Persarum inexpugnabile genus dor-
sa daturũ Romanis? Itaq; Imperator exercitu cum prætore
ad hyemandũ in Armenia derelicto ipse Byzantium rediit.
Anno vero Imperii sui decimotertio, Heraclius ꝓfectus à
regia vrbe celeriter in Armeniam properauit. Chosdroes a.
rex Persarum, misit Sarmanzariam cum exercitu suo in Ro-
manorum terram intrandi. Heraclius a. scribebat Chosdroi
vt aut pacem amplecteretur, aut se sciret cum exercitu suo
Persidẽ ingressurum. Chosdroes a. nec pacem amplecteba-
tur, nec verum sermonem Heraclii arbitrabatur. Non enim
audere illum Persidi appropinquare putabat. Sane Impe-
rator duodecima Calendarum Maiarum ingressus est Per-
sidem. Quo Chosdroes comperto Sarmanazarim reuerti
iussit: & collectis ex tota Perside militiis suis, & traditis eis
Sathin, velociter eas adunari, Sarmanazarim iussit, & ita cõ-
tra Imperatorem procedere. Heraclius a. aduocato exerci-
tu suo, verbis exhortatoriis incitabat eos dicens: Viri fratres
Dei amorem in mente sumamus, iniuriam huius requi-
rere satagamus. Stemus igitur fortiter aduersus inimicos, ꝗ G
multa dira in Christianos operati sunt, reuereamur Ro. Im-
perium, quod sui ipsius est domini, & non alterius, & stem⁹
aduersus hostes impiis telis armatos. Induamus fidem nec
formidemus interemptionem & interemptricem gentem
recogitemus, quia intra Persarum terram consistimus, & in-
gens fuga fert periculum. Vindicemus corruptiones virgi-
num, recisa commilitonum membra nostrorum videntes
corde doleamus. Non sunt hæc vllam mercedẽ habẽtia, sed
vitæ perennis præmia. Stemus viriliter, & dominus Deus
cooperabitur, & perdet inimicos nostros. Cũq; Imperator
his & aliis quam plurimis commonitionibus populum ex-
hortatus esset, respondit ei vnus pro omnibus: Expandisti
angustiã cordis nostri domine, os tuum in admonitione di-
latãs. Acuerũt sermones tui gladios nostros, & hos animos
qui vinci nequeant, operati sunt. Expeditos nos tuis verbis
exhibuisti: erubescimus in pugnis te aspicientes nos proce-
dere, & iussiones tuas in omnib. sequimur. Imp. a. sumptis
militiis, mox ad Persidem interiorem accessit, igne combu-
rens vrbes & castra. Fit etiam terribile hic quoddam mira-
culum. In æstiuali quippe solstitio æther sudore factus est H
madidus, animos Romani exercitus recreans, adeo vt hinc
spem optimam sumerent. Audiẽs præterea Heraclius quod
Chosdroes apud Gazacroen ciuitatem cum quadraginta
milibus bellicosorum esset virorum, cum impetu aduersus
illum perrexit, & præmissi quidam ab eo Saracenorum sibi
subiugatorum Chosdroes occurrunt vigiliæ: & horum
quosdam occiderunt, quosdam vero vinctos compedi-
bus cum prætore ipsorum Imperatori præsentarunt. Hoc
comperto Chosdroes derelicta tam ciuitate quam militia,
fuga vsus est. At vero Heraclius insequutus, quosdam p̃oc-
cupatos occidit. cæteri aũt hac illacq; palãtes dissipati sunt.
Cumq; peruenisset Imperator ad Gazacensium ciuitatem,
in suburbanis huius reficiebat exercitum suum: Persæ vero
qui confugerãt ad eum, perhibebant quod Chosdroes fu-
giens igne consumpserit omnia sata in locis illis, & per-

A ueнerit ad ciuitatem Thebarmam in Oriente sitam in qua
erat templum Ignis, atque pecuniæ Erisilidorum regis, &
error prunarum: & his acceptis ad partes Damastager iter
egerit. Imperator autem profectus à Gazacensium ciuitate
peruenit Thebarmam: & ingressus in eam igne cōsumpsit
templum Ignis, & tota ciuitate combusta, persequutus est
Chosdroen in angustiis regionis Medorum. Chosdroes au-
tem in his duabus regionibus de loco ad locum peragrans
latitabat: & Heraclius hunc persequens, multas ciuitates
vastauit & regiones. Hyeme vero accedente consiliū facie-
bat vbinam hyemaret cum populo: & quidā in Albania p-
hibebāt: quidā vero cōtra ipsum properare Chosdroen. At
Imperator iussit populum tribus diebus diuinum oraculū
præstolantē caste ac pure conuersari, sicq; responso accepto
in Albania decreuit hyeme commorari. Dum vero abiens
illuc iter ageret, habens secum copiosam Persarum prædā,
haud paucos incursus à Persicis cuneis pertulit: ipse vero
diuina cooperatione triumphū de omnibus tulit. Præterea
cum vehemens tēpestas cecidisset super eum in via, & hunc
gelu præoccupasset in Albania, haberetque quinquaginta
B milia vinculatorū, cōpatienti corde suo miserť vincula dis-
soluit, indulgentiam tribuit, & requiē impertitus est, ita vt
omnes cum lachrymis exorarent, etiam eum Persidis fieri
liberatorem à mundi exterminatore & trucidatore Chos-
droe. An. 14. imperii Heraclii Chosdroes Sarrablagan Præ-
torem constituit, virum facinorosum, & typho multo elá-
tum: tradensque ei exercitum, vos videlicet qui dicuntur
Chosdroetę ac Perozitę, in Albaniā eū direxit ad Heracliū.
Cumq; ingressi essent fines Albanię, nō sunt ausi ad bellan-
dum ante faciē Imperatoris stare: sed clausuras tenuere quę
ducunt in Persidem, æstimantes in obsidendo insidiari. At
vero Heraclius mox vt ver accessit, profectus de Albania p
apertos campos & escis largiter affluentes, trāsitum in Per-
sidem faciebat, licet longinquitas multæ viæ spaciū transe-
gerit. Sarrablagas vero per artum iter, vtpote cōpendiosum
satagebat, vt comprehenderet eum in Persidis regione. He-
raclius autem monebat populum dicens: Nouimus fratres,
quod militia Persarum in deuiis locis pererrans, tam equū
eorum dissoluat, quàm ipsos eneruet. Nos autē festinemus
contra Chosdroen pperare valde celeriter, vt ex improuiso
irruentes in eum turbemus illum. At vero populus huius-
modi spernebat consilium, & maxime Lazorum, & Abas-
gorum atq; Hiberorū concertatores. Hinc in ærumnas in-
C cidunt. Peruenit autē & Sarbaras cum populo suo: quos o-
mni virtute armauit Chosdroes, & destinauit per Armeniā
aduersus Heracliū. Sarrablagas vero sequebatur post tergū
Heraclii, & non est cū eo in conflictum congressus, expe-
ctans vniri Sarbaræ, & ita constituere præliū. Cognito autē
Rom. Sarbaræ impetu ad metū conuersi sunt, ad pedes Im-
peratoris prociderunt cū lachrymis, scientes quale sit malū
nō cedere seruū domini voluntatibus, & pœnitentiā agen-
tes super inobedientia sua, q̄ nequiter perpetrauerant, dicē-
tes: Manū tuā domine priusquā pereamus miseris da. Cedi-
mus n. tibi, in quibuscunq; pręceperis. Tunc Imperator ac-
celerauit congredi cū Sarrablaga priusquā vniretur populo
Sarbarę: & multis incursionibus aduersus eum factis nocte
ac die hunc in formidinem pepulit: & retro vtrisq; dimissis
contra Chosdroen velociter insequutus est. Duo vero ex
Romanis ad Persas se conferunt, & persuadent eis credere,
Romanos ex formidine fugere. Contigit autem eos & aliū
audire Romanum, Sathin sc. Pretoris Persarum aduentum
cum alia militia in auxilium, & hoc cōperto Sarrablagas &
Sarbaras decertabant Heraclium instigare ad præliū, prius-
D quam veniret Sathin, & in se transferret victoriæ gloriam.
Credentes quoq; profugis, properant aduersus Heracliū,
& appropinquantes ei castrametati sunt, volentes in eum si-
mul irruere. Ast Heraclius profectus à vespera iter fecit per
totam noctem: & profectus ab eis inuento herbifero cam-
po, castrametati sunt in eo. Porro Barbari existimantes eum
formidine fugere incomposite sequebantur, vt comprehē-
derent illum. Ipse autem occurrens eis bellum iniit aduer-
sus illos, & apprehenso quodam colle nemoroso, coaceruа-
toq; populo in ipso cooperatione Dei Barbaros vertit, & p
fauces hos insequutus multitudinē copiosam occidit. Ca-
dit autem & Sarrablagas, ense vulneratus in dorso. Et cum
hi in agone essent, peruenit etiā Sarbaras cum exercitu suo:
& hoc Imperator verso, & ex his multis occisis, reliquos fu-
gientes dispersit. Cepit quoq; & apparatum sarcinæ ipsorū.
Porro Sarbaras vnitus Sathin, collegit Barbaros qui saluati
fuerāt, & iterum disponebant contra Heraclium proficisci.
Ast Imperator in regionem Hunnorum, & per horum lo-
ca difficilia festinabat in asperis locis ac deuiis, Barbari vero
sequebantur post eum. Porro Lazi vna cum Abasgis formi-
dantes, subduxerunt se ab auxilio Romanorū, & in regionē
suam reuersi sunt. Sathin vero hoc aduertens, furore multo
vna cum Sarbara persequebatur Heraclium. Sane Impera-
tor collecto exercitu, hos verbis exhortatus est, & munimi-
ne deliniuit dicens: multitudo vos fratres inimicorum non
conturbet, Deo quippe volente vnus persequetur mille.
Mactemus ergo nosmetipsos pro salute fratrum nostrorū
& sumamus coronam martyrii, quo & futurum temp⁹ nos
laudet, & Deus reddat mercedes. His & aliis quam pluribus
verbis audaciam exercitui conferens hilari vultu prælium
ordinat: & distantes ab inuicem interuallo pusillo, à mane
vsq; ad vesperam aggressi non sunt in alterutrum. Vespere
vero Imperator arrepto itinere pergebat; Barbari vero iterū
post eum sequebantur comitantes viam: hunc pręoccupare
volentes, incidunt in loca palustria, & oberrantes in ma-
gnum discrimen deueniunt. Imperator autem transiens fi-
nes Persarum per Armeniam peragrabat. Cum autem ter-
ra illa teneretur à Persis, multi cum Sarbara concurrerunt,
ac per hoc populus eius creuit. Præterea hyeme accedente
dispersit multitudinem per loca ipsorum, vt requiescerent
in domibus suis. Quo cōperto Heraclius nocte furari me-
ditabatur bellum, Cumq; turbo tempestatis adesset, & Sar-
baræ nulla suspicio incumberet, electis fortissimis equis, &
robustioribus ab exercitu, hos dupliciter armās, quosdam
ex eis præcedere iussit contra Sarbaram, ipse vero cum aliis
post eos subsequutus est. Accelerantibus ergo per noctem
& peruenientibus ad prædium, cui vocabulum erat Lasba
num, hora noctis nona Persæ qui in eo erant, & impetun
cognouerant, insurrexerunt in eos. Ipsi autem interfecerū
hos omnes, excepto vno qui hoc Sarbaræ nunciauit. At ve
ro Sarbaras ascendit equum nudus, atque discalciatus, fug
salutem mercatus. Huius autem mulieres, & omnem Persi
cum florem, principesq; ac satrapas cum electis militibus
qui in domorum tecta conscenderant, & bellum contra
præparauerunt, per ignem deposuit: & alios quidem occi
dit, alios vero igne consumpsit: alii vero manicis & cōpedi
bus colligati sunt, ita vt pene nullus ex his qui Sarbaræ fue
rant, saluaretur. Acceperuut autem & arma Sarbaræ, aure
videlicet clypeum: machæram etiam eius & lanceam æqu
aureā, & cōptam lapidibus preciosis zonā, nihilominus &
calciamenta eius. His omnibus sumptis, procedit cōtra di
persos per villas, qui sc. comperta Sarburi fuga sine retētio
ne fugiebāt. Ipse autem insequutus multos eorū occidit, &
vinctos accepit, reliquiq; cū confusione repedarunt in Per
sidem. Porro Imperator exercitu suo collecto, cum gaudi
in illis locis intrepidus hiemauit. An. 15. Imperii Heracli
Arabum princeps Muhammad habebatur. Heraclius aut
coaceruato exercitu suo cōsilium faciebat quanam via pe
geret. Duæ namq; viæ sibi adiacebant angustę ac deuię: vn
quidem Tarentum ducens, altera autem in terram Syro
rum. Verum illa quæ Tarentum ducebat, differentior qu
dem erat, sed egestatem cunctarum habebat escarum: qu
vero in terram ducit Syrorum, Taurum transit & abunda
tiam & dapsilitatem præstat alimentorum. Hanc præferu
omnes, licet abruptior esset, & niue multa seuerior. Hac it
que multo labore transacta in vii. diebus perueniunt ad fl
uium Tigris, & hunc cum transmeassent, veniunt Martyr
polim, & Amidam, & quiescunt tam exercitus quam capt
uitas. Hinc & literas Byzantium Imperator potuit mitter
& quæ circa se erant omnia indicare, & ingens facere ga
dium ciuitati. Sarbaras autem populo suo qui fuerat dispe
sus collecto, insurrexit in illum. Imperator vero electā mil
tum alam ad custodiendum misit clausuras, quę ad se duc
bant, & aditus qui ad Oriētem erant. Ipse vero discurrēs,
faciem efficitur Sarbaræ. Cumq; transmeasset Nymphic
amnem, ad Euphraten peruenit, in quo erat pons nexu
funibus simul & nauibus. At vero Sarbaras dissolutis fu

A bus pontis, ab altera ripa in totum in alteram tranſtulit pō-
tem. Cumq; Imperator veniſſet, nec valuiſſet tranſire per
pontem, diſcurrens inuenit meatum, & hunc Martio men-
ſe inopinate ſine diſcrimine trāſmeauit, & Samoſatam per-
uenit. Rurſuſq; cum Taurum præteriſſet, in Germaniciam
profectus eſt: & cum tranſiſſet Adana, venit ad amnem Sa-
ron. Sarbaras autem ponte rurſus in proprium locum extē-
ſo, abſq; obſtaculo transfretauit Euphraten, & ſequebatur
poſt eum. Aſt Imperator cum tranſiſſet pontem Sari, inuen-
ta requie tam exercitus quam animalium, circa ipſum ca-
ſtrametatus eſt reficiens eos. Peruenit autem & Sarbaras
in partem, quæ contra ex altera parte eſſe videbatur. Inuen-
to vero ponte, ac propugnaculis, quæ in eo erant à Ro. ob-
tentis caſtrametatus eſt. Excurrentes autem multi Roma-
norum per pontem inordinate, cum Perſis contulere con-
flictum, multa in ipſis cæde commiſſa. Verum Imperator
hos inordinate prohibebat diſcurrere, ne forte iter fieret
aduerſariis cum illis conueniendi ad pontem, & pariter cō-
meandi. Populus autem nō acquieſcebat Imperatori. Por-
ro Sarbaras quibuſdam exercitib. ſuis clam in locis abditis
collocatis, oſtendit ſe quaſi fugientem, ac ſic abſtraxit mul-
tos Roman. præter votum Imperatoris, ad inſequutionem
ſui tranſeuntes. Reuerſos autem, & his in fugā verſis, quot-
quot extra pōtem occupauit, occidit, vindictam perpeſſos
B inobedientiæ. Imperator vero cum Barbaros vidiſſet inſe-
quutione ordines diſſoluiſſe, & ex Ro. ſtantibus in antemu-
ralibus multos extinctos, contra eos proſequutus eſt. Por-
ro vir quidam Perſa giganteus Imperatori occurrens hunc
in medio pontis adgreditur. Aſt Imperator hoc percuſſo in
amnis fluenta proiecit. Hoc vero ruente Barbari in fugam
verſi ſunt: & præ anguſtia pontis vtraq; parte ſemet in flu-
uium iaciebant: alii autem gladiis trucidabātur. Porro mul-
titudo Barbarorum per fluminis ripas ſagittabat, ac reſiſte-
bat, non ſinens tranſire Ro. Verum Imperator tranſiens vi-
riliter Barbaris reſiſtit cū paucis quibuſdā ſocietatis ſuæ ſup
agonizans: ita vt etiam Sarbaras ſuper hoc obſtupeſceret, &
ad Coſmā quendā iuxta ſe ſtantem Ro. perfugā Margarita
diceret: Vides inquiens, Cæſarem ô Coſma, quam audax ad
pugnam ſtet, & contra tantam multitudinē ſolus decertet,
& velut incus iacula renuat? Ex rubris n. ocreis agnoſceba-
tur, multaſq; plagas, licet nullā in hoc prælio periculoſam
acceperit, dedit. Tota vero die cum in hoc bello pugnaſſēt
accedente veſpera ab inuicē ſeparati ſunt. Et Sarbaras qui-
dem timēs per noctem reuerſus eſt, Imperat. a. populo ſuo
coaceruato ad vrbem properauit Sebaſtiam, & cum Alon
C fluuium tranſmeaſſet, in hoc gaudio totius hyemis tempo-
re demoratus eſt. Porro Choſdroes furēs miſit & tulit the-
ſauros cunctarum eccleſiarū regionis quæ ſub Perſis eſt cō-
ſtituta, & cogebat Chriſtianos Neſtorii ſectatores fieri ad
perſtingendum ſiue percellendum Imperatorem. An. XVI.
imperii Heraclii Choſdroes Perſarum rex nouam fecit mi-
litiam prælium initurus, peregrinos & ciues ac ſeruos ex o-
mni natione facta electione coaceruans. Qua electione Sa-
thin tradita prętori, alia L. milia ex phalange Sarbarę electa
tollens, huic ſociauit, nominauitq; illos Cumulos aureos:
& hos aduerſus Imperatorem direxit. Porro Sarbarā cū re-
liquo exercitu ſuo Cōſtantinopolim miſit quatenus Hun-
nos qui eſſent in Occidente, quos Auares vocant, cū Bul-
garibus & Sclauinis atq; Gepidibus cōcordia ſociarēt, ſicq;
aduerſus vrbē properarent, & hanc vnanimiter obſiderēt.
Cū autē hoc didiciſſet Imperator, exercitū ſuū triplici par-
te diuiſum, tranſmiſit ad cuſtodiendam vrbem. Quibuſdā
D vero traditis Theodoro fratri ſuo, cōtra Sathin bellare præ-
cepit. Humiliore vero parte ipſe accepta in Lazicā ꝑperat,
& in ipſa degens Turcos ab Oriente, quos Cazaros vocāt,
in auxiliū aduocat. Sathin vero vna cum nouiter electo ex-
ercitu perueniens ad fratrem Imperatoris Theodorū bella-
uit cōtra eum. Deo autē per interceſſiones ſuperlaudabilis
Dei genitricis opitulante, bello cōmiſſo, grando miræ ma-
gnitudinis contra Barbaros cecidit, eorumq; plurimos per-
culit. At vero acies Rom. tranquillitate potita eſt. Vertunt
autem Rom. Perſas, & interficiunt multitudinem copioſā.
Hoc comperto Choſdroes, iraſcitur contra Sathin, Qui ex
multo animæ defectu languorem incidens moritur. Cuius
corpus Choſdrois iuſſu ſalſum ad eum delatum eſt. Quem

E ille mortuū ſubmittit multis verberib. Porro Cazari diſru-
ptis Caſpiis portis, Perſidem adeunt in regionem Adragię,
vna cum prætore Zeibil, qui dignitate ſecundus à Chaiano
erat: & in quęcunq; loca peragrabant, tam Perſas deprędaba-
bant, q̃ ciuitates & villas igni tradebant. Præfectus vero &
Imperator his occurrit à Lazica. Zeibil aūt hoc viſo accele-
rans cōplectitur collū eius, & adorat eum Perſis ciuitatis a-
ſpicientibus. Vniuerſus autem populus Turcorum in terrā
cadentes proni, ſuper faciem extenti, Imperatorem honore
honorant qui eſt apud gentiles extraneus. Similiter & prin-
cipes eorum ſuper ſaxa cōſcendentes, eodem ſchemate ꝓ-
cidunt. Obtulit aūt & Zeibil Imperatori filium ſuū primo-
genitum. Huius ſermonibus delectatus, tā vultū q̃ pruden-
tiam ei⁹ admiratur. Electiſq; Zeibil 40. milibus virorū for-
tium dedit Imperatori in auxilium. Porro ipſe reuerſus eſt
in regionē ſuam. His autem Imperator acceptis ſtatim con-
tra Choſdroen procedit. At vero Sarbaras Chalcedonem
properans. Auareſq; Thraci vrbi appropinquantes, hanc
depopulari parāt, multis machinis aduerſus eā cōmotis: &
F nauium ſculptarum ex Iſtro multitudine infinita ſeu innu-
merabili delata ſinū repleuerunt maris. Decē ſane dies vrbē
obſidentes bellum terra mariq; gerētes, domini virtute pa-
riter & cooperatione, nec non & intemeratæ Dei genitri-
cis & virginis Marię interceſſionibus ſuperati ſunt. Quin &
multitudine copioſa ſuorum tam in terra depoſita, quā in
mari, cū ingēti cōfuſione ad loca ſua reuerſi ſunt. Porro Sar-
baras Chalcedonē obſidens, non emigrauit: ſed ibidē hye-
mauit, tā incurſiones agēs, quā deprædans cōfinales partes,
& ciuitates igne diſperdens. Anno 17. imperii ſui Heraclius
menſe Septembri ingreſſus Perſidem vna cum Turcis, ino-
pinate propter hyemem, in ecſtaſin miſit Choſdroen, cum
hoc didiciſſet. At vero Turci tam hyeme, quā frequentibus
Perſarum incurſibus cōtemplatis, nō ferentes pariter cum
Imperatore ſuſtinere, cœperunt paulatim diffluere, & om-
nes dimiſſo eo reuerſi ſunt. At Imperator alloquut⁹ eſt po-
pulum ſuum dicens: Scitote fratres, quia nemo nobis vult
auxiliari, niſi ſolus Deus, & quæ hunc peperit ſine ſemine
mater, vt oſtendat potentiam ſuam, quoniam nō in multi-
tudine populorum ſeu armorū eſt ſalus, ſed in eos q ſperant
G in miſericordia ei⁹, mittit adiutorium ſuum. At vero Choſ-
droes coaceruatis militiis Prætorē prouehit ſuper illos Ra-
zatē, virum bellicoſum, ac fortiſſimū, & hunc aduerſus He-
racliū deſtinat. At Imperator ciuitates Perſidis atq; caſtella
igni tradit, & accedentes Perſas romphæa cōſumit Septimo
vero idus Octobris peruenit in regionē Chamaita, & refo-
cillat populum ꝑ integram hebdomadā. Razates autem ve-
niens Ganza poſt eum ſequutus eſt. Romanis autē pergen-
tibus & conſumentibus eſcas, ipſe vero poſt tergum vt ca-
nis famē patiens vix decimis eorum nutriebatur & cum nō
inueniſſet ſumptus, multa ex animantibus cōſumpta ſunt.
Kalen. Decembribus venit Imperator ad fluuium magnum
Zaban, & cum hunc tranſiſſet, caſtrametatus eſt iuxta Nini-
uem ciuitatem. Venit autem Razates, & penes vadum ſe-
quutus eſt, & cum veniſſet à tribus miliaribus, reperit aliud
vadū & tranſiuit. At Imperator miſſo Bathano magiſtro mi-
litum cum paucis electis militibus, inuenit bandū prætoris
Perſarum: & cū eius comitē occidiſſet, detulit caput eius, &
totam auream ſpatam eius, nōnulliſq; peremptis viuos du-
xit ad Imperatorem ſex & viginti, in quibus erat Spatarius
Razatis: qui nunciauit Imperatori, quod Razates contra eū
pugnare vellet, ſic à Choſdroe iuſſus: & tria milia armata in
H auxilium miſerit ei, quæ tunc nondum venerant. His com-
pertis Imper. præmiſit ſarcinam ante ſe, ipſeq; ſubſequutus
eſt, tractans qualiter inueniret locū in quo pugnare deberet
priuſquā vnirentur eis illa III. milia. Reperto itaq; campo
apto ad prælium allocutus populū, prælīū ordinauit. Razā-
tes vero cū perueniſſet illuc, & ipſe præliū dirigit, in cuneis
tribus cōtra Imperatorē procedit. Pridie ſane idus Decēb.
geſtum eſt bellū. Et ante oēs ꝓſiliens Imperator, Principiq;
Perſarū occurrens, diuina virtute, Deiq; genitricis opitula-
tione hunc deiecit: & qui cū eo erāt, exiliētes antea fugerūt
Rurſuſq; Imperatori alius occurrit, & hūc quoq; depoſuit.
Irruit etiam aduerſus eum tertius, qui dedit ei cum mucro-
ne ictum in labium, & hanc illi plagam inflixit. Aſt Impera-
tor & hunc extinxit, & tubis clangētibus vtræq; acies inui-

A cem congressæ sunt. Et quũ pugna valida gereretur, plaga valida vulneratus est à peditib. Imperatoris equus, q dicebatur Dorcon, in fœmore lanceæ ictu percussus. Multas a. & spatarum in facie percussiones accepit, sed ferens tegimen ex neruis contextum, plagam mortiferam non accepit. Cadit autem in hoc bello Razates & tres turmarchæ Persarum, & principes fere cuncti, atque maior pars exercitus ipsorum. Occisi a. sunt etiã Romani numero quinquaginta, & vulnerati nonnulli, ex quibus decem mortui sunt. Porro bellum gestum est à mane vsq; ad horam 9. Tulerunt interea Romani banda Persarum viginti octo, exceptis his quæ confracta sunt: & despoliatis mortuis acceperunt loricas eorum & cassides, nec non & omnes corrus eorum: & manserunt ab inuicem sequestrati, quantum duplex est iactus sagittæ. Fuga namq; facta non est. Veruntamen Romani animalia sua nocte & adaquauerunt, & acceperunt. Equites vero qui vltra erant, steterunt vsq; ad horam septimã noctis, & moti repedauerunt ad castra sua. Et his acceptis abierunt, & castrametati sunt ad pedem asperi montis metuentes. Multas præterea spatas auro circunclusas, & zonas B aureas cũ gemmis, & scutum Razatis totũ auro respersum acceperunt, habens petalam centum viginti, & loricã ipsius auro contextam, & scaramaggin eius detulerunt cum capite ipsius, atq; dextraria & sellam totã ex auro fabrefactam. Porro tētus est vnus Barsumes princeps Iberorũ sub Persis degentium. Nemo a. recolit huiusmodi bellum inter Rom. & Persas, quod videlicet per totum diem habuit statum, viceruntq; Romani. Verum hoc factum est solo Dei iuuamine. Imp. vero à se conformatum exercitũ cõtra Chosdroen minabat, quatenus hũc deterreret. Porro decimotertio Calendas Ianuarias cõperto Imp. quod populus Razatis, qui ex bello euasit, vnitus fuerit tribus milibus quę à Chosdroe destinata fuerãt, & sequeretur post se, cepit illico Niniuem. Transmeansq; magnum Zaban, mittit Georgium turmarchen cũ mille militibus, quo curreret ad retinendum põtes minoris Zaban, priusquã id Chosdroes cognosceret. Cumque Georgius cucurrisset noctu miliariis quadraginta & octo, tenuit pontes minoris Zaban quatuor, & inuentos in castellis Persas obtinuit. Decimo ꝑterea Kalendas Ianuarias perueniens Imp. ad pontes, transfretauit, & diuertit in do- C mos Hyesdem, & refecit tã exercitum q̃ animantia, fecitque festiuitatem natiuitatis Christi in eodem loco. Chosdroes vero cõperto, quod Romani tenerent pontes minoris Zabæ, misit ad Persicum populum, cui Razates præerat, vt oppido festinantes, præuenirent Imp. & ad ipsum pergerent. Accelerantes a. illi, & transmeantes minorem Zaban, in aliis locis ꝑuenerunt Imp. atque pręibant. Cumque Imperator palatium quod dicebatur Dezeridan cepisset, hoc destruxit atq; combussit. At vero Persæ cum pontem Tornæ fluminis pertransissent, ibidem castrametati sunt. Ast Imp. comprehenso alio palatio Chosdrois, quod vocabat Rusa, & hoc subuertit. Cæterum vertebat quod in ponte Tornæ fluminis hostes forent contra se bellaturi. Sed & hoc illi scientes relicto ponte fugerunt. Imperator vero cum sine impedimento trãsisset, apprehendit aliud palatiũ cognomento Beibal, vbi & hippodromum ædificauerat, sed & istud casui dedit. Sane quidã Armeniorum qui cum Persis aderant, venerunt ad Imp. noctu dicentes: Chosdroes cum elephãtis & exercitu suo quinq; milibus contra palatium suum vocabulo Damagaster in loco nuncupato Baltaroth castrame- D tatus est, & mandauit totum illuc exercitum conuenire vt aduersus te prælietur. Est n. illic & fluuius meatibus carens, qui artum pontem habet, & angustias præ habitationibus multas, nec non & fœtidos riuos. Imp. ergo consilio cum principibus inito, cum exercitu sedit in palatio Bechal. Reperit quippe in vna ex porticibus saginatas oues trecentas: & in alia porticu capreas saginatas quingentas: porro in alia onagros saginatos centum. Eaq; cuncto populo donauit, & Kalen. Ianuarias illic fecerunt. Denique inuentis ouibus & porcis & bubus, quorum non erat numerus, requieuit populus vniuersus epulantes & glorificantes Deum. Præterea comprehensis his qui ista deferebant, didicerunt ab illis liquidius, quod Chosdroes à vicesimo tertio die Decembris mensis, comperto quod Imp. pontem transisset Tornæ, confestim motus fuerit de palatio, quod erat in Da-

E mastager cum pugna Ctesiphontem petiturus, onustis ex omnibus pecuniis quas habebat in palatio tam elephantis, q̃ camelis atq; burdonibus ministris suis scribens, & populo Razatis, vt ingrederentur idem palatium domus principũ, & quicquid in his inueniretur auferrẽt. Itaque Imperat. dimidium quidem exercitum misit ad Damastager, ipse vero per aliam viam abiit ad aliud palatium, quod cognominabatur Beddarch: & his ruinis & igni traditis, gratias egerunt Deo, qui per intercessiones Dei genitricis talia miracula patrat. Quis n. sperauit vnquam Chosdroen fugere à facie Rom. principis de palatiis suis, quæ erant in Damastager, & petere Ctesiphontẽ, dum à xxiv. annis passus Ctesiphontem videre non fuerit, sed in Damastager regalia eius erant. Inuenerunt itaq; populi Roma. in palatiis eius apud Damastager trecenta Robanda, quæ per diuersa ceperunt tempora. Inuenerunt etiam species quæ remanserãt multas: aloen scilicet multam, & ligna aloes magna, è quibus vnumquodque lxx. pondera habebat, vel octoginta librarum: & sericũ copiosũ ac piper, & calbasias camisias multas: sacchar quoque atque zinziber & alias species vltra numerum. Qui- F dam vero & argentum, & holoserica vestimenta lectisternia seu contexta tapetia, quorum erat copia multa erantque omnia bona valde, quæ propter quod grauia essent penitus incenderunt. Sed & tentoria Chosdrois & cortinas, quas in modum tenebat porticuum, quando in campo castra metabatur, cuncta cremarũt: quin & statuas multas. Inuenerunt a. & in his palatiis auiaria & dorcades, & asinos agrestes, & pauones, & phasiones infinitæ multitudinis, nec non in viuario eius leones, ac trigides miræ magnitudinis viuos. De cætero confugerunt ad Imp. plurimi ex captiuis, Edesseni scilicet, & Alexandrini; sed & alię multitudines copiosæ. Interea fecit Imperator festiuitatem luminum penes Damastager lætatus, & recreans tam populum quã iumenta. Quin & Chosdroi palatia destruens, ædificia videlicet comptissima & admiranda, domusq; stupendas, quæ vsq; ad pauimẽtum deposuit: quatenus Chosdroes disceret quã durũ Ro. habuerint dolorem vrbibus suis desolatis ab eo nihilominus & incensis. Tenti a. sunt ex aulicis palatii multi, qui interrogati, quando discesserit Chosdroes à Damastager, asserunt, G ante nouem dies priusquam nos veniretis: audito aduentu vestro, latenter pertuso muro ciuitatis, qui est iuxta palatium, temere per crates exiuit ipse & vxor & filii eius, ne fieret tumultus in ciuitate: & neq; militiæ ipsius cognouere, neq; principes eius, vsq; quo miliariis quinq; pertexit. Si quidẽ tunc mandauit, quo se sequerentur Ctesiphontẽ tendentes. & is qui non poterat facere v. miliaria per diem, fugiens fecit xxv. milia. Mulieres ac filii eius qui se prius alterutros nõ videbant, tunc mixtim fugiebant inuicem impellentes. Cumq; nox accessisset, introiuit Chosdroes in domũ agricolæ nihili, in cuius hospitio vix manere ꝑualuit. Quod videns Heraclius postmodum admiratus est. Per tres a. dies adiit Ctesiphontem. Sane Chosdroes responsa acceperat à maleficis atque astrologis ante xxiv. annos, quando Daras depopulatus est tẽporib. Phocæ Ro. principis, quod tempore quo adiret Ctesiphontem, periret. Et idcirco nõ est passus à Damastager ex tunc in partem illam, vno saltem miliario pergere: sed hinc fugiẽs ad hanc abiit. Verum nec in ipsa persistere ausus est, sed transiens pontem Tigridis fluminis vltra positam ciuitatem adiit: quæ quidẽ apud nos Seleucia, apud ipsos vero Gueser vocitatur. In qua omnes H pecunias reposuit, seditq; illic cũ Syra vxore sua, & aliis tribus mulieribus, quæ filiæ ipsius erant. Reliquas vero vxores suas, multosque liberos suos 40. milibus longe transmisit ad interiorem partem Orientis in munitissimum locum. Quidam sane Persarum derogauerunt Sarbaræ penes Chosdroen, quod cum Romanis sentiret, & illi detraheret. Et misit spatarium suum cum iussione ad Chardarigam cõprætorem Sarbaræ Chalcedonem, scribens ei vt Sarbaram interficeret, & ipse populo Persarum accepto acceleraret in Persidem in auxilium sui. Is a. qui literas deferebat circa Galatiam comprehenditur à Romanis. Qui comprehenso eo, nescientibus Persis hunc Byzantium deduxerũt, & Imperatoris filio tradiderunt. At Imperator cognita veritate protinus Sarbaram accersit: qui cum introisset, astitit Imperatori. Imperator autem huic epistola, quam Chosdroes ad

A Cardarigam miſerat, tradita. miſſoq; oſtenſo epiſtolam. At ille certus rei veritate effectus, continuo conuerſus fœdera cum filio principis & patriarcha facit. Qui falſa Choſdrois epiſtola facta, addit in ea etiam alios quadringentos ſatrapas & tribunos & centuriones interimēdos: & inuento ingenio ad impoſito ſignaculo, congregatiſq; ducibus & ipſo Cardariga, & lecta epiſtola dixit ad Cardarigam: Perſpicis vt hæc facias? At vero principes furore commoti, abdicato Choſdroe, Imperatori pacifica patrarunt: & mutuo inito conſilio placuit vt diſcederent à Chalcedone, & ad propria remearent, nil exterminaturi. Pręterea Heraclius ſcripſit ad Choſdroen: Ego perſequor, & ad pacem curro. Non enim voluntarius igne conſumo Perſidem, ſed vim paſſus abs te. Proiiciamus ergo ſaltem nunc arma & pacē amplectamur: extinguamus ignem, priuſquam vniuerſa inflammet. Cumque Choſdroes hoc non admiſiſſet, magnopere odium populi Perſidis creuit aduerſus eum. Mouit ergo Choſdroes homines principum ſuorum, & omne obſequiū ſuum, & mulierum ſuarum: & hos armatos direxit exercitu vniendos Razatis, & ſtaturos apud Narban fluuium XII. milib. à Cteſiphonte diſtantem: & iuſſit eos vt dum amnem tranſiret Imperator, inciderent pontes. Aſt imperator VII. Idus Ianuarias motus à Damaſtager, cum abiiſſet trib. dieb. caſtra metat⁹ eſt: duodecimq; milibus procul erat à Narba flumine, vbi erat Perſarum exercitus: inter quos etiam habe-B bant elephantes ducētos. Et Imperator miſit Georgiū turmarchen Armeniacorum, vt iret vſq; ad flumen, & diſceret vtrum Narbas vadum haberet. Et cū inueniſſet, quod pōtes incidiſſet & vadū non eſſet, ad Imp. reuerſi ſunt: qui mot⁹, Ziturō adiit incendēs regiones & vrbes per totū Februariū menſem. Martio vero menſe cum veniſſet in prædiū, quod dicebatur Barzan, fecere VII. dies. & Miſit Mezetium prætorē in curſum, & adiunctus eſt ei Gundabundas chiliarchus militiæ Sarbaræ cum aliis quinque, tribus comitibus, duobus vero axiomaticis, & duxit eos ad Imperatorem. Qui videlicet Gūdabundas, res neceſſarias Imperatori nūciauit, dicens: quādo fugiebat Choſdroes à Damaſtager, ac adiit Cteſiphontem atq; Seleuciam dyſenteriæ languorem incurrit: & voluit filium ſuum Merdaſan quem genuit ex Syra, coronare, atque regreſſus amnem iterum tranſiuit, & ſecum duxit Merdaſan atq; Serem ac filium eius aliū Adar. Primogenitum autem ſuū Syroen, & fratres eius, nec non & mulieres ſuas dimiſit vltra flumen. Compertoq; Syroes quod Merſadan fratrem ſuum coronare vellet, turbatus eſt, & miſit collactaneū ſuum ad Gundabundā mandans ei & C dicens: Veni cis flumē & loquar tecū. At ille timuit Choſdroen, & non tranſiuit, ſed mandat ei: Scribe inquiens, mihi per collactaneū meū quicquid volueris. Et ſcripſit ei Syroes: Quomodo noſti qualiter Reſpubl. Perſarum per nequā hominem iſtū Choſdroen pereat, & vult coronare Merdaſan, & primogenitum ſuum contempſit: & ſi loquutus fueris ad exercitum, vt recipiant me, & togas eorū augebo, & pacem cum Ro. Imperatore ac Turcis faciam, & bene viuemus: & ſtude cū populo tuo vt ego regnē, & omnes vos promoueā, & auxiliabor & præcipue te. Gundabundas aūt remiſit ei per collactaneum ſuum dicens: Quicquid poſſū loquar cum prætore, & ſolicitus fui, & loquutus ſum cum viginti duobus comitibus, & feci eos eſſe meæ voluntatis, ſed & alios principes multos. Et hæc quidem Gundabundas mandauit Syroi. At ille remiſit ei dicens, vt 10. Calend. April. ſumeret iuniores, & occurreret ei apud Pontem Ti-D gridis fluminis, & ſuſciperent eum in exercitum, & mouerentur aduerſus Choſdroen. Referebat autem quod cum Syroe eſſent duo filii Sarbaræ, & filius Hieſdē, & alii multi principum filii, atq; filius Aram, omnes electi. Et quod ſi potuerint Choſdroen perimere, bene & optime: ſin autē, omnes cum Syroe cōfluerent ad Imperatorē. Et venit Gūdabundas ad Imperatorē dicens: Miſit me Syrois ad te domine, veretur enim Imperiū Rom. quod Choſdroen quōdā ſaluauit, & multa mala è contra ab eo Romanorum terra paſſa eſt: & quia propter illius ingratitudinem nec mihi credere habet Imperator. Verum ille hunc rurſus ad Syroē abſoluit, mandans ei vt carceres aperiret, & retentos in eis Rom. educeret, & arma eis tribueret, ſicque contra Choſdroen ſe moueret. Porro Syroes obediens Imperatori, retruſi educti ſunt, & properauit cōtra patrē, Choſdroen ſcilicet. Cumq; ille fugere tentaſſet, nec valuiſſet, tentus eſt & E valide vinctus ferreis compedibus colligatis: cui & circa collum ferrea pondera impoſuit, & mittunt eum in domū tenebrarum, quam ipſe muniuit à nouitate conſtruens ad recondendas pecunias. Paniſq; parum ei & aquæ tribuentes hunc fame necabant. Ait n. Syroes: Comedat aurum quod incaſſum collegit, propter quod etiam multos fame necauit, mundumq; deleuit. Porro miſit Satrapas Syroes ad eū iniuriis impetendum & conſpuendum: & ductum Merdaſan, quem coronare volebat, filiū eius, ante ſe occidit: & reliquos filios eius in conſpectu ipſius peremerunt: & miſit omnem inimicum eius iniuriis eum cumulare, & percutere & conſpuere illū. Deniq; per quinq; dies hoc facto, iuſſit Syroes hunc arcub⁹ interficere: ſicq; paulatim in malis nequiſſimam animam ſuam tradidit. Tunc Syroes ſcripſit ad Heraclium euāgelizans ei ſcelerati Choſdrois interitū paceinq; cum eo iugem firmiſſimā pepigit omnib. Chriſtianis qui in carcerib⁹, & in omni Perſide captiui tenebātur ei F remiſſis, vna cū Zacharia Hieroſolymitano præſule, ac precioſis & viuificis lignis, quæ fuerant à Sarbara, cum Hieruſalem cepiſſet, ablata, Anno 18. imperii Heraclii rex habetur Perſarum Syroes, qui anno regnauit vno: quando & Muhāmath Arabum ſeu Sarracenorum princeps ſub Perſis degens, ſextum agebat annum peruenturus ad nonum. Interea facta pace cum Perſis & Romanis, direxit Imperator Theodorum fratrem ſuum cum litteris: & hominibus Syrois regis Perſarum, quatenus Perſæ qui in Palæſtina & Hieroſolymis, & Edeſſa cæteriſq; vrbib. Romanorum eſſent cum pace reuerterentur in Perſidem, & innocue terrā Romanorum tranſirēt. Poſtremo Imperator cum ſex annis Perſidem expugnaſſet, 7. anno pace recepta cum ingenti gaudio Conſtantinopolim remeauit, myſticam quandā in hoc θεωρίαν adimplens. In ſex quippe dieb. Deus vniuerſa condidit, ſeptimum requiei diem vocauit: ita & ipſe in ſex annis multis laboribus impenſis, 7. anno reuerſus ad vrbē cum pace ac tripudio requieuit. Porro populus ciuitatis, audito aduentu ipſius, intolerabili cuncti deſiderio in Leriam obuiam illi vna cum patriarcha & Conſtantino Impe-G ratore filio eius egreſſi ſunt portantes ramos oliuarum & lampades, laudātes eum cum gratulatione & lacrymis. Accedens autem filius eius cecidit ad pedes eius, & cum amplexatus eum eſſet, infuderunt ambo lacrymis terrā. Hoc autem populus inſpecto, vniuerſi Deo hymnos gratificos retulerunt, ſicq; demum ſuſcepto Imperatore vrbē exultātes ingreſſi ſunt. Anno imperii Heraclii decimo nono Perſis rex Adheſyr ſeptem menſibus præfuit. Imperator autē profectus à regia vrbe, mox vt ver acceſſit, Hieroſolymā tēdit, precioſa illuc & viuifica ligna reportans, ad gratiarum Deo actiones reddendas. Cumq; Tiberiadem adiiſſet, accuſauere Chriſtiani Beniamin quendam nomine, Hebræū quaſi ſibi mala facientē: erat n. admodum opulentus. Qui ſuſcepit Imperatorem & exercitum eius. Aſt Imperator dānauit eum. Quamobrem inquiens moleſtus es Chriſtianis & fidei meę. Tunc Imperator admonitum hunc, & ad credendum ſuaſum baptizauit in domo Euſtachii Neapolitani, qui & ipſe cum Chriſtianus eſſet, ſuſcepit Imperatorem. Ingreſſus itaq; Imperator Hieroſolymā, reſtituto tā Zacharia pōtifice, quā almæ crucis honorandis ac viuificis lignis in proprium locum, plurimaſq; gratias Deo egit, pulſiſque ab vrbe ſancta Hebræis, iuſſit illos non habere poteſtatem H propius almę ciuitati, quam trib. milibus appropinquandi. Cum autem perueniſſet ad Edeſſam, orthodoxis eccleſiā reddidit, quæ à Neſtorianis à Choſdrois tempore tenebatur: & veniens Hieropolim, audiuit quod Syroes rex Perſarum diem clauſiſſet extremum, & Adheſyr huius filius ei in regni regimine ſucceſſiſſet. Qui cum ſeptē tenuiſſet mēſib. principatum, inſurrexit aduerſus eum Sarbaras. Qui eo percuſſo imperauit Perſis menſibus ſex. Hoc autē Perſę interfecto, Bornaim prætulerunt in regem filium Choſdrois, qui tenuit regnum Perſarum ſeptem menſibus. Porro huic ſucceſſit Hormiſdas, quo à Saracenis pulſo, factū eſt regnū Perſarum ſub Arabib. vſq; in hodiernū diem. Anno vigeſimo imperii Heraclii Hormiſda regnat in Perſis. Quum aūt Heraclius eſſet apud Hieropolim, venit ad eū Athanaſius

A patriarcha Iacobitarum, vir acris & nequam ingenii, Syrorũ inditas verſutias poſſidens, & moto de fide ad imperatorem ſermone, repromiſit ei Heraclius, ſi Chalcedonenſem ſynodum ſuſcepiſſet, patriarcham illum Antiochiæ ſe fore facturum. At ille ſimulate ſuſcepit ſynodum, cõfitens duas vnitas in Chriſto naturas. Interrogauit autem imperatorẽ de operatione ac voluntatib⁹, qualiter has in Chriſto oportet dici, duplas an ſimplas. Tunc Imperator vocis nouitate cõſternatus, ſcripſit Sergio Conſtantinopoleos epiſcopo. Aduocat ẽt Cyrum Phaſelidis epiſcopũ & hoc interrogato reperit eũ conſentientem Sergio in vnã voluntatẽ & vnam operationem, Sergius n. vt pote Syrus genere ac parentib⁹ Iacobitis exiſtens, vnam naturalem voluntatem & vnam operationem in Chriſto reſcripſit, atq; confeſſus eſt. Aſt imperator vtriuſq; acquieſcens conſilio, reperit & Athanaſiũ eis conſentientem. Nouerat n. quia ibi vna operatio reperitur, vbi & vna natura cognoſcitur. Certus autem imperator ſuper hoc factus ſcribit ad Ioannem papam Romanum prædictorum ſententiam, qui nequaquam eorum ſectam admiſit. Porro Georgio Alexandrino defuncto, mittitur B Cyrus epiſcop. Alexandrię præferẽdus. Qui vnitus Theodoro epiſcopo Pharan, fecit decoloratam hydram illã vnitatem, imo vanitatem, vnam & ipſi ſcribentes in Chriſto operationem. His ita proſequentibus, in ingẽs opprobrium Chalcedonenſe conciliũ & catholica corruit eccleſia. Gloriabantur n. Iacobitæ ac Theodoſiani perhibentes quia nõ nos Chalcedonenſi ſynodo, ſed potius Chalcedonenſis ſynodus nobis communicauit, per vnam operationem vnam confitendo naturam Chriſti. Inter hæc Sophronius conſecratur epiſcopus Hieroſolymitanus. Qui congregatis ſub ſe degentibus epiſcopis, impium Monothelitarũ dogma mucrone anathematis perculit, & ſynodicam Sergio Conſtantinopolitano, & Ioanni Romano papæ tranſmiſit. His vero auditis Heraclius confuſus eſt, & deſtruere quidem propria nolebat, & rurſus opprobria non ferebat. Tunc Heraclius vt magnum quiddam facere arbitrans exponit ſcriptum illud quod nuncupatur, Zenonis edictum, continens neque vnam neque duas operationes in Chriſto fatentes: Quo lecto hi quoque qui ſectatores Seueri ſunt, & ita ſapiunt, in ꝓ-C pinis & balneis catholicæ detrahebant eccleſiæ, perhibentes: Primum quidem quæ ſunt Chalcedonitæ Neſtorii ſentientes, reſipuerunt ad veritatem conuerſi, & vniti nobis ſunt per vnam operationem in vnam Chriſti naturam. Nũc autẽ pœnitentes ſuper hoc, nec ſe habentes ſenſũ, amiſerũt vtrumq; neq; vnam neque duas in Chriſto operationes cõfitentes. Poſt mortem vero Sergii Pyrrhus Conſtantinopolitanum ſuſcepit thronum, qui quæ prædicta ſunt à Sergio & Cyro impie robotauit. Heraclio vero mortuo cum Conſtantinus filius eius imperaret, Pyrrhus vna cum Martina veneno hunc necauit. & imperat Heraclonas Martinæ filius. Porro ſenatus & tota ciuitas Pyrrhum vt impium cum Martina & filio eius repulerunt Et imperat Conſtans filius Conſtantini, & conſecratur Paulus epiſcopus Cõſtantinopoleos & ipſe hæreticus. Ioannes autem Romanus præſul collecto epiſcoporum concilio, Monothelitarum hæreſin anathematizauit. Similiter & in Africa penes Byzãtiũ, Numidiã, & Mauritaniã, diuerſi epiſcopi conuenientes, Monothelitas anathemate perculerunt. Ioanne ſane dormiente Theodorus conſtituitur pro eo papa. Pyrrhus vero cum D perueniſſet ad Africam mutuis cum ſanctiſſimo Maximo videtur aſpectibus, Abbę videlicet religioſiſſimo in monachicis correptionibus, nec nõ & diuinorũ illic conſiſtentiũ pontificum præſentatur obtutibus. Qui hunc redargutum ac perſuaſum, Romam ad Papam Theodorum direxerunt. Qui orthodoxæ libello tradito Papæ, ab eo receptus eſt. Interea cũ Roma diſceſſiſſet, Rauennamq; perueniſſet, vt canis ad vomitum ſuum reuerſus eſt. Quo papa comperto Theodor⁹ plenitudine conuocata eccleſiæ, ad ſepulchrum verticis apoſtolorum acceſſit, & diuino calice expoſtulato, ex viuifico ſanguine in atramentum ſtillauit, & ita propria manu depoſitionẽ Pyrrhi excommunicari facit. Præterea cum Pyrrhus Conſtantinopolim perueniſſet, obeunte Paulo, audaces hæretici Pyrrhum denuo throno Conſtantinopolitano præficiunt. Theodoro autẽ papa defuncto, Martinus ſanctiſſimus Romæ conſecratur antiſtes. Cum autẽ

E Maximus Romã ꝑueniſſet, papamq; Martinum ad æmulationẽ accendiſſet ſynodo centum decem epiſcoporum collecta, & Sergium & Pyrrhum, & Cyrum, & Paulum anathematizauerunt, duaſq; voluntates & operationes Chriſti Dei noſtri expreſſi⁹ prędicarunt atq; firmarunt. Cæterum nono anno imperii ſui Conſtans nepos Heraclii, indictione octaua, his agnitis furore repletus, ſanctum Martinum & Maximum Conſtantinop. ductos & cruciatos apud Cherſonam & alia climata & exilio relegauit, multos ẽt Heſperiarum puniuit. Qui moti zelo Dei ſynodo ſacra & ipſi conuocata Monothelitarum hæreſim abdicant, duas voluntates & operationes explanant. Taliter ergo eccleſia tunc per Imp. & impios ſacerdotes turbata, ſurrexit deſolatorius Amalech ꝓſequens populum Chriſti: & fit prima ruina terribilis Romani exercitus, illa ſcilicet q̃ ſecundum Gabatham, & Hermucham, ac Demitharum ad effuſionem ſanguinis eſt effecta: poſt Palęſtinarum & Cęſarienſium, & Hieroſolymorum excidia: dein Ægyptius interitus, ac deiceps Mediterraneorum & inſularum, totiuſq; Romaniæ captiuatio, ſed & patrata in Phœnice omnimoda Romani exercit⁹ & claſſis ꝑditio, F omniumq; Chriſtianarum plebium atq; locorũ deſtructio, q̃ nõ ceſſauit, donec eccleſiæ perſequutor peremptus eſt in Sicilia. An. vigeſimo primo imperii Heraclii moritur Muhammat Sarracenorum q; & Arabum princeps & pſeudo ꝓpheta promoto Ebubezer cognato ſuo ad principatum ſuum. Ipſoq; tempore venit auditio eius, & omnes extimuerunt. At vero decepti Hebræi in principio aduentus, æſtimauerunt illum eſſe qui expectabatur ab eis Chriſtus: ita vt ꝗdam eorũ qui intẽdebant ei, accederent ad ipſum, & eius religionem ſuſciperent, Moyſi lege inſpectoris Dei dimiſſa. Erant a. numero decem qui hoc faciebant, cum ipſo quoq; degebant vſq; ad cædem eius. Porro cum eum comedentẽ aſpicerent de camelo, cognouerunt quod nõ eſſet quẽ ęſtimabant, & hæſitabant quid agerent, & vtrum religionem eius dimitterent. Et formidantes miſeri, docent eum cõtra nos Chriſtianos illicita. Et ita illi conuerſabantur cum ipſo. Neceſſarium a. reor enarrandum de generatione huius. Ex vna generaliſſima tribu oriundus erat Iſmahelis filii Abrahę. Nizarus n. Iſmahelis pronepos, pater eorum omnium dicitur. Hic genuit filios duos, Muhdar ſcilicet & Rabian. Muhdar genuit Iliez & Ziaſon, & Theominen, & Aſydũ, & alios ignotos. Hi omnes habitauerunt Madianitem eremũ, & in eo nutriebant pecora, in tabernaculis conuerſantes. Sunt a. & his interiores, qui nõ ſunt de tribu ipſorum, ſed ex G Getham, videlicet hi qui vocitantur Amonitæ, & qui Homeritæ. Quidã ſane eorum negotiantur in camelis ſuis, Cũ autem inops & orphanus eſſet prædictus Muhammath, viſum eſt ſibi ad quandã introire mulierem locupletẽ, & cognatam ſuam, nomine Eadigã, mercenarius ad negociandũ cum camelis eius apud Ægyptum & Palæſtinam. Paulatim autem fiducia penes ipſam mulierem percepta, quæ vidua erat, accepit eam vxorem, & habebat camelos illius atq; ſubſtantiam. Cumq; veniret in Palæſtinam, cõuerſabatur cum Iudæis & Chriſtianis, Capiebat autẽ ab eis quaſdam ſcripturas. Porro habebat paſſionem epilepſię. Quo cõperto coniunx eius valde triſtabatur, vtpote nobilis, & quæ ſe huiuſmodi copulaſſet, egeno ſcilicet & epileptico. Procurat vero & ipſe placare illam taliter dicens: Quia viſionem quandam angeli Gabrielis dicti contemplor, & haud ferens huius aſpectum mente deficio, & cado. Ipſa vero cũ haberet quendam monachum alterum, propter infidelitatem ibidẽ exulem habitantẽ, amicum ſuum, indicauit ei omnia, & angeli, H nomen. At ille volens eam reddere certam, dixit ei: Veritatem loquutus eſt. Etenim iſte angelus mittitur ad cunctos prophetas. Ipſa ergo primo ſuſcepto pſeudomonachi verbo, credidit ei & prædicabat id aliis mulieribus contribulibus ſuis, prophetã eum eſſe, & taliter ex fœminis fama peruenit ad viros, primo duntaxat ad Ebubezer, quem ſucceſſorẽ ſuum reliquit. Et tenuit hæreſis ei⁹ partẽ eremi, poſtremo per bellum. Nam primum quidẽ occulte decem an. & bello decem ſimiliter, manifeſte nouem. Docuit a. auditores ſuos, quod ꝗ occidit inimicum, vel ab inimico occiditur, in paradiſum ingrediatur. Paradiſum vero dicebat carnalis cibi & potum, & cõmixtionis mulierum, fluuiumq; vini & mellis, & lactis, & fœminarum non præſentium, ſed

A aliarum commixturam multorum annorum futuram, & affluentem voluptatem, necnon & alia luxuria & stultitia plena. Compati tamen docebat inuicem, & auxiliari patienti. Porro eodem anno natus est in Oriente Dauid filius eius. Eademq; die natus est Heraclius filius Heraclii iunioris, qui & Constantinus appellatus est, & baptizatus est à Sergio Patriarcha. Anno 2 . imperii Heraclii, Eububezer dux Arabum habetur, qui tribus principatus est annis. Persæ vero insurrexerunt inuicem, & se mutuo debellarũt. Per idem quoq; tempus rex Indorum mittit munera congratulatoria Heraclio in Persarum victoria, margaritas sc. & lapides preciosos multos. Mortuus est autem Muhammath, q statuerat quatuor Amireos expugnandi Christianos, qui ex genere Arabam fuerant. Qui venerunt contra Mucheas castellum, in quo erat Theodorus Begarius, volentes irruere in Arabus die qua idolis immolaturi erant. Comperto autẽ hoc Begarius collegit omnes milites eorum qui eremum obseruabant, & diligenter sciscitans à Sarraceno diem & horam qua erant aggressuri eos, ipse irruens in eos in prælio quod dicebatur μόθ©, occidit tres Amireos, plurimáq; B populi turbam. Exiluit autem vnus Amiras. Chalegus nomine s . quem Gladium Dei dicunt. Erant autem Arabum iuxta positorum quidam, qui accipiebant ab Imperatorib° rogas pauxillas ad custodiendum stoma eremi. Eodem tẽpore venit quidam spado daturus militum rogas. Et cũ venissent Arabes secundum consuetudinem accepturi rogas suas, eunuchus eos ad iras impulit dicens: quia domin° vix dat militibus rogas, quanto min s canibus istis? Videntes ergo Arabes hoc abierunt ad generis sui viros, & ipsi duxerunt eos in regionem Gazæ, quæ aditus erat eremi contra Sina montem, locuples valde. Anno 23. imperii Heraclii cũ misisset Eububezer quatuor prætores, qui ducti fuerant ab Arabibus, vt prętuli, venerunt & acceperunt Ran. & totam regionem Gazæ. tandemq; aliquando cum venisset Prætor à Cæsarea Palæstinæ cum militibus paucis inito bello perimitur primus cum exercitu qui trecentorum erat virorum: & multis captiuis acceptis, & exuuiis plurimis, reuersi sunt cum victoria splendida. Porro eodem anno terræmotus factus est in Palæstina: & apparuit signum in cælo quod dici- C tur δοκίτης, contra meridiem, prænuncians Arabum potestatem. Perdurauit autem diebus triginta extentum à Mesembria vsq; ad Arcturum: erat autem in modum gladii. Anno 24. imperii Heraclii Ebubezer moritur, qui principatus est annis duobus & dimidio, & sumit principatum Haumar. Qui destinat exercitum aduersus Arabiam, captiq; Bostra ciuitatem vna cum aliis ciuitatibus. Profecti sunt autẽ vsq; Gabata. Cum his bellum aggressus Theodorus Imperatoris Heraclii frater, victus est, & ad Imperatorẽ Edessam venit. Ast Imperator ordinat alium Prętorem nomine Bahanem, & Theodorum Sacellarium cum virtute Romaica, & aduersus Arabes mittit. Cumq; venisset Hemesam occurrit multitudo Sarracenorum. Quibus occisis vna cum his qui eis principabantur, reliquos abigit vsq; Damascum, & illic iuxta Bardanensium fluuium latebras fouent. Heraclius autem Syria derelicta in desperationem ruens, sublatis preciosis lignis ab Hierosolyma Constantinopolim adiit. Bahanes autem à Damasco Hemesam redit vna cum Theodoro Sacellario, cum haberet exercitus quadraginta milia, & insequuntur Arabes ab Hemesa vsq; Damascum. Anno 25. D imperii Heraclii, Saraceni aciem direxerunt in Arabiam cõtra Damascum, cum essent multitudinis infinitæ. Quo Bahanes comperto, ad Imperialem Sacellarium mittit, vt veniret cum exercitu suo in auxilium sibi, cum plurima esset Arabum copia. Venit ergo Sacellarius ad Bahanem. Qui profecti ab Hemesa occurrerunt Arabibus: & conflictu facto, prima die, quæ tertia feria hebdomadis erat mensis Augusti die vicesima tertia superantur hi qui circa Sacellarium sunt inuenti. Simultate autem facta, hi qui cum Bahane erant, Bahanem prouehunt Imperatorem, & Heracliũ respuunt: tunc hi qui cum Sacellario erant, discesserunt, & Sarraceni aditu reperto bellum ineunt. Inter hæc vento Noto spirãte contra Romanos, non valẽtes in faciem occurrere propter puluerem superantur, & semetipsos immittentes in artam viam Hermuctam fluminis, illic penitus interierunt. Erant autem vtriusq; prætoris quadraginta milia. Tunc Sarraceni splendide triumphantes contra Damascũ veniunt, & hanc E capiunt, & regiones Phœnices capiunt, & habitant illic, & in Ægyptum aciem dirigunt. Cyrus autem Alexandrinus episcopus, cum horum impetum cognouisset, operá dedit, & pactis firmatis pollicetur, timens auariciam eorũ, ducenta milia denariorum per singulos annos illis collaturam Ægyptum, sed & diffinitarum eis induciarum fore aurũ missurũ. Quibus præstitis per tres annos, Ægyptum liberã ab exterminio statuit. Accusatur interea Cyrus apud Imperatorẽ, ꝙ Aurum Ægypti Sarracenis tribueret. Qui cum irat° misisset, hunc accersiuit. Manuelem vero quendam Armenium genere destinauit Augustalem. Cum autẽ annus adimpletus esset, Sarracenorum actores venerunt aurum accipere. Ast Manuel inefficaces eos expellit. Non sum, inquiens, Cyrus inermis, vt tributa vobis tribuam, sed armatus sum. Cumq; isti abissent, confestim armantur Sarraceni aduersum Ægyptũ, & Manueli bello illato hunc abigunt. Ipse vero cum paucis quibusdã Alexandriæ solus recipitur. Tunc Sarraceni Ægyptũ sub tributo reddidere. Ast Imperator auditis his quę gesta sunt, mittit Cyrum persuadendũ eis ab Ægypto sub priori placito recedendi. Et abiens Cyr° F ad castra Sarracenorũ, rationẽ reddit, se esse perhibens pręuaricationis obnoxiũ, & si vellent priorẽ concordiam, iuramentis affirmaturũ. Porro Sarraceni nullatenus his acquiescentes dixerunt episcopo: Potes hanc maximam columnã deuorare? Qui ait: Non potest fieri. At illi: Nec nobis, inquiunt, possibile est vlterius ab Ægypto recedere. Anno 26. imperii Heraclii, aciem direxit Haumar contra Palęstinam, & obsidens sanctam ciuitatem biennii tempore, cepit eam verbo. Sophronius namq; Hierosolymitanus summus sacerdos verbum accepit ad totius Palæstinæ securitatẽ. Cũque Haumar sanctam ciuitatem fuisset ingressus, cilicinis ex camelis, & sordidis indumentis amictus, simulationemq; satanicam ostentans, templum exquisiuit, quod Salomon construxerat, ad blasphemiæ suæ oratorium. Hoc aduertẽs Sophronius ait: In veritate istud est abominatio desolationis, quę dicta est per Danielẽ prophetam, stans in loco sancto. multisq, lachrymis hic pietatis propugnator Christianã defleuit plebem. Dum vero illic Haumar esset, rogauit eum episcopus accipere Sindonem cum indumento & indui: at ille non patiebatur ea portare. Vix ergo persuasit his vestiri, donec sua lauarentur, & iterum reddidit ea Sophronio & G vestitus est propriis. Verum inter hæc Sophronius obiit, qui verbo & actu Hierosolymitanam adornauit ecclesiam, & contra Heraclii & fautorum eius Monothelitarum, Sergii sc. & Pyrrhi decertauit errorem. Eodemquoq; anno misit Haumar in Syriam, & subegit totam Syriam Sarracenis. Anno 27. Imperii Heraclii venit Ioannes cognomẽto Chatheas procurator Hozroenæ ad Hyaidũ apud Chalcedonẽ, & spopondit ei dare per singulos annos centum milia numismatum, ne transiret Euphraten, neq; ad pacem, neq; ad bellum armatus, quousq; auri quantitatem persoluãt. Præterea Ioannes Edessam venit & annuum censum delatum ad Hyaidum transmisit. Heraclius hoc audito Ioannẽ obnoxium iudicabat, quod absq; imperiali hoc fecerit notione, & quem accersitum exilio damnauit. Porro pro eo destinant Ptolemæum quendam, magistrum militum. Anno 28. imperii Heraclii ceperunt Arabes Antiochiam, & missus est Muhauias ab Haumaro prætor, & Amiras totius regionis, quæ sub Sarracenis erat, ab Ægypto videlicet vsque Euphraten. Anno 29. imperii Heraclii transmeauit Hyaidus cum omni militia sua ad Euphraten, & venit Edessam. Edesseni autem aperientes accepertũ verbum vna cum re- H gione, magistroq; militum, ac Romanis qui cum ipso erant. Ast illi Constantiam abeunt, depopulantesq; illam accipiunt bello, & trecentos Romanos interimunt: & illinc abierunt Daras, & hanc bello comprehenderunt, & in illa plurimos perdunt: taliterque Mesopotamiam Hyaidus cepit. Anno trigesimo imperii Heraclii Sarraceni aciem direxerunt in Persidem, & ineunt cum eis bellum, potenterque vincentes, omnes sibi Persas subditos reddunt. Hormisdas autem, qui Persis imperabat, ad interiores Persas fuga lapsus euasit, & dimisit regalia. At vero Sarraceni captiuas duxerunt filias Chosdrois cum omni apparatu regio, & detulerunt ad Haumar. Eodem quoque an-

no ius-

A no iussit Haumar vniuersum describi orbem, qui sub ipso erat: Facta est autem descriptio tam hominum quam iumentorum & frugum.

CONSTANTINVS. Anno trigesimo primo Imperii sui Heraclius Imperator moritur, hydropicus factus, cum imperasset annis triginta. Imperat autem post eum Cõstantinus filius eius mensibus quatuor venenoque propinatus à Martina nouerca sua & Pyrrho patriarcha, moritur, & imperat Heraclonas Martinæ filius cum matre Martina.

HERACLONAS. Anno primo imperii Heraclonæ, capit Muchauias Cæsaream Palestinæ post septenniũ obsidionis eius, & occidit in ea septẽ milia Romanorum. Eodem anno senatus repulit Heraclonam vna cum Martina matre illius ac Valentino, lingua Martinæ, & naso Heraclonæ abscisso. Eisq; in exilium destinatis ad principatum Constantem filium Constantini, nepotem Heraclii prouehunt, qui imperauit annis vigintiseptem.

Explicit liber decimusoctauus.

B

INCIPIT LIBER VNDEVIGESIMVS.

CONSTANS. ANno ab incarnatione Domini DC. XXXIV. Constãs imperare cœpit. Cum primo videlicet imperii sui anno regnare cœpisset, dicebat ad Synclitum: Patris mei Constantini qui me genuit, quique in vita proprii genitoris, aui mei scilicet Heraclii, sufficienti tempore cum eo imperauit, post hæc vero etiam nimis breui, suauissimam spẽ Martinæ nouercæ ipsius inuidia concidens vita priuauit, & hoc propter Heraclonam, qui ex ea & Heraclio nefarie natus est. Quam Martinam cum nato vestrum cumDeo decretum iure ab imperio repulit, ne violaret tam nequã Romanorum Imperium; valde prouida cum esset amplissima vestra& honesta magnificentia. Propter quod rogo vos habere vos consiliarios, & peritos ex communi subiectorum obsequio. Et his dictis dimisit Senatum, hunc donis dapsilibus honorans, Anno imperii Constantis secundo cœpit Haumar ædificare templum in Hierusalem, & non stabat, sed ruebat structura. Siscitãti autem ei causam, dixerunt Iudæi, quia nisi crux, quæ est supra templum montis Oliuarũ, tollatur, haud stabit structura. Et propter hanc causam, sublata est crux, illinc, & ita constitit illic ædificium. Propter

C hanc etiam causam multas cruces fecerunt hi qui adorant Christum. Anno tertio imperii Constantis, seditionem excitauit Valentinianus patricius. Mittensque Imperator hũc occidit, & populum ad sui reduxit beneuolentiã. Anno 4. imperii Constantis, fraude occisus est Haumar Saracenorũ dux à quodam Perse Margarita: Deinq; inuentum cum adoraret, pupugit eum in vẽtre gladio affixo. & sic viuere desiit cum Amiras fuisset annis duodecim. Et post eum statuitur Hoamẽ huius cognatus, filius Tufan. Anno 5. imperii Cõstantis Hoamen Arabum princeps habetur, & simultatem concinnat Gregorius patricius Africę vna cum Afris. Anno sexto imperii Constantis, factus est in terra ventus vehemens, qui multa germina euulsit, arboresque ingentes radicitus extirpauit, atq; multas columnas & chorum deposuit monachorum. Eodem vero anno Sarraceni hostiliter Africam adierunt, & conflictu agitato aduersus tyrannum

D Gregorium, hunc in fugam vertunt. Et eos qui cum ipso erant, interimunt, & hunc ab Africa pellunt. Atque tributis cum Afris ordinatis & pactis reuersi sunt anno septimo imperii Constantis, exercitum mouit Muhauias per mare aduersus Cyprum. Habebat autem scaphas mille septingentas, & cepit Constantiam cum insula tota. Cum vero hanc cepisset, exterminauit. Porro audiens Carcorizum cubicularium contra se cum plurima virtute Romaica venientem, nauigauit aduersus Aradum, & applicans cum nauigio suo apud municipium insulæ, castrum conabatur capere, variis machinamentis vsus. Cum autem nil agere valuisset, mittit episcopum quendam Thomaticum nomine, deterrens eos quo dimitterent ciuitatem, & sub fœdere suo essent, exirentque ab insula. Cum itaque ingressus ad eos episcopus fuisset, tenuerunt eum. Porro Muhauiæ c[...]dere noluerunt. Igitur obsidione quam aduersus Aradu[m] constituerat, nullius momenti effecta, Damascum reuers[us] est. Nam hyems accesserat. Anno octauo imperii Consta[n]tis mouit Muchauia exercitum valenter aduersus Aradu[m] præliaturus, & hanc obtinuit verbo, ad habitandum dimi[t]tens ciues, vbicunque voluissent. Ciuitatem vero mur[is] dissolutis incendit, & insulam vsque ad præsens inhabita[]bilem statuit. Anno nono imperii Constantis, Busur prin[]ceps exercitus vna cũ Arabibus acies direxit aduersus Isau[]riam, & occisis multis cum quinque milibus captiuorum reuersus est. Mittit autem Imperator Constans Procopi[um] quendam ad Muhauiam querens pacem. Quod & factum est annis duobus, Gregorium filium Theodori sumen[]te Muhauia loco pignoris in Damascum. Ano 10. imperi[i] Constantis, simultatem excitauit Imperatori Fasaganate[s] Armeniorum patricius, & fœdera pepigit cũ Muhauia dãs ei filium suum. Quo audito Imperator venit vsque ad Cæsaream Cappadociæ, & desperatus ab Armenia rediit. Anno 11. imperii Constantis cinis è cœlo descendit, & timor magnus super omnes homines cecidit. Anno duodecimo Imperii Constantis Muhauias Rhodum rediens, destruxit Colossum eius post mille trecentos sexaginta stabilitatis ipsius annos. Quẽ cum Iudæus quidã Emesenus negociator emisset, nongentos camelos ex eius ære onerauit. Eodem an. Auidus Arabum prætor aduersus Armeniã mouit. Qui consequutus Maurianum prætorem, insequutus est eũ vsq; ad Caucasios montes, & regionem deprædatus est. Anno 13. imperii Constantis, præcepit Muhauias armaturam fieri magnam nauium, quo ascenderet ad regiam vrbem classis eorum. Omnis a. apparatus eorum apud Tripolim Phœnices consistebat. Verum hoc viso, duo fratres quidã Christi amici Tripoli manẽtes, filii buccinatoris cuiusdam zelo Dei sauciati ad carcerẽ ciuitatis cucurrerunt impetu: habebat autẽ multitudinem Romanorum vinculatorũ: & disruptis portis, vinclisq; solutis in Amiram irruerunt. Quo perẽpto vna cum his qui cum eo erant, præparaturaque omni, igni tradita, in Romaniam nauigio transierunt. Veruntamẽ nec sic illi ab eadem præparatura cessauerũt. Sed Muhauias quidem militat contra Cæsaream Cappadociæ Ablulathar vero fabrum naualis structuræ costituit, qui veniens in locum diuertit, vocabulo Phœnicem Lyciæ, vbi erat Constãs Imperator, atque Romaicus stolus, cum eo naualiter pugnaturi. Cumque futurum esset, vt Imp. cũ ipso nauigio pliaretur, cõtẽplatur nocte illa visũ, videlicet apud Thessalonicenses esse. Porro cuidam coniectori somniorum expergefactus narrat visionem. Qui ait: O Imperator, vtinã nec dormisses, nec somniũ aspexisses. Nã esse Thessalonicæ τὴν ἄλλῳ νίκην innuit, quod interpretatur: pone alii victoriam. i. ad inimicum tuum victoria vertitur. Sane Imperator nihil inueniens ad prælium naualis pugnæ, Romanorum classes præstruxit ad bellum. Quibus in alterutrum irruentibus superantur Romani, & commixtum efficitur mare sanguine Romanorũ. Induit a. Imperator aliũ veste sua, & insiliens prędictus buccinatoris filius in regiam scaphã Imperatorẽ arripuit, & in aliam nauim transductum inopinate saluauit: Porro ipse fortissimus viriliter insistens Imperatoriæ naui multos occidit mortiq; seipsum pro Imperatore cõtradidit; Hũc præterea hostes circundantes, & in medio retinentes, putabant ipsum esse Imperatorem. Postquam a. multos ceciderunt, interfecerunt hostes & ipsum vna cũ eis qui portabat Imperatoriam vestem. Ast Imperator taliter in fugam versus saluatur, & derelictis omnibus nauigauit Constantinopolim. Anno decimo quarto imperii sui dolo necatus est Hoamen Arabum dux, cum Amiras decem fuisset annis. Fit interea duellum in medio ipsorum. Quotquot enim penes eremũ erant, alii volebant consobrinum, alii generũ existentem quondam Muhammath. Hic vero qui in Syria & Aegypto Muhauiam cupiebant, qui & vicit, & obtinuit an. viginti quatuor. Anno 5. Imperii Cõstantis, Arabũ princeps Muhauias habetur. Qui exercitum congregauit aduersus Halim, & congrediuntur ambo in terra Balissum iuxta Euphraten. Hi vero qui erant Muhauiæ cum essent validiores, aquam obtinuerũt. Vnde in sitim venientes hi qui erãt Haliam, defecerũt, Porro Muhauias bellare noluit sed sine

labore victoriam tulit. Anno decimo ſexto imperii Conſtantis exercitum mouit contra Sclauiniam Imperator, & captiuos duxit plurimos, & ſubegit. Anno decimo ſeptimo imperii Conſtantis facta eſt conuentio inter Romanos & Arabes Muhauia legationem mittente ob rebellionem, vt tribuant Romanis Arabes per ſingulos dies numiſmata mille, & equum & ſeruum: Eodem vero anno exilio ductus eſt Martinus ſanctiſſimus papa Romanus, pro veritate foriter agonizans, & confeſſor factus, in climatibus Orientis defunctus eſt.

Anno decimooctauo imperii Conſtantis, Conſtans occidit Theodoſium proprium fratrem ſuum. Cum autem eſſent Arabes apud Saphin, dolo necatus eſt Hali prædictus, & ſingulariter imperat Muhauias regio more Damaſcum inhabitans, pecuniarum illic theſauros recondens. An. decimo nono imperii Conſtantis apparuit hæreſis Arabii, eorum videlicet qui dicuntur Caururgitæ. Muhauias autẽ hos aggreſſus, eos qui erant in Perſide humiliauit: eos vero qui in Syria erant, exaltauit: & alios quidem vocauit Hiſamitas, alios autem Heraclitas: & Hiſamitarum quidem donatiua ſublimiauit, vſq; ad ducenta numiſmata: porro Heraclitarum depoſuit vſque ad triginta. Anno vigeſimo primo imperii ſui, exercitum mouerunt Arabes contra Romaniam, & multos deprædati ſunt, & loca nonnulla depopulati. Anno vigeſimo ſecundo imperii Conſtantis prædę patuit Ciliciæ pars, & habitauerunt Damaſci voluntate ſua. Anno vigeſimo tertio imperii Conſtantis factus eſt error Ieiuniorum & exercitum mouit Habdinarramen Chadæus aduerſus Romaniam, & in ea hyemauit, & multas demolitus eſt regiones. Porro Sclauini ad hunc confluentes cum ipſo deſcenderunt in Syriam numero quinque milia, & habitabant in Apamienſium regione in caſtello Seleucobri. Anno vigeſimo quarto Buſur exercitum in Romaniã mouit, & mortuus eſt Thomaricus epiſcopus Apamiæ & incenſus eſt epiſcopus Emeſenus. Anno vigeſimo quinto imperii Conſtantis exercitum rurſus mouit Burſur in Romaniam, & exterminauit partes Hexapoleos & Phadalæ, illicque hyemauit. Anno vigeſimo ſexto imperii Conſtantis, Armeniacorum Prætor Saporibus, Perſa genere, tumultuatus eſt contra Conſtantẽ Imperatorem, mittitq; ad Muhauiã Sergium magiſtrum militum, pollicens Muhauiæ ſubiugare Romaniam, ſi ipſe ſibi auxiliaretur aduerſus Imperatorem. Quo comperto Conſtantinus filius Imperatoris, mittit & ipſe ad Muhauiam Andream cubicularium cũ munerib⁹, ne rebelli cederet. Cumque veniſſet Andreas Damaſcum reperit Sergium præueniſſe: & cum ingreſſus fuiſſet Andreas, intuitus eum Sergius ſurrexit, At vero Muhauia Sergiũ reprehendit, dicens. Quid formidaſti? Qui reſpondit ſe iuxta morem feciſſe. Conuerſus præterea Muhauia, dicit Andreæ, Quid quæris? Qui ait, vt des auxilium contra rebellem. At ille: Ambo, inquit, inimici eſtis: ſed ego ei qui præbuerit, dabo: Et Andreas ad eum, Ne ambigas infit Amiras, quomodo tibi Imperatoris meliora ſunt, quam plura rebellis. Veruntamen quod amabilius tibi fuerit age. Et his dictis Andreas tacuit. At vero Muhauias ait Tractabo ſuper hoc, & ambos iuſſit exire. Porro aduocato Muhauias ſecreto Sergio, dicit ei, Ne vlterius adores Andreã alioquin nihil proficies. In craſtinũ vero perueniẽs Sergius corã Muhauia ſedebat, & ingreſſo Andrea, non ei aſſurrexit vt heri. Andreas vero intuitus Sergiũ hunc conuiciis lacerauit, & cõmotus eſt ei dicens, Si vixero, demonſtrabo tibi qui ſim. Cui Sergius, Non aſſurgo tibi inquit, quia neq; vir es, neq; fœmina. Porro Muhauia vtrũq; cõpeſcens, Andreæ dixit, Aſſentire dare, quemadmodum Sergius dat. Et quantum eſt? ait Andreas. Muhauia dixit, Illationẽ publicorum præbere Arabibus. Aſt Andreas, Væ tibi, ait, Muhauia qui conſiliũ tribuis corpus dandi & ſolã vmbrã retinendi. Quomodocunq; volueris cũ Sergio cõueni, hoc n. ego minime facio. Veruntamen te dimiſſo ad Deum qui te potentior eſt, vt Romanis opituletur confugimus, & in eo ſpem poſuimus. His dictis Muhauiæ infit, Salue, & exiuit à Damnaſcenſium ciuitate, & abiit Melitenen, eo ꝙ tyrannus eſſet in partib. illis, ad quas Sergius erat iturus. Quumq; adiſſet Arabeſſum, incurrit clauſurarum cuſtodem, non n. conſentiebat tyranno. Huic ergo præcepit obſeruare Sergium redeuntem vt adduceret ad ſe: ipſe vero pergebat non immemor Sergiũ præſtolans. Quæ vero geſta ſunt nunciauit imperatori. Interea Sergius tractans cũ Muhauia quæ viſa fuerant accepit Phadalã prætorem Aarabum cum ope Barbarica concertaturum & auxiliaturum Sapori. Quum aũt pręcederet Sergius Phadalã, & ad Saporẽ gratulãter abiret, deuenit ad clauſuras, & in Andreæ incidit turbas: & hunc retinentes, vinctum ad Andreã aduehunt. Ad vero Sergius viſo Andrea, iactat ſemetipsũ ad pedes eius, obſecrans parcere ſibi. Ille autẽ ad eum, Tu, inquit, es Sergius, qui gloriabaris in virilibus coram Muhauia, meq; muliercculã appellabas. Ecce amodo virilia tua tibi nihil proderunt, quin potius & morte afficient. His dictis præcepit virilia eius abſcidi, & ſuſpendi eum in ligno Cõſtantinus autẽ audito Phadalæ aduentu in Saporis auxilium. Nicephorum patricium deſtinat cum Romana virtute reſiſtendi Sapori. Erat autem Sapor Adrianopoli degẽs, & quum Nicephorum ad ſe venire comperiſſet, exercebat ſemetipſum ad prælium. Verum die quodam contigit hunc ſecundum cõſuetudinem, de ciuitate ſuper equum ſedentem exire. Quumq; portæ ciuitatis appropinquaſſet, equũ flagello percuſſit, Qui iactanter ſaliens, & huius caput in portã allidens, hunc vita male priuauit, & ſic Deus victoriã Imperatori cõtulit. Phadalas autem veniens in Hexapolim, & hæc omnia diſcens turbat⁹ eſt, & mittit ad Muhauiã poſtulans adiutorium, eo ꝙ Romani ad cõcordiã conueniſſent. Mittit autẽ Muhauias filium ſuum Gizid, armans eum contra multitudines Romanorum. Cõuenerunt autem vtriq; apud Chalcedonem, & captiuos duxerunt multos. Ceperunt autẽ & Amorium Phrygiæ, & quinq; milibus armatorum virorum dimiſſis in cuſtodiam, diuerterunt in Syriam. Quum autem hyems acceſſiſſet, mittit Imperator eundem Andreã cubicularium, & quum nix multa eſſet, noctu venit, & per lignum aſcendit in murum: & ingrediuntur Amorium, & omnes interficiunt Arabes, ita vt ex quinque milib⁹ illis nullus penitus remaneret. An. vigeſimo ſeptimo imperii ſui Cõſtans occiſus eſt dolo in Sicilia apud Syracuſã, in balneo cui nomen erat Daphne. fuerat autem cauſa hęc. Poſt interemptionem fratris ſui Theodoſii, odio habit⁹ eſt à Byzantiis, & maxime quia Martinum ſanctiſſimum Papã ignominioſe Conſtantinopolim duxit, & exilio relegauit penes Cherſonis climata, & maximi & ſapientiſſimi confeſſoris linguam manumque truncauit, & multos orthodoxorum verberibus & exiliis, & proſcriptionibus, eo quod hæreſi ſuę nullatenus acquieſcerent, cõdẽnauit. Quin & duos Anaſtaſios, qui fuerant diſcipuli Maximi confeſſoris, & martyris, tormentis & exiliis tradidit, Propter talia ergo exoſus effect⁹ eſt. Cũ aũt valde metueret, voluit in vrbẽ Ro. imperium transferre. Vnde Imperatricem & tres filios ſuos tollere à Byzantio voluit, niſi Andreas cubicularius & Theodorus patricius Coloniæ, huius prohibuiſſent cõſiliũ. Sane in Sicilia fecit annos ſex. Cumq; prędictũ balneum ingreſſus eſſet, introiuit cũ eo quidã Andreas filius Troili, obſecundans illi. Et cũ cepiſſet ſapore gallico deliniri, ſumens Andreas ſitulã, dedit eã in verticem Imperatoris, & protin⁹ fugit. Aſt Imperator cum tardaret in balneo, inſiliunt hi qui foris erant, & reperiunt Imperatorẽ occiſũ. Quo ſepulto, Mitium quendã Armeniũ Imperatorem faciunt, vi cogentes eũ: erat n. valde decorus & ſpecioſus. Audito præterea Cõſtantinus patris obitu, cum multo nauigio in Siciliam venit, & aggreſſus Mitium hunc interfecit cũ occiſoribus patris ſui. Et ordinatis Heſperiis Conſtantinopolim rediit, & Romanis vna cum Tiberio & Heraclio fratribus imperat. Anno ab incarnatione Domini DC.LX. Conſtantinus imperat. Sarraceni aũt mouerunt exercitum in Africam, & captiua duxerunt milia, vt ferunt, octoginta. Porro hi qui Orientaliũ partium erant, Chryſopolim venere dicentes: Si in Trinitatem credimus, omnes tres coronemus. Turbatus ergo eſt Conſtantinus eo quod ipſe ſolus redimitus, fratres autẽ eius nullã dignitatẽ habebant & miſſo Theodoro patricio Coloniæ mitigauit eos, ſuperlaudans illos: & aſſumptis maiorib. natu, vt vrbem ingrederentur rogauit. & cũ Senatu inirent conſilium, vt fiat voluntas eorũ. Imperator aũt hos deceptos confeſtim in patibulo ſuſpendit trãsfretũ in Syce. At illi hoc viſo, cõfuſi abie-

Constantinus.

runt

A runt dolenter ad propria Conſtantinus ergo fratrum ſuo-
rum nares abſcidit. Anno ſecundo imperii Conſtantini tē-
peſtas magna effecta eſt. & multi periclitati ſunt, tā homi-
nes quam beſtiæ. Phadalas autem hyemem fecit apud Ci-
zicum. Anno tertio imperii Conſtantini profectus eſt cum
hoſtili apparatu. & plurimis captiuis ductis reuerſi ſūt. An.
vero IIII. Cōnſtantini, apparuit iris in cœlo menſe Martio,
& tremuit omnis caro, Ita vt omnes dicerent, quod con-
ſummatio eſt. Eodem anno, ſtolo magno conſtructo ne-
gatores Chriſti, Muhammat ſcilicet & Cayſus nauigaue-
runt in Ciliciam & Lyciam, & facta eſt mortalitas in Ægy-
pto. Miſſus eſt autē Sæuus Amires cum alio quoq; ſtolo in
auxilium ipſorum, vtpote congruentiſſimus & audax ad
prælium. At vero prælatus Conſtantinus huiuſcemodi De-
um inpugnantium aduerſus Conſtantinopolim motu cō-
perto, conſtruxit & ipſe trieres miræ magnitudinis ignem
ferentes atque dromones. An. quinto imperii Conſtanti-
ni prędictus Deum impugnantium ſtolus aſcendens appli-
cauit in Thracenſibus partibus, à ſummitate videlicet Se-
ptimi, quæ vergit ad Occidentem, id eſt, à domo quæ Ma-
gnaura dicitur, & rurſus vſque ad arcem, quam Cyclobiū
B dicunt, quæque ſpectat ad Orientem. Per totum itaq; diē
congreſſio belli tenebatur, id eſt, à mane vſque ad veſperā,
à brachialio aureæ portæ vſq; Cyclobium, inuicem vtraq;
parte in vno puluere impellente. In his ergo deguerunt ab
Aprili menſe vſque ad Septembrem: & reuerſi Cizicū per-
gunt, & hac comprehenſa illic hyemabant, & omni vere a-
ſcendentes ſimiliter conflictum cum Chriſtianis habebant.
Per ſeptem ſane annos eiſdem geſtis, diuina, Deiq; genitri-
cis ope multitudine virorum bellicoſorum amiſſa, & vul-
neratione maxima in eis effecta confuſi ac reuerſi cum in-
genti mœſtitia ſunt. Cum autem diſceſſiſſet idem demer-
gendus à Deo ſtolus, ab hyemali æſtu ac ſpiritu procellarū
circa partes Scillei comprehenditur, & contritus totus o-
mnino diſperiit. Suphian autem filius Aruph ſecundus fra-
ter cōmiſit bellum cum Floro, & Petrona & Cypriano ha-
bentibus Romaicam virtutem, & occiduntur triginta mi-
lia. Tunc Callinicus architectus ab Heliopoli Syriæ ad Ro-
manos profugus venit, qui marino igne confecto Arabum
vaſa exuſſit, & vna cum animalibus incendit: & ita Roma-
ni cum triumpho reuerſi ſunt, marino igne adinuento. An.
ſexto imperii Conſtantini Cadallus filius Chaiſi & Phadal-
C les hyeme apud Cretam morati ſunt. Anno ſeptimo imperii
Conſtantini apparuit ſignum in cœlo in die ſabbati. Año o-
ctauo imperii Conſtantini facta eſt locuſta magna per Sy-
riam & Meſopotamiam. Anno nono imperii Conſtantini
ingreſſi ſunt Mardaitæ Libanum, & tenuerunt à Mauro
monte vſque ad Sanctam ciuitatem, & ceperunt cacumina
Libani, & multi captiui & ſerui & indigenæ confugerunt
ad eos, ita vt multa milia in breui tempore fierent. Quibus
cōpertis Muhauias & conſilarii eius timuerunt valde, col-
ligentes quod Imperium Romanum diuinitus muniatur:
& dirigit legatos ad principem Conſtantinum poſtulans
pacem, & pollicitus annualia ſe Imperatori pacta laturum.
Aſt Imperator huiuſcemodi ſuſceptis, eorumq; petitione
audita, deſtinauit cum eis in Syriam Ioannem patriciū co-
gnomento Pizigaudin, tanquam antiquæ proſapiæ virum,
Reip. & multorum negociorum expertum, atq; magnam
conſequutum prudentiam, ad diſputandum aptiſſime cū
Arabibus & quæ pacis ſunt conſone præſtruendum. Qui
cum veniſſet in Syriam, coaceruatione Muhauias tam A-
mireorum quam Giraſinorum effecta. ſuſcepit eum cū ho-
D nore magno. Multis ergo inter eos verbis pacificis edictis,
conuenit inter vtrumq; in ſcriptis fieri pacis cum iureiurā-
do ſermonem ſuper conſonantia annui pacti præbendi vi-
delicet Romanæ Reip. ab Agarenis auri librarum tria mi-
lia, viros captiuos 50. & equos nobiles 50. His ex cōmuni
placito inter vtramq; partem firmatis, & in 30 ſeruandis an-
nos mutuo repromiſſis, ampliſſima pax inter Romanos &
Arabes eſt effecta. Sicque generalibus duobus in ſcriptis
verbis ad alterutrum cum iureiurando patratis, & inuicem
traditis. ſæpedictus famoſus vir ad Imperatorem cum mu-
neribus quoque multis reuerſus. eſt. Cum autem hæc didi-
ciſſent hi qui Heſperias partes inhabitant, tā videlicet Cha-
ianus Auarus, & vlteriores reges, quā Exarchi & Caſtaldi

nec non & principes nationum ad Occidētem ſitarum, p
legatos munerib. Imperatori tranſmiſſis pacificam erga
dilectionē popoſcere firmādam. Annuens itaq; Imperat
poſtulationibus eorum, confirmauit etiam circa illos don
toriam pacem, & facta eſt ſecuritas magna in Oriente, n
non & Occidente. Anno 10. imperii Conſtantini factus
terræmotus magnus per Meſopotamiam. Corruit Edeſſ
næ aſcenſus & trullus eccleſiæ, & conſtruxit eum Muhaui
Chriſtianorum ſtudio. Anno 11. imperii Conſtantini mo
tuus eſt Muhauias protoſymbolus Sarracenorum, qui fu
prætor annis 20 & Amiræ functus officio annis 24. & prin
cipari cœpit Gizid fili⁹ eius Hoc quoq; anno Bulgaris ger
ſuperuenit in Thracē. Verū inter hæc neceſſe eſt dicere
antiquitate quoq; Onogundurenſium Bulgarum, & Co
tragenſium. In ſeptentrionalibus namque Euxini pon
partibus quæ meabiles ſunt, & in paludibus quæ dicunt
Mæotides, in eas immittitur fluuius maximus ab Oceano
Sarmatàrum terram dilapſus nomine Atel: cui Tanais am
nis eſt iunctus, & ipſe ab Iberibus portis exiens, quæ i
Caucaſiis montibus eſſe feruntur, & in eundē Atel fluen
infertur. A mixtura vero Tanais & Atel, quæ fit ſupra ia
dictas Mæotias paludes, dum ſcinditur Atel, venit is q
dicitur Eucthis fluuius in Mæotidas paludes, & redit i
terminum pontici maris, iuxta Necropela & acro
quod dicitur arietis facies. A præſignatis vero paludib
ſimile flumen mari eſt, & fertur in Euxini ponti mare p
terram Boſphori Cimmerii, ex quo flumine capitur id quo
dicitur Murzilin, & huic ſimilia Et in partibus quidem a
iacentium paludum quæ ſpectant ad Orientem, vſque a
Phanagoriam ſeu Iberos qui ibidem ſunt, plurimæ natio
nes conſiſtunt. Ab eiſdem autem paludibus vſque in am
nē qui dicitur Cuphis, vbi Xixtus capitur, qui dicitur Bu
garicus piſcis: antiquitus Bulgaria eſt magna, & hi qui d
cuntur Contragi eiuſdem cuius & ipſi tribus exiſtunt. Tē
poribus autem Conſtantini, qui in Occidente regnauit, c
Orbatus dominus iam dictæ legionis Bulgariæ ſeu Contra
gorum vitam commutaret, ac filios quinque relinqu
ret, teſtatus eſt ne vllo modo à mutua cohabitatione ſep
rarentur, ipſique nulli alteri nationi ſeruirent. Poſt bre
autem tempus mortis illius, in diuiſionem venientes qui
que filii eius altrinſecus ſequeſtrati ſunt vna cum populo
quem vnuſquiſque eorum ditioni ſuæ ſubiectum habeba
Et primus quidem filius eius qui dicebatur Buthaias, man
datum proprii cuſtodiens patris, in progenitorum ſuoru
terra permanſit vſque in præſens. Secundus vero huius fra
ter nomine Contaragus Tanaim tranſiens fluuium, ex ad
uerſo primum habitauit fratri. Quartus autem & quintus
ſtrum, id eſt Danubiū fluuium tranſmeantes, vnus eoru
in Auariæ Pannoniæ Chaiano Auaro ſe ſubdens, manſit il
lic cum potentatu ſuo: alter vero haud procul ab vrbe Ra
uenna in Pentapolim veniens, ſub Chriſtianorum Impe
rio factus eſt. Deinde horum tertius Haſparuch dictus Da
naprin & Danaſtrin tranſiens, & Honglon adiens, boreo
interiores Danubio fluuios, inter hunc & illos habitauit
tutum & difficilem locum hinc & inde conſpiciens: du
enim eſſet paluſtris, & hinc illincq; fluminibus coronatus
copioſam genti propter hoſtium participationem humili
tate præſtabat quietem. His autem ita in quinq; diuiſis, &
ad paucitatem deuenientibus, exiuit gens magna Gazaro
rū ex interiori profundo Berziliæ primæ Sarmatiæ, & do
minata eſt omni peruiæ terræ vſq; ad Ponticū mare: & pri
mum fratrum Buthaiā primæ Bulgariæ principem ſubſti
tuit, ordinatis vectigalibus, quæ ab eo deferuntur vſq; nūc
Aſt Imperator Conſtantinus comperto quod ex Triplo gē
immunda & ſordida vltra Danubiū apud Honglon taber
naculum fixerit, & appropinquans Danubio diſcurrit pe
regionē quæ nunc tenetur ab illis, quæque tunc à Chriſtia
nis poſſidebatur, triſtatus eſt vehementer, & iubet tranſir
omnes exercitus in Thracē Et conſtruēs claſsē tā per terr
q̃ per mare cōtra eos mot⁹ eſt, hos bello perſequi volēs, &
cōtra Hoglon atq; Danubiū per Epirū pedites in aciē diri
gēs, & appropinquans littori naues adeſſe præcepit. Porr
Bulgares hac celeritate ſeu maxima multitudine viſa, ſupe
ſalute ſua deſperati ad præſidiū prædictū cōfugiunt, & ic
circumquaq; muniunt. Per 3. aūt dies & 4. ex huiuſcemo

mun

A munitione nec illis exire audentibus nec Romanis propter adiacentium paludum occaſionem prælium conſtruentib. animaduertens polluta gens remiſſos Romanorũ animos, recreata & alacrior facta eſt. Porro cum Imperator pedũ dolorem acrius pateretur, & ad Meridiem cogeretur ob balnei vſum vna cum quinque dromonibus & propriis hominib. ſuis reuerti, deſeruit magiſtratus, & populũ, iubẽs eum lanceis vibrantib. exercitari, & impetũ in eos mouere ſi fortaſſis exirent. Sin aũobſiderent eos & occluderẽt munitionib. At vero hi qui erant equeſtris militiæ, Imperatorẽ fuiſſe diffamantes, metuq; oppreſſi, eadem tergiuerſatione abuſi ſunt nemine perſequẽte. Porro Bulgares hoc viſo inſequebantur poſt terga ipſorum & plures quidem gladio peremerunt, multos vero vulnerauerunt, perſequuti eos vſque ad Danubium. Quem tranſeuntes, & venientes vſque ad eam quæ dicitur Barnan circa finem O.iſſi: & mediterraneo illic poſito perſpecto, quod in multa cautela cõ-

B ſiſteret, in poſterioribus quidem propter Danubium fluuium, in anterioribus autẽ & ex lateribus ob clauſuras, & Põticum mare: præſertim cum dominarentur adiacentium Sclauinorum generationibus, quæ dicebantur ſeptem: Seueros quidem locauerunt ab anteriore clauſura Veregaborum ad partes Orientales: in locis autem quæ ſunt ad Meridiem & Occidentem vſque ad Auariam, reſiduas ſeptem generationes quæ ſub pacto erant. Ergo cum dilatati fuiſſent in his, elati ſunt & cœperunt ea quæ ſub Romana Rep. erant caſtra ſeu prædia deſtruere atque prędari. Vnde vi coactus Imperator fecit pacem cum eis, annua illis præbere pacta pollicitus in confuſionẽ Romanorum ob multitudinem delictorum. Mirabile quippe ipſo auditu erat his qui longe & qui prope degebant, quod is qui omnes tributarios ſibi ſtatuerat, tã videlicet eos qui ad Eoum & Occaſum, quam ad Arctum & Meſembriam commorabantur, ab iſta deteſtabili gente fuerit ſuperatus. Verum Imp. ita quidem ex prouidentia Dei hoc Chriſtianis contigiſſe credens, euangelice tractans pacem fecit: & fuit vſque ad obitum ſuum quietus à cunctis hoſtibus. ſtudium habens præcipuum vniendi eccleſias vniuerſas Dei, quæ vbiq; diuiſæ fue-

C rãt, à tẽporibus Heraclii proaui ſui, & Sergii væſani ac Pyrrhi, qui indigne throno Conſtantinopoleos præfuere, vnã voluntatẽ & vnã operationẽ in domino Deo ſaluatore noſtro dogmatizantium. Quorum nequã opiniones idẽ Chriſtianiſſimus Imperator concilio vniuerſali Conſtãtinopolim conuocato ducentorum & octoginta nouem patrum, epiſcoporum, damnauit, & dogmata quæ in antecedentibus quinque ſanctis & vniuerſalibus conciliis fuerant confirmata roborauit, atq; pium duarum voluntatum & operationum promulgari dogma decreuit, per eandẽ ſanctam & ſubtiliſſimã vniuerſalis concilii ſynodum. Cui præerant tam ipſe piiſſimus Imperator Conſtantinus, quam pii ſacerdotes. Per idem tempus Gizid cœpit eſſe princeps Arabum, qui trib. his præfuit annis. An. duodecimo imperii Conſtantini collecta eſt ſancta ſynodus & vniuerſalis ſexta Conſtantinopolim CC. octoginta & nouẽ ſanctorum pattum, præceptione pii patris Conſtantini. Anno tredecimo Imp. ſui repulit Conſtantinus ab Imperio fratres ſuos Heraclium & Tiberium, & ſolus regnauit cum filio ſuo Tiberio. An. decimo quarto Imperii ſui Muctar mendax dum

D tyrannidẽ exercuiſſet, obtinuit Perſidem. Vocauit autẽ ſeipſum prophetam, & conturbati ſunt Arabes. Anno decimoquinto imperii Conſtantini Arabum princeps Maruan præfectus eſt. Siquidem defuncto Gizid, turbati Arabes & Theriexteri ſurrexerunt conſtituẽtes ſibi ducẽ Habdalan quendam filiũ Zubedir. Et cõgregati ſunt Phenices, & Paleſtini, & veniunt Damaſcum, ſed & vſq; Gabathan & Aſan & Amiran Paleſtinæ, dantq; manus dextras Maruan, & ſiſtunt eum ducẽ. Qui Amiræ adminiſtratione fungitur in menſibus nouem. Et eo mortuo Habdimelich filius eius ſuſcepit principatum, cum Amiras fuiſſet annis viginti vno & dimidio: aggrediturque tyrannos, & interfecit Habdallan filium Zubedir, necnon & Dadacũ. An. decimo ſexto imperii Conſtantini facta eſt fames magna atq; mortalitas in Syria gentemq; Habdimelich obtinuit. Cumq; Mardaitæ iucumberent partib. Libani, & peſtilentia teneretur & fames, idem Habdimelich pacem quæ fuerat à Muhauia

E quæſita petiit, miſſis ad Imperatorem legatis, eademque trecenta ſexaginta quinq; milia numiſmatum auri præbere pollicitus, & illos trecentos ſexaginta quinq; ſeruos pari modo nobiles, totidemq; equos An. 17. Imperii ſui requieuit Imperator pius Conſtantinus, cum imperaſſet annis decem & ſeptem: & imperauit Iuſtinianus filius eius. IVSTINIANVS.

Anno ab incarnatione Domini DC.LXX.VIII Iuſtinianus imperat Romanis, Arabibus Habdimelich principatur, qui præfuit his annis vigintiduobus. Hoc autem anno mittit Habdimelich ad Iuſtinianum confirmare pacem, & conuenit inter eos huiuſcemodi pax: vt ſcilicet Imperator deponeret Mardaitarum agmen à Libano, & prohiberet incurſiones eorum, & Habdimelich Romanis tribueret per ſingulos dies numiſmata mille, & equum & ſeruum, & vt haberent communem per æqualitatẽ tributa Cypri, Armeniæ ac Iberiæ. Et direxit Imperator Paulum magiſtrum ad Habdimelich ad confirmandum ea quæ placita fuerant, & facta eſt in ſcriptis ſecuritas ſub teſtiũ aſtipulatione. Qui liberaliter honoratus reuerſus eſt. Et mittens Imperator aſſumpſit Mardaitarum duodecim milia, Romaica virtute reciſa. Omnes enim quæ nunc habitantur ab Arabibus in confinibus poſitæ ciuitates, à Mopſueſtia, & vſque ad quar-

F tam Armeniam, infirmæ & inhabitabiles erant propter impetum Mardaitarum. Quibus repreſſis, omnia dira paſſa eſt Romania vſque in præſentem diem. Eodem anno mittit Habdimalich Ziphien fratrem Muhauiæ in Perſidẽ cõtra Muctarem mendacem atq; tyrannũ, & interempt' eſt Ziphien à Muctare. Quo audito Habdimelich venit Meſopotamiam, & tyrannidem patiturã Saido. Quem ſupergreſſus verbo Damaſcum aperire fecit à ſe præuentam, & poſt hoc fraudulenter occidit. Iuſtinianus autem cum eſſet iunior quaſi annorum ſedecim, & ſua quæque inconſulte diſponeret, miſit Leontium Prætorem in Armeniam cũ Romaico potentatu, & Sarracenis illic exiſtentibus interemptis ſubiicit hanc Romanis. Similiter & Iberiam, & Albaniã, Hircaniã quoq; atq; Mediam, & ſub tributo regionibus actis plurimas pecunias Imperatori tranſmiſit. At vero Habdimelich his cognitis abiit Cerceſium, & Eupolim ſubiugauit. An. ſecundo imperii Iuſtiniani facta eſt fames in Syria. Qua de re multi Romaniã ſunt ingreſſi. Et veniens Imperator in Armeniam illic ſuſcepit Mardaitas qui in Libano fuerant æneo muro deſtructo. Deſtruxit aũt & pacem cum Bulgarib' fixam, perturbans typos qui à patre ordina-

G biliter facti ſunt: & iubet tranſire in Thracem equeſtres militias, volens tam Bulgares quam Sclauinos deprædari. Anno tertio imperii ſui mouit exercitũ Iuſtinianus cõtra Sclauiniam & Bulgariam. Et Bulgares quidẽ ad præſens ſibi occurrentes impulit. Exurgens autẽ vſq; Theſſalonicen copioſas multitudines Sclauinorum partim bello peremit, partim cũ ad ſe confugerent in partib. Obſicii cum per Abidũ transfertaſſet, conſtituit. Cũ aũt reuerteretur in itinere prępeditus à Bulgaribus in arto clauſuræ, cum cæde proprii populi & vulneratione multa vix remeare præualuit. Eodẽ an. & Habdella Zubir Muſabũ fratrem ſuum mittit contra Muctar, & fugit in Syriam. Quem præoccupans interfecit. Porro Habdemilich militat contra Muſabum, & victum occidit, & ſubiugauit Perſidem totam. Anno quarto imperii Iuſtiniani miſit Habdimelich contra Zubir Chaian in Macha, & occidit eum Chaian ibidem: & ſubdita regione Chaian aduerſante ſibi, concremauit domum idoli eius vna cum idolocultore ipſorũ. Quãobrem ille prætorẽ Per-

H ſidis Chaian promouit, & ſubacta eſt Habdimelich tã Perſidis regio & Meſopotamiæ quã Armenia magna, & Hirii, ac per id inteſtina bella quieuerunt. An. 5. imperii Iuſtiniani finẽ diſcordiæ habuit, & liberatus eſt ab omni bello Arabũ principatus, & pace potitus eſt Habdimelich cunctis ſibi ſubactis. Anno ſexto Imperii ſui Iuſtinianus pacẽ quã ad Habdimelich habuit, ex amentia diſſoluit, & omnẽ Cypriorum inſulam & populum irrationabiliter voluit tranſmigrare, & characterem qui miſſus fuerat ab Habdimelich, cũ nouiter viſus eſſet, & nunquam antea factus, non admiſit. Multitudo vero Cypriorum dum trãſmeare niteretur, ſubmerſa eſt, & ex languore peribat. Reliqui vero in Cyprum reuerſi ſunt. Et his auditis Habdimelich ſatanice ſtimulatus rogabat ne pax ſolueretur, ſed ſuſciperent monetã, ſuã cum

A Arabes non susciperent Romanorum incisionem in suis nummis. Verum dato pondere auri ait: Nullum Romanis damnum efficietur, ex eo quod Arabes noua cuderent. At ille precem ex timore arbitratus effectã, nõ perpendit quod studium eorum esset, vt Mardaitarum primum compescerent incursus, & ita per putatiuæ rationis obtẽtum pacem dissolueret. Quod & factum est. Et misit Habdimelich ad ædificandum templum Muchan, & voluit auferre columnas sanctæ Gethsemanis: & rogauerunt eum Sergius quidã vir Christianissimus, qui erat generalis Mansur logotheta, & valde familiaris eidem Habdimelich, atque Patricius socius eius Christianis, qui erat in Palæstina præpositus, qui cognominabatur Clausus, postulantes ne hoc fieret, sed per supplicationes suas psuaderet Iustiniano mittendi sibi alias pro eis. Quod & factum est. Anno 7. Imperii sui Iustinianus elegit è Sclauis, qui se iubente transmigrarent milites triginta milia: & armatis illis, cognominauit illos populum acceptabilem, principemq; in eis Nebulum nomine statuit. Fisus autem in illis, scripsit Arabibus non se permãsurum in pace, quæ scripto conuenerat. Et assumpto populo acceptabili, & cunctis equestribus militiis, abit Sebastopolim maritimam. Arabes autem dissimulantes, & pacẽ soluere minime proponentes, sed Imperatorio excessu atq; B procacia hoc agendi violentiam patientes, armati & ipsi venientes adeunt Sebastopolim protestantes, ne Imperator quæ inuicem cum iuramentis consono pacto placita fuerant solueret: alioquin Deus vindex iudex culparum foret. Sane cum Imperator nec auditu ipso huiuscemodi verba pateretur percipere, illi pacis & verbi scriptum soluentes, & in excelso loco pro vexillo præcedenti gratia suspendentes, contra Romanos impetu irruunt Muhammat ducem habentes, bellumque taliter inierunt. Et prius quidem superati sunt Arabes. Seggerem interea Muhammat auxiliãti Romanis Sclauinorum duci, mittit ei marsupium numismatibus plenum, multisq; promissionibus hunc seducens, persuadet hunc confugere ad se cum viginti milibus Sclauorum: & sic fugam Quiritibus acquisiuit. Tunc Imperator occidit horum residuos vna cum liberis & vxorib⁹ trãs præcipitii locum Leucatium dictum, qui maritim⁹ erat Nicomediensium finibus. Anno 8. imperii Iustiniani, Sabbis patricius Armeniæ comperta superatione Romanorum Armeniam Arabibus tradidit: & subiecta est eis interior Persis, quæ dicitur Cerasa: & oritur ibidem insidiator, no- C mine Sabinus, qui multos Arabum interfecit. Sed & ipsum Chaianum pene omnib. modis in amne necauerat. Et tunc Agareni peramplius temerarii facti sunt Romaniam depopulantes. Anno 9. imperii Iustiniani, defectio solis effecta est hora diei tertia, ita vt quædam stellæ clare apparerent. Et exercitum mouit Muhammath contra Romaniam, habens secum profugos Sclauos vtpote expertos Romaniæ, & multos duxit captiuos. Porro Iustinianus diligentiam circa palatii habens negotia construxit triclinium, quod Iustiniani vocatur. Constituitque Stephanum Persam sacellarium suum, & spadonum primum dominum & arbitrum, nimis insidiantẽ sanguini atq; crudelem, qui immisericorditer exteriores quosque verberare, sed & lapidare tã ipsos quam horum prælatos penitus non cessabat. Cumque Imperator quadam die profectus fuisset, præsumpsit agrestis bestia illa, & matrem quoque ipsius Anastasiam Augustam more pueri habenis flagellare. In his autem & in ciuilem copiam multis malis ostensis, exosum cunctis fecit Imp. Similiter & in generalis logothesii reb. constituit mona- D chum quendam Theodotum nomine, qui primo inclusus fuerat in Thracensibus Augusti partibus, sed & in ipsum sæuissimum existentem, qui plurimos Reip. principes & illustres viros, non tantum ex ordinatoribus, sed ex vrbis quoque habitatoribus frustra & in vanum ac inexcusabiliter exactiones & functiones & proscriptiones soluere faciens, funibusque suspendens, hos fumo palearum afficiebat. Insupea & præfectus imperatoria iussione plurimos viros carceribus tradens, per aliquot annos seruari mandauit. Hæc omnia crescere fecerunt odiũ populi circa Imperatorem. Præterea Imperator exigebat à Callinico patriarcha orationem faciendi, vt destrueret ecclesiam sanctæ Dei genitricis, quæ Metrogolite dicebatur, iuxta Palatium

E sitam, volens in loco sistere phialam, & bases cõstruere vulgi, vt illic Imperatorem susciperent. At vero patriarcha dicebat: Orationem quidem ad statuendam ecclesiam habemus, destructionem vero ecclesiæ non suscipimus. Cogente autem eum Imperatore, & omnimodis exigente orationem, dixit patriarcha: Gloria Deo qui iugiter sustinens nos patitur, nunc & semper & in secula seculorum, Amẽ. Quo audito destruxerunt ecclesiam, & fecerunt phialam. Porro iam dictam ecclesiã Metropolitæ fecerunt apud Petrin. Anno 10. imperii Iustiniani, direxit aciẽ Muhammath aduersus quartam Armeniam, & captiuatis multis reuersus est. Eodem quoq; anno Iustinianus pulsus est regno, hoc modo. Iussit Stephano patricio & prætori, cognomẽto Ruffo, noctu interficere vulgus Constantinopolitanum, à patriarcha inchoaturo. Leontius vero patricius, & quondam magister militum Orientalium, qui in bellis sæpe probabiliter gesserat, & tres annos in custodia transegerat, excusatus ex Triplo reuocatur, & prætor Helladis ꝓmotus est, iussus est in tres dimitti dromones, eodẽq; die ab vrbe moueri. Nocte vero penes Iulianensium portum Sophiæ, iuxta ea quæ dicuntur Mauri, situm ad iter agendum ab vrbe motus sta- F tione fixa, valedicebat amicis q̃ ad se veniebant. Inter quos venere ad eum germani & sodales eius, Paulus scilicet monachus Callistrati, qui & Astronomus: & Gregorius Cappadox, qui & Clusuriarches extiterat, deinde monachus factus: & Egumenus Flori: qui in custodia frequentius illum visitantes, affirmabant eum Imperatorem Romanorũ futurum. At vero Leontius dixit ad eos: Vos certum in custodia super Imperio me esse fecistis, & nunc in malis vita mea finitur. Post modicum quippe ero per singulas horas præstolans mortem. Qui dixerunt: Ne pigriteris, & hoc protinus adimpletur. Audi nos tãtum, & sequere nos. Et assumptis Leontius hominibus suis, & armis, quotquot habuit, ascendit in Prætorium silentio multo: & pulsantes portam Imperatorem venisse fingebant ad disponendos quosdam qui illic esse noscebantur. Cumq; hoc nunciatum fuisset ꝑfecto qui tunc erat, & ille concito venisset, & portas aperuisset, capitur à Leontio: & alapis cæsus, ligatur manus & pedes. Ingressus autem Leontius, & carceribus reseratis, G solutisque viris retrusis multis & fortibus, qui à sex & octo annis in vinculis fuerant, quorum plures milites erant, hos armauit & in forum exiuit cũ eis clamans. Et omnes Christianos ad sanctam Sophiam, & per omnem regionem mittens, voce sua clamare cœpit. Multitudo vero ciuitatis tumultuata celeriter ad luterem ecclesiæ est congregata. Ipse vero cum duobus monachis amicis suis, & quibusdam ex clarioribus viris, qui è custodia fuerãt egressi, Patriarchium ascendit ad Patriarcham. Inueniens autem & ipsum turbatum propter illa quæ iussa sunt patricio Stephano Ruffo, persuadet ei descendere ad luterem & clamare sic: Hæc est dies quam fecit dominus. Vniuersa vero multitudo leuauerunt vocem: Effodiantur ossa Iustiniani. Et ita in hippodromum omnis cucurrit populus. Cumque dies facta fuisset, educunt Iustinianum in hippodromum, nasoque illius & lingua recisa exulem faciunt apud Chersonam. Porro comprehensum turba Theodotum monachum & generalem logothetam, atq; Stephanum sacellarium Persam, funibusque retrorsum hos ligatos trahunt per mediam pla- H team, & ad Vaurum ductos incenderunt. Et ita Leontium Imperatorem laudauerunt.

Explicit liber decimusnonus.

INCIPIT LIBER VIGESIMVS.

ANNO ab incarnatione Domini D. C. LXXXVIII. Leontius imperat Romanis. Igitur cum regnare cœpisset, vndiq; pacifice mansit, tribusque annis Imperium rexit. Anno secundo imperii Leontii, mouit exercitum Senalidus contra Romaniam, & multis ductis captiuis reuersus est, seditioneque concitata Sergius patricius Lazicæ, hanc Arabibus subdidit. Anno tertio imperii Leontii,

A acie Arabes in Africam mota hanc obtinuerunt, & ex proprio exercitu taxatos in ea quosdam cõstituerunt. Quibus compertis Leontius mittit Ioannem patriciũ virũ idoneũ cum omnibus Romàicis classibus. Qui cum Carthaginem peruenisset, & bello catenam portus eis aperuisset, inimicosque in fugam vertisset, hos viriliter insequutus vniuersa liberauit Africæ castra, relictisque operatoribus, hæc Imperatori suggessit, ibidemque hyemauit, iussionem prę stolatus ab eo. At vero his cõpertis protosymbolus copiosum & potentiorem aduersus eos transmittit, & prædictum Ioannem cum stolo ipsius bello à portu depellit, & hostiliter exterius castrametatus est. Prædictus vero Ioannes ad Romaniam repedauit, maiorem virtutem ab Imperatore accipere volens, & venit vsque ad Cretã principem aditurus. Exercitus a. per maiores suos ad Imperatorem ascendere nolens (obtinuerat n. eos timor atq; confusio) ad consilium sese nequissimum contulit. Et huic maledixerunt, eligentes B Imperatorem Absimarum Drongarium Cibioretorum apud Curiositas habitum, hunc Tiberium nominantes. Itaque Leontio apud Cõstantinopolim posito, & Neoresium portũ emũdante, bubonis pestis vrbi incubuit, & in quatuor mensibus multitudinem plebis consumpsit. Venit autem Absimarus vna cum exercitu qui secum erat, & applicuit ex aduerso ciuitatis in Syces. Per aliquantũ sane tẽporis ciuitatem prodere nolente Leontio, proditio facta est per singularem murum Blacernarum à principibus exteris, quibus claues terreni muri creditæ fuerant cum horribili iureiurando. Isti namq; per insidias tradiderunt vrbẽ. Porro ingressi classium milites ciuium domos, denudauerunt in his habitantes. At vero Absimarus Leontii quidem naso reciso in monasterio Dalmatii in custodia fore præcepit. Principes a. & amicos, vtpote commorantes ei, cæsos atq; ꝓscriptione damnatos exilio relegauit Heracliũq; germanum suum virum vehementer idoneum, singularem prætorem omnium exteriorum equestrium exercituum promotum in partes Cappadociæ ad Clausurarum discurrere, contraque hostes curam ac dispositionem facere misit.

Absimarus.

Anno ab incarnatione Domini DC. XCI. Absimarus Imperator Romanorum creatus est. Qui septem annis imC perauit, & tumultuatus est contra Abdarronem, & dominatus est ei: & persequutus eum Abipsa Chaian.

Anno secundo imperii Absimari, Romani Syriam peragrantes, & venientes vsque Samosatam, & deprædantes circumquaq; regionem, multa occiderunt milia, vt ferunt, Arabũ ducenta, plurimisq; spoliis sumptis, & captiuatione Arabum multa, reuersi sunt more magno in eos patrato. Anno 3. imperii Absimari exercitum mouit Habdella in Romaniã, & expugnans Tarentũ, nihilq; proficiens rediit, ac ædificauit Mopsuestiam, & posuit in ea custodes. Anno quarto imperii Absimari, Baanes cognomento Hepta dæmon quartã Armeniã subiugauit. Absimarus vero Philippicum filium Nicephori patricii in Cephaloniam exulem misit vi imperantis omnino venundatum. Asserebat enim se in somnis vidisse, quod caput suum ab aquila protegeretur & obumbraretur. Quibus Imperator auditis hunc ꝓtinus exilio relegauit. Anno 5. imperii Absimari seditionem cõcitauerunt principes Armenię contra Sarracenos, & eos qui erant in Armenia peremunt, & iterum ad se Absimarũ & Romanos in regionem suam adducunt. Porro Muham-D math acie aduersus eos directa multos occidit & Armeniã Sarracenis subdit, optimatesque Armeniorum coaceruatos in vno loco viuentes incendit. Per idem vero tempus exercitum mouit Azar in Ciliciam cum decem milibus. Cui cum obuius occurisset Heraclius frater Imperatoris, plurimos eorum occidit, residuos vero vinctus imperatori transmisit. Anno vi. imperii Absimari, Azidus cunei aciem contra Ciliciam mouit, expugnansque erat Sisui castrum. Quod Heraclius frater Imperatoris obtinuit, & bellum in eo aggressus Arabum x. milia necat. Interea Iustinianus cũ penes Chersonam degeret, & se iterum imperaturum concionatus denunciaret, accolæ locorum eorundem discrimen ex imperio venire metuentes, consiliati sunt hunc interficere, vel certe Imperatori transmittere. Ipse vero cum id sensisset, fugiens, & Daras veniens, Cazarorum se poposcit Chaiano præsentari. Qui cum rei circumstantiam didicisset, suscepit eum cũ honore ingenti, & tradidit illi vxorẽ E Theodoram sororem suam. Post modicum vero prece oblata Chaiano descendit in Phanagoriam, & illic degebat cũ Theodota. His auditis Absimatus mittit ad Chaianum ꝓmittens ei præbere munera multa, si Iustinianum sibi duntaxat viuum transmitteret: sin autem, saltẽ caput eius. Cedens autem Chaianus huiuscemodi petitioni, custodiam ei misit, quasi ne à contribulibus suis insidias pateretur, mandans Fazin, qui erat illic in personæ suæ vice deputatus, & Blagizin principi Bosphori, vt cum nunciaret fore, eundem trucidarent Iustinianum. His a. per seruum Chaiani Theodoræ nunciatis, & Iustiniano patefactis, conuocatos ad se iam dictos principes Facin & Blagizin quasi ad collequẽdũ secreto, eorum colla strangulare curauit. Cõfestimq; Theodoram in Cazariam mittit, & ipse à Phanagoria fugiens, in Men descendit: & inuenta naui parata ascẽdit in eam, & nauigans iuxta litora, venit vsq; ad Symbolũ iuxta Chersonã. Ad quam mittens occulte tulit Barisbacurium, & Salibam fratrem eius, & Stephanum, & Moropaulum vna cũ Theophilo. Qui cum nauigasset cum eis Chersonam, Pharũ trãF siuit. Sicque demũ transfretantes Necropola seu ostia Danapari & Danistri, tempestate facta, super salute suã desperati sunt omnes. Maiaces vero familiaris homo ipsius dixit ei: Ecce morimur Domine, voue Deo pro salute tua, vt si Deus imperium tuum tibi reddiderit, in nullum tuorum vlciscaris inimicum. At ille in furore respondens, ait: Si pepercero cuiquã eorum, in hoc loco me Deus demergat. Et sine periculo ab æstu illo exiuit, & introiuit in Danubium amnem. Cum autem misisset Stephanum ad Trebellin dominum Bulgariæ vt sibi auxilium præstaret ad obtinendum parentale imperium suum, repromisit eise plurima dona daturũ, & filiam eius in vxorem accepturum, ipsique in cunctis obediturum & concursurum, iureiurando pollicitus. Quo ille cum ingenti honore suscepto, commouet vniuersum sibi subditum populum Bulgarum, atque proximo anno ad regnantem vrbem venerunt.

Anno 7. imperii Absimari, mortuus est Habdimelich Arabum princeps, & tenuit principatum eius Vlid filius Abdalharis. Eodem quoque anno Iustinianus cum ad regiam vrbem vna cũ Trebelli venisset, cũ subiectis Bulgaribus castrametatus est ad portam Carsii, & vsq; ad Blacernas. Et per tres dies alloquens eos qui erant de ciuitate, conuiciis G dehonestabatur ab illis, qui eorum nec saltem verbum admittebant. At vero Iustinianus cum paucis contribulibus bello excepto per aquæ ductum ingressus, & tumultum excitans fodiendo vrbem obtinuit, & post paululum tabernacula in Palatio Blacernarum tetendit.

Iustinianus II.

Igitur imperii sui primo anno, i. quo imperium suum Iustinianus recepit, multa dona Trebelli tribuens, simul & regalia vasa, dimisit eum in pace. Cæterum Absimarus vrbem Appolloniadem fugiens adiit: insequutionem tamen perpessus apprehenditur, & ad Iustinianum deducitur. Porro Heraclius vinctus à Thrace adductus est cum omnibus qui ei opitulabantur. Quos in muro omnes suspẽdio interfecit. Cum autem ad Mediterranea destinasset, multos ex eis inuentos tã actores, q̃ priuatos similiter interemit. Porro Absimarum atq; Leontium vinctos catenis per totam vrbem pompis fecit dehonestari. Cumq; ludi equestres agerentur, ipseque in solio resideret, ducti sunt publice tracti & proiecti proni ad pedes eius. Quorum ille colla vsq; ad solutionem primi brauii calcauit, vniuersa plebe acclamante: Sup H aspidem & basiliscum ambulasti, & conculcasti leonem & draconem. Et ita hos destinatos in viuario animantium capitis animaduersione puniuit: Callinicum vero Patriarchã ablatis oculis apud Romã exilio relegauit. & Cyrũ, qui insula fuerat inclusus Amastridis, tanquam eum qui prænunciauerat sibi restitionẽ imperii subrogatum prouexit. Innumerabilem quoq; multitudinem tam ex ciuili quam ex militari catalgo, multos perdidit, multos etiam in saccos missos amara morte fecit necari: alios autem cum ad prandium vel ad cœnam accubitaret, mox vt surgebat partim suspendio, partim incisione perdebat. & hinc magnus timor obtinuerat omnes. Misit interea classem ad educendam de Gazaria vxorẽ suam, & multæ cum suis viris scaphæ demersæ sunt. Quo audito, Chaianus significat ei dicens: O insen-

sate,

A ſate,nonne opertebat te in duabus vel tribus ſcaphis accipere mulierem tuam,& non tantam occidere multitudinẽ? An putas quod & hanc arte decipias? Ecce peperit tibi filium,mitte & accipe illos. At ille miſſo Theophylacto cubiculario duxit Theodoram,& filium eius Tiberiũ,& coronauit eos, & imperauere ſimul cum ipſo. An. 2. imperii Iuſtiniani, Vlid ſurripuit eccleſiam catholicã Damaſci, liuore peſtifero in Chriſtianos habito,ſtimulatus propter eminẽtem tanti pulchritudinem templi,& prohibuit ſcribi Gręce publicos logotheſii codices, ſed in Arabicis annotari ſine computo: quoniam impoſſibile eſt illorum lingua monadem,vel dualitatem,aut trinitatem,aut octo & dimidium, aut tria ſcribi,propter quod vſq; hodie ſunt notarii cum eis Chriſtiani. Anno tertio Imperii ſui Iuſtinianus pacem inter Romanos & Bulgares euertit,& equeſtres militias in Thracem tranſire faciens, claſſib. conſtructis contra Bulgares & Trebellin properauit. Cum autem veniſſet ad ripam, nauigium quidem ante caſtrum applicare fecit. Populo autem ſicut ouibus per campos ad colligendum fœnum diſperſo viderunt exploratores Bulgarium, vanam diſpoſitionem Romanorum,& coaceruati vt fere ſubito irruerunt, & ve- B hementer conſumpſerunt Romaicum ouile, multam prædam & equos & arma, exceptis his qui peremti ſunt, accipientes. Porro Iuſtinianus cum ad caſtrum fugiſſet cum his qui euaſerant, per tres dies portas clauſas & obſeratas tenuit. Videns vero Bulgarium perſeuerantiam, ipſe ſui equi neruos primus incidens,omnes idipſum facere iuſſit. Armis autem bellicis ſupra murum poſitis noctu in ſcaphas aſcendens latenter enauigauit,& cum confuſione peruenit ad vrbem, Anno quarto imperii ſui exercitum mouit Maſalmas aduerſus Tyrannum propter indignationem exercitus vna cum Mauinia per Marinianum occiſi:& hanc obſidentes, hyemauerunt ibidem. Ad quos mittit Imperator duos prætores Theodorum Cartherucam, & Theophylactum Saliban cum exercitu & agreſti populo ruſticam operam daturo ad debellandum eos& inſequendum. Ipſi vero ad contentionem venientes in alterutrum,& inordinate in eos congreſſi,ſtatim vertuntur,& multa milia perierunt,& captiui ducti ſunt multi. At illi ſarcinis eorum & eſcis acceptis obſederunt quouſque ciuitatem ceperunt. Defecerat n. eis eſca,& per hoc receſſuri erant. Porro viri Tyrannenſes his verbis deſperati, acceperunt verbum indemnitatis C ſuæ,& exierũt ad eos,& derelicta eſt ciuitas deſerta vſq; in præſentem diem. Verum illi non ſeruantes verbum,hos in eremum exules tranſmiſerunt,& multos ex his ſeruos retinuerunt. Anno 5. imperii Iuſtiniani mouit exercitum Abas contra Romaniam,& multis in captiuitatem ductis rediit, & cœpit ædificare Garis in regione Eupoleos. An. 6. imperii Iuſtiniani. mouit exercitum Mučtam aduerſus Ciliciam, & multa caſtra accepit verbo. Proditũ eſt eis & Camachum cum adiacentibus ſibi locis. Interea Iuſtinianus ſtolo copioſo armato Maurum patricium miſit Cherſonam vna cum Stephano patricio cognomento Aſmicto, malorum memoria ſuccenſus,inſidiatumq; recordatus contra ſe à Cherſonitenſib. & Boſphoronianenſibus, & reliquis climatib. effectarum. Omnes naues, dromones videlicet, trieres & ſcaphas,chimæras & lintres vſque ad Chelandia per collationem ab vnoquoq; inhabitantium vrbem, ſenatorum videlicet & ergaſticorum& plebeiorum,ac omnis officii collegit. Quibus miſſis præcepit, omnes habitantes in caſtris illis gladio interficere,& neminem viuificare,tradens eis& Heliam Spatarium,qui deberet prætor Cherſones conſti- D ſtitui. Qui Cherſonẽ venientes nemine ſibi reſiſtente caſtra ceperunt,&omnes gladio interfecerunt,exceptis paruulis, his parcentes,& ſibi hos in ſeruitium reſeruantes. Tudunũ a. principem Cherſonis,qui & ex perſona Chaiani erat, & Zelum ex linea & genere eius,qui & primus ciuium habebatur,atque alios illuſtres & primores quadraginta Cherſonis vna cum familia ipſorum vinctos ad Imperatorẽ duxerunt. Alios vero ex primoribus Cherſonis ſeptem,in verubus ligneis igni applicatos aſſauerunt.. Alios etiã viginti poſt tergum horum vinctis brachiis ad proram nauis alligãtes,& lapidibus hanc implẽtes,in profundum miſerunt. His autem Iuſtinianus auditis,ſuper ſalute puerorum ſæuiens, iuſſit eos quantocyus ad ſe venire. Cum autem ſtolus menſe Octobri motus,&in pelago pręoccupatus fuiſſet,in E aſtri ortu quod Taurus dicitur,pene totus demerſus eſt. Sane numerati ſunt eorum qui ſubmerſi ſunt ſeptuaginta tria milia. At vero Iuſtinianus his agnitis non eſt triſtatus, quin potius gaudio repletus, & huiuſmodi adhuc væſaniæ deditus,clamore magno minitans,iterum alium ſtolum mittit, & arari vſq; ad pauimẽtũ, &illidi vniuerſos qui remanſerãt paruulos ad parietem iuſſit. Audierunt hæc qui erant ex caſtris illis,& ſe munierunt,coactiq; contra Imperatorem ſapere,miſerunt ad Chaianum in Gazariam petentes populum ad cuſtodiam ſui. Verum inter hæc erigitur & Helias Spatarius & Bardanes exul, qui tunc fuerat è Cephalonia reuocatus,eratq; cum claſſe apud Cherſonem. Porro Imperator his cognitis, miſit cum paucis dromonibus Gregoriũ patricium cognomento Syrum,& generalem logothetam; & Ioannem præfectum,atq; Chriſtophorum Turmarchen Thracenſium cum trecentis armatis,tradens eis Tudunum ac Zelum,qui deberent Cherſonæ reſtitui ſecundum quod F antea fuerant, ad rationem reddendam Chaiano per apocriſarium,ducendoſque ad ſe Heliam atq; Bardanem Quibus tranſmeantibus in Cherſonam, his Cherſonitæ rationem reddere dignati ſunt:in craſtinum vero ſolos hos ciues ingredi exhortati portas clauſerunt, & generalem logotheta vna cum præfecto gladio trucidarunt. Tudanum vero cum Zelo etiam ducto Turmarche vna cum trecẽtis militibus Gazaris tradiderunt, & ad Chaianum mittere curauerunt. Tudano autem in itinere mortuo, Gazari in ſuſceptione eius occiderunt tumarchen vna cum trecentis militibus. Tunc hi qui Cherſones erant, cæterorumque caſtrorum, Iuſtiniano mala imprecati ſunt: Bardanem vero Philippicum,qui illic fuerat exilio relegatus,etiam in Imperatorem laudib. extulerunt. His compertis Iuſtinianus peramplius inſaniens,filios quidem Heliæ Spatarii in matris ſinu peremit. Hanc autem coegit coniungi coquo, qui erat genere Indus. Sicque alio nauigio conſtructo Maurum patricium Beſum dirigit,traditis ei ad expugnationem ciuitatum machinis,& ariete, omnique inſtrumento ad vrbis ex- G terminium,mandans illis quidem muros Cherſonis,omnẽque vrbem ad terram proſternere, nullam vero animam ex ipſis viuificare,crebriſq; quę agerentur ſuggeſtionibus intimare. Hoc autem traſmeante,perque arietem turrem, quæ dicebatur Centinariſia, ſimul & proximam eius Syagrum vocatam deponente, Cazariſque peruenientibus, factæ ſunt induciæ belli. Bardanes autem fugiens ad Chaianum pergebat. Cum vero inefficax ſtolus effectus ad Imperatorem remeare minus auderet, Iuſtinianum quidem execrati ſunt,Bardanem autem vt Imperatorem laudibus extulerunt. Præterea petierunt à Chaiano vt daret ſibi Philippicum. Porro Chaiano verbum ab illis exigente ne proderetur ab eis, & deferretur ei per vnumquemq; virũ numiſma vnum: illi protinus his datis acceperunt Philippicum Imp. Cum autem claſſis moraretur,& ſuggeſtio nulla veniret,sẽſit Iuſtinianus cauſam,ſumptiſq; his qui ſecum erant Obſicii,& parte Thracenſiũ, aſcendit vſque Sinopen ad diſcenda quæ Cherſonæ fuerant geſta. Cumque intueretur vlteriores partes, vidit claſſem,& ad vrbem reuerſurus, impetum demonſtrauit. Verum Philippico præueniente vſque ad Amaſtrin caſtrametatus eſt. At vero Philippicus cõtinuo mittit contra Tiberium quidem, Maurum patriciũ, & Ioãnem Spatarium cognomento Struto:Heliam vero cum incurſione militari contra Iuſtinianum in Damaſtrin:iterumque alium contra Bariſbacurium, qui fuga fuerat vſus. Et Maurus quidem vna cum prædicto Struto,cum ad Blacernas abiſſet, inuenit Tiberium altera tenentem manu colu- H mella ſanctæ menſæ Dei, & Dei genitricis altaris: & altera precioſa ligna,& in collo phylacteria: extra tribunal autem reſidentem Anaſtaſiam patris eius matrem, quæ Mauri prouoluta pedibus, flagitabat ne ſuus occideretur nepos Tiberius,vtpote qui nihil geſſerit prauum. Cumq; ille pedes huius teneret,& cum lachrimis ſupplicaret, ingreſſus eſt Strutus intra tribunal, & vi arripuit illum, & precioſa quidem ligna ab eo ſublata ſupra menſam poſuit,phylacteria yero in collo ſuo ſuſpendit. Puero autem foras educto & deſpoliato, ſupraq; limen expanſo, guttur eius inſtar ouis ſecarunt: & hunc in templo ſanctorum Anargirorum,

quod Paulinæ vocatur, ſepeliri mandarunt. Comprehenſus præterea & Bariſbacurius prim⁹ patricius & comes Obſicii eſt interemptus. Porro Helia vna cum eo qui ſecum erat aſcendente in Damaſtrin, & ad ſermones cum eo qui illic erat exercitu veniente, verbumque impunitatis populo qui erat cum Iuſtiniano præbente, & ſequeſtrati ſunt vniuerſi, & diſceſſerunt à Iuſtiniano, ſolum hunc deſerentes, & ad partes Philippici confluentes. Tunc prædictus Helias furore repletus currens collo eius comprehenſo, pugione quo erat accinctus, caput eius amputauit, & per Romanum Spatarium ad Philippicum miſit. At vero Philippicus per eundem Spatarium hoc ad Occidentales partes vſque Romam tranſmiſit. Præterea priuſquam imperaret, erat quidã incluſus in monaſterio Calliſtrati præuiſor, & hæreticus, qui ad ſe venienti Philippico dixit: Imperium tibi eſt repoſitum. At ille turbatus eſt. Et ait incluſus: Si iubet Deus, tu quam ob rem contradicis? Hoc autem dico, quia ſexta ſynodus male facta eſt. Si ergo imperaueris, hanc proiice, & imperium efficietur tibi forte atq; longæuum. Qui cum iuramento ſpopondit ei ſe hoc facturum. Cum autem Leontius Iuſtiniano ſucceſſiſſet, aſcendit Philippicus ad incluſum, qui dicit ei: Ne feſtines, fiet tibi. Cumque Abſimarus imperaſſet, rurſus aſcendit ad eum. Cui iterum ille ait: Ne acceleres, illud enim præſtolatur. Porro cum Philippicus hoc quibuſdam amicis ſuis fuiſſet confeſſus confidenter, ab eis Abſimaro nunciatum eſt, qui cæſum & tonſum atque ferreis vinculis alligatum hunc in Cephaleniam exulem miſit. Cum autem Iuſtinianus imperium ſuſcepiſſet, reuocauit eum, & cum regnaret, fecit pſeudoſynodum epiſcoporum, iuxta pſeudomonachi & incluſi ſermonem, & abiecit ſanctam & vniuerſalem ſextam ſynodum. Eodem anno ille vanus oculorum cæcitatem incurrit. Quibus diebus cum in multa poſitus ſecuritate degeret Iuſtinianus, multitudinemque pecuniarum & ſplendidiſſimarum ſubſtantiarum, illic ex multis retro temporibus ab his qui antea imperauerant, ex proſcriptionibus & diuerſis occaſionibus, maximeque à prædicto Iuſtiniano collectarum inueniſſet, hæc fruſtra & incaſſum ac ſine dolore diſperſit. Et in diſputationibus quidem ſuis rationabilis & prudens æſtimabatur, in actibus autem & honeſtate indigne conſummans improbabilis demonſtrabatur vbique. Erat autem hæreticus & adulter.

Philippicus.

Anno ab incarnatione Domini DCC. IV. Romanis imperat Philippicus, qui regnauit annis duobus. Arabibus autem præeſt Vlid, qui ducatum nouem annis tenuit. Anno igitur primo imperii ſui Philippicus Armenios de terra ſua pellens, in Armenia quarta & Militene habitare coegit. Porro non præualuit ſæuius moueri contra ſanctam eccleſiam, & vniuerſalem ſextã ſynodũ ſubuertere ſtudens, diuinaque ab eo roborata ſunt dogmata. Reperit autem ſui ſenſus Ioannem, quem epiſcopum Conſtantinopoleos fecit, depoſito Cyro præſule, quem & exilio relegauit in monaſterio Choras: Nicolaumque diaconum Calicum effecit, qui cum medicinali eſſet diſciplina ſophiſta, tunc Quæſtor erat. Algepidum diaconum magnæ eccleſiæ, atque Antiochum Chartophylacem, & alios morum eorundem, quique etiam ſcripto anathematizauere ſanctam ſextam ſynodum. Interea Bulgares per Aphilea clam in anguſtum incidentes, & magna cæde facta vſq; ad vrbem diſcurrentes, & multos tranſuehentes nuptiis opulentis, & dapſilibus prandiis cum vario argento, cæteroque apparatu reperientes, vſque ad Auream portam diſcurrentes, totaque Thrace præda euacuata, illæſi cum innumeris pecoribus reuerſi ſunt ad propria. Similiter & Arabes Miſtiam ceperunt, & alia caſtra multa præda familiarum plurimarum & pecorum innumerabilium facta. Anno ſecundo imperii Philippici, mouet exercitum Habas contra Romaniam, & accepit Antiochiam Piſidiæ cum multa præda, & reuerſus eſt. Factus eſt autem terræmotus in Syria. Biennio vero imperii Philippici tranſacto, circoque natalitio cum Praſini viciſſent, viſum eſt Imperatori ſabbato Pentecoſtes equitem cum ſuſceptione ac organis ingredi, & lauari in publico balneo Zeuxippi, & cum ciuibus proſapiæ antiquæ prandere. Cum autem meridie requieſceret, repente per Auream portam introiuit Ruffus primus ſtratorũ Obſicii cognomento Buramphi, & Theodorus patricius Myaceſii cum taxatis quos habebat in Thrace thematis ſui, & feſtinans in palatium, inuenit Philippicum meridie quieſcentem, & comprehenſum eum duxit in oratorium Praſinorum, & illic oculos eius eruit nullo ſciente. In craſtinum autem, id eſt Pentecoſtes, coaceruato in magna eccleſia populo coronatus eſt Artemius primus à ſecretis, mutato nomine Anaſtaſius. Sabbato vero poſt Pentecoſten, oculis priuatus eſt Theodorus Myaceſii, & ſecundo ſabbato idipſum pertulit Gregorius Buramphus, & in exilium miſſi ſunt apud Theſſalonicen.

Artemius.

Anno ab incarnatione Domini DCC. VI. Artemius Romanis imperat. Maſalmas igitur incurſiones aduerſus Romaniam mouit, & deſpoliata Galatia rediit cum præda & ſpoliis multis. Aſt Artemius magiſtratibus in equeſtribus militiis idoneis & rationabilibus, in rebus ciuilibus ordinatis, iam requiem adeptus degebat. Cumq; Arabes contra Romaniam, Maurophorique armarentur, Imperator miſit principes in Syriam ad Vlid, quaſi pro his quæ ad pacem pertinent loquuturos, Danielem ſcilicet, & inter alios Sinopitem patricium & præfectum vrbis, mandans eis diligenter inueſtigare de motu eorum, & virtute contra Romaniam inſtruenda. Qui cum audiſſent & remeaſſent, nunciauerunt Imperatori, magnum contra regiam vrbem per terram ac mare inſtrumentum eorum. Tum ille præcepit quouſque quiſque haberet ſumptus, vſque ad triennii tempus ſe ſollicite præparare: qui autem hoc non poſſederit, ab vrbe inquit diſcedat. Conſtituit autem præpoſitos conſtruentium naues, & cœpit ædificare dromones & trieres igniferas, & maximas trieres. Et maritimos quidem renouauit muros, ſimiliter autem & terrenos, ſiſtens arcobaliſtas, & magnas in turribus, & argumentoſas alias machinas: & ſecundum quod poſſibile erat, ſibi vrbem muniuit, frugeſque plurimas in regalibus horreis poſuit, atque munitiſſime ibi ſeruauit. Anno ſecundo imperii Artemii, qui & Anaſtaſii, mortuus eſt Vlid Arabum dux, & Zulcimin filius Habdimelich in principatu ſucceſſit, qui tribus præfuit annis. Eodemque anno translatus à Cizico vrbe metropoli Germanus Conſtantinopolim, in quo & commonitorium translationis, quod ſubinfertur, pronunciatum eſt continens ita. Electione & approbatione religioſiſſimorum preſbyterorum & diaconorũ totius venerabilis cleri, ſacriq; Senatus, & amici Chriſti populi à Deo conſeruandæ huius regiæ vrbis diuina gratia, quæ ſemper infirma curat, & ea quæ nõ ſunt adimplet, tranſtulit Germanũ ſanctiſſimum præſulem Cizicenſium metropoleos in epiſcopum huius à Deo conſeruandæ, ac Imperatoriæ ciuitatis. Facta eſt præſens translatio in præſentia Michaelis ſanctiſſimi presbyteri, & apocriſarii apoſtolicæ ſedis, & reliquorũ ſacerdotum ac præſulum ſub Artemio Imperatore. Porro cum Artemius didiciſſet, quod claſſis Sarracenorum ab Alexandria in Phœnicem properaret ad incidendum lignum cypreſſinum, electis ex proprio ſtolo velocibus ſcaphis miſit taxatos, ex themate Obſicio omnes apud Rhodum amnem colligi iuſſit, præpoſuitque prætorem eius & caput Ioannem magnæ eccleſiæ miniſtrum, qui dicebatur Papa Ioannacis, quique generalis tunc erat logotheta. Is ergo cũ Rhodum adiiſſet, & nauigia côueniſſet, alloquebatur principes ſuper munitione ac itinere ipſorum in Phœnicem ad incendendum lignum, & præparationem Agarenorũ quæ inueniretur. Cumq; omnes alacriter obaudiſſent, hi qui erant Obſicii nullatenus admiſerunt, & Imperatorem, quidẽ deteſtati ſunt, diaconũ vero Ioannem frameis peremerunt. Hi ergo ſtolidi viſi ad ſua nauigauerunt loca: illi vero neq̃ operatores contra regiam aſcenderunt vrbem. Cum autem Adramizium adiiſſent, eſſentq; ſine capite, inuenerũt illic hominem indigenam nomine Theodoſium, qui erat tributorum publicorum exceptor, iners ac idiota, & hortati ſunt eum imperare. At ille fuga lapſus in monte latebat. Quem inuentum vt Imperatorem laudibus extulerunt, vi cogentes hunc. Quibus Artemius cognitis, præfecit vrbi domeſticos homines ſuos principes cum ſtolo quem ipſe conſtruxerat. & armatis eis ipſe Niceam ingreſſus abiit in vrbem, & ibidem ſe munit. Rebelles autem aſcendentes, & commoto toto themate Obſicii & Gotthogræcis comprehenſis, multiſque puſillis & magnis, negociatoriis

ſcaphis

A ſcaphis per terram & per mare Chryſopolim venerunt. Cũ autem vrbis claſſis in portum ſanctę Mammę ſtationem fixiſſet, ſingulis quibuſq; diebus per ſex menſes inuicem expugnarunt. Cum autẽ ſtolus vrbis ad Neorii vrbis portum profectus ſtetiſſet, tranſiens Theodoſius Thracenſes obtinuit partes. Proditione vero facta per portã ſingularis muri Blacernarum, vrbem cepit. Aſt iniqui Obſequii populi vna cum Gotthogræcis noctu per domos ciuium diſcurrentes, nulli parcentes, maximum excidium operati ſunt. Principes autem qui in ea erant Artemii vna cum Germano ſanctiſſimo Patriarcha Conſtantinopolitano comprehenſo, duxerunt in caſam Artemii, & eorum qui cum ipſo erant. Porro Artemius his viſis deſperationem ſui confeſſus, ſemetipſum tradidit, verboq; impunitatis accepto, monaſtico indutus eſt habitu. Quem Theodoſius illęſum reſeruãs, apud Theſſalonicã exilio relegauit. Porro Philippicus imperauit annis quidem duobus & menſibus nouem, Artemius vero anno vno & menſibus tribus. Leo præterea cum eſſet prætor Orientalium, quoniam auxiliabatur Artemio, B non eſt ſubditus Theodoſio. Habebat autem conſpirantẽ ſibi & concurrentem Artabaſdum Armenium prætorem Armeniacorum, cui & ſpopondit, filiam ſuam ſe in vxorem daturum, quod & fecit. Anno ab incarnatione Domini DCC.VIII. Theodoſius imperat anno vno. Cuius tempore Maſalmas aduerſus Conſtantinopolim aciem dirigit, & præmiſit Zulzimin cum exercitu per ſiccum, Haumarum vero per mare. Porro ipſe poſt eos cum multo apparatu venit hoſtili. Zulcimin autem, & Bacarius Amorium peruenientes ſcribunt ad Leonem prætorem Orientalium ita: Nouimus quia imperium Romanorum te decet, veni ergo ad nos, & loquamur quæ ad pacem ſunt. Innuens autem Zulcimin Amorium exercitum non habere, & inimicitia penes magiſtratum iacere ob auxilium quod Artemio conferebat, obſedit illud, volẽs illic Maſalman expectare. Mox autem vt appropinquauit ciuitati, cœperunt Sarraceni laudib. diffamare prætorem Leonem Imperatorem, rogantes & hos qui intus erant idipſum efficere. Videntes autem & hi qui erant Amorii quod Sarraceni hunc amore laudarẽt, laudauerunt & ipſi. Cognoſcens vero prætor quod taxatis ac principibus nõ exiſtentibus petiturum foret Amorium, ſignificat Zulcimin: Si vis, inquiens, vt veniam ad te, & quæ pacis ſunt loquamur, cur obſides ciuitatem? At ille: Veni inquit & recedo, & accepto ab eo verbo prætor cum trecẽtis equitibus venit ad illum. Videntes autem eum Agareni C veſtiti loricis ſuis venerunt ei obuiam, quia manebat dimidio procul à caſtris eorum vno miliario. Per tres ſane dies eo procedente, ad ipſum quæ ad pacem ſunt loquebantur, & vt à ciuitate recederẽt. At illi aſſerebant: Sponde pacem, & recedimus. Cõperto vero prætor quod vellent eum retinere, vocauit multos ex illuſtrib. Sarracenis ad cœnam, & deſcendentibus eis, miſit Zulcimin tria milia loricatorum ad circundandum eum ne fugeret, & ſeruandum. Qui cognita cuſtodia nunciant ei, quia multitudo equeſtrium Sarracenorum in circuitu noſtro ſtat. Veniens autem vnus ex eis eques nomine Zubeir, in præſentia ſtetit dicens: Seruus furatus pecunias multas fugit, & propter illum equis inſedimus. Porro ipſorum agnita prætor deceptione dixit ad eum: Ne turbemini: nã quocunq; perrexerit, in caſtris noſtris reperiemus eum. Triſtatus autem voluit occulte per hominem ſuum innoteſcere his qui Amorii erant dicens: Timete Deum, ne voſmetipſos prodatis: Ecce n. & Maſalmas appropinquat, & exiit etiam epiſcopus ad eum, & eadẽ D ipſa dicit ei: Cum vero Zulcimin didiciſſet, quod exiſſet ad eum epiſcopus, mittit ad prætorem dicẽs: Da nobis epiſcopum. Qui mœſtus factus abſcondit eum, & cuidam hominum ſuorum præcipiens, Nobis, inquit, colloquentibus indue eum aliis ſtolis, & quaſi propter ligna vel aquam miſſum, ſine vt vadat in montes. Inſiſtentibus autẽ ꝓ eo Sarracenis, dicit prætor: Nonne hic? veruntamen pergite ad Amiram, & venio ipſe, & de cunctis loquemur. Ipſi aũt cogitantes, quod cum introiſſet ad Amiram, in medio ipſorum retinerẽt eum, hunc dimiſerunt. At ille cũ equo inſediſſet, profecturus cũ hominib. ducentis, quaſi venaturus, dedit ſe in partem ſiniſtram. Sarraceni ergo qui erant cum eo, dicũt ei: Quo vadis? qui ait: In pratis volo manere. At illi dixerũt.

THEODOSIVS.

E Conſilium tuum non eſt bonum, & non venimus tecum. Tunc prætor dicit ſuis: Verbo nobis dato tenere nos voluerunt, & propter nos Chriſtianos perdere. Verum ex his hominibus vel animantibus quæ remanſerunt, nullum retinent. Et cum iſſent milibus decem, mãſit. Poſtea vero die mittit ſtratorum ſuorum domeſticũ, & ſignificat eis: Quia verbum mihi dediſtis, & dolo me retinere voluiſtis, idcirco receſſi. At vero Maſalmas clauſuras tenebat & tranſierat. Zulcimin autem hoc ignorabat. Porro tumultuati ſunt Amiræi & populus Zulcimin perhibentes: Vt quid obſidem⁹ muros, & incurſiones non facimus? Depoſitiſq; tabernaculis diſceſſerunt. Prætor autem Nicetam Turmarcham cum octingentis militibus in Amorium introduxit, emiſſis multis mulieribus & infantibus, & proficiſcitur in Piſidiam. Cũ autem Maſalmas veniſſet in Cappadociam, exierunt ad eũ, vt ſe reciperet flagitantes. Audita vero Maſalmas inimicitia, quam habebat Theodoſius in Prætorem, volens hunc decipere, & paciſci cum eo, ac per ipſum Romaniam ſibi ſubiicere, dicit eis: Non eſtis Prætoris? At illi: Etiam. Qui dixit: Facitis quicquid ipſe facit? Qui dixerunt: Etiam. Tunc dicit eis: Ite ad caſtra veſtra, & quenquam timere nolite. Iuſſitq; F populo ſuo ne prædarentur in cunctis prouinciis. His prætor compertis, & intelligens quod Zulcimin nunciaret Maſalmæ, quod ſe dimiſerit & diſceſſerit, miſit litteras ad Maſalman dicens: At te volebam venire, ſed Zulcimin cum eueniſſem, tenere me voluit; & idcirco metuo venire ad te. Dicit ergo Maſalmas homini Prætoris: Noui quod illudat mihi Prætor, ne penitus deprædēr prouincias eius. Dicit ei homo Prætoris: Non eſt ita, ſed in veritate ſcribit tibi. Tunc interrogat: Quomodo eſt, inquit, Amorium erga illũ? Ait: Bene, & in ſubiectione eius. Iratus autem iniuriis afficit eũ dicens: Cur mentiris? At ille: Ita eſt vt dixi. Et taxatas miſit vna cum Turmarcha in ipſum, & eduxit abundantiores familias. Tribulatione itaq; ingenti Maſalmas ſuper hoc accepta cum furore expulit eum. Conſilium quippe habebat æſtate capere illud, & expectandi claſſem, & ſic in Aſiã deſcendendi atq; hyemandi. Ergo quæſito iterum Prætoris homine ſciſcitabatur ab eo. Ille vero iureiurando dixit ad eum: Omnia quæ aio tibi, vera ſunt, ſed & multi in id taxati cum Turmarcha ingreſſi ſunt, cunctamq; ſubſtantiam ibi- G dem habitantium & inopes familias eduxit illinc. His auditis ſcribit Prætori: Veni inquiens ad me, & tecum paciſcor, & vniuerſa vt vis parabo. Cõtemplatus igitur Prætor, quod Maſalmæ appropinquaſſet, & quod in aliis quinq; diebus prouincias ſuas tranſiturus eſſet, miſſis ad eum duobus Cõſulibus, ſignificat ei dicens: Literas tuas accepi, & voluntatẽ tuam ſuſcepi, en ad te venio. Sed vt noſti, Prætor ſum: & pecunia, & argentum, & populus me ſequuturus eſt. At permitte mihi per hoc ſuper vnoquoq; ipſorum verbum. Et ſiquidem quemadmodum requiro ex vobis, cauſa mea fuerit facta, bene & optime: ſin autem, indemnis ſaltem & tribulatione proficiſciar excepta. Conſulibus ergo peruenientibus ad eum Theodoſianis, dicit illis Maſalmas: Sciebam quod illuderet mihi Prætor vere. At illi, Abſit inquiunt. Tunc facto quod quæſierat verbo abſoluit eos, donec Cõſules cum ſubſcripto verbo ad Prætorem fuiſſent reuerſi. Maſalmas vero multitudines copioſas habens, & nuſquam ſtare valens, Acroenum adit. Præterea cum vidiſſet Prætor quod ille ſuas tranſiſſet prouincias, Nicomediam vadit, & H Theodoſii filium conſequutus, capit hunc cum omni apparatu regio, & viris primis Palatii. At vero Maſalmas deſcendens in Aſiam hyemauit illic, & Haumar in Cilicia. Aſt prætor aſſumpto Imperatoris filio, & inito conſilio cũ his qui ſecum erant, venit Chryſopolim. Porro Theodoſi⁹ compertis his quæ geſta ſunt, conſilio à Germano Patriarcha & Senatu percepto, per eundem patriarcham à Leone indemnitatis verbum accepit, & eccleſiæ ſine perturbatione ſeruandæ, & ſic ei committunt imperium. Porro Theodoſius vna cum filio ſuo clerici facti, reſiduum vitæ ſuæ trãſierunt in pace: veniens autem Maſalmas Pergamam hanc obſedit, & indulgentia Dei per operationem diabolicam accepit, & magiſterio cuiuſdam magi. Adductam enim viri ciuitatis illius mulierem incinctam iamq; parituram inciderunt, & aſſumpto paruulo in cacabo coxerunt. Atq; in huiuſmodi Deo deteſtabili ſacrificio omnes qui bellare volebant,

lebant, dexteræ manus ſuæ manicas intjngebant, & idcirco traditi ſunt inimicis.

Explicit liber vigeſimus.

INCIPIT LIBER VIGESIMVSPRIMVS.

Leo. ANno ab incarnatione Domini DCC. IX. Leo Romanorum prouehitur Imperator, qui vigintiquatuor imperauit annis. Zulcimin veo Arabum dux noſcitur, qui tribus præfuit annis. Hoc itaque anno Leo imperare cœpit, ex Germanicenſibus deriuatus, genere Syrus, qui à Iuſtiniano cum prius regnaret, transfertur in Meſembriam Thracæ. Porro poſteriore Imperii ſui tempore, cum veniret vna cum Bulgaribus, obuius ei fuit cum muneribus ouium quingentarum. Placatus autem Iuſtinianus Spatarium illum protinus fecit, & habuit hunc ſicut germanum amicum. Præterea inuidia ducti quidam detrahebant ei, tanquam Imperium appetenti. Cum vero quæſtio ſuper hoc fieret, velut inſimulatores confuſi ſunt. Sane huiuſcemodi ſermo ex tunc ei cœpit dici à multis. Iuſtinianus licet lædere eum voluerit, tædium quidem ſibi contra eum initicitur: & mittit eum in Alaniam cum pecuniis ad commouendos Alanos aduerſus Abaſgiam, Sarracenis retinentibus tam Abaſgiam, quam Lazicen & Hiberiam. At ille cum pergeret in Lazicam, pecunias quidem repoſuit apud Phaſidem, perpaucíſque aſſumptis indigenis apud Apſiliam, cum tranſiſſet Caucaſios montes, venit in Alaniam. Iuſtinianus vero volens eum perdere, miſit & tulit pecunias ex Phaſide. Alani autem cum omni honore ſuſcipientes Spatarium, atque verba ipſius audientes, introierunt, & prædati ſunt Abaſgiam. At vero dominus Abaſgorum intimat Alanis dicens: Vt inuenio alium talem mentionarium Iuſtinianus quem habuit, quem mittere debuiſſet, & commouere vos contra nos vicinos veſtros niſi hominem iſtum? Fefellit n. vos & circa repromiſſionem quoq; pecuniarum: mittens n. Iuſtinianus has abſtulit. Sed date nobis eũ, & præbemus vobis numiſmata tria milia, & priſca charitas noſtra non ſoluatur. Verum Alani dixerunt: Nos non propter pecunias obediuimus ei, ſed propter dilectionem Imperatoris. Iterum Abaſgi mittunt ad eos dicentes: Date nobis eum, & tribuemus vobis numiſmata ſex milia. Porro Alani volentes diſcere regionem Abaſgorum, repromiſerunt ſe accipere illa numiſmata ſex milia, & dare Spatarium. Alani vero confeſſi ſunt Spatario cuncta & dicunt: Quemadmodum vides, via quæ ducit in Romaniam clauſa eſt, & quomodo tranſeas non habes: ſed potius callide agamus, & polliceamur quod tradamus te eis, & mittimus homines noſtros cum eis, & diſcimus clauſuras eorum, & irruimus, & exterminabimus regiones ipſorum. Apocriſarii vero Alanorum abeuntes in Abaſgiam, & repromittentes Spatarium prodere, plurima xenia acceperunt ab eis, & plures miſſos denuo mittunt ſimul etiam cum quantitate auri ad recipiendum Spatarium. Alani vero Spatario aiunt: Homines iſti, quemadmodum & ante prædiximus, ad recipiendũ te venerunt, & Abaſgia te præſtolatur, & quoniam proximi ſumus eis, negotiatores euntes ad illos non deficiunt. Ergo ne prodas conſilium noſtrum. Trademus te manifeſte: & cum nos moti receſſerimus, mittimus occulte poſt tergum: & illos quidem occidemus, te autem occultabimus, donec coaceruatur populus noſter, & ſic concorditer ingrediemur terram eorum. Quod & factum eſt. Comprehenſo deniq; Spatario cum hominibus eius, miſſi Abaſgorum vincientes eum abibant. Dein retro venientes Alani cum Lotaxo domino ſuo occiderunt Abaſgos. Spatarium occultantes, & electis militibus motus eſt contra eos in Abaſgiam, & inſpirate clauſuras ingreſſus multam in Abaſgia prædam & exterminium operatus eſt. Quibus auditis Iuſtinianus, & comperto quod etiam ſine pecuniis præcepta ſua ſunt acta, mittit literas ad Abaſgos: Quia ſi ſaluum inquiens. Spatarium noſtrum cuſtodieritis, & per vos illæſum tranſire permiſeritis, omnes exceſſus veſtros vobis ignoſcimus. At illi cum gaudio his receptis, miſerunt denuo in Alaniam perhibentes: Dabimus vobis obſides filios noſtros, & date nobis Spatariũ, vt mittamus eum ad Iuſtinianum. Verum Spatarius hoc admittere noluit aſſerens: Valet mihi Deus aperire oſtium exeundi. Nam per Abaſgiam nõ exeo. Poſt aliquod vero tempus, cum exercitus Ro. & Armeniorũ ingreſſi eſſent in Lazicam, & Archeopolim expugnarent. Sarracenorum audito aduentu receſſerunt. Separati vero ex eis vſq; ad ducentos aſcenderunt in partes Abſiliæ atq; Caucaſiorum montium deprædantes. Sane Sarracenis ad Lazicam venientibus, fuga lapſus Romanorũ Armeniorumq; populus, Phaſin remeans adit. Ducenti vero illi remeantes in Caucaſiis ſtetere montibus latrocinantes, & ſui deſperationẽ patientes. Quo cõperto Alani arbitrati ſunt multitudinẽ Romanorũ in Caucaſiis montibus eſſe. gaudenteſq; aiunt Spatario: Rom. appropinquant, perge ad eos. Aſſumptis ergo Spatarius Alanis quinquaginta, tranſiuit cum cyclopedibus Maio menſe Caucaſios montes, & inuenit eos. Vnde multum gauiſus, ſciſcitabatur vbinã eſſet populus. Qui dixerunt, Sarracenis irruentibus in Romaniá ſunt reuerſi. Nos autem non valentes in Romaniam ire, ad Alaniá venimus. Et dixit ad eos: Quid faciemus modo? Per regionem iſtam impoſſibile eſt tranſire nos. At vero Spatarius ait: Non eſt poſſibile per aliam tranſire. Caſtrum ergo erat illic cognominatum Siderium, in quo loco quidã ſeruator habebatur, Manius nomine, ſub ditione Sarracenorũ conſiſtens, & pacem cum Armeniis habens. Mittit itaque Spatarius & ſignificat ei dicens. Quandiu cũ Armeniis pacẽ habes, paciſcere & mecum, & eſto ſub regno meo, & da nobis auxilium deſcendendi ad mare, & tranſeundi ad Trapezuntenſium loca. Eo vero patrare hoc non proponente. mittit Spatarius ex hominibus ſuis ad Armenios, præcipiẽs eis, vt facerent occultationem: & cum exierint, inquit, e caſtro ad laborem, capite ex eis quotquot poteſtis, portaſque tenete ab his qui foris ſunt, donec & nos veniamus. Quib⁹ abeuntibus & facientibus occultationem, cum populus eſſet ad laborem, egreſſi ſubito irruerunt, & portas tenuerũt, & multos ceperunt. Cum autem Pharaſmanius in caſtris cum paucis veniſſet, peruenit & Spatarius, & præloquutus eſt cum Pharaſmanio, vt aperiret cum pace. Qui noluit, ſed coaceruauit bellum. Verum cum caſtrum munitum eſſet, capere id minime potuerunt. Marinus vero primus Abſilienſium cũ didiciſſet. quod caſtrum expugnaretur, timore detentus eſt, exiſtimans multum eſſe cum Spatario populũ, & ſumptis ſecum trecentis, abiit ad Spatarium dicens: Ego te ſaluum duco vſq; ad maritima. At vero Pharaſmanius viſa neceſſitate dixit ad Spatarium: Sume filiũ meum obſidẽ, & profiteor imperio deſeruire. Qui recepto nato eius dicit ei: Qualem ſeruum teipſum perhibes? qui, cũ ſis incluſus, loqueris nobis? Impoſſibile eſt nobis diſcedere, donec caſtrum capiamus. Tunc dicit Pharaſmanius: Da mihi verbũ. At vero Spatarius dedit ei verbum, nihil ei nocendi, ſed cũ triginta, qui vna ſecum ingrediebantur, præcepit dicens: Mox vt ingreſſi fuerimus, tenete portas, & introeant omnes: Et hoc facto rediit miſſurus ignem in caſtra. Cum autẽ factum fuiſſet incendium vaſtum, exiere, quicquid poterãt geſtare rapientes ex bonis ſuis: & trãſactis aliis triginta dieb. deſtruxit muros vſq; ad terram: & motus deſcendit in Dapſiliam cum Marino primo eorum, ſuſceptus cum ingenti honore à Dapſilienſibus. Indeq; abiens ad maritima venit, & remeauit ad Iuſtinianũ. Præterea Iuſtiniano interẽpto, & Philippico viſu oculorum orbato, imperat Artemius, qui prouexit eum Orientalium prætorẽ. Cum vero Theodoſi⁹ imperaſſet, & Artemius pulſus extitiſſet, Romanorumque Reſp. eſſet confuſa tam ex Barbarorũ incurſu, q̃ ex Iuſtiniani homicidiis, & Philippici ſceleſtis actibus, hic Leo ſtimulabatur, & pro Artemio expugnabat, Theodoſioq; aduerſabatur, quin, vt verũ dicatur, ad ſeipſum transferre imperiũ decertans, quod & fecit. Habebat autem concordantem & concurrentem ſibi Artabaſdum Armeniacorum Prætorẽ, quem & generum Annæ filiæ ſuæ, poſtquam regnauit coniunctum effecit, promouens illum & conſtituens Europalaten. Interea Maſalmas cum in Aſia hyemaſſet, præſtolabatur Leonis promiſſa: cumq; nil à Leone recepiſſet, & comperto quod illuſus eſſet ab ipſo, abiens Abydũ rurſum tranſuexit populum copioſum in Thracem, & contra regiam

A vrbem commotus eſt, ſcribens ad Zulcimin protoſymbolũ, quo veniret cũ præparatis claſſibus. Porro XIX. Kalend. Septemb. obſidere cœpit vrbem Maſalmas, deprædatus quoq; eſt Thracia caſtella. Circmuallato ergo terreno muro foderunt in circuitu foueam prolixam & magnam, & ſuper eam ſicci lapidis maceriam poſuerunt. Kalendis autem Septembrib. primę Indictionis aſcendit impugnator Chriſti Zulcimin cũ ſtolo & Amireis ſuis, habens miræ magnitudinis ſcaphas, & naues ſumptꝰ vehẽtes, & dromones numero octingentos, & fixit ſtationẽ à Magnaura vſq; ad Cyclouium. Poſt duos ſane dies Auſtro flante, inde profecti nauigio venerunt ad vrbem. Et quidam eorum ad loca quę dicuntur Eutropii & Anthemii, tranſmearunt: quidã autẽ ad partes Thracæ à caſtello Galathi, & vſq; ad Clidium applicuerunt. Verum grandibus illis nauibus ex onere aggrauatis atq; retardatis, Dorſi cuſtodes vſq; ad viginti ſcaphas remanſerunt, habentes centenos loricatos ad has cuſtodiendas. præterea ſerenitate, quæ has in rheumate cõprehendit, effecta, & Auſtro modicum flante, ad exteriora impulſæ ſunt. Imperator vero protinus igniferis nauibus contra
B eos directis ab Atropoli, diuina ope igne conſumſit: & aliæ quidem ex his ad ripæ muros proiectæ ſunt, aliæ vero vna cum hominib. in profundum dimerſæ ſunt, porro aliæ vſq; ad acutam & latam inſulam conſumptæ portatæque ſunt. Hi ergo qui erant ex vrbe, fiduciam perceperunt, at hoſtes magno pauore concuſſi ſunt cognoſcentes efficaciſſimã ignis operationem. Volebãt n. eadẽ die veſperi ad ripæ muros applicare ſtationẽ, & temones ſupra pugnacula ponere, ſed conſilium eorum diſſipauit omnipotens ꝑ interceſſionem caſtiſſimæ genitricis eius Mariæ. Eadẽ vero nocte Imperator catenam à locis Galathi ſecreto remouit, inimici autem æſtimantes ꝙ volens eos decipere, hãc mouerit Imperator, non auſi ſunt intrare vſq; ad eã quæ dicuntur Galathi, vel applicare, ſed nauigãtes ad ſinũ Soſtenii illic munierunt nauigium ſuum. Sane octauo Idus Octob. moritur Zulcimin dux eorum, & Amirę ſumit officium Haumar filius Habdimazid. Cũ autẽ hyẽs valde grauis in Thraciã veniſſet, adeo vt terra nõ pareret, atq; in cryſtallum verſa eſſe
C videretur, multitudo equorum & camelorũ cæterorũq; animaliũ inimicorũ mortua eſt. Porro vernali tempore venit Suphian cum ſtolo qui fuerat Ægypti conſtructus, habens naues frumenti quadringentas, & dromones, & cõperta Romaici ignis efficacia, tranſcurrit in Bithyniam, & econtra tranſiens ad portum Boniagri applicuit. Poſt paululũ venit & Gizid cũ alio ſtolo qui fuerat cõſtructus in Africa habens & ipſe naues trecẽtas ſexaginta, & armamẽtũ, & ſumptus: ſimiliter & ipſe cum eadã didiciſſet de humido igne, applicuit penes Saturon & Brian & vſq; Chortã portum. Ægyptii vero duarum harum claſſium apud ſe noctu conſiliati nauium ferentiũ frumentũ ſublatis lintribus ad vrbem confugerunt, laudantes Imperatorem, ita vt ab Heria vſq; ad vrbem igneum videretur mare. Comperiens aũt per eos Imperator de abſconditis in ſinu duabus nauibus, ſyphonibus cõſtructis igniferis in dromones atque trieres hos immittens, contra duas claſſes direxit. Deo aũt cooperante per interceſſionem intemeratæ Dei genitricis Mariæ protinus ſubmerſi ſunt inimici, & aſſumptis ſpoliis noſtri;
D & expenſis eorum, cum gaudio reuerſi ſunt. Adhuc autem & Mardaſan iterum à portis cum exercitu Arabum vſq; Niceam & Nicomediam diſcurrente, principes regni, qui in Libiõ & Sophone, more Mardaitarum abſconditi erant. ſimul & pedites in hos ſubito irruentes, & diuerſis damnis afficientes illinc fugere compulerunt. De cætero modico meabilis fretri aditu inuento, ab vrbe Chelandia exeuntia plurimas expenſas ferebant. Præterea fame magna Arabibus innixa omnes moriebantur, & animalia ſua comedebant, equos videlicet, aſinos & camelos. Aiunt autem etiã quidã, quod & homines mortuos, quin & ſtercus ſuum in clibanum miſſum atq; conſperſum ederent. Incubuit aũt in eos & peſtilens languor, & innumerabiles ex eis perierunt. Porro coaceruauit bellum in eos Bulgarum gẽs, & vt aiunt qui hoc certius norunt, viginti duo milia ex Arabib. occiderunt. Et illo tempore multa eis acciderunt atrocia, ita vt experimento diſcerent, quia Deus & ſanctiſſima virgo Deiq; mater Maria hanc muniunt vrbem, & Chriſtianorũ

E Imperatorem, & nõ eſt omnimoda dimiſſio Dei in his qui inuocant eum in veritate, licet admodum quid caſtigemur ꝓpter peccata noſtra. Anno 2. imperii Leonis, dux Arabum habetur Haumar, qui eis duobus præfuit annis. Eodemq; anno Sergius Protoſpatarius & prætor Sicilię, audito quod Sarraceni obſiderent regiam vrbem, coronauit illic ꝓpriũ Imperatorem virum Conſtantinopolitanum ex hominib. ſuis, filium Gregorii Onomaguli mutato nomine Tiberiũ vocitatum, qui fecit promotiones & ſuos principes prædicti cõſilio Sergii. Aſt Imperator his auditis, mittit Paulum ꝓprium Chartularium. hunc patricium ordinatum & prætorem Siciliæ, datis in auxilium ei duobus Spatariis, & in ſeruitium eius perpaucis hominibus iuſſionibuſq; ad principes Occidentis, & ſacra populo recitanda. Qui cũ ingreſſi fuiſſent noctu in dromonem velocem, exierunt in partes Cizici. A loco aũt ad locum per terram, perq; mare itinere facto repente in Siciliam venerunt. Cumq; Syracuſam introiſſent, audiuit Sergius & obſtupuit: & proprio exceſſu perpenſo, confugit ad proprinquos Calabriæ Longobardos. Populus vero congregatus, & Sacra relecta per eã cer-
F tus effectus, quod & imperium ſtaret, & vrbs propior eſſet aduerſus gentes: nec non & enarrantibus illis quæ facta fuerant ſuper duobus ſtolis, Leonem Imperatorem laudauerunt, Baſiliũ a. Onomagulum, & principes qui, ab eo ꝓfecti fuerant, vinctos prætori tradiderunt. Ipſe vero Baſiliũ cum ſingulari prætore ipſius decollauit, & capita eorũ puſca condita per Spatarios Imperatori tranſmiſit: reliquorũ autem quoſdã aut verberatos, aut tonſos, quoſdã vero abſciſſis naribus in exiliũ deſtinauit. Sicq; factum eſt vt hinc in Occidentalibus, magna correctionis conſtitutio fieret. Porro Sergius verbo impunitatis accepto à Prætore pariter & petito exiuit ad eũ, & ita omnes pace potitæ ſunt Heſperiæ partes. Interea Haumar cum obtinuiſſet Arabes, præcepit Maſalman redire. Sarraceni ergo moti 18. Kal. Auguſti cum multa confuſione reuerſi ſunt. Cũ a. iter ageret claſſis eorum, tempeſtas à Deo per interceſſionem Dei matris incumbens in illos, hos diſperſit, & alios quidem horum penes Proconeſum & reliquas inſulas; alios vero in vertigines & cætera demerſit in æquora: reſidui quoque cum
G tranſiſſent Ægeũ pelagus, extemplo peruenit in eos terribilis indignatio Dei. Grando namq; ignea deſcendens ſuper eos, aquã maris ebullire fecit, & pice liquefacta ſimul cum hominibꝰ naues inductæ ſunt in ꝓfundum; decem ſolis ex eis ſaluis, & ipſis ꝓuidentia Dei Saluatoris; ad annunciandum nobis, nec non & Arabib. magnalia Dei q̃ in illis effecta ſunt: quas ẽt noſtrates inuenire potuerunt, & quinque harum cõprehendere: aliæ vero quinq; ſaluæ in Syriã ductæ ſunt, Dei annunciaturæ potentiam. Eodem vero anno terræmotu magno facto Haumar ciuitatibus vinum inhibuit, & Chriſtianos apoſtatare coegit. Et apoſtatãtes quidem ſine tributo eſſe faciebat, at vero non cõſentientes interimebat, ac ꝑ id multos martyres operatus eſt. Sanxit autem teſtimonium Chriſtiani aduerſus Sarracenum minime recipiendum. Fecit autem & epiſtolam dogmaticam ad Leonem Imperatorem, ratus impius perſuadere quo à fide ſua recederet. Anno 3. imperii ſui natus eſt Leoni principi filius Cõſtantinus, qui magis illo impius fuit, & Antichriſti præcurſor. Cæterum octaua Kal. Ianuarii Maria vxor Leonis coronata eſt in Triclinio Auguſta, & proceſſit ſola cum
H ſolenni obſequio ſine viro ſuo ad magnam eccleſiam, & oratione ante ingreſſum altaris effuſã tranſiit ad baptiſteriũ magnum, viro eius, iam cum paucis familiaribus ingreſſo. Vbi cum Germanus ſummus ſacerdos Conſtantinum nequitiæ ipſorum & imperii ſucceſſorem baptizaret, dirum quiddam & fœdum paruulus Conſtantinus, eodem præſignans, exhibuit argumentum, cacans videlicet in ſancto lauacro, vt aiũt qui diligenter huius rei facti ſunt inſpectores, ita vt Germanus ſanctiſſimus prophetice diceret. Conſtat maximi Chriſtianis & eccleſiæ mali per eum efficiendi hoc ſignum eſſe futurum. Poſt diuina ſane officia cum ſolenni rurſus obſequio Auguſta Maria vna cum baptizato filio reuerſa eſt, donatiuis erogatis ab eccleſia vſq; ad Æneã portam. Eodem etiam anno Niceta Xylinites ſcribit ad Artemium Theſſalonicæ morantem, quo pergeret ad Tetbellim, & dat ei exercitum, & quinquaginta auri centena-

A ria, & his receptis Conſtantinopolim venit. Vrbe ſane id
minime admittente, Bulgares hunc Leoni tradiderunt,&
liberali dignitate honorati reuerſi ſunt. Aſt Imperator hūc
cum Xylinite peremit, publico quoque fiſco ſubſtantiam
applicans Xylinitis. Qui cum magiſter eſſet, ſubſtantiā mul-
tam poſſederat. Siſinum patricium cognomento Renda-
cium, eo quod fuerit cum Artemio, Bulgares capite punie-
runt,& archiepiſcopum Theſſalonicenſem Leoni principi
tradiderunt, qui decollatus eſt cum Artemio. Similiter &
Hiſoen patricium & comitem Obſicii, & Teoctiſtum pri-
mum à ſecretis, & Nicetam Autarcen, & comitem Thiti-
cei, vt amicos & concordes eius occidit, reliquos autē mu-
tilatis naribus & proſcriptione damnatos in exilium miſit.
Anno 4. imperi Leonis, Gizid Arabum dux habetur, filius
Habdimelich, qui eis quatuor præfuit annis. Eodem anno
Indictione tertia die Paſchæ redimitus eſt Conſtantinus à
Leone patre ſuo in tribunali decem & nouem accubituū,
Germano patriarcha faciente orationes ſecundum morē.
Hoc etiam anno mortuus eſt Haumar dux Arabum, & ori-
tur ex Perſide tyrannus,& ipſe nomine Gizid Moalabe: &
abierunt cum eo ex Perſide multi. Miſſo autem Cizid Ma-
ſalma occidit eum, & Perſidem ſubdidit. Anno 5. imperii
Leonis, apparuit quidam Syrus Pſeudochriſtus, & ſeduxit
Hebræos, dicens ſe eſſe Chriſtum. Anno 6. imperii Leonis,
B Leo coegit Hebræos & Montanos baptizari. ac vero Iudęi
baptizati contra propſitum ſuum diluebant, baptiſmum,&
comedentes ſancto muneri participabantur, & cōtamina-
bant fidem, porro Montani diuinantes ſibi, & diffinientes
fidem, domos introierunt errori ſuo deputatas, & incen-
derūt ſemetipſos. Anno 7. imperii Leonis, Iudæus quidam
oriūdus ex Laodicea maritimæ Phœnicis, malefic⁹, veniēs
ad Gizid promittit eum quadraginta annis retenturum A-
rabum principatū, ſi venerabiles q̄ in eccleſiis in toto prin-
cipatu ſuo imagines honorabantur, deponeret. Huic itaq;
credens ſtolidus Gizid, edictum generale contra ſanctas i-
magines promulgauit: ſed gratia domini noſtri Ieſu Chriſti
& interceſſionibus matris eius, omniumque ſanctorum,
mortuus eſt Gizid, pluribus adhuc nec audire volentibus
ſathanicum ipſius edictum. Percepta ergo amara iſta & illi-
cita nequamq; doctrina, Leo Imperator multorum effect⁹
eſt nobis cauſa malorum. Porro cum inueniſſet indiſcipli-
nationis huius conſentaneum quendam Beſer nomine, qui
natus quidem de Chriſtianis fuerat, ſed captiuus in Syriam
ductus, refuga fidei, quæ eſt in Chriſtum, repertus eſt, Ara-
bum dogmata ſectari apparuit. Is ante tempus nō multum
C ab illorū ſeruitute liber effectus, cum veniſſet ad remp. Ro-
manorum, ob robur corporis & conſenſum prauæ opinio-
nis honoratus eſt ab eodem Leone, qui & Imperatoris fau-
tor in magni huius mali piaculo factus eſt. Concordabat a.
ei & epiſcopus Nacoliæ. Qui indiſciplinationi eius operam
dans, conſimili vita viuebat cum ipſo. Anno 8. imperii Leo-
nis, mortuus eſt Gizid Arabum dux, cui ſucceſſit Euelid
huius filius,& cœpit ædificare per ciuitates & regiones pa-
latia,& nouales facere & paradiſos,& aquas educere. Mo-
uit etiam aciem contra Romaniam, multiſque eorum qui
ſecum erant amiſſis reuerſus eſt. Anno 9. imperii ſui cœpit
impius Imperator Leo contra ſanctas & venerabiles ima-
gines facere verbum. Quod cum didiciſſet Gregorius papa
Romanus, tributa Romanæ vrbis prohibuit & Italiæ, ſcri-
bens ad Leonem epiſtolam dogmaticam, nō oportere Im-
peratorem de fide facere verbum, & nouitate violare an-
tiqua dogmata eccleſiæ catholicæ, quæ à ſanctis patribus
ſunt prædicata. Anno 10. imperii Leonis, mouit exercitum
D Maſalmas contra Romaniam & Cæſaream Cappadocię,&
cepit eam, Muhauias vero filius Euelid, aciem mouit con-
tra Romaniam, & cum deambulaſſet, reuerſus eſt. In ipſo
anno æſtiuo tempore vapor vt ex camino ignis viſus eſt e-
bullire inter Theram & Theraſiā inſulas ex profundo ma-
ris p aliquot dies: quo paulatim incraſſato & dilatato, igniti
æſtus incendio, totus fumus igne⁹ mōſtrabatur. Porro craſ-
ſitudine terrenæ ſubſtantiæ petrinos pumices grandes vt
cumulos quoſdam tranſmiſit per totam minorem Aſiam,
& Leſbon,& Abidum,& maritima Macedoniæ, ita vt tota
ſuperficies maris his pumicibus eſſet repleta. In medio aūt
tanti ignis inſula ex terræ congerie facta, iuſulæ q̄ Sacra di-
citur, copulata eſt, nondū prius exiſtēs. Verum ſicut p̄dictæ E
Thera & Tharaſia inſulæ quondā ebullierūt, ita & ipſa nūc
temporib. impugnatoris Dei Leonis, qui diuinam irā con-
tra ſe ꝓ ſe fore opinatus, impudentius contra ſanctas & ve-
nerabiles imagines prælium excitauit, collegā & auxiliato-
rem habens Beſer Dei abnegatorem,& in irrationabilitate
ſimillimū. Ambo quippe in eruditione erant, & indiſcipli-
natione, ex qua multa malorum genera veniunt. Turbę a. q̄
in regia vrbe erant valde triſtes ſuper nouis doctrinis, me-
ditabantur in eum ſurgere,& quoſdā regios homines occi-
derunt. Dei deponentes icona, quæ ſuper magnam æneam
portam poſita cernebatur: adeo vt multi eorum pro verita-
te punirētur membrorū detrūcationib⁹,& flagris,& exiliis,
& rerū iacturis, maximeq; illi qui nobilitate ac verbo clari
eſſe videbantur: ita vt ēt eruditionum ſcholas, & piam eru-
ditionem à ſanctæ memoriæ Conſtantino Magno huc vſq;
ſeruatam extingueret. Cuius videlicet cum aliis quoq; mul- F
tis bonis deſtructor Leo factus eſt, eius cuius & Sarraceni
ſenſus exiſtens. In his ergo zelo diuino moti, tumultuabā-
tur contra eum magna congreſſione nauales exercitus cō-
citati, tā Helladici, quam hi qui Cycladum fuerāt inſularū.
Agallianus a. Turmarcha Helladicorum erat militię dux, ſi-
mul & Stephanus, q & regię ꝓximantes vrbi 14. Kal. Maias
decimæ Indictionis ſuperantur cōgreſſi cū Byzātiis, ibi cō-
fecto igne nauib. concrematis, & alii quidem horū demer-
guntur, inter quos & Agallianus armatus ſeipſum p̄cipita-
uit. Porro ſuperſtitibus ad Imperatorē cōfluentib⁹, Coſmas
& Stephanus capite puniuntur. Creſcit itaq; malitia impii
Leonis & cōſentanei eius, contra pietatē extendendo per-
ſequutionem. Per æſtiuum vero ſolſtitiū huius decimæ In-
dictionis poſt nequam de contribulibus acceptam victo-
riam, contra Bithynienſium Niceam præliū conſtruūt. Sar-
racenorum Amiræi duo, Amer ſcilicet in milibus quinde-
cim expeditorum præcurrens, & inſperate circundans ci-
uitatem: & Muhauias ſubſequens in aliis octoginta quinq;
milibus: quæ poſt multam obſidionem, & particularem e-
uerſionem murorū, hanc quidem nō obtinuerūt, bene ac-
ceptis ſanctorum precib⁹ patrū ad Deū directis, & ſanctifi-
catione faciente venerabilis templi, vbi in colēdis ſuis cha-
racteribus eriguntur,& vſque nunc ab his qui eis ſimilis ſē- G
ſus ſunt, honorantur. Pręterea Conſtātinus quidam ſtrator
Artabaidi videns imaginē Dei genitricis ſtantē, app̄hensū
lapidē aduerſus eā ꝓiecit,& cōtriuit: & cum cecidiſſet, cal-
cauit. Et vidit in ſomniis aſtantē ſibi Dominam noſtram &
dicentem: Noſti quam fortę cauſam in me operatus fueris?
verū contra caput tuū hoc feciſti. Poſtea vero dū Sarraceni
aduerſum murū congreſſionē facerēt,& ageretur bellum,
currens ad murum vt fortis miles infelix ille, eiicitur à lapi-
de trāſmiſſo ex Mangone,& contritum eſt caput eius & fa-
ciens, dignam impietatis ſuæ retributionem percipiēs. Præ-
da multa & exuuiis Sarraceni collectis reuerſi ſunt, oſten-
dente Deo etiā in hoc impio illi, ꝙ non ꝓpter pietatē, quā
ille diffamabat de contribulibus, triumphauerat, ſed ꝓpter
diuinum & ineffabile quoddam iudicium retundēs ac re-
mouēs huiuſmodi Arabicam fortitudinē à ſanctorū patrū
ciuitate, interceſſionibus illorum propter diligentiſſimos
characteres ipſorum qui honorantur in ea, in redargutionē
ac inexpugnabile iudicium tyranni,& pie agentium certi-
tudinem. Non n. ſolum circa venerabilium affectiuam i- H
maginum orationem errabat impius, ſed & circa caſtiſſimę
Dei genitricis interceſſiones, omniumq; ſanctorum, quo-
rum & reliquias ſceleſtiſſimus, vt magiſtri eius Arabes, ab-
ominabatur. Ex hoc igitur tēpore imprudenter beato Ger-
mano patriarchæ Conſtantinopolitano derogabat, accu-
ſans omnes anteceſſores ſuos principes atque pontifices &
populos Chriſtianos, quaſi idololatræ fuerint, ſuper ora-
tionem ſanctarum ac venerabilium iconum, non capiens
idiota infidelitate captus de affectuali oratione ſermones.

Anno xi. imperii Leonis, eodem anno Muhauias capto
Athe⁹ caſtro reuerſus eſt. Anno xii. imperii Leonis, mouit
filius Chaiani principis Cazariæ contra Mediam & Arme-
niam, inuentumq; in Arabia Gradacum Arabum prętorem
trucidauit,& multitudinem quæ ſimul cū eo erat,& depo-
pulatus Armeniorum & Medorum regiones, rediit, metū
incutiens Arabibus multum. Anno 13. imperii Leonis, ca-

ſtra

ſtra mouit Maſalmas aduerſus humum Turcorum, & inuicem congreſſi ex vtraq; parte cadunt in præliis, metuq; perterritus Maſalmas fugiens in montes Cazariæ reuerſus eſt. Eodem vero anno furens Leo Imperator contra rectam fidem, & adducto beato Germano cœpit blandis ſermonibus eum delinire. At vero beatus ſummuſque ſacerdos dixit ad eum: Depoſitionem ſanctarum imaginum audiuimus quidem futuram, ſed non tempore imperii tui. Cum autẽ ille cogeret eum dicere, ſub cuius imperio: ait ſub Cononis. At ille, Re, inquit, vera ex baptiſmo Conõ mihi nomen eſt. At ille dixit: Abſit domine, vt per imperium tuum iſtud malum perficiatur, Antichriſti præcurſor eſt, qui hoc adimpleturus eſt, & diuinæ incarnationis euerſor. In his ergo ſæuus tyrannus inſaniens beato minas prætendebat, inſtar Herodis percuſſoris. Reducebat autem ad memoriam eius patriarcha ſponſiones eius ante imperium factas, qualiter ſibi Deum dederit vadem, in nullo commoturum eccleſiam à ſuis apoſtolicis & diuinitus traditis ritibus. Sed nec ſic confuſus eſt miſer: obſeruans autem atque ſubmittens quoſdam ſermones, ſatagebat ſicubi inueniret eum contra imperium ſuum agentem, quatenus hunc vt coniuratorem, non vt confeſſorem à throno deponeret, habens in hoc comparticipem Anaſtaſium diſcipulum & ſyncellum eius, cui ſpopondit vtpote impietatis ſuæ conſentaneo, throni eum adulterum ſucceſſorem futurum. Quem beatus non ignorans, ſic parum ſe affectantem, imitatus Deum ſuum, ac ſi ad alium Iſcariotem ſapienter & manſuete eorum quæ proditionis ſunt, memoriam faciebat. Quia vero eum inconuertibilem videbat, conuerſus calcantem ad eum aliquando poſteriora ſtolæ ſuæ cum ad imperatorẽ ingrederetur ait: Nõ effugiet tempus à te ingrediendi Duppin. At ille ſuper ſermone hoc triſtatus, cum aliis qui hunc audierant, præſagium ignorabat, quod cum in finem poſt quindecim annos percepiſſet, tertio videlicet imperii Cõſtantini Imperatoris & perſequutoris Indictionis XII. omnibus credere perſuaſit ex diuina gratia fuiſſe ingrato prophetice dictum. Conſtantinus enim poſt cognati ſui Artabaſdi rebellionem cum imperium obtinuiſſet, per Duppin ingreſſus, nudum ſuper aſinum verſo vultu ſedentem pompauit, eo quod ſibi vna cum aliis inimicis mala fuerit imprecatus, & Artabaſdum coronauerit, ſicut in ſuo indicabitur loco. Et Byzantii quidem propugnator pro dogmatibus pietatis ſacer hic & egregius pollebat Germanus, ceu contra beſtias pugnans aduerſus Phetonymum hunc Leonem & fautores eius. In ſeniori vero Roma Gregorius ſanctiſſimus vir apoſtolicus, & Petri Apoſtolorum principis confeſſor, verbo & actu coruſcus, qui remouit Romam & Italiam, nec non & omnia tam reip. quam eccleſiaſtica iura in Heſperiis ab obedientia Leonis & Imperii ſub ipſo conſtituti. Porro in Syria penes Damaſcum Ioannes presbyter & monachus cognomento Chryſaroas doctor optimus, vita & verbo præfulſit. Verum Leo Germanum vtpote ſub ſe conſtitutum à throno pellit. Gregorius autem eum per epiſtolas, quæ multis ſunt notæ, manifeſte redarguit: ſed & Ioannes hunc cum Orientis epiſcopis anathematibus ſubdidit. Porro ſeptima idus Ianuar. tertiędecimę Indictionis tertia feria, impius Leo ſilentium contra ſanctas ac venerabiles celebrauit iconas in tribunali decem & nouem cubituum, aduocato quoque Germano ſanctiſſimo patriarcha, ratus poſſe illi perſuadere quo ſubſcriberet contra ſanctas iconas. Sed fortis Chriſti ſeruus nullatenus acquieſcens deteſtabili cacodoxiæ ipſius, cum verbum veritatis recte direxiſſet, abrenunciauit ſummum ſacerdotium, tradens palliũ, & poſt multos didaſcalicos ſermones dicens: Si ego ſum Ionas, mitte me in mare, abſq; vniuerſali quippe ſynodo innouare fidem impoſſibile eſt mihi ſecundum apoſtolicam doctrinam & paternam traditionem ô Imperator. Et abiens ad locum qui dicitur Platanium, in patẽtali domo ſua quieti operam dedit, ſummo ſacerdotio functus annis quatuordecim, menſibus quinque, & diębus ſeptem. Porro II. Kalend. Februar. creant falſi nominis Anaſtaſium diſcipulum & ſyncellum eiuſdem beati Germani conſentientem Leonis impietati, propter amorem principatus mundani, hunc epiſcopum Conſtantinopoleos prouehentes. Sane, Gregorius ſanctiſſimus præſul Romanus, quemadmodum prædixi, Anaſtaſium vna cum libellis abiecit. Leonem per epiſtolas tanquam impie agentem redarguens, & Romam cum tota Italia ab illius imperio recedere faciens Inſaniens ergo tyrannus contra venerabiles imagines perſequutionem tetendit. Porro multi clerici, & monachi, & religioſi laici pro recto periclitati ſunt verbo. Anno 14. imperii Leonis, hoc anno mouit Maſalmas exercitum contra Romaniam. Et cum veniſſet in Cappadociam, dolo cepit Curſianum caſtrum. Anno 15. Imperii Leonis, Maſalmas caſtra mouit aduerſus Turciam, & cum perueniſſet vſque ad Caſpias portas, metuens inde reuerſus eſt. Anno 16. imperii ſui, Leo Imperator filiam Chaiani Cazarorum arbitri filio ſuo Conſtantino, cum hanc Chriſtianam feciſſet, matrimonio ſociauit, nominans eam Eirenem. Quæ cum Sacras literas didiciſſet, pietati operam dans claruit, hos impietatis redarguens. Muhauias vero filius Euelid aciem direxit contra Romaniam, & veniens vſque Paphlagoniam rediit cum præda multa. Aſt Imperator contra Papam atque receſſum Romæ ac Italiæ ſæuiebat, conſtructumque ſtolum magnum direxit aduerſus eum, Manem Prætorem Cyberrotenſium caput in eis conſtituens. Tunc impugnator Dei peramplius ſæuiens quum Arabico ſenſu teneretur, tributa capitalia Thraciæ parti Siciliæ ſeu Calabriæ ſuperimpoſuit: ea vero quæ dicuntur patrimonia ſanctorum principum apoſtolorum, quæ olim eccleſiis auri dimidium, & tria conferebant talenta, publicæ rationi exolui præcepit: cõſiderare etiam ac deſcribere natos mares iubens, vt Pharao quondam eos qui erant ex Hebræis, quod nec ipſi magiſtri eius Arabes in Chriſtianos qui in eis ſunt oris, feciſſe noſcuntur. Anno 17. imperii Leonis, facta eſt mortalitas in Syria, multique perierunt. Anno 18. imperii Leonis, Zacharias præſul Romanus habetur. Eodem anno Theodorus Manſur in exilium miſſus eſt apud climata eremi, & factum eſt ſignum in cœlo igneum reſplendens, & Muhauias Aſiam depopulatus eſt. Anno 19. imperii Leonis, mouit exercitum Zulcimin aduerſus Armeniorum regionem, & nil profecit. Anno 20. imperii Leonis, Zulcimin multis ex Aſia in captiuitatem ductis, quendam Pergamenum pariter duxit captiuum, qui ſe dicebat Tiberium eſſe filium Iuſtiniani. Hunc Euelid in honorem filii ſui atque Imperatorium terrorem, cum Imperatorio atque decenti honore militiiſq; ac ſceptris in Hieroſolymam mittit, & per totam Syriam circumduci cum magno iubet honore ad viſionem cunctorum. Anno 21. imp. Leonis, mouit Zulcimin exercitum contra Romaniam, & depopulatus eſt caſtrum, quod dicitur Siderum, & Eutychium filium Mariani patricii duxit captiuum. Anno 22. imperii Leonis, menſe Maio indictionis octauæ mouit exercitum Zulcimin contra Romaniam cum octoginta milibus, & magiſtratibus quatuor, quorum Gamer dux erat inſidians in denis milib. latrunculis Aſianæ partis, cuius ſocii erant Melich & Bathal cum viginti milibus equitum circa Acronium debacchantes: & poſt hos Zulcimin cum ſexaginta milibus circa Cappadociam Tyanæ progreſſus, quorum alii per Aſiam & Cappadociam multo excidio virorum ac mulierum atque iumentorum patrato illæſi reuerſi ſunt. Hi vero qui cum Melich & Bathal apud acronium erant, expugnati à Leone ſeu Conſtantino ſuperati ſunt, & plures ex his armis ipſis cum duobus principibus periere, octingenti vero pugnatores qui ex illis ad ſex milia inſtiterant, Sinadam confugiunt, & ſalui remanentes Zulcimin ſociati ſunt, & ad Syriam repedarunt inglorii. Eodem etiam anno in Africa multi ab eis cũ Prætore Damaſceno nomine perditioni patuerunt. Añо 23. imp. Leonis, nequiſſimi Syri, incenſi ſunt fori apud Damaſcum, à Raticenſibus, qui patibulo ſunt affixi: eodemq; anno terræmotus factus eſt magnus atq; terribilis Cõſtantinopoli VII. Kalendas Nouẽb. Indictionis nonæ feria IV. hora VIII. & corruerunt eccleſiæ ac monaſteria, populuſq; multus extinctus eſt. Cecidit autẽ & ſimulacrum, quod ſtabat ſuper Attali portã Magni Cõſtantini vna cũ ipſo Attalo, & titulus Arcadii, qui ſupra Xerophili columna ſtabat, & ſimulacrum maioris Theodoſii, quod ſupra Auream portã videbatur: nec nõ & terreni vrbis muri, ac ciuitates ac villæ in Thrace, & Nicomedia, in Bythinia, & Prænet⁹, & Nicea, in qua vna tantum ſalua remanſit eccleſia. Fugit autem &

A mare terminos suos in quibusdã locis, & perdurauit terræmotus mensib. duodecim. Ast Imperator alloquutꝰ est populum dicens: Vos non valetis ædificare muros, sed nos pręcipemus administratoribus, & ipsi exigent in regulã per singulos aureos numum argenteum vnum. Quo Imperator accepto ædificauit muros, & ita facta est cõsuetudo dãdi binas siliquas administratorib. cũ annus esset à conditione quidẽ mundi, iuxta Romanos, ab Adã sextus millesimus quadragesimus octauus, secundum Ægyptios vero seu Alexandrinos sextus millesimus ducẽtesimꝰ tricesimus secundus à Philippo, secundum Macedones, millesimus sexagesimus tertius. Regnauit autẽ Leo ab 8. Kalen. Aprilis quintædecimæ indictionis, vsq; quartadecima Kalen. Iulii nonę Indictionis, cum regnasset annis vigintiquatuor, mensibus duobus, dieb. viginti duob. Similiter & Constantinus filiꝰ eius, Imperii & impietatis ipsius successor, ab eodem XIIII. B Kalend. Iulii, Indictionis nonæ cum regnasset & ipse annis XXXIIII. mensib. tribus, dieb. duob. Taliter ergo, vt prædiximus, eodem anno mortuus est Leo, cum animæ & corporis morte, & imperat Constantinus filius eius. Et quidẽ quæcunq; sub Leone impio Christianis euenerunt, siue circa orthodoxam fidẽ, siue super ciuilib. dispositionibus, siue sup turpis lucri quæstu, & auaricia, per Siciliã, & Calabriã & Cretam, adinuenta pariter & imposita, siue in Italię apostasia propter huius cacodoxian, siue in fame & pestilẽtia gentiumq; pressuris, vt particularia taceam, in præcedẽtib. ostenduntur capitulis. Dignum autẽ est decętero & imperii filii eius, tanquam à Deo, qui omnia perspicit contẽplantem veraciter & non superflue, ad vtilitatẽ posteris & miseris, qui nunc in cacodoxia illius decipiuntur, ludibria exequi, quæ ab hac decima indictione ipsius imperii primi anni, vsq; ad quartã decimã Indictionem mortis illius impie gessit. Hic .n perniciosissimus & agrestis, ferus, tyrannice nec legitime abusus Imp. primo quidem à Deo & intemerata matre ipsiꝰ, ac omnib. sanctis abscedit, magicis maleficiis & luxuriis cruentisq; sacrificiis, & caballinis stercoribus atq; lotio delectatus, mollitiebusque ac dæmonũ in-C uocationib. gaudens atq; omnibus animas corrumpentib. adinuentionibus à tenera ætate conuiuens. Quia vero paternum principatum cum malitia suscepit, nõ modicam in breui tempore demonstrat nequitiam, ita vt ab omnib. ob impudentiam confestim odio haberetur, & Artabasdo Curopalati & comiti Osicii, qui Annam sororem eius duxerat, vis pro capessendo Imperio imponeretur. Eodemque an. Euelid interficit Christianos captiuos in omni ciuitate, inter quos & Eutychius filius Mariani patricii, martyr verus ostensus est in Carris Mesopotamiæ, vbi & reliquiæ ipsius sanitates per Dei gratiam operantur: & multi alii per sanguinem consummati sunt.

Explicit liber vigesimus primus.

INCIPIT LIBER VIGESIMVS SECVNDVS.

CONSTANTINVS.

D ANno ab incarnatione Dñi DCCXXXIII. Constantinus persequutor legum à patribus traditarum imperat diuinis iudiciis & multitudine nostrarum exigente culparum, qui cum quinta Kalendas Iulii ad partes egressus Obsicii aduersus Arabes esset, venit ad ciuitatem quæ dicitur Craso. Cum autem prædictus Artabasdus Dorilæi cũ Obsiaco populo esset, suspicabantur adinuicem. Mittens autẽ Cõstantinus ad eũ, petebat sibi dirigi filios eius, quos quasi nepotes suos desiderabat videre. Intentio aũt eius erat cõprehendendi eos & retrudendi. At ille cum intellexisset fraudem immensurabilem malitiã eius sciens, sui desperationem incurrit, populũq; alloquens & persuadens, impetu aduersus illum cum omni multitudine ꝓperauit, & Beser quidem patricium, qui sensu erat Sarracenorum sectator, quiq; præcesserat, romphæis interfecerunt. At vero Constantinus misero equo forte strato reperto, cum ascendisset in eum fugiens venit Arr orium. Et cum ad Orientaliũ thema, cuius prætor erat Lacinus, cucurrisset, circũuenitur ab E illis, quos cum magnis pollicitationib. subleuãs ad Sisinnatiũ mittit, qui Prætor erat Thracensiũ thematis, & persuadet illis auxiliari sibi. Hinc ergo atrocissimę pugnæ & cõflictus subditis generantur, cũ Imp. appellaretur vterq;. Præterea scribit Artabasdus ad Theophanen patricium & magistrum, qui ex persona Principis in vrbe remãserat, & per Athanasium Silentiarium quę gesta sunt, qui cum Artabasdo faueret, coaceruato populo apud Cathecumenia magnæ ecclesiæ, & per litteras & per iam dictum Athanasium persuasit omnib. credere, quod Imp. mortuus fuerit, Artabasdus autem à thematibus pronunciatus est Imp. Tunc omnis populus cum Athanasio falsi nominis patriarcha, anathemati & detestationi submiserunt Cõstantinum, vt arrogantem & aduersarium Dei, atq; ipsius cædem amplectabiliter admiserunt tãquam à malo maximo liberati. Artabasdum vero Imperatorem vt orthodoxum prædicauerunt, & diuinorum dogmatum propugnatorem. Mox ergo Monotes mittit in partes Thracenses ad Nicephorum filium suum Prætorem Thracensium, quo custodiam vrbis muniret, & illic exercitũ constitueret. Obseratis ergo portis murorum & vigiliis positis, filios Cõstantini cõprehensos, cæsos ac tonsos in custodiam posuit. Cum autem Artabasdus cum Obsiciis vrbem esset ingressus, peruenit Constantinus Chrysopolim cum duobus thematibus, Thracẽsium sc. atq; Orientalium. Et cum nil agere valuisset reuersus apud Amorium hyemauit. Artabasdus autem per totã vrbem sacras erexit imagines. Interea Barbari sentientes horum aduersus inuicem iurgium, multam prædam in Romania perpetrarunt, Zulcimin Prætore ducente. Porro Anastasius pseudopatriarcha tenens honoranda & viuifica ligna, iurauit populo dicens: Per eum qui in ipsis affixus est, sic dixit mihi Imperator Constantinus asseuerans: Ne existimes filium Dei esse quem peperit Maria, quique dicitur Christus, sed purum hominem. Maria enim eum peperit, sicut me peperit mater mea: & tunc maledixit ei omnis populus. An. secundo imperii Constantini, qui triginta quinque annos Rom. Imperium tenuit, mortuus est Euilid Arabum dux. Hic sanctissima ecclesia Antiochena per annos quadraginta viduata manente, prohibentib. Arabib. patriarcham fieri in eadem, habens quendam amantissimum monachum Syrum, nomine Stephanum, agrestem quidem, sed religiosum, iubet in Oriente positis Christianis si G vellent permitti sibi patriarcham habere, ipsum eligerent Stephanum. Qui diuinitus hoc fieri arbitrantes, consecrãt, eũ in sede Theupoleos. Ex tunc vsq; nunc discurrit sine ꝓhibitione fieri huiusmodi. Eodem anno obtinuit Gizid filius Habdimelich Arabum principatũ, ad quem Cõstantinus quidem Andream Spatarium, Artabasdus aũt Gregorium logothetam miserunt, auxilium quærentes vtrinque. Porro pluuiæ defectus & terræmotus per loca facti sunt, ita vt montes vnirentur adinuicem per eremũ Sabæ, & castella in terrã immergerentur absorpta. Eodem vero anno Cosmas Alexandriæ patriarcha vna cum tota ciuitate à Monothelitarũ cacodoxia rediit ad orthodoxiam, cum tenuisset sub Cyro qui sub Heraclio Alexãdriæ patriarcha fuit. Porro exercitum mouit Gamer cum Arabum multitudine aduersus Romaniã, & multis in captiuitatem ductis reuersus est. Et apparuit signũ in cœlo ad Aquilonem mense Iunio. Hali autem sanctissimum metropolitã Damasci lingua mutilari præcepit, tanquam arguentẽ palam Arabũ ac Manichæorum cognationẽ, & exulem penes felicem Eudæmonem Arabiam fecit: vbi moritur martirio ꝓ Christi nomine H percepto, cum expressius diuinas missas celebrasset, sicut huius rei narratores aiunt, qui se propriis auditibus super hoc satis factos esse testantur. Huius æmulator & homonymus Petrus apud Mauimã eiusdẽ temporib. ostensus est pro Christo martyr vltroneus. Languore siquidem detentus primores Arabũ aduocauit, vtpote assuefactos sibi, cũ cartularius esset, & publica tributa facta ratione conferret, & ait illis: Mercedem quidem pro mei visitatione à Deo recipiatis, licet infideles amici sitis: testamẽti vero mei testes vos volo, cum sit tale: Omnis qui nõ credit in patrẽ & filiũ & spiritũ sanctũ cõsubstãtialem, & diuinã in monade trinitatem mortuus est animo, & ęterno dignus tormento: talis est Muhãmat pseudopropheta vester, & Antichristi pręcursor.

A for. Discedite ergo si mihi creditis testanti vobis cœlum &
terram ab illius tabulatione. Consulo enim vobis ne cru-
ciemini simul cum illo. Cum hæc & plura cum eis de Deo
ratiocinatus dissereret, audiẽtes illi stupore seu væsania de-
tenti longanimiter visi sunt ferre, ex languore hunc præter
sensum esse putantes: cũ a. ex infirmitate cõualuisset, maiori
cœpit voce clamare: Anathema Muhammat, & fabulosum
scriptum eius, & cuncti qui obediunt & credunt ei. Tunc p
gladium animaduersionem perpessus, martyr ostensus est.
Hunc declamationibus sermonum honorauit sanctus pa-
ter noster Ioãnes, qui bene cognominatus est Chrysoroas,
propter auream & fulgidam spiritus sancti gratiam, quæ in
ipso tam verbo, quam in vitæ actu effloruit, quem videlicet
Constantinus impius Imperator annuo propter eminentẽ
orthodoxiam eius anathemati submittebat, & pro Mãsur,
quod eius auitum nomen est, quodq; redemptus interpre-
tatur, sensũ Iudaico, nouum ecclesiæ magistrum. Manserõ
mutato nomine vocitabat. Eodem anno Gizid Cyprios in
Syriam transtulit. Artabasdus autem Nicetam filium suum
Monostrategum, promotum ad thema direxit Armenia-
B corum. Porro Nicephorum æque filium suum coronauit
per Anastasium patriarcham, Mense vero Maio cum Arta-
basd⁹ ad partes Obsicii egressus fuisset, & milites elegisset,
totam Asiam cepit depopulans eam. Quo Constantinus
comperto, motus est contra eum. Cum vero ad eum in par-
tes Sardæorum à Celbiano redeuntem venisset, & cum il-
lo bellum inisset, vertit eum, & insequitur eos vsq; Cizicũ.
At ille cum Cizicum peruenisset, dromonem ingressus in
ciuitate saluatur. Præterea mense Augusto eiusdem decimę
Indictionis Niceta Monostrategus filius Artabasdi, cum
intulisset Cõstãtino apud Modrimem ac Cyssem bellũ,
terga vertens aufugit, & quendam Tiridatem Armenium
fortissimum militem & consobrinum Artabasdi cum aliis
multis principibus interfecit. Vtriusque vero partis casus
haud modicus factus est, Armeniorum scilicet atq; Arme-
niacorum impugnantium aduersus Orientales atq; Thra-
censes Constantini propugnatores. Cęterum antiquus ho-
stis diabolus contra Christianos temporibus istis talem ex-
C citauit sæuitiam & mactationem alternam, vt filii etiã con-
tra parentes, & fratres contra fratres commouerentur non
parcentes à cæde, & immisericorditer incenderentur alter-
næ stationes ac domus. Inter hæc autem & huiuscemodi
Stephanus papa Romanus multa mala ab Astulpho Lon-
gobardorum rege perpessus ad Francos confugit sub Pipi-
no qui Maior domus erat, & primus in omniũ dispositione
rerum gentis Francorum quib⁹ videlicet olim moris, erat,
domnum, id est, regem secundum genus principari, & nil
agere vel disponere, quam irrationabiliter edere ac bibere,
domiq; morari: Kal. Maii præsidere coram tota gente, & sa-
lutare illos, & salutari ab illis, & obsequia solita impensa p-
cipere, & illis dona impendere, & sic secum vsque ad alium
Maium habitare: habere a. Maiorem domus consilio suo,
& gentis omnia ordinantem negotia. Dicebantur sane ex
genere illo descendere Cristati, quod interpretatur Tri
chorachari: pilos n. habebant natos in spina veluti porci.
Prædictus a. papa Stephanus vi pressus, & crudelitate coa-
ctus Astulphi, simul ẽt cohortatus est ab eodem ire in Frã-
ciam, & facere quæcunque posset. Qui veniens Pipinum
D prouehit in Regem virum probatissimum, qui tunc quoq;
præerat rebus post regem, & debellauerat Arabes, qui ab
Africa in Hispaniam transmeauerant, quique tenent vsque
nunc eandẽ Hispaniam, & properauerant præliari nihilo-
minus contra Francos. Quibus econtra idem Pipinus cum
multitudine resistens, occidit quidem principẽ eorũ Hab-
diracinen, filium Muhauiæ, qui principatum huius tene-
bat gentis: interfecit autẽ simul & multitudinẽ haud facile
numerabilem iuxta fluuium Rhodanũ, & admirationi ha-
betur, & amatur à gente non solum propter hoc, sed & ,p-
pter alia præcipua gesta, & præficitur genti non ignobiliter
primus, soluente scilicet eum à periurio in regẽ commisso
eodem Stephano: qui & totondit decessorem eius regem,
& in monasterio cum honore & requie circumscripsit. Hic
Pipinus duos filios habuit Carolũ & Carolomannum fra-
trem eius. Anno 3. imperii Constantini apparuit signũ ad
Aquilonẽ, & cinis descendit per loca, factusq; terræmotus

E magnus in Caspiis portis. Occisus est ẽt Gizid ab Arabib⁹,
qui pfuit anno vno, tenetq; principatum Hyces filius ei⁹. Is
Habdimelich pecuniis multis erogatis obtinuit Damascũ,
& dextras accepit vt principaretur. Porro Cõstantinus mẽ-
se Septembri duodecimæ Indictionis, descendens ad par-
tes Chalcedonis, remeauit ad Thraceas partes, cũ Sisinni⁹
Prætor Thracesiorũ ante p Abydũ remeasset, terrenumq;
vrbis murũ obsideret. At vero veniens Imperator ad Carsii
portam, discurrit vsq; ad Aureã portam, semetipsum turbis
ostentans, & iterum reuersus castrametatus est apud sanctũ
Maman. Ciues a. angustari cæperunt annonis deficiẽtibus,
quocirca ab Artabaldo misso Anastasio à secretis: & Arta-
basdo domestico suo ad deferẽdos sumptus in Caspiis por-
tis inuenit hos classis Cibioretensiũ; & classis Abydi, & hos
cõprehensos ad Imperatorem duxit, q frumẽtum quidem
populis suis donauit, Anastasiũ vero & Artabasdum oculis
cõtestim priuauit. Post hæc vero ,pbauit Artabasdus à terra
portas aperire, & prælium cũ Constantino inire: verũ facta
F congressione fugatus est exercitus Artabasdi, & multi mor-
tui sunt, inter quos Monetes periit. Constructis a. Artabas-
dus trieribus, cacabo ferentib. ignem, misit ad sanctũ Ma-
mam nonnullos contra classem Cibioretensium. Cum aũt
venissent ad sanctũ Maman, exeuntes Cibioretenses pepu-
lerunt illos. Facta est a. in vrbe valida fames, ita vt venun-
daretur modius ordei 12. numismatibus, leguminis vero
quindecim, milii ac lupini octo, olei a. vno libræ v. sextari⁹
vini dimidio. Cũq; populus necaretur, coact⁹ est Artabas-
dus dimittere illos, & foras ciuitatem exeundi, verum ob-
seratis portis, quosdam eorum ,phibebat, vnde quidã eorũ
emundauerunt vultus suos, & muliebri circum amicti sunt
veste: ast alii monachico schemate, atq; cilicino vestimento
contegebantur, & ita latere poterant & exire. Niceta a. Mo-
nostrategus coaceruato populo suo ab Odrina disperso ve-
nit vsq; Chrysopolim, & cum reuerteretur, transmeãs Im-
perator persequut⁹ est post terga ipsorum: & cum venisset
Nicomediã manu cepit eum cum curatore, qui fuerat du-
dum Marcellianorum episcopus, quẽ & decollari cõtinuo
iussit: Monostrategum vero vinctum p murũ mõstrari pce-
pit. Porro quarta Nouas Nouẽbris repente pliatus est post
meridiẽ, p terrenum murũ vrbẽ captauit. At vero Artabasd⁹
vna cũ Bagrano patricio ingressus nauẽ ad psens exisse visus
est Mopsien, & abiens ad castrum Puzanen semet inclusit:
G Quib. Imperator manu captis Atrabasdũ cũ duob. filiis pri-
uauit oculis Bagranum a. in viuario decollauit, & huius ca-
put in Milio suspendit diebus trib. Post triginta vero annos
mali memor & immisericors Imperator pcepit huius vxo-
rem in monasterium Choras pgere, illic n. sepultus erat, &
huius ossa effodere, atq; in sepulchra q dicuntur Pelagii, in
pallio suo portare, & vna cũ biothanatis mortuis iacere. O
inhumanitatẽ! Multos a. & alios ex primorib. qui auxiliati
fuerũt Artabasdo peremit: innumerabilesq; oculis, & alios
manibus seu pedib. ablatis debilitauit. Præcepit a. externis
militibus qui secum ingressi sunt, introire domos, & rape-
re familiares ciuium res. Multa quoq; & alia, quin & innu-
mera mala vrbi mõstrauit! Cumq; hippodromium cele-
braret, introduxit Atrabasdum vna cum filiis eius & amicis
ligatum in circum per Dippium simul cum Anastasio falsi
nominis patriarcha, pcusso publice, & in asino verso vultu
sedẽte, quos omnes per Dippum in circum pompauit. Ve-
rum Anastasium, vtpote consentaneum suum in throno
sacerdotii rursus locauit, deterrens, & seruituti subiiciens,
Sisinium vero patriciũ & Prætorẽ Thracesiorum, qui mul-
H tum cum eo cucurrerat, & pro ipso certauerat, eiusq; con-
sobrinus esse noscebatur, post xl. dies cæcauit.

An. 4. imperii Constantini, Maruan dux Arabum nosci-
tur, q principat⁹ est eis annis sex. Hoc quoq; anno cometes
magnus in Syria visus est, & seditionẽ concitauit Thebith
contra Maruan, & Datach Aruritensis, quos Maruan ca-
ptos occidit in terminis Emesæ cum multitudine bellato-
rum, id est, decem milium. Eodem anno prece Christiano-
rum Orientis permisit Maruan cõsecrari Theophylactum
presbyterum Edessenum patriarcham Antiochiæ, Stepha-
no dormiente, & hunc literis præcepit honorari ab Ara-
bibus. Donis enim spiritualibus adornatus erat, & ma-
xime pudicitia. Porro Abas qui multum Christianorum

sanguinem fudit, & populatus est multa loca, occisus est in carcere, qui apud Cithim cxx. Calbenos suspendit in ligno. Venit a. quidam Æthiops missus à Maruan, & impleto folle viua calce introiuit ad eum, folleque ad totum caput ac nares eius imposito suffocauit illum, iustam inueniens malefico Abæ pœnam. Magicis n. deceptionibus, ac dęmonum inuocationibus multa contra Christianos fabricatus est mala. Hic etiam sanguini communicauit Gizid.

Anno 5. imperii Constantini, Zulcimin coaceruatis militiis rursum cũ Maruan bellũ aggreditur, & amissis populi septem milibus superatur, & penes Palmiram saluatur, ac deinceps in Perside. Seditionem quoque concitauerunt Emeseni & Heliopolitæ & Damasceni Maruan obserantes, qui filio suo quidẽ misso contra Datah cum virtute ipse venit Emethsan, quam in quatuor mensibus cepit, Datach autem à Perside cũ plurimo potentatu veniebat. At vero Maruan aggressus eum in Mesopotamia, cum multos collegarũ occidisset, hunc comprehensum interfecit. In his Constantinus Germaniciã cepit aciẽ dirigens cõtra Syriã & Dulichium, aditu reperto propter Arabum mutuã pugnam, verbo sane Arabes inermes dimittens qui erant in ipsis. Assumpsit a. & cognatos suos ex materna linea descẽdentes, & Byzãtii collocauit vna cum multis Syris Monophysicis hæreticis, ex quib⁹ plures in Thrace vsq; nunc habitant, & iuxta Petrum Cnaphea, trinitatẽ in trisagio crucifigũt. Porro à quarta Id⁹ Augusti vsq; ad Octobris Kalendas tenebræ factæ sunt caliginosę. Tũc Maruan victor Emethsa capta interfecit omnes cognatos & liberos Hiscẽ, expugnatq; muros Heliopoleos & Damasci & Hierosolymorum, trucidans multos potẽtes, & truncans residuos. An. 6. imperii Constantini, factus est & terræmotus magnus in Palestina, & circa Iordanem, & totã Syriam, mense Ianuario, hora quarta, & multa milia, quin & innumerabilia mortua sunt, ecclesięque ac monasteria corruerunt, & maxime penes eremum Sanctæ ciuitatis. Eodẽ vero anno pestilens mors à Sicilia & Calabria incipiens, veluti quidam ignis depascens, ad Monobasiã & Helladẽ, atq; interiacentes insulas venit, per totam quartamdecimam Indictionem flagellans impium Constantinum, & cohibẽs ab insania, q̃ aduersus sanctas ecclesias & sanctas ac venerabiles imagines irritabat. Verum ille vt Pharao quondã, incorrectus permansit. Sane pestilentia hæc bubonis discurrens, decimaquinta Indictione regiam ꝑuenit ad vrbẽ. Cœperunt a. subito fieri tam in hominum vestimentis, & in sacris ecclesiarũ indumẽtis, quã & in velis, cruciculæ plurimę veluti ex oleo designatæ. Facta ed ergo hinc tristitia & defectio animi multa propter dubium huiusmodi signũ. Venit nihilominus & diuinitus indignatio dissipãs incessanter nõ solum vrbis ciues, sed & in omnibus suburbanis eius degentes. Factæ vero sunt & phantasiæ in multos hominum, qui in ecstasi facti existimabant se cum peregrinis quibusdam, vt putabant, & trucibus faciebus comitari, & eos qui in itinere obuii fiebant se quasi amicos salutare ac colloqui: notatis vero his quæ dicebantur ab eis, hæc postea referebant. Contemplabantur a. eosdem domos ingredi, & alios quidem ex domo deserere, alios a. vulnerare. Contigit autem eorum quæ dicta sunt, ab eis plurima vt viderunt fieri. Præterea vernali tempore primæ Indictionis magis extensa est, æstiuo a. prorsus incendit, ita vt integræ quoq; domus penitus clauderentur, nec essent qui non deberent mortuos sepelire. Ex necessitate itaque multa excogitatum est, quod super animalia tabulæ sternerentur, & ita super has impositi mortui deferrentur. Pari modo & alii in plaustris suprapositi asportabantur. Cum a. repleta fuissent vniuersa tam scilicet vrbana quã suburbana monumẽta, & cisternæ quoque sine aqua, & lacus, & plurimæ vineæ, necnon & interiores horti, qui intra veteres muros erant, ad huiusmodi capessendam sepulturam effossi sunt, & ita vix omnia hæc ad tantam necessitatem sufficere valuerunt. Omnia. domo calamitate repleta propter depositionem quæ impie facta est ab imperantibus in sacras imagines confestim Agarenorum classis ab Alexandria venit in Cyprum, vbi & Romaicus erat stolus. At vero Prætore Cibioretarum irruente in eos, extemplo in portu Ciramea, & retẽta portus fauce, cũ essent triginta dromones, tres solos exiluisse fatentur. An. 7. imperii Constantini, occiditur Gregorius ab Aruritensibus, & vicit Maruan, vt prætuli. Anno octauo imperii Constantini, motus est in exterioribus Orientis partibus Persidis populus, qui dicuntur Chorolanitæ Maurophori, cõtra Maruan & omnẽ cognationẽ ei⁹, qui principati sunt ab ipso Muhammath pseudopropheta vsq; ad eundem Maruan, contra eos qui dicuntur filii Muhata. His n. post interemptionem Gizid debellantibus & constringentibus inuicẽ, hi qui dicebãtur filii Hiscem & Halim cognati, & ipsi pseudoprophetæ, sed absconditi & fugaces existentes in minori Arabia congregati, tenente in eis primatum Hybraim, filio Euelid, mittunt libertum suum quendã Amussim dictum in Chorosam ad quosdam ibid. præminentes, contra Maruan sibi suffragari petẽtes. Qui collecti apud Cactabã quendã consiliantur, & cõcitant seruos in dominos proprios, & occidunt multos nocte vna, quorum armis, equis & pecuniis locupletati, facti sunt potentiores. Diuiduntur a. in tribus duas, Caismos scilicet & Lamonites: quorum potentiores intuens Amussim esse Lamonitas, concitat contra Caismos & interfectis eis venit in Persidẽ cũ Cactaban, & expugnãs Hibin prolis Halbaren, capit cũ victoria cũctos, virorũ ferme centum milia. Et veniens ad Hibin, vbi erat, hostiliter cũ ducentis milibus proficiscentẽ, & illum dissoluit, veniensq; ad Maruan apud Zaban flauium habentẽ trecenta milia debellat eum, & multitudinẽ infinitã occidit ex eis. Eratq; visu mirabile, cum secundũ scripturã vnus persequeretur mille denaq; milia transmouerent duo. Quos cum ita potentialiter vincentes Maruan intuitus extitisset, adiit Carras, & cum fluuium transmeasset, incidit pontẽ ex nauibus factũ, & assumptis secum pecuniis ac domo sua cum quatuor milibus viris vernaculis suis fuga lapsus est in Ægyptum. Anno 9. imperii Cõstantini, persequutionẽ patitur Maruan à Maurophoris, & comprehẽsus ab eis occiditur, bello gesto grauissimo. Præerat a. eis Salim filius Halim, qui vnus ex prælatis profugis erat, & qui destinauerant Amussim: reliqui vero congregati contra Samariam & Thrachonitidem regionem, sorte principatum distribuerunt, Abubalas scilicet, & post illum frater eius Habdalla filius Muhammat, & post hunc Hyse. Et Syriæ quidem summam præturam taxauerũt Habdallam tenere filium Halim fratrẽ vero Salim: ipsum a. Salim præesse Ægypto. Porro Habdallam fratrem Abubalæ, ab illo habere sortem principatus super Mesopotamiam statuerunt. Ipse sane Abubalas, qui & omniũ primas habebat in Perside sedes, translato quoq; sub se Persarum principatu, qui ei auxiliati fuerant à Damasco. Hi vero qui saluati fuerant, tã videlicet filii quam cognati Maruan, veniẽtes ab Aegypto in Africam, indeq; transmeantes fretum angusti maris ad Oceanum positi, quod dicitur Septem, quodq; definit inter Libyã & Europã, Europã Hispaniæ habitauerunt vsq; ad præsens tempus, habentes quosdã qui ibidem habitasse antea noscebantur, à Muhauia illuc traiecti nauigio, cum essent eius cognati, & ipsius religionis. Perdurauit autem excidium sub Muhauia sex annis. Porro octaua Kalendas Februarii eiusdem tertiæ Indictionis, natus est Imperatori Constantino filius quẽ nominauit Leonẽ, ex Chaiani Cazariæ filia, Anno vero eodẽ terræmotus factus est in Syria, & ingens ac terribilis casus, vude ciuitatum aliæ quidem penitus exterminatæ sunt, aliæ vero mediocriter, aliæ autem à montanis ad subiecta campestria cum muris & habitationib⁹ suis integræ migrauerũt & saluæ quasi ad miliaria sex, vel etiã modicũ quid vltra. Deniq; asseuerauerunt hi qui propriis visibus terram Mesopotamiæ contẽplati sunt, in lõgitudine disrupta fuisse ad miliaria duo, & ex profundo eius ascendisse aliam terram nimis albam & harenosam de cuius medio ascendit, vt ait: animal mulinũ incontaminatum, loquens humana voce, & ꝓnuncians gentis incursionẽ ab eremo aduersus Arabes, quod & factum est. Præterea sequẽti an. quartæ Indictionis solennitate sanctæ Pentecostes, coronauit Constantinus Imperator Leonem filiũ suũ Imperatorem per Anastasium patriarcham consentaneum suum. An. decimo imperii Constantini, Muhammat fit Arabum dux, qui eis ꝓfuit annis quinque. Eodem an. simultates aduersus Maurophoros Persas Chalcedonii concitauerunt, & interẽpta sunt ex eis in montanis Emesæ per illos IV. milia. Idipsum vero factum est, & per Arabiam in Caisinos ab eisdẽ Persis. Cum a. caput Maruan myrrha cõditum alla-

tum

A tum fuiſſet, plures à ſimultatibus ceſſauerunt. Anno 11. Im-
perii ſui Cõſtantinus Theodoſopolim & Militenẽ cepit, &
captiuos duxit Armenios. Theodorus quoq; filius Bigarii,
minoris Arabiæ oriundus, obeunte ſanctiſſimo Theophy-
lacto, Antiochiæ patriarcha præficitur, qui ſex annis pfuit
eccleſiæ. Anno 12. imperii ſui, Conſtantinus impius Impe-
rator, elatus ſenſu multa contra eccleſiam & orthodoxã fi-
dem meditans, & ſilentia per dies ſingulos faciens, populũ
ad ſenſum ſuum flexit inſeliciter ſectãdum, præuius futurę
impietatis exiſtens. Anno 13. imperii Cõſtantini, Anaſt. ſi⁹,
qui ſceleſte throno Conſtãtinopolitano præfuit, mortuus
eſt corpore ſimul & anima, miſerabili paſſione, quæ dicitur
cordapſos, fatigatus, cum ſtercus per os euoluiſſet, dignam
exoluẽs vindictam, pro audacia ſcilicet quam contra Deũ,
contraq; ſuum magiſtrum exhibuit. Eodẽ quoq; anno Cõ-
ſtantinus impius cõtra ſanctas ac venerabiles imagines cõ-
cilium iniquum triginta octo epiſcoporum congregauit in
palatio Hieriæ, quorum primi erant Epheſius filius Abſi-
mari, & Paſtillas Pergenſis, qui apud ſe, quæ ſibi viſa fuerãt,
dogmatizarunt, nullo præſente ex catholicis ſedib. Ro. ſci-
licet vel Antiochena, Alexãdrina Hieroſolymitana: à quar-
B ta Idus Februarii incipientes perdurauerunt vſq; ad ſextam
Idus Auguſti eiuſdem ſeptimæ Indictionis. Qui cũ in Bla-
ternas Dei genitricis hoſtes cõueniſſent, aſcendit Conſtã-
tinus Imperator in ambonem tenens Conſtantinum mo-
nachum, qui fuit Sylei epiſcopus, & cum oraſſet voce ma-
gna pronunciauit dicens: Conſtãtino vniuerſali patriarchę
multos annos. Et dein aſcendit Imperator cum Conſtãtino
ſcelerato præſule, & reliquis epiſcopis forum, & exclama-
uerunt ſuã diuulgantes cacodoxam fidem in conſpectu to-
tius plebis: anathematizantes Germanum ſanctiſſimũ pa-
triarcham, & Gregorium Cyprium, & Ioannem Chryſo-
roan Damaſcenum nepotem Manſur, viros ſanctos, & re-
uerendos magiſtros. Anno 14. Imperii ſui, Muhammat, qui
& Abubalas mortuus eſt, cum quinq; præfuiſſet annis. E-
ratq; Habdallas frater eius in Macha loco blaſphemię ipſo-
rum. Scribit ergo Amuſsim, qui erat in Perſide, conſeruan-
dum ſibi locum principatus, ſicut ſorte ſibi fuerat deputa-
tus. Qui cum didiciſſet Habdallan filium Halim, fratrẽ ve-
ro Salim, ſummum Prætorem Syriæ, principatum ſibi affe-
ctantem, & venientem ad obtinendã Perſidẽ, aduerſantẽq;
Perſis, & fauentem his qui erant Syriæ, quiq; auxiliabãtur
C ei, concitatis exercitibus ſuis aggreditur apud Niſibin, & vi-
ctore eo Amuſsim multos peremit. Erant a. plures ex his
Sclaui & Antiocheni. Aſt Habdallas ſolus ſaluus remanẽs,
poſt paucos dies petiit verbũ ab altero Habdalla fratre Mu-
hãmat, veniente ſtudio multo in Perſidẽ à Macha, quo in
domuncula putrefacta retruſo, effodi fundamenta præ-
cipiens, hunc clã interfecit. Porro Amuſsim furentẽ aduer-
ſus Arabes Syriæ, pro eo quod in Maurophoros inſurrexe-
rant, & multos in Palæſtina, & Emeſa & maritima ceperãt,
atq; in eos irruere meditantem cohibuit cum exercitib. At
ille iratus Habdallæ ad interiorem Perſidem cum multitu-
dine properauit. Quem cum vehementer ille metueret, ac-
cerſit eum ſuaſoriis verbis & precibus atq; ipſis execrabili-
bus principis ipſorum ſymbolis deſtinatis, virga ſcilicet at-
que ſandaliis pſeudoprophetæ Muhammat; expetens vt ad
ſe via vnius diei diuerteret; quatinus ei decentes gratiarũ a-
ctiones referret. At ille deceptus venit cum centum milib.
equitum, vnituſq, illi occiditur ab eo propriis manibus,
ſicq; principatus Habdallæ cõfertur, qui vno & viginti an-
nis præfuit Arabibus, Anno 15. imperii ſui Conſtãtinus Sy-
D ros & Armenios, quos à Theodoſopoli & Mitilena duxe-
rat, in Thracem emigrauit, ex quib. etiam Publicanorũ hæ-
reſis eſt dilatata. Similiter & in vrbe paucis p̃ mortalitate fa-
ctis habitatorib. eius, duxit vna cum familiis, tam ex inſu-
lis & Hellade, quam ex inferioribus partibus; ſicq; vrbem
habitare fecit, quam & condenſam reddidit. Eodem quoq;
anno quæſiere Bulgares pacta, ꝓpter caſtra q̃ cõſtructa fue-
rant. Aſt Imperatore apocriſarium eorũ dehoneſtare deſti-
nante, exierunt hoſtiliter, & vſq; ad longum murum vene-
runt, & multo excidio perpetrato illæſi reuerſi ſunt. Anno
16. imperii Conſtantini, terræmotus haud modicus factus
eſt in Palæſtina & Syria, ſeptimo Idus Martii, & exul factus
eſt Theodorus Antiochię patriarcha, inuidia derogatus A-
rabum, ꝙ crebro Imperatori Conſtantino cauſas eorũ pe
literas indicaret: & de cætero Halim hunc exulem miſit i
Moabitidem regionem patriam ſuam, præcepitq; ibider
Halim, non conſtruendas nouas eccleſias, nec videndam
crucẽ, ſed neque de fide à Chriſtiano cũ Arabibus dogma
tizandum. Porro exercitum mouit idem contra Romani
cum octoginta milibus, & veniens in Cappadociã audiu
Cõſtantinum aduerſus ſe venientem armatum, & territu
inefficax rediit, nihil depopulatus, niſi quod paucis Arme
niis ad ſe confluẽtibus aſſumptis reuerſus eſt. Anno 17. im
perii Conſtãtini, Habdallas tributorum rõnem Chriſtiani
ampliauit, adeo vt omnes monachos & incluſos, atq; Cio
nitas, qui Deo placere noſcebantur, ſub tributis redigere
Signauit a. & eccleſiarum cimilia, & adduxit Hebræos a
venundandum illa, & emerunt ea libere. Anno 18. imper
ſui Conſtantinus Sclauinas penes Macedoniam poſitas ca
ptiuauit, & reliquos ſubiugauit. Eodẽ anno quidã ex Mau-
rophoris Perſis, cum magicæ religionis eſſent, deception
diaboli detenti, venundata ſubſtantia ſua nudi ſupra muro
aſcendentes proiiciebãt ſemetipſos, ita vt ſe volare in cœl
arbitrarentur, qui nihil dignum rõne ſortis illius habentes
artus conterebant, ad ima demerſi, quorum ſedecim, eo
duntaxat qui in errore præeminebant, Habdallas per Ha-
lim interfecit in Beroea & Chalcide. Anno 19. imperii Cõ-
ſtantini, inuidia Chriſtianos ꝓhibuerunt Arabes à publici
chartotheſiis ad modicum tempus. Sed rurſus coacti com
mittunt cum eis eadem ipſa, eo quod non poſſent ipſi ſcri
bere calculationes: acieſq; direxerunt multas, & Paulum
Prætorem Armeniacorum bellum agentes apud Melan p-
emerũt, nec non & quadraginta duos inſignes viros capti-
uos duxerunt, & capita multa. Imperator a. exercitum mo-
uit in Bulgariam, & venienti in Verebagã ad clauſurã, Bul-
gares obuiam ei aduenerunt & multos exercitus eius tru-
cidauerunt, in quib, & Leonẽ patricium, & Prætorẽ Thra-
ceſiorum, & Leonem logothetam Trudromii ceperunt, &
arma eorum, & populum multum, & ſic inhoneſte reuerſi
ſunt. Anno 20. imperii Conſtãtini, factus eſt error Paſchæ,
& orthodoxi quidẽ in Oriente octaua Idus Aprilis Paſcha
celebrauerunt, at vero erronei hæretici Idus Aprilis. Eodẽ
anno tranſlatum eſt caput ſancti Ioannis præcurſoris atq;
Baptiſtæ à monaſterio Spelei in templo ſuo in Emeſenſium
ciuitate ſito, cum eſſet illuſtre, & deſcẽſus ædificatus eſſet;
ibi vſque hodie à fidelibus honoratum & adoratum, omni
ſuauitatis, corporali ſcilicet ac ſpirituali honoratur odore;
& emanans effundit omnibus ſanitatem, qui fide flagran-
tes occurrunt. Eodemq; anno Docetes clariſſima in Ori-
ente apparuit per decem dies, & iterum ad Occidentẽ die-
bus viginti & vno. Quidam vero Syrus Theodorus nomi-
ne Libanites, circa regionem Heliopoleos, quæ eſt ad Li-
banum, aduerſus Arabes inſurrexit, & cum bellum mouiſ-
ſet in eos, ceciderunt ex vtriſq; multi: nouiſsime vero terga
& ipſe vertens effugit, & Libanitæ omnes qui cum ipſo e-
rant, interempti ſunt. Factæ ſunt & in Africa ſeditiones &
bella, ſolari eclipſi facta 19. Kal. Septemb. feria ſexta, hora
decima. Porro inſurrexerunt quidã ex Maurophoris apud
Dabecho dicentes, filium protoſymboli Deum, vt nutrito-
rem ſuum, & protulerunt dogmata huiuſmodi. Et introie-
runt domum Maurophori erroris ſui, & occiderunt claui-
geros ſexaginta: & exierunt quidã in Barraſſon, & captiuos
multos, & pecunias innumeroſas ſumpſere. Anno 21. impe-
rii Cõſtantini, ſeditionẽ cõcitarunt Caſsiotæ cõtra Mauro-
phoros ꝓpter mulieres. Mãſerant a. ex eis in domo, in qua
tres fratres manebant, & voluerunt vxores eorũ in pelagus
iacere: ſurgentes a. tres fratres, occiderunt & obtinuerunt
illos, ſed & coaceruati occiderunt & reliquos: & cum mi-
ſiſſet Salimus militiam, fraudulenter venere ſuper illos, &
cõprehenſis eis patibulo ſuſpenderunt, & multos alios oc-
ciderunt. Porro Paſchali feſtiuitate ingreſſus eſt ad ſanctam
collectã in eccleſia catholica, cũq; Metropolitanus epiſco
pus aſtaret, & exclamaret more ſolito, Deo dicens: Plebs
tua & eccleſia tua ſupplicat tibi: duxerũt eũ, & cõcluſerunt
in carcere, & alius impleuit ſanctam collectam, & factus eſt
timor magnus, & niſi Metropolita moralitate ac humilib.
verbis mitigaſſet eum, malum profecto ingens in hac hora
perpetratum fuiſſet. Erat autẽ hic beatiſſimus Anaſtaſius.

Eoden

A Eodem quoq; anno Conſtant. perſequutor Andream me-
morabilem monachũ, qui dicebatur Calyhites, apud Bla-
cernas flagris in hippodromio ſancti Mamæ occidit, redar-
guentẽ impietatem eius, & Valentinianiſtam ac Ciuilianũ
appellantem eum, quem & in rheuma maris iactari præce-
pit, niſi ſorores eius hunc rapientes in emporio Leucadii
ſepeliſſent. Anno vigeſimo ſecundo imperii Conſtantini,
apparuit docentes in Oriente, & interfectus eſt filius Phat-
niæ. At vero Bulgares inſurgentes occiderunt dominos ſu-
os, & ſtatuerunt virum in Senatum nomine Zeletin cum eſ-
ſet triginta annorum. Multi præterea Sclaui fugientes ad
Imp. confluxerunt quos conſtituit ſuper Arthanam. Porrò
decima ſeptima Kalen. Iulii exiuit Imperator in Thracem.
miſſo nauigio per Euxinum pontum vſq; ad octoginta che-
landia, ferentia duodenos equos. At vero Zeletis audita cõ-
tra ſe per terram & mare facta commotione aſſumpſit in
auxilium ex adiacentibus ſibi nationib. viginti milia, &
in muntionib. his conſtitutus ſe cautum & intrepidũ red-
didit. Aſt Imperator cum veniſſet caſtrametatus eſt in cãpo
B Anchiali, & peridie Kal. Iulii primæ indictionis feria quin-
ta Zeletis apparuit cum multitudine gentium veniens, ine-
unteſque bellum, occidunt diutius inuicem, verum Zeletis
terga vertens effugit. Porrò pugna tenuit ab hora quinta vſ-
que ad veſpertinã, & multitudines Bulgarũ numeroſæ per-
emptæ ſunt, & multi ex his capti, multiq; Imp. ſubditi fa-
cti ſunt. Aſt Imp. huiuſcemodi elatus victoria, publicauit
hanc coram vrbe cum exercitibus ingreſſus armatis, & lau-
dibus plebiũ celeberrimis diffamatus, & ex hylopanduris
conſtrictos trahens Bulgares captos, quos extra portã Au-
reã decollari præcepit: Zeletin vero Bulgares tumultuantes
vna cum principib. eius interfecerunt. & cõſtituerunt Sa-
binum generum Comerſii quondã domini ſui, qui videli-
cet Sabinus cum mox ad Imperatorem miſiſſet, & pacẽ fie-
ri exquiſiſſet, conuentu Bulgares facto reſtiterunt robuſte
dicentes ei: Bulgaria per te, vt cernimus, redigitur in ſerui-
tutem Romanis. Factaque Sabinus ſimultate fugit in ca-
ſtrum Meſembriæ, & ad Imperatorem ſe contulit: ſtatue-
runt autem Bulgares alium ſibi dominum, Paganum no-
mine. An. vigeſimotertio imperii Conſtantini, egreſſi ſunt
Turci à Caſpis portis, & occiderunt in Armenia multos
& præda ſumpta non pauca reuerſi ſunt. Coſmas autẽ qui-
dem epiſcop⁹, erat Epiphaniæ quæ eſt ciuitas Apamiæ Sy-
C riæ: porro quibuſdam ex ciuibus Epiphaniæ ad Theodorũ
patriacham Antiochenum accuſationem contra eundem
Coſman ſuper diminutione ſacrorum vaſorũ facientibus,
cum ille minime potuiſſet reſtituere, diſceſſit ab orthodoxa
fide conſentaneus Conſtantini in hæreſi, ſacris aduerſatus
imaginibus, quẽ cõmuni ſententia Theodorus Antioche-
nus patriarcha, & Theodorus Hieroſolymitanus, atq; Coſ-
mas Alexandrinus cum epiſcopis ſibi ſubiectis die ſanctæ
Pentecoſtes poſt lectionem ſancti Euangelii conſonanter
anathematizauerunt ſinguli in ſua ciuitate. Eodẽ an. à Kal.
Octobris factum eſt gelu magnum & amariſſimum, nõ ſo-
lum in terra noſtra, verumetiam in Oriente, & multo ma-
gis in Septentrionali parte, vt pelagus ponti vſque ad centũ
miliaria præ glaciei vigore in lapidis duritiam fuerit verſũ,
habẽs cubitos in ſuperficie ad profundum triginta, cunctis
nimirũ regionib. ab ipſa Lycia vſq; ad Danubiũ, & Euphræ
fluuiũ, Danaſtri quoq; & Danapri, atq; Necropela, nec non
& per reliquas ripas, & vſq; ad Meſembriã & Mœſiam ſi-
militer patienribus. Cumq; huiuſcemodi gelu niue fuiſſet
coopertũ, ſuper alios viginti cubitos creuit, ita vt mare ari-
D dæ conformaretur, & pedibus calcaretur in ſuperficie gla-
ciei à Cazaria & Bulgaria, quin & adiacentibus inſulis, tam
ab hominib. quam agreſtibus & manſuefactis animantib.
Februario vero menſe ipſius ſecundæ Indictionis, huiuſce-
modi gelu per iuſſionem Dei in multas ac diuerſas in ſpecie
montiũ factas conciſiones in Danupſiam & Hieron deſcẽ-
dit. Taliter per anguſtum peruenerunt ad vrbem, & vſq; ad
Propontidem, & inſulas, & Abydum, omnes maritimos
choros ac ripas replentes: quarum videlicet conciſionum
inſpectores & nos ipſi extitimus deſcendentes ſuper vnam
eorum cum quibuſdã triginta coætaneis noſtris. Habebat
autem & animalia campeſtria, & manſueta, & viua, & mor-
tua. Omnis n. quicunque vellet à Sophianis vſq; ad vrbẽ, &

E à Chryſopoli vſq; ad ſanctũ Mammã, & ad ea quæ dicuntur
Galathi, per aridam ſine prohibitione pergebat, & vna qui-
dem ex eis ad Acropoleos ſcalam diſrupta contriuit eã, alia
vero ingentis molis ad murum colliſa, hũc magno impul-
ſu concuſſit, adeo vt interiores quoque domus Salo com-
participarẽur. Porro in tria diſrupta cinxit vrbẽ à Maganis
videlicet vſq; ad Boſphorum, cuius altitudo muros exceſ-
ſit. Omnes aũt tã viri quã fœminæ, ſimul & pueri horũ viſi-
oni dantes indeſinenter operam perſeuerabant, & cum la-
chrymis domũ reuertebantur, ignorantes quid ad id fari
quiuiſſent. Cæterũ an. eodem menſe Martio ſtellæ de cœ-
lo cadẽtes apparuere, ita vt omnes qui hoc viderunt inſtã-
tis ſeculi cõſummationẽ eſſe putarent. Siccitas quoq; mul-
ta effecta eſt, adeo vt etiam fontes exiccarentur. Aſt Imp.
accerſito patriarcha, dicit ei: Modo quid vos læderet, ſi di-
xerimus, θεοτόκον, χριστοτόκον? At ille hunc complexus ait: Miſe-
rere Domine ne ad contagionem tuam veniat ſermo iſte;
nõne vides qualiter diuulgetur & anathematizetur Neſto-
rius à tota eccleſia? Qui reſpondens ait: Ego diſcere volens
interrogaui, verum vſq; ad te ſermo. Anno 42. imperii Cõ-
F ſtantini, exierunt iterum Turci ad Caſpias portas, & Iberi-
am, quibus cum Arabibus bellum ineuntib. ex vtriſq; per-
ierũt multi. Habdallas vero huiuſcemodi calliditate depo-
ſuit à principatu Hyſebin Muzę, in quem, vt ſuperius dictũ
eſt, tertia ſors tenendi poſt eum cecidit. Videns enim cum
dolore capitis hemigranite laborantẽ, & ſcotomi plenitu-
dinẽ patientem, perſuadet ꝙ curandus foret ſi ex aliqua cõ-
fectione ptarmica in nares eius inſufflaretur à medico ſuo,
Moyſe nomine, diacono Antiochenorũ eccleſiæ, quẽ iam
muneribus fecerat acerrimum conficere medicamẽ quod
ſimul narcoticũ foret vehementer: qui videlicet cũ paruiſ-
ſet Habdallæ, ſuſcepit per nares confectionẽ, & repletus in
omnib. circa caput, cũctiſq; ſenſib. vna cũ hegemonicis o-
perationib. defraudatus ſine voce iacebat. Aduocatis itaq;
Habdallas ducib. ac primorib. gẽtis: Quid vobis inquit, vi-
detur ſuper futuro rege? At illi abnegato eo cõcorditer, de-
xtras dedere filio ei⁹ Habdallę Muhãmat, qui nuncupaba-
tur Madi. Porro Hyſe abſq; ſenſu domũ reportauerũt. Hũc
aũt poſt tertium diẽ conualeſcẽtẽ excuſationib. fictis cõſo-
labatur centũ auri talentis iniurias recompenſans. Eodẽ et-
iã an. miſit Paganus dominus Bulgariæ ad Imp. poſtulans
vt cum eo facie ad faciẽ iũgeretur. Et accepto verbo deſcen-
G dit cũ eo cum Boiladis ſuis: Cumq; Imp. vna cum Sabino ſe-
deret, ſuſcepit eos, & exprobrauit inordinationẽ eorum &
odiũ habitum in Sabinum. Feceruntq; pacem, vt putabant.
Aſt Imp. clam mittens in Bulgariã cepit Seuerorũ principẽ
Sclauinum, qui in Thrace multa fecerat mala. Comprehẽ-
ſus eſt aũt & Chriſtianus, qui eſt Chriſtianis margarites, &
primus Scaurorum effectus eſt quẽ apud ſanctum Thomã
manib. & pedib. detruncantes, adduxere medicos qui hũc
viuum inciderunt, à thorace pubeten⁹, ad hominis cognoſ-
cendã poſitionẽ atq; ſtructurã, & ſic eum tradiderunt igni
Actutum præterea exiẽs Imp. ab vrbe cum ſine cuſtodia in-
ueniſſet, ob deceptoriã pacẽ per clauſuras ingreſ⁹ eſt Bul-
gariam vſq; ad Zitas, & miſſo igne in cohortes reuerſus eſt,
cum nil forte patraſſet. Anno 45. imperii ſui, duodecima
Kalend. Decẽbris Indictionis quartæ, furens impius & ſce-
leſtus Imp. aduerſus omnes timentes Deum, protomartyrẽ
Stephanum nouum abſtrahi prȩcepit, cum incluſus eſſet a-
H pud ſanctum Auxentium in proximo monte Amaſtri. Quẽ
hi qui eruditionum eius fructum percipiebant, & vnius ac
ſimilis ſenſus cum eo erant, ſcholarii quoq; ac reliquis or-
dinib. deputati, accipientes pedẽ ipſius rudente ligantes,
traxerunt vſq; ad ea quæ ſunt pelagia prætorio, vbi & diſ-
cerpentes eum proiecerunt honorabiles ipſius reliquias in
biothanatorũ locũ, eo ꝙ multos monuerit, & adduxerit ad
monaſticam vitam atq; contẽnere regias dignitates atq; pe-
cunias perſuaſerit, Reuerend⁹ quippe vir omnib. erat, ꝓ eo
quod fere ſexaginta an. egerit in clauſtris, & virtutib. mul-
tis effulſerit. Multos etiam principes ac milites accuſatos
quod imagines adorarent, diuerſis pœnis & amariſſimis tra-
didit verberib. Iuſiurãdum etiam generale ab omnibus ſub
Imp. ſuo degentibus exegit, ne quiſquam adoraret icona:
cum quibus & Conſtantinum falſi nominis patriarchã ſup
ambonẽ aſcẽdere, & exaltare precioſa ligna, & iurare fecit,

quod

A quod non esset ex eis qui adoraret imagines. Cui mox vt ex monacho Stephanites efficeretur persuasit, & carnibus vesceretur atque cytharœdos ad mensam regiam admitti pateretur: sed non in longũ tardata vltio hunc homicidam debitis tradidit pœnis. Denique duodecima Kalend. Februarii quartæ Indictionis, motus est contra Bulgares, & direxit ad Achalon duo milia sexcenta chelandia extruens ea & armans ex cunctis thematibus. Quæ cum in Thoris stationem fixissent, flante Aquilone contrita sunt pene omnia, & populus necatus est multus, ita vt Imperator extendere retia, & mortuos educere ac sepelire præceperit. Porro decimasexta Kal. Septemb. eiusdem quartæ Indictionis, publice diffamauit & dehonestauit habitum monachorum in hippodromo, præcipiens vnumquemque monachũ manu tenere mulierem, & taliter transire per hippodromũ, sumptis iniuriis ab omni populo cumulatis. Similiter & octauo Id. Sept. ducti sunt ad ludos Circenses insignes principes decem & nouem, & pompati sunt quasi mala contra Imperatorem consiliati fuerint, non veraciter accusati, sed B quia inuidebat eis, eo quod essent formosi atq; robusti, & ab omnib. collaudati: quibusdam vero ex eis & ob religionem, eo quod ad prædictũ inclusum issent, & passiones eius publice diuulgarent, quos interfecit, quorum præcipui sunt, Constantinus patricius, & dudum logotheta Dromi, cuiq; nomen imposuit Podopagurum: & huius frater Strateius Spatarius & domesticus excubitorum: Antiochꝰ logotheta Dromi factus & Prætor Siciliæ: Dauid Spatarius & comes Obsicii: Theophylactus protospatarius & primus imperialium stratorum, filius patricii Bardanis: Theophylactus cãdidatus: & alii, quos cum in Hippodromo ludos palam traduci, & ab omni populo conspui & maledici fecisset, sentẽtiam dedit: & illos quidem duos fratres Constantinum atq; Strateium intra venationis septa capitis animaduersione puniuit, multo super eos vniuersæ plebis facto lamento, adeo vt cum hoc didicisset Imperator indignaretur, & Procopium præfectum cæderet, & ab administratione depelleret, tanquam id fieri permittentem: cæteros autem oculis priuatos in exilium destinauit, quos per singulos mittens, cum esset omni crudelitate plenus, ad loca in quibus degebat, C centenis flagris vapulare iubebat. Porro tertia Kalendas Septembris eiusdem quartę Indictionis, insaniens idem maleuolus aduersus æquiuocum suum & consentaneum suum patriarcham, & inuentis quibusdam clericis ac monachis instruxit illos vt dicerent: Audiuimus patriarcham cum Podopaguro aduersus imperatorem loquentem: & misit eos ad Patriarcham, vt arguerent illum. Cumque ille iuraret, fecit eos ad preciosa ligna iurare fatentes: A patriarcha hæc maledicta audiuimus. Inter hæc ergo misit, & bulla signauit patriarcham, & hunc exilio relegauit apud Iberiam & rursum apud principem insulam.

Anno vigesimo sexto imperii Constantini, Habdallas filius Hali mortuus est, ruente super se turre in qua custodiebatur. Habdallas autem cum Amiræ fungeretur honore, multa mala Christianis sub principatu suo degentibus demonstrauit. Siquidem & cruces ecclesiarum abstulit, & vigilias nocturnas celebrare, sed & litteras discere prohibebat. Hi vero qui dicuntur apud illos Aruritæ, quod interpretatur æmulatores, contra Palmirensem eremum insurrexerunt. Is autem qui Christianis ineffabilibus Dei iudiciis imD perabat, fortassis vt Iezabel quondam, vel væsanus Achab, multo peiora quam Arabum sit insania, sub imperio suo positis orthodoxis episcopis, monachis, laicis, prælatis atque subiectis ostendit, vbique intercessiones sanctæ virginis & Dei genetricis ac omnium sanctorum in scriptis, vt inutiles ac sine scripto repellens, per quas nobis emanat omne suffragium, & sanctas eorum reliquias eiiciens & inuisas reddens. Sicubi insignis quisquam audiebatur ad animarũ sanitatem, & corporum, vel sicut moris est à pie agentibus honorari, mox mortem aduersus huiusmodi, tanquam impie agentes minabatur: sin autem proscriptiones, exilia & tormenta: Deo autem gratissimum lipsanum vtpote quidã thesaurus possessoribus habitus auferebatur, inuisum de cætero efficiendum. Tale quid & in preciosissimum laudabilis matris Euphemiæ lipsanum profanus hic Imperator gessit, in profundum id cum loculo iaciens, non ferẽs eam E ex se super omnem populum suauitatem vnguenti reddentem, & arguentem eius aduersus intercessiones sanctorum deliramenta: sed Deus qui custodit ossa sibi placentium secundũ diuina eloquia, illæsum hoc conseruauit, rursus ostẽsurus illud apud Lemnum insulam. Per nocturnam ergo visionem apparens, eleuandum se præcepit & conseruãdum. Sub Constantino vero, & Eirene piis Imperatoribus. Indictione quarta cum decenti honore rediit ad templum suũ, quod ipse quidem tanquam inimicus ecclesiarum, commune fecit armamentarium, sterquiliniumq; fore decreuit: illi vero repurgatum hoc iterum sacrauerunt, ad redargutionẽ quidem huius impietatis, ostensionem autem horum pietatis. Hoc autem obstupendum & scriptura dignum miraculum post viginti duos annos post iniqui principis mortem, vna cum piissimis Imperatoribus & Trarasio sanctissimo patriarcha nos vidimus, & cum eis complexi sumus, licet indigni magnam gratiam promerentes. Porro decimasexta Kalendas Decembris eiusdem quintæ Indictionis, decreto F Imperatoris promouetur Nicetas eunuchus è Sclauis ortꝰ, irregulariter patriarcha Constantinopoleos, & facta est siccitas, ita vt nec ros de cælo caderet, defectaq; penitus aqua vb vrbe ociosæ remanserunt tam cisternæ quam lauacra, & fontalia fluenta quæ prius iugiter effluebant, Quod intuens Imperator cœpit renouare aquæductum Valentiniani, qui cum vsq; ad Heracliũ perdurasset, ab Auarib. est destructus. Electis ergo ex diuersis locis artificib. ab Asia quidem duxit & Ponto ædificatores mille, & linitores ducentos: à Græcia vero & insulis testacearios quingentos. Porro ex ipsa Thrace operarios v. milia hominum, & tegulas facientes ducentos & præposuit eis principes, exequutoresque operum, ac patricium vnum: sicq; opere consummato aqua introiuit in vrbem. Cæterum eadem die Indictione quinta prouehit sui sensus prætores, & operarios sua nequitia condignos, Michaelem scilicet Edessenum in themate Orientalium, & Michaelem Lachanodraconem in Thracesiis: super Buccellarios vero Manen à mania, id est, insania nominatum. Sed quis est idoneus ad enarrandum horum scelerata piacula, q̃ partim in suis à nobis perstringuntur locis? Omnia n. eorum G opera si conscriberentur, quę ad orationem imperantis sunt effecta, nec ipsum arbitror, vt proprie cum Euangelista dicã capere mundum eos qui scribendi sunt libros.

Anno vigesimo septimo imperii Constantini, Constantinus falsi nominis patriarcha ductus est, nona Octobris, sexta Indictione à principe insula, quem & cecidit tyrannus quod euadere non valeret. Iussit autem in foro parari, & eũdem sedere in gremio ecclesiæ magnæ, eratque à secretis cũ eo ferens chartæ tomum in quo erant scripti huius excessus. Omni ergo populo ex præcepto regis illic congregato & vidente legebatur charta in audientia totius populi, & per singula capitula percutiebat à secretis faciem eius. Niceta patriarcha sedente in confessione ac intuente. Post hæc vero cum imposuissent eum in ambonem, & recte stare fecissent, accepit Nicetas chartã & misit episcopis: & ablato super humerali eius, anathematizauerunt eum & hunc sociũ Absin cognominantes ab ecclesia abstraxerunt. Postera vero die cum ludi Circenses agerentur, raserunt faciem eius, & barbam denudauerunt, capitis & superciliorum pilis ablatis: & indutum hunc laneo breui ac sine manicis vestimẽto, sedere fecerunt super asinum sagma ferentem, & ipsius H tenere caudam, & duxerunt per Dippium in hippodromũ cuncto populo imprecante illi mala & conspuente. Trahebat autem asinum Constantinus nepos eius naso reciso, cumque venisset ad vulgus descenderunt & cõspuerunt, & puluerem proiecerunt super illum. Et eum adduxissent eũ ad cõsistorium, deiecerunt eum de asino, & calcauerunt super collum eius, & collocatus contra vulgus, audiebat ab illis ludicra verba vsq; ad absolutionem ludorum equestriũ. Eodem quoq; mense, missis impius Imperator patriciis significat ei dicens: Quid dicis de fide nostra, & cõcilio quod fecimus? Qui sensib. ad vanitatem conuersis respondebat: Bene inquiens, & credis, & bene concilium operatꝰ es, putans se ob hoc illum placare sibi. At confestim, illi respondentes dixerunt: Nos hæc audire noluimus ab ore tuo polluto, ex hoc ergo vade in tenebras. Et sic accepta sententia descendit ad claustra ferarum & decollatus est, & caput quidem

A dem per aures ligantes trib. diebus in Milio ſuſpenderũt ad oſtentationem plebis: corpus vero reſti pede ligato traxerunt per plateas vſq; ad loca pelagi, & ſociandum biothanatis iactauerunt: ſimiliter & caput eius poſt tres dies illuc delatum proiecerunt. O irrationabilitatem & crudelitatem atque immiſericordiã immitiſſimę beſtię, non eſt veritus miſer ſanctum lauacrum. Duos n. filios eius ex tertia coniuge ipſius in vlnas ſuas ſuſceperat. Siquidem ſemper feralibus morib. & immanſuetus eſſe probabatur. Ab hoc autem anno ampliori eſt inſania vſus, mittens quippe depoſuit Petrum nobilem Stilicen à Metra, quem virum cum ſuis dogmatis cedere renuiſſet, ligatis pedibus eius in prædictum palatii locum incluſit, & hunc tractum quoque per plateas proiici iuſſit: alios etiam in ſaccis vinciens, & lapidib. aggrauãs, eruens oculos in pelagus iactari præcipiebat, nares abſcindens, flagellis excorians, & omnem tormenti ſpeciẽ aduerſus eos qui pie viuebant, excogitans. Et in vrbe quidem per ſeipſum hæc & conſentaneos ſuos, Antonium patriciũ B & ſcholarum domeſticum, ac Petrum magiſtrum ſuper populum ſingulorum ordinum, qui à ſe fuerat eruditus ad talia agebat: in exteris vero partib. per iam dictos Prætores. Ipſe namque citharæ delectabatur ſonitu atq; conuiuiis, turpib. ſermonibus & ſaltationibus eos qui ſibi adhærebant, inceſſanter erudiens: & ſicubi quiſquam corruens vel dolens, ſolitam Chriſtianorum vocem emitteret dicens, Dei genitrix iuua: aut vigilias agens deprehenderetur, aut eccleſiis aſſuetus, aut cum religione viuens, aut nõ paſſim iuramentis abutens, vt inimicus Imperatoris damnabatur, & immemorabilis nominabatur. Monaſteria vero quæ in gloriam Dei & ſaluandorum refugium effecta ſunt, domos fore communes fautoribus ſuis militibus ſanciebat. Denique Dalmatii cœnobium, quod inter optima Byzantii erat cœnobia, militibus in habitaculum tribuit. Ea vero quæ dicuntur Caliſtrati, & Dii, ac maximi in monaſteria, nec non & alias ſacras monachorum ac virginum domos à fundamentis deſtruxit. Eos autem qui monaſticam vitam ſubire ex inſignibus militib. ſtuduerant, & maxime illos qui ſibi adhæſerant & complices libidinis ſuæ, & nefandorum actuum fuerant, C morti ſubdebat, ſuſpectui habens confuſionem, quæ ſibi ex propalationibus fieret, ſe pronunciantium. Vnde & Strateium Podopaguri fratrem, cum eſſet vrbanus ſpecie aſſumpſit. Amabat n. talib. adhærere propter luxurias ſuas. Cumque moleſte eum ſenſiſſet tuliſſe, infandas in viros inſanias, ſuas, & beato Stephano incluſo ſancti Auxentii has manifeſtas reddidiſſe, ſalutiſq; remedia ſuſcepiſſe, hunc quaſi inſidiatorem ſuum diffamans vna cum incluſo, vt prædictum eſt, interfecit. Fecit autem abundare ornatas ſpecies in vrbe. Nouus enim Midas factus, aurum coaceruauit, & agricolas denudauit, & ob tributorum exactionem cogebantur homines largas Dei geniminum munificentias facili ſeu vili precio venundare. Eodemq; anno Nicetas falſi nominis patriarcha iconas ex muſiuo factas, quæ in patriarchio ſecreti minoris erant, eraſit, & imagines magni ſecreti, q̃ ſculptæ erant in ligno, depoſuit, & cæterarum imaginum facies deliniuit: ſed & in Abramio ſimiliter fecit. Anno vigeſimo oct. Imperii ſui coronauit Imperator Eudoxiam vxorem ſuam, cũ eſſet trigamus & hæc eſſet tertia coniux, in tribunali decẽ & nouẽ accubituũ. Kal. Apr. filios ſuos ex ipſa creatos, Chriſtophorũ ſcilicet & Nicephorum, poſtera die qua ſanctũ celebratũ eſt Paſcha, Cæſaries ordinauit, patriarcha orationẽ faciente & imperatorib. chlamydes & Cæſaricas imponen- D tib. galeas. Pari modo & Nicetæ nouiſſimo fratri eorũ nobiliſſimo facto, ſuperpoſuit ei chlamydem & aureã coronã, & ita proceſſerũt iactanib. imperatorib. hypatiam, & trimiſia, & hemiſia, & numiſmata noua vſq; ad magnã eccleſiam. Anno vigeſimonono imperii Conſtantini, ingreſſa eſt Eirene ab Athenis veniens cum dromonibus & chelandiis plurimis, adornatis ſericis palliis, & proceribus vrbis cum vxoribus obuiam occurrentibus & præcedentibus eam. Cumq; veniſſet patriarcha ad palatium in eccleſiam Phari, facta ſunt ad eandem Eirenẽ ſponſalia Leonis imperatoris, & decimaſexta Kal. Ian. coronata eſt in triclinio Auguſta Imperatrix Eirene. Hoc etiã año facta eſt cõmutatio in Syria viri ad virum, & fœminæ ad fæminã, & pueri ad puerum: & præcepit Habdallas radi barbas eorum, & fieri calamaucos cubiti vnius & ſemis. E Anno trigeſimo imperii Conſtantini, mouit exercitum Banacas contra Romaniam, & multos captiuos abduxit, & Romani ingreſſi quartam Armeniam, deſpoliauerũt eã. Præterea moritur Salem, & tranſlata eſt Germanicia in Palæſtinã. Eodẽ vero anno imitat⁹ Lachanodracõ magiſtrum ſuum, omnem monachum & monachã in themate Thraceſiorum cõmorantes apud Epheſum congregauit, & eduxit eos in campum, & ait: Qui vult Imperatori ac nobis obedire, alba induatur veſte, & vxorem hac ſumat hora. Aſt qui hoc facere paruipẽderint, priuati luminib. in Cypro exilio damnabuntur. Tumq; opus pariter cum verbo conſummatum eſt, & multi oſtenſi ſunt martyres, multi vero deficientes & eneruati perierunt, quos & familiares ſibi Draco faciebat. Præterea Indictione nona, mẽſe Ianuario, nat⁹ eſt Imperatori Leoni & Eirenę filius, dum adhuc viueret Conſtantin⁹ auus eius. Anno trigeſimoprimo imperii Conſtãtini, mouit exercitum Banacas cõtra Romaniã, & cum deſcẽdiſſet ab Iſauria in caſtrum Scices, obſedit illud. Quod cum Imperator audiſſet, ſcripſit ad Michaelem Prætorẽ Orientalium, & ad Manen Buccellarium, & Bardã F Armeniacorum Prætores: q̃ cum veniſſent, tenuerũt egreſſum eorum, quia erat clauſura valde difficilis ad meandum. Stolus autẽ Cibioretarum cum Præcona Spatario Prætore ſuo veniens, applicuit in portu prædicti caſtri. Quod cum Banacas vidiſſet ſui deſperatus, fiduciam rurſus aſſumit, ſuoſq; alacres reddit: & aſcendens ad pedeſtres exercitus, magnis & repentinis vocibus cum omnibus ſuis clamorem dedit, ſicq; illos territos fugat, multiſque peremptis deprędat⁹ eſt omnia circa regionem, & cum ſpoliis multis reuerſus eſt. Eodemque anno miſſo Prætore Thraceſiorum Lachanodraco, Leone notario ſuo, & Leone ex monacho, venundabat omnia monaſteria virorum ac mulierum, & omnia vaſa ſacrata & libros, & pecora, & quæque patrimoniorum eorum erant, & horum precia principi detulit: quotquot autẽ monachicos & paternos libros reperit, igne cõbuſſit: & ſicubi lipſanũ ſancti quiſquã habens apparuiſſet ad cuſtodiam, & hoc quoque nihilominus igni tradebat: eum vero qui habebat illud, vt impie agentem puniebat, & multos quidem monachorum interfecit verberibus, quoſdam G etiam gladiis trucidauit. Præterea innumerabiles oculorũ viſib. priuauit & quorundã quidẽ barbas cera & oleo perungens ſuccendebat ignem, & ita tam facies eorum quam capita cremabat. Porro alios poſt multos cruciatus etiã exiliis deſtinabat, & poſtremo in toto themate ſibi ſubiecto non deſeruit hominem vnum monaſtico ſchemate amictũ. Quod cum didiciſſet Imperator, bonum ſemper exoſum habens, ſcripſit ei gratias dicens: Inueni te virum ſecundũ cor meum, quia facias omnes voluntates meas. Hunc ergo imitantes & cæteri ſimilia perpetrabant. Anno trigeſimo ſecundo imperii Conſtantini, miſit Habdallas in Africam Mualabicum cum exercitu multo. ingreſſus eſt Alfadalbadinar in Romaniam, & cepit captiuos quingẽtos. Mopſueſtenſes autem obuiam eis occurrentes, & bellum exagitantes occiderunt ex Arabibus mille. Aſt Habdallas abiens Hieroſolymam ieiunauit, & præcepit Chriſtianos & Hebræos inſcribi in manib. & idcirco multi Chriſtianorũ in Romaniam cõfugerunt. Anno trigeſimotertio imperii ſui mouit Cõſtantinus menſe Martio, duodecima indictione, ſtolũ chelandiorũ duũ miliũ cõtra Bulgariã. Et ingreſſus ipſe in rubea chelandia mot⁹ eſt ad intrandũ Danubiũ amnẽ, prętorib. equeſtrium thematum derelictis extra clauſuras, H ſi fortaſſe poſſent Bulgarib. in ſe intuitum intentionis figẽtib. introire Bulgariã. Cum autẽ veniſſet ad Barnas formidabat, & redire meditabatur, Sed Bulgares ſimili pauore metuẽtes, & ei inuidentes, miſerunt Hoylã & Zigatonpetẽtes pacẽ. Quos cum vidiſſet Imperator, gauiſus eſt, & pacẽ fecit, præſtito viciſſim iureiurando, quatinus neq; Bulgares exirent cõtra Romaniam neq; Imoſtuderet cõtra Bulgariã intrare. Et factis ſuper hoc ex vtraq; parte ſcriptis adinuicem, reuerſus eſt Imperator, & vrbem adiit, derelictis thematib. in caſtris quæ condidit. Octobri vero menſe, vndecima Indictione, nuntium ſuſcepit à Bulgaria ab occultis amicis ſuis, quod mitteret dominus Bulgariæ duodecim milia ex populo, & Boyladen ad captiuandam Berzitiam, & adducendum eos in Bulgariã. Venerant enim ad eum legati do-

mini Bulgariæ, cum adhuc hi essent in vrbe: qui simulauit se aduersus Arabes exercitum mouere, & transmeauerunt tam vexilla, quam supellectiles ministerii regis & apparat⁹. Cum aũt apocrisarios dimisissent, per exploratores eorum egressu comperto, assumpto exercitu festinus iter atripuit, & coaceruatis Taxatis & Thracesianis, & vnitis ordinibus optimatib. fecit eos octoginta milia. Et pergẽs in locum, qui dicitur Lithsoria nullius tubæ clangore sonante, irruerunt super illos, & vertẽs eos fecit victoriam magnam, & cũ multis exuuiis & captiuis reuersus est, triumphum sui trophæi ostentans penes vrbem, & obstipatus Obsiciis incedens, bellumq; hoc nobile nuncupãs, eo quod nemo sibi restiterit, nec mactatio in hoc aut effusio Christiani facta fuerit sanguinis. Anno trigesimo quarto imperii Cõstantini, Cõstantinus soluens Bulgarum pacem construxit iterum stolũ magnum, & intromissis in eum equitum xii. milibus, direxit omnes prætores classium, omnes in illo: ipse vero timẽs mansit cum equestri militia. Cum autem venissent vsq; Mesembriam, & hanc ingressi fuissent, valenter Aquilone vẽto spirante omnia pene contrita sunt, & multi perierunt: & rediit cum nil vtilitatis attulisset. Porro Telericus dominus Bulgariæ comperto, quod per familiares suos cõsilia sua cognosceret, scribit ei dicens: Vellem effugere & venire ad te, trãsmitte ergo mihi verbum securitatis, & quos habeas hic amicos, vt hoc eis credam, & mecum occurrant. At ille leuitate vsus scripsit ei. Qui cum hoc didicisset, per medium eos recidit. Quod audiens Constantinus, aliquandiu canos suos euulsit. Anno trigesimoquinto Imperii sui Imperator mense Augusto tertiadecima Indictione exiuit contra Bulgares, qui diuinitus in crurib⁹ est plaga percussus, quæ Græce ἄνθραξ appellatnt, & hinc febre validissima detentus Archadiopolim rediit, à subiectis humeros in lecto delatus & veniens Silimbriam, nauem ingressus est Cumque ad rotũdum peruenisset castellum, miserabiliter in chelandio moritur, clamans & dicẽs: Viuẽs adhuc igni sum inextinguibili traditus, sanctamque virginem & Dei genitricem laudari expostulãs, cum sine fœdere eius fuerit inimicus. Regnauit autem post mortem patris sui annis triginta quinque, mensibus duobus, diebus vigintisex, & ita vitam dissoluit, sanguinibus multis infectus, & dæmonum inuocationibus ac sacrificiis, persequutionib. quoque sanctarum ecclesiarum rectæque ac immaculatæ fidei, nec non & monachorum peremptionibus, & violationibus monasteriorum, malisq; variis supercrescens, non minus quam Diocletianus vel aliquis tyrannorum. Præterea eodem anno, & eodem mense moritur Habdallas Arabum dux. Cum enim ambo hi velut acerrimæ bestiæ diuturnis temporibus ac crudelitatibus humanum genus depasti sint mortui sunt prouidentia Dei, & obtinent principatum Leo & Mady filii eorum. Præterea eodem anno Adilgisus Longobardorum rex ad regiam vrbem veniens Imperatori se profugus contulit.

Explicit liber vigesimussecundus.

INCIPIT LIBER VIGESIMVSTERTIVS.

ANno ab incarnatione Domini DCC. LXVIII. Leo Constantini filius imperat, & Mady dux habetur Arabum, qui nouem his pręfuit annis: Leo vero Imperator cœpit expendere pecunias, quæ sibi fuerant à patre dimissæ, placuitque tam optimatibus quam populo, & visus est ad breue tempus pius esse, sanctæque Dei genitricis ac monachorũ amicus: vnde & monachos Metropolitanos in summis sedib. collocauit, militiasq; themate fecit multas, & ordines in vrbe ampliauit. Quam ob rẽ thematum principes commoti, oẽs ingressi sunt cũ multitudine populi copiosa, petentes Constantinum filium Imperatorem eius. At ille, vt moris est principibus, renunciauit eis, Filius est, inquit, meus vnicus mihi, & idcirco vereor hoc facere, ne forte cõtingat mihi quod humanum est, & cum adhuc sit paruulus, morti eum tradatis, & alium promoueatis. At illi cum iuramentis se profitebantur illi satisfacturos neminem regnaturum præter filium eius, etiamsi mori eum Deus voluisset. Hoc autem à Dominica die, qua Palmarũ solennitas agitur, vsque ad quintam feriam hebdomadæ maioris, populo, in hippodromo coaceruato petente, sancta parasceu iussit iurare illos. Et iurauit omnis populus in honorãdis & viuificis lignis, tam scilicet ex thematib. & senatu, q̃ etiam exterioribus ordinibus, & ciuibus omnibus & ergasteriacis, Imperatorem non admittendi, excepto Leone seu Constantino ac semine ipsorum, & fecerunt scripta, quemadmodum iurauerunt, propriæ manus. Et in crastino sabbato sancto exiuit Imperator in tribunalibus xix. accubituum, & prouexit nobilissimum Eudoxium fratrem suum. Nam Anthimum viuens pater eius prouexerat. Et processit Imperator cum reliquis Cæsaribus, & tribus nobilissimis ac nouo Constantino ad magnã ecclesiam: & mutato indumento, sicut Imperatoribus moris, est ambonem ascendit cum filio suo simul & patriarcha: & ingressus omnis populus, posuerũt scripta sua in mensa sancta. Tunc Imperarator alloquutus est populum sic: En fratres, petitiones vestras adimpleo, & dono vobis filiũ meum Imperatorem, ecce ab ecclesia & de manu Christi suscipitis. At illi clamauerunt voce magna dicentes: Fideiussor noster esto fili Dei, quia de manu tua suscipimus dominum Constantinum Imperatorem, ad custodiendum eum, & commoriendum pro eo. Et in crastinum, quãdo videlicet magnus & dominicus dies Paschæ celebratus est octaua Kal. Maii, decimaquarta Indictione, auroræ crepusculo, exeunte Imperatore vna cum patriarcha in hippodromum, delato altario, omni populo contemplãte, patriarcha fecit orationem, & coronauit Imp. filium suum, & ita processit ad magnam ecclesiam vterq; Imperator cum duobus Cęsaribus, & tribus nobilissimis. Processit aũt & Imperatrix Eirene, cum præcessissent Imperatores, sceptris obsequentibus per scolas antelatis & ascendentibus per Æneæ portæ ascensum in Catechumeni ecclesiam, non exiẽs in plateam Emboli. Mense vero Maio eiusdem Indictionis accusat⁹ est Nicephorus Cæsar & frater Imperatoris, quod insidias cõstruxisset aduersus eum cum quibusdam Spatariis atq; stratoribus, aliisq; regiis hominibus: & facto Imperator silentio apud Magnauram; exposuit populo, quæ de se fuerãt dicta. Qui vnanimiter exclamauerunt, vt vterq; recederet è medio, nõ memorantes, semper periuri, se patri eorum iurasse non admissuros post mortem eius iniuriam pati natos eius. Ast Imperator rebelles cæsos & tonsos exilio damnauit, & apud Chersonam deportatos fore decreuit, & climata illa sub custodia & munimine conseruanda. Anno secundo imperii Leonis, confugit Telericus Bulgariæ dominus ad Imperatorem, qui fecit eum patricium, iungens illi vxoris suæ Eirene consobrinam. Cum aũt baptizatum eum ex sancta piscina suscepisset, magnifice honorauit pariter & amauit. Anno tertio imperii Leonis, sedit Ithumas apud Dabechũ, & seditionem commouit. Leo autem militias Romanorum direxit, & ingressa sunt Syriam 100. milia, quibus duces erant, Michaël Lachanodraco Thracesiorum, Artauadus Armenius Orientalium, Tazates Buccellariorum, & Basterotes Armeniacorum, & Gregorius Obsicianẽsium Prætores, & circumdederunt Germaniciam, vbi erat Isbal filius Mady, & apprehenderunt omnes camelos eius, & futurum erat vt caperẽt etiam Germaniciam, nisi muneribus persuasissent Lachanodraconi Isbali, & recessisset à castro: & exiuit in prædam regionis, & captiuatis hæreticis Iacobitis Syris iterum ad castra reuersus est. Et misso Ithumas exercitu à Dabecho & Amiradibus bellum cum Romanis fecerunt, & ceciderunt ex Amiradibus quinq; & Arabibus sex milia, & sexta feria redierunt. Egressi enim fuerant dominico die Prætera μαίωμα facta, Imperator in Sophianis sedit in solio cum filio suo, & ita diuulgauerunt Prætores triumphos quos sumpserant. Transtulit autem Syros hæreticos in Thracem, & locauit eos illic. Anno quarto imperii Leonis, furore Accensus Arabum dux Madgy, mittit Asach cum virtute multa Maurophorum scilicet Syriæ ad Mesopotamiæ, & descendit vsque ad Dorileum: verum Imperator præcepit Prætoribus, ne debellarent eos publico bello, sed munirent ciuitates, & populum introducerent, ad earum custodiam destinatis & principibus magnis per singulas ciuitates, ipsique sumerent electorum militum

A terna milia,& inſequerentur eos ne diſpergerent curſus.Et incenderunt ipſi primitus tam pabula equorum, quam eſcas vbicunque fuiſſent inuentæ. Cum autem reſiderent Dorileſ diebus quindecim, & defeciſſent ſibi quæ victui ſunt neceſſaria,exilia effecta ſunt eorum animalia, multaq; in eis prȩda patrata eſt.Et reuerſi ſunt,& obſederunt Amorium die vno:quod cum vidiſſent munitum eſſe,& multam habere armaturam, reuerſi ſunt nihil proficientes. Anno quinto imperii Leonis, venit Mady Arabum dux Dabechũ cum multo apparatu atque potentatu, & miſſo filio ſuo in Romaniam,ipſe rediit ad Sanctam ciuitatem:& miſit Theſian, qui dicebatur Zelotes, & dat ei poteſtatem apoſtatas faciendi Chriſtianorum ſeruos, & deſolandi eccleſias ſanctas: & venit Emeſam, & repromittit ſe non compellere ad menzerizandum,niſi eos qui dudum ex infidelibus fuſſent, donec patefacti ſunt Hebræi & Chriſtiani. Et ſtatim cœpit impie cruciare,ſicut nec Lyſias olim vel Agricola⁹,multoſque perdidit.Sane femina,gratia Chriſti Dei noſtri vicerunt eius inſaniam: & hæ cum Nubitenſes eſſent archidiaconi B Emeſæ,ac filii Eſaiæ, multum cruciatæ cum non ceſſiſſent impietati,millena quippe flagra recipientes, & aliis multis cruciatibus attentatæ,coronam victoriȩ à Chriſto perceperunt.Peruenit aũt & vſque Damaſcum, & multas eccleſias deſertas fecit,non intendens dato Chriſtianis verbo ab Arabibus.Præterea octaua Idus Feb.mortuo Niceta, de quo prædictum eſt, Conſtantinopoleos epiſcopo,ſecunda ieiuniorum hebdomada, die Dominico, Paulus honorabilis, genere Cyprius, verbo & actu coruſcans, poſt plurimam prope hæreſim qua tenebatur excuſationem, vi multa cõpellente conſecratur patriarcha Conſtantinopoleos.Media vero hebdomada ieiuniorum tentus eſt ac Iacobus Protoſpatarius, & Papias ac Strateius & Theophanes cubicularii vna cum aliis religioſis viris, eo quod imagines adorarent.Tunc denudans occultam militiam ſuam Leo perſequutoris filius, & hos immiſericorditer cæſos & tonſos; & per medium vrbis vinctos pompari fecit, & includi in Prætorio mandauit: inter quos dictus etiam moritur Theophanes confeſſor effectus, & coronam martyrii conſequutus: reliqui autem omnes poſt huius obitum probati monachi inuenti ſunt.Aſt Aaron ingreſſus Armeniacorum C thema obſedit Semaluos caſtellum æſtate tota, & Septembri menſe cepit illud in verbo. Miſerat aũt Ithuman in Aſiã cum quinquaginta milibus,& occurrens Michael Lachanodraco curſu modico ſuo debellauit eum, & iugulauit fratrem Ithumæ. Eodemque menſe, quarta Indictione, mortuus eſt Leo filius Conſtantini hoc modo. Cum inſaniret circa lapides, nimis adamauit coronam magnæ eccleſiæ, & accipiens portauit eam, & exierunt carbunculi in capite eius,& captus à valida febre mortuus eſt, cum regnaſſet annis quinque diebus ſex.

CŌSTANTINVS & EIRENE.

Anno ab incarnatione Domini DCC. LXXIV. Eirene piiſſima vna cum filio ſuo Conſtantino glorioſe Imperium diuinitus accepit, ſexta Idus Septemb. Indictione quarta, quum mirabilis prædicaretur Deus etiam in hoc, per viduã fœminam & puerum orphanũ depoſiturus immenſam cõtra ſe famulosq; ſuos impietatẽ & aduerſus cũctas eccleſias motã impugnatoris Dei Conſtantini tyrannidem, & olim diaboli piſcatorem,& illiteratorũ infirmitatẽ. Poſt quadraginta vero dies imperii eius, cum filius ei⁹ eſſet decem D annorum,conſiliũ facientes quidam ſenatorũ voluerunt educere Nicephorum Cæſarem,& Imperatorem ſtatuere. Cũ aũt hoc ad notitiam ſuam perueniſſet,tenti ſunt Gregorius logotheta Dromi, & Bardas dudũ Prætor Armeniacorum, Conſtantinuſq; vicarii Spatarius & domeſticus excubitorũ, & Theophylactus Rangabi Drongarius duodecimæ inſulæ,& multi alii,quos cæſos & tonſos in diuerſis locis exilio relegauit.Porro viri ſui fratres, Cæſar ac nobiliſſimos,tõſos ſacerdotio fungi,& populo communionẽ in feſtiuitate Natiuitatis Chriſti porrigere fecit, in qua procedẽs Imperatorio more publice cum puero, reddidit eccleſiæ ſtemma, ꝙ fuerat à marito ablatũ,pulcherrime fabrefactum,& lapidib⁹ precioſis venuſtatum.Promouit aũt Helpidium Prætorem in Sicilia,qui & illic ante Prætor extiterat. Porro decimaſeptima Kalend.Maii accuſatus eſt idẽ Helpidius,ꝙ cum Cæſaribus ſentiret, & miſſo Theophilo Spatario præcepit, vt E compendio raperet & duceret eum:q cum pertexiſſet, non dederunt eũ Siculi:At illa huius vxorẽ & filios cȩſos & tonſos Prætori miſit cuſtodiẽdos.Iunio aũt menſe omnia interiora thematis deſtinauit ad clauſuras cuſtodiẽdas,& obſeruandi exitum Arabum,præponẽs eis caput Ioannem ſacellarium, qui erat eunuchus & domeſticus eius:at vero miſit Mady Cebir cum virtute multa, & occurrũt in locum q dicitur Milium, & inito bello ſuperãtur Arabes,& occidũtur ex eis multi, & ita cum confuſione ſunt reuerſi. Cæperunt interea piiſſimi principes fiducialiter agere,& verbum Dñi dilatare, & qui volebant ſaluari, ſine prohibitione mundo abrenũtiare & glorificationem Dei exaltare ac monaſteria recreare atq; omne bonum manifeſtare.Hoc etiam anno in longis Thracæ muris quidam homo fodiens inuenit arcam lapideam, quam cum expurgaſſet & releuaſſet, reperit virũ iacentẽ,& conglutinatas arcæ literas continẽtes hæc: Chriſti naſcetur ex virgine Maria,& credo in eum:ſub Conſtantino & Eirene Imperatoribus:ô ſol iterum me videbis.

Anno ſecundo Conſtantini & Eirene,direxit Eirena Cõſtantem ſacellarium, & Mamalum primicerium ad Carolũ F Francorum regem, quo filiam ſuam nuptum traderet Imperatori Conſtantino filio ſuo. Et facto placito ac iureiurãdo inter vtroſq;reliquerũt Heliſæum eunuchum atq; notarium ad docẽdum illã Græcorum literas ſimul & linguam, ſed & vt erudiret eam ſecundum mores Rom. imperii Cõſtructis autem nauibus numeroſis,& electis ex thematibus populis ac principibus qui ſufficerent, promouit Theodorum patricium eunuchum virum induſtrium, & direxit aduerſus Helpidium in Siciliam: cumq; multa fierẽt bella, vicerunt hi qui circa Theodorum erant. Quo viſo Helpidius timuit, & ſumptis quotquot habebat pecuniis. cum Nicephoro trãſmeauit in Africã: & accepto verbo ſecuritatis ad Arabes cõfluxit, quem illi ſuſceptum, vt Romanorum tenebant Imperatorem,coronantes eum incaſſum, & ocreis & ſchemate induentes. Cum autem Romanorum populus in his vacaret, egreditur Mady filius Aaron cum potentatu & apparatu nimio, tam Maurophororũ,quam totius Meſopotamiæ & Syriæ & Deſerti, & venit Chryſopolim derelicto Binuſo ad obſidendum Nacoliam,& cuſtodiendũ dorſa ſua.Miſit aũt & Burnice in Aſiam cum triginta milibus:quȩ G cum debellaſſet Lachanodraconem cum themate Thraceſiorũ in loco Darino dicto, & ipſi cum triginta milia eſſent, quinq; milia interfecit. Aſt Imperatrix miſſo Antonio domeſtico ſuo cum ordinib⁹ obtinuit Barim: & concluſerunt eos.Cõfugit autem ad eos Tazates Buccellariorum Prætor propter odium quod contra Stauratium patricium habebat & logothetam Tudromii,eunuchum omnib. qui tunc eſſe videbantur præminentem,& omnia diſponentem, & dato eis conſilio poſtulauerunt pacem. Cum autem ad hoc exiſſent Staurati⁹, & Petrus magiſter,& Antonius domeſticus, non ſtuduerunt ſubtiliter agere,vt verbum caute ſuſciperẽt, & filios primorum, ſed exeuntes inconſulte, tenti ſunt ab illis,& compedib. vincti ſunt,& coacti ſunt vtræq; partes ad faciendã pacem,& donauerunt inuicem, Auguſta videlicet & Aaron xenia multa pacto firmato,vt p ſingulos annos eis cenſum tribueret.Et facta pace diſceſſerunt, etiã dimittẽtes ciuitatem Nacoliȩ.Tulit aũt & Tazates vxorẽ ſuam,& oẽm ſubſtantiam. Anno III. imp. ſui pace facta cum Arabibus & aditu reperto Eirena mittit Stauratiũ patriciũ & logothetã H Dromi cũ virtute multa cõtra Sclauinorum gentes.Qui cũ deſcendiſſet in Theſſaliam & Græciam, ſubiecit omnes & tributarios fecit Imperio.Introiuit autem & in Peloponneſum & multam captiuitatem & exuuias Romano Imperio attulit.Anno quarto imperii Conſtantini & Eirenæ, rediit Stauratius, de quo ſupra dictum eſt,à Sclauis, & triumpho manifeſtauit trophæa in hippodromo. Menſe autem Maio eiuſdem ſeptimæ Indictionis, exiuit Imperatrix Eirena vna cum filio ſuo, & virtute copioſa in Thracem, circunferens organa, & cætera generoſa muſicorum, & venit vſq; Beroeam, & hanc ædificari iubens,nominauit Eirenopolim. Venit aũt & vſque Philippopolim cũ omni ſecuritate,& rediit cum conſtruxiſſet etiam Anchialum. Eodem quoq; anno Arabum dux Mady, qui & Muhammat mortuus eſt:& principatus eſt Moyſes filius eius.Porro primo die Kal. Septemb. eiuſdem ſeptimæ Indictionis Paulus

A Almificus patriarcha sanctissimus infirmatus thronum reliquit:& descendens ad monasterium Flori, monasticum suscepit habitum Imperio ignorante. Cum autem Imperatrix hoc didicisset, venit cum filio tristis & clamans: Cur, inquit, hoc fecisti? At ille cum lamentis ait ad eam: Vtinam ne vnquam in sacerdotii throno sedissem, ecclesia Dei tyrannidẽ patiente, præsertim cum scissa sit à reliquis vniuersalibus sedibus,& anathematizata. Quæ demum ascitos patricios & senatus primores misit ad eum audire quæ ab ipso dicebantur, qui dixit ad illos: Nisi synodus vniuersalis fiat, & error qui est in medio vestri corrigatur, salutem non habetis. At illi dixerunt ei: Quare subscripsisti cũ cõsecrareris icona? At ille ait, idcirco lamentis afficior, & cucurri ad pœnitentiam deprecaturus Deum, ne me sicut sacerdotem iudicet & cruciet, qui tacuerim vsque nunc, & præ timore furoris vestri non prædicauerim veritatem. Et in his obdormiuit in pace, derelicto lamento multo tam piis quam impiis, & religiosis viris Reip. Colendus enim vir erat, & supra mensuram misericors, ac omni reuerentia dignus: multamque fidem B habebat tam Resp. quam Imperium erga illum. Ex tunc ergo cœpit dici & disputari super sanctis imaginibus. Anno 5. Imperii Eirenæ, cum filio, Arabum dux prouehitur Moyses qui eis vno præfuit anno. Hoc quoque anno collecto Eirene omni populo apud Magnauran, dixit ad eos: Scitis fratres quid fecerit Paulus patriarcha. Et si quidem vixisset, nõ hunc vtique pateremur dimittere sacerdotii thronum, licet monasticum induerit habitum: quia vero sicut Deo placuit, de hac vita migrauit, qui poscit pascere nos, prouideamus hominem,& ecclesiam Dei didascalicis seruare sermonibus qui vniuersaliter dixerunt, non fore alium nisi Tharasium à secretis. At illa: Et nos inquit, ipsum elegimus, sed resultat & dicit pro qua causa non suscipit electionem imperii & totius plebis. At ille respondit populo dicens: Immaculatæ fidei nostræ Christianorum custodes, & eorum qui in gloria Dei sunt æmulatores fideles Imperatores nostri, & in commodum nostrum curam facientes, & maxime nunc ecclesiastica negocia diligenter considerantes, quo summus sacerdos in hac vrbe regia constitueret, in suæ pietatis C animum me assumpsere, & vt manifeste mihi diceretur, quod consiliati sunt, præceperunt. Cumque ad hoc me indignum esse pronunciarem, & nullum consensum efficere, vtpote qui iugum huius sarcinę portare vel sufficere nõ possem, iusserunt me adduci ante faciem vestram, pro eo quod huius consilii vnanimes & comprobatores effecti sitis. Et nunc ô viri, qui Deum timetis, & semper hunc in cordibus habetis, quique Christi inuocatione nominamini veri Dei nostri Christiani, audite breuissimum ab exiguitate mea & humilitate sermonem. Ego enim quicquid piis Imperatoribus nostris,& per omnia orthodoxis responderim, etiam in conspectu vestro orationis meæ apologia respondebo. Timore deprimor ad consentiendum huic electioni. & vereor à facie Dei currere taliter, & quomodolibet incircumspectus, vt non terribili damnationi succumbam. Si enim diuinus apostolus Paulus, qui Dei voces audiuit, cælumque habuit erudiens se, & paradisi inspector effectus est, audiuitque arcana verba, & portauit nomen Domini coram gentibus & regibus, dixit: Ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar: quomodo ergo ego qui in mundo conuersatus, & cum laicis connumeratus, in Imperatoris admi- D nistrationib. militaui, sic absq; iudicatione atq; circumspectione possim insilire ad sacerdotii magnitudinem? Horrẽdum conamen ad exiguitatem meam & temerarium studiũ. Causa vero timoris mei hæc est, Aspicio enim, & video ecclesiam quæ super petram Christum Deum ædificata est & fundata, scissam nunc & diuisam, & nos alia atque aliter loquentes,& aliter eos Christianos qui in Oriente vnius nobiscum fidei sunt, sed & his concordantes Occidẽtales, nos ab omnib. illis alienatos,& à se per singulos dies anathematizatos. Dira pœna est anathema, procul à regno cælorum expelli,& à Deo emitti, ducens in tenebras exteriores. Nescit lex ecclesiæ vel terminus sectam siue contentionẽ, sed sicut nouit confiteri vnum Deum, vnum baptisma, vnam fidem: ita & cõcordiam vnam in omni ecclesiastico negotio. Nihil n. est in conspectu Dei tam acceptũ atq; placabile, quã vt vnum simus & vna efficiatur ecclesia catholica, quemadmodum in syceræ fidei nostræ symbolo confitemur. E Et petim° nos fratres, vt reor & vos, quoniam scio timorem Dei vos habere, à piissimis Imperatoribus vestris & orthodoxis synodum vniuersalem colligi, vt efficiamur nos, qui vnius Dei sumus, vnum:& qui Trinitatis cultores existimus, vnici & vnanimes collegæ:& q capitis nostri Christi sumus, efficiamur corp° vnum cõpactum atq; connexum:& qui Sancti spiritus sumus, efficiamur nõ contra inuicem, sed ꝓ inuicem & qui veritatis existimus, efficiamur sapientes, verum atq; dicentes, & nõ sit in nobis certamen, neq; dissensio, vt pax Dei quæ exuperat omnem sensum, muniat nos omnes. Et si quidẽ iusserint, orthodoxi & propugnatores Imperatores scilicet, vestræ postulationi & meæ annuere, consentio & ego: sin autem, impossibile est mihi & hoc facere, ne subiiciar anathemati, & inueniar condemnatus in die Domini nostri & iusti iudicis, vbi neq; Imperator, neque sacerdos, neq; principes, nec hominũ multitudo poterit eripere me. Et quicquid placuerit vobis fratres date apologiæ meæ, imo F vero assertioni vestræ, & reddite petitioni meæ responsum. Et libenter audierunt oẽs quæ dicta sunt, assensum præbentes vt fieret synodus. At vero Tharasius rursus disputans ad populũ ait: Leo Imperator subuertit imagines, & quando facta est synodus, subuersas inuenit:& ꝓpter q Imperatoria manu subuersæ sunt, iterum quæstionem habet idem capitulum, quomodo antiquã consuetudinem in ecclesia traditam præsumpserunt, sicut eis libitum fuit, exterminare. Sed veritas Dei, vt apostolice dicamus, non est alligata. Itaq; octaua Kal. ianuarii, ipsius octauæ Indictionis, cõsecratus est almus pater noster Tharasius patriarcha Constantinopolitanus, qui missis synodicis Romam viris, & libello fidei suæ receptus est ab Adriano Papa. Mittens autem & Imperatrix petiit vt mitteret litteras suas, & homines claros qui inuenirentur in synodo. Qui direxit Petrum vicedonum ecclesiæ, & Petrum Hegumenum sancti Sabæ, viros honorabiles ac omni virtute adornatos. Misit autem & Antiochiam & Alexandriam tam Imperatrix quam patriarcha. Adhuc namque pax quæ facta fuerat cum Arabibus, non est soluta. Et duxerunt ab Antiochia quidem Ioannem magnum atque fa- G mosum, verbo & opere sanctitatis participem, qui syncellus Antiocheni patriarchæ fuit, & Thomam Alexandrinum virum zelatorem & religiosissimum, qui & Thessalonicæ ciuitatis magnæ quæ est in Illyrico, factus archiepiscopus claruit. Interea mortuo Moyse, fit Arabum dux Aaron, qui viginti tres eis præfuit annis,& multa Christianis ostendis mala.

Anno sexto imperii sui mittentes Imperatores conuocarunt omnes qui sub eorum erant potestate antistites: peruenientibus quoq; à Roma transmissis ab Adriano literis & hominibus, vt prædiximus, & ab Antiochia & Alexandria:& septima Idus Augusti, nona Indictione, præsidentes in templo sanctorum Apostolorum apud regiam vrbẽ, cœperunt Sanctas scripturas relegere,& obiicere inuicem, Imperatoribus ac catechumenis aspicientibus. Ast populus scholariorum,& excubituum atque ordinum cæterorũ adunati à suis principibus, cum haberent etiam ipsi magistrũ Constantinum Deo odibilem dudum Imperatorem, irruerunt in eos nudatis gladiis, minitãtes mortificare tam summum sacerdotem q̃ orthodoxos episcopos & abbates. Imperio vero per astantes sibi familiares homines hos sedare H nitente, non acquieuerunt, quin potius exprobrauerunt. Cum aũt surrexisset pater noster Tharasius, & tribunal cum episcopis & monachis esset ingressus, hi qui maligni sensus eorum erãt episcopi, exierunt ad eos clamantes & dicentes: Vicimus. Et gratia Dei nemini nocuerunt furiosi illi & inhumani. Et taliter dissoluta synodo vnusquisq; rediit ad propria. Anno septimo imperii sui, misso Eirene Stauratio patricio & logotheta in Thracem mense Septe. in initio decimæ Indictionis ad vlteriora themata, persuasit eos sibi cooperatores fieri, & depellere ab vrbe impium populum, quem nequissimus Constantinus instruxerat:& cum se fingeret, quod totum exercitum motura esset in Orientales partes, eo quod Arabes fuissent egressi, exiit omnis regius apparatus atque supellex vsque ad Malagma:& introeuntes hi qui exteriorũ thematum erant, tenuerunt vrbem. Mittens autem ad illos significauit eis dicens: Mittite mihi arma vestra, opus n. non

A habeo vobis. At illi ſtulti diuinitus facti dederũt arma. Tũc miſſis familiis eorum in naues, exules eorum miſit ab vrbe in propriam regionẽ vnumquemq; iubens abire, in qua & genitꝰ eſſet. Et cum feciſſet propriũ exercitum & principes ſibi obtemperantes, ipſa iterum menſe Maio mittens per omnẽ locũ, conuocauit omnes epiſcopos, quo conuenirẽt in Nicenſiũ ciuitatẽ ad efficiendum illic concilium. Et per totum æſtiuum tempus congregati ſunt omnes apud Niceam. Siquidem eos qui ex Romanæ ſedis & Orientalium perſona venere, non dimiſerat, ſed retentos ſecum habebat.

Anno octauo imperii Eirenæ & Conſtantini, exiuit Therafius archiepiſcopus Conſtantinopoleos in Nicenſium ciuitatem, & celebrata eſt ſancta & vniuerſalis ſeptima ſynodus epiſcoporum, & recepit catholica eccleſia priſca ornamenta ſua nihil nouum prædicans, ſed ſanctorum patrum dogmata immota cuſtodiens, & nouam hæreſim abdicans, treſque falſos nominatos patriarchas anathematizans, Anaſtaſium ſcilicet, Conſtantinum & Nicetam, atq; omnes conſentaneos eorum. Facta eſt autem prima cõuentio ac ſeſſio B epiſcoporum in eccleſia catholica ſanctæ Sophiæ Nicenæ ciuitatis. Et quinto Idus Oct. vndecimæ Indictionis, menſe Nouemb. ingreſſi ſunt oẽs regiam vrbem: & præſidentibus Imperatoribus vna cum epiſcopis in Magnaura lectus eſt tomus & ſubſcripſit tam Imperator quam mater, eius, firmantes pietatem ſecundum antiqua dogmata opera ſacerdotum: & cum honore dimiſerunt eos, & pace potita eſt eccleſia Dei catholica, quanta inimicus zizania ſua in operibus ſuis ſeminare non ceſſet ſed eccleſia Dei ſemper impugnata triumphat, Anno ix. Imperii ſui Eirena Imperatrix pace ſoluta cum Francis cauſa nuptialis contractus direxit Theophanem protoſpatariũ, & adduxit puellam ex Armeniacis nomine Mariã ab Amnia, & iunxit eam Conſtantino filio ſuo. cũ ipſe multũ triſtaretur, & nollet propter affectum, quo erga filiam Caroli regis Francorũ flagrabat, quã antea deſponſauerat: & cõſummauerunt nuptias eius menſe Nouemb. Indictionis duodecimæ. Interea Eirena miſit Ioannẽ ſacellarium & logothetam in Longobardiam, vna cum Adelgiſo dudum maioris Longobardiæ rege, quem illi Theodatum dicebant ad vltionem inferendam ſi poſſent in Carolum, & quoſdam ſubducendos ab illo, Deſcenderunt ergo cũ Theodoro patricio eunucho C Prætore Siciliæ, & inito bello tentus à Francis amare peremptus eſt. Anno decimo imperii Eirenes, mouit diabolus liuore pietatis Imperatorum homines, qui inſtigauerunt matrem aduerſus filium, & filium aduerſus matrem. Inflexerunt n. eam, quaſi ex præſignantib. futura cognitionib. certi facti, aſſerentes ei: Non eſt prędeſtinatum apud Deum tenendi filium tuũ imperiũ, ſed tuũ eſt, à Deo tibi datũ. At illa vt mulier ſeducta, præſertim cum amorẽ quoq; principatus haberet, credidit ita eſſe, & nõ recognouit. ꝙ ipſi volentes diſpenſare res, id ſub occaſionẽ prætenderẽt. Ergo cum Imperator iã viginti eſſet annorũ, factus robuſtus atq; idoneꝰ, videbat ſe nihil poteſtatiue gerentẽ, & triſtabatur: intuens econtrario Stauratium patricium & logothetam omnia poſſidere, omneſque ad illum procedere, & neminem ad ſe frequentare audere: tum conſilio inito cum familiarib. perpaucis hominibus ſuis, & Petro magiſtro ſuo, & Theodoro patricio, & Damiano patricio, æque firmauit quo comprehenderet eum, & exulem in Siciliam deſtinaret, ipſeque D teneret Imperium cum matre ſua. Porro ſexta Idus Februarii horribilis factus eſt terræmotus, ita vt non auderet quiſquam domi dormire, ſed omnes in hortis & ſub diuo tabernaculis factis & tentoriis degebant. Aſt Imperatrix vna cũ filio ſuo egreſſa eſt ad ſanctum Mamam. Cum autem Stauratio nunciata fuiſſet & præſignata res, commouit Auguſtã contra filium: quæ cumprehenſos omnes Imperatoris homines cecidit atq; totondit, vna cum Ioanne protoſpatario & baiulo ipſius, & exilio relegauit in inferioribus partibus vſq; in Siciliam: Petrum vero magiſtrum dehoneſtationib. ſubmittens in domo ſua ſedere præcepit: ſimiliterq; Theodorum patricium, porro Damianum patricium cæſum ac tonſum in caſtrum Apolloniadem exulem fore deſtinauit: percutienſque filium cõuitiis multis laceſſens, egit ne procederet per dies non paucos. Cœpit autem iuramentis ſubmittere militiam ita dicentem: Quia quouſque tu viuis, nõ E permittimus filium tuum imperare. Et iurabant omnes ſic, nemine contradicere audente. Interea claſſis Arabum in Cyprum exiuit. Quod cognoſcens Imperatrix, coaceruauit etiam ipſa omnia Romana nauigia, & miſit aduerſus eos. Cum autem vſque Myra vterque Prætor veniſſet, diuertit à promontorio Chelidoniorum, & ingreſſus eſt in Attaliæ ſinum. At vero moti Arabes de Cypro, cum ſerenitas eos cepiſſet, circumferebantur in pelago: cumque terræ proximi cernerentur, viderunt eos Prætores, & acie directa pręparati ſunt ad bellandum. Theophilus autem Cibioretorũ Prætor, cum vir eſſet robuſtus, fiſus ante omnes egreſſus tentus eſt ab illis, qui tum ductus ad Aaron. videndus ab eo, adhortatus eſt vt proditor fidei fieret, & temporalia dona ſuſciperet. Qui cum hoc nullatenus admiſiſſet, per ampliuſque coactus nequaquam ceſſiſſet, gladii animaduerſionem ſuſtinens martyr optimus eſt oſtenſus.

Anno ab incarnatione domini DCCLXXXIII. Eirene primo imperii ſui anno, menſe Septembri, Indictione decimaquarta, miſit, & venerunt qui iurabant ad Armeniacorum thema, qui iurare minime conſenſerunt: quia non imperabimur à filio tuo in vita tua, ſed nec præponemus, F inquiunt, Eirenes ante Conſtantini nomen, ſed Conſtantini & Eirenes, vt ab initio ſuſcepimus. Miſit autem iterũ ad inflectẽdum eos Alexium ſpatarium, & Drõgarium vigiliæ. At illi tenentes eum, vt ſibi præeſſet prouexerunt. Nicephorum vero patricium cuſtodiæ manciparunt Conſtantinumque ſuum principem & Imperatorem laudauerunt & acclamauerunt. Hoc comperto reliquorum populi thematum, prætoribus ſuis expulſis Conſtantinum tantum Imperatorem & ipſi prædicabant. O maligni diaboli verſutias, quomodo per multa argumenta ſtudet genus hominum perdere. Qui enim ante quindecim annos terribili iureiurando iurauerunt. & facta propriæ manus ſcripta in ſancto altari recondiderunt, iterum iurabant ſe à filio eius non imperandos in vita ipſius: & rurſus obliuioni hoc tradentes Conſtantinum Imperatorem bonæ famæ laudibus efferebant, non perpendentes miſeri, ꝙ non oporteat reciprocũ fieri iuramentum. Neceſſitas enim incumbit, vt omnem reciprocã iurationem periurium ſubſequatur: periurium autem abnegatio Dei eſt. Collecti autem menſe Octobri, decimaquarta Indictione, hi qui ex thematibus erant apud G Acroam, exquiſierunt omnes communi conſilio Conſtantinum Imperatorem viceſimum agentem annum: timens autem Eirena impetum populi abſoluit eum. At illi quidẽ Imperatorem firmauerunt. huius autem matrem reſpuerunt. Præterea direxit Imperator Michaelem Lachanodraconem, & Ioannẽ baiulum ſuum ac protoſpatarium, & iuramentis ſubmiſerunt Armeniacos ne ſuſciperent Eirenen matrem ſuam in Imperatricem: Alexium vero cõfirmauit in prætorem ſuũ. Et cum rediſſet in vrbem menſe Decemb. cæſum & tonſum Stauratium exulem fecit apud Armeniacorum thema ad ſatisfactionem eorum. In exiliũ nihilominus & Aetiũ miſit protoſpatarium ſpadonẽ & intimũ eius, & omnes domeſticos ipſius ſpadonis: hanc autem cum ſuauitate ſua & affluentia locauit in palatio Eleutherii, ꝙ ipſa cõſtruxerat, in quo & pecunias multas abſcõderat. Factum eſt autẽ eodẽ menſe incendium, & concrematum eſt triclinium patriarchæ, ꝙ dicitur Thomaites, & quæſtorium, & aliæ domus vſque ad Milium. Cæterum Aprili menſe Conſtantinus cum mouiſſet caſtra contra Bulgares, venit ad caſtellum ꝙ dicitur Probati, ad riuum ſcilicet ſancti Gregorii, H & cũ occurriſſet Cardamo domino Bulgariæ, puſillo circa veſperã facto bello, formidantes qui ex parte Romanorum erant, per noctẽ fugerunt & inglorii redierunt: quin & Bulgares metuentes reuerſi ſunt. Anno ſecundo imperii Conſtantini, menſe Septemb. caſtra mouit aduerſus Arabes, & profectus ab Amorio abiit Tarſum Ciliciæ. Porro decima octaua Kalend. Feb. rogatus Imperator à propria matre, & à multis optimatibus, pronunciat eam iterum Imperatricẽ: & laude ſimul cũ illo attollitur, vt à primordio Conſtantini & Eirenes, & omnes quidẽ obediunt. Aſt Armeniacorum thema pertinaciter inſtans adhuc renititur, & quærit Alexium. qui paulo ante Prætor in eis fuerat, & ab Imperatore euocatus, dignitate patricii ſublimatus, penes ipſum degere videbatur. Hunc ergo propter huiuſmodi requiſitionem,

A & quosdam sermones super ipso dictos, quod videlicet regnaturus esset, cædens ac tondens in Prætorio posuit. Iulio vero mense exercitum mouit aduersus Bulgares, & construxit castrum Marcellorum: & duodecima Kalend. Augusti exiuit Cardamus Dominus Bulgariæ cum omni virtute sua, & stetit in munitionibus. Fiducia vero fretus, & à pseudoprophetis imperator credere persuasus, quod eius esset victoria, incircumspecte ac inordinate bellum infert, & valido vincitur marte, fugatusque redijt in vrbem, multis amissis non solum communis populi, sed primatuum, inter quos Michael magister Lachanodracon, & Bardas patricius extiterunt, & Stephanus protospatarius, Nicetas quoque ac Theognostes facti Prætores, & homines regij non pauci, sed & Pancratius pseudopropheta, & Astronomus, qui & victurum illum vaticinatus est. Abstulerunt etiam Bulgares sarcinam, pecuniam, equos & aulæa vna cum vniuerso regio apparatu. Cum autem collecti essent ordines in vrbem, consiliati sunt educere Nicephorum, & Cæsarem & Imperatorem constituere. Quo comperto
B Constantinus misit & eduxit vtrosque filios Constantini aui sui ad sanctum Maman & Nicephorum quidem oculis, Christophorum atque Nicetam, Anthimum atque Eudoxium linguis priuauit: cum quibus & prædictum Alexium patricium luminibus priuauit, obediens maternis & prælati Stauratij suadelis, ei asseuerantium, quod nisi hunc cæcum redderet, in Imperatorem forent electuri. Factum est autem horum pœna malorum mense Augusto, die sabbati, Indictione decimaquinta, hora nona. Veruntamen non in longum Dei iusticia hanc iniustam vltionem dimisit inultam. Post quinquennium namque eodem mense, & eodem die sabbati orbatus est oculis à propria matre idem Cōstantinus. Anno tertio imperij Constantini, audientes Armeniaci de Alexio patricio quod cæcus factus fuerit, custodiæ mancipant Prætorem suum, Theodorum videlicet patricium Cumulianum. Quo comperto Imperator misit primum quidem ad eos nonnullos: post sanctum vero Pascha ipse mouit exercitum contra eosdem Armeniacos vna cum reliquis thematibus Octaua Kalendas Iunij Indictionis primæ die sancto Pentecostes, cum proditos
C eos Armeniorum fraude, qui cum ipsis erant, vicissent, comprehendit illos debellatos, & interfecit Andronicum Spatarium, & Turmarchan: atque Gregorium episcopum Synopensem: reliquos vero rerum iacturis & sumptibus & proscriptionibus affecit. Porro mille vinctos exercitus ipsorum introduxit per Blacernarum portam in vrbem, quorum faciebus atramento & punctionibus superscripsit: Armeniacus insidiator: & dispersit eos tam in Siciliam quam cæteras insulas. Armenij sane proditores eorum nihil ab Imperatore honoris seu libertatis assequuti, castrum Amachan Arabibus tradiderunt. Anno quarto imperij Constantini, ceperunt Arabes Sebasan castrum sub verbo, propter quod & principes eius ad propria redierunt. Anno quinto imperij sui Constantinus odio habens Mariam vxorem suam, summissione matris suæ Imperium appetentis, & quod ab omnibus reprehensibilis iudicaretur, affectantis, coegit vt fieret monacha quam cum inflexisset, totondit mense Ianuario, & Aprili mense mouit exercitum aduersus Arabes, & mense Maio bellum
D iniens cum vno cursu ipsorum in loco qui dicitur Amusan, vicit, vertit, & hos insequutus est vsque ad amnem: & cum venisset Ephesum, & apud Dei locum orationes fecisset commercium nundinarum, quod centum esset auri librarum, indulsit ad famulatum sancti Ioannis Apostoli. Augusto vero mense coronauit Imperator Theodaten cubiculariam in Augustam, & desponsauit eam Imperator. Anno sexto imperij sui, Indictione prima celebrauit Imperator Constantinus cum Theodate nuptiarum principia in palatio sancti Mamæ per dies quadraginta. Mense vero Aprili eiusdem Indictionis, nocturno tempore factus est terræmotus in Sicilia & Creta valde terribilis. Mense autem Maio factus est terræmotus Constantinopoli nimis horribilis. Cardamus præterea Dominus Bulgariæ denunciauit Imperatori dicens: Aut tribue mihi pacta, aut veniam vsque ad Auream portam, & demoliar Thracem. Ast Imperator posuit equina stercora in mapsa, &

transmisit ei Qualia inquiens, pacta te decere præuidi, transmisi tibi. Verum quia senex es, nolo vt fatigeris vsque ad hæc loca, sed ego veniam vsque ad Marcellam, & tu exi, & quicquid Deus iudicauerit facito. Et cum misisset Imperator ad vlteriora themata, consciuit populum suum, & venit vsque Versiciniam, & Cardamus vsque ad lucum Abroleua: & cum formidaret, mansit in nemore. Ast imperator cōfortato populo suo abijt vsque ad lucum Abroleuam, inuitans eum per dies septendecim. At ille non est ausus, sed repedauit fugax ad sua. Eodem quoque anno Arabes venerunt Amorium, & cum nihil profecissent, reuersi sunt præda in regionibus circum quaque facta. Eodem quoque anno Plato Sacundionis abbas se abscidit à communione Tharasij patriarchæ, pro eo quod Imperatorem receperit in communionem, & permiserit eum tondere vxorem suam Mariam, & Ioseph monacho & abbati monasterij, quod appellatur Concarata, coronare eum Theodatæ præceperit. Quod cum didicisset Imperator, misso Bardanio patricio & scholarum domestico, cum Ioanne comite Obsicij Platonem introduxit in vrbem, & tetrusit intra claustra in F
templo principis militiæ, quod est in palatio: reliquos vero monachos cum nepotibus eius percussos exilio relegauit apud Thessalonicam, quibus auxiliabatur mater Imperatoris, tanquam qui filio resistebant & eum confundebant. Anno septimo imperij sui, mense vero Septembri egressus est Imperator cum matre sua vt calefieret apud Prusam. Octobre vero mense natus est Imperatori filius, quem cognominauit Leonem: quæ cum cognouisset Imperator, derelicta matre apud thermas vna cum ordine regio vniuerso atque principibus, cursim in vrbem regressus est. Quapropter huius mater spacio reperto alloquuta est, & subtraxit muneribus ac promissionibus agminum principes, vt deponeretur filius eius, & ipsa singulariter imperaret: & alios horum per seipsam, alios vero per homines suos blandiens attraxit ad se omnes, & præstolabatur congruum inuenire diem. Interea obeunte Romæ Adriano papa, consecratur Leo vir honorabilissimus, & per omnia reuerendus. Mensæ vero Martio exiuit Imperator aduersus Arabes, habens secum Stauratium patricium, & cæteros amicos matris suæ, necnon & electam cateruam expeditorum militum ex vtrisque thematibus viginti milia. G
Videntes autem qui circa Stauratium erant alacritatem populi & imperatoris, timuerunt ne forte inito bello ille vinceret, & ipsi ad inuentis aduersum eum frustrarentur insidijs: ergo muneratis vigilibus persuaserunt eis mentiri, perhibendo Sarracenos fuisse. Imperator itaque multum tristatus, inefficax vrbem ingressus est, & Kalend. Maij mortuus est filius eius Leo, & luxit eum vehemēter. Porro decimasexta Kalend. Augusti ab equestri agone ad sanctum Maman transeunte, transmearunt ad eum comprehendendum hi qui erant ex ordinibus quos mater Imperatoris alloquuta est: quo ille cognito in chelandium suum ingressus est, & transmeauit ad Pylas, volens ad Orientalium thema confugere. Erant autem cum eo & amici matris eius, quos ille sic esse ignorabat. Præterea ipse & mulier eius exiuit vsque ad Tritonem. Porro consilio inito amici matris eius dixerunt ad semetipsos. Si coaceruatus ei fuerit populus, non iam dominio constringetur, nec iam latere poterimus eum, & perdet nos. Materque ipsius congregatis in palatio Eleuterij, qui ex ordinibus fuerant collocati, introiuit in palatium: & cum didicisset populi ad Imperatorem concursum, timuit nimis, & tractabat qualiter mitteret episcopos ad eum, & acciperet verbum, & sederet in angulo. Verum scripsit occulte ad amicos qui cum ipso erant, quia nisi modum quemlibet feceritis, & tradideritis eum, verba quæ habetis mecum, habeo indicare Imperatori. At illi metuentes tenuerunt eum ad preces, & in chelandium deducto eo, sabbato mane venerunt ad vrbem, & incluserunt eum in domo Purpurea, in qua & natus est: & circa horam nonam crudeliter & insanabiliter oculos eius euellunt, ita vt hunc mors subsequens confestim extingueret, consilio matris suæ, & consiliariorum eius. Obtenebratus est autem sol per dies septendecim: Et non dedit radios suos, ita vt errarent naues maris, omnesque dicerent, quod propter obcæcationem Imp

A ſol obcæcatus radios ſuos retraxerit: & taliter de cætero Imperat Eirena mater eius. Eodem etiam anno Romæ cognati beatæ memoriæ Adriani Papæ commouentes populum tumultuati ſunt contra Leonem Papam, & tenentes cæcauerunt eum, non tamen penitus lumen eius extinguere potuerunt. At ille confugit ad Carolum regem Franc. qui vltus eſt inimicos eius amare, & reſtituit eum in ſede ſua. Cæterum vicem Carolo recompenſans, in Imperatorem coronauit eum in templo ſancti Petri Apoſtoli, perungens oleo à capite vſque ad pedes, & circumdans Imperatoria veſte atque corona VIII. Kalendas Ianuarij, Indictione nona. Igitur Romanis imperat Eirena annis v.

EIRENE. Anno ab incarnatione Domini DCC. XCI. Eirene cum ſecundo imperare cœpiſſet, confeſtim direxit Dorotheum Egomenum Chryſopolitanum, & Conſtantinum Carthophylacem Eccleſiæ magnæ ad Habdimelich partes Cappadociæ depopulantem atque Galaciæ intercedens pro pace: quod tamen factum eſt. Octobre menſe B quidam rebelles in cuſtodia poſitis in palatio Tuterapiu filiis impugnantis Deum, Conſtantini ſcilicet, ad magnam perſuadent eccleſiam confugere, quaſi petentes ſecuritatem ſubſequentis indemnitatis ſuæ, quatenus per huiuſmodi occaſionem appellarent ex eis quenquam Imperatorem. Et multo populo ad eccleſiam concurrente, ingreſſus eſt Aetius eunuchus Patricius, & eduxit eos verbo, nemine ad eos attendente, & exilio damnauerunt eos apud Athenas. Duo autem patricij Stauratius & Aetius qui dilecti eſſe noſcebantur imperatricis, facti ſunt in alterutrum hoſtes, ita vt inimicitiam manifeſte monſtrarent, ambo intentionem habentes, poſt mortem eius cognatis ſuis imperium acquirendi. Anno ſecundo imperij Eirenæ Habdimelich exiuit contra Romaniam, & miſſis expeditorum milibus in curſum, deſcendit vſque Malagma, & præoccupans in ſtabulis Stauratij equos, Imperatorio equitatu capto ſine læſione reuerſus eſt, & reliqui deſcendunt vſque Liliam, & multam conſecuti ſunt prædam. Menſe autem Martio, ſeptima Indictione, voluit Achamirus Sclauinorum Belzitiæ princeps pulſatus ab Helladicis, educe- C re filios Conſtantini, & ex eis promouere in Imperatorem. Cum autem cognouiſſet Imperatrix Eirene, mittit ad patricium Conſtantinum Serentapicum, Theophylactum filium eius, qui Spatarius erat & nepos eius, & omnium oculos eruit, & diſſipauit conſilium eorum contra ſe nequiter adinuentum. Porro Paſchalis feſtiuitatis ſecunda feria proceſſit Eirena à ſanctis Apoſtolis in curru aureo vecta, qui quatuor albis equis trahebatur, & à quatuor patriciis tenebatur, Bardanio videlicet Prætore Traceſiorum, Siſinnio Prætore Thrace, Niceta domeſtico Scholarum, & Conſtantino Boyla, iactans liberaliter hypatian. Menſe vero Maio infirmata eſt Imperatrix pene vſque ad mortem, & protenta eſt contentio eunuchorum Aetij & Stauratij. Aetius autem auxiliatus eſt Nicetæ patricio & Scholarum domeſtico. & inſequuntur ſeuere Stauratium, credere facientes Imperatricem, quod imperium appeteret: ita vt atrociter irata illi, aſcendens in palatium Tenthierium, direxit rebellionis & ſimultatis ſollicitum eum eſſe ſibi ſceleris acquiſitorem: qui ad hæc apologia facta, muniebat ſeipſum. Inſaniebat autem aduerſus Ae- D tium & Nicetam, & prædictos patricios.

Anno tertio imperij Eirenæ menſe Februario, Indictione octaua, iam dictus Stauratius patricius tyrannidem ac ſimultatem in vrbe regia conſtruebat, ſcholarios qui erant in ea, excubitores vna cum primis eorum, pecuniis & muneribus aſſumens & placans: Eirenæ autem pia Imperatrix ſilentio in triclinio Iuſtiniani facto, prohibuit omnem qui militaret adhærere Stauratio, & ſic adepta ſunt modicam tranquillitatem negotia. Aetius vero & Nicetas cum aliis quibuſdam certatim aduerſabantur Stauratio, qui corde perculſus, ſanguinem per os emiſit ſpumoſum ex partibus pectoris & pulmonis: hoc medici aſpicientes, mortale pronunciauerunt: aſt adulatores & imperiti, non ſolum medici, ſed & pſeudomonachi & diuini, iuramentis credere perſuaſerunt vſq; ad diem mortis eius, quæ facta eſt Iunio menſe, Indictione octaua, quod victu- E rus & regnaturus eſſet: quibus ille innixus ſeditionem in Cappadociis conſtruxit aduerſus Aetium fieri, quam non meruit viuens audire. Poſt duos namque dies mortis eius ſuper hoc nuncius venit, & in ſeditione comprehenſi exiliis ſunt & animaduerſionibus ſubditi. Anno quarto imperij Eirenæ, octaua Kalend. Ianuarij, Indictionis nonæ, Carolus rex Francorum coronatus eſt à Leone Papa: & cum voluiſſet cõtra Siciliam claſſibus præliari, ſe pœnituit, coniungi potius cum Eirenę volens, legatis ad hoc ſequenti anno directis, Indictione decima. Martio vero menſe, nona Indictione, Eirenæ pia Imperatrix Byzantiis ciuilia donauit tributa, Habdiq, ac Hyeriæ ea quæ dicuntur commercia releuauit, magnis ſuper his, & aliis multis beneficiis gratiarum actionibus freta. Anno quinto imperij Eirenæ, Aetius patricius liber à Stauracio factus, & ideo ſecuritate potitus, imperium ad proprium fratrem transferre ſatagebat: quem & Monaſtrategum fecit in Thrace ſimul & Macedonia, ipſe vlteriora themata tenens, Orientalis ſcilicet & Obſicij. Cum ergo elatione refertus eſſet, F eos principes qui ſublimiores erant, dehoneſtans pro nihilo reputabat: qui & valde mœſti aduerſus eos effecti ſimultatem aduerſus Imperatricem meditantes, hanc in opus duxerunt. Peruenerunt autem & apocriſarij à Carolo & Leone Papa directi ad Eirenen pijſſimam, poſtulantes, vt iungeretur illi ad nuptias, & veniret eo ad Heſperia: quæ profecto obaudiuiſſet, niſi Aetius ſupradictus inhibuiſſet præualens, & imperium in proprium fratrem vſurpans. Sequenti autem anno, qui eſt primus annus Nicephori, pridie Kalendas Nouembris, Indictione vndecima, quarta noctis hora, quæ feria ſecunda luceſcit, idem Nicephorus cum eſſet patricius & logotheta generalis, tyrannidem aduerſus Eirenen piiſſimam concitauit, Deo quidem ineffabilibus ob noſtrorum multitudinem peccatorum iudiciis indulgente, cooperantibus ei Niceta patricio ac domeſtico ſcholarum, & Siſinnio patricio fratre ipſius, viro periuriis & fraudulentiis pleno, & Niceta Triphilio. Erant autem & cum eo Leo patricius Muſulatij & Theoctiſtus patricius, & Petrus patricius & quæſtor; ſeducentes quoſ- G dam à populo, qui erant ex ordinibus; cumque veniſſent ad portam, quæ dicta eſt Chalce, cuſtodeſque falſo ac ſubito decepiſſent, perſuaſerunt eis vt crederent, quod ab ipſa fuerint deſtinati, quatenus eundem Nicephorum Imperatorem appellarent, eo quod Aetius patricius ſibi vim inferret ad annunciandum fratrem ſuum Leonem Imperatorem: qui mendacio tanto credentes Imperatorem pariter pronunciauerunt eum, qui erat tyrannus. Taliter ergo ad magnum palatium iidem patricij venientes, ingreſſi ſunt illud, indeque per totam vrbem ignobiles ſeruos dirigentes acclamationem fecerunt ante mediam noctem, & cuſtodes in medio palatij, quod Tueleutherij nuncupatur, poſuerunt, vbi contigit Imperatricem eſſe. Diluculo ſane accerſentes eam, concluſerunt eam in maiori palatio, & ita proceſſerunt ad magnam Eccleſiam ad coronandum ſceleſtum. Conuenit interea vniuerſa plenitudo vrbis, & omnes ſuper his quæ gerebantur moleſte ferentes, maledicebant coronanti & coronato, cunctiſque congratulantibus ei. Equidem cum religione ac ratione viuentes diuinum mirabantur iudicium, qualiter eam permiſerit, quæ pro recta fide more martyrum agoni- H zauerat, à ſubulco expelli: præſertim cum ei deuotiſſimi eius præcipue adhærere propter auaritiam propoſuerint, Leo ſcilicet patricius eunuchus & ſacellarius Sinopeos, & Deo peroſi tribus filiis ac patricij qui ſuperius dicti ſunt, qui donis plurimis ab illa ditati ſunt, & cum ea ſæpe conueſcentes, & adulationibus cum iuramentis horribilibus certam reddentes, omnibus mundi rebus ſe neceſſariorem reputare, quam haberent erga illam beneuolentiam affirmabant: alij autem vt in ecſtaſi facti, geſtorum certitudinem minime ſentientes, ſomnium ſe vidiſſe putabant: alij autem, qui duntaxat perpendere bene ſciebant, præteritam felicitatem beatificabant, & futuram infelicitatem per tyrannidem lugebant, maximeque hi qui maligni voti tyranni experientiam quandam ante perceperant. Porro vniuerſos communiter poſſidebat caligo, & ſine conſolatione mentis defectio: ne per ſin-

gula

gula illius miserandæ diei deformia verba scribens protelem sermonem. Denique sequenti die sumptis quibusdam ex patricijs ascendit ad Imperatricem custodiæ mancipatam, simulans, vt ei moris erat, falsam benignitatem, per quam & plures decepit, & excusans se quod inuitus ad principatum ascenderit, nec hunc vnquam desiderauerit. Maledicebat autem his qui se prouexerant, & illam insidijs appetiuerant, vt proditor dominum postquam cum ipso cœnauit, quos & imitatores illius testabatur. Ostensis etiam nigris calciamentis, amare se talibus vti præter leges imperatorias affirmabat, fiduciamque dolose habere monebat eam, etiam cum iuramentis de omni corporali requie, quam consequi dominam à seruo deceret, nullamque arbitrari ęrumnam casus illius hortabatur: commonebat postremo nil occulere à se imperialium thesaurorum, & damnabat auaritiæ vitium, hos illam habere non ferens. Languebat enim eo vehementer omnia deuorans, omnemque in auro spem & fiduciam ponens. At vero dilecta Deo Eirena, quamuis congrueret vt passione tam repentinæ commutationis vtpote mulier teneretur, forte prudentia dixit ad eum: Qui heri quidem seruus periurus fuerat, hodie solers & seditiosus tyrannus ac impudens habetur. Ego quidem ô homo Deum deputo, & pridem cum essem orphana, exaltasse me & dein super solium cum essem indigna, prouexisse me: causam vero depositionis mihimet applico, & peccatis meis ascribo, in cunctis autem ac modis omnibus sit nomen Domini benedictum. Porro modum promotionis tuæ Deo reddo: veruntamen delatas mihi cōtra te super dignitate, qua nunc circundaris, auditiones nō ignorabam, quas veras fuisse rerum finis ostendit, quas si moleste tulissem, facile mihi erat in te interficiendi. Sed modo iuramentis tuis fidendo, modo tibi parcendo, multos mihi deuotos paruipendi, Deo quæ mea sunt dans, per quem reges regnant, & potentes obtinent terram. Sed & nunc cum sis pius, & ab ipso profectus: te adoro, & peto meæ parcere infirmitati, & concede mihi domum Eleutherij à me constructam in refocillationem incomparabilis calamitatis meæ. At ille ait: Si hoc vis fieri tibi, iura mihi per omnem diuinam virtutem, nō absconsuram te quicquā ex thesauris imperij, & adimpleo postulationes tuas, & omnem placationem faciam. Quæ iurauit ei ad preciosa & viuifica ligna, quia non mouebo à te obolum vnū, quod & fecit. Verum ille consequutus quod desiderabat, protinus exilio relegauit eam apud Principē insulam, in monasterio quod ipsa ædificauerat, cum adhuc essent in vrbe missi Caroli, & quæ agebantur aspicerent.

Explicit liber vigesimustertius.

INCIPIT LIBER VIGESIMVS QVARTVS.

ANno ab incarnatione Domini DCCXCV. Nicephorus vorax cunctorum Imperio potitus, nec saltim parū voluit hypocrisin tegere, sed quasi recisurus iustitiam, nequam in Magnaura & iniustum fore constituit iudicium. Intentio namque tyranno inerat, vt res ipsæ ostenderunt, non pauperibus iura tribuendi, sed per hoc omnes qui magni erant, inhonorandi & captiuandi, & ad se quæ cunctorum erant transferendi, quod & fecit. Videns autem aduersum se omnes contristatos, & pauens ne forte memores Eirenæ beneficiorum asciscerent eam iterum ad Imperium, Nouembre mense, hyeme nimium graui imminente, non est ipsius misertus immisericors ille, sed exilio deportari præcepit in insulam Lesbum, & cautissime custodiri, quin & à nemine contueri. Porro pridie Kal. Maij, mortuus est Niceta Triphylius, vt aiunt, à Nicephoro veneno extinctus, & Nonis Maij, feria quinta, cum Nicephorus ad suburbana Chalcedonis exisset, equumque mansuetissimum ascendisset, hunc ex prouidentia Dei eijciens, dextrum pedem eius contriuit. At vero decimaquarta Kal. Augusti, feria quarta, hora prima, Bardanes patricius, & Prætor Orientalium, qui cognominatus est Turcus, appellatus est Imperator ab omnibus vltra suis thematibus, qui multum renitens vt euaderet illos, minime valuit, & descendens vsque Chrysopolim, cum circuisset diebus octo, & minime fuisset receptus rediit vsq; Malagma, qui metuens Deum, & recogitans, ne forte per se mactatio Christianorum efficeretur, misit ad Nicephorum, & accepto verbo in scriptis propria manus eius, in quo & sanctissimus Tharasius Patriarcha, & omnes patricij subscripserunt, quod illæsus & indemnis cum omnibus qui cum ipso erant, foret reseruandus: sexta Idus Septemb. clam fugiens descendit in ciuitatem Bithyniæ, in monasterio Heraclij: & inuento chelandio, quod ab Imperatore fuerat super hoc missum, tonsus est & indutus stola monachica, & ingressus illud abijt in insulam quæ dicebatur Prima in qua ædificauerat monasterium, opinatus quod foret veritus terribile verbum, quod dederat sibi contemtibilis Nicephorus, & in nullo esset lædendus. At ille primum quidem denudat illum substantia eius, & occasione accepta omnes thematum principes & habitatores: quosdam & de regia vrbe captiuauit: exercitum autem priuatum roga deseruit. Verum quis sermo enarrare sufficiet digne cætera quæ diebus illis ab eo gesta sunt propter indulgentiam Dei pro commissis nostris? Nona vero die, mense Augusto vndecimæ Indictionis, defuncta est Imperatrix Eirena in exilio in insula Lesbi, & translatum est corpus eius in insulam Principis, in monasterium quod ipsa construxit.

Anno secundo imperij sui, Nicephorus coronauit filium suum Stauratium per Tharasium sanctissimum patriarcham in ambone maioris ecclesiæ in Imperatorem, cum esset inutilis modis omnibus ad tantam dignitatem, tam aspectu quam robore & sensu. Cæterum Nicephorus, qui nunquam vsquam veritatem seruauit, Lycaonenses quosdam, imo vero Lycantropos concordes & consentaneos ad Proten insulam misit, & iussit eos discedere, & prędictum quasi se ignorāte luminibus priuare Bardanem, & post facinus ad ecclesiam fugere. Quo facto tam patriarcha & senatus, quam omnes timentes Deum acriter doluerunt. Ast Imperator nequissimus Nicephorus cum iuramentis omnes primores Lycaonienses simulatus exquirebat in eos vt putabatur vlturus, omnia secundum ostentationem, & nihil secundum Deum agens. Erat enim illi præcipue cum reliquis præuaricationibus huiuscemodi mentis idioma, per quod videlicet & ante Imperium multos seduxit: verumtamen in ridiculum habebatur, liquido hoc scientibus eius studium, ita vt impudentia multa & caligosa & polluta facies eius tunc inaccessibilis fieret per septem dies, eo dolose intra cubiculum Imperatorium eiulante. Nam & naturaliter eius muliebres aderant lachrymæ, quas multis prauis inesse, & pseudoprophetis proculdubio constat, quanquam plurimos non latuerit. Mense vero Augusto cum aduersus Arabes exisset, occurrit eis apud Crason Phrygiæ, & inito bello superatur, multisque amissis cum propemodum ipse viuus foret capiendus, principum quidam fortissimi vix hunc saluabant. Anno tertio imperij sui, simultate facta in Perside, descendit Arabum dux pacificaturus eos. Nicephorus autem spatio reperto, ædificauit Ancyram Galatiæ, & Thebasan, & Analatrasum. Misit etiam & cursum: qui reuertentes nihil profecerunt, sed contra multos perdiderunt. Anno 4. imperij Nicephori, mouit exercitum Aaron dux Arabum aduersus Romaniam in virtute graui, trecentorum scilicet milium, tam Maurophoris quam Syria & Palæstina coaceruatis: & cum venisset Tyana, ædificauit domum blasphemiæ suæ, & obsidens cepit Heraclium tunc castrum quod erat valde munitum, & Thebasan, & Malacopan, & Sideropelum, & Andrasum, Misit autem & cursum sexaginta milia bellatorum, & descendit vsq; Ancyram, & hac visa reuersus est. Ast Imperator Nicephorus metu & impossibilitate detentus, exiuit & ipse in desperatione fortia infortunij demonstraturus, & multis trophæis factis misit ad Aaron, Metropolitam synodorum, & Petrum Egumenum Gylei, & Gregorium œconomum: & multum disputantibus eis firmauerunt pacem, vt per vnumquemque annum tribueret illis tricena milia

A numismatum, & tria numismata in tributum capitis Imperatoris, & tria filij eius: quibus acceptis Aaron iocundatus est, & plus exultauit quam si dena milia suscepisset talenta, tanquam qui subegisset Romanũ Imperium. Porro conuenit inter eos castra quæ destructa erant non reædificanda. Cumque Arabes regressi fuissent, construxit eadem continuo castra & præmuniuit: quo comperto Aaron misit iterum, & recepit Thebasan, missoq; stolo in Cyprum ecclesias destruxit, Cypros emigrauit, & multo excidio facto pacem dissoluit. Anno quinto imperij sui Nicephorus castra mouit contra Bulgares: & cum venisset Adrianopolim, & sensisset quod simultatem contra se Imperatorij homines, & quidam ex ordinibus meditarentur, inefficax repedauit, nihil proficiens, nisi quod tribulibus suis tantum vltionem intulit, horum multos cædibus & proscriptionibus rerum submittens.

Anno sexto imperij Nicephori, mense Septembri, Aaron dux Arabum cum classe contra Rhodum Chumeid direxit, qui cum subito transmeasset, Rhodumque B peruenisset, multum in ea excidium fecit. Verumtamen municipium quod in ea erat, non impugnatum remansit. Cum autem ipse remeasset, euidenter impugnatus est à sancto & miraculorum patratore Nicolao. Cum enim Myram venisset, & sacram eius arcam conterere tentasset, aliam pro ea contriuit: moxque classem multorum ventorum & marinorum fluctuum, tonitruorum quoq; & fulgurum inæqualitas cõprehendit, ita vt plurimæ scaphæ conquassarentur, ipseque impugnator Chumeid virtutem sancti cognosceret, & præter spem periculum euaderet. Porro decimaquarta Kal. Ian. Nicephorus post multam electionem virginum ex omni potestate sibi subdita causa copulandi Stauratium filium suum, coniugi sanctam, Theophaniam Atheniensem cognatam beatæ Eirenæ, quæ viro desponsata erat, separauit ab eodem viro, & ipsi Stauratio misero copulauit, imprudenter vt in alijs & in hoc quoque præuaricator effectus: alias vero duas ista pulchriores, quas cum ea elegerat, manifeste corrupit, in eisdem nuptiarum diebus, ab omnibus idem obscœnus irrisus. Denique mense Feb. simultatem excogitantes aduersus eum multi ex proceribus, Arsabir quæstorem & patricium, C virum pium & rationabilissimum elegerunt, quod cum multiformis Nicephorus agnouisset, ipsum quidem cæsum ac tonsum monachum fecit, & exilio relegatum in Bithyniam misit: reliquos autem cædibus, & tonsuris, & publicationibus, insuper & exilijs subdidit, non solum mundialis vitæ principes, sed & episcopos & monachos, nec non & maiores ecclesiæ syncellum, & sacellarium, & chartophylacem, viros rationabiles & reuerentia dignos. Anno septimo imperij Nicephori, Arabum dux mortuus est in interiori Perside, quæ vocatur Curasan, & suscepit principatum Muhammat filius eius, scrupulosus per omnia, contra quem Habdallas frater eius seditionem commouens, intestini belli factus est autor, & hinc ij qui in Syria & Ægypto & Libya erant, in diuersos incisi principatus, tam publicas res, quam alterutros subuerterunt, mactationib. & rapinis ac diuersis flagitijs contra se contraque subditos Christianos confusi. At per hoc ecclesiæ, quæ in sancta Dei nostri erant ciuitate, desertæ factæ sunt: & monasteria duarum magnarum labrarum, sanctæ videlicet memoriæ Charitonis & Cyriaci atque Sabæ, nec non & reliqua D sanctorum cœnobia Euthymij ac Theodosij. Theodorus autem Egumenus studij, & Ioseph frater eius archiepiscopus Thessalonicenus vna cum Platone incluso & cæteris monachis suis à communione recesserunt Tharasij sanctissimi patriarchæ, propter Ioseph vicedominum, qui præuaricatorie Constantinum, & Theodaten coronauerat. Tunc Nicephorus Imperator occasione percepta, cum episcopos & Egumenos congregasset, synodum aduersus illos celebrari præcepit, per quam à monasterio & vrbe deiecti, exilio sunt destinati, mense Ianuario, Indictione secunda. Eodem etiam anno, dum roga penes Strumonem amnem populo distribueretur, irruentes Bulgares hanc, ademerunt auri libras centum & mille, multumque populum occiderunt, cum Prætore atque principibus. Erant enim & cæterorum thematum ibidem taxati principes non pauci, qui omnes illic perierunt. Ceperunt autem E & totam sarcinam, & ita reuersi sunt. Eodem etiam anno ante solennitatem Paschæ, Crunnus Bulgarum dux acie contra Sardicam directa dolo hanc cepit. Ex militijs autem Romaicis interfecit sex milia absque multitudine priuatorum. Nicephorus autem aduersus eum tertia feria, hebdomade salutaris passionis egressus, dignum quidem sermone nihil gessit. Hos autem principes qui de cæde Bulgarica saluati verbum salutis deposcunt, cum dare dedignatus fuisset, amisit: inter quos erat & Cumatius Spatarius, mechanicæ artis expertus. At Nicephorus multo dedecore iuratoriis sacris regiæ vrbi persuadere satagebat, vt crederent quod festiuitatem Paschæ in aula Cruni celebrauerit. Præterea cum ciuitatem Sardicam quæ destructa fuerat, reædificare voluisset, multitudinibus resistentibus timens, persuadendum turbis Imperatorem super ædificio pecunias ab eis cœpit exigere. At illi sensu ingenuo, vt ex nequam illius argumentationibus subministrato, tumultuantur aduersus illum & aduersus F principes suos per horas sex, & irruentes disrumpunt tabernacula ipsorum. Cum autem venissent vsque ad Imperatorem, iniurijs & maledictis hunc submittunt, vlterius se non sufferre immensam auaritiam, & nequam moliminis eius animum deiurantes. At ille repentino simulato pauore perterritus, surrexit à mensa, & primo quidem per Nicephorum & Petrum patricios iuramentis & persuasibilibus verbis sedare conabatur exercitum. At illi modica quiete potiti, collem quendam ceperunt, quem quia per se in manibus habebant, obliti sunt: κύριε ἐλέησον, exclamantes, ac si super quodam terræ motu, vel imbrium defectu. Ille autem vtpote ad omne malum semper paratus, clandestinis muneribus noctu multis ex principibus pellectis, in crastinum ipse per seipsum medius veniens, alloquutus est turbas cum omni tranquillitate, ac super æquali cura erga natos eorum iuramentis horribilibus eos certificans: & continuo regiam peruenit ad vrbem, Theodosio patricio & primiscrinio cognomento Salibra deserto, ad perdiscendum ex alterutris eos qui seditionem patrauerãt. Cumque multitudines reuerterentur, rogas eis apud sanctum Maman se tribuere fingens, cædibus ac tonsuris & G exilijs, multis ex eis punitis, Chrysopolim reliquos transduxit, calcans tanta ac tam horribilia iuramenta. Illi autem propter ærumnam igneum fluuium meatum appellauerunt. Anno octauo imperij sui Nicephorus post multas impias animaduersiones, militias prorsus humiliare tractans, Christianos exules ex omni themate in Sclauinias ferri iussit, horum autem substantias venundari. Erat autem hæc res captiuitate nõ minor, multis ex amentia blasphemantibus, & inimicorum cursus poscentibus, alijs nihilominus, circa sepulchra parentalia lamentantibus, & defunctos beatos asseuerantibus: fuerunt autem & qui suspendio vsi sunt, vt à tantis malis eriperentur. Etenim immobilium res quæ inerant sibi, secum ferre non poterant, & substantiam quam ex parentalibus: doloribus possederant, perditam contemplabantur: & impossibilitas omnis omnes possidebat. Hæc quidem inchoata sunt à Sep. mense, porro circa Pascha finita sunt. Secundam vero cum hac afflictionem commouens, militare præcepit egenos, & armari aduersus compatriotas, conferre nihilominus etiam decem & octo ac dimidium numisma per singulos H fisco vna cum omni proximitate ad tributa publica. Tertiam malignitatem inferens, perpendere iussit & augeri horum tributa, & præstare Cariacitorum causa siliquas binas. Et ad quartam nequitiam, reliquos redditus omnes augmentari præcepit. Quinta vero afflictione illata à venerabilium domorum inquilinis, orphanotrophij scilicet, ac hospitalium gerocomiorum, ecclesiarum quoque ac monasteriorum regularium per singulos focos census exigi, à primo tyrannidis eius anno præcepit, & quæ meliora erant in rebus, in regiam curatoriam deferri iubebat. Sextam commouens afflictionem, à prætoribus inspici iubet eos qui ex paupertate repête creati essent, & ab his pecunias exigi, quasi ab inuentorib. thesaurorum. Septimam quoque adinueniens, eos qui ante viginti annos inuenerant, & vsque ad hunc, dolium aut vas quod-

cunque

A cunque, omnibus proprijs priuari pecunijs. Octo eius qui
ex auis vel patrib. hæreditauerunt, & diuisa substantia pau-
peres facti fuerunt, ex eisdem annis viginti siclos ærario
publico iubebat præbere: & eos qui emerant extra Aby-
dum corpora seruilia, bina numismata in tributum dare
præcepit, maxime eos qui in Dodecasino erant. Nona,
naucleros qui maritima inhabitabant & maxime eos terre-
no labore minoris Asiæ viuentes, emere de rebus quæ
ab illo rapiebantur cogebat: vtcunque appreciarentur ab
ipso. Decima, insignibus Constantinopoleos naucleris
collectis, dedit ad vsuram quatuor siliquarum numismata,
cum auri duodecim librarum persoluerent simul & con-
sueta commercia. Hæc ex multis summatim pauca descri-
pta sunt, significanti multimodum ad omnem speciem a-
uaritiæ eius molimen. Quæ enim in regia vrbe primoribus
mediocribus & exiguis ostensa sint mala, nequeunt scribi,
alios quidem eo inuestigante qualiter domi viuerent, ac
submittente quosdam malignorum seruorum derogandi
dominis, in primordiisque quasi dubitante super his, quæ
B dicebantur, deinde vero affirmante calumnias. Idipsum &
super ignobilib. gerebat dignos honoribus iudicans derra-
hentes. Præterea domorum multas habitatorum à prima
in tertiam generationem subuertebat, spe fretus, vt quanto
celerius ruerent, tanto has ipse hæreditates citius possessu-
rus esset. Dignum autem est vt & hoc, causa voluptatis &
paradigmatis, memoriæ commendemus Cerularius qui-
dam erat in foro ex laboribus suis locuples & nihil agens,
quo accersito omnium vorax Imperator ait: Pone manum
tuam in vertice meo, & iura quantum tibi sit aurum. Qui
parum tanquam indignus recusans coactus est ab eo face-
re hoc. Et centum se libras habere dixit, quas eadem hora
auferri præcepit dicens: Tu quid opus habes sollicitari?
prande mecum, & tolle libras decem, & his vade conten-
tus. Anno nono imperii sui Nicephorus contra Christia-
nos adinuentiones extendit inspectiones sine Deo in em-
ptionibus animantium, diuersorum fructuum iniustas titu-
lationes, & iacturas principum, fœnerationes in nauibus:
qui omnibus legem ponebat, ne ad vsuram quicquam tri-
bueretur, & alia dena milia malorum commenta, quorum
particularis historia onerosa est his qui compendiosas dis-
C cere causas exquirunt Kalend. autem Octob. tertia feria,
euaginato quidam dissipatus in habitu monachi gladio
cuiusdam militantium, cucurrit in palatium, Nicephorum
interficere quærens: duo vero ex his qui circumstabant, ir-
ruentes in eum, atrociter vulnerati sunt ab eo. Compre-
hensus autem & multis pœnis affectus excusauit se, dæmo-
nium habere prætendens, nullumque prorsus accusans. At
ille muniuit hunc in ligno cum patientibus. Multi ergo
deinceps augurati sunt, enormis fore hoc miraculi signum,
asseuerantes tam imperantib. quam subiectis, quemadmo-
dum & in impio Nestorio factum est. Manichæorum ve-
ro, qui nunc Paulitiani & Atingani dicuntur, quique in
Phrygia & Lycaonia constituti, confines eius habebantur,
amicus feruentissimus erat responsis eorum semper & im-
molationibus congratulatus. In quibus & cum Bardanius
patricius contra eum insurrexit, his aduocatis, hunc moli-
tionib. eorum subegit. Taurum quippe in loco quodam
ferreo palo cornibus alligans ad terrã incuruatum sic dum
mugiret & volutaretur, occidi fecit, huiusq; vestem in mo-
D la versa vice molens, & incantationibus vsus victoriam tu-
lit, permittente Deo propter multitudinem peccatorum
nostrorum. Isti locum sub imperio eius adepti sunt intrepi-
de conuersandi. Vnde multi leuiorum infandis eorũ corru-
pti sunt sectis. In exactione vero quidam falsus eremita Ni-
colaus nomine, & quidam cum eo blasphemi facti fuerant
etiã recti sermonis, venerabiliumq; imaginum aduersarij,
quos Nicephorus defendebat, & summum sacerdotem, &
omnes secundum Deum viuentes tristatos pro hac causa
reddebat. Sæpe namque quiritantibus aduersus eos indi-
gnatus est, inimicitias inuicem agitantibus congratulans,
deridens omnem Christianum proximum diligentem, ve-
luti diuinorum mandatorum euersor: cui studium erat, iu-
dicij rationabilia & irrationabilia cõtra omnem hominem
in Magnauræ pœnaliter admouendi, quo nemo vacaret
agere aduersus impietates eius. Denique militares princi-
E pes more seruorum vti episcopis: & inferioris ordinis cle-
ricis iussit adituris episcopis & monasteria, & his qui eo-
rum erant autorabiliter abusuris, eos quià sæculo diuinis
contulerant obsequijs aurea vel argentea vasa, vitupera-
bat, & ecclesiarum quæque sacrata pro communibus habe-
ri dignum fore dogmatizabat, instar Iudæ tale quid super
dominico decernentis vnguento. Antecessores etiam suos
Imperatores vniuersos velut improuidos accusauit, gene-
raliter omnium prouidentiam auferens, simul & dicens,
neminem posse imperantem circumuenire, si voluerit,
qui imperat, strenue principatum tenere. Sed vanus fa-
ctus est in cogitationibus suis diuinitus occidendus. Inter-
ea mense Feb. eiusdem quartædecimæ Indictionis primo
sabbato ieiuniorum obuij facti Sarraceni penes Euchaicam
Leoni Prętorij Armeniacorum deferenti thematis rogam,
hanc abstulerunt cum multitudine populi copiosa. Ta-
lenta ergo erant sedecim, libræ mille trecentæ In his nec
sic redargutus Nicephorus ab auaritia sua cessauit. Igi-
tur nouus Achab signis non eruditus, qui econtra Phala-
ride ac Mida ambitiosior factus, contra Bulgares prælium
præparat vna cum Stauratio filio suo: & Iulio mense à regia
F vrbe digressus, iussit Nicetæ patricio & generali logothe-
tæ, publicos ecclesiarum & monasteriorum census impo-
nere, & octo annorum præteritorum redhibitiones à
principum domibus exigere: & erat lamentum magnum.
Cum autem querimoniam audiret à quodam proprio fa-
mulo, Theodosio videlicet Salibara patricio dicente sibi:
Omnes ô domine contra nos clamant, & in tempore ten-
tationis casui nostro congratulabuntur, sic ait ad eum: Si
Deus obdurans obdurauit cor meum vt Pharaonis, quid
boni erit his qui sub manu mea sunt à Nicephoro? Theo-
dosi, noli expectare præter quæ à te conspiciuntur: hæc do-
minus nouit, ipse ego conscriptor horum viua voce audiui
à Theodosio. Collectis itaque militijs non solum ex Thra-
ce, verum etiam ex vlterioribus thematibus, cum his etiam
egenos pedites cũ proprijs stipendijs contra Bulgares fun-
dis & virgis armatos, & blasphemantes minauit. Crunnus
aũt multitudines timens, cum essent Marcellis pacem pe-
tebat. At ille nequam consilijs & consentientium cõsiliorũ
suorum persuasionib. prohibitus est, & post multos anfra-
ctus per auia loca præcipitanter temerarius simul & paui-
G dus ingreditur Bulgariam XIII. Kal. Augusti, cum Syrius
appareret cuncta cõsumens frequenter ita fatus: Quis ibit,
inquiens, & decipiet Achab? Quia siue Deus, siue aduersa-
rius trahit me nolentem. Porro priusquam ingressus fuisset
Bulgariam Bizantius dilectus huius famulus ad Crunnum
confugit Marcellis, secum subrepta veste Imperiali, &
auri libris centum. Multi autem huius fugam in malum
Nicephori auspicati sunt. Tribus quippe diebus post pri-
mos conflictus se prosperari opinatus, non prosperanti fa-
cienti Deo ascribebat victoriam: sed Stauratij solius bonam
fortunam bonumque consilium prædicat & principibus
qui introitum inhibuerant, minabatur. Et irrationabilia
quoque animantia, & infantes, & omnem ætatem immise-
ricorditer occidi præcepit, & mortua comprouincialium
corpora insepulta dimisit, solius spoliorum collectionis
curam faciens. Claues autẽ & signacula penetralibus Crũ-
ni superimponebat, ea vt propria de cætero communiens.
Aures etiam & cætera Christianorum membra, qui sal-
H tem tetigisset ex spolijs quicquam abscindebat, & aulam
incendit quæ dicebatur Cortis Crunni, cum ipse vehe-
menter esset humiliatus, & significasset, dicens: Ecce vi-
cisti, tolle ergo quicquid tibi placuerit, egredere in pace.
At ille cum pacis esset inimicus, hanc admittere noluit.
Tunc sæuiens ille in regionis introitus & exitus lignea
munimina mittens maceria circundedit atque tutauit.
Nicephorus autem hoc comperto, mox attonitus quid-
nam ageret, circumiens ignorauit, & his qui simul ade-
rant, futuram perditionem prænunciabat asseuerans: Et-
iamsi pennati fuerimus, nemo speret exitium se euasurum.
Hæc autem molimina erant per dies duos, quintam videli-
cet & sextam feriam: & nocte sabbati turbationes turbarũ
armatarum circa Nicephorum, & eos qui cum ipso erant,
auditæ acies omnes eneruauerunt. Ante diei vero princi-
pium superuenientes Barbari contra tabernaculum Ni-

cephori,

A cephori, & magnates qui cum ipso erant, hunc miserabiliter interficiunt: inter quos erant Aetius Petrus, & Sisinnius Triffles patricij, atque Theodosius Salibaras patricius, qui contristauit, & multa mala beatæ ostendit Eirenæ: nec non & Eparcus patricius & Prætor Orientalium, multique protospatarij & spatarij, & excubitus domesticus, & ordinum princeps seu Drongarius imperialis vigiliæ, simul & Thracæ Prætor, & multi principes thematum cum infinitis populis, omnisque Christianorum corrupta est spes. Arma quoque omnia perierunt, & imperij vasa. Porro talis diei deformia verba absit vt Christiani vlterius videant, vtpote omne lamentum excedentia: Caput autem Nicephori Crunnus recisum suspendit diebus multis in ligno, in ostentationem ad se venientium nationum, & confusionem omnium nostrum. Post hæc sane accipiens illud & denudans, argentoque forinsecus induens, bibere in illo Sclauinorum principes fecit gloriatus. Verum licet multæ viduæ ac orphani fuerint facti vno die, & lamentatio intolerabilis haberetur: huius tamen occisio multorum facta est consolatio. Modum vero huius occisionis nullus eorum qui saluati fuerant, liquidius enarrauit. B Ferunt etiam quidam, quod Christiani hunc cadentem lapidibus impetierunt: ast effœminatorum virorum, seruorum scilicet eius cum quibus concumbebat, & alij quidem igne valli, alij vero gladiis perierunt cum ipso. Huius principatu Christiani grauiorem nullo tempore sunt consequuti. Omnes enim qui ante se imperauerunt, ambitionibus & luxuriis atq; barbaricis crudelitatibus superauit, de quibus per singula prosequi, & posteris incredibile, & nobis erit laboriosum. Vulneratus est autem & Stauracius periculose in dextra parte colli, & vix à pugna saluus euasit, & venit Adrianopolim atrociter plaga colaphizatus. At vero Stephanus patricius, & scholarum domesticus, cum adesset quoque Theoctistus magister, pronunciauit Stauratium Imperatorem, & disputauit populo qui saluatus fuerat contra patrem suum; qui oppido delectati sunt. Michael sane Europalates illæsus euadens, admodum ab amicis rogatus est vt Imperator appellaretur, & non admisit propter iuramenta Nicephoro præstita atque Stauratio. Huic Stephanus domesticus resistebat, spe vitæ Stauratij. C Porro Stauratius per vrinam sanguine immenso prorumpente, arefactus est fœmoribus & tibiis adeo, vt phorio veniret Byzãtium. Hunc Nicephorus Patriarcha valido amans affectu, consilium dabat ei vt Deum placaret, & eos qui in auaritia prægrauati erant à patre suo consolaretur. Ad quem paterni sensus hæres germanus dicebat, non posse plus tribus reddere talentis. Hæc autem erant exilis pars iniustitiæ illius: veruntamen & circa hæc pigritabatur, non viuere fidens. Cum autem fœdus illibatum more paternæ mentis circa neminem seruaret, frequentibus dehonestationibus submittebat Theoctistum magistrum, & Stephanum domesticum, & Michaelem Europalatẽ, auertens animo, & Procopiam sororem suam vt insidiantem sibi Theophaniæ Augustæ submissionibus. Mox quippe misera per beatæ imitationẽ Eirenæ obtinere sperabat Imperium cum sine liberis esset. Ast vero Stauratius videns se insanabiliter infirmari, habitum imperium vxori acquirere festinabat, & Bulgares in Christianos excitare supra præcedentia mala: supra quo pauentes Nicephorus Patriarchã, Theoctistus magister, D & Stephanus domesticus, ex multa inimicitia in alternam amicitiam cum Michaele Europalate venere. Circa fines Septembris v. Indictione Kalend. Octob. vespere Stauratius aduocatum Stephanum domesticum percontabatur, quomodo modo Michaelem sororis suæ maritum ex propria domo posset ducere ad eos oculos eruendos: quo perhibente, hoc impossibile fore hac hora propter virtutem, quæ circa illum esset, & ob munitionem domus loci eius, rogat nemini fieri nota quæ dicta sunt. At ille cum verbis persuasibilibus inflexisset eum ne solicitus esset, per totam noctem militias ordinum, quæ remanserant, collegit in Hippodromo vna cum principibus propriis ad pronunciandum Michaelem Imperatorem, quemadmodum in subsequentibus indicabitur. Porro Nicephorus Patriarcha scriptum à Michaele propriæ manus exegit de recta fide & vt sine sanguine manus à Christianis seruaret, ac de sacris hominibus seu monachis de toto ecclesiastico catalogo, ne percuterentur ab illo.

E MICHAEL

Anno ab incarnatione Domini DCCCIIII. Indictione quinta, tertia Nonas Octobr. Michael Europalates mitissimus appellatus est Imperator Rom. in Hippodromo à toto Senatu atque ordinibus, qui imperauit annis duobus. Stauracius autem acclamatione audita statim comam totondit, & monachicis indutus est vestimentis: & per Simeonem monachum cognatum suum valde patriarcham implorans, qui veniens in palatium vna cum Imperat. Michaele, Stauratium rogabat ne tristaretur super hoc quod factum est: non enim per insidias, sed desperatione vitæ ipsius id gestum asseuerans. At ille nequitiæ paternæ rabie furens, non acquieuit, dicens ad eum: Amicum meliorem me non habebis. Hora vero quarta coronatus est Michael à Nicephoro Patriarcha in ambone magnæ ecclesiæ, in quo magna exultatio facta est: & donauit Patriarchæ auri libras L. & clero XXV. Vir enim magnanimus & non auarus, omnes consolatus est qui Nicephori nequitia sunt læsi, F domisque Senatum ac militiam recreauit. Porro IV. Idus Octobris coronata est Procopia in Triclinio Augusta, multisq; donis liberalib. auxit Senatum. Mulieribus vero Thematicorum militum, qui fuerant in Bulgaria perempti, auri quinque talenta dedit. Theophaniam autem vxorem Stauratij singularem vitam amplexam, & cognatos illius qui miserabiliter sub Nicephoro vixerant, ditauit. Interq; alia insignem domum & monasterium Thebraica dictum, vbi Stauratius est sepultus, illi concessit. Omnes etiam patricios & Senatores, sacerdotes & summos sacerdotes, & militantes monachos & pauperes tam in regia vrbe quam in thematibus degentes locupletauit, adeo vt immensurabilis auaritia Nicephori, propter quam & male periit, paucis diebus disparuisse probaretur. Super multos præterea optimos mores suos cum piissimus & orthodoxus esset, tristabatur super his qui à sancta scindebantur ecclesia quacunque occasione siue ratione: multumque sanctissimum patriarcham, & eos qui poterant pro communi pace concurrere, rogans non quiescebat, inter quos & Theodorum Egumenum Studij, & Platonem atque Ioseph Archiepi- G scopum Thessalonicensem fratrem Theodori in studiis detentos amaris, vna cum principib. monasterij eorum satagebat vnire, quod & fecit. Cæterum misit ad Carolum regem Francorum pro pace atque contractu nuptiarum in Theophylactum filium suum. Nicephorus quoq; sanctissimus Patriarcha transmisit synodicas literas ad Leonem sanctum Papam Romanum. Antea quippe faciendi hoc à Nicephoro prohibebatur. Porro Octaua Kal. Ianuar. quintæ Indictionis Michael tranquillissimus Imperat. coronauit Theophylactum filium suum Imperatorem à Nicephoro Patriarcha in ambone maioris ecclesiæ, feria V. & obtulit pretiosissimum stemma in sancto altario in vasis aures & lapidibus venustis, & quandrangulis velis antiquitus ex auro & purpura clare contextis, atque admirabilibus sanctis imaginibus variatum. Donauit autem & Patriarchæ auri libras XXV. ac venerabili clero libras centum, splendidam reddens sanctam festiuitatem & filij pronunciationem. Multo sane diuino zelo Imperator piissimus motus contra Manichæos, qui nunc Pauliciani dicuntur, & Atingarios in Phrygia & Lycaonia degentes, capitalem anim- H aduersionem Nicephori sanctissimi Patriarchæ ac aliorum piorum prædicamentis promulgauit. Aduersus est autem per alios nequam morum consiliarios obtentu pœnitentiæ, cum esset impossibile illos pœnitentiam agere, qui eorum errore decepti fuissent. Dogmatizabant autem indocte, non licere sacerdotibus promulgare contra impios mortem, per omnia diuinis super hoc aduersantes scripturis. Si enim Petrus vertex Apostolorum Ananiam & Saphiram ab vno mendacio tantum mortificauit, & Paulus clamat: Qui talia, inquiens: agunt, digni sunt morte: & hæc de solo corporali peccato: quomodo non horum contrarij erunt, qui omni corporali & spiritali spurcitia dæmonibus seruiunt? Stauratius vero vlcere tabefactus ex mortali plaga circa spinæ loca infixa, ita vt non posset quisquam appropinquare illi ob multum fœtorem, mortuus est tertia Idus Ian. Indictione quinta, cum imperasset, vt putatur,

mensibus duobus, diebus sex. Porro quinta Idus Maii, feria quinta, eclipsis solaris facta est magna. Et septima Idus Iunii egressus est Imperator Michael contra Bulgares, & cum eo simul Procopia vsque Zeruluin. Crunnus autem dux Bulgarum, cum Debeldum obsidione cepisset, & eos qui in ipso fuerant vna cum episcopo transmigrassent, multitudines quæ propter malum frequensque consilium nequam consiliariorum Imperatoris ad eum confluxerant, ad insidias & iniurias Obsicii maxime, & Thracesiorum conuersi sunt, quos Michael compescens, donis & admonitionibus silentio imposito mitigauit. At vero Bulgares simultatibus militiarum compertis, & quod essent formidantes prælium, amplius confortati præualuerunt aduersus Thracem & Macedoniam. Tunc Ancialum & Beroem dimittentes Christiani fugerunt nemine persequente, Nicetamque ac Probati castrum, & alia quædam præsidia, similiter & Philippopolim & Philippos, & Strymonē habitantes, occasione accepta fugientes ad propria redierunt. Hoc autem diuina indignatio fecit, Nicephori væsaniam arguens, per quam putatiuæ correctiones eius, in quibus gloriabatur, celeriter corruerunt: prauasq; opiniones multorum, qui Deum impugnantes & abundantes hæreses Paulitianorum, Atinganorum, Iconoclastarum & Tetraditarum desierunt accusare. Omitto enim adulteria, fornicationes, libidines atque periuria, odia fraterna & auaritias, nec non & præuaricationes reliquas contra sanctas ac venerabiles imagines, contraque sanctum monachicum habitum: mouebant linguas, beatum dicentes Deo abominabilem Constantinum, quod fortiter aduersus Bulgares gesserit propter pietatem. quam vt impie illi infelices fatebantur, habuerit. At vero hi qui in vrbe regia erant, armabantur post synodum vniuersalem ad fidem subuertendam orthodoxam, cæcos cæcis mentibus sine Deo volentes imperare filios Constantini Deum impugnantis, apud Banormum insulam custodiæ mancipatos, quos per noctem furari voluerunt, & adducere ad exercitum. Sed dominus hos confudit. erigens Michaelem piissimum in defensionem veritatis. Disputatis enim conuenientibus de fide plebibus, regiam repedauit ad vrbem, & sapienter cogitans, multos rebellionum per paucas plagas deterruit, exilio iubens deportari filios Constantini, qui oculis orbati esse cernebantur in Aphusiam.

Vnum vero ex supra dictis seductoribus falsum eremitam, exactione maleficii socium Nicolai qui icona sanctissimæ Dei genetricis deposuerat, lingua recisa mutilauit, qui & mortuus est corpore & anima. Collegam autem suum Nicolaum, promittentem se pœnitentiam acturum, omnibus publicauit, & confitentem sua ipsius mala, tradidit illum in monasterio custodiendum, ne libera conuersatione habitu proprio abuteretur. At vero Atinganos publicans exilio tradidit per Leonem Orientalium Prætorem. Porro Augusto mense, quinta Indictione, Thebid contra Christianos mouit exercitum: cum quo Leo bellum conferens, prosperatus est duo milia interficiens, & equos comprehendens, & arma, Muhammat autem primus filius Aaron tenens principatum gentis, inito bello in interiori Perside cum Habdalla fratre suo superatus est.

Et fugiens in Gabda hanc obtinuit. Damascum vero alter tyrannus, & Ægyptum, & Africā duo partiti sunt, & alius Palæstinam more latronis depastus est. Anno secundo imperii Michaelis, Crunnus Bulgarum dux per Dragomirum pro pace rursum ad Imperatorem Michaelem legationem misit, quærens fœdera quæ sub Theodosio Adramitino & Germano patriarcha repromissa fuerant Dormesio, qui per illud tempus dominus erat Bulgariæ, quæ terminos continebant Ameleonis Thracensis: vestimenta quoque seu coccineas pelles vsque ad pretium quinquaginta librarum auri: & super hæc profugos vtriusque partis ad alterutrum reddi si contigisset eos insidiari prælatis: negotiantes vero in vtraque regione per præcepta & signacula commendari: si qui vero sine signaculo inuenti fuissent, diriperetur quod haberent, & inferretur publicis rationibus.

Scripsit autem ad Imperator. Nisi acceleraueris, inquiens, ac pacem iudicio tuo, præliabor contra Mesembriam. His receptis Imperator nequam consiliariorum admonitionibus pacem non admisit. Sub obtentu enim falsæ pietatis, & circa Remp. perditionis nequam consiliatores asserebant, non oportere fugitiuos reddere, perhibentes in testimonium illud euangelicum domini eloquium perhibentis: Eum qui venit ad me, non eiiciam foras. Mediante vero mense Octobri aciem dirigit Crunnus contra Mesembriam in machinamentis, & manganis, & arietibus, quæ Nicephori causa destructoris Christianorum didicerat.

Arabs enim quidam ad baptismum confugerat satis expertus mechanicæ artis, quem cum castrametatus esset, in Arianopolim constituit, cui nullum meritum conferens, quin potius adbreuians eius rogam, murmurantem nimis cecidit: qui super hoc tristatus fugit ad Bulgares, & docuit eos omnem mechanicam artem in his. In his insistens, nemine ob multam stultitiam resistente per totum mensem, cepit eam. Kalendis autem Nouembris aduocauit Imperator patriarcham cum angustiaretur, & de pace consilium sumpsit. Aderant autem & Metropolitani, Nicenus scilicet & Gizicenus, præsentibus quoque prauis consiliariis cum Theodoro Egumeno studii: etiam patriarcha ac Metropolitani antistites, pacem cum imperatore amplectebantur: mali vero consiliarii cum Theodoro Egumeno studii hanc subuertebant fatentes: In subuersione diuini mandati nemo pacem amplectitur. Eum quippe qui venit ad me, ait dominus, non eiiciam foras.

Primo quidem quomodo nemine ad nos ex eis confugiente, nos eos qui intra Curtem erant prodidimus, valentes hos cum pace saluare? secundo vero quia & si fugerunt, raro quidem ad nos pro acquirenda tamen plurimorum salute oportebat potius decertare; quam super incertis & inuisibilibus locupletari. Gratius enim est Deo, plures potius saluare quam paucos. Porro damnum in pluribus pati propter modicum lucrum, primæ dementiæ est: Hæc Kalend. facta sunt Nouembribus. Porro prima die Nonas Nouembris apparuit cometes in figura duarum lunarum fulgentium, adunantium se atque separantium in diuersa schemata, ita vt in acephali viri fictionem formarentur. Et in crastinum de excidio Mesembriæ venit miserum nuncium, deterrens omnes ob maiorum omnium malorum expectationem: Inuenientes enim eam inimici plenam omnibus rebus, quæ ad habitationem hominum adesse solent, hanc tenuerunt vna cum Debelto, in quo & syphones æreos inuenerunt triginta & sex, & ignis humidi qui per eos emittebatur, argentique ac auri non modicam copiam.

Eodem anno multi Christianorum ex Palæstina ac Syria in Cyprum venere fugientes immensam Arabum afflictionem. Cum enim sine generali principatu Syria esset & Ægyptus & Africa & omnis principatus qui sub ipsis est, homicidia, rapinæ, adulteria, ac omnes Deo odibiles actiones in ciuitatibus ac villis, vt diuinitus peritura gente perpetrabantur: in que alma Dei nostri ciuitate colenda loca sanctæ Dei genetricis & resurrectionis ac caluariæ seu reliqua profanata sunt. Similiter autem & Lauræ eremi opinatissimæ, sancti Caritonis, & sancti Sabæ, & reliqua monasteria & ecclesiæ desertæ factæ sunt. Alii autem percepto martyrio interempti sunt alii vero Cyprum, & ex hac Byzantium properarunt, quos Michael pius Imperator, & Nicephorus sanctissimus patriarcha benigna munificentia receperunt. Nam his qui venerunt ad vrbem, monasterium insigne donauit: his vero qui in Cypro remanserant, monachis & laicis talentum auri transmisit, & hos diuersis consolatus est modis. Erat quippe Michael circa omnes suauis & clemens, circa negotiorum vero dispositionem iners, seruituti subactus, Theoctisto magistro & cæteris principibus. Præterea mense Februario duo Christiani ex Bulgaria fugientes nunciauerunt Imperatori, Crunnum prædaturum eos qui essent in Thrace repente festinare. Quintodecimo Kalend. Martii exiuit Imperator ab vrbe, Dei prouidentia inefficax rediit, & ascendens monasterium Tharasii sancti patriarchæ, celebraris eius

A eius memoriis vna cum Procopia Augustia, petalo argenteo librarum nonagintaquinque sacrum eius sepulchrum vestiuit. Post captam vero Mesembriam Imperator Crunno pace negata, ex omnibus thematibus electam militiam ante vernale tempus in Thracem transire præcepit, ita vt omnes moleste ferrent, maxime Cappadoces & Armeniaci. Imperatore autem exeunte cum ordinibus mense Maio, exiuit cum eo iterum Procopia vxor sua vsque ad aquæductum iuxta Heracleam. At vero multitudines super hoc duriter ferentes in derogationem ac maledictionem conuersæ sunt contra Michaelem. Porro quarta Idus Maii, eclipsis facta est circa XII. partem Tauri iuxta horologium oriente Sole, & multus timor cecidit super turbas. Ast Imperator circuibat Thracem cum prætoribus ac militiis, neque contra Mesembriam pergens, neque aliud quid eorum quæ agi debent ad destructionem hostium patrans, sed tantum suasus sermonibus vanis consiliariorum suorum, bellorum experientiam non haben-
B tium, ac per hoc asseuerantium , non audere inimicum aduersum illum venire in propria regione sedentem. Et erat barbarico impetu grauior conciuium cœtus, deficientium circa necessarias vtilitates , & rapinis ac inuasionibus exterminantium compatriotas. Circa initia vero Iunii mensis Crunnus Bulgarum dux exiit cum exercitibus suis, veritus quod multi essent Christianorum: cumque mouissent exercitum in Versiniciam , quasi triginta signis ab imperialibus castris, Leo patricius & Prætor Orientalium , Ioannes quoque patricius & Macedoniæ Prætor cognomento Aplaces , multum prompti ad hos debellandos, prohibiti sunt ab Imperatore per malos consiliarios. Cum autem vrbs litanias celebraret cum summo sacerdote in templo sanctorum Apostolorum, quidam impiorum, Deo perosi, Constantini hæreseos, obserata porta imperialium sepulchrorum , nemine attendente propter turbæ frequentiam , quo subito cum quodam sonitu aperiretur egerunt, quasi ex quadam operatione facti prodigii, & intro insilientes procidebant seductoris monumento, hunc inuocantes, & non Deum Surge dicentes, & auxiliare perditæ Reip. Diffamerunt-
C que quia surrexit super equum sedens , & vadit Bulgares debellaturus, qui è contrario Tartarum habitat cum dæmonibus, Qui ab vrbis præfecto comprehensi , primo quidem mentiebantur , diuinitus vltro fuisse apertas sepulchrorum portas: præsentari vero tribunali præfecto, & circa testimonium claudicantes, obserationis fraudem ante omnem pœnam confessi sunt, quos merito vestibus pompæ submisit , vociferantes causam publicæ pœnæ. Sic enim nequitiæ inuentor diabolus suos milites erudiuit , vt non peccata sua accusent, sed orthodoxam & patribus traditam fidem , sacrumque habitum monachorum, qui diuinæ est philosophiæ gymanasium. Multi autem qui in his blasphemabant, habitu tantum Christiani erant, veritate vero Pauliciani, qui non valentes detestabilia opera sua manifestare, huiuscemodi occasione indoctos adulterabant , Constantinum qui Iudaici erat sensus, beatum dicentes vt prophetam & victorem, hæresimque ipsius in subuersionem incarnatæ dispensationis Domini nostri amplectentes.

Porro decima Kalend. Iunii prælium ineuntibus haud
D procul ab Adrianopoli, delinquunt quidem Christiani valde dire circa bellum , obtinent autem inimici pugnam, adeo vt plures congressionem nec intuentes summa fuga vterentur: ita vt Crunnus consternatus æstimaret insidiarum argumentum esse quod factum est , vt modicum retineret suos ab insequutione : quia vero eos vidit sine vlla retentione fugere, persequutus occidit multitudines copiosas, & veniens nihilominus ad sarcinas, has cum exuuiis abstulit. Ast Imperator fugiens repedabat in vrbem cum multitudinibus, harumque principibus sumptis insuper pollicebatur imperii depositiones deiurans: inter quos & Leonem patricium, & Prætorem Orientalium, tanquam pium & fortissimum & per omnia strenum, in tenendo imperio asciscere socium voluit : qui nullatenus acquiescens, dimisit eum thematibus præesse, octaua Kalend. Iunii deponere volens Imperium, & a-
lium promouere , qui tamen ab vxore & filiis permissus non est, & ab his qui nequiter prævaluerant. Verum in hoc Nicephorus sanctissimus patriarcha consentiebat, Et ipse, inquiens, & filii eius saluandi erunt, si taliter quis promoueatur. At vero Prætores descendentes cum multitudinibus in vrbem, Imperatorem fugisse audientes, desperati quod ab eo de cætero imperandi forent, consiliati sunt apud semetipsos, & implorabant, Leonem, quo auxiliatetur communi Reip. & Christianorum religioni opitularetur. At ille aliquandiu quidem vehementer differebat, temporis considerans difficultatem , & Barbarorũ incursionem intolerabilem, & semetipsum erga Imperatores conseruans rectum & absque insidiis: quia vero ad vrbem properare inimicum vidit, scribit Nicephoro Patriarchæ de fide sua recta affirmans, petentes etiam vt cum oratione & nutu eius imper. sumeret , & veniens ad tribunal ante vrbem positum vna cum Prætoribus & exercitibus, valde legitimus Romanorum Imperator ostenditur, & die media Constantinopolim per Carsii portam ingreditur, & ad regalia peruenit. Porro audita huius acclamatione Michael in oratorium Phari accurrens vna cum Procopia natisque suis, detonsis capillis, monastica
F induit vestimenta, v. Idus Iuliis sexta Indictione, feria secunda.

LEO. Postera vero die, Leo coronatus à Nicephoro patriarcha in ambone maioris ecclesiæ, vrbis præcepit custodiri portas : & muros die ac nocte ipse per se circuiens, & exercitans cunctos, ac bonam spei fiduciam habere commonens , eo quod Deus celeriter foret inopinate facturus per intercessiones intemeratæ Dei genetricis & omnium sanctorum, nec omnino confundi nos esset passurus ob multitudinem culparum nostrarum. Interea nouus Sennacheribus , Crunnus videlicet , derelicto proprio fratre cum virtute sua ad impugnandum Adrianopolim, post sex dies imperii Leonis superueniens in viribus suis & equis, regiam vrbem gyrauit iuxta muros à Blacernis vsque ad Auream portam, ostendens virtutem suam: & celebrato polluto dæmonico sacrificio in prato penes mare sito, postulauit ab Imperatore vt figeret contum suum in eandem portam Auream, quo id fieri non permittente, reuersus est ad tabernaculum suum. Cum autem admiratus fuisset muros vrbis & bene ordinatam Imperatoris aciem, & super obsidionem quam sperabat, desperatus effectus esset, ad conuentiones conuertitur, & ante pacem
G tentatoria verba faciebat. At Imperator accepta occasione conatus est huic insidiari, sed à multitudine peccatorum nostrorum hoc in finem perducere prohibitus est, administrantium huiuscemodi rusticitate, vulnerantium quidem hunc, mortalem tamen non inferentium plagam. Super c ergo insaniens nequissimus misso, cursu ad sanctum Mamam, palatium ille habitum incendit, & æreo Leone Hippodromi vna cum vrso & dracunculo lateribus ac marmoribus electis in plaustro impositis reuersus est, & obsessam Adrianopolim cepit.

Explicit liber vigesimusquartus.

Hactenus Anastasius Biblioth. ex Theophane, cui in Græco exemplari subiuncta sunt quædam ex Leonis Grammatici chronographica posteriorum Imperatorem vsque ad Constantinum Romani generum.

Sequitur in Anast. P. Pith. Hæc est collectio annorum, vt subinfertur Adam anno CC. XXX. &c. In
H *ex. Briss. sequitur Bosina Bissini regis vxor. Et narratio de Theodorico.*

FINIS.

A

PAVLI WARNEFRIDI LANGOBARDI FILII, DIACONI FORO-IULIENSIS,

De Episcopis Metensis Ecclesiæ.

PAVLVS DIACONVS LIB. VI. de gestis Langobard. cap. XVI.

SED & ego in libro, quem *de Episcopis Mettensis ciuitatis* conscripsi, flagitante Angilrammo, viro mitissimo & sanctitate præcipuo, præfatæ Ecclesiæ archiepiscopo, de hoc sacratissimo viro Arnulfo quædam eius miracula compo-

B

sui, quæ modo superfluum duxi replicare.

Sigebertus Gemblacensis de Scriptoribus Ecclesiast. cap. 80.

PAulus Monachus Cassinensis cœnobii, natione Italus, propter scientiam litterarum à Carolo M. Imp. ascitus, scripsit vitam primi Gregorii Papæ, scripsit gesta Pontificum Metensium, scripsit miracula S. Arnulfi, qui primo Maior domus Regis Francorum, postea Metensium Episcopus heremiticam vitam expetiit. Historiam quoque Vinnulorum, qui postea nominati sunt Longobardi, luculento & plano sermone scripsit.

INCIPIT LIBELLVS DE NVMERO SIVE ORDINE EPISCOPORVM, QVI SIBI AB IPSO PRÆDICATIONIS EXORDIO IN METTENSI CIUITATE SUCCESSERUNT.

C

POSTQVAM peractis omnibus, quæ cum patre pro mundi salute gerenda disposuerat Christus dominus, migrauit ad cælos, statim vt promisso sancti spiritus munere B. Apostoli potiti sunt & confirmati, illico quam vnusquisque eorum prouinciam vel regionem prædicaturus adgredi deberet, communi consilio iuxta diuinam prouisionem sorte decernunt. Singulis igitur ad sibi delegata loca pergentibus, B. Petrus qui in eorum numero primus erat, & quasi dux fortissimus eminebat, ad eam quæ totius tunc mundi caput erat, hoc est vrbem Romuleam tota alacritate contendit. Fundata prius apud Antiochiam ecclesia, ac suæ sedis nomine dedicata.

Igitur cum Romam peruenisset illico qui summas quasque vrbes in occiduo positas Christo domino per verbum fidei subiugaret, optimos eruditosque viros ex suo consortio direxit. Tunc denique Apollinarem Rauennam, Leuçium Brundisium, Anatolium Mediolanum misit: Marcum vero qui præcipuus inter eius discipulos habebatur, Aquilegiam destinauit, quibus cum Hermagoram, suum comitem Marcus præfecisset, ad B. Petrum reuersus Alexandriam missus est.

D

Ea igitur tempestate cum apud Galliam Belgicam Mediomatricum, quæ etiam Mettis appellatur, ciuitas in ipsa Mosellæ amnis ripa posita, copiosis populorum turbis abundaret; ad eandem B. Petrus Apostolus vrbem, Clementem nomine virum egregium ac meritis probatum, sublimatum pontificali dignitati direxit: cum quo pariter (sicut antiqua tradit relatio) ad eas, quæ præcipuæ erant Galliarum vrbes, verbo fidei obtinendas alii quoque religiosi doctores ab eodem Apostolorum principe missi sunt.

Cum ergo peruenisset beatus Clemens Mediomatricum ciuitatem, in cauernis (vt ferunt) Amphitheatri, quod extra eandem vrbem situm est, hospitium habuit: in quo etiam loco oratorium domino construens altare in eo sta-

E

tuit, ac beati Petri Apostoli præceptoris sui nomine consecrauit. Is igitur venerandus sacerdos dum sedula admonitione eiusdem vrbis populis prædicaret, cooperante sibi diuina misericordia maximam ex eis multitudinem à sordidis idolorum cultibus & erroris cæcitate liberatam ad veræ fidei splendorem perduxit: primusque in illis regionibus ostensor iustitiæ & index veritatis enituit.

Denique asseuerant qui eiusdem loci cognitionem habent, quod in Amphitheatro vbi primitus aduenìens habitauit, vsque in præsentem diem nec serpens consistere queat, sed & omnino noxiæ pestes locum illum refugiant, vnde olim veræ salutis emanarunt insignia.

Successit huic vir Deo plenus Cœlestis nomine, qui cælestem vitam cum regni cælorum adnuntiatione ducens exemplis pariter & doctrinis credentiũ numerũ dilatauit.

F

Post hunc denique regendam suscepit ecclesiam Felix.

Deinde Patiens.

Post hæc quintus in ordine Victor.

Deinde alius Victor.

Post hos Simeon septimus.

Post quem Sambatus octauus. Quorum omnium studiis certum est creuisse Dei ecclesiam: quamuis eorum nobis specialiter occulta sunt gesta.

Ruffus vero & Adelphus, qui sunt in numero nonus & decimus, magnis absque dubio in vita meritis fulsisse credendi sunt: quandoquidem tali etiam post obitum fulsere miraculo. Horum denique corpora cum in basilica beati Felicis martyris essent humata (sicut ad nos vsque decucurrit relatio) vir quidam erat religiosus ac de animæ suæ cura sollicitus, qui nocturno tempore vt priuatis orationibus se Domino commendaret, vniuersa quæ extra muros eiusdem ciuitatis sita erant oratoria indesinenti studio circumire solebat. Hic itaque dum ad prædictam beati Felicis martyris peruenisset basilicam, nec tamen ingrediendi esset concessa facultas, accessit iuxta murum forinsecus ad eã partem, qua prædictorum sacerdotũ corpora requiescebãt, atq; ibi se in orationẽ tota mẽtis intentione prostrauit. Qui dũ post effusas preces ab oratione surrexisset, & in eorũ Sanctorũ honorẽ ad quorũ è regione sepulcra orauerat Psalmi

G

versiculũ, id est. *Exultabunt Sãcti in gloria*, pnuntiaret, mox ab intus vocem subiungẽtis audiuit, *lætabuntur in cubilibus suis.*

Successit his sacris viris Firminus. Deinde Legontius: de quorum aliquid vita, præter nomina, nihil ad nos deduxit relatio prisca.

Accepit deinde tertius decimus venerandus præsul Auctor gubernandam ecclesiam ea tempestate, quando non solum Gallia, sed vniuersus pene Occidens Barbarorum sæuientium est perpessus sæuitiam. De quo viro, quamuis & alia ab eo insignia facta credantur, duo tantum ad nostram memoriam eius miracula peruulgata sunt. Eo igitur tempore cum reuerendus hic præsul vitam cunctis virtutibus decoratam duceret, Attila Rex Hunnorum omnib. belluis crudelior habens multas barbaras nationes suo subiectas dominio, postquam Gundigarium Burgundionum regem sibi occurrentem protriuerat, ad vniuersas deprimendas Gallias suæ sæuitiæ relaxauit habenas. Huius aduentu beatus Seruasius Tungrorum Episcopus præcognito, Romam ad beatorum Apostolorum Petri & Pauli sacratissima corpora perrexit, vt per eorum sublime meritum specialiter à Domino impetraret, quatenus iræ suæ indignationem a-

H

uerteret, & Tungrensis vrbis populum à tanto exitio liberaret. Tunc ei diuinitus per eundem B. Petrum Apostolum reuelatũ est, quod ita cælesti esset iudicio definitum, vt vniuersa Gallia Barbarorum foret infestationi tradenda præter B. Stephani Leuitæ & protomartyris situm apud Mettis oraculum, in quo ipsius erat pretiosus cruor absque corruptionis labe reconditus. Hæc dum S. Seruasio reuelata fuissent, festinus ad Gallias repedauit: inuenitq; iam Hunnorũ examina per vniuersas Gallias debacchari. Qui cũ ad obsidionẽ Mettensiũ pro eo quod eorum ciuitatẽ inexpugnabilem ob murorum fortitudinem cernerent, recessissent, contigit B. Seruasium ipso tempore dum à Roma reuerteretur, Mettis deuenire. Qui dum vniuersa, sicut reuelatione didicerat, sancto consacerdoti suo Auctori retulisset, ad ciuitatem propriam, hoc est Tungris reuersus est. Nec mo-

ra, post eius egressionem murus ciuitatis Mettensis corruit, ingressumq; hostibus superna dispositione patefecit. Mox vero B. Auctor traditam ciuitatem inimicorum gladiis aduertens, vniuersos paruulos, qui necdum sacri fontis ablutionem perceperant, baptisari præcepit. Igitur audientes Huni, qui duodecimo exinde milliario situm castrũ, quod Scarponna dicitur, obsidebant, Mettẽsis vrbis mœnia corruisse iterato ad eam festina celeritate regressi sunt, incendiisq; & rapinis vniuersa vastãtes, plures è ciuib. cum eis qui baptisati fuerant paruulos interemerunt: reliquos vero qui exitio superesse poterant, simul cũ S. Auctore episcopo captiuos abducunt. Impletum sane est super B. Steph. Leuitæ & protomartyris domicilio, ꝙ à beatissimo Petro apud Ro. Christi famulo Seruasio fuerat ante prædictum. Nam cum eandem basilicam procul furentes Barbari adspicerent, ad eã cursim quasi opima spolia captaturi properabant: cumq; propius accederent, eorũ oculis velut ingens saxũ ac moles solida apparebat. Quam cum cæcati mẽtibus, manibus per gyrũ palparẽt, aditumq; ingrediẽdi quærerẽt, nihil omnino eis aliud quã naturalis saxi durities videbatur. Deniq; sępius abscedentes rursumq; reuertentes, cũ se nihil proficere cernerent, tandem fatigati discesserũt, suæq; iniquitatis effectu frustrati sunt. Quid ẽt de hoc oratorio B. Greg. Turon. Episcopus in suis libris † narrauerit, non silebo. Refert, n. priusquam hi hostes venirent, vidisse virum fidelem in visu quasi conferentem cum sanctis Apostolis Petro ac Paulo B. Leuitam Stephanum de hoc excidio, ac dicentem: *Oro domini mei, vt non permittatis obtentu vestro Mettensium vrbem ab inimicis exuri; quia locus in ea est, in quo paruitatis meæ pignora continẽtur: Sed potius sentiãt se populo aliquid me posse corã Domino. Quod si tantũ facinus populi supercreuit, vt aliud fieri nõ possit, nisi ciuitas tradatur incendio, saltem vel hoc oratoriũ nõ cremetur.* Cui illi aiunt: *Vade in pace, dilectissime frater: oratorium tantum tuum carebit incẽdio. Pro vrbe vero non obtinemus; quia Dominicæ sanctionis super eam sententia iã precessit. Inualuit n. peccatum populi, & clamor malitiæ eorum ascendit coram Domino. Ideo ciuitas hæc cremabitur incendio.* Vnde non dubium est, quod horum obtentu, vrbe vastata, oratorium permansit inlæsum. Igitur exinde hostes dum ad oppidum quod appellatur Decempagos, quod à Mettensi vrbe triginta millib. abest, peruenissent; quia Deo nostro semper de suis seruulis cura est, & in ira misericordiã (sicut ait Psalmista) non continet; tantæ subito eosdem Hunos tenebræ circumuallauerunt, vt quid agerent, vel quo se verterent, omnino nescirẽt. Tunc causam tantæ calamitatis, vt in tali re opus erat, sollicite inquirẽtes ab vno ex captis quos ducebant, audiunt, qui propter seruũ cælestis Domini auctorem Episcopum quem in captiuorũ numero se vidisse dicebat, talia paterentur. Mox igitur facta inquisitione B. Auctorem reperiunt; quem dũ percunctarentur, quid in munere vellet accipere, vt à tanto eos periculo liberaret, ille ad hæc respondit; sibi nullũ aliud gratius posse munus offerri, quam si omnes quos ducebant captiuos sinerent ad propria remeare. Quod illi si facerent, promittit se sine dubio à suo domino impetraturum, vt ab illis quib. tenebatur tenebris eruerentur. Factumq; est. Et mox in vniuerso suo Huni exercitu captiuos quos ducebant, requirẽtes eos B. Auctori reddiderũt, à suis (vt eis promissum fuerat) cessantib. tenebris luce reddita angustiis liberati sũt. Sicq; venerabilis Christi famulus, dum ad modicum in captiuorũ sorte deputatus est, multos pariter à captiuitate resoluit. O quantũ potiori gloria de reductis iste ciuib. triumphauit, quam crudeles Barbari, qui eos antea quasi victores abduxerant, triũphare potuissent. Veniamus & ad aliud miraculum, quod eiusdem meritis cælesti est virtute patratum. Quodam deniq; tempore cum in oratorio B. Protomartyris Stephani (de quo supra retulimus) trabis ab ipso culminis fastigio dissoluta corruisset, marmor ꝙ in altari eximii candoris erat, ità confregit, vt in duabus illud partibus omnino diuideret. Adest B. Auctor & cunctis qui aderant pro inlato dispendio contristatis, ipse vero fidens in Domino præcepit easdem fracturas sibi inuicem copulari, pararique sibi ministeria, quo desuper more solito diuini sacrificii munus offerret. Stupentibus itaque illis, & quid esset facturus, intendentibus, mox salutarem hostiã Deo obtulit. Illico omnis illa cõfractio ita solidata est, quasi antea diuisa minime fuisset. Est tamen in eodẽ marmore, quod non mediocriter vsq; in præsentem diem possit admirari. Nam ita apparet hactenus attentius cernentibus quasi diuisum, sed studiose contrectatum digitis ita probatur solidum, vt nullius in eo diuisionis sentiatur indicium. Non est dubium, & plura eum miranda patrasse: sed quantus qualisque fuerit, ex his quæ reuelata sunt, plene potest agnosci.

li.2.ca.7.

Successit huic quartus ac decimus, Aepletius.
Deinde quintus decimus Vrbicius.
Sextus decimus Bonolus.
Septimus decimusque Terentius.
Octauus decimus Gunsolinus.
Exinde Romanus.
Vicesimus denique Fronimus.
Post quem Cromatius.
Deinde Agathander.

Tres itaque isti quos præmisimus, sicut in eorum nominib. attenditur, de origine credendi sunt manare Græcorum.

Post hos rexit ecclesiam Sperus.

Deinde Villicus.

Tum vicesimus quintus Petrus.

Vicesimus ac sextus Agiulfus, qui fertur patre ex nobili senatorum familia ortu, ex Chlodouei Regis Francorum filia procreatus.

Post istum exstitit nepos ipsius nomine Arnoaldus.

Quem secutus est Pappolus.

Post hos ad regimen Ecclesię beatissimus Arnulfus ascitus est, vir per omnia lumine sanctitatis, & splẽdore generis clarus. Qui ex nobilissimo fortissimoq; Frãcorum stemmate ortus ita Dei Ecclesię præfuit, vt & palatii moderator existeret. Hic denique & in corpore permanens simul & post vitæ exitum multa admiranda perpetrauit, quæ si quis nosse desiderat, libellum qui de eius specialiter actibus conscriptus est, legat. Vnum tamen eius admirabile factum referam ꝙ satis miratus sum quo ordine prætererit is qui eius contexuit vitam. Hic deniq; cum pœnitentiam pro aliquib. excessibus ageret contigit vt per Mosellę fluminis pontem transiret. Cumq; subterfluentium aquarum profundos nec visu penetrabiles gurgites cerneret, nõ dubię spei fiduciam mẽte gerens, extractum digito annulum in illã aquarũ profunditatem proiecit; *Tunc*, inquiens, *me putabo culparum nexibus absolutum, quando istum quem proiicio recepero annulum.* Post aliquot vero annnos cum ad Episcopatus ascendisset officium, ei die quadam piscator quidam piscẽ attulit; quẽ ille sibi, quia carnibus abstinebat, ad refectionem vespertinam iussit præparari. Cumq; eum minister eius officii more solito exenterasset, eundem annulum intra ipsius piscis intestinum repperit. Ille factum admiratus, sed rem nesciens, beato Arnulfo detulit. Quẽ ille vt vidit, statim recognouit: ac Deo omnipotẽti iã de remissione delictorũ fidus gratias retulit: ac deinceps nõ remissius vitã duxit; sed maiori se potius abstinentia coartauit. Nec dissimiliter pater hic venerabilis quam olim Gedeon ille signum à Domino poposcit. Ille etenim indiciũ per vellus in area positũ capere voluit vtrũ in bello victoriã de inimicis habere potuisset. Iste annulum in profundissimum fluminis gurgitem proiiciens experiri cupit, vtrum de inimicis iam victoriã cepisset. Fortes quidem erant, quos ille deuicerat: sed hi quos iste superauerat, fortiores. Hæc ego non à qualibet mediocri persona didici, sed ipso totius veritatis assertore præcelso rege Karolo referẽte cognoui; qui de eiusdem beati Arnulfi descendens prosapia, ei in generationis linea trinepos extabat. Nam venerandus iste vir (vt ad superiora redeam) iuuentutis suæ tempore ex legitimi matrimonii copula duos filios procreauit, i. Anschisum & Chlodulfum. Cuius Anschisi nomen ab Anschise patre Aeneæ, qui à Troia in Italiam olim venerat, creditur esse deductum. Nam gens Frãcorum, sicut à veteribus est traditum, à Troiana prosapia trahit exordium. Cum igitur hos duos, de quibus præmisimus, venerabilis Arnulfus filios haberet, quoniam erat misericors, & ad pietatis opera semper intentus, vtrisque filiis suis cœpit suadere, vt ei assensum præberent, quatenus omnes suas facultates ad vsus pauperum dispertiret. Tunc maior filius, id est Chlodulfus, se hoc posse facere, id est vt portionem sibi debitam patri largiretur, omnimodis

modis denegauit. At vero minor filius, id est Anschisus, fidens de Christi pietate sibi pluriora condonari, ad omnia quæ pater vellet, se libenter obedire promittit. Agit venerandus pater gratias filio, & prædicit ei, pluriora eundem quam reliquerat, habiturum: insuper benedixit eum, eiusque cunctam progeniem nascituram in posterum. Factumque est. Nam & pluriores Anschiso quam reliquerat, diuitiæ accesserunt, & ita in eo paterna est constabilita benedictio, vt de eius progenie tam strenui fortesque viri nascerentur, vt non merito ad eius prosapiam Francorum translatum sit regnum.

Et vt hoc agnoscere possis, paucis aduerte docebo. Anschisus genuit Pippinum, quo nihil vnquam potuit esse audacius. Pippinus genuit Karolum, viris omnino fortissimis conferendum: qui inter cætera & magna bella quæ gessit, ita præcipue Sarracenos detriuit, vt vsque hodie gens illa truculenta & perfida Francorum arma formidet. Hic itaq; genuit Pippinum, sapientia nihilominus & fortitudine satis clarum, qui inter reliqua quæ patrauit. Wascones iamdudum Francorum ditioni rebelles cũ VVaifario suo principe facilitate mira debellauit & subdidit. Huius itaq, filius magnus Rex Karolus extitit, qui Francorum regnum sicut nunquam ante fuerat, dilatauit. Denique inter plura & miranda quæ gessit, Langobardorum gentem bis iam à patre deuictam, altero eorum Rege cui Desiderius nomen erat, capto, alterumque qui dicebatur Adelgisus, vt cum genitore regnantem suo Constantinopolim pulso, vniuersam sine graui prælio suæ subdidit ditioni Et quod raro fieri adsolet, clementi moderatione victoriam temperauit. Romanos præterea, ipsamque vrbem Romuleam, iampridem eius præsentiam desiderantem, quæ aliquando Mundi totius domina fuerat, & tunc à Langobardis depressa gemebat, duris angustiis eximens suis addidit sceptris: cunctaq; nihilominus Italia miti dominatione potitus est. De quo viro nescias vtrum virtutem in eo bellicam, an sapientiæ claritatem, omniumque liberalium artium magis admireris peritiam.

Hic ex Hildegard coniuge quatuor filios & quinque filias procreauit. Habuit tamen ante legale connubium ex Himiltrude nobili puella filium nomine Pippinum. Natorum sane eius, quos ei Hildegard peperit, ista sunt nomina. Primus dictus est Karolus, scilicet patris ac proaui vocabulo nuncupatus. Secundus item Pippinus, fratri atque auo æquiuocus. Tertius Lodobich, qui cum HLothario (qui biennis occubuit) vno partu est genitus. Ex quib. iam, Deo fauente, minor Pippinus regnum Italiæ, Lodobich Aquitaniæ tenent:

Mortua autem Hildegard, Rex excellentissimus Karolus Fastradam duxit vxorem: quæ Hildigard apud vrbem Mettensem in beati Arnulfi oratorio requiescit. Pro eo deniq; quod à beato Arnulfo iam fati Reges originẽ ducerent, suorum ibi carorum defuncta corpora posuere. Nã ibi humatæ sunt duæ regis Pippini filiæ, quarum vna Rodthait, altera Adelaid appellata est. Ibi quoq; & iunioris Regis Karoli duæ nihilominus tumulatæ sunt natæ, scilicet Abelaid & Hildigard. Quæ Hildigard materno nũcupata nomine matrem morientẽ citius subsecuta est. Quarum omnium Epitaphia à nobis iussu gloriosi Regis Caroli composita, vt de eis liquido lectori satisfieret, subter annotare curaui.

[* *Hæc in ms. nostro non extabant.*

Sed his quæ prætereunda non erant, breuiter prælibatis, ad narrationis tramitem reuertamur. Post beatissimum denique Arnulfum Mettensi ecclesiæ Goericus tricesimus, qui & Abbo vocitatus est, præfuit.

Deinde Godo primus atque tricesimus Episcopalis officii curam gessit.

Quo de mundo excedente Chlodulfus, cuius supra mentionem fecimus, beati patris Arnulfi genitalis filius, Anschisi quoque à quo semen propagatum est regium germanus ad Episcopale culmen ob paternæ sanctitatis gloriã tricesimus atq; secundus ascẽdit. De quo nihil ad nos amplius, præter quod à tali radice exortus est, fama pduxit.

Quo decedente fidelem populum moderaturus tertius atque tricesimus Abbo ascitus est.

Post quem Aptatus.

Deinde Felix gregi feliciter dominico pastores extiterũt.

Dehinc Sigibaldus generosis ortus natalibus religioso cœtui antistes effectus est: vir per omnia vtilitatibus Ecclesiæ deditus, sacrorum quoque culminum solertissimus restitutor. Hic de animarum statu sollicitus duo monasteria condidit: è quibus vnum Elanacum vel etiam Noua cella dicitur, alterum quoque Noua villa vocitatur. Hunc dirus podagræ dolor vehementer afflixit: sed ille in æternis gaudiis mentẽ figens, dolores corporeos patiẽtissime tolerauit.

Iam hinc vir egregius & omnibus præconiis efferendus Chrodegangus antistes eligitur, ex pago Hasbaniensi oriundus, patre Sigrammo, matre Landrada Francorum ex genere primę nobilitatis progenitus. Hinc in palatio maioris Karoli ab ipso enutritus, eiusdemq; referẽdarius extitit. ac demum Pippini Regis tẽporibus pontificale decus promeruit. Fuit autem omnino clarissimus, omniq; nobilitate coruscus, forma decorus, eloquio facundissimus, tam patrio quam etiam Latino sermone imbutus, seruorum Dei nutritor, orfanorum viduarumque non solum altor, sed & clementissimus tutor. Cumq; esset in omnibus locuples, à Pippino Rege omniq; Francorum cętu singulariter electus Romam directus est: Stephanumq; venerabilem Papam, vt cunctorum vota anhelabant ad Gallias euocauit. Hic clerum adunauit, & ad instar cœnobii intra claustrorum septa conuersari fecit, normamq; eis instituit, qualiter in Ecclesia militare deberent: quibus annonas vitæq; subsidia sufficienter largitus est, vt perituris vacare negotiis non indigentes diuinis solummodo officiis excubarent. Ipsumq; clerũ abundanter lege diuina Romanaq; imbutum cãtilena morem atque ordinẽ Romanæ Ecclesię seruare pręcepit: quod vsque ad id tempus in Mettẽsi Ecclesia factum minime fuit. Hic fabricare iussit, vna cum adiutorio Pipini Regis sedem sancti Stephani Protomartyris & altare ipsius atq; cãcellos, presbyterium, arcusq; per gyrum. Similiter & in Ecclesia P. Petri maiore presbyterium fieri iussit. Construxit etiam ambonem auro argentoq; decoratũ, & arcus per gyrũ throni ante ipsum altare. Ædificauit pręterea monasteriũ in parochia B. Stephani in pago Mosellensi in honore beatissimi Petri Apostoli, & ditauit illud opib. magnis, Monachosq; ibi constituit, atq; sub regula sancti patris Benedicti in vna caritate coniunxit. Construxit etiam alterum monasterium, quod Gorzia vocitatur, vbi pari modo non modicam multitudinem adunauit monachorum. Expetiit denique à Paulo Romano Pontifice tria corpora sanctorũ martyrum, id est, beati Gorgonii, quod in Gorzia requiescit, & beati Naboris quod in Hilariaco monasterio cõditum est, beati Nazarii, quod vltra fluuium Rhenum in monasterio quod vocatur Lorisam, ædificata in honorem ipsius martyris miri decoris basilica collocauit. Hoc siquidem prædiũ Chillisnindis quondam religiosa fæmina & Cancro eius filius eidem Chrodegango antistiti ad partem B. Stephani tradiderant. Fuit siquidem beatus iste vir in eleemosynis largus, in caritate purissimus, susceptor hospitum atque peregrinorum. Sed quoniam longum est bona quæ gessit, ex ordine retexere, satis sit hæc pauca prælibasse de plurimis. Hic consecrauit Episcopos quam plurimos per diuersas ciuitates, Presbyteros nihilominus ac Diaconos cæterosque Ecclesiasticos ordines, sicut moris est Romanæ Ecclesiæ, in diebus Sabbatorum quaternis temporibus anni. Rexit ecclesiam Mettensem annis viginti tribus, mensibus v. dieb. v. Obiit pridie nonas Martias in diebus Pippini Regis: requiescit in Gorzia monasterio, ꝙ ipse à fũdamẽtis extruxit.

Hic iam pater sanctissime Angilramne, † narrationis serie vestram Beatitudinem locus expectat: Sed ego meæ tenuitatis non immemor, attentare minus idonee non audeo quæ de vestræ vitæ cursu laudabili maiori stylo promenda sunt.

Hic fuit abbas Senonensis, post Cancellarius Imp. demum Episcopus Metens.

In eodem Codice sequebantur

Nomina Pontificem Mettensis sedis, & actus:

Hoc obitus seriem codice scripta lege.

Clemens Episcopus sedit annis XXV. & mens. IV. Obiit IX. Kal. Decemb.

Cœlestis Epis. sedit ann. XV. Obiit prid. Id. Octob.

Felix Epis. sedit an. XLII. & menses VI. Obiit IX. Kal. Mart.

Patiens Ephes. sedit ann. XIV. Obiit VI. Id. Ian.

A *Victor Epſ.ſedit ann.IX. Obiit X.Kal. Octob.*
Victor Epſ.ſedit ann.III. & menſes II.
Simeon Epſ.ſedit ann.XXX. Obiit XIV. Kal. Mart.
Sambatius Epſ.ſedit annos XVIII. Obiit XVIII. Kal. Octob.
Rufus Epſ.ſedit annos XXVIII. Obiit VII. Id. Nouemb.
Adelfus Epſ.ſedit ann.XVII. Obiit IV. Kal. Sept.
Firminus Epſc.ſedit ann. XLV. Obiit XV. Septemb.
Legontius Epſ.ſedit an XXXIV. & menſes VI. Obiit XII. Kal. Mart.
Auctor Epſ.ſedit ann. XXIX. Obiit IV. Id. Aug.
Æpletius Epſ.ſedit ann. XVI. Obiit III. Kal. Aug.
Vrbitius Archiepſ.ſedit ann. XLIX. Obiit XIII. Id. Apr.
Bonolus Epſ.ſedit ann.III. & menſes VI. Obiit VII. Id. Octob.
Terentius Epſ.ſedit ann. XX. Obiit IV. Kal. Nou.
Cunſolinus Epſ.ſedit ann.XVIII. Obiit II. Kal. Aug.
Romanus Epſ.ſedit ann.XXXVI. Obiit Id Apr.
Fronimus Epſ.ſedit ann. VIII. Obiit VI. Kal. Aug.
Cromatius Epſ.ſedit ann. XXV. Obiit VII. Kal. Maii.
B *Agathander Epſ. ſedit ann. XII. & menſ. VI. Obiit IV. Id. Maii.*
Sperus Epſ.ſedit ann.XVII. Obiit X. Kal. Sept.
Villicus Epſ.ſedit annos XXV. & menſ. II. Obiit XV. Kalen. Maii.
Petrus Epſ.ſedit ann.X. Ob. V. Kal. Octob.
Haigulfus Epſ.ſedit ann.VII. Obiit X. Kal. Decemb.
Arnoaldus Epſ.ſedit annos XXVII. & dies XXX. Obiit XI. Kalend. Decemb.
Arnulfus Epſ. ſedit ann.XV. & dies X. Obiit XVII. Kal. Sept.
Gothericus ſiue Abbo Epſ.ſedit ann. XVIII. Obiit XIII. Kal. Octob.
Godo Epſ.ſedit ann.X. & menſ.II. Obiit VIII. Id Maii.
Chlodulfus Epſ.ſedit ann.XL. & dies XXV. Obiit VIII. Id. Maii.
Abbo Epſ.ſedit ann. X. & menſ.I. & dies XXVI. Obiit XVII. Kal. Maii.
Aptatus Epſ.ſedit ann.VII. & menſ.II. Obiit XII. Kal. Febr.
Felix Epſ.ſedit menſ. IX Obiit XI. Kal. Ian.
Sigibaldus Epſ.ſedit ann. XXV. Obiit VII. Kal. Nouemb.
Chrodegangus Archiepſ.ſedit annos XXIII. menſ.V. dieſque V. Obiit prid.non.Mart.
C *Anghibrammus Archiepſ.ſedit ann. XXIII. dieſque XXVIII. Obiit VII. Kal. Nouem.*
Gundulfus Epſ.ſedit ann.VI. menſ.VIII. Obiit VII. Id. Septemb.
Drogo Archiepſ.ſedit annos XXXIV. menſes V. dies VII. Obiit VI. Id. Decemb.
Aduentius Epſ.ſedit ann.XVII. dies XXV. Obiit II. Kal. Septem.
Vuala Archiepſ.ſedit ann.VI. dies V. Obiit III. Id. April.

Eiuſdem P. Diaconi ſupplementum Langobardicorum, è Mſ. Palatino optimæ notæ.

[margin: c deſi- t editio- s vulga- ,& pleri- e etiam codd. humilia-]

CVſtodiens † igitur Hildeprandus, quem præfatus Rex conſortem regni fecerat, hunc ipſi qui ei ſub iureiurãdo fidem dederant, à regno pellentes, Ratchiſum qui Dux fuerat, ſibi Langobardi elegerunt in Regem hic igitur in proceſſu temporis cum per plura Romanorum oppida deuaſtando decurreret, Peruſinam ciuitatem circumdans fortiter expugnabat. atque ſanctiſſimus Zacharias Papa ſpe diuina fretus, ad eandem ciuitatem perrexit, impenſiſque D eidem Regi plurimis muneribus, opitulante Domino ab oppreſſione ipſius ciuitatis eum amouit. Quem & ſalutifere prædicans Deo auctore valuit animum eius ſpiritali ſtudio inclinare. † Poſt aliquantos vero dies iſdem Rathis Rex relinquens regalem dignitatem deuote cum vxore & filiis ad beati Petri principis Apoſtolorum limina venit, acceptaque à præfato ſanctiſſimo Papa oratione, clericuſque effectus, cum vxore & filiis monachico indutus eſt habitu.

Poſt hunc vero Langobardi germanum eius Aiſtulfum ad regni gubernacula leuauerunt. Is dum quaſdam ciuitates ad iura Beati Petri pertinentes, quas ipſe inuaſerat, reddere noluiſſet, ad hunc Stephanus Papa, vna cum Imperialibus & Francorum miſſis, Papiam per ſe veniens, nullis ab eo precibus vt iuri Romanæ Eccleſiæ redderentur, valuit obtinere. Hinc cum ad Gallias perueniſſet, à Pippino Francorum rege, & eius filiis Carolo & Carlomanno, vtpote vicarius B. Petri Apoſtoli honorifice eſt ſuſceptus. Qui præfatus Rex iterum ad eundem Aiſtulfum ſuos miſſos dirigens, qui & ipſi nihil impetrantes ad ſuum dominum ſunt reuerſi: ac per hoc cum validiſſima Francorum manu ad Italjam ſuper eum veniens, in Papia per aliquot dies clauſum obſedit. Et tunc quod ſponte reddere noluit inuitus dimiſit. E

Pippinus vero ad Gallias eſt reuerſus: & Aiſtulfus poſt aliquot annorum curricula, dum in quodam loco venandi † operam daret, diuino ictu percuſſus interiit.

[margin: f. venatui. Deſiderius XXII. Rex, & vltimus.]

Tunc Deſiderius quidam Dux Langobardorum, qui ab eodem Aiſtulfo Tuſciæ in partes erat directus, audiens pręfatum obiſſe Aiſtulfum, illico aggregans ipſius Tuſciæ vniuerſam exercitus multitudinem, regni Langobardorum arripere niſus eſt faſtigium. Huius perſonam deſpectui habens Ratchis, dudum Rex & poſtmodum Monachus germanus præfati Aiſtulfi, ſed & alii plures Langobardorum optimates eundem Deſiderium ſpernentes, plura trans Alpium vel cætera Langobardorum exercituum multitudinem congregantes, ad dimicandum contra eum profecti F ſunt. Interea dum vniuerſorum conſenſu Deſiderii regnum firmatum eſt, Ratchis palatium gubernabat. Tunc ſuffragante Papa Stefano ita omnipotens Deus diſpoſuit, vt ſine vlla animarum periclitatione ante fatus Deſiderius per iam dictæ quo angelicæ curſum, † eandem quam ambiebat regalem adſumeret dignitatem.

[margin: Lege: iam dicti coangelici conſenſu. f. comitatum.]

Hic vero confirmato regno cum iam per annos plures regnaſſet, imitator factus Aiſtulfi, abſtulit ciuitatem Fauentinam, & ducatũ Ferrariæ, ſeu Comachium, † de exarcato Rauennate. Ad quem Adrianus Papa ſæpius ſuos miſſos direxit, & obſecratorias literas miſit, deprecans eum vt à tantis malis reſipiſceret, & eas quas abſtulerat, ad ſedem Apoſtolicam redderet ciuitates. Sed nequaquam eius cor lapideum potuit emolliri. Et dum in magna anguſtia ac tribulatione conſiſteret, neceſſitate compulſus direxit ſuos miſſos marino itinere cum Apoſtolicis litteris ad Carolum regem Francorum deprecans eius excellentiam, vt ſicut genitor eius, ita & ipſe ſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſubueniret. Quod confeſtim idem mitiſſimus Karolus Francorum rex direxit eidem Deſiderio ſuos miſſos, deprecans vt eaſdem B. Petro Apoſtolo, quas abſtulerat, pacifice redderet ciuitates, promittens inſuper ei dare quatuordecim G millia ſolidorum. Sed neque deprecationibus, neq; muneribus, eius ferociſſimum cor flectere valuit: ſed magis cum omni apparatu Langobardorum ad reſiſtendum ei armatus occurrit. At vero Carolus cum alpes tranſiens Italiam ingredi cœpiſſet, Langobardi cum Rege ſuo dimiſſis propriis tentoriis, fugam omnes generaliter, nemine eos perſequente arripiunt. Ipſe vero Deſiderius velociori curſu fugiens Papiam, ſe muniens clauſit. Quem Carolus perſecutus. eandem ciuitatem ex omni parte circumdans vallauit poſitiſque cuſtodibus ad perſequendum Adelgiſum Deſiderii filium Veronam venit qui tanti Regis aduentum metuens, poſt aliquos dies clam fugiens, in portu Piſano nauale iter arripiens, Conſtantinopolim non reuerſurus migrauit. Carolus igitur Papiam reuerſus, cum iam per VI. menſium ſpacia ibidẽ moraretur, relicta ibi exercitus multitudine, ipſe magnum habens deſiderium orationis, voto Romam ad limina beati Petri Apoſtoli deuotiſſimus venit, reuerſuſque Papiam, ipſamque obſidens, fortiterque debellans, eandem ciuitatem ſimulque & Deſiderium Langobardorum regem, atque cunctos qui cum eo erant, H comprehendit, ſuæque poteſtati ſubiugauit, dominans Italiam, anno Dominicæ Incarnationis DCCLXXIII. præfatum vero Deſiderium & eius coniugem ad Franciam miſit. Finitumque eſt regnum Langobardorum, quod manſit per annos CCVI. poſtquam ipſi Italiam intrauerunt.

Hucuſque Diaconus filum hiſtoriæ ſuæ deduxiſſe videtur. Quæ ſequebantur incogniti continuatoris, ſtudio omiſimus.

(!)

A

MARCI EPISCOPI IDRVNTIS, IN MAGNO SABBATO HYMNUS.

Ἀκρόστιχις Græca κ̧ συμμετρονδὲ:

Et hodie autem.

VNDA maris contegentem olim persecutórem Tyrannum sub terrá contexerunt seruatorum filii, sed nos veluti iuuenculæ domino canamus gloriose enim glorificatus est.

Domine Deus meus funebrem hymnum & sepulchralem cantum tibi canam. Sepultura tua mihi ingressus adaperienti & morte mortem, & infernum morti-
B ficatori. Superius te in sede, & inferius in sepulchro super mundana, & sub terrena intelligentia saluator meus vibrabantur mortificatione tua supra mentem, visus es enim mortuus vitæ author.

Vt tua gloria omnia repleas descendisti in ima terræ, abs te enim non absconsa est subsistentia mea in Adam, & sepultus corruptum me nouificas humanæ.

Te qui in aquis suspendisti omnem terram incontentibiliter creatio conspicata in Caluaria suspensum stupide continebatur, non est sanctus præter te Domine clamans.

Signa sepulturæ tuæ ostendisti visus multiplicans, num autem secreta tua diuinitus manifestasti & his qui in inferno sunt domine non est sanctus præter te Domine clamant.

Explicasti palmas & vnisti quæ prius diuisa erant, correptione autem saluator in sindone & monumento, deuinctos soluisti, non est sanctus præter te Domine clamamus.

Monumento & sigillis non capiendus, contentus es voluntate, etenim vim tuam actionibus notificasti diuifice cantantibus, non est sanctus præter te domine humanæ.

In Cruce tuam diuinam euacuationem præuidens Ab-
C bacum, stupidus clamabat, tu potentum scidisti potentiam bone, versatus his qui in inferno sunt, tanquam omnipotens.

Septimam hodie sanctificasti, quam benedixisti prius cessatione operum, profers enim vniuersa & nouificas, sabbatissans saluator meus & recuperans.

Fortitudine præstantioris deuincente te à carne anima tua diuisa est, lacerant enim ambo vincula mortis & inferni verbum fortitudine tua.

Infernus verbum occurrens tibi, amarus factus est mortalem videns deificatum, maculosum vibicibus, & omni potentificem horribili formæ autem discordauit.

Deiparentia tua Christe erga nos compatientem facta, Esaias lumine viso sine vespere, de nocte vigilans clamauit, resurgent mortui, & suscitabuntur qui in sepulchris sunt, & omnes in terra exultabunt.

Nouificas terrigenas, creator puluereus existens, & sindon & sepulchrum subostendunt coexistens tibi verbum mysterium, decorus enim consultor te gignentis consilium vaticinatur in te magnifice, nouificantis me.

D Per mortem, mortale per sepulchrum, corruptibile transmutas, incorrruptibile facis enim diuidecentissime, immortalificans assumptum, caro enim tua corruptionem non nouit Domine neque anima tua in inferno mirabiliter relicta est.

Ex incorrupta profectus, & vulnerans costam creator meus, ex ipsa effecisti reformationem Euæ Adam factus, sopitus admirabiliter somnum viuificante, & vitam suscitans è somno & corruptione tanquam omnipotens.

E

ANASTASII ABBATIS, LIBER CONTRA IVDÆOS,

INTERPRETE FRANCISCO Turriano, societatis Iesu.

Ex Henrico Canisio tom.3. Antiq. Lectionis.

Habemus hunc à R.P. Antonio Posseuino: sed initio & fine vt apparet, mutilum. Latinum fecit olim græcarum literarum scientissimus Franciscus Turrianus. Collector Bibliothecæ SS. Patrum notat Anastasium duos libros contra Iudæos scripsisse.

Hunc tamen librum non esse Anastasii Sinaitæ, sed alterius: ex ipso libro satis perspicue colligitur. De sua enim ætate loquens dicit, oracula Christi ante 800. annos prædicta compleri & perfici. Alibi ait: octingentesimum, & eo amplius annum agi, ex quo Iudæos dispersit Deus, & Titum atque Vespasianum ad vastandam vrbem vo-
F *cauit. Ex quo conficitur fieri non posse, vt celeberrimus ille Anastasius Sinaites sit Auctor huius libri, vt nec eiusdem nominis successor illius: cum prior ille ex hac vita decesserit anno Christi 599. Posterior autem à Iudæis sub Phoca Imperatore crudelissime peremptus fit anno Christi 609. Accedit, quod Anastasius iste non semel deplorat captiuitatem Christianorum, quæ querela conuenit in illa tempora, cum Arabes Mahometani in Orientem effusi, totum ferme ditionis suæ fecerunt. Huc enim spectant, cum alia, tum ista Anastasii:* Propterea nos Christiani iam plurimis annis captiui, & multis calamitatibus afflicti, Deum non negamus. *Nec obstat, quod alicubi Anastasius iste, loquens de templo Ierosolymitano, permissu Iuliani Apostatæ à Iudæis instaurando, significare videtur, id viginti duntaxat annos ante suam ætatem accidisse. Nam verba illa non sunt Anastasii de se suoque æuo sententiam explicantis; sed S. Chrysostomi, lib. 2. contra Iudæos, non procul à fine. Quis igitur iste Anastasius? Quid si sit Anastasius Abbas Monasterii S. Euthymii in Palestina, de quo Damascenus initio libelli de Trisagio: quem ab eloquentia & eruditione laudat, cuius meminit Baronius ex Damasceno, anno Christi 749. qui de Trisagio non sincere sentire visus, Damasceno opusculi de hoc hymno scribendi occasionem præ-*
G *buit. Nec est, quod aliquem nonnulla temporis distantia terreat: quæ non adeo magna. Fieri enim potest, vt nec ipse Anastasius, nec Annalium scriptor Chronologiam acu tetigerit: sed ἐν πλάτει, & vt Aristoteles loqui solet, ὡς ἐν τύπῳ. Plura de Anastasio non suppetunt. De libro eius nihil addo. Gusta, & emes. Nam veteri verbo, gustus incitat emptorem: est tamen cum absterret. Sed nihil periculi hic ab isto periculo.*

. . . .

Regnum, quod Deus promisit se daturum Christo propter nos facto homini, regnum Christianorum est, quod tradidit Imperatoribus Christianis, cum quibus Christus regnat, quo regno nullum aliud est splendidius, neq; diuturnius vnquam fuit. Regnum enim Israelitarum non durauit mille annis, tot alioqui miraculis illustre ab exitu ex Ægypto vsque ad Titum ac Vespasianum. Item Babylonioniorum & Medorum & Persarum regnum consumptum occupatumque est à barbaris Turcis. Similiter regnum Macedonum sublatum est de medio. Imperium Romanorum, id est, Christianorum, vtpote, in quo Dominus Christus simul regnat, vsque ad consummationem sæculi non præteribit, quin potius, vt Rex regum & Dominus dominan-
tium, hoc regno reget populum suum vsque ad secundum aduentum, cuiusmodi secundus aduentus non erit reliquus alteri populo: tunc hoc regnum tanquam pater futuri sæculi solus obtinebit, quando omnes resurgemus, sicut scriptum est: Surgent mortui, & excitabuntur à monumentis & sistemur ante tribunal Iudicis incorrupti, quando inimicos suos, qui noluerant eum regnare, neque credere ei, dissipabit & puniet, & regnabunt cũ eo, quicumq; crediderunt ei, & præcepta eius recte seruarunt, sicut ait Salomon in Prouerbiis: & regnabit in eis Dominus in sæculum, & ecce cum nubibus cœli veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit, & ipsi adhibitus est honor, & regnum & omnes tribus seruient ei, regnum eius regnum perpetuũ, & potestas eius in generationes & generationes, quod non preteribit.

Initiũ deest in m.s.

Esai. 9. *Rom. 14.* *1. Cor. 15.* *Sap. 3.* *Dan. 7.*

H

A

Malach. 4.
* μὴ ἐλθὼν
Hinc patet cur S. Greg lib. 2. ep. 57. Nassatē Iudęum puniri iusserit quod Eliæ altare erexerit, Christianos ad cultum Eliæ inuitãdo.
Matth. 4.
καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ὑμῖν ἠλίαν τὸν θεσπίτην πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν κυρίου τὴν μεγάλην, καὶ ἐπιφανῆ μὴ ἔλθω καὶ πατάξω τὴν γῆν ἄρδην

Sed fortaſſe dicat Iudęus, nondum veniſſe Chriſtum, ſed extremis temporibus venturum. Sed quid quæſo facturus, cum iam erunt tempora ſublata? Si reſpōdeat Iudæus, quod inſtauraturus ſit gentem Iudaicam, quæ ratio eſt, aut quod conſilium, quæ ipſius iuſſu & authoritate deleta ſunt, ea reſtituere ac renouare? nuſquam n. dictum eſt, poſt interitum mundi, fore aliam Iudæorum conſtitutionem huiuſmodi, ac fabricationem, hoc vero Propheta dicit: *Mittam vobis Eliā Thesbiten, priuſquā veniat dies* Domini *magnus*, * *non veniens affligam vniuerſam terram*. Si quem expectatis Chriſtum, * Elias eſt, qui non ad inſtaurandum, ſed ad affligendum & percutiendum venturus eſt, quemadmodum non Chriſtus, ſed Elias dicitur, neque in Bethlehem naſcitur, vt Propheta de Chriſti ortu prædixit, ſed Theſbis?

Pręterea, qui dixit *mittam &c.* ſane alius eſt ab eo qui mittitur; quod autem dixit, *non veniens percutiam terram totam*, nempe per Eliam facturum ſe hoc teſtatur, quo perfecto hanc mundi conſtitutionem ſoluet, & interitum ac cōſummationem adducet; quorſum ergo naſceretur poſtea Chriſtus ad cuius vtilitatē aut voluptatem? Quod autem alius ſit Chriſtus, alius Elias, perſpici poteſt ex interpretatione Danielis regi Babyloniorum facta de lapide, qui factus eſt ingens mons; *In diebus illis (inquit) regum illorum ſuſcitabit Deus regnum, quod in ſæculum non interibit, & ipſum ſuſcitabitur in ſæcula*; & quod vidit rex ex monte lapidem abſque manibus ſciſſum qui perfregit imaginem, & factus eſt lapis mons ingens & repleuit terram; quatuor regna dicit, Babyloniorum Medorum, Macedonum id eſt, Græcorum; quartū regnum audax & fortiſſimum, quod Daniel vocauit ab interitu & ſucceſſione liberum & alienum, ἄφθαρτον καὶ ἀδιάδοχον. Chriſti regnum eſt, quod tribus illis ſubſtitutum.

B

Notandum ſicut regnū Babyloniorum & Medorum ac Macedonū accipiendū eſt regnum ſucceſſorū in Babylonijs, Medis & Macedonibus, ſic regnum Romanorum. Vnde pro regno Chriſtianorum, quod Romanis ſucceſſit accipiendū eſt, quaſi vnum idemque ſit, vnde quę Daniel de regno quarto Romanorū dicit, verius conueniunt in regnum Chriſti, quod eſt idem quartum ratione ſucceſſionis.

Si vero dixerit Iudæus, regnum illud ferreum, Auguſti regnum fuiſſe, quæro, quid confecit aut domuit Auguſti regnum, aut aliorum regum, qui victi fuerūt? tametſi enim Romani Iudæos, aliaſque gentes vicerunt ac deleuerunt, tamen iidem rurſus victi ſunt, eorumque imperium & principatus ſublatus eſt. At regnum Chriſti nullum interitum vnquam capiet, neq; deſinet eſſe illud enim λεπτύνον apud Danielem inuictum remanet, indomitum, nullumque habens ſucceſſorem, quod quidem eſt nomen & regnum Chriſti, & fides noſtra in eum.

Quod gentiles & reges atque Imperatores fidem noſtrā id eſt, Chriſtianorum oppugnarunt? quam tamen extinguere non potuerunt, quin potius illi interierunt; hæc vero quotidie magis ſplendet ac dilatatur. Itaque ſi velit Iudæus limate atque ſubtiliter intelligere illud Prophetæ tempus, cum ait; *in diebus illis ſuſcitabit Deus regnum*, accipiat neceſſe eſt dictum hoc de regno inter illa quatuor oſtenſa, non n. deinceps poſtea reperietur, Vt enim maiores veſtros, ô Iudæi expectantes iam præteritum tempus fefellit, ſic vobis eueniret, quare ſi creditis Chriſtum eſſe, hinc quærite, id eſt, ab hoc regno: poſt illud n. non reperietis. Ex his igitur conſtat, quod Propheta dixit; *Dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te, poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam*, & quæ ſequuntur de œconomia, & humanitatis filii Dei myſterio dicta eſſe, quæ ad effectum perducta ſunt & hoc Veritas ipſa atque Prophetæ teſtantur.

Dan. 2.
Pſal. 2.

Nunc autem oſtendam, Chriſtum hunc, ante mundi fabricationem genitum eſſe, eſſeque Deum, ſed prius quæram à Iudæis, Dauid Rex iidemque Propheta quem habuit Dominum? nempe quod omnes confitentur, eum qui cœlum terramque fecit, & præter eum neminem alium Dominum vide ergo, quemadmodum filium Dei Dominum ſuum appellat, cui pater dxit; poſt quam humanitatē ex Maria Virgine ſumpſit, poſt paſſionem ac reſurrectionem & aſcēſum in cœlos, dixit, inquam, *ſede à dextris meis, donec ponam, &c.* Dauid enim non aſcendit in cœlum.

D

Verum fortaſſe dicet Iudęus, ſedere Chriſtum ad dexteram Dei vſque ad extremum aduentū temporalē per Prophetas promiſſum, tanquam non ante venerit. Sed quēadmodū, quæſo, ſi ita eſt *ſede* dicitur ſedēti? & quomodo, aut cur inimici & infenſi ei, qui nondum venerat? hoc enim quod dixit, *ſede*, tanquam redeunti à terra in cœlum rurſus dixit, quatenus etiam ante ſecundum aduentum ſuper inimicos *ſedet*, ita vt ſint Iudæi, Chriſti inimici, & ſubter pedes Chriſtianorum, ab eis calcati vſque ad extremum tempus, quando eos conculcatio iuſta manebit, tempus enim quod expectant citiſſime adfuturum, illlud erit, quo ipſi vna cum deceptore ſuo in ignem coniicientur.

E

Rurſus Dauid in eodem Pſalmo ſuſtinens perſonam patris de filio & verbo Dei ſic ait: *Ex vtero ante luciferum genui te*. quod quidem de Adam non poteſt accipi, qui ſexto die effect⁹ eſt, Lucifer vero quarto. Quid ſi de veſtro ἠβειμμένῳ accipiatis Iudæi, at hunc non dicetis filium Dauid eſſe, qui diu poſt Luciferum natus eſt, reſtat ergo vt Deus de filio ſuo dicat, *ante Luciferum genui te*. Conuenit, quod ait Salomon de hac generatione æterna filii Dei; antequam montes fierent, antequam fontes, &c. & quem genuit Deus; ante mundi effectionem, miſit filium ſuum. Item Dauid, Pſalm. 77. *Deus*, inquit, *iudicium tuum Regi da, & Iuſtitiam tuam filio regis*, quod quidem non poſſe de Salomone accipi, probat quod paulo poſt ſequitur; *dominabitur à mari vſque ad mare, & ante ſolem permanet nomen eius, & ante lunam in generatione & generationē*. Ecce ergo quemadmodum Dauid & Salomon docent genitum eſſe ex patre filium ante mundum effectum, autem modo quo ipſe ſolus nouit.

Ibidem.
Prou. 8.
Pſal. 77.

F

Adhæc quæritur à Iudæis, vtrum hominem tantum dicant ſuum ἠλειμμένον, velut vnum è numero Prophetarum ſi concedant, vt quidem concedunt, nos n. accuſant, quaſi plures Deos introducamus; conferamus in medium dicta Prophetarum. & ſi Deum eſſe prædicarunt eum, qui expectabatur adfuturus, profecto qui venit, & à nobis Chriſtianis colitur, cui redimus, is verus Chriſtus eſt, & quem Iudęi expectant, Antichriſtus. Ait ergo Propheta; *Benedictus, qui venit in nomine Domini, Deus Dominus & illuxit nobis*, Deum & Dominum appellat, ſiue ergo venerit & apparuerit, ſiue věturus ſit, non iam veſter Chriſtus eſt, ſed noſter, id eſt, Chriſtianorum, ſiquidem vos non Deum ſed hominem ſolum ponitis. Item Eſaias; nō Angelus non leagtus, ſed ipſe Dominus veniet & ſaluabit nos. & illud: Puer natus eſt nobis & datus filius eſt nobis, & vocatur magni conſilii Ang. admirabilis, cōſiliarius, Deus fortis, poteſtatem habens, pſes pacis, &c. At qua ratione homo, vt Iudęi volūt, eſſe poteſt De⁹ fortis, præpotens, princeps pacis, pater futuri ſæculi? Item Abacum. *Deus à Themam veniet*. * Et Hieremias clamat; Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius aduerſus eum. Hic adinuenit omnem viam diſciplinæ & tradidit illam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſthæc in terris viſus eſt, & cū hominibus conuerſatus eſt. Et Dauid: Viderunt omnes gentes, ſalutare Dei noſtri & : dicite inter gentes, quoniam Dominus regnauit, Dominus, inquam, regnauit per fidem. Eſaias: Ab ortu ſolis vſque ad occidentem glorioſum nomen meum in gentibus, & Oſeas. Vocabo non populum meum, populum meum, id eſt, gentes, miſericordiam conſecutam, non miſericordiam conſecutam, id eſt, Synagogam Iudæorum.

Pſal. 117.
Eſai. 35.
Eſa. 9.
* Citat Hierem, pro Baruch, more Græcis conſueto.
Baruch. 3.
Pſal. 66.
Pſal. 95.
Eſai. 59.

G

Oſea. 2.

Item Iacob benedicens filiis, ſic de Chriſto vaticinatus eſt; *Non deficiet princeps de Iuda, neque dux de femoribus eius donec veniat, cui repoſitum eſt*, i. Chriſtus & *ipſe eſt expectatio gentium*: prouidebat enim animo cæcitatē Iudæorū, quare fruſtra expectant Iudæi, quem expectant. quem enim Chriſtum gentes expectabant, venit: idcirco defecit princeps ex Iuda & dux. Quod vero, quem Iudæi expectant, impoſtor ſit, non ſolum verba & dicta ſcripturæ ſanctæ, ſed res ipſa teſtatur in cuncto orbe. Dixit enim Dominus: *Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt*.

Geneſ. 49.
Matth. 2.

Videamus, quæ iſta verba ſint, quæ dixit non tranſitura. Dixerat de templo Iudæorum; Amen dico vobis nō manebit lapis ſuper lapidem. in ipſo, hoc perductum eſt ad exitum. an non dixit venturos eſſe Romanos, & gētem Iudęorum, & ciuitatem & regnum ſublaturos? quod quidem perfectum eſt à Veſpaſiano & Tito. præterea dixit: *lex & Prophetæ vſque ad Ioannem Baptiſtam*, & ceſſabunt: quæro, annon hoc perductum eſt ad effectum? Certe eſt. proferat aliquem poſt Baptiſtæ tempus Prophetam. oſtēdant aliquem poſt paſſionem ex Iudæis Prophetam. Vbi regia, vbi Iudices, vbi principes, vbi templum, vbi tabulæ, vbi ſacrificia, vbi altare, quod fecit Moyſes, vbi virga quę floruit, vbi arca & manna, vbi illa in templo ἐπισκίασις vbi luſtratio ſanctificationis, vbi ignis de cœlo deſcendens, vbi vel vnum

Luc. 19.

H

Matth. 21.
Luc. 16.
καθαρισμὸς τοῦ ἁγιάσματος.

habent

A habent Prophetiā hodie in cuncto orbe? certe habent ne-
minem vt trium puerorum verbis vtar, non est in tempore
hoc, princeps aut Propheta, aut dux, & quē sequantur corā
Daniel. 3. Deo, &c. Quem deniq; locum habent ex iis, quos Deus de-
dit illis? Certe nullum, quin potius ex omnibus eiecit eos,
nobisq; dedit illos. si enim montem Sinai dicas, vbi lex da-
ta est, at illic Christus colitur hodie. si Iordanem, quē tran-
NB. siuit olim populus Israel, at Christo illic baptizato, nobis
est sanctus & religiosus. Similiter in Ierusalē & Sion, Chri-
sti tormenta & cruciatus adorantur. Item mons Olіueti in
honore habetur post Christi ex eo loco ascensum in cœlū,
& in Bethlehem, post Christum in eo loco ortum, idem i-
bi, sicut in cœlo, celebratur semper, imo si orientis, occi-
dentis, totiusque mundi partes ac regiones lustremus, vbi-
que reperire licet ritus falsamque religionem gentilium at-
que Iudæorum sublatam, Christum vero, & quæ ad Chri-
stum pertinent, credi, teneri & coli ac confirmari.

Quod si Christiani vexamur persecutionibus, & capti-
ui tenemur, non est exprobrandum hoc aut mirandum, il-
B lud potius est admiratione dignum, quod fides nostra à tot
hostib. oppugnata non labefactatur, sed stat, imo neq; im-
perium nostrum cessat, neque Ecclesiæ clauduntur, quin
potius inter medias gentes, mediosque persecutores eccle-
sias tenemus & ædificamus, Crucesq; figimus ac ponimus,
Matth. 24. & sacris operamur. Præterea dixit Dominus Christus, *præ-
dicabitur Euangelium in vniuerso mundo*, an non perductū est
Matth. 26. ad exitum? Item illud: *& portæ inferi non præualebunt aduersus
ecclesiam* id est, aduersus fidem nostram. en hoc falsum ex-
titit? an non extiterunt plurimi hæresiarchæ tyranni potē-
tissimi, & Reges impii, qui fidem oppugnarunt, neque ta-
men potuerunt vincere eam, & extinguere.

Dixit quoque nobis, qui in eum credimus, *eritis odio omni-
bus hominibus propter nomen meum*. an nō omnes gentes pro-
Matth. 10. pter nomen Christi nos odio habent & abominantur? Etsi
hæc taceant Iudæi, tamen lapides clamabunt: Videmus e-
nim non extitisse à sæculo gentem vllam diutius ab omnib.
oppugnatam, neque tamen vnquam deletam, præter gen-
tem Christianorum, quæ non superasset, neq; emersisset,
nisi manus Domini seruasset, & seruaret nunc. Estque illud
admirabile, quod nullus Christianorum Imperator tradi-
tus est in manus barbarorum, ab iisq; occisus, cum tamen
tam multæ gentes imperium eorum oppugnarent. neque
solum non potuere Imperatorem tollere, sed neq; imaginē
ac signum crucis ex numismate Christianorum, quanquam
id non pauci Tyranni conati fuerint. Est autem hoc maxi-
C mum argumētum veritatis nostræ, quā tenem[us]. etenim nisi
fidē nostram inter cæteras omnes elegisset, & cōprobasset,
nunquā eam inter medias gentes, velut lupos, seruasset in-
tegram & saluam, neque permisisset Deus, vt falsa fides v-
biq; terrarum dominaretur, nisi esset œconomia aductus
in carne Christi filii Dei: vnde Euangelium vbiq; gentium
receptum creditumq; esse, certissimum atq; verissimū te-
stimonium est, non esse aliam fidem religiosam subter cœ-
lum præter nostram. Quod si fides nostra est æterna, inui-
cta, & quæ deleri non potest, idem de Christianorum im-
perio affirmādum erit, idq; designat signum Christi, quod
ex numo deleri nunquam potuit: quemadmodum Iudæi
qui crucem Christi odio prosequuntur & contumeliis, ce-
† *videtur aliquid deesse.* ciderunt & iacent † quemadmodum crucē ex nummis tol-
lere nō possunt. Imo vero si cruce carent, improbant & re-
D iiciunt, quo testatur crucem Christi fidemq; eius dominari
in æternum, quicumq; n. illā oppugnarunt, & delere volu-
erunt, quæso vbi sunt? Vbi Diocletian[us], vbi Nero, vbi Ves-
pasianus, vbi Herodes, vbi Maximianus, & cæteri omnes
qui Martyres occiderunt, fidē vero labefactare nō valuerūt?

Inter alia preterea quæ Dominus Christus dixit, quę quo-
tidie impleri videmus, illud est etiam quod dixit, *qui non re-
liquerit patrem & matrem, &c.* nos autem videmus innume-
rabiles, relictis parentibus & fratribus, cæterisq; bonis ex-
ternis, mundo renunciantes Christum sequi. Item dixit,
Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi, quod quidem
quotidie præstat non sinens fidem nostram euacuari. Quis
igitur est, qui cernat tam multa ante 800. annos prædicta,
eademque quotidie ad exitum perducta, qui non credat,
aut qui in eum scandalizetur?

Si quærant Iudæi, cur Prophetæ de Christo loquentes E
non sunt de eo aperte loquuti. Nempe quia cum Christus *Secunda quæstio.*
finē legi & sacrificiis allaturus esset, si aperte de his dixissent
Prophetæ, statim eos Iudæi lapidibus obruissent, eorumq;
libros propheticos combuissent, ex quo magnum incom-
modum caperemus. Iam diu enim Iudæos refellimus dictis
Prophetarum pudoreque afficimus, Ait enim Dauid: Incli-
nauit cœlos & descendit. Et Esaias. Ecce virgo concipiet
& pariet filium. Item Propheta. hic est Deus noster. non
æstimabitur alius aduersus eum, Et paulo post: In terris vi- *Psal. 17.*
sus est, & cum hominibus conuersatus est, atque aliter cer- *Esa. 7.*
ni non poterat Deus nisi corpore sumpto. & Dauid Do- *Baruch. 3.*
minus regnauit, decorem indutus est.

Adhæc Moyses postquam vidit gloriam Dei, ita vt non *Psalm. 92.*
possent filii Israel intendere in faciem eius reuelatam dixit *Exod. 34.*
eis. Prophetam suscitabit Dominus Deus ex fratribus ve- *Deut. 18.*
stris tanquā me, id est, quemadmodum facies Moysis splē-
dore affecta est, & quia non poterant splendoris vim ferre
filii Israel, faciem velauit, atq; ita cum illis colloquebatur:
sic Christus filius Dei pro veste habuit tēplum corporis, te-
gens diuinitatem suam factus mediator, Dei & hominum,
melior mediator inquam, quam Moyses, excellentior e-
nim est Dominus seruo. Conciliauit ergo homines Deo,
& Deum hominibus. igitur tanquam me dixit, tum pro-
pter velamentum carnis, tum propter mediationem, tum
quia, qui non audierit Prophetam illum, peribit de popu-
lo anima eius, tum quia ipse est, qui liberauit Israelem, qui F
factus est homo & cum hominibus versatus, & non alius. *Esa. 31.*
Esaias etiam: non Angelus, non legatus, sed ipse Dominus *Osea. 2.*
veniet & saluabit nos. & quod crediturae essent gentes, Iu-
dæi vero defecturi, Oseas ait: & vocabo non populum me-
um, populum meum, nempe populum gentilium in eum
credentium. Et Dauid, quia Deus propter gentes erat hu- *Psalm. 59.*
manitatem sumpturus, dixit: Regnauit Deus super gentes.
at cur non dixit: Regnauit super Iudæos? Quod sit Deus o-
mnium Rex perspicuum est, verum à gentib. non cognos-
cebatur. antequam crederent, idq, propter idolorū cultū, *Psal. 85.*
quo tenebantur in quos dęmones tyrannidem exercebāt.
at per mysterium incarnationis liberauit nos ab idolis,
fuso suo sanguine in cruce, atque ita regnauit super nos, qui
in eum credidimus. Idcirco ait, omnes gentes quascumq;
fecisti venient, & adorabunt corā te Domine, nempe, qui-
cumq; ad eum per baptismum accedunt, sicuti idem Pro-
pheta dixit, Accedite ad eum & illuminamini & facies ve- G
stræ non confundentur. Et Esaias ait: Lauamini & mundi *Psal. 33.*
estote, & auferte iniquitates vestras ex cordibus vestris: & *Esa. 1.*
qui ita accedunt, mercedem fidei accipiunt, nempe sine
cultura legis per fidem saluati. quicumque autem nunc ac-
cedere ad eum noluerint, in altero sæculo vel inuiti eū cum
magno pudore, metu & tremore adorabunt, sicuti Pro-
pheta dixit, Domine excelsum brachium tuum, & non co-
gnouerunt. id est, nunc non crediderunt cum vero cogno-
uerint, reuereantur, id est, in futuro sæculo, quem nunc
non crediderunt Christum esse, tunc cogituri sunt, cum
ab eo æternis suppliciis afficientur.

Quod autem ex Sion manifestandus erat Christus, quod *Psal. 86.*
celsissimus est, & quod ipse fundauit Sion, dixit Dauid: Ma-
ter Sion dixit, homo & ipse natus est in ea, & ipse fundauit
eam altissimus. Quod esset baptizandus in Iordane, & te-
stimonium paternum, prædixit idem Dauid. Vox (inquit) *Psal. 28.*
Domini super aquas, & Deus gloriæ intonuit, Dominus H
super aquas multas. Quod per baptismum erat diabolum,
eiusque potestatem labefacturus, prædixit etiam cum ait:
Contribulasti capita Draconum in aqua. Item quod in
mari erat, velut in pauimento ambulaturus, quod sanatu- *Psal. 73.*
rus morbos multos in populo, quod pro mundo mortem
subiturus, hæc omnia prædicta fuerunt ante Iob: qui ex-
tendit cœlum solus & ambulauit in mari velut in pauimen- *Iob. 9.*
to, & Esaias. Oculi cæcorum aperientur, & lingua bal- *Esai. 35.*
borum soluetur, tunc claudus saliet vt ceruus. Item ad-
uentum Christi in Ierusalem ad patiendam sedentis in a-
sino prædixit Zacharias. Gaude filia Sion, prædica Ieru-
salem. Ecce rex tuus venit iustus & saluans, ipse mansuetus *Zach. 9.*
sedens super subiugalem & pullum, præterea quod lau-
dandus celebrandusq; esset à pueris infantib. Iudaicis, Deo

A *Psal.8.* *Esa.53.* eos docente, prædixit Dauid. Ex ore infantium & lactentiũ perfecisti laudem. Item Esaias, Languores nostros tulit, & dolores nostros ipse portauit, & pro nobis doluit. Quod prodendus erat à Iuda vno ex duodecim prędixit idem Dauid: *Psal.2.* Quare fremuerunt gentes & populi, &c. Congregati enim sunt in veritate contra filium Dei, qui est Christus; Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israel. Idem de eo: *Psal.21.* foderunt manus meas & pedes meos, & dinumerauerunt, &c. ecce passionem in Cruce; item potionem aceti & fellis idem Propheta prædixit: dederunt in escam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. An mentiti sunt Euangelistæ nostri, qui similia atque Prophetæ dixerunt? *Psal.68.* quod si mentiti sunt, superest vt Prophetæ quoque mentiti fuerint, qui similia prædixerunt.

Psal.87. Iam de sepultura Dauid ait: Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis & vmbra mortis. factus est homo sine *Iob.38.* auxilio inter mortuos liber, id est, sine peccato: & Iob ait; Aperiuntur tibi metu portæ mortis, Ianitores inferni videntes te timuerunt, id est, potestates aduersariæ dæmonum, quæ apud inferos sunt. Quod autem in cruce pẽdens multa corpora sanctorum suscitauit, idem Dauid prædixit: qui B educit vinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris. item de resurrectione eius post *Osee 6.* triduum Oseas ait; quæramus Dominum & sanctificabit nos post biduum, & tertia die resurgam. Quod anima eius non est relicta in inferno, neque caro eius corrupta, Dauid *Psal.15.* testatur. Non derelinques animam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem, &c. quæ quidem non sunt accipienda de Dauide, qui postquam generationi suæ seruiuit, voluntate Dei mortuus est, & appositus ad patres, viditque corruptionem. Deus autem in mortuis positus non vidit corruptionem, ipse enim Deus humanam naturam quam sumpsit suscitauit. Et alibi: erit requies eius ho- *Esai.11.* nor. requies, id est, sepultura; honor, id est, resurrectio.

Iamne est, qui hæc audiens de Christo, non confitetur Deum verum esse qui, vt mundum saluum faceret homo factus est, qui idola destruxit, sacrificia dæmonum sustulit, & aras eorum subuertit? Vbi sunt sacrificia Ægypti? vbi vaticinia Memphis? vbi Sebenytus, quæ Simonem colebat, C vbi Naphis, quæ vnum venerabatur, vbi solis adoratores, vbi Dianæ templum, vbi Cizyci vaticinia Apollinis? vbiq; enim Deus colitur, postquam Christus aduenit, & cruci affixus est. Quæ cum ita habeant, tamen non pudet Iudæos appellare nos idolothytas & idololatras. Verum mirum non est, omnis namque meretrix, mulieri, quæ coniugio libera est, nomen suum imponit, appellatque meretricem, qui cum non pepercerint Esaiæ, Hieremiæ, reliquisq; Prophetis atque adeo ipsi Christo, quid mirum, si neque nobis parcant? qui si ea potestate præditi essent, qua nos Christiani, neminem profecto nostrum inter eos viuere sinerent, vt nos eos sinimus.

Quia vero Iudæi quærere solent, cur non aperte ac nude de Christo locuti sunt Prophetæ, rursus ab eis vicissim quæram ego, quomodo non iidem Prophetæ ipsos Iudęos de Christo monuerunt vt cauerent, venturum enim esse hominem, qui appellaretur Iesus cui crederent, quia impostor esset? quin potius nolentes credere in verum Christum, & Deum quem Prophetæ prænunciarunt, impostorem non Christum expectant.

D *Quæstio Iudæorum, Cur Cruces & signa ueneremur.* Si quæsierint Iudæi à Christianis, cur cum Deus præceperit non adorare ligna, aut lapides, aut denique opera hominum, ipsi colamus & adoremus cruces & imagines, respondeant ipsi vicissim; cur librum legis adorant, qui ex coriis pellibusque immundis constat. Cur etiam Iacob adorauit in summitate virgæ Ioseph? quod si responderint, tametsi librum legis adorent, tamen non adorare eos naturam pellium, sed virtutem verborum; & Iacob adorasse non lignum virgæ, sed ipsum Ioseph, qui virgam tenebat: sic nos igitur Christiani non naturam ligni adoramus, absit, sed Christum in eo crucifixum, & quemadmodum si Iudæi reperirent nunc tabulas duas, & duos cherubinos aureos, quos fecit Moyses, item arcam, adorarent quidem ea, venerantes Deum, qui ea iussit fieri, sic nos cum imagines adoramus, non veneramur lignum, absit, sed Christum honoramus & sanctos eius, neque picturas colimus, sæpe enim imagines vetustas aut deletas renouamus, aut etiam cum putrescunt & carie consumptæ sunt, comburimus, aliasque nouas facimus ad memoriam tantum conseruandam.

E *soluto absque habitudine ad prototypũ.* *Daniel.3.* Sed respondeant Iudæi, cur imaginem Nabuchodonosor Babylone adorauerunt, præsertim cum haberent illic Danielem, & alios Prophetas, qui eos docerent. Atqui cum imaginem Christi Christianus adoro non dico, *gloria ligno, aut picturæ*, sed, *gloria Deo sanctorum.* At Iudæi, cum imaginem Nabuchodonosor adorarunt, dixerunt, gloria Nabuchodonosor. item cum crucem adoro, non dico: *gloria ligni*; at vos Iudęi, cum vitulum adorastis, dixistis, hi sunt *Exod.32.* Dii tui Israel, qui eduxerunt te ex Ægypto. propterea nos Christiani iam plurimis annis captiui & multis calamitatibus afflicti Deum non negamus. Quod si nonnulli negarunt non tot quidem numero, quot Iudęi Babylone Deum *Deut.32.* negarunt; atque ii quidem neque tormentis neque cruciatibus affecti & scissi, sed ad verbum solum. & nisi tres illi pueri fidem seruassent, vbi vos seruastis, qui tot alioqui miF racula videratis vbiq; in Ægypto, in mari rubro, in Eremo, in columna ignis, in nube luminis, in monte Sina? quando vlli Deus tanta ac talia bona contulit? quando sic cum vllo locutus est, cum tot signis, cum tubis angelicis legem ferens, manna præbens, Prophetas mittens, gentes subiugãs, Allophylos delens, tabulas addens, tabernaculum vestium describens, Moysen, velut alterum Deum, suo loco ponẽs, vobisque præficiens? O cæcitatem & amentiam Iudæorum, ô sceleratam mentem & peruersam, ô ingratos animos Iudæorum. considerent Iudæi quid de ipsis Iudæis testentur Prophetæ, quales sitis & fuerint tunc, cum Deum colebant Hebræi. Itaque Moyses ait: generatio peruersa sunt, non est fides in ea: & rursus: generatio praua & peruersa hæc reddit Domino. Item Esaias: filios genui & exal- *Esa.1.* taui, ipsi vero improbarunt me & reiecerunt; Bos cognouit possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, Israel autem me non cognouit, væ genti peccatrici, populus ple- *Ibidem.* nus peccatis. Idem rursus: Audite verbum Domini, domus Sodomorum, attendite legem Dei populus Gomorræ. Vi- G de ergo quemadmodum Iudæos vocat Sodomitas, infideles, idolothytas & ingratos, peruersam generationem, filios reprehensione dignos, sacrificantes dæmoniis & non Deo, derelinquentes Deum, qui fecit illos, qui defecerunt à Deo, qui seruauit eos.

Si euoluamus & excutiamus literas sanctas, non reperiemus de vlla gente talia ac tanta dicta, idque iure & merito, siquidem 52. annis fuerunt Hierosolymis sacrificantes idolis in templo Dei, qui sub Manasse rege templum & ciuitatem Dei profanarunt, ob quam caussam traditi sunt semel & iterum à Deo Babyloniis in seruitutem inde vero post 70. annos reducti ac reuocati. Quæramus ergo ab eis post reditum Babylone, ac post instauratum templum Hierosolymis, cum iam non idolis, sed Deo sacrificarent in eo, quod ita graue peccatum commiserint coram Deo, vt iam *Hinc patet quo tempore vixerit Anastasius.* octingentesimus annus & amplius agatur, ex quo illos De* dispersit, & Titum atq; Vespasianum ad vastandam vrbem vocauit, qui, vt auctor est Iosephus scriptor Iudaicus, cen- H tum myriadas Iudæorum Hierosolymis cæciderunt, templumque incenderunt, & altare, & sancta & vrbem deleuerunt; agiturque iam, vt ante dixi, octingentesimus annus vastitatis & seruitutis ac dispersionis. ac cum maiores vestri bis ducti captiui Babylonem, bisque templo vastato, item bis ipsi in gratiam cum Deo redierint, templumq; illis fuerit ædificatum, quod ita magnum peccatum commisistis, vt non amplius templum vobis Deus instaurare voluerit, neque amplius vos ab inimicis & hostibus reduxerit? an idolis sacrificastis, vt maiores vestri, filios & filias? an imaginem, vt illi, adorastis? Nequaquam, an idolum posuistis in templo, vt Manasses? nequaquam, an Prophetas occidistis, nequaquam. Cur igitur derelicti estis à Deo? Sane quamuis vos nihil dixeritis, lapides clamabunt, quod scilicet, ex quo Christum crucifixistis, derelicti estis; ob hanc causam hactenus & in perpetuum derelicti, dispersi, nudi, eiecti è templo & ciuitate Ierusalem remanebitis.

Maiores itaq; vestri, qui vitulum fabricati sunt, qui tam multa scelera patrarunt, qui imaginem auream coluerunt qui,

*Per se scilicet & ab-

A qui immolarunt filios & filias ſuas dæmoniis, ſeptuaginta annis& centum in PerſicaBabylone ſuppliciis affecti, reuocati ſunt & reducti, vos auté qui Chriſto credere recuſaſtis non ſeptuaginta aut centum annis ſolum ſed vſque ad conſummationem ſæculi repulſi & abiecti eritis. nos contra, gétes, filii Chriſti vocati ſumus, eique ſeruimus, eumque colimus & celebramus cum Patre & Spiritu ſancto in ſæcula ſæculorum, Amen.

3. Quæſtio.
† Id eſt. vnctio, per qué Meſſiam intelligunt vt patet ex demonſtratione Baſilii Seleucienſis contra Iudæos de aduentu Saluatoris.

Quæramus prçterea à Iudæis † ἠλημμένῳ ſuo, quem expectant. Vtrum Iudæus futurus ſit, legem Moyſis tenens, an Chriſtianus. Quod ſi reſponderint, Iudæum ex Iudæis fore filium Dauid, ſeruatorem legis & ſacrificiorum renouatorem generiſque Iudæorum; dicant, quod fluxerint à captiuitate Iudçorum ſub Nabuchodonor. Sane fluxerunt mille anni, & amplius. Quod ſi Chriſtus, quem Iudæi expectant, Iudæus erit, & ſacrificia renouaturus eſt, nomen tamen venit, quomodo Daniel Propheta ait. didiciſſe ex Archangelo Gabriele breuiatas eſſe vſque ad Chriſtum ducem 70. hebdomades annorum in populũ & in ciuitatem ſanctam, vt compleretur peccatum. & paulo poſt: vt ſignaretur viſio,
B
Baruch. 2.
& Prophetæ, vt vngerentur ſancta ſanctorum, & tolleretur ſacrificium, & libatio ex lege. Quando ſublatum eſt ſacrificium & libatio? docete, igitur, qualis nam Chriſtus venerit vnctus ſanctus ſanctorum poſt 70. hebdomadas, id eſt poſt 390. annos à Daniele, qui ſacrificium & libationem ſuſtulerit.

Quod ſi dicant nondum veniſſe Chriſtum, ſed venturũ, oſtendant, quis Chriſtus, & qualis venerit poſt 390. annos à Daniele vnctus ſanctus ſanctorum. at non poterunt alium oſtendere ac proferre, qui hæc fecerit, niſi Chriſtum Dei filium. Rurſus ſi dicant, ſuum, quem expectant, Chriſtum facturum ſacrificia ex lege, mentitus ergo eſt Daniel. Prætereа ſi nos in errore ſumus, qui teſtamentum Chriſti teneamus, & Chriſtus veſter, quem expectatis, vetus teſtamẽtum, Moyſiſque legem renouaturus eſt, vbi quçrendum eſt teſtamentum illud, de quo Hieremias dixit; Ecce dies venient & diſponam domui Iſrael teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum, quod diſpoſui patribus eorum quando eduxi eos ex terra Aegypti? poſt datam enim legem
C
Iudæis dixit Deus per Eſaiam & Micheam: *ex Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem.* Quamobrem cum Chriſtus venit, legem nouam tulit, & veterem impleuit.

Exprobrant nobis Iudæi, quod in homine damnato ſpẽ collocemus. Sed vter eſt excellentior; homo, an ſerpens æneus, quem Iudæi, ſuſpenſum colunt? Sed audiant, ſuſtulerunt Iudæi in crucem quendam dictum Ieſum Chriſtum, an non? & quam ob cauſam? Vtrum quia legem non ſeruabat, & violabat Sabbathum? & de quo Chriſto prædixerũt Prophetæ. venturum extremis temporibus, vendendum eſſe & quanti, item damnandum ad mortem, manus & pedes eius clauis transfigendos, felle & acreto potandum, & latus lancea aperiendum, & cœlum tenebris obſcurandum & non poterunt non eſſe vera, quæ Prophetæ prædixerunt. Hæc ergo quid? in noſtro Chriſto ad exitum perducta ſunt an in veſtro perducenda ſunt? quod ſi in veſtro ſunt perducenda ad effectum, igitur & vos in homine damnato ſpẽ ponitis ſin a. hæc completa ſunt in noſtro Chriſto, aſſentimini veritati: quod ſi in neutrũ conueniant hæc, ergo Prophetæ mentiti ſunt. Quod ſi conuicti, licet inuiti, confitea-
D
mini tamen Chriſtum noſtrum à maioribus veſtris morte affectum eſſe tanquam legis violatorem, & ſceleratum, adhibeamus Prophetas & videamus vtrum talis eſſet. Sane nemo eſt in terris qui ſit à peccato alienus (inquit ſçriptura) & ſordium purus, tametſi vita eius vnius diei ſit, tamen de Chriſto ait Eſaias; tanquam ouis ductus eſt ad cædem, & tanquã agnus coram tondente mutus fuit, propter peccata populi mei ductus eſt ad mortẽ, & dabo impios pro ſepul-
Eſa. 5.
tura eius, & diuites pro morte ſua, eo quod iniquitatem nõ fecit. Et quia nemo eſt abſque peccato, præter Deum ſolum ſequitur, Deum verum eſſe, quem vos cruci affixiſtis, peccatum enim non fecit, neque inuentus eſt dolus in ore eius

Sed videamus quid præterea Prophetæ dicant de Chriſto noſtro mortem paſſo, vt ſaltem multitudinem Prophetarum vereantur Iudæi. De venditione & pretio 30. argen-
Zach. 11.
teorum Zacharias & Hieremias Prophetæ locuti ſunt. Et
E
acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quod appretiarunt filii Iſrael, &c. De falſis teſtimoniis prædixit Dauid: Surgentes in me teſtes iniqui, quæ ignorabant, interrogabant me retribuerunt mihi mala pro bonis. Et quod ſponte hæc perpeſſurus erat, prædixit idem. Tergum meũ dedi in flagella, & maxillas meas alapis, & faciem meã non auerti à dedecore & ſputis. De ſpinea corona Hieremias Spinis iniquitatum ſuarum coronarunt. Et quod principiũ ſalutis noſtræ, id eſt, crucem in humeris ſuis portauit; Eſaias dixit: Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis, cuius principatus in humeris eius, id eſt, crux. Item quod Deus vere erat ante ſæcula Chriſtus, & in medio terræ ſalutem operaturus, Dauid ait. Deus & Rex noſter ante ſæcula, operatus eſt ſalutem in medio terræ. De manibus & pedibus transfixis Zacharias: plagæ eorum in medio manuum mearum, quibus affectus ſum in domo dilecti mei. De latere lancea aperto, quod aqua & ſanguine manauit, Zacharias: Aſpicientes in eum, qué cõfixerunt. & Moyſes delineauevit fluxum aquæ ex latere; percuſſit enim ille petram, vnde ſtatim manauit aqua ad ſeruandum populum; petra a. erat Chriſtus. Rurſus Moyſes de cruci affixo, & de perfidia Iudæorum ita ait. Videbitis vitam veſtram pendentem, & non creditis. Item illud; maledictus, qui pendet in ligno, in figura dictum eſt Chriſto, qui factus eſt maledictum propter nos. & vt Iudæi confidebant ſerpenti æreo ſuſpenſo in ligno, eratque inter cæteras omnes beſtias maledictus ſerpés cuius imago, quæ certe non mordebat, afferebat ſalutem iis, quos ſerpens verus momorderat; ſic Chriſtus qui alienus erat à peccato, & pro peccatoribus ſuſpenſus, vitam mundo præſtitit. adhæc de tenebris illius diei, cum in crucẽ ſublatus eſt Chriſtus, & de voce miſſa ab eo, quando emiſit ſpiritum, & de terræ motu Eſaias Propheta loquitur: Sol & luna obſcurabuntur, & ſtellæ non dabunt ſplendorem ſuum, Dominus autem ex Sion clamabit, & mouebitur cœlum & terra. Et Dauid. Dedit vocem ſuam altiſſimus, & cõmota eſt terra. Et Zacharias. Veniet Dominus Deus, & omnes ſancti cum eo, & die illa non erit lumen, & non erit dies, neque nox, & ad veſperam erit lumen, & dies ille notus Domino. Ab hora n. ſexta vſque ad horam nonam tenebræ fuerunt in vniuerſa terra Zacharias ergo crucifixum quoq; Deum & Dominum appellauit. & Si hæc dicitis de veſtro Chriſto, quem expectatis, dicta eſſe, vos quoque in homine crucifigendo, tanquam reo confiditis. at nõ eſt alius qui prædictus prænunciatuſque eſt à Prophetis. quam Dominus noſter Ieſus Chriſtus filius Dei, qui deſcendit de cœlis & carnem ſumpſit ex Maria Virgine idque propter totius mundi ſalutem, ſicuti vaticinati fuerant de eo ipſi Prophetæ, quorum nos teſtimonia & prædictiones protulimus, & congeſſimus. De aſcenſione vero in cœlos, & de ſeſſione ad dexteram patris Zacharias prædixit. In die illa (inquit) ſtabunt pedes Domini in monte Olíueti, è regione Ieruſalem ad orientem. Et Dauid: aſcendit ſuper Cherubim & volauit, volauit ſuper pennas ventorum & aſcendit Dominus in voce tubæ. Et illud: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, &c. quod aſçendit, quid eſt niſi quod deſcendit prius?

Verum producamus alios teſtes præter Prophetas prædictos, qui teſtes aduentum Chriſti in carne ſubſecuti ſunt ſiquidem vos etiam Iudæi habetis in commentariis; quæ dicturi ſumus. maiores enim veſtri illis temporibus victi tamen vt inuicti eſſe viderentur, neque ſe victos eſſe conuinci & coargui poſſent, iudicio ſuo, iuſſerunt, vt nemo Iudæorum, conſcripta haberet Chriſti geſta, neque quæreret aut legeret vllo modo, ne ſtudium & diligentia notitiam illis afferret. Verum hoc vobis dicimus, quamuis pro veſtro more, celare veritatem cogamini. Agite ergo, nonne audiſtis Magos oraculo diuino commotos à Perſide olim veniſſe, ſtella duce, cum muneribus, vt adorarent Chriſtum noſtrum? Cum quibus veſtri ſacerdotes cum Herode tunc Rege congreſſi, percunctanteq; illo, vbi Chriſtus naſceretur, reſponderũt: *in Bethlehem ciuitate Iudæ,* ſicuti dicunt Prophetæ; deinde Herodem inuidia regni exorientis commotum, tantam puerorum cædem feciſſe. Deinde Ioannes Baptiſta nonne ex Iudæis oriundus eſt, ad qué maiores veſtri miſerunt, qui percunctarentur, vtrum eſſet ipſe Chriſtus,

Pſal. 34. Pſal. 37. Eſa. 50. Eſa. 9. Pſal. 73: Zach. 13. Zach. 12. Exod. 17. 1. Cor. 10. Deut. 28. Deut. 21. F Num. 21. Eſai. 13. Pſal. 17. Zach. 14. G Ibidem. Pſal. 17. Pſal. 46. Pſal. 109. Epheſ. 4. H Matth. 2. Matth. 3.

qui

A *Ioan. 1.*

qui quidem respondit, non esse, verum indicans Christum, dixit; Hic est agnus Dei qui tollit peccata mundi.

De Simone sponso vide notas Turriani in c. 27. li. 8. Cōstit. Apostolic. Clementis, Ioan. 2. Luc. 7. Luc. 8. Luc. 18. Matth. 21. Matth. 26.

Præterea Nicodemus princeps vestræ gentis, & Nathanael, atque Ioseph Arimatheus, & Bizas ac Alexander, qui cum eo in nuptiis Simonis Galilæi pransi sunt, cum aquam in vinum mutauit, tum seniores illi, qui à Centurione legati missi sunt ad Christum, propter filium Centurionis, dignus (inquiunt) est, cui hoc tribuas; amat enim gentem, & Synagogam ipse ædificauit nobis. Item regius ille Anthypatus frater Iairi archisynagogi, an nō recepit filiam à mortuis reuocatam precibus Iairi? Accedit etiam testis Caiphas pontifex vester, qui consuluit vnum hominē mori oportere, ne vniuersa gens periret. Quid dicam pueros illos vestros infantes, qui olim clamabant: Osanna filio Dauid, Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel. Quid Iudas discipulus, cui triginta argenteos dedistis, vt illum vobis traderet? Quid dicam de militibus, quibus nummos dedistis, vt affirmarent venisse nocte discipulos qui Christi corpus furto, vobis dormientibus, tollerent.

Matth. 28.

B *Ioseph. antiq. l. 18. ca. 4. Recitat etiam Euseb. hist li 1. c. 11. Vide Bar. an. 34. qui testatur hoc testimonium inuentum esse erasum à Iudæis. Deut. 28. Exod. 32.*

Iam Iosephus auctor & scriptor vester de Christo ait: fuisse virum iustum & bonum, diuina gratia ostensum ac declaratum, qui plurimos signis & miraculis iuuaret; cuius vestimenta partiti sunt Iudæi, vt prædixit Propheta, & super ea miserunt sortes. cuius manus & pedes transfixerunt, cui fel & acetum adhibuerunt in siti. De quibus dixit Moyses. Videbitis vitam vestram ante oculos vestros pendentem, & non credetis; quod si credidissetis Moysi, vtique Christo crederetis; verum maiores vestri illi subiecti esse voluerūt, sed potius repulerunt eum, & conuersi sunt corde in Ægyptum dicentes Aaroni: fac nobis Deos, qui nos præcedant: huic enim Moysi ignoramus, quid acciderit ei, & fecerunt vitulum in diebus illis, & sacrificauerunt idolo, & lætati sunt in operibus manuum suarum, & vertit illos Deus & tradidit eos, vt seruirent militiæ cœli, sicut scriptum est in libro Prophetarum, non sacrificasti mihi 40. annis in Eremo domus Israel, & recepistis tabernaculum Moloch, & astrum Dei vestri Rempham, imagines fecistis vt adoraretis eas, & transferam vos vltra Babylonem in tabernaculum testimonii, quod in Eremo factum est, sicuti facere iussit Moysi is, qui cum eo loquebatur Deus, secundum exemplar quod illi descripsit, quod maiores vestri introduxerunt cum Iesu filio Naue in possessionem gentium, quas eiecit Deus è conspectu patrum vestrorum, vsque ad dies Dauid, qui inuenit gratiam coram Deo, & petiit, vt reperiret tabernaculum Deo Iacob.

Amos 5. C

Salomon autem ædificauit ei domum, sed Deus altissimus non habitat in templis manufactis, sicuti ait Propheta; Cœlum mihi thronus, terra autam scabellum pedum meorum, nōne manus mea fecit hæc omnia? O Iudæi duræ ceruicis, incircumcisi corde, & auribus, semper vos Spiritui sancto resistitis, exemplo patrum vestrorum, qui occiderunt eos, qui prænunciauerunt aduentum iusti, cuius interfectores & proditores fuerunt patres vestri in Ierusalem, similiter eorum filii atque imitatores nullam prædictionibus Prophetarum fidem adhibentes, legem, quam in *dispositione Angelorum* accepistis, minime seruastis. Ait itaq; Spiritus sanctus per os Dauid Prophetæ. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt & viderunt opera mea. Quadraginta annis infensus fui generationi huic, & dixi semper, hi errant corde, ipsi vero non cognouerunt vias meas sicut iuraui in ira mea, si introibant in requiem meā. sed non omnes qui egressi sunt ex Ægypto introierunt, exacerbauerunt enim non credentes neque obtemperantes. Quibus vero infensus fuit 40. annis, nisi iis, qui peccarunt, & non obedierunt? quorum cadauera prostrata sunt in deserto. quibus iurauit non introituros in requiem suam, nisi iis, qui non obedierunt? & videmus non potuisse introire propter incredulitatem; præter Caleph filium Iephone, & Iesum filium Naue; sexcenta millia interierunt, totidem enim millia egressa sunt ex Ægypto, cum enim peteret ab ipsis Deus, vt in terram promissionis proficiscerentur, parere noluerunt, excusantes metum & hostium robur, quamobrem consumptis illis ad vnum filios, eorum loco,

Esai. 66. Act 7. Esa. 66. Psal. 94. D

E

introduxit cum Caleph filio Iephon & Iesu Naue, qui eos in requiem perduxit. Et quamuis requiem dixit Dauid de terra illa (in ea enim requiescere fecit Iesu Naue) tamen in requie erat ipse etiam Dauid, cum hæc dicens, requiem promisit; Hodie si vocem eius audieritis, & cæt. Igitur relinquitur alius Sabbatismus, & alia requies, quæ est fides in Christum, sicut dicit Hieremias Propheta: Ecce dies venient, & disponam domui Israel, & domui Iacob testamentum nouum; in eo quod dixit, nouum, antiquauit primum, non secundum testamentutum, quod disposui patribus eorum, die, qua apprehendi manum eius, vt educerem ex terra Ægypti, quoniam ipsi non expectauerunt testamentum meum, & ego neglexi eos, dicit Dominus, quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel, dans leges meas in mentem eorum, & in corde eorum scribam eas, & ero illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. igitur fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei; oportet enim primum audire, deinde mente & corde amplecti Dei verba, & credere, sicuti Abraham credidit Deo, & reputatum est illi ad Iustitiam, quoniam non iustificabitur ex operibus legis omnis caro, quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledictio sunt. scriptum est enim, maledictus qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Quod autem in lege nemo iustificetur, apud Deum perspicuum est; quia iustus ex fide viuet in ipsis. Abraham autem credidit Deo, & reputatum est illi ad Iustitiam. prouidens autem scriptura, quod ex fide iustificat gentes Deus, prænunciauit Abrahæ. cognoscitur ergo quod qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ. Abrahæ vero dictæ sunt promissiones & semini eius, non dicit: Et seminibus, quasi in multis; sed quasi in vno; Et semini tuo, qui est Christus. hoc autem dico testament ante confirmatum in Christum; quæ post trecentos triginta annos facta est, lex, non irritum facit promissum. & vetus scriptura testamentum Dei appellat promissionem factam Abrahæ, promisit enim Deus per semen Abrahæ benedicendas esse gentes, hoc autem semen ipse Christus est, per ipsum enim promissio ad exitum perducta est. Nam si ex lege promissio, hæreditas non est ex promissione. Abrahæ autem per repromissionem, donauit Deus semen, Quid igitur lex? propter transgressiones posita est, quoad veniret semen, quod promissum est, posita est lex ad studium & accurationem generis eius, ex quo erat semen illud profecturum secundum carnem: posita vero est administris Angelis, subseruiente vero huic positioni ipso Mose.

Ibidem. Hebr. 4. Baruch. 2. Ierem. 31. Rom. 10. Rom. 4. F *Rom. 3. Galat. 3. Deut. 27. Rom. 1. Rom. 4. Galat. 3.* G *Ibidem.*

Ecce Iudæus nominaris & acquiescis legi, qui lege gloriaris, per transgressionem Deum dedecoras. Circumcisio enim prodest, si legem obseruas, si autem transgressor legis es, circumcisio tua præputium facta est, sicut ait Hieremias: Omnes gentes circumcisæ carne, domus vero Israel circumcisa corde. Circumcidi Deo est circumcidi præputium cordis verstri. Per legem enim cognitio peccati; nunc autem iustitia Dei manifestata est confirmata à lege & Prophetis. Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt. iustificamur enim gratis gratia eius per redemptionem in Christo Iesu. arbitramur ergo fide iustificari hominem absque operibus legis. quid? Iudæorum tantum Deus, & non gentium? certe & gentium, quoniam vnus Deus, qui iustificabit circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. legem igitur euacuamus per fidem? absit, imo legem statuimus. Quid enim dicit Scriptura? credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, ait enim Dauid: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, beatus vir cui non imputabit Dominus peccatum. Lex (inquit) peccantibus supplicium infert. at Propheta beatos prædicat eos, quibus remissa sunt peccata. hæc igitur beatitudo in circuncisionem, an in præputium tendit? Respondemus, Abraham reputatam esse fidem ad iustitiam. Sed quomodo reputata est in circuncisione, an in præputio? perspicuum est, non in circuncisione, sed in præputio; & signū accepit circuncisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ erat in præputio, vt sit pater omnium credentium ex præputio, vt reputetur & illis ad iustitiam, & sit pater circunsionis, non iis tantum qui sunt ex circuncisione, sed & iis, qui sectantur vestigia fidei, iis,

Rom. 1. Ierem. 9. Rom. 3. Ibidem. H *Ibidem. Rom. 4. Psal. 31. Rom. 4.*

inquam,

A inquam, qui sunt in præputio patris nostri Abrahæ. non e-
nim per legem promissio Abrahæ aut semini eius, vt hæres
esset mundi: sed per iustitiam fidei. lex n. iram operatur. si-
quidem consuetudo legis est punire violatores. vbi n. non
est lex, neque præuaricatio. Ideo ex fide, vt secundum grati-
am sit, vt fieret firma promissio omni semini non solum ex
lege, sed ex fide Abrahæ, qui pater est omnium nostrũ, sic-
Genes.17. ut scriptum est, *patrem multarum gentium posui te ante Deum.*
cui credidit, qui viuificat mortuos, & vocat ea quę nõ sunt,
sicut ea, quæ sunt; Qui contra spem in spe credidit, vt fieret
Genes.15. pater multarum gentium, secundum quod dictum est: *sic
erit semini tuo & non infirmatus est fide*: nec considerauit cor-
pus suum iam emortuum, centum iam natus annos, & vul-
uam Saræ emortuam, in promissione etiam Dei non hæsi-
tauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo:
plenissime sciens, quia *quæcumque promisit, potens est & facere.*
Rom.4. *Ideo & reputatum est illi ad iustitiam*, non est autem scriptum
Rom.9. tantum propter ipsum, sed propter nos, quibus reputabi-
tur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum Do-
minum nostrum à mortuis. Non enim omnes Israelitæ se-
men Abrahæ sunt, non enim natura, sed virtutis cognatio-
B nem quærit Deus, neque quia *sunt semen Abrahæ, omnes filii
Genes.21. Dei, sed in Isaac vocabitur tibi semen*, id est, non filii carnis, hi
sunt filii Dei, sed filii promissionis reputantur in semen, ap-
pellat autem filios carnis natos secundum naturę ordinem,
filios vero promissionis, eos, qui secundum gratiam fidei
Rom.9. dati sunt. Promissionis enim verbum hoc est: *secundum hoc
Genes.18. tempus veniam, & erit Saræ filius*; cum nulla esset naturæ spes,
sic diuino munere & magnificentia factus est Abraham
pater.

Quare ergo Iudæe gloriaris, quasi solus appelleris semen
Abrahæ? Nam & Ismael Abrahæ filius fuit, & quidem pri-
mogenitus, Quod si existimas illum eiectum esse ex cogna-
tione, neque ad eam pertinere, quia esset ex matre non libe-
ra & ingenua ortus; at Scriptura non ex matribus, sed ex
patribus solet genealogiam texere, & qui nati sunt ex Che-
tura libera & ingenua, semen Abrahæ minime appellantur.
Similiter de 12. filiis Iacob ex diuersis matribus natis, ex
quibus 4. fuerunt ex ancillis nati, omnes autem Israel ap-
pellati sunt: nihil ex seruitute materna accipientes. non so-
Rom.9. lum autem illi, sed & Rebecca ex vno concubitu Isaac pa-
tris nostri habens, Cum enim nondum nati fuissent, aut ali-
quid boni egissent aut mali (vt secundum electionem pro-
positum Dei maneret) non ex operibus, sed ex vocante.
C dictum autem est ei: *Maior seruiet minori*, an existimas Iudęe
Genes.23. propter Saram præpositum esse Isaac Ismaeli & filiis Che-
turæ; Quid dices de Rebecca; Hic enim vna mater est, v-
nus pater, vnus cenceptus; gemelli sunt filii; id enim si-
gnificat: ex vno concubitu habens, eodem tempore vtrum-
que concepit; verum alter charus Deo fuit alter minime.
Neq; expectauit Deus rerum experientiam, sed potius dif-
ferentiam vtriusque prædixit, antequam in lucem editi es-
sent, Prædixit autem prouidens ac prospiciens vtriusque
propositum, non enim iniusta est electio, sed cum cuiusque
Rom.9. hominis proposito faciens, sicut scriptum est, *Iacob dilexi,
Malach.1. Esau autem odio habui*; Quod enim à Deo dictum est Abra-
Gen.21. hæ, *in Isaac vocabitur tibi semen*, docet, vt quis sit benedictio-
nis particeps, non opus esse illi genere; non enim naturam
Rom.9. Deus attendit, sed fidem, & virtutem requirit, sicut in Osee
Osee 2. dicit: *Vocabo non plebem meam, plebẽ meã: & non dilectam, dile-
ctam*; & erit in loco, vbi inuentus est ipsis; *populus meus ipsi vo-
cabuntur, nos filii Dei viuentis. quoniã gentes quæ non cognouerunt
iustitiam, apprehenderunt iustitiam. Israel vero conlectans legem
Rom.9. proprie iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit.* Quare? quia non
D *ex fide, sed ex operibus legis*; existimauit enim sufficere sibi
viuere ex lege ad comparandam iustitiam, fidemque con-
tempsit. quamobrem munerum fidei non sunt facti par-
ticipes. impegerunt enim in lapidem offensionis, sicut
Ibidem. scriptum est, *Ecce ego pono in Sion lapidem offensionis, & petram
Esai.8. scandali & quicumque crediderit in eum, non confundetur.* of-
fendere solent & impingere, qui aliorsum sensum pro-
pheticarum Scripturarum accipiunt, & in via promouere
ac progredi nolunt, quod quidem euenit Iudæis, qui in-
tenti superfluis legis, lapidem à Prophetis prædictum ac
prænunciatum, videre noluerunt. Quanquam plane va-
ticinati sunt Prophetæ magna bona consecuturum, quis- E
quis hæc crederet. Zelum enim Dei habent, sed non se-
cundum scientiam. *ignorantes* enim *iustitiam & suam quæ-* Rom.10.
rentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. finis enim legis Esa.28.
Christus, ad iustitiam omni credenti. lex enim omnes nos, 1.Petr.2.
id est, omnem naturam hominum ad Dominum Chri- Psal.117.
stum direxit; ergo qui credit Christo, scopum legis im- Matth.21.
plet, quoniam scriptum est; *Ecce pono in Sion lapidem angula-
rem, electum, honoratum, & qui credit in eum, non confun-
detur.* Nobis igitur honor credentibus; non credentibus
vero *lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput* 1 Petr.2.
anguli, & lapis offensionis, & petra scandali. nos autem qui
credimus & baptizati sumus, genus electum, regale sacer-
dotium, gens sancta, populus acquisitionis, qui virtutes an-
nunciauim9 eius, qui ex tenebris vocauit nos in lucem suã;
qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei; qui
non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam
consecuti, quos vocauit non solum ex Iudæis, sed ex genti-
bus, sicuti ait per Oseam: *Vocabo non populum meum*, &c. & e-
rit in loco vbi inuentus fuerit ipsis, populus meus Vos, Osee 2.
illic vocabuntur filii Dei viuentis. *quicumque enim spiri-*
tu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. finis enim legis Christus ad iu- F
stitiam omni credenti. Moyses enim scripsit, *quoniam iusti-* Rom.8.
tiam quæ ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea. Quæ autem Rom.9.
ex fide est iustitia, sic dicit. *Ne dixeris in corde tuo: Quis a-* Rom.10.
scendit in cælum? id est, Christum deducere. *Aut quis de-* Leu.18.
scendet in abyssum? hoc est, Christum à mortuis reuoca- Ezec.20.
re. sed quid dicit? *Prope est verbum in ore tuo, in corde tuo*, Deut.30.
hoc est, verbum fidei, quod prædicamus. Quia si confi-
tearis in ore tuo Dominum Iesum Christum, & in cor-
de tuo credideris quod Deus illum suscitauit ex mortuis,
saluus eris, *corde* enim *creditur ad iustitiam, ore autem fit con-
fessio ad salutem.* Dicit enim Scriptura, quod *qui credit in
illum, non confundetur, ipse enim Dominus omnium diues in om-*
nes, qui inuocant eum, & erit omnis, qui inuocauerit nomen Do- Rom.10.
mini, saluus. Quomodo igitur inuocabunt, in quem non credi- Esa.28.
derunt? quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo au- Rom.10.
tem audient sine prædicante? quomodo vero prædicabunt, Psal.52.
nisi mittantur? sicut scriptum est: *speciosi pedes Euangelizan-* Psal.18.
tium bona. Et quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & Esa.53.
in fines orbis terræ verba eorum, &c. Verum non cognouit Ro.10.19.
Israel. Esaias ait: *Domine quis credidit auditui nostro, & bra-* Deu.32.21.
chium Domini, cui reuelatum est? Ego prouocabo vos in non gen- G
tes, quoniam in gente stulta irritabo vos. gentes stultas voca-
uit nos. siquidem ante fidem stultitiam declarauimus, e-
ramus enim aliquando, id est, antequam crederemus, stul-
ti inobedientes, errantes.

Magno quidem dolore affecit Deus Iudæos, neque
enim tam graue atque molestum est illis, dispersos esse,
templumque vastatum esse, atque est quod gentium pie-
tatem & splendorem vident. Esaias audet dicere: *Inuen-*
tus sum ab iis, qui me non quærebant. palam apparui iis, qui me Esa.65.1.
non interrogabant. Comprehendit eodem loco Esaias predi- Ro.10.20.
ctionem pietatis cognitionis. Dein gentibus, & crudeli-
tatem Iudæorum. Quod enim ait, *audet*, declarat, non
timuisse eum Iudæos furentes, & cædis auidos, quin po-
tius confidenter ausum fuisse gentium salutem prædicere,
& Iudæorum perfidiam prænunciare. Ad Israelem vero
dicit Moyses, *tota die expandi manus populo repugnanti, &* Esa.65.2.
contradicenti; Ad hunc modum Prophetæ Iudæos accu- Ro.10.21.
sant, & fidem gentium prædicant ac prænuntiant. dico au-
tem Dominum Iesum Christum ministrum fuisse circun-
cisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promis-
siones patrum gentes autem super misericordia laudabunt Rom.15.8.
Deum. H

Deus enim Abrahæ promisit benedicendas esse gentes De circuncisione.
in semine eius. accepit autem Patriarcha & vniuersum ge-
nus illius circuncisionis signum. Oportebat igitur semen
illius secundum carnem, ex quo ad gentes benedictio ma-
naret, habere signum cognationis, vt demonstraretur
clarissime veritas promissionis, & gentes, quæ gratiam ac-
cepissent, laudarent eum, qui tantam humanitatem præ-
stitisset, quam idem per Prophetas appellauit fidem & sa-
lutem gentium, sicut scriptum est: *Propterea confitebor tibi
in gentibus Domine, & nomini tuo cantabo*; & rursus: *Laudate*

A Rom.15.9 Pſal.15.50 Pſal.116.1 Eſa.11.10 Eſa.53.13.

Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi. Et Eſaias; *Et erit radix Ieſſe, & qui ſurgit ad dominandum gentibus in ipſo gentes ſperabunt*, ſicut ſcriptum eſt: *Videbunt quibus non nuntiatum eſt de eo, & qui non audierunt, intelligent.*

Cum autem rurſus introducit primogenitum in orbem terrarum, vt adorent eum omnes Angeli Dei, ſic Deus per os Dauidis ait: (Pſal.88.36.) *Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar, ſemen eius in ſæculum manet, & thronus eius vt Sol in conſpectu meo, & vt Luna perfecta in æternum, & teſtis in cælo fidelis.* Et rurſus: *ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius, & ipſe inuocabit me, pater meus es tu, Deus meus, protector ſalutis meæ,* (Pſal.88.28.) *& ego primogenitum ponam illum excelſum præ regibus terræ, qui eſt Dei verbum, & filius vnigenitus ſæculorum auctor, & effector omnium.*

Vnde autem in orbem intrat? quomodo primogenitus, vnigenitus? Et ſi poſt aſſumptam humanitatem Angeli eum adorauerint, ante humanitatem non omnino eundem hoc honore proſecuti ſunt? Vtique erat vt Deus, & in orbem intrauit vt homo, (Ioan.1.) *in mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit, in propria venit, & ſui eum non receperunt.*

B

Si autem in mundo erat, quomodo intrauit? Si autem intrauit, quomodo in mundo erat? atqui erat in mundo vt Deus, intrauit autem vt homo, ad eundem modum vnigenitus eſt vt Deus, primogenitus vero vt homo in multis fratribus.

Sic etiam ſemper colebant eum Angeli, erat enim ſemper Deus: adorarunt vero etiam vt hominem, & ad Angelos quidem dixit: *qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis*, (Hebr.1.7. Pſal.44.7.) ad filium vero ait: *Thronus tuus Deus in ſæculum ſæculi, virga rectitudinis, virga regni tui, dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propter hoc vngit te Deus oleo lætitiæ præ participibus tuis*, demonſtrauit per hoc aperte, Angelos quidem naturam habere creatam, vnigenitum vero filium increatam & æternam, quatenus enim Deus, ſempiternum habet thronum, & regnum principio & fine carens, illud autem: *dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem*, & quæ ſequuntur; ſecundum humanitatem dicta ſunt, ſiquidem Propheta Eſaias (Eſa.17.16.) de Emmanuele prædicens, hæc adiecit: *antequam ſciat puer bonum aut malum, nollet prauitatem eligere, vt eligat bonum.*

C Hebr.1.9.

Et vnctio non eſt diuinitatis, ſed humanitatis, *oleum* (inquit) *exultationis præ participibus*, particeps quidem ſumus nos, non quidem diuinitatis, ſed humanitatis, ſicuti ſcriptum eſt: (Hebr.2.11.) *qui ſanctificat, & qui ſanctificatur*: ex vno omnes, & hoc humanitatem deſignat, eſt enim creata humanitas aſſumpta, vnus quidem noſtrum, & ipſius humanitatis auctor; verum per illum ſanctificamur. Propter quam cauſam non confunditur, fratres eos vocare, dicens: (Ibidem. Pſal.21.23.) *Nuntiabo nomen tuum fratribus meis: in medio Eccleſiæ tuæ laudabo te.* Et iterum: *Ego ero fidens in eum.* Et iterum: (Pſal.17.3. Eſai.8.18.) *Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Deus.*

Si autem Dominus & effector omnium & propter ſuorum ſeruorum ſalutem carnem aſſumpſit, & homo factus eſt abſque peccato ex Maria ſemper virgine, & cum ſeruis ſuis veſcens, & bibens, & ſedens, eorumque ægrotos curans, pro nobis paſſus, non veretur vocare fratres etiam iſtos, pro quibus paſſus eſt, perſpicuum eſt, quod fideles

D † pueros. Hebr.2.14.

non ſolum fratres, ſed & † filios. Quia ergo pueri communicarunt carni & ſanguini, & ipſe ſimiliter participauit eadem, vt per mortem ſuam deſtrueret, quod habebat mortis imperium, id eſt, diabolum & liberaret eos, qui metu mortis per vniuerſam vitam obnoxii erant ſeruituti. Et quemadmodum poterat ipſe frater non vocari, aut non nos filios vocare legitime, niſi eandem ipſe induiſſet naturam, quamobrem hanc indutus, mortis dominatum atque poteſtatem deſtruxit, & metum nobis impendentem exemit, ſemper enim mortem metuebamus. Non enim Angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehendit, (Hebr.2.16) etenim ſi naturam Angelorum aſſumpſiſſet, mori non potuiſſet; quia vero humanum corpus accepit, per paſſionem quidem debitum hominum ſoluit, per corpus vero quod paſſum eſt, reſurrectio propriam poteſtatem oſtendit. (Hebr.2.17.) Vnde debuit per omnia aſſimilari fratribus.

E

Similiter eenim atque nos cibum ſumpſit, labores ſuſtinuit, doluit, lacrimatus eſt, & mortem ſubiit: vt miſericos fieret & fidelis Pontifex in iis quæ ad Deum pertinent ad propitiandum pro peccatis populi, in eo enim in quo paſſus eſt ipſe & tentatus; potens eſt & in eis qui tentantur, auxiliari.

Et hæc ſecundum humanitatem dicta ſunt, neque enim Pontifex eſt vt DEVS, ſed vt homo; (Hebr.2.18.) neque vt DEVS paſſus eſt, ſed vt homo; neque per experientiam didicit noſtra, ſed vt DEVS & fabricator omnium cognoſcit omnia clariſſime, nunquid ad aliquem Angelorum dixit aliquando: *Sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum*, (Hebr.1.13.) non enim vt DEO tantum dicit, *ſede à dextris meis*, quomodo enim diceret? ſiquidem thronus eius in ſæculum ſæculi; ſed vt homo hunc honorem accepit, quatenus vero Deus, æternum habet thronum.

Et rurſus: *quid eſt homo quod memor es eius, aut filius hominis quod viſitas eum? minuiſti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronaſti eum, conſtituiſti eum*, &c. (Heb.2.6. Pſal.8.5.)

Eum autem qui modico quam Angeli minoratus eſt, videmus IESVM propter paſſionem mortis, vt abſque DEO pro omnibus guſtaret mortem gloria & honore coronatum, (F) non quidem quantum ad naturam diuinitatis diminutus eſt infra angelos, ſed quoad paſſionem humanitatis, vt igitur inferior erat Angelis propter paſſionem mortis, quandoquidem natura angelica immortalis eſt: ipſe autem quatenus homo paſſionem ſuſtinuit abſque DEO propter ſalutem omnium, omnia enim quæcumque mortalem naturam habent, hoc remedio egebant, remedio, inquam, humanitatis CHRISTI, ſola enim diuina natura non egebat, hoc enim ſignificat, *abſque Deo*, (Pro omnibus guſtare mortem abſque Deo.) gloria vero & honore coronatum vt hominem, poſt reſurrectionem & in cœlos aſcenſum, diuinam gloriam recepit, & factus eſt maior Angelis, ſedet enim ſupra principatum, & poteſtatem & dominationem, & virtutes & omne nomen, quod nominatur non ſolum in hoc ſæculo, ſed in futuro, in eo enim quod ſubiecit ei omnia, nihil prætermiſit non ſubiectum, nunc autem nondum videmus omnia ſubiecta, in tempore autem illo, id eſt, in ſæculo futuro, omnia tenebit ſub ſuo imperio, ſubiicientur enim tunc qui nunc contradicunt & repugnant (G) verbum enim DEI caro factum, mortis imperium deleuit: deleto autem promiſit nobis reſurrectionem, cum ipſa vero reſurrectione coniuncta eſt immortalitas, in qua ineſt illa patrum noſtrorum requies & vita æterna per fidem promiſſa, & omnium ſimili fide ſperantium Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM filium DEI.

Etenim ſi fuiſſet in Ieruſalem perfecta requies, illa nos IESVS filius Naue requieſcere feciſſet, ſed non dedit DEVS Abrahæ veſtigium pedis, neque illius filiis fide ſimilibus dedit in ea hæreditatem in ſæculum, quin potius inquilini in ea & vbique exiguo tempore hinc excedimus relictis rebus terrenis, illic autem conſiſtit immortalis requies, cuius hæredes exiſtunt, quicumque fide audierunt hodie, ſecundum Dauid, (Hebr.3.17.) neque obdurarunt cor, ſicuti improbi patres illi in exacerbatione ſecundum diem tentationis, vt enim in præſentem breuem requiem non ſunt ingreſſi per fidem, quin potius ipſorum cadauera proſtrata ſunt in deſerto, (H) eorum vero loco ingreſſi ſunt in eam filii, ſic in æternam requiem promiſſam ore Dauid à DEO illi ſunt in reſurrectione ingreſſuri, qui audito nunc verbo fidei & ſuſcepto † illuminati († baptizati.) fuerunt, qui autem non crediderunt, & DEVM tentauerunt, in ignem æternum mittentur, perpetuo puniendi.

Hoc autem ne ignoretur quod patres veſtri omnes (1.Cor.10.) ſub nube fuerunt, & omnes per mare tranſierunt, omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & mari, omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt, biberunt enim ex ſpirituali ſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus. Hæc, inquit, noſtrarum rerum typi erant, mare enim imitabatur baptiſmum, nubes deſi-

A gnabat gratiam ſpiritus, Moyſes vero ſacerdotē, virga crucem, Iſrael vero qui tranſiuit, deſignabat baptizatos, Ægyptii perſequentes, dæmonum erant figura, ipſe Pharao imago diaboli. poſt tranſitum enim Iſraelitæ liberati ſunt Ægyptiorum poteſtate, item manna de cœlo acceperunt in typum quendam panis cœleſtis, id eſt, corporis Chriſti præterea petra imago erat lateris Chriſti, manabit n. præter ſpem aqua, fuitque illis petra quod nobis Chriſtus, cōſequebatur autem illos non petra, ſed diuina gratia Chriſti filii, & verbi Dei quæ fecerat, vt petra illa præter omnē ſpem aquam emitteret, etenim ſi petra eos ſequeretur, aut aqua ex petra, quomodo iterum aquis eguiſſent?

Act.13.16. Viri Iſraelitæ, & qui timetis Deum, audite: *Deus elegit patres veſtros, & plebem ex alto in peregrinatione, in Ægypto, & brachio excelſo eduxit eos.* Et 40. annis circumduxit eos in deſerto, & deletis ſeptem gentibus in terra Chananæa, dedit illis in hæreditatem terram earum gentium, & poſtea annis trecentis quinquaginta, dedit eis Iudices vſque ad Samuelem Prophetam. Et exinde petierunt regem, & dedit eis Deus regem Saul filium Cis virum ex tribu Beniamin annis 40. Eſai. 11. 3. poſt cuius obitum ſuſcitauit pro eo regem Dauid, cui teſtimonium tribuit, dicens: *Inueni filium Ieſſe virum ſecundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas, ex ſemine cuius ſecundum promiſsionem ſalutem Deus attulit Iſraeli, prædicante Ioanne ante faciem eius baptiſmum pœnitentiæ Iſraeli.* B Cum impleret autem Ioannes curſum ſuum, dicebat: *Quem me arbitramini eſſe, non ſum ego: ſed ecce qui venit poſt me, cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamenti pedum eius.* Viri fratres filii generis Abraham, & qui in vobis timent Deum, vobis verbum ſalutis huius miſſum eſt. Qui enim habitabant Ieruſalem, & Principes eorum hunc ignorantes, & voces Prophetarū quæ per omne Sabbatum leguntur, compleuerunt ad effectum perducentes eas. Et nullam cauſam mortis inuenientes in eo petierunt à Pilato, vt interficeret eum. Cumque conſummaſſent omnia quæ de eo ſcripta erant, deponentes eum de ligno crucis, poſuerunt in monumento. Deus vero ſuſcitauit eum à mortuis, qui viſus eſt per dies multos in Sabbatis eorum à Galilæa vſque Ieruſalem, Cuius rei teſtes fuerunt in populo, in diſcipulis & Apoſtolis, viſuſque poſt reſurrectionem 40. diebus, colloquens cum eis de regno cœlorum, qui quidem nobis nūciarunt, & vobis ſimiliter nunciamus eam quæ ad patres noſtros repromiſſio facta eſt: quoniam hanc Deus adimpleuit filiis veſtris, reſuſcitans Ieſum, ſicut & in Pſalm. 2. ſcriptum eſt: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Quod autem ſuſcitauit eum à mortuis, amplius iam non reuerſurum in corruptionem. Ita dixerunt: *Quia vobis dabo ſancta Dauid fidelia.* C Eſa.55. 3. Ideoque in alio Pſalmo ait: *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Pſal.15.19. Dauid enim voluntate Dei dormiuit, & appoſitus eſt ad patres ſuos, & vidit corruptionem. Quem vero Deus ſuſcitauit à mortuis, non vidit corruptionem. Notum igitur ſit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remiſſio peccatorum annunciatur, & ab omnibus, quibus, non potuiſtis in lege Moyſis iuſtificari. In hoc *omnis qui credit, iuſtificatur.* Videte igitur ne ſuperueniat vobis quod dictum eſt in Propheta: *Videte contemptores, & admiramini,* Abac.1.5. *& diſperdimini, quia opus operor ego in diebus veſtris, opus quod non creditis, ſi quis enarrauerit vobis.* Eſaias autē clamat pro Iſrael, dicens: Eſai.10.22 Rom. 9. 2. *Si fuerit vniuerſus Iſrael, ſicut arena maris, reliquiæ ſaluæ fient, verbum enim abbreuiatum, & contractum faciet Dominus in terra, vt à principio prouidit Deus eos, qui fideles & qui perfidi futuri erant,* & quod primogenitus filius Iſrael abiiciendus eſſet, introducendus vero in eius locum populus D gentilium obſcure atque tecte hæc per Prophetas prædixit, etenim ſi cognouiſſet ſuam eiectionem atque repulſam, gens Iudæorum, inuida, & conſcelerata, libros ipſos Prophetarū combuſſiſſet, quia tolerare non poſſet aduerſum ſe ſcripta ferri, ex quo magnum incommodum cepiſſemus, De obſcuritate Prophetarum. hæc ergo cauſa cur tecte & obſcure ſcriptæ ſint prędictiones propheticæ. quæ ſi non credat Iudæus, credat Prophetæ dicenti: Eſai.48. 8. *neque audiſti neque cognouiſti, neque à principio aperui aures tuas, intellexi enim quod, repugnans repugnabis.* Et nunc quidem quia Deus ex muliere genitus eſt ſcandalizaris, in eremo autem olim cum Deus inuiſibiliter abſq; corpore verſabatur vobiſcum & admirabilia illa facta edebat, E quare contra Deum cogitabat? quomodo contra Moyſen ſæuiebas, ita vt parum abfuerit quin lapidaris eum, quomodo relicto authore beneficiorum tantorum in Ægyptum reuerti cupiebas? perſpicuum itaque eſt eundem eſſe te neqne mutatum. Qui tunc duri cordis, & ingratus in beneficium tuum, idem nunc, qui olim, dum tentabas & aiebas: Exod.17.7 *Eſt ne Dominus in nobis, an non?* idem nunc facis cum propter nos homo factus eſt: cui potius deberes hoc nomine totus gratias agere, ſicuti facere ſolemus in medio corporis, cum frequenter ægrum reuiſit, & nullam rationem dignitatis & honoris ſui habens inſpicit & attrectat ægritudinem, & graues odores perfert, vt ſanitatem reſtituat laboranti. quod ſi hæc ita habent, quid de Trinitate dubitas? De Trinitate cur non adoras filium? cur non credis Spiritum ſanctum? At, inquis, vnum Deum prædicat Scriptura, mitte Eſaiam, Dauid vniuerſam Scripturam, quæ clara voce Trinitatem Dei prædicat, ingredete in tabernaculum Abraham, & attente conſidera, qui erant illi, qui illi apparuerunt & quot & quæ ac qualia locutus fuerit Patriarcha, cui tanquam perfectam cognitionem conſecuto, velut tres apparuerunt, & velut vnus loquebatur, Geneſ.18. ſimiliterque idem Abraham ſermonem ſuum accommodauit vt pluribus, & vni. *Declinate* (inquit) *Domine ad me,* quid eſſe poteſt admirabilius? quid quod magis Trinitatem declaret? cum enim ait, declinate, diuerſitatem perF ſonarum ſignificauit, cum vero ait, Domine, naturam vnam vnumque dominatum.

Quod ſi dicas, vnum Deum eſſe, duos vero reliquos Angelos, deliras. quando enim ſerui cum Domino ſedere, permiſſi ſunt? quomodo Dominus apparuit duobus tantum comitatus Angelis ſatellitibus? ex eo igitur tempore ſancta Trinitas vnius honoris atque ſolii cognita fuit Abrahæ.

Sed quærit adhuc Iudæus, ſi in Trinitate Deus vnus adoratur, cur non aperte hoc Iſraeli expoſitum eſt à Prophetis? Audi quia diu olim populus in Ægypto fuerat, vbi falſam religionem multitudinis deorū ex Ægyptiis didicerat, ὁμότιμος καὶ σύνθρονος. Deus qui omnia ad vtilitatē gubernat, noluit aperte & explanate de Trinitate doctrinam tradere, ne occaſionem hinc acciperent multos Deos introducendi, atque ita ad errorem Ægyptiorum redirent, quamobrem myſteriū Trinitatis ſapientiſſimæ adumbrauit. etenim ſi à principio limate & abſolute de Trinitate ſermonum feciſſet, omnino refractarius & contumax Iſrael ad priſtinum malum reuerteretur. etenim ſi nihil tale audiens, ipſius vnius Dei ſingu- G lis horis obliuiſcebatur, prorſuſq; ex Ægyptia impietate & ſuperſtitione pendebat. quid non feciſſet ſi ſtatim de Trinitate audiſſet? profecto tales deos cogitaſſet, quales in Ægypto celebrantur. Sed age Iudæe quandoquidem Chriſtus, ſe, vt affirmans, hominem aiebat eſſe, non Deum cur ipſum in crucem egiſti? cur tanquam ſceleratum & legis ac Sabbatorum violatorem occidiſti? an violauit Sabbati religionem, quia paralyticum ſanauit, quia decumbentem in lecto liberauit, quia mortuum iam quatuor dies ad vitā reuocauit? quæ hæc iniquitas: qui animal quod in foſſam ceciderit, extrahit Sabbato religionem eius non ſoluit, neque legem violat, & ſoluat ac violet qui vitam reſtituit cadaueri putreſcenti? corruptum & peruerſum iudicium, ô amentiam Iudæorum, ô pecudes, qui pecudem præſtare Luc.14. H homini iudicatis! Sed cur ita pertinaciter Iudæe miſer & fatue honorem Sabbati defendis, cum olim Deus iuſſiſſet Sabbatum celebrare quietumq; agere? Si vero infantis nati octauus dies in Sabbatum incideret, nihil prohiberet, quin eo die infans circumcideretur, plane declarabat, cū tandem veniret circuncifio octaui diei, qui eſt dies ſanctus Dominicus, qui ſeptimum proxime ſequitur, honorem Sabbati tollendum eſſe. aptiſſime vero dici poteſt Circuncifio huius noſtri diei, in eo enim ad vitam rediit Chriſtus & peccatum circumciſum eſt dæmonumque elatio repreſſa eſt, imo ſublata. quid vultis? olim Deus religionem Sabbati tollendam eſſe deſignauit, tum circuncifione infan- Baruch 2. 53. tum octauo die, vt ante diximus, tum non minus Hieremiæ verbis, cum promiſit per eum daturum ſe Teſtamentum nouum. ne ergo moleſte feras, ſi cum aliis quoque & ſanctitas Sabbati translata eſt, noui enim Teſta-

A menti noua oportet eſſe eius decreta & dogmata. nouum autem illud omnino eſt, quod nunc additum eſt. diuerſum aſpectu & reipſa ab eo quod iam præteriit, quod quidem declarauit Dominus, cum dixit: Diſponam Teſtamentum nouum, non quale diſpoſui patribus veſtris, cum eduxi eos ex Ægypto. Quod ſi hæc ita habent, quid mirum ſi Sabbati religionem ſublatam videritis, ſi circunciſionem mutatam, multaque alia Moſaica? etenim ſi Moſaica illa & vetera præſcripta ac decreta ſemper fuiſſent permanſura fixa & immota, nunquam Deus per Hieremiam dixiſſet, tranſitura eſſe vetera & alia pro illis noua ſucceſſura. quale autem eſſet hoc nouum Teſtamentum, & quo in loco dandum Eſaias dixit: *Ex Sion* inquit, *exibit lex, & verbum Domini ex Ieruſalem.* Sed vide Dei ſapientiam. quia enim prouidebat perfidiam & contumaciam tuam, per Hieremiam de nouo Teſtamento admonuit, per Eſaiam locum declarauit, in quo huiuſmodi nouum Teſtamentum erat condendum.

Cur ſabbatum translatum in Dominicum, &c.

Eſa. 2. 3.

Fruſtra igitur Iudæe Sabbati religionem tenes, fruſtra circunciſionem iactas, qui enim nouum Teſtamentum dedit, hæc omnia ſuſtulit, & irrita fecit. Præterea cum circunciſio B ſigni cauſa data ſit, quid circunciſione gloriaris? quid te hoc nomine effers in incircunciſos? Tu cogeris circumcidi carne, ego vero circumcidor corde, ne praua cogitem quod autem huiuſmodi circunciſio Deo ſit gratiſſima audi quid dicat accuſans Iſraëlem per Hieremiam, *omnes gentes incircunciſæ corde*, domus vero Iſrael circunciſa corde. An circunciſio cordis iuſtificare poteſt? refer te ad Patriarcham Abraham, & videbis eum non circunſione, ſed ſola fide iuſtificatum. *Abraham*, inquit, *credidit Deo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam*, ergo ſancita eſt poſtea circunciſio ad cognoſcendum & diſcernendum fideles quando cum gentilibus verſarentur, & vt in mentem veniret Dei. cuius rei fidem facit res ipſa; cum enim in eremo populus Iſrael ſolus 40. annis verſatus eſt, nullis aliis gentibus admiſtus, non fuit opus circunciſione; quare incircuncisi fuerunt, quicumque in eremo mortui ſunt; poſtquam vero Ieſus Naue Iordanem cum populo traiecit, iuſſu Dei ſunt circuncisi *fac* (inquit Deus) *cultros lapideos. & ſedens circumcide filios Iſrael*, quia igitur de cauſa.................

Ierem. 9.

Rom. 4.

Ioſue. 5. 2. Hic in m. ſ. lacuna erat.

Quæſtio. C Cur ſuillo Iudæi non veſcuntur? non quidem vt ipſi dicere ſolent, quia immundus ſit ſus, alia enim ſunt impuriora quibus veſcuntur, alia rurſus puriora, quibus minime veſcuntur, vt gallina quæ omnibus ſordibus alitur, à qua non abſtinent Iudæi; & hirundo auicula mundiſſima à qua abſtinent. ergo iuſſit Deus per Moyſen abſtinere à ſuillo; quia cum Iudæi erant in Ægypto, veſcebantur ſuibus, bouem autem & capram & canem pro Diis habebant Ægyptii, vnde βοσοραὶ quia bouem & κυνίται qui canem colebant, dicebantur. quare Iudæi Ægyptiorum mores, vtpote cum quibus verſabantur, tenebant. Deus ergo cum ex Ægypto eos eduxiſſet, velletque eorum cogitationes abducere ab vſu Ægyptiorum & vita, iuſſit illis vt quæ illic religioni habebantur & pro Deis, ea mactare & comedere, vt vel ſic fieret, ne ea amplius colerent, ſuem vero quia comedebant Ægyptii, iuſſit Iudæis ne comederent; non quia immundus eſſet ſus, ſed ne in mentem veniret conſuetudinis & vitæ Aegyptiæ, & vt coacti non veſci ſue, reliqua animalia mactarent & comederent, vt bouem, capram, ouem quæ pro Diis colebant. hæc ergo cauſa eſt cur iuſſerit Deus D non veſci ſuibus, non autem quia ſordidi ſunt & immundi, ſiquidem ſunt alia immundiora quibus Iudæi veſcuntur, quæ tamen Deus non fecit, neque nominauit immunda. imo hæc animalia non ad veſcendum tantum à Deo data ſunt; ſed ad alios neceſſarios vſus, vt bos ad arandum & vehendum, aliaque opera ruſtica, ouis ad lanam, & lac, ſimiliter capra ad lac, caſeum, pilos, item canes ad cuſtodiendam domum, gallina ad oua; ſus vero nullum alium vſum habet, quam ad veſcendum; itaque immundum illum faciunt Iudæi, ne emant illum & alant, vt ſunt illiberales, etenim ſi velint eum alere, idem paſtus eſt ouis, capræ & ſuis. Audi quid dicat Scriptura; *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.*

Gen. 1.

Quæſtio. Si quæſierit Iudæus quemadmodum Chriſtianus ex gentibus filius Abrahæ ſit, reſpondebit; ſecundum fidem; ſicut dictum eſt Abrahæ: patrem multarum gentium poſui te. E Sed tu Iudæe quemadmodum filius Abrahæ es? non: e * Iſaias dixit populo tuo? Pater tuus Amorræus & mater tua Cethæa. quare ego ſecundum fidem ſum filius Abrahæ, tu vero Amorræus & Chetæus moribus.

* Mendum apographi Eſai, pro Ezechiel. *Ezech. 16. 3.*

Quæſtio. Si quæſierit Iudæus, quomodo credis in crucifixum? Audi Scripturam dicentem: maledictus omnis qui pendet in ligno. Sed dic tu Iudæe quomodo credis tu ſerpenti æreo ſuſpenſo? cum ſit ſerpens maledictus in omnibus beſtiis, cuius ſerpentis imago erat ille æreus, quod vitam præſtitit maioribus tuis, etenim vt ſerpens qui non mordebat, contra morſum ſerpentum, remedium vitæ afferebat, ſic Chriſtus omnis peccati expers ſublatus in crucem pro peccatoribus vitam mundo tribuit.

Deut. 21.

Num. 21.

Quæſtio. Si quæſierit Iudæus, quemadmodum natus ex Maria Deus ſit, cum nos dicamus, prædixiſſe de eo Moyſen Prophetam, *ſuſcitabit vobis Deus ex fratribus veſtris ſicut me, ipſum audite.* Videtur ergo Moyſes homo fuiſſe & Deus. Reſpondebimus quærentes, quando hoc dixerit Moyſes, antequã aſcenderet in montem, & mutatus eſſet aſpectus eius, ita vt non poſſent intueri in eum Iſraelitæ propter ſplendorem vultus, niſi habuiſſet velamentum, an vero poſtquam F factum eſt hoc? nempe poſtquam hoc euenit. hic igitur filius Dei cum habitauit in nobis, habuit templum corporis ſui pro impedimento, tegens ſuam diuinitatem. igitur quemadmodum in Moyſen non potuerunt propter gloriam vultus eius intueri abſque velamine abiecto, ſimiliter filius Dei humanitate texit diuinitatem.

Deut. 18.

Exod. 34.

Quæſtio. Si quæratur cauſa obſcuritatis Prophetarum à Iudæo, reſpondebimus, quod prouiderit Deus genus Iudæorum pertinax ac durum eſſe. quia enim dicunt Iudæi paucos ex ipſis prædicationem accepiſſe, reliquos vero omnes fugere tanquam fraudem, idcirco iam olim prædictio hæc docuit, tametſi Iudæi numero ac multitudine arenam maris ſuperent, non tamen omnes ſalutem conſecuturos, præter eos qui fuerint fide prædìti. *verbum* enim *abbreuiatum* quod faciet Dominus, vocauit *fidem.* itaque qui fidem capiunt, hi ſunt, quos Propheta *reliquias* appellat, *qui per fidem ſalui erunt.* Neſcitis in Elia quid dicat Scriptura, qui deprecatur Deum pro Iſrael? *Domine Prophetas tuos occiderunt, & altaria tua ſuffoderunt: & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam.* Sed quid dicit ei oraculum? *Reliqui mihi ſeptem millia virorum qui non curuauerunt genua Baal.*

Verbũ abbreuiatum. *Rom. 9. 28* *Eſa. 10. 22* *Rom. 9. 27* *3. Reg. 19* 10.

G *Rom. 11. 3*

Illo, inquit, tempore multa millia erant Iſraelitarum, & omnes vocabantur Iſraelitæ; verum Deus ſe Deum vocauit ſeptem millium, cæteros omnes reiecit: Propheta tamen hoc ignorabat, & in ſeipſo putabat ſeruatas eſſe pietatis & cultus diuini reliquias. quare nihil mirum ſi vos Iudæi ignoratis eos, qui ex vobis Chriſto crediderunt, quos populum Deus vocat. Sic in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ factæ ſunt; gratia autem non ex operibus, quoniam quæ ex operibus, non eſt gratia. & ſicuti tunc ait, ex multis millibus, 7. millia tantum relicta fuiſſe ab impietate libera, ſicut nunc plures ſunt qui non crediderunt, pauciores vero qui crediderunt & diuinam gratiam conſecuti ſunt: non enim iuſtificauit eos vita ſecundum legem, hoc enim ſignificat, ex operibus legis, ſed Dei gratia ſaluos fecit; idcirco gratia vocatur ipſa ſalus: quia gratia ex liberalitate Dei allata eſt, ſicuti ſcriptum eſt: *Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem à Iacob, & hoc illis à me teſtamentum, cum abſtulero peccata eorum.* quod ſi ſecundum H legem vitæ donaret peccatorum remiſſionem illis, profecto id propheticus ſermo dixiſſet, ſi vero lex punit tranſgreſſores, ſemper autem Iudæi vocati ſunt violatores legis, perſpicuum eſt, Prophetam declarare remiſſionem, quæ per Baptiſmum tribuetur.

Eſa. 59. 20. *Rom. 11. 26.*

Vocat autem omnes credentes, Iſrael, ſiue ex Iudæis ſiue ex gentibus oriundos, ſecundum nobilitatem fidei cum ipſo Iſraele coniunctam. Quod ergo quærit Iſrael ſecundum carnem, hoc non eſt aſſecutus. cur non eſt aſſecutus? quia non ex fide quærit, ſed ex operibus legis; electio autem aſſecuta eſt per fidem, reliqui vero excæcati ſunt, id eſt. relicti ſunt in perfidia, ſicut ſcriptum eſt: *dedit illis Deus ſpiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant*, vſque in hodiernum diem. Non enim

Eſa. 6. 9. *Rom. 11. 8.*

Deus

A

Mat. 13. 15. *Act.* 28. 27. *Pſ.* 68. 23. *Rom.* 11. 9. Hic videtur in m. ſ lacuna fuiſſe. Chryſ. lib. 1. contra Iudæos, cum nunc ieiunant Iudæi, legẽ ignominia afficiũt, & Dei præceptum contẽnunt Vos Spiritui ſancto reſiſtitis ſemper, nempe facientes quod Dei voluntati contrarium eſt.

Deus fecit, vt non crederent, ſed permiſit, id eſt, dimiſit. *Spiritum compunctionis* vocauit, mentem obſtinatam, atque ἀμετάθλητον. vt enim qui recte perſpicit, quæ debet, non flectit ſe ad deterius; ſic qui dedit ſe ſceleri ac malitiæ, ſtudio non ſe flectit ad virtutem. Alius quoque Propheta ait: *incraſſatum eſt cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos clauſerunt, & lumen videre noluerunt.* Et Dauid ait: *Fiat menſa eorum in laqueum & captionem, & in ſcandalum, & in retributionem illis. Obſcurentur oculi eorum, ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua* .... Quod Iudæi contra legem dies feſtos ſuos agitent. Siquidem lex iubebat non ſolum tempus, ſed locum ſeruare, vt eſt in lege de Paſcha & Pentecoſte. quod autem obſeruatio loci magis neceſſaria eſſet, ita vt obſeruatio temporis non excuſaſſet, non obſeruari locum, conſtat ex Num. 9. cum immundi illi acceſſerunt ad Moyſen, qui illo die non poterant facere Phaſe, homo qui fuerit immundus in itinere procul in vobis aut in generationibus veſtris; faciet Paſcha in menſe ſecundo, &c. id eſt, vt Chryſoſtomus interpretatur libro ſecundo contra Iudæos, qui voluerit peregrinari, & primo menſe ab vrbe abfuerit, is in ſecundo menſe Hieroſolymam veniat, tranſeatque tempus præſcriptum, vt locum ſeruet. quod quidem non ex lege ſolum, ſed ex prophetis quoque intelligi poteſt. Cum enim barbari cogere vellent Iudæos, dum captiui tenebantur, vt organis muſicis canerent, dicentes: *Canite nobis*, &c. quia legem nouerant, & ſciebant non licere id facere extra vrbem; aiebant: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Item, tres pueri aiebant; *non eſt in tempore hoc Princeps neque Propheta, neque locus ad ſacrificandum coram te, & inueniendum miſericordiam*, quia ſcilicet non ſacrificabant, cum non eſſet templum. Et in Zacharia ait Dominus: *Nunquid ieiunium ieiunaſtis ſeptuaginta annis captiuitatis?* quomodo ergo nunc Iudæi ieiunant, cum maiores eorum, neque ieiunarent, neque ſacrificarent, neque dies feſtos agerent in terra aliena, cum tamen expectarent ſe redituros ad vitam ſecundum legem, iſti vero minime docere poſſunt ſe redituros? item ex eo quod de ſe narrat Daniel, *in diebus illis*, inquiens, *ego Daniel eram lugens tribus hebdomadibus, &c.* conſtat neque Paſcha illic ſeruaſſe, neque ieiunium lege præſcriptum ieiunaſſe, ſiquidem diebus azymorum nõ licebat ieiunare ex lege. Atqui ſi ſegnes quidam & ignaui, aut etiam impii fuiſſent, qui hoc dixerunt aut fecerunt, exiſtimari potuiſſet non ſeruaſſe illos legem propter ignauiam aut contemptum; at ſi pii in Deum ac Dei amantes erant, quiq; animas pro Deo ad mortem obtulerunt, perſpicuum eſt, quod non ſeruarunt legem, non propter ignauiam feciſſe, ſed quia ex lege didicerant, non eſſe hæc ſeruanda extra Ieruſalem. Cur autem ſacrificia conſtituerit Iudæis, ex eo conſtat, quod non permiſit, niſi poſtquam dæmoniis ſacrificarent: itaque fecit exemplo medici, qui vt maius malum vitet ac caueat quod æger minatur, permittit illi potionem frigidam alioqui incommodam & inſalubrem; ſed turſus idem aliquando hac arte vtitur; affert domo vas, in quo aquam frigidam præbet ægroto, iubens clam miniſtris, vt Vas adhibitum frangant, vt ex inſperato ab illa cupiditate bibendi abducatur; ſic Deus permiſit ſacrificare, verum nuſquam niſi Hieroſolymis: quam vrbem ſubuertit, vt vel inuitos ſic abduceret à ſacrificiis. medicus ergo eſt Deus; vas, Ieruſalem; ægrotus populus; potio aquæ frigidæ, permiſſio ac poteſtas ſacrificii. Et niſi retrahere eos vellet à ſacrificiis, quorſum in vnum locum concluſiſſet ſacrificiorum religionem qui vbique eſt Deus? quem locum tandem demonſtrauit? Et quid eſt admirabilius, cunctum orbem patere Iudæis, vbi non liceat ſacrificare; vrbem vero, in qua ſolum licuit, nulli eorum patere? Erat ergo vrbs quidem quaſi σύνδεσμος λατρείας; qua euerſa, omnis cultus lege deſcriptus ſublatus eſt. Igitur ſi Iudæum conuincere voluerimus, rogemus eum, cur ieiunet, cum non teneat vrbem. Si dicat, expectare reditum in eam. ergo quo ad redeas, quieſce. ſic enim fecerunt ſancti illi tres pueri, Daniel & alii.

B

Idẽ Chryſ. li. 4. in principi cum igitur ne legere quidẽ extra ciuitatẽ fas fuerit Hæbræis, quomodo legem ſeruare potuerũt extra ciuitatem ibi dicit quod Prophetæ accuſarint, quod foris legerent legem, & appellarent. cõfeſsionẽ. At Paulus ait Acto. 15. habet Moyſes in ſingulis ciuitatibus, qui eũ prædicant, legitur n.

C

per omne Sabbatum Moyſes, &c. *Pſal.* 136. * *Dan.* 3. εἰς τὸ κρᾶσαι τῶν. De Paſcha vide Nu. 9. *Zach.* 7. *Daniel. ca.* 10. In dieb. illis erã ego Daniel lugens panẽ deſiderabilem, &c. Demõſtratur, à tertia die menſis primi vſque ad 24. ieiunaſſe, in quod tẽpus incidũt dies

D

azymorum, quibus non licebat ieiunare à 14 inquam, vſq; ad 21. & poſt 21. diẽ alios quoque 10. ieiunaſſe. Tres pueri, Daniel, & alii quamuis expectarent reditũ in vrbẽ poſt 70. annos, haberentque de eo clariſſimũ teſtimonium & promiſsio-

Cum videmus aliquos ſemper dicere verum neq; mentitos vnquam, quamuis inimici ſint; niſi amentes ſimus, credimus, cum quid affirmant. Contra vero cum in aliquo mendacio deprehenduntur, eſto, verum dicant aliquando; non credimus. Videamus ergo Chriſti prædictiones cuiuſmodi ſint, & quam veræ. Acceſſit mulier habens alabaſtrum vnguenti, & cæt. dico vobis quo ad prædicabitur Euangelium in vniuerſa terra, & quod fecit hęc mulier narrabitur in memoriam eius, &c. quod ad exitum perductum eſſe admirabiliter teſtantur Eccleſiæ omnes cunctuſque orbis. cum enim plerique reges poſt plurima beneficia collata in vrbes & gentes, poſt multa bella glorioſe confecta, & partas victorias ex memoria deleti ſint atq; ignorentur, item reginæ multæ, eædemque præpotentes poſt multa in ſuos beneficia neque de nomine ſciantur, tamen hæc tenuis muliercula ſolo vnguento effuſo ita clara extitit, tantumque ſibi nomen fecit, vt eius fama in cuncto orbe percrebuerit. Itaque neque ignobilitas perſonæ, neque paucitas teſtium, decem, inquam, hominum, neque obſcuritas loci; in domo enim Simonis leproſi; neque facti tenuitas; quid enim præclari ac magni erat oleum effundere? neque longinquitas temporis, neque quidquam aliud potuit delere memoriam, & obliuione obruere, quin potius omnibus regibus & reginis nobilior, clariorque nunc eſt. Et quis hoc fecit niſi is, quem mulier hoc officio proſecuta eſt? quod quidem neque facere neque prædicere humanæ facultatis fuit. etenim de ſe prædicare, non caret admiratione; de aliis vero prædicere & facere, longe admirabilius eſt. Item prædixit Petro, Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt, &c. quam vera extiterit hæc prædictio, teſtatur exitus rerum, neque enim bella, exercitus, reges, tyranni, hęretici, omnia genera tormentorum, non inteſtinæ pugnæ, ſed neque domeſticæ inter propinquos & neceſſarios atque amicos, hæc; inquã, omnia non potuerunt Eccleſiam labefactare. idq; in initio cum erat exigua & infirma, & animi auditorum imbecilli. ne enim dicere vllus poſſet vnquam, Eccleſiam conſtitutam eſſe & ſtare atque ſuſtentari pace regum, alioqui ruituram; idcirco permiſit Chriſtus tunc cum erat infirmior, oppugnari & quati vndique. Conſidera mihi quot apud Græcos Politiam conſtituere voluerint, Zeno, Plato, Socrates, Diagoras, Anaxagoras, & infiniti alii, qui tantum abeſt, vt perficere potuerint, vt plurimi ne eorum quidem nomina ſciant aut teneant. Itaque tenenda eſt ratio Gamalielis, qui cum vellet continere Iudæos, ſanguinis Apoſtolici ſitientiſſimos, attendite, inquit, vobis, quoniam ſi ex hominibus eſt hoc opus, diſſoluetur, ſi autem ex Deo, nemo poterit diſſoluere: commemorat autem exempla Theudæ & Iudæ Galilæi, quos dæmon protulerat, atque commouerat, vt Chriſtus videretur vnus ex illorum numero in aduentu ſuo; ſicut duo quoque latrones ad crucem adegit, volebat enim comparatione mendacii veritatem obſcurare. Præterea dixit: *Non veni mittere pacem in terram, ſed gladium*, non dixit; τὴν γνώμην ἑαυτοῦ, id eſt, propoſitum atque conſilium tuum quodque erat cordi ſed finem atque exitum rerum; *Veni enim*, ait, *ad ſeparandum hominem aduerſus patrem ſuum, & ſponſam*, &c. ſcilicet accidebat in eadem domo eſſe fidelem & infidelem, velleque patrem pertrahere filium ad infidelitatem. ergo hoc eſt quod ait: tanta vis erit Euangelicæ prædicationis, vt filii patres, & filiæ matres negligant, & parentes ipſi liberos: non enim ſuos tantum deſerent, ſed animas quoque profundent, & omnes cruciatus ſuſtinebunt, vt non amittant pietatem: hoc ſcire & facere, non erit humanæ tantum facultatis. vnde enim ſciebat, ſuauiorem ſe fore parentibus, quam eiſdem filios eorum, deſiderationem mulieribus quam viros earum, maiori reuerentia habendum, quam parentes à filiis? idque non vna in domo aut ciuitate, aut regione, neque in vna gente, ſed in cuncto orbe ad exitum perductum videmus, & quotidie perduci. Deſeruntur enim propter religionem Chriſti parentes, filii, omnia denique ab iis, qui ſolo Chriſto contenti, illa omnia contempſerunt. Igitur qui hæc de muliere illa prædixit, & de Eccleſia, atque de hoc bello, idem prædixit templi deuaſtationem perpetuam. quæ cur non eſt credenda? præſertim poſt tam longinquum tempus exitus rei: cum cætera quæ prædixit, manibus teneantur? Sed quia Euangelio non credunt, doceamus ex Prophetis, quibus maxime credunt, neq; vrbem, neq; templum recuperaturos vnquã. tametſi ad Iudæos potius pertinebat docere, ſe eſſe recu-

E

nem, tamen nihil τῶν νομίμων. exercere audebant extra vrbẽ, vt audent noſtri temporis, Iudæi, quibus nulla ſpes reditus reliqua eſt, nõ enim oſtendere poſsũt. Prædictiones Chriſti. *Matth.* 26. *Matth.* 16.

F

G

Act. 5.

Matth. 10.

H

A

peraturos, siquidem nos habemus testimonium temporis nobiscum faciens, illi vero nihil; imo ipso exitu rerum coarguuntur, ita ad Iudæos pertinebat docere ac probare instaurandam esse vrbem: siquidem in iudiciis hoc seruari videmus, si quis literas proferat, aduersatius vero reprehendit, cogitur refellere, aut alios testes producere. quare producant Prophetam aliquem in medium, qui prædixerit instaurationem vrbis. etenim si præsens Iudæorum seruitus atque calamitas finem vnquam habitura erat, nemo ignorat quin necesse fuerit à Prophetis id prænuntiari, cum esset vetus apud Iudæos consuetudo, vt tam prospera quam aduersa prædicerent Prophetæ, idque propter ingratitudinem & impudentiam. quia enim statim post accepta beneficia auctoris eorum immemores erant, & dæmonibus asscribebant ea; vt cum egressi sunt ex Ægypto, & mare diuisum est, obliti Dei, diis falsis causam assignabant, & Aaroni dixerunt: *Fac nobis Deos qui nos præcedant.* Et apud Hieremiam aiunt: *Postquam cessauimus sacrificare reginæ cœli, & libare ei libamina, victi sumus, & in gladium & famem incidimus.* ergo vt neque res lætas neque calamitates tribuerent idolis, sed Deo; has propter peccata; illas propter eius benignitatem idcirco prænuntiabant ea omnia Prophetæ; quod ex Esaia perspici potest. *Annunciaui*, inquit, *tibi euentura, & feci vt audires, ne quando dicas, Idola mihi fecerunt, sculptilia & fusilia iusserunt.* Præterea quia post euentum rerum impudenter querebantur, quod non audissent, idcirco etiam non solum prænuntiabant futura, sed testes quoque adhibere solebant. Sic Esaias: *Adhibui testes*, inquit, *fideles homines Oriam & Zachariam filium Barachiæ sacerdotem.* neque hoc solum, sed etiam in tomo nouo Prophetiam scripsit, qui non corrumperetur ante exitum rei, sed testari posset ante exitum prædictum esse, atque hoc quidem perspici potest ex tribus seruitutibus, quas pertulerunt, ac nullam absque prędictione loci, temporis, personæ & generis ipsius mali, & reditus siue liberationis, aliorumque omnium. prima fuit Ægyptia seruitus, quam prædixit Deus Abrahæ. *Scito*, inquit, *præno sces, quod peregrinum futurum sit semen tuum*, &c. quo in loco numerum annorum habes 400. annos, & genus seruitutis, non enim solum dixit captiuum ducent: sed affligent. genus vero afflictionis exposuit Moyses: *paleas non dant seruis tuis, & iubent lateres facere, & verberabant quotidie*, &c. *Gentem quam seruitute afficient, iudicabo ego.* Ægyptiorum in mari rubro interitum designat. Deinde reditum prædicit & modum *redibunt, cum multa*, inquit *supellectile.* Secundam seruitutem, Babylonicam, inquam, prædixit Hieremias notans tempus & vrbem, & vnde essent reuocandi. *Cum impleti*, inquit *fuerint 70. anni Babylone, visitabo vos*, &c. Idcirco Daniel non prius preces pro captiuis Deo adhibuit, quam videret impletum numerum annorum, ne frustra deprecaretur, fecitque quod nos facere solemus, cum seruus à Domino in carcerem coniicitur, non statim accepimus deprecatores, sed postquam iam dies aliquot pœnas luerit, cum, inquam, temporis adiumento vti possumus. Tertia captiuitas seu seruitus fuit ab Antiocho Epiphane. occiso enim Dario rege Persarum ab Alexandro, & hoc postea defuncto, quatuor reges successerunt, ex quibus vnus fuit Antiochus; qui multo post tempore templum incendit, & sancta sanctorum vastauit, ac sacrificia sustulit, Iudæosq; subiugauit, quæ omnia diligentissime vsque ad diem vnum prædixit Daniel, quando & quomodo euentura erant, & quemadmodum & vbi interiturus ille, quarum rerum visionem parabolice Daniel tradidit, vocans regem Persarum *arietem*, Alexandrum *hircum* post cuius obitum 4. regum successionem, quos cornua appellat, prænuntiat ex quibus vnus erat Antiochus Epiphanes; in quem desiuit Prophetia, post multa de bello Ptolemæorum, & Seleucorum interiecta. ergo de Antiochio sic prædicit brachia ex ipso surgent, & profanabunt sancta, & transferent quotidianum sacrificium. & populus cognoscens Deum præualebunt, &c. quod de Machabæis dicitur. tandem mutationem temporum describit, & liberationem Iudæorum post suppliciorum perpessionem, Angelo misso ad eorum auxilium, deinde prædicit quanto tempore erant hæc mala duratura, scilicet mille ducentis nonaginta diebus, id est, tribus annis cum dimidio & paulo amplius, prænuncians vero libe-

Cur Prophetæ dati Iudæis.

Exod. 32.
Ierem. 44. 18.

B

Esa. 48. 5.

Esa. 8. 2.
Esai. 30. 8.

De tribus seruitutibus Iudæorum.

Gen. 15. 13.

Exod. 5.

C

Exod. 12.

Ierem. 25. 12.

D

Daniel. 8.

E

rationem, subiunxit, beatus qui sustinuerit & peruenerit ad dies 1335. addit 45. id est, mensem cum dimidio, quo tempore commissum est prælium, & parta victoria. Veniamus igitur ad eam seruitutem & calamitatem in qua nunc sunt Iudæi quæ à Daniele prædicta est, nusquam vero liberatio. *Abbreuiatæ*, inquit, *sunt super populum hunc 70. hebdomades*, &c. à Cyro quidem vsque ad Antiochum & captiuitatem sub eo 494. anni fluxerunt, ex quo constat non prædici à Daniele illam deuastationem, sed eam quæ facta est à Pompeio & Tito & Vespasiano. deinde docet, ex quo tempore sint numerandæ hebdomades annorum 69. id est, 403. anni, non quidem à reditu Babylone, sed ab exitu sermonis responsi & ædificationis Ierusalem non est autem ædificata sub Cyro, sed sub Artaxerxe Longimano, μετὰ γὰρ τὴν κάθοδον, rediit Cambyses, deinde Magi, post eos Darius Hystaspis, postea Xerxes Darii filius, deinde Artabanus, post hũc Artaxerxes Longimanus, qui fuit rex Persidis 28. anno regni huius Neemias reuersus vrbem instaurauit, vt Esdras nobis diligenter scripsit. Si igitur ab hoc tempore numeremus 483. annos sane deueniemus ad hanc deuastationem, quæ nunc durat. idcirco ait: ædificabitur platea & murus, postquam, inquit, instaurata erit vrbs. Et ab eo tẽpore sunt numerandæ hebdomades, videbisq; hanc captiuitatem nondum finitam, quod ipse Propheta prædixit. *destruetur*, inquit, *vnctio & iudicium*, &c. & paulopost *neque erunt amplius reliquiæ, neque radix amplius pullulans*, &c. & infra; *tolletur sacrificium & libatio, & adhæc in templo abominatio deuastationis vsque ad consummationem temporis, consummatio dabitur in vastationem.* Cum consummatio auditur, nihil reliquum est quod expectetur, abominationem, desolationis vocat statuam quam in templo posuit, qui vrbem vastauit, idcirco Dominus cuius aduentus fuit post Antiochum Epiphanẽ prædicens futuram captiuitatem, docensque de ea locutũ Danielem, *cum videritis*; inquit, *abominationem desolationis stantem in loco sancto, qui legit, intelligat.* quia enim omne idolum, omnisq; figura seu imago hominis apud Iudæos abominatio appellatur, in enigmate significauit statuam illam, simul etiam quando & à quo esset futura captiuitas. Quod autem hæc de Romanis dicta sunt, Iosephus etiam Iudæorum scriptor testatur. quid ergo respondere possunt Iudæi, si Prophetæ reliquas captiuitates temporibus circumscripserunt, hanc vero nequaquam, imo vero contra ita prædixerunt illam, vt vsque ad consummationem duraturam esse pronuntiarint? Sed age à rebus ipsis sumamus testimonium. etenim si nunquam conati essent instaurare templum, fortasse dicere possent: Si voluissemus instaurare, omnino perfecissemus, nunc autem ostendam illos non semel aut iterum, sed ter conatos, nihil profecisse, semel quidem sub Adriano, quæ causa fuit, vt iratus Hadrianus reliquias templi omnes deleret; ac ne amplius simile quid auderent, statuam suam in templo collocauit; quia vero videbat statuam iniuria temporis aliquando collapsuram, ipsis reliquiis vrbis nomen imposuit suum tanquam sigillum & characterem impudentiæ Iudæorum & victoriæ suę: vocabatur enim Ælius Adrianus. post hunc tempore Constantini cum idem tentassent, desectis auriculis, inustaque eorum corporibus hac nota non obediendi, circumduci eos fecit, tanquam fugitiuos & Mastygas, vt exemplo essent cęteris. deinde nostra ętate ante vigesimum annum, cum conuocaret eos, & inuitaret Iulianus ad sacrificandum idolis addens, sic coli solitum esse Deum à maioribus Iudęorum, vel inimici confitebantur, quod nos nunc docuimus, extra vrbem sanctam non licere sibi sacrificare. quare petierunt à Iuliano, si vellet eos sacrificare, restitueret vrbem, instauraretq; templum, poneret aram, ostẽderet sancta sanctorum, tunc se more maiorum sacrificaturos, persuasere Iuliano. sperabat enim sic eos paulatim ad cultũ idolorum pertrahendos. itaque post magnos sumptus, magnosq; apparatus, magnis architectis vndiq; accersitis, cum aggrederentur fundamenta iacta olim aperire, magnis aggeribus effossis, repente fundamenta flammas ignis euomuerunt, quibus plurimi conflagrarunt. atq; hoc quidem tunc accidit cum non erant imperatores Christiani, cũ florebant res gentilium, cum Christiani exagitabantur, & latitabant, ne dicere vnquã possent Iudęi, à Christianis se fuisse

prohi-

De 70. hebdomadibus.
Dan. 9.

F

Matth. 24.

Ioseph. antiq. Iudaic. lib. 8. ca. 14.

G

Quoties tẽtauerint Iudæi instaurare templũ Hierosol. Hæc ex Chrysost. li. 2. in fi. de synagogis Iudęorum, & in 3. lib. ait, quod in eis pater afficitur contumelia, filius lacessitur cõuitiis, spiritus sãctus contemnitur.

H

Lib. 3. quod Hier. c. 7. promittit Deus parcere ciuitati, si Sabbatum seruarẽt ac nũc seruãt, neque tollũt onus in eo, neque tamen parcit.

In eodem lib. quod tempore Chrysost. Iudęi habebant sa-

A

cerdotem, ait enim profecto palam est, quod sacerdos qui apud istos nunc est, impurus sit ac nefastus, illegitimus atque profanus. Denique non propitiat, sed prouocat. In eod. 3. in fine de synagogis. Etenim si iam tunc erat spelunca latronum templum cum statum suum obtineret, nunc etiamsi lupanar, si trãsgressionis locum, si diaboli speluncam, si animarũ exitium dixeris, si totius perditionis præcipitium ac barathrum, denique quidquid addideris, minus quã pro dignitate rei dixeris.

prohibitos ab iisque interruptum opus. Sed age: esto, templum Iulianus restituisset Iudæis, aramque ædificasset illis, vt mentiuntur Iudæi, an poterat ignem è cœlo educere? qui cum non erat, impurum erat sacrificium, sicuti cum filii Aaron interierũt, quia alienum ignem adhibuerunt. Sed producamus alios testes Prophetas. Postquam Iudæi reuersi sunt Babylone, & templum instaurarunt, & sacrificia fecerunt, Malachias Propheta planissime res nostras prædixit, eamque deuastationem quæ nunc durat, & sacrificiorum veterum cessationem, non itaque cito Prophetam Esaiam aut Hieremiam, ne respondere possint Iudæi prædictionem vastitatis exitum habuisse in captiuitate Babylonica, ergo ait Malachias, *accipiam ex vobis personas vestras, dicit Dominus omnipotens, quoniam ab oriente solis, vsque ad occidentem nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco thymiama offertur nomini meo, & sacrificium purum, & vos profanatis eum*, &c. quod si non sit sermo de nostro sacrificio, sed de Iudæorum, sequitur vt Prophetia Malachiæ cum lege pugnet; cum enim Moyses iusserit in vno loco sacrificare tantum, Propheta dicit, vbiq; sacrificatũ iri. At non pugnant: de alio enim sacrificio loquitur Moyses, de alio Malachias, quod ex multis signis colligi, & perspici potest; ex loco, non enim ait in vna ciuitate, sicut de Iudaico sacrificio sed vbique ab oriente solis, &c. significans quantum terrarum sol illustrat, tantum occupabit prædicatio; ex personis sacrificantibus, non enim dixit in Israel, sed in gentibus, ex genere sacrificii quod significauit, cum dixit purum, tanquam sacrificium prius impurum fuisset, non quidem natura, sed διὰ τὴν προαίρεσιν sacrificantium, idcirco enim dixit Deus: *thymiama abominatio est mihi*, alia etiam ratione dici potest sacrificium hoc nostrum purum, illud vero impurum, comparatione scilicet: tanta est nostri præstantia & excellentia maior, sicuti Paulus ad legem cum gratia comparans: *non est*, inquit, *glorificatum quod est glorificatum*, propter excellentem gloriam, sic in sacrificio nostro, quod non per fumum, nidorem, sanguinem adhibetur, sed per gratiam sancti Spiritus. Idem prædixit Sophonias: *apparebit Dominus in omnes gentes, & destruet Deos gentium omnes, & adorabunt eum vnusquisq; ex loco*, &c. cum quib. verbis & sententia valde congruit illud Pauli: *Apparuit gratia Saluatoris omnibus hominibus, ille duxit in omnes gentes erudiens nos, vt abnegantes impietatem, & vt destrueret omnes Deos gentium.*

Malach. 1. De sacrificio Missæ.

B

2. *Co.* 3. 10

Sopho. 2. 11.

C

Tit. 2. 11.

Quod si Iudæi peccata sua in causa dicant esse, cur non patriam & vrbem recuperent, rogemus eos quod ita magnum scelus commiserint, vt commeruerint perpetuum exilium, an prius iusti erant, aut parum scelerati? certe Ezechiel duas meretrices inducens Oollam & Olibam: *Lupanar*, inquit, *ædificastis in Ægypto, & Deos alienos colebatis*, item post diuisi maris, scissæque petræ miracula, aliaque multa, vitulum adorarunt, Moysen lapidarunt, aliisque modis occidere tentarunt, Deum blasphemiis affecerunt, Beelphegor initiati sunt, filios & filias dæmoniis immolarunt, denique omne genus sceleris nefarii commiserunt, prætereaper Prophetam Deus 40. (inquit) *annis offensus sui generationi illi, & dixi: Semper hi errant corde*, quemadmodum vos non abiecit tunc Deus, quin potius post tanta ac tam grauia crimina tot miracula edidit, eaque beneficia contulit, quæ in nullum hominem collata vnquam sunt: Relicta Moysi nube, loco tecti, columna loco facis, hostibus sponte cedentibus ac fere voce sola victis; neque armis neque copiis fuit opus, siquidem solo clangore tubarum muri ruebant, cibus admirabilis & diuinus, de quo Propheta admirans: *Panem*, inquit, *Angelorum dedit eis*, quare igitur nunc cum neque idola colunt, neque liberos mactant, neque Prophetas occidunt, neque alia huiusmodi committunt, tamen in perpetua seruitute sunt? Etenim si propter peccata iratus est illis Deus, debuit tunc magis; si tolerabat eos tunc, nunc magis oportuit, tunc non ita grauia committunt.

Ezech 23.

Psal. 94.

D

Psal. 77.

Verum, intelligo quod crimen sit, quod ego patefaciam, imo potius res ipsa declarat: postquam Christum occiderunt, non est illis reliqua excusandi causa tunc enim in seruos peccabant, vt Moysen, Prophetas alios; nunc vero in ipsum caput Christum. Agite Iudæi; si impostor erat quem occidistis, quemadmodum Phinees vnius cæde facta, Deum cæteris iratum placuit, & sacerdotium merui[t]. *Stetit*, inquit, *Phinees, placauit, & cessauit quassatio*. Vos auter[m] post interfectum & in crucem actum impostorem, & D[ei] aduersarium, vt dicitis, non modo nullo honore affecti [e]stis, sed potius ex eo tempore in summis calamitatibus & miseriis, ac seruitute estis, maioribus, quam dum filios im[]molabatis, ac Idola colebatis. Iam per Hieremiam promis[it] Deus parsurum se ciuitati, si cessarent Iudæi onera tollere i[n] Sabbato: neque tamen hic in gratiam cũ Deo redeunt; qui[a] scil. hoc crimen cætera omnia superat, quod nisi commisi[s]sent, nunquam vsq; adeo auertisset illos Deus, tametsi infinita alia patrassent, quod ex eo perspici potest, quod pe[r] Prophetas sæpe ait, mille suppliciis maiores eorum digno[s] fuisse.

Verum, ego, inquit, *facio propter nomen meum, ne profane[tur] in gentibus.* Et rursus: *Non propter vos ego facio domus Israel sed propter nomen meum*, perinde atque diceret, grauioribu[s] suppliciis eratis digni, verum ne quis dicat Deum esse infir[]mum, neque potuisse illos eripere malis, atque idcirco reliquisse eos hostibus, ob hanc causam adsum illis & eripio. Quare si impostor fuisset ille quem in crucem egistis, & [si] infinita alia crimina commisissetis grauiora prioribus, tamen liberasse vos omnino, ne nomen suum blasphemaretur, ne ille magnus quis existimaretur, diceretque aliquis propter illum vos hæc perpeti mala. Neque dicere possun[t] Iudæi, vt audent nonnulli dicere, accepisse has calamitates ab hominibus, non à Deo, verum illatas esse à Romanis propter Dei iram & ἐγκαταλήψει; vel ex eo intelligi potest, quia si fuissent illatæ ab hominibus tantum, non progress[a] fuissent mala, sed potius terminata fuissent ipsa vastitate.

Sed ponamus, vrbem, templum, & aram illos euertisse; nunquid potuerunt homines Prophetas tollere omnino, ne amplius essent? potuerunt sancti Spiritus gratiam delere? nunquid alia sistere? vt vocem quæ ex propitiatorio ferebatur, energiam in vnctione, manifestationem in lapidibus sacerdotis? etenim politia Iudæorum non omnia principia & origines ducebat ex terra, sed pleraque ex cœlis, vt cum sacrificandum erat, ara quidem in terra erat, & ligna, & culter, & sacerdos: ignis vero quo erat hostia consumenda, è cœlis ferebatur deorsum item si quid erat discendum, è medio Cherubim & propitiatorii vox ferebatur, qua futura prædicebantur. Similiter in lapidibus pectoris erat quidam splendor, qui præsignificabat futura, quod vocabant δήλωσιν. Adhæc cum erat facienda vnctio, Spiritus sancti gratia descendebat, & oleum † saliebat. Ac Prophetę quidem his subseruiebant, resque istas administrabant: item nubes & fumus adyta replebant, itaque ne Iudæi desolationis causam assignent hominibus; considerent non solum vrbem & templum euersa esse, sed illa quoque sublata quæ ortus & origines ducebant è cœlo. Si vero dicant Iudæi, nihil se horum habere, qui non teneant metropolin; doceamus, non esse causam cur his careant, euersionem templi, satie quidem cum vaticinabatur Moyses, neque templum erat neque ara, quin potius infinita & incredibilis impietas Iudæorum, tamen non ideo aberat Prophetiæ charisma; imo cum Moyse fuerunt alii septuaginta Prophetæ præterea incenso templo Babylone, nonne Ezechiel & Daniel Prophetæ fuerunt procul à sanctis sanctorum in media regione barbarorum & impurorum hominum, prædicebantque multa & admirabilia, Deumque videbant, quantum licebat? Perspicuum itaque est propter Christum ab eis occisum hæc mala euenisse, quod ex ipsis etiam Prophetis perspici potest, inter quos Esaias clarissime causam tantorum malorum exponit his verbis, quæ sequuntur, quibus prædicit commune omnium beneficium, per Christum, & ingratitudinem Iudæorum. *Liuore*, inquit, *eius sanati sumus omnes*, salutem ex cruce profectam designat.

Deinde docet, quales nos eramus: omnes vt oues errauimus, deinde modum supplicii exponit: tanquam ouis ad occisionem ductus est, & velut agnus coram tondente eũ mutus, sic non aperuit os suum, in humilitate eius iudiciũ eius sublatum est. Cernitur hoc in Euangelio: Cum enim esset Iesus in iudicio Pilati, testimoniumque contra eum dicerent, nihil tamẽ respõdit. Deinde designans iniquitatẽ iu-

A dicii, ait: *In humilitate, eius sublatum est iudicium*: perinde atque diceret: Nemo causam eius defendebat, neque suffragabatur, quin potius omnes testimonia falsa comprobabant; quia scilicet nolebat se vlcisci Iesus, etenim si voluisset, omnia monisset, ac tremefecisset, qui quidem cum in cruce erat, saxa dirupit, & solem obscurauit; noluit tamen: sed potius moderate & toleranter ferre, idcirco dixit: in humilitate eius sublatum est iudicium eius. Deinde docens non esse illum hominem ex numero aliorum, subiunxit: Generationem eius quis enarrabit? tollitur altera vita eius. Hoc est quod Paulus dixit: *Vita vestra est abscondita cum Christo in Deo, cum Christus apparuerit, vita nostra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.* (*Coloss.* 3.3.) Deinde post iudicium illud iniquum, post mortem, post ascensum; postquam, inquam, dixit: *Tollitur à terra vita eius*: subiunxit: *Et dabo impios pro sepultura eius, & diuite pro morte eius.* (*Esa.* 53.8.)

Quod lex extra Ierusalem non poterat exerceri.

Sed rursus doceamus, legem non posse extra vrbem Hierosolymam exerceri, neque vim habere, nisi in Ierusalem. Idcirco enim aiebat minitans: *Non visitabo super filias vestras, cum fuerint fornicatæ, & super sponsas vestras cum adulterauerint.* (*Osee* 4.14) B Quod quidem ex lege intelligi potest; erat enim lex quæ iubebat, vt si mulier adultera esset, & adulterium suspicaretur vir, tamen neque testis esset, neque ventrem ferret vt coargueretur, adduceret eam vir ad sacerdotem & offerret munus eius, conueniens quidem rei tristi & malę suspicioni, nempe farinam hordeaceam absque oleo, & thure. (*Num.* 5.17.) *Deinde accipiet*, inquit, *Sacerdos aquam puram in fictili, & in eam parum terræ ex pauimento sumptum, iniiciet, & sistet mulierem, adiurabitque eam, & dicet: Si non es transgressa*, &c. Si autem es transgressa, & polluta, tecumque aliquis rem habuit, det te Dominus in maledictum & iuramentum in medio populi, id est, vt dicant alii; Ne patiar quod illa passa est, cum incenderit Dominus ventrem tuum, & intrabit aqua maledicta & inflammandum ventrem tuum, & eueniet, & si polluta fuerit mulier, intrabit aqua probationis, & inflammabit ventrem eius. Quia igitur ductis Iudæis captiuis, cum non erat illis tabernaculum neque sacrificium, nihil horum fieri poterit, idcirco Deus minabatur, inquiens: *Non visitabo filias vestras, quando adulterauerint.* (*Osee* 4.14.) Ex quo perspici potest clarissime, ex loco vim habuisse legem. C

Doceamus ex alio loco sacrificia & sacerdotium Iudæorum cessasse: neque amplius renouanda. Ait enim Dauid: *Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi. Annunciaui & locutus sum.* (*Psal.* 39.6.) Demirans Propheta & obstupescens, nihil de mundi fabrica, subiunxit, de terra, mari, aquis, & igne, non de illis in Ægypto editis miraculis, non de multis aliis; Sed quid? Sacrificium & oblationem noluisti, cernebat enim oculis propheticis vocationem gentium, & quemadmodum non solum gentes relicto idolorum cultu, sed & Iudæi, relictis sacrificiis & holocaustomatibus aliisque corporeis, ad nostram doctrinam & religionem traducendi erant. Ergo demirans tantam ac tam stupendam mutationem rerum, & quemadmodum ex dæmonibus homines velut Angelos effecturus erat, & vitam introducturus cœlis dignam, idque sublato sacrificio vetere, & alio introducto, scilicet Christi D corpore, in hæc verba prorupit. *Multa fecisti tu Domine*, &c. (*Hebr* 10.5.) Deinde: *Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi*, (*Psal.* 39.7.) corpus Christi designat, quod fuit commune totius orbis sacrificium & hostia, quæ animas nostras purgauit, peccatum deleuit, mortem extinxit, cœlos aperuit, multorumque aliorum bonorum spem attulit, quod Paulus sciens clamabat his vocibus: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei: quam incomprehensibilia sunt iudicia eius!* (*Rom.* 11.33.) Deinde sequitur in Propheta: *Quoniam holocausta, & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio*, (*Psal.* 39.) scilicet in absolutiora illa & rudiora ac crassiora vetera per ministros suos dedit, celsiora vero & quæ humanam naturam superant, per seipsum, vnde Paulus: *Mutifariam*, inquit, *multisque modis olim Deus loquens patribus*, &c. *nouissime vero diebus istis locutus est nobis in filio.* (*Hebr.* 1.1.) Et Ioannes: *Lex per Moysen data est, gratia vero & veritas per Iesum Christum facta est.* (*Ioan.* 1.17.)

Deinde ne existimaret quis, nouum Deum quendam esse hic, subiunxit: *In capite libri scriptum est de me*, (*Psal.* 39.9. *Hebr.* 10.7.) proinde atque diceret: Iam olim me prænunciarunt Prophetæ, id est, E meum aduentum, notitiamque meæ diuinitatis in principio bibliorum, hominibus dederunt, scilicet cum ait Deus: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* (*Gen.* 1.26.) In ænigmate filii diuinitatem significauit, deinde vt doceret huiusmodi mutationem politiæ non esse contra Dei voluntatem, ita vt veteribus sacrificiis sublatis aliud succederet, postquam dixit: *In capite libri*, subiunxit: *Vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui, & legem tuam in medio ventris mei.* Deinde declarans quæ illa esset voluntas, prætermissis sacrificiis, non commemoratis oblationibus, neque laboribus, aut sudoribus, aut operibus, ait: *Annunciaui iustitiam in Ecclesia magna*, non dixit: *Dedi*, sed εὐαγγελισάμην, (*Psal.* 39.10.) scilicet quia non propter officia, virtutes, labores, obsequia, sed gratis tantum genus nostrum iustificauit. Quod Paulus declarauit, dicens: *Sine lege iustitia Dei manifestata est, iustitia autem per fidem Iesu Christi, non per laborem vllum aut fatigationem.* (*Rom.* 3.21.) Hoc testimonium citans Paulus, dixit: *Vmbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum*, (*Hebr.* 10.1. *Leu.* 16.14.) per singulos annos eisdem ipsis hostiis quas offerunt indesinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere. Ideo ingrediens mundum, dicit: *Hostiam & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi.* (*Hebr.* 10.5.) F Ingressum in hunc mundum vocat aduentum in carne, non quod locum mutaret: qui enim posset, qui vbique est? sed quia sic se nobis ostendit & apparuit. Verum quia pugna nobis est non solum cum Iudæis, sed cum gentilibus, & multis hæreticis, videamus, cur cum infinita alia testimonia haberet Paulus ad probandum, otiosam esse legem, & veterem illam politiam cessasse, huius meminit. Quod quidem non temere, neque casu, sed incredibili quadam prudentia fecit, & admirabili ratione, quod enim alia haberet testimonia ad hunc locum, & quidem longiora, sciunt omnes. Esaias enim ait: *Non est mihi voluntas in vobis, plenus sum holocaustomatibus*, &c. (*Esa.* 1.11.) Et alias: *Non vocabo te nunc Iacob, neque laborare te feci Israel, non honorasti me sacrificiis*, &c. (*Esa.* 23.22.) Et Ieremias: *Vt quid mihi thus ex Saba affertis, & Cynamomum ex terra longinqua?* (*Iere.* 6.20.) Et alius Propheta: *Aufer à me tumultum carminum tuorum, & Cantica lyræ tuæ non audiam.* (*Amos* 2. 23.) Et Dauid: *Non accipiam de domo tua vitulos.* (*Psal.* 49.9.) Cum ergo hæc aliaque multa testimonia haberet Paulus, quibus Deus sacrificia, Sabbata, Neomenias, dies festos Iudæorum reiicit, (*Esa.* 1.15.) tamen illis prætermissis hoc solum citauit; scilicet quia ex Iudæis ii qui ad contradicendum exercitationes sunt, dicere solent, veterem politiam solutam esse, non quidem quia non esset perfecta & absoluta, & neque quia altera melior introduceretur, sed propter improbitatem & nequitiam sacrificantium. G

Sic enim ait Esaias: *Cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis.* Deinde causam reddit: *Manus vestræ sanguine plenæ sunt.* (*Psal* 49.) Itaque non sacrificia, sed sacrificantes accusat. Dauid similiter: *Non accipiam de domo tua vitulos*, &c. (*Psal.* 39.7.) deinde subiunxit; *peccatori autem dixi: Quare tu enarras testamentum meum per os tuum? Tu odisti disciplinam.* Quo in loco non sacrificia, sed ipsos sacrificantes reprehendit. Quia ergo hæc Iudæi obiiciunt, Paulus vt eorum impudentiam retunderet, hoc testimonio vsus est, quo doceret illam politiam, quia imperfecta & inabsoluta erat, repudiasse Deum non enim est hic vlla accusatio offerentium, sed imperfectio solum oblationum & sacrificiorum notata, sacrificium, inquit, & oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi, holocausta, & pro peccato non postulasti, atque hoc interpretans Paulus, ait: *Aufert primum, vt sequens statuat*, cum enim dixisset, *Sacrificium & oblationem voluisti*, deinde: (*Hebr.* 10.5.) H *Corpus autem perfecisti mihi*, docuissetque alterum sacrificium introductum, nullam imposterum spem reliquit de restituendo illo primo sacrificio idemque explanans Paulus dixit: Per hanc oblationem sanctificatos nos esse voluntate Christi. *Si enim*, inquit, *sanguis hircorum & taurorum & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis; quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum obtulit semetipsum, emundabit conscientiam vestram ab operibus mortuis?* (*Heb.* 10.10. *Hebr.* 9.13.) Satis igitur demonstratum est, vel hoc testimonio, sacrificium illud vetus cessasse, alterumque pro eo inductum, neque amplius illud esse renouandum atque restituendum.

Doceamus idem de sacerdotio; cessasse, inquam, & pro

A eo alterum successisse, quod constabit, si docuerimus post Aaron & sacerdotium illud; post sacrificia & oblationes illas, alium sacerdotem successurum fuisse non ex illa tribu, sed ex alia, ex qua nunquam fuit sacerdos; non secundum ordinem Aaron; sed secundum ordinem Melchisedech, etenim si dominaturum esset sacerdotium illud vetus, non secundum ordinem Melchisedech, sed secundum ordinem Aaron, erat dicendum. Ergo ait Dauid: *Dixit Dominus Domino meo.* (*Psal.109.*) Si fuisset priuatus, fortasse impudentes Iudæi dixissent, de homine dictum esse hoc; nunc autem Rex quem potuit dicere Dominum, nisi solum Deum? hominem enim nunquam Dominum vocasset. Deinde de quo homine dicere potuit Dauid, Sedere ad dextram illius gloriæ? Præterea ne quis existimaret infirmum esse illum aut parum potentem, subiunxit: Tecum principatus in die virtutis tuæ, quod magis ac magis declarans addidit: Ex vtero ante luciferum genui te. Ante luciferum vero nullus homo genitus est. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Quæro à Iudæis, si non erat vetus sacerdotium tollendum, quorsum alium sacerdotem secundum ordinem Melchisedech introduxit? B (*Hebr.5.*) Ad hunc locum deuenit Paulus; vt ostenderet sacerdotii nostri excellentiam supra vetus; quæ quidem maior excellentia in ipsis typis rerum designata fuit, siquidem Abraham pater Isaac, auus Iacob, progenitor Leui locum laici tenuit in Melchisedech: quandoquidem decimas ei dedit, vt dare solent laici sacerdotibus & à Melchisedech benedictionem accepit, (*Gen.14.*) vt etiam solent laici à sacerdotibus. Si igitur perfectio & conseruatio per Leuiticum sacerdotium erat, (populus enim in ipso legem accepit) quid necesse erat alium sacerdotem surgere secundum ordinem Melchisedech, & non secundum ordinem Aaron dici? id est, si res Iudæorum, eorumque politiæ perfectæ erant, ac non potius lex, vmbra erat futurorum bonorum, imo ipsa omnia perficiebat, neque erat alteri cessura, neque sacerdotium prius tolli de medio & alterum succedere debebat; quorsum Propheta dixit: *Tu es sacerdos?* &c. (*Psal.109.*) erat enim dicendum: Secundum ordinem Aaron. Perspicuum ergo, est alterum sacerdotium priore præstantius successisse, etenim si typus iste excellentior erat Iudaico sacerdotio, profecto multo magis erit veritas ipsa, quod quidem Paulus his verbis dixit: C (*Hebr.7.15.*) Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem Melchisedech exurgat alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitæ immortalis. Dixit: *Non secundum legem mandati carnalis*: quia nihil carnale iussit: non enim immolare oues aut vitulos, sed virtute Deum colere, cuius cultus præmium posuit vitam immortalem. Virtutem quoque seu potentiam dixit, quia mortuos nos propter peccata, ipse veniens ad nos, reuocauit ad vitam, duplici cæde facta, peccati, & mortis carnis. Itaque quia hæc attulit bona, ideo dixit: *non secundum legem mandati carnalis*, sed secundum &.............

(Hic videtur lacuna fuisse in ms.)

(*Deu.18.15.*) *Prophetam suscitabo ipsis sicut te ex fratribus eorum.* Non hoc dixit Moyses populo vt alioqui debebat, tunc cum à Deo illud audiuit, ne scilicet de Iesu Naue acciperent; quamobrem expectauit, quod ille esset à se electus, quod continet historia Num. atque ita deinceps Deuteronom. dixit: (*Num.27.*) *Prophetam suscitabit tibi Dominus Deus tuus ex fratribus tuis*, &c. & in extrema parte Deuteron. (*Deut.34.10.*) *Non surrexit Propheta in Israel, vt Moyses*, &c. non ergo de Iesu Naue accipi potest. Adde quod neque legislator fuit, neque vt Moyses Deum vidit...........

D (Et hic videtur lacuna.)

Dixit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem.* (*Gen.1.26.*) Item in Genes. *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est.* (*Gen.3.22.*) Et eodem libro: *Venite descendamus, & confundamus linguam.* (*Gen.11.7.*) Non nostro more loquitur Deus: vox enim propter auditum, & auditus propter vocem; vbi autem non est aer, neque lingua, neque auditus, neque porus, qui ad sensum qui in capite est, sonum deferat, non est vllus verborum vsus. (*De voce Dei vide Bas. ho. 1. & 2. in Ps. 28.*) Ergo sermo Dei est diuina voluntas, seu ipsius diuinæ voluntatis communicatio μετὰ τῶν συνεργησάντων προσώπων, ergo vt doceret Scriptura, non tantum voluisse Deum, vt fieret mundus, & creatura, sed vt fierent atque in lucem ederentur omnia διά τινος συνεργοῦ, idcirco sermonem sic conformauit: alioqui potuit dicere, sicuti cœperat: *In principio creauit*, & deinde fecit solem, & fecit sidera. E (*Gen.1.*) Nunc autem cum Deum introduxerit colloquentem, profecto designat eum cum quo sermonem habet, tametsi taceat. Sic itaque excitat Scriptura ad inquirendum personam, cum qua differit Deus. In eodem libro apparuit Deus Abrahæ. Et ecce tres viri. Paulo post: *Domine si inueni gratiam*, &c. (*Gen.18.*) Et eodem: *Pluit Dominus à Domino*, (*Gen.19.*) vbi παντοβουλία καὶ ἰσοδυναμία significatur, cum duabus autem personis introducitur etiam tertia διὰ τὸ [illegible] καὶ φιλάλληλον, vt Dauid: *In lumine tuo videbimus lumen*, (*Psal. 35.10.*) id est, Spiritum sanctum; per Filium enim vt Patrem, sic & Spiritum sanctum planius nouimus.............

(Et hic in ms. lacuna est.)

Ex Athanasio libro de Incarnat. contra Iudæos. Cuius ortus ostensus fuit toti orbi testificante stella. (*Mat 2.2.*) Moyses à parentibus absconditus fuit, (*Exod 2.2.*) Dauid in vicinis quidem cognitus, siquidem Samueli non erat notus, qui rogauit patrem eius, vtrum esset illi alius filius. (*1 Reg.16.11.*) Abraham postquam factus est magnus, cognitus fuit à finitimis. (*Gen.12.*) Quis antequam nosset vocare patrem aut matrem regnauit, (*Esai.8.4.*) & de hostibus triumphauit, vt Christus victis dæmonibus, & idololatria sublata? F Etenim Dauid triginta annorũ erat cum regnare cœpit. (*2. Reg. 5.4.*) Salomon * 55. Ioas quidem 7. Iosias circiter 7. tamẽ potuerunt appellare patrem & matrẽ. (* Manasses regnauit 55. annis 2. Reg. 2. 1. 1. Salomon vero tantum 40. annis, vt habetur 3. Reg. 11. 42.) Quis Rex fuit in Israel aut Iuda, in quo omnes gentes spem posuerint, & pacẽ habuerint? An non potius Ierusalem ab omnibus vndiq; gentibus oppugnabatur? ab Assyriis, Ægyptiis, Babyloniis, Syris? Dauid Moabitas debellauit, Iosias finitimos cauebat, Ezechias Senacherim timuit, Moyses cum Amalech pugnauit, Amorrhæi Hiericunthini Iesu resistebant. Quis Propheta, aut sanctus, aut Patriarcha pro salute fuit in cruce morte affectus? quis descendit in Ægyptum, & suo descensu idolorum cultum sustulit? Moyses in Ægypto fuit; sed nihilominus fuit idololatra. Abraham quoque descendit, sed idola non euertit. Quis sanctus in Scriptura pedibus & manibus perforatis in ligno suspensus mortuus vnquam est? Abraham in lecto mortuus est. Isaac & Iacob extendentes pedes in lecto mortui sunt. Moyses & Aaron in monte, Dauid domi absq; insidiis; quamuis autẽ quæsitus esset à Saule, tamen nihil ab eo passus est. Esaias sectus est, sed non in ligno suspensus est. Ieremias contumeliis affectus est; sed non est ad mortem damnatus. G Ezechiel passus est; sed non pro populo, sed potius quia prædicebat futura aduersus populum. Preterea hi quos diximus homines tantum erãt: at quem Scriptura passurum pro omnibus præsignificauit, non homo tantum, sed vita omnium dicitur reliquis hominibus similis. *Videbitis*, inquit, *vitam vestram pendentem ante oculos vestros.* (*Deut.28.68.*) Et illud: *Generationem eius quis enarrabit?* (*Esai. 53.8.*) Omnium quidem sanctorum potest aliquis omnem à principio stirpem & ortum repetere, & discere, quis, & vnde. At eius, qui vita est, nemo. Quæ vnquam mulier absque viro potuit generare? Abel nonne ex Adam, Enoch ex Iared, Noe ex Lamech, Abraham ex Thare, Isaac ex Abraham, Iacob ex Isaac, Samuel ex Elcana, Dauid ex Iesse, Ezechias ex Achaab, Iosias ex Amos, Esaias ex Amos? At generationem Domini nostri Iesu Christi nemo potest enarrare secundum carnem, quia scilicet nemo est, qui possit ostendere patrem eius secundum carnem; quia non fuit corpus ex viro, sed ex Virgine sola. Præterea Esaias: *Veniet & saluabit nos: aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt.* (*Esai.35.5.*) Sanatus quidem est à lepra Naaman; (*4. Reg. 5.*) sed surdus non audit, neque claudus ambulauit. Mortuum suscitauit Elias; (*3. Reg. 17.*) H sed visum non restituit cœco à natiuitate, atqui vt non tacuit Scriptura de leproso & mortuo viduæ, profecto neque tacuisset de cœco, & claudo, relinquitur ergo non fuisse hæc facta, nisi cum venit Dominus in carne, cuius aduentus hæc signa prædicit Esaias. *Quid ergo debuit facere Christus quod non fecerit?* (*Esa.55.*) Non vocauit gentes? Non abstulit Prophetiam & regnum? non euacuauit mortem? aut quid reliquum est, quod non sit impletum? Hoc est quod Iudæos conuincere debet, quod sensus scripturarum, tam mirifice conspiret cum exitu rerum, & cum ordine temporum, vt ait Tertullianus. Idem lib. 3. contra Marcio. Conueniunt autem in decimum caput Danielis. Si nondum, inquit, venit CHRISTVS creatoris, propter quem hæc passuri prædicantur, cum venerit ergo patientur, & vbi tũc filia Sion de-

relin-

A relinque nda, quæ nulla hodie eſt? vbi ciuitates exurendæ, quæ iam in tumulis? vel diſperſio gentis, quæ iam extorris? Redde ſtatum Iudęę quem Chriſtus creatoris inueniet, & alium contende veniſſe.....................

Hic lacuna eſt in m. ſ. Quæ ſequũtur & forte etiã quædi ex præcedentibus videntur eſſe notæ ſeu additamẽta alterius, non autem ipſius Anaſtaſii.

Eſaias de Ieruſalem ſpirituali: *Dilata locum tentorii.* Non poſſunt hæc intelligi de templo Ieroſolymitano, ſed de Eccleſiis Chriſtianorum, quæ multo maiores & ditiores ſunt, & altare habent venerabilius ædificato templo Hieroſolymitano. Poſt illud ab Aſſyriis incenſum: Quis veſtrum, inquit Deus, qui vidit hanc domum in gloria ſua priore, & quomodo videtis nunc quaſi nõ ſit coram vobis? *Viuo ego, dicit Dominus*, quod magna erit gloria domus iſtius, nouiſſimæ plus quam primæ. multo enim maiores & ditiores ſunt per cunctum orbem Eccleſię quæ altare venerandũ habent in Dei gloriam, quam templum illud Hieroſolymitanum; ſi illud ſecundum nunquam amplius erat inſtaurandũ, poſtquam eſſet dirutum, & prophetauit Daniel, ergo templum nouiſſimum, de quo prophetat Aggæus, non eſt Hieroſolymitanum: de ſecundo autem templo non poteſt intelligi; illud enim comparatum cum priore quaſi non erat. Non ergo gloria illius erit ſupra prioris gloriam. Relinquitur ergo vt intelligatur de noſtra Eccleſia Catholica, per cunctum orbem diffuſa.

Aggai.2.8.
Dan. 9.

B Item: *Ecce ego paro tibi carbunculum.* tanquam de ciuitate pulcherrima futura, de Eccleſia gentium loquitur, quam prius appellauit humilem & vacillantem, quæ non erat cõſequuta conſolationem, quod non poteſt conuenire in Hieroſ. terreſtrem, quæ legem & Prophetas habuerat. Neceſſe eſt ergo, vt de ædificio ſpirituali ciuitatis ſpiritualis intelligatur. Item Eſaias cap. 56. *Introducam eos in montem ſanctum meum.* De alienigenis loquitur, quibus lex prohibebat ingredi templum. *Non ingredietur*, (inquit) *Ammonites & Moabites in Eccleſiam Domini.*

Deut.23.3.

Quare neceſſe eſt non de templo Hieroſolym. intelligere. Et paulo poſt ſimiliter: *Domus orationis* (id eſt templum) *vocabitur cunctis populis.* Vbi cum dicit de omnibus gentibus ſine vllius gentis exceptione, neceſſe eſt de templo Ieruſalem ſpiritualis, & non de templo Ieruſalem terreſtris.

Iſa.56.7.
Eſa.61.5.

C Eſaias cap. 61. *Et venient alienigenæ paſcentes oues tuas*, Clare hic, vt annotauit Cyrillus, ſignificat futuram eſſe tranſlationem legis & ſacerdotii: Non enim amplius ex tribu Leui erant futuri paſtores & ſacerdotes. quod ſi alia erit lex, & aliud ſacerdotium, ergo & alia hoſtia, & aliud templum. quare illa Ieruſalem, cuius ædificatio ſupra prophetabatur, non terreſtris eſt intelligenda, ſed ſpiritualis.

Eſai. cap. 60. *Arietes Nabaioth miniſtrabunt tibi, offerentur accepta in altari.* Significat gentes ſacrificaturas eſſe Deo ſacrificiis acceptis. quare non de ſacrificiis legis intelligi poteſt, neque de altari terreſtris Ieruſalem, ergo ſpiritualis. Et cap. 66. *Et adducent omnes fratres veſtros de cunctis gentibus donum Domino.* De gentibus dicit, qui non erant prius donum Deo oblatum, neque erant populus Dei, vt quidem erant Iudæi; & hos vocat fratres, ſicut ſupra iuſſerat appellare, inquiens: *Dicite iis, qui vos oderunt*; id eſt alienigenis, *fratres noſtri eſtis*, cum tamen ſcriptum eſſet in lege Moyſis de alienigenis; *Et non loqueris eis pacifica*, Hi ergo ſunt dona Deo, & vt ſupra dixit cap. ſexageſimo: accepta in altari, ipſi enim ſunt hoſtes ſpirituales. De his ergo gentilibus ſubiungit: *Et aſſumam ex eis in ſacerdotes, & Leuitas.* qui quidem ad templum Ieruſalem terreſtris non poſſunt ſecundum legem Moyſis pertinere.

Eſa.60.7.
Eſa.66.20.
Eſai.66.5.
Exo.23.32.
Deut.7.2.
Eſa.66.25.

D Eſai. 65. *Ecce ego creo Ieruſalem exultationem.*

Pſal. 86. *Fundamenta eius in montibus ſanctis: diligit Dominus portas Sion. Et ipſe fundauit eam altiſſimus.*

Amos 8. *Venit finis ſuper populum meum, & ecce vas aucupis non adiiciam vltra, vt pertranſeam eum.* Et cap. 9. *In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit.* cap. 8. *In die illa occidet ſol in meridie,*..............

Eſa.65.18.
Pſal.86.1.
Amos 8.2.
Amos 9.11.
Amos 8.9.

Cætera deſunt.

E

COLLECTANEA QVÆDAM INCERTI AVCTORIS CONTRA SEVERIANOS ET ACEPHALOS.

Franciſco Turriano Interprete ab Henric. Caniſ. Tom. 4. antiq. Lect. edita.

SEVERVS in libro contra Cæſareum Grammaticum obiicit Catholicis percunctando qui vnam naturam dicunt in homine alioqui compoſito ex corpore & anima duabus ſubſtantiis & dicunt, eſſe eundem modum compoſitionis in myſterio incarnationis, & in homine, quare non ſimpliciter confitentur vnam ſubſtantiam in Chriſto, ſiquidem dicunt idem eſſe ſubſtantiam, & naturam? Hæretici enim quod primum, & proprie, ac maxime ſubſtantia eſt atomum, id eſt, indiuiduum, libenter confitentur, de natura autem neq; Peripatetici tradunt, fortaſſe quia iudicauerunt nomen ſubſtantiæ & nomen naturæ differre.

Videtur vixiſſe circa tempora Ioan. Damaſceni.

F Sciendum eſt, quod patres Concilii Chalcedonenſis, ſequentes patres Concilii Nicæni, dixerunt idem eſſe naturam, & ſubſtantiam; aliud vero eſſe præter ſubſtantiam atomum, & hypoſtaſim. Philoſophi vero externi vnam primam ſubſtantiam eſſe dicunt atomum, non idem eſſe ſubſtantiam & naturam. Hæretici autem Eutychis & Seueri τῦ ἐλλην⁓ diſcipuli non ſequuntur ſanctos patres, qui dicunt idem eſſe ſubſtantiam & naturam, & aliud præter hæc, atomum & hypoſtaſim; nec externos Philoſophos, qui atomum vocant primam & maxime propriam ſubſtantiam, non autem primam naturam. Seuerus enim vt dixi, & qui eum ſequuntur, idem dicunt eſſe naturam, & hypoſtaſim & atomum. Subſtantiam, & hypoſtaſim & atomum idem eſſe nolunt dicere, ſicut dicunt ſapientes Gentilium.

Ex Pamphilo.

G INquit Ariſtot. *Subſtantia eſt propriiſſime, & primum, & maxime dicta, quæ nec de ſubiecto dicitur, neque in ſubiecto eſt. Propriiſſime* dixit, quia proprie dicitur & non ſecundum metaphoram; primum, quia nõ per mediũ aliquod intelligitur, ſed ipſam primum cognoſcimus. Cum dixit *maxime*, ſignificauit multorum opinionem. In libris n. eius πλειοτέροις, id eſt, abſolutioribus non indiuiduã, & particularem vocat primam ſubſtantiam, ſed vniuerſalem, hoc eſt, genera & ſpecies. *Non eſt in ſubiecto*, quia non eſt accidens. Accidentia enim vtpote quæ in ſubſtantia cernuntur, in ſubiecto dicuntur. Illud autem; *Neque de ſubiecto*, ſignificat, non prædicari de aliquo, neque ſubdiuidi in aliam ſubſtantiam, quia eſt indiuidua, & particularis.

De differentia ſubſtantiæ, & naturæ.

PHiloſophi externi aliud dixerunt ſignificare nomẽ ſubſtantiæ, & aliud nomen naturæ, vt eorũ definitiones declarant. Doctores vero Eccleſiæ indifferenter vſi ſunt his nominibus. Vnde & nos eos ſequentes indifferenter vtimur his nominibus in diuinis dogmatibus de Chriſto ſaluatore noſtro. Poſſumus etiã alio modo limatius differentiam horum nominum expromere. Reperimus enim nomen naturæ per abuſionem dici de iis, quæ non habent hypoſtaſim, & de iis, quæ ſpectantur in ſubſtantia, & hypoſtaſi. Nomen vero ſubſtantiæ de iis tantum, quæ ſunt ἐνυπόστατα ſubſtantiam enim nunquam dicimus ἀνυπόστατον, id eſt, carere hypoſtaſi, ſiue non eſſe per ſe. Naturas vero multas reperimus, quæ per ſe ſine ſubſtantia nunquam ſubſiſtunt, vt naturam iræ, dilectionis, temporis, mẽdacii, & verbi nominat beatus Baſilius contra Eunomium ſcribens: *magni*, inquit, *precii eſſet falſa dicere, ſi ſimul cum iis, quæ dicuntur, periret natura mendacii.* At non habet hoc

H

naturam.

A naturam. Et rurſus idem; *tractus aquæ demonſtrat f. ntem, ſermonis autem natura demonſtrat cor, vnde manauit.*

De hypoſtaſi Chriſti ſimiliter ex Pamphilo.

VNam hypoſtaſim, quam in Domino Chriſto vt profiteremur, doctores Eccleſiæ tradiderunt, vtrum oporteat nominare ſubſtantiam, an accidens, ex iis quæ ſupra dicta ſunt, poſſumus reperiri ſolutionem quæſtionis poſitæ. Diximus enim ſignificare ſubſtantiam τὴν ὕπαρξιν, id eſt, eſſentiam vniuſcuiuſque rei; hypoſtaſim vero multitudinem proprietatum χαρακτηριστικῶν. Rurſus demōſtrauimus, quod ſubſtantia ſignificat communem naturam indiuiduorum, quæ eſt ſine proprietatibus ſignantibus ſiue ſeparantibus hypoſtaſes. Hypoſtaſis vero ſignificat proprium, & indiui-
ἀφοριζόμενον. duum proprietatibus ἀφοριζόμενον, id eſt, ſeparatum. Subſtantia igitur commune ſignificat, hypoſtaſis vero τὸ ἰδικὸν, id eſt, ſpeciale, ſiue particulare. Non eſt autem idem commune, & ſpeciale, ergo non eſt idem ſubſtantia cum hypoſtaſi. Idcirco non debemus hypoſtaſim Chriſti, quatenus eſt hypoſtaſis, ſimpliciter dicere ſubſtantiam. Ac rurſus ſi
B hypoſtaſim Chriſti, quæ compoſita eſt, ſubſtantiam appellamus, neceſſe eſt & ipſam ſubſtantiam compoſitam, & indiuiduam ponere. Et hoc, ſi verum eſt, quomodo erit immutabilitas, & non confuſio in naturis, ex quibus diuina & ſupra naturam vnio facta eſt? quomodo eadem natura erit creata, & increata? Viuifica, & viuificata? Homouſios Deo patri ſecundum diuinitatem; & homouſios nobis ſecundum humanitatem? Propter hæc, & ea, quæ ſuperius dicta ſunt, quod non oporteat profiteri in Chriſto ſubſtantiam compoſitam, neceſſe eſt dicere hypoſtaſim Chriſti, accidens vero longe abeſt vt dicere debeamus, διὰ τὸ ὑπερτελὲς καὶ ἄυλον καὶ ὑπερκείμενον πάσης νοητῆς καὶ αἰσθητῆς ὑπάρξεως τῆς θείας καὶ μακαρίας φύσεως, id eſt, propter naturam diuinam pluſquam perfectam, quæ omnem eſſentiam intellectilem & ſenſilem infinito interuallo ſuperat. Ergo quia neque ſimpliciter ſubſtantiam, neque accidens nominare licet, reſtat, vt vocemus apoteleſma duarum naturarum vnitarum, id eſt, ſubſtantiarum cum proprietatibus diuinitatis ſcilicet, & humanitatis, vt ſit hypoſtaſis Chriſti res compoſita ſubſtantialis vel indiuidua, quę in duabus naturis cognoſcitur.

C *Quomodo ſubſtantiam antiqui quatuor modis diuiſerunt.*

EX Heracliano. Dicuntur, inquit, ſubſtantiæ incorporeæ, Dicitur etiam ſubſtantia materia, ſimiliter ſubſtātia dicitur forma, & vtrumq; ex materia & forma. Subſtantia, & ſubſtantia vt forma idem cum natura. Subſtantia incorporea, & ſubſtantia ex materia & forma cum proprietatibus intellectæ indiuidua dicuntur, id eſt, hypoſtaſes. Siautem compoſitum ex materia & forma vniuerſaliter intelligatur, aut tanquam materia, aut ſicut dicuntur ſubſtantiæ incorporeæ vniuerſaliter, neque hypoſtaſis, neque natura dicitur, ſed ſubſtantia tantum. Exempli gratia. Quercus arbor quatenus eſt in hoc loco, huius proceritatis, & cum aliis proprietatibus, hypoſtaſis eſt, quatenus vero quatuor elementis aduenit talis forma, quæ quercum in generatione fecit, ſecundum hanc formam dicitur eſſe natura, Non autem ſecundum materiam, id eſt, quatuor elementa, neque ſecundum rationem communem quercus, cuius ſunt
D participes omnes quercus, natura, aut hypoſtaſis dicitur, ſed ſubſtantia tantum.

QVOD IMPOSSIBILE EST ESSE NATVRAM COMPOSITAM ex creato, & increato, & quod Apolinarius ad tollendum duas naturas peperit vocem naturæ compoſitæ in Chriſto, & ante Apolinarium Manichæus.

Præterea Ariani, quos ſecuti ſunt Eutyches & Seuerus.

GRegor. Nazian. de Spiritu ſancto probat commentitium eſſe vnam naturam ex diuinitate, & creatura compoſitam eſſe.

E *Cyrillus ex libro contra Synuſiaſtas.*

Δεῖ γὰρ τῇ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀνωτάτω φύσει σώζεσθαι καθαρῶς καὶ ἁπλοῦν ἀμιγὲς ἑτέρῳ, καὶ τὸ μὴ συντεθεῖσθαι δοκεῖν ἐν γε τοῖς καθ' ἑαυτὴν ἤγουν προσθήκης δεδεῆσθαί τινος καὶ ἀσυμφυοῦς αὐτῇ πράγματος εἰς κοινωνίαν ἐλθεῖν τὴν ἐν ταυτότητι φύσεως ἤγουν ὁμοουσιότητος. Oportet enim in illa, quæ omnes traſcendit, ſupremaque natura pure conſeruare ſimplicitatem, & ne cum alio permiſceatur, neue compoſita cenſeatur in iis, quæ in ſe continet, quaſi additamento quodam alicuius rei ſibi non cognatæ indigens venerit in communionem ſecundum identitatem naturæ ſiue ſubſtantiæ. Aduerte hic, quemadmodum negat doctor Cyrillus fieri poſſe, vt diuina natura ſiue, cum ſe ipſa, ſiue cum alia diuerſa componatur in identitatem naturæ, ſiue ſubſtantiæ.

Ambroſius in libro contra hæreſes.

DVces horum ſunt, qui diuinitatem, & corpus Domini dicunt eſſe factum vnius naturæ. legi enim quod non credidiſſem, niſi legiſſem. legi, inquam, ſcriptum; Inſtru-
F mentum, & à quo mouebatur inſtrumentum, vnius naturæ fuiſſe in Chriſto.

Apolinarius ad Petrum.

NAtura quidem Deum, & natura hominem Dominum dicimus, vna vero natura συγκεκρατῷ, id eſt, commixta, humana & diuina Idem Apollinarius; De incarnatione. O noua fides, & admiranda mixtio. Deus & caro vnam naturam ἀπετέλεσεν, id eſt, effecit. Eiuſdem Apolinarii contra Diodorum ad Heraclium. Alterius, & alterius naturæ vnam, & eandem eſſe adorationem nefas eſt, hoc eſt, creatoris, & creaturæ, Dei & hominis. Vna vero eſt Chriſti adoratio, & ideo in vno nomine intelligitur Deus & homo, non eſt igitur alia, & alia ſubſtantia Deus & homo, ſed vna ſecundum compoſitionem Dei cum corpore humano.

Tempus opportunum eſt comparandi quæ aduerſarii proferunt ex ſermone perperam inſcripto Athanaſio, cum
G ſit plane Apolinarii, vt teſtatur index librorum & ſermonum Apolinarii, quem Timotheus diſcipulus eius conſcripſit, imo etiam, quæ ex ſermone Iulii Pontificis Romani proferunt, qui etiam Apolinarii eſt falſo inſcriptus Iulio, vt ex cognatione ſermonum dignoſcatur legitimus pater & ἐκ τῆς τῶν λόγων συγγενείας.
auctor. Sic ergo habet teſtimonium, quod ex ſermone Athanaſii falſo recitant.

Apolinarius ex Epiſtola Athanaſii ad Iouinianum Imperatorem.

QVando venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, &c. Et eſſe ipſum filium Dei, & Deum ſecundum ſpiritum, filium hominis ſecundum carnem, non duas naturas vnum filium, ſed vnam naturam Dei verbi incarnatam, & adoratam cum carne vna adoratione.* Hæc tanquam Athanaſii recitata, ſi quis ſtudioſus veritatis eſt, conferat cum reliquis Athanaſii dogmatibus, & reperiet diſſimilia eſſe. Et ſi igitur hæc à dogmatibus Athanaſii diſcrepant, & propinqua ſunt dogmatibus Apolinarii, & hæc collatio ſatis eſt ad demonſtrandam veritatem, nos tamen ſepoſita collatione
H veritatem tenemus lecto indice Timothei, vt ſupra diximus.

Sic etiam in Iulio Romano, quem falſo ſuppoſuerunt, non ſolum ex inſcriptione coarguitur eorum calumnia, ſed ex ipſo genere dictionis, quæ phraſis dicitur. Nec enim Romani vnquam huiuſmodi inſcriptione vtuntur, cum ad aliquem epiſcopum ſcribunt. quamuis ſit ex primariis, nedum cum ad preſbyterum ſcribunt. Nec ipſa phraſis conuenit, tanquam conuerſa è Latino, cum ſit nimis Græca. Sic enim ſcribit Apolinarius, (non Iulius) ad quendam Dionyſium, ad quem huiuſmodi inſcriptionem facit; *Domino meo deſideratiſſimo, & comminiſtro Dionyſio Apolinarius.* Sic autem πλαστογραφήσαντες, id eſt, falſarii fecerunt inſcriptionem. *Iulius Epiſcopus Romæ in Domino ſalutem*, & poſt procemium, & multa alia, ſubiecit hæc Apollinarius: *Neceſſe eſt eos*

A

qui duas naturas dicunt, vnam quidem adorare, alteram vero non adorare; in diuinam quidem baptizari, in humanam vero non baptizari. Si autem in mortem Domini baptizamur, vnam confitemur naturam impaßibilis diuinitatis, & paßibilis humanitatis. Hæc tanquam ex Iulio producunt.

Adiungamus nos istis ea quæ sunt Apolinarii, vt demonstremus, quanta sit propinquitas, & cognatio Apolinarii cum Diodoro. *Quomodo,* inquit, *non est res impia aliam substantiam creatam, vel seruam habere, & eandem adhiberi adorationem creatori & Domino. Et iterum in libro de incarnatione. Impoßibile est eundem esse adorabilem, & non adorabilem, ergo impoßibile est eundem esse Deum, & hominem, sed in vnitate commistæ naturæ diuinæ, incarnatæ.* Hæc sunt Apolinarii admiranda, sicut Polemon discipulus eius ait. Hæc habent maximam similitudinem cum iis, quæ ab ipsis ficta sunt tanquam Athanasii, & Iulii essent.

ἐν μονότητι.

Manichæi Scelesti ex Epistola ad Conarum Saracenum

B

Cum Iudei vellent aliquando lapidare Christum, & audaciam sceleris sui ad suiad effectum perducere, demonstrauit clare substantiam suam superni luminis filius, & transiens per medium eorum non videbatur. Natura enim expers materiæ quæ speciem carnis præ se ferebat, non erat quidem aspectabilis, nec attrectabatur, quia nullam habebat communionem materia cum experte materiæ, vna enim natura erat totum, quamuis forma carnis videretur.

Eudoxij Constantinopolitani Ariani in libro de incarnatione.

Credimus in vnum solum verum Deum, & patrem solum principium ingenitum, & sine patre, & in vnum Dominum Iesum Christum vnigenitum quidem, vt præstantiorem omnibus post eum creaturis, primogenitum vero vt eximium, & primarium in creaturis, incarnatum, & non humanatum, non enim animam humanam assumpsit, sed factus est caro, vt per velum siue tegumentum nobis loqueretur Deus, non duas naturas, quia non erat perfectus homo; sed pro anima erat Deus in carne, vna totum natura secundum compositionem. Respondeat igitur quomodo paßibilis, & mortalis poterat esse consubstantialis impaßibili & immortali.

Quod Ariani vocem vnius naturæ compositæ vsi sunt.

C

Lucij Alexandrini Ariani in oratione in Pascha.

Quomodo igitur opus fuit anima, vt perfectus homo simul cum Deo adoraretur: Idcirco clamat Ioannes, Verbum caro factum est, *pro eo, quod est, compositum est cum carne, non cum anima, sicut dicunt, qui nunc fidem cauponantur, sed vnitus est corpori, & vnus factus est cum eo. alioqui quomodo est Christus, si non est vna persona, vna natura composita, sicut cognoscimus hominem ex anima & corpore compositum? Sin autem habuit animam, sicut prædicant, qui dogmata adulterant, pugnant igitur motus Dei & animæ, vtrumque enim per se mouetur, & ad diuersas actiones ducitur.*

D

QVOD QVIDAM PATRES REPVDIARVNT NOMEN MIxtionis in mysterio Incarnationis.

Ambrosius de diuina Incarnatione.

Eos autem qui dicunt nudum hominem Christum, aut passibilem Deum, aut mutatum in carnem, aut duas naturas Christi secundum mixtionem confusas vnam substantiam factas esse.

Chrysostomus ad Cæsarium monachum.

Hoc est absurdum Apolinarii amentis, hæc est hæresis impiissima introducentium mixtionem, & compositionem.

E

Cyrillus de fide.

Ego mixtum non recipio, alienum enim est ab Apostolica fide, & recta Dei traditione. Mixtio enim interitum naturarum operatur.

Eiusdem ad Orientales.

Eos vero, qui dicunt, quod mixtio, aut confusio, aut φυρμὸς, id est conspersio, siue fermentatio facta est verbi cum carne, sanctitas vestra reprimat.

Quod tota diuinitas toti humanitati vnita est, & non pars parti, sicut Ariani, & Apolinarius dicunt & qui particulares substantias profitentur ex Cyrillo ad Theodosium 2. ex Gregor. de baptismate. Ex Dionys. Areop. in Eccles. Hierar. c. 3. de communione, diuinæ autem bonitatis, &c. Ex Basil. in epist. ad Sozopolitas. ex Epiph. in Ancyroto. Ex Athan. de salutari aduentu περὶ τῆς σωτηριώδους ἐπιφανείας. Omnia accepit ex virgine, quæcumque à principio ad constitutionem hominis formauit Deus, χωρὶς ἁμαρτίας, id est, præter peccatum, οὐ τῆς θεότητος μεταποίησιν ἐνδεξάμενος, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος καινοποίησιν ἐργασάμενος κατὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα, non quod diuinitatem transmutarit, sed quod secundum voluntatem suam ipsam humanitatē innouarit:

F

Atque hęc quidem hactenus in eos, qui dicunt sumpsisse Dominum corpus inanimatum, contra eos vero, qui dicunt particularem substantiam verbi particulari naturæ hominis vnitam esse, & non confitentur totam diuinitatem in singulis personis diuinis esse nihilo deficiente, ea quæ sequuntur, pugnant, ex Apost. in epist. ad Coloss. *Quoniam in ipso habitat plenitudo diuinitatis,* & paulo post, *videte, ne quis vos,* & c. ex Dionys. Areop. c. 2. de vnitis, & discretis, hoc enim & in aliis à nobis excussum & demonstratum est, &c. Eiusdem circa finem, eiusdem cap. has nos communes, & vnitas τῆς ὁλότητος id est, vniuersitatis, & c.

Ex Eulogio Alexandrino.

Contra eos, qui dicunt, si dicitis habere Christum duas substantias, necessario sancta Trinitas σεσάρκωται, id est, incarnata est. Hæc sunt, quæ aduersarii obiiciunt, fortassis enim opinantur partibilem esse substantiam diuinitatis, & partem spectari in Patre, partem in Filio, & partem in Spiritu sancto: tanquam vnaquæque persona ex parte, & non in omnibus proprietatibus diuinitatis agnoscatur.

G

Nos autem non eo impietatis processimus, vt partitionem & sectionem in diuina substantia esse existimemus, sed dicimus vnamquamque hypostasim characteristicam, habere notiones diuinitatis nulla deficiente, vt bonum, potestatem creandi, & quęcumq; sunt circa naturam increatam. Sic enim dicimus Trinitatem esse homousion, id est, consubstantialem, quia eadem substantia ex toto in tribus personis agnoscitur. Siquidem Pater perfectam habet diuinitatis substantiam, similiter Filius, similiter Spiritus S. vnde perfectus Deus Pater, perfectus Deus Filius, perfectus Deus Spiritus sanctus. Consentit his Paulus prædicator veritatis, cum ait; *In ipso enim habitat plenitudo diuinitatis corporaliter.* Non enim dicit patrem incarnatum esse, sed quod tota diuinitas in tribus personis est, nihilo deficiente, in Patre, & Filio, & Spiritu S. in vnaquaque perfecte secundum vocem Domini, qui dixit; *Omnia patris mea sunt.* id est, quęcumque sunt notiones substantiæ patris, hæc verbi Dei etiam incarnati sunt, non quod pater sit filius; aut filius pater, hęc enim nomina habitudinem inter eos significant.

Characterem vocat proprietatem distinguentem personam à persona.

H

Quomodo igitur non dicemus substantiam diuinitatis esse in Christo plene sine defectu, siquidem perfectum eum esse dicimus? Quomodo autem perfectum etiam hominem confitens, non omnem substantiam humanitatis in ipso esse cōfitebimur? Non enim partem eius assumpsit, vt ait Apollinarius, carnem sine anima, sed totam substantiam, id est, carnem animatam anima rationali, & intelligente. Hæc enim communiter in singulis hominibus perfecte existens, οὐσία εἰκότως ἂν εἴη, id est, recte est substantia. Singuli enim distinguuntur, siue separantur inter se non substantia, sed proprietatibus consequentibus, siue comitantibus magnitudine, colore, & vt vno verbo dicam, characteristicis personarum qualitatibus. Quomodo enim ex duabus naturis

Christum

A Christum esse dicent, nisi nomen naturæ pro substantiis intelligant? Non enim audebunt dicere pro hypostasibus characteristicis dici ex duabus naturis, ne cogantur dicere ex duabus personis. Hypostasis enim characteristica persona intelligitur, dico autem hypostasim characteristicam, siue in charactere, ne fraude hæreticis consueta hypostasim sine charactere supponant. Tunc enim significationem substantię fert hypostasis. Quomodo autem consubstantialem patri, & nobis Christum post vnionem ponunt, & non sunt stupidi confitentes quidem duo consubstantialia, negantes vero duas substantias?

Contra particularem substantiam humanitatis in Christo.

SI separantes cogitatione proprietates accidentes, & in seipsa naturam Petri considerantes, sic dicimus, quod est animal rationis particeps, & mortale, eadem autem definitio naturæ humanæ simpliciter à nobis redditur, eadem igitur erit ratio naturæ simpliciter, & naturæ in aliquo considera-
B tæ, quomodo igitur dicitur, quod non potest natura alicuius singularis communis esse? Et si communem naturam non assumpsit Christus, ne non assumpsit: quod si me assumpsit, assumpsit igitur & Iudam, respondeamus & nos, naturam quidem assumpsisse: non autem proprietates hypostaticas, hæ enim faciunt Iudam, & illum, & illum; quoniam vniuersalia non inferunt particularia; particularia vero inferunt vniuersalia, vt omnibus liquet. Quamobrem cum dicimus fieri vnionem ex communibus substantiis, non cogimur inferre hypostases, quæ sunt sub ipsis substantiis, vt calumniatores nugantur. Si filium habentem in se ipso naturam diuinitatis perfectam, nulla re defectam, supra quam plenam, factum esse hominem dicimus, quid cogit nos, qui hoc dicimus, Patrem, & Spiritum sanctum ad humanationem necessario deducere? Petro enim crucifixo, & Paulo capite amputato, & vtroque plenam, & totam communem naturam hominum habente, quid hoc reliquis nocuit, qui sub eandem naturam referebantur?
C Non naturarum; sed hypostaseon proprietates docemur, ait Greg. Naz. in 2. lib. contra Eunomium. Sic enim ait de Patre, & Filio; & Spiritu sancto, quod per hæc nomina non naturarum differentiam docemur, sed personarum proprietates γνωρισικὰς, id est, notionales.

Quomodo oporteat intelligere energiam id est, operationem in Deo. Chrysost. in epist. ad Coloss.

HAbet, inquit, energiam illa substantia, scilicet diuina, & quæ est energia? Ergo in illo est motus. Quare non est immutabilis. Quod enim mouetur, non est immutabile; mouetur enim ex immotione, & tamen mouetur, & nunquam ἵσαται, id est, sistit motionem. Quali ergo motione? Dic mihi, apud nos enim septem sunt motus, sursum, deorsum, extra, intro, ad dexteram, ad sinistram, circulo. Est præterea accretio, decretio, sed nullo horum motu mouetur, neque quali motu mens mouetur, absit, multis enim absurdis motibus mouetur mens. Deinde si velle est ἐνεργεῖν, id est, operari, cum omnes homines velit Deus saluos facere, quomodo non fiunt salui? Ergo non sufficit ad energiam,
D velle? Quomodo igitur dicit scriptura, *omnia quæcumque voluit, fecit?* Et Leprosus dixit Christo, *si vis, potes me mundare.* Si igitur simul vt vult, sequitur hoc, scilicet mundatio, quid restat dicendum?

Dionys. Areop. de diuinis nominibus, cap. de paruo & magno, simili, diuerso.

QVid est, quod Theologi dicunt, ad omnia procedentem, & aiunt moueri immotum? An non est hoc intelligendum, vt Deum decet? Moueri enim ipsum, pie existimandum est, οὐ κατὰ φορὰν ἢ ἀλλοίωσιν, ἢ ἑτεροίωσιν, ἢ τροπικὴν ἢ τοπικὴν κίνησιν, non motu recto, non rotundo, non ex vtroque composito, non motu mentis, non motu animæ, non motu naturali; sed moueri Deum est εἰς οὐσίαν ἄγειν, id est, facere esse, & continere omnia, & omnia procurare, adesse omnibus præsentem τῇ πάντων ἀχέτῳ περιοχῇ, καὶ ταῖς ἐπὶ τὰ ὄντα προνοητικαῖς προόδοις καὶ ἐνεργείαις, comprehensione illa, quæ coerceri

E nequit, & prouidentiæ suæ super omnes res creatas quasi progressionibus & operationibus.

Eustathii episcopi Beryti Apologia, siue defensio epistolæ Leonis Pontificis Rom. contra Timotheum Ælurum. Apologia in locū epist. Leonis.

COgnosce ex iis quæ sequuntur horum dogmatum ἀκρίβειαν, id est, limatam & perfectam rationem, nam cum dixisset: operabatur enim vtraque forma cum alterius communione, quod habuit proprium; subiungit: verbo quidem operante hoc, quod est verbi, corpore vero perficiente quæcumque erant corporis. Cum dixit, τοῦ λόγου κατεργαζομένου id est, verbo operante, τὴν αὐθεντίαν καὶ ἐξουσίαν καὶ τὸ ἀδούλωτον, id est, auctoritatem, & potestatem, & libertatem diuinitatis significauit, quæcumque enim sunt verbi, hæc sunt ἀρχικὰ καὶ βασιλικά, id est, principalia & regia: non subiunxit autem, corpore ἐργαζομένου, ἀλλὰ ἐκτελοῦντος, id est, corpore operante, sed perficiente quæcumque sunt corporis, vt tibi significaret, quod corpus ad voluntatem verbi vniti, cuius erat factum proprium, mouebatur κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς φύσεως,
F ἡνίκα ὅτε παρασταίη τῷ θείῳ λόγῳ· οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὰ φυσικὰ πάθη τὴν ὁρμὴν ἐποιεῖτο, ἢ τὰ ἔξωθεν προσπίπτοντα, ἀλλὰ τοῦ λόγου συγχωροῦντος οἰκονομικῶς, id est, secundum ordinem naturæ, quando hoc placeret verbo, non enim ex se ipso ad naturales passiones ciebatur, aut ad ea, quæ extrinsecus accidebant, sed verbo permitteute œconomice.

Idem Leo.

EX nobis ipsis minor patre humanitas, ex patre vero æqualis ipsi cum patre diuinitas.

Scholium.

ADuerte hic, quod diuinitas, & humanitas non significant personas, sed substantias, quarum differentiam postquam dixit, subiungit statim vnionem secundum hy-
G postasim in Christo.

Item vnam personam dicit, aliud tamen est illud, vnde in vtroque commune est, quod ad contumeliam, & passionem pertinet, scilicet humanitas; & aliud illud, vnde commune fuit, quod ad gloriam: scilicet diuinitas.

Cyrillus in illud: & nunc anima mea turbata est.

SIcut œconomice permittit carni interdum pati, quę sunt propria, sic rursus permittit animæ propria pati, & vbique mensuram exinanitionis seruauit, quamuis esset Deus natura, & supra omnem naturam.

Idem in Ioannem.

CVm Christus secundum naturam non modo Deus, sed & homo fuerit: ideo subit cum aliis ea, quæ sunt hominum. Quando enim in ipso incipiebat commoueri tristitia; iamque sancta illius carne ad lacrymas propendente, haud sinit, vt more nostro id agat immodice. Infremit autem spiritu, hoc est, virtute spiritus: & quodammodo propriam carnem reprehendit. Illa vero motionem diuinitatis sibi vnitæ non ferens tremit & turbatur. Hoc enim significat illud: & turbauit semetipsum. Quomodo enim a-
H lioquin turbatio in illa existeret? Turbatur autem aliquo modo inconsumpta semper & tranquilla natura. Caro itaque redarguitur à spiritu, vt doceatur ea, quæ supra naturam sunt, sapere.

Cyrillus contra Nestorium.

DEus secundum naturam vita postquam factus est vnum cum carne, viuificam eam reddidit, quare quamuis dicat nobis: nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis, &c. non tanquam vnius cuiuspiam ex nostro numero hominis carnem esse existimabimus. Quomodo enim caro hominis natura erit viuifica? Sed tanquam propriam vere factam eius; qui propter nos factus est & vocatus filius hominis.

A

Ex S. Maximo.

NAtura quidem non est ἀνυπόστατος, id est, non caret hypostasi, neque hypostasis est ἐνυπόστατος, id est, non est in hypostasi, hypostasis enim est omne quod per se existit, & propriam habet ὕπαρξιν, id est, existentiam, ἐνυπόστατον, vero id est, existens in hypostasi, est, quod per se quidem ex toto non existit, sed in alio spectatur, vt species in indiuiduis, aut cum alio differente secundum substantiam ad generationem totius alicuius compositum: cum enim fit concursus differentium substantiarum ad compositionem vnius alicuius, vtraque natura concurrens simul ad generationem totius, assumens proprietatem distinguentem & separantem ab homogeneis non per se & ἰδιομερῶς, id est, particulariter, sed in vnione & συνυπάρξει, id est, in coexistentia, est ἐνυπόστατος, id est, in hypostasi, & non est hypostasis, quia non per se exstitit. Si vero sic vnita est natura humana, neq; propriam & separatam existentiam habuit, sed simul cum composito & coexistente habuit esse: ambæ autem redditæ siue constitutæ sunt vna hypostasis: vnita enim inter se illa quæ

B

concurrerunt, vnam habuerunt communem hypostasin, & propria alterius partis, quæ illam ab homogeneis separant, facta sunt propria verbi. Quod enim est per se, & separatim consistit, hoc est hypostasis, siquidem hypostasim vocant, quid de his philosophantur, substantiam cum proprietatibus, numero ab homogeneis differentem. Caro igitur verbi non fuit hypostasis, neque enim vel tam breui, quam sola cogitatione fingi potest, per se ipsam penitus extitit separata, proprietatibus eam ab homogeneis separantibus, vel habens πρός τι συγκείμενον καθ' ὑπόστασιν λόγον, proprium separatũ à communi, sed potius ἐνυπόστατος, id est, in hypostasi existens tanquam in ipso, & per ipsum accipiens existentiæ ortum, & facta ipsius secundum hypostasim caro, & cum ipso secundum hypostasim vnita verbo proprietate eum à reliquis hominibus separante: communem e-

C

nim carnis & diuinitatis secundum vnionem factam esse dicimus concursu ipsarum naturarum secundum vnionem naturalem, id est, veram, & realem vnam Christi hypostasim completam, communem vero dico tanquam vnam & eandem partium ἰδικωτάτην, id est, specialissimam ex vnione hypostasim declaratam, quin potius vnam & eandem hypostasim verbi nunc, & prius, sed prius quidem simplicem, & non compositam, postea vero sine mutatione compositam assumptione carnis animatæ anima rationali.

Vna Christi hypostasis completa facta est communis vtriusque naturæ.

Quod in creaturis non existant per se, quæ communia & vniuersalia dicuntur, in sola autem diuina natura seruatur proprie vnum re, & veritate.

ADuertendum est, quod in nobis, & in omnibus creaturis communitas ratione, & cogitatione spectatur, & consideratur, diuisum vero re; contra vero in diuinitate; illic enim inuenitur vnum re propter coæternitatem, & identitatem operationis, & voluntatis, & bonitatis, cogitatione vero reperitur diuisum; in solis enim proprietatibus paternitatis, & filiationis, ac processionis spectatur, & in eo, quod est esse principium, & esse ex principio, esse ingenitum, & genitum, & procedens, in his & solis est differentia. Non enim distantiam loci, sicut in nobis, possumus in diuinitate incircumscripta dicere, neque differentiam voluntatis, aut virtutis, aut sententiæ, quę quidem in nobis generant diuisionem realem. Alio etiam modo hoc considerandum est, quod in Trinitate tres quidem hypostases co-

D

gnoscimus, vnam vero substantiam, & diuinitatem, sed non cogitatione illud vnum diuinitatis, & substantiæ spectamus, sicut in nobis vnum substantiæ, & humanitatis, id est, communitatem, quin potius in diuinitate, scimus esse vnum re & veritate, quia nunquam fuit, quando non esset in tribus personis, quas credimus, vna diuinitas. Nec vnquam in pluribus, aut paucioribus fuit, nec erit, contra quam in nobis, fuit enim quando non erat in Petro, verbi gratia, & in Paulo, & in Ioanne communis natura, sed in alio, vel aliis; & erit rursus in aliis, & fuit aliquando, cum in nullo fuit, quomodo igitur non sola cogitatione spectabitur, & considerabitur creata natura, quæ vniuersalis, & communis iis, quæ non sunt dicitur, vel ex alio in alium transiens, quorum nihil in vera, & increata natura euenit?

E

Auctoritates ad probandum superiora.

Basilius ad Amphilochium de Spiritu sancto.

AN intelligunt ὑπεραρίθμησιν, id est, supernumerationem scilicet Spiritus sancti diuisionem communis εἰς ὑποσταλμένα, id est, in subiecta & contracta? at non credam eos eo dementiæ progredi, vt dicant Deum vniuersi tanquam communitatem aliquam sola ratione spectari posse, in nulla autem hypostasi existentem, in subiecta diuidi.

Scholium.

ADuertendum est, sic opinari eos, qui dicunt substantias μερικάς, id est particulares.

Anastasius contra διαιτητήν.

SI enim impossibile est cogitare corpus sine loco & sine aliis, extra quæ esse non potest, quamuis non habet corpus substantialem constitutionem sui in ipso loco; quomodo non erit magis impossibile naturam aliquam sine indiuiduis, copitare per se non existentem, nec intellectilem?

F

Scholium.

QVomodo ponerent Ariani particulares naturas, ex Damasceno etiam licet intelligere in libro contra Acephalos, sic enim ait: sed quod non oporteat dicere naturas particulares (has enim tanquam hypostases per se existentes ponebant) hinc intelligemus, si naturas particulares in sancta Trinitate confitemini, diuersæ substantiæ eam esse sentitis, & iterum Arius suscitatus est. Ac rursus si singulis personis S. Trinitatis propriam substantiam tribuitis; has autem consubstantiales esse secundum communem substantiam confiteamini, idem autem sit, (vt dicitis) substantia & hypostasis, erit igitur opinione vestra quaternitas hypostaseon: trium quidem particularium, vnius vero communis: similiter quaternitas substantiarum & vnaquæque hypostasis duarum naturarum & hypostaseon, vnius quidem communis, & vnius particularis. Eruntque eiusdem substantiæ, & diuersæ; eiusdem hypostasis, & diuersæ hypostasis. Ecquis non ridebit? Imo vero flebit in tanta insania, &c.

G

ETHERII EPISCOPI VXAMENSIS, ET BEATI PRESBYTERI, ADVERSUS Elipandum Archiepiscopum Toletanum,

Libri duo.

DE ADOPTIONE CHRISTI, FILII DEI,

NVNC PRIMVM EX BIBLIOtheca Toletana in Lucem deprompti,

H

Studio

PETRI STEVARTII, LEODII, SS. Theologiæ Doct. & Professoris, &c.

AD LECTOREM.

QVi sint duo isti Auctores, quos hic tibi damus & vnde, & quibus annitẽtibus, ex tenebris educti, intelliges ex illis, quæ paulo

post

A post subiungentur, testimoniis. Etherius varie scribitur, Heterius, Itherius, Hiterius; arbitratu nimirum librariorum, quibus huiusmodi nomina varie scribi apta, si non ludibrium, certe ludus esse solent, à quo ludo Beati nomen tutum erat.

Opus quod aduersus Elipandum ediderunt, eruditum est; tametsi non vbique grammaticum. Solœca enim & barbara, & ἀνακόλουθα seu inconsequentia passim occurrunt. Nec mirum, in tanta barbarie, qua tunc Hispania premebatur, partim à Mauris, partim ab aliis peregrinis nationibus insessa. Sed his non offenditur, qui rerum potius, quam verborum amator est, aut si & verba non impolita amat, vt sane amanda sunt, ea alibi quærenda, & ab aliis expetenda nouit.

Disputant Theologi, an Elipandus fuerit vere Nestorianus, duas personas in Christo cum Nestorio statuens, an vero tantũ docuerit, Christum in vna persona esse filium Dei naturalem & adoptiuum, naturalem, secundum diuinitatem, Adoptiuum, secundum humanitatem. Et quidem Nestorianum non fuisse, nec propter Nestorianismum, sed propter assertam adoptionem Christi in vna persona, damnatum esse, aliquot argumentis probare conatur Gabriel Vasquez, Tomo primo in tertiam partem S. Thomæ, Disput. 89. cap. 8.
B Aliis secus videtur, nempe Elipandum cum suo Felice Vrgelitano in Nestorii iam pridem anathemate percussam hæresin incidisse, & vtrunque vt Nestorianismi rerum, in Concilio Francofordiensi, reprobatum esse, de quo copiose Franciscus Suarez Tom. 1. in 3. p. D. Thomæ Q. 23. Disput. 49. sect. 3. Quibus multum fauere videtur * Paulinus Aquileiensis Episcopus, Lib. 1. contra Felicem statim initio, cuius hæc sunt verba: Nec sibi sufficiebat tantummodo Christum, qui de Virgine natus est, negare proprium esse filium Dei; sed etiam hunc eundem non consentit verum esse Deum: sed nouo & inaudito sanctæ Dei Ecclesiæ nomine, nuncupatiuum Deum nominare illum non timet, diuidens Christum in duos filios, vnum vocans proprium; alterum, adoptiuum: & in duos Deos, vnum verum Deum; alterum, nuncupatiuum Deum. Plura de hoc genere Nestorianismi indicia inuenies in illis septem libris Paulini contra Felicem; qui libri non ita pridem euulgati sunt cum Alcuini Operibus, quorum lectio multum lucis Etherio & Beato nostro accendet; vt & Synodus Francofordiensis contra Elipandum & Felicem, Anno Redemptoris 794. Temporibus Adriani I. & Caroli Magni celebrata, quæ tota, prout quidem hodie exstat, conficitur ex Epistola Adriani Papæ ad Episcopos Galliciæ & Hispaniarum, & ex Libro Sacrosyllabo, qui à Paulino Aquileiensi compositus est, sed iussu totius Concilii, & ad Hispaniæ Episcopos transmissus, & ex Epistola
C Synodi ad eosdem Episcopos, Denique ex Epistola Caroli Magni ad Elipandum.

* Paulinus non est author, sed Alcuinus, & habentur inter Opera eiusdem Alcuini impressa.

Contra eundem Elipandi & Felicis Vrgelitani errorem duo alia Concilia habita sunt, nempe Foroiuliense, & Reginense seu Ratisbonense, de quibus consule Tomum tertium Conciliorum.

Orthographiam Gotthici Codicis scrupulose retinere, haud necessarium duxi: Num enim ideo doctior eris, si deserta hodierna scribendi ratione, scribas, adobtiuus, paruolus, profeta, inluminatus, qum, ammirabilis, proterbe, kareo, assumtio, cotidianus, ammoneo, intellego, Diabulus & similia quæ ad Criticorum tribunalia libenter ablegamus.

DE ELIPANDO TOLETANOR. ARCHIEPISCOPO.

D

IOAN. MARIANA SOC. IESV, ANNALIVM HISPANIÆ LIB. VII. Cap. VIII.

Rande de Religione dissidium accessit. Mali auctores, præcipui Felix in Ilergetibus Vrgelitanus Præsul, atque Elipandus in Carpetanis Archiepiscopus Toletanus, non insulso viri ingenio, neque eruditionis expertes, vt in tantis tenebris, tantaque malorum omnium colluuie: in qua non offendere, non fœdari miraculi instar esset. Quis enim in grauissima seruitute literis locus? cum oppressi vectigalibus, vitæ necessaria subsidia comparare cogebantur. Silebant ecclesiastica concilia, quibus disciplinam ecclesiasticam astringere, & reipublicæ vulnera sanare, veteri instituto susceptum erat. Proceres & populus pro se quisque vt collibitum erat, ita vitam instituebant, atque de rebus diuinis nullo prohibente pro voluntate, proque arbitratu singuli sentiebant. quæ magna pernicies est. Ex impiæ gentis vsu prauas sæpe opiniones in Christianorum gentem redundare, propemodum erat necesse. Nestori placita Concilij pridem Ephesini diligentia sopita, quasi veteris incendij scintillæ in Hispania, iis auctoribus suscitata sunt, Christum affirmantibus qua parte certe homo est, Dei filium adoptione esse, contra fas, contra auspicia, contra omnes diuinas & humanas litteras, & religiones. Qui enim natura & adoptione filius simul idem esse possit? cum adoptione filius patris tantũ benignitate, nulla necessitudine sit quasi ad alieni iuris hæreditatem admissus, quod qui asserat, Christi geminam hypostasim fateatur opus est.

E

Felicem propter locorum vicinitatem, & quoniam in eã Hispaniæ partem, Gallorum arma annis superioribus penetrarunt, Gallum natione fuisse vulgo nonnulli suspicantur. Elipandus ex antiqua Gotthorum gente prognatus erat. Pugnabat pro illis pontificia ipsorum auctoritas, & celebrati nominis fama. Erroris auctores laudabant Eugenium Illefonsum, Iulianum. multis præterea
F diuinarum Scripturarum locis ad patrocinium abutebantur: quibus Christum qua homo est, minorem patre dici satis constat. Et vt erant ardenti ingenio, missis in omnes partes litteris ac libris, cæteris omnibus susceptas opiniones instillare, fucata oratione, atque persuadere satagunt. Ad Asturum & Calæcorum Episcopos Elipandus, pro ea auctoritate, quam in alias ecclesias obtinebat præcipuam & maximam, literas dat: ac nominatim Adosindam Silonis Regis viduam in fraudem impellere conatur. Illa vti erat necesse, sui iudicii esse negat, de controuersia pronunciare: remque integram ad Episcopos defert & sacerdotes, sanctissima & prudentissima fœmina: in quo numero erat B. Presbyter, & Heterius Vxamensis Episcopus. quorum extat aduersus Elipandum disputatio non inelegans, opusque * spissum, operosum & vastum: sed quoniam validis argumentis mendacium arguit, bene esse operam collocatam Lectores iudicabunt. Controuersia agitata & quoniam conatibus par successus non erat, Elipandus quidem Toleto profectus, Astures & Calæcos obiuit, iisq; in locis multos praua opinione infecit pestifero oris afflatu. Felix Vaccæos primum in Hispania, & Septimaniam in Galliæ aditu aggressus est: deinde reliquam Galliam atq; Germaniam nullo operæpretio: cum passim summi, medii, infimi, ad insolentiam nouæ vocis exhorrescerent, & errorem cum auctoribus palam detestarentur. Concilia Episcoporum iis in regionibus habere promptum erat.

* Ita visum Marianæ, quia opus Beati & Etherii in spisso & vasto Codice scriptum erat.

Itaq; inuenio apud * Reginum Baioariæ ciuitatem, coram Carolo Magno Francorum Rege, in Episcoporum conuentu Felicem damnatum salutis anno septingentesimo nonagesimo secundo. Inde Romam missum, coram Hadriano Pontifice abdicasse, simulato certe animo. Qua de causa nouum Episcoporum conuentum haberi Francofurti in Germania necesse fuit anno septingentesimo nonagesimo quarto, præsente Carolo Magno. Missi Roma Legati Theophylactus & Stephanus Episcopi: ex Hispania Beatus, & Hetherius Vxamensis Episcopus pro Catholicis Legati. Neque se mali auctores deserunt in periculo: Carolo ipsi libellum supplicem offerunt, postulantes, vt præsens in ea controuersia disceptaret: & multorum potius iudicium sequeretur, quam se paucorum dolis circumueniri sineret. Rediscussa, praua opinio cum auctoribus reprobata est: ac nisi mutarent Felix & Elipandus, sacrificiis interdicti. Felix, vt Ado Viennensis est auctor, Patrum sententia relegatus est, & Lugduni, nunquam errore deposito, extremum vitæ diem clausit. Sic opinio hominum fuit. vsque adeo difficile est fixam perperam de Religione sententiam mutare, imbutamque praua persuasione mentem traduci ad sanitatem.

* Ratisbonam.

G

H

* Quid Elipando contigerit, clam est: ac credam potius sententiæ Patrum obtemperasse, prauaque opinione deposita mutasse, neque ex Hispania extulisse pedem, neque Reginum, Romam, aut Francofurtum adiisse, persuasum habeo. Veteres Eugenium, Illefonsum, Iulianum Carolus quidem accusat iis litteris, quas ad Elipandum & cæteros sacerdotes Hispaniæ scripsit: neque mirari se ait, filios patribus similes existere. Heterius negat in eorum scriptis simile quippiam extare. Ex Felicis sane Schola aliquanto interuallo Claudius Taurinensis Episcopus, homo Hispanus, versatusq; aliquandiu cum nonnulla ingenii laude in Ludouici Augusti cognomento Pii aula, ad priorum commenta, tum alia, tum imagines diuorum è templis Christianis exturbandas esse affirmauit. quem Ionas Aurelianensis æqualis, de Scripto diligenter atq; accurrate impugnauit.

* Vide Gabrielem Vasquez Tom. 1 in 3 p. Disp. 80. ca. 12.

GABRIEL VASQVEZ TOM. I. IN III. PARTEM D. THOMÆ

Disput. 89. cap. 1.

EOdem tempore, quo Elipandus apud Toletanos hanc ſententiam (de adoptione Christi) *tanquam veram & Catholicæ Eccleſiæ doctrinæ minime contrariam docebat, (neque enim ad ea vſque tempora quidquam de hac re aperte definitum, aut in Scripturis expreſſum habebatur) Beatus Presbyter apud Aſtures, vir in ſacris litteris eruditus. Elipando ſe oppoſuit, & illius doctrinam tanquã de errore ſuſpectã notare cœpit: cui adhæſit Heterius Epiſcopus Vxamenſis, qui tunc fugiens Maurorum tyrannidem, apud Aſtures cum multis aliis Epiſcopis exulabat. At Elipandus pro ea auctoritate quam in alias Eccleſias obtinebat maximam, indigne ferens à Beato & Heterio ſuam doctrinam, quam ipſe Catholicam putabat, erroris inſimulari, ad Fidelem Abbatem, qui etiam apud Aſtures commorabatur, litteras dat menſe Octobri anni 783. quo mortuus eſt Rex Silo, & Mauregatus regnum primum occupauit. Hæc epiſtola habetur in principio libri, quem contra ipſum Elipandum Beatus & Heterius conſcripſerunt. In ea autem conqueritur Elipandus, quod ipſe Archiepiſcopus Toletanus cum eſſet. quem cæteri in Hiſpania, vtpote ſupremum Præſulem, de fide conſulere deberent, à Presbytero Beato & Heterio Epiſcopo erroris argueretur. Scripſit etiam ſe eo animo eſſe, vt ſperaret, hæreſin Beatianam (ſic enim vocat ſententiam Beati & Heterii) breui ab ipſo extinguendam: quemadmodum ante paucos annos hæreſim Migetianorum de celebratione Paſchatis, Hiſpali conuocato Concilio, ipſe damnauerat. Fidelis Abbas nihil de hac re ad Beatum, & Heterium ſcripſit: ſed cum illi menſe Nouembri anni ſequentis ad eum caſu veniſſent, litteras Elipandi ipſis oſtendit: quibus perlectis Beatus & Heterius ſuam ſententiam Elipando aperte expoſuerunt, & libro de ea compoſito, multis Scripturæ teſtimoniis confirmarunt. Huius antiquiſſimum exemplar manu Gothica ſcriptum in Bibliotheca Toletana ſeruatur: in cuius initio prædicta Epiſtola Elipandi continetur. Ex qua Ambroſius Morus, lib. 13. hiſtoriæ Hiſpaniæ, cap. 26. totam hanc hiſtoriam texuit. Idem Vaſquez Diſp. 80. cap. 10. Beatum & Heterium non poſſum non admirari, quod tam calamitoſo tempore, quod dira Maurorum tyrannide Hiſpania noſtra opprimebatur, rem vſque adeo obſcuram ſui ingenii acumine, & eruditione illuſtrauerint.*

PAVLINVS AQVILEIENSIS EPISCOPVS, LIB. I. CONTRA

Felicem Vrgelitanum, poſt opera Alcuini impreſſa.

QVod vero quendam Beatum Abbatem, & diſcipulum eius Hitherium dicitis huic veſtræ Sectæ primum contraire, laudamus eos in eo, quod veritatem defendere conati ſunt. Sed ſi verum eſt, quod dixiſtis, eos duas naturas Chriſti in vnum confundere; ſicut vinum & aquam, hoc nullatenus conſentimus, ſed meo, ſi verum eſt valde eos eſſe reprehenſibiles iudicamus.

ANNOTATIO.

FElix iniuriam fecit Etherio & Beato. Nihil minus ſenſerunt aut docuerunt. Sed ſolenne eſt hæreticis, veritatis doctores calumniis onerare; Nam & hac ætate Vbiquetarii Catholicos Neſtorianiſmi mendaciſſime inſimulant; eo quod nouum Eutychianiſmum, quem iſti cum ſua Vbiquitate procuderunt, totis viribus oppugnent.

R. P. IACOBO GRETSERO

AND. SCHOTTVS S. D.

MItto, vt poſtularas, tandem aliquando Apologeticon Eterii & Beati aduerſus Elipandum Toletanæ ſedis Archiepiſc. dum à veritate de filio Dei aberraret, deſcriptum è Toletana Bibliotheca, curante nobis Reuerendo Patre Io. Mariana, noſtro; quicum olim pie ac ſuauiter in Carpetanis ſic viximus, vt tametſi loci interuallo maxime diſiuncti ſimus, amemus tamen inter nos caritate ſingulari, amiſſo iam altero P. Ribadeneyra, Toletano, vt ipſe Elborenſis, eſt, quæ vrbs in iiſdem Carpetanis Taleuera vulgo indigitatur, vt in Annalib. Hiſpaniæ diſſeruit, ſenex admodum plenuſque dierum, octogenario maior, ſed qui ætatem bene portet, etſi aduerſis conflictatus, ſed qua patientia conſtantiaque ſua iam ſuperarit. Equidẽ σύνταγμα, dum longius fieret, vt ad Te perferri commode poſſet, recenſui ipſe, & S. Scripturæ adſcriptis locis nonnihil illuſtraui, vt ſi quos forte offendat, aut argumẽtum, ſacram rem tractari videant, aut ſtyli moleſta ſit humilitas, ad aurem ſibi illud accini patiantur, meminerint, & etiam atque etiam conſiderent; quibus hæc conſcripta agitataque temporibus, cum mutæ tacerent litteræ atque iacerent; & Gothica barbaries omnia vi teneret, neque doctorum, librorumue bonorum ſuppeteret copia. Legere tamen atque illuſtrare graue ne ſit, & publici eſſe iuris permittas, qui tam multa hodie pro Eccleſiæ in terris militantis bono euulgas, vt πολυγράφος audias, faueantque pii, laboribus ab athleta Chriſti quotidie ſuſceptis. Adieci & coronidis vicem faſciculo, Andronici cum Iudæis diſſertationem Græce conſcriptam, è Ioan. Liuincii Gandenſis Bibliotheca. Si forte qui Cantacuzenos euulgaſtis, extrudere vna placeret, Latina ciuitate vtcunque ab illo donatam, limatamque acri tuo iudicio. Vale noſque precibus mutuis ſacriſque iuua. Antuerpiæ, 15. Martij, 1615.

EMINENTISSIMO, NOBIS ET DEO AMABILI ELIPANDO.

TOLETANÆ SEDIS ARCHIEPISCOPO,

ETERIVS ET BEATVS

In Domino ſalutem.

LEgimus litteras Prudentiæ tuæ anno præſenti & non nobis, ſed Fideli Abbati menſe Octob. in Era DCCC.XXIII. clã ſub ſigillo directas: quas ex relatu aduenisse audiuimus. ſed eas vſq; ſexto Kal. Decemb. minime vidimus. Cumq; nos ad Fratrem Fidelem, non literarum illarum compulſio: ſed recens religioſæ Dominæ Adoſindæ perduceret deuotio, audiuimus ipſum libellum aduerſum nos & fidem noſtram cuncta Aſturia publice diuulgatum. Et cum fides noſtra vna eſſet indiſſoluta, cœpit inter ſcopulos fluctuare nauicula, & duæ factæ erant. Poſtea cum tranquillitate, non bipertita, ſed tantum videretur vna, tunc conloquentes ab inuicẽ diximus: Dormit Ieſus in naui, & hinc inde fluctib. quatimur & tempeſtatum moleſtias ſuſtinemus, quia importabilis excitatus eſt ventus: nulla ſalus in nobis eſſe videtur, niſi Ieſus excitetur: & corde & voce clamandum eſt, vt ei dicamus *Domine, ſalua nos, perimus. Tunc ſurrexit Ieſus*, qui in noſtra dormiebat naui qui cum Petro eramus. Tunc *imperauit vento & mari, & facta eſt tranquillitas magna.* Ex tunc, Deo miſerante non turbatur iſta, quæ Petrum habet: ſed turbatur illa, quæ Iudam habet. Quomodo enim turbari poterat, cui præerat ipſe, in quo Eccleſiæ firmamentum eſt? *Matt. 8. 25.*

Plerique tamen ex noſtris, etiam remigatores fortiſſimi, nimis formidabãt, quia lõgius à terra, id eſt, à corpore *Chriſti* in alto pelago nauicula fluctuabat: quia dixerat Dominus Petro: *Duc in altum retia.* hoc eſt, in profundum diſputationum, & pelagus ſcripturarum. Quid n. tam altum, quam altitudinem diuitiarum videre? Quid etiam tam profundum, quam * ſcire Dei filium, & diuinæ generationis profeſſionem aſſumere? Quia licet humana mens nõ poſſit plene rationis inueſtigatione comprehendere, fidei tamen plenitudo complectitur. Nam etſi non licet nobis ſcire, quomodo natus eſt Dei filius, ſcire tamen nobis licet & credere quod vere natus ſit. Fortes eſtote, non formidetis: nobiſcum eſt ille, pro quo hæc intentio vertitur. *Ecce ego*, inquit, *vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi.* Neque enim nobis tam dura intentio eſſet, niſi Virgo peperiſſet, & quia virgo peperit, intẽtio eſt: & quia Virgo peperit Emmanuel, hoc eſt nobiſcum Deus, ipsũ credimus, & adoramus,

Luc. 5. 4.

* cognoſcere Dei filiũ, & illũ profiteri, alterum enim ex altero ſequitur.

Matth. 28. 20.

quia

A quia nullus alter Deus est. Denique in persecutione quid quæritur nisi vt Deum *Christum* negemus? Itaq; qui nõ confitetur *Christum* Deum verum, *Mariæ* Virginis filium natum ex Deo vero, veniam non merebitur. [1.Ioan.4.2.] *Sed & quicumque spiritus non confitetur Christum in carne venisse, ex Deo non est, & ipse est Antichristus.* Qui enim hominem negauerit, Deum negauit: quia Deus homo est: & homo Deus est: & Deus & homo vnigenitus *Christus* filius Dei est. Petrus n. qui hanc nauiculam reget, hominem negauit. Sic enim ait: *Non noui hominem.* Non enim dixit: Non noui Deum, aut filium Dei: Sed cum hominem negauit, filium Dei Deum negauit. [Mat.16.13.] Et cum ab homine interrogaretur, *Quem me dicunt filium hominis?* tunc homo homini respondit &ait: *tu es Christus filius Dei viui.* Ipsum Christum filium Dei viui negauit, Cum dixit: *Non noui hominem.* [Matth.26.72.]

Sed vbi negauit, Christus ligatus tenebatur: Ante præsidem stabat: Alapis & colaphis cædebatur: Conspuebatur. Nox erat, tenebræ erant, frigus erat, in prętorio erat: ancilla ostiaria ostium clausum tenebat. Adhuc Spiritus sanctus plenius Petro non fuerat *datus, quia adhuc Iesus non fuerat glorificatus.* [Ioan.7.39.] Vbi vero confessus est *Christum* filium Dei, non erat ligatus *Iesus*, neque solus: sed multitudo sequebatur eũ, quorum mortuos suscitabat, cæcos inluminabat, leprosos mundabat, Dęmones effugabat, & diuersas infirmitates curabat: B quærit ab hominibus; quis habeatur in populis egregius ille. [Matt.16.14.] Cum illi diuersas opiniones proferrent, & alii dicerent: Tu es *Elias*, alii, *Ieremias*, alii, *Tu es Ioannes Baptista*, alii, *Tu es Propheta*; tunc Petrus inter omnes, sine aliqua dubitatione dixit: *tu es Christus filius Dei viui.* Exclamat Domin⁹ beatum, cui non caro, istud & sanguis reuelasset: sed Pater eius, qui esset in cælis. Tunc & petra vocatus, postquam angularẽ petram illum primus agnouit. Hæc est, Petra, de qua Pater dixerat per Esaiam Prophetam: [Isa.28.16. &c.8.14.] *Ecce, mittam in fundamentis Sion Lapidem probatum, electum, angularem, preciosum: & omnis, qui crediderit in eo, non confundetur.* Et vtique in Lapidẽ, in quem credere mandat, Deus est. De qua petra Paulus Apostolus dixit: *Petra autem erat Christus.* [1.Cor.10.4.] Et * quia omnes sancti, qui in Christo fundati sunt, lapides, & petræ scribũtur: [*F.quidem.] sed cum in sacro eloquio singulari numero petra vel lapis nominatur, solus Christus accipitur, Cũ vero *petræ* pluraliter appellantur, mẽbra videlicet sancti viri, qui illius robore solidati sunt, * experiuntur. [*exprimũtur.] Quos nimirum Petrus Apostolus *lapides* vocat, dicens: *Vos tanquam lapides viui coædificamini domus spiritualis.* [1.Pet.2.5.] Qui omnes non à Petro, sed à Christo petra, sicut & Petrus, nomen acceperunt: & quod Petro dixit, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meã*, non soli Petro sed nobis omnibus dixit. Et quod Petro dixit: *Non reuelauit tibi istud caro, & sanguis, sed Pater meus, qui in cælis est*; C [Sane intellige.] non solum Petro, sed & nobis qui sic credimus vt Petrus, & hodie dicit. Nam cum nos hodie dicimus corde, & ore corã omni Ecclesia, *Tu es Christus filius Dei viui*; protinus ille respõdet: Non reuelauit vobis istud caro, & sanguis, sed Pater meus, qui in cælis est: hoc veritas dixit vni, quod omnibus sufficit. Hoc nos omnes credimus, quod ille solus confessus est.

Cui caro, & sanguis reuelauit, dicat: Tu es adoptiuus humanitate, & filius Dei viui secundum diuinitatem, non enim Petro caro, & sanguis reuelauerat hoc, quod dixit: *Tu es Christus filius Dei viui.* Cuius caro, & sanguis? Nunquidnam Petri, vt ipsius caro obstaret, & sanguis, vt *Christus* Dei filius diceretur? Non plane, sed ipsius Domini caro, & sanguis. In qua carne, & sanguine, dum homo videtur, quod assumpserat Deus, non credebatur esse quod erat. Impossibile enim omnibus videbatur, vt Deum crederent, quem hominem D viderent. Et tantam illam maiestatem, in qua habitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter, quam ipse nõ capit mundus, in corpusculo despectæ etiam imaginis inclusum ait: Non hæc carne mea tibi esse me Dei filium reuelauerũt quia ista * me, id est, caro mea, & sanguis non promittunt Dei filium credi. [*F. mea.] Denique & Propheta iam dixerat: [An Isa.53.] *Et homo est, & quis agnoscit eum?* Aperte ergo illi secundum oculum iudicantes, me autem Eliam aut Prophetam, aut vnum aliquem de Prophetis loquuntur, quia me hominem omni habitu carnis agnoscunt. Sed tibi reuelauit Pater meus, qui in cælis est.

Quando reuelauit? Quo tempore Deus cum Petro locu- E tus est: Reuelauit tibi, inquit, Pater meus, qui in cęlis est. Ac si aperte diceret: Operibus credidisti, quæ me loquuntur filium Dei. Vidisti me mortuos suscitare, cæcos illuminare, surdos facere audire, & mutos loqui, super aquas sicco vestigio ambulare, ventis imperare, infirmos verbo sanare. His operibus credidisti, quæ me loquũtur filium Dei. Nam & illi me ista facere viderunt, qui me vnum ex Prophetis nuncupauerunt: quia omnes mendacium dixerunt, quia de suo dixerunt, non de Patre reuelatum habuerunt. Qui enim *de suo loquitur, mendacium loquitur*: quia qualem me videt, talem me putat esse. [Ioan 8.44.] Qui enim de Patre audit, veritatem dicit quia de veritate haurit, & de veritate certificat.

Quid est veritas? Tu es Christus filius Dei viui. Ipse enim Christus hoc dixit: *Ego sum via, veritas, & vita*: Nõ enim nos interfuimus, cũ ex Patre filius nasceretur: sed interfuimus, [Ioan.14.6.] cum à Patre Dei filius diceretur. Solus Pater dixit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite* omnis anima. [Matt.17.5.] Nam cum omnis anima dixit, nobis omnibus dixit. Omnis enim anima omnis homo dicitur: sicut est illud in Genesi: *Septuaginta animæ ingressæ sunt in Ægyptum cum Iacob.* [Gen.46.27.] F Per tot homines Pater clamat de cælo nobis in terra hominibus, vt filium suum audiamus. Credamus ei, & prędicemus eum coram hominibus, proprium esse filium Dei. Quid primo dubitamus? Si Deo nõ credimus, cui credimus Omnia enim, quæ credimus, vel visu credimus, vel auditu. Visus aliquando fallitur: auditus *tamen* in fide est. [F. tantum.] Fuerunt tunc qui Christum viderunt, & crediderunt. Fuerunt qui viderunt, & non crediderunt. Sunt nunc qui euangeliũ audiunt, & Christum coram hominibus Dei filium crucifixum confitentur; & sunt, qui eum Dei filium coram *omnibus* non esse contendunt, [Forte hominibus. Ioan.17.1. Io.12.28.] intonant Prophetæ, Euangelium clamat, & idem filius per Euangelium suum dicit. *Pater, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te.* Pater ei dicit: *Clarificaui, & iterum clarificabo.* Pater veritas, quia testificatur veritatem; Clamat veritas veritati, de quo est ipsa veritas. Respondit veritas veritati, qui in hunc mundum non sibi: sed nobis misit hanc veritatem. Venit veritas ad mendaces: & putamus, quod eam possumus facere, nõ credendo mẽdacem? Veritas dicit per os carnis suæ: *Filius Dei sum.* [Mar 14.62. Luc.10.16.] Et, *qui negat me, negat eum, qui me misit.* Et præsumet aliquis *hoc* Euangelium dissoluere? An ex parte oportet credere Euangelio, & ex parte non credere? G Qui non credit Euangelio, nõ credit filio, cuius est Euangelium. Et qui non credit, filio non credit Patri, qui misit illũ. Neque n. regem diligimus, si eius leges odio habemus. Qui Patri, & Filio ista dicenti non credit, mendax est, quia Deum putat esse mentitum. Si viri boni, dicerent, nefas putaremus esse, non credere. Deus asserit: probat Filius: tremens terra testatur: inferna captiuos absoluunt: maria obediunt: elementa seruiunt: petræ scinduntur: Sol obscuratur: & hæreticus, cum esset rationalis, filium Virginis non esse Dei filium causatur.

Quis est Dei filius, nisi Iesus, quem virgo peperit Maria? [Luc.1.31.] Ipsum nobis promisit per Prophetam Pater, dicens. *Reuelabitur n. vobis filius meus Iesus.* Hoc nomen & angelus Virgini nuntiauit: *Vocabis, inquit, nomen eius Iesum. hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur.* Potuerat dicere tunc, si verum esset, quod dicitis: Vocetur Iesus adoptiuus filius Altissimi humanitate, & nequaquam adoptiuus diuinitate. Potuerat & filius dicere: *Sic dilexit Deus mundum*, vt filium suum ad optiuum daret in mundo, vt omnis, qui crediderit in eum, non pereat. [Ioan.3.16.] Et vtiq; missio eius homo est: & nihil aliud potuerũt in eo videre increduli, qui eum crucifixerunt, nisi tantum hominem. H Et cum hominem crucifixerunt, filium Dei crucifixerunt, Deum crucifixerunt. Pro me passus est Deus meus: Pro me crucifixus est Deus meus. Et quid dico pro me? [Psal.81.8.] Pro omnibus passus est Deus noster. Dicamus ergo: *Surge Deus, iudica terram.* Cui Deo dicitur, surge, nisi ei, qui mortuus est? Cui Deo dicitur: Iudica terrã, nisi ei, qui à Iudęis iudicatus est? Surge Deus, iudica terram, qui iudicatus es à terra. Vnde & in Psalmo 81. dicitur: Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos discernit. Et vtiq; qui Deos discernit, Deus est. Et non est Deus inter Deos, vt hæretici asserunt, sed Deus Deorum est. [Psal.81.6. Isa.40.10.] Ille, qui dixit. *Ego dixi Dii estis, & filii excelsi*, ipse est Deus excelsus filius Virginis: de quo Propheta iam dixerat: *Ecce Deus excelsus in fortitudine sua ve-*

A *niet, & nullus ei ſimilis. Quis poterit ſcrutari vias eius ?* Cuncta
conſiderans: & nomen eius ſupra terminos terræ. Ipſe eſt
dominus dominorum, qui eſt Deus Deorum. Et ſicut non
de diis multis eſt: ita neque de dominis multis: ſed vnus Do-
1.Cor.8.5. minus Deus, Apoſtolo atteſtante, qui ait: *Nullus Deus, niſi v-
nus. Nam ſi ſunt qui dicantur dij, ſiue in cælo, ſiue in terra, ſiquidem
ſunt dij multi, & Domini multi: nobis autem vnus Deus Pater, ex
quo omnia, & nos per illum, & vnus Dominus Ieſus Chriſtus, per
quem omnia*, & nos per ipſum. *Sed non in omnibus eſt ſcientia.*
Pſal.104. 15. Ipſe eſt Chriſtus Chriſtorum, qui Dominus Dominorum,
& Deus Deorum. Sed non eſt de illis Chriſtis, de quibus
dictum eſt: *Nolite tangere Chriſtos meos.* Sed neque de illis, de
quibus hæretici dicunt: Et ille Chriſtus, & nos Chriſti. Et
quamquã & S. Chriſti ſint, & domini ſint & dii ſint: ſed nul-
lus ex illis abſolute dicitur vno ſermone Chriſtus Ieſus De-
1.Co.1.24. us noſter. Nullus ex illis dictus eſt, *Chriſtus Dei virtus & Dei
ſapientia.* Nullus ex illis mortuus eſt pro mundo. Solus iſte.
Nullus ex illis propria voluntate natus, aut propria volun-
tate creuit, aut propria voluntate mortuus, aut quando vo-
luiſſet, poſuiſſet animam, aut quando voluiſſet reſumeret;
Ioan. 2.19. ſed ſolus iſte. Sic enim ait Iudæis: *Soluite templum hoc, & tri-
duo ſuſcitabo illud.* Non dixit: Soluite templum hoc, quem
Pſalm. 3.6. Pater ſuſcitet: ſed ego ſuſcitabo illud. Et in Pſalmo tertio
B ait: *Ego dormiui, & reſurrexi.* Hoc totum libera Chriſti pote-
ſtas eius, qui poteſtate ſua mortuus eſt, poteſtate ſua reſur-
rexit. Et qui poteſtatem habet, Deus eſt: & non quislibet
Deus, ſed omnipotens, qui omnia poteſt. Et nullus poteſt
facere, quod fecit, & facit omnipotens Deus. Nam quia &
Pater eum ſuſcitauit, dicit in eodem Pſalmo. *Dominus ſuſci-
tauit me.* Dominum dicit, quem Patrem habet. Nam ſi eum
Actor 3.13. Patrem non haberet, Petrus Apoſtolus de eo non diceret
Iudæis: *Dominus Deus Patrum noſtrorum ſuſcitauit filium ſuum
Ieſum, quem vos interemiſtis.* Seruus dictus eſt Patris, quia ſe-
metipſum exinaniuit, id eſt, ſemetipſum mundo viſibilem
Philip.2.7. oſtendit. Quia *formam ſerui accipiens*, inquit Apoſtolus, *in ſi-
militudinem hominum factus eſt, habitu inuentus vt homo.* Et id-
eo Patris eſt ſeruus. qui cum Patre eſt vnus Dominus, & v-
nus Deus. Veruntamen ipſe ſibi nec dominus, nec ſeruus
eſt. Solius Patris eſt ſeruus, quia facit voluntatem Patris, vt
Ioan. 6.38. ipſe de ſemetipſo ait: *Non veni voluntatem meam facere, ſed vo-
luntatem eius, qui miſit me Patris.* Non hoc loco dixit volun-
tatem Dei facere, ſed Patris. Quamuis enim Deum ſuũ Pa-
trem dixerit, cum Deus ſit, etiam ipſa natura, & de illius eſ-
C ſentia: tamen nullatenus ignoramus, quod manens, homo
quoque factus ſit, qui ſub Deo iuxta debitam legem naturæ
* Fort. humanæ. * humanitatis exiſteret. Ipſe vero ſibi quomodo vel Deus
poterit eſſe, vel Dominus? Ergo ſolius Patris eſt ſeruus, non
ſibi ſeruus: non ſuus ſeruus. Nõ ſibi dominus, non ſuus do-
minus. Sicut ſolus Patris eſt filius, non ſuus filius, non ſibi
filius; ſicut ipſo maior & minor. Et ideo in quo maior ſibi
ipſi, æqualis eſt Patri: in quo minor ſibi ipſi, minor eſt Patre.
In quo minor Patri, Dominus omni creaturæ. In quo ſeruus
Philip.2.8. Patri, dominus cæli, & terræ, i. angelorum, & hominũ, Pau-
lo Apoſtolo atteſtante, qui ait: *Humiliauit ſemetipſum vſque ad
mortem, mortẽ autem crucis. Propter quod & Deus Pater exaltauit
illum, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in no-
mine Ieſu*, filii Mariæ Virginis, *omne genu flectatur cœleſtium, &
terreſtrium & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Ieſus
Hebr.1.5.8. in gloria eſt Dei Patris. Nulli n. angelorum dixit Pater; Filius meus
es tu, ego hodie genui te. Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem
tuã, & poſſeſſionem tuã terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, &
tanquam vas figuli confringes eos. Ad angelos quidem dicit: Adorent
D illũ omnes angeli Dei. Ad filium autem dicit: Thronus tuus Deus in
ſæculum ſæculi: virga æquitatis, virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiã, &
odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ
præ cõſortibus tuis. Et, tu domine initio fundaſti terrã; & opera ma-
nuum tuarum ſunt cæli. Ipſi peribunt, tu autem permanes & omnia
ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis ea, &
mutabuntur: Tu autẽ idem ipſe es, & anni tui nõ deficient. Filii ſer-
uorum tuorum inhabitabunt, & ſemen eorum in ſæculum ſeculi di-
rigetur.* Hoc Eccleſia de Chriſto dicit. Et quia in hoc mun-
do minoratus venit paulo minus ab angelis, & non ſolum
angelis, ſed etiam hominibus, quia minor erat parentibus
† ſed. ſuis, † & ante paſſionem, ante mortem, ante reſurrectionẽ.
Nam poſteaquam reſurrexit à mortuis, dixit diſcipulis ſuis:

Data eſt mihi poteſtas omnis in cælo, & in terra. Sicut me miſit Pa- E
ter, & ego mitto vos: Hoc cum dixiſſet, inſufflauit, & dicit eis: Acci- Matt.28. 18.
pite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur Io.20.22.
eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt. Et quia Spiritus ſanctus
de Patre, filioque procedit, ipſum Spiritum ſanctum inſuf-
flans Apoſtolis, vt manifeſtius oſtenderetur, quod † præ- † F quod ipſe eſſet.
eſſet filius Dei, à quo procedit Spiritus ſanctus, & ipſa eſt
tertia in Trinitate perſona: qui donum Patris, & filii dicitur;
quem tunc dedit, & poſtea de cœlo miſit, vt oſtenderet di-
lectionem Dei, & proximi, ſecundum illa præcepta, *in qui-*
bus tota lex pendet, & Prophetæ. Matt.22. 40.

Semel in terra dedit Spiritum ſanctum propter dilectio-
nem proximi: & ſecundo dedit de cælo propter dilectionẽ
Dei. Nam cum inſufflauit, & illi accepiſſent Spiritum ſan-
ctum, dixit eis: *Ite baptizate omnes gentes, in nomine Patris, &*
Filii, & Spiritus ſancti. Vbi maxime commendatur hæc Tri- Matt.28. 19.
nitas, † dubitare non debemus. Ipſe eſt igitur Spiritus ſan- † Videtur aliquid deeſſe.
ctus, qui etiam de cœlo datus eſt die Pentecoſtes poſt dies
decem, quando Dominus aſcendit in cęlum. Quomodo nõ
eſt Ieſus Chriſtus Deus Dei filius, qui de Virgine natus eſt
Deus verus, qui dat Spiritum ſanctum? Imo quantus Deus
eſt, qui dat Deum? Neq; enim aliquis diſcipulorum eius de- F
dit Spiritum ſanctum. Orabant quippe, vt veniret in eos, Act.8.15.
quibus manus imponebant: non ipſi eum dabant. Quam
conſuetudinem in Epiſcopis etiam nunc ſeruat Eccleſia.

Deniq; & Simon Magus offerens Apoſtolis pecuniam,
non ait: Date & mihi hanc poteſtatem, vt dem Spiritum
ſanctum: ſed, *cuicumque impoſuero manus, accipiat Spiritum ſan-*
ctum. Quia neque ſcriptura ſuperius dixerat: *Videns autem Si-* Act.8.19.
mon quod Apoſtoli darent Spiritum ſanctum; ſed dixerat *Vidẽs
autem Simon, quod per impoſitionem manuum Apoſtolorum dare-
tur Spiritus ſanctus.* Propter hoc & Dominus ipſe Ieſus Spi-
ritum ſanctum non ſolum dedit, vt Deus; ſed & accepit vt
homo. Propterea dictum eſt; *Plenus gratia.* Et manifeſtius
de illo ſcriptum eſt in actibus Apoſtolorum: *quia vnxit eum*
Deus de ſpiritu ſancto. Non vtiq; oleo viſibili: ſed dono gratiæ, Ioan.1.14. Act.10.38.
quod viſibili ſignificatur vnguento, quo baptizatos vnguit
Eccleſia. Nec ſane tunc vnctus eſt Chriſtus Spiritu ſancto,
quando ſuper eum baptizatũ, vt columba deſcendit: Tunc
n. corpus ſuum, id eſt, Eccleſiam ſuam pręfigurare dignatus
eſt: In quo præcipue baptizati accipimus Spiritum ſanctũ. G
Sed iſta myſtica, & inuiſibili vnctione tunc intelligendus
eſt vnctus, quando verbum Dei caro factum eſt, id eſt, quã-
do humana natura, ſine vllis præcedentibus bonorum o-
perum meritis, Deo verbo eſt in vtero Virginis copulata,
ita, vt cum illo fieret vna perſona. Ob hoc eum confitemur
natum de Spiritu ſancto, & Virgine Maria. Abſurdiſſimum
eſt enim, vt credamus eum, cum iam triginta eſſet anno-
rum ætatis, & à Iohanne baptizatus eſt, accepiſſe Spiritum
ſanctum. Sed venit ad Baptiſma Iohannis ſicut ſine pecca-
to, ita plenus Spiritu ſancto. Si enim de ſeruo ſuo, & præ-
curſore ipſius Ioanne ſcriptum ait: *Spiritu ſancto replebitur*
adhuc in vtero matris ſuæ: quia quamuis ſeminatus à Patre, ta- Luc.1.15.
men Spiritum ſanctum in vtero formatus accepit: quid de
homine Chriſto intelligendum eſt, vel credendum, cuius
carnis ipſa conceptio non carnalis, ſed ſpiritualis fuit?

Hoc totum quare diximus? niſi, vt Ieſum Chriſtum, qui
de Virgine natus eſt, verum Deum, & verum filium Dei eſ-
ſe proprium firmaremus: & Deum inter Deos, & adoptiuũ
cum adoptiuis, & paruulum cum paruulis, & ſeruum cum H
ſeruis, vt hæretici blaſphemant, aperta fronte negaremus?
Vlulant iſti; ſcripturam non tractant. Et quia vlulant, lupi
ſunt, in tenebris ambulant, id eſt, inter ignaros prædicant:
obſcuras, & diſtortuoſas diſputationes proferunt, quibus
ignaros decipiunt. Paſtores Eccleſiarum auferre conantur,
vt oues Domini facilius ſtrangulent. Videte fratres, nõ cre-
datis eis, expellite eos à vobis, & fugite eos, ſi oues eſtis,
quia nõ habent † voces paſtoris. Bonus paſtor noſter nobis † vocem.
dixit: *Cauete à Pſeudoprophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis* Matt.7.15.
ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Nonne lupi ſunt, qui
vobis dicũt: Adoptiuũ credite Ieſum Chriſtũ: & qui ita non
crediderit, exterminetur? Et Epiſcopus Metropolitanus, &
princeps terræ, pari certamine hæreticorũ ſchiſmata, vnus
verbi gladio alter Virga regiminis vlciſcens, de terra veſtra
funditus auferant: certe iã rumor eſt, iã fama eſt, & non ſolũ

per

A per Asturiam, ſed per totam Hiſpaniam, & vſque ad Franciam diuulgatum eſt, quod duæ quæſtiones in Aſturienſi Eccleſia ortæ ſunt. Et ſicut duæ quæſtiones; ita duo populi, & duæ Eccleſiæ, vna pars cum altera pro vno Chriſto contendunt. Cuius fides, vera; an falſa ſit, grandis intentio eſt: & hoc non in minuta plebe; ſed inter Epiſcopos eſt. Vna pars Epiſcoporum dicit, quod Ieſus Chriſtus adoptiuus eſt humanitate, & nequaquam adoptiuus Diuinitate. Altera pars dicit: niſi ex vtraque natura vnicus eſt Dei Patris filius proprius, non adoptiuus: in tantum proprius, vt ipſe ſit Dei filius Deus verus; & ipſe adoretur, & colatur, qui ſub Pontio Pilato eſt crucifixus. Hæc pars nos ſumus, id eſt Eterius, & Beatus, cum cæteris ita credentibus. Credimus certe non ſolum in Deum Patrem omnipotentem, ſed in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum Deum, & Dominum noſtrum, qui natus eſt de Spiritu ſancto; & Maria Virgine, paſſus ſub Pontio Pilato.

Ecce vtraque fides patet: ſed nos pro hac fide, quam vindicamus, nõ ſolum *exilium, ſed etiam mori parati ſumus. (* F. exulare.) Tẽpeſtat mare, & fluctuat, ſed nauicula non mergitur, quia B fides non dubitatur. Deſcendunt hæreticorum pluuiæ, flãt Mat. 7.25. perſecutionum venti, adueniunt flumina, id eſt, minæ, & terrores hæreticorum: ſed domus à fundamẽto non diſſoluitur, quæ diu ſupra firmiſſimam petram, quadratis lapidibus artificis manu conſtruitur. Galat. 1. 8 *Et licet Angelus de Cælo* veniat, qui nobis veſtram fidem peregrinam inſerere diſponat, anathema nobis *ma anata* reputabitur. 1. Cor. 6. 22. Et quia (vt diximus) iam venti, & flumina imminent, ipſa domus radicitus ſubuertetur, quæ ſupra arenam fundata eſſe non dubitatur. Quid eſt arena, niſi hæreſes? Et cũ multi hæretici ſint, multa etiam mendacia confingunt, quia aduerſus Catholicam fidem diuerſa ſentiunt, & tamen inter ſe minime concordare poſſunt. Ecce campum ſcripturarum, & vnum Chriſtum, & tamen inter vtraſque partes diuiſum. Pars, quæ recte credit in Chriſto, ſicut ipſe ait, Ioan. 7. 38 *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*. Et cum habuerit Chriſtum, tunc habebit Legem & Euangelium. Et pars, quæ non habuerit Chriſtum, non poterit illa aqua ex eo fluere, & ea in flumina non valebit deriuare, quæ Spiritus ſanctus non dictauerit. Sed proculdubio illa aqua, quæ apud Salomonem praua ſcientia C nuncupatur, per mulierem, quæ typum hæreticos tenet, & Prou. 9. 17. callidis ſuaſionibus blanditur dicens: *Aquæ furtiuæ dulciores ſunt*. Et non philoſophando ſcribamus obſcuris ſermonibus; ſed ſimpliciter; vt omnes, qui audierunt, alterum interrogare non indigeant, ſed omnes intelligant.

Et quia pro fide recta eſt, non ornato, politoque ſermone, ſed rebus manifeſtis conuincenda eſt. *Hauriat* vnuſquiſque noſtrum Iſa. 12. 3. *aquas de fontibus ſaluatoris*, id eſt, de Prophetarum, & Apoſtolorum doctrinis. Non ſibi fodiat ciſternas nouas: de quibus Dominus per Prophetam dicit: Ierem. 2. 13. *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ: & effoderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ non ſolent continere aquas*: quia Iſa. 11. 9. *repleta eſt terra ſcientia Domini, ſicut aqua maris*. Ciſternam nouã fodiſſe eſt, noua verba de Chriſto conficere, quæ in Lege & Euangelio ſcripta nõ ſunt. De qua ciſterna in Euangelio Dominus commemorat de villico iniquitatis, qui ait: Luc. 16. 3. *Fodere non valeo: mendicare erubeſco*. Iſte villicus iniquitatis Saulus erat, qui poſtea Paulus Apoſtolus factus eſt. Quando Saulus erat, elatus erat, & ſuperbus; & gloriabatur de lege, & ſapientia ſcripturarum: & Act. 12. 3. *ad pedes Gamalielis*, qui eo tempore peritiſſimus erat in lege, gloriabatur ſe literas didiciſſe: & ob hoc perſequebatur D Apoſtolos Chriſti, dicens, neſcire eos legem, & ruſticos eſſe. Quamobrem adhuc **ſuſpirans minas, & homicidia in diſcipulos Domini* (* ſpirans. Actor. 9. 2.) *acceſſit ad ſacerdotem, & petijt ab eo epiſtolas in Damaſcum ad Synagogas, vt ſi quos inueniret, qui eſſent de hac via viros, ac mulieres vinctos perduceret in Ieruſalem*. Qui cum cæpiſſet credentes in Chriſtum perſequi, ligare, occidere, & omnem Dei ſui diſſipare ſubſtantiam, correptus à Domino eſt. *Saule Saule, quid me perſequeris? Durum eſt tibi contra ſtimulum* Act. 9. 5. 6. *calcitrare*. Dixitq; in corde ſuo: Quid faciam, quia magiſter fui, & villicus, cogor eſſe diſcipulus, & operarius? Fodere non valeo. Quid dixit, fodere non valeo? Ac ſi aperte diceret. Non poſſum ſupra prophetare, quam prophetatum eſt. Nõ poſſum nouum dogma componere; quia ea, quæ Prophetæ dixerant, iã omnia in Chriſto cõpleta erant. Iã ceſſauerãt *Lex & Prophetæ vſque ad Iohannem* Baptiſtã. E Matt. 11. 13. Sed non erat Iohannes prophetarũ finis, & legis, ſed Chriſtus: ſicut ipſe Apoſtolus ait: Rom. 10. 4. *Finis autẽ legis Chriſtus, ad iuſtitiã omni credenti*.

Fodere, inquit non valeo, mendicare erubeſco, Ac ſi diceret: Vt qui doctor fueram Iudæorum, cogor ab Apoſtolis ruſticis, & egentibus, & à diſcipulo Anania, ſalutis, & fidei mendicare doctrinam. Aperiamus oculos, & videamus Saulum lupum Ananiæ oui ſummittere caput. Videamus eruditum in Lege, à ruſticis accipere doctrinam ſalutis. Nihil ſciebat Saulus in lege, quam dederat Deus, qui Chriſtũ perſequebatur, qui dederat ipſam Legem. Omnem legem ſciebant Apoſtoli ruſtici, qui Chriſtum Deum ſciebant, qui cõpleuerat iam Legem, quam dederat: quia nullus hominũ potuerat adimplere Legem, niſi ſolus Chriſtus qui eam dederat, ſicut ipſe ait: Matt. 5. 17 *Non veni legẽ ſoluere: ſed adimplere*. Quod ſi quæſieris, quare vocetur Villicus iniquitatis in Lege, quæ Dei eſt? Dicamus: Recte credebat in Patrem, villicus erat: Filium perſequebatur, iniquus erat. Villicus autem dicitur propriæ villæ gubernator: vnde & à villa villicus nomẽ accepit. Qui de Saulo elato, & ſuperbo factus eſt humilis Paulus, F 2. Tim. 2. 21. *vas electionis* Chriſti, *ad omne opus bonum paratus*: Qui non eſſet diſcipulus, niſi diſcipulo ruſtico ſubmitteret collum. Qui etiam nõ valuit ciſternam fodere nouam, id eſt, legem componere nouam: ſed illam, quæ fodita erat, aperuit, & in flumine deriuauit, id eſt, illam legẽ, q̃ de Chriſto erat, aperuit, & explanauit: & totum mundum in gentibus aridum ſaciabit, quãdo Chriſtum illis Dei filium cognoſcere fecit.

Hæc exẽpla nos ſequi oportet. Non cõfingamus de noſtro, ſed illa explanemus, q̃ in Lege, & Euãgelio ſcripta ſunt. Et quia Chriſtus noſter & panis eſt in diuinitate fortibus, & lac in humanitate paruulis, quid cui debeatur, aptum cibũ miniſtrare, vtrorumque filiis nõ negemus: vt illud in nobis compleatur, quod Dominus in Euangelio dicit: Matth. 25. 45. *Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiã ſuã, vt det illis cibũ in tẽpore?* Diſpenſator prudens, paſtor Eccleſię, vnicuiq; cibum ſuo tempore dat, cũ verbum prædicationis ſic diſpenſat ſingulis, vt libenter accipiẽs animas capere, & portare poſſit, quod dederit: ne (quod abſit) mente paruulo dũ panis durus in os, id eſt, in loquutione, quod eſt diuinitas, mittitur, ſine trituratione dentium, ſuffocetur: Lacte ergo G alendi ſunt, id eſt, credant eum eſſe filium Dei propriũ, non adoptiuum: Deũ verum, quem Iudæi crucifixerunt. Ipſe eſt verus Deus, & vita æterna, Iohanne Apoſtolo atteſtante, q ait: 1. Io. 5. 20. *Scimus, quoniam filius Dei venit, & dedit nobis intellectum, vt cognoſcamus verum Deũ; & ſimus in vero filio eius Chriſto. Hic eſt verus Deus, & vita æterna*. Paulus Apoſtolus ad Romanos ait: Rom. 8. 31. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Qui etiam *proprio filio ſuo non pepercit: ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit*: Item ibi. Rom. 9. 5. *Quorum Patres, ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula*. Et ipſe Dominus in Euangelio Cæco illuminato dixit: Ioan. 9. 35. *Tu credis in filium Dei?* Et dixit: *Quis eſt Domine, vt credam in eum? Reſpondit ei Ieſus: Et vidiſti eum, & qui loquitur tecum, ipſe eſt*. Item in Euangelio ſecundum Iohannem, quando Lazarum ſuſcitaturus venit *dixit Martha ad Ieſum: Domine ſi fuiſſes hic, frater meus non fuiſſet mortuus. Dixit illi Ieſus: Reſurget frater tuus: Dicit ei Martha. Scio, quia reſurget in reſurrectione, in nouiſſimo die. Dicit illi Ieſus: Ego ſum reſurrectio, & vita. Qui credit in me, & ſi mortuus fuerit, viuet: Et omnis, qui viuit, & credit in me nõ morietur in æternũ. Credis hoc? Et ait illi Martha: Vtique Domine. Ego credidi, quia tu es Chriſtus, filius Dei, qui in hũc mundũ veniſti*. Ioan. 11. 22. H

Non debemus ergo dubitare de eo, quem Iudæi crucifixerunt, quod ipſe ſit verus filius Dei proprius, non adoptiuus: ſed vnicus Dei Patris filius, Deus verus, & vita æterna. Credamus in eum tam paruuli, quam ſenes, tam ruſtici, quam ſapientes, tam pauperes, quam diuites; tam viri, quam fæminę; tam *omnis omninoque* ſexus moriamur pro eo, vt viuamus in eo. Adoremus eum ſine dubitatione, quia nõ eſt alter Deus præter eum, Propheta Ieremia teſtante, qui ait: Baruch. 3. 36. *Hic Deus noſter, & non eſt alius Deus præter eum: qui adinuenit omnem viam prudentiæ: & dedit eam Iacob puero ſuo. & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominib. conuerſatus eſt*.

Non ergo ſeparamus Patrem, & Spiritum ſanctum à filio, cum ſolum filiũ dicimus Deum. Pater, & Filius ambo ſimul vnus Deus. Nõ Pater ambo ſimul ſunt: nõ filius ambo

A simul sunt. Solus in illa summa Trinitate Pater tantũ Pater est in sua persona: solus Filius in sua persona tantum filius est; solus in sua persona Spiritus sanctus, tãtũ Spiritus sanctus est. Et ideo nec Patrem filium nominamus: nec Patris nomẽ Filio imponimus: nec Spiritui sancto nomen Patris, aut Filii dicimus. Et inde vere Trinitas est: quia nec Pater natus est, nec Spiritus sanctus: sed solus Filius. Nec Filius genuit, nec Spiritus sanctus: sed solus Pater. Neque Pater à duobus processit, aut Filius, sed tantum Spiritus sanctus Ac per hoc solus Pater Deus à nullo Deo est, sed à se. Filius Deus est, sicut Pater, sed à Patre est Deus, non à se. Spiritus quoq; sanctus Deus est, sicut Pater, & Filius: sed à Patre, & Filio Deus est non à se. Solus Pater à se Deus: hi vero duo ab vno sunt Deus, id est, à Patre: ac per hoc & Pater Deus, & Filius Deus, & Spiritus sanctus Deus: & non tres Dii, sed vnus Deus, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Et ideo cum dicimus in scripturis: solus Christus filius Dei natus de Virgine, & ipsum crucifixerunt Iudæi, & ipse est verus, & non est alter Deus præter eum, verũ dicimus: quia non est alter Deus, pæter eum. Quia Pater Deus est omnipotens: & solus sibi sufficit in sua persona. Et Filius Deus

B est omnipotens, & solus sibi sufficit in sua parsona. Et Spiritus sanctus Deus est omnipotens, & solus sibi sufficiens in sua persona. Et hi tres nõ sunt tres Dii omnipotentes: sed vnus Deus omnipotens, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Et ideo solus sufficit Pater Deus, quia separari à Filio, & Spiritu sancto non potest. Et solus *sufficit* Christus Filius Dei Deus, quia saparari à Patre, & Spiritu sancto non potest. Solus etiam *sufficit* Spiritus sanctus, quia separari a Patre, & Filio non potest, quia simul tres vnus Deus.

Quamobrem non debemus dubitare Christum Filium Dei, quem Iudæi crucifixerunt, esse verum Deum, & non esse alterũ Deum præter eum. Credamus in eum, & adoremus eum, quia non est alter adorandus prætet eũ. Ecce panem, & lac protulimus, accipiat quis quantũ valet. Et hoc domini est, quod dicimus: nam qui dicimus, nihil sumus: sed de quo dicimus, magnus est, & magna virtus eius: & sapientiæ eius non est numerus. Tantus, ac talis est, vt nec de eo possimus dicere, nec de eo omnino tacere. Sed tamen

Isa. 538. cum sit inenarrabilis, non debet esse ignorabilis. Dicit enim scriptura, *Generationem eius quis enarrabit?* Non dicit, igno-

C rabit. Et ideo oportet primũ, vt credamus in eum: & tũc intelligere possumus *quæ* scripta de eo legimus. Quid n. prodest, vt cum periculo quæratur, quæ sine periculo nescitur? Ergo melius est non intellecta credere, quam credẽda verbis mendacibus perdocere. Multum enim præcedit fides intellectum, Si enim fides habet meritum, & per ipsam etiam rusticis Christus daturus est præmium, præcedit vtique intellectum. Quamobrem omnis rusticus idiota, qui recte credit in Christum, simpliciter viuet, & recedet à malo, superat intellectum. Intellectus tamen, quamuis bona opera videatur habere, præcedit eum rusticus, si fidem rectam habet. Nihil ergo intelligit, qui non credit, dicente Pro-

Isa. 7. 9. pheta: *Nisi credideritis, non intelligetis.* Ergo in diuinis rebus Fides tantũmodo adsit, & nulla quæstio remanebit. Quod si discutere volueris. & rationem de Deo, & homine facere præsũpseris, cõtinuo in laqueo perditionis immergeris.

Nos ergo debemus dicere illum Deum, & istum hominem vnum habemus, & adoremus Deum cum Patre, & Spiritu sancto vnum Deum, non hominem, quartã introducentes personam: sed cum ipsa carne propria vnum ado-

D remus Christum Filium Dei Deum, iuxta Ephesini Concilii veræ fidei documentum, quæ ait: Cauemus autem de Christo dicere: Propter assumentem veneror assumptum: & propter inuisibilem adoro visibilem. Horrendum vero super hoc etiam illud dicere: Is, qui susceptus est, cum eo, qui suscepit, non nuncupatur Deus. Qui enim hęc dicit, diuidit iterum in duos Christos eum, qui vnus est: & hominem seorsum in partem, & Deum similiter in partem constituens. Euidenter enim denegat vnitatem, secundum quã non alter cum altero *coadoratur, aut connuncupatur*: sed vnus intelligitur Christus Iesus, Filius Dei vnigenitus, vna seruitute cum propria carne venerandus. Hęc fides primi Ephesini Concilii est, quod & textus Symboli probat. Quid ergo possum facere mente paruulis, si ab ista vnitate fidei, vos

E audientes, recesserint, & vnum Christum & secundum diuinitatem proprium. & secundum humanitatem adoptiũ confessi fuerint. Quid ergo nos faciemus, qui eos Apostolicam fidem tenere docuimus, cum & ipsi à puro lacte matris Ecclesiæ, Lęgis & Euangelii sugentes vberá, Deo miserante, ad solidum diuinæ Trinitatis cibũ peruenimus. Surgamus ergo cum ipsis Apostolis, & fidei nostræ Symbolũ, *quem* tradiderunt nobis, breui compendio recitemus, quicumq; vnum Dominum, vnã Fidem, vnum Baptisma habemus: & fidẽ, in qua baptizati sumus, in hac peruersitate, & duplicitate hæreticorum non negemus. Sed sicut corde credimus, ore proprio proferamus publice, & dicamus.

Credo in Deum Patrem omnipotentem: Et in Iesum Christum filium eius vnicum Deum, & Dominum nostrum, qui natus est de Spiritu sancto, & Maria Virgine. Passus sub Pontio Pilato. Crucifixus, & sepultus. Descendit ad inferna. Tertia die resurrexit viuus à mortuis. Ascendit in cælos. Sedet ad dextram Dei Patris omnipotentis. Inde venturns iudicare viuos, & mortuos. Credo in Spiritum sanctum. Sanctam Ecclesiam catholicam. Remissionem omnium catorum. Carnis resurrectionm, & vitam æternam, Amen.

F Ecce fidem Apostolicam, in qua baptizati sumus, quam credimus, & tenemus. Et qui ad nos venerint de aliis regionibus, aut certe de nostris finibus, & hanc fidem, & hanc doctrinam Apostolicam adduxerint, recipiamus eum in sancta Ecclesia. Manducemus, & bibamus cũ eo, quia pacem annunciat, & filius charitatis est. Et quia *Deus charitas est*, Filius Dei est. Et quia *Christus caput corporis Ecclesiæ est*, mẽbrum corporis est. Et qui hanc fidem nobis non adduxerit, *1. Io. 4. 16.* & nostram fidem dissoluere *conauerit*, & fermentum insoli- *Ephes. 1. 22.* tæ prauitatis in azyma massæ Ecclesiæ miscere voluerit, & nos scandalizauerit, quid de eo faciamus? Ioannem Apostolum cubicularium regis interrogemus: ipsum, qui supra pectus Domini recubuit: ipsum qui de sacratissimo ore intimo diuinitatis archiuo hausit. Quem etiam primus Apostolorum Petrus, quis esset, qui Dominum traderet, interrogauit. Dic sancte Ioannes, quid faciemus de isto, qui nobis doctrinam vestram turbat? Respondet nobis, & dicit: *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Aue ei dixeritis. Qui enim dixerit illi aue, com-* *2. Io. 1. 10* *municat operibus illius malignis. Quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui non confitentur Iesum Christum venisse in* *1. Io. 4. 1. 3* *carnem, hic talis seductor est, & Antichristus. Videte vosmetipsos* *2. Io. 1. 7. 8.* *ne perdatis, quod operati estis, sed vt mercedem plenam recipiatis. Omnis, qui recedit, & non manet in doctrina Christi, Deum non habet. Qui permanet in doctrina Christi, hic & Filium, & Patrem*

G *habet. Quod fuit ab initio. quod audiuimus, quod vidimus oculis no-* *1. Iohan. 1. 1.* *stris, quod perspeximus, & manus nostræ tractauerunt de verbo vitæ: & vita manifestata est, & vidimus, & tractauimus, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis: Quod vidimus, & audiuimus, annunciamus vobis, vt & vos societatem habeatis nobiscum: & societas vestra sit cum Patre, & filio eius Iesu Christo. Filioli, nouissima hora est. Et sicut audistis,* *1. Io. 2. 18* *quia Antichristus venit, & nunc Antichristi multi facti sunt: Vnde scimus, quia nouissima hora est:* quia multi Antichristi sunt, qui nobiscum erant, iam contra nos sunt, iam foris sunt. *Ex nobis exierunt: sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent, vtique nobiscum. Sed vt manifesti sint, quia non sunt omnes ex nobis. Sed vos vnctionem habetis à sancto, & nostis omnia. Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem: sed quasi scientibus eam. Et quoniam omne mendacium ex veritate non est. Quis est mẽdax? Qui negat, quoniam Iesus non est Christus.* Hic est Antichristus, qui negat Patrem, & Filium. *Omnis, qui negat Filium, nec* *1. Io. 2. 23.* *Patrem habet. Qui confitetur Filium, & Patrem habet.*

H *Hæc scribo vobis de his, qui seducunt vos. Et vos vnctionem quam* *1. Io. 2. 26* *accepistis ab eo, maneat in vobis. Et nõ necesse habetis, vt aliquis doceat vos sed sicut vnctio eius docet vos de omnibus: & verum est, & non est mendacium. Et sicut docuit vos, manete in eo. Et nunc filioli manete in eo, vt cum apparuerit, habeamus fiduciam. & non cõ-* *1. Ioan. 3. 1.* *fundamur ab eo in aduentu eius: sed si scitis, quoniam iustus est, scitote, quoniam & omnis, qui facit iustitiam, ex ipso natus est, Videte qualem Charitatem dedit vobis Pater, vt filii Dei nominemur, & simus. Propter hoc mundus non nouit nos, quia non nouit eum. Charissimi, nunc filii Dei sumus & nondum apparuit, quid erimus. Scimus, quoniam cũ apparuerit, similes ei erimus: quoniã videbimus eum, sicuti est Et omnis, qui habet hanc spẽ in eo, sanctificat se, sicut*

A

& ille sanctus est. Omnis, qui facit peccatum, & iniquitatem facit; & peccatum est iniquitas. Et scitis, quoniam ille apparuit, vt peccata tolleret: & peccatum in eo non est. Omnis, qui in eo manet, non peccat. Omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eum.

Filioli nemo vos seducat. Qui facit iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est. Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius Dei, vt dissoluat opera diaboli. Omnis, qui natus est ex Deo peccatum non facit, sed semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. Et in hoc manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli. Omnis, qui non est iustus, nõ est de Deo, & qui non diligit fratrem suum.

1. Io. 4. 7.

Quoniam hæc est annunciatio, quam audistis ab initio, vt diligamus alterutrum. Charissimi, diligamus nos inuicem, quoniam charitas ex Deo est. Et omnis, qui diligit fratrem suũ, ex Deo natus est, & cognoscit Deum. Qui autem non diligit fratrem suum, non habet charitatem, & nõ nouit Deũ quoniã Deus charitas est. Ex hoc apparuit charitas Dei in nobis, cum filium suum vnigenitum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum. In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deũ: sed quoniam ipse dilexit nos, & misit filium suum propitiationẽ pro peccatis nostris. Charissimi, si Deus dilexit nos, & nos debemus alterutrum diligere. Deum nemo vidit vnquam. Si diligimus inuicẽ, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est. In hoc intelligimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis: & nos vidimus, & testificamur, quoniam Pater misit filium suum saluatorem mundi. Omnis, qui confessus fuerit,

B

quoniam Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo. Et nos cognouimus, & credidimus charitati, quã habet. Deus in nobis. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo est. In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, vt fiduciam habeamus in diem iudicij: quia sicut ille est & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem: quoniam timor pœnam habet. Qui autem timet, non est perfectus in charitate. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. Si quis dixerit quoniã diligo Deum, & fratrẽ suum odit, mendax est. Qui n. non diligit fratrẽ suũ, quem videt, Deum quem non videt, quomodo poterit diligere? Et hoc mandatum habemus ab eo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.

1. Ioan. 5. 1.

Omnis, qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis, qui diligit eum, qui genuit, diligit eum, qui natus est ex eo. In hoc cognoscimus, quoniam diligimus filium Dei, cum Deum diligamus, &

C

mandata eius faciamus. Hæc est enim charitas Dei, vt mandata eius custodiamus: & mandata eius grauia non sunt. Quoniam omne, quod natum est ex Deo, vincit mundũ. Et hæc est victoria, quæ vincit mundũ fides nostra. Quis est qui vicit mundum, nisi qui credit, quoniã Iesus est filius Dei. Hic est, qui venit per aquam, & sanguinẽ Iesus Christus. Non in aqua solum, sed in aqua & sanguine, & carne. Et Spiritus est, qui testificatur, quoniã Christus est veritas. Quia tres sunt, qui testimonium dant in terris: aqua, & sanguis, & caro. Et tria hæc vnũ sunt. Et tres sunt, qui testimoniũ dant in Cælo, Pater, Verbum, & Spiritus. Et hæc tria vnum sunt in Christo Iesu. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est. Quoniam hoc est testimonium Dei, quod maius est, qui testificatus est de filio suo, quem misit Saluatorem super terram. Et filius testimoniũ perhibuit inter scripturas proficiens: & nos testimonium perhibemus, quoniã vidimus eum, & annunciamus vobis, vt credatis. Et ideo, qui credit in filium Dei habet testimonium Dei in se. Qui non credit filio, mendacem facit eũ quoniam non credit in testimonio, quod testificatus est Deus de filio suo. Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita in filio eius est. Qui habet filium Dei, habet vitam Qui non habet filium Dei, vitam nõ habet. Hæc scribo vobis, vt sciatis, quoniam vitã habetis æternam, qui creditis in nomine filii Dei. Et hæc est fiducia, quam habemus ad eum. Quia quodcumque petierimus secundum voluntatem eius, audit nos. Et scimus, quoniam

D

audit nos, quidquid petierimus: scimus, quoniam habemus postulationes, quas postulamus ab eo, si credimus in eo, & diligimus fratres. Non sic diligamus sicut Cain, qui ex maligno erat, & occidit fratrem suum. Et propter quod occidit eum? Quoniam opera eius mala erant, fratris autem eius iusta.

1. Io. 3. 11.

Nolite mirari fratres, si odit vos hic mundus. Nos scimus, quoniam translati sumus de morte in vitam quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte. Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis, quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem. In hoc cognoscimus Charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere

E

Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo quomodo charitas Dei manet in eo? Filioli mei, non diligamus verbo tantum & lingua, sed opere, & veritate. In hoc scimus, quoniam ex veritate sumus, & conspectu eius suademus corda nostra. Si reprehenderit nos cor nostrum, maior est Deus corde nostro, & nouit omnia Charissimi, si cor nostrum nos non reprehenderit, fiduciam habemus ad Deum: & quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, & ea, quæ sunt placita coram eo facimus. Et hoc est mandatum eius, vt credamus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui seruat mandatũ eius in illo manet, & ipse in eo. Et in hoc scimus, quoniam manet in nobis, de spiritu, quem dedit nobis.

1. Ioan. 4. 1.

Charissimi, nolite omni spiritui credere: sed probate spiritus si ex Deo sunt. Quoniam multi Pseudoprophetæ exierunt in hunc mundum, & ex hoc cognoscitur Spiritus Dei. Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Et omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo nõ est: Et hic est illius Antichristi, quẽ audistis quoniam venit: & nunc in mundo est, Vos ex Deo estis filioli, & vicistis eos, quoniam maior est, qui in nobis est, quam qui in mundo. Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit. Nos ex Deo sumus. Qui nouit Deum, audit nos: qui autem non est ex Deo, non audit nos. In hoc

F

cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris. Hanc Epistolã, q̃ legimus charitati vestræ, Iohannis Apostoli & Euangelistæ est, directa ad gentes. Et quia nos ex gentib. sumus, nobis directa est. Et quia Virgo maria peperit Iesum. de Iesu est: & quia de Iesu intentio nostra est, & Ecclesia pro ipso solo in duas partes diuisa est, requiram⁹ hos duos Christos, & inueniamus per spiritũ, Iesus cuius filius est. Istud nomẽ accepit à Patre per Prophetã, antequã nasceretur ex Virgine, mundo annunciatũ: Reuelabitur, inquit, vobis filius meus Iesus.

Luc. 1. 31.

Istud nomẽ angelus Gabriel nunciauit Virgini, dicẽs: Ecce concipies & paries filium, & vocabis nomẽ eius Iesum. Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedẽ Dauid Patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum: & regni eius non erit finis. Dixit aũt Maria ad Angelũ Quomodo fiet istud, quoniã virũ non cognosco? Et respondens Angelus, dixit ei: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrauit tibi. Ideoq;, & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei Ecce Virgo nõ dubitauit de numine, sed quomodo fieret illud, bis nominauit. Ecce cuius filius est Iesus. Videamus nũc si ipse est Dominus cæli, & terræ.

Luc. 1. 38.

Et ait Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Ancillam se dicit, quæ mater eligitur. Nõ est consuetudo, vt matres filios suos dominos dicant: sed sola Virgo, quæ Dñ cæli, & terræ peperit.

G

Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in ciuitatẽ Iuda: & intrauit in domũ Zachariæ, & salutauit Elisabeth. Et factum est, vt audiuit salutationem Mariæ Elisabeth, exultauit infans in vtero eius: & repleta est Spiritu sancto Elisabeth, & exclamauit voce magna, & dixit: Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? Ecce duæ testes. Virgo dixit Ecce ancilla Domini. Elisabeth dixit: Matrem Domini. Et Virgo, & Mulier, cæli, & terræ Dominũ confessæ sunt. Decursis * decẽ mensibus,

† Fort. nouem.

Luc. 2. 7.

Peperit Virgo filium suum primogenitũ, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio: quia non erat ei locus in diuersorio. Angelus autẽ Domini apparuit pastoribus dicens: Nolite timere. Ecce enim euangelizo vobis gaudium magnũ, quod erit omni populo: quia natus est hodie vobis Saluator, qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid. Iesus enim in lingua latina saluator dicitur, Hebraice vero Iesus. Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum, & dicentiũ: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

Requiramus nunc, quæ est ista terra, quam pacificauit. Oremus eum, & aperiat nobis os ille, qui veritas est, vt veritatem de eo dicamus: & aperiat aures cordis, vt intelligãt omnes, qui audierint, quę dixerimus. Si interrogamus omnes: Adam vnde factus est? Si vnus inter multos loquatur,

H

& dicat, quia de terra factus est, tam in Iudæis, quã in gentibus, siue Christianis, nulla dubitatio est, quod vere de terra sit: & ipsi in transgressione dictũ est à Domino: Terra es, & in terrã ibis.

Gen. 3. 19.

Veniamus per seriem generationis Christi vsq; ad diluuium, vbi solus Noe in illa generatione iustus inuẽtus est. Cui pro sua iustitia donatę sunt septẽ animæ quę per eum euaserunt diluuium. Sicut solus iustus in hoc mundo Iesus Christus inuentus est: cui donatæ sunt septẽ Ecclesiæ,

A

quæ euaſerunt ſecundum ignis diluuium. Veniamus de Noe vſque ad Abraham, cui prima repromiſſio facta eſt,
Gen.22.18.
quod in ſemine eius, quod eſt Chriſtus Ieſus, *hæreditarentur omnes gentes.* Veniamus de Abraham vſq; ad Dauid, cui dictum eſt:
Pſ.131.11.
De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Et, *Egredietur Virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet.*
Iſa.11.1.
Virga de radice Ieſſe Virgo Maria eſt. Flos de Virga, Ieſus Chriſtus filius Dei eſt. Quia *ego*, inquit, *flos Campi, & lilium conuallium.*
Cant.2.1.
Ecce Adam de terra, Noe de Adam. Abraham de Noe Dauid de Abraham. Virgo Maria de Dauid. Ieſus Chriſtus filius Dei de Maria. Hoc eſt. Gloria in excelſis Deo, & in terra pax. Ipſa terra ſublimata eſt, quando verbo coniuncta eſt. Sic eſt verbum * carne factum vnus Ieſus Chriſtus, vna perſona, Deus, & homo, quemadmodum tua anima, & caro vnus eſt homo.
* caro.
Sic eſt natus de Virgine Ieſus Chriſtus filius Dei Deus, homo eo pacto, quo cum corpore naſci docetur anima. Non quia vtriuſque eſt vna ſubſtantia: ſed quia in vtroque ſit vna perſona.

Prius quippe, quam redemptor noſter per carnem naſceretur, diſcordiam cum angelis habuimus: à quorum claritate atq; mundicia per primæ culpæ meritum, per quotidiana delicta longe diſtabamus.
B
Quia enim peccando extranei eramus à Deo, extraneos nos à ſuo conſortio deputabant angeli, ciues Dei. Sed quia nos cognouimus Regem noſtrum, recognouerunt angeli ciues ſuos. Quia enim cæli rex terram noſtræ carnis aſſumpſit, infirmitatē noſtram illa iam angelica celſitudo non deſpicit. Ad pacem noſtram angeli redeunt: Intentionem priores diſcordiæ poſtponunt. Et quos infirmos prius, abiectoſque deſpexerunt, iā ſocios venerantur: cū naturam noſtrā in ſede dominica, immortali fulgentē gloria peruiderunt. Plane illa natura, quę audiuit: *Terra es, & in terram ibis.* Quoniam naturæ humanæ gratulandum eſt: eo quod ſic aſſumpta eſt à verbo vnigenito terra mortalitatis noſtrę, vt immortalis conſtitueretur in cælo, vtque ita fieret terra ſublimis, vt incorruptibilis puluis rediret ad dextram Patris. Et hoc eſt, quod clamant angeli, &
Luc.2.14.
omnis Eccleſia: *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Bonę voluntatis, id eſt, qui bene volunt: non qui male volunt. Qui bene credunt, vt cum angelis ſocientur: non qui male credunt, vt cum diabolo damnentur.

Luc.2.21.
C
Et poſtquam conſummati ſunt dies octo, vt circumcideretur Dominus, vocatum eſt nomen eius Ieſus: quod vocatum eſt ab angelo, priuſquam in vtero conciperetur. Si requiramus conſuetudinē mulierum, de nulla dictum eſt; in vtero concepit: quia extrinſecus à viris acceperunt, vnde conceperunt. Si requiramus ſcripturas, tunc promiſſa eſt iſta cōceptio, quando ſerpenti dictum eſt in paradiſo:
Geneſ.3.15.
Inimicitias ponam inter te, & mulierem: & ſemen tuum, & ſemen eius. Et recte cognoſcimus, quia mulieres ſemina non habent: nec ſine virili ſemine cōcipere poſſunt. Semen ergo mulieris, verbum carne factum eſt: quæ non de terra, ſed de excelſis eſt, ſicut ipſe Ieſus ait:
Ioan.8.23.
Ego de ſupernis ſum: vos de inferioribus eſtis. Et Paulus Apoſtolus ait:
1.Cor.15.47.
Primus homo de terra terrenus: Secundus homo de cælo cæleſtis.
Luc.1.22.
Et poſtquam impleti ſunt dies purgationis eius ſecundum legem Moyſi, tulerunt illum in Ieruſalem, vt ſiſterent eum Domino ſicut ſcriptum eſt in Lege Domini: Quia omne maſculinum adaperiens vuluam, ſanctum Domino vocabitur. Requiramus, quis maſculus vuluam matris aperuit.
Locus obſcurus, &, vt videtur, mutilus.
Nam ſi recta tractamus, omnes mulieres, qui primos filios maſculos habuerunt, viri eius aperiunt vuluam, quæ ſola in vtero concepit.

D
Et cum inducerent puerum Ieſum parentes eius in templum, vt
Luc.2.27.
facerent ſecundum conſuetudinem legis pro eo, accepit eum Simeon in manus ſuas, & benedixit Deum, & dixit: Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundum verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum: Quod præparaſti ante faciem omnium populorum. Iam ſupra diximus, quia *ſalutaris* nomē Ieſus eſt, id eſt, Saluator. Et ipſe datus *eſt lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis ſuæ Iſrael. Et dixit Simeon ad mariam matrem eius:*
Luc.2.34.
Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & reſurrectionem multorum in Iſrael. In ruinā poſitus eſt plane non credentibus, & lapis offēſionis, & petra ſcādali. Reſurrectio vero, & vita eſt credētib. *Et in ſignum, cui contradicetur.* Videtis, quia in ſignum eſt, cui contradicetur. Quid eſt hoc ſignum, cui contradicetur, niſi crux, niſi paſſio, ſputa, probra, vincula, colaphi, alapæ, claui, amaritudo fellis, mors, lancea, ſepultura? Sicut & ipſe Dominus ſignū mortis ſuæ annuncians:

E
Mat.12.39.
Generatio mala, & adultera ſignum quærit, & ſignū non dabitur, niſi ſignum Ionæ Prophetæ. Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus. * Hæc eſt in ſigno cui contradicetur.
* Hoc eſt ſignum.
Iſta faciūt ſcandalum incredulis; non ſolum Iudæis, ſed & hæreticis. nolunt iſta applicare Deo Filio Dei. Et proinde dicūt: Homo Chriſtus, qui de Virgine natus eſt, Ieſus Chriſtus illi nomē eſt. Et qui hunc negat filium Dei eſſe, ſecundum Iohannem, ipſe eſt Antichriſtus.
1.Ioan.4.3.

Hoc totum quare diximus? Quia Iohannes, qui iſtam doctrinam nobis dedit, ipſe nobis dixit:
1.Ioan.5.5.
Ipſe vicit mundum, qui credit, quia Ieſus eſt filius Dei. Ipſud nomen habet proprium Ieſus: & *ipſud* perſonat Euangelium ſicut ait:
Mat.26.26.
Accepit Ieſus panē, & benedixit, fregit, & dedit diſcipulis ſuis, &c. Et cum comprehenderunt eum Iudæi, interrogauit eos, quem quærerent.
Io.18.5.22.33.
Reſponderunt: Ieſum Nazarenum. Tum dixit eis Ieſus: Ego ſum. Et vnus de illudentibus *dedit alapam Ieſu.* Et *interrogauit Pilatus Ieſum.* Et Barrabam dimiſit: Ieſum vero flagellis cæſum tradidit eis, vt crucifigerent eum.
Matt.27.46.
Et clamauit in cruce voce magna Ieſus. Et mortuus eſt Ieſus.
Mar.16.6.
Et Ieſus, quem quæritis Nazarenum, ſurrexit à mortuis, & venit Ieſus ianuis clauſis.
Io.20.19.
Et ſtetit in medio diſcipulorum, & dixit eis: Pax vobis. Et eleuatis manibus ſuis, benedixit eos, & receſſit ab eis, & ferebatur in cælum.
F
Luc.24.50.
Et omnis lingua confiteatur, quia Ieſus in gloria eſt Dei Patris, cui cum Patre, & Spiritu ſancto vna, & ęqualis eſt gloria.
Philipp.1.11.
In cuius fide iā ſupra confeſſi ſumus doctrinam, quam ab Apoſtolis accepimus.

Credo in Deum Patrem omnipotentem. Et in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, Deum, & Dominum noſtrum, qui natus de Spiritu ſancto & Maria Virgine. Quibus trib. ſententiis omnium fere hæreticorum * --------- deſtruuntur.
* F. machinationes.
Quam doctrinam nobis Iohannes Apoſtolus confirmauit: & qualiter hæreticos à nobis expellamus, inſtigauit, dicens:
2.Io.1.10.
Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi, aue, communicat operibus illius malignis. Nemo dicat illi aue, id eſt, nemo dicat illi gaude: aut certe aliud, quod conſuetudo eſt ſalutandi. Fides vera, quæ ab Apoſtolis tradita eſt, in breui eſt. Sine philoſophia ſeculi eſt, ſimplex eſt, & omnibus ruſticis manifeſta, & omnibus captiuis, & peregrinis cognita. Et vt plenius dicamus, omni Eccleſiæ, quæ per vniuerſum orbem terrarum eſt cōſtituta, publice conſtituta eſt. Et vnuſquiſq; qualiter credat, breui ſymbolo complexa eſt. Et qualiter oret, & ipſa breuis oratio Dominica eſt. quæ ſeptem petitionibus conſtat, quæ ab ipſo Domino, qualiter omnes creduli debeamus orare, tradita eſt.
G
Quamobrem nec extra ſymbolum habemus quod credere, nec quod extra Dominicam orationem orare. Nec nihil nouum, excepto hoc nouo, quod virgo Deum hominem peperit:
Ierem.31.22.
quia creauit Dominus nouum ſuper terram: fœmina circumdabit virum.

Cæterum qualiter viuere debeamus, ſufficit nobis illud *vulgare* prouerbium:
Tob.4.16.
Quod tibi non vis, alteri ne feceris: & habebis vitam æternam. Vulgare eſt, quia hoc vulgus dicere poteſt. Cæterum Dominus in Euangelio ait:
Mat.7.12.
Omnia quæcumq; vultis, vt faciant vobis homines, & vos ſimiliter facite eis. Et hoc eſt Eccleſia, & Chriſtus. Credet recte ruſticus, quia ſymbolū ſemper recitat. Orat recte, quia ſemper orationem Dominicam recitat, & dicit:
Mat.6.10.
Pater noſter qui es in cælis. Et vere filius Dei eſt, ſi vt ſibi non vult fieri, alteri ne fecerit. Quæ & in illa epiſtola ſanctiſſimi Iohannis nihil aliud recitauimus, quam hoc, quod ruſtico ſermone, & breui vobis diximus. Nam ſi ſecundum Apoſtolum,
2.Cor.11.6.
imperiti ſumus lingua, ſcientia tamē, Deo miſerante, *non ſumus imperiti*: ne de imperitia erubeſcimus, quod lectione non docemur: * nec ſimplicitas inter philoſophos à fide vera dubitamus, cum Apoſtolos ſimplices, & ruſticos magiſtros habemus.
* Locus corruptus.
H
Nullus philoſophorum potuit dicere primus:
Mat.16.16.
Tu es Chriſtus filius Dei viui, niſi Petrus piſcator, homo ruſticanus & pauper, qui ab opere calloſam habebat manum. Iſte piſcator & ruſticanus de Ieroſolyma perrexit Romam. Et ruſticanus cepit Romam, quam eloquentes capere non potuerunt. Nullus ſapiens mundi primus potuit dicere:
Ioan.1.
In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Et vidimus gloriam eius, gloriam vnigeniti à Patre, plenum gratiæ, & veritatis. Et verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, id eſt, Deus ho-

mo fa

A mo factus est: & habitauit in nobis, hoc est, habitauit in car-
ne, quæ nos sumus. Nisi Iohannes hoc dixit, piscator, & ru-
sticus, cuius epistolam vobis legimus, qualiter in Iesu Chri-
sto filio Dei credamus, & cum illo vna persona simus, si di-
lectionem Dei, & proximi habuerimus. Hæc est Ecclesia in
1. Ioan. 4. charitate per charitatẽ, quę Deus est; vt maneamus in Deo,
& Deus in nobis, si hoc fecerimus proximo; quod fieri vo-
1. Io. 3. 15. lumus & nobis. *Nam qui odit fratrem suum homicida est: & ta-
lis homicida non habet vitam æternam*, quod est Iesus Christus,
Ioan. 17. 3. sicut Apostolus ait: *Vt cognoscant te solum verum Deum, & quẽ
1. Io. 5. 20. misisti Iesum Christum. Hic est verus Deus, & vita æterna.* Ecce fi-
dem nostram, qualiter credimus & oramus, breui compẽ-
diolo rustici homines sapientibus pandimus: docete, si no-
stis amplius. Nã, sicut diximus, fides in breui est. Hoc ipsum
Esaias attestatur, qui ait: Consummatas quidem, & breuia-
Isa. 10. 23. tas res audiui, *quia verbum breuiatum faciet Dominus in terra.*
Rom. 9. 28. De quo verbo idem prophetauit: *Ecce verbum Domini factum
est illis in maledicto, & noluerunt illud.* Qui sunt, qui *noluerunt
illud*, nisi Iudæi, & hæretici, qui verbum adbreuiatum, id est,
hominem factum, non credunt esse filium Dei, ipsum, qui
B pro nobis vulneratus est; vt vulnera nostra sanaret. De
Ps. 106. 20. quo in Psalmo 106. dicit: *Misit verbum suum, & sanauit eos:
Rom. 10. 8. & eripuit eos de interitu eorum. Et hoc est verbum fidei, quod præ-
Esa. 9. 6. dicamus* in breui: quia *paruulus natus est nobis: filius datus est no-
bis.* Cuius est iste filius, nisi filius Dei Deus verus? *Nobis na-
tus* est de Virgine, non sibi. *Nobis datus* est pro redemptione,
non sibi. *Et factus est principatus eius super humeros eius.* Quia
pro nobis pependit in cruce, non pro se. Et pro nobis est
iudicatus, non pro se. Quia tunc vicit principem mortis
Hebr. 2. 14. diabolum, cum iudicatus est, & morti condemnatus, *vt per
mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium*: Propheta
Psal. 50. 6. attestante Dauid: *Et vincas dum iudicaris.* Et hoc est, principa-
tus eius super humeros eius. Et quia ipse est Deus verus, &
non est alter Deus præter eum; audite quod sequitur: *Et vo-
Isa. 9. 6. cabitur nomen eius Ammirabilis, Consiliarius, Deus, fortis, Pater
futuri sæculi, Princeps pacis.* Ecce sex nomina eius diximus, in
quib. nominibus nullum esse alterum Deum, prẹter eum
*Videtur deesse vocula, constat, liquet, vel similis. secundum fidem nostram, quam credimus. * Et si aliquis
dicit, quod non sunt nomina, quæ diximus de Christo; au-
diat, quid sequitur: *Multiplicabitur eius imperium: & pacis eius
non erit finis. Super solium Dauid sedebit, & super regnum eius, vt
C confirmet illud, & conroboret in iudicio, & iustitia à modo, & vs-
que in sempiternum.* Protulimus fidem nostram Ecclesiæ no-
stræ, proferat nunc dominus Elipandus fidem suam Eccle-
siæ suæ in qua fide nos redarguit, vt auditu credamus: aut,
si noluerimus, à diæcesi sua exules habeamur. Tũc lecta est
ipsa epistola, & multum fidei nostræ contraria: quæ nec in
*F quæ. veteri testamento, nec in nouo erant scripta: * quam ipsa
verba fidei suæ nobis incognita in vnum copulauimus: &
quo facilius agnoscerentur, more symboli breui compen-
dio in pagina cõpegimus. Et quantũ discordaret de fide no-
stra symbolum Ephesini Concilii, ei contrarium posuimus.

*nuncupatus. Primus ego Eterius Oxomæ sedis indignus * nomina-
tus Episcopus, qui ab Archiepiscopo Toletano nuncupor
esse hæreticus, profero fidem meam cunctis audientibus.
Quam fidem à sanctis Patribus accepi, credidi; & omni Ec-
clesiæ recitandam prædicaui. Et sicut cum omni Ecclesia
catholica corde retineo, ore patulo dico. CREDIMVS *in
vnum Deum Patrem omnipotentem. Factorem cæli, & terræ, visi-
bilium omnium, & inuisibilium conditorem. Et in vnum Dominũ
D Iesum filium Dei vnigenitum ex Patre natum ante omnia sæcula.
Deum ex Deo. Lumen ex lumine. Deum verum ex Deo vero, natum,
non factum homousion Patri, hoc est eiusdem cum Patre substantiæ.
Per quem omnia facta sunt, quæ in cælo, & quæ in terra. Qui propter
nos, & propter nostram salutem descendit. Et incarnatus est de Spi-
ritu sancto* & *Maria Virgine homo factus. Passus sub Pontio Pilato.
Sepultus. Tertia die resurrexit. Ascendit in cælos: sedet ad dexteram
Patris. Iterum venturus est in gloria iudicare viuos, & mortuos. Cu-
ius regni non erit finis. Credimus, & in Spiritum sanctum Domi-
num, & viuificatorem ex Patre, & filio procedentem. Cum Patre,
& Filio adorandum, & glorificandum. Qui locutus est per Prophe-
tas. In vnam Catholicam, atque Apostolicam Ecclesiam. Confitemur
vnum Baptisma in remissione peccatorum. Expectamus resurrectio-
nem mortuorum. Vitam futuri sæculi, Amen.*

*Etiam Latini Scriptores hoc vocabulum masculino genere aliquando vsurpant.

Explicit * Symbolus fidei Ephesinæ.

INCIPIT SYMBOLVM fidei Elipandianæ.

E

EGo Elipandus *Toletanæ sedis Archiepiscopus cum omnibus mibi
consentientibus; Credo Trinitatem Patris, & Filij, & Spiritus* Gabriel Vasquez 1. p. d. 89. c. 2.
*sancti, in vna Deitatis essentia atque natura, hoc est, Deum, & Prin-
cipium, & Spiritum sanctum, in vna natura Deitatis Trinitatem
porsonarum. Quia sicut homo derelinquendo patrem, & matrem,* Gen. 2. 24.
*& adhærendo vxori, cum sint duæ personæ, iam non sunt * duæ, sed* *duo.
vna vocatur caro: & sicut multorum animæ in dilectione Dei vnum Act. 4. 32.
*est cor, & vna efficitur anima ita Pater, & Filius, & Spiritus san-
ctus, opifex vnius totius conditæ creaturæ, vnius glomeratio charita-
tis, vnius ambitus dilectionis coæterna substantia. Ipse quoque Pater
per semetipsum descendit ad turrem, quam ædificabant filij Adam:
& dixit Filio, & Spiritui sancto:* Venite descendamus, & con- Gen. 11. 7.
fundamus ibi linguas eorum. *Per semetipsum quoque veniens
de iudicio Sodomorum, Loth eripuit. Per semetipsum etiam in mon-
tem Sina descendens, Moysi legem dedit. Nam si intelligere vultis
personas, quomodo sit vnus Deus trinitas, cognoscite comparatiue.* Gen. 19. 16.
Lapidem, & ignem, qui in eo est, & frigore in lapide manente vnam Exod. 20. 1.
esse substantiam. Attendite huius lapidis comparationem, indiuisam F
*personarum Trinitatem: etsi præualetis, considerate de ineffabili di-
uinitate: & videte vnius Deitatis inuisibilem Trinitatem. Et sicut a-
lia est persona frigoris manentis in lapide, atque alia ignis manentis
in parente: & tamen procedens non desinit esse cum generante: ita
filij persona alia est, & non desinit in vna substantia Deitatis esse cũ
Patre. Et sicut lapis præcedit ignem illum in se manentem in visio-
ne, ita Pater præcedit Filium, non tempore, sed origine. Ipse quoque
Dei filius,* cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, Hebr. 1. 3.
*Deitatem inuisibilem exinaniens, apparuit subiectæ creaturæ specie
cum Patre, & Spiritu sancto Abrahæ in ipso feruore Diei. Quia sic-* Gen. 18. 1.
*ut absentia lucis tenebræ sunt: & absentia tenebræ lux esse creditur,
tertium inter vtrosque non obsistit: sic in vno Verbo Dei, id est, vnico
filio eius, fortitudinem, & honorem, & gloriam esse credimus. Et
sicut Spiritus pars animæ est, per quam imagines rerum corporaliũ
imprimuntur: sicut mens pars eiusdem animæ est, per quam omnis
ratio, intelligentiaque percipitur: sicut memoria, quæ meditari me-
moratur: sic in Verbo Dei pro suis officiis diuersa meruerunt voca-* G
bula, quæ nequaquam diuiduntur in substantiam. Quem sacra scri- Philip. 2. 7.
*ptura testatur pro salute humani generis, Deitate exinanita, homi-
nem factum, circumcisum, baptizatum, flagellatum, crucifixum,
mortuum, sepultum, seruum, captiuum, peregrinum, leprosum, de-
spectum, & quod est deterius, non solum ab angelis, sed etiam ab ho-
minibus minoratum, vermem esse dictum, ex persona scripturæ eius
dicente:* Ego sum vermis, & non homo; opprobrium homi-
num, & abiectio plebis. *Cuius gloriam secundum diuinitatem,* Psal. 21. 7.
*stupent cælestia, & magnitudinem contremescunt terrena. Et qui
dicit, gloriam meam alteri non dabo, Homo * interior in vna, ea-* *inter nos
*demque Dei, & hominis persona adglomeratus, atque carnis vesti-
mento indutus. Quia non per illum, qui natus est de virgine visibilia,
& inuisibilia condidit: sed per illum, qui non est adoptione, sed ge-
nere: neque gratia, sed natura.*

*Et per istum Dei simul, & hominis filium, adoptiuum humani-
tate, & nequaquam adoptiuum diuinitate, mundum redemit. Qui
est Deus inter Deos: qui vtrum comedisset, an bibisset ei cognitum
manet, cui nonnulla actionis suæ mysteria nescire * voluit. Quia si* *noluit.
conformes sunt *omnes sancti huic filio Dei secundum gratiam,* Rom. 8. 29.
profecto & cum adoptiuo adoptiui, & cum aduocato aduocati, & H
*cum Christo Christi, & cum paruulo paruuli, & cum seruo serui.
Credo etiam inter ipsa sancti Spiritus charismata gratiarum, Spi-
ritum sanctum esse adoptiuum,* in quo clamamus, Abba pater:
*in quo spiritu non nego hominem Christum esse adoptiuum. Credi-
mus enim quia in resurrectione similes ei erimus, non diuinitate, sed
carnis humanitate, videlicet carnis assumptione, quã accepit de Vir-
gine.* Ecce duos Symbolos nimis inter se contrarios, & val-
de sibi dissimiles. Et hi duo, qui ex his diuisit, Ecclesiã Chri- 1. Ioan. 4. 1.
sti tractare. Et secundum quod Iohannes Apostolus in sua
nos epistola instigauit dicẽs: *Karissimi, nolite omni spiritui cre-
dere: sed probate spiritus, si ex Deo sint. Quoniam multi Pseudopro-
phetæ exierunt in hunc mundũ. Et ex hoc cognoscitur Spiritus Dei.
Omnis spiritus qui confitetur, Iesum in carne venisse ex Deo est. Et
omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est. Et hic est illius An-
tichristi, quem audistis, quoniam venit: & nunc iam in mundo est.*
Quid est soluere Iesum, nisi seorsum Deum, & seorsum
hominem prædicare? Ipse sine dubio soluit Iesum, qui

prædi-

A

prædicat populo, dicens: Numquid per illum, qui natus est de Virgine, per ipsum visibilia, & inuisibilia condidit, an per illum, qui non est adoptione, sed genere, nec gratia, sed natura, cuncta creauit? Et ideo absq; dubio per illum, quem sibi coæqualem, & sine adoptione genuit, cuncta creauit. Et per ipsum Dei simul, & hominis filium verbum carnem factum, adoptiuum humanitate, & nequaquam adoptiuũ diuinitate, mundum redemit. Videte Spiritum, qui soluit Iesum. Aperite oculos: Aperta materia est. Spiritus erroris hoc dictauit. Illius Antichristi spiritus in hoc inspirauit.* Si certe mentio, qui discordant Symboli, qui discordant epistolæ: Legite epistolam Iohannis. hoc non dicit. Sed quid dicit? *Antichristus est, qui Iesum soluit. Spiritus erroris est, qui negauit Iesum in carne venisse.* Apostolus clamat aperte, & dicit: *Nos vidimus, & testificamur, quoniam Pater misit filium suum saluatorem mundi. Quisquis confessus fuerit, quoniam Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo.* Et adhuc dubitamus credere? Et adhuc dubitamus confiteri? Apostolus dicit: *Qui negat, quod Iesus est filius Dei, negat eum in carne venisse:* & ipse est Antichristus.

[Locus obscurus. Ioan. 4. 3. Io. 4. 14. Io. 4. 2. 3.]

B

Elipandus dicit.

[Epistola Elipandi.]

QVi non fuerit confessus Iesum Christum adoptiuum humanitate, & nequaquam adoptiuum diuinitate, & hæreticus est, & exterminetur. Auferte malum de terra vestra. Non me interrogant: sed docere quærunt, quia serui sunt Antichristi. Hanc epistolam domini Ascarici Episcopi ideo fraternitati tuæ direxi Karissime fidelis, vt cognoscas, quanta in Christi seruis regnet humilitas. Quanta in Antichristi discipulis regnet superbia.

Cum Dominus Ascaricus mihi non docentis imperio, sed interrogantis voto eã scribere voluit, sicut illum vera humilitas docuit. Isti vero modo & contraria dicendo, modo, & quasi ignorantem me, quid rectum sit, noluerunt interrogare: sed docere. Vnde Deus nouit, quia licet proterue scripsissent. nam si vera dixissent, gratus obedire debui, reminiscendo quod scriptum est:* Si iuniori reuelatum fuerit, senior tacet. *Et iterum*: Proximus ille Deo est, qui scit ratione tacere. *Nam nunquam est auditum, vt Libanenses Toletanos docuissent. Notum est plebi vniuersæ, hanc sedem sanctis doctrinis ab ipso exordio fidei claruisse: & nunquam schismaticum aliquid emanasse. Et nunc vna ouis morbida, doctor nobis appetit esse. Et tamen nolui ea ad aures cæterorum fratrum nostrorum perducere, antequam illic, vbi exortum est huiuscemodi malum, sit radicitus amputatum. Quia ignominia erit mihi, si* in traditione Toletana hoc malum fuerit auditum. Vt quod ego, & cæteri fratres mei in Ispalitanis tanto tempore diiudicauimus, & Deo auxiliante, tam in festis paschalium, quam in cæteris erroribus Migetianorum hæresim emendauimus: Nunc illi è contrario inueniunt, vnde nos arguant. Et tamen si tepide fuerit actum, & non fuerit à vobis emendatum: tunc illud ad notionem reducam fratrum: & erit vobis ignominiosum, si ab illis in vobis reprehensum fuerit.*

[Locus mutilus. 1. Cor. 14. Catonis. ...s de Libana en Astu... C ... intra ...onem ...letanã.]

*Adolescentiam sane fratris nostri Eterii lacte adhuc alitam, & nondum ad robur perfectæ intelligentiæ perductam, vestra fraternitas erudiat: quia non cum magistris optimis, sed cum ignaris, & schismaticis, videlicet Felice, & Beato, * Atiphrasio æquales in virtute, & pares in errore, habuit collationem. Bonosus, & Beatus pari errore condemnati sunt. Ille credidit de matre adoptiuum, & non de Patre ante secula proprie genitum, & non de matre temporaliter adoptiuum. Cui similem existimabo illum, nisi Fausto Manicheo? Faustus condemnauit Patriarchas, & Prophetas: iste condemnat doctores priscos, & modernos. Obsecro, vt calore fidei accensi tanta sitis intentione præcalidi, vt errorem prædictum de medio vestri auferatis: vt sicut per seruos suos Dominus de finibus Beticæ eradicauit hæresem Migetianam, ita per vos de finibus Asturiensium funditus euellat hæresim Beatianam. Sed quia audiui, quod præcursor Antichristi in medio vestri apparuit, qui illum iam natum annunciat: quæso, vt perquiras ab eo, vbi, aut quomodo, aut quãdo nat⁹ est spiritus ille mẽdax prophetarũ, qui in eo loquitur. & nos solicitos reddat.*

[...ntiphrã... quia di...at Eli... ...us Bea... ...n hoc ...nine per ...iphrasin ...ellari, vt ...et etiã D ...epistola ...oli Ma... ad Eli... ...dum.]

Hæc epistola tua est. Hæc verba tua sunt. Hæc fides tua est. Hæc doctrina tua est. Hæc sapiẽtia tua est. Et ad ipsa nos inclinare iubes. Et quia non inclinamus, clamas, quia hæretici sumus, & præcursores Antichristi. Et ipse spiritus mẽdax; qui *in ore Achab Prophetarum ingressus est*, ipse loquitur in nobis. Et dicas Fideli tuo; Perquire, vbi est natus: & nos solicitos redde. Hæc iniuria non nostra, sed ipsius, quem adoramus. Et tamẽ si recte credimus filium Dei, sicut veritatẽ sine dubitatione credimus, illius iniuria est, cũ nostra est. Et cũ illius iniuria est, nostra est: quia caput, & corpus vna persona est. Neque enim cũ pes premitur, caput glorificatur.

[...g. 22.]

E

Denique iam caput ad cælos ascenderat, quando Saulus discipulos Christi trucidabat. Et dictum est ei: *Saule Saule quid me persequeris?* Nõ dixit, quid persequeris seruos meos: sed quid me *persequeris?* Petrus quoque Apostolorum primus compatiens discipulis lachrymantibus, vt eos non relinqueret: sed abscederet à ciuitate: sed fugeret ante Neronem, vt victus fletibus discipulorum, cessit, & promisit se vrbem egressurum. Proxima nocte salutatis fratribus, & celebrata oratione, proficisci solus cœpit. Vbi ventum est ad portam, videt sibi Christum occurrere. Et adorans eum dixit. *Domine, quo venis?* Dicit ei Christus: *Iterum venio crucifigi* Intellexit de sua dictum passione, quod in eo Christus passurus videretur, qui patitur in singulis. Non vtique corporis dolore, sed quadam misericordiæ compassione, aut gloriæ celebritate. Et conuersus statim Petrus in ciuitatem rediit: comprehensusq; à persecutoribus, cruci adiudicatur. Paulus ipse vas electionis discipulis narrat: *Quotidie cõpleo ea, quæ desunt passioni Christi in carne mea.* Et quia duo genera sunt martyrii, id est, passio, & compassio; passus est Dominus in Petro; & Iacobo compassus est in Ioanne. De que Iacobo, & Iohanne dixit: *Potestis calicem bibere, quem ego bibiturus sum?* Responderunt, *Possumus.* Dicit eis Iesus: *Calicẽ meum bibetis:* & vtique cum *calix* in scripturis legitur, *passio* nominatur. Omnis enim seruus Dei, qui rectam fidem habet, quia *iustus ex fide viuit*: & omnem hominem, sicut semetipsum diligit, calicem Christi bibit. Non est aperte sanguinis effusio, aut corporis passio: sed animi compassio. Quia * vterque vnus Christi bibitur calix, vt Salomon in Cantico Canticorum ait: *Fortis est dilectio, sicut mors.* Sicut enim qui moritur iam vltra istum non videt mundum: ita & qui omnem hominẽ diligit sicut se, non potest videre hunc mundum, id est, amatores mundi. Et iste potest dicere cum Paulo Apostolo: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* Quia vbicumq; tribulatio, aut hæresis surrexit in Ecclesia, confestim tribulabatur; statim compatiebatur in singulis, sicut Christus, qui patitur in singulis: non vtique corporis dolore, sed animi compassione. Quæ pasśio, & compasśio vna est pasśio: quia vnus est calix, qui bibitur: & vna persona est caput & corpus, qui patitur.

[Actor. 9. 5. Idem refert Ambrosius in Auxẽt. de Basil. non trad. Hegisipp. li. 3. c. 2. Greg. in Psal. 4. Pœnit. Baron. Cardinalis ad annum Christi 69. Annal. Eccles. Coloss. 1. 24. F Matth. 20. 22. Mar. 10. 38. Galat. 3. 11. * F. vtique. Cant. 8. 6. 2. Cor. 11. 29.]

G

Qui dicit se recte credere in Christo, & mẽbra eius non recipit, quomodo Christum recte credat, non video. Totũ enim Christum non diligit, qui hominem odit. Et omnis, qui odit fratrem suum, Cain est: fratricida est, homicida est. Et talis homicida non habet Christum, qui est vita æterna. Non habet Christum, quia non imitatur Christum: imitaretur, si omnem hominem sicut semetipsum diligeret. Et non solum amicos, sed etiam inimicos. Amicos diligere in Deum, & inimicos propter Deum. Nõ enim Christus pro amicis, sed pro inimicis mortuus est. In tantum dilexit inimicos, vt se morti traderet pro eis. Quod si nõ faceret, nullus inueniretur, qui eum laudaret. Sed cum inimici essemus, *pro nobis mortuus est, relinquens nobis exemplum, vt sequamur vestigia eius.* Iohannes Apostolus dicit: *Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam in se manentem. In hoc cognoscimus charitatem Dei, quia pro nobis animam suam posuit: Et nos debemus pro fratribus animas ponere.* Hoc totũ quare dixim⁹? nisi q̃d esset Ecclesia, firmarem⁹? Et cũ Ecclesia cognoscitur, cognoscitur & Christus, qui caput Ecclesiæ est. Et vbi Ecclesia Christi est, pax est, quia pax nostra est *Christus*, q̃ se & nos fecit, vtraq; vnũ.

[1. Ioan. 3. 15. 1. Pet. 2. 21. 1. Io. 3. 15. H]

Proinde dilectionem prædicamus, & cum nemine scandalum habere volumus, secundum Prophetæ dictum: *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scãdalum.* Tu ergo, qui habes scandalum contra nos, dic quare? Hic Dominus in Euangelio ait: *Non desinent, vt veniant scandala: væ homini illi, per quem venit.* Perquiramus principium huius scandali, vnde surrexit: & secundum Domini dictum, *væ illi erit, per quem venit.* Scripsisti nouam doctrinam; & illa, quæ per totum mundũ omnium baptizatorum voce depromitur, diminuisti. Et nos incogniti de tua doctrina noluim⁹ ea recipere, & illa dimitterere, q̃ per totũ mũdũ tenet Ecclesia. Ecce scandalum vnde venit Ecclesia. Væ illi per quem venit. Nã

[Psal. 118. Mat. 18. 7.]

nostra

A nostra fides symbolum est,& in hoc stat Ecclesia Catholica p vniuersum orbem terrarum constituta, q̃ diffusa esse creditur,non diuisa. Tu vero nouum symbolum cõposuisti,q in scripturis sacris inuentus nõ est: & direxisti in nostra Ecclesia, vt credamus Trinitatem personarum Patris,& Filii, in vna natura idem: Et hoc Sabellius dixit. Quia verbo tantum Patrem,&Filium in vno Deo,&Spiritum sanctum dicebat:&tamen confundebat personas:vt vnam eos esse personam diceret. Sicus vnus homo natura est,& in eo imago Trinitatis id est,memoria,intelligentia, & voluntas,q̃ tria in vna natura sunt,& in vna persona sunt,& in vno homine sunt: & ipsa tria homo non est. Hoc dixi de Trinitate vno Deo,vt credamus Trinitatẽ personarumPatris,&Filii, & S. sancti in vna natura,i.in vnoDeo.Et quia vnus homo imago Trinitatis in anima est, idem in memoria, intelligentia,& voluntate.Et ipsa tria in vna persona hominis:& ipsa homo non sunt:sed hoc totum vna persona est:sic nos cogis intelligere,& credere:vt dicamus Patrem,& Filium,& Spiritum sanctum in vno Deo,in vna natura,& nõ sint ipsa tria Deus: sicut nec illa tria sint homo,quæ supra diximus. Quod si verum non dicimus, B tractẽt spirituales viri, & aliud credimus inuenire non possunt, qui libros de Trinitate legunt.Sed quia grandis materia est, & sigillatim discutienda sunt, ea proferre debemus, vnde scandalum ortum, est, pro quo schismatici hæretici à te nomen habemus.

Iam diximus tuam Trinitatem,quam non nos recipimus, dicamus & tuum Christum, quem talem esse nõ credimus. Dicitis n.*Nunquid per illum,qui natus est de Virgine,per ipsum visibilia & inuisibilia condidit;an per illum,qui non est adoptione,sed genere:nec gratia,sed à natura cuncta creauit. Et ideo absque dubio per illum,quem sibi coæqualem,& sine adoptione genuit,multa creauit.Et per istum Dei simul, & hominis filium verbum carnem factum adoptiuum humanitate,& nequaquam adoptiuum diuinitate mundum redemit.*

Ecce tuam fidem de Christo.Et hanc non recipimus,qa nec talem fidem habemus, nec talem doctrinam ab Apostolis accepimus:nec in Lege,& Euangelio tale vnquã legimus:sed neq; in libris C doctorum,aut manualib. sed tantum in tuis dogmatibus.Et ob hoc à te Antichristi discipuli nomen habemus.Ecce vnde surrexit inter nos scandalum. Cętera multa dixisti, q̃ supra in symbolo tuo cõprehendimus: sed modo discutienda non sunt,quia nec valemus:sed si Deus voluerit,& vixerimus discutienda,& abiicienda sunt ab Ecclesia, quod absit, per illa *Christianum* nomen careamus : & iam non Christiani,sed *Elipandiani* nomen habebimus.Cuius fidẽ qui secutus fuerit, eius vocabulum sumit:sicut Ariani ab Ario:Sabelliani à Sabellio,&cæteri ex nomine auctorũ suorum. Et ideo vnus Christus nobis sufficit filius Virginis,qui nomen habet Iesus.Illos tuos,qui dicis Istũ& illũ, necesse non habemus, quia nec nomina illorũ à te scripta cognouimus.Istum,& illũ, dixisti, *Iesum* vero nominare nõ potuisti: quia nec eum in corde habuisti. 2.Cor.13. Quod si habuisses, cum Paulo Apostolo dicere potueras: *An experimentũ quæritis eius,qui in me loquitur Christus?* Et alio loco dicit,quod *nemo potest dicere Dominus Iesus,nisi in Spiritu sancto.* Siquidẽ & in suis epistolis nõ est ausus tecũ dicere, è Deitate exinanita. *Et nos adoptiui,& ille adoptiuus & nos Christi,& ille Christus,& nos paruuli, & ille paruulus* : & cætera * spurcicia, q̃ tu Iesu Christo Domino nostro ausus es dicere,seruum cum seruis : sed sua epistola ad Romanos sic habet. *Paulus, seruus Iesu Christi vocatus Apostolus, segregatus in Euangelio Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo,qui factus ei ex semine Dauid secundũ carnem: qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundũ spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri,per quem accepimus gratiam,& apostolatum ad obediendũ fidei in omnibus gentibus,in quibus & estis vos vocati Iesu Christi,in omnib.sanctis,qui sunt Romæ dilectis Dei vocatis sanctis gratia vobis, & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo. Primum quidẽ gratias ago Deo meo per Iesum Christũ pro omnib.vobis:quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo.Testis n.est mihi Deus,cui seruio in spiritu meo in Euangelio filii eius.* Cuius seruum se dixit Paulus Apostolus? aut in cuius filii Euãgelio seruiebat? Aperite oculos &videte venenum.Proiicite cito foras, ne moriamini ex eo. Legite totas epistolas Pauli, & inuenietis *seruum Iesu Christi* nuncupantẽ,& filium Dei coram omnib.confitentem.Nam non inuenietis vbi istum, E & illum adoptiuum humanitate : & nequaquã adoptiuum diuinitate. Legite septẽ canonicas, Petri Apostoli duas,Ioannis Apostoli tres:Iudæ vel Iacobi singulas,hoc non inuenietur scriptum. Legite librum Euangeliorum quatuor, & Apocalypsim Ioannis, atq; Actus Apostolorum, & hoc ibi non inuenietis:sed *seruus Iesu Christi* nominantes, & illũ *Dei filiũ Deum verũ* constituentes.Legite libros omnium doctorum vsq; ad libros manuales,& inuenietis quod nemo talia scripsit,quia nec talia credidit. Quod si certa talia inueneritis scripta,qualia nuper scripta est ab Elipando Toletanæ sedis Episcopo,tunc credite ei,quod hęretici sumus,& Antichristi discipuli , & proiiciat nos à terra vestra : &, secundũ illius pceptum,auferte malum de medio vestri:Si certe nos dicimus veritatem,ille mendacium dicit, quia non habemus vnã fidem:& fides * versa non facit charitatem vnam: & ob hoc diuisa est in duas partes Ecclesia. Et iam in Scripturarũ præcincti arma vnusquisq, fidei suæ, publice surreximus ad pugnam. Et quia tres reges contra vnum surrexerunt, non timeamus:Fortes estote, *Plures enim sunt nobiscum,quam cum illis.*

*diuersa.

F 2.Reg. 6. 16. Nobiscum est Dauid ille manu fortis, qui paruo lapide 1.Reg.17. 34. Goliam blasphemum,qui exprobrabat exercitũ Dei Israel, in fronte pcussit,& vno ictu prostrauit.Nobiscum est Moyses,qui Pharaonem cum suo exercitu in rubro mari demersit:& populum suum sicco pede transire fecit. Exod 4. 28. Nobiscum est Iosue,qui quinq; reges in vna spelunca conclusit, qui antea Amalec vicit. Genes. 14. Nobiscum est pater Abraham, cum trecentis vernaculis,qui quinq; reges superauit, & spoliis exuit.Nam isti tantũ tres reges sunt. Iudic. 6.7. Nobiscum est virorum fortissimus Gedeon,& trecenti electi cum eo,cum quib.percussit Madiam,quasi vnum virum. Nobiscum est Samson leone fortior,saxo durior, qui solus sine armis mille prostrauit armatos.Nobiscum sunt duodecim Patriarchæ, Nobiscum sunt sedecim Prophetæ,Apostoli,& Euangelistæ, Nobiscũ sunt omnes Martyres,& Doctores. Nobiscũ est Iesus filius Virginis, cum omni Ecclesia suo proprio sanguine comparata, & per vniuersum orbem terrarum dilatata. Ista tantum hostis in vno angulo tenetur coarctata. *State* ergo secundum Apostolum, Eph. 6.14. G *succincti lumbos vestros in veritate, & induti lorica iustitiæ, & calciati pedes in præparationem Euangelii pacis,in omnibus sumentes scutũ fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignita extinguere & galeam salutis assumite,& gladium spiritus,quod est verbum Dei.* Dicamus cum sanctissimo Dauid Propheta: Psal.124.8. *Adiutorium nostrum à Domino,qui fecit,cælum , & terram.* Donauit certantib. victoriam,qui certandi dedit audaciã. Non nos hostium turba,non bellantium reuocet forma,nõ quasi fulgentia vitrea arma terreant. Psal.198. *Hi in curribus , & hi in equis:nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur.* Non timeamus. Non sunt bellatores.Negotiatores sæculi sunt:Suum negotium portant,non nostrum, sua quærunt, non q̃ Iesu Christi.Aurum se dicunt,& argentum portare , sed mixtum est, adulteratum est,falsum est. Veniant trapezitæ, & videant, quia mendacium est.Nemo ex his accipiat, nemo emat,ne postmodum pœniteat. Vinum nobis porrigunt,nemo accipiat:nemo bibat:mixtum est aqua.Et hoc,quod videtis,plus aqua,quam vinum est.

Iam & hoc aliquando factum est tempore Ieremiæ. Erãt Pseudoprophetæ, hoc est,hęretici,q falsa,&adultera verba populo pdicabant,&dicebant:*Hæc dicit Dominus*:Quos Dominus omnino non miserat. Vnde & per Esaiam caupones H eos teterrimos appellabat,dicens: Isa.1.22. Vulg. Vinũ tuum mistum est aqua. *Caupones tui miscent vinũ aquæ*,eo quod sapienti,& syncero mero, id est, verbo Dei, insipidum,& aquatum,id est,terrenã, & humanam doctrinam,quasi aquam miscentes vino,populo intimabant.Ideo caupones aquã vino miscentes audire meruerunt. Et quanquã vinum nominetur hoc loco tamen bonum est:quia doctrina Prophetarum,& Apostolorũ est. Sed quia mixta est, .i.hæreticæ prauitatis infecta,hęc aqua nõ de vero fonte est, .i.non de Christi doctrina, sed de hæreticorum collecta lacuna,& de mundi opinione falsa scientia. Obscura verba,q̃ à paucis intelligantur,qualiter possint,quo pacto vero dogmati mixta sapientia colorari.*Quæ nos Spiritu sancto docente,illum spiritum erroris,qui sibi ista confingit,pro quo possit nomen docti assumi, & suam doctrinam mixta cum

*Locus obscurus.

A
Exod. 7. 20.
Origenes.

Ecclesiæ doctrina copulari. Quam aquam Moyses vertit in sanguinem, quæ est prima plaga Ægypti. Et licet illa in Ægypto corporaliter gesta sint, spiritualiter tamen nunc geruntur in nobis. Ægyptus namq; sæculi forma est, in cuius prima plaga aquæ vertuntur in sanguinẽ. Et quia omnes hæretici Philosophi sunt: quia rusticus hæreticus dici nõ potest, ob inde aquæ Ægypti erunt, id est, hæreticorum lubrica, & obscura philosophantes doctrina. Quæ merito in sanguinẽ vertuntur, qa scripturas sanctas carnaliter sentiunt. Sed mox vbi crux Christi fuerit, his veritatis lumen ostendit, & eos acrius redarguit, vt ex qualitate personarum proprios agnoscant errores. Et tunc probatur, quæ est Spiritus Dei, & quæ erroris.

Apoc. 16. 18.

De quo spiritu erroris in Apocalypsi dicitur: *Et vidi ex ore draconis, & ex ore bestiæ, & ex ore Pseudoprophetæ spiritus tres inmundos in modũ ranarũ.* Draco quis alius, nisi Diabolus est? Bestia à vastãdo nomen accepit, quia nõ herbas mandit, sed sanguinẽ effundit, & carnem lacerat, vnde viuit. Hæc bestia, quid aliud nisi homo est, qui hominem *premit. Pseudo aũt ꝓpheta hæreticus est. Tres Spiritus se vidisse testatur, sed vnus, Spirit⁹ est. Quia sicut homo adhærens Deo, fit vnus Spiritus, homo mal⁹ adhærẽdo hæretico fit vnus Spiritus cum diabolo: sicut & ipse diabolus de semetipso ait: *Sedebo in mõte testamenti, & in laterib. Aquilonis.* * Montẽ testamenti diabol⁹ p̃sidet, cum corda hęreticorum tenet. Latera huius montis sunt omnes, qui eis consentiunt, & eorum defensores assistunt. His spiritus verba ipsorum sunt, quia ꝙ diabolus eis inspirat, hoc loquuntur: quem spiritus dicit esse quasi ranæ. Rana est loquacissima vanitas. Nihil n. cibo aptum est animal istud, quoniam immundum est. Nihil aliud animal istud vtile est, nisi quod sonum vocis, improbis & importunis clamorib. reddet: Nam in lacunis, & ceno, atq; collectionibus aquarum sordib. volutantur: Sic hæretici, non in aqua limpidissima, aqua viua, quæ de fontib. saluatoris, id est, doctrina Apostolorum est, sed in ipso populo ignaro, & lubrico indignis clamoribus, quasi ranæ è ceno voces emittunt, qui inani quadam, & inflata modulatione superbiæ, velut ranarum sonis, & cantibus nouis deceptionis fabulas scribunt.

*F. perimit.
Esa. 14. 13.
B
*In monte, aut. monte.
Ranæ sunt hæretici.

Sic aurum, & argentum purum simulantes nos inludere quærunt in negocio, q̃ & istud æramento, & stannum miscuerunt. Nos tamen efficiamur, secundum p̃ceptum Domini, probabiles trapezitæ, quia peritiæ disciplina est, probare quid sit aurum purissimum, ꝙ vulgo dicitur obrizum, vel quid sit minus purgatione ignis *terreo, viliq; denario. Si pretiosum nomisma fulgore auri fulgentis mutetur, prudentissima discretione prouidendum est, ne decipiamur, & non solum consideremus, si aurum purum est; sed etiam acute cernẽtes, cuius imagine sculptum habet: si veri Regis, si Latronis, Nã latro, quia aurum furatur, hoc publice negociare non præsumit: sed denuo in conflatorium mittit: & vultum Imperatoris, atq; imaginem sub falsitate exprimit. Et hoc debemus sapienter agnoscere, & illa, quæ sit veri regis moneta, an falsi negotiatoris non legitime figurata, prudentia velociori discernere, & dum viderimus. quod purum aurum est, & absq; mixtura, & veri regis imaginem habet, ad huc dubitandum est, & comparandum non est, nisi trutinę imponatur, ne forte minus de pondere habeat, diligenter inquiratur.

*æreo.
C

Quæ omnia nos quoq; spiritualiter obseruare debere, Euangelicus sermo sub huius nomine demonstrat exẽplo. Primum, vt quidquid in cordib. nostris irreplerit, vel quidquid nouæ doctrinæ fuerit in tromissum. Probare debem⁹ [spiritum vtrum sit diuino illo & cælesti S. Sancti igne purgatum, an spiritu erroris irreptum, ꝙ de hæretica prauitate veniens, seu de sæculari Philosophiæ tumore descendens sub nomine sanctitatis hypocrisin p̃ferens in superficie tantum ostendat pietatẽ, diligentissime perscrutari debemus. Quod ita poterimus implere, si illud Apostolicũ fecerimus. *Nolite omni spiritui credere sed probate spiritus, si ex Deo sunt.* Quo genere illi quoq; decepti sunt, qui se Deo seruire promiserunt, & post professionẽ monachi nitore sermonis, & quibusdã sunt Philosophorum dogmatib. inlecti, & per hoc ascendentes ad primas cathedras, vt publice ab hominib. ignaris viderentur esse magistri, sacerdotium sunt adepti. Qui in prima fronte ordinis humilitatem, & sanctitatem simulantes, piis quibusdam *hac religio mentis consonę suadentes: velut auri fulgore fallentia, quos semel in superficie simulationis inlexerunt, velut numismatib. ęreis falsis, & mẽdacib. deceptos, nudos, ac miseros in perpetuum reddiderunt, vel ad sæculi eos strepitum reuocãtes, vel ad hæreticos errores hac p̃sumptione tumidos pertrahentes. Quod etiã Acham in libro Iesu Naue fuisse perpessum, qui de Iherico *linguam auream concupiscens, pro quo, irascente Domino, multi perierunt manu hostili ex populo, atq; postea ille pro furato anathemate ab omni populo lapidari meruit, & à Domino æterna morte damnari. Hoc significauit, qui in Ecclesia hæreticorum inferrent dogma, vel superstitiosa sęcularium literarum studia Hęc est n. *lingua aurea* in luculento sermone aptata. Hanc fraudati sunt Arius, Sabellius, Bonosus, Marcio, Basilides, Elipandus Toletanæ sedis Archiepiscopus. Furati sunt n isti regulas aureas de Iherico, id est, de schola sæculari, & philosophorum sectam non rectam in Ecclesiam conati sunt introducere, & maculare omnẽ Ecclesiam Domini ita, vt disperderentur multi per eos. Ideoq; abiecti anathemate, quasi aceruo lapidum, id est, multitudine peccatorum oppressi, atq; extincti sunt, sicut Acham aceruo lapidum oppressus ab Israel extinctus est. Cui⁹ errore perempto, rex Hay, hoc est, diabolus, qui per illorum impietatem fidelium quosdam abiecerat, iterum superatus deuincitur, atque à populo Dei suspensus ligni Crucis virtute occiditur.

1. *Ioan. 4. 1.*
D
E
*F. hortamentis cõsona suadentes.
Iosue 7.
*regulam auream est in Vulgata *Ios. 7. v. 21.*

Primum diximus de auro mixto, id est, hæreticorũ mixta doctrina, & puro auro de Iherico furato, hoc est, hæreticos de mundi Philosophia eruditos, in sacerdotio electos. Nunc secundo sollicite nos inuestigare conueniat, ne auro purissimo scripturarũ praua intentio coaptata metalli pretiositate nos fallat. In quo etiam Domino saluatori astutissimus diabolus, velut homini puro, & simplici tentauit imponere, æstimans eum vnum esse de cæteris sanctis. Et illa, quæ generaliter sunt super omnium iustorum intelligenda personis, maliuola interpretatione conrumpens, specialiter Domino nostro *Iesu Christo*, qui angelorũ custodia nõ egebat, conatur aptare, dicens: *Quoniã angelis suis mandauit de te, vt in manib. tollant te, ne forte offendas ad lapidem pedẽ tuũ.* Prætiosa scilicet, eloquia scripturarum callida assumptione cõuertens, & Christum Dei filium vnum ex cæteris hominib. existimat, quem hominem videt: & ea, quæ pro sanctis intelligenda sunt, ad contrarium sensum, noxiumque detorquens, vt imaginem tyrannici vultus sub colore auri fallentis nobis obiiciat. Nullus ergo Christo cõparetur, quamuis sanctitate præfulgeat: cum audit, quod *Filius hominis* dicitur: nec illo sensu diaboli eum vnum de filiis hominum æstimet: de quib: scriptum est: *Filii hominum in protectioue alarum tuarum sperabunt.*

F
Psal. 90. 11.
G
Psal. 36. 8.

Sed multi hæretici in Ecclesia prodierunt, qui mediatorem Dei & hominum, hominẽ *Christũ Iesum*, purum hominem creatum dicerent, sed ex gratia Deificatum, tantumq; ei sanctitatis tribuerint, quantum de sanctis cæteris, ei⁹ videlicet, famulis agnouissent. Quod beatus Iob prophetiæ spiritu afflatus sententiæ suæ definitione redarguit, dicens: *Non adæquabitur ei Topadium de AEthiopia.* Quid Æthiopia, nisi p̃sentẽ mundũ accipimus, q̃ coloris nigredini designat peccatorẽ populum fœditate meritorũ, De quo Propheta dicit: *A Ethiopia præueniet dare manus Deo.* Id est, priusquã Iudæa credat saluandam se, offeret omnipotenti Domino se peccatis nigra Gentilitas, *Topadium* vero preciosus lapis est. [Et qa Græca lingua, *pan*, omne dicitur, pro eo, quod est omni loco resplendet, *topadium*, quasi *topaziũ* vocatur.] Dũ vero in Deum conuersa Gentilitas credidit ex ea: ita multi sunt dono spiritus locupletati: vt quia sicut multis coloribus, sic multis virtutib. luceant. Sed non acceptis quisquam virtutibus extollatur, à sancto viro nunc dicitur: *Non adæquabitur ei topadion de A Ethiopia.* Ac si aperte diceretur: Nullus sanctorum, quibuslibet virtutibus plenus, tamen de nigredine mundi collectus, æquari potest ei, de quo dictum est, Quia ipsa naturæ corruptibilis conditione constringimur, vt cũ Propheta dicamus: *Ecce enim in iniquitatib. conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea.* Ille autẽ solus veraciter sanctus est, qui vt ipsam conditionem naturæ corruptibilis vin-

Iob. 28. 10.
Psal. 68. 32.
H
Psal. 50. 7.

ceret,

A ceret, ex commixtione carnalis copulæ conceptus non eſt.
Huic ſe ſapientiæ quaſi quoddam topadion de Æthiopia æ-
quari voluit, cum quidam hæreſiarcha, dixit: *Chriſto Deo fa-*
cto, ſi volo, & ipſe poſſum fieri Et ille ſe æquari voluit, qui ſimili
ſenſu de eo dixit: *Et ille Chriſtus, & nos Chriſti. Et ille adoptiuus,*
& nos adoptiui Et ille paruulus, & nos paruuli. Et ille ſeruus, & nos
ſerui. Qui Ieſum Dominum noſtrum, nõ per myſterium cõ-
ceptionis, ſed per profectum gratiæ Deum putauit peruerſa
allegatione adſtruens eum purum hominem natum: ſed vt
Deus eſſet per meritum profeciſſe, vtq; ab hoc exiſtimans
& ſe, & quoslibet alios, ei poſſe coæquari, qui filii Dei per
gratiam fiant, nõ adhuc intelligens, nõ attendens, quod *non*
Iob. 28. 19. *adæquabitur ei topadi un de Æthiopia.* Aliud eſt n. natos homi-
nes per gratiam adoptionis accipere, aliud vnam ſingulari-
ter per diuinitatis potentiam Deum ex ipſo cõceptu proceſ-
ſiſſe. Neq; æquari poteſt gloria vnigeniti habita per naturã,
aliis accepta per gratiam. Mediator quippe Dei, atq; homi-
num homo Chriſtus Ieſus. Non ſicut iſte hæreticus decipit
aliter in humanitate, aliter in Deitate eſt. Non purus homo
conceptus, atq; editus poſt meritum, vt Deus eſſet, accepit:
ſed nuntiante angelo, & adueniente ſpiritu, mox verbum in
B vtero, mox intra vterum Verbum caro. Et manente incom-
mutabili eſſentia, quæ ei eſt cum Patre & Spiritu ſancto co-
æterna, aſſumpſit intra virginea viſcera: vbi & impaſſibilitas
pati, & immortalis mori, & æternus ante ſæcula temporalis
poſſet in fine ſæculorum oſtendi Vt per ineffabile ſacramẽ-
tum conceptus, ſancto partu inuiolabili, ſecundum verita-
tem vtriuſq; naturæ, eadem virgo, & ancilla Domini eſſet,
& mater. Sic quippe ei ab Eliſabeth dicitur: *Vnde hoc mihi, vt*
Luc. 1. 38. *veniat mater Domini mei ad me?* Et ipſa virgo concipiens dicit:
Ecce ancilla Domini fiat mihi ſecundum verbum tuum. Et quam-
uis ipſe aliud ex Patre, aliud ex Virgine, non tamen alius ex
Patre eſt, alius ex Virgine, ſed ipſe eſt æternus ex Patre, ipſe
temporalis ex matre. Ipſe qui fecit, ipſe qui factus eſt. Ipſe
Pſal. 44. 3. *ſpecioſus forma præ filiis hominum* per diuinitatem, & ipſe eſt,
de quo dictum eſt: *Vidimus eum, & non erat aſpectus: & non eſt*
ſpecies ei, nec decor. Per diuinitatem ipſe ante ſecula de Patre ſi-
ne matre, ipſe enim in fine ſæculorum de matre ſine Patre,
ipſe conditoris templum, ipſe conditor templi. Ipſe auctor
operis, ipſe opus auctoris, manens vnus ex vtraque, & in v-
traque natura. Nec naturarum copulatione confuſus, nec
naturarum diſtinctione geminatus.

C Sed quia non hæc tractanda ſuſcepimus ad ea, quæ ſupra
diximus, exponendi ordine redeamus, quod nullus ei ho-
minum, in quo homo eſt, ſimilis habeatur. Notandum no-
bis eſt quod ſanctus Iob, vt longe diſtare à Chriſto angelos
demonſtraret, dixit: *Non dabitur aurum obrizum pro ea.* id eſt,
Iob. 28. 15 pro ea ſapientia, quæ Chriſtus eſt Quia vt & antiquos etiam
Patres ſacri eloquii tractatores inferiores Chriſti oſtende-
ret, adiunxit: *Nec appendetur argentum in commutatione eius*, &
vt philoſophorum quoque ſapientiam Chriſto monſtraret
Ibid. longe ſubeſſe intulit, dicens: *Non conferetur tinctis Indiæ colo-*
ribus. Atq; ſubiunxit: *Nec lapidi Sardonicho precioſiſſimo, vel Sa-*
phiro. Et vt in illa quoque ſuperna ciuitate Iheruſalem nullũ
peruenire ad æqualitatem vnigeniti demonſtraret, addidit:
Nec adæquabitur ei aurum, vel vitrum. Et vt Prophetas Chriſto
ſubeſſe oſtenderet, adiunxit: *Nec commutabuntur pro ea vaſa*
Ibid. *auri, excelſa eminentia nec commemorabuntur comparatione eius.*
Trahitur enim ſapientia de occultis.

Ad extremum vero vt ipſos quoq; in Eccleſia hæreticos
increparet, qui fidem quam percipiunt, per ſuperbiam ſcin-
D dunt, addidit: *Non adæquabitur ei topazium de Æthiopia.* Ac ſi
patenter inſinuet, dicens: Hi, qui in peccatis concepti, & in
peccatis nati ad conuerſionem veniunt, æquari homini Deo
non poſſunt, quamuis multis colorum virtutibus reſplen-
dere videantur. Quorum vt ſuperbia refutetur, apte ſubiun-
gitur: *Nec tincturæ mundiſſimæ componetur.* Tincturæ n. mundiſ-
ſimæ vocantur hi, qui veraciter ſunt humiles, & veraciter
ſancti. Qui ſciunt quidem, quia ex ſemetipſis virtutum ſpe-
ciem nõ habent, ſed hanc ex dono gratiæ ſuperuenientis te-
nent. Tincti n. non eſſent, ſi ſanctitatem naturaliter habuiſ-
ſent. Sed mundiſſimæ tincturæ ſunt, quia humiliter cuſto-
diunt ſuperuenientem in ſe virtutum gratiam, quam acce-
Cant. 5. perunt. Hinc eſt n. quod Sponſi voce de ſancta Eccleſia dici-
* de deſerto Vulg. tur: *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit * dealbata?* Quia n. ſancta Eccleſia

E cæleſtem vitã naturaliter non habet, ſed ſuperueniente ſpi-
ritu pulchritudine donorum componitur, non alba, ſed de-
albata memoratur, & notandum, quod ſuperius, cum dixiſ-
ſet non confertur tinctis Indiæ colorib. eoſdem colores nõ
intulit mundos. Hoc vero in loco, vt tincturam veracium
virtutum ſeruorum Dei ab illa hæreticorum Philoſophorũ
factione ſegregaret, *tincturas & mundiſſimas* dicens: Tinctu-
ræ n. recte nominantur mundiſſimæ, hi qui prius per praua
opera fædi fuerunt, ſuperueniente ſpiritu nitore gratiæ ve-
ſtiuntur. Vt longe aliud appareant eſſe, quam erant. Vnde
etiam Baptiſma tinctio dicitur, id eſt, ipſa noſtra in aquam
deſcenſio. Tingimur quippe, vt qui prius indecori eramus
deformitate vitiorum accepta fide reddimur pulchri gratia,
& ornamento virtutum.

Hoc totum quare dicimus? niſi vt nemo ſe præſumat
Chriſtianorum Chriſto comparari, vt Elipandus facit, qui
dicit: *Et ille Chriſtus, & nos Chriſti, & ille ſeruus, & nos ſerui:*
F Quem audit in Scripturis eum hominẽ nominare, q propter
ter diſpenſationem redemptionis noſtræ factus eſt Deus
homo, ex ſemine Dauid ſecundum carnem, nullam differẽ-
tiam ponit inter Deum hominem, qui eſt Deus eſſentialis
ſuper omnia, & Deos nuncupatiuos non eſſentiales Deos
ſuper omnia, ſed tantum intra omnia. Certe dictus *ille homo*
& nos homines. Ille Deus, & nos Dii. Ille filius, & nos filii. Ille Chri-
ſtus, & nos Chriſti. Ille ſeruus, & nos ſerui. Ille paruulus, & nos par-
uuli. Sed non ſecundum eamdem rationem vnus ex nobis
intelligendus eſt, quia ille ſingulariter dictus, & nos plura-
liter. Nam cum ille in ſcripturis legitur, nos conſequenter
intelligimus ipſum eſſe Deum verum, & ſolum *ex ſemine* Rom. 1. 3.
Dauid ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæ-
cula. Cum vero in Scripturis Deus dicitur, ſingulariter dici-
tur, non pluraliter, ſicut multi dii, aut multi domini. Quia
Deus eſſentiale nomen eſt Sed nos cum Deum legimus in
ſcripturis, conſequenter hominẽ intelligimus ipſum Deum
eſſe natum de Virgine, qui ſub Pontio Pilato eſt crucifixus.
Quia Deus eſt genitus de ingenito Patre Deo, ac per hoc ſe-
gregamus eum de cæteris multis hominib. qui dii dicuntur
pluraliter, & homines pluraliter. Nam iſte homo ſingulari-
ter Deus eſt. Si nominas hominem, Deus eſt verus. Quem-
G admodum ſi ponas ante oculos quemlibet hominẽ & no-
minas eum carnẽ, ipſe tamen, & anima eſt. Si nominas ani-
mã, ipſe vero & caro eſt, & ex vtroq; id eſt, anima, & carne
qua conſtat homo, vna perſona eſt, & vnum illi nomen eſt,
carnis & animæ, vt puta Petrus. Et cum ſapienter loquitur
ipſe, caro eius videtur, ſapientia eius tantum auditur, nõ vi-
detur. Et tamen ipſa ſapientia in anima eſt, quæ per carnem
foris auditur, ſic & Chriſtus caro eius videbatur, & diuini-
tas eius non videbatur. Et ſapientia eius, quæ per carnem fo-
ris videbatur, de diuinitatis eius erat apparatu.

Homo ex duab. ſubſtantiis vna perſona eſt, & habet no-
men Petrus. Et Chriſtus ex trib. ſubſtantiis, duab. naturis v-
na perſona eſt, & habet nomen *Chriſtus*. Mortuus eſt Petrus
in ſola carne, non anima. Anima aſcendit ad cælum, corpus
Romæ quieſcit in tumulo, & tamen Petrus quieſcit in tu-
mulo mortuus & ipſe Petrus in cælo cum Chriſto eſt viuus
Et ſola caro mortua Petrus, & ſola anima viua Petrus. Et ex
vtroq; nõ duo Petri, ſed vnus eſt Petrus: Sic & Chriſtus tres
habet ſubſtantias. Vna æterna, q̃ cum Patre eſt illi æqualis, id
eſt, immortalis, ſicut Pater: Incommutabilis, ſicut Pater: In-
H uiſibilis, ſicut Pater. Inlocalis, ſicut Pater. Impaſſibilis, ſicut
Pater. Duas vero ſubſtantias habet temporales, quæ de no-
ſtro ſunt, id eſt, animam rationalem, & carnem. De noſtro
habet æternus, vnde temporalis eſt. De noſtro habet Deus,
vnde homo eſt De noſtro inuiſibilis, vnde viſibilis eſt. De
noſtro inlocalis, vnde localis eſt. De noſtro immortalis, vn-
de mortalis eſt. Ac per hoc agit æternus temporaliter. Creſ-
cit perpetuus. Videtur, inlocalis. Patitur impaſſibilis. Mo-
ritur immortalis, qui totus abſq; mendacio vnicus eſt Dei
Patris. Quamobrem & ſola caro mortua, quæ in ſepulchro
iacuit, Chriſtus filius Dei eſt. Et ſola anima, quæ ad infer-
na deſcendit, Chriſtus filius Dei eſt. Et verbũ Patris, q ſem-
per æqualis extitit Patris, Chriſtus filius Dei eſt. Hæc tria nõ
tres Chriſti filii Dei ſunt, ſed vnus Chriſtus filius Dei eſt, Sic-
ut illa duo, quæ ſupradiximus, nõ duo Petri ſed vnus Petrus
eſt: Ita hæc tria vnus Chriſtus. Agit perſona quæq; ſubſtan-

A Psal. 8. 6.

tia totum vna persona. Naturale est illi venire in hoc mundo solus *minoratus paulo minus ab angelis.* Naturale est illi vbique esse cum Patre. Naturale est illi localis esse solus filius. Naturale est illi inuisibilis esse cum Patre. Naturale est illi inuisibiliter esse solus filius. Naturale est illi impassibilis esse cum Patre. Naturale est illi solus fili⁹ subditus passioni. Naturale est illi immortalis esse cum Patre. Naturale est illi solus filius mori. Solum filiũ dico mori, quia solus fili⁹ se exinaniuit. Exinanitio eius, aduentus eius est. Aduentus eius humanitas eius est, quæ humanitas caro eius est, & anima, id est, totus homo perfectus est. Et ipse homo filius Dei, Deus est. Et solus fili⁹ est homo, qui cum patre, & Spiritu sancto vnus est Deus. Non cum Patre, & Spiritu sancto vnus est homo, sed cum tota ecclesia vnus est homo, quia caput, & corpus vna persona est Christus.

Ergo nemo dicat: *Et ille Christus, & nos Christi.* Et nos vnde dicimur Christi, nisi à Christo? A Christo Christiani, sicut ab Heber Hebræi. Sicut à Iacob, qui dictus est Israel, Israelitæ. Sicut à Iuda Iudæi. Quia omnis qui nouum nomen accipit,* *à malo* se nomen accipit. Vt puta, *Vuitiza* Rex fuit: sed multi hodie ab ipso nomen sumunt. *Vuituizani* etiam pauperes, vt per nomen agnoscatur quod de stirpe regia est, qui & ipse Rex potuerat esse, si nomen fecisset regem. Sic Christianus, nõ est inde Christus, vnde nomẽ sibi imponit Christianum. Quod si nomen Christianum fecisset Christum, tã boni Christiani, quam etiam mali Christi dicerentur. Non est Christian⁹, qui recte nõ credit Christum. Non est Christus, id est, vnctus, qui Christi nõ accipit Spiritum, qui doceat eum, ꝙ Iesus est filius Dei. Non est Ecclesia, vbi non est fides vera. *Iustus autem ex fide viuit.* Ergo qui fidem veram nõ habet, non viuet, sed mortuus est. Et qui mortuus est non poterat stare, quia mortuus iacet. Et qui mortuus est, Deo viuo seruire non potest. Non de illis seruis est, de quib. Propheta dicit: *Ecce nunc benedicite Dominum, omnes serui Domini. Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.* Vt secundũ quod ait Apostolus: *Donec,* inquit, *venimus, vt scias, quomodo disponas domum Dei, quæ est Ecclesia.*

*F. à meliori se. — B — Psal. 133. 1. — 1. Ti. 3. 51.

Ecclesia non parietib. non lapidib. consistit, sed dogmatum veritate. Sed qa & ipsa visibilis domus, quæ *Basilica* dicitur, quæ Latino sermone *regis domus* nuncupatur, nõ ædificatur, nisi lapidib. quadratis: & lapis portando lapidẽ, in alto erigitur, quousq; perficiatur domus, de foris ponuntur lapides maiores dolati, & intus lapilli qualescunq; minutissimi. Quid significant hi lapides maiores, qui vnus alterũ portat, nisi hos, q in vna fide sectarunt, & vnus alteri onera portando, crescit in altũ in charitate vna, domus Ecclesiæ. Et sic perficitur Lex Christi. Lapilli vero minutissimi hi sunt q ab ipsis fouentur fragiles, & mente paruuli. Hoc totum per fidem, & charitatẽ fit. Nam sine charitate fides nihil prodest. Nam si prodesset, vt sola fides sine charitate saluaret, poterant & dæmones salui esse, quia secundũ Iacobum: *Dæmones credunt, & contremiscunt:* sed tamen non diligunt. Qui habet Charitatẽ, & fidem, discipulus est Christi. Et qui nõ habet Charitatẽ, & fidem, discipulus est Antichristi, & persequitur Ecclesiam, id est, seruos Christi. Quia vnde Christũ nescit, inde mẽbra eius non cognoscit & semper discipulus Antichristi fuit. Quia qualiter manifestaretur, occasionẽ prædicationis nõ habuit. Quia catholici, & hęretici in prędicatione manifestãtur. Catholici semper catholici sunt, quia semper simplices, & recti corde sunt & bona sua semper cælare quærunt, & mala publicare, vt tales ab hominib. esse credãtur intus, quales foris videntur. Sed nõ manifestantur in pace, nisi postquã surrexerit pugna perfidiæ, vt Propheta ait: *In die mandabit Dominus misericordiã suam,* * *& in nocte declarabit.* Dies aliquãdo in scripturis sacris pro prosperitate ponitur, *nox* vero pro tribulatione persecutionis. Tunc serui Dei declarantur per fidẽ, cum hęretici cæperint hæreses prędicare. Et inde Apostolus ait: *Oportet hæreses* intra Ecclesiã *esse, vt probati manifesti fiant.* Tunc catholici manifesti probantur, cum ab eis vera fides defenditur.

C — Iac. 2. 19. — D — Psal. 41. 9. — * Vulg. & nocte cantica eius. — 1. Cor. 11. 19 — Catholicus Hæreticus quis.

Quid est catholicus? Qui nunquam fuit Hæreticus. Hæreticus tamen à parua infantia, nunquam fuit catholicus, quia nũquam fuit purus, sed sub nomine sanctitatis erat hypocrita religiosus. Desiderabat n. coram hominib. sanctus videri, non esse. Non tunc dicebatur hæreticus, sed hypocrita, quia adhuc intus videbatur in Ecclesia. Cum vero cœperit discipulis prædicare, & eos ad suã peruersam fidẽ instruere, apparet hæreticus: Tunc folium cognoscitur in superficie, ꝙ diu in terra cordis latuerat in semine. Et quia vt dicimus, semper hypocrita vixit, & laus humana eum pauit, cũ à catholicis fuerit reprehensus, surgit in superbia despectui habet petiisse veniã, requirit laudatores suos plusquã maxime sæculares, vt cum eis suã vindicet peruersam doctrinam. Et postquã maximam turbam imperitorũ deceperit, dirigit per diuersas prouincias epistolas suas, vt quos potuerit inopinatos primus ad suam fidẽ inflectere, videatur quasi cũ omni Ecclesia recta sentire. Qui oẽs decepti, filii eius sunt nõ legitimi, sed adulterini, quia adulterino verbo eos generauit. Quod si adulterinum nõ fuisset, Apostol⁹ Paulus ad Corinthios non scripsisset: *Non n. sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate, sed [sicut] ex Deo coram Deo in Christo loquimur.* Adulter quippe in carnali coitu nõ accipit vxorem, vnde filios habeat, sed per diuersas fæminas adulterando, nõ filios, sed voluptatẽ quærit, ita & hæreticus, & peruersus quisq; * *aquam Ecclesiæ seruiens,* recte adulterare verbum Dei dicitur, quia per sacrum eloquium nõ Deo filios generare, sed suam scientiã desiderat ostendere. Cum n. libido glorię ad loquendũ trahit, voluptati magis, q̃ generationi operã impendit. *Adulterare* namq; est *verbum Dei,* aut aliter de illo sentire q̃ est, aut non spirituales fruct⁹, sed adulterinos quærere laudis humanæ, quia synceriter nõ loquitur. *Ex synceritate* vero *loqui* est, nihil in eloquium, quã oporteat, quærere, sed hoc tantum ꝙ à Deo institutum est. Sicut ex Deo aũt loquitur, qui scit non se à se habere, sed ex Deo accepisse, quod dicit. Corã Deo vere loquitur, qui in omne quod dicit, nõ humanos fauores appetit, sed omnipotentis Dei præsciẽtia intẽdit, nõ suam, sed auctoris gloriã requirit.

E — 1. Cor. 2. 17 — F — * F. ac vanæ gloriæ seruiens.

Qui aũt scit quidem ex Deo se accepisse, quod dicit, & tamen dicendo propriam gloriam acquirit, sicut ex Deo loquitur, & non corã Deo: quia eum, quem cordi suo non proponit, cum prædicat, quasi absentem putat. Sed sancti viri & Deo loquuntur, & corã Deo, quia & ab eo sese sciunt habere, quod dicunt, & ipsum suis sermonib. adesse iudicem, auctoremq; cõsiderant. Vnde fit, vt cum se à proximis despici agnoscunt, suaq; vita dicta audientiũ vitæ non prodesse, abscondunt quantæ virtutis sunt, ne si secretum cordis inutiliter sermo probatus aperiat, ad inanem gloriam prorumpat. Ab his nunc detrahitur Ecclesia, quia non cognoscit, De quibus Dominus in Euangelio dixit: *Si me persecuti sunt, & vos persequentur.* Et alio loco: *Si in viridi hoc fiet, quid in arido?* Sed quia hoc fumus est, non adhuc ipse ignis ostẽditur. Veniet tempus, quando catholicã Ecclesiam non solum iniustis vocib. sed etiam crudelibus plagis persequentur. Ab aduersariis namq; suis duobus modis Ecclesia persecutionem patitur. Scilicet, aut verbis, aut gladiis. Sed cum verbis persecutionem sustinet, ostenditur seruorũ Dei sapientia. Cum vero gladiis, ostẽditur eorum patientia. Sed verborum persecutiones ab hæreticis nunc etiam quotidie toleramus, cũ ipsi hæretici nobis subdola, & falsa humilitate blandiuntur. Persecutiones vero gladiorum iuxta finem mundi secuturæ sunt: Grana cælestibus horreis recondenda tanto verius à peccatorum paleis exuuntur, quanto arctius affliguntur. Tunc cælestes omnes, qui in illa fuerint tribulatione comprehensi, recordabuntur iustum tempus, in quo nunc Ecclesia fidei pacem tenet, & superba hæreticorum colla calcat non potentatu culminis, sed iugo rationis.

G — Io. 15. 20. — Luc. 13. 31. — Hæretica persecutio.

Hæreticus tamen scripturarum * non facit rationem, sed cum potentibus sæculi Ecclesiam vincere quærit. Sed veritas fatigari potest, vinci non potest. In mentem habebunt serui Dei tunc in illo igne persecutionis Antichristi, qui nũc in fumo ipsius ignis, quod sunt hæretici, in fide Patrum fuerint plantati. De quo fumo, & igne in Apocalypsi dicitur: *Et quintus angelus tuba cecinit. Et vidi stellam de cælo cecidisse in terram, & data est ei clauis putei abyssi. Et aperuit puteum abyssi. Et ascendit fumus de puteo, quasi fumus magnæ fornacis, & obscuratus est sol & aer de fumo putei. Et ex fumo putei exierunt locustæ in terram, & data est eis potestas, sicut habent potestatem scorpii terræ.* Stellam quam dicit de cælo cecidisse in terram, Prædicatores sunt hæretici, qui exeunt de Ecclesia. Cælum hoc loco Ecclesia dicitur. Et quia hypocritæ erunt & sanctitatem simula-

* Pro non habet rat. — H — Apoc. 9. 1.

A mulabunt, *Stellæ* nominantur. Et quia inter se in prædicatione vnum sensum habere non possunt sed omnes contra vnam Ecclesiam Dei conspirant, vna stella dicitur, quæ multæ sunt. De quibus stellis per Iob dicitur: *Obscurentur stellæ*
Iob.3.9. *caligine eius.* Id est, hæretici, qui erunt hypocritæ, & ante humanos oculos quasi bonis operib. splendent, malitia antiqui hostis obscura præualeat, & hoc, quod ante humana iudicia fulgebat, lumen laudis deponant, caligine quippe noctis obscurantur, cum eorum praua doctrina aperto errore confunditur, vt sine dubio tales etiam foris in actione appareant, quales apud semetipsos intus diuino parere iudi-
Apoc.9.2. cio non formidant. *Et data est ei clauis putei abyssi.*

Abyssum dicimus puteum, vbi solis lumen nō spargitur. Abyssus est secreta cordis eorum, vt quidquid intus lateat minime cognoscatur, nisi per ianuam linguæ manifestetur, vt ab omnib. catholicis cognoscatur. Claues putei abyssi est ipsa manifestatio. *Et aperuit puteum abyssi* id est, manifestauit cor suum, & sine vlla verecundia contra Ecclesiam in superbiam surgit, & prædicationem Ecclesiæ cōtemnit, & obscurat ita, vt dicatur: Non est sic, sicut isti dicunt, sed sicut nos.
Cant.6. *Et obscuratus est sol, & aer de fumo putei.* Sol & aer Ecclesia est, de qua dictum est: *Electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordi-*
B *nata.* Obscuratur sol de fumo putei, quādo hi, qui de Ecclesia recedunt, hæreticos defendunt. *Sicut fumus* inquit, *magnæ fornacis.* Fumus n. ignē præit. Et quid est ignis, nisi homo peccati, filius perditionis, Antichristus? Et quid fumus, nisi hi ministri hæretici? Quia antequā ignis appareat, fum⁹ tenebrarum eius mentes infirmorum hominum cæcat. Sed nūc
Apoc.9.3. ex ipso fumo iam aperte foris aliquid videmus exire, cū dicit: *Et ex fumo putei exierunt locustæ in terra.* Locustæ quid sunt nisi multitudo populi? Ipsi dicuntur locustæ, ipsi & terra.
Locustæ quid significent. Locustæ pro mobilitate leuitatis accipiendæ sunt, tanquam vagæ, & salientes animæ in huius sæculi voluptates. *In terrā exierunt*, quia terrena sapiunt, non cælestia. Semper n. hæretici sæculi securitatem promittunt, & inde terrena sapiunt. Ecclesia vero nulli securitatem promittit, cui caput viam amaritudinis ostendit, qui præcessit. Proinde cælum dicitur, quia cælestia sapit, non quæ terrena sunt, secundum Apostolum, qui dicit: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt*
Col.3.1. *sapite, non quæ super terram. Mortui n. estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* Non sicut peccatori dictū est: *Terra*
Gen.3.19. *es, & in terram ibis.* Quod cælum Ecclesia est, Propheta atte-
Psa.118.89 stante, qui ait: *In æternum Domine permanet Verbum tuum in cæ-*
C *lo*, id est, in Ecclesia in qua permanet Verbum Patris, quia non perambulat, non pertransit, sed permanet, & habitat. Quia verbum *caro* factum Iesus Christus filius Dei vnicus, & Virginis Mariæ est. Vnde nunc intentio est. Et quia ex vtraq; substantia vnicus Dei Patris est. *Et Lex, & Euangelium*, duo eius testamenta sunt, cū legitur, & ab omnib. pæne auditur, & ab omnib. Christus laudatur, & diuersa de Christo sentitur. Et hoc dicunt esse de Christo, quod Christus non est.
Ioan.6.57. Ipse n. se sequentib. dixit: *Qui mãducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, in me manet, & ego in illo.* Et alio loco
Ioan.6.51. dicit: *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Si quis ex ipso manducauerit, non morietur in æternū, sed habebit vitam æternā.* Et cū dicit: *Nisi granū tritici ceciderit in terra, ipsum solum manet. Si*
Ioan.12.24 *aūt ipse ceciderit, multos saluos faciet.* Hoc totum, id est, caro & sanguis, & panis de cælo, & granū tritici vnum est, & vnus panis est. Et hunc panem mãducat Ecclesia. Sed quia diuersi diuersa sapiūt, diuersos sapores habet, cum comeditur. Dominus noster Iesus Christus granū tritici in terram concidit, & nos multiplicauit. Sed istud granum frumēti pinguissimum est, medullam habet, adipem habet, pinguedinem habet, habet intus, quod quæras. Medullam quære, quā pin-
D guis est, & adipe frumenti satiat te. Felix est, qui in frumento isto adipem intelligit, medullam intuetur. Legamus sanctas Scripturas. Quid est aliud, nisi corpus? Quod lingua legitur, quod syllabis comprehenditur quod aurib. insonat, auditur ab hominib. hoc totum corpus est. Hoc totum liber est. Intellectus vero huius lectionis medulla est, pinguedo est, adeps est: Et nisi intellexeris, quid sit in litera, adipem frumenti nō manducas. Literā in superficie legis, & adipē frumenti nō intelligis. Rodes corticē, & folium, sicut Iudæus mandis. Quid est hoc litera, quam in Euangelio legis, vel in cæteris scripturis sanctis, nisi corpus Christi, nisi caro Christi, quæ ab omnib. Christianis comeditur & nunc comeditur, quando legitur, & quando auditur. Et oēs vno nomine Christiani dicuntur, qui Euangelium recipiunt, & vno ore Christum laudant, & Crucis eius signum in fronte portāt, & tamen cibo, vel potu in sella, lecto, ingressu, regressu, & cætera omnia signo crucis muniunt, & se a Christo custodiri, & saluari petunt, & dicunt Salua nos Iesu Christe, fili Dei. Et ipsi in Ecclesia Sacerdotes, & Leuitæ, si cuilibet transeūti viam, ingredienti in Ecclesiam, orationem, vel benedictionē dederint, cum cōpleuerint orationē, absoluunt, & dicūt: In nomine Domini nostri Iesu Christi, *Eamus cum pace.* Et si in domo orauerit ita dicit. Si in via, similiter. Si in vespertinis lucernarium ante altare obtulerit, non potest aliter offerri, nisi dixerit. In nomine Domini nostri Iesu Christi, *Lumen cū pace.* Si etiam cōpleto officio non potest egredi sine hac solutione, nisi prius dixerit. In nomine Domini nostri Iesu Christi eamus cum pace. Sic in vespertinis. Sic in matutinis. Sic omnib. horis, quibus necessaria officia, vel Canonica in Ecclesia peragitur. Sic in Missa nō solum dominicis dieb sed etiam quibuscumq; festiuitatib. *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominib.* conclamamus. Sic cum Euangelium à Leuita super altare leuatur, à Leuita primum dicitur. *Laus tibi*, & ab omnib. respondetur. *Laus tibi Domine Iesu Christe, Rex æternæ gloriæ.* Præcedente Euangelium cereorum lumine in signo gaudii, & lætitiæ, eo quod tale nuncium Diaconus, id est, Euangeliū Domini nostri Iesu Christi clara voce populo habet intonare. Tunc silentium omnib. imperat & dicit. *Lectio sancti Euangelii secundum Matthæum*, aut quemlibet ex tribus. Respondetur ab omni populo. *Gloria tibi Domine. In illo tempore.* Domin⁹ noster Iesus Christus ambulauit. aut dixit, aut fecit illud, & illud quod sequitur. Quo peracto, offertur sacrificium super altare, quæ totū Iesus Christus filius Dei est. Ipse cum Patre, & Spiritu sancto creator omnium Deus. Ipse solus secundum formam serui sua, & Patris, & Spiritus sancti operatione formatus. Quod creator est cōmmunem habēs naturaliter cum Patre, & Spiritu sancto. Quod aūt creatus est, solus habens personaliter in seipso, cuius & natiuitatē futuram secundū carnem, & mortē, & resurrectionem, atq; in cælos ascensionem Lex & Prophetæ pronunciare nunquā cessauerunt, prout ipse* præsciebat & verbis, & factis. Nam & in sacrificiis carnalium victimarum, quæ sibi ipsa sancta Trinitas, quæ vnus est Deus, noui, & veteris Testamenti à Patribus nostris * præsciebat offerri sacrificiis, Iesu Christi filii sui significabatur gratissimum munus, quo pro nobis seipsum solus Dei filius secundum carnē esset misericorditer oblaturus. Ipse n. secundum Apostoli dictū, *obtulit semetipsum pro nobis oblationē, & hostiam Deo in odorē suauitatis* Ipse verus Deus, & verus Pontifex, qui pro nobis, nō in san[...] sanguine taurorum, & hircorum, sed in sanguine suo seme[...] introiuit *in sancta:* Quod tunc Pontifex ille significabat: qu[...] semel sancta sanctorū p annos singulos introibat. Iste igitu[...] est, qui in se vno totum exhibuit, quod sciebat necessarium ess[...] ad redemptionis nostræ effectum. Ipse, scilicet, sacerdos, & sacrificium. Ipse Deus, & templum. Sacerdos est ipse Christus, per quem sumus reconciliati. Deus est ipse Christus qui nos reconciliat sibi & Patri, & Spiritui sancto. Solus tamen sacerdos sacrificium, & templum: qui hæc omnia De[...] est secundum formam serui: non autem solus Deus: qui hoc cum Patre, & Spiritu sancto secundum formam Dei.

Reconciliati igitur sumus per solum filium secundu[...] carnem, sed non soli Filio secundum diuinitatem. Neq; potest hoc sacrificium offerri per quemlibet sacerdotem, ni[...] per sacerdotem sanctū & iustū. Neq; potest hoc sacrifici[...] quod offertur, à quibuscumq; * comedere, & bibere, ni[...] tātum ab ipsis pro quibus offertur: vt & sacerdos qui offe[...] sine vitio sit: & vt pro vitiosis mundādis posset offerri. Ho[...] certe oēs desiderant, & cupiunt, qui pro se offerre sacrifici[...] Deo volunt Quis ergo tam iustus, & sanctus sacerdos, qu[...] vnicus filius? Non quia opus vita, adducuntur. Et quid ta[...] amabiliter, & acceptabiliter ab hominib. sumetur, quod p[...] eis offertur, quam Christi humana caro? & quid tam ac[...] ptum & aptum immolationi, quam caro Christi mortali[...] Et quid tam mundū pro mundandis viciis, & peccatis mo[...] talium, quā sine vlla cōtagione carnalis concupiscentiæ c[...] ronata in vtero ex vtero virginali? Et quid tam grate offer[...]

A & suscipi possit, quam caro sacrificii nostri, corpus Christi perfectum sacerdotis nostri?

Et quoniam quatuor considerantur in omni sacrificio, id est, *cui offeratur: à quo offeratur: quid offeratur: pro quibus offeratur*, hoc totum ipse vnus, verusq; mediator Christus p sacrificiũ pacis reconcilians nos Deo. & fecit vnum cum illo manere, cui offerebat. Vnum in se facere pro quibus offerebat. Panis hic, qui offertur super altare, vt supræ iam diximus, corpus Christi de illo grano tritici, quod cecidit in terram, & mortuum est. Et de illo grano multa nata sunt grana, quod est Ecclesia, & nos Deo miserante, inde sumus: tamẽ si seminem⁹ spirituales, & renascamur de Deo Patre, & Ecclesia matre. De quibus Euangelista dixit: *Qui non ex sanguinibus, neq; ex * voluptate carnis, neq; ex * voluptate viri: sed ex Deo nati sunt.* Illum panem, quod corpus est Christi, lignũ crucis coxit, erimus cum eo vnus panis. Si & nos ipsa crux coxerit, erimus eius corpus. Qui non manducat hunc panem, quod est corpus Christi, viuere non potest. Sicut nec ille viuere potest in carne, qui hunc panem corporalem non prandet: sicut ipse ait: *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi, si quis ex ipso manducauerit, viuet in æternum.* Vinum quod offertur super altare, sanguis Christi est, de illa vite vera, quæ dixit: *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola.* Apostolis dixit: *Vos vero palmites.* Palmites vero * potantur, & purgãtur, ex ipsis gignũtur acini, id est, sancti, qui de doctrina nascuntur Apostolorum. Vnusquisque acinus pendens de palmite, vnusquisque seruus Dei est, tam monachus, quam laicus. Grana acini virtutes eius sunt, id est, charitas, castitas, humilitas, veritas, obedientia, ieiunium, eleemosyna, oratio, vigilia lingua beniuola, mansuetudo, patientia & cætera, quæ ad virtutum opera pertinent: & multorum granorum maiorem facit acinum, cum multa habuerit in se dona virtutum.

Ioan. 1. 13. * Vulg. voluntate.

Ioan. 6. 51.

Ioan. 15. 1. & 5.

B pro *putantur Hispanismus.

Vitis vero, vt diximus, Christus est: & Pater agricola. Solus Christus vitis est. Solus Pater agricola non est, quia cõmunis est operatio Patris, & Filii, & Spirit⁹ sancti. Christus, in quo æqualis est Patri, agricola est cũ Patre. In quo minor Patre, vitis est vera. Et quare dixit *vitẽ veram?* Quia sunt vites syluaticæ: sunt vites agrestes; quorũ non est Pater agricola: quos nemo claudet, nemo putat, nemo purgat. De quibus ipse Dominus ait: *Et Pater meus purgabit eum, vt plus fructus afferat.* Non est de ipsis vitibus, sed illius vitis est quam expectauit, vt *faceret vuas, fecit autẽ labruscas.* De qua Propheta dicit: *Vua eorum, vua fellis.* Et de qua Dominus loquitur ad Iherusalem: *Ego te plantaui * vineam veram; quomodo mutata es in amaritud.ne vitis alienæ?* Amara vitis amarum vinum facit, q̃ propinat Dominum nostrum Iesum Christum. Vt impleatur quod scriptum est: *Et dederunt in escam meam fel: & in siti mea potauerũt me aceto.* De quo vino: *Dũ gustasset, noluit bibere.*

Ioan. 15. 2.

Deut. 32. 32.

Ier. 2. 21.

C Psa. 68. 22

Matt. 27. 34.

Hoc totum quid est? Nisi tunc Iudæa in Lege, qui non cognouit filium Dei p legem: sed negauit, & crucifixit. Nũc in Ecclesia hæretica prauitas, qui non cognoscit filium Dei per Euangelium: sed eum hominem similem dicit esse hominibus, & membra eius, quod est Ecclesia non cognoscit: sed quotidie crucifixit. Sed quia de vite falsa tractanda à vera vite sententiã elongauim⁹, ad nostrã vitem verã & ad nostrũ granum tritici, sine quo viuere nõ possumus, redeam⁹.

Et hunc panem viuum, qui in Christi frangitur mensa, manducemus, & sorbẽdo paruuli deglutiamus, dum ad solidum cibum quandoq; veniamus: vt Patrem, cuius filii per gratiam sumus, ipso fouente cognoscere valeamus. Hic panis, & vinum cum comeditur, & bibitur, fit corpus, & sanguis Verbi. Ita enim Dominus, qui *in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*; propter misericordiã suam: qui non contempsit, quod creauit, in transformationẽ suam caro fact⁹ est, *& habitauit in nobis*: sicut scitis, quia ipsum Verbum assumpsit hominem, id est animam rationalem, & carnẽ hominis, & homo factus est manendo Deus. Propter hoc, quia fact⁹ est homo pro nobis, cõmendauit nobis isto sacramento corpus, & sanguinem suum, ꝙ etiam fecit, & nos ipsos. Et nos corpus ipsius facti sumus p misericordiam ipsius quod accepimus, nostrumq; Corpus Christi accipimus & audi, quid dicit: *quia ipsum corpus nos sumus* Et verum est, quia vnum triticum est: & vnum semen grani multa grana molita, vna farina est. Et vna farina conspersa, & cocta vnus panis est. Recordamini, quid fuit creatura ista in agro. Quomodo eam terra peperit, pluuia nutriuit, ad spicam perduxit, deinde labor humanus ad arcã portauit, triturauit, ventilauit, & recondidit, portauit, moluit, & coxit, & vix aliquando ad panem perduxit. Hoc totũ vos estis. Recordamini & vos quia non fuistis & creati estis, & aream Dominicam composuistis laboribus boum, id est, nunciantes Euangelium triturati, quando catechumeni dicebamini. in horreo seruabamini, nomina vestra dedistis, cœpistis moli ieiuniis, & exorcismis. Postea ad aquam venistis, conspersi estis, & vnus panis facti estis.

D Ioan. 1.

E

Accendente vero fauore Spiritus sancti in vna dilectione charitatis in vna fide, & in spe cocti estis, panis dominicus facti estis: sicut & iste panis qui super altare sacratus est, qui corpus Christi est: & ex multis granis vnus panis, & vnus cibus noster est, & in membris nostris traiicitur: sic & nos cum in vna spe, fide, & charitate fuerimus, cibus Domini sumus, & in membris eius transformamur. Ecce Eucharistiam, id est, bonam gratiam, quam accepistis, oculis vestris vidistis. Quomodo de multis granis factum est vnũ, sic vnum estote & vos, diligendo, gemendo vnam fidem, vnam spem, indiuisam charitatem: quia illi, qui mali sunt non quærunt, nisi diuisionem: hæreticus non quęrit, nisi separationem, & hoc elaborat, vt scindat, & nõ sarciat: vt rumpat, non iungat. Separat Verbum à carne: & seorsum prædicat Deum & seorsum hominem. Separat caput à corpore: seorsum prædicat caput, & seorsum corp⁹: & nescit infelix, quia Deus, & homo vnus est Christus, & caput Ecclesiæ suæ, in quo homo & Christus: & caput Christi Deus est, id est, tota diuinitas caput est homini, quem solus suscepit filius. Et homo filius est caput Ecclesiæ suæ, quæ illi capiti coniungitur, & fit totus Christus, id est, caput & corpus vna persona. Non sunt hæretici cibus Domini. Non enim de illis dixit Dominus: *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me: & perficiam opus eius.* Opus ei⁹ est, ex multis granis vnum panem, id est, ex multis animab⁹ vnam animam in vna charitate in vna fide & in vna spe. * Nam si animæ quas in vna fide congregat, cibus Dei non esset, non diceret discipulis suis: *Ego ci. um habeo manducare, quem vos nescitis.* Quod tunc completum est, quia multi in eum crediderunt Samaritani: & mulieri dicebant: *Quia non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim vidimus, & scimus, quare hic est vere Saluator mundi.* Sicut enim panis iste ex multis granis indicat vnitatem: sic & vinum ex multis acinis, queis effluxit eodem & in vnum est totum, & vnum efficit potum, & in sua vita, & de vno calice sumitur: sed tamen post pressuram torcularis. Nam ante torcular, vnum dici nõ potest, nec bibi: quia adhuc diuisum videtur in acinis: sicut nec grana, nisi excutiantur à paleis. Nam persecutores nostri ipsi excutiunt paleam, cum ab ipsis trituramur. Ipsi fæcem vuæ, cum ab ipsis torquemur. Genu flexo debemus pro eis orare, à quibus efficimuur cibus Dei. Sicut vinum post torcular mittitur in calicem; sic & nos post illa ieiunia, post laborem, & humilitatem, & contritionem iam in nomine Christi tanquam in calicem Domini venistis. Et panis ibi vos estis in mensam: & vinum ibi vos estis in calicem. Nobiscum hoc estis, quod sumus. Simul enim hoc sumus, quod estis. Et vnus calix est, in quo sumus, quia vna passio est Christi, & vna mors, qua omnes redempti sumus. Simul bibimus, cum simul non viuimus.

F

Ioan. 4. 34.

* Videtur deesse facere, aut simile quid.

Ioan. 4. 32.

Io. 4. 48.

G

Ordo autem Missæ, vel orationum, quibus oblata Deo sacrificia consecrantur, primo à sancto Petro est institutus: cuius celebrationem, vno eodemq; modo vniuersus peragit orbis. Quæ prima oratio eiusdẽ Missæ ammonitionis ergà populũ est; vt oẽs excitentur ad exorandum Deum. Secũda inuocationis ad Deum est, vt clementer suscipiat p̃ces fidelium, oblationemq; eorum. Tertia aũt effunditur pro offerẽtibus, siue pro defunctis fidelibus, vt per ipsum sacrificium veniam consequantur. Quarta post hæc infertur pro osculo pacis, & charitatis, vt reconciliati omnes inuicem consocientur digne per sacramẽtum corporis & sanguinis Christi: quia non recipit dissensionem, nec diuisionem alicuius, Christi indiuisibile corp⁹. Quinta deinde infertur inlatio in sanctificatione oblationis, in qua ẽt ad Dei laudem terrestrium creaturarum, virtutumq; cælestium angelorum vniuersitas prouocatur, & Osanna in excelsis cãtatur, quod

Ex lib. de officiis Eccles. diui Isidori. Missæ ritus.

H

Salua-

A

Saluatore filio Dei Domino nostro Iesu Christo de genere Dauid nascente, salus mūdi vsq; ad excelsa peruenerit. Porro sexta proinde succedit confirmatio sacramenti, vt oblatio, quæ Deo offertur sanctificata per Spiritum sanctū Christi corpori, & sanguini cōfirmetur. Vltima vero oratio Dominica est, quā Dominus noster Iesus Christus discipulos suos orare docuit, dicēs: *Cum oratis, dicite: Pater noster qui es in cælis.* In qua oratione, vt Patres scripserunt, septem petitiones continentur: sed in tribus primis æterna poscuntur: insequentibus quatuor temporalia, quæ tamē ꝓpter æterna adquirenda petuntur. Nam cū dicimus: *Sanctificetur nomen tuum. Fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra,* Hic inchoantur, sed in illa vita* sperantur: vbi sanctificatio Dei, & voluntas, & regnū in sanctis suis immortaliter permanebit. Iā vero panis cotidianus, qui vel animæ, vel carni tribuitur, in hoc sæculo exposcitur; hic etiam post subsidium cibi, venia de exemplo fraternæ indulgentię postulatur. Hic ne in peccati tentationem incidamus, exposcimus. Hic post omnia, vt à malis liberemur, Dei auxilium imploramus. In illo autem sæculo nihil istorum est. Hanc itaque orationem saluator docuit? in qua & spes continetur fidelium, & confessio peccatorum: De qua Propheta prædicans ait: *Et erit, omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Hæ sunt autem septem sacrificij orationes commendatæ Euangelica doctrina. Cuius numeratio instituta videtur, vel propter septenariam sanctæ Ecclesiæ vniuersitatem, vel propter septiformem gratiæ spiritum, cuius dono ea, quæ inferuntur sanctificantur.

Luc. 11. 2. Mat. 6. 9.

* F. perficiuntur.

B

Symbolum autem, quod tempore sacrificij ab omni populo prædicatur 318. sanctorum Patrum collatione apud synodum Nicænam est editū: cuius veræ fidei regula tantis doctrinæ fidei mysteriis præcellit, & de omni parte fidei loquitur, vt nulla pene sit hæresis, cuius per singula verba, vel sententias, non responderit. Omnes enim errores, impietatemq; fidei, atq; blasphemias calcat. Et ob hoc in vniuersis Ecclesiis pari confessione populo proclamatur. Benedictionem autem dari à sacerdotibus populo, antiqua per Moysen benedictio pandit, & comprobat. Quia benedicere populo sub sacramento trinæ inuocationis iubetur. Ait enim ad Moysen Dominus: *Sic benedices populum meum, & ego benedicam illos. Benedicat te Dominus, & custodiat te, illuminet Dominus faciem suam super te, & misereatur tui, & tollat Dominus faciem suam super te, & det tibi pacem.*

S. Isidorus. Symbolum Concilij Nicæni.

Nu. 6. 24. Eccl. 36. 19.

C

Sacrificium autem, quod à Christianis Deo offertur, vt supra diximus, primus Christus Dominus noster instituit, quando commendauit Apostolis corpus, & sanguinē suum priusquam traderetur, sicut & legitur in Euangelio. *Accepit Iesus,* inquit, *panē, & calicem, & benedicens dedit eis.* Quod quidem sacramentum Melchisedech rex Salem figuraliter in typum corporis, & sanguinis Christi primus obtulit: primusque mysterium tanti sacrificij imaginarie ipse expressit, præferens similitudinem Domini, & Saluatoris nostri Iesu Christi, Sacerdotis æterni: ad quem dicitur: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Hoc ergo sacrificium Christianis celebrare præceptū est, relictis, ac finitis Iudaicis victimis, quæ in seruitute veteris populi celebrare imperata sunt. Hoc itaq; fit in nobis quod Dn̄s nobis ipse fecit: ꝙ * manere ab cœna in vesperum obtulit. Sic n. Christum oportebat hoc implere circa vesperum diei, vt hora ipsa sacrificij ostēderet vesperum mundi. Proinde autem non cōmunicauerunt ieiuni Apostoli: quia necesse erat vt Pascha illud typicū ante impleretur, & sic denuo ad verum Paschæ sacramentum trāsiret. Hoc enim in mysterio factum, quod primum discipuli corpus, & sanguinem Domini non acceperunt ieiuni. Ab vniuersa autem Ecclesia nunc à ieiunis semper accipitur. Sic enim placuit Spiritui sancto per Apostolos, vt in honore tanti sacramenti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quam cæteri cibi. Et ideo per vniuersum orbem mos iste seruatur. *Panis enim, quem frangimus, corpus Christi est;* quia dixit: *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi.* Vinum autem sanguis eius est. Et hoc est, quod scriptum est. *Ego sum vitis.* Sed panis, quia corpus confirmat; ideo corpus Christi nuncupatur. Vinum autem, quia sanguinem operatur in carne: ideo ad sanguinem Christi refertur. Hæc autem dum sunt visibilia sanctificata, tamen per Spiritum sanctū in sacramētum diuini corporis transeunt.

Matt. 26. 26 Mar. 14. 22

Ps. 109. 4.

* Videtur locus mendosus.

D

1. Cor. 10. 16. Ioan. 6. 41. 51.

E

Proinde autem, vt sanctissimus Cyprianus ait: Calix Dominicus ideo vino mixtus aqua offertur, quia videmus in aqua populum intelligi. In vino vero ostendit sanguinem Christi. Quando autem in calice aqua miscetur, Christo populus adunatur; & credentium plebs ei, in quem credidit, copulatur, & iūgitur. Quæ copulatio & coniunctio aquæ & vini, sic miscetur in calice Domini, vt commixtio illa ab inuicem nō possit separari: sicut nec Ecclesia potest à Christo diuidi. Sic autem in sacrificando calicem Domini, offerri aqua sola non potest, quomodo nec vinum solum. Nam si vinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. Si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Quando autem vtrumq; sic miscetur, & adunatione confusa sibi inuicem copulatur, tunc sacramentum spirituale, & cæleste perficitur. Sic vero nō potest calix Dn̄i nostri Iesu Christi esse aqua sola, aut vinum solum, nisi vtrumq; sibi misceatur: quomodo nec corpus Domini, nec potest esse vinum solum, aut aqua sola, nisi vtrumq; ad inuicem fuerit copulatum, & panis huius compage solidatus: quo & ipso sacramento populus noster ostenditur adunatus: vt quemadmodum grana multa in vnum collecta, & commolita, & commixta panem vnum faciunt: sic in Christum, qui est panis cælestis, vnum sciamus esse corpus, cui coniunctus sit noster numerus, & adunatus.

F

Dicunt aliqui, semper communicare debet Christianus, nisi aliquo intercedente peccato, corpus Domini quotidie accipiendum. Hunc enim panem dari quotidie nobis, iubente Domino, postulamus, dicentes: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Quod quidem benedicunt, si hoc cum religione, & deuotione, & humilitate suscipiant: nec confidendo de iustitiæ præsumptione superbiendo faciant. Cæterum si talia fuerint peccata, quæ quasi mortuum ab altari remoueant, prius agenda pœnitentia est: ac sic deinde hoc salutiferum medicamentum suscipiendum. *Qui enim manducauerit indigne, iudicium sibi manducat, & bibit.* Hoc est enim indigne accipere, si eo tempore quis accipiat, quo debet agere pænitentiam. Cæterum si tanta non sunt peccata, vt excommunicandus quisque iudicetur, non se debet à medicina dominici corporis separare: ne dum forte diu abstinens prohibetur, à Christi corpore separetur. Ipse enim viuit, qui corpus Domini semper comederit. Et manifestum est enim eos viuere, qui corpus Domini nostri Iesu Christi attingunt. Vnde timendum est, ne dum satis quisque separatur à Christi corpore, alienus maneat à salute; ipso domino dicente: *Nisi comederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Qui enim iam peccare quieuit, communicare non desinat.

Ex Isid. lib. de offic. Dogma Patrum. Nota. Semper communicare debere Christianū.

1. Co. 11. 29

G

Ioan. 6. 54.

Coniugatis autem abstinendum est à coitu plurimis diebus, atque orationi vacare, & sic dein ad Christi corpus accedere. Relegamus Regnorum librum, & inueniemus sacerdotem Abimelec de panibus propositionis noluisse comedere prius Dauid, & pueros eius, nisi ante interrogaret, vtrum mundi essent pueri à mulieribus: non vtique ab aliena, sed à coniuge. Et nisi eos audisset ab heri, & nudiustertius vacasse ab opere coniugali, nunquam panes, quos prius negauerat, concessisset.

Quantum inter propositionis panes, & corpus Christi quanta differentia est inter vmbrā, & corpus, inter imaginē & veritatem, inter exemplaria futurorum, & ipsa, quæ exemplari præfigurabantur. Quapropter eligendi sunt aliqui de his, quibus prius homo continentius viuat, per quem ad tantum sacramentum dignus accedere possit.

Hieronymus.

H

Sacrificium pro defunctorum fidelium requie offerre, vel pro eis orare, ab Apostolis traditum est. Hoc enim vbique catholica tenet Ecclesia, per totum orbem terrarū constituta: sicut & à sancto Augustino, in libro Enchiridij scribitur. Defunctorum animas sine dubio pietate suorum viuentium releuari, cum pro illis sacrificium offertur, vel eleemosynæ fiunt: si tamen aliquid sibi quisque meritum præparauit, dum adhuc in corpore viueret, ista prosint, quæcunque per illos fiunt: nam non omnibus prosunt, nisi popter differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore. Nam pro valde bonis, gratiarum actiones sunt. Pro

A
non valde malis, propiciationes ſunt. Pro valde malis, etiamſi nulla ſunt adiumenta mortuorum, qualeſcumque viuorum conſolationes ſunt. Quibus autem proſunt, aut ad hoc proſunt, vt ſit plena remiſſio: aut certe, vt tolerabilior fiat ipſa damnatio.

Hoc totum quare diximus, niſi quia omnes in vno ſacri-
1.*Tim*.2.5. ficio mediatoris reconciliamur? Quia *ipſe eſt mediator Dei & hominum homo, Chriſtus Ieſus*. Ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, vna perſona. Obinde manducamus corpus eius, & ſanguinem eius bibimus; vt ſicut illud in nos inuiſceratur, & traiicitur viſibiliter: ſic nos in illo transformamur, & inuiſceramur: quia ſacramentum eſt: myſterium eſt. Quid myſterium, niſi ſecretam, & reconditam habens diſpoſitionẽ? Sed quis ſapiens, & quis prudens, hæc ſine ſpiritu Dei poteſt liquido comprehenſa tenere, niſi ipſe rerum omnium dominus myſteriorum ſuorum inluminator petentibus nobis, & quærentibus, cuncta reuelare voluerit, ſicut per
Eſa.45.3. Vulg. dabo tibi theſauros abſconditos, & arcana ſecretorum.
Eſaiam Prophetam ait: *Aperiam theſauros inuiſos, & obſcuros.* Et iterum euangelico ore ammonet, dicens: *Petite, & accipietis: pulſate, & aperietur vobis: quærite, & inuenietis.* Quo dicto cõpellit obliuiſcentes: & ſtimulat longa pigricia torpentes: vt nec pigri ſint ad requirendum: nec deſperati ad inueniẽ-
B
dum. *Nihil enim eſt*, inquit, *occultum, quod non manifeſtetur: aut abſconditum, quod non reueletur, aut ſciatur. Omni enim petenti dabitur: & pulſanti aperietur: & qui quærit, inuenit.* Chriſtus eſt panis, & lac: & nos filij, qui ex ipſo paſcimur. Nam cum dicimus: *Pater noſter, qui es in cælis*, nec ſoli Patri dicimus, nec ſoli Filio, nec ſoli Spiritui ſancto: ſed toti Trinitati, vni Deo.
Io.16 24. *Luc* 18.17. *Mat*.10.26 *Matt*.7.8. *Mat*.6.10.
Et cum dicimus: *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*, petimus ab vno Patre, vt det nobis illum panem, id eſt, cognoſcamus filium ſuum Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtũ:
Ioan. 6. 51. qui dixit: *Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendi, ſi quis ex ipſo manducauerit, viuet in æternum.* Et vtique ipſe cum Patre, & Spiritu ſancto panis eſt fortibus, qui dentes habent. Filius vero Dominus noſter Ieſus Chriſtus, & panis eſt cum Patre in diuinitate fortibus: & ipſe ſolus lac, & in carne paruulis. Et hanc carnem manducando paruuli, & hunc ſanguinẽ bibendo, veniunt ad ſolidum cibum, quod eſt ipſa Trinitas vnus Deus. De hoc lacte Paulus Apoſtolus ad Corinthios
1.*Cor*.3.1. * in Chriſto Vulg.
ſcribens ait: *Non potui vobis loqui, quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus. Quaſi paruulis * in fide lac vobis potum dedi, non eſcam. Nondum enim poteratis, ſed nec adhuc quidem poteſtis, adhuc enim eſtis carnales.*
C

Primum ergo ſcire debet Chriſtianus, quod ipſe Chriſtus crucifixus, quo velut lacte, paruulos aluiſſe dicit Apoſtolus; ipſa vero caro eius, in qua facta eſt vera mors eius, & vulnera confixi, & ſanguis percuſſi; nõ eo modo à carnalibus, quo à ſpiritualibus cogitantur. Carnalibus enim, vt diximus, lac eſt: ſpiritualibus cibus. Quia etſi * ſpiritualibus non audiunt amplius, quam * communiter audiunt Chriſtum, intelligunt amplius de Chriſto. Non æqualiter mente percipitur, etiam quod in fide pariter ab vtriſq; percipitur. Ita fit, vt prædicatus ab Apoſtolis Chriſtus crucifixus: & Iudæis * eſſe ſcandalum, & Gentibus * ſtultitiam: & ipſis vocatis Iudæis, & Græcis Dei virtus, & Dei ſapientia. Sed carnalibus paruulis id tantum credendo * perientibus: ſpiritualibus autem capacioribus id etiam intelligendo vidẽtibus. Illis etiam tanquam lacteus potus; iſtis tanquam ſolidus cibus. Non quia illi carnales aliter in populis cognouerunt Chriſtum: & iſti aliter in cubiculis. Sed à modo vtriq; cum palam Chriſtus nominabatur, & audiebant omnes vno
D
modo Chriſtum: ſed non omnes vno modo credebant: ſed alij credebant, alij deſpectum habebant talem Deum credere: alij irridebant talem Deum eſſe.

* F. ſpirituales. * F. quam qui. * ſit. * ſtultitia. * F. Experientibus.

Sicut & hodie increduli Pagani faciunt: quia Deus factus eſt homo: Ipſa eſt humilitas, quæ diſplicet paganis, vnde nobis inſultant dicentes: Qualem Deum colitis, qui natus ex muliere eſt? Qualẽ Deum colitis, qui ab hominibus cõprehenſus eſt, & crucifixus eſt, & mortuus, & ſepultus eſt?
1.*Cor*.1.21 Hoc facit ſcandalum paganis: Hoc Iudæis. Quia *in ſapientia Dei non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes.* Quid eſt *ſapiẽtia*, niſi verbum Patris? niſi Diuinitas? niſi Deus? Quid eſt *ſtultitia*, niſi caro ipſius Verbi? niſi humanitas ipſius Diuinitatis, niſi homo Chriſtus ab ipſa ſapientia ſuſceptus? Sed ſtultitia dicta eſt, vt per ipſam ſtultitiam veniant ad ſapientiã, quod
E
eſt diuinitas, Deus. Sed credẽtes, quia placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere: Qui ſunt credentes, qui ſalui fiunt? Qui credunt, quod ipſe eſt verus Dei filius, & verus Deus, & ipſe ſolus eſt adorandus, quem Iudæi cõprehenderunt, & crucifixerunt, & occiderunt, & mortuus eſt. Quia reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius: & nunc ſalui erimus in vita ipſius. Et ideo gloriemur in Deum per Ieſum Chriſtum, per quem reconciliationem accepimus. Per mortem filij ſumus reconciliati: & tamen nihil in illo aliud potuit mori, niſi ſola caro. Et hoc ſolum in illo viderunt Iudæi, quod crucifixerunt, quod occiderunt, quod mortuum eſt. Sed cũ caro mortua eſt ſola, Dei filius ſolus mortuus eſt: quia ſolus, in hoc mundo venit: & aduentus eius ipſa caro eſt. Et ipſa caro exanimis iacebat mortua: ſed Verbum *caro* factum, non fuerat mortuum: quia cum carne ipſum verbum immortale, & inſeparabile erat carni ſuę in ſepulchro, ſicut & verbum *caro* factum in vtero. Et Patri ſemper æqualis permanſit, cum in ſepulchro carne mortuis iacuit: & in anima ad inferna deſcendit. Per carnem venit, &
F
ipſa via eius caro eſt: & ipſe aduentus eius homo eſt: pro quo & laborauit ex itinere: Deus autem ſempiternus, id eſt, diuinitas ipſius hominis, qui creauit terminos terræ, non deficiet, neque laborabit, nec eſt inueſtigatio viæ eius. Attamen tanta vnitate perſonæ, vt ſine dubitatione, & homo, q mortuus eſt, credatur Dei filius Deus verus, & verus Deus, Verbum Patris filius, credatur homo verus, qui ſub Pontio Pilatio crucifixus, hoc ipſum Paulo Apoſtolo atteſtante,
qui ait: *Si enim cognouiſſent, nunquã Dominũ gloriæ crucifixiſſent.* 1. *Cor*. 2.8.
Et tamen hoc, quod deſpectũ in eo viderunt, crucifixerunt: non hoc, quod Dominus gloriæ eſt. Nam quod homo dicitur filius Dei verus, & Deus verus, ipſe Dominus de ſe dicit: *Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cælo filius hominis qui eſt in cælo.* Et tamen illum hominem, quem Deus Verbũ *Ioan*.3.13.
ſolum aſſumpſerat, non eum adhuc in cælo impoſuerat, ſicut nec de cælo eum ſecum adduxerat: ſicut & de illo legitur: *Filius hominis deſcendit de cælo*, & filius Dei crucifixus eſt in terra. Sed hoc totum verum eſt, quia ex vtroque vnus Chriſtus filius Dei eſt: quia ipſe deſcendit de cęlo, & ipſe eſt filius Dei, qui ſub Pontio Pilato crucifixus eſt in terra. Nam &
G
diabolus, cum eum tentaret, dixit: *Si filius Dei es, dic, vt lapides* *Matt*.4.3.
iſti panes fiant. Et alio loco dixit: *Scimus, quia ſis filius Dei. Qui veniſti antẽ tempus torquere nos?*

Antiquus itaque hoſtis redemptorem humani generis Deum debellatorem ſuum, in mundum veniſſe cognouit: qui tamẽ priuſquã eũ paſſibilẽ videret, * cum poſſe mortalia pati, quem hominem videbat, omne, quod de eius diuinitate credidit, elatione ſuæ ſuperbæ in dubiũ venit. Nihil quippe humile ſapiens, niſi tantum quod ſuperbum erat. Dum hominem eſſe humilem cõſpicit, Deũ eſſe dubitauit. * F. eum.
Vnde ad tentationum argumenta ſe cõuertit, dicens: *Si filius Dei es, dic, vt lapides iſti panes fiãt.* Quia igitur paſſibilem vidit, *Matt*. 4. 3.
nõ Deum natum, ſed Dei gratia cuſtoditum credidit. Quid de hominibus dicere poſſumus, quanta humilitate habuit filius Dei? cum & ipſe diabolus, qui omnes tentabat ad peccandum, & aliquid ſuum in illis cognoſcebat: & in Chriſto, vbi nihil ſuum cognouit, cum diceret: *Scimus enim, quia ſis ſanctus*: Et eum Deum eſſe dubitauit. Et hoc humilitas faciebat, id eſt, humanitas, quam aſſumpſerat. Et ipſa humanitas omnes ſuperbos, & elatos ſcandalizabat, ſicut, & hodie ſcãdalizat. Nã cum nunc omnes audiunt Chriſtum, nõ omnes vno modo capiunt Chriſtum. Nam ſi omnes interroges Chriſtianos & dicas: Creditis Chriſtum? omnes vno ore reſpondebunt tam catholici, quam hæretici; tam boni, quam mali, & dicent; Credimus. Et hoc tantũ ore profitentur hęretici: ſed in corde aliud ſuſpicantur eſſe Chriſtum, quod nõ eſt Chriſtus. Et tamen in toto mundo bona fama reſonat Chriſti: quia vbiq; eſt Eccleſia Chriſti, quæ legit ſcripturam de Chriſto, & laudat Chriſtum. Et cum omnes laudem, & bona ſe putent dicere de Chriſto: & tamen falluntur: quia dicunt aliquid de Chriſto, quod non eſt Chriſtus.

Obſcurus locus.
H

Non poteſt verum dicere de Chriſto, de cuius ore non loquitur Spiritus ſanctus: ſicut ipſe Dominus ait: *Non enim vos eſtis, qui loquimini: ſed ſpiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis.* Deum credunt eſſe Deum, & bonum eſt: ſed cum Chri- *Matth*.10.20.

ſtum

A ſtum hominẽ crucifixum non credunt eſſe Deum, malum eſt:& dicunt ſe Deum laudare, & ei gloriam dare: ſed nõ eſt vera gloria: quia falluntur. Nam & bonũ putant eſſe, quod bonum non eſt. Et Chriſtum putant eſſe, quod Chriſtus nõ eſt. Vnigenitum filium æqualem non eſſe Patri, non eſt bonum. Filium Virginis Mariæ non eſſe Dei filium, non eſt bonum. Veritatis carnem, nõ eſſe veram carnem, nõ eſt bonum, Nam inæqualem Patri eſſe filium, Arij fides eſt. *Quem Virgo peperit non eſſe filium Dei, Elipandi fides eſt.* Veritatis carnẽ non eſſe veram carnem, Manichæorum fides eſt. Sed quia hoc totum nihil eſt bonum; quia hoc non eſt Chriſtus, in vtroque falluntur, nec dant veram gloriam Chriſto, quamuis apud eos eſſe videatur cum laude bona fama de Chriſto.

Et omnes plane hæretici, quos commemorare nimis longum eſt, qui de Chriſto nõ recte ſentiunt, ideo errant, quia eum non laudant ore, cum de corde vera nõ ſentiunt. Sed cum eos catholicus reprehenderit, * victi ſe reddere nolunt: ſed vnde conuincant, nouum dogma excogitant. Sic fecerunt Arius, vel cæteri, qui aliud putauerunt eſſe, quam erat Chriſtus filius Dei. Nã ſicut nos ſumus filij eorũ, qui ſic credimus in Eccleſia catholica, vt illi crediderunt Chriſtum: ſic nunc ſunt filij hæreticorum, qui negant hominẽ Deum eſſe Chriſtum. Noua proferunt, quia ſapientes videri volunt. De ipſis Propheta dicit: *Hi ſunt filij, ſicut nouellæ plantationum in iuuentute ſua.* Plantatio eorum non eſt vetus: ſed nouella eſt. Non enim de veteri lege; non eſt de Prophetis, non eſt de Apoſtolis, ſed de nouis magiſtris eſt. Noui ſunt, quia noua, & ſemper de Chriſto excogitant. Semper iuuenes ſunt. Licet multæ ſint hæreſes, tamẽ quotidie mutantur, & noua quotidie inueniunt. Nouerunt ipſę hæreſes, licet veteres ſint, tamen cum quotidie doctrinam ſuam innouant, noui ſunt. Noui enim veterum ſunt magiſtrorum errores, ſed quotidie ipſi noua inueniunt: quod Eccleſia non facit. Hæretici vero & * hæreticos detrahunt, quorum filij ſunt per doctrinam, & fidem: & ipſorum verba reprehendunt: & tamen in altero ſenſu ipſa dicunt: quia nouis verbis nihil aliud, quam ipſa ſunt, & ſemper mutant, & multa ſunt. Eccleſiæ tamen verba non ſunt multa, & ipſa non mutantur, quia firma ſunt: & noua non ſunt, quia ipſa tota in Symbolo ſunt. Et quidquid foras Symbolum eſt, hæreticorum verba ſunt.

Victos.

B

Pſal. 143.

* hæreticis.

C

Nam multi non intelligunt hunc ſermonem, quare dicatur Symbolũ. *Symbolum* enim Græce, quod Latine dicitur *indicium, & conlatio.* Indicium eſt, quia indicat, cui credere debeamus, id eſt vni Deo Patri, & Filio, & Spiritui ſancto. Super Symbolum quid de Deo quæramus, tam in veteri, quam in nouo Teſtamento ſcriptum non inuenimus. *Et conlatio* dicitur Symbolum, hoc eſt, quod plures in vnum cõferunt. Nã hæretici ſingillatim ſibi adinueniunt, venenũ, quod melle linitum afferunt, & paruulos occidũt. Hæc per Spiritum ſanctum videntes Apoſtoli, conlatione facta in vnum, compoſuerunt ſymbolum: vt per ipſum falſos Apoſtolos conuinceret Eccleſia. Nam dicunt maiores noſtri; quod poſt Aſcenſionem Domini, & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti hoc ſymbolum, breue ſibi prædicationis indicium conferendo in vnum, quod ſentiebant, componunt: ne localiter ab inuicem diſcedentes, diuerſum aliquid vel diſſonum prædicaretur his, qui ad fidem Chriſti inuitabantur. Et hac fide proficit Eccleſia: de qua dictum eſt per Prophetam: *Filij tui ſicut nouellæ oliuarum, in circuitu menſæ tuæ.* Hæc *menſa,* ſcriptura ſacra eſt. Panis, qui comeditur, Chriſti corpus eſt. Et corpus Chriſti, quod manducamus, nõ ſolum panem & vinum, qui ſuper altare offertur, corpus Chriſti eſt: ſed & ipſum Euangelium corpus Chriſti eſt. Et cum Euangelium legimus, & intelligimus, filij in circuitu menſæ, in vna conlatione ſedemus, & panem cœleſtem mãducamus. Non longe ſunt à menſa Chriſti, qui omni hora dicunt: *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.*

Symbolum quid.

Pſal. 127. 3.

D

Matth. 6.

Hæretici dicuntur filiæ, id eſt, molles, & in fide vacillantes: De quib. dicitur: *Filiæ eorum compoſitæ, vt ſimilitudo templi.* Compoſitæ dicuntur, quia ſermo hæreticorum cõpoſitus eſt, & ſenſus ſordidus. Ornata habẽt verba de ſapiẽtia ſæculari. Inde dicuntur *filiæ circumornatæ, vt ſimilitudo templi.* Simitudo templi, non eſt tẽplum: ſimilitudinem habet Eccleſiæ. Sapientes ſe dicunt eſſe: quia vix vt ruſticus, hæreticus dici poteſt. *Cellaria* hæreticorum *plena, eructantia ex hoc in illud,* quia ſemper paratæ ſunt ad cõtendendum: vt ſi illos tenueris in vno teſtimonio, ad aliud trãſeunt. Si in ſcripturis eos tenueris, maiores proponũt, qui in diuerſis prouinciis habitãt, & ab ipſis hoc didiciſſe pronunciant. Nam cum dicimus illis; quia *Pater miſit filium,* ſicut ipſe ait; *Pater, qui me miſit, maior me eſt:* Reſpondent illi contra nos. Deus nõ mittitur: Deus non ſubiicitur. Non ſeruit: ſed diſpenſatio mittitur. Si Deus vbiq; eſt, omnia in Deo ſunt. Quomodo Deus ad aliquid mittitur, cum Dei ſint omnia? Difficile inuenies hęreticos imperitos. Omnes enim magiſtri inſtructi ſunt ſciẽtia ſæculi. Nolunt in Scripturarum latitudine laborare: ſed ſomniant, & *ſtertunt* in alto ſopore, & eructãt, quod ſomniauerint: & inſuper cum audacia in libris inſerunt, & cum temeritate defendunt. Et hoc faciunt, vt ab auditoribus ſuis honorentur; & ab eis nõ ſolum laudis munera; ſed etiam temporale ſubſidium accipiant, vnde viuant, dicentes eis: *Si nos vobis ſpiritualia ſeminamus, dignum eſt, vt veſtra carnalia metamus.* Obliuiſcentes illud Apoſtoli: *Manibus noſtris operabamur, ne quemquam veſtrum grauaremus.* Multi neſciẽtes beatos tales putant. Sed ſi beati ſunt: qui non habẽt cũ Apoſtolis calloſas ex opere manus? Qui non ingrediuntur nudi cum reti mare iſtius ſæculi, & ſunt piſcatores hominum? Qui non habent lutoſos pedes? Non plane, quia ſua quærunt: non q̃ Ieſu Chriſti. Et vbi deprehẽditur in Eccleſia ipſe hæreticus, qui ſanctitatẽ oſtendere religionis videtur, vitia emendat, bonum vult, malum non recipit, eleemoſynas facit, captiuos redimit, hoſpites ſuſcipit, humanitatem habet, nudos veſtit, infirmos, & incarceratos viſitat, & aliquoties ſemetipſum in pænitentia mactat, & cætera huiuſmodi ſimilia, quæ numerare longum eſt, quæ videtur facere, & tamen hæreticus poteſt eſſe.

Pſal. 143. 13.

E

Hæreticorũ ingenium, moreſque.

Io. 14. 28.

1. Cor. 9. 11.

1. Theſ. 2. 9.

F

Sed dices: In quo poteſt deprehendi, qui ſit hæreticus? Multa ſunt: ſed ex multis tria ꝓponam, ex quibus deprehẽdatur à Catholicis in Eccleſia. Primum in fide vera. Per fidẽ n. vitę largitas ad homines venit Quod per Prophetã Deus ipſe teſtatus eſt, dicẽs: *Iuſtus autem meus ex fide viuit.* Apoſtol. Paulus ad Hebræos dicit: *Nos autẽ, fratres non ſumus ſubtractionis in perditionem: ſed fidei acquiſitionem animæ. Eſt autẽ fides ſperandarum ſubſtantia rerum argumentum nõ parentium. Per fidem n. teſtimonium conſecuti ſunt ſeniores. Fide intelligimus facta eſſe ſæcula verbo Dei, vt ex inuiſibilib. viſibilia fierent Fide plurimũ hoſtia Abel, quã Cain obtulit Deo: per quã teſtimonium conſecutus eſt eſſe iuſtus, teſtimoniũ perhibentibus muneribus eius: & per illã defunctus adhuc loquitur. Fide Enoch translatus eſt, ne videret mortẽ: & nõ inueniebatur, quia quia tranſtulit illum Deus. Ante translationẽ n. teſtimonium habebat placuiſſe Deo: ſed tamen per fidẽ. Sine fide enim impoßibile eſt placere Deo. Credere enim oportet accedẽtẽ ad Deum, quia vere eſt Deus vnus: & inquirentibus ſe remunerator ſit. Fide Noe reſponſo accepto de his, quæ adhuc non videbantur, metuens habitauit arcã in ſalutem domus ſuæ: per quã dãnauit mundum; & iuſtitiæ, quæ per fidem, hæres eſt inſtitutus. Fide quoq; vocatus Abrahã obediuit in locum exire, quẽ accepturus erat in hæreditatem. Et exiens, neſciens quo iret. Fide moratus eſt in terra repromiſſionis, tãquã in aliena, in caſulis habitando cum Iſaac, & Iacob, cohæredibus repromißionis eiuſdẽ. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatẽ, cuius artifex & conditor Deus. Fide & ipſa Sacra ſterilis virtutem in conceptione ſeminis accepit, etiã præter tempus ætatis: quoniam fidelẽ credidit eſſe, qui promiſerat. Propter quod & ab vno orti ſunt omnes. Et hoc emortuo tanquam ſidera cæli in multitudinẽ: & ſicut arena, quæ eſt ad orã maris innumerabilis: Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti, non adeptis repromißionibus: ſed à longe eas aſpicientes, & ſalutantes: & confitentes, quia peregrini, & hoſpites ſunt ſuper terram. Qui enim hæc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere:* [& non terrenam patriam: ſed cæleſtem.] *Et ſi quidẽ illius meminiſſent regionis, de qua exierunt, habebant vtiq; tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id eſt, cæleſtem* [Ieruſalem.] *Ideo non confunditur Deus vocari Deus Deorum. Parauit enim illis ciuitatem* [ſanctam Ieruſalẽ cœleſtẽ.] *Fide obtulit Abraham Iſaac, cum tentaretur. Et vnigenitum offerebat, qui ſuſceperat repromißiones: ad quã dictũ eſt: Quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen, arbitrans, quia & à mortuis ſuſcitare potẽs eſt Deus. Vnde eũ & in parabola accepit. Fide & de futuris benedixit Iſaac Iacob, & Eſau. Fide Iacob moriens, ſingulos filios Ioſeph benedixit; & adorauit faſtigiũ virgæ eius. Fide Ioſeph moriens, de profectione filiorũ*

Tribus deprehenditur hæreticus.

Gal. 3. 12.

Hebr. 10: 38.

Hebr. 10. 39.

Hebr. 11. 1. ſed Vulg. aliter.

G

H

Heb. 11. 13.

A

Israel memoratus est; & de ossibus suis mandauit. Fide Moyses natus, occultatus est mensibus tribus à parẽtibus suis, eo quod viderent elegantẽ infantem, & non timuerunt Regis edictũ. Fide Moyses grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis: magis eligens affligi cum populo Dei, quã temporalis peccati habere iocunditatẽ: maiores diuitias æstimans thesauris Ægyptiorum improperiũ Christi. Aspiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositate Regis. Inuisibile enim tanquã videns sustinuit. Fide celebrauit pascha ex sanguinis effusione: ne qui vastabat primitiua, tangeret eos. Fide transierunt mare rubrum, tanquã per aridã terrã. Quod experti Ægyptij, deuorati sunt. Fide muri Iericho corruerunt circuitu dierũ septẽ. Fide Raab meretrix nõ perijt cum incredulis, excipiẽs exploratores cum pace. Et quid adhuc dicã? Deficit enim tempus narrantẽ de Gedeon, Baruch, Samson, Iepte, Dauid, Samuel, & Prophetis, qui per fidẽ vicerunt regna; operati sunt iustitiã, adepti sunt repromissiones. Obturauerunt ora leonũ, extinxerũt impetum ignis, effugerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate fortes facti sunt in bello, castra subuerterunt exterorum, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Alij autẽ distenti sunt, non

B

suscipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent resurrectionem. Alij vero ludibria & verbera experti, insuper & vincula, & carceres. Lapidati sunt. Secti sunt. Tentati sunt. In occisione gladij mortui sunt. Circuierunt in melotis, & in pellibus caprinis: egẽtes angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. In solitudinibus errãtes, & in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, ne sine nobis consummarentur.

Ecce hi Patres, qui adhuc sub vmbra fuerũt, quos Apostolus nominauit, per fidẽ salui facti sunt: & pro ipsorum descendit animabus ad inferna; & eas secum adduxit ad cælos: & adhuc hodie illã repromissionem nõ acceperunt isti maiores.* Et vbi sunt illi, qui dicunt, quod hi, qui cum Christo resurrexerunt, cum carne, & animabus in cœlos cũ Christo ascenderunt: Non cõcordant Apostolo, qui hoc loco dixit: *Non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis aliquid melius prouidente, vt non sine nobis consummarentur.* Quomodo sunt cum carne in cœlo, si * adhuc illorum repromissione sine nobis consummarentur? Aut quomodo pars corporis ecclesiæ, quæ caput habet in cælo, pars ascendit, & pars patitur adhuc, & pars iacet sepulta? Et vbi erit illud, quod Iohannes in Apocalypsi dicit: *Vidi subter altare animas interfectorum propter verbum Dei, & testimonium quod habeant?* Non propter aliud occisi sunt; sed propter verbum Dei, propter Verbum incarnatum, propter testimonium, quod habebant Iesu Christi, quẽ prædicauerunt, expectauerunt, & viderunt: cui & clamabant voce magna, dicẽtes: *Vsque quo Domine sanctus, & verus non iudicas, & vindicas sanguinem nostrum de his, qui habitant in terra?* Vbi illic adiungitur: *Datæ sunt illis singulæ stolæ albæ,* Quæ sunt singulæ *stolæ albæ,* nisi tantum animæ, quæ adhuc desiderant corpora, vt adhuc in terram suam duplicia possideãt, cum omnium hominum fuerit resurrectio? Sicut scriptum est: Non prima iustorum, & secunda peccatorum, vt hæretici deierant: sed vna resurrectio omnium, & in semel.

* quoad corpus scilicet.
Hebr. 11.
* Locus mendosus.

C

Apoc. 6. 9.
Ibid. 10.
Ibid. 10.

Quod vt verius probem, audi quid sequitur: *Datæ sunt illis singulæ stolæ albæ,* id est, lætitia animarum tantum: *& dictũ est illis, vt requiescerent: tempus adhuc modicum donec compleatur numerus conseruorum, & fratrum eorum.* Sed quia non hæc tractanda suscepimus, ad promissum ordinem redeamus; & quid sit vera fides, tractemus: *Quia sine fide nullus placere Deo potest.*

Vt supra.
Ibid. 10.
Hebr. 11. 6.

D

Sed quia de veteri testamento iam cum Apostolo diximus, & vna fides est, & vnum Dominũ credimus; ad nouũ Testamentum, ipso Domino præcedente veniamus. Fide ipsa Virgo angelo credidit, dicens: *Ecce ancilla Domini fiat mihi secundũ verbum tuum.* Fide Elisabeth *matrẽ Domini* prædicauit. Fide Simeon cognouit Dominum. Fide Anna Dominum laudauit. Fide Centurio dixit: *Domine tantũ dic verbo, & sanabitur puer meus.* Et Dominus miratus se sequentibus dixit: *Non inueni tantã fidẽ in Israel. Et ait ei: Vade; sicut credidisti fiat tibi.* Aut quid dicã? Fide Apostoli crediderunt. Fide cæci inluminãtur. Fide diuersæ valetudines curãtur. Fide mulier fimbriam vestimenti tangens, salua facta est. Ad quã Iesus dixit: *Confide filia: fides tua te saluã fecit.* Fide mulier Cananæa importune clamabat, dicens: *Domine adiuua me.* Respõdens Iesus ait: *Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. Et illa dixit: Domine, nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorũ suorum,* Tunc respondens Iesus, ait illi: *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut credidisti.* Fide Gentilis populus credidit. Fide & hodie creditur. Sed multis modis fides variatur, & fides vera putatur, quæ fides vera non est. Sicut multis modis Christus vnus prædicatur, & Christus putatur, qui Christus non est. Sic fides prædicatur vera, quæ vera nõ est. Fides est, quæ sine charitate est. Deniq; postquã Apostoli Domino crediderunt, dixit Iesus: *Pacẽ meã do vobis: pacem relinquo vobis,* Pacẽ meam, *nõ sicut mundus habet pacem.* Siquidẽ mundi pax nostrum bellum est. *Meam pacem de vobis.* Bellum habet cum mundo, & meam pacem habebitis. *Et in hoc cognoscẽt omnes homines, quia mei discipuli estis, si dilectionẽ ad inuicẽ habueritis.* Tunc illi omnes hoc præceptum acceperunt à magistro, facta conlatione, tantam habuerunt dilectionẽ, vt in duodecim illis corporibus *animam facerent vnã vnum cor,* & voluntatem vnam. Et qualiter crederet Ecclesiæ, non vnus cõposuit Symbolum fidei: sed omnes singula verba posuerunt. Et quod corde crediderunt, dilectione demonstrauerunt. Quod hæretici nõ faciunt: sed vnusquisq; sibi sapiens esse videtur: & non requirit membra, nec conlationem necesse habet: sed ad suam nouam doctrinam omnes vult inclinare. Et cum catholicus noluerit eum audire, excitatur in discordiam. In hoc reprehenditur primum, quia non habet fidem rectam. Secundo, quia non habet charitatem.

Luc. 1. 38.
Ibid. 43.
Mat. 8. 8.
Mat. 8. 10.
Ibid. 13.
Mat 9. 22.
Mat. 15. 25.

E

Io. 14. 27.
Ioan. 13. 35.
Act. 4. 32.

F

Tertio, quia qualis ille, tales & discipuli eius. Quia omnis magister in discipulis agnoscitur; sicut & Christus in Apostolis. Nam omnis magister, qui de doctrina Christi est, primum à domesticis cognoscitur, qualis sit. Sicut Apostolus docuit, *Domũ suã bene regentẽ, filios habere subditos, cũ omni castitate. Quia qui domum suam bene non regit, in domo Dei diligẽtiã habere non potest.* Nam omnis, qui discipulos nutrit, in tãtum eos instruit in fide vera, donec Christus formetur in illis: secundum Apostolum Paulum, qui dicebat discipulis: *Filioli mei, quos adhuc parturio, donec Christus formetur in vobis.* Itẽ ipse: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* Potuerat Dominus noster Iesus Christus vno die docere discipulos suos, si voluisset. Quia ipse erat Deus, qui illis inspirare potuerat vna hora, quod multo tẽpore inspirauit. Sed pro hoc factũ est, vt qui magistri ecclesiarum esse deberent, multo tẽpore per lac crescerent, & cum labore ad solidum cibum peruenirent qui etsi multum laborauerunt; quia errauerunt, & dubitauerunt: Sed illorum erratio, nostra est correptio. Illorũ dubietas, nostra est firmitas. Errauit Petrus, quia negauit. Dubitauit Thomas de resurrectione, quia dixit: *Nisi videro, non credã.* Dubitauit Cleophas, & Lucas Euangelista, quia dixerunt: *Nos putabamus eum, quod ipse esset redempturus Israel.* Et cũ, nõ cognoscerent Christum, & interrogarẽtur ab eo, *quare essent tristes,* responderunt ei: *Tu solus peregrinus factus es in Ierusalem, & nõ cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus? Dixit eis Iesus: Quæ? Responderunt, dicentes: De Iesu Nazareno, qui fuit Propheta maior in opere, & sermone.* Vides, quia nõ extimabant eum Deum esse, sed Prophetam? Dubitauit Philippus, qui dixit: *Domine ostende nobis Patrẽ, & sufficit nobis.* Protinus audiuit: *Tanto tẽpore vobiscum sum, & nõ cognouisti me Philippe? Qui videt me, videt & Patrem meum. Non credis, quia ego in Patre, & Pater in me est?* Hoc totum quare dico, quod Apostoli errauerunt? Propter hæreticos, qui discipuli nõ fuerunt, & magistri sunt. Quod si in disciplina multo tempore in cõlatione laborassent, ibi audissent, quid dicerent. Ibi reprehenderentur, vt emendarent. Ibi corrigerentur, quo errarent: donec Christus firmaretur in eis: & sic cum grandi labore orãdo, & humiliando, quandoque ad solidum cibum peruenirent: Et cum peruenissent, iã dentes habentes solidum panem manducarent: *& paruulis frangerent, & darent,* id est, sententias, quas mente paruuli non intelligunt, ipsi ea responderent. Sed quia sibi sapientes videntur, & pro despectu hoc facere nolunt, ideo magistri erroris fiunt; quia veritatis discipuli esse noluerunt. Discipuli quidem fuerunt: sed de disciplina sæculari: Et ideo fures, & latrones in conlatione Ecclesiæ apparuerunt: quia *non per ostium,* quod est Christus, sed aliunde primam cathedram ascenderunt. Et inde cognoscimus eos non esse veros pastores; *quia* vocem illorum, idest, eos oues Dominicæ fugerunt.

1. Tim. 3. 4.
Gal. 4. 13.
1. Cor. 11. 1.

G

Io. 20. 25.
Luc. 24. 17.
Ioan. 14. 8.

H

Thre. 4. 4.
Ioan. 10. 2.

In his tribus plene deprehẽduntur in Ecclesia hæretici,

id est,

A id est;in fide & dilectione,& disciplina Qui enim recte cre-
dit,& non diligit,Dæmon est. Dæmon credit & nō diligit.
Nec iste discipulus Christi est. Nam omnis qui diligit,cre-
dit. Dilectio enim tantum in bonis rebus accipitur: amor
vero, & in bonis & in malis esse potest: quia & mali se a-
amant, & non diligunt. Quia dilectio à duorum ligatione
nomen accepit: quia sic diligit alterum, sicut seipsum. *Et est*
Mat.22.40 *mensura dilectionis,in quo tota lex pendet,& Proph.ta. Diligis De-*
Ibid.v.39. *um ex toto corde:& proximum tuum,sicut teipsum.* Restat ergo,
vt qui diligit,recte credat,quia symbolum recitat. Pro fide
tamen solus non contendit,sicut hæreticus: sed cum omni
Ecclesia clamat. Hæreticus tamen solus errans discurrit per
terras,vt nouæ suæ doctrinæ consentiētes inueniat. Catho-
licus autem nihil nouum dicit:quia totā suam fidem in sym-
bolo comprehendit. Confirmat eam,quia habet dilectio-
nem proximi. Tunc habet & spem,cùm habuerit fidem,&
charitatem. Fides dicta est,quia fit illud,quod inter vtrosq;
placitū est. Id est,sicut inter hominē,& hominem fiat,vt ne-
mo nemini mentiatur. Iā si mentitur quis,non est fides. Sic
inter Deum,& hominem:si non facit homo, quæ promit-
B tit Deo,iam non est fides. Iam & Deus non facit,quæ pro-
misit homini:quia homo primus violauit fidem. Spes voca-
ta,quasi pes ad progrediendum. Qui promittit Deo,& non
pergit ad eum,non habet spem,quia non vadit. Non est ibi
pes,sed depes,id est,desperatio. Charitas autem Græcus ser-
mo est,ꝙ latine dicitur dilectio. Hæc tria sunt,quæ in reli-
gionis cultu ad colendum Deum in omnibus perquiruntur,
id est,fides,spes & charitas. *His tribus maior charitas.* Quia hic
1.Cor.13.13 inchoatur,& finem non habet. Proinde Deus charitas nun-
cupatur,qui finem non habet. Fides tamen,& spes finem ha-
bebunt. Quia cum videmus Deum,quem credimus,vltra ꝙ
credamus non habemus. Fides dicitur in hoc sæculo; quia
veraciter credimus : id quod nequaquam videre valemus.
Nam credere iam non possumus, quod videmus. Sic spes
tantum in hoc sæculo est. Cum autem viderimus maiesta-
tem Dei,quam nobis promisit videre,vltra quod speremus
nō habemus:quia quod sperabamus iam habemus. Et cum
habet homo,quod sperabat,quod speret non habet.

Locus mendosus. Charitas vero hic inchoat proximo. Et cum viderit De-
um,tunc fit maior. Quia hic dilexit proximum, minor est.
C Sed quantum plus dilexit proximum, tantum & illic plus
videbit maiestatem Dei. Et quantum minus dilexit proxi-
mum,tantum & illic minus videbit maiestatem Dei. Et qui
non dilexit,licet ieiunet,oret,res suas pauperibus eroget,i-
ta vt nudus pro Christi nomine remaneat,virginitatem cu-
Psal.1.2. stodiat,*die,& nocte in lege Domini meditetur*,omnes scripturas
memoriter teneat,omni die communicet,infirmos, & in-
carceratos visitet,nudos vestiat,hospitibus pedes lauet,re-
cte credat Christum filium Dei,omnia secreta eius scire,*&*
1.Cor.13.1. *angelorum linguis loquatur*, & pro Christi nomine crucem a-
scendat, & pro Christo sanguinem fundat;maiestatem Dei
videre non potest. Sine charitate,Deum nullus catholicorū
videbit vnquam. Ipsi dicturi sunt,qui ista omnia faciunt,&
Mat.7.22 non diligunt:*Domine in nomine tuo prophetauimus,dæmones eie-
cimus,& virtutes multas fecimus. Tunc respondebit illis:Discedite à
me operarij iniquitatis. Nunquā noui vos in domo Patris mei.* Re-
quire nunc,quid est in domo Patris. In domo Patris non fu-
it,id est,Ecclesiæ vnitatem non tenuit. Fides autem illa vera
appellanda est,quæ est vera,non ficta, quam sanctus com-
mendat Apostolus,dicens:*Finis autem præcepti est charitas de*
1.Tim.1.5. *corde puro,& conscientia bona,& fide non ficta.* Nam quia idem
D Ephes.2.8. beatus Apostolus,*gratia nos dixit saluos factos esse per fidem quā
non ex nobis,sed Dei asserit donum.* Et vtique vera salus non erit,
vbi fides vera non fuerit. Quæ cum diuinitus infunditur,si-
ne dubio gratuita largitate donatur. Et vbi per veram fidem
veritas fuerit credulitatis, veritas vtique comitabitur &
salutis. Quisquis autem à vera fide deuiauerit, veræ salutis
gratiam non habebit.

Proinde torpere non debet fidelis animus ad quæren-
dum, si quid in sacramento fidei sibi videtur ambiguum,
maxime in mysterio Dominicæ incarnationis;per quam iu-
stitia impiis,vita mortuis,salus infirmis, & veræ libertatis,
Ioan.6.33. & gratia donata captiuis. *Ipse est panis noster, qui de cælo descē-
dit,& dat vitam mundo. Si quis,*inquit,*ex ipso manducauerit,vi-*
Psal.77.25 *uet in æternum. Panem cæli dedit eis,*vt Propheta ait:*panem ange-*
E *lorum manducauit homo.*

Sed forte dicet aliquis: Vbi inuenire possumus hunc pā-
nem,qui de cælo descendit,& manducare? Iam Dominus ad
cælos ascendit,quomodo manducabo hunc panem, & vi-
uam in æternum? Quia desidero hunc panem manducare.
Mat.6.11. Et credo,*quod vita æterna est ipse panis*, id est, corpus eius Et
dico:Domine semper da nobis panem hunc. Et in oratione;
quam edocuit,oro,& peto:*Panem nostrum quotidianum da no-
bis hodie.* Quid est ipse panis,quem quotidie petimus? Et no-
ster panis est;& tamen eum nisi petierimus,non accipimus.
Et vere corpus est. Audi ipsum panem nostrum quotidia-
num. Pete. Accipe. Manduca quotidie. Legamus sanctas
scripturas,& inueniemus hunc panem. Ego corpus Iesu Eu-
angeliū esse puto. Scripturas puto doctrinā eius:& qn̄ dicit
Iesus: Qui non comederit carnē meam, & sanguinem meū
non biberit? licet spiritualiter, & mysterio possit intelligi;
tamen corporaliter panem, quem petimus quotidianum,
vere corpus Christi,& sanguis eius;sermo scripturarum est,
doctrina diuina est Et cum legimus eam,carnē Christi mā-
F ducamus,& sanguinem eius bibimus. Et cum oramus, vt
intelligamus ea spiritualiter; & cognoscamus diuinitatem
incarnatam. Et cum cognoscimus,quod vere filius Dei sit,
& verus Deus,& nō est alter Deus,præter illum,qui de Vir-
gine natus est, & adoramns eum cum Angelis,sicuti est v-
nus cum Patre,& Spiritu sancto Deus,panem Angelorum
mauducamus. Qui scripturam frequentat legere,ipsa litera
corpus est. Sed spiritus in litera est. Habet ipsa litera spiri-
tum,id est,intellectum. Sed tamen ipse intellectum sine li-
tera,quæ corpus est,nemo intelligere potest. Qui intellectus
literæ non est corpus. Sed cum cœperit aliquis legere, ipsa
litera,quæ corpus est;& eam intelligere nō poterit,oret,&
Matt.6.10 dicat:*Pater noster qui es in cælis:panem nostrum cotidianū da nobis
hodie*:quousq; petat, quousq; intelligat. Et postquam intel-
lexerit,interroget seniores,interroget Patres,sicut scriptum
est,& ipsi eam nuntient: & tunc videbit spiritum,si ex Deo
est,an non. Non se præsumat ante prædicare,nisi prius pro-
bauerit spiritum literæ,si ex Deo est. Pensa quantum pericu-
losus est sermo diuinus, quem manducas: in ipsa commu-
G nione cognosce,quam communicas. Si micula ceciderit in
terram de manu sacerdotis, omnes contremiscent.& elon-
gant se ab ipso loco,vbi Eucharistia ceciderit,& quæritur di-
ligenter,vt in patena reponatur:quia corpus Christi est ipsa
Eucharistia, quæ latine dicitur *bona gratia.* Sic & Euangeliū
bona gratia dicitur. Quod si totum Euangelium quis intel-
lexerit,& miracula crediderit,quæ non intelligit, quærat,
timeat,contremiscat: nō habeat despectui ipsam miculam
quærere,& inuenire,& in patena, id est, in animam fideli
ponere; quia corpus Christi est. Et animæ fidelium, si vasa
nō essent,nō diceret Propheta ex voce Domini:*Mundamini,*
Isa.52.11. *qui fertis vasa Domini.* Et de Paulo Apostolo ipse Dn̄s dicit:
Act.9.15. *Vas electionis mihi est.* In ipsa vasa corpus Christi mittitur, ꝙ
est Eucharistia,siue verbum Dei. Quod si ipsa micula,quam
Eucharistiam diximus,de manu sacerdotis ceciderit,& eam
conculcauerit conculcat & omne corpus Christi. Tunc nō
debet corpus Christi tradere,& nomen Patris habere: sed
inter cæteros filios accipere,quia filij sciunt sanctū esse. Sed
si de sacramento interrogentur, rationē facere nesciunt. Sic
ēt de Euangelio intelligendū est. Qui pater est,& Euangeliū
annunciat, ad quem corpus Christi diximus, & totum E-
H uangelium bene annunciauerit,& micula ceciderit ei,quam
intellexerit,& male intellecta non quæsierit:sed conculca-
uerit,id est, cum temeritate defenderit, conculcat totum
corpus Christi,id est,totū Euāgelium. Tunc nō debet cor-
pus Christi more paterno dare: sed more filiorū accipere,
i. nō debet, vt doctor prædicare, sed vt discipulus accipere.

Qui enim recte credit de Patre:& de Filio,& de Spiritu
sancto non recte credit,iam nec de Patre recte credit. Qui
recte credit de Filio,& de Patre,& Spiritu sancto non recte
credit,iam nec de Filio recte credit. Qui recte credit de Spi-
ritu sancto,& de Patre,& Filio non recte credit,iam nec de
Spiritu sancto recte credit. Qui recte credit de tota Trinita-
te,& de sola incarnatione filij Dei non recte credit,iam nō
recte credit de tota Trinitate. Sic & cum totam legē Christi
obseruauerit,& in vnum offenderit,iam totam legē offen-
dit. Si cognoueris legem, cognosces & Euangelium. Quia

A

Euangelium sic est de Lege, sicut granum tritici de palea. Et nullum granum potest ad maturitatem venire, nisi intra paleam latitauerit. Hoc est granum tritici, quod in terram cecidit, & nos multiplicauit. Ipse est Christus, ipse est panis, quem nunc comedimus. Sed & ipsum granum medullam habet: Pinguedinem habet: Adipem habet; vnde satiamur,

Ps.146.14.

secundum Prophetæ dictum: *Et adipe frumenti satiat te.* Pinguedo in grano est, diuinitas in carne. Granum in palea est, Euangelium in lege. Est occultatum Euangelium in lege, & occultus Christus in litera. Est & occultata diuinitas in carne. Legunt carnales Iudæi legē, & non intelligunt Euangelium. Legunt carnales Christiani literam, & non inttelligunt spiritum. Clamant Christiani Christum, & non intelligunt diuinitatem. Ac per hoc glorificant se Iudæi de lege: sed eam nō habent: cum Euangelium non habent; quia panem non habent. Glorificant se, & carnales lectores de litera in Ecclesia: sed eas non habent, quando spiritum non habent. Glorificant se Christiani de fide, sed Christum non habent, qui diuinitatem non habent. Quamobrem nihil

2.Cor.3.6.

B

habet ex parte, qui totum non habet. Nam cum *litera occidat, spiritus autem viuificet*, necesse est illa spiritualium interiora sermonum, spiritu viuificante, penetrate. Vniuersam porro scripturam tam veteris Testamenti, quam noui, ad intellectum allegoricum esse sumendum.

Allegoria.

Nam ipsa allegoria quatuor modis in scripturis diuinis est requirenda. Primus est secundum translationem, vt est illud: *Iratus est Dominus, & descendit.* Et similia, quæ ad insinuandas causas, & hominum motus transferuntur ad Deū. Alia est secūdum imaginationem, vel hypotyposeos, vt est

Luc.10.30

illud: *Homo quidam descendebat ad Ierusalem in Iericho.* Et parabola vineæ, atq; agricolarum. Ordo enim eorum, quæ agebantur à Christo, velut imaginem personæ, & negotij alterius refertur impletum. Tertia est secūdum comparatio-

Mat.17.19

nem, vel similitudinem, vt est illud: *Simile est regnum cœlorum grano sinapis*, &c. Non enim narratio, sicut in superiori

Luc.13.19.

exemplo contexitur: sed causarum solummodo comparatur effectus. Quartus est secundum Prouerbialem modū,

Prou.5.15.

vt est illud Salomonis: *Bibe aquam de tuis vasis, & de tuis puteis.* Vult scriptura carnalem concupiscentiam monere refrenādam esse intra iugalem licentiam. Has nostras allegorias

C

Iudæi non recipiunt: Carnales Christiani non intelligunt, & inde Christum hominem, esse Deum non confitentur. Deniq; velauit Moyses faciem suam, & sic est populo locutus: Velata fuit Moysi vsq; ad Christū bibliothecæ facies: & in fine huius bibliothecæ reuelata est. Et inde sic incipitur reuelatio Christi, quam dedit illi Deus palam facere seruis

Apoc.22.6

suis, *quæ oportet fieri cito.* Hæc Iohanni reuelata est: quæ tota bibliotheca vnus liber est, in capite velatus, in fine manifestus. Qui liber duo testamenta dicuntur, vetus & nouum. Et vnum est tanquam vnus gladius ex vtraq; parte acutus.

Apoc.19.15

Et hinc inde, id est, in Lege & Euangelio acuitur, vt fideles armet, & interficiat infideles: sicut idem in Apocalypsi, de ore Domini gladium ex vtraque parte acutum egredi testatur, id est, verbum eius. Quælibet bibliotheca totus sic est intelligendus, tanquam vnus homo.

Deniq; homo perfectus ex tribus constat, id est anima,

1.Thes.5.23

corpore, & spiritu: sicut Apostolus dicit: *Deus pacis sanctificet vos ad perfectum: & integer spiritus vester*, anima & corpus *sine querela in aduentum Domini nostri Iesu Christi iudiciumq; reseruetur.* Non quod altera sit anima in substantia, & alter

D

spiritus, sicut altera substantia est anima, & altera caro; sed ipsa anima vnus est idem spiritus. Sed dum exteriorem carnem affligit homo per pœnitentiam, secundum Apostolū:

2.Cor.4.16

interior anima renouatur de die in diem in cognitione Dei. Et postquam cognouerit Deum, dicitur spiritus, id est, cōtemplatiuus seruus Dei, quia Deum contemplatur: per vitam contemplatiuam videt Deum, non in corpore, sed mente. Quę mens sic est in actione animæ, sicut caput in corpore. Qui spiritus sic est in actione mentis, sicut oculi in capite. Et sicut homo videt per oculos, & discernit lucem à tenebris, & in die ambulat, aut operatur, quia participat lumen oculorum suorum, cum lumen solis, & vtrumq; vnum lumen est. Sic ille spiritus, qui lumen est, participat cū Christo, qui sol est, & fit vnū lumen vtrorumq;, id est, vnus spiritus: sed non est ipse spiritus, quem dicimus cum Dei spiritu vna natura.

E

Cum dicimus lumen & lumen, quia aliud est lumen inluminans, aliud lumen inluminatum. Sicut aliud est sol inluminans, aliud oculi inluminati. Qui oculi in tenebris non vident, nisi participentur lumini, aut soli, aut lucernis: qui sol Christus intelligitur. Lucernæ vero Patres sancti, id est, Prophetæ, Apostoli atq; Doctores. Tenebræ vero sunt, in quibus homo nō parcipat luci, diabolus, & angeli eius, homines mali, & peccata, quæ facimus, pro quibus cæcamur, & Deum videre non possumus. Et tamen ille semper in lumine est, & nos videt. Et omnes sancti, qui in lumine cū eo sunt, & nos putamus, quod nemo nos videt, cum malum cogitamus, aut facimus. Et tunc non sumus cum Deo: sed Deus nobiscum est, qui vbiq; lumē est, licet nos in tenebris sumus, qui tunc cum diabolo & hominibus malis vna tenebræ sumus, cum operib. illorum participamus. Sic tunc non sumus cum Deo, & ille nobiscum est: sicut non videt lumen solis: & tamen lumen solis totum corpus eius inluminat, sed sol se non mutauit: sed cæcus, qui lumen sui corporis perdidit Sic Deus se nunquam mutat, sed nos qui lumen animæ perdimus per peccatum.

F

Hoc totum quare diximus? Quia vnum hominem anima, corpre, & spiritu, id exemplo bibliothecæ insinuare voluimus. Qui homo tantum ex duabus substantiis constat, id est, corpore & anima. Corpus habet partem mundi, vnde ducit originem. Anima vero non habet originem, quia spiritus est, & ad imaginem Dei factus est: Quia ex vtroque vnus homo compositus est. Et ipsa anima rationalis est, sicut angelus, & intelligit cum angelis: & ipse spiritus, quem supra diximus, ipse intellectus animæ, hoc est, superior intellectus, quod Gręce dicitur, *anagoge*, id est, intellectus angelicus, per quem Deum videt. Et cum supra tendit, fit cum Deo & angelis vnus spiritus. Et cum ad corporalia flectitur, & nimis pro corpore cogitat, fit mundi amator.

Et dicitur iste Mundus, quia Christum odio habet. Si fuisset cum Deo, erat Deus, non natura, sed gratia. Sed quia seruit mundo, id est, corpori, tunc nō dicitur imago Dei, sed homo, Propheta attestante, qui ait: *Et homo in honore cum es-* *Psal.48.13.*

set, non intellexit. Comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. In honore est, quando in superiori intellectu

G

cum angelis intelligit; & pro hoc laborat, vt ad angelorum æqualitatem perueniat: & panem quotidianum in nomine Iesu Patrem dare sibi postulat, vt in æternum cum illo viuat æternus. Cum vero pro * ea laborat, quæ æterna nō sunt, & terrena sunt, & corporalia sunt, & videntur, perdet imaginē & similitudinem Dei, & *comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* * Quæ totum vna anima agit, & ipsa est, quæ cœlestia concupiscit æterna, & obliuiscitur temporalia. Et ipsa est, quæ terrena lucra temporalia conquirit, & cœlestia obliuiscitur: & non potest cœlum & terram simul lucrari, nisi vnum dimiserit. Et habet ipsa anima multa nomina per actiones quas discurrit, cum sit substātia vna: quæ dum contēplatur Deum, spiritus est. Dum sentit, sensus est. Dum sapit, animus est. Dum intelligit, mens est. Dum discernit, ratio est. Dum consentit, voluntas est. Dum recordatur, memoria est. Dum mēbra vegetat, anima est. Et hæc quidem dum multiplici constent appellatione, non tamen ita diuiduntur in substātia, sicut in nomine: quia ista omnia vna est anima. Et in parte, qua se flexerit, ipsius partis nomē accipit, quia partes eius sunt ista, quæ dixi. Hoc totum pro

H

spiritu ista diximus, vt hæreticis calumniandi assertionem tolleremus. Quia vnum hominem integrum, atque perfectum spiritu, anima & corpore, secundum Apostolum constare firmauimus.

* iis, nisi legas, propter *Psal.48.13.*

* F. Quod

Quo firmato, ad bibliothecā nostram, Deo inluminante redeamus. Et sicut vnum hominem integrum ex tribus constare diximus: & à bibliotheca nostra vnum librum integrum ex tribus constare explanemus, i.e. litera, Tropologia, & mystica intelligētia. Litera est, sicut corpus hominis. Quæ litera ipsa est historia. Tropologia sic est, sicut anima hominis. Mystica intelligētia sic est, sicut spiritus hominis. Corpus ergo S. Scripturæ, sicut diximus, litera est. Et anima in morali sensu q Tropicus dicitur; spiritus vero in superiore intellectu angelico, qui Anagoge appellatur. Corpus est literæ, cū dicim⁹: *Ambulabat Dominus. Descēdit Dominus. Caput Domini*, capillos, oculos, aures: *Iurauit Dominus per animā suā*:

& tota

A & tota historia, quæ legitur, & auditur, & syllabis comprehenditur; & literis *emendatur: & cætera huiusmodi similia, quæ ad exteriorem auditum pertinent, tam legentibus, quam audientibus communiter, totum corpus est literæ exterioris, sicut corpus est hominis exterioris, *Quę si omnia, quæ leguntur, secundum literam, id est, corpus literæ exterioris, sicut ad aures publicas sonat, sic ea voluerimus intelligere, tales erimus, sicut & ille, qui cælestia obliuiscitur, & terrena lucra sectatur, & tantum corpus suum, non animam diligit, Et tamen vtrique *comparati sumus iumentis insipientibus.* Vnam comparationem habemus, & vita sumus dissimiles: quia ille est secularis, qui mundum amat, & ego religiosus, qui literas. Sed ab vna comparatione, id est, ab vna lancea occidimur, quia vtriq; corpora amamus, & vtriq; corpora videmus. Quæ & in ipsa historia est aliquid, quod sicut audiuimus, & tenemus, & sic intelligantur, sicut audiuntur. Et sic diligimus ea, & obseruamus. Quod si & illa ad Allegoriam reduxerimus, & volumus ea mutare, tale est, tamquam si corpus nostrum omnino occidimus, & non damus B ei, quæ necessaria sunt, sine quîs corpus viuere nō potest, id est, cibo, potu, somno, & vestimento. Si hęc facimus, iam nō erit corpus, quod currat pro anima. Iam non erit anima salua, quæ corpus suum occidit contra naturam.

*F. mandatur.

*Quod

Psal. 48. 13.

Quæ sunt ista, quæ diximus? Sunt hæretici, nomine Circum celliones, qui amore martyrum semetipsos interficiũt. Tales sunt & illi lectores, qui omnino animā literæ à corpore nudare quærunt. Nam sicut corpus stat pro se, & recipit actionis suæ vicem: sic & historia aliquando per se, vt aliud non intelligatur per significationes, similitudines, & figuras, nisi tantum secundum corpus literę sicut auditur Historia est Christus Dei filius, natus de Virgine Maria, crucifixus sub Pontio Pilalato. Mortuus, & sepultus. Descendit ad inferos. Tertia die resurrexit viuus à mortuis. Ascendit ad cælos. Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis Hæc pro se stat, sicut auditur. Non est Allegoria. Non significauit alterum Christum, sicut Patriarchæ, & prophetæ, hunc significauerunt, & prædicauerunt esse venturum. Illi prędicauerunt, non se, sed Christum. Christus prædicauit semetipsum, missum à Patre dicens: *Sic dilexit Deus mundum, vt filium suum vnigenitum daret in mundo; vt omnis, qui credit in eum, non pereat: sed habeat vitam æternam.* Nos vero cum Apostolis, & doctoribus prædicamus eum iam venisse humilem, vt nos qualiter viueremus doceret. Et secundo eum expectamus in gloria maiestatis suę redire: & regulam, quā posuit requirere: & vnicuique secundum opera sua reddere. Hęc historia, sicut auditur, ita ab omni Ecclesia creditur, & tenetur. Sic etiam decem præcepta Legis, quæ in duas tabulas scripta sunt, siue decimæ; sicut audiuntur, ita intelliguntur, & tenentur. Hoc totum corpus literæ est, tanquam corpus hominis.

Iohan. 3. 16 C

Veniamus ad interioris literæ moralem sensum, quem Tropicum diximus: quem etiam in exemplo animæ posuimus, qualiter de exterioris literæ corpore, ad interiorem intellectum, tanquam ad interiorem animam rationalem ascendere valeamus. Omnis enim lector, qui de historia ad moralem scientiam ascendit, & non peruenit ad spiritum literæ, talis est, sicut quodlibet animal: tantum constans ex corpore. Moralis scientia dicitur, id est, secundum mores: Vt cum nominat scriptura, vt puta hominem, intelleguntur D eius mores, quia sensum habet, & rationalis est. Cum nominat animal, vt puta bouem; intelligitur: quia vngulam diuidit, & ruminat, & sub iugo est. Cum vero nominat asinum, vel quodlibet iumentum, intelliguntur eorum mores, quia ruminant, nec vngulam diuidunt. Cum nominatur camelus, intelligitur ruminare, & vngulas non diuidit. Cũ nominatur porcus, intelligitur vngula diuidi, & non ruminare. Cum nominatur leo, intelligitur omnium fortissimũ esse bestiarum. Sic & vrsus, lupus, aut vulpecula, secundum suæ naturæ actionis vniuscuiusque, intelliguntur mores. Sic etiam de cæteris animalibus reptilibus, siue volatilibus, quæ scriptura sacra commemorare solet. Quę omnia mores hominum sunt intelligendi, vt per ipsa lector agnoscat vitā, vel mores hominũ intra Ecclesiam. *Sed* istos mores nō potest discernere, nisi integer homo; id est, spiritus, anima, & corpus. *Spiritualis homo omnia iudicat; ipse autē à nemine iudica-*

1. Cor. 2. 15.

E *tur.* Nam sicut spiritualis nomen trahit à spiritu: sic animalis ab anima. Et *animalis homo nō percipit ea quæ sunt spiritus Dei,* vt ait Apostolus. Sic etiam carnalis nomen trahit à carne, secundum Apostoli dictum: *Cum audio rixas inter vos, nōne carnales estis, & secundũ hominē ambulatis?* Nihil prodest lectori, si totam bibliothecam memoriter recitet, & moraliter interpretetur; si non peruenerit ad spiritũ. Quare? Quia non est integer homo, id est, spiritualis: sed tātum animalis, & carnalis est. Ad hunc spiritum nemo potest venire, nisi ab actione exteriori vacauerit: & vitā cōtemplatiuam tota mētis suæ intentione secutus fuerit. Nam quilibet carnalis potest oēm bibliothecam legere, & recitare; potest etiā eam & moraliter interpretari, & dicere: Ecce quid significauit Noe, qui arcam in diluuio erexit. Quid Abraham, Isaac, & Iacob. Quid Ioseph venditus in Ægypto. Quid Moyses, qui eduxit populum de terra Ægypti. Quid Iosue, qui eis terrā repromissionis diuisit. Quid Dauid rex, & Propheta. Quid Prophetæ significauerunt, nisi hi omnes *Christum?* Potest & dicere: Ecce quid significant sol, luna, & stellæ. Quid mare & pisces. Quid flumina, & fontes. Quid montes & colles. Quid herbæ, & arbusta?

1. Cor. 1. 14

1. Cor. 3. 4

F Et quia pleraque, siue in bonam partem, siue in malam, duobus modis intelligenda sunt, secundum scripturas potest facere rationem. Attamen cum venerit, & de animalib. disputare cœperit, quid significent volatilia, quid reptilia, quid quadrupedia, quid animalia munda, quid immunda; quid bestiæ, id est, leones, vrsi, lupi, vel vulpeculæ. quid greges ouium, vel vaccarum, aut columbæ, vel gallinæ? Iam hic non discernit, quid sit lupus, aut quid ouis, cum fortasse & ipse lupus est, & solus in tenebris ambulat, vlulando, & oues, quæ ingressæ sunt sub pastore,* defosat, & spargit. Nam lupus, aut vrsus, aut quælibet bestia, quæ carne vescitur, nō est sub pastore, nec in domo creatur; nec in lege ambulant, nec munda sunt, nec cibo hominum apta sunt. Animalia vero quælibet munda in grege ambulant, & sub pastore sunt: Includuntur, & à bestiis defenduntur, & ad cibos hominum apta sunt. In hoc cognoscimus hunc interpretem, si lupus, an ouis sit. Nam si ouis est, in grege est, in multitudine est, in simplicitate est, sub pastore est. Includitur in ouile, herbas scripturarum manducat, nō carnem fratris sui. Cibus Domini sui est, à quo regitur, & custoditur. Illius, qui dixit: *Meus cibus est, vt faciam voluntatē eius, qui misit me, vt perficiam opus eius.* Nam si in grege non ambulat ouium, id est, in multitudine monachorum, licet totam bibliothecam recitet, & secundum mores interpretetur, non est ouis; sed lupus solitarius. Bestia est. Foras domum est. Oues Dominicas inuenit. Non interpretatur scripturas, quod auditis: sed vlulat, quia non tractat. Quid facit? Non eum videmus aliquid mali facere? Non credatis. Hypocrita est. Pellem ouinam in superficie gestat. Nam sub pelle lupus est, id est, sub litera. Hæreticus est. Homo integer non est. Anima tantum, & corpus est. Spiritus non est: ab spiritu separatus est. Omnes ita separare vult, diuidere vult, sicut ille diuisus est. Scindere vult, sicut ille scissus est. Spargere vult, sicut ille sparsus est. Et ideo deforis venit, & de domo vult rapere, quia nō est ouis, sed lupus. Nam cum leguntur in scripturis animalia siue mũda, siue immunda, Allegorice mores hominũ intelligēdæ sunt, nō secundũ corpus literæ, vt audiuntur. Nā si oues nō essent, & lupi in Ecclesia, nō diceret Dominus discipulis suis: *Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporũ. Estote ergo prudētes sicut serpentes, & simplices, sicut colũbæ.* Præcepit nobis Dominus, vt habeamus simplicitatē columbæ: & in vna ambulemus classe: ne cuiusquam fraudibus* macinemus. Habeamus & serpētis astutiam, ne alicuius supplantemur insidiis.

*deuorat.

Iohan. 4. 34 G

Matt. 10. 1

Ibid

H

*F. machinemur pro, decipiamur.

Hoc totum quare diximus? Quia vnum hominem integrum, tanquam vnam bibliothecā exponere inchoauimus: & in ipsam bibliothecam, quæ sicut vnus homo, ita est: quo facilius intelligatur, more hominis exponenda est. Nam illa integra est; & homo sine illa integer non est. Et nemo ad Christum sine illa peruenire potest, quia ipse liber perfectus est. Diximus de corpore literæ, tanquam de corpore hominis. Diximus de morali scientia, id est, rationes morũ, de interiori ratione literæ, per quod cognoscuntur mores hominum.

Dicamus de spiritu literæ, vbi inuenitur Deus, sicut & de

A

ſpiritu hominis diximus, qui videt Deum. Hæc omnia, quæ ſupra diximus, ſiue quæ dicere habemus, tam veteris, quam noui ſcriptura teſtamenti, ad intellectum Allegoricum accipiendum admonet nos vel illud, quod in veteri Teſtamẽto legimus: *Aperiã in parabolis os meum: Loquar* ænigmata antiqua.* Vel illud, quod in nouo Teſtamento ſcribitur, cum dicit: *Hæc omnia locutus eſt Ieſus in Parabolis ad turbas: & ſine Parabolis non loquebatur eis.* In parabolis enim & credentes diſcipulos docebat: & incredulos aduerſarios conuincebat. Nã ſermo diuinus, id eſt, Prophetarum, & Apoſtolorum talem habet conſuetudinem, vt illa, quæ vilia ſunt, & carnalia deforis oſtendat, vt omnes, tam carnales, quã ſpirituales, qui legerint, vel audierint, in plano habeant. Illa vero, quæ ſpiritualia ſunt, & ſpecioſa, intus lateant, ne illa cæleſtiũ Archãgelorum dignitas, omnibus indiſcrete pateret: & ſanctum canibus, & margaritas porcis exponeret. Et quia exterior litera, id eſt, hiſtoria, quod eſt eloquentia, argenti nomen interpretatur: & intelligentia ſpiritualis auri nomine intelligitur, & vnus ſpiritus ſanctus vtraſque dictauit: vt vere ad illius columbæ deargentatæ modum, cuius poſteriora ſpecie auri ſplendentis inradiant: Ita ſcripturæ diuinæ, quæ planæ ſunt in litera, argento fulgerent: & occultiora ſub ltiera auro rutilarent. Recte itaque diuina diſperſatione prouiſum eſt, vt illa eloquiorum argenti caſtitas, à promiſcuis omnium oculis abſconſa, quaſi aliquo velamine pudicitiæ, ipſa ſcriptura cõtegeretur, cæleſtibus obumbrata myſteriis, ſicut ſecreto ſuo ipſa diuinitas occultabatur. Nam tunc manifeſtata eſt illa angelica ſcientia, quæ abſconſa latebat ſub litera, quando ipſa diuinitas per carnem eſt manifeſtata. Hic enim in interiori litera, id eſt, ſpiritu inueniuntur illa *Domini* interiora templa: hic illa ſancta ſanctorum, vt iam qui ibi ingreditur, cum Domino loquatur: ſicut in Canticis Canticorum ex voce ſponſæ, quæ eſt anima dicitur: *Surgam, & circuibo ciuitatem per vicos; & plateas, quæram, quem diligit anima mea. Quæſiui illum, & non inueni.* Ac ſi aperte dicat. Cõſideraui omnem gloriam præſentis ſæculi; inſpexi congregationes infidelium, & diuerſas ſectas Philoſophorum, ſed neque illic inueni, quem diligit anima mea. Id eſt, cum pertranſiſſem huiuſmodi homines, qui apud ſæculum varia ſcientia clari putantur, & cùm eorum ſuperſtitioſis adinuentionibns reſtitiſſent, eorumque ſtultam ſapientiam reprehenderem; inueni, quem diligit anima mea. In me eſt enim Apoſtolus ille, qui de talibus dicit; *Sapientiam loquimur inter perfectos. Sapientiam autem, non huius ſæculi, neque principum ſæculi, qui deſtruuntur: ſed loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinauit Deus ante ſæcula in gloriam noſtram.* Et quia ipſa ſapientia, quæ Chriſtus eſt, apud tales nõ inuenitur, quid ſequitur audi: *Quam nemo principum huius ſæculi cognouit. Si enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent: ſicut ſcriptũ eſt: Quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quod præparauit, Deus his, qui diligunt eum.* Et quia dimiſſis, & expulſis talibus, inuenit anima, quẽ diligit; audi, quid ſequitur: Nobis autem reuelauit Deus per ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Omnis autem diſciplina, religionis ex illo duplici ſcientiæ fonte emanat: Id eſt, quæ actiua, & contemplatiua vita dicitur. Actiua, in qua mores ſuos emendat. Contemplatiua vero in contemplatione cæleſtium, & diuinarũ ſcripturarum diſputatione verſatur. Quæ non poteſt venire ad ſpiritum. niſi per hiſtoriam, quæ eſt corpus literæ, tanquam corpus hominis: deinde aſcenderit ad moralem ſcientiam: quæ ſic eſt in hiſtoria, tamquam anima hominis in corpore: deinde aſcenderit ad ſpiritum: qui ſic eſt in morali ſcientia, vbi Deus inuenitur, ſicut ſpiritus eſt in anima, vbi Deus videtur.

Pſal. 77. 2.
* Vulg. Loquar propoſitiones ab initio.
Mat. 24. 34.
B
Cant. 3. 2.
C
1. Cor. 2. 6.
1. Co. 2. 9.
Iſa. 64. 4.
1. Cor. 2. 9.
Vita actiua & contemplatiua.
D

Ecce hominem integrum, corpore, anima, & ſpiritu. Ecce & librum integrum, hiſtoria, Tropologia, & myſtica intelligentia. Ecce & Chriſtum integrum. Verbum, anima, & caro. Si ex tribus vnum ſubtraxeris homini, aut carnem, aut animam, aut ſpiritum, homo integer non eſt. Et cum integer non fuerit, pecus erit: quia in ſola anima, & carne remãſit. Sic & huic libro. Si ex tribus vnum ſubtraxeris, aut hiſtoriam, aut Tropologiam, aut ſpiritualem intelligentiam; vnde viuas non habes; quia Chriſtum non habes. Hæc ſcriptura corpus Chriſti eſt. Et ipſe corpus panis noſter eſt. Hic eſt liber in ore dulcis & in ventre amarus. Quia cum prædicatur eſt dulcis, & cum facere cœperimus, quod ibi ſcriptũ eſt, ſine amaritudine pænitentiæ facere non poſſumus. Et cum hanc ſcripturam obſeruamus, & recte intelligimus, & recte toto corde laboramus, & oramus panem noſtrũ quotidianum, petimus, accipimus, & manducamus. Tunc & nos integri, & librum integrum manducamus; & corpus noſtrum, quod eſt corpus Chriſti cum Chriſto capite iungimur, qui integer, & perfectus, & cum illo vna perſona ſũmus. Nam ſi de tribus ſubſtantiis Chriſti vnam ſubtraxeris, id eſt, non eam eſſe Chriſtum dicis, totum Chriſtum negas. Et cum totum Chriſtum negas, negas Patrem, & Spiritum ſanctum. Et cum in vnam ſubſtantiam Chriſti offendis offendis in Deo, quia Deus eſt Chriſtus. Et cum in Deo offendis, amplius quod offendas, non habes. Sed tunc offendis Deum, quando hunc librum non manducas. Quod ſi in Euangelio non offenderis, quod corpus eſt Chriſti, nec in Chriſto offendis, quia corpus eius manducas.

E

Si quando audimus ſermonem Dei, & ſermo Dei, & caro Chriſti, & ſanguis eius in auribus noſtris infunditur: Et nos aliud cogitantes, in quantum periculum incurrimus? & ſaporem illum dulcedinis, quam guſtamus, perdimus: & nõ ſapit, ſicut eſt. Et actione, qua fuerit mens noſtra occupata, vtputa in cibo lautiore, aut in potu, aut in veſtimento, aut in qualibet recorporali, quod æternum eſt, talem ſaporem nobis facit in palato cordis noſtri, ipſe ſermo diuinus, qui eſt panis noſter, qualis & ipſe actio eſt mentis noſtræ. Sic enim tradunt iudæi, quoniam Manna quando comedebant, ſecundum voluntatem vniuſcuiuſque, ſic ſapiebat in ore. Verbi cauſa. Qui Manna comedebant. ſi deſiderabãt poma, ſi vuam, ſi cucumeres, ſi cepas, ſi allia, ſi panẽ, ſi carnes, ſecũdum qualitatem, & voluntatẽ comedentis, ita ſapor in Mãna erat: ſic & in carne Chriſti: qui eſt ſermo doctrinæ, hoc eſt, ſcripturarum ſanctarum interpretatio: ſicut volumus, ita & cibum accipimus. Si ſpiritus es, inuenies refrigerium: quia manducas adipem pinguiſſimum, quod eſt diuinitas: & impinguas temetipſum. Si peccator es, aut ſuperbus, & cætera, quæ non pertinent ad ſpiritum, inuenies tormenta. Hic liber ipſe Chriſtus eſt intus & foris ſcriptum: de quo Apocalypſis Ioannis dicit: *Et vidi ſuper dexteram ſedẽtis in throno librum ſcriptum intus, & foris, ſignatum ſigillis ſeptem. Et vidi angelum fortem prædicantem voce magna: Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſigna eius? Et nemo poterat, neque in cælo, neque in terra, neque ſubtus terram, aperire librum, neque reſpicere illum. Et ego,* inquit *flebam multum, quod nemo dignus inuentus eſt aperire librum, neque videre illum. Et vnus de ſenioribus dixit mihi: Ne fleueris Ioannes. Ecce vicit Leo de tribu Iuda radix Dauid, aperire librum, & ſeptem ſigilla eius.*

F
Exod. 16.
De ſapore Mannæ.
G
Apoc. 5. 2.

Angelus fortis, qui clamabat, omnis ſcriptura ſacra erat. Vnus de ſenioribus, qui Iohanni, *noli flere*, dicebat, totum *corpus prophetarum* erat, qui conſolabantur Eccleſiam, quam Iohannes in ſua perſona præfigurabat: quod ſolus Chriſtus, de tribu Iuda, radix Dauid, redimeret eam. Nam nullus alter inuentus eſt, neque angelus in cælo, neque homo viuens in terra, neque ſepultus ſubtus terram, qui poſſit ſoluere hũc librum ſignatum ſigillis ſeptem; & aperire ſcripturas bibliothecæ. Vbi eſt Elipandus, qui Chriſtum ſibi ſimilem fingit, & dicit: *Et Chriſtus adoptiuus, & nos odoptiui. Et ille Chriſtus, & nos Chriſti. Et ille paruulus, & nos paruuli. Et ille ſeruus, & nos ſerui.* Hic dicit: Nullus eſt inuentus, qui dignus ſit aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius. Quo modo eſt adoptiuus cum adoptiuis, qui vnus liber eſt? An forte duos libros credis,* vnus, qui literas contineat,* alter, qui intellectum? Sed hic nos non poteris illudere, quia vnus liber ſine litera eſt: & nulla litera ſine intellectu. Et litera in libro aperto legitur, vt ꝙ legitur intelligatur. Et cum intellexerit, iam gaudet? quia quod foris legebat, intus inuenit. Et qui conciderit ipſum librum, paginam, & literam concidit: intellectũ literæ concidere non potuit. Et tamen & litera exterius, & intellectus interius vnus liber eſt, & ſine vtroque eſſe nõ poteſt. Tunc ſi præuales, ſepara. Sed plane hoc facere non poteris. Sic eſt Chriſtus liber noſter exterius pagina: & litera quod eſt homo, corpus & anima. Intus diuinitas, tanquam intellectus in litera. Quem librũ Iudæi concidere po-

Angelus fortis, qui clamabat in Apocal. capite 5. quis ſit.
H
Apoc. 5.
* vnum.
* alterum.

tuerunt

A

tuerunt, intellectum tamen, quod eſt diuinitas eius, nec concidere, nec ſeparare potuerunt.

Septem ſignacula libri in Apocalypſi, quę ſint. Liber in Apocalypſi intus & foris ſcriptus quid ſit.

Septem ſignacula huius libri hæc erunt. Primum, corporatio in vtero virginis. Secundum, natiuitas. Tertium, paſſio. Quartũ, mors quintum, reſurrectio, Sextum, gloria. Septimum regnum. Hæc ergo ſignacula Chriſtus, dum pro homine cuncta complet, omnia quæ in ſcripturis erant clauſa, atq; ſignata, aperuit: atq; deſignauit. Hic eſt ille: *Liber intus, & foris ſcriptus.* Hic ſecretus, & publicus. Hic apertus, & occultus. Hic ſuperioribus paginis videndus, interioribus nõ videndus. Foris cõprehenſibilis, intus incõprehẽſibilis. Foris ſcriptus eſt, cum Propheta dicit: *Vidimus eũ, & nõ erat aſpectus.* Intus ſcriptus eſt, cum ipſe Propheta dicit: *Generationẽ autẽ eius, quis enarrabit?* Foris ſcriptus eſt, cũ Pater dicit: *Filius meus es tu: ego hodie genuire.* Intus ſcriptus eſt, cum Propheta dicit: *Specioſus forma præ filiis hominũ.* Foris ſcriptus eſt, cum Pater dicit: *Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Intus ſcriptus eſt, cum Pater dicit: *Eructauit cor meum verbũ bonum.* Foris ſcriptus eſt, cum filius dicit: *Deus Deus meus, quare me dereliquiſti.* Intus ſcriptus eſt, cum ipſe filius dicit: *Longe à ſalute mea verba delictorum meorũ,* id eſt, longe à diuinitate iniuria humanitatis. Foris ſcriptus eſt, cum Euangeliſta ait: *Liber generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abraham.* Intus ſcriptus eſt, cum Pater dicit: *Ex vtero ante luciferum genui te.* Foris ſcriptus eſt, cum Propheta dicit: *Iurauit Dominus, & non pænitebit eum, tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech.* Intus ſcriptus eſt, cum Euangeliſta dicit: *In principio erat verbum.* Foris ſcriptus eſt, cum Eſaias dicit: *Ecce virgo accipiet in vtero, & pariet Filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel.* Foris ſcriptus eſt, cum filius dicit. *Qui me videt, videt & Patrem meum.* Intus ſcriptus eſt, cum Matthæus dicit: *Chriſti autem generatio ſic erat. Cum deſponſata eſſet mater eius Maria Ioſeph.* Intus ſcriptus eſt: *Inuenta eſt in vtero habens de ſpiritu ſancto. Quid* vtique habens, niſi Verbum Deum? Verbum *carnem* factum, in muliere *factum ſub lege.*

Iſa. 53. 2. Pſal. 2. 7. Pſal. 44. 3.

B

Pſalm. 21. Locus declaratus v. 2. Matth. 1. 1. Pſa. 109. 3. Ibid 4. Ioan. 1. Iſa. 7. 14. Ioan. 14. 9. Matt. 1. 18.

Foris ſcriptus eſt, cum Apoſtoli interrogati, quis eſſet Dominus dicerent; *Prophetam: alij Eſaiam; alij Iheremiam; alij Iohannem Baptiſtam; alij autẽ vnum ex Prophetis.* Intus ſcriptus eſt, cum Petrus exclamat: *Tu es Chriſtus filius Dei viui.* Foris ſcriptus eſt, cum ad Lazarum lacrymatur, & vbi poſuiſſent eum interrogat. Intus ſcriptus eſt, cum voce magna clamat: *Lazare veni foras.* Foris ſcriptus eſt, cũ Martha dicit: *Domine, ſi fuiſſes hic, frater meus non fuiſſet mortuus.* Intus ſcriptus eſt, cũ Dñs dicit: *Reſurget frater tuus.* Foris ſcriptus eſt, cum Martha hæc dubitat credere, cum dicit: *Scio, quia reſurget in reſurrectione in nouiſſimo die.* Intus ſcriptus eſt, cum Dominus dicit: *Ego ſum reſurrectio, & vita. Qui credit in me, etſi mortuus fuerit; viuet.* Tunc cognouit muler ſapientiam, quæ latebat in libro. Exclamauit, vt Petrus, & dixit: *Credo Domine, quia tu es Chriſtus filius Dei, qui in hunc mundũ veniſti.* Foris ſcriptus eſt, cùm cæcus tranſeuntem clamat, vt videat. Intus ſcriptus eſt, cum ſtat. Foris ſcriptus eſt, cum ex ſputo lutum facit, & linit oculos eius. Intus ſcriptus eſt, cum lauit, & vidit. Foris ſcriptus eſt, cum ipſe cæcus eum Prophetam eſſe dicit. Intus ſcriptus eſt, eum filium Dei credidit, & adorauit. Foris ſcriptus eſt, cum Iohannes dicit: *Ecce agnus Dei.* Intus ſcriptus eſt: *Ecce qui tollit peccata mundi.* Foris ſcriptus eſt: *Cuius non ſum dignus corrigiam calciamenti ſoluere.* Intus ſcriptus eſt: *Ego teſtimonium perhibeo, quia hic eſt filius Dei.* Foris ſcriptus eſt, cum Iheremias dicit: *Quaſi agnus manſuetus portatus ad victimam.* Intus ſcriptus eſt, cum idem dicit: *Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius præter eum.* Foris ſcriptus eſt, cum ipſe dicit: *Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt.* Intus ſcriptus eſt, cum ipſe de ſe dicit: *Ego ſum Alpha, & Omega, principium, & finis.* Foris ſcriptus eſt, cum idem dicit: *O Domine, ego ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ.* Intus ſcriptus eſt, cum ipſe dicit: *Sicut Pater ſuſcitat mortuos, & viuificat; ſic & filius, quos vult viuificat.* Foris ſcriptus eſt, cũ Pater dicit: *Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum.* Intus ſcriptus eſt, cũ filius dicit: *Omnia, quæ habet Pater, mea ſunt.* Foris ſcriptus eſt, cum Filius ad Patrem dicit: *De ventre matris meæ Deus meus es tu.* Intus ſcriptus eſt, cum per Zachariam ipſe de ſe Filius dicit: *Ecce ego mittam manum meam ſuper vos, & deprædabuntur, qui deprædauerunt vos. Et ſcietis, quia ego ſum Dominus Deus omnipotens. Et qui miſit me, Dominus omnipotens eſt.* Foris ſcriptus eſt, cum ipſe Patri dicit: *Salua me de ore leonis.* Intus ſcriptus eſt, cum ipſe in Euangelio pro diſcipulis dicit: *Pater, volo, vt vbi ſum ego, & ipſi ſint mecum.* Non dixit; *Peto.* Foris ſcriptus eſt, cum in naui dormit. Intus ſcriptus eſt, cum ventis imperat. Foris ſcriptus eſt, cum ieiunat, & eſurit: Intus ſcriptus eſt: cum de pauciſſimis, panibus multa millia hominũ ſatiat. Foris ſcriptus eſt, cum à Iudæis potator vini dicitur: Intus ſcriptus eſt, cum de aqua vinũ facit. Foris ſcriptus eſt, cum dicit: *Pater maior me eſt.* Intus ſcriptus eſt, cum dicit: *Ego, & Pater vnum ſumus.* Foris ſcriptus eſt, cum Pater dicit: *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacuit: ipſum audite.* Intus ſcriptus eſt, cum Filius dicit: *Nemo nouit filiũ, niſi Pater: Neq; Patrẽ quis nouit niſi filius; & cui Filius voluerit reuelare.* Foris ſcriptus eſt, cum Eſaias dicit: *Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus veniet tibi iuſtus, & Saluator, pauper, ſedens ſuper aſinũ indomitũ.* Intus ſcriptus eſt, cum idem Propheta dicit: *Tunc aperientur oculi cæcorum; & aures ſurdorum audient. Tunc ſaliet claudus, quaſi ceruus, & clauſa erit lingua balborum.* Foris ſcriptus eſt, cum ipſe per Iheremiam dicit: *Præuaricati ne præuaricata eſt in me domus Iuda; negauerunt me, & dixerunt. Non eſt ipſe.* Intus ſcriptus eſt, cum dicit: *Si cognouiſſetis me, vtiq; & Patrem meum cognouiſſetis.* Foris ſcriptus eſt, cum per Eſaiã dicit: *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui: ſed Iſrael me non cognouit: & populus meus me non intellexit.* Intus ſcriptus eſt, cum per Salomonem dicit: *Ante omnem creaturã ego ex ore Altiſſimi proceſſi.* Foris ſcriptus eſt, cum Eſaias dicit: *Et nos putauimus eum, quaſi leproſum, & percuſſum à Deo, & humiliatum.* Intus ſcriptus eſt, cum idẽ Propheta dicit: *Oblatus eſt, quia ipſe voluit. Generationem autem eius quis enarrauit?* Foris ſcriptus eſt, cum Propheta dicit: *Radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum.* Intus ſcriptus eſt, cum dicit: *Ipſum gentes deprecabuntur.* Foris ſcriptus eſt, cum Eſaias dicit: *Egreditur virga de radice Ieſſe: & flos de radice eius aſcendit.* Intus ſcriptus eſt, cum angelus Virgini dicit: *Quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei.* Foris ſcriptus eſt, cum idem angelus dicit: *Vocabitur nomen eius Ieſus.* Intus eſt, cum dicit: *Filius Altiſſimi vocabitur.* Foris ſcriptus eſt: *Et dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid Patris eius* Intus ſcriptus eſt: *Et regnabit in domo Iacob in æternum: & regni eius non erit finis.* Foris ſcriptus eſt, cum Eſaias dicit: *Paruulus natus eſt nobis.* Intus ſcriptus eſt, cum ipſe dicit: *Filius datus eſt nobis.* Foris ſcriptus eſt, cum dicit: *Et factus eſt principatus eius ſuper humerum eius.* Intus ſcriptus eſt, cum idem dicit: *Et vocabitur nomen eius admirabilis, cõſiliarius, Deus, fortis.* Foris ſcriptus eſt, cum Propheta dicit: *Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini. Spiritus ſapientiæ, & intellectus. Spiritus conſilij, & fortitudinis. Spiritus ſcientiæ, & pietatis. Et repleuit eũ ſpiritu timoris Domini.* Intus ſcriptus eſt, cum Filius de ipſo Spiritu ſancto dicit ad Apoſtolos: *Accipite Spiritum ſanctum.* Foris ſcriptus eſt, cum ipſe filius dicit Indæis: *Si non veniſſem, & locutus vobis non fuiſſem, peccatũ non haberetis.* Intus ſcriptus eſt: *Qui me odit, odit & Patrem meum.* Foris ſcriptus eſt, cum idẽ dicit Filius: *Expedit vobis, vt ego vadam ad Patrem. Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos.* Intus ſcriptus eſt, cum dicit: *Mittã eos ad vos.* Fortis ſcriptus eſt: *Ille me clarificabit.* Intns ſcriprus eſt, cum dicit: *Ille de meo accipiet, & annunciabit vobis:* Foris ſcriptus eſt, cum dicit: *Pater venit hora, clarifica filium tuũ, vt filius tuus clarificet te: ſicut dediſti ei poteſtatẽ eius carnis: vt omne, quod dediſti ei, det eis vitam æternam.* Intus ſcriptus eſt, cum dicit: *Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum, & verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Foris ſcriptus eſt, cum angelis, & parentibus minoratur. Intus ſcriptus eſt; cum angelorum, & hominum Dominus inuenitur. Foris ſcriptus eſt, cum à diabolo tentaretur. Intus ſcriptus eſt, cum ei angeli miniſtrant: Foris ſcriptus eſt, cum eum mater eius, & fratres foris ſtantes videre quærunt. Intus ſcriptus eſt, cum extendens manũ ſuper Apoſtolos, dicit: *Ecce mater mea, & hi fratres mei, qui faciunt voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt.*

Mat. 26. 14. Ioa. 11. 43.

C

Ibid. Io. 11. 27. Ioan. 9. 14. Ioan. 1. 29. Ibid 27. Ioan 8. 13.

D

Iſa. 537. Baruch. 3. 36. Baruch. 3. 38. Apoc. 1. 8. & 21. 6. Pſa. 115. 16. Ioan. 5. 21. Ioa. 16. 15. & 17. 10. Pſa. 21. 11. Zach. 2. 9.

Foris ſcriptus eſt, cum dicit: *De die autem, & hora illa nemo ſcit, neq; angeli cælorum neq; filius, niſi ſolus Pater* Intus ſcriptus eſt, cum dicit: *Dies vltionis in corde meo.* Foris ſcriptus eſt cum filiis Zebedæi dicit: *Sedere autem ad dexteram meam non eſt meum dare vobis: ſed quibus paratum eſt à Patre meo.* Intus ſcriptus eſt, cum dicit: *Sedebitis ſuper thronos, iudicantes duode-*

A *cim tribus Iſrael.* Foris ſcriptus eſt, cum dicit pro diſcipulis:
Ioa. 17. 19. *Pater, ſanctifica eos in veritate.* Intus ſcriptus eſt, cum dicit: *Et
ego pro eis ſanctifico meipſum: vt ſint & ipſi ſanctificati in veritate.*
Foris ſcriptus eſt, cum dicit: *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat.*
Ioan. 7. 37. *Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Foris
ſcriptus eſt, cum dicit: *Qui credit in me, non in me credit: ſed in*
Io. 12. 44. *eum, qui miſit me.* Intus ſcriptus eſt cum dicit: *Ego ſum lux mū-*
Ioan. 8. 12. *di. Qui ſequitur me non ambulat in tenebris: ſed habebit lumē vitæ.*
Foris ſcriptus eſt, cum dicit: *Ego non iudico quemquam. Eſt qui*
Ioan. 5. 22. *quærat, & iudicet.* Intus ſcriptus eſt, cum dicit: *Neq; enim Pa-
ter iudicat quemquam: ſed omne iudicium dedit filio: vt omnes hono-
rificent filium ſicut honorificant Patrem. Qui nō honorificat filiū,
non honorificat Patrem, qui miſit illum.* Foris ſcriptus eſt, cum
Mat. 10. 33. dicit: *Omnis, qui me negauerit coram hominibus, negabo ego & eum*
Luc. 12. 8. *coram Patre meo, qui in cælis eſt.* Intus ſcriptus eſt, cū dicit: *Qui
autem me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum
coram Patre meo, qui eſt in cælis:* Foris ſcriptus eſt, cum Daniel
Dan. 7. 13. dicit: *Aſpiciebā, & ecce cū nubib. cæli, quaſi filius hominis veniebat.*
Ibid. 14. Intus ſcriptus eſt, cū dicit: *Omnis populus, tribus, ac linguæ ipſi
ſeruient. Poteſtas eius poteſtas æterna, quod non auferetur: & regnū*
B *eius, quod non corrumpetur.* Foris ſcriptus eſt, cum Eſaias dicit:
Eſa. 52. 13. *Ecce intelliget ſeruus meus.* Intus ſcriptus eſt, cum Dauid dicit:
Pſal. 88. 7. *Quis in nubibus æquabitur Domino? aut quis ſimilis erit Deo inter
filios Dei?* Foris ſcriptus eſt, cum ipſe per Salomonem dicit:
Prou. 8. 22. *Dominus creauit me in initio viarum ſuarum * in opera ſua.* Intus
* F. ante opera ſua. ſcriptus eſt, cum dicit: *Ante colles ego parturiebar.* Foris ſcri-
Prou. 8. 25. ptus eſt, cum Apoſtol. Paulus dicit: *Vt ſit ipſe primogenitus in*
Rom. 8. 29. *multis fratribus.* Intus ſcriptus eſt, cum ipſe Filius de ſe dicit:
Ioan. 3. 16. *Sic dilexit Deus mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret; vt
omnis, qui credit in eum, non pereat: ſed habeat vitam æternam.* Fo-
Rom. 8. 32. ris ſcriptus eſt, cum Paulus dicit: *Quia Deus filio ſuo proprio nō
pepercit: ſed pro nobis omnibus tradidit illum.* Intus ſcriptus eſt,
Gal. 2. 20. cum idem Apoſtolus de ipſo filio dicit: *Quod autem nunc viuo
in carne in fide viuo filij Dei, qui dilexit me, & ſemetipſum tradidit*
Ioan. 3. 17. *pro me.* Foris ſcriptus eſt, cum Filius de ſe dicit: *Non enim mi-
ſit Deus filium ſuum in mundum, vt iudicet mundum; ſed vt ſalue-*
Galat. 1. 4. *tur mūdus per ipſum.* Intus ſcriptus eſt, cum Paulus dicit: *Gra-
tia vobis, & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto, qui
dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris, vt nos eriperet de præſenti ſæ-
culo nequam, ſecundum voluntatem Dei, & Patris noſtri, cui eſt*
C *gloria in ſæcula ſæculorum.*

Et quia vna voluntas, & vna poteſtas eſt Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, & Pater miſit Filium, ſecundū quod minor eſt: & Filius ipſe ſe miſit, ſecundum quod æqualis eſt: & Pater tradit, & dedit Filium, ſecundum quod minor eſt. & Filius tradidit, & dedit ſemetipſum, ſecundum quod Patri æqualis eſt. Sed, vt loquebamur, foris ſcriptus eſt liber iſte, cum flagellatur & cæditur. Intus ſcriptus eſt, cum infirmis ſanitatem præſtat. Foris ſcriptus eſt, cum affigitur cruci. Intus ſcriptus eſt, cum paradiſum latroni promittit in cruce. Foris ſcriptus eſt, cum ſpiritum moriens ſecundum rationem humanæ carnis emittit. Intus ſcriptus eſt, cū in paſſione ſol fugit, dies abſconditur, terra cōcutitur. Foris ſcriptus eſt, cum ſepelitur. Intus ſcriptus eſt, cum tertia die ſepulchri liminibus remotis erumpit in lucem. Foris ſcriptus eſt, cum Apoſtolis clauorum, & lanceæ vulneribus oſtenſis, eſcam etiam poſtulat. Intus ſcriptus eſt, cum inter eoſdem Apoſtolos clauſis oſtiis apparet, quod intra ſe viſus nō fuiſſet.

D Sed miro modo, cum interior ſcriptura libri magis obſcura ſit, amplius hominum mentes turbat exterior. Et videmus illa, quæ videri per hominem non poſſunt: iſta, quæ poſſunt per hominem videri, noua ratione non vident. Nā & ipſi Manichæi in diuinitatem credunt: æqualē Deo Patri Filium, & eum veram carnem habere non confitentur: & mira peruerſitate, quod vident negant: & quod non vident, confitentur. Inuiſibilem in virtutibus recognoſcunt: viſibilem in homine, quod plus poſſibile eſſe debuit, nō agnoſcunt. Sic Elipandus cum ſua doctrina, æqualem Deo Patri Filium confitetur in Diuinitate, & eum Dei filium negat in humanitate: & ſibi eum ſimilem deputat, & inſaniendo in tantā prorupit peruerſitatē, vt nullam inter ſe, & hominem Dei filium, Deum verum, differentiæ faceret diſtinctionē, cum diceret: *Et ille Chriſtus, & nos Chriſti. Et ille adoptiuus, & nos adoptiui. Et ille paruulus, & nos paruuli. Et ille ſeruus, & nos ſerui: quia non per illum viſibilia & inuiſibilia facta ſunt.* Mira peruerſitate incredulitatis eius interiorem partem libri cōfitetur: & exteriorem partē libri negare non erubeſcit, cum ex vtroque vnus ſit liber. Et cum exteriorem partē libri negat, & interiorem non habet. Quia nullus lector ſine libro, intellectum interioris libri inuenire poteſt. Nam qui dicit, ſolum interior pars eſt liber, exterior non eſt: quid iſte vult dicere, cum illa, quæ videt neget; & illa quæ non videt, confingat; & aperta fronte Eccleſiam illudat? Sed nō poteſt nos inludere, quia libri exteriorem partē nobis relinquit, & ille vacuus abſcedit. Ipſi & interiorem partē libri habemus, qui exteriorem partem tenemus: cum beatus Iohannes & inuiſibilem, & viſibilem librum intus, & foris ſcriptum, id eſt, Deum, & hominem breui quaſi charactere ſignauerit. Sic n.
1. Ioan. 1. 1. ait: *Quod fuit ab initio, fratres, quod audiuimus.* Ecce libri illius
interiorem partem. Aperi nunc oculos, & vide, quid ſequitur: *Et vidimus oculis noſtris, & manus noſtræ palpauerūt de Verbo vitæ.* Ecce libri pars exterior, quę oculis, & manibus ſubiecta hominum & videri, & tractari poteſt. Hanc partem libri exterioris Elipandus ignorat. Ille apertus liber eſt in tantum,
F vt etiamſi totus mundus in eo voluiſſet credere, etſi literas
ignoraſſet, ſolūmodo quia eum imitatus fuiſſet, nullus perire poterat. Quod ſi mēdacium dicimus, qui Apoſtoli ruſtici, qui in eo crediderunt, & eum imitati ſunt, nullus ex eis periit, niſi vnus filius perditionis Iudas; qui eum nō Deum, ſed hominem credidit. Nam cum Dominus diceret, & cri-
men * in numeros mitteret, *vnus veſtrum me tradet*, vt quem * F. innueret: vel innuens in os mitteret.
remorderet cōſcientia, pænitentiam ageret, omnes treme-
facti dixerunt: *Nunquid ego ſum Domine?* Et hoc Petrus dixit:
Nunquid ego ſum Domine? Iacobus dixit: *Nūquid ego ſum Domi-* Mat. 26. 22.
ne? Ioannes dixit: *Nunquid ego ſum Domine?* Sic & cæteri dixe-
runt. Iudas vero quantum erat ſuperbus, & elatus, deſpectū Mat. 26. 25
habuit Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Noluit dicere,
Domine: ſed dixit: *Nunquid ego ſum, rabbi? Nunquid ego ſum magiſter?* Aperte apparet, quod non Chriſtus in eo habitabat:
ſed ille, qui dixit: *In cælum aſcendam, ſuper altitudinem nubium* Eſa. 14. 14.
ponam thronum meum ab Aquilone; & ero ſimilis altiſſimo. Cum deſpectum habuit dicere Domino Deo, *Domine*, ſicut cęteri dixerunt: ſed dixit: *Nunquid ego ſum magiſter?* Viderat oculis ſuis miſellus virtutes, & mirabilia, quæ fecerat Dominus, & eum Dominum negabat ad faciem.

G Videat Eccleſia, ne forte & Elipandus de ipſa doctrina ſit, qui deſpectum habet hominem dicere Deum. Si Deus ſeruus eſt, ergo totius Trinitatis ſeruus eſt: quia Trinitas ipſe eſt Deus. Si Trinitatis ſeruus eſt, vbi habet filium Dei, qui natus eſt de Virgine, quem angelus annuntiauit Virgini di-
cens: *Ecce concipies, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum.* Luc. 1. 31.
Hic erit magnus, & filius Altiſſimi vocabitur. Ecce Ieſum filium altiſſimi Patris, non filium Spiritus ſancti, non filium filij quomodo eſt tecum ſeruus? Tu ſi ſeruus es, totius Trinitatis ſeruus es, id eſt, *vni* Deo, quia tota Trinitas vnus Deus. Et Pater Deus eſt: & Ieſus filius eius, qui de Virgine natus, Deus eſt, & ipſa tertia in Trinitate perſona, Spiritus ſanctus Deus eſt. Ecce Trinitatem expreſſam, & tres perſonas proprie ſibi ſubſiſtentes. Ieſus Chriſtus, qui de Virgine natus
eſt, non ipſe Pater, nec Spiritus ſanctus. Solus ipſe dixit: *Pa-* Ioan. 17. 1.
ter, clarifica filium tuum. Hoc non dixit Pater, neque Spiritus ſanctus. Solus Pater reſpōdit Filio: *Et clarificaui, & clarificabo.* Hoc non reſpondit Filius, nec Spiritus ſanctus. Solus Spiritus ſanctus ſuper Ieſum baptizatum apparuit, nō Pater, neque Filius. Et hi tres vere tres, quia vnum ſunt, natura ſcilicet, non perſona. Et ille Deus, & ille Deus, & ille Deus. Et ille omnipotēs, & ille omnipotens. Quomodo nunc & ille ſeruus Dei, & tu ſeruus Dei, & ambo vnum Deum habetis? Si ita credis, vt dicis, non Deum omnipotentem, ſed conſeruū tuum Ieſum confiteris; aut certe te exaltas, vt quartus omnipotens ſis: aut certe eum humilias, vt ſimilis tui ſit.

H Sed licet humilis tibi æſtimetur, non poteſt tibi eſſe ſimilis, quia & ipſa conceptione humana, multum diſſimilis tibi eſt. Ille conceptus de Spiritu ſancto, non de virili ſemine, ſolus ſine peccato. Tu vero de virili ſemine, de maſſa perditionis, & concupiſcentia vtrorumq; parentum. Et natus de muliere in peccatis conceptus, & in peccatis natus. Ille inter homines ſolus natus de Virgine, & ſolus ſine peccato cōceptus, & ſolus ſine peccato natus. Ille ſolus plenus Spiritu ſancto: tu fortaſſe aut ego aut quilibet, ſi accepimus,

de ipſo

A de ipso accepimus. Quia sic ille accepit, vt nos omnes de illo accipiamus: Ille ad plenitudiem, nobis vero, quantum dare iubet.

Sed tu dicis: Ego quod dico, tantum de homine dico. Et ego nunc quod dixi, tantum de homine dixi. Sed neque in quo homo est, nullus angelorum similis ei est; sed neq; homo, qui de muliere natus est. Dictum est de Iohanne, quod *magnus erit c ram Domino.* Dictum est de Christo: *Hic erit magnus*, sed non coram Domino, quia ipse Iesus est magnus Dominus noster, & magna virtus eius: & *sapientiæ eius non est numerus.* Quomodo poterit esse Iesus Christus cū Christis? & adoptiuus cū adoptiuis; paruulus cum paruulis: & seruus cum seruis? Tanta controuersia, interiorē partē libri vnius, ꝗ est incōprehensibile, & inuisibile comprehendere: & ꝗ est visibile, & comprehensibile, non videre: sed publice negare. O cæcitas! O ignoratio veritatis! O nimiam elationem, & sui damnandam præsumptionem! Isti sunt, qui Deo ipsi se præferunt sic credendo. Et si isti in carne constituti, adhuc expectant resurrectionem, & spiritualiter se viuere profitentur, qui tantum homines sunt, & à Deo facti sunt: & ista possint habere, post mortem à Deo acceperunt: & Deum se hominem facere potuisse, non credunt. Minor enim sine dubio ab istis Deus est, si quod isti possunt, ille non potuit. Nam si isti possunt in carne constituti alienam capere naturam, cur ille in carne positus suam seruare non posset? videlicet, vt semper Deus sit? nec corruptelæ admixtus carnis humanæ incipiat esse corruptus. Mira disputatio veritatis, dum vult Deum honorare, diiudicat. Maioris enim virtutis est obtinere interna substantia Deitatem, quam Deum spiritualiter in Deitate durare. Quid ergo mirabor in Deo, nisi quod cum homo esse dignatus sit, tamen in homine, quod Deus esset, apparuit: Hoc est mirabile: Hoc est singulare. Nā hominem tantum credere, nihil est admirandum: quia omnes homines tantum homines sunt. Et ideo mirabile non est, quia vnus alterum de se intelligit, quod tantum homo sit. Sed hoc est Christianis mirabile, quod homo Deus verus est Iesus, secundum Prophetæ dictum, qui ait: *Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.* Non quod iste destitit esse, quod fuerat: sed quod carnem fecit esse quod Deus est, & vere homo, qui de Virgine natus est, ipse est Iesus Dei filius, qui sub Pontio Pilato est crucifixus, & sepultus, ex vtraque natura; non duo, sed vnigenitus est Dei filius. Et ipse, qui est vnigenitus Dei filius, ipse est *primogenitus in multis fratribus.* Et quia vnigenitus, & primogenitus duæ naturæ sunt, sed propter susceptorē suū vnigenitūDeū, & ipse homo vnigenitus dicitur, quia in eo est vnigenitus.

Luc. 1. — B — Ps. 117. 22. — C — Rom. 8. 29.

Denique diuersitas diuersarum naturarum in locutione Euangeliorum ostenditur. Fidei igitur nostræ non conuenit, vt credamus, quod Iesus mentiatur: quia sine dubio est veritas. Et ex vtraque natura ipse confitetur: & ab ipsius ore didicimus, quod dicimus. Et vtrasq, naturas ipse sibi proprio ore manifestauit. Dicit pro Diuina: *Ego sum.* Dicit pro humana: *Ego sum.* Nonnunquam dicit: *Ego & pater vnum sumus*; diuina est. Cum vero dicit: *Ego sum via.* Et: *Ego in nomine Patris mei veni, & non me recepistis*, humana est. Et in illa de se dixit. Sic & cum dixit: *Qui me misit, mecū est, neq; me dereliquit.* Et alio loco: *Deus Deus meus, quare dereliquisti me?* Et in illa dicit: *Qui me misit.* Et in illa dicit: *Quare me dereliquisti?* In ambas naturas *me*, & *me.* Nam cū dicit: *Nec me dereliquit*, diuina est. Cum autem dicit: *Me dereliquisti*, humana est. Quia Deus hominem susceperat: & ipse homo mori habebat. Et Diuinitas, quæ vita erat, exul erat à morte. Ideo per mortem crucis relinquendus erat vsque ad resurrectionem ipsius. Nō quod diuinitas relinqueret carnem suam, sed quod non moritura erat cum carne sua. Quia sic in sepulchro carnē suam commanendo * deseruit, sicut in vtero Virginis connascendo formauit. Fidei ergo nostræ si conuenit, vt homo filius dicat: *Quare me dereliquisti.* Et Deus filius, qui cum Patre æqualis est, dicat: *Qui me misit, mecum est: nec me dereliquit.*

Exod. 3. 6. — Ioan. 10. 30 — Ioan. 14. 6. — Ioan. 5. 43. — Ioan. 8. 29. — Psal. 21. 1. — Ioan. 8. 29. — D — Mat. 27. 46 — * Videtur esse negatio, Non. Matth. 27. — Ioan. 8. 29.

Et cum ex vtroque vnus sit filius, cauendum est, ne aliquis dicat: *homo mortuus*, & Deus eum excitauit. Hoc illi dicunt, qui secundum carnem eum prædicant adoptiuum: & secundum diuinitatem, proprium. Sed ipse Dominus mendaces eos redarguit, cum Iudæis dixit: *Soluite templum hoc, & in triduo suscitabo illud.* Non dixit: Soluite templum, quod Pater suscitet: sed *Ego suscitabo illud*: quia non est alius, qui moritur: & alius per quem mortuus resurgit: sed ipse vnus mortuus est Christus. Et ipse mortuus, & ipse semper viuus: quia ex vtroque vnus est liber intus, & foris scriptus.

Ioan. 2. 19. — E

Foris scriptus est, cum ipse per Dauid dicit: *Ego dormiui, & quieui.* Intus scriptus est, cum ipse dicit: *Et ego resurrexi.* Foris scriptus est, cum ipse de Patre dicit: *Quoniam Dominus suscitauit me.* Quia & Pater eum suscitauit? in quo minor est Patre. Et Filius ipse se suscitauit; in quo æqualis est Patri. Sicut & ipse se misit, in quo æqualis est Patri. Et *Pater eum misit* in hunc mundum, in quo minoratus venit *paulo minus ab angelis.* Sic & cætera huiusmodi similia debet scrutator sanctarum Scripturarum interpretari testimonia; vt ex vtraque substātia nunquam diuidat personam. In Domino igitur Iesu Christo Deo & homine auctore, ac redēptore nostro sicut vnam absque dubitatione personam: ita duplicem constat esse substantiam: quā sermo Diuinus singulariter in Lege distinguens, ita loquitur ad Iudæos, cum ritum carnalium sacrificiorum cum mysticis, ac spiritualibus traderet sacramentis: *De agno cum capite, & pedibus comedetis, & intestina eius vorabitis.* Ad hæc si exteriorem literæ sonum interroges, aut intelligit, indignum tantæ maiestatis præcepto fuit, vt vilissimos edacis populi cibos caput cum pedibus coniungi, & intestina purgari Spiritus sanctus ordinaret. Et ideo nunc intestina ipsa, id est latentia interrogemus. Sub literæ carne mysteria Agnus ille est absque dubio de quo Iohannes Baptista pronuntiat. *Ecce agnus Dei, ecce qui, tollit peccata mundi.* In quo agno per caput diuinitatem, per pedes humanitatem oportet intelligi. Da in symbolo capitis eminentiam. *Credo*, inquit, *in filium eius Iesum Christū Dominum nostrum.* Da terrenam in pedibus humilitatem: *Qui conceptus est de Spiritu sancto, Natus ex Maria Virgine. Passus sub Pontio Pilato, Crucifixus, & sepultus.*

Psalm. 3. 6. — Ibid. — Act. 13. 30. — Ioan. 17. 18 — Psalm. 8. 6. — F — Exod. 12. 9 — Ioan. 1. 29.

De quibus absque dubio pedibus, sapientia Salomonis insinuat: *Et figulus* inquit, *pedibus vertens rotam.* Et quid est *figulus*, nisi ille, qui nos de terræ plasmator limo esse iussit ex nihilo? Quid *pedibus*, nisi assumpti hominis disciplinis, orbē totum ad salutaria instituta conuertit? De qua *rota* in Psalmo legimus: *Vox tonitrui tui in rota*, id est, per rotam mundi vox Euangelij procurrit. De qua humana substantia in sexagesimo Psalmo: *Vt intingatur pes tuus in sanguine: lingua canū tuorum ex inimicis ab ipso. Vt intingatur*, inquit, *pes tuus*, i. e. homo assumptus in sanguine. Non enim natura cælestis, crucis sensit iniuriam: sed per conditionis humanæ in sanguine passionis intinctus est. In illo enim patibulo, nihil pertulit Deus patientis sensu; sed pertulit compatientis affectu. Nihil pertulit pro diuersitate, sed pro vnitate personæ. Nihil Deus pro infirmitate passus est: sed pro dignatione compassus est: Qui tibi esurienti alimoniam porrigens, per Euāgelium clamat de cælo: *Esuriui, & dedistis mihi manducare, sitiui, & dedistis mihi bibere.* Quia caput se in membris suis pasci, atq; vestiri pro personę, vt diximus, vnitate pronuntiat. *Vt intingatur*, inquit, *pes tuus in sanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.*

Sap. 15. 7. — G — Psal. 76. 19 — Psal. 67. 24 — Mat. 25. 35. — Psal. 67. 24

Quando, vel quomodo lingua canum Christi tincta sit sanguine, scire debemus. Canes itaque Iudæi sunt, qui contra veritatem blasphema voce latrabant. Quorum lingua canum tunc absque dubio sanguine tincta est Saluatoris, quando furēte in se diabolo clamauerunt: *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* De quo Dei sanguine sub certo Dei hominisque discrimine, in Apostolorum Actibus legimus: *Attendite vobis, & vniuerso gregi vestro; in quo vos Spiritus sanctus posuit Apostolos regere Ecclesiam Dei.* Et cuius Dei Ecclesiam subsequens sermo demonstrat, ita dicens: *Quam acquisiuit sāguine suo.* Aperte hic nomine Deitatis & sanguinis, cælestia, & humana sociauit. Ecce agnum figuraliter Christum pronuntiat Scriptura sacra. Et in *capite* agni diuinitatem Christi, & in *pedibus* agni humanitatem Christi intelligere Spiritus sanctus præordinauit. Et vnus agnus, qua temeritate diuiditur à te? Si secundum caput est alter agnus & secundum pedes alter, quomodo est vnus *agnus, qui tollet peccata mundi?* Nam si diuidis eum, iam nec duo agni sunt? nec vnus. Iā in hoc agno nō poterit illudere Ecclesiā Dei. Aperte lupus apparuisti, quia agnus te superauit. Agnus iste vires tuas

H — Mat. 26. 25 — Act. 20. 28 — Ibid. — Ioan. 1. 29.

A

confregit. Agnus iſte prædam, quam tenebas, excuſſit: & argumentationes Philoſophiæ ſuæ, ſimplicitatis ſuæ innocentia omnino deleuit. Iſte eſt agnus immaculatus, qui quotidie, vt beatus *Andreas* ait, in altare crucis ſanctificatur. Cuius carnes poſteaquam omnis populus credentium mãducauerit, & eius ſanguinem biberit, agnus, qui ſacrificatus eſt, integer perſeuerat, & viuus. Et cum vere ſacrificatus ſit, & vere carnes eius ſint manducatæ à populo, & vere ſanguis eius ſit hauſtus: tamen, vt dixi, integer manet, & immaculatus, & viuus. Tu vero, ſupra quam feciſti, non diuidas agnum.

Luc. 1.

Sed ſi vis dicere, quomodo quotidie occiditur, aut quomodo caro eius quotidie comeditur, & ſanguis eius bibitur & quotidie viuit occiſus; aſſume formã diſcipuli, vt poſſis doceri, quod quæris. Quod ſi hoc abuſiue, vt conſuetus es, tuleris; non agnum, ſed temetipſum diuidis. Nam cũ hunc agnum Eccleſia in medium protulerit; & tu dixeris, adoptiuus eſt ſecundum pedes, & nequaquam ſecundum caput, iam hic illuſio tua non valebit. Quare? Quia vna perſona,

B

& vnus agnus non poterit ex parte eſſe proprius filius, & ex parte adoptiuus: Id eſt, ex parte filius, & ex parte non filius: Et ex parte Deus, & ex parte non Deus. Non diuidas: Non rumpas: Non ſcindas. Omnibus integer abundat. Omnibus ſolus ſufficit. Et tamen licet diuidere coneris, eum diuidere non poteris. Inſeparabilis vnitio eſt. Talis facta eſt illa ſuſceptio, quæ Deum hominem fecit, & hominẽ Deum, & ex vtroque vnum Chriſtum. In his duobus ſubſtantiis venturum ad terram Deum, Eſaias Propheta eximius proteſtatur: *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum.* De homine vero mox ſubdidit: *Aperiatur terra, & germinet Saluatorẽ.* Quia vtiq; in Mariæ Virginis corpore, mundiſſimam terram cæleſti germine fæcundauit. Beatus quoque Iob, qui non ſolum adeſſe præſentiam Redẽptoris, ſed etiã paſſionis præſignauit, ita dicit: *Rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Dominum.* Quæ ſententia duplicis intelligentiæ luce præfulget, id eſt, in Chriſto, & Eccleſia Iob pfigurauit Eccleſiam: & in carne ſuæ repromittit reſurgere: & Deum hominem factum in carne ſua, qua ipſe erat, cognoſcere. Quia ſicut caro Iob, nullus alter erat, niſi Iob: ita caro Dei verbi, nullus alter erat, niſi Deus. *In carne mea videbo Dominum*: Id eſt, in carne, in qua ſum, in ea reſurrecturus ſum. Hoc n. ſequens ſermo confirmat, dicens: *Quẽ videbo ego ipſe, & nõ alius, & oculi mei cõſpecturi ſunt.* Hoc in ſua pſona, de tota Eccleſia dixit; quod futurũ adhuc poſt reſurrectionẽ erit. De Chriſto vero, quod ſuam carnem in eo recognoſceret, & carnem & diuinitatem vnum Chriſtum Deum agnoſceret, ſuperior intellectus hoc continet, quod *in carne ſua*, id eſt, in fragilitate conditionis ſuæ, hominem Deum videret.

Eſa. 45. 8.
Ibid.
Iob. 19. 26.
Locus Iob ex ca. 19. de Chriſto declaratus.
Iob. 19. 26.
C
Iob. 19. 27.
Iob. 19. 26.

Hanc ergo diuerſitatem ex hoc quoq; intelligere apertum eſt. Alia eſt enim illa natiuitas, vel natura, in qua iuxta Apoſtolum, *factus ex muliere, factus ſub lege*: Alia, qua *in principio erat Verbum*, Deus apud Deũ. Alia, qua creatus ex Maria humiliatur in terris. Alia, in qua ſine initio manẽs, creauit cælum, & terram, ſecundum quam regulariter intelligitur *Chriſtus*; quæ omnia quidem ipſe eſt per ſimilitudinem: ſed non omnia ipſe eſt per proprietatem.

Duæ Chriſti natiuitates.
Gala. 4. 4.
Ioan. 1. 1.

Trahit enim nominum ſpecies de inferioribus rebus, vt facilius intelligatur. Dicitur n. modo *Leo*, modo *agnus*, modo *panis*, modo *vitis*. Sic & cætera, i. *flos, via, oſtium, petra, mons, lapis angularis, lapis offenſionis, Fundamentũ, ouis, aries, hædus, vitulus, ſerpens, vermis, aquila.* Hæc omnia Chriſtus ſecundum ſimilitudinem intelligendus eſt, non per proprietatẽ. Proprietatẽ, ſi quæras à me, quid ſit Chriſtus, Deus, & homo eſt vna perſona. Quia *in principio erat Verbum; & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Ecce ſuam proprietatẽ.

Chriſtus in ſacris literis variis nominibus appellatus.
D
Ioan. 1. 1.

Si quæras à me de eius incarnatione, dicimus ſuam proprietatem. Filius vnicus eſt de Patre in æternum ab æterno genitus, æqualis gignenti, per quem facta ſunt omnia: cum Patre incommutabilis: & accepta forma hominis non mutatus. Ex incarnatione *filius hominis*, & *filius Dei*. Hoc totum, quod dixi, non ſimilitudo, ſed res eſt: Id eſt, per proprietatẽ Chriſtus Dei filius eſt. Nam illa, q̃ ſupra memorauimus, ſimilitudines Chriſti ſunt, non ipſe Chriſtus eſt. Per ſimilitudinẽ Chriſtus multa, eſt q̃ per proprietatẽ non eſt. Si autem proprietates diſcutias rerum, quas videre conſueuiſti, nec leo eſt Chriſtus, quia fera nõ eſt. Nec agnus eſt, quia pecus non eſt. Nec panis, quia de herba natus non eſt. Nec vitis, quia arbor non eſt. Nec flos, quia ſemen herbæ non eſt. Nec via, quia animalia bruta per eum non ambulant. Nec oſtium, quia non eum faber fecit. Nec mons eſt, quia ſylua nõ eſt. Nec petra eſt, quia durus, & ſine ſenſu non eſt. Nec lapis angularis eſt, quia non ab inſtructore compoſitus eſt. Nec lapis offenſionis eſt, quia nõ viam occupauit. Nec ouis eſt, nec aries, quia pecus cornutũ non eſt. Nec hædus eſt, quia de capra non eſt. Nec vitulus, quia de vacca nõ eſt. Nec ſerpens, nec vermis eſt, quia reptile non eſt. Nec aquila eſt, quia volatile non eſt. Dicitur & paſtor per ſimilitudinem, & liber: ſed paſtor non eſt, quia cuſtos ouium quadrupedum non eſt. Nec liber eſt, quia non ex pellibus ouium ab ſcriptore compoſitus eſt. Sic & cætera huiuſmodi ſimilia, quæ per iſta parua prudens lector intelligere* quærat, quid ſit Chriſtus per proprietatem, aut quid intelligatur per ſimilitudinem:

Chriſtus per ſimilitudinem multiplici ter appellatur.
E
* F. quęat.

Nam leo dicitur pro regno, & fortitudine. Agnus, ꝓpter innocentiam, quia manſuetus venit. Dicitur enim panis, quia caro eſt. Vitis, quia ſanguine ipſius redempti ſumus. Flos, quia electus eſt. Via, quia per ipſum ad Deum imus. Oſtium, quia per ipſum ad Deum ingredimur. Mons, quia fortis. Petra, quia firmitas eſt credentium. Lapis angularis, vel quia duos parietes *ediociſo*, id eſt, Iudaicum populum, & Gentilem ad fidem venientes, in vnam fabricam Eccleſię iungit: vel ꝙ pacem in ſe angelis, & hominibus facit. Lapis offenſionis dicitur, quia veniens humilis offenderunt in eũ Iudæi, vel increduli homines, & factus eſt *petra ſcandali*, ſicut dicit Apoſtolus: *Iudæis quidem ſcandalum.* Fundamentum autem ideo vocatur, quia fides in eo firmiſſima eſt, vel quia per eum Eccleſia catholica conſtituta eſt. Ouis propter patientiam. Aries ꝓpter principatũ. Hœdus propter ſimilitudinem carnis peccati. Vitulus pro eo, quod pro nobis eſt immolatus. Serpens pro morte, & ſapientia. Vermis, quia reſurrexit. Aquila, quia poſt reſurrectionem ad aſtra remeauit. Paſtor quia cuſtos hominum. Liber, quia in eo ſunt *omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi.* In ſapiẽtia intelligitur omnis *plenitudo diuinitatis*, id eſt, ſua & Patris, & Spiritus ſancti. In ſcientia intelligitur omnis plenitudo humanitatis noſtræ, quam ipſe ſolus Filius ſuſcepit ex Virgine, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Nam cũ pleriq; legunt hunc librũ, & omnes audiunt, multi multa de eo ſuſpicantur, & diuerſa intentio eſt Et porro pauci intelligunt, nec intelligent omnes impij. Porro docti intelligent, quia clauſus liber eſt, & ſignatus, & publice, & manifeſte apertus. Et niſi ſeipſe expoſuerit, nullus eũ poterit intelligere incredulus. Credentibus n. aperitur; & nõ credẽtibus clauditur. Hinc per Danielẽ dicitur: *Claude ſermonẽ, & ſigna librũ.* Per Iohannẽ quoq; in Apocalypſi, in prima parte libri dicitur: *Signa quæ locuta ſunt ſeptẽ tonitrua.* Et ne ea ſcripſeris. In fine vero libri ait: *Ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius.* Qui hoc eſt, niſi quod appropinquante mundi fine, ſuperna ſcientia aperitur, & proficit, & latius cum corpore excreſcit?

F
Chriſti appellationes myſtice declaratæ.
Epheſ. 2.
* Videtur à Διοιχέω, quod eſt adminiſtro, rego, ordino, diſpono deriuaſſe ἰδιώκησε, & latinis charaĉteribus, ediociſe.
1. Cor. 1. 23.
Coloſſ. 2. 3.
Coloſ. 2. 9.
G
Dan. 12. 4.
Apo. 10. 4.
Apo. 22. 10.
Dan. 12. 4.

Hinc namq; per Danielem dicitur: *Pertranſibunt plurimi, & multiplex erit ſcientia.* Iam & ſicut ſupra diximus, Iohanni in propria parte reuelationis angelus dicit: *Signa, quæ locuta ſunt ſeptem tonitrua.* Cui tamen reuelationis eiuſdem fine præcipit, dicens: *Ne ſignaueris verba prophetiæ libri huius.* Ecce librum, & ſignatum, & clauſum & reuelatum, manifeſtum, atque apertum, & non ſignatũ. Pars quippe reuelationis in capite libri ſignari præcipitur; finis vero libri ſignari ꝓhibetur. Quia quidquid in S. Eccleſiæ prædicatione in primordio latuit, finis quotidie oſtendit. Quia ſicut vniuſcuiuſque hominis ab infantia vſque ad ſenectutem ætas deſcribitur. Paruula quippe tũc erat, cũ à natiuitate recens, verbum vitę prædicare nõ poterat. Hinc enim de illa dicitur: *Soror noſtra paruula eſt, & vbera nõ habet*; quia nimirum ſanctæ Eccleſiæ, priuſquam proficeret per incremẽta virtutis, infirmis quibuſq; adiutoribus pberi non potuere vbera pdicationis. Adulta vero Eccleſia dicitur, quando Dei verbo copulata, repleta ſancto Spiritu, prædicationis myſteriũ in filiorũ conceptione fætatur: quia quos exhortando concipit, in cõuertendo parit. De hac eius ætate Domino dicitur: *Adoleſcentulæ*

Apoc. 10. 4.
Apo. 22. 10.
H
Cant. 8. 8.
Cant. 1. 3.

tulæ

A tulæ dilexerunt te. Vniuersæ quippe Ecclesiæ, quæ vnam catholicam faciunt, adulescentulæ vocantur. Non iam vetustę per culpam: sed nouellæ per gratiam: Non senio steriles, sed ætate mentis ad spiritualem congruæ fæcunditatem. Tunc ergo eum in diebus illis Ecclesia quasi quodam senio debilitata, per prædicationem filios parere non vult, Reminiscitur fæcunditatis antiquæ, dicens illum Iob versiculum: *Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo.* Quamuis post eosdem dies, quibus deprimitur, iam tamen circa ipsum finem temporum grandi prædicationis virtute roboratur. Nam susceptis ad plenum Gentibus, omnem Israeliticum populum, qui tunc inuentus fuerit, in fidei sinum trahit. Scriptum quippe est: *Donec plenitudo Gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret.*

Iob. 29. 4.

Rom. 11. 25.

Sed ante illa tempora erunt dies, in quibus ab aduersariis paululum videtur oppressa, cum & dies adolescentiæ reminiscitur dicens: *Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo.* Quid in hoc loco *tabernaculum*, nisi secretum mentis, nisi quietudo animi, nisi vita contemplatiua sine persecutione aliqua? Attamen cum in

Iob. 29. 4.

B fine sæculi cœperit Ecclesia persecutionibus fluctuare, quietudinem mentis habere non poterit. Tunc reminiscitur illud, quod per semetipsum veritas in Euangelio dicit: *Surgent Pseudochristi, & Pseudoprophetæ, & dabunt signa magna, & prodigia, ita vt in errorem mittantur, si fieri potest, etiam electi.* Nunc autem fideles nostri mira faciunt, cum peruersa patiuntur: tum autem & peruersa patiuntur sancti, & miracula non faciunt. Tunc vero prædicatores Antichristi, id est, hæretici, etiam cum peruersa inferunt, mira facturi sunt. Proinde nos admonet, dicens: *Si ergo dixerint vobis: Ecce in deserto est Christus, nolite exire. Ecce in penetralibus, nolite credere.* Ac si aperte diceret. Si quis promiserit vobis, quod in deserto Gentilium, & in Philosophorum dogmate Christus moretur, aut in hæreticorum penetralibus, qui Dei pollicentur secreta, *nolite exire nolite credere*: siue quia persecutionis, & angustiarum tempore, semper Pseudoprophetæ decipiendi inueniunt locum. Si quis sub nomine Christi se iactare voluerit, non statim accommodetis fidem. *Sicut enim fulgor exiit ab Oriente, & paret vsque in occidente, ita erit & aduentus filij hominis. Nolite exire, nolite credere*, quod filius hominis, vel in deserto Gentium sit; vel in penetralibus hæreticorum: sed quod ab Oriente vsque ad occidentem fides eius, quæ ab Apostolis tradita est, in catholicis Ecclesiis fulgeat.

Matt. 24. 24.

Antichristus.

Matth. 24. 26.

Ibid.

Matth. 24. 27.

C Nam & hoc prætermittendum non est sed coram omni Ecclesia tam sapientibus, quam rusticis prædicandum, quod secundus aduentus Saluatoris, non in humilitate, vt prius; sed in gloria demonstrandus sit. Stultum est itaque eum in paruo loco, vel in abscondito quærere qui totius mundi lumen est. De ipso enim legimus. *Deus manifeste veniet, Deus noster, & non silebit. Ignis ante ipsum ardebit, & in circuitu eius tempestas valida.* Intellige & hic vtriusque substantię proprietatem; in veritate assumpti corporis venturus creditur, & Deus vocabitur. Adfuit infirmitate absconditus; aderit in virtute manifestus. *Ignis*, inquit, *ante eum ardebit; & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Cum talis reuerentia præsentis erit futura, putas qualis erit forma sententiæ? Ille quidem redditurus est quod promisit: sed exacturus est, quod redemit.

Psal. 49. 2.

Psal. 96. 3.

Psal. 96. 3.

D Et ideo totis per adiutorium suum viribus enitamur, vt quidquid contulit iudicatus, integrum in nobis inueniat iudicaturus. Et ideo si cum fide, cum iustitia, cum misericordia, cum caritate, & cum castitate viuentes in eius timore manserimus, magnum iam munerum suorum pignus tenemus. Dabit absque dubio regnum suum. Dabit quæ sua sunt nobis, qui seipsum dignatus est offerre pro nobis Amen.

Finis libri primi.

LIBER SECVNDVS.

DE CHRISTO,

ET EIVS CORPORE,

QVOD EST ECCLESIA:

ET DE DIABOLO, ET EIVS CORPORE,

Quod est Antichristus.



SCRIPSIMVS* crimina tua, quibus nos hæreticos, & ignaros fidei, atque Antichristi discipulos pronunciare non cessas, hunc apologeticum; non Panegyrico more adlocutionis mendacii, nec obscuritatibus fumosorum eloquętiæ sermonum; sed puris sensibus; vt omnes, qui audierint, intelligere possint. Apologeticum est excusatio, in quo accusantibus respōdetur in defensionem sui. Et ideo criminantibus respondimus; & nos ab hæresi purgatos, Deo illuminante, inuenimus. Panegyricum, & licentiosum, & lasciuiosum genus dicendi, in laudibus Regum: In cuius compositione multis mendaciis adulantur. Non enim nos mendacium in apologeticis nostris, in laudem cuiuslibet Regis terreni composuimus; sed fidem veram, quam ab ipsis discipulis veritatis hausimus. F

*F, deest; ob, vel propter.

Sed quia libelli tui, in quibus nos hæreticos esse fateris, iam per publicum in diuersis terrarum vulgati sunt partib⁹; vt omnes qui eos legerint secundum fidem tuam, te catholicum Toletanæ sedis doctorem, nouellum Archiepiscopum, & nos Libanenses indoctos, & hæreticos atq; Antichristi discipulos *Eterium & Beatum* prædicent: Et quia ex vtraq; parte contentio exorta est, & fides diuersa profertur, non solum fama, sed etiam ignominia nobis à te inrogatur. Fama enim tam in bonam quam in malam partem intelligitur. Ignominia vero nūquam, nisi semper in malam partem vertitur. Ignominiam dictam, eo quod desinat habere honestatis nomen is, qui in aliquo crimine deprehenditur. Dicta est autem ignominia quasi sine nomine, sicut ignarus sine scientia; sicut ignobilis, sine nobilitate. Hoc quoque infamia dicitur, quasi sine bona fama. Et ideo ignominiam nobis cum mala fama prædicas, vt sine differentia solus tu videaris in Ecclesia habere bonam famam. Certe tua iam, & nostra talis est bona fama: & non ab alio, sed à te solo additū est, & infamiam, id est, ignominiam, vt qui nomen non habuerunt, ad meam comparationem:, nomen habere non possunt. Hæc fama est per publicum; & certe sine causa, nulla fama potuit esse. Fama autem dicta à *fando*, id est, à loquendo: quia loquendo peruagatur per traduces linguarum perstrepens auribus audientium.

Ignominia vnde dicta. G

fama.

Est autem nomen & bonarum rerum, vt diximus, & malarum. Cum & ista sit vtraq; fama, siue tua siue nostra, incerta ęst. Et ideo famæ nomen locum non habet, quia fortasse mendax fama est, adiiciens multa, vel minuens de veritate. Veritas n. inter vtraq; sibi sola sufficit; quia nec addi, nec minui potest. Quę tādiu fatigatur, quousq; cōprobetur. Et cum probata fuerit, cessat esse: vt exinde res nominetur, non fama. Semper mendax cum mēdacio deficit. Non n. mendax facit mendacium: sed mendacium facit mendacem. Non poterit mendax esse absque mendacio, quousque finxerit mendacium. Nā cum dimiserit mendaciū, desinit esse mendax. Mendacium nihil aliud est, nisi absentia veritatis. Mendax vero substantia est: mendacium aūt non est substātia, sed qualitas in substantia. Omnis ergo substantia q̄ à Deo bono creata est, bona est Vitium vero non est à Deo creatum, sed à diabolo inuentum. Nam Deus Pater genuit veritatem Filium: & natus est veritas de veritate id est, substantia de substantia. Et ambo simul vna substantia, sicut ambo simul vna veritas. Diabolus vero substantia est bona creata: quia *omnia, quæ fecit Deus, bona sunt valde.* Arbitrio suo fact⁹ est diabolus, non Dei conditione. Ipse est auctor mendacii, quia genuit H

Christus Veritas.

Gen. 1. 31.

A

Mendacii pater diabolus.

mendacium. Et quia mendacium genuit, pater mendacii eſt. Non enim, vt ſupra diximus, mendacium ſubſtantia eſt, ſed tantum qualitas. Solus tamen diabolus ſubſtantia eſt, quia pater qualitatis eſt non ſubſtantiæ.

Et quid eſt qualitas? Quia facit vnumquemq; qualis ſit. Etenim in corporibus qualitas, & quantitas. Qualitas eſt corporis, quæ facit eum album, aut nigrum. Quantitas vero longũ, aut breuem. Ac per hoc in corporib⁹ eſt qualitas, quæ refertur ad colorem: quantitas ad menſurã. In ſpiritualibus vero rebus qualitas eſt ſine quantitate; vt cum dicim⁹: Angelus eſt. Et quia angelorũ bonorum & maloru ſubſtantia eſt: diſcernimus eum in qualitate, cum dicimus, Angelũ bonum, & angelum malum. Angelus bonus nõ à ſe eſt bonus, ſicut Deus: ſed adhærendo bono Deo fit bonus. Angelus aũt malus non à bono Deo, ſed à ſe eſt malus. Quod ſubſtantia eſt, à bono Deo eſt. Quod autem malus eſt à ſe tãtũ malus, non à bono Deo malus. Et vnde effectus eſt malus, niſi non adhærẽdo Deo effectus eſt malus: ſicut è contrario, angelus bonus adhærendo Deo eſt bonus. Vnde ergo non adhæſit Deo diabolus, vt eſſet bonus, niſi quia mendax eſt?

Ioan. 8. 44.

B

Ab initio n. *mendax fuit*, ſecũdum Domini dictum. & in veritate nunq̃ ſtetit. Veritas n. Deus eſt, vt ſupra diximus: In qua veritate ſtare cõtempſit. Mendacium finxit: quia quod Deus poſſidebat p naturam, voluit ille hoc apprehendere per rapinam, dicens: *Ero ſimilis altiſſimo.* Et ideo mẽdax, quia de ſuo dixit: de ſuo compoſuit: de ſuo finxit; à ſemetipſo didicit, quod dixit. Et quia à ſemetipſo didicit, ideo propriam gloriam q̃ſiuit, quia à ſemetipſo locut⁹ eſt. Proinde Domin⁹ in Euangelio ait: *Qui loquitur mendacium, de ſuo. Et qui à ſemetipſo loquitur, propriam gloriam quærit. Ego nõ quæro gloriã meam, ſed eius, qui me miſit.* Iam diabolus, qui pater mendacii apparuit, ex ipſo mendacio primum in paradiſo hominem decepit, dicendo contra præceptũ Domini: *Eritis, ſicut Dii, ſi comederitis de ligno inlicito.* Hoc mendacium non ab homine inuẽtum eſt, ſed à diabolo. Iam homo quod fecit, nõ à ſe didicit, ſed à diabolo inſtigatus accepit. Iam filius diaboli fact⁹ eſt per mendacium; quia ipſum mendacium patrem habet diabolum. Ex hoc mẽdacium propinatus eſt genus humanum. Et nunc in Eccleſia omnes qui ſunt mendaces, ex ipſo ſpiritu errores accipiunt, vt ſint mendaces. Et qui veritatem proferunt in Eccleſia, non à ſe ſunt veridici, ſed à veritate accipiunt, vnde veritatem proferant.

Iſa. 14. 14.

Ioan. 8. 44. & 50.

Geneſ. 3. 5.

C

Iam ſupra diximus, quia veritas Pater genuit filium veritatem, & hoc, quod eſt ſubſtantia Pater, genuit ſubſtantiæ ſuæ filium, per quẽ omnia condidit. Et ideo non eſt à ſemetipſo filius Deus: ſicut Pater à ſemetipſo eſt Deus: ſed hoc, q̃ eſt ab alio: id eſt, à Patre, non à ſe eſt. Diabolus vero, cum à Deo bono bonus eſſet factus, genuit mendacium, non naturæ ſuæ filium, quod erat ſubſtantia: ſed qualitatem in ſubſtantia: vt ipſa qualitas non poſſit alibi accedi, niſi in ſubſtãtia, quod eſt bonum. Ac per hoc, bonũ poteſt eſſe ſine malo: malum ſine bono eſſe non poteſt: quia nullum malum ſubſtantia eſt, niſi tantum priuatio boni. Sicut tenebræ nullæ ſubſtantia eſt, ſed tantũ abſentia lucis. Sicut mors nulla ſubſtantia eſt, ſed tantum abſentia vitæ. Sicut fames nulla ſubſtantia eſt, ſed tantum abſentia cibi Sicut nuditas nulla ſubſtantia eſt, ſed tãtum abſentia veſtimenti: Sic ſuperbia nulla ſubſtantia eſt, ſed abſentia humilitatis. Sic diſcordia nulla ſubſtantia eſt, ſed abſentia charitatis. Sic iracundia nulla ſubſtantia eſt, ſed abſentia patientiæ. Sic quoque mendacium nulla ſubſtantia eſt, ſed abſentia veritatis.

D

Dicis certe, quod ego ſum ſpiritus ille mendax erroris. Cum hæc dicis, patule datur intelligi, quod te veracem eſſe profiteris, cum me mendacem dicis. Dicis enim Fideli tuo, quod puto ille tibi iam notuerat; *Sed quia audiui, quod præcurſor Antichriſti in medio noſtri apparuit; quid illum iam natum annuntiat*: quæſo, vt perquiras ab eo, vbi, aut quomodo, aut quando natus eſt ſpiritus ille mendax Prophetarum, q̃ in eo loquitur, nos * ſollicitos reddas. Multi n. intelligunt, qui legũt nebulam verborum tuorum, quæ ſub allegoria ſcribis, vt fiat quæſtio inter interpretes, & te tanquam nouum prophetam, ænigmatice locutum explanẽt. Quod ſi inueneris laudatores tuos, qui poſſint multa opinatiue confingere, vt confingis, & adulanter, more panegyrico, tibi reſpondeant ſolum, quia contra nos, vt agis, agant, doctores peritiſſimi à te comprobentur, licet mendacium loquantur: Et vnde hoc ſcis, quod præcurſor Antichriſti ſum, qui ſpecialiter à te denotor. Iã dicis: *in medio noſtri apparuit.* Et quid eſt *medio veſtri*, aut quanti eſtis, in cuius medio ſum? Debes nominare, & ſpeciẽ partis tuæ, ſicut ſpeciem partis Antichriſti. Hoc nomen Antichriſti vnum ſonat, ſed multi ſunt, & in Eccleſia fuerunt, & de Eccleſia exierunt. Nihil enim aliud eſt nomẽ Antichriſti, niſi contrarius Chriſto. Et cum contrarius inuenitur Chriſto, apparet eſſe mendax. Et cum mendax apparuit, apparet eſſe filius diaboli. Et omnis mendax filius diaboli, quia diabolus, vt ſupra diximus, pater eſt mendacii.

* certos.

E

Antichriſtus.

Requiramus nunc, quis eſt mendax. Ioannes Apoſtolus dicat. Sic enim ait: *Omnis, qui confitetur, quod Ieſus non eſt filius Dei, mendax eſt, & ipſe eſt Antichriſtus.* Tu dicis, quia Ieſus non eſt filius Dei. Et quis eſt Ieſus, niſi homo ille qui de Virgine natus eſt? Ecce qui hunc Ieſum negat eſſe filium Dei, Antichriſtus eſt, & mendacium loquitur: quia omnes credim⁹, quod Ieſus filius Dei eſt. Vide tu nunc, quis eſt præcurſor Antichriſti, qui in medio veſtri apparuit. Quomodo apparuit, qui natus fuit? Antequã naſceretur, præcurſor erat Antichriſti. Poſtquam vero natus fuit, iam non eſt præcurſor, ſed ipſe eſt Antichriſtus. Quid eſt natiuitas eius, niſi apparitio eius? Et quid apparitio eius, niſi manifeſtatio eius? Et quid eſt manifeſtatio eius, niſi prædicatio eius? Antequam prædicaret, prẹcurſor erat Antichriſti, quia noluit Chriſtum *intelligere, vt bene ageret: ſed iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo, & aſtitit omni viæ non bonæ.* Cum omni viæ non bonæ adſtitit, ſine dubio Antichriſti præcurſor fuit. Et cum iniquitatem publice prædicat, quam tanto tempore in cubili ſuo, id eſt, in ſecreto cordis ſui meditauit, ſine dubio Antichriſtus eſt, quia Ieſum negat, quod filius Dei eſt.

1. *Ioan.* 2. 22. & 23.

F

Pſal. 35. 5.

Sed forte dicis; vnde hoc affirmas, quod Antichriſt⁹ eſt? Vnde hoc affirmo, audi quia malitiam non odiuit. Propheta hoc dixit, non ego. *Noluit*, inquit, *intelligere, vt bene ageret. iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo, aſtitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odiuit.* Iſta tria in mendacio ſunt, non in veritate. Iã Antichriſtus habet Antichriſtos. Nunquid Antichriſtus aliud facturus eſt, cum venerit, niſi hoc tantum q̃ contra Chriſtum dimicaturus ſit, & Euangelium eius non recipiat, & dicat: Ego ſum Chriſtus? Iã & tu dicis: *Et nos Chriſti ſumus, ſicut Chriſtus* Et Dominus nos admonet dicens: *Exurgent Pſeudochriſti, & Pſeudoprophetæ; & dabunt ſigna, & prodigia, ita vt in errorem mittantur, ſi fieri poteſt, & electi.* Iam & hoc experimento cognouimus, quia ad hanc veſtram veritatis fidei contrariam * pleriq; etiã electi, licet ad modicum, turbati ſunt. Qui & oẽs, cum primitus audiuimus, turbati fuimus. Et ideo Antichriſti præcurſores non ſumus. Quia etſi cum Petro errauimus, iã cum eo errata plangimus: & Ieſum eſſe Chriſtum filium Dei publice confitemur. Et quia ita non crediderit, vt credimus, ipſum eſſe Antichriſtum non dubitamus. Non ipſum per ſpeciem, qui venturus eſt: ſed ipſos, quos Apoſtolus Ioannes dixit. *Nũc in Eccleſia Antichriſti multi ſunt. Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis*, id eſt, in fide noſtra nõ erant. Quod ſi fuiſſent ex fide noſtra, permãſiſſent vtrique nobiſcum. Et ideo Antichriſti appellantur ab Antichriſto, id eſt, contrarii Chriſti vocantur, quia contra Chriſtum pugnant. Nã ſicut habuit mediatores ſuos Chriſtus Dauid, vel cæteros, qui Chriſti dicebantur, & eum præfigurabant; ſic ille filius perditionis Antichriſtus, qui eum præfigurant, & nomẽ habent Antichriſti, Antichriſtus appellatur, quia contra Chriſtum vẽturus eſt. Non quomodo quidam ſimplices intelligunt, Antichriſtum ideo dictum, quod ante Chriſtũ vẽturus ſit, id eſt, poſt eum veniet Chriſtus. Non ſic, ſed Antichriſtus Græce dicitur, quod eſt Latine contrarius Chriſto. *Anti* enim Græce in Latinum *contra* ſignificat. Chriſtum ſe enim mentietur, dum venerit, & contra eum dimicabit, & aduerſabitur ſacramentis Chriſti, vt veritatis Euangelium ſoluat, & non recipiat, niſi tantum Legem Moſaycam, & populum ad circumciſionem prouocet. Nam & templum Hieroſolymis reparare, & omnis legis veteris cæremonias reſtaurare tentauit.

Ibidem.

Matt. 24. 24. & *Marci* 13. 22.

* prædicationem vel ſimile quid.

G

1. *Io.* 2. 18.

Antichriſtus vnde ſit dictus.

H

Sed & ille Antichriſtus eſt, qui negat Deum eſſe Ieſum Chriſtum. Contrarius n. vt diximus, Chriſti eſt. Sed & ille Antichriſtus eſt, * *qui non credit* Ieſum Chriſtum eſſe Deũ, operibus autem diſſentit à Chriſto Chriſtum credit fide,

* qui non negat.

ſed ne-

A

Tit. 1.16.

ſed negat opere. De quibus Apoſtolus dicit: *Confitentur autẽ ſe noſſe Deum, factis autem negant.* Nam vnuſquiſque à conditore, ſuo aut fide ſecedit, aut opere: ſicut q fide ſecedit, Antichriſtus eſt: ita & qui opere ſecedit ab omnipotente Deo: apoſtata nominatur, etiamſi in Eccleſia fidem tenere videatur. Omnes n. qui exeunt de Eccleſia, & ab vnitate fidei, & operis præciduntur, ſine dubitatione Antichriſti eſſe creduntur. Nos autem quantum ad rationem fidei noſtræ pertinet, ab Eccleſia non exiuimus. Quia illa, quæ per totum mundum ab Apoſtolis tradita vniuerſitas credẽtium tenet (vnde nomen habet catholica,) hanc fidem tenemus. * Et vbi eſſemus non habemus. Quando catholicam fidem diximus, id eſt, vniuerſalem. Græce n. vniuerſitas, ſiue generalitas catholicon vocatur. Et ideo nõ poteſt eſſe hæreticus, qui eſt catholicus: Id eſt, non poterit exire ab Eccleſia, qui habet fidem Apoſtolicam, quã generalis per totum mũdum tenet Eccleſia. Credere ſe in Deum Patrem omnipotẽtem, & Ieſum Chriſtum filium eiꝰ vnicum Deum, & Dominum noſtrum, qui natus eſt de Spiritu ſancto, & Maria Virgine. Hanc fidem, quam Deo illuminante, à ſuis Apoſtolis traditam accepimus, in Eccleſia Catholica tenemus.

*Locus obſcurus. Catholicus quis.

B

Nam non didicit Eccleſia hanc fidem tuam per totum mundum: nec conſueuit credere in eum, qui de Virgine natus eſt, non per illum facta eſſe viſibilia, & inuiſibilia: ſed tãtum per illum, qui nõ eſt adoptione, ſed genere. Nec habet conſuetudinem dicere: *Credo in Deum Patrem omnipotentem,* & in filium eius, qui Deitatem ſuam exinaniuit, apparuit in mundo per ſubiectæ creaturæ ſpeciem cum Patre & Spiritu ſancto, Abrahæ in ipſo feruore diei: qui eſt adoptiuus humanitate, & nequaquam adoptiuus diuinitate. Hæc fides tua eſt. Nam in toto mundo non eſt. Quod ſi verum nõ dicimus, interrogemus omnẽ Eccleſiam Catholicam, ſi generaliter per totum mundum talis fides eſt. Requiratur ordo Baptiſmi, & ſymbolum à duodecim Apoſtolis compoſitũ, quem habet Eccleſia traditum, pro quo baptizat filios ſuos, ſine quo non poterit eſſe Baptiſmum. Requirant & ſymbolum trecẽtorum Patrum aduerſus tuam fidem compoſitũ: & ſi inuenerint de tuis ſermonibus, vel vnum ibi inſertum, nos exiuimus ab Eccleſia. Si certe nouam habuerint hanc tuam doctrinam, ſicut & nobis nouella eſt, tu exiſti cum tuis ab Eccleſia catholica, q̃ generaliter per totum mundum eſt

C

conſtituta. Nam tua fides ſola aperte cognoſcitur in te eſſe coarctata, & in antro tuæ perfidiæ teneri ligata. Et hæc hæreſis te facit eſſe hæreticum, cum illa non credis, quæ credit cuncta Eccleſia per vniuerſum mundum. Hæreſis enim nõ ſubſtantia, ſed qualitas eſt in ſubſtantia. Et nõ hæreticus facit hæreſim, ſed hæreſis facit hæreticum: Sicut non ſuperbꝰ facit ſuperbiam, ſed ſuperbia facit ſuperbum. Et cum dimiſerit quam habet ſuperbiam, deſinit eſſe ſuperbus: quia nõ eſt ipſa ſuperbia ſubſtantia, ſed qualitas in ſubſtantia. Deus bonus fecit hominem bonam ſubſtãtiam. Superbia vero qualitas eſt in ſubſtantia de diabolo nata. Quæ dum in homine acceſſerit, efficitur filiꝰ diaboli: qa de diabolo nata eſt ſuperbia. Et tunc vnuſquiſq; deprehenditur eſſe ſuperbus, cum plus vnus alteri maior vult eſſe, quam quod eſt. Et cum maior ſe æſtimauerit alteri, perdidit ipſum, quod erat: & tunc Deum perdit à quo eſt. Et cum perdiderit Deum, efficitur diaboli membrum, cuius & filius eſt, non natura, ſed imitatione. Sic enim auctor ſuus diabolus bonus erat à Deo bono

D

creatus. Et inde extitit ſuperbus, quia ſuper voluit eſſe, quã quod erat. Et dum ſuper voluit eſſe, quam quod erat, nõ ſolum hoc, quod erat, perdidit: ſed ẽt tartari inferna promeruit. Et quia caput eſt omnium ſuperborum, oẽs ſuperbos ſibi in vno corpore, tanquam capiti copulauit, & ſecum in hennam demerſit. Sicut è contrario Chriſtus humilis humili Eccleſiæ, quod eſt caput, & corpus, ſecum ad cæleſtia traxit. Nam ſicut ſuperbia facit ſuperbum: ſic hæreſis facit hæreticum. Deſinit eſſe ſuperbus, cum dimiſerit, quam habet in ſe ſuperbiam. Deſinit etiam eſſe hæreticꝰ, cum dimiſerit, quam habet in ſe, hæreſim. Semper erit hæreticus, qui ſemper in ſe habet hæreſim. Sicut ſemper erit ſuperbꝰ, qui ſemper habet in ſe ſuperbiam. Nam hæreſis à diabolo inuenta eſt & de diabolo nata eſt, ſicut & ſuperbia. Et quia eſt, & ſubſtantia non eſt, & mala eſt, non à Deo, ſed à diabolo eſt. Omne enim quidquid eſt, & malum eſt, & ſubſtantia non eſt, ex diabolo eſt. Omnis tamen ſubſtantia à Deo bono creata, bona eſt. Et tandiu bona eſt, quouſque illa non habuerit, quod ex diabolo eſt.

E

Nam omnia, quæ facta ſunt à Deo, duo ſunt tantum; id eſt, corpus, & ſpiritus. Angelus eſt ſpiritus: mundus vero corpus: homo tamen ſolus ex vtraque componitur, id eſt, corpore, & ſpiritu. Tertia eſt qualitas angeli, & hominis; q̃ nec corpus eſt, nec ſpiritus, & tamen eſt, quia nihil non eſt. Quę & ipſa qualitas non in ſe eſt, ſed in ſubſtantia eſt, & ſine ſubſtantia eſſe non poteſt: vt bonus, & malus. Hæc qualitas in ſubſtantia. Dicimus angelum bonum, & hominem bonum. Dicimus angelum malum, & hominem malum. Aliud eſt, quod ſunt, & aliud quod habent. Nam quod ſunt, ſubſtantia ſunt: quod vero habent, qualitas eorum eſt, per quã diſcernuntur, qui ſunt boni, qui mali. Nam angelus bonus, dicitur, ſed non eſt ipſa bonitas ipſe angelus. Nõ n. apoſtata angelus diabolꝰ factus eſſet, ſi per ſe bonitas eſſet. Angelus n. vt ſit bonus, nõ à ſe, ſed à Deo habet, vt ſit bonus. Et aliud eſt ꝙ ſubſtantia eſt: aliud quod habet bonitatem in ſe. Sic &

F

homo bonus. Aliud eſt, quod ſubſtãtia eſt, aliud eſt bonitas, quam habet in ſe Deus tamẽ per ſe bonus eſt, quia ipſa bonitas Deus ipſe eſt. Et non eſt aliud ſubſtantia eius, & aliud bonitas eius, ſicut hominis, & angeli: ſed ipſa bonitas eius ſubſtantia eſt. Omnia opera, q̃ fecit bonus Deus, bona ſunt. Et cum in hoc ſunt in quo facta ſunt, ſemper bona ſunt. Bonitas illa q̃ ex Deo acceperunt, ſi non perdiderunt, facit, vt ſemper bona ſint. Et contra angelus malus & homo malus inde dicuntur, quia ꝑdiderunt bonũ. Angelus ſubſtãtia eſt, & homo ſubſtantia eſt. Malum vero non eſt ſubſtantia, ſed priuatio boni & à diabolo natum .i. inuentũ: per ꝙ efficiuntur filii diaboli, qui fuerint mali. Quia non, vt diximus, malus facit malitiam; ſed malitia facit malum, quia non eſt ipſe malitia: ſiue angelus, ſiue homo, qui ſubſtãtia ſunt, ſed eam habent in ſe qualitatem ſuam, per quam videntur eſſe mali. Et tam angelus malus, quam homo malus vtriq; homini faciunt malum. Diabolus ſemp malus eſt, quia ſemper homini facit malum. Homo diabolus eſt, cũ homini facit malum.

Ioan. 6.7.

Nam quod homo malus, qui homini facit malum, dicatur malus, Dominus de Iuda in Euangelio Apoſtolis dicit: *Nonne ego vos duodecim elegi? ſed vnus ex vobis diabolus eſt.* In ſcriptura ſacra & homo dicitur diabolus, & diabolus homo. Nã quod diabolus dicitur homo, in Euangelio Dominus dicit:

Mat. 13.18.

G

Inimicus homo hoc fecit. Cum dormiẽte patrefamilias inimicꝰ homo diabolꝰ zizania ſuperſeminauit in agro, vbi Dominꝰ bonum ſemen ſeminauerat. Quæ eſt ergo cauſa, quæ hominem faciat diabolum, & diabolum hominem, niſi quia vnũ corpus ſunt angelus malus, & homo malus: quia vtriq; homini facit malum. Corpus diaboli homo. Corporis caput diabolus eſt. Nam ſæpe eius videntur dicta membrorum, quæ capiti cõgruunt: & ex nomine corporis intelligitur caput: & ex nomine capitis ſignificatur corpus. Sicut è contrario Chriſtus, & Eccleſia eſt caput, & corpus vna perſona. Et cum loquitur ſcriptura de capite, refertur ad corpus. Et cum loquitur de corpore, refertur ad caput. Sicut Eſaias ait:

Eſa. 61.10.

Induit me veſtimento ſalutis, quaſi ſponſam decoratam corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. In vna enim perſona duplici vocabolo nominata & caput, id eſt, Sponſum: & Eccleſiam, id eſt, ſponſam manifeſtauit. Iſtæ autem ſunt duæ perſonæ, quæ in omni ſcriptura leguntur in Eccleſia, id eſt, Chriſtus & corpus eius: & diabolus & caput eius.

H

Tertia eſt qualitas, id eſt, vnus bonus, & alter malus. Bonus Chriſtus, & bonum corpus eius adhætẽdo bono Malꝰ diabolus, qui factus fuit bonus, adhærendo mendacio. Malus homo, qui factus fuit bonus, adhærendo mẽdacio. Hæc qualitas inter vtroſq; iungit vtroſq;, id eſt, duas ſubſtantias, angelum & hominem, ipſum mendacium facit in ſe vnum. Proinde oppoſuit veritas Chriſtus contra mendaciũ. * Humilitas contra ſuperbiam. Charitas contra diſcordiam. Patientia contra iracundiam: Bonitas contra maliciã. Deſpectio contra elationem. Parcitas contra auaritiam. Abſtinentia contra Gaſtrimargiam Sobrietas cõtra ebrietatem. Sic egit bonus medicus, vt calida frigidis, & frigida calidis temperaret infirmis, & ipſis promitteret vitã, q obſeruarent diætã. Et ipſi citiꝰ ad ſanitatẽ redirent, q̃ potiones amaras biberẽt. Nam & in medicorũ carnaliũ actibus, prius ipſi medici gu-

*Ita M. C. pro humilitate, charitatem, &c.

ſtant

A stant, quid ad sanitatem confecerint hominum, & sic ægrotis bibendũ offerunt. Sicut & ipse misericors medic⁹ fecit, qui corpus & sanguinem suum medicinam nostram, quam pro nobis aptauit, prius ipse amaritudinis calicem gustauit, & nobis bibendum ordinauit, & diætæ obseruationes reliquit, quos secum viuere præuidit.

Videamus nunc, qui sunt ipsi. Non omnes ægroti salui p curam fiunt, nisi tantum ipsi, qui morituri non sunt. Nam morituris dicit medicus: Manducent, & bibant, ꝙ volunt, quia viuere non possunt. Ipsi sunt, qui peccare possunt, & pænitere non possunt. Quod si delicati nõ essent ad pænitendum, cito redirent ad sanitatẽ, si biberent amaritudinis poculum. Et viuerẽt sine dubio, & essent sani cum medico, si quãtum fuerat in peccando abruptæ mentis intentio, tantum fuisset in lamẽtatioe plena deuotio; & insuper medici obseruaret diætam illam, q̃ supra eius proposuimus exemplo, id est, cum omnibus discordantibus pacem; omnib⁹ superbis humilitatem. Omnibus iracundis patientiam: & cætera, q̃ supra memorauimus. Ista cõtraria, q̃ ex diabolo sunt nata, ꝓ quo possit diaboli mortem euadere: & Christo ob-
B seruare dicta, & cum suo medico semper viuere, qui est vita. Nam sicut diabolus est substantia, & homo substãtia; & mala, q̃ ex diabolo est. i. hæresis, superbia, elatio, & cætera, quæ sunt inter hominem, & diabolum media: & tenentes ea, fiunt cum diabolo & caput corp⁹ vna persona. Sic ẽ contrario Christus substantia est; & homo substantia est: & illa qualitas, cum qua Christus in hunc mundum venit, id est, humilitas, patientia, obedientia: & cætera, quæ de eius exemplo sunt, qui eã tenuerint. Iungit hæc obseruatio caput, & corpus, & fit Ecclesia cum capite vnus Christus. Et hoc est in omni scriptura lectoris intellectus: vt tantum duo sint inter se contrarii, Christus, & diabolus. Et sunt duæ ciuitates: vna Dei, & altera diaboli: vna terrena, altera cælestis. Cælestis est Christi; terrena vero Antichristi. Habuit Christus suos prophetas, qui eum prædicauerũt venturũ. Habuit, & Antichristus suos prophetas, sacerdotes falsos in lege, qui eum crucifixerunt, dicentes: Non est ipse. Habet nunc Christus discipulos suos in Euangelio, qui dicunt: Ipse est, & non alter. Habet & Antichristus prædicatores suos in Euangelio, q dicunt: Non est ipse. Qui dicunt ipse est, & non alter, cor-
C pus capitis est, quia cognoscit caput, id est corp⁹ Christi est, quia cognoscit Christum. Et qui dicit, Non est ipse, corpus diaboli est, quia cognoscit caput qui separauit corpus suum à corpore Christi, sicut ipse caput separatus est.

Sacerdotes Iudæorum in Lege non cognoscentes Christum, quod ipse esset Deus redemptor mundi caput Ecclesiæ, occiderunt caput. Nunc sacerdotes Christianorum in Euangelio non cognoscunt corpus, quod sit summi capitis corpus, occidũt Christi corpus. Et tã illi sacerdotes in Lege, qui occiderunt caput, quam ẽt isti in Euangelio sacerdotes, qui occidunt capitis corpus, vtriq; ꝑdicatores Antichristi sunt: quia vtriq; de vna schola sunt: vtriq; de vna doctrina sunt: vtrique de vno spiritu loquuntur. Vnus spiritus est caput eorum mendax, cuius & ille corpus est. Iam supra diximus, quia quod facit caput diabolus, fertur ad corpus ministrorum suorum: Et quod facit corpus ministrorum diaboli, refertur ad caput. Et cum patitur caput Ecclesiæ, refertur ad corpus. Et cum patitur corpus, ꝙ est Ecclesia, refertur ad caput. Ecclesia certa est de Christo capite, cuius est corp⁹, qa mediator est Christus. Et ideo nõ dubitat de Christo, etiãsi
D necesse sit sanguinem fundere pro Christo. Diabolus vero non est mediator corpori suo: quia adhuc non ingressus est hominem illum damnatum, pro quo sit visibilis mediator ipse filius perditionis inter diabolum, & genus humanum: sed habet falsos ꝑdicatores suos hæreticos, qui fingunt sub nomine Christi Christum, qualem sibi inspirante diabolo finxit, nõ qualẽ veritas dicit. Est corpus diaboli, & tamẽ sub nomine falsitatis Christum ꝑdicat: & Christũ se colere mẽtitur. Et quia de sapientia se glorificat, contra Christum agit, quia corp⁹ Christi detrahit, Et cum detrahit, crucifixit. Et cũ crucifixit, non cognoscit. Et cum non cognoscit corpus, nõ cognoscit caput, cuius est corpus. Et cum occidit corpus, occidit caput. Non adhuc occidit corporaliter corpus, sed spiritualiter. Et tunc occidit corpus Christi, quando p philosophiam suam mentes fidelium conturbat, & fidei suæ as-

sociat. Et hoc maxime mente paruulis, qui adhuc lacte vtũtur. i. carne, & sanguine Christi pascuntur; & necdũ ad solidum cibum fidei peruenerunt. Aufert tunc lac, id est, carnẽ, & sanguinem Christi, & ꝑbet suum lac, id est, carnẽ, & sanguinem, quã sibi ipsi finxit. Aufert mammas Ecclesię, id est, duo testamenta Legis, & Euangelii, & ꝑbet mammas suas id est, ad fidem suam peruersam, & Legem, & Euangelium exponit: & ad ipsam fidem ipsas scripturas dirigit in peruersitate, quam sentit. Et tunc Ecclesia peruersitate premitur, cũ prauis quibusq; prædicatoribus licẽtia locutionis datur. E

Quod longe ante Iheremias intuens ait: *Sed & lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos.* Quid namque *Lamias*, nisi hæreticos appellat? humanam quidem faciem, sed belluinam per impietatem caudã gestãtes? Qui tunc mammam nudant, quando errorem suum publice ꝑdicant. Tũc catulos lactant, quando male sequaces paruulorum animę, dũ peruersa insinuant, ad impietatẽ nutriendo confirmant. Huic sensui Iohannes in libro Apocalysis concordat, dicẽs, *Et vidi aliam bestiã ascendẽntẽ de terra, & habebat cornua duo Agni similia, & loquebatur, quasi draco: & oẽm potestatem prioris bestiæ faciebat in conspectu eius & facit terram; & eos, qui inhabitant eã, adorare bestiam illam priorem, cuius curata est plaga mortis eius: & facit signa magna, vt ignem faciat de cælo descendere in terram in conspectu hominum, & seducit eos, qui in terra inhabitant per hæc signa, quæ data sunt ei facere simulacrum bestiæ, vt occidantur. Et facit omnes minimos & magnos, & diuites & pauperes, & liberos & seruos, vt dent eis notam super manum eorum dexteram, aut super frontes eorum: vt nequis possit vendere, aut emere, nisi qui habuerit notam, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius.* *Thren. 4.3.* Hæretici Lamiæ sunt. *Apoc. 13.11* F

Hoc totum quamquam corporaliter Antichristi tempore factum erit, tamen in Ecclesia spiritualiter hodie fit. Nã quod dixit: *Vidi aliam bestiam ascendentem de terra*, duas insinuat bestias esse. Bestia enim à *bastando* nomen habet. Non enim herbis, sed carne pascitur. Aliam bestiam dixit: sed pro officio; pro actione: sed tamen vna bestia est: quia totum corpus diaboli vnum corp⁹ est. Bestia enim omnis omnino populus est, tam pagani, quam mali Christiani, qui Christi Ecclesiæ aduersantur. Nam pagani aperta fronte recedunt à Christo: Christiani vero siue boni, siue mali, vna Ecclesia nuncupantur. Sed ipsa, quæ vna videtur Ecclesia, tres partes sunt. id est, vna pars ipsa Ecclesia, quæ imitatur Christum: Cæteræ duæ partes sunt, quæ contra ipsam Ecclesiam pugnãt: Id est, hæretici, & Christiani mali. Diabolus enim, qui draco dicitur, caput est his tribus partib. id est, incredulis, & paganis, & Christianis malis atque hæreticis. Nam sicut incredulus, paganus, siue Iudæus, fide recedit à Christo: sic Christian⁹ mal⁹ opere à Christo. Quia sicut ille publice negat Christum esse Deum: sic iste publice facit opera mala, q̃ non placent Christo. Et cum vna pars fide recedit, altera opere, vtraque ab vno Christo separatur. Et quia à Christo separantur, vnum corpus capitis diaboli efficiuntur: & cum vnum corpus efficitur, vna bestia dicitur. *Apoc. 13.11* Bestia. G

Tertia pars est de Antichristi corpore, id est, hæretici, q̃ longe ab illa bestia distant in religione. Illi adulteri sunt: isti virginitatem, & castitatem simulãt. Illi rapaces sunt, isti sua propria largiri simulant. Illi in comessationes, & ebrietates publice vitã ducunt: isti ieiuniis, & orationibus semetipsos affligunt. Illi intus, & foris lupi sunt: isti de foris agni, & int⁹ lupi sunt. Hos habet diabolus prophetas suos, quos constituit in Ecclesia de corpore suo: hos habet sub nomine Christi, qui Christum ꝑdicari simulent, & corpus diaboli fiant, quia mediatorem non habet diabolus, quibus modis de Ecclesia decipere possit, nisi tãtum istos prophetas suos falsos, qui Christum publice laudant & publice ꝑdicant, & eũ sub nomine Christianitatis Deum esse negant. Quos Dominus in Euangelio *Pseudochristos & Pseudoprophetas* appellat. *Pseudo* dicuntur, quia à se surgunt in doctrina, & prædicatorũ sibi nomen assumunt, & ea fingunt de Christo, q̃ à se didicerũt, non à Christo. Ipsi se præferunt Apostolis Christi, quos nõ approbauit Ecclesia, & elegit in apostolatum, sed tantũ ipsi se, & fauor temporalis human⁹. Quia cum audiũt se laudari à carnalibus hominibus, æstimant se, ꝙ eos tales habeat intus Deus. Pro quib⁹ Dominus in Apocalypsi Ecclesiã suam ammonet, dicens: *Scio opera tua, & laborem & patientiã, & quia nõ potes portare malos, & temptasti eos, qui se dicunt Apostolos* H *Matth. 24. 24.* *Marc. 13. 22.* *Apoc. 2. 2.*

esse, &

A *esse & nō sunt, & inuenisti eos mēdaces, & patientiā habes, & susti-*
nuisti propter nomen meū, & nō defecisti. Hoc de ipsis hæreticis,
falsis Apostolis, *Pseudochristi* dictis dictum accepimus sine
dubio. Quia ipsi se ductores asseruerunt veritatis, & sunt au-
ctores praui mēdacii. Bonos se protestantur: sed ipsi deterio-
res dæmoniis cōprobantur. Sed mendaciū eorū, & peruer-
sitatē catholica fides inuenit: & ꝑ tolerantiā multa sibimet
inlata ab ipsis sustinuit. *Tēptasti*. inqt, *eos*. Nos tentantur, ni-
si qui intus sunt in Ecclesia. Qui n. foris sunt, sine vllo tenta
mento foris esse manifesti sunt, nec eos tentare opꝰ est. Intꝰ
tentatur Ecclesia, quia intus Ecclesia est hæretica prauitas, à
qua vastatur Ecclesia: sicut de ea Dominꝰ in hoc libro dicit:
Scio vbi habitas, vbi sedes est Satanæ: Sedes Satanæ ipsi Pseudoa-
Apoc. 2. 13. postoli sunt, in quib. sedet in Ecclesia Christi, & Christus ꝑ
ora illorum ꝑdicatur, & tamen Christus de eis nō loquitur:
& Apostolos Christi se dicunt esse, & Apostoli non sunt,
sed deceptores Ecclesiæ sunt, quia non imitantur Aposto-
los Christi, quorum sibi nomen falsitatis imposuerunt.
2. Cor. 11. 3. Proinde Apostolus ad Corinthios dicit: *Timeo autē ne sic-*
ut serpens Euā decepit astutia sua: ita corrumpantur sensus vestri,
vt excidant à simplicitate, & castitate, quæ est in Christo Iesu. Nā
si is, qui venit ad vos, & alium Christū prædicat, quē non prædicaui
B *vobis: aut si aliū Christum accepistis, quem non accepimus, aut* * *aliū*
*aliud. *Euangelium,* * *quē non recepistis, recte pateremini.* *Existimo n. nihil*
* quod. *minus fecisse me in vobis à magnis Apostolis. Et si imperitus sermone,*
non tamen scientia. Item ibi cōtra ipsos falsos Apostolos dicit:
Ibid. vers. *Quod autē facio, & faciam, vt amputē occasionem eorum, qui volūt*
12. *occasionem: vt qui gloriantur, tales inueniantur, sicut & nos. Nam*
eiusmodi Pseudoapostoli operarii subdoli transfigurantes se in Apo-
stolos Christi, & non missos. Ipse n. satanas transfigurat se in ange-
lum lucis. Non est ergo magnum si ministri eius transfigurentur ve-
lut ministri iustitiæ: quorum finis est secundum opera ipsorum.
Recte ergo hi Pseudochristi tertia pars corporis est An-
tichristi, quæ alia dicitur bestia. Quæ alia non diceretur, si
aperte mala fuissent, aut intra Ecclesiā non fuissent, aut san-
ctitatem religionis simulassent. Proinde dixit: *Et vidi aliam*
Apoc. 13. 11. *bestiam ascendentē de terra: & habebat cornua duo agni similia, &*
loquebatur, quasi draco, & omnē potestatem prioris bestiæ faciebat.
Id est, prioris populi, & diaboli, quem supra diximus, quia
Apoc. 13. 1. totū in corpore vna bestia est: sed in actionis officio bipar-
& 13. 11. tita. *Et illā vidit ascendere de mari: istā vero de terra.* Sed aliud a-
git mare, aliud terra. Nā mare fluctuat: terra vero quieta est.
Mare n. intelligitur populus istius sæculi aperte malus. Ter-
ra vero religio est falsa, & hæretica prauitas, qui sub nomine
C sanctitatis non videntur in sæculo fluctuare: sed quasi quie-
tē se agere, pro quo possint Ecclesiā simulare. illā vidit ascē-
dere bestiam de mare. Id est, populum nasci de populo, quia
semper fuit malus populus. Et semper nascitur malus, qui
semper dicitur bestia. Sic & aliam bestiā vidit ascendere de
terra: non descendere de cælo. Nam Iherusalē cælestis sem-
per de cælo in terra descendet: quia filii sui semper in humi-
litate nascuntur. Pseudo vero propheta de terra ascendet,
quia semper de terreno genere gloriatur. De terra quippe
ascendere est, de terrena gloria eleuari & sanctitate fulciri.
Proinde & bestia est, *& duo cornua Agni similia habet*: Id est,
Ibid. v. 11. duo testamenta Legis & Euangelii, per quę prophetare se
simulat, vt inter suos Agnum se proferat.
Ibid. *Et loquebatur quasi draco.* Hæc est illa seductio ad Deum.
Agnum se profert, quod draconi, venena latenter inserat.
*F. deuoret. Agni n. similis nō esset, si aperte, vt draco loqueretur. Nunc
agnum se fingit, quo agnum securum * defoset. Ad Deum
loquitur. sed mendacium, quē sibi fingit, non ea ratione, si-
cut scriptura dicit. Ad Deum loquitur, per quod eum q̄ren-
D tes, à via veritatis auertat. *Hic facturus est signa in conspectu ho-*
Apoc. 13. *minum*, vt & mortui videantur surgere. Id est, per eius ꝑdi-
13. cationem, quasi multi videantur conuertere, & à mortis o-
pere resurgere: sed tantum in conspectu hominum illa re-
surrectio videtur. Nam nullus hæreticorum filius ad fructū
boni operis perducitur, qui eos fuerit imitatus. Terrena n.
sapientia illorum est, non cælestis, & terræ filios generat. cū
semen cæleste Euangelii in sensu carnali, terreno sensu asp-
gunt. Propterea Dominus admonet Ecclesiā suam, dicens:
Matt. 7. 15. *Cauete à Pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium, in-*
trinsecus aūt sunt lupi rapaces. Lupi quid significare videantur,
debemus adertere. Bestiæ namq; sunt, qui insidiantur oui-
bus, q̄ circa pastorales versantur caulas, habitacula domorū E
intrare nō audent. Somnum canum, absentiam aut pigritiā
pastoris explorant. Ouium guttur inuadunt, vt cito stran-
gulent. Feri, rapaces, itemq; natura corporis rigidioris, vt se
facile nō possint inflectere impetu quodā suo feruntur, & i-
deo sepalliantur. Tunc ꝑterea, si quē priores hominem vi-
derint, vocem eius quadā naturæ vi feruntur eripere. Si aūt
homo prius eos viderit, exagitasse memoratur. Et ideo ca-
uendum mihi est, ne si in hodierno tractatu, spiritualium
mysteriorum gratia non potuerit refulgere, lupi me, prius
vidisse credantur, & solemne vocis extorsisse auxilium.
Nonne lupi estis isti, qui insidiantur ouib. Christi? Fre-
munt circa caulas nocturno magis tempore, quam diurno.
Nocturno, quia inter ignorantes ꝑdicant: quod per diē fa-
cere non possunt, quia à sapientibus deprehenduntur. Nox
ignorantia est: Et dies sapientia. Semper n. perfidis nox est,
qui lucem Christi, suis nebulosis interpretationib. obduce-
re, & quantum in ipsis est fuscare conantur. Versantur ergo
circa caulas, i. circa septem Ecclesias. Stabula tamen Christi
intrare non audent, i. in Ecclesiā, quæ lux est, intrare non ꝑ- F
sumunt. Et ideo non sanantur, quia in stabulum suum non
vult Christus eos inducere, in quo curatus est ille, qui *de Ie-* Luc. 10. 30.
rusalem descendens, incidit in latrones, quē vulnerib. alligatis infu-
so oleo, & vino imponens in iumentū suum Samaritanus ille, id est,
Christus in corpore suo, *duxit in stabulum*, & sanandum sta-
bulario, id est, Episcopo sancto, dereliquit. Non accipiunt
ergo medicinam, qui medicum non requirunt. Si n. requi-
rerent, non aperte detraherent. Explorant pastoris absenti-
am, & ideo pastores ecclesiarum vel occidere, vel in exilium
mittere contendunt: quia ꝑsentib. pastorib. oues Christi *
defosare nō possunt. Spoliare ergo gregē Domini rapto pa- *deuorare.
store conantur, qui corporea, atq; carnea, * quia non spiri- *F. de est; sapiunt, vel quid simile.
tualia mentis intentione, sed duri, ac rigidi nequaquam so-
lent à suo errore deflectere. Et ideo Apostolus ait: *Hæreticū* Tit. 3. 10.
hominē post vnam correptionē deuita sciens, quia subuersus est, qui
eiusmodi est. Hos scripturarum verus interpres includit, vt
inanes suos in vanum effundant impetus, & nocere nō pos-
sint: Quod si quem piam versuta disputationis suæ circum-
scriptione ꝑuenerint, faciunt obmutescere. Mutꝰ est n. qui, G
verbum Dei non eadem, qua est gloria confitetur. Caue er-
go ne tibi vocem tollat hæreticus, si prior eum nō ipse de-
prehenderis. * Scripsit n. dum latet eius perfidia. Si autem *F. serpsit vel serpit.
fraudem eius impietatis agnoueris, iacturā piæ vocis timere
non poteris. Caue igitur versuta disputationis venena. Ani-
mam petunt: guttur inuadunt, vitalib. vulnus infligunt. Gra-
ues sunt morsus hæreticorum. Qui etiam ipsis bestiis gra-
uiores, & rapaciores nullum auaritiæ finem, impietatisque
nouerunt.
Nec vos moueat, quod formam videntur ꝑtendere hu-
manam. Etsi foris homo videtur, intus bestia fremit. *Ex fru-* Matt. 7.
ctibus n. eorum cognoscetis eos. Si quis ergo specie mouetur, fru- 20.
ctum interroget. Vlulat iste scripturas, non tractat, quia vo-
cis auctorem negat. Iste est, qui cum discipulus cupiebat es-
se, & non simpliciter, sed fraudulenter Domino ait: *Magister,*
sequar te quocunq; ieris. Ad quē Dominus dixit: Vulpes foueas ha- Matt. 8.
bent, & aues cæli nidos, vbi requiescant: nam filius hominis non ha- 20.
bet, vbi caput suum reclinet. Videbat n. mentem eius more vul- Luc. 9. 58.
pium tortuosam, & volucres, id est, dæmones in eo demo-
rantes: sed Dominus nō obsequiorum speciem, sed puritatē
requirit mentis. Deniq; sic ait, cum paruulum in medio sta-
tuit: *Quicumque receperit puerū istum in nomine meo, me recipit.* Luc. 9. 48.
Et qui me recipit, recipit eum, qui me misit. Qui n. imitatorē Chri
sti recipit, Christū recipit: Et qui imaginem Dei recipit, re-
cipit Deum. Caput n. Christi Deus est, id est, Diuinitas eiꝰ,
qui in tortuosa mente nō habitat. Proinde quantum potest H
homo synceram exhibeat fidem, & obseruantiam manda-
torum religiosa mente custodiat, ne dicatur ei: *Vulpes foueam* Matt. 8.
habent, & volucres cæli nidos, filius autē hominis non habet vbi ca- 20.
put suū reclinet. Vulpecula n. fallax est, & insidiis semper intē- Luc. 9. 58.
ta, vt rapinam fraudis exerceat, nihil tutum, nihil ociosum,
nihil patitur esse securū. quod inter ipsa hospitia hominum
ꝑdam requirat, & in fouea semper latere desiderans. Ita sunt
hæretici, qui domum sibi parare non sciunt: sed circunscri-
ptionibus suis alios decipere conantur. Qui simplicitatem
habet, semper domū habitat, quia semp in caritate est. Hæ-

A reticus vero in fouea eſt, tanquam fraudulenta vulpes: quia nunquam eſt in puritate mentis, & ideo fraudulenta vulpes eſt, gallinæ illi Euangelicæ dolum ſemper intendens. Nã de Luc. 13.34. ea Dominus dicit: *Quoties volui cõgregare filios tuos, ſicut gallina pullos ſuos, & noluiſti. Ecce relinquetur domus veſtra deſerta.* Vult Dominus hæreticorum filios congregare, ſi ad vnitatẽ fidei venirent, ſed non congregat, quia inter ſe diſsidentes diuerſa ſentiendo non concordant. De quibus per Pſalmiſtã dicitur: *Effuſa eſt contentio ſuper principes eorum: & reduxit eos* Pſal. 106. 40. *in inuio, & non in via.* Ipſi etenim dum diſpenſationem Dñi peruerſe interpretari non metuunt, profecto plebes ſubditas non ea via, quæ Chriſtus eſt, ſed in inuium trahunt. Super quos recte quoque effuſa contentio dicitur: quia ſuis ſibi viciſsim allegationibus contradicunt.

Arrius quippe tres perſonas in diuinitate ſuſcipiens, tres etiam Deos credidit. Quem contra Sabellius vnum Deum ſuſcipiens, vnam credidit eſſe perſonam. Inter quos ſancta Eccleſia rectum prædicationis ſuæ tramitem indeclinabiliter tenens, & vnum Deum prædicans, tres perſonas contra Sabellium aſſerit. Et tres perſonas aſſerens, vnum Deum contra Arium confitetur.

Elipandus Toletanæ ſedis Epiſcopus, neſcio qua commixtionis vertigine, tres perſonas in vna natura Deitatis B confundit: & Chriſtum de Virgine natum non Deum, ſed tantum hominem credit.

Manichæus autem, qui in ſacro eloquio virginitatem laudari cognouit, coniugium damnauit.

At contra Iouinianus, qui concedi coniugia comperit, virginitatis munditiam deſpexit. Vnde fit, vt ſemper hæreticis peruerſa intelligentia confuſis, viciſſim ſibi eorum nequitia & in culpa concordet, & in ſententia diſcrepet.

At contra ſancta Eccleſia per medias vtrarumq; partium lites ordinata pace graditur. Et ſicut ſuperiora ſuſcipere ita nouerit, etiam & inferiora venerari: Quatenus nec ſumma æqualem ponat infimis: nec iterum infima deſpiciat, cum ſumma veneratur. Non poſſunt ergo hæretici in vnum copulari, qui more vulpium inter ſe diſſentientes, diuerſas ſibi fodiunt foueas, qui vnam domum Eccleſiam, quam habuerunt perdiderunt. Hoc n. animal nec manſueſcit aliquãdo, neq; vllo vſui, aut cibo vtile eſt. Sic hæretici, nec mãſueſcũt Ioan. 4.34. aliquando, nec cibo Domini cõnectuntur. Non enim de his dicit Chriſtus: *Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem Patris mei,* Cant. 2.15. *qui in cælis eſt.* Quas vulpes in Canticis Canticorum à fratribus ſuis Dominus ligare mandat, cũ dicit: *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliũtur vineas: nam vinea noſtra floruit.* Dicit p C parabolam in Euangelio Dominus, *cum creuiſſent herbæ, &* Mat. 13.26. *fructum feciſſent: tunc apparuerunt zizania*, id eſt, proficiente Eccleſia, numeroſæ ẽt hæreſes ſurrexerunt: ſed Eccleſia in Iud. 15.5. fide pmanente, q̃ praua ſentirent inueſtigatæ ſunt hæreſes. Sic ille Samſon, q interpretatur ſol, captis trecentis vulpibus, eorũ caudis ignem appoſuit, & fructus inimicorum incendit. Semper n. hæretici in primordio conuerſionis ſuæ, velut falſa religione cõſpiciuntur: in extremis ſuis cum cæperint prædicare, tanquam in cauda ignẽ trahunt gehennæ Cant. 2.15 incẽdio deputati. Et ideo cũ Dñs dicit: *Capite nobis vulpes*: ac ſi dicat: conuincite hæreticos, eorumque verſutiam, ſanctarum ſcripturarum concludite teſtimoniis. Quas *vulpes paruulas* dicit: quia nihil magni, ſecundum rectam fidem intelligendo, omne, quod ſapiunt minimum eſt. *Demoliuntur vineas*, quia ſubuertunt plebes, prauis eas traditionibus corrumpentes. *Nam vinea noſtra floruit*; id eſt, Eccleſia Catholi- D ca indeclinabili augmento profecit.

Bene ergo ſcriptura ſancta hæreticos homines in vno corpore beſtiam dicit: quia hoc, quod legendo profert imperitis, quaſi ab obtentu rationis incipit. Sed quia hoc, ꝙ legit, non intelligit, ſemper tñ ad inrationabilem ſenſum tendit: & quaſi homo in beſtiam deſinit, dum ſenſus ipſius ſcripturæ ad intellectum malæ credulitatis exponit. Quod bene hæc beſtia duo cornua ſimilia habere dicitur: quia ſimplicitatem agni in exteriore demonſtrat homine; & duo teſtamenta Legis, & Euangelii vnum ſe nobiſcum Chriſtum Apoc. 13.11. ſimulant prædicare. Sed audi quod de eo Iohannes dicat: *Et loquebatur, vt draco: & oẽm poteſtatẽ prioris beſtiæ faciebat in conſpectu eius: & facit terram, & eos qui in ea habitant adorare beſtiã illam priorem, cuius curata erat plaga mortis eius.* Draco n. vt diximus, diabolus dicitur. Sic enim draco diabolus, loquẽdo, E & noua falſo promittẽdo decepit hominem in paradiſo: ſic & hæreticus, qui beſtia dicitur, loquitur quaſi draco. i. quaſi diabolꝰ in paradiſo. Nam paradiſus nunc Eccleſia eſt. Seducitur aũt verbis huius ſerpentis carnalis noſtra concupiſcẽtia, & per illam ſeducitur Adam, non Chriſtus, ſed Chriſtianus. Dicit ergo draco ille diabolus ad mulierem: *Cur præcepit* Genſ. 3.1. *vobis Dominus, vt non comederetis ex omni ligno paradiſi?* Sic hæreticorum curioſa cupiditas: ſic praui p̃dicatores ad diligẽdam erroris fallaciam, auditorum corda ſuccendunt, quæ in typo mulieris ponuntur, dicentes eis: Quare fugitis ſcientiam habere latentem, & abſconſam? Nouam ſuper exquirite, & boni, & mali ſcientiam penetrate.

Vnde apud Salomonem mulier illa hæreticorum ſpeciẽ tenens dicit: *Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſconditus* Prou. 9.17. *ſuauis.* Subiecit deinde idem draco: *Quocunq; die comederitis,* Geneſ. 3.5. *ſtatim aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dij ſcientes bonum, & malum.* Sic & omnes generaliter hæretici loquuntur quaſi draco, cum diuinitatis meritũ profitentur, atq; ſcientiæ ꝓmiſſione decipiunt: & reprehenderunt eos, quos ſimpliciter credẽtes inuenerunt. Et q̃a omnino carnalia perſuadẽt, F quaſi ad carnalium oculorum adapertionem conantur abducere, vt interior oculꝰ excæcetur. Hæc eſt illa locutio hæretici, *q loquitur, quaſi draco: & oẽm poteſtatem prioris beſtiæ facit,* Apoc. 13.11. id eſt, totius corporis diaboli, hoc eſt, malorum hominum, quam priorem beſtiam dicit, ſicut ait: *Et facit terram, & eos,* Ibid. 2.12. *qui inhabitant in ea, adorare beſtiam illam priorem, cuius curata eſt plaga mortis eius.* Et quia ipſa beſtia, q̃ priorem dixi habere eã Ibid. 2.3. capita ſeptem, & cornua decem: *Vnum ex capitibus eius vidit quaſi occiſum in mortẽ: & plaga mortis eius curata eſt.* Ipſum caput beſtiæ velut occiſum, ipſe eſt omne corpus hæreticorũ, qui p̃dicant Chriſtum crucifixum; & ſimilant ſe cum duobꝰ cornibus agnum: ſed tamen draco loquuntur: qui oẽm poteſtatem prioris beſtiæ faciunt. Decem cornua, ꝙ dicit, beſtiæ, decem reges eſſe futuros in fine mundi ſcriptura commemorat: in quos Antichriſtus vndecimus, tribus regibus occiſis, cum ſeptẽ erit regnaturus: quos nunc ſeptem capita G nominat. Septimũ ergo caput beſtiæ quaſi occiſum in morte hæretici ſunt, qui Chriſtum quaſi agnum occiſum cũ Iohanne p̃dicant: & eum filium Dei Deum eſſe negant, dicẽtes: Non per iſtum agnum facta ſunt viſibilia, & inuiſibilia Ioan. 1.29. quem Iohannes digito oſtendit: *Ecce agnus Dei. Ecce qui tollit peccata mundi.* Qui n. hæc dicit, beſtia eſt vnum ex capitibus beſtiæ, & non occiſum, vt agnus noſter Chriſtus, ſed tanq̃ occiſus de furto imitationis Chriſti, & loquitur, quaſi draco: & oẽm poteſtatem prioris beſtiæ facit. Quia *hunc ſi- hoc. mulacrum diabolꝰ ſibi adinuenit, vt ſub nomine religionis non ſolum carnales, ſed etiam religioſos decipiat. Ideo *hoc* Apoc. 13.3. *caput* dicit: *quaſi occiſum in morte, & plaga mortis eius curata*, id eſt, quaſi Chriſtum crucifixum ſequantur. Simulacrum diaboli, ideo dicitur, quia cum intus ſit beſtia, foris ſe agnũ eſſe mentitur, ad ſimilitudinem agni, quod eſt Chriſtus. Nã Ec- Apoc. 5.6. cleſia dicit de Chriſto: *Vidi agnum quaſi occiſum.* Et propter ſeptiformem gratiæ ſpiritum, ex quo ſeptem Eccleſiæ fiunt per dona gratiarum, quæ vna Eccleſia, eſt quæ integrum corpus eſt Chriſti, dicit: *Habentem cornua ſeptem, & oculos ſe-* Ibidem. *ptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei, miſſi per orbem terrarum.* Quia Eccleſia, quæ Spiritus Sancti accepit gratiam per vniuerſorum orbem terrarum eſt conſtituta.

H De corpore vero diaboli longe aliter dicit Eccleſia: Nec Apoc. 13.1. agnum nominat corpꝰ diaboli, nec cornua ſeptem ſed dicit: *capita ſeptẽ & cornua decẽ.* Nam agnus noſter vnũ caput habet: quia vnus eſt Deus. Caput n. Chriſti Deus. De diaboli vero Ibidem. corpore dicit: *Et vidi aſcendentem beſtiam de mari habẽtem cornua decem, & capita ſeptem, & ſuper capita eius decem diademata: & ſuper capita eius nomen blaſphemiæ. Et beſtia, quam vidi ſimilis erat pardo: & pedes eius ſicut vrſi: & os eius, ſicut Leonis. Et dedit ei draco virtutem ſuam, & ſedem ſuam, Et vidi vnum ex capitib. eius, quaſi occiſum in morte, & plaga mortis eius curata eſt, & mirata eſt omnis terra ſecuta beſtiam, & adorauerunt draconem, quoniam dedit peteſtatem beſtiæ. Et adorauerunt beſtiam dicentes: Quis ſimilis beſtiæ? aut quis pugnare cũ ea? Et datũ eſt ei loqui magnam blaſphemiam.* Hoc totum figuraliter intelligendum eſt in Eccleſia, nõ ſicut auditur. Nã Agnus, & beſtia, ſicut in inuicẽ ſibi cõtrarii ſunt p naturã: ita allegorice intelligendi ſunt per fi-

gutam. Hic tantũ duæ partes sunt intelligendę, id est, Christus, & corpus eius: & diabolus, & corpus eius. Quæ totum corpus diaboli, quo facilius possit spiritualiter ab Ecclesia deprehendi, omnia membra diaboli in vna bestia conclusit, [Dan. 7.19.] *Hæc bestia in* Daniele *terribilis dicitur esse cæteris bestiis, id est,* Leoni, pardo, & vrso dissimilis dicitur: & cui⁹ nomine bestiæ nuncupetur, non habet. Sed tantum dissimilis cæteris bestiis, & terribilis nominatur. Sed vide quantum est foris, terribilis in terrenis. cum dicat terra, id est, terreni. [Apoc. 13.4. Dan. 7.19.] *Quis similis bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea? Terribilis cæteris bestiis dicitur, & dissimilis:* Sed agnus adueniens aduersus eã in certamine surrexit, & moriens prædam excussit. Excutiunt & hodie agni pretioso sanguine redempti, agni incontaminati. & immaculati Christi per illum agnum, quem Deus suscitauit à mortuis. Et hic agnus, & bestia contrarii sibi sunt in Ecclesia. Bestiæ autem, quæ contraria est agno, non speciale, sed generale nomẽ est, & quod multas habeat partes, quæ septẽ capitibus distinctis scribitur: Sed in narratione pro locis intelligendum est, qualem partẽ bestiæ dicat, quæ septem capitibus ex vno corpore constat. Aliquando n. diabolum dicit bestiam: aliquando infideles, id est, sine Baptismo. Aliquando Christianos malos, id est, vulgarem plebem intra Ecclesiam, qui tantum nomine Christiani sunt, operibus vero bestiæ sunt. Aliquádo principes malos. Aliquando hæreticos, quia male sentiunt, & male prædicant de Christo. Aliquando hypocritas, qui simulãt sanctitatẽ, & nec dicunt de Christo, nec scire volunt, quid dicãt, vel credere debeant. Aliquando n. schismaticos dicit, qui recte credunt, & recte prædicant Christum: sed scissi sunt ab vnitatẽ Ecclesiæ, non corpore, sed animo. Schisma n. à scissura animarum vocata est. Eodem enim cultu, eodẽ ritu credit, vt cæteri religiosi, sed solo congregationis delectatur dissidio. vt cum cæteris cõmuni nullo fulciatur consilio & totum quod sibi agere videtur sanctum in suo corde esse putatur. Fit autem schisma, cum dicunt homines. Iusti sumus: nos sanctificamus in mũdo, & cætera his similia. Hoc totum per singula officia vnius bestiæ describuntur capita. Capita dicuntur, quia vnusquisq; sequitur suæ volũtatis arbitriũ. Sola Ecclesia agit cũ cõsilio, ne pœniteat post factũ.

Quod vt testimoniis approbemus, ex multis vnum Pauli Apostoli proferamus exemplum. Qui ne forte in vacuum curreret, aut curruisset, primum Apostolorum requisiuit Petrum. Per hoc exemplum proficit Ecclesia, quæ est summi capitis membrum: Quæ omnis Christianitas vna videtur Ecclesia. Et multi toto mentis ardore bene se laborare putant: sed incertum est vtrũ Deo placeant. Vnus ager est, [Mat. 13.25.] sed dormiente Patre familias, *inimicus homo zizania superseminauit.* [Rom. 9.22.] Ad quam eradicandam, cum discipuli ire se proponerent, dominus noster prohibuit, sibi reseruãs palearũ, & frumenti separationẽ. *Hæc sunt vasa iræ, & vasa misericordiæ,* quę in domo Dei ab Apostolo prædicãtur. Veniẽt ergo dies, quando thesauro Ecclesiæ aperto, proferet Domin⁹ vasa irę suę, quib. exeuntib. sancti dicẽt: [1. Io. 2.19.] *Ex nobis, exierunt: sed non fuerunt ex nobis. Si. n. fuissent ex nobis permansissent vtiq; nobiscũ.* Nemo potest Christi victoriam sibi assumere, nemo ante iudicii diẽ de hominib. iudicare. Si iam mundata est Ecclesia; quid Domino reseruamus? [Prou. 14.12] *Est via, quæ videtur esse apud homines recta, nouissima aũt eius veniũt in profundũ inferni:* In hoc errore iudicii, quæ potest esse certa sẽtẽtia? Proinde, quia nõ est certa sẽtẽtia, debet † caritas vna. [*F. deest esse.] Sed ea ipsa caritas non poterit esse certa, si fides fuerit incerta. Proinde cõmuniter omnis Ecclesia perquirere debet fidẽ veram, & omnibus modis euitare hæreticorũ venena. Non n. sine ratione caput huius bestiæ velut occisum scribitur. bestia itaq;, quã dicit, inter diabolũ, & Christũ personam non habet: quia in solo est vocabulo, quod dicunt se adorare Christum, qui mortuus est: & resurrexit. Hæc bestia cũ duob. cornib. ipsa est hæreticorũ pars cũ omnib. sibi consentientib. tam fide, quã opere: Quę caput dicitur velut occisũ, id est, fallaciter Christianũ. In quo vocabulo diabolũ adorãt, q hoc simulacrum suis adinuenit, vt sub nomine Christianitatis maximam patrẽ ab Ecclesia excludat, & capiti suo diabolo cõiungat. Et ille habeat corpus, cũ quo se, & illud ad inferorũ tartara * tradat. [* trahat.] Nos adoram⁹ agnũ, q occisus est, & resurrexit. Illi adorãt bestiã, quę se habet in huiusmodi similitunem, Tres itaque sunt, id est, diabolus, & populus. Et bestia velut occisa, quæ est mediator, in quibus Christus resonat. Et quia ex parte Christum adorant, & ex parte bestiam, quando mediam bestiam dicit adorari, in diabolum res cadit, qui suum, & hęreticorum locum implet, per quorum os loquitur in Ecclesia.

Dicit *super decem cornua decem diademata,* [Apoc. 13.1.] hoc est, quod reges suos tam viuos, quam mortuos laudant & veluti in cœlum, atque inter Sanctos translatos esse existimant. Nomen vero blasphemiæ, quod super septem capita vidit, hoc est, quod se Ecclesiam dicunt, & ecclesiam persequuntur. [Apoc. 13.2.] Draco est serpentis operatio. Rufus carnis habitaculum, qua draco ipse carnis habitatio est. Decem cornua draconis, virtus est legis alienæ. Draco vero ille magnus serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & satanas. Ideo dicitur draco, quia terret. Magnus, quia potens videtur: & exaltat in spiritu. Serpens, quia non deprehenditur: Sed inreprehensibiliter serpit, & fallit. Antiquus ideo vocatur, quia & à principio cæpit, & veteris hominis accepit potestatem.

Diabolus ideo vocatur, quia consiliator sibi videtur, & sapit. Et postquam persuaserit hominem tanquam non suæ persuasionis, sed nostri potius admissi criminator apparet. Pardus, quia varietatem & fallaciam deceptionis ostendit. Vrsus, quia rapinam sensuũ & operũ malignorum est. Leo vero, quia superbiæ atque erroris est forma. [Ibidem.] *Dedit draco bestiæ virtutem suam, & sedem suam:* quia intra Ecclesiam sunt hæretici, qui Ecclesia videntur esse, & Ecclesia non sunt. Et per eos diabolus loquitur, quos in Ecclesia decipere vult. [Apoc. 13.4.] *Et adorauerunt, bestiam dicentes: Quis similis bestiæ? aut quis poterit pugnare cum ea?* illi hoc taliter non dicunt. Sed dicunt: Quis similis Christo? aut quis illũ poterit vincere? Lingua Christum profitentur, sed factis bestiam sequuntur: *Et facit signa magna: vt & ignem faciat de cælo descendere in terram in cõspectu hominum.* [Ibid. 6.13.] Ignis spiritus sanctus est: cælum Ecclesia est: terra ipsi sunt, quos baptizant, & cæteros Ecclesiasticos ordines dicit, quæ per ipsos fiunt in Ecclesia, per quæ Sacramenta ab illis tenetur Ecclesia captiua. * [* Videtur addendum: Scito, vel, Noueris.] Sacramentum Baptismatis non solum intra Ecclesiam Catholicam, sed etiã apud hæreticos, qui in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti baptizant, esse quidem baptisma posse, sed extra Ecclesiam Catholicam prodesse non posse: Immo sicut intra Ecclesiã recte credentib. per sacramentum Baptismi cõfert salutem: sic extra Ecclesiam baptizati, si ad Ecclesiam nõ redierint, eodem Baptismate cumularunt sibi perniciẽ & cõfusionem. Tantum enim valet Ecclesiasticæ societatis vnitas ad salutem Baptismi, vt non saluetur, cui non intra Ecclesiam datur, vbi oportet, vt detur. Inesse tamen homini Baptismũ ẽt extra Ecclesiam baptizato, sed maxime ad dãnationem ab Ecclesia separato. Sed quia manifestum est, vbicumq; datũ fuerit hoc baptisma, semel esse dãdum, ideo etsi hæreticis in nomine Patris, & Filii & Spiritus sancti datum fuerit, venerabiliter agnoscendum, * [* est.] & ab hoc nullatenus iterandum. Et quia omnis Christianitas Ecclesiæ nomen habet, & infideles, qui non sunt baptizati, extra Ecclesiam dicuntur, putant se cum audiũt extra Ecclesiã dici baptizatos, quod pro infidelib. dicatur? Non n. ita intelligendum est, vt tantum duas partes credamus hominum. Id est, vnã partem baptizatorum, quæ sit Ecclesia: & alterã infidelium, quæ sit extra Ecclesiã: non enim infideles Baptismum habent, qui non credunt Christum esse filium Dei: sed tantum Christiani habent Baptismum. Et ipsa Christianitas, quæ baptizata est altera pars est, quæ intra Ecclesiam est. Et illa, quæ foris Ecclesia est in duas partes diuisa est, Id est, in sacerdotes hæreticos. & in laicos aperte malos. Illa pars, quæ Ecclesia dicitur, sancti, & fideles sunt, qui pro Christo omnia sua reliquerunt: cui dicturus est in die iudicii: [Math. 19. 28.] *Vos qui dimisistis omnia vestra, & secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim trib. Israel.* Duodecim sedes dicit, quia omnis omnino Ecclesia, quæ est Christi sanguine passionis tincta, in duodenario Apostolorum numero est constructa. Nam sic sunt duodecim Apostoli in Christo, sicut duodecim horæ diei in sole. Sol Christus intelligitur, secundum Prophetæ dictum: [Malach. 4.] *Vobis, qui timetis Dominum, orietur sol iustitiæ* Et tantum ipsis Christianis oritur,

A qui timent Christum i. qui credunt in Christum, & imitantur vestigia eius. In tantũ vt in isto die possint ambulare. Et sicut sol facit 12. horas diei, & non faciunt solẽ: sic Christus fecit, & elegit 12. Apostolos: & duodecim Apostoli non fecerunt, nec elegerunt Christum. Sicut ipse Dominus (Ioan. 15. 16.) ait: *Non vos me elegistis: sed ego elegi vos.* Nunc vero ipsi sunt filii adoptiui, qui electi sunt nõ ille, qui elegit. Et tamen qui elegit, & qui electi sunt vnus dies est, vnum lumen est. Sol inluminator, & duodecim horę inluminatę à sole. Sic Christus inluminator, & duodecim Apostoli inluminati à Christo. Christus est caput, & duodecim Apostoli corpus Christi, quod est omnis omnino Ecclesia in duodenario numero Apostolorum constituta. Hic est. vnus dies, i. vna persona Christus, & Ecclesia: qui in hoc die ambulat ipse ambulat intra Ecclesiam. Hos tantum 12. Apostolos, tanquam duodecim horas diei per vniuersum mundum misit Christus, vt omnis multitudo credentium in isto solo ambularet die, id est, in ista sola Ecclesia. Sed nemo credentium ibi potest ingredi nisi imitatus fuerit Apostolos Christi: Et dum imitatus fuerit, sit ipse Apostolus Christi: sicut & Paulus Apostol⁹ dicebat discipulis suis: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* (1. Cor. 11. 1.) Iam nunc Episcopi cathedras tenent duo- B decim Apostolorum. Si imitantur Apostolos in fide, & opere, & prædicatione: & ipsi Ecclesia sunt quia in doctrina Apostolorum sunt: & Baptismata, quæ per manus illorum fiunt, ipsi dicuntur baptizati intra Ecclesiam, quia neminem baptizant, nisi tantum eos, qui nomen suum dant. Quos etiam instruunt in fide & opere, qualiter credant, & qualiter viuant: ita vt ore proprio profiteantur apostolicum fidei symbolum. *Credere in Deum Patrem omnipotentem. Et in Iesum Christum filium eius vnicum Deum, & dominum nostrum: qui natus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine. Et in Spiritum sanctum. In qua fide baptizati* sunt & abrenuntiant diabolo, & angelis eius, operibus eius, & imperiis eius.

Ex ipsis baptizatis alii traduntur scholæ, & offeruntur à parentibus Christo, vt possint futuri esse sacerdotes, & seruiant. Christo. Alii tantum doctrinæ traduntur, vt legant, & cognoscant Christum, & accipiant cum benedictione intra Ecclesiam vxores, vt seruiant coniugio: quia hoc bonum est, & intra Ecclesiam eius. Sed illud melius est, quod Sacerdotium est: ꝙ intra Ecclesiam est: & per se Ecclesia est. Sed & ista bona est quæ nobis martyres & sacerdotes, vir- C gines, & confessores generant, & viuunt coniugati, secun- (1. Cor. 7. 25.) dum Apostolum Paulum, qui dicit: *De virginibus præceptum Domini nõ habeo, consilium aũt do, tanquam misericordiã consequutus à Domino, vt sim fidelis. Existimo n. hoc bonum esse propter instantem necessitatem: quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es vxori? noli quærere solutionem. Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccasti. Et si nupsit virgo non peccauit. Tribulationem autem carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco. Hoc itaque fratres tempus breue est. Reliquum est, vt qui habent vxores, sint tanquam non habentes. Et qui flent, tanquam non flentes. Et qui gaudent, tanquam non gaudentes. Et qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi. Volo autem vos sine solicitudine esse.* Cõiugati, qui hoc præceptum seruant Apostoli, intra Ecclesiam sunt quia sub disciplina Apostolorum sunt Si aliquis inter eos deliquerit, sicut ab Ecclesia excommunicatur, ita & ab eis nõ recipitur. Decimas suas recte dant Deo hospitib. D pedes lauant. Pauperib. ministrant: sacerdotibus honorem impẽdunt: & facultatulam suã cum ipsis cõmunicant: quia eos futuros hæredes habere expectant. Coniugib. suis nõ propter libidinem, sed propter procreationem filiorum vtuntur: Et cum omnib. hominibus in tanta caritate viuunt, (Matth. 25. 34.) vt monachi esse putentur. Hi intra Ecclesiam sunt: Hi in die iudicii à Domino audituri sunt: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis præparatum est ab origine mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, Sitiui, & dedistis mihi bibere. Hospes eram & collegistis me. Nudus, & operuistis me Infirmus & visitastis me. In carcere eram, & venistis ad me. Quia quod vni de his fratribus meis minimis fecistis, mihi fecistis.* Hi sunt fra- (Matt. 12. 50.) tres Domini, de quibus dicit: *Qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis est, ille mihi mater, & frater, & soror est.*

Nam si scire vultis quid est voluntas Patris, nihil aliud (Ioan. 6. 29.) inuenire possumus, nisi, *vt credamus in eum, quem misit ille,* id est, credamus filium eius Iesum Christum verum esse Deũ. E Timeamus, adoremus, imitemur, & amemus, quia ipse est (Ioan. 17.) verus Deus, & vita æterna: sicut ipse in Euangelio dicit: *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Hic est verus Deus, & vita æterna. Ecce Ecclesia quem credit, ad eum tendit: & quidquid agit, per Ecclesiasticam doctrinam agit: & quidquid petit, in nomine Iesu petit, vt cum Iesu æterni sint, & intra Ecclesiam baptizentur, in cuius pace perseuerant: per quam & salui fiũt. Nam qui contra hanc Ecclesiã agit, saluus esse non potest, nisi ad eam redierit, vt per ipsam saluetur. Omnes intra eam per eam saluari credo: extra illam, licet quantæ bona quis videatur agere, etiamsi pro Christi nomine sanguinem fundat, saluus esse non poterit, nisi ad Ecclesiam Catholicam redierit: quæ sola recte credit Deum: & sola diligit proximum: Sola patitur pro Christo. Sola moritur pro eo. Dominare semper vult vitiis non fratribus. Quotidie legẽ Dei adimplet, quia quotidie in caritate est. Et quantum plus intelligit, tantum pl⁹ laborat. Cũ omnibus patitur, quia cum omnib. tristatur. Hæc illa pars non agit, quam supra diximus, quæ extra Ecclesiam est. Id est hæretici, & populus eius malus, quæ ab eis sacramẽta Ecclesiæ accipiunt: & doctrinam salutis, nec ipsi habent, ne c illis proferunt. Corpora sunt, sed non se inuicem diligunt, quia auersionem habẽt ab iis, quorum membra sunt. De quibus Paulus Apostolus F Thessalonicensibus narrat, cum putarent, quod tempore (1. Thess. 4. 14.) Pauli esset dies iudicii, eo quod eis scripserit: *Nos, qui viuimus, qui relinquimur in aduentum Domini, non præueniemus eos,* (2. Thes. 2. 1.) *qui antea dormierunt.* Ad hæc illi conturbati, scripsit eis postea, dicens: *Rogamus autem vos fratres per aduentum Domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum, vt non cito moueamini à vestro sensu, neq; terreamini neq; per spiritũ, neq; per sermonem, neq; per epistolã tanquam per nos missam quasi instet dies Domini, ne quis vos seducat vllo modo. Quia nisi venerit primum discessio & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extollitur super omne quod dicitur Deus, aut colitur: ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Meminisse debetis, quia ego adhuc, cum apud vos essem, hæc dicebam vobis: & nunc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tempore. Nam mysterium operatur iniquitatis.* Ac si aperte diceret, Tunc Antichristus manifeste videbitur. Nã in cordib. iniquorũ, secreta sua iã nunc occultus operatur. Vt n. de apertiorib. criminibus taceã, illa, quę sub specie fiunt, dicam: Ecce alius fratri G tacitus inuidet: & si occasionẽ inueniat, eum supplantare contendit, cuius alterius membrum est. nisi eius, de quo scriptum est? *Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum.*

Alius se magni meriti esse existimans, per tumorem cor- (Sap. 2. 24.) dis cunctis se præferens, omnes sibi inferiores credit cuius alterius membrũ est, nisi eius, de quo scriptũ est? *Omne sublime videt: & ipse est rex super omnes filios superbiæ.* Alius honorẽ (Iob. 41. 25.) quærit, vt cæteris præsit: non quod aliis prosit, sed quod ipse alteri subditus non sit. Cuius alterius membrũ est, nisi (Esa. 14. 14.) eius, de quo scriptum est, qui dixit? *Sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, & ero similis altissimo.* Hanc ergo regulã diabolus instituit mẽbris suis; quod simulacrum sub nomine Christianitatis in Ecclesia finxit. quæ tamen pars foras Ecclesiam est. Ecclesia dominari non vult, sed seruire. Solus quippe Altissimus ita dominatur super omnia, vt alteri * *sub se* non possit quẽ di- († subesse.) abolus imitari peruerse voluit, cum suum † *dominum* quærens, ei subesse recusauit. Adipiscere voluit omnipotentiã per rapinam, quam Dominus habebat per naturam.

(* dominiũ.) Proinde *Dominus noster Iesus Christus, cum esset in forma Dei,* H *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum ex-* (Philip. 2. 6.) *inaniuit formam serui accipiens in similitudinem hominum factus & habitu inuentus, vt homo.* Et vt nobis humilitatis, & caritatis prẹberet exemplũ, non alteros humiliauit, sed semetipsum. Nam cũ esset vnigenitus secundũ diuinitatis excel- (Psal. 132. 1.) lentiã, & sine fratrib. ꝑ nobis ẽt factus est primogenitus secundũ susceptionẽ hominis, in qua per adoptionẽ gratiæ fratres habere dignat⁹ est, quib. esset primogenit⁹: de quib. ipse ꝑ Prophetam dicit: *Ecce quam bonũ, & quam iucundũ, habitare fratres in vnũ.* Fratres hic nõ corporales dicit, sed fra- (Psal. 21. 23. Matth. 28. 10.) tres spirituales. Fratres, de quib. idẽ Dñs Patri dicit: *Narrabo nomẽ tuũ fratrib. meis.* Fratres, de quib. loquebatur mulieri-

A Matth. 28. 10. bus: Ite *nunciate fratribus meis*. Vere bonum, & vere iucundum habitare fratres in vnum. Vnum fratrem dimisimus in seculo: Ecce quantos inuenimus in monasterio. Frater meus secularis non tantum me amabat, quantum substantiam meam. Cæterum fratres spirituales, qui sua vtiq; negligunt, aliena non quærunt. Sic & in Actibus Apostolorum legimus, Act. 4. 32. *quoniam multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Et erant*, inquit, *illis omnia communia*, quia communem Christum possidebant.

Hanc regulam, quam tenet nunc Ecclesia, ab ipso descẽdit capite, cuius & corpus est, secundum Apostolum qui dicit: Colos. 2. 19. *Ex quo totum corpus per nexus, & coniunctiones subministratum, & constructum crescit in augmentum Dei.* Corpus illius summi capitis Christi, nos omnes fideles eius sumus. Per nexus vero, & coniunctiones corpus ligatur: quia dũ capiti pectus, dum pectori brachia, dũ brachiis manus dum, manibus digiti sunt coniuncti ac membra cętera mẽbris inhęrent, corpus omne perficitur: Sic sancti Apostoli, quia redẽptori nostro propinqui extiterunt, quasi pectus capiti inerunt. Quos quia martyres sunt secuti, quasi coniuncta brachia pectori fuerunt. Quibus dũ pastores, & doctores B subiuncti sunt per bona opera, manus brachiis * iniuerunt. Hoc vero omne corpus redẽptoris nostri quotidie per nexus, & coniunctiones subministratur in cælo: quia cũ ad eũ illuc electæ animæ ducuntur, ei sua membra colligantur De quo benedicitur: Colos. 2. 9. *Subministratum, & constructum crescit in augmentum Dei.* Quia Deus omnipotens redemptor noster, qui in se, quo proficiat non habet, adhuc per membra sua quotidie augmentum habet. Vnde rursus scriptum est: Ephe. 4. 13. *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Hoc totum per passionem carnis, & compassionem mentis complet Ecclesia. Et cum hic patitur corpus, patitur caput, cuius est corpus. Paulo Apostolo attestante qui ait: Colos. 1. 24. *Quotidie adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est* Ecclesia.

* f. iunxerunt.

Dominus, ac redemptor noster cum sancta Ecclesia, quã redemit secundum carnem vna substantia est. Illius capitis corpus Ecclesia est: & huius corporis caput est Christus. De quo suo capite exultat corpus, id est, sancta Ecclesia, cũ per Psalmistam dicit: Psal. 26. 6. *Nunc autem exultauit caput meum super inimicos meos.* Quia n. quandoque ipsa etiam exaltanda est, iam nunc caput suum super inimicos exaltatum gaudet in cælis. C Cum ergo electi, quique ad vitam perueniunt, quia membra eius, per eum intrant ad eum; Ipse per se intrat ad se. Ipse enim in membris suis est, qui intrat. Ipse caput, ad quod intrantia membra perueniunt. Accipite ergo, descendit regula, quam tenent membra eius Ecclesia, quod est in caritate vnum corpus summi capitis, à quo accipit Spiritum sanctum, secundum Psalmistę vocem dicentis: Psal. 132. 2. *Sicut vnigenitum à capite, quod descendit in barbam, in barbam Aaron.* Vide ergo quid dicat vnguentum. Vnguentum gratia est: benedictio est Diuinitatis. Sicut benedictio vnguenti de capite, hoc est de diuinitate in Christo. Caput Christi Deus: Caput Ecclesiæ Christus. Descendit vnguentũ in homine Christo Descendit de Christo in oram vestimenti eius, quod est Ecclesia. Vnguentum de capite, quod descendit in barbam. Barba n. virilitatis indicium est Caput ergo diuinitatis dicitur, sicut diximus, ex quo descendit vnguentũ in barbã Aaron, id est, in Christo qui est caput Ecclesiæ. Barba vero, vt diximus, virum indicat, in quo perueniamus in virum perfectũ, qui est Christus. Et postquam in illam barbam *descendit*, ipsum vnguentum *in oram vestimenti eius*; Sic benedictio, Psal. 132. 3. *& ros in Hermon, descendit in montem Sion.* D Ibid. Hermon in lingua nostra interpretatur *anathema*, quod est Iudæorum populus, Ros ergo, id est, benedictio Domini ante fuit in populo Iudæorum, qui postea anathematizati sunt. Et benedictio illa, quæ antea descendebat in populo anathematizato, postea descendit in montem Sion, hoc est, Ecclesiam, quæ corpus est Christi. In quo capite Ecclesię descendit vnguentum, vt Psalmista ait de eo: Psal. 44. 8. *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Participes sunt Apostoli Christo: sed Apostoli ad mensuram acceperunt Spiritum sanctum. In Christo vero omnis plenitudo Spiritus sancti descendit, quia solus sine peccato: & de ipsa plenitudine illius acceperunt Apostoli.

E Audistis, quid dixit: Psal. 44. 8. *Dilexisti iustitiam.* Sed & contrarium videte, quid dicat? Ibid. Et odisti iniquitatem. Pro his virtutibus quid accepit, audite: *Propterea*, inquit, *vnxit te Dominus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Hoc ad Christũ dicitur. Iesu Christe tu vnctus es, vt cęteros vngeres vnguento, Psal. 132. 3. *quod descendit in barbã, in barbam*, inquit, *Aaron*. Quod vnguẽtum in capite est, descendit in barbã: Id est, à vero Deo descendit ad hominẽ, quẽ dignatus est assumere. Et de homine, quẽ assumpsit, descendit in orã vestimenti eius, ꝙ sumus nos. Et quantum nobis prodest barba ista sancta, & vir iste perfectus, videamus. Et qui sunt illi qui proficiunt, in quos descendit in oram vestimenti eius, qui possunt esse vestimẽtum Christi. Et cũ fuerint vestimentũ Christi, tunc & ipse Christus verum est illorum vestimentũ, & induunt Christũ Nos, si vestimentum Christi sumus, nuditatem eius nostra vestimus fide. Ecce nudus pendet in cruce 1. Cor. 1. 23. *scandalum Iudæis, Gentibus stultitiam.* Et tamen nostra fide, & sermone, & confessione vel vestimus nuditatem eius, & dicimus. Dominus Deus noster est qui nudus pendet in cruce. Filius Dei verus est, qui illusiones, & derisiones patitur nudus in cruce, vt nos vestiti simus eius nuditate.

F Quum audiunt nos Iudęi ista dicere, continent aures suas, & derident nos, qui talem Deũ habemus, qui nudus pependit in cruce. Recedimus ab inuicem in tantũ, vt nec illi recipiant nos, nec nos illos. Vnum hostẽ fugimus Iudęos, & multos hostes inuenimus intra domum, hęreticos peiores, quam Iudæos. Iudæi semel negant, & dicunt: Iste, quem dicitis, qui nudus pependit in cruce, non est Deus. Cũ nos eis dicimus, quis est: Respondent, & dicunt, homo est: nam si Deus esset, nõ diceret: Matth. 27. 46. Mat. 15. 34. *Deus Deus meus, quare me dereliquisti.* Et ideo non debetis tam absurde dicere Deum: sed tantum filium adoptiuum, sicut & nos sumus adoptiui: quia nec vnus Deus est, qui nudus pẽdet in cruce, nec verus filius Dei. Iniuriam facitis Deo de tali fide. Nã nos honoramus Deũ, qui recte dicimus, quod Deus ad tantam iniuriam non descendit. * Sermo est, qui patitur. Seruus Dei est, qui patitur; ipso de se dicente: Ps. 115. 16. *O Domine ego seruus tuus: Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.* Et Dominus ei dicit: Esa. 24. 1. *Ecce seruus meus, suscipiã eum.* Cum hoc verum dicat scriptura, quomodo vos potestis firmare, cũ homo nudus, quæ pẽdet in cruce, à Deo se de relictum clamitet, & Deus sit. Ecce & istos inuenimus similes Iudæorũ: quia illi nudauerunt Christũ, & nudũ cum imposuerunt in crucẽ & ibi mortuus pepẽdit. Et ipsa nuditas, crux & mors facit scandalũ Iudæis, & dicũt: Non est Deus. Hoc G dicunt & isti hæretici. Non est Deus. Nudauerunt illi Christum vestimentis, nudãt & isti fide. Illis fecit scandalũ Christi nuditas: istis facit scandalum Christi humilitas. Non sunt ergo isti vestimentum Christi, qui non vestiunt Christũ sua fide: Sed eum cũ Iudæis nudant sua infidelitate. Illi Deũ Israel laudabant, & ipsũ Deũ Israel negabant, quẽ nudũ cruci affigebant. Et isti Christũ laudant & ipsum Christũ, qui nudus pependit in cruce, Deũ Israel esse negãt: & vtriq; populum Domini se existimãt esse: & vtriq; meliores se nobis ꝓfitentur in fide: & vtriq; dicunt: Nos sumus Israel, qui Deũ recte credimus. Nam vos bruta, & insensati, qui hominẽ, q mortuus est, habetis Deum. Et quia Israel, *videns Deum* dicitur, vtriq; se Israel profitẽtur: vtriq; se filios Dei asserũt. Sed Dominus eos per Esaiam prophetã redarguit, dicens: Isa. 1. 2. *Filios enutriui, & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israel autem non me cognouit: populus meus me non intellexit.* Et meũ populum dicit, & me non intellexit, neque cognouit. Non intelligit Deũ, H qui non intelligit Christũ, quia Christus est Deus. Non cognoscit Deum Israel, qui nõ cognoscit Christũ, quia Christus est Deus Israel. Non est mundus corde, qui non videt Deum factorem cœli & terræ: qui non credit Christũ quia Christus est Deus factor cæli, & terræ. Et inde nõ vidẽt Deum, quia mundum non habent cor. Matth. 5. 8. *Beati*, inquit, *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

* Seruus.

Restat ergo, vt qui non intelligunt, non vident: & qui nõ vident, in tenebris ambulãt. Vnde & Psalmista dicit: Psal. 81. 5. *Nescierunt, neq; intellexerunt qui in tenebris ambulant.* Et qui in tenebris ambulant, in die non ambulant, quod est Christus, & Ecclesia: nec dicere possunt illum versiculum Psalmi: Psal. 117. 24. *Hic est dies, quem fecit Dominus; exultemus & lætemur in eo.* Et quia dies,

A & nox vna dies dicitur, quia de sole vsque ad alterum orientẽ solem, diem & noctem includit, & vnus dies dicitur: sic Ecclesia, & hæreticorum prauitas lux, & tenebræ est, & vna Ecclesia nuncupatur. Vtrique vnum Euangelium legunt: Sed vtrique vestimentum Christi esse non possunt. Cum vnus fide tegit nuditatem Christi, alter in fidelitate nudum prædicat Christum, cum dicit, *Homo est: non est Deus Non est ipse qui fecit cælum, & terram.* Alter non nudum: sed veste indutum eum prædicat, quia dicit: Deus est homo: & ipse fecit cælum, & terram, qui in cruce pendet inter cælum, & terram. Hoc tantum Ecclesia potest dicere de Christo capite, cuius ipsa est corpus: quia ipsam suo sanguine pretioso redemit, vt eam sibi copularet per sanguinem; & Christus indueret eam: & illa Christum: sicut Paulus Apostolus de ipso loquitur ad Ephesios: *Ephes. 5. 27.* *Vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non haben em maculam, aut rugam.* Maculam quippe, & rugam non habet: quia & turpitudine operis, & duplicitate sermonis caret. Non habentem, inquit, maculam aut rugam. Id est, nec per peccatum habentem maculam, nec per duplicitatem rugam. B Quia & per iustitiam munda est, & per simplicem intentionem extensa. Quæ ergo abluta est, ne maculam habeat, extensa est, ne habeat rugam: Vtique vestis Christi est. Sicut enim indumentum Christi tota generaliter Ecclesia dicitur: sic indumentum sunt Ecclesiæ singulorum animæ, quæ ab errore conuersæ eandem Ecclesiam credendo, eique fideliter inhærendo, circũdant. De quibus eidem Ecclesiæ per prophetã Dominus dicit: *Esa. 49. 18.* *Viuo ego, quia omnibus his, velut ornamento vestietur.*

Ecce quomodo est Ecclesia per fidem & conuersionem, & opera bona vestimentum Christi. Ecce quomodo singulorũ animæ, quæ per prædicationem Ecclesiæ conuertuntur & credunt, quod tantum in ea sit remissio peccatorum, & inhærent ei fideliter, vestimentum sunt ipsius Ecclesiæ. Vestimentum sunt Ecclesiæ animæ in vnum collectæ. Vestimentum est Christi tota Ecclesia: & vestimentum est Christus totius Ecclesiæ. Rem vobis dico nouam: immo non nouam, sed de scripturis, quia vestimentum Christi sumus. Et cum illum nostra confessione, & fide vestimus, tunc iterum nos ipsum Christum induimus. Dicit enim & *Gal. 3. 17.* C Apostolus, quod vestimentum nostrum Christus sit. *Quicumque, inquit, baptizati estis in Christo, Christum induistis.* Quando enim baptizamur, induimur. & vestimur.

Hoc totum quare dixi? Vt ostenderem credentes vestimentum esse Christi, quod descendit in oram vestimenti eius: quod descendit in barbam, in barbam Aaron. Sic enim Aaron sacerdos hunc sacerdotem nostrum præfigurauit Christum: & octo eius vestimenta omnis omnino Ecclesia. Figura illa vestimentorum nos sumus secundum Apostolum, *1. Cor. 10. 11.* *in quos finis sæculorum* decurrit: *quia ista illis in figura contingebant*: quæ nobis in veritate completa sunt. Siquidem Pontifex octo habet, vt diximus, species vestimentorum. *Exod. 28. 4.* Longum est dicere de Ephod: de tunica, de zona, de catenulis, de femoralibus, de fimbriis, de soccis, de tintinnabulis: quibus virtutibus sacerdos debeat ingredi templum Domini, & in sancta sanctorum. Et nos ergo si voluerimus de vestimento esse isto sacerdotali, aut superhumerale sumus, quod interpretatur Ephod, vt habeamus bona opera: & in humeris nostris Christi mandata portemus. aut certe tunica debemus esse interior: quæ tunica stricta est, & adhæret corpori. D Non est laxa; non funditur, sed adhæret tota ad corpus. Vides ergo, quia quicumque interior est, & interior tunica, vicinius iungitur corpori.

Longum est dicere de rationalibus, & de manifestationibus. Si quis vero rationale est, quod dicitur, Logion, non est alibi, nisi in pectore. Quod ratione dictum, vel factum est, rationale dicitur. Quod vero sine ratione dictum, vel factum, rationale dici non potest. Intelliges scripturæ ordinem? Quicumque rationabilis est, Ephod est; id est, vestimentum superhumerale: & in pectore, quod est prudentia. Cæterum fieri potest, vt aliquis habeat prudentiam, vt habeat * augon, hoc est, logion, quod latine dicitur rationabilitas, & non habeat Ermonem, hoc est, manifestationem. Quicunque ergo verus sacerdos est, debet esse rationabilis; debet habere manifestationes: hoc est, quodcumque manifestum proferat: & omnes doceat.

* F. augen, αὐγήν.
* F. Sermonem.

Et hæc omnia forsitan faciat, si castitas cauta & ornata non fuerit, & omnes fluxus carnis non mortificauerit, vt cingat lumbos suos & mortificet. Deinde femoralia debet habere; vt quodcumque in nates ignominiosum est, & sordidum, quasi hoc cingulo mundetur, & mortificetur. Deinde dicitur, quoniam debemus habere * phodere: Id est, vestimentum tunicæ vsque ad pedes. Phodere quod ordinet, quasi pedes nostros. Et in ipso Phodere diuersi flores sunt. Sunt ibi malogranata. Sunt etiam fimbriæ. Ego puto. ꝙ & illa mulier sanguinem fluens, ideo sanata est, eo ꝗ statim fimbriam tetigerit. Hoc totum quare dico? vt bonũ opus, quod inchoamus, vsq; ad finem perseueremus: ꝙ est vsque ad pedes, si Christi vestimentum esse desideramus. E

* poderem.

Deinde considerate, quoniam ad extremos pedes inter malogranata erant & tintinabula: & non ingrediebatur pontifex in sancta sanctorum, nisi illa tintinabula personarent. Et quid sancta sanctorum ingredi, nisi ille interior spiritualis intellectus, vbi cum Domino loquitur.

Et illa tintinabula, & illa malogranata diuersitates virtutum sunt: & sacerdos, id est, pontifex; qui omnem Ecclesiã in typo Christi tanquam vestimentum in se portat, debet prius diuersarum virtutum eius opera, tanquam tintinabula per omnem Ecclesiam resonare: F & tunc ad eius omnes congregentur imitationem: & sic in sancta sanctorum ingrediatur, vt quod intus de Domino audierit, foris populo loquatur, secundum Domini dictum in Euangelio: *Vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.* *Matt. 5. 16.* Et cum hæc fuerit, Ecclesia erit: mons Sion erit *quoniam illic mandauit Dominus benedictionem.* *Psal. 132. 2.* Id est, vnguentum illud quod descẽdit de capite diuinitatis *in barbam, in barbam Aaron: quod descendit in oram vestimenti eius*, *Ibidem.* quod est Christus: & peruenit ad montem Sion illa benedictio roris, quæ descenderat in Hermon, hoc est, in populo Iudæorum peruenit ad Ecclesiam, quod est mons Sion: quoniam in ea mandauit Dominus hanc benedictionem & vitam vsque in æternum. Vita Christus est. Qui confitetur Christum, habebit vitam vsque in sæculum sæculi. Nos tamen si de Ecclesia sumus, Ecclesiam defendimus, & in dogmatum veritate stamus, in ædificio Christi sumus. Illi vero, qui non sunt in Ecclesia, aduersantur Christi Ecclesiæ. Si ergo sumus in Ecclesia, si habemus fidem Ecclesiæ, fidem Apostolorum, fidem Christi, dogmatum, veritatis, montes sumus Sion. G

Dominus noster Iesus Christus mons montium est; nõ vnus de montibus, vt hæreticus asserit Elipandus. Nam cũ singulariter mons dicitur, aut singulariter Dominus, aut singulariter Deus, aut singulariter Christus, aut singulariter pontifex, aut singulariter sacerdos, aut singulariter hostia, aut singulariter agnus, aut singulariter lapis, aut singulariter petra, & cætera huiusmodi similia, aut certe singulariter seruus, aut singulariter pauper, solus ipse in sua persona intelligendus est; vt & in ipsa humilitate, qua à nobis figuraliter prædicatur, nullus ei similis prædicetur. Nam & homines sancti multi sunt, qui ei credendo efficiuntur sancti. Ab eo dicuntur dii, ab eo domini, ab eo Christi, ab eo pontifices, ab eo sacerdotes, ab eo hostiæ, ab eo agni, ab eo lapides viui, ab eo fortes petræ. Propter hoc ille fact⁹ est Patris seru⁹, vt nos de multis dominis liberaret. Id est, de multis idolis, & ipsum solũ haberemus dominum, qui propter nos factus est seruus: & essemus liberi per ipsum, qui solus inter mortuos est liber: & nos ad hanc ingenuitatẽ perduxit. H Et sine dubio summa ingenuitas creditur, in quo Christi seruitus comprobatur. Propter nos factus est pauper, vt nos eius paupertate efficeremur diuites. Et quid est eius paupertas, nisi eius humanitas? Et quid sunt nostræ diuitiæ, nisi eius humanitas? Quod infirmũ est Dei, fortius est hominib. Vbi ille descẽdit, illic nos ascendimus, Vbi se ille inclinauit, ibi nos erexit. Vbi ille pænã perpessus est, ibi nos à pæna liberauit. Vbi ille mortuus est, ibi nos viuificauit. Vbi ille resurrexit, ibi nos suscitauit. Vbi ille ascẽdit, ibi nos secũ leuauit. Vbi pater eũ exaltauit, & donauit illi nomẽ, & nos cũ illo exaltauit. *& cũ illo nobis omnia donauit*: *Rom. 8. 32.* quia & ipsum nobis Pater dedit, & nos illi donauit: & illũ à parte dexteræ suæ collocauit: & nos corpus eius cum capite sedere fecit.

Et cum sit caput & corpus vna substantia, tamen multum distat inter caput, & corpus. cũ tantum vnũ sensum habeat

A beat communem, & cæteros quatuor ſolum ſibi vindicat caput. Multum ergo diſtat inter Chriſtum hominem, & omnem omnino ſanctorum multitudinem, qui de Adam ducit originem, cum omnibus virtutib. ſoli homini Chriſto non poterit comparari, aut quari totus ille exercitus, Solus Chriſtus ſine illis poterat eſſe: toti illi ſine Chriſto nec viuere poſſunt, nec eſſe.

Hoc totum quare diximus? Quia montem Sion figuraliter Eccleſiam nuncupauimus. Poſſumus ſingulariter dicere montem Sion vnam Eccleſiam, quod eſt vnum corpus Chriſti. Poſſumus dicere, & ipſam montes, & Eccleſias. Chriſtum vero ſolum, non poſſumus dicere Chriſtum, & Chriſtos: montem, & montes Dominũ & Dominos: Deũ, & Deos: ſeruum, & ſeruos: pauperẽ, & pauperes: paruulũ, & paruulos: circumciſum, & circumciſos: baptizatum, & baptizatos: flagellatũ, & flagellatos: mortuũ, & mortuos. Solus ille pro omnibus mortuus. Solus ille pro
.Io. 3. 16. omnib. iſta perpeſſus. Nullus ſanctorũ pro altero mortuus eſt. Nã cũ Ioannes Apoſtolus dicat: *Sicut Chriſtus pro nobis*
B *animã poſuit, & nos debemus pro fratribus animam ponere.* Poteſt quidem quilibet facere compatiendo: nam nullus potuit hoc facere moriendo, & reſurgendo, niſi ſolus Chriſtus: Solus ſine peccato. Nam omnes ſancti poſſunt dicere illud
Pſal. 50. 7. Dauidicum. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.* Chriſtus hunc verſiculum nun-
Io. 14. 30. quam dixit. Sed quid dixit? *Venit princeps huius mundi & in me nihil inuenit,* id eſt, nihil peccati in me inuenit. Et ideo, qui ſolus homo ſine peccato eſt, nullus ei hominum ſimilis inuenitur. Qui ſolus caput eſt, ſuper omne corpus eſt. Qui ſingulariter mons eſt ſuper omnes montes eſt, Propheta
Mich. 4. Michea atteſtante, qui ait: *In nouiſsimo dierum erit mons domus Domini præparatus in vertice montiũ: & ſublimis erit ſuper colles.*
Eſa. 2. 2. *& confluent ad eum populi: & properabũt gentes multæ, & dicente Venite aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos de viis ſuis, & ibimus inſemitis eius.* Pſalmiſta quoq; de eo monte, & de cæteris montibus, in 67. Pſalmo dicit:
Pſal. 67. 17 *Vt quid ſuſpicamini montes in caſeatos.* Eum montem * *in quo*
* deeſt videte, vel appetite. *beneplacuit Deo habitare in eo.* Sicut ille dicitur mons: ſic montes illi. Sed longe alius mons diſtat à montib. præpara-
2. Cor. 10. 17. tis in cacumine montiũ. Montes itaq; iſti, illum montẽ por-
Gal. 6. 14. tando, glorioſi ſunt, *vt qui gloriatur, in Domino glorietur*, non in ſe. Paulus architectus dicit: *Mihi abſit gloriari: niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Vt quid ergo ſuſpicamini hos montes? Eum montem, in quo placuit Deo habitare in eo. Non quia in ipſis montib. non habitat Deus. Habitat plane. Sed per iſtũ
C montem habitat in ipſis montib. Deus. In ipſo quippe ſolo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Non habitat vmbraliter in illo diuinitas, tanquam in templo à rege Salomone facto: ſed corporaliter. Non ſicut in cælo, aut in terra, aut in angelis, vel cæteris ſanctis: ſed corporaliter in eo habitat, omnis plenitudo diuinitatis, id eſt, Patris, & Spiritus ſancti. Qui & ipſe Chriſtus per naturam diuinitas eſt. Et quanquam in angelis, & in cæteris ſanctis habitet diuinitas, tamen nullus eorum naturaliter diuinitas, eſt, ſicut Chriſtus. Et quia Chriſtus, & Pater, & Spiritus ſanctus vna diuinitas eſt. & ipſe in Patre eſt, & Pater in illo eſt, & Spiri-
. Cor. 5. 18. tus ſanctus ab vtroque procedit, ideo in ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, id eſt, ſolide, atque veraciter, ſeeundum Pauli Apoſtoli dictum, qui ait: *Quoniam*
. 14. 10. D *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi.* Quod ſiue de Patre dictum accipiamus, quoniam ipſe ait: *Pater autem in me manens ipſe facit opera. Et ego in Patre, & Pater in me:* ſiue ita intelligatur, Deus erat in Chriſto, id eſt, verbum erat in homine, hoc eſt, Deus erat homo, Sic erat vtiq; Verbũ in carne, vt Verbum caro factum ſolus ꝓprie diceretur, id eſt, homo Verbum in vna Chriſti perſona copularetur. Vt quid ergo ſuſpicamini cæteros montes? Eum montem, in quo placuit Deo habitare in eo? Longe aliter habitat in illis mẽtib. pluraliter, aliter in iſto ſingulariter. Quem ergo illorum
ſal. 109. 1. montium hunc montem ſuſpicamini? Nam quia & illi per adoptionis gratiam filii Dei ſunt: ſed nullus ex illis eſt vnigenitus, cui Pater diceret: *Sede ad dextram meam, donec ponam inimicos tuos ſub pedibus tuis.* Nullus eorum abſtulit peccata
an. 1. 14. mundi. De nullo eorum dictum eſt: *Verbum caro factum eſt,*

E *& habitauit in nobis.* De nullo eorum dictum eſt: *Hic eſt filius*
Matt. 17. 5. *meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipſum audite.* De nullo
1. Cor. 2. 8. eorum legimus, quod ſit Dominus maieſtatis: ſed de Chriſto Apoſtolus dixit, *quia Dominũ maieſtatis crucifixerunt*, quia neq; apparuit Pater in mundo: ſed neq; Spiritus ſanctus: ſed ſolum filium crucifixerunt vnicum Dei Patris verbum.

Cauendum ergo eſt, ne cum Verbum audis, multa cogites verba. Nam ſi multa verba cogites Patris, iam non vnũ filium, ſed multos filios intelliges. Caue ergo, ne te ſonus capiat vocis humanæ, ſimilitudoque ſermonis. Aliud eſt Verbum, quod tẽpora habet, quod ſyllabis colligitur, quod litteris colligitur, quod ſonat, quod auribus auditur, quod tempora habet, & vnum verbum ſonat, pertranſit, & fit interuallum ſilentii. & aliud formatur verbum & ſequitur, vt audiatur, & intelligatur, quo explicito tertium ſequatur: & vnum verbum alterũ ſequendo, multa verba efficiantur. Non tale verbum Patris filius vnicus: Non tale verbum vnigenitus Deus. Incorporeus Deus Pater. Vocem vtique incorporeus, corporalem non habet. Si vox corporalis nõ
F eſt in Patre, nec filius verbum eſt corporale. Et ideo non multa verba, nec multi filii: ſed vnum verbum eſt æquale Patri, quod & gradum excludit, & numerum. Et hoc dico quod lego. Et hoc credo, quod profero. Nam quæ ſit huius natura Verbi, neſcio. Et neſcio multo hoc melius, quam ſcio. Hoc ſolum bene ſcio, quando, hoc neſcio, quod ſcire non poſſum. Neque enim Iohannes, quem lego aliud di- 1. Ioan. 1. 1.
cere potuit, quam quod audiuit. *Quod vidimus*, inquit, *& quod audiuimus.* Hoc ſolum bene ſe ſcire dixit, quod audiuit, & vidit, qui in Chriſti pectore recũbebat, Ergo illi ſatis eſt audire: mihi non eſt ſatis: ſed ꝙ ille audiuit, hoc mihi dixit. Ibidem.
Et quod audiuit à Chriſto, hoc nec ego poſſum negare verum eſſe de Chriſto. Ergo quod ille audiuit, hoc ego audiui. Quid audiuit? Verbum. Quia dixit: *Quod fuit ab initio. Quod audiuimus.* Deinde dicit: *Et vidimus.* Hoc totum verum eſt. quia quod audiuit, & vidit. Quid vidit? Non vtiq; diuinitatẽ, quæ ſecundum naturam ſuam videri non poteſt. Vidit eum per naturam meam. Non enim verbum alterum Filius eſt, & homo alter: ſed ex vtroque vnicus filius eſt.

Sed quia ſecundum naturam ſuam, nemo eũ videre poterat, ſuſcepit naturam viſibilem meam, vt ſecundum naturam corporis videretur. Denique & Spiritus ſanctus in ſpecie viſus eſt vt columba: quia videri diuinitas in ſuæ claritatis veritate non poterat: Quæ vtiq; vna inuiſibilitas Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, quia vna diuinitas eſt, & vnus Deus: Pater & Filius, & Spiritus, ſanctus: Sed quia tres ſunt perſonæ Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, hoc non habẽt commune, quod ſolus filius factus eſt homo propter homines redimendos. Quod ſolus Spiritus ſanctus ſuper hominem filium deſcendit in ſpecie columbæ, vt videretur: G
ꝙ ſolus Pater clamauit: *Tu es filius meus dilectus* vt audiretur. Matt. 17. 5.

Sed illa columba, in qua Spiritus ſanctus apparuit, non dicitur Spiritus ſanctus, ſicut iſte homo à Verbo ſuſceptus dicitur filius. Illa columba non eſt Deus. Nam iſte homo Deus eſt. Illa vox Patris, quæ ſonuit corporaliter, non eſt Pater. Nam iſte corporalis, qui viſus eſt, filius Dei Patris vnicus eſt. Per ſubiectam creaturam locutus eſt Pater, non per ſuam ſubſtantiam, qua inuiſibilis Deus eſt. Per ſubiectã creaturam apparuit Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ, nõ per ſuam naturam, qua inuiſibilis Deus eſt. Solus filius apparuit per ſemetipſum. Solus filius apparuit per ſubſtantiã ſuã hominib. Non per illam apparuit, qua æqualis eſt Patri: ſed per illã qua miſſus venit à Patre, & Spiritu ſancto, ſolus Filius, qui ſemetipſum exinaniuit, id eſt, ſolus formam ſerui accepit. Noli igitur & tu ſecundum naturam interpretari, quod præter diuinitatis naturam eſt. Quod ſi credideris à H
Verbo carnem eſſe ſuſceptam, & offeras transfigurandum corpus Chriſti altarib. & non intellexeris, quod offertur, aut cui offertur: & non diſtinxeris naturam diuinitatis & corporis, ſtatim tibi Dominus dicit: ſi recte offeras, & recte non diuidas, peccaſti. Non dico, perſonam diuidas: ſed dico vt nemo in precibus vel Patrem pro Filio vel Filium pro Patre nominet. Et cum alatrio aſſiſtitur, ſemper ad Patrẽ dirigatur oratio. Et quicumq; ſibi preces aliũde deſcribit, nõ eis vtatur, niſi prius eas cum inſtructiorib. contulerit fratribus: i. preces, quas ſuggerit, à catholicis prius imbuatur.

A Solus ergo Filius est homo, qui & æqualis Patri est, semper in forma Dei, cui cum Patre hostiam offerimus: & solus formam serui accipiens sacerdos factus est. Per quam hostiam viuam Deo placentem offerre possumus. Nec tamen à nobis offerri hostia potuisset, si Christus pro nobis hostia factus non fuisset. In quo ipsa natura nostri generis vera est hostia salutaris. Vt enim ipse vnigenitus, qui verus naturaliter Deus est, verus fieret, & sacerdos in persona diuinitatis suæ, non accepit hominis personam, sed naturam. Si enim naturam hominis cum persona simul accepisset; in illo incarnationis mysterio non esset vnus Christus in duabus naturis Deus, & homo: sed in duabus personis, alter esset Deus, alter homo. Sed ideo vnus est Christus, vnus Dei, & hominis filius: quia ille vnigenitus Dominus, qui personam propriam semper habuit, in ipsa persona sua veritatem naturæ seruilis accepit. Proinde Christus inseparabilis permanet. Quia cum altera sit in eo natura diuinitatis, altera vero natura seruilis; in vno tamen, eodemque Christo illa B persona diuinitatis erat, ipsa vna est etiam humanitatis assumptæ. Propterea vnus, atque idem Christus: quem & paulo minorem ab angelis ostendit, accepit formam seruilem, æqualem Patri demonstrat vnitas naturalis.

In quo sacramento sic offendunt hæretici quam maxime Ariani, vt attendentes in eo officium sacerdotis, nolint celsitudinem Deitatis suscipere. Quoniam ergo sunt hæretici, qui filium cũ Patre vnius diuinitatis esse non credunt.

Item sunt alii, qui hominem natum Dei filium non confitentur: qui vtrique non Dei, sed hominis asserunt esse Virginem genitricem, quia non per illum, inquit, qui de Virgine natus est, visibilia, & inuisibilia facta sunt: sed per illum, quem sibi genuit æqualem.

Isti sunt hæretici, vt Manichæi, qui veritatem carnis in Dei filio negare non metuerunt. Hunc locum congrue, atque vtiliter Patres sanctissimi posuerunt. Nam cum nos ostendimus per æternum sacerdotem Dominum Christum in nostris orationibus offerre, veram in eo carnem nostri generis confitemur: secundum illud, quod Apostolus dicit: *Omnis enim Pontifex ex hominibus ads umptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum: vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis.* (Hebr. 8. 3.) C Cum vero dicimus, *filium tuum*, & adiicimus: *Qui tecum summe pater viuit, & regnat in vnitate Spiritus sancti,* illam vtique vnitatem commendamus, quam naturaliter habet Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Quoniam si quid huiusmodi, vt supra diximus, in scripturis legimus, ad vnitatem personæ referendum est. Quia & ipse solus est sacerdos Christus, per quem hostiam offerimus: & vt per eum à Patre acceptetur, & interpellet Patrem pro nobis, supplicamus orantes. Et ipse est Deus cum Patre, cui offerimus. Et ipse est, qui interpellat Patrem pro nobis, non voce, sed miseratione. Et ipse est, qui exaudit cum Patre, qui solus pro nobis interpellat Patrem. Proinde nostra oratio semper per mediatorem dirigatur ad Patrem. Per ipsam personam, cuius sanguine sumus redempti, quem bibimus: & cuius carnem manducamus, per quam viuimus. Quia sicut anima, & corpus ex diuersa substantia vnus est homo: ita Deus & homo ex diuersa substantia vnus est Christus. Ac per hoc cum sit vnus ex diuersa substantia, ipse quodammodo in-D terpellat pro nobis, ipse quodammodo pro nobis exaudit.

Diuide ergo quod meum: diuide quod suum. Ego enim, quod illius erat diuinitatis, non habebã. Et ille, quod meũ est humanitatis non habebat. Suscepit, quod meum est, vt impertiret, quod suum est. Suscepit, nõ vt confunderet, sed vt repleret. De nostro habuit pro nobis, vnde mereretur ꝑ nobis, & viueremus in illo. Exemplum reliquit, qualiter moreremur pro illo: & vbi ille est, de morte transiremus ad regnum. Ad regnum quippe non potest transire, nisi interposita morte. Et idcirco & confidendo quasi dubitamus, & quasi dubitando confidimus. Et gaudentes, metuimus, & metuentes gaudemus, quia scimus, quod ad brauiũ quietis æternæ peruenire non possumus, nisi hoc, quod interiacet, cum labore transcenderimus. Sic etiam cum morbos temporales de corpore repellere cupimus, tristes, quidẽ amarũ purgationis poculum sumimus: certi autem de subsequenti salute gaudemus. Sicut enim corporalis morbus sine amara potione nõ curatur: ita spiritualis morbus animæ sine lamento lacrimarum non deletur. E Quomodo ergo poterit ille nobiscum vnus esse ex nobis: qui peccata non sua, sed nostra omnium solus ipse deleuit. Et ob hoc per latitudinem scripturarum paginis currimus: sed ei similem, in quo formam serui assumpsit, non inuenimus.

Restat ergo, vt isti, qui eum sibi similem putant, virtutes à nobis cum incredulis extorqueant, & dicant: si verũ dicitis, quod filius Dei est Iesus, aut vere vos eius estis Ecclesia, facite in eius nomine nobis virtutes. Et cũ feceritis, credimus vobis, quod vere Deus sit, quem creditis. Hoc restat hæreticis, quod paganis. Fides virtutes non quærit. Virtus, quæ temporaliter videtur, futura non sperat. Virtutem præsentem requirere, non pars fidei, sed pars incredulitatis est. Deniq; Paulus Apostolus † Mitylenem veniens, & plenam († Melitam.) infidelibus insulam sciens, patrem Publii Disenteria, febribusq; vexatum orando saluauit & sanctæ prędicationis adiutorẽ suum Timotheũ ex infirmitate stomachi laborantẽ, non verbo curat, sed medicinali arte mederi parat, dicens: F *Modico vino vtere propter stomachũ, & frequẽtes tuas infirmitates.* (1. Tim. 5. 23.)

Qui ergo infirmum infidelẽ vna prece saluat, qui ægrotum Timotheum prece non roborat. Quia nimirum ille foras per miraculum sanandus erat, qui intus in anima mortuus erat: vt per hoc, quod exterius in corpore potestas ostenderet, hunc ad vitam interior virtus animaret. Et tamen vtrique infirmi erant: sed æqualiter infirmi non erant. Timotheus corpore erat infirmus, & animo saluus, qui cũ magistro Christum vitam in gentibus prædicabat. Et Pater Publii corpore ęgrotabat: sed anima mortuus erat; quia per fidem Christi nec dum suscitatus fuerat. Quia ipse dixit: *Ego sum resurrectio, & vita. Qui credit in me, etsi mortuus fuerit viuet.* (Ioan. 11. 25.) Quamobrem, qui non credit filium Virginis naturaliter esse filium Dei Deum verum, nõ viuit: sed mortuus est. Mortuus est, quia hoc non credit. Iam viuus esset, si crederet. Et ideo qui intus viuit, iam non miracula, sed pœnitentiam requirit. Qui intus in anima viuit, corporis curam in desideriis non agit. Qui in anima mortuus est, corporis curam in desideriis facit. Et qui corporis curam agere contendit, Christum cognoscere non potest. Facilius ergo Deus videtur, cum, secundum Apostolum, *exterior homo corrumpitur.* Et quantum plus corrumpitur de die in diem; tantum plus (2. Co. 4. 16) G in agnitione Dei de die in diem renouatur. Et quantum minus exterior homo corrumpitur, tantum minus interior anima renouatur: & tantum minus Deus agnoscitur. Ipsa debet esse renouata, quæ *templum Dei* ab Apostolo dicta. Sic enim ait: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* (1. Cor. 3. 17.) Ipse interior homo factus est ad imaginem Dei. † Exigamus itaque († F. Erigamus.) spiritum mentis nostræ, *qui renouatur in agnitione Dei, secundum imaginem eius, qui creauit eum*; (Colos. 3. 10.) quia ibi per fidem in nos habitat Christus. Vbi non est Iudæus, neque Græcus. Vbi non est seruus, neque liber. Vbi non est masculus, aut fœmina. Vbi mori non poterimus, cũ solui corpore cœperimus. Vbi non senescimus, si etiam in corpore ad decrepitam ætatem peruenerimus. Cum hoc ita verum sit, & loca apta requirimus & inuenire non valemus, interiora animæ mundemus: & omni inde mala cupiditate depulsa, in corde nostro locum pacis secretum pręparemus, & ita semper agamus, vt templum Dei sanctum simus. Et si volumus in templo orare, in nobismetipsis oremus. Ibi enim habitat ille, quem oramus. Ibi enim Christus, cum clamatur, exaudit, vbi & habitat. H Credimus videre Deum: non quia videmus per oculos corporis, sicut videmus hunc solem: vel mentis obtutu, sicut se quisque interius videt viuentem, videt volentem, videt quęrentem, videt scientem. Quid ergo dicimus? Nunquid hoc est videre, quod sedere? Plane multum distat inter vtraque, quia præsentia videntur, absentia creduntur. Et Dominus in Euangelio ait: *Beati qui non viderunt, & sic crediderunt.* (Ioa. 20. 29.) Et tamen illi hoc dixit, qui viderat, qui cicatrices palpauerat. *Quia vidisti me*, inquit, *& credidisti. Beati, qui non viderunt, & crediderunt.* (Ibidem.) Cum beatum dicat, qui vidit, & credit Christum, quomodo in alio loco, ipse Dominus in Euangelio dixit: *Deum nemo vidit vnquam.* (Ioan. 1. 18.) Et Apostolus Paulus ad Timotheum dicit: *Quem vidit nullus hominum: sed neque videre potest.* (1. Ti. 6. 16.) Hoc totũ de hominibus dictũ est, non de aliis. Non est de illis dictũ, de quibus supra diximus: In quorum animabus Christus habitat per fidem, qui tem-

plum

A plum sanctum Dei sunt: in quibus Deus habitat; Propheta attestante, qui ait: [*Psal. 10. 4.*] *Dominus in templo sancto suo. Dominus in cælo sedes eius.* Ipsi, & cæli dicuntur, secundum illud 18. Psalmi testimonium: [*Psal. 18. 7.*] *Cæli enarrant gloriam Dei.* Et in quotidiana prece dicimus. *Pater noster, qui es in cælis.* Ac si aperte dicamus: Qui es in sanctis angelis, & in sanctis animabus. Cælum ipsi sunt; [*Philip. 3. 19. Colos. 3. 2.*] *quia non terrena, sed cælestia sapiunt*, secundum Pauli Apostoli dictum: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite vbi Christus est in dextera Dei Patris.* Qui enim cum Christo resurrexit: & vbi Christus in dextera Dei Patris sedet, sapit; iam non homo, sed Deus scripturis sactis nuncupatur. Quia & Deus est: in quo Deus habitat: & semper eum videt, quia semper in ipso est. Nam Deum nullus hominum videre potest. Sicut & ipse Dominus interrogabat discipulos suos dicens: *Quem dicunt homines esse filium hominis?* [*Mat. 16. 13.*] Non dixit; Quem me dicunt esse homines, sed filium hominis: ne iactanter de se quærere videretur. Pulchre autem interrogat: [*Ibidem.*] *Quem me dicunt esse homines filium hominis:* Quia qui de filio hominis loquuntur, non dii, sed tantum homines sunt. Qui vero diuinitatem eius recte intelligunt: [*Ibid. v. 16.*] *&, tu es Christus filius Dei viui*, cum Petro dicunt; non homines, sed dii appellantur.

B Proinde Apostolus dicebat: [*1. Tim. 6. 16.*] *Quem vidit nullus hominum: sed nec videre potest.* Mores hominum vocans homines humana sapientes: Quia qui diuina sapit, sine dubio supra homines sunt. Videbimus igitur Deum, si per cælestem conuersationē supra homines esse mereamur. *Videmus* & nunc secundum Apostolum, *per speculum in ænigmate* per fidem. [*1. Cor. 13. 13.*] *Videbimus & tunc facie ad faciem.* Nec tamen ita videbimus, sicut ipse seipsum. Longe quippe dispariliter videt creator se, quam videt creatura creatorem. Nam quantum ad immensitatem Dei, quidam nobis modus figitur contemplationis, quia eo ipso pondere circumscribimur, quo creatura sumus. Sic profecto non ita conspicimus Deum, sicut ipse conspicit se. Sicut non ita requiescimus in Deo, quemadmodum ipse requiescit in se. Nam visio nostra vel requies erit vtcumque similis visioni, vel requiei illius, sed æqualis non erit. Nec enim iaceamus in nobis, vt ita dicam, contemplationis [** penna.*] * pinna nos subleuat, vtque à nobis ad illum eriguntur intuendum, raptisque intentione cordis, & dulcedine contemplationis, aliquo modo à nobis imus in ipsum. Etiam hoc ipsum ire nostrum minus est requiescere.

C Et tamen sic ire, perfecte quiescere est. Et perfecta ergo requies est, quia Deus cernitur: & tamen æquanda non est requiei illius, qui non à se in alium transit, vt quiescat.

Est itaque requies, vt ita dicam, similis, atque dissimilis, Quia quod illius requies est, hoc nostra imitatur. Namque vt beati, atque æterni simus in æternum imitamur æternū: & magna nobis est æternitas imitatio æternitatis, Nec exortes sumus eius, quem imitari possumus, Quia & videntes participamus: & participantes imitamur. Quæ sine dubio visio nunc per fidem inchoatur sed tunc in specie perficitur, quando coæternam Deo sapientiam, quam modo per ora prædicantium, quasi per decurrentia flumina sumim⁹, in ipso fonte Christo biberimus, cuius corpus sumus. Sed grandis hic labor erit, qui ad illa pertingere voluerit. Non enim parua corporis violētia est, cum caro cupit esse, quod De⁹ est. Deus enim, vt supra diximꝰ, caput corporis Christi est, Apostolo attestante, qui ait; [*1 Cor. 11. 3. Ephes. 5. 23.*] *Volo autē vos scire, quod omnis viri caput Christus est. Caput aūt mulieris vir. Caput Christi Deus.*

D Quid itaque est caput nostrum, nisi diuinitas, per quam existendi principium, vt creatura simus, sumimus. [*Ibidem.*] *Nam vir est caput mulieris: Caput viri Christus: & caput Christi Deus.* Hoc totum in Christo est: qui mediator Dei, & hominum est. Nam hoc loco mulierem dicit plebē intra Ecclesiam, sensu paruulam, & carnalem: q̄ sub regimine pastorali est. Vir vero huius mulieris, doctores eorū sunt; qui more Apostolico Christi vestigia imitantes, eam tanta intentione educando regunt, vt non eis sufficiat in prædicatione & exemplo eam instruere: sed etiam sui capitis exempla sequentes, moriendo pro ipsa animā ponere: qualiter possit illi caput esse; & suo capiti Christo, secundū Apostoli dictum inhærere. Per hominē n. Christus huius viri factus est caput. Cui homini Christo à Verbo assumpto pro tota diuinitas caput est. Et hoc totum in vno Christo est: quia & in eo est omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: & ipse est caput totius Ecclesiæ. E Vt quemadmodū vnus homo cōstans ex anima, & corpore, & in corpore sunt ista, id est, caro ossa, & caput. Caro regitur per ossa: ossa per caput: caput per animam. Et carnē dicimus mulierem. Et ossa dicimus virum, caput huius mulieris, carnis. Et caput dicimus horū ossiū ipsum caput humanum. Et mentē dicimus huius capitis caput. Et hoc totū in vno homine est. Sic dicimus caput mulieris, id est, minutæ plebis pastores, & doctores ecclesiarum, tanquam ossa carnis: Caput viri Christus tanquā ossis caput, Caput Christi Deus tanquam mens capitis. Et cū omnia in vno homine sint, & ipsa tota ipse homo sit, tamen inueniūtur ibi differentiæ, quib. vna alteri possit præcellere. Non carni, quæ mollis est, præcellūt ossa, quæ dura sunt, & sine eis caro stare non potest. Sicut nec ipsa plebs minuta intra Ecclesiam, quæ tanquam caro mollis est, sine magistro stare potest, qui solidi, tanquam ossa sunt. Hæc ossa iungūtur capiti, per quod vitam habent: quia nisi capiti iungantur, per quod vitam habent, viuere nō possunt. Sicut magistri ecclesiarum iunguntur capiti Christo, qui nisi Christo per fidem, & opera iungantur, viuere nō possunt. F Iam vero mens in quantum præcellit capiti, quæ & altera substantia est spiritualis, in tantū caput est, cui præcellit. Sic & diuinitas Christi caput, & corporis Christi, quæ totū ipse Christus in se habet: & omnem plenitudinem diuinitatis suæ: & omnem plenitudinem humanitatis nostræ. Sed hoc per qualecumq; vestigium dicimus propter hæreticorum insipientiam, atque controuersiam: qui & Christum hominem non confitentur Dei filium, & cum Patre vnum Deū; & nō esse alterum Deum præter eum, & cum tota Ecclesia vnum hominem, * & nō esse altera persona Ecclesia, & altera persona Christus homo; & altera persona Verbum Patris, vt tres sint personæ, Verbū, homo, & Ecclesia: sicut tres sunt personæ Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: Solus filius fact⁹ est homo, id est, anima rationalis, & caro. Ac per hoc Verbum, anima, & caro. Tres quidem substantiæ sunt: sed vnus est Christus, vnicus est filius, vnus Dominus noster Iesus Christus, vnigenitus Dei patris filius, *qui natus est de Spiritu sancto, ex Maria Virgine: & sub Pontio Pilato est crucifixus:* qui & vere, & absque mendacio patrē habet Deum naturaliter, à quo habet Deitatē, vt sit verus Deus, & non sit alter Deus præter eū: & vere, & absque mendacio matrem habet naturaliter Virginē, G Virginem Mariam, & non sic alter homo præter eum cum tota Ecclesia, quam redēmit sanguine suo, vna persona ex tribus substātiis vnus Christus. Quæ persona neque Patris est, neque Spiritus sancti: sed vt diximus, Filii. Qui Filius cū Patre, & Spiritu sancto est vna substantia, & nō vna persona, sed tres sunt personæ. Cū toto homine Adam, quē assumpsit, ipse solus est vna persona, & nō vna substantia, sed tres sunt substantiæ, Verbum, anima, & caro, totū vnicus filius.

[** Locus obscurus & mendosus.*]

Vide mediatorem. Tantum ipse solus descendit: quia nec Pater descendit, nec Spiritus sanctus. Et qui a, vt diximus, cum Patre vna substantia est, sicut vna substantia est, & vnus Deus est cum Patre, & Spiritu sancto. & alter Deus præter eum non est, cum quo in vna substantia est. Quia nō est alter Deus præter Patrem: nec alter Deus præter Filium: nec alter Deus præter Spiritum sanctum. Nec alter Deus præter Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Attamen cum tres sint simul vnus Deus, & vnum lumen, non tamen vna persona est Pater & Filius & Spiritus sanctus. H Lumen est Pater, quia genuit lumen. Lumen est Filius, quia natus est de lumine. Lumen est Spiritus sanctus, quia processit de lumine ingenito, & genito. Et tres simul vnum est lumen.

Aut forte calumniaris, & dicis: Si vnum lumen. Vbi Trinitas? An forte in vocabulo sunt tantum & Filius, & Spiritus sanctus, & non sunt, expressæ personæ? Respondebo. Absit: Nisi expressæ personæ, & proprie subsistentes sibi. Nam hoc Sabelliana peruersitas adinuenit, vt cum vnum credidit inseparabile lumen, vnam crederet etiam personam, vt diceret: ipsum sibi esse Patrem, ipsum sibi esse Filiū, ipsū sibi esse Spiritū S. Arius vero è cōtrario, cū tres credidit proprie sibi subsistentes personas, tria credidit & lumina. Et qa vnū est lumē, vn⁹ cōmiscebat psonas, alter separabat. Sed vtriq; ab vno lumine cæcati, ab vno lumine cōfusi, id est, in vno dū nō commixti, ab vno lumine separati sunt.

A Vnum est, vt diximus, lumen, sed tamen in gignente, genito, & procedente Trinitas est. Deniq; aliud est genuisse: aliud genitū esse, aliud, pcedere. Et ideo qui genuit, nō est ipse in persona qui genitus est: quia altera persona est, quæ genuit, & altera persona est, quæ genita est. Alius genuit alium: sed non aliud genuit, quam quod est. i. lumen est, & lumen genuit, quod ipse est. Et cum ipsum sit, quod genuit, non tamen ipse est, quem genuit. Ipsum quidem lumen natura quem genuit, non tamen ipse est, qui genuit genita lumen persona. Nec ipse ast gignens, & genitus tertia, quę ab his procedit persona. Sed alter in persona gignēs lumen: alter in persona genitū lumen: alter in persona procedens lumen. Et lumen, & lumen & lumen, vnum lumen. Et gignentem, & genitum, & procedentem tres personæ, & vnum lumen Ac si dicerem: Deum, & Deum, & Deum, vnum Deum. Et quia Deus genuit Deum, & Deus processit de Deo, in gignente, genito, & procedente, tres sunt subsistentes sibi personæ & natura vnus Deus. Solus ergo filius factus est homo, nō in vnitate naturę sed in vnitate personę i. lumen sine initio genitus de Patre assumpsit naturam nostram. Et secundo lumen, & corpus natum est de Virgine. Et

B *Ioan.1.35.* in patre semper mansit inseparabile, & æquale lumen, sicut angelus Mariæ dixit: *Spiritus sanctus superuenit in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Quia enim vmbra non aliter exprimitur, nisi per lumen & corpus, virtus ei Altissimi obumbrauit: quia in eius vtero lux incorporea corpꝰ sumpsit. Ex qua videlicet obumbratione omnes credentes in Christo in se refrigerium mentis accipiunt: Vmbra n. vt iā diximus, à lumine formatur, & corpore. Dominus autem per diuinitatem lumen est, qui mediante anima in eius vtero fieri dignatus est per humanitatem corpus. Quia ergo lumen incorporeum in eius erat vtero comparandum, eique corporeum concepit, ad corpus dicitur: Virtus Altissimi obumbrabit tibi. Id est, corpus humanitatis, in te accipit incorporeum lumen diuinitatis.

Cant.1.5. Vnde & in Canticis Canticorum ex voce sponsi dicitur: *Osculetur me osculo oris sui. Quoniam bona vbera tua sunt super vinum: Et odor vnguentorum super omnia aromata.* Audistis Epithalamium carmen, dilectissimi fratres, quod Spiritus sanctus per Salomonem ex voce Sponsi & Sponsæ, i. Christi & Ecclesiæ, pro cælestium nuptiarum allegorica decantatione prædixit. Quando Christus sponsus, & anima sponsa oppignerauerunt sibi castam inuicem coniugii voluntatem: & facti sunt duo in carne vna. Id est, Deus, & homo. Duo hi

C id est, verbum & anima vna persona, sponsus, & sponsa in vna carne. Et illius sponsi thalamus fuit Vterus Virginis.

Gen.2.24. Mar.10.8. Quia in illo vtero virginali coniuncta duo sponsus, & sponsa. Quia scriptum est: *Et erunt duo in carne vna.* Et Dominus dicit in Euangelio: *Igitur iam non sunt duo, sed vna caro.* Quia Christus & Ecclesia non sunt duæ carnes, & duo homines, sed vna caro, & vnus homo. Et Esaias optime meminit, vnū

Esa.61.10. esse sponsos duos. Loquitur enim ex persona Christi, & dicit: *Sicut sponso imposuit mihi mitram: & sicut sponsam ornauit me ornamento.* Vna persona videtur loqui, & sponsum se fecit, & sponsam. Quia non sunt duo, sed vna caro, id est, vna natura carnis, & vna substantia Christi, & nostra. Sicut vna substantia est Christi, & Patris. Quia & cū Patre perfectus Deus est: & nobiscū perfectus homo est. Et Deus, & homo ex duabꝰ naturis vna persona est Christus. Quia Verbū caro factum est, & habitauit in nobis, id est, in carne nostra habitauit. Quia in nobis habitat, quando in carne nostra habitat. Et ipsa caro nostra, in qua habitat ipse est, qui habitat.

D Fecit sibi domum, in qua habitat, & ipsa domus ipse est.

Denique Carpentarius quislibet facit sibi domum, in qua habitat: Sed ipsa domus non est ipse, qui habitat. Et fortasse cum à persecutore ipsa domus dissipatur, aut incenditur, habitator surgit, ne simul pereat, & relinquit vacuam domum; quia ipsa domus, quam habitabat, non erat ipse. Non sic Deus homo factus habitauit in nobis, id est, in carne nostra. Non sic Verbum Patris, vt alter sit habitator, & altera caro nostra, quam habitat. Vt quia à Iudæis carne occideretur, fugisset Verbū habitator. Absit hoc à fide catholica. Sed sic est Verbum, anima, & caro vna persona Christus filius Dei: sicut quilibet homo, anima & caro est vna persona. Et cum ipse homo occiditur, non anima, sed caro

E occiditur: & nullus alter, quā ipse homo moritur. Sic Christus filius Dei Deus, & homo tanta est vnitate personæ, vt ipse sit Deus, qui est homo. Et cum homo, id est, sola caro occiditur, nullus alter, quam filius Dei moritur. Non diuinitate, nec anima, sed sola carne. In qua carne redemptio facta est humani generis. Vnde & redemptorem nostrum Dominum Iesum Christum, omnis Ecclesia confitetur.

Hoc totum quare diximus? nisi vt Verbum carnem factum vnum filium Dei probaremus. *Verbum caro factum est,* *Ioan.1.14.* sed non est in carnem conuersum: sicut nec anima hominis conuertitur in carnem. Et cum in carne Christi habitat Verbum, in nostra natura habitat: quia ipsa caro nostra est. Illi carni adiungitur Ecclesia, & fit Christus totus vna persona caput, & corpus. Et cum in sacris voluminibus aut homo, aut caro, aut corpus Christi nominatur, non solū Christus: sed tota Ecclesia intelligitur. Sed habet consuetudinem sancta scriptura, vt de Domino, & eius corpore, quę de vno aut ad vnum loquitur, atque in vna persona modo caput, modo corpus ostenditur: Sicut Esaias, vt supra diximus, ait: *Induit me vestimento salutis: quasi sponsum decoratum corona: &* *Esa.61.10.* *quasi sponsam ornatam monilibus suis.* In vna enim persona duplici vocabulo nominata; & caput, id est, Sponsum: & Ecclesiam, id est, sponsam manifestauit.

F Proinde notandum in scripturis, quando specialiter caput describitur, quando & caput, & corpus, aut quando ex vtroque trāseat ad vtrumque: aut ab altero ad alterum. Sicque quid capiti, quid corpori veniat, prudens lector intelligat. Sponsum autem Christum esse, & sponsam Ecclesiam probat scriptura diuina, dicēte Iohanne Baptista pro Christo in Euangelio: *Qui habet sponsam sponsus est. Amicus a. sponsi* *Ioan.3.29.* *stans, & audiens vocem eius, præ gaudio exhilaratur.* Et alius Propheta dicit: *Desponsabo te mihi in fide & caritate.* Denique hoc *Osea.2.19.* carni in Christo, & Ecclesia esse prædictum, prætitulatio ipsa manifestat. Sic n. pronunciantur Cantica Canticorum: eo quod supra omnia cantica, quæ aut Moyses, aut Maria in exodo, aut Esaias, aut Abachub, & cæteri cecinerunt Hęc meliora sunt Cantica quia illi, aut pro liberatione pręlii, aut pro conuersatione populi, aut pro admiratione diuinorum operum accensi animo, ac mente laudes dixerunt Deo: Hic tamen quia Dei Ecclesiæ vox psallentis auditur, propter ꝙ Diuina, & humana sibi inuicem copulātur, ideo Cantica Canticorum, id est meliora meliorū nuncupantur. *Cant.1.1.*

Cum ergo dicit, *Osculetur me osculo oris sui. Quoniam meliora sunt vbera tua super vinum,* non de hoc osculo carnali, sed de spirituali gratia loquebatur. Ecclesiæ etenim venerandæ

G immaculatæ virginis vox est ad Christum filium Dei tricenarium iuuenem, decorū, *speciosum forma præ filijs hominum,* *Psal.44.3.* verba facientis. Quia alia sunt humana, alia diuina * oracula ** oscula. Cant.1.1.* Et ideo cum dicit Ecclesia: *Osculetur me osculo oris sui,* vult ipsa Ecclesia præsentem sponsum habere, & præsentis vocem audire. In præterito enim tempore, sermo Dei per prophetas ad synagogam loqui consueuerat, & quasi per alienum os pacis osculum dabat. Hæc ergo Ecclesia, quæ vere sponsa est Christi, contenta non est, per prophetas tantummodo Christi pacem accipere, sed magis ore proprio Euangelicæ traditionis præcepta suscipiens, à vero sponso velut osculum sanctitatis accipit. Et ideo osculetur me osculo oris sui. Quod quam vere fuit adimpletū hinc potest addisci. Nā ex eo, quod Christus filius Dei secundū hominem venire dignatus est, & carnem animamque velut sponsam accipere, Lex & Prophetæ cessauerunt, sicut Euangelista ait: *Lex &* *Matt.11.13. Ioan.1.17.* *Prophetæ vsque ad Iohannē Baptistam.* Et iterum: *Lex per Moysem data est, gratia autem, & veritas per Iesum Christum facta est.* Ecclesia enim, vt Apostolus definiuit, caro Christi est; qui ait,

H *Et ipse est caput corporis Ecclesiæ.* Cui tunc osculum ad osculum *Coloss.1.18.* fide, & caritate impressum est, quando duo in vna carne coniuncti sunt, Id est, veritas, & pax complexæ sunt se.

Veritas, inquit, *de terra orta est,* id est caro Christi, qui de *Psal.84.12.* Virgine natus est cuiꝰ origo æterna est. Pax de cælo prospexit, i. verbum Dei, qui dixit, Ego sum pax. Et iterum, *Pacem* *Io.14.17.* *meam do vobis.* Hoc est osculum verbum Patris Prophetarum ore annunciatum, quod à sęculis antiquis longa spe suspensa pependit. Quod quidem adueniente die sponsaliorum est adimpletum, per quod annulum fidei, & pronubum nuptiarum cælestium accepit Ecclesiam. Quid enim carius

Christo

A

Christo, quam Ecclesiã, pro qua suum sanguinẽ fudit? Aut quid Ecclesiæ amabilius Christo? cuius sancta. & immaculata coniunctione, magnam filiorum multitudinem per Baptismi regenerationem procreauit? Cuius fętum copiosissimum sine dolore videmus profusum. Cuius efficaciam, &, vt verius dixerim, artem nascẽdi, vel potius renascendi sentíes magis, quam narres: Intelligas potius, quam comprehendas: Nec virtutem ipsam videas, nec artem cognoscas, & tamen perfectum opus, quod magistra sapientiæ, & opifex ratio clusum dederit, cum debita veneratione laudabis. *Quoniam bona vbera tua*, inquit, *super vinum*: Habuit quidem prisca lex duo vbera, ex duabus tabulis lapideis, qui digito Dei impressa, candidum lac disciplinæ paruulo tunc populo præbuerunt: Sed nunc vbera Domini iam non duo, sed quatuor cognouimus. Quatuor enim Euangeliorũ fontes, dulce lac sapientiæ credentibus tribuunt. Denique Dominus ad Abraham, qui vtriusq; populi pater est, secundum carnem sc. & noster ex fide, cum ei hæreditatem sæculi futuri

B

promitteret, hoc inter cætera signum sacrificii postulauit: Capram trimam, & vaccam trimam: vt capra, quæ duo vbera habet, veteris testamenti figuram ostenderet. Et vacca, quæ quatuor, Euangelicæ disciplinæ Hæc sunt bona vbera Domini, id est, Euangeliorum fontes aquæ: quæ meliora sunt super vinum propheticæ prædicationis, qua Lex vinum vetus intelligitur. Euangelium vinum nouum.

Duo enim genera vini in scripturis cælestibus legimus, Vnum, quod apud Chanaam Galileæ defecit ad nuptias: aliud, quod multo magis de verbo Dei aqua vinum est factum. Vnde & saluator dicebat: *Vinum nouum in vtres nouos mittere oportet*. (Matt. 9. 17.) Quod quidem significabat nuptias Christi & Ecclesiæ: Id est, quando verbum Dei, animam hominis copulauit, cessaturum esset vinum, id est, priscæ legis, & prophetiæ: & aliud Euangeliũ ex Baptismatis aqua futurũ. Vnde & credentes musto pleni sunt isto. Quid est enim de aqua vinũ, nisi anima, quæ retro fuerat terrena, insipida, & aquata* in merum spiritus cõuersa. præstantior sapore facta est? (*quæ.)

Et odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. (Cant. 4. 10.)

C

Odor vnguenti istius sacrosancti chrismatis gratiam manifestauit, quæ super omnia synagogæ flagrat; & redolet. Illa enim habebat vnctionem de vnguentis factum odoriferis. Christi autem vnguentũ ex septiformi sancti spiritus suauitate descendit. Vnde & subiungit: *Vnguentum exinanitũ nomen tuũ*, (Cant. 1. 3.) Quare, itaque, *exinanitum*, breuiter indicabo. Priscæ legis reges, & sacerdotes, qui ex cornu chrismatis vngebantur, *Christi* dicebantur in lege, eo quod similitudine vnctionis Chrismatis notam ipsam perfectiorem acciperent: & proinde vmbra potius, quam veritate *Christi* nomine vtebãtur. Sed *vbi plenitudo diuinitatis*, secundum Apostolum, *in Christo completa est*, (Coloss. 2. 9.) tunc exinanitum est nomen eorum regum, qui Christi dicebantur: ne vlterius hoc censerentur vocabulo. Et verum permanet nomen Christi, quod ex vero vnguento, id est, sancti Spiritus plenitudine est effusum. Verum quod alibi ait: *Vnguentum effusum nomen tuum*: (Cant. 1. 3.) Eo quod suauissima veri Christi nominis gratia super omnes credentes diffusa est, & omnem odorem notitiæ suæ fidelibus cunctis effuderit, Vnguentum effusum appellatum*. (*est.) Vnde & orationes sanctorũ in Apocalypsi* thymiamę sunt comparatę. (Apoc. 5. 8. *Thymiamati.)

D

Vnde & sequitur: *introduxit me rex in cubiculum suum*. Hoc Ecclesia loquitur, quæ regem Christum Dei filium confitetur. Sed est cubiculum, vbi Christus rex Ecclesiam reginam introduxit, nisi in cælestis regni secretum. Quis etenim nesciat, illuc Christum Ecclesiam suam, id est, carnem suam introduxit, vnde sine carne descenderat, id est, de* abdita cælorũ. (*f. absidæ seu absida.) Carnẽ autem Christi Ecclesiã esse, Paulo Apostolo auctore didicim⁹, qui dicit: Caro Christi, quod est Ecclesia. Et cum per gratiarum dona multa membra sunt, corpus tamen vnum est. *Nam & corpus non est vnum membrum*, vt ait Apostolus, *Sed multa. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore, nõ ideo non est de corpore. Et si dixerit auris, quoniam non sum de corpore, quia non sum oculus, non ideo non est de corpore. Si totum corpus oculus, vbi auditus. Si totum auditus, vbi odoratus? Quod si est omnia vnum membrum, vbi corpus? Nunc autẽ quidem multa membra, vnum vero corpus*. (1. Cor. 12. 14.) Quid ergo S. Ecclesia nisi *superni sui capitis corpus est? (*f. supremi,) In qua alius alta videt, oculus: alius recta operando, manus: alius ad iniuncta recurrendo, pes: alius præceptorum voce intelligendo, auris; ali⁹

E

malorum fætorem, bonorumq; fragrantiam discernendo, nasus est: Qui corporalium more membrorum, dum vicissim sibi accepta officia impendunt, vnum de semetipsis omnibus corpus reddunt. Et cum diuersa in caritate peragunt, diuinum esse prohibent, vbi continentur. Si autem vnum quid cuncti agerent, corpus vtique, quod ex multis continetur, non esset. Quia, videlicet, multipliciter compactum non existeret: si hanc concordiam membrorum diuersitas non teneret. Quia ergo sanctis membris Ecclesiæ virtutum dona Dominus diuidit, tanquam terræ mensuras ponit. Et cum vnus alteri gratiam à Domino datam inuidit, & eam nomini suo adscribere velit, alterius limitem transcendit. Limes enim à discernendo limitem nomen accepit Qui gratiæ suæ mensuræ limitem transcendit, cadere vult: quia in præcipitio pedem ponit.

Vnumquemque ergo reprimat metus diabolicæ ruinæ, qui dum super voluit esse, quam quod erat; & ipsum quod erat perdidit: & de alto præcipitatus profundi inferna promeruit.

F

Vnusquisque ergo tanquam membrum corporis mensuram suam excedere non debet. Vnde iterum idem Paulus dicit: *Vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei*. (Rom. 12. 3.) Item ipse dicit: *Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis secundum operationem in mensuram vniuscuiusque membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in caritate*. (Eph. 4. 16.)

Sed cum miro consilio auctor, ac dispositor noster vni illa largitur, quæ alii denegat: quæ isti largitur, vnicuique mensuras ponit: mensuras positas egredi nititur, quisquis plusquam acceperit, maior esse conatur: vt forasse ille, cui tantummodo datum est præceptorum occulta disserendo aperire, tentet etiam miraculis coruscare, Aut ille, quem supernæ virtutis donum ad sola miracula roborat, etiam diuinæ legis aperire occulta contendat. In præcipitio enim pedẽ porrigit, qui mensurarum suarum limitem non attendit. Et plerumq; perdit ea, quæ acceperat: quia audaciter præsumit ad ea, quæ pertingere non valet, arripere festinat. Nã & membrorum nostrorum tunc bene ministeriis vtitur, cũ sua eis officia distincte seruamus. Lucem quippe oculis videmus, vocem vero auribus audimus. Siquis autem mutato ordine, voci oculos, luci aures accommodet, huic vtraq;

G

in casum patent: Si quis autem odores velit ore discernere, sapores nare gustare, vtriusq; sensus sibi ministerium, quia peruertit, interimit, Dum enim prius hæc vsibus non aptãtur, & sua officia deserunt, & ad extranea non assurgunt. Alii namq; datur sermo sapientiæ. Alii sermo scientiæ in eodem spiritu. Alii fides. Alii gratia sanitatum. Alii operatio virtutum. Alii prophetia. Alii discretio spiritus. Alii genera linguarum. Alii interpretatio sermonum tribuitur. Qualiter in vno, eodemque spiritu iste verbo sapientiæ polleat, nec tamen sermone scientiæ, i. doctrinæ fulgeat. Quia sentire, atq; inuenire sufficit etiam, quod per discendi studium non apprehendit. Ille sermone scientiæ fulgeat, nec tamen in verbo sapientię conualescat. Quia sufficit explere quantũ dicit & tamen ad sentiendum ex semetipso subtile aliquid non assurgit. Iste per fidem elementis imperat, nec tamen per sanitatis gratiam infirmitates corporum curat. Ille orationis ope morbos subtrahit, *nec tamen* verbo pluuias reddit. Iste operatione virtutum ad præsentem vitam etiam mortuos reuocat; & tamen Prophetiæ gratiam non habens, quæ ventura sunt ignorat. Ille ventura quæque velut

H

præsentia attendit, & tamen in nulla signorum operatione se exerit. Iste, per discretionem spirituum, in factis subtiliter mentes conspicit: Ille diuersi generis linguas examinat, sed tamen in rebus similibus dissimilia corda non pensat. Alius in vna lingua, quam nouit, sermonum pondera interpretando, prudenter discutit: & tamen bonis reliquis, quæ non habet, patienter caret.

Sic itaque creator noster, ac dispositor cuncta moderatur: vt qui extolli poterat ex dono, quod habet, humilietur ex virtute, quam non habet. Sic cuncta moderatur, vt cum impensa gratia vnumquemque subleuat, etiam per disparẽ gratiam alteri alterum subdat: & meliorem quisque dono alio, eum qui sibi subiicitur, attẽdat. Ac licet reperire ex

aliis

A aliis sentiat, eidem tamen, quem superat, se in aliis postponat. Sic cuncta moderatur. Et dum singula, quæ quærunt omnium interposita quadam caritatis necessitudine, fiant omnia singulorum. Et vnusquisq; sic quod non accepit, in altero possideat, vt ipse alteri possidendum quod accepit, humiliter impendat. Sic sunt diuersæ gratiæ, sicut & diuersa, vt diximus, corporum membra. Et quæ putamus ignobiliora esse membrorum corporis, his honorẽ abundantiorem circumdamus. Et quæ inhonesta sunt membra, abundantiorem honestatem habent. Honesta a. nostra honestate nullius egent. Sicut iniqui dum increpatione feriri non possunt, quasi honoris tegmine velãtur. Sed hæc de occultis potentũ peccatis loquimur. Nam quãdo & aliis cognoscentib. peccant, aliis etiã cognoscentibus increpandi sunt: ne, si prædicator tacet, culpã approbasse videatur: atq; hæc crescens in exemplũ veniat, quã pastoris lingua non secat.

Sancta ergo Ecclesia per prædicatores suos, qui dum facta mala sub dispectione increpationis increpãt, labia, quasi parcens mouet. Sed tamen parcendo non parcit. quia ab increpatione culpæ generaliter non tacet, quæ specialiter
B tacet.

Sancta ergo Ecclesia, ꝙ corpus est summi capitis Christi, in quantum se subleuat ad superna, in tantum amplius laborat, vt membra capiti conquirat, quę corpus eius fiant,
1. Cor. 12. 27. secundum Apostolum, qui dicit: *Vos estis corpus Christi, & membra de membro*: Aliud est membrũ corporis, aliud membrum membri. Membrum quippe corporis est pars ad totum membrum. Membrum vero membri est particula ad partem. Membrum namq; membri est digitus ad manum, manus ad brachium. Membrum vero est corporis, tam hoc simul, ad corpus diuersum. Sicut n. in spirituali Dominico corpore membra de membro dicimus eos, qui in eius Ecclesia ab aliis reguntur: ita in illa hæreticorum reproba cõgregatione, quæ totũ corpus est diaboli, membra sunt carnium, qui iniquo opere quibusdam nequitioribus coniunguntur. Duæ itaq; partes sunt: vna, quæ est corpus Christi: Et altera, quæ est corpus diaboli, quæ Antichristus dicitur. Quia dum bipertitus est vetus, & nouus, secundum Apo-
1. Cor. 15. 47. stolum qui ait: *Primus Adam de terra terrenus: secundus de cælo cælestis.* modo vero in Ecclesia duo Adam sunt. Terrenus, &
C cælestis. Et qualis terrenus, tales & terreni. Et qualis cæle-
Ibidem. stis, tales & cælestes, Et ipse idem Apost. dicit. *Primus homo de terra terrenus: Secundus de cælo cælestis*: quæ vtraque vnum est. Quia vbicumq; in scripturis sacris in veteri testamento legitur homo, in Hæbreo *Adam dicitur*. Nam cum nos dici-
Psal. 81. 7. mus in Latino illud ꝙ in Psal. 81. scriptum est: *Vos autem sicut homines moriemini*: In hebræo habet: Vos sicut Adam moriemini. Et in 8. Psal. *Quid est homo, quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum*? Homo *Adam* accipiendus est, filius hominis dominus noster Iesus Christus intelli-
Ioan. 1. 14. gendus est: qui illius veteris Adami, qui per obedientiam
Matth. 26. 45. ceciderat, tunc memor visitauit, quando intra vterum virginis *Verbum caro factum est, vt habitaret in nobis*. Et cum Dominus dicebat: *Filius hominis tradetur in manus peccatorum*:
1. Cor. 15. 47. ac si diceret: Filius Adam tradetur in manus peccatorum. Modo cum in scripturis legitur homo, tantum dein valet, ac si dicat. *Adam. Prior homo de terra terrenus. Secundo de cælo cælestis.* Quarum vtraq; & cum Adam dominus exprimitur, & cum homo dicitur, de carne non exit.

D Sed forte aliquis specialitatem quærit, vt dicat, qualiter dicitur Adam secundus, si Adam homo intelligitur: quia ante ipsum & post ipsum multi homines fuerunt?

Respondebo. Ante ipsum multi homines fuerunt: sed omnes veteres dicuntur, vnus Adam intelligitur vetus. Et quanquam patriarchæ & prophetæ Spiritu S. repleti Christum expectabant: & si non habebant culpam suam, tamen pro ipso homine vetere in inferno tenebantur: Quia nullus eorum per se poterat egredi, nisi de cælo secundus Adã nouus pro illis descenderet. Quia tam homines illi, quos à potestate diaboli liberauit, quos secum ad cœlos, vnde sine homine descenderat per nouum hominem reduxit, quam etiã & illi, qui post ascensionẽ eius ei iunguntur per fidem, cum omnibus his nouus Adam dicitur: & vnus homo dicitur. Hoc non est carnaliter intelligendum, cum rationem quæris. Ratio hic non carnis, sed operationis est intuenda:

quam Apostolus non humanis sensibus explicauit: Dum E & Adamum veterem, & Dominum nostrum Iesum Christum ad primitias rerum malarum, bonarumque reuocat, ac reducit duas formas vitales conlocans in duobus: vt primus Adam habeatur, quisquis per vestigia eius erroris incesserit. Secundus Adam ille sit, qui Dominum fuerit imitatus. Hi sunt duo Adam nouus, & vetus: sicut Apostolus Gal. 5. 6.
ait: *In Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura.* Non enim magni est meriti, quid foris agatur in corpore hominis, sed pensandum est, quid agatur in mente. In mẽte efficitur noua creatura: per quod foris deprehenditur in corpore, qualiter facta est noua in mente. Ad nouum hominem pertinet præsentem mundũ despicere: transitoria non amare. Mentẽ medullitus in humilitate Deo, & proximo sternere. Cõtra illatas cõtumelias patientiam seruare. Et custodita patientia dolorem malitię à corde expellere. Egenis propria tribuere. Aliena nõ concupiscere. Amicum in Deo diligere propter Deum; & eos qui inimici sunt, amare. De afflictione proximi lugere. De morte eius, qui inimicus est, non exultare. Hic est, secundus Adam. Iste est nouus homo, quẽ Christ⁹ reduxit ad cęlos; sic- F
ut ipse discipulis suis ait: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descẽdit de cælo filius hominis, qui est in cælo.* Cui sententiæ statim cõ- Ioan. 3. 15.
cordat, quod ipsa veritas dicit: *Pater volo, vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum.* Quia sibi ipse Dominus in verbis suis nõ discre- Ioan. 17. 24.
pat: Sed ad inquirenda hæc quasi discordantia, studiũ mentis nostræ inflammat. Omnes n. nos, qui in eius fide nati sumus, eius sine dubio corpus existimus. Quia igitur mira dispensatione pietatis membrorum suorum caput Dominus factus est, repulsa reproborum multitudine, solus est nobiscum. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo.* Quia dũ Ioan. 3. 15.
nos vnum cum illo iam futuri sumus, vnde solus venit in se, illuc solus redit etiam in nobis, & ille, qui in cælo semper est, ad cælũ quotidie ascẽdit. Quia qui diuinitate super omnia permanet, humanitatis suæ compage sese quotidie ad cælos trahit. Non ergo se desperet humana fragilitas, Vnigeniti sanguini confidat: In pretium suum conspiciat, quam magnum est, quod tantum valet. Perpendat solicite, vbi caput præcessit. Et quæ ad viuendum præceptis adstringitur, ad sperandum exemplis roboretur. Confidat, cælos speret, supernam patriam, angelorum se socium sciat: atque in suo G
capite prælatum se etiam angelis gaudeat. Amen.

Ad veterem quippe Adam pertinet præsentem mundũ quęrere: Transitoria ex concupiscentia amare: Mentem in superbiam erigere. Patientiam non habere: Ex dolore malitiæ, de proximi læsione cogitare: Sua indigentib. non dare: Ad multiplicanda lucra terrena, aliena quærere: Nullum, præter se diligere. Inimicitias inimicis reddere: De afflictione proximi gaudere: De morte inimici exultare. Cuncta hæc vetusta sunt, hominisque, videlicet, de radice trahit corruptionem. Interest vetus Adam, qui in scripturis sacris terrenus dicitur. Iste semper aduersatur Ecclesiæ Christi. Iste semper generat ad mortem. Hæc pars, quæ generat ad mortem, nox dicitur. Fiunt & hic Baptisma, & omnia Ecclesiastica Sacramenta: Sed quia & hæretici fidem, & subditi eorum, quos regunt, opere à se diuidunt Christum, & vnum videntur nobiscum commune habere altare. Et inde nomen paternitatis assumunt, per quam & sacramenta Ecclesiæ vsurpare præsumunt. Generant quidẽ filios: Sed quia Adam vetus est, non ad vitam generant, sed ad mortem: pa- H
tres ab imperitis vocantur. sed pro eo quod recta non lo- Esai. 56. 17.
quuntur, canes muti à propheta nuncupantur, qui ait: *Canes muti, non valentes latrare.*

Patres vero hæreticorum dicimus eos, videlicet, quos hæresiarchas vocamus. De quorum peruersa prædicatione, id est, locutionis semine sequẽtes sunt populi in errore generati. Sancta vero Ecclesia cum canibus gregis, qui sunt hæreticorum patres ponere dedignatur, quia inuentores errorum iudicando respuit: eosque inter veros patres numerare contemnit, Pro eo tamen, quod de Domino nostro Iesu Christo non recta sentiunt, eos cum canibus gregis sui non ponet: quia eos cum rectis prædicatoribus non adscribit. Liquido n. patet, quod Arius, Fotinus, Donosus, Macedonius, Nestorius, Euticius, Dioscorus, Seuerus: & hic nostris modo temporibus Elipandus: multique horum simi-

les, do-

A les,docendo,atque ſuadendo conati ſunt Eccleſiam illudere,& Patres videri.Sancta vniuerſalis Eccleſia diſtricta veritate diiudicans,eos inter cuſtodes gregis ſui non numerat quos eiuſdem gregis vnitatem diſſipantes damnat. De quibus voce Pauli Epheſiis dicitur: *Scio, quia poſt diſceſſum meum ingredientur ad vos lupi graues non parcentes gregi.*

Act.20.20. Et quia aliquando hæretici,quanto magis in perfidię errore blandiuntur,tanto magis ſanctitatem ſimulant:& quaſi tãta amplius in exterioris eſſe operatione:ita vt agere præ cæteris magna videntur:Sancta vniuerſalis Eccleſia cuncta eorum opera deſpicit:quia ea ex auctoritate rectæ fidei nõ prodire cognoſcit.Per hos Antichriſtus ſibi filios generat, quos in aduentu ſuo fœdiſſimos teſtes in Eccleſia habeat.

Hi teſticuli antichriſti ſunt,de quorum ſemine peruerſa Iob.40.12. proles gignitur, quæ in antichriſti ore copulatur. Vnde & per Iob ex voce antichriſti dicitur:*Nerui teſticulorum eius perplexi ſunt.* Tantos iſte Antichriſtus teſtes habet, quantos iniquitatis ſuæ prædicatores poſſidet.An eius teſtes nõ ſunt qui prauis perſuaſionibus corda hominum virulenta erro- B ris ſemina fundendo corrumpunt. Apte autem dicitur:*quod* Ibidem. *teſticulorum eius nerui perplexi ſunt:*quia, videlicet, prædicatorum illius argumenta doloſis aſſertionibus innodantur, vt recta eſſe ſimulent,quæ peruerſa perſuadent: vt alligationũ implicatio,quaſi neruorum plexibus;vt ſi videri poſſit, ſolui non poſſit.De ſuo eius teſticuli perplexos habent, quia acumine prædicatorum illius ſub argumentis duplicibus latent Plerumq;autem,cum verbis corda inficiunt in opere innocentiam oſtendunt.Neque enim ad ſe bonos perſuaſione ſua traherẽt,ſi ſe & in actionibus peruerſos exhiberẽt.

Sed quia teſtes huius perplexi neruis illigantur,& rectos ſe oſtentant,vt lateant,& peruerſa corripiant,vt corrumpãt ipſum ſine dubio ſuum caput imitantes,qui quaſi Leo ſedet inſidiis,& ſæuit per potentiam terreni culminis,& blanditur per ſpeciem ſanctitatis. Sed Antichriſtus vtinam tunc ſolum talia ageret ſuo tempore; & nunc quoque ad corrumpendam fidem & fidelium viſcera hos hæreticos luxuriæ teſticulos non haberet.

Neque enim malum ſola lectione oris infunditur; ſed peius;& à pluribus, operis exẽpla propinatur.Quam multi enim antichriſtum non viderunt: Sed tamen teſticuli eius ſunt:quia corda innocẽtium actionis ſuæ exemplo cor- C rumpunt:Quiſquis namque in ſuperbiam extollitur, quiſquis auaritiæ deſiderio cruciatur quiſquis luxurię voluptatibus ſoluitur,quiſque iniuſtæ, & immoderatæ iræ flagris innititur,quid aliud,niſi antichriſti teſtis eſt:qui dum ſe libenter eius vſibus implicat,exemplo ſuo aliis erroris fœtus miniſtrat.Ille praua agit ille praua agentibus adeſt,&adhæret.Et non ſolum non increpat,ſed etiam fauet. Quid ergo aliud,quã Antichriſti ſeruus eſt? qui perdidit auctoritatem promiſſæ Deo fidei teſtimoniis erroris.Quos tamen ſi quis increpet,mox ſe ſub quodam velamine defenſionis occultant.Quia videlicet eorum nerui perplexi ſunt,& male impliciti,qui corruptionem ſolui nequaquam poſſint, Et apparet quiddam in eis,quod doleat;ſed latet, quod pungat. Amaris dulcia,noxiis blanda permiſcent; & poteſtate quidem admirandi videri appetunt; Sed fallent arte. præmiſſa conloquia ſimiliter ſubſternuntur: & per ſermonem de ſe inſinuant,quod per exhibitionem negant. Vnde & rectę i- Iob.40.13. dem ſanctiſſimus dicit:*Oſſa eius,velut fiſtulæ æris.*Oſſa eius æris fiſtulæ comparantur;quia nimirum more æramenti inſenſibilis ſonum bene loquendi habent, ſed ſenſũ intelli- D gendi non habent.Hoc namque,quaſi humiliter aſſerunt, 1.Cor.13.1. quod elate viuendo contemnunt. Vnde bene per Paulum dicitur*Si in linguis hominum loquar,& angelorum,caritatem autem non habeam,factus ſum velut æramentum ſonans, aut cymbalum tinniens.*Bona quippe loquens ſed per amorem eadem bona non ſequens. Velut æs, aut cymbalum ſonitum reddit,quia ipſe non ſentit verba quæ ipſe dicit.

An non Elipandus more cymbali à Toleto ſonitum mittit,& inſenſatus eſt,quia ipſe non ſentit verba noua,quę dicit. Vt n. fides firma daretur Eccleſiæ, duodecim Apoſtoli ſunt à Chriſto electi, quorum Petrus cum eſſet eorum primus,ſolus nõ eſt auſus componere ſymbolum,ſed duodenario numero Apoſtolorum cum magna eſt cautela collectum,& credentibus aſſignatũ.Ideoq;qui in tali cõfeſſione permanſerit,à ſuperueniente ira timere non poterit. Duodecim fuerũt Chriſti diſcipuli prædicatores fidei,& doctores gentium.Qui cum omnes vnum eſſent,vnum etiam cõ- E poſuerunt communiter ſymbolum;qui ſinguli ſingula verba dixerunt vnius fidei inuicem concordantia ſibi,quæ tãtum duodecim ſunt verba.Elipandus ſolum in ſua fide vndecim poſuit:quia & denarii vnum numerum exceſſit,& ad duplicatum vt tredecim eſſet non peruenit. Quæ verba æqualiter diuiſa, vndecim,& vndecim fiunt, vt aperte daretur intelligi * ipſe primus * Spaniæ præfigurans ſe antichri- * quod ipſe primus Spaniæ ſe præfiguraret. * Hiſpaniæ ſtum. Extulit ſolus totam gratiam habere Apoſtolorum, qui ſolus ſine collatione fratrum compoſuit nouæ fidei documentum.

Nimis iſte apparet elatione ſuperbus, qui ſemetipſum cum Chriſto prædicauit Chriſtum. Sic enim de illo quem Coloſſ.2.4. præfigurauit,per Paulum dicitur: *Ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ſit Deus.* Et rurſum per eundem dicitur: Ibidem. *Qui verſatus, & extollitur, & colitur ſupra omne, quod dicitur Deus,aut colitur.*Etenim ſancti dii dicuntur. ſed non colun- * cultu ſc. latriæ ſeu diuino. tur *. Solus Chriſtus dicitur Deus, & colitur: ſuper quem F antichriſtus ſe eleuauit: cuius myſterium nunc videmus. Quia omnes,qui contra Eccleſiam ſunt,in Antichriſti corpore ſunt,cuius ſupra in vna beſtia mentionem fecimus. De qua Daniel cum quartam beſtiam diceret decem cornibus fultam, protinus adiunxit,dicens: *Conſiderabam cor-* Dan.7.8. *nua:Et ecce cornu aliud paruulum ortum eſt de medio eorum.Et tria de cornibus primis euulſa ſunt à facie eius.Et oculi quaſi oculi hominis erant in circuitu,& os loquens ingentia.* Vndecimũ quippe huius beſtiæ cornu eſſe deſcribitur, quia regni eius potẽtia in iniquitate roboratur.Siue qui inter decẽ reges Rom.ipſe erit vndecimus.Omne n. peccatum vndenarium eſt dictũ; quia dum diuerſa agit,præcepti decalogum tranſit. Et quia in cilicio peccatum plangitur, hinc eſt,quod in tabernaculo velut cilicina vndecim fiunt.Hinc per vndecimum Pſalmum dicitur.*Saluum me fac Domine, quoniam defecit Sanctus:* Pſal.11.2. *quoniam diminutæ ſunt veritates à filiis hominum. Vana loquuti ſunt vnuſquiſque ad proximum ſuum.Labia doloſa in corde & corde loquuti ſunt mala. Diſperdat Dominus vniuerſa labia doloſa, & linguam magniloquam.* Magniloqua lingua eſt, cum ſe ſuper omnes extollit,& ſibi magnus videtur. Hinc Petrus, ne in vndenario numero remaneret, Apoſtolos metuens, Ma- G thiam duodecimum ſorte miſſa requiſiuit.Hic niſi n.ſignari culpam per vndenarium videret, implere Apoſtolorum numerum tota feſtinatione duodenarium nõ curaret.Quia ergo per vndenarium numerum tranſgreſſio exprimitur, huius beſtiæ cornu vndecimum ipſe auctor tranſgreſſionis indicatur.Quod videlicet paruulus naſcitur quia purus homo generatur.Sed immaniter grandis creſcit:quia vſque ad coniunctam ſibi virtutẽ angeli fortitudinis profecit. Quod tria cornua,quæ ei ante faciem ſunt, euellit, quia ditionis ſuæ regna totidem,quæ ſibi vicina erãt,ſubiicit.Cuius oculi ſunt,vt oculi hominis:Sed os ingentia loquitur:quia in illo humana quidem forma videtur:ſed verbis ſuis vltra homines eleuatur.

Ecce nunc iã aperte vide purum hominẽ Elipandum,& tanta elatione ſuperbum ſuper omnem ſe Eccleſiam eleuare,vt omnes tanquam bruta animalia putet eſſe. Verba etiã fidei ſuæ, quæ in ſuis inſeruit epiſtolis in tantum ſunt fidei Apoſtolicæ contraria,quantum & inter ſe diſcordantia.

Quæ verba dupliciter vndecim fiunt vt dupliciter ſe in tantum eleuaret,vt in tota Eccleſia ſolum ſuper eum deſcẽdiſſe ſpiritus ſanctus,* ſicut finxit Montanus, & duæ pro- * videretur. phetiſſæ ipſius,Priſca & Maximilla,qui aduentum Spiritus H ſancti promiſſum à Domino,in ſe potius, quã in Apoſtolis, fuiſſe credunt. Vt illi Eccleſiæ,quæ adhuc in lacte eſt, cum talis ſurgit in prædicatione qualis Elipandus ſurrexit. Moriuntur infantes,qui adhuc per tempus poterant ad ſolidũ peruenire cibum:Sed tunc moriuntur,quando decipiũtur. De hoc Dominus præſcius futurorũ, diſcipulos in Euangelio admonet,dicens:*Væ prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus. Et orate, ne fiat fuga veſtra hieme,vel ſabbato.* Quod ex Matth.24.19. ſuperioribus,manifeſtum eſt,pendere.*Cum enim Euangelium* Marc13.7. *Chriſti cunctis gentibus fuerit prædicatum,& venerit conſummatio viderent abominationẽ deſolationis,quæ dicta eſt à Daniele prophe-* Matth.24.14. *ta:Stantẽ in loco ſancto,tunc præcipitur his qui in Iudæa ſunt,vt fu-*

giant

A *gi ant ad montes. Et qui in tecto non descendant tollere aliquid de do-*
mo sua. Statimque coniungitur: *Væ prægnantibus, & nutrienti-*
bus in illis diebus. In quibus diebus? Quando abominatio de-
solationis steterit loco sancto. Et quid erit abominationis,
nisi vt integer Christus Iesus, quod non sit filius Dei, & ve-
rus Deus, ille, qui de virgine natus est, quem Iudæi cruci-
fixerunt. Abominatio erit desolationis, quando aperte pro
Christo suscipitur antichristus, & adoratur: & Christus De-
us esse negatur. Iā longe antichristus nō est, quia iā Christus
Deus esse negatur. Quod quidē, iuxta literam, de aduentu
Antichristi, nulli dubium est quā persecutionis magnitudo
compellit fugere: & graue est ferre paruulos, qui lactantes
fugam retardant. Licet quidam Titi, & Vespasiani aduersus
Iudæos & præcipue Ierusalem obsidionem, pugnamque si-
gnificari velint. Hyemem quoque & sabbatum sic interpre-
tantur ne eo tempore fugere compellantur, quando duri-
tia frigoris in agris, & in desertis locis fugientes latere non
patitur, & obseruatio sabbati, aut præuaricatores facit, si fu-
giunt aut hostium gladiis subiacere, si sabbati ociū, & præ-
cepta obseruauerint. Sed non est tempore Vespasiani com-
B pletum, & Titi; sed nunc in aduentu Antichristi. Nos autem
audientes Dominum Saluatorem, vt qui in Iudæa sunt, ad
montana confugiant; i. qui confessores sunt, ad fidem, &
doctrinam Apostolicam confugiant: Ipsi quoque oculos
leuamus ad montes, de quibus scriptū est *Leuaui oculos meos*
Psal.120.1. *ad montes, vnde veniet auxilium mihi,* Et in alio loco: *Fundamē-*
Psal.86.1. *ta eius in montibus sanctis.* Et, *Montes in circuitu eius, & Dominus*
Ps.124.2. *in circuitu populi sui.* Et, *non potest ciuitas latere super montem po-*
Matt.5.14. *sita.* Et discalceati nos pedem literæ, nudis pedibus cū Moy-
Exod.3.3. se ascendentes montem Sina, dicamus: *Transiens videbo visio-*
nem hanc magnam; vt possimus intelligere prægnantes ani-
mas, quæ de semine doctrinarum, & sermonibus Dei initia
Esa.26.18. fidei conceperunt & dicunt cum Esaia: *A timore tuo Domine*
concepimus, & parturiuimus, spiritum salutis tuæ faciemus super
terram.

Sicut enim semina paulatim formantur in vteris, & tam-
diu non reputantur homicidium, donec elementa confusa
suas imagines, membraque suscipiant: ita sensus ratione cō-
ceptus, nisi in opera proruperit, adhuc ventre retinetur, &
cibo abortio perit, cum videt abominationem desolationis
stantem in Ecclesia, & Satanam transfigurari in angelum
lucis, id est hæreticum. Et de istiusmodi Paulus fletibus lo-
Gal.4.19. quitur. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus reforme-*
tur in vobis. Vellem autem esse apud vos modo, & mutare vocē meā,
quoniam cōfundor à vobis. Ecce Paulus mutare vult vocem in
partu suo, vt prædicationis sermo in rugitum vertatur dolo-
ris. Mutare vult vocem, quia quos iam prędicando pepere-
C rat, reformando gemēs iterum parturiebat. Qualem rugitū
Gal.3.1. pariens emittebat, quando eisdem *post se* redeuntibus ex-
clamare cogebatur, dicens: *O insensati Galatæ, quis vos fascina-*
uit? Et sic stulti estis, vt cum spiritu conceperitis, nunc carne cōsuma-
mini? vel certe *currebatis bene, quis vos impediuit, veritati non o-*
bedire? Qualis in huius partu rugitus fuit, qui multo tēpore
cōceptos filios cum tantis laborib. peperit, & quandoq; par
tos ad malitiæ vterū rediisse cognouit? Cōsideremus, quid
do oris habuerit? Quid laboris? Qui postquam potuit con-
cepta ex vtero edere, iterum compulsus est extincta susci-
tare. Nisi n. prędicatores sancti ab illa immensitate contem-
plationis internæ spiritualis conciperent, & ad infirmitatē
nostram humillima prædicatione, quasi quadam incurua-
tione descenderent, nunquam vtiq; in fide filios procrearēt.
Nobis quippe prodesse non poterit, si in suæ altitudinis e-
rectione persisterent. Moriuntur semina in partu, qui nec-
dum formati fuerant in fide, dum hæretici ceperint hæreses
prædicare. Ipsi hæretici discipulos Pauli occiderant, quia
D Christū in pectore illorū occiderant. Quos reuocat ad vnā
fidē, dicēs: *Filioli mei, quos adhuc parturio, donec Christus forme-*
Gal.4.19. *tur in vobis.* Has ergo animas arbitror, iuxta mysticos intel-
lectus, esse mulieres. De quib. ipse Apost. scripsit. *Mulier se-*
1.Tim.2.14. *ducta in transgressione fuit. Saluabitur a. per filiorum generationē,*
si permanserit in fide, & charitate, & sanctitate cū pudicitia. Quæ
si de sermone diuino aliquando generarint, necesse est, quæ
generata sunt, crescere & primū accipere lac infantiæ donec
perueniat ad solidum cibum, & ad maturā ætatem plenitu-
dinis Christi. Omnis enim, qui lacte alitur, imperitus est, &
mente paruulus; in ratione iustitiæ infantulus est. Hæ igitur E
animæ, quæ adhuc non pepererunt, siue quæ nondum po-
tuerunt ea quę generata sunt pascere; cum audierint sermo-
nem hæreticum stantem in Ecclesia, cito scandalizantur, &
pereunt: & in tempestate, atque in persecutionibus perma-
nere non possunt; præsertim, si otium habuerint bonorum
operum, & non ambulauerint in via, quæ Christus est.

De hac abominatione hæretica, peruersaque doctrina; Colos.2.
dicebat Apostolus, quod homo iniquitatis & aduersarius 4.
eleuet se contra omne, quod dicitur Deus, & religio: *ita vt præsu-*
mat stare in templo Dei, & ostendere quod ipse sit Deus. Cuius ad-
uentum secundum operationem Satanæ, & ea, quæ conce-
pta sunt, facit perire abortione, & ea quæ nata sunt, ad pue-
ritiam, & ad perfectā ætatem peruenire non posse. Quam-
obrem orandus est Dominus, ne in exordio fidei, & cre-
scentis ætatis oriatur hiemis frigoris, id est, hæreticorum Cant.2.11.
prædicatio nouella. De qua hyeme scriptum est ex voce
sponsi: *Iam hyems transiit, imber abijt, & recessit.*

Cætera desiderantur in autographo.

DACRIANI ABBATIS OPVSCVLA. F

1. Dacriani Abbatis Spiritalis vitæ documenta.
2. Eiusdem Dacriani Speculum Monachorum.

De Dacriano nihil aliud habemus, quam fuisse monachum S. Benedict. vide Posseuinum in Apparatu sacro.

Dacriani Abbatis, Spiritualis vitæ Documenta.

Dominus noster Iesus Christus, qui paruulos & vere humiles mirifica dulcedine reficere, inenarrabilique gaudio ac lumine exhilarare consueuit, intima tua cælesti benedictione & gratia replere dignetur, Charissime, dum petis à me doctrinam aliquam, quæ tibi per iter vitæ spiritualis ad pacem filiorum Dei tendenti possit esse adminiculo tu postulas panem ab eo qui valde inops est, & tecū pane indiget: sed diues ille, à quo omnes alimenta accipiunt, me & te pascat, donans atque inspirans ea quæ scribere debeam, in meam & tuam vtilitatem. G Igitur si perfectiorem animi tranquillitatem obtinere, & Christo Domino singulariter acceptus esse cupis cura vt sedulo obserues (quantum in te est) paucula documenta quæ sequuntur.

Docvmentvm 1.

In omnibus quæ agis, tractas, aut loqueris honorem Dei per sanctam intentionem pure quære: & custodiendæ cordis munditiei, libertatique inuigila.

Docvmentvm 2.

Plena fiducia te totum & omnia tua Deo committe, ita vt eius voluntas æternaque dispositio sit tibi semper pro summo solatio: & siue in tenebris, siue in lumine siue in tribulatione, siue in prosperitatis successu, siue in cordis angustia, siue in cordis latitudine, siue in donis pauperem, siue in eiusdem diuitem te ille esse voluerit, recte de bonitate eius sentias: & grauia ac molestia quæque de manu pa- H ternæ pietatis atque prouidentiæ illius humiliter, patienter vel etiam hilariter suscipias: certo credens eum omnia pro tua salute ordinare vniceque optans, vt ipsa voluntas eius omni tempore in te perficiatur.

Docvmentvm 3.

Ea quæ nulla ratione in te vel aliis corrigere potes, Deo commenda: longanimiter expectans donec ille aliter de his quæ tibi male habere videntur disponat.

Docvmentvm 4.

Iniuriam seu contumeliam tibi illatam, si cum lætitia

nondum

A nondum ferre potes, non tamen propter illam insipienter perturberis, neque ira excandescas: sed tranquillus permanere stude. Nam indigniora pro te Deus tuus mansuetissime tolerauit. Ergo in talibus ferocientem animi impetum religa & reprime, Deumque, qui te iuste quidem, sed tamen ex amore affligi permittit, magis quam hominem qui te affligit, attende.

DOCVMENTVM 5.

Alterius voluntatem potius quam tuam facere ama, & iudicio alterius tuum iudicium facile submitte: proprio sensui nunquam proterue inhærens, neque aliquid sanctæ obedientiæ præponens.

DOCVMENTVM 6.

Nunquam alicui te præferas, nunquam aliquem contemnas. Omnium vilissimum indignissimumque te esse existima, omnibus te subiice, omnibus propter Deum inseruire desidera: & eos quiete monent aut reprehendunt (etiam si inferiores videantur) æquanimiter audi: magis eligens culpam humiliter agnoscere, quam contentiose ac superbe teipsum excusare. B

DOCVMENTVM 7.

Tam libenter esto minimus, quam libenter forte aliquis alius esset maximus: & abiectus, non autem honorabilis haberi concupisce, vt Christo sacræque eius genitrici Mariæ similior apparens.

DOCVMENTVM 8.

Alicui placere vane non affectes, neque displicere inaniter pertimescas: & hominum, maxime mulierum, notitiam, familiaritatem, aut singularem erga te dilectionem ne expetas.

DOCVMENTVM 9.

Aliorum dicta vel facta tu temere neque iudices, neque discutias; & superfluis curis te non implices, verbaque detractoria loqui, aut etiam audire (quantum potes) caueas.

C

DOCVMENTVM 10.

Benignum & affabilem omnibus te præbe: de aliorum bonis, sicut de propriis gaude, & pro aliorum malis ingemisce: omnes syncera charitate diligens, neminem, quantumuis etiam tibi molestum, odio habens, de nullius salute desperans, & imperfectis quibusque piam compassionem magis quam turbulentam indignationem impendens.

DOCVMENTVM 11.

Mundi vanitates, carnisque voluptates vilissimas sperne immortali animæ tuæ sponso teipsum seruans, & in eo solatia constituens.

DOCVMENTVM 12.

Paucis contentus esto, & simplicibus delectare: memor paupertatis, quam pro te assumpsit tibique commendauit Deus tuus, Tu discipulus, ille magister: tu seruus, ille Dominus. Gaudeat discipulus, dum imitatur magistrum: exultet, seruus, dum sequitur Dominum.

CONCLVSIO EPISTOLÆ.

D Hæc documenta crebro inspice ac lege, Deumque precare, vt ea adimplere possis, sine cuius gratia nihil boni facere potes. Non autem desperes propter frequentes lapsus tuos, vel propter passionum, vitiorumque indecētes motus quibus adhuc vehementer forte impugneris & impediris: sed ex infirmitate tua in humilitate proficiens, bono animo esto, ac reiecta nimia pusillanimitate confide in Domino Iesu. Roga eum vt malis tuis indulgeat, merita, quę tibi desunt, suppleat, bona, quæ necessaria sunt, concedat, & quæ cōcessit, sed imperfecta habes, perficiat. Pete, quære, pulsa; nam perseuerantem proculdubio tandem exaudiet ille qui dixit: Omnis qui petit, accipit, & qui quęrit, inuenit, & pulsanti aperietur. Cum vero postulata ab ipso acceperis, caue ne de donis eius stulte in te glorieris, aut aliquid prę cęteris te esse reputes. Illi gratias age, illi totum attribue, qui totum dedit, tibi nihil ascribens præter peccatum, quod solum à teipso est. E Porro memineris absurda illa quæ vel dormiens ligata ratione pateris, vel vigilans inuitus sentis non adimere in te virtutem, quando tibi non placent, quando consensum eis denegas, Imo vero laboris molestia, quam in talibus sustines, virtutem perornat, meritumq; adauget. Interna etiam instabilitas qua tibi nolenti cor inter precandum psallendumque misere (vt verbis tuis vtar) distrahitur non tollit orationis tuæ fructum, sicut nec insterilitatis ariditatisque gelu, quo te pene assidue constringi conquereris. Sed curare debes, vt vigili, strenua, & fideli diligentia sanctum illud opus reuerenter peragas: nam crescente in te humilitate ac charitate, aliquando tibi forte dabitur, vt serena, suaui attentaque mente rebus diuinis intendas.

Vale, & ora pro me.

DACRIANI ABBATIS, SPECVLVM MONACHORVM.

F

DE AVTORE HVIVS SPECVLI MONACHORVM.

Dicendi character, finisque similis libelli huius & Epistolæ præcedentis, tum & alia nonnulla mouent me vt putem hunc esse Dacriani Abbatis potius quam Blosii: maxime, vero quod Froius qui hunc postremum inter Blosii opera curauit excludi in Epistola dedicatoria dicat illum pro fœtu legitimo non agnitum ab ipsomet Blosio, vt qui non solus (& si præcipuus) eius esset parens.



PEtis à me, dilecte frater Odo, spirituale aliquod speculum, in quo teipsum contemplari, & pulchra deformiaque tua exacte perspicere possis. Noua ista tua petitio est. Puto, non me cognoscis. Nam si cognosceres, quomodo rem spiritualem ab homine carnali peteres? Veruntamen ne piam petitionem præterisse, vel potius contempsisse videar, ecce mitto quod penuria nostra subministrare potuit. G Accipe igitur doctrinam breuem, cuius lectione vel tenuiter forte discere poteris, qualis sis, & qualis non sis, aut certe qualis esse debeas. Imprimis moneo te, vt sæpe serioque cogites, quare in monasterium veneris; nempe vt mundo tibique mortuus, soli Deo viuas: Ergo tota intentione id facere stude, ad quod faciēdū venisti. Disce fortiter cōtemnere omnia sensibilia, & teipsum viriliter frangere, salubriterque relinquere: passiones affectionesque vitiosas in te mortificare festina. Satage reprimere instabiles euagationes mentis tuæ: contende vincere fatigationē, acediam, & tędiū infirmi animi tui. In his sit quotidianus labor tuus, gloriosum certamē tuū, & salubris afflictio tua. Noli esse remissus, sed exurge, vigila, circunspice, expone te totum, ne tibi male peperceris. Hoc n. à te exposcit Deus tuus: hoc à te exigit status tuus. *Monachus* diceris: vide vt vere sis quod diceris opus monachi fac debellandis, inquam, eliminandisq, vitiis: sedulo inuigila aduersus naturæ prauitatem, aduersus animositatem, aduersus voluptates carnis, & sensualitatis illecebras, semper armatus esto. Intellige quæ dico. H Si superbiam, iactantiam, vanam gloriam, propriam complacentiam, tuæ rationi dominari permittis: si proprium sensum proterue sequi: si quæ humilia & simplicia cōtemnere audes, monachus non es. Si inuidiam, odium, amarulentiam, indignationem à te pro viribus non reppellis: si suspiciones temerarias, querimonias pueriles, murmurationes sceleratus non reiicis, monachus non es. Si contentioso acrique dissidio inter te & alterum forte exorto, non mox de reconciliatione tractas, & quauis iniuria affectus, non statim condonas, sed vindictam expetis, aut voluntariam simultatem, minus quā sinceram affectionem in corde retines, vel etiam exterius signa inaffectionis ostendis, si etiam eum qui iniuriam intulit, aduuare differs, quando necessitas & occasio se offert, monachus non es, Christianus non

Monacho identidem cogitandū, cur arctius vitæ institutum aggressus sit.

Veri monachi descriptio.

A

es, abominabilis coram Deo es. Si postquam deliquisti, teipsum regulariter accusare, & culpam tuam ingenue confiteri erubescis: si ad increpationes, correptiones, correctionesque prudentiam & humilitatem non exhibes, monachus non es. Si spirituali patri in omnibus quæ mala non sunt prompte, fideliterque obtemperare negligis: si eundem spiritualem patrem tanquam Dei vicarium revereri, ac sinceriter amare renuis, monachus non es. Si à diuino officio, & cæteris actionibus conuentualibus, te libenter subtrahis, si in ipso eodem seruitio Dei vigilanter & reuerenter non assistis, monachus non es. Si interiorib. tuis neglectis, exteriora tantum curas, & arida quadam consuetudine solum corpus, non autem cor, ad religionis opera moues, monachus non es. Si sacris lectionibus, aliisque spiritualibus exercitiis non das diligentem operam: si mentem transitoriis rebus sic implexam vel deprehensam habes, vt raro ad æterna assurgas, monachus non es. Si delicatum superfluumque cibum exquiris, & vini potum intemperanter vltra mensuram vnius cyphi affectas, præsertim quando recte vales, cereuisiamque aut alium potum conuenientē sufficienter habes, monachus non es. Si preciosas vestes, mollia strata, & quæuis solatia carnis, quæ statui & professioni tuæ non conueniunt, insipienter requiris: si quietem corporalem diligens, laborem & afflictionem propter Deum subire recusas, monachus non es. Si solitudinem & silentium non sustines, sed stichis sermonibus, inordinatisque risibus delectaris, monachus non es. Si cum secularibus esse gaudes; si extra monasterium, per vicos & vrbes euagare desideras, monachus non es. Si rem etiam exiguam dare, mittere, recipere, & tenere absq; superioris scitu permissioneque præsumis: si ordinationes sanctæ religionis, quantumuis modicæ sint, parui facis, easque volens transgrederis, monachus non es. Si denique aliud præter Deum in monasterio quæris, & ad vitæ perfectionem totis viribus non adniteris, monachus non es. Vt igitur, sicut dixi, vere sis quod diceris, & habitum monachi in vanum non portes, opus fac monachi. Arma te in te: certa contra te: & quātum est in te, vince & suppedita te. Si cito non inuenis pacem quam desideras, si inquam nondum tibi requiescere conceditur, sed adhuc perstrepunt & vim faciunt brutales motus, passionesque turbulentæ: imo vero si Deo sic permittente, per omnem vitam pro tua vtilitate, cum huiusmodi hostibus tibi colluctandum fuerit, noli diffidere, noli muliebriter deiici. Sed humilians te coram Domino, sta & permane in loco tuo, strenueque dimica. Nam & vas electionis beatus Paulus, per omnem vitam suam sustinuit tētationem, qua ab angelo sathanæ colaphizabatur. Quum precibus sæpius expeteret à domino tanta molestiæ liberationem, non est tamen liberatus: neque enim hoc ei expediebat: sed Dominus precanti respondit: *sufficit tibi gratia mea, veritas in infirmitate perficitur.* Sicque Paulus deinceps gratanter pertulit intentionis flagellum. Huius fortissimi, insuperabilisque athletæ confortatus exemplo, ne despondens animum in tentationibus: sed sustine viriliter, fixus atque immobilis in sancto proposito permanens. Nam laborem tuum proculdubio gratum habet Deus tuus; quamuis tibi nimium amarus videatur idem ipse labor tuus; spirituale martyrium inuicto animo perfer. Nihil dubita, etiam si millies vulnereris, etiam si millies conculceris: coronam recipies, si modo persisteris, si modo conflictum non deserueris, & arma non proieceris. Fac quod in te est: reliquū commenda diuinæ dispositioni, dicens: *Sicut voluntas est in cælo, sic fiat.* Sic summa consolatio tua, ipsa diuina voluntas & ordinatio. Quocunque te verteris, vbicunque fueris, tribulationes & tentationes inuenies, quandiu hæc vita durauerit: ad quas patienter tolerandas semper te paratum esse oportet. Fœlicem vero te, si eo tandem à gratia perductus fueris, vt quæuis grauedo & afflictio tibi vere sapiat propter Deum. Satisne speculum nostrum excreuit mi frater? Aut nondum tibi satis excreuit, sed adhuc expressius, diffusius, iucundiusque audire desideras, quomodo te interius & exterius componere, quomodo vitam tuam; vel quemlibet diem coram Deo rationabiliter ordinare debeas? Audi ergo: Statim dum euigilas, surrecturus ad nocturam synaxim, signum crucis attente exprime. Et Deum breuiter deprecare, vt omnem peccati maculam in te deleat, teque adiuuare dignetur; deinde reiecta phantasmatum confusione, aliud spirituale pertracta: & quantam potens puritatem cordis concipe: gaudens intra temetipsum, quod ad cultum & laudes creatoris tui euoceris. Veruntamen si fragilitas corporis, si somni grauedo, si conturbatio spiritus deprimit, ne collabaris animo, sed confortare, & vim tibi affer, ratione ac voluntate omnia impedimenta superans. *Regnum enim cælorum vim patitur: & violenti rapiunt illud.* Plane secundum laborem, quem sustines pro Deo tuo, reddet tibi ipse Deus tuus. Descendendo de lectulo, animam pariter & corpus commenda atque offer Altissimo. Tempestiue accurre ad chorum tanquam ad locum refugii, & hortum delitiarum spiritualium.

Donec inchoetur diuinum officium, mentem à turbulentiis, & multiplicitate incertarum cogitationum expeditum, in tranquillitate atque simplicitate conseruare stude, pium dulcemque affectum erga Deum tuum per sinceram meditationem vel orationem colligens. Sub ipsius officii decursū perfecte, reuerenter, gratanter & attente sacra eloquia pronunciare atq; audire satage, vt gustes *quoniam suauis est Dominus*: & sentias, quoniam verbum Dei incomprehensibilem habet dulcedinem & virtutem. Quæcunque enim spiritus sanctus ditauit, reuera viuificus cibus. & deliciosum solatium sunt animæ castæ, sobriæ & humilis. Ergo ibi fideliter attentus esse memineris. Cogitationem tamen mentisque impulsum nimis vehementem deuita, præsertim si debile caput habes: ne læsus, fatigatus, confusus, constrictusque interius, tibiipsi sanctuarium Dei occludas. Similiter sollicitudinem nimis anxiam, quæ pusillanimitatem, inquietudinemque adducere consueuit, reiice & leui quieto vigilique spiritu, in laudibus Dei sine proprietate perseuera. Si igitur cor ab euagationibus reprimere non potes, noli animo consternari: sed placide conare, placide fac quod in te est, reliquum diuinæ voluntati committens. In pia erga Deum affectione perseuera: & ipsi tui defectus, quos nulla ratione excludere præuales, tibi consolationem quodammodo gignent. Quemadmodum enim terra, quæ conuenientis naturæ est, ex conspersione sordentis fimi vberius aliquando sua germina profert: ita mens bonæ voluntatis ex miseria defectuum, quos inuita sustinet, dulcissimum diuinæ visitationis fructum suo tempore percipiet, si patienter sustinuerit. Quid autem tibi proderit, si impatiens fueris, nonne calamitatem calamitati adiicies, & te veram quidem humilitatem non habere, habere vero perniciosam proprietatem demonstrabis? Dum reuerenter assistis, & prompto voluntatis desiderio semper paratus es attendere, etiam si semper attendere non potueris, Deo satisfecisti: nec ipse tibi imputabit huiusmodi instabilitatis inordinationem, modo eidem inordinationi per tuam negligentiam non consentias, & ante orationis tempus, sensus tuos custodias. Si nō potes perfectum offerre obsequium, offer saltem bonam voluntatem: offer in spiritu humilitatis rectam intentionem: & iam non habebit diabolus quod aduersum te cauillari possit. Etiam si nihil aliud offerre potueris, quàm quod corpore & spiritu præsto es ad seruiendum Domino in sancto timore, confide, non perdes mercedem tuam. Sed væ animæ tuæ, si negligens remissusque fueris, & attendere non curaueris: scriptum est enim, *Maledictus homo, qui facit opus Dei negligenter.* Diligens esto, vt præstes quod præstare potes; & securus eris, si præstare non potueris quod præstare desideras. Hac securitate accepta, non conturberis quando impedimenta obueniunt, & tantum præstare non vales quantum præstare vis. Quando (inquam) distractione sensuum, deiectione animi, ariditate cordis, dolore capitis, vel quauis alia miseria ac tentatione affligeris, caue dixeris: Derelictus sum, abiecit me Dominus, non placet ei meum obsequium, quæ filii diffidentiæ dicere solent: sed patienti, vel etiam læto animo perfer omnia propter eum qui te vocauit & elegit, certo credens, quia ipse *prope est his qui tribulato sunt corde.* Nam si absque murmuratione humiliter portaueris onus impositum, dici non potest quantum gloriæ pondus tibi in futuram vitam accumulabis. Vere Deo dicere poteris, *Factus sum, vt iumentum apud te, & ero semper tecum.* Audi frater. Si dulcedine

inter

Marginalia:
A: Corporalis exercitatio.
B
Cura esse quod audis.
Perturbationes.
C
1. Cor. 12.
Matth. 10. Matth. 3.
D
Quid quoque Dei tempore faciendum.
E
Matth. 18.
1. Cor. 3.
Vbi horariæ preces persoluantur.
Psal. 118.
F
Moderatio.
G
Hier. 58.
H
Psal. 31.
Psal. 72.

A

interna repletus & ſupra teipſum eleuatus, vſq; ad tertium cælum euolaueris, ibique cum angelis miſcueris colloquium, rem tam grandem non facies, ſicut ſi grauamen & exilium cordis, pro Deo tuo effectuoſe ſuſtinueris, ipſiq; Saluatori conformatus fueris: qui in extrema triſtitia, tædio, pa-

Matt. 26.

uore & anguſtia poſitus, dixit patri: *fiat voluntas tua.* Qui etiam transfixis manibus ac pedibus, in cruce pendens non habuit vbi caput ſuum reclinauerit: qui denique omnes amariſſimæ ſuæ paſſionis dolores & contumelias amoroſiſſime pro te ſuſtinuit. Igitur in ſancta longanimitate contine teipſum, & expecta in ſilentio donec placuerit altiſſimo aliter diſponere, & perfecto illa die non requiretur à te quantum dulcedinis internæ hic perſenſeris, ſed quam fidelis in

Seruorum Dei genus duplex.

Dei tui ſeruitio & amore fueris. Ex his qui ſerui Dei nominantur, multi infideliter, pauci fideliter omnino ſeruiunt Infideles ſerui, quam diu deuotionem ſenſibilem & gratiã lachrymarum præſentem habent, alacriter Deo ſeruiunt, libenter orant, lætanter quibuslibet piis operibus inſiſtunt, & alta quadam cordis pace habitare videntur: ſed mox vbi

B

ſubtraxerit Deus deuotionem illam, videas eos perturbari, indignari, amarulentos impatienteſque fieri, & iam nec orationi, nec cæteris ſanctis exercitiis velle intendere. Et quia internas conſolationes pro voto non ſentiunt, ad externas, ſpirituique contrarias, ſeſe pernicioſe conuertunt. Vnde liquet, eos, non pure, Deum, ſed Dei dona impure requirere, eiſque ad ſuam oblectationem, abuti. Nam ſi Deum pure diligerẽt, & in donis eius vitioſe nõ requieſcerent, ipſis ſublatis, pacati in Deo permanerent, & ne tunc quidem ad illicitas conſolationes diuerterent. Ergo infide-

Luc. 8.

les ſunt, quia in aduerſitatibus fidem Deo non ſeruant. *Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.* Semper proſpera volunt, contraria non ſuſtinent. Si Deus concedit læta, quæ ſemper volunt, Deo ſeruiũt: ſi negat, ab eo diſcedunt. Imo vero nec in lætis quidẽ Deo, ſed ſibi, ſeruiunt. Vbique ſuam magis, quam Dei voluntatem fieri cupiunt. In dulcedine & conſolatione interna potius quam in mortificatione vitiorum perfecta ſanctitatem conſtituunt, ignorantes, quia per ſubtractionem deuotionis longe certius

C

Seruorum infidelium deſcriptio.

eluceſcit, an quis vere Deum amet, quam per ipſius deuotionis infuſionem. Senſibilis enim illa deuotio, ſæpe naturalis verius, quam ſpiritualis affectus eſt. Et qualis qualis ſit, niſi quis ea prudenter vſus fuerit, ad occultãquantã ſuperbiam, & vitioſam complacentiam, vnamq; ſecuritatem, ſuũ

Præpoſtera fictaque ſanctimonia.

ſæpe poſſeſſorẽ perducere conſueuit, quemadmodũ videre eſt in ipſis eiſdem ſerius infidelibus. Nam dum dulcedine intus perfunduntur, ſtatim alios diiudicare & deſpicere incipiunt: ſe ſanctos iam Deique ſecretarios exiſtimant: reuelationes cæleſtis miris modis expetunt & expectant: ſed & miracula aliqua aut per ſe, aut de ſe demonſtrari deſiderant: quibus cæteri cognoſcere poſſint ſanctitatem, quam ſe habere putant, & non habent. Hoc pacto in ſuis cogitationi-

Seruorum fidelium deſcriptio. Germana ſanctimonia.

bus euaneſcere ſolent, qui gratiæ ſenſibili magis, quam gratiæ largitori inhiant. Cæterum fideles ſerui longe ſe aliter habent. Neque enim ſe, ſed Deum quærunt: non ſuam conſolationem, ſed Dei beneplacitum & honorem præcipue ſpectant: proprietatem vbique fugiũt. Siue Deus ipſis infundere, ſiue non infundere voluerit influxum internæ ſanitatis, iidem ſunt: & in æqualitate mentis permanentes, Deum diligere atque laudare non ceſſant. Non ob-

D

nubilatio interior, non ſenſuum difficultas, non affectuum frigus, non cordis ariditas, non animi deiectio, non ſpiritus dormitatio, non tentationum anguſtiæ, non denique quarumlibet aduerſitatum miſeriæ, neque proſperitatum ſucceſſus, eos de loco ſuo deiicere poſſunt. Quamuis. n. vel ex contrariis triſtitiæ inordinatæ preſſuram, vel ex proſperis delectationis ſenſualis impetum, in inferioribus animæ viribus aliquando forte ſentiant, non tamen deiiciuntur: quia in ſuperioris mentis ratione quieti perſeuerare ſtudent, & diuinæ voluntati, ſeu permiſſione, ſuam voluntatem conformant: dolentque quod vel modicam indicentis motus

Matth. 7.

contradictionem in ſe ſentiant. *Fundati* ergo *ſuper firmam petram, ſtabiles in charitate Dei perſiſtunt*: quorum vtique ſummum ſolatium eſt, diuinum beneplacitum. Semper deuoti ſunt: quia dum ſummo ſtudio vitant atque abominantur quæcunque Deo diſplicent, cordiſque puritatem

E

vel tenuiſſime contaminare poſſunt, dumque Deo ſe in

Serui fideles.

omnibus rerum euentib. committunt, mentem mundam, liberam, quietamque ſemper poſſident. Iſta enim veriſſima, Deoque gratiſſima deuotio eſt. Illa altera ſenſibilis deuotio, quæ incipientib. vel recenter conuerſis familiarior eſt,

Ioan. 15.

non ita perdurat, neque tantam habet certitudinem. Eſt tamen & ipſa nobis multum vtilis, ſi ea prudenter vtamur. Serui fideles (ſic enim eos adhuc appello, quos Ieſus non ſeruos, ſed amicos nominat) ſerui, inquam, fideles exquirunt quidem etiam ipſi efficacem illam ſapidiſſimamque

Pſal. 70.

gratiæ ſuauitatem: exquirunt lætitiam ſalutaris Domini: exquirunt vultum amabilem & conplexum ſuauiſſimum: ſed ſpirituali verecundoq; deſiderio, non autem ſenſuali auiditate, neq; puerili leuitate, aut turbata impatientia id faciũt. Dona Dei expetunt, non vt in ipſis ſenſualiter delectentur: ſed vt per ea feruentiores, atq; ab omni inordinatione puriores effecti, cæleſti ſponſo magis placeant. Amant Dei dona, gratiaſque ſedulo pro eis agunt: & tamen ab ipſis ſe veluti otioſos & libros conſeruant, dum in eis non quieſcunt.

Heroica virtus.

Per gratiam vlterius ad gratiæ datorem & ſummum bonũ progrediuntur: in quo ſolo quieſcere licet. Felices omnino

F

ſunt, quia quanto minus donis adhærent, tanto magis dona percipiunt. Quantumlibet autem benedictionibus à Deo

Modeſtia vera.

Luc. 12.

ditentur, non tamen erigunt animum, non deſpiciunt alios ſed ſe. Se, inquam deſpiciunt, & omni gratia ſpirituali indignos agnoſcunt. Recogitant ſemper, quia quod habent, ex mera Dei miſericordia habent: & quia quibus plus datur aut committitur, plus etiam ab eis exigitur. Sicque in timore ſancto permanentes, & ex donis in humilitate proficientes, ſeſe omniũ infirmos eſſe confitentur. Gaudent & gloriantur apud ſemetipſos, ſi iniuſta diffamia, contumeliis, iniuriis, atque extrema abiectione preſſi, Chriſtum imitati fuerint: non autem, ſi vel per mentis exceſſum ſupra ſe eleuari, vel viſiones inuſitatas videre, vel miracula euidentiſſima patrare potuerint. Suggeſtiones doloſas, quibus diabolus eos ad inanem gloriam, & propriam complacentiam allicere nititur, ſigno crucis edito, citius repellunt, nuſquam adſentientes maligni ſerpentis verſutiis. Non in nu-

Nota.

G

mero, non in merito bonorum operum quæ faciunt, ſpem ſalutis ſuæ confidenter collocant: ſed in libertate filiorum Dei, quam per ſanguinem Chriſti conſecuti ſunt, fiduciam reponunt. Tu iam, mi frater, agnita ſeruorum fidelium atque infidelium differentia, adnitere eſſe de quibus forte non es: & ſtude non eſſe de quibus forte es. Si adhuc es, de quibus velles te non eſſe: & nondum es, de quibus velles

Iac. 4.

te eſſe, ingemiſce & humiliare. Nam *humilibus Deus dat gratiam.* Et profecto ſi humiliatus in conſpectu Domini, doles te adhuc ex numero infidelium eſſe, iam quodammodo in ſortem fidelium tranſiſti. Labora, perſeuera, noli timere: nõ reprobaberis cum infidelibus, ſed aſſumeris cum fidelibus. Sunt adhuc alii diuino obſequio mancipati, qui tamen nec infideles, nec fideles ſerui Dei dicendi ſunt: ſed ignaua dia-

Serui inertes, inter fideles & infideles medii.

boli mancipia quis eos iure appellauerit. Miſeros & infœlices illos intelligo, qui deuotionem ſeu Dei gratiam nihili, vel certe parui admodum facientes, interioraque ſua prorſus negligentes, labiis quidem ſe Deum honorare ſimulant: cæterum cor eorum longe à Deo eſt. In quodam malorum profundo demerſi vix quicquam de propria ſalute cogitant, Tales hodie ſunt, quales heri erant: tales chorum egrediuntur quales ingreſſi fuerant: nempe immundi, tepidi, ſocordes, vagi, incompoſiti, ſine timore, ſine reue-

H

Iſa. 29.

rentia. Eloquiis ſacris, quæ polluto ore proferunt, Deum magis exacerbant, quam placant. Vtinam mundus hos ſibi ſeruaſſet. Vt quid enim monaſteria incolunt? vt quid terram ſanctam calcant? quare eleemoſynas iuſtorum deuorant? quare angelica ſpiritualis exercitii gymnaſia deliciis carnalibus contaminant? Si ſordeſcere volebant, in loco ſordium permanere, non ad loca puritatis tranſire debuerant. Simplicem gehennam in ſeculo male viuentes ſibi comparaſſent: duplici gehennæ ſupplicio in monaſteriis negligenter viuentes ſe reos faciunt. Sed de his multa dicere, non eſt noſtri propoſiti: ad te ergo redeat oratio.

Dies in operas partiendus, ne mens otio torpeat.

In priuatis tuis exercitiis vide vt ſis ordinatus. Præſcribe tibi quid quaque hora agere, & in quo te occupare velis: ita tamen, vt ſi quando vel ex obedientia, vel ex alia cauſa rationa-

A

rationabili, ſeu ex quouis caſu emergente, quodlibet exercitium abbreuiaris, aut etiam in totum omiſeris, non inordinate angaris. Nam ad hoc præcipue tibi adnitendum eſt, vt in libertate, æqualitate, & puritate cordis, omni proprietate reiecta pacificus, imperturbatuſque coram Deo iugiter perſeueres. Hoc enim ſuper omnia alia exercitia, quantumuis etiam laborioſa & ardua, ipſi Domino eſt acceptabile.

Occupatio otioſa.

Proinde quicquid huiuſmodi libertatem in te impedierit, id etiam ſi ſpirituale multumque vtile videtur, pro tempore relinque, quantum obedientiæ ratio permittit. Omnem, inquam, cordis inquietudinem, qua vera pax, & perfecta erga Deum fiducia, ſpiritualiſque profectus præpeditur, repellere ſtude. Nunquam vitioſo otio locum dederis: ipſum enim eſt quod perimit animas. Sed & otioſas occupationes fuge: otioſas appello, quæ prorſus inutiles ſunt.

Laudabile otium.

Neque mireris, quod dixerim, Nunquam vitioſo otio locum dederis. Eſt enim otium laudabile, quando videlicet anima Deo dedita, ab omnium ſenſibilium rerum ſtrepitu & imaginatione exempta, in interno ſilentio, & dilecti ſui beatiſſimo complexu, veluti otioſa requieſcit. Si eo te deduxerit manus Domini, vtiliter feliciterque otioſus eas.

Sacræ ſcripturæ ſtudium.

B

Alioquin ſemper aut lege aut meditare, aut ora; aut aliquid aliud ſerium neceſſariumve tracta. Sane ſi ad lectionis ſacræ ſtudium promptus ac diligens eſſe volueris, iucundaberis plurimum: & tibi dulceſcere incipient quæuis ſpiritualia: fietque vt ſanctis delitiis aſſuefactus, omnes delitias carnales facile contemnas: & mirum in modum ſtabilietur mens tua in bono propoſito. Vt igitur tantum fructum merearis accipere, lectioni libenter atque ſapienter intende: hoc eſt in ipſa lectione vtilitatem, conſolationemque ſpiritualem, & Dei amorem quærere, non curioſitatem, non ſuperfluã intelligentiam & ſcientiam, non verborum ornatum atque elegantiam.

1. Cor. 1.

Sermonis elegantia donum eſt Dei.

Quæ tamen elegantia ſicut anxie quærenda nõ eſt, ſi abſit; ita etiam cum contemptu reiicienda non eſt, ſi adſit: nam & ipſa donum Dei eſt. Omnia cum gratiarum actione ſuſcipe, & omnia tibi proderunt ad ſalutem. Non autem turberis, ſi bona quæ legis aut audis, vniuerſa in memoria non retines. Nam quemadmodum vas quod ſæpius aqua perfunditur, purum permanet, etiam ſi aqua effuſa ſtatim effluat: ita ſi mentem beneuolã doctrina ſpiritualis crebro pertranſierit, quamuis ibi non perſiſtat, ipſam tamẽ mentem nitidam, Deoque placentem reddit & conſeruat.

C

Quæ vtilitas ex lectione ſacræ ſcripturæ ſpectanda.

Vtilitas tua ſingularis non in hoc ſita eſt vt doctrinæ verba memoriæ commendes, ſed vt doctrinæ verborumque effectus in te remaneat: id eſt, vt tu ex doctrina puritatem interiorem paratamque voluntatem ad implendi mandata diuina conſequare. Quæ contra vitia dicuntur, ea in te conuertere diſce: neque enim tibi ſemper tutum erit, illa in alios cum fixa animi ſententia detorquere, ne dum quemlibet pertinaciter iudicas, propriam conſcientiam macules aut conturbes. Similiter quando occurrit mentio copulæ carnalis, ne hæreas: ſed leuiſſima cogitatione pertranſito: opuſque generationis humanæ tam tranquillo cordis intuitu conſidera, ſicut quaſuis alias exteriores hominum operationes: reputans ipſam copulam coniugalem nihil aliud eſſe, quam miniſterium quoddam humano generi neceſſarium. Tam obiter atq; ſimpliciter res ipſas prẹteruolue ante mentis oculos, ſicut ſi de lapidibus fieret mentio. Et ita in omnibus quæ obſcæniora videntur, vel minimam lubrici motus, quantum fieri poteſt, vitato illecebram. Si per tentationem importune moleſtant & conturbant, ratione prorſus contradicito, denega adſenſum: & ſigno crucis edito, totam intentionem ad Deum dirige: ſic enim periculum illæſus euadere poteris.

D

Præterea noli eos imitari, qui nullum legendi ordinem ſeruant, ſed quod forte occurrerit, quodque caſu repererint, legere gaudent: quibus nihil ſapit, niſi quod eſt nouum & inauditum. Conſueta enim & vetera omnia quantumlibet vtilia, faſtidiunt. Tanta inſtabilitas procul à te ſit: ipſa enim non promouet, ſed diſpergit ſpiritum, & pericloſe laborat qui hoc morbo vitiatus eſt. Animum ad certam lectionem prudenter conſtringe: & in ea immorari conſueſce, etiã ſi aliquando minus ſapiũt. Lege inquam, non confuſe & ſparſim, ſed ex ordine. Quæ bona ſunt, eadem ſæpius audire non pigeat.

Pro temporis ratione

Veruntamen tempore tribulationis, & paupertatis ſpiritualis, incepta nonnunquam intermittere, & ad alia pia quæ te magis conſolari poſſunt, pro neceſſitate diuertere poteris.

E

mutanda aliquoties ſtudia.

Sicut patres teſtati ſunt, vtile eſt à lectione ad orationem ſeu meditationem tranſire, & rurſum ab oratione ad lectionem recurrere: vt dum oratio lectioni, & lectio orationi laudabili viciſſitudine ſuccedit, tollatur faſtidium: animuſq; velut recens ad opus propoſitum ſemper vigeat, & ex vtraque fructus copioſior referatur. Et quid vetat, quò minus etiam in ipſa lectione, breuiuſculas quaſdam orationes ſubinde formes, & ad Deum per ſancta deſideria aſpires? Sunt nonnulla, quæ & pro lectione, & pro oratione vel meditatione adſumi poſſunt: nempe omnes ſcripturæ, in quibus colloquium habetur cum Deo. Communes orationes priuatis orationibus ſemper præfer: & eas vtiliores tibi eſſe iudica, etiamſi ſteriliores atque inſipidiores aliquando videantur. Sic & quaſuis communes regulareſque actiones, tuis priuatis exercitiis antepone. Nam ante omnia, & ſuper omnia, primum locum obedientia iugiter apud te obtinere debet.

F

In priuatis orationibus quid potiſsimũ agendum atque petendum.

Sed quæris forte, in quibus orationibus & meditationibus priuatim te potiſſimum occupari oporteat. Si mihi credis, in tuis precationibus poſt accuſationem tui, & peccatorum petitam veniam, præcipue poſtulabis à Deo, vt malas paſſiones vitioſaſque affectiones penitus in te mortificet, & ab omni inordinatione perfecte te denudet: detque gratiam, qua omnem tribulationem & tentationem æquanimiter atque gaudenter portare poſſis. Poſtulabis humilitatem profundiſſimam, & feruentiſſimam charitatem. Petes etiam, vt ipſe te *in omnibus* ſemper dirigere, docere, illuminare, & protegere dignetur. Hæc tibi maxime neceſſaria eſſe iudico. Omnino magna & ſublimia ſunt, nec ea conſequi poteris, niſi in petendo aſſiduus & perſeuerans fueris. Perſeuera ergo quotidie pulſans, & tandem proculdubio Dominus aperiet, totque panes largietur, quod tibi fuerint neceſſarij.

Luc. 11.

Vide autem ne de his quæ accipis, gratias ſedulo agere negligas. Nam ſupra modum diſplicet Deo beneficiorum acceptorum obliuio & ingratitudo. Et vt facilius citiuſque Dei benignitatem ad te inclines, attentius deprecare pro ſtatu totius Eccleſiæ, commendans Deo omnes fideles viuos & defunctos, vniuerſamque creaturam rationalem.

G

Vis audire in quibuſnam adhuc vtiliter te exercere poteris? Ego dicam: vtilis eſt pſalmodia, vtilis aliarum ſcripturarum pia ruminatio, vtilis creaturarum conſideratio, ſi ad ipſum creatorem referantur: vtiles ſunt quæuis orationes, hymnodiæ, gratiarum actiones, & meditationes ſanctæ: vtiliſſimam autem & vnice neceſſariam humanitatis Chriſti, & maxime ſacratiſſimæ paſſionis eius memoriam omnes aſſerunt, idque merito.

Memoria vitæ & paſsionis Chriſti, quam efficax.

Ipſa enim eſt præſens paſsionum & affectionum inordinatarum exterminatio, oportunum tentationum refugium, tuta periculorum ſecuritas, ſuaue anguſtiarum refrigerium, amica laborum requies, facilis diſtractionum repreſsio, verum ſanitatis oſtium, vnicus contemplationis aditus, dulcis animæ conſolatio, indeficiens diuini amoris incendium, omnium aduerſitatum condimentum, omnium virtutum fons, vnde ad nos deriuentur: denique totius perfectionis exemplar abſolutiſsimum, portus, ſpes, fiducia, meritum & ſalus omnium Chriſtianorum.

De ſe ſub alterius perſona loqui videtur.

H

Fratrem noui, cuius conſuetudo fuit, ſingulis diebus ſibi aliquam eiuſdem dominicæ paſsionis partem præfigere, Exempli gratia: vno die proponebat ante mentis oculos, Chriſtum in horto conſtitutum: & eo die quocunque progrediebatur, vbicunque erat vacans ab alia ſeria neceſſariaque cogitatione, quicquid agebat exterius, oculum interiorem dirigere ſatagebat ad ipſum Dominum diuerſas anguſtias in horto ſuſtinentem: & in hunc fere modum ſæpe alloquebatur animam ſuam: O anima mea, ecce Deus tuus. Reſpice filia, attende, vide, & conſidera chariſsima: ecce Deus tuus: ecce creator tuus, ecce pater tuus, ecce redẽptor & ſaluator tuus: ecce refugium tuum, ſuſceptor & protector tuus: ecce ſpes, fiducia, fortitudo, & ſalus tua: ecce ſanctificatio, puritas & perfectio tua: ecce adiutoriũ, meritum & præmium tuũ: ecce tranquillitas, conſolatio, & ſuauitas tua: ecce gaudium tuum, delitiæ tuæ, & vita tua: ecce lux, corona & gloria tua: ecce amor tuus & deſiderium tuum: ecce theſaurus tuus, & omne bonum tuum: ecce principium tuũ & finis tuus. *Vſ-*

quequo

A Cant. 2. *quequo dispergeris filia vaga? Vsquequo relinques lucem, & amabis tenebras? Vsquequo pacẽ deseres, & inuolueris turbulentiis? Reuertere reuertere Sunamitis: reuertere filia, redi, & recollige te charissima:* relinque multa, & amplectere vnum: nam *vnum est tibi necessarium.* Mane cum Domino tuo: cõstitute te iuxta Deum tuum: noli recedere à magistro tuo: sede sub vmbra eius, quem diligis, vt gutturi tuo dulcescat fructus illius. Bonum est tibi hic esse filia. Nã huc hostis non appropinquat, hic insidiæ nullæ, nullum periculum, nullæ tenebræ: omnia hic tuta, omnia serena sunt. Reside hic libenter charissima. Eris n. hic secura & libera: eris hilaris & iucunda. Hic rosæ, hic lilia, hic violæ: hic flores omnium virtutũ gratanter adspirant. Videbis hic splendorem vniuersa suauiter irradiantem.

Inuenies hic veram consolationem: inuenies hic pacem & requiẽ: inuenies deniq; hic omne bonum. Huiusmodi sententiolis, & acriter & dulciter perurgebat animã suam, eamque foris vagantem reuocabat intro, & summo bono intendere cogebat. Ex ipsis eisdẽ sentẽtiolis aliquando plures, aliquando pauciores, aliquando vnam, aliquando duas, aliquando tres, secundum suæ deuotionis affe- B ctum, & spiritus sancti beneplacitum assumebat: quinetiam easdem sæpius iterabat & repetebat. Ingerebat item animæ suæ illa, quæ saluator in horto pro illa fecit & passus est: eam interim excitans, nunc ad pensandum ipsius saluatoris abyssalem humilitatem, mansuetudinem, patientiam, & feruentissimam incomprehensibilemque charitatem, nunc ad exhibendam compassionem eidem summæ maiestatis Domino sic inclinato & afflicto, nunc ad gratias pro tantis beneficiis & tanta pietate agendas. nunc ad amorem fideliter rependendum, nunc ad peccatorum veniam petendam, nunc ad hanc vel illam gratiam postulandam. Ser- Aspirationes. monem crebro in affectuosas feruidasque aspirationes cõuertebat has vel similes: O anima mea, quando parata eris sequi humilitatem Domini tui? quando mansuetudinem eius imitaberis? quando patientiæ ipsius exemplum in te relucebit? quando melius habebis? quando prorsus liberaberis à passionibus & affectionibus vitiosis? quando penitus morietur in te omne malum? quando omnis inordinatio in te delebitur? quando omnem tribulationem & tentationem placide affectuoseq; portabis? quando perfecte diliges proximum tuum? quando illum intime amplecteris? quando ab eius amore tota absorberis: quando eris pura, simplex, & nuda coram eo? quando nullo amplius impedimento ab eius castissimo complexu retardaberis? O si C immaculata esses, ô si Deum tuum ardenter diligeres, ô si summo bono tuo inseparabiliter adhæreres. Et dirigens in cælum siue in abyssum lucis æternę intuitũ cordis, sic ipsas aspirationes etiam formabat: O anima mea, vbi est Deus tuus? vbi est amor tuus? vbi est thesaurus tuus: vbi est desiderium tuum? vbi est omne bonum tuum? vbi est Deus tuus? quando apud illum eris? quando illũ videbis? quando illo fœlicissime frueris quãdo illum cum omnib. cæli ciuibus libere laudabis? has & similes aspirationes mente vel etiam ore, tacite proferebat; aliquando plures, aliquando pauciores adsumens, iuxta internam Spiritus sancti motionem. Arguebat & ipsam suam animam frequenter, ꝙ nimis esset tarda, ignaua, tepida, ingrata, dura insensibilis, instabilis, misera atque infelix. Rursus eandem pusillanimitate aut formidine deiectam confortabat, erigebatque, hæc aut D similia dicens: noli desperare anima mea: consolare filia, confide charissima. Si peccasti & vulnerata es, ecce Deus tuus: ecce medicus tuus paratus est sanare te. Benignissimus atq; misericordissimus est, vt velit: & omnipotens est, vt possit peccata in momento dimittere. Expauescis forte, quia iudex est: sed respira: nam qui iudex tuus est, idem ipse aduocatus tuus est. Aduocatus est, vt defendat & excuset pœnitentem: ergo etiam iudex est vt saluet, non autem condemnet humiliatam. In immensum maior est misericordia eius, quam sit, aut esse possit iniquitas tua. Quod tamen dico, non vt in malis perseuarans te indignam misericordia reddas, sed vt à malis auersa, de indulgentia & remissione non desperes. Deus tuus dulcissimus est, suauissimus est, totus amabilis, totus desiderabilis est, omnium quę creauit amantissimus est. Quando eum concipis aut cogitas, procul absit omnis terroris, austeritatis & amaritudinis imaginatio. Quod autem terribilis dicitur, non propter se, E sed propter illos dicitur, qui longanimitate eius abutuntur, & pœnitere differunt: quorum ipse amarissima sordidissimaque peccata, tanquam suæ dulcissimę purissimæque bonitati contraria, propulsat & punit. Tua imperfectio non te nimium consternet. Neque enim Deus tuus despicit te, quia imperfecta, infirmaque es: sed plurimum diligit te, quia perfectior esse & desideras & laboras, Quin etiam te perseuerantem adiuuabit, & perfectiorem, vel etiam quod forte sperare vix ausis, totam pulchram, sibique per omnia placentem efficiet. Istis & similibus innumerabilibus modis colloquium satis amicabile cum anima miscebat: & eã castis alloquiis ac dilecti castum amorẽ imitabat. Conuertebat & ad ipsum Dominum sermonem: aspirandoque ad eum per sancta desideria, dicebat: Bone Iesu, pie pastor, dulcis Magister, Rex æternæ gloriæ, quando immaculatus & vere humilis ero coram te? quando penitus contemnam omnia sensibilia propter te? sed & meipsum quando perfecte deseram? quando ab omui proprietate nudabor? Nam si non esset in me proprietas, non esset in me propria volũ- F Proprietates mentis. tas: non haberent in me locum passiones & affectiones inordinatæ: in nullo quærerem me. Sola proprietas inter te & me impedimentum mediumque constituit: sola proprietas retardat me à te. Quando igitur exuar omni proprietate? quando meipsum libere resignabo in tuum diuinum beneplacitum? quando munda, quieta, simplici & serena mente tibi seruiam? quando perfecte diligam te? quando vlnis animæ meæ suauiter complectar te? quando æstuantissimis desideriis amabo te? quãdo omnis tepiditas & imperfectio mea ab immensitate amoris tui absorbebitur? O Deus meus, ô dulcedo animæ meæ, ô consolatio mea, ô vita mea; ô amor meus, ô desiderium meum, ô thesaurus meus, ô omne bonum meum, ô principium & finis meus. Vtinam anima mea tuo dulcissimo frueretur amplexu: v- Psal. 72. tinam indissolubilter tuo deliciosissimo vinciretur amore: vtinam *perfecte tibi* vniretur. *Quid* enim *mihi est in cælo, & à te quid volui super terram?* Deus cordis, & pars mea Deus in æternum. Quando mihi prorsus silebit iste mundus? quando mihi cessabunt omnia impedimenta, omnesque inquietudines & vicissitudines huius sæculi? quando finietur peregrinatio mea? qnando consummabitur incolatus meus? quando soluetur miserabilis captiuitas huius exilii? quando inclinabitur vmbra mortalitatis, & adspirabit dies æternitatis? quando deposita sarcina corporis huius, videbo te? quando sine impedimento, feliciter & pe- G renniter cum sanctis tuis laudabo te? O Deus meus, ô amor meus, ô omne desiderium meum, ô omne bonum meum. Huiusmodi aspirationes frequentare solebat, sciens quia per exercitium aspirationum humanus spiritus spiritui diuino efficacius vnitur: & compendiosius quis ad perfectam sui mortificationem pertingit. Eas quidem vbique paratas habebat: si quando tamen vberibus otium nanciscebatur, tunc residens ad exemplum Mariæ Magdalenæ, gaudebat in ipsis diutius & liberius immorari: idq; ad honorem Dei magis, quam ad inordinatam oblectationẽ sui. Non omittebat interea cum interna quadam cordis effusione, per syncerum suauemq; affectum adorare, benedicere, gratias agere, atque precari. Sed & ad beatam Dei genitricem virginem Mariam, tanquam ad dominam miseri- H cordissimam, matremque dulcissimã, & thesaurorum cælestium dispensatricem liberalissimam diuertens alloquium, pias querimonias coram ea ingeminabat, sanctaque importunitate benedictionem efflagitabat.

Die altero præfigebat sibi, quomodo Christus à Iuda ꝓditus capiebatur: & circa idipsum prædicta exercitia iterabat: sicque ex ordine passionem consummabat, & consummatam resumebat ab initio. Et quidem circa eam partem passionis, quæ Christum in cruce pendentem repręsentat, non solum suo ordine & die, verum etiam singulis diebus, si sic placebat, saltem breuiter occupabatur, attendens angustias, liuores & dolores crucifixi, considerans vulnera beatissima, & sacrosanctum sanguinem ex eis tanquam è fontibus promanantem: excitansque animam suam ad horum sedulã contemplationem. In quauis solemnitate Sal-

A

uatoris aut Mariæ, repræsentationem ipsius festi, si ita videbatur, proponebat ante mentis oculos, loco partis dominicæ passionis, quæ alioqui illo die fuerat frequentanda. Et sua exercitia interna, ceu amicas cũ anima confabulationes, circa eiusdem festi opus, causam, mysterium atq; lætitiam transigebat. Delectabatur etiam studio psalmodiæ quamplurimum. Satis autem scio, quia idem ipse frater ex continuata frequentia huiusmodi sanctæ ἀσκήσεως, grandem cõsolationem & eximium laboris fructum cõsecutus est. Adscripsi exemplum: tu, si liber, imitare. Nam hac ratione Dei præsentiã attendere consuesces: hac ratione sensus sobrios, vigiles, exercitatos, & serenos habere incipies: hac ratione viam ad sublimitatem summæ contemplationis & perfectionis tibi sternes: hac ratione tempus, vbicunque fueris, vtiliter expendens, vtpote vanis & instabilibus cogitationibus è cordis tui latibulo eliminatis, seriisque introductis. Meditationes & aspirationes sub aliis verbis tibi formare poteris, si voles, quam nos formauimus. In quibus, si sentis inspectionem libri impedire mentem quo minus ad Deum pertingere, eique vniri possis, noli librum inspicere: rursus si percipis inspectionem libri iuuare tuum exercitium, librũ inspice. Volo enim tuam deuotionem tibi esse liberam, & te Spiritus sancti gratiam absque confusione, aut anxietate sequi. Porro per aspirationes, sicut ex suprascriptis formulis animaduertere potes, intelligimus oratiunculas quasdam iaculatorias, vel flammigera desideria, viuacesque & amorosos ad Deum affectus. Qui initia internæ conuersationis, & propriæ mortificationis nondum aggressus est: aut qui recenter illa aggressus est, prædictam exercitationis formam per omnia sequi mox in suis principiis forte non debet: sed expedierit ei, vt iuxta rationem quam subiiciam, se ad tempus exerceat. Singulis igitur diebus etiam ipse aliquam dominicæ passionis partem sibi proponet: & ad eam siue stet, siue sedeat, siue progrediatur, siue quiescat, mente recurrere studebit: nisi aliquid aliud vtile aut necessarium in corde tractare debeat. Et frequenter hoc, vel simili modo cum anima sua in conspectu Christi patientis philosophabitur. O anima mea, ecce Deus tuus: respice ingrata, attende misera, considerã paupercula: ecce Deus tuus, ecce creator & redemptor tuus. Ecce quomodo rex æternæ gloriæ humiliauit se pro te: ecce quomodo maiestas altissima inclinauit se pro te. Vide quam tristia, quam amara & indigna Saluator tuus sustineat propter te. Perpende quanta charitate dilexit te, qui tantam afflictionem & attritionem propter te suscepit in se. Excutere anima mea, excutere de puluere: solue vincla colli tui captiua filia Sion. Exurge, egredere lutum vitiorum, relinque sordes vitæ negligentioris. Quandiu cum voluptate versaberis in periculis? quandiu anxietates & tormenta reputabis requiem? quandiu secura obdormies in interitu? quandiu iter tectum sponte deseres, & longe lateque diuagaberis per inuia? Reuertere ad Dominum Deum tuum, quia ipse expectat te: festina, noli tardare: ipse enim paratus est recipere te. Expansis vlnis tibi in occursum veniet: tu tantummodo redire ne differas. Accede ad Iesum, & sanabit purificabitque te. Adiunge te Iesu, & illuminabit te. Adhære Iesu, & benedicet tibi, saluabitque te. Nonnunquam eidem animæ suæ expressius improperabit extremam eius ingratitudinem & peruersitatem, dicens: Eheu anima mea, quam ingrata fuisti Deo tuo? Ipse innumerabilia præclarissimaque beneficia tibi largitus est, & tu pro bonis mala semper ei reddidisti. Ipse ad imaginem & similitudinem suam creauit te: ipse immortalitate te donauit: ipse cælum, terram & omnia quæ in eis sunt, tuis deputauit commodis: ipse donis & gratiis plurimis ornauit te: ipse ad fidei Catholicæ lumen perduxit te: ipse è periculosis mundi fluctibus eripuit te, & ad portum tranquillitatemque vitæ monasticæ transtulit: vbi tu, tanquam in amœnissimo paradiso spiritualis voluptatis constituta, infinitas sanctæ lætitiæ, bonorumque operum occasiones haberes. Te grauiter peccantem sustinuit longanimiter, & ab inferni faucibus præseruauit. Rex regum pro te incarnatus est: creator tuus pro te frater tuus factus est. Nec satis illi fuit, vt pro te nasceretur: voluit & pati pro te: pro te contristatus & angustiatus est: pro te traditus & captus est: pro te ligatus & male tractatus est: pro te consputus & colaphis alapisque cæsus est: pro te illusus & despectus est: pro te flagellis concisus, & corona spinea vulneratus est: pro te arundine percussus, & pondere crucis grauatus est: pro te clauis ferreis cruci affixus & aceto potatus est: pro te suum sacrosanctum sanguinem fudit, & lacrimatus est: pro te mortuus & sepultus est. Ipse te adoptauit in hæredem regni cælestis: ipse tibi promisit, *quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec cor hominis comprehendere potest.* Tu vero dereliquisti, & contempsisti eum, qui benefecit tibi: abiecisti sanctum timorem eius, qui dilexit te: excussisti suaue iugum eius, qui elegit te. *Facta es quasi vna de filiabus Belial*: iniquitates, tanquam meretrix impudens, coluisti sine verecundia. *Pepegisti fœdus cum morte*: dedisti manum diabolo: ad omne malum fuisti paratissima: mala malis accumulasti, & pessimis peiora gauisa es semper addere. Iesum Christum, qui te in sponsam elegerat, iterum crucifixisti tuis sceleribus: illius vulnera tuis criminibus renouasti. Quis dabit tibi gemitus & suspiria? quis dabit fontem lacrymarum, vt plores die ac nocte tuam ingratitudinem? O te infœlicem, & quid facies? ô si innocentiam seruasses? ô si immaculata permansisses? ô si teipsam miserabiliter non dehonestasses, ô si à Deo tuo non recessisses? Innocentiam perdidisti, maculata es, teipsam dehonestasti, à Deo tuo recessisti. O te infœlicem, & quid ages? ad quem confugies, à quo expectabis auxilium? A quo, nisi ab eo ipso, quem offendisti. Pijssimus est, misericordissimus est. Humiliare, prosternere, effunde te sicut aquam in conspectu eius, & miserebitur tui. *Aliquando ipsa sua lamenta conuertet ad Dominum, hæc aut similia commemorans*: Heu Domine mi Iesu, *quid feci?* quomodo te dereliqui? quomodo te contempsi? quomodo nominis tui oblitus sum? quomodo tui timorem abieci? quomodo legem tuam conculcaui? quomodo præcepta tua transgressus sum? Heu me, Deus meus, heu me plasmator meus, heu me saluator meus, heu me vita mea, & omne bonum meum. Væ mihi misero, væ mihi, quia peccaui: væ mihi, quia meipsum similem bruto reddidi: væ mihi, quia irrationabilior pecude factus sum. O bone Iesu, ô pie pastor, ô dulcis magister adiuua me, erige iacentem: porrige manum periclitanti, emunda sordidum, sana vulneratum, confirma debilem, salua perditum. Fateor, non sum dignus quem terra sustineat, non sum dignus qui lumen videam, non sum dignus tuo auxilio & gratia. Magna enim est mea ingratitudo, magna & nimis magna est peccatorum meorum enormitas: veruntamen in *immensum maior est tua misericordia.*

B

Aspirationes.

Exercitium istud quatenus nouitio persequendum.

C

D

E

1. Cor. 2.

1. Reg. 1.

Esa. 28.

F

G

Psal. 50.

Igitur amator hominum Deus, & spes mea vltima, *miserere mei secundum magnam misericordiam tuam, & secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.* Interdum tanquam ex abrupto flectens genua in conspectu Domini affectuose dicet: *Domine, si vis potes me mundare.* Vel illud: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Vel illud: *Miserere mei Iesu fili Dauid.* Item illud: *Domine, adiuua me.* Similiter ante matrem Domini, virginem Mariam, & ante sanctos sanctasque Dei cor suum effundet, suppliciter eorum intercessiones postulans. Quotidie, vel certe frequenter, accepta opportunitate, recolliget se: & cum profunda humilitate, firmoq; emẽdationis proposito recogitabit, atq; sigillatim confitebitur coram Domino peccata vitæ anteactæ, maxime ea, quibus ipsam diuinam bonitatem grauius enormiusque offendit. Veruntamen in illis, quæ ad lubricitatem carnis spectant, non indiscrete immorabitur: ne recordatio & morosior pertractatio veteris peccati, nouum peccatum per illicitam delectationem pariat. In qua confessione contritione, sensibilique deuotione, magis lugere consuescet, quod erga Deum creatorem & patrem suum dulcissimum contumeliosus ingratusque fuerit, quam quod seipsum æternis suppliciis obnoxium reddiderit. In formulis lamentationum piarumq; querimoniarum, quas præscripsimus, non hoc spectabit, vt multas sententiolas percurrat: sed quas voluerit, & quot voluerit assumere, assumet, nullo etiam seruato ordine. Si vnam tantum vel duas, vel tres elegerit, quas apud se vbicunque fuerit, iterum atque iterum repetat, laudabiter faciet: si vero plures maluerit versare, etiã laudabiliter faciet. Libere eum pro sua deuotione agere, & vbique confusionem vel perplexitatem vitare nolumus.

Math. 8.
Luc. 18.

Quotidie cõmissorũ in Deum ratio subducenda.

H

Harum orationum formulis quatenus vtendum.

Noui

A

Noui vnum, qui exterius occupatus, in sua ad dominicam passionem conuersione inter castas confabulationes, hæc aut similia paucula verba ruminare gaudebat: O bone Iesu, ô pie pastor, ô dulcis magister: bone Iesu miserere mei: pie pastor dirige me: dulcis magister doce me: Domine mi adiuua me. Alter quidam aliquando plura, aliquando pauciora delectabatur reuoluere, & eadem aliis atque aliis verbis pro suo affectu exprimere. Noster tyro in his, sicut diximus, liber sit, qui etiam seipsum ad compunctionem diligentiãque spiritualis propositi ex meditatione mortis, purgatorii, iudicii, inferni, & patriæ cælestis excitare poterit, si ita placeat. Quorum quidem meditatio quanto propinquius ad timorem liberalem, & Dei amorem accedit, tanto ipsi Domino acceptabilior, & ad purificandas animas efficacior est: rursum quantum eadem timori illiberali & seruili vicinior fuerit, tanto minor vtilitas ex ea referetur. Per timorē liberalem metuimus peccare, ne benignissimum Dominū Deum nostrum offendamus, eiusque perdamus gratiam, & familiaritatis beneuolentiam. Per timorem seruilem formidamus male agere, ne damnis, pœnis, & suppliciis afficiamur. Veruntamen bonum est, nos vel per timorem seruilem à vitiis abstinere: ita tamen, vt ibi nō permaneamus, sed inde ad timorem liberalem transeamus.

Timor liberalis.

Timor seruilis.

B

Æternæ gloriæ iucunda meditatio.

In meditatione æternæ gloriæ, hæc aut similia apud se pertractabit. O quam beata est cælestis illa Hierusalem: cuius muri preciosissimis constant lapidibus: cuius portæ electissimis nitent margaritis: cuius plateę mundissimo sternuntur auro: cuius horti flosculis incomprehensibiliter vernantibus adblandiuntur. Ibi vox lętitiæ perpetuò auditur: ibi canticum gaudii sine fine promitur: ibi iubilus exultationis iugiter innouatur: ibi organa sanctorum semper resonant: ibi cinnamomum & balsamum ineffabilem suauitatis odorem indesinēter spirant: ibi est pax & requies omnem sensum exuperans: ibi est temperies & serenitas omnem captum humanum excedens: ibi est dies ęternus & vnus omnium spiritus: ibi est certa securitas, & secura æternitas, & ęterna trāquillitas, & tranquilla fœlicitas, & fœlix suauitas, & suauis iucunditas: ibi *fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum.* O quantæ felicitatis est angelorum choris interesse, cum sanctis Patriarchis & Prophetis, cum sanctis Apostolis & Martyribus, cum sanctis Confessoribus & Virginibus, cum gloriosissima Dei genitrice Maria perpetuum habere consortium, non timere, non tristari, non angi, non grauari, nō attædiari, nullum sustinere laborem, nullum impedimentum, nullum fastidium, nullam necessitatem.

1. Cor. 13.

C

O quanta consolationum opulentia, ô quanta deliciarum affluentia, ô quanta gaudiorum exuberantia, ô quanta purissimarum voluptatum abyssus, videre lumen illud incircumscriptum, videre lucem illam summe amabilem, videre indicibilem illam altissimæ Trinitatis gloriam videre Deum Deorum in Sion, *videre autem non in ænigmate, sed facie ad faciem* videre item glorificatam vnigeniti Dei humanitatem. Nam si dulce est visibilem cæli ornatum intueri, micantem stellarum claritatem aspicere, rutilantem solis splendorem cernere, fulgidum Lunæ candorem videre, gratam aeris lucem considerare, auicularum, florum, graminum, & colorum elegantem decorem contemplari, philomelarum & galeritarum dulces cantus excipere, lyræ & cytharæ suauem melodiam audire, rosarum liliorumque fragrantem odorem haurire aromatum & pigmentorum eminentem redolentiam percipere, diuersorum fructuum delitiosum saporem gustare: si, inquam, dulcedo maxima ex his sentitur, quantus erit syncerissimæ iucunditatis torrens immensam illam pulchritudinem perfecte contemplari, perfecteque infinitam illam dulcedinem gustare, vnde omnis pulchritudo, omnisque dulcedo rerum creatarum profluit atque descendit? Nobis quidem æternæ fœlicitatis, & futuræ resurrectionis statum repræsentat vernum tempus: in quo noua quadam gratia, admirabili ornatu, cælum, terram, arbores, ac cætera decorantur: veruntamen inter id quod repræsentat, & id quod repræsentatur maior est differentia, quam inter opacæ noctis tenebras & iubar solis meridiani. Beata igitur & iterum beata cælestis illa Hierusalem: vbi est omne quod placere potest: & vnde abest omne quod potest displicere: vbi in secula seculorum feliciter laudatur Deus omnipotens. Hæc supernæ ciuitatis gaudia pure frequentare discat, eaque amare & expetere, non tam propter proprium commodum, quam propter Dei laudem & honorē.

Matth. 13.

D

E

Quanquam huiusmodi meditatio vitæ æternæ sincerius exerceri poterit ab eo, qui iam profecit in interna conuersatione, quam ab eo qui vix dum initia propriæ mortificationis attigit, seq; potius quam Deum adhuc quærere nouit. In supradictis lamentationibus nouus tyro se exercebit perseueranter ad vnum, tres, sexve menses, aut ad annum integrum, vel amplius: id est tandiu, donec senserit mundi suique contemptum intus vtcunque conualescere, & se ad vitæ spiritualis propositum, aliquantulum feruere. Aliqui ægrius, aliqui facilius ad meliora conuertuntur: sed & nonnulli à benignissimo Deo liberalissime preuenti, subito innouātur. Interim quidem licebit ei etiam aliis orationibus, gratiarum actionibus, & diuinis laudibus insistere: singularis tamen eius occupatio erit in rationabili luctu, & peccatorum suorum persecutione. Si non inuenit lachrymas exteriores, non contubetur: nam interioribus lachrymis non caret, cui omne vitium vere displicet.

Quanto tēpore tyroni in his lamētationibus desudandū.

Postquam igitur per salutarem fletus seu contritionis amaritudinem imago Dei interius aliqua ex parte reformata fuerit, ipse maiore fiducia iam accepta, alterum illud exercitationis exemplum, quod superius proposui, vtilius imitari poterit. Eriget itaque se humiliter, & ad intimiorem cælestis sponsi familiaritatem feruenter præparabit. Quandiu autem adhuc infirmior frigidiorque est, sæpe excitabit in se diuini amoris igniculum per seriam incarnationis vel passionis vnigeniti Dei meditationem, conferens & his suauiter cum anima sua. Ex qua meditatione succensus, mox ad orationem & adspirationes conuertetur, ipsi summo bono spiritum suū per eas venire desiderans. Si perstiterit crebro hac ratione in amorem Dei compellere, eo breui perueniet, vt statim prima mentis conuersione aut adspiratione, siue præmeditatione aliqua, se à creaturis eorumque imaginibus seiungere, & in suauitatem ipsius diuini amoris immergere queat.

Quando altero exercitationis genere vtendum.

F

Deinceps non vsqueadeo necesse habebit in sua pœnitentia coram Deo commemorare singula peccata vitæ præteritæ, cordisque intuitum anxie ad ea dirigere: sic enim & libertas & affectus erga Deum prępedirentur: sed potius ad ipsum Deum cor amorose diriget, detestans interim, quicquid ab ipso separare retardareve potest. Vbi tamen non dicimus, vt quæ peccauit, ea aliquando è memoria sua per negligentiam dilabi permittat: sed volumus vt illorum sic reminiscatur, ne ipsa recordatio maiori vtilitati obsit. Itaque summatim potius, quam sigillatim, ea Deo quotidie confitebitur. Sane minora peccata præsentiori remedio in nobis delentur, dum per dulcem & efficacem amoris affectum ad Deum conuertimur, quam dum nosipsos in eorumdem consideratione & amara punitione morosius occupamus. Proiiciet igitur illa in abyssum diuinæ clementiæ: vt ibi veluti scintilla in medio maris depereant.

Quatenus peccata præterita ad memoriam reuocanda.

G

Omnem inordinatam pusillanimitatem, & superfluos conscientiæ scrupulos, perplexamque diffidentiam prorsus reiicere adnitetur, vndecunque emerserint. Nam nisi statim amputata fuerint, diuersis modis animi alacritatem præfocant, & profectui interno non parum incommodant. Porro nihil vltra vires attentabit; sed sua sorte contentus erit. Si non potest eo peruenire, quo peruenire desiderat, laboret, vt saltem eo perueniat, quo peruenire potest. Nisi sibi male blandiatur, facile agnoscet quousque procedere valeat. Liberalis tamen, & omnino liberalis est diuina bonitas: quæ vbicunque mentem digne præparatam inuenerit, ibi copiosissime se infundere gaudet. Quare si spiritualis asceta ad sublimitatem contemplationis perfectæque charitatis nondum admittitur, cogitet se nondum aptum esse, vt tantum bonum accipiat. Et quid ei prodesset eam gratiam percipere, qua non bene vteretur? Festinet omnia vitia radicitus euellere, vt aptior fiat: veruntamen sicut prædixi, virium suarum terminos non excedet. Ipsam Dei gratiam non tentet impatienter procedere, sed eam humiliter subsequatur. Spiritum, inquam, illuc violenter impellere non conetur, quo nondum ascendere potest: ne dum temere præsumit, quod præsumere non debet, sua se violentia deorsum præcipitet: &

H

Cuiusque capacitatis sua ratio habenda.

A

collisus temeritatis suæ pœnas exoluat. Sic conetur ad perfectiora, vt tamen conatus eius effrenem impetum & turbulentam sollicitudinem nesciat, mensuram gratię sibi datę attendat: memineritque se longe facilius, tutius, compendiosius, & felicius peruenturum ad supremum cõtemplationis gradum hoc est, ad mysticæ theologiæ cõprehensionem, si à mera Dei gratia tractus raptusque fuerit quam si magno labore suo illuc pertingere fuerit conatus. Discretionem ergo & modũ vbiq; seruet, ne per excessum in defectum corruat. Bonus & dulcis est panis lachrymarum, aliqui tamen eo pane mentem nonnunquam obruunt magis, quam reficiunt. Fletibus enim tamdiu, & in tanta confractione atque agitatione insistunt, donec & spiritu & corpore sub exercitio nimis extenso aut intenso succumbant, Non tamen negamus aliquos esse, qui per discretionem & Spiritus sancti adiutorium diu vtiliterque in seipsis concidant, & ad suauitatem gratiæ deinceps percipiendam inepti reddãtur. Igitur feruor seu impetus internus sic semper moderandus est, vt per eum spiritus confortetur, non extinguatur. Qui bona capitis habitudine sunt, feruidis adspirationibus interdum acrius & vigorosius insistere possunt: qui vero debiliori sunt capite, maxime quibus per indiscretionem ipsa debilitas accreuit, non nisi placide admodum se exercere valent. Quin & quandoque simplicem mentis compunctionem, aut meditationem, vel lectionẽ tales vix absque læsione admittunt, etiam dum alibi caput reclinant. Tantam calamitatem parit indiscretionis vitium Non tamen desperent, qui in eam venere necessitatem: sed solerter, quantũ in ipsis est, subterfugiant læsionis aut confusionis incommodum, humiliterque à Deo sibi id reddi petant, quo se miserabiliter spoliauerunt. Si Deus eos tandem exaudierit, gratias agant: sin minus, etiam benedicant Dominum: & propter eius amorem ad beneplacitum, patienter tolerare discant miseriam, quam ipsi sibi conciliauerunt. Caueat ẽt internus asceta omnem inconstantiæ & instabilitatis leuitatem. Ea exercitia assumat, quæ bona sunt & in his quę assumpserit, perseueret, etiam si aliquando minus arriserint: ita tamen, vt Spiritus sancti beneplacitum in omnibus sequatur, decreto propriæ voluntatis & ordinationis relicto. Ipse n. Spiritus Sanctus diuersis modis nos veluti inuitare, diuersisque semitis ad cellam illam vinariã, & ad thalamum diuini amoris introducere consueuit: cuius instinctus vbique animaduertere promptissimeque sequi debemus, omni proprietate reiecta. Quare spiritualis asceta seipsum tanquam paratissimum instrumentum Spiritui sancto semper præsentabit: & in quamcunq; partẽ idẽ Spiritus eum inflexerit seu applicauerit, protinus subsequetur. Si quando sursum ad sublimiorem contemplationem, & complexum summi boni tractus eleuatusque fuerit, libere se totum offeret: quod si tunc vel passio Christi, vel quæuis alia sancta meditatio & imaginatio occurrerit, non ibi hærebit, sed expeditus eò transuolabit, quo à Spiritu vocatur. Quando dubius vacillat in proposito, ignorans quo pacto in inceptis pergere debeat, prudentũ, expertorum, & humilium vtatur consilio. Sic n. magis proficiet quam si sibi fidens secundum proprias adinuentiones procederet. Interim tamen non omittat solicite confugere ad orationis remedia, humiliter petens à Domino in omnibus dirigi & illuminari; ne quando deceptus, errorem pro veritate sequatur. Semper autem meminerit, quia nunquam Deo perfecte vacare poterit, nisi cor ab omnibus, quæ citra Deũ sunt, liberum & expeditum habeat. Ecce mi frater, vtcunq; audisti quomodo tum incipere, tum progredi debeat in externis exercitiis, qui ad eximium aliquem purioris vitæ gradum pertingere vult. Tuum iam erit, hęc non solum audire & legere, sed & opere complere. Quod si feceris, & cælitus aduenerit auxilium, iamque interiora tua clarescere, & psalmodia, ac cætera diuinæ laudis obsequia tibi dulcescere cœperint, ***noli altum sapere, sed time.*** Nam etsi dilatato corde, viã mandatorum Dei aliquandiu curris, non tamen tu tibi, sed Deus cor dilatauit; & qui dilatauit, ipse idem subtracta gratia permittere potest, vt iterum constringatur. Illuxit tibi sol iustitię, & mẽtem tuam veluti squamis quibusdam deiectis serenauit; sed quis prohibebit, ne se abscondat, si abscondere voluerit? Esto a. paratus: nam abscondet se, & amabili splendore recedẽte, tibi iterũ sensus obtenebrabuntur atq; præpedietur. Sed & nescio quæ immissiones per angelos malos, nauẽ pectusculi tui vndiq; contundent. Imo vero vsq; adeo forte inualescet tentatio, vt infernalis prorsus iudicari possit. Videberis tibi Satanæ traditus: & ne os quidẽ ad laudes Dei aperire licebit. Durabit ẽt non paruo tẽpore ista calamitas; & non semel tantũ, aut ter, aut sexies, aut decies, sed sæpius comprehenderis ab ipsa, aliquando quidem vehementius, aliquando vero remissius. Sed non frangat te hæc res, neq; de delicto quicquam sinistrum suspicatus fueris. *Ipse enim tentari te permittit*, vt palam fiat, an vere diligas eum: & vt cæteris, qui tentationibus premuntur, compati discas. *Ipse flagellat & conterit te*, vt purget à vitiis, & ad maiorem gratiam præparet. *Ipse ad tempus quodammodo recedere videtur* à te vt nũquam superbias, sed semper agnoscas quia sine eo nihil potes facere: reuera tamen non recedit à te. His & similibus aduersitatibus exercet te, propter inenarrabilem charitatem, qua diligit te. Nam hac fere dispensatione cælestis sponsus cum anima feruida ad se conuersa vti solet. Eam in initiis noui propositi indicibiliter visitat, confortat, illustrat, & suauissimo sui odore recreatam atque illectam post se trahit, eique gratanter fere vbique occurrit, hoc veluti lacte potans nouellam amicam. Postea solidum cibum afflictionum præbere incipit: illique plane ostendit quanta oporteat ipsam pro nomine suo pati. Iam vndique exurgere incipiunt aduersitates; molestant exterius hominem, conturbant interius passiones, affligunt exterius pœnæ, deiiciunt interius pusillanimitates, grauant exterius infirmitates, obscurant & obnubilant interius tenebræ; exteriora premuntur, interiora arefiunt; nunc ab anima se abscondit ipse sponsus, nunc iterum eidem se ostendit, nunc eam in caligine & horrore mortis veluti deserit, nunc rursus ad lucis amœnitatem reuocat; ita vt vere dictum sit de eo, quia deducit ad inferos & reducit. His modis animam probat, purificat, humiliat, erudit, frangit, dolat, exæquat, leuigat & ornat. Quod si eam per omnia fidelem, ac bonæ voluntatis sanctæque patientiæ esse, iamque per longam exercitationem & suam gratiam placide atque affectuose quasuis tribulationes ac tentationes portare inuenerit, tunc ipsam perfectius sibi copulat, & ad secreta sua familiariter admittit, longeque aliter adstringit quam in initiis conuersationis feeerat. Tu ergo non perturberis, quando vehemens tentatio te flagellat; sed tanquam pignore amoris accepto, fidelis & inuictus in agonibus permane, dicens subinde cum beato Iob; *etiam si occiderit me sperabo in eum.* Durante huiusmodi tempestate, durius erit tibi diuino officio assistere, propter nimiam mentis instabilitatem seu obnubilationem. Verumtamen longanimis esto, & placide fac quod in te est. Transibit nox, discedent tenebræ, lux iterum exorietur. Quandiu autem nox est, summopere caue ne otiosus & negligens inueniaris. Si non libet orare, psallere, vel meditari, insiste lectioni. Si etiam ad lectionem nauseat animus, scribe, aut in aliquo alio externo opere ad tempus viriliter te occupa, vanarum cogitationum strepitus sedulo interim reiiciens. Si somnolentia tibi intempestiue molestior est, eaque grauiter deprimeris, vtilius forte facies, si loco & tempore permittente, paululum obiterque ad honorem Dei capite reclinato dormitaueris, quam si inexorabiliter repugnare volueris. Nam si per solum laborem somnolentiam comprimere elegeris, durante quidem labore, liber eris, sed finito eo, teque ad spiritualia redeunte, facile reuertetur eadem somnolentia. Dormitatio illa, & breuis & leuis esse debet: ita vt plus minus eo spatio duret, quo psalmus vnus, aut duo tresue legi queant. Spiritus enim inde veluti renouatus; expeditior atq; alacrior resurget. Qui nondum in cibo, potu & sensibus nouerunt esse sobrii, si ad prædictum remedium confugerint, timendum est, ne suum morbum aggrauent potius, quam alleuient, & in profundum prolixumque somnum prolapsi, tẽpus miserabiliter perdant per socordiam. Aduersus eas tentationes, quibus diabolus mentem ad indecentia & vitiosa inclinare nititur, etiam solerter vigila, & ipsas statim in initio priusquam interiora tua occupentur; reiicere satage.

Nã nisi mox primo insultu aduersarium repuleris ingres-

sus

Modus vbique seruandus.

Lachrymarum modus habendus.

B

Feruor spiritus quatenus promouendus.

Exercitia semel assũpta, non temere immutanda nisi Spiritus sancti flatus aliud suadeat.

C

D

Præceptionem sequi debere imitationem, à iactantia tamen ac arrogantia alienam.

Rom. 11.

Psal. 118.

E

Deut. 13.

Ioan. 15.

Act. 9.

F

G

Iob. 13.

Longanimitate animus instabilis firmãdus.

Otiũ summe fugiendum.

H

Contra tentationes carnis remedium.

A ſus intro repente animam tuam vinculis iniectis colliga-
bit: & tu deinceps libertate viribuſque destitutus, ægrius
reſiſtes. Veruntamen etiamſi negligenter egeris, & ille vin-
cula iniecerit, ne ſic quidem dedas te: ſed reclama, & vel
reptando ſuper terram renitere, Dominumque in fortitu-
dine ſpiritus exora, vt te vinculis abſolutum libertati reſti-
Ratio vincendi hoſtē. tuat, aut certe à conſenſu præſeruet. Scito autem quia eun-
dem aduerſarium, dum fœda, impia, & abſurda quæq; ſug-
gerit, ſæpe felicius vinces, ſi contempſeris & nihili feceris
eius latratus, ſicq; pertranſieris, quam ſi cum eo diutius di-
ſceptare & iniquum os magno labore obturare paraueris.
Dum tamen nimium importunus eſt, & ſemel ac denuo re-
pulſus, iterum atq; iterum inſilit, omnino conſerendæ ſunt
manus, vt vel certamine ſuperatus aufugiat cum oppro-
Varia tentationū ratio. brio. Porro diuerſis viis nos aggreditur: aliquando enim
clam, & quaſi ſub prætextu pietatis inſidias parat: aliquan-
do vero palam & aperto furore inſurgit: aliquando ſenſim
irrepit: aliquando ſubito & ex inſperato irrumpit: aliquan-
do ſpiritualibus & internis, aliquando corporalibus & ex-
ternis aduerſitatibus aut proſperitatibus oppugnat. Quare
B ſemper vigilandum, ſemper ad Dominicæ paſſionis præſi-
dia confugiendum, & ad Deum lachrymoſe clamandum
eſt. Verum quemadmodum dicere cœperam, noli altum
ſapere propter gratiam quam forte habes. *Quid enim habes,*
1. Cor. 4. *quod non accepiſti? Si autem accepiſti, non eſt iuſtum vt glorieris,*
quaſi non acceperis. Caue itaque, ne vento vanæ gloriæ, aut
auræ propriæ complacentiæ feneſtram cordis tui aliquo
pacto aperias. Vide ne te iactites: vide ne paſſim oſtentare
Fugienda oſtentatio. gestias quod accepiſti: ſed ſecretum tuum apud te perma-
Eſa. 2. 41. neat, niſi forte alicui intimo diſcretoque amico, propter
ſpiritualem vtilitatem vel conſolationem humiliter ac ve-
recunde reuelandum fuerit: aut alioqui obedientia, ſeu
alia manifeſte neceſſitas grandiſue vtilitas compulerit. Vi-
de ne te tuis meritis & laboribus donum Dei accepiſſe cre-
das: ſeu potius indignum te iudica (ſicut reuera indignus
es) omni gratia & conſolatione, dignum vero omni confu-
ſione atque derelictione. Non comparaueris te cum infe-
rioribus & imperfectis: ſed cum ſanctioribus te confer, vt
conſiderata eorum perfectione, tuam imperfectionem
C melius agnoſcas. Humilia & deiice te: conſtitue te ſine fi-
ctione infra omnes homines. Et quomodo hoc, inquis, fa-
ciam, quum plerique abiecto penitus timore pariter & pu-
dore, perditiſſime viuant? Quod ego nec facio, nec facere
volo? Quid, etiamne illis me ſubiiciam? etiamne illos mihi
præponam? præpones, inquam. Nam ſi cogitaueris, quia
qui hodie peſſimi ſunt, cras te perfectiores eſſe poterunt:
& quia ſi iidem dona tibi diuinitus conceſſa accepiſſent,
longe ſanctius te viuerent: tu quoque grauius eis peccares,
niſi abundantiori gratia præuentus eſſes. Si, inquam, hæc
cogitaueris, facile animaduertes, quam ſit conſentaneum,
vt etiam quemlibet peccatorem tibi præferas. O ſi ſcires
arcanum Dei, quam libenter aliis cederes, quam lætanter
vltimum locum teneres, quam gratanter ad aliorum pedes
te demitteres, quam alacriter etiam infimis inſeruires, quā
deuote omnes honorares, quam affectuoſe ſine aliqua mo-
ra aut querela obedires. Cæterum adhuc excellentius ali-
quid à te requiro, nempe, vt non ſolum infra homines, ſed
D & infra omnem creaturam, propter Deum in te corde tuo
Obſiſtendū conſtanter ſuperbiæ ſuggeſtori. conſtituas: reputans te cinerem abiectiſſimum, exiſtimans
te indignum quem terra ſuſtineat, & qui lumen videas. Pe-
nitius introſpice quam ſis ingratus, infidelis, tepidus, inſta-
Cant. 1. bilis, miſer, ac vilis: & ad humillimam illam animi depreſ-
ſionem poteris pertingere. Si antiquus hoſtis importune
pulſauerit oſtium cordis tui, ſuggerens vt te aliquid eſſe
exiſtimes, vaneque glorieris, & aliis te præponas, repelle in-
ſidiatorem, obſera fores: & quamuis ſentias immiſſiones
peſtilentes, nunquam tamen conſentias. Nam ſi conſenſe-
ris, ſi impoſtori aperueris, & ad illicitas illecebras mentem
inclinaueris, iam fidem, quam ſponſo animæ tuæ dederas,
infregiſti: iam lectulum dilecti, qui prius floridus eras, com-
maculaſti: nec iterum ad beatiſſimam familiaritatem eius
admitti poteris, niſi eiecto citius adultero multum te hu-
miliaueris. Et priuſquam omnino recipiaris in gratiam, for-
te neceſſe erit te dare pœnas, & aliquando affligi, donec
ſordida illa oſcula, quæ impuriſſimus nebulo genis animæ

tuæ impreſſit, flagello Dei deleta fuerint. Sed de his ſatis
Hactenus quidem diximus quomodo diuino officio aſſi
ſtere quę exercitia interna aſſumere, & quam rationem ob
ſeruare, quid ſequi, quidque vitare in illis debeas. Nunc a
reliqua, quæ dicenda ſunt, tranſeamus. Quantum ad refe
ctionem corporalem attinet, omnem exceſſum caue: n
prægrauatus, ad ſpiritualia exercitia reddaris ineptior. Ne
que enim fieri poteſt, non poteſt, inquam, fieri, quin ventre
per intemperantiam diſtentus, animam à Deo, & his qu
ſalutis ſunt, auocet. Præcipue vinum, etiam citra ebrietat
largius ſumptū impedimento eſt: corpus incendit, interior
confundit, & alacritate ſpiritus coarctata, pecuinum quen
dam torporem inducit. Fruſtra itaque ad ſpiritualem vitan
aſſurgere nititur, qui gulam necdum refrenare conatur. Vi
tioſa ergo deſideria ſedulo amputa. An cibus vel potus qu
vteris, multum exquiſitus ſit, aut ſuauis ex ſe, tu parum cu
raueris. Si ſumi poteſt, & rationabilis eſt, quid amplius exi
gis? Monachus diceris: ad menſam accedere debuiſti, vt d
donis Dei corpus reficeres, non vt voluptatem carnis foue
res. Quare ſi de victus vilitate perturbaris & murmuras
ſicut prius dixi, ſic & nunc dico, monachus non es. Si cord
tuo vere ſaperet Ieſus, quę eduliorum paupertas palato tu
propter Ieſum non ſaperet? Ipſe enim Ieſus etiam extrem
inopiæ gratiſſimum condimentum eſt. Ama Ieſum: & eſc
ſimpliciores tibi non minus, imo vero amplius, ſuaues e
runt, quam epulæ regales. Ieſus eſuriens nudo pane ſæp
pro te refectus eſt: Ieſus ſitiens aceto & felle pro te potat
eſt. Continenter, ſenſim, & moderate cibum potumque ſ
mito, omni auiditate brutali penitus excluſa. Etiam circa i
ſam delectationem naturalem, quam refectio corporal
parit, vigila. Noli hærere, noli hoc ſpectare, vt ſenſualita
tem paſcas. Nam ſi illam paſcere volueris, ipſa depaſcet
commaculabit interiora tua. Quemadmodum autem ſæp
negandum eſt carni, quod male concupiſcit: ita nonnu
quam cogenda eſt vt id percipiat, quod percipere non de
derat. Aliquando enim vel tantillum faſtidit, quantum n
turæ neceſſarium eſt. Porro vide, ne dum corpus reficitu
mens ieiuna maneat. Guſtent interim fauces cordis tui ve
bum Dei, & doctrinam ſalutarem factaque ſanctorum a
res excipiant. Si forte ad eam menſam accumbis, in qua l
ctio ſacra deeſt, tu ne ſic quidem animam tuam cibo ſpir
tuali priuaueris: ſed quantum per ſilentium licet, cum ip
aut cum Deo tuo intus colloquere: & pium aliquid apud
pertracta. In veſtitu, ſicut & in victu, ſobrius eſto. Quicqu
monaſticæ ſimplicitati contrarium eſt, id prorſus reiic
conſpue, & deteſtare. Neque vaniſſimos quoſdam infel
ciſſimoſque fratres imitatus fueris, quos ſui ſtatus pude
& ſuæ iniquitatis non pudet. Si quando egredi, vel a
conſpectum ſecularium venire debuerint, videas eos a
inepta curioſaque prorumpere, tales & tales veſtes, ſic & ſ
aptatas tunicas induere velle. Amictum cum regali man
dato, & patrum ordinationibus conuenientem, geſta
erubeſcunt. Dumque, non vt humiles monachi, ſed v
delicati venuſtique aulici prodeunt, prodigioſo ſpect
culo prudentes quidem homines ad mœrorem & indign
tionem, diabolum vero ad riſum & cachinnos prouo
cant, euidenter hac abſurditate declarantes, quales intu
ſint: nempe ſuperbi, molles, & vana gloria pleni. O mo
nachos à vera religione nimis alienos: ô monachos no
monachos! ô monachos dæmoniacos. Hoccine e
quod Deo promiſerunt, quando per ſacratiſſimum pa
pertatis votum mundo, omnibuſq; eius pompis & van
tatibus ſolenniter renunciauerunt? Hoccine eſt quod re
regum verbo docuit? Hoccine eſt, quod exemplo monſtra
uit, quando panniculis vilibus indutus præſepe habuit p
cunabulis? quando itē veſte alba & chlamyde purpurea i
opprobrium veſtitus fuit? Hoccine eſt ſequi Ieſum? Hocc
ne eſt inhærere veſtigiis Ieſu? O confuſionem intolerab
lem, ô inſaniam extremam. Attende tibi frater, ne quand
his ſimilis efficiare: quin potius contentus eſto rationab
veſtimētorū ſimplicitate, ſiue in monaſterio, ſiue extra mo
naſterium fueris. Nam hoc à te tua profeſſio exigit. Vbiq
ſed maxime in diuinis officiis, viſum comprime, neq; leu
ter huc atque illuc ſine neceſſitate circumſpexeris: ne vide
quod te ab attentione, cordiſque puritate deturbare poſſ

Se

A Sed & si periculum nullum immineat, ipsa tamen disciplina monastica exposcit, vt siue quiescas, siue procedas, verecundos demissosque oculos habere consuescas. Nunquam curiose intenderis in faciem mulieris. Incessus tuus non sit nimium celer aut concitatus, præcipue in oratorio: nisi forte aliqua necessitas requirat accelerationem: neque rursus extra oratorium appareat nimium tardus aut remissus: sed sit modestus & honestus. Totum corpus tuum vbique sub laudabili compositione contine. Vultum cum decenti grauitate hilarem cum aliis exhibe, benignum & affabilẽ omnibus te præbens. Si te vel inuitum altior aliqua tristitia oppresserit, eam sic dissimula, ne plane tetricus & amarus videaris, cæterisque molestus fias. Quando ridere compelleris, non nisi continenter & monastice rideto: ita vt risus tuus vix risus dici possit. Cachinnum, tanquam ingens propositi tui impedimentum, atque altum animæ precipitium, fuge: sciens quia risus excussus indisciplinatusq; claustra pudoris violat, & dissipatis interioribus, Spiritus sancti gratiam è corde profligat. Solitudinem, silentium, & taciturnitatem præcipue dilige. Semper paratior ad sermonem audiendum, quam ad proferendum, esto. Non præceps, non

B turbulentus, non clamosus, non contentiosus in verbis appareas: sed modeste, verecunde & benigne, sine simulatione, quę vera rectaque sunt, loquere. Non, inquam, indecenter vocem eleues: neque rursum sic deprimas, vt intelligi vix possis: præsertim si locus, tempus, causa vel persona cui loqueris, exigit vt clarius loquaris. Nam vox monachi sicut semper quidem verecunda, frequenter autem submissa esse debet, iuxta sanctas religionis ordinationes: ita debet & nonnunquam esse rationabiliter clara. Non facile aliquid pertinaciter affirmaueris: nisi fidei negocium & salutis necessitas cogat, verum vbicunque contradictorem habes, ibi vel cede, & sile: vel si cedendum silendumq; non est, cum modestia & humilitate affirma, quod tibi certum est. Sic enim omnis irreligiosæ contentionis occasionem facilius sustuleris. Verba tua aculeis careant. Non libenter ea dicas, ex quibus aut tu laudari, aut alius vituperari possit. Quod si necessitas vtilitasve poposcit, vt talia proferantur, laudabilis pudor & pura intentio adsit. Fabulas dissolutas, sicut venenum animæ tuæ præparatum, exhorresce, & nugas (dum te præsente incidunt) si tuleris, vide ne referas. Lin-

C guæ inepta, indecora, & perniciosa loquenti, nunquam consentias. imo vero dum talia dicuntur, mansuete rationabiliterque corripe dicentem, si opportunum vel congruum videtur: si non est opportunum, tu saltem sermonẽ quantum in te est, honeste succide, & eum ad alia, quæ mala non sunt, transferre satage. Verbis detractoriis nec aurem quidem accommodes, si fieri potest. Recreationibus externis, vel inambulationibus licitis dum vteris, caue abutaris: id est, sic circunspecte vtere, vt spiritualem profectum adiuuent non impediant. Potes quidem animum ad honorem Dei remittere, sed eum dimittere non debes: ne dum à te ipso expulsus foris vagaris, oblectatio spiritui contraria, seu quæuis passio comprehendat te, & interiora tua dissipet, repleatque amaritudine. Ergo solerter apud temetipsum per argumentosam quandam mentis simplicitatem permanere disce: vt strepitu leuium cogitationum, motuq; inordinatarum affectionum represso, cor in silentio & libertate custodias. Deus præcipua vel etiam tota cogitatio tua sit: neq; n. hoc tibi vbiq; satis esse debet, vt tota intentio

D sit. Similiter & in quibuslibet aliis exterioribus occupationibus adnitere, vt non solum opera tua propter Dei honorẽ prudenter, deuote, alacriterq; cum Martha perficias, verũ etiam vt in eisdem operibus, quæ ad honorem Dei sic fideliter agis, mentem à tumultu cogitationum, & confusa rerum sensibilium imaginatione expeditam, ad Deum seu diuina, cum Maria dirigas: maxime si rationabile colloquium aut alia necessitas non impedit. Martha, quia adhuc per multiplicitatem vanarum cogitationum in sua recta intentione, & suis externis operibus distrahitur, turbaturq; erga plurima, quamuis deformis forte non sit, nondum tamen satis decora est. Maria autem, quia turbas instabilium cogitationum iam declinare nouit, & in vnitate tranquillitateq; cordis commanens, summo bono adhærere studet, perfectioris decoris est. Igitur in intentione tua dum exterius oc-

E cuparis, non tantum rectus & innocens cum Martha, sed etiam simplex & clarus cum Maria esse dilige. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Et tu eandem partem elegisti, quam nisi pro modulo tuo tenueris, dignũ tua professione fructum non adfers. Vbique ergo simplicitatem mentis charam habeto. Si paruulus es in Christo, & non vales Mariam mente sublimia penetrantem assequi, imitare saltem eandem humiliorib. intentam: imitare eam pedes Domini lachrymis affectuosissime rigantem: imitare eam verba Domini dulcissime excipientem: imitare eam Dominum in sepulchro amorosissime requirentem. Nam & in his simplicitatem mentis habuit, vnum amauit, vnum cogitauit, vnum quæsiuit. Imitare autem non tam, vt delecteris, quam vt ipsi Domino placeas. Si enim per oblectationem sensualem principaliter teipsum in his quæris, non est pudica sponsa Christi anima tua; sed est vilissima serua peccati, ne dicam spurcissima meretrix diaboli. Ad sublimiorum apprehensionem per huiusmodi humiliora nonnunquam admitti mereberis: si tamen ea conuenit humiliora appellare. Neque enim humilia, sed prorsus altissima sunt.

F In omnibus, quæ à sinceritate status monastici aliena non sunt, conforma te cõmunitati, vitiosam singularitatẽ vbiq; vitans. Et quia habitas inter fratres secundum suauissimam sanctæ regulæ austeritatem, laudabiliter viuentes, abstinentiæ, vigiliæq; singulares tibi omnino suspectę non sint: neq; notabiliter in eis præ cæteris confratribus excedas: nisi Spiritu sancto reuelante, cognoueris Dei esse voluntatẽ & beneplacitum. Sed nec absq; superioris consilio & consensu aliquid attentes: ne dum corpus vltra mensurã ex tuo sensu affligere pręsumis, & ipsum ad bona opera reddas inutile, & te fructu laboris tui penitus priues. Deus puritatẽ cordis à te requirit, non corpusculi destructionẽ. Vult vt ipsum spiritui subiicias non vult, vt opprimas. Igitur in externis, sicut & in internis exercitiis, animi feruorem sancta discretione tempera. Si voluntas ad virtutem pigrior, remissiorque veluti dormitat, excita eam, & adde calcar: si vero habe nis excussis fertur impetu, reprime & coerce eam. Semper cum sancto timore in præsentia Dei tui assiste: semper in auribus cordis tui hæc verba resonent; *attende tibi*. Non multum curiose consideraueris quid alii agant, quales sint mores & gestus eorum: nisi forte ex officio tibi incumbat. Circa teipsum sit curiositas & occupatio tua. Vbi tamen nõ

G dicimus, non charitatem & sanctum iustitiæ zelum Quod in hac parte contra maturam animi stabilitatem, & syncerам proximi dilectionem non est, hoc non vituperamus. Ipsa vitia, quæ in aliis vides, & de aliis audis, aut non esse omnino vera simpliciter putato, aut certe in meliorem partem ea interpretare. Quod si tam manifesta sunt, vt in bonã partem interpretari nulla ratione possint, aspectum tuum, cogitationemq; tuam ab illis separare stude: sed & ad tua ipsius peccata conuersus, tam pro te, quam pro eis Deũ humiliter deprecare, si datur opportunitas. Sic n. suspiciones inquietas, & temeraria iudicia facilius effugies. Caue item summopere ne de alicuius peccato etiam leuiori, aut de quauis aduersitate vnquam gaudeas, ratione consentiente: verum ingemisce coram Domino pro fratre tuo, recogitans quia sumus inuicem membra & vnum corpus, omnes eodem sanguine redempti. Disce non indignari, sed *compati defectibus aliorum, eosque æquanimiter portare, & sic adimplebis legem Christi*. Quicquid ante cælestis gratiæ in aliis animaduerteris, id

H non ad liuorem sathanicum, sed ad fidelem imitationem, piamq; ad gratulationem te excitet. Et quamuis spirituale bonum, quod alium possidere cognoscis, ipse non possideas, lætare tamen apud temetipsum, quod Deus per illud honoretur: neque segnius gratias egeris Domino, quam si tuum foret bonum, Et reuera tuum efficitur bonum, coronaberisque de alieno, tanquam de proprio: imo vero & proprium erit. Sic animum instituе, vt mundo neque placere affectes, neque displicere pertimescas. In homine etiam propinquissimo nihil dilexeris præter Deum, seu Dei gratiam atque opificium: & rursus nihil oderis præter vitia. Nullus sit, quantumuis affinis, familiaris, aut de te bene meritus, in cuius gratiam paratus sis etiam leuissime Deum offendere, vel cui in aliquo peccato fauere, adulari, & applaudere velis. Nullius hominis præsentiam aut alloquium an-

xie

Oculi coercendi.

Ciuiliter dissimulanda tristitia.

Vitanda contentionum occasio.

Detractio vitiosa.

Luc. 10. quo summa vitæ ius perfectio consistat.

Luc. 10.

Luc. 7.

Luc. 10.

Ioan. 20.

Singularitas vitiosa.

Voluntatis regimen. 1. Tim. 4.

Vitia aliorum.

Gal. 6. Spiritualis gratia aliorum.

Bonum alterius fit nostrum.

A

xie expetieris, nisi spiritualis profectus gratia: quanquam, ne sit quidem perplexa, anxietas bona erit. Omnes ama, sed spiritualiter, non sensualiter. Ita enim fiet, vt neque de corporali absentia iustorum, vel amicorum inordinate angaris, neque de corporali præsentia peccatorum aut inimicorum indecenter affligaris. Imo nullum habebis inimicum, sed etiam persecutores tuos, tanquam charissimos salutis tuæ promotores, diliges.

Creaturarum decor ad creatorem referendus.

Quicquid in creaturis vel ex naturali dispositione, vel ex hominum arte seu industria delectabile, singularique admiratione dignum conspicis, audis & percipis, id ad summi creatoris laudem, aut ad æternæ beatitudinis statum refer, vt delecteris in Domino. Semper tibi suspecta sit delectatio sensualis, vndecunque etiam emerserit. Nam si per eam te quæsieris illique inhæseris, inuiscaberis & maculaberis. Omnium peccatorum, etiam leuissimorum affectum prorsus detestate: quibus tamen forte præoccupatus, si ex fragilitate decideris, noli inordinata pusillanimitate teipsum intempestiue affligere, sed humiliter confitere culpam coram Domino; & renouato proposito, fiduciaque pie resumpta, omnes defectus tuos in abyssum misericordiarum eius, aut in sacrosancta vulnera ipsius affectuose proiice.

B

Quandiu in luteo isto corporis habitaculo deges, minorum peccatorum affectus in te mortificare potes, lapsus in totum cauere non potes.

Pii monachi.

Pii monachi, etsi nonnunquam, vel etiam frequenter delinquunt, delinquere tamen & oderunt, & cauent semper, dolentque postquam offenderint.

Peruersi monachi.

Peruersi vero monachi & delinquunt & delinquere non oderunt, nec cauent. Leuiorum enim culparum nec affectus extinguere, nec occasiones vitare laborant. Libertatem laxioris vitæ desiderant: à diuino officio, cæterisque actionibus conuentualibus abesse gaudent: delicatum superfluumq; cibũ aut potum percipere gestiunt: opportunitates nugandi exquirunt: inordinati risus solatia affectant: secularia audire, vana videre, curiosa in suos particulares vsus accipere ardent: propriam cõplacentiam, ineptam lætitiam, otium, vaniloquia, fabulas, gestus incompositos, cæteraque huiusmodi vitia, aut non esse vitia, aut vix esse vitia iudicant, sine scrupulo conscientiæ ea admittunt.

Qui minora negligunt, iuste in maiora prolabuntur.

Nimirum insensibiles effecti, vulneribus acceptis, se sanos existimant: ob idque nec mala sua plangere, nec vitam corrigere student. Sed quid dicunt? Non sunt, inquiunt, vulnera: aut si sunt vulnera, admodum parua, & fere nulla sunt.

C

O monachos infelices, ô monachos dementes, ô monachos non monachos. Nam quantumlibet parua vulnera videantur, quia tamen nec cauent ne ea suscipiant, nec postquam susceperint, debitam curam adhibent, omnino mortifera redduntur: vt interim omittam, quod etiam ex tali negligentia, frequenter ipsi in superbiã, rebellionem, inobedientiam, murmurationem, furorem, detractionem, odium, inuidiam, contemptum, & alia enormia peccata corruunt. Noli frater, noli hos imitari: neque enim ex veris Crucifixi discipulis, & dilectis Dei amicis sunt: sed nec poterunt, quandiu non desierint tales esse, quales sunt. Tu tibi melius prospice, relinque, amoue, dissipa, respue quęcunq; te à diuino amore vel minimum retardare possunt.

Mortificatio sui.

Per omnimodam tui mortificationem, tanquam per certum vnicumque compendium, ad perfectionem vitæ festina. Vis paucis audire quæ sit omnimoda tui mortificatio? Vis audire certum illud compendium? Ego dicam, ego monstrabo. Intende igitur. Omnem proprietatem exue, Ecce compendium. Omnem proprietatem exue.

D

Et quid est hoc? Omnem propriam voluntatem seu quæsitionem exue: totum veterem hominem exue.

Vera paupertas.

Sed vt melius intelligas quod dicitur, ego idem paulo diffusius proponã: adstrinxisti te ad paupertatis obseruantiam? pauper esto. Quomodo pauper? Pauper rebus, magis tamẽ pauper rerũ affectibus, & animi passionibus, pauper spiritu. Si adhuc aliquid per proprietatem affectus, atq; sensualitatis amas aut desideras, si adhuc in aliquo te quæris, nõdum voluntarie, nondum vere pauper es: nondum cum B. Petro dicere Deo potes: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.* (Matth. 19.) Expedi te, relinque omnia, exue omnẽ proprietatem. Quicquid Deus non est, id in corde tuo per adhæsionem, siue inordinatam implicationem non sit. Ab omnibus quæ citra Deum sunt, liber esto: ita vt neq; inepte gaudeas propter læta, neque inordinate deiiciaris propter tristia: & siue non acceperis, quę nondum habes, siue perdideris, quæ iam habes, stabilem tranquillumq; mẽtis statum vtrobiq; serues.

E

Perfectæ proprietatis abiectio, perfectionis compendium.

Omnia, inquã, sensibilia, & teipsum prorsus abnega propter Deum. Quod perinde est, ac si diceretur: Vim concupiscentiæ, delectationis, iræ, indignationisq; naturalis in te mortifica: & in omnibus tam aduersis quã prosperis, te in diuinum beneplacitum sine aliqua voluntatis contradictione resigna. Demonstraui compendium, ostendiq; omnimodam esse proprietatis abiectionem, hoc est, omnimodam tui humiliationem. Reuera enim perfecta humilitas ipsa est istud compendium, per quod recta ad perfectionis arcem peruenies.

Perfectionis arx charitas.

Hæc autem arx, perfecta charitas seu puritas est. Ergo, inquis, pacto cognoscam, an ad eam arcẽ peruenerim? Ego etiam id tibi manifesto. Si in silentio cordis tui tanquã in portu tranquillissimo assidue commanens, mentem ab omni inordinata cura, affectione, pressiorique imaginatione rerũ infimarũ, ab omni deniq; inquietudine & tumultu absolutam, in Deum affectuose dirigis ac reclinas: ita vt memoria tua, intellectus tuus, voluntasq; tua, id est, totus spiritus tu[us] ipsi Deo feliciter vniatur, prædictam arcem tenes.

F

Ista enim totius perfectionis summa est. Quamuis autẽ Dei theoriæ & speculationi per pręsentem intuitum atq; memoriam iugiter inhærere non possimus, carne corruptibili adhuc circumamicti: hic tamen nos per mentionem semper fixos esse conuenit: & huc veluti ad scopum sedulo mentem reuocare debemus, quoties per intempestiuas, leues, incompositasq; cogitationes defluimus.

Proprietatis detestatio.

Quando legendo, meditando, scribendo, audiendo, loquendo, quælibet theorica & spiritualia vtiliter sinceriterq; tractamus, non elongamur à contemplatione Dei. sed nec quando externa quęque cum simili sinceritate & sobrietate suis temporibus pro necessitate audimus, loquimur & cogitamus, procul à Deo recedimus. O te eximium philosophum, ô te sapientem, ô te insignem theologum, ô te ter quaterq; felicem & beatum, si hæc non tantũ aure corporis, verumetiam aure cordis percipis, atq; ad veram tui mortificationem accensus radici arboris securim admoues. Quænam est hæc arbor? Ipsa proprietas, de qua paulo ante loquebamur. Quænã est securis?

G

Ipse feruor spiritualis interniq; exercitii. Præcipue tñ assidua dominicæ passionis pertractatio, & crebræ ad Deũ adspirationes, cum prompta obedientia, rationabiliq; victus sobrietate, securis sunt.

Crebræ in Deum adspirationes.

Profecto securis acuta, securis benedicta, securis gratissima, securis omnium bonorũ totiusque puritatis cõciliatrix, securis auro fulgens & gemmis ornata. Arbor vero, arbor maledicta, arbor amarissimis fructibus plena, arbor omnium malorum, omnisque inordinationis productrix ac nutrix, arbor obscura & tenebrosa. In te est ista arbor, sicut & in cæteris omnibus, in te est, & quandiu permanserit in te, perfecta lux non erit in te. Si igitur serenissimum solis iustitiæ iubar clarius intueri desideras, detrunca arborem & proiice abs te. Crassa duraq; admodum est, nõ primis ictibus, nec primo die, nec forte primo anno; nec forte multo tempore prorsus deiicietur: perseuerantia & longanimitate opus est. Quemadmodum autem aurum deorsum, & flamma ignis sursum, ablato obice, naturaliter fertur: ita mens, quæ ab omni proprietate iam defecata depurataq; est, & solum diuinum beneplacitum quærit, naturaliter in suam originem nempe Deum, eleuatur, eiq; liberius vnitur.

H

Mens vero, quæ aliqua ex parte tantum nudata est, quamuis & ipsa in suã originem tendat, candoreq; lucis æternæ desuper aliquo modo illustretur: quia tamen impedimentum omne necdum ablatum est, non potest libere in ipsam lucis ęternę abyssum transire, fluere & absorberi: hoc est, non potest libere vniri Deo summo bono suo. Porro licet benignissimus Deus aliquos ad amorem sui placidiori quadam via, absque multis tentationibus nonnunquam subleuet: nemo tamen, quantumuis donis spiritualibus ditetur, facile confidat se ad consummatam resignationem sui peruenisse: nisi reipsa plurimas grauissimasque aduersitates sustinuerit, & in earum toleratione perfectam mentis quietem libertatemque seruauerit. Multi sane, quandiu nullas increpationes, nullas iniurias, nulla damna, nullas tentationes & molestias accipiunt, deuoti, patientes, humilesq; videntur: sed vbi increpationibus, iniuriis, damnis,

tenta-

A

tentationibus, atque molestiis attacti fuerint mox per murmurationem, indignationem & impatientiam, superbe demonstrãt, quam intus immortificati sint. Ergo priusquam aliquis ad veram sui abnegationem pertigisse credi possit, necesse est eum multifarias aduersitates animo voluntario & tranquillo perpeti. Qui nondum afflictionibus exacte à Deo probatus est, cogitet se nondum eo promouisse vt eas perferre possit. Nam si eo promouisset, ipsi proculdubio occasiones diuersarum tribulationum non deessent. Gaudet enim diuinitas animam secretius perfectiusque sibi inuictam multiplicibus afflictionibus, tanquam preciosissimis margaritis exornare, & ita eam ad veram Iesu Christi similitudinem perducere. Qui ergo proprietate exuta, voluntatem suã voluntati ordinationiq; diuinæ in omnib. omnino conformat, æque paratus quamlibet aduersitatẽ, confusionem, ac dulcedinis internæ subtractionem propter Deum suscipere, sicut cuiusuis prosperitatis, honoris & deuotionis affluentiam: qui inquam, ad hoc peruenit, vt omnem tentationem ac tribulationem cum quodam sapore interno & gaudio portare possit, is preciosam Margaritam inuenit, is ad supremum perfectionis culmen pertigit. In omni enim loco & negotio Deo vnitus est, mentẽq; in eum dulcissime fluit, Tota die purus, tranquillus, simplex, lætus & suauis in lumine vultus Domini ambulat, tantaque facilitate summę contemplationi inhærere potest, dũ inhærere vult, quanta facilitate viuit & spirat. Quid in hac valle miseriæ cælitus accipiat, & ad quæ Deus familiariter eum admittat, nõ est nostrum dicere: ineffabilia enim sunt. Det gloriam Deo, qui talis est, fateaturque quia Iesus Christus *suscitauit à terra inopem, & de stercore erexit pauperem,* quando de homine immundo hic in terris angelum fecit deiformem. Dicis tu forte mihi: Perfectio hæc exaltata est à me: ideo non extendam me, neque conabor illam apprehendere: ne in vanum laborare videar. Ego vero tibi respõdeo, quia si hoc facis, quod dicis. monachus nõ es. Quamuis enim obligatus non sis ad perfectionẽ peruenire: es tamen ex professione obligatus adniti, quantũ in te est, vt ad illã peruenias. Blandire tibi, sicut blandiri vis: persuade tibi quod persuadere vis: confinge & prætexe excusationes, quas confingere vis, obligatus es ad perfectionem pro viribus tendere. Sic est, & aliter non est. Si id hactenus ignorasti, ecce iam non ignoras. Astrinxisti te, obligasti te, astrictus & obligatus permanebis. Non possum, inquis, ad tantã perfectionẽ peruenire. Quid sibi vult ista diffidentia? An ignoras diuinam virtutem plus posse efficere, quam humana infirmitas posit vel cogitare? Fateor, non potes per te peruenire: sed Deus potest te perducere. Crede Deo. spera in Deo, non in te: confide in gratia & adiutorio Dei, non in conatu tuo. Veruntamen, vt Deus tibi adsit per gratiam, vide ne tibi desis per socordiam. Fac quod in te est: exerce manus, extende brachia, confirma animum ad vitiorũ destructionem ad perfectam tui abnegationem, collige cor, produc affectum, eleua mentem ad æternorum contemplationem, præsentiam Dei vbiq; attendere consuesce: Quod vt melius præstare posis, singulis diebus aliquam Dominicæ pasionis partem, sicut exemplo in medium adducto superius commonstrauimus, tibi propone: & ad eum internum intuitũ sedulo dirige: dulcia interim cum Iesu, vel cũ anima tua de Iesu miscens colloquia. Tuam, inquam, cogitationem in re aliqua diuina iugiter, quantum commode fieri potest, occupa. Hic sit scopus tuus: hæc sit destinatio mentis tuæ: ad hoc quieta placidaq; solicitudine labora indesinenter. Et quamuis vel singulis, vt ita dicam, momentis distraharis, decidasque ab intentione, non id te frangat, non in pusillanimitatem adducat: sed constans esto: & semper in idipsum reuertere. Omnino laboris improbitate vinces difficultatis molestiam. Quinetiam ipsũ laborem breui mitiorem & gratiorem expertus eris, regeneratusq; in nouitatem in expertę lucis, gustare incipies delitias sanctis repositas: Non iam eris qui prius eras: sed feliciter mutatus in alterum virũ, & angelica quadam gratia inuestitus, magni facies quæ prius contemnebas, & contemnes quæ prius magnifaciebas. Quod male placuerat, displicebit: quod male displicuerat placebit: promptissime gratanterq; portabis, quæ antea importabilia videbantur. O iucundam metamorphosim, ô mutationem dexterę excelsi. Tandem vero laudabili consuetudine in naturam transeunte, diuinoq; amore intima perfectius occupante, nec laborem quidem senties. sed quemadmodum prius sordida impura, absurda, inepta, vana, instabilia, somnioq; similia, sine labore cogitabas: ita iam Deo diuinisque rebus sine labore inhærere poteris. Necesse est n. mentem in id assidue reflecti, quod cor impense diligit. Væ, & iterum væ peruersis, tepidis negligẽtibusq; monachis, monachis nomine, vita non monachis: qui status sui reuerentia contempta, votisq, violatis, in torporis, vanitatis, & passionum sterquilinio iacere non erubescunt, neq; formidant. Beati autem & iterum beati monachi illi, qui etsi pusilli imperfectique sunt, ad perfectionem tamen pro viribus adspirant & cõtendunt. Nam & ipsos ex adoptiuis Dei filiis esse cõstat, quos pius saluator Iesus consolatur, dicens: Nolite timere pusillus grex quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Securi expectent mortem, imo non mortem, sed somnum pacis, sed mortis terminum, transitumq; de morte ad vitam. Quid ais mi frater? adhuc dubitas? adhuc fluctuas? Age precor, & tanta securitate accepta, viam salutis accipiens, animam tuam intrepide ad tentationes præpara. Nulla difficultatis species te absterreat. In omni aduersitate quam vel intus, vel foris sustinere contigerit, dic gratanter: *Voluntas Domini fiat.* Etiamsi multũ diuq; sudare & grauiter eluctari oportuerit, priusquam veterem hominem *prorsus* peruincas ac supplantes, ea res nequaquam te conturbet: non laborem, sed laboris fructũ attende. Aderit, *mihi* crede, aderit laboranti superna pietas, & vbique benignissime subueniet, metuentem confortabit, vacillantem confirmabit, impulsum suscipiet, labantẽ apprehẽdet lapsum eriget, mœstũ consolabitur, infundet subinde dulcedinis internæ vnguentũ preciosissimum. Quod si perserauetis, vires tentationum virib. diuini amoris necessario cedent: iamq; ipsæ tentationes & tribulationes nõ graues & amaræ, sed leues & suaues erunt, tunc demum videbis omne bonũ: paradisumq; etiam in hac vita inuenies. Hoc, inquam, fier, si perseueraueris. & ex eorum numero non fueris, qui bene quidem incipiunt, verũ sathanicis illecebris delusi, vel tentationem laborumq; molestia fatigati, leuiter postea deserũt propositũ. Pondere tribulationis premi nolũt: ideoq; tempore afflictionis scandilizantur in Domino: & recedentes ab eo quasi dicere videntur: *Durus est hic sermo quis eum capere potest?* Ædificant nimirum non super firmam petram, sed super arenam instabilem: ob idq; ad venturos flatus & fluminum impetus, facile corruit eorum ædificium. Vtinam tamen ruinas ipsi suas attendant: & ne sic quidem abiiciant animum: sed collapsam structuram innouare festinẽt, non iam in arena, verum super petram fundamenta iacientes. Mi frater, si (quod Deus auertat) contigerit tuum ædificiũ collabi, instaura statim opus disiectũ: & felicius reædifica, quam prius ædificaueras. Etiam si bis, etiam si decies, etiam si centies, etiam si millies & sæpius corruerit, toties repara, quoties corruet. Nunquam de Dei misericordia desperaueris. Neq; enim innumerabilis horrendorum enormiumque criminũ multitudo sic Deum nobis reddit implacabilem, sicut vnica desperatio. Nam qui diffidit de venia, Deũ misericordem & omnipotentem esse negat, in Spiritũ blasphemus est. Non tam parati ad peccandum esse possumus, quam ipse Dominus paratus est ad miserendum, si modo longanimitate eius non fuerimus abusi: id est, si vere & tempestiue pœnitere voluerimus. Ita sentire debet quicunque Christianus est. Sed ne nimia prolixitate displiceant quæ à nobis dicuntur, retrahendus calamus, cursus captæ nauigationis sistend⁹ est. Interim autem dũ vela complicantur, nõ fuerit inutile breuiter perstringere, quid in fine cuiuslibet diei agere debeas. Quotidie igitur priusquam quieti nocturnæ te tradas, serio quidem, sed absque mentis inordinata dissipatione, recogita in quibus eo die deliqueris: veniamq; à misericordissimo Deo precare, proponens deinceps melius viuere, omneq; vitium vitiare diligentius. Deinde, ora vt in ipsa nocte te conseruare dignetur ab omni inquinamento mentis & corporis, commendans illi, sacræque eius genitrici ac sancto angelo custodiendam animam tuam & corpus tuum. Lectulo tandem cõscenso, mu-

Liber à proprietate christianæ pietatis à picẽ attigit.

B

Psal. 112.

Monachus ad perfectionem niti debet.

C

D

Labor improb. omnia vincit.

E

Execratio in monachos peruersos.

Laus monachorum, qui pro viribus ad optima conantur.

Luc. 12.

Act. 11.

F

Ioan. 6

Matth. 7.

G

Post lapsũ etiam. resurgendũ. Misericordia Dei.

H

Quam perniciosa desperatio.

Cubitum iturus.

hi te ſignaculo dominicæ crucis:& corpuſculo honeſte pudiceque compoſito,ſuſpira ad dilectum tuum,aliquid diuinum pertractans, donec ſomnus placide ſe infundat. Qui ſomnus ſi profundior fuerit ipſiq;corpori grauamen potius quam requiem præſtiterit, ſi etiam per lubricas illuſiones aliquid minus honeſtum excitauerit, aut produxerit, non abſorbearis triſtitia: ſed humiliter ingemiſce coram Domino:ſupplicique oratione poſtula,vt tibi concedat victus ſenſuumq;ſobrietatem,quam ſomni ſobrietas,corporiſque puritas conſequi ſolet. Hæc habui,mi frater,quæ tibi tranſmitterẽ.Specul um petiiſti:vide an ſpeculum acceperis. Si tuo deſiderio,vel in minimo ſatisfactũ eſt,benedictus Deus:ſin minus,eriam benedictus Deus:dedi quæ dedit mihi ipſe Dominus. Cæterum qualia qualia ſint, rogo, vt eá nonnunquam relegas.

Vale,& ora pro me.

FINIS.

ORDO ROMANVS ANTIQVVS DE DIVINIS CATHOLICÆ ECCLESIÆ OFFIciis, Et miniſteriis per totius Anni Circulum.

Iodocus Coccius putat eſſe ſcriptum hunc librum ſæculo 8. vel 9.

ORDO PROCESSIONIS AD Eccleſiam ſiue Miſſam.

DEnunciata ſtatione diebus feſtis, primo mane præcedit omnis clerus pontificem ad eccleſiam, exceptis qui in obſequio illius comitantur, qui ordine ſuo ſcribuntur expectantes pontificem in eccleſia.

Sed dum venerit pontifex prope eccleſiam, exeuntes acolyti & defenſores ex regione illa, cuius dies ad officium fuerit in obſequio,præſtolantur eum loco ſtatuto, antequam veniat vbi deſcenſurus eſt. Similiter & presbyter tituli vel eccleſiæ vbi ſtatio fuerit, vna cum Maioribus domus illius, ciuitatis, vel patre diaconiæ, ſi tamen illa Eccleſia diaconiæ fuerit,cum ſubdito ſibi presbytero & manſionario, thymiamateria deferentibus in obſequium illius, inclinato capite dum venerit. Acolyti quidem cum defenſoribus primum, deinde preſbyteri cum ſuis petita benedictione, diuiſis hinc inde partibus, prout militant, præcedunt pontificem vſque ad eccleſiam.

Cum vero eccleſiam introierit pontifex, non aſcendit continuo ad altare, ſed prius intrat in ſecretarium ſuſtentatus à diaconibus,qui eum ſuſceperint de ſellari deſcendentem. Vbi cum intrauerit,ſedet in ſella ſua.Et diaconi ſalutato pontifice,egrediuutur è ſecretario,&ante fores eiuſdem mutant veſtimenta ſua. Et parat. Euangelium qui lecturus eſt, reſerato ſigillo ex præcepto archidiaconi ſuper planetam acolyti.

Pontifex autem per manus ſubdiaconorum regionariorum mutans veſtimenta ſolennia, ordinabiliter compoſitis per primicerium & ſecundicerium veſtimentis eius, vt bene ſedeant nouiſſime per diaconum vel ſubdiaconum, cui ipſe iuſſerit,pallio ſuperinduitur, & configitur per acus in planeta retro & ante,& in humero ſiniſtro. Deinde ſubdiaconus regionarius porrigit ei mappulam, inclinans ſe ad genua ipſius.

His ita compoſitis,inuitante ad regiam ſecretarii præfato ſubdiacono ſcholam, quartus ſcholæ, qui ſemper nunciat pontifici de cantoribus, adſtans ante faciem pontificis, & nutum eius ad pſallendum expectans, ſtatim dum innuit ei, egreditur ante fores ſecretarii & dicit, Accendite.

Qui dum incenderint,ſtatim ſubdiaconus ſequens, tenens thymiamaterium aureũ pro foribus,ponit incenſum, vt pergat ante pontificem.Et ille quartus ſcholę ad priorem vel ſecundum,ſiue tertium,inclinato capite, dicit: Domini iubete,Tunc ſtatuuntur duæ acies in choro,per ordinem ab vtroque latere,& mox incipit prior ſcholæ antiphonam ad introitum.Subdiaconi vero de ſchola,leuant planetas cum ſinu.Quorum vocem diaconi dum,audierint continuo intrant ad pontificem in ſecretarium.

Tunc pontifex eleuans ſe, dat manum dexteram duobus preſbyteris,& illi oſculatis manibus ipſius,procedunt cum ipſo ſuſtentantes eum,præcedentibus ante eos diaconibus ſeptem.

Tunc miniſtri cum thymiamaterio & thuribulis non amplius ternis,procedunt ante ipſum mittentes incenſum &VII.Acolyti portantes ſeptem cereoſtata foras eccleſiam accenſa,procedunt ante pontificem vſque in chorum.Poſt thuribula portatur Euangelium propius Epiſcopo. Eadem autem proceſſio fit ab auſtro in ſeptentrionem.

Tunc procedit pontifex, & antequam veniat ad ſcholam.diuiduntur cereoſtata quatuor ad dextram,tria ad ſiniſtram.

Et pertranſiit pontifex in caput ſcholæ,& in gradu ſuperiore,inclinato capite ad altare,primo adorat ſancta,& ſtat ſemper inclinatus vſque ad verſum prophetalem. Tunc † ſurgens,& faciens crucem in fronte ſua, dat pacem presbyteris duobus & diaconibus omnibus,qui dextera læuaque ſunt,de altiore gradu, numero minori:& de inferiore, maiori:& reſpiciens ad priorem ſcholæ annuit ei vt dicat,Gloria patri. Et prior ſcholæ inclinans ſe pontifici, dat gloriam Trinitati. Et pontiſex à ſæpe dictis presbyteris in ſuperiorẽ ducendus eſt gradum,non omnino ad altare.In quo etiam loco figendus eſt greſſus,vſquequo presbyteri primum,& tunc duo & duo diaconi altaris cornua oſculentur, & nouiſſime archidiaconus ſolus.Euangelium vero,ſtatim poſtquam ad altare ventum fuerit, ſuperponitur. Subdiaconi autem,quaſi quadam linea porrecti vſque ad altare progredientes,ſimul ſe inclinant coram eo, atque Euangelio, vt prædictum eſt, ſuperpoſito,redeuntes in chorum,quatuor in dextera,& tres in ſiniſtra parte conſiſtunt.

† Erigẽs ſe.

Diaconi vero ſicut prius ſtantes retro Epiſcopum inclinati,quando dicitur Sicut erat in principio,ſurgent vt ſalutent latera altaris prius,id eſt,ante Epiſcopum, duo & duo viciſſim,& redeunt ad Epiſcopum.

Tandem Epiſcopus oſculatur Euangelium & altare, & pergit ad dexteram altaris ad ſedem ſuam,& ſtat erectus & verſus Orientem, & diaconi retro illum, vnus poſt vnum ſtantes erecti, plures ad dexteram, pauciores ad ſiniſtram altaris.

Schola vero ad nutum diaconi,imponit Litaniam,Kyrie eleiſon Chriſte eleiſon,& reliqua.Et continuo acolyti ponunt cereoſtata in pauimento eccleſiæ quatuor quidem in dexteram partem,& tria ſiniſtram:vel,vt alii volunt, lineatim ab Auſtro in ſeptentrionem.

Litania finita, incipit ſolus pontifex clara voce hymnum *Gloria in excelſis Deo*,ſi tempus fuerit.Deinde vero totus reſpondet chorus:*Et in terra pax hominibus.* Et non ſedet prius Epiſcopus, antequam dicant poſt orationem primam, *Amen.*

Poſtea ſalutans populum pontifex dicit. *Pax vobiſcum*, ſiue, *Pax vobis*. Sacerdos autem, *Dominus vobiſcum.* Reſp. *Et cum ſpiritu tuo.* Deinde dicit, *Oremus.* Sequitur oratio prima,quã Collectam dicunt vſque, *Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum,qui tecum viuit, & regnat Deus in vnitate Spiritus ſancti,per omnia ſecula ſeculorum.* Reſp. *Amen.*

Tunc tolluntur cereoſtata de loco,in quo prius ſteterant vt ponantur in vna linea ab Oriente in Occidentem per mediam eccleſiam.

Poſt primam autem datam orationem, pontifex ſedet tribus horis verſus ad populum, & presbyteri cũ eo ad nutum eius,& diaconi ſtant ante pontificem. Subdiaconi autem aſcendunt ad altare, ſtatuentes ſe ad dextram ſiue ſiniſtram.Subdiaconus vero, qui lecturus eſt, mox vt viderit poſt pontificẽ presbyteros reſidentes, aſcendit in ambonẽ

A vt legat,non tamen in superiorem gradum, quem solus solet ascendere, qui Euangelium lecturus est.

Postquam legerit, cantor cum cantorio sine aliqua necessitate ascendit,non superius, sed stat in eodem loco vbi & lector,& solus inchoat Responsorium,& cuncti in choro respondent,& idem solus Versum Responsorii cantat.

Si fuerit tempus vt dicatur *Alleluia*,bene,sin autem, *Tractus*: sin minus, tantummodo *Responsorium*. Cantor vero qui inchoat *Alleluia*, ipse solus cantat versum de *Alleluia*. Ipse iterum *Alleluia* dicit, stans in eodem gradu, id est, inferiore. Sequitur iubilatio, quam *Sequentiam* vocant.

Deinde diaconus osculans pedes pontificis, petitaque benedictione, venit ante altare, & osculans Euangelium, leuat in manus suas codicem,in quo lecturus est,& partem eius in dextero humero ponés,vadit ad ambonem. Et procedunt ante ipsum duo subdiaconi, cum duobus thuribulis.siue vno,leuantes thymiamaterium de manu subdiaconi sequentis,mittentes incensum. Et duo acolyti portantes duo cereostata,venientes ante ambonem, diuiduntur à se, & transeunt subdiaconi & diaconi cum Euangelio per medium eorum. Subdiaconi autem duo cum thuribulis ante Euangelium in ambonem ex vna parte ascendentes, & ex altera parte statim descendentes, redeũt stare ante gradum descensionis ambonis. Ille autem absque thymiamaterio vertens se ad diaconum, porrigit ei brachium suum sinistrum,in quo ponit Euangelium,vt manu subdiaconi aperiatur ei locus,in quo signum lectionis positum fuerit. Inuentoque loco lectionis, ascendit in ambonem in superiorem gradum,& dicit, *Dominus vobiscum* Resp.omnis,*Et cum spiritu tuo.*

Microl.c.9.

B

Quo audito, vertit se pontifex & omnis sacerdotalis gradus,siue omnis populus fidelis ad Orientem.

Et postquam dixerit, *Sequentia sancti Euangelii secundum Lucam*,siue *Marcum*,& reliqua,facit crucis signum in fronte sua idem diaconus,& in pectore,similiterque Episcopus & omnis populus,& reuertuntur ad Euangelium. Sed & baculi omnium deponuntur de manibus, & in ipsa hora neque corona,neque aliud operimentum super capita eorum habetur. Ipse vero diaconus stat versus ad meridiem, ad quam partem viri solent confluere, alias autem ad septentrionem.Sed & candelæ in pauimento,prædicante eo Euangelium de manibus acolytorum iuxta ambonem deponuntur vsque finitum tempus Euangelii.

Ibidem.

Microl. hűc locum citat ca.9.

C

Perlecto Euangelio, iterum se signo sanctæ Crucis populus munire festinat, & descendente diacono de ambone,subdiaconus qui in filo stat, recipit Euangelium, quod tenens ante pectus suum super planetam,porrigit osculandum primum Episcopo aut presbytero, deinde omnibus per ordinem graduum qui steterint,& vniuerso clero, necnon & populo,deinde conditur in loco suo.

Post lectum Euangelium,candelæ in loco suo extinguũtur,& ab Episcopo *Credo in vnum Deum* cantatur, & thuribula per altaria portantur, & postea ad nares hominum feruntur,& per manum fumus ad os trahitur.

Deinde salutat Episcopus populum,dicens: *Dominus vobiscum*. postea dicit: *Oremus*. Tunc canitur offertorium cum Versibus. Tunc venit subdiaconus, ferens in brachio dextro patenam, & in sinistro calicem, in quo recipiuntur amulæ populorum,& super calicem corporale,id est, sindonem,quod accipiens diaconus ponit super altare à dextris, proiecto capite altero ad diaconem secundum, vt expandant.

D

Deinde transit sacerdos ad suscipiendas oblationes. Interim cantores cantant offertorium cum versibus,& populus dat oblationes suas,id est, panem & vinum, & offerunt cum fanonibus candidis, primo masculi, deinde fœminæ.nouissime vero sacerdotes & diaconi offerunt, sed solum panem, & hoc ante altare. Subdiaconus vero cum calice vacuo sequitur archidiaconum & pontifice oblationes populorum suscipiente, archidiaconus suscipit post eum amulas,& refundit in calicem maiorem, tenente eum subdiacono,quem sequitur cum scypho super planetam acolytus,in quem calix impletus refunditur. Oblationes autem à pontifice suscipit subdiaconus,& ponit in sindonem, quæ eum sequitur,quam tenent duo acolyti.

Tunc tenentibus duobus presbyteris manus eius, Episcopus redit in sedém, & lauat manus suas, deinde respicit archidiaconus in faciem pontificis,& innuit ei. Et ille resalutato eo, & cantantibus adhuc cantoribus, accedit ad altare. E

Tunc subdiaconi leuantes oblatas de manu subdiaconi sequentis,porrigunt archidiacono & ille componit altare. Ornato vero altari,archidiaconus sumit amulam pontificis cum vino de subdiacono, & refundit super colum in calicem: deinde descendit subdiaconus sequens in scholam, & accipit fontem de manu archiparaphonistæ, & defert archidiacono, & ille ex amula infundit, faciens crucem in calicem,& ascendunt diaconi ad pontificem.

Tunc surgens pontifex à sede, & cantantibus adhuc cantoribus, descendit ad altare, & orat, & salutat altare, & suscipit oblatas de manu presbyterorum & diaconorum,quibus licitum est accedere ad altare. Deinde archidiaconus suscipit oblatas duas de oblationario & dat pontifici: quas dum posuerit pontifex in altare, leuat calicem archidiaconus de manu subdiaconi,& ponit eum super altare iuxta oblationes pontificis à dextris, inuolutis ansis cum offertorio suo, quod etiam ponit in dextro cornu altaris. Post oblationem ponitur incensum super altare, & pontifex inclinans se paululum ad altare, respicit scholam, & annuit vt sileant, & conuertit se ad populum, dicens, Orate.

F

Microl. c. 10.

Tunc finito offertorio, ordinantur presbyteri post pontificem, & archidiaconus à dexrris eorum, secundus diaconus à sinistris,& cæteri per ordinem disposita acie.

Subdiaconi etiam finito offertorio,vadunt retro altare, adspicientes ad pontificem, stantes erecti, vsque dum dicta oratione super oblationes secreta, & Episcopo alta voce incipiente, *Per omnia secula sæculorum*: post salutationem & exhortationem finita præfatione,incipiant dicere hymnum angelicum,id est, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, in quo bis repetitur *Osanna*. Quæ dum expleuerint, surgit solus pontifex,& tacito intrat in canonem,& diaconi, subdiaconi, & presbyteri, in presbyterio omnes permanent inclinati. In quo etiam Canone sex ordines crucium obseruantur,quorum primus est vbi dicitur: *Vt accepta habeas, & benedicas hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata.* Secundus quippe est, vbi dicitur: *Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, a criptam, ratam.* Tertius nanque est crucis ordo, vbi narratur. *Et accipiens panem in sanctas ac venerabiles manus suas, benedixit.* Item: *Tibi gratias agens, benedixit.*

G

Quartus vbi subinfertur: *Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ.* Quintus, vbi dicitur: *Per quem hæc omnia Domine semper bona creas, sanctificas viuificas, benedicis.* Sextus quidem ordo sequitur, quando profertur: *Per ipsum, & cum ipso, & in ipso*, quando cum oblata calix tangitur.

In eodem officio diaconi adhuc inclinati, per ministerium acolytorum lauant manus suas. Et sacerdos quando dicit, *Supplices te rogamus*, humiliato capite, inclinat se ante altare. Et cum dixerit, aperta clamans voce, *Nobis quoque peccatoribus*: surgunt subdiaconi, & stant in loco, vbi ante steterunt, & sursum adspiciunt in faciem pontificis.

H

Cum dixerint, *Per quem hæc omnia Domine*, erigit se archidiaconus solus. Et cum dixerit, *Per ipsum, & cum ipso*, leuet cum offertorio calicem per ansas, & tenet exaltans illum iuxta pontificem. Pontifex autem tangit è latere calicem, cum oblatis duas faciens cruces, & dicens, *Per ipsum, & cum ipso*, vsque, *Per omnia secula seculorum.* Et ponit Pontifex oblationes in loco suo, & archidiaconus calicem iuxta eas, dimisso offertorio in ansas eiusdem. Sequitur in altum præfatio Dominicæ orationis, & oratio Dominica cum emboli sua, in qua tres articuli orationis inueniuntur.

Microl. ca. 17.

Subdiaconi autem postquam viderint calicem, in quo sanguis Domini est, fanone circundatum, & audierint, *Sed libera nos à malo*: vadunt & præparant calices, siue sindones mundas, in quibus recipiant corpus Domini, ne inter-

inter-

A in terram cadat, & in puluerem vertatur, post diaconos stantes, donec ex eo populus vitæ sumat confortationem æternæ.

Microl. ca. 10.

Nam quod intermisimus de patena, quando inchoatur Canon, venit acolytus, sub humero habens sindonem in collo ligatam, tenens patenam ante pectus suum in parte dextra vsque medium canonem. Tunc subdiaconus sequens suscipit eam super planetam & venit ante altare, expectans quando eam suscipiat subdiaconus regionarius. Finito autem Canone, subdiaconus regionarius stat cum patena nuda post archidiaconem: quando dixerit *Et ab omni perturbatione securi*, vertit se archidiaconus, & osculata patena, dat eam tenendam diacono secundo.

Microl. ca. 11.

Post solutas, vt in his partibus mos est, pontificales benedictiones, cum dixerit, *Pax Domini sit semper vobiscum*, mittit in calicem de sancta oblata. Sed archidiaconus pacem dat Episcopo priori: deinde cæteri per ordinem, & populus separatim viri & fœminæ. Tunc pontifex rumpit oblatam ex latere dextro, & particulam quam rumpit, super altare relinquit. Reliquas vero oblationes suas ponit in patenam, quam tenet diaconus, & redit ad sedem.

B Iam archidiaconus leuat calicem, & dat eum archi-subdiacono, quem tenet iuxta cornu altaris dextrum. Et accedentes subdiaconi cum acolytis, qui sacculos portant à dextris & à sinistris, &* tendentibus acolytis brachia cum sacculis, stant à fronte vt pateant sinus sacculorum archidiacono, ad ponendas oblationes, prius à dextris, deinde à sinistris.

Al. extendentibus.

Tunc acolyti vadunt dextra læuaque post Episcopos circa altare, reliqui descendunt ad presbyteros, vt frangant hostias, patena præcedit iuxta sedem, deferentibus eam duobus subdiaconibus ad diaconos vt frangant. Sed illi adspiciunt ad faciem pontificis, vt eis innuat frangere. Et dum innuerit, resalutato pontifice confringunt, & archidiaconus euacuato altari oblationibus, respicit in scholâ, & innuit eis vt dicant, *Agnus Dei*: & vadit ad patenam cũ cæteris.

Expleta* confractione, diaconus minor leuatam de subdiacono patenam defert ad sedem, vt communicet pontifex. Qui dum communicauerit, de ipsa sancta quam momorderat, ponit inter manus archidiaconi in calicem, faciens crucem ter, dicendo: *Fiat commixtio & consecratio corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi, accipientibus nobis in vitam aeternam*. Resp. *Amen Pax tecum*: Resp. *Et cum spiritu tuo.*

al. consecratione.

C Deinde venit archidiaconus cum calice ad cornu altaris, & annunciat stationem, & refuso parum in calicem de scypho inter manus acolyti, accedunt primum Episcopi ad sedem, vt communicent de manu pontificis secundum ordinem. Sed & presbyteri omnes ascendunt, vt communicent, ad altare. Episcopus autem primus accipit calicem de manu archidiaconi, & stat in cornu altaris, vt confirmet sequentes ordines.

Deinde archidiaconos accepto de manu illius calice, refundit in scypho, quem supra diximus, & tradit calicem subdiacono regionario. Qui tradit ei pugillarem, cum quo confirmet populum. Calicem autem subdiaconus accipit sequens, & dat acolyto, & ille reuocat in paratorium.

Quos dum confirmauerit, id est, quos Papa communicat, descendit pontifex à sede, tenentibus ei manus, qui eum duxerint, vt communicet eos, qui in senatorio sunt: post quem archidiaconus confirmat.

Postea Episcopi communicant populum, innuente pontifice, & post eos diaconi confirmant. Presbyteri autem cussu Pontificis communicant populum, & ipsi vicissim confirmant. Nam mox vt pontifex cœperit communicare populum in senatorio, statim schola incipit antiphonam ad communionem, & psallunt vsque dum communicato omni populo, etiam in parte mulierum, redit in sedem: & repetito versu quiescunt.

D Post omnes hos, communicat ad sedem regionarios per ordinem, & eos qui in filo steterant, & sacellarium & acolytum, qui patenam tenet, & qui manutergium tenet. Et qui aquam dat, & post pontificem archidiaconus eos confirmat.

Pontifex vero contemplans populum communicatum esse, innuit per subdiaconum primo scholæ, & ille resalutato eo, dicit, *Gloria patri*: & *Sicut erat*, & versum. Et finita Antiphona, surgit potifex cum archidiacono, & veniens ad altare, dat orationem ad complendum. E

Qua finita cui præceperit archiadiconus de diaconibus adspicit ad pontificem, vt ei innuat, & dicit ad populum, *Ite, Missa est*. Resp. *Deo gratias*.

Tunc septem cereostata præcedunt pontificem, & subdiaconus cum thuribulo ad secretarium.

Descendente autem illo in presbyterium, Episcopi primum dicunt. *Iube Domine benedicere*. Resp. *Benedicat vos Dominus*. Resp. *Amen*.

Post Episcop. bresbyteri, deinde monachi, deinde de schola, deinde omnes processores, & mansionarii, & intrat in secretarium.

ORDO PROCESSIONIS, SI QVANDO *Episcopus festiuis diebus Missam celebrare voluerit, ita vt ab antiquis patribus occidentalium institutione est constitutus, hic adesse cernitur scriptus.* F

Postquam prima hora celebrata fuerit in conuentu fratrum, qui apud quosdam Capitulum nuncupatur, à decano vel cantore singuli ad Missam ministeria acturi, destinandi sunt. Et cum tintinabulum ad Tertiam sonuerit omnes simul fratres in chorum ordinatim conuenire debent humeralibus & albis, apud quosdam autem casulis induti. Sed processionem coram Episcopo acturis, à custode Ecclesiæ in sacrario ornamenta præbenda sunt: presbyteris duobus, qui Episcopum ducturi sunt, cappæ: diaconis stolæ & dalmaticæ, subdiaconis vero sibi congruæ vestes, quæ apud quosdam subdiaconales nominantur, & mappulæ in sinistra manu ferendæ: acolytis candelabra, & thuribulum portaturis casulæ.

His cum induti fuerint, acolytis candelabra portantibus, subdiaconibus archidiacono, qui Euangelium fert, in medio stante, extra sacrarium siue intra, vbi se pontifex parat, retro acolytos ordinatim standum est, Duo autem presbyteri, ita vt ad Missam, excepto quod cappis induti sint, vestiti vna cum septem diaconis coram Episcopo stantes, ministrent ei, cantantes cum illo septem pœnitentiales psalmos cum litania. G

Tertia vero à fratribus impleta, procedant diaconi de sacrario, diuidentes se in duas partes, quatuor ad dexteram, tres ad sinistram. Et tunc procedat Episcopus, stetque extra chorum, sic prope adeo, vt cantori manu innuere valeat, cui etiam silendum est, vsquequo Episcopus cantare iusserit.

Dehinc innuẽte Episcopo, cantetur introitus, & Pontifex à custode Ecclesiæ, qui alba indutus esse debet, incensum accipiens, ponat in thuribulum, & archisubdiacono apportante Euangelium; complicatum osculetur: quo tamen à plerisque reuoluto, illud Euangelium, quod illo die legendum est, osculatur.

His impletis, cum psalmus cantatur, innuente Episcopo procedant acolyti cum candelabris. Primum vnus, tunc duo & duo, & subdiaconi similiter: protinus diaconi secuturi, & sic procedat sacerdos in chorum, ducentibus eum duobus presbyteris; quos cappis iam ante prædiximus esse indutos, siue, vt alii volunt, diaconibus. H

Apud quosdam autem in hac processione aliis subdiaconis præcedentibus, ille qui lectionem lecturus est cum Euangelio, retro diaconos Episcopum præcedit: coram quo duo acolyti cum candelabris, vnusquisque cum thuribulo antecedunt, quibus vtique in hoc consentiendum esse volumus.

Igitur vt omnis processio in chorum venerit, acolyti cum candelabris se diuidant, quatuor scilicet in dexteram & tres in sinistram. Similique modo diaconi faciant. Subdiaconi autem protinus, vt in chorum venerint, quasi quadam linea porrecti, vsque, ad altare progredientes, simul se inclinent coram eo, atque Euangelio superposito, quatuor in dextro ei cornu, & tres consistant in sinistro.

Pontifex igitur, postquam in medietatem chori perducitur, presbyteris qui eum ducebant, siue diaconibus manus eius osculantibus, propriaque repetentibus loca, inclinans se, Deum pro peccatis suis deprecetur.

Tunc erectus, primum duobus presbyteris, deinde diaconis omnibus, pacis oscula dabit per ordinem. In quibusdam enim locis vsus est, & consuetudo, vt his finitis, minister cum thuribulo, subdiaconum Euangelium portantem antecedat ante altare, coram illo incensum ponens, & subdiaconus desuper Euangelium deponens, reuertatur. In aliis vero non incensum ad altare portatur, ante quam oblationes altari superponuntur.

Igitur his peractis, cum Gloria, innuente Episcopo cãtabitur à sæpe dictis presbyteris in superiorem ducendus est gradũ non omnino ad altare. In quo etiã loco gressus figendus est, vsquequo primũ presbyter, & tunc duo & duo diaconi altaris cornua osculantur, & nouissime archidiaconus solus. Sed continuo vt Episcopus in altiora scandere inceperit, subdiaconis qui prius iuxta altare stabant, *Gloria Patri* choro canente, ad propria loca reuertendum est, & quatuor in dextero choro, tribus in sinistro standum erit. Quibus ita finitis, item versus à choro cantandus est, & Pontifex vsque in medietatem altaris ducendus, vbi se altari inclinans Euangelium osculetur, & sic demum dextro cornu altaris, vbi etiam sibi sedes parata est osculum ferat. Tunc alius presbyter proprium repetat locum, alius autem librum Episcopo porrigat, atque reuoluat, & diaconi quatuor in dextro, tres in sinistro altaris cornu consistant. Peracto itaque introitu, annuente Episcopo, cantandum est *Kyrie eleison*. Sine cuius insinuatione cantorem nihil canere licebit. Et tunc acolyti candelabra in inferiori gradu quasi quodam filo per rectam lineam ponant, vel, vt quidam volunt, in modum crucis.

Igitur cum *Gloria in excelsis Deo* percantabitur, & Pontifex se ad populum, *Pax vobiscum* dicturus, conuertit, diaconi simul cum eo se conuersuri sunt: cumque collectam finierit, lectio legatur, & sedente Episcopo, accedat archidiaconus, & genu flexo ante eum, regat vestimenta illius, & præbens se ad pedem, reuertatur. Finita vero lectione, illis qui gradualem, & alleluia cantaturi sunt iuxta pulpitum, in inferiori gradu standum est.

Cum autem omnia vsque ad Euangelium impleta fuerint, accedat Princeps Ecclesiæ ad Episcopum, pyxidem, qua thus habetur, in manu ferens, sequente acolyto, qui thuribulum portat, & imposito in illud incenso ab Episcopo, & subdiacono in dextra parte altaris diaconum præstolante, accedat diaconus ad altare, Deum his verbis adoraturus: *Domine, labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.* Et adorato altari, genu flectens ante Episcopum, accipiat ab eo benedictionem & præbens se ad pedem eius & adhibente manum Episcopo, osculetur eam: & protinus ad altare progrediens, sumat Euangelium continuo lecturus. Candelabra autem ferentes, infra pulpitum contra diaconum stare debent, sed ille, qui thuribulum tenet, iuxta eum stet in sinistra parte, vsquequo Euangelium perlegatur.

Vt autem diaconus legere inceperit, duo acolyti inuoluti in sacrario à custode Ecclesiæ, sacra vasa accepturi sunt, & ea in chorum portaturi, & alter eũ calice corporali coperto, & vino cum aqua mixta, infuso in dextera parte, alterque cum patena in sinistra parte erit.

Itaque perlecto Euangelio, accipiat subdiaconus puluinar, & Euangelium à diacono, eumque præcedat. Coram quo etiam vnus cum thuribulo, & septem acolyti cum candelabris, vsque ante altare antecedant. Quo cum peruenerint, Episcopus accepto odore incensi, & Euangelio deosculato, ad prædicationem per manus presbyteri & archidiaconi perducendus est. Et interim dum sermonem facit ad populum, subdiaconus circumeundo fratribus Euangelium adportet, ab omnibus ordinatim deosculandum. Sin autem Episcopus prædicare noluerit, alta voce incipiat canere, *Credo in vnum Deum*: & ita omnis chorus incipiens, *Patrem omnipotentem*, ad finem vsque perducat.

Diaconus vero statim, vt à pulpito gradum ad altare ascenderit, accipiens corporale ab acolyto, alio se adiuuante diacono, super alrare distendat: quod vtiq; linteum, ex puro lino esse contextum debet, quia sindone munda corpus Domini legitur inuolutum in sepulchro, & tantæ quantitatis esse debet, vt totam altaris superficiem capiat.

Archisubdiaconus quippe, vt Euangelium, vt ab omnibus clericis deoscularum, super altare deposuerit, accipiens calicem ab acolyto, archidiacono apportet vinum per colum, quod in sinistra manu Romanus ordo archisubdiaconum auriculari digito fere iubet, purgandum. Quod vtique vas in id opus ex aliquo metallo formatum, in medio sui plurima quasi acus foramina, ad excolandum vinum ostendit: & illud archisubdiaconus per totum Missæ officium in sinistra manu, illo quo prædiximus digito, annulo suspensum portaturus est.

Quibus ita peractis, & symbolo finito, dicat Pontifex ad populum, vna cum illo diaconis, vt præfati sumus, conuersis: *Dominus vobiscum*, & *Oremus*. Et tunc illo innuente offertorium cantetur à choro, & ille à presbytero & archidiacono ad locum vbi oblationes à fidelibus laicis, siue viris siue fœminis offeruntur, easdem accepturus ducatur, præcedentibus coram eo subdiacono cum calice, & acolyto cum patena.

Quo cum peruenerit, diaconus à subdiacono calicem accipiens, omnibus qui oblationes obtulerunt, eisdem ab eo acceptis, & in patenam impositis, manũ suam cum calice ad osculandum præbeat, & illum iterum subdiacono det ad portandum. Ille autem cum presbytero Episcopum ad altare reducat, similiter, vt ante, præcedentibus illis cum calice & patena.

Vbi eum ventum fuerit & Episcopus sedem petierit, antecedant duo acolyti cum manutergio & genuflexo ante eũ totum illi sinum eodem cooperiant, ne lauans manus, aqua casulam spargat. Tertius a. acolytus, aquam illi ministraturus, in medio duorum, genuflectat coram eo. Quod ideo ab antiquis patribus decretum fertur, vt Pontifex, qui tunc cœlestem panem accepturus est à terreno pane, quem iam à laicis accepit, manus lauando expurget.

Lotis autem manibus, surgat Episcopus, vt accipiat oblationes à duobus presbyteris & diaconibus, & ab omnibus clericis: quos non tam patrum instituta iubent quã propriũ arbitrium immolare suadet: quas cum acceperit, atque altari superposuerit, apportante sibi archidiacono oblatas in patena, à nullo immolatas, accipiat ex illis quãtum sibi sufficere videatur, & alias archidiacono restituat, quas ille custodi Ecclesiæ ad obseruandum committat. Igitur oblatione altari superposita, accipiens diaconus calicem ab archisubdiacono, super altare continuo ponat.

Tunc Episcopus benedicens hostias, & dicens: *Veni sanctificator omnipotẽs, æterne Deus, benedic hoc sacrificium tibi præparatum, qui viuis & regnas in secula seculorum*: conuertat se, & sumat incensum à custode Ecclesiæ, ponensque in turibulum, offerat illud altari detque archidiacono.

Ille vero postquam hoc commendauerit acolyto, eat in locum suum, scilicet in medio diaconorum, qui omnes coram altari retro Episcopum per rectam lineam stare debent.

Tunc Episcopus dicat ad populum conuersus: *Orate pro me.* Hoc cum dixerit, subdiaconi eant retro altare: & ibi stantes, cantaturi sunt quindecim gradus & diaconi coram altari similiter. Apud quosdam autem vsus obtinuit, subdiaconos in choro stare vsque dum *Sanctus* canatur. & hoc finito, eos coram altari retro diaconos aliquot gradibus infra consistere, & tum retro subdiaconus acolytum patenam & fistulam habentem, inferius stare.

Ergo cum dictum fuerit, *Sanctus*, veniant tres acolyti, aquam diaconis ministraturi: qui cum loti fuerint, & archidiaconus cum Episcopo calicem leuauerit, & ille dixerit, *Per omnia secula seculorum*; in aliquibus locis, subdiaconis in priorem locum euntibus, diaconi ibi persistunt, vsque dum *Pater noster cantabitur*. & sic demum omnes reuertuntur. Cumque Episcopus, *Pater noster*, finierit, accipiens archisubdiaconus patenam ab acolyto, offerat eam archidiacono.

Ille autem vt episcopus dicit, *Da propitius pacem* pate

A nam illi accommodans, humerum eius osculetur, statimque Episcopo dicente, *Per omnia secula seculorum*, accipiat benedictionalem librum, & conuersus ad populum dicat, *Humiliate vos ad benedictionem* : & clero respondente, *Deo gratias*, porrigat Episcopo librum.

Expleta autem benedictione, veniens presbyter, accipiat pacem ab Episcopo, eandem cæteris oblaturus: diaconus vero sumens calicem & patenam ab altari, subdiacono patenam porrigat, quam ille acolyto ad tenendum præbeat. Ipse autem diaconus tenens calicem & fistulam, stet ante Episcopum, vsque dum ex sanguine & corpore Christi, quantum voluerit sumat, & sic calicem & fistulam subdiacono commendet. Quo protinus in sinistrum cornu altaris pergente, acolytus ibi cum patena coram Episcopo consistat. Presbyteri ergo & diaconi osculando Episcopum, corpus Christi ab eo manibus accipiant, in sinistra parte altaris communicaturi. Subdiaconi autem, osculando manum Episcopi, ore accipiant corpus Christi ab eo.

Postquam vero diaconi in sinistro cornu altaris de sanguine Christi communicent, B venientes subdiaconi ordinatim, accipiant sanguinem Christi ab archidiacono, manus eius osculantes. Et eidem diacono nimis caute procuradum est, ne quid in calice aut patena sanguinis vel corporis Christi remaneat.

His ita peractis, duo diaconi complicantes, corporale, ponant super calicem, fistula in eo adhuc remanente.

Interim autem cantetur *Agnus Dei*, & quæ tunc canenda sunt. Dehinc omnes cum iam communicauerint, acolytus qui patenam portat, in sinistram partem altaris pergens, cum subdiacono consistat. Sedente vero Episcopo, secundum prædictum ordinem tres acolyti, genu flexo ante eum, aquam manibus ministrent.

Lotis autem manibus, surgente Episcopo, conuertente se ad populum, & dicente: *Dominus vobiscum*, subdiaconus cum calice, & acolytus cum patena, vna cum diaconibus se conuersuri sunt. Cumque Episcopus Collectam finierit, & C Diaconus: *Ite, missa est*, & clerus *Deo gratias* dixerit, duo diaconi accipientes manus Episcopi, & subdiaconus cum calice, & acolytus cum patena eum antecedentes, vt prædiximus, intrantem, ita exeuntem cum omni processione ad sacratium reducant.

INCIPIT ORDO ECCLESIASTIcus *Romanæ Ecclesiæ, vel qualiter Missa celebratur.*

PRimum omnium obseruandum est, septem esse regiones Ecclesiastici ordinis vrbis Romę, & vnamquamque regionem singulos habere diaconos regionarios & vniuscuiusque regionis acolyti per manum subdiaconi regionarii diacono regionis suæ officii causa subduntur. Quorum diaconorum, si quando quispiam moritur, donec loco eius subrogetur alius, illius regionis acolyti archidiacono obediunt: quia omnes acolyti, cuiuscunq; regionis sint, causa ecclesiastici officii ad ministerium eius pertinent. Quod etiam de sequentibus ordinibus intelligendum est, seruato vnicuique per eum proprii gradus (ministeriali ordine) D archidiacono in sui ordinis ministerio subditis. Vt si quis, verbi gratia, vim passus fuerit, siue ab ecclesiastico, seu à quacunque militari persona, siue à sui ordinis primo, eius causa ad effectum minime peruenerit, habeat archidiaconus, id est, vicarius Pontificis causam, qualiter subditorum sibi querelas absque notitia possit explicare pontificis: cætera vero per minores ordines finiantur. Nam primo portet, vt post numerum ecclesiasticarum regionum, sciat, qui voluerit, numerum dierum per hebdomadam, quo ordine circulariter obsequantur. Nam prima feria, regio tertia, id est, Paschæ: secunda feria, regio quarta: tertia feria, regio quinta: feria quarta, regio sexta: feria quinta, regio septima: feria sexta, regio prima: sabbato, regio secunda ordine proprio, tam in processione, quam in ecclesia vbicunque eos propria dies ratione sui gradus secundum * priscam constitutionem ire vel ministrare compulerit, à ministerio Pontificis non poter sine vlla sui deesse excommunicationis sententia, vel an inaduersionis disciplina. Quorum ministeria primitu secundum rationem simplicem dupliciter diebus singu lis * diuidebantur, id est, in processione Apostolici a stationem: & in egressu è sactario vsque ad Missarum co summationem. Diebus itaque solemnibus, sicuti est Pa scha, primo omnes acolyti regionis tertiæ, & defensore omnium regionum conuenientes diluculo in patriar chio Lateranensi, præcedunt Pontificem pedestres a stationem: stratores autem laici à dextris & sinistris equ ambulant, ne alicubi titubet: qui autem eos equitante præcedunt, hi sunt, diacones, primicerius & duo nota rii regionarii, defensores regionarii, subdiaconi regiona rii. Procedunt vero diuisis turmis, spatium inter se & Apostolicum facientes. Post equum vero hi sunt qui equitant Vicedominus, Vestiarius, nomencalator atque sacellarius: vnus autem ex acolytis stationarius præcedit pedeste equum Pontificis, gestans sanctum chrisma manu in mappula inuoluta cum ampulla: sed & omnes acolyti absque sacculis & sindone & chrismate non procedunt, quod disponit stationarius. Si quis autem adire voluerit Pontificem, si equitat, statim vt eum viderit, descendit de equo, & ex latere viæ, expectat vsque dum ab eo possit audiri, & petita benedictione, discutitur à nomencalatore ve sacellario causâ eius, & ipsi indicant Pontifici, & finiunt. Quod & similiter obseruabitur, etiamsi absque vlla petitione ei quisquam obuius fuerit. Qui vero pedester fuerit, tantummodo loco suo figitur, vt ab eo audiatur vel benedicatur. Die autem resurrectionis Dominicæ, procedente eo ad sanctam Mariam, notarius regionarius stat in loco, qui dicitur *Merulanas*: & salutato Pontifice, dicit: *In nomine Domini nostri Iesu Christi, baptizati sunt hesterna nocte in sancta Dei genitrice Maria infantes, masculi numero tanti, fœminæ tantæ.* Respondet, *Deo gratias*, & accipit à sacellario solidum vnum: Pontifex autem pergit ad stationem feria secunda ad Missam similiter. Feria tertia, in reflexione portici sancti Pauli, tantum obsequuntur ii qui pedestres. In die vero sancto Paschæ, omnes acolyti regionis tertiæ, simul & defensores omnium regionum, conueniunt primo diluculo in patriarchio Lateranensi, vt dum processerit Pontifex, equum illius præcedant. Acolyti autem qui inde fuerint, obseruant, vt portent chrisma ante Pontificem & Euangelia, sindones & sacculos, & aquam manus post eum, sicut supra diximus. Apostolum autem subdiaconus, qui lecturus est, sub cura habebit: Euangelium, archidiaconus: Aquam manus, patenam quotidianam calicem, scyphos & pugillares, & alios aureos & genelliones argenteos, cum colatorio argenteo & aureo & alio maiore argenteo, amas argenteas, cantatorium, & cætera vasa aurea & argentea, cereostata aurea & argentea de ecclesia Saluatoris, per manus primi mansionarii sumunt, & baiuli portant. Diebus vero festis, calicem & patenam maiores, & Euangelia maiora: de vestiario Dominico exigant sub sigillo vestes per numerum, vt non perdantur, Sellam Pontificis cubicularius laicus præcedens deportat, vt parata sit dum in sacrario venerit ad denunciatam stationem. Denunciata statione diebus festis primo mane præcedit omnis clerus Apostolicum ad ecclesiam, exceptis his, qui in obsequio illius comitantur, vt supra diximus, & expectantes Pontificem in Ecclesia cum supplementario, & baiulis, & reliquis qui cruces portant, sedentes in presbyterio. Episcopi quidem ad sinistram intrantes, presbyteri vero in dextram, vt quando Pontifex sederit ad eos respiciens, Episcopos ad dexteram sui, presbyteros vero ad sinistram contueatur: sed dum venerit Pontifex prope Ecclesiam, exeuntes acolyti & defensores ex regione illa, cuius dies ad officium fuerit in obsequio, præstolantur eum loco statuto, antequam veniat vbi descensurus est. Similiter & presbyteri tituli vel Ecclesiæ, vbi statio fuerit, vna cum maioribus domus Ecclesiæ Romanæ, vel parte diaconiæ (si tamen illa Ecclesia diaconiæ fuerit) cum subdito sibi presbytero & mansionario, thymiamaterium deferentibus in obsequium illius, inclinato capite dum venerit. Acolytus quidem cum defen-

* prisca statione. al. prisca constitutione.

A ſoribus primum, deinde preſbyter cum ſuis, petita benedictione, diuiſis hincinde partibus, prout militant, præcedunt Pontificem vſque ad Eccleſiam. Aduocatores autem Eccleſiæ ſtant quidem cum maioribus: non autem procedunt cum eis, ſed ipſi tantummodo ſequuntur ſellarem Pontificis cum acolyto, qui aquam manus portat, quem ſemper neceſſe eſt, ſequi Pontificem, vſquedum ad altare aſcendit, paratus ſub humero in preſbyterio, quando vocabitur à ſubdiacono regionario ad aquam tradendam. Cum vero Eccleſiam introierit Pontifex, non aſcendit continuo ad altare, ſed prius intrat in ſecretarium, ſuſtentatus à diaconibus, qui eum ſuſceperant de ſellario deſcendentem: vbi dum intrauerit, ſedet in ſella ſua, & diacones ſalutato Pontifice, egrediuntur ſecretarium, & ante fores eiuſdem mutant veſtimenta ſua, & parat Euangelium qui lecturus eſt, reſerato ſigillo ex præcepto archidiaconi ſuper planetam acolyti: &; ſi neceſſe fuerit propter maiora Euangelia, duobus acolytis ſuper planetas tenentibus, parat Euangelium: quo facto, acolytus defert Euangelium vſque ante altare B in preſbyterium, præcedente eum ſubdiacono ſequente, qui eum deſuper planetam illius ſuſcipiens in manibus ſuis, honorifice ſuper altare ponat. Nam egredientibus diaconibus de ſecretario, remanent cum Pontifice primicerius defenſorum, notarii regionarii, & ſubdiaconus ſequẽs, qui tenet pallium Pontificis in brachio ſuo ſuper planetam in ſiniſtro cum acu. Pontifex autem per manus ſubdiaconorum regionariorum mutat veſtimenta ſolennia hoc ordine. Defert ea plicata cubicularius tonſuratus, accepta de manibus oſtiarii, iuxta caput ſcamni ſubdiacono regionario, & tunc cæteri ſubdiaconi regionarii ſecundum ordinem ſuum accipiunt ad induendum Pontificem iſta veſtimenta, alius lineam, alius cingulum, alius anabolagium, id eſt, amictum: alius laneam Dalmaticam, & alius planetam, & per ordinem, ſic induunt Pontificem. Primicerius autem & ſecundicerius componunt veſtimenta eius, vt bene ſedeat. Nouiſſime autem quem voluerit dominus Pontifex de diaconibus vel ſubdiaconibus, cui ipſe iuſſerit, ſumit de manu ſubdiaconi ſequentis pallium, & induit ſuper Pontificem, & configit eum cum acu in planeta retro & ante, & in humero ſiniſtro; & ſalutat Dominum, & dicit: *Iube Domine benedicere.* Reſpondet: *Saluet nos Dominus, Amen.* Deinde C ſubdiaconus regionarius, tenens mappulam Pontificis in ſiniſtro brachio ſuper planetam reuolutam, exiens ad regiã ſecretarii, dicit, *Schola.* Reſpondet. *Adſum:* & ille, *Qui pſallit?* Reſpondet, *ille & ille.* & rediens ad Pontificem ſubdiaconus, porrigit ei mappulam; inclinans ſe ad genua ipſius, & dicens: Serui domini mei, talis ſubdiaconus regionarius legit Apoſtolum, & talis de ſchola cantat. Et poſtea non licet alterum mutare in loco lectoris vel cantoris: quod ſi factum fuerit, archiparaphoniſta à Pontifice excommunicabitur, id eſt, quartus ſcholæ, qui ſemper Pontifici nunciat de cantoribus. Quod dum nunciatum fuerit Pontifici, ſtatim ſequitur quartus ſcholæ ſubdiaconum, adſtans ante faciem Pontificis, vſquedum ei annuat Pontifex vt pſallant: cui dum annuerit, ſtatim egredietur ante fores ſecretarii, & dicit: *Accendite:* qui dum incenderint, ſtatim ſubdiaconus ſequens, tenens thymiamaterium aureum pro foribus, ponit incenſum, vt pergat ante Pontificẽ. Et ille quartus ſcholæ peruenies in preſbyterio ad priorem ſcholæ, vel ſecundum ſiue tertium, inclinato capite, dicit; *Domini iubete:* tunc illi eleuantes per ordinem, vadunt ante altare, & ſtatuuntur D per ordinem acies duæ, paraphoniſtæ quidem hincinde à foris, infantes ab vtroque latere infra per ordinem: & mox incipit prior ſcholæ antiphonam ad introitum, quorum vocem diaconi dum audierint, continuo intrant ad Pontificem in ſecretarium, & tunc Pontifex eleuans ſe, dat manum dextram archidiacono, & ſiniſtram ſecundo, vel qui fuerint in ordine: & illi oſculatis manibus ipſius, procedunt cum ipſo, ſuſtentantes eum. Tunc ſubdiaconus ſequens cum thymiamaterio, præcedit ante ipſum mittens incenſum, & ſeptem acolyti illius regionis, cuius dies fuerit, portantes ſeptem cereoſtata accenſa, præcedunt ante Pontificem vſque ante altare.

Sed priuſquam veniant ante altare, diacones in preſbyterio exuuntur planetis, & ſuſcipit eas ſubdiaconus regionarius, & porrigit illas acolytis regionis, cuius fuerint E diaconi: & tunc duo acolyti tenentes capſas cum ſancta apertas, & ſubdiaconus ſequens cum ipſis, tenens manum ſuam in ore capſæ, oſtendit ſancta pontifici, vel diacono qui præceſſerit. Tunc inclinato capite pontifex vel diaconus ſalutat ſancta & contemplatur vt ſi fuerit ſuperabundans, præcipiat vt ponatur in conditorio. Tunc procedens antequam veniat ad ſcholam, diuiduntur cereoſtata, quatuor ad dexteram, & tria ad ſiniſtram partem: & pertranſit pontifex in caput ſcholæ, inclinato capite ad altare, ſurgit: & orans, & faciens crucem in fronte ſua, dat pacem vni epiſcopo de hebdomadariis, & archipreſbytero, & diaconibus omnibus, & reſpiciens ad priorem ſcholæ, annuit ei vt dicat *Gloriam:* & prior ſcholæ inclinat ſe pontifici, & imponit.

Quartus vero ſcholæ præcedit ad pontificem, vt ponat oratorium ante altare, ſi tempus fuerit: & accedens pontifex, orat ſuper ipſum vſque ad repetitionem verſus. Nam diaconi ſurgunt, quando dicunt: Sicut erat, vt ſalutent altaris latera, prius duo, & duo, viciſſim redeuntes ad pontificem, & ſurgens pontifex, oſculatur euangelia & altare, & F accedit ad ſedem ſuam, & ſtat verſus ad Orientem: ſchola vero, finita antiphona, imponit *Kyrie eleiſon*, & continuo acolyti ponunt cereoſtata in pauimento eccleſiæ, tria quidem in dexteram partem, & tria in ſiniſtram, vnum vero in ſpatium quod eſt inter eos. Prior vero ſcholæ cuſtodit ad pontificem, vt ei annuat quando vult mutare numerum litaniæ, & inclinat ſe pontifici: quam dum finierit, *incipit* pontifex, *Gloria in excelſis Deo*, ſi tempus fuerit, & *non ſedet*, antequam dicant poſt orationem primam, *Amen:* & tunc tolluntur cereoſtata de loco in quo prius ſteterant, vt ponantur in vna linea per mediam eccleſiam. Interea Diaconi ſi tempus fuerint, leuant planetas in ſcapulas, & ſtant iuxta pontificem: ſimiliter & leuant ſubdiaconi, ſed cum ſinu.

Et tunc aſcendunt ſubdiaconi regionarii ad altare, ſtatuentes ſe ad dexteram ſiue ſiniſtram altaris. Tunc pontifex annuit epiſcopis & preſbyteris vt ſedeant: ſubdiaconus vero qui lecturus eſt, mox vt viderit poſt pontificem epiſcopos & preſbyteros ſedentes, aſcendit in ambonem, & legit, poſtquam legerit, cantor cum cantatorio, & dicit G reſponſorium gradalem: & ſi fuerit tempus vt dicatur alleluia, bene: ſin autem, tractum ſin minus, reſponſorium tãtum. Deinde diaconus oſculatur pedes pontificis, & tacite dicit ei pontifex: *Dominus ſit in corde tuo & in labiis tuis.* Deinde venit ante altare, & oſculatis euangeliis, leuat in manus ſuas codicem, & procedunt ante ipſum duo ſubdiaconi regionarii, leuantes thymiamateria de manu ſubdiaconi ſequentis, mittentes incenſum, & ante ſe habentes duos acolytos, portantes duo cereoſtata: & venientes ad ambonem, diuiduntur ipſi acolyti ante ambonem, & tranſeunt ſubdiaconi, & diaconus cum euangeliis per medium eorum. Ille qui abſque thymiamaterio eſt, vertens ſe ad diaconem, porrigit ei brachium ſuum ſiniſtrum, in quo ponit euangelium, vt manu ſubdiaconi aperiatur ei locus, in quo ſignum lectionis poſitum fuerit, & interpoſito digito ſuo, diaconus in loco lectionis aſcendit ad legendum, & illi duo ſubdiaconi redeunt ſtare ante gradum deſcenſionis ambonis. Finito euangelio, dicit pontifex: *Pax tibi, Dominus vobiſcum, Et cum ſpiritu tuo.* Deſcendente autem diacono, ſubdiaconus qui prius aperuerat, recipit Euangelium, & porri- H git ipſum ſubdiacono ſequenti, qui in filo ſtat, quod tenens ante pectus ſuum ſuper planetam, porrigit oſculandum omnibus, per ordinem graduum qui ſteterint, & poſt hoc præparato acolyto in pogio iuxta ambonem cum capſa, in qua ſubdiaconus idem ponit euangelium vt ſigilletur. Acolytus autem erit regionis eiuſdem, cuius & ſubdiaconus eſt, & reuocet Euangelium per ordinem ad Lateranas.

Cæteri vero acolyti ſumentes cereoſtata ponent ea retro altare. Deinde pergente diacono ad altare, ſtante acolyto cum calice, & corporale ſuper eum, leuat calicem in brachio ſuo ſiniſtro, & porrigit diacono corporale, vt accipiat deſuper calicem, & ponit eum ſuper altare à dextris, proiecto capite altero ad diaconem ſecun-

dum

A dum, vt expandatur. Tunc aſcendunt ad ſedem primicerius & ſecundicerius & primicerius defenſorum cum omnibus regionariis & notariis. Subdiacon⁹ vero cum calice vacuo ſequitur archidiaconum. Pontifex deſcendit ad ſenatorium, tenente manum eius dexteram primicerio notariorum, & primicerio defenſorum ſiniſtram, & ſuſcipit oblationes principum per ordinem arcuum. Archidiaconus poſt eum ſuſcipit amulas, & refundit in calicem maiorem, tenente eum ſubdiacono regionario, quem ſequitur cum ſcypho ſuper planetam acolytus, in quo calix impletus refunditur.

Oblationes à pontifice ſuſcipit ſubdiaconus regionarius, & porrigit ſubdiacono ſequenti: & ſubdiaconus ſequens ponit in ſindone, quam tenent duo acolyti. Reliquas oblationes poſt pontificem ſuſcipit epiſcopus hebdomadarius, & ipſe manu ſua mittit eas in ſindonem, quæ eum ſequitur. Poſt quem diaconus qui ſequitur archidiaconem, ſuſcipit amulas, & manu ſua refundit in ſcyphum. Pontifex vero antequam tranſeat in partem mulierum, de- B ſcendit ante confeſſionem, & ſuſcipit oblatas primicerii defenſorum. Nam & ſecundicerii & primicerii defenſores diebus feſtis poſt diacones ad altare offerunt: ſimiliter aſcendés pontifex in partem fœminarum, ordine quo ſupra omnia explet. Tunc tenentibus primicerio & ſecundicerio manus eius, redit in ſedem. Archidiaconus ſtans ante altare, expleta ſuſceptione, leuat manus ſuas. Deinde reſpicit in faciem pontificis, annuit ei, & ille reſalutato accedit ad altare.

Tunc ſubdiaconi regionarii leuantes oblatas de manu ſubdiaconi ſequentis ſuper brachia ſua, porrigunt archidiacono, & ille componit altare. Nam ſubdiaconi hinc inde porrigunt. Ornato vero altari, tunc archidiaconus ſumit amulam pontificis de ſubdiacono oblationario regionario, & refundit ſuper colum in calicem, deinde diaconorum, & in die feſto primicerii, ſecundicerii, primicerii defenſorum. Deinde deſcendit ſubdiaconus ſequens in ſchola, accipit fontem de manu archiparaphoniſtæ, & defert ad archidiaconum, & ille infundit, faciens crucem in calicem. Tunc aſcendunt diaconi ad pontificem, quos videntes primicerius, ſecundicerius, & primicerius defenſorum regionarii, C & notarii regionarii, & defenſores regionarii deſcendunt de aciebus, vt ſtent in loco ſuo. Tunc ſurgens pontifex à ſede, deſcendit ad altare, & ſalutat altare & ſuſcipit oblatas de manu preſbyteri hebdomadarii & diaconorum. Deinde archidiaconus ſuſcipit oblatas pontificis de oblationario, & dat pontifici: quas dum poſuerit pontifex in altare, leuat calicem archidiaconis de manu ſubdiaconi regionarii, & ponit eum ſuper altare iuxta oblatam pontificis à dextris inuolutis anſis cum offertorio, quem ponit in cornu altaris, & ſtat poſt pontificem, & pontifex inclinans ſe paululum ad altare, reſpicit ſcholam, & annuit vt ſileant. Tunc finito offertorio, epiſcopi ſtant poſt pontificem: Primus in medio, deinde per ordinem, & archidiaconus à dextris epiſcoporum, ſecundus diaconus à ſiniſtris, & cæteri per ordinem diſpoſita acie. Et ſubdiaconi regionarii, finito offertorio, vadunt retro altare, adſpicientes ad pontificem, ſtantes erecti vſque dum incipiant dicere hymnum angelicum, id eſt, *Sanctus*, quem dum expleuerint, ſurgit pontifex ſolus, & intrat in Canonem. Epiſcopi vero, diaconi, ſubdiaconi, & preſbyteri in preſbyterio permanent inclinati, & dum dixerit, *Nobis quoque peccatoribus*, ſurgunt diaconi. Cum dixerit, *Per quem hæc omnia Domine*, ſurgit archidiaconus ſolus. Cum dixerit, *Per ipſum, & cum ipſo*, leuat cum offertorio calicem per anſas, & tenet exaltans illum iuxta pontificem. Pontifex autem tangit à latere calicem cum oblatis, dicens: D *Per ipſum, & cum ipſo*, vſque: *Per omnia ſecula ſeculorum*: & ponit pontifex oblationes in loco ſuo, & archidiaconus calicem iuxta eas, dimiſſo offertorio in anſis eiuſdem. Nam quod intermiſimus de patena, quando inchoat canonem, venit acolytus ſub humero habens ſindonem, in collo ligatam, tenens patenam ante pectus ſuum in parte dextera vſque ad medium Canonem.

Tunc ſubdiaconus ſequens ſuſcipit eam ſuper planetã, & venit ante altare, expectans, quando eã ſuſcipiat ſubdiaconus regionarius. Finito vero Canone, ſubdiacon⁹ regio- E narius ſtat cum patena poſt archidiaconem, quando dixerit, *Et ab omni perturbatione ſecuri*: vertit ſe archidiaconus & oſculata patena, dat eam tenendam diacono ſecundo. Cum dixerit, *Pax Domini ſit ſemper vobiſcum*, mittit in calicem de ſancta: ſed archidiaconus pacem dat epiſcopo priori, deinde cæteris per ordinem & populis. Tunc pontifex rumpit oblatam ex latere dextero, & particulam quam rupetit, ſuper altare relinquit. Reliquas vero oblationes ſuas ponit in patenam, quam tenet diaconus. Mox primicerius & ſecundicerius, & primicerius defenſorum cum omnibus regionariis & notariis aſcendunt ad altare, & ſtant in ordine ſuo à dextris à ſiniſtris. Nomencalator vero & ſacellarius, & notarius vicedomini, cum dixerint, *Agnus Dei*, tunc aſcendunt ad altare ante faciem pontificis, vt annuat eis ſcribere nomina eorum, qui inuitandi ſunt ſiue ad menſam pontificis per nomencalatorem, ſiue ad vicedomini per notarium ipſius, quorum nomina vt impleuerint, deſcendunt ad inuitandum, & redit ad ſedem. Nam archidiaconus leuat calicem, & dat eum ſubdiacono regionario, quem tenet iuxta cornu altaris dextrum: & accedentes ſubdiaconi ſequentes cum acolytis, qui ſaccula portant à dextris & à ſiniſtris altaris, extendentibus acolytis brachia F cum ſacculis, ſubdiaconi ſequentes ſtant à fronte, vt pateant ſinus ſacculorum archidiacono ad ponendas oblationes, prius à dextris, deinde à ſiniſtris. Tunc acolyti vadunt dextra læuaque per epiſcopos circa altare, reliqui deſcendunt ad preſbyteros, vt confringant hoſtias: patena præcedit iuxta ſedem, deferentibus eam duobus ſubdiaconibus regionariis ad diaconos, vt frangant: ſed illi adſpiciunt ad faciem pontificis, vt eis annuat frangere, & dum innuerit, reſalutato pontifice, confringunt, & archidiaconus euacuato altari oblationibus, reſpicit in ſcholam, & annuit eis vt dicant, *Agnus Dei*, & vadit ad patenam cum cæteris. Expleta confractione, diaconus minor, leuatam de ſubdiacono patenam, defert ad ſedem, vt communicet pontifex. Qui dum communicauerit de ipſa ſancta, quam momorderat, ponit inter manus archidiaconi in calicem, faciens crucem ter, dicendo: *Fiat commixtio & conſecratio corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti, accipientibus nobis in vitam æternam, Amen. Pax tecum: Et cum ſpiritu tuo*: & ita confirmatur ab archidiacono.

Deinde venit archidiaconus cum calice ad cornu altaris, & adnunciat ſtationem, & refuſo parum de calice in ſcyphum inter manus acolyti, accedunt primum epiſcopi ad ſedem, vt communicent de manu pontificis ſecundum or- G dinem ſimiliter presbyteri, vt communicent poſt eos. Epiſcopus autem primus accipit calicem de manu archidiaconi, & ſtat in cornu altaris, vt confirmet ſequentes ordines vſque ad primicerium defenſorum. Deinde archidiaconus accepto de manu illius calice, refundit in ſcyphum quem ſupra diximus. & tradit calicem ſubdiacono regionario, qui tradit ei pugillarem, cum quo confirmat populum. Calicem autem accipit ſubdiaconus ſequens, & dat acolyto, quem reuocat in paratorium, qui dum confirmauerit, id eſt, quos Papa communicat, deſcendit pontifex à ſede cum primicerio notariorum, & primicerio defenſorum, tenentibus ei manus, qui eum duxerunt, vt communicet eos, qui in ſenatorio ſunt, poſt quem Archidiaconus confirmat. Poſt hæc Epiſcopi communicant populum, annuente eis primicerio cum manu ſub planeta, percontato pontifice. Poſt eos diaconi confirmant.

Deinde tranſeunt in partem ſiniſtram, & faciunt ſimiliter. Preſbyteri autem, annuente primicerio, iuſſu pontifi- H cis communicant populum, & ipſi viciſſim confirmant. Nam mox vt pontifex cœperit in ſenatorio communicare, ſtatim ſchola incipit Antiphonam ad communionem, & pſallunt vſque dum communicato omni populo, annuat pontifex, vt dicat *Gloriam*: & tunc repetito verſu quieſcunt. Nam pontifex mox vt communicauerit in parte mulierum, redit ad ſedem, & communicat regionarios per ordinem, & eos qui in filo ſteterunt & in diebus feſtis de ſchola duodecim. Nam cæteris diebus in presbyterio, vbi potuerint, communicent. Poſt omnes hos redeuntes nomencalator & ſacellarius & acolytus, qui patenam tenet & qui manutergium tenet, & qui aquam dat, ad ſedem,

A communicant: post pontificem Archidiaconus eos confirmat. Adstat autem subdiaconus regionarius ante faciem pontificis, vt annuat ei. Ille vero contemplans populum, si iam communicati sunt, annuit ei, & vadit ad humerum, adspicit ad primum scholæ, faciens crucem in fronte sua, annuit eidem dicere *Gloriam*, Sicut erat, & versus. Finita Antiphona, surgit pontifex cum archidiacono, & veniens ad altare, dat orationem ad complendum: qua finita, cui præceperit Archidiaconus de diaconibus, adspicit ad Pontificem, vt ei annuat, & dicat ad populum: *Ite, missa est.* Respondet, *Deo gratias.* Tunc septem cereostata præcedunt pontificem, & subdiaconus regionarius cum thuribulo ad secretarium. Discedente autem illo in presbyterium, episcopi primum dicunt: *Iube Domine benedicere*: Respondet, *Benedicat nos Dominus. Amen.* Post episcopos presbyteri, deinde monachi, deinde schola, deinde milites draconarii, id est, qui signa portant: post eos baiuli, post eos cereostatarii, post quos acolyti, qui rugam conseruant, post eos extra presbyterium cruces portantes: deinde mansionarii iuniores, & intrat in secretarium.

B

IN NOMINE DOMINI INCIPIT *Liber de Romano ordine, qualiter celebrandum sit officium Missæ.*

PRimo omnium obseruandum est, septem esse regiones ecclesiastici ordinis vrbis Romæ, & vnamquamque regionem singulos diaconos regionarios habere, & vniuscuiusque regionis acolytos per manum subdiaconi regionarii diacono regionis suæ, causa officii subditos esse. Superiores autem vel diaconorum vel subdiaconorum C ordines, archidiacono, qui vicarius est pontificis, obedire, seruato vnicuique per eum proprii gradus ministeriali ordine.

Oportet autem, vt post numerum Ecclesiasticarum regionum, sciat qui voluerit numerum dierum per hebdomadam, quo ordine circulariter obsequantur iuxta ordinationem antiquitus constitutam. Prima enim feria Paschæ ministrabit regio tertia: Secunda feria, regio quarta. Tertia feria: regio quinta: Feria quarta, regio sexta: Feria quinta, regio septima: Feria sexta: regio prima: Sabbato, secunda regio. Ergo vnaquæque regio ordines proprios, tam in processione, quam in Ecclesia habebit, vel vbicunque eos propria dies ratione sui gradus, secundum priscam constitutionem, ire vel ministrare compulerit: & nullus in aliqua designatus regione, à ministerio pontificis siue excommunicationis vel animaduersionis sententia deesse poterit.

Denunciata statione diebus festis, primo mane omnis clerus debet Apostolicum ad Ecclesiam præcedere, exceptis officialibus ministris, qui in obsequio illis comitantur pro pontificali dignitate, vt sunt diacones stationarii, subdiaconi, & omnes acolyti illius regionis, quæ ipso die pontifici debet ministrare. Sed cubiculario laico hæc cura est præscripta, vt sella pontificis in sacrario sit parata, do-D nec ille veniat celebraturus diuina mysteria. Episcopi autem atque presbyteri, expectantes in presbyterio pontificem, cum his qui præparant ornatum Ecclesiasticum atque vasa Ecclesiæ, sedebunt ea locali dispositione, vt intrantibus ecclesiam, episcopi sint ad sinistram, presbyteri vero ad dexteram: vt quando pontifex sederit, & ad eos respexerit, Episcopos ad dexteram, presbyteros contueatur ad sinistram. Suscipiatur autem pontifex per presbyteros tituli vel ecclesiæ, vbi indicta est statio, vna cum maioribus eiusdem ecclesiæ, & offertur in obsequium illius thymiamaterium incensi, inclinato offerentium capite, atque petita benedictione & accepta, hincinde pontificem præcedunt ad ecclesiam, prout quenque contigit secundum ordinem militare. Sed hæc cura erit acolytorum, vt sacri ministerii vasa per manum primi mansionarii, qui est custos dominicalis vestiarii, accepta, deferantur per baiulos de maiori monasterio ad celebrandæ stationis locum, quæ sunt aquamanile, hoc est, vas manuale, patenæ, calices & scyphi, atque pugillares aurei siue argentei, E amulæ argenteæ, ad vina fundenda paratæ, colatorium aureum siue argenteum, & cantatorium. Subdiaconus autem qui lecturus est, sub cura sua habebit Apostolorum, & archidiaconus Euangelium. Cum vero pontifex ecclesiam intrauerit, non continuo ad altare ascendit, sed prius intrat in secretarium, sustentatus à diaconibus, qui eum descendentem à sellario accipiunt obuiis, vt aiunt, manibus: vbi dum venerit, & in sella sua sederit, diacones salutato pontifice, egrediuntur de secretario cum ordinabili disciplina, & ante fores ipsius secretarii mutant vestimenta sua. Egredientibus autem diaconibus de secretario, remanent cum pontifice primicerius atque notarii ipsius stationis, & subdiaconi iam parati pro suo officio, quorum vnus pallium pontificis cum acu super planetam teneat in brachio sinistro. Atque pontifex per manus subdiaconorum regionariorum mutat & ipse vestimenta solennia, sicut Leuitæ faciunt in parte altera. F Subdiaconi regionarii, secundum ordinem suum accipiunt ad induendum pontificem ipsa vestimenta, alius lineam, alius ambolagium, id est, amictum quod dicitur humerale, alius lineam dalmaticam, quam dicimus albam, alius cingulum, alius dalmaticam, alius orarium, alius planetam, & sic per ordinem induunt pontificem. Primicerius autem & secundicerius componunt vestimenta pontificis, vt ex honorabili compositione exhibeatur circunstantibus spectaculum reuerendæ dignitatis. Nouissime autem, cui iusserit Dominus pontifex ex diaconibus, sumit de manu subdiaconi sequentis pallium, & super pontificem induit, & illud cum acu in planeta retro & ante, & in humero sinistro configit, & salutat Dominum, & dicit: *Iube Domine benedicere*: Respondet: *Saluet nos Dominus. Amen.* Deinde subdiaconus regionarius referens ad pontificem qui debeant legere aut cantare, ponit mappulam in sinistro brachio pontificis super planetam, cum disciplinali ad genua eius inclinatione, & pronunciat talem subdiaconum regionarium Epistolam legere, & tale Responsorium, & tale Alleluia cantare: & postea non licet G in loco lectoris vel cantoris alterum mutare: quod si factum fuerit, excommunicabitur archiparafonista, id est, quartus scholæ, qui semper debet pontifice de cantoribus nunciare. Statuuntur enim per ordinem acies duæ, & parafonistæ quatuor à foris hincinde, sed infantes infra per ordinem ab vtroque latere.

Postquam autem pontifex ad psallendum annuerit archiparafonistæ, dicit siue acolytis stantibus ante fores secretarii cum cereostatis, siue subdiacono regionario, qui ante se ad processionem debet thymiamaterium portare. *Accendite.* Sed ille quartus scholæ perueniens in presbyterium, vbi chorus in quatuor, vt dictum est, ordinatus assistit reuerenda dispositione, postquam dixerit inclinato capite ad priorem scholæ, vel secundum, siue tertium, Domini iubete, mox Antiphonam ad Introitum incipit prior scholæ. Quorum voce audita, diaconi intrant ad pontificem in secretarium: & ab archidiacono atque secundario acceptis vtrinque, & osculatis manibus pontificis, procedunt cum ipso, sustentantes eum. Reliqui gra-H dus procedunt in ordine suo, excepto quod vnus de regionariis subdiaconibus, debet præcedere cum thymiamaterio, quem sequuntur septem acolyti illius regionis, cuius dies fuerit, portantes septem cereostata accensa ante pontificem, vsquedum ad altare venerit. Sed antequam perueniat processio ad scholam, diuiduntur cereostata quatuor ad dexteram partem, & tria ad sinistram. In hoc honorabili ministerio, debet pontifex venire in tribunal ecclesiæ, & inclinare caput contra altare, & postquam surrexerit, in fronte sua crucem facere, & vni episcoporum de hebdomadariis & archipresbytero, & diaconis omnibus pacem dare: ac deinde respiciens ad priorem scholæ, innuit ei vt debeat *Gloriam* dicere. Qui se inclinans pontifici, imponit hymnum, quo datur gloria S. Trinitati. Sed pontifex concelebrat interim secreto orationem, ante altare inclinatus, vsque ad repetitionem versus. Nam diaconi, quando dicitur, *Sicut erat in principio*, surgunt ab inclinatione, & salutantes altaris latera, prius duo & duo vicissim

redeunt

A redeunt ad pontificem, tenentes locum quisque pro suo ordine. At pontifex ad repetitionem versus, sicut dictum est surgens ab oratione, osculatur Euangelium & altare, ac deinde accedit ad sedem, & stat versus ad orientem. Schola vero, finita antiphona, imponit *Kyrieeleison* : sed prior scholæ debet ad pontificem custodire quando præcipiat mutare numerum litaniæ, & inuenti inclinat se. Quæ cum finita fuerit, pontifex incipit, *Gloria in excelsis Deo*, si tempus fuerit. Sedere autem non oportet pontificem, antequam dicant, *Amen* post primam orationem. Deinde debent subdiaconi regionarii ascendere, & ad dextram altaris & ad sinistram se statuere.

Sed ille subdiaconus, qui lecturus est, postquam viderit episcopos siue presbyteros post pontificem sedere, quos ipse pontifex nutu suo facit secum considere, tunc ascendit in ambonem, & legit lectionem. Postquam lector legerit, cantor cum cantorio ascendit, & responsorium dicit, ac deinde per alium cantorem *Alleluia*, si tempus fuerit, siue tractus concinitur: sin minus, responsorium tantummo- B do cantatur. Deinde diaconus, osculatis pedibus pontificis, & accepta ab eo hac benedictione, *Dominus sit in corde tuo & in labiis tuis*, venit ante altare: & osculatis Euangeliis, leuat codicem in manibus suis. Prior autem de duob. subdiaconis, qui solummodo debent diaconum præcedere, incensum mittit in thymiamaterium, sed alter per proximæ stationis subdiaconum accipit illud ad portandum. Procedunt ante ipsos duo acolyti cum duobus cereostatis, quibus acolytis ante ambonem diuinis, transeunt per medium ipsorum subdiaconi, & diaconus cum Euangeliis. Sed ille subdiaconus, qui absque thymiamaterio est, porrigit brachium sinistrum, vt à diacono accipiat librum Euangeliorum, vt per ipsum aperiatur diacono locus, in quo signum lectionis fuerit positum. Ascendente autem diacono ad legendum, ipsi duo subdiaconi redeunt stare ante descensionis gradum: postquam finitum fuerit Euangelium, dicit Pontifex: *Pax tibi, Dominus vobiscum.* Sequitur Responsio, *Et cum spiritu tuo.*

C Descendente autem diacono, subdiaconus ille, qui prius aperuerat librum Euangeliorum, recipit eum, & reuersus in presbyterium, porrigit illum vni subdiaconorum, vt ipse offerat omnibus ad osculandum, qui steterunt per ordinem graduum. Post Euangelicam ergo lectionem, reponitur liber Euangeliorum in paratorio quodam, siue in secretario: sed acolytus tenens calicem in brachio sinistro, porrigit corporale suprapositum diacono, vt ipse desuper calicem accipiens, illud expandat super altare, proiecto ad sequentem diaconum capite altero. Pontifex autem sustentatus hinc inde dextra læuaque à primicerio notariorum, & primicerio defensorum, descendit ad senatorium, quod est locus principum, vt suscipiat oblationes eorum. Archidiaconus vero post eum amulas suscipit, & in calicem maiorem, quem subdiaconus regionarius sequens portat, vacuum refundit: qui cum fuerit impletus, refunditur in scyphum, quem ibi tenebit sequens acolytus. Oblationes vero principum subdiaconus regionarius à pontifice suscipit, ac sequenti subdiacono porrigit, & ipse in sindonem, quam tenent duo acolyti, eas ponit. Sed episcopus hebdomadarius suscepit post pontificem oblationes reliquorum, quas ipse manu sua mittit in sindonem, quæ D sequitur eum. Post quem diaconus sequens amulas suscipit, & in scyphum manu sua post archidiaconum eas refundit. Similiter transiens pontifex in partem matronarum, explet omnia, vt supra. Deinde redit ad sedem tenentibus primiceriis manus eius. Archidiaconus autem stans ante altare, lauat manus suas expleta susceptione. Post hoc in faciem pontificis respicit, & cum ei annuerit, resalutato eo per humilem inclinationem, ad altare accedit. Tunc accipiens per subdiacones oblatas hinc inde porrigentes eas, ponit tantas super altare, quantæ possint populo sufficere. Composito igitur altari & ornato, & archidiaconus deinde sumit amulam pontificis de subdiacono oblationario, & refundit in calicem super colatorium deinde diaconorum, ac deinde primiceriorum & secundiceriorum: postea autem subdiaconus sequens descendit in scholam, & accipit fontem de manu archiparafonistæ ac defert ad archidi- E aconum, & ille infundit, faciens crucẽ in calicem. Ascendentib. vero diaconis ad pontificem primicerius & secundicerius, notarii & defensores regionarii descendunt, & in loco suo consistunt. Tunc pontifex surgens à sede, descendit ad altare, & salutat altare & suscipit oblatas de manu presbyteri hebdomadarii, & diaconorum atque primiceriorum. Deinde archidiaconus suscipit oblatas pontificis de oblationario, & dat pontifici: quas dum posuerit pontifex in altari leuat calicem archidiaconus de manu subdiaconi regionarii, & ponit eũ super altare iuxta oblatam pontificis à dextris, atque cum offertorio in cornu altaris posito, inuoluens per ansas calicem, stat post pontificẽ. Et pontifex paulułum inclinans se ad altare, respicit, ad scholam, & annuit vt debeant silere. Finito aũt offertorio, Episcopi stant post pontificẽ, primus in medio, deinde per ordinẽ, & archidiaconus à dextris Episcoporum, secundus diaconus à sinistris, & cæteri disposita acie per ordinem. At subdiaconi regionarii, finito offertorio, vadunt retro altare, adspi- F cientes ad pontificem, stantes erecti vsquedũ incipiant dicere hymnum Angelicum, id est, Sanctus. Quem dũ expleuerint, surgit pontifex solus, & intrat in Canonem. Episcopi vero, diaconi, subdiaconi, presbyteri, permanẽt in presbyterio inclinati. & cum dixerit, *Nobis quoq; peccatoribus* surgunt subdiaconi: cum dixerit, *Per quem hæc omnia Domine*, surgit archidiaconus solus: cum dixerit, *Per ipsum, & cum ipso*, læuat archidiaconus cum offertorio calicẽ per ansas, & tenet exaltans illum iuxta pontificem. Pontifex autem tangit è latere calicem cum oblatis, dicens: *Per ipsum, & cum ipso*: vsque, *Per omnia secula seculorum*. Et ponit pontifex oblationes in loco suo, & archidiaconus calicem iuxta eas, dimisso in ansis eius offertorio. Ecce aũt finito Canone, subdiacon⁹ regionarius stat ante altare cum patena post archidiaconum, quam in medio Canone subdiaconus sequens accipit per acolytum, qui sc. acolytus quando inchoat põtifex Canonem, venit, sub humero habens sindonem in collo ligatã, & tenet patenam in dextera parte ante pectus suum. Quando dixerit pontifex, Et ab omni perturbatione G securi: vertit se archidiaconus, & accipiens patenã, osculatur eam, & dat diacono secundo tenendam. Cum dixerit, *Pax Domini sit semper vobiscũ*, mittit in calicem de sancta, subiungens hæc verba: *Fiat commixtio & consecratio corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi, accipientibus nobis in vitam æternam.* Sed interim archidiaconus pacem dat Episcopo priori qui & vltra dabit iuxta se stanti, ac deinde per ordinem cæteri; atque populus osculantur se inuicem in osculo Christi. Tunc pontifex rumpit oblatam ex latere dextro, & de ipsa sancta quam ruperit particulam, super altare relinquit: reliquas vero oblationes suas in patenam, quam tunc tenet diaconus, ponit. Nam archidiaconus leuat calicem, & subdiacono regionario porririgit eum, vt teneat iuxta cornu altaris dextrum. Et accedentes subdiaconi sequentes cum acolytis, qui sacculos ad hæc idoneos portant à dextris & à sinistris altaris: ipsi ergo subdiaconi extendentibus acolytis brachia, cum sacculis sequentes à fronte, parant sinus sacculorum archidiacono H ad ponendum oblationes, prius à dextris, deinde à sinistris. Tum vadunt acolyti dextra læuaqne post Episcopos siue presbyteros circum altare, vt ipsi sacerdotes incipiant hostias confringere, patena præcedente; quam duo subdiaconi regionarii deferunt ad diaconos causa confractionis, vt ipsi quoque frangant, quando pontifex annuerit eis. Sed archidiacon⁹ euacuato altari oblationibus, respicit in scholam, & annuit eis, vt dicant, *Agnus Dei*. ac deinde vadit ad patenam, quam tenent duo subdiaconi regionarii, vt ipse etiam frangat cum cæteris diaconis iuxta cornu altaris. Expleta confractione, diaconus minor, leuata de subdiacono patena, defert eam ad pontificem, vt communicet corpore Dominico. Sed ipse pontifex cõfirmatur ab archidiacono in calice sancto, de quo parum refundit archidiaconus in maiorem calicem, siue in scyphum quem tenet acolytus, vt ex eodem sacro vase cõfirmetur popul⁹: quia vinum etiam non consecratum, sed sanguine Domini commixtum, sanctificatur per omnem modum. Accedunt primum episcopi secundum ordinem de manu pontificis cõmunicare, & post eos ascendunt presbyteri omnes

vt communicent ad altare, Cum autem communicauerit archidiaconus, calicem interea tenet primus Epiſcopus. Sicut enim in Romana eccleſia ſummo pontifici miniſtrant epiſcopi, ſic in cæteris Eccleſiis debent Epiſcopis facere preſbyteri Recepto, calice, archidiaconus confirmat omnes ſanguine Dominico, quos communicauerit pontifex corpore Dominico. Hoc officio iuxta altare peracto, & pugillari cum quo confirmetur populus, per ſubdiaconem regionarium iam accepto, traditur calix ab archidiacono eidem ſubdiacono perferendus acolyto, vt reponatur in paratorio. Deinde deſcendit pontifex cum primicerio notariorum & primicerio defenſorum, vt communicet principes populorum, & matresfamilias eorum. Et ſicut archidiaconus confirmat quos pontifex communicat: ſic reliqui diacones confirmant quos Epiſcopi ſiue preſbyteri poſt pontificem communicant. Sed cum cœperit pontifex clerum ſiue populum communicare, ſchola incipit Antiphonam ad communionem pſallere, ac deinde nutu Pontificis. *Gloriam patri, Sicut erat in principio & nunc & ſemper*, ſubdiacono faciente crucem in fronte, vt ex hoc ſigno intelligat prior ſcholæ, quando poſt communionem debeat gloriam ſanctæ Trinitati dicere, paratus etiam verſum repetitionis ſubiungere Finita Antiphona, quę repetitur ad repetitionis verſum, pontifex ad altare dat orationem ad complendum. Qua etiam finita, diaconus, cui præceperit archidiaconus, reſpicit ad pontificem, vt annuat ei, & dicat ad populum: *Ite, Miſſa eſt*. Reſpondet populus: *Deo gratias*. Dicentibus autem epiſcopis ſiue preſbyteris, vel ſequentibus ordinibus: *Iube Domne benedicere*, Reſpondet Pontifex, *Benedicat nos Dominus Amen*. Pręcedunt igitur pontificem ſeptem cereoſtata, & ſubdiaconus regionarius cum thuribulo ad ſecretarium.

ORDO ROMANVS ANTIQVVS DE RELIQVIS ANNI TOTIVS OFFICIIS AC MINISTERIIS.

IN CHRISTI NOMINE INCIPIT ordo Catholicorum librorum, qui in Eccleſia Romana ponuntur.

IN vigilia Natalis Domini leguntur lectiones tres de Eſaia Propheta. Prima lectio ſic continet in capite: *Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon, & terra Nephtali*. Vſque, *Curuemini ſub vinculo, & cum interfectis cadatis. Super omnibus his non eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extenta*. Secunda lectio ſic continet in cap. *Conſolamini conſolamini popule meus, dicit Deus veſter*. Vſque *Quia manus Domini fecit hoc, & ſpiritus eius creauit illud*. Tertia lectio ſic continet in capite: *Conſurge conſurge, induere fortitudine brachii Domini*. Vſq;, *Quia quibus non erat narratum de eo viderunt, & qui non audierunt, contemplati ſunt*.

Poſtea legantur Homiliæ ſanctorum Patrum ad ipſum diem pertinentes. Romani hanc noctem ita celebrant. Prima die vigiliæ natalis Domini hora nona canunt Miſſam ad ſanctam Mariam. Qua expleta, canunt veſpertinalem ſynaxim. dehinc vadunt ad cibum. In crepuſculo noctis intrat Apoſtolicus ad vigilias in præfatam eccleſiam: tamen non cantant ibi inuitatorium ad introitum, ſed expletis vigiliis & matutinis, ſicut in antiphonario continetur, ibidem canunt primam Miſſam in nocte. Qua expleta, vadunt ad S. Anaſtaſiam canere aliam Miſſam de nocte. Dehinc pergunt ad S. Petrum, vt ibi vigilias celebrent, ab eo loco, vbi inuenerit eos pſallere, qui ibidem excubant. Ipſi n. intrant ad vigilias debito tempore in proceſſu noctis, & canunt inuitatorium, & proſequuntur ordinem antiphonarii. Vnde etiam dupla officia in Romanorum antiphonariis hac nocte deſcribuntur. Vigiliæ vero, quæ à paſtoribus hac nocte cuſtodiebantur, in quatuor diuiduntur, ſcilicet leges IV. ſignificantes: Primam naturalem, Secundam Moſaicam, Tertiam Prophetarum, Quartam noui teſtamenti, in qua paſtoribus id eſt, eccleſiaſticis doctoribus apparuit. Et nos cum paſtoribus vigilare debemus, vt mereamur illud ſuauiſſimũ harmonicum, quod hac nocte primum cantatum eſt, audire: *Gloria in excelſis Deo*. Vnde etiam S. Theleſphorus Papa peruigiles nos malens fore, Miſſas celebrare fecit, ſcilicet in recordationem natiuitatis Chriſti ſeu concentus Angelici. Alia vero Miſſa, quæ ſequitur, ſignat nouam lucem gaudii, qua per incarnati verbi myſterium perfundimur: ſeu propter viſitationem paſtorum ad præſepe Domini, in quo inuenerunt panem viuum, qui quotidie à fidelibus mãditur.

Ordo in Natali S. Stephani Protomartyris.

IN ipſa nocte leguntur lectiones tres de Actibus Apoſtolorum. Prima lectio ſic continet in capite: *In diebus illis, Creſcente numero diſcipulorum*. Vſque, *Factum eſt autem magnum gaudium in ciuitate*. Poſtea leguntur homiliæ Sanctorum Patrum ad ipſum diem pertinentes.

Ordo in Natali Sancti Ioannis Euangeliſtæ.

IN ipſa nocte leguntur lectiones III. de Apocalypſi, à capite libri, vſque, *Quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant & creata ſunt*. Poſtea leguntur homiliæ Sanctorum Patrum, ad ipſum diem pertinentes.

Ordo in Natali Sanctorum Innocentum.

IN natali Innocentum leguntur lectiones III. de Apocalypſi, vbi dicitur: *Et vidi in dextera ſedentis ſupra thronum*. Vſq;, *Et facta ſunt tonitrua & voces, & fulgura, & terræmotus factus eſt magnus*. Poſtea leguntur ſermones Sanctorum Patrum, ad ipſum diem pertinentes.

Ordo in octauis Domini.

IN octauis Domini ſimiliter legũtur lectiones, quæ in vigilia natalis Domini, &, ſi fuerint, Homiliæ ad ipſum diem pertinentes, Ieſus vero octaua die circunciſus eſt. Hæc circuncifio nihil aliud eſt, niſi abſciſio in carne præputii ſecundum quod à Domino in lege præceptum eſt: *Circuncidetur ex vobis omne maſculinum, & infans octo dierum circuncidetur ex vobis, Sed quia vetera tranſierunt, & ecce facta ſunt omnia noua, oportet nos circuncidi, non in carne, ſed Spiritu: vt deponamus veterem hominem cum actibus ſuis & induamus nouum, eum, qui ſecundum Deum creatus eſt*. Hæ vero octauæ ideo reuerenter celebrantur, quia in hac die aduentum hominum ad Chriſtum celebramus: & in nauitate eiuſdem, aduentum illius ad homines. Sed quia imperiti homines ſecundum dementiam gentilium, hunc diem Kalẽdarum *Ianuariarum* à principe ſuo *Iano*, quem pro Deo colebant, ita vocatum, multis diabolicis ſpurcitiis ſacrauerunt, ſtatuit vniuerſalis Eccleſia ieiunium publicum in iſto die fieri, quatenus his calamitatibus auctor vitæ finem imponeret: Sed quia, Domino largiente, hæc à fidelibus pro nihilo habentur, in eiſdem Kalendis nihil aliud noui præſumendum eſt excepto quod Octauæ Dominicæ cum eximio cultu celebrentur. Poſt octauas vero vſque in Theophaniam, ſiue nocte, ſiue die, omnia de quotidianis.

Ordo in Vigilia Theophaniæ.

IN vigilia Theophaniæ leguntur lectiones III. de Eſaia. Prima lectio ſic continet in capite: *Omnes ſitientes, venite ad aquas*. Vſque, *Erit Dominus nominatus in ſignum æternum, quod non auferetur*. Secunda lectio ſic continet in capite: *Surge, illuminare Hieruſalem*. Vſque, *In tempore eius ſubito faciã iſtud*. Tertia lectio ſic continet in capite: *Gaudens gaudebo in Domino*; Vſque, *Oculus non vidit Deus abſque te, que præparaſti expectantibus te*. Poſtea leguntur homiliæ ſanctorum Patrum, ad ipſum diem pertinentes.

Solennitas hæc ſacratiſſima, quæ à Græcis *Theophania* ſiue *Epiphania* nuncupatur, Latine *apparitio* ſeu *oſtenſio* vel

manifestatio interpretatur. Expletis namque Christus quasi triginta annorum curriculis, venit in Iordanem ad Ioannem, vt baptizaretur ab eo, Anno videlicet quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, Valeriano & Asiatico coss.

Nec hoc prætereundum est, quod secunda Natiuitas Christi tot illustrata mysteriis, honoratior sit, quam prima. Tunc tantummodo natus est, & Angelus pastores affatus est: hodie vero à Magis cum muneribus est adoratus. Hodie cum in Iordanicis aquis tingeretur, filius dilectus à patre est vocatus de cælo, & Spiritus sanctus in specie columbę super eum visus est, necnon per baptismi Sacramentum, caput draconis est contritum. Hodie ex aqua vinum factum est, eidemque cælesti sponso Ecclesia coniuncta est. Insuper & quinque millia hominum ab eo refecta sunt. Et ideo manifestatio interpretatur, quia in his manifestare se hominibus dignatus est. Quod autem in hac festiuitate nemo præsumat baptizare, S. Leo in decretalibus prohibet ita: Si quis autem Epiphaniæ festiuitatem, quæ in suo debito honore veneranda est, ob hoc existimat habere priuilegium baptismatis, illius sciat baptismi aliam gratiam aliam fuisse rationem, nec ad eam pertinuisse virtutem, quia per Spiritum sanctum renascuntur. Dominus non indigens remissione peccati, nec remedio renascendi, sic voluit baptizari, quomodo & circuncidi: Sed tunc regenerationis potentiam sanxit, quando de latere illius profluxerunt sanguis redemptionis, & aqua baptismatis. Vnde in baptizandis electis, qui secundum Apostolicam regulam & exorcismis scrutandi, & ieiuniis sanctificandi, & frequentibus sunt prędicationibus imbuendi, duo tantum tempora, id est, *Pascha & Pentecostẽn*, constat esse seruanda, excepto pro mortis periculo, in persecutionis angustiis, & in timore naufragii. Per triduanam enim sepulturam, imitatur trina dimersio: & ab aquis leuatio, instar est resurgentis de sepulchro.

Ordo in octaua Theophaniæ.

IN octauis Theophaniæ leguntur lectiones, quæ in Theophania, vel sermones ad ipsum diem pertinentes. Dehinc vsque ad Septuagesimam ponunt epistolas B. Pauli Apostoli.

Ordo in Purificatione S. Mariæ.

IN purificatione sanctæ Mariæ leguntur Cantica Canticorum, siue homiliæ ad ipsum diem pertinentes. De hac festiuitate, id est, ὑπαντὴ Domini, & aliis festiuitatibus sanctæ Mariæ, in gestis pontificalibus legitur, quod Sergius Papa præceperit litanias fieri in die præsentationis Domini in templo. Ita enim scriptum est, Vt in diebus annunciationis Domini, dormitionis ac natiuitatis sanctæ Dei genitricis Mariæ & sancti Simeonis, quod ὑπαντὴ dicitur Græcè, cum litaniis exeant à sancto Adriano, & ad sanctam Mariam populus occurrat. Ipsa ergo die aurora ascendente, procedat omnis clerus & populus cum litania & antiphonis ad ecclesiam sancti Adriani, expectantes pontificem.

Ingressus pontifex in sacrarium, induat se vestibus nigris, & clerus similiter: Deinde ex iussu pontificis inchoat schola antiphonam, *Exurge Domine.* Cum Psalmo, *Deus auribus nostris.* Et egreditur pontifex de sacrario cum ministris, annuens primo scholæ, vt dicant *Gloriam.* Deinceps vadit ad altare, & orat vsque ad expletionem *Gloria.* Post orationem osculato altari & diacono, similiter hinc inde, dicit schola versum: *Opus quod operatus est in diebus eorum & in diebus antiquis.* Antiphona expleta, stans pontifex ante altare, dicit: *Dominus vobiscum: & Oremus.* Et diaconus dicit: *Flectamus genua:* si tamen infra sexagesimam euenerit.

Oratio ad Collectam.

EXaudi, quæsumus Domine, plebem tuam, & quæ extrinsecus annua tribuis deuotione venerari interius assequi gratiæ tuæ luce concede.

Tunc exorcizetur sal & aqua ad respergendos exinde cereos.

Postea dicantur hæ sequentes orationes in benedictionem eorum. Resp. *Preciosa est in conspectu Domini.* Vers. *Mors sanctorum eius.*

Sequitur sacerdos & dicit:

SAncta Maria mater Domini nostri Iesu Christi, & virgo perpetua, cum omnibus sanctis intercedere digneris pro nobis peccatoribus, vt mereamur ab eo adiuuari & exaudiri, qui in Trinitate perfecta viuit & regnat Deus, per omnia secula seculorum. Respon. Amen.

Benedictio cerei.

BEnedic Domine Iesu Christe hanc creaturam ceræ supplicantibus nobis, & infunde ei per virtutem sanctæ crucis tuæ benedictionem cælestem, vt qui eam ad repellendas tenebras humano generi tribuisti, talem signaculo sanctæ crucis tuæ fortitudinem & benedictionem accipiat, vt in quibuscunque locis accensa siue posita fuerit, discedat diabolus, & contremiscat, & fugiat pallidus cum omnibus ministris suis de habitationibus illis, nec præsumat amplius inquietare vel illudere seruientes tibi. Qui cum Deo patre, &c.

Alia.

SVpplices te quæsumus Domine, vt emittas sanctum Angelum tuum Raphaelem, vt qui euulsit & repulit à Tobia & Sara dæmonem mortiferum, eos infestantem, per huius ceræ sanctificationem conterat illum & disperdat de cunctis habitationibus colentium Deum, de basilicis, de domibus, de angulis, de lectulis, de refectoriis, de vniuersis locis, in quibuscunque famulantes Deo habitant & requiescunt, dormiunt, vigilant, ambulant & consistunt, nec audeat ille malignus amplius inquietare, vel pauores immittere super illos, quos sancta chrismatis tui vnctione fecisti esse munitos. Per, &c.

Alia.

BEnedico te cera in nomine sanctæ Trinitatis, vt sis vbique diaboli effugatio, atque omnium contubernalium suorum exterminatio, adiuuante eadem sancta & indiuidua Trinitate, quæ in vnitatis essentia viuit & regnat Deus. Per.

Benedictio cerei.

DOmine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, qui omnia ex nihilo creasti, & iussu tuo per opera apum, hunc liquorem ad perfectionem cerei euenire fecisti, & qui hodierna die petitionem iusti Simeonis implesti, te humiliter deprecamur: vt has candelas ad vsus hominum, & sanitatem corporum & animarum, siue in terra, siue in aquis, per inuocationem tui sanctissimi nominis, & per intercessionem sanctæ Mariæ semper virginis, cuius hodie festa deuote celebrantur, & per preces omnium sanctorum tuorum benedicere & sanctificare digneris, & huius plebis tuæ, quæ illas honorifice in manibus desiderat portare, teque cantando laudare: exaudias voces de cælo sancto tuo, & de sede maiestatis tuæ, & propitius sis omnibus clamantibus ad te: quos redemisti precioso sanguine filii tui, qui tecum viuit, &c.

Alia.

OMnipotens sempiterne Deus, qui hodierna die vnigenitum tuum vlnis sancti Simeonis in templo sancto tuo suscipiendum præsentasti, tuam supplices deprecamur clementiam, vt has candelas, quas nos tui famuli in tui nominis magnificentia suscipientes, gestare cupimus luce accensas, benedicere & sanctificare, atque lumine supernæ benedictionis accendere digneris, quatenus eas tibi Domino Deo nostro offerendo, digni, & sancto igne dulcissimæ charitatis tuæ succensi, in templo sancto gloriæ tuæ repræsentari mereamur, Per.

Alia.

DOmine Iesu Christe, lux vera, qui illuminas omnem hominem venientem in hunc mundum, effunde benedictionem tuam super hos cereos, & sanctifica eos lumine gratiæ tuæ, & concede propitius, vt sicut hæc luminaria igne visibili accensa, nocturna, depellunt tenebras ita corda nostra inuisibili igne, id est, sancti Spiritus splendore illustrata, omnium vitiorum cæcitate caueant: vt purgato mentis oculo ea cernere possimus, quæ sunt tibi placita, & nostræ saluti sunt vtilia, quatenus post huius seculi caligniosa discrimina, ad lucem indeficientem peruenire mereamur: Per te Christe Iesu Saluator mundi, qui in Trinitate perfecta viuis & regnas Deus: Per omnia secula seculorum. Resp. *Amen. Dominus vobiscum.* Resp. *Et cum spiritu tuo: Sursum corda.* Resp. *Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro.* Resp. *Dignum & iustum est.*

Vere dignum & iustum est, æquum & salutare, Nos tibi Deo omnipotenti, rerumque omnium creatori laudes assiduas personare, & munificentiæ tuę indefessas semper grates persoluere: qui inter cæteras mundanę conditionis creaturas, de liquore aerio per apum efficaciam, cerei preciosam fieri voluisti substantiam, vt tibi inde debiti honoris famulatus existeret, & nobis vsus necessarius proueniret. Proinde immensam clementiam tuam Domine suppliciter obsecramus, vt super has candelas benedictionis tuæ munus infundas, vt omnes eas in Christi vicem manibus portantes, eiusdem sacri tui spiraminis gratia, qua Beatus Simeon repletus fuerat, imbui mereantur. Qui hodierno die vnigenitum tuum Dominum nostrum Iesum Christum, lumen æternum, à parentibus in templo præsentatum in vlnas suas accepit, ac reuelante Spiritu sancto, ita prophetando benedixit: *Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod tibi æterno Patri sanctoque Spiritui coæternum & coæquale viuit & regnat in secula seculorum.* Resp. *Amen.* Qua finita, dicat sacerdos hanc orationem:

OMnipotens sempiterne Deus qui per Moysen famulum tuum, purissimum olei liquorem ad luminaria ante conspectum tuum iugiter accendenda præparari iussisti, benedictionis tuæ gratiam super hos cereos benignus infunde, quatenus sic administrent lumen exterius, vt te donante, lumen Spiritus tui nostris non desit mentibus interius. Per. Tunc aspergantur aqua benedicta, & thure adoleantur, & illuminentur, & interim canatur à clero antiphona: *Hodie Beata virgo Maria puerum Iesum.* Post hæc accipiunt omnes, singulos cereos de manu pontificis vel æditui, & dicit sacerdos hanc orationem:

OMnipotens sempiterne Deus, qui vnigenitum tuum ante tempora de te genitum, sed temporaliter de Maria Virgine incarnatum, lumen verum & indeficiens ad depellendas humani generis tenebras, & ad incendendum lumen fidei & veritatis in mundum misisti, concede propitius, vt sicut exterius corporali, ita etiam interius luce spiritali mereamur irradiari: Per eundem, &c. Oratione hac expleta, eleuatis sanctorum reliquiis & vexillis, clerus circuit ecclesiam, & inchoat schola primam Antiphonam:

AVe gratia plena Dei genitrix virgo: ex te enim ortus est sol iustitiæ, illuminans quæ in tenebris sunt. Lætare & tu senior iuste, suscipiens in vlnas liberatorem animarum nostrarum, donantem nobis & resurrectionem.

Alia.

ADorna thalamum tuum Sion, & suscipe regem Christum, amplectere Mariam, quæ est cælestis porta. Ipsa enim portat regem gloriæ noui luminis, subsistit virgo, adducens manibus filium ante Luciferum: quem accipiens Simeon in vlnas suas, prædicauit populus Dominum eum esse vitæ & mortis, & Saluatorem mundi.

Alia.

Responsum accepit Simeon à Spiritu S. non visurum se mortem, nisi videret Christum Domini: & cum inducerent puerum in templum, accepit eum in vlnas suas, & benedixit Deum, & dixit *Nunc dimittis seruum tuum in pace.* Et ingrediendo Ecclesiam, canunt antiph. Cum inducerent puerum Iesum parentes eius, accepit eum Simeon in vlnas suas, & benedixit eum, dicens, *Nunc dimittis Domine seruum tuum in pace.* Qua finita dicat sacerdos hanc orationem.

DOmine Iesu Christe, qui hodierna die in nostræ carnis substantia inter homines apparens, à parentibus in templo es præsentatus, quem Simeon venerabilis senex, lumine Spiritus tui irradiatus, agnouit, suscepit, & benedixit: præsta propitius, vt eiusdem Spiritus sancti gratia illuminati atque edocti, te veraciter cognoscamus, & fideliter diligamus, qui cum Deo patre in vnitate eiusdem Spiritus sancti viuis & regnas Deus per omnia secula seculorum. Resp. *Amen.*

Secundum Romanos autem, cum appropinquauerint atrio sanctæ Mariæ, faciendæ sunt litaniæ. His expletis ante altare, & ingresso pontifice in sacrarium, inchoat schola antiphonam ad Introitum, *Suscepimus Deus.* Ipsa die non cantatur *Gloria in excelsis Deo,* si infra septuagesimam euenerit. Deinde peragitur Missa ordine suo.

Ordo in Cathedra S. Petri.

IN cathedra Sancti Petri leguntur lectiones quæ in nataliciis omnium Apostolorum, siue homiliæ ad ipsum diem pertinentes.

Annunciatio S. Mariæ.

IN Annuntiatione sanctæ Mariæ leguntur lectiones III. de Esaia propheta. Prima lectio sic continet in capite. *Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini.* Vsque, *exaltabitur autem Dominus solus in die illa.* Secunda lectio sic continet in capite: *Et adiecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: Pete tibi signum à Domino Deo tuo.* Vsque *à diebus separationis Effraim à Iuda, cum rege Assyriorum.* Tertia lectio sic continet in capite: *Egredietur virga de radice Iessæ,* Vsque, *ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum.*

De Septuagesima.

IN Septuagesima Paschæ ponunt heptaticum vsque in quintamdecimam diem ante Pascha Septuagesima videtur dici posse propter septuaginta dies, qui sunt ab ipso die ad sabbatum ante octauas Paschæ, quo die alba tolluntur vestimenta à nuper baptizatis. Porro sexagesima inde dici potest, quia sexaginta sunt dies vsque ad medium Paschæ, quod est feria quarta Paschalis hebdomadæ. Quinquagesima vero, quia decurrit vsque in diem sanctum resurrectionis Dominicæ. Quadragesima etiam cum Dominica sua currit ad mysticum Pascha Hebræorum, quod Dominus noster Iesus Christus cum discipulis suis celebrauit, & nos dicimus cœnam Domini. Septuagesima ergo, vt prædictum est, computatur secundum titulationem Sacramentarii & Antiphonarii, nouem hebdomadibus ante Pascha in septimam sabbati. Populus Dei in Babylone detentus est captiuus septuaginta annis: quibus expletis, reuersus est Hierusalem. Ideo author officii nostri, septuagesimam posuit in officiis nostris, vt hoc tempore à deliciis abstinendo, ostenderemus in nostra conuersatione, qualiter per omne tempus seculi viuere debeant, qui post baptismum peccatis se alienant à cælesti Hierusalem. Quapropter *Alleluia* illo tempore non cantatur apud nos, sed *Tractus,* id est, luctus: nec *Gloria in excelsis Deo,* quæ sunt cantica cælestia: & in quibusdam locis Dalmaticarum vsus intermittitur. Græci proximam hebdomadam id est, sexagesimam sanctificant suo ieiunio: Clerici nostri, auctore Telesphoro Papa, sequentem, id est, Quinquagesimam. qui constituit septem hebdomadarum ieiunium ante Pascha. Quadragesimam vero Christus suo nobis dedicauit ieiunio.

A

Ordo in quarta feria Quadrageſimæ, quæ eſt in capite ieiunii.

FEria quarta, id eſt, in capite Ieiunii, veniunt ad Collectam. Hac die, flectamus genua, pronunciante diacono ſuper populum cum inclinatione capitis, in primis præmonere debet ſacerdos omnes Chriſtianos ex ſacris ſcripturarum teſtimoniis, quatenus in capite ieiunii ad veram cōfeſſionem veramq; pœnitentiam feſtinantius accedant. Denique admonendi ſunt, in cæna Domini redeant ad reconciliationem. Si vero intereſt cauſa aut itineris, aut cuiuslibet occupationis, aut ita forte hebes eſt, vt ei hoc ſacerdos perſuadere nequeat, iniungat ei iam quadrageſimalem quanq; annualem pœnitentiam, & reconciliet eum ſtatim. Sicut autem ſacrificium offerre nō debent, niſi epiſcopi vel preſbyteri, quibus claues regni cæleſtis traditæ ſunt, ſic nec iudicia iſta alius vſurpare debet. Si autem neceſſitas euenerit, & presbyter non fuerit præſens, diaconus ſuſcipiat pœnitētes, ac det ſanctam communionem. Denique cum ſacerdos B ſuſceperit pœnitētem, ſi laicus, eſt, dimiſſo baculo quiſquis vero ille eſt, ſiue laicus, ſiue clericus, ſeu monachus, ſuppliciter inclinet ſe ante ſacerdotem. Tunc ſacerdos dicat hanc orationem.

Oratio.

Domine Deus omnipotens, propitius eſto mihi peccatori vt condigne poſſim tibi gratias agere, qui me indignū propter tuam miſericordiam miniſtrum feciſti ſacerdotalis officii, & me exiguum, humilemq; mediatorem conſtituiſti ad orandū & intercedendū Dominum Deum noſtrū Ieſum Chriſtum pro peccantibus, & ad pœnitentiam reuertentibus. Ideoque dominator Domine, qui omnes homines vis ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, qui non vis mortem peccatorum, ſed vt conuertantur & viuant, ſuſci- C pe orationem meam, quam fundo ante conſpectū clementiæ tuæ pro famulis & famulabus tuis, qui ad pœnitentiam & miſericordiam tuam confugerunt. Per.

Deinde iubeat eum ſacerdos ſedere contra ſe, & colloqui cum eo de ſupra ſcriptis vitiis ſiue exhortationibus, ne forte præ verecundia, aut ignauia, ſiue obliuione aliquid putridū in corde remaneat, per quod iterum diabolus eum ad vomitum peccati reducat.

Conſideret etiam ſexum, ætatem, conditionem, ſtatum, perſonā, & ſecundum hoc, vt ſibi viſum fuerit, ſingula quæque diiudicet, & aliquos à cibis abſtinendo, alios eleemoſynas dando, & nonnullos ſæpius flectendo genua, ſiue in cruce ſtando, aut aliquid aliud huiuſmodi, quod ad animæ ſalutem pertinet.

Non omnibus vna eademq; diſcretio ſit, vnicuiq; eorum hoc eſt, inter diuitem & pauperem, liberum & ſeruum, inter infantem & puerum, iuuenem & adoleſcentem, ætate ſenem, hebetem & ſtultum, ſcientem & ignarum, laicum & clericum, monachum & epiſcopum, presbyterum & diaconum, ſubdiaconum & lectorem, in gradu in coniugio, vel ſine coniugio, inter virginem & fæminam, inter canonicam & ſanctimonialem, inter debiles & infirmos, inter ſanos & D ægros. De qualitate etiam peccatorum & hominum, inter continentem & incontinentem, vtrum voluntate vel caſu, vel in abſcondito quali compunctione emendet, neceſſitate vel voluntate: loca & tempora diſcernat. Attendat etiam ſacerdos, vt ſalui ſint omnes, & non puſillanimes, quia potentes potenter tormenta patientur.

Poſt iſta omnia ſcrutata, & pœnitentem corroboratum, interroget eum ſacerdos, ita dicens.

Credis in Deum Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum? Reſpon. pœnitentes, *Credo.* Item: *Credis quia iſtæ tres perſonæ, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, vnus ſit Deus* Reſp. *Credo.* Item: *Credis quia in hac ipſa carne, in qua modo es, reſurgere habes, & recidere ſiue bonum ſiue malum prout geſſeris?* Reſp. *Credo.* Item: *Vis dimittere illis, qui in te peccauerunt, omnia, vt & tibi Deus dimittat peccata tua? Ipſo dicente, Si non dimiſeritis hominibus peccata eorum nec pater veſter cæleſtis dimittet vobis peccata veſtra* Si vult dimittere, ſuſcipias eius confeſſionem, & indicas ei pœnitentiam: Si non vult, non ſuſcipias eius confeſſionē. Volens ergo dimittere omnia his qui in ſe peccauerunt, confiteatur omnia peccata ſua, quæ recordari poteſt, in hæc verba.

Confeſſio pœnitentis.

COnfiteor tibi Domine pater cæli & terræ, tibiq; bone & beni-
gniſſime Ieſu Chriſte, vna cum ſancto Spiritu corā ſanctis An-
gelis tuis, & coram ſanctis tuis, coram hoc altari & ſacerdote tuo,
quia in peccatis conceptus, & in peccatis natus, & in peccatis nutri-
tus, & in peccatis poſt baptiſmā vſque ad hanc horam ſum conuerſa-
tus: Confiteor etiam quia peccaui nimis in ſuperbia, inani gloria, in
extollentia tam oculorum quam veſtium, & omnium actuum meo-
rum, in inuidia, in odio, in auaritia tam honoris, quā pecuniæ: in ira,
in triſtitia in acedia, in ventris ingluuie, in luxuria Sodomitica, in
ſacrilegiis, in periuriis, in adulteriis, in furtis, in rapinis, in omni ge-
nere fornicationis, in immunditiis turpiſſimis, in ebrietatibus, in co-
meſſationib. in fabulis ocioſis, in luxuriis, in oſculis & amplexib. im-
mundis, in femorib. & genitalib. meis, in homicidiis animo optatis,
in fide, ſpe, & charitate, in accipiendo corpore & ſanguine Domini
ſemper indigne, in exhortationib. & adulationibus malignis, in ig-
norantia, in negligentia, in ſubreptionib. in dandis & accipiendis
munerib. in vſuris faciendis, in prælationib. in diſpenſandis male re-
bus eccleſiaſticis, in ſubtrahendis eleemoſynis, in pauperib. exaſperan-
dis in hoſpitalitatib. & receptionib. pauperum, in afflictione familia
mihi commiſſæ. non viſitando infirmos ſecundum Euangelicum præ-
ceptum, & in carcere poſitos, non ſepeliendo mortuos, non veſtiend
pauperes. non recreando eſurientes, non potando ſitientes: ſolennita-
tib. ſanctorum & Dominicis dieb. ac feſtis, debitum honorem & cele-
brationem non impendendo, nec ſobrie ac caſte in his viuendo, con-
ſentiendo ſeniori in malo, non adiuuando apud illum, & ſolatium
non dando, indigentib. nocendo potius quam adiuuando, potentib. ſe-
nioribus ac magiſtris ac principib. detrahendo, & blaſphemando a-
micis & benefactoribus meis fidem & debita obſequia non rependē-
do. animalium & pecudum concubitus conſcientia immunda intu-
endo: in Eccleſiam Dei ſuperbe intrando, ſtando, ſedendo, iacendo, &
egrediendo, ac ocioſis fabulis, & ſceleratis actibus turpibuſq; collo
quiis in eis cum aliis inſiſtendo, vaſa ſancta & miniſterium ſanctun
polluto corde & manibus immundis tangendo, orationem & pſal
modiam, atque officium diuinum negligenter in eccleſia Dei facien
do, in cogitationib. peſſimis, in meditationibus peruerſis, & ſuſpicio
nibus falſis, in iudiciis temerariis, in conſenſu malo, & conſilio ini
quo, in concupiſcentia & delectatione immūda, in verbis ocioſis, ſu
perfluis, luxurioſis, atq; contumelioſis, in mendaciis, in falſitatib. i
iuramentis multimodis & diuerſis, in detractionib. aſſiduis, in rixi
ac diſcordiis ſeminandis, in irriſionib. in ocioſitate, in contentione
in doloſitate, in malignitate in ſuſurrationib. in inani lætitia, in o
mni malo linguæ in murmurationib. & blaſphemiis, in ſcurrilitati
bus, in cachinnis, in ſomnolentiis, in maledictis, in conuiciis, in tur
piloquiis, in inſultationib. in diſſimulatione, in vigiliis Deo contrari
in concupiſcentiis carnalib. in cogitationib. luxurioſis, in delectatio
nibus, immundis, in conſenſu diaboli, & tranſgreſſione præceptor
Dei, in negligentia propoſiti mei, in dilectione Dei & proximi, in vi
ſu, auditu, guſtu, odoratu, & tactu luxurioſo & immundo, & om
nimodis cogitatione, locutione, voluntate & actione perdit
ſum.

Quoniam in his & in aliis omnib. vitiis, quibuſcunq; humana fra
gilitas contra Dominum & creatorem ſuum aut cogitando, aut lo
quendo, aut operando, aut delectando aut concupiſcendo peccare po
teſt, me peccaſſe & reum in conſpectu Dei ſuper omnes homines e
cognoſco & confiteor. Ideo ſupplico vos oēs ſancti Angeli Dei, & om
nes ſancti, & te venerande ſacerdos, in quorum conſpectu hæc omni
confeſſus ſum, vt teſtes mihi ſitis in die iudicii contra diabolum, ho
ſtem & inimicum humani generis, hæc omnia me confeſſum fuiſſe.

Obnixe etiam te ſacerdos Dei expoſco, vt intercedas pro me, c
pro peccatis meis ad Dominum Deum noſtrū, quatenus de his & i
aliis omnib. ſceleribus meis, veniam & indulgentiam per merita c
interceſſiones omnium Sanctorum aſſequi merear. Tunc dicat ſa-
cerdos.

Miſereatur tui omnipotens Deus, & dimittat tibi omnia pecca-
ta tua, liberet te ab omni malo, conſeruet te in omni bono, & perd
cat nos pariter Ieſus Chriſtus filius Dei in vitam æternam. Ab omn
malo cuſtodiat nos omnipotens Dominus.

Præcauendum eſt tamen ſacerdoti de ſupraſcriptis viti
vt ei exhortationis gratia ad memoriam reducat, ne qui
aduerſante diabolo occultum remaneat.

Quo facto, flexis genibus in terra, & ſuper ipſa innix

A ſtans,ſuppliciter tenſis manibus, blando ac flebili vultu reſpiciens ſacerdotem,dicat his verbis:

Multa quidem & innumerabilia ſunt alia peccata mea, quæ recordari nequeo,in factis,in dictis,& in cogitationib.pro quibus omnibus miſera mens mea compungitur, & acri interdum pœnitentia cruciatur:Ideoque conſilium,immo iudicium tuum, qui ſequeſter ac medius inter Deum & peccatorem ordinatus es hominem, ſupplex deprecor,& vt pro eiſdem peccatis meis interceſſor exiſtas, humiliter imploro.

Quo prędicto, totum ſe in terram proſternat, & gemitus atq; ſuſpiria vel lachrymas, prout Deus dederit ab intimo corde producat.Sacerdos vero patiatur eum aliquantiſper iacere proſtratum, iuxta quod viderit eum diuina inſpiratione compunctum.

Deinde iubeat eum ſacerdos ſurgere. Et cum ſteterit ſuper pedes ſuos, cum tremore & humilitate præſtoletur iudicium ſacerdotis.Et indicate ei ſacerdos abſtinentiam,perpendens ſubtiliter perſonæ qualitatem,modum culpæ,intentionē animi, & corporis valetudinē vel imbecillitatem.

B Percepta autem ſententia ſacerdotis, iterum proſternat ſe pœnitens pedibus illius,petens pro ſe orationem fieri,vt ſuggerat ei diuina viſitatio virtutem conſtanter obſeruandi quæ illi iniuncta ſunt, & ita reuerenter ſacerdotis iudicio obtemperare ac ſi ab ipſius diuinæ maieſtatis ore opportuna ſalutis ſuæ medicamenta ſuſceperit.

Sed & hoc ſciendum eſt,vt cum venerint ſerui & ancillæ ad pœnitentiam,non eos cogatis ieiunare tantum, quantū diuites:quia non ſunt in ſua poteſtate. Ideoq; medietatem pœnitentiæ eis imponite. Tunc imponat ſacerdos ſeptem Pſalmos pœnitētiales, *Domine in furore tuo,ne Beati quorum, Domine ne in furore tuo,2.Miſerere mei Deus domine exaudi,1.De profundis,Domine exaudi.2.*Poſtea dicat orationem Dominicam & preces iſtas:*Domine conuertere & eripe animā meam.*Reſ. *Saluum me fac propter miſericordiam tuam. Reſpice & exaudi me Deus meus,*Reſp.*Illumina oculos meos. Ab occultis meis munda me Domine.*Reſp.*Et ab alienis parce ſ.t.Delicta iuuentutis meæ.* Reſp. *Et ignorantias meas ne memineris Domine.Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo. Multum eſt n. Delictum meum co-* C *gnitum tibi feci,& iniuſtitiam meam non abſcondi, Domine, ante te omne deſiderium meum,& gemitus meus à te non eſt abſc.Exaudi orationem meam & deprecationē meam.Auribus percipe lachrymas meas.Complaceat tibi domine vt eruas me.Domine ad adiuuandum me reſpice.Domine miſerere mei: Sana animam, quia peccaui tibi. Miſerere mei Deus,miſerere mei Quoniam in te cōfidit anima mea. Domine auerte faciem tuam à peccatis meis,& oēs iniquitates meas dele. Ne memineris Domine iniquitatum noſtrarum antiquarum. Cito anticipent nos miſericordia tuæ,q.p.f.ſ.... Adiuua nos Deus ſalutaris noſter,& propter gloriam nominis tui d.l.n.e.p ep.p.n p.n.t. Ne tradas beſtiis animā confitentem tibi.Et animas pauperum tuorum n o.i.f. Domine,tu ſcis inſipientiam meam, Et delicta mea à te non ſunt abſcondita.In multitudine miſericordiæ tuæ,Exaudi me in veritate ſalutis tuæ.Exaudi me Domine, quoniam benigna eſt miſericordia tua, Secundum multitudinem miſerationum tuarū reſpice in me.Ne auertas faciem tuam à puero tuo: Quoniam tribulor,velociter exaudi me.Intende animæ meæ,& libera eam.Propter inimicos meos eripe me.Domine vide humilitatē meam & laborē meum, Et dimitte omnia peccata mea. Ne perdas Domine cum impiis ani-* D *mam meam,Et cum viris ſanguinum vitā meam.Redime me Domine & miſerere mei:Pes n.meus ſtetit in via recta. Clamaui ad te Domine,dixi tu es ſpes mea:Portio mea in terra viuentium.Intende ad deprecationē meam, Quia humiliatus ſum nimis.Libera me à perſequētibus me,Quoniam confortati ſunt ſuper me. Educ de tribulatione animam meam,& in miſericordia tua diſperdes inimicos meos.Domine exaudi orationem meam,& clamor meus ad te veniat.*

Poſt hæc dicat ſacerdos hanc orationem.

EXaudi Domine preces noſtras, & confitentium tibi parce peccatis, vt quos conſcientiæ reatus accuſat,indulgentia tuæ miſerationis abſoluat.Per.

Alia.

DA, quæſumus Domine, huic famulo tuo continuam purgationis ſuæ obſeruantiam pœnitendo gerere,& vt hoc efficaciter implere valeat, gratia eum tuæ viſitationis & præueniat,& ſubſequatur.Per.

E

Alia.

PRæueniat hunc famulum tuum., quæſumus Domine, miſericordia tua,& omnes iniquitates eius celeri indulgentia deleantur.Per.

Alia.

ADeſto, Domine, ſupplicationibus noſtris, nec ſit ab hoc famulo tuo N.clemētiæ tuæ longinqua miſeratio; ſana vulnera,eique remitte peccata, vt nullis iniquitatibus à te ſeparatus, tibi Domino ſemper valeat adhærere.

Alia.

DOmine Deus noſter, qui peccatis noſtris offenderis, ſatisfactione placaris,reſpice,quæſumus, ad hunc famulum tuum,qui ſe tibi peccaſſe grauiter confitetur: tuum F eſt enim,ablutionem criminum dare, & veniam præſtare peccantibus, qui dixiſti pœnitentiam te malle quam mortem:concede ergo Domine hoc,vt famulus tuus pœnitentiæ tibi excubias celebret,& correctis actibus ſuis,conferri ſibi à te ſempiterna gaudia gratuletur.Per.

Alia.

Exaudi,quæſumus, omnipotens Deus preces noſtras, quas in conſpectu pietatis tuæ effundere præſumimus,ſuppliciter deprecantes, vt famulum tuum in tua miſericordia confidentem benedicas, & omnia eius peccata dimittas, tuaque eum protectione conſerues: vt poſſit tibi dignus fieri,& ad æternam beatitudinem valeat peruenire.Per Dominum noſtrum.

Alia.

Adeſto Domine ſupplicationibus noſtris, & huius famuli tui confeſſionem benignus adſume, vt qui auxilium tuæ miſerationis implorat, & ſanctificationis gratiam per- G cipiat,& quæ precatur obtineat.

Alia.

Precor Domine clementiæ,& miſericordiæ tuæ maieſtatem,vt famulo tuo peccata ſua confitenti, debita relaxare, & veniam præſtare digneris, & ei præteritorum criminum culpas indulgeas,qui humeris tuis ouem perditam reduxiſti quique publicani preces confeſſione placatus exaudiſti: tu etiam huic famulo tuo N. placare, tu huius precibus benignus adſpira,vt in confeſſione placabili permaneat, fletus eius & petitio perpetuam clementiam tuam celeriter exoret,ſanctiſque altaribus & ſacramentis reſtitutus, ſpei rurſum æternæ ac cæleſti gloriæ mancipetur.Per.

Quibus dictis, iubeat ſacerdos pœnitentem ſurgere de terra. Sed & ipſe ſurgat de ſedili ſuo: & ſi loco vel tempori congruit,eccleſiam ingreſſi.& ſuper genua vel cubitos vterque innixus,decantent Pſalmos: *Domine ne in furore tuo.* ſecundum. *Benedic anima, mea primum.* Vſque, *renouabitur.* H *Miſerere me Deus.*Vſque, *dele iniquitatem meam.Deus in nomine tuo ſaluum me fac.Quid gloriaris,*Vſque, *Videbunt.* Deinde *Kyrie eleiſon & Pater noſter.*Preces:*Saluum fac ſeruum tuum domine.Illuſtra faciem tuam ſuper ſeruum tuum. Mitte ei Domine.* Dehinc ſequitur oratio.

DEus cuius indulgentia cuncti indigent, memento famuli tui.N. qui lubrica terreni corporis eſt fragilitate nudatus quæſumus,da veniam confitenti,parce ſupplici vt qui ſuis meritis accuſatur, tua miſeratione ſaluetur. Per Miſſa poſt cōfeſſionem Antiphona:De neceſſitatib. meis.

Oratio.

Omnipotens ſempiterne Deus,confitenti tibi huic famulo tuo pro tua pietate peccata relaxa, vt non plus ei noceat conſcientiæ reatus ad pœnam, quam indulgentia tuæ pietatis proſit ad veniā.Per.&c.Lectio:*Lauamini mundi eſtote*

Gra-

A Graduale: *Saluum fac seruum tuum.* Tract. *Domine non secundũ peccata.* Euange. *Duo homines ascenderunt in templum,* Offer. *Miserere mihi Domine secundum magnam.*

SECRETA.

Præsta, quæsumus, omnipotens & misericors Deus, vt hæc salutaris oblatio famulum tuum N. & à propriis reatib. indesinenter expediat, & ab omnibus tueatur aduer. Per. Comm. Deus, propitius esto mihi p. Post commun.

Omnipotens & misericors Deus, qui omnẽ animã pœnitentem & confitentẽ magis vis emendare, quam perdere, respice propitius super hunc famulum tuum N. & per hæc sacramenta quæ sumpsimus, auerte ab eo iram indignationis tuæ, & dimitte ei omnia peccata sua. Per. Hic mittendus est cinis super caput pœnitentis, & dicendum:

Memento homo quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Statimq; imponendum cilicium, & dicendum: *Contere cor tuum, & humilia animam tuam in cinere & cilicio. Cor enim humiliatum Deus non despicit.*

B

Sequitur Oratio.

Adsit, quæsumus Domine, huic famulo tuo inspiratio gratiæ salutaris, quæ cor eius fletuum vbertate resoluat, sicque macerando conficiat, vt iracundiæ tuæ motus idonea satisfactione compescat. Per. Post hanc eiiciendus est ab ecclesia, & tali modo increpandus:

Ecce eiiceris hodie à sinu matris tuæ sanctæ ecclesiæ propter peccatũ tuũ, sicut Adã primus homo eiectus est de paradiso propter transgressionẽ suã. Sequitur responsio *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, dixit Dominus ad Adam: cum operatus fueris terrã, nõ dabit fructus suos, sed spinas & tribulos germinabit tibi.* Ver. *Pro eo quod obedisti voci vxoris tuæ plus quam meæ, maledicta terra in opere tuo. Non dabit fructus suos.* Eodem die fit collecta ad sanctam Anastasiam. Et in primis agitur benedictio cineris.

C Omnipotens sempiterne Deus, parce metuentib. propitiare supplicantib. & mittere dignare sanctum Angelum tuum de cælis, qui benedicat & sanctificet hos cineres, vt sint remediũ salubre omnib. nomen sanctum tuũ humiliter implorantib. ac semetipsos pro conscientia delictorũ suorum accusantib. atq; ante conspectũ diuinæ clementiæ tuæ facinora sua deplorantib. vel serenissimam maiestatem tuam suppliciter obnixeq; flagitantibus, & præsta per inuocationem sanctissimi nominis tui, vt quicunque eos super se adsperserint, pro redemptione peccatorum suorum, corporis sanitatem & animæ tutelam percipiant. Per.

Alia.

DEus, qui non mortem, sed pœnitentiam desideras peccatorum, fragilitatem conditionis humanæ benignissime respice, & hos cineres, quos causa proferendæ humilitatis, atq; promerendæ veniæ capitib. nostris imponi decernimus, benedicere pro tua pietate dignare, vt qui nos cinerem esse, & ob prauitatis nostræ meritum in puluerẽ reuersuros cognoscimus, peccatorum omnium veniam & præmia pœnitentibus repromissa, misericorditer consequi mereamur. Per.

D

Alia.

DEus qui humiliatione flecteris, & satisfactione placaris, aurem tuæ pietatis inclina precib. nostris & capitibus seruorum tuorum horum cinerũ adspersione attactis, effunde propitius gratiam tuæ benedictionis, vt eos & spiritu cõpunctionis repleas, & quæ iuste postulauerint, efficaciter tribuas & concessa pepetua stabilitate, intactos manere decernas. Per. &c.

Alia.

Omnipotens sempiterne Deus, qui Niniuitis in cinere & cilicio pœnitentibus indulgentiæ tuæ remedia præstitisti, concede propitius, vt sic eos imitemur habitu, quatenus veniæ operimentum prosequamur. Per. Sequitur Antiph. *Exaudi nos Domine: Saluum me fac Deus.* Interim ponendi sunt cineres super capita, sicut antiphona testatur: *Immutemur habitu in cinere & cilicio, ieiunemus & ploremus ante Dominum quia multum misericors est dimittere peccata nostra Deus noster.* E

Sequitur oratio.

Concede nobis Domine pſidia militiæ Christianæ sanctis inchoare ieiuniis, vt contra spiritales nequitias pugnaturi, cõtinentiæ muniamur auxiliis. Per. &c. Antiphonæ ad processionem per viam cantandæ. Antiph. *Iuxta vestibulum & altare plorabant sacerdotes & Leuitæ ministri Domini, & dicet, Parce Domine, parce populo tuo, & ne dissipes ora clamantium ad te Domine, parce Domine, parce populo tuo, quẽ redemisti Christe sanguine tuo, vt non in æternum irascaris nobis.* Resp. *Emendemus in melius.* Vers. *Peccauimus cum patribus.* His finitis, sequuntur litaniæ, Dehinc Statio ad sanctam Sabinam.

Denunciatio mensis primi, quarti, septimi, & decimi.

ANnua nobis est, dilectissimi, ieiuniorum celebranda festiuitas, quam mensis illius solennis cursus indicat. Quarta ergo & sexta feria succedente, solitis eandem conuentib. exequamur. Sabbatorũ die hic sacras acturi vigilias, F vt per obseruantiã competentem, Domino purificatis mẽtibus supplicantes, beatissimo Petro Apostolo suffragante, à præsentibus periculis exui mereamur pariter & futuris.

Item inuitatio plebis de ieiunio mensis primi, quarti, septimi, & decimi.

HAc hebdomada nobis mensis illius recensenda sunt ieiunia. Quapropter fidẽ vestræ dilectionis hortamur, vt eadem quarta & sexta feria solitis processionib. exequentes, sabbatorum diem vigiliis solennibus expleamus, quatenus apostolicis suffragantibus meritis, propitiationum Dei nostri perseuerantia debitæ seruitutis obtineat.

Item denunciatio ieiuniorum mensis primi, &c.

G IN anniuersarii, fratres charissimi, ieiunii puritate, qua & corporis acquiritur & animæ sanctitas, nos commonet illius mensis instaurata deuotio. Quarta ergo & sexta feria solito conuenientes occursu, offeramus Deo spiritale ieiuniũ. Die vero sabbati apud beatum Petrum, cuius nos intercessionib. credimus adiuuandos, sanctas vigilias Christiana pietate celebremus, vt per hanc institutionem salutiferam peccatorum sordes, quas corporis fragilitate contraximus, ieiuniis & eleemosynis abluamus, auxiliante Domino nostro Iesu Christo, qui cum patre & filio, &c.

Alia.

ILlius mensis ieiunia in hac hebdomada nobis sunt tenenda, ideoq; oramus sanctam fidem vestrã, vt primi, quarti, septimi, vel decimi ferias ieiunemus, quatenus diuinis inhęrendo mandatis, propitiationem Dei nostri perseuerantia debitæ seruitutis obtineamus. H

De quatuor temporibus ieiuniorum primi, quarti, septimi & decimi mensis.

IN primo mense, quarta & sexta feria, vel sabbato in prima hebdomada ipsius mensis, primum ieiunium celebratur. Secundum temporis ieiunium in quarto mense in secunda hebdomada ipsius mensis, quarta & sexta feria vel sabbato cõsummatur. Tertium tẽporum ieiunium septimi mensis, id est, Septembris, tertia hebdomada ipsius mensis, quarta & sexta feria vel sabbato consummatur. Quartum tẽporis ieiunium decimi mensis id est, Decembris, quarta hebdomada, quarta & sexta feria vel sabbato proximo ante Natalẽ Domini, cõpletur. Et si vigilia Natalis in sabbato euenerit, in antecedente hebdomada supra scriptum ieiunium die sabbati celebratur. Quando duodecim lectiones leguntur, & cum Missis & oblationib. ipsa ieiunia consummantur. Et

A tunc ſacri ordines in Eccleſia Romana de eis qui vocantur Cardinales,tradi conſueuerunt.

De Parochianis.

ET in ipſis quatuor ſupraſcriptis menſium temporibus, qualicunque die Dominus Apoſtolicus voluerit,ad ſacros ordines parochianos clericos per omnes eccleſias, ſi neceſſitas fuerit,benedicit.

Et hic eſt ordo:

IN ſabbato, hora tertia, vel quali hora voluerint, primo ingreditur pontifex,ſeu ſacerdos, ſeu Leuitæ in ſacrariũ, & induunt ſe veſtimẽtis religioſis,cũ quib.debent celebrare Miſſarum ſolennia, canente interim clero antiphonã ad introitum ad ipſum diẽ pertinentẽ. Ipſa finita dicunt *Kyrie eleiſon.* Deinde pontifex dicit, *Oremus*: Diaconus, *Flectamus genua.* Et vt ſurrexerint, dicit: *Leuate.* Proſequitur ſacerdos orationẽ primã,ſicut in ſacramentario continetur. Sequitur lectio,& tunc pronunciat lector lectionẽ lib.& legit. Dein- B de Reſpon. Inde dicat ſacerdos, *Oremus.* Diaconus vt ſupra. Et dicit orationẽ ſacerdos poſt primam lectionẽ,& ſuper vnamquanq; lectionem ſicut ſuperius. Expleta autẽ lectione quæ eſt Danielis Prophetæ, canunt benedictionem. Et dũ benedictio canitur, qui ordinandi ſunt,ſtent in pogio ſub gradibus. Et tunc deſcendens ad eos Archidiaconus, reueſtit eos. Si n.diaconi ordinandi ſunt, dat eis orarios & Dalmaticas: Si vero presbyteri, Orarios & planetas: Porro Orarii qui dandi ſunt,per illam noctem ſuper altare ſint repoſiti,& de altari ab archidiacono tollantur,& ipſe ſuper eorum colla ponat. Benedictione completa, incipit clerus litaniam, & dum ipſa canitur,qui ordinandi ſunt, ante altare ſemper proſtrati iaceant, adſtante ſuper eos pontifice inclinato capite ad altare. Litania vero finita,ſurgens pontifex aſcendit ad altare vel ad ſedem, & ſtans verſus ad Orientem, conſecrat illos. Finita conſecratione,benedictoq; incenſo, diaconus imponit Euangelium. Poſt ea Miſſa celebratur ordine ſuo. Oratio poſt communionem non habetur ſuper populum in menſe primo, quia iſtud frequenter circa noctem C Dominicam ſolet finiri, in qua minime genu flectitur.

Incipit ordo vel denunciatio ſcrutinii ad electos quod tertia hebdomada in Quadrageſima, ſecunda feria, nunciatur.

SCrutinii diem dilectiſſimi fratres,quo electi noſtri diuinitus inſtruantur, imminere cognoſcitis,ibidemq; ſolita deuotione ſuccedente,ſequenti quarta feria, circa horã tertiam conuenire dignemini,vt cæleſte myſterium, quo diabolus cum ſua pompa deſtruitur, & ianua regni cæleſtis aperitur,inculpabili, Domino iuuante, miniſterio peragere valeamus. Per.

In quarta hebdomada Quadrageſimæ,& in quarta feria, varietas eſt per adiectionem vnius lectionis & vnius reſpõſorii. Prima n.lectio Ezechielis Prophetæ ita inchoat. *Hæc dicit Dominus Deus: Sanctificabo nomen meum magnum.* Gra. *Venite filii.* Verſ. *Accedite.* II. Lectio Eſaiæ Prophetæ *Hæc dicit Dominus Deus. Lauamini,mundi eſtote.* Gra. *Beata gens.* Verſ. *Verbo Domini cæli firmati ſunt.* Vt autem ad eccleſiam venerint,ſicut diximus,quarta feria,hora tertia, ſcribantur nomina infan- D tum, vel eorum qui ipſos ſuſcepturi ſunt, & diaconus clamet,dicens: Catechumeni procedant. Et vocentur ipſi infantes ab acolyto in eccleſiam per nomina vel ordinem,ſicut ſcripti ſunt, ita dicendo, Ille puer, & ſic per ſingulos ſtatuantur maſculi ſeorſum ad dextram partem: Illa virgo, & ſic per ſingulas ſtatuantur fœminæ ſeorſum ad ſiniſtram partem.

Memorata quarta feria,apud cultores eccleſiæ, In apertione aurium dicitur.

Eadem die agitur ſcrutinium tertium, quod maximum eſt inter ſeptem ſcrutinia.

Eadem die tanguntur aures & nares catechumenorum, digitis presbyterorum.

Eadem die inſtruuntur de auctoribus & initiis quatuor Euangeliorum.

E Eadem die percipiunt orationem Dominicam, & ſymbolum ad reddendum in ſabbato S. Paſchæ.

Item benedictio cineris ad eos,qui ſcrutinia ſunt habituri,& baptizari deſiderant.

EXorcizo te cinis in nomine Dei patris omnipotentis, & Ieſu Chriſti filii eius,& S. ſancti, qui te per ignem in fauillam conuerti præcepit: vt ſicut iuſſione Dei per ſanctum famulum eius Moyſen cinis vitulæ in populo adſperſus, omnem congregationem Iſrael ſanctificauit, ita tu exorcizatus in nomine S. Trinitatis, adſperſus in eis,qui ſcrutinia ſunt habituri,eos ſanctifices, vt diabolus non lateat,ſed manifeſtetur atque expellatur, vt puri & ſinceri inueniantur. Per.

Alia.

TE item petimus & rogamus omnipotens pater,vt ſicut Niniuitarũ populus ad prædicationẽ Ionæ prophetæ miſericordiam tuã Domine exorantes,ſuorũ veniam meruerunt conſequi peccatorum: ita & hi,qui ad tuam gratiam percipiendam venire deſiderant,amputatis carnalib.maculis per ſacri baptiſmatis regenerationem,ſuorum finem conſtituant vitiorum. Per. Tunc ſpargat cineres ſuper eos,qui ſcrutinia ſunt habituri. Hoc expleto, tãgat presbyter ſingulorum nares de ſputo oris ſui,& dicat vnicuique ad aurem dextram, *Epheta*, quod eſt, *adaperire*: Ad nares, *in odorem ſuauitatis.* Ad ſiniſtram, *Tu autem effugare diabole. appropinquabit enim iudicium Dei. Tunc inprimis inuocato nomine infantis, presbyter dicat:*

F *Abrenuncias ſatanæ?* Reſp. *Abrenuncio. Et omnibus operibus eius?* Reſpon. *Abrenuncio. Et omnibus pompis eius?* Reſp. *Abrenuncio.*

Deinde dicat: *Credis in Deum patrem omnipotentẽ, creatorẽ cæli & terræ?* Reſp. *Credo. Credis & in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, Dominum noſtrum, natum & paſſum?* Reſp. *Credo. Credis & in Spiritum ſanctum, ſanctam Eccleſiam Catholicam, ſanctorum communionem, remiſſionem peccatorum, carnis reſurrectionem, & vitam æternam:* Reſp. *Credo.*

Tunc exufflet in faciem tribus vicibus, dicens. *Exi immunde ſpiritus, & da locum Spiritui ſancto paracleto.*

Et tunc primitus faciat presbyter in ſingulorum frontibus crucem cum pollice, ita dicendo:

In nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti. Et imponens manum ſuper capita eorum, dicat.

G *Omnipotẽs ſempiterne Deus, pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, reſpicere dignare ſuper hunc famulum tuũ N. quẽ ad rudimenta fidei vocare dignatus es, omnem cæcitatem cordis ab eo expelle, diſrumpe omnes laqueos ſatanæ, quib. fuerat colligatus. Aperi ei Domine ianuã pietatis tuæ, vt ſigno ſapientiæ tuæ imbutus, omnium cupiditatum fœtorib. careat, & ad ſuauem odorem præceptorum tuorum, lætus tibi in eccleſia tua deſeruiat, & proficiat de die in diem, vt idoneus efficiatur accedere ad gratiam baptiſmi tui percepta medicina.* Per.

Item ſuper fœminas faciat ſimiliter, & poſtea benedicat ſalem hoc modo:

Exorcizo te creatura ſalis in nomine Dei patris omnipotentis, & in charitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in virtute Spiritus ſancti. Exorcizo te per Deum viuum, per Deum verum, qui te ad tutelam humani generis procreauit, & populo venienti ad credulitatem, per ſeruos ſuos cõſecrari præcepit. Proinde rogamus te Domine Deus noſter, vt hæc creatura ſalis in nomine ſanctæ Trinitatis efficiatur ſalutare ſacramentum ad effugandum inimicum: quam tu Domine ſanctificando ſanctifices, benedicendo benedicas, vt fiat omnib. accipientibus perfecta medicina, permanens in viſceribus eorum in no- H *mine Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui venturus.*

Et mittat in ora infantum de ipſo ſale, per ſingulos dicendo:

Accipe ſalem ſapientiæ, propitiatus in vitam æternam.

Sequitur Oratio:

Deus patrum noſtrorũ, Deus vniuerſæ conditor veritatis, te ſupplices exoramus, vt hos famulos tuos reſpicere digneris propitius, vt hoc primum pabulũ ſalis guſtantes, nõ diutius eſurire permittas, quo minus cibo expleantur cœleſti, quatenus ſint ſemper nomini tuo ſeruientes: perduc eos ad nouæ regenerationis lauacrũ, vt cum fidelib. tuis promiſſionum tuarũ æterna præmia conſequi mereantur. Tunc dicat diaconus: *Catechumeni recedant.* Inde vero exeãt foras eccleſiam, expectantes horã quando reuocẽtur. Tunc primũ incipiat clerus antiphonam ad introitum: *Dũ ſanctificatus fuero in vobis, congregabo vos de vniuerſis terris, & effundam ſuper vos*

A *aquam mundã,& mundabimini ab omnib. inquinamentis veſtris,& dabo vobis ſpiritum nouum.* Pſal. *Confitemini Domino & inuocate.* Qua finita, dicat presbyter hanc orationem.

DA quæſumus Domine electis noſtris, vt ſanctis edocti myſteriis, & renouentur fonte baptiſmatis, & inter eccleſiæ tuæ membra numerentur. Per.

Alia.

DA quæſumus Domine electis noſtris digne & ſapienter ad confeſſionem tuæ laudis accedere, vt dignitati priſtinæ, quam originali tranſgreſſione perdiderant, per tuam gratiam reformentur. Per. Et poſtea ſedeat in ſede ſua, & dicat diaconus: *Cathechumeni procedant.* Et vocentur infantes ab acolyto per nomina vel ordinẽ, vt ſcripti ſunt, & ſtatuantur vt prius. Et poſtmodum admoneãtur à diacono ita: *Orate electi, flectite genua.* Et poſtquam orauerint, dicat: *Leuate complete orationem veſtram, & dicite, Amen.* Et reſpondeant omnes. *Amen.* Item dicat diaconus: *Signate illos, accedite ad benedictionem.* Et ſignent illos infantes in frontib. eorum patrini vel matrinæ cum pollicib. ſuis, dicendo. *In nomine patris, & filii & ſpiritus ſancti.* Tunc veniat acolytus, iterũ faciens crucẽ in frontib. ſingulorũ, ita dicendo. *In nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti.* Et imponat manum ſuper eos excelſa voce his verbis. B

DEus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob, Deus qui Moyſi famulo tuo in monte Sinai apparuiſti, & filios Iſrael de terra Ægypti eduxiſti, deputans ei angulum pietatis tuæ, qui cuſtodiret eos die ac nocte, te quæſumus Domine, vt mittere digneris ſanctum angelum tuum, vt ſimiliter cuſtodiat & hunc famulum tuum. N. & perducat eum ad gratiam baptiſmi tui. Ergo maledicte diabole recognoſce ſentẽtiam tuam, & da honorem Deo viuo & vero, da honorem Ieſu Chriſto filio eius & Spiritui ſancto, & recede ab his famulis Dei quia iſtos ſibi Deus & Dominus noſter Ieſus Chriſtus ad ſuam ſanctam gratiam & benedictionem fonteniq; baptiſmatis vocare dignatus eſt. Et hoc ſignum ſanctæ crucis, quod nos frontibus eorum damus, tu maledicte diabole nunquam audeas violare.

Et vertat ſe ad fœminas, & faciat crucem in frontibus earum, vt ſuperius, & imponat manum ſuper capita ſingularum, dicendo.

C DEus cæli, Deus terræ, Deus angelorum, Deus archangelorum, Deus prophetarum, Deus martyrum, Deus confeſſorum, Deus virginum, Deus omnium bene viuentium, Deus cui omnis lingua confitetur, & omne genu flectitur cæleſtium, terreſtrium & infernorum, te inuoco Domine, vt hanc familiam tuam N. perducere digneris ad gratiam baptiſmi tui. Per. Ergo maledicte diabole.

Et annunciat diaconus, dicens: *Orate electi, & flectite genua* & reliqua. Et ſignant patrini vt prius, & ſequitur alius acolytus, vt ſuper maſculos faciat crucem, ſicut prius fecit, & imponens manum ſuper eos, dicit.

AVdi maledicte ſatanas, adiuratus per nomẽ æterni Dei, & Saluatoris noſtri filii eius cum tua victus inuidia tremens, gemenſq; diſcede. Nihil tibi ſit commune cum ſeruo Dei N. iam cæleſtia cogitanti, renunciaturo tibi ac ſeculo tuo, & beata immortalitate victuro. Da ergo honorẽ aduenienti Spiritui ſancto, qui ex ſumma cæli arce deſcendens, proturbatis fraudib. tuis, diuino fonte purgatum pectus id eſt, ſanctificatum Deo templum & habitaculum perficiat, D & ab omnib. penitus noxiis præteritorũ criminum liberatus ſeruus Dei N. gratias perenni Deo referat ſemper, & benedicat eius ſanctum nomen in ſecula ſeculorum. Amen. Item ſuper feminas ſimiliter faciens crucem, imponit manum ſuper eas, dicens.

DEus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob, Deus qui trib. Iſrael monuiſti, & Suſannam de falſo crimine liberaſti te ſupplex deprecor Domine, vt liberes hanc famulam tuã N. & perducere eam digneris ad gratiam baptiſmi tui. Ergo maledicte.

Item diaconus dicit: *Orate electi,* & reliqua. Et ſignant patrini vel matrinę, vt ſuperius. Inde tertius acolytus facit crucem in frontibus puerorum, ſicut anterior fecit, & imponit manum ſuper capita eorum dicendo.

Exorcizo te immunde ſpiritus in nomine Patris, & filii, & ſpiritus ſancti, vt exeas & recedas ab hoc famulo Dei N. Ipſe enim tibi imperat maledicte damnate, qui pedibus ſuper mare ambulauit, & Petro mergenti dexteram porrexit Ergo maledicte. Item ſuper feminas faciens crucẽ vt prius imponit manum ſuper capita earum, dicendo: *Exorcizo te, immunde ſpiritus, per Patrẽ & Filium & Spiritum ſanctum, vt exeas & recedas ab hac famula Dei N. Ipſe enim tibi imperat maledicte damnate, qui cæco nato oculos aperuit, & quatriduanum Lazarum de monumento ſuſcitauit.* Ergo maledicte. Et admonet diaconus: Orate electi, & reliqua, ſicut antea. Et ſignant patrini, ſicut prius. Tunc presbyter accedit faciens crucem in ſingulorũ frontib ſicut prius, & imponit manum ſuper capita ipſorum, dicens hanc orationem.

ÆTernam ac iuſtiſſimam pietatem tuam deprecor Domine ſancte, pater omnipotens, æterne Deus luminis & veritatis, ſuper hunc famulum tuum N. vt digneris eum illuminare lumine intelligentiæ tuæ. Munda eum & ſanctifica, da ei ſcientiam veram, vt dignus efficiatur accedere ad gratiam baptiſmi tui. Teneat firmam ſpem, conſilium rectũ doctrinam ſanctam, vt aptus ſit ad percipiendam gratiam baptiſmi tui. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui venturus eſt iudicare viuos & mortuos, & ſeculum per ignem. Item facit idipſum ſuper feminas, ſimiliter dicens ipſam orationem: Æternam ac iuſtiſſimam. Iſtis omnib. conſummatis, iterum admonentur à diacono ita, *Orate electi flectite genua,* Et poſt paululum dicit, *Leuate: Complete orationem veſtram in vnum & dicite Amen.* Reſpondentib. autem. *Amen,* Iterum dicit *Signate illos, ſtate cum diſciplina & ſilentio, audientes attente.* Et ſignant patrini vt prius. Inde reuertitur ſacerdos ad ſedem ſuam, & legitur lectio Ezechielis prophetæ.

Hæc dicit Dominus, effundam ſuper vos aquam mundam, & mũdabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, & ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos Et dabo vobis cor nouum, & ſpiritũ nouum ponam in medio veſtri. Et auferã cor lapideum de carne veſtra & dabo vobis cor carneum, & ſpiritũ meum ponã in medio veſtri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis, & operemini, & habitabitis in terra, quam dedi patrib. veſtris. Et eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum, & ſaluabo vos ex vniuerſis inquinamentis veſtris, dicit Dominus omnipotens. Sequitur reſponſorium grad. *Aſpiciam vos & creſcere faciam.* Poſtea admonentur à diacono ita: Catechumeni recedant: Si quis catechumenus eſt, recedat: Omnes catechumeni recedant foras. Et egrediuntur de Eccleſia ipſi electi, expectãtes pro forib. vſq; dum completa fuerint Miſſarum ſolennia. Deinde legitur Euangelium ſecundum Matthæum.

IN *illo tempore reſpondens Ieſus, dixit: Confiteor tibi pater, Domine cæli & terræ, qui abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Ita pater, quoniam ſic fuit placitum ante te. Omnia mihi tradita ſunt à patre meo Et nemo nouit filium niſi pater, neq; patrem quis nouit niſi filius, & cui filius voluerit reuelare. Venite ad me oẽs qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, inuenietis requiem animabus veſtris. Iugum n. meum ſuaue eſt, & onus meum leue.* Et offeruntur oblationes à parentibus vel ab his qui ipſos ſuſcepturi ſunt, & ponit ipſas ſacerdos ſuper altare, & dicit orationem ſecretam.

SECRETA.

Miſeratio tua, Deus, ad hæc percipienda myſteria famulos tuos N. quæſumus & prouehat competenter, & deuota conuerſatione perducat. Per. Infra canonem vbi dicit: *Memento Domine famulorum famularumque tuarum, qui electos tuos ſuſcepturi ſunt ad ſanctam gratiam baptiſmi tui, recitantur nomina virorum ac mulierum, qui ipſos ſuſcepturi ſunt infantes.* Item infra agendam.

Hanc igitur oblationem ſeruitutis noſtræ, ſed & cunctæ familiæ tuæ quæſumus Domine vt placatus accipias, quam tibi offerimus pro famulis & famulabus tuis, quos ad æternam vitam, & beatum gratiæ tuæ donum eligere atque vocare dignatus es. Hoc expleto, recitantur nomina electorum. Poſtquam recitata fuerint, dicat.

Hos Domine fonte baptiſmatis innouandos ſpiritus tui munere ad ſacramentorum tuorũ plenitudinem poſcimus præparari iubeas, dieſque noſtros in tua pace diſponas, &c. Poſt comm.

Adeſto Domine, quæſumus, noſtræ redemptionis effectibus, vt quos ſacramentis æternitatis inſtituis, eiſdem protegas dignanter aptandos. Per.

A

Super populum.

Suppliciter Domine ſacra familia munus tuæ miſerationis expectat, concede quæſumus, vt quid te iubente, deſiderat, te largiente percipiat. Per. Finitis vero Miſſarum ſolenniis, communicent præter ipſos infantes. Deinde annũtiat presbyter, vt in ipſa hebdomada reuertantur ad ſcrutiniũm, ita dicendo: Die ſabbati veniente, colligite vos temporius ad eccleſiam illam, vel illam. Venientes autem omnes ad ipſum diem, ſicut eis denuntiatum fuit faciunt ipſum ſcrutinium, & Miſſam per omnem ordinem, ſicut ſuperius ſcriptum eſt Miſſã hebdomada quarta, quæ pro ſcrutinio ſecundo celebratur.

Omnipotens ſempiterne Deus, Eccleſiam tuam ſpiritali fœcunditate multiplica, vt qui ſunt generatione terreni, fiant regenaratione cæleſtes. Per Dominum noſtrum.

SECRETA.

Remedii ſempiterni munera Domine lætantes offerim⁹ ſuppliciter exorantes, vt eadem nos & digne venerari, &

B pro ſaluandis congruenter exhibere perficias. Per.

Infra canonem, vt ſupra, poſt commun.

Tu ſemper, quæſumus, Domine tuam attolle benignus familiam, tu diſpone correctam, tu propitius tuere ſubiectam, tu guberna perpetua bonitate ſaluandam. Per.

Super populum.

Tu famulis tuis, quæſumus, Domine bonos mores placatus inſtitue, tu eis, quod tibi placitum ſit dignanter infunde, vt & digni ſint, & tua valeant beneficia promereri. Per

Interim annuntiat presbyter qualem diem voluerit in ſequenti hebdomada, quæ eſt ab initio quadrageſimæ quarta, ita dicendo Illa feria veniente, colligite vos temporius ad Eccleſiam illam qualem eis denuntiauerit. Et vt venerint

C ad Eccleſiam die qua eis fuerit denuntiatum, clamat diaconus, dicens: Catechumeni procedant Et vocantur infantes ab acolyto per nomina vel ordinem, vt prius.

Oratio ad Miſſam hebdomada quinta, quę pro ſcrutinio tertio celebratur in aurium apertione.

Concede Domine electis noſtris, vt ſanctis edocti myſteriis, & renouentur fonte baptiſmatis, & inter Eccleſiæ tuæ membra numerentur.

Et faciunt ſcrutinium per omnia, ſicut per illos priores duos dies fecerunt, vſque ad id, vbi dicit: Signate illos, State cum diſciplina & ſilentio. Et tunc leguntur duæ lectiones in aurium apertionem.

Lectio Eſaiæ Prophetæ.

HÆc dicit Dominus: Audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur in craßitudine anima veſtra. Inclinate aurem veſtram & venite ad me, audite, & viuet anima veſtra. Et feriam vobiſcum pactum ſempiternum miſericordias Dauid fideles. Ecce teſtem populis dedi eum, ducem & præceptorẽ gentib. Ecce gentem quã neſciebas, vocabis, & gentes quæ te non cognouerunt, ad te current propter Dominum Deum tuum, & ſanctum Iſrael, quia glorificauit te. Quærite Dominum dum inueniri poteſt, inuocate eum dum prope eſt. Derelinquat impius viam ſuã, & vir iniquus cogitationes ſuas

D *& reuertatur ad Dominũ, & miſerebitur eius, & ad Deum noſtrum, quoniam multus eſt ad ignoſcendum.* Sequitur Reſpon. Gra. *Venite filii.* Item alia lectio. Ad Coloſſ. cap. 3.

FRatres: Expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem ſecundum imaginem eius, qui creauit eum, vbi non eſt gentilis & Iudæus, circunciſio & præputium: Barbarus & Scytha, ſeruus & liber, ſed omnia & in omnib. Chriſtus. Induite vos, ſicut electi Dei ſancti & dilecti viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem modeſtiam, patientiam, ſupportantes inuicem, & donantes vobiſmetipſis, ſi quis habet aduerſus aliquem querelam. Sicut Dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc, charitatẽ habentes quod eſt vinculum perfectionis. Et pax Chriſti exultet in cordib. veſtris, in qua vocati eſtis in vno corpore. Et grati eſtote. Verbum Chriſti habitet in vobis abundanter, in omni ſapientia docentes, & commonentes, voſmetipſos pſalmis, hymnis, canticis ſpiritualib. in gratia cantantes in

E *cordib. veſtris Domino. Omne quodcunq; facitis in verbo aut in opere omnia in nomine Domini Ieſu, gratias agẽtes Deo & patri per ipſum.* Sequitur reſpon. Grad. *Beata gens cuius eſt Dominus.* Inde vero procedunt quatuor diaconi de ſacrario cum quatuor libris Euangeliorum præcedentib. eos duobus candelabris cum thuribulo & incenſo, & ponunt ipſa Euangelia ſuper quatuor angulos altaris, & antequam aliquis eorum legat, tractet presbyter his verbis.

APerturi vobis filii chariſſimi Euangelia, id eſt, geſta diuina, prius ordinem inſinuare debemus, quid ſit euangelium, & vnde deſcendat, & cuius in eo verba ponantur, & quare quatuor ſint, qui hęc ſcripſerunt, vel q ſint ipſi quatuor, qui diuino ſpiritu annuntiante, à ꝓpheta ſignati ſunt, ne forte ſine hac ordinis ratione vel cauſa ſtuporem vobis in mentib. relinquamus Et quia ad hoc veniſtis, vt aures vobis aperiantur, ne incipiat vobis ſenſus veſter obtundi, Euãgelium dicitur proprie bona annunciatio, q̃ vtiq; annuntiatio eſt Ieſu Chriſti Domini noſtri. Deſcendit aũt Euangeliũ ab

F eo ꝙ annunciet & oſtendat, ꝙ is, qui per prophetas ſuos loquebatur, venit in carne ſicut ſcriptum eſt: Qui loquebatur, ecce adſum Explicantes aũt breuiter quid ſit Euãgelium, vel q ſint hi quatuor, qui per prophetã ante mõſtrati ſunt, nũc ſua quæq; nomina ſingulis adſignemus indiciis. Ait n. Propheta Ezechiel: Et ſimilitudo vultus eorũ vt facies hominis, & facies leonis à dextris illius, & facies vituli, & facies aquilæ a ſiniſtris illius. Hos quatuor has figuras habẽtes Euãgeliſtas eſſe nõ dubiũ eſt. Sed nomina eorũ q Euangelia ſcripſerunt, hæc ſunt Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. His expletis, annuntiat diacon⁹, dicẽs: State cum ſilẽtio audientes intente. Et tunc accipiens vnus diaconus deſuper angulo primo altaris ſiniſtro librum Euangeliorum, præcedentibus ante eum duobus candelabris cum thuribulis, aſcendit ad legendum, & dicit: *Dominus vobiſcum.* Reſpon. *Et cum ſpiritu tuo.*

Initium ſancti Euangelii ſecundum Matthæum.

LIber generationis Ieſu Chriſti, filii Dauid, filii Abraham. Abraham genuit Iſaac. Iſaac aũt genuit Iacob. Iacob aũt genuit Iudã & fratres eius. Iudas autem genuit Phares & Zaram de Thamar.

G *Phares autem genuit Eſrom. Eſrom autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naaſon. Naaſon autem genuit Salmon. Salmon autem genuit Booz de Rachab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Ieſſe. Ieſſe aũt genuit Dauid regem. Dauid autem rex genuit Salomonem ex ea, quæ fuit Vriæ. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abia. Abia autem genuit Aſa. Aſa autem genuit Ioſaphat. Ioſaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Oziam. Ozias autem genuit Ioathan. Ioathan aũt genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. Ezechias autem genuit Manaſſen Manaſſes autem genuit Amon. Amon autem genuit Ioſiam. Ioſias autem genuit Iechoniam & fratres eius in tranſmigratione Babylonis. Et poſt tranſmigrationẽ Babylonis, Iechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud Abiud autem genuit Eliachim Eliachim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoch. Sadoch autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ: de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus.* Omnes ergo generationes ab A-

H brahã vſq; ad Dauid, generationes quatuordecim. Et à Dauid vſq; ad tranſmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim. Et à tranſmigratione Babylonis vſq; ad Chriſtũ, generationes quatuordecim. Chriſti aũt generatio ſic erat: *Cum eſſet deſponſata Mater Ieſu Maria Ioſeph, antequam conuenirent, inuenta eſt in vtero habens de S. Sancto. Ioſeph aũt vir eius cum eſſet iuſtus, & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam. Hæc aũt eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis ei, dicens: Ioſeph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Pariet autem filium & vocabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.*

Et poſtquam legerit, ſubdiaconus ſuſcipit de eo ipſum Euangelium ſuper linteum, & portat in ſacrarium. Et tractet iterum presbyter his verbis.

FIlii chariſſimi, ne diutius vos teneamus exponemus vobis, quam rationẽ, quam figuram vnuſquiſq; in ſe teneat & quare Matthæ⁹ in ſe figurã hominis habeat quia in initio

A ſuo nihil aliud egit, niſi natiuitatem Saluatoris pleno ordine generationis enarrat. Sic enim cœpit, *Liber generationis Ieſu Chriſti filij David.* Videtis quia non immerito huic hominis adſignata eſt perſona, quã ab hominis natiuitate initiũ cõprehendit; nec immerito, vt diximus, huic myſterio deſignata eſt Matthæi perſona His expletis dicit diaconus, vt ſupra: *State cum diſciplina & ſilentio, audientes intente.* Iterum accipit alter diaconus deſuper ſiniſtro angulo altaris alium librum Euangelij, præcedentibus ſimiliter duobus candelabris, & legit: *Initium S. Euangelij ſecundum Marcum: Initium Euangelij Ieſu Chriſti filij Dei, ſicut ſcriptum eſt in Eſaia Propheta:*

ECce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deſerto: Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius. Fuit Ioannes in deſerto baptizãs, & prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſsionem peccatorum. Et egrediebatur ad illum omnis Iudææ regio, & Hieroſolymitæ vniuerſi & baptizabantur ab illo in Iordane flumine, confitentes peccata ſua. Et erat Ioannes veſtitus pilis cameli, & zona pellicea circa lumbos eius. Et locuſtas & mel ſylueſtre edebat, & prædicabat di- B *cens: Venit fortior me, poſt me, cuius non ſum dignus procumbens ſoluere corrigiam calceamentorum eius. Ego baptizo vos in aqua, ille vero baptizabat vos Spiritu ſancto.*

Poſtmodum proſequitur presbyter iſtis verbis.

MArcus Euangeliſta, leonis gerens figuram, à ſolitudine incipit, dicens: *Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini*, ſiue quia regnat inuictus. Huius leonis multifaria inueniemus exempla, vt non vacet dictum illud: *Iuda filius meus, catulus leonis de germine mihi aſcendiſti: recumbens dormiuit vt leo & ſicut catulus leonis, quis excitabit eum?* Iſtis expletis dicit diaconus vt ſupra: *State cum ſilentio audientes intente.* Et accipit diaconus tertius deſuper tertio angelo dextro altaris tertium librum, & legit: *Initium S. Euangelij ſecundum Lucam.*

FVit in diebus Herodis regis ſacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia, & vxor illi de filiabus Aaron, & nomen eius Eliſabet. Erant autem iuſti ambo ante Dominum, incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini ſine querela. Et non erat illis filius, eo quod eſſet Eliſabeth ſterilis & ambo proceſsiſſent in diebus ſuis. Factum eſt autem cum ſacerdotio fungeretur Zacharias in or- C *dine vicis ſuæ ante Deum, ſecundum conſuetudinem ſacerdotij, ſorte exiit vt incenſum poneret, ingreſſus in templum Domini. Et erat omnis multitudo populi orans foris hora incenſi. Apparuit autem illi Angelus Domini, ſtans à dextris altaris incenſi Et Zacharias turbatus eſt videns, & timor irruit ſuper eum. Ait autem ad illum Angelus Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita eſt deprecatio tua. Et vxor tua Eliſabet pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem. Et erit gaudium tibi & exultatio, & multi in natiuitate eius gaudebunt. Erit enim magnus coram Domino, & vinum & ſiceram non bibet. Et Spiritu ſancto replebitur adhuc ex vtero matris ſuæ, & multos filiorum Iſrael conuertet ad Dominum Deum ipſorum. Et ipſe præibit ante illum in ſpiritu & virtute Heliæ, vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iuſtorum, parare Domino plebem perfectam.* Et tractet presbyter his verbis:

Lucas Euangeliſta vituli ſpeciem geſtat, ad cuius inſtar Saluator noſter eſt immolatus. Hic enim Chriſti Euangelium locuturus, ſic cœpit de Zacharia & Eliſabeth, de quibus Ioannes Baptiſta in ſumma natus eſt ſenectute: Et ideo Lucas vitulo comparatur, quia duo cornua, duo teſtamẽta: & quatuor pedum vngulæ, quatuor Euangelia quaſi tenera D firmitate naſcentia, in ſe pleniſſime contineant. Iſtis expletis, iterum annuntiat diaconus, vt ſupra: *State, cum ſilentio audientes intente.* Et accipit diaconus deſuper quarto angulo dextro altaris, quartum librum & legit: *Initium S. Euangelij ſecundum Ioannem.*

IN principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Quod factum eſt in ipſo, vita erat. Et vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Fuit homo miſſus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in teſtimonium vt teſtimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederẽt per illum. Non erat ille lux, ſed vt teſtimonium perhiberet de lumine: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit, In propria venit & ſui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt E *eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Qui non ex ſanguinibus neque ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. Et verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre. Plenum gratiæ & veritatis.*

Iterum proſequitur presbyter his verbis:

IOannes Euãgeliſta habet ſimilitudinem aquilæ, eo quod nimis alta petierit. Ait enim *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* Et Dauid dicit de perſona Chriſti, *Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua*, id eſt, Ieſu Chriſti Domini noſtri, qui reſurgens à mortuis, aſcendit ad cœlos. Vnde iam vobis conceptis pręgloriatur Eccleſia, omnes feſtiuitates vererum ad noua tendere Chriſtianæ legis exordia, vt adueniente die venerabilis Paſchæ, lauacro baptiſmatis renaſcentes, ſicut omnes ſancti, mereamini fidele munus infantiæ, à Chriſto Domino noſtro percipere qui viuit & regnat Deus.

Et dicit præfationem ſymboli.

F Dilectiſſimi nobis accepturi ſacramenta baptiſmatis, & in nouam creaturam S. Spiritus procreandi, fidem qua credentes iuſtificandi eſtis toto corde concipite, & animis veſtris vera conuerſatione mittatis ad Deum, qui mentium veſtrarum illuminator eſt: accedite, ſuſcipientes Euangelici ſymboli ſacramẽtum, à Domino inſpiratum, ab Apoſtolis inſtitutum Cuius pauca quidem verba ſunt, ſed magna myſteria. Sanctus etenim ſpiritus, qui magiſtris eccleſiæ iſta dictauit, tali eloquio talique breuitate ſalutiferam condidit fidem, vt quod credẽdum vobis eſt, ſemperq; profitendum, nec intelligentiam poſſit latere, nec memoriam fatigare. Intentis itaq; animis ſymbolum diſcite, & quod vobis, ſicut accepimus, tradimus non alicui materiæ, quæ corrumpi poteſt, ſed paginis veſtri cordis adſcribite. Confeſſio itaque fidei quam ſuſcepiſtis, hoc inchoatur exordio: Ipſa expleta, accipiens acolytus vnum ex ipſis infantibus maſculum, & tenẽs in ſiniſtro brachio, ponit manum ſuper caput eius dexteram, & interrogat eum presbyter Græce dicens: ποίᾳ γλώττῃ ὁμολογοῦσιν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; Et reſpondet acolytus: ἑλληνιστί. Iterum dicit presbyter: ἀνάγγειλε τὴν πίστιν αὐτῶν πῶς πιστεύουσιν. Et dicit acolytus ſymbolum. Græce decantando his verbis:

G Πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων: καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν μονογενῆ, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ: γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ δι' οὗ πάντα ἐγένετο, τὸν διὰ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα τρίτῃ τῇ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος: καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν: καὶ μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, Ἀμήν.

Hoc expleto, vertit ſe ad fœminas, & facit ſimiliter. Iterum acolytus alter accipiens ex ipſis infantibus maſculum vnum, & tenens in ſiniſtro brachio, ponit manum dextram H ſuper caput ipſius, & interrogat eum presbyter Latine, qua lingua confiteatur Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Et reſpondet acolytus, Latina. Iterum dicit presbyter: Annuntia fidem ipſorum qualiter credant. Et ponens manum acolytus ſuper caput infantis, dicit Symbolum Latine decantando his verbis:

CRedo in vnum Deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, viſibilium omnium, & inuiſibilium: & in vnum Dominum Ieſum Chriſtum, filium Dei vnigenitum, & ex patre natum ante omnia ſecula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum non factum, conſubſtantialem patri, per quem omnia facta ſunt: qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis, & incarnatus eſt de Spiritu ſancto ex Maria virgine, & homo factus eſt, crucifixus etiam pro nobis

ſub Pontio Pilato,paſſus & ſepultus eſt, & reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas, Aſcendit in cœlum,ſedet ad dexteram Patris, & iterum venturus eſt cum gloria iudicare viuos & mortuos,cuius regni non erit finis: & in Spiritum ſanctum Dominum, & viuificantem, qui ex patre filioq; procedit, qui cum patre & filio ſimul adoratur, & cōglorificatur,qui locutus eſt per prophetas: & vnam ſanctam Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam. Confiteor vnum baptiſma in remiſſionem peccatorum: & expecto reſurrectionem mortuorum, & vitam futuri ſeculi, Amen.

Hoc finito,iterum accipit alter acolytus ex ipſis infantibus fœminam, ſicut ſupra. Et interrogat presbyter ſicut antea, & ipſe acolytus cantat ſymbolum, ſicut ſupra ſcriptum eſt. Hoc expleto,loquitur presbyter his verbis: Hæc ſumma eſt dilectiſſimi nobis fidei noſtræ, hæc verba ſunt ſymboli,non ſapientię humanæ ſermone facta,ſed veræ diuinitatis ratione diſpoſita. Quibus comprehendendis atq; ſeruandis, nemo non idoneus, nemo non aptus. Hic Dei Patris & Filij vna æqualitas pronunciatur atque poteſtas: Hic vnigenitus Dei de Maria virgine, & Spiritu ſancto ſecundum carnem natus oſtenditur. Hic eiuſdem Crucifixio & ſepultura,ac die tertia reſurrectio prædicatur. Hic aſcenſio ipſius ſuper cœlos,& conſeſſio in dextera paternæ maieſtatis agnoſcitur, venturuſque ad iudicandos viuos & mortuos declaratur. Hic Spiritus ſanctus in eadem, qua pater & filius, Deitate indiſcretus accipitur. Hic poſtremo Eccleſiæ vocatio, peccatorum remiſſio,& carnis reſurrectio perdocetur. Quæ breuiſſima plenitudo ita debet veſtris cordibus inhærere,vt omni tempore præſidio huius confeſſionis vtamini. Inuicta eſt enim talium armorum poteſtas,& contra omnes vobis inſidias diaboli tanquam bonis Chriſti militibus profutura. Diabolus qui hominem tentare non deſiſtit munitos vos hoc ſymbolo ſemper inueniat, vt deuicto aduerſario, cui renunciaſtis, gratiam Domini incorruptam & immaculatam vſque in finem, ipſo quem confitemini protegente,ſeruetis: vt in quo peccatorum remiſſionem accipitis, in eo gloriam reſurrectionis habeatis. Ergo dilectiſſimi præfatum ſymbolum fidei Catholicæ in præſenti cognouiſtis,nūc euntes edocemini, nullo mutato ſermone. Potens eſt enim Dei miſericordia, quo & vos ad baptiſmi fidem currentes perducat, & nos,qui vobis myſteria tradimus, vna vobiſcum ad regna cœleſtia faciat peruenire. Per eundem. His expletis,annūciat diaconus,dicens: *State cum ſilentio & reuerentia, audientes intente.* Deinde ſubſequitur ſacerdos hanc præfationem Dominicæ orationis:

Dominus & Saluator noſter Ieſus Chriſtus inter cætera ſacra præcepta, diſcipulis ſuis petentibus quemadmodum orare deberēt, nō ſolum formam orationis conceſſit: verum etiam qua mente & puritate precarentur, oſtendit: vt in præſenti ſacra hæc lectio demonſtrabit: Tu autem cum orabis,intra in cubiculum tuum:& clauſo oſtio, ora patrem tuum. Cubiculum,quod nominat, non occultam domum oſtendit: ſed cordis noſtri ſecretum, id eſt, vt à mala cogitatione pectus noſtrum myſtica fide claue claudamus,ac labiis clauſis,incorrupta mente loquamur. Deus enim noſter,fidei,non vocis auditor eſt. Ergo vnde ſermo eſt,id eſt,ſapientia Chriſtus Dominus noſter hanc orationem nos docuit,vt ita oremus:

Pater noſter, qui es in cœlis.

Hæc libertatis vox eſt,& plena fiducia. Ergo nobis his moribus eſt viuendum, vt filij Dei, & fratres Chriſti eſſe poſſimus. Nam patrem ſuum Dominum qua temeritate dicere præſumit,qui ab eius volūtate degenerat? Vnde vos dilectiſſimi dignos exhibete adoptione diuina: quoniam ſcriptum eſt: *Quotquot autem crediderunt in eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.*

Sanctificetur nomen tuum.

Non quod Deus noſtris ſanctificetur orationibus, qui ſemper eſt ſanctus: ſed petimus, vt nomen eius ſanctificetur in nobis,vt qui in baptiſmate eius ſanctificamur,in eo, quod eſſe cœpimus,perſeueremus.

Adueniat regnum tuum.

Deus namque noſter eſt,quando non regnat, maxime cuius regnum eſt immortale? Sed cum dicimus Adueniat regnum tuum,regnum petimus aduenire à Deo nobis promiſſum, Chriſti ſanguine & paſſione quæſitum.

Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, & in terra.

Id eſt, in eo fiat voluntas tua,vt quod tu vis in cœlo,hoc nos in terra poſiti, irreprehenſibiliter faciamus.

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

Hic ſpiritalem cibum intelligere debemus. Chriſtus enim panis eſt noſter, qui dixit: Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi Quem quotidianum dicens,ita nos ſemper immunes præcipit eſſe peccati,vt digni ſimus cœleſtibus almentis.

Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris,

Hoc pactum eſt,ſignificans non nos aliter peccatorum poſſe veniam promerere, niſi prius nos in nobis delinquētibus aliis veniam relaxemus,ſicut in Euangelio Dominus noſter dicit: *Niſi dimiſeritis peccata hominibus, nec vobis pater veſter dimittet peccata veſtra.*

Et ne nos inducas in tentationem.

Id eſt,ne nos patiaris induci ab eo, qui nos tentat, prauitatis auctore. Nam dicit ſcriptura: *Deus enim intentator eſt malorum.* Diabolus vero eſt tentator, ad quem euincendum Dominus dicit: *Vigilate & orate,ne intretis in tentationem.*

Sed libera nos à malo.

Hoc ideo ait,quia dixit Apoſtolus: *Neſcitis quid vobis oporteat orare.* Vnde Deus omnipotens ita à nobis orandus eſt, vt quicquid humana fragilitas cauere non præualet,hoc ille propitius nobis conferre dignetur Ieſus Chriſtus Dominus noſter,qui viuit & regnat cum Deo patre & Spiritu ſancto,Per omnia ſecula ſeculorum, Amen. Iſtis expletis, admoueantur à diacono: *State cum ſilentio audientes intente.* Statimque proſequitur presbyter his verbis:

Audiſtis dilectiſſimi, orationis Dominicæ ſacra myſteria: nunc euntes, ea veſtris cordibus innouate, vel ad exorandam ac percipiendam Dei miſericordiam, perfecti in Chriſto eſſe poſſitis. Potens eſt Dominus Deus noſter, vt & vos,qui ad fidem curritis,ad lauacrum regenerationis perducat,& nos,qui vobis myſterium fidei Catholicæ tradidimus,vna vobiſcum ad cœleſtia regna faciat peruenire. Qui viuit & regnat cum Deo patre in vnitate Spiritus ſancti,Per omnia ſecula ſeculorum, Amen.

Ipſis expletis,annunciat diaconus: Catechumeni recedant. Si quis catechumenus eſt,recedat: Omnes catechumeni exeant foras. Egreſſi vero parentes cum infantibus eorum,foris relinquunt ipſos infantes in cuſtodia, & iterum ingrediuntur in eccleſiam tam parentes, quam & illi qui ipſos infantes ſuſcepturi ſunt cum oblationib. eorum, & offerunt eas pro ipſis.

SECRETA.

Exaudi nos omnipotens Deus, & famulos tuos, quos fidei Chriſtianæ primitiis imbuiſti, huius ſacrificij tribuas operatione mundari. Per.

Ipſi vero infantes pro foribus expectent, donec cōſummentur Miſſarum ſolemnia. Expleta vero Miſſa, communicant omnes,præter ipſos infantes. Poſt com.

Concurrat,Domine quæſumus, populus tuus, & toto tibi corde ſubiectus, obtineat, vt ab omni perturbatione ſecurus & ſaluationis ſuę gaudia promptus exerceat,& pro regenerandis benignus exoret Dominum.

SVRPER POPVLVM.

Deus,qui cum ſalutem hominum ſemper opereris,nūc tamen populum tuum gratia abundantiore multiplicas,reſpice propitius ad electionem tuam,vt paternæ protectionis auxilio regenerandos munias & renatos. Per.

Iterum annunciat presbyter qualem diem voluerit in ſequenti hebdomada,qua reuertantur ad ſcrutinium. Et vt celebraturi venerint, ipſum ſcrutinium faciunt per ordinem, ſicut illa duo priora ante aurium apertionem fecerūt. Poſtea annunciat presbyter,vt ipſa hebdomada,qua die & ad qualem eccleſiam voluerit, reuertantur ad ſcrutinium quintum. Et vt venerint,faciunt ipſum ſcrutinium per omnem ordinem, ſicut anterius fecerunt. Hoc expleto, iterum annunciat eis ſicut ſuperius, vt reuertantur ad ſcrutinium ſextum in ſequenti hebdomada vltima ante paſcha,

qua die vel apud quancunque ecclesiam voluerit, & complent ipsum scrutinium vel Missam per omnia, sicut anteriora fecerunt: Ita tamen agendum est, vt à primo scrutinio, quod incipit tertia hebdomada in quadragesima, vsque in sabbatum sanctum in vigilia Paschæ, septem scrutinia esse debeant, secundum formam septem donorum Spiritus sancti, vt dum septenario numero implebuntur, detur illis gratia septiformis Spiritus sancti. Item annuntiat presbyter, vt ipso sancto sabbatho hora tertia reuertantur ad ecclesiam, & tunc catechizantur, & reddunt symbolum, & baptizantur, & complebuntur septem oblationes eorum.

Incipit Ordo à Dominica mediana vsque in octauas Paschæ, de officiis diuinis diebus ac noctibus breuiter digestus.

DOminica quinta de passione Domini, ponunt Hieremiam prophetam vsque in cœnam Domini. Igitur à Dominica, quam sedes Apostolica medianam voluit nuncupari, vsum obseruantiæ credimus intimandum. Vnde & ea quæ ipsa die dicuntur, numerum dierum ostendunt, vt est istud: Quartadecima die ad vesperum. Et paulo post, In quinta decima solemnitatem celebrabitis. A quo die vsque in vigiliam sanctæ Dominicæ resurrectionis, in nullo responsorio decantatur *Gloria*, nec in *Venite*. A cœna vero Domini nec in Psalmis, nec in vllo loco decantatur *Gloria* vsq; in Pascha.

Ordo in sabbato ante Palmas.

SAbbatum ante palmas, ita prætitulatur in sacramentario, Sabbato vacat, Dominus Papa eleemosynam dat. Et quia de hac feria officium non habetur, de eisdem feriis reperitur, id est, de quarta feria. Antif. liberator meus de gentibus.

Lectio Zachariæ Prophetæ.

HÆc dicit Dominus: Exulta satis filia Hierusalē, ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator. Ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Hierusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus, & potestas eius à mari vsque ad mare & à fluminibus vsque ad fines terræ. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Conuertimini ad munitionem vinctæ spei. Hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi, quoniam extendi mihi Iudam quasi arcum; impleui Effraim, & suscitabo filios tuos Sion super filios tuos Græcia & ponam te quasi gladium fortium. Et Dominus Deus super eos videbitur, & exibit vt fulgur iaculum eius. Et Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine austri: Dominus exercituum proteget eos. Et deuorabunt & subijcent lapidibus fundæ, & bibentes inebriabuntur quasi vino, & replebuntur vt phialæ, & quasi cornua altaris. Et saluabit eos Dominus Deus eorum.

Secundum Lucam.

IN illo tempore, Cum appropinquasset Iesus ad Bethphage & Bethaniam, ad montem qui vocatur Olìueti, misit duos discipulos suos dicens: Ite in castellum quod contra vos est. In quod introeuntes, inuenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo vnquam hominum sedit. Soluite illum, & adducite. Et si quis vos interrogauerit, quare soluitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam eius desiderat. Abierunt autem qui missi erant, & inuenerunt sicut dixit illis stantem pullum. Soluentibus autem illis pullum, dixerunt Domini eius ad illos: Quid soluitis pullum? At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet. Et duxerunt illum ad Iesum. Et iactantes vestimenta sua super pullum, imposuerunt Iesum. Eunte autem illo, substernebant vestimenta sua in via. Et cum appropinquaret iam ad descensum montis Olìueti, cœperunt omnes turbæ descendentium gaudentes laudare Dominum voce magna super omnibus, quas viderant virtutibus, dicentes: Benedictus qui venit rex in nomine Domini. Pax in cœlo, & gloria in excelsis.

Ordo in die Palmarum.

DOminica indulgentiæ, quæ diuersis vocabulis distinguitur, (id est, Dies palmarum, siue florum atque ramorum, O sanna, Pascha petitum siue competentium, & Capitolauium) statio ad sanctum Ioannem in Lateranis. Hora secunda conuenientes omnes in ecclesiam sancti Ioannis ad Lateranas, primitus canunt Tertiam. Qua finita, faciunt litaniam, & expositis in medio palmarum vel oliuę, seu aliarum arborum ramis, primum benedicit sacerdos salem & aquam, & benedicendo commiscet. Deinde incipit cantor antiphonam: *Osanna filio Dauid benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel, Osanna in excelsis.* Sacerdos dicat *oremus*. Sequitur oratio:

DEus quem diligere & amare & iustitia est, ineffabilis gratiæ tuæ dona in nobis multiplica, & qui fecisti nos in morte filij tui sperare quæ credimus, fac nos eodem resurgente, peruenire quo tendimus. Qui tecum.

Lectio libri Exodi.

IN diebus illis, Venerunt filij Israel in Helim, vbi erant duodecim fontes aquarum & septuaginta palmæ, & castrametati sunt iuxta aquas: Profectique sunt de Helim, & venit omnis multitudo filiorum Israel in desertum Sin, quod est inter Helim & Sinai, quintodecimo die mensis secundi, postquam egressi sunt de terra Æpypti. Et murmurauit omnis congregatio filiorum Israel contra Moysen, & contra Aaron in solitudine, dixeruntque ad eos filij Israel: Vtinam mortui essemus per manum Domini in terra Ægypti, quando sedebamus super ollas carnium, & comedebamus panes in saturitate. Cur eduxistis nos in desertum istud, vt occideretis omnem multitudinem fame? Dixit autem Dominus ad Moysen: Ecce ego pluam vobis panem de cœlo, vt egrediatur populus, & colligat quæ sufficiūt per singulos dies, vt tentem eum vtrum ambulet in lege mea, an non. Die autem sexta parent quod inferant, & sit duplum quam colligere solebant per singulos dies. Dixeruntque Moyses & Aaron ad omnes filios Israel: Vespere scietis quod Dominus eduxerit vos de terra Ægypti, & mane videbitis gloriam Domini. Audiuit enim murmur vestrum contra Dominum. Nos vero quid sumus, quia mussitastis contra nos? Et ait Moyses, Dabit vobis Dominus vespere carnes edere, & mane panes in saturitatem; eo quod audierit murmurationes vestras, quibus murmurati estis contra eum. Nos enim quid sumus? Non enim est murmur vestrum contra nos, sed contra Dominum. Dixitque Moyses ad Aaron, Dic vniuersæ congregationi filiorum Israel: Accedite coram Domino, audiuit enim murmur vestrum. Cūque loqueretur ad omnem cœtum filiorum Israel, respexerunt ad solitudinem. Et ecce gloria Domini apparuit in nube.

Tunc ascendentes in pulpitum duo ex parafonistis imponant Antiphonam.

Collegerunt Pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: Ne forte veniant Romani, & tollant nostrum locum & gentem. Vers. *Vnus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius, prophetauit, dicens: Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Ab illo ergo die cogitauerunt interficere eum dicentes: Ne forte.*

Deinde dicit diaconus: *Dominus vobiscum.* Respon. *Et cum spiritu tuo.* Et legitur Euangelium secundum Matthæum:

In illo tempore, Cum appropinquassent Hierosolymis; vsque Benedictus qui venit in nomine Domini. Finito Euangelio, faciat Episcopus, si velit, sermonem ad populum de Euangelio, & de præsenti festiuitate. Quo peracto, benedicantur rami, dicatque sacerdos: *Dominus vobiscum.* Responsio: *Et cum spiritu tuo:*

OREMVS.

ADesto nobis omnipotens Deus, vt quod nostro ministratur officio, tuæ benedictionis potius impleatur effectu. Per.

Exorcismus florum & frondium.

EXorcizo te omnis creatura florum & frondium in nomine Patris omnipotentis, & in nomine Iesu Christi filij eius, & in virtute Spiritus sancti. Proinde omnis virtus aduersarij, omnis potestas inimici, omnis incursio dæmonum, eradicare & explantare ab hac creatura florum & frōdium, vt ad Dei gratiam festinantium vestigia nō sequaris. Per eum qui venturus.

Benedictio frondium oliuæ & palmarum.

DOmine sancte Pater omnipotens, æterne Deus, mundi conditor, omniumque creaturarum mirabilis dispositor, qui inter ipsa mundi primordia cum ex nihilo cuncta conderes, ligna quoque fructifera, & diuerso vsui congrua, terram producere iussisti, ac post maledictum interdictæ arboris, vniuersa nobis per obedientiam vnigeniti tui in benedictionem conuertisti, benedic etiam hos multi-

A multigenarum arborum ramos, inter quas præcipue arbor oliuæ pinguedine cunctas præcellit, per quam etiam cum mundi crimina diluuio quondam expiarentur effuso, columba ramum eiusdem deferens, pacem terris redditam nunciauit necnon & innocens turba Spiritu sancto afflata, vnigenito suo Domino nostro Iesu Christo pro totius mũdi salute passuro obuiam currens, palmarum & huius arboris ramos abscindens, ac vestigiis eius substernẽs, iam quasi triumphatorem de mortis principe ostendebat, te Domine suppliciter deprecamur, vt qui annua deuotione eiusdem redemptoris nostri sacratissimam passionem præuenire nitimur, ipsa adiuuante, palmam victoriæ tenentes, atque oleo misericordię intrinsecus refulgentes, in eius sancta resurrectione præmium vitæ & immortalitatis coronam percipere mereamur. Per eundem Dominum.

Alia.

OMnipotens sempiterne Deus, qui in diluuij effusione Noe famulo tuo per os columbæ gestantis ramum oliuæ, pacem terræ redditam nunciasti, te supplices deprecamur, vt hanc creaturam oliuæ, spatulasque palmarum, seu B frondes arborum, quas ante conspectum gloriæ tuæ offerimus, veritas tua sanctificet, vt deuotus populus in manibus eas suscipiens, benedictionis, tuæ gratiam consequi mereatur. Per.

Alia.

OMnipotens sempiterne Deus, flos mundi, odor suauitatis, & origo nascentium, qui omnis legis & prophetarum oracula in filij tui Domini nostri Iesu Christi humilitate declarasti, quique etiam ei venienti Hierosolymam, deuotam cum ramis palmarum ac mysticis laudibus hodierna die obuiam fecisti turbam ꝓcedere, respice propitius ad debitam tui populi seruitutem, & huius creaturæ nouitatem tua virtute sanctifica, vt sicut tunc prioris populi gratus tibi fuit huius deuotionis affectus, ita nos quoque in veritate confessionis nominis eius, hæc eadem per reuoluta tempora frequentantes, purificatis sensib. dignum tibi deferamus obsequium? vt velut florum varietate piis vernantes studiis, sarcina carnis deposita, cum odore bonorum C operum in cœlesti Hierusalem eidem filio tuo Domino nostro valeamus occurrere. Per eundem.

Benedictio solius oliuæ.

PEtimus te Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, vt hanc creaturam oliuæ, quam ex ligni materiæ prodire iussisti, quamq; columba rediens ad arcam proprio obtulit ore, benedicere & sanctificare digneris, vt quicunq; ex ea receperint, accipiant sibi protectionem animæ & corporis: fiatque, Domine nostræ salutis remedium, tuæ gratiæ sacramentum. Per.

Alia benedictio oliuæ.

AVge fidem in te sperantium Deus, & supplicium preces clementer exaudi, veniat super nos multiplex misericordia tua, benedicantur & hi palmites oliuarum: & sicut in figura ecclesiæ multiplicasti Noe egrediẽtem de arca, & Moysen exeuntẽ de Ægypto cum filiis Israel. ita nos portantes palmas & ramos oliuarum, bonis actibus occurramus obuiam Christo, & per ipsum in gaudium introeamus æternum. Qui tecum viuit.

Item benedicto oliuæ vel ramorum.

D DEus qui per oliuæ ramum pacẽ terris columbam nunciare iussisti: præsta quæsumus, vt hos oliuæ cæterarumque arborum ramos cœlesti benedictione sanctifices, vt cuncto populo tuo proficiant ad salutem. Per.

Item benedictio palmarum & oliuarum.

BEnedic, quæsumus Domine, hos palmarum seu oliuarum ramos, & præsta, vt quod populus tuus tua veneratione hodierna die corporaliter agit, hoc spiritualiter summa deuotione perficiat, de hoste victoriam reportando, & opus misericordiæ summopere diligendo Per.

Item benedictio palmarum & ramorum.

DEus, cuius filius pro salute generis humani de cœlo descendit ad terras, & adpropinquante hora passionis suæ Hierosymam in asino sedens venire, & à turbis rex appellari ac laudari voluit benedicere dignare hos palmarum cæterarumq; arborum ramos, vt omnes qui eos laturi sunt, E ita benedictionis tuæ dono repleantur, quatenus & in hoc seculo hostis antiqui tentamenta superare, & in futuro cum palma victorię, & fructu bonorum operum tibi valeant apparere. Per eum qui venturus.

Benedictio ramorum siue oliuarum.

OMnipotens sempiterne Deus redemptor, qui de cœlis ad terram descendere, & ad passionem voluntatis tuæ venire dignatus es, vt humanum genus tuo pretioso sanguine liberares, adesto ecclesiæ tuæ votis, & supplicationibus nostris: Tu enim Domine, mansuetus mansueti aselli terga insidens, ad passionem redemptionis nostræ spontaneus aduenisti: cumque tibi ramis arboreis occurrentibus discipulorum turbis, certatim sterneretur in via, & triumphatricibus palmis cum voce laudis occurrerent plurimorum cateruæ, resultantes pariter & dicentes, Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini, tibi in monte olіueti via constrata est. Tu quondam Noe in arca super vndas diluuij gubernasti, & columbæ ministerio per F oliuæ ramum pacem terris redditam nunciari voluisti. Sed. & Iacob patriarcha in ministerium gloriæ tuę erigens lapidẽ, ex huius arboris ramis oleum benedictionis in cacumẽ tituli fudit, vnde vnxisti Reges & Prophetas tuos. Tu enim es Christus filius Dei, tibi competit fructus vnctionis & pacis, in cuius ineffabilem laudem psalmista cecinit dicens: *Vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Quapropter supplices te Domine deprecamur, vt benedicas hos ramos arborum, quos tui famuli in suis suscipientes manibus, in occursum tui properare, teque benedicere & glorificare desiderant. Ecce Hierusalẽ sedens super asinam rex mansuetus aduenisti: Adueni ergo, rogamus, & nobis & in medio nostri consiste, vt te aduenire in nostris cordibus sentiamus. Et qui nos tunc reparasti per crucẽ, iterum lapsos repara per eandem beatificam passionem. Oris nostri confessionem, ac ieiunij humiliationem libens suscipe, & fructum nos viriditatis habere concede, quatenus tuis imbribus irrigati, mereamur tibi suauium fructuum vbertate placere: Et sicut illi tibi processerunt obuiam cum arboreis G frondibus egressi, ita nos, te redeunte in secundo aduentu, cũ palmis victoriæ læti mereamur, occurrere: Saluator mũdi, qui cum patre in vnitate Spiritus sancti viuis & regnas Deus: Per omnia secula seculorum. Respon. *Amen. Dominus vobiscum.* Respon. *Et cum spiritu tuo. Sursum corda.* Resp. *Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro.* Resp. *Dignum & iustum est.*

PRÆFATIO.

VEre dignum & iustum est, æquum & salutare, Te Domine inter cætera mirabilium tuorum præcepta laudare & benedicere, qui Lamech semen iustum dedisti Noe, cui releuasti per spiritum aquas diluuij futuras cognoscere. Cuius arcam ad nostram salutem testatur mater Ecclesia, de qua emissa columba volans, spiritalis oliuæ fructuosum surculum retulit, quam ad se reuertentem Noe gaudens suscepit: De cuius rami vnctione Iacob electus titulum erexit, Domino votum vouit, & oleum desuper fudit. Hæc est indicio rami illius manantis de cœlis gratiæ, seu & populi vasa replentis: hæc est gratia, quæ & viduam benedixit in oleo. H Hæc est indicio rami illius plantati secus decursus aquarum, cuius folium non defluit, per quod quotidie per lauacrum baptismatis ecclesia procreatur, & nostra delentur peccata: tua, Domine, plantatio bona valde, & tu es vita & resurrectio mortuorum, qui quatriduanum Lazarum resuscitasti à mortuis: Propterea & turba aum ramis palmarum obuians tibi clamabat, *Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel.* Quapropter quæsumus Domine clementiam tuam, vt nos famulos tuos, qui huius rei gratiam, & fidem veritatis percepimus, eruas de ore inferni, & adiutorium gratiæ tuæ nobis tribuere digneris, vt iuste & pie, sancteque viuentes, cum lectis & sanctis tuis facias habere consortium. Per.

Sequitur oratio in communem benedictionem omnium.

DEus, qui filium tuum Iesum Christum Dominũ nostrum pro salute nostra in hunc mundum misisti, vt se hu-

A se humiliaret ad nos & nos reuocaret ad te, cui etiam dum Hierusalem veniret, vt adimpleret scripturas, credentium populorum turba fidelissima deuotione vestimenta sua cũ ramis palmarum in via sternebant, præsta quæsumus, vt illi fidei viam præparemus, de qua remoto lapide offensionis & petra scandali, frondeant apud te opera nostra iustitiæ, ramis, vt eius vestigia sequi mereamur, Qui tecum viuit.

Hac oratione expleta, spargitur aqua benedicta super ramos palmarum & oliuarum, & aliarum arborum. Post adspersam aquam & thurificationem factam, dicitur hæc oratio:

DEus, qui filium tuum vnigenitum pro redemptione nostra dignatus es dirigere, vt populum tuum ab initio in peccati profunda dimersum, à morte ad vitam reuocares, & chirographo lethi deleto, sanguine filij tui innouares gentibus regnum Deus, qui dispersa congregas, & congregata conseruas, qui populis obuiam Iesu ramos palmarum portantibus benedixisti, benedic etiam & hos ramos palmæ & oliuæ, cæterarumque arborum, quos tui famuli ad nominis

B tui benedictionem fideliter suscipiunt, vt in quemcunque locum introducti fuerint, tuam benedictionem habitatores loci illius omnes consequentur, ita vt omni aduersa valetudine effugata, dextera tua protegat quos redemit. Per.

Alia.

OMnipotens genitor, qui vnigenitum tuum ab Hierico monteque oliueti ad Hierusalem direxisti, cui turba mirabiliter occurrit, alij vestimenta sua sternentes, alij ramos de arboribus cædentes oliuarum, alij palmas in manibus suis deferentes: te obnixis precibus humiliter deprecamur, vt hæc germina arborum ita sanctificare digneris, vt hæc loca, vbi deportata fuerint, sanctificata efficiantur, quatenus iniquitas seu illusio dæmonum ab cedat, & tua nos semper dextera protegere dignetur. Per cundem. Finita hac oratione, dat sacerdos palmas ad populum, cantando hanc antiphonam:

Ante sex dies solennitatis Paschæ, quando venit Domi-

C nus in ciuitatem Hierusalem, occurrerunt ei pueri, & in manibus portabant ramos palmarum, & clamabant voce magna, dicentes: *Osanna in excelsis, benedictus qui venisti in multitudine misericordiæ, Osanna in excelsis.*

Sequitur hæc oratio:

OMnipotens sempiterne Deus, qui Dominum nostrum Iesum Christum die azymorum super pullum asinæ sedere fecisti, & turbas populorum vestimenta vel ramos arborum in via sternere & Osanna decantare in laudem ipsius docuisti; da quæsumus, vt illorum innocentiam imitari possimus, & eorum meritum consequi mereamur. Per eundem.

Deinde expansis palmis vadunt ad ecclesiam, vbi Missam debent celebrare, cantantes per viam antiphonas processionales.

Cum appropinquaret Dominus Hierosolymam misit duos de discipulis suis dicens: Ite in castellum quod contra vos est, & inuenietis pullum asinæ alligatum, super quem nullus hominum sedit; soluite & adducite mihi: si quis vos interrogauerit, dicite, opus Domino est: soluentes adduxerunt ad Dominum, & imposuerunt sibi vestimenta, & sedit super eum, alij expandebant vestimenta sua in via, alij ra-

D *mos de arboribus sternebant, & qui sequebantur, clamabant: Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini, benedictum regnum patris nostri Dauid, Osanna in excelsis, miserere nobis fili Dauid.*

Cum audisset populus quia Iesus venit Hierosolymam acceperunt ramos palmarum, & exierunt ei obuiam, & clamabant pueri, dicentes. Hic est, qui venturus est in salutem populi: hic est salus nostra & redemptio Israel, quantus est iste, cui throni & dominationes occurrunt? noli timere filia Sion, ecce rex tuus venit tibi sedens super pullum asinæ, sicut scriptum est: Salue rex fabricator mundi, qui venisti redimere nos.

Item: Imponit cantor Antiphonam, Turba multa. Cum Psalmo, *Cantate*, I. Insuper cæteras Antiphonas huic festiuitati congruas. Vt autem peruenerint cum Psalmis, vbi statio est sanctæ Crucis, clerus populusque reuerenter stent per turmas in ordine suo cum baiulis, & reliquo ornatu, &

E infantes paraphonistę in loco competenti subsistentes, imponat antiphonam:

Fulgentibus palmis prosternimur aduenienti Domino, huic omnes occurramus cum hymnis & canticis glorificantes & laudantes, benedictus Dominus.

Respondet schola ex parte populi: Occurrunt turbæ cũ floribus & palmis redemptori Domino, & victori triumphanti digna dant obsequia, filium Dei olim gentes prædicant, & in laude Christi voces tonant per nubila *Osanna.*

Tunc scolastici e regione crucis, lento gradu veniant ante eam, & cum omni reuerentia casulas vel cappas in terram iactantes, proni adorent Crucifixum, clero interim cantante antiphonam: *Pueri Hebræorum vestimenta prosternebant in via, & clamabant dicentes, Osanna filio Dauid benedictus qui venit in nomine Domini.*

His recedentibus, continuo veniant ex latere pueri laici *Kyrie eleison* cantantes, & sequendo vexillum quod ante eos portatur veniant ante crucem, & annuente æditiuo, iactent ramos palmarum in terram, proni adorando Crucifixum,

F & clerus interim canat antiphonam: *pueri Hebræorum tollentes ramos oliuarum, obuiauerunt Domino, clamantes & dicentes, Osanna in excelsis.*

His recedentibus, ex schola infantes paraphonistæ iuxta crucem hunc hymnum cantent:

Gloria, laus & honor tibi sit, rex Christe redemptor,
Cui puerile Decus prompsit Osanna pium.

Clero prosequente eosdem versus. Eo ordine sequuntur alij versus.

Israel es tu rex, Dauidis & inclyta proles.
Nomine qui in Domini rex benedicte venis.

Respondet schola, *Gloria, laus.* Et inter oẽs huius hymni versus, adspiciens ad sanctum Euangelium, seu inclinans capita ad sanctam Crucem.

Cœtus in excelsis te laudat cælicus omnis,
Et mortalis homo, & cuncta creata simul. G
Plebs Hebræa tibi cum palmis obuia venit:
Cum preces, voto, hymnis adsumus ecce tibi. Gloria, laus
Hi tibi passuro soluebant munia laudis:
Nos tibi regnanti panguimus ecce melos. Gloria, laus
Hi placuere tibi: placeat deuotio nostra,
Rex pie, rex clemens, cui bona cuncta placent. Gloria, laus

His finitis, incipit schola cum baiolis antiphonam: *Omnes collaudent nomen tuum, & dicant, Benedictus qui venis in nomine Domini.* Psal. *Lauda Hierusalem.* Adiungentes, *Gloria patri.* Gloria, laus Et tunc prosternit omnis populus hinc inde flores seu frondes, clero cantante Antiphonam: Cum Angelis & pueris fideles inueniantur triumphatori mortis clamantes, *Osanna in excelsis.*

His ita peractis, veniat episcopus vel sacerdos ante crucem, & prostratus in terram cum omni populo, adoret Crucifixum, clero interim cantante antiph. Scriptum est enim: *Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis: postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam: ibi me videbitis, dicit Dominus.* Tunc surgens episcopus siue sacerdos, hanc dicit orationem.

OREMVS.

DEus qui miro dispensationis ordine ex rebus etiam insensibilibus dispensationem nostræ salutis ostendere voluisti; da quæsumus, vt deuota tuorum corda fidelium salubriter intelligant, quid mystice designet in facto, quod hodie

H cœlesti lumine adflata, redemptori obuiam procedens palmarum atque obliuarum ramos vestigiis eius turba substrauit. Palmarum igitur rami de mortis principe triumphos expectant: surculi vero oliuarum, spiritalem vnctionem aduenisse quodammodo clamant. Intellexit enim iam tunc illa hominum beata multitudo præfigurari, quia redemptor noster rebus humanis condolens, pro totius mundi vita cum mortis principe, citius esset pugnaturus, ac moriendo triumphaturus. Et ideo talia obsequens administrauit, quæ in illo triumphos victoriæ, & misericordiæ pinguedinem declararent. Quod nos quoque plena fide, & factum & significatum retinentes, te Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, per eundem Dominum nostrum Iesum Christum, suppliciter exo-

A ramus, vt in ipſo atque per ipſum, cuius nos membra fieri voluiſti, de mortis imperio victoriam reportantes, ipſius glorioſæ reſurrectionis participes eſſe mereamur. Qui tecum. Data oratione, crucem & vexilla ſequendo, honorifice progrediantur ad ciuitatem ſiue Eccleſiam, clero per viã cantante antiphonas vel reſponſoria de præſenti feſtiuitate, ſiue verſus iſtos in laudem Saluatoris compoſitos,

Magnum ſalutis gaudium,
Lætetur omne ſæculum:
Ieſus redemptor gentium.
Sanauit orbem languidum.
Reſpondente ſchola: *Magnum ſalut.*
Sex ante Paſchæ ferias
Aduenit in Bethaniam,
Vbi pie poſt triduum
Reſuſcitauit Lazarum. *Ieſus redempt.*
Nardo Maria piſtico
Vnxit beatos Domini
B *Pedes, rigando lacrymis,*
Et detergendo crinibus. *Ieſus redempt.*
Poſt hæc iugalis aſinæ,
Ieſus supernus arbiter,
Pullo ſedebat, inclytam
Pergendo Ieroſolymam. *Ieſus redempt.*
O quam ſtupenda pietas,
Mira Dei clementia,
Seſſor aſelli fieri
Dignatur auctor ſeculi. *Magnum ſalut.*
Olim propheta præſcius,
Prædixit alino ſpiritu,
Exulta; dicens, filia
Sion ſatis & iubila. *Ieſus redempt.*
Rex ecce tuus humilis,
Noli timere, veniet,
Pullo iugalis reſidens,
Tibi benignus, patiens. *Magnum ſalut.*
Ramos virentes ſumpſerat
Palma reciſas tenera,
C *Turba procedens obuiam*
Regi perenni plurima. *Ieſus redemptor.*
Cœtus ſequens & præuius,
Sancto repletus ſpiritu,
Clamabat in altiſſimis
Oſanna Dauid filio. *Magnum ſalut.*
Quidam ſolutis propriis
Viam tegebant veſtibus,
Pluresq; flore candido
Iter parabant Domino. *Ieſus redemptor.*
Ad cuius omnis ciuitas
Commota ingreſſum, tremuit;
Hebræa proles aurea,
Laudes ferebant debitas. *Magnum ſalut.*
Nos ergo tanto iudici
Curramus omnes obuiam,
Palmas gerendo gloriæ,
Mente manentes ſobria. *Ieſus redemptor:*
Honor, decus, imperium
Sit Trinitati vnicæ,
D *Patri, nato, paraclito*
Per infinita ſecula. *Magnum ſalutis gaud.*

His finitis, cum intrauerint portas ciuitatis, omni populo cantante *Kyrie eleyſon*, Primus ſcholæ imponit reſponſorium, *Ingrediente Domino*, Proſequente omni clero pariter & verſum: *Cumque audiſſent.* Cum gloria. Quod ſi tanta reſtat via, dicantur antiphonæ matutinales eiuſdem diei, vſque ad eccleſiam regiam. Ingredientibus vero eccleſiam, imponat cantor antiphonã in Euangelio: *Cœperunt omnes turbæ deſcendentium, gaudentes laudare Deum voce magna ſuper omnibus, quas viderant, virtutibus, dicentes: Benedictus qui venit rex in nomine Domini, pax de cœlis, & gloria in excelſis.*

Cum Pſalmo, *Benedictus Dominus Deus Iſrael:* vſque in finem. Cum *Gloria.* Sacerdote proſequente hanc orationem.

OREMVS.

E Adiuua nos Deus ſalutaris noſter, & ad beneficia recolenda, quibus nos inſtaurare dignatus es, tribue venire gaudentes. Per.

Deinde agatur Miſſa ordine ſuo. Miniſtri vero & clerus ac populus teneant palmas in manibus ſuis, vſque ad expletionem Miſſæ intermittunt aliqui ſalutationem in paſſione, id eſt, Dominus vobiſcum; quod non legitur in ordinibus, ſed in paraſceue tantum, vbi reticetur officium ſacerdotale. Ideo autem hæc hebdomada maior dicitur, quoniam in ea maxima adhibenda eſt parſimonia, ſiue quod maius officium celebretur in ea.

Ordo alius in die Palmarum, vt in quibuſdam codicibus inuenimus.

Secunda hora diei mediante, ſacerdos & omnis clerus conueniant in eccleſiam Miſſalibus veſtimentis induti, & expoſitis in medio palmarum vel oliuæ ſeu aliarum arborum ramis, primum benedicat ſacerdos ſalem, & aquam, ac commiſceat, poſtea media voce dicat hanc orationem.

F Deus quem diligere & amare. Tunc ſubdiaconus legit epiſtolam quaſi ad Miſſam: *In diebus illis. Venerunt filij Iſrael.* Tunc canunt Antiph. *Collegerunt.* Hac finita, legat diaconus Euangelium quaſi ad Miſſam. *In illo tempore, Cum appropinquaſſet Ieſus Hieroſolymis.* Finito Euangelio, faciat ſi velit, Epiſcopus ſermonem ad populum. Quo peracto benedicantur rami, dicatq; ſacerdos, *Dominus vobiſcum. Deus cuius filius pro ſalute generis humani.*

ALIA. Deus qui per oliuæ ramum. Omnipotens ſempiterne Deus, qui per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum die azymorum.

Omnipotens ſempiterne Deus, flos mundi, odor ſuauitatis, vt ſupra.

Sequitur Exorciſmus frondium,

Exorcizo te creatura florum vel frondium.

ITEM ORATIO.

Deus qui filium vnigenitum tuum.

G Præfatio vſq; æterne Deus, Mundi conditor. Tunc rami adſpergantur aqua benedicta cum Antiph. Ad ſperges me. Finita antiphona, dicatur oratio: Deus qui filium tuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum pro ſalute noſtra. Dicta oratione, expendantur rami publice, & cantor dicat antiphonam, *Turba multa*: cum pſalmo, *Cantate Domino. I.* Deinde dicatur oratio hæc antequam de eccleſia exeant: Auge fidem in te ſperantium Deus. Tunc exeundo has dicant antiph. *Cœperunt omnes turbæ. Ante ſex dies. Cũ appropinquaret Dominus. Cum audiſſet*; & cæteras antiphonas huic feſtiuitati congruas. Vt autem venerint cum palmis vbi ſtatio eſt S. crucis, clerus populuſque reuerenter ſtent ordine ſuo. Tũc ſcholaſtici lento gradu ambulent e regione crucis. Vt venerint ante eam, cum omni reuerentia caſulas vel cappas in terram iactantes, proni adorent Crucifixum, clero interim cantante Antiph. *Pueri Hebræorum.* His recedentibus, continuo veniant ex alio latere pueri laici. *Kyrie eleiſon* cãtantes, & ſequendo vexilium, quod ante eos portatur, veniant ante crucem, & annuemte * [*ædili.] æditus iactent ramos palmarum in terram, proni adorando Crucifixum, & clerus interim canat Antiph. *Pueri Hebræorum tollentes.* His recedentibus, ſchola

H iuxta crucem hunc hymnum cantet; *Gloria, laus & honor.* Clerus quoque inter omnes huius hymni verſus inclinato capite canat * [*humiliter.], *Gloria, laus & honor.* His ita peractis, veniat epiſcopus ante crucem: & proſtratus in terra, adoret Crucifixum, clero interim cantante antiphonam, *Scriptum eſt enim, Percutiam,* Tunc ſurgens epiſcopus, dicat hanc orationem: Deus qui miro diſpoſitionis. Data oratione, crucem & * [* vexillum.] vexilla ſequendo, teneant palmas in manibus vſque ad expletionem Miſſæ.

Ordo de feria quarta hebdomadæ maioris,

Feria quarta hebdomadæ maioris, quæ eſt pridie cœnæ Domini, hora tertia conueniunt omnes presbyteri tam de ciuitate, quam de ſuburbanis & omnis clerus cum populo in eccleſia ſtatuta infra vrbem, expectantes pontificem, qui ſemper per ſe in eccleſia maiore orationes ſolennes

ipſa

A ipsa die, sicut in sacramentorum libro continetur, complet hoc ordine: Qui dum veniens de sacrario processerit cum ordine suo ante altare ad orandum super oratorium, mox vt surrexerit, dicit *Oremus.* Et diaconus: *Flectamus genua: Leuate* Dat orationem: *Deus à quo & Iudas.* Post *Amen,* sequitur: Et dicit orationes solennes:

Oremus, dilectissimi nobis, in primis pro Ecclesia Dei. Et cæteras per ordinem. Tantummodo pro se intermittit. Postea vero dicit orationem pro rege Francorũ siue Imperatore. Ad vltimum pro Iudæis non flectuntur genua. Quibus expletis, osculatur altare, & egreditur. Presbyteri vero ecclesiarum siue de vrbe, siue de suburbanis, vadunt per ecclesias suas, vt hoc ordine feria sexta, hora tertia cuncta faciant, hoc scientes, vt vbi pontifex de se intermisit, ipsi illum cõmemorent. Postea vero hora octaua ingrediuntur admissam hoc ordine: Dicit schola antiph. ad Introitum: *In nomine Domini omne genu flectatur.* Et pontifex siue presbyter dat orationem hanc:

Præsta quæsumus omnipotens Deus, vt qui nostris excessibus incessanter affligimur, per vnigeniti tui passionem
B liberemur. Qui tecum,

Deinde legitur lectio Isaiæ Prophetæ: *Hæc dicit Dominus Deus: Dicite filiæ Sion.* Sequitur Grad. *Ne auertas faciem tuam.* Cum vno versu. Postea dicit aliam orationem; *Deus qui pro nobis filium tuum.* Legitur alia lectio de eodem proph. *In diebus illis dixit Isaias: Domine, quis credidit?* Postquam legitur, cantatur Grad. *Domine exaudi,* cum versibus quinque. Euangelium vero pronunciat diaconus sine salutatione: ita, *Passio Domini nostri Iesu Christi secundum Lucam:* qua expleta, cõpletur Missa ordine suo. Secreta. *Purifica nos misericors Deus.* Post com. *Largire sensibus nostris. Super populum. Respice, quæsumus Domine, super hanc familiam tuam.*

ORDO DE OFFICIIS DIVINIS A cocna Domini vsque in octauas Pentecostes.

FEria quinta maioris hebdomadæ, eadem nocte surgunt ad vigilias hora noctis octaua, & tangitur campanæ signum sicut aliis diebus, & post hæc non tangitur ad Matu-
C tinum, nisi in nocte sancti Paschæ: & tunc Ecclesia omni lumine decoretur. Venientibus autem omnibus in Ecclesiam, infra chorum more solito non dicatur, *Domine labia mea aperies,* nec *Deus in adiutorium meum intende,* nec *Venite,* sed cantor incipiat in Psalmis antiph. *Zelus domus tua comedit me.* Et reliquas, sicut in antiphonario continetur. In fine psalmorum non dicatur *Gloria,* nec in responsoriis, nec in vllo loco: nec finis subtrahatur: Post tres psalmos dicatur versus pleniter, non subtrahendo finem. Sed & in fine nocturni lector benedictionem non petit, nec pontifex aut presbyter more solito benedictionem complet, & quando finit lector, non dicit. *Tu autem Domine,* sed ex verbis lectionis iubetur facere finem, aut certe exterminationem. Lectiones vero leguntur tres de lamentationibus Hieremiæ prophetæ, ab eo loco vbi dicit. *Quomodo sedet sola ciuitas,* cum pronunciatione *Aleph.* Vsque, *Cogitauit Dominus dissipare murum filiæ Sion,* Tres de tractatu S. Augustini in psalmum sexagesimumtertium, id est, *Exaudi Deus orationem meam cum deprecor.* Et tres de Apostolo. Prima, vbi ait ad Corinth. cap. xj *Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis.* Secunda lectio sic incipit: *Similiter & calicem, postquam cœnauit.*
D Tertia: *De spiritalibus autem nolumus vos ignorare.* Nouem itaque psalmi, nouem lectiones, nouem responsoria per omnia complenda sunt: Accenduntur in quibusdam locis in hac nocte vigintiquatuor lumina, & extinguuntur per singulas lectiones & responsoria. Quæ simul per tres noctes fiunt septuaginta duo. Lumen autem ecclesiæ apud Romanos ab initio cantus nocturni inchoatur extingui. Hoc tamen ordine, vt ab introitu ipsius Ecclesiæ incipiat paulatim tutari. Vt verbi gratia, peracto primo nocturno, videatur eorum tertia pars esse extincta medio nocturno, iterum tertia, Tertio vero expleto, exceptis septem lampadibus, nihil luminis relinquatur: Sequuntur matutini, in quibus similiter non dicatur, *Deus in adiutorium meum intende,* nec *Gloria patri,* sed antiph. tantum super matutinas laudes. Et in matutinis septem lampades hoc ordine extinguantur: E
Initio psalmi primi sit custos semper paratus in loco dextræ partis Ecclesiæ prope lampades: At vbi audierit primam antiphonam, tenens cannam in manu sua, tutat lampadem vnam. In fine vero Psalmi ipsius, tutat aliam sinistræ partis. Sic vna ex parte vna, alia ex alia tutentur vsque ad Euangelium. In Euangelio vero ante *Benedictus* non dicatur lectio: sed tantum versus, & statim tutatur mediana lampas vel subtrahitur & seruatur, vt ita veniat, vt *Benedictus Dominus Deus Israel,* absque lumine psallatur. *Benedictus* finito cum antiph. non dicatur *Kryie eleison,* nec: *Et ne nos inducas in tentationem,* neque preces, neque oratio alta voce more solito, sed secum tacite factoque signo à Priore, omnes pariter surgant, sicque finiantur vigiliæ nocturnæ atque matutini. Matutino autem completo, vadunt per oratoria psalmos canendo cum antiphonis sine *Gloria.*

Eodem die altaria templi, & parietes, siue pauimenta Ecclesiæ lauentur, & vasa Domino sacrata purificentur. Ad Primam autem non dicitur, *Deus in adiutorium meum intẽde:* sed tantum psalmi sine *Gloria,* & sine *Kyrie eleison,* ac sine pre-
cibus: sed tamen in choro communiter stent prout supra, F
& ita finiatur. Similiter eodem die Tertia, Sexta, & Nona. Eadem vero die cœnæ Domini hora nona, quando dies lõgiores sunt, seu hora quinta, quando breuiores, faciunt excuti ignem de lapide in loco foris basilicam. Si ibidem oratorium habuerint in porta, ibi excutiunt: Sin vero, in loco quo considerauerit Prior ita vt ex eo possit candela accendi. Et benedicitur ignis.

Benedictio ignis.

DEus qui per filium tuum angularem scilicet lapidem, charitatis ignem tuis fidelibus contulisti, productum è silice nostris, profuturum vsibus nouum hũc ignem sanctifica, & concede nobis ita per hæc festa paschalia cœlestibus desideriis inflammari, vt ad perpetuæ claritatis puris mentibus valeamus festa pertingere.

Alia.

DOmine Deus, pater omnipotens, lumen indeficiens, G
qui es conditor omnium luminum, benedic hoc lumen; quod à te sanctificatum atq; benedictum est, qui illuminasti omnem mundum, vt ab eo lumine accendamur, & in eo illuminemur igne charitatis tuæ: & sicut tuo igne illuminasti Moysen, ita illumines corda & sensus nostros, vt ad vitam & lucem æternam peruenire mereamur. Per.

Alia.

DOmine sancte pater omnipotens æternæ Deus, benedicentibus nobis hũc ignem in nomine tuo, & vnigeniti filij tui, Dei, ac Domini nostri Iesũ Christi, & Spiritus sancti, cooperari dignare, & adiuua nos contra ignita tela inimici, & illustra gratia cælesti. Qui viuis & regnas cum eodem vnigenito tuo & Spiritu sancto.

Oratio postquam incenditur.

VEniat, quæsumus, omnipotens Deus, super hoc incensum larga tuæ benedictionis infusio, & hũc noctur-
num splendorem inuisibilis regnator attende, vt non solum H
sacrificium, quod hac nocte litatum est, arcana luminis tui admixtione refulgeat: sed in quocunque loco ex huius aliquid sanctificationis mysterio fuerit deportatum, expulsa diabolicæ fraudis nequitia, virtus tuæ maiestatis adsistat. Per.

ORDO.

De quo igne illuminata candela, in arundine debet poni, & à mansionario Ecclesiæ præsente populo portari, & de ipso igne continuo in eadem Ecclesia, vel in loco, vbi accenditur, lampas vna seruetur, vsque in sabatum sanctum ad illuminandum cereum, qui eodem die benedicendus est, ordine, quo in sacramentario continetur.

Hoc expleto, accipit mansionarius prior iam fatam candelam in manu sua illuminatam, vt prædiximus in canna, prosequente eum populo cum supplici silentio: ita vt summitas candelæ, qua illuminatur, altare versus inclinata, respiciat illam Ecclesiam, quam sunt ingressuri: Quæ tamen

A prius absq; lumine erit, præparatis ante altare septem lampadibus ita compositis, vt absque vllo impedimento cuiuscunque retardationis, manu m ansionarij, cum eadem candela possint accendi, ac deinceps præparatis custodibus omni lumine decoretur, & ita ingrediantur ad Missas, sicut in sacramentario continetur vel Antiphonario. Missa expleta, communicent ordine constituto, & seruent de sancta vsque in castrinum. Sed & ipsa Ecclesia vsque ad vigilias illuminata permaneat, & sicut in isto die taxauimus, sic & sexta feria faciendum est: similiter & sabbato sancto, ea tantum ratione mutata, vt ad horam nonam excusso igne, vt diximus, à mansionario quinta feria portetur: sexta feria, ab archidiacono: sabbato vero sancto, ab episcopo iuniore portetur Sin autem hic ordo in monasterio agitur, quinta feria ipse ignis à custode ecclesiæ, sexta fetia à pposito, sabbato vero sancto ab abbate portetur. Ipsa feria quinta maioris hebdomadæ, id est, in cœna Domini, mane primo mansionarij ordinent omnia, quæ sint necessaria ad consecrationẽ chrismatis, ampullas tres de oleo mundissimo plenas, ponentes in sacrario: vnam ad oleum pro infirmis, alteram ad chrisB ma, tertiam vero ad oleum ad catechumenos vngendos: maximam illam, quæ ad chrisma debet fieri, de albo serico, alias autem de alio serico coopertas, & pontifex præuideat de balsamo.

Mediante autem hora prima diei Episcopus concilium solennibus vestimentis in utus, cum presbyteris cæterisque ad hoc dispotis, celebret secundum canonum instituta.

Peracto autem concilio, hora tertia sonetur signum, vt omnes veniant in Ecclesiam, in qua chrisma debet cõsecrari. Tunc egreditur pœuitens de loco, vbi pœnitentiam gessit, vt gremio præsentetur ecclesiæ. Sedente autem pontifice pro foribus ecclesiæ, pœnitentibus in atrio ecclesiæ eminus cum archidiacono iussum illius præstolantibus, antequam eos offerat, postulat archidiaconus his verbis.

Adest, ô venerabilis pontifex, tempus acceptum, dies propitiationis diuinæ & salutis humanæ, quia mors interitum, & vita accepit æterna principium, quãdo in vinea Domini sabaoth sic nouorum palmitum plantatio facienda est, vt purgetur execratio vetustatis. Quamuis enim diuitiis C bonitatis & pietatis Dei nihil temporis vacet, nunc tamen & largior est per indulgentiam remissio peccatorum: & copiosior per gratiam assumptio renascentium. Augemur regenerandis, crescimus reuersis. Lauant aquæ, lauant lacrymæ. Inde est gaudium de assumptione vocatorum, hinc lætitia de absolutione pœnitentium. Inde est quod supplex grex tuus, posteaquam in varias formas criminum, neglectu mandatorum cœlestium, & morum probabilium transgressione cecidit, humiliatus atq; prostratus prophetica ad Dominum voce clamat dicens: *Peccaui, impie egi, iniquitatem feci, miserere mei Domine*, Euangelicam vocem non frustratoria aure capiens, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Manducauit, sicut scriptum est, panem doloris, lacrymis stratum rigauit cor suum luctu, corpus afflixit ie uniis, vt animæ suæ reciperet, quam perdiderat sanitatem.* Vnicum itaque est pœnitentiæ suffragium, quod & singulis prodest, & omnibus in commune succurrit.

Hic ergo dum ad pœnitudinis actionem tantis excitatur exemplis, sub conspectu ingemiscentis ecclesiæ, venerabilis pontifex protestatur & dicit: *Iniquitates meas ego cognosco, D & delictũ meum contra me est semper. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.*

Quo ita supplicante, & misericordiam Dei afflicto corde poscente, iterum archidiaconus subiungat, sic dicens: Redintegra in eo Apostolice Pontifex, quicquid diabolo suadente corruptum est, & orationum tuarum patrocinantibus meritis, per diuinæ reconciliationis gratiam fac hominem proximum Deo, vt qui antea in suis sibi peruersitatibus displicebat, nunc iam placere se Domino in regione viuorum, deuicto mortis auctore, gratuletur.

Tunc dicit pontifex antiph. *Venite*. Et diaconus ex parte pœnitentium, *Flectamus genua*. Tunc omnes adstantes genua flectunt pœnitentes. Quo facto, dicat diaconus ex parte pontifices, *Leuate*. Similiter agatur secundo, repetente E Episcopo. *Venite, Venite*. Subsequente diacono, *Flectamus genua*: vt antea. Et sic ad medium vsque atrij pauimentum solotenus veniant. Quando autem tertio dominus Episcopus annunciauerit antiph. *Venite, Venite, Venite*: Prosequatur diaconus *Flectamus genua*. Mox cum diacono pœnitẽtes corruant ad pedes Episcopi, sicque prostrati iaceant vsque dum Dominus Episcopus surgens, innuat alteri diacono, *Leuate*: prosequente clero antiph. *Venite filij, audite me timorẽ Domini docebo vos.* Cum psalmo, *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.* Et ad finem vsque ducẽte. Quamdiu vero psalmus canitur à clero cum antiphona. *Venite*, filij semper manuatim pœnitentes à plebe sanis archidiacono, & ab archidiacono reddantur Episcopo, & ab Episcopo restituantur ecclesiæ gremio, prostrato omni corpore in terram. Deinde imponat Episcopus antiph. *Cor mũdum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.* Cum psalmo, *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.* Quo finito, prosternat se Episcopus vna cum pœnitentibus in oratorio, clero interim faciente litaniam Qua expleta, postquam dicatur, *Kyrie eleison*; erectus à terra F dicat: *Pater noster*. Et preces: *Saluos fac seruos tuos domine.* Resp *Deus meus sperantes in te. Conuertere domine vsquequo.* Resp. *Et deprecabilis esto super seruos tuos Mitte eis domine auxilium de sancto.* Resp. *Et de Sion tuere eos Illustra faciẽ tuam super seruos tuos.* Resp: *Saluos fac eos domine, ne confundantur, quoniam inuocauerunt te. Domine, vide humilitatem meam & laborem meũ.* Resp. *Et dimitte vniuersa delicta mea. Exaudi me domine, quoniam benigna est misericordia tua.* Res. *Secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. Ne memineris domine iniquitatum nostrarum antiquarum.* Res. *Cito anticipent nos misericordiæ tuæ quia pauperes facti sumus nimis. Adiuua nos Deus salutaris noster.* Res. *Et propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum. Domine exaudi orationem meam, Et clamor meus ad te veniat. Dominus vobiscum.* Res. *Et cum spiritu tuo.*

OREMVS.

ADesto Domine supplicationibus nostris, & me qui etiam misericordia tua primus indigeo, clementer exaudi, & quem non electione meriti, sed dono gratiæ tuæ constituisti huius operis ministrum, da fiduciam tui muneris G exequendi, & ipse in nostro ministerio, quod tuæ pietatis est, operare. Per,

Alia.

Exaudi Domine preces nostras, & cõfitentium tibi parce peccatis, vt quos conscientiæ reatus accusat, indulgentia tuæ miserationis absoluat. Per.

Alia.

Præueniat hos famulos tuos, quæsumus Domine, misericordia tua, & omnes iniquitates eorum celeri indulgentia deleantur. Per.

Alia.

Deus infinitæ misericordiæ veritatisque immensæ, propitiare iniquitatibus nostris, & omnibus animarum nostrarum medere languoribus, vt miserationum tuarũ remissione percepta, in tua semper benedictione lætemur. Per.

Alia.

Deus, sub cuius oculis omne cor trepidat, omnesq; conscientiæ pauescunt, propitiare omnium gemitib. & cuncto- H rum medere vulneribus, vt sicut nemo nostrum est liber à culpa, ita nemo sit alienus à venia. Per Dominum.

Alia.

Præsta, quæsumus, Domine his famulis tuis dignum pœnitentiæ fructum, vt ecclesiæ tuæ sanctæ, à cuius integritate deuiarant peccando, admissorum veniam consequendo reddantur innoxij. Per:

Alia.

Omnipotens sempiterne Deus, cõfitentibus tibi his famulis tuis pro tua pietate peccata relaxa, vt nõ plus eis noceat conscientiæ reatus ad pœnam, quam indulgentia tuæ pietatis prosit ad veniam, Per Dominum nostrum.

Alia

Omnipotens & misericors Deus, qui peccatorum in-

A dulgentiam in confeſſione * celeri poſuiſti, ſuccurre lapſis, miſerere confeſſis, vt quos delictorum catena conſtringit, miſeratio tuæ pietatis abſoluat. Per.

* ſceleris

Alia.

Domine ſancte, pater omnipotens, æterne Deus, reſpice propitius ſuper hos famulos tuos, qui, ab infeſta huius ſeculi tempeſtate dimerſi, flebili lamentatione ſuos accuſant exceſſus, tu fletus & gemitus eorum pie ſuſcipias, eoſq; de tenebris ad lumen reuoces, & medelam confitentibus, ſalutem pœnitentibus, & vulneratis auxilium ſanitatis indulgeas, ne vltra inimicus in eorum habeat animab. poteſtatem, eorumque confeſſionem libenter admittens, eccleſiæ tuæ purificatos reſtitue, ac tuo altari repræſenta, vt ad ſacramẽtum reconciliationis admiſſi, vna nobiſcum ſancto nomini tuo gratias agere mereantur. Per.

Alia.

Deus miſericors, Deus clemens, qui ſecundum multitudinem miſerationum tuarum peccata pœnitẽtum deles, & præteritorum criminum culpas venia remiſſionis euacuas: B maieſtatem tuam ſupplices deprecamur, vt his famulis tuis longo ſqualore pœnitentiæ maceratis, miſerationis tuę veniam largiri digneris, vt nuptiali veſte recepta, ad regalem menſam, vnde eiecti fuerant, mereantur introire. Per.

Alia.

Maieſtatem tuam, quæſumus Domine ſancte, pater omnipotens, æterne Deus, qui non mortem peccatorum, ſed vitam ſemper inquiris, reſpice flentes famulos tuos, attẽde proſtratos, eorumq; planctum in gaudium tua miſeratione conuerte, ſcinde delictorum ſaccum, & indue eos lætitiam ſalutarem, vt poſt lõgam peregrinationis famem, de ſanctis altaribus tuis ſatientur, ingreſſique cubiculum regis, in ipſius aula benedicant nomen gloriæ tuæ ſemper. Per Dominum noſtrum.

Alia.

Famulos tuos, quæſumus Domine, ab ira tua confugientes, paterna pietate recipe, vt qui tuæ maieſtatis flagella formidant, de tua mereantur venia gratulari. Per.

Alia.

C Deus qui confitentium tibi corda purificas, & accuſantes ſuas conſcientias ab omni vinculo iniquitatis abſoluis, da indulgentiam reis, & medicinam tribue vulneratis, vt precepta remiſſione omnium peccatorum, in ſacramentis tuis ſincera deinceps deuotione permaneant, & nullum redemptionis æternæ ſuſtineant detrimentum. Per.

Alia.

Deus, qui mundum in peccati fouea iacentem miſericorditer erexiſti: Deus qui leproſos, & aliis peccatis irretitos, ſacerdotum iudicio mundari præcepiſti: Deus, qui per manus tuæ impoſitionem animarum & corporum valetudines effugaſti, idemque opus diſcipulis tuis eorumq; ſucceſſoribus agere præcepiſti, exaudi preces noſtras pro his famulis & famulabus tuis, morbo criminum hactenus tabeſcentibus, & manum pietatis tuæ manui noſtræ ſuper pone, vt per manus noſtræ impoſitionem, te cooperante, infundatur eis ſpiritus ſancti gratia: deſcendat ſuper eos cœleſtis benedictio, tribuatur eis peccatorum remiſſio, cunctorumque ſcelerum piacula relaxentur, & tuorum chariſinatum munera affluentius conferantur.

Alia.

Domine ſancte, Pater omnipotens, rex regum, & Dominus D dominantium, qui ſanctiſſima diſpoſitione vnicum filium tuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Spiritus ſancti gratiam cooperante, in mundum miſiſti, quo genus humanum mortalibus vinculis adſtrictum, pia redimeret morte: tibi ſupplico, quatenus orationem noſtram mundã ſuſcipias, tribulationem adimas, propitius flagella redimas, ac ſereniſſimo vultu aurem tuæ pietatis & miſericordiæ accommodes, miniſteriumque tantæ dignitatis, quod tractare indignus præſumo, ſanctificando ſanctifices, & quod te nunc opitulante verbis exequor humilibus, impleas effuſione ſancti Spiritus.

Tu enim Domine per filium tuum vnigenitum ſanctis dilectiſque Apoſtolis dona tribuens chariſmatum, dixiſti? Quæcunque ligaueritis in terra & ſolueritis, in cælo ligata & ſoluta manebũt. Ergo magnæ pietatis pater, non meo tali addictus merito, ſed potius tuo aſſecutus dono, præſumo E his famulis & famulabus tuis impertire, quod tuis fidelibus proprio conceſſiſti ore: Reſpice igitur Domine, & miſerere, & da veniam confitentibus, parce ſupplicibus: & quoniam de miſericordia benignitatis tuæ non diffidunt, non ſecundum quod egerunt hactenus, verum iuxta paternitatis tuæ clementiam amodo ſentiant indulgentiam. Oro ergo hos ſupplex, cunctoſque mihi commiſſos, muniri tua ſancta protectione: quo tuo freti munimine, valeamus pariter inextinguibiles pœnas euadere. Per eundem Dominum.

Alia.

DEus humani generis benigniſſime conditor, & miſericordiſſime reformator qui in reconciliatione lapſorum etiam me, qui miſericordia tua primus indigeo, ſeruire effectibus gratiæ tuæ per ſacerdotale miniſterium voluiſti, vt ceſſante merito ſupplicis, mirabilior fieret indulgentia remittentis: Deus, qui iuſtitiæ leges, miſericordiæ ſemper F multiplicatione moderaris, dum delinquentibus pœnitentiam adhibes, dum etiam malis prouidentiæ tuæ dona non ſubtrahis, & vindictam miſerando ſuſpendis: Deus, qui hominem inuidia diaboli ab æternitate abiectũ, vnici filij tui ſanguine redemiſti, viuifica hos famulos tuos, quos tibi nullatenus mori deſideras, &, quos non dereliquiſti deuios, adſume correctos.

Moueat pietatem tuam fletus iſte mœrorum, tu eorum medere vulneribus, tu benignam iacentibus manum porrige, ne eccleſia tua aliqua ſui corporis portione priuata, temeretur, ne grex tuus detrimentum ſuſtineat, ne de familiæ tuæ damno inimicus exultet, renatas lauacris ſalutaribus animas mors ſecunda poſſideat. Tibi ergo humiliamur omnes, tibi Domine ſupplices fundimus preces, tibi fletum noſtri cordis offerimus: tu parce confitentibus, vt in imminentes pœnas, futurique iudicij ſententiam, te miſerante, non incidant: neſciant quod terret in tenebris, quod ſtridet in flammis, & ab errorum via ad iter iuſtitiæ iam reuerſi, nequaquam vltra nouis vulneribus ſaucientur. Propitiare ergo Domine trementibus atque ſupplicibus ſub ſententiæ tuæ expectatione, & ad humilitatem iacentium ſubleuandam, dexteram ſalutis extende. Nobis quoque ſeruis tuis, G quos Apoſtolicæ clauis ſacerdotaliq; officij miniſtros non electione meriti, ſed dono gratiæ tuæ conſtituiſti, da fiduciam tanti muneris exequendi, & ipſe in noſtro miniſterio, quod tuæ eſt poteſtatis, operare. Agnoſce piiſſime paſtor oues tuæ redemptionis, & conſtrictas vinculis peccatorum, eccleſiæ tuæ precibus exoratus abſolue. Redeant ad vnitatem eccleſiæ tuæ, & poſt illam diram inopis exilij famem redeuntes, veſte ſplendida ornatæ, gaudeant ſe paterno receptas eſſe conuiuio. Nihil de honore adoptionis, nihil de hęreditatis ſorte perdiderint: ſed integrum ſit eis atque perpetuũ, & quod gratia tua contulit, & quod miſericordia reformauit. Per.

Abſolutio pluralis.

DOminus Ieſus Chriſtus, qui dignatus eſt diſcipulis ſuis dicere: Quęcunq; ligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunq; ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlo: de quorum numero quamuis indignum, & peccatorum vinculis adſtrictum, me eſſe ſua dignatione voluit, ipſe vos largifluo pietatis ſuæ dono, ac meæ ſimul paruitatis H miniſterio abſoluere dignetur ab omnibus fragilitatis veſtrę exceſſibus, interius exteriuſque humanitus contractis: Amen. Et ſicut peccata totius mundi ſua traditione, atque immaculati ſanguinis effuſione dignatus eſt expurgare, ita quoque veſtrorum peccaminum maculas miſericorditer non dedignetur emundare eiuſdem ſancti ſanguinis interuentione, qui fuſus eſt in peccatorum remiſſionem. Amen. Deuotionem quoque veſtram ita deinceps adiutorio gratię ſuæ non dedignetur corrobare, quatenus & in hoc ſeculo ſubrepentium laqueos delictorũ valeatis euadere, & in futuro viã æternã Chriſti ſanguine comparatã ſine fine poſſidere. Amẽ. Adiuuante Domino noſtro Ieſu Chriſto qui nos fecit, cũ nõ eſſemus: & redemit, cũ perditi eſſemus, ad laudẽ & gloriã ſancti nominis ſui, per omnia ſecula ſeculorũ. Amẽ.

Item absolutio pluralis.

PRæsta, quæsumus, Domine his famulis tuis secundum piissimam misericordiam tuam, iuxta libitum eorum absolutionis peccaminũ suorum fructum, vt sint tibi dignũ habitationis tuæ templum, & mereantur deinceps cum iustis atque sanctis in conspectu tuo adstantibus absoluti manere ab omni criminum labe. Per Christum Dominum nostrum. Nos etiam secundum auctoritatem nobis indignis à Deo commissam, absoluimus vos ab omni vinculo delictorum vestrorum, vt mereamini habere vitam æternam. Per eum qui viuit.

Absolutio singularis.

SIcut principali sententia constat, quia in multis offendimus omnes, vnde ingemiscimus: ita principali sententia consolamur, quia si confiteamur peccata nostra, fidelis & iustus est Christus conditor ac redemptor ac saluator noster, quem habemus aduocatum iustum apud Patrem, & est propitiatio pro peccatis nostris, & interpellat pro nobis fideliter confidentibus, & dimittit nobis peccata nostra, & emundat nos ab omni iniquitate. Quapropter frater noster confitenti tibi peccata tua per ecclesiasticæ auctoritatis potestatem, quam Dominus noster Iesus Christus tradidit discipulis suis & Apostolis, dicens: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata remittuntur eis*: & per eosdem Apostolos suos ipsorum successoribus, quorum vices licet indigni, tenemus, etsi non merito tamen nomine atque officij susceptione eandem potestatem donauit, & in se credenti fideliter dixit. Fiat tibi secundum fidem tuam: gratia & potentia sua, virtute Sancti spiritus, qui est remissio omnium peccatorum, dimittat tibi omnia peccata, liberet te ab omni malo, conseruet te in omni opere bono, & perducat te ad vitam æternam, & ad sanctorum consortium supernorum ciuium. Amen.

Absolutio singularis.

FRater N. Dominus Iesus Christus, qui dixit discipulis suis: *Quæcunq; ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunq; solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo*: de quorum numero quamuis indignos nos esse voluit, ipse te absoluat per ministerium nostrum ab omnib. peccatis tuis, quæcunque cogitatione, locutione, atque operatione negligenter egisti, & nexibus peccatorum absolutum perducere dignetur ad regna cœlorum. Amen.

Absolutio singularis.

FRater N. absolutionem & remissionem peccatorum tuorum per inuocationem sacrati nominis Dei, & per ministerium nostrum percipere merearis hic & in æternum. Amen.

Hic adspergat eos aqua benedicta, & thurificet & postea dicat: Exurge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.

Post hæc surgant pœnitentes, & moueantur ab episcopo, vt quod pœnitendo diluerunt, iterando non reuocent.

Item Ordo vnde supra.

IPso die sonentur campanæ ad Missam, & ad cæteras horas, sicut mos est diebus solennibus, vt omnes veniant ad Ecclesiam, in qua chrisma mos est consecrari, & sic sileant vsque in sabbatum sanctum. Presbyteri vero & cæteri clerici hora tertia induant se vestimentis solennibus, & diaconi dalmaticis, atque subdiaconi albis sericis induantur, & stent in ordine sub singuli in Ecclesia, expectantes vsque dum veniat pontifex cum processione plenaria ad Missam, sicut diebus solennibus solet cum septem diaconib. & totidem subdiaconibus & ceroferariis & septem cereostatis, & duobus thuribulis cum incenso. Cantor autem & schola, statim vt iussum fuerit, imponant introitum ad Missam, *Nos autem gloriari oportet.* Cum psalmo & gloria, & versu, & Kyrie eleyson. Tunc dicat Pontifex, *Gloria in excelsis Deo.* Quo finito, dicat orationem pleniter, sicut aliis diebus, Pax vobiscum. Resp. *Et cum spiritu tuo.*

Oratio.

Deus à quo & Iudas reatus sui pœnam, & confessionis sui latro præmium sumpsit, concede nobis tuæ propitiationis effectum, vt sicut in passione sua Iesus Christus Dominus noster diuersa vtrique intulit stipendia meritorum, ita nobis ablato vetustatis errore, resurrectionis suæ gratiam largiatur. Qui tecum viuit. Tunc legatur epistola Pauli ad Corinthios.

Fratres, Conuenientibus vobis in vnum vsque, Vt non cum hoc mundo damnemur. Sequitur Grad. Christus factus est pro nobis, vers. Propter quod & Deus. Ante Euangelium portentur candelæ, & incensum sicut mos est, & legitur Euangelium secundum Ioannem.

IN illo tempore, Ante diem festum Paschæ. Vsq; quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Perlecto Euangelio, sanctoque ad populum sermone, dicat Pontifex: *Dominus vobiscum.* Resp. *Et cum spiritu tuo.* Et, *Oremus.* Deinde canitur offertorium: *Dextera Domini.* Offerentibus presbyteris & cæteris qui voluerint. Tunc dicatur. Cap. 13.

SECRETA.

Ipse tibi, quæsumus Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, sacrificium nostrum reddat acceptum, qui discipulis suis in sui commemorationem hoc fieri hodierna traditione monstrauit, Iesus Christus filius tuus, Dominus noster, qui tecum.

Sequitur Præfatio.

VEre dignum & iustum est, æquum & salutare: Nos tibi semper & vbique gratias agere Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, per Christum Dominum nostrum: Per quem maiestatem tuam laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates: Cœli cœlorumq; virtutes, ac beata Seraphin socia exultatione concelebrant: cum quibus & nostras voces vt admitti iubeas deprecamur, supplici confessione dicentes: *Sanctus, sanctus, sanctus.* Et dicit Pontifex, *Te igitur, ordine uo.*

TE igitur clementissime pater, per Iesum Christum filium tuum Dominum nostrum, supplices rogamus & petimus, vti accepta habeas & benedicas hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata, in primis quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta Catholica, quam pacificare, custodire, adunare & regere digneris toto orbe terrarum, vna cum famulo tuo Papa nostro N. Memento Domine famulorum famularumq; tuarum, & omnium circumadstantium, quorum tibi fides cognita est & nota deuotio, qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro se suisque omnibus pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ, tibique reddunt vota sua æterno Deo, viuo & vero. Communicantes & diem sacratissimum celebrantes, quo Dominus noster Iesus Christus pro nobis est traditus. Sed & memoriam venerantes in primis gloriosæ semper Virginis Mariæ genetricis Dei, & Domini nostri Iesu Christi, sed & beatorum Apostolorum ac martyrum tuorum Petri, Pauli, Andreæ, Iacobi, Ioannis, Thomæ, Iacobi, Philippi, Bartholomæi, Matthæi, Simonis & Thadæi, Lini, Cleti, Clementis, Sixti, Cornelij & Cypriani, Laurentij, Chrysogoni, Ioannis & Pauli, Cosmæ & Damiani, & omnium sanctorum tuorum, quorum meritis precibusque concedas, vt in omnibus protectionis tuę muniamur auxilio, Per Christum Dominum nostrum. Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ, sed & cunctæ familiæ tuæ, quam tibi offerimus ob diem, in qua Dominus noster Iesus Christus tradidit discipulis suis corporis & sanguinis sui mysteria celebranda, quæsumus Domine, vt placatus accipias, diesq; nostros in tua pace disponas, atq; ab æterna damnatione nos eripias, & in electorum tuorum iubeas grege numerari. Per Christum Dominum nostrum. Quam oblationem tu Deus in omnibus, quæsumus, benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris, vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi, qui pridie quam pro nostra omnium salute pateretur, hoc est, hodie, *accepit panem in sanctas ab venerabiles manus suas, & eleuatis oculis suis in cœlum*, ad te Deum patrem suum omnipotentem, tibi gratias agens, *benedixit, fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite & manducate ex hoc omnes: hoc est enim corpus meum.* Simili modo postea quam cœnatum est, accipiens & hunc præclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas, item tibi gratias agens, benedixit, dedit discipulis suis, dicens: *Accipite & bibite ex eo*

omnes

omnes: Hic eſt enim calix ſanguinis mei noui & æt rni teſtamenti, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Hæc quotieſcunq; feceritis, in mei memoriam facietis. Vnde & memores, Domine, nos ſerui tui, ſed & plebs tua ſancta, Chriſti filij tui Domini noſtri tam beatæ paſſionis, necnon & ab inferis mirabilis reſurrectionis, ſed & in cœlos glorioſæ aſcenſionis, offerimus præclare maieſtati tuæ de tuis donis ac datis hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam, panem ſanctum vitæ æternæ, & calicem ſalutis perpetuæ. Super quæ propitio ac ſereno vultu reſpicere digneris, & accepta habere, ſicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iuſti Abel, & ſacrificium patriarchæ noſtri Abrahæ, & quod tibi obtulit ſummus ſacerdos tuus Melchiſedech, ſanctum ſacrificium, immaculatam hoſtiam. Supplices te rogamus omnipotens Deus, iube hæc perferri per manus angeli tui in ſublime altare tuum, in conſpectum diuinæ maieſtatis tuæ, vt quotquot ex hac altaris participatione ſacroſanctum filij tui corpus & ſanguinem ſumpſerimus, omni benedictione cœleſti & gratia repleamur: Per Chriſtum Dominum noſtrum. Nobis quoq; peccatoribus famulis tuis de multitudine miſerationum tuarum ſperantibus partem aliquam & ſocietatem donare digneris cum tuis ſanctis Apoſtolis & martyribus, cum Ioanne, Stephano, Matthia, Barnaba, Ignatio, Alexandro, Marcellino, Petro, Felicitate, Perpetua, Agatha, Lucia, Agna, Cæcilia, Anaſtaſia, & cum omnibus ſanctis tuis: Intra quorum conſortium nos non æſtimator meriti, ſed veniæ quæſumus, largitor admitte, Per Chriſtum Dominum noſtrum.

Tunc offeratur Pontifici oleum de ampullis quas offerunt populi ad vngendos tam infirmos quā energumenos, & in vltimo antequā dicatur, per quem hæc omnia Domine ſemper bona creas. Exorcizet & benedicat illud tam ipſe quam omnes presbyteri, qui adſunt, vt tantum poſſit à circumſtantibus audiri ita.

Exorciſmus olei.

EXorcizo te immundiſſime ſpiritus, omniſq; incurſio ſatanæ, & omne phantaſma, in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, vt recedas ab hoc oleo, vt poſſit effici vnctio ſpiritalis ad corroborandum templum Dei viui, vt in eo poſſit ſpiritus ſanctus habitare, per nomen Dei patris omnipotentis, & per nomen Dei dilectiſſimi filij eius Domini noſtri Ieſu Chriſti. Et non peragatur concluſio.

Benedictio eiuſdem.

Emitte Domine ſpiritum tuum paraclitum de cœlis in hanc pinguedinem oliuæ, quam de virili ligno producere dignatus es ad refectionem mentis & corporis, vt tua ſancta benedictione ſit omni tangenti hoc, vnguentum ſalubre cœleſtis medicinæ, tu tamen mentis & corporis, & ad euacuandos omnes dolores, omneſque infirmitates, omnemque ægritudinem mentis & corporis, vnde vnxiſti ſacerdotes, reges, prophetas, & martyres, chriſma tuum ſit perfectum nobis à te Domine benedictum, permanens in viſceribus noſtris in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti. Tunc dicatur.

Per quem hæc omnia Domine ſemper bona creas, ſanctificas, viuificas, benedicis & præſtas nobis per ipſum, & cum ipſo, & in ipſo eſt tibi Deo patri omnipotenti, in vnitate ſpiritus ſancti omnis honor & gloria: Per omnia ſecula ſeculorum. Et oleum eodem ordine quo aſcendit, reportetur, & in loco ſuo conſeruetur. Miſſa vero ordine ſuo agatur, vſque dum benedictiones epiſcopales ſoluantur, dicente in altum Epiſcopo. Oremus.

Præceptis ſalutaribus moniti, & diuina inſtitutione formati, audemus dicere:

Pater noſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et ne nos inducas in tentationem. Reſp. *Sed libera nos à malo.*

Libera nos quæſumus Domine, ab omnibus malis præteritis, præſentibus & futuris, & intercedente beata & glorioſa ſemper virgine Maria, & beatis Apoſtolis tuis, Petro, & Paulo, atque Andrea, cum omnibus ſanctis, da propitius pacem in diebus noſtris, vt ope miſericordiæ tuæ adiuti, & à peccato ſimus ſemper liberi, & ab omni perturbatione ſecuri: Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum qui tecum viuit & regnat Deus in vnitate ſpiritus ſancti: Per omnia ſecula ſeculorum. Reſp. *Amen.* Pronunciante diacono: *Humiliate vos ad benedictionem.* Reſp. *Deo gratias.*

Sequantur benedictiones epiſcopales, in hunc modum:

BEnedicat vos Deus, qui per vnigeniti ſui paſſionem vetus Paſcha in nouum voluit conuerti, concedatq; vobis, vt expurgato veteris fermenti contagio, noua in vobis perſeueret conſperſio. Reſp. *Amen.* Et quia ad celebrandā redemptoris noſtri cœnam mente deuota conueniſtis, æternatum dapium vobiſcum epulas reportetis. Reſp. *Amen.* Quod ipſe præſtare dignetur. Et *pax Domini ſit ſemper vobiſcum.* Tunc communicet ſolus Pontifex ante altare, & diaconus offerat ei calicem, & non frangat oblatas, niſi eam ſolam, vnde ille communicat. Illo tantummodo die, poſtquam cōmunicauerit epiſcopus, ponat diaconus calicem ſuper altare: Deinde acceptam à ſubdiacono patenam, ponat iuxta calicem de latere ſiniſtro, & ſtatim à duobus diaconibus vtrumque cooperiatur de ſindone munda, quam prius præparauerant in ora altaris è regione pontificis poſt corporalem expenſam. Tunc Dominus Epiſcopus vadat ad ſedem ſuam cum diaconibus, & expectet.

Ordo de conſecratione principalis chriſmatis.

EXpectante vero in ſede ſua pontifice, veniant ad ſacrarium duodecim presbyteri, & cæteri clerici, quantum opus ſit ad deferendum cum omni decore oleum chriſmale, & etiam oleum catechumenorum & neophytorum vſque in Eccleſiam ante epiſcopum. Sint etiam parati iidem presbyteri, & cum eis cæteri clerici caſulis, & ſolennibus veſtimentis. Tunc duo acolyti accipientes illas duas ampullas, quæ ad chriſma & ad oleum catechumenorum conſecrari debent, inuolutas cum ſindonibus de albo ſerico, ita vt videri poſſint à medio teneant in brachio ſiniſtro, proiectis ſindonibus ſuper ſcapulam ſiniſtram, ita vt pertingant ad ſcapulam dextram, quatenus poſſint dependentia retineri, & procedant. Et ordinent ſe illi presbyteri & prædicti clerici rite, & ordinabiliter, ita vt primum ambulent duo acolyti, cum candelabris & ardentibus cereis. Deinde portentur duæ cruces, & inter illas medium chriſmale oleum: Poſt eas portentur duo thuribula cum incenſo, & inter illa, ſicut prædiximus, medium oleum catechumenorum: Deinde portetur Euangelium, vt impleatur omne bonum: Poſtea ſequantur bini & bini illi duodecim presbyteri, teſtes & cooperatores eiuſdem ſacroſancti chriſmalis myſterij. Tunc vero ſubſequantur pueri, in laudem eiuſdem myſterij concinentes hos verſus, ad hoc congruentes:

AVdi iudex mortuorum,
Vna ſpes mortalium:
Audi voces proferentum.
Donum pacis præuium.

Et chorus reſpondeat.

O Redemptor, ſume carmen
Temet concinentium.
Arbor fœta alma luce,
Hoc ſacrandum protulit:
Fert hoc prona præſens turba
Saluatori ſeculi. O redemp.
Stans ad aram, immo ſupplex
Infulatus Pontifex,
Debitum perſoluit omne,
Conſecrato chriſmate. O redemp.
Conſecrare tu dignare,
Rex perennis patriæ,
Hoc oliuum, ſignum viuum
Iura contra dæmonum. O redemp.
Vt nouetur ſexus omnis
Vnctione chriſmatis,
Medeatur ſauciata
Dignitatis gloria. O redemp.

A *Lotamente sacro fonte,*
Aufugantur crimina:
Vncta fronte, sacrosancta
Influunt charismata. O redemp.
Corde natus ex parentis,
Aluum implens Virginis,
Præsta lucem, claude mortem.
Chrismatis consortibus. O redemp.
Sic dies hæc nobis festa
Seculorum seculis,
Sit sacrata digne laude,
Ne senescat tempore. O redemp.

Venientibus autem eodem ordine in chorum, & stantibus ad Orientem versis, versibusque finitis, interea ordinent se lectores, ostiarij, acolyti, & subdiaconi, & stent in ordine suo secundum eos gradus vbi ascenditur ad altare, tanti, vt subdiaconus sit sextus in eminentiori loco: & iuxta eum archidiaconus qui legebat, ita inuolutam ampullam B commixtam suscipientes, per ordinem vt ascendat. Et dum peruenerit ad archidiaconum, ille proferat eam ita inuolutam vna cum sindone ante potificem: Interim autem vnus subdiaconus deferat vasculum cum balsamo alij diacono, & illi pontifice ante altare. Tunc ordinentur circa episcopum hinc & inde eadem candelabra, & cruces, & thuribula, atq; Euangelium, necnon & prædicti duodecim presbyteri, testes, & adiutores eiusdem mysterij, ita vt diaconi post dorsum episcopi stent, presbyteri vero à dextris & à sinistris, cruces vero & cætera vtrinque inter illos media. His ita statutis, conuertat se episcopus, aut cui ille præceperit, tam ad clerum quam ad populum, & faciat sermonem de confectione chrismatis congruentem. Tunc conuertat se ad Orientem, & intret in consecrationem principalis chrismatis, archidiacono tenente ante ipsum ampullam in sinistro brachio inuolutam in sindone, vt supra diximus, & primo misceat balsamum cum oleo.

Benedictio in commixtione olei & balsami.

OREmus Dominum nostrum omnipotentem, qui incomprehensibilem vnigeniti filij, sibiq; coæterni diuinitatem mirabili dispositione veræ humanitati C inseparabiliter coniunxit, & gratia cooperante sancti spiritus oleo exultationis præ participibus suis liniuit, vt homo fraude diaboli perditus, gemina & singulari constans materia, perenni redderetur, de qua exciderat, hæreditati: quamuis hos ex diuersis creaturarum specieb. liquores creatos, S. Trinitatis perfectione benedicat, & benedicendo sanctificet, concedatq; vt simul permixti vnum fiant, & quicunque exterius inde perunctus fuerit, ita interius liniatur, quo omnib. sordibus corporalis materiæ carens, se participem regni cœlestis effici gratuletur. Per eundem Dominum nostrum. Hic commisceantur, dicente episcopo:

Hæc commixtio liquorum, fiat omnibus perunctis propitiatio & custodia salutaris in secula seculorum. Deinde antequam benedicatur, halat ter super ipsam ampullam, & dicit lenta voce exorcismum chrismatis olei.

Exorcismus chrismalis olei.

D EXorcizo te creatura olei per Deum patrem omnipotentem, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, vt omnis virtus aduersarij, omnis exercitus diaboli, omnisq; incursio, & omne phantasma satanæ eradicetur & effugetur à te, vt fias omnibus, qui ex te vngendi sunt, in adoptionem filiorum per spiritum sanctũ, in nomine Dei patris omnipotentis, & in charitate Iesu Christi filij eius Domini nostri, qui cum eo viuit & regnat Deus in vnitate eiusdem spiritus sancti. Tunc dicat alta voce: *Per omnia secula seculorum.* Resp. *Amen. Dominus vobiscum.* Resp. *Et cum spiritu tuo.*

Sursum corda. Resp. *Habemus ad Dominum.*

Gratias agamus Domino Deo nostro.

Resp. *Dignum & iustum est.*

PRÆFATIO.

Vere dignum & iustum est, æquum & salutare, nos tibi semper & vbique gratias agere, Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus: qui in principio inter cætera bonitatis tuæ munera, terram producere fructifera ligna iussisti, inter quæ huius pinguissimi liquoris ministræ oleæ nascerentur, quarum fructus sacro chrismati deseruiret. Nam & Dauid prophetico spiritu gratiæ tuæ sacramenta prænoscens, vultus nostros in oleo exhilarandos esse cantauit: & cum mundi crimina diluuio quondam exinanirentur effuso, similitudinem futuri muneris columba demonstrans, per oliuæ ramum pacem terris redditam nunciauit. Quod in nouissimis temporibus manifestis est effectibus declaratum, cum baptismatis aquis omnium criminum commissa delentibus, hæc olei vnctio vultus nostros iucundos efficit ac serenos. Inde etiam famulo tuo mandatum dedisti, vt Aaron fratrem suum prius aqua lotum per infusionem huius vnguenti constitueret sacerdotem. Accessit ad hoc amplior honor, cum filius tuus Iesus Christus Dominus noster lauari se à Ioãne vndis Iordanicis exegisset, vt spiritu sancto in columbæ similitudine desuper misso, vnigenitum tuum, in quo tibi optime complacuisset, testimonio subsequentis vocis ostenderes, ad hoc illud esse manifestissime comprobares, quod eum oleo lætitiæ præ consortibus suis vngendum Dauid propheta cecinisset. Te igitur deprecamur Domine sancte, pater omnipotens æterne Deus, per eundem Iesum Christum filium tuum Dominum nostrum, vt huius creaturæ pinguedinem sanctificare tua benedictione digneris, & sancti spiritus ei admiscere virtutem, cooperante potentia Christi tui, à cuius sancto nomine chrisma nomen accepit: vnde vnxisti sacerdotes & reges, prophetas & martyres, vt spiritalis lauacri baptismo renouandis creaturam chrismatis in sacramentum perfectæ salutis vitæque confirmes, vt sanctificatione vnctionis infusa, corruptione primæ natiuitatis absorpta, sanctum vniuscuiusq; templũ acceptabilis vitæ innocens odore redolescat, vt secundum constitutionis tuæ sacramentum, regio & sacerdotali propheticoque honore perfusi vestimento incorrupti muneris induantur, vt sit his, qui renati fuerint ex aqua & Spiritu sancto, chrisma salutis, eosque æternæ vitæ participes, & cœlestis gloriæ facias esse consortes: Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum qui tecum viuit & regnat Deus in vnitate eiusdem Spiritus sancti: Per omnia secula seculorum. Amen.

Finita benedictione, dominus Episcopus salutet chrisma nudum, & ministri qui iuxta eum sunt, & ita iterum per ordinem descendit sicut ascendit. Et tenente ampullam acolyto, deferatur omnibus cooperta ad salutandum per ordinem, ita vt à nemine nuda videatur. Hoc facto, summo honore procuretur, vsque dum altera ampulla ascendat, & iterum descendat, vt ambę honorifice ad locum suum redeant.

Incipit exorcismus olei qua vngendi sunt catechumeni.

DEscendente autem ampulla cum chrismate, statim alia cum oleo catechumenorum cooperta, ascendat sicut prior, vsque ante episcopum, & halat in ipsam ter, sicut in priorem sed tacite, ordine quo in supra delatam. Et in primis faciat ei exorcismum, & benedicat eam quasi legens lectionem.

Exorcismus olei catechumenorum.

EXorcizo te creatura olei in nomine Dei patris omnipotentis, & in nomine Iesu Christi, & Spiritus sancti, vt in hac inuocatione trinæ potestatis, atque vnius virtute Deitatis, omnis nequissima virtus aduersarij, omnis inueterata malitia diaboli, omnis violenta incursio, omne confusum & cæcum phantasma eradicetur, & effugetur, & discedat à creatura huius olei ad vtilitatem hominum constituta, vt fiat hæc vnctio diuinis sacramentis purificata, in adoptionem carnis & spiritus eis, qui ex eo vngi debent in remissionem omnium peccatorum, vt efficiãtur eorum corpora ad oẽm gratiam spiritalem accipiendam sanctificata: Per eund. Dom. nostrum Iesum Christum, qui venturus est. Tunc dicatur: *Dominus vobiscum.* Resp. *Et cum spiritu tuo.*

OREMVS

OREMVS.

DEus incrementorum omnium & profectuum spiritualium munerator, qui virtute sancti spiritus tui imbecillarum mentium rudimenta confirmas, te oramus Domine, vt venturis ad beatæ regenerationis lauacrum, tribuas per vnctionem istius creaturæ purgationem mentis & corporis, vt si quæ illis aduersantium spirituum inhæsere maculæ, ad tactum sanctificati olei huius abscedant. Nullus spiritualibus nequitiis locus, nulla refugis virtutibus sit facultas: nulla insidiantibus malis latendi licentia relinquatur, sed venientibus ad fidem seruis tuis & sancti spiritus tui operatione mundandis, sit vnctionis huius præparatio vtilis ad salutem, quam etiam cælestis regenerationis natiuitate in sacramento sunt baptismatis adepturi: Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui venturus. Tunc dominus episcopus, & qui iuxta eum sunt, salute eam, & descendat per ordinem sicut altera, & deferatur omnibus ad salutandum. His ita peractis, eodem ordine & decore quo ascenderant in Ecclesiam, redeant ambæ ad sacrarium. Tunc pontifex lauet manus, & diaconi vadant ad altare, & discooperiant sancta. Et pontifex veniens ad altare, diuidat oblatas ad frangendum, & communicet omnis populus ordine suo, & sumat de ipsis oblatas integras ad seruandum vsque mane diei parasceues: De quibus communicent absque sanguine Domini. Sanguis vero eadem die penitus consumatur. Et schola dicat. *Agnus Dei.* Absque osculo, & communionem Dominus Iesus. Cum psal. & gloria. Fractis autem oblatis, communicent presbyteri primo, postea diaconi, & cæteri omnes. Et ita perficiatur Missa pleniter ordine suo.

Post communionem.

Refecti vitalibus alimentis, quæsumus Domine Deus noster, vt quod tempore nostræ mortalitatis exequimur, immortalitatis tuæ munere consequamur. Per.

Super populum.

Concede quæsumus Domine, vt perceptum noui sacramenti mysterium & corpore sentiamus, & mente. Per.

Et pontifex descendat in sacrarium, mandans presbyteris quid voluerit.

Tunc chrisma nouum misceatur cum veteri, si quid residuum fuerit. Similiter & oleum, & ita diuidatur per presbyteros, & finita sunt ista.

Ad vesperum in cœna Domini non dicatur, *Deus in adiutorium meum intende*: sed antiphona, *Calicem salutaris accipiã, & nomen Domini inuocabo.* psal. *Credidi, propter quod.* Antiph. *Cum his qui oderant pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.* psal. *Ad Dominum.* Antiph. *Ab hominibus iniquis libera me Domine.* psal. *Eripe me Domine.* Antiph. *Custodi me à laqueo, quem statuerunt mihi, & ab scandalis operantium iniquitatem.* psal. *Domine clamaui.* Antiph. *Considerabam ad dexteram, & videbam: & non erat qui cognosceret me,* psal. *Voce mea.* Lectio non dicatur, nec versus: sed Antiphona, *Cœnantibus autem accepit Iesus panem, benedixit ac fregit, dedit discipulis suis.* psalm. *Magnificat.* Ad vesperum oratio.

Deus cuius cænam sacratissimam veneramur, vt ea digni inueniamur munda nos quæsumus, à sordibus peccatorũ, qui ad insinuandum nobis humilitatis exemplum, pedes tuorum dignatus es hodie lauare discipulorum. Qui cum patre. Cum autem schola primam antiphonam dicit, *Calicem salutaris accipiam*: Statim duo acolyti parati cum nigris casulis, incipiant expoliare altaria, vsquedum finitur vespera, postea tollantur. A vespera autem huius diei, nuda sint altaria vsque in mane sabbati.

Expletis omnibus, procedat dominus episcopus cum omni alacritate cum presbyteris & clero, si vult, ante vel post cibum, ad locum vbi mandatum perficere vult. Sintq; ibi parati processores, Acolyti duo cum candelabris duobus, tertius thuribulum portans: quartus cum thymiamaterio: & subdiaconus Euangelium portans. Et diaconus imponat Euangelium, *Ante diem festum Paschæ.* sicut ad Missam. Lecto Euangelio, dicat episcopus hanc orationem, vt supra: *Deus, cuius cœnam sacratissimam.*

Data oratione, episcopus ponat vestimenta sua, & præcinctus linteo, præparet se ad lauandos pedes discipulorum suorum. Et primum incipiente pontifice, mutuatim pedes lauent & distergant, canentes antiphonas.

Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos dicit Dominus. psal. *Beati immaculati in via.* Antiph. *In diebus illis, mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, vt cognouit quod Iesus accubuit in domo Simonis leprosi, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro secus pedes Domini Iesu, lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguento vngebat.* psal. *Magnus Dominus,* Antiph. *Maria ergo vnxit pedes Iesu, & extersit capillis suis, & domus impleta est ex odore vnguenti.* Antiph. *Postquam surrexit Dominus à cœna, misit aquam in peluim, cœpit lauare pedes discipulorum, hoc exemplum reliquit eis,* psal. *Deus misereatur nostri.*

Ante diem festum Paschæ sciens Iesus quia eius hora venit, vt transeat ex hoc mundo ad patrem, & cœna facta surrexit, linteo præcinxit se, misit aquam in peluim, cœpit lauare pedes discipulorum, venit ad Petrum. Dixit ei Simõ. *Non lauabis mihi pedes in æternum* Respondit Iesus. *Si nõ lauero te, non habebis partem mecum. Domine non tantum pedes, sed & manus & caput.* Antiphona: *Domine, tu mihi lauas pedes?* Respõdit Iesus: *Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet,* Antiph. *Dominus Iesus postquã cœnauit cum discipulis suis, lauit pedes eorũ, & ait illis: Scitis quid fecerim vobis? ego Dominus & magister, exemplũ dedi vobis, vt & vos ita faciatis.* Antiph. *Amodo dico vobis, priusquam fiat, vt cum factũ fuerit, credatis, quia vnus ex vobis me traditurus est. Bonum erat illi, si natus nõ fuisset homo ille.* Antiph. *Vos vocatis me, Magister & Domine: & bene dicitis, Sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros, Dominus & magister, & vos debetis alter alterius pedes lauare.* Psal. *Deus misereatur nostri.* Antiph. *Vos vocatis me, magister & Domine: & bene dicitis, sum etenim; si ego laui pedes vestros, Dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes.* Psal. *Suscepimus Deus.* Antiph. *Si ego Dominus & magister vester laui vobis pedes, quãto magis vos debetis alter alterius, &c.* Psal. *Quam dilecta.* Antiph. *Cœna facta, dixit Iesus discipulis suis: Amen amen dico vobis, vnus vestrum est hic, qui me traditurus est in hac nocte.* Psal. *Miserere mei Deus.* Antiph. *Diligamus nos inuicem, quia charitas ex Deo est: & qui diligit fratrẽ suum, ex Deo natus est, & videt Deum.* Psal. *Ecce quã bonum.* vers. *Vbi fratres in vnum glorificant Deum, ibi dabit dominus benedictionem.* psal. *Ecce quam bonum.* Antiph. *In hoc cognoscent oẽs quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem.* psal. *Laudate dominum in sanctis eius. Laudate.* Antiph. *Congregauit nos Christus ad glorificandum seipsum Reple domine animas nostras spiritu sancto.* Antiph. *Fratres, Existimo enim quod non, sint condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriã, quæ reuelabitur in nobis* Antiph. *Fratres, Glorificate, & portate Deum in corpore vestro.* Antiph. *Vbi est gaudium & lætitia, ibi sanctorum est congregatio: ibi nec ira est, nec indignatio, sed firma charitas in perpetuum. Amen.* Antiph. *Si vere fratres diuites esse cupitis, veras diuitias amate.* Antiph. *Si culmen veri honoris quæritis, ad illam cælestem patriã quantocyus properate.* Antiph. *Si gloriam dignitatum diligitis, in illa angelorum curia adscribi festinate.* Cum aliis antiphonis ad hoc pertinẽtibus. Finitis antiphonis, diaconus aut lector, cui mandatum fuerit, imponat Euangelium secundum Ioannem, quasi lectionem legens, ab eo loco vbi scriptum est: *Amen amẽ dico vobis, non est seruus maior Domino suo, neque Apostolus maior eo qui misit illum:* Vsque, & ego in ipsis. Preces post mandatum. *Suscepimus Deus misericordiam tuam.* Resp. *In medio templi tui. Tu mandasti domine mandata tua.* Respon. *Custodiri nimis. Tu lauasti pedes discipulorum tuorum. Opera manuum tuarum ne despicias.*

Orationes post mandatum.

ADesto Domine officiis nostræ seruitutis, quia tu pedes lauare dignatus es tuis discipulis, ne despicias opera manuum tuarum quæ nobis retinenda mandasti, vt sicut exteriora abluuntur inquinamenta, sic à te omnium nostrum interiora lauentur peccata. Quod ipse præstare digneris, qui viuis & regnas.

Alia.

DEus, qui discipulorum tuorum pedes abluens, pio affectu, eis exemplum præbuisti, mandatumq; dedisti; cõcede propitius, vt per obsequium mandatorum tuorum eorum obtentu de tuo lætemur aspectu. Quod ipse præstare.

A

Alia.

ANnue misericors Deus, vt qui diuina præcepta violando, paradisi felicitate decidimus, ad æternæ beatitudinis redeamus accessum, per tuorum custodiam mandatorum. Quod ipse præstare.

Oratio pro his qui ipsum mandatum adimpleuerunt.

REspice Domine super hos famulos tuos, qui se inclinando, obedientiæ sanctæ pio obsequio fatrum suorũ expleuerunt seruitium, vt semper te habeant in auxilium, & in bonis actibus superent inimicum, & inoffense semper agant seruitium consuetum, vt æternum à te mereantur percipere præmium. Per.

Ab hac nocte vsque in Sabbatum sanctum, nonnulli serui Dei imitantes Apostolos, ieiuni permanẽt: aliqui vero cõtenti sunt pane tantum, vel herbis atq; legumine, seu cicere.

Item benedictio olei ad omnem languorem quocunque tempore, & nulla in huius olei benedictione conclusio dicatur, antequam subinferatur.

B

Per quem hæc omnia Domine semper bona creas. In tuo nomine Deus pater omnipotens, & IesuChristi filii tui Domini nostri signo, & in virtute Spiritus sancti hanc creaturam olei exorcizamus, simulque sanctificamus, quia ita benignus Dominus per suos Apostolos declarare dignatus est dicens: *Si quis infirmatur in vobis inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & si in peccatis sit dimittentur ei.* Et iterũ per ipsum omnia possibilia esse credentib. docuisti, & vt cũctum seculum eius claritate saluares: sic per eundem locut⁹ es, dicens: *Petite, & dabitur vobis, quærite, & inuenietis, pulsate, & aperietur vobis.* Quapropter Domine, tua ineffabili bonitate cõperta, submissis precib. credentes nullũ alium Deum nisi te Domine, qui diues es in misericordia, celeriterq; subuenis, peritissimum medicum imploramus, vt apertis cælis S. Sancti velocitate deducta, virtutis tuæ medicinam in hoc oleum propitius infundas Descendat super hoc oleum potentiæ tuæ donum, descendat claritas & origo, virtutum (C) descendat benignitas, & puritas sanitatis. Exorcizetur crucis Christi vexillo, benedicatur dextera maiestatis tuæ, & corroboretur filii tui Domini nostri signaculo. Præsto sint, Domine, angeli & archangeli, & omnis militia cælestis Adsit Apostolorum ac Martyrũ, & fidelium sacerdotum, vel etiam aliorum seruorum tuorum dignissima oratio, sub quorum præsentia dum in tuo nomine Domine pater immẽse, hoc vnguentum compositionis, atq; permixtionis dederimus liniendis corporib. infirmis, continuo peragratis viscerib. eorum, omnem euomant violentiam fellis. Prosit, pater misericordiarum febrib. & dysenteria laborantib. prosit paraclyticis, cæcis & claudis, simulq; vexaticiis. Quartana, tertiana, & quotidiana excutiat frigora. Mutorum ora resoluat, Arentia membra reficiat, Dementiam cordis ad scientiam reuocet, dolorem capitis, oculorũ infirmitatem, manuum, pedum, brachiorum, pectoris simulq; & intestinorum atq; omnium membrorum tam intrinsecus, quam extrinsecus, medullarumq; dolorem expellat, somnum quietis infundat, & salutem conferat sanitatis. Si qua vero maligna vel venenosa nascentia in corporib. quorumcumq; fuerint generata, tactus vnguenti huius oẽs radicitus eorum arefaciat sationes. (D) Morsus vero bestiarum, canum rabiem, scorpionũ, serpentium, viperarum, atq; omnium monstruosorum leniat dolores, & superinducta sanitate, plagarum sopiat cicatrices. Impetum quoq; dæmonũ, vel incursiones spirituum immundorum, atq; legionum malignarum vexationes, vmbras, & impugnationes, & infestationes, artes quoq; maleficorum, Chaldæorum, augurum, & diuinorum incantationes, & venena promiscua, quæ spirituum immundorũ virtute nefanda & exercitio diabolico cõficiuntur, iubeas Domine per hanc inuocationem tuam ab imis viscerib. eorum omnia expelli, vt exiens inimicus de corporib. famulorum, famularumq; tuarum omnium, confusus & excruciatus, & nullam in eis maculam relinquens, à tuis sanctis angelis constringatur, & in inferno, sicut eum expectat digna sententia gehennæ ignib. mancipetur, nec vltra ad eos habeat ingrediendi locum, sed saluati famuli tui ab his omnib. malis, referant honori tuo laudes in perpetuum sempiternas, & sciant quia tu es Deus inseparabilis Trinitas, regnans in secula seculorum. Amen. E

Benedictio olei Ambrosiana, ad vngendum tam infirmos quam energumenos.

DOmine, qui studio salutis humanæ creaturis tuis vim benedictionis indidisti, vt ad animarum nostrarũ sanctificationis vtilitatem, creaturarum etiam corporalium ministerio nostris salus temporib. tribueretur, infunde sanctificationem tuam huic oleo, vt ab his quæ vnxerit mẽbra, fugatis insidiis aduersariæ potestatis, susceptione præsentis olei, sancti spiritus gratia salutaris debilitatẽ expellat & plenam conferat sospitatem, in nomine Domini nostri Iesu Christi.

Item benedictio olei Ambrosiana, quo vngendi sunt catechumeni. F

DEus sacramenti huius inuentor atque dispositor, qui præsentis liquoris pinguedine beatorum confirmasti corpora, cordaque pontificum, quique in hac creatura excellentis nobilitatem nominis, vt eos Christos faceres, indidisti, qui nitentes ac delibutos antistites iussisti participibus anteferri, dignum æstimans elementum, quo innocentiæ & variarum tribueretur forma virtutum, cõcede infusione sancti spiritus olim tibi placitã præsentis olei confirmes nobilitesq; substãtiam, vt quicquid ex eo in humano genere tactum fuerit, ad naturam transeat mox supernam, nec aliquid sibi per vnctionem eius vendicet hostis antiquus, sed doleat se telis beatæ huius propugnationis addictum, & pacis oleo vetusti furoris comprimi superbias ingemiscat. Per Christum Dominum nostrum.

Per quem hæc omnia.

Præfatio chrismatis Ambrosiana.

VNanimes atque concordes, Fratres charissimi, Dei patris omnipotentis auxilium misericordiæ deprecemur vt hoc vnguentum, quo in regali gloria populus eius vestiendus est, cælesti benedictione, & virtutis suæ vigore corroboret, & tegmine eius plebs in ęternum benedicta tueatur. Præstante Domino nostro Iesu Christo, qui cum patre. G

Oratio ad consummandam chrismatis benedictionem.

DOminator Domine Deus, rex vnctus, auctor vnguenti, speciosus forma, speciosior vnctione, sacrator ipse tuus, ipse omnium consecrator, qui vnguentum de potestate sanctificas, potestatẽ consecras de vnguento: de vnguento fecisti chrisma, de chrismate nomẽ ꝙ est super omne nomẽ, vt in nomine isto sit regalis vnctio Christianis, in tuo ergo nomine fiat hæc creatura iam chrisma, & habeatur vt chrisma, forma crucis, signum frontis, sacri titulus bellatoris. In hoc chrismate mulceatur auditus, purificetur visus, odoratus suauescat, soporetur gustus, tactus in trinitate sit solidus, vt talibus stipendiis Domini milites decorati, atque ambrosio rore madidi, imperanti seruiant, non suadenti: & signati chrismate sancto, signiferi esse mereantur cælestes. Per te Christe Iesu saluator mundi, qui viuis & regnas Deus, per omnia secula seculorum. Amen. H

Ordo in nocte Parasceues.

IN nocte Parasceues temporariæ, id est, media nocte, paruum ligneum signum sonetur. Collectis omnibus in ecclesia, non dicatur, *Deus in adiutorium meum*, nec *Venite*, sed antiphona: *Astiterunt reges terræ.* Ad psalmos non dicatur *Gloria*, nec finis subtrahatur. Versus dicatur pleniter, non subtrahendo finem. Dicantur autem nouem psalmi cum totidem responsoriis. Lectiones legantur tres de lamentationibus Hieremiæ prophetæ, ab eo loco vbi ait, *Cogitauit Dominus dißipare murum Sion*: vsque, *Misericordiæ Domini multæ*: cum pronunciatione *Aleph.* Tres de tractatu sancti August. de psal. 63. Et tres de Apostolo, vbi ait ad Heb.

A cap 5. *Festinemus ingredi.* Secunda lectio, *Omnis inquam pontifex.* Tertia, *De quo grandis nobis sermo est.* Lector benedictionem non petat, nec finem solitum faciat, sed de ipsa lectione finem faciat. Luminaria ad psalmos singulos extinguantur. Deinde sequuntur matutini. Ante *Benedictus*, non dicatur lectio, sed versus. Finito *Benedictus*, priuatim & sub silentio dicantur preces & *Kirie eleison.* Sic finiantur Matutini. Primam priuatim cantent eodem die, similiter Tertiam, Sextam, Nonam, & Vesperam communiter in choro stantes, similiter & Completam.

Ordo in die Parasceues.

FEria sexta Parasceues, quæ & sexta sabbati dicitur, Missa non cantatur, sed neque in sabbato sancto, vsque ad vigilias noctis. In ipso autem die, hoc est, feria sexta, hora quinta, deportatur lumen, vt supra, ab archidiacono seu præposito, & illuminentur lampades septẽ, vel (vt alius Ordo vult) illuminentur inde duæ cãdelæ ad altare vbi officium agitur. Conueniunt aũt oẽs ecclesiastici, nec nõ & laici & procedit B dominus episcopus vel qui vicem illius tenuerit in ecclesia statuta infra vrbem, non tamen in maiore ecclesia, vbi mos est salutiferam salutare crucem. Et præparent se presbyteri, & archidiaconus, & diaconi, vel cæteri, quantum opus est ad ministrandum domino pontifici ad Missam cum cantoribus & reliquis ministris, vestibus quadragesimalibus induti, scilicet, planetis fuscis, non nudis pedibus: non enim licet presbyterum, diaconum, vel acolytum ad altare ministrare per nudos pedes. Procedentes itaque de sacrario vsque ad altare absque vllo cantu, prostrato omni corpore in terram diutius, oratione completa, atque osculato altari, vadunt ad sedem pontificis more solito. Et mittitur paruum linteum super altare nudum de suo Euangelio. Ante Euangelium vero non portentur candelæ vel incensum. Et dum veniens pontifex de sacrario processerit ante altare ad orandum super oratorium, sicut mos est, statim vt surrexerit, cum silentio ascendit ad sedem. Quo sedente, statim vt annuerit archidiaconus subdiacono, subdiaconus ascendit ad legendum, & legitur lectio prima in Oseæ Prophetia: *In tribulatione sua mane consurg.* Et post lectionem cãtatur canticum, *Domine audiui*: Cum quatuor versibus suis. Et dicit pontifex, *Oremus.* Diaconus, *Flectamus genua.* Postea, C *leuate.* Et dicat orationem: *Deus à quo & Iudas reatus sui pœnã.* Qui tecum viuit. Deinde sequitur altera lectio in Exodo: *Dixit Dominus ad Moysen & Aaron.* Post quam sequitur tractus. *Qui habitat.* Cantant hic aliqui Tractum nuperrime compilatum. *Eripe me Domine ab homine malo.* Quo finito, legitur absque vlla salutatione. *Passio Domini nostri Iesu Christi secundum Ioannem: Egressus Iesus trans Iordanem Cedron.* Nec incensum ibi portatur. Hac expleta, statim duo diaconi nudant altare sindone, quæ prius fuerat sub Euangelio posita, in modum furantis. Aliqui vero antequam legatur passio Domini, præparant sindones duas sibi inuicem cohærentes, & in eo versu, vbi legitur, *Partiti sunt vestimenta mea sibi, scindunt hinc inde ipsas sindones desuper altare in modum furantis, & secum auferunt.* Tunc venit pontifex ante altare, siue, vt in alio ordine legitur, transit in dexteram partem ecclesiæ infra thronum, & dicit: *Oremus.* Et diaconus, *Flectamus genua* & orat diutissime. Et Diaconus, *Leuate.* Et dicit orationes solennes ad Hierusalem.

D OReınus, dilectissimi nobis, in primis pro ecclesia sancta Dei. Et cæteras per ordinem, sicut in libro Sacramentorum continetur, sicut supra in quarta feria pronunciante diacono *Flectamus genua*, nisi pro Iudæis tantum non flectantur genua.

Oremus *Flectamus genua.*

Omnipotens sempiterne Deus, qui gloriam tuam. *Leuate* Per eundem.

Oremus & pro beatissimo Papa nostro.

Oremus. *Flectamus.*

Omnipotens sempiterne Deus, cuius iudicio. *Leuate.* Per Dominum.

Oremus pro omnibus episcopis.

Oremus, *Flectamus.*

Omnipotens sempiterne Deus, cuius spiritu: *Leuate.* Per Dominum.

E Oremus & pro Christianissimo.

Oremus. *Flectamus.*

Omnipotens sempiterne Deus, in cuius manu. *Leuate.* Per Dominum.

Oremus & pro catechumenis nostris.

Oremus. *Flectamus.*

Omnipotens sempiterne Deus, qui ecclesiam tuam. *Leuate.* Per Dominum.

Oremus dilectissimi nobis.

Oremus. *Flectamus.*

Omnipotens sempiterne Deus, mœstorum consolator. *Leuate.* Per Dominum.

Oremus & pro hæreticis.

Oremus. *Flectamus.*

Omnipotens sempiterne Deus, qui saluas omnes. *Leuate.* Per.

Oremus & pro perfidis Iudæis, vt Deus. Oremus.

Omnipotens sempiterne Deus, qui etiam Iudaicam perfidiam. Per.

F Oremus & pro Paganis, vt Deus.

Oremus. *Flectamus.*

Omnipotens sempiterne Deus, qui non mortem peccatorum. *Leuate.* Per.

Subdiaconi autem stent retro altare, vertentes se ad altare, & ibi sicut cæteri flectentes genua, non tamen terga vertentes altari. Quas vt finierit, omnes tacite exeunt foras.

Notandum vero est, quia in Romana ecclesia extinguitur totus ignis in hac feria hora sexta, & reaccenditur hora nona.

Presbyteri vero ecclesiarum, siue de vrbe, seu de suburbanis, vadunt per ecclesias suas, vt hoc ordine hora nona cuncta vsque ad vesperum faciant, hoc tantum mutantes: vt vbi pontifex nominat Apostolicum, ipsi nominent episcopum suum.

Ad vesperum vero tam in ecclesia, vbi pontifex dicit orationem, quam & in cæteris ecclesiis presbyterorum: post orationes præparatur crux ante altare, interposito spatio inter ipsam & altare, sustentata hincinde à duobus acolytis, posito ante eam oratio. In cuius laudem dicitur, *Agios.* cum versibus istis.

G POpule meus, quid feci tibi? aut in quo contristaui te? responde mihi. Quia eduxi te de terra Ægypti, parasti crucem Saluatori tuo.

Agios ô theos, Agios ischyros, Agios athanatos eleison imas.

Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus & immortalis, miserere nobis.

Quia ego eduxi te per desertum quadraginta annos, & manna cibaui te, & introduxi in terram satis bonam, parasti crucem Saluatori tuo. *Agios.*

Quid vltra debui facere tibi, & non feci? ego quidem plantaui te vineam meam fructu decoram, & tu facta es mihi nimis amara: aceto namque sitim meam potasti, & lancea perforasti latus Saluatori tuo. *Agios*, & Sanctus, vt sup.

Canunt aliqui ad salutandam crucem etiam hoc responsorium sancti Ambrosii, ex persona sanctæ Mariæ: Vadis propitiator ad immolandum pro omnibus: non tibi occurrit Petrus, qui dicebat, Pro te moriar: reliquit te Thomas, qui clamabat, dicens: *Omnes cum eo moriamur, & nullus de illis, sed tu solus duceris, qui immaculatam me conseruasti filius & Deus meus.* Vers. *Venite & videte Deum & hominum pendentem in cruce.* Qui. Sequitur antiph. *Ecce lignum crucis, in quo salus mundi pependit: venite adoremus.* Psalm. *Beati immaculati.* H

Interea venit pontifex solus, & adoratam deosculatur crucem. Deinde episcopi, presbyteri, diaconi, ac cæteri per ordinem. deinde populus.

Oratio ad Crucem Domini in prima genuflexione.

DOmine Iesu Christe, Deus verus de Deo vero qui pro redemptione generis humani serpentina suasione decepti, mundum erroribus implicatum illuminare, & crucis patibulũ subire voluisti, vt & lignũ ligno vinceres, & peccati hæreditariam mortẽ, morte potentissima superares, exaudi

me mi-

A me miserum & indignum prostratum ante oculos tuæ benignissimæ Maiestatis, & adorantem te, & benedicentē nomen tuum sanctum atq; terribile, & concede mihi te puro corde sapere, te laudare, te prædicare, & per vexillum huius sanctæ crucis, quam hodie in tuo nomine adoraturus adueni, mentem meam corpusque sanctifica, scuto fidei tuæ me circuntege, galeam salutis mihi impone, gladio spiritali accinge, vt contra hostem nequissimum bellaturus, & tuæ muniar miserationis auxilio, & salutiferæ crucis vexillo, cunctique tuo sancto nomine insigniti, ab hostis perfidi sint incursione securi. Per te Christe Iesu, qui viuis.

Oratio in secunda genuflexione.

DEus qui Moysi famulo tuo in via squalentis eremi serpentem æneum in media populi multitudine, ad liberandas lethali veneno infectas animas, exaltare iussisti, vt si quis mortifero vulnere afflictus, ad eum respiceret, & venenum exitiale euaderet, & optatæ salutis vitam adipisceretur:
B significans teipsum futura longe post curricula, pro tui salute plasmatis, crucis extollendum patibulo: vt quos diabolus armis inuidiæ captiuauerat, tua desiderabilis passio ad patriam reuocaret, concede tā mihi misero & peccatori, quā omnib. tuo cruore mercatis, qui hodie sanctam passionem tuam supplices venerantur, lignumq; vitæ adorant, vt diabolicas insidias te adiuuante vincamus, & æternæ vitæ participes esse mereamur. Qui cum patre.

Oratio in tertia genuflexione.

DOmine Iesu Christe, qui nos per crucis passionem hodierna die de diabolica seruitute liberasti, vt quo di. hominem condideras, eodem & reformares: exaudi me miserum & peccatorem coram hoc signaculo crucis confitentem, & deprecantem, vt hui⁹ venerabilis & vitalis ligni tuitione munitus, & hostis nequissimi ignea tela repellere, & ab inflictis euacuare vulnerib. & ad vitam æternam valeam
C peruenire. Per te Saluator mundi, qui cum patre & spiritu sancto. Pontifex vero redit ad sedem, vsquedum omnes salutent crucem. Nam salutante pontifice vel populo crucē, cantatur semper antiphona *Ecce lignum crucis, in quo salus mūdi pependit: venite adoremus.* Cum psal. 118. *Beati immaculati in via.* vt supra; item antiph. *Crucem tuam adoramus Domine, & sanctam resurrectionem tuam laudamus & glorificamus: ecce enim propter crucem venit gaudium in vniuerso mundo.* Psalm. *Deus misereatur nostri.* Item antiph. *Dum fabricator mundi mortis supplicium pateretur in cruce, Clamans voce magna tradidit spiritum: & ecce velum templi diuisum est, monumenta aperta sunt: terræmotus n. factus est magnus, quia mortem filii Dei clamabat mundus se sustinere non posse. Aperto ergo lancea militis latere crucifixi Domini, exiuit sanguis & aqua in redemptionem salutis nostræ.* O admirabile precium, cuius pondere captiuitas redempta est mundi, tartarea confracta sunt claustra inferni, aperta est nobis ianua regni. Vnde sup.

CRux fidelis, inter omnes
Arbor vna nobilis:
Nulla silua talem profert
Fronde, flore, germine:
D *Dulce lignum, dulces clauos,*
Dulce pondus sustinet.

Clero prosequente eumdem versum.

H *Pange lingua gloriosi*
Prælium certaminis,
Et super crucis trophæo
Dic triumphum nobilem,
Qualiter Redemptor orbis
Immolatus vicerit. Crux.
De parentis protoplasti
Fraude factor condolens,
Quando pomi noxialis
Morsu in mortem corruit,
Ipse lignum tunc notauit,
Mortis damna vt solueret.
Hoc opus nostræ salutis Crux.
Ordo depoposcerat,
Multiformis proditoris E
Ars vt artem falleret:
Et medelam ferret inde,
Hostis vnde læserat.
Quando venit ergo sacri Crux.
Plenitudo temporis,
Missus est ab arce patris
Natus, orbis conditor,
Atque ventre virginali,
Caro factus prodiit. Crux.
Vagit infans inter arcta
Conditus præsepia:
Membra pannis inuoluta
Virgo mater alligat,
Et pedes, manus & crura
Stricta cingit fascia, Crux.
Lustra sex qui iam peracta,
Tempus implens corporis,
Se volente natus ad hoc,
Passioni deditus,
Agnus in crucis leuatur
Immolandus stipitem. Crux.
Hic acetum, fel, arundo, F
Sputa, claui, lancea,
Mite corpus perforatur,
Sanguis vnde profluit:
Terra, pontus, astra, mundus,
Quo lauantur flumine. Crux.
Flecte ramos arbor alta,
Tensa laxa viscera,
Et rigor lentescat ille,
Quem dedit natiuitas,
Et superni membra regis,
Mitti tendas stipite. Crux.
Sola digna tu fuisti
Ferre precium secli:
Atque portum præparare
Nauta mundo naufrago,
Quem sacer cruor perunxit,
Fusus agni corpore. G
Sit patri, natoque summo Crux.
Gratia cum spiritu,
Sempiternæ Trinitati
Laus, salus & gloria,
Quæ creauit, quæ redemit,
Quæque nos illuminat. Crux

Istis vero versiculis in finem perductis & cruce salutata, & in suo loco reposita, duo subdiaconi & presbyteri duo priores intrant in sacrarium, vel vbi positum fuerit Corpus Domini, quod pridie remansit, ponentes illud in patenam. Et subdiaconus teneat ante ipsos calicem cum vino non consecrato, & alter subdiaconibus patenam cum corpore Domini. Quibus tenentibus, accipit vnus presbyter prior patenam, & alter calicem, & defertur super altare nudatū. Tunc descendens pontifex ante altare, inclinat se, & iterum eleuans, dicit: *Oremus Præceptis salutaribus moniti* Finita inantea, *Pater noster.* Sequitur, Libera nos, quæsumus Domine, ab omnibus malis præteritis, præsentibus & futuris, & intercedente beata & gloriosa semper virgine Dei genitrice Maria, & beatis Apostolis tuis Petro & Paulo atq; Andrea, cum omnibus sanctis, da propitius pacem in dieb. nostris, vt ope misericordiæ tuæ adiuti, & à peccato simus semper liberi, & ab omni perturbatione securi. Per Dominum nostrum: Vsque, *Per omnia secula seculorum.* Cum vero dixerint, *Amen*: sumit de sancta, & ponit in calicem nihil dicens, nisi forte aliquid secrete dicere voluerit. Pax Domini, non dicit, quia non sequuntur oscula circum adstantium. Sanctificatur autem vinum non consecratum, per sanctificatum panem, & communicant omnes cum silentio. Et sic expleta sunt vniuersa. Et post paululum, vesperas dicit vnusquisque priuatim, & sic vadunt ad mensam.

A

Ordo in nocte sabbati sancti.

IN sabbato sancto ad vigilias media nocte surgendum est, & similiter, vt in Parasceue fiunt omnia. Dicantur nouem psalmi cum responsoriis. Tres lectiones legantur de lamẽtationib. Hieremiæ prophetæ, sine pronũciatione Aleph, Beth, & reliquorum, ab eo loco vbi dicit: Misericordiæ Domini multæ, vsq; ad finem. Et tres de Apostolo, vbi ait in epistola ad Hebræos, *Christus assistens pontifex.* Secunda lectio, *Vbi n. testamentum.* Tertia, *Vmbram n. habens lex bonorum futurorum.* Deinde legantur homiliæ sanctorum Patrum, ad ipsum diem pertinentes. Et in candelis accendendis vel extinguendis, sicut superius habetur.

Item ordo de sabbato sancto in die: primum qualiter catechizantur infantes.

SAbbati vero die sancto, ac solemnissimo, primo mane ornetur Ecclesia cum omnibus vtensilibus suis. Post tertiam denique horam sabbati procedant ad Ecclesiam, B qui baptizandi sunt, cum patrinis & matrinis, & ordinentur ab acolyto per ordinem, sicut scripti sunt, masculi in dexterã partem, fœminæ vero in sinistram: & tunc, qui possunt, reddunt orationem Dominicam, & symbolum, siue patrini pro ipsis, atque matrinæ eorum, qui eos suscepturi sunt. Et faciens crucem sacerdos cum pollice in frontibus singulorum, dicit: In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Postea imposita manu super capita singulorum, dicit hanc orationem ad catechizandos infantes.

Nec te latet Satanas, imminere tibi pœnas, imminere tibi tormenta, imminere tibi diem iudicii, diẽ supplicii sempiterni, diem qui venturus est velut clibanus ardens, in quo tibi atque vniuersis angelis tuis æternus veniet interitus. Proinde damnate atq; damnande, da honorem Deo viuo & vero, da honorem Iesu Christo filio eius, & Spiritui sancto, in cuius nomine atq; virtute præcipio tibi, quicunq; es, spiritus immunde, vt exeas, & recedas ab hoc famulo Dei, N. quem hodie Dominus noster Iesus Christus ad suam sanctam gratiã & benedictionem, fontemq; baptismatis dono C vocare dignatus est vt fiat eius templum per aquam regenerationis in remissionem omnium peccatorum: In nomine Domini nostri Iesu Christi, qui venturus est iudicare viuos & mortuos & seculũ per ignem. Ipsa expleta, tangit presbyter singulorũ nares & aures de sputo oris sui, & dicit vnicuique ad aurẽ dexterã, *Effeta*, quod est, adaperire, in odorem suauitatis, Ad sinistram. *Tu autẽ effugare diabole appropinquabit n. iudicium Dei.* Postea vero tangit eis pectus, & interscapiliũ de oleo sancto crucem faciendo cum pollice, & vocatis nomine singulis, dicit: *Abrenuncias Satanæ?* Resp. *Abrenuncio.* Et omnib. operibus eius? Resp. *Abrenuncio.* Et omnib. pompis eius? Resp. *Abrenuncio.* Et ego te linio oleo salutis in Christo Iesu Domino nostro in vitam æternam. Resp. *Amen.* Hoc expleto, ambulat in circuitu imposita manu super capita eorum, decantando excelsa voce: *Credo in vnum Deum patrem,* & reliqua Deinde vertit se ad fœminas, & facit similiter. Postea dicitur eis ab archidiacono: *orate electi, flectite genua.* Et post paululum dicit, *Leuate* Complete orationem vestram in vnum, & dicite, *Amen.* Et respondent omnes, *Amen.* Iterum admonentur ab archidiacono his verbis, catechume- D ni recedant. Si quis catechumenus est, recedat. Omnes catechumeni exeant foras. Iterum dicat diaconus: Filii charissimi, reuertimini in locos vestros, expectantes horam qua possit circa vos Dei gratia baptismum operari.

Ipso die, hora septima, ingrediuntur sacrarium Pontifex, sacerdotes, & leuitæ, & induunt se vestimentis solennissimis, cum quib. vigilias sanctas celebrare debent: diaconi dalmaticis, subdiaconi lineis aut sericis albis, & deportet prior mansionarium in manu sua, vt possit ex eo cereus accendi. Et procedant simul omnes de sacrario foris basilicã ordinatim, & accenso cereo in loco mundo, pontifex siue presbyter faciens super eum crucem, benedicit eum humili voce, ita vt à circunstantib. possit audiri: schola interim cantante septem psalmos pœnitentiæ, hoc modo incipiens: *Dominus vobiscum.* Respon. *Et cum spiritu tuo.*

Oremus.

DEus mundi conditor, auctor luminis, siderum fabricator: Deus, qui iacentem mundum in tenebris, luce perspicua retexisti, Deus, per quem ineffabili potentia omnium claritas sumpsit exordium, te in tuis operib. inuocantes, in hac sacratissima noctis vigilia de donis tuis tuæ suppliciter offerimus Maiestati, non adipem carnis pollutum, non profana vnctione vitiatum, non sacrilego igne contactum: sed cera atq; stuppa constructum, in tui nominis honore succẽsum, obsequio religiosæ deuotionis offerimus. Magnũ igitur mysterium, & noctis huius mirabile sacramentũ dignis necesse est laudib. cumulari, in quo Dominicæ resurrectionis miraculo diẽ sibi introductum tenebræ inueteratæ senserunt, & mors quæ olim fuerat æterna nocte damnata, in fonte veri fulgoris & lumine, captiuam se trahi dominicis triumphis obstupuit, & quod præuaricante protoplasto, tenebrosa præsumptione fuerat in seruitutem damnatum huius noctis miraculo, splendore libertatis irradiat. Ad huius ergo festiuitatis reuerentiam feruore spiritus descẽdentes, quantum deuotio humana exigit, tibi fulgore flammarum placita luminaria exhibemus, vt dum hæc fide integra persoluuntur creaturæ tuæ etiam præconia extollantur. Flammæ lux quippe dicenda est, per quã potestas deitatis Moysi apparere dignata est, quæ de terra seruitutis populo exeunti, salutifero lumine ducatum exhibuit, quæ trib. pueris in camino sententiã tyranni depositis, vitã blandimentis mollorib. reseruauit. Nam vt præcedente huius gratia luminis, tenebrarum horror excluditur: ita Domine lucescente maiestatis tuæ imperio, peccatorum sarcinæ diluuntur. Cum igitur huius substantiæ miramur exordium, apum necesse est laudemus originem. Apes vero sunt frugales in sumptibus, in procreatione castissimæ: Ædificant cellulas cereo liquore fundatas, quibus humanæ peritiæ ars magistra non coæquatur. Legunt pedib. flores, & nullum damnum floribus inuenitur. Partus non edunt: sed ore legentes, concepti fœtus reddunt examina, sicut exemplo mirabili Christus ore paterno processit. Fœcunda est in his sine partu virginitas, quam vtique Dominus sequi dignatus, carnalem se matrem habere virginitatis amore constituit. Talia igitur Domine digna sacris altaribus tuis munera offeruntur, quibus te lætari religio Christiana non ambigit. Qui viuis.

Alia.

DOmine sancte, pater omnipotens, æterne, in nomine tuo, & filii tui Domini nostri Iesu Christi, & Spiritus sancti benedicimus hunc ignem, & eum cum cera & omnibus eius alimoniis sanctificamus, & signo crucis Christi Iesu filii tui altissimi signamus, vt intus vel foris accensus, non quod nocet incendat, sed omnia ad vsus hominum necessaria calefaciat siue illuminet, & quæ ex hoc igne fuerint conflata vel calefacta, sint benedicta, & omni humanę saluti vtilia, vt non cum Nadab & Abiu, ignem tibi offerentib. alienum, incendamur, sed cum Aaron pontifice & filiis eius Eleazaro & Ithamaro, hostias tibi pacificas, sancti Spiritus igne afflatas, immolare valeamus, & semper eiusdem Spiritus sancti igne vitia nostra vre, cordaque luce scientiæ tuæ illumina, & animas nostras fidei calore clarifica. Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum, in vnitate eiusdem.

Tunc accenditur ex eo cereus positus in arundine, & deportatur ab Episcopo seu abbate, vel præposito, & procedunt simul omnes de loco benedictionis in Ecclesiam cum ipso cereo silentio nihil cantantes, prosequente eum omni populo, sicut supra. Aliqui tamen hic cantant hymnum Prudentii.

VERSVS.

INuentor rutili dux bone luminis,
Qui certis vicibus tempora diuidis:
Merso sole chaos ingruit horridum,
Lumen redde tuis Christe fidelibus.

A

Schola eundem versum prosequente.

Quamuis innumero sidere regiam,
Lunarique polum lampade pinxeris,
Incussus silicis lumina nos tamen
Monstras saxigeno semine quærere. Inuen.
Ne nesciret homo spem sibi luminis
In Christi solido corpore conditam,
Qui dici stabilem se voluit petram,
Nostris igniculis vnde genus venit. Inuen.
Pinguis quos olei rore madentibus
Lychnis, ac facibus pascimus aridis,
Quin & fila fauis scirpea floreis,
Presso melle prius collita fingimus. Inuen.
Viuax flamma viget, seu caua testula
Succum linteolo suggerit ebrio,
Seu pinus piceam fert alimoniam,
Seu ceram teretem stuppa calens bibit. Inuen.
O res digna, Deus, quam tibi roscida
Noctis principio grex tuus offerat
B *Lucem, qua tribuis nil preciosius:*
Lucem, qua reliqua præmia cernimus. Inuen.
Tu lux vera oculis, lux quoque sensibus,
Intus tu speculum, tu speculum foris,
Lumen, quod famulans offero, suscipe
Tinctum pacifici chrismatis vnguine. Inuen.
Per Christum genitum summe pater tuum,
In quo visibilis stat tibi gloria.
Qui noster Dominus, qui tuus vnicus
Spirat de patrio corde paraclitum. Inuen.
Per quem splendor, honor, laus, sapientia,
Maiestas, bonitas, & pietas tua,
Regnum continuat numine triplici,
Texens perpetuis secula seculis. Amen.

TVnc illuminentur ex eodem lumine septem lampades ante altare, quæ tamē prius sine lumine erunt, ita compositæ, vt absque vllo impedimento possint accendi. Cereus vero magnus, qui benedicendus est, ponitur, in candelabro ante altare in medio ecclesiæ, congregato hincinde omni clero seu populo.

C Deinde veniens archidiaconus facit crucem in eo, & illuminat illum de nouo igne, & humiliter inclinatus, rogat vnum de sacerdotibus vel leuitis, qui ibidem reueriti adstant, pro se orare, atque vt surrexerit, completur ab eo benedictio cerei prima, quasi in modum legentis ita.

Benedictio cerei.

EXultet iam angelica turba cælorum, Exultent diuina mysteria, & pro tanti regis victoria turba insonet salutaris. Gaudeat se tellus tantis irradiatam fulgoribus, & æterni regis splendore illustrata, totus orbis se sentiat amisisse caliginem. Lætetur & mater Ecclesia, tāti luminis adornata fulgoribus, & magnis populorum vocibus hæc aula resultet. Quapropter adstantes vos fratres charissimi, ad tam miram sancti huius luminis claritatem, vna mecum quæso Dei omnipotentis misericordiam inuocate, vt qui me non meis meritis intra leuitarum numerum dignatus est aggregare, luminis sui gratiam infundendo, cerei huius laudem implere præcipiat. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui cum eo viuit & regnat Deus in vnitate Spiritus sancti.

D Postea dicit ipse archidiaconus eleuata in altum voce: *Per omnia secula seculorum.* Resp. *Amen.* Dominus vobiscum. Resp. *Et cum spiritu tuo.* Sursum corda. Resp. *Habemus ad Dominum.* Gratias agamus Domino Deo nostro Resp. *Dignum & iustum est.* Inde vero accedit in consecrationem cerei, decantando quasi canonem ita:

Vere dignum & iustum est, inuisibilem Deum omnipotentem, Patrem, Filiumq; eius vnigenitum, Dominum nostrum Iesum Christum, toto cordis ac mentis affectu, & vocis ministerio personare: qui pro nobis æterno Patri Adæ debitum soluit, & veteris piaculi cautionem pio cruore detersit. Hæc sunt enim festa paschalia, in quibus verus ille agnus occiditur, eiusq; sanguine pōstes consecrantur. Hæc nox est, in qua primum patres nostros filios Israël eduxisti

E de Ægypto, quos postea rubrum mare sicco vestigio transire fecisti. Hæc igitur nox est, quæ peccatorum tenebras columnæ illuminatione purgauit. Hæc nox est, quæ hodie per vniuersum mundum in Christo credentes à vitiis seculi, & caligine peccatorum segregatos, reddit gratiæ, sociatq; sanctitati. Hæc nox est, in qua destructis vinculis mortis, Christus ab inferis victor ascendit. Nil enim nobis nasci profuit, nisi redimi profuisset. O mira circa nos tuæ pietatis dignatio. O inæstimabilis dilectio charitatis: vt seruum redimeres, filium tradidisti. O beata nox, quę sola meruit scire tempus & horam, in qua Christus ab inferis resurrexit. Hæc nox est, de qua scriptum est: Et nox vt dies illuminabitur, & nox illuminatio mea in deliciis meis. Huius igitur sanctificatio noctis fugat scelera, culpas lauat, & reddit innocentiā lapsis, mœstis lætitiam. Fugat odia, cōcordiam parat, & curuat imperia. In huius igitur noctis gratia, suscipe sancte pater incensi huius sacrificium vespertinum, quod tibi in hac cerei oblatione solenni per ministrorum manus de operibus apum sacrosancta reddit Ecclesia. Sed iam columnæ huius præconia nouimus, quam in honorem Dei rutilans F ignis accendit: Qui licet sit diuisus in partes, mutuati luminis detrimenta non nouit. Alitur liquentibus ceris quas in substantiam preciosæ huius lampadis apes mater eduxit. O vere beata nox, quæ expoliauit Ægyptios, ditauit Hebræos: nox in qua terrenis cælestia iunguntur. Oramus te Domine vt cereus iste in honore nominis tui consecratus, ad noctis huius caliginem destruendam indeficiens perseueret, atque in odorem suauitatis acceptus, supernis luminaribus misceatur. Flammas eius lucifer matutinus inueniat: Ille inquam, lucifer, qui nescit occasum: Ille, qui regressus ab inferis, humano generi serenus illuxit. Precamur ergo te Domine, vt nos famulos tuos, omnem clerum, & deuotissimum populum, vna cum beatissimo Papa nostro N. & gloriosissimo rege nostro N. eiusque nobilissima coniuge N. necnon & antistite nostro in his paschalibus gaudiis conseruare digneris. Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuit & regnat Deus in vnitate Spiritus sancti. Per omnia secula seculorum. Amen. Cereo benedicto, illico illuminentur ab eodem in duobus candelabris alii duo cerei staturam hominis habentes, & de ipso nouo & benedicto igne accendunt in omni domo, G quia omnis ignis anterior, qui tunc ardebat, extingui debet. Et hic ordo cerei benedicendi in forensibus ciuitatibus agitur. Nam in catholica ecclesia infra ciuitatem Romanam non sic benedicitur: sed mane primo sabbato sancto venit archidiaconus in ecclesiam, & fundit ceram in vas mundum maius, & miscitat ibidem oleum, & benedicit ceram, ex ea fundit similitudinem agnorum, & seruat eos in loco mundo.

Benedictio cerei.

BEnedic Domine Iesu Christe hanc creaturam ceræ supplicantibus nobis, & infunde ei per virtutem sanctæ crucis tuæ benedictionem cælestem, vt qui eam ad repellendas tenebras humano generi tribuisti, talem signaculo sanctæ crucis tuæ fortitudinem & benedictionem accipiat, vt in quibuscunque locis accensa siue posita fuerit discedat diabolus & contremiscat, & fugiat pallidus, cum omnibus ministris suis de habitationibus illis, nec præsumat amplius inquietare vel illudere seruientes tibi. Qui cum Deo patre. H

Alia.

BEnedico te cera in nomine sanctæ Trinitatis, vt sis vbique diaboli effugatio, atque omnium contubernalium suorum exterminatio, adiuuante eadem sancta & indiuidua Trinitate, quæ in vnitatis essentia viuit & regnat Deus. In octaua vero Paschæ, dantur ipsi agni ab archidiacono in ipsa ecclesia post Missam & communionem populo, & ex eis faciunt incensum accendi ad suffumigandum in domibus suis pro quacunque tribulatione eis euenerit necessitas. Similiter & in forensibus ciuitatibus de cereo faciunt. Qui cereus per octo dies neophytorum præcedit pontificem,

qui est

A qui eſt caput populi. Cum autem pontifex ſiue presbyter fuerit paratus, expectet clerus in ordine ſuo in choro vſque dum eis iuſſum fuerit obuiam illi venire, vt in eccleſiam intret: eoque veniente ad ſedem ſuam, vel ſi in ſacrario ſedere voluerit, alius presbyter dicat orationes ad altare per lectiones. Antea vero quam legantur lectiones, accipiant duo notarii ſupra ſcriptos cereos accenſos, & teneant illos, vnus in dextro cornu altaris, alter in ſiniſtro vſque ad fontes. Deinde aſcendens lector in ambonem legere, non pronunciat Lectio libri Geneſis: ſed ſic inchoat, *In principio creauit Deus cælum & terram*, plane & omnes alias lectiones ſimiliter inchoat. Et ante In principio, non dicit Epiſcopus orationem. Ea perlecta, dicit Epiſcopus aut presbyter abſque ſalutatione, Oremus. Et diaconus non dicit, Flectamus genua. Sequitur oratio.

Deus, qui mirabiliter creaſti hominem, & mirabilius redemiſti, da nobis quæſumus contra oblectamenta peccati, mentis ratione perſiſtere, vt mereamur ad gaudia æterna peruenire. Per. Sequitur lectio ſecunda de lib. Exodi. *Factum* **B** *eſt in vigilia matutina.* Poſtea *canticum*, *Cantemus Domino.* Sequitur Sacerdos & dicit: *Oremus: Deus, cuius antiqua miracula etiam.* Deinde tertia lect. Eſaiæ prophetæ. *Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum.* Sequitur Cant. *Vinea facta eſt.* Dicit ſacerdos, *Oremus*: Deus qui nos ad celebrandum paſchale ſacramentum. Sequitur lect. quarta Eſaiæ prophetæ. *Hæc eſt hæreditas Domini.* Cant. *Attende cælum.* Sequitur oratio: *Deus qui eccleſiam tuam per gentium vocationem*, Cant. *Sicut ceruus.* Sequitur oratio: *Concede, quæſumus, omnipotens Deus, vt qui feſta paſchalia agimus.*

Alia oratio de eodem pſalmo.

Omnipotens ſempiterne Deus, reſpice propitius ad deuotionem.

Interim autem dum lectiones leguntur, presbyteri catechizent infantes, qui non ſunt catechizati, & præparent ad baptizandum. Expletis autem lectionibus vigiliarum Paſchæ per ordinem cum canticis ad ipſum diem pertinentibus & cum reliquo officio, ſtatim venientes duo acolyti, **C** tenentes ampullas in manibus ſuis de chriſmate & oleo ſancto coopertas, & ſtantes in dextro cornu altaris, procedunt pontifici ſiue presbytero obuiam, pergenti ad fontes: Secundus vero ſcholæ, tenet vas aureum in manu ſua ſiniſtra ſuper planetam, vnde pontifex mittat chriſma in fontem. Tunc deinde ſchola deſcendit ad fontes ad litaniam faciendam, expectantes pontificem, & iuſſi faciunt litaniã ſeptenam. Deinde procedit pontifex de eccleſia benedicendo cum omni decore & ordine ſacerdotum; cum litania quina proſequente eum clero, vel populo vſque ad fontes, ſuſtentatus à diaconibus præcedentibus ante eum notariis cum duobus cereis ardentibus, qui ante fuerant illuminati, ſtaturam hominis habentibus in altum, cum thuribulis & thymiamatibus. Et illi duo cerei vel cereoſtata illo die ſemper ante ipſum præcedunt vſque dum omnia fuerint finita. Et vt ventum fuerit ad Agnus Dei, ſemper illud cantant, vſquedum pontifex quidem annuit eis vt ſileant. Expleta autem litania ante fontem, adſtante omni clero vel populo in circuitu fontis facto ſilentio, benedicturus fontem hora iam nona, vt mos eſt, dicit pontifex orationem Dominicam.

D *Pater noſter qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum: Adueniat regnum tuum: Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie: Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: Et ne nos inducas in tentationem, Sed libera nos à malo. Amen.*

Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ; & in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, Dominum noſtrum: qui conceptus eſt de Spiritu ſancto: natus ex Maria virgine: Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus: deſcendit ad inferna, tertia die reſurrexit à mortuis: aſcendit ad cælos, ſedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos. Credo in ſpiritum ſanctum, Sanctam Eccleſiam catholicam: Sanctorum communionem, Remiſſionem peccatorum, Carnis reſurrectionem, & vitam æternam. Amen.

Quo finito, iſtum dicat verſum: *Quoniam apud te eſt fons vitæ.* Reſp. *Et in lumine tuo.* Deinde, *Dominus vobiſcum.* Quod nuſquam alias in iſto officio dicendum eſt. Reſp. *Et cum ſpiritu tuo.* **E**

Oremus.

Omnipotens ſempiterne Deus, adeſto magnæ pietatis tuæ myſteriis, adeſto ſacramentis, & ad creandos nouos populos, quos tibi fons parturit, ſpiritum adoptionis emitte, vt quod noſtræ humilitatis gerendum eſt miniſterio, virtutis tuæ impleatur effectu. Per.

Item aliam quaſi precationem decantet.

Deus qui inuiſibili potentia ſacramentorum tuorum mirabiliter operaris effectum, & licet nos tantis myſteriis exequendis ſimus indigni, tu tamen gratiæ tuæ dona non deſerẽs, etiam ad preces noſtras aures tuæ pietatis inclinas. Deus cuius ſpiritus ſuper aquas inter ipſa mundi primordia ferebatur, vt iam tunc virtutem ſanctificationis aquarum natura conciperet: Deus, qui naſcentis mundi crimina per aquas abluens, regenerationis ſpeciem in ipſa diluuii effu- **F** ſione ſignaſti, vt vnius eiuſdemque elementi myſterio, & finis eſſet vitiis, & origo virtutib. reſpice Domine in faciem Eccleſiæ tuæ, & multiplica in ea regenerationes tuas, qui gratiæ tuæ affluentis impetu lætificas ciuitatem tuam, fontemque baptiſmatis aperis toto orbe terrarum gentibus innouandis, vt tuę maieſtatis imperio ſumat vnigeniti tui gratiam de Spiritu ſancto.

Hic primam crucem faciat cum manu ſua, diuidens aquas in modum crucis.

QVi hanc aquam regenerandis hominibus præparatam arcana ſui luminis admixtione fœcundet, vt ſanctificatione concepta ab immaculato diuini fontis vtero, in nouã renata creaturam, progenies cæleſtis emergat, & quos aut ſexus in corpore, aut ætas diſcernit in tempore, omnes in vnam pariat gratia mater infantiam. Procul ergo hinc, iubente te Domine, omnis ſpiritus immundus abſcedat, procul tota nequitia diabolicæ fraudis abſiſtat: Nihil hic loci habeat contrariæ virtutis admixtio; non inſidiando circumuolet, non latendo ſurripiat, non inficiendo corrumpat. Sit **G** hæc ſancta & innocens creatura, libera ab omni impugnatoris incurſu, & totius nequtiæ purgata diſceſſu. Sit fons viuus, aqua regenerans, vnda purificans, vt omnes hoc lauacro ſalutifero diluendi, operante in eis Spiritu ſancto, perfectæ purgationis indulgentiam conſequantur.

Hinc ſecundam crucem faciat.

VNde benedico te creatura aquæ per Deum viuum, per Deum ſanctum, qui te in principio verbo ſeparauit ab arida, cuius ſpiritus ſuper te ferebatur, qui te de paradiſo manare, & in quatuor fluminibus totam terram rigare præcepit, qui te in deſerto amaram ſuauitate indita fecit eſſe potabilem, & ſitienti populo de petra produxit.

Hic tertiam crucem faciat.

BEnedico te & per Ieſum Chriſtum filium eius vnicum Dominum noſtrum, qui te in Chana Galilææ ſigno admirabili ſua potentia conuertit in vinum, qui pedibus ſuper te ambulauit, & à Ioanne in Iordane in te baptizatus eſt, qui te vna cum ſanguine de latere ſuo produxit, & diſcipulis ſuis iuſſit, vt credentes baptizarentur in te, dicens: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes, eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.* **H**

Hic mutat vocem.

HÆc nobis præcepta ſeruantibus tu Deus omnipotens clemens adeſto, tu benignus adſpira, tu has ſimplices aquas tuo ore benedicito, vt præter naturalem emundationem, quam lauandis poſſunt adhibere corporibus, ſint etiam purificandis mentibus efficaces.

A

Hic deponitur cereus benedictus in fontem, & Sacerdos dicat celsa voce:

DEscendat in hanc plenitudinem fontis virtus Spiritus tui, totamque huius aquæ substantiam regenerandi fœcundet effectu. *Hic tollitur cereus.* Hic omnium peccatorum maculæ deleantur, hic natura ad imaginem tuam condita, & ad honorem sui reformata principii, cunctis vetustatis squaloribus emundetur, vt omnis homo hoc sacramentum regenerationis ingressus, in veræ innocentiæ nouam infantiam renascatur. Per Dominum nostrum, qui venturus. His omnibus expletis, in præsentia cleri subdiaconus sumens vas aureum, vnde mittitur chrisma in fontem, & effundens in id de ampullis vtrisque, id est, de oleo sancto atque de chrismate, donat diacono, & ille pontifici. Pontifex vero fundit chrisma de vasculo aureo intra fontem super ipsam aquam in modum crucis, dicens lenta voce: Sanctificetur & fœcundetur fons iste renascentibus ex eo in vitam æternam. Et cum vase aureo misceat ipsum chrisma cũ aqua, & spargit cum manu sua per omnem fontem, vel super omnem populum circumstantem. Hoc facto, omnis populus, qui voluerit, accipiat benedictionem, vnusquisq; in vase suo de ipsa aqua, antequam ibi baptizentur paruuli, ad spargendum in domibus, & vineis, & campis, vel fructibus suis Deinde pontifex baptizet vnum, aut duos, vel quãtum ei placuerit, de ipsis infantibus: Et tenente eo infantem, à quo suscipiendus est, interrogat pontifex ita: *Quis vocaris?* Respondet ille. Item interrogat pontifex: Credis in Deum patrem omnipotentem, Creatorem cæli & terræ? Respon. *Credo.* Credis & in Iesum Christum eius vnicum Dominum nostrum, natum & passum? Respon. *Credo.* Item: Credis & in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & vitam æternam? Respon. *Credo.* Interrog. Vis baptizari? Respon. *Volo.* Tunc accipit eum, & dicit: *Et ego baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Et reddit eum patrinis vel matrinis.

B

C Deinde presbyteri aut diaconi, etiam si necesse fuerit, & acolyti, induentes se vestibus mundis vel candidis, ingrediuntur in fontem intro in aquam, & baptizantur primo masculi, deinde fœminæ, sub hac interrogatione. *Quis vocaris?* Resp. ille, vel illa. Credis in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ? Respon. *Credo.* Credis & in Iesum Christum filium eius vnicum Dominum nostrum, natum & passum? Resp. *Credo.* Credis & in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & vitam æternam Resp. *Credo.* Vis baptizari? Resp. *Volo.* Et acceptis infantibus à parẽtibus vel patrinis eorum, baptizant eos sub trina mersione, tantum sanctam Trinitatem semel inuocantes, ita dicendo: *Et ego baptizo te in nomine Patris.* Et mergit semel. *Et filii,* Et mergit iterum: *Et Spiritus sancti,* Et mergit tertio.

Vt autem surrexerint à fonte, illi qui eos suscipiunt, leuantes ipsos infantes in manibus suis, offerunt eos vni presbytero. Ipse vero presbyter facit de chrismate crucem cum pollice in vertice eorum, ita dicendo.

D Deus omnipotens, pater Domini nostri Iesu Christi, qui te regenerauit ex aqua & spiritu sancto, quique dedit tibi remissionem omnium peccatorum, ipse te linit chrismate salutis in Christo Iesu Domino nostro in vitam æternam. Resp. *Amen.* Et sint parati qui eos suscepturi sunt, cum linteis in manibus eorum, & accipiant ipsos à pontifice & presbyteris vel diaconibus qui eos baptizant.

Pontifex ergo egreditur à fonte in sacrarium, habens ibi compositam sedem, vel in ecclesia, vbi voluerit, & sedeat in ea, vt cum vestiti fuerint infantes, confirmet eos. Et deportantur ipsi infantes ante eum, & dat singulis stolam candidam, & chrismate, & decem siliquas, dicens: *Accipe vestem candidam & immaculatam, quam perferas ante tribunal Domini nostri Iesu Christi in vitam æternam. Pax tibi.* Respon, *Amen.* Et sic vestiuntur. Induti vero ordinatur per ordinem, sicut scripti sunt, in circuitu, & infantes quidem in brachiis dextris tenentur: maiores vero pedem ponunt super pedem patrini sui. Interim schola iussa facit litaniam ad fontem ante altare, primo septenam, & spatio facto faciunt alteram quinam. ita enim inchoatur. Stat primicerius vnus in dextro choro, & dicit cum ipso Kyrie eleison, & respondet secundicerius cum sinistro choro, Kyrie eleison, vsque ter hoc sunt septem vices repetitæ, vnde & septenæ dicuntur. Post hæc, *Christe audi nos*, vsque septies, & sic per ordinem. Hoc ordine, interuallo facto, sequuntur, vt prædictum est, litaniæ quinæ, id est, quinquies repetitæ. Pontifex vero veniens ad infantes, tenente archidiacono chrisma, inuolutis scapulis & brachiis ex panno lineo, eleuata & imposita manu super capita omnium, det orationem super eos, cum inuocatione septiformis gratiæ Spiritus sancti. E

ORATIO.

OMnipotens sempiterne Deus, qui regenerare dignatus es hos famulos & has famulas tuas ex aqua & spiritu sancto, quique dedisti eis remissionem omnium peccatorum, emitte in eos septiformem spiritum tuum sanctum paraclitum de cælis, *Amen.* Spiritum sapientiæ & intellectus. *Amen:* Spiritum consilii & fortitudinis, *Amen:* Spiritum scientiæ & pietatis, *Amen:* Adimplere eos spiritu timoris tui. *Amen:* Et consigna eos signo crucis Christi, in vitam propitiatus æternam. Per. *Amen.* Oratione expleta interrogantibus diaconibus nomina singulorum, Pontifex tincto pollice in chrismate, faciat crucem in frontibus singulorum, ita dicendo: Confirmo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Respons. *Amen.* Pax tecum. Respon. *Et cum spiritu tuo.* Iterum, confirmatis omnibus, dicit hos versus: *Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum.* Benedicat vobis Dominus ex Sion, vt videatis bona Hierusalem omnibus diebus vitæ vestræ. Custodiat vos Dominus in timore suo sanctissimo, qui viuit & regnat Deus in secula seculorum. Resp. *Amen.* Pax vobiscum. Respon. Et cum spiritu tuo. F

Item oratio post Confirmationem.

DEus qui Apostolis tuis sanctum dedisti spiritum, & per eos eorumque successores cæteris fidelibus tradendum esse voluisti, respice propitius ad humilitatis nostræ famulatum, & præsta, vt eorum corda, quorum frontes sacro chrismate deliniuimus, & signo crucis designauimus, idem Spiritus sanctus adueniens, templum gloriæ suæ dignanter habitando perficiat. Per. in vnitate eiusdem Spiritus sancti. G

Hoc autem omnino præcauendum est, vt non negligatur, quia tunc omne baptismum legitimum Christianitatis nomine confirmatur. Quibus expletis, iussi incipiunt in ecclesia litaniam tertiam, trinam, ordine supra scripto, & campanæ tanguntur, & ingrediuntur ad Missam. Et cum dixerint, *Agnus Dei*, magister scholæ dicit excelsa voce: *Accendite.* Tunc primum illuminantur omnes cerei neophytorum, quas manibus tenent, & illuminatur ecclesia. Ea vero quæ sequuntur, id est, *Christe audi nos*, & *Kyrie eleison* tam diu debent morose repeti, vt ministri queant procedere. Nam ministri ita debent esse præparati ante ostium sacrarii, vt cum magister scholæ dixerit: *Accendite*, absque mora procedant ad altare. Et procedit pontifex de sacrario cum ingenti decore, cum thimiamateriis, & duob. cereis vnde superius diximus, & stant sicut antea à dextris & à sinistris altaris. Litania expleta, dicit pontifex: *Gloria in excelsis Deo.* Quo finito, dicit: *Pax vobiscum.* Resp. *Et cum spiritu tuo.* H

Oremus.

Deus qui hanc sacratissimam noctem gloria Dominicæ resurrectionis illustras, conserua in noua familiæ tuæ progenie adoptionis spiritum, quem dedisti, vt corpore & mẽte renouati, puram tibi exhibeant seruitutem. Per. Deinde lect. *Si consurrexistis cum Christo.* Allel. *Confitemini Domino.* vel Respon. *Laudate Dominum.* Euang. *Vespere autem sabbati.* Ante Euangelium non portent lumen in ipsa nocte, sed tantum incensum. Nec cantent offertorium, neque *Agnus Dei*, nec communionem, sed Missam per ordinem, & *Pater noster*,

noſter. Vſque, Pax Domini ſit ſemper vobiſcum. Et oſculum pacis inter ſe non faciunt. Poſtquam omnes communicauerint, dicitur oratio ad complendum. Deinde dicit diaconus: *Ite, Miſſa eſt,* ſecundum Romanum ordinem: ſed vſus Eccleſiæ, non vult hoc propter veſperos. In hac nocte de veſpertinali ſynaxi apud Romanos nihil agitur, neque ante Miſſam, neque poſt Miſſam. Apud nos autem vnus de ſchola cui iuſſum fuerit, pro antiphona incipit Alleluia ad veſperum. Et dum communicauerint, cantatur pro veſpera feſtinanter pſalmus, *Laudate Dominum omnes gentes.* Ante Magnificat vero lectio non dicitur, vel verſus, ſed Antiph. *Veſpere autem ſabbati.* Finito Magnificat, dicat ſacerdos hanc orationem.

DEus, qui renatis ex aqua & ſpiritu ſancto cæleſtis regni pandis introitum, auge ſuper famulos tuos gratiam, quam dediſti, vt qui ab omnibus ſunt purgati peccatis, à nullis priuentur promiſſis. Per. Illud autem de paruulis, prouidendum eſt, ne poſtquam baptizati fuerint, vllum cibum accipiant, neque lactentur ſine ſumma neceſſitate, antequam communicent ſacramento corporis Chriſti. Et poſtea per totam hebdomadam Paſchæ omnibus diebus ad Miſſam veniant, & parentes eorum pro ipſis offerant & communicent. Item ipſa die diuturnalem curſum ſeparatim canunt. Tunc finitis omnibus deſcendat pontifex cum omni decore vſque in cubiculum ſuum cum pace & gaudio. Eodem die dominus Papa, & cæteri Romani oua manducant & & formaticum, id eſt, caſeum.

Benedictio caſei in eadem ſabbato.

DIgnare Domine omnipotens bènedicere & ſanctificare hanc creaturam caſei, quam ex adipe animalium producere dignatus es, vt quicunque ex populis ſuis fidelibus inde comederint, omni benedictione cæleſti, & gratiæ tuæ ſaturitate repleantur in bonis. Per.

Item in monaſteriis quomodo fiat in ſabbato ſancto.

VBi autem baptiſmum non fit, aqua benedicatur à ſacerdote, & ſpargatur in omni domo. Poſtea vt ordo eſt, ſicut manifeſtatur in ſacramentorum codice, ſic cantent: Et vt finierint, abſq; vllo cantu reuertantur in ſacrarium. Poſtea ingrediantur ad veſperum. Poſtea modico interuallo, vt fuerit prima ſtella in cælo viſa ſonant ſigna, & incipiunt canere litaniam ad introitum, & ſtatim cum magno decore cũ ſeptem candelabris & cereis, cum incenſo & thuribulis procedit ſacerdos, canentibus interim clericis litaniam. Poſtquam finierint, dicit ſacerdos, *Gloria in excelſis Deo*: Poſtea dicit orationem, & legitur Apoſtolus. Hic autem ſupra ſcriptus ordo baptiſmi ſicut in hoc ſabbato Paſchæ, ſic & in ſabbato Pentecoſtes omnimodis celebretur.

Ordo in vigilia ſancti Paſchæ in nocte.

IN vigilia Reſurrectionis Domini ante mediam noctem populus non eſt dimittendus de eccleſia, iuxta canonum ſanctiones. In ipſa nocte matutina luce rumpẽte tenebras, ſurgentes, in eccleſiam veniunt, & mutua charitate ſe inuicem oſculantes, dicant: *Surrexit Dominus de ſepulcro.* Deinde dicit: *Domine labia mea aperies, Et os meum annunciabit laudem tuam. Deus in adiutorium meum intende.* Super *Venite*, dicunt: *Alleluia*, de antiph. *Præoccupemus faciem Domini.* Sequuntur tres pſalmi cum antiphonis: *Ego ſum qui ſum.* Pſalm. *Beatus vir.* Antiph. *Poſtulaui.* Pſal. *Quare fremuerunt.* Antiph. *Ego dormiui.* Pſalm. *Domine, qui multipli.* Sequuntur lectiones tres de homiliis ſanctorum patrum, ad ipſum diem pertinentes cum reſponſoriis. Sequitur Matutina cum antiph. Infra albas Paſchæ ſuper *Venite*, dicitur antiph. *Surrexit Dominus vere.* Et tres Pſalmos per nocturnum imponunt per ſingulas noctes, & ſic per omnes pſalmos cantatur *Alleluia*, vſque in octauas Paſchæ, hoc ordine. Feria ſecunda. Pſalm. *Cum inuocarem.* Pſalm. *Verba mea.* Pſalm. *Domine ne in furore tuo.* feria tertia. Pſalm. *Domine Deus meus.* Pſalm. *Domine dominus noſter.* Pſalm. *in Domino confido.* Feria quarta. Pſalm. *Saluum me fac Domine.* Pſalm. *Vſque quo Domine.* Pſal. *Dixit inſipiens.* Feria quinta. *Domine quis habitat.* Pſalm. *Conſerua me.* Pſam. *Exaudi Domine.* Feria ſexta *Cæli enarrant.* Pſal. *Exaudiat te.* Pſal. *Domine in virtute.* Sabbato. *Domini eſt terra.* Pſal. *Ad te Domine leuaui.* Pſal. *Iudica me Domine quoniam.* Item à Paſcha vſque ad octauas ad nullum curſum cantatur reſponſorius, nec lectio recitatur: ſed pro verſu & reſponſorio cantatur reſponſorius gradualis. *Hæc dies.* Et de Alleluia tantum prima.

Item ordo in die ſancto Paſchæ.

DIe ſancto Paſchæ induti ſolenniſſimis veſtimentis omnes clerici conuenientes ad ſtationem ad ſanctam Mariam maiorem, primitus cantent Tertiam. Qua finita, reſperſi aqua ſancta, quæ pridie collecta eſt de fonte, tam ipſi, quam & omnis populus, procedunt cum omni decore; cum crucibus & thymiamateriis, præcedentibus etiam ſanctis Euangeliis, cantantes antiphonas proceſſionales.

Antiphona ad Proceſſiones.

IN die reſurrectionis meæ, dicit Dominus, alleluia, congregabo gẽtes, & colligam regna, & effundam ſuper vos aquam mũdam, Alleluia alleluia. Vidi aquam egredientem de templo à latere dextro, alleluia & omnes, ad quos peruenit aqua iſta, ſalui facti ſunt, & dicent, alleluia, alleluia.

Alia.

Cum rex gloriæ Chriſtus infernum debellaturus intraret, & chorus angelicus ante faciem eius portas principum tolli præciperet, ſanctorum populus qui tenebatur in morte captiuus, voce lachrymabili clamauerat: Aduenisti deſiderabilis, quem expectabamus in tenebris, vt educeres hac nocte vinculatos de clauſtris: Te noſtra vocabant ſuſpiria, te larga requirebant lamenta: tu factus es ſpes deſperatis, magna conſolatio in tormentis, alleluia.

Cum verſibus iſtis in laudem ſancti Paſchæ:

SAlue feſta dies, toto venerabilis æuo,
Qua deus infernum vicit, & aſtra tenet. Salue.
Ecce renaſcentis teſtatur gratia mundi,
Omnia cum Domino dona rediſſe ſuo. Salue.
Namque triumphanti poſt triſtia tartara Chriſto,
Vndique fronde nemus, gramina flore fauent. Salue.
Legibus inferni oppreſſis, ſuper aſtra meantem
Laudant rite Deum lux, polus, arua, fretum. Salue.
Qui crucifixus erat Deus, ecce per omnia regnat:
Dantque creatori cuncta creata precem. Salue.
Nobilitas anni, menſum, lux, alma dierum,
Horarum ſplendor ſtridula cuncta fauent. Salue.
Chriſte ſalus rerum, bone conditor, atque redemptor,
Vnica progenies ex Deitate Patris: Salue.
Funeris exequias pateris vitæ auctor & orbis,
Intrans mortis iter, dando ſalutis opem. Salue.
Pollicitam ſed redde fidem precor alma poteſtas:
Tertia lux rediit ſurge ſepulte meus. Salue.
Solue catenatas inferni carceris vmbras,
Et reuoca ſurſum quicquid ad ima ruit. Salue.
Redde tuam faciem, videant vt ſecula lumen:
Redde diem, qui nos, te moriente, fugit. Salue.
Eripis innumerum populum de carcere mortis,
Et ſequitur liber, quo ſuus auctor adit. Salue.
Hinc tumulum repetens poſt tartara, carne reſumpta.
Belliger ad cælos ampla trophæa refers. Salue.

Quibus expletis, ingrediuntur eccleſiam cũ Antiphona: Sedit angelus ad ſepulchrum Domini, ſtola claritatis coopertus: videntes eum mulieres, nimio terrore perterritæ, ſubſtiterunt à longe. Tunc locutus eſt angelus, & dixit eis: Nolite metuere, dico vobis, quia ille, quem quæritis mortuum, iam viuit, & vita hominum cum eo ſurrexit, Allelui. Verſ. *Crucifixum in carne laudate, & ſepultum propter nos glorificate, reſurgentemque de morte adorate.* Nolite. Verſ. *Recordamini, quomodo prædixit, quia oportet filium hominis crucifigi, & tertia die à morte ſuſcitari.* Nolite. Antiph. Maria & Martha cum veniſſent ad monumentum, angeli ſplendentes apparuerunt, dicentes: Quem quæritis viuentẽ cum mortuis, nõ eſt hic: venite, & videte locum vbi iacuit. Cito euntes, dicite diſcipulis eius & Petro, ſurrexit Chriſtus qui creauit omni, & miſertus eſt humano generi. Alleluia.

A Et ita ingrediuntur ad Missam. Ad introitum imponit cantor antiph. *Resurrexi.* Psal. *Domine probasti.* Dicitur oratio prima: *Deus qui hodierna die per vnigenitum tuum.* Legitur epistola ad Corint. *Expurgate vetus fermentum.* Grad. *Hæc dies,* vers. *Confitemini Domino.* Allel. Vers. *Pascha nostrum.* Vers. *Epulemur.* Euangelium secundum Marcum: *Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Salome.* Inde completur Missa ordine suo. Et communicant omnes.

Item secundum Romanos.

Die resurrectionis Dominicæ, procedente Pontifice ad sanctam Mariam cum ordinibus suis, notarius regionarius stat in loco, qui dicitur Merulanas: & salutato Pontifice, dicit: *In nomine Domini nostri Iesu Christi*, baptizati sunt hesterna nocte in sancta Dei genitrice Maria infantes masculi, numero tanti, fœminę tantæ. Respondet Pontifex: *Deo gratias.* Et accipit à sacellario solidum vnum. Pontifex autem pergit ad stationem.

In die vero sancti Paschæ primo omnes acolyti regionis tertiæ, & defensores omnium regionum, conuenientes
B diluculo in patriarchio Lateranensi, præcedunt pontificem pedestres ad stationem. Secunda feria, regio quarta: Tertia feria, regio quinta. Feria quinta, regio septima. Feria sexta, regio prima. Sabbato, regio secunda ordine proprio, tam in processione, quam in ecclesia, vel vbicunque eos propria dies ratione sui gradus prisca cōstitutione ire, vel ministrare compulerit, à ministerio pontificis non poterit sine vlla deesse excommunicationis sententia, vel animaduersionis disciplina. Quorum ministeria penitus secundum rationem simplicem dupliciter diebus singulis diuiduntur, id est, in processione Apostolici ad stationem, & in egressu sacrarii, vsq; ad Missarum consummationem. Sed, dum venerit pontifex prope ecclesiam, exeuntes acolyti & defensores ex regione illa, præstolantur eum in loco statuto antequā veniat vbi descensurus est. Similiter presbyter ecclesiæ cum subdito sibi presbytero, & mansionario thymiamateria deferentibus in obsequium illius dum venerit. Et acolyti quidem cum defensoribus primum, deinde presbyter cum suis petita benedictione, diuisis hinc inde partibus, præcedunt pōtificem vsque ad ecclesiam. Cum vero ecclesiam introierit,
C descendens in secretarium, mutet vestimenta sua solennia, & ministri ante ianuam eiusdem secretarii mutent vestimēta sua, & paret Euangelium, qui lecturus est. Et dum pontifex innuit vt psallant, mox incipit prior scolæ antiphonam ad introitum, & ita ingreditur pontifex ad Missam cum ordinibus suis. Celebrata autem Missa, & communicantibus omnibus det orationem ad complendum, & innuente eo, vnus ex diaconus dicit: *Ite, Missa est.* Resp. *Deo gratias.* Tunc septem cereostata præcedunt pontificem, & subdiaconus regionarius cum thuribulo ad secretarium. Descēdente autem illo in presbyterium, episcopi primum dicant, *Iube Domine benedicere.* Et statim pontifex dat benedictionem ita, *Benedicat nos Dominus.* Resp. *Amen.* Post Episcopos presbyteri. Deinde monachi. deinde schola. deinde milites draconarii, id est, qui signa portāt: post eos baioli, post eos cereostatarii. Post quos acolyti, qui rugam obseruant, Post eos extra presbyterium cruces portantes, deinde mansionarii iuniores, & intrant in secretarium.

Benedictio Agni in Pascha.

D Post celebratam Dominicæ sancti Paschæ solennitatem, postquam etiam transactos ieiuniorum dies, iam animabus spiritualibus dapibus refectis de mensa tuæ maiestatis, offerimus famuli tui pro huius fragilitate corpusculi aliquantulum reparandi, hanc vsui nostro concessam creaturam agni, poscentes vt eum ore proprio nobis signantibus benedicas, ac dextera tua sanctifices, & vniuersis ex eo sumentibus ministrata munuscula grata effici præstes, atque his cum gratiarum actione perceptis, te Deum, qui es cibus vitæ & animæ nostræ, magis & inhianter desideremus, & indefesse fruamur. Per.

Benedictio aliarum carnium.

Deus vniuersæ carnis qui Noë, & filiis suis de mundis & immundis animalibus pręcepta dedisti, quique sicut ole-
E ra herbarum humano generi quadrupedia munda edere permisisti, quique agnum in Ægypto Moysi & populo tuo in vigilia Paschæ comedere præcepisti, in figura agni Domini nostri Iesu Christi, cuius sanguine omnia primogenita tibi de mundo redemisti, & in nocte illa omne primogenitum in Ægypto percutere præcepisti, seruans populum tuū agni sanguine prænotatum: dignare Domine Deus omnipotens benedicere, & sanctificare has ouium mundarum, siue aliorum animalium carnes, vt quicunque ex eis de famulis tuis fidelibus comederint, omni benedictione cælesti, & gratia saturati, repleantur in bonis. Per eundem Dominum.

Benedictio lactis & mellis.

Benedic Domine has creaturas lactis & mellis, & pota famulos tuos fonte perenni, qui est spiritus veritatis, & enutri eos de hoc lacte & melle. Tu enim Domine promisisti patribus nostris, Abrahæ, Isaac, & Iacob, dicens: Introducam vos in terram promissionis, terram fluentem lacte & melle. Coniunge Domine famulos tuos spiritu charitatis &
F pacis, sicut coniunctum est hoc lac & mel in Christo Iesu Domino nostro. Qui tecum viuit & regnat.

Item ordo in eodem die sancto ad vesperum, & vsque ad octauas Paschæ.

Die sancto Paschæ cōueniente schola temporius cum Episcopis & diaconibus ad sanctum Ioannem in ecclesia maiore ad locum Crucifixi, incipiunt Kyrie eleison, & veniunt vsque ad altare: ascendentibus diaconibus in pogium, Episcopi & presbyteri statuūtur in locis suis, & schola ante altare. Finito *Kyrie eleison*, innuit archidiaconus primo scholæ, & ille inclinans se illi, incipiat Alleluia cum Psamo, *Dixit Dominus Domino meo.* Post hunc innuit secundo scholæ, vel cui voluerit, sed & omnibus incipientibus hoc modo præcipit. Dicitur igitur Alleluia, cum psal. *Confitebor.* Inde salutat primus scholæ archidiaconum, & illo innuente, dicit primus scholæ Alleluia cum psalmo, *Beatus vir.* Quo finito, primus scholæ cum paraphonistis infantibus incipiat responsorium gradalem, *Hæc dies,* cum versu, *Confitemini Domino.* Quo finito, incipiat primus scholæ cum melodis
G intrantibus *Alleluia, Pascha nostrum.* Et respondent paraphonistæ. Sequitur versus: *Epulemur*: Inde melodia. Hoc ordine expleto, incipit archidiaconus in Euāgelio antiphonam, Et respicientes. Post hanc dicit sacerdos orationem: & descendunt ad fontes cum antiphona, In die resurrectionis meæ. Quam vt finierint, dicit primus scholæ *Alleluia*, cū psalmo, *Laudate pueri Dominum.* Deinde alleluia cum psalm. *In exitu Israel.* Deinde primus scholæ dicit cum pueris, alleluia, *Venite exultemus.* cum versu, *Praeoccupemus.* Post hunc sequitur diaconus, & dicit antiphonam: *Cito euntes*, Deinde sequitur oratio. *Tunc vadunt ad crucem.* canentes antiph. *Vidi aquam.* Siue, Christus resurgens à mortuis. Et sequitur oratio. Deinde descendunt primates ecclesiæ ad accubita, inuitante notario vice domini, & bibunt ter, & de Græco primo, de Pactisi secundo, de Procouia tertio. Postquam biberint omnes presbyteri & acolyti per singulos titulos, redeunt ad faciendos vesperos. Ipsi enim tantummodo super psalmos Alleluia dicunt, & ante Euangelium responsorium gradalem, *Hæc dies.* sine versu, & Alleluia tantum primum.
H Deinde orationem. Et bibent de dato presbyteri. Hæc ratio per totam hebdomadam, seruabitur vsque in Dominicam post albas, *Alleluia*, & antiphonis mutatis tantum singulis diebus, psalmos vero eosdem canunt: Item: infra albas singulis diebus ad Matutinos leguntur homilię ad ipsum diem pertinentes.

De Sabbato infra albas.

Sabbato infra albas albati, qui in sabbato sancto baptizati fuerint, albis vestibus exuuntur.

Benedictio aquæ ad albas deponendas.

Domine sancte pater omnipotens, æterne Deus, creator generis humani, nos qui per te redempti sumus, & per gratiam pietatis tuæ in fonte aquæ baptismi renati sumus;

dignare

A dignare quęsumus huic creaturæ per signum crucis sobrietatem infundere, vt sicut per fontem baptismi imbuti sumus, ita super hanc aquam, quam post fontem sacrum ad abluendas albas offerimus, veniat Spiritus sanctus tuus, qui in fonte baptismi, & in cõfessione nominis tui peccata extinxit. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuũ, qui tecum viuit & regnat in vnitate eiusdem Spiritus Sancti.

De obseruanda vnctione Chrismatis.

QVanto autem tempore generaliter ab Ecclesia celebratur aduentus Spiritus sancti super Apostolos, tanto tempore debet seruari vnctio chrismatis apud vnumquemque qui accipit manus impositionem.

De octo officiis Neophytorum.

OCto officia, quæ fiunt in commemoratione Neophytorum, distinguuntur à cæteris sequentibus vsque in Pentecosten. *Primum habet* duas laudes, id est, *Alleluia, Confitemini*: Et tractum, *Laudate Dominum*. Septimnm, duas simi-
B liter, id est, duo Alleluia: *Hæc dies*, & *Laudate pueri*. quod non fit in vllo alio sabbato vsque in Pentecosten. Sex media habent responsorium & Alleluia.

De versibus gradalibus infra albas.

NOtandum est, versus responsorii omnes esse de psalmo, *Confitemini Domino*, qui sonat confessionem laudis. Quæ tamen laus Alleluia concluditur. Qui sunt, *Confitemini Domino*. Item, *Dicat nunc Israel quoniam bonus*. Item, *Dicat nunc qui redempti sunt*. Item, *Dextera Domini*. Item, *Lapidem quem reprobauerunt*. Item, *Benedictus qui venit*. In fine autem versum responsorii. *Hæc dies*, præposterus ordo est. *Benedictus qui venit*, præponitur in quinta feria versui, *Lapidem quem reprobauerunt*, qui est in ordine prior: sed sexta feria cantatur, qui inter cæteros præcipue sonat de passione Domini, quæ facta est sexta feria. Item notandum, quod per illos sex dies paschales, in quibus responsorium cantamus, Alleluia subsequitur. Illi vero dies quinquaginta, qui sequuntur à sabbato Paschali vsque ad octauas Pentecostes, Alleluia tantum habent & per Dominicos dies, vel festiuos Sanctorum dies, duo Alleluia dicuntur.

C

Ordo in octauis Paschæ.

IN octaua Paschæ ponunt Actus Apostolorum, & septem epistolas Canonicas, siue Apocalypsim Ioannis vsque in octauas Pentecostes. Tres vero psalmi cantantur in nocturnali officio per septem dies baptismales, & vnum diem ducimus in religione per illos septem dies, Deinceps in sequenti tempore quasi crescentium arborum frondes multiplicantur, & recoluntur mores bonis diuersorum operum per plures psalmos.

In eadem Dominica post albas, id est, in octauis Paschæ infra ciuitatem Romanam dantur Agni cerei ab archidiacono in ecclesia post Missam, & communionẽ populo & ex eis faciunt, infra domos suas incensum accendi ad suffumigandum in domibus suis pro quacunque necessit.te. Similiter in suburbanis ciuitatibus de cereo benedicto faciunt ad suffumigandum scilicet in domibus suis, seu ponendum in agris, vel in vineis propter illusiones diabolicas, siue contra fulgura & tonitrua.

D

Ordo in Litania maiore.

ROmana consuetudo vnum diem, id est, septimo calendas Maii interponit, quem vocat Litaniam maiorem, non in ieiunio. Litania autem Græce, Latine Rogatio dicitur, inde & Rogationes. Potest enim serena mens, & aliena à voluntate mala, precari Deum, quamuis manducet sobrie. Hanc autem legimus statutam esse à sancto Gregorio propter imminentem cælestis iræ mucronem. Iussit autem fieri in eodem die litaniam septenam, ita præcipiens: Litania clericorum, exeat ab ecclesia beati Ioannis Baptistæ: Litania virorum, ab ecclesia sancti Marcelli martyris: Litania monachorum, ab ecclesia sanctorum martyrum Ioannis & Pauli: Litania ancillarum Dei, ab ecclesia beatorum martyrum Cosmæ & Damiani: Litania fœminarum coniugatarũ,

E ab ecclesia beati Petri, & martyris Stephani: Litania viduarum, ab Ecclesia beati Martyris Vitalis: Litania pauperum, & infantum, ab ecclesia beatæ martyris Cæciliæ. Pro importunitate autem bellorum potest proculdubio videri Litania instituta esse, & ex æqualitate temporis colligimus, eam necessariam esse ad fruges conseruandas. Quam Litaniam vna die obseruare debent omnes Christiani, non equitando, non preciosis vestibus induti, cinere respersi, & cilicio induti, nisi infirmitas impediret.

De Litania minore.

TRes autem dies Rogationum, qui celebrantur ante Ascensionem Domini, iuxta morem Gallicanæ ecclesiæ, constituit sanctus Mamertus Vienen. Episcopus ob incursionem scilicet malarum bestiarum, quæ tunc temporis grauissime afficiebant populum Domini. Quæ consuetudo apud nos vsque hodie pro diuersis calamitatibus deuotissime recolitur. Nullus autem his diebus vestimenta pretiosa induatur, quia in sacco & cinere lugere debemus. Prohibe-
F antur ebrietates, & comessationes, quæ fiunt in vulgari plebe. Nemo ibi equitare præsumat, sed discalceatis pedib. oẽs incedant. Nequaquam mulierculæ ducant choros, sed oẽs in commune *Kyrie eleison* decantent, & cum contritione cordis Dei misericordiam exorent pro peccatis, pro pace, pro peste, pro conseruatione frugum, & pro cæteris necessitatibus, Dies enim abstinentiæ sunt, non lætitiæ. Per quod triduum serui & ancillæ ab opere relaxentur, quo magis plebs vniuersa conueniat. Et hoc triduo omnes abstineant, & quadragesimalibus cibis vtantur. Antiphonæ vero ad reliquias deducendas, in libro gradali vel antiphonario quærentibus occurrent per singulos tres dies.

Ordo in Inuentione sanctæ Crucis.

IN inuentione sanctæ Crucis legantur lectiones, quæ & in nataliciis plurimorum martyrum siue homiliæ ad ipsum diem pertinentes.

ORDO.

In Vigilia Ascensionis Domini leguntur lectiones tres de Actibus Apostolorum. Prima lectio sic continet in capi-
G te: Primum quidem sermonem feci de omnibus ô Theophile. vsque, Et Maria matre Iesu & fratribus eius. Secunda lectio sic continet in capite. In diebus illis, Exurgens Petrus in medio fratrum. vsque, Et annumeratus est cum vndecim Apostolus. Tertia lectio sic continet in capite. Qui ergo receperunt sermonem eius. vsque, Qui salui fierent quotidie in idipsum. Postea leguntur homiliæ sanctorum Patrum, ad ipsum diem pertinentes.

Ordo in sabbato sancto Pentecostes.

SAbbato in vigiliis Pentecostes omnes ieiunium faciunt, & omne diuinum officium vel ordinem, tam lectiones, quam & baptismum, sicut in sabbato sancto vigiliarum Paschæ. Tantum hora octaua ingrediuntur ad vigilias, vel Missarum solennia, vt hora nona expleta omnia consummentur. In eis autem leguntur lectiones quatuor, & canũtur quatuor cantica ante baptismi consecrationem, sicut in vigiliis Paschæ. Ante enim, quam descendatur ad fontem ad baptizandum, legitur lectio prima, *Tentauit Deus Abraham*: *Canticum, Cantemus Domino.*

H

Oratio.

DEus qui in Abrahæ famuli tui opere, humano generi obedientiæ exempla præbuisti, concede nobis & nostræ voluntatis prauitatem frangere, & tuorum præceptorum rectitudinem in omnibus adimplere. Per.

Lectio secunda: Scripsit Moyses. Resp. Attende cælum.

Oratio.

Deus qui nobis per prophetarum ora præcepisti temporalia relinquere, atque ad æterna festinare, da famulis tuis, vt quæ à te iussa cognouimus, implere cælesti inspiratione valeamus. Per. Lectio: Apprehendent septem mulieres virum vnum. Resp. Vinea facta est.

A

Oratio.

Deus qui nos ad celebrandam præſentem feſtiuitatem vtriuſque teſtamenti paginis inſtruis, da nobis intelligere miſericordiam tuam, vt ex perceptione præſentium munerum firma ſit expectatio futurorum. Per. Lect. 4. *Audi Iſrael.*

Deus commutabilis virtus & lumen æternum, reſpice propitius ad totius eccleſiæ mirabile ſacramentum, & da famulis tuis, vt hoc quod deuote agimus, etiam rectitudine vitæ teneamus. Per. Tractus, *Sicut ceruus.*

Oratio.

Omnipotens ſempiterne Deus, qui hanc ſolennitatem aduentus Spiritus ſancti conſecraſti, da nobis quæſumus, vt cæleſtibus deſideriis accenſi, fontem vitæ ſitiamus. Per.

Finitis lectionibus, deſcendendum eſt ad fontem cum ſancto chriſmate & cereis in magna reuerentia, decantando Litaniam. Aliqui canunt Litaniam noricam: *Rex ſanctorum decus angelorum, totum mundũ adiuua.* Cum ſuis verſibus.

B

His expletis, baptizandum eſt ſicut in vigilia Paſchæ.

Poſt aſcenſum vero fontis, ingrediendum eſt ad Miſſam publicam ad ſanctum Ioannem.

In primis autem fiunt litaniæ ter repetendo, & cum dixerint, *Agnus Dei*, dicat cantor eccleſia voce, *Accendite.* Accenſis omnibus luminibus, procedat pontifex cum omni ornatu vſq; ad altare & dicat: *Gloria in excelſis Deo.* Et peragatur Miſſa cum Alleluia & Tractu ordine ſuo, ſicut in Sacramentario continetur.

Ordo in nocte Pentecoſtes.

IN aduentu Spiritus ſancti, id eſt, in nocte Pentecoſtes dicũtur tres pſalmi cum antiphonis, ſicut in Paſcha Domini, quia vnus ordo pſalmorum continetur & in reſurrectione Domini, & in aduentu Spiritus ſancti. Leguntur etiam lectiones tres de Actibus Apoſtolorum. Prima lectio ſic continet in capite: *Et cum complerentur dies Pentecoſtes.* Vſque, *Audiuimus eos loquentes noſtris linguis magnalia Dei.* Secunda

C

lectio ſic continet in capite: *Stupebant autem omnes & mirabantur, adinuicem dicentes:* vſque, *Et erit, & omnis quicunque inuocauerit nomen Domini ſaluus erit.* Tertia vero lectio ſic continet in capite: *Viri Iſraelitæ, audite verba hæc: Ieſum Nazarenum, virum approbatum à Deo.* vſque, *Quoſcunque aduocauerit Dominus Deus noſter.* Alias vero leguntur homiliæ ad ipſum diem pertinentes. Quod in Paſcha dictum eſt de ſequentibus noctibus baptiſmalibus, hoc & hic dicendum eſt, vt tres pſalmi per ſeptem dies neophytorum omnimodis canantur. Et ſicut celebramus maieſtatem Spiritus ſancti in Pentecoſte, celebremus & in octaua eiuſdem feſtiuitatis, id eſt, in nocte tres pſalmos in nocturnis, & vſque ad finem diei præſentis Dominici, *Alleluia* dicamus. In ipſis enim diebus præſentis hebdomadę non ſtatim peracta die quinquageſima, genu ad orandum curuamus: ſed & illa adhuc ſeptimana ſtãtes Domino ſupplicam⁹, & quamuis intermiſſa repetentes ieiunia, tamen *Alleluia* quotidie perſonamus, & per ſeptem dies laudes hymnorum debitas, ſimul & Miſſarum celebrationes Deo offerimus.

D

Ordo de octaua Pentecoſtes.

IN Dominica octauæ Pentecoſtes ponunt librum Regum, & Paralipomenon, vſque in Dominicam primam menſis Auguſti. Tempus autem Pentecoſtes inchoatur à prima die reſurrectionis, & currit vſque ad diem quinquageſimum poſt Paſcha. Qui dies quinquaginta celebrantur in lætitia poſt reſurrectionem Domini. Propter hoc ieiunia relaxãtur, & ſtãtes oramus, quod eſt ſignum reſurrectionis. Duas autem varietates habet Eccleſia de ieiunio, quod fit poſt reſurrectionem Domini. Aliqui ſecundum vulgarem vſum ſtatuunt terminum quadrageſimalis ieiunii in feſtiuitate ſancti Ioannis: aliqui volunt omnes dies habere in lætitia. Cur lętari debeamus in diebus Pentecoſtes, abundant exempla ſanctorum patrum. Cur ieiunare neceſſe ſit, vnuſquiſque ex ſuo corde cognoſcit. Sed voluntate licet vnicuique ieiunare ob deuotionem mentis. Ab hac licentia excluduntur, qui proprie pœnitentes in Eccleſia nominantur.

E

Denunciatio ieiunii menſis. I. IV. VII. & X.

ANnua nobis eſt, dilectiſſimi, ieiuniorum celebranda feſtiuitas, quam menſis illius ſolennis curſus indicit. Quarta ergo & ſexta feria ſuccedente, ſolitis eandem conuentibus exequamur, ſabbatorum die hic ſacras acturi vigilias, vt per obſeruantiam competentem, Domino purificatis mentibus ſupplicantes, beatiſſimo Petro Apoſtolo ſuffragante, à præſentibus periculis exui mereamur pariter & futuris. Per.

De ieiunio quatuor Temporum.

IN quatuor Temporibus quando agimus duodecim lectiones, ſolemus ieiunare pro ordinandis, quamuis ordinatio non fiat: etiam ſi prouenerint in octauis Pentecoſtes, quando celebrantur feſtiuitas ſeptiformis ſpiritus & neophytorum. Vt autem hoc ieiunium celebretur in largitione ſacrorum ordinum, Eccleſiæ primitiuæ mos obtinuit. In quarta autem feria, quarti menſis leguntur duæ lectiones. Quinta feria deeſt officium & Miſſa, & ideo debes cantare de Dominica Pentecoſtes. Sexta feria vna tantum legatur lectio. Sabbato, quando benedictio agitur, quatuor lectiones leguntur, & ſingulas lectiones ſinguli reſponſorii decent. Proxima lectio ordinationi de camino ignis legitur. Quatuor temporalibus annus voluitur, vnumquodque tempus tres menſes habet. Pro vnoquoque menſe ſinguli dies ieiunio conſecrantur. Per ſingulas orationes in duodecim lectionibus genu flectimus, excepto in octauis Pentecoſtes. In ſola de camino ignis, genu non flectimus.

F

Item de ieiunio Pentecoſtes.

SI autem ipſa hebdomada in menſe quarto euenerit, ieiunium faciant quarta & ſexta feria, & in ſabbato vſque ad horam nonam, & hæ lectiones legantur, quæ in menſe quarto ſcriptæ ſunt, cum reſponſoriis quatuor, & *Benedicite,* & Tractu, *Laudate Dominum.* Sin autem ea non tempore ſuo agitur, cum lectiones leguntur, non pronunciat lector; Lectio libri: ſed inchoat plane, & legit in ſenſu lectiones, ſicut epiſtolæ Pauli diebus Dominicis leguntur. Si vero tempore ſuo agitur, tunc pronunciat, *Lectio libri*: ſimiliter & in reliquis tribus temporibus.

G

ORDO.

In Natali ſancti Ioannis Baptiſtæ leguntur homiliæ ſanctorum patrum, ad ipſum diem pertinentes. Item.

In natali ſancti Ioannis ideo tres Miſſæ celebrantur, id eſt, vna in vigilia eiuſdem, duæ in die natiuitatis eius, quia tribus triumphis refulſit inſignis, id eſt, officio præcurſoris, Baptiſtæ miniſterio, & quia Nazaræus ex vtero matris permanſit.

ORDO.

In natali ſancti Petri Apoſtoli leguntur lectiones tres de Actibus Apoſtolorum. Prima lectio ſic continet in capite: *Petrus & Ioannes aſcendebant in templum.* Secunda lectio ſic continet in capite: *Factum eſt autem dum Petrus tranſiret.* Tertia lectio ſic cõtinet in capite: *Eodem tempore miſit Herodes rex manus.* Deinde leguntur ſermones & homiliæ ſanctorum patrum ad ipſum diem pertinentes.

H

ORDO.

In natali ſancti Pauli Apoſtoli leguntur ſermones ſancti Auguſtini, ſiue homiliæ ad ipſum diem pertinentes.

ORDO.

In Dominica prima menſis Auguſti, ponunt Prouerbia Salomonis, & Eccleſiaſten & Cantica Canticorum, & librum, Sapientiæ, vel librum Ieſu filii Syrach, vſque in Dominicam primam menſis Septembris.

ORDO.

In Aſſumptione ſanctæ Mariæ in ipſa nocte leguntur Cantica Cãticorum, vel homiliæ eiuſdẽ diei. In ipſa veſpera

A vigiliarum, præparatur quoddam portatorium in sancto Laurentio apud Lateranos, superpositaq; tabula imagine Christi Domini nostri insignita, à medio noctis concurrente populo, exeunt cum litania ad sanctam Mariam minorem, mundatis per viam plateis, & suspensis per domos lucernis, ibiq; in gradibus S. Mariæ, deposita aliquandiu icona, omnis chorus virorum ac mulierum, genibus humiliter ante eam flexis, pugnis etiam pectora cædentes, vna voce per numerum dicit centies *Kyrie eleyson*, centies *Christe eleyson*, centies *Kyrie eleyson*, fusisq; lachrymis & precibus, per sanctum Adrianum recta via vadunt ad sanctam Mariam maiorem, auditaq; Missarum celebritate, ad palatium reuertuntur.

ORDO.

In Dominica prima mensis Septembris ponunt librum Iob, & librum Tobiæ, & Iudith, siue Hester & Esdram, vsque in Dominicam primam mensis Octobris. Mense Septembrio, quamuis festa Sanctorum in ieiunio euenerint, B illud tamen loco suo celebretur.

ORDO.

In natiuitate sanctæ Mariæ, leguntur homiliæ Sanctorum Patrum ad ipsum diem pertinentes. In ipsa die cum litaniis exeunt à S. Adriano, & ad sanctam Mariam populus occurrit.

ORDO.

In exaltatione S. Crucis leguntur lectiones quæ & in natalitiis plurimorum martyrum, siue homiliæ ad ipsum diem pertinentes. In ipsa die salutant in palatio Lateranensi sanctam Crucem & sandalia Domini.

ORDO.

In Dominica prima mensis Octobris ponunt librum Machabæorum, vsque in Dominicam primam mensis Nouembris.

ORDO.

In dominica prima mensis Nouemb. ponunt Ezechielem, & Danielem, siue duodecim Prophetas minores, vsq; in dominicam de Aduentu Domini.

ORDO.

C Et in ipsis Kalendis Romæ, & per totum orbem plebs vniuersa, sicut in die natalis Domini ad ecclesiam in honore omnium Sanctorum ad Missarum solennia conuenire studet, illud attendentes, vt quicquid humana fragilitas per ignorantiam aut negligentiam in solennitatibus aut vigiliis Sanctorum minus plene peregerint, in hac obseruatione sancta soluatur.

ORDO.

Quatuor Coronatorum nomina per incuriam neglecta, Deo reuelante hæc sunt: Seuerus, Seuerianus, Victorinus, & Carpophorus: solennitas tamē eorum, vt statuta fuerat, in aliorum Sanctorum nomine celebris permansit.

ORDO.

In Dominica prima Decembris de Aduentu Domini ponunt Isaiam Prophetam vsque in Natiuitate Domini Et de ipsa Dominica ad finem lectionum non dicatur: *Tu autem Domine*: Sed tantum, *Hæc dicit Dominus Deus, conuertimini ad me, & salui eritis*, vsque in vigiliam Domini.

D MELCHIOR HITTORPIVS LECTORI BENEVOLO, S.



CVM in antiquis manu descriptis libris, ex quibus Ordinem Romanū antiquum de Missæ & anni totius officiis exhibuimus, aliorum item officiorum atq; rituum Ecclesiasticorum siue ordines siue formulas descriptas reperissemus, quales sunt, Ordo secundum quem in Romana Ecclesia sacri Ordines fiunt: Ordo, qualiter Episcopus in Romana Ecclesia ordinetur: Ordo Romanus ad dedicandam Ecclesiam, & similes alij: visum est mihi non alienum esse ab huius operis argumento, si cum reliquo ordine etiam hæc eruditi viri & rerum E ecclesiasticarum studiosi haberent. Non solum quod, sicut monui, in manuscriptis libris cum ipso ordine coniungerentur, sed quod etiam qui de diuinis officiis cōmentarios ediderunt Isidorus, Albinus, Amalarius, Ivo, Honorius, Durandus, de eisdem rebus, quarum in his ordo & agendi formula præscribitur, pertractarint: siq; tam sanctorum rituum, & ceremoniarum cognitio iucunda, vtilis & perquam necessaria, hac præsertim ætate qua non desunt, qui sicut optima quæq; & antiquam pietatem spirantia, ita sanctissimas has ceremonias piissimis precibus tamquam gemmis distinctas & relucētes, quas maiores nostri singulari pietate viri, exquisite & summo cum artificio compositas publice in vsum acceperunt, & nobis reliquerunt, per insignē temeritatem, ne dicam impietatem rideāt, calumnientur, & priuata auctoritate abrogent. Quod quam iniq; faciant, vt non solum religiosis viris & optime erga priscam pietatē affectis, ratio constare, sed illis etiam ipsis perspicuum esse possit, proferre hæc & omnib. ea spectanda exhibere operæpretium est visum: earū enim præclara forma atq; pulchritudine, & pietatis qua plenæ redolent fragrantia sic afficientur, quorum sensibus stuporem malitia & obstinatio non induxerit, vt eas cupide amplecti & retinere, multo sane minus abiectas & abrogatas velint. Non ignoro autem F exstare Pōtificalem librum, in quo hæc & ex eis quæ hactenus excusa sunt, nonnulla reperiantur. Sed ille, quæ & quemadmodum nunc vsus obtinet, ita eas exhibet, in quibusdam fortasse ab antiquis ritib. differētia: Nobis propositum fuit, antiquum, si ita appellare placeat, Pontificalem seu Episcopalem librum, ex antiquis libris fideliter excriptum exhibere qualē superius memoratos scriptores illa sua ætate habuisse & esse interpretatos, ipsi post se hiciendi clarum efficient: vt, sicut cætera ad quæ respiciunt quæq; exponunt Ordinis Romani, ita hæc etiam in promptu haberemus, & quibus etiamnum hodie in Catholica Ecclesia in Ecclesiasticis rebus vtimur, agēdi formulas non nouas & recens excogitatas, sed auctoritatem earum esse antiquissimam constaret. Vale & nostrum in hisce laborem, in tuis ad Deum piis precibus nostri memor, animo beneuolo prosequere.

ORATIO AD CAPILLATVRAM INCIDENDAM.

MANDA Deus benedictionem tuam, & vitam G in Ecclesia tua, & vnguentum, quod descēdit in capite Aarōn, descendat super hunc famulum tuum N. Maneat, quæsumus, in corpore Ecclesiæ tuæ pascendus, cuius caput vnguenti tui suauitate dignatus es adimplere.

ALIA.

Omnipotens Christe Saluator, innocens & innocentiæ amator, humilis & humilitatis assumptor, mansuetus & mansuetudinis inhabitator, qui venientibus ad te paruulis, manus tuæ benedictionem imponens, talium dixisti esse regnum cœlorum, benedic hunc famulum tuum N. cuius in tuo nomine superflua incidimus capillorum: da ei intellectum cum ætatis augmento, vt te timeat, te intelligat & tua mandata custodiat, & te auxiliante vsque ad canos senectutis cum summa sanitate perueniat. Per te Saluator mundi, qui cum Deo patre.

ALIA.

Omnipotens sempiterne Deus, respice propitius super hunc famulum tuum N. quem ad nouam capillos tondendi gratiam vocare dignatus es, tribue ei remissionem omnium peccatorum, atque ad cœlestium donorum concede peruenire consortium. Per.

H *Oratio ad puerum tonsurandum.*

DOmine Iesu Christe, qui es caput nostrum & corona omnium Sanctorum, respice propitius super infantiam huius famuli tui N. qui in tuo nomine sua celebrat vota, & capillos capitis sui tonsurat, vt per huius benedictionis copiam, ad iuuenilem venire mereatur ætatem, & cum gaudio ad futuram gloriam saluandus perueniat. Per.

ALIA.

Benedic Domine hunc famulum tuum N. nostri oris alloquio, & tuo eum locupleta dono, vt felici vita concrescat & semper tuo adiutorio floreat, vitamque suam honestissime perducat, & semper in mandatis tuis persistat. Per.

Præfatio ad clericum faciendum.

OREmus, dilectissimi fratres, Dominum nostrum Iesum Christum pro hoc famulo suo N. qui ad deponendam comam capitis sui, pro eius amore & exemplo B. Petri Apostoli festinat, vt donet ei spiritum sanctum, qui habitum religionis in eo in perpetuum custodiat, & à mũdi impedimento vel seculari desiderio cor eius defendat, vt sicut immutatur in vultu, ita man⁹ dextera eius eivirtutẽ perfectionis, & boni operis tribuat incrementum, & abiecta omni cæcitate humana, spirituales eius oculos aperiat, & lumen ei æternæ gratiæ concedat. Qui cum Patre.

ALIA.

Adesto Domine supplicationibus nostris, & hunc famulum tuum N. benedicere dignare, cui in tuo sancto nomine habitum religionis sacræ imponimus, vt te largiente, & deuotus in ecclesia tua persistere, & vitam percipere, mereatur æternam. Per.

Dum tondes, tunc dices antiphonam istam: *Tu es Domine qui restitues hæreditatem meam mihi.* Vers. *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei:* Repetatur, *Tu es. Gloria patri*, iterum repetatur. *Tu es.* Antiph. *Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo, quia hæc est generatio quærentium Dominum.* Psal. *Domini est terra.* Vsque in finem, cum Gloria, & repetatur Antiphona: *Hic accipiet.*

Postquam tonsuratus fuerit, sequitur oratio.

OMnipotens sempiterne Deus Christe Iesu, propitiare peccatis nostris, & ab omni seruitute secularis habitus hunc famulum tuum N. dum ignominiam huius mundi deponit, eruere & conseruare dignare, vt, tua semper gratia perfruatur, & sicut similitudinem coronæ tuæ eum gestare fecimus in capite, sic tuam virtutem & hæreditatem subsequi mereatur in corde. Qui cum Deo patre.

ALIA.

Præsta quæsumus omnipotens Deus, vt famulus N. cuius hodie capitis comam pro diuino amore deposuimus, in tua dilectione perpetuo maneat, & eum sine macula in sempiternum custodias. Per.

ALIA.

Benedicat te Dominus, & custodiat, ostendat faciem suam tibi, & misereatur tui, conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Inuocabo nomen Domini Dei super te, vt ille te benedicat, qui viuit & regnat in secula seculorum. Amen.

De gradibus Romanæ Ecclesiæ.

PRimum in quacunque schola reperti pueri bene psallẽtes, tollantur inde, & nutriantur in schola cantorum, & postea fiant cubicularij. Si autem nobilium filij fuerint, statim in cubiculo nutriantur, & hanc accipiant potestatem ab archidiacono, vt liceat eis super linteum villosum sedere, quod mos est ponere super sellam equi. Deinde sicut sacramentorum codex continet, quando, & vbi fuerit, vsque in subdiaconatus officium ordinentur. Diaconi vero atque presbyteri numquam nisi in publica ordinatione.

Capitulum De Canone Chalcedonensi.

QVod non oporteat absolute quoslibet ordinare presbyterum aut diaconum, neque quemlibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter ecclesiæ, ciuitatis, aut possessionis, aut martyrij, aut monasterij, qui ordinandus est, pronuncietur. Qui vero absolute ordinantur, decreuit sancta synodus irritam haberi huiuscemodi manus impositionẽ, & nusquam posse ministrare, ad ordinantis iniuriam.

Capitulum sancti Gregorij Papæ.

SIcut qui inuitatus renuit, quæsitus refugit, sacris est altaribus* remouendus: sic qui vltro ambit, vel importunus se ingerit est proculdubio repellendus. Nam qui nititur ad altiora conscẽdere indignus, quid agit, nisi vt crescendo decrescat? Cur non perpendit, quia benedictio illa in maledictum conuertitur, qui ad hoc, vt fiat hæreticus, promouetur?

for.* admouendus

Caput Zozimi Papæ.

HÆc autem singulis gradibus obseruanda sunt tempora. Si ab infantia ecclesiasticis ministerijs studium dederit inter lectores vsque vigesimum ætatis annum, continuata obseruatione pducet. Si maiore iam ætate accesserit, ita tamen, vt post baptismum statim se diuinæ militiæ desideret mancipari, siue inter lectores, siue inter exorcistas quinquennio tentatur, ac deinde acolytus, siue subdiaconus quatuor annis stet, & sic ad benedictionem diaconi, si mereatur, accedat. In quo ordine quinque annis inculpate si se gesserit, hærere debet. Exinde suffragantibus meritis, per tot gradus datis propriæ fidei documentis, presbyterij sacerdotium poterit promereri. De quo loco si illum exactior ad bonos mores vita perduxerit, summum pontificatũ sperate debebit hac tamen lege seruata, vt neque digamus, neque pœnitens, ad hos gradus possit admitti, sane, vt etiam defensores Ecclesiæ qui ex laicis fiunt, supradicta obseruatione teneantur, si meruerint in ordine esse clericatus.

Caput Leonis Papæ.

PAulus Apostolus præcepit Timotheo, *Manus cito nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis.* Quid est, *cito nemini manum imposueris* nisi, ante ætatis maturitatem, ante tempus examinis, ante meritum laboris, ante experientiam disciplinæ: sicut boni operis comparat fructum, qui rectum scrutatur in eligendo sacerdote iudicium, ita graui semetipsum afficit damno, qui in suæ dignitatis collegio sublimat indignum.

Caput Clementis de oblationibus altaris.

OBlationes, quæ veniunt in altare, panes propositionis appellantur. De ipsis oblationibus tantum debet in altari poni, quantum populo possit sufficere, ne aliquid putridum in sacrario remaneat.

De pallis.

Pallæ vero quæ sunt in substratorio, in alio vase debent lauari, in alio corporales pallæ. Vbi pallæ corporales lotæ fuerint, nullum linteamen ibidẽm debet aliud lauari, sed ipsa aqua in baptisterium debet vergi.

De officijs septem graduum.

Ostiarium oportet percutere cymbalum, & aperire Ecclesiam, & sacrarium, & librum aperire ei, qui prædicat.

De Lectoribus.

Lectorem oportet legere ei qui prædicat, & lectiones cantare, & benedicere panem, & omnes fructus nouos.

De Exorcistis.

Exorcistam oportet eijcere dæmones, & dicere populo qui non communicat, vt det locum, & aquam ministerio effundere.

De Subdiaconibus.

Subdiaconum oportet præparare aquam ad ministrationem altaris, & ministrare Diacono.

De Diaconibus.

Diaconum oportet ministrare ad altare, & baptizare.

De Presbyteris.

Sacerdotem oportet offerre & benedicere, præesse & prædicare, & baptizare.

De Episcopis.

Episcopum oportet iudicare, interpretari, & consecrare, consummare, ordinare, offerre, & baptizare.

Ordo, qualiter in Rom. Ecclesia sacri ordines fiunt.

MEnse quarto, quarta feria ieiuniorum fit conuentus populi, & congregatio regionum, primum ad sanctũ Adrianum, & inde pergit pontifex vna cum populo, præcedente solito apparatu, id est crucibus, thuribulis, vel tabulis, vsque ad sanctam Mariam ad præsepe. Accedente pontifice ad altare; schola cantorum repetit litaniam. Deinde introitum. Et Pontifex dicit: *Oremus.* Et diaconus. *Flectamus genua.* Post collectam ascendit lector in ambonem, & eleuata voce legit breuem lectionem de quarta feria. Et sequitur gradale. Deinde pontifex dicit. *Dominus vobiscum.* Diaconus vt supra. Post collectam ascendit lector in ambonem, & eleuata voce, legit breuem in auribus populi, sic continentem.

Cognoscat charitas vestra, quia ille, & ille aduocatur inta-

A in tali officio, vel in tali: Si quis habet contra hos viros aliquam querelam, exeat confidenter propter Deum, & secundum Deum, & dicat: Quod si nullus contradictor extiterit, sequitur lectio & responsorium. Post hæc aduocantur sursum, & statuuntur in sinistra parte altaris vsquedum pontifex Missam compleat. Deinde aduocantur sexta feria ad Apostolos eo tenore vt supra. Sabbatho vero egreditur pontifex ad sanctum Petrum, & vniuersæ regiones cum eo litaniam canendo. Ingrediente Papa in secretarium, ipsæ præstolantur aduentum eius in presbyterio. Scola cantorum canit introitum, & pontifex dat orationem. Subdiaconi legunt lectiones, & cantant gradualia, expectantibus illis qui benedicendi sunt, sub ambone, donec quinque lectiones compleantur. Deinde Apostolicus ille legit aduocationis breuem coram populo, & stant parati singulorum ministri cum indumento, donec archidiaconus veniat, & singulis singula sua manu tribuat. Posthæc autem descendit Archidiaconus innuente pontifice, & dat vni ex ipsis manũ, cæteri vero sequantur eum, & ascendant ad altare. Et prosternit

B se pontifex cum ipsis in orationem, clero interim canente litaniam. Surgentibus autem ab oratione, stat pontifex in sede sua, singulatim imponens manus capitibus & benedicit eos. Accedens autem Archidiaconus, tollat orarios de confessione, qui hesterna die repositi sunt, ibique imponet super eos, & pontifex induat eos planetis, & stent induti diaconalia indumenta, tollanturque qui diacones esse debent de medio eorum. Deinde, qui Presbyteri ordinentur: Tunc descendant in Presbyterium, & statim vnus ex nouitijs diaconibus legat Euangelium, & ad ipsam Missam ministrent vnusquisque secundum officium suum. Tollit vero Pontifex oblatas integras, & det singulis nouitijs presbyteris, & inde communicent vsque dies octo. Expletis omnibus, Missaque rite completa, stent regiones paratæ ad singulos titulos pertinentes, cum candelabris & thuribulis, vt proprium suscipiant sacerdotem. Pontifex autem donet eis sacerdotalia indumenta, & ministeria Missæ, aurum vel argentum, vinum, frumentum & oleum Egredientibus autem de basilica S. Petri præcedant vnumquemque triginta

C cãdelabra cum thuribulis, ipse vero sedeat super equum album. Præcedens & subsequens populus canat ei laudem. Similiter etiam fœminæ diaconissæ, presbyterissæ, quæ eodem die benedicuntur. Plateæ autẽ ciuitatis, per quas transituri sunt, coronentur pallijs, & cum tanta gloria ad statutos titulos deducant proprios sacerdotes, & ipse facit eis illo die conuiuium.

Mensis primi, quarti, septimi, & decimi sabbathorum die, in duodecim lectionibus ad S. Petrum, vbi Missæ celebrantur, postquam Antiphonam ad introitum dixerint, per lectiones det pontifex orationes. Deinde Archidiaconus sine casula ad chori vsque medium præcedens, habens præ manibus eorum qui ordinandi sunt, nomina, & vocatis eis humiliter respiciens in Episcopum, his eum verbis alloquitur: Postulat hæc sancta mater Ecclesia, reuerende pater, hos viros ordinibus aptos, consecrari sibi à vestra paternitate.

Responsio Episcopi.

Vide vt natura, scientia, & moribus tales per te introducantur, immo per nos tales in domo Domini ordinentur

D personæ, per quas diabolus procul pellatur, & clerus Deo nostro multiplicetur.

At Archidiaconus.

Quantum ad humanum spectat examen, natura, sciẽtia, & moribus digni habentur, & probi cooperatores effici in his, Deo volente, possunt.

Tunc imponit schola Litaniam, prostrato pontifice, & cæteris consecrandis super tapetia.

Qua finita, iubente Episcopo, Archidiaconus accedat propius, & vocentur denuo nominatim, vt benedicantur ab Episcopo.

Inuitatio ordinandorum.

De domo sanctæ Mariæ eligimus N. ad ostiarium, ad eundem titulum. De titulo sancti Stephani N. eligimus ad lectorem ad eundem titulum. De Ecclesia sancti Petri N. eligimus ad exorcistam ad eundem locum. Post hæc celebrabitur consecratio sacrorum ordinum. E

Psalmistæ id est, cantores, possunt absque scientia Episcopi, sola iussione Presbyteri officium suscipere cantandi, dante eis Presbytero vel potius Episcopo antiphonarium in manus, & dicente sibi: Videte vt quod ore cantatis corde credatis: & quod corde creditis, operibus probetis.

Ordinatio Ostiariorum.

Ostiarij cum ordinantur; postquam ab Archidiacono instructi fuerint, qualiter in domo Dei debeant conuersari, ad suggestionem Archidiaconi tradat eis Episcopus claues Ecclesiæ de altari, dicẽs: Sic agite, quasi reddituri Deo rationem pro his rebus, quæ istis clauibus recluduntur. Et tradit eis Archidiaconus ostium Ecclesiæ.

Præfatio.

Deum patrem omnipotentem, fratres charissimi, suppliciter deprecemur, vt hos famulos suos N. benedicere dignetur, quos in officium ostiariorum eligere dignatus est, vt sit eis fidelissima cura diebus ac noctibus ad distinctionem horarum certarum, ad inuocandum nomen Domini, Oremus. Et diaconus: Flectamus genua. Leuate. F

Benedictio eorundem.

Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, benedicere dignare hos famulos, tuos N. in officium Ostiariorũ, vt inter ianitores Ecclesiæ pareant tuo obsequio, & inter electos tuos partem tuæ mereantur habere mercedis. Per.

Ordinatio Lectorum.

Lectores cum ordinantur, faciat de illis Episcopus verbum ad plebem, indicans eorum fidem ac vitam, atque ingenium, & dicat ad electos.

Allocutio.

Elegerunt vos fratres vestri, vt sitis lectores in domo Dei vestri, & ideo agnoscite officium vestrum, vt impleatis illud. Potens enim est Deus, vt augeat vobis gratiam. Post hæc, expectãte plebe, tradat eis Episcopus codicem, de quo lecturi sunt, dicens: G

Accipite, & estote verbi Dei relatores, habituri, si fideliter & viriliter vtiliter impleueritis officium vestrum, partem cum his qui verbum Dei bene administrauerunt.

Præfatio Lectorum.

Oremus, dilectissimi nobis. Deum patrem omnipotentem, vt super hos famulos suos N. quos in ordinem lectorũ dignatur adsumere benedictionem suam clementer effundat, quatenus distincte legant quæ in Ecclesia legenda sunt, & eadem operibus impleant. *Oremus. Flectamus genua. Leuate.*

Benedictio eorundem.

Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus: benedicere dignare hos famulos tuos N. in officium Lectorum, vt assiduitate lectionum sint apti pronunciare verba vitę, & mentis ac vocis distinctione populo monstrare intelligibilia, & in vtroque sanctæ Ecclesiæ gratiam pro suis modulis spirituali deuotione resonent. Per.

Ordinatio Exorcistarum.

H Exorcistæ cum ordinantur, accipiant de manu Episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi Episcopo: *Accipite, commendate memoriæ, & habetote potestatem imponendi manus super energumenos, siue baptizatos, siue catechumenos.*

Præfatio Exorcistarum.

Deum patrem omnipotentem, fratres charissimi, supplices deprecemur, vt hos famulos suos N. benedicere dignetur in officium Exorcistarum, vt sint spirituales imperatores, ad eijciendos dæmones de obsessis corporibus cũ omni nequitia eorum multiformi. *Oremus,* Et diaconus *Flectamus genua. Leuate.*

Benedictio eorumdem.

Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, benedicere dignare hos famulos tuos N. in officium Exorcistarum, vt per impositionem manuum & oris officium, potestatem & imperium habeant spiritus immundos coercendi & probabiles sint medici Ecclesiæ tuæ, gratiæ curationũ virtute confirmati. Per.

Ordi-

Ordinatio Acolytorum.

Acolyti cum ordinantur, primum ab Episcopo quidem doceantur, qualiter in officio suo agere debeant: sed ab Archidiacono accipiant ceroferarium cum cereo, dicente sibi Episcopo: Accipite ceroferarium cum cereo, vt sciatis vos ad accendenda Ecclesiæ luminaria mancipari. Accipiant & vrceolum vacuum, dicente sibi Episcopo: Accipite vrceolum ad suggerendum vinum & aquam in Eucharistiam sanguinis Christi.

Præfatio Acolytorum.

Deum patrem omnipotentem, fratres charissimi, suppliciter deprecemur, vt hos famulos suos N. benedicere dignetur in ordinem Acolytorum, quatenus lumen visibile manibus præferentes, lumen quoque spirituale moribus præbeant. *Oremus.* Et diaconus. *Flectamus genua, Leuate.*

Benedictio eorundem.

B

Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, qui per Iesum Christum filium tuum & Apostolos eius, in hunc mundum lumen claritatis misisti, quique vt mortis nostræ antiquum aboleres chirographum, gloriosissime illum crucis vexillo affigi, ac sanguinem & aquam ex latere illius pro salute humani generis effluere voluisti, benedicere digna re hos famulos tuos N. in officium acolytorum, vt ad accendendum lumen Ecclesiæ tuæ & ad suggerendum vinum & aquam, ad conficiendum sanguinem Christi filij tui in offerenda Eucharistia sanctis altaribus tuis fideliter subministrent. Accende Domine mentes eorum & corda ad amorem gratiæ tuæ, vt illuminati vultu splendoris tui, fideliter tibi in sancta Ecclesia tua deseruiant. Per eundem.

ALIA.

Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, qui ad Moysen & Aaron locutus es, vt accenderentur lucernæ in tabernaculo testimonij, benedicere & sanctificare digna re hos famulos tuos N. vt sint acolyti in Ecclesia tua. Per.

ALIA.

C

Omnipotens sempiterne Deus, fons lucis, & origo bonitatis, qui per Iesum Christum filium tuum lumen verum, mundum illuminasti, eiusque passionis mysterio humanum genus redemisti, benedicere digna re hos famulos tuos N. quos in Acolytorum officium consecramus, poscentes clementiam tuam, vt eorum mentes & lumine scientiæ illustres, & pietatis tuæ rore irriges, vt ita perceptum ministerium te auxiliante peragant, qualiter ad æternam remunerationem peruenire mereantur. Per eundem.

Benedictio ad barbam tondendam.

Deus, cuius prouidentia omnis creatura incrementis adulta congaudet, respice propitius super hunc famulum tuum N. iuuenilis ætatis decore lætantem, & flore primi temporis attondendo clemens adesto, vt in omnibus tuæ protectionis munitus auxilio, & æuo longiore prouectus, cælestem benedictionem accipiat & præsentis vitæ præsidijs gaudeat, & æternæ. Per.

Dum tondes eum, dices antiphonam istam: *Sicut ros Hermon qui descendit in Sion, sic descendat super te Dei benedictio.* Psal. *Ecce quam bonum & quam iocundum.*

D

Sequitur oratio.

Omnipotens sempiterne Deus, benedic hunc famulum tuum. N. qui tibi primitias suæ offert iuuentutis. Effunde Domine super eum benedictionem, & in caput barbamque eius transeat sicut vnguentum quod descendit in barbam, barbam Aaron, vt in eadem benedictione in via mandatorum tuorum ambulet, & cum eadem ad summam senectutem perueniat. Per.

Ordo, qualiter in Romana Ecclesia Presbyteri diaconi, vel subdiaconi eligendi sunt.

MEnsis primi, quarti septimi, & decimi, sabbathorum die in duodecim lectionibus ad sanctum Petrum, vbi Missæ celebrantur, postquam antiphonam ad introitum dixerint, data oratione, annunciat pontifex in populum, dicens: Auxiliante Domino Deo, & saluatore nostro Iesu Christo, eligimus in ordinem subdiaconij, diaconij, seu presbyterij, acolytum, subdiaconum diaconum, de titulo illo, ad titulum sancti Martini, ad ecclesiam quæ est in pago illo, vel ad monasterium N. Si quis autem habet aliquid contra hos viros, pro Deo & propter Deum cum fiducia exeat & dicat. Verum tamen memor sit conditionis suæ. E

Et post modicum interuallum prostratis cum pontifice in oratorio, incipiat chorus litaniam. Hac expleta, ascendant ipsi electi ad sedem pontificis, vocante eos Archidiacono, & benedicat eos ad quod vocati sunt. Et descendentes, stent in ordine suo, benedictione percepta, & Archidiaconus imponat Euangelium, & omnes qui ibi ordinati sunt, oblationes offerant ad manus Episcopi, & ab eo consecratas accipiant.

Ordinatio subdiaconorum.

SVbdiaconi cum ordinantur, quia manus impositionem non accipiunt, patenam de manu Episcopi accipiant vacuam, & calicem vacuum. De manu vero Archidiaconi accipiant vrceolum cum aquamanili, ac manutergium, dicente sibi Episcopo. F

Videte, cuius ministerium vobis traditur. Et ideo, si vsque nunc fuistis tardi ad Ecclesiam, amodo debetis esse assidui. Si vsque nunc somnolenti, amodo vigiles. Si vsq; nunc ebriosi, amodo sobrij: Si vsque nunc incesti, amodo casti. Ideo vos admoneo, vt tales vos exhibeatis, vt Deo placere possitis.

Præfatio subdiaconorum.

Oremus Deum ac Dominum nostrum Iesum Christum, fratres charissimi, vt super hos seruos suos N. quos ad subdiaconatus officium vocare dignatus est, effundat benedictionem, & gratiam suam, vt in conspectu suo fideliter seruientes, prædestinata sanctis præmia consequantur. *Oremus,* & diaconus, *Flectamus genua. Leuate.*

Benedictio eorundem.

Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, benedicere digna re hos famulos tuos, quos ad subdiaconatus officium eligere dignatus es, vt eos in sacrario tuo sancto strenuos, solicitosque cælestis militiæ instituas excubitores sectisque altaribus tuis fideliter subministrent, & requiescat super eos spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis. Repleas eos spiritu timoris tui, & eos ministerio diuino confirmes, vt obedientes, facto atque dicto parentes, tuam gratiam consequantur. Per. in vnitate eiusdem Spiritus sancti. G

Et Episcopus de reis mappulas, dicendo: In vestitione harum mappularum subnixe te Domine deprecamur, vt hi famuli tui sic operentur in temporali conuersatione, quatenus exemplo piorum patrum, in futuro mereantur perenniter gaudere. Per.

Ordinatio diaconorum.

Diaconi cum ordinantur, solus Episcopus, qui eos benedicit, manum suam super caput illorum ponat: quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecrantur, & alloquatur populum his verbis.

Allocutio ad populum.

COmmune votum, communis oratio prosequatur, vt hi totius Ecclesię prece, qui in diaconatus ministerio pręparantur, Leuiticæ benedictionis ordine clarescant, & spirituali conuersatione præfulgentes, gratia sanctificationis eluceant, præstante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen. H

Benedictio ad stolas vel planetas, quando Leuitæ vel Presbyteri ordinandi sunt.

DEus inuictæ virtutis triumphator & omnium rerum creator ac sanctificator intende propitius preces nostras & has stolas siue planetas Leuiticæ ac sacerdotalis gloriæ ministris tuis fruendas, tuo proprio ore benedicere, ac sanctificare consecrareque digneris, omnesque tuis misterijs à nobis indignis consecrandos eis vtentes, & tibi in eis deuote ac laudabiliter seruientes, aptos tibi & gratos efficias concedas, & nunc & per infinita sæcula sæculorum. Responsum. Amen.

Præfatio Diaconorum.

A OREmus, dilectissimi, Deum patrem omnipotentem, vt super hos famulos suos, N. quos ad officium diaconatus dignatur assumere, benedictionis suæ gratiam clementer effundat, eisque donum consecrationis indulgeat, per quod eos ad præmia æterna perducat. *Oremus.* Et diaconus. *Flectamus genua. Leuate.*

Sequitur Oratio.

Exaudi Domine preces nostras, & super hos famulos tuos N. spiritum tuæ benedictionis emitte, vt cælesti munere ditati, & tuæ gratiam possint maiestatis acquirere, & bene viuendi alijs exemplum præbere. Per. in vnitate eiusdem Spiritus sancti.

Consecratio eorundem in modum præfationis.

OMnipotens Deus, bonorum dator, ordinum distributor, officiorumque dispositor, qui in te manens innouas omnia, & cuncta disponis, per verbum, virtutem, sapientiamque tuam Iesum Christum filium tuum Dominum nostrum, sempiterna prouidentia præparans, & singulis quibusque temporibus aptanda dispensans, cuius corpus, B Ecclesiam videlicet tuam, cælestium gratiarum varietate distinctam, suorumque connexam distinctione membrorum, per legem mirabilem totius compaginis vnitatem, in augmentum templi tui crescere, dilatarique largiris sacri muneris seruitutem in tribus gradibus ministrorum nomini tuo militare constituens, electis ab initio Leui filijs, qui in mysticis operationibus domus tuæ fidelibus excubijs permanentes, hæreditatem benedictionis æternæ, sorte perpetua possiderent, super hos quoque famulos tuos quæsumus Domine, placatus intende, quos tuis sacrarijs seruituros in officium Diaconij suppliciter dedicamus. Et nos quidem tanquam homines, diuini sensus & summæ rationis ignari, horum vitam quantum possumus æstimamus: te autem, Domine, ea quæ nobis sunt ignota, non transeunt, te occulta non fallunt: Tu cognitor secretorum, tu scrutator es cordium, tu eorum vitam cælesti poteris examinare iudicio, quo semper præuales, & admissa purgare, & ea, quæ sunt agenda, concedere. Mitte in eos quæsumus Domine Spiritum sanctum, quo in opus ministerij fideliter exequendi septiformis gratiæ tuæ munere roborentur. Abundet in C eis totius forma virtutis, auctoritas modesta, pudor constans, innocentiæ puritas, & spiritalis obseruantia disciplinæ. In moribus eorum præcepta tua fulgeant, vt suæ castitatis exemplo imitationem sanctam plebs acquirat, & bonum conscientiæ testimonium præferentes, in Christo firmi & stabiles perseuerent, dignisque successibus de inferiori gradu per gratiam tuam capere potiora mereantur. Per eundem in vnitate eiusdem Spiritus sancti.

Ad consummandum Diaconi officium cum stola.

ACcipe stolam tuam, imple ministerium tuum, potens est enim Deus, vt augeat tibi gratiam, qui viuit & regnat cum Spiritu sancto in secula sæculorum.

ALIA.

Accipe stolam candidam de manu Domini, ab omnibus vitiorum sordibus purificatus in conspectu diuinæ maiestatis, vt omnibus vita conseruationis tuæ præbeat exemplum, plebsque dicata Christi nomine, possit imitando te, D imitationem acquirere iustam. Tunc stola, læuæ, eius circumdata det eis Euangelium, dicens: Accipite potestatem legendi Euangelium in Ecclesia Dei, tam pro viuis quam pro defunctis, in nomine Domini. Resp. *Amen.*

Sequitur benedictio.

Domine sancte, spei, fidei, gratiæ & profectuum munerator; qui in cælestibus & terrenis Angelorum ministerijs vbique dispositis, per omnia elementa voluntatis tuæ diffudis effectum, hos quoque famulos tuos speciali dignare illustrare aspectu, vt tuis obsequijs expediti, sanctis altaribus tuis ministri pueri accrescant, & indulgentia puriores eorum gradu, quos Apostoli tui in septenario numero, B. Stephano duce ac præuio, sancto Spiritu auctore elegerunt, digni existant, & virtutibus vniuersis, quibus tibi seruire oportet, instructi complaceant. Per Dominum.

E Cum vero consecrati fuerint, induantur dalmatica, & dent osculum Episcopo & sacerdotibus, & stent ad dexterã Episcopi.

Canon S. Theodori.

In ordinatione Presbyteri vel Diaconi, oportet Episcopum Missam cantare. Similiter Græci faciunt quando Abbatem eligunt vel Abbarissam.

Ordinatio Presbyteri.

Post lectionem & Tractum atque Litaniam, parato electo, qui Presbyter ordinandus est, diaconi more cum oratio, præsentantibus eum atque ducentibus duobus diaconibus vsque ad Presbyteros, duo Presbyteri ducant ad sedẽ pontificis. Et ipse se erigens interroget, si iustus & dignus sit, hoc modo: Est dignus? Respondeant Presbyteri: *Dignus est.* Episc. Est iustus? Resp. *Iustus est.* Et sic denuo ac tertio vtrumque interrogetur. Deinde Episcopus dicat: Dignum & iustum faciat illum Deus semper in suo seruitio manere. Resp. *Amen.*

Post hæc interroget Presbyterum talibus verbis. Vis Presbyterij gradum in nomine Domini accipere? Resp. *Volo.* Vis F in eodem gradu, quantum præuales & intelligis, secundum canonum sanctiones iugiter manere: Resp. *Volo.* Vis Episcopo tuo, ad cuius parochiam ordinandus es, obediens & cõsentiens esse secundum iustitiam, & ministerium tuũ: Resp. *Volo, & hoc Deo & sanctis eius ita in præsenti promitto, prout scio & implere valeo: Ita me Deus adiuuet, & sancti eius.*

Et Episcopus dicit: Voluntatem tuam bonam & rectam ad perfectionem sibi beneplacitam Deus perducere dignetur. Resp. *Amen.*

Et alloquatur populum sequentibus verbis pro ordinando Presbytero.

QVoniam, dilectissimi fratres, Rectori nauis, & nauigio deferendis, eadem est vel securitatis ratio, vel timoris; communis eorum debet esse sentẽtia, quorum causa communis eorum debet esse sententia, quorum causa communis existit. Nec frustra à patribus reminiscimur institutum vt de electione eorum, qui ad regimen altaris adhibendi G sunt, consulatur & populus, quia de actu & conuersatione præsentandi, quod nonnunquam ignoratur à pluribus, scitur à paucis. Et necesse est, vt facilius quis obedientiam exhibeat ordinato, cui assensum præbuit ordinando. Fratrum nostrorum & Presbyterorum N. conuersatio, quantum mihi videtur probata ac Deo placita est & digna, vt arbitror, Ecclesiastici honoris augmento: Sed ne vnum fortasse vel paucos aut decipiat assensio, aut fallat affectio, sententia est expetenda multorum. Itaq; quid de eorum actibus aut moribus noueritis, quid de meritis sentiatis, Deo teste consulimus. Debet hanc fidem charitas vestra habere, quam secũdum præceptum Euangelij, & Deo exhibere debetis, & primo, vt his testimonium sacerdotij magis pro merito, quam affectione aliqua tribuatis. Et qui deuotionem omnium expectamus, intelligere tacentes nõ possumus. Scimus tamẽ, quod est acceptabilius Deo, si adest per Spiritum sanctum consensus vnus omnium animorum. Et ideo electionẽ vestram, debetis publica voce profiteri. Illis autem profitentibus, dicat eis Episcopus qui ad Presbyterij gradum prouehendi sunt.

H Qui ordinandi estis Presbyteri, offerre vos oportet & benedicere, præesse & prædicare, baptizare, & bonis operibus & Deo placitis vndique redundare. Tunc eo inclinato, imponat manum super caput eius, & omnes Presbyteri, qui adsunt, manus suas iuxta manum Episcopi super caput illius teneant, & ille det orationem super eum.

Præfatio Presbyterorum.

Oremus, dilectissimi, Deum patrem omnipotentem, vt super hos famulos tuos N. quos ad Presbyterij munus elegit, cælestia dona multiplicet, & quod eius dignatione suscipiunt, ipsius consequantur auxilio. *Oremus.* Et diaconus. *Flectamus genua. Leuate.*

Sequitur oratio.

Exaudi nos, quæsumus, Domine Deus noster & super hos famulos tuos N. benedictionem sancti Spiritus, & gratiæ sacerdotalis effunde virtutem, vt quos tuæ pietatis aspe

aſpectibus offerimus conſecrandos, perpetuam muneris tui largitatem conſequantur. Per.

Conſecratio eorumdem.

Adeſto quæſumus, omnipotens Deus honorum auctor, & diſtributor omnium dignitatum, per quem proficiunt vniuerſa, per quem cuncta firmantur, amplificatis ſemper in melius naturæ rationalis incrementis, per ordinem congrua ratione diſpoſitum. Vnde & ſacerdotales gradus atq; officia Leuitarum, ſacramentis myſticis inſtituta creuerũt, vt cum pontifices ſummos regendis populis præfeciſſes, ad eorum ſocietatis & operis adiumentum, ſequentis ordinis viros, & ſecundæ dignitatis eligeres. Sic in eremo per ſeptuaginta virorum prudentium mentes, Moyſis ſpiritum propagaſti; quibus ille adiutoribus vſus in populo, innumeras multitudines facile gubernauit. Sic in Eleazarum & Ithamarum filios Aaron, paternæ plenitudinis abundantiã transfudiſti, vt ad hoſtias ſalutares, & frequentioris officij ſacramenta, miniſterium ſufficeret ſacerdotum. Hac prouidentia, Domine, Apoſtolis filij tui, doctores fidei comites addidiſti, quibus illi orbem totum ſecundis prædicatoribus impleuerunt. Quapropter infirmitati quoque noſtrę Domine quæſumus, hæc adiumenta largire, qui quanto fragiliores ſumus, tanto his pluribus indigemus. Da, quæſumus, omnipotens pater in hos famulos tuos N. Presbyterij dignitatem, innoua in viſceribus eorum ſpiritum ſanctitatis, vt acceptum à te Deus ſecundi meriti munus obtineant cenſuramque morum exemplo ſuæ conuerſationis inſinuent. Sint prouidi cooperatores ordinis noſtri, & luceat in eis totius forma iuſtitię, vt bonam rationem diſpenſationis ſibi creditæ reddituri: æternæ beatitudinis præmia conſequantur. Per eundem, in vnitate eiuſdem Spiritus ſancti.

Matth. 11. Hic reflectet orarium ſuper humerum eius dextrum, dicens ad eum: *Accipe iugum Domini, iugum enim eius ſuaue eſt, & onus eius leue.* Hic veſtiat eum caſula, dicens: *Stola innocentiæ induat te Dominus.*

ALITER.

Accipe veſtem ſacerdotalem, per quam charitas intelligitur, potens eſt enim Deus, vt augeat tibi charitatem, & opus perfectum. Qui viuit.

ITEM ALITER.

Induere veſtibus præclaris, à cunctis commaculationum ſpurcitijs expurgatus, deſcendatque ſuper de diuinæ Trinitatis ante mundi conſtitutionem tibi benedictio data. Per omnia ſæcula ſæculorum. Reſ. *Amen.*

Item all.cutio ad populum.

Sit nobis, fratres, communis oratio, vt hi qui in adiutorium & vtilitatem veſtræ ſalutis eliguntur, Presbyteratus benedictionem diuini indulgentia muneris conſequantur, & vt ſancti ſpiritus gratia ſacerdotalia dona priuilegio virtutum, ne impares loco deprehendantur, obtineant.

Item conſecratio.

Deus ſanctificationum omnium auctor, cuius vera conſecratio, cuius plena eſt benedictio, tu Domine ſuper hos famulos tuos N. quos presbyterij honore dedicamus, munus tuæ benedictionis effunde, vt grauitate actuum & cenſura viuendi pbeant ſe ſeniores, his inſtituti diſciplinis, quas Tito & Timotheo Paulus expoſuit, vt in lege tua die ac nocte, omnipotens, meditantes, quod legerint, credant: quod crediderint, doceant: quod docuerint, imitentur: iuſtitiam, conſtantiam, miſericordiam, fortitudinem in ſe oſtendant, exemplo probent, admonitione confirment, ac purum atque immaculatum miniſterij ſui donum cuſtodiant, & per obſequium plebis tuæ; panem & vinum in corpus & ſanguinem filij tui immaculata benedictione transforment, & inuiolabili charitate virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, in die iuſti & æterni iudicij Dei, conſcientia pura, fide vera, Spiritu ſancto pleni, perſoluant. Per eundem, in vnitate eiuſdem Spiritus ſancti.

Expleta autem oratione, accipiens oleum ſanctum, faciat crucem ſuper ambas manus eorum, dicens: Conſecrare & ſanctificare digneris Domine manus iſtas per iſtam vnctionem, & noſtram benedictionem, vt quæcunque recte conſecrauerint, conſecrantur: & quæcunq; benedixerint, benedicantur, & ſanctificentur in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti. Reſ. *Amen.* Hoc facto accipiat patenam cum oblatis, & calicem cum vino, & det eis, dicens: Accipite poteſtatem offerre ſacrificium Deo. Miſſamque celebrare tam pro viuis quam pro defunctis in nomine Domini. Reſ. *Amen.*

Benedictio in conſummatione Presbyterorum.

Benedictio Dei Patris, & Filij, & Spiritus ſancti deſcendat ſuper vos, vt ſitis benedicti in ordine ſacerdotali, & offeratis placabiles hoſtias pro peccatis atque offenſionibus populi omnipotenti Deo, cui eſt honor & gloria, per omnia ſæcula ſæculorum. Reſ. *Amen.* Tunc oſculetur ſingulos, dicens: Pax Domini ſit ſemper vobiſcum: Et per manus commendet ſe orationibus eorum.

Decretum, quod clerus & populus firmare debet de electo Epiſcopo.

DOminis patribus, illis venerabilibus ſcilicet Epiſcopis diœceſeos metropolis, clerus, ordo, & plebs huic ſanctæ Eccleſiæ ſpecialiter obſequentes. Veſtræ paternitati eſt cognitum, quantum temporis eſt, ex quo accidentibus varijs eminentibus, hæc ſancta eccleſia metropolis noſtro ſit viduata paſtore, ac deſtituta rectore, quod non ſolum ad noſtrum, verum ad veſtrum, ac omnis diœceſeos detrimentum pertinere dinoſcitur, cum totius prouinciæ ſolicitudinem Metropolitano conſtet eſſe commiſſam. Propterea elegimus huius diœceſeos illius Eccleſiæ Presbyterum nomine ill. nobis ſufficientiſſime cognitum, natalibus & moribus nobilem, Apoſtolica & Eccleſiaſtica diſciplina imbutum, fide catholicum, natura prudentem, docibilem, patientem, moribus temperatum, vita caſtum, ſobrium, humilem, adfabilem, miſericordem, litteratum, in lege Dei inſtructum, in ſcripturarum ſenſibus cautum, in dogmatibus eccleſiaſticis exercitatum, & ſecundum ſcripturarum tramitem, traditionemque orthodoxorum, & canonum ac decretorum, ſedis Apoſtolicæ præſulum conſtitutiones ſano ſenſu Eccleſiaſticas regulas intelligentem, ſanoque ſermone docentem atque ſeruantem amplectentemque eum, qui ſecundum doctrinam eſt fidelem ſermonem, & cum modeſtia corripientem eos, qui reſiſtunt; & qui ſanæ doctrinæ aduerſantur, eis reſiſtere, & redarguere præualẽtem, hoſpitalem, modeſtum, ſuæ domui bene præpoſitum, non neophytum, habentem teſtimonium bonum, in gradibus ſingulis ſecundum traditionem Eccleſiaſticam miniſtrantem, ad omne opus bonum, & ſatisfactionem omñi poſcẽti rationem de ea, quæ in illo eſt ſpe, paratum. Quem nobis quantocyus petimus ordinari pontificem, quatenus auctore Domino regulariter nobis præeſſe valeat & prodeſſe, & nos ſub eius regimine ſalubriter Domino militare poſſimus, quia integritas præſidentum, ſalus eſt ſubditorum, & vbi eſt incolumitas obedientiæ, ibi ſanæ eſt forma doctrinæ. Vt autem omnium noſtrum vota in hanc electionem conuenire noſcatis, huic decreto canonico promptiſſima voluntate ſinguli manib. proprijs roborantes ſubſcripſimus.

Item ſubſcriptio Epiſcoporum in electionem Epiſcopi.

ILl. illius Eccleſiæ Archiepiſcopus vel Epiſcopus, in electionem domini N. Eccleſiæ ill. Epiſcopi ſubſcripſi. Iſti illum in locum illius Eccleſiæ Epiſcopi, ipſo conſentiente, ordinari conſenſerunt, quod præſens inſcriptio manifeſtat. Iſti in ordinationem illius Eccleſiæ Epiſcopi cõſcripſerunt.

Ex concilio Africano. 4. Cap. 1.

STatuta eccleſiaſtica docent, qui Epiſcopus ordinandus eſt, ante examinetur, ſi natura prudens eſt, ſi docibilis, ſi moribus temperatus, ſi vita caſtus, ſi ſobrius, ſi ſemper ſuis negociis vacans, ſi humilis, ſi affabilis, ſi miſericors ſi literatus, ſi in lege Domini inſtructus, ſi in ſcripturarum ſenſibus cautus, ſi in dogmatib. eccleſiaſticis exercitatus, & ante omnia ſi fidei documenta verbis ſimplicibus aſſerat, id eſt, Patrem, & filium, & Spiritum ſanctum vnum Deum eſſe confirmans, totamq; Trinitatis Deitatem coeſſentialem, & conſubſtantialem, & coæternalem, & coomnipotentem *1. Com. to. pag. 512.*

prædi-

A prædicans: & singulas quasque in Trinitate personas: vnum Deum: si incarnationem diuinam non in Patre & Spiritu sancto factam, sed in Filio tantum credant, vt qui erat in diuinitate Dei patris filius, ipse fieret in homine hominis matris filius Deus verus ex Patre, & homo verus ex matre, carnem ex matris visceribus, & animam humanam rationalem. Si simul in eo ambæ naturæ, id est, homo & Deus vna persona, vnus filius, vnus Christus, vnus Dominus, creator, & auctor, & rector cum Patre & Spiritu sancto, omniũ creaturarũ, quæ sunt: qui passus vera carnis passione, mortuus vera corporis sui morte, surrexit vera carnis suæ resurrectione, & vera animæ resumptione, in qua veniet iudicare viuos & mortuos. Quærendum etiã ab eo, si credit noui & veteris Testamenti, id est, legis, prophetarum & Apostolorum vnum, eundemq; auctorem Deum: Si diabolus non per conditionem, sed per arbitrium factus sit malus. Quærendum etiam ab eo, si credat huius quam gestamus, & nõ alteris carnis resurrectionẽ: si credat iudicium futurum, & recepturos singulos pro his, quę in carne gesserunt, vel pœnas,
B vel gloriã: Si nuptias nõ improbet, si secunda matrimonia non damnet, si carnium perceptionem nõ culpet, si pœnitentibus reconciliatis cõmunicet, si in baptismo omnia peccata, id est, tam illud originale contractum, quam illa q̃ voluntarie admissa sunt, dimittantur si extra Ecclesiam Catholicam nullus saluetur. Cum in his omnibus examinatus inuentus fuerit plene instructus, tunc cum consensu clericorum, & conuentu totius prouinciæ Episcoporum, maximeque Metropolitani vel auctoritate, vel præsentiæ ordinetur Episcopus, suscipiens in nomine Christi Episcopatum, nec suæ delectationi, nec suis moribus, sed sanctorum patrum diffinitionibus acquiescens. In cuius ordinatione etiam ætas requiratur, quam sancti patres exemplo Saluatoris in præeligendis Episcopis constituerunt.

Epistola vocatoria.

Dilectissimis fratribus & filiis, Presbyteris, Diaconib⁹, honoratis clericis & possessoribus vel cunctę plebi ill. Ecclesiæ, simulque vocato Episcopo ill. N. auxiliante Domino, Metropolitanus sanctæ sedis Apostolicæ ill.

C Dilectionem vestram salubriter alloquimur, quia prædictum talem à vobis electum Episcopum virum venerabilẽ, tali Ecclesiæ ordinare compellimur, gaudemus, & honoramus Christum Iesum, vt qui vobis hanc electionis deuotionem dedit, nobis quoque perficiendi tribuat facultatem. Iam fatum virum religiosa violentia tenete, & ad sanctam sedem nostram ill. perducere festinate, qui forte magis dignior erit, si se occultare voluerit. Ob quam rem, hanc direximus admonitionem, quemadmodum optime placuit sanctæ synodo, Episcopum sine vocatoria suscipi non debere, ne obscuritas dubiæ ordinationis incurrat.

Episcopi autem omni tempore benedicuntur. Nunc vero mos est, vt nocturno tẽpore benedicantur. Secunda nãque incisione, id est, lectione sexta egreditur põtifex de Ecclesia Petri, & ascendit monasterium sancti Martini, quod sub tignis ipsius Ecclesiæ situm est, & subsequitur ipse electus, qui benedicendus est, suppliciter cum reliquo clero incendens, & stat foras ostium oratorij Schola cantorũ incipit introitum. Postea dicit Pontifex, *Gloria in excelsis Deo.*

Sequitur oratio.

D Et eũtes ab altari vnus presbyter, & alter diaconus, induũt eum vestimenta pontificalia, in primis lineam & cingulum, deinde anagolagium grande, postea dalmaticam minorem, & cingulum brachiale, & orarium breue, deinde dalmaticam maiorem, clero interim canente responsorium. *Immola Deo.* Tract. *Qui seminat,* Euang. *Designauit Dominus & alios septuaginta duo & misit illos binos ante faciem suam.* Tunc aduocantur in basilicam presbyteri à dextris eius, & diaconi à sinistris. Ipse vero, inclinato capite in medio incedit, vsque dum veniat ante altare. Tunc exuitur casula, & induit eum pontifex planeta, & legit breuem, hunc modum continentem:

Ciues, inquit, nostri elegerunt sibi illum pastorem. Oremus itaq; pro hoc viro, vt Deus omnipotens infundat in eũ gratiam spiritus sui, vt dignus habeatur ad cathedram Episcopatus regendam. Et respondeatur à schola: *Christe audi nos.* Et cãtat litaniam. Et tunc accedit propius ad altare sub-nixo capite. Pontifex vero ponit manum super caput eius & dicit vnam orationem in modum collectæ, alteram in e[...] modulamine, quo solet contestatio cantari: & sedet pon[...]tifex in sella sua. Ipse vero osculatur pedem eius, & suscip[...]tur ad pacem, & sic consummatur consecratio illius. Et ips[...] die vbicunque Apostolicus Missam celebrat, de manu eiu[...] communionem accipiat.

Qualiter Episcopus debeat ordinari. Ex concilio Niceno, cap. 4.

Episcopum conuenit maxime quidem ab omnibus qu[...]iunt in prouincia, Episcopis ordinari. Si autem hoc dif[...]ficile fuerit, aut propter instantem necessitatem, aut propter itineris longitudinem, tribus tamen omnimodis in id[...] ipsum conuenientibus, & absentibus quoque pari mod[...] decernentibus & per scripta consentientibus, tunc ordinatio celebretur.

Qua die ordinetur Episcopus.

Ecclesiasticorum vero ordinum consecratio, in ieiunio quatuor Temporum die sabbati celebretur. Episcopi autẽ consecratio, qui est vicarius Apostolorum, immo & Christi, fit in Dominica, quia in eodem die per donum Spiritus sancti dignatus est illustrare corda Apostolorum. Fieri etiam solet aliquoties in natalitiis Apostolorum. Nullis inuitis detur Episcopus: cleri, plebis & ordinis consensus & desiderium requiratur.

Ordo, qualiter Episcopus in Romana Ecclesia ordinetur.

Episcopus cũ ordinatur, primo progrediatur Dominus Metropolitanus cum electo, & cuncto clero & populo ad Ecclesiam, vbi ipsam fieri vult ordinationem. Et ingressus sacrarium, induat se vestimenta pontificalia: Post pusillũ procedat è sacrario cum diaconibus & reliquas ministris, sicut in Dominicis diebus mos est procedendi. Et electus sacris vestibus indutus, procedat vna cum Archiepiscopo, & cęteris Episcopis è sacrario ante altare. Factoque ibi scrutinio, & concrepantibus signis Ecclesiæ, Dominus Metropolitanus mox vt vult indicet cantori, & incipiat antiphonam ad introitum.

Antiphona.

Elegit te Dominus sibi in sacerdotem magnum, & aperiens thesaurum suum optimum, abundare te faciet omnibus bonis. Psal. Exaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Iacob.

ALIA.

Antiph *Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum dicit Dominus: conforta populum meum, neque timeas, ecce Dominus Deus tuus ante te est, & non te derelinquit.* Psal. *Exaudiat te Dominus.*

ALIA.

Benedixit te hodie Deus Psalm. *Deus deorum Dominus.* Cumque finierint introitum, non dicatur *kyrie eleison*, sed Dominus Metropolitanus dicat hymnum, *Gloria excelsis Deo.* Deinde, *Pax vobiscum.*

ORATIO.

Quæsumus omnipotens Deus, vt huic viro ad vtilitatem Ecclesiæ prouehendo, benignitas gratiæ tuæ tribuat largitatem. Per.

Hac oratione expleta, positaque sella Metropolitani ante altare, cæteræ episcopales sellæ ordinentur econtra, respiciens sedem ordinatoris, & ordinandi cathedra collocetur in medio cæterorum. Interim electus ille sacris vestib⁹ indutus, hoc est, alba, stola, cingulo, & cappa, procedat è sacrario, ducẽtibus eum per manus duobus episcopis ante altare. Sedentibus quoque ordinabili silentio omnibus, & libros ordinationis præ oculis habentibus: Dominus Metropolitanus ita eum scrutando alloquatur:

Incipit examinatio in ordinatione Episcopi secundum Gallorum institutiones.

Antiqua sanctorum Patrum institutio docet & præcipit, vt his, qui ad ordinem Episcopatus eligitur, maxime vt legimus in canone Carthaginensi, antea diligentissime examinetur, cum omni charitate, de fide sanctæ Trinitatis, & interrogetur de diuersis causis vel moribus, quæ huic

regimini congruunt, & necessaria sunt retinere secundum Apostoli dictum, Manus nemini cito imposueris. Et vt etiã is, qui est ordinandus, antea erudiatur, qualiter sub hoc regimine constitutum oporteat conuersari in Ecclesia Dei, & vt irreprehensibiles sint, qui ei manus ordinationis imponunt. Eadem itaque auctoritate & præcepto interrogamus te dilectissime frater charitate sincera, si omnem prudentiam tuam, quantum tua capax est natura, diuinæ scripturæ sensibus accommodare volueris. Responsio ordinandi Episcopi.

Ita ex toto corde volo in omnibus obedire, & cõsentire.

Inrerrogatio:

Vis ea, quæ ex diuinis scripturis intelligis, plebem cui ordinandus es, & verbis docere & exemplis? Responsio: *Volo*: Interrogatio.

Vis traditiones orthodoxorum patrũ ac decretales sanctæ & Apostolicæ sedis constitutiones veneranter suscipere, docere, atque seruare? Responsio: *Volo*: Interrogatio.

Vis beato Petro, suæque Ecclesiæ, cui à Deo data est potestas ligandi atq; soluendi, eiusque vicario, successoribusq; eius fidem & subiectionem per omnia exhibere: Responsio: *Volo*. Interrogatio.

Vis sanctæ ill. Ecclesiæ, mihi N. & successoribus meis fidẽ & subiectionem exhibere? Responsio: *Volo*: Interrogatio:

Vis mores tuos ab omni malo temperare, & quantum poteris, Domino adiuuante, ad omne bonum commutare? Resp. *Volo*: Interrogatio.

Vis castitatem & sobrietatem, cum Dei auxilio, custodire & docere? *Volo*: Interrogatio.

Vis semper in diuinis negotiis esse mãcipatus, & à terrenis negotiis, vel lucris turpibus esse alienus, quantum te humana hæc fragilitas consenserit posse? Responsio. *Volo*:

Vis humilitatem & patientiam in temetipso custodire, & alios similiter docere? *Volo*.

Pauperibus & peregrinis, omnibusque indigentibus vis esse propter nomen Domini affabilis & misericors? Resp. *Volo*. Tunc dicatur ei:

Hæc omnia & cætera bona tribuat tibi Dominus, & custodiat te, atque corroboret in omni bonitate. Responsio. *Amen*.

Item interrogatio de credulitate.

CRedis secundum intelligentiam & capacitatem sensus tui sanctam Trinitatem, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, vnum Deum omnipotentem, totamque in Trinitate Deitatem coessentialem & consubstantialem, coæternam & omnipotentem, vnius voluntatis, potestatis & maiestatis, creatorem omnium creaturarum. à quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, quæ sunt in cælo & in terra, visibilia & inuisibilia & spiritalia. Respons. *Assentior, & ita credo*. Interrogatio:

Credis singulam quamq; in sancta Trinitate personam, vnum verum Deum, plenum & perfectum: Resp. *Credo*. Interrogatio:

Credis ipsum filium Dei, Verbum Dei æternaliter natum de Patre, consubstantialem, coomnipotentem, & æqualem per omnia Patri in diuinitate, temporaliter natum de Spiritu sancto & Maria semper virgine, cum anima rationali, duas habentem natiuitates, vnam ex parte æternam, alterã ex matre temporalem. Deum verum, & hominem verum, proprium in vtraq; natura atq; perfectum, nõ adoptiuum, nec phantasmaticum, vnicum, & vnum filium Dei, in duabus & ex duabus naturis, sed in vnius singularitate personę, impassibilẽ & immortalẽ diuinitate: sed in humanitate pro nobis, & pro salute nostra passum vera carnis passione, & sepultum, ac resurgentem à mortuis tertia die, vera carnis resurrectione, die quadragesimo post resurrectionem cum carne qua resurrexit, & anima ascendisse in cælum, & sedere ad dexteram Patris, inde venturum iudicare viuos & mortuos, & redditurum vnicuique secundum opera sua, siue bona fuerint, siue mala?

Responsio ordinandi: *Assentior, & per omnia credo*. Interrogatio:

Credis etiam Spiritum sanctum, plenum & perfectum, verumque Deum à Patre & Filio procedentem, coæqualẽ & coessentialem, coomnipotentem, & coæternum per omnia Patri & Filio? Responsio: *Credo*. Interrogatio.

Credis hanc sanctam Trinitatem, non tres Deos, sed vnũ Deum omnipotentem, æternum, inuisibilem, & incommutabilem? Responsio. *Credo*. Interrogatio:

Credis sanctam Catholicam & Apostolicam vnam esse veram Ecclesiam, in qua vnum datur baptisma, & vera omnium remissio peccatorum? Resp. *Credo*. Interrogatio:

Anathematizas etiam omnem hæresim extollentem se aduersus hanc sanctam Ecclesiam Catholicam? Responsio. *Facio, vel anathematizo*. Interrogatio:

Credis etiam veram resurrectionem eiusdem carnis, quam nunc gestas, & vitam æternam? *Credo*.

Credis etiam noui & veteris Testamẽti legis & Prophetarum, & Apostolorum vnum esse auctorem, Deum ac Dominum omnipotentem? Responsio: *Credo*. Et dicatur ei:

Hęc tibi fides augeatur à Domino ad veram & æternam beatitudinem, dilectissime frater in Christo. Et respondeãt omnes *Amen*.

Hæc solicita mente & studio vigilanti cõserua, & tibi cõmissis nota facere cura, vt vnanimes vno ore collaudetis Deum de suis erga vos beneficiis cui exhibendus est honor & gloria. Per omnia secula seculorum Resp. *Amen*. Ita quoq; examinato & plebe instructo, legatur lectio.

Epistola B. Pauli Apost. ad Timotheum. c. 3.

CHarissime, Fidelis Sermo: Si quis Episcopatum desiderat, bonũ opus desiderat. Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum, sobrium, prudentem, pudicum, ornatum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum, suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos cum omni castitate. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt, vt doctrinam Dei nostri ornet in omnibus.

GRAD. *Immola Deo sacrificium laudis, & reddere Altißimo vota tua.* Vers. *Congregate illi sanctos eius, qui ordinauerunt testamẽtum eius super sacrificia.* Item. Grad. *Memor sit omnis sacrificij.* Vers. *Mittet tibi auxilium de sancto* Allel. *Qui posuit fines eius.* Allel. *Diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.* Tract: *Desiderium animæ eius tribuisti ei, & voluntate labiorum eius non fraudasti eum.* Vers. *Quoniam præuenisti eum in benedictione dulcedinis.* Vers. *Posuisti super caput eius coronam de lapide pretioso.*

Tunc egrediatur Episcopus designatus ad sacrarium cũ duobus Episcopis, & archidiacono, cum subdiaconibus & acolytis, & induant ipsum electum cambagos, sandalia, manicas, dalmaticam, planetam.

Quando induitur cambagis & sandalijs dicatur ab Episcopis.

Omnipotens sempiterne Deus, qui es initium & finis, fac istum famulum tuum N. fratrem scilicet nostrum, tua benedictione calceari pedulibus istis in præparationem Euangelij pacis. Per.

Quando induitur manicis.

Immensam clementiam tuam rogamus omnipotens & piissime Deus, vt manus istius famuli tui N. scilicet fratris nostri, sicut exterius obducuntur manicis istis, sic interius adspergantur rore tuæ benedictionis, vt quæcunque per eas sint benedicenda vel consecranda, per te benedicantur & consecrentur. Qui viuit.

Quando induitur dalmatica.

Deus bonorum omnium auctor & largitor, guberna famulum tuum hunc N. fratrem nostrum, vt sicut hoc typico indumento, priscorum patrum ritu, latiora vestimenta pręsentialiter constringuntur: ita mentis eius vanæ & vagæ cogitationes, ne in effectum periculosum perueniant, te protegente coerceantur. Præstante.

Episcopo vero designato solenniter præparato, id est

A Episcopi casulis induti, deportent eum superius iuxta altare. Et conuertens se ad populum ordinator, dicit:

Seruanda est, dilectissimi fratres, in excessu sacerdotum lex & antiqua ecclesiæ consuetudo, vt decedentibus aliis, quiq; dignissimi subrogẽtur, per quorum doctrinam fides catholica & religio Christiana subsistat ne ouile Dñi prædo violentus irrumpat & dispersas absque pastore oues fur nocturnus inuadat. Recepto itaq; dispensatione Dei sacerdote vestro, solicite vobis agendum est, vt in locum defuncti, talis successor præparetur ecclesiæ, cuius peruigili cura & instanti solicitudine, ordo ecclesiæ & credentium fides, in Dei timore melius conualescat, qui præcipiente Apostolo in omni doctrina formam boni operis ibi præbeat: cuique habitus, sermo, vultus, incessus, doctrina, virtus sit, qui vos vt pastor bonus fide instruat, exemplo patientiæ doceat, doctrina religionis instituat, & in omni opere bono confirmet charitatis exemplo. Secundum ergo voluntatẽ Domini, in locum sanctæ memoriæ illius nomine, virum venerabilem, illi testimonio presbyterorum & totius cleri, & B consilio ciuium ac consistentium, credimus eligendum virum, vt nostis, natalibus nobilem, moribus clarum, religione probum, fide stabilem, misericordia abundãtem, humilem, iustum, pacificum, patientem, charitatem habentem, tenacem in cunctis, quę in sacerdotibus eligẽda sunt, bonis omnibus exuberantem. Hunc ergo, dilectissimi fratres, à testimonio boni operis electum, dignissimum sacerdotio, consonantes laudibus clamate, & dicite: *Dignus est.*

His ita profitentibus, cum consensu clericorum & laicorum, ac conuentu totius prouinciæ Episcoporum, maximeq; metropolitani vel auctoritate, vel præsentia ordinetur. Et statim incipiat clerus, *Kyrie eleyson* cum litania, & prosternat se ordinator electi simul cum electo, & cæteris Episcopis ante altare super stramenta, vsquedum dicat schola, *Agnus Dei.* Vt autem surrexerint, duo Episcopi ponant & teneant Euangeliorum codicem super ceruicem eius & inter scapulas clausum, & vno super eo fundente benedictionem, reliqui omnes episcopi qui adsunt, manib. suis caput eius tangant, & dicat ordinator hanc orationem:

C Adesto supplicationibus nostris omnipotens Deus, & quod humilitatis nostræ gerendum est ministerio, tuæ virtutis impleatur effectu. Per.

Sequitur Præfatio.

Oremus dilectissimi nobis, vt huic viro, vtilitati Ecclesiæ prouidens benignitas omnipotentis Dei, gratię suæ tribuat largitatem. Per.

ORATIO.

Propitiare Domine supplicationibus nostris, & inclinato super hunc famulum tuum N. cornu gratiæ sacerdotalis benedictionis tuæ in eum effunde virtutem. Per. Per omnia seculorum. Resp. *Amen.* Dominus vobiscum. Resp. *Et cum spiritu tuo.* Sursum corda. Resp. *Habemus ad Dominũ.* Gratias agamus Domino Deo nostro. Resp. *Dignum & iustum est.*

PRÆFATIO.

Vere dignum & iustum est, æquum & salutare, nos tibi semper & vbique gratias agere, Domine sancte, pater omnipotens æterne Deus. Honor omnium dignitatum, quæ gloriæ tuæ sacratis famulantur ordinibus. Deus qui Moysem famulum tuum secreti familiaris affatu, inter cætera cœlestis documenta culturæ, de habitu quoque indumenti D sacerdotalis instituens, electum Aaron mystico amictu vestiri, inter sacra iussisti, vt intelligentiæ sensum de exemplis priorum caperet secutura posteritas, ne eruditio doctrinæ tuæ vlli deesset ætati, cum & apud veteres reuerentiam ipsa significationum species obtineret, & apud nos certiora essent experimenta rerum, quam ænigmata figurarum. Illius namque sacerdotij anterioris habitus, nostræ mentis ornatus est, & pontificalem gloriam nõ iam nobis honor commendat vestium, sed splendor animarum. Quia & illa quę tunc carnalibus blandiebantur obtutibus, ea potius quæ in ipsis erant intelligenda, poscebant. Et idcirco huic famulo tuo N. quem ad summi sacerdotij ministerium elegisti, hãc quæsumus, Domine gratiam largiaris, vt quidquid illa velamina in fulgore auri, in nitore gemmarum, & in multimodi operis varietate signabant, hoc in eius moribus actibusque clarescat. Comple in sacerdote tuo mysterij tui summam, & ornamentis totius glorificationis instructum, cœlestis vnguenti flore sanctifica. E

Hic mittat chrisma in caput Episcopi in modum crucis.

Vngatur & consecretur caput tuum cœlesti benedictione in ordine pontificali, in nomine Patris, & filij, & Spiritus sancti. Resp. *Amen.* Pax tibi. *Et cum.*

Hoc, Domine, copiose in eius caput influat, hoc in oris subiecta decurrat, hoc in totius corporis extrema descendat, vt tui spiritus virtus & interiora eius repleat, & exteriora circumtegat. Abundet in ea cõstantia fidei, puritas dilectionis, sinceritas pacis. Sint speciosi munere tuo pedes eius ad euangelizandum pacem, ad euangelizandum bona tua. Da ei Domine ministerium reconciliationis in verbo & in factis, in virtute signorum & prodigiorum. Sit sermo eius & prædicatio non in persuasionibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. Da ei Domine claues regni cœlorum, vt vtatur, non glorietur potestate q̃ tribuis in ædificationẽ, non in destructionẽ. Quodcunq; ligauerit super terram, sit ligatũ & in cœlis: & quodcunq; soluerit super terram, sit solutum & in cœlis. Quorũ F detinuerit peccata, detenta sint: & quorum dimiserit tu dimittas. Qui benedixerit ei, sit benedictus: & qui maledixerit ei, maledictionibus repleatur. Sit fidelis seruus & prudens, quem constituas tu Domine super familiam tuam, vt det illis cibum in tempore oportuno, & exhibeat omnem hominem perfectum. Sit solicitudine impiger, sit spiritu feruens. Oderit superbiam, humilitatem diligat: nec eam vnq̃ deserat, aut laudibus aut timore superatus. Non ponat lucem tenebras, nec tenebras lucem: non dicat malum bonum, nec bonum malum. Sit sapientib. & insipientibus debitor, vt fructum de profectu omniũ consequatur. Tribuas ei Domine cathedram episcopalem ad regendam ecclesiam tuam, & plebem vniuersam. Sis ei auctoritas, sis ei potestas, sis ei firmitas, multiplices ei benedictionem & gratiam tuam, vt ad exorandam semper misericordiam tuam, tuo munere semper idoneus tua gratia semper possit esse deuotus, per Dominum: in vnitate eiusdem Spiritus sancti.

Vngantur manus istæ de oleo sanctificato, & chrismate sanctificationis: sicut vnxit Samuel Dauid in regem & prophetam, ita vngantur & consummentur in nomine Dei patris, & filij, & Spiritus sancti, facientes imaginem sanctæ crucis saluatoris Domini nostri Iesu Christi, qui nos à morte redemit, & ad regna cœlorum perduxit exaudi nos pie pater omnipotens æterne Deus, & præsta, vt quod te rogamus, exoremus. Per. G

Completa benedictione, confirmet pollicem consecrati cum chrismate, dicendo:

Deus pater Domini nostri Iesu Christi, qui te ad pontificatus sublimari voluit dignitatem, ipse te chrismate & mysticæ delibutionis liquore perfundat, & spiritalis benedictionis vbertate fœcundet, vt quicquid benedixeris, benedicatur quicquid sanctificaueris, sanctificetur: & consecratæ manus istius vel pollicis impositio, cunctis proficiat ad salutem. Per.

Benedictio annuli.

Creator & conseruator humani generis, dator gratiæ spiritalis, largitor æternæ salutis: tu Domine permitte tuam benedictionem super hunc annulum, vt quicunq; hoc sacrosanctæ fidei signo insignitus incedat, in virtute cœlestis defensionis ad æternam vitam sibi proficiat. Per. H

Quando datur annulus.

Accipe annulum discretionis & honoris fidei signum, vt quæ signanda sunt, signes: & quæ aperienda sunt, prodas quæ liganda sunt, liges: quæ soluenda sunt, soluas: atq; credentibus per fidem baptismatis: lapsis autem, sed pœnitentibus, per ministerium reconciliationis ianuas regni cœlestis aperias: cunctis vero de thesauro dominico noua & & vetera proferas ad æternam salutem hominibus, consolatus gratia Domini nostri.

ADMONITIO.

Memor sponsionis & desponsationis ecclesiasticæ & dilectionis Domini Dei tui, in die qua assecutus es hunc honorem, caue ne obliuiscaris illius.

A

ALIA.

Accipe annulum pontificalis honoris, vt ſis fidei integritate ante omnia munitus, miſericordiæ operib. inſiſtens, infirmis compatiens, bene volentibus congaudens; aliena damna propria deputans, de alienis gaudiis tanquam de propriis exultans.

ALIA.

Accipe annulum, fidei ſcil. ſignaculum, quatenus ſponſam Dei, ſanctam videlicet eccleſiam, intemerata fide ornatus, illibate cuſtodias. Per.

Benedictio baculi.

Deus ſine quo nihil poteſt benedici vel conſecrari, hunc baculum benedicere dignare, vt quotieſcũq; famulus tuus illum geſtando, & te in corde tenendo per hunc ſuſtentetur, tuæ benedictionis vbertate repleatur. Per.

Quando datur baculus, dicitur.

Accipe baculum paſtoralis officij, poteſtatẽ ligandi atq; ſoluẽdi, & ſis in corrigendis vitiis perſeuerans, iudicium ſine ira tenens, in fouendis virtutib. auditorum animos demulcens, in trãquillitate ſeueritatis cenſurã non deſerens.

B

ALIA.

Accipe baculum ſacri regiminis ſignum, vt imbecilles conſolides, titubantes confirmes, prauos corrigas, rectos dirigas in viam ſalutis æternæ, habeaſque poteſtatem erigendi dignos, & corrigendi indignos, cooperante Domino noſtro.

Tunc det oſculum pontifici & diaconibus omnibus, & tenens eum archidiaconus, deportet in presbyterium, & det oſculum epiſcopis & presbyteris. Deinde iubeat eum dominus Põtifex in capite ſedium epiſcoporũ ſedere. Dominus vero Pontifex redit ad ſedem, dum autem ſederit, lauet manus: & ponens incenſum in thymiamaterio, inclinãti archidiacono det benedictionem, & ille imponat Euangelium ſecundum Marcum.

IN illo tempore: Circuibat Ieſus in circuitu docens, & conuocauit duodecim, & cœpit eos mittere binos, & dabat illis poteſtatem ſpirituum immundorum, & præcepit eis, ne quid tolerent in via niſi virgam tantum: non peram, non panem, neque in zona æs: ſed calceatos ſandaliis, & ne induerentur duabus tunicis. Et dicebat eis: Quocunq; introieritis, in domum, illic manete, donec exeatis inde. C *Et quicunq; non rceperint vos, nec audierint vos, exeuntes vos inde, excutite puluerem de pedibus veſtris in teſtimonium illis, exeuntes prædicabant vt pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eijciebant. Et vngebant oleo multos ægros, & ſanabantur.* Offerr. *Inueni Dauid.* Alleluia. *Gloria & honor.* Secreta: *Suſcipe Domine munera, quæ tibi offerimus pro famulo tuo, vt propitius in eodem tua dona cuſtodias.* Per.

Infra actionem.

Hanc igitur oblationem ſeruitutis noſtræ, ſed & cunctæ familiæ tuæ, quam tibi offerimus pro famulo tuo N. quam ad epiſcopatus ordinem ꝓmouere dignatus es, quæſumus Domine, vt placatus accipias, & propitius in eo tua dona cuſtodias, vt quod diuino munere conſecutus eſt, diuinis effectibus exequatur. Dieſque noſtros.

Benedictio.

Deus qui populis tuis indulgendo conſulis, & amore dominaris, da ſpiritum ſapientię, quibus tradidiſti regimen diſciplinæ, vt de profectu ſanctarum ouium fiant gaudia æterna paſtorum. *Amen.*

Et qui dierum noſtrorum numerum, temporumq; menſuras maieſtatis tuæ poteſtate diſpenſas, propitius ad humilitatis noſtræ reſpice ſeruitutem, & pacis tuæ abundantiam D temporibus noſtris prætende perfectam. *Amen.*

Collatis quoq; in me per gratiam tuam ꝓpitiare muneribus, & quem feciſti gradu Epiſcopali ſublimem, fac operum perfectione tibi placabilem, atque in eum affectum dirige cor plebis & præſulis, vt nec paſtori obedientia gregis, nec gregi deſit vnquam cura paſtoris. *Amen.* Quod ipſe præſtare.

Cum autem venerit ad cõmunicandum, Dominus pontifex porrigit ei formatam atq; ſacratam oblationem integram. Suſcipienſq; eam Epiſcopus, ipſe ex ea cõmunicet ſuper altare: quod vero reſiduum fuerit, ſibi reſeruet denuo ad communicandum vnoquoque die vſque quadraginta dies expletos. Et poſtmodum iuſſus à Domino pontifice, communicat populum cum cæteris epiſcopis. E

Communio.

Meſſis quidem multa, operarij autẽ pauci Rogate ergo Dominum Meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam.

Poſt communio.

Plenum, quæſumus, Domine in nobis remedium tuæ miſerationis operare, & tales nos eſſe perfice propitius, & ſic foueri, vt tibi in omnibus placere valeamus. Per.

Formata Epiſcopo danda.

Dilectiſſimis fratribus & filiis, Presbyteris, diaconibus, honoratis clericis & poſſeſſoribus, vel cuncti plebi ill. Eccleſiæ N. auxiliante Domino, Archiepiſcopus ſanctæ ſedis Catholicæ ill. Electionem veſtram Deo acceptiſſimam cõprobantes, virũ venerabilem N. in primo ordine vobis cõſecrauimus ſacerdotem. Ideoq; dilectionem veſtram ſolicite commonemus, vt prædictum tali veneratione colatis, qua eum voluiſtis conſecrari pontificem. Quamobrem talem miſsũ ſedis noſtræ direximus, vt optime placuit S. Synodo, epiſcopum ſine formata ſuſcipi non debere, ne obſcura aut dubia nota ordinationis incurrat Ego N. recognoui, F Iſt. N. in ordinatione ill. Eccleſiæ Epiſcopi conſcripſerunt. Ego N. illius Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.

Edictum quod dat Pontifex Epiſcopo cui benedicit.

Dilecto nobis fratri ill. epiſc. ill. pontifex: Dum, vt credimus, te diuino nutu vocante, clerus vel populus ciuitatis illius vna cum ſubiectis parochiis vnanimes vnoque ore ſibi elegerunt rectorem & ad nos vſque perducentes, petierunt conſecrari Epiſcopum, quoniam quæ auxiliante Domino teſtimonium illis reddentibus de conſcientia tua vel caſtitate, ſeu de reliquis bonis quæ Deo acceptabilia ſunt, ob vtilitatem ipſius Eccleſiæ per manus noſtræ impoſitionem te Epiſcopum conſecrauimus: A modo frater chariſſime ſcias te maximum pondus ſuſcepiſſe laboris, quod eſt ſarcina regiminis animarum, & commodis ſeruire multorum, omniumque fieri minimum atque miniſtrum, & pro credito tibi talento, in die examinis & iudicij, rationem redditurum. Nam ſi ſaluator noſter dixit: *Non veni miniſtrari, ſed miniſtrare, & animam ſuam poſuit pro ouibus ſuis:* Matth. 20. quanto magis non deſidioſi ſerui ſummi patrisfamiliâs debemus maximo ſudore incumbere, oues Dominicas nobis G à ſummo paſtore conſignatas, ad ouile Dominicum, ſuffragante diuina gratia, abſque morbo vel macula perducere? Ioan. 10. Denique exhortari volumus dilectionem tuam, vt fidem quam breuiter lucideque digeſſimus, illibatam & inuiolabiliter cuſtodias, quæ eſt ita in his verbis deprompta.

Sermo de Fide.

Credimus in vnum Deum omnipotentem, viſibilium omnium & inuiſibilium factorem: & in vnum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Filium Dei viui, & Spiritum ſanctum Domini. Non tres Deos, ſed patrem & filium, & Spiritum ſanctum, vnum Deum colimus, confitemur & adoramus. Patrem credimus ingenitum. Filium genitum, Spiritum vero ſanctum non genitum, non creatum, neque factum, ſed de patre, & filio procedentem, Patri & Filio coæternum, & coæqualem, & cooperatorem. Et in hac Trinitate nihil eſt prius aut poſterius, nihil eſt minus aut maius, ſed coæterni ſibi ſunt, & coæquales. Itaque pater & filius & Spiritus ſanctus, hi tres vnum ſunt: Tres non confuſi, nec diuiſi, ſed diſtinctum coniuncti, & coniunctim diſtincti: æqui diuinitate, conſimiles maieſtate, qui H ita vniti ſunt, vt tres quoque non dubitemus: ita tres ſunt vt ſepararari à ſe non poſſe fateamur. Diuiditur, vt ita dicam, hæc ſancta Trinitas indiuiſibiliter, & coniungitur diuiſibiliter, quemadmodum ipſe Dei filius Ieſus Chriſtus effatus eſt, dicens: *Ego & pater vnum ſumus.* Ioan. 10. Vnum, quod dixit, pluralitatem excluſit. Sumus, quod addidit, perſonas manifeſte oſtendit. Credimus & in nouiſſimis temporibus propter nos homines, & propter noſtram ſalutem Dei filium deſcendiſſe de cœlis, & adſumpſiſſe humanam carnem ex Maria ſemper virgine. In qua vero carne, quam veraciter adſumpſit, paſſus eſt & flagellatus, colaphis, ſpinis illitus, ſpineam coronam in capite geſtans, cruci cum impiis latronibus adfixus, vt & illud impleretur: Quia

A
Esa. 53.
Psal. 68.
cum iniquis deputatus est, felle & aceto potatus, sicut prædictum fuerat: Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Mortuus est, descendit ad inferos, & animas quas voluit, quæ ex Adam vinculo ibi adstrictæ tenebantur, ad superos reuocauit. Tertia die resurrexit à mortuis, & per quadraginta dies post resurrectionem suam in terris conuersatus, & cum discipulis suis loquens, atque conuescens, locutus est, dicens: *Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipse sum* &c. Post hæc in montem olìueti conscendens, vocatis discipulis suis, ait illis: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque præcepi vobis, & ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* Tunc videntibus illis, ascendit in cælos, & sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Inde venturum expectamus eum ad iudicium, iudicaturum viuos & mortuos, & reddere vnicuique aut vitam æternam, præmium boni meriti, aut sententiam pro peccatis æterni supplicij:

Credimus vnum baptisma, credimus carnis resurrectionem, & in triginta annorum ætate ad iudicium venturos. Credimus sanctam Ecclesiam Catholicam, toto orbe diffusam. Credimus remissionem omnium peccatorum, communionemque sanctorum, & vitam æternam. *Amen.*

B

Scimus namque quod ab infantia sacris es literis eruditus, & canonum institutis ad liquidum edoctus: attamen non prolixe, sed breuiter quidem strictimque ad te nobis dirigendus est sermo.

Ordinationes si quas feceris, secundum canones atque Apostolicam Ecclesiam aptis temporibus fac, id est, mensis primi, quarti, septimi, atque decimi.

Vide vt cito nemini manum imponas, ne communices peccatis alienis.

Bigamos vel curiales, aut seruum cuiuslibet ad sacrum ordinem nequaquam promoueas, nec neophytum, ne secundum Apostoli sententiam elatus, in laqueum vel voraginem incidat diaboli, sed eos in sacrosancta Ecclesia ordinare stude, qui ætatem habeant maturitatis, & apud Deum & homines fideliter vixerint, & deinceps viuere studeant.

Et hoc cauendum est tibi, quasiq; venenum pestiferum reijciendum, ne auaritia subripiat cor tuum, vt per quodlibet munus acceptum, manus alicui tribuas, & in simoniacam hæresim, quam Saluator noster omnimodis detestastatur, in præceps ruas. Memento quia gratis accepisti, gratis & da. Secundum enim vatis eloquium, Qui eijcit auaritiam, & excutit manus suas ab omni munere, hic in excelsis habitabit, & munimenta saxorum, sublimitas eius. Panis ei datus est, aquæ ipsius fideles sunt, regem in decore videbunt oculi eius.

C

Temetipsum mitem, castumque custodi. In habitaculũ tuum aut raro, aut numquam mulieri sit ingressus. Omnes puellas aut virgines Christi, aut æquanimiter ignora, aut æquanimiter dilige. Nec de præterita castitate confidas, quia nec Samsone fortior, neque Salomone poteris esse sapientior. Quando autem ob animarum lucrum visitationis causa in collegium vel infra septa ingressus fueris ancillarũ Dei, non solus introeas, sed tales tecum adhibe socios, de quorum contubernio non diffameris, quia oportet Episcopum irreprehensibilem esse, & testimonium habere bonum ad omnes, vt ne quis ex eo scandalum sumat. Scandalizanti videlicet vnum ex pusillis, scimus quanta animaduersio à Domino comparetur.

D

Prædicationi insta, verbum Dei plebi tibi commissæ affluenter mellifluеque atque distincte, in quantum rore cælesti perfusus fueris, prædicare non desinas. Scripturas diuinas sæpius lege, immo si potest fieri, lectio sancta in manibus tuis, maximeque in pectore semper inhæreat. Ipsam vero lectionem oratio interrumpat. Ad vicem namque speculi, anima tua in ipsam sedule respiciat, vt vel quæ incorrecta sunt, corrigat: vel quæ pulchra, amplius exornet. Disce, quod sapienter doceas, eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt possis exhortari in doctrina sana, & contradicentes reuincere. Permane in his quæ didicisti, & credita sunt tibi eloquia Dominicæ dispensationis, Paratus semper esto ad satisfactionem: nec confundant opora tua sermonem tuum, ne cum in Ecclesia loqueris, tacitus quislibet respondeat: Cur ergo ipse non facis quod iubes? Recognosce magister, qui turgidum ventrem ferre videris, ne de ieiunijs prædicens. Furta atque periuria possunt etiam detestari latrones, & auaritiam cupidi. Vita scilicet tua irreprehensibilis fiat: In ipsa filij tui regulam sumant: In ipsa, quicquid in ipsis minus correctum fuerit, corrigant: Ex ipsa videant, quod diligant: cernant, quod imitari festinent: vt ad exemplum tuum omnes fideli studio viuere compellantur. Sit erga subiectos tuos solicitudo laudabilis. Exhibeatur cum mansuetudine disciplina, cum discretione correptio. Iram benignitas mitiget, benignitatem zelus exacuat: & ita alterum ex altero condiatur, vt nec immoderata vltio vltra quam oportet, affligat: nec iterum frangat rectorem disciplinæ remissio. Itaque boni te dulcem praui asperum sentiant correptorem. In qua videlicet correptione hunc esse ordinem noueris obseruandum, vt personam diligas, & vitia persequaris: ne, si aliter agere fortasse volueris, transeat in crudelitatem correptio, & perdas per remissam iram, quos emendare per discretionem debueras. Sic enim vulnera te conuenit abscindere vt non possis vlcerare quod sanum esse videtur, ne si plusquam res exigit, ferrum incisionis impresseris, noceas cui prodesse festinas. Nec dicimus, vt in te delinquentibus non te ostendas vltorem, & vitia nutrire permittas: sed hortamur, vt in iudicio semper misericordia misceatur, vt possis cum propheta fiducialiter dicere: *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* Psal. 116 Sic in te pastoris pietas, ambabisq; dulcedo, & secundum canonum regulas seuera districtio, videlicet, vt innocenter viuentes leniter foueas, & inquietos perfidosque feriendo à prauitate compescas. Nullius faciem in iudicio adspicias, vt nec diuitem potentia sua apud te extollere possit, nec pauperem propter paupertatem humilitatemque ipsius, exasperatio tua de re quam suggeret, humiliorem reddat. Substantiam Ecclesiæ, quam ad dispensandam suscipis, fideliter atque discrete erogare ne dissimules. Scias te alienum esse dispensatorem, vt in te Dominicum impleatur eloquium, dicens: *Fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, vt det illis escam in tempore.* Luc. 12.

E

F

Hospitalitatem sectare: misericordem prout vires suppetunt pauperibus te exhibe: quia, Qui obturat aurem à clamore eorum, vt non exaudiat: ipse clamabit, & non exaudietur. Prouer. 2

G

Viduę, orphani, pupillique te benignissimum pastorem, atque tutorem se habere gaudeant.

Oppressis defensio tua subueniat. Illis autem qui opprimunt, vigor tuus efficaciter contradicat. Et ita cuncta Deo adiuuante præmunias, vt lupus sæuiens, sequacesue illius, adhuc in carne vitam agentes, huc illucque debacchantes, & animas innocentium laniare cupientes, in ouile Dominicum ingrediendi, ad perdendas animas, locum non habeant.

Nullus te fauor extollat, nulla aduersitas atterat, id est, vt nec in prosperis cor tuum eleuetur, nec in aduersis in aliquo deijciatur: sed omnia & in omnibus, caute & cum discretione agere te volumus, vt absque reprehensione ab omnibus viuere comproberis.

Exhortatio.

H

Eia dilectissime frater, satage, atque elaborare non desinas ad perficiendum opus quod acturus es, vt oues tibi traditas tandem aliquando ad ouile Dominicum salubri refectionis pabulo educatas, repræsentare vna tecum merearis. Perpendamus communiter, frater charissime, nos qui pastores ouium Dominicarum indigne dicimur. Pastores sunt ouium, brutorumque animalium, qui die noctuque peruigiles existunt, & greges à dominis suis sibi commissos, cum maxima instantia fideliter custodiunt. Fugit somnus ab oculis eorum, peruigiles in noctibus plurimis existunt: æstu vtuntur & siti, conscendunt cacumina montiũ, colles vallesque perscrutari non desinũt, perquirentes pascua ouium alendarum apta. Quæ dum

inuenerint in eis collocare gregem feſtinant. Quem cum in agmine ſuo omnia virentia, ac quæque delectabilia carpere conſpiciunt, aſſumptis muſiçorum fiſtulis dulci modulamine iuxta ingenium ſui ſenſus aures gregum ſuorum demulcent: & ſemper vndique oculis intentis inſpiciunt, ne quælibet beſtia ex ipſis aliquam de manibus eorum rapiat, vt ad caulas dominorum ſuorum, numerum ſibi traditum perducant. Et ſi qua ex illis errauerit, aut in denſitate veprium inhæſerit, perquirendo ad ouile proprium reducunt, aut ſi feſſa ex ipſis in via defecerit, in humeris proprijs imponunt & geſtant: & quod morbidum fuerit, tangere vel redintegrare non dedignantur: & maximum laborem, plurimumque adbibent ſudorem, vt ne vna quidem ex ouibus eorum pereat.

Si enim paſtores ouium atque animalium, pro commodo temporali, tanto ſemetipſos labore afficiunt, vt oues dominorum ſuorum abſque damno cuſtodiant & lucrum acquirere poſſint; quid nos è contra in die diſtricti iudicij dicturi ſumus, quando apparuerit paſtor paſtorum, iudex viuorum, & cœperit cum ſeruis de talenis quæ tradidit, rationem ponere, qui curam alendarum ouium Dominicarum ſuſcepimus, ſed animabus ad imaginem Dei conditis, pro quibus Chriſtus ſemetipſum tradidit, paſcua virentia non perquirimus, id eſt, eas prædicatione ſancta atque verbis delectabilibus non inſtruimus? neque montium iuga æternalium conſcendimus, hoc eſt, exempla ſublimium patrum non oſtendimus, nec dulcibus eloquijs blandimur, & errantes in peccatis veprium ſpinarumque, non perquirimus, nec laboramus vt ad ouile proprium eas reducamus, nec laſſis manum porrigimus, atque in peccatis veprium laſſeſcentes & inclinantes, ſubleuare non coanmur? Quod fractum eſt, non alligamus, neque malagma imponimus, ſed calamum quaſſatum, & linum fumigans quod redintegrare & illuminare debueramus, extinguimus. Beſtijs, lupiſq; ſpiritualibus atque carnalibus murum non obijcimus, vt infra ſepta ouium ingredi non valeant: ſed quod peius eſt, noſmetipſos magis quam oues paſcimus: quod craſſum, iugulamus: lanas quoq; ac mollia quæque induimus: aquam limpidiſſimam bibimus, & oues, quæ pedibus noſtris conculcata eſt, turbulentam ſitientes bibunt. Comeſſationib. & potationibus die noctuq; inſiſtimus: & cum venter noſter replebitur eructantes dicimus: Benedictus Dominus, quia vſq; ad ſatietatem ditati ſumus. Et quid aliud eſt, niſi quod nos qui paſtores dici debuimus, mercenarij ſumus?

Imploranda eſt itaque, frater clariſſime, cum gemitibus, crebriſque ſuſpirijs Domini miſericordia exoranda, vt opem ferat nobis miſeris, quatenns oues quas nobis ad regendum tradidit, iuxta illius voluntatem in procella huius ſeculi regere, atque ad ouile ipſius per viam rectam incedentes, quæ via Chriſtus eſt, vna nobiſcum perducere valeamus.

Hæc, amabilis frater, inter multa alia, quæ ſacra continet lectio, ſacerdotij dignitati congrua nobis videntur, quid agendum, quidve reſpuendum ſit. Quod ſi implere non deſiueris, credimus, quod adiuuante Domino, nauim quam in huius pelagi fluctibus gubernare inchoas, ad littus tutiſſimi portus extrahere poteris, & hac fiducialiter in directum, ſpretis ventorum & aquarum ictibus, nauigaueris, ſi duobus gubernaculis vtraque manu ſuſtenteris, id eſt, humilitate quæ fundamentum duntaxat eſt virtutum, atque charitate quæ vinculum eſt perfectionis.

Sancta Trinitas fraternitatem tuam ſua protectione incolumem cuſtodiat, vt dum tali moderamine in Deo noſtro onus, quod ſuſcepiſti, peregeris: in die æternæ retributio-
Matth. 25. nis, eo dicente, audire merearis: *Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui.*

Ordo qualiter ordinetur Rom. Pontifex.

IN ordinatione Romani pontificis pſallunt ſecundũ conſuetudinem, procedit electus de ſecretario cum cereoſtatis ſeptem, & venit ad confeſſionem. Et poſt litaniam aſcendunt ad ſedem ſimul Epiſcopi & Presbyteri. Tunc Epiſcopus Albanen. dat orationem primam ſuper Pontificem: *Adeſto ſupplicationibus noſtris omnipotens Deus.* Deinde Epiſcopus Potuenſis dat orationem ſecundam. *Propitiare Domine ſupplicationibus noſtris.* Poſtmodum adducũtur euangelia, & aperiuntur & tenentur ſuper caput electi à diaconibus. Tũc Epiſcopus Oſtienſis conſecrat pontificem ita: *Deus bonorum omnium.* In qua oratione hæc addi debent ad locum.

Et idcirco famulo tuo. N. quem Apoſtolicæ ſedis præſulem, & primatem omnium qui in orbe terrarum ſunt, ſacerdotum, ac vniuerſalis Eccleſiæ doctorem dediſti, & ad ſummi ſacerdotij miniſterium elegiſti, hanc, quæſumus, Domine gratiam largiaris.

Item poſt pauca.

Tribuas ei cathedram pontificalem ad regendam Eccleſiam & plebem vniuerſam. Poſt hoc Archidiaconus mittit ei pallium. Deinde aſcendit ad ſedem, & dat pacem omnibus ſacerdotibus & dicit: *Gloria in excelſis Deo.*

Orationes iſtæ dicendæ ſunt à domino Papa ſuper Archiepiſcopum ante pallium.

DOmine Deus omnipotens pater, qui nõ proprijs ſuffragantibus meritis, ſed ſola ineffabili gratiæ largitate iſtum famulum tuum N. populo tuo præeſſe iuſſiſti: tribue ei per gratiam Spiritus ſancti tui, digne tibi perſoluere miniſterium ſacerdotalis officij, & Eccleſiaſticis conuenienter ſeruire miniſterijs, plebemque commiſſam ad gloriam nominis tui, te in omnibus protegente, gubernare concede. Per Dominum noſtrum, in vnitate eiuſdem Spiritus ſancti.

ALIA.

Deus innocentiæ reſtitutor & amator, dirige hunc famulum tuum N. ſpiritus tui feruore, vt in fide inueniatur ſtabilis, & in operibus tuis efficax: illumina eum lumine ſapiẽtiæ, munda eum & ſanctifica: da ei conſilium rectum, doctrinam ſanctam, vt qui eum inter ſummos ſacerdotes voluiſti numetare, concede, vt quod humano ore eum voluiſti vocare, hoc in conſpectu tuo per gratiam tuæ pietatis poſſit fieri, vt cum electis tuis æternæ vitæ beatitudinem percipere mereatur. Per.

Dato pallio, dicatur hæc oratio.

DOmine ſancte, pater omnipotens, æterne Deus, Rex regum, & Dominus dominantium, clementiam tuam humiliter exoramus, necnon & vnigeniti filij tui Domini noſtri Chriſti, qui omnes æterno potificatu ſupereminens, ſolus ſine macula ſacerdotale miniſterium impleuit: ſimulque ſancti Spiritus, cuius ſeptiformis gratia cæleſti virtute cuncta ſanctificat, vt hunc famulum tuum N. diuinæ prouidentiæ gratia largiente, à minoribus vſque ad maiora per gradus aſcendentem, ſupernæ pietatis tuæ gremio gratanter ſuſcipias: & quia nobis indignis, quos ſedis Apoſtolicæ, ſummæque miniſtros ſeruitutis, non exigentibus meritis, ſed dono clementiæ tuæ conſtituiſti, ſalutaribus indumentis ad ſacri altaris officium foras veſtitus in pręſenti apparet, ab omnibus criminum contagijs caſtigatus, perpetua ſpiritus tui ſanctificatione intus impleri mereatur, viuique fontis fluentis irrigatum, virtutum fructibus creſcere, & coram omnibus clareſcere concedas, vt eius vita alijs poſſit exempla præbere. Sit ei honor pallij ornamentum animæ, & vnde aduenit faſtigium viſibile, inde floreſcat amor inuiſibilis: tua diuina potentia eum corroboret, tui filij virtus viſcera eius fœcundet, tui ſpiritus gratia interiora eius impleat, per te firmitatem fidei catholicæ non ſolum ſibimet ſeruandi, ſed etiam alios docendi cauſa conſeruet: per te cathedra Epiſcopalis Eccleſiæ vniuerſalis ſcutum non ſolum à ſpiritalibus, ſed etiam à corporalibus huius ſeculi aduerſitatibus habere mereatur: per te Apoſtolicæ dignitatis in cælis & in terris ſoluendi & ligandi, non ſolum corpora, ſed & animas diuina. Deitatis gratia, dominium ſuſcipiat, vt ita
dignis ſucceſſibus deuote degens, ad deſtinata *ſanctus per ** ſanctis.*
omnia perueniens, æternam accipiat beatitudinem. Per.

Incipit ordo de ædificanda Eccleſia.

NEmo Eccleſiam ædificet, antequam ciuitatis Epiſcopus illuc veniat, & ibidem crucem figat publice & ante perfiniat, qui ædificare vult, quid ad luminaria, &

ad cuſto-

ad custodiam, & stipendia custodum, & ad suppletionem necessitatum Presbyteri, dotemq; Ecclesiæ sufficiat atque pertineat, & facta donatione, sic demum ædificet. Postquã ergo Episcopus crucem in loco, in quo altare fabricandum est, fixerit, tunc adspergat locum aqua benedicta, hanc canendo antiphonam. Antiph *Signum salutis pone Domin. Iesu Christe in loco isto, & non permittas introire angelum percutientem.* Cum Psalmo, Psal. *Quam dilecta*, vsque in finem: Psalmo finito cum gloria, dicat Episcopus hanc orationem pro consecratione loci.

Domine Deus, qui licet cælo & terra non capiaris, domum tamen tibi in terra fieri iussisti, in qua nomen tuum iugiter inuocaretur: hunc locum, quæsumus B. Mariæ semper virginis omniumq; Sanctorum tuorum intercedentib. meritis, sereno tuæ pietatis intuitu visita, & vide, & illum ad fabricandum elige, perque infusionem gratiæ cælestis, ab omni inquinamento purifica, purificatumque conserua, & qui dilecti tui Dauid deuotionem, in filii sui Salomonis opere complesti, tu famuli tui N. in hoc opere ita precamur vota perfice, vt illud te inspirante incipiat, te adiuuante perficiat, suiq; laboris præmium in terra consequatur viuentiũ. Effugiant ergo hinc, iubente te, Domine omnes nequitiæ spirituales, & cum fraudibus cuncta diaboli turma, tua virtute depulsa. Resurgat hic Ecclesiæ pura simplicitas, & amabilis tibi innocentię candor: sicq; hunc locum per vnigeniti filii tui Domini nostri Iesu Christi dilectionem, coæterni tibi spiritus paracleti rore fœcunda gratissimo, vt quicumque hic pro suis necessitatibus auribus tuæ benignitatis ingerit vota, votorum suorum consequatur effectum. Per.

De Oratorio.

Qui in domo sua oratorium habuerit, orare ibi potest, tamen non audeat in eo sacras facere Missas sine permissu Episcopi loci illius. Quod si fecerit, domus illius fisci iurib. addicatur, & ab Episcopo districta pœnitentia coerceatur. Comes qui hoc ab Episcopo narrante cognouit, & non prohibuit, libra auri mulctabitur, & ab Episcopo loci illius canonicam suscipiat excommunicationẽ, & exclusionem.

Denuntiatio cum reliquiæ sanctorum ponendæ sunt Martyrum, ab Episcopo ad populum facienda.

Dilectissimi fratres, inter cætera virtutum solennia, quæ ad gloriam pertinent Christi Domini nostri, hoc quoque suis præstitit Martyribus, qui pro nominis eius confessione morte suscepta, cælestia præmia meruerunt, vt fidelium votis eorum pręclaris reliquiis collocatis integritas sancti corporis esse credatur. Et ideo commonemus dilectionem vestram, quoniam illa feria N. illo loco N. reliquię sancti N. Martyris collocandæ sunt, vt vestram præsentiam nobis admonentib. non negetis. In præparando se ad diuinum officium, Episcopus dicat hanc orationem,

Virtutum cælestium Deus, de cuius gratiæ rore descendit, vt ad ministeria tua purgatis sensibus accedamus, præsta quæsumus, vt in eorum traditione solenniter celebranda, tibi placitum deferamus obsequium. Per.

Item de eodem.

Deus qui ad ineffabilis obseruantiam sacramenti, famulorum tuorum præparas voluntates, donis tuis corda nostra purifica, vt quod sancta est deuotione tractandum, synceris mentibus exequamur: Per.

*Ordo ad * benedicendam Ecclesiam.*

*Dedicandam.

Primum veniat Episcopus indutus vestimentis sacris, similiter & clerus, ad tentorium, in quo reliquiæ præterita nocte cum vigiliis fuerunt: fiantque ibi litaniæ.

LITANIA.

Kyrie eleyson, Christe eleison, Christe audi nos.
Saluator mundi, adiuua nos.
Sancta Maria, Ora pro nobis.
Sancte Petre, ora pro nobis.
Sancte Andrea, ora pro nobis.
Sancte Iacobe, ora pro nobis.
Sancte Ioannes, ora pro nobis.
Sancte Thoma, ora pro nobis.
Sancte Iacobe, ora pro nobis.
Sancte Philippe, ora pro nobis.
Sancte Bartholomæe, ora pro nobis.
Sancte Matthæe, ora pro nobis.
Sancte Simon, ora pro nobis.
Sancte Thaddæe, ora pro nobis.
Sancte Matthia. ora pro nobis.
Sancte Luca, ora pro nobis.
Sancte Marce, ora pro nobis.
Omnes sancti Apostoli & Euangelistæ. orate pro nobis.
Sancte Stephane, ora pro nobis.
Sancte Crispine, ora pro nobis.
Sancte Crispiniane, ora pro nobis.
Sancte Line, ora pro nobis.
Sancte Clete, ora pro nobis.
Sancte Clemens, ora pro nobis.
Sancte Sixte, ora pro nobis.
Sancte Corneli, ora pro nobis.
Sancte Cypriane, ora pro nobis.
Sancte Laurenti, ora pro nobis.
Sancte Chrysogone, ora pro nobis.
Sancte Dionysi, ora pro nobis.
Omnes sancti Martyres, orate pro nobis.
Sancte Siluester, ora pro nobis.
Sancte Hilari, ora pro nobis.
Sancte Martine, ora pro nobis.
Sancte Leo, ora pro nobis.
Sancte Ambrosi, ora pro nobis.
Sancte Gregori, ora pro nobis.
Sancte Germane, ora pro nobis.
Sancte Remigi, ora pro nobis.
Sancte Hieronyme, ora pro nobis.
Sancte Benedicte, ora pro nobis.
Omnes sancti confessores, orate pro nobis.
Sancta Felicitas, ora pro nobis.
Sancta Perpetua, ora pro nobis.
Sancta Agatha, ora pro nobis.
Sancta Lucia, ora pro nobis.
Sancta Cæcilia, ora pro nobis.
Sancta Agnes, ora pro nobis.
Sancta Petronella, ora pro nobis.
Sancta Regina, ora pro nobis.
Sancta Christina, ora pro nobis.
Sancta Margareta, ora pro nobis.
Sancta Eutropia, ora pro nobis.
Sancta Brigida, ora pro nobis.
Omnes sanctæ virgines & viduæ, orate pro nobis.
Omnes sancti, orate pro nobis.
Propitius esto, Parce nobis Domine.
Ab omni malo, Libera nos Domine.
Ab insidiis diaboli, libera nos Domine.
Ab ira tua, libera nos Domine.
Ab omni iniquitate, libera nos Domine.
A morte perpetua, libera nos Domine.
Per Natiuitatem tuam, libera nos Domine.
Per Crucem tuam, libera nos Domine.
Per Passionem tuam, libera nos Domine.
Per mortem tuam, libera nos Domine.
Per Resurrectionem tuam, libera nos Domine.
Per Ascensionem tuam, libera nos Domine.
Per Aduentum Spiritus sancti paracleti, libera nos Domine.
In die iudicii, libera nos Domine.
Peccatores, Te rogamus, audi nos.
Vt pacem nobis dones, te rogamus, audi nos.
Vt aëris temperiem bonam nobis dones, te rogamus, audi nos.
Vt fruges terræ nobis des, te rogamus, audi nos.

A Vt ſpatium pœnitentiæ nobis dones, te rogamus, audi nos.
Vt remiſſionem peccatorum noſtrorum nobis dones, te rogamus, audi nos.
Vt gratiam ſancti Spiritus cordib. noſtris infundere digneris, te rogamus, audi nos.
Vt domnum Apoſtolicum & omnem ordinem Eccleſiaſticum in ſancta religione conſeruare digneris, te rogamus, audi nos.
Vt Eccleſiam tuam ſublimare digneris. te rogamus, audi nos.
Vt domum iſtam ad honorem nominis tui factam, regalem aulam tibi Deo noſtro conſecrare digneris, te rogamus, audi nos.
Vt nobis peccatoribus propitiari digneris, te rogamus, audi nos.
Vt ad promiſſum gloriæ tuæ præmium nos perducere digneris, te rogamus, audi nos.
Vt nos exaudire digneris, te rogamus, audi nos.
Vt nos cuſtodire digneris, te rogamus, audi nos.
Fili Dei, te rogamus, audi nos.
B Agnus Dei qui tollis peccata mundi, parce nobis Domine.
Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miſerere nobis.
Chriſte audi nos. Kyrie eleyſon, Chriſte eleiſon, Kyrie eleyſon. Tunc dicat Epiſcopus hanc orationem ante tentorium.

Oremus.

AVfer à nobis, quæſumus Domine, iniquitates noſtras, vt ad ſancta ſanctorum puris mereamur mentibus introire. Per.

Item alia poſt ingreſſum tentorii. Oremus.

Fac nos Domine ſanctorum tuorum tibi ſpecialiter dicata membra contingere, quorum cupimus patrocinia inceſſanter habere. Per.

Sequitur exorciſmus ſalis.

C Exorcizo te creatura ſalis per Deum viuum, per Deũ verum, per Deum ſanctum, per Deum qui te per Heliſæum prophetam in aquam mitti iuſſit, vt ſanaretur ſterilitas aquæ, vt efficiaris ſal exorcizatus in ſalutem credentium, & ſis omnibus te ſumentibus ſanitas animæ & corporis, & effugiat atque diſcedat ab eo loco quo aſperſus fueris omnis phantaſia & nequitia vel verſutia diabolicę fraudis, omniſq; ſpiritus immundus adiuratus. Per eum qui venturus eſt.

Benedictio ſalis. Oratio.

IMmenſam clementiam tuam omnipotens æterne Deus, humiliter imploramus, vt hanc creaturam ſalis, quam in vſum generis humani tribuiſti, benedicere & ſanctificare tua pietate digneris, vt ſit omnib. ſumentibus ſalus mentis & corporis, & quicquid ex eo tactum vel reſperſum fuerit, careat omni immunditia, omnique impugnatione ſpiritalis nequitiæ. Per Dominum.

Exorciſmus aquæ.

D EXorcizo te creatura aquæ in nomine Dei patris omnipotentis, & in nomine Ieſu Chriſti filii eius Domini noſtri, & in virtute ſancti Spiritus, vt fias aqua exorcizata ad effugandam omnem poteſtatem inimici, & ipſum inimicum eradicare & explantare cum angelis ſuis apoſtaticis, per virtutem Domini noſtri Ieſu.

Benedictio aquæ. Oratio.

DEus qui ad ſalutem humani generis maxima quæque ſacramenta in aquarum ſubſtantia condidiſti: adeſto inuocationib. noſtris, & elemento huic multimodis purificationib. præparato, virtutem tuę benedictionis infunde, vt creatura tua myſteriis tuis ſeruiens, ad abigendos dæmones morboſque pellendos, diuinæ gratiæ ſumat effectum, vt quicquid in domibus vel in locis fidelium, hæc vnda reſperſerit, careat immunditia, liberetur à noxia: non illic reſideat ſpiritus peſtilens, non aura corrumpens: diſcedant omnes inſidiæ latentis inimici: & ſi quid eſt, quod aut incolumitati habitantium inuidet, aut quieti, adſperſione huius aquæ effugiat, vt ſalubritas per inuocationem ſancti tui nominis expetita, ab omni impugnatione ſit defenſa. Per Dominum. Hic mittatur ſal in aquam.

Benedictio. Oremus.

E Deus inuictæ virtutis auctor, & inſuperabilis imperii rex, ac ſemper magnificus triumphator, qui aduerſæ dominationis vires reprimis, qui inimici rugientis ſæuitiam ſuperas, qui hoſtiles nequitias potenter expugnas: te Domine trementes & ſupplices deprecamur ac petimus, vt hanc creaturam ſalis & aquæ dignanter adſpicias, benignus illuſtres, pietatis tuæ more ſanctifices, vt vbicumque fuerit aſperſa, per inuocationem ſancti tui nominis omnis infeſtatio immundi ſpiritus abigatur, terrorque venenoſi ſerpentis procul pellatur, & præſentia ſancti Spiritus nobis miſericordiam tuam poſcentibus vbique adeſſe dignetur. Per.

F Tunc eleuent ipſas reliquias in feretro cum honore & laudib. cum cruce & thuribulis ac luminarib. & exeant pſallendo iſtam antiphonam: Surgite ſancti de manſionib. veſtris, loca ſanctificate, plebem benedicite, & nos homines peccatores in pace cuſtodite, Antiph. *Cum iocunditate exibitis, & cum gaudio deducemini: nam & montes & colles exilient, expectantes vos cum gaudio*, Alleluia:

Donec perueniat ad oſtium Eccleſiæ. Primitus vero antequam introeat pontifex Eccleſiam, diaconus recludatur in ipſa: & illuminentur duodecim candelæ per circuitum ei⁹, ſtante Epiſcopo vna cum cætero clero pro forib. Eccleſiæ, & imponente pſallendo antiphonam hanc: *Tollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales.* Pſal. *Domini eſt terra & plenitudo eius.* Et circumeant Eccleſiam, eandem antiphonam per ſingulos verſus repetentes, vſquedum pontifex primo aqua benedicta aſpergat forinſecus parietes Eccleſiæ. Tunc veniens ante oſtium, dicat. *Oremus.* Et diaconus, *Flectamus genua.* Poſtea, *Leuate.*

Sequatur Oratio.

G Omnipotens ſempiterne Deus, q in omni loco dominationis tuæ totus aſſiſtis, totus operaris, adeſto ſupplicationibus noſtris, & huius domus, cuius es fundator, eſto protector, nulla hic nequitia contrariæ poteſtatis obſiſtat, ſed virtute Spiritus ſancti operante, fiat hic tibi ſemper purum ſeruitium, & deuota libertas. Per.

Hoc finito, accedat pontifex ad oſtium, percutiens cum cambutta ſua ſuperliminare ſemel, & dicat: Verſ. *Tollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales & introibit rex gloriæ.* Cui diaconus deintus reſpondens, dicat: *Quis eſt iſte rex gloriæ?* E contra pontifex reſpondens, addat hæc: *Dominus fortis, Dominus potens in prælio.* Et recedens ab oſtio, circumeat ipſam Eccleſiam cum clero, aquam ſpargendo & cantando reſponſorium:

In circuitu tuo Domine lumen eſt quod nunquam deficiet, vbi conſtituiſti luci diſſimas manſiones, ibi requieſcunt animæ ſanctorum. Verſ. *Magnus Dominus & laudabilis nimis, in ciuitate Dei noſtri in monte ſancto eius.* Ibi requieſcunt. Tunc iterum veniens ante oſtium, dicat: *Oremus.* Et diaconus: *Flectamus genua.* Poſtea, *Leuate.*

Sequitur oratio.

H Omnipotens ſempiterne Deus, qui per filium tuũ, angularem ſcilicet lapidem, duos ediuerſo venientes ex circũciſione & præputio parietes, duoſque greges ouium ſub vno eodemque paſtore vniſti, da famulis tuis per hæc noſtræ deuotionis officia indiſſolubile vinculum charitatis, vt nulla diuiſione mentium, nullaq; peruerſitatis varietate ſequeſtrentur, quos ſub vnius regimine paſtoris vnus grex continet, vniuſque te cuſtode ouilis ſepta concludunt. Per eundem.

Poſt hæc accedens, percutiat ſecundo ſuperliminare, & dicat: *Tollite portas principes veſtras.* Et diaconus reſpondet: *Quis eſt iſte rex gloriæ?* Ac deinde pontifex: Dominus fortis, Dominus pontes in prælio. Deinde iterum circumeat Eccleſiam, aquã ſpargendo, & reſponſoriũ cantando: Fundata eſt do-

A est domus Domini super verticem montium,& exaltata est super omnes colles:& venient ad eam omnes gentes & dicent *Gloria tibi Domine.* Vers. *Benedic domine domum istam,quā ædificaui nomini tuo.* Et venient. Et cum venerit ante ostium, dicat: *Oremus.* Et diaconus: *Flectamus genua.* Postea, *Leuate.* Et sacerdos dicat hanc orationem.

Omnipotens & misericors Deus, qui sacerdotibus tuis tantam præ cæteris gratiam cōtulisti,vt quicquid in tuo nomine digne perfecteq; ab eis agitur,à te fieri credatur,quæsumus immensam clementiam tuam,vt quicquid modo visitaturi sumus,visites.quicquid benedicturi sumus,benedicas: sitque ad nostræ humilitatis introitum,sanctorum tuorum meritis fuga dæmonum,angeli pacis ingressus. Per.

Tunc accedens ad ostium, percutiat tertio superliminare Ecclesiæ,ac repetat prædictum versum, *Tollite portas principes vestras.* Et diaconus: *Quis est iste rex gloriæ?* Et respondeat pontifex: *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.* Adiiciens *aperi.* Tunc statim ostio aperto intrans Ecclesiam cum ministris duobus vel tribus, & cum mansionario & acolyto, dicat: B Pax huic domui. Respondent: *Amen.* Et clauditur ostium Ecclesiæ. Deinde incipiat clerus foris litaniam, sacerdotibus feretrum tenentibus vsque dum consecretur altare, & omnia instrumenta altaris sanctificet. Et cum venerit pontifex ante altare, prosternat se cum ministris super stramenta,& fiat ibi litania, vsquedum dicat schola, *Agnus Dei, Kyrie eleyson. Christe eleyson, Christe audi nos.* Cum plena litania, sicut supra scriptum est. Illorum sanctorum nominibus simul nominatis, quorum honore dedicanda est Ecclesia, vel quorum reliquiæ illic sunt recludendæ. Et inter hæc agenda versus iste subinferendus est: Vt domum istam ad honorem nominis tui factam, regalem aulam tibi Domino Deo nostro benedicere & consecrare digneris, *Te rogamus audi nos.* Finita litania, cum surrexerit pontifex ab oratione, veniens ante altare, non dicat, *Dominus vobiscum*, sed tantum excelsa voce, *Oremus.* Et diaconus, *Flectamus genua.* Postea. *Leuate.* Et dicat hanc orationem.

Magnificare Domine Deus noster in sanctis tuis,& hoc C in templo tibi ædificato appare, vt qui cuncta in filiis adoptionis operaris, ipse semper in tua hæreditate lauderis. Per.

Deinde incipiat pontifex de sinistro angulo Ecclesiæ ab oriente scribere per pauimentum cum cambutta sua totum alphabetum Græcum vsque in dextrum angulum occidentalem.

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω.

Incipiensque similiter iterum de dextro angulo orientali, alphabetum scribat Latinum, vsq; in sinistrum angulum occidentalem.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Interim cantant, qui cum eo sunt, antiphonam: *O quam metuendus est locus iste. Vere non est hic aliud, nisi domus Dei, &* Gen. 28. *porta cæli.* Psal. *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ.* Vsq; in finem, si necesse sit, Cum *Gloria Patri* Deinde veniens ante altare Episcopus dicat. Luc. 1.

Deus in adiutorium meum intende, cum gloria, absque D Alleluya. Deinde benedicat salem & aquam.

Exorcismus salis.

Exorcizo te creatura salis in nomine Domini nostri Iesu Matt. 5. Christi, qui Apostolis suis ait, *Vos estis sal terræ:* & per Apo- Coloss. 4. stolum dicit. *Cor vestrum sale sit conditum*: vt sanctificeris ad consecrationem huius Ecclesiæ, ad expellendas omnes dæmonum tentationes,& omnibus qui ex te sumpserint, sis animæ & corporis tutamentum, & sanitas, & protectio, & confirmatio salutis. Per eundem.

Benedictio salis.

Rogamus & obsecramus te Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, vt hanc creaturam salis, quam in vsum generis humani tribuisti, in signum sapientiæ tuæ commutare digneris, vt quicunque ex hac acceperint, omni fœtore fatuitatis carentes, ad te redeant, & in te roborentur, atque donum gratiæ tuæ inuenire mereantur. Per. E

Alia.

Virtutis tuæ inuictam fortitudinem deprecamur Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, qui inter omnia necessaria, quæ per Iesum Christum Dominum nostrum procreari iussisti, non minimam gratiam conferre dignatus es sali, vt ex illo possint vniuersa condiri, quæ omnibus ad escam per eundē tuum filium Dominum nostrum procreasti: ideo te supplices exoramus, vt hoc sal adspicere digneris quatenus ex maiestatis tuæ virtute, cōtra omnes immūdos vigorē possit accipere, expellat ab omni loco, vbi tua fuerit inuocatione adspersum, quicquid potest esse pestiferum,& exhibeat plenum salutis effectum: deterreat omnes præstigias inimici, & omnia monstruosorum genera longius faciat effugari, grauedines omnes, phantasiasq; compescat, & per signum crucis filii tui Domini nostri Iesu Christi tutelam fidelissimam desiderantibus præstet. Qui tecum.

Alia.

Domine Deus pater omnipotens, benedic hanc creaturam salis ad effugandum inimicum, & ei salubrem medicinam immitte, vt ad animæ & corporis se sumentium proficiat sanitatem. Per. F

Exorcismus aquæ.

Exorcizo te creatura aquæ in nomine Dei Patris,& Filii, & Spiritus sancti, vt repellas diabolum à termino iustorum ne sit in vmbraculis hui⁹ Ecclesiæ,& tu Domine Iesu Christe, infunde Spiritum sanctum in hanc Ecclesiam tuam, vt proficiat ad sanitatem corporum animarumq; adorantium te, vt magnificetur nomen tuum in gentibus, & increduli corde conuertantur ad te,& non habeant alium Deum præter te solum Deum. Qui viuis & regnas.

Alia.

Exorcizo te creatura aquæ per Deum viuum per Deum G verum, per Deum sanctum, & per Dominum nostrum Iesum Christum, vt efficiaris aqua sancta, aqua benedicta,& vbicunque effusa fueris vel adspersa, siue in agro, siue in domo, effuges omnem phantasiam, omnemque inimici potestatem, vt Spiritus sanctus habitet in domo hac. Prestante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto.

Benedictio aquæ.

Domine Deus, pater omnipotens, statutor omnium elementorum, qui per Iesum Christum filium tuum Dominum nostrum, elementum hoc aquæ in salutem humani generis esse voluisti, te supplices deprecamur, vt exauditis orationibus nostris, eam tuæ pietatis respectu sanctifices, aque ita omnium spirituum immundorum ab ea recedat incursio, vt vbicunque fuerit in nomine tuo adspersa, gratia tuæ benedictionis adueniat, & mala omnia te propitiante procul recedant. Per eundem.

Item alia, vt sup. Deus qui ad salutem humani generis, maxima quæque sacramenta,&c. Tunc misceatur sal & cinis,& faciat Episcopus ter inde crucem super aquam, & dicat.

Hæc commixtio salis & cineris cum aqua benedicta sit H sanctificata ad consecrationem huius Ecclesiæ & altaris, in nomine Patris,& Filii,& Spiritus sancti. Resp. *Amen.*

Oratio.

Deus inuictæ virtutis auctor,& inseparabilis, vt sup. Deinde ponat vinum in ipsam aquam, dicat.

Fiat commixtio aquæ & vini, ad consecrationem huius ecclesiæ & altaris, in nomine Patris, & Filii,& Spiritus sancti.

Præfatio aquæ cum vino mixtæ.

Deum omnipotentem, fratres charissimi, in cuius domo mansiones multæ sunt, supplices deprecemur, vt habitaculum istud benedicere & custodire dignetur, per aspersionē huius aquæ cū vino mixtæ, vt tenebras ab eo repellat & lu-

A men infundat: nullam sæuienti aduersario tribuat potestatem, sed propria sit domus Dei, vt nullam in ea inimicus habeat licentiam nocendi.

Benedictio aquæ cum vino mixtæ. Oremus.

Omnipotens sempiterne Deus, creator & conseruator humani generis, & dator gratiæ spiritualis, atq; largitor æternæ salutis, mitte spiritum tuum sanctum super hoc vinũ cum aqua mixtum, vt armatum cęlestis defensione virtutis, ad consecrationẽ huius ecclesiæ & altaris tui proficiat. Per Dominum, in vnitate eiusdem spiritus sancti. Tunc ingrediens Episcopus ad altare, primo cum pollice suo de ipsa aqua sancta faciat cruc m in medio altaris, dicens:

Sanctificetur hoc altare in nomine Patris, & Filii, & S. sancti. Resp. *Amen.* Pax tecum. Resp. *& cum spiritu tuo.* Deinde in dextera parte & in sinistra per quatuor cornua altaris, eadem repetens quæ supra, videlicet, Sanctificetur hoc altare. Deinde adspergat ipsum altare septẽ vicib. in circuitu cum hyssopo, canendo antiphonam: *Asperges me Domine hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor*, B Cum Psalmo, *Miserere mei Deus*: Deinde circumeat ipsam Ecclesiam trib. vicib. aqua conspergendo parietes, incipiens à dextra parte orientis, vsquedum redeat in orientem. Et primo circuitu canatur eadem antiph. *Asperges me Domine hyssopo.* Cum Psal. *Miserere mei Deus.* Deinde canitur alia antiphona: *Similabo eum viro sapienti, qui ædificauit domum supra petram.* Psal. *Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius.* Secundo autem circuitu canitur antiphona ista: *Tu Domine vniuersorum qui nullam habes indigentiam, voluisti templum tuum fieri in nobis, conserua domum istam immaculatam in æternum Domine.* cum versu, *Tu Domine, cui humilium semper & mansuetorum placuit deprecatio.* Tertio vero circuitu antiphona, *Hæc est domus Domini, firmiter ædificata, bene fundata est supra firmam petrã.* Psal. *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur.* Deinde aspergat per medium Ecclesiæ in longum & latum, faciens crucem super omne pauimentum, canendo antiphonam: *Domus mea, domus orationis vocabitur*, cum versu: C *Narrabo nomen tuũ fratrib. meis, in medio Ecclesiæ* laudabo te. Et cum *gloria Patri.* Qua finita, in medio Ecclesiæ pontifex dicat: *Oremus.* Et diaconus, *Flectamus genua*, Postea, *Leuate*, Et sic pontifex dicat hanc orationẽ: Deus qui loca nomini tuo dicanda sanctificas, effunde super hanc orationis domum gratiam tuam, vt ab omnib. hic inuocantib. nomen tuum, auxilium tuæ misericordiæ sentiatur. Per. Iterum dicat, *Oremus.* Et diaconus vt supra. & sic sequatur hæc oratio in consecratione basilicæ.

Deus sanctificationum, omnipotens dominator, cuius pietas sine fine sentitur, Deus qui cælestia simul & terrena complecteris, seruans misericordiam tuam populo tuo ambulanti ante conspectũ gloriæ tuæ, exaudi preces seruorum tuorum, vt sint oculi tui aperti super domũ istam die ac nocte. Hanc quoq; basilicam in honorem sanctæ & victoriosissimæ Crucis, & sancti N. sacris mysteriis institutã clemẽtissimus dedica, miseratus illustra, proprio splendore clarifica, omnemq; hominẽ venientẽ adorare te in hoc loco, placatus admitte, propiti⁹ respicere dignare, & propter nomẽ tuum magnum, & manum fortem, & brachium excelsum, in hoc habitaculo supplicantes libens protege, dignanter exaudi, æterna defensione conserua, vt semper felices, sem- D perque in tua religione lætantes, constanter in sanctæ Trinitatis confessione fide catholica perseuerent. Per.

Inde dicat excelsa voce, *Per omnia secula seculorum.* Resp. *Amen.* Dominus vobiscum. Resp. *Et cum spiritu tuo.* Sursum corda Resp. *Habemus ad Dominum.* Gratias agamus Domino Deo nostro. Resp. *Dignum & iustum est*: Vere dignum & iustum est, æquum & salutare, nos tibi semper & vbiq; gratias agere: Omnipotens æterne Deus: Adesto precib. nostris, adesto sacramentis, adesto etiã piis famulorum tuorum laborib. nobisq; misericordiam tuam poscentibus, descendat quoq; in hanc Ecclesiam tuam quam sub inuocatione sancti nominis tui in honore sanctæ Crucis, in qua coæternus tibi filius tuus Dominus noster Iesus Christus pro redemptione mundi pati dignatus est, & sancti martyris tui N. indigni cõsecramus, S. Spiritus tu⁹ septiformis gratiæ vbertate redundans, vt quotiescunq; in hac domo tua sanctum E nomen tuũ fuerit inuocatum, eorũ qui te inuocauerint, à te pio Domino preces exaudiantur. O beata & sancta Trinitas, q̃ omnia purificas, omnia mundas, omnia exornas. O beata maiestas Dei, quæ cuncta imples, cuncta contines, cunctaq; disponis. O beata & sancta manus Domini, quæ omnia sanctificas, omnia benedicis, omnia locupletas. O sancte sanctorum Deus, tuã clementiã humillima deuotione deposcimus, vt hanc Ecclesiam per nostræ humilitatis famulatũ, in honore sanctæ & victoriosissimæ Crucis & sancti martyris tui N. purificare benedicere, consecrareq; perpetua sanctificationis tuæ vbertate digneris: hic quoq; sacerdotes sacrificia laudis offerant, hic fideles populi vota persoluãt, hic peccatorum onera soluantur, fidelesq; lapsi reparentur. In hac ergo, quæsumus Domine, domo tua, S. sancti gratia ægroti sanentur, infirmi recuperẽtur, claudi curentur, leprosi mundentur, cæci illuminentur, dæmonia eiiciantur. Cunctorum hic debilium incommoda, te Domine annuente, pellantur, omniumq; vincula peccatorũ absoluãtur, vt omnes qui hoc tẽplum, beneficia petituri, ingrediũtur, cuncta F se impetrasse lætentur, vt concessa misericordia quam precantur, perpetuo miserationis tuæ munere glorientur. Per.

Hac expleta, eat ante altare, dicente schola antiph. *Introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam* Psalm. *iudica me Deus.* Tunc faciat maltam de calce & tegula cũ ipsa aqua benedicta ad occludendas sanctorum reliquias in loco altaris, & reseruetur ad tempus, & postea ipsam aquam, quę remanet, fundat ad basim altaris, & à diaconib. vel presbyteris extergatur altare de linteo. Postea pontifex deferat incẽsum super altare: & dicat schola hunc versum: *Dirigatur Domine.* Tunc de oleo sanctificato faciat pontifex crucem in medio altaris, & per quatuor angulos altaris, trib. vicib. dicendo. Sanctificetur hoc altare in nomine Patris & Filii, & S. sancti. Resp. *Amen* Pax tecum. Resp. *Et cum spiritu tuo.* In prima vnctione cantetur ista antiph. *Erexit Iacob lapidem in titulum, fundens oleum desuper.* Psalm. *Quam dilecta*, Secunda autem vice, ista, Mane surgens Iacob erigebat lapidem in titulum, fundens oleum desuper, votũ vouit Domino: *Vere locus iste sanctus est, & ego nesciebam.* Psal. *Fundamenta.* Et vngat item oleo sancto ipsum altare, dicendo vt supra: *Sanctificetur* G *hoc altare.* Semper incensum in circuitu ipsius altaris alio sacerdote ferente. Post expletum Psalmum, mittat tertio oleum, similiter sicut prius dicendo: Sanctificetur hoc altare. Et canendo antiph. *Ædificauit Moyses altare Domino Deo.* Psal. *Deus noster refugium & virtus.* Hoc facto, sumat chrisma: & faciat similiter crucem sicut supra, dicendo: *Sanctificetur hoc altare.* Sequitur Antiph. *Vnxit te Dominus oleo lætitiæ præ consortib. tuis. Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi.* Postea dicat hanc orationem: Consecretur & sanctificetur hoc altare, quæsumus Domine, ad laudem & gloriam nominis tui, & in honorem & venerationẽ omnium sanctorum, per istam vnctionem & nostrã benedictionem. Qui viuis & regnas. Et interea alius sacerdos in circuitu altaris semper ferat incensum. Deinde in circuitu ecclesiæ vadat pontifex, & faciat crucẽ per parietes cum pollice suo de ipso chrismate in duodecim locis, tres in oriente, tres in australi, tres in occidente, tres in septẽtrione: Primo in dextra parte, & sic in circuitu, dices per singulas cruces: Sanctificetur hoc templum in nom. Interim dicat schola: Antip. *Sanctificauit Dominus tabernaculum suum, hæc est domus Dei, in qua* H *inuocatur nomen eius, de quo scriptum est, Erit nomen meum ibi, dicit Dominus.* Psal. *Cantate.* Antiph. *Lapides preciosi omnes muri tui, & turres Hierusalem gemmis ædificabuntur.* Psalm. *Lauda Hierusalem Dominum.*

Tunc iterum redeat ad altare, & offerat ibidem crucem incensi super illud, & dicat: Antiphon. Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus.

Et præfationem.

Dei patris omnipotentis misericordiã deprecemur, dilectissimi fratres, vt hoc altare sacrificiis spiritalib. consecrandum, vocis nostræ exoratus officio, præsenti benedictione sanctificet, & in eo semper oblationes famulorum suorum, studio sanctæ deuotionis impositas, benedicere & sanctificare dignetur, vt spiritali placatus incenso, precanti familię suæ promptus exauditor assistat. Per. inde dicat: *Oremus.* Et diaconus, *Flectamus genua.* Postea Leuate.

Con-

A

Consecratio altaris.

Deus omnipotens, in cuius honore altare hoc sub inuocatione tui nominis indigni consecramus, clemens & propitius preces nostræ humilitatis exaudi: & præsta, vt in hac mensa sint tibi libamina accepta, sint grata, sint pinguia, & sancti spiritus tui semper rore perfusa, vt in hoc loco, omni tẽpore supplicātis tibi familiæ tuæ anxietates releues, ægritudines cures, preces exaudias, vota suscipias, desiderata cõfirmes, postulata concedas, vt ad donũ gratiæ tuæ sani, illibatiq; peruenire mereamur. Per Dominum, in vnitate eiusdẽ S. sancti. Deinde dicat excelsa voce, Per omnia secula seculorũ. Resp. *Amen.* Dominus vobiscum. Resp. *Et cum spiritu tuo.* Sursum corda. Resp. *Habemus ad Dominum.* Gratias agamus Domino Deo nostro. Resp. *Dignum & iustum est.*

PRÆFATIO.

Vere dignum & iustum est, æquum & salutare. Nos tibi semper & vbiq; gratias agere Domine sancte, pater omnipotens. Et vt propensiori cura & attentiori famulatu, tibi

B

seruitutis officia deferamus, hoc presertim in tempore, quo religiosarum mentium habitum vltra parietum ornatũ delegisti, & in quo sanctorum tuorum N. mentio habetur, per quorum sacram reuerentiam & honorem sacratissimo nomini tuo hoc altare dedicamus. Horum igitur Domine efflagitatus precib. dignare hoc altare cælesti sanctificatione perfundere & benedicere. Assistāt angeli claritatis, & sancti spiritus illustratione perfulgeas. Sit illius quoq; apud te gratiæ, cuius fuit illud, quod Abraham pater fidei, in nostræ figurã redemptionis filium immolaturus, extruxit, q Isaac in conspectum tuæ maiestatis instituit, quod Iacob Dominũ magna videns visione erexit, vt hic orantes exaudias, hic oblata sanctifices, hicq; superposita benedicas, hinc quoq; benedicta distribuas. Sit ergo ecclesiæ tuæ titulus sempitern⁹, sit mensa cælestis, spiritalique conuiuio præparata. Tu ergo Domine proprio ore tuo hostias super eã impositas benedicito, & benedictas suscipito, atq; nobis omnib. tribue, vt participatione earum, vitam acquiramus sempiternã. Per.

C

Sequitur oratio.

Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, clemens & propitius, preces nostræ humilitatis exaudi, & respice ad huius altaris holocaustum, quod non igne visibili probetur, sed infusum sancti spiritus gratia, in odorem tuæ suauitatis ascendat, & legitime se sumentib. eucharistia medicabilis fiat, & ad vitam proficiat sempiternam. Per.

Alia oratio. Oremus.

Maiestatem tuam Domine humiliter imploramus, vt altare hoc, sacræ vnctionis libamine ad suscipienda populi tui munera inunctum, potenter benedicere & sanctificare digneris, & quod nunc à nobis indignis sub tui nominis inuocatione, in honore & nomine sancti martyris tui N. sacrosancti chrismatis vnctione est delibutum, placeat tibi, atq; altare maneat perpetuum, vt quicquid deinceps sup eo oblatum sacratumq; fuerit, dignum tibi fiat holocaustum, atq; omnium hic offerentium sacrificia, à te pio Domino

D

benigne suscipiantur, & per ea, peccatorum nostrorum vincula absoluantur, maculæ deleantur, veniæ impetrentur, gratiæ acquirantur, quatenus vna cum sanctis & electis tuis, vitam percipere mereantur æternam. Per. Deinde dicatur ista antiphona: *Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis, à templo sancto tuo quod est in Hierusalem, alleluia, alleluia.* Deinde inungat oleo sancto tabulam super altare, dicens hanc præfationem:

Lapidem hunc, fratres dilectissimi, in quo vnguentum sacræ vnctionis effunditur, ad suscipienda populi sui munera & sacrificia oremus, vt Dominus consecret atq; benedicat, & quod est vnctum à nobis, sit vnctum in nomine eius, vt plebis oblata suscipiat, & altari per sacram vnctionem perfecto dum propitiationem sacrorum imponimus, ipsi propitiatores Dei esse mereamur. Per.

E

Benedictio tabulæ.

Dominum omnipotentem, fratres dilectissimi, votis exultantib. deprecemur, vt qui per omnem mundum fidem sparsit, & ecclesiam congregauit, qui & lapis excisus sine manib. angularem compagem solidauit, & hanc petrã serenus illustret, eamq; æterno lumine irrigatam ita multiplicibus ac diuersis charismatib. locupletet, vt super illam administrandam corporis sui hostiam benedicat & suscipiat consecratam. Qui cum Deo patre. Exaudi nos Deus salutaris noster, & precum nostrarum, &c.

ALIA.

Supplices tibi Domine Deus, pater omnipotens preces effundimus, vt metalli expolitam materiam, supernis imbuendam sacrificiis, ipse tua dotare sanctificationis vbertate digneris, qui quondam scripsisti lapideis legem in tabulis. Per. Postea dicat alta voce, Per omnia secula seculorũ. Resp. *Amen.* Dominus vobiscum. Sursum corda. Gratias agamus Domino Deo nostro.

F

PRÆFATIO.

Vere dignum & iustum est, æquum & salutare, Nos tibi semper & vbiq; gratias agere Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus: Qui post offendicula lapsus primi hominis, instituisti tibi offerri propiciatorii delinimenta libaminis, vt culpa quæ precesserat per superbiam, futuris temporib. expiaretur per munera, quib. honorarentur altaria, honorificaretur & templum. Assit ergo misericordiæ tuæ ineffabilis pietas, & super hunc lapidem opem tuæ benedictionis infunde, vt te largiente referat præmium, quisquis intulerit votũ. Per eum qui se angularem lapidem, & saxum sine manib. excisum nominari voluit, Dominum nostrum.

Gen. 4. 8. 12. 13. 22. 26. 28.

Psam. 117. Matt. 21. Dan. 2.

Alia oratio.

Deus omnipotens vniuersarum rerum rationabilis artifex, qui inter cæteras creaturarum formas, lapideum metallum ad obsequium tui sacrificii condidisti, vt legis libationi pararetur altare, annue dignanter, vt quicquid hic oblatum sacratumq; fuerit nomini tuo, assurgat religioni, proficiat spei, innitatur fidei, sit honori. Per. His expletis, sequitur oratio in medio ecclesiæ.

OREMVS.

G

Habitator sanctarũ mentium Deus, cui anima fidelis hospitium, cui mens pia templum est, tibi preces effundimus, tibi supplicamus, vt hanc domum tuam, quam per inuocationẽ nominis tui pio sanctificamus officio, misericordia tua & protectione custodias. Dona habitatorib. illius, i. sacerdotibus, clero atq; omni plebi, bonæ voluntatis studiũ, & pii operis effectum. Sint in ea semper viri grauitate insignes, fœminæ castæ, * pudentes pueri, probæ virgines, pro sexu suo atq; ætate laudabiles, vt dum sanctificatam per inuocationem tuam domum habitant, ipsi te habitatorẽ mereantur habere. Per. * prudẽtes.

Item benedictio basilicæ nouæ.

Deus qui super mysticam petram apostolicæ potestatis ædificatæ principaliter ecclesiæ tuæ, portas inferni nunquã preualituras esse promisisti, cunctos ab eadem remoue placatus errores, vt quos aduersus eam præsumptio falsitatis extollit, spiritus veritatis euincat. Dirige quæsumus eã dispensatione cælesti, vt quæ ante mundi principiũ in tua semper est præsentia præparata, vsq; ad plenitudinem gloriamque promissam, te moderante, permaneat, & in tuorũ cordib. fidelium perpetuam tibi construe mansionem, vt plebs hæc quæ deiecto in terram vultu benedictionis postulat donum, æternum à te percipiat præmium. Præsta quæsumus Domine, vt hæc basilica, cuius hodie initiamus encænia, quæ tua dedicatione subsistit solennis, tua semper fiat habitatione præclara. Per. *Matt. 16.*

H

Deinde teneant subdiaconus & acolyti linteamina, vel omnia ornamenta ecclesiæ seu vasa sacra, quæcunq; ad cultum Dei & ecclesiæ pertinere videntur, & benedicat ea pontifex iuxta hunc morem.

B. ne-

A

Benedictio linteaminum.

Domine Deus omnipotens, qui ab initio hominibus vtilia & necessaria creasti, vestimenta quoq; pontificalia sacerdotibus, & Leuitis tuis ornamenta & linteamina facere famulum tuum Moysem per quadraginta dies docuisti, siue etiam ea quæ * Maria texuit, & fecit in vsum ministerii tabernaculi fœderis, sanctificare, benedicere, consecrareq; digneris hæc linteamina in vsum altaris tui ad tegendum inuoluendumq; corpus & sanguinem filii tui Domini nostri Iesu Christi. Qui tecum.

* materia.

Alia.

Deus qui digne tibi seruientium desideras famulatum, respice propitius ad humilitatis nostræ seruitutem, & hæc linteamina tuæ seruitutis vsibus præparata, cælestis virtutis benedictione sanctifica & consecra, quatenus super ea spiritus sanctus tuus descendat, qui & populi tui oblationem benedicat, & corda siue corpora sumentium benignus reficiat. Per.

B

Benedictio linteaminum, alierumque in vsum sacri ministerii.

Exaudi Domine preces nostras, & linteamina hæc aliaq; indumenta, necnon & vasa sancti altaris atque ecclesiæ tuæ cunctaque sacri ministerii vsui præparata, benedicere & sanctificare digneris. Per.

Benedictio ad omnia vasa, linteamina & instrumenta in vsum ecclesiæ.

Omnipotens sempiterne Deus, rex regum, & Dominus dominantium, sacerdos omnium, pontifex vniuersorum, per quæ vna cum patre & spiritu sancto facta sunt vniuersa Christe Iesu benedicere, consecrare & sanctificare digneris vasa hæc, cum his altaris linteaminibus cæterisque instrumentis, & quemadmodum officia tabernaculi testimonii olim cum arca oraculi, scilicet cherubin clausa velis, columnas, candelabra, altare aureum, argenteas bases, tabulas deauratas, holocausta, hostias, æneum altare cum basibus æneis, tentoria, funes, oleum vnctionis, & cætera in figuram nostri temporis per manus sanctorum sanctificasti sacerdotum, ita nunc manens in æternum, summe sacerdos sacerdotum secundum ordinem Melchisedech, vasa hæc, & omnia instrumenta altaris huius Ecclesiæ, quæ inter nostras palmas habentur, benedicas, purifices, consecres, & cõsummes quibus inter nos æternam vnitatem in supremo meatu, sine fine constare credimus, per te Iesu Christe, qui cum Patre in vnitate eiusdem Spiritus sancti viuis & regnas Deus. Per omnia secula seculorum.

C

Benedictio ad omnia ornamenta in vsum Eccl. vel altaris.

Omnipotens & misericors Deus, qui ab initio vtilia & necessaria hominibus creasti, templaque manu hominũ facta nomini tuo sancto dicari, tuæq; habitationis loca vocari voluisti, quique per Moysem famulum vestimenta põtificalia, & sacerdotalia, seu leuetica, & alia quæque diuersi generis ornamenta, ad cultum & decorem tabernaculi & altaris tui fieri decreuisti: exaudi propitius preces nostras, & omnia hæc diuersarum specierum ornamenta, in vsum huius basilicæ, vel altaris, ad honorem & gloriam tuam præparata, purificare, & sanctificare, benedicere, & consecrare per nostræ humilitatis seruitutem digneris, vt diuinis cultibus sacrisque ministeriis apta existant, hisque in confectione corporis & sanguinis Iesu Christi filii tui Domini nostri, dignis tibi pareatur famulatibus. Qui tecum.

D

Item benedictio vestimentorum sacerdotalium, siue leuiticorum, atque sequentis ordinis ministrantium.

Omnipotens sempiterne Deus, qui per Moysem famulum tuum pontificalia atque leuitica vestimenta ad explendum in conspectu tuo ministerium eorum, & ad decorem seu laudem nominis tui fieri decreuisti, adesto propitius inuocationibus nostris, & hæc indumenta sacerdotalia famuli & sacerdotis tui desuper gratia tua irrigante, tua ingenti benedictione per nostræ humilitatis seruitutem purificare, benedicere, & consecrare digneris, vt diuinis cultibus & sacris ministeriis apta & benedicta existant. His quoq; sacris vestib. sacerdotes vel leuitæ tui induti, defensi ab omnibus impulsionib. seu tentationib. malignorũ spirituum esse mereantur, tuisq; eos ministeriis apte & condigne seruire & inhærere in hisq; placide, & deuote tribue perseuerare. Per.

E

Benedictio ad albas, planetas, stolas, & cingula.

Domine Deus, pater omnipotens, rex & magnificus triumphator, qui per sanctos patres nostros, qui tibi in sacerdotali ordine placuerunt, diuersi generis ornamenta & vestimenta sacerdotalia fieri, & his ornari sacerdotes tibi seruientes iussisti, exaudi propitius orationẽ nostram, & hanc planetam famuli tui N. seu poderem, ac cingulum, orariumque dextera tua benedicere, consecrare, sanctificareque, & purificare digneris: quatenus hæc vestimenta ministris tuis, leuitis ac sacerdotib. ad diuinũ cultum ordinandum explẽdumq; proficiant, sanctisq; altarib. tuis munde & ornate in his sacris vestib. ministraturi, irreprehensibiles in actu & in victu interius exteriusq; appareãt, tibiq; soli Deo puro corde, & mundo corpore omnibus diebus vitæ suæ irreprehẽsibiliter sanctorum patrum exempla sequentes seruire valeant, hisq; sacris ministeriis secundum tuam voluntatem quando tibi placuerit expletis, cælestis regni gloriam cum omnibus sibi commissis percipere mereantur. Per.

F

Benedictio stolæ, seu mappulæ vel planetæ.

Deus inuictæ virtutis triumphator, & omnium rerum creator & sanctificator, intende propitius preces nostras, & hanc stolam siue mappulam, vel planetam leuiticæ ac sacerdotalis gloriæ ministris tuis fruendas tuo proprio ore benedicere, ac sanctificare, consecrareque digneris, omnesque eis vtentes, tuisq; ministeriis à nobis indignis consecrandos, aptos, & tibi cum eis deuote & amabiliter seruientes, gratos efficere dignare. Per.

Benedictio Stolarum.

Domine Deus omnipotens, qui ab initio hominibus vtilia & necessaria creasti, & vestimenta pontificalia, aliaque ornamenta & linteamina sacerdotibus ac leuitis in vsum tabernaculi fœderis fieri Moysi famulo tuo iussisti, eumque spiritu sapientiæ ad id peragendum replesti, hoc ornamentum in vsum ministerii tui sanctificare, benedicere, & consecrare, atque ministros altaris tui, qui illud portauerint septiformi Spiritu sancto dignanter replere digneris, atque castitatis stola & indumento lætitiæ sempiternæ, & beata facias cum bonorum fructu ministeriis congruenti immortalitate vestiri. Per.

G

Benedictio Corporalis. Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus, benedic linteamen istud ad regendum inuoluendumque corpus & sanguinem filii tui Domini nostri Iesu Christi. Qui.

Alia.

Domine Deus, qui iam sanctificare dignatus es hoc genus specierum, quando eo dignatus es inuolui corpus Domini nostri Iesu Christi vnigeniti tui in beata passione. concede quæsumus per eundem Dominum nobis quamquam indignis famulis tuis, vt præsens linteum cælesti benedictione sanctum & aptum fiat Dominico sepulchro, altari videlicet tuo, vt placabiliter possit in eo imponi corpus & sanguis eiusdem Domini nostri Iesu Christi, qui est vita omnium fideliter sumentium, & viuit, & regnat tecum Deus in vnitate eiusdem Spiritus sancti.

H

Alia.

Clementissime Domine, cuius inenarrabilis virtus, cuius mysteria arcanis mirabilibus celebrantur, tribue quæsumus, vt hoc linteamen tuæ propitiationis benedictione sanctificetur, ad consecrandum super illud corpus & sanguinem Dei & Domini nostri Iesu Christi filii tui. Qui tecum.

A *Præfatio vasculi, in quo Eucharistia reconditur.*

Oremus, fratres dilectissimi, vt Deus omnipotens hoc vasculum corporis filii sui Domini nostri Iesu Christi gerulum, suæ benedictionis tutamine, suique filii Domini nostri munere, ac sancti Spiritus virtute implere dignetur. Per. in vnitate eiusdem Spiritus sancti.

Sequitur benedictio.

Omnipotens Deus, Trinitas inseparabilis, manibus nostris opem tuæ benedictionis infunde, vt per nostram benedictionem hoc vasculum sanctificetur, & corporis Christi nouum sepulchrum Spiritus sancti gratia perficiatur. Per eundem. in vnitate eiusdem Spiritus sancti.

Præfatio ad consecrandam patenam.

B Oremus, fratres charissimi, vt diuinæ gratiæ benedictio consecret & sanctificet hanc patenam ad conficiendum in ea corpus Domini nostri Iesu Christi patientis Crucem pro salute omnium nostrum.

Sequitur oratio. Oremus.

Omnipotens sempiterne Deus, qui legalium inter libatoria hostiarum, conspersam similaginem deferri in patenis aureis & argenteis ad altare tuum iussisti, benedicere & sanctificare digneris & hanc patenam in administrationem Eucharistiæ Iesu Christi filii tui, qui pro nostra omnium salute seipsum tibi Deo patri in patibulo Crucis elegerat immolari. Qui tecum.

Inde faciat signum Crucis de chrismate sancto super patenam, dicens:

Consecrare & sanctificare digneris Domine patenam hanc per istam vnctionem & nostram benedictionem in Christo Iesu Domino nostro. Qui tecum viuit & regnat.

Pæfatio calicis.

C Oremus, dilectissimi fratres, vt Deus & Dominus noster hunc calicem in vsum ministerii sui consecrandum, cælestis gratiæ inspiratione sanctificet, & ei ad humanam benedictionem plenitudinem diuini fauoris accommodet.

Sequitur Benedictio.

Dignare Domine calicem istum in vsum ministerii tui pia deuotione formatum, ea sanctificatione perfundere, qua Melchisedech famuli tui sacratum calicem perfudisti; & quod arte vel metalli officio non potest altaribus tuis esse dignum, tua fiat benedictione preciosum atque sanctificatum. Per.

Et faciat Crucem de chrismate super ipsum calicem per latera.

OREMVS.

Omnipotens sempiterne Deus, manibus nostris opem tuæ benedictionis infunde, vt per nostram benedictionem hoc vasculum sanctificetur, ac corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi nouum sepulchrum Spiritus sancti gratia perficiatur. Per. D

ALIA.

Deus qui Moysi famulo tuo in Oreb monte seruanda populo tuo præcepta disponens, templum sanctum tuum, qualiter ædificaret instituisti. sacra quoque vasa quæ inferri altari tuo deberent, instar vasorum cælestium fieri docuisti, precamur vt hunc calicem, in quo celebraturi sumus sacrosancta mysteria, emissione sancti Spiritus tui cælesti benedictione sanctifices, gratumque & acceptabilem habeas, & benedicas, vt digne sociatus vasculis tuis & acceptabilem tibi deferat famulatum, & digne tuis mysteriis consecretur. Per Dominum. in vnitate eiusdem Spiritus sancti.

Ad benedicendam Crucem primitus fiat benedictio salis & aquæ. Postea litania. Deinde sequatur oratio.

OREMVS.

Benedic Domine Iesu Christe hanc Crucem tuam per quam eripuisti mundum à potestate dæmonum, & superasti passione tua suggestorem peccati, qui gaudebat in præuaricatione primi hominis per ligni vetiti præsumptionem. Qui cum Deo patre & Spiritu sancto viuis & regnas

ALIA.

Rogamus te Domine sanctæ, pater omnipotens, æterne Deus, vt digneris benedicere hoc lignum Crucis, vt si remedium salutare generi humano, sit soliditas fidei, profectus bonorum operum, redemptio animarum, sit solamẽ & protectio ac tutela contra sæua iacula inimicorum. Pe Deinde dicat alta voce. *Per omnia sæcula seculorũ.* Resp. *Amen*

Consecratio.

Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, cuius sanctum & terribile nomen inter cæteras visibiles creaturas, ligna quoque fructifera laudare ac benedicere non cessant, qui in figuram vnigenitæ sapientiæ tuæ, ligno vitæ à principio paradisum voluptatis ornasti, vt eiusdem fructus sacrosancto mysterio protoplastos parentes nostri generis mortem cauere, & vitam admoneres custodire perpetuam, quique nos vetitæ arboris attactu iuste morti addictos eiusdem coæternæ tibi sapientiæ tuæ Dei & Domini nostr Iesu Christi innoxia morte ad vitam misericorditer reuocare dignatus es, te supplices exoramus, vt hoc singular signum, quod ad exemplum primi sacratissimique vexill de precioso filii tui sanguine triumphalis, fidelium tuorun deuotione compactum est, cælesti tua benedictione sanctificare digneris, vt omnibus hic genu flectentibus, ac tu maiestati supplicantibus largior & cordis compunctio, & indulgentia concedatur admissorum; atque intercedent ipsa victoriosissima vnigeniti tui filii passione, & tibi placit postulare, & citius valeant postulata percipere. Da quæsumus clementissime pater, in quo viuimus, mouemur, & sumus, vt quoties triumphum diuinæ humilitatis, quæ superbiam nostri hostis deiecit, oculis intuemur, quoties mẽte recolimus, & contra hostem ipsum fiduciam fortitudinis, & maiorem deuotæ tibi humilitatis gratiam consequamur, quatenus in illo tremendo tuæ maiestatis examine cum pauentibus elementis, cælorumque virtutibus com motis, signum illud glorificum redemptionis nostræ apparuerit in cœlo, ipsi de morte ad vitam transire, ac perpetu beatę resurrectionis gaudia videre mereamur. Per eunden Dominum.

Rogamus te Domine suppliciter inuocantes, vt signun illud sanctę Crucis, sit salus credentium in te per passionen Crucis tuæ, & per signum sanctitatis tuæ, signũ sit Dei viui signum salutis, signum beatæ Trinitatis, signum cælesti gloriæ, signum Saluatoris nostri Iesu Christi Domini nostri, hoc est, Crux Saluatoris nostri, Crux Patriarcharum Crux Prophetarum, Crux Apostolorum sanctorum, Cru Martyrum Christi, Crux Ecclesiæ Dei, Crux omnium credentium in sanctam & perfectam Trinitatem. Resp. Amen. Alleluia.

Te Domine, quæsumus, qui das animabus salutem pe signum Crucis tuæ, vt in locis ac domibus vbi Crux ista fuerit fixa, fugentur dæmones, & immundi spiritus, ac pestifer expellatur inimicus, morbisque careant, & immunditi is, ac omnes aduersæ potestates cognitione tua sint procu depulsæ, & virtute benedictionis tuæ sit benedicta hæ Crux, & sanctificata, & mundata dignanter, & in quocunque loco manserit, in tuo nomine omnes timores meridiani atq; nocturni, & omnes terrores liuoresq; serpentis excludantur, abscedantque insidiæ inimici, & phantasmat pereant. Per.

ALIA.

Deus qui beate Crucis patibulum, quod prius erat scelestis ad pœnã, conuertisti redemptis ad vitã, concede ple bi tuæ eius vallari præsidio, cuius est armata vexillo, sit e Crux nostra Dei fundamentũ, spei suffragium, in aduersi defensio, in prosperis iuuamen, sit ei in hoste victoria, in ci uitate custodia, in campis protectio, in domo fultura, v pastor per eam in futuro gregem serues incolumem, qua nobis agno vincente conuersa est ad salutem. Per.

A ALIA.

Sanctifica Domine Iesu Christi istud signaculum passionis tuæ, vt sit inimicis tuis obstaculum, & credentibus vitæ perpetuum efficiatur victoriȩ vexillum. Qui cum Deo patre. Hic adspergat eam aqua sancta, addens odorem incensi, ita dicendo: Sanctificetur istud lignum in nomine Patris, & Filii & Spiritus sancti, & benedictio illius ligni sit in loco isto, in quo sancta membra Saluatoris suspensa sunt vt orantes inclinantesque se propter Dominum ante istam Crucem, inueniant corporis & animæ sanitatem. Per omnia secula seculorum. Resp. Amen.

Benedictio Crucis metallizatæ.

DEus gloriæ Deus excelse sabbaoth, fortissime Emmanuel, Deus pater veritatis pater sapientiæ, pater beatitudinis & pulchritudinis, pater illuminationis atque vigilationis nostræ, qui mundum regis, qui cuncta regna disponis, qui es bonorum collator munerum, & bonorum omnium attributor, cui omnes gentes, populi, tribus, & linguæ seruiunt, cui omnis Angelorum legio famulatur, qui largiris famulis tuis fidem & laudem nominis tui, vt de- B bita tibi oblata persoluant. Cui prius fides offerentium complacet, deinde sanctificatur oblatio, quæsumus exorabilem misericordiæ tuæ pietatem, vt sanctifices tibi hoc signum Crucis, atque consecres, quod tota mentis deuotione famuli tui religiosa fides construxit, trophæum scilicet victoriæ tuæ ac redemptionis nostræ, quod in amorem Christi triumphalis gloria consecrauit, adspice hoc signum Crucis insuperabile, quo diaboli est exinanita potestas, mortalium restituta libertas, quæ licet fuerit aliquando in pœnam, sed nunc versa est in honorem per gratiam, & quæ quondam reos puniebat supplicio, nunc innoxios absoluit à debito. Et tibi quid per hoc placere potuit, nisi id per quod tibi placuit nos redimere? nullum tibi debitum amplius munus est quam quod tibi tunc corporis dedicauit, affixio: nec tibi est magis familiaris oblatio, quam quæ familiari manuum tuarum extensione sacrata est. Illis ergo manibus hanc Crucem accipe, quibus illam amplexus es, & de sanctitate illius hanc sanctifica, ac sicut, per illam mundus expiatus est à reatu, ita offerentium famulorum animæ deuotissimæ huius Crucis merito, & obsecra- C tionibus huius sancti martyris tui, cuius reliquiæ in præsenti Ecclesia continentur, omni careant perpetrato peccato, & tuæ veræ Crucis obtectu enitescant successibus assiduis triumphatores. Radiet hic vnigeniti tui filii splendor diuinitatis in auro, emicet gloria passionis eius in ligno, in cruce rutilet nostræ mortis redemptio, in splendore crystalli nostræ vitæ purificatio. Sit suorum protectio, spei certa fiducia, eos simul cum gente & plebe fide confirmet, spe & pace consociet, augeat triumphis, amplificet in seculis, proficiat eis ad perpetuitatem temporis, ad vitam æternitatis, vt eos temporali florentes gloria muniat, & ad perpetuam redemptos coronam, & ad regna cælestia potenti virtute perducat. Præsta per propitiationem sanguinis eius, per ipsum datorem, qui seipsum dedit redemptionem pro multis, qui se hostiam pro delictis offerre dignatus est, qui exaltatus in ligno Crucis suæ, principatus & potestates humiliauit: qui tecum sidereo sedet in throno, indissolubili connexione Spiritus sancti per infinita secula seculorum. D Resp. Amen.

Benedictio Thuribuli.

Domine Deus, qui dum filios Israel ob rebellem sui cōtumaciam, durum vastaret incendium. Aaron sacerdotem tuum inter viuos ac mortuos orando stantem, tibique incensum offerentem exaudire dignatus es, populumque de incendio liberare, benedic hoc quæsumus thuribulum, & præsta, vt quoties tibi in eo offerimus incensum, nos ipsos Christo tuo efficias boni odoris acceptabile templum. Qui venturus.

ALIA.

Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, qui in E deserto prophanæ multitudinis murmurationem flamma mulctante, cum Aaron sacerdos tuus, repleto de altaris igne thuribulo, tuæ maiestati pro illius liberatione humiliter supplicaret, incenso placatus, precibus eius clementer annuisti, benedic hoc quæsumus thuribulum tua maiestate, & præsta, vt quod in eo tibi offertur incensum, sit fuga dæmonum, repulsio phantasmatum, immundarum abscessio cogitationum, sitque in illius odore, nostra tibi oratio semper accepta. Per.

Benedictio Incensi vel Thymiamatis.

Deus omnipotens, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, immitte in hanc creaturam incensi vel tymiamatis, vim odoris tui atque virtutem, vt sit seruis vel ancillis tuis munimentum, tutelaq; defensionis, ne intret hostis in viscera eorum, nec habitum ibi vel sedem possit habere. Per Dominum nostrum.

ALIA.

Domine Deus omnipotens, cui adstat exercitus Ange- F lorum dignare respicere & benedicere hanc creaturam incensi, vt omnes languorum dæmonumque insidiæ, odorem ipsius sentientes fugiant, & separentur à plasmate tuo, quod filii tui pretioso sanguine redemisti, vt nunquam lædantur à morsu serpentis antiqui. Per.

Item ALIA.

Deus qui Moysi famulo tuo per Spiritum S. reuelare dignatus es, quæ ad cultum sanctuarii necessaria decreuisti, ex quibus thymiama odoris ad opus Ecclesiæ boni tuæ ob causam religionis iugiter permanere iussisti, vt mystice nobis significatione spiritualium virtutum fragrans ostenderet odorem suauitatis: tua ergo quæsumus omnipotens Deus immensæ maiestatis dextera hanc creaturam benedicere, ex diuersarum rerum commixtione confectam dignare, vt virtute sancti nominis tui, omnes immundorum spirituum phanasmaticos incursus effugare, omnesque morbos reddita sanitate expellere, vbicunque fumus aromatum eius efflauerit, mirabiliter possit, atque in odorem fragrantissimum tibi Domino perpetua redoleat suauitate. Per.

Præfatio consecrationis Capsarum.

G ORemus, dilectissimi nobis, Deum patrem omnipotentem, vt qui omnia per vnigenitum filium suum in virtute sancti Spiritus valde bona creauit, ipse nobis indignis ad consecrationem harum capsarum reliquiis sanctorum suorum condendis paratarum, rorem gratiæ suæ clementer infundere dignetur. Per.

Consecratio in modum Præfationis.

Deus inæstimabilis, Deus ineffabilis, Deus misericordiarum & totius consolationis, qui Moysi famulo tuo præcepisti, vt iuxta exemplar, quod ei in monte demonstrasti, arcam de lignis imputribilibus construeret, & eam auro mundissimo circundaret, in qua vrna aurea, manna cælesti plena, cum tabulis testamenti, digito maiestatis tuæ cōscriptis, in testimonium futuris generationibus seruari deberet, quique nostris seculis eadem sacratius intelligenda manifestasti, dum corpus vnici filii tui opere Spiritus sancti de incorrupta virgine conceptum, & anima rationali vi- H uificatum, omni plenitudine diuinitatis implesti, te suppliciter imploramus omnipotens Deus pater Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur, vt hæc vascula sanctorum tuorum pignoribus præparata, eisdem sanctis tuis intercedentibus, cælesti benedictione perfundere digneris, quatenus, qui eorum patrocinia requirunt, ipsis interuenientib. cuncta sibi aduersantia, te adiuuante superare, & omnia cōmode profutura, abundantia largitatis tuæ mereantur inuenire. Et sicut illi Domine te inspirāte: spiritaliū nequitiarū versutias cauere, & humanitus exquisita tormenta nō solū contēnere sed ēt

A penitus euincere, Christo Domino confortante, potuerunt. ita ipsorum merita venerantibus, & reliquias humiliter amplectentibus contra diabolum & angelos eius, contra fulmina & tempestates, contra grandines, & varias pestes, contra corruptum aerem, & mortes hominum vel animalium, contra fures & latrones, sine gentilium incursiones, contra malas bestias, & serpentium atque reptantium diuersissimas formas, contra malorum hominum adinuentiones pessimas, eorundem sanctorum tuorum precibus complacatus, dextram inuictæ potentiæ tuæ ad depulsionem proficuorum, semper & vbique propitius extende. Per eundem.

Item alia oratio.

Num. 17. Domine Deus omnipotens, qui vt murmur insani populi compesceres, sacerdotiũ Aaron tibi placitũ comprobares, virgam eius aridã germinare & flores fructiferos producere fecisti, eandemque in arcam testamenti pro signo

B virtutis tuæ poni iussisti: sed nobis eodem præsagio Christum in ara Crucis arefactum citissima resurrectione florescere, & in Ecclesia nouissimo tempore suscitanda siue per vitam, siue per mortem, die ac nocte fructificare demonstrasti, te quæsumus indulgentissime generis humani prouisor, vt hæc vascula sanctorum tuorum receptaculo præparata, gratuita gratia sanctifices, vt vbicumque in tuo nomine perlata fuerint, intercedentibus habitatorum eorũ meritis, cuncta aduersa repellas & nullifices, & omnia vtilia multiplices, atque custodias, quatenus fideles tui magnitudine siue numerositate beneficiorũ tuorum in parte modica reliquiarum, integra sanctorum corpora se percepisse gratulentur, & per temporalia loca ipsorum precibus impensa, ad æterna cum eis gaudia possidenda fiducialius animentur. Per.

C

Item alia oratio.

Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, qui per vnigenitum tuum beatum Paulum Apostolum *vas electionis* appellari voluisti, & ipso euangelizante, ac dicente fidelibus, *Vos estis templum Dei viui, & spiritus Dei habitat in vobis & sciat vnusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione & honore.* omnibus Domini nostri Iesu Christi membris eandem spem concessisti, te humiliter imploramus, vt in hanc capsam capiendis sanctorũ tuorum membris, vel exuuiis vel pignoribus artificiose compactam & ornatam, rorem diuinæ sanctificationes infundas, & non solum ad illorum præsentiam venientes, & ibidem suppliciter exorantes exaudias, sed & quippiam de memoriis eorum pro benedictione reportantes, aut fideliter accipientes, immensæ pietatis tuæ gratia consolati, refouere, tutari, ac remunerare digneris. Per.

2. Cor. 6. 1. Thess. 4.

Item vnde supra in transcursu.

Quæsumus, omnipotens Deus, indefectiuam clementiam tuam, vt hoc instrumentum sanctorum tuorum reliquiis honorificum, dextra maiestatis tuæ dignanter extensa, misericors & placitus benedicas, vt quicunque illorum patrocinia, vel cominus expetentes, vel eminus recolentes, pietati tuæ fideli deuotione de quacunq; necessitate supplicauerint, optata citius consolatione ac iuuamine potiantur. Per.

D

Præfatio ciborii. id est, vmbraculi altaris.

Oremus, fratres charissimi, Deum rectorem ac gubernatorem omnium seculorum, vt immemor omnium delictorum & facinorum iuuentutis & ignorantiæ siue temerariæ præuaricationis meæ, istud instrumentum ad honorificentiam nominis sui compactum placitus ac misericors illustratione vultus sui benedicere & sanctificare dignetur. Per Dominum nostrum.

Consecratio.

Omnipotens sempiterne Deus, qui fideli famulo tuo Moysi præcepisti, vt duos Cherubin super arcam testamẽ collocaret, quam extensis ad alterutrum alis protegerent,

E versis vultibus in propitiatorium, quæsumus ineffabilem clementiam tuam vt hoc tegimen venerandi altaris tui, in quo ipse vnigenitus filius tuus Dominus noster Iesus Christus, qui est propitiatio pro peccatis nostris, fidelium manibus iugiter immolatur, & sub quo sanctorum tuorũ corpora, quæ veraciter fuerunt arca testamenti tui, receptacula videlicet Spiritus sancti, per eundem consubstantialem tibi filium, qui factus est nobis à te sanctificatio & redemptio, in virtute eiusdem Spiritus veritatis, vniuersa antiqui hostis falsitate cum satellitibus suis depulsa, cum omnibus ornamentis ad ipsum vmbraculum pertinentibus, vel ab illo dependentibus, aut eidem suppositis, tua sancta benedictione perfundere, & consecrare, atque ad tuitionem pignorum sanctorum, ac roboranda siue multiplicanda vota fidelium tuorum diutino tempore cõseruare digneris annuente eodem Domino nostro Iesu Christo filio tuo, qui tecum.

Item præfatio minoris vel itinerarii ciborii.

F Oremus dilectissimi indulgentiam omnipotentis Dei, vt postpositis humanæ fragilitatis admissis, consuetæ misericordiæ suæ munere, hoc repositorium sacris vsibus præparatum, per vnigenitum verbum, virtutem scilicet & sapientiam suam, in spiritu sanctificationis consecrare dignetur. Per.

Consecratio.

Consecrare & sanctificare dignare quæsumus sancte pater, omnipotens æterne Deus, hoc conditorium sanctorum pignorum, ad recondenda in eo tuorum munera preciosa sanctorum, in Christo Iesu Domino nostro. Qui.

Præfatio tabulæ itinerariæ.

Deum omnipotentem, fratres charissimi, votis exultantibus deprecemur, vt qui per omnem mundum fidem sparsit, & ecclesiam congregauit, qui & lapis excisus de monte sine manibus angularem compagem solidauit, hanc petram serenus illustret, eamque æterno lumine irrigatam, ita multiplicibus ac diuersis charismatibus locupletet, vt super illam administrandam corporis sui hostiam benedicat, & suscipiat consecratam. Qui cum Deo patre. G Dan. 2. Gen. 28.

Consecratio.

Exaudi nos Deus noster, & precum nostrarum libenter accipe vota, & hoc altare ad celebranda diuina mysteria præparatum, odore vnguenti cælestis adsperge, & aromata illi diuinæ sanctificationis infunde, & sicut lapidem Iacob patriarchæ erectum, vnguenti perfusione dicasti, & angelicis visionibus per scalam gradus Ecclesiæ figurasti, sic super hunc quoque lapidem altari coaptandum, cælestis gratiam benedictionis immitte, vt dum tibi super eum sacri corporis & sanguinis vnigeniti tui mysteria consecrantur, petentibus peccata deleantur, mœrentibus influat gratia sempiterna. Per. Et accipiens tabulam, adspergat eam aqua benedicta, addens odorem incensi, & confirmet eam cum chrismate in crucem, ita dicendo: *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Resp. *Amen:* Pax tecum. Resp. *Et cum spiritu tuo.* H

Oratio in dedicatione baptisterii.

Primitus fiat aqua benedicta cum litania,

Deinde dicatur oratio. Oremus.

Omnipotens sempiterne Deus, fons omnium virtutum, & plenitudo gratiarum dignare hoc vasculum sacro baptismati præparatum maiestatis tuæ præsentia consecrare, vt qui vbique totus es, etiam hic adesse te nostris precibus sentiamus. Per.

ALIA.

Propitiare Domine familiæ tuæ, & benignus humilita-

A tis noſtrę vota ſanctifica, & omnes in hoc fonte regenerandos vniuerſalis adoptione cuſtodi. Per. Tunc adſpergat ipſum baptiſterium aqua benedicta, addens odorem incenſi. Deinde vadant ad eum locum, in quo reliquiæ præterita nocte cum vigiliis fuerunt, & ibi mutet pontifex, ſi voluerit, veſtimenta ſua; & præparet ſe ad Miſſam veſtimentis aliis ſolennibus.

Deinde redeat ad oſtium Eccleſiæ, vbi litaniæ vel laudes circa feretrum celebrantur, & dicat præ foribus hanc orationem: ſignans oſtium Eccleſiæ.

Deus qui ſacrãdorum tibi auctor es munerum, effunde ſuper hanc orationis domum benedictionem tuam, vt ab omnibus hic inuocantibus nomen tuum, defenſionis tuæ auxilium ſentiatur. Per. Et tunc portantes feretrum magno honore cum reliquiis ſimul & crucibus & luminaribus, circumeant Eccleſiam, ſequente clero, has antiph vel reſp. pſallendo, & populo cum mulieribus & paruulis, *Kyrie eleiſon* decante Antiph. *Ambulate ſancti Dei ad locum deſtinatum, qui vobis præparatus eſt ab origine mundi.* Antiph. *Plateæ Hieruſalem gaudebunt, & omnes vicini eius canticum lætitiæ dicent.* Antiph. B *Cuſtodit Dominus animas ſanctorum ſuorum, de manu peccatorum liberabit eas, Lux orta eſt iuſtis, & rectis corde lætitia.* Antiph. *In ſanctis glorioſus es Deus noſter, quis ſimilis tibi ſanctimonium tuum Domine, quod præparauerunt manus tuæ Domine, Domine qui regnas in æternum & in ſeculum, & adhuc.* Antiph. *Ambulate ſancti Dei, ingredimini in ciuitatem Domini, ædificata eſt enim vobis eccleſia noua, vbi populus adorare debeat maieſtatem Domini.* Antiph. *Sanctificaui Hieruſalem, dicit Dominus, & dabo ſanctis meis regnum & tabernaculum electum, quæ præparaui in odorem vnguenti. Alleluia, alleluia.* Reſp. *Sancti tui Domine.* Verſ. *Quoniam percuſſit petram.* Reſp. *Tradiderunt corpora ſua.* Verſ. *Iſti ſunt qui venerunt*, Reſp. *Sancti mei.* Verſ. *Venite benedicti.* Reſp. *Exultabunt ſancti.* Verſ. *Epulentur.* Reſp. *Fulgebunt iuſti.* Verſ. *iuſti autem.*

His ita per ordinem geſtis, cum redierit iterum ad oſtiũ eccleſiæ, facto ſilentio, habeat pontifex verbum ad populum de honore eccleſiaſtico, de pace venientium ac redeũtium, & de decimis ac oblationibus Eccleſiæ, ac de anni-C uerſaria ipſius dedicatione, & annunciet tam clero, quam populo, in cuius honore conſtructa & dedicata ſit Eccleſia vel etiam nomina ſanctorum ibi quieſcentium. Ipſe autem Dominus & conſtructor ipſius Eccleſiæ, admoneatur de dote illius, & qualem honorem vel curam eccleſiæ & presbytero exhibere debeat: illo autem profitente in omnibus ita ſe velle agere, pontifex hæc à Domino poſtulans, ante quam intret Eccleſiam, dicat hanc orationem: Domum tuam, quæſumus Domine, clementer ingredere, & in tuorum cordibus fidelium perpetuam conſtrue tibi manſionem, & præſta, vt domus hæc quæ tua ſubſiſtit dedicatione ſolemnis, tua fiat habitatione ſublimis. Per.

Deinde cum chriſmate ſignum faciat crucis in ſuperliminare, dicens: *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti*, Porta ſis benedicta, conſecrata, ſanctificata, conſignata, & Domino Deo commendata. Porta ſis introitus ſalutis & pacis. Porta ſis oſtium pacificum, per eum qui ſe oſtium & oſtiarium appellauit Ieſus Chriſtus Dominus, & qui cum Patre, & Spiritu ſancto.

Tunc accipiat pontifex feretrum cum presbyteris: & ingrediendo dicat ſchola antiphonam: *Ingredimini benedicti Dei, parata eſt vobis à Domino habitatio ſedis veſtræ, ſed & populus fidelis cum gaudio inſequitur iter veſtrum, vt oretis pro nobis* D *maieſtatem* Domini. Reſp. *Sancti Dei dedit vobis dominus iſtum locum faciatis in eo mirabilia.* Verſ. *Benedicta gloria* Domini de *loco ſancto ſuo.* Et cum intrauerint, extenſo velo inter populum & altare, pontifex recondat reliquias in altari, & presbyteri qui cum eo ſunt cantent Antiph. *Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis.* Pſalm. *Cantate Domino canticum nouum, laus eius in eccleſia ſanctorum.*

Et antequam recludantur reliquiæ dicat Pontifex hanc Orationem.

Deus qui omni loco dominationis tuę clemens ac benignus dedicator aſſiſtis, exaudi nos quæſumus, & concede, E vt inuiolabilis huius loci permaneat conſecratio, & beneficia tui muneris vniuerſitas ſanctæ Eccleſiæ, quæ ſupplicat mereatur. Per.

Hac expleta, ponat chriſma in confeſſionem per angulos quatuor in crucem, dicendo:

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Reſp. *Amen.* Pax tecum Reſp. *Et cum ſpiritu tuo.* Deinde ponat tres portiones corporis Domini intro in confeſſionem, & tres de incenſo, & antequam recludantur reliquiæ in confeſſione, cantent iſtam antiphonam: Sub altare Dei ſedes accepiſtis, intercedite pro nobis ad Dominum, qui vos elegit. Cum pſalm. Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis.

Oratio ad dedicandum altare poſt impoſitas reliquias.
Oremus.

F Deus qui altaria nomini tuo dicanda ſanctificas, præſta quæſumus, vt quod noſtra fragilitas non meretur, interceſſione beati N. huc ſpiritus tui plenitudo deſcendat, qui & munera noſtra ſanctificet, & indulgentiam nobis tuæ pietatis obtineat. Per Dominum: in vnitate eiuſdem Spiritus ſancti.

Et accipiens tabulam de ſubtus, confirmet eam cum Chriſmate in crucem, ita dicendo. *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.* Reſp. *Amen.* Pax tecum. Reſp. *Et cum ſpiritu tuo.*

Tunc ponat tabulam ſuper reliquias: & det orationem hanc. Oremus.

Deus qui ex omni coaptatione ſanctorum ęternum maieſtati tuæ condis habitaculum, dã ædificationi tuæ incrementa cæleſtia, & præſta, vt quorum hic reliquias pio amore complectimur, eorum ſemper meritis adiuuemur. Per.

Deinde liniat eam cum calce, quæ antea fuerat præparata, & poſtquam linita fuerit, faciat crucem deſuper cum G chriſmate, dicendo ſicut prius: *In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti. Amen* Pax tecũ. Reſp. *Et cum ſpiritu tuo.* Et mittat chriſma per quatuor cornua altaris ipſa ſcripta ſupra verba dicendo, & crucem faciendo, & cantent antiphonã: Corpora ſanctorum in pace ſepulta ſunt & viuent nomina eorum in æternum. Cum *gloria patri.* Tunc diaconi veſtiant altare, & ſchola dicat antiph. *Circundate Sion Leuitæ altare Domini veſtite veſtimentis albis, eſtote & vos canentes hymnum nouum dicentes, Benedictus es Deus.* Cum pſalm. *Mirabilis Deus.* Et cum *gloria.* Item aliam antiph. *In velamento clamabunt ſancti tui Domine, Alleluia, alleluia, alleluia.* Poſtea quoque offeratur incenſum, verſuſque dicatur. *Omnis terra adoret te Deus.* Deinde *Kyrie eleiſon*, & oratio Dominica, & preces. Fundata eſt domus Domini ſuper verticem montium. Reſp. *Bene fundata eſt ſuper omnes colles.* Dominus in templo ſancto ſuo. Reſp. *Dominus in cælo ſedes eius.* Domus mea, dicit Dominus Reſp. *Domus orationis vocabitur.* Exultabunt ſancti in gloria Reſp. *Lætabuntur in cubilibus ſuis.* Exultent iuſti in conſpectu H Dei. Reſp. *Et delectentur in lætitia.* Pretioſa eſt in conſpectu Domini Reſp. *Mors ſanctorum eius.* Lætamini in Domino & exultate iuſti. Reſpon. *Et gloriamini omnes recti corde* Iuſti confitebuntur nomini tuo. Reſp. *Et habitabunt recti cum vultu tuo.* Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos. Reſp. *Quemadmodum ſperauimus in te.* Exurge Domine, adiuua nos. Reſp. *Et libera nos propter nomen tuum.* Domine Deus virtutum conuerte nos. Reſp. *Et oſtende faciem tuam, & ſalui erimus.* Domine exaudi orationem meam. Reſpon. *Et clamor meus ad te veniat.* Dominus vobiſcum. Reſp. *Et cum ſpiritu tuo.*

Oremus.

Deſcendat, quæſumus Domine Deus noſter, Spiritus tuus ſanctus ſuper hoc altare, qui & populi tui dona ſanctificet, & ſumentium corda purificet. Per.

ALIA

A

Alia.

Omnipotens sempiterne Deus, altare hoc nomini tuo dicatum, cælestis virtutis benedictione sanctifica, & omnibus in te sperantibus auxilii tui munus ostende, vt hic & sacramentorum virtus & votorum obtineatur effectus. Per.

Deinde reuertatur pontifex in sacrarium, donec ornetur ecclesia, & accendantur luminaria. Et incipiat cantor, Antiph. ad introitum: *Terribilis est locus iste*. Psal. *Quam dilecta*. Et procedat pontifex cum ordinibus suis, si autem consuetudo est in festiuitatibus, & celebretur solenniter Missa, sicut in sacramentario continetur. Cum gloria in excelsis Deo, & postea, per totam hebdomadam fiant Missæ publice in ipsa, vsque ad dies octo completos.

Reconciliatio violatæ Ecclesiæ.

Primum efferantur reliquiæ, & veniat Episcopus ante ipsam Ecclesiam cum clero & populo, & dicat hanc orationem.

Oremus.

B Omnipotens & misericors Deus, qui sacerdotibus tuis præ cæteris tamen gratiam contulisti, vt quicquid in tuo nomine digne perfecteque ab eis agitur, à te fieri credatur, quæ summus immensam clementiam tuam, vt quod modo visitaturi sum⁹, visites, & quicquid benedicturi, benedicas, sitque ad nostræ humilitatis introitum, sanctorum tuorum meritis fuga dæmonum, angelis pacis ingressus. Per.

Item alia oratio.

Aufer à nobis, quæsumus Domine, iniquitates nostras, vt ad loca tuo nomini purificanda, puris mereamur mentibus accedere. Per.

Tunc intret ipse pontifex in Ecclesiam cum clero & litaniis. His peractis, dicat. *Oremus*. Et diaconus, *Flectamus genua*. Postea, *Leuate*. sequitur oratio.

Oremus.

Deus qui peccati veteris hæreditariam mortem, in qua posteritatis genus omne successerat, Christi filii tui Domini nostri passione soluisti, dona propitius, vt conformes

C eiusdem facti, sicut imaginem terreni parentis naturæ necessitate portauimus, imaginem cælestis gratiæ sanctificatione portemus. Eiusdem Christi Domini nostri. Qui. Et benedicat aquam & salem cum vino & cinere in terra, & circumeat tribus vicibus intrinsecus Ecclesiam spargendo, & cantando antiphonam. Antiph. *Adsperges me Domine*. Cum Psalm. *Miserere mei Deus*. Lauando ac purificando loca contaminata, dicat hanc orationem:

Oremus.

Deum indultorem criminum, Deum sordium mundatorem, Deum qui concretum peccatis originalibus mundum aduentus sui nitore purificauit, fratres charissimi, supplices deprecemur, vt contra diaboli furientis insidias fortis nobis propugnator assistat, vt si quid eius viro sacalliditate quotidianis insectationibus maculatum in isto loco inuenitur atque corruptum, efficiatur cælesti miseratione purgatum: quia sicut illius est, solidum perfectumque quassare, ita auctoris nostri est lapsa restituere, nutantia stabilire, & corrupta purgare.

Consecratio.

D Deus cuius bonitas vt non habuit principium, ita nec terminum habebit, qui diuina naturalique pietate plenus, eligis in nobis magis restituere perdita, quam percutere peritura, & si quid aut negligentia polluit, aut ira committit, aut stimulat ebrietas, aut libido subuertit, clementi patientia sustines, vt hoc ante per gratiam purifices, quam percutias per furorem, & operis tui prouidus plastes, eligis potius erigere iacentia, quam punire damnanda, te supplices deprecamur, vt in his huius tabernaculi receptaculo negligentię plagas adspicias, & altare tuum, quod insectantis est inimici fraude pollutum, per infusionem gratiæ cælestis purifices, purificatumq; possideas. Absint in posterū omnes nequitiæ spiritales, & eliminentur. Extinguatur an-tiqui serpentis inuidia, & cum fraudibus suis diaboli turma propellatur. Efferat maculam secum quam ingessit, & pe-rennibus quandoque suppliciis deputandus, operum suo-rum semina secum colligat peritura. Nihil in posterum noceat præteriti culpa contagii, nihil sit quod remaneat in-imici fraude pollutum, quandoquidem per spiritus tui in-fusionem constat esse purgatum. Resurgat Ecclesiæ tuæ pura simplicitas, & candor innocentiæ hactenus macula-tus: Dum receperit gratiam, resurgat ad gloriam, vt po-pulorum istic fidelium turba conueniens, dum petitioni ingerit vota, votorum se sentiat obtinuisse suffragia. Per Tunc cantetur antiph. *Exurgat Deus, & dissipentur inimic eius, cum eodem psalm.* Et antequam * reportentur reliquiæ dicat pontifex: *Oremus*, Et diaconus, *Flectamus genua.*

Sequitur oratio:

Deus qui omni loco dominationis tuæ clemens ac benignus dedicator assistis, exaudi nos, quæsumus, & concede, vt in posterum inuiolabilis huius loci permaneat consecratio, & beneficia tui muneris vniuersitas sanctæ Ecclesiæ quæ supplicat mereatur. Per Tunc reliquiæ reportentur. Et cantent antiphon. *Confirma hoc Deus*. Cum vers. *Narrabo nomen tuum*. Et gloria.

Oremus.

Deus qui Ecclesiam tuam sanctam de omnibus mundi finibus congregatam, per tui lateris admirabile sacramentum, cunctarum gentium matrem esse dixisti perfectam, quam etiam populorum varietate depictam, martyrum tuorum meritis decorasti, benedic quæsumus sanctorum tuorum N. opitulante suffragio tam altare, quod eorum exornetur, te iubente, reliquiis, quam Ecclesiam, atque fidelium tuorum tibi pie offerentium vota, in illa sanctifica. Qui cum Deo patre

Ordo ad benedicendum Ecclesiæ signum.

IN primis dicatur litania. Postea sex Psalmi veniales, *Miserere mei Deus secundum magnum* 1. *Deus in numine tuo. Miserere mei Deus miserere mei*. 3. *Deus misereatur nostri. Deus in adiutorium meum intende. Inclina Domine.*

Sequitur exorcismus salis.

Exorcizo te creatura salis per Deum viuū, per Deum sanctum per Deum totius creaturæ, qui diuina voce oris sui locutus est, ad discipulos suos dicens: *Vos estis sal terræ*, & qui per Apostolum suum Paulum dignatus est dicere, *sit sermo vester sapientiæ sale conditus*, vt efficiaris sal exorcizatum ad euacuandum & expellendum ab hoc Ecclesiæ signo inimicum, omnemque virtutem putredinis eius, & omnes qui ex te sumpserint, sint sanctificati animis atque corporibus, & vbicumq; fueris adspersum, præstes omnibus remissionem peccatorum, sanitatem mentis, protectionem salutis in nomine Domini nostri Iesu Christi, qui venturus.

Benedictio salis.

Virtutis tuæ inuictam fortitudinem deprecantes, Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, qui inter omnia necessaria, quæ per Iesum Christum Dominum nostrum procreari iussisti, non minimam gratiam conferre dignatus es sali, vt ex illo possint vniuersa condiri, quæ hominibus ad escam per eundem filium tuum Dominum nostrum procreasti, te supplices exoramus, vt hoc sal digneris adspicere, quatenus ex maiestatis tuæ virtute contra omnes spiritus immundos valorem possit accipere. Expellat ab hoc Ecclesiæ signo, & ab omni loco vbi fuerit tua inuocatione adspersum, quicquid potest esse pestiferum, exhibeat plenum salutis effectum, deterreat omnia præstigia inimici, & omnia monstrorum genera longius faciat effugari. Grauedines omnes, phantasiasque compescat, & per signum

A signum Crucis filii tui Domini nostri Christi tutelam fidelissimam desiderantibus præstet. Per eundem.

Exorcismus aquæ.

Discede immunde spiritus ab omnibus quibus fides nostra vsura est religiosi officii sacramentis, nec pretendas culpam criminis, qui agnoscis potentiam Saluatoris. Non est meriti confidentia, sed præcepti, licet ipsa potestas ministerii, dignitas sit ministri. Te igitur per communem Dominum aquæ creatura conuenio, vt conseruare motum sensibilitatis intelligens, subiici seruitio, quo placare Deum nitimur, non recuses, omnem à te dæmonum communionem, omne collegium iniquitatis expurges, totam phantasmatis labem, capax Dominicæ protectionis extermines, vt gratia sanctificationis adepta, tuo nostroq; pariter creatori deseruiens, omnem prauorum spirituum nequitiam ab hoc Ecclesiæ signo, & in quocunque loco fueris adspersa, deiicias, & sanctæ copiam benedictionis inducas. Præstante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Deo patre & Spiritu sancto venturus est iudicare viuos & mortuos.

B

Benedictio aquæ.

Benedic Domine hanc aquam benedictione cælesti, & assistat super eam virtus Spiritus sancti, vt cum hoc vasculum ad inuitandos filios Ecclesiæ præparatum, in ea fuerit tinctum, vbicunque sonuerit hoc tintinnabulum, longe recedat virtus inimicorum, vmbra phantasmatum incursio turbinum, percussio fulminum, læsio tonitruorum, calamitas tempestatum, omnes spiritus procellarum, & cum clangorem illius audierint filii Christianorum, crescat in eis deuotionis augmentum, vt festinantes ad piæ matris Ecclesiæ gremium cantent, ibi in ecclesia sanctorum canticum nouum, deferentes in sono præconium tubæ, modulationem psalterii, suauitatem organi, exultationem tympani, iocunditatem cymbali, quatenus in templo sancto glorię tuę suis obsequelis & precibus inuitare valeant multitudinem exercitus Angelorum. Per Dominum. in vnitate eiusdem Spiritus sancti Deus. Hic mitattur sal in aquam. Fiat commixtio salis & aquæ in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

C

Oratio post commixtionem.

Omnipotens æterne Deus, qui nobis à te cōditam creaturam aquæ * bifide distinxisti, vt liquorem simplicem ad lauacrum, salsam soliditatem præberes ad condimentum: quatenus & sordida possent ablui, & fatua imbui: quo & noxia tollerentur, & originalis corrigeretur error ad viam salutis, te officii nostri functione immeriti deprecamur, vt hæc salis & aquæ in tuo nomine facta permixtio, clementiæ tuæ dono sanctificetur ad purificandum hoc Ecclesiæ signum: quodque mysterialiter baptismo commodum, culpæ traduci inimicum, sapientiæ aptum, errori præstas aduersum, sancti Spiritus tui sanctitate reddas sanctificatum, nec vllo contagio reddatur immundum, quod tua fieri credimus maiestate beatum, sed ita per te plenum præbeat sanctificationis effectum, vt vbicumque inuocato tuo nomine manu fuerit emissum, vel modo quolibet assumptum expulsis & explosis omnibus insidiis contrariæ potestatis, non solum diabolica machinamenta ex eodem loco fugata deficiant, sed etiam sanctorum Angelorum custodia semper inibi mansura consistat, te præstante omnipotente Deo, qui cum Filio tuo, & eodem Spiritu sancto regnas in secula seculorum. Amen.

* viuidæ.

D Post hæc canantur isti psalmi, *Lauda anima mea Dominum. Laudate Dominum quoniam bonus est* Psalmus. *Deo nostro. Lauda Hierusalem Dominum. Laudate Dominum de cœlis. Cantate Domino. Laudate Dominum in sanctis eius.* Qui dum canuntur, lauet signum de aqua benedicta & sale benedicto, cum oleo sancto cruces in eo faciendo, & dicat hanc orationem.

Oremus.

Deus qui per B. Moysem legiferum tubas argenteas fieri præcepisti, quas dum leuitæ tempore sacrificii clangerent, sonitu dulcedinis populus monitus ad te adorandum fieret præparatus, quarumque clangore etiam hortatus ad bellum, tela prosterneret aduersantium, præsta, vt hoc vasculum tuæ Ecclesiæ præparatum, sanctificetur à sanctificatore omnium Spiritu sancto, vt per illius tactum & sonitum fideles inuitentur ad præmium, & cum melodia illius auribus insonuerit, populorum, crescat in eis deuotio fidei, procul pellantur omnes insidiæ inimici, fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempestatum, temperentur infesta tonitrua ventorum flabra fiant salubriter ac moderate suspensa, prosternat aereas potestates dextera tuæ virtutis, vt hoc audientes tintinnabulum, contremiscant & fugiant ante sanctæ Crucis in eo depictum vexillum. Per. E

Tunc extergat illud cum linteo mundo, & canatur antiph. *Vox Domini super aquas Deus maiestatis intonuit, Dominus super aquas multas.* Vsque, in finem: Cum *gloria.* Et quot vicibus in psalmis dicit, *Vox Domini*, totidem signa faciat cum chrismate deforis in campana, & fiunt à foris septem, intus quatuor. Deinde dicat hanc collectam. F

Omnipotens sempiterne Deus, qui ante arcam fœderis per clangorem tubarum muros lapideos, quibus aduersantium cingebatur exercitus, cadere fecisti, tu hoc tintinnabulum cælesti benedictione perfunde, vt ante sonitum eius longius effugentur ignita iacula inimici, percussio fulminum, impetus lapidum, læsio tempestatum, vt ad interrogationem propheticam. Quid est tibi mare quod fugisti, *Psal. 113.* suis motibus cum Iordanico retroactis fluento respondeant, *A facie Domini commota est terra, à facie Dei Iacob, qui cōuertit solidam petram in stagnum aquæ, & rupem in fontes aquarum.* Non ergo à nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam super misericordia tua, vt cum præsens vasculum sicut reliqua altaris vasa, sacro chrismate tangitur, oleo sancto vngitur, quicunque ad sonitum eius conuenerint, ab omnibus inimici tentationibus liberi, semper fidei catholicæ documenta sectentur. Per.

Tunc ponatur in incensorio ignis & thymiama, thus, & myrrha, & erigatur signum super incensorium, vt totum illum fumum colligat, & dicatur hæc antiph. Deus in sancto via tua, quis Deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus qui facis mirabilia. Viderunt te aquæ Deus. vsque ad finem. cum *Gloria.* G

Oremus.

Omnipotens dominator Christe, quo secundum assumptionem carnis dormiente in naui, dum oborta tempestas maria conturbasset, te protinus excitato & imperante dissiluit, tu necessitatibus populi tui benignus succurre, & hoc tintinnabulum sancti Spiritus rore perfunde, vt ante sonitum illius semper fugiat inimicus, inuitetur ad fidem populus Christianus, hostilis terreatur exercitus, confortetur in Domino per illud populus euocatus, atque sicut super Dauidicam citharam delectatus, desuper descendat Spiritus sanctus, atque vt Samuele crinigero agnum mactante in holocausto tuo rex æterni imperii, fragor aurarum turbam repulit aduersantium, ita dum huius vasculi sonitus transit per nubila Ecclesiæ tuæ conuentum manus seruet Angelica, fruges credentium, mentes & corpora saluet protectio sempiterna. Per te Iesu Christe, qui cum Deo patre in vnitate eiusdem Spiritus sancti viuis & regnas. H

Ordo in dedicatione Baptisterij.

Primitus fiat aqua benedicta cum litania.
Deinde dicatur ista oratio.

Oremus.

OMnipotens sempiterne Deus, fons omnium virtutum, & plenitudo gratiarum, dignare hoc vasculum sacro baptismati præparatum, maiestatis tuæ præsentia consecrare, vt qui vbique totus es, etiam hic adesse te nostris precibus sentiamus. Per.

ALIA.

A

ALIA.

Propitiare Domine familiæ tuæ, & benignus humilitatis nostræ vota sanctifica, & in omnes in hoc fonte regenerandos, vniuersali adoptione custodi. Per.

Tunc adspergat ipsum baptisterium aqua benedicta, addens odorem incensi.

Consecratio Cœmeterii.

Primitus canantur septem psalmi pœnitentiæ. Et illuminentur in circuitu quatuor candelæ. Postea adspergatur cœmeterium aqua sancta, & dicatur oratio.

Oremus.

Deus qui es totius orbis conditor, & humani generis redemptor, cunctarumque creaturarum visibilium & inuisibilium perfectus dispositor, te supplici voce ac puro corde exposcimus, vt hoc cœmeterium siue Polyandrium, in quo famulorum famularumque tuarum corpora requiescere debent, post curricula huius vitæ labentia sanctificare, purgare, atque benedicere digneris, quique peccatorum remissionem perpetuam, magnam misericordiam in te fidentibus præstitisti: corporibus quoque eorum in hoc cœmeterio quiescentibus, & tubam primi Archangeli hic expectantibus consolationem perpetuam largiter impertiri. Per.

B

ALIA.

Domine sancte, pater omnipotens, trina maiestas, & vna deitas, Pater, & Filius, necnon & Spiritus sanctus, iustitiæ auctor, veniæ largitor, bonorum dator, sanctitatis origo, chrismatum distributor, omniumq; ad te venientium pius receptor, præsta propitius, vt hoc cœmeterium in honore nominis tui compositum, benedicere, & sanctificare digneris, qui Abrahæ beati Patriarchæ famuli tui terram, à filiis Ebron comparatam causa sepulturæ benedixisti, & qui populo Israelitico promissionis tellurem in æuum durantem concessisti famulorum famularumque tuarum corporibus in hoc cœmeterium intrantibus, quietis sedem, & ab omni incursione malorum spirituum tutelam benignus largitor, tribuas, & post animarum corporumque resurrectionem coadunatam, te donante atque concedente, beatitudinem sempiternam percipere mereantur. Per.

C

ALIA.

Domine sancte, pater omnipotens, æternæ gloriæ, lux & honor sapientiæ, custos & vigor prudentiæ, salus ægrotantium, valitudo potentium mœstorum solamen, vita iustorum gloria humilium, te flagitamus, vt hoc sanctorum tuorum cœmeterium, ab omni spurcitiæ inquinamento spirituum immundorum custodire, mundare, benedicereque digneris, atque corporibus humanis huic loco aduenientibus sinceritatem perpetuam tribuere non desinas, & quicunque baptismi sacramentum perceperint, & in fide catholica vsque ad vitæ terminum perseuerantes fuerint, atque decursu huius æui termino, corpora sua in hoc cœmeterio requiei commendauerint, Angelicis tubis concrepantibus, materia corporis & animæ vnita, præmia cælestium gaudiorum sempiterna percipiant. Per.

D

Consecratio loculi vel sepulchri.

Rogamus te Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, vt digneris benedicere & sanctificare hoc sepulchrum, & loculum in eo collocatum, vt sit remedium salutare in eo quiescenti, & redemptio animæ eius atque tutela, & munimen contra sæua iacula inimici. Per.

ALIA.

Sanctificetur istud habitaculum Domine Deus per nostram supplicationnem, & fugetur ab eo immundus spiritus per virtutem Domini nostri Iesu Christi, vt sit placida requies corporis, quod postmodum in eo collocabitur te protegente ac conseruante maiestate tua Iesu Christe. Qui cum Patre & Spiritu. E

Adesto Domine supplicationibus nostris, & nihil de nostra conscientia præsumentibus ineffabili miseratione tua nobis succurre, vt quod non habet nostrorum fiducia meritorum, tuorum conferat largitas inuicta donorum. Per.

Ordo Romanus ad dedicandam Ecclesiam.

PRimitus vadat Episcopus indutus vestimentis sacris ad Ecclesiam, vel ad locum vbi reliquiæ sint repositæ, & faciat ibi litaniam, & dicat hanc orationem.

Aufer à nobis Domine quæsumus iniquitates nostras.

Postea ponat reliquias in patenam, & porrigat eas presbytero in vlnas suas super sindonem, quam habeat in collo ligatam, & cooperiat ipsas, & exeant psallendo antiphonam. Cum iocunditate exibitis, & cum gaudio. Et pergant ad Ecclesiam nouam vbi recludi debent reliquiæ. Et antequam pontifex introeat in Ecclesiam, diaconus recludatur in ipsa, & illuminentur duodecim candelæ in circuitu Ecclesiæ, & induat se vestimentis sacris, & cum venerit ad ostium Ecclesiæ, percutiens ter superliminare cum * cambutta sua, dicit antiphonam istam: *Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ.* Responsum det diaconus infra Ecclesiam: *Quis est iste rex gloriæ?* Iterum pontifex similiter dicit, & * diaconus vt supra, vsque tertio dicit: *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.* Respondeat, *Deo gratias.* Et aperto ostio, intrans Ecclesiam cum ministris duobus vel tribus, dicat: *Pax huic domui.* Resp. *Amen.* Et clauditur ostium Ecclesiæ. F

*cambuca

*archidiaconus.

Deinde incipiat clerus litaniam. Et cum venerit sacerdos ante altare, prosternat se cum ministris super stramenta vsquedum dicat schola: *Agnus Dei qui tollis peccata mundi.* Vt autem surrexerint ab oratione, dicat pontifex excelsa voce: *Oremus* Et dicat diaconus, *Flectamus genua.* Postquam orauerint, dicat: *Leuate.* Et tunc sequatur ista oratio. *Magnificare Domine Deus noster, in sanctis tuis.*

Deinde incipiat pontifex à sinistro angulo ab oriente scribere per pauimentum cum cambutta sua alphabetum vsque in dextrum angulum occidentalem. Incipiens igitur similiter de dextro angulo orientali, alphabetum scribat vsque in sinistrum angulum occidentalem. G

Deinde veniens ante altare, dicat: *Deus in adiutorium meum intende.* Cum *gloria*, absque *Alleluya.* Inde benedicat salem & aquam cum cinere mixtam, & dicat hanc orationem.

Exorcizo te creatura aquæ.

ALIA.

Deus qui ad salutem humani generis, maxima quæque sacramenta.

Sequitur exorcismus Salis.

Exorcizo te creatura salis per Deum viuum, per Deum sanctum, per Dominum totius creaturæ, qui te per Helisæum prophetam in aquam mitti iussit, vt sanaretur sterilitas aquæ, per Apostolum Paulum dignatus est dicere, *Sit cor vestrum sale conditum.* Ideoque efficere sal exorcizatum ad euacuandum & expellendum inimicum, omnemque virtutem & putredinem eius in nomine Domini nostri Iesu Christi. Qui vent. H Coloss. 4.

Et miscet salem cum cinere, faciens inde crucem super ipsam aquam, dicens: Exorcizo te creatura aquæ, per Deum viuum.

Deinde ponat vinum in ipsam aquam benedictam, dicens hanc orationem.

Omnipotens sempiterne Deus, creator & conseruator human.

Inde faciat crucem digito suo cum ipsa aqua in dextera parte altaris, & per quatuor cornua inde cum hyssopo adspergat altare in circuitu septem vicibus canendo anti-

A phonam istam: *Adsperges me Domine hyssopo.* Cum psalmo, *Miserere mei Deus.* Tunc erat in circuitu Ecclesiæ per parietes spargendo, de dextera parte incipiens, vsque dum veniens ante altare, spargat iterum in circuitu Ecclesiæ, antipho. canendo, *Exurgat Deus & dissipentur.* Cum ipso Psalm. Iterum veniens ante altare, spargat in circuitu Ecclesiæ antiph. canendo. *Qui habitat in adiutorio Altissimi.* Cum ipso Psalmo. Et mittat ex ministris & clericis duos vel tres, qui extrinsecus Ecclesiæ parietes vna vice psallentes spargant. Iterum ipse pontifex eat de altari, spargendo per medium Ecclesiæ in longum & latum, Crucem faciendo, & per omne pauimentum spargendo, cum antiph. *Domus mea domus orationis.* Cum psalmo: *Narrabo nomen tuum, & cum gloria.* Et veniens in medium Ecclesiæ, dicat: *Oremus.* Et diaconus, *Flectamus genua* Et dicat pontifex orationem: *Deus qui loca nomini tuo dicata.* Et iterum dicat excelsa voce, *Oremus.* Et diaconus vt supra.

Consecratio.

B Deus sanctificationum omnipotens dominator, Tunc eat ante altare, canendo antiphonam, *Introibo ad altare Dei mei.* Cum psalm. *Iudica me Deus.* Tunc faciat maltam de calce, & regulam cum aqua benedicta, & postea ipsam aquam quæ remanet, fundat, ad basim altaris, & extergatur altare de linteo. Postea offerat incensum, & mittat oleum super altare; in medio crucem faciens, & super quatuor cornua, antiphonam canendo, *Erexit Iacob lapidem.* Psalmus, *Quam dilecta.* Et vngat manu sua totum illud altare. Alius vero sacerdos faciat incensum in circuitu altaris. Expleto psalm. mittat iterum oleum sicut prius, canendo antiphonam. *Ædificauit Moyses.* Cum psalmo, *Deus noster refugium.* Et mittat chrisma super altare, canendo antiphonam: *Ecce odor filii mei.* Cum psal. *Fundamenta.* Deinde in circuitu Ecclesiæ per parietes de dextro vsque in dextrum, faciat cruces cum pollice de chrismate in duodecim locis, dicens: Sanctificetur hoc templum in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Inde faciens crucem incensi super altare, dicat hanc orationem super altare: Dei patris omnipotentis misericordiam. Iterum

C dicat: *Oremus.* Diaconus *vt supra.* Deus omnipotens, in cuius honore altare hoc. Deinde dicat antiphonam istam: *Confirma hoc Deus.* Cum *gloria.* Inde benedicat tabulas his verbis, dicens: Singulare per illud propiciatorium, quod se in altari Crucis pro nobis redimentis obtulit immolandum, cuius præfiguratione patriarcha Iacob lapi-

Gen. 28. dem vnxit & erexit in tumulum, quo fieret sacrificium, & portæ cæli desuper aperiretur oraculum, suppliciter tibi Domine preces fundimus, vt metalli huius expolitam materiem, supernis sacrificiis imbuendam, ipse suæ dotare sanctificationis vbertate præcipiat, qui quondam lapideis legem scripsit in tabulis.

ALIA.

Deus omnipotens, vniuersarum rerum rationabilis artifex.

Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, clemens & propitius preces nostras humiliter exaudi. Amen.

D Post dicat excelsa voce: *Sursum corda. Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro Dignum.*

Præfatio.

Vere dignum & iustum est, æquum & salutare. vsque, æterne Deus. Qui post offendicula lapsus primi hominis instituisti tibi offerri propitiatorii delinimenta libaminis, vt culpa quæ præcesserat per superbiam, futuris temporibus expiaretur per munera, quibus honorarentur altaria, ho-

Gen. 8. norificaretur & templum. Quod tibi primus Noe præpa-

Gen. 22. rauit officio, rursus Abraham immolaturus filium, dehinc

Gen. 28. electus Iacob erexit & vnxit in titulum. Adsit igitur redemptionis tuæ ineffabilis pietas, & super hos lapides opem tuæ benedictionis infunde, vt te largiente referat præmium, quisquis intulerit votum. qui te ergo angularem lapidem & saxum sine manibus excisum nominari ipse voluisti, tu lapides istos diuinis cultibus apparatos benedic atque sanctifica, & sacri huius mysterii sicut institutor, ita etiam sanctificator appare.

E Deinde tenentibus subdiaconis vel acolytis linteamina vel omnia ornamenta Ecclesiæ, seu vasa sacra quæcunque ad cultum Dei & Ecclesiæ pertinere videntur, benedicat ea pontifex, sicut in sacramentario continetur. Ipsis completis, egrediatur Episcopus, & det orationem ante ostium: Deus qui in omni loco dominationis tuæ. Ipsa finita, suscipiat ipsas reliquias à presbytero: & portet eas cum honore laudes decantando, cum cruce, & thuribulis, & luminibus multis ad altare intus in Ecclesiam, & ponat super altare nouum. Et extenso velo, inter eas & populum, recondat eas ipsas reliquias pontifex manu sua in loco altaris, canendo antiphonam: *exultabunt sancti in gloria.* Cum psalmo, *Cantate Domino.* I. Et antequam

F recludantur, ponat chrisma intus in confessionem per angulos quatuor in crucem, ita dicendo: *In omne Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Pax tibi* Respon. *Et cum spiritu tuo.* Deinde ponat tres portiones corporis Domini intus in confessionem, & tres de incenso, & recludantur reliquiæ intus in confessione. Et dum recluduntur cantent antiphonam: Sub altare Domini sedes accepistis, intercedite pro nobis ad Dominum qui vos elegit. Et accipiens tabulam, quæ super reliquias poni debet, antea confirmet eam subtus cum chrismate, dicendo vt supra *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Et ponat tabulam super reliquias, & dicat hanc orationem.

Oremus.

Deus qui ex omni coaptatione sanctorum.

Deinde liniat eam cum calce, quæ ante fuerat præparata. Et postquam fuerit linita, faciat crucem desuper cum chrismate, dicendo vt supra, & faciat crucem similiter cum chrismate, per quatuor angulos altaris, desuper di-

G cendo vt supra. Et tunc velat altare, & dicit hanc orationem: Descendat quæsumus Domine Deus noster. Inde vero reuertatur pontifex in sacrarium cum ordinibus sacris, & induit se vestimentis aliis solennibus, & interim vestiantur altaria, vel Ecclesia, & accendantur luminaria. Hoc peracto, canat schola antiph. ad introitum, & procedat pontifex de sacrario cum ordinibus sacris, sicut consuetudo est.

Et post *Kyrie eleison* dicat: *Gloria in excelsis Deo.* Et compleatur Missa ordine suo, sicut in sacramentario continetur.

Et per totam hebdomadam Missa publica in ipsa Ecclesia celebretur vsque dum octo dies completi sunt.

Incipit ordo ad Regem benedicendum, quando nouus à clero & populo sublimatur in regnum. Primum enim exeunte illo thalamum, Vnus Archiepiscopus dicat hanc orationem.

OMnipotens sempiterne Deus, qui famulum tuum ill.

H regni fastigio dignatus es sublimare, tribue ei quæsumus, vt ita in præsenti collecta multitudine cunctorum in commune salutem disponat, quatenus à tuæ veritatis tramite non recedat. Per.

Postea suscipiant illum duo Episcopi dextra læuaque honorifice parati, habentes reliquias collo pendentes. Cæteri autem clerici solenni apparatu ornati, præcedente sancto Euangelio & duabus crucibus cum incenso boni odoris, ducant illum ad Ecclesiam, responsorium canentes: *Ecce mitto Angelum meum.* Cum Vers. *Israel si me audieris.* Cuncta cum plebe sequente: ad ostium autem Ecclesiæ clerus subsistat, & dicat alius Archiepiscopus hanc orationem.

Deus qui scis genus humanum nulla virtute posse subsistere, concede propitius, vt famulus tuus ill. quem populo tuo voluisti præferre, ita tuo fulciatur adiutorio. quatenus quibus potuit præesse, valeat & prodesse. Per.

Introeuntes autem clerici Ecclesiam, hanc decantent antiphonam. *Domine, saluum fac regem, & exaudi nos in die* qua

A *quia inubitaiterimus te.* Psal. *Exaudiat te Dominus.* Totum. Vsque introitum chori. Tunc Dominus Metropolitanus dicat hanc orationem.

Omnipotens sempiterne Deus, cælestium terrestriumque moderator, qui famulum tuum ill. ad regni fastigium dignatus es prouehere, concede quæsumus, vt à cunctis aduersitatibus liberatus, & ecclesiasticæ pacis dono muniatur, & ad æternæ pacis gaudia, te donante peruenire mereatur. Per.

Tunc designatus princeps pallium deponat, atque inter manus Episcoporum perductus in chorum vsque ad altaris gradus incedat, cunctoque pauimento tapetibus & palliolis contecto, ibi humiliter totus in cruce prostratus iaceat cum Episcopis & presbiteris hinc inde prostratis, cæteris autem in choro litaniam breuiter psallentibus; id est, duodecim Apostolos, totidemque Martyres Confessores, & Virgines. Et inter cæteras interenda sunt ista.

Vt hunc famulum tuum illust. in Regem eligere digneris.

Te rogamus, audi nos.

Vt eum benedicere, & sublimare digneris. *Te rogamus,*
B *audi nos.*

Vt eum ad imperii fastigium perducere digneris, *Te rogamus audi nos.*

Et cætera huic benedictioni conuenientia. Finita litania, erigant se Episcopi, sublcuatumque principem interroget Dominus Metropolitanus his verbis.

Vis sanctam fidem à catholicis viris tibi traditam tenere, & operibus iustis obseruare? Resp. *Volo.* Vis sanctis, Ecclesiis Ecclesiarumque ministris tutor & defensor esse? Respon. *Volo.* Vis regnum tibi à Deo concessum, secundum iustitiam patrum tuorum regere & defendere? Respon. *In quantum diuino fultus adiutorio ac solatium omnium fidelium suorum valuero, ita me per omnia fideliter acturum esse promitto.*

Deinde ipse Dominus Metropolitanus affatur populum his verbis.

Vis tali principi ac rectori te subiicere, ipsiusque regnum firma fide stabilire, atque iussionibus illius obtemperare, iuxta Apostolum, *Omnis anima potestatibus sublimiori-*
Rom. 13. *bus subdita sit, regi, quasi præcellenti:* Tunc ergo à circunstan-
C te clero & populo vnanimiter dicatur. *Fiat. Fiat. Amen.*

Postea vero eo deuote inclinato, dicatur ab Episcopo hæc oratio.

BEenedic Domine hunc Regem nostrum illust. qui regna omnia moderaris à seculo & tali eum benedictione glorifica, vt Dauidicæ teneat sublimitatis sceptrum, & glorificatus in eius protinus reperiatur merito. Da ei tuo inspiramine cum mansuetudine ita regere populum, sicut Salomonem fecisti regnum obtinere pacificum. Tibi semper cum timore sit subditus, tibique militet cum quiete. Sit tuo clypeo protectus cum proceribus, & vbique tua gratia victor existat. Honorifica eum præ cunctis regibus gentium, felix populis dominetur, & feliciter eum nationes adornent. Viuat inter gentium cateruas magnanimus; sit in iudiciis æquitatis singularis, locupletet eum tua prædiues dextera, frugiferam obtineat patriam, & eius liberis tribuas profutura. Præsta ei prolixitatẽ vitæ per tempora, & in diebus eius oriatur iustitia. A te robustum teneat regiminis solium & cum iocunditate & iustitia, æterno glorietur in regno. Per Dominum.

D Omnipotens æterne Deus, creator omnium, impera-
Gen. 14. tor Angelorum, rex regnantium, dominusque dominan-
Exod. 17. tium, qui Abraham fidelem famulum tuum de hostibus
1. Reg. 16. triumphare fecisti: Moysi & Iosue populo prælatis multi-
3. Reg. 3. plicem victoriam tribuisti, humilemque Dauid puerum tuum regni fastigio sublimasti, & Salomonem sapientię pacisque ineffabili munere ditasti, respice quæsumus ad preces humilitatis nostræ, & super hunc famulum tuum ill. quem supplici deuotione in regem elegimus, benedictionum tuarum dona multiplica, eumque dextera tuæ potentiæ semper & vbiq; circunda, quatenus prędicti Abrahæ fidelitate firmatos, Moysis mãsuetudine fret⁹, Iosue fortitudine munitus, Dauidis humilitate exaltatus, Salomonis E
sapientia decoratus, tibi in omnibus placeat, & per tramitem iustitiæ inoffenso gradu semper incedat, Ecclesiamq; tuam deinceps cum plebibus sibi annexis ita enutriat ac doceat, muniat, & instruat, contraque omnes visibiles & inuisibiles hostes, eidem potenter regaliterque tuæ virtutis regimen administret, & ad veræ fidei pacisque concordiam eorum animos, te opitulante, reformet, vt horũ populorũ debita subiectione fultus, condigno amore glorificatus, ad paternum decenter soliũ tua miseratione conscendere mereatur. Tuæ quoque protectionis galea munitus, & scuto inseparabili iugiter protectus, armisque cœlestibus circundatus, optabilis victoriæ triumphum fideliter capiat, terroremque suæ potentiæ infidelibus inferat, & pacem tibi militantibus lætanter reportet per Dominum nostrum, qui virtute crucis tartara destruxit, regnoque diaboli superato, ad cœlos victor ascendit, in quo potestas omnis regumque consistit victoria, qui est gloria humilium, & vita salusque populorum qui tecum viuit & regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen. F

Deinde ab alio episcopo hæc dicatur oratio.

Deus inenarrabilis auctor mundi, conditor generis humani, gubernator imperii, confirmator regni, qui ex vtero fidelis amici tui patriarchæ nostri Abrahæ præelegisti regem seculis profuturum, tu præsentem regem hunc ill. cũ exercitu suo per intercessionem omnium sanctorum vbere benedictione locupleta, & in solium regni firma stabilita- Exo. 3. & 17.
te connecte. Visita eum sicut Moysen in rubo, Iesum Na- Iudic. 7.
ue in prælio, Gedeon in agro, Samuelem in templo, Et il- 1. Reg. 3.
la eum benedictione sidera, ac sapientiæ tuæ rore profunde, quam B. Dauid in psalterio, Salomon filius, te remunerante, percepit è cœlo. Sis ei contra acies inimicorum lorica, in aduersis galea, in prosperis patientia, in protectione clypeus sempiternus, & præsta, vt gentes illi teneant fidem proceres sui habeant pacem, diligant charitatem, abstineant se à cupiditate, loquantur iustitiam, custodiant veritatem. Et ita populus iste pullulet, coalitus benedictione æternitatis, vt semper maneant tripudiantes in pace victores. Quod ipse præstare dignetur qui tecum viuit. G

Tunc Dominus metropolitanus vngat de oleo sanctificato caput, pectus, & scapulas, ambasque compages brachiorum ipsius ita dicendo: *Vngo te in regem de oleo sancti-*
ficato in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Et dicant, *A-* 1. Reg. 16.
men. Pax tibi. *Et cum spiritu tuo.* Deinde vngat sibi manus de oleo sanctificato ita dicendo: *Vngantur manus istæ de oleo sanctificato vnde vncti fuerunt reges & prophetæ, & sicut vnxit Samuel Dauid in regem vt sis benedictus, & constitutus rex in regno isto super populum istum, quem Dominus Deus tuus dedit tibi ad regendum ac gubernandum.* Quod ipse præst.

Sequitur.

Prospice, omnipotens Deus, serenis obtutibus hunc gloriosum regem, & sicut benedixisti Abraham, Isaac, & Iacob, sic illum largis benedictionibus spiritualis gratiæ cũ H
omni plenitudine tuæ potentiæ irrigare atque perfundere dignare. Tribue ei de rore cæli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti, vini & olei, & omnium frugum opulentiam ex largitate diuini muneris longa per tempora, vt illo regnante, sit sanitas corporum in patria, & pax inuiolata sit in regno, & dignitas gloriosa regalis palatii maximo splendore regiæ potestatis oculis omnium fulgeat, luce clarissima clarescat, atque splendere quasi splendidissima fulgura, maximo perfusa lumine videatur. Tribue ei omnipotens Deus. vt sit fortissimus protector patriæ, & consolator ecclesiarum, atque cœnobiorum sanctorum maxima cũ pietate regalis munificẽtiæ, atq; vt sit fortissimus regũ, triumphator hostium, ad opprimendas rebelles & paganas nationes. Sitq; suis inimicis satis terribilis præ maxima fortitudine regalis potentiæ. Optimatibus quoque atq;

præcel-

A præcelſis, proceribuſque ac fidelibus ſui regni ſit magnificus & amabilis & pius, vt ab omnibus timeatur, atq; diligatur. Reges quoq; de lumbis eius per ſucceſſiones temporũ futurorum egrediantur regnum hoc regere totum, & poſt glorioſa tempora, atq; felicia præſentis vitæ gaudia ſempiterna in perpetua beatitudine habere mereatur. Quod ipſe præſtare, Spiritus ſancti gratia, humilitatis noſtræ officio in te copioſa deſcendat, vt ſicut manibus noſtris indignis oleo matriali oblitus, pingueſcis exterius, ita eius inuiſibili vnguine delibutus impinguari merearis interius, eiuſque ſpirituali vnctione perfectiſſime ſemper imbutus, & illicita declinare tota mente & ſpernere diſcas ſeu valeas, & vtilia animæ tuæ iugiter cogitare, optare, atque operari queas. Auxiliante Domino noſtro Ieſu Chriſto, Qui cum Deo patre & eodem ſpirituſ. &c.

ALIA.

Deus qui es iuſtorum gloria & miſericordia peccatorum qui miſiſti filium tuum precioſiſſimo ſanguine ſuo genus humanum redimere, qui conteris bella, & propugnator es B in te ſperantium, & ſub cuius arbitrio omnium regnorum continetur poteſtas, te humiliter deprecamur, vt præſentem famulum tuum N. in tua miſericordia confidentem benedicas, eique propitius adeſſe digneris, vt qui tua expetit protectione defendi, omnibus ſit hoſtibus fortior. Fac eum Domine beatum eſſe & victorem de inimicis ſuis: corona eũ corona iuſtitiæ & pietatis, vt ex toto corde & tota mente in te credens tibi deſeruiat ſanctã tuam eccleſiã defendat & ſublimet: populumque à te ſibi commiſſum iuſte regat, nullus inſidiantibus malis eum in iniuſtitiã vertat. Accende Domine cor eius ad amorem gratiæ tuæ per hoc vnctionis oleum, vnde vnxiſti ſacerdotes, reges, & prophetas, quatenus iuſtitiam diligens per tramitem ſimiliter iuſtitiæ populum ducens, poſt peracta à te diſpoſita in regali excellentia annorum curicula, peruenire ad æterna gaudia mereatur. Per eundem Dominum.

Per omnia ſecula ſeculorum. Reſp. *Amen.* Dominus vobiſcum. Reſp. *Et cum ſpiritu tuo.* Surſum corda. Reſp. *Habemus ad Dominum.* Gratias agamus Domino Deo noſtro. Reſpon. *Dignum & iuſtum eſt.*

C

Præfatio.

Vere dignum, &c. vſque Deus. Creator omnium, imperetor angelorum, rex regnantium, Dominuſque dominantium, qui Abraham fidelem famulum tuum de hoſtibus triumphare feciſti (*Gen.14.*) Moyſi & Ioſue populo prælatis multiplicem victoriam tribuiſti (*Exod.17.*), humilemque Dauid puerum tuum regni faſtigio ſublimaſti (*1.Reg.16.*), & Salomonem ſapientiæ paciſque ineffabili munere ditaſti (*3.Reg.3.*): reſpice quæſumus ad preces humilitatis noſtræ & ſuper hunc famulum tuum N. quem ſupplici deuotione in regem elegimus, benedictionum tuarum dona in eo multiplica: eumque dextera tuæ potentiæ ſemper & vbiq; circunda, quatenus prædicti Abrahæ fidelitate firmatus, Moyſis manſuetudine fretus Ioſue fortitudine munitus, Dauidis humilitate exaltatus, Salomonis ſapientia decoratus, tibi in omnibus placeat, & per tramitẽ iuſtitiæ inoffenſo ingreſſu ſemper incedat. Eccleſiam ergo tuam deinceps cum plebibus ſibi annexis ita enutriat & inſtruat, contraque omnes viſibiles & inuiſibiles D hoſtes eidem potenter regaliterque tuæ virtutis regimen adminiſtret, & ad veræ fidei paciſque concordiam, eorum animos, te opitulante, reformet: vt horum populorum debita ſubiectione fultus, cum digno amore glorificatus, ad paternum decenter ſolium tua miſeratione conſcendere mereatur. Tuæ quoque protectionis galea munitus, & ſcuto inſuperabili iugiter protectus, armiſque cæleſtibus circundatus, optabilis victoriȩ triumphum feliciter capiat terroremque ſuæ potentiæ infidelibus inferat, & pacem tibi militantibus lætanter reportet. Per Dominum noſtrum qui virtute crucis tartara deſtruxit, regnoque diaboli ſuperato, ad cælos victor aſcendit, in quo poteſtas omnis, regumque conſiſtit victoria, qui eſt gloria humilium, & vita ſaluſque populorũ, qui tecum viuit & regnat Deus. ſ. Dei filius Ieſus Chriſtus Domin⁹ noſter, qui à patre oleo exultationis vnctus eſt præ participibus ſuis, ipſe per præſentem ſacri vnguinis infuſionem, ſpiritus paraclyti ſuper caput tuum infundat benedictionem, eandemq; vſque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc viſibili & tractabili dono inuiſibilia percipere, & temporali regno iuſtis moderaminibus executo, æternaliter cum eo regnare merearis, qui ſolus ſine peccato rex regum, viuit & gloriatur, cum Deo patre in vnitate eiuſdem ſpiritus ſancti Deus. E

Poſtea ab epiſcopis enſem accipiat, & cum enſe totum regnum ſibi fideliter ad regẽdum ſciat commendatum, & dicatur: Accipe gladium per manus epiſcoporum licet indignas, vice tamen & auctoritate ſanctorum Apoſtolorum conſecratas, tibi regaliter impoſitum, noſtræque benedictionis officio in defenſionem ſanctæ Dei Eccleſiæ diuinitus ordinatum. Et eſto memor, de quo pſalmiſta prophetauit, dicens: *Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſsime*; (*Pſal.44.*) vt in hoc per eundem vim æquitatis exerceas, molem iniquitatis potenter deſtruas, & ſanctam Dei Eccleſiam eiuſque fideles propugnes ac protegas, nec minus ſub fide falſos, quam Chriſtiani nominis hoſtes execres ac deſtruas F viduas & pupillos clementer adiuues ac defendas: deſolata reſtaures, reſtaurata conſerues, vlciſcaris iniuſta, confirmes bene diſpoſita, quatenus hæc in agendo, virtutum triumpho glorioſus, iuſtitiæque cultor egregius, cum mundi ſaluatore, cuius typum geris in nomine ſine fine merearis regnare.

Qui cum patre & ſpiritu ſancto viuit & regnat. Accinctus autem enſe, ſimiliter ab illis armillas & pallium & annulum accipiat, dicente metropolitano.

Accipe regiæ dignitatis annulum, & per hunc in te catholicæ fidei cognoſce ſignaculum, quia vt hodie ordinaris caput & princeps regni ac populi, ita perſeuerabis auctor ac ſtabilitor Chriſtianitatis, & Chriſtianæ fidei, vt felix in opere, locuples in fide, cum rege regum glorieris per æuum, cui eſt honor & gloria per infinita. Poſtea ſceptrum & baculum accipiat, dicente ſibi ordinatore.

Accipe virgam virtutis atque æquitatis, quia intelligas mulcere pios, & terrere reprobos, errantibus viam pandere lapſis manum porrigere, diſperdaſque ſuperbos, & releues humiles, & aperiat tibi oſtium Ieſus Chriſtus Dominus noſter qui de ſeipſo ait: *Ego ſum oſtium: per me ſi quis introierit, ſaluabitur, & ipſe qui eſt clauis Dauid, & ſceptrum domus Iſrael: qui aperit, & nemo claudit, cluudit & nemo aperit.* (G *Ioan.10.*) Sitq; tibi auctor, qui educit vinctũ de domo carceris, ſedentemq; in tenebris & vmbra mortis, & in omnibus ſequi merearis eum, de quo Dauid propheta cecinit *Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi, virga æquitatis, virga regni tui.* (*Pſal.44.*) & imitando ipſum. diligas iuſtitiam, & odio habeas iniquitatem: quia *propterea vnxit te Deus tuus*, ad exemplum illius, quem ante ſecula *vnxerat oleo exultationis præ participibus ſuis*, Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.

Poſtea metropolitanus reuerenter coronam capiti regis imponat, dicens: Accipe coronam regni, quæ licet ab indignis, epiſcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur. eamq; ſanctitatis gloriam & honorem, & opus fortitudinis expreſſe ſignare intelligas, & per hanc te participem miniſterii noſtri non ignores, ita vt ſicut nos in interioribus paſtores, rectoreſque animarum intelligimur, tu quoque in exterioribus verus Dei cultor, ſtrenuuſq; contra omnes aduerſitates eccleſiæ Chriſti defenſor, regnique tibi à Deo dati, & per officium noſtræ benedictionis vice Apoſtolorum H omniumque ſanctorum tuorum regimine commiſſi, vtilis executor, regnatorque proficuus ſemper appareas, vt inter glorioſos athletas virtutum gemmis ornatus, & præmio ſempiternæ felicitatis coronatus, cum redemptore ac ſaluatore Ieſu Chriſto, cuius nomen vicemque geſtare crederis, ſine fine glorieris, qui viuit & imperat Deus, cum Deo patre in vnitate ſpiritus ſancti, per omnia ſecula ſeculorum. Amen. Et ab eo ſtatim dicatur benedictio ſuper eum, quæ & tempore ſynodi ſuper regem dicenda eſt: Benedicat tibi Dominus, cuſtodiatq; te, & ſicut te voluit ſuper populum ſuum eſſe regem, ita in præſenti ſeculo felicem & æternæ felicitatis tribuat eſſe conſortem. Amen.

Clerum ac populum, quem ſua voluit opitulatione in

tua ſan-

tua sanctione congregari, sua dispensatione & tua administratione, per diuturna tempora faciat feliciter gubernari. Amen.

Quatenus diuinis monitis parentes aduersitatibus carentes, bonis omnibus exuberantes, tuo imperio fideli amore obsequentes, & in præsenti seculo tranquillitate fruatur, & tecum æternorũ ciuium consortio potiri mereantur Quod ipse prestare dignetur, cuius regnum & imperium sine fine permanet in secula seculorum. Benedictio Dei Patris & Filii, & Spiritus sancti, descendat super te: Amen.

Deinde coronatus, honorifice per chorum ducatur de altari ab Episcopis vsque ad soliũ, canente clero: Resp. Desiderium animæ eius tribuisti ei Domine. Deinde dicit sibi dominus Metropolitanus. Sta, & tene amodo locũ, quem hucusque paterna successione tenuisti, hæreditario iure tibi delegatum per auctoritatem Dei omnipotentis, & præsentem traditionem nostram, scilicet omnium Episcoporũ cæterorumque seruorum Dei Et quanto clerum sacris altaribus propinquiorem perspicis, tanto ei potiorem in locis congruis honorem impendere memineris, quatenus mediator Dei & hominum, te mediatorem cleri & plebis, (Hoc in loco dominus Metropolitanus sedere eum faciat super sedem, dicendo:) in hoc regni solio confirmet & in regno æterno secum regnare faciat Iesus Christus Dominus noster, rex regum, & dominus dominantium, qui cum Deo patre & Spiritu sancto viuit & regnat in secula seculorum. Respon. *Amen.*

Post hæc det illi oscula pacis. Cunctus autem cœtus clericorum tali rectore gratulans, sonãtibus campanis, hymnum alta voce concinant, *Te Deum laudamus*. Tunc Episcopus Metropolitanus Missam celebret plena processione.

Incipit benedictio Reginæ in ingressu Ecclesiæ.

Omnipotens æterne Deus, fons & origo totius bonitatis, qui fœminei sexus fragilitatẽ, nequaquam reprobando auersaris, sed dignanter comprobando potius eligis & qui infirma mundi eligendo, fortia quæque confundere decreuisti, quique etiam gloriæ virtutisque tuę triumphum in manu Iudith fœminæ olim Iudaicæ plebi de hoste sæuissimo resignare voluisti: (*Iudith. 13.*) respice quæsumus ad preces humilitatis nostræ, & super hanc famulam tuam N quam supplici deuotione in reginam elegimus, benedictionum tuarum dona multiplica, eamque dextera tuæ potentiæ semper & vbique circunda, vt ambone muniminis tui vndique firmiter protecta, visibilis seu inuisibilis hostis nequitias triumphaliter expugnare valeat, & vna cum Sara atque Rebecca, Lia, & Rachel, beatis reuerendisque fœminis, fructu vteri sui fœcundari seu gratulari mereatur, ad decorem totius regni, statumque sanctæ Dei Ecclesiæ regendum, necnõ protegendum per Christum Dominum, nostrum, qui ex intemerato beatæ Mariæ virginis aluo nasci, visitare ac renouare hunc dignatus est mundum, qui tecum viuit & gloriatur Deus in vnitate Spiritus sancti per immortalia secula seculorum.

Item benedictio eiusdem ante altare.

Deus qui solus habes immortalitatem, lucemque habitas inaccessibilem, cuius prouidentia in sui dispositione nõ fallitur, qui fecisti quæ ventura sunt, & vocas ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt: qui super hos æquo moderamine de principatu deiicis, atq; humiles dignanter in sublime prouehis, ineffabilem misericordiam tuam supplices rogamus, vt sicut Hester reginam, Israelis causa salutis, de captiuitatis suæ compede solutam, ad regis Assueri thalamum, regnique sui consortium transire fecisti, ita hanc famulam tuam N. humilitatis nostræ benedictione Christianæ plebis gratia salutis, ad dignam sublimemque regis nostri copulam, regniq; sui participium misericorditer transire concedas: & vt in regalis fœdere coniugii semper manens pudica, proximam virginitati palmam obtinere queat tibique Deo viuo & vero in omnibus & super omnia iugiter placere desideret, & te inspirante, quæ placita sunt toto corde perficiat. Per.

Sacri vnctio olei.

Spiritus sancti gratia, humilitatis nostræ officio, in te copiosa descendat, vt sicut manib. nostris indignis, oleo materiali oblita pinguescis exterius, ita eius inuisibili vnguine delibuta, impinguari merearis interius: eiusque spirituali vnctione perfectissime semper imbuta, & illinita declinare tota mente & spernere discas seu paleas, & vtilia animæ tuæ iugiter cogitare, optare, atque operari queas, auxiliante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Deo patre, & eodem Spiritu sancto viuit & regnat Deus in secula seculorum.

Coronæ positio.

Officio indignitatis nostræ seu congregationis, in reginam benedicta, accipe coronam regalis excellentiæ: quæ licet ab indignis, Episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur, vnde velut exterius auro & gemmis redimita enites, ita & interius auro sapientiæ, virtutumque gemmis decorari contendas: quatenus post occasum huius seculi cum prudentibus virginibus sponso perenni Deo nostro Iesu Christo digne & laudabiliter occurrens, regiam cælestis aulæ merearis ingredi, qui cum Deo patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus, per infinita secula seculorum, Amen.

Incipit ordo Romanus, ad benedicendum Imperatorem.
Promissio Imperatoris.

IN nomine Christi promitto, spondeo, atque polliceor ego N. Imperator coram Deo & beato Petro Apostolo, me protectorem ac defensorem esse huius sanctæ Romanę Ecclesiæ in omnibus vtilitatibus; inquantum diuino fultus fuero adiutorio, secundum scire meum ac posse.

Orationem primam det Episcopus de Castello Albanensi ante portam Argenteam. Oremus.

Deus in cuius manu corda sunt regum, inclina ad preces humilitatis nostræ aures misericordiæ tuæ, & principi nostro regimen tuæ appone sapientiæ, & haustis de tuo fonte consiliis, & tibi placeat, & super omnia regna præcellat. Per Dominum.

Orationem secundam det Episcopus Portuensis intra Ecclesiam beati Petri Apostoli, in medio rotæ.

Deus inenarrabilis auctor mundi. vt supra scriptum est in ordinatione regis.

Deinde vadat ante confessionem beati Petri Apostoli, & prosternat se pronus in terram, & archidiaconus faciat litaniam. Qua finita, Episcopus Ostiensis vngat ei de oleo exorcizato brachium dextrum & inter scapulas, & dicat orationem istam.

Domine Deus omnipotens, cuius est omnis potestas & dignitas, te supplici deuotione atq; humillima prece deposcimus, vt huic famulo tuo N. prosperum Imperatoriæ dignitatis concedas effectum, vt in tua dispositione constituto, ad regendam Ecclesiam tuam sanctam nihil præsentia officiant, futuraque non obsistant, sed inspirante sancti Spiritus tui dono, populum sibi subditum æquo iustitiæ libramine regere valeat, & in omnibus operibus suis te semper timeat, tibi iugiter placere contendat. Per.

Pontifex ergo stet sursum ante altare, & imponat ei diadema super caput, dicens:

Accipe signum gloriæ in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, vt spreto antiquo hoste, spretisque contagiis omnium vitiorum, sic iudicium & iustitiam diligas, & misericorditer viuas, vt ab ipso Domino nostro Iesu Christo in consortio Sanctorum æterni regni coronam percipias. Qui cum Patre & Spiritu tuo sancto viuit & regnat Deus, per infinita secula seculorum. Resp. Amen.

Alia coronæ impositio.

Accipe coronam à Domino Deo tibi prædestinatam, habeas

A beas, teneas, atque possideas, & filiis tuis post te futuris ad honorem Deo auxiliante derelinquas.

Exaudi Domine preces nostras, & famulum tuum N. ad regendum Rom. imperium constitue, vt per te regere incipiat, & per te fideliter regnum custodiat. Qui viuit & regnat.

OREMVS.

Prospice omnipotens Deus serenis obtutibus hunc gloriosum Imperatorem nostrum N. & sicut benedixisti Abraham, Isaac, & Iacob. *Require supra in benedictione Regis.*

ALIA.

Deus pater æternę gloriæ, sit adiutor tuus & protector & omnipotens benedicat tibi, preces tuas in cunctis exaudiat, & vitam tuam longitudine dierum adimpleat, & sem-
B per in sua voluntate custodiat, thronum regni corroboret, gentes populumque tuum ad nutum tuum subiiciat, & à peste & fame tuis temporibus conseruet, inimicos tuos confusione induat & super te Christi sanctificatio floreat, & super cætera regna excellentiorem faciat, vt qui tribuit in terris imperium, ipse tibi in cælis cum electis suis conferat habere consortium. Per.

Ordo ad Monachum faciendum.

CONueniente vniuerso cætu monachorum in Ecclesiam, vbi ordinatio celebranda est, prostrato illo in terram, qui ordinandus est, prior scholæ ad nutum Abbatis imponet antiphonam: Hic accipiet benedictionem. Psal. *Domini est terra.* Antiph. *Cor mundum crea in me Deus.* Psalm. *Miserere mei Deus.* Antiph. *Dicam Deo, susceptor meus es Deus meus, sperabo in eum.* Psalm. *Qui habitat.* Deinde litaniam. Et, *Pater noster, qui es in cælis.* Tunc Abbas imponat benedictionem vestimentorum, dicens hanc orationem:

OREMVS.

C Deus æternorum bonorum, fidelissime promissor, certissime persolutor, qui vestimentum salutare & indumentum æternæ iocunditatis tuis fidelibus promisisti, clementiam tuam suppliciter exoramus, vt hęc indumenta humilitatem cordis & contemptum mundi significantia, quibus famulus tuus sancto visibiliter est informandus proposito, propitius benedicas, vt beatæ castitatis habitum, quem te adspirante suscepit, te protegente custodiat, & quem vestibus venerandæ promissionis induis temporaliter, beata facias immortalitate vestiri. Per.

ALIA.

Domine Deus bonarum virtutum dator, & omnium benedictionum largus infusor, te subnixis precibus deprecamur vt has vestes, quas famulus tuus N. pro indicio cognoscendæ religionis induere vult, benedicere & sanctificare digneris, vt inter reliquos viros tibi cognoscatur dicatus. Per.

D Tunc exuatur ab Abbate ipse nouitius propriis vestimentis, & interroget eum si propria voluntate abrenunciet mundo & omnibus quæ sunt mundi: & quod maius est, etiam voluntatibus: & si paratus est ad omnem iniuriam & opprobrium sustinendum pro amore Domini nostri Iesu Christi. Et si omnia ista gratuito animo promiserit, Abbas dicat illi: Expoliat te veterem hominē cum actibus suis, & indue nouum, Dominum Iesum Christum Respon. *Amen.* Et adiiciens, dicat: Accipe hoc salutare indumentum, quod venerabilis pater Benedictus illæsum custodiuit vt per eius imitationem ipsius cœtui aggregatus, ante tribunal Christi valeas peruenire. Et indutus ipsam melotem, toto corpore prostratus ante altare, dicat hunc versum: Suscipie me secundum eloquium tuum, & viuam, & non confundas me ab expectatione mea. Per tres vices omnibus eundem versum repetentibus. Et adspersa aqua super eum benedicta, dicatur hæc oratio. E

Omnipotens sempiterne Deus, cuius charitatis ardore succensus hic famulus tuus, stabilitatem suam tibi in hoc monasterio promittendo, legis, tuæ iugo colla submittit, concede propitius, vt in vltimo die examinis cum sanctis omnibus in dextera iudicis locatus, cuncta suæ deuotionis promissa se adimplesse lætetur. Per.

ALIA.

Deus qui hunc famulum tuum, à seculi vanitate conuersum, ad supernæ vocationis amorem accendis, pectori eius purificando illabere, & gratiam in eum qua in te perseueret, infunde: vt protectionis tuæ munitus præsidio, quod te donante promisit, impleat: vt suę promissionis executor effectus, ad ea, quæ perseuerantibus in te dignatus es promittere, dona pertingat. Per.

ALIA.

Deus qui beatissimum electum tuum Benedictum abstractum à mundi turbinibus, tibi soli militari iussisti, tribue quæsumus huic famulo tuo, sub eiusdem monasterio ad tuum seruitium festinanti, & perseuerandi instantiam & perfectionis vsque in finem victoriam. Per. F

ALIA.

Dignare Domine, quæsumus, famulo tuo N. renuntianti secularibus pompis, gratiæ tuæ ianuas aperire qui despecto diabolo, confugit sub titulum Christi, & venientem ad te sereno vultu suscipe, ne de eo inimicus valeat triumphare. Tribue ei brachium infatigabile auxilii tui, mentem eius fidei lorica circunda, vt felici muro vallatus, mundum se gaudeat euasisse. Per.

ALIA.

Clementissime dominator Domine, tuam inuocantes pietatem super hunc famulum tuum, quem à seculo conuersum, in numero sanctorum tuorum accersire dignatus es: quæsumus, vt conuersionis suæ fidem digne custodiat, & quicquid pro salute animæ suæ fuerit deprecatus, obtineat. Sit vita probabilis, sit sapiens, & humilis, sit scientia verus, obedietia clarus, conueniens in doctrina, in increpationibus immobilis, in grauitate decorus, in compassione piissimus, in operatione cautus, in dispensatione solicitus, in tentationibus fortis, in iniuriis patiens, in pace fixus, in eleemosynis promptus, in orationibus frequens, in misericordia efficax, in subditis pius, nec sit immemor, quod abs te de suis erit factis tuo iudicio iudicandus. Huius quoque Domine deprecamur vt munera placatus suscipias, & ei, quicquid à te petierit clementer impertias. Per. G

ALIA.

Omnipotens & misericors Deus, totius sanctæ religionis origo, omnisque professionis in te æterna saluatio, suscipe propitius votum professionemq; famuli tui, qui in huius seculi vanitate & turbine ad te confugit. Sit, quæsumus te adiuuante, & ab omni negociorum secularium strepitu exutus, à delectationibus spectaculorum præsentium auulsus, à cunctis mundi occupationibus extraneus, ab antiqui hostis insidiis ereptus, mundo huic mortuus, mundi blandientis illecebris crucifixus, remotus à secularibus pompis, remotus à cunctis malorum implicamentis, remotus à prauis delectationibus, remotus à præsentis vitæ contagiis, remotus ab omnibus prauorum retinaculis remotus à cunctis iniqui hostis insidiis. H

Doce eum Domine omnia huius vitæ contemnere prospera, non timere aduersa iniurias tolerare, inimicos diligere, pro persequentibus & calumniantibus suppliciter deprecari, nihil concupiscere carnaliter vel ambire: non super-

A borum iniuriis fatigatus deficiat: non eum superbia inflet, non ardor auaritiæ succendat: non incentiua luxuriæ inflammet, non vana gloria turpiter iactet, non gula aut ebrietas præpediat, non ambitio ventosa præcipitet, non ardor animosæ contentionis exagitet, nō desiderium humanæ opinionis eleuet, non diabolus author perditionis lædat aut perdat: sed tuæ pietatis dextera, clementissime Deus, eum à cunctis eruat malis, atque in præsenti & in futuro seculo protegat, regat, atque gubernet, vt te timeat, imitetur, & diligat. Aperi ei sensum, vt in diuinarum studiis literarum te legat corde, & ore, & opere meditetur, & intelligat, die noctuque tibi deseruiat, cœlestia & æterna sapiat, terrena & caduca respuat. Obediens sit & instructus, amicos & inimicos pro tui nominis amore amet atque diligat. Humilitatem & vtilitatem teneat, atque exerceat. Castimoniam & pudicitiam corde & corpore amplectatur & teneat, patientiam & longanimitatem arripiat atque custodiat. Ieiunio & abstinentiæ studeat, simul & amet gemitum, & orationem desideret, atq; ei in inuigilet. Peccata sua incessanter cum lachrymis &

B suspiriis accuset & diluat, & te omnipotentem corde, ore, & opere circumferat semper atque desideret. Suscipe, quæsumus, Domine pater omnipotens hunc famulum tuum quem de huius seculi naufragiis & periculis eruisti, & ad monasticam vocari dignatus es gratiam. Concede propitius, vt arctam & angustam, quam professus est, vitam iugiter diligat, teneat atque sectetur, quatenus ad æternam, quam in te perseuerantibus promittere dignatus es, gloriam peruenire mereatur. Per.

Da famulis tuis, quæsumus Domine, spiritum veritatis & pacis, vt & te tota mente cognoscant, & quæ tibi sunt placita, toto corde sectentur. Per Dominum.

Aliæ orationes pro monachis.

Te famulis tuis quæsumus, Domine bonos mores placatus institue, tu eis quod placitum sit tibi, clementer infunde, vt digni sint, & tua valeant beneficia promereri. Per.

ALIA.

C Famulos tuos, quæsumus, Domine tua semper gratia benedicat, & inculpabiles ad vitam perducat æternam. Per.

ALIA.

Da famulis tuis, quæsumus, Domine in tua æde & sinceritate constantiam, vt in charitate diuina firmati, nullis tentationibus ab eius integritate vellantur. Per.

ALIA.

Famulos tuos Domine benignus intende, & eis dignāter pietatis tuæ impende custodiam. Per.

ALIA.

Respice, quæsumus, Domine, famulos tuos, & in tua misericordia confidentes, cœlesti protege benignus auxilio. Per.

ALIA.

Famulis tuis, quæsumus Domine, in te sperare concede, & ab omnibus eos culpis excusa. Per.

D ALIA.

Adesto Domine supplicationibus nostris, & famulos tuos assidua protectione conserua, vt qui tibi iugiter famulantur, continua remuneratione ditentur. Per.

Ordinatio Abbatis.

INcipit capitulum ex canone Theodori. In ordinatione Abbatis Episcopus debet Missam cantare, & eum benedicere inclinato capite cum duobus vel tribus de fratribus suis, & dat ei baculum & pedules. Post antiphonam ad introitum, & datam orationem annunciat Episcopus in populum, dicens.

Allocutio.

Ecclesiæ nostræ fratres charissimi, pater electus, suum

E adest ordinem ad suscipiendum. Vnde Apostolica prius censemus cum auctoritate examinandum, suum propositum & sancti Benedicti regulam si velit ipse obseruare, sibique subiectos, vt idipsum faciant, diligenter instruere, res quoque Ecclesiæ vbique locorum hactenus dispersas iniuste, quantum præualet, congregare, easque in vsus Ecclesiæ & fratrum, pauperum etiam & peregrinorum obseruare, sicque dignum esse ad ordinem suscipere.

Eo autem profitente pro viribus se hæc adimplere, prosternat se Episcopus ante altare, & Abbas sacris vestibus indutus. Fiantque ibi litaniæ. Sequitur Dominica oratio: *Pater noster.* Et preces: *Saluum fac seruum tuum Domine.* Resp. *Deus meus sperantem in te.* Dominus conseruet eum, & viuificet eum. Resp. *Et beatum faciat eum in terra.* Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuū. Resp. *Ex hoc nunc.* Dominus custodiat te ab omni malo. Resp. *Custodiat animam tuam ab omnibus malis.* Mittat tibi Dominus auxilium de sancto. Resp. *Et de Sion.* Nihil

F proficiat inimicus in eo. Resp. *Et filius iniquitatis.* Esto illi Domine turris fortitudinis. Resp. *A facie inimici.* Exurge Domine, adiuua nos. Resp. *Et redime nos.* Domine exaudi orationem meam. Resp. *Et clamor meus.*

Sequitur oratio.

Concede, quæsumus omnipotens Deus, affectui nostro tuæ miserationis effectum, & famulum tuum, quem ad regimen animarum elegimus, gratiæ tuæ dono prosequere, vt te largiente, cum ipsa tibi nostra electione placeamus. Per.

Consecratio Abbatis.

Cunctorum operum constitutor Deus, qui per Moysem famulum tuum ad gubernandas Ecclesias præpositos instituisti, tibi supplices fundimus preces, teque deuotis mentibus exoramus, vt hunc famulum tuum N. quem conhibentia & electio famulorum tuorum Abbatem hodie ouium tuarum instituit, protectionis tuæ gratia munerare digneris, sicque regere subditos, commendatasq;

G oues concedas, & cum illis omnibus regna cœlorum adeptus, & te Domine opitulante Apostolicis iugiter fultus doctrinis, cum centesimo fructu lætus introeat portas paradisi, atque te Domine collaudante, audire mereatur: *Euge serue bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui.* Quod ipse præstare digneris, qui in Trinitate perfecta viuis: Tunc imponat ei manum super caput, dicens orationem hanc in modum præfationis. *Matth. 25.*

Omnipotens sempiterne Deus, affluentem spiritum tuæ benedictionis, famulo tuo N. nobis orantibus propitiatus infunde, vt qui per manus nostræ hodie impositionem Abbas constituitur, sanctificatione tua digne à te electus permaneat vt nunquam postmodum de tua gratia separetur indignus. Suscipiat, te Domine largiente, hodie in bono opere perseuerantiam, in aduersis constantiam, in tribulationibus tolerantiam, in ieiuniis desiderium, in impietatibus misericordiam, in humilitate principatum, in superbia odium, in fide dilectionem, in doctrina peruigilantiam, in castitate continentiam, in luxu-

H ria abstinentiam, in varietatibus moderationem, in moribus doctrinam. Te munerante Domine talis in hoc ministerio perseueret, qualis Leuita electus ab Apostolis sanctis Stephanus meruit perdurare. Totam ab hodie diabolicam conuersationem despiciat tua Domine benedictione largiente, contemnat præsentia, diligat cœlestia, præmia desideret sempiterna. Sit exemplum & forma iustitiæ ad gubernandam regendamque Ecclesiam fideliter, vt speculator idoneus inter suos collegas semper efficiatur. Sit imago consilij, industriæ, censuræ, efficaciæ, disciplinæ. Ita te Domine tribuente in omnibus mandatis tuis sine reprehensione tibi mundo corde deseruiat, vt ad brauium supernæ vocationis, multiplicatos fœnore cum centesimo fructu coronaq; iustitiæ, & ad cœlestium thesaurorum donatiua perueniat, præstante Domino nostro Iesu Christo.

A

Alia.

Deus omnium fidelium pastor & rector, famulum tuũ, quem Ecclesiæ tuæ præesse voluisti propitius respice, da ei quæsumus verbo & exemplo, quibus præest, proficere, vt ad vitam vna cum grege sibi commisso perueniat sempiternam. Per.

Tunc det ei regulam, dicens: Accipe regulam à sanctis patribus nobis traditam, ad regendum custodiendumq; gregem tibi à Deo creditum, quantum Deus ipse te confortauerit, ac fragilitas humana permiserit. Accipe monasticæ conuersationis regulam, ad quam propriam & subditorum corrigere debes vitam, & vide, vt non solum auditor, sed etiam satagas esse illius operator.

Sequitur oratio.

Te omnipotens & piissime deprecamur Domine, hũc famulum tuum propitius intuere, vt gratia tua auxiliante, in sua & subiectorum conuersatione, præcepta sanctæ regulæ efficaciter studeat adimplere, vt transacto vellicationis suæ tempore, vna cum commisso grege perpetua potiatur beatitudine. Per.

B

Tunc tradat ei chirothecas & baculum, dicens: Accipe baculum pastoralitatis, quem præferas cateruæ tibi commissæ, ad exemplum iustæ seueritatis & correptionis.

ALITER.

Accipe prælationis virgam, pastoralis custodiæ curam significantem & diligentiam, quatenus in commissis tibi ouibus tam in coercendis earum erratibus, quam in omnibus prouidendis vtilitatibus omnino sis solicitus.

Sequitur oratio.

Deus, cui omnis potestas & dignitas famulatur, da famulo tuo N. prosperum suæ dignitatis effectum, in qua te semper timeat, tibique iugiter placere contendat. Per.

Oratio pro adepta dignitate.

Omnium Domine fons bonorum, iustorumque prouectum munerator, tribue quæsumus famulo tuo adeptã bene gerere dignitatem, & à te sibi præstitam bonis operibus comprobare. Per.

C

Sequitur.

Te Deum laudamus. Populo acclamante: *Kyrie eleison.*

Postea dicatur oratio.

Deus æterne lucis inuentor, omnipotentiam tuam supplici prece deposcimus, vt famulum tuum, quem ad regimen animarum elegimus, gratię tuæ dono prosequaris, vt te largiente, cum ipsa tibi nostra electione placeamus. Per vnigenitum tuum Dominum nostrum Iesum Christum, cum quo & Spiritu sancto vnus & verus es Deus, viuens & regnans per omnia secula seculorum. Amen.

Consecratio sacræ virginis, quæ in Epiphania Domini, vel in Albis paschalibus, aut in Apostolorum natalitiis celebratur.

Virginem Episcopo parentes cum oblatione offerant, & ille inuolutam manum eius in palla altaris recipiat, dicendo cum adstantibus antiphonam: Ipsi sum desponsata, cui Angeli seruiunt, cuius pulchritudinem sol & luna mirantur. Ex canone Carthaginensi, cap. 11. *Sanctimonialis virgo cum ad consecrationem sui Episcopo offertur, in talibus vestibus applicetur, qualibus semper vsura est, professioni & sanctimoniæ aptis. Hora siquidem competenti procedat Episcopus, sicut mos est solennibus diebus ad Missam cum processoribus suis, & imponat cantor antiphonam ad introitum, & agatur officium Missæ ordine suo vsque ad Euangelium. Tunc veniat illa quæ consecranda est, ante altare coram Ecclesia: palamque in conuentu cum adstipulatore suo, cuius licentia religionis habitum est susceptura. Et dato eius assensu, offerantur vestimenta religionis, & velamina ante altare Episcopo ad benedicendum, & benedicat ea publice in hunc modum:*

D *Est hic canō 3. Carth. Concil.*

Benedictio velaminum vel vestimentorum sacræ virginis.

E

ORATIO.

Deus æternorum bonorum fidelissime promissor. Domine Deus bonarum virtutum dator. Vt supra in ordinatione Monachi.

Deinde alia.

Exaudi Domine preces nostras, & hanc vestem quam famula tua N. pro conseruandæ castitatis signo se adoperiendam exposcit, opportunæ benedictionis imbre perfunde, sicut perfudisti oram vestimentorum Aaron, benedictione vnguenti profluente à capite in barbam. Et sicut benedixisti vestes omnium religiosarum tibi per omnia placentium, ita etiam hanc benedicere dignare, ac præsta clementissime pater, vt supra dictæ famulæ tuæ. N. hæc sit vestis salubris protectio, hæc cognitio religionis, hæc initium sanctitatis, hæc contra omnia tela inimici robusta defensio, vt si continens est, sexagesimi fructus donum accipiat: & si virgo, centesimi muneris opulenta, in vtraque parte perseuerante continentia, ditetur. Per.

F

Item singularis benedictio sacri velaminis.

OREMVS.

Caput omnium fidelium Deus, & totius corporis Saluator, hoc operimẽtum velaminis, quod famula tua propter tuum tuæque genitricis, beatissimæ scilicet semper virginis Mariæ amorem, suo capiti est impositura, tua dextera sanctifica, vt hoc quod per illud mystice datur intelligi, tua semper custodia corpore pariter & animo incontaminata custodiat: vt quando ad perpetuam sanctorum remunerationem venerit, cum prudentibus & ipsa virginibus præparata, te perducente ad perpetuæ felicitatis nuptias intrare mereatur. Per Dominum.

Hoc facto, ipsa virgo, veste laicali de capite reuerenter abiecta, recipiat ab Episcopo sacræ religionis indumenta, excepto velo, & ingressa secretarium vestiatur. Postea sub aspectu Episcopi, & Ecclesiæ suppliciter prosternat se ante altare, dicens hunc versum tribus vicibus: Suscipe me secundum eloquium tuum, Domine, & viuam: & non confundas me ab expectatione mea. Et imponat schola litaniam. Finita vero litania postquam surrexerit, inclinato capite ante altare, benedicat eam Episcopus his verbis: *Dominus vobiscum: Et cum spiritu tuo.*

G

OREMVS.

Respice Domine propitius super hanc famulam tuam N. vt virginitatis sanctæ propositum, quod te inspirante suscepit, te gubernante custodiat. Per Dom.

Deinde dicat excelsa voce: *Per omnia secula seculorum.* Resp. *Amen.* Sequitur consecratio in modum præfationis.

Deus castorum corporum benignus habitator, & incorruptarum amator animarum: Deus qui humanam substantiam in primis hominibus diabolica fraude vitiatam, ita in verbo tuo, per quod omnia facta sunt, reparas, vt eam non solum ad primæ originis innocentiam reuoces, sed etiam ad experientiam quorundam bonorum, quæ in nouo seculo sunt, habenda perducas, & obstrictos adhuc conditione mortalium, iam ad similitudinem prouehas Angelorum: respice super famulam tuam N. quæ in manu tua continentiæ suæ propositum collocans, tibi deuotionem suam offert, à quo & ipsa idem votum assumpsit. Quando enim animus mortali carne circumdatus, legem naturæ, libertatẽ licentiæ, vim consuetudinis, & stimulo ætatis euinceret, nisi tu per liberum arbitrium hunc amorem virginitatis clementer accenderes, tu hanc cupiditatem in eius corde benignus aleres, tu fortitudinẽ ministrares? Effusa namq; in omnes gentes gratia tua, ex omni natione, quæ est sub cœlo, in stellarum innumerabilem numerum, noui testamẽti hæredibus adoptatis, inter cæteras virtutes, quas filiis tuis non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed de tuo spiritu genitis indidisti, etiã

H

hoc

A hoc donum in quasdam mentes de largitatis tuæ fonte defluxit, vt cum honorem nuptiarum nulla interdicta minuissent, ac super sanctum coniugium initialis benedictio permaneret, existerent tamen sublimiores animæ, quæ in viri ac mulieris copula fastidirent connubium, concupiscerent sacramentum: nec imitarentur, quod nuptiis agitur, sed diligerent quod nuptiis prænotatur. Agnouit auctorem suum beata virginitatis & æmula integritatis Angelicæ, illius cubiculo se deuouit, qui sic perpetuæ virginitatis est filius. Imploranti ergo auxilium tuum Domine, & confirmari se benedictionis tuæ consecratione cupienti, da protectionis tuæ munimen & regimen, ne hostis antiquus, qui excellentiora studia subtilioribus infestat insidiis, ad obscurandam perfectæ continentiæ palmam per aliquam mentis serpat incuriam, & rapiat de proposito virginum, quod etiam moribus decet inesse nuptiarum. Sit in ea Domine per donum spiritus tui prudens modestia, sapiens benignitas, grauis lenitas, casta libertas, in charitate ferueat, & nihil extra te diligat: Laudabiliter viuat, laudari non appetat: Te in sanctitate corporis, te in animæ suæ puritate glorificet: amore te timeat, amore tibi seruiat. Tu ei sis honor, tu gau- B dium, tu voluntas, tu in mœrore solatium, tu in ambiguitate consilium, tu in iniuria defensio, in tribulatione patientia, in paupertate abundantia, in ieiunio cibus, in infirmitate medicina. In te habeat omnia, quem diligere appetit super omnia: & quod est professa, custodiat: Scrutatori pectorum non corpore placitura, sed mente transeat in numerum sapientium puellarum, vt cœlestem sponsum accensis lampadibus cum oleo præparationis expectet: nec turbata improuiso regis aduentu, sed secura cum lumine & precedentium virginum choro iocanter occurrat, & ne excludatur cum stultis, regalem ianuam cum sapientibus virginibus licenter introeat, & in agni tui perpetuo comitatu probabilis mansura, castitate permaneat. Per eundem.

Benedictione expleta, & ad interrogationem Episcopi de obseruatione sacri velaminis illa coram professa, Episcopus mittat velamen super caput ipsius virginis, ita dicens: Accipe velum sacrum puella, quod perferas sine macula ante tribunal Domini nostri Iesu Christi, cui flectitur omne genu cœlestium, terrestrium, & infernorum, in secula se- C culorum. Respons. *Amen.* Tunc ipsa velata incipiat antiph. *Induit me Dominus cyclade auro texta & immensis monilibus ornauit me.* Cæteris sanctimonialibus, quæ circunstant, prosequentibus Et si plures fuerint velatæ, per singulas incipiatur eadem antiphona vt supra.

Oratio post assumptum velamen dicenda.

Famulam tuam Domine tuæ custodia muniat pietatis, vt continentiæ sanctæ propositum, quod te inspirante suscepit, te protegente illæsum custodiat. Per. Sequitur antiphona. Ipsi sum desponsata, cui Angeli seruiunt.

ORATIO.

Da, quæsumus, omnipotens Deus, vt hæc famula tua, quæ pro spe retributionis æternæ, tibi Domino desiderat consecrari, plena fide animoque in sancto proposito permaneat. Tu eam omnipotens pater sanctificare & benedicere, & in perpetuum conseruare digneris. Tribue ei humilitatem, castitatem, obedientiam, charitatem, & omnium bonorum operum quantitatem: da ei Domine pro o- D peribus gloriam, pro pudore reuerentiam, pro pudicitia sanctitatem, vt ad meritum possit gloriæ peruenire. Per Dominum.

Tunc cantent antiphonam: *Posuit signum in faciem meam, vt nullum præter eum amatorem admittam.* Et dicat episcopus benedictionem Matthæi Apostoli super eam.

Deus plasmator corporum, afflator animarum, qui nullam spernis ætatem, non sexum reprobas, non vllam conditionem gratia tua ducis indignam, sed omni æqualis creator es, & redemptor: tu hanc famulam tuam, quam ex omni numero gregis bonus pastor eligere ad conseruandam coronam perpetuæ virginitatis, & castimoniam animæ dignatus es, tuæ protectionis scuto circuntege, & ad

E omne opus virtutis & gloriæ, magistrante sapientia præpara, vt vincens carnis illecebras, & licita connubia recusans, insolubilem filii tui Domini nostri Iesu Christi copulam mereatur. Huic petimus Domine arma suggeras, non carnalia, sed spiritus virtute potentia, vt te muniente eius sensus & membra in eius corpore & animo non possit dominari peccatum atque sub tua gratia viuere cupienti, nihil sibi defensor malorum & inimicus bonorum, de hoc vase iam nomini tuo consecrato præualeat vendicare. Omnem etiam genuinum calorem imber gratiæ cœlestis extinguat, lumen vero perpetuæ castitatis accendat. Facies scandalis pudica non pateat, nec incaute occasionem tribuat negligentia delinquendi. Sitque in ea casta virginitas, & ornata pariter & armata fide integra, spe certa, charitate sincera, vt præparato animo ad continentiam virtus tanta præstetur, quæ superet diaboli vniuersa figmenta: atque contemnendo præsentia, futura lectetur. Ieiunia epulis carnalibus præferat, & lectiones sacras & orationes conuiuiis & potationibus anteponat, vt orationibus pasta, & eruditionibus expleta, illuminata vigiliis, opus gratiæ virginalis exerceat. F His virtutum armis hanc famulam tuam, interius exteriusque communiens, præsta inoffensum cursum virginitatis implere. Per.

Ad annulum dandum iuxta Romanos.

Accipe annulum fidei, signaculum Spiritus sancti, vt sponsa Dei voceris, si ei fideliter seruieris.

Ad Torquem.

Accipe signum Christi in capite, vt vxor eius efficiaris: & si in eo permanseris, in perpetuum coroneris. Interim dicatur antiphona: Annulo subarrauit me Dominus meus Iesus Christus, & tanquam sponsam decorauit me corona.

Sequitur benedictio.

Benedicat te conditor cœli & terræ, Deus pater omni- G potens, qui te eligere dignatur ac sanctæ Mariæ matris Domini nostri Iesu Christi consortium, vt integram & immaculatam virginitatem, quam professa es coram Domino & Angelis eius, conserues, propositum teneas, castitatem diligas, patientiam serues, & coronam virginitatis accipere merearis. Per.

Deinde publica voce bannum episcopalem imponat, ne quis eam à diuino seruitio sub vexillo castitatis impediat, vt bona sua cum pace & quiete possideat. Tunc imponatur Euangelium, & illa velato capite ad manus Episcopi offerat, & Missa ordine suo finita, communicet. Postquam communicauit, reseruet de ipsa communione, vnde vsque in diem oactuum communicet. Et si est qui ei testimonium perhibuit, mittat eam Episcopus in manus suas, dicens: Vide quomodo istam Deo sacratam, repræsentes immaculatam ante tribunal Domini nostri Iesu Christi.

Ordo ad Diaconam faciendam.

H Episcopus cum diaconam benedicit, orarium in collo eius ponit. Quando autem ad Ecclesiam procedit, portat illud super collum suum, sic vero, vt summitas orarii ex v- I traque parte sub tunica sit.

Item Missa ad Diaconam consecrandam.

Antiphona. *Deus in nomine tuo.* Psalm. *Deus exaudi orationem.*

Oremus.

Deus castitatis amator & continentiæ conseruator, supplicationem nostram benignus exaudi, & hanc famulam tuam propitius intuere, vt quæ pro timore tuo continentiæ pudicitiam vouit, tuo auxilio conseruet, & sexagesimum fructum continentiæ, & vitam æternam te largiente percipiat. Per.

A

Ad Corinthios.

Fratres, Nescitis quoniam corpora vestra. Require *in Dominica 12. post Pentecosten. Feria 4.* Graduale. *De necessitatibus meis.* Versus. *Ad te Domine leuaui.* Allel. *Amauit eam Dominus.* Deinde prostrata illa ante altare imponatur litania. Qua finita, dicat Episcopus super illam hanc orationem:

Exaudi Domine preces nostras, & super hanc famulam tuam. N. spiritum tuæ benedictionis emitte, vt cœlesti munere ditata, & tuę gratiam possit maiestatis acquirere, & bene viuendi aliis exemplum præbere. Per.

Sequitur consecratio in modum præfationis.

Luc. 2. Deus qui Annam filiam Phanuelis vix per annos septem sortitam iugale coniugium, ita in annos octogintaquatuor in sancta & intemerata viduitate seruasti, vt noctibus ac diebus orationes ieiuniaque miscentem, vsque ad prophetiæ gratiam sub circuncisione Christi tui, iustus remunerator adduceres, quique deinceps per Apostolicam intentionem, sanctarum huius ordinationis manibus fœminarum, sexus ipsius adolescentulas ac iuniores instrui cum sancti chrismatis visitatione iussisti, suscipere dignare omnipotens piissime rerum omnium Deus, huius famulæ tuæ arduum & laboriosum, nec satis discrepans à perfecta virginitate propositum, quia tu creaturarum omnium conditor, probe nosti mundiales illecebras non posse vitari: sed cum ad te venitur per te, nunquam animas semel viuificatas vel terribiles passiones, vel deliciarum blandimenta solicitant. Nam sensibus quibus ipse dignaris infundi, nihil est desiderabilius, quam regnum tuum: nihil terribilius, quam iudicium tuum. Da ergo Domine ad petitionem nostram huic famulæ tuæ inter coniugatas trigesimum, cum viduis sexagesimum fructum. Sit in ea cura misericordia districtio, cum humilitate largitas, cum libertate honestas, cum humanitate sobrietas. Opus tuum die ac nocte meditetur, vt die vocationis suæ talis esse mereatur, quales per spiritum prophetiæ esse voluisti. Per.

B

Tunc ponat Episcopus orarium in collo eius, dicens: Stola iocunditatis induat te Dominus. Ipsa autem imponat velamen capiti suo palam omnibus de altari acceptum, cum antiphona. Ipsi desponsata cui Angeli.

C

Oratio.

Preces famulæ tuæ, quæsumus, Domine benignus exaudi, vt assumptam castitatis gratiam, te auxiliante custodiat. Per.

Ad Annulum dandum.

Accipe annulum fidei, signaculum Spiritus sancti, vt sponsa Christi voceris, si ei fideliter seruieris. Per.

Ad Torquem.

Accipe signum Christi in capite, vt vxor eius efficiaris: & si in eo permanseris, in perpetuum coroneris. Deinde dicat antiphonam. Annulo suo subarrhauit me Dominus.

Sequitur oratio.

D

Famulam tuam, quæsumus Domine, pia deuotio te adiuuante perducat ad veniam, quatenus mereatur à cunctis mundari sordibus delictorum, & reconciliatam tibi per Christum sereno vultu respicias, & omnia eius peccata dimittas, seueritatem quoque iudicii tui ab ea clementer suspendas, & miserationis tuæ clementiam super eam benignus infundas. Per eundem.

Ioan. 3. Tunc imponat Euangelium secundum Ioannem: *In illo tempore, Respondit Iesus, & dixit: Non potest homo accipere.* Post Euangelium in ordine velatarum ad manus Episcopi offerat, choro imponente, Offert. *Miserere mei Domine.* Secret. Munera, quæsumus Domine, famulæ & sacratæ tuæ, quæ tibi ob consecrationem sui corporis offert, simul ad eius animæ medelam proficiant. Per.

E

Infra agenda.

Hanc ergo oblationem seruitutis nostræ, sed & cunctæ familiæ tuæ, quæsumus Domine, quam tibi offero pro incolumitate famulæ tuæ, ob deuotionem mentis suæ pius ac propitius clementi vultu suscipias, tibi vero supplicantes libens protege, dignanter exaudi. Diesque nostros.

Benedictio.

Benedic Domine hanc famulam tuam, preciosi filii tui sanguine comparatam. Amen.

Benedictionis tuæ gratiam, quam desiderat, consequatur: & sine vlla offensione, maiestati tuæ dignum exhibeat famulatum. Amen.

Cursum vitæ suæ impleat sine vllis maculis delictorum, & superet in bonis actibus inimicum.

Quod ipse præstare digneris.

Communio.

Seruite Domino in timore.

F

Post communio.

Bonorum Deus operum institutor famulæ tuæ cor purifica, vt nihil in ea, quod punire, sed quod coronare possis, inuenias. Per.

Diacona vero illa inter mysteria sacra communicet, & post Missam Episcopus ei pastorali banno pacem confirmet, vt sua cum securitate & quiete possideat.

Ordinatio Abbatissæ canonicam regulam profitentis.

IN ordinatione abbatissæ, Episcopus debet Missam cantare & eam benedicere hoc modo: Post antiphonam ad introitum, & datam orationem & reliquum officium Missæ, vsque ad Euangelium prosternat se electa ante altare cum duabus vel tribus de sororibus suis, fiantque ibi litaniæ. Quibus finitis, benedicat eam Episcopus, inclinato capite, dicens: *Dominus vobiscum.* Resp. *Et cum spiritu tuo.*

G

OREMVS.

Exaudi Domine preces nostras, & super hanc famulam tuam spiritum tuæ benedictionis emitte, vt cœlesti munere ditata, & tuæ gratiam maiestatis possit acquirere, & bene viuendi aliis exemplum præbere. Per. in vnitate eiusdem Spiritus sancti.

ALIA.

Omnipotentiam tuam Domine humiliter imploramus, vt super hanc famulam tuam, quam ad sacrum ordinem assumere dignatus es, benedictionis tuæ donum dignanter infundas eique gratiam consecrationis tribuas, vt quod te donante percipit, te protegente in Iesu custodiat. Per.

Tunc dicat in altum: *Per omnia secula seculorum.* Resp. *Amen. Dominus vobiscum.* Resp. *Et cum spiritu tuo. Sursum corda.* Resp. *Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro.* Resp. *Dignum & iustum est.*

Præfatio.

H

Vere dignum & iustum est, æquum & salutare: Nos tibi semper & vbiq; gratias agere, Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus. Adesto precibus nostris, adesto votis, adesto famulationibus, adesto consecrationibus, qui omnia per verbum virtutis tuæ mirabiliter dispensas, & dispensanda ministras. Qui diuersis floribus tuam semper exornas Ecclesiam, dum eam & virorum exemplis, & illustrium fœminarum irradias institutis: Qui etiam de infirmiori sexu hanc famulam tuam seruitutis tuæ applicare dignatus es famulatui, effunde quæsumus Domine super hanc famulam tuam, quam in officium diuinum fideliter dedicamus, gratiam Spiritus sancti, vt tibi omni tempore eius seruitus dignanter complaceat, eamque dextera tuæ potentiæ benedicere & sanctificare siue consecrare digneris in opus ministerii tui condignum, quatenus

actum

A actum ministrationis sibi creditæ fideliter exequatur, & eiusdem sancti Spiritus septiformis gratiæ virtute corroboretur. Requiescat ergo super eam, precamur Domine, spiritus sapientiæ & pietatis, ac repleas eam spiritu timoris tui. Concede ei quoque grauitatem actuum, censuramque viuendi, vt in lege tua die ac nocte meditetur, mandata tua custodiat, dictis tuis obediat, sacris lectionibus insistat, terrena & transitoria despiciat, atque omni tempore bonis operibus inseruiat. Omnem libidinem prauæ voluptatis superet, amorem honestæ castitatis teneat, vt tibi sponso venienti cum lampadibus suis inextinguibilibus possit occurere, & præcedentium virginum choro iungi, & ne cum stultis excludatur, regalem ianuam cum sapientibus virginibus licenter introeat. Abundet in ea totius forma virtutis, auctoritas modesta, pudor constans innocentiæ puritas, & spiritalis obseruantia disciplinæ, in moribus eius præcepta tua fulgeant, vt suæ castitatis exemplo, cunctis sibi subditis imitationem præbeat, purum & bonum conscientiæ testimonium ostendens, in Christo
B Iesu firma & stabilis perseueret, atque ita perceptum ministerium te auxiliante peragat, qualiter ad æternam remunerationem te donante peruenire mereatur. Per eundem.

Tunc det ei regulam, dicens:

Accipe regulam sanctæ conuersationis, simulque gratiam diuinæ benedictionis, & vt per hanc cum grege tibi credito in stricti iudicii die, Domino incontaminata repræsentari valeas, ipse te adiuuare dignetur: Qui cum Deo patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus.

Sequitur Oratio.

Domine Deus omnipotens, qui sororem Moysis Mariam præeuntem cum cæteris mulieribus inter æquoreas vndas cum tympanis & choris læta mente ad littus maris venire fecisti, te supplices deprecamur pro fideli famula tua, quæ hodie materna in cathedra super vniuersas subditas sibi abbatissa constituitur, vt ita canonica norma tuea-
C tur cunctas famulas tuas, quatenus ad æternam gloriam te auxiliante cum omnibus illis introeat læta, ibique exultans cum Angelis canens cantica noua, sequatur agnum quocunque ierit, Christum Dominum nostrum. Qui tecum viuit & regnat Deus.

ALIA.

Famulam tuã, quęsumus Domine, tua semper gratia benedicat, & inculpabilem ad vitam perducat æternam. Per.

Quod si ordinatio in domo sua facta fuerit, imponatur, *Te Deum laudamus.* Populo acclamante, *Kirie eleison.* Postea dicatur hæc oratio pro adepta dignitate.

OREMVS.

Omnium Domine, fons bonorum, iustorumque prouectuum munerator, tribue quæsumus famulæ tuæ adeptam bene regere dignitatem, & à te sibi præstitam bonis operibus comprobare. Per. Item si alibi consecrata fuerit, regressæ ad monasterium omnis chorus virginum honorifice procedat ei obuiam, cum crucibus & aqua benedicta, incenso & euangelio, & in ipso ecclesiæ introitu imponant,
D *Te Deum laudamus.* Turba acclamante *Kirie eleison.* Et presbytero prosequente orationem, vt sup. *Omnium Domine fons bonorum.*

Ordinatio Abbatissæ, monasticam regulam profitentis. Capitulum ex canone Theodori Anglorum episcopi.

IN ordinatione Abbatissæ, episcopus debet Missam cantare, & eam benedicere hoc modo: Post antiphonam ad introitum, & datam orationem, & reliquum officium Missæ, vsque ad Euangelium, prosternat se electa ante altare retro episcopum, cum duabus vel tribus de sororibus suis, fiantque ibi litaniæ. Deinde, *Pater noster.* Cum precibus istis, Saluam fac ancillam tuam Domine Deus meus sperantem in te. Dominus conseruet eam, & viuificet eam. Et beatam faciat eam in terra. Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum, Ex hoc nunc & vsque in seculum. Dominus custodiat te ab omni malo. Custodiat animam tuam Dominus. Mittat tibi Dominus auxilium de sancto. Et de Sion tueatur te. Nihil proficiet inimicus in ea. Et filius iniquitatis non nocebit eam. Esto illi Domine turris fortitudinis A facie inimici. Exurge Domine adiuua eam. Et libera eam propter nomen tuum. Domine exaudi orationem meam Et clamor meus ad te veniat. Precibus finitis, benedica eam episcopus, inclinato capite dicens: Dominus vobiscum: Et cum spiritu tuo. Sequitur oratio.

OREMVS.

Concede, quæsumus omnipotens Deus, affectui nostro tuæ miserationis effectum, & famulam tuam quam ad regimen animarum elegimus, gratiæ tuæ dono prosequere, v te largiente, cum ipsa tibi nostra electione placeamus. Pe Dominum nostrum.

ALIA.

Exaudi, quæsumus Domine, preces humilitatis nostræ & super hanc famulam tuam, gratiam tuæ benedictioni effunde, quatenus per nostræ manus impositionem, inte fideles dispensatrices inueniatur, & cum subditis sibi gre gibus placere tibi mereatur. Per.

ALIA.

Cunctorum operum institutor Deus, qui per Moyse famulum tuum. Require in ordinatione Abbatis. Deind dicat alta voce. *Per omnia secula seculorum.* Respon. *Ame Dominus vobiscum.* Respon. *Et cum spiritu tuo. Sursum corda* Respon. *Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino De nostro. Dignum & iustum est.* Tunc imponat ei manum supe caput, dicens hanc præfationem.

Vere dignum & iustum est, æquum & salutare: Nos tib semper, & vbique gratias agere Domine sancte, Pater om nipotens, æterne Deus.

Respice, quæsumus, super hanc famulam tuam, quam i tui nominis vice custodem monacharum ordinamus. Im mitte ei Domine spiritum sapientiæ & intellectus, spiritur consilii & fortitudinis, & spiritum scientiæ & pietatis, & re ple eam spiritu timoris tui, quatenus tua gratia præuenta nihil contra tuum præceptum faciat, doceat constituat vel iubeat: sed magis mentes discipularum tam exempli bonorum operum, quam verbis instruat: & quæ discipula bus docuerit esse contraria, in operibus suis iudicet no agenda. Sit in omnibus operibus suis prouida & conside rata: sit sobria & casta, sit vita probabilis, sit sapiens & hu milis, sit benigna & charitatiua, sit in pauperum peregri norum susceptione assidua, sit in hospitalitate hilaris, s pia & misericors, & semper misericordiam superexaltet iu dicio, vt ipsa à te æquissimo iudice veniam consequatu Fac eam Domine te solum ex totis viribus suis diligere, ie iunium amare, corpus castigare, delicias non appetere tribulatis subuenire, neminem odisse, zelum iniustum & inuidiam non habere, suspicionem omnino deuitare, i tuo nomine pro inimicis exorare. Fac eam semper agno scere, quia tibi redditurа est rationem villicationis suæ, & quantas sub cura sua animas habuerit, ipsas sine dubio an te sedem maiestatis suæ sit latura. Quapropter tibi piissi mo pastori supplicamus, vt ad humilitatis nostræ oratio nes, cor eius gratia tua illustres, quo possit quæque singul ita discernere atque temperare, vt fortes habeant quod cu piant, & infirmæ quod non refugiant. Da illi Domine spi ritum compunctionis, vt cœlestia semper diligat, inextin guibilem gehennæ ignem ante mentis oculos sibi propo nat, quatenus supernorum dulcedine gaudiorum, & infer nalium amaritudine tormentorum semetipsam irrepra hensibilem custodiat, vt cum creditis sibi ouibus in tre mendo examine gaudeat, & cum omnibus sanctis tuis im marcescibilem cœlestis regni coronam accipiat: Per. Tun det ei regulam, dicens:

Accipe regulam à sanctis patribus nobis traditam, ad re gendum custodiendumque gregem tibi à Deo creditum quantum Deus ipse te confortauerit, ac fragilitas human permiserit.

A

ORATIO.

Domine Deus omnipotens, qui sororem Moysis Mariam præeuntem cum cæteris mulieribus inter æquoreas, vndas cum tympanis & choris læta mente ad littus maris venire fecisti, te supplices deprecamur pro famula tua, quæ hodie materna in cathedra super vniuersas subditas sibi abbatissa constituitur, vt ita monastica norma tueatur cunctas famulas tuas, quatenus ad æternam gloriam te auxiliante cum omnibus illis introeat læta, ibique exultans cum Angelis canens cantica noua, sequatur agnum quocunque ierit, Christum Dominum nostrum. Qui tecum viuit & regnat Deus.

ALIA.

Concede, quæsumus omnipotens Deus, famulæ tuæ Abbatissæ, vt ostendendo & exercendo quæ recta sunt, & exemplo bonorum operum animos suarum instruat subditarum, & æternæ remunerationis mercedem à te pijssimo pastore percipiat. Per.

B

ALIA.

Omnium Domine fons bonorum, iustorumque prouectuum munerator, tribue quæsumus famulæ tuæ adeptam bene gerere dignitatem, & à te sibi præstitam bonis operibus comprobare. Per. Quod si ordinatio abbatissæ infra monasterium suum facta fuerit, imponatur, *Te Deum laudamus* Populo acclamante, *Kyrie eleison*. Postea dicatur hæc oratio pro adepta dignitate.

Deus cui omnis potestas & dignitas famulatur, da famulæ tuæ prosperum suæ dignitatis effectum, in qua te semper timeat, tibique iugiter placere contendat. Per. Item si alibi consecrata fuerit abbatissa, regressæ ad monasterium omnis chorus monacharum honorifice obuiam procedat, cum crucibus, aqua benedicta, incenso & Euangelio, & in ipso ecclesiæ introitu imponatur, *Te Deum laudamus*. Turba acclamante *Kyrie eleison*. Et presbytero prosequente orationem, vt supra. Deus cui omnis potestas.

C

Consecratio virginum, quæ à seculo conuersæ, in domibus suis susceptum castitatis habitum, priuatim obseruare voluerint.

Benedictionem velaminum require retro in consecratione sanctarum virginum. Ancilla Dei virgo, cum ad consecrationem sui episcopi offertur, in talibus vestibus applicetur, qualibus semper vsa est professioni & sanctimoniæ aptis. Procedente ergo episcopo ad officium more solenni, imponatur antiphona ad introitum, & cætera vsque ad Euangelium, professa illa de religiosi habitus obseruatione perpetua, prosternatur ante altare toto corpore, obsecrans intente consecrationum largitorem, & imponat schola litaniam. Qua finita, eademque ancilla Dei erecta, & humiliter ante altare nudo capite inclinata, episcopus dicat hanc præfationem in eius consecrationem.

Præfatio.

Oremus, fratres charissimi, misericordiam Domini: vt illud donum tribuat huic puellæ, quę Deo votum vouit vestem candidam perferre cum integritate coronæ in resurrectionis vitæ æternæ, quæ futura est nobis. Sequitur benedictio.

D

Famulam tuam Domine tuæ custodia muniat pietatis, vt virginitatis sanctæ propositum, quod te inspirante suscepit, te protegente illæsum custodiat. Per.

ALIA.

Te inuocamus Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, super hanc famulam tuam, quæ tibi vouit seruire pura mente, mundoque corde, vt eam sociare digneris inter illa centum quadraginta quatuor millia infantum, qui virgines permanserunt, & se cum mulieribus non coinquinauerunt, in quorum ore dolus inuentus non est: & ita hanc famulam tuam facias permanere immaculatam vsque in finem, per immaculatum Iesum Christum Dominum nostrum, cum quo viuis & regnas Deus in vnitate Spiritus sancti, per omnia secula seculorum. Benedictione expleta mittat episcopus velamen super caput eiusdem virginis, dicens. Accipe velum sacrū puella, quod perferas sine macula ante tribunal Domini nostri Iesu Christi, cui flectitur omne genu cœlestium, terrestrium & inferiorum in secula seculorum. Resp. *Amen*. Sequitur oratio. E

Preces famulæ tuæ, quæsumus Domine benignus exaudi, vt assumptam castitatis gratiam, te auxiliante, custodiat. Per.

ALIA.

Deus, qui habitaculum tuum in corde pudico fundasti, respice super hanc famulam tuam, vt quæ castigationibus assiduis postulat, tua consolatione percipiat. Per. Sequitur benedictio.

Benedicat te Deus Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, in omni benedictione spiritali, vt maneas sine macula sub vestimento sanctæ Mariæ matris Domini nostri Iesu Christi. Qui viuit. *Ad Missam*. Preces famulæ tuæ, quæsumus Domine. Vt supra. *Secreta*. Votiuis, quæsumus Domine famulæ tuæ adesto muneribus, vt te custode seruata, hæreditatem benedictionis æternæ percipiat. Per. F

Infra agenda.

Hanc igitur oblationem famulæ tuæ N. quam tibi offerimus ob diem natalis sui, quo eam sacro velamine protegere dignatus es, quæsumus Domine placatus accipias, pro qua maiestati tuæ supplices fundimus preces, vt in numerum sanctarum virginum eam transire præcipias, quatenus tibi sponso suo venienti cum lampade inextinguibili possit occurrere, atque intra regna cœlestia gratias tibi referat, choris sanctarum virginum sociata. Diesque nostros.

Post communionem.

Deus qui habitaculum tuum, vt supra. Præfata vero ancilla Dei inter alias velatas ad manus Episcopi offerat, & ad Missam communicet, & post peracta mysteria, episcopalis banni signaculo insignita regrediatur ad sua.

Consecratio viduæ, quæ fuerit castitatem professa. G

Vidua quæ soluta est à lege viri, si seipsam vult Deo dare, debet & à presbytero velari, vel etiam consecratum ab Episcopo velamen de altari accipere, & ipsa sibi, non Episcopus, illud debet imponere. Presbyteris vero licet viduas velare, solis Episcopis virgines, & hoc ante euangelium. Benedictio vestimentorum viduæ, quæ fuerit castitatem professa. *Dominus vobiscum*. Resp. *Et cum spiritu tuo*. Oremus. Visibilium & inuisibilium creator Deus, adesto propitius, vt hæc indumenta sanctitatis effigiem ostendentia, desuper gratia tua irrigante, benedicere & sanctificare digneris. Per.

ALIA.

Aperi quæsumus Domine, oculos maiestatis tuæ ad benedicendam hanc viduitatis vestem, vt quæ in ordinatis vestibus viri sui visibus placuit, in sacris indumenta benedictionis tuæ seruare mereatur. Per.

H

Tunc induatur ipsis vestimentis, & agatur litania, ea ante altare prostrata. Post litaniam cum se erexerit, sequitur hæc præfatio.

Incorruptum æternitatis Domini, & inuiolabilis naturæ Dominum, fratres charissimi, suppliciter deprecamur, poscentes pro sorore nostra, quæ corpore ac mente perfectæ continentiæ & pudicitiæ se seruituram Domino deuouit, vt petenti famulæ suæ ipse, qui est iudex viduarum, perfectam tribuat continentiam. Per.

Benedictio propria viduæ.

Consolare Domine hanc famulā tuam, viduitatis laboribus

A tribus constrictam, sicut consolari dignatus es Sareptanam viduam per Heliam prophetam. Concede & pudicitiæ fructum, vt antiquatum non meminerit voluptatum. Nesciat etiam incentiua vitiorum desideria, vt soli tibi subdat propria colla, quo possit pro laboribus tantis sexagesimo gradu percipere munus delectabile sanctitatis. Per.

ALIA.

Da, quæsumus Domine, vt hæc famula tua, quæ pro spe retributionis æternæ, se tibi Domino desiderat consecrari plena fide animoque in sancto proposito permaneat. Tu eam omnipotens pater sanctificare & benedicere, & in perpetuum conseruare digneris. Tribue ei humilitatem, castitatem, obedientiam, charitatem, & omnium bonorum operum quantitatem. Da ei Domine pro operibus gloriam, pro pudore reuerentiam, pro pudicitia sanctitatem, vt ad meritum possit gloriæ peruenire. Per.

B Tunc imponat ipsa velamen capiti suo.

Oratio post assumptum velamen.

Famulam tuam Domine tuæ custodia muniat pietatis, vt continentiæ sanctæ propositum, quod te inspirante suscepit, te protegente illæsum custodiat. Per.

ALIA.

Domine Iesu Christe omnium Deus, qui inter cætera virtutum documenta ad salutem nostram vigorem castitatis & pudicitiæ reparasti, te supplices exoramus, vt hanc sororem nostram viduam, ad gratiam pietatis tuæ ex toto corde conuersam, ab omnibus tentationibus inimicorum tutam defensamque custodias, hæc capitis velamina ad interioris hominis tutamen perseuerare facias. Per.

ALIA.

C Confirma hoc Deus quod operatus es in vidua, vt fideliter custodire valeat promissiones, quas promiserat tibi, vt castitatem corporis & animæ exhibere Deo valeat & digne occurrat, vt sexagesimum fructum cum electis sociis eius participare mereatur. Per.

ALIA.

Domine Deus virtutum cœlestium æterne dominator tibi supplices effundimus preces, vt hanc famulam tuam consecrare digneris, quam de pristina conuersatione ad nouitatem vitæ, expolians veterem hominem, & induens nouum, conuerti fecisti, vt sicut Anna prophetissa multis temporibus vestibus viduitatis induta, in templo gloriæ tuæ ieiuniis, & orationibus fideliter deseruiuit, sic & hæc famula tua tibi soli Deo in Ecclesia tua deuota mente deseruiat. Per. Postea Episcopus auctoritate pastorali denunciet ei pacem, & omnibus quæ illa possidet, & illa Missam inter velatas offerat, & communicet. Oratio ad Missam in natali viduæ: Deus castitatis amator, & reliqua vt supra, in consecrat. d aconissæ.

D *Ordo Romanus, qualiter Concilium agatur generale.*

Conueniente itaque vniuerso cœtu sanctorum Episcoporum, abbatum, presbyterorum, atque diaconorum, cæterorumque Ecclesiasticorum in nomine Domini, siue in ciuitatem Metropolim, siue in eam quam Metropolitanus Episcopus vna cum consensu cæterorum Episcoporum decreuerit ad Concilium faciendum, post orationes solitas venientes omnes in Ecclesiam maiorem, vbi Concilium celebrandum est, sedet in ordine suo cum silentio. Tunc cantet schola antiphonam ad introitum, Exaudi nos Domine. Et postea erigens se Metropolitanus Episcopus, dicat: *Oremus.* Et diaconus, *Flectamus genua.* Et post paululum, *Leuate.* Et ipse Metropolitanus Episcopus, aut alius ex senioribus, dicat hanc orationem. E

Omnipotens sempiterne Deus, qui nos per misericordiam tuam incolumes in hunc locum specialiter aggregasti, mentes nostras quæsumus paracletus, qui à te procedit illuminet, inducat in omne sicut tuus promisit filius, veritatem, cunctosque in tua fide & charitate, corroboret, vt exercitatio corporalium Conciliorum, proficiat nobis ad æternæ felicitatis augmentum. Per.

Post collectam dicatur litania. Ea finita dicat Episcopus Oremus. Et diaconus, Flectamus genua. Et iterum, Leuate. Sequitur oratio.

Da quæsumus Ecclesiæ tuæ misericors Deus vt spiritu sancto congregata, secura tibi deuotione seruire mereatur Per.

Finita oratione, & respondentibus omnibus. *Amen.* cum timore & disciplina sedeant omnes tam Episcopi quam presbyteri in silentio magno. Tunc diaconus progrediens de altari, sacra veste indutus, portans Euangelium vsque ad ambonem in medio choro ad legendum, dicat: *Dominus vobiscum,* & reliqua sicut mos est, & legat lectionem ad hoc F pertinentem: vel si Euangelium non legitur, librum aptam lectionem continentem, aut canonem. Lectione finita, alloquatur Metropolitanus Episcopus concilium, dicens: Ecce beatissimi & venerabiles consacerdotes, & patres, ac fratres nostri, præmissis Deo precibus sanctitatem vestram oportet, vt ea, quæ de diuinis officiis vel sacris ordinibus aut etiam de nostris moribus, & necessitatibus ecclesiasticis à nobis conferenda sunt, cum charitate & benignitate vnusquisque vestrum suscipiat, summaque reuerentia quãtùm valeat, Domino adiuuante percipiat, vel quæ emendatione digna sunt, omni deuotione vnusquisque fideliter studeat emendare. Et si cui forte quod dicitur displiceat; sine aliquo scrupulo contentionis palam omnibus conferat, qualiter Domino mediante, & hoc ad optimum statum perueniat, ita vt nec discordans contentio ad subuersionem iustitiæ, locum inueniat, nec item in perquirenda veritate vigor nostri ordinis vel solicitudo tepescat. Post allocutionem, tractent apud se de diuinis mysteriis & ecclesiasticis disciplinis, vel quibuslibet necessariis, canonesque ibi legantur, aut liber officiorum, nec aliquis inde antea transeat, quam ista omnia explicentur. Et ita totis tribus diebus G agatur. Nam de his qui foris sunt, si concilium pro qualibet causa appellare habent, archidiacono Ecclesiæ metropolitanæ causam suam intiment, & ille in concilio proferat, & ita introeundi detur eis licentia. Concilium autem nullus soluere audebit, nisi fuerint finita certamina.

Item ordo alterius diei.

Conuentione facta, dicit Metropolitanus, *Oremus.* Et diaconus, *Flectamus genua.* Et dat orationem Episcopus, sicut mos est: Mentibus nostris, quæsumus Domine, Spiritum sanctum benignus infunde, quatenus in nomine tuo collecti, sic in cunctis teneamus cum moderatione pietatis iustitiam, vt hic à te in nullo dissentiat voluntas nostra, sed semper rationabilia meditantes, quæ tibi sunt placita, & dictis exequamur & factis. Per.

Deus qui nos iustitiam loqui, & quæ recta sunt præcipis iudicare, tribue nobis, vt nec iniquitas in ore nec prauitas inueniatur in mente, vt puro cordi purior sermo consentiat. Ostendatur in opere iustitia, nec appareat dolus in lingua, sed ex corde veritas proferatur. Per. H

Finita oratione, legatur lectio, sicut superius continetur. Post lectionem alloquatur Episcopus huiusmodi: Reuerendissimi & sanctissimi nobis Domini & patres nostri, pia solicitudine vos oportet, vt sicut hesterno die admonuimus benignam mansuetudinem vestram de diuinis officiis, & sacris gradibus aut etiam de consuetudine & necessitatibus Ecclesiasticis, quæcunque emendanda vel renouanda sunt, charitas omnium vestrum vbicunque nouerit aliqua emendatione condigna, in medium proferre non ambigat, vt per vestræ sanctitatis studium, Domino largiente, ad optimum perueniat statum, ad laudem & gloriam nominis Christi Domini nostri.

A Post allocutionem admoneat Episcopus, vt supra, vt de diuinis scripturis tractent inter se.

Item Ordo tertiæ diei.

Contentione facta, dicit Metropolitanus, *Oremus*. Et diaconus, *Flectamus genua*. Et Episcopus det orationem:

Omnipotens sempiterne Deus, qui sacro verbi tui oraculo promisisti, *Vbi duo vel tres in nomine tuo sunt congregati, te in medium fore*, adesto cætui nostro propitius, & cor nostrum illumina misericors, vt à bono misericordiæ tuæ nullatenus aberremus, sed rectum iustitiæ tuæ tramitem in omnibus teneamus. Per. *Matth. 18.*

ALIA.

Deus qui populis tuis & indulgentia consulis, & amore dominaris, da spiritum sapientiæ, quibus dedisti regimen disciplinæ, vt de profectu sanctarum ouium fiant gaudia æterna pastorum. Per. B

Finita oratione legatur lectio sicut superius continetur. Post lectionem alloquatur Episcopus huiusmodi.

Dilectissimi igitur & venerabiles patres ac Domini nostri beatitudinem vestram oportet, vt ea quæ de Ecclesiasticis officiis, & sacerdotalibus gradibus, vel etiã canonicis sanctionibus propter diuersas occupationes, quas negare non possumus, & propter nostram aliorumque desidiam non tam pleniter, vt oportet, executa sunt, nostro omnium vnanimi consensu & voluntate requirantur & humiliter coram sanctitate vestra recitentur, vt & quæ digna sunt emendatione, ad meliorem statum auxiliante Domino perducantur, & cui fortassis aliqua displiceant, quæ digesta sunt, ea sanctitati vestræ cum benignitate & modestia intimare non differat, quatenus totum quod synodali conuentione nostra statutum fuerit vel renouatum, absque omni contrarietate, concordia sanctæ pacis ab omnibus æque custodiatur, & teneatur ad augmentum æternæ omnium beatitudinis nostræ. C

Post allocutionem admoneat Episcopus, vt supra, vt de diuinis scripturis tractent inter se, & constituant, quæ necesse fuerit emendare. Terminatis autem omnibus vltimo die concilii, eleuantibus se omnibus cum reuerentia de sedibus suis, dicat metropolitanus Episcopus, *Oremus*. Et diaconus dicat. *Humiliate vos ad orationem*. Tunc omnes prostrati in terram, orent, non modico interuallo, Et dicat diaconus. *Leuate*, Episcopus det orationem.

Exaudi, quæsumus Domine, supplicum preces, & confitentium tibi parce peccatis, vt si quid offensionis in hac concilii celebritate contraximus, te miserante indulgentiam sentiamus. Per.

ALIA.

A cunctis excessibus nos, Domine quæsumus, propiciatus absolue, & quia imperfectum nostrum oculi tui viderunt, perfectioni deputa misericors, quod perfecto æquitatis fine concludere præoptamus. Per.

Intende, quæsumus Domine, preces nostras, vt qui te in principiis operum nostrorum occursorem adesse poposcimus, te quoque in hoc fine nostri concilii indultorem esse nostris excessibus sentiamus. Per.

D Hac oratione finita, ille episcopus, in cuius sede ipsum concilium celebratur, dicat omnibus de benedictionis verbis:

Christus filius Dei, qui est initium & finis, complementum vobis suæ tribuat charitatis. Resp. *Amen*.

Et qui ad absolutionem huius fecit peruenire concilii, absolutos vos efficiat ab omni contagione delicti. Resp. *Amen*.

Vt ab omni reatu liberiores effecti, adiuti etiam per donum Spiritus sancti, felici reditu vestrarum sedium cubilia repetatis illæsi. Resp. *Amen*.

Quod ipse præstare dignetur, Tunc surgentes omnes cum reuerentia, incipientes à metropolitanis, osculum pacis sibi inuicem dent, cum timore & amore Dei. Et dicat iterum Pontifex: *In nomine Domini nostri Iesu Christi, Ite in pace*. Et respondetur ab omnibus, *Deo gratias*. Et ita conuentus absoluitur. E

Item ordo, qualiter agatur Concilium prouinciale.

PRima die & secunda & tertia, omnes ante Missam sequantur crucem cum litania, & ita subscripto ordine ingrediantur synodum.

Ordo primæ diei.

Hora conuenienti quando Episcopo vel eius vicario visum fuerit, omnes expellantur ab Ecclesia, obseratisque foribus cunctis, ad vnam ianuam per quam sacerdotes ingredi oportet, ostiarii stent, & sella ponatur in medio, & supra eam sacræ reliquiæ, & plenarium cum stola ponantur. Deinde conuenientes presbyteri omnes intrent, & secundum ordinationis suæ tempus resideant. Post hos ingrediantur diaconi probabiles, quos ordo poposcerit interesse. Exinde introducantur laici bonæ conuersationis, vel qui electione coniugali interesse meruerint. Tunc ingrediatur episcopus, si voluerit, vel si necessitas exegerit: & si non aderit Episcopus, eius vicarius eadem faciat. F

Prima die quando episcopus vel eius vicarius synodum ingreditur, salutet ex omni parte non solum clerum, sed & populum, & versus ad orientem mediocri voce dicat: *Dominus vobiscum*. Respon. *Et cum spiritu tuo*.

ORATIO.

Deus humilium visitator, qui nos fraterna dilectione consolaris, prætende societati nostræ gratiam tuam, vt per eos in quibus habitas, tuum in nobis sentiamus aduentum. Per.

Tunc procedens diaconus cum subdiacono, thuribulo & ceroferariis duobus, benedicente Pontifice, legat Euangelium in ambone. *Cum esset sero die illo*. Eo autem descendente, dicat pontifex, vel eius vicarius: S. Maria, & omnes sancti & electi Dei, intercedite pro nobis peccatoribus ad Dominum Deum nostrum, vt mereamur ab eo adiuuari & sanari, qui viuit & regnat in secula seculorum. Amen. Postmodum duabus vicibus dicat: *Deus in adiutorium meum intende*. Clero respondente. *Domine ad adiuuandum me festina*. Item tertio dicatur. *Deus in adiutorium meum intende*. Clero respondente. *Domine ad adiuuandum me festina*, Cum *gloria*. Et *Kirie eleison. Et pater noster*. Cum precibus istis. *Domine, ne memineris iniquitatum nostrarum. Adiuua nos Deus salutaris noster. Esto nobis Domine turris fortitudinis. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum*. Resp. *Et cum spiritu tuo*. G

OREMVS.

Exaudi nos Deus salutaris noster, & dies nostros in tua pace dispone, vt à cunctis perturbationibus libertati, tranquilla tibi seruitute famulemur. Per.

Deinde pro vniuersis ordinibus, necnon pro statu Papæ & antistitis eiusdem sedis, decantent psalmos hos: *Miserere mei Deus. Deus in nomine tuo. Miserere mei Deus, miserere mei. Deus misereatur nostri. Deus in adiutorium meum. Pater noster*. Cum precibus istis: *Sacerdotes tui Domine induant. Memento Domine congregationis tuæ. Saluos fac Domine Deus noster. Vt confiteamur nomini sancto tuo. Adiutorium nostrum in nomine Domini. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum*. H

Oremus.

Omnipotens sempiterne Deus, cuius spiritu totum corpus Ecclesiæ sanctificatur, & regitur, exaudi nos pro vniuersis ordinibus supplicantes, vt gratiæ tuę munere ab omnibus tibi gradibus fideliter seruiatur. Per. Deinde dicat orationem.

Deus omnium fidelium pastor & rector, famulos tuos quos pastores Ecclesiæ tuæ præesse voluisti, propitius respice; da eis quæsumus verbo & exemplo, quibus præsunt

ita

ita * præesse, vt ad vitam vna cum grege sibi credito perueniant sempiternam. Per.

* proficere.

His expletis, septem psalmos pœnitentiæ pro peccatis decantent, cum precib. istis, *Kyrie eleison.* Et *Pater noster. Ego dixi, Domine miserere mei. Conuertere Domine vsquequo. Fiat misericordia tua Domine super nos. Domine Deus virtutum conuerte nos. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum.*

OREMVS.

Dies nostros, quæsumus Domine, placatus intende, pariterque nos & à peccatis absolue propitius, & à cunctis eripe benignus aduersis. Per. Post hæc vero egrediantur omnes, exceptis presbyteris, & cæteris idoneis clericis: factoque silentio, dicat Pontifex vel eius vicarius hanc orationem palam.

OREMVS.

Adesto nobis, quæsumus, Domine sancte Spiritus, peccati quidem immanitate detentis, sed in nomine tuo specialiter aggregatis. Veni ad nos, & dignare illabi cordibus nostris: doce nos quid agamus, quo gradiamur ostende, quid efficiamus operare. Esto salus & suggestor & effector iudiciorum nostrorum qui solus cum Deo patre, & eius Filio nomen possides gloriosum. Non nos patiaris perturbatores iustitiæ esse, qui summæ veritatis diligis æquitatem, vt in sinistrum nos non ignorantia trahat, non fauor inflectat, non acceptio muneris vel personæ corrumpat, sed iunge nos tibi efficaciter solius tuæ gratiæ dono, vt simus in te vnum & in nullo deuiemus à vero, quatenus in nomine tuo collecti, sic in cunctis teneamus cum moderatione pietatis iustitiam, vt & hic à te in nullo dissentiat scientia nostra, & in futuro pro bene gestis, consequamur præmia sempiterna Per omnia secula seculorum. Tunc tacentibus cunctis, ex Niceno Concilio fides Catholica à diacono legatur.

Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem, omnium visibilium, necnon & inuisibilium, factorem & in vnum Dominum Iesum Christum filium Dei, natum ex patre vnigenitum, hoc est, ex substantia patris, Deum ex Deo lumen de lumine, Deum verum de Deo vero natum, non creatum homousion, hoc est, eiusdem cum patre substantiæ, per quem omnia creata sunt cœlestia & terrena qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit, & incarnatus est, & homo factus est, passus est, & resurrexit tertia die, ascendit in cœlum sedet ad dexteram Patris, venturus est inde iudicare viuos, & mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, *Erat tempus quando non erat, & prius quam nasceretur, non erat, & quia ex nullis subsistentibus factus est, aut ex alia substantia vel essentia, aut dicunt esse trepton,* hoc est, *conuertibilem, aut mutabilem,* Dei hos anathematizat Catholica, & Apostolica Ecclesia.

Tunc diaconus alba indutus, codicem canonum in medio proferens, capitula de Conciliis agendis pronunciet, id est, de concilio Tolet. quarto: Sancta synodus bis in anno ecclesiastica, decreuit habere concilia, vnum æstate, aliud tempore autumni. Quisquis autem clericorum ad hæc venire distulerit, absque necessitatis causa anno integro Missas celebrare non præsumat.

Item de eodem concilio.

Interdixit per omnia magna synodus, non episcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omnino, qui in clero est, licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas, quæ suspiciones effugiunt. Finitisque titulis, & cunctis in ordine cum silentio sedentibus, episcopus vel (si voluerit) diaconus concilium alloquatur, cum exhortatione huiusmodi.

Ecce sanctissimi fratres, præmissis Deo precibus fraternitatem vestram pia exhortatione conuenio, & per diuinum nomen obtestor, vt ea quæ à nobis de Deo & sacris ordinibus vel sanctis moribus vobis fuerint dicta, cum summa reuerentia perficere contendatis. Quod si forsitan aliquis vestrum aliter quam dicta fuerint, senserit, sine aliquo scrupulo contentionis, in nostrum omnium collatione mea * ipse de quibus dubitauerit, conferenda reducat, qualiter Deo mediante, aut doceri possit, aut doceat.

* ipsa.

Deinde simili vos obtestatione coniuro, vt nullus vestrum in iudicando aut personam accipiat, aut quolibet fauore vel munere pulsatus, à veritate discedat. Sed cum tanta pietate, quicquid cœtui nostro se iudicandum intulerit, tetractate, vt nec discordans contentio ad subuersionem iustitiæ inter nos locum inueniat, nec item in perquirenda æquitate vigor nostri ordinis vel sollicitudo tepescat.

Post hanc exhortationem quisquis clericorum velit, conferat querelam. Et admonendi sunt, vt nullus ad synodum veniat, nisi ieiunus, vel à cœtu communi secedat ante, quam generalis secessio adueniat. Et sic quoque synodus primæ diei soluatur.

Ordo alterius diei.

Secunda die quando ingreditur synodum Episcopus, vel eius vicarius: in loco suo stans dicat: *Dominus vobiscum.*

Oremus.

Deus qui nobis in famulis tuis præsentiæ tuæ signa manifestas, mitte super nos spiritum charitatis, vt in aduentu fratrum conseruorumque nostrorum, gratia nobis tuæ largitatis augeatur. Per.

Postea legatur Euangelium. *Designauit Dominus & alios septuaginta duos.* Deinde dicat Pontifex, vel eius vicarius preces: *Sancta Maria, & omnes sancti.* Sicut superius. Tunc omnes prostrati, pro peccatis decantent hos psalmos. *Domine ne in furore tuo. Benedixisti. Inclina Domine,* cum *Kyrie eleison,* & *Pater noster.* Et precibus istis: *Ego dixi Domine. Conuertere Domine. Adiutorium nostrum. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum.* Precibus nostris, quæsumus Domine, aurem tuæ pietatis accommoda, & orationes supplicum, occultorum cognitor benignus exaudi, vt te largiente ad vitam perueniant sempiternam. Per.

Postea decantent psalmos istos pro regis nostri & reginæ & aliorum seu regni primatum sospitate: *Domine, quid multiplicati sunt. Exaudiat te Dominus, Deus auribus nostris.* Cum *Kyrie eleison.* Et *Pater noster.* Cum precibus istis. *Domine saluum fac regem. Esto ei Domine turris fortitudinis. Saluum fac populum tuum Domine. Fiat pax in virtute tua. Exurge Domine adiuua nos. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum.*

OREMVS.

Quæsumus omnipotens Deus, vt famulus tuus Rex noster, qui tua miseratione suscepit regni gubernacula virtutum etiam omnium percipiat incrementa, quibus decenter ornatus, & vitiorum monstra deuitare, & ad te qui via, veritas & vita es, gratiosus valeat peruenire. Per.

ALIA.

Deus regnorum omnium, & Christiani maxime protector Imperii, da seruo tuo Imperatori nostro triumphum virtutis tuæ scienter excolere, vt qui tua constitutione est princeps, tuo semper munere sit potens.

ALIA.

Guberna Domine famulam tuam, & tuis beneficiis semper accumula, vt & præsentis vitæ subsidiis gaudeat & æternæ.

ALIA.

Prætende Domine famulis tuis dexteram cœlestis auxilii, vt te toto corde perquirant, & quæ digne postulant, consequi mereantur. Per.

Deinde pro infirmis, & salute totius Ecclesiæ, istos Psalmos decantent: *Beatus qui intelligit. Domine Deus salutis meæ. Domine refugium.* Cum *Kyrie eleison.* Et *Pater noster.* Cum precibus istis. *Castigans castigauit me Dominus. Nihil proficiet inimicus in eo. Exurge Domine, adiuua nos. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum.*

OREMVS.

A

OREMVS.

Deus infirmitatis humanæ singulare præsidium, auxilii tui super infirmos famulos tuos & famulas tuas ostende virtutem, vt ope misericordiæ tuæ adiuti, Ecclesiæ tuæ sanctæ repræsentari mereantur. Per.

Ascendant ad te Domine preces nostræ, & ab Ecclesia tua cunctam repelle nequitiam. Per. Iterum omnes laici & mulieres egrediantur, & legatur à diacono homilia S. Gregorii, incipiente à versu isto, Messis quidem multa. Vsque patres esse minime recogn. Tunc si clerici querelam non habeant conferendam laici intromittantur: illis etiam audientibus, lectio recitatur Niceni concilii: Iudices non nisi ieiuni & leges & iudicia decernant. Quisquis ex laicis habeat querelam iudicibus proferat. Et synodus secundæ diei sic soluatur.

Ordo tertiæ diei.

B

Tertia die cum Episcopus vel eius vicarius synodum post Missam, sic in cæteris diebus ingreditur, dicat: *Dominus vobiscum.*

OREMVS.

Protege, Domine præsumus, famulos tuos subsidiis mentis, & corporis, & spiritalib. enutriens alimentis propitius redde securos ab hostibus vniuersis. Per. Postea legatur Euangelium. *Circuibat Iesus ciuitates, & castella.* Deinde istos psal. pro defunctis, *Verba mea. Domine ne in furore tuo.* 1. *Ad te Domine leuaui.* Cum *Kyrie eleison* Et *Pater noster*, ac precibus istis. *Requiem æternam dona eis Domine* In memoria æterna erunt iusti. *A porta inferi. Dominus vobiscum.*

Inueniant, quæsumus Domine, animæ famulorum, famularumque tuarum omnium in Christo quiescentium, lucis æternæ consortium, qui in hac luce positi, tuum consecuti sunt sacramentum. Per.

Deinde cantentur isti psalmi pro irreligiosis. *Ad te clamabo Benedicam Domino. Deus venerunt gentes. Voce mea.* Cum *Kyrie eleison.* Et *Pater noster.* Ac precibus istis. *Fiat pax in virtute tua. Ostende nobis Domine misericordiam tuam. Deus tu conuersus viuificabis nos. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum.*

C

OREMVS.

Deus qui infideles deseris, & iuste indeuotis irasceris, populum tuum quæsumus ad te conuerte propitius, vt qui te per duritiam irreligiosæ mentis semper offendunt, ad sancta officia promerenda, tuę miserationis gratia inspirante conuertas. Per.

Deus qui errantibus, vt in vitam possint redire iustitiæ veritatis tuæ lumen ostendis, da cunctis qui Christiana professione censentur, & illa respuere quæ huic inimica sunt nomini, & ea quæ sunt apta sectari. Per. Si quæ sint quæstiones vel querelæ conferantur. Et sic synodus tertiæ diei soluatur.

Ordo quartæ diei.

Quarta vero die Episcopus ante Missam synodum ingrediens sic procedat. Primum portentur ante eum duo candelabra, cum cereis incensis. Quæ sequuntur duo acolyti cum thuribulo, & thymiamaterio. Deinde subdiaconus portans Euangelium, duæ cruces hincinde: deinde diaconus,

D

postremum Episcopus episcopalibus vestimentis indutus & cappa ingrediatur. Et in sede sua stans dicat: Dominus vobiscum.

OREMVS.

Nostrorum Domine tibi curuantes genua cordium; quæsumus, vt bonum quod in nobis à te requiritur, exequamur. s. vt prompta tecum solicitudine gradientes, discretionis arduæ subtile iudicium faciamus, ac misericordiam diligentes, clareamus studiis tibi placitæ actionis. Per.

Postea legatur Euangelium solito more. *Respiciens Iesus discipulos suos, dicit Simoni Petro. Si peccauerit in te frater tuus.* E *Matth. 18.*

Sequantur septem psalmi cum precibus quibus placuerit Quibus finitis episcopo & cæteris in ordine sedentibus ab ipso episcopo siue à diacono ex ipsius persona legatur hæc admonitio.

Fratres & presbyteri, & sacerdotes Domini, cooperatores ordinis nostri estis. Nos quidem quamuis indigni, locum. Aaron tenemus, Vos autē locum Eleazari & Ithamari. Nos vice duodecim Apostolorum fungimur, vos ad formam septuaginta discipulorum estis. Nos vero pastores vestri sumus, vos autem pastores animarum vobis commissarum. Nos de vobis rationem reddituri sumus summo pastori nostro Domino Iesu Christo: vos de plebibus vobis commendatis. Et ideo, charissimi, videte periculum vestrum. Admonemus itaque & obsecramus fraternitatem vestram, vt quæ vobis suggerimus, memoriæ commendetis, & opere exercere studeatis. Imprimis admonemus, vt vita & conuersatio vestra irreprehensibilis sit. s. vt cella vestra sint iuxta ecclesiam, & in domo vestra fœminas non habeatis. Omni nocte ad nocturnas surgite. Cursum vestrū horis certis decantate. Missarum celebrationes religiose peragite. Corpus & sanguinem Domini cum timore & reuerentia sumite. Vasa sacra propriis manibus abluite, & extergite. Nullus cantet Missam, nisi ieiunus. Nullus cantet F sine amictu, alba, stola, fanone, & casula. Et hæc vestimenta munda sint & ad nullos vsus alios sint. Nullus in alba, qua in suos vsus vtitur præsumat Missam cantare. Nulla fœmina ad altare Domini accedat, nec calicem Domini tangat. Corporale mundissimum sit. Altare sit coopertum de mundis linteis. Super altare nihil ponatur, nisi capsæ & reliquię, aut forte quatuor Euangelia, aut pyxis cum corpore Domini, ad viaticum infirmis. Cætera in nitido loco recondantur. Missalem plenarium, lectionarium, & antiphonarium, vnusquisque habeat. Locus in sacrario aut iuxta altare sit præparatus, vbi aqua effundi possit quando sacra vasa abluuntur. Et ibi vas nidtium cum aqua dependeat, vt ibi sacerdos manus lauet post communionem. Ecclesiæ sint bene coopertæ, & cameratæ. Et atrium sit sæpe munitum. Nullus extra Ecclesiam per domos, nec in locis non consecratis, Missam cantet. Omnis presbyter clericum habeat vel scholarem, qui epistolam vel lectionem legat, & ad G Missam respondeat, & cum quo psalmos cantet. infirmos *Iac. 5.* visitate, & eos reconciliate, & iuxta Apostolum oleo sancto inungite, & propria manu communicate, & nullus præsumat tradere communionem, laico aut fœminæ, ad deferendum infirmo. Nullus vestrum pro baptizandis infantibus, aut infirmis reconciliandis, aut mortuis sepeliendis, præmiū, vel munus exigat. Videte vt per negligentiam vestram nullus infans sine baptismo moriatur. Nullus vestrum sit ebriosus & litigiosus, quia seruum Dei non oportet litigare. Nullus arma ferat in seditione, quia arma nostra spiritualia debent esse. Nullus canum aut auium iocis inseruiat. Nolite in tabernis bibere. Vnusquisque vestrum quantum sapit plebi suæ de Euangelio, populo die dominico vel festis diebus annunciet. Verbum Domini debetis prædicare Curam pauperum, peregrinorum, & orphanorum habete & eos ad prandium vestrum inuitate. Estote hospitales, vt à vobis alii exemplum bonum sumant. Omni die Dominico ante Missam, aquam benedictam facite, vnde populus adspergatur: & ad hoc solum vos habete. Sacra vasa, & vestimenta sacerdotalia nolite in vadium dare negotiatori, H aut tabernario. Nullus vestrum minus digne pœnitentem, cuiuscunque rei gratia ad reconciliationem adducat, & ei testimonium reconciliationis ferat. Nullus vestrum vsuras exigat, & conductor sui fœnoris existat. Res & facultates, quas post diem ordinationis vestræ acquiratis, sciatis ad Ecclesiam pertinere. Nullus sine scientia & consensu vestro acquirat. Nullus per potestatem secularium, Ecclesiam obtineat. Nullus per pecuniam, alterius ecclesiam supplantet. Nullus Ecclesiam, ad quam titulatus est. dimittat, & ad aliam quæstus gratia migret. Nullus plures Ecclesias teneat sine adiutorio aliorum presbyterorum. Nullatenus vna Ecclesia inter plures diuidatur. Nullus alterius parochianum, nisi in itinere, vel si sibi placitum fuerit, ad Missam recipiat. Nullus in alterius parochia Missam cantet

absque

A absque proprii presbyteri voluntate & rogatu. Nullus decimam ad alium pertinentem recipiat. Nullus pœnitentem inuitet carnem manducare, & bibere vinum, nisi pro eo ad præsens eleemosynam faciat. Nullus præsumat baptizare nisi pro vigilia Paschæ & Pentecostes, nisi in periculo mortis. Vnusquisque fontes lapideos habeat, & si non potest habere lapideos, habeat vas aliud ad hoc paratum, in quo nihil aliud fiat. Videte vt omnibus parochianis vestris, symbolum, & orationem Dominicam insinuetis. Ieiunium quatuor Temporum & Rogationum, & litaniæ maiores, plebibus vestris omnimodis obseruandum insinuate. Feria quarta ante quadragesimam, plebem ad confessionem inuitate, & ei iuxta qualitatem delicti pœnitentiam iniungite, non ex corde vestro, sed sicut in pœnitentiali scriptum est. Tribus temporibus in anno, id est, in natali Domini, Pascha, & Pentecoste, omnes fideles ad communionem corporis & sanguinis Domini accedere admonete. Certis temporibus coniugatos ab vxoribus abstinere exhortamini. Eulogias post Missam in diebus B festis plebi tribuite. Nullus vestrum induatur vestibus laicalibus. Nullus rem aut possessionem aut mancipium Ecclesiæ vendere, aut commutare, aut quocunque ingenio alienare præsumat. Diem Dominicum, & alias festiuitates, absque opere seruili à vespera in vesperam celebrare docete. Cantus, & choros mulierum in atrio Ecclesiæ, prohibete. Carmina diabolica, quæ super mortuos nocturnis horis vulgus facere solet, & cachinnos quos exercet, sub contestatione Dei omnipotentis vetate. Cum excommunicatis nolite communicare. Nullus illis præsumat Missam cantare. Sed & plebibus commissis vobis, hoc annunciate, ad nuptias nullus vestrum eat; omnibus nunciate, vt nullus vxorem accipiat, nisi publice celebratis nuptiis. Raptum omnimodis prohibete, vt & nullus ad proximam sanguinis sui accedat, & vt alterius sponsam nemo ducat. Porcarios & alios pastores, Dominica die ad Missam facite venire. Patrini filiolis suis symbolum & orationem Dominicam insinuent, aut insinuari faciant. Chrisma, semper sub sera sit, aut sub sigillo propter quosdam C infideles. Volumus autem, fratres charissimi, quatenus, quæ nostra percepistis traditione, quantum humana patitur infirmitas, bonis studeatis operibus adimplere. Præstante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto.

Iam tunc si est synodus illa in vernali tempore, ab Episcopo, vel Archidiacono denunciandum est, qualiter officia decantanda sint vsq; in aliam synodum autumnalem, & si est autumnalis denunciandum est, quantæ hebdomadæ de natiuitate Domini vsque in initium quadragesimæ, vel qualiter officia sint cantanda, & indictum ieiunium, & quatuor tempora, quibus temporibus sint obseruanda, & in quos fines Episcopus causa officii sui fit hoc anno iturus, vel qui anathematizati, vel anathematizandi sint. His omnibus rite peractis, litania voce excelsa, à duobus, synodo respondente, cantetur. Ea finita, dicant, Pater noster. Cum precibus. Et tunc Episcopus dicturus est hanc orationem.

D Nulla est, Domine, humanæ conscientiæ virtus, quæ inoffense possit tuæ voluntatis iudicia expedire. Et ideo, quia imperfectum nostrum viderunt oculi tui perfectioni quæsumus deputa, quod perfecto æquitatis fine concludere præoptamus. Te in nostris principiis occursorem poposcimus, te quoque in hoc fine iudiciorum nostrorum pro excessibus indultore speramus, scilicet, vt ignorantiæ parcas, errori indulgeas, perfectis votis perfectam operis efficaciam largiaris. Et quia conscientia remordente tabescimus, ne aut ignorantia nos traxerit in errorem, aut præceps forsitan voluntas impulerit iustitiam declinare ob hoc te poscimus, te rogamus, vt si quid offensionis in hac concilii celebritate attraximus; te condonante *remissibile habeamus, vt in eo ꝙ soluturi sumus, aggregati concilio, à cunctis primum absoluamur nostrorum nexibus delictorum, qualiter & transgressores venia, & confitentes tibi subsequatur remuneratio sempiterna. Per. Deinde Gregorianam orationem dicat.

* al. remissibilem habemus veniam.

OREMVS.

E Deus qui nos pastores in populo vocari voluisti, præsta quæsumus, vt hoc, quod humano ore dicimur, in tuis oculis valeamus. Per. Finitis istis, Pontifex inde procedat, & quia omnes clerici in laudem Dei conueniunt, de omnibus sanctis Missa erit solenniter celebranda. Et Pontifex plena processione procedens more solito, moneat clerum, & doceat populum, atque in fine prædicationis remissionem peccatorum faciat, quia dies illa secunda, dies indulgentiæ habetur. Completa vero Missa, signis consonantibus in laudem Dei cantor alta voce *Te Deum laudamus*, imponat. Et cum ea laude decantetur *Kyrie eleison*, à populo. Finita laude ea, dicat cantor antiphonam, In viam pacis. Psalm. *Benedictus*: Antiphona finita, diaconus stolam in humero habens, dicat alta voce: *Humiliate vos ad benedictionem*. Respons. *Deo gratias. Sequitur benedictio.*

Christus filius Dei, qui est initium & finis complementum vobis tribuat charitatis. Resp. *Amen.*

F Et qui nos ad expletionem huius fecit peruenire concilii absolutos vos efficiat ab omni contagione delicti. *Amen.*

Vt ab omni reatu liberiores effecti absoluti etiam per donum Spiritus sancti felici reditu vestrarum cubilia sedium repetatis illæsi. Resp. *Amen.*

Quod ipse præstare dignetur. Respon. Benedictio Dei Patris, & Filii, & Spiritus sancti descendat super vos, semperque maneat vobiscum. Respon. *Amen.*

Quibus expletis, dum dictum fuerit ab Archidiacono, *In nomine Domini nostri Iesu Christi eamus cum pace:* Omnes ilico ab ipso primum incipientes episcopo, osculum sibi inuicem dabunt. Sicque data sibi inuicem pace, conuentus concilii absoluetur.

Ordo ad benedicendam sponsam.

Postquam fuerit mulier viro desponsata, & legaliter dotata, introeat cum marito Ecclesiam, & prostratis eis dicat:

G Propitiare Domine supplicationibus nostris, & institutis tuis, quibus prorogationem humani generis ordinasti, benignus assiste, vt quod te authore iungitur, te auxiliante, seruetur. Per.

ALIA.

Deus qui potestate virtutis tuæ de nihilo cuncta fecisti, qui dispositis vniuersitatis exordiis, homini ad imaginem Dei facto ideo inseparabile mulieris adiutorium condidisti, vt fœmineo corpori, de virili carne dares principium, docens quod ex vno placuisset institui, nunquam liceret disiungi: Deus, qui tam excellenti mysterio coniugalem copulam consecrasti, vt Christi ecclesiæ sacramentum præsignares in fœdere nuptiarum: Deus, per quem mulier iungitur viro, & societas principaliter ordinata, ea benedictione donatur, quæ sola nec per originalis peccati pœnam, nec per diluuii est ablata sententiam, respice propitius super hunc famulum tuum & famulam tuam, qui H maritali iungendi sunt consortio, & tua se expetunt protectione muniri.

Genes. 2.

Sit ergo, Domine, in hac famula tua iugum dilectionis & pacis: fidelis & casta nubat in Christo, imitatrixq; sanctarum permaneat fœminarum. Sit amabilis vt Rachel viro, sapiens vt Rebecca, longæua & fidelis vt Sara, nihil in ea ex actibus suis ille author præuaricationis vsurpet, nexa fidei mandatisque permaneat, vni toro iuncta contractus illicitos fugiat, muniat infirmitatem suam robore disciplinæ. Sit verecundia grauis, pudore venerabilis, doctrinis cœlestibus erudita. Sit fœcunda in sobole, sit probata & innocens, & ad beatorum requiem, atque ad cœlestia regna perueniat, vt vna videant filios filiorum suorum vsque in tertiam & quartam generationem, & ad optatam perueniant senectutem. Per Dominum.

ALIA.

Quæsumus omnipotens Deus, instituta prouidentiæ

tuæ

A tuæ pio amore comitare, vt quos legitima ſocietate connectis, longæua pace cuſtodias. Per.

ALIA.

Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob benedic adoleſcentes iſtos, & ſemina ſemen vitæ æternæ in mentibus eorum, vt quicquid pro vtilitate ſua didicerint, hoc facere cupiant. Per Ieſum Chriſtum recuperatorem hominum, filium tuum vnigenitum, qui tecum & cum Spiritu ſancto viuit & regnat. Exaudi nos omnipotens & miſericors Deus, vt quod noſtro miniſtratur officio, tua benedictione potius impleatur. Per.

Epiſtola.

Fratres, Neſcitis quoniam corpora veſtra membra ſunt Chriſti.

Euangelium.

B Matth. 22. Loquebatur Ieſus cum diſcipulis ſuis in parabolis, dicens: Simile factum eſt regnum cœlorum. Require in Dominica 21. Pentecoſt.

Secreta.

Suſcipe Domine pro ſacra connubii lege munus oblatum, & cuius largitor es operis, eſto diſpoſitor. Per.

Infractione.

Hanc igitur oblationem famulorum tuorum, quam tibi offerunt pro famula tua, illo quam perducere dignatus es ad ſtatum menſuræ & ad diem nuptiarum, pro qua maieſtati tuæ fundimus ſupplices preces, vt eam propitius cum viro ſuo copulare digneris, quæſumus Domine, vt pla.

Poſt communionem.

C Gratiæ tuæ, quæſumus Domine, famulo tuo, & famulæ tuæ legaliter copulatis tribue largitatem, vt mandata tua, te miſerante, ſectantes, conſolationem præſentis vitæ percipiant & futuræ. Per.

Ordo ad armandum eccleſiæ defenſorem vel alium militem.

Inprimis benedicat Epiſcopus vexillum eius hoc modo: Oremus.

Omnipotens ſempiterne Deus, qui es cunctorum benedictio & triumphantium fortitudo, reſpice propitius ad preces humilitatis noſtræ, & hoc vexillum quod bellico vſui eſt præparatum, cœleſti benedictione ſanctifica, vt contra aduerſarias & rebelles nationes ſit validum, tuoq; munimine circumſeptum, ſitq; inimicis Chriſtiani populi terribile, atque in te confidentibus ſolidamentum, & certa fiducia victoriæ. Tu es enim Deus qui conteris bella, & cœleſtis præſidii ſperantibus in te præſtas auxilium. Per vnicum filium tuum Dominum noſtrum, qui tecum viuit & regnat.

Poſt benedicat lanceam.

Geneſ. 4. D Domine Deus omnipotens lux & vita fabricæ mundi, qui per manus Tubalcain ad vſus hominum fabrilia opera inſtituiſti, reſpice propitius noſtri deprecationem officii ad benedicendam hanc lanceam militaris inſtrumenti, qui à milite latus filii tui Domini noſtri Ieſu Chriſti, pro noſtra ſalute in cruce pendentis, permiſiſti lancea perforari, & per nomen eiuſdem filii tui eam ſic conſecrare & benedicere digneris, vt is, qui eam tulerit, des ei proſperum ſignum tuæ defenſionis: ſicut dediſti Gedeoni, Sauli, Dauid quoque regi, vt tuis ſemper fultus auxiliis, congaudeat & lætetur in te in omnibus proſperitatibus ſuis. Per eundem Dominum. Deinde alligetur vexillum lanceæ & tenente eam milite adſpergat eam Epiſcopus aqua benedicta, & dicat:

OREMVS.

Inclina domine Ieſu ſaluator omnium ac redemptor animarum, aures tuæ pietatis ad preces noſtræ humilitatis, & per interuentum beati Michaelis Archangeli tui omniumque cœleſtium virtutum, præſta huic viro auxilium dexteræ tuæ, & ſicut benedixiſti Abraham aduerſum quinque reges triumphantem, atque Dauid regem in tui nominis laude triumphales congreſſus exercentem, ita & hunc benedicere & ſanctificare digneris contra hoſtilem rabiem ob defenſionem ſanctæ eccleſiæ vexillum iſtud deferre cupientem, quatenus in nomine tuo fideles & defenſores populi Dei illud ſequentes, per virtutem S. crucis triumphum & victoriam ſe de hoſtibus acquiſiſſe lætentur. Qui cum Deo Patre & Spiritui ſancto viuis. E

Poſt hæc bene dicat enſem eius hoc modo:

OREMVS.

Exaudi, quæſumus Domine, preces noſtras, & hunc enſem, quo hic famulus tuus ſe circumcingi deſiderat, maieſtatis tuæ dextera benedicere dignare, quatenus protectio atque defenſio poſſit eſſe eccleſiarum, viduarum, orphanorum, omniumque Deo ſeruientium, contra ſæuitiam aduerſariorum, aliiſque inſidiantibus ſit pauor, terror & formido. Per. F

Item alia.

Benedic, Domine ſancte, Pater omnipotens, per inuocationem ſancti nominis tui, & per aduentum filii tui domini noſtri Ieſu Chriſti, atque per donum ſpiritus paracleti hunc enſem: vt is qui hodierna die, tua pietate, eo præcingitur, viſibiles inimicos conculcet, victoriaque per omnia potitus, ſemper maneat illæſus Per eundem.

Tunc bendicat militem.

OREMVS.

Famulum tuum, quæſumus Domine, pietatis tuæ cuſtodia muniat, vt hunc enſem, quem, te inſpirante, ſuſcipere deſiderat, te adiuuante, illæſum cuſtodiat. Per. G

Deinde cingat eum Epiſcopus, dicendo:

Accipe hunc gladium cum Dei benedictione tibi collatum, in quo per virtutem Spiritus ſancti reſiſtere & eijcere valeas omnes inimicos tuos, & cunctos ſanctæ Dei eccleſiæ aduerſarios, adiuuante domino noſtro Ieſu Chriſto. Qui cum Deo.

Quo accincto, canant clerici has antiphonas.

Specioſus forma præ filiis hominum, diffuſa eſt gratia in labiis tuis. Verſ.

Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime. Cum Gloria.

Antiphon. Specie tua & pulchritudine tua intende proſpere procede & regna.

Cum Pſalmo, Propter veritatem & manſuetudinem & iuſtitiam, deducet te mirabiliter dextera ſua. Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent.

Cum gloria, & repetitione Antiphonæ, ſpecie tua. H

Sequatur, Oremus.

Omnipotens ſempiterne Deus, qui famulum tuum N. eminenti mucrone circumcingi voluiſti, fac illum contra cuncta aduerſantia ita cœleſtibus armari præſidiis: quo hic & in æuum nullis tempeſtatibus bellorum turbetur, nec inimicorum hominum inſidiis terreatur. Per.

Tunc benedicat ſcutum.

Domine Deus ſaluator mundi, ſine quo vana ſalus eſt hominis, intende deprecationem noſtræ humilitatis, & ſuper hoc ſcutum, humani corporis tegumentum, infunde benedictionis tuæ donum, vt qui ipſum lateri ſuo applicuerit ob defenſionem ſui, ſcutum & tutelam te habeat contra inimicos animæ & corporis, vt in vtroque vallatus & protectus, benedicat nomen gloriæ tuæ in omnibus

ſuis

A

suis operibus, & ad cœlestia regna: te ducente, peruenire mereatur. Per.

Tunc det ei Episcopus.

Accipe scutum militiæ salutaris, obstaculum inimicis, in nomine patris, & filii, & Spiritus sancti: vt robore protectus superni iuuaminis, non timeas populi millia te circumdantis. Per Christum.

Sequatur Oratio.

Domine Deus, qui conteris bella, & adiutor & protector es omnium in te sperantium, respice propitius inuocationem nostram, & per merita sanctorum martyrum tuorum, & militum, Mauritii, Sebastiani, Georgii, præsta huic viro victoriam de hostibus suis, & salua eum tuo gratuito munere, qui dignatus es hominem redimere pretiosissimo filii tui sanguine. Qui tecum viuit.

E

Deinde circumstantes dicant Anti. hon.

Scuto circumdabit te veritas Dei, non timebis à timore nocturno. Cum Psalm. A Sagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incursu & dæmonio meridiano. Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dexteris tuis, ad te autem non appropinquabunt.

Sequitur, Oremus.

Conserua, quæsumus Domine, famulum tuum illum & ab omnibus aduersitatibus redde securum, vt in præsenti vita gaudeat, & futura. Per.

F I N I S.

MELCHIOR HISTORPIVS LECTORI BENEVOLO.



IOannes Cochlæus vir eruditissimus, & diligens Ecclesiasticæ antiquitatis scrutator, cum annis superioribus de Missæ sacrificio antiquos & probatæ notæ scriptores publicaret, inter illos cuidam de Missa libello & breui expositioni, quam licet nullius auctoris nomen præferret esse tamen vetustissimam arguebant venerandæ vetustatis codices, ex quibus eam descripserat, locum esse voluit: Nobis autem, qui Doctoris Cochlæi vestigiis insistimus, & ab ipso relictas spicas colligimus, aut potius segetes metimus, quippe qui eos auctores, ex quibus ipse partem saltem aliquam & fragmenta in suum antiquæ deuotionis de Missa speculum, siue quod sic suo instituto conueniret, siue quod exemplaria ad manum non haberet, transtulerat, nunc integros exhibeamus, nobis inquam dignissimus hic libellus est visus, & valde conueniens, qui ad cæteros nostros adiungeretur. Dignitatem enim eius ex argumento quod tractat, & ex antiquitate, quam ex multis indiciis colligimus, atque Doctoris Cochlæi iudicio, quod fuit exactissimum, æstimare possumus: nostris vero adiungi admodum esse conueniens, facile nobis assentietur, qui esse eius Missæ expositionem, cuius nos Ordinem Romanum iam ante posuimus, ex vtriusque collatione obseruabit. Itaque in nostris codicibus, quos binos etiam nos valde antiquos habuimus, & cum quibus contulimus, statim post ipsum Rom. Ord. collocatur, in quorum altero, quam notauimus ad marginem, inscriptio etiam erat. Sed nos, quia auctor ignoraretur, hucusque distulimus, non tamen inconuenienter, vt sicut principium à Missa sumptum est, ita quasi Colophonem de Missa quoq; adiiceremus. Iuuabit Ecclesiasticæ antiquitatis studiosos viros ex ipso Ordine Romano graues & tanto sacrificio conuenientes veterum Christianorum cæremonias, ex hac autem breui expositione mysterium & significationem earum tam sanctarum cæremoniarum, quas alii explicarunt prolixius, breuiter cognoscere. Et si nunc tanta maiestate augustissimum illud Christianorum sacrificium non peragatur, & earum cæremoniarum multis, in hac pietatis atque religionis declinatione paulatim sit derogatum, nihilominus iucundum erit, priscam piorum auorum venerationem erga tam sacrosancta sacra, ex his monumentis considerare. Neque tamen nullas esse ecclesias, in quibus tam solennes ritus adhuc perseuerent & supersint, existimandum est. Nam quamuis Coloniensis nostra, & fortassis etiam aliæ hos sic per omnia ritus non obseruent, & Acolytorum, Lectorum, & aliorum ministrorum, qui hic Missæ assistere iubentur, & quibus hic sua officia assignantur, nomina tantummodo nos retineamus, tamen alibi & apud alias nationes harum obseruationum quamplurimas in vsu permansisse, ipse testari possim, qui Remensi illustrissimi Cardinalis Caroli Lotharingi Rhemorum Archiepiscopi & Ducis Cathedrali ecclesia, siue quod ita semper assueuissent, siue ex ipsius doctissimi Cardinalis reformatione ac noua institutione, nescio, simili solennitate, ornatu, cæremoniis & tanto ministrorum numero ea peragi, obseruaui: Eumque ego solennem sacris operandi, & quandam maiestatem præ se ferentem modum tum sum admiratus, & sæpe postea prædicaui. Itaq; si apud alias ecclesias harum tam augustarum cæremoniarum multæ, religione & pietate paulatim deficiente, & si hoc dicere fas est, episcopis Missas rarissime celebrantibus, in desuetudinem venerint: tamen aliæ suas hic cæremonias inuenient, quæ tanto placebunt magis, quanto eas esse à priscis & religiosis patribus obseruatas & frequentatas magis intelligent: cæteris autem ipsius antiquæ pietatis contemplatio grata erit atq; iucunda. Nam si gentilium veterum, qui mores, quæ instituta, qualis Respub. Deorum etiam quis cultus, & quæ religio apud eos fuerit, & omnis illa veterum antiquitas, studiose à multis inquiritur & cum delectatione legitur, rerum certe ecclesiasticarum antiquitatem, & priscam veterum pietatem, antiquos ritus atq; ceremonias, & quam maiores nostri reuerenter res sacras tractauerint, Christianos homines scrutari atque cognoscere, tanto iuuabit magis, quanto est cum maiori voluptate & fructu coniunctum.

Porro de signo crucis, quoties, quibus in locis, & quomodo in sacro Missæ Canone, figi atq; signari debeat, quia sæpe in superioribus libris explicatam rationem reperimus, & S. Bonifaciũ dignam quæstionem de qua ad Zachariam Pontificem referret, & hunc non indignam, ad quam ipsi responderet iudicasse legimus, placuit quæ de ea apud ipsum quoq; Romanum Ordinem in tribus MS. libris coniuncta legebantur, his quoque adiungere. Quæ vt cum reliquis ad pietatis profectum studiose legas, optamus, nec minus vt boni ea consulas, & quem in his proferendis conferendisque, laborem molestum & immensum impendimus, fauore atq; gratia, ac sicubi vel nostra, vel exemplarium incuria erratum sit, venia prosequaris, rogatum te Lector volumus.

A

EXPOSITIO MISSÆ TRANSSCRIPTA EX VENERANDÆ VETVSTATIS CODICIBVS.

In noſtrorũ codicũ altero hic erat titulus. Ordo Miſſæ à S.Petro inſtitutus, cũ expoſitione ſua.

Cauſæ celebrandi Miſſas.



Iſſa pro multis cauſis celebratur. Prima, vt ſæpe rogemus Deum. Secunda, vt ſuſcipiat Deus preces & oblationes. Tertia pro offerentibus & defunctis. Quarta, pro oſculo pacis. Quinta, vt ſanctificata ſit oblatio. Sexta, vt confirmetur per Spiritum ſanctum oblatio corporis & ſanguinis Chriſti. Septima, vt cantetur *Pater noſter:* In qua oratione continentur Septem petitiones, id eſt, Tres ſpirituales, & Quatuor temporales. Hanc orationem primitus docuit Dominus diſcipulos & Apoſtolos ſuos. De qua dicit Propheta: *Quicunq; inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.* Septem ſunt igitur numero petitiones, pro ſeptem donis Spiritus ſancti, vel pro ſeptem gradibus Eccleſiæ.

Matth.6. Ioel. 2.

B

Cur ſæpius celebratur Miſſa.

Cur quotidie iteratur iſta [oratio vel] oblatio, cum Chriſtus ſaluarit mundum per vnam paſſionem ſuam, & mors illi vltra non dominetur; Reſponſio: pro multis cauſis. Prima, eo quod peccamus quotidie. Secunda, eo quod corpus Chriſti pœnitentibus poſt peccata offerri iubeatur, vt ſalutem per corpus Chriſti Domini inueniant, atque exeant poſt pœnitentiam. Tertia, vt magnum beneficium paſſionis Domini obliuioni non tradatur. Quarta, vt ſimilet in Eccleſia diem iudicij, in quo iuſti ab iniuſtis ſeparabuntur.

In ſupraſcripto Codice hoc loco talis erat epigraphe. Incipit expoſitio totius Miſſæ ex cõcordia ſcripturarũ diuinarum.

Introitus Miſſæ cui conuenit? R. Patriarcharum Prophetarumque præconiis. Vnde exortus eſt? R. A choro Prophetarum, qui orãtes annuntiauerunt Chriſtum venturum in mundum, & per quorum orationes prophetiaſque intrauit in eum. Exiens enim de ſecreto cœli, velut Epiſcopus aut Presbyter de Secretario [templi,] venit ad altare: orante & prophetante interim choro Clericorum. Verſus, qui cantatur ad recipiendum Introitum, *prio rem Chriſti aduentum ſignificat prophetarum. Poſtquam enim Epiſcopus cum ſuis Diaconis ſeu presbyteris de ſecretario veniens, ingreditur ad altare, poſt oſculum ſibi inuicem datum innuente Epiſcopo ſiue * Diacono, *Gloria*, à cuncto Clero decantatur, *Patri & Filio & Spiritui ſancto:* Quia pax à Chriſto in cœlo & in terra iam facta eſt, quam chorus prophetarum, id eſt, Clericorum, ante prophetabat. Quod autem dicente Clero, *Sicut erat in principio, & nunc & ſemper*, Diaconi procedunt ad altare, & illud oſculantur ante epiſcopum, ſignificat ſanctos ante aduentum Chriſti, pro eius amore multas tribulationes perpeſſos: quia corpus Chriſti vnum eſt, à ſanctis viris connexum, qui ante fuerunt in veteri Teſtamento, & qui nunc ſunt in nouo.

*per priorẽ Chriſti aduentum ſignificat prophetiam.

C

* presbytero.

al.* eos ſeptem.

Miniſtri in Miſſa quot.

Septem Diaconi procedunt, propter *eos, qui ante Natiuitatem Chriſti mortificationem in corpore ſuo portauerunt. Quinque procedunt, ſi ſeptem non habentur, propter quinque libros Moyſis. Si quinque non aſſunt, Tres procedunt, propter fidem, ſpem & charitatem. Vnus procedit, propter vnitatem Eccleſiæ. Poſtea, oſculato altari, reuertuntur ad Epiſcopum ſtantes erecti: Propter quod dicitur in Euangelio: *Scio vnde veni, & quo vado.* Diaconi retro adſtant: quia choro Martyrum aptantur. Ipſi enim Diaconi ad altare præceſſerunt, quia in veteri Teſtamento Martyres ante Chriſti aduentum extiterunt: Et modo retro ſtant, quia poſt Domini natiuitatem, multo plures martyrio coronantur. Ex ipſis autem diaconis ſtant quidam ad dexteram, ſed plures: alij quidam ad ſiniſtram, verum tamen pauciores: Quia per contemplatiuam vitam, quæ in dextera intelligitur, plures: alij quidã ad ſiniſtram, verum tamen pauciores: Quia per contemplatiuam vitam, quæ in dextera intelligitur, plures in æterno coronantur regno quam per actiuam, quæ accipitur in ſiniſtra. Et contemplatiuã vitam ducentes, maiore virtute vigent, quã in actiua adhuc vita manẽtes. Sufficit enim tibi exemplum duarum ſororum, Marthæ ſcilicet & Mariæ: quarum vna, circa plurima miniſtrans, turbata agnoſcitur: Et altera, verbis Domini ſolummodo intendens, & in ſpe cœleſti requieſcens legitur. Tunc ergo Kyrie eleiſon celebratur, & de Acolytorum manibus candelæ dimittuntur, quia Chriſtus Epiſcopus, ſuper omnem fulgens lucem & illuminans, aduenit Quod ad eos Prophetas reſpicit, qui circa Domini aduentum fuerunt. Ex quibus eſt Zacharias, eiuſque filius Ioannes. Pertinet autem Kyrie eleiſon ad diuinam patris excellentiam: Ad humanitatis vero formam Ieſu Chriſti, pertinet Chriſte eleiſon. Et eſt ſenſus Kyrieeleiſon, commoda mihi Pater miſericordiſſimam aurem tuã, & miſerere mei: Interpretatur enim: *Domine miſerere.* Eſt autem intellectus Chriſteeleiſon: Chriſte, ne permittas humanum genus terrena deſiderare, ſed ad cœleſtia anhelare. Vel pertinet ad eos Kyrieeleiſon, qui ante Natiuitatem fuerunt Chriſti: Chriſteeleiſon vero ad eos, qui poſt paſſionem Domini ſucceſſerunt.

Ioan.8.

D

Myſterium in ſtatione Diaconorũ circa altare.

Cant.2. Luc.10.

E

Kyrieeleiſon, Chriſte eleiſon.

Luc.10.

Poſtea Epiſcopus ſolus: *Gloria in excelſis Deo* inchoat: quia ſolus Angelus paſtoribus annunciauit Domini Natiuitatem, per quam gloria Domini declarata eſt: deinde vero totus chorus reſpondet: Quomodo cum Angelo incipiente facta eſt ſubito cœleſtis multitudo militiæ angelorum, laudantium Deum & dicentium: *Gloria in excelſis Deo: & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Prima Collecta reſpicit ad hoc, quod Dominus agebat circa duodecimum humanitatis ſuæ annum, quando aſcendit Hieroſolymam, & ſedit in medio doctorum audiens & interrogans illos. Hæc eadem, nunc oratio, nunc Collecta dicitur. Oratio autem ideo dicitur, quia bona orantur cœleſtia venire populo. Collecta vero idcirco nuncupatur, quia incipit ſe populus in vnum colligere.

Gloria in excelſis.

F

Luc.2.

Quatuor partes Miſſæ.

Miſſæ autem officium totum in Quatuor diuiditur ſpecies, id eſt, in Precationes, Orationes, Poſtulationes & Gratiarum actiones. Quicquid enim agitur in officio Miſſæ, antequam oblatæ ponantur ſuper altare: Precones nominantur: quia precantur bona populo. Et quicquid ab hora fit qua * *Sanctus* canitur, vſque ad *Agnus Dei*, Oratio vocatur. Quæ poſt *Agnus Dei* dicitur: Poſtulatio appellatur. Quod autem in fine Miſſæ à populo reſpondetur, *Deo gratias*, gratiarum actio nuncupatur. Inter deprecationem autem & precationem hoc intereſt, quod precatio fit, quando optantur cœleſtia animarum præmia populo: Deprecatio autem eſt, quando Pontifex orat, vt declinet in hac vita populus à malo, & faciat bonum.

* Secreta canitur.

G

1.Pet.3.

Epiſtola autem ad prædicationem Ioannis Baptiſtæ pertinet: Quia ſicut Ioannes fuit præcurſor Chriſti, ita nunc Epiſtola præconatur Euangelium, quod eſt Chriſtus. Epiſtola quippe Latine ſupermiſſa dicitur, eo quod fit miſſa ab Apoſtolis ſuper legem Moyſis, Pſalmos & prophetas: Significat autem Ioannis prophetiam, qui Chriſtum prope nunciabat adeſſe. Poſt primam datam orationem. Pontifex ſedet tribus horis, verſus ad populum: Et presbyteri cum eo, ad nutum eius; Et Diaconi ſtant ante Pontificem; Subdiaconi autem aſcendunt ad altare, ſtatuentes ſe ad dexteram ſiue ſiniſtram. Sedet autem tribus horis, quia Chriſtus cum eſſet annorum duodecim, ſedit in templo in medio Doctorum tribus diebus. Sedens autem, vertit faciem ad populum, vt oſtendatur poteſtas ei data à Deo, vt poſſit ſuperintendere & ſuperſpeculari, quis humiliter, quisve ſuperbe ſtet in eccleſia; quia epiſcopo commiſſæ ſunt animæ, pro quibus rationem Deo redditurus eſt. Subdiaconus vero, qui lecturus eſt, mox vt viderit poſt Pontificem presbyteros reſidentes, aſcendit in ambonem vt legat. Non tamen in ſuperiorem gradum quem ſolus ſolet aſcendere qui Euangelium lecturus eſt. Poſtquam legerit, Cantor in Cantorio ſine aliqua neceſſitate aſcendit, non ſuperius, ſed ſtat in eodem loco vbi & Lector, & ſolus inchoat Reſponſorium; Et cuncti in Choro reſpondent. Et idem ſolus verſum Reſponſorij cantat. Si fuerit tempus, vt dicatur Alleluia, bene: Sin autem, Tractus, ſin minus, tantummodo Reſponſorium. Cantor vero, qui inchoat Alleluia, ipſe ſolus cantat verſum de Alleluia. Ipſe iterũ Alleluia dicit,

H

ſtans

A ſtans in eodem gradu, id eſt, inferiore. Sequitur, Iubilatio, quam Sequentiam vocant. Reſponſorium igitur ad Chriſti vocationem, qua Apoſtolos vocauit, pertinet. Et ideo ſolus in pulpito incipit Cantor, quia ſolus Chriſtus Apoſtolos vocauit. Et cuncti in Choro reſpondent, quia reſponderunt Apoſtoli, & obedierunt Chriſto clamanti. Et ipſe ſolus poſt inchoationem Reſponſorii verſum decantat: quia ſolus Chriſtus pernoctans poſtquam vocauit diſcipulos, orabat. Alleluia quidem (quod eſt laus Dei) cantamus, vt Chriſtum imitemur, qui lxxii. diſcipulis per ciuitates miſſis, ad quas venturus erat, vt laudem Chriſti annunciarent, & ipſis reuerſis, Alleluia, id eſt laudem, Deo patri decantauit, dicens: *Confitebor tibi pater Domine cœli & terræ* * *qui abſcondiſti hæc myſteria ab his, qui ſapientes ſunt & prudentes in terrenis actibus & deſideriis carnalibus, & reuelaſti ea paruulis.* *Confiteor* enim, nihil aliud eſt in hoc loco, niſi, Gratias & laudes ago tibi pater. Eius autem verſum cantamus, ipſum æmulantes, qui ſolus dicebat. *Nemo ſcit qui ſit filius, niſi pater, & qui pater, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare.* B Alleluia poſt verſum iterum canimus; ipſum ſequentes: qui rurſus Alleluia dicit, dum ait: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis & ego reficiam vos.* Et paulo poſt: *Et inuenietis requiem animabus veſtris.* Vbi autem Euangelium legitur, ibi epiſtola legi non debet, ſed in ſubteriori gradu: Quia Ioannes prædicatio, ad euangelii Chriſti altitudinem aſcendere non potuit. Qui autem Epiſtolam legere vult, vbi pronunciatur Euangelium, Ioannis prædicationem coæquare tentat Euangelio Chriſti. Nec in eodem gradu Reſponſorium, vel Alleluia cantari debet quo recitatur Euangelium Chriſti: ne aſſimilari Apoſtolorum * vocatio vel diſcipulorum lxxii. * miſſio aut latior videatur Euangelio Chriſti.

Hebr. 13. Luca 6. — Luca 9. & 10. — Matth. 11. * quia. — Ibidem. — Ibidem. — * vocationis. — * miſſioni.

Euangelium autem legitur, in quo Chriſtus ore ſuo loquitur populo, vt Matthæus ait: *Et aperiens os ſuum docebat eos, dicens. Beati pauperes ſpiritu, & reliqua.* Vt ſicut Chriſtus poſt legem, pſalmos & prophetas, os ſuum aperiens locutus eſt populo: ita poſt Epiſtolam Reſponſorium & Alleluya, quæ nunc celebrantur in Miſſa, pro his tribus Euangeliū in eccleſia legatur ac ſi populo Chriſtus ipſe loquatur. C Hoc autem Diaconus lecturus, ab Epiſcopo aut preſbytero benedictionem petit. At ille inquiens, ait Diacono: *Dominus ſit in corde tuo & in labiis tuis.* [Euangeliū namq; bonum nuncium dicitur, quod annuntiat nobis in futuro vitam poſt mortem, requiem poſt laborem, regnum poſt ſeruitium.] Tunc demum pergens Diaconus ad altare accipit Euangelium. Et non indifferenter, ſed eius partem ponens in dextero humero, * vadit ad ambonem. Et duo Acolyti eum præcedentes portant duo cereoſtata, id eſt, duas candelas accenſas, qui venientes ante ambonem, diuiduntur à ſe, & tranſeunt Subdiaconus & Diaconus cum Euangelio per medium eorum. Præcedūt autem Euāgelium duæ candelæ, propter geminam dilectionem, Dei videlicet & proximi: ſiue propter duo Teſtamenta, quibus illuminatur genus humanum: Seu propter duos reſurrectionis teſtes, Moyſen videlicet & Heliam, populum illuminantes. D Candelæ autem, Diacono Euangelium prædicante, ideo in pauimento, de manibus acolytorum iuxta ambonem] deponuntur: Ne quis conetur prædicare ſuper id, quod in propheticis, Euangelicis & Apoſtolicis reperit doctrinis. Præterea thuribulum ſeu thymimaterium aſcendendo & deſcendendo ſemper præcedit Euangelium per medium pulpitum, non tamen permanens diu in ambone. * Quia paſſio Chriſti per thuribulum ſignata eſt, quod ſignificat corpus Chriſti paſſum. Fumus incenſi, orationes ſanctorum. Carbones autem eius, ſancti ſpiritus illluminationem deſignant, ſiue feruorem charitatis. Dum autem legitur Euangelium, baculi deponuntur de manibus, vt à

* *Itaq; ad ambonē duabus præcedentibus candelis propter Moyſen & Heliā, qui ſunt veteres teſtes reſurrectionis viuorum & mortuorum, populum illuminantes, & duob. thuribulis vel vno, quod ſignificat corpus* CHRISTI *paſſum, eiuſdemq; fumus incenſi ſanctorum orationes. Carbones autem eius, ſancti Spiritus illuminationem deſignant ſiue feruorem charitatis. Sed candelæ ideo in pauimento, prædicante Diacono Euangelium, de manibus acolytorū iuxta ambonem*

Matth. 5. — Matth. 17. — Myſterium thuribuli. al. ſic legitur. * tanquam euangelium, quia eius paſſio per thuribulum ſignata eſt in cruce. Dum autē, &c. — Quid baculi in manib.

E Iudæis diſſentiamus, qui caput Chriſti arundine percutiebant. Non enim eſt baculus neceſſarius, id eſt, humanum auxilium, dum ipſum Chriſtum præſto habentes, eius vocem audimus. Cum autem humano vtimur auxilio, ante vel poſt Euangelium baculos in manibus tenemus. Accedente igitur ipſo Chriſto, id eſt, Euangelio, baculos dimittimus, quia humano auxilio non egemus. Capita inſuper noſtra, dum Euangeliū audimus, ab omni velamine à Iudæis diſſentientes detegimus: quia Chriſtus proprium caput ſuum pro nobis ſpinea corona velatū habuit. Diaconus autem Euangelium legens, ad meridiem verſus, ſignificat Eccleſiam ſeruantem animo in amore Dei, eleuatum eſſe in magno culmine virtutum. Vnde dicitur in cantico canticorum: *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie.* Poſtea vero deſcendente Diacono de ambone affertur Euangelium primum epiſcopo aut presbytero, ad oſculandum: Deinde vniuerſo * Choro, necnon & populo: Deinde conditur in loco ſuo. [Poſt lectum vero Euangelium, candelæ in loco ſuo extinguuntur, & ab epiſcopo, *Credo in vnum Deum,* cantatur. Thuribula per altaria portantur, & poſtea ad nares hominū feruntur, & per manum fumus ad eos trahitur.] * Cātatur autem ſymbolum, F vt quia populus audiuit Chriſtum in Analogio prædicantem, oſtendat, qua credulitate eius ſuſceperit doctrinam. Quod autem Offertorii celebratur officium, nulli aptius conuenit quam his, qui obuiam Chriſto Hieroſolymam properanti, ſternentes veſtimenta ſua in via, ramoſque de arboribus frangentes exierunt. Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant: *Oſanna filio Dauid, &c.* Illi enim veſtimenta ramoſq; offerebant: nos vero panem & vinum, Tunc nuncq; cantu celebrato. Ideoque illi hæc agebant tunc, noſque modo, Vt oſtendamus ita nos paratos eſſe pro fratribus morti ſuccumbere, ſicut Chriſtus paſſus eſt pro nobis. Quod primum quidem maſculi offerunt, ſignificat, Primitiuam Eccleſiam ſub Imperatoribus nondum Chriſtianis, multas iniurias paſſam. Ex hinc vero offerunt mulieres, Eccleſiam deſignantes nunc tranquilliorem vitam ducentem. Nouiſſime vero ſacerdotes & Diaconi offerunt, ſed ſolum panem, ſignificantes, nouiſſime plurima Eccleſiam paſſuram ſub Antichriſto tormenta. G Ad vltimum vero Archidiaconus, aut quicunque vicis ſuæ ordine legerit Euangelium complens orationem cunctorum infundenſq; aquam in calicem ex amula Pontificis, offert: Quod ad * robuſtionem in Sacerdotes & Leuitas pertinet. Quia quo magis hic patimur, eo amplius in futuro coronabimur. Tunc demum his ita geſtis ac rite ordinatis, Diaconi retro poſt epiſcopum ſtant: Et ſubdiaconi ante epiſcopum, ſed poſt altare: vt ſignificent idem Diaconi, quod Apoſtoli tempore paſſionis fugientes ad horam retro ſteterunt, poſtmodum ſecuturi Dominum poſt paſſionem. Subdiaconi autem ante epiſcopum ſtantes, deſignant eos qui licet clam, diſcipuli tamen cum Chriſto perſtiterunt in paſſione. Ex quibus erat Ioſeph ab Arimathia, & Nicodemus, necnon & Centurio confitens, & omnis turba eorum, qui percutientes pectora ſua, Chriſtum plangendo, reuertebantur. Altare namq; crux Chriſti accipitur.

Quæritur quoque, cur Euangelio lecto veniens ſubdiaconus, ferat in brachio ſiniſtro, & non in dextro, calicem & deſuper corporale. Quod facile patet ſi Chriſti myſterium animaduertimus. H Ipſe namque Subdiaconus in ſiniſtro brachio calicem fert, ſignificās præſens breueq; tempus eſſe trium ſpatio dierum quo tulit calicem Chriſtus in paſſione: quia in ſiniſtra præſens intelligitur vita. Linum autem per multas exercitationes ad ſuum peruenit candorem. Sic namque Chriſtus ipſe Subdiaconus factus, portat Corporale ſuper ſuum calicem: quia ſiorum paſſionem ſanctorum, lineas habentium mentes, id eſt, per multos labores candidas ſuper propriam geſtat paſſionem.

Patena namq; crux ſiue ſepulcrū accipitur. In dextera enim, æterna intelligitur vita. Patena ergo geritur in dextera: quia per crucem, eam ſignificātem, Chriſtus ad æternam rediit vitam. Amulæ autem, cum quibus offerimus, noſtram deuotionem ſignificantes puram, in calice ſuſcipiuntur à Diacono: quia idem Chriſtus, factus Diaconus,

Audire euangelium detecto capite. — Cant. 2. — * clero. — 2. Cor. 2. — Alias * Cantantur quidem Credo in vnum Deum patrē omnipotētem, vt quia — Matth. 21. — * roborationem. Statio Diaconorum & ſubdiaconorum. — Matth. 27. — Quid corporale ſignificet. — Quid patena. Amulæ genus vaſculi ad aquam geſtandam, quod religionis & expiandorum malorum gratia geſtatur. — Matth. 20. Gal. 5.

A

ait: *Non veni ministrari à quoquam, sed ministrare.* Cum quisque in suo calice, hoc est, passione, eandem deuotionis nostræ suscipit puritatem. Oblata denique corpus Christi designans, non nudis manibus, sed fanonibus multo labore studiorum candidis offertur: quia Christus non nisi à mente carnem cum vitiis & concupiscentiis crucifixam habente, suscipitur. * Offerentibus autem hominibus, Cantus celebratur, vt ostendatur, debere homines gratias & laudes Deo referre, dum manibus cæterisque membris agere satagunt opera, quibus ei placere valeant.

*** Cantus offertorii.

Prima autem oratio super corpus Christi futurum, Secreta dicitur, & secrete * cantatur. Quia de Gentilibus, qui erant venturi in corpus Christi, antequam idem consecraretur in cruce, secreto & mystice prophetabatur. Si ergo Christus solitudinem quæsiuit in oratione, quanto magis nos oportet * quærere & tacite orare, qui vndiq; circumdamur tumultibus vitiorum & immansuetudine seculi? Vtile est enim, omnem orationem specialem sacerdotum secretam esse, vt non cogitent, quomodo placeat compositio oris populo, sed solummodo pensent, qualiter mens possit placere soli Deo, quem orant. Præfatio autem prælocutio dicitur. Hæc namq; oratio, prælocutio est totius secuturæ orationis, quæ fit super corpus consecratum, à *Te igitur*, vsque ad *Agnus Dei.* In hac enim præloquitur sacerdos grates laudesq; Deo, vt melius ad consecrandum corpus Christi Iesu possit peruenire: finita autem laude sacerdotis, totus simul canit Chorus angelicum hymnum, *Sanctus Sanctus Sanctus*: vt vna æqualisque gloria, laus & honor, decantetur Patri & Filio & Spiritui sancto. Cur *Te igitur*: secreto canitur? Vt Christo obediatur, dicenti: *Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum & clauso ostio, ora patrem tuũ.* Moris namq; fuit sanctorum patrum, vt cum vellent specialiter orare, primum Deo laudem agerent, & postmodum orationem secretam perficerent. Ipse enim Christus venturus ad consecrationem corporis sui, solus secreto orabat. Et ob id nos quoq; in consecratione corporis eius, secretam facimus orationem. Quod autem diaconus calicem cum sacerdote eleuans, partem eius fanone tangit, partemq; detectam relinquit: significat sudarium quod erat super Iesum, non totum corpus eius tegens.

Secreta oratio. * legitur.

* quiete

Vtilitas secretæ orationis.

B

Math. 6.

C

Sex ordines crucum in Missa.

Sex autem sunt ordines Crucum in *Te igitur.* Quorum primus est, vbi dicitur, *Et benedicas hæc dona, &c.* Propter legem videlicet naturalem, id est, quod tibi nõ vis, alii ne facias. Quæ fuit ab Adam vsq; ad Moysen: Quia etsi illius tẽporis sancti patres non viderunt crucem Christi, cruciatũ tamen carnis pro eius amore tulerunt. Secũdus ordo crucum est, vbi dicitur: *Quam oblationem tu Deus &c.* Ob legem per Moysen datam. Sub ipsa enim sancti patres ob Christi desiderium, eius cruciatũ tolerauerunt. Tertius ordo est, vbi narratur: *Et accipiens panẽ in sanctas & venerabiles manus suas, &c.* Propter prophetarum præconia, qui fuerunt à Samuele Propheta vsq; ad Zachariam, eiusq; filium Ioannem Baptistam, qui etiam vnius manibus eum accipiebat. Deinceps vero sequitur quartus ordo, vbi subinfertur, *Hostiã puram, &c.* propter Euangelium, quod Christus tempore suo vitam euangelizauit: quia ipsis diebus cruciatum Christi ferentes sancti, eius corpus adunauerunt. Quintus post sequitur ordo, vbi dicitur: *Per quẽ hæc Domine omnia semper bona creas.* Gentilium Ecclesiam tangens, quia Christi corpus æmulantes, eius cruciatum perpessi sunt. Sextus denique ordo sequitur, quando profertur: *Per ipsum & cum ipso & in ipso:* Propter plenitudinem in sæculi fine gentium, & omnis Israel salutem: Qui cõplentes simul Christi corpus, maxime Christi crucem, hoc est, cruciatum patientur. Senarius enim numerus, partibus suis computatus primus perfectus est sine altero. Quinq; ordines crucũ, qui fiunt ante sextum, quando cum oblata calix tangitur, quinque sunt seculi ætates, vsque ad Christi aduentum. Sextus vero ordo, sexa est ætas, à Christi aduentu vsq; in seculi finem.

Tob. 4. Matth. 7.

D

Rom. 11.

Ioan. 19.

Quod autem Diaconus calicem tenens exaltatũ coram pontifice ponit in altare, significat Ioseph Christi corpus de cruce deponentem, & in monumento suo recondentẽ. Cæterum quod corpus Christi in altari permanet, donec tres compleantur orationes, i. *Præceptis salutaribus moniti, &* ipsa oratio Dominica *Pater noster, &, libera nos quæsumus Domine,* significat corpus tribus dieb. in sepulchro quieuisse. Post tres aũt orationes, corpus Christi aufertur de altari, quod pro sepulchro in hac significatione accipitur, quia post tres dies corpus Christi de sepulchro surrexit.

E

Quod aũt acolytus tenet patenam in sindone paratam, Nicodemo cõuenit, qui * ferens mixturam myrrhæ & aloes, quasi libras centũ, accepit cũ Ioseph corpus Christi, & vnxit illud. Ideo aũt paratam tenet acolytus patenã, vt quacunq; hora iuxta ordinẽ voluerit * Diaconus de altari Domini corpus offerre, parata habeat vasa. Quid est autẽ, quod subdiaconus corpus suscipiẽs Christi, à * diacono & ab Angelo qui verba Christi annunciat, discipulis primũ, id est, presbyteris defert ad frangendũ, postea vero populo ad cõmunicandum: nisi quod mulieres, in subdiacono significatæ, ab angelis suscipientes resurrectionem Christi discipulis detulerunt? Quod aũt * Subdiaconus quiescit, dũ oratio Dominica canitur, significat mulieres, quæ sabbato siluerunt. Sabbatum aũt septima dies est, sic & septẽ petitiones in oratione Dominica cõplentur. Quarũ prima est: *Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum:* In qua petimus sapientiã cœlestem. Secunda est: *Adueniat regnum tuum:* Vbi petimus intellectũ credulitatis: quia per credulitatẽ venimus ad intellectũ, qui in regno plenius dabitur futuro, quando nõ iam per speculum in ænigmate, sed facie ad faciẽ videbimus & intelligimus. Tertia petitio est, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra:* Tertium quippe donum petimus, id est, consiliũ: vt velut Dei prouidentia in cœlestib. omnia per consilium reguntur: ita nostræ mẽtes ab eius consilio in terra corporis degentes, mereantur dirigi. Quarta petitio est, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* In hac vero fortitudinẽ petimus, cui panis cõuenit. Vnde canitur; Panis viuus qui de cœlo descendit, cor hominis cõfirmat. Quinta est: *Et dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* In hac vero post fortitudinem petimus scientiam. Merito huic petitioni scientia obuiat: Quia quisquis sciẽtia perfruitur, scit quod iustitia puniat, & misericordia dimittat. Sexta est: *Et ne nos inducas in tentationem:* Sextum namq; petimus donum, i. Pietatem; vt quando trahimur à nostra fragilitate vsq; ad immundã cogitationem, ne nos dimittat diuina pietas induci vsq; ad peiorẽ voluntatem & pessimã operationem, siue à suggestione vsq; ad delectationem & cõsensum. Septima demum petitio est: *Sed libera nos à malo.* Quæ vero Dei timori congruit. Timeamus ergo, fratres dilectissimi, Dominum velut serui, & diligamus ceu filij patrem: nõ præsumentes eius voluntatem præterire: Et ipse liberabit nos à timore nocturno & ab omni malo, scil. carnis delicto, vel diabolico incursu, seu ab homine prauo.† Panis autem cũ cruce in vinum mittitur, dicente sacerdote, *Pax Domini sit semper vobiscum,* Vt ostendatur Christi animam ad eius corpus redeuntem, & pacificata esse nõ solum quæ in cœlo sunt, sed etiam quæ in terra. Quare homines sibi inuicem osculum dant, quod est pacis signum, vt ostendant se cõiunctos in corpore Christi, per quem pax facta est in cœlo & in terra. Quare autem panis frangitur in patena? vt rememoretur panis viuus esse fractus nobis, qui de cœlo descendit per vnitatem personæ. *Agnus Dei* quare cantatur? Vt oremus Christum nunquam desistere misereri nostri, quã nos miseratus est in passione. Deniq; orantes cãtant post communionem cantores, vt ostendant Christum in populo eius corpore & sanguine corroborato, manere. Ex hinc à * sacerdote postulatur populo æterna benedictio, quia Christus corã discipulis manducans & bibens, cum resurrexisset à mortuis, reliquias eis dedit, eleuatisq; manibus ipsis benedixit. His enim discipulis data benedictio intelligitur perennis. Episcopus autem his ita gestis, ad propria redit: Quia Christus omnibus ex ordine completis ad cælos ascendit. Tunc demum à Diacono dicitur: *Ite Missa est,* id est, ite cum pace in domos vestras, quia transmissa est pro vobis oratio ad Dominum: Et per angelos, qui nuncij dicuntur, allata est in diuinæ conspectum maiestatis. Respondens autem populus, *Deo gratias* dicit: Quia Apostoli post ascensionem adorantes Iesum, regressi sunt in Hierusalem cum magno gaudio, & erant semper in templo, laudantes Deum & benedicentes Dominum.

Ibid.

al. * ferens myrrham & aloe.

* sacerdos diaconum.

* diaconis.

* subdiaconi quiescũt.

Septem petitiones in oratione Dominica 7. dona Spiritus sancti.

F

Esa. 7. *1. Cor. 13.*

Ioan. 6. *Psal. 103.*

G

¶

Osculum pacis. *Eph. 2.*

H

al. * episcopo.

Luc. vlt.

Ite Missa est.

In noſtris exemplaribus, eorum loco quæ ſuperius hoc ſigno *** notata ſunt, legebantur ſequentia:

Poſt cantatum autem angelicum hymnum, Subdiaconi poſt altare ante Epiſcopum vultu ſtant inclinato, donec corpus & ſanguis Domini conſecretur, & audiant, NOBIS QVOQVE PECCATORIBVS. Tunc eleuantes capita, pergunt parare vaſa, à quibus corpus ſuſcipientes ſacratum, teneant poſt diaconos ſtantes, donec ex eo populus vitæ ſumat confortationem æternæ: quia, vt dictum eſt, Subdiaconi Ieſu notos ſignificant, qui conſpicientes à lōge, ſed perſeuerantes in paſſionem, tam diu ſteterunt, quamdiu Chriſti corpus ſacratum & paſſum ſentirent. Inde quidam parare aromata perrexerūt, vt venientes Vngerent Ieſum. Diaconi autem, vt certum eſt, Apoſtolos ſignificant, qui quamquam ad tempus receſſiſſent, vnde poſt epiſcopum ſtant, tamen ſupplices orant, quæ in ſeptem Dominicis orationibus impleantur: quia poſt reſurrectionem promiſſum patris expectauerūt, donec ſeptem hebdomadæ, à Paſcha ſcil. vſque ad Pentecoſten complerentur. Conſecrato autem corpore & ſanguine Domini, poſt diaconos Subdiaconi ſtant, quia Apoſtolorum doctrinam & exempla noti eius, qui in cōſecratione corporis in cruce perſtiterunt, poſt conuerſionem ſecuti ſunt. Cur Angelicus hymnus cantatur ante canticū ſpeciale? Quia moris ſcripturarum & ſanctorum patrum eſt, primum gloriam laudeſq; DEO referre, deinde orationibus inſiſtere. Sex autem ſunt crucum, &c.

Pro iis quæ ſuperius notantur ſigno hoc §¶ in exemplaribus noſtris erant ea quæ ſubiecta ſunt hic.

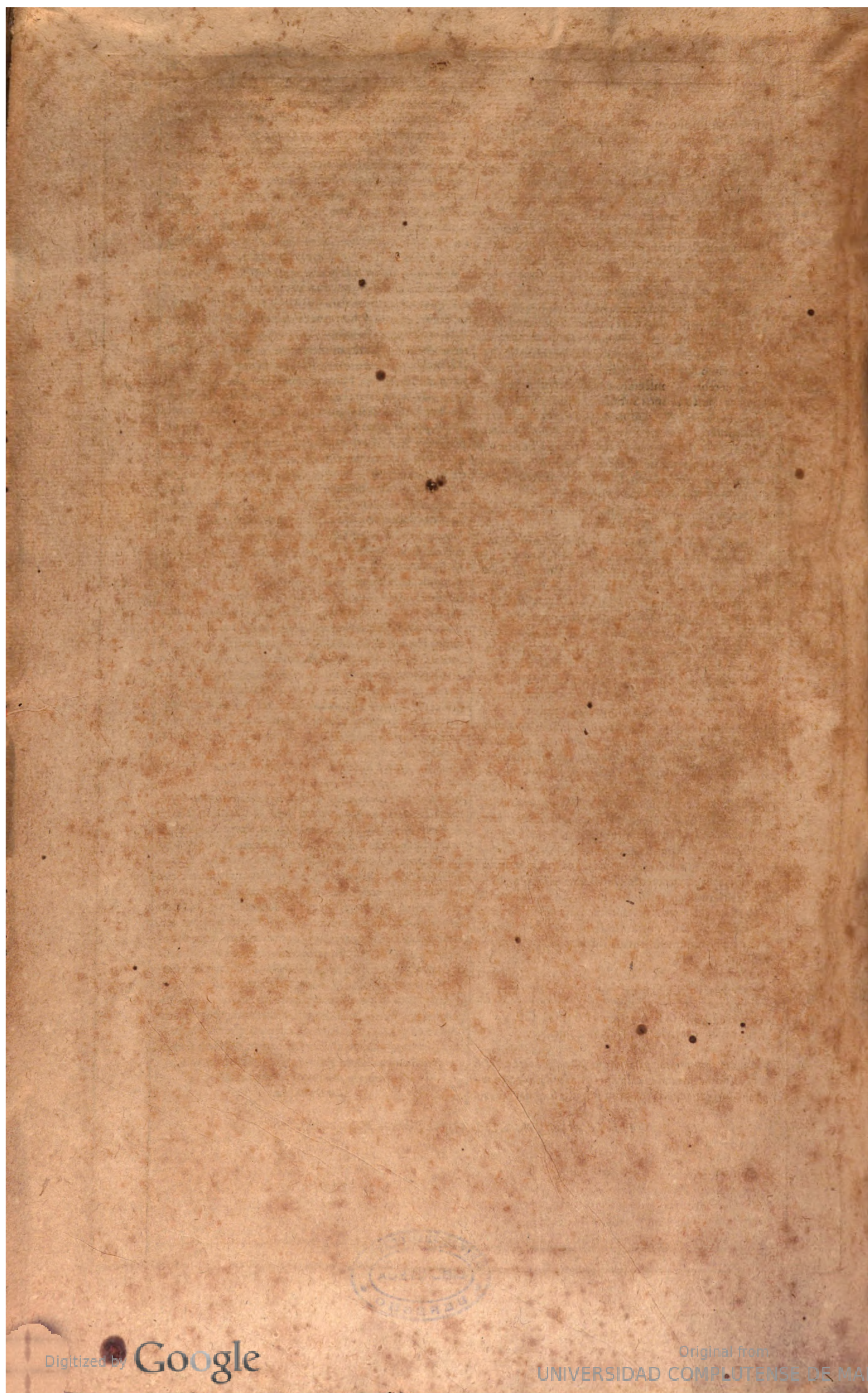
His ergo ſeptem petitionibus ſeptem diaconi conueniunt. Quare pares Diaconi altari non miniſtrant? Quia impar numerus diuidi nō poteſt. Deus enim diuiſionem Eccleſiæ non vult, ſed vnitatem indiuiduam. Vnus enim Diaconus altari miniſtrat, quia diſcipulus vnus adoleſcēs quidā, id eſt, Ioannes amictus ſindone ſuper nudo, cęteris fugientibus, ſequebatur Chriſtum. Tres autē miniſtrant: Quia Chriſtus aſcendens in montem ad tranſigurandum, tres ſecum duxit, Petrum ſcilicet, Iacobum & Ioannem. Quinq; ſufficiunt, propter quinq; quos ſecum Dominus duxit, quando reſuſcitauit puellam, tres præfatos & patrē & matrem puellæ. Septem demum obſequuntur, ob illos ſeptem quibus Dominus poſt reſurrectionem piſcantibus ſe manifeſtauit. Quot autem ſicut Diaconi, tot debent eſſe ſubdiaconi, ne in obſequio ſacerdotis vice Chriſti fungentis, miniſtrorum numerus varietur. Acolyti miniſtri ſunt luminis. Quod panis in vinum mittitur dicendo, Pax Domini ſit ſemper vobiſcum, oſtendit animam Chriſti, pacificatis cunctis in cœlo & in terra, ad eius corpus rediiſſe. Quæ vero poſtea celebrantur, id eſt, oſculatio ſignificans pacem cum ſalutationibus, & laudes cleri populique dicentis; Qui reſurrexiſti agnus Dei conſecratus & viuificatus, qui tollis peccata mundi, moriens & reſurgens in corpore tuo, miſerere nobis. ſignificant illa ſalutationis & pacis verba, quæ Chriſtus fecit diſcipulis ſuis poſtquam reſurrexit. Et fractio oblatarum, fractionem ſignificat illam, quam Dominus in Emaus duobus fecit. Denique orantes, &c.

HIC INCIPIT, QVALITER QVÆDAM ORATIONES ET CRVCES IN TE IGITVR, AGENDÆ SINT.

TE *igitur clementiſsime pater*, vſque *habeas & benedicas*: hîc ſignat oblationem & calicem tribus vicibus, non tamen ſub vna cruce, ſed ſeparatim ſingulis ſingulas faciens cruces; *Hæc dona, hæc munera, hæc ſancta ſacrificia illibata*, vſque, *Memento Domine.* Hîc nomina viuorum memorentur, ſi volueris: Sed nō Dominico die, niſi cæteris diebus. *Et omnium circumſtantium* vſque, *Coſmæ & Damiani*: Si fuerit natalis Sanctorum, hîc dicat: *Sed & natalitij illorum beatorum, aut beati illius: Et omnium ſanctorum*, vſque, *per Chriſtum Dominum noſtrum.* Hîc inclinat ſe vſque ad altare, dicens: *Hanc igitur oblationem*, vſque, *iubeas gregi numerari per Chriſtum Dominum noſtrum.* Hîc erigit ſe ſurſum. Oblatam ſolam hîc benedicat: *Quam oblationem tu Deus in omnibus, quæſumus, benedictam, aſſcriptam, ratam, rationabilemq; facere digneris!* Hîc ambo ſignat, id eſt, oblatam & calicem, vſque, *omnipotentem, tibi gratias agens, benedixit, fregit, dedit diſcipulis ſuis, dicens:* vſque, *item tibi gratias agens, benedixit:* Hîc quatuor vicibus ſolam oblationem ſignat, in quinta vice ſuper calicem ſolum crucem faciens, *hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam, panem ſanctum vitæ æternæ, & calicem ſalutis perpetuæ*, vſque, *immaculatā hoſtiam:* Hîc inclinat ſe iterum iuxta altare, ita dicens: *ſupplices te rogamus, omnipotēs Deus.* Hîc orat apud ſe quod voluerit. Deinde dicat: *Iube hæc perferri per manus*, vſq; *in cōſpectum.* Hîc ſe erigit, hæc verba dicēs; *vt quotquot ex hac altaris participatione*, vſque, *per Chriſtum.* Hæ orationes duæ dicuntur, vna ſuper dyptychos, altera poſt lectionem nominum, & hoc quotidianis vel in agendis tantummodo diebus: *Memento etiam Domine & eorum nomina, qui nos præceſſerunt cum ſigno fidei, & dormiunt in ſomno pacis.* Et recitantur nomina: Deinde poſtquam recitata fuerint, dicat: *Ipſis Domine, & omnibus in Chriſto quieſcentibus, locum refrigerij, lucis & pacis vt indulgeas, deprecamur, per Chriſtum. Nobis quoq; peccatoribus*, vſque, *Sed veniæ, quæſumus, largitor admitte, per Chriſtum.* Hîc Archidiaconus erigens ſe veniet, & inuoluens calicem mappula, leuat illum * ante dominum Papam. [al.* cōtra.] *Per quem hæc omnia ſemper bona.* Hîc omnia ſignat, id eſt, oblatam & calicem tribus vicibus, ſingulis ſingulas faciens cruces, *Sanctificas, viuificas, benedicis, & præſtas nobis.* Hîc leuat Dominus Papa oblatas duas vſque ad oram calicis, & tangens eum de oblationib. tenēte illum Archidiacono, *Per ipſum & cum ipſo, & in ipſo eſt tibi Deo Patri omnipotenti in vnitate Spiritus ſancti honor & gloria.* Tunc dicit in altum: *Per omnia ſecula ſeculorum.* Reſp. *Amen*: Tunc reponit oblatas in altare, & dicit in altum, *Oremus*: deinde dicit; *Præceptis ſalutaribus moniti*, vſque, *Sed libera nos à malo.* Tunc dicit dominus Papa, interueniente nullo ſono, hanc orationem: *Libera nos quæſumus Domine*, vſque *Petro & Paulo atq; Andrea.* Hîc nominatim quos voluerit ſanctos vel quantos, commemorat, deinde infert, *cum omnibus Sanctis da propitius pacem*, vſque, *per omnia ſecula ſeculorum.* Reſp. *Amen.* Deinde dicit: *Pax Domini ſit ſemper vobiſcum.* Reſp. *Et cum ſpiritu tuo.* Deinde dat pacem altari vel patenæ, & ſic populus dat ſibi pacē. Dum vero Dominus Papa dicit, *Pax Domini ſit ſemper vobiſcum*, non mittit partem de ſancta in calicem, ſicut cæteris ſacerdotib. mos eſt, dum cōfringunt. Interim vero dicitur *Agnus Dei*, & expleta confractione, quando communicat Dominus Apoſtolicus, partem ſibi mordet, & reliquam in calicem mittit, faciens crucem de ea tribus vicibus, nihil dicens: Et ſic confirmatur de calice, tenente eum Archidiacono. Quando vero Dominus Apoſtolicus deſcendit ab altari, & incipit communicare populos, dicitur Antiphona ad communionem: & expleta Communione & Antiphona, ſurgit Dominus Papa: & veniens ad altare, ſalutat, altius dicens: *Dominus vobiſcum.* Reſp. *Et cum ſpiritu tuo.* Deinde dicit orationem: *Quod ore ſumpſimus Domine, mente capiamus, & de munere temporali fiat nobis remedium ſempiternum. Per Dominum.*

Finis Sæculi ſiue Tom. VIII. Magnæ Biblioth. Vet. Patrum.







signa in caelo in forma [illegible] [illegible] [illegible]

282. col. 1. sub medium.

Amicus virginis. [illegible] 282. col. 2. [illegible] praetoris. [illegible]

Septem dormientes. Libri. Pauli Warnefridi lib. 1. cap. 4. pag. 155. col. 1.

Aranea herba parietaria 291. idem [illegible] apud Eutropium.

miraculum ignis e caelo in modum grandinis descendentis in [illegible] 293. [illegible]

[illegible] quidam apparet 294. col. 1.

Deus [illegible] Paganos [illegible] fieri [illegible] [illegible] [illegible] 294. col. 2. post med.

